

R. 1119

(R. 13.351)

Tomus Decimusseptimus.
 D. THOMAE AQVINATIS
 DOCTORIS ANGELICI
 OPUSCVLA OMNIA
 COMPLECTENS.

Quibus adiunximus Opusculum de Eruditione Principis,
 antehac nunquam impressum.

Complectitur insuper

Scriptum secundum eiusdem D. Tho. Super Quatuor libros Sententiarum, ad Annibaldum
 Annibaldensem Romanum. S. R. E. Episcopum Cardinalem.

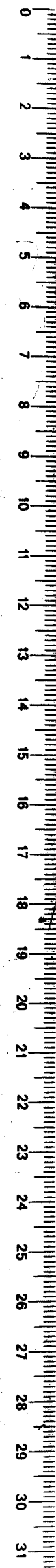
Horum autem omnium, tum seriem, tum Quaestiones, proprij manifestant Indices.



DE LA LIBRERIA
 DEL REAL COLEGIO MAYOR
 Reunido de Santa Cruz, y
 Santa Catalina.
 E. C. N.

ROMAE

M. D. LXX.



2 400 403 **Stalder** MADE IN SWITZERLAND

R. 1119

(R. 13.351)

Tomus Decimusseptimus.
 D. THOMAE AQUINATIS
 DOCTORIS ANGELICI
 OPUSCULA OMNIA
 COMPLECTENS.

Quibus adiunximus Opusculum de Eruditione Principis,
 antehac nunquam impressum.

Complectitur insuper

Scriptum secundum eiusdem D. Tho. Super Quatuor libros Sententiarum, ad Annibaldum
 Annibaldensem Romanum. S. R. E. Episcopum Cardinalem.

Horum autem omnium, tum seriem, tum Quaestiones, proprij manifestant Indices.



DE LA LIBRERIA
 DEL REAL COLEGIO MAYOR
 Reunido de Santa Cruz, y
 Santa Catalina.
 E. C. N.

ROMAE

M. D. LXX.



OMNIVM OPVS CVLORVM
 DIVI THOMAE AQUINATIS
 ORDINIS FRATRVM
 PRÆDICATORVM.
 I N D E X.

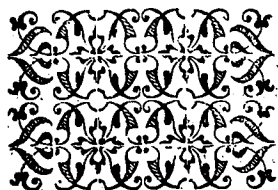


CONTRA errores Græcorum
 Opusculum primum. 1
 Compendium Theologiæ. Opusculum secundum. 9
 Expositio orationis dominicæ. Opusculum. 7. 71
 Expositio salutationis angelicæ. Opusculum. 8. 75
 Expositio symboli Apostolorum. Opusculum. 6. fol. 64
 Declaratio quorundam articulorum contra Græcos, armenos, & Saracenos. Opusculum. 3. 48
 De decem præceptis, & lege amoris. Opusculum. 4. 53
 De articulis fidei, & Ecclesiæ sacramentis. Opusculum. 5. 61
 Responso ad magistrum Ioannem Velcellensem de 108. articulis Opusculum. 9. 76
 Responso ad eundem de quadragintaduobus articulis. Opusculum. 10. 79
 Responso ad lectorem Venetum de triginta sex articulis. Opusculum. 11. 81
 Responso ad lectorem Bisuntinum de sex articulis. Opusculum. 12. 83
 De differentia verbi diuini & humani. Opusculum. 13. 84
 De natura verbi. Opusculum. 14. 84
 De angelis seu de substantiis separatis. Opusculum. 15. 86
 De vnitæ intellectu contra Auerroistas. Opusculum. 16. 97
 Contra retrahentes homines, ab ingressu religionis. Opusculum. 17. 104
 De perfectione vitæ spiritualis. Opusculum. 18. fol. 114
 Contra impugnantes religionem. Opusculum. 19. 127
 De regimine Principum, ad Regem Cypri. Opusculum. 20. 160
 De regimine Iudæorum ad Ducissam Brabantiam. Opusculum. 21. 192
 De forma absolutionis ad Magistrum ordinis. Opusculum. 22. 193
 Expositio primæ decretalis. Opusculum. 23. 195
 Expositio secundæ decretalis. Opusculum. 24. fol. 198

De fortibus ad dominum Iacobum de Burgo. Opusculum. 25. 199
 De iudiciis astrorum ad fratrem Reginaldum. Opusculum. 26. 202
 De æternitate mundi. Opusculum. 27. 202
 De fato. Opusculum. 28. 203
 De principio indiuiduationis. Opusculum. 29. 206
 De Ente & Essentia. 30.
Quære Opusculum hoc inter opera Diui Thomæ Tomo Quarto, post Metaphysicam, ubi illud inuenies a. R. D. D. Thoma Caietano Cardinale expositum.
 De principiis naturæ. Opusculum. 31. 207
 De natura materiæ, & dimensionibus interminatis. Opusculum. 32. 209
 De mixtione elementorum. Opusculum. 33. 212
 De oculis operibus naturæ. Opusculum. 34. 213
 De motu cordis. Opusculum. 35. 214
 De instantibus. Opusculum. 36. 215
 De quatuor oppositis. Opusculum. 37. 217
 De demonstratione. Opusculum. 38. 220
 De fallacijs. Opusculum. 39. 221
 De propositionibus modalibus. Opusculum. 40. fol. 226
Opusculum de Eruditione Principum, ne antiquorum Opusculorum seriem euerteret. numero non signauimus, sed habetur. car. 226. a tergo.
DE natura accidentis. Opusculum. 41. 1
 De natura generis. Opusculum. 42. 1
 De potentijs animæ. Opusculum. 43. 7
 De tempore. Opusculum. 44. 9
 De pluralitate formarum. Opusculum. 45. 11
 Opusculum. 46. idem tractatus est cum Opusculo 32. qui de natura materiæ, & dimensionibus interminatis intitulatur. 13
 De natura syllogismorum. Opusculum. 47. 13
 Aristotelis totius logicæ summa. Opusculum. 48. fol. 14
 De sensu, respectu singularium, & intellectu, respectu uniuersalium. Opusculum. 49. 35
 De inuentione medii. Opusculum. 50. 35
 De natura luminis. Opusculum. 51. 36
 De natura loci. Opusculum. 52. 36
 De intellectu, & intelligibili. Opusculum. 53. 37
 De quo est, & quod est. Opusculum. 54. 38
 De vniuersalibus. Opusculum. 55. 36
 Item de vniuersalibus. Opusculum. 56. 39

Officium

Officium de corpore Christi. Opus. 57.	40	De modo acquirendi diuinam sapientiam. Opusculum. 68.	115
De sacramento altaris. Opus. 58.	43	Super Boetium de hebdomadibus. Opusculum. 69.	111
De eodem secundum decem prædicamenta. Opusculum. 59.	61	Super librum de trinitate eiusdem. Opusculum. 70.	114
De humanitate Christi. Opus. 60.	64	De vitijs & virtutibus. Opusc. 71.	135
De dilectione Dei & proximi. Opus. 61.	79	De concordantijs suis ipsius. Opusc. 72.	137
De diuinis moribus. Opusc. 62.	95	De vsujs in communi. Opusc. 73.	139
De Beatitudine. Opus. 63.	97		
De modo confitendi, & puritate cõscientiæ. Opusculum. 64.	102	In Cantica,	} Commentaria.
De officio sacerdotis. Opus. 65.	106	In Iob,	
De expositione missæ. Opusc. 66.	109	In Ioannem,	
De emptione & venditione ad terminum Opus. 67.	110	In Apocalypsim,	



DIVI
THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
OPUSCULA.

Incipit primum opusculum contra errores Græcorum
Ad Urbanum III. Pontificem Maximum.



IBELLVM ab excellentia vestra mihi exhibitum, sanctissime pater Urbane Papa, diligenter perlegi, in quo inueni quàm plurimam ad nostræ fidei assertionem utilia & expressa. Consideraui autem quod eius fructus posset apud plurimos impediri propter quædam in autoritatibus sanctorum patrum contenta, quæ dubia esse videntur, & vnde possent materiam ministrare errorum, & contentionis dare occasionem & calumniæ. Et ideo vt remota omni ambiguitate ex autoritatibus in prædicto libello contentis, veræ fidei fructus purissimus capiatur, proposui primo ea quæ dubia esse videntur, in autoritatibus prædictis exponere, & postmodum ostendere quomodo ex eis veritas catholicæ fidei & doceatur, & defendatur. Quod autem aliqua in dictis græcorum antiquorum Sanctorum inueniantur, quæ modernis dubia esse videntur, ex duobus æstimo prouenire. Primo quidem, quia errores circa fidem exorti, occasionem dederunt sanctis Ecclesiæ doctoribus, vt ea quæ sunt fidei maiori circumspectione traderent ad eliminandos errores exortos, sicut patet quod sancti doctores, qui fuerunt ante errorem Arii, non ita expresse locuti sunt de vnitæ diuinæ essentia, sicut doctores sequentes: & simile de alijs contingit erroribus, quod non solum in diuersis doctoribus, sed in uno egregio doctorum Augustino expresse apparet. Nam in suis libris, quos post exortam Pelagianorum hæresim edidit, cautius locutus est de potestate liberi arbitrij, quæ in libris quos edidit ante prædictam hæresim ortum, in quibus libertatem arbitrij contra Manichæos defendens, aliqua protulit quæ in sui defensionem erroris assumpserunt Pelagiani, diuinæ gratiæ aduersantes. Et ideo non est mirum, si moderni fidei doctores post varios errores exortos, cautius, & quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei ad omnem hæresim euitandam. Vnde si aliqua in dictis antiquorum doctorum inueniuntur, quæ cum tanta cautela non dicantur, quanta a modernis seruat, non sunt contemnenda, aut abiicienda, sed nec etiam ea extendere oportet, sed exponere reuerenter. Secundo, quia multa quæ bene sonant in lingua græca, in latina fortassis bene non sonant, propter quod eadem fidei veritatem alijs uerbis Latini confitentur & Græci. Dicitur enim apud Græcos recte & catholice, quod pater, & filius, & spiritus sanctus, sunt tres hypostases: apud Latinos autem non recte sonat, si quis dicat quod sunt tres substantiæ, licet hypostasis sit idem apud Græcos, quod substantia apud Latinos sicut pro-

prietate uocabuli. Nam apud Latinos, substantia uisitatius pro essentia accipi solet, quæ tam nos, quàm Græci vnâ in diuinis confitemur. Propter quod sicut Græci dicunt tres hypostases, nos dicimus tres personas, vt etiam August. docet in 7. de Trinitate. Nec est dubium quin etiâ simile sit in alijs multis. Vnde ad officium boni translatoris pertinet vt ea quæ sunt catholicæ fidei transferens, seruet sententiam, mutet autem modum loquendi secundum proprietatem lingue in quâ trãsfert. Apparet. n. quod si ea quæ in latino literaliter dicuntur, vulgariter exponantur, indecens erit expositio, si semper uerbum ex uerbo sumatur. Multo igitur magis quando ea quæ in una lingua dicuntur, transferuntur in aliam, ita quod uerbum sumatur ex uerbo, non est mirum si aliqua dubietas relinquatur.

C A P. I.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod filius habet esse a patre sicut causatum a causa.

NO T E S T autem apud aliquos esse dubium, quod in plerisque locis harum autoritatum dicitur, patrem esse causam filij, & patrem uel filium esse causam spiritus sancti. Et hoc quidem habetur primo in uerbis Athanasij, quæ in Nicena synodo dixisse refert, ubi dicit. Quicquid habet filius a patre, habet sicut uerbum a corde, splendor a sole, & fluuius a fonte, & a causa omne causatum. Qui autem iniuriatur, uel negat causatum, eundem & causam eius negat. Dicat causatus genitus filius, Qui me spernit, spernit eum qui emisit. Et alibi. Non est in principio spiritus, hoc est, sine principio & causa, sed potius ipsum demonstrat Deum uerum, principiatum tamen non ex tempore, sed ex causa uera originis. Item Basilius episcopus. Spiritus sanctus ab ipso Deo missus, causam habet ipsemet. Et iterum Theodoricus super epistolam ad Hebr. Causa filij pater est. Apud Latinos autem non est consuetum, quod pater dicatur causa filij, uel spiritus sancti, sed solum principium, uel author. Et hoc propter tria. Primo quidem, quia pater non posset intelligi causa filij per modum causæ formalis, uel materialis, uel finalis, sed solum per modum causæ originatis, quæ est causa efficiens. Hanc autem semper inuenimus secundum essentiam esse diuersam ab eo, cuius est causa. Et ideo ne filius intelligeretur esse alterius essentia a patre, non consueuimus dicere patrem esse causam filij, sed magis utimur illis nominibus, quæ significant originem cum quadam consubstantialitate, sicut fons, caput, & alia huiusmodi. Secundo, quia

Opusc. S. Tho. Aq. A causa

Causa apud nos correspondet effectui: vnde patrem non dicimus esse causam, ne aliquis intelligat filium esse factum. Nam & apud Philosophos prima causa Deus nominatur: omne autem causatum sub vniuersitate creaturarum comprehenditur apud eos, & ideo si filius causam dicatur habere, posset intelligi quod sub vniuersitate causatorum, vel creaturarum comprehenderetur. Tertio, quia de diuinis non de facili debet homo aliter loqui, quam sacra scriptura loquatur. Scriptura autem sacra patrem nominat principium filij, vt patet Ioan. 1. In principio erat verbum. Numquam autem dicit patrem esse causam, vel filium causatum. Vnde cum causa plus dicat quam principium, non praesumimus patrem dicere causam, nec filium causatum. Nihil autem ad originem pertinens, a Deo proprie dicitur in diuinis, sicut hoc nomen, principium. Quia enim ea quae sunt in Deo, incomprehensibilia sunt, & definita a nobis non possunt, conuenientius vtitur in Deo nominibus communibus quam propriis, propter quod maxime proprium nomen eius dicitur esse qui est, quod est communissimum, vt patet Exod. 3. Sicut enim causa est communis, quam elementum, ita & principium quam causa. Dicitur enim punctum principium lineae, sed non causa, & ideo conuenientissime nomine principij vtitur in diuinis. Nec tamen intelligendum est, quod sancti praedicti qui nomine causa & causati vtuntur in diuinis personis, intendat diuersitatem naturae inducere, aut filium esse creaturam. Sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum, sicut nos nomine principij. Vnde dicit Greg. Nyfenus. Causam autem causatumque dicentes, non naturam per haec nomina significamus. Neque enim haec nomina loco essentiae, vel naturae ratione damus, sed qualiter inter se habent differentiam, demonstramus, vt scilicet filium non ingenuum esse, neque patrem per generationem aliquam demonstramus ab aliquo. Itē Basilius dicit spiritum sanctum dico ingenuum, non habere patrem, nec creaturam, quia non est creatus, sed causam habet Deum, cuius vere est spiritus, a quo & procedit.

CAP. II.

Quomodo intelligatur cum dicitur, quod filius sit secundus a patre, & spiritus sanctus sit tertius.

Item inuenitur in autoritatibus praedictorum doctorum, quod filius sit secundus a patre, & spiritus sanctus sit tertius ab eodem. Dicit enim Athanasius in sermone ad Serapionem. Spiritus sanctus tertius est a patre, a filio tamen est secundus. Et Basilius dicit. Dignitate quidem & ordine secundus est a filio spiritus; hoc autem alicui potest uideri falsum. In diuinis enim personis non est nisi ordo, secundum quem, vt Aug. dicit, non est alter prior altero, sed est alter ex altero. Nullus enim modus prioritatis est, secundum quem pater prior filio dici possit. Neque enim prior est pater tempore, cum filius sit aeternus: neque prior natura, cum patris & filij sit vna natura: neque dignitate, cum pater & filius sint aequales: neque etiam intellectu, cum non distinguantur nisi relationibus. Relatiua autem sunt simul secundum intellectum, cum vnus sit de intellectu alterius. Et ita patet, quod ita proprie loquendo, filius non possit dici esse secundus a patre, nec spiritus sanctus tertius ab eodem. Dicunt ergo doctores praedicti, filium esse secundum, & spiritum sanctum esse tertium secundum ordinem in numerando, quod

patet ex ipso Basilio, qui dicit. Recepimus spiritum sanctum a patre & filio, tertium connumeratum & conglorificatum spiritum filij Dei, qui tradens ordinem salutiferi baptismatis, dixit. Eūtes, baptizate omnes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Et Epiphanius dicit. Spiritus Dei ex patre & filio tertius est appellatione. In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod autem dicit Basilius, quod spiritus est secundus a filio dignitate, videtur maiore habere calumniam, quia videtur in dignitate Trinitatis constituitur gradum, cum sit par dignitas & eadem trium personarum. Potest autem hoc exponi, non de dignitate naturali, sed de personali, sicut & secundum nos dicitur, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Secundum quem modum dicit Hilarius, quod pater est maior filio, propter authoritatem originis Filius tamen non est minor patre, propter substantiae vnitatem.

CAP. III.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod spiritus sanctus sit tertium lumen.

Adhuc autem videtur esse magis calumniosum, quod ex verbis sancti Epiphaniij Cyprienensis episcopi inducitur dicentis. Spiritus sanctus spiritus est veritatis, lumen tertium a patre & filio. Vbi enim est vnitatis, non est ordo primi & tertij. Pater autem & filius & spiritus sanctus sunt vnum lumen, sicut & vnus Deus. Sicut ergo non potest catholice dici, quod spiritus sanctus sit tertius Deus a patre & filio, ita non potest dici, quod sit tertium lumen. Dicitur autem quod est tertia persona, propter personarum pluralitatem. Ex hoc ergo quod dicit lumen tertium, sequitur quod sint tria lumina, quod ipse postmodum expresse subiungit dicens. Alia vero omnia positione, vel compositione, siue appellatione lumina dicuntur, non tamen istis tribus luminibus similia. Potest autem dici, quod lumen originem quandam importat. Nam lumen est quod ex aliqua luce diffunditur, & etiam ex se aliud lumen diffundere potest. Et secundum hoc nomen luminis ad personales proprietates trahi potest ratione proprietatis diffusivae, licet secundum ipsam naturam lucis ad essentiam pertineat. Et hoc attendens dicitur pater, tertium lumen, & tria lumina dixit in diuinis: licet hoc nullo modo sit ad consequentiam trahendum, sed simpliciter confitendum, quod pater, & filius, & spiritus sanctus sunt vnum lumen.

CAP. IIII.

Quomodo intelligatur, quod essentia sit genita in filio, & spirata in spiritu sancto.

Inuenitur autem in dictis praedictorum patrum, quod essentia sit genita in filio, & spirata in spiritu sancto. Dicit enim Athanasius in tertio sermone gestorū Nicenae synodi, ex persona filij loquens. Tuū spiritum cum diuina essentia a te genita ipsis hominibus compefo. Et parū post. Ex tua essentia, quam in me genuisti spiritum sanctum do eis. Et idē in epistola ad Serapionem. Essentiam suam in se ipse genitor retinēs, totā in filio suo inenarrabiliter genuit. Et iterū. Sicut pater habet vitam in seipso, i. naturam viuam spirantem, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, hoc est, eandem naturam genuit in filio spirantem spiritum viuum. Et infra dicit, patris & filij vnā esse deitatem naturaliter spirantem vnum spiritum sanctum.

Ex

Ex quibus verbis habetur, quod natura diuina in filio sit genita, & in patre & filio sit spirans. Item Cyrillus in libro Thesaurorum contra haereticos. Virtus increata & genita in filio, filij est per omnem modum naturae paternae. Et iterum. Pater filio dedit vitam, id est, vitam suam naturalem genuit in filio. Item Basilius. Ipse filius, quem dat nobis pater, est Deus de Deo essentialiter genitus, habens in se totam essentiam patris genitam. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, dicens, quod spiritus sanctus est vera & naturalis imago filij per essentiam omnimode ab eodem in se spirata. Hic autem modus loquendi calumniosus est: & in sacro Lateranensi concilio reprobatum est dogma Ioaachim, qui hunc modum loquendi contra magistrum Petrum Lombardum defendere praesumpsit. Ostendit enim praedictus magister Petrus in quinta distinctione primi libri sententiarum quas edidit, quod communis essentia non generat, nec gignitur, nec procedit. Et hoc ideo, quia in diuinis inuenitur aliquid commune indistinctum, & aliquid quod distinguitur, & non est commune. Illud ergo quod est distinctionis ratio in diuinis, non potest attribui ei, quod est commune & indistinctum, sed solum ei quod distinguitur. Nulla autem alia distinctionis ratio in diuinis inuenitur, nisi ex eo quod vnus generat, & alius nascitur, & alius procedit. Non ergo hoc ipsum, quod est generare, vel nasci, vel procedere potest essentiae diuinae attribui, quae est communis & omnino indistincta in tribus personis. Id autem quod est distinctum in diuinis est persona, vel hypostasis, vel suppositum diuinae naturae, id est, quod est habes diuinam naturam. Et ideo illa quae significant, vel supponere possunt personam, recipiunt congruentem praedicationem generationis, aut processionis, sicut haec nomina pater, filius, & spiritus sanctus, significant personas determinatas, & hoc nomen persona, vel hypostasis in communi. Vnde conuenienter dicitur, quod pater generat filium, & quod filius nascitur a patre, & quod spiritus sanctus procedit a patre & filio: & similiter quod persona generet, vel spiret personam, aut generetur, aut spiretur a persona. Hoc autem nomen Deus, quia significat essentiam communem per modum concreti, significat enim habentem Deitatem, potest supponere ex modo suae significationis pro persona: & ideo etiam huiusmodi locutiones conuenienter conceduntur, Deus generat Deum, Deus nascitur, uel procedit a Deo. Hoc autem nomen, essentia, & diuinitas, & quaecumque in abstracto significantur, non habent ex modo suae significationis neque quod significant, neque quod supponat pro persona. Et ideo non proprie ea quae sunt propria personarum de huiusmodi nominibus praedicantur, vt dicatur essentia generans, vel genita, licet quaedam horum nominum propinquiora sint personis, inquam significant principia actuū qui sunt proprie personarum, sicut lumen, sapientia, bonitas, & huiusmodi. Vnde & quae sunt propria personarum, de talibus minus inconuenienter praedicantur, vt cum dicitur, filius lumen de lumine, sapientia de sapientia: sed essentia de essentia magis inconuenienter dicitur. Sed licet modus significandi diuersus sit, cum dicitur Deus & deitas, tamen res est eadem penitus, & ideo propter rei identitatem sicut vnus de altero praedicatur, vt cum dicitur, Deus est deitas, vel persona diuina, siue pater est diuina essentia: ita & a sanctis interdum vnus pro alio ponitur, vt sic dicatur, quod essentia diuina generat,

quia pater, qui est essentia diuina, generat, & essentia est de essentia, quia filius qui est essentia, est de patre, qui est eadem essentia diuina: & sic exponit Cyrillus in libr. Thesaurorum dicens. Pater de se vita uiuente, & essentia veraciter existente, tamquam a vera radice generando filium, dat ei naturaliter suam naturalem vitam & essentiam. Et sic etiam cum dicitur, quod pater genuit naturam suam in filio, exponendum est, quod per generationem suam naturam filio dedit, sicut exprimitur in verbis Cyrilli habetur.

CAP. V.

Quomodo intelligitur, quod Iesus dicitur filius paternae essentiae.

Ex hoc etiam patet, qualiter exponendum sit, quod idem Cyrillus in eodem libro dicere videtur. Quomodo ergo Iesus filius paternae essentiae erit creatura? Non enim dicitur filius essentiae paternae, quasi a paternae essentia genitus, sed quasi paternam essentiam per generationem accipiens. Et per hunc modum exponenda sunt omnia, quae similiter dici inueniunt, sicut quod dicitur filius, & spiritus essentialiter procedere, in quantum procedendo essentiam a patre accipiunt.

CAP. VI.

Quomodo intelligitur, quod quae sunt propria naturaliter patris, sunt propria filij.

Potest esse dubium, quod Cyrillus in eodem libro Thesaurorum dicit. Omnia quae patris sunt propria naturaliter, sunt propria & filij. Aut enim hoc intelligitur de essentialibus attributis, & sic neque patri, neque filio sunt propria, sed vtrique communia: aut de personalibus, & sic quae sunt propria patris, non sunt propria filij, sicut innascibilitas & paternitas nullo modo sunt filij, sed solum patris. Patet autem ex praemissis ab eo, quod loquitur de essentialibus attributis. Praemitit enim, quod quaecumque naturaliter dicuntur in se patri, omnia illa insunt filio, sicut vita, ueritas, lux, & huiusmodi. Haec autem dicuntur esse propria patri non in respectu ad filium, neque filio in respectu ad patrem, sed vtrique in respectu ad creaturam, cui in comparatione ad Deum non proprie praedicta conueniunt: vel proprium, non quod conuenit vni soli, sed quod proprie & vere alicui conuenit secundum se.

CAP. VII.

Quomodo intelligitur, quod pater neque filio, neque spiritu sancto indiget ad sui perfectionem.

Item potest esse dubium, quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod pater per se & in se sine alicuius indigentia plenus, & perfectus existens Deus, ad sui perfectionem neque filio, neque spiritu sancto indiget. Quod enim pater non sit indigens, dubium non est: sic enim neque filius, neque spiritus sanctus indigens est. Illud enim proprie est indigens, cui in se considerato aliquid deest ad suam perfectionem, quod non potest dici neque de patre, neque de filio, neque de spiritu sancto. Sed tamen patet, quod non posset esse pater perfectus, nisi filium haberet, quia nec pater sine filio esset, nec esset Deus perfectus, nisi haberet uerbum, & nisi haberet spiramentum vitae, sicut idem Athanasius dicit in tertio sermone gestorū Niceni concilij, sic inueniens de Arrianis, qui negabant

Opus. S. Tho. Aquina. A 2 baut

bant filium & spiritum sanctum esse consubstantiales patri. Dicunt sterilem esse, & infructuosam naturam paternam, quæ omnibus rebus in vitam & propagatam similitudinem dedit naturam. Et mutum faciunt patrem & sine verbo, qui omnibus rationalibus facultatibus dedit loquendi. Mortuum etiam ipsum patrem dicunt, & experientiam uiuentis naturæ, in quantum. s. negant spiritum sanctum coessentiali patri: in quo apparet quod non esset pater Deus perfectus, nisi filium & spiritum sanctum haberet. Idem etiam Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod pater non potuit creare creaturam nisi per verbum, & deificandis creaturis se non potest communicare nisi per idem verbum. Et similiter nec filius nisi in spiritu sancto. Commune ergo est patri & filio & spiritui sancto, quod nullus eorum sit indigens. Item commune est cuilibet eorum, quod nullus sine alijs duobus potest esse Deus perfectus. Sed hac ratione proprie de patre dicit Athanasius, quod ad sui perfectionem, filio & spiritu sancto non indiget, quia ipse suam perfectionem non habet ab alio. Filius autem & spiritus sanctus suam perfectionem habent a patre. Unde idem Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Non ratione filij, nec ratione spiritus sancti pater existit plenus beatus Deus. Neque. n. a supra se habet a quo sit, neque ab infra se habet a quo habeat, id est, quod sit a filio, vel a spiritu sancto.

CAP. VIII.

Quomodo intelligitur quod spiritus sanctus dicitur ingentus.

Item videtur esse dubium, quod Gregorius Nazanzenus in sermone de Epiphania dicit, quod spiritus sanctus secundum quod est in Deo, procedit ut sit ingentus, & non filius medius ingenti genitique. Non enim videtur quod spiritus sanctus ingentus dici possit. Hilarius. n. dicit in lib. de Synodis, quod si quis duos ingenitos dicit, duos deos facit. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod non est ingentus spiritus sanctus, quia imprincipiatum esse & ingentum soli Deo patri catholica ecclesia congregata apud Niceam recte & fideliter attribuit, & de solo patre hoc esse credendum & prædicandum, toti mundo sub anathemate mandauit. Sed dicendum, quod ingentus dupliciter accipi potest. Vno modo, pro eo quod caret principio, & sic soli patri conuenit, ut ex dictis Athanasij patet. Alio modo, pro eo quod non est genitum, licet sit principium habens, & sic non solum Greg. Nazanzenus. in verbis præmissis, sed etiam Hieronymus in regulis definitionum contra hæreticos spiritum sanctum dicit esse ingentum.

CAP. IX.

Quomodo intelligitur, quod spiritus sanctus dicitur medius patris & filij.

Item in præmissis uerbis Gregorij Nazanzeni, dubium est quod dicit, spiritum sanctum esse medium ingenti genitique. i. patris & filij, cum magis dicatur esse tertius, vel tertiæ Trinitate persona, ut supra habitum est. Sed dicendum, quod non dicitur esse medius secundum ordinem enumerationis, qui respondet ordini originis. Sic enim filius medius est inter patrem & spiritum sanctum, sed dicitur medius quasi communis nexus amborum: est enim communis amor patris & filij. Et similiter exponendum est, quod Epiphanius dicit in libro de Trinitate, quod spiritus sanctus est in medio patris & filij.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod spiritus sanctus sit imago filij.

Item in pluribus locis harum autoritatum dicitur, quod spiritus sanctus sit imago filij, sicut Athanasius dicit in sermone tertio Niceni concilij, Spiritus sanctus patris & filij una deifica & uiuifica deus & est vera imago filij, ipsum per omnia in se essentialiter tenens, natura liter representans, quemadmodum & filius est imago patris. Et in epistola ad Serapionem. Spiritus sanctus ipsum filium in se continet naturaliter, tanquam eius uera & naturalis imago. Item Basiliius. Spiritus sanctus dicitur digitus, spiramen, unctio, sufflatio, sensus Christi, processio, productio, missio, emanatio, effusio, vaporatio, splendor, imago, character, Deus uerus. Et iterum. Spiritus sanctus a patre & filio uirtus uera, & naturalis imago patris & filij existit, ipse utrumque nobis naturaliter representans. Apud Latinos autem non consuevit dici, quod spiritus sanctus sit imago patris, uel filij. Dicit enim Augustinus in 6. de Trinitate, quod per uerbum solus filius accipitur, & quod sic uerbum dicitur quomodo imago, & quod solus filius est imago patris quemadmodum & filius. Ricardus etiam de sancto Victore in suo libr. de Trinitate, assignat rationem, quare spiritus sanctus non possit dici imago, sicut filius, quia spiritus sanctus, licet patri sit similis in natura sicut & filius, non tamen conuenit cum eo in aliqua proprietate reatiua, sicut conuenit filius cum patre in spiratione actiua spiritus sancti. Quidam autem huius rationem assignant, quod propter hoc spiritus sanctus non potest dici imago, quia esset imago duorum, scilicet patris & filij, cum sit a duobus. Non potest autem esse duorum una imago. In autoritate autem sacræ scripturæ, quam prætergredi non licet de diuinis loquentes, expresse habetur, quod filius sit imago patris. Dicitur enim Colossensium 1. Transiit nos in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis. Et Hæbreo. 1. dicitur de filio. Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Sed sciendum, quod a sanctis Græcis duæ autoritates sacræ scripturæ inducuntur, in quibus uidetur dici, quod spiritus sanctus sit imago filij. Dicit enim Rom. 8. Quos præciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui: imago autem filij nihil aliud uideatur esse quam spiritus sanctus. Item 1. ad Corin. 15. dicitur. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. i. Christi, per quam imaginem intelligunt spiritum sanctum, licet in his autoritatibus non expresse spiritus sanctus imago dicatur. Potest. n. intelligi, quod homines conformentur imagini filij, vel quod portent imaginem Christi, in quantum ipsi homines sancti per dona gratiarum ut sint similes Christo, perficiuntur, sicut illud Apost. 2. ad Corin. 3. Nos autem reuelata facie gloriæ domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu. Hic. n. imaginem non dicit esse spiritum Christi, sed aliquid a spiritu Dei in nobis existens. Sed quia presumptuosum est tantorum doctorum tam expressis autoritatibus contraire, possumus quidem dicere spiritum sanctum esse imaginem patris & filij, ita quod per imaginem nihil aliud intelligatur, quam existens ab alio, & eius similitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem generat eius a quo existit, in quantum

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod nomine Christi intelligitur spiritus sanctus.

tum est ab altero, ut filius genitus, vel ut uerbum conceptum, sic solus filius dicitur imago. De ratione enim filij est, quod similitudinem patris habeat in quacunque natura. Et similiter de ratione uerbi est, quod sit similitudo eius quod uerbo exprimitur cuiuscunque sit uerbum, sed non est de ratione spiritus, vel amoris, quod sit similitudo eius cuius est in omnibus, sed hoc in spiritu Dei verificatur propter diuinæ essentiae unitatem & simplicitatem, ex qua oportet quod quicquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quod spiritus sanctus non conuenit cum patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo & æqualitas personarum diuinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Neque enim inæqualitas & dissimilitudo secundum personalium proprietatum differentiam in diuinis dici debet, sicut Augustinus dicit in libro Maximum. Cum enim dicitur filius a patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ. Similiter etiam non obstat, quod spiritus sanctus est a duobus. Est enim a duobus, in quantum sunt unum, cum pater & filius sint unum principium spiritus sancti.

CAP. XI.

Quomodo intelligitur, quod filius sit in patre sicut in sua imagine.

Athanasius autem videtur esse magis dubium, quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Filius est in suo patre tanquam in propria sua imagine. Non enim pater est imago filij, sed magis filius est imago patris. Sed dicendum, quod imago hic improprie sumitur pro exemplari. Sic enim quandoque abusiue accipitur.

CAP. XII.

Quomodo intelligitur, quod spiritus sanctus sit uerbum filij.

Item videtur esse falsum, quod Basiliius dicit in tertio sermone de spiritu sancto contra Eunomium hæreticum. Sicut, inquit, filius se habet ad patrem, eodem modo spiritus sanctus se habet ad filium. Et propter hoc dicitur, quod uerbum patris est filius, uerbum autem filij spiritus. Portat, inquit, Apostolus, omnia uerba uirtutis suæ. Uerbum enim ut Augustinus dicit in libro de Trinitate, solus filius est. Unde & Ioannes nomen uerbi pro nomine filij ponit. Nam in principio sui Euangelij dicit. In principio erat uerbum. Qui etiam in sua Canonica dicit. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, uerbum, & spiritus sanctus. Nec refert, si quis translationem mutet, ut loco uerbi eloquium ponat. Nam id quod quis loquitur, uerbum eius est. Unde sicut solus filius in diuinitate est uerbum, ita solus est eloquium. Sed dicendum, quod uerbum Dei quod dicitur etiam sermo diuinitus inspiratus & prolatus: & de hoc uerbo hic Basiliius intelligit, dicens spiritum sanctum esse uerbum, vel eloquium filij effectiue, in quantum sancti ab eo inspirati de filio sunt locuti, secundum quod dicitur Ioan. 16. de spiritu sancto. Quæcunque audiet, loquetur. Et quod hic sit intellectus Basilij, patet ex eo quod subdit. Ex quo eloquium filij, per Apostolum, Gladium spiritus, dicitur, sumite quod est uerbum Dei. Ipsum enim uerbum fidei a sanctis prolaturum, gladius spiritus manifeste dicitur.

Item dubium esse uidetur, quod Cyrillus in libr. Theophrastorum uidetur dicere, quod aliquando nomine Christi spiritus sanctus intelligatur, sic inquit. Apostolus appellatione Christi spiritum sanctum Christum uocauit: ait enim. Si in uobis Christus est, corpus quidem mortuum est &c. Et post pauca. Spiritus sanctus in nomine Christi operando, & eundem Christum in se representando nomen Christi accipere, & Christus ab Apostolo operari dicitur. Hoc autem uidetur esse contra personarum distinctionem, ut nomen unius personæ alteri attribuat. Sicut enim pater nunquam est filius, nec econuerso, ita filius nunquam est spiritus sanctus, nec econuerso. Non potest ergo nomen Christi de spiritu sancto prædicari, neque igitur pro spiritu sancto poni. Sed dicendum, quod dictus pater appellatione Christi dicit spiritum Christum uocari, vel nomen Christi accipere, & Christus appellari non quasi Christus de spiritu sancto prædicetur, vel econuerso, hoc enim esset Sabellianæ impietatis, sed intelligitur in nomine Christi spiritus sanctus ratione concomitantie, quia ubicunque est Christus, est spiritus Christi, sicut ubicunque est pater, est filius. Unde interponit. Numquid in hoc ueritatis prædicator, scilicet Apostolus, ueritatem inconfusibilem personarum confudit Sabellizando? non: sed potius hoc ecclesiæ indicare curauit, ut spiritus sanctus non sit alienus a natura uerbi.

CAP. XIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, spiritus sanctus non mittit filium.

Item dubium potest uideri, quod Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij, loquens de Arriano. Non, inquit, ut asserunt alienati a gratia euangelij, & priuati domini spiritu, spiritus gratificatus & mittit filium, propter hoc quod audierunt, Et nunc dominus misit me & spiritus eius, Isa. 48. Et alibi. Spiritus domini super me, Isa. 61. Hoc enim uidetur esse contrarium ei, quod Augustinus dicit in libro de Trinitate, quod filius sit missus a spiritu sancto, probans hoc per autoritates inductas. Nec solum a spiritu sancto, sed etiam a seipso probat eum missum, quia est missus a tota Trinitate. Sed dicendum est, quod in missione diuinæ personæ duo possunt considerari. Primo, autoritas personæ mittentis ad personam quæ mittitur. Secundo, effectus in creatura, ratione cuius persona diuina mitti dicitur. Cum enim personæ diuinæ sint ubique per essentiam, præsentiam, & potentiam, secundum hoc persona diuina mitti dicitur, secundum quod nouo modo per aliquem nouum effectum incipit esse in creatura: sicut filius deus esse missus in mundum, in quantum nouo modo incipit esse in mundo per uisibilem carnem quam assumpsit, sicut illud Apost. Gal. 4. Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. Deus etiam mitti spiritualiter & inuisibiliter ad aliquem, in quantum per sapientiæ donum in eo incipit inhabitare, de qua missione dicit Sap. 9. Mitte illam. s. sapientiã a sede magnitudinis tuæ, ut tecum sit, & tecum laboret. Similiter et spiritus sanctus ad aliquem mitti dicitur, in quantum ipsum inhabitare incipit per donum charitatis, sicut illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum.

Opusc. S. Tho. Aquin. A 3 qui

qui datus est nobis. Si ergo in missione diuinæ personæ consideretur authoritas mittentis ad personam ipsam, sic sola persona potest aliam mittere, a qua est persona missa. Et secundum hoc pater mittit filium, & filius spiritum sanctum, non autem spiritus sanctus filium, & sic Athanasius loquitur. Si autem in missione personæ diuinæ consideretur effectus, ratione cuius persona mitti dicitur, cum effectus sit communis toti Trinitati (nam tota Trinitas operata est carnem Christi, & operatur sapientiam & charitatem in sanctis) tunc potest dici, quod persona mittitur a tota Trinitate, & sic intelligit Aug. Sed tamen sciendum est, quod licet persona diuina interdum secundum Aug. dicatur mitti a persona, a qua non procedit, non tamen persona quæ a nullo procedit, potest dici quod mittatur. Pater enim quia a nullo est, a nullo mittitur, licet per aliquod nouum gratiæ donum hominem inhabitet, & ad hominem venire dicatur, secundum illud Ioann. 14. Pater meus diligit eum, & ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Sic ergo in persona quæ mittitur, requiritur quod æternaliter ab alia persona procedat, sed non est necessarium quod procedat æternaliter ab illa persona, a qua mittitur, sed sufficit quod ab illa persona sit effectus secundum quem mittitur, & hoc dico secundum modum, quo Aug. loquitur de missione. Sed secundum Græcos, persona non mittitur nisi ab illa, a qua procedit æternaliter: unde filius non mittitur a spiritu sancto, nisi forte secundum quod est homo. Propter quod Basilius auctoritates prædictas exponit, ut per spiritum intelligatur pater, secundum quod spiritus essentialiter sumitur, ut dicitur Ioan. 4. Deus spiritus est: & sic etiã Hilar. exponit in lib. de Trinitate.

C A P. XV.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod spiritus sanctus uere per filium operatur.

Item dubium est, quod Basilius dicit in libro contra Eunomium, quod spiritus sanctus uere per filium operatur: quod quidem uidetur esse falsum. Nam persona dicitur operari per illam quæ ab ipsa est, sicut pater per filium, & non econuerso. Sed dicendum, quod spiritus sanctus dicitur operari per filium secundum naturam humanam, non autem secundum diuinam.

C A P. XVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur in ecclesia, Deus non erat per gratiam in hominibus ante Christi incarnationem.

Item dubium esse uidetur, quod Athanasius dicit ad Serapionem. Impossibile erat secundum prædeterminationem diuinæ rationis, ut ecclesia domini inuisibilem formam, & incorpoream immediate nudam reciperet, sed consubstantiauit se dominus eidem ecclesie formam eius in se assumens. Ex quo uidetur, quod ante Christi incarnationem Deus per gratiam in hominibus non habitaret. Quod etiam quidam hæretici dicere præsumplerunt occasione illius, quod dicitur Ioan. 7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Vtrumque autem eodem modo est intelligendum. Nam sicut dicitur quod spiritus sanctus non fuerit ante datus, quia non in tanta plenitudine datus fuerat, in quanta Apostoli eum post Christi resurrectionem acceperunt: ita etiam ecclesia in tanta plenitudine gratiæ donum accipere non potuit secundum ordinationem diuinam, in quanta recepit per Christi incarnationem, quia gratia & ueritas per Iesum Christum facta est, ut dicitur Ioan. 1. Vnde in sermone Niceni concilij Athanasius dicit. Equidem ipsos consummari & perfici impossibile est, nisi ego perfectum suscipiam hominem. Quod eodem modo intelligendum est, sicut quod supra dictum est. Ideo autem dicit secundum prædeterminationem diuinam, quia possibile erat Deo alio modo quam per Christi incarnationem, perfectionem gratiæ humano generi conferre, loquendo de potentia absoluta, sed non potuit humanum genus hanc plenitudinem aliter consequi, supposita Dei ordinatione.

C A P. XVII.

Quomodo intelligitur diuinam essentiam increatam, conceptam esse & natam.

Item uidetur esse dubium, quod Athanasius dicit in epist. ad Serapionem, essentiam diuinam increatam conceptam esse, & natam ex Virgine matre. Magister enim in 3. Sent. distinct. 8. dicit, quod quæ res non est de patre genita, non uidetur esse de matre nata, ne res aliqua filiationis nomen habeat in humanitate, quæ non habet in diuinitate. Et sic cum diuina essentia non sit nata de patre, non potest dici esse de matre. Sed dicendum, quod sicut improprie essentia diuina dicitur generari, uel genita secundum generationem æternam, in quantum essentia ponitur pro persona, ut intelligatur essentia generare, quia pater, qui est essentia, generat, secundum eundem modum dicitur essentia diuina nata de Virgine: quia filius Dei, qui est diuina essentia, natus est de Virgine.

C A P. XVIII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, deitas homo facta.

Item potest esse dubium, quod Athanasius dicit in eadem epistola. Deitas homo facta, per suum spiritum sibi ecclesiam conformauit. Dicit enim Magister tertio libro sententiarum, quod non debet dici, quod diuina natura sit caro facta, sicut dicitur uerbum caro factum est: sic autem dicitur uerbum caro factum, quia uerbum homo factus est. Non ergo debet dici, quod diuina essentia, siue deitas, facta sit homo. Sed dicendum, quod non dicitur deitas esse facta homo quia diuina natura sit conuersa in humanam, sed per illum modum quo dicitur, quod natura diuina assumpsit naturam humanam in una persona, scilicet uerbi. Sicut etiam Damascenus dicit, quod natura deitatis in una personarum suarum incarnata est, id est, carni unita. Sciendum tamen, quod alia ratione dicitur, quod uerbum est homo, & quod deitas est homo. Cum enim dicitur, Verbum est homo, est prædicatio per informationem, quia scilicet persona uerbi est subsistens in humana natura. Cum uero dicitur, Deitas est homo, non est prædicatio per informationem, quia humana natura non informat diuinam: sed est prædicatio per identitatem: sicut etiam cum dicitur, Essentia diuina est pater, uel, Essentia diuina est filius: homo enim supponit pro persona filij, cum dicitur, Deitas est homo, & eadem ratio ueritatis, cum dicitur, Deitas est facta homo, quia incepit esse persona filij incarnata, quod importatur in nomine hominis, licet non incepit esse persona filij. Semper enim deitas fuit filius, sed non semper fuit homo.

CAP.

Quomodo intelligatur, quod filius dei assumpsit humanam naturam in sua essentia.

Item dubium uidetur, quod Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij de filio dei loquens. In uia uis, id est, essentia, naturam nostram a nobis assumpsit. Cum enim assumptio ad unionem terminetur, sicut unio non est facta in natura, sed in persona: ita non uidetur quod humana natura sit assumpta in essentia filij. Dicendum est ergo, quod locutio est impropria, & sic exponenda. Assumpsit nostram naturam in sua uis, id est, ut esset unita suæ uis in una persona.

C A P. XX.

Quomodo intelligitur cum dicitur, hominem esse assumptum.

Item uidetur esse dubium, quod Athanasius dicit in eodem sermone, hominem esse assumptum, sic inquit ex persona filij loquens. Pro pleno homine assumpto, plenè & perfectè hominibus spiritum sanctum dedi. Et in epistola ad Serapionem. Communio essentia est a patre per filium in spiritu sancto per deificum, & Deum factum hominem ab eodem filio sumptum. Sciendum est autem, quod cum nihil sumat seipsum, oportet semper esse diuersum assumens & assumptum, recipiens & receptum. Si ergo homo dicitur assumptus a filio Dei, oportet quod id, quod supponitur nomine hominis, sit diuersum ab eo, quod supponitur nomine filij Dei. Nomine autem hominis potest supponi uel aliqua persona hominis completa, uel saltem aliquod suppositum hominis, non habens rationem personæ. Si ergo dicatur, quod homo sit assumptus secundum quod homo supponit pro aliqua persona humana, sic sequetur quod persona diuina assumpsit humanam personam, & sic erunt duæ personæ in Christo, quod est hæresis Nestorianæ: & ideo August. dicit in lib. de Fide ad Petrum, quod Deus uerbum non accepit personam hominis, sed naturam. Quidam uero dixerunt uolentes hunc errorem uitare, quod cum dicitur, homo assumptus a uerbo, in nomine hominis intelligitur quoddam suppositum humanæ nature, quod est hic homo, non tamen est persona hominis: quia non est per se separatum existens, sed est unitum alicui digniori, scilicet filio Dei. Et quia hoc suppositum hominis quod significatur assumptum, cum dicitur, homo assumptus est aliud a supposito filij Dei, dicunt in Christo duo supposita, sed non duas personas. Sed ad hanc positionem sequitur quod hæc propositio non sit uera, filius Dei est homo. Impossibile est enim, quod duorum, quorum unum est aliud secundum suppositum ab altero, unum de altero uere prædicetur. Et ideo communiter tenetur, quod sit unum tantum suppositum, quod supponitur nomine hominis, & nomine filij Dei. Ex quo sequitur, quod hæc sit falsa, uel impropria, homo est assumptus, sed est exponenda, filius dei assumpsit hominem, id est, humanam naturam.

C A P. XXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod Deus fecit hominem esse Deum.

Item dubium est de hoc quod Athanasius dicit in eadem epistola. Filius Dei ut hominem ad se reduceret hominem in sua hypostasi assumens deificando deum

fecit, & in tertio sermone Niceni concilij. Ipsos consummari impossibile est, nisi ego suscipiam perfectum hominem & deificem, & mecum deum faciam. Ex quibus datur intelligi, quod hæc sit uera, homo factus est deus. Sed sciendum, quod secundum illam opinionem quæ in Christo dicitur duo supposita, equaliter utraq; est uera, deus est factus homo, & homo factus est deus. Est enim sensus secundum eos cum dicitur, deus factus est homo, suppositum diuinæ nature unitum est supposito humanæ nature. Et econuerso cum dicitur, homo factus est deus, sensus est. Suppositum humanæ nature est unitum filio dei. Sed tenendo quod in Christo sit unum tantum suppositum, hæc est uera & propria, deus factus est homo, quia ille qui fuit deus ab æterno, incepit esse homo ex tempore. Hæc autem non est uera proprie loquendo, homo factus est deus, quia suppositum æternum quod supponitur nomine hominis, semper fuit deus, unde exponenda est sic. Homo factus est deus, id est, factum est ut homo sit deus.

C A P. XXII.

Quomodo intelligitur amotam esse a Christo imaginem primi parentis.

Item dubium est quod dicit Athanasius in prædicta epistola ex persona Christi loquens. Post resurrectionem amota a terra imagine primi parentis, & abolita per trophæum crucis, ego iam immortalis uos patri meo in filios adopto. Sciendum est enim, quod imaginem primi parentis, tripliciter quis potest habere. Primo, quidem quantum ad similitudinem nature, sicut dicitur Genes. 5. Vixit Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam. Secundo, quantum ad culpam, de quo dicitur. 1. Corin. 15. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis. Tertio, secundum penalitatem, sicut habetur Zacharia 13. Homo agricola ego sum, quonia Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Primam ergo Adæ imaginem Christus assumpsit cum nostra natura, & nunquam deposuit, secundam uero nunquam habuit, tertiam quidem assumpsit, sed in resurrectione deposuit, & de hac loquitur Athanasius.

C A P. XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod creatura non potest cooperari creatori.

Item uidetur esse dubium de hoc quod Athanasius in sermone Niceni concilij dicit. Aut quomodo creatori creatura cooperatur, intiment nobis. Ex quo datur intelligi, quod creatura creatori cooperari non possit. Quod uidetur esse falsum, cum sancti dicantur esse Dei adiutores, & cooperatores, secundum Apostolum. Sed sciendum quod aliquid dicitur cooperari alicui dupliciter. Vno modo, quia operatur ad eundem effectum, sed per aliam uirtutem, sicut minister domino, dum eius preceptis obedit, & instrumentum artificis a quo mouetur. Alio modo dicitur aliquid cooperari alicui, in quantum operatur eandem operationem cum ipso, sicut si dicitur de duobus portantibus aliquod pondus, uel de pluribus trahentibus nauem, quod unum alteri cooperatur. Secundum igitur primum modum, creatura potest dici creatori cooperari quantum ad aliquos effectus, qui fiunt mediante creatura, non tamen quantum ad illos effectus, qui sunt immediate a deo ut creatio, & sanctificatio. Secundo autem modo creatori non cooperatur, sed solum tres personæ sibi inuicem. Opuscu. S. Tho. Aquin. A. 4. c. 1.

cem cooperantur: quia earum est operatio vna, non autem ita quod qualibet earum partem virtutis possideat, per quam operatio completur, sicut accidit in multis trahentibus nauem, sic enim cuiuslibet virtus esset imperfecta: sed ita quod tota virtus ad operationem sufficiens est in qualibet trium personarum.

C A P. XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, creaturam creatori non esse propriam.

Item dubium videtur esse quod Basilius dicit contra Arrium, quod creatura creatori non est propria: quod est contra id, quod dicitur Ioannis 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Sed hoc soluit Gregorius in quadam homilia, dicens, quod creatura est propria Dei secundum potestatem: aliena vero secundum naturam, id est, alterius naturae a Deo existens.

C A P. XXV.

Quomodo intelligitur quod in angelis, quantum ad naturam, non dicimus esse secundum & tertium.

Item dubium est quod Basilius dicit contra Eunomium. In angelis ordinatum dicimus vnum principem, alium autem subiectum in natura, tamen non dicimus secundum & tertium. Ex quo videtur quod omnes in natura sunt aequales a Deo creati, vt posuit Origenes. Apud nos autem dicitur, quod sicut differunt in donis gratiarum, ita etiam in naturalibus bonis. Sed dicendum, quod hoc quod dicit Basilius, in angelis non esse quantum ad naturam secundum & tertium, non est intelligendum, quod vnus non sit perfectioris naturae quam alius, sed quia omnes communicant in vna natura generis, licet non in natura speciei.

C A P. XXVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod docente Paulo etiam Seraphim addiscit.

Item dubium est quod dicit Cyrillus in libro Theaurorum, quod docente Paulo non solum humana ratio addiscit, verum etiam & Seraphim supernis mysteria cordis paterni occulta referantur. Ex quo videtur, quod ad angelos, etiam summos, cognitio deueniat per homines. Et videtur hoc esse dictum propter id quod habetur Ephes. 3. Mihi omnium sanctorum mihi nimo data est gratia haec, in Gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi &c. vt innotescat principibus, & potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Sed contrarium huius docet Dionysius in 4. cap. angelicae hierarchiae, ostendens quod cognitio diuinorum prius ad angelos quam ad homines peruenit. Et in 7. cap. eiusdem libri dicit, quod Seraphim immediate a Deo edocentur. Et August. dicit super Genesim ad literam, quod non latuit angelos mysterium regni caelorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro nostra salute. Et ideo dicendum est, quod cum angelorum non sit futura praenoscere, sed Dei solius, licet angeli ipsum mysterium nostrae redemptionis a saeculo cognouerint, vt August. dicit, tamen aliquas huius redemptionis circumstantias plene nesciuerunt, quamdiu erant futurae, sed eis completis, eorum notitiam acceperunt, sicut & aliorum quae praesentialiter fiunt. Non ergo sic intelligendum est, quod docente Paulo mysteria diuina supernis Seraphim sint

reuelata, quasi ipsi a Paulo didicerint, sed quia Paulo praedicante, & alijs Apostolis, perficiebantur ea quae praesentialiter angeli cognoscebant, & futura ignorauerant. Et hoc sonant verba dicentis angelicas dignitates praefatum mysterium ad purum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & Apostolorum praedicatio per gentes dilatata.

C A P. XXVII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, quod spiramen, quod inspirauit Deus in faciem hominis, non est anima rationalis, sed sancti spiritus effusio.

Item dubium est quod Cyrillus dicit, quod cum dicitur Genes. 2. quod inspirauit Deus in faciem hominis spiraculum uitae, vt fieret homo in animam uiuentem, ipsum spiramen non dicimus animam. Sic enim esset anima inconuertibilis, & non peccaret, quia de essentia esset diuina: sed sancti spiritus effusionem in ipso principio suppositam animae humanae dixit Moyses, quod est contra expositionem August. qui animam humanam per illud spiramen ponit, & ostendit quod non propter hoc sequitur, quod sit de substantia diuina. Est enim tropica locutio, vt dicatur inspirasse non corporaliter, sed quia spiritum, id est, animam fecit ex nihilo. Et quod est amplius, videtur esse repugnans dictis Apostoli, qui 1. ad Corinth. 15. dicit. Factus est primus homo Adam in animam uiuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem: sed non prius quod spirituale est, sed quod animale. Vbi expresse illam vitam animae dicit esse aliam a uita, quae est per spiritum sanctum: vnde illa inspiratio per quam dicitur homo factus in animam uiuentem, non potest de gratia spiritus sancti intelligi. Vnde dicendum est, quod expositio Cyrilli non potest esse literalis: sed solum allegorica.

C A P. XXVIII.

Quomodo intelligitur, quod eum qui semel blasphemauit, impossibile est non blasphemare.

Item dubium potest esse de hoc, quod Athana. dicit in episto. ad Serapionem, quod Arrianos qui non semel tantum, sed pluries blasphemauerunt, impossibile est non blasphemare, quod videtur esse libertati arbitrii repugnans. Sed dicendum, quod impossibile hic pro difficili sumitur, quae difficultas ex consuetudine provenit, sicut & Hiero. 13. dicitur. Si mutare potest Aethiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.

C A P. XXIX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non sit praedicabilis.

Item dubium est, quod Chrysost. dicit in sermone de fide, quod fides est non praedicabilis. Sed intelligendum est, id est, per praedicationem non perfecte explicabilis.

C A P. XXX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non sit nobis ministrata per angelos.

Item dubium est de hoc quod Athana. dicit, quod fides nobis administrata est non ab angelis, neque a signis

signis & portetis, cum dicatur Heb. 2. quod fides annuntiata est contestante Deo signis, & portetis. Sed intelligendum est, quod fides nostra non habet auctoritatem neque ab angelis, neque ab aliquibus miraculis factis, sed a reuelatione patris per filium & spiritum sanctum, licet etiam angeli ea quae sunt fidei nostrae reuelauerint aliquibus, vt Zachariae, & Mariae, & etiam Ioseph, & etiam ad fidei robur miracula plurima facta sint.

C A P. XXXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, litera mortalis etiam noui testamenti.

Item dubium esse videtur, quod Atha. dicit in episto. ad Serapionem. Litera mortalis haec est. Ab initio & ante saecula creata sum &c. & subiungit multa testimonia de veteri, & de nouo testamento. Litera autem nouae legis non videtur esse litera mortis: sic enim non differret a litera ueteris legis, de qua dicitur. 2. Cor. 3. quod litera occidit. Sed dicendum, quod neque litera noui testamenti, neque ueteris occidit nisi per occasionem. Sed occasionem mortis ex literis accipiunt aliqui dupliciter. Vno modo, in quantum ex litera sacra accipiunt occasionem erroris, & hoc commune est tam literae ueteris testamenti, quam noui. Vnde & Petrus dicit 2. Canonicae ultimo capit. quod in epistolis Pauli sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam damnationem. Alio modo, in quantum ex praecipis in litera sacrae scripturae contentis sumitur occasio male viuendi, dum per prohibitionem concupiscentia augetur, & gratia adiuuans non confertur: & sic litera ueteris testamenti dicitur mortalis, non autem litera noui.

C A P. XXXII.

Quomodo intelligitur quod sola definitio Niceni concilij est unica, & uera possessio fidelium.

Item dubium est de hoc quod dicit Athana. in eadem episto. quod sola paterna definitio Niceni concilii enuntiata a spiritu & non litera, est unica & vera possessio orthodoxorum. Posset enim aliquis intelligere, quod definitio dicti concilii auctoritate praefatur literae ueteris, vel noui testamenti, quod est omnino falsum. Intelligendum est autem, quod per dictum concilium verus intellectus ex sacra scriptura est acceptus, quem soli catholici habent, licet litera sacrae scripturae sit communis catholicis, & haereticis, & Iudaeis.

His igitur expositis, ostendendum est quomodo ex auctoritatibus in praedicto libello contentis, vera fides docetur, & contra errores defenditur. Considerandum siquidem est, quod in hoc apparuit filius Dei, vt dissoluantur opera diaboli, vt dicitur 1. Ioann. 3. vnde & diabolus uersa uice ad hoc totum suum conatum appositus & apponit, vt ea quae sunt Christi dissoluat: quod quidem primo per tyrannos facere tetauit, Christi ministros corporaliter occidentes: sed postmodum per haereticos, per quos spiritualiter plurimos interfecit. Vnde si quis diligenter inspiciat haereticorum errores, ad hoc principaliter videtur tendere, vt Christi derogent dignitati. Derogauit naque Arrius dignitati Christi, dum filium Dei coessentialem patri esse negauit, eum asserens creaturam. Derogauit etiam Macedonius, qui dum spiritum sanctum creaturam esse

dixit, filio subtraxit auctoritatem spirandi diuinam personam. Derogauit & Manichaeus, qui dum uisibilia a malo Deo creata esse asseruit, per filium omnia esse creata negauit. Dissoluit etiam quae sunt Christi Nestorius, qui dum aliam personam esse filij hominis, aliam filij Dei docuit, Christum esse aliquid unum negauit. Dissoluit & Euthices, qui dum ex duabus naturis diuina, scilicet & humana, in Christi incarnatione vnanim conficere uoluit, utraque subtraxit. Quod enim ex duobus conficitur, neutrum eorum ueraciter dici potest. Dissoluit & Pelagius, qui dicens gratia nos non indigere ad capeffendam salutem, aduentum filij Dei in carnem frustra uoluit. Gratia enim & ueritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1. Derogauit etiam Christo Iouinianus, qui dum uirgines in coniugio uiuentibus aequauit, dignitati Christi detraxit, qua eum natum ex uirgine confitemur. Derogauit & Vigilantius, qui dum paupertatem pro Christo susceptam impugnauit, perfectioni, quam Christus seruauit & docuit, contradixit: vnde non immerito dicitur 1. Ioann. 4. Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus. Sic ergo & in hoc tempore aliqui esse dicuntur, qui soluere Christum tentant, eius dignitatem, quantum in ipsis est, minuunt. Dum enim dicunt spiritum sanctum a filio non procedere, eius dignitatem minuunt, qua simul cum patre est spiritus sancti spirator. Dum uero vnum caput Ecclesiae esse negant, sanctam scilicet Romanam Ecclesiam, manifeste unitatem corporis mystici dissolunt. Non enim potest esse unum corpus, si non fuerit unum caput: neque vna congregatio, si non fuerit vnus rector. Vnde Ioan. 10. dicitur. Fiet unum ouile, & vnus pastor. Dum uero sacramentum altaris ex azymis posse confici negant, manifeste ipsi Christo repugnant, quem prima die azymorum, quando nihil fermentatum secundum legem debebat in Iudaeorum domibus inueniri, Euangelistae tradunt hoc sacramentum instituisse. Videntur etiam puritati ipsius sacramentalis corporis Christi derogare, ad quam Apostolus fideles exhortatur dicens 1. ad Corinth. 5. quod non est epulandum in fermento malitiae & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & ueritatis. Huius etiam sacramenti uirtutem minuunt, dum purgatorium negant, quod in Ecclesia communiter pro uiuis & mortuis consecratur, cum purgatorio sublato in mortuis nullam efficaciam possit habere. Non enim prodest ijs qui sunt in inferno, ubi nulla est redemptio, neque illis qui sunt in gloria, qui suffragijs nostris non egent. Quomodo igitur ex praemissis auctoritatibus errores huiusmodi confutentur, breuiter ostendam, incipiens prius a processione spiritus sancti.

Quod spiritus sanctus est spiritus filij.

Ad ostendendum autem quod spiritus sanctus a patre procedat & filio, primo sumendum est, quod etiam ab ipsis errantibus negari non potest, cum expresse auctoritate sacrae scripturae probetur, quod .i. spiritus sanctus sit spiritus filij. Dicitur enim ad Gal. 4. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem Abba, Pater. Et Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Act. 16. Cum uenissent Misiā, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Dicitur etiam 1. Corinth. 2. Nos autem sensum Christi habemus, quod de spiritu sancto necesse est intelligi, vt patet per ea quae ab Apostolo praemittuntur: Nominatur etiam

etiam spiritus sanctus, spiritus veritatis, Ioan. 15. vbi dicitur. Cum venerit paraclitus, quem mittam vobis a patre spiritu veritatis. Dicitur & spiritus vitæ, Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, vnde cum filius de se dicat Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, concludunt doctores Græcorum, quod sit spiritus Christi, quod similiter astruunt ex hoc, quod habetur in Psal. Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Nam os patris filius dicitur, sicut & verbum. Sed ne aliquis possit dicere, quod alius sit spiritus qui a patre procedit, & alius qui est filij, ostenditur ex scripturis, quod idem spiritus. scilicet patris & filij. Nam Ioan. 15. Simul dicitur spiritus veritatis, & qui a patre procedit, & Rom. 8. Postquam dixerat, Si spiritus dei habitat in vobis, statim subiungit. Si quis spiritum Christi non habet, ut ostendat eundem esse spiritum patris, & filij: vnde Basilus dicit contra Eunomium postquam prædicta verba Apostoli in duxerat. Ecce in patre, & filio, & spiritu patris & filij, vnum spiritum vidit, scilicet Apostolus. Et Theodoricus dicit super epistolam ad Rom. exponens idem verbum Apostoli. Communis est patris & filij spiritus sanctus. Quærendum est ergo, quomodo spiritus sanctus sit spiritus filij, vel spiritus Christi. Potest autem aliquis dicere, quod sit spiritus Christi quasi in homine Christo plenarie inhabitans, secundum illud Luc. 4. Iesus plenus spiritu sancto regressus est a Iordane, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, ut dicitur Ioan. 1. Hæc autem responsio sustineri non potest, ut scilicet hac tantum ratione spiritus sanctus spiritus Christi dicatur. Inuenitur enim a doctoribus Græcorum, quod spiritus sanctus sit naturalis spiritus filij. Dicit enim Athanasius in sermone tertio Niceni concilij. Sicut in Christo viuit nostra natura deificæ, & ipse in ea regnat: ita & nos in suo naturali spiritu sumus, viua mus, & regnemus. Idem in epistola ad Serapionem. Accepistis spiritum adoptionis, id est, naturalem spiritum de natura filij naturalis. & Cyrillus dicit super Ioan. Existit siquidem filius in proprio genitore, habens in seipsum gignentem se. Et sic patris spiritus veraciter & naturaliter filij videtur & est spiritus. Spiritus autem non est naturalis Christo secundum humanitatem, quia non pertinet ad naturam humanitatis, sed gratis a Deo in natura humanitatis effunditur. Non ergo potest propter hoc dici spiritus filij, quia Christum excellenter repleuit secundum humanitatem. Item Athanasius dicit in sermone de incarnatione verbi, quod ipse Christus mittebat spiritum eorsum sicut Deus filius, & ipse deorsum accipiebat spiritum ut homo. Ex ipso ergo in ipsum habitat de deitate eius, & humanitate eiusdem. Non solum ergo spiritus sanctus est spiritus Christi, quia humanitatem eius repleuit, sed magis, quia est ex diuinitate ipsius. Potest autem aliquis dicere, quod spiritus sanctus est filij secundum deitatem, sicut a filio Dei datus & missus, non autem sicut a filio personaliter & æternaliter existens. Sed hoc etiam stare non potest. Dicit enim Cyrillus super Ioanem. Proprius est spiritus sanctus dei patris, sed non est minus ipsius dei filij, non tamquam alius, & alius spiritus. Idem dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Spiritus sanctus, sicut est proprius patris a quo procedit, sic & in veritate est ipsius filij. Si ergo patris est, non solum quia ab ipso temporaliter datur, & mittitur, sed etiam quia ab ipso æternaliter existit, eadem etiam ratione, & filij erit, quasi ab eo æternaliter existens. Item Cyrillus dicit super

Ioan. Veracissimus fructus essentia ipsius filij existit spiritus sanctus. Est ergo filij quali a filio essentiam habens. Patet ergo, quod ex hoc quod spiritus sanctus spiritum Christi continentur, necesse est quod vltorius dicant eum esse a filio ab æteruo.

Quod filius mittit spiritum sanctum.

Similiter autem patet ex autoritate sacre scripturae, quod filius mittit spiritum sanctum. Dicitur enim Ioan. 15. Cum venerit paraclitus, quem ego mittam vobis &c. & 16. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Habetur etiam ex autoritate scripturae, quod pater dat spiritum sanctum, Ioan. 14. Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis. Sed quod & filius det eundem spiritum sanctum, dicitur Ioan. 20. quod post resurrectionem dominus discipulis insuflavit, & dixit eis. Accipite spiritum sanctum, quod & Athanasius confitetur in sermone Niceni concilij dicens ex persona filij. Quomodo erunt consummati ipsi, nisi ego verbum tuum consummem. i. perfectum assumam, & perficiam in me hominem, & eis mihi æqualem per omnia mihi cooperantem donem spiritum sanctum? Et idem in epistola ad Serapionem. Hunc spiritum sanctum a filio te recepisse credo, o sancte sacerdos. Dicit autem idem Athanasius in eadem epistola. Hic est ordo nature diuinæ a patre, & filio, ut qui a nullo est, a nullo mittatur: & qui est ab alio, in nomine suo non veniat, sed in nomine illius a quo existit. Ita & spiritus sanctus qui a se non est, a se venire non debuit, sed in nomine illius a quo est, & a quo habet, ut hypostasis sit Deus, quemadmodum de eo dicit filius. Paraclitus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Patet ergo, quod ex hoc quod spiritus sanctus mittitur a filio, sequitur quod a filio existat æternaliter, & ab eo habeat quod sit deus. Item Niceta dicit super Ioannem. Non alia proprietate pater mittit spiritum, qua proprietate non mittat filius: vel aliqua alia proprietate filius mittit spiritum sanctum, qua non mittit & pater. Ex quo patet, quod eadem proprietate & ratione pater & filius mittunt spiritum sanctum. Si ergo pater mittit spiritum sanctum quasi ab ipso æternaliter existentem, & similiter filius spiritum sanctum mittet quasi de se æternaliter existentem. Item Athanasius dicit in sermone Niceni concilij ex persona filij loquens. Sicut me perfectum genuisti deum, & perfectum me fecisti assumere hominem, sic ex te, & ex mea essentia, da eis perfectum spiritum sanctum. Idem dicit in epistola ad Serapionem. Sicut in filio Dei nostra sibi vnita manet natura, quam de nobis assumpsit: ita & ipse manet in nobis per tuum spiritum coessentialem sibi, quem de sua essentia essentialiter spirat, & donat nobis. Idem dicit in sermone de incarnatione verbi, quod datus est spiritus sanctus discipulis de plenitudine deitatis. Item Niceta super Ioanem dicit. Filius spiritum sanctum de se dat, ut pater. Ex quibus omnibus accipitur, quod non solum sic dicitur spiritus a filio dari, vel mitti, in quantum donum gratia per quod spiritus sanctus nos inhabitat est a filio, sed in quantum ipse spiritus sanctus est a filio. Impossibile est enim quod donum gratia, cum sit quoddam creatum, sit ex essentia filij, sed spiritus sanctus coessentialis est filio, quare de essentia filij dari potest, vel mitti. Itæ, a nullo potest dari, nisi quod eius est. Spiritus ergo sanctus datur ab eo cuius est, sicut habetur 1. Ioannis. 4. In hoc cognoscimus

gnoſcimus, quonia in eo manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Si ergo filius mittit, vel dat spiritum sanctum, oportet quod sit spiritus eius. Ex hoc autem quod est spiritus eius, sequitur quod ab eo sit æternaliter, ut ostensum est. Ex hoc ergo quod filius mittit, vel dat spiritum sanctum, sequitur quod ab eo similiter æternaliter existat.

Quod spiritus sanctus accipit de eo quod est filij.

Vltorius autem ex autoritate sacre scripturae habetur, quod spiritus sanctus accipiat de eo quod est filij. Dicitur enim Ioan. 15. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Potest autem aliquis dicere, quod licet spiritus sanctus accipiat id quod est filij, non tamen accipit a filio. Accipit enim essentiam patris a patre, quæ quidem essentia est etiam filij. Et pro tanto dicit filius quod de meo accipiet, quod videtur innui ex consequentibus domini verbis: subdit enim, quasi se exponens. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi vobis, quia de meo accipiet: sed ex hac domini expositione de necessitate concluditur quod spiritus sanctus a filio accipiat. Si enim omnia quæ sunt patris, sunt etiam filij, oportet quod auctoritas patris secundum quam est principium spiritus sancti, sit etiam filij. Sicut ergo spiritus sanctus accipit de eo quod est patris a patre, ita accipit de eo quod est filij a filio: hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. De sua propria essentia spiritum sanctum existentem Deum de se essentialiter suis Apostolis, & suæ sponse ecclesie demonstrando Christus affirmavit sic dicens, De meo accipiet, id est, de mea essentia habet ut sit Deus, sic a me habet et se & loqui. Item Athanasius in sermone Niceni concilij. Spiritus sanctus quicquid habet, habet a verbo Dei. Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritus sanctus est coessentialis filio, a quo habet omnia quæcunque habet. Item in eadem epistola. Filius ait. Ille, scilicet spiritus sanctus, me clarificabit, id est, in se meam, ut habet a me, deitatem, me gloriosum Deum demonstrabit: sicut & ego glorifico patrem meum, id est, sicut in me ab ipso eius habeo deitatem. Et Basilus contra Eunomium dicit. Denominatio a patre transit in filium, ut de Deo patre sit Deus filius, ex domino dominus, ex omnipotente omnipotens, ex sapiente sapientia, ex summo loquente verbum, ex uirtute virtus, verus filius denominationes patris habet in se. Ita etiam & spiritus sanctus est dominus & Deus, omnipotens, sapiens, virtus, naturaliter sumens habet a domino deo patre & filio a quo est & datur. Patet autem quod per hoc quod filius habet deitatem, & quicquid habet a patre, æternaliter est a patre. Spiritus ergo sanctus, æternaliter a patre & filio sicut ab eis accipiens deitatem, & quicquid habet.

Quod filius operatur per spiritum sanctum.

Habetur & ex autoritate sacre scripturae, quod filius operetur in spiritu sancto, vel per spiritum sanctum. Dicit enim Apostolus Roman. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. Et 1. Corinth. 2. dicitur. Nobis reuelauit Deus per spiritum suum: est autem spiritus patris & filij. Pater ergo & filius per spiritum sanctum reuelando operantur. Hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Se

rapionem. Filius Dei illuminando nos præueniens, & iustificando in fide corroborans, & scripturas referendo donis suæ sapientia nos replens, non in alieno & non suo spiritu dona concedit remittens peccata, & charismatibus nos imbuens, sed potius in suo proprio spiritu sancto. Cyrillus etiam dicit in sermone dogmatum Dei, quod filius proprium habet in se essentialiter spiritum sanctum, & ex se naturaliter missum, in quo operatur diuina miracula, tãquam in propria & uera sua uirtute. Ex hoc autem quod filius operatur per spiritum sanctum, de necessitate concluditur quod spiritus sanctus sit a filio. Potest enim dici aliquis per aliquod operari dupliciter. Vno modo ex eo, quod id per quod operatur, est sibi principium & causa operandi siue efficiens & mouens, sicut dicitur Basilus operari per Regem: siue causa formalis, sicut dicitur homo per artem operari. Alio modo ita, quod id per quod operatur, sit causa operato, & non operantis, sicut cum dicitur Rex operari per Balium, & artifex operari per instrumentum. Et tunc oportet quod econtrario, operans sit principium operandi ei per quod operatur, sicut Rex Balium, & artifex instrumentum. Cui autem dicitur filius per spiritum sanctum operari, nõ potest intelligi quod spiritus sanctus sit principium operandi filio, quia filius a spiritu sancto nõ accipit. Relinquitur ergo quod filius sit principium operandi spiritui sancto, quod quidem esse non potest, nisi per hoc quod dat ei uirtutem operatiuam. Non autem dat ei tantum prius non habenti, sic enim daret ei tantum indigenti, & sequeretur quod spiritus sanctus esset filio minor. Relinquitur ergo quod ab æterno ei dederit, nec est aliud uirtus operatiua spiritus sancti, quam eius essentia, cum spiritus sanctus sit simplex, sicut & pater. Relinquitur ergo quod ab æterno filius essentiam diuinam spiritui sancto dederit. Et hoc expresse ostendit Athanasius in epistola ad Serapionem dicens. Sicut pater per filium, & in filio a se deoriginato naturaliter operatur, & non econuerso: ita & filius in spiritu sancto a se deoriginato naturaliter operatur tanquam in sua propria uirtute, & non econuerso.

Quod spiritus sanctus sit imago filij.

Habetur etiam ex autoritate sacre scripturae, quod spiritus sanctus sit imago filij secundum expositionem doctorum Græcorum, ut supra habitum est, qui hoc quod dicitur, Rom. 8. Quos præsciuit conformes fieri imaginis filij sui &c. & iterum 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis, exponunt per imaginem spiritum sanctum, imaginem filij spiritum sanctum esse dicentes. Hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem ex persona filij Dei loquens. Accipite ipsam imaginem meam spiritum sanctum scientia. Et Grego. Cæsariensis dicit. Spiritus sanctus est imago filij perfecti. Constat autem quod imago deducitur ab eo cuius est imago. Ex hoc ergo quod spiritus sanctus est imago filij, sequitur quod spiritus sanctus sit a filio. Posset autem aliquis dicere, quod est imago filij, in quantum assimilatur filio secundum aliquem effectum quem facit, sicut & filius, vel quia est a patre sicut & filius: sed hoc excluditur per auctoritates sanctorum, qui spiritum sanctum naturalem imaginem filij esse dicunt. Non enim potest dici imago naturalis filij spiritus sanctus, nisi in quantum secundum naturam filio similatur, accipiens a filio naturam. Semper enim oportet quod

Forma imaginis proueniat a forma eius cuius est imago. Hinc est quod Athanasius in prædicta epistola dicit. Quemadmodum consubstantiauit se Deus ecclesie formam eius in se assumens, ita ipsam eandem suam imaginem naturali. scilicet Spiritu sancto de sua essentia naturaliter existente deificæ & superabunde insigniuit. & Cyrillus dicit in lib. Thefaurorum. Qui accipit filij imaginem naturalem, hoc est, Spiritum sanctum, habet veraciter per ipsum spiritum eundem filium & filij patris. Quomodo ergo connumerabitur creaturis Spiritus sanctus, cum sit naturalis & incommutabilis imago filij Dei? Item Basilius dicit contra Eunomium. Naturalis filij imago est spiramen eius spiritus.

Quod est character filij.

Secundum vero eandem rationem dicunt prædicti doctores, quod Spiritus sanctus sit character filij. Dicit enim Athanasius in præfata epistola quod filius Spiritus sanctus tamquam characterem & suam imaginem ad reformandam ecclesiam & sibi deificæ conformandam transfundendo impressit. & Basilius dicit in lib. contra Arrium & Sabellium. Sicut filius acquirit nos patri ex patre idem ipse, sic & spiritus accipit nos filio per fidem, imprimens nobis characterem filij in baptisate, a quo filio existit, & eius spiritus & character prædicatur verus.

Item quod est sigillum filij.

Similiter etiam dicunt, quod Spiritus sanctus sit sigillum filij. Dicit enim Athanasius in prædicta epistola. Equidem Spiritus sanctus est unctio, & sigillum impressum imaginis in se habitæ, in quo spiritu vere tamquam in suo sigillo, id est, imagine suæ naturæ consignat & characterizat imprimendo ipsam suam imaginem Deus verbum ecclesie sponsæ suæ. & infra. Christus in suo proprio spiritu ungit & superungit, & eo tamquam suo sigillo continente ipsius essentiam se imprimit ecclesie suæ sponsæ & Christo. dicit super epistola ad Romanos. Si spiritus est character & sigillum Christi, qui non habet sigillum & characterem Christi, hic non est ipsius Christi. Constat autem quod character & sigillum deriuantur ab eo cuius sunt. Vnde per auctoritates doctorum doctorum aperte ostenditur, quod Spiritus sanctus a filio deriuatur. Horum autem doctorum auctoritates, etiam ex auctoritate sacre scripturæ confirmantur. Dicitur enim 2. Corinth. 1. Unxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Quod quidem de patre & filio intelligi oportet, cum uterque Spiritus sanctum det, ut ostensum est. & ad Eph. 1. In quo, scilicet Christo, creditis signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ.

Item quod Spiritus sanctus est a patre per filium.

Traditur etiam a prædictis Græcorum doctoribus, quod Spiritus sanctus est a patre per filium. Dicit enim Cyrillus in lib. Thefaurorum. Deus pater per manum suam propriam, id est, suam sapientiam & potentiam cuncta produxit in esse in vno suo vero & viuifico atque deifico coessentiali sibi spiritu, quem de se essentialiter per eundem filium naturaliter coeternum spirauit. & Basilius dicit. Non est filius filij spiritus, quia est ex Deo, scilicet patre per filium, & idem dicit con-

tra Eunomium. Si ex verbo tuo (o qui inimicaris veritati) ex proprio intellectu tuo spiritum producis, ac rem per verbum verberas, vnde eiusdem essentia spiritum sanctum a patre per verbum vnigenitum dubitas prouenire? & infra. Ex patre seipsum filius nominat verbum, & ex patre per se verbum spiritum nobis indubitanter affirmavit. Ex hoc autem ostenditur de necessitate, quod Spiritus sanctus sit a filio. Dicit enim supra, quod cum dicitur aliquis per aliquid operari, oportet quod sit principium operandi ipsi operanti, vel saltem sit principium operationis ex parte eius ad quod terminatur operatio. Filius autem non potest esse principium spirandi patri, vnde si pater per filium Spiritum sanctum spirat, de necessitate sequitur, quod filius sit principium Spiritus sancti. Idem autem habetur ex eo quod Gregorius Nyssenus dicit. Spiritum sanctum ex patre esse mediante filio tenemus. Sic enim dicitur Spiritus sanctus esse a patre mediante filio, sicut & a patre per filium in quantum pater est principium filii, & filius principium Spiritus sancti.

Quod Spiritus sanctus sit a filio.

Sed iam accedere oportet ad ponendum auctoritates Doctorum Græcorum, ex quibus habetur expresse, quod Spiritus sanctus sit a filio. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Christus de suo spiritu dixit. Non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, id est, non est ut sit imprincipiatus spiritus, quod est solius patris: sed maxime & proprie est ab ipso filio, a quo & accipit ut sit Deus essentialiter, ab eo etiam audit quæ & loquitur. & Basilius dicit contra Arrium & Sabellium. Quomodo adoptat in filio Spiritus sanctus, si alienus est a patre & filio? Quomodo inhabitat extraneus in illis quos Christus redimit, si non est a Christo.

Quod simul est a patre & filio.

Ne autem aliquis dicat aliter esse Spiritum sanctum a patre, & aliter a filio, simul ab utroque a prædictis doctoribus esse asseritur. Dicit enim Epiphanius in lib. de Trinitate. Deus ex Deo patre & filio est Spiritus sanctus.

Quod est ab utroque ab æterno.

Si vero dicat aliquis, quod Spiritus sanctus esse a patre & filio dicitur, tamquam ab eis temporaliter datus & missus, & non ab æterno ab eis existens, per sequentia ostenditur esse falsum. Dicit enim Epiphanius in lib. de Vestibus pellicinis Adæ & Euzæ. Sicut dicit Christus, Spiritus veritatis qui a patre procedit, ita & de meo accipiet. Ecce ex ambobus duorum semper spiritus existit. Idem dicit in sermone de Incarnatione verbi. Pater siquidem erat semper, & filius erat semper, & Spiritus sanctus a patre & filio erat semper. Est ergo æternaliter ab utroque.

Quod Spiritus sanctus sit persona de personis.

Item ex auctoritatibus prædictorum doctorum habetur, quod Spiritus sanctus sit persona de personis patris & filii. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilii. Dicit mater ecclesia hic congregata, adiuuentores huius hæreseos, scilicet Arrianorum, & Spiritum sanctum

sanctum increatum, Deum verum hypostasim de patris & filii hypostasis, eisdem coessentialem confiteretur. & Epiphanius dicit in lib. Anchorali. Spiritus sanctus in se est hypostasis vera non alia a patre & filio essentia, nec aliena, sed eiusdem essentia veraciter existens: hypostasis vero per se ex hypostasis patris & filij. Non ergo solum est a patre & filio secundum donum gratiæ, in quo datur, vel mittitur, sed ratione suæ personæ. Est ergo a patre & filio ab æterno.

Item quod sit ex essentia patris & filij.

Item ex auctoritatibus prædictorum habetur, quod sit ex essentia patris & filij. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilii. In Spiritu sancto omnium peccatorum, & omnis blasphemie sit remissio, qui ut dictum est, de essentia existens patris & filij, eorum habet virtutem, cuncta per omnia cum eisdem & disponens, & creans. Item in epistola ad Serapionem dicit, Christus de sua & patris communi essentia sempiternaliter existentem Spiritum sanctum spirauit. & infra Christus in suo proprio Spiritu sancto de sua ut supra dictum est, via existente, omnia nobis condonat. & in eadem epistola. Ab una & eadem deitate patris & filii de filio existens Spiritus sanctus, vnus est filius.

Item quod sit naturaliter a filio.

Item habetur, quod sit naturaliter a filio. Dicit enim Cyrillus. Quis est vita? Ille, equidem qui dixit Christus. Ego sum via, veritas, & vita, tamquam in ipso veraciter & de ipso naturalis spiritus eius existens spiritualem legem ponit. Ex quibus omnibus habetur, quod Spiritus sanctus non tantum est a filio sicut temporaliter datus, vel missus, sed sicut ab æterno ab eo procedens, utpote essentiam & naturam ab ipso accipiens. Hoc etiam haberi potest ex ipso modo loquendi: quia prædicti doctores non solum dicunt, quod Spiritus sanctus est a filio, quod posset referri ad temporalem missionem, sed etiam quod a filio existit, quod non potest referri nisi ad æternam processionem: existit enim vnusquodque secundum quod in se est. Dicit enim Cyrillus Hierosolymitanus Patriarcha. Spiritus sanctus a patre procedit, & ex deitate patris & filii existit. Basilius etiam dicit contra Eunomium. Spiritus sanctus a filio habet existere, & ab ipso accipere & annuntiare nobis.

Item quod filius spirat Spiritum sanctum.

Vltimus autem habetur ex auctoritatibus prædictorum expresse, quod filius spirat Spiritum sanctum. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Filius de patre genitus de sua immensa essentia non extra se, sed intra se, immensum Deum spirat Spiritum sanctum. Item Cyrillus dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Saluator de seipso producit spiritum, & spirat, sicut & ipse pater.

Quod hoc quod spirat, ex sua proprietate habet filius.

Ne autem aliquis dicat, quod filius non proprie spirat Spiritum sanctum, nominatur a prædictis doctoribus filius Spiritus sancti spirator, tamquam sit ex sua proprietate habens quod Spiritus sanctus spi-

ret. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Hæretici ipsum filium spiratorem veri spiritus paracliti blasphemant, & negant. & in eadem epistola. Qui blasphemant in spiritum spiratum, blasphemant equidem in spiratorem eius, id est, in ipsum filium, & per filium blasphemant in genitorem eius. Item Basilius dicit contra Eunomium. Filium Spiritus sancti spiratorem & datorem sine aliquo dubio credimus.

Quod eadem ratione spiratur a patre & filio.

Vt autem ostendatur, quod simul & eadem spiratione Spiritus sanctus a patre spiratur & a filio, dicit Athanasius in prædicta epistola ad Serapionem, quod filius est conspirans patri, sic inquit. Deus pater per Deum verbum non tamquam per organum, quod absit, sed per coessentialem suæ essentia vere viuenti cospirantem viuum & deificum spiramen spirat Deum plenum & beatum Spiritum sanctum.

Quod est æternaliter a filio spiratus.

Ne quis autem dicat, quod spiratio ad processionem pertinet temporalem, exprimentur prædicti doctores, quod Spiritus sanctus sit æternaliter a filio spiratus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilii ex persona filii loquens. Ut credat mundus a me essentialiter spiritum paraclitum, & æternaliter spiratum. Itaque Cyrillus in lib. Thefaurorum. Spiritum sanctum a Christo æternaliter & essentialiter credimus & cõfitemur spiratum existere Deum.

Quod de essentia filij spiratur Spiritus sanctus.

Ad hoc etiam facit quod in eisdem auctoritatibus continetur, quod de essentia filij spiratur Spiritus sanctus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilii. De essentia ipsius verbi adoramus spiram spiritum coeternaliter spiratum Deum. & in eodem. Deus ex sua essentia spirauit Spiritum sanctum. & in epistola ad Serapionem. Hæretici a filio sunt exheredati: quia ab eius essentia essentialiter Deum spiratum non recipiunt Spiritum sanctum. & in eodem quasi exponens quod dicit ex sua essentia, id est, ex se essentia, sic dicit Filius natus a patre in se patris naturam tenens equidem nomen non paternitatis, sed communicabilitatis cum ordine naturæ seruauit, ut ex se sua essentia non filium gignitue, sed spiritum sibi per omnia æqualem Deum & coeternum spiraret: & hoc quidem multoties ex verbis eius habetur. Ex quo pater, quod cum dicitur, Spiritus sanctus (spiratus esse a filio) non potest referri ad processionem temporalem tantum, sed ad æternam, secundum quam Spiritus sanctus a filio essentiam diuinam accepit.

Quod Spiritus sanctus emanat a filio.

Habetur etiam ex auctoritatibus eorundem doctorum processio Spiritus sancti a filio sub verbo emanationis. Dicit enim Athanasius in prædicta epistola ad Serapionem. A verbo viuente spiritus viuus emanans, & a forti virtus indeficiens desuper effunditur ecclesie. Item Theodorius super epistola ad Eph. Spiritus sanctus de sursum emanat a Christo, & sine inuidia datur omnibus accipientibus.

Quod

Quod spiritus sanctus profluit a filio, & quod ab æterno.

Vtuntur autem prædicti doctores ad processionem spiritus sancti a filio ostendam, verbo profluentis. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij ex persona Christi loquens, Mitto Apostolos in mundum non in virtute hominis, sed in virtute spiritus sancti ex mea vna profluentis. Et in eodem sermone. Si non ita credendum est de spiritus sancto & prædicandum, quod sit veritas patris & filij, coessentialis vtrique, de essentia eorum profluentis, quomodo in diuo symbolo salutiferi baptisatis saluator Deus filius sibi & patri cooperanti salutem nostram connumeraret? Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritus sanctus coessentialis patri filium, cuius ipse erat spiritus, & eidem coessentialis, ipse tamquam de essentia eius profluentis Deus, per patres Nicenos credi & prædicari fecit. & Cyrillus dicit in li. Thesaurorum. Quando spiritus sanctus in nobis effundit, configuratos demonstrat nos Deo: profluit enim a patre & filio. Ex quo etiam habetur, quod spiritus sanctus ab æterno est a filio tamquam ab ipso e sententiam habens.

Item quod filius deoriginat spiritum sanctum.

EX autoritatibus eorundem etiam habetur, quod filius deoriginat spiritum sanctum. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij, quod ipse filius ex se naturaliter & coessentialiter ut est Deus, deoriginat spirando spiritum. Et in epistola ad Serapionem dicit, quod filius in spiritu a se deoriginato naturaliter operatur tamquam in sua a propria virtute, quod non videtur conuenienter ad temporalem processionem posse trahi. Nam ab illo deoriginatur aliquis, a quo habet suum esse. Deoriginare enim est originem alicui dare.

Quod filius est author spiritus sancti.

Habetur etiam a prædictis doctoribus, quod filius sit author spiritus sancti. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Apostolus quæ in eo operatur spiritus & efficit filio authori eius attribuit: sicut & filius quæ ipse facit opera, suo authori Deo patri attribuit. Autoritas autem in diuinis personis vnus ad alteram non est, nisi secundum quod æternaliter vna est ab alia. Est ergo spiritus sanctus æternaliter a filio.

Item quod filius est principium spiritus sancti.

Habetur etiam in prædictis autoritatibus, quod filius sit principium spiritus sancti. Dicit enim Greg. Nazanzenus in sermone concilij Constantinopolitani. Necessarium est credere sanctam Trinitatem, patrem scilicet sine principio, filium vero principium a patre principio, spiritum autem sanctum cum principio filio vnum Deum esse per omnia, & super omnia. Pater autem per hoc est principium filij, quod filius est ab eo æternaliter. Spiritus ergo sanctus æternaliter est a filio.

Item quod filius sit fons spiritus sancti.

Habetur etiam ex autoritatibus eorum, quod filius sit fons spiritus sancti. Dicit enim Athana-

sius in sermone Niceni concilij. Sic spiritus est in filio, sicut fluuius est in fonte: & filius est in patre, sicut splendor in sole gloriæ per naturam: sic per gratiam spiritus sancti electi iunt in patre & filio. Et in epistola ad Serapionem dicit. Est equidem filius apud patrem fons & lux, cuius fontis & lucis spiritus sanctus est verus fluuius & splendor æternæ gloriæ. Et in eadem epistola dicit. Non enim spiritus sanctus operatur in Deo Christo verbo, suo scilicet naturali fonte, & infra. Filius & fons spiritus sancti vtriusque in se continet, patrem scilicet & spiritum, quorum ipse medium ordinem tenet. Et idem Athanasius in sermone de incarnatione verbi, dicit. Dauid psallit dicens. Quonia apud te est fons vitæ: quoniam equidem apud patrem filius est fons spiritus sancti. Ex quo etiam habetur, quod filius sit principium spiritus sancti sicut a se æternaliter existentis,

Conclusio ex omnibus, quod spiritus sanctus procedit a filio.

Volunt autem quidam aduersarii veritatis post tot testimonia, veræ fidei confessioni resistere dicentes, quod spiritus sanctus quamuis probetur esse, existere, spirari, emanare, & profluere a filio: non tamen est concedendum, quod a filio procedat. Hoc enim in nulla præmissarum autoritatum continetur: neque etiam in autoritate sacre scripturæ, quæ spiritum sanctum a patre dicit procedere, patri in hoc filium non adiungens, cum dicitur Ioan. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis a patre, spiritum veritatis qui a patre procedit. Ostendendum est ergo quod ex præmissis de necessitate sequitur, quod spiritus sanctus procedat a filio. Verbum enim processionis inter omnia quæ ad originem pertinent, magis inuenitur esse commune, & minus modum originis de terminare. Quicquid enim quocumque modo est ab aliquo, secundum consuetum modum loquendi ab ipso procedere dicimus, siue sit ab eo naturaliter, sicut Petrus dicitur a suo patre processisse: seu emanasse, sicut spiramen procedit a spirante: seu effluxisse, sicut fluuius procedit a fonte: siue artificialiter, sicut domus procedit ab artifice: seu localiter tantum, sicut sponsum dicitur de thalamo procedens. Non autem quicquid est ab alio quocumque modo, potest dici spirari, vel generari, vel fluere, vel mitti: & propter hoc, verbum processionis etiam origini diuinarum personarum est maxime accommodatum: quia, sicut supra dictum est, diuina per communia melius quam per specialia designantur. Ex quocumque ergo eorum quæ sunt ostensa, scilicet quod spiritus sanctus existit a filio, vel fluit, vel spiratur, vel emanat, de necessitate concluditur, quod spiritus sanctus a filio procedat.

Quod idem est in diuinis personis profluere, & procedere.

Item Cyrillus in expositione Niceni symboli dicit. Coessentialis est spiritus patri & filio, & profluit, hoc est, procedit tamquam a fonte ex Deo & patre. Ex quo habetur, quod idem est in diuinis personis profluere & procedere. Spiritus autem sanctus profluit a filio, ut supra ostensum est, ergo a filio procedit. Hoc autem magis confirmatur ex hoc, quod in epistola Nestorio directa dicit, quod Christus est veritas, & spiritus sanctus profluit ab eo sicut ex Deo & parte.

patre. Si ergo idem est ipsum profluere a patre quod a filio procedere, etiam per hoc quod a filio profluit, ostenditur ab eodem procedens. Item Greg. Nazanzenus in sermone de Epiphania. Spiritus sanctus vnde est, in de procedit: est autem a filio sicut probatum est. a filio ergo procedit. Item Cyrillus dicit super Iohannem. Spiritus sanctus est proprius ipsi Christi, & in ipso, & ex ipso, quemadmodum & ab ipso intelligitur Deo, & patre. & Maximus monachus in sermone de candela bro & septem lucernis. Spiritus sanctus quemadmodum per naturam existit a Deo patre secundum essentiam, sic & a filio secundum naturam & essentiam existit veraciter tamquam ex patre per filium procedat Deus, intelligitur autem, & est ex patre sicut ab ipso procedens. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Quemadmodum filius se habet ad patrem ordine nature, ita & spiritus sanctus se habet ad filium, & in eadem epistola dicit ex persona filij loquens. Eundem ordinem, & eandem naturam habet spiritus ad me filium ut sit Deus de Deo, quem ordinem, & quæ naturam habeo ego ad patrem ut sim Deus de Deo. Item Basilius contra Eunomium. Sicut filius se habet ad patrem, eodem modo spiritus sanctus se habet ad filium: filius autem hoc modo se habet ad patrem, sicut ab eo procedens. Dicit enim filius Ioan. 8. Ego ex Deo processi, & veni. ergo & spiritus sanctus procedit ex filio. Sed & verbo ipso processionis utitur Epiphanius in lib. de Trin. dicens. Secundum quem modum nemo nouit patrem nisi filius, neque filium nouit quis, nisi pater, sic a deo dicere, neque spiritum sanctum nouit quis, nisi pater & filius a quo accipit, & a quo procedit. & Athanasius in Symbolo dicit. Spiritus sanctus a patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Quod ad ostendendum processionem spiritus sancti, eisdem rationibus utantur Græci, & Latini doctores.

Considerandum est etiam, quod eisdem rationibus utuntur doctores Græcorum ad ostendendum processionem spiritus sancti a filio, quibus & utuntur Latini doctores. Argumentatur enim Anselmus in lib. de Processione spiritus sancti ad ostendam processionem spiritus sancti ex hoc quod pater & filius sunt vnus essentia. Ex quo sequitur, quod pater & filius non differant ab inuicem nisi in hoc, quod hic est pater, ille filius. Habere autem spiritum sanctum ex se procedentem non pertinet ad rationem paternitatis, neque ad rationem filiationis. Non enim ex hoc pater dicitur pater, quia spiritus sanctus ab eo procedit. Neque filiationi repugnat, quod habeat ex se spiritum procedentem. Relinquitur ergo, quod habere ex se spiritum procedentem, est commune patri & filio. & similiter Athanasius in Teca super Ioannem sic argumentatur. Ex quo filius omnia quæ patris sunt essentialiter habet, habet & spiritum. & Cyrillus dicit in lib. Thesaurorum. Vere spiritum Christi & spiritum patris Apostolus dicit esse vnum & non plures, quoniam omnia quæ sunt patris, veraciter & proprie trahunt secundum naturam in vero filio. Ex hoc autem patet, quod cum dicitur in euangelio, spiritum sanctum a patre procedere, datur intelligi, quod procedat a filio, licet in euangelio non addatur. Ea enim quæ essentialiter dicuntur de patre & filio, dicta de patre, oportet quod intelligantur de filio, etiam si cum exclusio-

ne dicantur. Sicut cum dicitur Ioan. 17. vt cognoscatur solum Deum verum. & 1. Tim. 6. Quem, scilicet Christum suis temporibus ostendit beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem. Intelliguntur enim huiusmodi & de filio verificari ea ratione: quia filius & pater secundum essentiam vnum sunt, secundum quod dicitur Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus. Cum igitur habere spiritum ex se procedentem, sit commune patri & filio, sicut ea quæ dicuntur essentialiter, ut ex dictis patet, cum dicitur in euangelio, Spiritum sanctum a patre procedere, intelligendum est, quod procedat a filio. Eadem ratione cum in Symbolo a patribus ædito dictum est, quod spiritus sanctus procedit a patre, intelligi oportet, quod procedat & a filio. Sicut cum de patre in eodem Symbolo dicitur, quod sit omnipotens, visibilium & inuisibilium factor, oportet quod & de filio intelligatur.

Quod spiritus sanctus distinguitur a filio per hoc quod est ab eo.

Ostenditur etiam ex dictis doctorum patrum, quod spiritus sanctus a filio distinguitur per hoc, quod ab eo est. Dicit enim Greg. Nylenus. Dogma facientes de deitate, immutabilem esse naturam diuinam confirmemur: sed differentiam quæ est secundum causam & causatum, non negamus, id est, secundum principium, & quod est de principio, ut supra expositum est. & postea subdit. Item aliam differentiam intelligimus. Vnum nempe propinquum ex primo, scilicet filium ex patre, alium autem ex propinquo & ex primo, scilicet spiritum ex filio & ex patre. Patet ergo quod per primam differentiam, spiritus sanctus & filius a patre distinguuntur: per secundam autem distinguuntur spiritus sanctus a filio, quia scilicet filius a patre procedit, non per spiritum, sed spiritus sanctus per filium. Sicut & Ricard. de S. Vict. in 5. de Tri. ostendit duarum processionum differentiam per hoc, quod filius procedit ab vno tantum, spiritus vero sanctus a duobus. Relinquitur ergo secundum vtriusque sententiam, quod filius & spiritus sanctus ab inuicem non distinguuntur, si vnus ab alio non esset.

Quod oportet distinctionem personarum esse secundum aliquem ordinem nature.

Item distinctio personarum oportet quod sit secundum aliquem ordinem, qui est ordo nature, ut Augustinus dicit. Vnde & ordinem personarum distinctarum Athanasius in epist. ad Serapionem cathenæ assimilat dicens. Equidem sicut qui caput cathenæ trahit medium, & aliam extremitatem trahit, sic & qui in spiritum blasphematur, scilicet tertiam personam, & in filium medium, & in patrem extremum, id est, principium caput cathenæ tertij discreti incosufi ordinis diuini blasphematur. Sicut & e contrario qui spiritum credit, & recipit Deum, recipit & filium eius a quo est, sicut qui tenet vnum caput cathenæ ad se trahens, medium eius tenet, & per medium aliud caput apprehendit. & propter hoc etiam in eadem epistola idem dicit, quod spiritum paraclitum dicimus terminum beati & superessentialis diuini ordinis, & quod infallibiliter terminat proprium finem in se sua hypostasi, sicut & pater tenet ipsius ordinis caput & fontale principium ordinis. Medium autem extremitatum ordinis

Sinis, ueraciter tenet filius inter patrem & spiritum-
sanctum. Et paulo post. Pater a se principio trini ordi-
nis diuini per medium filium genitum terminat ip-
sius ordinis finem naturali proprietate in tercio spiri-
to spiritu. Cyrillus etiam dicit, in libr. Thefaurorum,
spiritum sanctum ex filio secundum naturam existen-
tem, & ab ipso ad creaturam missum renouatione ec-
clesiæ operantem, & terminum sanctæ Trinitatis exis-
tentem. Et concludit. Si hoc ita est Deus, ergo ex Deo
filius spiritus sanctus est. Si enim spiritus sanctus non
esset a filio, non magis spiritus sanctus esset terminus
trinitatis quam filius, nec ordo trinitatis assimilaretur
catenæ, sed magis triángulo. Hanc etiam rationem
tangit Ricard. de S. Victo. in quarto de Trinit. ubi ostē-
dit, quòd in diuinis personis non potest esse nisi vna
sola persona, a qua non procedat diuina persona, nec
etiam possunt esse duæ personæ quæ sint ab vna sola
persona. Vtrumque enim prædicto ordini, qui in diui-
nis personis ostenditur, repugnaret, quorum tamen
vtrumque oportet poni si spiritus sanctus a filio non
procederet. Hunc etiam personarum diuinarum ordi-
nem Cyril. in lib. Thefaurorum ostendit sub alia si-
militudine ex autoritate sacræ scripturæ assumpta,
quæ spiritum sanctum digitum Dei nominat in euan-
gelio, cum dicit. Si in digito Dei eijcio dæmonia, loco
cuius in alio euangelio dicitur, Si in spiritu Dei &c.
Filius autem dicitur brachium patris. Isa. 51. Induere
fortitudinem brachium domini. Dicit ergo, Sicut Bra-
chium & manus naturaliter a corpore innatum &
propagatum existit, & a manu naturaliter fluit digi-
tus, ita a Deo patre naturaliter filius brachium & ma-
nus eius generatiue a Deo oriuntur, Deus de Deo: &
ab ipso filio tamquam a naturali manu patris natura-
liter producitur profuens spiritus sanctus Deus digi-
tus. Concludi ergo potest, quòd spiritus sanctus sit a
filio per rationes vniformiter a doctoribus Latinis
& Græcis prolatas.

*Quòd credere spiritum sanctum esse a filio, est de
necessitate salutis.*

Quia vero inter disputantes plerunque contradi-
ctio accidit circa aliqua, quæ non sunt de necessi-
tate salutis, ne aliquis opinetur non esse de necessi-
tate fidei per quam saluamur, credere spiritum sanctum
esse a filio, ostendendum est per autoritates doctorũ
Græcorum, hoc esse de necessitate fidei & salutis. Di-
cit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Iuxta
quod mandat Apostolus, Hæreticum hominem post
primam & secundam correctionem deuota, etiam si
quos videris cum Helia uolantes per aera, & cum Pe-
tro & Moyse sicco pede calcantes maria, nisi spiritum
sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo filio
existentem, sicut & filium naturaliter Deum genitum
æternaliter ex Deo patre existentem, ut nos profite-
mur, eos non recipias. Et iterum. Blasphemanti-
bus & negantibus spiritum sanctum Deum esse de na-
tura Dei filij, non communices. Item Cyrillus dicit
in libro Thefaurorum. Necessarium salutis nostræ est
confiteri spiritum sanctum de essentia filij existere, tã-
quam ex ipso secundum naturam existentem. Item
Epiphanius in libro de Trinitate. Te ipsum alienas a
gratia Dei, cum nõ recipis a patre filium, neque spiri-
tum sanctum a patre & filio dicis. Patet igitur, quòd
nullo modo sunt tollerandi, qui spiritum sanctum a
filio procedere negant.

*Quòd Pontifex Romanus est primus & maximus
inter omnes Episcopos.*

Similis autem error est dicentium Christi Vicarium
Romanæ ecclesiæ Pontificem non habere vniuer-
salis Ecclesiæ primatum, errori dicentium, spiritum san-
ctum a filio non procedere. Ipse enim Christus Dei fi-
lius suam ecclesiam consecrat, & sibi consignat spiri-
tus sancto quasi suo charactere & sigillo, vt ex supra
positis autoritatibus manifeste habetur. Et similiter,
Christi Vicarius suo primatu & prouidentia vniuer-
sam ecclesiam tanquam fidelis minister Christo subie-
ctâ conseruat. Ostendendũ est ergo ex autoritatibus
Græcorũ doctorũ, prædictum Christi Vicariũ in totam
Ecclesiã Christi præsentis plenitudinẽ obtinere. Quod. n.
Romanus Põtifex successor Petri, & Christi Vicarius,
sit primus & maximus omnium episcoporum, Canõ
concilij expresse ostendit sic dicens. Veneramur secũ-
dum scripturas & Canonum definitionem sanctissi-
mum antiquæ Romæ Episcopum, primum esse & ma-
ximum omnium episcoporum. Hoc autem autori-
tati consonat sacræ scripturæ, quæ inter Apostolos Pe-
tro attribuit primum locum tam in euangelijs, quàm
in actibus apostolorũ. Vnde dicit Cryso. super Matth.
super illud, Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes,
Quis maior est in regno cælorum? Quia quoddam hu-
manum scandalum conceperunt, quod & in se occul-
tare iam non poterant, & tumorem cordis non susti-
nebant, in eo quòd videbant Petrum sibi præferri
& præhonorari.

*Quòd idem Pontifex in totam Ecclesiam Christi
uniuersalem prælationem habet.*

Ostenditur etiã, quòd prædictus Christi Vicarius
in totam ecclesiam Christi vniuersalẽ prælationẽ
obtineat. Legitur enim in Calcedonensi concilio, qd
tota Synodus clamauit Leoni Papæ. Leo sanctissimus
Apostolicus & Ierusalem, idest, vniuersalis Patriar-
cha per multos annos viuat. Et Chryso. super Matth.
Filius, quæ patris est & ipsius filij, potestatem Petro
ubique terrarum cõcessit, & homini mortali omnium
quæ in cælo sunt, dedit autoritatem, dando eidem
clauas ad hoc, vt ecclesiam vbique terrarum amplifi-
cet. Et super Ioan. in Homel. 85. Iacobum localiter in
loco terminat, Petrum autem totius orbis ordinat
magistrum & doctorem. Item super Actus Apostolorum.
Petrus a filio super omnes qui filij sunt, potesta-
tem accepit, non vt Moyses in gẽte vna, sed in vniuer-
so orbe. Hoc etiam trahitur ex autoritate sacræ scri-
pturæ. Nam Petro indistincte oues suas Christus com-
misit dicens, Ioan. ultimo. Pasce oues meas. Et Ioã. 10.
Vt sit vnum ouile, & vnus pastor.

*Quòd idem habet in Ecclesia potestatis
plenitudinem.*

Habetur etiam ex prædictorum doctorum autho-
ritatibus, quòd Romanus Pontifex habeat in ec-
clesia plenitudinem potestatis. Dicit Cyrillus Patriar-
cha Alexandrinus in libro Thefaurorum. Sicut Chri-
stus accepit a patre dux & sceptrũ ecclesiæ gẽtium ex
Israel egrediens super omnem principatum, & pote-
statem super omne quodcunque est, vt ei cuncta cur-
uentur plenissimam potestatem, sic & Petro & eius suc-
cessoribus plenissime commisit. Et etiam: Nulli alij
quam Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi
soli

fili dedit. Et infra. Pedes Christi humanitas est, scilicet
ipse homo, cui tota æternitas plenissimam dedit pote-
statem, quem vnus trium assumpsit i unitate personæ,
transiit ad patrem super omnem principatum, &
potestatem, ut adorent eum omnes angeli Dei, quem
totum dimisit per sacramentum & potestatem Petro,
& ecclesiæ eius. Et Cryso. dicit ad consulta Bulgarorũ,
ex persona Christi loquens. Ter te interrogo, an ames
an ames, an diligas, quia ter me trepidus, & timidus
negasti. Nunc autem reductus, ne credant te fratres
gratiam, & clauium autoritatem amisisse, quia amas
me, coram ipsis id tibi iam confirmo quod meum est
plenum. Hoc etiam trahitur autoritate scripturæ.
Nam dominus Matth. 16. vniuersaliter Petro dixit.
Quodcumque solueris super terram, erit solutum,
& in cælis.

*Quòd in eadem potestate qua collata est
Petro a Christo.*

Ostenditur etiam, quòd Petrus sit Christi Vicarius,
& Romanus Pontifex Petri successor, in eadem
potestate ei a Christo collata. Dicit enim Canon con-
cilij Calcedonensis, Si quis episcopus prædicatur in-
famis, liberam habeat sententiam appellandi beatissi-
mum episcopum antiquæ Romæ, quia habemus Pe-
trum petram refugij, & ipsi soli libera potestate loco
Dei sit ius discernendi episcopi criminati infamiam,
secundum clauas a domino sibi datas. Et infra. Et
omnia ab eo diffinita ab eo teneantur tamquam a Vi-
cario apostolici throni. Item Cyrillus Ierosolimitanus
Patriarcha, dicit ex persona Christi loquens. Tu cum
sine, & ego sine sine, cum omnibus quos loco tui po-
nam, plene & perfecte sacramento & autoritate cum
eis ero sicut sum & tecum. Et Cyrillus in libro The-
faurorum dicit, quòd Apostoli in euangelijs & epi-
stolis affirmauerunt in omni doctrina Petrum esse lo-
co Dei, & eius Ecclesiam, eidem dantes locum in om-
ni capitulo & synagoga in omni electione & affirma-
tione. Et infra. Cui scilicet Petro, omnes iure diuino ca-
put inclinant & primates mundi tamquam ipsi domi-
no Iesu obediunt. Et Chryso. dicit ex persona filij lo-
quens. Pasce oues meas, idest. Loco mei præpositus
esto fratrum.

*Quòd ad eum pertinet determinare,
quæ sunt fidei.*

Ostenditur etiam, quòd ad dictum Pontificem
pertineat quæ fidei sunt determinare. Dicit enim
Cyrillus in libro Thefaurorum. Vt membra maneamus
in capite nostro Apostolico throno Romanorum
Pontificum, a quo nostrum est quærere quid credere,
& quid tenere debemus. Item Maximus in epistola
orientalibus directa dicit. Omnes fines orbis qui do-
minum sincere receperunt, & ubique terrarum catho-
lici ueram fidem consistentes, in ecclesiam Romano-
rum tamquam in solem respiciunt, & ex ipsa lumen
catholicæ & apostolicæ fidei recipiunt, nec immeri-
to. Nam Petrus legitur primo perfectam fidem esse cõ-
fessus, domino reuelante cum dixit Matth. 16. Tu es
Christus filius Dei uiui. Vnde & eidem dominus
dicit. Ego pro te rogavi Petræ, ut non deficiat fides
tua.

Patet etiam, quòd ipse patriarchis prælatus existat,
ex hoc quòd Cyrillus dicit, quòd ipsi scilicet apo-

stolici throni Romanorum Pontificum solius est re-
prehendere, corrigere, statuere, soluere, disponere, & lo-
co illius ligare qui ipsum ædificauit. Et Cryso. super
Act. Apostolorum, dicit quòd Petrus est uertex fan-
ctissimus beati apostolici throni, pastor bonus. Item
etiam hoc patet ex autoritate domini dicentis, Luc.
22. Tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.

Ostenditur etiam, quòd subesse Romano Pontifi-
ci, sit de necessitate salutis. Dicit enim Cyrillus in
libro Thefaurorum. Itaque fratres, si Christum imita-
mur, ut ipsius oues uocem eius audiamus, manentes
in ecclesia Petri, & non inflemur uento superbiæ, ne
forte tortuosus serpens propter nostram contentionẽ
nos eijciat, ut Euam olim de paradiso. Et Maximus
in epistola orientalibus directa dicit. Coadunatam,
& fundatam super petram confessionis Petri dicimus
uniuersalem ecclesiam, secundum diffinitionem sal-
uatoris, in qua necessario salutis animarum nostra-
rum est remanere, & ei est obedire, suam seruantes fi-
dem & confessionem.

Sicut autem prædicti errantes contra unitatem cor-
poris mystici peccat, Romani Pontificis potestate
plenariam abnegantes, sic contra puritatem sacri cor-
poris Christi delinquent, dicentes, ex azimo pane cor-
pus Christi consecrari non posse, quod in Græcorum
doctorum autoritatibus improbat. Dicit enim Cry-
so. super illud euangelij. Prima die azimorum, primã
diem dicit diem iouis, in quo incipiebant legis cultores
pascha celebrare, idest, azima comedere omni ex-
pulso fermento. Dominus ergo mittit discipulos suos
die iouis, quam dicit euangelista primam diem azimo-
rum, in qua ad uesperas Saluator comedit pascha, in
quo facta etiam per omnia apertissime demonstrauit
a principio suæ circumcissionis usque ad extremũ diẽ
paschæ, quòd non erat contrarius diuinarum legum:
patet autem, quòd esset contrarius, si fermentato pane
usus fuisset. Patet ergo quòd Christus in institutione
huius sacramenti, ex pane azimo corpus suum con-
secrauit. Sciendum tamen quòd quidam dicunt Chri-
stum præuenisse diem azimorum propter passionem
imminentẽ, & tunc fermentato eũ usum fuisse. Quod
quidem ostendere nituntur ex duobus. Primo, ex hoc
quòd dicitur, Ioan. 13. quòd ante diem festum paschæ
dominus cũ discipulis cœnam celebrauit, in qua cor-
pus suum consecrauit, sicut Apostolus tradit. 1. Corin-
thiorum. 11. Vnde uidetur quòd Christus cœnam ce-
lebrauit ante diem azimorum, et sic in consecratione
sui corporis usus fuerit pane fermentato. Hoc etiam
confirmare uolunt per hoc, quod habetur, Ioan. 13.
quòd feria sexta qua Christus crucifixus est, Iudæi non
intrauerunt prætorium Pilati, ut non contaminaren-
tur, sed manducarent pascha. Pascha autem dicitur
azima, ergo concludunt, quòd cœna fuit celebra-
ta ante azima. Ad hoc autem respondet Cryso. super
Ioannem, super illud, Non contaminarentur & cæt.
Quid est hoc dicere, nisi quia in alia die comederunt
pascha, & legem soluerunt ut pessimum animi sui ad-
implerent desiderium in morte Christi? Christus autẽ
non præterijt tempore paschæ diem sanctum iouis,
sed in ipso pascha comedit. Sed quia hoc non constat,
melius potest dici, quòd sicut dominus mandat, Exod.
12. festum azimorum septem diebus celebrari, in-
ter quas dies prima erat sancta atque solemnis præ-
cipue inter alias, quod erat quinta decima die mensis.
Sed quia apud Iudæos solemnitates a præcedenti
uespere incipiebant, ideo quarta decima die ad ue-
speram

Speram incipiebant comedere azima, & comedebant **F** per septem subsequentes dies. Et ideo dicitur in eodē capitulo. Primo mensē, quarta decima die mensis ad uesperam comedetis azima usque ad diem uicesimā primam eiusdem mensis ad uesperam, septem diebus fermentum non inuenietur in domibus uestris. Et eadē quarta decima die ad uesperas immolabatur agn⁹ paschalis. Prima ergo dies azimorum a tribus euangelistis. Matthæo, Marco, & Luca, dicitur quarta decima die mensis, quia ad uesperam comedebatur azima, et tunc immolabatur Pascha, idest, agnus paschalis, & hoc erat, secundum Ioan. ante diem festum Pascha, idest, ante quintū decimū diem mensis, quia erat solemnior inter omnes, in quo Iudei uolebāt comedere Pascha, idest, panes azimos paschales, & ēt agnum paschalem. Et sic nulla discordia inter euangelistas existente, planum est quod Christus ex pane azimo corpus suum consecrauit in cœna. Hoc etiam patet, quod magis congruit puritati corporis mystici, id est, ecclesie, quæ in hoc sacramento figuratur. Vnde dicit Greg. Nazanzenus de Pascha domini. Celebremus domino festum in iubilo, non in fermento ueteri malitiæ & nequitia, sed in azimis sine ceritatis & ueritatis. Non autem propter hoc intendimus, quod ex fermentato hoc sacramentum confici nō possit. Dicit. n. Greg. Papa in registro. Romana Ecclesia offert azimos panes, propterea quod dominus sine ulla commistione suscepit carnem: sed cætera ecclesia offert fermetatum, pro eo quod uerbum patris indutū est carne, & est uerus Deus, & uerus homo. Item, & fermentum commiscetur farinae, & efficitur corpus domini nostri Iesu Christi uiui.

Quod est purgatorium, in quo purgantur anima a peccatis, quæ non in uita presenti purgantur.

Diminuitur autem uirtus huius sacramenti ab iis qui purgatorium negant post mortem. Nā in purgatorio existentibus præcipuum remedium in hoc sacramento confertur. Dicit enim Grego. Nylenus in sermone de defunctis. Si aliquis in hac labili uita peccata purgare minus potuit, post transitum hinc per purgatorii ignis conflationem citius magis ac magis fidelis sponfa sponso dona, & hostias in passionis memoriam offert pro filiis, quos ipsi sponso uerbo & sacramento rei præclare genuit, pœna alacriter expeditur, secundum quod prædicamus dogma ueritatis seruantes, ita & credimus. Item, Theodoricus Episcopus Cyren. super illud 1. ad Corinth. 3. Si cuius opus arserit &c. sic dicit. Dicit Apostolus, quod saluabitur sic tamquam per conflatorium ignem purgantē quicquid interuenit per incautelam præteritæ uitæ, ex puluere saltem pedum terreni sensus, in quo tandiu manet, quamdiu quicquid corpulentia & terreni affectus inhælit, purgetur, pro quo mater ecclesia hostias & dona pacifica deuote offert: & sic per hoc mundus inde prius exiens, domini sabaoth purissimis oculis immaculatus assistit.

Hæc sunt, pater sanctissime, quæ ex autoritatibus doctorum Græcorum secundum uestram iussione excepti & exponenda, & ad confirmationem uere fidei inducenda. Inueniuntur tamen inter prædictas autoritates quædam indecentes expositiones interpositæ, sicut quod logos, exponit translator fere ubiq; sermone mentalem, cum secundum usum scripturæ latinæ conuenientius exponeret, uerbum. Et hypostasim, ex-

ponit essentialē personā, quam expositionē sequens aliquando cogitur inconueniens dicere, sicut ubi dicit, Deus Trinipostales, idest, trinus essentialiter personalis. Hoc enim est omnino erroneum, quod Deus sit essentialiter trinus. Sufficeret autem pro hypostasi transferre simpliciter personam. Sic enim utimur nomine personæ in confessione fidei, sicut Græci nomine hypostasis, ut dicit August. licet non sit omnino eadē ratio significandi per nomen. Inducit etiam ad laudem sanctorum patrum aliqua quæ modum puri hominis excedunt, aliquos nominans patres fidei, quod solius Christi est, a quo secundum Apostolum ad Heb. 2. principium accipit fides enarrandi. Cæteri uero posunt dici doctores, uel expositores fidei, non autem patres. Inducit etiam in principio huius libelli quæsdam autoritates sacræ scripturæ, quæ si nude proferantur, non expresse probant processionem spiritus sancti a filio, sicut quod inducit, Spiritus domini ferebatur super aquas. Utitur etiam & ipse aliquibus modis loquendi, quos in autoritatibus sanctorum patrum inuenit, qui sicut superius dictum est, magis sunt reuerenti in dictis patrum exponendi, quam ab aliis usurpandi, sicut quod in diuinis personis sit primum, secundum, tertium, causa, & causatum. In suis etiam expositionibus multis improprijs uerbis & indecentibus utitur, sicut quod dicit, quod filius habet proprietatem geminam inter patrem & spiritum, ut ita dicam, subalternā per modum prædicandi. Prima se habet ad patrem tantquam subiectum ad prædicatum, & secunda, ut prædicatum ad subiectum, & ita ad spiritum sanctum, quod est omnino erroneum. Item dicit, quod imago in Græco idem est quod entitas secunda, quod omnino indecenter dicitur. Item dicit, quod imago non importat originem, quod est contra Aug. in lib. 83. quæstionum. Sunt autem fortassis & alia in prædicto libello, quæ uel dubia esse possunt, & expositione indigēt: sed quæ ad fidei assertionē utilia esse possent, ad ea quæ præmissa sunt, ut credo, omnia possunt reduci.

Explicit opusculum primum Sancti Thomæ Aquinatis, ordinis prædicatorum contra errores Græcorum ad Urbanum Pontificem Maximum.

INCIPIT COMPENDIVM

THEOLOGIAE EIVSDEM AD

FRATREM REGINALDVM SOCIVM SVVM

CHARISSIMVM.

CAP. I.

AETERNI patris uerbum sua immensitate uniuersa comprehendens, ut hominē per peccata minoratum in celsitudinem diuinæ gloriæ reuocaret, breue fieri uoluit nostra breuitate assumpta, non sua deposita maiestate. Et ut a cælestis uerbi capeßenda doctrina nullus excusabilis redderetur, quod per studiosos diffuse & dilucide per diuersa scripturæ sanctæ uolumina tradiderat, propter occupatos sub breui summa humanæ salutis doctrinam conclusit. Consistit enim humana salus in ueritatis cognitione, ne per diuersos errores intellectus obscuretur humanus in debiti finis intentione, ne

indebitos fines sectando, a uera felicitate deficiat in iustitiæ obseruatione, ne per uitia diuersa fordescat. Cognitionem autem ueritatis humanæ salutis necessariā breuibus & paucis fidei articulis cōprehēdit. Hinc est quod Apostolus ad Ro. 9. dicit. Verbum abbreviatū faciet Deus super terrā. Et hoc quidē est uerbum fidei, quod prædicamus. Intentionē humanā breui oratione rectificauit, in quo dū nos orare docuit, quomodo nostra intentio & spes tēdere debet, ostēdit. Humanā iustitiā quæ in legis obseruatione consistit, uno præcepto charitatis cōsummauit. Plenitudo. n. legis est dilectio. Vnde Apost. 1. Corin. 13. In fide, spe, & charitate, quasi in quibusdā salutis nostræ cōpēdijs capitulis totā presentis uitæ perfectionē cōsistere docuit dicēs. Nūc autē manēt fides, spes, charitas. Vnde hæc tria sunt, ut beatus August. dicit, quibus colitur Deus. Ut igitur tibi, fili charissime Reginalde, cōpēdiosam doctrinā de christiana religione tradā, quā semp præ oculis possis habere, circa hæc tria in presenti opere tota nostra uersat intentio. Primum de fide, secundo de spe, tertio uero de charitate agem. Hoc. n. & Apostolicus ordo habet, & ratio recta requirit. Non enim amor rectus esse potest, nisi debitus finis spei statuatur, nec hæc esse potest si ueritatis agnitio desit. Primo igitur necessaria est fides, per quam ueritatem cognoscas. Secundo spes, per quam in debito fine tua intentio collocetur. Tertio, necessaria est charitas, per quam tuus affectus totaliter ordinetur.

CAP. II.

Ordo dicendorum circa finem.

Fides autē prælibatio quædam est illius cognitionis quæ nos in futuro beatos facit. Vnde & Apostolus dicit quod est substantia sperandarū rerū, quā iam in nobis sperandas res. i. futurā beatitudinē per modū cuiusdā inchoationis subsistere faciens. Illā autē beatificantem cognitionem circa duo cognita dominus consistere docuit, scilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Christi, unde ad patrem loquens, dicit. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum, &c. Circa hæc ergo duo tota fidei cognitio uersatur, scilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Christi. Nec mirum, quia Christi humanitas uia est qua ad diuinitatē peruenitur. Oportet igitur & in uia uiam cognoscere, per quam possit perueniri ad finem, & in patria Dei gratiarum actio sufficiens non esset, nisi uia per quam saluari sunt, cognitionem haberent. Hinc est, quod dominus discipulis dixit. Et quo ego uado scitis, & uiam scitis. Circa diuinitatem uero tria cognosci oportet. Primum quidem essentiæ unitatem: secundo, personarū trinitatem: tertio, diuinitatis effectus.

CAP. III.

Quod Deus sit.

Circa essentiæ quidem diuinæ unitatē, primo quidem credendum est Deum esse, quod ratione conspicuum est. Videmus enim omnia quæ mouentur, ab alijs moueri, inferiora quidem per superiora, sicut elementa per corpora cælestia, & in elementis quod fortius est, mouet id quod debilius est, & in corporibus etiam cælestibus, inferiora a superioribus aguntur. Hoc autē in infinitum procedere impossibile est. Cum enim omne quod mouetur ab aliquo, sit quasi instrumentum quoddam primi mouentis, si primum mo-

uens non sit, quæcumque mouent, instrumenta erunt. Oportet autem si in infinitum procedatur in mouentibus & motis, primum mouens non esse, igitur omnia infinita mouentia & mota erunt instrumenta. Ridelicet est autem etiam apud indoctos, ponere instrumenta moueri non ab aliquo principali agente. Simile enim est hoc, ac si aliquis circa constitutionem arcæ, uel lecti, ponat ferram, uel securim absque carpentario operantem. Oportet igitur primum mouens esse, quod sit omnibus supremum, & hoc dicimus Deum.

CAP. IIII.

Quod deus est immobilis.

Ex hoc apparet, quod necesse est Deum mouentē omnia, immobilem esse. Cum enim sit primum mouens, si moueretur, necesse esset seipsum uel a seipso, uel ab alio moueri. Ab alio quidem moueri non potest, oporteret enim esse aliquid mouens prius eo, quod est contra rationem primi mouentis. A seipso autem si mouetur, hoc potest esse dupliciter. Vel quod secundum idem, sit mouens & motum, aut ita quod secundum aliquid, sui sit mouens, & secundum aliquid, motum. Horum quidem primum esse non potest. Cum enim omne quod mouetur, in quantum huiusmodi, sit in potentia, quod autem mouet, sit in actu, si secundum idem esset mouens & motum, oporteret quod secundum idem esset in potentia & in actu, quod est impossibile. Secundum etiam esse non potest. Si enim esset aliquid mouens, & alterum motum, non esset ipsum secundum se primum mouens, sed ratione suæ partis quæ mouet. Quod autem est per se, prius est eo quod non est per se. Non potest igitur primum mouens esse, si ratione suæ partis hoc ei conueniat. Oportet igitur primum mouens omnino immobile esse. Ex ijs etiam quæ mouentur & mouent hoc ipsum considerari potest. Omnis enim motus uidetur ab aliquo immobili procedere, quod scilicet non mouetur secundum illam speciem motus. Sicut uidemus quod alterationes, & generationes, & corruptiones, quæ suant in istis inferioribus, reducuntur sicut in primum mouens in corpus cæleste, quod secundum hanc speciem motus non mouetur, cum sit ingenerabile & incorruptibile & inalterabile. Illud ergo quod est primum principium omnis motus, oportet esse immobile omnino.

CAP. V.

Quod Deus est æternus.

Ex hoc autem apparet ulterius Deum esse æternum. Omne enim quod incipit esse, uel desinit, per motum, uel per mutationem hoc patitur. Ostensum est autem, quod Deus est omnino immobilis, est ergo æternus.

CAP. XXI.

Quod deum esse per se est necessarium.

Per hoc autem ostenditur, quod Deum esse sit necessarium. Omne enim quod possibile est esse & non esse, est mutabile: sed Deus est omnino immutabilis, ut ostensum est, ergo Deum non est possibile esse & non esse. Opsc. S. Tho. Aquin. B 2 else.

Esse. Omne autem quod est, & non est possibile ipsum non esse, necesse est ipsum esse: quia necesse esse, & non possibile non esse, idem significant ergo Deum esse esse necesse. Item, omne quod est possibile esse & non esse, indiget aliquo alio quod faciat ipsum esse, quia quantum est in se, se habet ad utrumque: quod autem facit aliquid esse, est prius eo. ergo omni quod est possibile esse & non esse, est aliquid prius: Deo autem non est aliquid prius. ergo non est possibile ipsum esse & non esse, sed necesse est eum esse. Et quia aliqua necessaria sunt, quae suae necessitatis causam habent, quam oportet eis esse priorem, Deus qui est omnium primum, non habet causam suae necessitatis: unde Deum esse per se ipsum est necesse.

CAP. VII.

Quod Deus semper est.

EX his autem manifestum est, quod Deus est semper. Omne enim quod necesse est esse, semper est: quia quod non possibile est non esse, impossibile est non esse, & ita numquam non est: sed necesse est Deum esse, ut ostensum est. ergo Deus semper est. Adhuc, nihil incipit esse, aut definit nisi per motum, vel mutationem: Deus autem omnino est immutabilis, ut probatum est. Impossibile est igitur, quod esse inceperit, uel quod esse desinat. Item, omne quod non semper fuit, si esse incipiat, indiget aliquo quod sit ei causa essendi. Nihil enim seipsum educit de potentia in actum, uel de non esse in esse: Deo autem nulla potest esse causa essendi, cum sit primum ens, causa enim prior est cautato. necesse est igitur Deum semper fuisse. Amplius, quod conuenit alicui non ex aliqua causa extrinseca, conuenit ei per se ipsum: esse autem Deo non conuenit ex aliqua causa extrinseca, quia illa causa esset eo prior. Deus igitur habet esse per se ipsum: sed ea quae per se sunt, semper sunt, & ex necessitate. igitur Deus semper est.

CAP. VIII.

Quod in Deo non est aliqua successio.

Per hoc autem manifestum est, quod in Deo non est aliqua successio, sed cuius esse totum est simul: successio enim non inuenitur nisi in illis quae sunt aliqua liter motui subiecta, prius enim & posterius in motu causant temporis successione: Deus autem nullo modo est motui subiectus, ut ostensum est. non igitur est in Deo aliqua successio, sed eius esse est totum simul. Item, si alicuius esse non est totum simul, oportet quod ei aliquid deperire possit, & aliquid aduenire. Deperit enim illud quod transit, & aduenire ei potest illud quod in futurum expectatur: Deo autem nihil deperit, nec accrescit, quia immobilis est. igitur esse eius est totum simul. Ex his autem duobus apparet quod proprie est aeternus. Illud enim proprie est aeternum, quod semper est, & eius esse est totum simul, secundum quod Boetius dicit, quod aeternitas est interminabilis uita tota simul & perfecta possessio.

CAP. IX.

Quod Deus est simplex.

Inde etiam apparet, quod oportet primum mouens simplex esse. Nam in omni compositione, oportet esse duo, quae ad inuicem se habeant sicut potentia ad actum. In primo autem mouente si est omnino im-

mobile, impossibile est esse potentiam cum actu, nam unumquodque ex hoc quod est in potentia, mobile est. impossibile igitur est primum mouens compositum esse. Adhuc, omni composito necesse est esse aliquid prius: nam componentia naturaliter sunt composito priora. Illud igitur quod omnium entium est primum, impossibile est esse compositum. Videmus etiam in ordine eorum quae sunt composita, simpliciora priora esse, nam elementa sunt naturaliter priora corporibus mixtis. Item etiam in terra ipsa elementa primum est ignis, quod est simplicissimum. Omnibus autem elementis prius est corpus caeleste, quod in maiori simplicitate constitutum est, cum ab omni contrarietate sit purum. Relinquitur igitur quod primum entium oportet omnino simplex esse.

CAP. X.

Quod Deus est sua essentia.

Sequitur autem ulterius quod Deus sit sua essentia. Essentia enim uniuscuiusque rei est illud quod significat diffinitio eius. Hoc autem est idem cum re cuius est diffinitio, nisi per accidens, in quantum. s. diffinitio accidit aliquid quod est praeter diffinitionem ipsius: sicut homini accidit albedo, praeter id quod est animal rationale & mortale. Unde animal rationale & mortale est idem quod homo: sed non idem homini albo in quantum est album. In quocumque igitur non est inuenire duo, quorum unum est per se, & aliud per accidens, oportet quod essentia eius sit omnino idem cum eo: in Deo autem cum sit simplex, ut ostensum est, non est inuenire duo, quorum unum sit per se, & aliud per accidens. oportet igitur, quod essentia eius sit omnino idem quod ipse. Item, in quacumque essentia non est omnino idem cum re cuius est essentia, est inuenire aliquid per modum potentiae, & aliquid per modum actus, nam essentia formaliter se habet ad rem cuius est essentia, sicut humanitas ad hominem: in Deo autem non est inuenire potentiam & actum, sed est actus purus. est igitur ipse sua essentia.

CAP. XI.

Quod Dei essentia non est aliud quam suum esse.

Vlterius autem necesse est quod Dei essentia non sit aliud quam esse ipsius. In quocumque enim aliud est essentia, & aliud esse eius, oportet quod aliud sit quo sit, & aliud quo aliquid sit, nam per esse suum de quolibet dicitur quod est, per essentiam vero suam de quolibet dicitur quid sit. Unde & diffinitio significans essentiam, demonstrat quid est res: in Deo autem non est aliud quod est, & aliud quo aliquid est, cum non sit in eo compositio, ut ostensum est. non est igitur ibi aliud eius essentia quam suum esse. Item, ostensum est quod Deus est actus purus absque alicuius potentia: tatis permissione, oportet igitur quod eius essentia sit ultimus actus: nam omnis actus qui est circa ultimum, est in potentia ad ultimum actum: ultimus autem actus est ipsum esse. Cum enim omnis motus sit exitus de potentia in actum, oportet illud esse ultimum actum, in quod tendit omnis motus, & cum motus naturalis in hoc tendat, quod est naturaliter desideratum, oportet hoc esse ultimum actum, quod omnia desiderant: hoc autem est esse. oportet igitur, quod essentia diuina, quae est actus purus & ultimus, sit ipsum esse.

CAP.

CAP. XII.

Quod Deus non est in aliquo genere sicut species.

Hinc autem apparet quod Deus non sit in aliquo genere sicut species. Nam differentia addita generi constituit speciem, ergo cuiuslibet speciei essentia habet aliquid additum supra genus: sed ipsum esse, quod est essentia Dei, nihil in se continet, quod sit alteri additum. Deus igitur non est species alicuius generis. Item, cum genus contineat differentias potentiae, in omni constituto ex genere & differentiis est actus permittus potentiae: ostensum est autem Deum esse purum actum absque permissione potentiae. Non est igitur eius essentia constituta ex genere & differentiis, & ita non est in genere.

CAP. XIII.

Quod impossibile est Deum esse genus alicuius.

Vlterius autem ostendendum est, quod neque possibile est Deum esse genus. Ex genere enim habetur quid est res, non autem rem esse, nam per differentias specificas constituitur res in proprio esse: Sed hoc quod Deus est ipsum esse. impossibile est ergo quod sit genus. Item, omne genus differentiis aliquibus diuiditur: ipsius autem esse, non est accipere aliquas differentias, differentia enim non participant genus nisi per accidens, in quantum species constituta per differentias genus participant: non potest autem esse aliqua differentia, quae non participet esse, quia non ens nullius est differentia. Impossibile est igitur, quod Deus sit genus de multis speciebus praedicatum.

CAP. XIII.

Quod Deus non est aliqua species praedicata de multis indiuiduis.

Neque est possibile, quod sit sicut una species de multis indiuiduis praedicata. Indiuidua enim diuersa quae conueniunt in una essentia speciei, distinguuntur per aliqua, quae sunt praeter essentiam speciei, sicut homines conueniunt in humanitate, sed distinguuntur ab inuicem per id quod est praeter rationem humanitatis: hoc autem in Deo non potest accidere, nam ipse Deus est sua essentia, ut ostensum est. Impossibile est igitur, quod Deus sit species quae de pluribus indiuiduis praedicetur. Item, plura indiuidua sub una specie contenta differunt secundum esse, & tamen conueniunt in una essentia. Vbiunque igitur sunt plura indiuidua sub specie una, oportet quod aliud sit esse, & aliud essentia speciei: in Deo autem idem est esse & essentia, ut ostensum est. Impossibile est igitur, quod Deus sit quaedam species de pluribus praedicata.

CAP. XV.

Quod necesse est dicere Deum esse unum.

Hinc etiam apparet, quod necesse est unum Deum solum esse. Nam si sint multi dii, aut aequiuoce, aut uniuoce dicuntur. Si aequiuoce, hoc non est ad propositum: nihil enim prohibet quod nos appellamus lapidem, alios appellare Deum. Si autem uniuoce, oportet quod conueniant vel in genere, vel in specie: ostensum est autem, quod Deus non potest esse genus, neque species plura sub se continens. impossibile est igitur

tur esse plures Deos. Item, illud quo essentia communis indiuiduatur, impossibile est pluribus conuenire: unde licet possint esse plures homines, impossibile tamen est hunc hominem esse nisi unum tantum. Si igitur essentia per se ipsam in diuiduatur, & non per aliquid aliud, impossibile est quod pluribus conueniat: sed essentia diuina per se ipsam indiuiduatur, quia in Deo non est aliud essentia & quod est, cum ostensum sit quod Deus sit sua essentia. impossibile est ergo, quod sit Deus nisi unus tantum. Item duplex est modus quo aliqua forma potest multiplicari, unus per differentias, sicut forma generalis, ut color in diuersas species coloris: alius per subiectum, sicut albedo. Omnis ergo forma quae non potest multiplicari per differentias, si non sit forma in subiecto existens, impossibile est quod multiplicetur, sicut albedo si subsisteret sine subiecto, non esset nisi una tantum: essentia autem diuina est ipsum esse, cuius non est accipere differentias, ut ostensum est. Cum igitur ipsum esse diuinum sit quasi forma per se subsistens, eo quod Deus est suum esse, impossibile est quod essentia diuina sit nisi una tantum. Impossibile est igitur esse plures Deos.

CAP. XVI.

Quod impossibile est Deum esse corpus.

Patet autem ulterius, quod impossibile est ipsum Deum esse corpus, nam in omni corpore compositio aliqua inuenitur: omne enim corpus est partes habens. Id igitur quod est omnino simplex, corpus esse non potest. Item, nullum corpus inuenitur mouere nisi per hoc, quod ipsum mouetur, ut per omnia inducenti apparet. Si ergo primum mouens est omnino immobile, impossibile est ipsum esse corpus.

CAP. XVII.

Quod impossibile est esse formam corporis, aut uirtutem in corpore.

Neque etiam est possibile ipsum esse formam corporis, aut aliquam uirtutem in corpore. Cum enim omne corpus mobile inueniatur, oportet corpore motu, ea quae sunt in corpore moueri saltem per accidens. Primum autem mouens non potest nec per se, nec per accidens moueri, cum oporteat ipsum omnino esse immobile, ut ostensum est. Impossibile est igitur, quod sit forma, uel uirtus in corpore. Item, oportet omne mouens ad hoc quod moueat, dominium super rem quae mouetur habere. Videmus enim quod quanto magis uirtus mouens excedit uirtutem mobilis, tanto uelocior est motus. Illud igitur quod est omnium momentium primum, oportet maxime dominari super res motas: hoc autem esse non posset, si esset mobili aliquo modo alligatum, quod esse oporteret, si esset forma eius, uel uirtus. Oportet igitur primum mouens, neque corpus esse, neque uirtutem in corpore, neque formam in corpore. Hinc est, quod Anaxagoras posuit intellectum immittum ad hoc quod imperet & omnia moueat.

CAP. XVIII.

Quod Deus est infinitus secundum essentiam.

Hinc etiam considerari potest ipsum esse infinitum, non priuatiue quidem secundum quod infinitum Opusc. S. Tho. Aquin. B 3 est

est passio quantitatis, prout scilicet in infinitum dicitur quod est natum habere finem ratione sui generis, sed non habet, sed negatiue prout infinitum dicitur, quod nullo modo finitur. Nullus enim actus inuenitur finiri, nisi per potentiam quæ est eius receptiua. Inuenimus enim formas limitari secundum potentiam materiam. Si igitur primum mouens est actus absque potentia permissione, quia non est forma alicuius corporis, nec uirtus in corpore, necessarium est ipsum in finitum esse. Hoc etiam ipse ordo qui in rebus inuenitur, demonstrat: nam quanto aliqua in entibus sunt sublimiora, tanto suo modo maiora inueniuntur. Inter elementa enim quæ sunt superiora, maiora quantitati inueniuntur, sicut etiam in simplicitate, quod eorum generatio demonstrat, cum multiplicata proportione ignis ex aere generetur, aer ex aqua, aqua autem ex terra. Corpus autem caeleste manifeste apparet totam quantitatem elementorum excedere. Oportet igitur id quod inter omnia entia primum est, & eo non potest esse aliud prius, in finitæ quantitatis suo modo existere. Nec mirum si id quod est simplex, & corporea quantitate caret, infinitum ponatur, & sua immensitate omnem corporis quantitatem excedere, cum intellectus noster qui est incorporeus & simplex omnium corporum quantitatem vi suæ cognitionis excedat, & omnia circūplectatur. Multo igitur magis id quod est omnium primum, sua immensitate uniuersa excedit omnia complectens.

C A P. XIX.

Quod Deus est infinita uirtutis.

Hinc etiam apparet Deum infinitæ uirtutis esse. Virtus enim consequitur essentiam rei. Nam unumquodque secundum modum quo est, agere potest. Si igitur Deus secundum essentiam infinitus est, oportet quod eius uirtus sit infinita. Hoc etiam apparet, si quis rerum ordinem diligenter inspiciat. Nam unumquodque quod est in potentia, secundum hoc habet uirtutem receptiuam & passiuam, secundum uero quod actu est, habet uirtutem actiuam. Quod igitur est in potentia tantum, si materia prima, habet uirtutem infinitam ad recipiendum, nihil de uirtute actiua participans: & supra ipsam quanto aliquid formalis est, tanto id abundat in uirtute agendi. Propter quod ignis inter omnia elementa est maxime actiuus. Deus igitur qui est actus purus, nihil potentialitatis permittit habens, in infinitum abundat in uirtute actiua super alia.

C A P. XX.

Quod infinitum in Deo non importat imperfectionem.

Quamuis autem infinitum quod in quantitibus inuenitur, imperfectum sit, tamē quod Deus infinitus dicitur, summam perfectionem in ipso demonstrat. Infinitum enim quod est in quantitatibus, ad materiam pertinet prout sine priuatur. Imperfectio autē accidit rei secundum quod materia sub priuatione inuenitur, perfectio autem omnis ex forma est. Cum igitur Deus ex hoc infinitus sit, quod tantum forma, vel actus est, nullam materiam, vel potentialitatis permissionem habens, sua infinitas ad summam perfectionem ipsius pertinet. Hoc etiam ex rebus alijs considerari potest: nam licet in uno & eodem, quod de imperfecto ad perfectum perducitur, prius sit aliquid imper-

fectum quam perfectum, sicut prius est puer quam uir, tamen oportet, quod omne imperfectum a perfecto trahat originem. Non enim oritur puer nisi ex uiro, nec semen nisi ex animali, vel planta. Illud igitur quod est naturaliter, omnibus prius omnia mouens oportet omnibus perfectius esse.

C A P. XXI.

Quod in Deo est omnimoda perfectio, quæ est in rebus, & eminentius.

Vnde etiam apparet, quod omnes perfectiones in quibuscunque rebus inuentas, necesse est originaliter & superabundanter in Deo esse. Nam omne quod mouet aliquid ad perfectionem, prius habet in se perfectionem ad quam mouet, sicut magister prius habet in se doctrinam, quam alijs tradit. Cum igitur Deus sit primū mouēs, & omnia alia imoueat in suas perfectiones, necesse est omnes perfectiones rerum in ipso præexistere superabundanter. Item, omne quod habet aliquam perfectionem, si alia perfectio ei desit, est limitatum sub aliquo genere, vel specie. Nam per formam quæ est perfectio rei, qualibet res in genere, vel specie collocatur. Quod autem est sub specie, etiā genere constitutum, non potest esse infinita essentia: nam oportet quod ultima differētia per quam in specie ponuntur, terminet eius essentiam: unde & ratio speciem notificās, diffinitio, vel finis dicitur. Si ergo diuina essentia infinita est, impossibile est quod alicuius tantum generis, vel speciei perfectionem habeat, & alijs priuetur, sed oportet quod omnium generū, vel specierum perfectiones in ipso existant.

C A P. XXII.

Quod in Deo omnes perfectiones sunt unum secundum rem.

Sicut autem colligamus ea quæ superius dicta sunt, manifestum est quod omnes perfectiones in Deo sunt unum secundum rem. Ostensum est enim supra, Deū simplicem esse, ubi autem est simplicitas, diuersitas eorum quæ insunt, esse non potest. Si ergo in Deo sunt omnium perfectiones, impossibile est quod sint diuersæ in ipso. relinquitur ergo quod omnes sint unū in eo. Hoc autem manifestum sit considerati in uirtutibus cognoscitiuis: nam superior vis secundū unum & idem est cognoscitiua omnium quæ ab inferioribus uiribus secundum diuersa cognoscuntur, omnia enim quæ uisus, auditus, & ceteri sensus percipiunt, intellectus una & simplici uirtute diiudicat: simile etiam apparet in scientijs. Nam cum inferiores scientiæ secundum diuersa genera rerum circa quæ versantur, eorum intentio multiplicentur, una tamen scientia est in eis superior ad omnia se habens, quæ philosophia prima dicitur. Apparet etiam idem in potestatibus, nam in regia potestate, cum sit una, includuntur omnes potestates quæ per diuersa officia sub dominio regni distribuuntur. Sic igitur & perfectiones quæ in inferioribus rebus secundum diuersitatem rerum multiplicentur, oportet quod in ipso rerum vertice, scilicet Deo uniantur.

C A P. XXIII.

Quod in Deo nullum accidens inuenitur.

Inde etiam apparet, quod in Deo nullum accidens esse potest. Si enim in eo omnes perfectiones sunt unum

unum, ad perfectionem autem pertinet esse, posse, agere, & omnia huiusmodi, necesse est omnia in eo idem esse quod eius essentia. Nullum igitur eorum in eo est accidens. Itē, impossibile est infinitum esse perfectione, cuius perfectioni aliquid adijci potest. Si autem aliquid est cuius aliqua perfectio sit accidens, cum omne accidens superaddatur essentia, oportet quod eius essentia aliqua perfectio adijci possit. Non igitur inuenitur in eius essentia perfectio infinita. Ostensum est autem Deum secundum suam essentiam infinitæ perfectionis esse. Nulla igitur in eo perfectio accidentaliter esse potest, sed quicquid in eo est, substantia eius est. Hoc etiam facile est concludere ex summa simplicitate illius, & ex hoc quod est actus purus, & ex hoc quod est primum in entibus. Est enim aliquis compositionis modus accidentis ad subiectum. Id etiam quod subiectum est, non potest esse actus purus, cum accidens sit quædam forma, vel actus subiecti. Semper etiam quod est per se, prius est eo quod est per accidens. Ex quibus omnibus secundum supradicta haberi potest, quod in Deo nihil est quod secundum accidens dicatur.

C A P. XXIII.

Quod multitudo rationis nominum quæ dicuntur de Deo, non repugnat simplicitati eius.

Per hoc autem apparet ratio multitudinis nominum quæ de Deo dicuntur, licet ipse in se sit omnimode simplex. Cum enim intellectus noster essentiam eius in seipsa capere non sufficiat, in eius cognitionem confurgit ex rebus quæ apud nos sunt, in quibus inueniuntur diuersæ perfectiones, quarum omnium radix & origo in Deo una est, ut ostensum est. Et quia non possumus aliquid nominare, nisi secundum quod intelligimus, sunt enim nomina intellectuū signa, Deum non possumus nominare, nisi ex perfectionibus in alijs rebus inuentis, quarum origo in ipso est: & quia hæc in rebus istis multiplices sunt, oportet multa nomina Deo imponere. Si autem essentiam eius in seipsa uideremus, non requiretur nomen multitudinis, sed esset simplex notitia eius, sicut est simplex essentia eius, & hoc in die gloriæ nostræ expectamus, secundum illud Zach. ultimo. In illa die erit dominus vnus, & nomen eius unum.

C A P. XXV.

Quod licet diuersa nomina dicantur de Deo, non tamen sunt synonyma.

Ex his autem tria possumus considerare, quorum primum est, quod diuersa nomina, licet idem in Deo secundum rem significant, non tamen sunt synonyma. Ad hoc enim quod nomina aliqua sint synonyma, oportet quod significant eandem rem, & eandem intellectus conceptionem repræsentent. Vbi uero significatur eadem res secundum diuersas rationes, id est, apprehensiones quas habet intellectus de re illa, non sunt nomina synonyma, quia non est penitus significatio eadem, cum nomina immediate significant conceptiones intellectus, quæ sunt rerum similitudines. Et ideo cum diuersa nomina dicta de Deo, significant diuersas conceptiones quas intellectus noster habet de ipso, non sunt synonyma, licet omnino eandem rem significant.

C A P. XXVI.

Quod per diffinitiones ipsorum nominum, non potest diffiniri id quod est in Deo.

Secundum est, quod cum intellectus noster secundum nullam earum conceptionum, quas nomina dicta de Deo significant, diuinam essentiam perfecte capiat, impossibile est quod per diffinitiones horum nominum diffiniatur id quod est in Deo, sicut quod diffinitio sapientiæ sit diffinitio potentia diuinæ, & similiter in alijs: quod alio modo, etiam est manifestum. Omnis enim diffinitio ex genere & differentijs constat: id etiam quod proprie diffinitur, species est. Ostensum est autem, quod diuina essentia non concluditur sub aliquo genere, nec sub aliqua specie, unde non potest eius esse aliqua diffinitio.

C A P. XXVII.

Quod nomina de Deo, & alijs, non omnino uniuoce, nec æquiuoce dicuntur.

Tertium est, quod nomina de Deo & alijs rebus dicta non omnino uniuoce, nec omnino æquiuoce dicuntur. Uniuoce namque dici non possunt, cum diffinitio eius quod de creatura dicitur, non sit diffinitio eius quod dicitur de Deo. Oportet autem uniuoce dicitur eandem diffinitionem esse, similiter autem nec omnino æquiuoce. In his. n. quæ sunt a casu æquiuoca, idem nomen imponitur uni rei, nullo habito respectu ad rem aliam, unde per unum non potest ratiocinari de alio. Hæc autem nomina quæ dicuntur de Deo, & de alijs rebus, attribuuntur Deo secundum aliquem ordinem quæ habet ad istas res, in quibus intellectus significata eorum considerat, unde & per alias res ratiocinari de Deo possumus. Non igitur omnino æquiuoce dicuntur ista de Deo, & de alijs rebus, sicut ea quæ sunt a casu æquiuoca. Dicuntur igitur secundum analogiam. i. secundum proportionem ad unum. Ex eo enim quod alias res comparamus ad Deum sicut ad suam primam originem, huiusmodi nomina quæ significant perfectiones aliarum rerum, Deo attribuimus. Ex quo patet, quod licet quantum ad nominis impositionem huiusmodi nomina per prius de creaturis dicantur, eo quod ex creaturis intellectus nomina imponens ascendit in Deum, tamen secundum rem significatam per nomen, per prius dicitur de Deo, a quo perfectiones descendunt in alias res.

C A P. XXVIII.

Quod oportet Deum esse intelligentem.

Vltimum autem ostendendum est, quod Deus est intelligens. Ostensum est enim quod in ipso præexistunt omnes perfectiones quorumlibet entium superabundanter. Inter omnes autem perfectiones entium ipsum intelligere, præcellere videtur, cum res intellectuales sint omnibus alijs potiores, igitur oportet Deum esse intelligentem. Item ostensum est supra, quod Deus est actus purus absque potentialitatis permissione, materia autem est ens in potentia. Oportet igitur Deum esse omnino immunem a materia: immunitas autem a materia est causa intellectualitatis, cuius signum est quod formæ materia-

les efficiuntur intelligibiles actu, per hoc quod abstractuntur a materia, & a materialibus conditionibus. est igitur Deus intelligens. Item ostensum est Deum esse primum mouens, hoc autem videtur esse proprium intellectus, nam intellectus omnibus alijs videtur vti quasi instrumentis ad motum: unde & homo suo intellectu vtitur quasi instrumentis & animalibus, & plantis, & rebus inanimatis. Oportet igitur Deum, qui est primum mouens, esse intelligentem.

C A P. XXIX.

Quod in Deo non est intellectio, nec potentia nec habitus, sed in actu.

Cum autem in Deo non sit aliquid in potentia, sed in actu tantum, ut ostensum est, oportet quod Deus non sit intelligens neque in potentia, neque in habitu, sed actu tantum. Ex quo patet, quod nullam in intelligendo patitur successionem. Cum enim aliquis intellectus successiue multa intelligit, oportet quod dum unum intelligit actu, alterum intelligat in potentia. Inter ea enim quae simul sunt, non est aliqua successio. Si igitur Deus nihil intelligit in potentia, absque omni successione est eius intelligentia. Vnde sequitur, quod omnia quaecunque intelligit, simul intelligat, & iterum, quod nihil de nouo intelligat. Intellectus. n. de nouo aliquid intelligens, prius fuit intelligens in potentia. Inde etiam patet, quod intellectus eius non discursiue intelligit, ut ex vno in cognitionem alterius deueniat, sicut intellectus noster ratiocinando patitur. Discursus enim talis in intellectu est, dum ex noto peruenimus in cognitionem ignoti, vel eius quod prius actu non considerabamus, quae in intellectu diuino accidere non possunt.

C A P. XXX.

Quod Deus non intelligit per aliam speciem, quam per essentiam suam.

Patet etiam ex praedictis, quod Deus non intelligit per aliam speciem quam per essentiam suam. Omnis enim intellectus intelligens per speciem aliam a se, comparatur ad illam speciem intelligibilem sicut potentia ad actum, cum species intelligibilis sit perfectio eius faciens ipsum intelligentem actu. Si igitur in Deo nihil est in potentia, sed est actus purus, oportet quod non per aliam speciem, sed per essentiam suam intelligat: & inde sequitur, quod directe & principaliter seipsum intelligat. Essentia enim rei non ducit proprie & directe in cognitionem alicuius, nisi eius cuius est essentia: nam per definitionem hominis proprie cognoscitur homo, & per definitionem equi, equus. Si igitur Deus est per essentiam suam intelligens, oportet quod id quod est intellectum ab eo directe & principaliter sit ipse Deus. Et cum ipse sit sua essentia, sequitur quod in eo intelligens, & quo intelligit, & intellectum sunt omnino idem.

C A P. XXXI.

Quod Deus est suum intelligere.

Oportet etiam quod ipse Deus sit suum intelligere. Cum enim intelligere sit actus secundus, ut considerat (primus enim actus est intellectus, vel scientia) omnis intellectus, qui non est suum intelligere, comparatur ad suum intelligere sicut potentia ad actum.

Nam semper in ordine potentiarum & actuum quod est prius, est potentiale respectu sequentis, & vltimum est completiuum, loquendo in vno & eodem, licet in diuersis sit econuerso, nam mouens & agens comparatur ad motum & actum, sicut agens ad potentiam. In Deo autem cum sit actus purus, non est aliquid quod comparatur ad alterum sicut potentia ad actum. Oportet ergo quod ipse Deus sit suum intelligere. Item, quodammodo comparatur intellectus ad intelligere, sicut essentia ad esse: sed Deus est intelligens per essentiam, essentia autem sua est suum esse. ergo eius intellectus est suum intelligere, & sic per hoc, quod est intelligens, nulla compositio in eo ponitur, cum in eo non sint aliud intellectus, intelligere, & species intelligibilis. Et haec non sunt aliud quam eius essentia.

C A P. XXXII.

Quod oportet Deum esse uolentem.

Vltimus autem manifestum est, quod necesse est Deum esse uolentem. Ipse enim seipsum intelligit, qui est bonum perfectum, ut ex dictis patet. Bonum autem intellectum ex necessitate diligit: hoc autem sit per uoluntatem. necesse est igitur Deum uolentem esse. Item, ostensum est supra, quod Deus est primum mouens: intellectus autem non vti que mouet, nisi mediante appetitu, appetitus autem sequens intellectum, est uoluntas. oportet igitur Deum esse uolentem.

C A P. XXXIII.

Quod ipsam Dei uoluntatem oportet nihil aliud esse quam eius intellectum.

Patet autem quod oportet ipsam Dei uoluntatem nihil aliud esse quam eius intellectum. Bonum enim intellectum, cum sit obiectum uoluntatis, mouet uoluntatem, & est actus & perfectio eius: in Deo autem non differt mouens & motum, actus & potentia, perfectio & perfectibile, ut ex superioribus patet. oportet igitur uoluntatem diuinam esse ipsum bonum intellectum: idem autem est intellectus diuinus & essentia diuina. uoluntas igitur Dei non est aliud quam intellectus diuinus & essentia eius. Item, inter alias perfectiones rerum praecipuae sunt intellectus & uoluntas, cuius signum est, quod inueniuntur in rebus nobilioribus: perfectiones autem omnium rerum sunt in Deo vnum, quod est eius essentia, ut supra ostensum est. intellectus igitur & uoluntas in Deo sunt idem quod eius essentia.

C A P. XXXIII.

Quod uoluntas Dei est ipsum eius uelle.

Hinc etiam patet quod uoluntas diuina est ipsum uelle Dei. Ostensum est enim quod uoluntas in Deo est idem quod bonum uoluntatum ab ipso: hoc autem esse non posset, nisi uelle esset idem quod uoluntas, cum uelle insit uoluntati ex uolito. est igitur Dei uoluntas suum uelle. Item, uoluntas Dei idem est quod eius intellectus & eius essentia: intellectus autem Dei est suum intelligere, & essentia est suum esse. ergo oportet, quod uoluntas sit suum uelle. Et sic patet quod uoluntas Dei simplicitati non repugnat.

CAP.

OPVSCVLVM

C A P. XXXV.

Quod omnia supradicta uno fidei articulo comprehenduntur.

Ex his autem omnibus quae praedicta sunt, colligere possumus, quod Deus est unus, simplex, perfectus, infinitus, intelligens, & uolens. Quae quidem omnia in Symbolo fidei breui articulo comprehenduntur, cum nos profiteamur credere in Deum unum omnipotentem. Cum enim hoc nomen, Deus, a nomine graeco quod dicitur theos dictum uideatur, quod quidem a theaste dicitur, quod est uidere, uel considerare, in ipso Dei nomine patet, quod sit intelligens, & per consequens uolens. In hoc autem quod dicimus eum unum, excluditur & deorum pluralitas, & omnis compositio: non enim est simpliciter unum, nisi quod est simplex. Per hoc autem quod dicimus, omnipotentem, ostenditur quod sit infinitae uirtutis, cui nihil subtrahi possit, in quo includitur quod sit & infinitus, & perfectus: nam uirtus rei perfectionem essentiae eius consequitur.

C A P. XXXVI.

Quod haec omnia a philosophis posita sunt.

Haec autem quae in superioribus de Deo tradita sunt, a pluribus quidem gentilium philosophis subtiliter considerata sunt, quamuis nonnulli eorum circa praedicta errauerint. Et qui in ijs uerum dixerunt, post longam & laboriosam inquisitionem ad ueritatem praedictam uix peruenire potuerunt. Sunt autem & alia nobis de Deo tradita in doctrina Christianae religionis, ad quam peruenire non potuerunt, circa quae secundum Christianam fidem ultra humanum sensum instruimur. Est autem hoc, quod cum sit Deus vnus & simplex, ut ostensum est, est tamen Deus pater, & Deus filius, & Deus spiritus sanctus, & ij tres non tres dii, sed vnus Deus est, quod quidem quantum possibile nobis est, considerare intendimus.

C A P. XXXVII.

Qualiter ponatur uerbum in diuinis.

Accipiendum autem est ex his quae supradicta sunt, quod Deus seipsum intelligit & diligit. Item, quod intelligere in ipso & uelle non sit aliud quam eius esse. Quia uero Deus seipsum intelligit, omne autem in intellectu in intelligente est, oportet Deum in seipso esse, sicut intellectum in intelligente. Intellectum autem prout est in intelligente, est uerbum quoddam intellectus. Hoc enim exteriori uerbo significamus, quod interius in intellectu comprehendimus. Sunt enim, secundum Philosophum, uoces signa intellectuū. Oportet igitur in Deo ponere uerbum ipsum.

C A P. XXXVIII.

Quod uerbum in diuinis conceptio dicitur.

Id autem quod in intellectu continetur, ut interius uerbum ex communi usu loquendi conceptio intellectus dicitur. Nam corporaliter aliquid concipitur, quod in utero animalis uiuentis uiuifica uirtute formatur a matre agente, & femina patiente, in qua sit conceptio, ita quod ipsum conceptum pertinet ad naturam utriusque quasi secundum speciem conformem.

Ame. Quod autem intellectus comprehendit, in intellectu formatur, intelligibili quasi agente, & intellectu quasi patiente. Et ipsum quod intellectu comprehenditur, intra intellectum existens conforme est, & intelligibili mouenti, cuius quaedam similitudo est, & intellectui quasi patienti, secundum quod esse intelligibile habet. Vnde id quod intellectu comprehenditur, non immerito conceptio intellectus uocatur.

C A P. XXXIX.

Quomodo uerbum comparatur ad patrem.

In hoc autem consideranda est differentia. Nam cum id quod in intellectu concipitur, sit similitudo rei intellectae eius speciem repraesentans, quaedam proles ipsius esse uidetur. Quando igitur intellectus intelligit aliud a se, res intellecta est sicut pater uerbi in intellectu concepti: ipse autem intellectus magis gerit similitudinem matris, cuius est ut in ea fiat conceptio. Quando uero intellectus intelligit seipsum, uerbum conceptum comparatur ad intelligentem sicut proles ad patrem. Cum igitur de uerbo loquamur secundum quod Deus seipsum intelligit, oportet quod ipsum uerbum comparatur ad Deum, cuius est uerbum, sicut filius ad patrem.

C A P. XL.

Quomodo intelligitur generatio in diuinis.

Hinc est quod in regula catholicae fidei, patrem & filium in diuinis confiteri docemur, cum dicitur. Credo in Deum patrem, & filium eius. Et ne aliquis audiens nomen patris & filij, carnalem generationem suspicaretur, secundum quam apud nos pater dicitur & filius, Ioannes Euangelista cui reuelata sunt secreta caelestia, loco filij ponit uerbum, ut generationem intelligibilem cognoscamus.

C A P. XLI.

Quod uerbum, quod est filius, idem esse habet cum Deo patre, & eandem essentiam.

Considerandum est autem quod cum in nobis sit aliud esse naturale, & intelligere, oportet quod uerbum in nostro intellectu conceptum, quod habet esse intelligibile tantum, alterius naturae sit quam intellectus noster, qui habet esse naturale. In Deo autem idem est esse & intelligere. Verbum igitur Dei quod est in Deo, cuius uerbum est secundum esse intelligibile, idem esse habet cum Deo, cuius est uerbum. Et per hoc oportet quod sit eiusdem essentiae & naturae cum ipso, & quod omnia quaecunque de Deo dicuntur, uerbo Dei conueniant.

C A P. XLII.

Quod catholica fides haec docet.

Et inde est quod in regula catholicae fidei docemur confiteri filium consubstantialem patri, per quod duo excluduntur. Primo quidem ut non intelligatur pater & filius secundum carnalem generationem, quae sit per aliquam decisionem substantiae filij a patre, ut sic oporteat filium non esse patri consubstantialem. Secundo, ut etiam non intelligamus patrem & filium secundum generationem intelligibilem, prout uerbum in mente nostra concipitur, quasi accidentaliter.

raliter superueniens intellectui, & non de eius essentia exiens.

C A P. XLIII.

Quòd in diuinis non est differentia uerbi a patre secundum tempus, uel speciem, uel naturam.

Eorum autem quæ in essentia nõ differunt, impossibile est esse differentiam secundum speciem, tempus, & naturam. Quia ergo uerbum patri est consubstantiale, necesse est quòd secundum nihil dictorum a patre differat, & quidem secundum tempus differre non potest. Cum enim hoc uerbum in Deo ponatur per hoc, quòd Deus seipsum intelligit sui uerbum intelligibile concipiendo, oportet quòd si aliquando Dei uerbum non fuit, quòd tunc Deus seipsum non intellexit. Semper autem quando Deus fuit, se intellexit, quia eius intelligere est eius esse. semper ergo & uerbum eius fuit: & ideo in regula catholice fidei dicimus. Ex patre natum ante omnia secula. Secundum speciem etiam est impossibile uerbum Dei a Deo quasi minoratum differre, cum Deus seipsum non minus intelligat quàm sit. Uerbum autem perfectam speciem habet, quia id cuius est uerbum, perfecte intelligitur. Oportet igitur Dei uerbum omnino perfectum secundum speciem diuinitatis esse. Inueniuntur autem quædam quæ ex alijs procedunt, perfectam eorum speciem non consequuntur, ex quibus procedunt. Vno modo, sicut in generationibus æquiuocis. A sole enim non generatur sol, sed quoddam animal. ut ergo talis imperfectio a generatione diuina excludatur, confitemur natum Deum de Deo. Alio modo, quòd procedit ex aliquo, differt ab eo propter defectum puritatis, dum scilicet ab eo quòd est in se simplex & purum per applicationem ad extraneam materiam aliquid producit a prima specie deficientis: sicut ex domo quæ est in mente artificis, fit domus quæ est in materia, & a lumine recepto in corpore terminato, fit color, & ex igne distincto alijs elementis, fit mistum, & ex radio per oppositionem corporis opaci, fit umbra. Ut hoc ergo a diuina generatione excludatur, additur lumen de lumine. Tertio modo, quòd ex aliquo procedit, non consequitur speciem eius propter defectum ueritatis, quia scilicet non uere recipit eius naturam, sed quandam eius similitudinem tantum, sicut imago in speculo, uel pictura, uel sculptura, aut etiam similitudo rei in intellectu, uel sensu. Non enim imago hominis dicitur uerus homo, sed similitudo: ne lapsus est in anima ut dicit Philosophus, sed species lapidis. ut igitur hæc a diuina generatione excludantur, additur, Deum uerum de Deo uero. Secundum naturam etiam impossibile est uerbum a Deo differre, cum hoc sit Deo naturale, quòd seipsum intelligat. Habet enim omnis intellectus aliquam quæ naturaliter intelligit, sicut intellectus non ster habet prima principia. Multo ergo magis Deus, cuius intelligere est suum esse, seipsum naturaliter intelligit. Uerbum ergo ipsius naturaliter ex ipso est, non sicut ea quæ præter naturalem originem procedunt, ut a nobis procedunt res artificiales, quas facere dicimus: quæ uero naturaliter a nobis procedunt, dicimus generare, ut filius. Ne igitur Dei uerbum non naturaliter a Deo procedere intelligatur, sed secundum potestatem suam uoluntatis, additur, Genitum non factum.

C A P. XLIIII.

Conclusio ex præmissis.

Quia ergo ut ex præmissis patet, omnes prædictæ diuinæ generationis conditiones ad hoc pertinent, quòd filius est patri consubstantialis, ideo post omnia subiungitur quasi summa uniuersorum, Consubstantialem patri.

C A P. XLV.

Quòd Deus est in seipso sicut amatum in amante.

Sicut autem intellectum est in intelligente in quantum intelligitur, ita & amatum esse debet in amante in quantum amatur. Mouetur enim quodammodo amans ab amato quadam intrinseca motione. Unde cum mouens contingat id quòd mouetur, necesse est amatum intrinsecum esse amanti. Deus autem sicut intelligit seipsum, ita necesse est quòd seipsum amet. Bonum enim intellectum secundum se amabile est. Est igitur Deus in seipso tamquam amatum in amante.

C A P. XLVI.

Quòd amor in Deo dicitur spiritus.

Cum autem intellectum sit in intelligente, & amatum in amante, diuersa ratio eius quòd est esse in aliquo, utrobique consideranda est. Cum enim intelligere fiat per assimilationem aliquam intelligentis ad id quòd intelligitur, necesse est id quòd intelligitur in intelligente esse secundum quòd eius similitudo in eo consistit. Amatio autem fit secundum quædam motionem amantis ab amato. Amatio enim trahit ad se ipsum amantem, igitur non perficitur amatio in similitudine amati, sicut perficitur intelligere in similitudine intellecti, sed perficitur in attractione amatis ad ipsum amatum. Transductio autem similitudinis principalis fit per generationem uniuocam, secundum quam in rebus uiuentibus generans pater, & genitus filius nominatur. In eisdem etiam prima motio fit secundum speciem. Sicut igitur in diuinis modus ille quo Deus est in Deo ut intellectum in intelligente exprimitur per hoc quòd dicimus, filium qui est uerbum Dei, ita modum quo Deus est in Deo, sicut amatum in amante exprimitur per hoc, quòd ponimus ibi spiritum qui est amor Dei: & ideo secundum regulam catholice fidei, credere in spiritum iubemur.

C A P. XLVII.

Quòd spiritus, qui est in Deo, est sanctus.

Considerandum est autem, quòd cum bonum amatum habeat rationem finis, ex fine autem motus uoluntarius bonus, uel malus reddatur, necesse est quòd amor quo ipsum summum bonum amatur, quòd Deus est, eminentem quædam obtineat bonitatem, quæ nomine sanctitatis exprimitur, siue dicatur sanctum quasi purum secundum Græcos, quia in Deo est purissima bonitas ab omni defectu immunis: siue dicatur sanctum, id est, firmum secundum Latinos, quia in Deo est immutabilis bonitas, propter quòd omnia quæ ad Deum ordinantur, sancta dicuntur, sicut templum, & uasa templi, & omnia diuino cultui mancipata. Conuenienter igitur spiritus, quo nobis insinuat amor, quo Deus se amat, spiritus sanctus nominatur. Unde &

& regula catholice fidei spiritum prædictum nominat sanctum, cum dicitur, Credo in spiritum sanctum.

C A P. XLVIII.

Quòd amor in diuinis non importat accidens.

Sicut autem intelligere Dei est suum esse, ita & eius amare. Non igitur Deus amat seipsum secundum aliquid suæ essentiae superueniens, sed secundum suam essentiam. Cum igitur amet seipsum secundum hoc, quòd ipse in seipso est ut amatum in amante, non est Deus amatus in Deo amante per modum accidentalem, sicut & res amata sunt in nobis amantibus accidentaliter: sed Deus est in seipso ut amatum in amante substantialiter. Ipse ergo spiritus sanctus, quo nobis insinuat diuinus amor, non est aliquid accidentale in Deo, sed est res subsistens in essentia diuina, sicut pater & filius. Et ideo in regula catholice fidei ostenditur coadorandus, & simul glorificandus cum patre & filio.

C A P. XLIX.

Quòd spiritus sanctus a patre filioque procedit.

Et etiam considerandum, quòd ipsum intelligere ex uirtute intellectiua intellectus procedit. Secundum autem quòd intellectus actu intelligit, est in ipso id quòd intelligitur. Hoc igitur quòd est intellectum esse in intelligente, procedit ex uirtute intellectiua intellectus, & hoc est uerbum ipsius, ut supra dictum est. Similiter etiam id quòd amatur, est in amante secundum quòd amatur actu. Quòd autem aliquid actu ametur, procedit & ex uirtute amatiua amantis, & ex bono amabili actu intellecto. Hoc igitur quòd est amatum esse in amante, ex duobus procedit, scilicet ex principio amatiuo, & ex intelligibili apprehenso, quòd est uerbum conceptum de amabili. Cum igitur in Deo seipsum intelligente & amate uerbum sit filius: is autem cuius est uerbum, sit uerbi pater, ut ex dictis patet, necesse est, quòd spiritus sanctus qui pertinet ad amorem secundum quòd Deus in seipso est ut amatum in amante, ex patre procedat & filio: unde & in Symbolo dicitur. Qui ex patre filioque procedit.

C A P. L.

Quòd in diuinis trinitas personarum non repugnat unitati ecclesie.

Ex omnibus autem quæ dicta sunt, colligi oportet quòd in diuinitate quendam trinarium ponimus, qui tamen unitati & simplicitati essentiae non repugnat. Oportet enim concedi Deum esse ut existentem in sua natura, & intellectum, & amatum a seipso. Aliiter autem hoc accidit in Deo & in nobis: quia enim in sua natura homo substantia est, intelligere autem & amare eius non sunt eius substantia, homo quidem secundum quòd in natura sua consideratur quædam res subsistens est: sicut autem quòd est in suo intellectu, nõ est res subsistens, sed intentio quædam rei subsistentis, & similiter secundum quòd est in seipso ut amatum in amante. Et sic ergo in homine tria quædam considerari possunt, id est, homo in natura sua existens, & homo in intellectu existens, & homo in amore existens, & tamen hi tres non sunt unum, quia intelligere eius non est eius esse, similiter autem & amare, & horum trium unus solus est res quædam subsistens, scilicet homo

in natura sua existens. In Deo autem idem est esse, intelligere, & amare. Deus ergo in esse suo naturali existens, & Deus existens in intellectu, & Deus existens in amore suo unum sunt, unusquisque tamen eorum est subsistens. Et quia res subsistentes in intellectuali natura personae Latini nominare consueuerunt, Græci uero hypostasies, propter hoc in diuinis Latini dicunt tres personae, Græci uero tres hypostasies, patrem scilicet, & filium, & spiritum sanctum.

C A P. LI.

Quomodo uidetur esse repugnantia trinitatis personarum in diuinis.

Uidetur autem ex prædictis repugnantia quædam suboriri. Si enim in Deo ternarius aliquis ponitur, cum omnis numerus diuisionem aliquam consequatur, oportebit in Deo aliquam differentiam ponere, per quam tres ab inuicem distinguantur, & ita non erit in Deo summa simplicitas. Nam si in aliquo tres conueniunt, & in aliquo differunt, necesse est ibi esse compositionem, quòd superioribus repugnat. Rursus si necesse est esse unum solum Deum, ut supra ostensum est, nulla autem res una oritur, uel procedit a seipso, impossibile uidetur quòd sit Deus genitus, uel Deo procedens. Falso igitur ponitur in diuinis nomen patris, & filij, & spiritus procedentis.

C A P. LII.

Solutio rationis, & quòd in diuinis non est distinctio nisi secundum relationes.

Pincipium autem ad dissoluendum hanc dubitationem, hinc sumere oportet, quia secundum diuersitatem naturarum est in diuersis rebus diuersus modus aliquid ex alio oriendi, uel procedendi. In rebus uero uita carentibus, quia non sunt seipsa mouentia, sed solum extrinsecus possunt moueri, oritur unum ex altero quasi exterius alteratum & immutatum, sicut ab igne generatur ignis, & ab aere aer. In rebus uero uiuentibus, quarum proprietas est ut seipsas moueant, generatur aliquid in ipso generate, sicut fœtus animalium, & fructus plantarum. Est autem considerare diuersum modum processionis secundum diuersas uires & processionem eorundem. Sunt enim quædam uires in eis, quarum operationes non se extendunt nisi ad corpora, secundum quòd materialia sunt, sicut patet de uiribus anime uegetabilis, quæ sunt nutritiua, & augmentatiua, & generatiua: & secundum hoc genus uirium anime non procedit, nisi aliquid corporele corporaliter distinctum, & tamen aliquo modo coniunctum in uiuentibus ei a quo procedit. Sunt autem quædam uires, quarum operationes & si corpora nõ transcendant, tamen se extendunt ad species corporum sine materia eas recipiendo, sicut est in omnibus uiribus anime sensitivæ. Est enim sensus susceptiuus specierum sine materia, ut Philosophus dicit. Huiusmodi autem uires, licet quodammodo immaterialiter formas rerum suscipiant, non tamen eas suscipiunt absque organo corporali. Si quæ igitur processio in huiusmodi uiribus anime inueniatur, quòd procedit non erit aliquid quòd corporale, uel corporaliter distinctum, uel coniunctum ei a quo procedit, sed incorporealiter & immaterialiter quodammodo, licet non omnino absque adminiculo organi corporalis. Sic enim procedunt in animalibus formationes rerum imaginatarum, quæ quidem

quidem sunt in imaginatione non sicut corpus in corpore, sed quodam spiritali modo. Vnde & ab Aug. imaginaria visio spiritalis nominatur. Si autem secundum operationem imaginationis procedit aliquid non per modum corporalem, multo fortius hoc accidet per operationem partis intellectus, quae nec etiam in sui operatione indiget organo corporali, sed omnino eius operatio immaterialis est. Procedit enim verbum secundum operationem intellectus, ut in ipso intellectu dicentis existens, non quasi localiter in eo contentum, nec corporaliter ab eo separatum, sed in ipso quidem existens secundum ordinem originis: & eadem ratio est de processione quae attenditur secundum operationem voluntatis, prout res amata existit in amante, ut supra dictum est. Licet autem vires intellectus & sensitus secundum propriam rationem sint nobiliores viribus animae vegetabilis, non tamen in hominibus, aut in alijs animalibus secundum processionem imaginativae partis, aut sensitivae procedit aliquid subsistens in natura speciei eiusdem, sed hoc solum accidet per processionem quae fit secundum operationem animae vegetabilis: & hoc ideo est, quia in omnibus compositis ex materia & forma, multiplicatio individuum in eadem specie fit secundum materiam divisionem. Vnde in hominibus, & alijs animalibus, cum ex forma & materia componantur secundum corporalem divisionem quae invenitur secundum processionem, quae est secundum operationem animae vegetabilis, & non in alijs operationibus animae, multiplicantur individua secundum eandem speciem. In rebus autem quae non sunt ex materia & forma compositae, non potest inveniri nisi distinctio formalis tantum. Sed si forma secundum quam attenditur distinctio, sit substantia rei, oportet quod illa distinctio sit rerum subsistentium quarundam, non autem si forma illa non sit rei subiecta. Est igitur commune in omni intellectu, ut ex dictis patet, quod oportet id quod in intellectu concipitur, ab intelligente quodammodo procedere, in quantum intelligens est, & sua processione ab ipso quodammodo distinguitur, sicut conceptio intellectus quae est intentio intellecta, distinguitur ab intellectu intelligente. & similiter oportet quod affectio amantis per quam amatum est in amante, procedat a voluntate amantis in quantum est amans. Sed hoc proprium habet intellectus diivinus, quod cum intelligere eius sit esse ipsius, oportet quod conceptio intellectus, quae est intentio intellecta, sit substantia eius, & similiter est de affectione in ipso Deo amante. Relinquitur ergo, quod intentio intellectus diivini, quae est verbum ipsius, non distinguitur a producete ipsum in hoc, quod est esse secundum substantiam, sed solum in hoc, quod est secundum rationem processionis unius ex alio: & similiter est de affectione amoris in Deo amante, quae ad spiritum sanctum pertinet. Sic igitur patet quod nihil prohibet verbum Dei quod est filius, esse unum cum patre secundum substantiam, & tamen distinguitur ab eo secundum relationem processionis, ut dictum est. Vnde & manifestum est, quod eadem res non oritur, neque procedit a seipsa: quia filius secundum quod a patre procedit, ab eo distinguitur, & eadem ratio est de spiritu sancto, comparationem ad patrem & filium.

C A P. LIII.

Quod relationes, quibus pater & filius & spiritus sanctus distinguuntur, sunt reales, & non rationis tantum.

Ita autem relationes, quibus pater & filius & spiritus sanctus ab invicem distinguuntur, sunt relationes reales, & non rationis tantum.

nes reales, & non rationis tantum. Illae enim relationes sunt rationis tantum, quae non consequuntur ad aliquid quod est in rerum natura, sed ad aliquid quod est in apprehensione tantum, sicut dextrum & sinistrum in lapide non sunt relationes reales, sed rationis tantum: quia non consequuntur aliquam virtutem realem in lapide existentem, sed solum acceptionem apprehendentis lapidem ut sinistrum, quia est alicui animalis ad sinistram: sed sinistrum & dextrum in animali sunt relationes reales, quia consequuntur virtutes quasdam in determinatis partibus animalis inventas. Cum igitur relationes praedictae, quibus pater & filius & spiritus sanctus distinguuntur sint realiter in Deo existentes, oportet quod relationes praedictae sint relationes reales, non rationis tantum.

C A P. LIIII.

Quod huiusmodi relationes non sunt accidentaliter inherentes.

Non est autem possibile quod sint accidentaliter inherentes, tum quia operationes ad quas sequuntur directe relationes sunt ipsa Dei substantia: tum etiam quia supra ostensum est, quod in Deo nullum accidens esse potest. Vnde si relationes praedictae realiter sint in Deo, oportet quod non sint accidentaliter inherentes, sed subsistentes. Quomodo autem id quod est in alijs rebus accidens, in Deo substantialiter esse possit, ex praemis manifestum est.

C A P. LV.

Quod per praedictas relationes in Deo personalis distinctio constituitur.

Quia ergo in diivinis distinctio est per relationes quae non accidunt, sed sunt subsistentes, rerum autem subsistentium in natura quacumque intellectuali est distinctio personalis, necesse est quod praedictas relationes in Deo, personalis distinctio constituantur. Pater igitur & filius & spiritus sanctus, sunt tres personae, & similiter tres hypostases, quia hypostasis significat aliquid subsistens completum.

C A P. LVI.

Quod impossibile est plures personas esse in diivinis, quam tres.

Plures autem in diivinis personas tribus esse impossibile est, cum non sit possibile diivinas personas multiplicari per substantiae divisionem, sed solum per alicuius processionis relationem, nec cuiuscumque processionis, sed talis quae non terminetur ad aliquod extrinsecum. Nam si terminaretur ad aliquod extrinsecum, non haberet naturam diivinam, & sic non posset esse persona, aut hypostasis diivina. Processio autem in Deo ad exterius non terminata non potest accipi nisi aut secundum operationem intellectus, prout procedit verbum: aut secundum operationem voluntatis, prout procedit amor, ut ex dictis patet. Non igitur potest esse aliqua persona diivina procedens, nisi vel verbum quod dicimus filium, vel ut amor quod dicimus spiritum sanctum. Rursus cum Deus omnia vno intuitu per suum intellectum comprehendat, & similiter vno actu voluntatis omnia diligat, impossibile est in Deo esse plura verba, aut plures amores. Si igitur

tur filius procedit ut verbum, & spiritus sanctus procedit ut amor, impossibile est in Deo esse plures filios, vel plures spiritus sanctos. Item perfectum est extra quod nihil est. Quod igitur extra se aliquid sui generis patitur, non simpliciter perfectum est, propter quod & ea quae sunt simpliciter in suis naturis perfecta, numero non multiplicantur, sicut Deus, sol, & luna, & huiusmodi: oportet autem tam filium quam spiritum sanctum esse simpliciter perfectum, cum uterque eorum sit Deus, ut ostensum est, impossibile est igitur esse plures filios, aut plures spiritus sanctos. Praeterea, illud per quod aliquid subsistens est hoc aliquid, & ab alijs distinctum, impossibile est quod numero multiplicetur, eo quod individuum de pluribus dici non potest: sed filiatione filius est haec persona diivina in se subsistens, & ab alijs distincta sicut per principia individuantia, Sortes est haec persona humana. Sicut ergo principia individuantia, quibus Sortes est hic homo, non possunt convenire nisi vni, ita etiam filiatione in diivinis non potest nisi vni convenire: & simile est de relatione patris & spiritus sancti, impossibile est igitur in diivinis esse plures patres, aut plures filios, aut plures spiritus sanctos. Adhuc ea quae sunt unum secundum formam non multiplicantur numero nisi per materiam, sicut multiplicatur albedo per hoc quod est in pluribus subiectis: in diivinis autem non est materia, quicquid igitur est unum specie & forma in diivinis impossibile est multiplicari secundum numerum: huiusmodi autem sunt paternitas, & filiatione, & spiritus sancti processio. Impossibile est igitur in diivinis esse plures patres, aut filios, aut spiritus sanctos.

C A P. LVII.

De proprietatibus, seu notionibus in diivinis, & quot sunt numero in patre.

Huiusmodi autem existente numero personarum in diivinis, necesse est personarum proprietates quibus ab invicem distinguuntur in aliquo numero esse, quarum tres oportet patri convenire. Vna qua distinguitur a filio solo, & haec est paternitas, alia qua distinguitur a duobus, scilicet filio & spiritu sancto, & haec est innascibilitas: quia pater non est Deus procedens ab alio, filius autem & spiritus sanctus ab alio procedunt: tertia est qua ipse pater cum filio a spiritu sancto distinguitur, & haec dicitur communis spiratio. Proprietatem autem qua pater differat a solo spiritu sancto, non est assignare, eo quod pater & filius sunt unum principium spiritus sancti, ut ostensum est.

C A P. LVIII.

De proprietatibus filij & spiritus sancti qua & quot sunt.

Filium autem necesse est duas convenire. Vnam scilicet qua distinguitur a patre, & haec est filiatione: aliam qua simul cum patre distinguitur a spiritu sancto, quae est communis spiratio. Non autem est assignare proprietatem qua distinguitur a solo spiritu sancto, quia ut iam dictum est, filius & pater sunt unum principium spiritus sancti. Similiter etiam non est assignare proprietatem vnam qua spiritus sanctus & filius simul distinguantur a patre. Pater enim ab eis distinguitur vna proprietate, scilicet innascibilitate, in quantum est non procedens. Sed quia filius & spiritus sanctus non vna processione procedunt, sed pluribus, duabus proprietatibus a patre distinguuntur. Spiritus autem sanctus

habet unam proprietatem tantum, qua distinguitur a patre & filio, & dicitur processio. Quod autem non possit esse aliqua proprietates qua spiritus sanctus distinguitur a filio solo, vel a patre solo, ex dictis patet. Sunt igitur quinque, quae personis attribuuntur, scilicet in nascibilitas, paternitas, filiatione, spiratio, & processio.

C A P. LIX.

Quare illae proprietates dicantur notiones.

Haec autem quinque notiones personarum dici possunt, eo quod per eas nobis innotescit in diivinis distinctio personarum, non tamen haec quinque possunt dici proprietates, si hoc in proprietatis ratione obseruetur, ut proprium esse dicatur, quod convenit vni soli, nam communis conspiratio patri & filio convenit. Sed secundum illum modum quo aliquid dicitur proprium aliquibus per respectum ad aliud, sicut bipes homini & aui per respectum ad quadrupedia, nihil prohibet etiam communem spirationem proprietatem dici. Quia vero in diivinis personae solis relationibus distinguuntur, notiones autem sunt quibus diivinarum personarum distinctio innotescit, necesse est notiones aliquales ad relationem pertinere, sed earum quatuor verae relationes sunt, quibus diivinae personae ad invicem referuntur. Quinta vero notio, scilicet innascibilitas ad relationem pertinet, sicut relationis negatio, nam negationes ad genus affirmationum reducuntur, & privationes ad genus habituum, sicut non homo ad genus hominis, & non album ad genus albedinis, Sciendum tamen quod relationum, quibus personae ad invicem referuntur, quaedam nominatae sunt, ut paternitas & filiatione, quae proprie relationem significant: quaedam vero innominatae, illae scilicet quibus pater & filius ad spiritum sanctum referuntur, & spiritus sanctus ad eos: sed loco relationum vitimur nominibus originum. Manifestum est enim, quod communis spiratio, & processio originem significant, non autem relationes originem consequentes, quod potest perpendi ex relationibus patris & filij. Generatio enim significat actiuam originem, quam consequitur paternitatis relatio: natiuitas vero significat passivam filij, quam consequitur relatio filiationis. Similiter igitur ad communem spirationem sequitur aliqua relatio, & etiam ad processionem. Sed quia relationes innominatae sunt, vitimur nominibus actuum pro nominibus relationum.

C A P. LX.

Quod licet relationes in diivinis subsistentes sint quatuor, tamen non sunt nisi tres personae.

Considerandum autem, quod quamvis relationes subsistentes in diivinis sint ipsae personae diivinae, ut supra dictum est, non tamen oportet esse quinque, vel quatuor personas secundum numerum relationum: numerus enim distinctionem aliquam consequitur. Sicut enim unum est indivisibile, vel indivisum, ita pluralitas est divisibile, vel diuisum. Ad pluralitatem enim personarum requiritur quod relationes vim distinctionem habeant ratione oppositionis, nam formalis distinctio non est nisi per oppositionem. Si ergo praedictae relationes inspiciantur, paternitas & filiatione oppositionem ad invicem habet relatiuam, vnde non se compatiuntur in eodem supposito, propter hoc oportet, quod paternitas & filiatione sint duae personae

sonae subsistentes: innafcibilitas autem opponitur quidem filiationi, non autem paternitati, unde paternitas & innafcibilitas possunt vni & eidem personae conuenire. Similiter communis spiratio non opponitur neque paternitati, neque filiationi, nec etiam innafcibilitati. Vnde nihil prohibet communem spirationem inesse & personae patris, & personae filij. Propter quod communis spiratio non est persona subsistens teorsum a persona patris & filij. Processio autem oppositionem relatiuam habet ad communem. Vnde cum omnis spiratio conueniat patri & filio, oportet quod processio sit alia persona a persona patris & filij. Hinc autem patet, quare Deus non dicitur quinus, propter quinarium numerum notionum, sed dicitur trinus, propter trinarium personarum. Quinque enim notionem non sunt quinque subsistentes res, sed tres personae sunt tres res subsistentes. Licet autem vni personae plures notionem, aut proprietates conueniant, vna tamen sola est quae personam constituit. Non enim sic constituitur persona proprietatibus, quasi ex pluribus constituta, sed eo quod proprietates ipsa relatiua subsistens persona est. Si igitur intelligerentur plures proprietates, vt teorsum per se subsistentes, essent iam plures personae, & non vna. Oportet igitur intelligi, quod plurius proprietatum, seu notionum vni personae conuenientium, illa quae procedit secundum ordinem naturae, personam constituit: aliae vero intelliguntur vt personae iam constitutae inherentes. Manifestum est autem, quod innafcibilitas non potest esse prima notio patris, quae personam eius constituat, tum quia nihil negationem praecedat. Communis autem spiratio ordine naturae praesupponit paternitatem & filiationem, sicut processio amoris processionem verbi. Vnde nec communis spiratio potest esse prima notio patris, sed nec filij. Relinquitur ergo quod prima notio patris sit paternitas, filij autem filiatio, spiritus autem sancti sola processio notio est. Relinquitur igitur quod tres sunt notionem constituentes personas, scilicet paternitas, filiatio, & processio. Et has quidem notionem necesse est proprietates esse. Id enim quod personam constituit, oportet soli illi personae conuenire. Principia enim indiuiduationem non possunt pluribus conuenire. Dicuntur igitur praedictae tres notionem personales proprietates, quasi constituentes tres personas modo praedicto. Aliae vero dicuntur proprietates, seu notionem personarum, non autem personales, quia personam non constituunt.

C A P. LXI.

Quod remotis per intellectum proprietatibus personalibus, non remanent hypostases.

EX hoc autem apparet, quod remotis per intellectum proprietatibus personalibus non remanent hypostases. In resolutione enim quae fit per intellectum, remota forma remanet subiectum formae, sicut remota albedine remanet superficies: quia remota remanet substantia, cuius forma remota remanet materia prima, sed remoto subiecto nihil remanent. Proprietates autem personales sunt ipsae personae subsistentes. Nec constituunt personas, quasi praexistens suppositis aduenientes: quia nihil in diuinis potest esse distinctum, quod absolute dicitur, sed solum quod relatiuum est. Relinquitur igitur quod proprietatibus personalibus remotis per intellectum, non remanent aliae hypostases distinctae: sed remotis notionibus non personalibus remanent hypostases distinctae.

C A P. LXII.

Quomodo remotis per intellectum proprietatibus personarum remaneat essentia diuina.

SI quis autem quaerat, vtrum remotis per intellectum proprietatibus personalibus remaneat essentia diuina, est quod quodammodo remanet, quodam vero modo non. Est enim duplex resolutio quae fit per intellectum. Vna secundum abstractionem formae a materia, in qua quidem proceditur ab eo quod formalius est, ad id quod est materialius, nam id quod est primum subiectum, vltimo remanet: vltima vero forma primo remouetur. Alia vero resolutio est secundum abstractionem vniuersalis a particulari, quae quodammodo contrario ordine se habet. Nam prius remouentur conditionem materiales indiuiduantes, vt accipiatur quod commune est. Quamuis autem in diuinis non sit materia, & forma, neque vniuersale & particulare, est tamen in diuinis commune, & proprium, & suppositum naturae communi. Personae enim comparantur ad essentiam secundum modum intelligendi, sicut supposita propria ad naturam communem. Secundum igitur primum modum resolutionis quae fit per intellectum, remotis proprietatibus personalibus quae sunt ipsae personae subsistentes, non remanet natura communis, modo autem secundo remanet.

C A P. LXIII.

De ordine actuum personalium ad proprietates personales.

Potest autem ex dictis manifestum esse, qualis sit ordo secundum intellectum actuum personalium ad proprietates personales. Proprietates enim personales sunt subsistentes personae: persona autem subsistens, in quacumque natura agit, communicando suam naturam in virtute suae naturae, nam forma speciei est principium generandi simile secundum speciem. Cum igitur actus personales ad communicationem naturae diuinae pertineant, oportet quod persona subsistens communicet naturam communem virtute ipsius naturae. Et ex hoc duo possunt concludi, quorum vnum est, quod potentia generatiua in patre sit ipsa natura diuina. Nam potentia quodcumque agendi est principium, cuius virtute aliquid agitur. Aliud est, quod actus personalis, scilicet generatio, secundum modum intelligendi praesupponit & naturam diuinam, & proprietatem personalem patris, quae est ipsa hypostasis patris, licet huiusmodi proprietates in quantum relatio est, ex actu consequatur. Vnde si in patre attendatur quod subsistens persona est, dici potest quod quia pater est, generat. Si autem attendatur quod relatio est, econuerso dicendum videtur, quod quia generat, pater est.

C A P. LXIII.

Quomodo oportet recipere generationem respectu patris & respectu filij.

Sciendum est tamen, quod alio modo oportet accipere ordinem generationis actiuae a paternitate, alio modo generationis passivae, sive natiuitatis ad filiationem. Generatio enim actiua praesupponit ordinem naturae diuinae, sicut natiuitas ad filiationem.

ne naturae personam generantis: sed generatio passiva, sive natiuitas ordine naturae praecedat personam genitam, quia persona genita natiuitate sua habet vt sit. Sic igitur generatio actiua secundum modum intelligendi praesupponit paternitatem secundum quod est constitutiua personae patris: natiuitas autem non praesupponit filiationem secundum quod est constitutiua personae filij, sed secundum modum intelligendi eam vtroque modo, scilicet & secundum quod est constitutiua personae, & secundum quod est relatio. Et similiter intelligendum est de his quae pertinent ad processionem spiritus sancti.

C A P. LXV.

Quomodo actus notionales a personis non differunt nisi secundum rationem.

Ex ordine autem assignato inter actus notionales & proprietates notionales non intendimus, quod actus notionales secundum rem a proprietatibus personalibus differant, sed solum secundum modum intelligendi. Sicut enim intelligere Dei est ipse Deus intelligens, ita & generatio patris est ipse pater generans, licet alio modo significetur. Similiter etiam licet vna persona plures notionem habeat, non tamen in ea est aliqua compositio. Innafcibilitas enim cum sit proprietates negatiua, nullam compositionem facere potest. Duae vero relationem quae sunt in persona patris, scilicet paternitas, & communis spiratio, sunt quidem idem secundum rem prout comparantur ad personam patris. Sicut enim paternitas est pater, ita & communis spiratio in patre est pater, & in filio est filius. Differunt autem secundum ea ad quae referuntur, nam paternitate pater refertur ad filium, communi spiratione ad spiritum sanctum. Et similiter filius filiatione quidem ad patrem, communi vero spiratione ad spiritum sanctum.

C A P. LXVI.

Quod proprietates relatiuae sunt ipsa diuina essentia.

Oportet autem quod ipsae proprietates relatiuae sint ipsa diuina essentia. Proprietates enim relatiuae sunt ipsae personae subsistentes: persona autem subsistens in diuinis non potest esse aliud quam diuina essentia: essentia autem diuina est ipse Deus, vt supra ostensum est. Vnde relinquitur quod proprietates relatiuae sint secundum rem idem quod diuina essentia. Itaque, quicquid est in aliquo praeter essentiam eius, inest ei accidentaliter: in Deo autem nullum accidens esse potest, vt supra ostensum est. Proprietates igitur relatiuae non sunt aliud ab essentia diuina secundum rem.

C A P. LXVII.

Quod relationem non sunt exterius affixae, ut Porretani dixerunt.

Non autem dici potest quod proprietates praedictae non sint in personis, sed exterius ad eas se habeant, sicut Porretani differunt. Relationem enim reales oportet esse in rebus relatis, quod quidem in creaturis manifestum est, sunt enim relationem reales in eis sicut accidentia in subiectis: relationem autem istae quibus personae distinguuntur in diuinis, sunt relationem reales, vt supra ostensum est. igitur oportet quod sint in personis diuinis non quidem sicut accidentia.

C A P. LXVIII.

De effectibus diuinitatis, & primo de esse.

His igitur consideratis quae ad vnitatem essentiae diuinae pertinent, & ad personarum trinitatem, restat de effectibus trinitatis considerandum. Primus autem effectus Dei in rebus est ipsum esse, quod omnes alij effectus praesupponunt, & supra quod fundatur. Necesse est autem omne quod aliquo modo est, a Deo esse. In omnibus autem ordinatis hoc communiter inuenitur, quod id quod est primum & perfectissimum in aliquo ordine est causa eorum, quae sunt post i ordine illo, sicut ignis qui est maxime calidus, est causa caliditatis in reliquis corporibus calidis. Semper enim imperfecta a perfectis inueniuntur habere originem, sicut semina ab animalibus & plantis: ostensum est autem supra, quod Deus est primum & perfectissimum ens, unde oportet quod sit causa essendi omnibus quae esse habent. Adhuc, quod quod habet aliquid per participationem, reducitur in id quod habet illud per essentiam sicut in principium & causam, sicut ferrum ignitum participat igneitate ab eo quod est ignis per essentiam suam: ostensum est autem supra, quod Deus est ipsum suum esse, vnde esse conuenit ei per suam essentiam, omnibus autem alijs conuenit per participationem. Non enim alicuius alterius essentia est suum esse, quia esse absolutum & per se subsistens non potest esse nisi unum, ut supra ostensum est. igitur oportet Deum esse causam existendi omnibus quae sunt.

C A P. LXIX.

Quod Deus in creando res non praesupponit materiam.

Hoc autem ostendit quod Deus in creando res non praesupponit materiam ex qua operetur. Nullus enim agens praesupponit ad suam actionem id quod per suam actionem producit, sed solum ea praesupponit quae sua actione producere non potest, aedificator enim lapides & ligna ad suam actionem praesupponit, quia ea sua actione producere non potest, domum autem producit in agendo, sed non praesupponit: necesse est autem materiam produci per actionem Dei, cum ostensum sit quod omne quod quolibet modo est, Deum habeat causam existendi. Relinquitur igitur quod Deus in agendo materiam non praesupponit. Adhuc, actus naturaliter prior est potentia, vnde & per prius competit sibi ratio principij: omne autem principium quod in creando aliud principium praesupponit, per posterius habet rationem principij. Cum igitur Deus sit principium rerum sicut actus primus, materia autem sicut ens in potentia, inconueniens est quod Deus in agendo materiam praesupponat. Item, quanto aliqua causa est magis vniuersalis, tanto

tanto effectus eius est vniuersalior. Nam causæ particulares, effectus vniuersalium causarum ad aliquid determinatum appropriat, quæ quidem determinatio ad effectum vniuersalem comparatur sicut actus ad potentiam. Omnis igitur causa quæ facit aliquid esse in actu præsupposito, eo quod est in potentia ad actum illum, est causa particularis respectu alicuius vniuersalioris causæ. Hoc autem Deo non competit, cum ipse sit causa prima, vt supra ostensum est. Non igitur præexistit materiam ad suam actionem. Ipsi igitur est producere res in esse ex nihilo, quod est creare. Et inde est, quod fides catholica eum creatorē cōstituitur.

C A P. LXX.

Quod creare soli Deo conuenit.

HOc etiam apparet, quod soli Deo conuenit esse creatorem, nā creare illi causæ conuenit, quæ aliā vniuersaliorē non præsupponit, vt ex dictis patet: hoc autem soli Deo cōpetit. solus igitur ipse est creator. Item, quanto potentia est magis remota ab actu, tanto oportet esse maiorem viutem, per quam reducatur in actum: sed quantumque distantia potentie ad actum detur, semper remanet maior distantia, si ipsa potentia subtrahatur. creare igitur aliquid ex nihilo requirit infinitam virtutem: sed solus Deus est infinitæ virtutis, cum ipse sit infinitæ essentia. solus igitur Deus potest creare.

C A P. LXXI.

Quod materia diuersitas non est causa diuersitatis in rebus.

Manifestum est autem ex præostensis, quod causa diuersitatis in rebus non est materia diuersitas. Ostensum est enim, quod materia non præsupponitur actioni diuinæ, qua res inesse producit. Causa autem diuersitatis rerum non est ex materia nisi secundum quod materia ad rerum productionem præexistit, vt scilicet secundum diuersitatem materia diuersa in ducantur formæ. Non igitur causa diuersitatis in rebus a Deo productis est materia. Adhuc, secundum quod res habent esse, ita habent pluralitatem & vnitatem, nam vnumquodque secundum quod est ens, est etiam vnum: sed non habent esse formæ propter materiam, sed magis materia propter formas, nam actus melior est potentia, id autem propter quod aliquid est, oportet melius esse. Neque igitur formæ ideo sunt diuersæ, vt competant materijs diuersis, sed materia ideo sunt diuersæ, vt competant diuersis formis.

C A P. LXXII.

Quomodo Deus diuersa produxit, & quomodo pluralitas rerum causata est.

Sicut autem hoc modo se habeant res ad vnitatem & multitudinem, sicut se habent ad esse: totum autem esse rerum dependet a Deo, vt ostensum est, pluralitatis rerum causam ex Deo esse oportet. Quod quidem qualiter sit, considerandum est. Necessè est enim quod omne agens agat sibi simile secundum quod possibile est, non autem erat possibile, quod similitudinem diuinæ bonitatis res a Deo productæ cōsequerentur in ea simplicitate, secundum quam inuenitur in Deo, vnde oportuit quod id quod est vnum & simplex, repræsentaretur in rebus causatis diuersimode & dissimiliter.

Necessè igitur fuit diuersitatem esse in rebus a Deo productis, vt diuinam perfectionem rerum diuersitas secundum suum modum imitaretur. Item, vnumquodque causatum finitum est, solius enim Dei est essentia infinita, vt supra ostensum est: quodlibet autem finitum per additionem alterius redditur maius. Melius igitur fuit diuersitatem in rebus creatis esse, vt sic plura bona essent, quàm quod essent vnum tantum genus rerum a Deo productum. Optimi autem est optima adducere: conueniens igitur fuit Deo, quod in rebus diuersitatem produceret.

C A P. LXXIII.

De diuersitate rerum, gradu, & ordine.

Oportuit autem diuersitatem in rebus cum ordine quodam institui, vt scilicet quædam alijs essent potiora. Hoc enim ad abundantiam diuinæ bonitatis pertinet, vt sup̄ bonitatis similitudinem rebus causatis communicet, quantum possibile est: Deus autem non tantum in se bonus est, sed etiam alia in bonitate excellit, & ea ad bonitatem adducit. Vt igitur perfectior esset rerum creatarum similitudo ad Deum, necessarium fuit vt quædam res alijs constituerentur meliores, & vt quædam in alia agerent ea ad perfectionem ducendo. Prima autem diuersitas rerum principaliter in diuersitate formarum consistit. Formalis autem diuersitas secundum contrarietatem est. Diuiditur enim genus in diuersas species differentijs contrarijs. In contrarietate autem ordinem necessè est esse, nam semper alterum contrariorum perfectius est. Oportet igitur rerum diuersitatem cum quodam ordine a Deo esse institutam, vt scilicet quædam sint alijs potiora.

C A P. LXXIII.

Quomodo res creata quædam plus habent de potentia, minus de actu, quædam econuerso.

Quia vero vnumquodque in tantum nobile & perfectum est, in quantum ad diuinam similitudinē accedit, Deus autem est actus purus absque potentie permissione, necessè est ea quæ sunt suprema in entibus magis esse in actu, & minus de potentia habere, quæ autem inferiora sunt, magis potentia esse. Hoc autem qualiter sit, considerandum est. Cum, n. Deus sit sempiternus & incōmutabilis in suo esse, illa sunt in rebus infima, vt pote de similitudine diuina minus habentia, quæ sunt generationi & corruptioni subiecta, quæ quandoque sunt, & quandoque nō sunt. Et quia esse sequitur formam rei, sunt quidem huiusmodi quando formam habent, desinunt autem esse, quando forma priuantur. Oportet igitur in eis esse aliquid quod possit quandoque formam habere, quādoque vero forma priuari, quod dicimus materiam. Huiusmodi igitur quæ sunt in rebus infima, oportet esse ex materia & forma composita. Illa vero quæ sunt suprema in entibus creatis, ad similitudinē diuini esse maxime accedunt, nec est in eis potentia ad esse & non esse, sed a Deo per creationem sempiternū esse adeptæ sunt. Cum autem materia hoc ipsum quod est, sit potentia ad esse quod est per formam, huiusmodi entia in quibus non est potentia ad esse & non esse, nō sunt composita ex materia & forma, sed sunt formæ tantū subsistentes in suo esse, quod acceperunt a Deo. Necessè est autē hōi substantias incorporeales incorruptibiles esse.

In

In omnibus enim corruptibilibus est potentia ad non esse: in ijs autem non est, vt dictum est. sunt igitur incorruptibiles. Item, nihil corrumpitur nisi per separationem formæ ab ipso, nam esse semper consequitur formam: huiusmodi autem substantia, cū sint formæ subsistentes, non possunt separari a suis formis, & ita esse amittere non possunt, ergo sunt incorruptibiles. Sunt autem inter vtraque prædictorum quædam media, in quibus & si non sit potentia ad esse & non esse, est tamen in eis potentia ad vbi: huius autem sunt corpora cælestia, quæ generationi & corruptioni non subijciuntur, quia in ijs contrarietates non inueniuntur, & tamen sunt mutabilia secundum locum, sic autem inuenitur in aliquibus materia sicut & motus. Est enim motus actus existens in potentia. Habent igitur huiusmodi corpora materiam non subiectam generationi & corruptioni, sed solum loci mutationi.

C A P. LXXV.

Quod quædam sunt substantia intellectuales, quæ immateriales dicuntur.

Prædictas autem substantias quas immateriales diximus, necessè est etiam intellectuales esse. Ex hoc enim aliquid intellectuale est, quod immune est a materia, quod ex ipso intelligendi modo percipi potest: intelligibile enim in actu, & intellectus in actu sunt vnum. Manifestum est autem aliquid esse actu intelligibile per hoc, quod est a materia separatum: nam & de rebus materialibus intellectualem cognitionē habere non possumus, nisi per abstractionem a materia. Vnde oportet idem iudicium de intellectu esse, vt scilicet quæ sunt immaterialia, sint intellectualia. Item, substantia immateriales sunt primæ & supremae in entibus: nam actus naturaliter est prior potentia. Omnibus autem rebus apparet intellectus esse superior: intellectus enim vtitur corporalibus quasi instrumentis. Oportet igitur substantias immateriales intellectuales esse. Adhuc, quanto aliqua sunt superiora in entibus, tanto magis pertingunt ad similitudinē diuinam. Videmus enim res quasdam infimi gradus participare diuinam similitudinē quantum ad esse tantum, velut inanimata: quædam autem quātum ad esse & viuere, vt plantæ: quædam autem quantum ad sentire, vt animalia: supremus autem modus est per intellectum, & maxime Deo conueniens. Supremæ igitur creaturæ sunt intellectuales: & quia inter cæteras creaturas magis ad Dei similitudinē accedunt, propter hoc dicuntur ad imaginem Dei constitutæ.

C A P. LXXVI.

Quomodo tales substantia sunt arbitrio liberæ.

Per hoc autem ostenditur, quod sunt arbitrio liberæ. Intellectus enim non agit, aut appetit sine iudicio sicut inanimata, neque est iudicium intellectus ex naturali impetu sicut in brutis, sed ex propria apprehensione: quia intellectus est finem cognoscit & id quod est ad finem, & habitudinem vnus ad alterū. Et ideo ipse sui iudicij causa esse potest, quo appetat & agat aliquid propter finem: liberum autē dicimus, quod sui causa est. Appetit igitur & agit intellectus libero iudicio, quod est esse liberum arbitrio. Supremæ igitur substantia sunt arbitrio liberæ. Adhuc, liberum est quod nō est obligatū ad aliquid vnum determinatum.

Autem appetitus autem substantia intellectiva nō est obligatus ad aliquid vnum determinatum bonū, sequitur enim apprehensionē intellectus, quæ est de bono vniuersaliter. Igitur appetitus substantia intelligentis est liber, vt pote cōmuniter se habet ad quodcūque bonū.

C A P. LXXVII.

Quod in eis est ordo, & gradus secundum perfectionem naturæ.

Sicut autem hæc substantia intelligentes quodam gradu alijs substantijs præponuntur, ita etiā ipsas substantias necessè est aliquibus gradibus ad inuicem distare. Non enim ab inuicem differre possunt materiali differentia, cū materia careant. Vnde si in eis est pluralitas, necessè est eam per distinctionem formale causari, quæ diuersitatem speciei constituit. In quibuscūque autem est speciei diuersitatem accipere, necessè est in eis gradum quendam & ordinem considerare: cuius ratio est, quia sicut in numeris additio, vel subtractio vnitatis speciem variat, ita per additionem & subtractionem differentiarum res naturales specie differentes inueniuntur, sicut quod est animatū tantum, ab eo differt quod est animatum & sensibile: & quod est animatum & sensibile tantum, ab eo quod est animatum sensibile, & rationale. Necessè est igitur prædictas immateriales substantias secundum quosdam gradus & ordines esse distinctas.

C A P. LXXVIII.

Qualiter est in eis ordo & gradus in intelligendo.

Et quia secundum modum substantia rei est modus operationis, necessè est, quod superiores earum nobilius intelligat, utpote formas intelligibiles & virtutes magis vniuersales, & magis unitas habentes: inferiores autem esse debiliores in intelligendo, & habere formas magis multiplicatas, & minus vniuersales.

C A P. LXXXIX.

Quod substantia, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium.

Cum autem non sit in rebus in infinitum procedere, sicut est inuenire supremam in prædictis substantijs, quæ propinquissime accedit ad Deum, ita necessè est inueniri infimam, quæ maxime appropinquat materiae corporali, & hoc quidem taliter potest esse manifestum. Intelligere enim homini supra alia animalia conuenit. Manifestum est enim quod homo solus vniuersalia cōsiderat, & habitudines rerum, & res immateriales quæ solum intelligendo percipiuntur. Impossibile est autem, quod intelligere sit actus exercitus per organum corporale, sicut visio exercetur per oculum. Necessè est enim quod omne instrumentum virtutis cognoscitiuæ careat illo genere rerum, quod per ipsum cognoscitur, sicut pupilla caret coloribus ex sua natura. Sic enim cognoscuntur colores, in quantum colorum species recipiuntur in pupilla: recipiunt autem oportet esse denudatum ab eo quod recipitur. Intellectus autem cognoscitiuus est omnium naturarū sensibilium. Si igitur cognosceret per organum corporale, oporteret illum organum esse denudatum ab

Opusc. S. Tho. Aquin. C omni

Omni natura sensibili, quod est impossibile. Item, omnis ratio cognoscitiva eo modo cognoscit, quo species cogniti est apud ipsam, nā hęc est sibi principium cognoscendi. Intellectus autem cognoscit res immaterialiter, etiam eas quę in sua natura sunt materiales, abstrahendo formam vniuersalem a materialibus conditionibus indiuiduantibus. Impossibile est ergo, qđ species rei cognitę sit in intellectu materialiter. ergo non recipitur in organo corporali, nam omne organum corporale est materiale. Idem etiam apparet ex hoc, qđ sensus debilitatur & corrumpitur ab excellentibus sensibilibus, sicut auditus a magnis sonis, & uisus a rebus ualde fulgidis, quod accidit, quia soluitur organi harmonia. Intellectus autem magis roboratur ex excellentia intelligibilium: nam qui intelligit altiora in intelligibili, nō minus potest intelligere alia, sed magis. Sic igitur cum homo inueniatur intelligens, & intelligere hominis non sit per organum corporale, oportet quod sit aliqua substantia incorporea, per quā homo intelligat. Nā quod per se potest operari sine corpore, etiam eius substantia non dependet a corpore. Omnes enim virtutes & formę quę per se subsistere nō possunt sine corpore, operationem habere nō possunt sine corpore. Non enim calor per se calefacit, sed corpus per calorem. Hęc igitur substantia incorporea, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium, & maxime materię propinqua.

C A P. LXXX.

De differentia intellectus, & modo intelligendi.

Cum autē esse intelligibile sit supra esse sensibile, sicut intellectus supra sensum, ea autem quę sunt inferiora in entibus imitantur ut possunt superiora, sicut corpora generabilia & corruptibilia imitantur aliquo modo circulationem cęlestium corporum, necesse est & sensibilia intelligibilibus. suo modo assimilari, & sic ex similitudine sensibilibus utrumque possumus deuenire in notitiam intelligibilium. Est autē in sensibilibus aliquid quasi supremum quod est actus scilicet forma, & aliquid infimum quod est potentia tantum, scilicet materia, & aliquid medium, scilicet compositum ex materia & forma: sic etiam in esse intelligibili considerandum est. Nam supremum intelligibile, quod est Deus, est actus purus. Substantię uero intellectuales alię sunt habentes aliquid de actu & de potentia, secundum esse intelligibile: infima uero intellectualium substantiarum per quam homo intelligit, est quasi in potentia tantum in esse intelligibili. Huic etiam attestatur, quod homo inuenitur a principio potentia tantum intelligens, & postmodum paulatim reducit in actum, & inde est quod id per quod homo intelligit, uocatur intellectus possibilis.

C A P. LXXXI.

Quod intellectus possibilis in homine accipit formas intelligibiles a rebus sensibilibus.

Quia uero ut dictum est, quanto substantia intellectualis est altior, tanto formas intelligibiles vniuersaliores habet, consequens est ut intellectus humanus, quem possibilem diximus, inter alias intellectuales substantias formas habeat minus vniuersales, & inde est quod formas intelligibiles a rebus sensibilibus accipit. Hoc etiam aliter consideranti manifestum

esse potest. Oportet enim formam esse proportionatam susceptibili. Sicut igitur intellectus possibilis humanus inter omnes substantias intellectuales propinquior inuenitur materię corporali, ita necesse est qđ eius formę intelligibiles rebus materialibus sint maxime propinquę.

C A P. LXXXII.

Quod homo indiget potentiis sensitiuis ad intelligendum.

Considerandum autem quod formę in rebus corporeis particulares sunt & materiale esse habentes, in intellectu uero vniuersales sunt & immateriales: quod quidem demonstrat intelligendi modus. Intelligimus enim res vniuersaliter & immaterialiter. Modus autem intelligendi speciebus intelligibilibus, quibus intelligimus, necesse est quod respondeat. Oportet igitur cum de extremo ad extremum nō perueniatur nisi per mediū, quod formę a rebus corporeis ad intellectum perueniat per aliqua media. Huiusmodi autem sunt potentię sensitiuę, quę formas rerum materialium recipiunt sine materia: sit enim in oculo species lapidis, sed non materia, recipiuntur tamē in potentijs sensitiuis formę rerum particulariter, nam potentijs sensitiuis non nisi particularia cognoscimus. necesse igitur fuit hominem ad hoc quod intelligat, etiam sensus habere. Huius autem signum est, qđ cui deficit vnus sensus, deficit scientia sensibilibus, quę illo sensu comprehenduntur, sicut cæcus natus de coloribus scientiam habere non potest.

C A P. LXXXIII.

Quod necesse est ponere intellectum agentem.

Inde manifestum sit, quod scientia rerum in intellectu nostro nō causatur per participationem, aut influxum aliquarum formarum actu intelligibilium per se subsistentium, sicut Platonici posuerunt, & alij quidam ipsos sequentes, sed intellectus acquirit eam a rebus sensibilibus mediantibus sensibus: sed cum in potentijs sensitiuis formę rerum sint particulares, ut dictum est, non sunt intelligibiles actu, sed potentia tantum. Intellectus enim non nisi vniuersalia intelligit: quod autem est in potentia, non reducit in actum nisi ab alio agente. oportet igitur quod sit aliquod agens, quod species in potentijs sensitiuis existentes faciat intelligibiles actu. Hoc autem non potest facere intellectus possibilis: ipse enim magis est in potentia ad intelligibilia, quā intelligibilium actiuus. necesse est igitur ponere alium intellectum, qui species intelligibiles in potentia faciat intelligibiles actu, sicut lumen facit colores visibiles potentia, esse visibiles actu, & hunc dicimus intellectum agentem, quę ponere non esset necesse, si formę rerum essent intelligibiles actu, sicut Platonici posuerunt. Sic igitur ad intelligendum primo necessarius est nobis intellectus possibilis, qui est receptiuus specierum intelligibilium: secundo intellectus agens, qui facit intelligibilia actu. Cum autē intellectus possibilis iam fuerit per species intelligibiles perfectus, uocatur intellectus in habitu, cū species intelligibiles iam sic habet ut eis possit uti cū uoluerit, medio quodam modo inter potentiam puram & actum completum. Cum uero prædictas species in actu cōpleto hauerit, uocatur intellectus in actu. Sic. n. actu intelligit res, cū species rei facta fuerit forma intellectu possibilis. Propter quod dicitur qđ intellectus in actu est intellectus in actu.

C A P.

Quod anima humana est incorruptibilis.

Necessesse est autem secundum præmissa, intellectum quo homo intelligit incorruptibilem esse. Vnumquodque enim sic operatur, secundum quod habet esse: intellectus autem habet operationem, in qua non communit sibi corpus, ut ostensum est, ex quo patet quod est operans per seipsum. ergo est substantia subsistens in suo esse: ostensum est autē supra, qđ substantię intellectuales sunt incorruptibiles. ergo intellectus quo homo intelligit, est incorruptibilis. Adhuc proprium subiectum generationis & corruptionis est materia, in tantum igitur vnumquodque a corruptione recedit, in quantum recedit a materia: ea enim quę sunt composita ex materia & forma, sunt per se corruptibilia, formę autē materiales sunt corruptibiles per accidens, & non per se: formę autē immateriales quę materię proportionem excedunt, sunt incorruptibiles omnino: intellectus autem omnino secundum suam naturam supra materiam eleuatur, quod eius operatio ostendit: non enim intelligimus aliqua nisi per hoc quod ipsa a materia separamus. est igitur intellectus secundum naturam incorruptibilis. Item, corruptio ab seque contrarietate esse non potest, nihil enim corrumpitur nisi a suo contrario, unde corpora cęlestia, in quibus non est contrarietas, sunt incorruptibilia: sed contrarietas longe est a natura intellectus, in tantum quod ea quę secundum se sunt contraria, in intellectu contraria non sunt. est enim contrariorum ratio intelligibilis vna, quia per vnum intelligitur aliud, impossibile est igitur quod intellectus sit corruptibilis.

C A P. LXXXV.

De unitate intellectus possibilis.

Forte autem aliquis dicet, quod intellectus quidē incorruptibilis est, sed est vnus in omnibus hominibus, & sic quod post corruptionem omnium hominum remanet, nō est nisi vnus: quod autem sit vnus tantum intellectus in omnibus, multipliciter astrui potest. Primo quidem ex parte intelligibilis, quia si est alius intellectus in me, alius in te, oportebit quod sit alia species intelligibilis in me, & alia in te, & per consequens aliud intellectum quod ego intelligo, & aliud quod tu. Erit ergo intentio intellecta multiplicata secundum numerum indiuiduorum, & ita non erit vniuersalis, sed indiuidualis. Ex quo videtur sequi, quod non sit intellectus in actu, sed in potentia tantum, nam intentiones indiuiduales sunt intelligibiles in potentia non in actu: deinde quia cum ostensum sit, qđ intellectus est substantia subsistens in suo esse, substantię autem intellectuales plures numero non sint in specie vna, ut supra etiam ostensum est, sequitur quod si alius est intellectus in me, & alius in te secundum numerum, quod sit etiam alius species, & sic ego & tu non sumus eiusdem speciei. Item, cum in natura speciei omnia in diuidua communizent, oportet poni aliquid præter naturam speciei, secundum quod ab inuicem indiuidua distinguantur. Si igitur in omnibus hominibus est vnus intellectus secundum speciem, plures autem secundum numerum, oportet ponere aliquid quod faciat numero differre vnum intellectum ab alio: hoc autem non potest esse aliquid quod sit de substan-

tia intellectus, cum intellectus non sit compositus ex materia & forma. Ex quo sequitur, quod omnis differentia quę accipi posset secundum id quod est de substantia intellectus, sit differentia formalis & differens speciem. Relinquitur ergo quod intellectus vnus hominis non possit esse alius numero ab intellectu alterius, nisi propter diuersitatem corporum, corruptis ergo corporibus diuersis, videtur quod nō remaneat vnus intellectus, sed vnus tantum. Hoc autem qđ impossibile sit, euidenter apparet. Ad quod ostendendum procedendum est sicut proceditur contra negantes principia, ut ponamus aliquid quod omnino negari nō possit. Ponamus igitur quod hic homo, puta, Socrates, vel Plato intelligat, quod negare non posset respondens, nisi intelligeret esse negandum. Negando igitur ponit, nam affirmare & negare intelligens est. Si autē hic homo intelligit, oportet quod id quo formaliter intelligit, sit forma eius, quia nihil agit nisi secundum quod est actus. Illud ergo quo agit agens, est actus eius, sicut calor quo calidum calefacit, est actus eius. Intellectus igitur quo homo intelligit, est forma huius hominis, & eadem ratione illius. Impossibile est autem qđ forma eadem numero sit diuersorum secundum numerum, quia diuersorum secundum numerum non est idem esse: vnumquodque autem habet esse per suam formam. Impossibile est igitur, quod intellectus quo homo intelligit, sit vnus in omnibus. Huius autem rationis difficultatem aliqui cognoscentes, conantur inuenire viam euadendi. Dicunt enim, quod intellectus possibilis, de quo supra est habitum, recipit species intelligibiles, quibus sit in actu. Species autem intelligibiles sunt quodammodo in phantasmatis. In quantum igitur species intelligibilis est in intellectu possibili, & in phantasmatis quę sunt in nobis, in tantum intellectus possibilis continuatur & vnitur nobiscum, ut sic per ipsum intelligere possimus. Hęc autē responsio omnino nulla est. Primo quidem, quia species intelligibilis secundum quod est in phantasmatis, est intellecta in potentia tantum: secundum autem quod est in intellectu possibili, est intellecta in actu, secundum igitur quod est in intellectu possibili, non est in phantasmatis, sed magis a phantasmatis abstracta. nulla ergo remanet vnus intellectus possibilis ad nos. Deinde, dato quod sit aliqua vnus, non tamen sufficeret ad hoc quod faceret nos intelligentes. Per hoc enim quod species alicuius est in intellectu, non sequitur, quod seipsum intelligat, sed quod intelligatur. Non enim lapis intelligit, etiam si eius species sit in intellectu possibili. Neque igitur per hoc quod species phantasmatis quę sunt in nobis, sunt in intellectu possibili, sequitur quod nos simus intelligentes, sed magis quod nos simus intellectus, vel potius phantasmata quę sunt in nobis. Hoc autem euidentius apparet, si quis consideret comparisonem quam facit Aristoteles in 3. de anima dicens, quod intellectus se habet ad phantasmata sicut visus ad colores. Manifestum est autem quod per hoc quod species colorum, qui sunt in pariete, sunt in visu, non habet paries quod videat, sed magis quod videatur. Neque ergo etiam ex hoc quod species phantasmatis quę sunt in nobis, sunt in intellectu, sequitur quod nos simus intelligentes, sed quod simus intellectus. Amplius si nos per intellectum formaliter intelligimus, oportet qđ ipsum intelligere intellectus, sit intelligere hominis, sicut eadem est calefactio ignis & calor, si igitur idem est intellectus numero in me, & in te, sequitur

tur de necessitate, quod respectu eiusdem intelligibili-
lis sit idem intelligere meum & tuum, dum scilicet
simul aliquid idem intelligimus, quod est impossibi-
le: non enim diuersorum operantium potest esse vna
& eadem numero operatio. Impossibile est igitur
sit vnus intellectus in omnibus. Sequitur ergo quod
si intellectus est incorruptibilis, vt ostensum est, quod
destructis corporibus remaneant plures intellectus:
secundum numerum hominum. Ea vero quæ in con-
trarium obijciuntur, facile est soluere. Prima enim rō
multipliciter deficit. Primo quidem concedimus idē
esse intellectum ab omnibus hominibus, dico autem
intellectum id, quod est intellectus obiectum: obie-
ctum autem intellectus non est species intelligibilis,
sed quidditas rei. Non enim scientiæ intellectuales
omnes sunt de speciebus intelligibilibus, sed sunt de
naturis rerum, sicut etiam obiectum visus est color,
non species coloris quæ est in oculo. Quamuis igitur
sint plures intellectus diuersorum hominum, non ta-
men est nisi vnus intellectus apud omnes, sicut vnū
coloratum est, quod a diuersis inspicitibus videtur.
Secundo, quia non est necessarium, si aliquid est indi-
uiduum, quod sit intellectus in potentia, & non in
actu, sed hoc est verum in illis tantum quæ indiuiduan-
tur per materiam: oportet enim illud quod est intel-
lectum in actu, esse immateriale. Vnde substantiæ im-
materiales, licet sint quædam indiuidua per se existētia,
sunt tamen intellecta in actu: vnde & species intelli-
gibiles quæ sunt immateriales, licet sint aliæ numero in
me & in te, non propter hoc perdunt quin sint intelli-
gibiles actu: sed intellectus intelligens per eas suum
obiectum reflectitur supra seipsum intelligendo ip-
sum suum intelligere, & speciem qua intelligit. Deinde
de considerandum est, quod si ponatur vnus intelle-
ctus omnium hominum, adhuc est eadem difficultas,
quia adhuc remanet multitudo intellectuum, cum
sint plures substantiæ separatae intelligentes, & ita se-
queretur secundum eorum rationem, quod intellecta
essent secundum numerum diuersa, & per consequens
indiuidua & non intellecta in actu. Patet igitur quod
præmissa ratio si aliquid necessitatis haberet, auferret
pluralitatem intellectuum simpliciter, & non solum
in hominibus: vnde cum hæc conclusio sit falsa, ma-
nifestum est quod ratio non ex necessitate concludit.
Secunda ratio soluitur facile, si quis consideret differē-
tiam intellectualis animæ ad substantias separatas.
Anima enim intellectiua ex natura suæ speciei hoc
habet, ut uniatur alicui corpori vt forma: vnde
& in diffinitione animæ cadit corpus, & propter
hoc secundum habitudinem ad diuersa corpora di-
uersificatur animæ secundum numerum, quod non
est in substantijs separatis. Ex quo etiam patet, quali-
ter tertia ratio sit soluenda. Non enim anima intelle-
ctiua ex natura suæ speciei habet corpus partem sui,
sed vniuersitatem ad ipsum: unde per hoc quod est uni-
versalis diuersis corporibus, diuersificatur secundum
numerum, quod etiam manet in animabus corpori-
bus destructis. Sunt enim vniuersales corporibus diuersis,
licet non actu unitæ.

C. A. P. LXXXVI.

De intellectu agente, quod non est vnus in omnibus.

Verunt autem quidam, qui licet concederent in-
tellectum possibilem diuersificari in hominibus,

posuerunt tamen intellectum agentem vnus res-
pectu omnium esse. Quæ quidem opinio licet sit tollera-
bilior quàm præmissa, similibus tamen rationibus cō-
futati potest. Est enim actio intellectus possibilis reci-
pere intellecta, & intelligere ea: actio autem intellectus
agentis facere intellecta in actu abstrahendo ipsa: vni-
que autem horum huic homini conuenit, nam hic
homo, vt Sortes, vel Plato, & recipit intellecta, & ab-
strahit & intelligit abstracta. Oportet igitur quod tā-
intellectus possibilis, quàm intellectus agens, uniatur
huic homini ut forma, & sic oportet quod uterque
multiplicetur numero secundum numerum homi-
num. Item, agens & patiens oportet esse ad inuicem,
proportionata sicut materia & forma, nā materia fit
in actu ab agente, & inde est quod cuiuslibet potētia pas-
siva respondet potentia actiua sui generis. Actus. n. &
potentia vnus generis sunt. Intellectus autem agens
comparatur ad possibilem, sicut potētia actiua ad pas-
sivam, ut ex dictis patet. oportet igitur utrumque esse
vnus generis. Cum igitur intellectus possibilis nō sit
secundum esse separatus a nobis, sed unitus nobis ut
forma, & multiplicetur secundum multitudinem ho-
minum, ut ostensum est, necesse est etiam quod intel-
lectus agens sit aliquid unitum nobis formaliter, &
multiplicetur secundum numerum hominum.

C. A. P. LXXXVII.

Quod intellectus possibilis & agens fundantur
in essentia animæ.

Cum autem intellectus agens & possibilis nobis
formaliter uniatur, necesse est dicere quod in es-
sentia animæ cōueniant. Omne enim quod alicui
unitur formaliter, unitur ei per modum forme sub-
stantialis, aut per modum forme accidentalis. Si igitur
intellectus possibilis & agens uniatur homini
per modum forme substantialis, cum vnus rei nō sit
nisi vnā formā substantialis, necesse est dicere quod intel-
lectus possibilis & agens conueniant in vna essentia
formæ, quæ est anima. Si vero uniatur homini per mo-
dum forme accidentalis, manifestum est quod neutrum
potest esse accidens corpori, & ex hoc quod operatio-
nes eorū sunt absque organo corporali, ut supra osten-
sum est, sequitur quod uterque eorum sit accidens ani-
mæ: nō est autē in vno homine nisi vna anima, oportet
igitur quod intellectus agens & possibilis in vna essen-
tia animæ conueniant. Item, omnis actio quæ est pro-
pria alicui speciei, est a principijs consequentibus for-
mæ quæ dat speciem: intelligere autē est operatio pro-
pria humanæ speciei. oportet igitur quod intellectus agens
& possibilis, qui sunt principia huius operationis, si-
cut ostensum est, consequantur animam humanam, a
qua homo habet speciem. Non autem sic consequuntur
eā, quasi ab ipsa procedētia in corpus, quia ut ostē-
sum est, prædicta operatio est sine organo corporali,
cuius autē est potētia, ei⁹ & actio: relinquitur ergo quod intel-
lectus possibilis & agens conueniant in vna essentia ag-

C. A. P. LXXXVIII.

Qualiter istæ duæ potentie conueniant in
vna essentia animæ.

Considerandū autē relinquitur quō hoc possit esse. Vt
circā hoc aliqua difficultas suboritur. Intellectus
enim

OPVSCVLVM

enim possibilis est in potentia ad omnia intelligibilia.
Intellectus autem agens facit intelligibilia in potētia
esse intelligibilia in actu, & sic oportet quod cōpare-
tur ad ea sicut actus ad potentiam, non videtur autē
possibile quod idem respectu eiusdem sit in potentia
& in actu. Sic igitur impossibile videtur, quod in vna
substantia animæ conueniant intellectus possibilis &
agens. Hæc autem dubitatio de facili soluitur, si quis
consideret qualiter intellectus possibilis sit in poten-
tia respectu intelligibilium, & qualiter intellectus
agens faciat ea esse in actu. Est enim intellectus possi-
bilis in potentia ad intelligibilia, secundum quod nō
habet in sui natura aliquam determinatam formam
rerum sensibilium, sicut pupilla est in potentia ad om-
nes colores. Inquantū ergo phantasmata a rebus sen-
sibilibus abstracta sunt similitudines determinata-
rum rerum sensibilium, comparantur ad intellectum
possibilem sicut actus ad potentiam: sed tamen phan-
tasmata sunt in potētia ad aliquid quod anima intel-
lectiua habet in actu, scilicet esse abstractum a materia-
libus conditionibus. Et quantum ad hoc, anima intel-
lectiua comparatur ad ipsam ut actus ad potentiam.
Non est autem inconueniens, quod aliquid respectu
eiusdem sit in actu & in potentia secundum di-
uersa. Propter hoc enim naturalia corpora agunt, &
patiuntur ad inuicem, quia utrumque est in potentia
respectu alterius. Sic igitur non est inconueniens
quod eadem anima intellectiua sit in potentia res-
pectu omnium intelligibilium, prout ponitur in ea in-
tellectus possibilis, & comparetur ad ea ut actus,
prout ponitur in ea intellectus agens. Et hoc manife-
stius apparebit ex modo quo intellectus facit intelli-
gibilia in actu. Non enim intellectus agens sic facit in-
telligibilia in actu, quasi ab ipso essuatur in intellectu
possibilem. Sic enim non indigeremus phantasmati-
bus & sensu ad intelligendum, sed facit intelligibilia
in actu abstrahendo ea a phantasmatibus, sicut lūmē
facit quodammodo colores in actu, non quasi habeat
eos apud se, sed inquantum dat eis quodammodo vi-
sibilitatem. Sic igitur æstimandū est vnā esse ani-
mā intellectiua, quæ caret naturis rerum sensibi-
lium, & potest eas recipere per modum intelligibi-
lium, & quæ phantasmata facit intelligibilia in actu ab-
strahendo ab eis species intelligibiles. Vnde potentia
eius secundum quam est receptiua intelligibilium spe-
cierum, dicitur intellectus possibilis: potentia autem
eius, secundum quam abstrahit species intelligibiles
a phantasmatibus, uocatur intellectus agens, qui est
quasi quoddam lumen intelligibile, quod anima in-
tellektiua participat ad imitationem superiorum sub-
stantiarum intellectualium.

C. A. P. LXXXIX.

Quod omnes potentie in essentia animæ radican-
tur.

Non solum autem intellectus agens & possibilis
in vna essentia animæ humanæ conueniunt, sed
etiam omnes aliæ potentie, quæ sunt principia opera-
tionum animæ. Omnes enim huiusmodi potentie
quodammodo in anima radican-
tur: quædam quidem
sicut potentie uegetatiuæ & sensitiuæ partis in anima
sunt sicut in principio, in coniuncto autem sicut in
subiecto, quia earum operationes coniuncti sunt, &
non solum animæ, cuius est enim actio, eius est potē-
tia: quædam uero sunt in anima sicut in principio &

in subiecto, quia eorum operationes sunt animæ ab-
sque organo corporali, & huiusmodi sunt potentie
intellectiua partis. Non est autem possibile esse plu-
res animas in homine. Oportet igitur quod omnes
potentie animæ ad eandem animam pertineant.

C. A. P. XC.

Quod unica est anima in vno corpore.

Quod autem impossibile sit esse plures animas in
vno corpore, sic probatur. Manifestum est enim
animam esse formam substantialem habentis animā
ex hoc, quod per animam animatum genus & specie
fortitur. Impossibile est autem plures formas substan-
tiales eiusdem esse rei. Forma enim substantialis in hoc
differt ab accidentali, quia forma substantialis facit ef-
se hoc aliquid simpliciter: forma autem accidentalis
aduenit ei quod iam est hoc aliquid, & facit ipsum ef-
se hoc quale, uel quantum, uel qualiter se habens. Si igitur
plures formæ substantiales sint vnus & eiusdem rei,
aut prima earum facit hoc aliquid, aut non. Si nō facit
hoc aliquid, non est forma substantialis. Si autem fa-
cit hoc aliquid, ergo omnes formæ consequentes ad-
ueniunt ei, quod iam est hoc aliquid. Nulla igitur con-
sequentium erit forma substantialis, sed accidentalis.
Sic igitur patet, quod impossibile est formas substan-
tiales esse plures vnus & eiusdem rei. neque igitur
possibile est plures animas in vno & eodem esse. Ad-
huc patet quod homo dicitur uiuens secundum quod
habet animam uegetabilem, animal autem secundum
quod habet animam sensitiuam, homo autem secundum
quod habet animam intellectiua. Si igitur sunt tres
animæ in homine, scilicet uegetabilis, sensibilis, & ra-
tionalis, sequitur quod homo secundum aliam ani-
mam ponatur in genere, & secundum aliam, speciem
fortiatur: hoc autem est impossibile. Sic enim ex gene-
re & differentia non fieret vnus simpliciter, sed vnū
per accidens, uel quasi congregatum, sicut musicum
& album, quod nō est esse vnus simpliciter. Necesse
est igitur in homine vnā tantum animam esse.

C. A. P. XCI.

Rationes quæ videntur probare quod in homine
sunt plures animæ.

Videntur autem quædam huic sententiæ aduersa-
ri. Primo quidem, quia differētia comparatur ad
genus ut forma ad materiam: animal autem est genus
hominis, rationale autem est differentia constitutiua
eius. Cum igitur animal sit corpus animatum anima
sensitiua, videtur quod corpus animatum anima sen-
sitiua adhuc sit in potentia respectu animæ rationalis,
& sic anima rationalis esset anima alia a sensitiua.
Item, intellectus non habet organum corporale: sensi-
tiua autem potentia & nutritiua habent organū cor-
porale. Impossibile igitur videtur quod eadem anima
sit & intellectiua, & sensitiua, quia non potest esse idē
separatum, & non separatum. Adhuc, anima rationalis
est incorruptibilis, ut supra ostensum est: uegetabi-
lis autem anima & sensibilis sunt corruptibiles, quia
sunt actus corruptibilium organorum. Non igitur
eadem anima uegetabilis, & sensibilis, & rationalis,
cum impossibile sit idem esse corruptibile & incor-
ruptibile. Præterea, in generatione hominis appa-
ret

ret vita, quæ est per animam vegetabilem antequam conceptum appareat esse animal per sensum & motum, & prius demonstratur animal esse per motum & sensum, quam habeat intellectum. Si igitur est eadem anima, per quam conceptum primo viuit vita plantæ, secundo vita animalis, & tertio vita hominis, sequeretur quod vegetabilis, sensibilis, & rationalis sint ab exteriori principio, vel etiam intellectiua sit ex virtute, quæ est in semine: utrumque autem horum videtur inconueniens, quia cum operationes animæ vegetabilis & sensibilis non sint sine corpore, nec earum principia sine corpore possunt esse: operatio autem animæ intellectiua est sine corpore, & sic impossibile videtur quod aliqua virtus in corpore sit eius causa. Impossibile igitur videtur, quod eadem anima sit vegetabilis, sensibilis, & rationalis.

C A P. XCII.

Solutio rationum præmissarum.

Ad huiusmodi igitur dubitationes tollendas, considerandum est quod sicut in numeris species diuersificantur per hoc, quod vna earum super alteram addit, ita etiam in rebus materialibus vna species alia in perfectione excedit. Quicquid enim perfectionis est in corporibus inanimatis, hoc habent plantæ, & adhuc amplius. Et rursus, quod habent plantæ, habent animalia, & aliquid plus: & sic quousque veniatur ad hominem, qui est perfectissimus inter creaturas corporeas. Omne autem quod est imperfectum, se habet vt materia respectu perfectioris, & hoc quidem in diuersis manifestum est. Nam elementa sunt materia corporum similium partium: & rursus corpora similia corporum sunt materialia respectu animalium, & similiter in vno & eodem considerandum est. Quod enim in rebus naturalibus ad altiore gradum perfectionis attingit, per suam formam habet quicquid perfectionis conuenit inferiori nature: & per eandem habet id quod eidem de perfectione superadditur, sicut planta per suam animam habet quod sit substantia, & quod sit corporea, & ulterius quod sit animatum corpus. Animal autem per suam animam habet hæc omnia, & ultra, quod sit sentiens: homo autem super hæc omnia habet per suam animam, quod sit intelligens. Si igitur in re aliqua consideretur id quod ad inferioris gradus perfectionem pertinet, erit materiale respectu eius quod pertinet ad perfectionem superioris gradus, puta, si consideretur in animali, quod habet vitam plantæ, hoc est quodammodo materiale respectu eius quod pertinet ad vitam sentiuiam, quæ est propria animali: genus autem non est materia, non enim prædicaretur de toto, sed est aliquid a materia sumptum: denominatio enim rei ab eo quod est materiale in ipsa, est genus eius, & per eundem modum differentia sumitur a forma. Et propter hoc corpus viuum, seu animatum est genus animalis, sensibile autem differentia constitutiua ipsius, & similiter animal est genus hominis, & rationale differentia constitutiua eius. Quia igitur forma superioris gradus habet in se omnes perfectiones inferioris gradus, nõ est alia forma secundum se, a qua sumitur genus, & a qua sumitur differentia, sed ab eadem forma secundum quod habet inferioris gradus perfectionem sumitur genus: secundum vero quod habet perfectionem superioris gradus, sumitur ab ea differentia. Et sic patet, quod quamuis animal

Sit genus hominis, & rationale sit differentia constitutiua eius, non tamen oportet quod sit in homine alia anima sensitiua, & alia intellectiua, vt prima ratio obijciebat: per eadem autem apparet solutio secundæ rationis. Dicitur enim quod forma superioris speciei, comprehendit in se omnes inferiorum graduum perfectiones. Considerandum est autem, quod tanto species materialis est altior, quanto minus fuerit materiæ subiecta, & sic oportet quod quanto aliqua forma est nobilior, tanto magis super materiam eleuetur: vnde anima humana quæ est nobilissima materialium formarum, ad summum eleuationis gradum per tingit, vt scilicet habeat operationem absque communicatione materiæ corporalis: tamen quia eadem anima inferiorum graduum perfectiones comprehendit, habet nihilominus & operationes, in quibus comunicat materia corporalis. Manifestum est autem, quod operatio procedit a re secundum eius virtutem. Oportet igitur quod anima humana habeat aliquas vires, siue potentias, quæ sunt principia operationum quæ exercentur per corpus, & has oportet esse actus aliquarum partium corporis, & huiusmodi sunt potentia vegetatiua & sensitiua partis. Habet etiam aliquas potentias quæ sunt principia operationum, quæ sine corpore exercentur, & huiusmodi sunt intellectiua partis potentia, quæ non sunt actus aliquorum organorum. Et ideo intellectus tam possibilis, quam agens dicitur separatus, quia non habent organa quorum sunt actus, sicut uisus, & auditus, sed sunt tantum in anima, quæ est corporis forma. Vnde nõ oportet propter hoc quod intellectus dicitur separatus, & caret organo corporali, non autem sensus, quod alia sit anima intellectiua & sensitiua in homine. Ex quo etiam patet, quod nec ex hoc cogimur ponere aliam animam intellectiuam, & aliam sensitiuam in homine, quia anima sensitiua est corruptibilis, intellectiua incorruptibilis, ut alia ratio procedebat. Esse enim incorruptibile, competit intellectiue parti in quantum est separata. Sicut igitur in eadem essentia animæ fundantur potentia quæ sunt separate, ut dictum est, & non separate: ita nihil prohibet quasdam potentiarum animæ simul cum corpore deficere, quasdam autem incorruptibiles esse. Secundum etiam prædicta patet solutio quartæ obiectionis. Nam omnis motus naturalis paulatim ex imperfecto ad perfectum procedit, quod tamen aliter accidit in alteratione, & generatione. Nam eadem qualitas suscipit magis & minus: & ideo alteratio, quæ est motus in qualitate, una & continua existens, de potentia ad actum procedit de imperfecto ad perfectum. Forma uero substantialis nõ recipit magis & minus, quia esse substantiale uniuscuiusque est indiuisibiliter se habes. Vnde naturalis generatio nõ procedit continue per multa media de imperfecto ad perfectum, sed oportet esse ad singulos gradus perfectionis nouam generationem & corruptionem. Sic igitur in generatione hominis conceptum quidem primo uiuit uita plantæ per animam vegetabilem, deinde remota hac forma per corruptionem, acquirit quadam alia generatione animam sensibilem, & uiuit uita animalis, deinde remota hac anima per corruptionem, introducit forma ultima & completa, quæ est anima rationalis comprehendens in se quicquid perfectionis in præcedentibus formis erat.

De productione animæ rationalis, quod non sit ex translatione.

Hæc autem vltima & completa forma, scilicet anima rationalis, non educitur in esse a virtute quæ est in semine, sed a superiori agente. Virtus enim quæ est in semine, est virtus corporis cuiusdam. Anima rationalis excedit omnem corporis naturam & virtutem, cum ad eius intellectualem operationem nullum corpus pertingere possit. Cum igitur nihil agat ultra suam speciem, eo quod agens est nobilior patiente, & facies facta, impossibile est quod virtus alicuius corporis producat animam rationalem, neque igitur virtus quæ est in semine. Adhuc, secundum quod vnum quodque habet esse de nouo, sic de nouo competit ei fieri, nam eius est fieri, cuius est & esse: ad hoc enim aliquid fit, vt sit. Eis igitur quæ secundum se habent esse, competit per se fieri, sicut rebus subsistentibus: eis autem quæ per se non habent esse, non competit per se fieri, sicut accidentibus & formis materialibus. Anima autem rationalis secundum se habet esse, quia secundum se habet operationem, vt ex dictis patet. anima igitur rationali secundum se competit fieri. Cum igitur non sit composita ex materia & forma, vt supra ostensum est, sequitur quod non possit educi in esse nisi per creationem: solus autem Dei est creare, vt supra ostensum est. a solo igitur Deo anima rationalis in esse producit. Hoc etiam rationabiliter accidit. Videmus enim in artibus ad inuicem ordinatis, quæd supra prima inducit vltimam formam, artes autem inferiores disponunt materiam ad vltimam formam. Manifestum est autem, quod anima rationalis est vltima & perfectissima forma, quam potest consequi materia generabilium & corruptibilium. Conuenienter igitur naturalia agentia inferiora causant præcedentes dispositiones & formas: supremum vero agens, scilicet Deus, causat vltimam formam, quæ est anima rationalis.

C A P. XCIII.

Quod anima rationalis non est de substantia Dei.

Non tamen credendum est animam rationalem esse de substantia Dei, secundum quorundam errorem. Ostensum est enim supra, quod Deus simplex & indiuisibilis est. Non igitur animam rationalem corpori vnit quasi eandem a sua substantia seperando. Item, ostensum est supra, quod impossibile est Deum esse formam alicuius corporis: anima autem rationalis vnitur corpori vt forma. non igitur est de substantia Dei. Adhuc, ostensum est supra, quod Deus non mouetur neque per se, neque per accidens, cuius contrarium in anima rationali apparet: mutatur enim de ignorantia ad scientiam, & de vitio ad virtutes. Non est igitur de substantia Dei.

C A P. XCV.

Quod illa quæ dicuntur in esse a virtute extrinseca, sunt immediate a Deo.

Ex his autem quæ supra ostensa sunt, ex necessitate concluditur, quod illa quæ non possunt produci in esse nisi per creationem, a Deo immediate sunt. Mani-

A festum est autem, quod corpora cælestia non possunt produci in esse nisi per creationem. Non enim potest dici, quod ex materia aliqua præiacenti sunt facta, quia sic essent generabilia & corruptibilia, & contrarietati subiecta, quod eis non competit, vt motus eorum declarat. Mouentur enim circulariter: motus autem circularis non habet contrariū. Relinquitur igitur quod corpora cælestia sint immediate in esse a Deo producta. Similiter etiam elementa secundum se tota non sunt ex aliqua materia præiacenti, quia illud quod præxisteret, haberet aliquam formam, & sic oportet quod aliquod corpus aliud ab elementis esset prius eis in ordine causæ materialis. Si tamen materia præxistens elementis haberet formam aliam, oportet quod vnum eorum esset alijs prius in eodem ordine, si materia præcedens formam elementi haberet. Oportet igitur etiam ipsa elementa immediate esse a Deo producta. Multo igitur magis impossibile est substantias incorporeas & inuisibiles ab aliquo alio creati: omnes enim huiusmodi substantiæ immateriales sunt. Non enim potest esse materia nisi dimensionibus subiecta, secundum quam materia distinguitur, vt ex vna materia fieri possint. Vnde impossibile est quod ex materia præiacenti causentur. relinquitur igitur quod per creationem solum a Deo producuntur in esse. Et propter hoc fides catholica cõfitetur Deum esse creatorem celi & terre, & omnium visibilium, nec non etiam inuisibilium.

C A P. XCVI.

Quod Deus non agit naturali necessitate, sed a voluntate.

Ex hoc autem ostenditur, quod Deus res in esse produxit non naturali necessitate, sed voluntate. Ab vno enim naturali agente nõ est immediate nisi vnus: agens autem voluntarium diuersa producere potest, quod ideo est, quia omne agens agit per suam formam: forma autem naturalis, per quam naturaliter aliquid agit, vnius vna est: forme autem intellectiue, per quas aliquid voluntate agit, sunt plures. cum igitur a Deo immediate plura producantur in esse, vt iam ostensum est, manifestum est quod Deus in esse res produxit voluntate, & non naturali necessitate. Adhuc, agens per intellectum & voluntatem est prius in ordine agentium agente per necessitatem nature, nam agens per voluntatem præstituit sibi finem propter quem agit: agens autem naturale agit propter finem sibi ab alio præstitutum. Manifestum est autem ex præmissis, Deum esse primū agens. Est igitur agens per voluntatem, & nõ per necessitatem nature. Itẽ ostensum est in superioribus Deum esse infinite virtutis. non igitur determinatur ad hunc effectum, vel illum, sed indeterminate se habet ad omnes. Quod autem indeterminate se habet ad diuersos effectus determinatur ad unum producendum per desiderium, vel per determinationem uoluntatis, sicut homo qui potest ambulare, & non ambulare, quando uult ambulare. Oportet igitur quod effectus a Deo procedant secundum determinationem uoluntatis. non igitur agit per necessitatem nature, sed per uoluntatem. Inde est quod fides catholica Deum omnipotentem non solum creatorem, sed etiam factorem nominat. Nam facere proprie est artificis, qui per uoluntatem operatur. Et quia omne agens uoluntariū, per conceptionem
Opusc. S. Tho. Aquin. C 4 nem

ne sui intellectus agit, quæ verbum ipsius dicitur, vt supra ostensum est: verbum autem dei filius est, & ideo fides catholica confitetur de filio quod per eum omnia facta sunt.

C A P. XCVII.

Quod Deus in sua actione est immutabilis.

EX hoc autem quod voluntate res in esse producit, manifestum est, quod absque sui mutatione res de nouo in esse producere potest. Hæc est enim differentia inter agens naturale, & agens voluntarium, quod agens naturale eodem modo agit quamdiu eodem modo se habet, eo quod quale est, talia agit: agens autem voluntarium agit qualia vult. Potest autem contingere absque eius mutatione, quod velit nunc agere, & prius non agere. Nihil enim prohibet adesse alicui voluntatem de operando in posterum, etiam quando non operatur, absque sui mutatione. Ita absque Dei mutatione contingere potest, quod Deus, quamuis sit æternus, res in esse produxerit non ab æterno.

C A P. XCVIII.

Ratio probans motum ab æterno fuisse, & solutio eius.

Videtur autem quod si Deus voluntate æterna & immutabili nouum effectum producere possit, quod tamen oporteat quod, nouum effectum aliquis motus præcedat. Non enim videmus quod voluntas illud quod vult facere retardet, nisi propter aliquid quod nunc est, & cessat in posterum: uel quod non est, & expectatur futurum, sicut homo in ætate habet voluntatem vt induat se aliquo indumento, quod tamen ad præsens induere non vult, sed in futurum, quia nunc est calor qui cessabit frigore adueniente in posterum. Si igitur Deus ab æterno voluit aliquem effectum producere, & non ab æterno produxit, videtur quod vel aliquid expectaretur futurum quod nōdum erat: vel esset aliud auferendum, quod tunc erat: neutrum autem horum sine motu contingere potest. Videtur igitur quod a voluntate præcedente non posset effectus, aliquis produci in posterum, nisi aliquo motu præcedente, & sic si voluntas Dei fuit æterna de rerum productione, & res non sunt ab æterno productæ, oportet quod earum productionem præcedat motus, & per consequens mobilia, quæ si a Deo producta sunt, & non ab æterno, iterum oportet præexistere alios motus & mobilia usque in infinitum. Huius autem obiectionis solutio facile potest perpendi, si quis differentiam consideret uniuersalis & particularis agentis. Nam agens particulare habet actionem proportionatam regulæ & mensuræ, quam agens uniuersale præstituit, quod quidem in ciuilibus apparet. Nam legislator proponit legem quasi regulam & mensuram, secundum quam iudicari oportet ab aliquo particulari iudice. Tempus autem est mensura actionum quæ fiunt in tempore. Agens enim particulare habet actionem temporari proportionatam, ut scilicet nunc, & non prius agat propter aliquam determinatam rationem. Agens autem uniuersale, quod Deus est, huiusmodi mensuram quæ tempus est, instituit, & secundum suam uoluntatem. Inter res igitur productas a Deo est tempus est. Sicut igitur talis est uniuersalisque rei quæritas & mensura, qualem Deus ei tribuere uoluit, & talis est quæritas temporis, qualem ei Deus da-

re uoluit, ut scilicet tempus, & ea quæ sunt in tempore tunc inciperent, quando Deus ea esse uoluit. Obiectio autem præmissa procedit de agente, quod præsupponit tempus, & agit in tempore, non autem instituit tempus. Quæstio ergo qua quæritur, quare uoluntas æterna producit effectum nunc, & non prius, præsupponit tempus præexistens, nam nunc & prius partes sunt temporis. Circa uniuersalem igitur rerum productionem, inter quas etiam consideratur tempus, nō est quærendum quare nunc, & non prius, sed quare huius temporis uoluit esse mensuram, quod ex diuina uoluntate dependet, cui indifferentis est uel hanc quantitatem, uel aliam temporari assignare, quod quidem & circa quantitatem dimensionum mundi considerari potest. Non enim quæritur quare Deus corporalem mundum in tali situ constituit, & non supra, uel subter, uel secundum aliam positionis differentiam, quia non est locus extra mundum, sed hoc ex diuina uoluntate provenit, quod talem quantitatem mundo corporali tribueret, vt nihil eius esset extra hunc situm secundum quamcumque positionis differentiam. Licet autem ante mundum tempus non fuerit, nec extra mundum sit locus, utimur tamen tali modo loquendi, vt si dicamus, quod antequam mundus esset, nihil erat nisi Deus, & quod extra mundum non est aliquid corpus, non intelligentes per ante & extra, tempus aut locum nisi secundum imaginationem tantum.

C A P. XCIX.

Rationes ostendentes, quod est necessarium materiam ab æterno creationem mundi præcessisse, & solutiones earum.

Videtur autem quod si & rerum perfectarum productio ab æterno non fuerit, quod materiam necesse sit ab æterno fuisse. Omne enim quod habet esse post non esse, mutatur de non esse ad esse. Si igitur res creatæ, vt puta, cælum, & terra, & alia huiusmodi ab æterno non fuerint, sed inceperunt esse postquam non fuerant, necesse est dicere eas mutatas esse de non esse ad esse: omnis autem mutatio, & motus subiectum aliquod habet. Est enim motus actus existentis in potentia: subiectum autem mutationis, per quam aliqua res in esse producit, non est ipsa res producta, hoc enim est terminus motus, non est autem idem motus terminus & subiectum, sed subiectum prædictæ mutationis est id ex quo res producit, quod materia dicitur. Videtur ergo si res in esse productæ sint postquam non fuerant, quod oporteat eis materiam præexistisse, quæ si iterum producta est postquam non fuerat, oportet quod habeat aliam materiam præcedentem: non autem est procedere in infinitum. Relinquitur igitur, quod oporteat deuenire ad aliquam materiam æternam, quæ non sit producta postquam non fuerat. Item, si mundus incepit postquam non fuerat, antequam mundus esset, aut erat possibile mundum esse, uel fieri, aut non possibile. Si autem non possibile erat esse, uel fieri, ergo ab equipollenti impossibile erat mundum esse, uel fieri: quod autem impossibile est fieri, necesse est non fieri. Necesse est igitur mundum non esse factum. Quod cum manifeste sit falsum, necesse est dicere, quod si mundus incepit esse postquam non fuerat, quod possibile erat antequam esset ipsum esse, uel fieri. Erat igitur aliquid in potentia ad fieri & esse mundi.

mundi. Quod autem est in potentia ad fieri & esse aliquid, est materia eius, sicut lignum se habet ad scamnum. Sic igitur uidetur, quod necesse est materiam semper fuisse, etiam si mundus semper non fuit. Sed cum ostensum sit supra, quod etiam materia non est nisi a Deo, pari ratione fides catholica non confitetur materiam esse æternam, sicut nec mundum æternum. Oportet enim, hoc modo exprimi in ipsis rebus casualitatem diuinam, ut res ab eo productæ esse inciperent, postquam non fuerant. Hoc enim euidenter & manifeste ostendit eas non a seipsis esse, sed ab æterno auctore. Non autem præmissis rationibus arctamur ad ponendum æternitatem materiam: nō enim uniuersalis rerum productio proprie mutatio dici potest. In nulla enim mutatione subiectum mutationis per mutationem producit, quia nō est idem subiectum mutationis, & terminus, ut dictum est. Cum igitur uniuersalis productio rerum a Deo, quæ creatio dicitur, se extendat ad omnia quæ sunt in re, huiusmodi productio rationem mutationis proprie habere non potest, etiam si res creatæ producuntur in esse postquam non fuerant. Esse enim post non esse non sufficit ad ueram rationem mutationis, nisi supponatur quod subiectum nunc sit sub priuatione, & nunc sub forma. Vnde in quibusdam inuenitur hoc post illud, in quibus proprie ratio morus, aut mutationis non est, sicut cum dicitur quod ex die fit nox. Sic igitur & si mundus esse incepit postquam non fuerat, non oportet quod hoc per aliquam mutationem sit factum, sed per creationem, quæ uere mutatio non est, sed quædam relatio rei creatæ a creatore secundum suum esse dependentis, cum ordine ad non esse præcedens. In omni enim mutatione oportet esse aliquid idem, aliter & aliter se habens, utpote quod nunc sit sub uno extremo, & postmodum sub alio, quod quidem in creatione secundum ueritatem non inuenitur, sed solum secundum imaginationem, prout imaginamur unam & eandem rem prius nō fuisse, & postmodum esse: et sic secundum quandam similitudinem creatio mutatio dici potest. Similiter etiam secunda obiectione non cogit. Licet enim uerum sit dicere, quod antequam mundus esset, possibile erat mundum esse uel fieri, non tamen oportet hoc secundum aliquam potentiam dici. Dicit enim possibile in enunciabilibus, quod significat aliquem modum ueritatis, quod scilicet neque est necessarium, neque impossibile: unde huiusmodi possibile non secundum aliquam potentiam dicitur, ut Philosophus docet in 3. Metaph. Si autem fm aliquam potentiam dicitur, possibile mundum esse, nō est necessarium quod dicatur secundum potentiam passiuam, sed secundum potentiam actiuam, ut quod dicitur, quod mundum possibile fuit esse antequam esset, sic intelligatur quod Deus potuit mundum in esse producere, antequam produceret: unde non cogitur ponere materiam præexistisse mundo. Sic ergo fides catholica nihil Deo cœternum ponit, & propter hoc creatorem, & factorem omnium uisibilium & inuisibilium confitetur.

C A P. C.

Quod Deus operatur omnia propter finem.

Quoniam autem supra ostensum est, quod Deus res in esse produxit non per necessitatem naturæ, sed per intellectum & uoluntatem: omne autem tale agens agit propter finem, operatiui enim intellectus finis principium est, necesse est igitur omnia quæ a Deo sunt

facta propter finem esse. Adhuc, productio rerum a Deo optime facta est. Optimi enim est optime facere unumquodque: melius est autem fieri aliquid propter finem, quam absque finis intentione: ex fine enim est ratio boni in his quæ fiunt. Sunt igitur res a Deo factæ propter finem. Huius etiam signum apparet in his, quæ a natura aguntur, quorum nihil in uanum est, sed propter finem unumquodque. Inconueniens autem dicere est, magis ordinata esse quæ fiunt a natura, quam ipsa institutio naturæ a primo agente, cum totus ordo naturæ exinde deriuetur. Manifestum est igitur res a Deo productas esse propter finem.

C A P. CI.

Quod ultimus finis omnium est diuina bonitas.

Oportet autem ultimum finem rerum diuinam bonitatem esse. Rerum enim factarum ab aliquo agente per uoluntatem, ultimus finis est quod est primo & per se uoluitum ab agente, et propter hoc agit agens omne quod agit. Primum autem uoluitum diuinæ uoluntatis est eius bonitas, ut ex superioribus patet. Necesse est igitur omnium rerum factarum a Deo ultimum finem diuinam bonitatem esse. Item, finis generationis uniuersaliumque rei generatæ est forma eiusdem, hæc enim adepta generatio quiescit. Vnumquodque enim generatum, siue per artem, siue per naturam, secundum suam formam similitur aliquo modo agenti: nam omne agens agit aliquid sibi simile. Domus enim quæ est in materia, procedit a domo quæ est in mente artificis. In naturalibus etiam homo generat hominem: et si aliquid sit genitum, uel factum secundum naturam, quod non sit simile generanti secundum speciem, similitur tamen suis agentibus sicut imperfectum perfectum. Ex hoc enim contingit, quod generatum generanti fm speciem non similitur, quia ad eius perfectam similitudinem non possit peruenire, sed aliquid eam imperfecte participat, sicut animalia & plantæ quæ generantur ex uirtute solis. Omnium igitur quæ fiunt, finis generationis, siue perfectionis est forma facientis, uel generantis, ut scilicet ad eius similitudinem perueniatur: forma autem primi agentis, scilicet Dei, non est aliud quam eius bonitas. Propter hoc igitur omnia facta sunt, ut diuinæ bonitati assimilentur.

C A P. CII.

Quod diuina assimilatio est causa diuersitatis in rebus.

EX hoc igitur accipienda est ratio diuersitatis, & distinctionis in rebus. Quia enim diuinam bonitatem perfecte representari impossibile fuit propter distantiam uniuersaliumque creaturæ a Deo, necessarium fuit ut representaretur per multa, ut quod deest ex uno, suppleretur ex alio. Nam & in conclusionibus syllogisticis quando per unum medium non sufficenter demonstratur conclusio, oportet media multiplicari ad conclusionis manifestationem, ut in syllogismis dialecticis accidit. Nec tota tamen uniuersitas creaturarum perfecte diuinam bonitatem representat per æquiparantiam, sed secundum perfectionem creaturæ possibilem. Item, illud quod inest causæ uniuersali simpliciter & unite, inuenitur in effectibus multipliciter & distincte. Nobilior est enim aliquid in causa quam in effectibus: diuina autem bonitas, una & simplex principium est & radix totius bonitatis, quæ in creaturis

ris inuenitur. Neceſſe eſt igitur ſic creaturas diuinæ bonitati aſſimilari, ſicut multa & diſtincta aſſimilantur uni & ſimplici. Sic igitur multitudo & diſtinctio prouenit in rebus non casualiter, aut fortuito, ſicut nec rerum productio eſt a caſu, uel a fortuna, ſed propter finem. Ex eodẽ enim principio eſt eſſe, & unitas, & multitudo in rebus. Neque enim diſtinctio rerum cauſatur ex materia: nam prima rerũ inſtitutio eſt per creationem, quæ materiam non requirit. Similiter quæ ſolum ex neceſſitate materiæ proueniunt, caſualia eſſe uidentur. Similiter autem neque multitudo in rebus cauſatur propter ordinem mediorum agentium, puta quæ ab uno primo ſimplici procedere immediate non potuerit niſi unum, diſtans tamen a primo in ſimplicitate, ita quod ex eo iam procedere potuerit multitudo, & ſic deinceps, quanto magis a primo ſimplici receditur, tanto numerioſior multitudo inuenitur, ut aliqui poſuerunt. Iam enim oſtenſum eſt, quod plura ſunt quæ in eſſe prodire non potuerunt niſi per creationem, quæ ſolius Dei eſt, ut ſupra oſtenſum eſt. Vnde relinquunt quod ab ipſo Deo ſunt plura immediate creata. Maniſteſtum eſt etiam, quod ſecundum hanc poſitionem, rerũ multitudo & diſtinctio caſualis eſſet quaſi non intenta a primo agente. Eſt enim multitudo rerũ & diſtinctio ab intellectu diuino excogitata & inſtituta in rebus, ad hoc quod diuerſimode diuina bonitas a rebus creatis repræſentetur, & eam ſecundum diuerſos gradus diuerſa participarent, ut ſic ex ipſo diuerſarum rerum ordine quædam pulchritudo reſultet in rebus, quæ diuinam ſapientiam commendaret.

C A P. CIII.

Quod non ſolum diuina bonitas eſt cauſa rerum, ſed etiam omnis motus & operationis.

Non ſolum autem inſtitutionis rerum finis eſt diuina bonitas, ſed etiã omnis operationis, & motus creaturæ cuiuſlibet neceſſe eſt diuinam bonitatem finem eſſe. Vnumquodque enim quale eſt, talia agit, ſicut caſum calefacit. Quælibet autem res creata ſecundum ſuam formam ſimilitudinem quandam participat diuinæ bonitatis, ut oſtenſum eſt. ergo & omnis actio & motus creaturæ cuiuſlibet in diuinam bonitatem ordinatur ſicut in finem. Præterea, omnis motus & operatio rei cuiuſlibet in aliquid perfectum tendere uidentur, perfectum autem habet rationem boni: perfectio enim cuiuſlibet rei eſt bonitas eius. Omnis igitur motus & actio rei cuiuſlibet ad bonum tendit: bonum autem quodlibet eſt ſimilitudo quædam ſummi boni, ſicut & ens quodlibet eſt ſimilitudo primi entis. igitur motus & actio cuiuſlibet rei tendit in aſſimilationem bonitatis diuinæ. Præterea, ſi ſint multa agentia ordinem habentia, neceſſe eſt quod omnium agentium actiones & motus ordinentur in bonum primi agentis ſicut in finem ultimum. Cum enim a ſuperiori agente inferiora agentia moueantur, & omne mouens moueat ad finem propriũ, oportet quod actiones & motus inferiorum agentium tendant in finem primi agentis: ſicut in exercitu omnium ordinum actiones ordinantur ſicut in ultimum ad uictoriam quæ eſt finis ducis. Oſtenſum autem eſt ſupra, quod primum mouens & agens eſt Deus, finis autem eius nõ eſt aliud quam ſua bonitas, ut etiam ſupra oſtenſum eſt. Neceſſe eſt igitur, quod omnes actiones & motus quarumcumque creaturarum ſint propter diuinam bonitatem, non quidem cauſandam, neque agenda, ſed ſuo modo ac-

quirendam, participando ſiquidem aliquam ſimilitudinem eius. Diuinæ autem bonitatis ſimilitudinem res creatæ per ſuas operationes diuerſimode conſequuntur, ſicut & diuerſimode ſecundum ſuũ eſſe ipſam repræſentant, unumquodque enim operatur ſecundum quod eſt. Quia igitur omnibus creaturis comune eſt, ut diuinam bonitatem repræſentent in quantum ſunt, ita omnibus commune eſt, ut per operationes ſuas conſequantur diuinam ſimilitudinem in conſeruatione ſui eſſe, & communicatione ſui eſſe ad alterum. Vna quæque enim creatura in ſua operatione primo quidem ſe in eſſe perfecto ſecundum quod eſt poſſibile conſeruat, in quo ſuo modo tendit in ſimilitudinem diuinæ perpetuitatis. Secundo uero per ſuam operationem unaquæque creatura ſuum eſſe perfectum alteri communicare conatur ſecundum ſuum modum, et per hoc tendit in ſimilitudinem diuinæ cauſalitatis. Sed creatura rationalis per ſuam operationem tendit in diuinam ſimilitudinem ſingulari quodam modo præcæteris, ſicut & præ cæteris creaturis nobilior eſſe habet. Eſſe enim creaturarum cæterarum cum ſit per materiam conſtrictum, eſt finitum, ut infinitatem nõ habeat nec actu, nec potentia. Omnis uero natura rationalis infinitatem habet uel actu, uel potentia, ſecundum quod intellectus continet in ſe intelligibilia. In nobis igitur intellectualis natura in ſuo primo eſſe conſiderata eſt in potentia ad ſua intelligibilia, quæ cum ſint infinita, infinitatem quandam habent in potentia. Vnde intellectus eſt ſpecies ſpecierum, quia non habet tantum ſpeciem determinatam ad unum ut lapis, ſed ſpeciem omnium ſpecierum capacem. Natura uero intellectualis in Deo infinita eſt in actu, utpote in ſe præhabens totius entis perfectionem, ut ſupra oſtenſum eſt. Creaturæ uero aliæ intellectuales medio modo ſe habent inter potentiam & actum. Tendit igitur intellectualis creatura per ſuam operationem in diuinam ſimilitudinem, non in hoc ſolum quod ſe in eſſe conſeruet, uel ſuum eſſe quodammodo communicando multiplicet, ſed ut in ſe habeat actu quod per naturam in potentia habet. Eſt igitur finis intellectualis creaturæ, quæ per ſuam operationem conſequitur, ut intellectus eius totaliter efficiatur in actu ſecundum omnia intelligibilia, quæ in potentia habet: ſecundum hoc enim maxime Deo ſimilis erit.

C A P. CIII.

De duplici potentia, cui in rebus reſpondet duplex intellectus, & quis ſit finis intellectualis creaturæ.

Eſt autem aliquid in potentia dupliciter. Vno modo naturale poſſunt reduci in actum. Alio modo reſpectu eorum quæ reduci non poſſunt in actum per agens naturale, ſed per aliquod aliud agens, quod quidem in rebus corporalibus apparet. Quod enim ex puero fiat uir, eſt in potentia naturali, uel quod ex ſemine fiat animal. Sed quod ex ligno fiat ſcammum, uel ex cæco fiat uidens, non eſt in potentia naturali: ſic autem & circa intellectum noſtrum accidit. Eſt enim intellectus noſter in potentia naturali reſpectu quorundam intelligibilium, quæ ſcilicet reduci poſſunt in actum per intellectum agentem, qui eſt principium innatum nobis, ut per ipſum efficiamur intelligentes in actu. Eſt autem impoſſibile nõs ultimum finem conſequi per hoc quod intellectus noſter ſic reducatur in actum: nam uirtus intellectus agentis eſt, ut phantaſmata quæ ſunt

OPVSCVLVM

sunt intelligibilia in potentia faciat intelligibilia in actu, ut ex ſuperioribus patet: phantaſmata autem ſunt accepta per ſenſum. Per intellectum igitur agentem intellectus noſter in actum reducitur reſpectu horum intelligibilium tantum, in quorum notitiam per ſenſibilia poſſumus deuenire. Impoſſibile eſt autem in tali cognitione ultimum hominis finem conſistere: nam ultimo fine adepto deſiderium naturale quieſcit. Quamcumque autem aliquis proficiat intelligendum ſecundum prædictum modum cognitionis, quo a ſenſu ſcientiam percipimus, adhuc remanet naturale deſiderium ad alia cognoscenda. Multa enim ſunt, ad quæ ſe ſus pertinere non poſteſt, de quibus per ſenſibilia nõ niſi modicam notitiam accipere poſſumus, ut forte ſciamus de eis quod ſint, non autem quid ſint, eo quod ſubſtantiarum immaterialium quidditates alterius generis ſunt a quidditatibus rerum ſenſibilem, & eas quaſi impoſſibilitate tranſcendentes. Circa ea etiã quæ ſub ſenſum cadunt, multa ſunt quorum rationem cognoscere per certitudinem non poſſumus, ſed quorundam quidem nullo modo, quorundam uero debilitate: unde ſemper remanet naturale deſiderium reſpectu perfectioris cognitionis. Impoſſibile eſt autem naturale deſiderium eſſe uanum. Conſequimur igitur ultimum finem in hoc, quod intellectus noſter fiat in actu aliquo ſubluniori agente quam ſit agens nobis conſubſtantiale, quod quieſcere faciat deſiderium, quod nobis ineſt naturaliter ad ſciendum. Tale eſt autem in nobis ſciendi deſiderium, ut cognoscentes effectum, deſideremus cognoscere cauſam, & in quacumque re, cognitis quibuſcumque eius circumſtantijs, nõ quieſcit noſtrum deſiderium, quouſque eius eſſentiam cognoscamus. Non igitur naturale deſiderium ſciendi poſteſt quietari in nobis, quouſque primam cauſam cognoscamus non quocumque modo, ſed per eius eſſentiam. Prima autem cauſa Deus eſt, ut ex ſuperioribus patet. eſt igitur finis ultimus intellectualis creaturæ, Deum per eſſentiam uidere.

C A P. CV.

Quomodo finis ultimus intellectualis creaturæ eſt Deum per eſſentiam uidere, & quomodo hoc poſſit.

Hoc autem quomodo poſſibile ſit conſiderandum eſt. Maniſteſtum eſt autem quod cum intellectus noſter nihil cognoscat, niſi per aliquam ſpeciem eius, impoſſibile eſt quod per ſpeciem rei unius cognoscat eſſentiam alterius: & quanto magis ſpecies per quam cognoscat intellectus, plus diſtat a re cognita, tanto intellectus noſter imperfectiorem cognitionem habet de eſſentia rei illius, utpote, ſi cognosceret bouem per ſpeciem aſini, cognosceret eius eſſentiam imperfecte, ſcilicet quantum ad genus tantum: magis autem imperfecte, ſi cognosceret per lapidem, quia cognosceret per genus magis remotum. Si autem cognosceret per ſpeciem alicuius rei, quæ nulli boui communicaret in genere, nullo modo eſſentiam bouis cognosceret. Maniſteſtum eſt autem ex ſuperioribus, quod nullum creatum communicat cum Deo in genere. Per quamcumque igitur ſpeciem creatam non ſolum ſenſibilem, ſed intelligibilem, Deus cognosci per eſſentiam non poſteſt. Ad hoc igitur quod ipſe Deus per eſſentiam cognoscat, oportet quod ipſe Deus fiat forma intellectus ipſum cognoscentis, & coniungatur ei non ad unam naturam conſtituendam, ſed ſicut ſpecies intelligibilis

intelligenti. Ipſe enim ſicut eſt ſuum eſſe, ita eſt ſua ueritas, quæ eſt forma intellectus. Neceſſe eſt autem quod omne quod conſequitur aliquam formam, conſequatur diſpoſitionem aliquam ad formam illam. Intellectus autem noſter non eſt ex ipſa ſua natura in ultima diſpoſitione exiſtens reſpectu formæ illius quæ eſt ueritas, quia ſic a principio ipſam aſſequeretur. Oportet igitur quod cum eam conſequitur, aliqua diſpoſitione de nouo addita eleuetur, quam dicimus gloriæ lumen, quo quidem intellectus noſter a Deo perficitur, qui ſolus ſecundum ſuam naturam hanc propriam formam habet, ſicut nec diſpoſitio caloris ad formam ignis poſteſt eſſe niſi ab igne, et de hoc lumine in Pſal. 35. dicitur. In lumine tuo uidebimus lumen.

C A P. CVI.

Quomodo naturale deſiderium quieſcit ex diuina uiſione per eſſentiam, in qua beatitudo conſiſtit.

Hoc autem fine adepto, neceſſe eſt naturale deſiderium quietari, quia eſſentia diuina quæ modo prædicto coniungatur intellectui Deum uidentis eſt ſufficiens principium omnia cognoscendi, & ſons totius bonitatis, ut nihil reſtare poſſit ad deſiderandum. Et hic etiam eſt perfectiſſimus modus diuinam ſimilitudinem conſequendi, ut ſcilicet ipſum cognoscamus eo modo quo ſe ipſe cognoscat, ſcilicet per eſſentiam ſuam, licet non comprehendamus ipſum, ſicut ipſe ſe comprehendit, nõ quod aliquam partem eius ignoremus, cum partem non habeat, ſed quia non ita perfecte ipſum cognoscemus ſicut cognoscibilis eſt, cum uirtus intellectus noſtri in intelligendo non poſſit adæquare ueritati ipſius, ſecundum quã cognoscibilis eſt, cum eius claritas, iſeu ueritas ſit infinita, intellectus autem noſter finitus, intellectus autem eius infinitus eſt ſicut & ueritas eius: & ideo ipſe tantum ſe cognoscat, quantum cognoscibilis eſt, ſicut conſiſtens demõſtrabilem ille comprehendit, qui eam per demonſtrationem cognoscat, non autem qui cognoscat eam in perfectiori modo, ſcilicet per rationem probabilem. Et quia ultimum finem hominis dicimus beatitudinem, in hoc conſiſtit hominis felicitas, ſiue beatitudo, quod Deum uideat per eſſentiam, licet in perfectione beatitudinis multum diſtet a Deo, cum hanc beatitudinem Deus per ſuam naturam habeat, homo uero eam conſequatur per diuini luminis participationem, ut ſupra dictum eſt.

C A P. CVII.

Quod motus in Deum ad beatitudinem conſequendam aſſimilatur motui naturali, & quod beatitudo eſt in actu intellectus.

Conſiderandum eſt autem, quod cum procedere de potentia in actum uel ſit motus, uel ſit ſimile motui, circa proceſſum huius beatitudinis conſequendum ſimiliter ſe habet ſicut in motu, uel in mutatione naturali. In motu enim naturali primo quidem confideratur aliqua proprietas, per quã proportionatur, uel inclinatur mobile ad talem finem, ſicut grauitas in terra ad hoc quod feratur deorſum. Non enim moueretur aliquid naturaliter ad certum finem, niſi haberet proportionem ad illum. Secundo autem confideratur ipſe motus ad finem. Tertio autem ipſa forma, uel locus. Quarto autem quies in forma, uel in loco. Sic igitur

Cur in intellectuāli motū ad finem, primū quidem est amor inclinans in finem: secundum autem est desiderium, quod est quasi motus in finem, & operationes ex tali desiderio provenientes: tertium autem est ipsa forma, quā intellectus consequitur: quartum autē est delectatio consequens, quæ nihil est aliud quàm quietatio voluntatis in fine adepto. Sic igitur naturalis generationis finis est forma, & motus localis locus, non autem quies in forma, vel loco, sed hoc est consequens finem: & multo minus motus est finis, vel proportio ad finem, ita vltimus finis creaturæ intellectualis est videre Deum, non autem delectari in ipso, sed hoc est concomitans finem, & quasi perficiens ipsum. Et multo minus desiderium, vel amor, possunt esse vltim⁹ finis, cū etiā hoc ante finē habeat.

C A P. CVIII.

De errore ponentium felicitatem in creaturis.

Manifestum est ergo, quod felicitas falso a quibusdam queritur, in quibuscūque præter Deum queratur, siue in voluptatibus corporalibus quæ sunt & brutis cōmunes: siue in diuitijs, quæ ad conseruationem habentium proprie ordinantur, quæ est communis finis omnis entis creati: siue in potestatibus, quæ ordinantur ad communicandā perfectionē suam alijs, quod etiam diximus omnibus esse cōmune: siue in honoribus, vel fama, quæ alicui debentur secundū qd finem iam habet, vel ad finē bene dispositus est: sed necī cognitione quarumcumque rerum etiam supra hominem existentem, cum in sola diuina cognitione desiderium hominis quietetur.

C A P. CIX.

Quod solus Deus est bonus per essentiam, creaturæ vero per participationem.

EX præmissis igitur apparet, quod diuersimode se habet ad bonitatē Deus & creaturæ s̄m duplicē modū bonitatis, q̄ in creaturis potest considerari. Cum. n. bonum habeat rationem præfectionis & finis, secundum duplicem perfectionem & finem creaturæ attenditur duplex eius bonitas. Attenditur enim quædam creaturæ perfectio secundum quod in sua natura persistit, & hæc est finis generationis, aut factionis ipsius. Alia vero perfectio ipsius attenditur, quam consequitur per suum motum, vel operationē, & hæc est finis motus, vel operationis ipsius: secundum utrāq; vero creatura deficit a bonitate diuina: nam cum forma, & esse rei sit bonum & perfectio ipsius secundum quod in sua natura cōsideratur, substantia composita neq; est sua forma, neq; suum esse, substantia vero simplex creata, & si sit ipsa forma, non tamen est suum esse: Deus vero est sua essentia, & suum esse, vt supra ostēsum est. Similiter etiam omnes creaturæ consequuntur perfectam bonitatem ex fine extrinseco. Perfectio enim bonitatis consistit in adeptione finis vltimi. Finis autem vltimus cuiuslibet creaturæ est extra ipsum qui est diuina bonitas, quæ quidem non ordinatur ad vltiorem finem. Relinquitur igitur, quod Deus modis omnibus est sua bonitas, & est essentialiter bonus, non autem creaturæ simplices, quia non sunt suum esse, tum quia ordinantur ad aliquid extrinsecū sicut ad vltimum finem. In substantijs vero compositis manifestum est, quod nullo modo sunt sua bonitas. Solus igitur Deus est sua bonitas, & essentialiter bonus:

alia vero dicuntur bona secundum participationem aliquam ipsius.

C A P. CX.

Quod Deus non potest suam bonitatem amittere.

PER hoc autem apparet, quod Deus nullo modo potest deficere a bonitate. Quod enim alicui essentia liter inest, non potest ei abesse, sicut animal non potest ab homine remoueri. neque igitur Deū possibile est non esse bonum. Et ut magis proprio utamur exemplo, sicut non potest esse q̄ homo non sit homo, ita non potest esse quod Deus non sit perfecte bonus.

C A P. CXI.

Quod creatura possit deficere a sua bonitate.

IN creaturis autem considerandum est, qualiter possit esse bonitatis defectus. Manifestum est autē quod duobus modis aliqua bonitas inseparabiliter inest creaturæ. Vno modo ex hoc, quod ipsa bonitas est de essentia eius: alio modo ex hoc, quod est determinata ad unū. Primo ergo modo, in substantijs simplicibus ipsa bonitas quæ est forma, inseparabiliter se habet ad ipsas, cum ipsæ essentialiter sint formæ. Secundo autē modo, bonum quod est esse, amittere nō possunt. Non enim forma est sicut materia quæ se habet ad esse & nō esse, sed forma consequitur esse, & si etiam non sit ipsum esse. Vnde patet quod substantiæ simplices bonum naturæ in qua subsistunt, amittere non possunt, sed immutabiliter se habent in illo. Substantiæ vero cōpositæ, quia non sunt suæ formæ, nec suum esse, bonum naturæ amissibiliter habent, nisi in illis, in quibus potentia materiæ non se habet ad diuersas formas, neque ad esse & non esse, sicut in corporibus cælestibus patet.

C A P. CXII.

Quomodo deficiunt a bonitate secundum suas operationes.

ET quia bonitas creaturæ non solum consideratur secundum qd in sua natura subsistit, sed perfectio bonitatis ipsius est in hoc quod ordinatur ad finem, ad finem autem ordinatur per suam operationem, restat cōsiderare quomodo creaturæ deficiant a sua bonitate secundū suas operationes, quibus ordinantur ad finē. Vbi primo considerandū est, quod de operationibus naturalibus idem est iudicium sicut & de natura, quæ est earum principium. Vnde quorum natura defectū pati non potest, nec in operationibus eorū naturalibus defectus accidere potest: quorum autem natura defectum pati potest, etiam operationes eorū deficere contingit. Vnde in substantijs incorruptilibus siue incorporeis, siue corporeis, nullus defectus naturalis actionis contingere potest. In angelis enim semper virtus naturalis manet potēs ad suas operationes exercendas. Similiter motus corporum cælestiū nūquā exorbitare inuenitur. In corporibus vero inferioribus multi defectus naturalium actionum contingunt propter corruptiones & defectus in naturis eorum accidentes. Ex defectu enim alicuius naturalis principij contingit plantarū sterilitas, in generatione animalium, & aliæ huiusmodi inordinationes.

De duplici principio actionis, & quomodo, aut in quibus potest defectus esse.

Vnt autem quædam actiones, quarum principium non est natura, sed volūtas, cuius obiectum est bonum, & finis quidem principaliter, secundario autem quod est ad finem. Sic igitur se habet operatio voluntaria ad bonum, sicut se habet naturalis operatio ad formam per quam res agit. Sicut igitur defectus naturalium actionum accidere non potest in illis, quæ non patiuntur defectum secundum suas formas, sed solū in corruptibilibus quorum formæ deficere possunt: ita voluntariæ actiones deficere possunt in illis, in quibus voluntas potest a fine deficere. Sicubi autem non potest voluntas a fine deficere, manifestum est, quod ibi defectus voluntariæ actionis esse non potest. Volūtas autem deficere non potest respectu boni, quod est ipsius volentis natura. Quilibet enim res suo modo appetit suum esse perfectum, quod est bonum vniuersaliusque: respectu boni vero exterioris deficere potest bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura est vltimus finis volūtatē ipsius, in hoc defectus voluntariæ actionis contingere non potest: hoc autem solius Dei est. Nam eius bonitas, quæ est vltimus finis rerum, est sua natura. Aliorum autē volentium natura non est vltimus finis voluntatis eorū: vnde potest in eis defectus voluntariæ actionis contingere per hoc, quod voluntas remanet fixa in proprio bono non tendendo vltius in summum bonum, quod est vltimus finis. In omnibus igitur substantijs intellectualibus creatis potest defectus voluntariæ actionis contingere.

C A P. CXIII.

Quid nomine boni, vel mali intelligatur in rebus.

EST igitur hic considerandum, quod sicut nomine boni intelligitur esse perfectum, ita nomine mali nihil aliud intelligitur quàm priuatio esse perfecti. Quia vero priuatio proprie accepta est eius quod natum est, & quando natum est, & quomodo natum est haberi, manifestū est, quod ex hoc aliquid dicitur malum, quod caret perfectione quam debet habere. Vnde homo si visu careat, malum est ei, non autem malū est lapidi, quia non est natus visum habere.

C A P. CXV.

Quod impossibile est esse aliquam naturam malum.

IMPOSSIBILE est autem malum esse aliquam naturam. Nam omnis natura vel est actus, vel potentia, aut cōpositum ex vtroque. Quod autem est actus, perfectio est, & boni obtinet rationem, cum id quod est in potentia, appetat naturaliter esse actū: bonū vero est quod omnia appetunt. Vnde & cōpositum ex actu & potentia, inquantum participat actum, participat bonitatem. Potentia autem inquantum ordinatur ad actū, bonitatem habet, cuius signum est, quod quanto potentia est capacior actus & perfectionis, tanto magis commēdatur. Relinquitur igitur, quod nulla natura secundum se sit malum. Item, vnumquodque secundum hoc complectur, quod sit in actu, nā actus est perfectio rei: nullum autem oppositorum complectur per admissionem alterius, sed magis destruitur, vel minuitur.

atur, & sic neque malum completur per participationē boni. Omnis autem natura completur per hoc quod habet esse in actu. & sic cū esse, bonū sit ab omnibus appetibile, omnis natura completur per participationem boni. nulla igitur natura est malum. Adhuc, quælibet natura appetit conseruationem sui esse, & fugit destructionem quantum potest. Cum igitur bonum sit quod omnia appetunt, malum vero e contrario quod omnia fugiunt, necesse est dicere, quod esse vnamquæque naturam sit bonum secundum se, non esse vero malum. Esse autem malum non est bonum, sed magis non esse malum sub boni comprehenditur ratione. Nulla igitur natura est malum.

C A P. CXVI.

Qualiter bonum & malum sunt differentia entis, & contraria, & genera contrariorum.

CONSIDERANDUM igitur restat quomodo bonum & malum dicantur contraria, & contrariorum genera, & differentia aliquas species, scilicet habitus morales constituentes. Contrariorum enim vtrumque est aliqua natura. Non ens enim non potest esse neque genus, neque differentia, cum genus prædicetur de re in eo quod quid: differentia vero in eo quod quale quid. Sciendum est igitur, quod sicut naturalia consequuntur speciem a forma, ita moralia a fine, qui est voluntatis obiectum, a quo omnia moralia dependēt. Sicut autem in naturalibus vni formæ adiungitur priuatio alterius, puta, formæ ignis priuatio formæ aeris, ita in moralibus vni fini adiungitur priuatio finis alterius. Cum igitur priuatio perfectionis debet sit malum in naturalibus, formam accipere, cui adiungitur priuatio formæ debet, malum est, non propter formam, sed propter priuationem ea adiunctam, sicut igni malum est ligno, & in moralibus etiam inherere fini cui adiungitur priuatio finis debet malum est, non propter finem, sed propter priuationem adiunctam, & sic dicitur actiones morales, quæ ad contrarios fines ordinantur, secundum bonum & malum differunt, & per consequens contrarij habitus differunt bono & malo quasi differentijs existentibus & contrarietatem ad inuicem habentibus, non propter priuationem ex qua dicitur malum, sed propter finem cui priuatio adiungitur. Per hunc etiam modum quidam intelligunt ab Aristotele dictum, quod bonum & malum sunt genera contrariorum, scilicet moralium. Sed si recte attendatur, bonum & malum in genere moralium magis sunt differentia quàm species, vnde melius uideretur dicendum, quod bonum & malum dicuntur genera secundum positionem Pythagoræ, qui omnia reduxit ab bonum & malum sicut ad primā genera, quæ quidem positio habet aliquid veritatis in quantum omnium contrariorum vnum est perfectum, & alterum diminutum, vt patet in albo & nigro, dulci & amaro, & sic de alijs. Semper autem quod perfectum est, pertinet ad rationem boni, quod autem diminutum ad rationem mali.

C A P. CXVII.

Quod nihil potest esse essentialiter malum, vel suum esse, sed est corruptio alicuius boni.

HABITO igitur quod malum est priuatio perfectionis debet, iam manifestum est qualiter malum bonum corrumpit, in quantum scilicet est eius priuatio

tio, sicut & cæcitas dicitur corrumpere visum, quia est ipsa visus priuatio. Nec tamen totum bonum corrumpit, quia supradictum est quod non solum forma est bonum, sed etiam potentia ad formam, quæ quidē potentia est subiectum priuationis sicut & formæ. Vnde oportet quod subiectum mali sit bonum, non quidem quod est oppositum malo, sed quod est potentia ad ipsum. Ex quo etiam patet, quod non quodlibet bonum potest esse subiectum mali, sed solum bonum quod est in potentia respectu alicuius perfectionis, quæ potest priuari: vnde in his quæ solum actus sunt, vel in quibus actus a potentia separari non potest, quantum ad hoc non potest esse malum. Patet etiam ex hoc, quod non potest esse aliquid quod sit essentia liter malum, cum semper oporteat malum in alio subiecto bono fundari, ac per hoc nihil potest esse summe malum, sicut est summe bonum, quod est essentia liter bonum. Secundum idem etiam patet, quod malum non potest esse desideratum, nec aliquid agere nisi virtute boni adiuncti, desiderabile enim est perfectio & finis: principium autē actionis est forma. Quia vero vni perfectioni, vel formæ adiungitur priuatio alterius perfectionis, aut formæ, contingit per accidens quod priuatio, seu malum desideratur, & est alicuius actionis principium, non in quantum est malum, sed propter bonum adiunctum, sicut musicus ædificat non in quantum musicus, sed in quantum domificator. Ex quo etiam patet, quod impossibile est malum esse primum principium, eo quod principium per accidens est posterius eo quod est per se.

C A P. CXVIII.

Quod malum fundatur in bono sicut in subiecto.

Si quis autem contra prædicta obijcere velit, quod bonum non potest esse subiectum mali, eo quod vnum oppositorum non sit subiectum alterius, nec vquam in alijs oppositis inuenitur quod sint simul, considerare debet quod alia opposita sunt alicuius generis determinati, bonum autem & malum communia. Nam omne ens, in quantum huiusmodi, bonum est: omnis autem priuatio in quantum talis, est mala. Vnde sicut subiectum priuationis oportet esse ens, ita & bonum, non autem subiectum priuationis oportet esse album, aut dulce, aut videns, quia hæc non dicuntur de ente in quantum huiusmodi, & ideo nigrum non est in albo, nec cæcitas in vidente, sed malum est in bono, sicut & cæcitas est in subiecto visus, sed quod subiectum visus non dicatur videns, hoc est quia videns non est commune omni enti.

C A P. CXIX.

De duplici genere mali.

Quia igitur malum est priuatio & defectus: defectus autem, vt ex dictis patet, potest contingere in re aliqua non solum secundum quod in natura sua consideratur, sed etiam secundum quod per actionem ordinatur ad finem, consequens est vt malum utroque modo dicatur, scilicet secundum defectum in ipse re, prout cæcitas est quoddam malum animalis, & secundum defectum in actione, prout claudicatio significat actionem cum defectu. Malum igitur actio nis ad aliquem finem ordinatæ ad quem non debito modo se habet, peccatum dicitur tam in voluntarijs, quam in naturalibus. Peccat enim medicus in actio-

ne sua, dum non operatur conuenienter ad sanitatem: & natura etiam peccat in sua operatione, dum debitam dispositionem & formam rem generatam non producit, sicut cum accidunt monstra in natura.

C A P. CXX.

De triplici genere actionis, & de malo culpa.

Et sciendum quod aliquando est actio in potestate agentis, vt sunt omnes voluntariæ actiones. Voluntariam autem actionem dico, cuius principium est in agente sciente ea in quibus actio consistit. Aliquando vero actiones non sunt voluntariæ, viuismodi sunt actiones violente, quarum principium est extra vt actiones naturales, vel quæ per ignorantiam aguntur, quia non procedunt a principio cognitiuo. Si igitur in actionibus non voluntarijs ordinatis ad finem defectus accidat, peccatum tantum dicitur. Si autem in voluntarijs, dicitur non solum peccatum, sed culpa, eo quod agens voluntarium cum sit dominus suæ actionis, vituperio dignus est, & pœna. Si quæ vero actiones sunt mistæ, habentes scilicet aliquid de uoluntario, & aliquid de inuoluntario, tanto ibi minoratur culpa, quanto plus de inuoluntario admiscetur. Quia uero naturalis actio naturam rei consequitur, manifestum est quod in rebus incorruptibilibus, quarum natura transmutari non potest, naturalis actionis peccatum accidere non potest. Voluntas autem intellectualis creaturæ defectum pati potest in uoluntaria actione, ut supra ostensum est. Vnde relinquitur quod licet carere malo naturæ omnibus incorruptibilibus sit commune, carere tamen ex necessitate suæ naturæ malo culpa, cuius sola rationalis natura est capax, solius Dei proprium inuenitur.

C A P. CXXI.

Quod aliquod malum habet rationem pœnæ, & non culpa.

Sicut autem defectus actionis voluntariæ constituit rationem peccati & culpæ, ita defectus cuiuslibet boni pro culpa illatus contra uoluntatem eius cui infertur, pœnæ obtinet rationem. Pœna enim infertur ut medicina culpæ, & vt ordinatiua eius. Vt medicina quidem, in quantum homo propter pœnam retrahitur a culpa, dum ne patiat quod est suæ contrarium uoluntati, dimittit agere inordinatam actionem, quæ suæ foret placita uoluntati. Est etiam ordinatiua ipsius, quia per culpam homo transgreditur metas ordinis naturalis, plus suæ uoluntati tribuens, quam oportet. Vnde ad ordinem iustitiæ fit reductio per pœnam, per quam subtrahitur aliquid uoluntati. Vnde patet, quod conueniens pœna pro culpa non redditur, nisi plus contrarietur uoluntati pœna quam placeat culpa.

C A P. CXXII.

Quod non eodem modo omnis pœna contrariatur uoluntati.

Non eodem autem modo omnis pœna est contrariatur uoluntati. Quædam enim pœna est contra id quod homo actu uult, & hæc pœna maxime sentitur: quædam uero non contrariatur uoluntati in actu, sed in habitu, sicut cum aliquis priuatur re aliqua, puta, filio, vel possessione eo ignorante. Vnde per hoc non agitur

agitur actu aliquid contra eius uoluntatem: esset autem contrarium uoluntati si sciret. Quandoque uero pœna contrariatur uoluntati secundum naturam ipsius potentie: uoluntas enim naturaliter ordinatur ad bonum. Vnde si aliquis priuatur uirtute, quandoque quidem non est contra actuale uoluntatem eius, quia uirtutem forte contemnit: neque contra habitualem, quia forte est dispositus secundum habitum ad uolendum contraria uirtuti, est tamen contra naturalem reuerentiam uoluntatis, qua homo naturaliter appetit uirtutem. Ex quo etiam patet, quod gradus pœnarum dupliciter mensurari possunt. Vno modo, secundum quantitatem boni, quod per pœnam priuatur. Alio modo, secundum quod magis, vel minus est contrarium uoluntati. Est enim magis contrarium uoluntati maiori bono priuari, quam priuari minori.

C A P. CXXIII.

Quod omnia reguntur diuina prouidentia.

Ex prædictis autem manifestum esse potest, quod omnia diuina prouidentia gubernantur. Quæcunque enim ordinantur ad finem alicuius agentis, ab illo agente diriguntur in finem, sicut omnes qui sunt in exercitu, ordinantur ad finem ducis, qui est uictoria, & ab eo diriguntur in finem. Supra autē ostensum est, quod omnia suis actibus tendunt in finem diuinæ bonitatis. Ab ipso igitur Deo, cuius hic finis proprius est, omnia diriguntur in finem: hoc autem est prouidentia alicuius regi & gubernari. omnia igitur diuina prouidentia reguntur. Adhuc, eam quæ deficere possunt, & non semper eodem modo se habent, ordinari inueniuntur ab his quæ semper eodem modo se habent, sicut omnes motus corporum inferiorum, qui defectibiles sunt, ordinem habent secundum inuariabilem motum celestis corporis: omnes uero creaturæ mutabiles & defectibiles sunt. Nam in creaturis intellectualibus, quantum ex eorum natura est, defectum uoluntariæ actionis inueniri potest. Creaturæ uero alia motum participant vel secundum generationem & corruptionem, vel secundum locum tantum: solus autem Deus est, in quem nullus defectus cadere potest. relinquitur igitur quod omnia alia ordinantur ab ipso. Item, ea quæ sunt per participationem, reductur in id quod est per essentiam, sicut in causam. Omnia enim ignita suæ ignitionis ignem causam habent aliquo modo. Cum igitur solus Deus per essentiam sit bonus, cætera uero omnia per quandam participationem complementum obtineant bonitatis, necesse est quod omnia ad complementum bonitatis producantur a Deo: hoc autem est regi & gubernari. Secundum hoc enim aliqua gubernantur, vel reguntur quod in ordine boni statuuntur. Omnia ergo gubernantur & reguntur a Deo.

C A P. CXXIII.

Quod Deus per superiores creaturas regit inferiores.

Secundum hoc autem apparet, quod inferiores creaturæ a Deo per superiores reguntur. Secundum hoc enim aliqua creaturæ superiores dicuntur, quod in bonitate perfectiores existunt: ordinem autem boni creaturæ consequuntur a Deo in quantum reguntur ab ipso. sic igitur superiores creaturæ plus participat de ordine gubernationis diuinæ, quam inferiores. Quod autem magis participat quantumcumque perfectio-

nem, comparatur ad id quod minus ipsam participat, sicut actus ad potentiam, & agens ad patiens. Superiores igitur creaturæ comparantur ad inferiores in ordine diuinæ prouidentia, sicut agens ad patiens. Per superiores igitur creaturæ inferiores gubernantur. Itē, ad diuinam bonitatem pertinet, quod suam similitudinem communicet creaturis. Sic enim propter suam bonitatem Deus omnia dicitur fecisse, vt ex supradictis patet: ad perfectionem autem diuinæ bonitatis pertinet & quod in se bonus sit, & quod alia ad bonitatem reducat. utrumque igitur creaturæ communicat, & quod in se bona sit, & quod una aliam ad bonum inducat. Sic igitur per quasdam creaturas, alias ad bonum inducit: has autem oportet esse superiores creaturas. Nam quod participat ab aliquo agente similitudinem formæ & actionis, perfectius est eo quod participat similitudinem formæ, & non actionis, sicut luna perfectius recipit lumen a sole, quæ non solum fit lucida, sed etiam illuminat, quæ corpora opaca, quæ illuminantur tantum, & non illuminant. Deus igitur per creaturas superiores inferiores gubernat. Adhuc bonum multorum melius est, quam bonum unius tantum, & per consequens est magis diuinæ bonitatis presentatiuum, quæ est bonum totius uniuersi. Si autem creatura superior quæ abundantiore bonitate a Deo participat, non cooperaretur ad bonum inferiorum creaturarum, illa abundantia bonitatis esset uniuersum: per hoc autem fit communis multorum, quod ad bonum multorum cooperatur, pertinet igitur hoc ad diuinam bonitatem, vt Deus per superiores creaturas inferiores regat.

C A P. CXXV.

Quod inferiores substantiæ intellectuales reguntur per superiores.

Quia igitur intellectuales creaturæ cæteris creaturis sunt superiores, vt ex præmissis patet, manifestum est, quod per creaturas intellectuales omnes alia creaturæ gubernantur a Deo. Item, cum inter ipsas creaturas intellectuales quædam alijs sint superiores, per superiores inferiores reguntur a Deo, vnde fit vt homines, qui infimum locum secundum naturæ ordinem in substantijs intellectualibus tenent, gubernantur per superiores spiritus, qui ex eo quod diuina hominibus nuntiant, angeli uocantur, id est, nuntij. Ipsorum etiam angelorum inferiores per superiores reguntur, secundum quod in ipsis diuersæ hierarchiæ, id est, sacri principatus, & in singulis hierarchijs diuersi ordines distinguuntur.

C A P. CXXVI.

De gradu & ordine angelorum.

Et quia omnis substantiæ intellectualis operatio, in quantum huiusmodi, ab intellectu procedit, oportet quod secundum diuersum intelligentiæ modum diuersitas operationis, & prælationis, & ordinis in substantijs intellectualibus inueniatur. Intellectus autem quanto est sublimior, seu dignior, tanto magis in altiori & uniuersaliori causa rationes effectuum considerare potest. Superius etiam dictum est, quod superior intellectus species intelligibiles uniuersaliores habet. Primus igitur intelligendi modus substantijs intellectualibus conueniens est, vt in ipsa prima causa, scilicet Deo, effectuum rationes participant, & per consequens

sequens suorum operum, cum per eas Deus inferiores effectus dispensat, & hoc est proprium primo hierarchiæ, quæ in tres ordines diuiditur, secundum tria quæ in qualibet operatiua arte considerantur, quorum primum est finis, ex quo rationes operum sumuntur: secundum est rationes operum in mente artificis existentes: tertium est applicationes operum ad effectus. Primi ergo ordinis est in ipso summo bono, prout est vltimus finis rerum de effectibus edoceri, vnde ab ardore amoris Seraphim dicuntur quasi ardentes, vel incandescentes. Amoris enim obiectum est bonum. Secundi vero ordinis est effectus Dei in ipsis rationibus intelligibilibus cõtemplari, prout sunt in Deo, unde Cherubim dicuntur a plenitudine scientiæ. Tertij vero ordinis est considerare in ipso Deo, quomodo a creaturis participetur rationibus intelligibilibus ad effectus applicatis, vnde ab habendo in se Deum insidentem, throni sunt dicti. Secundus autem intelligendi modus est rationes effectuum prout sunt in causis vniuersalibus considerare, & hoc est proprium secundæ hierarchiæ, quæ etiam in tres ordines diuiditur secundum tria, quæ ad vniuersales causas & maxime secundum intellectum agentes pertinent, quorum primum est præordinare quæ agenda sunt, vnde in artificibus supremæ artes præceptiua sunt, quæ architectonicæ vocantur: & ex hoc primus ordo hierarchiæ huius dicitur denominationes. Domini enim est percipere & præordinare. Secundum vero quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid primo mouens ad opus quasi principatum executionis habens, & ex hoc secundus ordo huius hierarchiæ principatus vocatur, secundum Gregorium, vel virtutes secundum Dionysium, vt virtutes intelligantur ex eo quod primo operari maxime est virtuosum. Tertium autem quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid impedimenta executionis remouens: vnde tertius ordo huius hierarchiæ est potestatum, quarum officium est omne quod possit obuiare executioni diuini imperij coercere, unde & dæmones arcere dicuntur. Tertius vero modus intelligendi est rationes effectuum in ipsis effectibus considerare, & hoc est proprium tertiarum hierarchiæ, quæ immediate nobis perficitur, qui ex effectibus cognitione de ipsis effectibus accipimus: & hæc etiam tres ordines habet, quorum infimus angeli dicuntur, ex eo quod hominibus nuntiant ea quæ ad eorum gubernationem pertinent, unde & hominum custodes dicuntur. Supra hunc autem est ordo archangelorum, per quem hominibus ea quæ sunt supra rationem nuntiantur, sicut mysteria fidei. Supremus autem huius hierarchiæ ordo secundum Gregorium virtutes dicuntur, ex eo quod ea quæ sunt supra naturam operantur, in argumentum eorum quæ nobis supra rationem nuntiantur: vnde ad virtutes pertinere dicitur miracula facere. Secundum Dionysium vero supremus ordo huius hierarchiæ principatus dicitur, vt principes intelligamus, qui singulis gentibus præsent, angelos qui singulis hominibus: archangelos, qui singularibus hominibus ea quæ sunt ad communem salutem pertinentia denuntiant. Et quia inferior potentia in virtute superioris agit, inferior ordo ea quæ sunt superioris exercet in quantum agit eius virtute: superiores vero ea quæ sunt inferiorum propria excellentius habent. Vnde omnia sunt in eis quodammodo communia, tamen propria nomina sortiuntur ex his quæ vnicuique secundum se conueniunt. Infimus autem ordo commune nomen sibi retinuit quasi in virtute omnium agens,

Et quia superioris est in inferiorem agere: actio uero intellectualis est instruere, vel docere, superiores angelum in quantum inferiores instruunt, dicuntur eos purgare, illuminare, & perficere. Purgare quidem, in quantum nescientiam remouent illuminare vero, in quantum suo lumine inferiorum intellectus confortat ad aliquid altius capiendum: perficere vero, in quantum eos ad superioris scientiæ perfectionem perducunt. Nam hæc tria ad assumptionem scientiæ pertinent, vt Dionysius dicit. Nec tamen per hoc remouetur, quin omnes angeli, etiam infimi, diuinam essentiam videant. Licet enim vnusquisque beatorum spirituum Deum per essentiam videat, vnus tamen alio perfectius eum uidet, vt ex superioribus potest patere. Quanto autem aliqua causa perfectius cognoscitur, tanto plures effectus eius cognoscuntur in ea. De effectibus igitur diuinis, quos superiores angeli cognoscunt in Deo præ alijs inferiores instruunt, non autem de essentia diuina, quam immediate uident omnes.

C A P. CXXVII.

Quod per superiora corpora inferiora, non autem intellectus humanus, disponuntur.

Sicut igitur intellectualium substantiarum una per se diuinitus gubernatur, inferior scilicet per superioriora: ita etiam inferiora corpora per superioriora diuinitus disponuntur. Vnde omnis motus inferiorum a motibus corporum celestium causatur, & ex uirtute celestium corporum hæc inferiora formas & species consequuntur, sicut & rationes rerum intelligibiles ad inferiores spiritus per superiores deueniunt. Cum autem intellectualis substantia in ordine rerum omnibus corporibus præferatur, non est conueniens secundum prædictum prouidentiam ordinem, ut per aliquam corporalem substantiam intellectualis quæcunque substantia regatur a Deo. Cum igitur anima humana sit intellectualis substantia, impossibile est secundum quod est intelligens & uolens, secundum motus corporum celestium disponatur. Neque igitur in intellectum humanum, neque in uoluntatem corpora celestia directe agere possunt, uel imprimere. Item, nullum corpus agit nisi per motum. omne igitur quod ab aliquo corpore patitur, mouetur ab eo: animam autem humanam secundum intellectuam partem, in qua est uoluntas, impossibile est motu corporali moueri, cum intellectus non sit actus alicuius organi corporalis. Impossibile igitur est, quod anima humana secundum intellectum, aut uoluntatem a corporibus celestibus aliquid patiat. Adhuc, ea quæ ex impressione corporum celestium in istis inferioribus proueniunt, naturalia sunt. Si igitur operationes intellectus & uoluntatis ex impressione celestium prouenirent, ex naturali instinctu procederent, & sic homo non differret in suis actibus ab alijs animalibus quæ naturali instinctu mouentur ad suas actiones, & periret liberum arbitrium, & consilium, & electio, & omnia huiusmodi quæ homo præ cæteris animalibus habet.

C A P. CXXVIII.

Quomodo intellectus humanus perficitur mediante potentij sensitij, & sic indirecte subditur corporibus celestibus.

Est autem considerandum, quod intellectus humanus a potentij sensitij accipit suam cognitionis originem

originem: vnde perturbata phantastica & imaginatiua, vel memoratiua parte animæ, perturbatur cognitio intellectus, & prædictis potentij bene se habentibus conuenientior sit acceptio intellectus. Similiter etiam immutatio appetitus sensitij aliquid operatur ad mutationem uoluntatis, quæ est appetitus rationis ex ea parte, qua bonum apprehensum est obiectum uoluntatis. Ex eo enim quod diuersimode dispositi sumus secundum concupiscentiam, iram, & timorem, & alias passiones, diuersimode nobis aliquid bonum, vel malum uidetur. Oes autem potentie sensitivæ partem siue sint apprehensivæ, seu appetitivæ, quarundam corporaliu partiu actus sunt, quibus imutatis, necesse est per accidens ipsas quoque potentias immutari. Quia igitur immutatio inferiorum corporum subiacet motui cæli, eidem etiam motui potentiarum sensitiuarum operationes, licet per accidens, subditur, & sic indirecte motus cælestis aliquid operatur ad actum intellectus & uoluntatis humanæ, in quantum scilicet per passiones uoluntas ad aliquid inclinatur. Sed quia uoluntas passionibus non subditur, vt earum impetum ex necessitate sequatur, sed magis in potestate sua habet reprimere passiones per iudicium rationis, consequens est vt nec etiam impressionibus corporum celestium uoluntas humana subdat, sed liberum iudicium habet eas sequi, & resistere eum uidebitur expedire, quod tantum sapientiu est. Sequi uero passiones corporales & inclinationes est multorum, qui. s. sapientia, & uirtute carent.

C A P. CXXIX.

Quod solus Deus mouet uoluntatem hominis, non res creata.

Cum autem omne mutabile, & multiforme, in ualiquod primum immobile & unum reducat, sicut in causam, hominis autem intellectus & uoluntas mutabilis & multiformis appareat, necesse est quod in aliquam superiorem causam immobilem & uniformem reducantur: & quia non reducuntur sicut in causam in corpora celestia, ut ostensum est, oportet eas reducere in causas altiores. Aliter autem se habet circa intellectum & uoluntatem, nam actus intellectus est secundum quod res intellectæ sunt in intellectu: actus autem uoluntatis attenditur secundum inclinationem uoluntatis ad res uolitas. Intellectus igitur natus est perfici ab aliquo exteriori, quod comparatur ad ipsum sicut actus ad potentiam: vnde homo ad actum intellectus adiuuari potest a quolibet exteriori, quod est magis perfectum secundum esse intelligibile, non solum a Deo, sed etiam ab angelo, & etiam ab homine magis instructo, aliter tamen & aliter. Homo enim adiuuatur ab homine ad intelligendum per hoc, quod vnus eorum alteri proponit intelligibile, quod non considerabat, non autem ita quod lumen intellectus vnus hominis ab altero homine perficiatur, quia utrumque lumen naturale est vnus speciei. Sed quia lumen naturale angeli est secundum naturam sublimius naturali lumine hominis, homo ab angelo potest iuari ad intelligendum non solum ex parte obiecti, quod ei ab angelo proponitur, sed etiam ex parte luminis, quod per lumen angeli confortatur. Non tamen lumen naturale hominis ab angelo est, cum natura rationalis animæ, quæ per creationem esse accepit, non nisi a Deo instituta sit. Deus autem ad intelligendum hominem iuat non solum ex parte obiecti, quod homini pro-

ponitur a Deo, vel per additionem luminis, sed etiam per hoc, quod lumen naturale hominis, quo intellectualis est, a Deo est, & per hoc etiam quod cum ipse sit ueritas prima, a qua omnis alia ueritas certitudine habet, sicut secundæ propositiones a primis in scientijs demonstratiuis, nihil intellectui certum fieri potest, nisi uirtute diuina: sicut nec conclusiones fiunt certæ in scientijs, nisi secundum uirtutem primorum principiorum. Sed cum actus uoluntatis sit inclinatio quedam ab inferiori ad exterior procedens, & comparatur inclinationibus naturalibus, sicut inclinationes naturales rebus naturalibus solum insunt a causa suæ naturæ, ita actus uoluntatis a solo Deo est, qui solus causa est naturæ rationalis uoluntatem habentis. Vnde patet quod non est contra arbitrij libertatem, si Deus uoluntatem hominis mouet, sicut non est contra naturam, quod Deus in rebus naturalibus operatur, sed tam inclinatio naturalis quam uoluntaria a Deo est, utraque proueniens secundum conditionem rei, cuius est. Sic enim Deus res mouet, secundum quod competit earum naturæ. Patet igitur ex prædictis, quod in corpus humanum, & uirtutes ei corporeas imprimere possunt corpora celestia, sicut & in alia corpora, non autem in intellectum, sed hoc potest creatura intellectualis. In uoluntatem autem solus Deus imprimere potest.

C A P. CXXX.

Quod Deus omnia gubernat, & quædam mouet mediante causis secundis.

Quia uero causa secundæ non agunt nisi uirtute primæ causæ, sicut instrumenta agunt per directionem artis, necesse est quod omnia alia agentia, per quæ Deus ordinem suæ gubernationis adimplet, uirtute ipsius Dei agant. Agere igitur cuiuslibet ipsorum a Deo causatur, sicut & motus mobilis a motione mouentis: mouens autem & motum oportet simul esse. Oportet igitur quod Deus cuiuslibet agentis ad sit interius quasi in ipso agens, dum ipsum ad agendum mouet. Adhuc, non solum agere agentium secundorum causatur a Deo, sed ipsum eorum esse, sicut in superioribus ostensum est. Non autem sic intelligendum est, quod esse rerum causetur a Deo, sicut esse domus causatur ab ædificatore, quo remoto adhuc remanet esse domus. Ædicator enim non causat esse domus, nisi in quantum mouet ad esse domus, quæ quidem motio est factio domus, vnde directe est causa fieri ipsius domus, quod quidem cessat ædificatore remoto. Deus autem est per se causa directe ipsius esse, quasi esse communicans omnibus rebus: sicut sol communicat lumen aeri, & alijs quæ ab ipso illuminatur. Et sicut ad conseruationem luminis in aere requiritur perseverans illuminatio solis, ita ad hoc quod res conseruentur in esse, requiritur quod Deus esse incessanter tribuat rebus, & sic omnia non solum in quantum esse incipiunt, sed etiam in quantum in esse conseruantur, comparantur ad Deum sicut factum ad faciens: faciens autem & factum oportet esse simul, sicut mouens & motum. Oportet igitur Deum adesse omnibus rebus in quantum esse habent: esse autem est id quod rebus omnibus intimius adest, igitur oportet Deum in omnibus esse. Item, quicumque exequitur suam prouidentiam ordinem per aliquas medias causas, necesse est quod effectus illarum mediarum causarum cognoscat & ordinet, alioquin extra ordinem suæ

Opusc. S. Tho. Aquin. D prouidentia

providentiæ caderent: & tanto perfectior est providētia gubernantis, quāto eius cognitio & ordinatio magis descendit ad singularia, quia si aliquid singulariū a cognitione gubernantis subtrahitur, determinatio ipsius singularis eius providentiam diffugiet. Ostensum est autem supra, quod necesse est omnia diuinæ providentiæ subdi: & manifestum est quod diuina providētia perfectissima est, quia quicquid de Deo dicitur, secundum maximum conuenit ei. Oportet igitur quod ordinatio providentiæ ipsius se extendat vique ad minimos effectus.

C A P. CXXXI.

Quod Deus omnia disponit immediate, nec dimittit suam sapientiam.

Secundum hoc igitur patet, quod licet rerum gubernatio fiat a Deo mediantibus causis secundis, quantum pertinet ad providentiæ executionem, tamen ipsa dispositio, seu ordinatio diuinæ providentiæ immediate se extendit ad omnia. Nō enim sic prima & vltima ordinat, vt vltima & singularia alijs disponēda committat: hoc enim apud homines agitur propter debilitatem cognitionis ipsorum, quæ non potest simul uacare pluribus: vnde superiores gubernatores disponunt de magnis, & minima alijs committunt disponēda, sed Deus simul multa potest cognoscere, vt supra ostensum est: vnde non retrahitur ab ordinatione maximorum per hoc, quod dispensat minima.

C A P. CXXXII.

Rationes quæ videntur ostendere, quod Deus non habet providentiam de particularibus.

Posset tamen alicui videri, quod singularia non disponantur a Deo. Nullus enim per suam providentiam disponit, nisi quæ cognoscit: Deo autem cognitio singularium videri potest deesse ex hoc, quod singularia non intellectu, sed sensu cognoscuntur. In Deo autem qui omnino incorporeus est, nō potest esse sensitiva, sed solum intellectiva cognitio. Potest igitur alicui videri ex hoc quod singularia a diuina providentia non ordinantur. Item, cum singularia sint infinita: infinitorum autem nō possit esse cognitio (infinitum enim vt sic est ignotum) videtur quod singularia diuinam cognitionem & providentiam effugiant. Adhuc, singularium multa contingentia sunt: horum autem non potest esse certa scientia. Cum igitur scientia Dei oporteat esse certissimā, videtur quod singularia non cognoscantur, nec disponantur a Deo. Præterea, singularia non omnia simul sunt, quia quibusdam succedētib; alia corrumpuntur: eorum autem quæ non sunt, non potest esse scientia. Si igitur singularium Deus scientiam habeat, sequitur quod quædam scire incipiat, & desinat, ex quo sequitur eum esse mutabilem. Non igitur videtur singulariū cognitor & dispositio esse.

C A P. CXXXIII.

Solutio prædictarum rationum.

Sed hæc facile solvantur, si quis rei veritatem consideret. Cum enim Deus seipsum perfecte cognoscat, oportet quod cognoscat omne quod in ipso est quocūque modo. Cum autem ab eo sit omnis essentia & virtus entis creati: quod autem est ab aliquo uirtute in

ipso est, necesse est quod seipsum cognoscens cognoscat essentiam entis creati, & quicquid in eo uirtute est, etiā sic cognoscat oia singularia, quæ uirtute sunt in ipso, & in alijs suis causis, nec est simile de cognitione intellectus diuini & nostri, ut prima ratio procedebat: nam intellectus noster cognitionem de rebus accipit per species abstractas, quæ sunt similitudines formarum, & non materia, nec materialium dispositionū, quæ sunt indiuiduationis principia. Vnde intellectus noster singularia cognoscere non potest, sed solum uniuersalia: intellectus autē diuinus cognoscit res per essentiam suam, in qua sicut in primo principio uirtute continentur non solum forma, sed etiam materia:

& ideo non solum uniuersalium, sed etiam singulariū cognitor est. Similiter etiam non est inconueniens Deū infinita cognoscere, quāuis intellectus noster in finita cognoscere non possit. Intellectus enim noster non potest simul actu plura cōsiderare, & sic si infinita cognosceret considerando ea, oporteret quod numeraret infinita unum post vnum, quod est contra rationē infiniti: sed uirtute & potentia intellectus noster infinita cognoscere potest, puta, omnes species numerorum, vel proportionum, in quantum habet sufficiens principium ad omnia cognoscenda. Deus autē multa simul cognoscere potest, ut supra ostensum est, & id quod omnia cognoscit, scilicet sua essentia, sufficiens est principium omnia cognoscendi non solum quæ sunt, sed quæ esse possunt. Sic igitur intellectus noster potentia & uirtute cognoscit infinita, quorum cognitionis principium habet, ita Deus omnia in finita actu cōsiderat. Manifestum est etiam, quod licet singularia, corporalia, & temporalia non simul sint, tamen simul eorum Deus cognitionem habet. Cognoscit enim ea secundum modum sui esse, quod est æternum, & sine successione. Sicut igitur materialia immaterialiter, & multa per vnum cognoscit, sic & quæ non simul sunt, vno intuitu conspicit: & sic non oportet quod eius cognitioni aliquid addatur, uel subtrahatur, per hoc quod singularia cognoscit. Ex quo etiam manifestum est, quod de contingentibus certam cognitionē habet quia etiā antequam fiant, intuetur ea prout sunt actu in suo esse, & non solum prout sunt futura, & uirtute in suis causis, sicut nos aliqua futura cognoscere possumus. Cōtingentia autem licet prout sunt in suis causis uirtute futura existentia, non sint determinata ad unū, ut de eis certa cognitio haberi possit, tamē prout sunt actu in suo esse, iam sunt determinata ad unū, & potest de eis certa haberi cognitio. Nam Sortem sedere dum sedet, per certitudinem uisionis cognoscere possumus. Et similiter per certitudinem Deus cognoscit omnia, quæcumque per totum discursum tēporis aguntur in suo æterno. Nam æternitas sua præsentia aguntur in suo æterno. Nam æternitas sua præsentia ter totum tēporis decursum attingit, & ultra trāscēdit, ut sic consideremus Deum in sua æternitate fluxū tēporis cognoscere, sicut qui in altitudine speculæ constitutus, totum transitum uiatorum simul intuet.

C A P. CXXXIII.

Quod Deus solus cognoscit singularia futura contingentia.

Manifestum est autem, quod hoc modo futura cōtingentia cognoscere, prout sunt actu in suo esse, quod est certitudinē de ipsis habere, solius Dei proprium est, cui proprie & uere cōpetit æternitas: unde futurorū prænuntiatio certa ponitur esse diuinitatis signum, secundū illud Esaiæ 41. Annuntiate quæ uentura sunt

sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos: sed cognoscere futura in suis causis etiam alijs competere potest. Sed hæc cognitio non est certa, sed coniecturalis magis, nisi circa effectus, qui de necessitate ex suis causis sequuntur. Et per hunc modum medicus pronuntiat infirmitates futuras, & nauta tempestates.

C A P. CXXXV.

Quod Deus omnibus adest per potentiam, essentiam, & præsentiam, & omnia immediate disponit.

Sic igitur nihil impedit, quin Deus etiam singulariū effectuum cognitionem habeat, & eos immediate ordinet per seipsum, licet per causas medias exequat. Sed etiam in ipsa executione quodammodo immediate se habet ad omnes effectus, in quantum omnes causæ mediæ agunt in uirtute causæ primæ, ut quodā modo ipse in omnibus agere videatur, & omnia opera secundarum causarum ei possunt attribui, sicut artifici attribuitur opus instrumenti. Conuenientius, n. dicitur, quod faber facit cultellum, quā martellus. Habet etiam se immediate ad omnes effectus, in quantum ipse est per se causa efficiendi, & omnia ab ipso seruantur in esse: & secundum hos tres immediatos modos dicitur Deus in omnibus esse per essentiam, potentiam, & præsentiam. Per essentiam quidem, in quantum esse cuiuslibet est quædam participatio diuini esse, & sic essentia diuina cuiuslibet existenti adest, in quantum habet esse sicut causa proprio effectui: per potentiam uero, in quantum omnia in uirtute ipsius agunt: per præsentiam uero, in quantum ipse immediate omnia ordinat & disponit.

C A P. CXXXVI.

Quod soli Deo conuenit miracula facere.

Quia igitur totus ordo causarum secundarum, & virtus earum est a Deo, ipse autem non producit suos effectus per necessitatem, sed liberam uoluntatē, ut supra ostensum est, manifestum est, quod præter ordinem causarum secundarum agere potest, sicut quod sanet illos, qui secundum operationem naturæ sanari nō possunt, uel faciat aliqua huiusmodi, quæ non sunt secundum ordinem naturalium causarum, sunt tamē secundum ordinem diuinæ providentiæ, quia hoc ipsum quod aliquando a Deo fiat præter ordinem naturalium causarum a Deo dispositum, est propter aliquem finem. Cum autē aliqua huiusmodi diuinitus sunt præter ordinem causarum secundarum, talia facta miracula dicuntur, quia mirum est cum effectus uidetur, & causa ignoratur. Cum igitur Deus sit causa simpliciter nobis occulta, cū aliquid ab eo sit præter ordinem causarum secundarum nobis notarum, simpliciter miracula dicuntur. Si autem fiat aliquid ab aliqua alia causa occulta huic, uel illi, non est simpliciter miraculū, sed quo ad illum qui causam ignorat. Vnde contingit quod aliquid apparet mirum uni, & non est alijs mirū qui causam cognoscit. Sic autē præter ordinē causarū secundarū operari solius Dei est, qui est huius ordinis institutor, & huic ordini non obligatur. Alia uero omnia huic ordini subduntur, unde miracula facere, solius Dei est, secundum illud Psalmitæ, Qui facit mirabilia magna solus. Cum igitur ab aliqua creatura miracula fieri uidentur, uel non sunt uera miracula, quia fiunt per aliquas uirtutes naturalium rerum, li-

cet nobis occultas, sicut est de miraculis dæmonum, quæ magicis artibus fiunt: uel si sunt uera miracula, impetrantur per aliquem a Deo, ut. f. talia operetur. Quia igitur huiusmodi miracula solū diuinitus fiunt, cōuenienter in argumentū fidei assumuntur, quæ soli Deo innititur. Quod enim aliquid prolatum ab homine autoritate diuina dicatur, nunquā conuenientius ostenditur quā per opera, quæ solus Deus facere potest. Huiusmodi autem miracula, quāuis præter ordinem causarum secundarum fiant, tamen non sunt simpliciter dicenda cōtra naturā, quia hoc ipsum naturalis ordo habet, ut inferiora actionibus superiorum subdantur. Vnde quæ in corporibus inferioribus ex impressione cælestium corporum proueniunt, non dicuntur simpliciter esse contra naturā, licet forte sint quandoque contra naturam particularem huius, uel illius rei, sicut patet de motu aquæ in fluxu & refluxu maris, qui accidit ex lunæ actione. Sic igitur ex ea quæ in creaturis accidit Deo agente, licet videantur esse contra particularem ordinem causarum secundarum, sunt tamen secundum ordinem uniuersalem naturæ. Non igitur miracula sunt contra naturam.

C A P. CXXXVII.

Quod dicantur esse aliqua casualia & fortuita.

Quāuis autem omnia etiam minima diuinitus dispensentur, ut ostensum est, nihil tamen prohibet aliqua accidere a casu & fortuna. Contingit. n. aliquid respectu inferioris causæ esse fortuitum, uel casuale, dum præter eius intentionem aliquid agitur, quod tamē non est fortuitum, uel casuale respectu superioris causæ, præter cuius intentionem non agitur, sicut patet de domino, qui duos seruos ad eundē locum mittit, ita quod unus ignoret de alio, horum concursus casualis est quantum ad utrumque, non autē quantum ad dominum. Sic igitur cum aliqua accidunt præter intentionem causarum secundarum, fortuita sūt, uel casualia habito respectu ad illas causas, & simpliciter casualia dici possunt, quia effectus simpliciter denominantur secundum conditionem proximarum causarum. Si uero habeatur inspectus ad Deum, non sunt fortuita, sed prouisa.

C A P. CXXXVIII.

Vtrum fatum sit aliqua natura, & quid sit.

Ex hoc autem apparet quæ sit ratio fati. Cum enim multi effectus inueniantur casualiter prouenire secundum considerationem secundarum causarum, quidam huiusmodi effectus in nullam superiorē causam ordinantem eos reducere uolunt, quos totaliter negare fatum necesse est. Quidam uero hos effectus, qui uidentur casuales & fortuiti, in superiore causam ordinantem eos reducere uoluerunt, sed corporaliū ordinem non transcendentes attribuerunt ordinationem corporibus primis. f. cælestibus: & hi fatum esse dixerunt uim positionis syderum, ex qua huiusmodi effectus contingere dicebant. Sed quia ostensum est, quod intellectus & uoluntas, quæ sunt propria principia humanorum actuum, proprie corporibus cælestibus non subduntur, non potest dici quod ea quæ casualiter, uel fortuito in rebus humanis accidere uidentur, reducantur in corpora cælestia sicut in causam ordinantem. Fatum autem non uidetur esse nisi in rebus humanis, in quibus est & fortuna. De his Opusc. S. Tho. Aquin. D. 2. epim

enim solent aliqui querere, futura cognoscere volentes, & de his a diuinantibus responderi, consuevit: unde & fatum a fando est appellatum, & ideo sic fatum ponere est alienum a fide. Sed quia non solum res naturales, sed etiam res humana diuinæ prouidentiae subduntur, quæ casualiter in rebus humanis accidere videntur, in ordinationem diuinæ prouidentiae reducere oportet. Et sic necesse est ponere fatum ponentibus diuinæ prouidentiae omnia subiacere. Fatum enim sic acceptum se habet ad diuinam prouidentiam sicut proprius eius effectus. Est enim explicatio diuinæ prouidentiae rebus adhibita, secundum quod Boetius dicit, quod fatum est dispositio, id est, ordinatio immobilis rebus mobilibus inhærens. Sed quia etiam infidelibus quantum possumus, nec nomina de beatis habere communia, ne a non intelligentibus erroris occasio sumi possit, cautius est fidelibus, ut fati nomen reticeant, pro hoc quod fatum conuenientius & cōius sicut primam acceptionem sumitur. Vnde & Augustinus dicit 7. de Ciuitate Dei, quod si quis secundo modo fatum esse credat, sententiam teneat, & linguam corrigat.

CAP. CXXXIX.

Quod non omnia sunt ex necessitate.

Quamuis autem ordo diuinæ prouidentiae rebus adhibitus certus sit, ratione cuius Boetius dicit, quod fatum est dispositio immobilis rebus mobilibus inhærens, non tamen propter hoc sequitur omnia de necessitate accidere. Nam effectus necessarii, vel contingentes dicuntur secundum conditionem proximam causarum. Manifestum est enim, quod si causa prima fuerit necessaria, & causa secunda fuerit contingens, effectus sequitur contingens, sicut prima causa generationis in rebus corporalibus inferioribus est motus caelestis corporis, qui licet ex necessitate proueniat, generatio tamen & corruptio in istis inferioribus prouenit contingenter propter hoc, quod causae inferiores contingentes sunt, & deficere possunt. Ostensum est autem, quod Deus suam prouidentiam ordinem per causas inferiores exequitur. Erunt igitur aliqui effectus diuinæ prouidentiae contingentes secundum conditionem inferiorum causarum.

CAP. CXL.

Quod diuina prouidentia manente multa sunt contingentia:

Nec tamen effectuum contingentia, vel causarum certitudinem diuinæ prouidentiae perturbare potest. Tria enim sunt quae prouidentiae certitudinem praestare videntur. scilicet infallibilitas diuinæ praescientiae, efficacia diuinæ voluntatis, & sapientia diuinæ dispositionis, quae vias sufficientes ad effectum consequendum adinuenit, quorum nullum contingentiae rerum repugnat. Nam scientia Dei infallibilis est etiam contingentium futurorum, in quantum Deus intuetur in suo aeterno futuro, prout sunt actus in suo esse, ut supra expositum est. Voluntas etiam Dei, cum sit vniuersalis rerum causa, non solum est de hoc, quod aliquid fiat, sed ut sic fiat. Hoc igitur ad efficaciam diuinæ voluntatis pertinet, ut non solum fiat quod Deus vult, sed ut hoc modo fiat quomodo illud fieri vult. Vult autem quaedam fieri necessario, & quaedam contingenter, quia utrumque requiritur ad completum esse vniuersi. Ut igitur utroque modo res prouenirent, quibusdam ad aptas necessarias causas, quibusdam vero contingen-

tes, ut sic dum quaedam sunt necessario, quaedam contingentes, diuina voluntas efficaciter impleatur. Manifestum est etiam quod per sapientiam diuinam dispositionis prouidentiae certitudo seruetur, contingentiarum rerum manente. Nam si hoc per prouidentiam hominis fieri potest, ut causae quae deficere potest ab effectu, sic ferat auxilium ut interdum indeficienter sequatur effectus, sicut patet in medico sanante, & in vineae cultore contra sterilitatem vitis adhibendo remedium, multo magis hoc ex sapientia diuinæ dispositionis contingit, ut quis causae contingentes deficere possint quantum est de se ab effectu, in quibusdam adminiculis adhibitis indeficienter sequatur effectus, quod eius contingentiam non tollit. Sic ergo patet quod rerum contingentia diuinæ prouidentiae certitudinem non excludit.

CAP. CXLII.

Quod diuinæ prouidentiae certitudo non excludit mala a rebus.

Eodem etiam modo perspicere potest, quod diuina prouidentia manente, mala in mundo accidere possunt propter defectum causarum secundarum. Videmus enim in causis ordinatis accidere malum in effectu ex defectu causae secundae, qui tamen defectus a causa prima nullo modo causatur, sicut malum claudicationis causatur a curuitate cruris, non autem a virtute animae motiua. Vnde quicquid est in claudicatione de motu, refertur in uirtutem motiuam sicut in causam: quod autem est ibi de obliquitate, non causatur a uirtute motiua, sed a cruris curuitate. Et ideo quicquid malum in rebus accidit, quantum ad hoc quod esse, uel speciem, uel naturam aliquam habet, reducitur in Deum sicut in causam. Non enim potest esse malum nisi in bono, ut ex supradictis patet. Quantum uero ad id quod habet de defectu, reducitur in causam inferiorem defectibilem. Et sic licet Deus sit uniuersalis omnium causa, non tamen est causa malorum in quantum sunt mala, sed quicquid boni eis adiungitur, causatur a Deo.

CAP. CXLII.

Quod non derogat bonitati Dei, quod mala permittat.

Nec tamen hoc diuinæ bonitati repugnat, quod mala esse permittit in rebus ab eo gubernatis. Primo quidem, quia prouidentiae non est naturam gubernatorum perdere, sed saluare. Requirit autem hoc perfectio uniuersi, ut sint quaedam, in quibus malum non possit accidere: quaedam uero quae defectum mali pati possint secundum suam naturam. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, prouidentia diuina non regeretur res secundum earum naturam, quod esset maior defectus quam singulae res defectus qui tollerentur. Secundo, quia bonum unius non potest accidere sine malo alterius, sicut uidemus quod generatio unius non est sine corruptione alterius: & nutrimentum leonis, non est sine occisione alterius animalis: & patientia iusti non est sine persecutione iniusti. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, sequeretur quod multa etiam bona tollerentur. Non igitur pertinet ad diuinam prouidentiam ut malum totaliter excludatur a rebus, sed ut mala quae proueniunt, ad aliquod bonum ordinentur. Tertio, quia ex ipsis malis particularibus commendabiliora redduntur bona, dum eis comparantur, sicut ex obscuritate nigri magis declaratur claritas albi. Et sic per hoc quod permittit mala esse in mundo, diuina bonitas magis declaratur in bonis, & sapientia in ordinatione malorum ad bona.

CAP.

Quod Deus specialiter homini prouidet per gratiam.

Quia igitur diuina prouidentia rebus singulis secū dum earum modum prouidet, creatura autem rationalis per liberum arbitrium est domina sui actus praeter ceteris creaturis, necesse est ut & ei singulari modo prouideatur quantum ad duo. Primo quidem, quantum ad adiumenta operis, quae ei dantur a Deo: secundo, quantum ad ea quae pro suis operibus ei redduntur. Creaturis enim irrationalibus haec solum adiumenta dantur diuinitus ad agendum, quibus naturaliter mouentur ad agendum: creaturis uero rationalibus dantur documenta & praecipua viuendi. Non enim praecipua dari cōpetit, nisi ei qui est dominus sui actus, quamuis etiam creaturis irrationalibus praecipua per quandam similitudinem Deus dare dicatur, secundum illud Psal. 148. Praecipua posuit, & non praeteribit, quod quidem praecipua nihil aliud est, quam dispositio diuinæ prouidentiae mouens res naturales ad proprias actiones. Similiter etiam actiones creaturarum rationalium imputantur eis ad culpam, uel ad laudem, pro eo quod habent dominium sui actus, non solum hominibus ab homine praesidente, sed etiam a Deo, cum homines non solum regantur ab homine, sed etiam a Deo. Cuiuscumque autem regimini aliquis subditur, ab eo sibi imputatur quod laudabiliter, uel culpabiliter agit. Et quia pro bene actis debetur praemium, culpae uero debetur poena, ut supra dictum est, creaturae rationales secundum iustitiam diuinæ prouidentiae & puniuntur pro malis, & praemiuntur pro bonis. In creaturis autem irrationalibus non habet locum poena, nec praemium, sicut nec laudari, nec culpari. Quia uero ultimus finis creaturae rationalis facultatem naturae ipsius excedit, ea uero quae sunt ad finem debent esse fini proportionata secundum rectum prouidentiae ordinem, consequens est ut creaturae rationali etiam adiutoria diuinitus conferantur, non solum quae sunt proportionata naturae, sed etiam quae facultatem naturae excedunt. Vnde supra naturalem facultatem rationis imponitur homini diuinitus lumen gratiae, per quod interius perficitur ad uirtutem & quantum ad cognitionem, dum eleuatur mens hominis per lumen huiusmodi ad cognoscendum ea quae rationem excedunt: & quantum ad actionem & affectionem, dum per lumen huiusmodi effectus hominis supra creatura omnia eleuatur ad Deum diligendum & sperandum in ipso, & ad agendum ea quae talis amor requirit. Huiusmodi autem dona, siue auxilia supernaturaliter homini data, gratuita uocantur duplici ratione. Primo quidem, quia gratis diuinitus dantur. Non, non potest in homine aliquid inueniri, cui cōdigne huiusmodi auxilia debeantur, cum haec facultatem humanae naturae excedant. Secundo uero, quia speciali quodam modo per huiusmodi dona homo efficitur Deo gratus. Cum enim dilectio Dei sit causa bonitatis in rebus non a praesistente bonitate prouocata, sicut est dilectio nostra, necesse est quod quibus aliquos speciales effectus bonitatis largitur, respectu horum speciales ratio dilectionis diuinæ consideretur. Vnde eos maxime & simpliciter diligere dicitur, quibus tales bonitatis effectus largitur, per quos ad ultimum finem ueniant, quod est ipse qui est fons bonitatis.

CAP. CXLIII.

Quod Deus per dona gratuita remittit peccata, quae etiam gratiam interimunt.

Et quia peccata contingunt ex hoc quod actiones deficiunt a recto ordine ad finem: ad finem autem ordinatur homo non solum per naturalia auxilia, sed per gratuita, necesse est quod peccata hominum non solum naturalibus auxilijs, sed etiam gratuitis contrariantur. Contraria autem se inuicem expellunt. Vnde sicut per peccata huiusmodi auxilia gratuita ab homine tolluntur, ita per gratuita dona peccata homini remittuntur: alioquin malitia hominis in peccando plus posset dum remouet gratiam diuinam, quam diuina bonitas ad remouendum peccata per gratiae dona. Item, Deus rebus prouidet secundum earum modum: hic autem est modus mutabilitatis rerum, ut in eis contraria alternari possint, sicut generatio & corruptio in materia corporali, & album & nigrum in corpore colorato. Homo autem est mutabilis secundum uoluntatem quamdiu in hac uita uiuit. Sic igitur diuinitus gratuita dona homini dantur, ut ea possit per peccatum amittere, & sic peccata perpetrare, ut ea per gratuita dona remitti possint. Praeterea, in ijs quae supra naturam aguntur, possibile & impossibile attenditur secundum potentiam diuinam, non secundum potentiam naturalem. Quod enim caecus illuminari possit, uel mortuus resurgere, non est naturalis potentiae, sed diuinæ: dona autem gratuita sunt supra naturalia. Quod igitur ea aliquis consequi possit, ad diuinam potentiam pertinet. Dicere igitur quod aliquis post peccatum gratuita dona consequi non possit, est diuinæ potentiae derogare: gratuita autem dona simul cum peccato esse non possunt, cum per gratuita dona homo ordinetur ad finem, a quo per peccatum auertitur. Dicere igitur peccata remissibilia non esse, diuinæ potentiae contrariatur.

CAP. CXLV.

Quod peccata non sunt irremissibilia.

Si quis autem dicat peccata irremissibilia esse non propter diuinam impotentiam, sed quia hoc habet diuina iustitia, ut qui cadit a gratia, ulterius non reuertatur ad ipsam, hoc patet esse falsum. Non enim hoc habet ordo diuinæ iustitiae, quod quod diu aliquis est in uia, sibi detur quod pertinet ad terminum uiae: immobiliter autem se habere uel in bono, uel in malo pertinet ad terminum uiae. Immobilitas enim & quies est terminus motus. Tota autem praesens uita est status uiae, quod demonstrat mutabilitas hominis & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Non igitur hoc habet diuina iustitia, ut homo post peccatum immobiliter maneat in eo. Adhuc, ex diuinis beneficijs periculum homini non irrogatur, & praecipue ex maximis. Esset autem periculosum homini mutabilem uitam agentem gratiam accipere, si post gratiam peccare posset, & iterum redire ad gratiam non posset, praesertim cum peccata quae gratiam praecedunt, remittantur per gratiam, quae interdum maiora sunt his quae post gratiam suscepta homo committit. Non est igitur dicendum, quod peccata hominis irremissibilia sint siue ante, siue post committantur.

Opusc. S. Tho. Aquin. D. 3. CAP.

Quòd solus Deus potest remittere peccata.

Peccata vero remittere solus Deus potest. Culpa. n. contra aliquem commissa ille solus remittere potest, contra quem committitur. Peccata enim imputantur homini ad culpam non solum ab homine, sed etiam à Deo, ut supra dictum est. Sic autem nunc agimus de peccatis, prout imputantur homini à Deo. Deus igitur solus peccata remittere potest. Adhuc, cum per peccata homo deordinetur ab ultimo fine, remitti non possunt, nisi homo reordinetur in finem: hoc autem fit per gratuita dona, quæ sunt solum à Deo, cum excedant facultatem naturæ. solus igitur Deus potest peccata remittere. Item, peccatum homini imputatur ad culpam, in quantum voluntarium: uoluntatem autem immutare solus Deus potest. solus igitur ipse vere potest remittere peccata.

CAP. CXLVII.

De quibusdam articulis fidei, qui sumuntur penes effectus diuinæ gubernationis.

Hic est igitur secundus Dei effectus, gubernatio rerum, & specialiter creaturarum rationalium, quibus & gratiâ tribuit, & peccata remittit: qui quidem effectus in Symbolo fidei tangitur, & quantum ad hoc quòd omnia in finem diuinæ bonitatis ordinantur per hoc quòd Spiritus sanctus profitemur Deum, nam Deo est proprium ad finem suos subditos ordinare: & quantum ad hoc quòd omnia mouet per hoc quod dicit, Et uiuificantem. Sicut enim motus qui est ab anima in corpus, est uita corporis: ita motus quo uniuersum mouetur à Deo est quasi quædam uita uniuersi. Et quia tota ratio diuinæ gubernationis à bonitate diuina lumitur, quæ Spiritus sancti appropriatur, qui procedit ut amor, conuenienter effectus diuinæ providentiæ circa personam spiritus sancti ponuntur. Quantum autem ad effectum supernaturalis cognitionis, quam per fidem in hominibus Deus facit, dicitur, Sanctam ecclesiam catholicam: nam ecclesia congregatio fidelium est. Quantum uero ad gratiam quâ hominibus communicat deus, Sanctorum communionem. Quantum uero ad remissionem culpæ dicitur, Peccatorum remissionem.

CAP. CXLVIII.

Quòd omnia sunt facta propter hominem.

Cum autem omnia sicut ostensum est, in diuinam bonitatem ordinantur sicut in finem: eorum autem quæ ad hunc finem ordinantur, quædam aliis propinquiora sunt fini, quæ plenius diuinam bonitatem participant, consequens est ut ea quæ sunt inferiora in rebus creatis, quæ minus de bonitate diuina participat, ordinentur quodammodo sicut in fines in entia superiora. In omni enim ordine finium, quæ sunt propinquiora ultimo fini sunt etiam fines eorum quæ sunt magis remota: sicut potio medicinæ est propter purgationem, purgatio autem propter maciem, macies autem propter sanitatem, & sic macies finis est quodammodo purgationis, sicut etiam potionis purgatio: & hoc rationabiliter accidit. Sicut enim in ordine causarum agentium uirtus primi agentis peruenit ad ultimos effectus per medias causas: ita in ordine finium quæ

Funt magis remota a fine, pertingunt ad ultimum finem mediantibus his quæ sunt magis propinqua fini, sicut potio non ordinatur ad sanitatem nisi per purgationem. Vnde & in ordine uniuersi inferiora conueniuntur præcipue ultimo finem, in quantum ordinantur ad superiora. Hoc etiam manifeste apparet ipsum rerum ordinem consideranti. Cum enim ea quæ naturaliter fiunt, sicut nata sunt agi, sic agantur, uidemus autem imperfectiora cedere ad usum nobiliorum, utpote quòd plantæ nutriuntur ex terra, animalia ex plantis, hæc autem ad usum hominis cedunt, consequens est ut inanimata sint propter animata, & plantæ propter animalia, & hæc propter hominem. Cum autem ostensum sit, quòd natura intellectualis sit superior corporali, consequens est ut tota natura corporalis ad intellectualem ordinetur. Inter naturas autem intellectuales, quæ maxime corpori est vicina, est anima rationalis, quæ est hominis forma. Igitur quodammodo propter hominem, in quantum est rationabile animal, tota natura corporalis esse uidetur. Ex consummatione igitur hominis consummatio totius naturæ corporalis quodammodo dependet.

CAP. CXLIX.

Quis est ultimus finis hominis.

Consummatio autem hominis est in adeptione ultimi finis, qui est perfecta beatitudo, siue felicitas, quæ consistit in diuina uisione, ut supra ostensum est. Visionem autem diuinam consequitur immutabilitas intellectus & uoluntatis. Intellectus quidem, quia cum peruentum fuerit ad primam causam, in qua omnia cognosci possunt, inquisitio intellectus cessat. Mobilitas autem uoluntatis cessat, quia adepto fine ultimo, in quo est plenitudo totius bonitatis, nihil est quod desiderandum restet. Ex hoc autem uoluntas mutatur, quia desiderat aliquid quod nondum habet. Manifestum est igitur, quòd ultima consummatio hominis in perfecta quietatione, vel immobilitate consistit & quantum ad intellectum, & quantum ad uoluntatem.

CAP. CL.

Quomodo homo ad æternitatem peruenit, ut ad consummationem.

Ostensum est autem in præmissis, quòd æternitatis ratio ex immobilitate consequitur. Sicut enim ex motu causatur tempus, in quo prius & posterius inuenitur, ita oportet quòd remoto motu cesset prius & posterius, & sic æternitatis ratio relinquatur, quæ est tota simul. In ultima igitur sua consummatione homo æternitatem uitæ consequitur non solum quantum ad hoc quod immortaliter secundum animam uiuat, quod habet anima rationalis ex sua natura, ut supra ostensum est, sed etiam ad hoc quòd ad perfectam immobilitatem perducitur.

CAP. CLI.

Quomodo ad perfectam beatitudinem anima rationalis oportet eam corpori reuniri.

Considerandum est autem, quod non potest esse omnimoda immobilitas uoluntatis, nisi naturale desiderium totaliter

CAP. CLIII.

Quòd anima omnino idem corpus resumet, & non alterius naturæ.

Aliter impleatur. Quæcumque autem nata sunt uniri secundum naturam suam, naturaliter sibi uniri appetunt: unumquodque enim appetit id quod est sibi conueniens secundum suam naturam. Cum igitur anima humana naturaliter corpori uniat, ut supra ostensum est, naturale ei desiderium inest ad corporis unionem. Non poterit igitur esse perfecta quietatio uoluntatis, nisi iterato anima corpori coniungatur, quod est hominem à morte resurgere. Item, finalis perfectio requirit perfectionem primam: prima autem perfectio uniuersuiusque rei est ut sit perfectum in sua natura, finalis uero perfectio consistit in consecutione ultimi finis. Ad hoc igitur quòd anima humana omnimode perfectiatur in fine, necesse est quòd sit perfecta in sua natura, quod non potest esse nisi sit corpori unita. Natura enim animæ est ut sit pars hominis ut forma: nulla autem pars perfecta est in sua natura, nisi sit in suo toto. Requiritur igitur ad ultimum hominis beatitudinem, ut anima rursus corpori uniat. Adhuc, quod est per accidens & contra naturam, non potest esse sempiternum: necesse est autem hoc quòd est animam à corpore separatam esse, per accidens esse, & contra naturam, si hoc per se & naturaliter inest animæ ut corpori uniat. Non igitur anima erit in perpetuum a corpore separata. Cum igitur eius substantia sit incorruptibilis, ut supra ostensum est, relinquatur quòd sit iterato corpori unienda.

CAP. CLII.

Quòd separatio animæ a corpore sit secundum naturam, & quomodo contra naturam.

Videtur autem animam a corpore separari non esse per accidens, sed secundum naturam. Corpus enim hominis ex contrariis compositum est: omne autem huiusmodi naturaliter corruptibile est: corpus igitur humanum est naturaliter corruptibile. Corrupto autem corpore est necesse animam separatam remanere, si anima immortalis est, ut supra ostensum est. Videtur igitur animam à corpore separari esse secundum naturam. Considerandum est ergo quomodo sit secundum naturam, & quomodo contra naturam. Ostensum est enim supra, quòd anima rationalis præter modum aliarum formarum excedit totius corporalis materiæ facultatem, quod eius operatio intellectualis demonstrat, quâ sine corpore habet. Ad hoc igitur quod materia corporalis conuenienter ei aptata fuerit, necesse fuit quòd aliqua dispositio corpori superadderetur, per quam fieret conueniens materia talis formæ. Et sicut hæc forma a solo Deo exit in esse per creationem, ita illa dispositio naturam corpoream excedens, a solo Deo corpori humana attributa fuit, quæ uidelicet ipsum corpus incorruptum conseruaret, ut sic perpetuitati animæ conueniret: & hæc quidem dispositio in corpore hominis mansit, quandiu anima hominis Deo adhæsit. Aversa autem anima hominis per peccatum a Deo, conuenienter & corpus humanum illam supernaturalem dispositionem perdidit, per quam immobiliter animæ subdebat, & sic homo necessitatem moriendi incurrit. Si igitur ad naturam corporis respiciatur, mors naturalis est. Si uero ad naturam animæ & ad dispositionem, quæ propter animam supernaturaliter humano corpori a principio idita fuit, est per accidens, & contra naturam, cum naturale sit animæ corpori esse unitam.

CAP. CLIII.

Quòd resumet idem numero corpus sola Dei uirtute.

EA uero quæ secundum substantiam corrumpuntur, non reiterantur eadem numero secundum operationem naturæ, sed solum secundum speciem. Non enim eadem numero nubes est ex qua pluuia generatur, & quæ iterum ex pluyente aqua, & rursus euaporante generatur. Cum igitur corpus humanum per mortem substantialiter corrumpatur, non potest operatione naturæ idem numero reparari. Cum igitur hoc exigat resurrectionis ratio, ut ostensum est, consequens est quòd resurrectio hominum non fiet per actionem naturæ, ut quidam posuerunt post multorum annorum circula redeuntibus corporibus ad eundem situm, rursus eisdem numero homines redire, sed resurgentium reparatio sola uirtute diuina fiet. Item, manifestum est quod sensus priuati restitui non possunt per operationem naturæ, nec aliquid eorum quæ solè per generationem accipiuntur, eo quod non sit possibile idem numero pluries generari. Si autem aliquid huiusmodi restituatur alicui, puta, oculus erutus, aut manus abscissa, hoc erit uirtute diuina, quæ supra naturæ ordine operatur, ut supra ostensum est. Cum igitur per mortem omnes hominis sensus, & omnia membra depereant, impossibile est hominem mortuum rursus reparari ad uitam nisi operatione diuina. Ex hoc autem quòd resurrectio non ponimus diuina uirtute futuram, de facili uideri potest, quomodo corpus idem numero reparatur. Cum enim supra ostensum sit, quod omnia etiam minima, sub diuina prouidentia continentur, manifestum est quod materia huius humani corporis, quamcunque formam post mortem hominis accipiat, non effugit neque uirtutem, neque cognitionem diuinam: quæ quidem materia eadem numero manet, in quantum intelligitur sub dimensionibus existens, secundum quas hæc materia dici potest, & est indiuiduationis principium. Hac igitur materia eadem manente, & ex ea uirtute diuina corpore reparato humano, necnon & anima rationali quæ cum sit incorruptibilis, eadem manet eidem corpori unita, consequens sit ut homo idem numero reparatur. Nec potest identitas secundum numerum impediri, ut quidam obiciunt per hoc, quòd non sit humanitas eadem numero. Nam humanitas

quæ dicitur forma totius, secundum quosdam nihil est aliud quam forma partis, quæ est anima, quæ quidem dicitur forma corporis secundum quod dat speciem toti, quod si verum est, manifestum est humanitatem eadem numero remanere, cum anima rationalis eadem numero maneat: sed quia humanitas est quæ significat diffinitio hominis, sicut & essentia cuiuslibet rei est quam significat sua diffinitio, diffinitio autem hominis non solum significat formam, sed etiam materiam, cum in diffinitione rerum materialium necesse sit materiam poni, conuenientius secundum alios dicitur, quod in ratione humanitatis & anima, & corpus includatur, aliter tamen quam in diffinitione hominis. Nam in ratione humanitatis includuntur essentialia principia hominis sola cum præcisione aliorum. Cum enim humanitas dicatur, qua homo est homo, manifestum est quod omnia, de quibus non est verum dicere de eis quod homo sit homo, ab humanitate præci duntur. Cum vero homo dicatur, qui humanitatem habet, per hoc vero quod humanitatem habet non excluditur quin alia habeat, puta, albedinè, aut aliquid huiusmodi, hoc nomen, homo, significat sua essentialia principia, non tamen cum præcisione aliorum, licet alia non includantur actu in eius ratione, sed potentia tantum, unde homo significat per modum totius: humanitas vero per modum partis, nec de homine prædicatur. In Sorte vero, aut Platone includitur hæc materia, & hæc forma, ut sicut est ratio hominis ex hoc quod componitur ex anima & corpore, ita si Sortes diffiniretur, ratio eius esset quod esset compositus ex ijs carnibus, & ijs ossibus, & hac anima. Cum igitur humanitas non sit aliqua alia forma præter animam & corpus, sed sit aliquid compositum ex utroque, manifestum est quod eodem corpore reparato, & eadem anima remanente, eadem numero humanitas erit. Neque etiam prædicta identitas secundum numerum impeditur ex hoc quod corporeitas non redeat eadem numero, cum corrupto corpore corrumpatur. Nam si per corporeitatem intelligatur forma substantialis, per quam aliquid in genere substantiæ corporeæ ordinatur, cum non sit vnus nisi una forma substantialis, talis corporeitas non est aliud quam anima. Nam hoc animal per hanc animam non solum est animal, sed animatum corpus, & corpus, & etiam homo aliquid in genere substantiæ existens: alioquin anima adueniret corpori existenti in actu, & sic esset forma accidentatis. Subiectum enim substantialis formæ non est actu hoc aliquid, sed potentia tantum: unde cum accipit formam substantialem, non dicitur tantum generari secundum quid hoc, aut illud, sicut dicitur in formis accidentalibus, sed dicitur simpliciter generari, quasi simpliciter esse accipiens, & sic corporeitas accepta eadem numero manet, rationali anima eadè existente. Si vero corporeitatis nomine forma quædam intelligatur, a qua denominatur corpus, quod ponitur in genere quantitatis, sic est quædam forma accidentalis, cum nihil aliud significet quam trinam dimensionem. Unde licet non eadem numero redeat, identitas subiecti non impeditur, ad quam sufficit unitas essentialium principiorum. Eadem ratio est de omnibus accidentibus, quorum diuersitas identitatem secundum numerum non tollit. Unde cum unio sit quædam relatio, ac per hoc sit accidens, eius diuersitas secundum numerum non tollit identitatem subiecti. Similiter nec diuersitas potentiæ secundum numerum animæ sensitivæ & vegetatiuæ, si tamen cor-

rumpi ponantur. Sunt enim in genere accidentis potentie naturales conuincti existentes, nec a sensu sumitur sensibile secundum quod est differentia constitutiua animalis, sed ab ipsa substantia animæ sensitivæ, quæ in homine est eadem secundum substantiam cum rationali.

C A P. CLV.

Quod non resurgemus ad eundem modum uiuendi.

Quamuis autem homines ijdem numero resurgēt, non tamen eundem modum uiuendi habebunt. Nunc enim corruptibilem uitam habent, tunc uero incorruptibilem. Si enim natura in generatione hominis perpetuū esse intendit, multo magis Deus in hominis reparatione. Qd. n. natura perpetuū esse intendat, habet ex hoc quod a Deo mouetur. Non autem in reparatione hominis resurgentis attenditur perpetuum esse speciei, quia hoc per continuam generationem poterat obtineri. Relinquitur igitur, quod intendatur perpetuum esse individui. Homines igitur resurgētes moriātur, animæ a corporibus separatæ non in perpetuum absque corpore remanebunt: hoc enim est contra naturam animæ, ut supra dictum est. Oportet igitur, ut iterato resurgant, & hoc idem continget si post secundam resurrectionem iterum moriantur. Sic igitur in infinitum mors & uita circulariter circa eundem hominem reiterabuntur, quod uidetur esse uanum. Conuenientius est igitur ut stet in primo, scilicet ut in prima resurrectione homines immortales resurgant. Nec tamen mortalitatis ablatio diuersitatem uel secundum speciem, uel secundum numerum inducet. Mortale enim secundum propriam rationem differentia specifica hominis esse non potest, cum passionem quandam designet: sed ponitur loco differentie hominis, ut per hoc quod dicitur mortale, designetur natura hominis, quod scilicet est ex contrarijs compositus, sicut per hoc quod dicitur rationalis, designatur propria forma eius: res enim materiales non possunt sine materia diffiniti. Non autem aufertur mortalitas per ablationem propriæ materiæ. Non enim resmet anima corpus cæleste, uel aerum, ut supra habitum est, sed corpus humanum ex contrarijs compositum. Incorruptibilitas tamen adueniet ex uirtute diuina, per quam anima supra corpus uique ad hoc dominabitur, quod corrumpi non possit. Tandiu enim res conseruatur in esse, quandiu forma supra materiam dominatur.

C A P. CLVI.

Quod post resurrectionem usus cibi, & generationis cessabunt.

Quia uero subtracto sine remoueri oportet ea quæ sunt ad finem, oportet quod remota mortalitate a resurgentibus, etiam ea subtrahantur quæ ad statum uitæ mortalis ordinantur. Huiusmodi autem sunt cibi & potus, qui ad hoc sunt necessarii, ut mortalis uita sustentetur, dum id quod per calorem naturalem resoluitur, per cibos restauratur. Non igitur post resurrectionem erit usus cibi, uel potus. Similiter etiam nec uestimentorum, cum uestimenta ad hoc homini necessaria sint, ne corpus ab exterioribus corrumpatur per calorem, uel frigus. Similiter etiā necesse est uenerorum usum cessare, cum ad generationem animalium ord inetur

ordinetur: generatio autem mortali uitæ deseruit, ut quod secundum indiuiduum conseruari non potest, conseruetur saltem in specie. Cum igitur homines ijde numero in perpetuum conseruabuntur, generatio in eis locum non habebit, unde nec uenerorum usus. Rursus, cum semen sit superfluum alimenti, cessante usu ciborum necesse est etiam ut uenerorum usus cesset. Non autem potest conuenienter dici, quod propter solam delectationem remaneat usus cibi, & potus, & uenerorum. Nihil enim inordinatum in illo finali statu erit: quia tunc omnia suo modo perfectam consummationem accipient. Inordinatio autem perfectioni opponitur: & cum reparatio hominum per resurrectionem sit immediate a Deo, non poterit in illo statu aliqua inordinatio esse: quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt, ut dicitur Rom. 13. Est autem hoc inordinatum, ut usus cibi, & uenerorum propter solam delectationem quærat: unde & nunc apud homines uisiosum reputatur. Non igitur propter solam delectationem non resurgentibus usus cibi, & potus, & uenerorum esse poterit.

C A P. CLVII.

Quod tamen omnia membra resurgent.

Quamuis autem usus talium resurgentibus desit, non tamē eis deerunt membra ad usus tales, quia sine ijs corpus resurgentis integrum non esset. Conueniens est autem ut in reparatione hominis resurgentis, quæ erit immediate a Deo, cuius perfecta sunt opera, natura integre reparetur. Erunt ergo huiusmodi membra in resurgentibus propter integritatem naturæ conseruanda, & non propter actus, quibus deputantur. Item, si in illo statu homines pro actibus quos nunc agunt, peccata, uel præmium consequuntur, ut postea manifestabitur, conueniens est ut eadem membra homines habeant, quibus peccato, uel iustitiæ deseruerunt in hac uita, ut in quibus peccauerunt uel meruerunt, puniantur uel præmientur.

C A P. CLVIII.

Quod non resurgent cum aliquo defectu.

Similiter autem conueniens est, ut omnes naturales defectus a corporibus resurgentium auferantur. Per omnes enim huiusmodi defectus integritati naturæ derogatur. Si igitur conueniens est, ut in resurrectione natura humana integraliter reparetur a Deo, consequens est ut etiam huiusmodi defectus tollantur. Præterea, huiusmodi defectus ex defectu uirtutis naturalis, quæ fuit generationis humanæ principium, prouenerunt: in resurrectione autem non erit uirtus agens nisi diuina, in quam defectus non cadit. non igitur huiusmodi defectus, qui sunt in hominibus generatis, erunt in hominibus per resurrectionem reparatis.

C A P. CLIX.

Quod resurgent solum quæ sunt ad ueritatem naturæ.

Quod autem est dictum de integritate resurgentium, referri oportet ad id quod est de ueritate humanæ naturæ. Quod enim de ueritate humanæ naturæ non est in resurgentibus, non resurgetur, alioquin oportet immoderatam esse magnitudinem resurgentium, si quicquid ex cibus in carnem & sanguinem est con-

uersum, in resurgētibus resurgetur: ueritas autem unius cuiusque naturæ secundum suam speciem & formam attenditur. Partes igitur hominis, quæ secundum speciem & formam attenduntur, omnes integraliter in resurgentibus erunt, non solum partes organice, sed etiam partes cõsimiles, ut caro, neruus, & huiusmodi, ex quibus membra organica componuntur. Non autem totum quicquid naturaliter fuit sub ijs partibus resurgetur, sed quantum sufficiens erit ad speciem partium integrandam. Nec tamen propter hoc homo idem numero, aut integer non erit, si totum quicquid in eo materialiter fuit, non resurget. Manifestum est enim in statu huius uitæ, quod a principio usque ad finem homo idem numero manet. Id tamen quod materialiter in eo est sub specie partium, non idem manet, sed paulatim fluit & refluit, ac si idem ignis conseruaretur consumptis & appositis lignis, & tunc est integer homo, quando species & quantitas speciei debita conseruatur.

C A P. CLX.

Quod Deus omnia supplebit in corpore deformato, aut quicquid deficiet de materia.

Sicut autem non totum quod materialiter fuit in corpore hominis, ad reparationem corporis resurgentis Deus resurget, ita etiam si quid materialiter defuit, Deus supplebit. Si enim hoc officio naturæ fieri potest, ut puero qui non habet debitam quantitatem, ex aliena materia per assumptionem cibi & potus tantum addatur, quod ei sufficiat ad perfectam quantitatem habendam, nec propter hoc definit esse idem numero qui fuit, multo magis hoc uirtute diuina fieri potest, ut suppleatur minus habentibus de extrinseca materia, quod eis in hac uita defuit ad integritatem membrorum naturalium, uel debitæ quantitatis. Sic igitur licet aliqui in hac uita aliquibus membris caruerint, uel perfectam quantitatem nondum attigerint, in quâ tacumque quantitate defuncti uirtute diuina in resurrectione perfectionem debitam consequentur & membrorum, & quantitatis.

C A P. CLXI.

Solutio ad quædam quæ ibi obijci possent.

Ex hoc autem solui potest, quod quidam contra resurrectionem hanc obijciunt. Dicunt enim possibile esse, quod aliquis homo carnibus humanis uelcatur, & ulterius sic nutritus filium generet, qui simili cibo utatur. Si igitur nutrimentum conuertitur in substantiam carnis, uidetur quod sit impossibile integraliter utrumque resurgere, cum carnes unius conuersæ sint in carnes alterius: & quod difficilius uidetur, si semel est ex nutrimenti superfluo, ut philosophi tradunt, sequitur quod semen unde natus est filius, sit sumptum ex carnibus alterius, & ita impossibile uidetur puerum ex tali semine genitum resurgere, si homines, quorum carnes pater ipsius & ipse comederant, integraliter resurgunt: sed hæc communi resurrectioni non repugnant. Dictum est enim supra, quod non est necessarium quicquid materialiter fuit in aliquo homine, in ipso resurgente resumi, sed tantum quantum sufficit ad modum debitæ quantitatis seruandum. Dictum est etiam, quod si alicui aliquid defuit de materia ad quantitatem perfectam, supplebitur diuina uirtute. Considerandum est insuper, quod aliquid materialiter in corpore hominis

hominis existens, secundum diuersos gradus ad veritatem naturæ humanæ peruenitur inuenire. Nam primo & principaliter quod a parentibus sumitur sub veritate humanæ speciei tamquam purissimum perficitur ex virtute formatiua; secundario autem quod ex cibis generatū est, necessarium est ad debitam quantitatem membrorum, quia semper admistio extranei debilitat virtutē rei, unde & finaliter necesse est augmentum deficere, & corpus senescere & dissolui; sicut & vinum per admistionem aquæ tandem redditur aquosum. Vltimus autem ex cibis aliqua superfluitates in corpore hominis generantur, quarum quedam sunt necessariæ ad aliquem vsus, ut semen ad generationem, & capilli ad tegumentum & ornatum: quedam vero omnino ad nihil, ut quæ expelluntur per sudorē, & varias egestiones, uel interius retinentur in grauiamen naturæ. Hoc igitur in communi resurrectione secundum diuinam prouidentiam attendetur, quod si idem numero materialiter in diuinis hominibus fuit, in illo resurget, in quo principaliorem gradum obtinuit. Si autem in duobus extitit secundum unum & eundem modum, resurget in eo in quo primo fuit. In alio uero supplebitur ex diuina uirtute, & sic patet, quod carnes hominis comestæ ab aliquo non resurgent in comedente, sed in eo cuius prius fuerunt, resurgent tamen in eo qui ex tali semine generatus est, quantum ad id quod in eis fuit de humido nutrimentali: aliud uero resurget in primo, Deo unicuique H supplente quod deest.

C A P. CLXII.

Quod resurrectio mortuorum in articulis fidei exprimitur.

AD hanc igitur fidem resurrectionis consistendam, in symbolo Apostolorum positum est. Carnis resurrectionem. Nec sine ratione additum est, Carnis: quia fuerunt quidam etiam tempore Apostolorum, qui carnis resurrectionem negabant, solam spirituale resurrectionem consentiens, per quam homo a morte peccati resurget. Vnde Apost. 2. ad Timoth. 2. dicit de quibusdam, Qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem iam factam, & subuerterunt quorundam fidem, ad quorum remouendum errorem, ut resurrectio futura credatur, dicitur in symbolo patrum, Expeto resurrectionem mortuorum.

C A P. CLXIII.

Qualis erit resurgentium operatio.

Oportet autem considerare ulterius, qualis sit operatio resurgentium. Necesse enim est cuiuslibet uiuentis esse aliquam operationem, cui principaliter intendit, & in hoc dicitur vita eius consistere. Sicut qui voluptatibus principaliter vacat, dicuntur K voluptuosam agere: qui uero contemplationi, contemplatiuam; qui uero ciuitatibus gubernandis, ciuilem. Ostensum est autem quod resurgentibus neque ciborum, neque uenerorum aderit vsus, ad quem omnia corporalia exercitia ordinari uidentur. Subtraetis autem corporalibus exercitijs remanent spirituales operationes, in quibus vltimum hominis finem consistere diximus, quem quidem finem adipisci resurgentibus competit a statu corruptionis & mutabilitatis liberatis, ut ostensum est. Non autem in quibuscunque spualibus actibus vltimus finis hois consistit, sed in hoc

quod Deus per essentiam videatur, ut supra ostensum est: Deus autem æternus est, vnde oportet quod intellectus æternitati coniungatur. Sicut igitur qui uoluptati vacat, voluptuosam uitam agere dicitur: ita qui diuina potiuntur uisione, æternam obtinent uitam, secundum illud Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum &c.

C A P. CLXIII.

Quod Deus per essentiam uidebitur, non per similitudinem.

Videbitur autem Deus per essentiam ab intellectu creato, non per aliquam sui similitudinem, quia in intellectu præsentem res intellecta possit distare, sicut lapis per similitudinem suam præsens est oculo, per substantiam uero absens: sed sicut supra ostensum est, ipsa Dei essentia intellectui creato coniungitur quodammodo ut Deus per essentiam uideri possit. Sicut igitur in illo ultimo fine uidebitur quod prius de Deo credebatur, ita quod sperabatur. ut distans, tenebitur ut præsens, & hoc comprehensio nominatur, secundum illud Apostoli Philippensium 2. Sequor autem si quo modo comprehendam: quod non est intelligendum secundum quod comprehensio inclusionem importat, sed secundum quod importat præsentialem & itentionem quandam eius quod dicitur comprehendi.

C A P. CLXV.

Quod uidere Deum est summa perfectio, & delectatio.

Refusus considerandum est, quod ex apprehensione conuenientis delectatio generatur sicut visus delectatur in pulchris coloribus, & gustus in suauibus saporibus: sed hæc quidem delectatio sensum potest impediri propter organi indispotionem, nam oculis egris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Sed quia intellectus non intelligit per organum corporale, ut supra ostensum est, delectationi quæ est in consideratione ueritatis, nulla tristitia contrariatur. Potest tamen per accidens ex consideratione intellectus tristitia sequi, in quantum id quod intelligitur apprehenditur ut nociuum, ut sic delectatio quidem adit intellectui de cognitione ueritatis: tristitia autem in uoluntate sequatur de re quæ cognoscitur non in quantum cognoscitur, sed in quantum suo actu nocet. Deus autem hoc ipsum quod est, ueritas est. Non potest igitur intellectus Deum uidens, in eius uisione non delectari. Iterum, Deus est ipsa bonitas, quæ est ratio dilectionis, unde necesse est ipsam diligere ab omnibus apprehendentibus ipsam. Licet enim aliquid quod bonum est, possit non diligere, uel etiam odio haberi, hoc non est in quantum apprehenditur ut bonum, sed in quantum apprehenditur ut nociuum. In uisione igitur Dei, qui est ipsa bonitas & ueritas, oportet sicut comprehensionem, ita dilectionem, seu delectabilem fruitionem adesse, secundum illud Esaiæ ultimo. Videbitis, & gaudebit cor uestrum.

C A P. CLXVI.

Quomodo omnia uidentia Deum confirmata sunt in bono.

EX hoc autem apparet, quod anima uidens Deum, uel quæcumque alia spiritualis creatura habet uoluntatem confirmatam in ipso, ut ad contrarium de cetero

cetero non flectatur. Cum enim obiectum uoluntatis sit bonum, impossibile est uoluntatem inclinari in aliquid, nisi sub aliqua ratione boni: possibile est autem in quocumque particulari bono aliquid deficere, quod ipsi cognoscenti relinquitur in alio querendum. Vnde non oportet uoluntatem uidentis quodcumque bonum particulare in illo solo consistere, ut extra eius ordinem non diuertat: sed in Deo qui est bonum uniuersale, & ipsa bonitas, nihil boni deest quod alibi queri possit, ut supra ostensum est. Quicumque igitur Dei essentiam uidet, non potest uoluntatem ab eo diuertere, quin in omnia secundum rationem ipsius tendat: est etiam hoc uidere per simile in intelligibilibus. Intellectus enim noster potest dubitando hac atque illac diuertere, quo usque ad primum principium perueniatur, in quo necesse est intellectum firmari. Quia igitur finis in appetibilibus est sicut principium in intelligibilibus, potest quidem uoluntas ad contraria flecti quousque ad cognitionem uel fruitionem ueluti finis ueniat, in qua necesse est ipsam firmari: esset etiam contra rationem perfectæ felicitatis, si homo in contrarium conuerti posset: non enim totaliter excluderetur timor de amittendo, & sic non esset totaliter desiderium quietatum: vnde Apocalypsis 3. dicitur de beato. Foras non egredietur amplius.

C A P. CLXVII.

Quod corpora erunt omnino obedientia animæ.

Quia uero corpus est propter animam, sicut materia propter formam, & organum propter artificem, animæ uitam prædictam consecuta tale corpus in resurrectione adiungetur diuinitus, quale competat beatitudini animæ. Quæ enim propter finem sunt, disponi oportet secundum exigentiam finis. Animæ autem ad summum operationis intellectuales pertingenti non conuenit corpus habere, per quod aliquantulum impediatur, aut retardetur. Corpus autem humanum ratione suæ corruptibilitatis impedit animam & retardat, ut nec continuæ contemplationi insistere ualeat, neque ad summum contemplationis peruenire; unde per abstractionem a sensibus corporis homines aptiores ad diuina quedam capienda redduntur. Nam prophetice reuelationes dormientibus, uel in aliquo excessu mentis existentibus manifestantur, secundum illud Nume. 12. Si quis fuerit inter uos Prophetæ domini, in uisione apparebo ei, uel per somnium loquar ad eum. Corpora igitur resurgentium beatorum non erunt corruptibilia & animam retardantia ut nunc, sed magis incorruptibilia, & totaliter obedientia ipsi animæ, ut in nullo ei resistant.

C A P. CLXVIII.

De dotibus corporum glorificatorum.

EX hoc autem perspici potest, qualis sit dispositio corporum beatorum. Anima enim est corporis forma & motor. In quantum autem est forma, non solum est principium corporis quantum ad esse substantiale, sed etiam quantum ad propria accidentia, quæ causantur in subiecto ex uisione formæ ad materiam. Quanto autem forma fuerit fortior, tanto impressio formæ in materia minus potest impediri a quocumque exteriori agente, sicut patet in igne, cuius forma quæ dicitur esse nobilissima inter elementares formas hoc confert igni, ut non de facili transmutetur a sua

naturali dispositione patiendo ab aliquo agente. Quia igitur anima beata in summo nobilitatis & uirtutis erit, utpote rerum primo principio coniuncta, confert corpori sibi diuinitus unito, primo quidem esse substantiale nobilissimo modo totaliter ipsum sub se continendo, unde subtile & spirituale erit. Dabit et sibi qualitatem nobilissimam, scilicet gloriam claritatis, & propter uirtutem animæ a nullo agente a sua dispositione poterit transmutari, quod est ipsum impassibile esse, & quia obediens totaliter animæ, ut instrumentum motori, agile reddetur. Erunt igitur hæc quatuor conditiones corporum beatorum, subtilitas, claritas, impassibilitas, & agilitas. Vnde Aposto. 1. ad cor. 15. dicit, Corpus quod per mortem seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: seminatur in infirmitate, surget in uirtute, quantum ad agilitatem: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, quantum ad subtilitatem.

C A P. CLXIX.

Quod homo tunc innouabitur, & omnis creatura corporalis.

Manifestum est autem quod ea quæ sunt ad finem disponuntur secundum exigentiam finis: unde si id propter quod sunt aliqua, uarietur secundum perfectum & imperfectum, ea quæ ad ipsum ordinantur, diuersimode disponi oportet, ut ei deseruiant secundum utrumque statum: Cibum enim & uestimentum aliter præparantur puero, & aliter uiro. Ostensum est autem supra, quod creatura corporalis ordinatur ad rationalem naturam, quasi ad finem. Oportet igitur quod homine accipiente ueluti perfectionem per resurrectionem creatura corporalis diuersum statum accipiat, & secundum hoc dicitur innouari mundus, homine resurgente, secundum illud Apoc. 21. Vidit celum nouum, & terram nouam: & Esa. 26. Ecce ego creabo celos nouos, & terram nouam.

C A P. CLXX.

Quæ creatura innouabuntur, & quæ manebunt.

Considerandum tamen est, quod diuersa genera creaturarum corporalium secundum diuersam rationem ad hominem ordinantur. Manifestum est enim, quod plantæ & animalia deseruiunt homini in auxilium infirmitatis ipsius, dum ex eis habet uictum, & uestitum, & uehiculum, & huiusmodi, quibus infirmitas humana sustentatur. In statu tamen ultimo per resurrectionem tollitur ab homine omnis infirmitas talis. Neque enim indigebunt ulterius homines cibis ad uescendum, cum sint incorruptibiles, ut supra ostensum est: neque uestimentis ad operiendum, utpote qui claritate gloriæ uestientur: neque animalibus ad uehiculum, quibus agilitas aderit: neque aliquibus remedijs ad sanitatem conseruandam, utpote qui impassibiles erunt. Igitur huiusmodi corporeas creaturas, scilicet plantas, & animalia, & alia huiusmodi corpora mista conueniens est in statu illius ueluti consummationis non remanere. Quatuor uero elementa, scilicet ignis, aer, & aqua, & terra ordinantur ad hominem non solum quantum ad usum corporalis uitæ, sed etiam quantum ad constitutionem corporis eius. Nam corpus humanum ex elementis constitutum est. Sic igitur

tur essentialem ordinem habent elementa ad corpus humanum. Vnde homine consummato in corpore & anima conueniens est vt etiam elementa remaneant, sed in meliorem dispositionem mutata. Corpora vero cœlestia quantum ad sui substantiam neque in vtu corruptibilis vitæ ab homine assumuntur, neque corporis humani substantiam intrant, deseruiunt tamen homini in quantum ex eorum specie & magnitudine excellentiam sui creatoris demonstrant: vnde frequenter in scripturis homo mouetur ad considerandum cœlestia corpora, vt ex eis adducatur in reuerentiam diuinam, vt patet Esa. 40. vbi dicitur. Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Et quàmuis in statu perfectionis illius homo ex creaturis sensibilibus in Dei notitiam non adducatur, cum Deum videat in seipso, tamen delectabile est & iocundum etiã cognoscendi causam considerare qualiter eius similitudo resplendet in effectu: vnde & sanctis cedit ad gaudium considerare, resurgentiam diuinæ bonitatis in corporibus, & præcipue in cœlestibus, quæ alijs præminere videntur. Habent etiam corpora cœlestia essentialem quodammodo ordinem ad corpus humanum secundum rationem causæ agentis, sicut elementa rationem causæ materialis. Homo enim generat hominẽ & sol: vn̄ & hac rone cõuenit et corpora cœlestia remanere. Nõ solum ex comparatione ad hominem, sed et ex prædictis corporearum creaturarum naturis idem apparet. Quod enim secundum nihil sui est incorruptibile, non debet remanere in illo incorruptionis statu. Corpora quidem cœlestia incorruptibilia sunt secundum totum & partem, elementa vero secundum totum, sed non secundum partem, homo vero secundum partem, scilicet animam rationalem, sed non secundum totum, quia compositum per mortem dissoluitur. Animalia vero, & plantæ, & omnia corporea ista neque secundum totum, neque secundum partem incorruptibilia sunt. Conuenienter igitur in illo ultimo incorruptionis statu remanebunt quidem homines, & elementa, & corpora cœlestia, non autem animalia, neque plantæ, aut corpora mixta: rationabiliter etiam idem apparet ex ratione vniuersi. Cũ enim homo pars sit vniuersi corporei in vltima hominis cõsummatione, necesse est vniuersum corporeum remanere: non enim videtur esse pars perfecta, si fuerit sine toto. Vniuersum autem corporeum remanere nõ potest, nisi partes essentielles eius remaneant. Sunt autem partes eius essentielles corpora cœlestia, & elementa, & plantæ, & corpora mineralia. In statu autem ultimæ cõsummationis alius ornatu elementis attribuetur, qui deceat in corruptionis statu. Remanebunt igitur in illo statu homines, elementa, & corpora cœlestia, non autem animalia & plantæ, & corpora mineralia.

CAP. CLXXI.

Quod corpora cœlestia cessabunt a motu.

Sed cum corpora cœlestia continue moueri videantur, potest alicui uideri, quod si eorũ substantia maneat, quod tunc & in illo cõsummationis statu moueantur, & quidem si ea ratione motus corporibus cœ-

lestibus adesset, qua ratione adest elementis rationalibus esset sermo. Motus enim elementalis grauibus, uel leuibus adest propter eorum perfectionem consequendã. Tendunt enim suo motu naturali in propriũ locũ sibi cõueniẽtẽ, ubi melius est eis esse: unde in illo ultimo cõsummationis statu, unumquodque elementũ, & quæcumque pars eius in suo proprio loco erit. Sed hoc de motu corporum cœlestium dici non potest, cũ corpus cœleste nullo loco obtento quiescat, sed sicut naturaliter mouetur ad quodcumque ubi, ita & naturaliter discedat ab eo. Sic ergo non deperit aliquid a corporibus cœlestibus, si motus eis auferatur, ex quo motus eis non inest, ut ipsa perficiantur. Ridiculum etiam est dicere, quod sicut corpus leue per suam naturam mouetur sursum, ita corpus cœleste per suã naturam circulariter moueatur sicut per actiũ principium. Manifestum est enim quod natura semper intendit ad unum: unde illud quod ex sui ratione unitati repugnat, non potest esse finis ultimus naturæ. Motus autem unitati repugnat, in quantum id quod mouetur, alio & alio modo se habet dum mouetur. Natura igitur non producit motum propter seipsum, sed causat motum intendens terminum motus, sicut natura leuis intendit locum sursum in ascensu, & sic de alijs. Cum igitur circularis cœlestis corporis motus non sit ad aliquod ubi determinatum, non potest dici quod motus circularis corporis principium actiũ sit natura, sicut est principium motus grauiũ & leuiũ. Vnde manente eadem natura corporum cœlestium, nihil prohibet ipsa quiescere, licet ignem impossibile est quiescere extra propriũ locũ existẽtẽ, dummodo remaneat eadem natura ipsius. Dicitur tamen motus cœlestis corporis naturalis, non propter principium actiũ motus, sed propter ipsum mobile, quod habet aptitudinem ut sic moueatur, relinquitur ergo quod motus corporis cœlestis sit ab aliquo intellectu: sed cum intellectus non moueat nisi ex intentione finis, considerare oportet quis sit finis motus corporum cœlestium. Non autem potest dici, quod ipse motus sit finis. Motus enim cum sit uia ad perfectionem, nõ habet rationem finis, sed magis eius quod est ad finem. Similiter etiam non potest dici, quod renouatio situũ sit terminus motus cœlestis corporis, ut scilicet propter hoc cœleste corpus moueatur, ut omne ubi ad quod est in potentia adipiscatur in actu, quia hoc infinitum est: infinitum autem repugnat rationi finis. Oportet igitur hinc cõsiderare finem motus cœli. Manifestum est enim, quod omne corpus motum ab intellectu est instrumentum ipsius. Finis autem motus instrumenti est forma a principali agente concepta, quæ per motum instrumenti in actum reducitur. Forma autẽ diuini intellectus, quam per motum cœli complet, est perfectio rerum per uiam generationis & corruptionis. Generationis autem & corruptionis ultimus finis est nobilissima forma, quæ est anima humana, cuius ultimus finis est uita æterna, ut supra ostensum est. Est igitur ultimus finis motus cœli multiplicatio hominum producendorum ad uitam æternã: hæc autem multitudo non potest esse infinita. Nam intentio cuiuslibet intellectus stat in aliquo finito. Cõpleto igitur numero hominum ad uitam æternã producendorum, & eis in uita æterna constitutis, motus cœli cessabit, sicut motus cuiuslibet instrumenti cessat postquam fuerit opus perfectum. Cessante autem motu cœli cessabit per consequens motus in inferioribus corporibus, nisi solum motus qui erit ab anima in hominibus

OPVSCVLVM

hominibus, & sic totum vniuersum corporeum habebit aliam dispositionem & formam, secundum illud 1. Corinth. 7. Præterit figura huius mundi.

CAP. CLXXII.

De præmio hominis secundum eius opera, uel miseria.

Considerandum est autem, quod si est dererminata uia perueniendi ad aliquem finem, illum finem cõsequi non possunt, qui per contrariam uiam incedunt; aut a uia recta deficiunt. Non enim sanatur æger, si cõtrarijs utatur, quæ medicus prohibet, nisi forte per accidens. Est autem dererminata uia perueniendi ad felicitatem per uirtutem scilicet. Non enim consequitur aliquid finem suum, nisi quod sibi proprium est bene operando: neque enim planta fructum faceret, si naturalis operationis modus non seruaretur in ipsa: neque cursor perueniret ad brauium, aut miles ad palmam, nisi uterque secundum proprium officium operaretur. Recte autem operari hominem propriam operationẽ est operari ipsum secundum uirtutem: nam uirtus uniuersi cuiusque rei est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ut dicitur 2. ethi. Cum igitur ultimus finis hominis sit uita æterna, de qua dictum est, non omnes ad eam perueniunt, sed soli qui secundum uirtutem operantur. Præterea, est ostensum supra, sub diuina prouidentia contineri nõ solum naturalia, sed etiam res humanas, non in uniuersali tantum, sed etiã in singulari. Ad eum autem qui singularium hominũ curam habet, pertinet præmia uirtuti reddere, & pœnas peccato: quia pœna est medicina culpæ, & ordinatiua ipsius, ut supra habitum est: uirtutis autem præmiũ felicitas est, quæ ex bonitate diuina homini datur. Pertinet ergo ad Deum his qui contra uirtutem agunt, nõ felicitatem, sed contrarium in pœnam reddere, scilicet extremam miseriam.

CAP. CLXXIII.

Quod præmium hominis est post hanc uitam, & similiter miseria.

Considerare autem oportet, quod cõtrariorum cõtrarii sunt effectus. Operationi autem secundum uirtutem contraria est operatio secundum malitiam. Oportet igitur quod miseria, ad quam per operationẽ malitiæ peruenitur, contraria sit felicitati, quam mereatur operatio uirtutis: contraria autem sunt unius generis. Cum igitur felicitas ultima, ad quam peruenitur per operationem uirtutis, non sit aliquod bonum huius uitæ, sed post hanc uitam, ut ex supra dictis patet, consequens est ut ultima miseria, ad quam malitia perducit, sit aliquod malum post hanc uitam. Præterea, omnia bona, uel mala huius uitæ inueniuntur ad aliquid ordinari. Bona enim exteriora, & etiam bona corporalia organice deseruiunt ad uirtutem, quæ est directe uia perueniendi ad beatitudinem apud eos, qui prædictis rebus bene utuntur, sicut & apud eos qui male eis, utuntur, sunt instrumenta malitiæ, per quam ad miseriam peruenitur: & similiter mala his opposita, ut puta, infirmitas, paupertas, & huiusmodi, quibusdam sunt ad profectum uirtutis, alijs autem ad malitiæ augmentum, secundum quod eis diuersimode utuntur. Quod autem ordinatur ad aliud, non est ultimus finis, quia neque ultimum præmium, neque pœna. Non igitur ultima felicitas, neque ultima miseria in bonis, uel malis huius uitæ consistit.

CAP. CLXXIII.

In quo est miseria hominis quantum ad pœnam damni.

Quia igitur miseria ad quam ducit malitia, contrariatur felicitati ad quam ducit uirtus, oportet ea quæ ad miseriam pertinent, sumere per oppositum eorum quæ de felicitate sunt dicta. Dictum autem superius, quod ultima hominis felicitas quantum ad intellectum quidem, consistit in plena Dei uisione: quantum ad affectum uero in hoc, quod uoluntas hominis in prima bonitate sit immobiliter firmata. erit igitur extrema miseria hominis in hoc, quod intellectus totaliter diuino lumine priuetur, & affectus a Dei bonitate obstinate auertatur: & hæc est præcipua miseria damnatorum, quæ uocatur pœna damni. Considerandum tamen est, quod ex supradictis patet, malum nõ potest totaliter excludere bonum, cum omne malum in aliquo bono fundetur. Miseria igitur quàmuis felicitati, quæ ab omni malo erit immunis, opponatur, oportet tamen quod in bono naturæ fundetur. Bonum autem intellectualis naturæ in hoc consistit, quod intellectus respiciat uerum, & uoluntas tendat in bonum. Omne autem uerum, & omne bonum deriuatur a primo & summo bono, quod Deus est: unde oportet quod intellectus hominis in illa extrema miseria constituti, aliquam Dei cognitionem habeat, & aliquam Dei dilectionem, secundum scilicet quod est principium naturalium perfectionum, quæ est naturalis dilectio, non autem secundum quod in seipso est: neque secundum quod est principium uirtutum, seu etiam gratiarum, & quorumcumque bonorum, quibus intellectualis natura ab ipso perficitur, quæ est perfectio uirtutis & gloriæ. Nec tamen homines in tali miseria constituti, libero arbitrio carent, quàmuis habeat uoluntatem immobiliter firmatam in malo, sicut nec beati, licet habeant uoluntatem firmatam in bono. Libertas enim arbitrij proprie ad electionem se extendit: electio autem est eorum quæ sunt ad finem. Vltimus autem finis naturaliter appetitur ab unoquoque: unde omnes homines ex hoc quod sunt intellectuales, appetunt naturaliter felicitatem tamquam ultimum finem, & adeo immobiliter, quod nullus potest uelle fieri miser: nec hoc libertati repugnat arbitrij, quæ non se extendit nisi ad ea quæ sunt ad finem. Quod autem in hoc particulari hic homo ultimam suam felicitatem, ille autem in illo ponat, nõ conuenit huic, aut illi in quantum est homo, cum in tali æstimatione & appetitu homines differant, sed unicuique hoc cõpetit secundum quod est in se aliqualis. Dico autem aliqualem, secundum aliquam passionem, uel habitũ: unde si transmutetur, aliud ei optimum uidebitur, & hoc maxime patet in his qui ex passione appetunt aliquid ut optimum: cessante autem passione ut iræ, uel concupiscentiæ, non similiter iudicant illud bonum, ut prius. Habitus autem permanentiores sunt: unde firmius perseverant in his quæ ex habitu prosequuntur, tamen quandiu habitus mutari potest, etiam appetitus & æstimatio hominis de ultimo sine mutatur: hoc autem conuenit tantum hominibus in hac uita, in qua sunt in statu mutabilitatis. Anima enim post hanc uitam intransmutabilis est secundum alterationem, quia huiusmodi transmutatio non competit ei nisi per accidens secundum aliquam transmutationem factam circa corpus. Resumpto uero corpore non sequitur ipsa mutatio corporis, sed potius e conuerso.

Nunc

Nunc enim anima infunditur corpori seminato, & iō cōuenienter transmutationes corporis sequitur. Tūc vero corpus vnietur animæ præexistenti, vnde totaliter sequetur eius conditiones. Anima igitur quæcumque finem sibi vltimum præstituisse inuenitur in statu mortis, in eo sine perpetuo permanebit, appetēs illud vt optimum siue sit bonum, siue sit malum, secundum illud Ecclesiastes 11. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocūq; loco ceciderit, ibi erit. Sic igitur post hanc vitam qui boni in morte inueniuntur, habebunt perpetuo voluntatem firmatam in bono: qui autem mali tunc inueniuntur, erunt perpetuo obstinati in malo.

C A P. CLXXV.

Quòd peccata mortalia non dimittuntur post hanc vitam, sed bene uenialia.

EX hoc autem cōsiderari potest, quòd peccata mortalia post hanc vitam non dimittuntur: venialia vero dimittuntur. Nam peccata mortalia sunt per auersionem a fine vltimo, circa quem homo immobiliter firmatur post mortem, vt dictum est: peccata vero venialia non respiciunt vltimum finem, sed viam ad finem vltimum. Sed si voluntas malorum post mortem obstinate firmatur in malo, semper appetent vt optimum, quod prius appetierunt. non ergo dolebunt se peccasse. Nullus enim dolet se profecutum esse quod æstimat esse optimum. Sed sciendum est, quòd damnati ad vltimam miseriam, ea quæ appetierant vt optima, habere post mortem non poterunt: non enim ibi dabitur luxuriosis facultas luxuriandi, aut iratis, aut inuidis facultas offendendi & impediendi alios, & idē est de singulis vitijs. Cognoscent autem eos qui secundum virtutem vixerunt se obtinere quod appetierāt vt optimum. Dolent ergo mali quia peccata commiserunt, non propter hoc, quia peccata eis displiceant, quia etiam tunc mallent peccata illa committere, si facultas daretur, quàm Deum habere: sed propter hoc, quòd illud quod elegerunt, habere non possunt, & illud quod respuerunt, possent habere. Sic igitur & voluntas eorum perpetuo manebit obstinata in malo, & tamen grauissime dolebunt de culpa commissa, & de gloria amissa: & hic dolor vocatur remorsus conscientie, quia metaphorice in scripturis vermis nominatur, secundum illud Esaia: vltimo. Vermis eorum non morietur.

C A P. CLXXVI.

Quòd corpora damnatorum erunt passibilia, & tamen integra, & sine dotibus.

Sicut autem in sanctis beatitudo animæ quodammodo ad corpora deriuatur, vt supra dictum est: ita etiam miseria animæ deriuabitur ad corpora damnatorum, hoc tamen obseruato, quòd sicut miseria boni naturæ non excludit ab anima, ita nec etiam a corpore. Erunt igitur corpora damnatorum integra in sui natura, non tamen illas conditiones habebunt, quæ pertinent ad gloriam beatorum: non enim erunt subtilia & impassibilia, sed magis in sua grossitie & passibilitate remanebunt, & augebuntur in eis: non erunt agilia, sed vix ab anima portabilia: non erunt clara, sed obscura, vt obscuritas animæ in corporibus demon-

stratur, secundum illud Esa. 13. Facies combustæ vultus eorum.

C A P. CLXXVII.

Quòd corpora damnatorum, licet passibilia, erunt tamen incorruptibilia.

Sciendum tamen est, quòd licet damnatorum corpora passibilia sint futura, non tamen corrumpentur, quàmuis hoc esse videatur contra rationem eorū quæ nunc experimur: nam passio magis facta abijcit a substantia. Erit tamen tunc duplex ratio, quare passio in perpetuum continuata passibilia corpora non corrumpet. Prima quidem, quia cessante motu calis, vt supra dictum est, necesse est omnem mutationem naturæ cessare. non igitur aliquid alterari poterit alteratione naturæ, sed solum alteratione animæ. Dico autem alterationem naturæ, sicut cum aliquid ex calido fit frigidum, vel qualitercumque variatur secundum naturale esse qualitatum. Alterationem autem animæ dico, sicut cum aliquid recipit qualitatem non secundum esse naturale qualitatis, sed secundum esse ipsius spirituale, sicut pupilla non recipit formam coloris vt sit colorata, sed vt colorem sentiat. Sic igitur & corpora damnatorum patientur ab igne, uel a quocumq; alio corporeo, non ut alterentur ad speciem, vel qualitatem ignis, sed vt sentiāt excellentias qualitatum eius, & hoc erit afflictuum, in quantum huiusmodi excellentiæ contrariantur harmoniæ, in qua consistit & delectantur sensus: non tamen erit corruptiuum, quia spiritualis receptio formarum naturam corporis non transmutat, nisi forte per accidens. Secunda ratio erit ex parte animæ, ad cuius perpetuitatem corpus trahetur diuina virtute: vnde anima damnati, in quantum est forma & natura talis corporis, dabit ei esse perpetuum, non tamen dabit ei vt pati non possit propter suam imperfectionem. Sic igitur semper patiuntur illa corpora, non tamen corrumpuntur.

C A P. CLXXVIII.

Quòd pœna damnatorum est in malis ante resurrectionem.

Sic igitur secundum prædicta patet, quòd tam felicitas quàm miseria principaliter consistit in anima: secundario autem & per quandam deriuationem in corpore. non igitur felicitas, uel miseria animæ dependet ex felicitate, uel miseria corporis, sed magis econuerso. Cum igitur post mortem animæ remaneant ante resurrectionem corporum quædam qui dem cum merito beatitudinis, quædam autem cum merito miseriæ, manifestum est quòd etiam ante resurrectionem, animæ quorundam prædicta felicitate potiuntur, secundum illud Apost. 2. Corinth. 5. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in celis. & infra Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præfentes esse ad dominum. Quorundam uero animæ in miseria uiuent, secundum illud Luc. 16. Mortuus est diues, & sepultus in inferno.

Quòd pœna damnatorum est in malis tam spiritualibus, quàm corporalibus.

Considerandum tamen est, quòd sanctarum animarum felicitas in solis bonis spiritualibus erit: pœna vero animarum damnatarum ante resurrectionem non solum erit in malis spiritualibus, vt aliqui putauerunt, sed etiam pœnas corporeas sustinebunt. Cuius diuersitatis ratio est, quia animæ sanctorū dum in hoc mundo fuerunt corporibus vnite, suum ordinem seruauerunt, se rebus corporalibus non subiiciendo, sed soli Deo, in cuius fruitione tota eorum felicitas consistit, non autem in aliquibus corporalibus bonis: malorum autem animæ naturæ ordine nō seruato, se per affectum rebus corporalibus subdiderunt diuina & spiritualia contemnentes. Vnde consequens est, vt puniantur non solum ex priuatione spiritualium bonorum, sed etiam per hoc quòd rebus corporalibus subdantur. Et ideo si qua in scripturis sacris inueniantur, quæ sanctis animabus corporalium bonorum retributionem promittant, mystice sunt exponenda, secundum quod in prædictis scripturis spiritualia sub corporalium similitudine designari solent. Quæ vero animabus damnatorum prænantur pœnas corporeas, vt pote quæ ab igne inferni cruciabitur, sunt secundum literam intelligenda.

C A P. CLXXX.

Vtrum anima possit pati ab igne corporeo.

NE autem alicui absurdum videatur, animam a corpore separatam ab igne corporeo pati, considerandum est non esse contra naturam spiritualis substantiæ alligari corpori. Hoc enim & per naturam fit, sicut patet in vnione animæ ad corpus, & per magicas artes, per quas aliquis spiritus imaginibus, aut annulis, aut aliquibus huiusmodi alligatur: hoc igitur ex diuina virtute fieri potest, vt aliquæ spirituales substantiæ, quæuis secundum suam naturam sint super omnia corporalia eleuata, aliquibus corporibus alligetur, vt puta, igni infernali, non ita quod ipsum vnificet, sed quod eo quodammodo astringatur, & hoc ipsum considerandum a spirituali substantia, quod scilicet creaturæ infimæ quodammodo subditur, ei est afflictuum. In quantum igitur huiusmodi consideratio est spiritualis substantiæ afflictua, verificatur quod dicitur, quòd anima eo ipso quòd se aspicit cremari, crematur: & iterum, quòd ille ignis spiritualis sit, nam immediatum affligens est ignis apprehensus vt alligans. In quantum vero ignis cui alligatur, corporeus est, sic verificatur quòd dicitur a Gregorio, quòd anima non solum vidēdo, sed etiam experiendo ignem patitur. Et quia ignis ille nō ex sua natura, sed ex virtute diuina habet, quòd spirituales substantiam alligare possit, conuenienter dicitur a quibusdam, quòd ignis ille agit in animam vt instrumentum diuinæ iustitiæ vindicantis, non quidē ita quòd agit in spirituales substantiam sicut agit in corpora calefaciendo, desiccando, dissoluendo, sed alligando vt dictum est. Et quia proximum afflictuum, & spiritualis substantiæ, est apprehensio ignis alligantis in pœnam, manifeste perpendi potest, quòd afflictio non cessat, etiam si ad horam dispensatiue contingat spirituales substantiam igne nō ligari, sicut aliquis qui esset ad perpetua vincula damnatus, ex hoc conti-

Annam afflictionem non minus sentiret, etiam si ad horam a vinculis solueretur.

C A P. CLXXXI.

Quòd post hanc vitam sunt quædam purgatorie pœnæ non æternæ ad implendas penitentias de mortalibus non impletas in vita.

Licet autem aliquæ animæ statim cum a corporibus absoluantur, beatitudinem æternam consequantur, vt dictum est: aliquæ tamen ab hac consecutione retardantur ad tempus. Contingit enim quandoque aliquos pro peccatis commissis, de quibus tamen finaliter penitent, penitentiam non impleuisse in hac vita. Et quia ordo diuinæ iustitiæ habet, vt pro culpis penæ reddantur, oportet dicere quòd post hanc vitam animæ pœnam exsoluunt, quæ in hoc mundo non exoluerunt: non autem ita quòd ad vltimam miseriam damnatorum deueniant, cum per penitentiam ad statum charitatis sint reductæ, per quam Deo sicut vltimo fini adhaerunt, per quod vitam æternam meruerunt: vnde relinquitur post hanc vitam esse quædam purgatorias pœnas, quibus penitentia impleretur nō impletæ.

C A P. CLXXXII.

Quòd sunt aliquæ pœnæ purgatorie etiam uenialium.

Similiter etiam contingit aliquos ex hac vita decedere sine peccato mortali, sed tamen cum peccato veniali, per quod ab ultimo fine non auertuntur, licet circa ea quæ sunt ad finem, indebite inherendo peccauerint: quæ quidem peccata in quibusdam viris perfectis ex seruoore charitatis purgantur. In alijs autem oportet per aliquam pœnam huiusmodi peccata purgari, quia ad vitam æternam consequendam non perducitur, nisi qui ab omni peccato & defectu fuerit immunis. oportet igitur ponere purgatorias pœnas post hanc vitam. Habent autem istæ pœnæ quòd sint purgatorie ex conditione eorum qui eas patiuntur, in quibus est charitas, per quam voluntatem suam diuinæ voluntati conformant, ex cuius charitatis virtute pœnæ quas patiuntur, eis ad purgationem profunt: unde in ijs qui sine charitate sunt, sicut in damnatis, pœnæ nō purgant, sed semper imperfectio peccati remanet, & ideo semper pœna durat.

C A P. CLXXXIII.

Vtrum æternam pœnam pati repugnet iustitiæ diuinæ, cum culpa fuerit temporalis.

Non autem est contra rationem diuinæ iustitiæ, ut aliquis pœnam perpetuam patiat, quia nec secundum leges humanas hoc exigitur, ut pœna commensuretur culpe in tempore. Nam pro peccato adulterij, uel homicidij, quod in tempore breui committitur, lex humana infert quandoque perpetuum exiliū, aut etiam mortem, per quæ aliquis in perpetuum a societate ciuitatis excluditur: & quòd exilium non in perpetuum duret, hoc per accidens contingit, quia uita hominis non est perpetua: sed intentio iudicis ad hoc esse uideretur, ut eum sicut potest, perpetuo puniat. Vnde etiam non est iniustum, si pro momentaneo peccato & temporali Deus æternam pœnam infert. Similiter etiam considerandum est, quòd peccatori pœna æterna infertur, quem de peccato non penitet, & sic in ipso usque ad mortem perdurat. Et quia in suo

æterno peccat, rationabiliter a Deo in æternum punitur. Habet etiam & quodlibet peccatū contra Deū commissum quandam infinitatem ex parte Dei, contra quem committitur. Manifestum est enim quod quanto maior persona est contra quam peccatur, tanto peccatum est grauius, sicut qui dat alapam militi, grauius reputatur q̄ si daret rustico, & adhuc multo grauius si principi, vel regi. Et sic cum Deus sit infinite magnus, offensa contra ipsum cōmissa est quodammodo infinita: unde & aliquid pœna infinita ei debetur. Non autem potest esse pœna infinita intentione, quia nihil creatū sic infinitum esse potest: unde relinquitur, quod peccato mortali debetur pœna infinita duratione. Item, ei qui corrigi potest, pœna temporalis inferitur ad eius correctionē, vel purgationē. si igitur aliquis a peccato corrigi non potest, sed uolūtas eius obstinate firmata est in peccato, sicut supra de damnatis dictū est, eius pœna terminari nō debet.

C A P. CLXXXIII.

Quod prædicta conueniunt etiam aliis spiritualibus substantiis, sicut animabus.

Quia vero homo in natura intellectuali cum angelis conuenit, in quibus etiam potest esse peccatum sicut & in hominibus, ut supra dictum est, quæcūque dicta sunt de pœna, vel gloria animarum, intelligenda etiam sunt de gloria bonorum, & pœna malorum angelorum: hoc tamen solum inter homines & angelos differt, quod confirmationem uoluntatis in bono, & obstinationem in malo, animæ quidem humanæ habent cum a corpore separantur, sicut supra dictum est: angelivero quando primo cum uoluntate deliberata sibi finem præstituerunt vel Deum, vel aliquid creatum, & ex tunc beati, uel miseri facti sunt. In animabus enim humanis mutabilitas esse potest non solum ex libertate uoluntatis, sed etiam ex mutabilitate corporis: in angelis uero ex sola libertate arbitrii. Et ideo angeli ex prima electione immutabilitatē consequuntur, animæ uero non nisi cum fuerint a corporibus exutæ. Ad ostendendum igitur remunerationē bonorum, in Symbolo fidei dicitur, *Vitam æternam*. Quæ quidem non est intelligenda æterna solum propter durationem, sed magis propter æternitatis fruitionem. Sed quia circa hoc etiam alia multa occurrunt, quæ dicta sunt de pœnis damnatorum, & de finali statu mundi, ut omnia hic comprehenderentur, in Symbolo patrum positum est, *Vitam futuri sæculi*. futurū .n. sæculum oīa huiusmodi cōprehendit.

C A P. CLXXXV.

SECUNDVS TRACTATVS DE FIDE AD HUMANITATEM CHRISTI.

Quia vero, sicut in principio dictum est, Christiana fides circa duo præcipue uersatur, scilicet circa diuinitatem Trinitatis, & circa humanitatem Christi, præmissis his quæ ad diuinitatē pertinent, & effectus eius, considerandum restat de his quæ pertinent ad humanitatem Christi. Et quia, ut dicit Apostolus. 1. ad Timot. 1. Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere, præmittendum uidetur quomodo humanum genus in peccatum incidit, ut sic euidentius agnoscat, quomodo per Christi humanitatem homines a peccatis liberantur.

C A P. CLXXXVI.

De præceptis datis primo homini, & eius perfectione in primo statu.

Sicut supra dictum est, homo in sui conditione taliter institutus fuit a Deo, ut corpus omnino esset animæ subiectum. Rursumque inter partes animæ, inferiores vires rationi absque repugnantia subijcerentur, & ipsa ratio hominis esset Deo subiecta. Ex hoc autem quod corpus erat animæ subiectum, contingebat quod nulla passio in corpore posset accidere, quæ dominio animæ super corpus repugnaret: unde nec mori, nec infirmitas in homine locum habebat. Ex subiectione uero inferiorum uirium ad rationem erat in homine omnimoda mentis tranquillitas, quia ratio humana nullis inordinatis passionibus turbabatur. Ex hoc uero quod uoluntas hominis erat Deo subiecta, homo referebat omnia in Deum sicut in ultimum finem, in quo eius iustitia, & innocentia consistebat. Horum autem trium ultimum erat causa aliorum. Non enim hoc erat ex natura corporis, si eius componentia considerentur, quod in eo dissolutio, siue quæcunque passio uitæ repugnans locum non haberet, cum esset ex contrariis elementis compositum. Similiter etiam non erat ex natura animæ, quod vires etiam sensibiles absque repugnantia rationi subijcerentur, cum vires sensibiles naturaliter moueantur in ea quæ sunt delectabilia secundum sensum, quæ multoties rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex uirtute superiori, scilicet Dei, qui sicut animam rationabilem corpori coniunxit, omnem proportionem corporis & corporearū uirtutū, cuiusmodi sunt vires sensibiles transcendentē, ita dedit animæ rationali uirtutem, ut supra conditionem corporis ipsum continere posset, & vires sensibiles secundū quod rationali animæ competebat. Ut igitur ratio inferiora sub se firmiter contineret, oportebat quod ipsa firmiter sub Deo contineretur, a quo uirtutem prædictam habebat supra conditionem naturæ. Fuit ergo homo sic institutus, ut nisi ratio eius subduceretur a Deo, neque corpus eius subduci poterat a nutū animæ, neque vires sensibiles a rectitudine rationis: unde quædam immortalis uita & impassibilis erat, quia scilicet nec mori, nec pati poterat, si non peccaret. Peccare uero poterat uoluntate eius nondum confirmata per adeptionem ultimi finis, & sub hoc euentu poterat mori & pati. Et in hoc differt impassibilitas & immortalitas, quam primus homo habuit, ab ea quam in resurrectione sancti habebunt, qui nunquam poterunt nec pati, nec mori uoluntate eorū omnino cōfirmata in Deum, sicut supra dictum est. Differebat etiam quoad aliud, quia post resurrectionē homines nec cibis, nec ueneris utentur: primus autem homo sic conditus fuit, ut necesse haberet uitam cibis sustentare, & ei incumberet generationi operam dare, ut genus humanum multiplicaretur ex uno. Unde duo præcepta accepit in sui conditione. Ad primum pertinet, quod ei dictum est. De omni ligno quod est in paradiso comede. Ad secundum quod ei dictū est, Crescite & multiplicamini, & replete terram.

C A P. CLXXXVII.

Quod ille perfectus status nominabatur originalis iustitia, & de loco, in quo homo positus est.

Hic autem hominis tam ordinatus status, originalis iustitia nominatur, per quam & ipse suo superiori

periori subditus erat, & ei omnia inferiora subijcebantur, secundum quod de eo dictum est, Ut prælit piscibus maris, & uolarilibus cæli, & inter partes eius etiam inferior absque repugnantia superior subdebatur: qui quidem status primo homini fuit cōcessus non ut cuidā personæ singulari, sed ut primo humanæ naturæ principio, ita quod per ipsum simul cū natura humana traduceretur in posteros. Et quia unicuique debetur locus secundum cōuenientiam suæ cōditionis, homo sic ordinate institutus positus est in loco temperatissimo, & delizioso, ut nō solū interiorū molestiarū, sed et aliorū exteriorum omnis ei vexatio tolleretur.

C A P. CLXXXVIII.

De ligno scientiæ boni & mali, & primo hominis præcepto.

Quia uero prædictus status hominis ex hoc dependebat, quod humana uoluntas Deo subijceretur, ut homo statim a principio assueferet ad Dei uoluntatem sequendam, proposuit Deus homini quædam præcepta, ut scilicet ex omnibus alijs lignis paradisi uesceretur, prohibens sub mortis comminatione ne de ligno scientiæ boni & mali uesceretur, cuius quidem ligni esus non iō prohibitus est, quia secundum se malus esset, sed ut homo saluē in hoc modico aliquid obseruaret ea sola ratione, quia esset a Deo præceptū: unde prædicti ligni esus factus est malus, quia prohibitus. Dicebatur autē lignū illud scientiæ boni & mali non quia haberet uirtutē scientiæ causatiuā, sed propter euentū sequentem, quia, si homo per eius esum experimento didicisset quid intersit inter obedientiæ boni, & inobediētiæ malum.

C A P. CLXXXIX.

De seductione diaboli ad Euam.

Diabolus igitur, qui iam peccauerat, uidentem hominem taliter institutum ut ad perpetuam felicitatē peruenire posset, a qua ipse deciderat, & nihilominus posset peccare, conatus est a rectitudine iustitiæ abducere, aggrediens hominem ex parte debiliore tentans feminā, in qua minus uigebat sapientiæ donū uel lumē: & ut in transgressione præcepti facilius inclinaret, exclusit mendaciter metum mortis, & ei illa promisit quæ homo naturaliter appetit. scilicet uitationē ignorantia dicens: Aperientur oculi uestri: & excellentiā dignitatis dicēs: Eritis sicut dii: & perfectionem scientiæ, cum dixit. Sciētes bonum & malum. Homo enim ex parte intellectu naturaliter fugit ignorantiam, & scientiam appetit. Ex parte uero uoluntatis, quæ naturaliter libera est, appetit celsitudinem & perfectionem, ut nulli, uel quanto paucioribus potest, subdatur.

C A P. CXC.

Quid fuit inductiuum mulieris.

Mulier igitur repromissam celsitudinem simul & perfectionem scientiæ concupiuit. Accessit et ad hoc pulchritudo & suauitas fructus alliciens ad edendum, & sic metu mortis cōtempso præceptū Dei transgressa est de uetito ligno edendo, & sic eius peccatum multiplex inuenitur. Primo quidem superbiæ, qua irrogare excellentiam appetiuit. Secundo, curiositatis, quia scientiam præter terminos sibi præfixos concupiuit. Tercio

Quarto, gula, qua suauitate cibi permota est ad edendum. Quinto, infidelitatis per falsam estimationē de Deo, dū credit uerbis diaboli contra Deum loquentis. Quia to, inobediētiæ, præceptum Dei transgrediendo.

C A P. CXCI.

Quomodo peruenit peccatum ad uirum.

Ex persuasione autem mulieris peccatum usque ad uirum peruenit, qui tamen, ut Apostolus dicit, nō est seductus ut mulier in hoc, scilicet quod crederet uerbis diaboli contra Deū loquentis. Non enim in eius mente cadere poterat, Deum mendaciter aliquid cōminatū esse, neque inutiliter a re uili prohibuisse: aliquid tamen fuit promissione diaboli, excellentiam & scientiam indebite appetendo. Ex quibus, cum uoluntas eius a rectitudine iustitiæ discessisset, uxori suę morem gerere uolens, in transgressione diuini præcepti eam secutus est edendo de fructu ligni uetiti.

C A P. CXCI.

De effectu sequente culpam quantum ad rebellionem inferiorum rationum.

Quia igitur dicti status tam ordinata integritas tota causabatur ex subiectione humanæ uoluntatis ad Deum, consequens fuit ut subducta humana uoluntate a subiectione diuina, deperiret illa perfecta subiectione inferiorum uirū ad rationem, & corporis ad animam: unde consecutum est, ut homo sentiret in inferiori appetitu sensibili, concupiscentiæ, & iræ, & cæterarum passionum inordinatos motus non secundum ordinem rationis, sed magis ei repugnantes, & eam plerumque obturbantes, & quasi perturbantes: & hæc est repugnantia carnis ad spiritū, de qua scriptura loquitur. Nā quia appetitus sensitiuus sicut & cæteræ sensitiuæ uires, per instrumentum corporeū operatur, ratio autē ab aliquo organo corporali, cōuenienter quod ad appetitū sensitiuum pertinet, carni imputatur: quod uero ad rationē, spiritui, secundum quod spirituales substantiæ dici solent, quæ sunt a corporibus separate.

C A P. CXCI.

Quomodo fuit pœna illata quantum ad necessitatem moriendi.

Consecutum est etiam, ut in corpore sentiretur corruptiōis defectus, ac per hoc homo incurreret necessitatem moriendi, quasi anima iam non ualente corpus in perpetuum continere uitam ei præbendo: unde homo factus est passibilis & mortalis, non solum quasi potēs pati & mori ut antea, sed quasi necessitate habens ad patiendum & moriendum.

C A P. CXCI.

De alijs defectibus qui consequuntur in intellectu, & uoluntate.

Consecuti sunt in homine per consequens multi alij defectus. Abundantibus enim in appetitu inferiori inordinatis moribus passionum, simul etiam & in ratione deficiente lumine sapientiæ, quo diuinitus illustrabatur, uoluntas dū erat Deo subiecta, per cō-

sequens affectum suum rebus sensibilibus subdidit, in quibus oberrans a Deo multipliciter peccauit, & vltius immudis spiritibus se subdidit, per quos credidit in hominibus rebus agendis acquirendis sibi auxiliu praestari, & sic in humano genere idolatria, & diuersa peccatorum genera procellerunt: & quo magis in his homo corruptus fuit, eo amplius a cognitione & desiderio bonorum spiritualium & diuinorum recessit.

C A P. CXCIV.

Quomodo isti defectus deriuati sunt ad posteros.

ET quia praedictum originalis iustitiae bonum sic humano generi in primo parente diuinitus attributum fuit, ut tamen per ipsum deriuaretur in posteros, remota autem causa remouetur effectus, consequens fuit ut primo homine praedicto bono per propriu peccatum priuato, omnes posteri priuantur, & sic de cetero. scilicet post peccatu primi parentis omnes absque originali iustitia, & cum defectibus consequentibus sunt exorti. Nec hoc est contra ordinem iustitiae, quasi Deo puniente in filiis quod primus parens deliquit: quia ista poena non est nisi subtractio eorum quae supernaturaliter primo homini diuinitus sunt concessa per ipsum in alios deriuanda: unde alijs non debebantur, nisi quatenus per primu parentem in eos erant transitura. Sicut si rex det feudum militi transiturum per ipsum ad heredes, si miles contra regem peccat, ut feudum mereatur amittere, non potest postmodum ad eius heredes deuere: unde iuste priuantur posteri per culpam patris.

C A P. CXCVI.

Utrum defectus originalis iustitiae habeat rationem culpae in posteris.

Sed remanet quaestio magis urgens, utrum defectus originalis iustitiae in his, qui ex primo parente prodierunt, rationem culpae possit habere: Hoc enim ad rationem culpae pertinere uidetur, sicut supra dictum est, ut malum quod culpabile dicitur, sit in potestate eius cui imputatur in culpam. Nullus enim culpatur de eo, quod non est in eo facere, uel non facere. Non est autem in potestate eius qui nascitur, ut cum originali iustitia nascatur, uel sine ea: unde uidetur quod talis defectus rationem culpae habere non possit. Sed haec quaestio de facili soluitur, si distinguatur inter personam, & naturam. Sicut enim in una persona multa sunt membra, ita in una humana natura multae sunt personae, ut participatione speciei multi homines intelligantur quasi unus homo, ut Porphyrius dicit. Est autem hoc aduertendum in peccato unius hominis, quod diuersis membris diuersa peccata exercentur, nec requiritur ad rationem culpae quod singula peccata sint uoluntaria uoluntate membrorum quibus exercentur, sed uoluntate eius quod est in homine principale. scilicet intellectiuae partis. Non enim potest manus non percutere, aut pes non ambulare uoluntate iubente. Per hunc igitur modum defectus originalis iustitiae est peccatum naturae, in quantum deriuatur ex inordinata uoluntate primi principij in natura humana. scilicet primi parentis, & sic est uoluntarium habito respectu ad naturam, uoluntate. scilicet primi principij naturae, & sic transit in omnes qui ab ipso natura humanam accipiunt quasi in quadam membra ipsius.

& propter hoc dicitur originale peccatum, quia per originem a primo parente in posteros deriuatur: unde cum alia peccata. scilicet actualia, immediate respiciant personam peccantem, hoc peccatum directe respicit naturam. Nam primus parens suo peccato infecit naturam, & natura infecta inficit personas filiorum, qui ipsam a primo parente suscipiunt.

C A P. CXCVII.

Quod non omnia peccata traducuntur in posteros.

Nec tamen oportet quod omnia peccata alia uel primi parentis, uel etiam ceterorum traducantur in posteros, quia primu peccatum primi parentis sustulit donu totum, quod supernaturaliter erat collatu in humana natura personae primi parentis, & sic dicitur corrupisse, uel infecisse naturam: unde peccata consequentia non inueniunt aliquid homini, quod possint subtracta a tota natura humana, sed auferunt ab homine, aut diminuunt aliquod bonum particulare. scilicet personale, nec corrumpunt naturam, nisi in quantum pertinet ad hanc, uel illam personam. Homo autem non generat sibi similem in persona, sed in natura: & ideo non traducitur a parente in posteros peccatu quod uitiat personam, sed primu peccatu quod uitiat naturam.

C A P. CXCVIII.

Quod meritum Adae non profuit posteris ad reparationem.

Quamuis autem peccatum primi parentis tota humanam naturam infecit, non tamen potuit per eius penitentiam, uel quodcumque eius meritum tota natura reparari. Manifestum est enim quod penitentia Adae, uel quodcumque aliud eius meritum fuit actus singularis personae: actus autem alicuius in diuidui non potest in totam naturam speciei. Causae enim quae possunt in totam speciem, sunt causae aequiuocae, & non uniuocae. Sol enim est causa generationis in tota specie humana, sed homo est causa generationis huius hominis. Singulare ergo meritum Adae, uel cuiuscumque puri hominis sufficiens esse non poterat ad totam naturam reintegrandam. Quod autem per actum singulare primi hominis tota natura est uitata, per accidens est consequutum, in quantum eo priuato innocentiae statu, per ipsum in alios deriuari non potuit: & quamuis per penitentiam redierit ad gratiam, non tamen redire potuit ad pristinam innocentiam, cui diuinitus praedictum originalis iustitiae donum concessum erat. Similiter etiam manifestu est, quod praedictus originalis iustitiae status fuit quoddam speciale donu gratiae: gratia autem meritis non acquiritur, sed gratis a Deo datur. Sicut igitur primus homo a principio originale iustitiam non ex merito habuit, sed ex diuino dono: ita et multo minus post peccatu eam mereri potuit penitendo, uel quodcumque aliud operando.

C A P. CXCIX.

De reparatione humanae naturae per Christum.

Oportebat autem quod humana natura praedicta modo infecta, ex diuina prouidentia repararetur. Non enim poterat ad perfectam beatitudinem peruenire, nisi

nisi tali infectione remota: quia beatitudo, cum sit perfectum bonum, nullum defectum patitur, & maxime defectum peccati, quod aliquo modo uirtuti opponitur, quae est uia in ipsam, ut dictu est: & sic cum homo propter beatitudinem factus sit, quia ipsa est uirtus eius finis, sequeretur quod opus Dei in tam nobili creatura frustraretur, quod reputat inconueniens Psalmista cum dicit. Psal. 88. Numquid enim uane constituisti oes filios hominum? Sic igitur oportebat humanam naturam reparari. Praeterea, bonitas diuina excedit potentiam creaturae ad bonum. Pater autem ex supra dictis, quod talis est hominis conditio quando in hac mortali uita uiuit, quod sicut nec confirmatur in bono immobili, ita nec immobiliter obstinatur in malo. Pertinet igitur hoc ad conditionem humanae naturae, ut ab infectione peccati possit purgari. Non fuit igitur conueniens, quod diuina bonitas hanc potentiam totaliter dimitteret uacua, quod fuisset, si ei reparationis remedium non procurasset.

C A P. CC.

Quod per solum Deum, & per incarnatum debuit natura reparari.

Ostensum est autem quod neque per Adam, neque per aliquem alium hominem purum poterat reparari, tum quia nullus singularis homo praeminebat toti naturae, tum quia nullus purus homo potest esse gratiae causa. Eadem ergo ratio nec per angelu potuit reparari: quia nec angelus potest esse gratiae causa, nec etiam praemiū hominis quantum ad uertim beatitudinem perfectam, ad quam oportebat hominem reuocari, quia in ea sunt partes. relinquitur igitur quod per solum Deu talis reparatio fieri poterat. Sed si Deus hominem sola sua uoluntate & uirtute reparasset, non seruaretur diuinae iustitiae ordo, secundum quam exigitur satisfactio pro peccato. In Deo autem satisfactio non cadit, sicut nec meritum: hoc enim est sub alio existentis. Sic igitur neque Deo competebat satisfacere pro peccato totius naturae humanae, nec prius homo poterat, ut ostensum est. Conueniens igitur fuit Deu hominem fieri, ut sic unus & idem esset, qui & reparare, & satisfacere posset: & hanc causam diuinae incarnationis assignat Apostolus. 1. Tim. 1. christus Iesus uenit in hunc mundu peccatores saluos facere.

C A P. CCI.

De alijs causis incarnationis filij Dei.

Sunt tamen & aliae rationes incarnationis diuinae. Quia enim homo a spiritualibus recesserat, & totum se rebus corporalibus dederat, ex quibus in Deum per seipsum redire non poterat, diuina sapientia, quae hominem fecerat, per naturam corpoream assumptam hominem in corporalibus iacentem uisitauit, ut per sui corporis mysteria eum ad spiritualia reuocaret. Fuit etiam necessarium humano generi, ut Deus homo fieret ad demonstrandum naturae humanae dignitatem, ut sic homo neque daemonibus subderetur, neque corporalibus rebus. Simul etiam per hoc, quod Deus homo fieri uoluit, manifeste ostendit immensitatem sui amoris ad homines, ut ex hoc iam homines Deo subderentur non propter metum mortis, quam primus homo contempsit, sed per charitatis affectum. Datur et per hoc homini quoddam exemplum illius beatae unionis, qua

intellectus creatus increato spiritui intelligendo unietur. Non enim restat incredibile, quin intellectus creaturae Deo uniri possit eius essentiam uidentem, ex quo Deus homini unitus est naturam eius assumendo. Perficitur etiam per hoc quodammodo totius operis diuini ueritas dum homo, qui est ultimo creatus, circulo quodam in suum redit principium, ipsi rerum principio per opus incarnationis unitus.

C A P. CCII.

De errore Fotini circa incarnationem filij Dei.

Hoc autem diuinae incarnationis mysterium Fotinus, quatum in se est, euacuauit. Nam Ebionem, & Cherintu, & Paulum Samosatenum sequens, dominum Iesum Christu fuisse purum hominem asseruit, nec ante Mariam Virginem extitisse, sed quod per beatam uitam meritum, & patientiam mortis gloria diuinitatis promeruit, ut sic Deus diceretur non per naturam, sed per adoptionis gratiam. Sic igitur non esset facta unio Dei & hominis, sed homo esset per gratiam deificatus, quod non singulare est christo, sed commune omnibus sanctis, quamuis in hac gratia aliqui excellentiores alijs habeantur. Hic autem error auctoritatibus diuinae scripturae contradicit. Dicitur enim Ioan. 1. In principio erat uerbu: & postea subdit. Verbu caro factu est. Verbu ergo quod erat in principio apud Deu, carnem assumpsit, non autem homo qui ante non fuerat per gratiam adoptionis deificatus. Item, Dominus dicit Ioan. 6. Descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Secundum autem Fotini errorem non conueniret christo descendisse, sed solu ascendisse, cum tamen Apostolus dicat Eph. 4. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terrae? Ex quo manifeste datur intelligi, quod in christo non haberet locum ascensio, nisi descensio praecessisset.

C A P. CCIII.

Error Nestorii circa incarnationem & eius improbatio.

Hoc igitur uolens declinare Nestorius, partim quidem a Fotini errore discessit, quia posuit christu filium Dei non solum per adoptionis gratiam, sed per naturam diuinam, in qua patri extitit coaeternus: partim uero cum Fotino concordat dicens, filium Dei non sic esse uniuu homini, ut una persona fieret Dei & hominis, sed per sola in habitationem in ipso: & sic homo ille sicut secundum Fotinum per solam gratiam Deus dicitur, sic & secundum Nestorium Dei filius dicitur, non quia ipse uere sit Deus, sed propter filij Dei in habitationem in ipso, quae est per gratiam. Hanc enim unionem Dei & hominis Apostolus exinanitionem nominat dicens Philip. 2. de filio Dei. Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequali Deo, sed semetipsum exinanuit, formam serui accipiens. Non est autem exinanitio Dei, quod creaturam rationalem inhabitet per gratiam: alioquin & pater, & Spiritus sanctus exinanirentur, quia & ipsi creaturam rationalem per gratiam inhabitant, dicente Domino de se, & de patre Ioan. 14. Ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus de Spiritu sancto 1. Corinth. 3. Spiritus Dei habitat in uobis. Item, non conueniret homini illi uoces diuinitatis emittere, si personaliter Deus

Opusc. S. Tho. Aquin. E 2 non

non esset. Præsumptuosissime ergo dixisset. Ego & pater vnū sumus: & Antequam Abrahā fieret, ego sum. Ego enim personam loquētis demonstret: homo autē erat qui loquebatur. est igitur persona eadē Dei & hominis. Ad hos ergo errores excludendos, in Symbolo tam Apostolorum q̄ patrum facta mentione de persona filij subditur. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus, passus, mortuus, & resurrexit. Nō enim ea quæ sunt hoīs de filio Dei prædicarentur, nisi eadem esset persona filij Dei & hominis, quia q̄ uni personæ cōueniūt, non ex hoc ipso de altera prædicatur. Sicut quæ cōueniunt Paulo, nō ex hoc ipso prædicatur de Petro.

CAP. CCMII.

De errore Arrij circa incarnationem, & improbatio eius.

VT ergo unitatem Dei & hominis confiterentur, quidam hæretici, in partem contrariam diuertunt, dicentes Dei & hominis esse unam non solum personam, sed etiam naturam. Cuius quidem erroris principium fuit ab Arrio, qui ut ea quæ in scripturis dicuntur de Christo, quibus ostēditur minor patre, nō nisi ad ipsum Dei filium possent referri secundum assumptionem naturam, posuit in Christo non aliam animā esse quā Dei uerbum, quod dixit corpori christi fuisse pro anima, & sic cum dicit. Pater maior me est, uel cum orasse legitur, aut tristatus, ad ipsam naturam filij Dei sit referendum. Hoc autem posito, sequitur q̄ unio filij Dei ad hominem facta sit non solum in persona, sed et in natura. Manifestum est enim, q̄ ex anima & corpore cōstituitur unitas humanæ naturæ: & huius quidem positionis falsitas quātum ad id qd̄ filium minorem patre asserit, supra est declarata, cum ostendimus filium patri æqualem. Quantum uero ad id quod dicit uerbum Dei in christo fuisse pro anima, huius erroris ex præmissis falsitas ostēdi potest. Ostēsum est enim supra, animam corpori uniri ut formā: Deum autem impossibile est formam corporis esse, sicut supra ostēsum est. Et ne forte Arrius hoc diceret de summo Deo patre intelligendum, idem & de angelis ostēdi potest, quod secundum naturam corpori non possunt uniri per modum formæ, cum sint secundum naturam suam a corporibus separati. Multo igitur minus filius Dei, per quem facti sunt angeli, ut et Arrius confitetur, corporis forma esse non potest. Præterea, filius Dei etiam si sit creaturā, ut Arrius mētitur, tamen secundum ipsum in beatitudine præcedit omnes spiritus creatos. Est autem tanta angelorum beatitudo, quod tristitiam habere non possunt. Non enim esset uera & plena felicitas, si aliquid eorum uotis deficeret. Est enim de ratione beatitudinis, ut sit finale & perfectum bonum, totaliter appetitum quietās. Multo igitur minus Dei filius tritari potest, aut timere secundum suam naturam. Legitur autem tristatus cum dicitur. Cæpit Iesus pauere & tædere, & mētus esse: & ipse etiam suam tristitiam profiteri dicens. Tristis est anima mea usque ad mortem. Manifestum est autem tristitiam non esse corporis, sed alicuius apprehensiuæ substantiæ. Oportet igitur propter uerbum & corpus in christo aliam fuisse substantiam, quæ tristitia pati posset, & hanc dicimus animam. Rursus, si christus propterea assumpsit quæ nostra sunt, ut nos a peccatis mundaret, magis autem necessariū erat nobis mundari secundum animam, a qua origo pecca-

ti processerat, & quæ est subiectum peccati. nō igitur corpus assumpsit sine anima, sed quia principalis animam & corpus cum anima.

CAP. CCV.

De errore Apollinaris circa incarnationem, & improbatio eius.

EX quo etiam excluditur error Apollinaris, qui primo quidem Arrium secutus, in christo aliam animam esse posuit, quā Dei uerbum. Sed quia non sequebatur Arrium in hoc, q̄ filiū Dei diceret creaturā, multa autem dicuntur de christo quæ nec corpori attribui possunt, nec creatori conuenire, ut tristitia, timor, & hmōi, coactus tandem fuit ponere quidem aliquam animam in christo, quæ corpus sensificaret, & quæ harū passionum posset esse subiectū, quæ tamē rōne & intellectu carebat, ipsum aut uerbum hoīs christo pro intellectu & ratione fuisse. Hoc autē multipliciter falsum esse ostēditur. Primo quidem, quia hoc est contra naturam rōnem, ut anima non rationalis, sit forma hominis, cum tamen formam corporis habeat. Nihil aut monstruosum & innaturale in christi incarnatione fuisse putandū est. Secundo, quia fuisset contra incarnationis finē, qui est reparatio humanæ naturæ, quæ quidem principaliter incipit reparari quantū ad intellectuā partem, quæ particeps peccati esse pot. Vnde præcipue conueniens fuit, ut intellectuā hominis partē assumeret. Dicitur et christus admiratus fuisse admirari aut non est nisi animæ rationalis, Deo uero omnino cōuenire non pot. Sicut igitur tristitia cogit in christo ponere animā sensiciuam, sic admiratio cogit ponere in christo partem animæ intellectuam.

CAP. CCVL.

De errore Euticetis ponentis unionem in natura.

HOs autem quantum ad aliquid Eutices secutus est. Posuit. n. unam naturam fuisse Dei & hominis post incarnationē, non tamen posuit q̄ christo de esset, uel anima, uel intellectus, uel aliquid eorū quæ ad integritatē spectāt naturæ. Sed & huius opinionis falsitas manifeste apparet. Diuina. n. natura in se perfecta & incōmutabilis est. Natura. n. quæ in se perfecta ē, cū altera nō potest in unam naturā conuenire, nisi uel ipsa conuertatur in alterā, sicut cibus in cibatu: uel alterū conuertatur in ipsum, sicut in ignē ligna. uel utriūque transmutetur in tertiū, sicut elementa in corpus mistū: hæc autē oīa remouēt diuina immutabilitas. Nō enim immutabile est, neq; quod in alterum conuertitur, neque in quod alterum conueniri potest. Cū ergo natura diuina in se sit perfecta, nullo modo potest esse, quod simul cū aliqua natura in unā naturam conueniat. Rursum, si quis rerū ordinē cōsideret, additio maioris perfectionis uariat naturæ speciē. Alterius. n. speciē est, quod est & uiuit tantum, ut planta, quā quod est tantum. Quod autem est & uiuit, & sentit, ut animal, est alterius speciē quā quod est & uiuit tantum, ut planta. Item, quod est, uiuit, sentit, & intelligit, ut homo, est alterius speciē, quā quod est, uiuit & sentit tantū, ut animal brutū. Si igitur illa una natura, quæ ponitur esse christi, supra hæc omnia habuit quod diuinū est, consequens est q̄ illa natura alterius. sus-

cit speciei a natura humana, sicut natura humana a natura bruti animalis. Neque Christus igitur fuit homo eiusdem speciē, quod falsum esse ostēditur ex hoc, quod ab hominibus secundum carnē progenitus fuit, sicut Mathæus ostēdit in principio euāgelij sui dicens, Liber generatiōis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahā.

CAP. CCVII.

Contra errorem Manichæi dicentis, Christum non habuisse uerum corpus, sed phantasticum.

Sicut autem Fotinus euacuauit incarnationis mysterium, diuinam naturam a Christo auferendo, sic Manichæus auferendo humanam. Quia enim ponebat totā creaturam corpoream a diabolo fuisse creatā, nec erat contēniens ut boni Dei filius assumeret diaboli creaturam; si posuit Christū non habuisse uerā carnem, sed phantasticā tantū, & omnia quæ in euāgelio de Christo narratur ad humanā naturā pertinentia, in phantasia, & nō in ueritate facta fuisse asserbat. Hęc autem positio manifeste sacre scripturæ cōtradicit, quæ Christum asserit de Virgine natū, circumcisum, esurisse, comedisse, & alia pertulisse, quæ pertinent ad humanæ carnis naturam. Falsa igitur esset euāgeliorum scriptura hæc narrans de Christo. Rursus, ipse christus de se dicit. In hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Non fuisset autē ueritatis testis, sed magis falsitatis, si in se demonstrasset quod non erat, præsertim cum prædixerit se passurum quæ sine uerā carne pati non potuisset. Si traderetur in manus hominū, q̄ conspueretur, flagellaretur, crucifigeretur. Dicere ergo christum uerā carnē nō habuisse, nec hmōi in ueritate, sed solum in phantasia eū fuisse perpersum, est christo imponere falsitatem. Adhuc, ueram opinionem a cordibus hominū remouere, est hominis fallacis: christus autem hęc opinionem a cordibus discipulorum remouit. Cū enim post resurrectionem discipulis apparauit, qui eum spiritum, uel phantasma esse existimabant, ad hmōi suspitionē de cordibus eorū tollendā dixit. Palpatē, & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me uidetis habere. & in alio loco cū supra mare ambularet, existimantibus eū discipulis esse phantasma, & ob hoc eis ī timore cōstitutus Dñs dixit. Ego sū, nolite timere. Si igitur hæc opinio uera ē, necesse ē dicere christū fuisse fallacē: christus autē ueritas ē, ut ipse de se dicit. hæc igitur opinio ē falsa.

CAP. CCVIII.

Quod Christus uerum corpus habuit non de celo contra Valentinum.

Valentinus autem & si uerum corpus christum habuisse confiteretur, dicebat tamen eum carnē non assumpsisse de Virgine, sed attulisse corpus de celo formatū, quod trāsiiuit per Virginem, nihil ex ea accipiēs, sicut aqua transit per canalem: hoc etiā ueritatis scripturæ cōtradicit. Dicit. n. Apost. Ro. 1. Qui factus est ex femine Dauid fm carnem. & ad Galat. 4. dicit. Misit Deus filium suum unigenitum factum ex muliere. Mat. autē dicit, Et Iacob genuit Ioseph uirum Marię, de qua natus est Iesus, qui uocatur christus, & postmodum eam eius matrem nominat subdēs. Cum esset de sponsata mater eius Maria Ioseph: hæc autem uerba nō essent, si christus de Virgine carnem nō assumpsisset. falsum est igitur q̄ corpus celeste attulerit. Sed quod

Apost. 1. ad Corin. 15. dicit, Secundus homo de celo celestis, intelligendum est quod de celo descendit secundum diuinitatem, non autem secundum substantiam corporis. Adhuc, nulla ratio esset quare corpus de celo afferens Dei filius, uterum Virginis introisset, si ex ea nil assumeret. Sed magis uideretur esse fictio quædam, dum ex utero matris egrediens demonstraret se ab ea accepisse carnem quam non acceperat. Cū igitur omnis falsitas a christo sit aliena, simpliciter cōfiteendum est, quod christus sic processit ex utero Virginis, quod ex ea carnem accepit.

CAP. CCIX.

Que sit sententia fidei circa incarnationem.

EX præmissis igitur colligere possumus, q̄ in christo secundum ueritatem catholicę fidei fuit uerum corpus nostrę naturæ, uera anima rationalis, & simul cum hoc perfecta deitas. Hęc autem tres substantiæ in unam personam conueniunt, non autem in unam naturam. Ad cuius etiam ueritatis expositionem aliqui per qualdam uias erroneas processerunt. Cōsiderantes. n. quidā q̄ omne quod aduenit alicui post esse completum, accidētaliter ei adiungitur, ut homini uestis, posterunt q̄ humanitas accidētali unione fuerit in persona filij diuinitati coniuncta, ita. f. q̄ natura assumpta se haberet ad personam filij Dei, sicut uestis ad hominem. Ad cuius confirmationem inducebant quod Apost. dicit ad Phil. de christo, q̄ habitu inuentus est ut homo. Rursus considerabant, q̄ ex unione anime & corporis efficitur indiuiduum quoddam rationalis naturæ, quod nominat personam. Si igitur anima in christo fuisset corpori unita, uidere nō poterat, quin sequeretur q̄ ex tali unione cōstitueretur persona. Sequeretur ergo in christo duas esse personas. s. personam assumentē, & personam assumptam: in homine enim induto non sunt duę personæ, quia indumentum rationem personæ nō habet. Si autem uestis esset persona, sequeretur in homine uestito duas esse personas. Ad hoc igitur excludendum posuerūt quidā animam Christi unitam numquā fuisse corpori, sed q̄ persona filij Dei, animā & corpus separatim assumpsit. Sed hæc opinio dum unum inconueniens uitare nititur, incidit in maius. Sequitur enim ex necessitate, q̄ christus non fuerit uerus homo. Veritas. n. humanę naturę requirit animę & corporis unionem: nā homo est qui ex utroque componitur. Sequeretur etiā q̄ Christi non fuerit uera caro, nec aliquod membrum ei habuit ueritatem. Remota enim anima nō est oculus, aut manus, aut caro, & os, nisi æquiuoce, sicut picus, aut lapideus. Sequeretur etiam q̄ christus uere mortuus non fuerit: mors enim est priuatio uitæ. Manifestum est enim, q̄ diuinitatis uita per mortem priuari non potuit: corpus autem uiuum esse nō potuit, si ei anima coniuncta non fuit. Sequeretur etiam ulterius, q̄ christi corpus sentire non potuit: non. n. sentit corpus nisi per animam sibi cōiunctam. Adhuc autem hæc opinio in errorem Nestorii relabitur, quem tamen declinare intendit. In hoc enim errauit Nestorius, quod posuit uerbum Dei homini christo fuisse unitum secundum in habitationem gratiæ, ita quod uerbum Dei fuerit in illo homine, sicut in templo sitū. Nihil autem refert dicere quantum ad propositum pertinet, quod uerbum est in homine sicut in templo, & q̄ natura humana uerbo adueniat, ut uestimē-

um uelito, nisi quod in tantum hæc opinio est dete-
rior, quia Christum uerum hominem confiteri nõ po-
test. Est igitur hæc opinio non immerito condemnata.
Adhuc autem, homo uelitus non potest esse persona
uelitis, aut indumenti, nec aliquo modo dici potest
sit in specie indumenti. Si igitur filius Dei humanam
naturam ut uelimentum assumpsit, nullo modo dici
poterit persona humanæ naturæ, nec et dici poterit
filius Dei sit eiusdem speciei cū alijs hominibus, de quo
tamē Apoit. dicit, quod est in similitudine hominū factus.
Vnde patet hanc opinionem esse totaliter euitandam.

CAP. CCX.

Quod in ipso non sunt duo supposita.

Alii uero prædicta inconuenientia uitare uolentes,
posuerunt quidē in Christo animam corpori suis
se unitam, & ex tali unione quendam hominem cõstitu-
tum fuisse, quē dicunt a filio Dei in unitatē personæ as-
sumptū, rōne cuius assumptionis illū hominem dicunt
esse filiū Dei, & filiū Dei dicunt esse illū hominē. Et quia
assumptionē prædictam ad unitatē personæ dicunt esse
terminatā, confiterentur quidē in Christo unā perso-
nā Dei & hominis: sed quia hic homo quē ex anima
& corpore constitutum dicunt, est quoddā suppositū, uel
hypostasim humanæ naturæ, ponunt in christo duo
supposita, & duas hypostasies, unū naturę humanę crea-
tum & tēporale, aliud diuinæ naturæ increatū & æter-
nū. Hęc autē positio licet ab errore Nestorij uerbotenus
recedere uideat, tñ si quis eā interius pericrutes, i idē
cum Nestorio labitur. Manifestum est. n. quod persona ni-
hil aliud est quàm substantia indiuidua rationalis na-
turæ, humana autem natura rationalis est: unde & ex
hoc ipso quod ponitur in christo aliqua hypostasis, uel
suppositum naturæ humanæ temporale & creatū, po-
nuntur etiā aliqua persona in christo tēporalis creata:
hoc enim est quod nomine suppositi, uel hypostasis si-
gnificatur. s. indiuidua substantia. Ponentes ergo in chri-
sto duo supposita, uel duas hypostasies, si quod dicunt
iurelligunt, necesse habent ponere duas personas. Itē,
quæcūque supposito differunt ita se habent, quod ea quæ
sunt propria unius, alteri conuenire nõ possunt. Si er-
go non est idem suppositum filius Dei, & filius homi-
nis, sequitur quod ea quæ sunt filij hominis non possunt
attribui filio Dei, nec econuerso. Non ergo poterit dici
Deus crucifixus, aut natus ex Virgine, quod est Ne-
storianæ impietatis. Si quis autem adhęc dicere uelit,
quod ea quæ sunt hominis illius, filio Dei attribuuntur, &
econuerso propter unitatem personę, quāuis sint di-
uersa supposita, hoc omnino stare non potest. Manife-
stum est enim quod suppositum æternum filij Dei non est
aliud quā ipsa eius persona. Quæcumque igitur dicuntur
de filio Dei ratione suę personę, dicerentur de ipso rō-
tione sui suppositi: sed ea quæ sunt hominis non dicuntur
de eo ratione suppositi, quia ponitur filius Dei a
filio hominis supposito differre. Neque igitur ratione
personę de filio Dei dici poterūt, quæ sunt propria filij
hominis, ut nati de Virgine, mori, & similia. Adhęc
si de supposito aliquo temporali Dei nomen prædicitur,
hoc erit recens & nouum: sed omne quod recēter &
de nouo dicitur Deus, non est Deus, nisi quia factum
est Deus: quod autem est factū Deus, non est naturali-
ter Deus, sed p adoptionē solū. Sequitur ergo quod ille ho-

mo, non fuerit uere & naturaliter Deus, sed solum per
adoptionem, quod etiam ad errorē Nestorij pertinet.

CAP. CCXI.

Quod in christo est unum tantum suppositum, & est
una tantum persona.

Sic igitur oportet dicere, quod in Christo non solū
sunt una persona Dei & hominis, sed etiam unū sup-
positum, & una hypostasis: natura autem non una, sed
duę. Ad cuius euidentiam cõsiderare oportet, quod
hęc nomina persona, hypostasis, & suppositum, inte-
grum quoddam designant. Non enim potest dici, quod
manus, aut caro, aut quæcumque aliarum partium sit
persona, uel hypostasis, aut suppositum, sed hoc totū
quod est hic homo. Ea uero nomina quę sunt commu-
nia indiuidui substantiarum, & accidentium, ut in-
diuiduum, & singulare, possunt & toti, & partibus ap-
tari. Nam partes cum accidentibus aliquid habent
commune, scilicet, quod non per se existunt, sed alijs
insunt, licet secundum modum diuersum. Potest igitur
dici, quod manus Sortis & Platonis est quoddam
indiuiduum, uel singulare quoddam, licet non sit hy-
postasis, uel suppositum, uel persona. Est et cõsideran-
dum ulterius, quod aliquorum coniunctio per se con-
siderata, quandoque quidem facit aliquod integrum,
quod in alia pp additionē alterius nõ cõstituit aliquod in-
tegrū, sicut in lapide cõmixtio quatuor elementorū fa-
cit aliquod integrum: unde illud quod est ex elemen-
tis constitutum, in lapide potest dici suppositum, uel
hypostasis quod est hic lapis, nõ autem persona, quia
non est hypostasis naturæ rationalis. Compositio au-
tem elementorum in animali non cõstituit aliquod
integrum, sed constituit partem, scilicet corpus: quia
necesse est aliquid aliud aduenire ad completionem
animalis, scilicet animam: unde compositio elemen-
torum in animali non cõstituit suppositum, uel hy-
postasim: sed hoc animal totum est hypostasis, uel
suppositum. Nec tamen propter hoc minus est effi-
cax in animali elementorum compositio, quàm in la-
pide, sed multo amplius, quia est ordinata ad rem no-
biliorem. Sic igitur in alijs hominibus unio animæ &
corporis cõstituit hypostasim, & suppositum, quia ni-
hil aliud est præter hæc duo. In Domino autem Iesu
christo pter animam & corpus aduenit tertia substantia,
scilicet diuinitas. Non ergo est seorsum suppositum,
uel hypostasis, sicut nec persona id quod est ex corpore
& anima cõstitutum, sed suppositum, hypostasis, uel
persona est id quod constat ex tribus substantijs, corpo-
re, s. & anima & diuinitate, & sic in christo sicut est una
tantum persona, ita unum suppositum, & una hypo-
stasis. Alia autem ratione aduenit anima corpori, &
diuinitas utriusque. Nam anima aduenit corpori, ut for-
ma eius existens, unde his duobus cõstituitur una na-
tura, quæ dicitur humana natura. Diuinitas autem nõ
aduenit animæ & corpori per modum formæ, neque
der modum partis: hoc enim est contra rationem di-
uinæ perfectionis. Vnde ex diuinitate, & anima, & cor-
pore non constituitur una natura, sed ipsa natura di-
uina in se ipsa integra & pura existens sibi quodam
modo incomprehensibili & ineffabili humanam na-
turam ex anima & corpore constitutam assumpsit,
quod ex infinita uirtute eius processit. Videmus enim
quod quanto aliquod agens est maioris uirtutis, tan-
to magis sibi applicat aliquod instrumentum ad
aliquod

aliquod opus perficiendum. Sicut igitur uirtus diuina
propter sui infinitatem est infinita, & incomprehensi-
bilis, ita modus quo sibi uniuert humanam naturam
Christus, quasi organum quoddam ad humanæ salutis
effectum est nobis ineffabilis, & excellens omnem aliā
unionem Dei ad creaturam. Et quia sicut iam dixim⁹,
persona, hypostasis, & suppositum designant aliquid
integrum, si diuina natura in christo est ut pars, & nõ
ut aliquid integrum, sicut anima in compositione ho-
minis, una persona christi non se teneret tantum ex
parte naturæ diuinæ, sed esset quoddam constitutum ex
tribus, sicut & in homine, persona, hypostasis, & sup-
positum est quod ex anima & corpore constituitur:
sed quia diuina natura est aliquid integrum, quod sibi
assumpsit per quādam ineffabilem unionem huma-
nam naturam, persona se tenet ex parte diuinæ natu-
ræ, & similiter hypostasis, & suppositum. Anima uero
& corpus trahuntur ad personalitatem personæ diui-
næ, ut sit persona filij Dei, sicut etiā persona filij homi-
nis, & hypostasis, & suppositum. Potest autem huius-
modi exemplum aliquale in creaturis inueniri. Subie-
ctum enim & accidens non sic uniuertur, ut ex eis ali-
quod tertium constituatur: unde subiectum in tali
unione non se habet ut pars, sed est integrum quoddā
quod est persona, hypostasis, & suppositum. Accidens
autem trahitur ad personalitatem subiecti, ut sit perso-
na eadem hominis & albi, & similiter eadem hyposta-
sis, & idem suppositum. Sic igitur secundum simili-
tudinem quandam, persona, hypostasis, & suppositum fi-
lij Dei est persona, hypostasis, & suppositum humanæ
naturæ in christo: unde quidam propter hominē simili-
tudinem dicere præsumpserunt, quod humana natura in
Christo degenerat in accidēs, & quod accidentaliter Dei
filio uniretur, ueritatē a similitudine non discernentes.
Patet igitur ex præmissis, quod in Christo non est alia per-
sona nisi æterna, quæ est persona filij Dei, nec alia hy-
postasis, aut suppositum: unde cum dicitur, hic homo,
demonstrato Christo, importatur suppositum æternū.
Nec tamen propter hoc æquiuoce dicitur hoc nomen
homo de Christo, & de alijs hominibus. Equiuocatio
enim non attenditur secundum diuersitatem suppositionis,
sed secundum diuersitatem significationis. Nomen autē ho-
minis attributum Petro & Christo idem significat, s.
naturam humanā, sed nõ idem supponit, quia hic sup-
ponit suppositum æternum filij Dei, ibi autem suppo-
situm creatum. Quia uero de unoquoque supposito
alicuius naturæ possunt dici ea, quæ competunt illi na-
turæ cuius est suppositum: idem autem est suppositum
in Christo humanæ & diuinæ naturæ, manifestū est quod
de hoc supposito utriusque naturę siue supponatur per
nomen significans diuinam naturam, aut personam,
siue humanam possunt dici indifferenter, & quæ sunt
diuinæ, & quæ sunt humanæ naturæ, ut puta, si dica-
mus quod filius Dei est æternus, & quod filius Dei est natus
de Virgine, & similiter dicere possumus quod hæc, ho-
mo est Deus, & creauit stellas, & est natus, mortuus, &
sepultus. Quod autem prædicatur de aliquo supposito,
predicatur de eo secundum aliquam formam, uel ma-
teriam, sicut Sortes est albus secundum albedinem, &
est rationalis secundum animam. Dictum est autem su-
pra, quod in Christo sunt duę naturę, & unum suppositum.
Si ergo referatur ad suppositum, indifferenter sunt præ-
dicanda de Christo humana & diuina. Est tamē discer-
nendum secundum quid utrumque dicatur, quia diui-
na dicuntur de Christo secundum diuinam naturam,
humana uero secundum humanam.

De his quæ dicuntur in Christo unum, uel multa.

Quia igitur in christo est una persona, & duę natu-
rę, ex horum conuenientia considerandum est quid
in christo unū dici debeat, & quid multa. Quæcūque
enim secundum naturę diuersitatem multiplicantur, nec esse
est quod in christo plura esse confiteamur. Inter quæ pri-
mo considerandum est, quod cum per generationem, siue
natiuitatem natura recipiatur, necesse est quod sicut in
christo sunt duę naturę, ita etiam duas esse generatio-
nes, siue natiuitates, una æterna, secundum quā accepit
naturam diuinā a patre: alia tēporalis, secundum quā accepit
humanam naturam a matre. Similiter etiam quæcum-
que Deo & homini conuenienter attribuuntur ad natu-
ram pertinentia, necesse est plura dicere in christo.
Attribuitur autē Deo intellectus & uoluntas, & horū
perfectiones, puta sciētia, seu sapiētia, & charitas, siue
iustitia, quæ homini et attribuuntur ad humanā natu-
ram pertinentia. Nā uoluntas, & intellectus sunt par-
tes anime, horum autem perfectiones sunt sapiētia, &
iustitia, & hmoi. Necesse est ergo in Christo ponere
duos intellectus humanum, s. & diuinum, & similiter
duas uoluntates, duplicem et sciētiam, siue charitatē
creatam, s. & increatam. Ea uero quæ ad suppositum,
siue hypostasim pertinent, unum tantum in Christo
confiteri oportet: unde si esse accipiatur secundum quod unum
esse est unius suppositi, uideatur dicendum quod in chri-
sto sit tantum unum esse. Manifestum est. n. quod partes
diuise singulę proprium esse habent: secundum autē
quod in toto considerantur, nõ habent suum esse, sed om-
nes sunt per esse totius. Si ergo consideremus ipsum
Christum, ut quoddā integrum suppositum duarū natu-
rarū, eius erit unū tantum esse, sicut & unū suppositū.
Quia uero operationes suppositorum sunt, uisum est
aliquibus, quod sicut in Christo non est nisi unū supposi-
tum, ita nõ esset nisi una operatio. Sed nõ recte con-
siderauerunt: nam in quolibet indiuiduo reperitur
multę operationes, si sunt plura operationum princi-
pia, sicut in homine alia est operatio intelligendi, alia
sentiendi, propter differentiam sensus & intellectus:
sicut in igne alia est operatio calefactionis, alia ascen-
sionis, propter differentiam caloris & leuitatis. Natura
autem comparatur ad operationem, ut eius princi-
pium. Non ergo est una operatio in christo propter
unum suppositum, sed duę propter duas naturas, si-
cut econtrario in sancta Trinitate est una operatio triū
personarum propter unam naturam. Participat tamē
operatio humanitatis in Christo aliquid de operatio-
ne uirtutis diuinę. Omnium enim eorum quæ conue-
niunt in unum suppositum, ei quod principaliter est,
cetera instrumentaliter deseruiunt, sicut ceterę partes
hominis sunt instrumēta intellectus. Sic igitur in chri-
sto humanitas quasi quoddam organum diuinitatis
censetur. Patet autem quod instrumentum agit in
uirtute principalis agentis. Vnde in actione instru-
menti non solum inuenitur uirtus instrumenti, sed
etiam principalis agentis: sicut per actionem securis
fit arca, in quantum securis dirigitur ab artifice. Ita
ergo & operatio humanæ naturę in christo quan-
dam uim ex deitate habebat supra uirtutem huma-
nam. Quod enim tangeret leprosum, humanitatis
actio fuit: sed quod tactus ille curaret a lepra, ex uir-
tute diuinitatis procedebat. Et per hunc modum
omnes eius actiones, & passiones humanę uirtute
Opusc. S. Tho. Aquin. E 4 diuinitatis

diuinitatis salutare fuerunt: & ideo Dionysius vocat humanam Christi operationem theandricam, id est, Dei virtutem, quia, sic procedebat ex humanitate, quae tamen in ea vigeat diuinitatis virtus. Vertitur etiam a quibusdam in dubium de filiatione, an sit vna tantum in Christo propter vnitatem suppositi, vel duae propter dualitatem natiuitatis. Videtur autem quod sint duae, quia multiplicata causa multiplicatur effectus: est autem causa filiationis natiuitas. Cum igitur sint duae natiuitates Christi, consequens videtur quod etiam sint duae filiationes. Nec obstat quod filiatio est relatio personalis, id est, personam constituens: hoc enim verum est de filiatione diuina. Filiatio vero humana non constituit personam, sed accidit personae constitutae. Similiter etiam non obstat, quod vnus homo vna filiatione refertur ad patrem & matrem, quia eadem natiuitate nascitur ab utroque parente. Vbi autem est eadem causa relationis, & relatio est vna realiter, quamuis multiplicentur respectus. Nihil enim prohibet aliquid habere respectum ad alterum absque hoc quod realiter insit ei relatio, sicut scibile refertur ad scientiam relatione in eo non existente: ita etiam nihil prohibet quod vna realis relatio plures respectus habeat. Nam sicut relatio ex causa sua habet quod sit res quaedam, ita etiam quod sit vna, vel multiplex: & sic cum Christus non eadem natiuitate nascatur ex patre & matre, duae filiationes reales in eo esse videntur propter duas natiuitates: sed est aliud quod obuiat propter hoc, quod non possunt esse plures filiationes reales in Christo. Non enim omne quod nascitur ex aliquo, filius eius dici potest, sed solum completum suppositum. Manus enim alicuius hominis non dicitur filia, nec pes filius, sed totum singulare quod est Petrus, vel Ioannes. Proprium igitur subiectum filiationis est ipsum suppositum. Ostensum est autem supra, quod in Christo non est aliud suppositum quam increatum, cui non potest ex tempore aliqua realis relatio aduenire: sed, sicut supra diximus, omnis relatio Dei ad creaturam est secundum rationem tantum. Oportet igitur quod filiatio, qua suppositum aeternum filij refertur ad Virginem matrem, non sit realis relatio, sed respectus rationis tantum: nec propter hoc impeditur, quin Christus sit vere & realiter filius Virginis matris, quia realiter ab ea natus est: sicut etiam Deus vere realiter est dominus creaturae, quia realem habent potentiam coercendi creaturam, & tamen dominij relatio solum secundum rationem Deo attribuitur. Si autem in Christo essent plura supposita, ut quidam posuerunt, nihil prohiberet ponere in Christo duas filiationes, quia filiationi temporali subijceretur suppositum creatum.

CAP. CCXIII.

Quod oportuit Christum esse perfectum in gratia, & sapientia veritatis.

Quia vero, sicut iam dictum est, humanitas Christi se habet ad diuinitatem eius quasi quoddam organum eius, organorum autem dispositio & qualitas praecipue quidem ex fine, & etiam ex deceria instrumento vtenis, secundum hos modos consequens est, ut consideremus qualitatem humanam naturam a verbo Dei assumptam. Finis autem assumptionis humanam naturam a verbo Dei, est salus & reparatio humanam naturam. Talem igitur oportuit esse Christum secundum humanam naturam, ut conuenienter esse possit actor humanam salutis. Salus autem humana consistit in frui

ratione diuina, per quam homo beatus efficitur: & ideo oportuit Christum secundum humanam naturam fuisse perfecte Deo fruendum. Principium enim in unoquoque genere oportet esse perfectum. Fruitio autem diuina secundum duo existit, secundum uoluntatem, & secundum intellectum. Secundum uoluntatem quidem Deo perfecte per amorem inhaerentem: secundum intellectum autem perfecte Deum cognoscentem. Perfecta autem inhaerentia uoluntatis ad Deum per amorem est per gratiam, per quam homo iustificatur, secundum illud Ro. 3. Iustificati gratia per gratiam eius. Ex hoc enim homo iustus est, quod Deo per amorem inhaeret. Perfecta autem cognitio Dei est per lumen sapientiae, quae est cognitio diuinam ueritatis. Oportuit igitur uerbum Dei incarnatum perfectum in gratia, & in sapientia ueritatis existere. Unde Ioan. 1. dicitur. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae & ueritatis.

CAP. CCXIII.

De plenitudine gratiae Christi.

Primo autem uidendum est de plenitudine gratiae ipsius. Circa quod considerandum est, quod nomen gratiae a duobus assummi potest. Vno modo, ex eo quod est gratum esse. Dicimus enim aliquem alicuius gratiam habere, quia est ei gratus. Alio modo, ex eo quod est gratis dari. Dicitur enim aliquis alicui gratiam facere, quando ei aliquod beneficium gratis confert, nec istae duae acceptiones gratiae penitus separatae sunt. Ex eo enim aliquid alteri gratis datur, quia is cui datur, gratus est danti uel simpliciter, uel secundum quid. Simpliciter quidem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, ut eum sibi coniungat secundum aliquem modum. Hos enim quos gratos habemus, nobis pro posse attrahimus secundum quantitatem & modum, quo nobis grati existunt. Secundum quid autem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, ut aliquid ab eo recipiat, non autem ad hoc ut assumatur ab ipso: unde patet quod omnis qui habet gratiam, aliquid habet quod gratis datur, non autem omnis qui habet aliquid gratis datum, gratus danti existit, & ideo duplex gratia distingui solet, una, scilicet quae solum gratis est data: alia quae etiam gratum facit. Gratis autem dari dicitur, quod nequaquam est debitum. Dupliciter autem aliquid debitum existit. Vno quidem modo secundum naturam: alio modo, secundum operationem. Secundum naturam quidem debitum est rei, quod ordo naturalis illius rei exigit, sicut debitum est homini quod habeat rationem, & manus, & pedes. Secundum operationem autem, sicut merces operanti debetur. Illa ergo dona sunt hominibus diuinitatis gratis data, quae & ordinem naturae excedunt, & meritis non acquiruntur, quibus & ea quae pro meritis diuinitatis dantur, interdum gratiae nomen uel rationem non amittant, tum quia principium merendi fuit a gratia: tum et quia superabundantius dantur, quam merita humana requirant, sicut dicitur Ro. 6. Gratia Dei uita aeterna. Huiusmodi autem donorum quaedam quidem & naturam humanam facultatem excedunt, & meritis non redduntur, nec tamen ex hoc ipso quod homo ea habet redditur Deo gratus, sicut donum prophetiae, miraculorum operationis, scientiae, & doctrinae, uel si qua talia diuinitatis conferuntur. Per haec enim, & huiusmodi, homo non coniungitur Deo, nisi forte per similitudinem quandam, prout aliquid de eius bonitate participat, per quem modum omnia Deo simulantur. Quaedam uero hominem Deo gratum

gratum reddunt, & ei coniungunt. Et huiusmodi dona non solum gratiae dicuntur, ex eo quod gratis dantur, sed etiam ex eo quod hominem faciunt Deo gratum. Coniunctio autem hominis ad Deum est duplex. Vna quidem per affectionem, & haec est per charitatem, quae quodammodo facit per affectionem hominem unum cum Deo, secundum illud I. Corint. 6. Qui adharet Deo, vnus spiritus est. Per hanc etiam Deus hominem inhabitat, secundum illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciet. Facit etiam hominem esse in Deo, secundum illud I. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Ille igitur per acceptum donum gratuitum efficitur Deo gratus, qui usque ad hoc perducitur, quod per charitatis amorem vnus spiritus fiat cum Deo, quod ipse in Deo sit, & Deus in eo. Unde Apostolus dicit I. Corint. 13. quod sine charitate caetera dona hominibus non profunt: quia gratum Deo facere non potest, nisi charitas adsit. Haec autem gratia est omnium sanctorum communis. Unde hanc gratiam homo Christus discipulis orando impetrans dicit, Ioan. 17. Ut sint vnus, scilicet per connexionem amoris, sicut & nos vnus sumus. Alia uero coniunctio est hominis ad Deum non solum per affectum, aut in habitationem, sed etiam per unitatem hypostasis, seu personae, ut scilicet vna & eadem hypostasis, seu persona sit Deus & homo. Et haec quidem coniunctio hominis ad Deum est propria Iesu Christi, de qua coniunctioe plura iam dicta sunt. Haec etiam est hominis Christi gratia singularis, quod est Deo vnitus in uinitate personae: & ideo gratis datum est, quia & naturae facultatem excedit, & hoc donum merita nulla praecedunt. Sed & gratissimum Deo facit, ita quod de ipso singulariter dicatur. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, Matth. 3. & 17. Hoc tamen interesse uideatur inter utramque gratiam, quod gratia quidem per quam homo Deo vnitus per affectum, aliquod habituale existit in anima: quia cum per actum amoris sit coniunctio ista, actus autem perfecti procedunt ab habitu, consequens est ut ad istum perfectissimum habitum, quo anima Deo coniungitur per amorem, aliqua habitualis gratia animae infundatur. Esse autem personale, uel hypostaticum, non est per aliquem habitum, sed per naturas, quarum sunt hypostases, uel personae. Vnio igitur humanae naturae ad Deum in uinitate personae non fit per aliquam habitualem gratiam, sed per ipsam naturarum coniunctionem in persona vna. In quantum autem creatura aliqua magis ad Deum accedit, intantum de bonitate eius magis participat, & abundantioribus donis ex eius influentia replet: sicut & ignis calorem magis participat, qui ei magis appropinquat. Nullus autem modus esse, aut excogitari potest, quo aliqua creatura propinquius Deo adhæreat, quam quod ei in uinitate personae coniungatur. Ex ipsa igitur uinitate naturae humanae ad Deum in uinitate personae, consequens est ut anima Christi donis gratiarum habitualibus praeter ceteris fuerit plena. Et sic habitualis gratia in Christo non est dispositio ad uinionem, sed magis uinionis effectus, quod ex ipso modo loquendi, quo Euangelista utitur in uerbis praemissis, manifeste apparet, cum dicit. Vidimus eum quasi unigenitum a patre, plenum gratia & ueritate. Est autem unigenitus a patre homo Christus, in quantum uerbum caro factum est. Ex hoc ergo quod uerbum caro factum est, hoc effectum est, ut esset plenum gratiae & ueritatis.

In his autem quae aliqua bonitate replentur, uel perfectione, illud magis plenum esse inuenitur, ex quo etiam in alia redundat, sicut plenius lucet quod illuminare potest alia. Quia igitur homo Christus summam plenitudinem gratiae obtinuit quasi unigenitus a patre, consequens fuit ut ab ipso in alios redundaret, ita quod filius Dei factus homo, homines faceret deos & filios Dei, sicut illud Apostoli ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Ex hoc autem quod a Christo ad alios gratia & ueritas deriuantur, conuenit ei ut sit caput ecclesiae. Nam a capite ad alia membra, quae sunt ei conformia in natura, quodammodo sensus & motus deriuatur. Sic a Christo & gratia, & ueritas ad alios homines deriuantur. Unde ad Ephes. 1. Et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus eius. Dicit etiam potest caput non solum hominum, sed etiam angelorum quantum ad excellentiam & influentiam, licet non quantum ad conformitatem naturae secundum eandem speciem. Unde ante praedicta uerba Apostolus praemittit, quod Deus constituit illum, scilicet Christum, ad Dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, potestatem, & uirtutem, & dominationem. Sic igitur secundum praemissa triplex gratia conuenit assignari in Christo. Primo quidem gratia uinionis, secundum quod humana natura nullis meritis praecedentibus hoc donum accepit ut uiniretur Dei filio in persona. Secundo, gratia singularis, qua anima Christi praeter ceteris fuit gratia & ueritate repleta. Tertio, gratia capitis secundum quod ab ipso in alios gratia redundat: quae tria Euangelista congruo ordine persequitur. Nam quantum ad gratiam uinionis dicit, Verbum caro factum est. Quantum ad gratiam singularem dicit, Vidimus eum quasi unigenitum a patre, plenum gratiae & ueritatis. Quantum ad gratiam capitis subdit, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.

CAP. CCXV.

De infinitate gratiae Christi.

Est autem proprium Christi, quod eius gratia sit infinita: quia secundum testimonium Ioannis Baptistae, non ad mensuram dat Deus spiritum homini Christo, ut dicitur. Ioan. 3. alij autem datur spiritus ad mensuram, secundum illud ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et quidem si hoc referatur ad gratiam uinionis, nullam dubitationem habet quod dicitur. Nam alij quidem sanctis datum est deos, aut filios Dei esse per participationem ex influentia alicuius doni, quod quia creatum est, necesse est ipsum scilicet & caeteras creaturas, esse finitum: sed Christo secundum humanam naturam datum est, ut sit Dei filius non per participationem, sed per naturam. Naturalis autem diuinitas est infinita. Ex ipsa igitur uinitate accepit donum infinitum: unde gratia uinionis absque omni dubitatione est infinita. Sed de gratia habituali dubium esse potest, an sit infinita. Cum enim huiusmodi gratia sit etiam donum creatum, confiteri oportet quod habeat essentiam finitam. Potest tamen dici infinita triplici ratione. Primo quidem ex parte recipientis. Manifestum est enim uniuscuiusque naturae creaturae capacitatem esse finitam: quia & si infinitum bonum recipere possit cognoscendo, & fruendo, non tamen ipsum

Ipsum recipit infinite. Est igitur cuiuslibet creaturæ secundum suam speciem & naturam determinata capacitatis mensura, quæ tamen diuinæ potestati non præiudicat, quin possit aliam creaturam maioris capacitatis facere. Sed iam non esset eiusdem naturæ secundum speciem, sicut si ternario addatur vnitas, iam erit alia spēs numeri. Quædo igitur alicui non tantum datur de bonitate diuina, quanta est capacitas naturalis speciei suæ, videtur ei secundum aliquam mensuram donatum. Cum vero tota naturalis capacitas impletur, non videtur ei secundum mensuram donatum: quia & si sit mensura ex parte recipientis, non tamen est mensura ex parte dantis, qui totum est paratus dare: sicut si aliquis vas ad fluuium deferens, absque mensura inuenta quam præparatam, quamuis ipse cum mensura accipiat propter vas determinatam quantitatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem est secundum essentiam, sed infinite & non secundum mensuram dari dicitur, quia tantum datur, quantum natura creata potest esse capax. Secundo vero ex parte ipsius doni recepti. Considerandum enim est, quod nihil prohibet aliquid secundum essentiam finitum esse, quod tamen secundum rationem alicuius formæ infinitum existit. Infinitum enim secundum essentiam est, quod habet totam essendi plenitudinem, quæ quidem soli Deo conuenit, qui est ipsum esse. Si autem ponatur esse aliqua forma specialis non in subiecto existens, puta albedo, vel calor, non quidem haberet essentiam infinitam, quia essentia eius esset limitata ad genus, vel speciem, sed tamen totam plenitudinem illius speciei possideret, unde secundum rationem speciei absque termino, vel mensura esset, habens quicquid ad illam speciem pertinere potest. Si autem in aliquo subiecto recipiatur albedo, vel calor, non habet semper totum quicquid pertinet ad rationem huius formæ de necessitate & semper, sed solum quando sic perfecte habetur, sicut perfecte haberi potest, ita scilicet quod modus habendi adæquet rei habere potestatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem fuit secundum essentiam, sed tamen dicitur absque termino & mensura fuisse: quia quicquid ad rationem gratiæ poterat pertinere, totum Christus accepit. Alij autem non totum accipiunt, sed vnus sic, alius autem sic. Diuisiones enim gratiarum sunt, ut dicitur 1. ad Corinth. 12. Tertio autem ex parte causæ. In causa enim quodammodo habetur effectus. Cuiusque ergo adest causa infinitæ virtutis ad influendum, habet quod influatur absque mensura, & quodammodo infinita, puta si quis haberet fontem qui aquas in infinitum effundere posset, aquam absque mensura, & infinite quodammodo diceretur habere. Sic igitur anima Christi infinita & absque mensura gratiam habet ex hoc ipso, quod habet verbum sibi vnitum, quod est totius emanationis creaturarum indeficiens & infinitum principium. Ex hoc autem quod gratia singularis animæ Christi est modis prædictis infinita, euidenter colligitur quod gratia ipsius, secundum quod est ecclesiæ caput, est etiam infinita. Ex hoc enim quod habet, effundit. Unde quia absque mensura spiritus dona accepit, habet virtutem absque mensura effundendi, quod ad gratiam capitis pertinet, ut scilicet sua gratia non solum sufficiat ad salutem hominum aliquorum, sed etiam totius mundi, secundum illud 1. Ioan. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non solum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Ad diuitem & potest, plurimum mundorum, si essent.

De plenitudine sapientiæ Christi.

Portet autem consequenter dicere de plenitudine sapientiæ Christi. Vbi primo considerandum occurrit, quod cum in Christo sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, quicquid ad vtramque naturam pertinet, necesse est quod geminetur in Christo, ut supra dictum est. Sapientia autem & diuinæ naturæ conuenit, & humanæ. Dicitur enim de Deo, Iob. 9. Sapientis corde est, & fortis robore. Sed etiam homines interdum scriptura sapientes appellat seu secundum sapientiam mundanam, secundum illud Hierem. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua: siue secundum sapientiam diuinam, secundum illud Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Ergo oportet confiteri duas esse in Christo sapientias secundum duas naturas, sapientiam scilicet increatam, quæ ei competit secundum quod est Deus, & sapientiam creatam, quæ ei competit secundum quod est homo. Et secundum quidem quod Deus est, & verbum Dei, est genita sapientia patris, secundum illud 1. ad Corinthios primo. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Nihil enim est aliud verbum interius vnus cuiusque intelligit, nisi conceptio sapientiæ eius. Et quia verbum Dei supra diximus esse perfectum & unitum, necesse est quod Dei verbum sit perfecta conceptio sapientiæ Dei patris, ut scilicet quicquid in sapientia Dei patris continetur per modum ingeni, totum in verbo contineatur per modum geniti & concepti. Et inde est quod dicitur quod in ipso, scilicet Christo, sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hominis autem Christi est duplex cognitio. Vna quidem deiformis secundum quod Deum per essentiam videt, & alia videt in Deo, sicut & ipse Deus intelligendo se ipsum, intelligit omnia alia, per quam visionem & ipse Deus beatus est, & omnis creatura rationalis perfecte Deo fruens. Quia igitur Christum dicimus esse humanam salutis authoritatem, necesse est dicere quod talis cognitio sic animæ Christi conueniat, ut decet authoritatem. Principium autem & immobile esse oportet, & virtute præstantissimum. Conueniens igitur fuit ut illa Dei virtus, in qua beatitudo hominum, & salus æterna consistit, excellentius præ cæteris Christo conueniat, & tantam immobili principio. Hæc autem differentia inuenitur mobilium ad immobilia, quod mobilia propriam perfectionem non a principio habent, in quantum mobilia sunt, sed eam per successionem temporis assequuntur. Immobilia vero in quantum huiusmodi, semper obtinent suas perfectiones, ex quo esse incipiunt. Conueniens igitur fuit Christum humanæ salutis authoritatem ab ipso suæ incarnationis principio plenam Dei visionem possedisse, non autem per temporis successionem peruenisse ad ipsam, ut sancti alij perueniunt. Conueniens etiam fuit ut præ cæteris creaturis illa anima diuina uisione beatificaret, quæ Deo propinquius coniungebatur, in qua quidem uisione gradus attenditur secundum quod aliqui alijs clarius Deum vident, qui est omnium rerum causa. Quanto autem aliqua causa plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures eius effectus perspicere possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi virtus eius plenius cognoscatur, cuius uirtutis cognitio sine cognitione effectuum esse non potest. Nam quantitas uirtutis secundum effectus mensurari solet. Et inde est quod eorum qui

essentiam Dei uident, aliqui plures effectus, uel rationes diuorum operum in ipso Deo inspiciunt, quam alij qui minus clare uident, & secundum hoc inferiores angeli a superioribus instruuntur, ut supra iam diximus. Anima igitur christi summam perfectionem diuinæ uisionis obtinens inter creaturas cæteras, omnia diuina opera, & rationes ipsorum quæcunque sunt, erunt, vel fuerunt, in ipso Deo plene intuetur, ut non solum homines, sed etiam supremos angelorum illuminet. Et ideo Apostolus dicit ad Colossenses 2. quod in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Et ad Hebræos 4. quod omnia nuda, & aperta sunt oculis eius: non tamen anima Christi ad comprehensionem diuinitatis pertingere potest. Nam ut supra dictum est, illud cognoscendo comprehenditur, quod tantum cognoscitur, quantum cognoscibile est. Vnum quodque enim cognoscibile est in quantum est ens, & verum: esse autem diuinum est infinitum, similiter & ueritas eius. infinite igitur Deus cognoscibilis est. Nulla autem creatura infinite cognoscere potest, & si infinitum sit quod cognoscitur, nulla igitur creatura Deum videndo comprehendere potest. Est autem anima Christi creatura, & quicquid in Christo ad humanam naturam tantum pertinet, creatum est: alioquin non erit in christo alia natura humanitatis a natura diuinitatis, quæ sola increata est. Hypostasis autem Dei uerbi, siue persona increata est, quæ una est in duabus naturis, ratione cuius christum non dicimus creaturam, loquendo simpliciter, quia nomine christi impostatur hypostasis: dicimus tamen animam christi, vel corpus christi esse creaturam. Anima igitur christi Deum non comprehendit, sed christus Deum comprehendit sua sapientia increata, secundum quem modum Dominus dicit Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, de comprehensione eius notitia loquens. Est autem considerandum, quod eiusdem rationis est comprehendere essentiam alicuius rei, & uirtutem ipsius. Vnum quodque enim potest agere in quantum est ens actu. Si igitur anima christi essentiam diuinitatis comprehendere non ualet, ut ostensum est, impossibile est ut diuinam uirtutem comprehendat. comprehendere autem eius uirtutem, si cognosceret quicquid Deus facere potest, & quibus rationibus effectus producere possit: hoc autem est impossibile. Non igitur anima christi cognoscit quicquid Deus facere potest, vel quibus rationibus possit operari. Sed quia christus etiam secundum quod homo, omni creaturæ a Deo patre præpositus est, conueniens est ut omnium quæ a Deo qualitercunque facta sunt, in ipso diuinæ essentia uisione, plenam cognitionem percipiat. Et secundum hoc anima christi omnisciens dicitur, quia plenam notitiam habet omnium quæ sunt, erunt, vel fuerunt. Aliarum vero creaturarum Deum uidentium, quædam plenius, & quædam minus plene prædictorum effectuum in ipsa Dei uisione cognitionem percipiunt. Præter hanc autem rerum cognitionem, qua res ab intellectu creato cognoscuntur ipsius diuinæ essentia uisione, sunt alij modi cognitionis, quibus a creaturis habetur rerum cognitio. Nam angeli præter cognitionem matutinam, qua res in verbo cognoscunt, habent cognitionem uesperinam, qua cognoscunt res in proprijs naturis. Huiusmodi autem cognitio aliter competit hominibus secundum naturam suam, atque aliter angelis. Nam homines secundum naturam ordinem intelligibilem rerum ueritatem a sensibus colligunt, ut Dionysius dicit, ita scilicet quod species intelligi-

biles in eorum intellectibus actione intellectus agentis a phantasmatibus abstrahuntur. Angeli uero per influxum diuini luminis rerum scientiam acquirunt, ut scilicet sicut a Deo res inesse procedunt, ita etiam in intellectu angelico a Deo rerum rationes, siue similitudines imprimantur. In utrisque autem tam hominibus quam angelis, supra rerum cognitionem quæ competit eis secundum naturam, inuenitur quædam supernaturalis cognitio mysteriorum diuorum, de quibus & angeli illuminantur ab angelis, & homines etiam de his prophetica reuelatione instruuntur. Et quia nulla perfectio creaturis exhibita, animæ christi quæ est creaturarum excellentissima, deneganda est, conuenienter præter cognitionem, qua Dei essentiam uidet, & omnia in ipsa, triplex alia cognitio est ei attribuenda. Vna quidem experimentalis, sicut alijs hominibus, in quantum aliqua per sensus cognouit ut competit humanæ naturæ. Alia uero diuinitus infusa, ad cognoscenda omnia illa, ad quæ naturalis cognitio hominis se extendit, uel extendere potest. conueniens enim fuit, ut humana natura a Dei uerbo assumpta in nullo a perfectione deficeret, ut pote per quam tota humana natura restauranda esset. Est autem imperfectum omne quod in potentia existit antequam reducat in actum. Intellectus autem humanus est in potentia ad intelligibilia, quæ naturaliter homo intelligere potest. Omnium igitur horum scientiam diuinitus anima christi per species influxas accepit per hoc, quod tota potentia intellectus humani fuit reducta ad actum. Sed quia christus secundum humanam naturam non solum fuit reparator naturæ, sed & gratiæ propagator, asuit ei etiam tertia cognitio, qua plenissime cognouit quicquid ad mysteria gratiæ potest pertinere, quæ naturalis hominis cognitionem excedunt. Sed cognoscuntur ab hominibus per donum sapientiæ, vel per spiritum prophetiæ. Nam ad huiusmodi cognoscenda est in potentia intellectus humanus, licet altiori agente reducatur in actum. Nam ad naturalia cognoscenda reducitur in actum per lumen intellectus agentis: horum autem cognitionem consequitur per lumen diuinum. Patet igitur ex prædictis, quod anima christi summam cognitionis gradum inter cæteras creaturas obtinuit quantum ad Dei uisionem, qua Dei essentia uideretur, & alia in ipsa. Etiam similiter quantum ad cognitionem mysteriorum gratiæ, nec non quantum ad cognitionem naturalium scibiliu: unde in nullo harum trium cognitionum christus proficere potuit. Sed manifestum est, quod res sensibiles per temporis successionem magis ac magis sensibus corporis experienter cognouit. Et ideo solum quantum ad cognitionem experimentalem christus potuit proficere, secundum illud. Luc. 2. Puer proficiebat sapientia, & ætate: quamuis posset & hoc aliter intelligi, ut profectus sapientiæ christi dicatur non quo ipse sit sapientior, sed quo sapientia proficiebat in alijs, quia scilicet per eius sapientiam magis ac magis instruebant. Quod dispensatiue factum est, ut se alijs hominibus conformem ostenderet, ne si in puerili ætate perfectam sapientiam demonstrasset, incarnationis mysterium phantasticum uideretur.

De materia corporis Christi.

Secundum præmissa igitur euidenter apparet, quod debuit esse corporis Christi formatio. Poterat si quidem

quidem Deus corpus Christi ex limo terrae formare, vel ex quacumque materia, sicut formavit corpus primi parentis. Sed hoc humanae restorationi, propter quam filius Dei, ut diximus, carnem assumpsit, congruum non fuisset. Non enim sufficienter natura humanae generis ex primo parente deriuata, quae sananda erat, in pristinum honorem restituta esset, si aliunde corpus assumeret diaboli victor, & mortis triumphator, sub quibus humanum genus captivum tenebatur propter peccatum primi parentis. Dei autem perfecta sunt opera, & ad perfectum producit, quod reparare intendit, ut etiam plus adiciat, quam fuerat subtrahendum, secundum illud Apostoli Roma. 5. Gratia Dei per Christum amplius abundavit, quam delictum Adae. Conveniens igitur fuit, ut Dei filius corpus assumeret de natura propagatum ab Adam: Adhuc, incarnationis mysterium hominibus proficuum per fidem reddidit. Nisi enim homines crederent Dei filium esse qui homo videbatur, non sequerentur eum homines ut salutis auctorem, quod Iudaeis accidit, qui ex incarnationis mysterio propter incredulitatem, damnatione potius quam salutem sunt consecuti. Ut ergo hoc ineffabile mysterium facilius crederetur, filius Dei sic omnia dispensavit, ut se verum hominem esse ostenderet, quod non ita videretur, si aliunde naturam sui corporis acciperet, quam ex natura humana. Conveniens igitur fuit, ut corpus a primo parente propagatum assumeret. Item, filius Dei homo factus humano generi salutem adhibuit, non solum conferendae gratiae remedium, sed etiam praebendo exemplum, quod repudiari non potest. Alterius enim hominis & doctrinae & vita in dubium verti potest, propter defectum humanae cognitionis, & veritatis. Sed sicut quod filius Dei docet, indubitanter creditur verum: ita quod operatur, creditur indubitanter bonum. Oportuit autem ut in eo exemplum acciperemus & gloriae quam speramus, & virtutis qua ipsam mereamur. Vtrumque enim exemplum minus efficax esset, si aliunde naturam corporis assumpsisset, quam unde alij humanae assumunt. Si cui enim persuaderetur, quod tolleraret passiones sicut Christus sustinuit, quod speraret se resurrecturum sicut Christus resurrexit, posset excusationem praetendere ex diversae corporis conditione. Ut igitur exemplum Christi efficacius esset, conveniens fuit ut non aliunde corporis naturam assumeret, quam de natura quam a primo parente propagatam.

CAP. CCXVIII.

De formatione corporis Christi, quae non est ex femine.

Non tamen fuit conveniens, ut eodem modo formaretur corpus Christi in humana natura, sicut formantur aliorum hominum corpora. Cum enim ad hoc naturam assumeret, ut ipsam a peccato mundaret, oportebat ut tali modo assumeret, quod nullum contagium peccati incurreret. Homines autem peccatum originale incurrunt ex hoc, quod generantur per virtutem activam humanam, quae est in virili femine, quod est secundum feminalem rationem in Adam peccante praextitisse. Sicut enim primus homo originale iustitiam transfudisset in posteros simul cum transfusione naturae: ita etiam originale culpam transfudit transfudendo naturam, quod est per virtutem activam virilis seminis. Oportuit igitur absque virili femine Christi formari corpus. Item, virtus activa virilis se-

minis naturaliter agit, & ideo homo qui ex virili femine generatur, non subito perducitur ad perfectum, sed determinatis processibus. Omnia enim naturalia per determinata media ad determinatos fines procedunt. Oportebat autem corpus Christi in ipsa assumptione perfectum esse, & anima rationali informatum, quia corpus est assumptibile a Dei verbo in quantum est animae rationali unitum, licet non esset perfectum secundum debitam quantitatem. Non ergo corpus Christi formari debuit per virilis seminis virtutem.

CAP. CCXIX.

De causa formationis corporis Christi.

Utrum autem corporis humani formatio naturaliter esset ex virili femine, quocumque alio modo corpus Christi formatum fuerit, supra naturam fuit talis formatio. Solus autem Deus institutor naturae est, qui supernaturaliter in rebus naturalibus operatur, ut supra dictum est. Unde relinquitur quod solus Deus illud corpus miraculose formavit ex materia humanae naturae. Sed cum omnis Dei operatio in creatura sit tribus personis communis, tamen per quandam convenientiam formatio corporis Christi attribuitur spiritui sancto. Est enim spiritus sanctus amor patris & filij, quo se invicem & nos diligunt. Deus autem, ut Apostolus ad Ephesios 2. dicit, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, filium suum incarnari constituit. Convenienter igitur carnis formatio spiritui sancto attribuitur. Item, spiritus sanctus omnium gratiarum est actor, cum sit primum in quo omnia dona gratis donantur: hoc autem fuit superabundantis gratiae, ut humana natura in unitatem divinae personae assumeretur, ut ex supradictis patet. Ad demonstrandum igitur huiusmodi gratiam, formatio corporis Christi spiritui sancto attribuitur: convenienter etiam hoc dicitur secundum similitudinem humani verbi & spiritus. Verbum enim humanum in corde existens, similitudinem gerit aeterni verbi, secundum quod existit in patre. Sicut autem humanum verbum vocem assumit, ut sensibiliter hominibus innotescat, ita & verbum Dei carnem assumpsit, ut visibiliter hominibus apparet. Vox autem humana per hominis spiritum formatur, unde & caro verbi Dei per spiritum verbi formari debuit.

CAP. CCXX.

Expositio articuli in Symbolo positi de conceptione & natiuitate Christi.

Ad excludendum igitur errorem Ebionis & Cherynti, qui corpus Christi ex virili semine formatum dixerunt, dicitur in Symbolo Apostolorum. Qui conceptus est de spiritu sancto. Loco cuius in Symbolo patrum dicitur. Et incarnatus est de spiritu sancto, ut non phantasticum corpus secundum Manichaeos, sed veram carnem assumpsisset credatur. Additum est autem in Symbolo patrum, propter nos homines, ad excludendum Origenis errorem, qui posuit virtute passionis Christi etiam daemones liberandos. Additum est etiam in eodem, propter nostram salutem, ut mysterium incarnationis Christi sufficiens ad humanam salutem ostendatur, contra haeresim Nazaraeorum, qui fidem Christi sine

si sine operibus legis ad salutem humanam non sufficere putabant. Additum etiam est, Descendit de caelis, ad excludendum errorem Fotini, qui Christum purum hominem assererat, dicens eum ex Maria sumptum esse initium, ut magis per bonae vitae meritum in terris habens principium ad caelum ascenderet, quam caelestem habens originem assumendo carnem descendisset ad terram. Additur etiam, Et homo factus est, ad excludendum errorem Nestorij, secundum cuius positionem filius Dei, de quo Symbolum loquitur, magis inhabitator hominis, quam homo esse diceretur.

CAP. CCXXI.

Quod conveniens fuit Christum nasci ex Virgine.

Utrum autem ostensum sit, quod de materia humanae naturae conveniebat filium Dei carnem assumere, materiam autem in humana generatione ministrat femina, conveniens fuit ut Christus de femina carnem assumeret, secundum illud Apostoli ad Galatas 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere. Femina autem indiget viri commistione ad hoc, quod materia quam ipsa ministrat, formetur in corpus humanum. Formatio autem corporis Christi fieri non debuit per virtutem virilis seminis, ut supra iam dictum est, unde absque commistione virilis seminis illa femina concepit, ex qua filius Dei carnem assumpsit. Tanto autem aliquis magis spiritualibus donis repleretur, quanto magis a carnalibus separatur. Nam per spiritualia homo sursum trahitur, per carnalia vero deorsum. Cum autem formatio corporis Christi fieri debuerit per spiritum sanctum, oportuit illam feminam, de qua Christus corpus assumpsit, maxime spiritualibus donis repleri, ut per spiritum sanctum non solum anima fecundaretur virtutibus, sed etiam venter prole divina. Unde oportuit non solum mentem eius esse immunem a peccato, sed etiam corpus eius ab omni corruptela carnalis concupiscentiae elongari. Unde non solum ad concipiendum Christum virilem commistionem non est experta, sed nec ante, nec postea. Hoc etiam conveniebat ei qui nascebatur ex ipsa. Ad hoc enim Dei filius veniebat in mundum carne assumpta, ut nos ad resurrectionis statum promoveret, in quo neque nubent, neque nubentur, sed erunt homines sicut angeli in caelo. Unde & continentiae, & integritatis doctrinam introduxit, ut in fidelium vita resplenderet aliquantulum gloriae futurae imago. Conveniens ergo fuit, ut etiam in suo ortu vitae integritatem commendaret nascendo ex Virgine: & ideo in Symbolo Apostolorum dicitur. Natus ex virgine Maria. In Symbolo autem patrum, ex Virgine Maria dicitur incarnatus, per quod Valentini error excluditur, ceterorumque qui corpus Christi dixerunt aut esse phantasticum, aut esse alterius naturae, & non esse ex corpore Virginis sumptum atque formatum.

CAP. CCXXII.

Quod beata Virgo sit mater Christi.

Error autem Nestorij ex hoc excluditur, qui beatam Mariam matrem Dei confiteri volebat. In utroque autem Symbolo dicitur, Filius Dei est natus, vel incarnatus ex virgine Maria. Femina autem ex qua aliquis homo nascitur, mater illius dicitur ex eo, quod

materiam ministrat humano conceptui. Unde beata virgo Maria, quae materiam ministravit conceptui filij Dei, vera mater filij Dei dicenda est. Non enim refert ad rationem matris quacumque virtute materia ministrata ab ipsa formetur. Non igitur minus mater est, quae materiam ministravit spiritui sancto formandam, quam quae materiam ministrat formandam virtute virilis seminis. Si quis autem dicere velit, beatam Virginem Dei matrem non debere dici, quia non est ea assumpta diuinitas, sed caro sola, sicut dicebat Nestorius, manifeste vocem suam ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater, quia totum quod in ipso est, ex ea sumatur. Homo enim constat ex anima & corpore, magisque est homo id quod est secundum animam, quam id quod est secundum corpus. Anima autem nullius hominis a matre sumitur, sed vel a Deo immediate creatur, ut veritas habet: vel si esset ex translatione, ut quidam posuerunt, non sumeretur a matre, sed magis a patre, quia in generatione ceterorum animalium, secundum philosophorum doctrinam, masculus dat animam, femina vero corpus. Sicut igitur civislibet hominis mater aliqua femina dicitur ex hoc, quod ab ea corpus eius assumitur, ita Dei mater beata virgo Maria dici debet, si ex ea assumptum est corpus Dei. Oportet autem dicere, quod sit corpus Dei, si assumitur in unitatem personae filij Dei, qui est verus Deus. Contentibus igitur humanam naturam esse assumptam a filio Dei in unitatem personae, necesse est dicere, quod beata virgo Maria sit mater Dei. Sed quia Nestorius negabat unam personam esse Dei & hominis Iesu Christi, ideo ex consequenti negabat virginem Mariam esse Dei matrem.

CAP. CCXXIII.

Quod spiritus sanctus non sit pater Christi.

Licet autem filius Dei dicatur de spiritu sancto, & lex Maria virgine incarnatus, & conceptus, non tamen dicendum est, quod spiritus sanctus sit pater hominis Christi, licet beata Virgo eius mater dicatur. Primo quidem, quia in beata Maria virgine invenitur totum quod pertinet ad matris rationem. Materiam enim ministravit Christi conceptui spiritui sancto formandam, ut requirit matris ratio, sed ex parte spiritui sancti non invenitur totum quod ad rationem patris exigitur. Est enim de ratione patris, ut ex sua natura filium sibi connaturalem producat; Unde si fuerit aliquid agens quod faciat aliquid non ex sua substantia, nec producat ipsum in similitudinem suae naturae, pater eius dici non poterit. Non enim dicimus quod homo sit pater eorum quae facit per artem, nisi forte secundum metaphoram. Spiritus autem sanctus est quidem Christo connaturalis secundum divinam naturam, secundum quam pater Christi non est, sed magis ab ipso procedens. Secundum autem naturam humanam non est Christo connaturalis. Est enim alia natura humana & divina in Christo, ut supra dictum est. Neque in naturam humanam est verum aliquid de natura divina, ut supra dictum est. Relinquitur ergo quod spiritus sanctus pater hominis Christi dici non possit. Item, in unoquoque filio id quod est principaliter in ipso, est a patre: quod autem secundarium, a matre. In alijs enim animalibus anima est a patre, corpus vero a matre. In homine autem & si anima rationalis a patre non sit, sed a Deo creata, virtus tamen paterni

paterni seminis dispositiue operatur ad formā. Id autem quod principaliter est in Christo, est persona verbi, quæ nullo modo est a spiritu sancto. Relinquitur ergo quod spiritus sanctus pater Christi dici non possit.

C A P. CCXXIII.

De sanctificatione.

Quia igit, ut ex prædictis apparet, beata virgo Maria mater filij Dei facta est de spiritu sancto concipiens, decuit ut excellentissima puritate mundaretur, per quam congrueret tanto filio: & ideo credendum est eam ab omni labe actualis peccati immunem fuisse non tantum mortalis, sed etiam venialis, quod nulli sanctorum conuenire potest post Christum, cum dicatur 1. Ioan. 1. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed de beata Virgine matre Dei intelligi potest, quod Cantic. 4. dicitur. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Nec solū a peccato actuali immunis fuit, sed etiam ab originali, speciali priuilegio mundata. Oportuit siquidem quod cum peccato originali conciperetur, utpote quæ ex utriusque sexus commistione concepta fuit. Hoc enim priuilegium sibi soli seruabatur, ut Virgo conciperet filium Dei. Commistio autem sexus, quæ sine libidine esse non potest post peccatum primi parentis, transmittit peccatum originale in prolem. Similiter etiam, quia si cum peccato originali concepta non fuisset, non indigeret per Christum redimi, & sic non esset Christus vniuersalis hominum redemptor, quod derogat dignitati Christi. Est ergo tenendum quod cum peccato originali concepta fuit, sed ab eo quodam speciali modo purgata fuit. Quidam enim a peccato originali purgatur post natiuitatem ex utero, sicut qui in baptismo sanctificatur. Quidam autem quodam priuilegio gratiæ etiam in maternis uteris sanctificati leguntur, sicut de Hieremia dicitur Hierem. 1. Priusquam te formarem in utero, noui te, & antequam exires de vulua sanctificauit te. Et de Ioanne Baptista angelus dicit. Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Quod autem præstitum est Christi præcuratori & prophætæ, non debet credi denegatum esse matri ipsius: & ideo creditur in utero sanctificata, ante scilicet quam ex utero nascetur. Non autem talis sanctificatio præcessit infusionem animæ. Sic enim nunquam fuisset peccato originali subiecta, & redemptione non indignisset. Non enim subiectum peccati esse potest, nisi creatura rationalis. Similiter etiam gratia sanctificationis prius in anima radicatur, nec ad corpus potest peruenire, nisi per animam, unde post infusionem animæ credendum est eam sanctificatam fuisse. Eius autem sanctificatio amplior fuit quam aliorum in utero sanctificatorum. Alij namque sanctificati in utero sunt quidem a peccato originali mundati, non tamen est eis præstitum ut postea non possent peccare, saltē venialiter. Sed beata Virgo Maria tanta abundantia gratiæ sanctificata fuit, ut deinceps ab omni peccato cōseruaretur immunis non solū mortali, sed et veniali. Et quia veniale peccatū interdū ex surreptione contingit, ex hoc. scilicet aliquis inordinatus concupiscentiæ motus insurgit, aut alterius passionis præueniens rationem, ratione cuius primi motus dicuntur esse peccata, consequens est quod beata Virgo Maria nunquam peccauit venialiter, eo quod inordinatos passionum motus non sensit. Con-

tingunt autem huiusmodi motus inordinati ex hoc, quod appetitus sensituius, qui est harum passionum subiectum, non sic subijcitur rationi, quin interdum ad aliquid præter ordinationem rationis moueatur, & quandoque contra rationem, in quo consistit motus peccati. Sic igitur fuit in beata Virgine appetitus sensituius rationi subiectus per virtutē gratiæ ipsam sanctificantis, quod nunquam contra rationem mouebatur, sed secundum ordinem rationis. Poterat tamen habere aliquos motus subitos non ordinatos ratione: in domino autē Iesu Christo aliquid amplius fuit. Sic enim inferior appetitus in eo rationi subijcitur, ut ad nihil moueretur, nisi secundum ordinem rationis, secundum scilicet quod ratio ordinabat, vel permittebat appetitum inferiorē moueri proprio motu. Hoc autem videtur ad integritatē primi status pertinuisse, ut inferiores vires totaliter rationi subderentur: quæ quidem subiecto per peccatum primi parentis est sublata non solum in ipso, sed etiam in alijs qui ab eo contrahunt peccatum originale, in quibus etiam postquam a peccato mundantur per gratiæ sacramentum, remanet rebellio, vel inobedientia inferiorum virium ad rationem, quæ dicitur fomes peccati, quæ in Christo nullatenus fuit secundum prædicta. Sed quia in beata Virgine Maria non erant inferiores vires totaliter rationi subiectæ, ut scilicet nullum motum haberent a ratione non præordinatum, & tamen sic cohibebantur per virtutē gratiæ, ut nullo modo contra rationem mouerentur, propter hoc solet dici, quod in beata Virgine post sanctificationem remanuit quidem fomes peccati secundum substantiam, sed ligatus.

C A P. CCXXV.

De perpetua Virginitate matris Christi.

Si autem per primam sanctificationem sic fuit contra omnem motum peccati munita, multo magis in ea excreuit gratia fomesque peccati in ea est debilitatus, uel etiam totaliter sublatus, spiritu sancto in ipsa secundum verbum angeli superueniente ad corpus Christi ex ea formandum. Vnde postquam facta est sacrariū spiritus sancti, & habitaculū filij Dei, nefas est credere non solum aliquem motum peccati in ea fuisse, sed nec etiā carnalis concupiscentiæ delectationem eam fuisse expertam. Et ideo abominandus error est Eluidii, qui etiam si asserat Christum ex Virgine conceptum & natum, dixit tamen eam postmodum ex Ioseph alios filios genuisse. Nec hoc eius suffragatur errori, quod Matthæi primo dicitur, quod non cognouit eam Ioseph, scilicet Mariam, donec peperit filiū suum primogenitum, quasi postquam peperit Christum, eam cognouerit, quia, donec, in hoc loco non significat tempus finitum, sed indeterminatum. Est enim consuetudo sacræ scripturæ, ut usque tunc specialiter asserat aliquid factum, uel non factum, quousque in dubium poterat uenire. Sicut dicitur 1. psal. 109. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Dubium enim esse poterat, an Christus sederet ad dexteram Dei, quādiu non uiderentur ei inimici esse subiecti, quod postquam innotuerit, nullus remanebit dubitandi locus. Similiter etiam dubium esse poterat, an ante partum filij Dei Ioseph Mariam cognouerit. Vnde hoc Euangelista remouere curauit quasi indubitabile relinquens, quia post partum non fuit cognita. Nec etiam ei suffragatur quod

quod Christus dicitur eius primogenitus, quasi post ipsum alios genuerit filios. Solet enim in scriptura primogenitus dici, ante quem nullus genitus, etiam si post ipsum nullus sequatur, sicut pater de primogenitis qui secundū legem sanctificabantur Domino, & sacerdotibus offerebantur. Nec etiā ei suffragatur, quod in Euangelio aliqui dicuntur fratres Christi fuisse, quasi mater eius alios habuerit filios. Solet enim scriptura fratres dicere omnes, qui sunt eiusdem cognationis, sicut Abraham Loth suum fratrem nominauit, cum tamen esset nepos eius. Et secundum hoc nepotes Mariæ, & alii eius consanguinei fratres Christi dicuntur, & etiam consanguinei Ioseph, qui pater Christi putabatur. Et ideo in Symbolo dicitur. Qui natus est de virgine Maria: quæ quidem uirgo dicitur absolute, quæ & ante partum, & in partu, & post partum uirgo permanit. Et quidem quod ante partum, & post partum eius uirginitas derogatum non fuerit, satis iam dictum est. Sed nec in partu eius uirginitas fuit uiolata. Corpus enim Christi, quod ad discipulos ianus clausis intrauit, potuit eadem potestate de utero clauso matris exire. Non enim decebat ut integritatem nascendo tolleretur, qui ad hoc nascebatur, ut corrupta in integrum reformaretur.

C A P. CCXXVI.

De effectibus assumptis a Christo.

Sicut autem conueniens fuit, ut filius Dei naturam assumens humanam propter humanam salutem, in natura assumpta salutis humanæ finem ostenderet per gratiæ & sapientiæ perfectionem: ita etiam conueniens fuit, quod in humana natura assumpta a Dei uerbo conditiones aliquæ existerent, quæ congruerent decentissimo liberationis modo humani generis. Fuit autem congruentissimus modus ut homo, qui per iniustitiam perierat, per iustitiam repararetur. Exigit autem hoc iustitiæ ordo, ut qui pœnæ alicuius peccando factus est debitor, per solutionem pœnæ liberetur. Quia uero quæ per amicos facimus, aut patimur, aliquantulum nos ipsi facere, aut pati uidemur, eo quod amor est mutua uirtus ex duobus se amantibus quodammodo faciens unum, non discordant iustitiæ ordine si aliquis liberetur amico eius satisfaciente pro ipso. Per peccatum autem primi parentis perditio in totum humanum genus deuenerat, nec alicuius hominis pœna sufficere poterat, ut totum genus humanum liberaret. Non enim erat condigna satisfactio, æquiualetens, ut uno homine puro satisfaciente omnes homines liberarentur. Similiter et nec sufficiebat secundū iustitiam, ut angelus ex amore humani generis pro ipso satisfaceret. Angelus enim non habet dignitatem, inlimitatē, ut satisfactio eius pro infinitis, & infinitorum peccatis sufficere possit. Solus autem Deus est infinite dignitatis, qui carne assumpta pro homine sufficienter satisfacere poterat, ut supra iam diximus. Talem igitur oportuit ut humanam naturam assumeret, in qua pati posset pro homine ea quæ homo peccando meruit, ut pateretur ad satisfaciendum pro homine. Non autem omnis pœna quæ homo peccando incurrit, est ad satisfaciendum idonea. Prouenit enim peccatū hominis ex hoc, quod a Deo auertitur conuersus ad commutabilia bona. Punitur autem homo pro peccato in utriusque. Nam & priuatur gratia, & cæteris donis, quibus Deo coniungitur: & meretur etiam pati molestantiam, &

defectum in eo, propter quod est a Deo auersus. Ille igitur ordo satisfactionis requirit ut per pœnas, quas peccatori bonis commutabilibus patitur, reuocetur ad Deum. Huic autem reuocationi contrariæ sunt illæ pœnæ, quibus homo separatur a Deo. Nullus igitur per hoc Deo satisfacit, quod priuatur gratia, vel quod ignorat Deum, vel quod habet inordinatam animam, quāuis hoc sit pœna peccati, sed per hoc quod in se ipso aliquē dolorem sentit, & in exterioribus rebus dānū. Non igitur Christus illos defectus assumere debuit, quibus homo separatur a Deo, licet sint pœnæ peccati, sicut priuatio gratiæ, ignorantia, & huiusmodi. Per hoc enim minus idoneus ad satisfaciendum redderetur: quinimo ad hoc quod esset author humanæ salutis, requirebatur ut plenitudinem gratiæ & sapientiæ possideret, sicut iam dictum est. Sed quia homo per peccatum in hoc positus erat, ut necessitatem moriendi haberet, & ut secundum corpus & animam esset passibilis, huiusmodi defectus Christus suscipere uoluit, ut mortem pro hominibus patiendo, genus humanum redimeret. Est tamen attendendum, quod huiusmodi defectus sunt Christo & nobis communes. Alia tamen ratione inueniuntur in Christo, & in nobis: huiusmodi enim defectus, ut dictum est, pœnæ sunt primi peccati. Quia igitur nos per uitiatam originem culpam originalem contrahimus, per consequens hos defectus dicimur contractos habere: Christus autem ex sua origine nullam maculam peccati contractit, hos autem defectus ex sua uoluntate accepit, unde dici non debet quod habuit hos defectus contractos, sed magis assumptos. Illud enim contrahitur, quod cum alio ex necessitate trahitur. Christus autem potuit assumere humanam naturam sine huiusmodi defectibus, sicut sine culpa scditate assumpsit. Et hoc rationis ordo postulare uidebatur, ut qui fuit immunis a culpa, esset immunis a pœna. Et sic patet quod nulla necessitate neque uitiatæ originis, neque iustitiæ, huiusmodi defectus fuerunt in eo: unde relinquitur quod non contracti, sed uoluntarie assumpti fuerunt in eo. Quia uero corpus nostrum prædictis defectibus subiaceret in pœnam peccati, nam ante peccatum ab his eramus immunes, conuenienter Christus in quantum huiusmodi defectus in sua carne assumpsit, dicitur similitudinem peccati gessisse, secundum illud Apostoli ad Romanos 8. Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati. Vnde & ipsa Christi passibilitas, uel passio ab Apostolo peccatum nominatur, cum subditur. Et de peccato damnauit peccatum in carne. Et Roma. 6. Quod mortuus est peccato, mortuus est semel. Et quod est mirabilis, hac etiam ratione dicit Apostolus ad Galat. 3. quod est factus pro nobis maledictum. Hac etiam ratione dicitur simplam nostram necessitatem assumpsisse. scilicet pœnæ, ut duplam nostram consumeret scilicet culpæ, & pœnæ. Est autem considerandum ulterius, quod defectus pœnales in corpore duplices inueniuntur. Quidam communes omnibus, ut esuries, sitis, lassitudo post laborem, dolor, mors, & huiusmodi. Quidam uero non sunt omnibus communes, sed quorundam hominum proprij, ut cæcitas, lepra, febris, membrorum mutilatio, & huiusmodi. Horum autem defectuum hæc est differentia: quia defectus communes in nobis ab alio traduntur. scilicet ex primo parente, qui eos pro peccato incurrit. Defectus autem proprij ex particularibus causis in singulis hominibus innascuntur. Christus autem ex proprio nulla eam defectus habebat nec ex anima, quæ est pœna &

filii, & sapientia plena, & uerbo Dei unita, nec ex corpore, quod erat optime organizatum & dispositum omnipotenti uirtute spiritus sancti compactum, sed sua uoluntate dispensatiue ad nostram salutem procurandam, aliquos defectus suscepit. Illos igitur suscipere debuit, qui ab alio deriuantur ad alios, scilicet communes, non proprios, qui in singulis ex causis proprijs insinuantur. Similiter etiam, quia principaliter uenerat ad restaurandum humanam naturam, illos defectus suscipere debuit, qui in tota natura inueniebantur. Patet etiam secundum praedicta, quod ut Damasc. dicit, Christus assumpsit defectus nostros indetractabiles, id est, quibus detrahi non potest. Si enim defectum scientiae, uel gratiae suscepisset, aut etiam lepra, aut caecitatem, aut aliquid huiusmodi, hoc ad derogationem dignitatis Christi pertinere uideretur, & esset hominibus detrahendi occasio, quae nulla datur ex defectibus totius naturae.

CAP. CCXXVII.

Quare Christus mori uoluit.

Manifestum igitur est secundum praedicta, quod Christus aliquos defectus nostros suscepit non ex necessitate, sed propter aliquem finem, scilicet propter salutem nostram. Omnis autem potentia & habitus, siue habilis ordinatur ad actum sicut ad finem: unde passibilitas ad satisfaciendum, uel merendum non sufficit sine passione in actu. Non enim aliquis dicitur bonus, uel malus ex eo quod potest talia agere, sed ex eo quod agit: nec laus & uituperium debentur potestati, sed actui: unde & Christus non solum passibilitatem nostram suscepit ut nos saluaret, sed etiam ut pro peccatis nostris satisfaceret, uoluit pati. Passus est autem pro nobis ea quae ut nos pateremur ex peccato primi parentis meruimus, quorum praecipuum est mors, ad quam omnes aliae passionibus humanae ordinantur sicut ad ultimum. Stipendia enim peccati mors est, ut Apost. dicit ad Rom. 6. Unde & Christus pro peccatis nostris uoluit mortem pati, ut dum poenitentiam nobis debita ipse sine culpa susciperet, nos a reatu mortis liberaret, sicut aliquis debito poenitentiae liberaret alio pro eo poenam sustinente. Mori etiam uoluit, ut non solum mors eius esset nobis satisfactio remedii, sed etiam salutis sacramentum, ut ad similitudinem mortis eius nos carnali uitae moriamur in spirituale uitam translati, secundum illud 1. Petri 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus, ut nos offerret Deo mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Mori etiam uoluit, ut nobis mors eius esset perfecta uirtutis exemplum. Quantum ad charitatem quidem, quia maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis, ut dicitur Ioan. 15. Tanto enim quisque magis amare ostenditur, quanto plura & grauiora pro amico pati non refugit. Omnium autem humanorum malorum grauius est mors, per quam tollitur uita humana: unde nullum magis signum dilectionis esse potest, quam quod homo pro amico se morti exponat. Quantum ad fortitudinem uero, quae propter aduersa a iustitia non recedit, quia maxime ad fortitudinem pertinere uidetur, ut etiam nec timore mortis aliquis a uirtute recedat: unde dicit Apost. Hebraeorum 2. de passione christi loquens, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & li-

beraret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant seruituti. Dum enim pro ueritate mori non recusauit, exclusit timorem moriendi, propter quem homines seruituti peccati plerumque subduntur. Quantum ad patientiam uero, quae in aduersis tristitia hominem absorbere non sinit: sed quanto sunt maiora aduersa, tanto magis in his relucet patientiae uirtus: unde in maximo malorum, quod est mors, perfecta patientiae datur exemplum, si absque mentis turbatione sustineatur, quod de christo propheta praedixit dicens. Esa. 53. Tamquam agnus coram tondeute se obmutescet, & non aperiet os suum. Quantum ad obedientiam uero, quia tanto laudabilior est obedientia, quanto in difficultioribus quis obedit: omnium autem difficilissima est mors: unde ad perfectam obedientiam christi commendandam, dicit Apost. ad Philippen. 2. quod factus est obediens patri usque ad mortem.

CAP. CCXXVIII.

De morte crucis.

Ex eisdem autem causis apparet, quare mortem crucis uoluit pati. Primo quidem, quia hoc conuenienter enim homo punitur per ea, in quibus peccauit. Per quae enim peccat quis, per haec & torquetur, ut dicitur Sapientiae 11. Peccatum autem hominis primum fuit per hoc, quod pomum arboris ligni scientiae boni & mali contra praecipuum Dei comedit, loco cuius christus se ligno affigi permisit, ut exolueret quae non rapuit, sicut de eo Psalmista dicit in psal. 58. Conuenit etiam quantum ad sacramentum. Coluit enim christus ostendere sua morte, ut sic moreremur uita carnali, quod spiritus noster in superna eleuaretur: unde & ipse dicit Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Conuenit etiam quantum ad exemplum perfectae uirtutis. Homines enim quandoque non minus refugiant uituperabile genus mortis, quam mortis acerbitatem: unde ad perfectionem uirtutis pertinere uidetur, ut propter bonum uirtutis etiam aliquis uituperabilem mortem non refugiat pati. Unde Apost. ad commendandam perfectam obedientiam christi, cum dixisset de eo quod factus est obediens usque ad mortem, subdidit. Mortem autem crucis: quae quidem mors turpissima uidebatur, secundum illud Sapientiae 2. Morte turpissima condemnemus eum.

CAP. CCXXIX.

De morte Christi.

Cum autem in Christo conueniant in unam personam tres substantiae. scilicet corpus, anima, & diuinitas uerbi, quarum duae, scilicet anima & corpus unitae sunt in unam naturam, in morte quidem christi separata est unio corporis & animae. Aliter enim corpus uere mortuum non fuisset. Mors enim corporis nihil est aliud quam separatio animae ab ipso: neutrum tamen separatum est a Dei uerbo quantum ad unionem personae. Ex unione autem animae & corporis resultat humanitas: unde separata anima a corpore christi per mortem, in triduo mortis homo dici non potuit. Dicitur est autem supra, quod propter unionem in persona humanae naturae Dei uerbum, quicquid dicitur de homine christo, potest & conuenienter de Dei filio praedicari.

praedicari: unde cum in morte manserit unio personae filij Dei tam ad animam, quam ad corpus christi, quicquid de utroque eorum dicitur, poterat de Dei filio praedicari. Unde & in Symbolo dicitur de filio Dei, quod sepultus est, propter hoc quod corpus sibi unitum in sepulcro iacuit, & quod descendit ad inferos anima descendente. Est etiam considerandum, quod masculinum genus designat personam, neutrum uero naturam: unde in Trinitate dicimus, quod filius est alius a patre, non aliud. Secundum hoc ergo in triduo mortis christus fuit totus in sepulcro, totus in inferno, totus in caelo, propter personam quae unita erat & carni in sepulcro iacenti, & animae infernum expoliati, & subsistebat in natura diuina in caelo regnante: sed non potest dici, quod totum in sepulcro, aut in inferno fuerit, quia non tota humana natura, sed pars in sepulcro, aut in inferno fuit.

CAP. CCXXX.

Quod mors Christi fuit uoluntaria.

Fuit igitur mors christi nostrae morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam corpore separari, sed quantum ad aliquod mors christi a nostra morte differens fuit. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate uel naturae, uel alicuius uolentiae nobis illatae. Christus autem mortuus est non necessitate, sed potestate & propria uoluntate. Unde ipse dicebat Ioan. 10. Potestate habeo ponendi animam meam, & iterum sumendum eam. Huius autem differentiae ratio est, quia naturalia uoluntati nostrae non subiacent: coniunctio autem animae ad corpus est naturalis, unde uoluntati nostrae non subiacet, quod anima corpori unita remaneat, uel quod a corpore separetur, sed oportet hoc ex uirtute alicuius agentis provenire. Quicquid autem in christo secundum humanam naturam erat naturale, totum eius uoluntati subiacebat propter diuinitatis uirtutem, cui subiacet tota natura. Erat igitur in potestate christi, ut quoad uellet, anima eius corpori unita remaneret, & statim cum uellet, separetur ab ipso. Huiusmodi autem diuinae uirtutis indicium centurio cruci christi assistens sensit, dum eum uidit clamantem expirare, per quod manifeste ostendebatur, quod non sicut ceteri homines ex defectu naturae moriebatur. Non enim possunt homines cum clamore spiritum emittere, cum in illo mortis articulo uix etiam possint palpitando linguam mouere: unde quod christus clamans expirauit, in eodiuinam manifestauit uirtutem, et propter hoc centurio dixit. Vere filius Dei erat iste. Non tamen dicendum est, quod Iudaei non occiderint christum, uel quod christus ipse se occiderit. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui ei causam mortis naturam vincat, quae vitam conseruat. Erat autem in potestate christi, ut naturae causae corrumpenti cederet, uel resisteret quantum ipse uellet: ideo & ipse christus uoluntarie mortuus fuit, & tamen Iudaei occiderunt eum.

CAP. CCXXXI.

De passione Christi quantum ad corpus.

Non solum autem christus mortem pati uoluit, sed & alia quae ex peccato primi parentis in posteris proueniunt, ut dum poenam peccati integraliter suscipere,

peret, nos perfecte a peccato satisfaciendo liberaret. Horum autem quaedam praecedunt mortem, quaedam mortem subsequuntur. Praecedunt quidem mortem corporis passiones tam naturales, ut fames, sitis, lassitudo, & huiusmodi, quam etiam uolentes, ut uulneratio, flagellatio, & similia, quae omnia christus pati uoluit tam prouenientia ex peccato. Si enim homo non peccasset, nec fames, aut sitis, aut lassitudinis, uel frigoris afflictionem sensisset, nec ab exterioribus pertulisset uolentem passionem. Has tamen passiones alia ratione christus pertulit, quam alij homines patientur. In alijs enim hominibus non est aliquid, quod ijs passionibus repugnare possit: In christo autem erat unum ijs passionibus resisteretur non solum uirtus diuina increata, sed etiam aeterna beatitudo, cuius tanta vis est, ut Aug. dicit ut eius beatitudo suo modo rediret in corpus: unde post resurrectionem ex hoc ipso quod anima glorificata erit per uisionem Dei, & apertam & plenam fructuionem, corpus gloriosae animae unitum gloriosum reddetur impassibile & immortale. cum igitur anima christi perfecta uisione Dei fruere, quantum est ex uirtute huius uisionis, consequens erat ut corpus impassibile & immortale redderet per redundantiam gloriae ab anima in corpus: sed dispensatiue factum est, ut anima Dei uisione fruente simul corpus pateretur, nulla redundantia gloriae ab anima in corpus facta. Suberat enim, ut dictum est, quod erat naturale christo secundum humanam naturam eius uoluntati: unde poterat naturalem redundantiam a superioribus partibus ad inferiores pro suo libito impedire, ut fineret unamquamque partem pati, aut agere quod sibi proprium esset absque alterius partis impedimento, quod in alijs hominibus esse non potest. Inde etiam est, quod in passione christus maximum corporis dolorem sustinuit, quia corporalis dolor in nullo mitigabatur per superius gaudium rationis, sicut nec econuerso dolor corporis, rationis gaudium impediebat. Hinc etiam apparet, quod solus christus uiator & comprehensor fuit. Sic enim diuina uisione fruebatur, quod ad comprehensorem pertinet, ut tamen corpus passionibus subiectum remaneret, quod pertinet ad uiatorem. Et quia proprium est uiatoris, ut per bona quae ex charitate agit, mereatur uel sibi, uel alijs, inde est quod christus quantumuis comprehensor esset, meruit tamen per ea quae fecit, & passus est, & sibi & nobis. Sibi quidem non gloriam aeternam, quam a principio suae conceptionis habuerat, sed gloriam corporis, ad quam patiendo peruenit. Nobis etiam suae singulae passiones & operationes fuerunt proficiuae ad salutem, non solum per modum exempli, sed etiam per modum meriti, in quantum propter abundantiam charitatis & gratiae nobis potuit gratiam promereri, ut sic de plenitudine capitis membra acciperent. Erat siquidem quaelibet passio eius, quantumcumque minima, sufficiens ad redimendum humanum genus, si consideretur dignitas patientis. Quanto enim aliqua passio in personam digniorem infertur, tanto uidetur maior iniuria (puta, si quis percutiat principem) quam si percutiat quaedam de populo. cum igitur christus sit dignitatis infinite, quaelibet passio eius habet infinitam existimationem, ut sic sufficeret ad infinitorum peccatorum abolitionem. Non tamen fuit per quamlibet consummata humani generis redemptio, sed per mortem, quam propter rationes supra positas ad hoc pati uoluit, ut genus humanum adimeret a peccatis. In emptione enim quaelibet non solum requiritur quantitas ualoris, sed deputatio pretij ad emendum.

Opusc. S. Tho. Aquin. F. CAP.

De passibilitate animæ Christi.

Quia vero anima est forma corporis, consequens est vt patiente corpore, & anima quodammodo patiat: unde pro itatu illo quo Christus corpus passibile habuit, etiam anima eius passibilis fuit. Est autem considerandum quod duplex est animæ passio. Vna quidem ex parte corporis, alia vero ex parte obiecti, quod in vna aliqua potentiâ considerari potest. Sic enim se habet anima ad corpus, sicut pars animæ ad partem corporis. Potentia autem visiva patitur quidem ab obiecto, sicut cum ab excellenti fulgido visus obtunditur: ex parte vero organi, sicut cum læsa pupilla hebetatur visus. Si igitur consideretur passio animæ Christi ex parte corporis, sic tota anima patiebatur corpore patiente. Est enim anima forma corporis secundum suam essentiam: in essentia vero animæ omnes potentie radicanter, unde relinquuntur quod corpore patiente quælibet potentia animæ quodammodo pateretur. Si vero consideretur animæ passio ex parte obiecti, non omnis potentia animæ patiebatur, secundum quod passio proprie sumpta nocuum importat. Non enim ex parte obiecti cuiuslibet potentie poterat aliquid esse nocuum. Iam enim supra dictum est, quod anima Christi perfecta Dei visione fruebatur. Superior igitur ratio animæ Christi, quæ rebus æternis contemplandis & consuluendis in hæret, nihil habebat aduersum, aut repugnans, ex quo aliqua nocuum passio in ea locum haberet. Potentia vero sensitivæ, quarum obiecta sunt res corporeæ, habere poterant aliquod nocuum ex corporis passione: unde sensibilis dolor in Christo fuit corpore patiente. Et quia læsio corporis sicut a sensu sentitur noxia, ita etiam interior imaginatio eam vt nocuam apprehendit, inde sequitur interior tristitia etiam cum dolor in corpore non sentitur, et hanc passionem tristitiæ dicimus in anima Christi fuisse. Non solum autem imaginatio, sed etiam ratio nociva corporis apprehendit: et ideo etiam ex apprehensione inferioris rationis, quæ circa temporalia versatur, poterat passio tristitiæ habere locum in Christo, in quantum. **I** mortem, & aliam corporis læsionem inferior ratio apprehendebat ut noxiam, & appetitui naturali contrariam. Contingit autem ex amore, qui facit duos homines quasi unum, vt aliquis tristitiam patiat non solum ex ijs quæ per imaginationem, vel per inferiorem rationem apprehendit vt sibi nociva, sed etiam ex ijs quæ apprehendit ut noxia alijs quos amat: unde ex hoc tristitiam Christus patiebatur, secundum quod alijs, quos ex charitate amabat, periculum imminere cognoscebat culpæ, vel pœnæ, unde non solum sibi, sed etiam alijs doluit. Et quæuis dilectio proximi ad superiorem rationem quodammodo pertinet, in quantum proximus ex charitate diligitur propter Deum, superior tamen ratio in Christo de proximorum defectibus tristitiam habere non potuit, sicut in nobis habere potest. Quia enim ratio superior Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebat quicquid ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientia continetur, secundum quam decenter ordinatum existit & quod aliquis peccare permittatur, & quod pro peccato puniet. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus Deum videns, ex defectibus proximorum tristitiam pati potest. Secus autem est in viatoribus, qui

F ad rationem sapientiæ videndam non attingunt. Hi enim etiam secundum rationem superiorem de defectibus aliorum tristantur, dum ad honorem Dei, & exaltationem fidei pertinere existimant, quod aliqui saluentur, qui tamen damnantur. Sic igitur de eisdem, de quibus dolebat secundum sensum, imaginationem, & rationem inferiorem, secundum superiorem gaudebat, in quantum ea ad ordinem diuinæ sapientiæ referebat. Et quia referre aliquid ad alterum est proprium opus rationis, ideo solet dici, quod mortem ratio Christi refugiebat quidem si consideretur vt natura, quia. **S** naturaliter est mors odibilis, volebat tamen eam pati, si consideretur ut ratio. Sicut autem in Christo fuit tristitia, ita etiam alia passiones quæ ex tristitia oriuntur, ut timor, ira, & huiusmodi. Ex ijs enim quæ tristitiam præsentia ingerunt, timor in nobis causatur, dum futura mala existimantur, & dum aliquo lædente contristati sumus, contra eum irascimur: hæc tamen passiones aliter fuerunt in Christo quam in nobis. In nobis enim plerumque iudicium rationis præueniunt, interdum modum rationis excedunt. In Christo autem nunquam præueniebant iudicium rationis, nec modum a ratione taxatum excedebant, sed tantum mouebat inferior appetitus, qui est subiectus passioni, quantum ratio ordinabat eum debere moueri. Poterat igitur contingere, quod secundum inferiorem partem animæ Christi refugiebat aliquid, quod secundum superiorem optabat, non tamen erat contrarietas appetituum in ipso, vel rebellio carnis ad spiritum, quæ in nobis contingit ex hoc, quod appetitus inferior iudicium & modum rationis transcendit. Sed in Christo mouebatur secundum iudicium rationis, in quantum permittebat unicuique inferiorum virium moueri proprio motu, secundum quod ipsum decebat. Ijs igitur consideratis manifestum est quod superior ratio, Christi tota quidem fruebatur & gaudebat per comparationem ad suum obiectum. Non enim ex hac parte aliquid ei occurrere poterat, quod esset tristitiæ causa, sed eam ita tota patiebatur ex parte subiecti, ut supra dictum est. Nec illa stuitio minuebat passionem, nec passio impediabat fructum, cum non fieret redundantia ex una potentia in aliam, sed quælibet potentiâ permitteretur agere quod sibi proprium erat, sicut iam supra dictum est.

CAP. CCXXXIII

De oratione Christi.

Quia vero oratio est desiderij expositiua, ex diuersitate appetituum ratio sumi potest orationis, quæ Christus imminente passione proposuit dicens. Mat. 26. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. In hoc enim quod dixit, Transeat a me calix iste, motum inferioris appetitus & naturalis desiderij designat, quo naturaliter quilibet mortem refugit, & appetit uitam. In hoc autem quod dicit, Verumtamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis, exprimit motum superioris rationis omnia consideratis, put sub ordinatione diuinæ sapientiæ continetur. Ad quod etiam pertinet quod dicit, Si non potest, hoc solum fieri posse demonstrans, quod secundum ordinem diuinæ uoluntatis procedit. Et quæuis calix passionis non transit ab eo quin ipsum biberit, non tamen dici debet quod eius oratio exaudita non fuerit. Nam secundum Apostolum ad Hebr. 11. In omnibus exauditus est pro sua reuerentia. cum enim oratio, ut dictum est, sit desiderij expositiua, illud simpliciter oramus, quod simpliciter

ter volumus: unde & desiderium iustorum orationis vim obtinet apud Deum, secundum illud Psal. 9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Illud autem simpliciter volumus, quod secundum rationem superiorem appetimus, ad quam sola pertinet consentire in opus. Illud autem simpliciter orauit Christus, vt patris uoluntas fieret, quia hoc simpliciter uoluit, non autem quod calix ab eo transiret, quia nec hoc simpliciter uoluit, sed secundum inferiorem rationem, vt dictum est.

CAP. CCXXXIII

De sepultura Christi.

Consequuntur autem hominem ex peccato post mortem alij defectus & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis quidem, quod corpus redditur terræ, ex qua sumptum est. Hic autem defectus ex parte corporis in nobis quidem secundum duo attenditur. **S** secundum positionem, & secundum resolutionem. Secundum positionem quidem, in quantum corpus mortuum sub terra ponitur sepultum. Secundum resolutionem vero, in quantum corpus in elementa soluitur, ex quibus est compactum. Horum autem defectuum primum quidem Christus pati uoluit, vt. **S** corpus eius sub terra poneretur. Alium autem defectum passus non fuit, vt. **S** corpus eius in terram resolveretur: unde de ipso psal. 15. dicit. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, id est, corporis putrefactionem. Huius autem ratio est, quia corpus Christi materiâ sumptum de natura humana, sed formatio eius non fuit uirtute humana, sed uirtute Spiritus sancti. & ideo propter substantiam materię subterraneanum locum, qui corporibus mortuis deputari consueuit, uoluit pati. Locus enim corporibus debetur secundum materiam prædominantis elementi: sed dissolutionem corporis per Spiritum sanctum fabricati pati non uoluit, quia quantum ad hoc ab alijs hominibus differebat.

CAP. CCXXXV

De descensu Christi ad inferos.

Ex parte vero animæ sequitur in hominibus ex peccato post mortem, vt ad infernum descendant non solum quantum ad locum, sed etiam quantum ad pœnam. Sicut autem corpus Christi fuit quidem sub terra secundum locum, non autem secundum communem resolutionis defectum: ita & anima Christi descendit quidem ad inferos secundum locum, non autem vt ibi pœnâ subiret, sed magis vt alios a pœna absolueret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur, pro quo plene iam satisfecerat mortem patiente: unde post mortem nihil patientum restabat, sed absque omni pœnâ passione localiter ad infernum descendit, vt se uiuorum & mortuorum liberatorem ostenderet. Ex hoc etiam dicitur, quod solus inter mortuos fuit liber, quia anima eius in inferno non subiucit pœnæ, nec corpus eius corruptioni in sepulcro. Quæuis autem Christus descendens ad inferos, eos liberauit qui pro peccato primi parentis ibi tenebantur, illos tamen reliquit, qui pro peccatis proprijs ibidem pœnis erant addicti: & ideo dicitur non mordisse infernum, non absorbuisset, quia. **S** parte liberauit, & parte dimisit. Hos igitur Christi defectus symboli fidei agit, cum dicit, Passus sub Pôto

A Pilato crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos.

CAP. CCXXXVI

De resurrectione, & tempore resurrectionis Christi.

Quia ergo per Christum humanum genus liberatum est a malis, quæ ex peccato primi parentis deriuata erant, oportuit quod sicut ipse mala nostra sustinuit, vt ab eis nos liberaret, ita etiam reparationis humanæ per ipsum factæ in eo primitiæ apparerent, vt utroque modo Christus proponeretur nobis in signum salutis, dum ex eius passione consideramus quid pro peccato incurrimus, & quod nobis patiendum est vt a peccato liberemur, & per eius exaltationem consideremus quid nobis per ipsum sperandum proponitur. Superata igitur morte, quæ ex peccato primi parentis prouenerat, primus ad immortalē vitam resurrexit, ut sicut Adā peccate primo mortalis uita apparuit, ita Christo pro peccato satisfaciēte primo immortalis uita in Christo appareret. Redierant quidem ad uitam alij ante Christum vel ab eo, uel a prophetis suscitati, tamen iterum mori tui: sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: unde quia primus necessitate moriendi euasit dicitur princeps mortuorum, & primitiæ dormientiū. **S** quia primus a somno mortis surrexit iugo mortis exculso. Eius autem resurrectio non tardari debuit, nec statim post mortem esse. Si enim statim post mortem redisset ad uitam, mortis ueritas comprobata non fuisset. Si uero diu resurrectio tardaretur, signum superatæ mortis in eo non appareret, nec hominibus daretur spes ut per ipsum liberaretur a morte: unde resurrectio non uel ad tertium diem distulit, quia hoc tempus sufficiens uidebatur ad mortis ueritatem comprobandam, nec erat nimis prolixum ad spem liberationis tollendam. Nam si amplius dilata fuisset, iam fidelium spes dubitationem pateret: unde & quasi deficiente iam spe quidam dicebant tertia die. Luc. ul. Nos sperabam quod ipse redempturus esset Israel. Non tamen per tres integros dies Christus mortuus remansit. Dicitur tamen tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuisse illo modo locutionis, quo pars pro toto poni solet. cum enim ex die & nocte unus dies naturalis constituitur, quacumque parte diei, uel noctis computata Christus fuit in morte, tota illa die dicitur in morte fuisse. Secundum autem scripturæ consuetudinem cum sequenti die computatur, eo quod Hæbrei tempora secundum cursum lunæ obseruant, quæ de sero incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulcro ultima parte sextæ feriæ, quæ si cum nocte præcedenti computetur, erit quasi dies unus naturalis. Noctem uero sequente sextæ feriæ cum integra die sabbathi fuit in sepulcro, et sic sunt duo dies. Iacuit etiam mortuus in sequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua resurrexit, uel media nocte secundum Gregorium, uel diluculo secundum alios: unde si computetur uel tota nox, uel pars eius cum sequenti die dominico erit tertius dies naturalis. Nec uacat a mysterio quod tertia die resurgere uoluit, ut per hoc manifestetur quod ex uirtute totius Trinitatis resurrexit: unde & quædoque dicitur pater eum resuscitasse, quandoque autem quod ipse propria uirtute resurrexit, quod non est contrarium, cum eadem sit diuina uirtus patris & filij & spiritus sancti: & etiam ut ostenderet quod reparatio uitæ non fuit facta prima die sabbathi. **S** sub lege naturali, nec secunda die. **I** sub legem osayca, sed tertia die. **I** tempore gratiæ. Haber etiam rationem, quod Christus una die integra, & duabus noctibus integris iacuit in sepulcro.

pulcro, quia Christus vna vetustate quam suscepit, scilicet pœnæ, duas nostras vetustates consumpsit. scilicet culpæ & pœnæ, quæ per duas noctes significantur.

CAP. CCXXXVII.

De qualitate Christi resurgentis.

Non solum autem Christus recuperavit humano generi quod Adam peccando amiserat, sed etiã hoc, ad quod Adam merendo peruenire potuisset. Multo enim maior fuit Christi efficacia ad merendũ, quàm hominis ante peccatum. Incurrit siquidem Adã peccando necessitatem moriendi, amissa facultate qua mori non poterat si non peccaret. Christus autem non solum necessitatem moriendi exclusit, sed etiam necessitatẽ moriendi acquisiuit: vnde corpus Christi post resurrectionẽ factum est impassibile & immortale, nõ quidem sicut primi hominis potens nõ mori, sed omnino nõ potens mori, quod in futurũ de nobis ipsi expectamus. Et quia anima Christi ante mortẽ passibilis erat sicut passioẽ corporis, consequens est vt corpore impassibili factõ, et anima impassibilis redderet. Et quia iam impletũ erat humanæ redemptionis mysteriũ, propter quod dispensatiue continebatur fruitionis gloria in superiori animæ parte, ne fieret redundancia ad inferiores partes, & ad ipsum corpus, sed permitteretur vnũquodq; aut agere, aut pati quod sibi propriũ erat, consequens fuit vt iam per redundancia gloriam a superiori animæ parte totaliter corpus glorificaretur, & inferiores vires, & inde est quod cũ ante passionem Christus esset cõprehensor propter fruitionẽ animæ, & viator propter corporis passibilitatem, iam post resurrectionẽ viator ultra non fuit, sed solum cõprehensor.

CAP. CCXXXVIII.

Quomodo conuenientibus argumentis Christi resurrectio demonstratur.

Et quia vt dictũ est, Christus resurrectionem anticipauit, vt eius resurrectio argumentum nobis spei existeret, vt nos etiã resurgere speraremus, oportuit ad spem resurrectionis laudendam, vt eius resurrectio, nec non & resurgentis qualitas congruentibus indicijs manifestaretur. Non autem omnibus indifferenter suam resurrectionẽ manifestauit, sicut humanitatem & passionem, sed solum testibus præordinatis a Deo. scilicet discipulis, quos elegerat ad procurandũ humanã salutẽ. Nã statim resurrectionis, vt dictũ est, pertinet ad gloriã cõprehensoris, cuius cognitio nõ debetur omnibus, sed ijs tantum qui se dignos efficiunt. Manifestauit autẽ eis Christus & veritatem resurrectionis, & gloriã resurgentis: veritatẽ quidem resurrectionis ostendendo quod idem ipse qui mortuus fuerat resurrexit & quantũ ad naturam, & quantũ ad suppositum. Quantum ad naturam quidẽ, quia se verum corpus humanũ habere demonstrauit, dũ ipsum palpandum & videndũ discipulis præbuit, quibus dixit. Luc. vlt. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me uidetis habere. Manifestauit etẽ exercẽdo actus qui naturæ humanæ conueniunt, cum discipulis suis manducans & bibens, & cũ eis multoties loquens, & ambulans, qui sunt actus hominis viuentis, quãuis illa comestio necessitatis non fuerit. Non enim incorruptibilia resurgentium corpora ulterius cibo indigebunt, cũ in eis nulla fiet deperditio, quam oporteat per cibũ restaurari: unde & cibus a Christo

assumptus non cessit in corporis eius nutrimentum, sed fuit resolutum in præiacentem materiam. Veruntamen ex hoc ipso quod comedit & bibit, se verum hominem demonstrauit. Quantum vero ad suppositũ, ostendit se esse eundem qui mortuus fuerat per hoc, quod indicia suæ mortis eis in suo corpore demonstrauit. scilicet uulnerum cicatrices: unde dicit Thomæ. Ioan. 20. Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum. & Luc. vlt. dixit. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum: quibus hoc etẽ dispensationis fuerit, quod cicatrices uulnerũ in suo corpore referuauit, ut per eas resurrectionis ueritas probaretur. corpori. n. incorruptibili resurgenti debetur ois integritas: licet etẽ dici possit, quod in martyribus quædam indicia præcedentiũ uulnerum apparebunt cũ quodã decore in testimoniũ uirtutis. Ostendit etẽ se esse idem suppositum & ex modo loquendi, & ex alijs consuetis operibus, ex quibus homines recognoscuntur: unde & discipuli recognouerunt eum in fractione panis, Luc. vlt. Et ipse in Galilæa aperte se eis demonstrauit, ubi cum eis erat solitus conuersari: gloriã uero resurgentis manifestauit, dum ianuis clausis ad eos intrauit. Ioan. 20. & dum ab oculis eorum euauit, Luc. vlt. Hoc. n. pertinet ad gloriã resurgentis, ut in potestate habeat apparere oculo glorioso quando uult, uel non appetere quando uoluerit. Quia tamen resurrectionis finis difficultatem habebat, propterea per plura indicia tam ueritatem resurrectionis, quàm gloriã resurgentis corporis demonstrauit. Nam si in uisitatam cõditionem glorificati corporis totaliter demonstrasset, fidei resurrectioni præiudicium attulisset, quia immensitas gloriæ opinionem exclusisset eiusdem naturæ. Hoc etẽ non solum uisibilibus signis, sed etẽ intelligibilibus documentis manifestauit, dum aperuit eorum sensum, ut scripturas intelligerent, & per scripturas Prophetarum se resurrecturũ ostendit.

CAP. CCXXXIX.

De duplici uita reparata in homine per Christum.

Sicut autẽ Christus sua morte mortem nostram destruxit, ita sua resurrectione uitam nostram reparauit. Est autẽ hominis duplex mors, & duplex uita. Vna quidẽ mors est corporis per separationem ab anima: alia per separationẽ a Deo. Christus autẽ in quo secunda mors locum non habuit, per primam mortem quam subiit scilicet corporalem, utramque in nobis mortem destruxit. scilicet corporalem & spirituales. Similiter autẽ per oppositum intelligitur duplex uita. Vna quidem corporis ab anima, quæ dicitur uita naturæ: alia a Deo, quæ dicitur uita iustitiæ, uel uita gratiæ, & hæc per fidẽ, per quam Deus inhabitat in nobis, secundũ illud Abacuch. 2. Iustus autẽ meus in fide sua uiuet, & sicut hoc duplex est resurrectio. Vna corporalis, qua anima iterato coniungitur corpori: alia spiritualis, qua iterum coniungitur Deo. Et hæc quidẽ secunda resurrectio locũ in Christo non habuit, quia numquam eius anima fuit per peccatum separata a Deo. Per resurrectionem igitur suam corporalem utriusque resurrectionis. scilicet corporalis & spiritualis nobis est causa. Considerandum tamen est, quod ut dicit Augustinus. super Ioan. uerbum Dei resuscitat animas, sed uerbum caro factum resuscitat corpora. Animam. n. uiuificare solius Dei est. Quia tamen caro est diuinitatis eius instrumentum, instrumentum autem agit in uirtute causæ principalis, utraque resurrectio nostra & corporalis, & spiritualis in corpore Christi resurrectionem refertur ut in causam.

fam. Omnia. n. quæ in Christi carne facta sunt nobis salutaria fuerunt uirtute diuinitatis unitæ: vñ & Apoc. resurrectionem Christi causam nostræ spiritualis resurrectionis ostendens, dicit ad Ro. 4. quod traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Quod autem Christi resurrectio nostræ corporalis resurrectionis sit causa, ostendit. 1. ad Corinth. 5. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit, quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum nõ est? Pulchre autẽ Apost. peccatorũ remissionem Christi attribuit morti, iustificationẽ uero nostram resurrectioni, vt designetur conformitas & similitudo effectus ad causam. Nam sicut peccatum deponitur cum remittitur, ita Christus moriendo depositus passibilem uitam, in qua erat similitudo peccati. Cum autem aliquid iustificatur, nouam uitam adipiscitur, ita Christus resurgendo nouitatem gloriæ cõsecutus est. Sic igitur mors Christi est causa remissionis peccati nostri, & effectiua instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, & meritoria. Resurrectio autẽ Christi fuit causa resurrectionis nostræ effectiua quidẽ instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, non autem meritoria, tum quia Christus iam non erat viator, vt sibi mereri competeret: tum quia claritas resurrectionis fuit præmium passionis, vt per Apost. patet Philip. 2. Sic igitur manifestum est, quod Christus potest dici primogenitus resurgentium ex mortuis, non solum ordine temporis, quia primus resurrexit secundũ prædicta, sed etiam ordine causæ, quia resurrectio eius est causa resurrectionis aliorum: & in ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit. Hanc igitur fidem resurrectionis Christi Symbolum fidei cõtinet dicens, Tertia die resurrexit a mortuis.

CAP. CCXL.

De duplici premio humiliationis Christi, scilicet resurrectione, & ascensione.

Quia uero secundum Apostolum exaltatio Christi præmium fuit humiliationis ipsius, consequens fuit vt duplici eius humiliationi duplex exaltatio responderet. Humiliauerat namque se primo secundum mortis passionem in carne passibili quam assumpsit: secundo quantum ad locum, corpore posito in sepulcro, & anima ad inferos descendente. Primum igitur humiliationi respondet exaltatio resurrectionis, in qua a morte ad uitam redijt immortalem, secundum humiliationi respondet exaltatio ascensionis: vnde Apost. dicit Ephe. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Sicut autẽ de filio Dei dicitur quod est natura, passus, & sepultus, & quia resurrexit, non tamẽ secundum naturam diuinam, sed secundum humanam: ita & de Dei filio dicitur quod ascendit in cælum, nõ quidem secundum diuinam naturam, sed secundum humanam. Nam secundum diuinam naturam nõquam a cælo discessit semper ubique existens: vnde ipse dicit, Ioan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Per quod datur intelligi, quod sic de cælo descendisse dicitur naturã assumẽdo terrenã, quod tñ in cælo semp permãsit. Ex quo etẽ cõsiderandũ est, quod solus Christus propria uirtute cælos ascendit. Locus. n. ille debebatur ei qui de cælo descenderat rone sue originis. Alij uero per seipsos ascendere non possunt, sed per Christi uirtutem eius membra effecti. Et sicut ascendere in cælum conuenit filio Dei secundum hu-

manam naturam, ita additur alterum, quod conuenit ei secundum naturam diuinam, scilicet quod sedeat ad dexteram patris. Non enim ibi cogitanda est dextera, uel cessio corporalis: sed quia dextera est potior pars animalis, datur per hoc intelligi quod filius confidet patri non in aliquo minoratus ab ipso secundum diuinam naturam, sed omnino in eius equalitate existens. Potest tamen & hoc ipsum attribui filio Dei secundum humanam naturam, vt secundum diuinam naturam intelligamus filium in ipso patre esse secundum essentiam unitatem, cum quo habet vnã sedem regni, idest, potestatem eandem. Sed quia solent regibus aliqui assignari, quibus scilicet aliquid de regia potestate comunicat, ille autem potissimus in regno esse uidetur, quem rex ad dexteram suam ponit, merito filius Dei etiam secundum humanam naturam dicitur ad dexteram patris sedere, quasi super omnem creaturam in dignitate cælestis regni exaltatus. Vtroque igitur modo sedere ad dexteram est propriũ Christi: vnde Apoc. ad Heb. 1. dicit. Ad quem autem angelorum dixit aliquando. Sede a dextris meis? Hanc igitur Christi ascensionem confitemur in Symbolo dicentes, Ascendit in cælum, sedet ad Dexteram Dei patris.

CAP. CCXLI.

Quod Christus secundum naturam humanam iudicabit.

Ex his quæ dicta sunt manifeste colligitur, quod per Christi passionem & mortem, resurrectionis atque ascensionis gloriam a peccato & morte liberati sumus, & iustitiam, & immortalitatis gloriam, hanc in re, illã in spe adepti. Hæc autem quæ prædiximus, scilicet passio, mors, & resurrectio, & etiam ascensio sunt in Christo completa secundum humanam naturam. Consequenter igitur oportet dici, quod secundum ea quæ in humana natura Christus uel passus est, uel fecit nos a malis tam spiritualibus, quàm corporalibus liberando, ad spiritualia & æterna bona promouit. Est autem consequens, vt qui aliquibus aliqua bona acquirit, eadem ipsis dispenset. Dispensatio autem bonorum in multos requirit iudicium, vt vnusquisque secundum suum gradum accipiat. Conuenienter igitur Christus secundum humanam naturam, secundum quam mysteria humanæ salutis impleuit, iudex constituitur a Deo super homines, quos saluauit: vnde dicit Ioan. 5. Potestatem dedit eis iudiciũ facere. scilicet pater filio, quia filius hominis est, quãuis & hoc habeat aliã rationẽ. Est. n. conueniens vt iudicem uideant iudicãdi: Deum autẽ apud quem iudicis authoritas residet, in sua natura uidere est præmiũ, quod per iudiciũ redditur. Oportuit igitur quod Deus iudex nõ in natura propria, sed in natura assumpta ab hoibus uideretur, qui iudicandi sunt tam bonis quàm malis. Mali. n. si Deũ in natura diuinitatis uiderent, iam præmiũ reportarent, quo se reddiderunt indignos. Est etẽ conueniens exaltationis præmiũ humiliationi Christi respondens, qui usque ad hoc humiliari uoluit, ut sub hoie iudice iudicaretur iniuste: vnde ad hanc humiliationẽ exprimentam signanter in Symbolo eũ sub pontio Pilato passum fatemur. Hoc igitur exaltationis præmiũ debebatur ei, ut ipse sicut humanam naturam iudex a Deo omnium hoium mortuorum & uiuorum constitueretur, sicut illud Job 36. Causa tua quasi impij iudicata est. causam iudiciũque recipies. Et quia potestas iudicaria ad Christi Opusc. S. Tho. Aquin. F 3 exaltationem

exaltationem pertinet, sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio apparebit non in humilitate quae pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa ad praemium pertinente: unde dicitur in Euangelio, quod videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Visio autem claritatis ipsius electis quidem qui eum dilexerunt, erit ad gaudium, quibus Esa. 33. promittit, Regem in decore videbunt: impij autem erit ad confusionem & luctum, quia iudicantis gloria & potestas, damnationem timentibus, tristitiam & metum inducit: unde dicitur Esa. 26. Videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret, & quam uis in forma gloriosa se ostendat, apparebunt tamen in eo iudicia passionis non cum defectu, sed cum decore & gloria, ut ex hijs uisus & electi recipiant gaudium qui passionem Christi se liberatos recognoscunt, & peccatores tristitia, qui tantum beneficium contempserunt: unde dicitur Apoc. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terrarum.

C A P. CCXLII.

Quod ipse omne iudicium dedit filio suo, qui horam scit iudicij.

ET quia pater omne iudicium dedit filio, ut dicitur Ioan. 5. nunc autem humana uita iusto Dei iudicio dispensatur, ipse enim est qui iudicat omnem carnem, ut Abraham dixit Gene. 18. non est dubitandum est hoc iudicium quo in mundo reguntur homines, ad Christi potestatem iudicariam pertinere: unde etiam ad ipsum introducitur in Psal. 109. uerba patris dicentis. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Affidit. n. a dextris Dei fuit humana natura, in quantum ab eo recipit iudicariam potestatem: quam quidem est nunc exercet antequam manifeste appareat, quod omnes inimici, pedibus eius subiecti sunt: unde & ipse statim post resurrectionem dixit Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. Est autem & aliud Dei iudicium, quo unicuique in exitu mortis suae retribuitur, quantum ad animam secundum quod meruit. Iusti enim dissoluti cum Christo manent, ut Paulus desiderat. Peccatores autem mortui in inferno sepeliuntur. Non enim putandum est hanc discretionem absque Dei iudicio fieri, aut hoc iudicium ad Christi potestatem iudicariam non pertinere, praesertim cum ipse discipulis suis dicat Ioan. 14. Si abiero, & praeparauero uobis locum, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum, ut ubi ego sum, & uos sitis: quam quidem tolli nihil est aliud quam dissolui, ut cum Christo esse possimus, quia quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, ut dicitur 2. Corin. 5. Sed quia retributio hominis non solum consistit in bonis animae, sed etiam in bonis corporis, iterato per resurrectionem ab anima resumendi, & omnisque retributio requirit iudicium, oportet & aliud iudicium esse, quo retribuatur hominibus secundum ea quae gesserunt non solum in anima, verum etiam in corpore. Et hoc etiam iudicium Christo debetur, ut sicut ipse pro nobis mortuus resurrexit in gloria, & caelos ascendit, ita etiam ipse sua uirtute faciat resurgere corpora humilitatis nostrae, configurata corpori claritatis suae, ut ea in caelum transferat, quo ipse praecessit ascendens, & padens iter ante nos, ut fuerat per Michaeam praedictum. Resurrectio autem omnium hominum simul fiet in fine saeculi huius, ut supra iam diximus: unde hoc iudicium commune & finale iudicium

erit, ad quod faciendum Christus creditur secundo uenturus cum gloria. Sed quia in Psal. 35. dicitur. Iudicia Domini abyssus multa, & Apost. dicit ad Ro. 11. Quam incognita & inprehensibilia sunt iudicia eius, in singulis praemissorum iudiciorum est aliquid profundum & incognitabile humane cognitioni. In primo. n. Dei iudicio, quo praesens uita hominum dispensatur, tempus quidem iudicij manifestum est hominibus, sed retributionum ratio latet, praesertim, quia bonis plerumque mala in hoc mundo eveniunt, & malis bona. In alijs autem duobus Dei iudicij retributionum quidem ratio in euidetur erit, sed tempus manet occultum, quia & mortis suae tempus homo ignorat, secundum illud Ecclesiastes 9. Nescit homo finem suum, & si non huius saeculi nemo scire potest. Non enim praescimus futura, nisi quorum comprehendamus causas. Causa autem finis mundi est Dei uoluntas, quae est nobis ignota: unde nec finis mundi ab aliqua creatura praesciri potest, sed a solo Deo, secundum illud Matth. 24. De die autem illa & hora nemo scit neque angeli caelorum, nisi pater solus. Sed quia in Marco legitur, neque filius, sumpsit aliqui errandi materiam, dicentes filium patre minore, quia ea ignorat quae pater nouit. Posset autem hoc euitari ut diceret, quod filius haec ignorat secundum humanam naturam assumptam, non autem secundum diuinam, secundum quam unam sapientiam habet cum patre, vel ut expressius dicatur, est ipsa sapientia in corde concepta. Sed hoc inconueniens uideretur, ut filius etiam secundum naturam assumptam, diuinum ignoret iudicium, cum eius anima Euangelista testante, plena sit Dei gratia & ueritate, ut supra dictum est. Nec est uideretur habere rationem, ut cum Christus potestatem iudicandi acceperit, quia filius hominis est, tempus sui iudicij secundum humanam naturam ignoret. Non enim omne iudicium pater ei dedisset, si determinandi temporis sui aduentus esset ei subtraendum iudicium. Est ergo hoc intelligendum secundum uisitatum modum loquendi in scripturis, prout dicitur tunc Deus aliquid scire, quando illius rei notitiam praebet, sicut dixit ad Abraham Gene. 22. Nunc cognoui quod timeas Dominum, non quod tunc inciperet noscere, qui omnia ab aeterno cognoscit, sed quia eius deuotionem per illud factum ostenderat. Sic igitur & filius dicitur diem iudicij ignorare, quia notitiam discipulis non dedit, sed eis respondit. Act. 1. Non est uestrum nosse tempora, vel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Pater autem isto modo non ignorat, quia saltem filio huius rei notitiam dedit per generationem aeternam. Quidam tamen breuius se expediunt, dicentes hoc esse intelligendum de filio adoptiuo. Ideo autem uoluit Dominus, tempus futuri iudicij esse occultum, ut homines solliciti uigilarent, ne forte tempore iudicij imparati inueniantur. Propter quod et uoluit tempus mortis uniuscuiusque esse ignotum. Talis enim in iudicio unusquisque comparebit, qualis hinc per mortem exierit: unde Dominus dixit Mat. 24. Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus uester uenturus sit

CAP. CCXLIII.

Utrum omnes iudicabuntur, an non.

Sic igitur secundum praedicta patet, quod Christus habet iudicariam potestatem super uiuos & mortuos. Exercet enim iudicium & in eos qui in praesenti saeculo uiuunt, & in eos qui ex hoc saeculo transeunt moriendo. In finali autem iudicio iudicabit simul uiuos & mortuos: siue per uiuos intelligantur iusti, qui per gratiam uiuunt: per mortuos autem peccatores, qui a gratia exciderunt: siue

siue per uiuos intelligantur, qui in aduentu Domini uiui reperiuntur, per mortuos autem qui antea decesserunt: hoc autem non est hic intelligendum, quod aliqui sic uiui iudicentur, quod numquam senserint corporis mortem, sicut aliqui posuerunt. Manifeste enim Apost. dicit 1. Corin. 15. Omnes quidem resurgemus, & alia litera habet. Omnes quidem dormiemus, id est, moriemur, siue ut in aliquibus libris habetur. Non omnes quidem dormiemus, ut Hieronymus. dicit in epistola ad Minerium de resurrectione carnis, quod praedicta sententiae firmitatem non tollit. Nam paulo ante praemisit rat Apost. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & omnes in Christo uiuificabuntur, & sic illud quod dicitur. Non omnes dormiemus, non potest referri ad mortem corporis, quae in omnes transit per peccatum primi parentis, ut dicitur Ro. 5. sed exponendum est de dormitione peccati, de qua dicitur Ephes. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Distinguentur ergo qui in aduentu Domini reperiuntur ab hijs qui ante decesserunt, non quia ipsi numquam moriantur, sed quia in ipso rapto quo rapiuntur in nubibus obuiam Christo in aera, morientur, & statim resurgent, ut Aug. dicit. considerandum tamen est, quod ad iudicium tria concurrere uidentur. Primo quidem, quod aliquis iudici praesentetur: secundo, quod eius merita discutiantur: tertio, quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali a primo homine usque, ad ultimum iudicio christi subdantur, quia ut dicitur 2. ad Corin. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal christi, quorum generalitate non excludantur et paruuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo decesserunt, ut glo. dicit ibidem. Quantum uero ad secundum, ad discussionem meritorum, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Non enim est necessaria iudicij discussio nisi bona malis permisceantur. Vbi uero est bonum absque commistione mali, vel malum absque commistione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt, qui totaliter bona temporalia contempserunt soli Deo vacantes, & his quae sunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adhaeret, nulla uidetur esse in his commistio boni & mali, non quod absque peccato uiuant, cum ex eorum dicatur persona 1. Ioan. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus: sed quia in eis sunt leuia quaedam peccata, quae per feruorem charitatis quoddammodo consumuntur, ut nihil esse uideantur: unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui uero terrenam uitam agentes, rebus saecularibus intendentes utuntur eis non quidem contra Deum, sed eis plus debito inhærentes, habent aliquid mali bono fidei & charitatis admixtum secundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili apparere possit quid in eis praualeat: unde tales iudicabuntur et quantum ad discussionem meritorum. Similiter et ex parte malorum notandum est, quod principium accedendi ad Deum est fides, secundum illud Heb. 11. Credere oportet accedentem ad Deum. Qui ergo fidem non habet, nihil boni inuenitur in eo, cuius ad mala permistio faciat eius dubiam damnationem, & ideo condemnabitur absque meritorum discussionem: qui uero fidem habet, & charitatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid uel Deo coniungitur. Unde necessaria est meritorum discussio, ut euidenter appareat quid in christo praponderat, uel bonum, uel malum: unde talis cum discussionem meritorum danabitur: sicut rex terrenus cum peccante cum audientia danat, hostem uero absque omni audientia punit. Quantum uero ad tertium, scilicet sententiam

prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsius sententia uel gloria, uel poena reportabunt: unde dicitur 2. corin. 5. Ut referat unusquisque propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum.

C A P. CCXLIII.

Quod non erit examinatio in iudicio quia ignoret, & de modo, & loco.

Non est autem existimandum, quod discussio iudicij erit necessaria, ut iudex informetur, sicut contingit in humanis iudicijs, cum omnia sint nuda & aperta oculis eius, ut dicitur. Hab. 4. Sed ad hoc est necessaria praedicta discussio, ut unicuique innotescat de seipso & de alijs, quomodo sint digni poena, uel gloria, ut sic boni in omnibus de Dei iustitia gaudeant, & mali contra seipsum irascantur. Nec est existimandum, quod hominum discussio meritorum uerbotenens fiat. Immensum enim tempus requireret ad enarrandum singulorum excogitata, dicta & facta, bona uel mala: unde Lactantius deceptus fuit, ut poneret dies iudicij mille annis duraturum, quamuis nec hoc tempus sufficere uideatur, cum ad unius hominis iudicium modo praedicto complendum plures dies requirerentur. Fiet ergo uirtute diuina, ut statim unicuique occurrant bona, uel mala omnia quaecumque fecit, pro quibus est praemiandus, uel puniendus: & non solum unicuique de seipso, sed etiam unicuique de alijs. Vbi ergo in tantum bona excedunt, quod mala nullius uidentur esse momenti, aut e contrario, nulla esse concertatio uidebitur bonorum ad mala secundum existimationem humanam, & propter hoc sine discussione praemiari, uel puniri dicuntur. In illo autem iudicio licet omnes Christo assistant, differet tamen boni a malis non solum quantum ad causam meritoriam, sed et loco segregabuntur ab eis. Nam mali qui terrena diligentes, a Christo recesserunt, remanebunt in terra: boni uero qui christo adhaeserunt, obuiam christo occurrunt in aera subleuati ut christo conformentur non solum configurati gloriae claritatis eius, sed in loco consociati, secundum illud Mat. 24. Vbi cum fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilae, per quas significatur sancti. Signatur autem loco corporis in Hebraeo loquentibus dicitur secundum Hieronymum, quod cadauer significat, ad commemorandum christi passionem, per quam christus & potestatem iudicariam promeruit, & homines conformati passioni eius ad societatem gloriae ipsius assumuntur, secundum illud Apostoli. Si copatimur, & coregnabimus. 2. Tim. 2. Et inde est, quod circa locum dominicae passionis creditur christus ad iudicium descensurus, secundum illud Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in uallē Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi, quae subiacet monti Oliueti, unde christus ascendit. Inde et est, quod ueniente Domino ad iudicium signum crucis, & alia passionis indicia demonstrabuntur, secundum illud Mat. 24. Et tunc apparebit signum filij hominis in caelo, ut impij uidentes in quem cohaeserunt, doleant, & crucientur, & ij qui redempti sunt, gaudeant de gloria redemptoris. Et sicut christus a dextris Dei sedere dicitur secundum humanam naturam, in quantum est ad bona potissima patris sublimatus: ita iusti in iudicio a dextris eius dicuntur insistere, quasi honorabilissimum apud eum locum habentes.

C A P. CCXLV.

Quod sancti iudicabuntur.

Non solum autem christus in illo iudicio iudicabit, sed et alij, quorum quidam iudicabunt sola cooperatione. scilicet boni minoribus, aut mali magis malis, secundum Opusc. S. Tho. Aquin. F 4 illud

illud Mat. 12. Viri Niniuite surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Quidam vero iudicabunt per sententiæ approbationem, & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sap. 3. Iudicabunt sancti nationes. Quidam vero iudicabunt, quasi iudicariam potestatem accipientes a Christo, secundum illud Psal. 149. Gladij ancipites in manib' eorum. Hæc autem vltimam iudicariam potestatem Dominus Apostolis reppromissit, Mat. 19. dicens. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Non est autem æstimandum, quod soli Iudæi qui ad duodecim tribus Israel pertinent, per Apostolos iudicentur, sed per duodecim tribus Israel omnes fideles intelliguntur, qui in fidem Patriarcharum sunt assumpti. Nam infideles non iudicantur, sed iam iudicati sunt. Similiter etiam non soli duodecim Apostoli, qui tunc erant, cum Christo iudicabunt. Nam neque Iudas iudicabit: nec Paulus, qui plus alijs laborauit, carebit iudicaria potestate, præsertim cum ipse dicat, Nescitis, quod angelos iudicabimus? sed ad illos proprie hæc dignitas pertinet et qui relictis omnibus Christum sunt secuti: hoc. n. promissum est Petro querenti & dicenti. Ecce nōs reliquim' oīa & secuti sumus te, quid ergo erit nobis, vnde Iob. 3. Iudiciū pauperib' tribue, & hoc rōnabiliter: ut. n. dictum est, discussio erit de actibus hominū, qui terrenis rebus bene, uel male sunt vsi. Requiritur autem ad rectitudinem iudicij, vt animus iudicis sit liber ab ijs, de quibus habet iudicare, & ideo per hoc, quod aliqui habent animum suum a rebus terrenis totaliter abstractum, dignitatem iudicariam merentur. Facit etiam ad meritum huius dignitatis præceptorū diuinorū annuntiatio: vnde Mat. 25. Christus cū angelis ad iudicandum dicitur esse venturus, per quos prædicatores intelliguntur, vt Aug. in lib. de pænitentia dicit. Decet enim vt illi discutiant actus hominum circa obseruantiam diuinorum præceptorum, qui præcepta vitæ annuntiauerunt: iudicabunt autem prædicti in quantum cooperabuntur ad hoc, quod vnicuique appareat causa saluationis & damnationis tam sui, quam aliorum eo modo, quo superiores angeli inferiores, uel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudicariam potestatem confitemur in Christo in Symb. Apostolorum dicentes. Inde venturus est dicare viuos & mortuos.

CAP. CCXLVI.

Quomodo distinguuntur articuli de prædictis.

His igitur consideratis, quæ pertinent ad fidei christianæ veritatem, sciendum est, quod omnia præmissa ad certos articulos reducuntur. Secundum quosdam quidem ad duodecim, secundum alios autem ad quatuordecim. Cum enim fides sit de ijs quæ sunt incomprehensibilia rationi, vbi aliquid nouum occurrit rationi incomprehensibile, ibi oportet esse nouum articulum. Est igitur vnus articulus pertinens ad diuinitatis vnitatem. Quamuis enim Deum esse vnum ratione probetur, tamen eum sic præesse immediate omnibus, vel singulariter sic colendum, subiacet fidei: de tribus autem personis ponuntur tres articuli. De tribus autem effectibus Dei, scilicet creationis, quæ pertinent ad naturam: iustificationis, quæ pertinet ad gratiam: remunerationis, quæ pertinet ad gloriam, ponuntur tres alij, & sic de diuinitate in vniuerso ponuntur

septem articuli. Circa humanitatem vero Christi ponuntur septem alij, vt primus sit de incarnatione & conceptione. Secundus de natiuitate, quæ habet spalem difficultatem propter exitum a clauo Virginis vtero. Tertius, de morte, & passione, & sepultura. Quartus, de descensu ad inferos. Quintus, de resurrectione. Sextus de ascensione. Septimus de aduentu ad iudicium, & sic in vniuerso sunt quatuordecim articuli. Alij vero satis rationabiliter fidem personarum sub vno articulo comprehendunt, eo quod non potest credi pater quin credatur & filius, & amor necens utrumque, qui est spiritus sanctus: sed distinguunt articulum resurrectionis ab articulo remunerationis, & sic duo articuli sunt de Deo, vnus de vnitatem, & alius de Trinitate, quatuor de effectibus, vnus de creatione, alius de iustificatione. Tertius vero de communi resurrectione, quartus de remuneratione. Similiter circa fidem humanitatis Christi, conceptionem, & natiuitatem sub vno articulo comprehendunt, sicut passionem & mortem. Sic igitur in vniuerso, fm istam computationem, sunt duodecim articuli: & hæc de fide sufficiant.

INCIPIT SECVNDA

PARS HVIVS OPERIS,

H In qua ostenditur, quod ad perfectionem christianæ vitæ necessaria est virtus spei.

CAP. I.

Via secundum principis Apostolorum sententiam admonemur vt non solum rationem addamus de fide, sed etiam de ea quæ in nobis est post præmissa, in quibus fidei christianæ sententiæ breuiter profecti sumus, restat vt de ijs quæ ad spem pertinent, compendiosam tibi expositionem faciamus. Est autem considerandum, quod in aliqua cognitione desiderium hominis quietescere potest, cum homo naturaliter scire desideret veritatem, qua cognita eius desiderium quietatur: sed in cognitione fidei desiderium hominis non quietescit. Fides enim imperfecta est cognitio: ea enim creduntur, quæ non videntur, vnde Apost. eam uocat argumentum non apparentium, ad Hebr. 11. Habita igitur fide, adhuc remanet animæ motus ad aliud, scilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & assequendum ea, per quæ ad veritatem huiusmodi poterit introduci. Sed quia inter cetera fidei documenta vnum esse diximus vt credatur Deus prouidentiam de rebus humanis habere, insurgit ex hoc in animo credentis motus spei, vt scilicet bona quæ naturaliter desiderat, vt edoctus ex fide, per eius auxilium consequatur: vnde post fidem ad perfectionem christianæ vitæ spes necessaria est, sicut supra iam diximus.

CAP. II.

Quod hominibus conuenienter indicitur oratio, per quam obtineant quæ a Deo sperant, & de diuersitate orationis ad Deum, & ad hominem.

Via vero secundum diuinæ prouidentie ordinem unicuique attribuitur modus perueniendi ad finem fm conuenientiam sue nature, est etiam hominibus concessus congruus modus obtinendi quæ sperantur a Deo secundum humanæ conditionis tenorem. Habet enim

enim hoc humana conditio, vt aliquis interponat deprecationem ad obtinendum ab aliquo, præsertim superiori, quod per eum se sperat adipisci: & ideo indicta est hominibus oratio, per quam homines a Deo obtineant quod ab ipso consequi sperant. Aliter tamē necessaria est oratio ad obtinendum aliquid ab homine, aliter a Deo. Interponitur enim ad hominem primum quidem, vt desiderium orantis, & necessitas ex primatur. Secundo, vt deprecari animus ad concedendum fleatur: sed hæc in oratione quæ ad Deum funditur, locum non habent. Non enim in orando intendimus necessitates nostras, aut desideria Deo manifestare, qui omnium est cognitor: vnde & Psal. 37. dicit ei. Domine, ante te omne desiderium meum. Et in euangelio dicitur Mat. 6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis. Nec etiam diuina voluntas verbis humanis fleatur ad volendum quod prius noluerat, quia vt dicitur Num. 23. Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Nec penitentie fleatur, vt dicitur 1. Reg. 15. Sed oratio ad obtinendum a Deo est homini necessaria propter seipsum qui orat, vt scilicet ipsemet suos defectus consideret, & animum suum fleatur ad fruenter & pie desiderandum quod orando sperat obtinere: per hoc. n. ad recipiendum idoneus redditur. Est autem & alia differentia consideranda orationis, quæ ad Deum, & ad hominem fit. Nam ad orationem quæ fit ad hominem, præxigitur familiaritas, per quam sibi deprecandi aditus pateat: sed ipsa oratio quæ ad Deum emittitur, familiares nos Deo facit dum mens nostra eleuatur ad ipsum, & quodam spiritali affectu Deo colloquitur, in spiritu & veritate ipsum adorans, & sic familiaris effectus orando actum sibi parat, vt iterum fiducialius oret. Vnde dicitur in Psal. 87. Ego clamaui, scilicet fiducialiter orando, quoniam exauidisti me Deus, quasi per primam orationem in familiaritatem receptus, secundo fiducialius clamaui & propter hoc in oratione diuina assiduitas, vel petitionum frequentia non est importuna, sed reputatur Deo accepta. Oportet enim semper orare, & non desistere, vt dicitur Luc. 18. Vnde & Dominus ad petendum inuitat dicens Mat. 7. Petite, & dabitur vobis: pulsate, & aperietur vobis. In oratione vero quæ ad hominem fit, petitionum assiduitas redditur importuna.

CAP. III.

Quod conueniens fuit ad consummationem spei, ut nobis forma orandi traderetur a Christo.

Via igitur ad salutem nostram post fidem est spes requiritur, oportuna fuit vt saluator noster sicut actor & cōsummator nobis factus est fidei, reseruando cælestia sacramenta: ita etiam nos in spem viuam induceret, nobis formam orandi tradens, per quā maxime spes nostra in Deum erigitur, dum ab ipso Deo edocemur quid ab ipso petendum sit. Non enim ad petendum induceret, nisi proponeret exaudire, nullusque ab alio petit, nisi de quo sperat, & ea ipse petit quæ sperat. Sic igitur dum nos docet a Deo aliqua petere, in Deo nos sperare admonet, & quid ab ipso sperare debeamus ostendit per ea quæ petenda esse demonstrat. Sic igitur prosequentes ea quæ in oratione dominica continentur, demonstrabimus quicquid ad spem christianorum pertinere potest, scilicet in quo spem ponere debeamus, & propter quam causam, & quæ ab

eo sperare debeamus. Spes quidē nostra debet esse in Deo, quem etiam orare debemus, secundum illud. Psal. 61. Sperate in eo, scilicet Deo, omnis congregatio populi, effundite coram illo. s. orando, corda vestra.

CAP. IIII.

Causa quare quæ speramus, debemus ab ipso Deo orando petere.

Causa autem quare in eo sperandum est, hæc præcipua est, quia pertinemus ad ipsum sicut effectus ad causam: nihil autem in uanū operatur, sed propter aliquem finem certum. Pertinet igitur ad unumquodque agens sic effectum perducere, ut ei non desint per quæ possit peruenire ad finem, & inde est quod in his quæ a naturalibus agentibus fiunt, natura deficiente in necessarijs non inuenitur, sed attribuit unicuique generato quæ sunt ad consistentiam sui esse, & ad perficiendum operationem, quæ pertingat ad finem, nisi forte hoc impediatur per defectū agentis, qui sit insufficientis ad hæc exhibenda. Agens autem per intellectum non solum in ipsa effectus productione ea confert suo effectui, quæ sunt necessaria ad finem intentum, sed etiam opere iam perfecto disponit de vsu ipsius, qui est operis finis. Sicut faber non solum cultellum fabricat, sed etiam disponit de incisione ipsius. Homo autem a Deo est productus vt artificiarum ab artifice. Vnde dicitur Esa. 64. Et nūc Domine factor noster est tu, nos vero lutum: & ideo sicut vas fictile si sensum haberet, sperare de figulo posset vt bene disponeretur, ita etiā homo debet habere spem de Deo, vt recte gubernetur ab eo, unde dicitur Hier. 19. Sicut lutum in manu figuli, sic vos domus Israel in manu mea. Hæc autem fiducia, quam homo habet de Deo, debet esse certissima. Dictum enim est, quod agēs a recta sui operis dispositione non recedit, nisi propter aliquem eius defectum: in Deo autem nullus defectus cadere potest, neque ignorātia, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vt dicitur Heb. 4. neque impotentia, quia non est abbreviata manus eius vt saluare non possit, vt dicitur Esa. 59. neque iterū defectus bonæ voluntatis, quia bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ querenti illum, vt dicitur Tren. 3. Et ideo spes qua aliquis de Deo confidit, sperantem non confundit, vt dicitur Ro. 5. Est autem considerandum vltimus, quod & si respectu omnium creaturarum prouidentia dispositionis inuigilet, speciali tamen ratione curam habet de rationabilibus, quæ scilicet dignitate imaginis ipsius sunt insignita, & ad eum cognoscendum & amandum possunt pertinere, & suorum actuum dominium habent vt boni & mali discretionē habentes: vnde competit eis fiduciam habere de Deo, non solum vt conseruentur in esse secundum conditionem suæ nature, quod competit cæteris creaturis, sed etiam vt recedendo a malo, & operando bonum aliquid promereantur ab ipso. Vnde in Psal. 85. dicitur. Homines & iumenta saluabis, in quantum scilicet hominibus simul cum irrationabilibus creaturis confert ea quæ pertinent ad subsistendum vitæ: sed postea subdit. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, quasi speciali quadam cura protecti ab ipso. Vltimus autem considerare oportet, quod perfectione quacumque accedente, superadditur facultas aliquid faciendi, vel adipiscendi, sicut aer illuminatus a sole facultatem habet vt possit esse medium visionis, & aqua calefacta ab igne facultatem

cultatem habet decoquendi, & hoc sperare posset si sensum haberet. Homini autem supra animę naturam additur perfectio gratiæ, per quam efficitur diuinę cõsors naturę, vt dicitur 2. Pe. 1. Vnde & secundum hoc dicimur regenerari in filios Dei, secundũ illud Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, Filij autem esse & conuenienter possunt hæreditatem sperare, secundum illud Ro. 8. Si filij, & hæredes. Et ideo secundum hanc spiritualem regenerationem competit homini quandam altiorem spẽ de Deo habere, hæreditatis scilicet æternę consequendę, secundum illud 1. Per. 1. Regenerauit nos in spẽ viuam per resurrectionem christi ex mortuis i hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in cõlis. Et quia per spiritum adoptionis, quem accepimus, clamamus abba pater, vt dicitur Ro. 8. ideo Dominus vt ex hac spe nobis esse orandum ostenderet, suam orationem a patris iuocatione inchoauit dicens, Pater. Similiter etiam ex hoc quod dicitur, pater, præparat hominis affectus ad pure orandum, & ad obtinendũ quod sperant. Debent et filij imitatores parentũ existere, unde qui patrem Deum constituitur, debet conari ut Dei imitator existat, uitando scilicet illa quę Deo dissimilem reddunt, & his insistenti quę nos Deo assimilant: unde dicitur Hiere. 3. Patrem uocabis me, & post me ingredi non cessabis. Si ergo ut Gregorius Nyssenus dicit, ad res mūdanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus, quomodo qui corrupta uiuis uita patrem uocas incorruptibilitatis genitorem?

C A P. V.

Quod Deus, a quo orando sperata petimus, debet uocari ab orante, pater noster, & non meus.

Inter alia uero præcipue qui se Dei filium recognoscit, debet in charitate Dominũ imitari, secundum illud Eph. 5. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. Deĩ autẽ dilectio non priuata est, sed communis ad omnes: diligit enim omnia quę sunt, ut dicitur Sap. 11. & specialiter homines, secundum illud Deut. 33. Dilexit populos. Et ideo ut Cyprianus dicit, Publica est nobis & communis oratio, & quando oramus non pro uno tantum, sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Pro se igitur orare, ut Chrysostomus dicit, necessitas cogit, pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Et ideo non dicimus, pater meus, sed pater noster. Simul etiam considerandum est, quod & si spes nostra principaliter diuino auxilio innitatur, adiuuicẽ tamen iuuamur ut facilius obtineamus quod petimus: unde dicitur 2. Cor. 1. Eripiet nos adiuuantibus & uobis in oratione pro nobis: unde & Iac. 5. dicitur. Orate pro inuicem ut saluemini. Vt enim dicit Amb. Multi minimi dum cõgregantur, & unanimes fiunt, fiunt magni, & multorum preces impossibile est ut non impetrent, secundum illud Matth. 18. Si duo ex uobis consenserint super terrã, de omni re quamcũ que petierint, fiet illis a patre meo qui in cõlis est. Et ideo non singulariter orationem porrigimus, sed quasi ex unanimi consensu dicimus, Pater noster. Considerandum est etiam, quod spes nostra est ad Deum per Christũ, sicut illud Ro. 5. Iustificati ex fide pacẽ habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidẽ in gratiã

istam, in qua stamus & gloriamur in spe glorię filiorũ Dei. Per ipsum enim qui est unigenitus Dei filius naturalis, efficitur filij adoptiui, quia ut dicitur Gal. 4. Misit Deus filium suũ, ut adoptionem filiorum recipere. Tali igitur tenore Deum patrem profiteri debemus, ut priuilegio unigeniti non derogetur: unde Aug. dicit. Noli tibi aliquid specialiter uendicare. Solius christi specialiter est pater, nobis omnibus incommuni pater est, quia illum solũ genuit, nos creauit, & ideo dicitur, Pater noster.

C A P. VI.

Vbi ostenditur Dei patris nostri, quem oramus, potestas ad sperata concedendum per hoc, quod dicitur, Qui es in cõlis.

Solet autem contingere spei defectus propter impotentiam eius, a quo auxilium esset sperandum. Nõ enim sufficit ad spei fiduciam, quod ille cui spes innitur, uoluntatem habeat adiuuandi, nisi adsit potestas. Satis autem uoluntatis diuinę promptitudinem adiuuandum exprimimus patrem eum profitendo, sed ne de excellentia potestatis eius dubitetur, subditur. Qui es in cõlis. Non enim esse in cõlis dicitur sicut a cõlis contentus, sed sicut cõlos sua uirtute comprehendens, secundum illud Eccl. 24. Gyrum celi circuiui sola: quinimmo super totam cælorum magnitudinem uirtus eius eleuata est, secundum illud Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super cõlos Deus. Et ideo ad spei fiduciam confirmandam uirtutem eius profite-mur, quæ cõlos sustinet, & transcendit. Per hoc etiam impedimentum quoddam orationis excluditur. Sunt enim aliqui qui res humanas fatali necessitati syderũ subdunt, contra illud quod dicitur Hiere. 10. A signis celi nolite metuere, quę gentes timent. Secundum autem hunc errorem tollitur orationis fructus: nam si necessitati syderum uita nostra subiicitur, non potest circa hoc aliquid imitari. Frustra igitur orando peteremus, vel aliqua bona consequi, vel liberari a malis. Vt igitur nec hoc orantium fiducia obstat, dicimus, Qui es in cõlis, id est, tamquam motor & moderator eorum. Et sic per uirtutem cælestium corporum auxilium quod a Deo speramus, impediri non potest. Sed etiam ad hoc quod oratio sit efficax apud Deum, oportet ut ea petat homo, quę dignum est expectare a Deo. Dicitur enim quibusdam Iac. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Illa enim male petuntur, quę terrena sapientia suggerit, non cælestis. Et ideo Chrysostomus dicit. Cum dicimus, Qui es in cõlis, nõ Deum ibi concludimus, sed a terra abducitur orantis animus, & excelsis regionibus afficitur. Est autem & aliud orationis, siue fiducię impedimentum, quod oras habet de Deo, scilicet si putet aliquis humanam uitam a diuina prouidentia esse remotam, secundum quod ex persona impiorum dicitur Iob. 22. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines celi perambulat. Et Ezech. 8. Non uidet Dominus nos: dereliquit Dominus terram. Contrarium autem Aposto. Paulus Atheniensibus prædicans ostendit, dicens. Non longe est ab uoquoq; nostrum, in ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus, quia scilicet per ipsum nostrũ esse conseruatur, uita gubernatur, motus dirigitur, secundum illud Sap. 14. Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernat, intantum quod nec eius prouidentię minima animalia subtrahuntur, secundum illud

illud Matth. 10. Nõne duo passeret assẽ ueneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre uestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Intantum tamen excellentiori modo sub cura diuina homines ponuntur, ut horum comparatione dicat Aposto. Non est cura Deo de bobus, non quod omnino eorũ curam non habeat, sed quia nec sic eorum curam habet ut hominum, quos punit, aut remunerat pro bonis, aut malis, & eos ad æternitatem præordinat: unde & post præmissa uerba Dominus subdit. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt, tamquam torũ quod est hominis, sit in resurrectione reparandum, & ex hoc omnis diffidentia a nobis debet excludi: unde & ibidem subdit. Nolite ergo timere. Multis passeribus pluris estis uos. Et propter hoc, ut supra dictum est, in Psal. 35. dicitur. Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt: & quãuis propter specialem curam omnibus hominibus Deus dicatur propinquus esse, specialissime tamen dicitur esse propinquus bonis, qui ei fide & dilectione appropinquare nituntur, secundum illud Iaco. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis: unde in Psal. 144. dicitur. Prope Dominus dominibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Nec solum eis appropinquat, sed etiam eos per gratiam inhabitat, secundum illud Hiere. 14. Tu in nobis es Domine. Et ideo ad sanctorum spem augendam dicitur. Qui es in cõlis, id est, in sanctis, ut Aug. exponit. Tantum enim ut ipse dicit, spiritualiter interesse uidetur inter iustos & peccatores, quãtum corporaliter inter cælum & terram. Huius rei significandę gratiã orantes ad Orientẽ conuertimur, unde cælum surgit. Ex quo etiam spes sanctis augetur, & orandi fiducia non solum ex propinquitate diuina, sed etiam ex dignitate quam sicut consecuti a Deo, qui eos per Christũ cõlos fecit, secundum illud Esa. 51. Vt plantes cõlos, & fundes terram. Qui enim eos cõlos fecit, bona eis cõlestia nõ negabit.

C A P. VII.

Qualia sunt quę sunt a Deo speranda, & de ratione spei.

His præmissis, ex quibus homines spem de Deo concipiunt, oportet considerare quę sunt ea quę a Deo sperare debemus. Vbi considerandum est, quod spes desiderium præsupponit: unde ad hoc quod aliquid sit sperandum, primo requiritur quid sit desideratum. Quę enim non desiderantur, sperari non dicuntur, sed timeri, vel etiam despici. Secundo, oportet quod id quod speratur, possibile esse æstimetur ad consequendum, & hæc spes supra desiderium addit. Potest enim homo desiderare etiam ea quę non æstimat se posse adipisci, sed horum spes esse non potest. Tertio, requiritur, quod id quod sperandum est, sit aliquid arduũ. Nam ea quę parua sunt, magis despiciuntur, quã spes remus: vel si ea desideramus, quasi in promptu ea habentes, non uidemur ea sperare quasi futura, sed habere quasi præsentia. Vltimus autem considerandum est, quod arduorum quę quis se sperat adepturũ, quędam aliquis se sperat adipisci per alium, quędam uero per seipsum: inter quę hoc differre uidetur, quod ad ea obtinenda quę per se homo consequi sperat, conatum proprię uirtutis adhibet: ad ea uero obtinenda quę se ab alio consequi sperat, interponit petitionem, & si quidem ab homine illud se adipisci sperat, uocatur simplex petitio. Si autem sperat illud obtinere a

Deo, uocatur oratio, quę ut Damasc. dicit, est petitio decentium a Deo. Non autem ad uirtutem spei pertinet spes, quam habet aliquis de seipso, nec etiam quã habet de alio homine, sed solum spes quam habet de Deo: unde dicitur Hiere. 17. Maledictus homo qui cõfidit in homine, & ponit carnem brachium suum: & post subditur. Benedictus homo qui cõfidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Sic igitur ea quę Dominus in sua oratione petenda esse docuit, ostenduntur homini esse consideranda possibilis, & tamen ardua, ut ad ea non humana uirtute, sed diuino auxilio perueniatur.

C A P. VIII.

De prima petitione, in qua docemur desiderare quod cognitio Dei quę est in nobis inchoata, perficiatur, & quod hoc sit possibile.

Oportet igitur considerare desiderij ordinem ex charitate prodeuntẽ, ut secundum hoc etiam sperandorum & petendorum a Deo ordo accipi possit. Habet autem hoc ordo charitatis, ut Deus super omnia diligatur. Et ideo primum desiderium nostrũ mouet charitas ad ea quę sunt Dei: sed cum desiderium sit boni futuri, Deo autem secundum quod in se consideratur, nihil in futurum adueniat, sed æternaliter eodem modo se habeat, desiderij nostrum non potest ferri ad ea quę Dei sunt prout in seipsis consideratur, ut scilicet Deus aliqua bona obrineat quę non habet. Sicut autem ad ipsa fertur nostra dilectio, ut ea tãquam existentia amemus. Potest tamen hoc desiderari de Deo, ut in opinione & reuerentia omnium magnificetur, qui in seipso semper magnus existit: hoc autem nõ est tamquam impossibile reputandum. Cum enim ad hoc factus sit homo, ut magnitudinem diuinam cognoscat, si ad eam percipiendam peruenire non possit, uideretur in uanum constitutus esse, contra id quod in Psal. 88. dicitur. Numquid enim uane constituisisti omnes filios hominum? Estet quoque inane naturę desiderium, quo omnes naturaliter desiderant, aliquid cognoscere de diuinis: unde nullus est, qui Dei cognitione totaliter priuetur, secundum illud Iob. 36. Omnes homines uident eum. Est tamen hoc arduum, ut omnem facultatem humanam excedat, secundum illud Iob. 36. Ecce Deus magnus uincens sciẽtiam nostram: unde cognitio diuinę magnitudinis & bonitatis hominibus prouenire non potest, nisi per gratiam reuelationis diuinę, secundum illud Mat. 11. Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: unde Aug. super Ioan. dicit. Deum nullus cognoscit, si non se indicat ipse qui nouit: indicat se quippe Deus aliquantulum hominibus naturali quadam cognitione cognoscendum per hoc, quod hominibus lumen rationis infundit, & creaturas uisibiles condidit, in quibus bonitatis & sapientię ipsius aliquantulum reuelare: unde Aug. secundum illud Ro. 1. Quod notum est Dei, id est, quod cognoscibile est de Deo per naturalem rationẽ, manifestum est illis, scilicet gentilibus hominibus. Deus. n. illis reuelauit, scilicet per lumen rationis, & per creaturas quas condidit: unde subdit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus & diuinitas. Ista tamen cognitio imperfecta est, quia nec ipsa creatura perfecta ab homine conspici potest, & etiam creatura

creatura deficit a perfecta Dei representatiōe, quia virtus huius causæ in infinitum excedit effectum: vnde dicitur Iob. 11. Forlitam vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies. & Iob, 36. postquam dixit, Omnes homines vident eum, subdit. Vnusquisque intuetur procul. Ex huius autem cognitionis imperfectione consecutum est, vt homines a veritate discedentes diuersimode circa cognitionem Dei errarent intantum quod sicut Apосто. dicit Ro. 1. Quidam euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est inspiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinē corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Et ideo vt ab hoc errore homines Deus reuocaret, expressius notitiam suam hominibus dedit in veteri lege, per quā homines ad cultum vnus Dei reuocatur, secundum illud Deuteronomij. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus vnus est. Sed hæc de Deo cognitio erat figurarum obscuritatibus implicita, & infra vnus iudaicæ gentis terminos clausa, secundum illud Psal. 75. Notus in Iudea Deus in Israel magnum nomen eius. Vt ergo toti humano generi vera Dei cognitio proueneret, verbum suæ virtutis vnigenitum Deus pater misit in mundum, vt per eum totus mundus ad verā cognitionem diuini nominis perueniret: et hoc quidem ipse Dominus facere inchoauit in suis discipulis, sicut illud Ioan. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Nec in hoc terminabatur eius intentio, vt illi soli deitatis haberent notitiā, sed ut per eos diuulgaretur in mundum uniuersum: unde postea subdit. Vt mundus credat, quia tu me misisti. Quod quidem per Apostolos, & successores eorum continue agit, dum ad Dei notitiam per eos homines adducuntur, quousque per totum mundum nomen Dei sanctum & celebre habeatur, sicut prædictum est Malach. 1. Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Vt igitur id quod inchoatum est ad consummationem perueniat, petimus dicentes. Sanctificetur nomen tuum. Quod ut Aug. dicit, non sic petitur quasi non sit sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab omnibus, id est, ita innotescat Deus, ut non aestimetur aliquid sanctius. Inter alia uero indicia, quibus sanctitas Dei manifestatur hominibus, euidentissimum signū est sanctitas hominum, qui ex diuina inhabitatione sanctificantur. Vt enim Gregorius Nyssenus dicit, Quis est tam bestialis, qui uidens in credentibus uitam puram, non glorificet nomen inuocatum in tali uita? secundum illud quod Aposto. dicit 1. Cor. 14. Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis, uel idiota, cōuincitur ab omnibus. & postea subdit. Et ita cadēs in faciem, adorabit Deum, pronuntians quod uere Deus in uobis sit. Et ideo sicut Chrysostrōmus dicit, in hoc quod dicit, Sanctificetur nomen tuum, rogare etiam iubet orantem per nostram glorificari uitam, ac si dicat, Ita fac nos uiuere, ut per nos te uniuersi glorificent. Sic autem per nos Deus sanctificatur in mentibus aliorum, in quantum nos sanctificamur per ipsum: unde dicendo, Sanctificetur nomen tuum, optamus, sicut dicit cyprianus, ut nomen eius sanctificetur: in nobis, quia enim christus dicit, Sancti estote, quia ego sanctus sum, id petimus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cepimus, perseueremus. Quotidie etiam deprecamur ut sanctificemur, ut qui quoti-

die delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidue purgemus. Ideo autem hæc petitio primo ponitur, quia sicut Chrysostr. dicit, Digna est Deum deprecari oratio nihil ante patris gloriam petere, sed omnia laudi eius postponere.

CAP. IX.

Secunda petitio, ut participes gloria nos faciat.

Post desiderium autem & petitionem diuine gloriæ consequens est ut homo appetat, & requirat participes gloriæ diuine fieri. Et ideo secunda petitio ponitur. Adueniat regnum tuum. Circa quam sicut & in præmissa petitione oportet primo considerare, quod regnum Dei conuenienter desideretur. Secundo uero quod ad id adipiscendum homo possit peruenire. Tertio uero quod ad illud pertingere non possit propria uirtute, sed solo auxilio diuine gratiæ. Et sic quarto considerandum est, quomodo regnum Dei aduenire petamus. Est igitur circa primum considerandum, quod unicuique rei naturaliter appetibile est proprium bonum: unde & bonum conuenienter diffiniunt esse quod omnia appetunt. Proprium autem bonum unius cuiusque rei est id quo res illa perficitur, Dicimus. n. unamquamque rem bonam, ex eo quod propria perfectionem attingit. Intantum uero a bonitate caret, in quantum propria perfectione caret, unde consequens est ut unaquæque res suam perfectionem appetat, unde & homo naturaliter appetit perfici: & cum multi sint gradus perfectionis humanæ, illud præcipue & principaliter eius appetitum naturaliter cadit, quod ad ultimam eius perfectionem spectat: hoc autem bonum hoc indicio cognoscitur, quod naturale desiderium hominis in eo quiescit. Cum enim naturale desiderium hominis non tendat nisi in bonum proprium, quod in aliqua perfectione consistit, consequens est quod quando aliquid desideratum restat, nondum peruenit homo ad ultimam perfectionem suam. Duplitem autem adhuc restat aliquid desiderandum. Vno modo, quando id quod desideratur, propter aliquid aliud queritur: unde oportet quod eo obtento adhuc desiderium non quiescat, sed feratur in aliud. Alio modo, quando non sufficit ad obtinendum id quod homo desiderat, sicut modicus cibus non sufficit ad sustentationem naturæ, unde naturalem appetitum non satiat. Illud ergo bonum quod homo primo & principaliter desiderat, tale debet esse ut non queratur propter aliud, & sufficiat homini: hoc autem bonum communiter felicitas nominatur, in quantum est bonum hominis principale. Per hoc enim aliquos felices esse dicimus, quod eis credimus bene esse. Vocatur etiam beatitudo in quantum excellentiā quandam designat. Potest & pax uocari, in quantum appetitum quietat. Nam quies appetitus pax interior esse uidetur: unde i Psal. 147. dicitur. Qui posuit fines tuos pacem. Sic igitur apparet, quod in corporalibus bonis, hominis felicitas, uel beatitudo esse non potest. Primo quidem, quia non sunt propter se querita, sed naturaliter propter aliud desiderantur: conueniunt enim homini ratione sui corporis. Corpus autem hominis ordinatur ad animam sicut ad finem, tum quia corpus est instrumentum animæ mouentis, omne autem instrumentum est propter artem quæ utitur eo: tum etiam quia corpus comparatur ad animam sicut materia ad formam, Forma autem est finis materiae sicut

ficut & actus potentia. Ex quo consequens est, ut neque in diuitijs, neque in honoribus, neque in sanitate, aut pulchritudine, neque in rebus aliquibus huiusmodi vltima hominis felicitas consistat. Secundo, quia impossibile est ut corporalia bona sufficiant homini, quod multipliciter apparet. Vno quidem modo, quia cum in homine sit duplex vis appetitiua, scilicet intellectiua & sensitiua, & per consequens desiderium duplex, desiderium intellectiui appetitus principaliter in bona intelligibilia tendit, ad quæ bona corporalia non attingunt. Alio modo, quia bona corporalia tãquam infima in rerum ordine, non collectam, sed dispersam recipiunt bonitatem, ita scilicet ut hoc habeat hæc bonitatis rationem, puta, delectationem, illud aliam, puta corporis salubritatem, & sic de alijs: vnde in nullo eorum appetitus humanus, qui naturaliter in bonum uniuersale tendit, sufficientiam potest inuenire. Sed neque in multis eorum, quãtuncumque multiplicetur, quia deficiunt ab infinitate uniuersalis boni: vnde dicitur Eccle. 5. quod auarus non implebitur pecunia. Tertio, quia cum homo apprehendat per intellectum bonum uniuersale, quod neque loco, neque tempore circumscribitur, consequens est quod appetitus humanus bonum desideret secundum conuenientiam ad apprehensionem intellectus, quod tempore non circumscribatur, vnde naturale est homini, ut perpetuam stabilitatem desideret, quæ quidem non potest inueniri in corporalibus rebus, quæ sunt corruptionis & multiplici subiecta variationi: vnde conueniens est quod in corporalibus bonis appetitus humanus non inueniat sufficientiam quam requirit: sic igitur in eis non potest esse vltima felicitas hominis. Sed quia vires sensitiuæ corporeas operationes habent, ut pote per organa corporea operantes, quæ circa corporalia operantur, consequens est quod neque in operationibus sensitiuæ partis vltima homini felicitas consistat, puta, in quibuscumque delectationibus carnis. Habet etiã intellectus humanus aliquam circa corporalia operationem, dum & corpora cognoscit homo per speculationem intellectum, & res corporales dispensat per practicum. Et sic consequens fit, quod nec in propria ipsa operatione intellectus speculatiui, vel practici, quæ corporalibus rebus intendit, vltima hominis felicitas & perfectio possit poni. Similiter et nec in operatione intellectus humani, qua in seipsam animam reflectitur duplici ratione. Primo quidem, quia anima secundum le considerata non est beata: alioquin non oporteret eam operari propter beatitudinem acquirendam. Non igitur beatitudinem acquirit ex hoc solo quod sibi intendit. Secundo, quia felicitas est vltima perfectio hominis, ut supra dictum est. Cum autem perfectio animæ in propria operatione eius consistat, consequens est ut vltima perfectio eius attendatur secundum optimam eius operationem, quæ quidem est secundum optimū obiectum: nam operationes secundum obiecta specificantur. Non autem anima est optimum in quod sua operatio tendere potest. Intelligit enim aliquid esse melius se: vnde impossibile est quod vltima beatitudo hominis consistat in operatione, qua sibi intendit, vel quibuscumque alijs superioribus substantijs, dummodo eis sit aliquid melius, in quod humanæ animæ operatio tendere possit. Tendit autem operatio hominis in quodcumque bonum, quia uniuersale bonum est quod homo desiderat, cum per intellectum uniuersale bonum apprehendat: vnde ad quemcumque gradum se porrigit bonum, aliquo modo extenditur operatio in-

tellectus humani, & per consequens voluntatis. Bonum autem summe inuenitur in Deo, qui per essentiam suam bonus est, & omnis bonitatis principium: vnde consequens est ut vltima hominis perfectio, & finale bonum ipsius sit in hoc quod Deo inhæret, secundum illud Psal. 72. Mihi adhære Deo bonum est. Hoc etiã manifeste apparet, si quis ad cæterarum rerum participationem inspiciat. Omnes enim singulares homines huius prædicationis recipiunt veritatem per hoc, quod ipsam essentiam speciei participant. Nullus autem eorum ex hoc dicitur homo, quod similitudinē participet alterius hominis, sed ex eo solo quod participat essentiam speciei, ad quam tamen participandam vnus inducit alium per viam generationis, pater scilicet filium. Beatitudo autem, siue felicitas nihil est aliud quàm bonum perfectum. Oportet igitur per solam participationem diuine beatitudinis, quæ est essentialis bonitas hominis, omnes beatitudinis participes esse beatos, quàmuis vnus per alium ad tendendum ad beatitudinem adiuuetur. Vnde Aug. dicit in libro de uera religione, quod neque nos uidendo angelos beati sumus, sed uidendo ueritatem qua ipsos diligimus, & his congratulamur. Contingit autem humanam mentem ferri in Deum dupliciter. Vno modo, per se: alio modo, per aliud. Per se quidem, puta, cum scilicet in seipso uidetur, & per seipsum amatur. Per aliud autem, cum ex creaturis ipsius animus eleuatur in Deum, secundum illud Ro. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Non est autem possibile ut perfecta beatitudo consistat in hoc, quod aliquis per aliud in Deum tendit. Primo quidem, quia cum beatitudo significet omnium humanorum actuum finem, non potest uera beatitudo & perfecta consistere in eo quod habet rationem non quidem termini, sed magis mutationis in finem. Quod autem Deus per aliud agnoscat & ametur, quodam humanæ mentis motu agitur, in quantum per unum in aliud deuenitur. Non est ergo in hoc uera & perfecta beatitudo. Secundo, quia si in hoc quod mens humana Deo inhæreat, eius beatitudo consistat, consequens est ut perfecta beatitudo perfectam inhætionem ad Deum requirat. Non autem est possibile ut per aliquam creaturam mens humana Deo perfecte inhæreat, neque per cognitionem, neque per amorem. Quilibet enim forma creata in infinitum deficiens est a representatione diuine essentia. Sicut ergo non est possibile, ut per formam inferioris ordinis cognoscantur ea quæ sunt superioris ordinis, puta, per corpus spiritualis substantia, uel per elementum corpus cæleste: ita multo minus possibile est ut per aliquam formam creatam Deus essentia cognoscatur. Sed sicut per considerationem inferiorum corporum superiorum naturas negatiue percipimus, puta, quod non sunt grauia, neque leuia, & per corporum considerationem negatiue de angelis concipimus, quod sunt immateriales, uel incorporei: ita etiam per creaturas de Deo non cognoscimus quid est, sed potius quid non est. Similiter etiam quæcunque creaturæ bonitas quoddam minimum est respectu bonitatis diuine, quæ est bonitas infinita: unde bonitates in rebus prouenientes a Deo, quæ sunt Dei beneficia, non subleuant mentem usque ad perfectum Dei amorem. Non est igitur possibile, quod uera & perfecta beatitudo consistat in hoc quod mens Deo per aliud inhæreat. Tertio, quia secundum rectum ordinem minus nota per ea quæ sunt magis nota cognoscuntur: & similiter ea quæ sunt minus bona per ea quæ sunt magis

magis bona amantur. Quia igitur Deus est prima veritas, summa bonitas, secundum se summe cognoscibilis & amabilis est, hoc naturalis ordo habet, ut omnia cognoscantur, amentur per ipsum. Si igitur oportet alicuius mentem in Dei cognitionem & amorem per creaturas perducere, hoc ex eius imperfectione contingit. Nondum ergo consecutus est perfectam beatitudinem, quæ omnem imperfectionem excludit. Relinquitur ergo quod perfecta beatitudo sit in hoc, quod mens Deo per se inhæreat cognoscendo & amando. Et quia regis est subditos disponere & gubernare, illud in homine regere dicitur, secundum quod cætera disponuntur. Vnde Apostolus monet Rom. 6. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Quia igitur ad perfectam beatitudinem requiritur, ut ipse Deus per se cognoscatur & ametur, ut per eum animus feratur ad alta, vere & perfecte in bonis Deus regnat. Vnde dicitur Esa. 49. Miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. scilicet per ipsum in quibuscunque potissimis bonis reficietur. Est enim considerandum, quod cum intellectus per aliquam speciem, seu formam intelligat omne quod nouit, sicut etiam uisus exterior per formam lapidis lapidem uidet, non est possibile, quod intellectus Deum in sua essentia uideat per aliquam creatam speciem, seu formam quasi diuinam essentiam representantem. Videmus enim quod per speciem inferioris ordinis rerum non potest representari res superioris ordinis quantum ad suam essentiam: unde fit quod per nullam speciem corporalem potest intelligi spiritalis substantia quantum ad suam essentiam. Cum igitur Deus supergrediatur totum creaturæ ordinem, multo magis quam spiritalis substantia excedat ordinem corporalium rerum, impossibile est quod per aliquam speciem corporalem Deus secundum suam essentiam uideatur. Hoc etiā manifeste apparet, si quis consideret quid sit rem aliquam per suam essentiam uidere. Non enim essentiam hominis uidet, qui aliquid eorum quæ essentialiter homini conueniunt, apprehendit, sicut nec cognoscit essentiam hominis qui cognoscit animal absque rationali. Quicquid autem de Deo dicitur, essentialiter conuenit ei. Non est autem possibile, quod una creata species representet Deum quantum ad omnia quæ de Deo dicuntur. Nam in intellectu creato alia est species, per quam apprehendit uitam, & sapientiam, & iustitiam, & omnia alia huiusmodi quæ sunt Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus informetur aliqua una specie sic representante diuinam essentiam, quod Deus in ea per suam essentiam possit uideri. Si autem per multas, deficiet unitas, quæ idem est quod Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus eleuari possit ad uidentium Deum in seipso per suam essentiam aliqua una specie creata, vel et pluribus. Relinquitur ergo quod oportet ad hoc quod Deus per suam essentiam uideatur ab intellectu creato, quod ipsa diuina essentia per se ipsam, non per aliam speciem uideatur, & hoc per quandam unionem intellectus creati ad Deum. Vnde Dionysius dicit, id est cap. de diuinis nominibus, quod quando beatissimum consequemur finem Dei apparitione, adimpleti erimus per quædam superintellectualem cognitionem ad Deum. Est autem hoc singulare diuinæ essentia, ut ei possit intellectus uniri absque omni similitudine, quia & ipsa diuina essentia est eius esse, quod nulli alii formæ competit. Vnde oportet quod omnis forma sit in in-

tellectu. Et ideo si aliqua forma, quæ per se existens non potest esse informatiua intellectus, puta, substantia angeli, cognosci debeat ab intellectu alterius, oportet quod hoc fiat per aliquam eius similitudinem intellectui informantem, quod non requiritur in diuina essentia quæ est suum esse. Sic igitur per ipsam Dei uisionem mens beata fit in intelligendo unum cum Deo. Oportet igitur intelligens & intellectum esse quodammodo unum: & ideo Deo regnante in sanctis, & ipsi etiam cum Deo conregnabunt. Et ideo ex eorum persona dicitur Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram. Dicitur enim hoc regnum, quo Deus regnat in sanctis, & sancti cum Deo, regnum cælorum, secundum illud Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum; eo modo loquendi quo esse in cælo Deo attribuitur, non quia corporalibus cælis contineatur, sed ut per hoc designetur Dei eminentia super omnem creaturam, sicut cæli eminent super omnem aliam creaturam corpoream, secundum illud psalm. 112. Exelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius. Sic igitur & beatitudo sanctorum regnum cælorum dicitur, non quia eorum remuneratio sit in corporalibus cælis, sed in contemplatione supercælestis nature: unde & de angelis dicitur Matth. 18. Angeli eorum in cælis semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Vnde & August. in libr. de sermone Domini in monte, dicit exponens illud quod dicitur Matth. 5. Merces uestra copiosa est in cælis, Non hic cælos dici puto superiores partes huius uisibilis mundi. Non enim merces nostra in rebus uolubilibus collocanda est: sed in cælis dictum puto in spiritalibus firmamentis, ubi habitat sempiterna iustitia. Dicitur etiam & hoc finale bonum, quod in Deo consistit, uita æterna, eo modo loquendi, quo actio anime uiuificantis dicitur uita: unde tot modi uite distinguuntur, quot sunt genera anime actionum, inter quas suprema est operatio intellectus, & secundum Philosophum, actio intellectus est uita. Et quia actus ex obiecto speciem accipit, inde est quod uisio diuinitatis uita æterna nominatur, secundum illud Ioannis 17. Hęc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum. Hoc etiam finale bonum comprehensio nominatur, secundum illud Philip. 3. Sequor autem si quo modo comprehendam: quod quidem non dicitur eo modo loquendi, quo comprehensio inclusionem importat. Quod enim ab alio includitur, totum & totaliter ab eo continetur. Non est autem possibile, quod intellectus creatus Dei essentiam totaliter uideat, ita scilicet quod attingat ad completum & perfectum modum uisionis diuinæ, ut scilicet Deum uideat quantum uisibilis est. Est enim Deus uisibilis secundum suam ueritatis claritatem, quæ infinita est: unde infinite uisibilis est, quod conuenire intellectui creato non potest, cuius est finita uirtus in intelligendo. Solus igitur Deus per infinitam uirtutem sui intellectus se infinite intelligens, totaliter se intelligendo comprehendit seipsum. Repromittitur autem sanctis comprehensio pro ut comprehensionis nomen importat quandam intentionem. Cui enim aliquis insequitur aliquem, dicitur comprehendere eum, quando potuerit eum manuteneret. Sic igitur quamdiu sumus in corpore, ut dicitur 2. Cor. 5. peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Et ita in eum tendimus ut in aliquid distas. Sed quando per speciem uidebimus presentialiter, eum in nobismetipsis tenebimus: unde de Cantic. 3. sponsa querens quem diligit anima sua, tandem

tandem uero eum inueniens dicit. Tenui eum, nec dimittam. Habet autem prædictum finale bonum perpetuum & plenum gaudium: unde Dominus dicit Ioã. 16. Petite, & accipietis, ut gaudium uestrum plenum sit. Non potest autem esse plenum gaudium de aliqua creatura, sed de solo Deo, in quo est tota plenitudo bonitatis: unde & Dominus dicit seruo fideli. Intra in gaudium Domini tui, ut scilicet de domino tuo gaudeas, secundum illud Iob. 22. Super omnipotentem delicijs affluens. Et quia Deus præcipue de se ipso gaudet, dicitur seruus fidelis intrare in gaudium domini sui, scilicet in quantum intrat ad gaudium quod dominus eius gaudet, secundum quod alibi Dominus discipulis, Luc. 22. promittit dicens. Ego dispono uobis, sicut disposui mihi pro meo regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Non quod in illo finali bono corporalibus cibis sancti utantur incorruptibiles iam effecti, sed per mensam significatur refectio gaudij quod habet Deus de se ipso, & sancti de eo. Oportet ergo plenitudinem gaudij attendi non solum secundum rem, de qua gaudetur, sed secundum dispositionem gaudentis, ut scilicet rem de qua gaudet, præsentem habeat, & totus affectus gaudentis in amorem feratur in gaudij causam. Iam autem ostensum est, quod per uisionem diuinæ essentia mens creata præsentialiter tenet Deum: ipsa etiam uisio totaliter affectum accendit ad diuinum amorem. Si enim unum quodque est amabile in quantum est pulchrum & bonum, secundum Dion. de diuinis nominibus cap. 4. impossibile est quod Deus, qui est ipsa essentia pulchritudinis & bonitatis, absque amore uideatur. Et ideo ex perfecta eius uisione sequitur perfectus amor: unde & Greg. dicit super Ezech. Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat uiderit, in amore ipsius amplius ignescit. Tanto autem maius est gaudium de aliquo presentialiter habito, quanto magis amatur, unde sequitur quod illud gaudium sit plenum non tantum ex parte rei de qua gaudetur, sed et ex parte gaudentis. Et hoc gaudium est humana beatitudinis consummatium: unde & Aug. dicit 10. confessionum, quod beatitudo est gaudium de ueritate. Est autem ulterius considerandum, quod quia Deus est ipsa essentia bonitatis, per consequens ipse bonum est omnis boni: unde eo uiso omne bonum uidetur, secundum quod Dominus dicit Moyse. Exod. 33. Ego ostendam tibi omne bonum. Per consequens igitur eo habito omne bonum habetur, secundum illud Sap. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Sic igitur in illo finali bono uidentium Deum, habebimus omnium bonorum plenam sufficientiam: unde & fideli seruo repromittit Dominus Matth. 24. quod super omnia bona sua constituet eum. Quia uero malum bono opponitur, necesse est ut ad presentiam omnis boni malum uniuersaliter excludatur. Non est enim participatio iustitiæ cum iniquitate, nec societas lucis ad tenebras, ut dicitur. 2. Cor. 6. Sic igitur in illo finali bono non solum aderit perfecta sufficientia habentibus omne bonum, sed etiam aderit plena quies & securitas per immunitatem omnis mali, secundum illud Prouerb. 1. Qui me audiet, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur terrore malorum sublato. Ex hoc autem ulterius sequitur, quod sit ibi futura omnimoda pax. Non enim impeditur pax hominis nisi uel per interiorum desideriorum inquietudinem, dum desiderat habere quæ nondum habet, uel per aliquorum malorum molestiam, quæ uel patitur, uel pa-

ti timet; ibi autem nihil timetur. Cessabit enim inquietudo desiderij propter plenitudinem omnis boni. Cessabit etiam omnis molestia exterior per absentiam omnis mali: unde relinquitur quod ibi sit perfecta pacis tranquillitas. Hinc est quod dicitur Esa. 33. Sedit populus meus in pulchritudine pacis, per quod pacis perfectio designatur: & ad ostendendum causam pacis subditur. Et in tabernaculis fiducie, quæ scilicet erit subtracto timore malorum, in requie opulenta, quæ pertinet ad affluentiam omnis boni. Huius autem finalis boni perfectio in perpetuum durabit. Non enim poterit deficere per defectum bonorum, quibus homo fruatur, quia sunt æterna & incorruptibilia: unde dicitur Esa. 33. Oculi tui uidebunt Hierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. Et post modum subditur causa: quia solummodo ibi erit magnificus dominus Deus noster. Tota enim illius status perfectio erit in fruitione diuinæ æternitatis. Consimiliter etiam non poterit ille status deficere per corruptionem ibidem existentium, quia uel sunt naturaliter incorruptibiles, sicut angeli: uel in incorruptionem transferentur, sicut hoies. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, ut dicitur 1. cor. 15. Vnde & Apoc. 5. dicitur. Qui uiderit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. Nec etiam poterit ille status deficere per hoc, quod uoluntas hominis fastidendo se auertat, quia quanto Deus, qui est bonitatis essentia, magis uidetur, tanto necesse est ut magis ametur, unde & magis eius fruitio desiderabitur, secundum illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Propter quod & de angelis Deum uidentibus dicitur. 1. Petri. 1. In quem desiderant angeli prospicere. Similiter etiam non deficiet ille status per hostis alicuius impugnationem, quia cessabit ibi omnis mali molestia, secundum illud Esa. 35. Non erit ibi leo, id est, diabolus impugnans, & mala bestia, id est, malus homo non ascendet per eam, nec inuenietur ibi: unde & Dominus dicit Ioã. 10. de ouibus suis, quod non peribunt in æternum, & quod non rapiet eas quisquam de manu sua. Sed nec finiri poterit ille status per hoc, quod a Deo aliqui inde excludantur. Non enim aliquis ab illo statu repellitur propter culpam, quæ omnino non erit, ubi deerit omne malum: unde dicitur Esa. 60. Populus tuus omnes iusti: neque etiam propter promotionem ad melius bonum, sicut in hoc mundo Deus interdum etiam iustus spirituales consolationes subtrahit, & alia sua beneficia, ut auidius querant, & suum defectum recognoscant: quia status ille non est emendationis, aut profectus, sed perfectio finalis: & ideo Dominus dicit Ioan. 6. Eum qui uenit ad me, non eiciam foras. Habebit igitur status ille omnium prædictorum bonorum perpetuitatem, secundum illud psalm. 49. In æternum exultabunt, & habitabis in eis. Est igitur prædictum regnum beatitudo perfecta, utpote immutabilem omnis boni sufficientiam habens. Et quia beatitudo naturaliter desideratur ab hominibus, consequens est quod regnum Dei ab omnibus desideretur.

CAP. X.

Quod regnum obtineri est possibile.

Oportet autem ulterius ostendere, quod homo ad illud regnum peruenire possit, alioquin frustra speraretur & peteretur. Primo autem apparet hoc esse

esse possibile promissione diuina. Dicit enim Dominus, Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complauit patri vestro dare uobis regnum. Est autem diuini beneplacitum efficax ad implendum omne quod disponit, secundum illud Esa. 46. Consilium meum stabit, & omnis uoluntas mea fiet. Voluntati enim eius quis resistit? ut dicitur ad Roma. 9. Secundo, ostendit hoc esse possibile ex euidenti exemplo.

Hucusque compilauit S. Thomas de Aquino breuem compilationem theologiæ, sed, pro dolor, morte præuentus eam sic incompletam dimisit.

Aduerte quod præcedens Opusculum transpositum est: deberet enim esse tertium in ordine, sequens autem secundum.

EIVSDEM DOCTORIS,

DIVI THOMÆ DECLARATIO

QUORUNDAM ARTICULORVM

CONTRA GRÆCOS, ARMENOS,

ET SARACENOS AD CANTOREM
Anthiochenum.

Opusculum Tertium.

CAP. I.

BEATVS Petrus Apostolus, qui promissionem accepit a Domino, ut super eius confessione fundaretur Ecclesia, contra quam portæ inferorum præualere non possent, ut contra huiusmodi portas inferorum Ecclesiæ sibi commissæ fides inuiolata persisteret, fideles Christi alloquitur dicens. 1. Pe. 3. Dominum christum sanctificate in cordibus uestris. scilicet per fidei firmitatem: quo fundamento in corde collocato contra omnes impugnationes, aut irrisiones infidelium tuti esse poterimus. Unde etiam subdit. Parati ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea, quæ in uobis est, scilicet. Fides autem christiana principaliter consistit in confessione sanctæ Trinitatis, & specialiter gloriatur in cruce Domini nostri Iesu christi. Nam uerbum crucis, ut Paulus dicit. 1. Cor. 1. Et si pereuntibus stultitia sit, his tamen qui salui fiunt. id est nobis, uirtus Dei est. Spes etiam nostra in duobus consistit. scilicet in eo quod expectatur post mortem, & in auxilio Dei, quo in hac uita iuuamur ad futuram beatitudinem per opera liberi arbitrii promerendam. Hæc ergo sunt quæ, ut tu asseris, ab infidelibus impugnantur, & irridentur. Irrident enim Saraceni, ut tu dicis, quod christum Dei filium dicimus, cum Deus uxorem non habeat, & reputant nos insanos quod tres personas confitemur in Deo, etiam per hoc existimantes nos tres Deos profiteri. Irrident etiam quod christum Dei filium pro salute humani generis dicimus crucifixum: quia si Deus omnipotens potuit absque filij sui passionis genus humanum saluare, potuit sic instituere hominem, ut peccare non posset. Improperant etiam christianis, quod in altari comedunt Deum suum, & quod corpus christi si esset ita magnum sicut mons, iam deberet esse consumptum. circa statum uero animarum post mortem, asseris errare Græcos & Armenos dicentes, quod ante mortem usque ad diem iudicij nec puniuntur, nec præmiantur, sed sunt quasi in sequestro: quia nec penam, nec præmiū debet habere sine corpore. Et in sui erroris assertionem inducunt quod Dominus in Euangeli-

gelio dicit. In domo patris mei mansiones multæ sunt, circa meritum uero quod ex libro arbitrio dependet, asseris tam Saracenos, quam nationes alias necessitatem actibus humanis imponere ex præscientia, uel ordinatione diuina, dicentes quod homo non potest mori, nec etiam peccare, nisi sicut Deus ordinauit de homine, & quod quælibet persona suum euentum habet scriptum in fronte. Super quibus petis rationes morales & philosophicas, quas Saraceni recipiunt. Frustra, uidentur auctoritates inducere contra eos, qui auctoritates non recipiunt. Tuæ igitur petitioni, quæ ex pio desiderio uidet procedere, ut sis, iuxta Apostolicam doctrinam, paratus ad satisfactionem omni poscenti te rationem, satisfacere uolens, aliqua facilia secundum quod materia patietur, super præmissis tibi exponam, quæ tamen alibi diffusius pertractaui.

CAP. II.

Qualiter sit disputandum contra infideles.

DE hoc tamen primo admonere te uolo, quod in disputationibus contra infideles de articulis fidei, non ad hoc conari debes, ut fidem rationibus necessarijs probes. Hoc enim sublimitati fidei derogaret, cuius ueritatis non solum humanas mentes, sed etiam angelorum excedit: a nobis autem creduntur quasi ab ipso Deo reuelata. Quia tamen quod a summa ueritate procedit, falsum esse non potest, nec necessaria ratione impugnari ualet quod falsum non est, fides nostra nec cessatis rationibus sicut probari non potest, quia humanam mentem excedit: ita improbari necessaria ratione non potest propter sui ueritatem. Ad hoc igitur debet tendere christiani disputatoris intentio in articulis fidei, non ut fidem probet, sed ut fidem defendat: unde & beatus Petrus non dicit, Parati semper ad probationem: sed, ad satisfactionem, ut scilicet rationabiliter ostendat non esse falsum, quod fides catholica confitetur.

CAP. III.

Qualiter in diuinis sit accipienda generatio.

Primum igitur considerandum est derisibilem esse irrisionem qua nos irridet, quod ponimus christum filium Dei uiri, quasi Deus uxorem haberet. cum enim carnales sint, non possunt nisi ea quæ sunt carnis & sanguinis cogitare. Quilibet autem sapiens considerare potest, quod non est idem generationis modus in omnibus rebus, sed in uariis rebus inuenitur generatio secundum proprietatem suæ naturæ. In animalibus quidem per maris & femine commixtionem: in plantis uero per pullulationem, seu generationem, atque in alijs aliter. Deus autem non est carnalis naturæ, ut feminam requirat, cui commixtionem ad prolis generationem, sed est spiritualis naturæ, siue intellectualis, immo magis super omnem intellectualem. Est ergo in eo accipienda generatio secundum quod conuenit intellectuali naturæ. Et quamuis intellectus noster ab intellectu diuino deficiat, non possumus tamen aliter loqui de intellectu diuino, nisi secundum similitudinem eorum quæ in intellectu nostro inuenimus. Est autem intellectus noster aliquando quidem in potentia intelligens, aliquando in actu. Quando cumque autem actu intelligit, quoddam intelligibile format, quod est quædam proles ipsius: unde & mentis conceptus nominatur.

OPVSCVLVM

nominatur. Et hoc quidem est quod uoce exteriori significatur: unde sicut uox significans, uerbum exteriori dicitur, ita interior mentis conceptus uerbo exteriori significatur, dicitur uerbum intellectus, seu mentis. Hic autem mentis nostræ conceptus non est ipsa mens nostræ essentia, sed est quoddam accidens ei, quia nec ipsum intelligere nostrum est ipsum esse intellectus, alioquin numquam intellectus esset quin actu intelligeret. Uerbum igitur nostri intellectus secundum quædam similitudinem dici potest uel conceptus, uel proles, & præcipue cum intellectu seipsum intelligit, in quantum. scilicet quædam similitudo intellectus procedens ab intellectu eius uirtute: sicut & filius habet similitudinem patris, procedens ab eius generatiua uirtute. Non tamen proprie uerbum nostri intellectus potest dici proles, uel filius, quia non est eiusdem naturæ cuius est intellectus noster. Non autem omne quod procedit ab aliquo, et si sit ei simile, dicitur filius, alioquin imago sui quam aliquis pingit, proprie filius diceretur. Sed ad hoc quod sit filius, requiritur quod procedens ab altero similitudinem habeat eius a quo procedit, & sit eiusdem naturæ cum eo. Quia uero in Deo non est aliud intelligere, quam suum esse, consequenter neque uerbum quod in intellectu eius concipitur, est aliquod accidens, aut aliquid alienum ab eius natura, sed ex hoc ipso quod uerbum est, habet rationem procedentis ab altero, & ut similitudo eius cuius est uerbum: hoc enim in uerbo nostro reparitur. Sed istud uerbum Dei habet ulterius, quod non sit aliquod accidens, neque aliqua pars Dei, qui est simplex, neque aliquid alienum a diuina natura, sed quoddam completum subsistens in natura diuina habens rationem ab altero procedentis: sine hoc enim uerbum intelligi non potest. Hoc autem secundum humanam locutionis consuetudinem nominatur filius, quod procedit ab alio in similitudinem eius subsistens in eadem natura cum ipso. Secundum igitur quod diuina uerbis humanis nominari possunt, uerbum intellectus diuini filium Dei nominamus: Deum uero, cuius est uerbum, nominamus patrem, proles uerbi dicimus esse generationem filij immaterialis, non autem carnalis, sicut carnales homines suspicantur. Est autem aliud, in quo excedit prædicta filij Dei generatio omnem generationem humanam siue materialis, secundum quam homo ex homine nascitur: siue intelligibile, secundum quam uerbum accipitur in mente humana. In utraque enim illud quod per generationem procedit, inuenitur posterius tempore eo, a quo procedit. Pater enim non generat statim a principio sui esse, sed oportet quod de imperfecto ad statum perfectum ueniat, in quo generare possit. Nec iterum statim ut generationi operamur, dat, filius nascitur, quia carnalis generatio in quadam mutatione consistit & successione: secundum intellectum etiam non statim a principio homo est aptus ad intelligibiles conceptus formandos, sed postquam ad statum perfectionis uenit. Unde non semper actu intelligit, sed potentia est intelligens tantum, & post sit intelligens actu, & iterum definit actu intelligere, & remanet intelligens in potentia, uel habitu tantum. Sic ergo uerbum homine posterius inuenitur tempore, & definit aliquando esse antequam homo. Impossibile est autem ista duo Deo conuenire, in quo neque imperfectio, neque mutatio locum habet, neque est exitus de potentia ad actum, cum sit actus purus & primus. Uerbum ergo Dei coæternum est ipsi Deo. Est autem & aliud, in quo uerbum nostrum differt a diuino. Intellectus enim noster non simul intelligit omnia, neque unico actu, sed pluribus & diuersis, & ideo uerba

III.

A intellectus nostri sunt multa, sed Deus omnia simul intelligit, & unico actu, quia eius intelligere non potest esse nisi unum, cum sit suum esse, unde sequitur quod in Deo sit unum uerbum tantum. Uterius est consideranda alia differentia, quod uerbum in intellectu nostri non adæquat intellectus uirtute, quia cum aliquid mente concipimus, adhuc possumus alia multa concipere: unde uerbum nostri intellectus imperfectum est, & in eo potest compositio accidere, dum ex multis imperfectis sit unum uerbum perfectum, sicut cum intellectus concipit aliquam enuntiationem, seu diffinitionem alicuius rei: sed uerbum diuinum adæquat uirtute Dei, quia per suam essentiam seipsum intelligit, & omnia alia: unde quanta est essentia, tantum est uerbum quod concipit per essentiam suam, se & omnia alia intelligendo. Est ergo perfectum simplex & æquale Deo, & hoc uerbum Dei filium nominamus ratione iam dicta, quod eiusdem naturæ cum patre & patri coæternum unigenitum & perfectum confitemur.

CAP. IIII.

Qualiter in diuinis sit accipienda processio Spiritus sancti a patre & filio.

Est autem considerandum ulterius, quod omnem cognitionem sequitur aliqua appetitiua operatio. Inter omnes autem appetitiuas operationes inuenitur amor esse principium, quo sublato neque gaudium erit, si adipiscatur aliquis quod non amat: neque tristitia, si impediatur ab eo quod amat, si uidelicet amor tollatur, & per consequens tollatur omnes appetitiuæ operationes, quæ quodammodo ad tristitiam & gaudium referuntur. Cum igitur in Deo sit perfecta cognitio, oportet et in eo ponere perfectum amorem, in quo quidem processio secundum appetitiuam operationem exprimitur, sicut & in uerbo per operationem intellectus. Est autem attendenda differentia quædam inter intellectualem operationem & appetitiuam: nam operatio intellectus, & omnis omnino cognititiua operatio completur per hoc, quod cognoscibilia in cognoscente quodammodo existunt. scilicet sensibilia in sensu, & intelligibilia in intellectu. Operatio autem appetitiua completur secundum quendam ordinem, uel motum appetentis ad res appetitui obiectas. Ea uero quæ habent occultum principium sui motus, spiritus nomen accipiunt: sic enim uenti spiritus dicuntur, quia eorum principium non apparet. Respiratio est arteriarum, qui est motus ab intrinseco principio procedens, spiritus nomen accipit: unde conuenienter, secundum quod diuina humanis significari possunt, ipse diuinus amor procedens spiritus nomen accipit. Sed in nobis amor ex duplici causa procedit, quandoque quidem ex corporea & materiali natura, quæ est amor immundus, quia per eum puritas mentis turbatur: quandoque autem ex ipsa proprietate naturæ spiritualis, sicut cum amamus intelligibilia bona, & quæ rationi conueniunt, & hic est amor purus. In Deo autem amor materialis locum non habet. conuenienter igitur amorem ipsius non solum spiritum, sed Spiritum sanctum uocamus, ut per hoc quod dicitur sanctus, eius puritas exprimitur. Manifestum est autem, quod nihil amare possumus intelligibile & sancto amore, nisi quod actu per intellectum concipimus. Conceptio autem intellectus est uerbum, unde oportet quod amor a uerbo oriatur. Uerbum autem Dei dicimus esse filium, ex quo patet Spiritum sanctum esse a filio. Sicut autem diuinum intelligere est eius esse, ita est amare Dei est eius esse: & sicut Deus semper actu intelligit, & omnia intelligendo

seipsum intelligit, ita et se amat, & omnia amat suam bonitatem amando. Sicut ergo Dei filius, qui est verbum Dei, subsistens est in natura diuina & coeternus patri, atque perfectus & vnicus, ita etiam haec omnia de Spiritu sancto confiteri oportet. Ex hoc autem colligere possumus, quod cum omne quod subsistit in natura intelligente, apud nos persona dicatur, apud Graecos autem hypostasis, necesse est dicere quod verbum Dei, quod filium nominamus, sit quaedam hypostasis, seu persona, & idem de Spiritu sancto dici oportet. Nulli autem est dubium, quin Deus, a quo verbum & amor procedit, sit res subsistens, ut etiam dici possit hypostasis, vel persona. Et per hunc modum conuenienter ponimus in diuinis tres personas, scilicet personam patris, personam filij, & personam Spiritu sancti. Has autem tres personas, vel hypostases non dicimus esse per essentiam diuersas, quia ut dictum est, sicut intelligere & amare Dei est eius esse, ita verbum & amor eius sunt ipsa essentia Dei. Quicquid autem de Deo absolute dicitur, non est aliud quam Dei essentia. Non enim est Deus magnus, vel potens, vel bonus accidentaliter, sed per essentiam suam: & tres personas, vel hypostases non dicimus in diuinis distinctas per aliquod absolutum, sed per solas relationes quae ex processione verbi & amoris proueniunt. Et quia processionem verbi nominamus generationem, ex generatione autem proueniunt relationes paternitatis & filiationis, personam filij a persona patris distingui dicimus solummodo paternitate & filiatione, omnia communiter & indifferenter de utroque praedicantes. Sicut enim dicimus patrem verum Deum, omnipotentem, eternum, & quaecumque similiter dicuntur, sic & filium, & eadem ratio est de Spiritu sancto. Quia ergo pater & filius & Spiritu sanctus non distinguuntur in natura diuinitatis, sed in relationibus solum, conuenienter tres personas non dicimus tres deos, sed vnum verum Deum & perfectum profitemur. In hominibus autem ideo tres personae tres homines dicuntur, & non vnus homo, quia natura humanitatis, quae communis est, differenter conuenit eis secundum materialem diuisionem, quae omnino in Deo locum non habet: unde in tribus sunt tres humanitates numero differetes, & sola ratio humanitatis in eis communis inuenitur. In tribus autem diuinis personis non tres diuinitates numero differentes, sed vnā simplicem deitatem necesse est esse, cum non sit alia essentia verbi & amoris in Deo ab essentia Dei, & sic non tres deos, sed vnum Deum confitemur, propter vnā simplicem deitatem in tribus personis.

CAP. V.

Quae fuit causa incarnationis filij Dei.

EX simili autem caecitate irridet christianam fidem, quia Christum confitemur Dei filium mortuum esse, tanti mysterij profunditatem non intelligentes. Et ne mors filij Dei peruersè intelligatur, prius aliquid de filij Dei incarnatione dicere oportet. Non enim dicimus filium Dei morti subiectum fuisse secundum naturam diuinam, in qua est aequalis patri, quae est fontalis omnium uita, sed secundum naturam nostram, quam assumpsit in unitatem personae. Ad incarnationis ergo diuinæ mysterium aequaliter considerandum, oportet aduertere, quod omne per intellectum agens, per conceptionem sui intellectus, quam dicimus uerbum, operatur, ut patet in edificatore & quolibet artifice, qui secundum formam quam

mente concepit, exterius operatur. Quia ergo Dei filius est ipsum Dei uerbum, consequens est ut Deus omnia per filium fecerit. Vnaqueque autem res per eadem fit, & reparatur. Si enim domus collapsa sit, per formam reparatur, per quam a principio condita fuit. Inter creaturas autem a Deo conditas per uerbum suum, primum gradum tenet creatura rationalis, intantum quod omnes aliae creaturae ei subserviunt, & ad ipsam ordinari videntur, & hoc rationaliter: quia rationalis creatura dominium habet sui actus per arbitrij libertatem. Ceterae vero creaturae non ex iudicio libero agunt, sed quadam vi naturae mouentur ad agendum. Vbi autem quod est liberum, praeminet ei quod est seruum, & serui ad liberorum famulatum ordinantur, & a liberis gubernantur. Lapsus ergo rationalis creaturae secundum ueram aestimationem magis estimandus est, quam cuiuscumque irrationalis creaturae defectus. Nec est dubium quin apud Dei iudicium res secundum ueram aestimationem iudicentur. Hoc ergo conueniens est diuinam sapientiam, ut praecipue lapsum rationalis creaturae repararet, magis etiam quam si caelum collaberetur, vel quicquid aliud in rebus corporeis posset accidere. Est autem duplex creatura rationalis, seu intellectualis, vna a corpore separata, quam angelum dicimus: alia corpori iuncta, quae est anima hominis. In utraque autem lapsus accidere potuit propter arbitrij libertatem. Dico autem creaturam rationalis lapsum non ut ab esse deficiat, sed secundum quod deficit a rectitudine voluntatis. Lapsus enim seu defectus praecipue attenditur secundum id quo operatur, sicut artificem errare dicimus, si in arte deficiat qua debet operari: & rem naturalem deficientem dicimus & collapsam, si corrumpatur virtus eius naturalis per quam agit, puta, si in planta vis germinandi deficiat, aut in terra vis fructificandi. Id autem per quod operatur rationalis creatura est voluntas, in qua consistit libertas arbitrij. Lapsus ergo rationalis creaturae est secundum quod deficit a rectitudine voluntatis, quod fit per peccatum. Defectum ergo peccati, qui nihil est aliud quam peruersitas voluntatis, praecipue Deo conuenit remouere, & hoc per uerbum suum, quo uniuersam condidit creaturam. Angelorum autem peccatum remedium habere non potuit, quia secundum immutabilitatem suae naturae impenitibiles sunt ab eo, in quod semel conuertuntur. Homines autem secundum conditionem suae naturae habent mutabilem voluntatem, ut non solum diuersa possint eligere vel bona, uel mala, sed et postquam vnū elegerunt, possunt ab illo resipiscere, & ad aliud conuerti, & haec uoluntas uoluntatis in homine manet, quoad uero corpori vnitur uarietati subiecto. Cum autem anima a corpore fuerit separata eandem immutabilitatem voluntatis habet, quam naturaliter angelus habet: unde & post mortem anima impenitibilis est, nec potest de bono ad malum conuerti, nec de malo ad bonum. Sic ergo ad Dei bonitatem pertinuit, ut per filium suum naturam humanam collapsam repararet. Modus autem reparationis talis esse debuit, quod & naturae reparandae conueniret, & morbo. Naturae diuinae reparandae, quia cum homo sit rationalis naturae libero arbitrio praeditus, non ex necessitate exterioris uirtutis, sed secundum propria uoluntatem ad statum rectitudinis reuocandus fuit. Morbo est, quia cum morbus peruersitate voluntatis consisteret, oportuit quod uoluntas ad rectitudinem reduceretur. Voluntatis autem humanae rectitudo consistit in ordinatione amoris, qui est principalis affectio. Ordinatus autem amor est ut Deum super omnia diligamus quasi summum bonum, & ut in ipsum referamus omnia quae amamus tamquam in

ultimum finem, & ut in alijs amandis seruetur debitum ordo, ut scilicet corporalia spiritualibus postponamur. Ad prouocandum autem nostrum amorem in Deum nihil magis ualere potuit quam quod uerbum Dei, per quod omnia facta sunt, ad reparationem naturae nostrae eam assumeret, ut idem esset & Deus, & homo. Primum quidem, quia ex hoc maxime demonstratur quantum Deus diligat hominem, quod pro eius salute homo fieri uoluit, nec est aliquid quod ad amandum magis prouocet, quam quod aliquis se cognoscat amari. Deinde quod homo habens intellectum & affectum ad corporalia depressum, ad ea quae supra se sunt de facili eleuari non poterat. Facile autem est homini cuiuslibet ut alium hominem diligat & cognoscat, sed considerare diuinam altitudinem, & in eam ferri per debitum amoris affectum, non est omnium hominum, sed eorum qui per Dei auxilium cum magno studio & labore a corporalibus ad spiritualia subleuantur. Ut ergo omnibus pateret uia ad Deum, uoluit Deus homo fieri, ut etiam paruuli Deum cognoscere & amare possent quasi similem sibi, & sic per id quod capere possunt, paulatim proficerent ad perfectum. Per hoc etiam quod Deus factus est homo, spes datur homini ut peruenire possit ad perfectam beatitudinis participationem, quam solus Deus naturaliter habet. Homo enim suam infirmitatem cognoscens, si ei promitteretur quod ad beatitudinem perueniret, cuius uix angeli sunt capaces, quae scilicet in uisione Dei & fruitione consistit, uix hoc sperare posset, nisi ex alia parte sibi dignitas naturae humanae ostenderetur, quam tanti aestimat Deus, ut pro eius salute fieri homo uoluerit, & sic per hoc quod Deus factus est homo, spem nobis dedit ut et homo posset peruenire ad hoc, quod uideretur Deo per beatam fruitionem. Valet et homini suae cognitio dignitatis ex hoc, quod Deus humanam naturam assumpsit ad hoc quod affectum suum nulli creaturae subijceret, neque daemones, aut quascumque creaturas colendo per idolatriam, neque corporalibus creaturis se subdendo per inordinatum affectum. Indignum enim est, ut cum homo sit tantae dignitatis secundum aestimationem diuinam, & ita Deo propinquus sit ut Deus homo fieri uoluerit, quod homo rebus inferioribus Deo inordinate se subijciat.

CAP. VI.

Qualiter debet intelligi hoc quod dicitur, Deus factus est homo.

Cum autem dicimus, Deum hominem fieri, nemo existimet hoc sic accipiendum esse, ut Deus conuertatur in hominem, sicut aer fit ignis cum in ignem conuertitur. Immutabilis est enim Dei natura, corporea autem sunt quae inuicem conuertuntur. Spiritualis autem natura in naturam corpoream non conuertitur, sed potest ei aequaliter uniri propter efficaciam suae uirtutis, sicut anima uniuersum corpori: & licet humana natura ex anima constet & corpore, anima autem non corporea, sed spiritualis naturae sit, omnis tamen creatura spiritualis deficit a simplicitate diuina multo amplius quam corporea creatura a simplicitate spiritualis naturae. Sicut ergo spiritualis natura vnitur corpori per efficaciam suae uirtutis, ita & Deus potest uniri tam spirituali quam corporali, & secundum hunc modum dicimus Deum naturam humanam fuisse unicum. Est autem attendendum, quod vnumquodque maxime uidetur esse illud, quod inuenitur in eo esse principium. Omnia autem

alia uidentur ei quod est principium adhaerere, & ab eo quodammodo assumi, in quantum id quod est principium alijs utitur secundum suam dispositionem: quod quidem patet non solum in ordinatione ciuili, in qua principes ciuitatis quasi tota ciuitas esse uidentur, & alijs utuntur secundum suam dispositionem, ut sibi adhaerentibus membris, sed et in adunatione naturali. Licet enim homo naturaliter constet ex anima & corpore, principalius tamen uideatur homo esse anima quam corpus quod adhuc adhaeret, & quo anima utitur ad operationes animae conuenientes. Sic ergo & in unione Dei ad creaturam non trahitur Deitas ad humanam naturam, sed humana natura a Deo assumitur non quidem ut conuertatur in Deum, sed ut Deo adhaereat, & sunt quodammodo anima & corpus sic assumpta, anima & corpus ipsius Dei, sicut partes corporis assumptae ab anima sunt quodammodo ipsius animae membra. Est tamen in hoc aliqua differentia attendenda. Nam anima licet sit perfectior corpore, non tamen totam perfectionem in se possidet humanae naturae: unde corpus sic ei aduenit, ut ex corpore & anima una compleatur humana natura, cuius quaedam partes sunt anima & corpus: sed Deus ita est in natura sua perfectus, ut plenitudini naturae ipsius nihil adici possit, unde cum natura diuina non potest uniri altera natura, ut ex utraque una constituatur natura composita, sic enim natura diuina pars est illius naturae compositae, quod repugnat perfectioni diuinae naturae: nam omnis pars imperfecta est. Deus ergo Dei uerbum sic humanam naturam assumpsit, quae ex anima constat & corpore, ut in nec altera transiret in alteram, nec ex duabus una natura conflaretur, sed post unione duae naturae distinctae remanerent quantum ad proprietates naturarum. Est autem rursus considerandum, quod cum spiritualis natura corporeae uniuersum per spiritualem uirtutem, quanto fuerit maior uirtus spiritualis naturae, tanto perfectius & firmitus sibi naturam inferiorem assumit. Est autem uirtus Dei infinita, cui omnis creatura subijcitur, & unaquaque utitur pro suo arbitrio: non autem eis uteretur, nisi aliquo modo per efficaciam suae uirtutis uniretur eis. Tanto autem alicui naturae perfectius uniretur, quanto in eo magis suam uirtutem exercet. Inter omnes siquidem creaturas uirtutem suam exercet quantum ad hoc, quod omnibus esse largitur, & ad proprias operationes mouet, & secundum hoc quodam communi modo in omnibus rebus dicitur esse. Sed specialiori quodam modo uirtutem suam exercet in mentibus sanctis, quas non solum in esse conseruat, & ad operandum mouet sicut alias creaturas, sed etiam eas conuertit ad se cognoscendum & amandum: unde etiam sic in sanctis mentibus specialiter dicitur habitare, & mentes sanctae Deo plenae esse dicuntur. Quia ergo secundum quantitatem uirtutis, quam Deus exercet in creaturam, magis & minus dicitur creaturae uniri, patet quod cum efficaciam diuinam uirtutis humano intellectu comprehendi non possit, sublimiori modo Deus potest creaturae uniri quam intellectus humanus capere possit. Quod ergo incomprehensibili & ineffabili modo dicimus Deum unicum esse humanae naturae in Christo non solum per inhabitationem, sicut in alijs sanctis, sed quodammodo singulari, ita quod humana natura esset quaedam filij Dei natura, ut filius Dei qui ab aeterno habet naturam diuinam a patre, ex tempore per assumptionem mirabilem habeat humanam naturam ex genere nostro, & sic quolibet partes humanae naturae ipsius filij Dei dici possunt Deus, & quicquid agit, uel patitur quolibet pars naturae humanae in filio Dei, potest attribui

Opuſc. S. Tho. Aquina. G 2 unigenito

¶ unigenito Dei verbo. Vnde non inconuenienter dicimus animam & corpus esse filij Dei, sed & oculos, & man^{us}, & quoddam filius Dei corporaliter uideat per oculi uisionem, & audit per aures auditum, & sic de alijs, quæ partibus animæ, vel corporis conuenire possunt. Huius autem admirabilis unio nullum conuenientius exemplum inueniri potest, quàm unio corporis & animæ rationalis. Est etiam non inconueniens exemplum de hoc quoddam uerbum nostrum in corde manet absconditum, & sensibile fit per assumptionem uocis & scripturæ. Sed tamen hæc exempla a prædicta unio nis representatione deficiunt, sicut & cætera exempla humana a rebus diuinis. Nam neque deitas sic unitur humanæ naturæ, ut sit pars alicuius naturæ: neque sic unitur humanæ naturæ, ut sit solum significetur per eam, sicut uerbum cordis significatur per uocem, aut scripturam, sed sic ut ueraciter filius Dei habeat naturam humanam, & homo dicatur. Patet ergo quoddam non dicimus Deum unum esse naturæ corporeæ, ut sit uirtus in corpore ad modum materialium & corporalium uirtutum, quia nec intellectus animæ corpori unitæ sic est uirtus in corpore. Multo minus ergo Dei uerbum quod ineffabiliter, & sublimiori modo sibi naturam humanam assumpsit. Patet etiam secundum præmissa, quoddam filius Dei & diuinam naturam habet, & humanam, unam ab æterno, aliam ex tempore per assumptionem. Contigit autem ab eodem plura haberi secundum diuersos modos, in quibus tamen omnibus semper quoddam est principale, habere dicitur: quoddam autem minus principale, haberi. Habet enim totum multas partes, ut homo manus & pedes. Non autem dici minus econuerso, quoddam manus vel pedes habeant hominem. Habet etiam unum subiectum multa accidentia, sicut pomum colorem & odorem, non econuerso. Habet etiam homo aliqua exteriora, sicut possessiones & vestes, non econuerso. In solis autem illis quæ sunt partes alicuius unius essentialis, aliquando aliquid dicitur habere & haberi, ut anima corpus, & corpus animam. Et similiter in quantum uir & uxor in matrimonio coniunguntur, dicitur uir habere uxorem, & uxor uirum. Et similiter in his quæ per relationem unius utur sicut dicimus, quoddam pater habet filium, & filius patrem. Si ergo sic uniretur Deus humanæ naturæ sicut anima corpori, ut ex his constitueretur una natura communis, posset dici quoddam Deus habet naturam humanam, & humana natura habet Deum, sicut anima habet corpus, & econuerso. Sed quia ex diuina & humana natura non potest constitui una natura propter perfectionem diuinæ, ut dictum est, & tamen in prædicta unione principaliter est quoddam est ex parte Dei, manifeste consequitur quoddam ex parte Dei accipi oportet id quoddam habet naturam humanam. Illud autem quoddam per aliquam naturam dicitur esse, dicitur esse suppositum, uel hypostasis naturæ illius, sicut quoddam habet naturam equi, dicitur esse hypostasis, uel suppositum naturæ equinæ. Et si sit natura intellectualis quæ habet, talis hypostasis dicitur persona. Sicut dicimus Petrum esse personam, qui naturam humanam habet, quæ est intellectualis natura. Cum ergo filius Dei unigenitum Dei uerbum per assumptionem habeat humanam naturam, ut dictum est, sequitur quoddam sit hypostasis, uel suppositum, uel persona humanæ naturæ. Et cum ab æterno habeat diuinam naturam, non per modum compositionis, sed simplicis identitatis, dicitur etiam hypostasis, uel persona diuinæ naturæ, secundum tamen quoddam diuina uerbis humanis exprimi possunt. Ip

sum ergo unigenitum Dei uerbum est hypostasis, uel persona duarum naturarum, diuinæ scilicet & humanæ in duabus naturis subsistens. Si quis autem obijciat, quoddam humana natura etiam in Christo non sit accidens, sed substantia quædam, non autem uniuersalis, sed particularis, quæ hypostasis dicitur, uideatur sequi, quoddam ipsa humana natura in Christo hypostasis quædam sit præter hypostasim Dei uerbi, & sic in Christo erunt duæ hypostasies. Considerare debet qui sic obijciat, quoddam non omnis substantia particularis hypostasis dicitur, sed solum illa quæ ab aliquo principali non habetur. Manus. n. hois substantia est quædam particularis, non tamen potest dici hypostasis, nec persona, quia habetur a principali quod est homo: alioquin in quouis homine essent tot hypostasies, uel personæ, quot membra, uel partes. Humana ergo natura in Christo non est accidens, sed substantia, non uniuersalis, sed particularis: nec tamen hypostasis dicitur, quia assumitur a principali, scilicet a Dei uerbo. Sic ergo Christus est unus propter personam, uel hypostasim unitatem, nec potest dici esse duo. Sed proprie dicitur, quæ habet duas naturas. Et licet diuina natura prædicetur de hypostasi Christi, quæ est hypostasis uerbi Dei, quod est eius essentia, tamē humana natura non potest prædicari de eo in abstracto, sicut nec de aliquo habente humanam naturam. Sicut enim non possumus dicere, quæ Petrus est humana natura, sed quæ est homo, in quantum habet humanam naturam: ita nec possumus dicere, quæ Dei uerbum sit humana natura, sed quæ habet humanam naturam assumptam, & ex hoc dicitur homo. Vtraque ergo natura prædicatur de uerbo Dei, sed una in concreto tantum. scilicet humana, ut cum dicimus, filius Dei est homo: diuina uero natura & in abstracto, & in concreto dici potest, ut quæ uerbum Dei est diuina essentia, uel natura, & quæ est Deus. Cum autem Deus sit habens diuinam naturam, & homo sit habens humanam naturam, per hæc duo nomina significantur duæ naturæ habitæ, sed unus habens utramque. Et cum habens naturam sit hypostasis, sicut in nomine Dei intelligitur hypostasis uerbi Dei, ita in nomine hominis intelligitur uerbum Dei, secundum quod attribuitur Christo. Et sic patet quæ per hoc quæ dicimus Deum Christum & hominem, non dicimus eum esse duo, sed unum in duabus naturis. Quia uero ea quæ conueniunt naturæ, attribui possunt hypostasi illi naturæ: hypostasis autem tam humanæ naturæ quàm diuinæ includitur tam in homine significante diuinam naturam, quàm in homine significante humanam, quod est eadem hypostasis habens utramque naturam, consequens est, ut tam humana quàm diuina prædicetur de illa hypostasi, seu secundum quod includitur in nomine significante diuinam naturam, seu secundum quod includitur in nomine significante humanam. Possumus enim dicere, quoddam Deus uerbum, Dei est conceptus, & natus de Virgine, passus, mortuus, & sepultus, attribuentes hypostasi uerbi humana propter humanam naturam, & econuerso possumus dicere, quoddam homo ille est unum cum patre, & quoddam est ab æterno, & quoddam creauit mundum propter diuinam naturam. In his ergo tam diuersis de Christo prædicandis distinctio inuenitur, si consideretur secundum quod ista de Christo dicuntur. Quædam enim dicuntur secundum humanam naturam, quædam secundum diuinam. Si autem consideretur de quo dicuntur, indistincte præferuntur, quia eadem est hypostasis, de qua & diuina, & humana dicitur, ut si dicam quæ idem est homo qui uidet,

uidet & audit, sed non secundum idem. Videt enim secundum oculos, & audit secundum aures. Idem etiam est pomum quod uidetur & odoratur, sed hoc quiddam colore, illud autem odore, ratione cuius dicere possumus, quæ uidens audit, & audiens uidet, & uisum odoratur, & odoratum uidetur. Et similiter dicere possumus, quæ Deus nascitur de Virgine propter humanam naturam, & homo ille est æternus propter diuinam.

CAP. VII.

Qualiter sit accipiendum, quod dicitur uerbum Dei passum.

EX consideratione ergo præmissorum satis apparere potest, iam nihil inconueniens sequi ex eo quod dictum est, quoddam unigenitum Dei uerbum passum & mortuum confitemur. Non enim hæc ei attribuiamus secundum naturam diuinam, sed secundum humanam, quam pro nostra salute in unitatem personæ assumpsit. Si quis autem obijciat, quæ Deus cum sit omnipotens, alio modo poterat humanum genus saluare, quæ per unigeniti sui mortem, considerare debet qui hoc obijciat, quæ in factis Dei considerandum est quid conuenienter fieri potuit, et si alio modo illud Deus facere potuisset, alioquin omnia eius opera similis ratio irriteret. Si enim consideretur, quare Deus fecerit cælum tantæ quantitatis, & quare condiderit in tali numero stellas, sapienter cogitanti occurrerit quæ sic conuenienter fieri potuit, licet aliter facere potuisset. Dico autem hæc secundum quod credimus totam naturam dispositionem, & humanos actus diuinæ prouidentie esse subiectos. Hac enim credulitate sublata omnis diuinitatis cultus excluditur. Suscepimus autem præsentem disputationem ad eos qui se Dei cultores dicunt seu sint Saraceni, seu Christiani, seu Iudæi. Ad eos autem qui omnia ex necessitate proueniunt dicunt a Deo, operosius a nobis alibi disputatum est. Si aliquis ergo conuenientiam passionis & mortis Christi pia intentione consideret, tantam scientie profunditatem inueniet, ut semper aliqua cogitanti, plura & maiora semper occurrat, ita quæ experiri possit uerum esse quod Apostolus dicit, 1. Cor. 1. Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus uero stultitiam: ipsi autem uocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei uirtutem & Dei sapientiam. Et iterum, Quod stultum est Dei, sapientius est omnibus hominibus. Primo ergo considerandum occurrit, quæ Christus humanam naturam assumpsit ad lapsum hominis reparandum, ut diximus. Ea ergo oportuit Christum pati & agere secundum humanam naturam, per quæ remedium adhiberi posset contra peccatum. Peccatum autem hominis in hoc consistit, quæ homo corporalibus adhærendo, spiritualia bona prætermittat. Hoc ergo decuit Dei filium in assumpta hominis natura ostendere per ea quæ fecit & passus est, ut homines temporalia bona, vel mala pro nihilo ducerent, ne ab eorum inordinato affectu impediti, spiritualibus minus dediti essent. Vnde Christus pauperes parietes elegit, & tamen uirtute perfectos, ne quis de sola carnis nobilitate, & parentum diuitiis gloriaretur. Pauperem vitam gessit, ut diuitias doceret continere. Priuatus absque dignitate uixit, ut homines ab inordinato horum appetitu reuocaret. Laborem, sitim, famem, & corporis flagella sustinuit, ne homines uoluptatibus & delictis intenti, propter asperitates huius uitæ retraherentur a bono uirtutis. Ad extremum sustinuit mortem;

ne propter mortis timorem aliquis ueritatem desereret. Et ne aliquis pro ueritate uituperabilem mortem timeret, exprobratissimum genus mortis elegit, scilicet crucis. Sic quoque conueniens fuit filium Dei hominem factum mortem pati, ut sui exemplo homines prouocaret ad uirtutem, ut sic uerum sit quod Petrus dicit, 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Deinde quia hominibus ad salutem necessaria est non solum conuersatio recta, per quam uitantur peccata, sed etiam cognitio ueritatis, per quam uitantur errores, ad reparationem humani generis necessarium fuit, ut unigenitum Dei uerbum naturam humanam assumens, in certa ueritatis cognitione firmaret ueritatem. Veritati autem quæ docetur per hominem, non omnino firma credulitas adhiberetur, quia homo decipi & decipi potest, sed a solo Deo absque omni dubitatione ueritatis cognitio confirmatur. Sic ergo oportuit Dei filium hominem factum doctrinam diuinæ ueritatis hominibus proponere, ut ostenderet hanc diuinitus non humanitas esse, et hoc ostendit in miraculorum multitudine. Operanti enim ea quæ solus Deus facere potest, puta, mortuos suscitando, cæcos illuminando & c. credendum erat ut per Deum loqueretur. Sed quia miracula eius, qui præfentes aderat, uidere potuerunt, ne a posteris crederentur conficta, contra hoc diuina sapientia remedium exhibuit per Christi infirmitatem. Si enim uixisset diues, potens, & in magna dignitate constitutus, credi potuisset quæ doctrina eius, & miracula fauore hominum, & potestate humana fuissent recepta. Et ideo ut palam fieret opus diuinæ uirtutis, omnia abiecta & infima in mundo elegit, pauperem matrem, & uitam inopem, discipulos & nuntios idiotas, reprobari & condemnari usque ad mortem a magnatibus mundi, ut manifeste appareret quæ susceptio miraculorum, eiusque doctrinæ, non humanæ potestatis, sed diuinæ attribueda sit. Vnde & in his quæ fecit, uel passus est, simul coniungebantur & humana infirmitas, & diuina potestas. In natiuitate. n. pannis inuolutus in præsepio ponitur, sed ab angelis collaudatur, & a Magis stella duce adoratur. Tætatur a diabolo, sed ei ministratur ab angelis. Uixit inops & mendicus, sed mortuos suscitauit, & cæcos illuminauit. Moritur affixus patibulo, annumeratur latronibus, sed in eius morte solus obscuratur, terra tremit, franguntur lapides, aperientur monumeta, & mortuorum corpora suscitantur. Si quis ergo ex talibus initijs tantum fructum uideat consecutum. scilicet conuersionem fere totius mundi ad Christum, & ulterius alia signa quærat ad credendum, durior lapide cæseri potest, cum in morte eius & petra scissæ sint. Hinc est quæ Apostolus, 1. Cor. 1. dicit. Uerbum crucis pereuntibus stultitia est, his autem qui salui fiunt, id est, nobis, uirtus Dei est. Est autem circa hoc aliud considerandum, quæ secundum eandem rationem prouidentie, quæ in seipso Dei filius homo factus, infirma pati uoluit, etiam suos discipulos, quos humanæ salutis ministros instituit, uoluit in mundo esse abiectos. Vnde non elegit literatos & nobiles, sed illiteratos & ignobiles, pauperes. scilicet piscatores, & eos mittens ad salutem hominum procurandum, iussit paupertatem seruare, & persecutiones, & opprobria pati, & mortem et pro ueritate subire, ne eorum prædicatio ad aliquod terrenum commodum composita uideretur, & ne salus mundi ascriberetur humanæ sapientie, aut uirtuti, sed solum diuine. Vnde nec in eis defuit uirtus diuina miracula operans, qui tamen secundum mundum uidebantur abiecti.

Et hoc autem necessarium erat reparationi humanae, ut homines discerent, ne de seipsis superbe considerent sed de Deo. Hoc enim ad perfectionem humanam iustitiam requirit, ut homo totaliter se Deo subijciat, a quo etiam omnia bona consequi speret adipiscenda, & accepta recognoscat. Ad bona igitur presentia huius mundi contemnenda, & aduersa quaelibet toleranda usque; ad mortem, nullo modo melius eius discipuli potuerunt intituui, quam per passionem & mortem Christi: unde & ipse eis dicebat Ioan. 13. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Deinde considerandum est, quod hoc habet ordo iustitiae, ut pro peccato poena infligatur. Apparet. n. in humanis iudicijs, quod ea quae iniuste facta sunt, ad iustitiam reducuntur, dum iudex ab eo qui aliena capiens, plus habet quam debeat, subtrahit quod plus habet, & dat ei qui minus habebat. Quicunque autem peccat, plus suae voluntati indulget quam debeat. Ut. n. voluntatem suam impleat, transgreditur ordinem rationis & legis diuinae. Ad hoc igitur quod ad iustitiam ordinem reducatur, oportet quod voluntati subtrahatur de eo quod vult, quod sit dum punitur vel per subtractionem bonorum quae vellet habere, vel per illationem malorum quae pati recusat. Haec ergo reintegrationis iustitiae per poenam quandoque fit per voluntatem eius qui punitur, dum ipsemet sibi poenam imponit, ut ad iustitiam redeat: quandoque vero fit eo inuito, & tunc quidem ipse ad iustitiam non reducitur, sed in eo impletur iustitia. Erat autem totum humanum genus peccato subiectum. Ad hoc ergo quod ad statum iustitiae reduceretur, oportebat inuenire poenam, quam homo sibi ipsi assumeret ad implendum diuinam iustitiam ordinem. Nullus autem homo purus tatus esse poterat, qui posset satisfacere sufficienter Deo poenam voluntaria aliqua assumendo, et pro peccato proprio, nedum pro peccato vniuersorum. Cum. n. homo peccat, legem Dei transgreditur, & sic quantum est in se, iniuriam Deo facit, qui est maiestatis infinitae. Tanto autem est maior iniuria, quanto maior est is, in quem committitur. Patet. n. quod maior iniuria reputatur si quis percutiat militem, quam si rusticum, & adhuc maior si regem, vel principem. Habet ergo peccatum contra legem Dei commissum quodammodo iniuriam infinitam. Sed rursus considerandum est, quod secundum dignitatem satisfaciendi est satisfactio ponderatur. Vnum enim verbum deprecatoriū a rege prolatum pro satisfactione iniuriae, maior satisfactio reputatur, quam si eo inferior vel genua flecteret, vel aliam quamuis humilationem ostenderet ad satisfaciendum passo iniuriam. Nullus autem homo purus erat infinitae dignitatis, cuius satisfactio posset esse condigna contra Dei iniuriam. Oportuit igitur ut esset aliquis homo infinitae dignitatis, qui poenam subiret pro omnibus, & sic condigne satisfaceret pro totius mundi peccatis. Ad hoc ergo vnigenitum Dei verbum verus Deus & Dei filius naturam humanam assumpsit, & in ea morte pati voluit, ut totum genus humanum pro peccato satisfaciendo purgaret. Unde & Petrus dicit 1. Petr. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus &c. Non ergo ut opinantur, conueniens fuit quod Deus sine satisfactione sua humana peccata purgaret, neque etiam quod hominem non permitteret cadere in peccatum. Primum. n. repugnaret ordini iustitiae: secundum ordinem naturae humanae, per quam homo factus est suae voluntatis liber potens bonum, vel malum eligere. Providentiae autem est rerum naturam & ordinem non destruere, sed saluare. In hoc ergo maxime Dei sapientia apparuit, quod & ordinem rerum seruauit tam iustitiam quam naturam, & tamen misericorditer prouidit homini sa-

lutis remedium per filij sui incarnationem & mortem.

CAP. VIII.

Qualiter sit accipiendum, quod fideles accipiunt corpus Christi.

Quia ergo per passionem & mortem Christi homines a peccato purgantur, ut huius tam inuenit beneficii iugis in nobis maneret memoria, filius Dei passione appropinquante, suae passionis & mortis memoria fidelibus suis reliquit iugiter recolendam, suum corpus & sanguinem tradens discipulis sub speciebus panis & vini, quod usque nunc in memoriam illius venerandae passionis ubique terrarum Christi frequenter Ecclesia. Quam vane autem hoc sacramentum irridet infideles, quilibet etiam parum in christiana religione instructus de facili potest attendere. Non. n. dicimus quod corpus Christi dilaceretur in partes, & quod sic diuisum a fidelibus sub sacramento sumatur, ut oporteat quandoque; illud deficere, et si magnitudinem montis haberet, ut dicunt, sed dicimus per conuersionem panis in corpus Christi ipsum corpus Christi in sacramento Ecclesiae esse, & a fidelibus manducari. Ex quo ergo corpus Christi non diuiditur, sed in ipsum aliquid conuertitur, nulla necessitas est ut per manducationem fidelium quantitati eius aliquid subtrahatur. Si quis autem infidelis velit dicere hanc conuersionem impossibilem esse, consideret Dei omnipotentiam. Conuertitur quidem quod per virtutem naturae possit vna res conuerti in aliam quantum ad formam, sicut quod aer in ignem conuertitur, dum materia quae prius erat subiecta formae aeris, postea formae ignis subijcitur. Multo magis ergo virtus omnipotentis Dei, quae totam rei substantiam in esse producit non solum transmutando secundum formam, ut facit natura, poterit hoc totum in illud totum conuerti, ut sic panis in corpus Christi conuertatur, & vinum in sanguinem. Si autem huic conuersioni aliquis velit repugnare per id quod sensui apparet, nam nihil secundum sensum immutatur, consideret sic nobis diuina proponi, ut ad nos sub tegumetio visibilium rerum deueniant. Ut ergo Christi corpus & sanguis, spiritualis & diuina refectio haberetur, & non quali cibus & potus communis, sub specie panis & vini sumitur, ut non sit horribile carnem humanam comedere, & sanguinem bibere. Non tamen hoc fieri dicimus quasi spes illae, quae sensibus apparent in sacramento, sint solum in phantasia videntium, sicut solet esse in prestigijs artis magicae, quia veritatis sacramentum nullatenus decet: sed Deus qui est substantiae & accidentis creator, potest accidentia sensibilia conseruare in esse, subiectis tamen in aliud mutatis. Potest. n. effectus causarum secundarum per sui omnipotentiam absque causis secundis & producere, & in esse conseruare. Si quis vero Dei omnipotentiam non confiteretur, contra tale in hoc opere disputacionem non assumimus, sed contra Saracenos, & alios qui Dei omnipotentiam confitentur. Alia vero huius mysteria sacramenti non sunt hic magis discutenda, quia infidelibus secreta fidei pandi non debent.

CAP. IX.

Qualiter est specialis locus ubi anima purgantur antequam sint beatae.

Nunc restat considerare de opinione quorundam dicentium purgatorium non esse post mortem.

ad quam quidem ut homines aliqui deuenirent, contigisse videtur quod in pluribus alijs contingit. Dum enim aliquos errores vitare uoluerunt, inciderunt in errores contrarios. Sic Arrius dum uitare uoluit errorem Sabellij confundentis sanctae Trinitatis personas, incidit in errorem contrarium, ut diuideret deitatis essentiam. Similiter Eutices dum uitare uoluit errorem Nestorij diuidentis in Christo personam Dei & hominis, contrarium errorem instituit, ut confiteretur unam esse Dei & hominis naturam. Sic etiam dum aliqui uitare uolunt Origenis errorem ponentis omnes poenas post mortem purgatorias esse, in contrarium prolabuntur errorem, ut dicant nullam poenam post mortem purgatorias esse. Sancta uera catholica & apostolica Ecclesia inter errores contrarios media lento passu incedit. Sicut enim distinguit personas in Trinitate contra Sabellium, & tamen in errorem Arrii non declinat, sed unam tantum confitetur personarum essentiam, in incarnationis uero mysterio e conuerso naturas distinguit contra Euticem, nec tamen cum Nestorio personam separat, sic & in statu animarum post mortem poenas quasdam purgatorias confitetur, eorum durat, qui de hoc seculo absque peccato mortali cum charitatis gratia decedunt, nec cum Origene omnes poenas purgatorias confitetur, sed qui cum peccato mortali decedunt, cum diabolo & angelis eius eterno confitetur supplicio cruciados. Ad ueritatis ergo assertionem primo considerandum est, quod illi qui in peccato mortali decedunt, statim ad infernalium supplicia rapiuntur, quod aperte ex Euangelio probatur. Dicitur enim Luc. 16. ex ore Domini, quod mortuus est diues epulo, & sepultus in inferno. Et de cruciatu eius ex ipsius confessione apparet, dum dicit, Quia crucior in hac flamma. Iob quoque de impijs dicit. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Item, Iob. 22. Qui dicebant Deo, Recede a nobis &c. Non solum autem impij pro peccatis proprijs, sed et iusti ante passionem Christi pro peccato primi parentis in morte ad inferos descendebant: unde Iacob dicebat Gen. 37. Descenda ad filium meum lugens in infernum, unde ipse Christus moriens ad inferna descendit, ut in Symbolo continetur, sicut ante per prophetam predictum fuerat. Non derelinques animam meam in inferno, psal. 15. quod Petrus in actibus de Christo exponit, licet Christus alio modo ad inferna descenderit non quasi peccato obnoxius, sed solus inter mortuos liber, ad hoc descendit ut expoliatus principatus & potestates captiuam duceret captiuitatem, sicut per Zachar. fuerat predictum, Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu &c. Sed quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, credendum est multo magis, quod illi qui sine macula moriuntur, statim eterne retributionis mercedem recipiant. Et hoc quidem euidentibus auctoritatibus maxime probatur. Dicit enim Apost. 2. Corinth. 5. Cum mentionem de tribulationibus sanctorum fecisset. Scimus enim, inquit, quod si terrestri domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod edificacionem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed eternam in caelis. Ex quibus uerbis prima facie inspectis hoc uidetur elici posse, quod dissoluto mortali corpore, homo caelesti gloria induatur. Sed ut hic sensus euidentior fiat, sequentia pertractemus. Quia enim duo proposuerat, scilicet dissolutionem habitationis terrenae, & adoptionem domus caelestis, ostendit quomodo desiderium hominis se habet ad utrumque, cum quadam expositione utriusque. Unde primo subiungit de desi-

derio caelestis domus, & dicit, Quia ingemiscimus in hoc, quod a nostro desiderio retardati cupimus superindui habitationem caelestem, per quod etiam uidetur intelligere, quod illa domus caelestis, quam supra dixerat, non est aliquid ab homine separatum, sed aliquid homini inherens. Non enim dicitur homo induere domum, sed uelut induitur aliquid, sed uelut induitur domum. Cum ergo haec duo coniungit dicens, superindui habitationem, ostendit quod id quod est primo desideratum, est aliquid inherens, quia induitur & est aliquid continens & excedens, quia inhabitatur. Quid autem sit illud desideratum, patebit ex sequentibus. Sed quia non simpliciter dixerat indui, sed superindui, rationem sui dicti exponit subdens. Si tamen ueluti, & non nudi inueniamur, quasi dicat. Si anima sic indueretur habitatione caelesti, quod non exueretur habitatione terrena, adoptio illius habitationis caelestis esset superinductio. Sed quia oportet quod exuatur habitatione terrena ad hoc quod induatur caelesti, non potest dici superinductio simpliciter. Posset ergo aliquis ab Apost. querere. Quare ergo dixisti, Superindui cupientes. Ad quod respondet dicens. Nam et qui sumus in tabernaculo isto, id est, qui induimur terreno habitaculo quasi transitorio, non domo quasi permanente, ingemiscimus grauati quasi aliquo accidente contra desiderium nostrum, eo quod secundum naturale desiderium nostrum volumus expoliari quasi tabernaculo tereno, sed superuestriri caelesti, ut absorbeatur quod mortale est a vita, id est, ut ad vitam immortalis sine mortis gustu transiretur. Posset autem iterum aliquis querere ab Apostolo, quia rationabiliter apparet, quod nolimus expoliari terrena in habitatione, quae est nobis naturalis, & sic nec quod habitationem caelestem indui cupiamus. Ad hoc respondit subdens. Qui autem in nobis efficit hoc ipsum ut desideremus caelestia, Deus est. Et quomodo in nobis hoc efficit ostendit subdens. Qui dedit nobis pignus spiritus. Per spiritum enim sanctum quem accepimus a Deo, sumus de caelesti habitatione adipiscenda certi & solliciti, sicut per pignus debito recuperando. Ex hac ergo certitudine in desiderium caelestis habitationis eleuamur. Sic ergo in nobis duo sunt desideria. Vnum naturae de terrena in habitatione non deserenda: aliud gratiae de caelesti habitatione consequenda. Sed haec duo desideria impleri non possunt, quia ad caelestem habitationem uenire non possumus, nisi terrenam deseramus. Unde cum quadam fiducia firma & audacia desiderium gratiae praerimus desiderio naturae, ut uelimus terrenam habitationem deserere, & ad caelestem peruenire: et hoc est quod iudicet. Audentes ergo semper, & scientes quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino: per fidem. n. ambulamus, & non per spem. Audemus autem & bonam uoluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & praesentes esse ad Dominum. Aperitur ergo, quod ipsum corpus corruptibile supra non minauit terrestrem domum huius habitationis, & tabernaculum, quod quidem corpus est animae quasi quoddam indumentum. Aperitur etiam quid supra dixerit, Domum non manufactam, sed eternam in caelis: quia ipsum Deum quem homines induunt, uelut inhabitant, dum ei praesentes existunt per speciem, id est, uidentem eum sicut est, peregrinantur ab eo, dum per fidem tenent quod nondum uident. Desiderant ergo sancti peregrinari a corpore, ut eorum animae per mortem a corporibus separentur ad hoc, quod sic peregrinantes a corpore, sint praesentes ad Dominum. Paulus. S. Tho. Aquin. G 4 tet

Et ergo quod sanctorum animarum a corporibus absolutarum ad caelestem habitationem perueniunt Deum videntes. Non ergo sanctorum animarum differtur gloria, quae in Dei visione consistit, usque ad diem iudicii quo corpora resument. Hoc et apparet per dictum Apostolum ad Phil. 1. ubi dicit. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Vanum enim hoc desiderium esset, si corpore dissoluto adhuc Paulus cum Christo non esset, quem tamen constat esse in caelis. Manifeste etiam Dominus latroni in cruce confitenti dixit, Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso, per paradysum gloriae fruitionem designans: unde non est credendum, quod suos fideles Christus remunerare differat quantum ad gloriam animarum, usque ad corporum resurrectionem. Quod ergo Dominus dicit, In domo patris mei mansiones multae sunt, ad differentias refertur praemiorum, quibus sancti in caelesti beatitudine remunerantur a Deo non extra domum, sed in ipsa domo. His autem visis, consequens est purgatorium animarum esse post mortem. Ex multis enim sacrae scripturae autoritatibus manifeste habetur, quod ad illam caelestem gloriam nullus peruenire potest cum macula. Dicitur enim de diuina sapientiae participatione. Sap. 7. quod nihil inquinatum intrabit in eam, consistit autem caelestis felicitas, in sapientiae participatione perfecta, qua per spiritum Deum videbimus. Oportet igitur omnino sine macula esse eos, qui ad illam perducuntur: hoc etiam habetur ex positus. Esa. 35. Via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus. Et Apo. 21. Non intrabit in ea aliquid inquinatum. contingit autem aliquos in hora mortis aliquibus peccatorum maculis inquinari, propter quae tamen aeternam inferni damnationem non merentur, sicut sunt venialia peccata, ut verbum otiosum, & huiusmodi. Non ergo ad caelestem beatitudinem qui talibus inquinati decedunt, possunt peruenire statim post mortem: peruenirent autem, ut probatum est, si tales maculae in eis non essent. Ad minus ergo post mortem dilationem gloriae patientur propter venialia. Nulla autem est ratio, quare magis hanc poenam, quam aliam animas pati post mortem concedat, praesertim cum carentia visionis diuinae, & separatio a Deo, maior sit poena etiam existentibus in inferno, quam ignis supplicium, quod ibi patiuntur, ergo animae decedentium cum venialibus purgatorium ignem post mortem sustinent. Si quis autem dicat haec peccata venialia remanere purganda per ignem conflagrationis mundi, qui faciem praecedet iudicis, hoc cum praemis stare non potest. Ostensum est enim quod sanctorum animarum, in quibus nulla est macula, statim corpore dissoluto caelestem habitationem adipiscuntur: nec potest dici, quod animae cum peccatis venialibus perueniant ad gloriam, ut est ostensum. Differt ergo eorum gloria propter venialia usque ad diem iudicii, quod omnino improbabile est, ut scilicet pro leuibus peccatis tantam poenam patiatur aliquis in gloriae dilatione. Amplius, contingit aliquos ante mortem perficere non potuisse poenitentiam debitam pro peccatis, de quibus penituerunt, nec est diuinae iustitiae conueniens, quod illam ulterius non exoluant. Sic enim melioris conditionis essent qui cito morte praecoccuparentur, quam qui diutinam poenitentiam in hac vita perficiunt. Patiuntur ergo post mortem hanc poenam: non autem in inferno, in quo homines pro mortalibus patiuntur, cum iam per poenitentiam sint mortalia dimissa. Nec etiam esset conueniens, ut pro exolutione huius poenae usque ad diem iudicii eis gloria debita differ-

retur. Oportet ergo ponere aliquas poenas temporales & purgatorias post hanc vitam ante diem iudicii. Haec etiam concordat Ecclesiae ritus ab Apostolis introductus: orat enim tota Ecclesia pro fidelibus defunctis. Patet autem quod non orat pro his qui sunt in inferno, ubi nulla est redemptio: neque pro his qui caelestem gloriam sunt adepti, qui iam pertenerunt ad finem. Relinquitur ergo quod sunt aliquae poenae temporales & purgatoriae post hanc vitam, pro quarum remissione orat Ecclesia. Hinc etiam Apostolus dicit 1. corinth. 3. Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superaedificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: non autem potest hoc intelligi de igne inferni, quia qui illum ignem patiuntur, non saluantur. Oportet ergo quod intelligatur de aliquo igne purgante. Et quia potest aliquis dicere hoc esse intelligendum de igne qui praecedet faciem iudicis, praecipue quia praemittitur, Dies Domini declarabit: dies autem Domini intelligitur dies ultimi aduentus eius ad iudicium vniuersale totius mundi, sicut Apostolus dicit 1. Thess. 5. Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet: ideo attendendum est, quod sicut dies iudicii dicitur dies Domini, quia est dies aduentus eius ad iudicium vniuersale totius mundi, ita dies cuiuscumque dicitur dies Domini, quia ad unumquemque in morte venire dicitur Christus remuneraturus, vel condemnaturus. Unde quantum ad remunerationem bonorum dicit ad discipulos. Ioan. 14. Si abiero, & praeparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum. Quotum vero ad damnationem malorum, dicitur Apo. 2. Age poenitentiam, & prima opera fac: si autem uenio tibi, & mouebo cadelabrum tuum de loco suo. Dies ergo Domini quo ad vniuersale iudicium in igne reuelabitur, qui faciem iudicis praecedet, quo reprobi ad iudicium trahentur, & iusti qui uiui reperiuntur, purgantur: sed & dies Domini, quo unumquemque in sua morte iudicat, in igne reuelatur, qui purgat bonos, & impios condemnat. Sic ergo patet purgatorium esse post mortem.

CAP. X.

Quod diuina praedestinatio humanis actibus necessitatem non imponat.

Nunc ultimo considerandum est, an propter ordinationem, seu praedestinationem diuinam humanis actibus necessitas imponatur. In qua quaestione sic caute procedendum est, ut ueritas defendatur, & falsitas, seu error uitetur. Erroneum enim est dicere, quod actus humani & euentus praescientiae & ordinationi diuinae non subiant. Nec minus est erroneum dicere, quod praescientia, uel ordinatione diuina humanis actibus necessitas iniungatur. Tolleretur enim libertas arbitrii, consiliandi opportunitas, legum utilitas, sollicitudo bene operandi, & praemiorum & poenarum iustitia. Est ergo considerandum quod Deus aliter habet scientiam de rebus quam homo. Homo enim subiectus est tempori, & ideo res temporaliter cognoscit, quaedam respiciens ut praesentia, quaedam ut praeterita recolens, & quaedam prauidens ut futura: sed Deus est superior temporis discursu, & esse suum est aeternum, unde & eius cognitio non est temporalis, sed aeterna. comparatur autem aeternitas ad tempus, sicut indiuisibile

indiuisibile ad continuum. In tempore enim inuenitur diuersitas quaedam partium secundum prius & posterius (succedentium, sicut in linea inueniuntur diuersae partes secundum situm adinuicem ordinatae: sed aeternitas prius & posterius non habet, quia res aeternae mutatione carent. Et sic aeternitas est tota simul, sicut & punctum partibus caret secundum situm distinctis. Punctum autem dupliciter ad lineam comparari potest. Vno quidem modo, sicut intra lineam comprehenditur seu sit in principio lineae, seu in medio, seu in fine. Alio modo, ut extra lineam existens. Punctum ergo intra lineam existens non potest omnibus partibus lineae adesse, sed in diuersis partibus lineae oportet diuersa puncta signari. Punctum vero quod extra lineam est, nihil prohibet aequaliter omnes lineae partes respicere, ut patet in circulo, cuius centrum cum sit indiuisibile, aequaliter respicit omnes circumferentiae partes, & omnes quodammodo sibi sunt praesentes, licet non una earum alteri. Puncto autem incluso in linea similatur instans, quod est terminus temporis, quod quidem non adest omnibus partibus temporis, sed in diuersis partibus temporis diuersa instantia significatur. Puncto vero quod est extra lineam, scilicet centro, quoddammodo similatur aeternitas, quae cum sit simplex & indiuisibilis, totum decursum temporis comprehendit, & qualibet pars temporis est ei aequaliter praesens, licet partium temporis una sequatur aliam. Sic igitur Deus, qui de aeternitatis excelso omnia respicit, super totum temporis decursum, & omnia quae geruntur in tempore praesentialiter intuetur. Sicut ergo cum uideo Sortem sedere, infallibilis est & certa mea cognitio, nulla tamen ex hoc Sorti necessitas sedendi imponitur: ita Deus omnia quae sunt nobis praeterita, vel futura, vel praesentia quasi praesentia inspicens, infallibiliter & certitudinaliter cognoscit, ita tamen quod contingentibus nulla necessitas imponitur existendi. Huius autem exemplum accipi potest, si comparemus decursum temporis ad transitum vii. Si quis enim sit in via, per quam transeunt multi, uidet quidem eos qui sunt ante se: qui vero post ipsum transeunt, per certitudinem scire non potest. Sed si quis sit in aliquo excelso loco, unde tota uiam aspiceret possit, simul uidet omnes qui transeunt per uiam. Sic ergo homo qui est in tempore, non potest totum decursum temporis simul uidere, sed uidet ea solum quae coram assistunt, praesentia scilicet, & de praeteritis aliqua: sed ea quae uentura sunt, per certitudinem scire non potest. Deus autem de excelso suae aeternitatis per certitudinem uidet quasi praesentia omnia quae per totum temporis decursum aguntur, absque hoc quod rebus contingentibus necessitas imponatur. Sicut autem diuina scientia contingentibus necessitatem non imponit, sic nec eius ordinatio qua prouide ordinat uniuersa. Sic enim ordinat res, sicut agit res. Non enim eius ordinatio cassatur, sed quod per sapientiam ordinat, exequitur per uirtutem. In actione autem diuinae uirtutis hoc considerare oportet, quod operatur in omnibus, & mouet singula ad suos actus secundum modum uniuscuiusque, ita quod quaedam ex motione diuina ex necessitate suas actiones perficiunt, ut patet in moribus caelestium corporum: quaedam uero contingenter, quae interdum a propria actione deficiunt, ut patet in actionibus corruptibilium. Arbor enim quandoque a fructificando impeditur, & animal a generando. Sic ergo diuina sapientia de rebus ordinat, ut ordinata proueniant secundum modum propriarum causarum. Est

A autem hic modus naturalis homini ut libere agat, non coactus, quia rationales potestates ad opposita se habent. Sic igitur Deus ordinat de actibus humanis, ut actus humani necessitati non subdantur, sed proueniant ex arbitrii libertate. Haec igitur quae sunt ad praesens, uisa sunt de propositis quaestionibus describenda, quae tamen alibi diligentius pertractata sunt.

Explicit opusculum secundum sancti Thomae de Aquino, super quibusdam articulis fidei contra Graecos, Armenos, & Saracenos.

EIVSDEM DOCTORIS
DIVI THOMAE DE DVOBVS

PRAECEPTIS CHARITATIS,

ET DECEM LEGIS PRAECEPTIS.

Opusculum Quartum.

QUIA sunt homini necessaria ad salutem. Scientia credendorum, scientia desiderandorum, & scientia operandorum. Primum docetur in Symbolo, ubi traditur scientia de articulis fidei. Secundum, in oratione Dominica. Tertium autem in lege. Nunc autem de scientia operandorum intendimus, ad quam tractandam quadruplex lex inuenitur. Prima, dicitur lex naturae, & haec nihil aliud est nisi lumen intellectus insitum nobis a Deo, per quod cognoscimus quid agendum, & quid uitandum. Hoc lumen, & haec legem dedit Deus homini in creatione, sed multi credunt excusari per ignorantiam, si hanc legem non obseruant. Sed contra eos dicit Propheta in psal. 4. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? quasi ignorant quid sit operandum: sed ipse ibidem respondet. Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, lumen scilicet intellectus, per quod nota sunt nobis agenda. Nullus enim ignorat quod illud quod nolle sibi fieri, non faciat alteri: & caetera talia. Sed licet Deus in creatione dederit homini hanc legem, scilicet naturam, diabolus tamen in homine superseminauit aliam legem, scilicet concupiscentiae. Quousque enim in primo homine anima fuit subdita Deo seruando diuina praeccepta, etiam caro fuit subdita in omnibus animae, vel rationi. Sed postquam diabolus per suggestionem retraxit hominem ab obseruantia diuinorum praecceptorum, ita etiam caro fuit inobediens rationi. Et inde accidit quod licet homo velit bonum secundum rationem, tamen ex concupiscentia ad contrarium inclinatur. Et hoc est quod Apostolus dicit Roma. 7. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Et inde est quod frequenter lex concupiscentiae legem naturam, & ordinem rationis corrumpit, & ideo subdit Apostolus. Captiuam me in lege peccati &c. Quia ergo lex naturae per legem concupiscentiae destructa erat, oportebat quod homo reduceretur ad opera uirtutis, & retraheretur a uitijs, ad quae necessaria erat lex scripturae. Sed sciendum quod homo retrahitur a malo, & inducitur ad bonum ex duobus. Primo, timore: primum enim propter quod aliquis maxime incipit peccatum uitare, est consideratio poenae inferni, & extremi iudicii. Et ideo dicitur Ecclesiast. 1. Initium sapientiae timor Domini. & ibidem: Timor Domini expellit peccatum. Licet enim ille qui ex timore non peccat, non sit iustus, inde tamen incipit iustificatio. Hoc ergo modo retrahitur

hitur homo a malo, & inducitur ad bonum per legem Moyfi, quam quidem irritates morte puniebatur. Hebraei. 10. Irritam quis faciens legem Moyfi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur. Sed quia modus iste est insufficientis, & lex quæ data erat per Moysem hoc modo, scilicet per timorem retrahere a malis, insufficientis fuit. Licet enim coeruerit manum, non coercebat animum, ideo est alius modus retrahendi a malo, & inducendi ad bonum, modus scilicet amoris: & hoc modo fuit data lex Christi, scilicet lex euangelica, quæ est lex amoris. Sed considerandum est, quod inter legem timoris & legem amoris triplex differentia inuenitur: & primo, quia lex timoris facit suos obseruatores seruos, lex vero amoris facit liberos. Qui enim operatur solum ex timore, operatur per modum serui: qui vero ex amore, per modum liberi, vel filij. Vnde Apostolus. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas, quia scilicet tales ex amore ut filij operantur. Secunda differentia est, quia obseruatores primæ legis ad bona temporalia introducebantur. Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: sed obseruatores secundæ legis, in bona caelestia introducuntur Matthæi 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & Marthæi 3. Penitentiam agite &c. Tertia differentia est, quia prima grauis. Act. 15. Cur tentatis imponere iugum super cervicem nostram, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt: secunda autem leuis Matth. 11. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Apostolus. Roma. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.

Sicut ergo iam prædictum est, quadruplex lex inuenitur, & prima quidem lex naturæ, quam Deus homini in creatione infundit: secunda lex concupiscentiæ: tertia lex scripturæ: quarta est lex charitatis & gratiæ quæ est lex Christi. Sed manifestum est quod non omnes possunt scientiæ insudare, & propterea a Christo data est lex breuis, ut ab omnibus posset sciri, & nullus propter ignorantiam posset ab eius obseruantia excusari, & hæc est lex diuini amoris, Apostolus. Roma. 9. Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. Sed sciendum quod hæc lex debet esse regula omnium actuum humanorum. Sicut enim videmus in artificialibus, quod vnumquodque opus tunc bonum & rectum dicitur, quando regulæ coequatur, sic etiam quodlibet humanum opus rectum est & virtuosum, quando regulæ diuinæ dilectionis concordat: quædo vero discordat ab hac regula, non est bonum, nec rectum, aut perfectum. Ad hæc autem quod actus humani boni reddantur, oportet quod regulæ diuinæ dilectionis concordent. Sed sciendum, quod hæc lex, scilicet diuini amoris, quatuor efficit in homine valde desiderabilia. Primo, causat in eo spiritualem vitam. Manifestum est enim, quod naturaliter amatum est in amante, & ideo qui Deum diligit, ipsum in se habet. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Natura etiam amoris est, quod amantem in amatum transformat: vnde si vilia diligimus & caduca, viles & instabiles efficiuntur. Osee 1. Facti sunt abominabiles sicut quæ dilexerunt. Si autem Deum diligimus, diuini efficiuntur, quia ut dicitur. 1. Corinth. 6. Qui adhæret Domino, vnus spiritus est: sed sicut Augustinus dicit, sicut anima est vita corporis, ita Deus est vita animæ, & hoc manifestum est. Tunc enim dicimus corpus per animam viuere, quando habet operationes proprias vitæ, & quædo operatur & mouetur: anima vero recedente, corpus

nec operatur, nec mouetur. Sic etiam tunc anima operatur virtuose & perfecte, quando per charitatem operatur, per quam habitat Deus in ea, absque charitate vero non operatur. 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Considerandum est autem, quod si quis habet omnia dona Spiritus sancti absque charitate non habet vitam. Siue enim sit gratia linguarum, siue sit donum fidei, vel quicquid sit aliud, sine charitate vitam non tribuunt. Si enim corpus mortuum induatur auro, & lapidibus pretiosis, nihilominus mortuum manet. hoc est ergo primum quod efficit charitas. Secundum quod facit charitas est diuinorum mandatorum obseruantia. Greg. Nunquam est Dei amor otiosus. Operatur enim magna si est: si vero operari renuit, amor non est: vnde manifestum signum charitatis est promptitudo impleendi diuina præcepta. Vidimus enim amantem prope amatum magna & difficilia operari. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Sed considerandum quod qui madaturum & legem diuinæ dilectionis seruat, totam legem implet. Est autem duplex modus diuinorum mandatorum. Quædam enim sunt affirmatiua, et hæc quidem implet charitas, quia plenitudo legis quæ consistit in mandatis, est dilectio qua mandata seruantur. Quædam vero sunt prohibitoria, hæc etiam implet charitas, quia non agit perperam, ut dicit Apostolus. 1. Corinth. 13. Tertium quod facit charitas est, quia est præsidium contra aduersa. Habenti enim charitatem nulla aduersa nocent, sed in vtilia conuertuntur. Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, immo etiã aduersa & difficilia suauiter videntur amanti, sicut & apud nos manifeste videmus. Quartum vero est, quod ad facilitatem perducit. Soli enim charitatem habentibus æterna beatitudo promittitur. Omnia enim absque charitate insufficientia sunt. 2. Tim. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et sciendum quod solum secundum differentiam charitatis est differentia beatitudinis, & non secundum aliquam aliam virtutem. Multi enim magis abstinentes fuerunt, quam Apostoli, sed ipsi in beatitudine omnes alios excellunt propter excellentiam charitatis. Ipse enim fuerunt primitias spiritus habentes, sicut dicit Apostolus. Rom. 8. Vnde differentia beatitudinis est ex differentia charitatis, & sic patent quatuor, quæ in nobis efficit charitas. Sed præter illa quædam alia efficit prætermittenda non sunt. Primo enim efficit peccatorum remissionem: & hoc manifeste videmus ex nobis. Si enim aliquis aliquem offendit, & ipsum postea intime diligit, propter dilectionem sibi offensam laxat. Sic & Deus diligentibus se peccata dimittit. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. & bene dicit, operit, quia scilicet a Deo non videntur ut puniat, sed licet dicat, quod operit multitudinem, tamen Salomon dicit Proverb. 10. quod vniuersa delicta operit charitas, & hoc maxime manifestat Magdalene exemplum. Lucæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, & causa subditur, quoniam dilexit multum. Sed forte dicit aliquis. Sufficit ergo charitas ad delenda peccata, & non est necessaria penitentia. Sed considerandum quod nullus vere diligit, qui non vere penitet. Manifestum est enim, quod quanto magis aliquem diligimus, tanto magis dolemus si ipsum offendimus, & hic est vnus charitatis effectus. Item, causat cordis illuminationem. Sicut enim dicit Iob 37. Omnes inuoluimur tenebris. Frequenter enim nescimus quid agendum, vel desiderandum.

radum, sed charitas docet omnia necessaria ad salutem: ideo dicitur 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus. Et hoc ideo est, quia vbi charitas, ibi Spiritus sanctus qui nouit omnia, qui deducit nos in viam rectam, sicut dicitur in psal. 138. Ideo dicitur Eccle. 2. Qui timetis Deum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra, scilicet ad sciendum necessaria ad salutem. Item, perficit in homine perfectam lætitiã. Nullus enim vere gaudium habet, nisi existens in charitate. Quicunque enim aliquid desiderat, non gaudet, nec lætatur, nec quietatur donec illud adipiscatur. Et accidit in rebus temporalibus quod non habitum appetatur, & habitum despicitur, & tedium generat. Sed non sic est in spiritualibus, immo qui Deum diligit, habet ipsum: et ideo animus diligētis & desiderātis quietatur in eo. Qui enim manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, ut dicitur 1. Ioan. 4. Item, efficit pacem perfectam. Accidit enim in rebus temporalibus, quod frequenter desiderantur, sed ipsis habitis adhuc animus desiderantis non quiescit, immo vno habito, aliud appetit. Esa. 57. Cor autem impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Item ibidem. Non est pax impijs, dicit Dominus. Sed non sic accidit in charitate circa Deum. Qui enim diligit Deum, pacem perfectam habet, psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc ideo est, quia solus Deus sufficit ad implendum desiderium nostrum. Deus enim maior est corde nostro, sicut dicit Apostolus. Et ideo dicit Augustinus in primo confessionum. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Item, facit charitas hominem magnæ dignitatis. Omnes enim ab ipso sunt facta, sicut artificialia subseruiunt artificii: sed charitas de seruo facit liberum & amicum. Vnde ait Dominus Apostolis, Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Sed numquid Paulus non seruus? sed & alij Apostoli qui se seruos scribunt: sed sciendum, quod duplex est seruitus. Prima est timoris, & hæc est pœnosa, & non meritoria. Si enim aliquis a peccato abstinere solum timore pœnæ, non meretur ex hoc, sed adhuc est seruus. Secunda est amoris. Si enim quis operatur non timore iustitiæ, sed amore diuino, non sicut seruus operatur, sed sicut liber, quia voluntarie: et ideo dicit. Iam non dicam vos seruos. Et quare? Ad hoc respondet Apostolus. Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Timor enim non est in charitate, sicut dicitur 1. Ioan. 4. Habet enim pœnam, sed charitas delectationem. Item, charitas facit non solum liberos, sed etiam filios, ut scilicet filij Dei nominemur & simus, ut dicitur 1. Ioan. 3. Tunc enim extraneus efficitur alicuius filius adoptiuus, quando acquiritur sibi ius in hæreditate Dei, quæ est vita æterna, quia ut dicitur. Rom. 8. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.

Etiam dictis patet vtilitatis charitatis. Postquam igitur tam vtilis est, studiose laborandum est ad acquirendam eam & retinendam. Sed sciendum, quod nullus a se charitatem habere potest, immo solus Dei est donum. Vnde Ioannes dicit 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, quia videlicet non propterea ipse nos diligit, quæ prius dilexerimus eum, sed hoc ipsum quod dili-

gimus eum, causatur in nobis ex dilectione ipsius. Considerandum etiam, quod licet omnia dona sint a patre luminum, istud tamen donum, scilicet charitatis, omnia alia dona superexcellit. Omnia enim alia sine charitate & Spiritu sancto habentur, cum charitate vero necessario Spiritus sanctus habetur. Apostolus. Roman. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Siue enim sit donum linguarum, siue scientiæ, siue prophetiæ absque gratia & Spiritu sancto habentur. Sed licet charitas sit donum diuinum, ad ipsam tamen habendam requiritur dispositio ex parte nostra. Et ideo sciendum, quod duo specialiter ad acquirendam charitatem necessaria sunt, & duo ad augmentum charitatis iam acquisitæ. Ad acquirendam igitur charitatem primum est diligens diuini verbi auditio: et hoc manifestum est satis ex his quæ sunt apud nos. Audientes enim bona de aliquo in eius dilectionem accendimur. Sic & Dei verba audientes, accendimur in amorem ipsius, psal. 118. Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Itē, psal. 104. Eloquium Domini inflamauit eum. Et propterea illi duo discipuli diuino amore æstuantem dicebant, Lucæ 24. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Vnde & Actuum 10. legitur, quod prædicante Petro Spiritus sanctus in auditores diuini verbi cecidit. Et hoc frequenter accidit in prædicationibus, quod qui duro corde accedunt, propter verbum prædicationis ad diuinum amorem accenduntur. Secundum est bonorum continua cogitatio, psal. 38. Cõcaluit cor meum intra me. Si ergo vis diuinum amorem consequi, mediteris bona. Durus enim nimis esset qui diuina beneficia quæ contectus est, pericula etiã quæ euasit, & beatitudinem quæ sibi a Deo repromittitur cogitans, ad diuinum amorem non accenderetur: vñ Augustinus. Durus est animus hominis, qui & si dilectionem nolit impendere, saltem non velit rependere. Et vniuersaliter, sicut cogitationes male destrunt charitatem, ita bonæ eam acquirunt, nutriunt, & conseruant: vnde iubemur Esa. 1. Auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Sapient. 1. Peruersæ cogitationes separant a Deo. Sunt autem & duo, quæ habitam charitatem augent. Primum est cordis separatio a terrenis. Cor enim perfecte in diuersa ferri non potest. Vnde nullus valet Deum & mundum diligere. Et ideo quanto magis ab amore terrenorum nolter animus elongatur, tanto magis firmatur in dilectione diuina. Vnde Augustinus dicit in lib. 83. quæst. Charitatis venenum est spes adipiscendorum, aut retinendorum temporalium. Nutrimētum eius est imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas, quia tradidit oīum malorum est cupiditas. Quisquis igitur charitatem nutrit vult, istet minuēdis cupiditatibus. Est autē cupiditas amor adipiscendi, aut obtinendi temporalia. Huius imminuendæ initium est Deum timere, qui solus timeri sine amore non potest. Et propter hoc ordinatæ fuerunt religiones, in quibus, & per quas a mūdani & corruptilibus animis trahitur, & erigitur ad diuina: quod signatur. 2. Machab. 1. vbi dicitur. Refulgit sol, qui prius erat in nubilo. Sol, id est, intellectus humanus est in nubilo, quando deditus est terrenis: sed refulget, quando a terrenorum amore elongatur & retrahitur. Tunc enim splendet, & tunc diuinus amor in eo crescit. Secundum est firma patientia in aduersis. Manifestum est enim, quod quando grauia pro eo quem diligimus, sustinemus, amor ipse non destruitur, immo crescit. Cantauerunt

tic. 8. Aquæ multæ, id est, tribulationes multæ, nō poterūt extinguere charitatem. Et ideo sancti viri qui aduersitates pro Deo sustinent, magis in eius dilectione firmanur: sicut artifex illud artificium magis diligit, in quo pl^u laborauit. Et inde est quod fideles quāto plures afflictiones pro Deo sustinent, tanto magis eleuantur in amore ipsius. Genes. 7. Multiplicatę sunt a quæ, id est, tribulationes, & eleuauerunt arcā in sublimē, id est, Ecclesiam, vel animam viri iusti.

De dilectione Dei.

Interrogatus Christus ante passionem a legisperitis, quod esset maximum & primum mandatum, dixit. Mat. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, hoc est maximum & primum mandatum. Et vere istud est maius, & nobilius, & vtilius inter omnia mandata sicut satis manifestū est: in hoc enim omnia mādata implentur. Sed ad hoc quod illud præceptum dilectionis possit perfecte impleri, quatuor requiruntur. Primum est diuinorum beneficiorū rememoratio, quia omnia quæ habemus siue animam, siue corpus, siue exteriora habemus a Deo. Et ideo oportet quod sibi de omnibus seruiamus, & eum diligamus corde perfecte. Nimis enim ingratus est, qui cogitans alicuius beneficia, eum non diligit. Hęc recogitans Dauid dicebat. 1. Paralipom. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi &c. Et ideo in ei^u laudem dicitur Ecclesia. 47. De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum. Secundum est diuinę excellentię consideratio. Deus. n. maior est corde nostro. 1. Ioan. 3. Vnde si toto corde & viribus ei seruiamus, adhuc non sufficimus. Ecclesiast. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc. Benedicentes Dominū exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Tertium est mūdānorum & terrenorum abdicatio. Magnam enim iniuriā Deo facit, qui aliquid ei adæquat. Esa. 40. Cui similem fecistis Deum? Tunc autem alia Deo adæquamus, quando res temporales & corruptibiles simul cū Deo diligimus: sed hoc est omnino impossibile. Propterea dicitur Esa. 28. Coangustatum est stratum ita vt alter decidat, & palliū breue vtrumque operire nō potest. Vbi cor hominis assimilatur strato arcto, & palliū breui. Cor enim humanum arcū est in respectu ad Deum. Vnde quādo alia ab eo in corde tuo recipis, ipsum expellis. Ipse enim non patitur consortem in anima, sicut nec vir in vxore. Et ideo dicit ipse Exod. 20. Ego sum Deus tuus zelotes. Nihil enim vult quod diligamus quātum eum, aut præter eum. Quartum est omnimoda peccatorum vitatio. Nullus enim potest diligere Deum in peccato existens. Mat. 6. Non potestis Deo seruire & mammonæ: vnde si in peccato existis, Deum non diligis. Sed ille diligebat, qui dicebat. Esa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. Præterea dicebat Elias 3. Regū 18. Quousque claudicatis in duas partes? Sicut claudicans nunc huc, nūc illuc inclinatur, sic & peccator nunc peccat, & nunc Deum quærere nititur. Et ideo Dominus dicit Ioelis 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro. Sed contra istud præceptum duo genera hominum peccant. Illi scilicet homines, qui vitando vnum peccatum, vtputa luxuriam, aliud committunt, vt vsurā. Sed nihilominus damnantur, quia qui offēdit in vno, factus est omnium reus, vt dicitur Iacob. 2. Item, sunt

aliqui qui consententur quædam, quædā non, vel quantum ad diuersos confessionem diuidunt. Sed isti non merentur, immo peccant in hoc, quia Deum decipere intendunt, & quia diuisionem in sacramento committunt. Quantum ad primum dicit quidam. Impium est a Deo dimidiam sperare veniam. Quantum ad secundum, psal. 61. Effundite coram illo corda vestra, quia videlicet omnia sunt in confessione reuelanda.

Iam ostensum est quod homo se Deo dare tenetur. Nūc considerandum est quid homo de se Deo dare debeat. Debet enim homo Deo dare quatuor, scilicet cor, animam, mētem, & fortitudinem. Et ideo dicitur Matthæi 12. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute, id est, fortitudine tua. Sciendum est autem quod per cor intelligitur hic intentio. Est autē intentio tantę virtutis, quod omnia opera ad se trahit. Vnde quæcumque bona mala intentione facta, in mala conuertuntur. Luca 11. Si oculus tuus, id est, intētio, nequā fuerit, totum corpus tenebrosum erit, id est, congeries bonorum operum tuorum tenebrosa erit. Et propterea in omni opere nostro intētio ponenda est in Deo. Apost. 1. Corinth. 10. Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sed bona intentio non sufficit, immo oportet quod ad sit bona voluntas, quę per animam significatur. Frequenter enim aliquis bona intentione operatur, sed inutiliter, cum bona voluntas desit: vt si quis furetur vt pascat pauperem, est quidem recta intentio, sed deest rectitudo debite voluntatis, vnde nolum malum bona intentione factum excusatur. Rom. 3. Qui dicunt, faciamus mala vt veniant bona, quorū damnatio iusta est. Tunc autem adest bona voluntas intentioni, quando ipsa uoluntas voluntati diuinę concordat, quod quotidie postulamus dicentes. Fiat uoluntas tua &c. Et psal. 39. Vt facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Et propter hoc dicit, in tota anima tua. Anima enim in scriptura frequenter pro uoluntate accipitur, ut Heb. 10. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, id est, uoluntati meæ. Sed aliquando est bona intentio, & bona uoluntas, sed in intellectu quandoque aliquod peccatum habetur: et ideo totus intellectus dandus est Deo. Apost. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Multi enim in opere non peccant, sed tamen uolunt ipsa peccata cogitare frequenter, contra quos dicitur Esa. 1. Auferte malum cogitationum uestrarum. Sunt etiam multi qui in sua sapientia confidentes, nolunt fidei assentire, et tales nō dant mentem Deo, contra hos dicitur Prouerb. 3. Ne inuitaris prudentiæ tuæ. Sed adhuc istud non sufficit, immo totam uirtutem & fortitudinem Deo dare oportet. psal. 58. Fortitudinem meam ad te custodiam. Aliqui enim sunt qui fortitudinem suam tribuunt ad peccandum, & in hoc suam potentiam manifestant, contra quos dicitur Esa. 5. Væ qui potentes estis ad bibendū uinum &c. Aliqui ostendunt potentia suam, uel uirtutē in nocendo proximis, cū deberent eam ostēdere in subueniēdo ipsis. Prou. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem &c. Igitur ad diligendum Deum danda sunt ista Deo, scilicet intentio, uoluntas, mens, fortitudo.

De dilectione proximi.

Interrogatus Christus quod esset maximum mandatum, unī interrogationi duas responsiones dedit. Et prima

prima fuit, Diliges Dominū Deum tuum, de quo dictum est. Secunda uero fuit, Et proximum tuum sicut teipsum. Vbi considerandum est, quod qui hoc seruat, totam legem implet. Apost. Romanor. 13. Plenitudo legis est dilectio. Sed sciendum quod ad dilectionem proximi quatuor nos inducūt. Primo, diuinus amor, quia sicut dicitur 1. Ioan. 4. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim dicit se diligere aliquem, & filium eius, vel eius membra odio habet, mentitur. Omnes autem fideles filij, & membra Christi sumus. Apost. 1. Corinth. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Et ideo qui odit proximum, non diligit Deum. Secundū est diuinum præceptum. Christus enim in recessu suo inter omnia alia præcepta, hoc præceptum discipulis præcipue commendauit dicens. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem &c. Nullus enim præcepta diuina seruat, qui proximum odit: vnde istud est signū obseruatię diuinę legis, dilectio proximi. vñ Dominus Ioan. 13. in hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicē. Non dicit in fuscitatione mortuorum, non in aliquo euidenti signo, sed hoc est signum, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et hoc beatus Ioannes recte considerabat: vnde dicebat 1. Ioan. 3. Nos scimus quoniā translati sumus de morte ad uitam. Et quare? quoniā diligimus fratres. Qui nō diligit, manet in morte. Tertium est, naturę communicatio. Sicut enim dicitur Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi. Vnde cum omnes homines sint similes in natura, inuicem se diligere debent: & ideo odire proximum non solum est contra diuinam legem, sed etiam contra legem naturę. Quartum, utilitatis consecutio: omnia enim alterius alij sunt uilia per charitatem, hæc enim est quæ vnit Ecclesiam, & omnia cōmunia facit. psal. 118. Particeps ego sum omnium timentium te &c.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Istud est secundum præceptum legis, & est de dilectione proximi. Quātum autem proximum diligere debeamus, iam dictum est. Et dicendum restat de modo dilectionis, qui quidem innuitur cum dicitur, sicut teipsum. Circa quod uerbum quinque considerare possumus, quę in dilectione proximi seruare debemus. Primum est, quia debemus eum diligere uere sicut nos: quod facimus, si propter seipsum ipsum diligimus, nō propter nos. Ideo notandum, quod triplex est amor, quorum duo non sunt ueri, tertius autem uerus. Primus est, qui est propter uile. Eccles. 6. Est amicus socius mentis, & non permanebit in die necessitatis. Sed certe iste non est uerus amor. Deficit enim deficiente utilitate, & tunc nolumus bonum proximo, sed potius bonum propter utilitatis uolumus nobis. Est & alius amor, qui est propter delectabile, & hic etiam nō est uerus, quia deficiente delectabili, deficit. Et ideo nolumus bonum propter hoc principaliter proximo, sed potius bonū suum nobis uolumus. Tertius est amor, qui est propter uirtutem, & iste solus est uerus. Tunc enim non diligimus proximum propter bonum nostrum, sed propter suum. Secundum est, quod debemus diligere ordinate, vt scilicet nō diligam^u eum supra Deū, vel quantum Deum, sed iuxta sicut teipsum debet diligere. Cantico. 2. Ordinauit in me charitatem. Hunc ordinem docuit Dominus Matth. 10. dicens. Qui amat partem, aut matrem plus quā me, non est me dignus. Et qui amat filium, aut filiam super me, nō est me dignus. Tertium est, quod debemus eum diligere

efficaciter. Non enim te solum diligis, sed etiam procuras studiose tibi bona, & uitas mala. Sic quoque debet facere proximo. 1. Ioan. 3. Non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate. Sed certe illi pessimi sunt, qui ore diligunt, & corde nocent, de quibus psal. 27. loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Apost. Romanor. 12. Dilectio sine simulatione. Quartum, quod debemus eum diligere perseveranter, sicut & te perseveranter diligis. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur, scilicet tam tempore aduersitatis, quā prosperitatis, immo tunc, scilicet tempore aduersitatis maxime probatur amicus, vt dicitur ibidem. Sed sciendum, quod duo sunt quæ iuant ad amicitiam conseruandam. Primum est patientia. Vir enim iracundus fuscitat rixas, vt dicitur Prou. 25. Secundum est humilitas, quæ causat primum, scilicet patientiā. Prouerb. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Qui enim considerat magna de se, & despicit alium, non potest defectus illius pati. Quintum est, quod debemus diligere iuste, & sancte, vt scilicet eum non diligamus ad peccandum, quia nec te sic debet diligere, cum Deum ex hoc amittas. vnde Ioan. 15. Manete in dilectione mea, de qua dilectione dicitur Ecclesiast. 24. Ego mater pulchrę dilectionis.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Hoc præceptum Iudæi & Pharisei male intelligebant, credentes quod Deus præciperet diligendos amicos, & odiendos inimicos. Et ideo per proximos intelligebant tantum amicos. Hunc autem intellectū intendit Christus reprobare dicens. Matthæi 5. Diligite inimicos uestros &c. Sciendum autem, quod quicumque odit fratrem suum, non est in statu salutis. 1. Ioan. 2. Qui odit fratrem suum in tenebris est. Est autem attendēdum, quod etiam in hoc inuenitur quædam contrarietas. Nam sancti aliquos oderunt. psal. 138. Perfecto odio oderam illos &c. Et in Euangelio Luca 14. Si quis nō odit patrem suum, & matrem &c. Et ideo sciendum, quod in omnibus factis nostris factum Christi debet esse nobis exemplum. Deus enim diligit & odit, quia in quolibet homine duo sunt consideranda, scilicet natura, & uitium. Natura quidem in omnibus hominibus diligi debet, uitium uero odiri: vnde si quis uel let hominem esse in inferno, odiret naturam. Si quis uero uellet ipsum esse bonum, odiret peccatū, quod semper odiendum est. psal. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem &c. Sapien. 11. Diligis Domine omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Ecce ergo quod Deus diligit & odit, diligit naturam, & odit uitium. Sciendum etiam quod homo aliquando sine peccato potest malum facere, quando scilicet sic facit malum, ut uelit bonum, quia & Deus sic facit. Sicut cum homo infirmatur, cōuertitur ad bonum qui in sanitate erat malus. Item, in aduersitate aliquis conuertitur & est bonus, qui in prosperitate erat malus, iuxta illud Esa. 28. Vexatio intellectum dabit auditui. Item, si desideras malum tyranni destruentis Ecclesiam, in quantum desideras bonum Ecclesię destruentem tyranni. Vnde 2. Machabeor. 1. Per omnia beaediētus Deus qui tradidit impios. Et hoc omnes debent uelle non solum uoluntate, sed etiam opere. Nō enim est peccatum suspendere iuste malos. Ministri enim Dei sunt tales, secundum Apostolum Rom. 13. Et seruant isti dilectionem, quia pœna fit aliquādo propter castigationem, aliquādo propter bonum melius & diuinius. Est enim maius bonum unius ciuitatis

tis, quàm uita unius hominis. Sed sciendum quòd nõ sufficit non uelle malum, sed oportet uelle bonum. scilicet emendationem suam, & uitam æternam. Duobus enim modis quis uult bonum alterius. Vno modo generali ter, in quantum est creatura Dei, & participabilis uitæ æternæ. Alio modo, specialiter, in quantum est amicus uel socius: a generali autem dilectione nullus excluditur. Debet enim quilibet pro quolibet orare, & cui libet in necessitate ultima subuenire. Sed non teneris cum quolibet habere familiaritatem, nisi peteret ueniam, quia tunc esset amicus, & si refutares, haberes odio amicum. Vnde Mat. 6. dicitur. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & pater uester cælestis delicta uestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Et in oratione Dominica quæ ponitur Mat. 6. dicitur. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicitur est quòd tu peccas, si non parcis ueniam postulanti, & quòd perfectionis est si tu eum ad te reuocas, licet non tenearis. Sed ad hoc ut eum trahas ad te, multæ rationes inducunt. Prima est propria dignitatis cõseruatio: diuersæ enim dignitates diuersa signa habent. Nullus autem propria dignitatis signa dimittere debet. Inter omnes autem dignitates maior est, quòd quis sit filius Dei; huius autem dignitatis signum est, si diligis inimicum, Mat. 5. Diligite inimicos uestros, ut sitis filij patris uestri qui in cælis est. Si enim diligis amicum, non est hoc signum filiationis diuinæ: nam Publicani & Ethnici hoc faciunt, ut dicitur Mat. 5. Secunda est uictoriæ acquisitio. Omnes enim hoc naturaliter desiderant. oportet ergo quòd uel trahas eum qui te offendit ad dilectionem bonitate tua, & tunc uincis: uel quòd alius trahat te ad odium, & tunc perdis. Roman. 12. Noli uinci a malo, sed uince in bono malo. Tertia est multiplicis utilitatis cõsecutio. Acquisit enim ex hoc amicos. Roman. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Aug. Nulla maior prouocatio ad amorem, quàm præuenire amando. Nullus enim est ita durus, qui etsi dilectionem nolit impendere, nolit tamen rependere, quia ut dicitur Eccl. 6. Amico fideli nulla comparatio. Prou. 26. Cum placuerint Domino uiz hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. Quarta est, quia ex hoc preces tuæ facilius exaudiuntur. unde super illud Hierem. 15. Si steterint Moyses, & Samuel coram me, dicit Gre. quòd fecit potius de istis mentionem, quia rogauerunt pro inimicis. Similiter, Christus ait Luca 23. Pater dimitte illis. Item, beatus Stephanus oratio pro inimicis magnam utilitatem fecit Ecclesie, quia Paulum conuertit. Quinta est peccati euasio, quæ maxime desiderare debemus. Aliquando enim peccamus, nec Deum querimus, & Deus trahit nos ad se uel infirmitate, uel aliquo huiusmodi. Osee. Sepiam uiam tuam spinis. Sic fuit tractus beatus Paulus. psal. 118. Erraui sicut ouis quæ perijt, quere seruam tuam Domine. Cantic. 1. Trahe me post te &c. Hoc autem cõsequimur, si inimicum ad nos trahimus primo remittentes, quia ut dicitur. Lucæ 6. Eadem mensura qua mersi fueritis, remetietur uobis. Et ibidem. Dimittite, & dimittentur uobis. Et Mat. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Nulla est enim maior misericordia, quàm offendenti dimittere.

Non habebis Deos alienos. Exo. 20. Sicut iam dictum est, tota lex Christi depedit a charitate. Charitas autem pendet ex duobus præceptis, quorum unum est de dilectione Dei, reliquum de dilectione proximi, & de istis duobus iam dictum est. Nunc autem sciendum, quòd Deus dando legem Moysi, dedit decem præcepta in duabus tabulis lapideis scripta, quorum tria in prima tabula scripta pertinent ad amorem Dei, septem uero scripta in secunda tabula pertinent ad amorem proximi: et ideo tota lex fundatur in duobus præceptis. Primum autem, quod pertinet ad amorem Dei est. Non habebis Deos alienos. Et ad huius intellectum sciendum est, quòd antiqui multipliciter hoc præceptum transgrediebantur. Quidam enim colebant demonia. psal. 95. Omnes dii gentium demonia. Hoc autem est maximum omnium peccatorum & horribile. Nunc quoque multi transgrediuntur hoc præceptum, omnes scilicet qui diuinationibus & sortilegijs intendunt. Hæc enim, secundum Augustinum, fieri non possunt, quin aliquod pactum cum diabolo contrahantur. 1. Corinth. 10. Nolo uos fieri socios demoniõrum, & iterum ibidem. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ demoniorum. Alij colebant cælestia corpora, credentes astra esse Deos. Sapient. 13. Sol & lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt: & ideo Moyses prohibuit Iudeis, quòd non leuaret oculos, nec adorarent solem, & lunam, & stellas. Deuter. 4. Custodite sollicitè animas uestras, ne forte eleuatis oculis ad cælum uideas solem, & lunam, & omnia astra cæli, & errore deceptus adores eas & colas quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Idem dicitur Deuterono. 5. Contra hoc præceptum peccant Astrologi, qui dicunt hæc esse animarum rectores, cum tamen propter hominem facta sint, cuius solus Deus rector est. Alij uero colebant inferiora elementa. Sapient. 15. Aut ignem, aut spiritum Deos putarent. In quorum errore inciderunt homines qui inferioribus male utuntur nimis ea diligentes. Apost. Ephes. 5. Aut auarus, quod est idolorum seruitus. Alij errantes colebant homines, uel aues, uel alios, uel se ipsos, quod quidem contigit ex tribus. Primo ex carnalitate. Sap. 13. Acerbo luctu dolens pater rapti cito sibi filij fecit imaginem, & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Secundo, ex adulatione: cum enim quidam aliquos quos non potuerunt honorare in presentia, curauerunt in absentia honorare, faciendõ scilicet eorum imagines, & colendo loco eorum. Sap. 14. Quem honorare uolebant, fecerunt, ut illum qui aberat tamquam presentem colerent. Tales sunt quicumque diligunt & uenerantur homines plusquam Deum. Mat. 10. Qui diligit patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus. psal. 145. Nolite cõfidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Tertio, ex presumptione. Quidam enim ex presumptione fecerunt se uocari Deos, sicut patet Iudith. 3. de Nabuchodonosor. Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum: & hoc faciunt, qui plus suo sensu Dei præceptis credunt. Isti enim se pro Dijs colunt. Sequentes enim delectationes carnis, corpus suum pro Deo colunt. Apost. Philip. 3. Quorum Deus uenter est. Ab his ergo omnibus cauere oportet.

Non

Non habebis Deos alienos &c. Sicut dictum est, primum præceptum legis est hoc, quo prohibemur non colere nisi unum Deum. Et ad hoc etiam inducimur quinque rationibus. Prima sumitur ex Dei dignitate, quæ si auferatur, fit Deo iniuria, sicut potest uideri ex cõsuetudine hominum. Cui libet. n. dignitati debet reuerentia: unde proditor regis est, qui aufert quod exhibere teneretur: & hoc quidam Deo faciunt, Rom. 1. Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: & hoc summe Deo displicet. Esa. 48. Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Et considerandum quòd hæc Dei dignitas est, scilicet quòd omnia sciat: unde Deus dicitur a uidentibus, hoc enim est unum signum deitatis. Esa. 41. Annuntiate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis uos, Hebreor. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Hanc autem dignitatem auferunt diuinatores, contra quos dicit Esa. 8. Numquid non populus a Deo suo requirit uisionem pro uiuis ac mortuis? Secunda ratio sumitur ex eius largitate. Omne enim bonum habemus a Deo: & hoc etiam ad dignitatem Dei pertinet, quòd factor & dator est omnium bonorum. psal. 103. Aperierte te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: & hoc importat in hoc nomine, Deus, quòd dicitur a distributione, id est, dator rerum, quia omnia replet sua bonitate. Nihil ergo ingratus es, si hoc ab illo tibi collatum non recognoscis, immo facis tibi alium Deum, sicut filii Israel educti de Ægypto fecerunt idolum. Osee 2. Vadam post amatores meos. Hoc etiam fit quando quis in alio quam in Deo spem ponit, hoc est, quando adiutorium ab alio petit, psal. 59. Beatus uir cuius est nomen Domini spes eius. Apost. ad Gala. 4. Cum cognoueritis Deum, quò conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa? Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Tertia ratio sumitur ex promissi firmitate. Abrenuntiaui enim diabolo, & fidem promissum soli Deo: unde non debemus ipsam infringere. Hebra. 10. Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus, uel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritu gratiæ contumeliam fecerit? Romanor. 7. Viuente uero uocabitur adultera si fuerit cum alio uiro: & talis debet comburi. Vnde ergo peccatori ingredienti terram duabus uis, claudicantibus in duas partes. Quarta ratio est ex dominij diabolici grauitate. Hierem. 6. Seruietis diis alienis die ac nocte, qui non dabunt uobis requiem. Non enim quiescit in uino peccato, sed potius nititur ad aliud ducere. Qui facit peccatum, seruus est peccati: ideo non de facili quis egreditur de peccato. Gregor. Peccatum quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Contrarium est de domino diuino, quia præcepta eius grauiora non sunt. Mat. 11. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Satis enim reputatur quis facere, si tantum facit pro Deo, quantum fecit pro peccato, Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Sed de seruis diaboli dicitur Sap. 5. Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, & ambulauimus uias difficiles. & Hierem. 9. Ut inique agerent, laborauerunt. Quinta est ex præmij, siue muneris immensitate. In nulla enim lege talia promittuntur præmia, sicut in lege Christi Sara-

acenis enim promittuntur fluuii lactis & mellis, Iudæis terra promissionis, sed Christianis angelorum gloria. Mat. 22. Erunt sicut angeli Dei in cælo. Hoc confiderans Petrus ait Ioan. 6. Domine ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes.

De secundo præcepto legis.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Exod. 20. Hoc est secundum præceptum legis: & sicut non est nisi unus Deus quem debemus colere, ita non est nisi unus quem debemus maxime uenerari, & primo quatum ad nomē, unde, Nõ assumes &c. Sciendum quòd uanum dicitur tripliciter, aliquando enim dicitur falsum. psal. 11. Vana locuti sunt &c. Assumis ergo nomen Dei in uanum, quando assumis illud ad confirmationem falsitatis. Zacha. 8. Iuramentum mendax ne diligatis. Idem 13. Non uiues, quia locutus es mendacium in nomine Domini. Talis autem facit iniuriam Deo, sibi ipsi, & omnibus hominibus. Deo quidem, quia cum iurare per Deum nihil aliud sit, nisi inuocare eius testimonium, cum iuras falsum, aut credis Deum nescire uerum, & sic ponis ignorantiam in Deo, cum tamen omnia nuda & aperta sint oculis eius, ut dicitur ad Hebra. 4. aut quod diligat mendacium, cum tamen odiat ipsum, psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium: aut derogas potentiam, quasi non possit testimonium reddere, uel quasi non possit de eo punire. Item, facit iniuriam sibi ipsi, obligat enim se iudicio Dei. Nihil est autem aliud dicere, Per Deum ita est, nisi quòd Deus puniat me, si non est ita. Item, iniuriatur alijs hominibus. Nulla enim inter aliquos societas durare potest, nisi credant sibi inuicem. Dubia autem iuramentis confirmantur, Hebraor. 6. Omnis controuersia finis ad confirmationem est iuramentum. Iniuriatur ergo Deo, crudelis est sibi, & moxius est hominibus. Aliquando dicitur uanum, inutile, psal. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uanae sunt: & ideo confirmando uanitatem assumitur nomen Dei in uanum. In veteri enim lege prohibitum fuit ut non iuraretur falsum. Deuterono. 5. Non usurpabis nomen Dei tui frustra &c. sed Christus prohibuit non nisi in necessitate iurare: et ideo dicitur Mat. 5. Audistis quia dictum est antiquis, Non iurabis. Ego autem dico uobis: Nolite iurare omnino. Et huius ratio est, quia in nulla parte ita fragiles sumus, sicut in lingua, quia eam nullus domare potuit, sicut dicitur Iacob. 3. et ideo de leui posset homo deierare, Mat. 5. Sit sermo uester, est est, nõ nõ, & iterum. Ego autem dico uobis, Nolite iurare omnino. Et nota quòd iuramentum est sicut medicina, quæ non semper accipitur, sed in necessitate, & ideo ut dicitur Mat. 5. Quod his amplius est, a malo est Ecclesiast. 23. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio uero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum ne admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Aliquando autem dicitur uanum, peccatum, uel iniustitia. psal. 4. Filii hominum usquequo graui corde? ut quid diligitis uanitatem? Qui ergo iurat pro peccato faciendo, assumit nomen Dei sui in uanum. Iustitiæ uero partes sunt, facere bonum, & dimittere malum. Si ergo iuras facere furtum, uel aliud huiusmodi, hoc contra iustitiam est: & quàmuis non sit seruandum hoc iuramentum, tamen sic iurans periurus est. Talis fuit Herodes contra Ioannem, Mar. 6. Similiter contra iustitiam facit, qui iurat nõ facere bonum, sicut

ficut non intrare Ecclesiam, uel religionē: & hoc etiā P
iuramentum non est seruandum, & tamen periurus
est iurans. Non est ergo iurandum de falso, non de in-
utili, non etiam de iniustitia: & ideo dicitur Hiere. 4.
Et iurabis, Viuit Dominus in ueritate, & in iudicio,
& in iustitia. Vanum dicitur aliquando fatuum, Sap-
prien. 13. Vani sunt omnes homines, in quibus non
est scientia Dei. Qui ergo accipiunt nomen Dei stul-
te, sicut blasphemii, assumunt nomen Dei in uan-
um. Leui. 24. Qui blasphemauerit nomen Domi-
ni, morte morietur.

Non assumes nomen domini Dei tui in uanum.
Sciendum quod nomen Dei sumitur ad sex. Pri-
mo quidem, ad dicti confirmationem, sicut in iuramē-
to, & in hoc confitemur quod prima ueritas non est
nisi in Deo: in hoc autem sit reuerentia Deo. Vnde in
lege præcipitur. Deuter. 6. quod nō iuretur, nisi per
Deum: contrarium faciunt qui aliter iurāt. Exod. 23.
Non iurabis nomina deorum exterorū. Et quāuis
aliquando iuretur per creaturas, tamen sciendū quod
in omnibus his non iuratur nisi per Deum. Cum. n.
iuras per animam tuam, uel caput tuum, idē est quod
eam obligare pœnæ inflingendē a Deo. Apost. 2. Cor.
1. Testem Deum in uoco in animam meam. Item, cum
iuras per Euangelium, iuras per Deum qui dedit Euā-
gelium, & ideo peccant qui iurāt per Deum de facili,
aut per Euangelium. Secundo, sumitur ad sanctifica-
tionem. Baptismus enim sanctificat. Apost. 1. Corin-
th. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati
estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Hoc autē
non habet uirtutē nisi in ipuocatione Trinitatis. Hiere.
14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum
tuum inuocatū est super nos. Tertio, sumitur ad ad-
uersarij expulsionem: vnde ante baptismum abrenun-
tiatur diabolo Esa. 4. Tantummodo inuocetur nomen
tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. Et ideo
si redis ad peccata, nomen Dei sumitur in uanū. Quarto,
sumitur ad eiusdem nominis confessionem. Apost.
Romanor. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non
crediderunt? Et iterum. Omnis enim quicumque in-
uocari nomen Domini, saluus erit. Confitemur autē
primo ore ad manifestandum gloriam Dei. Esa. 43.
Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriam meam
creauit eum. ergo si dicis aliquid contra gloriam Dei,
assumis nomen Dei in uanum. Confitemur secundo
opere, cum ea operamur quæ gloriam Dei manifestāt.
Matth. 5. Videant opera uestra bona, & glorificent pa-
trem uestrum qui in cælis est. Contrarium faciunt qui
dam, de quibus dicit Apost. Romanor. 2. Nomen Dei
per uos blasphematur inter gētes. Quinto, assumitur
ad defensionem. Proverb. 18. Turris fortissima nomē
Domini, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Marci.
ulti. In nomine meo dæmonia eiiciunt. Actuum 4. Nō
est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo
operteat nos saluos fieri. Sexto, sumitur ad operis cō-
pletionem. Apost. Collos. 3. Omne quodcumq; faci-
tis in uerbo, aut opere, oīa in nomine Domini nostri
Iesu Christi facite. psal. 123. Adiutoriū nostrum in no-
mine Domini. Sed quia aliquando aliquis indiscrete
incipit, sicut accidit in uoto quod non adimplerur,
tunc etiam in uanum nomen Domini assumitur. Vn-
de Ecclesiast. 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris red-
dere. psal. 75. Vouete &c. Displicet enim ei infidelis
& stulta promissio.

De tertio præcepto.

Memento ut diem sabbathi sanctifices. Exod. 20.
Hoc est tertium mandatum legis, & conuenien-
ter. Primo enim debemus Deum uenerari corde: un-
de præcipitur, quod non colatur nisi unus Deus, un-
de, Non habebis Deos alienos. Secundo ore, vnde, Nō
assumes. Tertio opere, & hoc est. Memēto &c. Voluit
enim ut esset certus dies, in quo intenderēt homines
ad seruitium Dei. Habetur autem hoc præceptū quin-
que rationibus. Primo enim datum fuit ad destruē-
dum erroris. Præuidit enim Spiritus sanctus quod fu-
turi erant aliqui discuri mundum semper fuisse. 2. Pe-
3. Venient in nouissimis diebus in deceptione illu-
res iuxta proprias concupiscentias ambulantes, die-
tes, Vbi est promissio, aut aduentus eius. Ex quo en-
patres dormierunt, omnia sic perseverant ab in-
creaturæ: latet enim eos hoc volentes, quod cæli erit
prius & terra. Voluit ergo Deus ut custodiretur vnus
dies in memoriam, quod De^o omnia creauerat in sex
diebus, & in septimo quieuit a nouis creaturis con-
dendis, & hanc rationem ponit Dominus in lege, di-
cens, Memento ut diem sabbathi sanctifices, sed Iudæi
in memoriam primæ creationis colebant sabbathum:
Christus autem ueniens fecit nouam creationem. Per
primam enim homo terrenus, per secundam homo ce-
lestis effectus est. Gal. 6. In Christo Iesu neque circūci-
sio aliquid ualet, neque præputium, sed noua creatu-
ra, & hæc noua creatura est per gratiam, quæ incepit in
resurrectione. Romanor. 6. Quomodo Christus surre-
xit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouita-
te uitæ ambulemus. Si enim complātati facti sumus
similitudini mortis eius, simul & resurrectionis ei-
mus. Et quia resurrectio facta est in Dominica, ideo ce-
lebramus illum diem, sicut Iudæi sabbathum propter
primam creationem. Secundo, datum fuit ad instru-
tionem fidei Redemptoris. Caro enim Christi in se-
pulcro corrupta nō fuit: vnde dicit psal. 15. Caro mea
requiescit in spe. Item, ibi. Non dabis sanctum tuum
videre corruptionem: unde uoluit sabbathū obseruari,
ut sicut sacrificia significabant mortem Christi, ita
quies sabbathi requiem carnis eius: sed nos ista sacrifi-
cia non seruamus, quia adueniente re & ueritate, de-
bet cessare figura, sicut adueniente sole cessat umbra.
Seruamus tamen in ueneratione Virginis gloriosæ, in
qua remansit tota fides tali die in morte Christi. Ter-
tio, datum fuit ad roborandum, siue figurandum uerit-
tatem promissionis. Promittitur enim nobis quies.
Esa. 14. Et erit in die illa, cum requiē dederit tibi Deus
a labore tuo, & a concussionē tua, & a seruitute dura
qua ante seruisti. Item, Esaia. 32. Sedebit populus
meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fidei-
ciæ, & requie opulenta. Et nota quod expectamus re-
quiem de tribus, de labore præsentis uitæ, de tentatio-
num concussionē, & de diaboli seruitute. Hanc Chri-
stus repromisit uenientibus ad se dicens Matth. 11. Ve-
nite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego
reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & disci-
te a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenie-
tis requiem animabus uestris. Iugum enim meū su-
ue est, & onus meum leue. Inuenimus autem quod
Dominus operatus est sex diebus, & in septimo quie-
uit, quia primo oportet facere opera perfecta. Eccle-
51. Modicum laboraui, & inueni mihi multa requiē.
Plus enim incomparabiliter excedit tempus æternita-
tis totum tempus præsens, quàm mille anni diē vnū
Quarto

Quarto, datum fuit hoc præceptum ad inflammatio-
nem amoris. Sap. 6. Corpus quod corrumpitur, aggrauas
animam, & ideo homo semper ad terrena inferius tē-
dit, nisi conetur erigere se ab eis, & ideo oportet habe-
re certum tempus ad hoc: vnde aliqui toto tempore
hoc faciunt. psal. 33. Benedicam Dominum in omni
tempore, semper laus eius in ore meo. Aposto. 1. The-
sal. 5. Sine intermissione orate, & hi continue sabbathum
habent: aliqui hoc faciunt in aliqua parte tem-
poris. psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Alij ne-
omnino alienarentur a Deo oportet: quod haberent ali-
quē diē determinatū, ne nimis tepescat in eis amor Dei,
Esa. 58. Si uocaueris sabbathū delicatum, tūc delecta-
beris super Domino. Iob 28. Tunc super omnipoten-
tem delitijs affues, & eleuabis ad Deum faciem tuā.
Non enim ad ludendum ordinatur talis dies, sed ad
laudandum, & orādum dominum Deum. Vnde Aug-
dicit, quod minus malum est tali die arare, quàm lude-
re. Quinto, datum fuit ad opera pietatis respectu sab-
bathorum. Aliqui enim crudeles sibi & suis, non ces-
sant continue operari propter lucrum, & hoc habent
Iudæi maxime, quia auariissimi sunt. Deuter. 5. Ob-
serua diem sabbathi, ut requiescat seruus tuus, & an-
cilla tua sicut & tu: & post. Non facies in eo quicquā:
operis tu, & filius & filia, seruus & ancilla, bos & a-
nus, & omne iumentum tuum, & requiescat seruus
& ancilla tua sicut & tu. Propter prædicta ergo prædi-
ctum mandatum datum fuit.

Memēto ut diem sabbathi sanctifices: Dictum est,
quod sicut Iudæi celebrāt sabbathū, sic nos Chri-
stiani Dominicam, & alia principalia festa. Videamus
ergo quomodo ista seruare debemus. Et sciendum, quod
non dicit, Custodi sabbathum, sed Memento &c: San-
ctum autem accipitur duobus modis, aliquādo enim
est sanctum idem quod purum. Apostolus 1. Corin-
th. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis &c. aliquando
dicitur sanctum-res consecrata ad cultum Dei, ut lo-
cus, tēpus, uestes, & uasa sacra. Istis ergo duobus mo-
dis debemus festa celebrare, quia & pure, & mancipā-
do se diuino seruitio. In isto ergo præcepto duo consi-
derantur. Primo quidem in festo quid cauendum sit,
secundo quid faciendū. Debemus autem cauere tria,
primo corporalem operam. Hierem. 17. Sanctificabis
sabbathum, ut non facias in eo opus seruile: unde &
in lege dicitur. Leuiti. 23. Omne opus seruile non fa-
cietis in eo. Opus autem seruile est opus corporale:
nam opus liberum est anime, sicut intelligere, & hu-
māmodi, ad quod opus homo constringi non potest.
Sed sciendum, quod opera corporalia possunt fieri in
sabbatho, propter quatuor. Primo, propter necessitatē:
unde Dominus excusauit discipulos euellentes spicas
in sabbatho, ut dicitur Matth. 12. Secundo, propter Ec-
clesiæ utilitatem: vnde dicitur in Euangelio Mat. 12.
quod sacerdotes faciebant omnia quæ erant necessa-
ria in templo in die sabbathi. Tertio, propter proximi
utilitatem: vnde Dominus curauit in die sabbathi ha-
bentem manum aridam, & cōsutaui Iudæos reprehē-
dentes eum, ponens exemplum de oue, Mat. 12. Quarto,
propter superioris auctoritatem: vnde Dominus
præcepit Iudæis, ut circūciderent in die sabbathi, ut di-
cit Ioan. 7. Quinto, debemus cauere culpam. Hierem.
7: Custodite animas uestras, & nolite portare pondus
in die sabbathi. Onus autem anime, uel pondus ma-
lum est peccatum. psal. 37. Sicut onus graue grauata

A sunt super me. Peccatum autem opus seruile est, quia
ut dicitur Ioan. 8. Qui facit peccatum, seruus est pec-
cati. Vnde cum dicitur. Omne opus seruile non facie-
tis in eo, potest intelligi de peccato: & ideo contra præ-
ceptū hoc facit quis, quādo in sabbatho peccat, quia
operando & peccando Deus offenditur. Esa. 1. Sabbat-
thum, & festiuitates alias nō seram, & quare? quia in-
qui sunt cœtus uestri. Calendas uestras, & solemnita-
tes uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molestæ,
Sexto, debemus cauere negligentiam. Eccle. 23. Mul-
tam malitiam docuit otiositas. Hieron. ad Rusticum,
Semper aliquid boni operis facito, ut te diabolus in-
ueniat occupatum: & ideo non est bonum custodire
nisi principalia festa, si in aliis debeat homo esse otio-
sus. psal. 95. Honor regis iudicium diligit, scilicet di-
cretionem. Vnde 1. Machab. 2. dicitur, quod Iudæi
quidam occultati erant, & inimici irruerūt super eos,
qui credentes quod se non possent in sabbatho defen-
dere, uicti & occisi sunt: ita accidit multis, qui otiosi
sunt in festis, Treno. 1. Viderunt eam hostes, & derise-
runt sabbatha eius, sed tales debent facere sicut illi Iu-
dæi fecerunt: unde 1. Machab. 2. dicitur. Quicumque
uenerit ad nos in bello die sabbathorū, pugnemus.
Memēto ut diem sabbathi sanctifices. Sicut dictum
est, homo diem festum debet sanctificare, & di-
ctum est, quod sanctum dicitur duobus modis, quia & quod
mundum est, & quod Deo cōsecratum est. Item, dictum
est a quibus tali die abstinere debemus: nunc dicendū
est in quibus occupari debemus, & sunt tria. Primo, in
faciendis sacrificijs: unde Nume. 28. dicitur, quod Deus
præcepit, quod quolibet die vnus agnus mane, & alius ue-
spere debeat offerri, sed in sabbatho debent duplicari,
& significat, quod in sabbatho debem^{us} offerre Deo sacrifi-
ciū, & de omnibus quæ habebus. 1. Paralipo. 29. Tua
sunt oīa, & quæ de manibus tuis accepim^{us}, dedim^{us} tibi,
vnde primo debemus ultra offerre animam nostram,
dolendo de peccatis. psal. 50. Sacrificium Deo spiritus
contribulatus, & oratio pro beneficiis. psal. 140. Diri-
gatur Domine oratio mea, sicut incensum in cōspectu
tuo. Factus est. n. dies festus ad habendā spirituale legi-
tiam, quā facit oratio, vnde & tali die multiplicari de-
bent præces. Secundo, corpus nostrū affligere, & hoc
ieiunādo. Ro. 12. Obsecro uos per misericordiā Dei,
ut exhibeatis mēbra uestra hostiam uiuentem Deo, san-
ctam laudando. psalm. 49. Sacrificium laudis hono-
rificat me: vnde in tali die cant^{us} multiplicatur. Ter-
tio, res tuas sacrificare, & hoc dando elemosynas.
Heb. 13. Beneficentiæ autem & communionis nolite
obliuisci: talibus. n. hostiis promeretur Deus, & hoc
in duplo magis quā in aliis diebus, quia tunc est cōmu-
nis lætitia. Neem. 8. Mittite partes his qui nō paraue-
runt sibi, quia sanctus dies Domini est. Secūdo in uer-
borū Dei studijs. sicut & Iudæi faciūt hodie, Act. 13. Vo-
ces Prophetarū quæ per oīe sabbathū legunt: vnde & Chri-
stiani, quorum iustitia debet esse perfectior, debent ta-
li die cōuenire ad prædicationes, & ad officiū Ecclesiæ.
Ioā. 8. Qui est ex Deo, uerba Dei audit. Itē, loqui utilia.
Apost. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore uestro nō p-
cedat, sed si quis bonus ad edificationē. ista. n. duo uti-
lia sunt aīe peccatoris, quia immutat cor eius in meli^{us},
Hiere. 23. Verba mea sūt quasi ignis ardēs dicit Dñs, &
quasi malleus cōterēs petrā. Contrariū autē accidit in
perfectis nō loquētibus utilia, uel audietibus. Apost. 1.
Cor. 15. Corūpūt bonos mores colloqa mala. Euigila-
Opusc. S. Tho. Aquin. H. re iusti.

te iusti, & nolite peccare & psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Eloquium enim & instruit ignorantes. psal. ibidē. Lucerna pedibus meis &c. et inflamat tepefcentem. psal. 104. Eloquiū Domini inflammauit eum. Tertio in diuinorū exercitijs: hoc autem perfectorum est. psal. 45. Vacate & videte, quoniā suavis est Dominus, & hoc propter quietem animæ: sicut enim corpus fatigatum quietem desiderat, ita & anima. Locūs autem animæ Deus est. psal. 30. Esto mihi in Deū protectorem, & in locum refugij. Heb. 4. Itaque relinquitur sabbathismus populo Dei &c. Sap. 8. Intrans in domum meam, quiescam cum illa. Sed antequam ad hanc quietem perueniat anima, oportet tres quietes præcedere. Prima, ab inquietudine peccati. Esa. 57. Cor autem impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Secūda, a passionibus carnis, quia caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autē aduersus carnem, ut dicitur. Gal. 5. Tertia, ab occupationibus mundi. Lucē 10. Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima, & tunc post hæc anima libere quiescit in Deo. Esa. 58. Si vocaueris sabbatum delicatum, tunc delectaberis super Dominō. Propterea sancti omnia dimiserunt, quia hæc est pretiosa margarita, quam qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vedit vniuersa quæ habet, & emit eam, ut dicitur Mat. 13. Hæc enim requies vita æterna, & delectatio eterna est. psal. 131. Hæc requies mea in sæculū sæculi, hic habito quoniam elegi eam, ad quam nos perducat &c.

De quarto præcepto legis.

Honora patrem tuum &c. Perfectio hominis consistit in dilectione Dei & proximi, & ad dilectionem Dei pertinent tria præcepta, quæ scripta fuerunt in prima tabula: ad dilectionem vero proximi septem, quæ sunt in secunda tabula. Sed sicut dicitur 1. Ioan. 3. Non debemus diligere verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Homo enim sic diligens debet duo facere, scilicet fugere malum, & facere bonum: unde quædā sunt in præceptis inducentia ad bonum, alia autem sunt prohibentia facere malum. Et sciendum, quod cauere a malo faciendo est in potentia nostra, sed facere cuiuslibet bonum non possumus, & ideo dicit beatus August. quod nos oēs debemus diligere, sed nō omnibus tenemur benefacere, sed inter omnes debemus benefacere coniunctis nobis: quia si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est 1. ad Tim. 5. Inter omnes autem propinquos sunt nobis propinquiore pater & mater, & ideo dicit Ambrosius. Primo debemus diligere Deum, secundo patrem & matrem: et hoc est quod dicit, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et huiusmodi rationem reddidit Philo. qui dicit, quod ex magno beneficio recepto ab eis non possumus eis respondere ex æquali: & ideo bene potest pater offensus expellere filium, sed non eouersus. Dant autem parentes filio tria. Primo stabilitimentum quo ad esse, Ecclesiast. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ nō obliuiscaris. Memēto quoniā nisi per illos natus non fuisses. Secundo nutrimentum, siue fulcimentum quo ad necessaria vitæ. Nudus enim intrat filius in hunc mundum, ut dicitur. Ioan. 1. Sed a parentibus sustentatur. Tertio documentum. Hebræor. 12. Patres quidem carnis nostræ

ereditores habuimus &c. Eccles. 7. Filij tibi sunt, erudi illos, & debent parentes dare duo documenta filijs, & cito, quia ut dicitur Prouerbior. 22. Adolefcens iusta viam suam, etiam cum tenuerit, non recedet ab ea. & Trenor. 3. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adulescentia sua, & sunt illa quæ docuit Thobias filium suum, Thobia. 4. scilicet timorem Domini, & abstinere ab omni peccato: & hoc est contra illos qui delectantur in malitijs filiorum, sed sicut dicitur. Sap. 4. Ex iniquis omnes filij qui nascuntur testes sunt nequitie aduersus parentes: unde Deus punit peccatum parentum in filio, ut dicitur. Exodi. 20. Igitur filij a parentibus habent esse, nutrimentum, & disciplinam: & quia esse habemus ab eis, debemus magis reuereri quam dominos, a quibus habemus res, præterquam Deum a quo habemus animam. Ecclesiast. 3. Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi domini seruiet his, qui se genuerunt, in opere, & sermone, & omni patientia. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut superueniat tibi benedictio a Deo. Et in hoc etiam honoras teipsum, quia sicut dicitur Ecclesiast. 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore. Item, quia dant nobis nutrimentum in pueritia, & nos debemus eis dare in senectute. Ecclesiast. 3. Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in tua virtute. Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem, & est maledictus a Deo qui exasperat matrem. Ad confusionem illorum qui contra faciunt ponit Cassiodorus in epistolis lib. 2. quæ ciconiæ cum parentes earum pennas senio cogente laxauerunt, nec ad proprios cibos idonei possunt inueniri, plumis suis genitorum membra fouentes escis corpora laxa reficiunt, & pia uicissitudine iuuenes reddunt, quod a parentibus paruuli susceperunt. Item tertio, qui docuerunt nos, debemus eis obedire. Colossen. 5. Filij obedite parentibus uestris, nisi scilicet in his quæ sunt contra Deum. Hieronymus ad Helionorum. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. Lucæ 14. Si quis non odit patrem suum, & matrem, non potest meus esse discipulus. Deus enim verior pater est. Deuteron. 32. Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te?

Honora patrem tuum &c. Inter omnia præcepta huic tantum adiungitur, ut sis longæuus super terram. Et ratio huius est, ne credatur non debere præmium honorantibus parentes, quia est naturale. Sed sciendum, quod honorantibus parentes, quinque desiderabilia promittuntur. Et primum est gratia in presenti, gloria in futuro, quæ maxime desiderantur. Ecclesiast. 3. Honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio a Deo &c. Contrarium debetur maledicentibus, & etiam in lege maledicuntur a Deo, ut dicitur Deuteronom. 27. & Lucæ 16. dicitur. Qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Sed vita naturalis quasi nihil est in comparatione ad vitam gratiæ. Si ergo non recognoscis beneficium vitæ naturalis quam habes a parentibus, indignus es vitæ gratiæ quæ maior est, & per consequens vitæ gloriæ, quæ maxima est. Secundum desiderabile est vita. Unde ut sis longæuus super terram dicitur Ecclesiast. 3. Qui ho-

norat patrem suum vita viuet longiore. Et nota quod vita longa est quando est plena, & quæ non mensuratur tempore, sed actione, secundum Philosophū. Tunc autem plena est vita, quando est virtuosa: et ideo virtuosus & sanctus diu uiuit, quāuis cito moriatur corporaliter, ideo dicitur Sap. 4. Consumatus in breui, expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius. Optime autem mercatur ille, qui tatum facit vna die, quantum alius in vno anno. Et nota quod aliquando accidit, quod longior vita causa est mortis corporalis & spiritalis, sicut accidit Iudæ. Præmium ergo est vita corporalis, sed contrarium, scilicet mortem acquirunt illi, qui iniuriant parentibus. Habemus. n. ab eis vitam, sicut milites a rege feudum: & ideo sicut dignum est quod illi amittat pro prodicione feudum, ita isti propter iniuriam illatam parentibus vitā. Prou. 30. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit patrem matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Per filios aquilæ intelliguntur reges & principes, per coruos officiales: & si aliquando non puniuntur corporaliter, mortem tamen spirituale effugere non possunt. Propterea pater nō debet potestatem multam dare filijs. Eccle. 33. Dum adhuc superes & aspiras, non immutet te omnis caritas. 6. ca. Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua, & ne dederis illis possessionem in vita tua, ne forte pæniteat te. Tertium est habere filios sibi gratos & acceptos. Naturaliter enim pater thesaurizat filijs, sed nō conuerso. Ecclesiast. 3. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filijs. Mar. 7. In qua mensura mēsi fueritis, remetietur vobis. Quartum est habere famam laudabilem. Eccle. 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & iterum. Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem. Quintum est habere diuitias. Eccle. 5. Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta. **H**onora patrem &c. Notandum quod non solum dicitur aliquis pater ratione carnalis generationis, sed quibusdā alijs rationibus aliqui dicuntur patres, & cuiuslibet eorum debetur aliqua reuerentia. Dicuntur enim patres Apostoli, & alij sancti per doctrinam & exemplum fidei. Aposto. 1. Corinth. 4. Nam si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Et ideo dicitur. Ecclesiast. 44. Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua, laudemus autem non ore, sed imitatione: et hoc fit si non inuenitur in nobis contrariū eius quod laudamus. Heb. 13. Memento præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitami hēdem. Dicuntur etiam prælati patres, & isti venerandi sunt, sunt enim Dei ministri. Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit, et ideo debemus eos honorare obediendo. Aposto. Heb. 33. Obedite præpositis uestris, & subiaccete eis, & decimas præbendo. Prouerb. 3. Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus. Itē, reges & principes. 4. Regum 5. Pater, & si rem grandē dixisset tibi propheta, certe facere debueras, qui dicuntur patres, quia debent intendere bonum populi. Et istos honoramus per subiectionem. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et hoc nō solum timore, sed amore: nec solum propter rationem, sed etiam propter conscientiam. Et ratio huius

est, quia secundum Apostolum ibidem omnis potestas a Deo est: & ideo reddendum est debitum, quia cui tributum, tributum &c. Prouerb. 24. Time Dominum, fili mi, & regem. Item, benefactores. Eccl. 4. Esto pupillis misericors ut pater. Est enim propriū patris Eccle. 29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: ingratis enim accidit illud. Sap. 15. Ingrati spes tamquam hybernalis glacies tabescet. Item, ætate Deuteron. 32. Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi, Leuiti. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Ecclesiast. 32. In medio magnatorum loqui non præsumas, & ubi sunt senes non multum loquaris. Ibidem. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Omnes igitur isti uenerandi sunt: quia omnes portant quodammodo similitudinem patris, qui in cælis est, & de istis dicitur. Qui uos spernit &c.

De quinto præcepto legis.

Non occides. In lege diuina per quam ordinatur ad dilectionem Dei & proximi, præcipitur nō solum facere bonum, sed etiam declinare a malo. Inter alia autem maius malum quod possit fieri proximo, est occidere eum, & hoc prohibetur cum dicitur, Non occides. Circa quod præceptum tripliciter est erratū. Quidam enim dixerunt, quod non licet occidere etiā bruta animalia. Sed hoc falsum est, quia non est peccatum uti illis, quæ sunt subdita hominis potestati. Est etiam naturalis ordo, quod plantæ sint in nutrimentum animalium, & quædam animalia in nutrimentum aliorum, & omnia in nutrimentum hominum. Genes 9. Quasi olera virentia tradidi uobis omnia. Philosophus etiam dicit in politica, quod uenatio est sicut iustum bellum. Apostolus 1. Corinthior. 10. Omne quod in macello uenit, manducate &c. ergo non occides homines. Quidam dixerunt hic prohibitum esse homicidium hominis omnino: unde homicidas dicunt esse iudices sæculares, qui condemnant secundum leges aliquos, contra quos dicit Augustinus, quod Deus per hoc præceptum non abstulit sibi potestatem occidendi. Unde Deuteron. 32. Ego occidam, & uiuere faciam. Est ergo licitum illis, qui mandato Dei occidunt, quia tunc Deus facit. Omnis enim lex mandatum Dei est. Prouerbiorum. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus Romanorum 13. Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est. Moyſi quoque dicitur. Exod. 22. Maleficos non patieris uiuere. Id enim quod licitum est Deo, licitum est & ministris eius per mandatū ipsius. Constat autem quod Deus non peccat, cum sit actor legum, infligendo mortem propter peccatum. Roma. 6. Stipendia peccati mors, ergo nec minister eius. Est ergo sensus, Non occides propria autoritate. Alij uero dixerunt, quod per hoc quod dicitur, non occides, prohibetur, nō occidere alium: unde dicebant quod licitum erat occidere seipsum. Sic enim inuenitur de Samsone Iudicum. 16. & de Catone, & de quibusdam uirginibus quæ se in flammis iniecerunt, sicut recitat Augu. in. 1. de ciuit. Dei Sed ad hoc respondet Augu. ibidem dicens. Qui se occidit, hominem utique occidit. si ergo hominem non licet occidere, nisi autoritate Dei: Opuſc. S. Tho. Aquin. H 2 ergo

ergo nec seipsum nisi vel auctoritate Dei, vel instinctu Spiritus sancti, sicut dicitur de Samone. ergo non occides. Sciendum est etiam, quod hominem occidere contingit multipliciter. Primo manu, Esa. 1. Manus vestra sanguine plenae sunt: quod quidem est non solum contra charitatem qua praecipitur, ut diligas proximum sicut teipsum, 1. Ioan. 3. Omnis homicidia non habet vitam aeternam in se manentem: verum etiam contra naturam, quia ut dicitur Eccles. 1. 3. Omne animal diligit sibi simile. Unde Exod. 21. Qui percussit hominem volens occidere, morte moriatur. Et hic quidem crudelior est lupo, de quo dicitur in quarto animalium, quod si lupo detur caro lupi non comedit. Item, ore, & hoc fit dando consilium alicui contra aliquem proponendo, accusando, & detrahendo. psal. 56. Filij hominum dentes eorum armae & sagittae, & lingua eorum gladius acutus. Tertio, adiutorio. Prouerb. 1. Filij mihi, ne ambules cum eis: pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem, Item, consensu. Rom. 1. digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Consentis autem quodammodo, quando potes impedire. Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & iterum si vires suppetunt, sed dimittis negligentia, vel avaritia. Amb. Pace fame morientem: si non pueris, occidisti. Et sciendum, quod aliqui occidunt solum corpus, de quo dictum est. Alij animam auferendo vitam gratiae, trahendo scilicet ad peccatum mortale. Ioan. 8. Ille homicida erat ab initio, inquam scilicet traxit ad peccatum. Alii autem vtrumque, & hoc dupliciter. Primo in destructione praegnantium. Occidunt enim pueri in corpore & in anima: secundo interficiendo seipsum.

Non occides &c. Christus dat in Euangelio Mat. 5. quandam doctrinam quae est, quod iustitia nostra debet esse maior iustitia legis: unde docet perfectius seruari mandata legis a christianis, quam Iudaei seruauerunt: & ratio huius est, quia maiori labore acquiritur maior merces. 2. Corin. 9. Qui parce seminat, parce & metet. In lege enim promittebantur temporalia & terrena. Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terrae comedetis: sed in lege nostra promittuntur caelestia & aeterna. ergo iustitia quae est obseruantia mandatorum, debet abundare, cum maior expectetur merces. Inter alia autem praecipua facit mentionem de isto dicens. Mat. 5. Audistis, quod dictum est antiquis, Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, id est, poena quam lex adiudicauit, Exod. 21. vbi dicitur. Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auellens eum ut moriatur. Debet autem qui libet quinquem modis ab ira cauere. Primo, ne cito prouocetur. Iacob. 1. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram &c. Et ratio huius est, quia ira peccatum est, & punitur a Deo. Sed numquid omnis ira est contraria virtuti? Circa hoc duplex est opinio. Stoici enim dixerunt, quod nulla passio cadit in sapientem, immo volebant quod vera virtus esset in quiete mentis. Peripatetici autem dixerunt, quod ira cadit in sapientem, sed moderata, & est opinio verior. Et patet primo auctoritate, quia in Euangelio inuenimus istas passiones Christo attributas, in quo fuit fontalis plenitudo sapientiae. Secundo patet ratione: nam si omnes passiones virtuti contrariarentur, essent aliqua potentia animae, quae essent frustra, immo quae essent homini in nocentia, quia non haberent aliquos actus conuenientes: et sic irascibilis & concupiscibilis frustra datae essent homini. Et ideo dicendum est, quod aliquando ira est vis, aliquando non, accipitur enim ira tripliciter. Primo, prout est in solo iudicio rationis absque commotione animi, & ista non dicitur proprie ira, sed iudicium. Sic enim Dominus puniens malos, iratus dicitur. Mich. 7. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. Secundo accipitur prout est passio, & ista est in appetitu sensitivo, & est duplex, quae aliquando ordinatur ratione, & continetur sub terminis rationis, quando scilicet quis irascitur quando debet, & quantum debet, & pro quo debet, & humiliter. Et tunc est actus virtutis, & dicitur ira per zelum. Unde Philo. dicit, quod mansuetudo non est nullo modo irascibilis. Ista ergo ira non est peccatum. Est & tertia ira, quae refugit iudicium rationis, & ista semper est peccatum, sed aliquando veniale, aliquando est mortale, & hoc distinguitur ex eo quod ad iram incitat, quod aliquando est veniale, aliquando est mortale. Mortale duplex, vel ex genere, vel ex circumstantiis. Homicidium autem videtur esse actus peccati mortalis ex suo genere, quia dicitur ordinatur contra praecipuum diuinum: & ideo consensus in homicidium est peccatum mortale ex genere, quia si actus est mortalis, & consensus in actum erit mortalis. Aliquando autem peccatum mortale est ex genere, sed tamen motus non est peccatum mortale, quia est sine consensu: sicut si ascendit motus concupiscentiae ad fornicandum, & non consentitur, non est peccatum mortale, similiter ira. Est enim motus ad iniuriam illatam vindicandam: haec enim est propria ira. Si ergo iste motus est taliter in passione, ita quod ratio ducatur, tunc est peccatum mortale. Si autem usque ad consensum non peruertitur ratio, tunc est peccatum veniale. Si autem motus non sit ex genere peccati mortale, tunc & si consensus adhibeatur, non est peccatum mortale. Quod ergo dicit, Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, intelligendum est de motu tendente in nocentiam, qui motus est peccatum mortale, ita quod sit ibi consensus. Eccl. vlt. Cuncta quae fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato siue bonum, siue malum. Secunda ratio, quare debemus non prouocari cito ad iram est, quia omnis homo diligit libertatem, & odit seruitutem. Non est autem iracundus Dominus super seipsum. Prouerb. 27. Impetum cocitanti spiritus ferre quis poterit? Ibidem. Graue saxum, & onerosa arena, sed ira stulti utroque grauior. Secundo cauere debet ne diu in ira permaneat. psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Ephes. 4. Sol non occidat super iracundiam vestram. Et rationem huius assignat in Euangelio Dominus. Mat. 5. Esto contentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Tertio, cauere debet ne ira procedat. Primo in corde, quod fit quando peruenit ad odium. Est enim differentia inter iram & odium, quia ira subita est, odium vero diuturnum. Et ideo est mortale peccatum, primae Ioannis tertio. Qui odit fratrem suum, homicida est: et ratio huius est, quia & se interficit spoliando se charitate, & alium. Augustinus in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & iram faciat de festuca, & animam faciat homicidam. Prouerb.

Proterb. 15. Vir iracundus prouocat rixas. Gene. 49. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Quarto, cauere debet ne procedat in verbo. Prouerb. 12. Fatuus statim indicat iram suam: & potest indicare duobus modis, iniuriando scilicet, & superbe loquendo. Quantum ad primum dicit Dominus Mat. 5. Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennae ignis. Quantum ad secundum dicitur ibidem. Qui autem dixerit, Racha, reus erit concilio. Prouerb. 15. Responso mollis frangit iram, sermo durus suscitatur furorem. Quinto, cauere debet ne procedat in opere. In omni enim opere nostro duo debemus obseruare, scilicet facere iustitiam, & misericordiam, & ira vtrumque impedit. Ira enim virtuti iustitiam Dei non operatur, ut dicitur Iacob. 1. Quamuis enim velis, tamen non potest. Unde Philosophus quidam dixit cuidam qui eum offenderat. Punire te, nisi essem iratus. Prouerb. 27. Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor. Gene. 49. In furore suo occiderunt virum: & propter hoc Christus non solum docuit nos cauere ab homicidio, sed ab ira. Bonus enim medicus non tantum tollit malum quod apparet, sed etiam radicem remouet infirmitatis, ne scilicet recidiat. Et ideo vult nos abstinere a principijs peccatorum, & ita ab ira, quae est principium homicidij.

De sexto praecipio legis.

Non mœchaberis &c. Post prohibitionem homicidij prohibetur adulterium, et congrue, quia vir & vxor sunt quasi vnum corpus. Erunt, inquit Dominus. Gene. 2. duo in carne vna. Et ideo post iniuriam quae infertur personae, nulla maior est quam illa quae infertur coniunctae: prohibetur autem adulterium vxori & viro. Sed prius dicendum est de vxoris adulterio, quia maius peccatum videtur committere. Committit autem tria peccata grauiora vxori mœchando, quae in sinuantur Eccles. 23. Mulier omnis relinquens virum suum primo in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virum suum dereliquit, tertio adulterio fornicata est &c. Primo ergo peccat per incredulitatem, quia legi incredibilis fit. Dominus enim prohibuit adulterium. Item, facit contra Dei ordinationem, Mat. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Item, contra Ecclesiae statuta, vel sacramentum. Fit enim matrimonium in facie Ecclesiae, & ideo adducitur Deus quasi in testem & fidei iuramentum de seruanda fide. Malac. 2. Dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuae, quam tu despexisti. ergo peccatur contra legem, contra statutum, & contra sacramentum Dei. Secundo, peccat per prodicionem, quia dereliquit virum. Apo. 1. Corinth. 7. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: ideo etiam nec castitatem seruare potest si ne consensu viri: et ideo si mœchatur, prodicionem committit dum seipsam alteri tradit, sicut seruus dans se alteri domino. Prouerb. 2. Reliquit ducem pubertatis suae, & pacti Dei sui oblita est. Tertio, per furti commissionem, quia ex alieno viro constituit sibi filios, & hoc maximum furtum est, quia totam haereditatem dat alienis filijs. Et nota, quod ista debet studere, quod filij intrarent religionem, vel aliquid aliud facerent, ita quod in bonis viri non succederent. Est ergo mulier mœchans, factilega, proditrix, furatrix. Viri vero peccant non minus quam vxores, licet sibi quandoque blandiatur, quod

A patet ex tribus. Primo, ex aequalitate quam habet. Nam vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, ut dicitur. 1. Cor. 7. Et ideo neuter potest aliquid facere sine alterius consensu quantum ad matrimonium. Et ad hoc significandum Deus non de pede, vel capite, sed de costa mulierem formauit. Et ideo matrimonium nunquam statum perfectum habuit, nisi in lege Christi: quia Iudaeus vnus plures habebat vxores, sed vxor non plures viros, et ideo non erat aequalitas. Secundo, ex viri fortitudine, quia propria passio mulierum est concupiscentia. 1. Pet. 3. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vaiculo muliebri impartientes honorem. Et ideo si petis ab vxore quod tu non vis res seruare, frangis fidem. Tertio, ex eius auctoritate, quia vir est caput mulieris: unde mulieres non debent loqui in Ecclesia, sed domi viros interrogare, ut dicitur 1. Cor. 14. Est ergo vir doctor mulieris, et ideo Deus praecipuum dedit viro. Magis autem peccat sacerdos quam laicus, & episcopus quam sacerdos, si non seruant quae debent, quia docere alios ad ipsos pertinet. A simili, si vir mœchatur, frangit fidem non seruando ea quae debet. Sed tamen vxores attendat ad id quod Christus dicit Mat. 23. Omnia quaecumque dixerit vobis, seruate & facite, secundum opera vero eorum nolite facere.

Non mœchaberis. Sicut dictum est, Deus tam viris quam mulieribus prohibuit adulterium. Sed sciendum, quod licet aliqui credant adulterium esse peccatum, tamen non credunt simplicem fornicationem esse peccatum mortale, contra quos Apost. Hæb. 13. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. 1. Cor. 6. Nolite errare, neque fornicari, neque adulteri, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt: a regno autem Dei non excluditur aliquis nisi per peccatum mortale. ergo est peccatum mortale. Sed forte dices. Non est ratio quare sit peccatum mortale, cum non detur corpus vxoris, sicut in adulterio. Dico quod si non detur corpus vxoris, datur tamen corpus Christi, quod sibi datum fuit & consecratum in baptismo. Si ergo nullus debet facere iniuriam vxori, multo magis nec Christo. 1. Cor. 6. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Est ergo hæreticus dicere fornicationem simplicem non esse peccatum mortale. Et ideo sciendum, quod in isto praecipio, Non mœchaberis, prohibetur non solum adulterium, sed omnis carnalis corruptio, praeter eam quae est matrimonij. Vltimum autem sciendum, quod alij dicunt commissionem viri & vxoris non esse sine peccato, quod est hæreticum. Apost. Heb. 13. Sit honorabile concubium in omnibus, & torus immaculatus. Talis autem coniunctio aliquando non solum sine peccato est, sed etiam est ad meritum vitae aeternae habentibus charitatem: aliquando est cum peccato veniali, aliquando cum mortali. Quando enim est cum intentione procreandae prolis, tunc est opus virtutis: quando autem cum intentione reddendi debitum, tunc est etiam opus iustitiae. Quando autem est causa exercendae libidinis, tunc est cum veniali, quando non excedit limites matrimonij. Quando autem excedit, ut scilicet si possit, extenderet se ad aliam, tunc est mortale. Sciendum autem quod adulterium & fornicatio prohibentur propter multa. Primo enim perimit animam. Prouerbior. 6. Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Et dicit, propter cordis inopiam, quod est quando caro dominatur

spiritui. Secundo, priuat vita: talis enim secundum legem debet mori, vt dicitur Leui. 20. & Deuteron. 22. Et quòd aliquando non puniatur corporaliter, est in malum suum, quia pœna corporalis, quæ cū patientia toleratur, est in remissionē peccatorum, punietur tamen postea in vita futura. Tertio, consumit substantiā suam. unde Lucæ 15. de filio prodigo dicitur, quod dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Ecclesiast. 9. Ne des fornicarijs animam tuam in vlllo, ne perdas te & hæreditatem tuam. Quarto, vilificat prolem. Sapien. 3. Filij adulterorum in consumatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur: te siquidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore. 1. Corinth. 7. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Numquàm etiā habent honorē in Ecclesia, si clerici sine dedecore haberi possunt. Quinto, priuat honore, & specialiter mulieres. Ecclesiast. 9. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. Et de viro dicitur. Prouerbior. 6. Turpitudinem & ignominiam congreget sibi, & opprobriū illius non delebitur. Gregorius etiā dicit, quòd peccata carnalia sunt maioris infamiæ, & minoris culpæ quàm spiritualia. Et ratio huius est, quia est commune cum bestijs. psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

De septimo præcepto legis.

Non futurum facies. Dominus prohibuit principalem in lege sua iniuriam proximi, & primo iniuriam in propriam personam, ibi Nō occides: secūdo, in persona coniuncta, ibi. Non mœchaberis: tertio, in rebus, hic. Non furtum facies. Et sciendum, quòd in hoc præcepto prohibetur omne male ablatum. Committitur enim furtum multis modis. Primo occulte accipiendo, Matth. 24. Si sciret pater familias quæ hora fur venturus esset: et hoc vituperabile est, quia est proditio quædam. Ecclesiast. 5. Super furem enim est confusio. Secundo, violenter auferendo: et hæc est maior iniuria. Iob. 24. Vim fecerunt deprædantes pupillos. Inter istos sunt mali princeps & reges. Soph. 3. Principes eius in medio eius quasi leones rugientes &c. Isti enim faciunt contra intentionem Domini volentis iustum regnum, & dicentis. Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et aliquando talia faciūt per modum furti. Aliquando per violentiam Esa. 1. Principes tui infideles & cetera quæ sequūtur. Aliquando cōdēdo leges, & statuendo ad lucrandum tantum. Esa. 10. Væ qui condūt leges iniquas. Et August. dicit, quòd omnis mala donatio furtum est. unde dicit. Quid regna nisi latrocinia? Tertio, mercedem non soluendo. Leuiti. 19. Non morabitur opus mercennarij apud te vsque mane: et hoc intelligit, quòd homo cuiuslibet dare debet quod suum est, siue principi, siue prælato, siue clerico &c. Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Tenemur enim regibus custodiendibus pacem nostrā dare mercedem. Quarto, fraudem in mercationibus committendo, vnde dicitur. Deutero. 22. Non habebis in sacculo diuersa pōdera, & ex Leuiti. 19. Nolite facere iuicium aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mēsurā. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modus, æquisque se-

xtarius. Prouerb. 20. Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa non est bona. Hoc est etiam contra caupones, qui miscent aquam vino. In hoc etiam prohibetur vsura. psal. 14. Quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Et post. Qui pecuniam suam non dedit ad vsurā &c. Hoc est etiam contra campores, qui multas falsitates committunt, & contra veditores pannorum, & aliarum rerum. Sed dices forsitan, Quare non possum dare pecuniam sicut equum, vel domum? Dicendum, quòd in illis est peccatum, quibus venduntur: in domo autem sunt duo, scilicet substantia, & vsus. Aliud autem est habere domum, & aliud vti domo: vnde separatim possum vsum vendere sine domus venditione, & ita in omnibus huiusmodi. vnde si aliqua sunt quæ consistant in ipso vsu, & vsus eorū est distractio, nō potest fieri id quod de domo. Denarijs enim vtimur distrahēdo, & frumito consumendo, et ideo si vsum vendis, bis vendis. Quinto dignitates emēdo siue tēporales, siue spūales. De primo, Iob 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Omnes enim tyranni qui vi tenent regna, vel prouincias, vel feudū, fures sunt, & omnes tenentur ad restitutionem. De secundo, Ioan. 10. Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro: et ideo simoniaci fures sunt.

Non furtum facies &c. Hoc præceptum, sicut dictum est, prohibet omne male ablatum: & debet nos inducere multæ rationes ad hoc cauendum. Prima, sumitur ex grauitate: assimilatur enim hoc peccatum homicidio, Ecclesiasti. 34. Panis egentium vita pauperis est, qui defraudat illum, vir sanguinis est. Et iterum ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Secunda, ex periculi qualitate: nullum enim peccatum est ita periculosum, nullum enim peccatum remittitur sine satisfactione & pœnitentia. De omnibus cito pœnitent quis, sicut patet de homicidio cessante ira, ita & de fornicatione cessante passione concupiscentiæ, & sic de alijs. De hoc autem peccato licet aliquando pœnitent quis, non tamen de facili satisfact, & maxime cum non solum teneatur id quod accepit, sed etiam de damno quod fecit patrono ex hoc, & cum hoc etiam tenetur facere pœnitentiam de peccato. Ideo dicitur Abac. 2. Væ ei qui multiplicat non sua. Viquequo & aggrauat contra se densum lutum? Den sum lutum dicit, quod non de facili homo egreditur. Tertio, ex talium inutilitate: non enim sunt vtilia, neque spiritualiter. Prouerbior. 10. Nil proderunt thesauri impietatis. Diuitiæ enim spiritualiter profunt ad eleemosynas & sacrificia. Prouerbior. 13. Redemptio animæ viri diuitiæ suæ, sed de non proprijs dicitur. Esa. 61. Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Ecclesiast. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Nec temporaliter, quia parum durat. Abac. 2. Væ qui congregat auaritiam in malum domui suæ, & liberari se putat de manu mali &c. Prouerb. 28. Qui coaceruat diuitias vsuris, & fenore liberali in pauperes congregat eas. Prouerb. 13. Custoditur iusto substantia peccatoris. Quarto, ex nocumēti singularitate: faciunt enim perdere alia. Sunt enim sicut ignis parulis alijs committus. Iob 15. Ignis deuorauit tabernacula eorum

la eorum qui munera libenter accipiunt. Scias insuper, quòd talis non solum suam amittit animam, sed etiam filiorum, quia illi tenentur reddere.

De octauo præcepto legis.

Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium. Prohibuit iam Dominus, quod nullus iniurietur proximo suo opere: nunc autem præcipit quod non iniurietur verbo, et hoc est, Non loquaris &c. Hoc autem potest esse dupliciter, vel in iudicio, vel in communi locutione. In iudicio autem tribus modis, secundum quod tres personæ possunt facere contra hoc præceptum. Prima persona, scilicet accusantis falso. Leui. 19. Nō eris criminator, nec surfurro in populis. Et nota quòd sicut non debes dicere falsum, ita non debes tacere verum. Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum. Item, personæ testificantis mentiendū. Prouerb. 19. Testis falsus nō erit impunitus: hoc enim præceptum includit omnia præcedentia, quia aliquando talis est homicida, aliquando fur &c. Debent autem isti puniri pœna, de qua dicitur. Deut. 19. Cum diligentissime perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit. Nō misereberis eius, sed animam, id est, vitam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, pedē pro pede exiges. Et Prouerb. 25. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta homo qui loquitur cōtra proximum suum falsum testimonium. Item, persona iudicis male sententiando. Leui. 19. Nō iniuste iudicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuste iudica proximo tuo. In cōmuni locutione peccant aliquando contra hoc præceptum quinque genera hominum, scilicet detractores. Rom. 1. Detractores Deo odibiles. Dicit enim Deo odibiles, quia nihil est ita charū homini sicut fama. Ecclesiast. 7. Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa. Prouerb. 22. Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Detractores autem auferunt hoc. Ecclesiast. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: vnde si famam nō restituat, saluari non possunt. Item, qui detractores libenter audit. Eccl. 28. Septi aures tuas spinis, & linguam nequā noli audire, & ori tuo facito ostia, & feras auribus tuis. Non debet autem homo tales libenter audire, quinimo debet detrahenti ostendere vultum tristem & toruum. Prouerb. 25. Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. Item, susurratores, qui scilicet recitant quicquid audiunt. Prouerb. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. Ecclesiast. 28. Susurro, & bilinguis maledictus. Multos enim turbauit pacem habentes, & multa quæ sequuntur. Item, bladiatores, id est, adulatores psal. 10. Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. Esa. 3. Popule meus qui beatus te dicit, ipse te decipiūt. psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autē peccatoris non impinguet caput meum. Itē, murmuratores: & hoc maxime abundat in subditis. 1. Corinth. 10. Neque murmuraueritis &c. Sap. 1. Custodite uos a murmuratione, quæ nihil prodest. Prou. 25. Patientia leuius piteps, & lingua mollis constringet duritiem.

Non loquaris &c. In hac prohibitione prohibetur omne mendacium. Ecclesiast. 7. Noli velle mē-

tiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona, & hoc propter quatuor. Primo, propter diaboli assimulationem. Talis enim efficitur diaboli filius. Nā homo ex verbis suis cognoscit de qua regione & patria sit. Nam & loquela tua manifestum te facit, vt dicitur Mas. 26. Item, homines quidam sunt de genere diaboli, & dicuntur diaboli filij, qui scilicet loquuntur mendacium: quia diabolus mendax est, & pater eius, vt dicitur Ioan. 8. Ipse enim mentitus est. 1. Gen. 3. Nequaquam moriemini &c. Quidam vero filij Dei, quia scilicet veritatem loquuntur, quia Deus veritas est. Secundo, propter societatis dissolutionem. Homines. n. simul viuunt, quod esse non possent, si simul verum nō dicerent. Apost. Ephes. 4. Deponentes mendacium loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Tertio, propter famæ amissionem: qui enim assuescit mendacijs, non creditur sibi, etiam si verum dicat. Ecclesiast. 34. Ab immundo quid mundabitur, & a mendace quid verū dicitur. Quarto, propter animæ perditionem: occidit enim homo mendax animam suam Sapiē. 1. Os quod mentitur, occidit animam. psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, vnde patet quòd est peccatū mortale: vnde aduertat, quia ipsorum mendaciorum quoddam est mortale, quoddam veniale. Mortale autem est mentiri in his quæ sunt fidei, quod pertinet ad prælatos, magistros, & prædicatores. Et hoc est grauius omnibus alijs speciebus mendacij. 2. Pet. 2. In vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis. Et aliqui aliquando talia dicunt, vt videatur scire. Esa. 57. Super quem luxistis, super quem dilatastis os, & eiecistis linguam. Numquid nō vos filij scelesti, semen mendax? Item, aliquando mentiuntur aliqui in damnum proximi. Colo. 3. Nolite mentiri: & hæc duo mendacia mortalia sunt. Aliqui autem mentiuntur pro seipsis, & hoc multipliciter. Aliquando ex humilitate, & hoc in confessione quandoque, de quo ait August. Sicut cauendum est ne homo taceat quod fecit, ita ne dicat quod non fecit. Iob. 13. Numquid Deus indiget vestro mendacio? Ecclesiast. 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo: & est iustus qui se nimium submittit a multa humilitate. Aliqui ex verecundiæ leuitate, cum scilicet quis credit verum dicere, & dicit falsum, & hoc aduertens verecundatur retractare. Eccles. 4. Non contradicas verbo veritatis vlllo modo, & de mendacio ineruditionis confundere. Aliqui ex vtilitate, quā do volunt aliquid adipisci, vel ab aliquo euadere. Esa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Prouerb. 10. Qui nititur mendacijs, hic pascit ventos: aliqui propter alterius commodum, quando scilicet volunt aliquē a morte, vel periculo, vel damno aliquo liberare. Et hoc cauendum est, sicut dicit August. Eccles. 5. Nō accipies faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Aliqui propter ludum, et hoc cauendum ne propter consuetudinem ducat ad mortale. Sap. 4. Fascinatio nugacitatis obscurat bona.

De decimo præcepto legis.

Non concupisces rem proximi tui. Hæc est differentia inter legem diuinam & mūdā, quia lex mūdā iudicat facta & dicta, diuina autem non hæc tantum, sed etiam cogitata. Et ratio huius est, quia illa est

Opuſc. S. Tho. Aquin. H 4 per

per homines, qui iudicant ea quæ apparent exterius, sed diuina est a Deo, qui exterius interiusque conspiciunt. psal. 72. Deus cordis mei 1. Reg. 16. Homo videt quæ foris sunt, Deus autem intuetur cor. Dicitur enim autem de præceptis quæ pertinent ad dicta & facta, nunc ergo dicendum est de cogitatis. Nam apud Deum voluntas pro facto reputatur, vnde, Non concupisces, id est, non solum non auferas facto, sed nec etiam rem proximi tui concupisces, & hoc propter multa. Primo propter concupiscentiæ infinitatem: concupiscentia enim quid infinitum est. Quilibet autem sapiens debet intendere finem aliquem, immo nullus debet ire per viam infinitam. Eccles. 5. Auarus non implebitur pecunia. Esa. 5. Vt qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis. Et quod concupiscentia nunquam satietur ratio est, quia cor hominis factum est ad recipiendum Deum. Vnde Aug. in 1. Confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Id ergo quod minus Deo est, ipsum implere non potest. psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Secundo, quia auferit quietem, quæ multum est delectabilis. Semper enim cupidi solliciti sunt acquirere non habita, & habita custodire. Eccles. 5. Saturitas diuitis non finit eum dormire. Mat. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. & ideo Christus Luca 8. Diuitias spinis assimilauit, vt dicit Greg. Tertio, quia causat in diuitijs inutilitatem: facit enim diuitias esse non vtilis nec sibi, nec alijs, non enim vtuntur eis nisi conseruando. Ecclesiast. 14. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. Quarto, quia tollit iustitiæ æquitatem. Exod. 23. Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. Ecclesiast. 31. Qui aurum diligit, non iustificabitur. Quinto, quia necat charitatem Dei & proximi, quia secundum Augustinum quanto magis habet quis de charitate, tanto minus de cupiditate, & e contrario. Ecclesiast. 7. Neque fratrem charissimum auro spreueris, & charitatem Dei, quia sicut nemo potest duobus Dominis seruire, ita neque Deo & mammonæ, vt dicitur Matth. 6. Sexto, quia producit omnem iniquitatem: est enim radix omnium malorum, secundum Apostolum, vt dicitur 1. Tim. 6. Et ideo si in corde radicata est, & homicidium, & furtum, & omnia mala operatur: & ideo dicit Apost. 1. Tim. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tætionem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Et nota, quod cupiditas tunc est peccatum mortale, quando sine ratione concupiscitur res proximi, sed quando rationabiliter, veniale.

De decimo præcepto legis.

Non desiderabis vxorem proximi tui. Beatus Ioannes in prima Canonica sua secundo capite dicit, quod omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: unde omne desiderabile in his tribus consistit, sed duo ex istis intelliguntur prohibita per hoc præceptum. Non concupisces domum proximi tui. In domo enim intelligitur & altitudo per quam avaritia designatur. psal. 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. Qui ergo desiderat domum, desiderat dignitates & diuitias: & ideo post hoc præceptum, Non concupisces &c. ponitur aliud, per quod prohibetur carnis concupiscentia. Non

inquit desiderabis vxorem &c. Et est sciendum, quod post peccatum propter corruptionem nullus euadit concupiscentiam præter Christum, & Virginem gloriosam. Et quodcumque concupiscentia adest, adest vel cum veniali, vel cum mortali, quando scilicet dominatur. Apost. Romanor. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, & non dixit, Non sit, quia sicut ipse dicit, Scio quod non habitat in me, id est, in carne mea bonum. Regnat autem peccatum in carne, quando primo in corde regnat concupiscentia consentiendo: & ideo subdit Apost. vt scilicet obediat concupiscentijs carnis. Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Voluntas enim apud Deum pro facto reputatur. Secundo, quando dominatur in ore conceptum exprimens. Matth. 13. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ephes. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: & ideo non est sine peccato componere cantiones vanas, etiam secundum philosophos, quia & poetæ fingentes carmina amatoria debebant expelli ex ciuitatibus. Tertio, quando egreditur in opere mēbris concupiscentiæ seruiendo. Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati &c. Isti ergo sunt gradus concupiscentiæ. Et sciendum, quod in fugiendo istud peccatum oportet multum laborare, cum sit intrinsecum: difficilius enim vincitur inimicus familiaris. Vincitur autem quatuor modis. Primo occasiones exteriores fugiendo, vt puta, malam societatem & omnia inducentia occasionaliter ad hoc peccatum. Eccles. 9. Virginem ne concupiscas, ne forte scādeleris in decore illius. Noli circūspicere in vicis ciuitatis, ne oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circūspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Proverb. 6. Nūquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? Et ideo præceptum fuit Loth vt fugeret ab omni circa regione. Gene. 19. Secundo, cogitationibus aditum non præbendo, quia occasio sunt excitandæ concupiscentiæ, & faciendū est per carnis afflictionem 1. Cor. 9. Castigo corpus meum &c. Tertio, orationibus insistendo, quia nisi Dominus custodierit ciuitatem &c. Sapient. 8. Sciu quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Matth. 17. Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Si enim duo pugnant, & velle vnum iuuare, alterum vero non, oportet primo auxiliū dare, secundo vero subtrahere: inter spiritum autem & carnem est prælium continuum. Vnde oportet, quod si vis quod spiritus vincat, quod deus auxiliū, & hoc fit per orationem, carni vero subtrahas, & hoc fit per ieiunium: nam caro per ieiunium debilitatur. Quarto, licitis occupationibus insistendo. Ecclesiast. 33. Multa malitia docuit concupiscentia. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, sauritas panis, & abundantia, & otium. Hiero. Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum: inter omnes autem occupationes melior est studij scripturarum. Hiero. ad Paulinum. Ama studia scripturarum, & carnis vitia non amabis.

Hæc ergo sunt super decem verba de quibus dicit Dominus Matth. 21. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dux enim sunt radices principales omnium mandatorum, scilicet dilectio Dei & proximi. Diligenti autem Deum tria necessessest facere, scilicet quod non habeat alium Deum, quantum ad hoc dicit.

cit. Non coles Deos alienos. Secundo, quod honoret eum, & quantum ad hoc dicit. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tertio, quod libenter quiescat in eo, & quantum ad hoc dicit. Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Diligentem autem proximum oportet, quod primo faciat ei honorem debitum, vnde dicit. Honora patrem tuum. Secundo, quod abstineat a faciendo ei malum, & hoc vel facto. Vnde dicit. Non occides, quod est in persona propria. Non adulterabis quod est in persona coniuncta. Non furtum facies, quod est in rebus exterioribus. Item, dicto ibi. Non falsum testimonium dices, vel corde, & quantum ad hoc dicit. Non concupisces rem proximi tui, & Non desiderabis vxorem proximi tui.

Explicit opusculum septimum Sancti Thomæ de Aquino ordinis prædicatorum de lege charitatis, & decem præceptis.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS DE ARTICV- LIS FIDEI, ET SACRAMEN- TIS ECCLESIAE.

Opusculum Quintum.

ROSTRATA me vestra dilectio, vt de articulis fidei, & Ecclesie sacramentis aliqua vobis compendiose pro memoriali transcriberem, cum dubitationibus quæ circa hæc moueri possent. Verum cum omne theologorum studium versetur circa dubietates contingentes articulos fidei & Ecclesie sacramenta, si ad plenum vestra petitioni satisfacere velle, oporteret totius theologiae comprehendere summam difficultates: quod quantum sit operosum, aduertit vestra prudentia. Vnde ad præsens vobis sufficiat si articulos fidei, & Ecclesie sacramenta breuiter vobis distinguam, & qui errores sunt circa quemlibet eorum vitandi. In primis igitur vos scire oportet, quod tota fides Christiana circa diuinitatem & humanitatem Christi versatur. Vnde Christus voce Ioannis loquens ait. Io. 14. Creditis in Deum, & in me credite. Circa vtrumque autem horum a quibusdam sex, a quibusdam septem articuli distinguuntur, & sic omnes articuli secundum quosdam 21. secundum quosdam 14. esse dicuntur. Primo igitur sex articulos sic distinguunt circa fidem diuinitatis. Sunt enim circa diuinitatem tria consideranda. scilicet diuina essentia, trinitas personarum, & effectus diuinae virtutis. Primus igitur articulus est, vt credamus essentia diuinae unitatē, secundum illud Deuter. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Contra hunc autem articulum plures errores vitandi occurrunt. Primo quidem quorundam Gentilium, siue Paganorum ponentium plures Deos, contra quos dicitur Exod. 20. Non habebis Deos alienos coram me. Secundus est error Manichæorum, qui ponunt duo principia esse, vnum a quo sunt omnia bona, aliud a quo sunt omnia mala, contra quos dicitur Esa. 25. Ego Dominus, non est alter formans lucem, & creas tenebras, faciens pacem, & creans malum: quia ipse secundum suam iustitiam infligit malum poenæ, cum esse conspiciat in sua creatura malum culpæ. Tertius est error Atropomonitarum ponentium vnum Deum, sed di-

centium eum corporeum, & ad modum humani corporis formatum, contra quos dicitur Ioan. 4. Spiritus est Deus. & Esa. 40. Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Quartus est error Epicureorum ponentium quod Deus non habet prouidentiam & scientiam de rebus humanis, contra quos dicitur 1. Pet. vlti. Omnem sollicitudinem proiecientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Quintus error est quorundam Gentilium Philosophorum dicitur Deum non esse omnipotentem, sed quod solum potest ea quæ naturaliter fiunt, contra quos dicitur in psal. 113. Omnia quæcūq; voluit Dominus fecit. Omnes igitur hi derogant unitati diuinae essentia, vel perfectioni: vnde contra omnes ponitur in Symbolo. Credo in vnum Deum patrem omnipotentem.

Secundus articulus est, quod sunt tres personæ diuinae in vna essentia, secundum illud 1. Ioan. vlt. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Contra hunc autem articulum sunt plures errores. Primus fuit Sabellij, qui posuit vnā essentiam, sed Trinitatem personarum negauit, dicens quod vna persona quadoque dicitur pater, quandoque filius, quandoque Spiritus sanctus. Secundus est error Arrii, qui posuit tres personas, sed negauit unitatem essentia, dicens filium esse alterius substantiæ a patre, & esse creaturam, & minorem patre, & sibi non coæqualem, nec coæternam, sed quod incepit esse postquam non fuerat, & contra hos duos errores dicit Dominus Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus, quia vt dicit Aug. quod dicit vnum, liberat te ab Arrio: quod dicit sumus, pluraliter, liberat te a Sabellio. Tertius est error Eunomij, qui posuit filium dissimilem patri, contra quem dicitur Collossen. 1. Qui est imago Dei inuisibilis. Quartus, est error Macedonij, qui posuit Spiritum sanctum esse creaturam, contra quem dicitur 2. Corinth. 3. Dominus autem Spiritus est. Quintus est error Græcorum, qui dicunt Spiritum sanctum procedere a patre, sed non a filio, contra quos dicitur Ioan. 14. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, quia scilicet eum mittit pater tamquam spiritum filij, & a filio procedentem. & Ioan. 16. dicitur. Ille me clarificabit, quia de me accipiet: & contra omnes hos errores in Symbolo dicitur. Credo in Deum patrem, & in filium eius vnigenitum, non factum, consubstantialē patri, & in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit.

Alij vero quatuor articuli diuinitatis pertinent ad effectus diuinae virtutis, quorum primus qui est tertius, pertinet ad creationem rerum in esse naturæ, secundum illud. Dixit & facta sunt. Contra hunc articulum, primo quidem errauit Democritus & Epicurus, ponentes quod nec materia mundi, nec ipsa mundi compositio est a Deo, sed quod mundus est casu factus per concursum corporum indiuisibilium, quæ rerum principia estimabāt. Contra quos dicitur in psal. 32. Verbo Domini celi firmati sunt, id est, secundum rationem æternam, non autem casu. Secundus est error Platonis, & Anaxagoræ, qui posuerunt mundum factum a Deo, sed ex materia præiactenti, contra quos dicitur in psal. 148. Madauit, & creata sunt, id est, ex nihilo facta. Tertius est error Aristotelis, qui posuit mundum a Deo factum non esse, sed ab æterno fuisse, contra quod dicitur Gene. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Quartus est error Manichæorum, qui posuerunt Deum factorem inuisibilium, sed visibilia a diabolo.

diabolò facta, cõtra quos dicitur Hebræ. 1. Fide intel-
ligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibili-
bus visibilia fierent. Quintus, est error Simonis Magi,
& Mænanndri eius discipuli, & multorum aliorum hæ-
reticorum eos sequentium, qui creationem mundi
non Deo, sed angelis attribuunt, cõtra quos dicit Pau-
lus. Act. 17. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in
eo sunt. Sextus, est error eorum qui posuerunt Deum
per seipsum non gubernare mundum, sed per quasdam
partes sibi subiectas, contra quos dicitur Iob 34. Quæ
constituit alium super terram, aut quem posuit super
orbem quem fabricatus est. Et contra hos errores di-
citur in in Symbolo. Factorem, vel creatorem cæli &
terræ visibilibus omnium & inuisibilibus.

Quartus articulus pertinet ad effectum gratiæ, per
quam viuificatur Ecclesia a Deo, secundum illud
Ro. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, scilicet Dei.
Et sub articulo isto comprehenduntur omnia sacra-
menta Ecclesiæ, & quæcumque pertinent ad Ecclesiæ
vnitatem, & dona Spiritus sancti, & iustitia hominũ.
Et quia de sacramentis Ecclesiæ posterius est tractan-
dum, de his interim supersedeamus, & alios errores
contra hunc articulum exponamus. Quorum primus
est Cherinthi & Ebionis, & etiam Nazærorum, qui
dixerunt gratiam Christi non sufficienter ad salutem
operari, nisi aliquis circumcisionem, & alia legis man-
data custodiat, contra quos dicitur. Rom. 3. Arbitra-
mur iustificari hominem per fidem sine operibus leg-
is. Secundus est error Donatistarum, qui posuerunt
gratiam Christi solum in Africa remansisse, quia scilicet
et totus alius mundus communicabat Cæciliano
Cartaginensi Episcopo, quem ipsi condemnauerunt, &
in hoc negabant vnitatem Ecclesiæ, contra quos dicitur
ad Colo. 3. In Christo Iesu non est Gentilis, & Iu-
dæus, & circūcisio, & præputium, Barbarus, & Schy-
ta, seruus & liber, sed omnia in omnibus Christi. Ter-
tius est error Pelagianorum, qui quidem primo nega-
uerunt peccatum originale esse in paruulis, contra id
quod dicit Apost. Rom. 5. Per vnum hominem pecca-
tum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors,
ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo om-
nes peccauerunt. Et in psal. 50. dicitur. Ecce in iniquita-
tibus conceptus sum. Secundo, dicunt quod princi-
pium boni operis inest homini a seipso, sed consum-
matio est a Deo, contra id quod dicit Apost. Philip. 2.
Deus est qui operatur in vobis & velle, & perficere pro
bona voluntate. Tertio, dicunt gratiam dari homini
secundum sua merita, contra id quod dicitur Roma.
1. Si autem gratia iam nõ ex operibus, alioquin gra-
tia iam non esset gratia. Quartus error est Origenis, qui
posuit omnes animas creatas cõ angelis simul, & pro-
diuersitate eorum quæ ibi egerunt, quosdam homines
vocari a Deo per gratiam, quosdam vero in infidelita-
te relinqui, contra quod dicit Apost. ad Rom. 9. Cum
nondum nati essent, aut aliquid boni egissent, aut ma-
li, vt secundum electionem propositum Dei maneret,
nõ ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia ma-
ior seruiet minori. Quintus, error est Catharistarum,
id est, Montani, Priscæ, & Maxillæ, qui dicunt prophe-
tas quasi arreptitios fuisse, & quod non prophetaue-
runt per Spiritum sanctum, contra quos dicitur 2.
Petr. 1. Non enim voluntate humana allata est ali-
quando propheta, sed Spiritu sancto inspirati locuti
sunt sancti Dei homines. Sextus est error Cerdonis,
qui primo dixit Deum legis & prophetarum non esse

patrem Christi, nec bonum Deum esse, sed iniustum;
patrem vero Christi bonum esse, quem etiã Manichei
secuti sunt legem reprobantes, contra quos dicitur,
Romano. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctũ,
& iustum, & bonum. & Rom. 1. dicitur. Quod ante
promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de
filio suo. Septimus error est eorum, qui quædam quæ
ad perfectionem vitæ pertinent, asserunt esse ad neces-
sitate salutis. Quorum quidam fuerunt qui se arro-
gantissime Apostolos vocauerunt, qui nullam spem
putant habere salutis eos qui coniugibus vtuntur, &
propria possident. Alij vero scilicet Taciani non ve-
scuntur carnibus, & eas omnino abominantur, secun-
dum illud Apostoli. 1. ad Tim. 4. In nouissimis tempo-
ribus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus
erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisis loquẽ-
tium mendacium, & cauteriatam habentium suã con-
scientiam, prohibentiũ nubere, abstinere a cibis quos
Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actio-
ne fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem. Dicunt
enim quod promissio de aduentu Spiritus sancti non
fuit in Apostolis cõpleta, sed in eis, contra istud quod
dicitur Act. 2. Euthiciani etiam dicunt homines non
posse saluari nisi cõtinue orerent, propter illud quod Do-
minus dicit Lucæ 18. Oportet semper orare, & nõ de-
ficere, quod sic accipitur secundum August. vt nullũ
diem prætermittant circa orandi opera. Alij vero qui
Passalonitæ dicuntur, intantum silentio student, vt na-
ribus & labijs digitum apponant. Passallos enim Græ-
ce dicitur Palus, & Ranchos nasus. Quidam etiam di-
cunt, quod homines non possunt saluari, nisi semper
nudis pedibus ambulent, contra quos omnes dicit
Apost. 1. Corinthior. 10. Omnia mihi licent, sed non
omnia expediunt, ex quibus datur intelligi, quod licet
aliqua sanctis viris assumantur tamquam expediẽtia,
non tamen propter hoc opposita redduntur illicita.
Octauus error est eorum, qui dicunt e contrario ope-
ra perfectionis non esse præferenda cõmuni vitæ fide-
lium, sicut Iouinianus posuit, quod virginitas nõ præ-
fertur coniugio, contra illud quod dicitur 1. Corinth.
7. Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit:
et qui nõ iungit, melius facit, & sicut Vigilantius qui
æquauit statũ diuitias possidẽtium statui paupertatis
propter Christum assumptis, contra quem dicit Do-
minus Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende om-
nia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ
in cælo, & veni sequere me. Nonus error est negantiũ
liberum arbitrium, sicut quidam negauit dicens. Ani-
mas quæ sunt malæ creationis, nõ posse peccare, con-
tra quos dicitur 1. Ioan. 2. Hæc scribo vobis vt nõ pec-
cetis. Decimus error est Priscianistarum, & etiam Ma-
thematicorum dicentium homines fatalibus stellis
obligatos, ita scilicet quod eorum opera sunt necessi-
tati stellarum subiecta, contra quos dicitur. Hier. 10.
A signis cæli nolite metuere, quæ timet gentes. Vnde-
cimus error est dicentium, quod homines Dei gratiã
& charitatem habentes, peccare nõ possunt, ita quod
asserunt eos qui aliquando peccauerunt, numquam
charitatem habuisse, cõtra quos dicitur Apoc. 6. Cha-
ritatem tuam primam reliquisti: memor esto itaq; vn-
de excideris. Duodecimus error est eorum qui ea quæ
ab Ecclesia Dei vniuersaliter sunt statuta, dicunt nõ es-
se obseruanda, sicut Arriani, qui dicunt statuta ieiunia
non esse solẽniter celebranda, sed cum quis voluerit,
ieiunet, ne videatur esse sub lege. Et sicut Texerareco-
chitæ, i. quartodecimani, qui dicunt quartadecima lu-
na pa-

na pascha esse celebrandum, quocumque die septima
na occurreret: et eadem ratio est de quibuscumque
ab Ecclesia statutis. Et contra omnes istos errores in
Symbolo Apostolorum dicitur. Sanctam Ecclesiã catho-
licã, sanctorum communionem, remissionem pec-
catorum. Et in Symbolo patrum dicitur. Qui locutus
est per prophetas, & vnã sanctã catholicã & apo-
stolicã Ecclesiã. Confiteor vnum baptisma in re-
misionem peccatorum.

Quintus articulus est de resurrectione mortuorũ,
de quo dicitur 1. Corinth. 15. Omnes quidem re-
surgemus, contra quem etiam sunt plures errores,
quorum primus est error Valentini, qui carnis resur-
rectionem negauit, quem etiam plures hæretici sunt
secuti, contra quem dicitur 1. Corinth. 15. Si Christus
prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo qui-
dam dicunt in vobis, quoniã resurrectio mortuorũ nõ
est? Secundus est error Hymenæi & Phileti, cõtra quos
dicit Apost. 2. Tim. 2. quia a veritate exciderunt dicentes
resurrectionẽ iam factam, vel quia non credebant nisi re-
surrectionem spirituale, vel quia non credebant alios
resurrecturos, nisi illos qui cum Christo resurrexerunt.
Tertius est error quorundam hæreticorum moderno-
rum, qui dicunt resurrectionem futuram, non tamen
eorundem corporum, sed quod animæ resument quæ-
dam corpora cælestia, contra quos Apost. dicit 1. Cor-
inth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorrup-
tionem, & mortale hoc induere immortalitatem.
Quartus est error Euthicij patriarchæ Constantinopo-
litani, qui posuit corpora nostra in resurrectione aeri,
vel vento similari, quod Greg. narrat in 14. moralium,
contra quem est, quod Dominus post resurrectionẽ
suam corpus suum discipulis palpandum præbuit di-
cens. Luc. vlt. Palpate, & videte, cum tamen Apost. di-
cat. Phil. 3. quod reformabit corpus humilitatis no-
stræ figuratum corpori claritatis suæ. Quintus er-
ror est dicentium, quod corpora humana in resurre-
ctione vertentur in spiritum, cõtra quos dicitur Luc.
ulti. Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis
habere. Sextus error est Cherinthi, qui mille annos
post resurrectionem in terreno regno fabulatur futu-
ros, in quibus homines carnales uentris ac libidinis
voluptates habebunt, contra quem dicitur Matth. 20.
In resurrectione neque nubent, neque nubentur. Qui-
dam dixerunt etiam, quod post resurrectionem mor-
tuorum in eodem statu in quo nunc est, mundus ma-
nebit, contra quos dicitur Apoc. 21. Vidi cælum no-
uum, & terram nouam. Et Apost. dicit Rom. 8. quia ipsa
creatura liberabitur a seruitute corruptionis in liber-
tate gloriæ filiorum Dei. Et cõtra omnes hos errores
dicitur. Carnis resurrectionẽ: & in alio Symbolo. Ex-
pecto resurrectionem mortuorum.

Sextus articulus pertinet ad ultimum effectum diui-
nitatis, qui est remuneratio bonorum, & punitio
malorum, secundum illud psal. 61. Tu reddes unicui-
que iusta opera sua. Et circa hunc etiam fuerunt mul-
ti errores, quorum primus est dicentium, quod ani-
ma moritur cum corpore, sicut Arabs asserit, uel etiã
post modicum interuallum, sicut Zeno dixit, ut recita-
tur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus, contra quod
est quod Apost. dicit Phil. 1. Desiderium habens dissol-
ui, & esse cum Christo. Et Apoc. 6. Vidi subtus altare
Dei animas intersectorum propter uerbum Dei. Secũ-
dus error est Origenis, qui posuit homines & dæmo-
nes damnatos iterum posse purgari, & redire in gloriã,
& angelos sanctos, & homines beatos iterum posse

deduci ad mala, quod est contra autoritatem Domi-
ni. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum: iusti
autem in uitam æternam. Tertius est error dicentium
omnes pœnas, & omnia præmia malorum & bonorũ
futuras esse equales, contra quorum primum dicitur.
1. Corinth. 15. Stella a stella differt in claritate, sic &
resurrectio mortuorum. Contra secundum quod dicitur
Matth. 11. Tyro & Sidoni remissius erit in die
iudicij, quàm uobis. Quartus error est dicentium ani-
mas malorum non statim post mortem descendere ad
infernum, nec aliquas sanctorum animas paradysum
intrare ante diem iudicij, cõtra quos dicitur Lucæ 18.
quod mortuus est diues, & sepultus in inferno. Et 2.
Corinth. 5. dicitur. Scimus enim quoniam si terrestris
domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod
ædificationem ex Deo habemus domum non manu-
factam, sed æternam in cælis. Quintus est error dicen-
tium non esse purgatorium animarum post mortem;
eorum scilicet qui in charitate decesserunt, sed ali-
quid purgabile habent, contra quos dicitur 1. Cor. 3.
Si quis ædificauerit supra fundamentum, scilicet fidei
per dilectionem operantis lignum, sœnum, stipulam,
detrimentum patietur, ipse tamen saluus erit, sic ta-
men quasi per ignem: et contra hos errores dicitur in
Symbolo. Vitam æternam, Amen.

Alij vero qui septem articulos circa fidem diui-
nitatis assignant, eos sic distinguunt, vt primus
sit de essentia vnitatis. Secundus, de persona patris. Ter-
tius, de persona filij. Quartus, de persona Spiritus san-
cti. Quintus, de effectu creatiõis. Sextus, de effectu ius-
tificationis. Septimus, de effectu remunerationis, sub
quo comprehendunt resurrectionem & vitam æter-
nam. Et sic dum prædictorum sex articulorum secun-
dum diuidunt in tres: quantum vero & sextum com-
pingunt in vnum, fiunt secundum eos septem articu-
li. Nec refert quantum ad veritatem fidei, vel errorum
vitationem qualiter distinguantur.

Nunc restat considerare articulos, qui pertinent ad
humanitatem Christi, circa quam etiam sex ar-
ticulos distinguunt, quorum primus est circa con-
ceptionem & natiuitatem Christi, secundum quod
dicitur Ela. 7. & introducit. Matth. 1. Ecce Vir-
go concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen
eius Emanuel. Et circa huc multi fuerunt errores, quo-
rum primus fuit dicentium Christum fuisse purum
hominem, & quod non semper fuit, sed a Maria sum-
psit exordium. Et iste est error Carpocratis, & Cherin-
thi, & Ebionis, & Pauli Samosetani, & Fotini, contra
quos dicitur Ro. 9. Ex quibus est Christus secundum
carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcu-
la. Secundus error est Manichæorum dicentium, quod
Christus non habuit verum corpus, sed phantasticũ,
contra quod est quod Dominus Luc. vlt. reprehendit
errorem discipulorum suorum qui conturbati & per-
territi æstimabant se spiritum videre. Et Matth. 14.
Videntes eum supra mare ambulantes, turbati sunt
dicentes, quia phantasma est, & præ timore clamaue-
runt, quorum opinionem Dominus remouit dicens.
Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Tertius er-
ror est Valentini, qui dicit Christum cælestem corpus at-
tulisse, nihilque de Virgine assumpsisse, sed per ipsam
tamquam per riuum, aut fistulam sine vlla de illa as-
sumpta carne transisse, cõtra quod dicitur Gal. 4. Mi-
sit Deus filium suum factum ex muliere. Quartus est
error Apollinaris, qui dixit aliquid verbi in carne fuisse
conuersum, aut transmutatum, non autem carnem
de

de Mariæ carne susceptam. Propter illud enim quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, intelligit quod verbum sit in carne conuersum, contra quod statim ibidem subditur. Et habitauit in nobis. Non autem in nostra natura integre habitasset, si fuisset in carne conuersum: unde intelligendum est, Verbum caro factum est, id est, Verbum factum est homo. Sic enim frequenter caro sumitur in scripturis, secundum illud. Esa. 40. Videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Quintus error est Arrij, qui posuit Christum humanam animam non habuisse, sed verbum fuisse loco animæ, contra quod dicitur Ioan. 10. Ego pono animam meam, & iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Sextus error est Apollinaris, qui cum prædicto testimonio & alijs conuinceretur humanam animam Christum habuisse, posuit quod Christus non habuit intellectum humanum, sed verbum Dei fuit ei loco intellectus, contra quod est, quod Dominus se hominem esse confitetur. Ioan. 8. Quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis: non autem fuisset homo, si anima rationali caruisset. Septimus est error Euticis, qui posuit in Christo vnam naturam compositam ex diuinitate & humanitate, contra quod Apost. dicit. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, Philipen. 2. manifeste distinguens in eo duas naturas, diuinam & humanam. Octauus error est Monotelitarum ponentium in Christo vnam scientiam, operationem, & voluntatem, contra quos Dominus dicit. Non sicut ego volo, sed sicut tu. Vbi manifeste in Christo ponitur alia voluntas humana, alia diuina, quæ est communis patri & filio. Nonus error est Nestorij, qui posuit Christum Deum perfectum, & hominem perfectum, & tamen aliam dixit esse personam Dei, aliam hominis: & quod non est facta vnio Dei & hominis in vna persona Christi, sed solum ierudum gratiæ inhabitationem, ita quod negat beatam Virginem esse matrem Dei, sed dicit eam esse matrem hominis Christi: contra quod dicitur Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Decimus error est Carpocratis, qui hominem Christum de vitro que natum putasse perhibetur, contra quod dicitur Matth. 1. Antequam conuenerent, inuenta est in vtero habes de Spiritu sancto. Undecimus error est Eluidij dicentis, quod postquam beata Virgo peperit filium Christum, ex Ioseph plures filios genuit, contra quod dicitur Exech. 44. Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Et contra omnes hos errores in Symbolo Apostolorum dicitur. Conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Et in Symbolo patrum. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est.

Secundus articulus est de passione & morte Christi, secundum quod ipse Dominus prædixit. Mat. 20. Ecce ascēdimus Hierosolimam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Et circa hunc articulum primus quidem est error Manichæorum, qui sicut corpus Christi esse phantasticum asserunt, ita passionem Christi non in veritate, sed in phā-

tafia esse arbitrantur: contra quod dicitur Esa. 53. Vere lāgores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et iterum. Tamquam ovis ad occisionem ductus est: quod etiam inducitur Act. 8. Secundus est error Galani, qui in Christo vnam naturam posuit, sed incorporealem & immortalem: contra quod dicitur. 1. Pet. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Et contra hos errores ponitur in Symbolo. Crucifixus, mortuus, & sepultus.

Tertius articulus est de resurrectione Christi, secundum quod ipse dicit Matth. 20. Tertia die resurget. Et circa hunc articulum primo quidem errauit Cherinthus, asserens Christum non surrexisse, sed resurrexurum esse: contra quod dicitur. 1. Corinth. 15. Resurrexit tertia die secundum scripturas. Secundus error est qui imponitur Origeni, quod sit iterum pro salute hominum & dæmonum passurus, contra quod dicitur. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuuit, viuuit Deo. Et contra hos errores dicitur in Symbolo. Tertia die resurrexit a mortuis.

Quartus articulus est de descensu ad inferos. Creditur enim animam Christi descendisse ad inferos, corpore iacente in sepulcro, Eph. 4. Descendit primum in inferiores partes terræ. Unde in Symbolo dicitur. Descendit ad inferos, quod est contra quosdam, qui posuerunt ipsum Christum non descendisse per seipsum ad inferos, cum tamen Petrus dicat Act. 2. quod non est derelictus in inferno.

Quintus articulus est de ascensione Christi in cælum, de quo ipse dicit Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Circa quæ errant Seleuciani, qui negant Saluatorem in carne sedere ad dexteram Dei patris, sed quæ exiuit, & in Sole posuit. Circa quod dicitur Marc. vlt. Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, ascēdit in cælum, & sedet a dextris Dei: unde in Symbolo dicitur. Ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris.

Sextus articulus est de aduentu ad iudicium, de quo Dominus dicit Matth. 25. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Et Petrus dicit Act. 10. Hic est qui constitutus est a Deo iudex viuentium & mortuorum, siue eorum qui iam mortui sunt, & eorum qui in aduentu Christi viuui inueniuntur. Et circa hoc aliqui errant, de quibus dicitur. 2. Pet. 3. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias dicentes: Vbi est promissio, aut aduentus eius? contra quos dicitur Iob. 19. Fugite a facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote eum iudicium. Unde in Symbolo dicitur. Qui venturus est iudicare viuos & mortuos. Illi autem qui septem articulos humanitatis esse ponunt, distinguunt primum articulum in duos, ponentes scilicet sub alio articulo conceptionem Christi, & sub alio eius natiuitatem.

DE ECCLESIAE

SACRAMENTIS.

¶ Vn c restat considerandum de Ecclesiæ sacramentis, quæ tamen omnia comprehenduntur sub vno articulo, quæ ad effectum gratiæ pertinent: Sed quia specialem de sacramentis fecistis quæstionem,

quæstionem, de his seorsum agendum est. Et primo igitur sciendum, quod sicut Aug. dicit in 10. lib. de ciuit. Dei. Sacramentum est sacrum signum, vel sacræ rei signum. Fuerunt autem in veteri lege quædam sacramenta, id est, sacræ rei signa, sicut agnus paschalis, & alia sacramenta legalia, quæ quidem solum significabant Christi gratiam, non tamen eam causabant. Unde Apo. Gal. 4. uocat ea egena & infirma elemēta. Egena quidem, quia gratiam non continebant: & infirma, quia gratiam conferre non poterant. Sacramenta vero nouæ legis continent & conferunt gratiam. In eis enim virtus Christi sub tegmento rerum visibilium secretius operatur salutem, ut dicit Aug. Et ideo sacramentum nouæ legis est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ut eius similitudinem gerat, & causa existat. Sicut ablutio quæ fit in aqua baptismatis repræsentat interiorem mutationem, quæ fit a peccatis per virtutem baptismi. Sunt autem sacramenta legis nouæ septem, scilicet baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema unctio, ordo, & matrimonium: quorum prima quinque ordinantur ad perfectionem vnius hominis in seipso, sed alia duo, scilicet ordo & matrimonium, ordinantur ad perfectionem, & multiplicationem totius Ecclesiæ. Vita enim spiritualis conformatur vitæ corporali: in vita autem corporali perficitur homo primo per generationem, quia nascitur in hoc mundo: secundo per augmentum, quo perducitur ad quantitatem & virtutem perfectam: tertio per cibum, quo sustentatur hominis vita & virtus. Et hæc quidem sufficerent, si numquam eum infirmari contingeret, sed quia frequenter homo infirmatur, quarto indiget sanatione: sic est in vita spirituali. Primo enim indiget homo regeneratione, quæ fit per baptismum, secundum illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundo, oportet quod homo accipiat perfectam virtutem quasi quoddam spirituale augmentum, scilicet per sacramentum confirmationis ad similitudinem Apostolorum, quos Spiritu sanctus in eos veniens confirmauit. Unde Dominus dixit eis Luc. vlt. Vos sedete in ciuitate Hierusalē quoad usque induamini virtute ex alto. Tertio, oportet quod homo spiritualiter nutriatur per Eucharistiæ sacramentum, secundum illud Ios. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quarto, oportet quod homo sanetur spiritualiter per sacramentum pœnitentiæ, secundum illud psal. 40. Sana Domine animam meam, quia peccaui tibi. Quinto, spiritualiter simul & corporaliter per sacramentum extreme unctiōis sanatur, secundum illud Iac. vlt. Infirmatur aliquis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum unctes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Quantū autem ad communem Ecclesiæ utilitatem ordinantur duo sacramenta, scilicet ordo, & matrimonium. Nam per ordinem Ecclesiæ gubernatur & multiplicatur spiritualiter, & per matrimonium multiplicatur corporaliter. Est autem considerandum quod prædicta septem sacramenta quædam habent communia, & quædam propria. Commune quidem est omnibus sacramentis, quod conferant gratiam, sicut dictum est. Commune etiam est omnibus, quod sacramentum consistit in verbis & rebus corporalibus, sicut in Christo, qui est sacramentorum author, est verbum caro factum. Et sicut caro Christi sanctificata est, & virtutem sanctificandi habet per ver-

bum sibi vnitum, ita & res sanctorum sanctificantur, & vim sanctificandi habent per verba quæ in his proferuntur, unde Aug. dicit super Ioan. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Unde verba quibus sanctificantur sacramenta, dicuntur sacramentorum formæ: res autem sanctificatæ dicuntur sacramentorum materia, sicut aqua est materia baptismi, & crisma confirmationis. Requiritur etiam in quolibet sacramento persona ministris conferentis sacramentum cum intentione conferendi, & faciendi quod facit Ecclesia: quorum trium si aliquid deest, id est, si non sit debita forma verborum, & si non sit debita materia, & si minister sacramenti non intendit sacramentum conficere, non perficitur sacramentum. Impeditur etiam effectus sacramenti per culpam recipientis, puta, si factus accedat, & non corde parato ad suscipiendum sacramentum. Talis enim licet sacramentum suscipiat, effectum tamen sacramenti, id est, gratiam Spiritu sancti non recipit, quia ut dicitur Sapien. 1. Spiritu sanctus disciplinæ effugiet factum. E contrario autem sunt alij, qui numquam recipiunt sacramentum, qui tamen effectum sacramenti suscipiunt propter deuotionem quam habent ad sacramentum, quod habent in voto, siue desiderio. Sunt autem & quædam propria sacramentis quibusdam. Nam quædam horum imprimunt characterem, id est, spirituale quoddam signum distinctiuum a cæteris, sicut in sacramento ordinis, vel sacramento baptismi, & in sacramento confirmationis: & talia sacramenta numquam iterantur super eandem personam. Numquam enim ille qui est baptizatus, debet ulterius baptizari: neque confirmatus, iterum confirmari: neque ordinatus, iterum ordinari, quia character, qui in huiusmodi sacramentis imprimitur, indelebilis est. In alijs vero sacramentis non imprimitur character suscipienti ea, & ideo possunt iterari ad personam suscipientem, non tamen quantum ad materiam. Potest enim vnus homo frequenter pœnitere, frequenter eucharistiam sumere, frequenter extremam unctiōnem suscipere, frequenter matrimonium contrahere, non tamen eadem hostia debet frequenter consecrari, nec idem oleum infirmorum debet frequenter benedici. Est etiam alia differētia, quia quædam sacramenta sunt de necessitate salutis, sicut baptismus & pœnitentia, quibus non existentibus, non potest homo saluari. Alia vero sacramenta non sunt de necessitate salutis, quia sine eis potest esse salus, nisi propter contemptum sacramenti. His visis in communi circa Ecclesiæ sacramenta, oportet quædam in speciali de singulis dicere. Primo igitur circa baptismum sciendum est, quod materia baptismi est aqua vera & naturalis, nec differt vtrum sit frigida, uel calefacta. In aquis autem artificialibus, sicut est aqua roseacea, & alijs huiusmodi, non potest baptizari. Forma autem baptismi est ista: Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritu sancti. Minister huius sacramenti proprius est sacerdos, cui est officio competat baptizare. In articulo tamen necessitatis, non solum diaconus, sed etiam laicus & mulier, imo paganus, etiā hæreticus potest baptizare, dummodo seruet formam Ecclesiæ, & intendat facere quod facit Ecclesia. Si vero extra articulum necessitatis aliquis a talibus baptizetur, recipit quidem sacramentum, & non debet iterum baptizari, non tamen recipit gratiam sacramenti, quia facti deputantur utpote contra statutum Ecclesiæ sacramentum accipientes. Effectus autem baptismi est remissio culpæ originalis & actualis, & etiā totius culpæ & pœnæ, ita quod baptizatus non est

est aliqua satisfactio iniungenda pro peccatis præteritis, sed statim morientes post baptismum introducuntur ad gloriã Dei: unde effectus baptismi ponitur apertio ianue paradisi. Circa hoc sacramentum fuerunt aliqui errores. Primus quidem fuit Solentianorum, qui baptismum in aqua nõ recipiunt, sed solũ baptismũ spirituale, contra quos dicit Dominus. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c. Secundus error fuit Donatistarum rebaptizantium eos qui sunt baptizati a catholicis: contra quos dicitur Ephe. 4. Vna fides, vnũ baptismũ. Est autem alter error eorum: nam dicunt quod homo in peccato existens, non potest baptizari: contra quos dicit Ioan. 1. Super quem videris spiritum descendentem & manentem, hic est qui baptizat, scilicet Christus. Vnde non nocet homini malus minister nec in hoc, nec in alijs sacramentis: quia Christus est bonus qui merito suæ passionis perficit sacramentum. Quartus error est Pelagianorum, qui dicunt pueros baptizari, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei de bono in melius translati, non ista regeneratione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Secundum sacramentum est confirmationis, cuius materia est crisma confectum ex oleo, quod significat nitorem conscientie: & balsamo, quod significat odorem bonæ famæ per episcopum benedicto. Forma autem huius sacramenti est talis. Consigno te signo crucis, & confirmo te crismate salutis, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. Minister autem huius sacramenti est solum episcopus. Non enim licet sacerdoti confirmando crismate in fronte inungere. Effectus autem huius sacramenti est, quod in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, vt scilicet christianus audacter confiteatur nomẽ Christi. Et ideo confirmandum in fronte ingitur, in qua est sedes verecundie, vt scilicet nomen Christi confiteri nõ erubescat & præcipue crucem eius, quæ est iudicis scandalum, Gentibus autem stultitia, & propter hoc etiam signo crucis signantur. Circa hoc sacramentum est error quorundam Græcorum dicentium, quod sacerdos simplex hoc sacramentum potest conferre, contra quos dicitur Actuum 8. quod Apostoli miserunt Petrum & Ioannem Apostolos, qui imponebant manus super eos qui baptizati erant a Philippo diacono, & accipiebant Spiritum sanctum. Episcopi autem sunt in Ecclesia loco Apostolorum, & loco illius manus impositionis datur in Ecclesia confirmatio. Tertium sacramentum est Eucharistie, cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite modica aqua permistum, ita quod aqua transeat in vinum: nam aqua significat populum, qui incorporatur Christo. De alio autem pane quàm tritici, & alio vino non potest hoc confici sacramentum. Forma autem huius sacramenti sunt ipsa verba Christi dicentis. Hoc est corpus meum. &, Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: quia sacerdos in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Minister autem sacramenti huius est sacerdos, neque aliquis alius potest corpus Christi conficere. Effectus autem huius duplex est, quorum primus consistit in ipsa consecratione sacramenti: nam virtute prædictorum verborum panis conuertitur in corpus Christi, & vinum in sanguinem, ita tamen quod totus Christus continetur sub speciebus panis quæ remanent sine subiecto, & totus Christus continetur sub speciebus vini: et sub qualibet parte hostiæ consecrata, & vini consecra-

ti separatione facta est totus Christus. Alius vero effectus huius sacramenti, quem in anima digne sumentis facit, est adunatio hominis ad Christum, sicut ipse dicit Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur, & membris eius vnitur, dignum est quod hoc sacramentum sumētibz digne gratia augeatur. Sic igitur in hoc sacramēto est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet ipsa species panis & vini, & aliquid quod est res & sacramentum, scilicet corpus Christi verum, & aliquid quod est res tantum, scilicet vnitas corporis mystici, id est, Ecclesie, quam hoc sacramētum & significat, & causat. Fuerunt autem circa hoc sacramentum multi errores, quorum primus est eorum qui dicunt quod in hoc sacramento non est verum corpus Christi, sed tantum significatiue. Author erroris eius dicitur fuisse Berengarius, contra quem dicitur Ioan. 6. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Secundus est error Arrodinicarum, qui offerunt in sacramento hoc panem & caesum, dicentes a primis hominibus oblationes de frugibus terræ & ouium celebratas fuisse, contra quod est, quod Dominus huius sacramenti institutor, panem & vinum discipulis suis dedit. Tertius est error Catharistarum & Præputiatorum, qui de infantis sanguine, quem de toto eius corpore minutis punctis vulneribus extorquent, quali eu charistiam suam conficere perhibentur, immiscentes eum farinæ panemque inde facientes, quod magis est simile sacrificijs demonum, quàm sacrificijs Christi, secundum illud psal. 105. Effunderunt sanguinem innocentem, quem sacrificauerunt sculpsibus Canaan. Quartus est error Aquatorum, qui aquam solã in sacrificijs offerunt, cum tamen Proverb. 9. dicatur ex ore sapientiæ, qui est Christus. Bibite vinum quod mihi scui vobis. Quintus est error Ophicarum, qui serpentem Christum esse æstimantes, habent vnum colubrum assuetum panes lingua lambere, atque ita eis velut Eucharistiam sanctificare. Sextus est error Præputiatorum, qui tantum dant membris principatum, vt sacerdotio quoque apud eos honorentur. Septimus est error Lupatorum de Lugduno, qui dicunt quemlibet iustum hominem posse conficere hoc sacramentum: contra quos errores est, quod Dominus Apostolis suis potestatem tradidit hoc sacramentum celebrandi: unde solum illi qui quadã successione ab Apostolis acceperunt hanc potestatem, possunt hoc sacramentum conficere. Octauus est error quorundam, qui dicuntur Adamani, qui imitantes nuditatem Adæ, nudi maris feminæque conueniunt, nudi lectionem audiunt, nec orant, sacramenta nudi celebrant, contra quos dicitur. 1. Corinth. 14. Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Quartum sacramentum est pœnitentiæ, cuius quasi materia sunt actus pœnitentiæ, qui dicuntur tres pœnitentiæ partes, quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet quod homo doleat de peccato commisso, & proponat se de cætero nõ peccaturũ. Secunda pars est oris confessio, ad quam pertinet ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter, nõ diuidens ea diuersis sacerdotibus. Tertia pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis, quæ quidem præcipue fit per ieiunium, & orationem, & elemosynam. Forma autem huius sacramenti sunt verba absolutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit. Ego te absoluo. Minister huius sacramenti est sacerdos habens

habens auctoritatem absoluendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Effectus huius sacramenti est absolutio a peccato. Est autem contra hoc sacramentum error Nouatianorum, qui dicunt hominem post baptismum peccantem non posse per pœnitentiam veniam consequi: contra quos dicitur Apocalyp. 2. Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Quintum sacramentum est extremæ vnctionis, cuius materia est oleum oliuæ per episcopum benedictum: hoc autem sacramentum non debet dari nisi infirmis, quando timetur de periculo mortis, qui debent inungi in locis quinque sensuum, videlicet in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum, vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum. Quidam autem inungunt in renibus, vbi viget libido. Forma autem huius sacramenti est ista. Per istam vnctionem, & suam pijsimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid deliquisti per visum, & similiter in alijs. Minister huius sacramenti est sacerdos: effectus autem huius sacramenti est sanatio mentis & corporis, contra hoc sacramentum est error Eraconitarum, qui ferunt suos morientes nouo modo quasi redimere per oleum, & balsamum, & aquam, & inuocationibus quas hebraicis verbis dicunt super capita eorum, quod est contra formam a Iacobo traditam, vt supra dictum est. Sextum est sacramentum ordinis. Sunt autem septem ordines, scilicet presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus, acolytatus, exorcistatus, lectoris, & ostiarij, clericatus autem non est ordo, sed quædam professio vitæ dantium se diuino ministerio. Episcopatus autem magis est dignitas, quàm ordo. Materia autem huius sacramenti est illud materiale, per cuius traditionem cõfertur ordo: sicut presbyteratus traditur per collationem calicis, & quilibet ordo traditur per collationem illius rei quæ præcipue pertinet ad ministerium illius ordinis. Forma autem huius sacramenti est talis. Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro viuus & mortuis: & idem est dicendum in consimilibus ordinibus. Minister huius sacramenti est episcopus qui cõfert ordines. Effectus autem huius sacramenti est augmentum gratiæ ad hoc, quod aliquis sit idoneus minister Christi: contra hoc sacramentum fuit error Arrii, qui dicebat presbyterum ab episcopo non debere discerni. Septimum sacramentum est matrimonium, quod est signum coniunctionis Christi & Ecclesie. Causa autem efficiens matrimonij est mutuus consensus per verba de præsentibus expressus. Est autem triplex bonum matrimonij, quorum primum est proles suscipienda, & educanda ad cultum Dei. Secundum, est fides quæ vnus coniugum alteri debet seruare. Tertium, est sacramentum, id est, indiuisibilibus coniunctionem Christi & Ecclesie. Est autem circa hoc sacramentum multiplex error. Primum quidem est Tacianorum, qui nuptias dant, contra quos est, quod dicitur. 1. Cor. 7. Si nupserit virgo, non peccauit. Secundus est error Iouianiani, qui nuptias æquauit virginitati, de quo supra dictum est. Tertius error est Nicolaitarum, qui indifferenter mutuis uxoribus vtuntur. Fuerunt etiam multi alij hæretici turpia quædam docentes, & exercentes, contra id quod dicitur Hebr. vlt. Sit honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Horum autem virtute sacramentorum homo perducitur ad futuram gloriam, quæ consistit in septem dotibus, tribus animæ,

& quatuor corporis. Prima dos animæ est visio Dei per essentiam, secundum illud. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Secunda est comprehensio, qua scilicet Deum comprehendemus quasi meritorum mercedem. 1. Corinth. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Tertia est fructio, qua in Deo delectabimur, secundum illud Iob. 22. Tunc super omnipotentem delictijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Prima autem dos corporis est impassibilitas, secundum illud. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Secunda est claritas, secundum illud Matth. 13. Fulgebunt iustij, sicut sol in regno patris eorum. Tertia est agilitas, per quam celeriter adesse poterunt vbi volent. Sapient. 3. Tamquam scintillæ in arundinetis discurrunt. Quarta est subtilitas, per quam poterunt quæcumque voluerint penetrare, secundum illud. 1. Corinth. 15. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ad quam nos perducatur qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opusculum quintũ diui Tho. de articulis fidei, & Ecclesie sacramentis ad Panormitanum Archiepiscopum.

EIVSDEM DOCTORIS
THOMÆ DEVOTISSIMAE
POSITIO SVPER SYMBOLO APOSTOLORVM, SCILICET CREDO IN DEVM.

Opusculum Sextum.

CREDO in vnum Deum &c. Primum quod est necessarium Christiano, est fides, sine qua nullus dicitur fidelis christianus. Fides autem facit quatuor bona. Primum est, quod per fidem anima coniungitur Deo. Nam per fidem anima christiana facit quasi quoddam matrimonium cum Deo. Osee 2. Sponsabo te mihi in fide. Et inde est quod quando homo baptizatur, primo confitetur fidem, cum dicitur ei, Credis in Deum? quia baptismus est primum sacramentum fidei. Et ideo dicit Dominus Marc. vlti. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Baptismus enim sine fide non prodest. Et ideo sciendum est, quod nullus est acceptus Deo sine fide. Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et ideo dicit Augustinus. super illud Rom. 14. Omne quod non est ex fide &c. Vbi non est æternæ & incommutabilis veritatis agnitio, falsa est virtus etiã in optimis moribus. Secundo, quia per fidem inchoat in nobis vita æterna. Nam uita æterna nihil aliud est, quàm cognoscere Deum: vnde dicit Dominus Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum. Hæc autem cognitio Dei incipit hic per fidem, sed perficitur in vita futura, in qua cognoscemus eum secuti est. Et ideo dicitur Hebr. 11. Fides est substantia sperandarum rerum. Nullus ergo potest peruenire ad beatitudinem, quæ est vera cognitio Dei, nisi primo cognoscat per fidem. Iob. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Tertio, quia fides dirigit vitam præsentem: nam ad hoc quod homo bene viuatur, oportet quod sciat necessaria ad bene viuendum: & si deberet omnia necessaria ad bene viuendum per studium addiscere, vel non posset peruenire, vel post longum tempus. Fides autem docet omnia

nia necessaria ad bene viuendum. Ipsa enim docet, quod vnus Deus, qui est remunerator bonorum, & punitor malorum, & quod est alta vita, & huiusmodi quibus satis allicimur ad bonum, & vitamus malū. Abac. 2. Iustus meus ex fide viuit. Et hoc etiam patet, quia nullus philosophorum ante aduentum Christi cum toto conatu suo potuit tantum scire de Deo, & de necessariis ad vitā eternā, quātū post aduentū Christi scit vna verba per fidem. Et ideo dicitur Esa. 11. Repleta est terra scientia Domini. Quarto, quia fides est qua vincimus tentationes. Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. Et hoc patet, quia omnis tentatio vel est a diabolo, vel a mundo, vel a carne. Diabolus enim tentat vt non obedias Deo, nec subiiciaris ei. Et hoc per fidē remouetur: nam per fidem cognoscimus, quod ipse est Dominus omnium, et ideo libi est obediendum. 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit querens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Mundus autem tentat vel alliciendo prosperis, vel terrendo aduersis. Sed hęc vincimus per fidem, quę facit nos credere aliam vitam meliorem ista. Et ideo prospera mundi huius despiciamus, & non formidamus aduersa. Ioan. 5. Hęc est victoria, quę vincit mundum, fides nostra. Et etiam quia docet nos credere alia maiora mala, scilicet inferni. Caro vero tentat inducēdo nos ad delectationes vitę presentis momentaneas: sed fides ostendit nobis, quod per has, si eis indebite adhæremus, æternas delectationes amittimus. Ephe. 6. In omnibus fumentes scutum fidei. Sic ergo patet, quod multum est vtilē habere fidem. Sed dicit aliquis. Stultū est credere quod non videtur, nec sunt credenda quę non videntur? Respondeo. Dicendum, quod hoc dubium primo tollit imperfectio intellectus nostri: nam si homo posset perfecte per se cognoscere omnia visibilia & inuisibilia, stultū esset credere quę non videntur: sed cognitio nostra est adeo debilis, quod nullus philosophus potuit vquam perfecte inuestigare naturam vnus cuius: vnde legitur, quod vnus philosophus fuit triginta annis in solitudine vt cognosceret naturā apis. Si ergo intellectus noster est ita debilis, nonne stultum est nolle credere de Deo, nisi illa tantum quę homo potest cognoscere per se? Et ideo contra hoc dicitur. Job. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, potest responderi, quia dato quod aliquis magister aliquid diceret in sua scientia, & aliquis rusticus diceret, non esse ita sicut magister doceret, eo quod ipse non intelligeret, multum reputaretur stultus ille rusticus. Constat autem quod intellectus angeli excedit magis intellectū optimi philosophi, quā intellectus optimi philosophi intellectū rustici. Et ideo stultū est philosopho, si nolit credere ea quę angeli dicunt, & multo magis si nolit credere ea quę Deus dicit. Et contra hoc dicitur Ecclesiast. 3. Plurima supra sensum hominū ostēta sunt tibi. Tertio, responderi potest, quia si homo nollet credere nisi ea quę cognosceret, certe non posset viuere in hoc mundo. quomodo enim aliquis viuere posset, nisi crederet alicui? Quomodo etiam crederet quod talis esset pater suus? Et ideo est necesse, quod homo credat alicui de iis quę perfecte non potest scire per se: sed nulli est credendum sicut Deo. Et ideo illi qui non credunt dictis fidei, non sunt sapientes, sed stulti & superbi, sicut dicit Apost. 1. ad Tim. 6. Superbus est, nihil sciēs. Propterea dicebat. 2. Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum. Ecclesi. 2. Qui timetis Deū, credite illi. Quarto, potest etiam responderi, quia Deo probat quod ea quę docet fides, sunt vera. Si enim rex-

mitteret literas cū sigillo suo sigillatas, nullus auderet dicere, quod illę literę non processissent de regis voluntate. Constat autem quod omnia quę sancti crediderunt & tradiderunt nobis de fide Christi, signata sunt sigillo Dei, quod sigillum ostendunt illa opera, quę nulla pura creatura facere potest. Et hęc sunt miracula, quibus Christus confirmauit dicta Apostolorū & sanctorum. Si dicas, quod miracula nullus vidit fieri. Respondeo ad hoc. Constat enim, quod totus mundus colebat idola, & fidem Christi persequebatur, sicut Paganorum etiam historię tradunt: sed modo omnes conuerſi sunt ad Christum, & sapientes, & nobiles, & diuites, & potentes, & magni ad prædicationē simplicium & pauperum, & paucorum prædicantiū Christum. Aut ergo hoc est miraculose factum, aut non. Si miraculose, habes propositum. Si non; dico quod non potuit esse maius miraculum, quā quod mundus totus sine miraculis conuerteretur. non ergo querimus aliud. Sic ergo nullus debet dubitare de fide, sed credere ea quę fidei sunt magis quā ea quę videt: quia visus hominis potest decipi, sed Dei scientia nunquam fallitur.

Redo in vnum Deum &c. Inter omnia quę debent credere fideles, hoc est primum quod debet credere, scilicet quod sit vnus Deus. Considerandum autem quid significet hoc nomen, Deus. Quod quidē nihil est aliud, quā gubernator, & prouisor rerum omnium. Ille igitur credit Deum esse, qui credit omnes res mundi huius gubernari & prouideri ab illo. Qui autem credit quod omnia proueniāt a casu, hic non credit Deum esse. Nullus autem inuenitur adeo stultus, qui non credat quod res naturales gubernentur, prouideantur, & disponantur, cum in quodam ordine & certis temporibus procedant. Videmus enim solem, & lunā, & stellas, & alias res naturales oēs seruire determinatum cursum, quod non contingeret, si a casu essent: vnde si aliquis esset qui nō crederet Deū esse, stultus esset. psal. 1. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Sunt autem aliqui, qui licet credant Deum gubernare & disponere res naturales, non tamen credunt Deum esse humanorum actū prouisorum, qui scilicet credunt actus humanos non disponi a Deo. Cuius ratio est, quia vident in mundo isto bonos affligi, & malos prosperari, quod videtur tollere prouidentiam diuinam circa homines: vnde in persona eorum dicitur Job 22. Circa cardines cęli perambulatur, nec nostra considerat: hoc autem est valde stultum. Nam istis accidit, sicut si aliquis nesciens medicinam, videret medicum propinquantem vni infermo aquam, alteri vinum, secundum scilicet quod ars medicinę dicitur, crederet quod hoc fiat a casu, cum nesciat artem medicinę, quę ex iusta causa hoc facit, scilicet, quod isti dat vinū, illi vero aquā: sic est de Deo. Deus enim ex iusta causa, & sua prouidentia disponit ea quę sunt hominibus necessaria, & sic quosdam bonos affligit, & quosdam malos in prosperitate dimittit: vnde qui credit hoc prouenire a casu, est & reputatur insipiens, quia non contingit hoc, nisi quia nescit artem & causam dispositionis diuinę. Job. 11. Vtinam ostenderet tibi secreta sapientię, et quod multiplex esset lex eius. Et ideo firmiter credendum est, quod Deus gubernat & disponit non solum res naturales, sed etiam actus humanos. psal. 93. Et dixerunt, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet, aut qui sinxit oculū non considerat.

derat? Dominus scit cogitationes hominū. Omnia ergo videt & cogitationes, & occulta voluntatis: vnde & hominibus specialiter imponitur necessitas beneficiendi, quia omnia quę cogitant & faciunt, diuino conspectui sunt manifesta. Apost. Heb. 4. Omnia nuda sunt & aperta oculis eius. Est autem credendum, quod hic Deus qui omnia disponit & regit, sit vnus Deus tātū, cuius ratio est: quia illa dispositio rerum humanarum est bene disposita, in qua multitudo inuenitur disponi & gubernari per unum. Nam multitudo prædicatorū inducit sæpe dissensionē in subditis: unde cum diuinum regimen præmineat regimen humano, manifestum est, quod regnum mundi non est per multos Deos, sed per unum tātū. Sunt autem quatuor, ex quibus homines induci sunt ad ponendum plures Deos. Primum est imbecillitas intellectus humani. Nam homines imbecillius intellectus non valentes corporalia trāscendere, non crediderunt aliquid esse ultra naturam corporum sensibilium, & ideo inter corpora illa posuerunt præminere & disponere mundum, quę pulchriora & digniora inter ea videbatur, & eis attribuebant & impendebant diuinum cultum, & huiusmodi sunt corpora cęlestia, scilicet sol, & luna & stellę. Sed istis accidit sicut alicui eunti ad curiam regis, qui volens uidere regem, et credit quęcumque bene indutum, vel in officio constitutum, regem esse, de quibus dicitur Sapient. 13. Solem & lunam, aut gyrū stellarum rectores orbis terrarū Deos putauerunt. Esa. 51. Leua te i excelsum oculos vestros &c. Secūdo, prouenit ex adulatione hominum: nam & aliqui volētes adulari dominis & regibus, honorē Deo debitū eis exhibuerūt, obediendo eis, & subiiciendo se eis: unde & aliquos post mortem fecerunt Deos, alios etiam in uitā dixerunt Deos. Iudic. 5. Sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terrę est, & præter ipsum alius non est. Tertio, prouenit ex carnali affectu ad filios & consanguineos: nam aliqui propter nimium amorem quę ad suos habebāt, faciebant statuas post eorum mortē, & sic ex hoc processum est, quod illis statuis diuinum cultum impendebant, de quibus dicitur Sapient. 14. Quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes hoies, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Quarto, ex malitia diaboli. Ipse enim ab initio voluit æquiparari Deo: vnde ipse ait Esa. 14. Ponā sedem meā ab aquilone, in cælum conscendam, & ero similis altissimo. Et hanc voluntatem nondum deposuit, & ideo totus conatus suus in hoc existit, vt faciat se ab hominibus adorari, & sacrificia sibi offerri, non quod delectetur in vno cane, vel cato qui ei offerretur, sed delectatur in hoc, quod ei impendatur reuerentia sicut Deo: vnde & Christo dixit, Matth. 21. Hęc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me: inde est etiā quod intrantes idola, dabant responsa, vt scilicet venerentur vt dii. psal. 95. Omnes dii gētium dæmonia: Aposto. 1. Corinth. 10. Sed quę immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Licet autem hęc sint horribilia, sunt tamen aliqui & multi, qui frequenter incidunt in istas quatuor causas. Et licet non ore, aut corde, tamen factis ostendunt se credere plures Deos. Nam qui credūt quod corpora cęlestia possunt in voluntatem hominis imprimere, & qui in factis suis certā accipiunt tempora, ij ponunt corpora cęlestia esse Deos & aliis dominari, facientes astrolabia: Hierē. 10. A signis cęli nolite metuerē, quę timeant gentes, quia leges populorum vanę sunt. Itē, omnes illi qui obediunt regibus plusquam Deo, vel

A in illis, in quibus nō debent, cōstituūt eos Deos suos. Actuum 5. Obedire oportet Deo magis quā hominibus. Item, illi qui diligunt filios, aut consanguineos plusquam Deum, ostendunt factis suis plures esse Deos: vel etiam illi qui diligunt escam plusquam Deum, de quibus Apostol. Philippens. 3. Quorum Deus uenter est. Item, omnes illi qui insistant beneficiis & incantationibus, credunt dæmones esse Deos, cuius ratio est, quia perunt a dæmonibus id quod solus Deus dare potest, scilicet reuelationem alicuius rei occultę, & veritatem futurorum. Est ergo primo credendum, quod Deus est vnus tantum.

Patrem omnipotentem, creatorem cęli & terrę. Sicut dictum est, primum quod credere debemus est quod sit vnus solus Deus: secundum est, quod iste Deus sit creator & factor cęli & terrę, visibilium & inuisibilium. Et vt rationes subtiles dimittantur ad præsens, quodā rudi exemplo manifestatur propositum, quod scilicet omnia sunt a Deo creata & facta. Cōstat enim quod si aliquis intraret domum aliquam, & in ipsius domus introitu sentiret calorem, postmodum vadēs interius sentiret maiorem calorem, & sic deinceps, crederet ignem esse interius, etiam si ipsum ignē non videret qui causaret dictos calores: sic quoque contingit cōsideranti res huius mundi. Nam ipse inuenit res omnes secundum diuersos gradus pulchritudinis & nobilitatis esse dispositas, & quanto magis appropinquat Deo, tanto pulchriora & nobiliora sunt. Vñ corpora cęlestia pulchriora & nobiliora sunt, quā corpora inferiora, & inuisibilia visibilibus: & ideo credendum est, quod omnia hęc sunt ab vno Deo, qui dat suum esse singulis rebus & nobilitatem. Sap. 13. Vani sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his quę videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex. Et infra. A magnitudine enī speciei & creaturę cognoscibiliter poterit creator horum videri. Sic ergo pro certo debet nobis constare, quod omnia quę sunt in mundo, a Deo sunt. Circa hoc autem debemus vitare tres errores. Primus est error Manichæorum, qui dicunt quod omnia visibilia creata sunt a diabolo, & ideo Deo solum attribuunt creationem inuisibilium, & causa huius erroris est, quia ipsi Deum asserunt summum bonum, sicut & verum est, & omnia quę a bono sunt, bona esse: vnde nescientes discernere quid sit malum, & quid bonum, crediderunt quod omnia illa quę sunt aliquid mala, simpliciter essent mala, sicut ignis, quia vrit, dicitur ab eis simpliciter malus; & aqua, quia suffocat, & sic de aliis. Vnde quia nihil istorum sensibilium est simpliciter bonū, sed aliquo liter malum & deficiens, dixerunt quod visibilia omnia non sunt facta a Deo bono, sed a malo: contra hos ponit Aug. tale exemplum. Si aliquis intraret domū fabri, & inueniret instrumenta ad quę impingeret & læderent eum, & ex hoc reputaret illum fabrum malum, quia tenet talia instrumenta, stultus esset, cum faber ea teneat ad opus suum: ita stultum est dicere, quod hoc creaturę sint male, quia sunt in aliquo nociuę: nā quod uni est nociuum, alteri est utile. Hic autē error est contra fidem Ecclesię, et ideo ad hęc remouendū, dicitur, Visibilium omnium & inuisibilium. Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terrā. Ios. 3. Omnia per ipsum facta sunt. Secundus est error ponentium mundum ab eterno, secundum quem modum loquitur Petrus dicens. 2. Per. 3. Ex quo patres dormierunt, omnia Opusc. S. Tho. Aquin. sic perfe-

hic perseverant ab initio creaturæ: et isti ducti sunt ad hanc positionem, quia nescierunt considerare principium mundi. Vnde sicut Rabbi Moyses dicit, istis contingit sicut puero, qui si statim cum nascitur, ponetur in insula, & numquam videret mulierem pregnantem, nec puerum nasci, & diceretur isti puero quado magnus esset, qualiter homo concipitur, portatur in utero, & nascitur, nulli crederet sibi dicenti, quia impossibile sibi videretur quod homo posset esse in utero matris. Sic isti considerantes statum mundi presentem, non credunt quod inceperit. Est etiam hoc contra fidem Ecclesiæ: & ideo ad hoc remouendum dicitur, Factorem cæli & terræ. Si n. fuerunt facta, constat quod non semper fuerunt: & ideo dicitur in psal. 148. Dixit, & facta sunt. Tertius est error ponentium Deum fecisse mundum ex præiacenti materia, et ad hoc ducti sunt, quia voluerunt metiri potentiam Dei secundum potentiam nostram: et ideo, quia homo nihil potest facere, nisi ex præiacenti materia, crediderunt quod eodem modo & Deus, vnde dixerunt quod in productione rerum habuit materiam præiacentem. Sed hoc non est verum: nam homo ideo nihil potest facere sine præiacenti materia, quia est factor particularis, & non potest inducere nisi hanc formam in determinata materia ab aliquo alio præsupposita, cuius ratio est: quia virtus sua est de terminata ad formam tantum, & ideo non potest esse causa nisi huius formæ. Deus autem est vniuersalis causa omnium rerum, & non solum creat formam, sed et materiam, unde & de nihilo omnia fecit: & ideo ad remouendum hunc errorem, dicitur, Creatorem cæli & terræ. In hoc enim differunt creare & facere, quia create est de nihilo aliquid facere, facere autem est de aliquo aliquid facere. Si ergo ex nihilo fecit, credendum est quod iterum posset omnia facere, si destruerentur: vnde de potest cæcū illuminare, mortuū suscitare, & cætera opera miraculosa facere. Sapien. 12. Subest enim tibi, cum volueris, posse. Ex huiusmodi autem consideratione homo dirigitur ad quinque. Primo, ad cognitionem diuinæ maiestatis, nam factor præeminet factis: vnde quia Deus est factor omnium rerum, constat eum eminentiorem omnibus rebus. Sapien. 13. Quorum & si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, & intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis, & inde est, quod quicquid potest intelligi, vel cogitari, minus est ipso Deo. Iob. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, ex hoc dirigitur ad gratiarum actionem: quia enim Deus est creator omnium rerum, certum est quod quicquid sumus, & quicquid habemus a Deo est. Apo. Corinth. 4. Quid habes quod non accepisti? psalm. 23. Domini est terra, & plenitudo eius &c. & ideo debemus ei reddere gratiarum actiones. psal. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Tertio, inducitur ad patientiam in aduersis. Nam licet omnis creatura sit a Deo, & ex hoc sit bona secundum suam naturam, tamen si in aliquo noceat & inferat nobis poenam, debemus credere quod illa poena sit a Deo, non tamen culpa, quia nullum malum est a Deo, nisi quod ordinatur ad bonum: & ideo si omnis poena quam homo suffert, est a Deo, debet patienter sustinere. Nam poenæ purgant peccata, humiliant reos, prouocant bonos ad amorem Dei. Iob. 2. Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Quarto, inducimur ad recte utendum rebus creatis: nam creaturis debemus, uti ad hoc, ad quod

facta sunt a Deo. Sunt autem facta ad duo, scilicet ad gloriam Dei, quia vniuersa propter semetipsum, id est, ad gloriam suam operatus est Dominus, ut dicitur Proverbior. 16. et ad vtilitatem nostram. Deuteron. 4. Quæ fecit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Debemus ergo uti rebus ad gloriam Dei, ut scilicet in hoc placeamus Deo, & ad vtilitatem nostram, ut scilicet ipsis utendo, non committamus peccatum. 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Quicquid ergo habes, siue scientiam, siue sapientiam, siue pulchritudinem, totum debes referre & uti eo ad gloriam Dei. Quinto, ducimur ex hoc in cognitionem dignitatis humanæ. Deus enim omnia fecit propter hominem, sicut dicitur in psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius: et homo magis est similis Deo inter creaturas post angelos. Vnde dicit Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hoc quidem non dicit de cælo, siue de stellis, sed de homine, non autem quantum ad corpus, sed quantum ad animam, quæ est liberam voluntatem habens & incorruptibilis, in quo magis assimilatur Deo quam cæteræ creaturæ. Debemus ergo considerare hominem post angelos dignitatem esse cæteris creaturis, & nullo modo dignitatem nostram diminuere propter peccata, & propter inordinatum appetitum rerum corporalium, quæ viliores sunt nobis, & ad seruitium nostrum facta: sed eo modo debemus nos habere, quo Deus fecit nos. De enim fecit hominem ut præesset omnibus quæ sunt in terra, & ut subdit Deo. Debemus ergo dominari & præesse rebus, Deo autem subesse, obedire, ac seruire, & ex hoc peruenimus in fruitionem Dei, quod nobis præstare &c.

ET in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum. Non solum est necesse Christianis vnum Deum credere, & hunc esse creatorem cæli & terræ, & omnium, sed et necesse est ut credant quod Deus est pater, & quod Christus sit verus filius Dei. Hoc autem, sicut dicit beatus Petrus in canonica sua. 2. Pet. 1. Non est fabulosum, sed certum & probatum per verbum Dei in monte: unde dicit ibidem. Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus vobis Domini nostri Iesu Christi uirtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipietis. n. a Deo patre honorem & gloriam, voce de lapsa ad eum huiusmodi a magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, ipsum audite: et hæc vocem nos adiuimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Ipse etiam Christus Iesus in pluribus locis vocat Deum patrem suum, & se dicit filium Dei. Et Apostoli & sancti patres posuerunt inter articulos fidei, quod Christus est filius Dei, dicentes. Et in Iesum Christum filium eius. f. Dei, supple, credo. Sed aliqui hæretici fuerunt, qui hoc per uerse crediderunt. Fotinus. n. dicit quod Christus non est aliter filius Dei quam homini uiri, qui bene uiuendo, merentur dici filii Dei per adoptionem faciendam Dei uoluntate, & ita Christus qui bene uixit, & fecit Dei uoluntate, merentur dici filii Dei: & uoluit quod Christus non fuerit ante beatam Virginem, sed tunc incepit, quando ex ea conceptus est. Et sic in duobus errauit. Primo, in hoc quod non dicit eum uerum filium Dei secundum naturam, Secundo, quod dicit eum similitudinem suam esse ex tempore incepisse, quod fides nostra tenet, quod filius sit Dei per naturam, & quod ab æterno sit: et de his habemus expressas auctoritates contra eum in sacra scriptura. Nam contra primum dicitur, quod sit non filius solum, sed etiam

etiam unigenitus. Ioan. 1. Unigenitus qui est in sinu patris. Contra secundum, Ioan. 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. Constat, autem quod Abraham ante beatam Virginem fuit: et ideo sancti patres addiderunt in alio Symbolo contra primum, Filium Dei unigenitum: contra secundum, Et ex patre natum ante omnia sæcula. Sabellius uero licet diceret quod Christus fuit ante beatam Virginem, dixit tamen quod non est alia persona patris, alia filii, sed ipse pater est incarnatus: et ideo eadem est persona patris & filii. Sed hoc est erroneum, quia aufert trinitatem personarum, & contra hoc est autoritas. Ioan. 8. Solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Constat autem nullum a se misit. Sic ergo mentitur Sabellius: et ideo in Symbolo patrum additur, Deum de Deo, lumen de lumine, id est, Deum filium de Deo patre, & filium qui est lumen de lumine patre, esse credere debemus. Arrius autem licet diceret, quod Christus fuerit ante beatam Virginem, & quod alia fuerit persona patris, alia filii, tamen tria attribuit Christo. Primum est, quod filius Dei fuit creatura. Secundum est, quod non ab æterno, sed ex tempore factus a Deo nobilissima creaturarum. Tertium est, quod non fuerit uerus naturæ Deus filius cum Deo patre, & sic quod non fuerit uerus Deus. Sed hoc similiter est erroneum, & contra auctoritates sacræ scripturæ. Dicitur. n. Ioan. 10. Ego & pater unum sumus, scilicet in natura: et ideo sicut pater fuit semper, ita & filius: & sicut pater est uerus Deus, ita & filius. Vbi ergo dicitur ab Arrio, Christum fuisse creaturam, contra dicitur in Symbolo a patribus, Deum uerum de Deo uero. Vbi autem dicitur eum non fuisse ab æterno, sed ex tempore, contra in Symbolo dicitur. Genitum, non factum. Contra illud uero quod dicitur eum non esse eiusdem substantiæ cum patre, additur in Symbolo. Consubstantialis patri. Patet ergo quod credere debemus, quod Christus unigenitus Dei est, & uere filius Dei, & quod semper fuerit cum patre, & quod alia est persona filii, alia patris, & quod uerus est natura cum patre. Sed hoc credimus hic per fidem, cognoscimus autem in uita æterna per perfectam uisionem: et ideo ad consolationem nostram dicemus aliquid de his. Sciendum est igitur, quod diuersa diuersum modum generationis habent. Generatio autem Dei alia est quam generatio aliarum rerum: vnde non possumus attingere ad generationem Dei, nisi per generationem eius, quod in creaturis magis accedit ad similitudinem Dei. Nihil est autem Deo: ita simile, sicut anima hominis, ut dictum est. Modus autem generationis in anima est, quia homo cogitat per animam suam aliquid, quod uocatur conceptio intellectus: & huiusmodi conceptio oritur ex anima sicut ex parte, & uocatur uerbum intellectus, siue hominis. Anima igitur cogitando generat uerbum suum: sic & filius Dei nihil est aliud quam uerbum Dei, non sicut uerbum exterius prolatum, quia illud transit, sed sicut uerbum interius conceptum: et ideo ipsum uerbum Dei est uerus naturæ cum Deo, & æquale Deo. Vnde & beatus Ioannes de uerbo Dei loquens, tres hæreses destruxit. Primo, hæresim Fotini, quæ tacta est cum dicit. In principio erat uerbum: secundo, Sabellii, cum dicit. Et uerbum erat apud Deum: tertio, Arrii, cum dicit. Et Deus erat uerbum. Uerbum autem aliter est in nobis, & aliter in Deo. In nobis, uerbum nostrum est accidens, sed in Deo uerbum Dei est idem quod ipse Deus, cum nihil sit in Deo quod non sit essentia Dei. Nullus autem potest dicere, quod

Deus non habeat uerbum, quia contingeret Deum esse in se ipsi: et ideo sicut fuit semper Deus, ita & uerbum eius. Sicut autem artifex facit omnia per formam, quam præcogitauit in corde suo, quod est uerbum eius: ita & Deus omnia facit uerbo suo, sicut per artem suam. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si ergo uerbum Dei est filius Dei, & omnia Dei uerba sunt similitudo quædam istius uerbi, debemus primo libere audire uerba Dei. Hoc est enim signum quod diligamus Deum, si uerba illius libenter audimus. Secundo debemus credere uerbis Dei, quia ex hoc uerbum Dei habitat in nobis, id est, Christus, qui est uerbum Dei. Aposto. Eph. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus uestris. Ioann. 5. Uerbum Dei non habetis in uobis manens. Tertio, oportet quod uerbum Dei in uobis manens continue meditemur, quia non solum oportet credere, sed meditari, aliter non proficet: & huiusmodi meditatio ualeat multum contra peccatum. psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Et iterum de uiro iusto dicitur. In lege eius mediabit die ac nocte. Vnde de beata Virgine dicitur, quod conseruabat omnia uerba hæc conferens in corde suo. Quarto, oportet quod homo uerbum Dei communique alius, commouendo, prædicando, & inflammando. Aposto. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem. Idem. Collos. 3. Uerbum Christi habitat in uobis abundanter in omni sapientia docentes, & commouentes uosmetipsos. Idem 2. Tim. 4. Prædica uerbum, in omni opportune importune &c. Ultimo uerbum Dei debet executioni mandari. Iac. 1. Estote factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Ista quinque seruauit per ordinem beata Maria in generatione uerbi Dei ex se. Primo enim audiuit, Spiritus sanctus superueniet in te. Secundo, consensit per fidem, Ecce ancilla Domini. Tertio, tenuit & portauit in utero. Quarto, protulit & peperit eum. Quinto, nutriuit & lactauit eum: vnde Ecclesia cantat. Ipsum regem angelorum sola Virgo lactabat ubere de cælo pleno.

VI conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, non solum est necessarium credere Christiano filium Dei, ut ostensum est, sed etiam oportet credere incarnationem eius. Et ideo beatus Ioannes postquam dixerat multa subtilia & ardua, consequenter insinuat nobis eius incarnationem, cum dicit. Et uerbum caro factum est: & ut de hoc aliquid capere possimus duo exempla ponam in medium. Constat quod filio Dei nihil est ita simile sicut uerbum in corde nostro conceptum, non prolatum. Nullus autem cognoscit uerbum dum est in corde hominis, nisi ille qui concipit, sed tunc primo cognoscitur cum profertur. Sic uerbum Dei dum erat in corde patris, non cognoscebatur nisi a patre tantum, sed carne indutum sicut uerbum uoce, tunc primo manifestum & cognitum est. Baruc. 3. Post hoc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Aliud exemplum est, quia licet uerbum prolatum cognoscatur per auditum, tamen non uidetur tangitur, sed cum scribitur in charta, tunc uidetur & tangitur. Sic & uerbum Dei & uisibile, & tangibile factum est, cum in carne nostra fuit quasi scriptum. Et sicut charta in qua uerbum regis scriptum est, dicitur uerbum regis, ita homo cui coniunctum est uerbum Dei in una hypostasi, dicitur filius Dei. Esa. 8. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: et ideo sancti Apostoli dixerunt. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine. In quo quidē multi errauerunt. Opusc. S. Tho. Aquin. 1 2 Vnde

Vnde & sancti patres in alio Symbolo in synodo Nice-
na multa addiderunt, per quæ nunc omnes errores
destruunt. Origenes enim dixit, quod Christus est nat^{us},
& etiam venit in mundum vt etiam saluaret dæmo-
nes: vnde dixit dæmones omnes esse saluandos in fine
mundi. Sed hoc est contra sacram scripturam. Dicitur
enim Matth. 25. Discedite a me maledicti in ignem æter-
num, qui paratus est diabolo & angelis eius: et ideo
ad hoc remouendum additur. Qui propter nos homi-
nes, non propter dæmones, & propter nostram salutem:
in quo quidem magis apparet amor Dei ad nos. Foti-
nus vero voluit quod Christus natus esset de beata
Virgine, sed addidit quod esset purus homo, qui bene
viuendo & faciendo voluntatem Dei, meruit fili^{us} Dei
fieri, sicut & alij sancti: contra quod dicitur. Ioan. 6.
Descendi de celo, non vt faciam voluntatem meam
sed voluntatem eius qui misit me. Constat autem quod
non descendisset nisi ibi fuisset, & si fuisset purus ho-
mo, non fuisset in celo: et ideo ad hoc remouendum
additur. Descendit de celis. Manichæus vero dixit, quod
licet filius Dei fuerit semper, & descenderit de celo, ta-
men non habuit veram carnem, sed apparentem. Sed
hoc est falsum. Non enim decebat doctorem veritatis
aliquam falsitatem habere: et ideo sicut ostendit veram
carnem, sic habuit. Vnde dixit. Luc. 24. Palpate & vide-
te, quia spiritus carnis & ossa non habet, sicut me vi-
detis habere: & ideo ad hoc remouendum addiderunt
Et incarnatus est. Hebion vero qui fuit genere Iudæ^{us},
dixit quod Christus natus est de beata Virgine, sed ex
commistione viri, & ex virili semine: Sed hoc est fal-
sum, quia angelus dixit. Matth. 1. Quod enim in ea na-
tum est, de Spiritu sancto est: et ideo sancti patres ad
hoc remouendum addiderunt. De Spiritu sancto. Va-
lentinus autem licet confiteretur quod Christus con-
ceptus fuerit de Spiritu sancto, voluit tamen quod Spi-
ritu sanctus portauerit vnum corpus cæleste, & posue-
rit in beata Virgine, & hoc fuit corpus Christi: vnde
nihil aliud operata est beata Virgo, nisi quod fuit loc^{us}
eius: unde dixit quod illud corpus transiit per beatam
Virginem sicut per aquam ductum: sed hoc est falsum.
Nam angelus dixit ei. Luc. 1. Quod enim ex te natus
est, uocabitur filius Dei. et Apost. Gala. 4. At ubi
uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum fa-
ctum ex muliere: & ideo addiderunt. Natus ex Maria
Virgine. Arrius uero & Apollinarius dixerunt, quod li-
cet Christus fuerit Verbum Dei, & natus ex Maria Vir-
gine, tamen non habuit animam, sed loco animæ fuit
ibi diuinitas. Sed hoc est contra scripturam, quia Chri-
stus dixit Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est. et ite-
rum. Mat. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem:
& ideo sancti patres ad hoc remouendum addiderunt.
Et homo factus est. Homo enim ex anima & corpore
consistit: unde uerissime habuit omnia quæ homo ha-
bere potest præter peccatum. In hoc autem quod dicitur,
Homo factus, destruitur omnes errores superius
positi, & omnes alij qui dici possent, & præcipue er-
ror Euticetis, qui dixit commistionem factam, scilicet
ex diuina natura & humana factam unam naturam
Christi, quæ nec Deus pure est, nec purus homo. Sed
hoc est falsum, quia tunc non esset homo, & est etiam
contra hoc quod dicitur, quod homo factus est. De-
struitur etiam error Nestorii, qui dixit filium Dei uni-
tum esse homini solum per inhabitationem. Sed hoc
est falsum, quia tunc non esset homo, sed in homine:
et quod sit homo, patet per Apost. Philip. 2. Et habitu
inuentus ut homo. Ioan. 8. Quid queritis me interficere

cere hominem &c. Possumus autem sumere ex his ali-
qua ad eruditionem. Primo enim confirmatur fides
nostra. Si enim aliquis diceret aliqua de aliqua terra
remota, & ipse non fuisset ibi, non crederetur ei sicut
si ibi fuisset. Antequam ergo veniret Christus in mun-
dum, patriarchæ, & propheta, & Ioannes Baptista dixe-
runt aliqua de Deo: sed tamen non ita crediderunt eis
homines, sicut Christo, qui fuit cum Deo, immo vnū
cum ipso: vnde multum firma est fides nostra ab ipso
Christo nobis tradita. Ioan. 1. Deum nemo uidit um-
quam, vnigenitus fili^{us} qui est in sinu patris, ipse enar-
rauit: & inde est quod multa fidei secreta sunt manife-
sta nobis post aduentum Christi, quæ ante occulta erant.
Secundo, ex ijs eleuatur spes nostra. Constat enim quod
Dei filius non pro paruo ad nos venit, sumens carnem
nostram, sed pro magna utilitate nostra: vnde fecit quod-
dam commercium, scilicet quod assumpsit corpus ani-
matum, & de Virgine nasci dignatus est, vt nobis lar-
giretur suam deitatem, & sic factus est homo, vt homi-
nem faceret Deum. Rom. 5. Per quem habemus acces-
sum, per fidem in gratiam istam, & gloriamur in spe
gloriæ filiorum Dei. Tertio, ex hoc acceditur chari-
tas. Nullum enim est tam euidentis diuinæ charitatis in-
dicium, quam quod Deus creator omnium factus est
creatura, Dominus noster nasci dignatus est, vt nobis lar-
giretur suam deitatem, & sic factus est homo, vt homi-
nem mundum, vt filium suum vnigenitum daret: et ideo
ex huius consideratione amor reaccendi debet, & in-
flammarum ad Deum. Quarto, inducimur ad seruandam
puram animam nostram. Intantum enim natura no-
stra fuit nobilitata & exaltata ex coniunctione ad Deum,
quod fuit ad confortium diuinæ personæ suscepta: vn-
de angelus post incarnationem noluit sustinere quod
beatus Ioannes adoraret eum, quod ante sustinuerat et
a maximis patriarchis: ideo homo huius exaltatione
recolens & attendens, debet de dignari uilificare se, &
naturam suam per peccatum: ideo dicit beatus Pet. 2.
Petri 1. Per quem maxima & pretiosa nobis promissa
donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ consortes natu-
ræ, confugientes eius quæ in mundo est concupiscen-
tiæ corruptionem. Quinto, ex his inflammatur desi-
derium nostrum ad perueniendum ad Christum. Si
enim aliquis rex esset frater alicuius, & esset remo-
tus ab eo, desideraret ille cuius frater esset rex, ad eum
venire, & apud eum esse, & manere: unde cum Chri-
stus sit frater noster, debemus desiderare esse cum eo,
& coniungi ei. Matth. 24. Vbi cumque fuerit corpus,
illuc congregabuntur & aquilæ: & Apostolus desi-
derium habebat dissolui, & esse cum Christo: quod qui-
dem desiderium crescit in nobis considerando incar-
nationem eius.

Passus sub pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & se-
pultus. Sicut necessarium est Christiano quod cre-
dat incarnationem filij Dei, ita necessarium est quod cre-
dat passionem eius & mortem: quia sicut dicit Gregor.
Nihil nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset: hoc
autem scilicet, quod Christus pro nobis est mortuus,
ita est arduum, quod vix potest intellectus noster ca-
pere: immo nullo modo cadit in intellectu nostro. Et
hoc est quod dicit Apostolus Actuum 13. Opus ope-
ror ego in diebus vestris, opus quod non creditis si
quis enarrauerit vobis. Et Abacuch. 1. Opus factum est
in diebus vestris, quod nemo credit cum narrabitur.
Tanta est enim gratia Dei & amor ad nos, quod plus
ipse fecit nobis, quam possumus intelligere. Non tamē
debemus credere, quod Christus ita sustinuerit mor-
tem.

tem, quod deitas mortua sit, sed quod humana natu-
ra in ipso mortua sit. Non enim mortuus est secundum
quod Deus erat, sed secundum quod homo: & hoc pa-
tet per tria exempla. Vnum est in nobis. Constat enim
quod cum homo moritur, in separatione animæ a cor-
pore non moritur animas, sed ipsum corpus, seu caro:
sic & in morte Christi non est mortua diuinitas, sed
natura humana. Sed si Iudæi non occiderunt diuinitatem,
videtur quod non magis peccauerunt quam si occi-
dissent vnum alium hominem. Ad hoc est dicendum,
quod dato quod rex esset indutus vna veste, si quis in
quinaret vestem illam, tantum reatum incurreret ac
si ipsum regem inquinasset. Iudæi licet non possent
Deum interficere, tamen humanam naturam a Chri-
sto assumptam occiderunt, sunt tantum puniti ac si ip-
sam diuinitatem occidissent. Item, sicut dictum est (su-
perius, filius Dei est verbum Dei, & verbum Dei incar-
natum est, sicut verbum regis scriptum in charta. Si
igitur aliquis dilaniaret chartam regis, pro tanto ha-
beretur ac si dilaniaret verbum regis. Et ideo pro ta-
to habetur peccatum Iudæorum ac si occidissent ver-
bum Dei. Sed quæ necessitas, vt verbum Dei pate-
retur pro nobis? Magna: & potest colligi duplex ne-
cessitas. Vna est ad remedium contra peccata, alia est
ad exemplum quantum ad agenda. Ad remedium qui-
dem, quia contra omnia mala quæ incurrimus per pec-
catum, inuenimus remedium per passionem Christi.
Incurrimus autem quinque mala. Primo, maculam.
Homo enim cum peccat, deturpat animam suam:
quia licet virtus animæ est pulchritudo eius, ita pec-
catum est macula eius, Baruc. 3. Quid est Israel quod
in terra inimicorum es, coinquinatus es cum mor-
tuis? Sed hoc remouet passio Christi. Nam Christus
sua passione fecit balneum in sanguine suo, quo pec-
catotes laualet. Apocalyp. 1. Lauit nos a peccatis no-
stris in sanguine suo. Lauatur autem anima sanguine
Christi in baptismo, quia ex Christi sanguine virtutem
habet regeneratiuam. Et ideo cum aliquis se inquinat per
peccatum, facit Christo iniuriam, & magis peccat
ante. Hebræ. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, si-
ne vlla miseratione duobus, vel tribus testibus mori-
tur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia
qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamen-
ti pollutum duxerit? Secundo, incurrimus offensam
Dei. Nam sicut carnalis diligit carnalem pulchritudi-
nem, ita Deus spirituales, quæ est pulchritudo ani-
mæ. Quando ergo anima per peccatum inquinatur,
Deus offenditur, & odio habet peccatorem. Sapient. 14.
Odio sunt Deo impius & impietas eius. Sed Christi
passio hoc remouet, qui Deo patri satisfecit pro pec-
cato, pro quo ipse homo satis facere non poterat, cui-
us charitas fuit maior & obedientia quam peccatum
primi hominis & præuicatio. Ro. 5. Cum inimici es-
semus Deo, reconciliati sumus Deo per mortem filij ei^{us}.
Tertio, incurrimus in infirmitate. Nam homo semel pec-
cando credit postmodum a peccato posse continere.
Sed totum contrarium accidit, quia per primum pec-
catum debilitatur & fit prouisor ad peccandum, & pec-
catum magis dominatur homini, & homo quantum
de se est, ponit se in tali statu vt non surgat, sicut qui
in puteum se proiecit, nisi ex diuina virtute. Vnde post
quam homo peccauit, natura nostra fuit debilitata &
corrupta, & tunc homo fuit prouisor ad peccandum.
Sed Christus hanc infirmitatem & debilitatem diminuit,
licet non totam deleuerit, tamē ita est homo ex Christi
passione confortatus, & peccatum debilitatum, quod non tā-

tū dominatur ei, & potest homo conari adiutus gra-
tia Dei, quæ confertur in sacramentis, quæ ex Christi
passione efficaciam habent, ita quod potest resilire a pecca-
tis. Apost. Ro. 6. Vetus homo noster simul crucifixus
est, vt destruat corpus peccati. Nam ante passionem
Christi pauci inuenti sunt sine peccato mortali viuē-
tes, sed post sine peccato mortali multi vixerunt, & vi-
uunt. Quarto, incurrimus reatum pœnæ: hoc enim exi-
git iustitia Dei, vt quicumque peccat, puniatur: pœna au-
tem pœnatur ex culpa. Vnde cum culpa peccati mor-
talis sit infinita, vt pœna, contra bonum infinitum, scili-
cet Deum, cuius præcepta peccator contemnit, pœna
debita peccato mortali est infinita. Sed Christus per suam
passionem abstulit nobis pœnam hanc, & sustinuit ip-
se 1. Pet. 2. Peccata nostra, id est, pœnam peccati pertu-
lit in corpore suo. Nam passio Christi fuit tanta vir-
tutis, quod sufficit ad expiandum omnia peccata toti^{us} mū-
di, etiam si essent centum milia. Et inde est, quod baptiza-
ti ab omnibus peccatis lauantur: inde est etiam, quod sa-
cerdos peccata dimittit: inde est etiam, quod quicumque
magis passioni Christi se conformat, maiorem consequitur
veniam, & plus meretur de gratia. Quinto, incurrimus
exilium regni: nam qui offendunt reges, exulare cogun-
tur a regno, sic & homo propter peccatum expellitur
de paradiso. Inde est quod Adam statim post peccatum
est eiecctus de paradiso, & clausa est ianua paradisi: sed
Christus sua passione ianuam illam aperuit, & ad reg-
num exules reuocauit. Aperto enim latere Christi, aper-
ta est ianua paradisi, & fuso sanguine eius, deleta est
macula, placatus est Deus, ablata est debilitas, expiata
est pœna, exules reuocantur ad regnum: et inde est, quod
statim latroni dicitur. Hodie mecum eris in paradiso:
hoc non est dictum olim. Non enim dictum fuit alicui,
non Adæ, non Abraham, non David, sed hodie, scilicet
quando aperta est ianua, latro veniam petit & in-
uenit. Hebræ. 10. Habentes fiduciam in introitu san-
ctorum in sanguine Christi. Sic ergo patet utilitas ex-
parte remedij, sed non minor est utilitas quantum ad
exemplum. Nam sicut dicit beatus Aug. Passio Christi
sufficit ad informandum totaliter vitam nostram. Qui-
cumque enim vult perfecte viuere, nihil aliud faciat
nisi quod contemnat quæ Christus in cruce contem-
puit, & appetat quæ Christus appetiuit. Nullum enim exem-
plum virtutis adest a cruce. Si enim quæras exemplum
charitatis, maiorem charitatem nemo habet vt animam
suam ponat quis pro amicis suis. Ioan. 15. & hoc in
cruce fecit Christus: et ideo si pro nobis animam suam
dedit, non debet nobis esse graue quæcumque mala,
sustinere pro ipso. psalm. 115. Quid retribuam Domi-
no pro omnibus quæ retribuit mihi? Si quæris exem-
plum patientiæ, excellentissima in cruce inuenitur.
Patientia enim ex duobus magna ostenditur, aut cum
quis magna patienter suffert, aut cum ea suffert quæ
vitare potest, & non vitat: Christus autem magna in
cruce pertulit. Trenorum 1. O vos omnes qui transi-
tis per viam, attendite & videte si est dolor sicut do-
lor meus. Et patienter, quia cum pateretur, non com-
minabatur. 1. Petr. 2. et Esa. 53. Sicut ovis ad occisio-
nem ducetur, & quasi agnus coram tondente se ob-
mutescet. Item vitare potuit, & non vitauit Mat. 26.
An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhi-
bebit mihi modo plusquam duodecim legiones ange-
lorum? Magna est ergo Christi patientia in cruce, He-
bræor. 12. Per patientiam curramus ad propositum
nobis certamen, aspicientes in authorem fidei & con-
summatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio, susti-
nit

nuit crucem confusione contempta. Si quæris exemplum humilitatis, respice crucifixum: nam Deus iudicari voluit sub pontio Pilato & mori. Iob. 36. Causa tua quasi impij iudicata est. Vere impij, quia morte turpissima condemnemus eum, Sap. 2. Dominus pro seruo, & vita angelorum pro homine mori voluit. Phil. 2. Factus est obediens usque ad mortem. Si quæris exemplum obedientiæ, sequere eum qui factus est obediens patri usque ad mortem. Rom. 5. Sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituentur multi. Si quæris exemplum cõtempnendi terrena, sequere eum qui est rex regum, & dominus dominantium, in quo sunt thesauri sapientiæ, in cruce tamen nudatum, illum sum, consputum, cæsum, spinis coronatum, & felle & aceto potatum, & mortuum. Igitur non afficiaris ad vestes, & ad diuitias, quia diuiserunt sibi vestimenta mea: non ad honores, quia ego ludibria & verbera expertus sum: non ad dignitates, quia plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti meo: non ad delicias, quia in siti mea potauerunt me acceto. August. supra illud Heb. 12. Qui proposito sibi gaudio &c. dicit, Omnia bona terrena cõtempnit homo Christus Iesus, vt contemnenda monstraret.

Descendit ad inferos. Sicut dictum est, mors Christi fuit in separatione animæ a corpore, sicut & aliorum hominum: sed diuinitas ita insolubiliter iuncta fuit homini Christo, quod licet anima & corpus separarentur ab inuicem, ipsa tamen deitas perfectissime semper & animæ, & corpori affuit, & ideo in sepulcro cum corpore fuit filius Dei, & ad inferos cum anima descendit. Sunt autem quatuor rationes, quare Christus cum anima ad infernum descendit. Prima, vt sustineret totam pœnam peccati, vt sic totam culpam expiaret. Pœna autem peccati hominis non solum erat mors corporis, sed etiam erat pœna in anima: quia et peccatorum erat quantum ad animam, quia etiam ipsa anima puniebatur quantum ad carentiam visionis diuinæ, pro qua abolenda nondum satisfactum erat. Et ideo post mortem descendebant omnes etiam sancti patres ante Christi aduentum ad infernum. Vt ergo Christus sustineret totam pœnam peccatoribus debitam, uoluit non solum mori, sed etiam secundum animam ad infernum descendere. Vnde psal. 87. Estima rus sum cum descenditibus in lacum. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Alij. n. erant ibi ut serui, sed Christus ut liber. Secunda ratio est, ut perfecte subueniret suis amicis omnibus. Habebat enim amicos suos non solum in mundo, sed et in inferno. In hoc enim sunt aliqui amici Christi, in quantum habent charitatem: in inferno autem multi erant qui cum charitate & fide uenturi decesserant, sicut Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Dauid, & alij iusti & pfecti uiri. Et quia Christus suos uisitauerat in mundo, & eis subuenerat per mortem suam, uoluit etiam uisitare suos qui erant in inferno, & subuenire eis descendendo ad eos. Ecclesiast. 24. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes & illuminabo omnes sperantes in Domino. Tertia uero ratio est ut perfecte de diabolo triumpharet. Tunc enim perfecte triumphat aliquis de aliquo, quando non solum uincit eum in campo, sed etiam inuadit eum usque in domum propriam, & auferit ei sedem regni & domum suam. Christus autem triumphauerat contra diabolum, & in cruce uicerat eum: unde ait Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius

mundi, scilicet diabolus, eijcietur foras. Et ideo ut perfecte triumpharet, uoluit auferre sedem regni sui, & ligare eum in domo sua, quæ est infernus. Et ideo descendit illuc, & diripuit omnia sua, & ligauit eum, & abstulit ei prædam suam. Collos. 2. Expoliatis principatus & potestatem transduxit confidenter, palam triumphans illos, in semetipso. Similiter etiam, quia potestatem & possessionem acceperat Christus cæli & terræ, uoluit etiam possessionem accipere inferni, vt sic secundum Apostolum ad Philipp. 2. In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Marc. ult. In nomine meo dæmonia eijcient &c. Quarta ratio & ultima est, pati mortem vt liberaret sanctos qui erant in inferno. Christus enim sicut uoluit pati mortem vt liberaret uiuentes a morte: ita etiam uoluit descendere ad infernum, vt liberaret eos qui erant ibi. Zach. 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Osee. 13. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne. Licet enim mortem totaliter destruxerit Christus, infernum tamen non omnino destruxit, sed momordit, quia. s. non omnes liberauit de inferno, sed illos tantum qui erant sine peccato mortali. Et similiter sine peccato originali, a quo quantum ad personam liberati erant per circumcisionem. Vel ante circumcisionem, qui saluati erant in fide parentum fidelium, quantum ad eos qui non habebant usum rationis: vel per sacrificia, & in fide Christi uenturi, quantum ad adultos. Sed erant ibi propter peccatum originale Adæ, a quo quantum ad naturam non potuerunt liberari nisi per Christum. Et ideo dimisit ibi illos qui descenderunt cum peccato mortali & incircumcisos paruulos, et ideo dicit. Ero morsus tuus inferne. Sic ergo patet, quod Christus descendit ad inferos, & propter quid. Ex ijs ad instructionem nostram possumus accipere quatuor. Primo, spem firmam de Deo: nam quantumcumque homo sit in afflictione, semper tamen debet sperare de Dei adiutorio, & in eo confidere. Nihil. n. ita graue inuenitur, sicut esse in inferno. Si ergo Christus illos qui erant in inferno liberauit, multum debet quilibet, si est amicus Dei, confidere vt liberetur ab eo a quacumque angustia. Sap. 10. Hęc. s. sapientia uenditum iustum non dereliquit, descenditque cum illo in foueam, & in uinculis nõ dereliquit eum. Et quia specialiter Deus iuuat seruos suos, multum debet esse securus ille qui seruit Deo. Eccle. 34. Qui timet Deum, nihil trepidabit, & nõ pauebit, quoniã ipse est spes eius. Secundo, debemus concipere timorem, & propellere præsumptionem. Nam licet Christus passus sit pro peccatoribus, & ad infernum descenderit, non tamen liberauit omnes, sed illos tantum qui sine peccato mortali erant, vt dictum est. Illos uero qui in mortali decesserant, dimisit. Et ideo nullus qui cum peccato mortali illis descendit, speret ueniam. Sed tantum in inferno erit, quantum sancti patres in paradiso, scilicet in æternum. Matth. 25. Ibunt ij in supplicium æternum, isti autem in uitam æternam. Tertio, debemus habere sollicitudinem. Nam Christus descendit ad inferos pro salute nostra, & nos frequenter debemus solliciti esse illuc descendere considerando. s. pœnas illas, sicut faciebat ille sanctus Ezechias, dicens Esa. 38. Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi. Nam qui ibi frequenter per cogitationem descendit in uitam, non descendit de facili in mortem, quia huiusmodi consideratio retrahit a peccato. Videmus enim quod homines huius mundi cauent sibi a maleficijs propter temporalem pœnam,

pœnam. quanto ergo magis debent sibi cauere propter pœnam inferni, quæ maior est & quantum ad diuinitatem, & quantum ad accerbitatem, & quantum ad multipliciter. Ecclesiast. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quarto, prouenit nobis ex hoc exemplum dilectionis. Christus enim descendit ad inferos, vt liberaret suos, & ideo debemus illuc descendere, vt subueniamus nostris. Ipsi enim nihil possunt, & ideo debemus eis subuenire, qui sunt in purgatorio. Nimis esset durus qui non subueniret charo suo, qui esset in carcere terreno. Multo ergo magis est durus, qui non subuenit amico qui est in purgatorio, cum nulla sit comparatio pœnarum mundi ad illas. Iob 19. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. 2. Machab. 12. Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis soluantur. Subuenitur autem eis præcipue per tria, sicut dicit August. scilicet per Missas, orationes, & elemosinas. Græ. addit quartum, scilicet ieiunium, nec est mirum, quia etiam in mundo isto potest amicus satisfacere pro amico: intelligendum est tamen hoc de illis qui sunt in purgatorio.

Tertia die resurrexit a mortuis. Duo sunt homini necessaria ad cognoscendum, scilicet gloria Dei, & pœna inferni. Nam per gloriam electi, & per pœnas terribili, cauent sibi homines & retrahuntur a peccatis. Sed hæc sunt valde difficilia homini ad cognoscendum. Vnde de gloria dicitur Sap. 9. Quæ in cælis sunt quis inuestigauit? Et hoc quidem difficile est terrenis, quia vt dicitur Ioan. 3. Qui de terra est, de terra loquitur. Sed non est difficile spiritualibus, quia qui de cælo uenit, super omnes est, vt dicitur ibidem. Et ideo Deus de cælo descendit, & incarnatus est vt doceret nos cælestia. Erat etiam difficile cognoscere pœnas inferni. Sap. 2. Non est qui agnitus sit reuersus ab inferis, et hoc dicitur in persona impiorum. Et hoc non potest modo dici: quia sicut descendit de cælo vt doceret cælestia, ita resurrexit ab inferis vt nos de inferis edoceret. Et ideo necesse est vt credamus, quod non solum homo factus est & mortuus, sed quod resurrexit a mortuis. Et ideo dicitur. Tertia die resurrexit a mortuis. Inuenimus autem, quod multi surrexerunt a mortuis, sicut Lazarus, & filius uiduæ, & filia Archisynagogi. Sed resurrectio Christi differt a resurrectione istorum & aliorum in quatuor. Primo, quantum ad causam resurrectionis, quia alij qui surrexerunt, non surrexerunt sua uirtute, sed vel Christi, vel ad preces alicuius sancti: Christus uero resurrexit propria uirtute, quia non solum erat homo, sed etiam Deus, & diuinitas uerbi nõquàm separata fuit nec ab anima, nec a corpore, & ideo corpus animam, & anima corpus cum uoluit, resumpsit. Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et licet mortuus fuerit, hoc non fuit ex infirmitate, nec ex necessitate, sed uirtute, quia spõte, & hoc patet, quia cum emisit spiritum, clamauit uoce magna, quod alij morientes nequeunt, quia ex infirmitate moriuntur. Vnde Centurio dixit Matth. 27. Vere filius Dei erat iste: & ideo sicut sua uirtute posuit animam suam, ita sua uirtute recepit eam. Et ideo dicitur, quia resurrexit, & non quod fuerit suscitatus quasi ab alio. psal. 3. Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: nec est hoc contrarium ei quod dicitur Act. 2. Hunc Iesum resuscitauit Deus. Nam & pater resuscitauit eum & filius, quia eadem est uirtus patris & filij. Secundo, differt quantum ad uitam, ad

quam resurrexit, quia Christus ad uitam gloriosam, & incorruptibilem. Apost. Rom. 6. Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris. Alii uero ad eadem uitam quam prius habuerant, sicut pater de Lazaro, & de alijs. Tertio, differt quantum ad fructum & efficaciam, quia uirtute resurrectionis Christi resurgunt omnes. Matth. 27. Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Apost. 1. Corinth. 15. Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium. Sed uide quod Christus per passionem peruenit ad gloriam. Luc. 24. Nonne sic oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? vt doceat nos qualiter ad gloriam peruenire possimus. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Quarto, differt quantum ad tempus, quia resurrectio aliorum differtur usque ad finem mundi, nisi aliquibus ex priuilegio ante concedatur, ut beata Virgini, & ut pie creditur, beato Iohanni Euangelista. Sed Christus resurrexit tertia die, cuius ratio est, quia resurrectio, & mors, & natiuitas Christi fuit propter nostram salutem, & ideo tunc uoluit resurgere, quando salus nostra perficeretur: unde si statim resurrexisset, non fuisset creditum, quod fuisset mortuus. Item, si multum distulisset, discipuli non remanissent in fide, & sic nulla utilitas fuisset in passione sua. psal. 29. Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Et ideo die tertia resurrexit, ut crederetur mortuus, & ut discipuli fidem non amitterent. Possumus autem ex ijs, quatuor ad nostram eruditionem accipere. Primo, ut studeamus resurgere spiritualiter a morte animæ, quam incurrimus per peccatum, ad uitam iustitiæ quæ habetur per penitentiam. Apo. Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Et hæc est resurrectio prima, Apoc. 20. Beatus qui habet partem in resurrectione prima. Secundo, quod non differamus resurgere usque ad mortem, sed cito, quia Christus resurrexit tertia die. Eccle. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem &c. quia non poteris cogitare quæ pertinent ad salutem infirmitate grauatus. Et quia etiam perdis partem omnium bonorum, quæ sunt in Ecclesia, & multa mala incurris ex perseverantia in peccato. Diabolus etiam quanto diutius possidet, tanto difficiliter dimittit, ut dicit Beda. Tertio, ut resurgamus ad uitam incorruptibilem, ut scilicet non iterum moriamur, id est, in tali proposito quod ultra non peccemus. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam nõ moritur &c. & infra. Ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu. Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentijs eius: sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, sed exhibere uos Deo tanquam ex mortuis uiuentes. Quarto, ut resurgamus ad uitam nouam & gloriosam, ut scilicet uitemus omnia quæ prius fuerant occasiones & causa mortis & peccati. Roman. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Et hæc noua uita est uita iustitiæ, quæ in nouat animam, & perducit ad uitam gloriæ. Amen.

Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Post Christi resurrectionem oportet credere eius ascensionem, quia in cælum ascendit die quadragesima. Et ideo dicit. Ascendit &c. Circa quod debet notare tria. Primo, scilicet quod fuit sublimis, rationalis, & utilis. Sublimis quidem fuit, quia ascendit ad cælos. Et hoc tripliciter exponitur. Primo, super omnes cælos Opusc. S. Tho. Aquin. l. 4. corpor.

corporeos. Apost. Ephe. 4. Ascendit super omnes caelos. Et hoc primo incipit in Christo: nam antea corpus terrenum non erat nisi in terra, intantum ut etiam Adam fuerit in paradiso terrestri. Secundo, ascendit super omnes caelos spirituales, scilicet naturas spirituales. Ephe. 1. Constituens, Iesum, ad dexteram suam in caelestibus super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Tertio, ascendit usque ad sedem patris. Danielis. 7. Ecce cum nubibus caeli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit. Et Mar. ult. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in caelum, & sedet a dextris Dei. Non autem accipitur in Deo dextra corporaliter, sed metaphorice: quia in quantum Deus dicitur sedere ad dexteram patris, id est, ad aequalitatem patris: in quantum homo sedet ad dexteram patris, id est, in potioribus bonis. Hoc autem affectum diabolus. Esa. 14. In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo: sed non peruenit nisi Christus, ideo dicitur, Ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris. psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Secundo, Christi ascensio fuit rationalis, quia ad caelos: et hoc propter tria. Primo, quia caelum debebatur Christo ex sua natura. Naturale. n. est ut unumquodque revertatur unde trahit originem. Principium autem originis Christi est a Deo, qui est super omnia. Ioan. 1. 5. Exiui a patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Ioan. 3. Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelo. Et licet sancti in caelum ascendant, non tamen sicut Christus, quia Christus sua virtute, sancti vero attracti a Christo. Cant. 1. Trahe me post te. Vel potest dici, quia nemo ascendit in caelum nisi Christus, quia sancti non ascendunt nisi in quantum sunt membra Christi, qui est caput Ecclesiae. Matth. 24. Vbicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilae. Secundo, debebatur Christo caelum ex sua victoria. Nam Christus est in mundum missus ad pugnandum contra diabolus, & vicit eum, & ideo meruit exaltari super omnia. Apoc. 3. Ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Tertio, ex sui humilitate. Nulla enim humilitas est ita magna sicut humilitas Christi, qui cum esset Deus, voluit fieri homo, & cum esset Dominus, voluit formam serui accipere, factus obediens usque ad mortem, ut dicitur Phil. 2. & descendit usque ad infernum, & ideo meruit exaltari usque ad caelum ad sedem Dei: nam humilitas via est ad exaltationem, Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur, Eph. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos. Tertio, Christi ascensio fuit utilis: et hoc quantum ad tria. Primo, quantum ad ductum, nam ad hoc ascendit ut nos duceret, sicut resurrexit ut nos resurgere faceret, ita ascendit ut nos duceret. Nos enim nesciebamus viam, sed ipse ostendit. Mich. 2. Ascendit, iter pandens ante eos. Et ut nos securos redderet de possessione regni caelestis, Ioan. 14. Vado parare vobis locum. Secundo, quantum ad securitatem: ad hoc enim ascendit ut interpellaret pro nobis. Hebr. 7. Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis. 1. Ioan. 2. Advocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Tertio, ut ad se corda nostra traheret. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor

tuum, ut contemnamus temporalia. Apost. Colo. 3. Si conlurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quae sursum sunt sapire, non quae super terram.

Inde ventur⁹ est iudicare viuos & mortuos. Ad officium regis & Domini spectat iudicare, Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum in intuitu suo. Quia ergo Christus ascendit in caelum, & sedet ad dexteram Dei, sicut dominus omnium, manifestum est, quod spectat ad eum iudicium. Et ideo in regula catholicae fidei confitemur, quod venturus est iudicare viuos & mortuos: hoc etiam dixerunt angeli. Act. 1. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Sunt autem tria consideranda de hoc iudicio. Primum est forma iudicij: secundum est, quod iudicium hoc est timendum: tertium est, qualiter praeparemus nos ad hoc iudicium. Quo ad formam iudicij tria concurrunt, scilicet quis sit iudex, qui iudicandi, & de quibus sit. Christus autem est iudex. Act. 10. Ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum, siue accipiamus pro mortuos peccatores, & per viuos recte viuentes: siue per viuos ad literam illos qui tunc viuunt, & per mortuos omnes qui mortui sunt. Est autem iudex non solum in quantum Deus est, sed etiam in quantum homo. Et hoc propter tria. Primo, quia necessarium est ut iudicandi iudicem videant. Diuinitas autem est ita delectabilis, quod nullus potest sine gaudio eam videre: & ideo nullus damnatus poterit eam videre, quia tunc gauderet. Et ideo necesse est ut appareat in forma hominis, ut ab omnibus videatur. Ioan. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Secundo, quia ipse meruit hoc officium sibi quod homo. Ipse enim secundum quod homo fuit iniuste iudicatus, & ex hoc Deus fecit eum iudicem totius mundi. Job 36. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. Tertio, ut cesset desperatio ab omnibus, si ab homine iudicantur. Si enim solus Deus iudicaret, homines territi desperarent. Luc. 12. Videbunt filium hominis venientem in nube. Iudicandi vero sunt omnes qui sunt, fuerunt, & erunt. Apost. 2. Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum. Est autem sicut dicit Gregorius, quadruplex differentia inter iudicados. Aut enim iudicandi sunt boni, aut mali. Malorum autem quidam condemnabuntur, sed non iudicabuntur, sicut infideles, quorum facta non discutientur, quia qui non credit iam iudicatus est, ut dicitur. Ioan. 3. Quidam vero condemnabuntur & iudicabuntur, sicut fideles qui decesserunt cum peccato mortali. Apost. Rom. 6. Stipendia peccati mors: non enim excludentur a iudicio propter fidem quam habuerunt. Bonorum etiam quidam saluabuntur, & non iudicabuntur pauperes scilicet spiritu propter Deum, quinimmo alios iudicabunt, Matth. 19. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel: quod quidem non solum intelligitur de discipulis, sed etiam de omnibus pauperibus, alias Paulus qui plus alijs laborauit, non esset de numero illorum, & ideo intelligendum est et de omnibus sequentibus Apostolos, & de Apostolicis viris. Ideo Aposto. 1. Corinth. 6. An nescitis quoniam angelos iudicabimus? Esa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. **Q**uidam

nam autem saluabuntur & iudicabuntur, scilicet mortales in iustitia. Licet enim in iustitia decesserint, in occupatione tamen temporalium in aliquo lapsi sunt, & ideo iudicabuntur, sed saluabuntur. Iudicabuntur autem de omnibus factis bonis & malis. Ecclesiastes 11. Ambula in vijs cordis tui, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium Ecclesiastes. 12. Cuncta quae fiunt, adducet Deus in iudicium pro omnino errato, siue bonum, siue malum sit. De verbis etiam otiosis. Matth. 12. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint, homines, reddent rationem de eo in die iudicij. De cogitationibus, Sap. 1. In cogitationibus impij interrogatio erit: et sic patet forma iudicij. Est autem iudicium illud timendum propter quatuor. Primo, propter iudicis sapientiam. Scit enim omnia & cogitationes, & locutiones, & operationes: quoniam omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ut dicitur Hebrae. 4. Prouerb. 16. Omnes viae hominum patent oculis eius. Ipse etiam scit verba nostra. Sap. 1. Auris zeli audit omnia. Item, cogitationes nostras. Hier. 16. Primum est cor hominis, & inscrutabile: quis cognosceret illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinventionum suarum. Ibi erunt testes infallibiles, scilicet propriae hominum conscientiae. Aposto. Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Secundo, propter iudicis potentiam, quia omnipotens est in se. Esa. 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet. Item, omnipotens est in alijs, quia omnis creatura erit cum eo. Sap. 5. Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: et ideo dicebat Job 10. Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. psal. 138. Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Tertio, propter operis inflexibilem iustitiam. Nunc enim est tempus misericordiae, sed tempus futurum erit solum tempus iustitiae: & ideo nunc est tempus nostrum, sed tunc erit solum tempus Dei. psal. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Prouerb. 6. Zelus & furor viri non parcat in die vindictae, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Quarto, propter iudicis iram. Aliter enim apparebit iustis, quia dulcis & delectabilis. Esa. 33. Regem in decore uidebunt: aliter malis, quia iratus & crudelis, intantum ut dicant montibus, Cadite super nos, & abscondite nos ab ira agni, ut dicitur Apocalyp. 6. Haec autem ira non dicit in Deo commotionem animi, sed effectum irae, poenae. Peccatoribus infligam. saeternalem. Origines. Quam angustae erunt peccatoribus viae in iudicio. Desuper erit iudex iratus &c. Contra autem hunc timorem debemus quatuor habere remedia. Primum est bona operatio. Apost. Rom. 13. Vis non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Secundum est confessio & poenitentia de commissis, in qua tria debet esse, scilicet dolor in cogitatione, pudor in confessione, & acerbitas in satisfactione, quae quidem expiant poenam aeternam. Tertium est eleemosyna, quae omnia mundat. Luc. 16. Facite uobis amicos de mamona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in aeterna tabernacula. Quartum est charitas. amor Dei & proximi, quae quidem charitas operit multitudinem peccatorum, ut dicitur. 1. Petr. 4. & Prouerb. 10. **R**edo in Spiritum sanctum. Sicut dictum est, Verbum Dei est filius Dei, sicut uerbum hominis est

conceptio intellectus. Sed quandoque homo habet uerbum mortuum, scilicet quando homo cogitat quae debet facere, sed tamen uoluntas facienda non adest ei: sicut quando homo credit & non operatur, fides eius dicitur mortua, ut dicitur Iaco. 2. Verbum autem Dei est uiuum, Hebr. 4. Viuus est sermo Dei. Et ideo necesse est, quod Deus habeat secum uoluntatem & amorem: unde August. in lib. de Trini. Verbum quod insinuare intendimus cum amore, notitia est. Sicut autem uerbum Dei est filius Dei, ita amor Dei est Spiritus sanctus. Et inde est, quod tunc homo habet Spiritum sanctum, quando diligit Deum. Aposto. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Fuerunt autem aliqui, qui male sentientes de Spiritu sancto, dixerunt quod erat seruus & minister Dei. Et ideo sancti ad remouendum hos errores addiderunt quinque uerba in alio Symbolo de Spiritu sancto. Primum est, quod licet sint alij spiritus, scilicet angeli, sunt tamen ministri Dei, secundum illud Apostoli Hebrae. 1. Omnes sunt administratorij spiritus: sed Spiritus sanctus Dominus est. Ioan. 4. Spiritus est Deus. et Aposto. 2. Corinth. 3. Dominus autem spiritus est: et inde est, quod ubi est spiritus Domini, ibi est libertas, ut dicitur 2. Corinth. 3. cuius ratio est, quia facit diligere Deum, & auferre amorem mundi: et ideo dicitur, In Spiritum sanctum Dominum. Secundum est, quia in hoc est uita animae, quod coniungit Deo, cum ipse Deus sit uita animae, sicut anima uita corporis. Deo autem coniungit Spiritus sanctus per amorem, quia ipse est amor Dei, & ideo uiuificat. Ioan. 6. Spiritus est qui uiuificat: unde dicitur, Et uiuificansem. Tertium est, quod Spiritus sanctus est eiusdem substantiae cum patre & filio, quia sicut filius est uerbum patris, ita Spiritus sanctus est amor patris & filii, & ideo procedit ab utroque: et sicut uerbum Dei est eiusdem substantiae cum patre, ita & amor cum patre & filio. Et ideo dicitur. Qui ex patre filioque procedit: unde & per hoc patet, quod non est creatura. Quartum est, quod est aequalis patri & filio quantum ad cultum. Ioan. 4. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Matth. ulti. Doce te omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & ideo dicitur, Qui cum patre & filio simul adoratur. Quintum, per quod manifestatur quod sit aequalis Deo, est quia sancti Prophetae locuti sunt a Deo. Constat autem quod si spiritus non esset Deus, non diceretur quod Prophetae fuerint locuti ab eo. Sed Pet. dicit 2. Pet. 1. quod Spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Esa. 48. Dominus Deus misit me, & spiritus eius: unde hic dicitur. Qui locutus est per Prophetas. Per hoc autem destruantur duo errores, error scilicet Manichaeorum, qui dixerunt quod uetus testamentum non erat a Deo, quod falsum est, quia per Prophetas locutus est Spiritus sanctus. Item, error Priscillae & Montani, qui dixerunt quod Prophetae non sunt locuti a Spiritu sancto, sed quasi amentes. Prouenit autem in nobis multiplex fructus a Spiritu sancto. Primo, quia purgata peccatis, cuius ratio est: quia eiusdem est reficere, cuius est constituere. Anima autem creatur per Spiritum sanctum, quia omnia per ipsum facit Deus: Deus enim diligendo suam bonitatem causat omnia. Sapient. 11. Diliges omnia quae sunt &c. Dionys. in 4. c. de diuinis nominibus. Diuinus amor non permittit eum sine germine esse. Oportet ergo quod corda hominum per peccatum destructa reficiantur a Spiritu sancto. psal. 103. Emitte spiritum

Spiritum tuum & creabitur, & renouabis faciem terræ. Nec mirum si spiritus purgat, quia omnia peccata dimittuntur per amorem Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Prou. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Itē, 1. Pet. 4. charitas operit multitudinem peccatorum. Secundo, illuminat intellectum, quia omnia quæ scimus, a Spiritu sancto scimus. Ioan. 14. Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixerō vobis. Item, 1. Ioā. 2. Vnctio docebit uos de oībus. Tertio, iuuat & quodammodo cogit seruare mandata. Nullus enim posset seruare mandata Dei, nisi amaret Deum. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruetur. Spiritus autem sanctus facit amare Deum, ideo iuuat. Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & spiritum meum ponam in medio vestri. Et faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat & operemini. Quarto, confirmat spem vitæ æternæ, quia est sicut pignus hereditatis illius. Apo. Eph. 1. Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Est enī quasi arrha vitæ æternæ, cuius ratio est: quia ex hoc debetur vita æterna homini, in quantum efficitur filius Dei, & hoc fit per hoc quod fit similis Christo. Assimilatur autem aliquis Christo per hoc, quod habet spiritum Christi, qui est Spiritus sanctus. Apost. Roma. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Et Galat. 4. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem abba pater. Quinto, consulit in dubijs, & docet nos quæ sit voluntas Dei. Apocaly. 1. Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs. Esa. 50. Audiam eum quasi magistrum.

Sanctam Ecclesiam catholicā. Sicut videmus quod in vno homine est vna anima, & vnum corpus, & tamen sunt diuersa membra ipsius; ita Ecclesia catholica est vnum corpus, & habet diuersa membra. Anima autem quæ hoc corpus viuificat, est Spiritus sanctus. Et ideo post fidē de Spiritu sancto iubemur credere sanctam Ecclesiam catholicam: vnde additur in Symbolo, Sanctam Ecclesiam catholicam. Circa quod sciendum est, quod Ecclesia est idem quod congregatio: Vnde Ecclesia sancta idem est quod congregatio fidelium, & quilibet Christianus est sicut membrum ipsius Ecclesiæ, de qua dicitur Ecclesiast. vlti. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Hæc autem Ecclesia sancta habet quatuor conditiones, quia est vna, quia est sancta, quia est catholica, id est, vniuersalis, & quia est fortis & firma. Quantum ad primum sciendum est, quod licet diuersi hærent diuersas sectas adinuenerint, non tamen pertinent ad Ecclesiam, quia sunt diuisi in partes, sed Ecclesia est vna. Cant. 6. Vna est columba mea, perfecta mea. Causatur autem unitas Ecclesiæ ex tribus. Primo, ex unitate fidei. Omnes. n. christiani qui sunt de corpore Ecclesiæ, idem credunt. 1. Corinth. 1. Id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. et Ephe. 4. Vnus Deus, una fides, unum baptisma. Secundo, ex unitate spei, quia omnes firmati sunt in una spe perueniendi ad vitam æternam: et ideo dicit Apost. Ephe. 4. Vnum corpus, unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uo-

cationis uestræ. Tertio, ex unitate charitatis, quia omnes connectuntur in amore Dei, & ad inuicē in amore mutuo. Ioan. 17. Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Manifestatur autem huiusmodi amor si uerus est, quādo membra pro se inuicem sunt sollicita, & quando inuicem compatiuntur. Ephe. 4. In charitate crescimus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum & compactum per omnem iuncturā subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate, quia quilibet de gratia sibi collata a Deo debet proximo seruire: unde nullus debet cōtemnere, nec pati ab ista Ecclesia abijci & expelli, quia non est nisi una Ecclesia, in qua homines saluentur, sicut extra arcam Noe nullus saluari potuit. Circa secundum sciendum, quod est etiam alia congregatio, sed malignantium. psalm. 25. Odiui Ecclesiam malignantium &c. sed hæc est mala, Ecclesia uero Christi est sancta. Apost. 1. Corinth. 3. Templū Dei sanctum est, quod estis uos: vnde dicitur, Sanctam Ecclesiam. Sanctificantur autem fideles huius congregationis ex tribus. Primo enim, quia sicut Ecclesia cū cōsecratur, materialiter lauatur, ita & fideles loti sunt sanguine Christi. Apocaly. 1. Dilixit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Hebr. 13. Iesus uos sanctificaret per suum sanguinem populum. Secundo, ex inunctione, quia sicut Ecclesia inungitur, sic & fideles spirituali inunctione unguuntur ut sanctificentur, alias non essent christiani, Christus enim idem est quod vnctus. Hæc autem vnctio est gratia Spiritus sancti. 2. Corinth. 1. Qui vnxit nos Deus. Apost. 1. Corinthio. 6. Sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Tertio, ex in habitatione Trinitatis: nam ubicumque Deus inhabitat, locus ille sanctus est: vnde Genes. 28. Vere locus iste sanctus est. & psal. 29. Domum tuam decet sanctitudo Domine. Quarto, propter inuocationem Dei. Hier. 4. Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos. Cauendum est ergo ne post talem sanctificationem polluamus animam nostram, quæ templum Dei est, per peccatū. Apo. 1. Cor. 3. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Circa tertium sciendum est, quod Ecclesia est catholica, id est, uniuersalis, primo quantum ad locum, quia est per totum mundum, contra Donatistas, Roma. 1. Fides uestra annuntiat in uniuerso mundo, Mar. ult. Euntes in mūdum uniuersum prædicare Euāgelium omni creature: unde antiquitus Deus erat notus tantum in Iudæa, nunc autem per totum mūdum. Habet autem hæc Ecclesia tres partes. Vna est in terra, alia est in cælo, tertia est in purgatorio. Secundo, est uniuersalis quantum ad conditionem hominum, quia nullus abiicitur, nec Dominus, nec seruus, nec masculus, nec femina. Gal. 3. Nō est masculus, neq; femina. Tertio, est uniuersalis quantum ad tempus: nam aliqui dixerunt, quod Ecclesia debet durare usque ad certū tempus. Sed hoc est falsum, quia hæc Ecclesia incipit a tempore Abel, & durabit usque ad finē sæculi. Mat. ult. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationē sæculi, sed post consummationē sæculi remanebit in cælo. Circa quartum sciendum est, quod Ecclesia Dei est firma. Domus autem dicitur firma, primo si habet bona fundamenta. Fundamentum autem Ecclesiæ principale est Christus. Apost. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Secunda-

rium uero fundamentum sunt Apostoli & eorum doctrina, & ideo firma est. Vnde in Apocal. dicitur, quod ciuitas habebat duodecim fundamenta, & erant ibi scripta nomina duodecim. Apostolorum. Apoca. 21. Et inde est, quod dicitur Ecclesia Apostolica. Ex inde etiam est, quod ad significandum firmitatē huius Ecclesiæ B. Petrus dicitur est vertex. Secundo, apparet firmitas domus si conuulsa non potest destrui. Ecclesia autem nunquam potuit destrui, nec a persecutoribus, immo persecutionibus durantibus magis creuit, & quæ eam persequerentur, & quos ipsa persequeretur deficiebant. Mat. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, cōstringetur: super quē uero ceciderit, conteret eum. Nec ab erroribus, immo quanto magis errores superuenerunt, tanto magis ueritas manifestata est. 2. Tim. 3. Homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed ultra non proficiente &c. Nec a tentationibus dæmonum. Ecclesia enim est sicut turris, ad quam fugit quicumque pugnat contra diabolus. Prouerb. 18. Turris fortissima nomen Domini. Et ideo diabolus principaliter conatur ad destructionem eius, sed non præualeat, quia Dominus dixit. Mat. 16. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. quasi dicat. Bellabunt aduersum te, sed non præualebunt. Et inde est, quod sola Ecclesia Petri, in cuius partem uenit tota Italia, dum discipuli mitterentur ad prædicandum, semper fuit firma in fide. Et cum in alijs partibus uel nulla fides sit, uel sit cōmixta multis erroribus, Ecclesia tamen Petri & fide uiget, & ab erroribus munda est. Nec mirum, quia Dominus dixit Petro. Luc. 22. Ego rogauī pro te Petre, ut non deficiat fides tua.

Sanctorum communionem. Sicut in corpore naturali operatio unius membri cedit in bonum totius corporis, ita in corpore spirituali, scilicet Ecclesia. Et quia omnes fideles sunt unum corpus, bonum unius alteri communicatur. Apost. Rom. 12. Singula autem alter alterius membra. Vnde & inter alia credēda quæ tradiderunt Apostoli, est quod communio bonorum sit in Ecclesia: et hoc est quod dicitur. Sanctorum cōmunionem. Inter alia uero membra Ecclesiæ, principale membrum est Christus, quia est caput. Ephe. 1. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Bonum ergo Christi communicatur omnibus christianis, sicut uirtus capitis omnibus mēbris, & hæc communicatio fit per sacramenta Ecclesiæ, in quibus operatur uirtus passionis Christi, quæ operatur ad conferendam gratiam in remissionem peccatorum. Huiusmodi autem sacramenta Ecclesiæ sunt septem. Primum est baptisma, qui est regeneratio quædam spiritualis. Sicut enim uita carnalis non potest haberi nisi homo carnaliter nascatur, ita uita spiritualis, uel gratia non potest haberi nisi homo renascatur spiritualiter: hæc autem generatio fit per baptismum. Ioā. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et est sciendū quod sicut homo non nascitur nisi semel, sic & semel tantum baptizatur. Vnde & sancti addiderunt, Confiteor unum baptismum. Virtus autem baptismi est, quod purgat ab omnibus peccatis & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam: & inde est quod nulla pœnitentia imponitur baptizatis, quantumcumque fuerint peccatores, & statim moriantur post baptismum, immediate euolant in vitam æternam. Inde est etiam, quod licet soli sacerdotes ex officio baptizent, ex necessitate tamen cuiuslibet licet baptizare, seruata tamen forma baptismi quæ est. Ego te baptizo in nomine patris, &

filij, & Spiritus sancti. Sumit autem hoc sacramentum uirtutem a passione Christi. Rom. 6. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et inde est, quod sicut Christus fuit tribus diebus in sepulcro, ita fit trina immersio in aqua. Secundum sacramentum est confirmatio. Sicut enim in illis qui corporaliter nascuntur, necessariæ sunt uires ad operandum, ita spiritualiter renatis necessariū est robur Spiritus sancti. Vnde & Apostoli ad hoc quod essent fortes, receperunt Spiritum sanctum post ascensionem Christi. Luc. 14. Vos autē sedete in ciuitate, quousque induamini uirtute ex alto: hoc autem robur cōfertur in sacramento confirmationis. Et ideo illi qui habent curam puerorum debent multum esse solliciti quod confirmentur, quia in confirmatione confertur magna gratia. Et si decedat, maiorem habet gloriā confirmatus, quā non confirmatus, quia hic habuit plus de gratia. Tertium sacramentum est Eucharistia. Sicut enim in uita corporali postquam homo natus est, & uires sumpit, necessarius est ei cibus ut conseruetur & sustentetur: ita in uita spirituali post habitum robur necessarius est ei cibus spiritualis, qui est corpus Christi. Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis uitam in uobis. Et ideo secundum ordinationem Ecclesiæ quilibet Christianus semel in anno debet recipere corpus Christi, digne tamen & munde, quia ut dicitur 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, scilicet cū conscientia peccati mortalis, de quo nō est confessus, uel non proponit abstinere, iudicium sibi manducat & bibit. Quartum sacramentum est pœnitentia. Contingit enim in uita corporali quod quandoque quis infirmatur, & nisi habeat medicinam moritur, & ita in uita spirituali quis infirmatur per peccatum: unde necessaria est medicina ad recuperandam sanitatē, & hæc est gratia quæ confertur in pœnitentiæ sacramento. psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. In pœnitentia autem tria debent esse, contritio, quæ est dolor de peccato cum proposito abstinendi, confessio peccatorū cum integritate, et satisfactio quæ est per bona opera. Quintum sacramentum est extrema vnctio. In hac. n. uita sunt multa quæ impediunt, propter quæ homo non potest perfecte consequi purgationem a peccatis. Et quia nullus potest intrare uitam æternam nisi sit bene purgatus, necessarium fuit aliud sacramentum quo homo purgaretur a peccatis, & liberaretur ab infirmitate, & prepararetur ad introitum regni cælestis, & hoc est sacramentum extreme vnctionis. Sed quod non semper curet corporaliter, hoc est quia forte uiuere non expedit saluti animæ. Iac. 5. Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Sic ergo patet, quod per quinque sacramenta quæ prædicta sunt, habetur perfectio uitæ. Sed quia necessarium est quod huiusmodi sacramenta conferantur per determinatos ministros, ideo fuit necessarium sacramentum ordinis, cuius ministerio huiusmodi sacramenta dispensantur: nec est attendenda ad hoc eorum uita, si aliquando ad mala declinant, sed uirtus Christi, per quam ipsa sacramenta efficaciam habent, quorum ipsi dispensatores sunt. Apost. 1. Corinth. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei: & hoc est sextum sacramentum, scilicet ordinis. Septimum

num sacramentum est matrimonium, in quo si munde viuunt hoies, saluatur, & possunt sine peccato mortali viuere. Et interdum declinant coniugati ad ueniam, quando eorum concupiscentia non fertur extra bona matrimonij, et si efferatur extra, tunc declinant ad mortale. Per hæc autem septem sacramenta consequimur peccatorum remissionem, et ideo hic statim subditur. Remissionem peccatorum. Per hoc etiam datum est Apostolis dimittere peccata: & ideo credendum est, quod ministri Ecclesie, ad quos deriuata est huiusmodi potestas ab Apostolis, & ad Apostolos a Christo, in Ecclesia habeant potestatem ligandi atque soluendi, & quod in Ecclesia sit plena potestas dimittendi peccata, sed gradatim, scilicet a Papa in alios prelatos. Sciendum est etiam, quod non solum virtus passionis Christi communicatur nobis, sed etiam meritum vite Christi, & quicquid boni fecerunt omnes sancti communicatur in charitate existentibus, quia omnes unum sunt. psal. 118. Particeps ego sum omnium timorium te. Et inde est, quod qui in charitate uiuit, particeps est omnis boni quod fit in toto mundo, sed tamen specialius illi, pro quibus specialius fit aliquod bonum: nam vnus potest satisfacere pro alio, sicut pater in beneficijs, ad quæ plures congregationes admittunt aliquos. Sic ergo per hanc communionem consequimur duo, vnum scilicet quod meritum Christi communicatur omnibus: aliud quod bonum vnus communicatur alteri, vnde excommunicati per hoc quod sunt extra Ecclesiam, perdunt partem omnium bonorum quæ sunt, quod est maius damnum, quam damnum alicuius rei temporalis. Est etiam aliud periculum, quia constat quod per huiusmodi suffragia impeditur diabolus, ne possit nos tentare: vnde quando quis excluditur ab huiusmodi suffragijs, diabolus facilius vincit eum. Et inde est quod in primitiua Ecclesia, cum aliquis excommunicabatur, statim diabolus vexabat eum corporaliter.

Carnis resurrectionem. Spiritus sanctus non solum sanctificat Ecclesiam quantum ad animam, sed virtute eius resurgunt corpora nostra. Rom. 4. Qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis. et 1. Corinth. 15. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & ideo credimus secundum fidem nostram resurrectionem mortuorum futuram. Circa quam quatuor consideranda occurrunt. Primum est, utilitas quæ ex fide resurrectionis prouenit: secundum, est qualitas resurgentium, quantum ad omnes in generali: tertium, quantum ad bonos: quartum, quantum ad malos in speciali. Circa primum sciendum, quod ad quatuor est nobis utilis fides & spes resurrectionis. Primo, ad tollendam tristitiam, quas ex mortuis concipimus. Impossibile est enim quod homo non doleat de morte chari sui: sed per hoc quod sperat eum resurgeturum, multum temperatur dolor mortis. 1. Thessalonicen. 4. Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut & ceteri qui spem non habent. Secundo, auferit timorem mortis: nam si homo post mortem non speraret aliam vitam meliorem, sine dubio mors esset valde timenda, & potius deberet homo quæcumque mala facere, quam incurere mortem: sed quia credimus esse aliam vitam meliorem, ad quam peruenimus post mortem, constat quod nullus debet mortem timere, nec timore mortis aliqua mala facere. Heb. 2. Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & liberaret eos, qui timore

mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Tertio, reddit sollicitos & studiosos ad bene operandum. si enim vita hominis esset tantum ista, in qua viuimus, non inesset hominibus magnum studium ad bene operandum: quia quicquid faceret, paruum esset, cum eius desiderium non sit ad bonum determinatum secundum certum tempus, sed ad æternitatem. Sed quia credimus quod per hæc quæ hic facimus, recipiemus bona æterna in resurrectione, ideo studemus bona operari. 1. Corinth. 15. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quarto, retrahit a malo. Sicut enim spes premij allicit ad bonum operandum, ita timor pænæ quam credimus malis referuari, retrahit a malo. Ioan. 6. Et procedit qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ: qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicij. Circa secundum sciendum est, quod quantum ad omnes quadruplex conditio attendi potest in resurrectione. Prima est ad identitatem corporum resurgentium, quia idem corpus quod nunc est & quantum ad carnem, & quantum ad ossa resurget, licet aliqui dixerint, quod hoc corpus quod nunc corrumpitur, non resurget: quod est contra Apostolum. Ait enim. 1. Corinth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & quia sacra scriptura dicit, quod uirtute Dei idem corpus ad uitam resurget. Job. 19. Rursum circūdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum. Secunda conditio erit quantum ad qualitatem, quia corpora resurgentia erunt alterius qualitatis quam nunc sint, quia & quantum ad beatos, & quantum ad malos corpora erunt incorruptibilia, quia boni erunt semper in gloria, & mali semper in pænâ eorum. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Et quia corpus erit incorruptibile & immortale, non erit usus ciborum & uenerorum, Mat. 22. In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in celo. Et hoc est contra ludæos & Saracenos. Job. 7. Non reuertetur ultra in domum suam. Tertia conditio quantum ad integritatem, quia omnes & boni, & mali resurgent cum omni integritate quæ ad perfectionem hominis pertinet. Non enim erit ibi cæcus, vel claudus, nec aliquis defectus. Apost. 1. Cor. 15. Mortui resurgent incorrupti, id est, impassibiles quantum ad corruptiones presentis. Quarta conditio est quantum ad ætatem, quia omnes resurgent in ætate perfecta. 1. triginta triu vel duorum annorum, cuius ratio est: quia qui nondum peruenierunt ad hoc, non habent ætatem perfectam, & senes hanc amiserunt, & ideo iuuenibus & pueris addetur quod deest, senibus uero restituetur. Eph. 4. Donec occuramus omnes in uirum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Circa tertium sciendum est, quod quantum ad bonos erit specialis gloria, quia sancti habebunt corpora glorificata, in quibus erit quadruplex conditio. Prima est claritas Mat. 13. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Secunda est impassibilitas. 1. Corinth. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Apoca. 21. Absorbet Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Tertia est agilitas. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & sicut scintillæ in arundinetis discurrent. Quarta est subtilitas. 1. Corinth. 15. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, non quod omnino sit spiritus, sed quia erit totaliter spiritui subiectum. Circa quartum sciendum, quod damnatorum

conditio contraria erit conditioni beatorum, quia erit in eis pænâ æterna, in qua est quadruplex mala conditio: nam corporea eorum erunt obscura. Esa. 13. Facies combustæ uultus eorum. Item, passibilia, licet nunquam corrumpantur, quia semper in igne ardebunt, & nunquam consummabuntur. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Item, erunt graua. Anima enim erit ibi quasi catenata. psal. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus. Item, erunt quodammodo carnalia & anima & corpus. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo.

Vitam æternam. Amē, Conuenienter in fine omnium desideriorum nostrorum. In uita æterna finis datur credendis in Symbolo, cum dicitur. Vitam æternam. Amen: contra quod dicunt illi, qui ponunt animam interire cum corpore. Si enim hoc esset uerum, homo esset eiusdem conditionis cum brutis: et istis conuenit illud. psal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Anima enim humana assimilatur Deo immortalitate, ex parte autem sensualitatis assimilatur bestijs. Cum ergo credit quis, quod anima moriatur cum corpore, recedit a Dei similitudine, & bestijs comparatur, contra quos dicitur Sap. 2. Neque mercedem sperauerunt iusticie, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum: quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis sue fecit illum. Est autem primo considerandum in hoc articulo, quæ uita sit uita æterna: circa quod sciendum, quod in uita æterna primum est quod homo coniungitur Deo. Nam ipse Deus est premium & finis omnium laborum nostrorum. Gen. 15. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Consistit autem hæc coniunctio in perfecta uisione. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Item, consistit in summa laude. Aug. in 22. de ci. Dei. Videamus, amabimus, & laudabimus. Esa. 51. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio & uox laudis. Item, in perfecta satietate desiderij: nam ibi habebit quilibet beatus ultra desiderata & sperata, cuius ratio est: quia nullus potest in uita ista implere desiderium suum, nec unquam aliquod creatum satiat desiderium hominis. Deus enim solus satiat, & infinitum excedit, & inde est quod non quiescit nisi in Deo. Aug. in 1. confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Et quia sancti in patria perfecte habebunt Deum, manifestum est quod satiabitur desiderium eorum, & adhuc gloria excedet. Et ideo dicit Dominus. Mat. 25. Intra in gaudium Domini tui. Aug. Totum gaudium non intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. & iterum. Qui replet in bonis desiderium tuum &c. Quicquid enim delectabile est, totum est ibi superabundanter. Si enim appetantur delectationes, ibi erit summa & perfectissima delectatio, quia de summo bono. s. Deo. Job. 22. Tunc super omnipotentem delictijs afflues. psal. 15. Delectationes in dextera tua usque in finem. Item, si appetuntur honores, ibi erit omnis honor. Homines præcipue desiderant esse reges, quantum ad laicos: & episcopi, quantum ad clericos, & utrumque erit ibi. Apoca. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Sap. 5. Etce quomodo conputati sunt iter filios Dei. Item, si sciencia appetitur, ibi erit perfectissima: quia omnes naturas rerum, & omnem ueritatem, & quicquid uolumus scire, & quicquid uolumus habere habebimus ibi cum ipsa uita æterna.

Sap. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Prou. 10. Desiderium suum iustus dabitur. Tertio, consistit in perfecta securitate: nam in mundo isto non est perfecta securitas, quia quanto quis habet plura & magis eminet, tanto plura timet & pluribus indiget: sed in uita æterna nulla est tristitia, nullus labor, nullus timor. Prou. 1. Abundantia perfructur malorum timore sublato. Quarto, consistit in omnium beatorum iucunda societate, quæ societas erit maxime delectabilis, quia quilibet habebit omnia bona cum omnibus beatis: nam quilibet diligit alium sicut seipsum, & ideo gaudebit de bono alterius sicut de suo. Quo fit ut tantum augeatur lætitia & gaudium unius, quantum est gaudium omnium. psal. 86. Sicut lætatum omnium habitatio est in te. Hæc autem quæ dicta sunt, & multa ineffabilia habebunt sancti qui erunt in patria. Mali uero qui erunt in morte æterna non minus habebunt de dolore & pænâ, quam boni de gaudio & gloria. Exaggeratur autem pænâ eorum primo ex separatione Dei & omnium bonorum, & hæc est pænâ dani, quæ respondet auersioni, quæ pænâ maior est quam pænâ sensus. Mat. 25. Inutilem seruum eiecit in tenebras exteriores. s. peccati, sed tunc habebunt et exteriores. Secundo ex remorsu conscientie. psal. 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. Sap. 5. Pre angustia spiritus gemetes: et tamen hæc penitentia & gemitus erit inutilis, quia non propter odium mali, sed propter dolorem pænâ. Tertio, ex immensitate pænâ sensibilis. s. ignis inferni, qui animam & corpus cruciabit, quæ est acerbißima pænâ, sicut dicunt sancti, & erunt sicut semper morietes, & nunquam mortui, nec morituri: unde dicitur mors æterna, quia sicut moriens est in acerbitate pænâ, sic & illi qui sunt in inferno. psal. 48. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Quarto, ex desperatione salutis. Nam si eis daret spes liberationis a pænâ, eorum pænâ mitigaretur: sed cum subtrahitur eis omnis spes, pænâ efficitur grauissima. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Sic ergo patet differentia inter bene operari & male, quia bona opera ducunt ad uitam, mala autem trahunt ad mortem: & propter hoc homines deberent frequenter reducere hæc ad memoriã, quia ex hoc prouocaretur ad bonum, & retraherentur a malo: unde & signanter in fine omnium ponitur Vita æterna, ut semper magis memoriã imprimat, ad quam uitam nos perducatur Iesus Christus, Deus benedictus in secula seculorum, Amen.

Explicit opusculum sextum scilicet expositio S. Thomæ de Aquino ordinis prædicatorum super Symbolo Apostolorum, scilicet, Credo in Deum.

EIVSDEM DOCTORIS EXPOSITIO DEVOTISSIMA

ORATIONIS DOMINICÆ

VIDELICET, PATER

NOSTER.

Opusculum Septimum.

PATER noster. Inter alias orationes oratio Dominica principalior inuenitur. Habet enim quinque excellentia, quæ in oratione requiruntur. Debet enim esse oratio secura, recta, ordinata, deuota, & humili-

& humilis. Secura quidem, ut cum fiducia adeamus ad thronum gratiæ eius, ut dicitur Heb. 4. In fide etiã non deficientes. Dicitur enim Iac. 1. Postulet autem in fide nihil hestitans. Rationabiliter autem hæc oratio est securissima: est enim ab aduocato nostro formata, qui est sapientissimus petitor, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, ut dicitur ad Col. 2. De quo dicitur 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud patrem: unde dicit Cyprianus in li. de oratione dominica. Cum Christum habeamus aduocatum apud patrem pro peccatis nostris, quando pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba proponamus. Vltimus securior apparet ex hoc, quod ipse qui orationem exaudit cum patre, docuit nos orare, secundum illud Psal. 90. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: unde dicit Cyprianus. Amica, familiaris, & deuota est oratio, Dominum de suo rogare: unde ab hac oratione numquam sine fructu receditur, nam per eam venialia dimittuntur, ut dicit Augustinus. Debet etiam esse oratio nostra recta, ut petat orans a Deo quæ sibi conueniunt. Nam Damascenus dicit. Oratio est petitio decentium a Deo. Multoties enim non exauditur oratio, quia indecentia postulantur. Iac. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Scire autem quid sit petendum, difficillimum est, cum difficillimum sit scire quid sit desiderandum. Ea enim quæ licite petuntur, in oratione licite desiderantur: et ideo Apostolus dicit ad Ro. 8. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Ipse autem Christus doctor est: nam ipse est docere quid nos orare oporteat. Nam discipuli dixerunt ei. Luc. 11. Domine doce nos orare. Ea ergo quæ ipse orare docuit rectissime postulantur: unde Augustinus. Quæcumque autem verba dicimus, nihil aliud dicimus, quam quod in ista oratione dominica positum est, si recte & congruenter oramus. Debet etiam esse oratio ordinata sicut desiderium, cum oratio sit desiderij interpret. Est autem hic debitus ordo, ut spiritualia carnalibus, cælestia terrenis desiderando & orando præferamus, secundum illud Matth. 6. Primum querite regnum Dei &c. Hoc dominus in hac oratione seruare docuit, in qua primo petuntur cælestia, & postmodum terrena. Debet etiam oratio esse deuota, quia pinguedo deuotionis facit sacrificium orationis esse Deo acceptum, secundum illud psal. 62. In nomine tuo leuabo manus meas: sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Deuotio autem plerumque propter proximitatem orationis obtunditur: unde Dominus superfluum orationis prolixitatem docuit vitare, dicens Matth. 6. Orantes autem nolite multum loqui. Et Augustinus dicit ad Probam. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseveret intentio, unde Dominus hanc orationem breuè instituit. Confurgit autem deuotio ex charitate, quæ est amor Dei & proximi, quorum vtrumque in hac oratione ostenditur. Nam ad insinuandum diuinum amorem, vocamus eum patrem: ad insinuandum autem amorem proximi communiter pro omnibus oramus dicentes, Pater noster &c. Et dimitte nobis debita nostra &c. ad quod proximorum dilectio nos inducit. Debet etiam oratio esse humilis, secundum illud psal. 101. Respexit in orationem humiliam. Et Luc. 18. de pharisæo & publicano. Et Iudit. 9. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, quæ quidem humilitas in hac oratione seruatur: nam vera humilitas est quando aliquis nihil ex suis viribus præsumit, sed totum ex diuina virtute impetrandum expectat. Nota est super, quæ tria bona facit oratio. Primo enim est effi-

caz & vtile remedium contra mala. Liberat enim a peccatis commissis. psal. 31. Tu remisisti impietatem peccati mei: pro hac orabit ad te omnis sanctus. Sic latro in cruce orauit, & remissionem obtinuit, quia Hodie mecum eris in paradiso. Luc. 23. Sic publicanus orauit, & iustificatus descendit in domum suam, Luc. 18. Liberat etiam a timore peccatorum superuenientium a tribulationibus & tristitijs. Iac. vlti. Tristatur quis in vobis, oret æquo animo. Liberat etiam a persecutionibus & inimicis. psal. 108. Pro eo ut me diligeret, detrahebant mihi, ego autem orabam. Secundo, est efficax & utilis ad omnia desideria obtinenda. Mat. 11. Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis: et si non exaudimur, hoc est quia non instanter petimus. Oportet enim semper orare, & numquam deficere. Luc. 18. Vel quia non petimus id quod magis expediat ad salutem. Augustinus. Bonus Dominus qui sæpe non tribuit quod volumus, ut tribuat quod malle. Et hoc reperitur de Paulo, qui ter petiit a se remoueri stimulum, & non est exauditus. Tertio est utilis, quia facit nos familiares Deo. psal. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Dicit ergo.

Pater. Nota hic duo, quomodo. scilicet pater sit, & quid debemus ei, quia pater est. Dicitur autem pater ratione specialis creationis, quia creauit nos ad imaginem & similitudinem suam, quam alijs creaturis inferioribus non impressit. Deut. 32. Ipse est pater tuus, qui fecit & creauit te. Item, ratione gubernationis. Quam enim omnia gubernet, nos tamen gubernat ut dominus, alia ut seruos. Sap. 14. Tua, pater, prouidentia cuncta gubernat. & Sap. 13. Et cum magna reuerentia disponis nos. Item, ratione adoptionis, quia alijs creaturis dedit quasi munuscula, nobis autem hæreditatem, & hoc quia filii: sed si filii, & hæredes. Apostolus Ro. 8. Non accepistis spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Debemus autem nos ei tria. Primo, honorem. Mal. 1. Si ego pater, ubi est honor meus? qui consistit in tribus, in laudis datione, quo ad Deum. psal. 49. Sacrificium laudis honorificabit me, quæ non solum debet esse in ore, sed etiam in corde. Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In corporis puritate quo ad seipsam. 1. Cor. 6. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. In iudicii æquitate, quo ad proximum. psal. 93. Honor regis iudicium diligit. Secundo, debemus ei imitationem, quia pater est Hieremias. 3. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis: quæ perficitur in tribus, in dilectione. Ephem. 5. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione: et hoc oportet esse in corde. In imitatione, dilectio enim debet esse cum miseratione. Luc. 6. Estote misericordes: et hoc debet esse in opere. In perfectione, quia dilectio & misratio debet esse perfecta. Mat. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Tertio, debemus ei obedientiam. Heb. 12. Multo magis obtemperabimus patri spirituum: & hoc propter tria. Primo, propter dominium. Ipse enim est Dominus. Exo. 24. Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes. Secundo, propter exemplum, quia verus filius factus est patri obediens: usque ad mortem, ut dicitur Phi. 2. Tertio, propter modum. 2. Re. 2. Ludam ante Dominum qui elegit me. Quarto, debemus ei patientiam in castigationibus. Prouer. 3. Disciplinam Domini filii mei, ne abiicias, neque deficias cum ab eo corripieris. Quem enim diligit Dominus, corripit: & quasi pater in filia complacet sibi. Noster

Noster. Ex hoc autem ostenditur, quod duo debemus proximo. Primo, amorē, quia fratres nostri sunt: nam oēs sunt filii Dei. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt &c. Item, reuerentiã, quia filij Dei sunt. Malach. 2. Numquid pater vnus oīum nostrū? Numquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo decipit vnusquisque; vestrū fratrem suum? Ro. 12. Honore inuicem præuenietes: & hoc propter fructū, quia ipse factus est oībus obtemperatib⁹ sibi causa salutis æternæ, Heb. 5. **Q**ui es in cælis. Inter cætera quæ oranti sunt necessaria, fiducia plurimum valet, Iac. 1. Postulet autē in fide, nihil hestitans. Unde Dominus nos orare docēs, expræmittit, ex quibus in nobis fiducia generetur. scilicet ex benignitate patris: unde pater noster dicit, secundum illud Luc. 11. Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cælestis de celo dabit spiritum bonū petentibus se? Et ex magnitudine potestatis: unde dicit, Qui es in cælis. Unde psal. 122. Ad te leuauit oculos meos quia habitas in cælis. Pater autem hoc ad tria pertinere. Primo quidē ad orantis præparationē, quia dicitur. Eccl. 18. Ante orationē præpara animam tuam, ut intelligatur in cælis, hoc est, in cælesti gloria, sicut illud Mat. 5. Merces vestra copiosa est in cælis. Et hæc præparatio debet esse per cælestiū imitationē, quia filius debet imitari patrē. Unde dicitur 1. Cor. 15. Sicut portavimus imaginē terreni, portemus & imaginē cælestis. Item, per cælestiū contemplationē, quia homines solent frequētius cogitationē dirigere, vbi habent patrē, & alia quæ diligunt, sicut illud Mat. 6. Vbi est thesaur⁹ tuus, ibi est & cor tuū: unde dicebat Apostolus Phil. 3. Nostra cōuersatio in cælis est: et per cælestiū intentionē, ut ab eo qui cælis est, nō nisi cælestia queramus, sicut illud Col. 3. Quæ sursum sunt quærite vbi Christus est. Secundo, potest pertinere quod dicitur, qui es in cælis, ad adiūtis facilitatē, quia propinqu⁹ est nobis ut intelligatur qui est in cælis. in sanctis, in quibus Deus habitat, sicut illud Hier. 14. Tu in nobis es Dñe. Sancti enim celi dicuntur, sicut illud psal. 18. Celi enarrant gloriam Dei. Habitat autē Deus in sanctis per fidē. Ephem. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Per dilectionem 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: per mandatorum impletionē. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansiōnem apud eum faciemus &c. Tertio, potest pertinere quod dicitur, Qui es in cælis, ad efficaciam exaudiētis, ut per cælos, corporeos cælos intelligamus, non quod corporalibus cælis includatur, sicut illud 3. Reg. 8. Cæli & cæli cælorum te capere non possunt, sed ut significetur quod Deus est perspicax in cōsideratione, ut pote qui de alto videt. psal. 101. Prospexit de excelsis sancto suo: & quod sublimis est in potestate, sicut illud psal. 102. Domin⁹ in celo parauit sedem suam: & quod stabilis est in æternitate, sicut illud psal. 101. Tu autem in æternū permanes, & anni tui non deficient. Unde & de Christo dicitur. Thronus eius sicut dies cæli. Et Philo. dicit in 1. de celo, quod propter incorruptionē cæli, oēs posuerunt celū esse locū spirituum. Per hoc ergo quod dicitur, qui es in cælis, datur nobis fiducia orandi, quantum ad tria. Quantum ad potestatem, & quantum ad familiaritatē eius a quo petitur, & quantum ad congruitatem petitionis. Potestas enim eius a quo petitur, insinuatur, si per cælos intelligantur cæli corporei: et quamuis ipse locis corporalibus non comprehendatur, cum scriptum sit Hic. 23. Cælū & terram ego impleo, tamē dicitur esse in cælis corporeis ad insinuandum duo. scilicet potentiam eius uirtutem

& sublimitatem nature. Primum quidem est contra illos qui dicunt oīa ex fato cælestiū corporū ex necessitate accidere, sicut quam opinionem inutile esset aliquid a Deo orando petere. Sed hoc stultum est, cum Deus in cælis sic esset dicatur ut cælorum Dñs & stellarū, sicut illud psal. 140. Dñs in celo parauit sedem suam. Secundū uero contra illos est, qui in orando aliquas sibi corporeas phantasias de Deo proponunt & fingunt, ideo dicitur esse in cælis, ut per id quod in sensibilibus rebus est altissimū, ostendatur diuina sublimitas oīa excedēs etiam hominum desiderium & intellectum: unde quicquid cogitari, uel desiderari potest, est minus quod Deus. Propter quod dicitur in Iob 36. Ecce Deus magnus uincens scientiam nostrā. psal. 112. Excelsus super oēs gentes Dñs. Esa. 40. Cui similem fecistis Deum? Familiaritas autē Dei ostenditur, si per cælos sancti accipiantur. Quia enim propter eius altitudinē aliqui dixerunt, quod humana non curat, oportet considerare, quia nobis est uicinus, immo intimus, quia dicitur esse in cælis. in sanctis, qui celi dicuntur, sicut illud psal. 118. Celi enarrant gloriam Dei. Hier. 14. Tu in nobis es Domine. Hoc enim affert fiduciam orantibus quantum ad duo. Primo, quantum ad propinquitatem Dei, sicut illud psal. 144. Prope est Dñs omnibus inuocantibus eum. Unde Mat. 6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculū. scilicet cordis. Secundo, quia per patrocinium aliorum sanctorum possumus impetrare quod petimus, sicut illud Iob 5. Ad aliquem sanctorum conuertere. Iac. 5. Orate pro inuicem, ut saluemini. Idoneitatem etiam & congruitatem accipit oratio ex hoc quod dicitur esse in cælis, secundum quod per cælos spiritualia bona & eterna intelliguntur, in quibus esse beatitudo propter duo. Primo, quia per hoc excitatur nostrum desiderium ad cælestia. Tendere enim debet illuc desiderium nostrum, ubi patrem habemus, quia illic est hæreditas nostra. Col. 3. Quæ sursum sunt querite. 1. Pet. 1. In hæreditatē immarcescibilem, conseruatam in cælis. Secundo, quia per hoc informatur ut sit uita cælestis, ut sanus conformes patri cælesti, secundum illud 1. Cor. 15. Qualis cælestis, tales & cælestes: & hæc duo faciunt idoneum ad petendum, scilicet desiderium cælestē, & uita cælestis, ex quibus oratio congrua fit.

Prima petitio.

Sanctificetur nomen tuum. Hæc est prima petitio, in qua petitur ut nomē eius in nobis manifestetur, & declaratur. Est autē nomē Dei primo mirabile, quia in oībus creaturis mirabilia operatur: unde Dominus in Euangelio Mat. ult. In nomine meo demonia eiciēt &c. Secundo, est amabile. Act. 4. Nō est aliud nomen datum sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri. Salus autem est ab oībus diligenda. Exemplū de beato Ignatio, qui in tantū nomen Christi dilexit, quod cum Traianus requireret ab eo ut nomen Christi negaret, rēdit quod de ore eius remoueri non posset: et cum ille minaretur sibi caput abscindere, & Christū de eius ore remouere, dixit. Et si de ore abstuleris, numquid tamen de corde eripere poteris: hoc enim nomen cordi meo inscriptum habeo, & ideo ab eius inuocatione cessare non ualeo. Quod audiens Traianus, & probari cupiens, serui Dei absciso capite cor eius extrahi iussit, & inuentū est habēs nomē Christi in scriptum literis aureis. Posuerat enim super cor suum hoc nomen quasi signaculum. Tertio, est uenerabile. Apostolus Philip. 2. Ut in nomine Iesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Cælestium.

Ictū quantū ad angelos & beatos: terrestriū quātū ad mūdānos, qui hoc faciūt ex amore adipiscendæ gloriæ, vel timore fugiendæ pēnæ: & infernōrū quo ad dānatos qui hoc faciūt ex timore. Quarto, inexplicabile, quia a narratione eius deficiūt oēs lingue: & ideo explicatur aliqñ p creaturas, vñ dī lapis rōne firmitatis. Mat. 16. Super hāc petra edificabo Ecclesiā meā. Itē, ignis rōne purificationis, quā sicut ignis metalla purificat, ita De^o purificat corda peccatorū. Vñ Deut. 4. De^o tuus ignis cōsumēs est. Itē, lux rōne illuminationis, quia sicut lux illuminat tenebras, ita nomē Dei illuminat tenebras mētis, psal. 17. Deus meus illuminat tenebras meas: un^{de} istud nomē petim^{us} manifestari, ut cognoscat & teneat sanctū. Sanctū autē tripl^{iter} dī. Sanctū. n. idē est, qd firmū: G un^{de} oēs beati qui in cælo sunt, sancti dicunt, quia sunt æterna felicitate firmati. In mūdo nō pnt esse sancti, quia sunt cōtinuē mobiles. Aug. Defluxi Dñe a te, & erravi nimis, deuius factus sum a stabilitate tua. Secundo, sanctū idē est qd nō terrenū: vñ sancti qui i cælo sunt, nullū habēt affectū terrenū: un^{de} Apost. Phil. 3. Oīa arbutatus sum ut stercora &c. Per terrā autē designant peccatores. Primo, rōne germinis. Terra. n. si nō colit, spinas & tribulos germinat: sic aīa peccatoris nisi colat p grām, nō germinat nisi tribulos & pūctiones peccatorū. Gen. 3. Spinās & tribulos germinabit tibi. Secundo, rōne caliginis. Terra. n. caliginosa est & opaca. Sic et peccator caliginosus & opacus est. Gen. 1. Tenebræ erāt sup facie abyssi. Tertio, rōne cōditionis. Terra. n. ē elemētū siccū, qd spargit nisi cōtineat ab aqua humiditate, nā Deus posuit terrā sup aqua, quā ex humiditate aquæ cōtinet ariditas, uel siccitas terre, sic peccator aīam habet sicca & arida, iuxta illud psal. 43. Aīa mea sicut terra sine aqua tibi. Itē, tertio dī sanctū. i. sāguine tinctū: un^{de} sancti q sunt i cælo sancti dicunt, eo q sunt sanguine tincti, iuxta illud Apoc. 7. Isti sūt qui uenerūt ex magna tribulatione, & lauerūt stolas suas i sanguine agni. Itē, Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris i sāguine suo.

Secunda petitio.

Adueniat regnū tuū. Sicut dictū est, Spiritus sanctus facit nos recte amare, desiderare, & petere, & efficit in nobis primo timorē, per quē querimus q nomē Dei sanctificet. Aliud donū, qd est donum pietatis, est proprie pietas, dulcis & deuotus affectus ad patrē, & ad oēm hoīem in miseria constitutū. Cū ergo Deus sit pater noster, ut patet, nō solū debemus eū reuereri, & timere, sed et ad eum habere debemus dulcē & piū affectū. Hic autē affectus facit nos petere q adueniat regnū Dei. Tit. 2. Pie & iuste uiuamus in hoc sæculo expectantes beatā spē, & aduentū gloriæ magni Dei. Posset autē queri. Regnū Dei semper fuit, quare ergo petimus, q ueniat? Et iō dicēdū, ē q hoc pōt tripliciter intelligi. Primo, quia aliqñ rex habet ius regni solū, seu dominij, & tñ nondū dominij ipsius regni est declaratū, quia nondū hoīes regni sunt ei subiecti. Tunc ergo apparebit primo eius regnū, seu dominij, qñ hoīes regni erunt sibi subiecti. Deus autē ex se & tua natura est Dñs oīum, & Christus fm qd Deus, & et fm qd homo habet a Deo, q sit Dñs oīum, Daniel. 7. Dedit ei potestātē, & honorē, & regnū. Oportet ergo q sibi sint oīa subiecta: hoc autē nōdū est, sed erit in finē. 1. Cor. 15. Oportet illū regnare, donec ponat oēs inimicos sub pedib^{us} eius. Et iō petim^{us} & dicimus, Adueniat regnū tuū, & hoc quātū ad tria, sicut iusti cōuertant, peccatores pu-

niant, & mors destruat: nā hoīes dupl^{iter} subiiciūt Christo, aut uoluntarij, aut inuiti. Cū. n. uolūtas Dei sit ita efficax, q oporteat penitus illā cōpleri, & Deus uelit q oīa subiiciant Christo, alterū duorū erit necessariū, ut. s. aut hō faciat uoluntatē Dei subiiciendo se mandatis eius, & hoc faciet iusti: aut Deus faciet de oībus uoluntatē suā puniendo eos, & hoc faciet peccatoribus & inimicis suis, & hoc erit in fine mūdi. psal. 109. Donec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū, & iō sanctis est datū querere q adueniat regnū Dei. s. q ipsi taliter subiiciant ei, sed peccatoribus est horribile, q nihil aliud est querere q adueniat regnū Dei, nisi q de uoluntate Dei subiiciantur pennis. Amos. 5. Vā desiderantibus diē Dñi. Sed & ex hoc destruitur mors. Cū. n. Christus sit uita, non pōt in regno eius esse mors, quæ est uitæ cōtraria, iō dī. 1. Cor. 15. Nouissime autē inimica destruetur mors, & hoc erit in resurrectione. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ. Secundo, regnum cælōrū dī gloria paradisi, nec mirum: nā regnū nihil aliud dī nisi regimē. Ibi autē est optimū regimē, ubi nihil inuenitur contra uoluntatē regētis. Volūtas autē Dei est salus hoīum, quia uult oēs hoīes saluos fieri: & hoc potissime erit in paradiso, ubi nihil erit saluti hoīum repugnās. Mat. 13. Auferēt de regno eius oīa scādala. In mūdo autē isto sūt multa cōtra salutē hoīum. Cū ergo petimus, Adueniat regnum tuum, oramus ut simus participes regni cælestis, & gloriæ paradisi. Qd quidem regnum est ualde desiderādum propter tria. Primo, propter summam iustitiā quæ est in eo. Esa. 6. Populus tuus omnes iusti. Hic enim mali sunt misti bonis, sed ibi nullus mal^{us} erit, & nullus peccator. Itē, pp perfectissimā libertatē. Hic. n. nō est libertas, quam q oēs nati desiderant eā: sed ibi erit oīmoda libertas cōtra oēm semuitatē. Ro. 8. Ipsa creatura liberabitur a corruptione. Et non solū erunt ibi oēs liberi, sed erūt reges. Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnū. Cuius rō est, quia oēs erunt eiusdē uoluntatis cū Deo, & Deus uolet quicquid sancti uolent, & sancti quicquid Deus uoluerit: unde cū uolūtate Dei fiet uolūtas eorū, & iō oēs regnabūt, quia oīum uoluntas fiet, & Dñs erit corona oīum. Esa. 28. In die illa erit Dñs exercituum corona gloriæ, & fertū exultationis residuo populi sui. Itē, pp mirabilē affluentiā. Esa. 64. Oculus nō uidit De^o abique te, quæ preparasti expectantibus te. Pl. 102. Qui replet in bonis desiderij tuū &c. Et nota, q hō inueniet oīa in solo Deo excellentius, & perfectius oī eo qd in mūdo queritur. Si delectationem queris, summam inuenies in Deo. Si diuitias, ibi oēm iustitiā inuenies, propter quā sunt diuitiæ, & sic de alijs. Augu. in confessionis: Aīa cum fornicatur abs te, querit extra te, quæ pura & limpida nō inuenit, nisi cū redit ad te. Tertio mō, quia aliquando in mūdo isto regnat pām: & hoc est quando hō est ita dispositus, q statim sequitur & prosequitur appetitū peccati. Apost. Ro. 6. Non ergo regnet pām in uestro mortali corpore: sed debet De^o regnare in corde tuo, Esa. 52. Sion regnabit Deus tuus. Et hoc est quādo paratus es obedire Deo, & seruare oīa mādara sua. Cum ergo petimus quod ueniat regnū, oramus q non regnet in nobis peccatū, sed ipse Deus. Per hanc autē petitionē peruenimus ad beatitudinē, qua dicitur Mat. 5. Beati mites: nam fm primā expositionē, ex quo homo desiderat quod Deus sit Dominus omnium, non vindicat se de iniuria sibi illata, sed reseruat eam Deo. Nam si vindicares te, non quereres q adueniret regnū eius. Secūdū uero secundā expositionē, si tu expectas regnū eius, id est, gloriam paradisi

paradisi, non debes curare si perdis res mundanas. Item, secundum tertiam expositionē, si tu petis quod Deus regnet in te & Christus, cum ipse fuerit mitissimus, & tu debes esse mitis. Matth. 11. Discite a me quia mitis sum. Hebræ. 10. Rapinam bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis.

Tertia petitio.

Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra. Tertium donum quod efficit in nobis Spiritus sanctus, dicitur donum scientiæ. Ipse enim Spiritus sanctus non solum efficit in bonis donum timoris, & donum pietatis, quæ est dulcis affectus ad Deum, ut dictū est, sed etiam facit hominem sapientem: & hoc petebat David in psalm. 119. dicens, Bonitatem & disciplinā & scientiam doce me. Et hæc est scientia, qua homo bene uiuit, quam docuit nobis Spiritus sanctus. Inter alia autem quæ faciunt ad scientiam & sapientiam hominis potissima sapientia est, quod homo non innitatur sensui suo. Prouer. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Nam illi qui præsumunt de sensu suo ita, quod non credunt alijs, sed sibi tantum, semper inueniuntur & iudicantur stulti, Prouer. 26. Vidisti hominem sapientem sibi uideri, magis illo speciem habebit insipientis. Quod autem homo non credat sensui suo, procedit ex humilitate: unde & locus humilitatis est sapientia, ut dicitur Prouer. 11. Superbi autem sibi ipsi nimis credūt. Docet ergo hoc Spiritus sanctus per donū scientiæ, ut. s. nō faciamus uolūtātē nostrā, sed uolūtātē Dei. Erideo pp hoc donum petimus a Deo, ut fiat uoluntas sua sicut in cælo & in terra, & in hoc apparet donū scientiæ. Vnde hoc mō dicit Deo, fiat uoluntas tua: sicut si esset vnus infirmus, & uellet aliquid a medico, non præcisē uult, sed de uoluntate medici, alias si tantum de uoluntate sua uellet, esset stultus. Sic nos a Deo nihil petere debemus, nisi q fiat de nobis uoluntas sua, id est, ut uoluntas sua compleatur in nobis. Tunc enim est rectum cor hominis, quando concordat cum uoluntate diuina. Hoc Christus fecit. Ioan. 6. Descēdi de cælo, non ut faciam uolūtatem meam, sed eius qui misit me. Christus enim secundum quod Deus, eandem uoluntatē habet cū patre, sed secundum quod homo, habet aliam uoluntatem a patre: & secundum hanc dicit se nōn facere uoluntatem suam, sed patris, & ideo docet nos orare & petere. Fiat uoluntas tua. Sed quid est quod dicitur? Nonne in psalm. 113. dicitur, Omnia quæcumque uoluit fecit? Si omnia facit quæ uult in cælo & in terra, quid est hoc quod dicit, fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra? Ad hoc sciendum est, q Deus tria uult de nobis, & nos petimus quod hæc impleantur. Primum quidem quod Deus uult de nobis, est quod nos habeamus uitam æternam. Quicumque enim facit aliquid propter aliquem finem, uult de illa re illud, pro quo facit eam. Deus autem facit hominem, sed non pro nihilo: quia sicut dicitur in psal. 88. Nūquid uane constituisti oēs filios hominum? Fecit ergo homines pp aliquid, sed nō pppter uoluptates, quia & bruta habent eas, sed ut habeat uitā æternam. Vult ergo Dominus, ut homo habeat uitā æternā. Quādo uero aliquid consequitur illud ad quod factū est, dicitur q saluat: quādo uero nō cōsequitur, dicit q res illa perditur. Deus autem facit hominem propter uitam æternam. Cum ergo consequitur uitam æternam, saluatur: & hoc uult Dominus. Ioan. 6. Hæc est uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui ui-

det filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Hæc autem uoluntas iam complera est in angelis, & in sanctis qui sunt in patria, quia uidēt Deū & cognoscūt & fruuntur eo: sed nos desideramus q sicut uolūtas Dei completa est in beatis qui sunt in cælis, ita cōpleatur in nobis qui sumus in terra. Et hoc petimus cum oramus, fiat uoluntas tua in nobis qui sumus in terra, sicut in sanctis qui sunt in cælo. Alia uolūtas Dei de nobis est ut seruemus mandata eius. Quādo enim aliquis desiderat aliquid non solum uult illud quod desiderat, sed omnia per quæ uenitur ad illud: sicut medicus ut consequatur sanitatem, uult etiam dietam, & medicinā, & huiusmodi. Deus autē uult ut habeamus uitā æternam. Matth. 19. Si uis ad uitā ingredi, serua mādara. Vult ergo ut seruemus mandata Ro. 12. Rationabile obsequium uestrum, ut probe tis quæ sit uoluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta: bona, quia utilis. Esa. 48. Ego Dominus docens te utilia. Beneplacens amanti, & si alijs nō sit grata, amanti tamen est delectabilis. psalm. 96. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia: perfecta, quia honesta. Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est: Sic ergo cum dicimus, fiat uoluntas tua, oramus ut impleamus mandata Dei. Hæc autem uoluntas Dei fit in iustis, sed in peccatoribus nondum fit. Iusti autem designantur per cælum, peccatores autem per terram. Petimus ergo ut fiat uolūtas Dei ita in terra, id est, in peccatoribus, sicut in cælo, id est, in iustis. Notādum autem q ex modo loquēdi datur nobis doctrina. Non enim dicit fac, nec etiā faciamus: sed dicit, fiat uoluntas tua, quia ad uitam æternā duo sunt necessaria, scilicet gratia Dei, & uolūtas hominis: & licet Deus fecerit hominem sine homine, non tamen iustificat eum sine eo. Augustinus super. Ioā. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te: quia uult quod homo cooperetur. Zach. 1. Cōuertimini ad me, & ego cōuertar ad uos. Apostolus. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me uacua non fuit. Non ergo præsumas de te, sed cōfidas de gratia Dei: nec negligas, sed adhibeas studium tuum, & ideo nō dicit, faciamus, ne uideretur quod nihil faceret gratia Dei: nec dicit fac, ne uideretur quod nihil faceret uoluntas & conatus noster: sed dicit, fiat per gratiam Dei adhibito studio & conatu nostro. Tertium quod uult Deus de nobis est, ut restituatur homo ad statū & dignitatē in qua creatus fuit primus homo, quæ tanta fuit ut spiritus & anima nullam repugnantiam sentiret a carne & sensualitate. Quādiu enī anima subiecta fuit Deo, carō ita subiecta fuit spiritui ut nullā corruptionem mortis, seu infirmitatis, & aliarum passionum sentiret: sed ex quo spiritus & anima quæ erat mediā inter Deum & carnem, rebellauit Deo per peccatum, tunc corpus rebellauit animæ, & tunc mortem & infirmitates sentire cōpit, & continuam rebellionem sensu litatis ad spiritum. Ro. 7. Video aliam legem in membris meis, repugantem legi mentis meæ. & Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnē. Sic est continua pugna inter carnem & spiritum, & homo continue deterioratur per peccatum. Est ergo uoluntas Dei ut homo restituatur ad statum primum, ut scilicet nihil sit in carne contrarium spiritui. 1. Thessal. 4. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Hæc autem uoluntas Dei nō potest impleri in uita ista, sed complebitur in resurrectione sanctorum, quando resurgent corpora gloriosa. Opuscu. S. Tho. Aquin. K rificata

Afficitur, & erunt incorruptibilia & nobilissima. **1. Cor. 15.** Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Est in voluntas Dei in iustis quatuor ad spiritum per iustitiam & scientiam & vitam: & id cum dicimus, fiat voluntas tua, oramus ut fiat in carne. Nam hoc modo per celum accipimus spiritum, per terram carnem, ut sit sensus. Fiat voluntas tua ita in terra, id est, in carne nostra, sicut fit in celo, id est, in spiritu nostro per iustitiam. Per hanc autem petitionem peruenimus ad beatitudinem luctus, de qua **Matth. 5.** Beati qui lugent &c. & hoc secundum quamlibet trium expositionum. Nam secundum primam desideramus vitam eternam. unde pro eius dilectione inducimur ad luctum. **psalm. 119.** Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Et hoc desiderium sanctorum est ita vehemens, quod propter hoc desiderant mortem, quae secundum se fugienda est. **2. Corint. 5.** Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & praesentes esse ad Deum. Item, secundum secundam expositionem illi qui seruant mandata sunt in luctu: quia licet sint dulcia aegre, tamen carni sunt amara, quae continue maceratur. **psalm. 125.** Euntes ibant & flebant, quantum ad carnem: venientes autem venient cum exultatione, quantum ad animam. Item, secundum tertiam expositionem ex pugna quae continetur inter carnem & spiritum provenit luctus. Non enim potest fieri quin anima saucietur ad minus per venialia a carne, & ideo ut expietur est in luctu. **Psalm. 6.** Lauabo per singulas noctes, id est, obscuritates peccati: lectum meum, id est, conscientiam meam. Et qui sic plorat perueniunt ad patriam, ad quam nos perducatur &c.

Quarta petitio.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Multoties accidit quod aliquis ex magna scientia, & sapientia efficitur timidus: & ideo est ei necessaria fortitudo cordis, ne deficiat in necessitatibus. **Isaia. 40.** Qui dat laqueo virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Hanc autem fortitudinem Spiritus sanctus dat **Ezech. 2.** Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos. Est autem haec fortitudo quam Spiritus sanctus dat, ut cor hominis non deficiat timore rerum necessariorum, sed credat firmiter quod omnia quae sunt ei necessaria, ministrentur sibi a Deo. Et ideo Spiritus sanctus qui hanc fortitudinem dat, docet nos petere a Deo, panem nostrum quotidianum da nobis hodie: unde spiritus fortitudinis dicitur. Sciendum est autem, quod in tribus praecedentibus petitionibus petuntur spiritualia, quae hic inchoantur in hoc mundo, sed non perficiuntur nisi in vita aeterna. Cum enim petimus quod sanctificetur nomen Dei, petimus quod cognoscatur sanctitas Dei. Cum vero petimus quod adueniat regnum Dei, petimus quod simus participes vitae aeternae. Cum autem oramus quod fiat voluntas Dei, petimus quod compleatur voluntas eius in nobis. Quae omnia & si inchoentur in hoc mundo, non tamen possunt haberi perfecte nisi in vita aeterna: & ideo necessarium fuit aliqua petere necessaria, quae perfecte possent haberi in vita praesenti: & inde est quod Spiritus sanctus docuit petere necessaria in vita praesenti, quae perfecte hic habentur. Simul etiam ut ostendat quod etiam temporalia prouidentur nobis a Deo, & hoc est quod dicit. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: in quibus quidem verbis docuit nos vitare quinque

Faecata, quae consueuerunt contingere ex desiderio rerum temporalium. Primum peccatum est, quod homo per immoderatum appetitum petat ea quae statim & conditionem eius excedunt, non contentus his quae decet eum. Sicut si desiderat vestes, non vult eas ut miles, si est miles, sed sicut comes: non ut clericus, si est clericus, sed sicut episcopus. & hoc vitium retrahit homines a spiritualibus, in quantum nimis inharet eorum desiderium temporalibus. Hoc autem vitium docuit nos vitare Dominus, docens nos petere panem tantum, id est, necessaria ad praesentem vitam secundum conditionem vniuscuiusque, quae omnia sub nomine panis intelliguntur: unde non docuit delicata petere, non diuersa, non exquisita, sed panem sine quo vita hominis duci non potest, quia omnibus communis est **Ecclesiastici. 29.** Initium vitae hominis panis & aqua. **Apostolus. 1. Timoth. 6.** Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Secundum vitium est quod aliqui in acquisitione rerum temporalium alios molestant, & defraudant. Hoc vitium est adeo periculosum, quo est difficile bona ablata restitui. Non enim dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, secundum Augustinum. Quod quidem vitium docuit nos vitare, docens nos petere panem nostrum, non alienum. Raptores enim non comedunt panem suum, sed alienum. Tertium est superflua sollicitudo. Aliqui enim sunt, qui nunquam sunt contenti de eo quod habent, sed semper plus volunt, quod quidem immoderatum est: quia desiderium debet moderari secundum necessitatem. **Proverb. 30.** Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria &c. Et hoc monuit nos vitare dicens. Panem nostrum quotidianum, id est, vnius diei, vel vnius temporis. Quartum vitium est immoderata voracitas. Sunt enim aliqui, qui tantum volunt consumere vno die, quod sufficeret pluribus diebus, & isti petunt non panem quotidianum, sed decem dierum: & ex hoc quod nimis expendunt, contingit quod omnia consumunt. **Prover. 23.** Vacantes potibus, & dantes symbola, consumunt **Ecclesi. 19.** Operarius ebrius non locupletabitur. Quintum vitium est ingratitude. Nam cum aliquis ex diuitijs superbit, & non cognoscit a Deo ea quae habet, hoc est valde malum: quia quae habemus siue spiritualia, siue temporalia a Deo sunt. **1. Paral. 29.** Omnia tua sunt, quae de manu tua accepimus. Ideo ad remouendum hoc vitium dicit. Da nobis, & panem nostrum, ut sciamus quod omnia nostra a Deo sunt. Sed de hoc habemus vnum documentum: quia aliquando aliquis habet multas diuitias, & ex eis nullam utilitatem consequitur, sed damnus spirituale & temporale. Nam aliqui propter diuitias perierunt. **Ecclesi. 6.** Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animae suae ex omnibus quae desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Item, **Ecclesi. 5.** Diuitiae congregatae in malum Domini sui. Debemus ergo petere ut diuitiae nostrae sint nobis ad utilitatem, & hoc petimus cum dicimus. Panem nostrum da nobis, id est, fac diuitias nobis utiles. **Iob. 20.** Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Diuitias quas deuorauit, euomet: & de ventre illius extrahet eas Deus. Aliud vitium est in rebus mundi, superflua sollicitudo. Nam aliqui sunt qui hodie sollicitantur de rebus temporalibus, quae erunt vsque ad vnum annum. Et qui hoc

hoc habent nunquam quiescunt. **Mat. 6.** Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus &c. Et ideo Dominus docet nos petere, quod hodie detur nobis panis nostrum. i. ea quae sunt nobis necessaria ad praesens tempus. Inuenitur quidem alius duplex panis, scilicet sacramentalis, & panis verbi Dei. Petimus ergo panem nostrum sacramentalem, qui quotidie in Ecclesia conficitur, ut sicut illud accipimus in sacramento, ita detur nobis ad salutem. **Ioan. 6.** Ego sum panis viuus qui de caelo descendi. **1. Cor. 11.** Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Item alius panis est verbum Dei. **Matth. 4.** Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Petimus ergo, ut detur nobis panem. i. verbum suum: ex hoc autem prouenit homini beatitudo, quae est fames iustitiae. Nam postquam spiritualia habentur, magis desiderantur, & ex hoc desiderio prouenit fames, & ex fame satietas vitae aeternae.

Quinta petitio.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Inueniuntur aliqui magnae sapientiae & fortitudinis: & quia nimis confidunt de virtute sua, non agunt sapienter quae agunt, nec perducunt quod intendunt ad complementum. **Proverb. 20.** Cogitationes consilij roborantur. Sed notandum, quod Spiritus sanctus qui dat fortitudinem, dat etiam consilium. Nam omne bonum consilium de salute hominum est a Spiritu sancto. Tunc autem consilium est homini necessarium, quando est in tribulatione, sicut consilium medicorum cum aliquis infirmatur. Unde & homo cum spiritualiter infirmetur per peccatum, debet querere consilium ut sanetur. Consilium autem peccatori necessarium ostendit. **Danie. 4.** cum dicitur. Consilium meum placeat tibi rex. Peccata tua elemosynae, & misericordiae: & ideo Spiritus sanctus docet peccatores petere & orare. Dimitte nobis debita nostra. Debemus autem Deo illud quod auferimus de iure suo: ius autem Dei est ut faciamus voluntatem suam praeferebamus eam voluntati nostrae. Auferimus ergo Deo ius suum, cum praefereamus voluntatem nostram voluntati suae, & hoc est peccatum. peccata ergo sunt debita nostra. Est ergo consilium Spiritus sancti, ut petamus a Deo veniam peccatorum: & ideo dicimus, Dimitte nobis debita nostra, Possumus autem in his verbis tria considerare. Primum est, quare fit haec petitio: secundum, quo impletur: tertium est, quid requiritur ex parte nostra ut impletur. Circa primum sciendum, quod ex hac petitione possimus duo colligere, quae necessaria sunt hominibus in vita ista. Vnum est, quod homo semper sit in timore & humilitate. Aliqui enim fuerunt ita praesumptuosi, qui dicerent quod homo poterat viuere in mundo isto, ita quod ex se poterat vitare peccata. Sed hoc nulli datum est, nisi soli Christo, qui habuit spiritum non ad mensuram, & beatae Virginis, quae fuit plena gratia, in qua nullum peccatum fuit, sicut dicit Augustinus. De qua scilicet Virgine, cum de peccatis agitur, nullam volo fieri mentionem. Sed de alijs sanctis nulli concessum est quin ad minus veniale peccatum incurreret. **1. Ioan. 1.** Si dixerimus quonia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: & hoc etiam probatur per petitionem istam. Costat enim quod omnibus sanctis & hominibus conuenit dicere, Pater noster, in quo di-

A citur, Dimitte nobis debita nostra. ergo omnes recognoscunt & confitentur se peccatores, vel debitores. Si ergo peccator es, debes timere & humiliari. Aliud est, quod semper viuamus in spe, quia licet simus peccatores, non debemus desperare, ne desperatio ducat nos ad maiora & diuersa peccata, sicut dicit **Apostolus. Eph. 4.** Qui desperantes semetipsum tradiderunt impudicitiae &c. ergo multum est utile, quod semper speremus: quia quantumcumque homo sit peccator, debet sperare quod Deus, si perfecte conteratur & conuertatur, dimittet ei. Haec autem spes firmatur in nobis cum petimus, Dimitte nobis debita nostra. Sed haec spes absterunt Nouatiani, qui dixerunt, quod qui semel peccabant post baptismum, nunquam consequerentur misericordiam. Hoc autem non est verum, si verum dixit Christus dicendo, Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, **Matth. 18.** In quacunque ergo die petes, poteris consequi misericordiam, si reges cum penitendine peccati. Sic igitur ex hac petitione confurgit timor & spes, quia omnes peccatores contriti & confitentes misericordiam consequuntur, & ideo necessaria fuit haec petitio. Circa secundum sciendum est, quod in peccato sunt duo, scilicet culpa qua offenditur Deus, & poena quae debetur pro culpa: sed culpa remittitur in contritione, quae est cum proposito confitendi & satisfaciendi. **psalm. 31.** Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam **Dno:** & tu remisisti impietatem peccati mei. Non est igitur desperandum, ex quo ad remissionem culpae sufficit contritio cum proposito confitendi. Sed forte quis dicet. Ex quo dimittitur peccatum in contritione, ad quid necessarius est sacerdos? Ad hoc dicendum est, quod Deus in contritione dimittit culpam, & poena aeterna commutatur in temporalem, sed nihilominus manet adhuc obligatus ad poenam temporalem: unde si decederet sine confessione, non contempta tamen sed praeventa, iret ad purgatorium, cuius poena, sicut dicit Augustinus, est maxima. Quando ergo confiteris, sacerdos absoluit te de hac poena in clauium virtute, cui te subieceris in confessione, & ideo dixit Christus **Apostolis Io. 20.** Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis &c. Unde quando semel confiteretur quis, dimittitur ei aliquid de poena huiusmodi: & similiter quando iterum confiteretur, & posset totiens confiteri, quod tota sibi dimitteretur. Inueniunt autem successores **Apostolorum** alium modum remissionis huius poenae, scilicet beneficia indulgentiarum, quae exiunt in charitate tantum ualent, quantum sonant, & quantum pronuntiantur. Quod autem Papa hoc possit, satis patet. Nam multi sancti multa bona fecerunt, & tamen isti non peccauerunt ad minus mortaliter, & haec bona fecerunt in utilitatem Ecclesiae. Similiter meritum Christi & beatae Virginis sunt sicut in thesauro, unde summus Pontifex, & illi quibus ipse committit, possunt huiusmodi merita ubi necesse est, dispensare. Sic ergo dimittuntur peccata non solum quantum ad culpam in contritione, sed etiam quantum ad poenam in confessione, & per indulgentias. Circa tertium sciendum, quod ex parte nostra requiritur, ut nos dimittamus proximis nostris offensas factas nobis, unde dicitur. Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, aliter Deus non dimittet nobis. **Ecclesi. 28.** Homo homini seruat iram, & a Deo querit medelam. **Luc. 6.** Dimittite, & dimittimini: & ideo solummodo in ista petitione ponitur conditio cum dicitur, Sicut & nos dimittimus &c. Si

ergo nō dimittis, non dimittes tibi. Sed posses dicere: Ego dicam precedentia. s. dimitte nobis, sed illud. s. si cut & nos &c. tacebo. ergo Christū decipere quæris? sed certe non decipis. Nam Christū qui hanc orationem fecit, bene recordatur eius, unde non potest decipi. ergo si dicis ore, adimpleas corde. Sed quæritur utrum ille qui non proponit dimittere proximo suo, debeat dicere. Sicut & nos dimittimus &c. Videtur quod non, quia mentitur. Dicendum, quod non mēditur, quia non orat in persona sua, sed Ecclesie, quæ non decipitur, & ideo ponitur ipsa petitio in plurali. Sed sciendum, quod duobus modis dimittitur. Vnus est perfectiorū, vt. s. offendit requirit offendētē. psalm. 33. Inquire pacē. Alius est cōmunitatis omnium, ad quē tēctur omnes, vt. s. petiti veniā tribuat. Ecclē. 28. Re linque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecāti tibi peccata soluentur. Ex hoc sequitur alia beatitudo. Beati misericordes. Misericordia enim facit nos misereri proximo nostro.

Sexta petitio.

ET ne nos inducas in tentationē. Sunt aliqui qui licet peccauerint, tamen desiderant veniam cōsequi de peccatis, vnde & confitentur, & pœnitent, sed tamen non adhibēt totum studium quod deberent, vt iterato in peccata non ruant. Quod quidem non est conueniens, vt. s. ex vna parte ploret quis peccata, dum pœnitet, ex alia vnde ploret, accumulēt dū peccat: & propter hoc dicitur Iſa. 1. Lauamini, mūdi esto te &c. Et ideo sicut supradictum est, Christū in præcedenti docuit nos petere veniā peccatorum. In hac vero docet nos petere vt possimus vitare peccata, vt s. non inducamur in tentationem, per quam labamur in peccatis, cum dixit. Et ne nos inducas &c. Circa quod tria quærentur. Primo, quid sit tentatio: secundo, qualiter homo tentatur, & a quo: tertio vero, quomodo liberatur in tentatione. Circa primū sciendum est, quod tentare nihil aliud est quàm experiri, seu probare, unde tentare hominem est probare virtutē eius. Experitur autem, seu probatur virtus hominis dupliciter, s. qd duo exigit hominis virtus. Vnū pertinet ad bene operandum. s. qd bene operetur: aliud est, quod caueat a malo. psalm. 33. Declina a malo, & fac bonū &c. Probat ergo virtus hominis quandoque quantum ad hoc quod bene facit, quandoque vero quantum ad hoc quod cesset a malo. Quantum ad primū probatur homo utrum inueniatur promptus ad bonū, ut ad ieiunandū, & huiusmodi. Tūc. n. est virtus tua magna, quādo promptus inueniris ad bonū: & hoc modo Deus probat aliquando hominem, non quod lateat eum virtus hominis, sed ut eam omnes cognoscant, & detur omnibus in exemplum. Sic tētauit Deus Abraham Gen. 22. & Iob. Et ideo Deus sæpe immittit tribulationes iustis, ut dum patienter sustinet, appareat virtus eorū, & in uirtute proficiant. Deuteron. 13. Tentat uos Dominus Deus uester, ut palam fiat utrum diligatis eum. nō. Sic ergo Deus tentat pro uocando ad bonum. Quantum ad s. m., probatur virtus hominis per inductionem ad malum: & si bene resistit, & non consentit, tunc virtus hominis magna est: si vero hō succumbit tentationi, tūc virtus hominis nulla est. Hoc autē modo nullus tentatur a Deo, quia sicut dicitur. Iac. 1. Deus intentator malorum est &c. Sed tentat homo a propria carne, a diabolo, & a mūdo. A carne dupliciter. Primo, quia caro instigat ad malum. Caro enim semper quærit delectationes

suas. s. carnales, in quibus est sæpe peccatū. Qui enim immoratur delectationibus carnalibus, negligit spiritualia. Iac. 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua. Secundo, tentat caro retrahendo a bono. Nam spiritus quātū est de se, semper delectaretur in spiritualibus bonis, sed caro aggrauans impedit spiritum. Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Rom. 7. Condelector legi Dei s. m. interiorē hominē: uideo autē aliā legem in mēbris meis repugnantem legi mēis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quæ est in mēbris meis. Sed hæc tentatio. s. carnis, est valde grauis, quia inimic⁹ noster. s. caro cōiūctas est nobis: & sicut dicit Boetius, nulla pestis efficacior est ad nocendum, quàm familiaris inimicus, & ideo contra eam vigilandum est, Matth. 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Diabolus fortissime tentat. Nam postquam conculcatur caro, insurgit alius. s. diabolus, contra quem est nobis magna colluctatio. Aposto. Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates &c. Vnde & signāter dicitur tentator. 1. Theſ. salo. 3. Ne forte tentauerit vos is qui tentat &c. In tē tatione autem sua callidissime procedit. Ipse enim sicut bonus dux exercitus, qui obsidet aliquod castrū, cōsiderat infirma eius quæ impugnare vult, & ex illa parte vnde magis est homo debilis, tētat eum. Et ideo tentat de illis vitijs, ad quæ homines cōculcata carne magis proni sunt, vt de ira, de superbia, & de alijs spiritualibus vitijs. 1. Pet. 5. Aduersarius uester diabolus tāquàm leo rugens circuit quærens quem deuoret. Facit autem duo diabolus dum tentat, quia non statim proponit illi quem tentat, malum aliquod apparens, sed aliquid quod habeat speciem boni, vt sal. tem in ipso principio per illud remoueat eum aliquā tulum a proposito suo principali, quia postmodum facilius inducit ipsum ad peccandum, quando illum vel modicum auertit. Apōstolus 2. Corint. 11. Ipse satanas trāsfiguratur se in angelū lucis. Deinde postquā induxit eum ad peccādū, sic alligat eum, vt non permittat eum a peccatis resurgere. Iob 40. Nerui testiculorum eius perplexi sunt. Sic ergo duo facit diabolus: quia decipit, & deceptum detinet in peccato. Sed mundus dupliciter tentat. Primo, per nimium & immoderatum desiderium rerum temporalium. Apōstolus 1. Thimoth. 6. Radix omnium malorū est cupiditas. Secūdo, per persecutores & tyrannos terrendos. Iob. 37. Nos quoque inuoluimur tenebris. 2. Tim. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patietur. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, sic ergo patet, quid est tentatio, & qualiter tentatur homo, & a quo. Sequitur videre qualiter homo liberatur. Circa quod sciendum est, quod Christus docet nos rogare non vt tentemur, sed vt non inducamur in tentationem. Nam si homo vincit tentationem, meretur coronā: & ideo dicitur Iacob. 1. Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis. Ecclesiastic. 2. Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Item, Iac. 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ: & ideo docet petere vt non inducamur in tentationem per cōsensum. 1. Corint. 10. Tentatio vos non apprehēdat nisi humana. Nam tentari humanum est, sed consentire diabolicum est. Sed nūquid Deus inducit ad malū, quia dicit, Et ne nos inducas in tentationem? Dico quod Deus dicitur inducere

ad malum permittendo, inquantū. s. propter multa peccata subtrahit homini gratiam suam, qua sublata homo labitur in peccatū: & ideo cātamus in psal. 70. Cum defecerit virrus mea, ne derelinquas me Domine. Regit autem hominem ne inducatur in tentationem per feruorem charitatis: quia quælibet charitas quantuncumque parua, potest resistere cuilibet peccato. Cantic. 8. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Item, per lumen intellectus, quo instruit nos de agēdis: quia sicut dicit Philosophus, omnis peccans est ignorans. psalm. 31. Intellectum tibi dabo, & instruam te. Hoc autem petebat Dauid, qui dicebat. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiā in morte, ne quādo dicat inimicus meus, præuālu aduersus eū, Psal. 12. hoc autē habemus per donū intellectus. Et quia cum non assentimus tētationi, seruamus cor mundum, de quo Marc. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: ideo ex hoc peruenimus ad visionem Dei, ad quam nos perducatur.

Septima petitio.

Sed libera nos a malo. Supra docuit nos Dominus petere veniam peccatorum, & quomodo possumus vitare tentationes: hic vero docet petere præseruationem a malis, & hæc petitio est generalis contra omnia mala. s. peccata, infirmitates, & afflictiones, sicut dicit Augu. Sed quia de peccato & tentatione dictum est, dicendum est de alijs malis. s. aduersitatibus & afflictionibus omnibus huius mūdi, a quibus Deus liberat quadrupliciter. Primo, ne superueniat afflictio, sed hoc raro contingit: quoniam sancti in mundo isto affliguntur, quia vt dicitur 2. Timo. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutio nem patientur. Sed tamen alicui Deus concedit aliquando, ut non affligatur a malo, quādo. s. cognoscit eum impotentem, & non posse resistere: sicut medicus infirmo debili nō dat violētā medicinā. Apo. 3. Ecce dedi corā te hostiū apertū, quod nemo pōt claudere, quia modicā habes uirtutē. In patria autē erit generale hoc, quia nullus affliget tibi, Iob. 5. In sex tribulationibus. s. præsentis vitæ, quæ p sex ætates distinguitur liberabit te, in septima nō tæget te malū. Apocaly. 7. Non esurient, neque sitient amplius. Secundo, liberat quando in afflictionibus consolatur. nā nisi Deus consolaretur, nō posset homo subsistere. 2. Corint. 1. Supra modum grauati sumus supra uirtutem nostrā. 2. Corint. 7. Sed qui consolatur humiles, cōsolatus est nos Deus. Psalm. 93. Secundum multitudinem dolorum meorū in corde meo consolationes tuæ lætificauerūt animā meam. Tertio, quia afflictis tot bona facit, quot tradunt mala obliuioni. Tob. 3. Post tempestatem tranquillum facis. Sic ergo afflictiones, & tribulationes huius mundi non sunt timendæ, quia facile tolerantur & propter consolationem admittā, & propter breuitatem. Apōst. 2. Corint. 4. Id quod in presenti est momentaneū & leue tribulationis nostræ, supra modū in sublimitate æternū gloriæ pōdus operatur in nobis, quia ex his peruenitur ad vitā æternam. Quarto, quia tentatio & tribulatio conuertitur in bonū, & ideo nō dicit, Libera nos a tribulatione, sed a malo, quia tribulationes sunt sanctis ad coronam, & inde est quod gloriantur de tribulationibus. Apōst. Roman. 5. Nō solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, sciētes quod tribulatio patientiā operatur. Tob. 3. In tempore tribulationis peccata dimittis. Liberat ergo Deus hominem a malo & tribu-

lationibus, eas in bonum conuertendo, quod est signū maximæ sapientiæ, quia sapientis est malū ordinare in bonū: & hoc fit per patientiā, quæ habetur in tribulationibus. Cæteræ vero virtutes bonis uirtutibus, sed patientia malis, & ideo solum in malis. i. in aduersitatibus est necessaria. Prouerb. 19. Doctrina uiri per patientiam noscitur: & ideo Spiritus sanctus per donum sapientiæ facit nos petere, & per hoc peruenimus ad beatitudinē ad quā ordinat pax, quia per patientiā pacē habemus & i tēpore prospero, & aduerso: & ideo pacifici dicuntur filij Dei, quia sunt similes Deo, quia sicut Deo nihil nocere potest, ita nec eis, quia nec prospera, nec aduersa: & ideo beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Amen, est confirmatio vniuersalis omnium petitionum.

Compendiosa expositio totius orationis.

Pater noster. Vt in summa exponatur, sciendum est quod in oratione Dominica continentur omnia quæ desiderantur, & omnia quæ fugiuntur. Inter omnia autem desiderabilia illud plus desideratur, quod plus amatur, & hoc est Deus: & ideo primo petis gloriam Dei cum dicis, Sanctificetur nomen tuum. A Deo autem desideranda sunt tria quæ pertinent ad te. Primū est, quod peruenias ad vitā æternā, & hoc petis cum dicis. Adueniat regnum tuum. Secūdum est, quod facias uolūtātē Dei & iustitiā, & hoc petis cum dicis. Fiat uolūtas tua sicut in cælo & in terrā. Tertium est, vt habeas necessaria ad uitam, & hoc petis cum dicis. Panē nostrū quotidianū da nobis hodie: & de his tribus dicit Dominus. Matth. 6. Primū quærite regnū Dei, quantum ad primum: & iustitiam eius, quātum ad s. m.: & hæc omnia adijciuntur uobis, quantum ad tertium. Illa autem quæ uitanda sunt & fugienda, sunt illa quæ contrariantur bono. Bonum autē quod primo desiderabile est, est quadruplex, ut dictum est. Er primū est gloria Dei, & huic nullū malū est cōtrariū. Iob. 35. Si peccaueris, quid ei noceris? si iuste egeris, quid donabis ei? Nam & de malo inquantū punit, & de bono inquantū remunerat, resultat gloria Dei. Secūdū bonū est uita æterna, & huic cōtrariat peccatū, quia peccatū perditur: & ideo ad hoc remouēdū dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus &c. Tertium bonū est iustitia, & bonā opera, & huic cōtrariatur tētatio, quia tentationes impediūt nos a bono operādo: & ad hoc remouēdū petimus. Et ne nos inducas in tētationē. Quartū bonum sunt bona necessaria, & huic contrariantur aduersitates & tribulationes: & ad hoc remouendum petimus. Sed libera nos a malo, Amen.

Explicit expositio orationis Dominicæ secundum Sanctum Thomam de Aquino, ordinis prædicatorum.

IN CIPIT EIVSDEM
DEVOTISSIMA EXPOSITIO
SITIO SUPER SALVATIONE
ANGELICA,
SCILICET, AVE MARIA.

Opusculum Octauum.



Ave Maria gratia plena Dominus tecū. In salutatione ista continentur tria. Vnam partē fecit angelus. s. Ave gratia plena, Dominus tecū, benedicta tu in mulieribus. Aliā Opus. S. Tho. Aquin. K. 3 partem

partem fecit Elisabeth mater Ioannis Baptiste, scilicet Benedictus fructus ventris tui. Tertiam partem addidit Ecclesia, scilicet Maria. Nam angelus non dixit. Aue Maria, sed aue gratia plena. Et hoc nomen, scilicet MARIA, secundum suam interpretationem conuenit dictis angelis, sicut patebit. Est ergo circa primum considerandum, quod antiquitus erat valde magnum, quod angeli appaerent hominibus: vel quod homines facerent eis reuerentiam, habebant pro maxima laude. Vnde & ad laudem Abrahæ scribitur, quod recepit angelos hospitio, quod exhibuit eis reuerentiam. Quod autem angelus faceret homini reuerentiam, nunquam fuit auditum, nisi postquam salutauit beatam Virginem reuerenter dicens, Aue. Quod autem antiquitus non reuereretur hominem angelus, sed homo angelum, ratio est: quia angelus erat maior homine, & hoc quantum ad tria. Primo, quantum ad dignitatem: ratio est, Nam angelus est naturæ spiritualis. Psal. 130. Qui facit angelos suos spiritus &c. Homo vero est naturæ corruptibilis. Vnde dicebat Abraham. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. Non ergo erat decens, ut spiritualis & incorruptibilis creatura reuerentiam exhiberet corruptibili, scilicet homini. Secundo, quantum ad familiaritatem ad Deum. Nam angelus est Deo familiaris, utpote assistens. Daniel. 7. Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebat ei. Homo vero est quasi extraneus & elongatus a Deo per peccatum. Psal. 54. Elongauit fugiens. Ideo conueniens est, ut homo reuereretur angelum, utpote propinquum & familiarem regis. Tertio, premebat propter plenitudinem splendoris gratiæ diuinæ. Angeli enim participant ipsum lumen diuinum in summa plenitudine. Iob 25. Numquid est numerus militum eius, & super quem non surget lumen eius? Et ideo semper apparet cum lumine. Sed homines & si aliquid participant de ipso lumine gratiæ, parum tamen & in obcuritate quadam. Non ergo decens erat, ut homini reuerentiam exhiberet, quousque aliquis inueniretur in humana natura, qui in his tribus excederet angelos: & hæc fuit beata Virgo. Et ideo ad designandum, quod in his tribus excedebat eum, voluit ei angelus reuerentiam exhibere, unde dixit, Aue. Vnde beata Virgo excessit angelos in ijs tribus. & primo in plenitudine gratiæ, quæ magis est in beata Virgine, quam in aliquo angelo, & ideo ad insinuandum hoc angelus ei reuerentiam exhibuit dicens, Gratia plena. quasi diceret. Ideo exhibeo tibi reuerentiam, quia me excellis in plenitudine gratiæ. Dicitur autem beata Virgo plena gratia quantum ad tria. Primo, quantum ad animam, in qua habuit omnem plenitudinem gratiæ. Nam gratia Dei datur ad duo, scilicet ad bonum operandum, & ad vitandum malum, & quantum ad ista duo perfectissimam gratiam habuit beata Virgo. Nam ipsa omne peccatum vitauit magis quam aliquis sanctus post Christum. Peccatum enim aut est originale, & de isto fuit mundata in vtero: aut mortale, aut veniale, & de istis libera fuit. Vnde Canticorum. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Augustinus in libro de natura & gratia. Excepta sancta Virgine Maria, si omnes sancti & sanctæ cum hic viuerent, interrogati fuissent, utrum sine peccato essent, omnes vna voce clamassent. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Excepta inquam hac sancta Virgine, de qua propter honorem Domini cum de peccato agitur, nullam prorsus volo questionem habere. Scimus

enim, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad peccatum ex omni parte vincendum, quæ illum concipere & parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Sed Christus excellit beatam Virginem in hoc, quod sine originali conceptus & natus est, beata autem Virgo in originali est concepta, sed non nata. Ipsa etiam omnium virtutum opera exercuit, alij autem sancti specialia quadam, quia alius fuit humilis, alius castus, alius misericors: & ideo ipsi dantur in exemplum specialium virtutum, sicut beatus Nicolaus in exemplum misericordiæ &c. Sed beata Virgo in exemplum omnium virtutum: quia in ea repetis exemplum humilitatis. Luc. 1. Ecce ancilla. et post. Respexit humilitatem ancillæ suæ. Castitatis, quoniam virum non cognosco, & omnium virtutum, ut satis patet. Sic ergo plena est gratia beata Virgo & quantum ad boni operationem, & quantum ad mali vitationem. Secundo, plena fuit gratia quantum ad redundantiam animæ ad carnem, vel corpus. Nam magnum est in sanctis habere tantum de gratia, quod sanctificet animam: sed anima beata Virginis ita fuit plena, quod ex ea refundit gratiam in carnem, ut de ipsa conciperet filium Dei: & ideo dicit Hugo de S. Victore. Quia in corde eius amor Spiritus sancti singulariter ardebat, ideo in carne eius mirabilia faciebat, intantum quod de ea nasceretur Deus & homo. Luc. 1. Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Tertio, quantum ad refusionem in omnes homines. Magnum enim est in quolibet sancto, quando habet tantum de gratia, quod sufficit ad salutem multorum: sed quando habere tantum, quod sufficeret ad salutem omnium hominum de mundo, hoc esset maximum, & hoc est in Christo, & in beata Virgine. Nam in omni periculo potes salutem obtinere ab ipsa Virgine gloriosa. Vnde Canticorum. 4. Mille clypei. i. remedia contra periculum pendet & c. Itē, in omni opere virtutis potes eam habere in auditorium, & ideo dicit ipsa Ecclesiastici 24. In me omnis spes vitæ & virtutis. Sic ergo plena est gratia, & excedit angelos in plenitudine gratiæ: & propter hoc conuenienter vocatur Maria, quæ interpretatur illuminata in se. Vnde Esa. 58. Implebit splendoribus animam tuam: & ideo assimilatur soli, & lunæ. Secundo, excellit angelos in familiaritate diuina, & ideo hoc designans angelus, dixit. Dominus tecum, quasi dicat. Ideo exhibeo tibi reuerentiam, quia tu familiarior es Deo quam ego, nam dominus est tecum. Dominus, inquit, pater cum eodē filio, quod nullus angelus, nec aliqua creatura habuit. Luc. 1. Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Deo filius in vtero. Esa. 12. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tuus sanctus Israel. Aliter est ergo Dominus cum beata Virgine, quam cum angelo, quia cum ea ut filius, cum angelo ut Dominus. Dominus Spiritus sanctus, sicut in templo, unde dicitur. Templum Domini, sacrarium Spiritus sancti, quia concepit ex Spiritu sancto. Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te. sic ergo familiarior cum Deo est beata Virgo, quam angelus: quia cum ipsa Dominus pater, Dominus filius, Dominus Spiritus sanctus, scilicet tota Trinitas. Vnde dicitur de ea. Totius trinitatis nobile triclinium. Hoc autem verbum, Dominus tecum, est nobilius verbum quod sibi dici possit. Merito ergo angelus reueretur beatam Virginem, quia mater Domini, & ideo domina est. Vnde conuenit ei hoc nomen Maria, quod Syra lingua, interpretatur, Domina. Tertio excedit angelos quantum ad puritatem, quia

quia beata Virgo non solum erat pura in se, sed etiam procurauit puritatem alijs. Ipsa enim purissima fuit & quantum ad culpam, quia ipsa Virgo nec mortale, nec veniale peccatum incurrit. Item, quantum ad penam. Tres enim maledictiones datæ sunt hominibus propter peccatum. Prima data est mulieri, scilicet quod cum corruptione conciperet, cum grauiamine portaret, & in dolore pareret. Sed ab hac immunis fuit beata Virgo, quia sine corruptione concepit, in solatio portauit, & in gaudio peperit Saluatorem. Esa. 35. Germinans germinabit exultabunda, & laudans. Secunda data est homini, scilicet quod in sudore vultus vesceretur pane suo. Ab hac immunis fuit beata Virgo, quia ut dicit Apostolus. 1. Corinth. 7. Virgines solutæ sunt a cura huius mundi, & soli Deo vacant. Tertia fuit communis viris & mulieribus, scilicet ut in puluere reuerterentur. Et ab hac immunis fuit beata Virgo, quia cum corpore assumpta est in cælum. Credimus enim quod post mortem resuscitata fuerit, & portata in cælum. Psal. 131. Surge Domine in requiem tuam tu, & archa sanctificationis tuæ. Sic ergo immunis fuit ab omni maledictione: & ideo benedicta in mulieribus, quia ipsa sola maledictionem sustulit, & benedictionem portauit, & ianuam paradisi aperuit: & ideo conuenit ei nomen MARIA, quæ interpretatur stella maris: quia sicut per stellam maris nauigantes diriguntur ad portum, ita Christiani diriguntur per Mariam ad gloriam. Benedictus fructus ventris tui. Peccator aliquando querit in aliquo quod non potest consequi, sed consequitur illud iustus. Prouerb. 13. Custodit iusto substantia peccatoris. Sic Eua quesituit fructum, & in illo non inuenit omnia quæ desiderauit: beata autem Virgo in fructu suo inuenit omnia quæ desiderauit Eua. Nam Eua in fructu suo tria desiderauit. Primo id quod falsè promisit ei diabolus, scilicet quod essent filii dii, scientes bonum & malum. Eritis, inquit ille mendax, sicut Dij sicut dicit Gen. 3. Et mentitus est, quia mendax est & pater eius. Nam Eua propter esum fructus non est facta similis Deo, sed dissimilis, quia peccato recessit a Deo salutari suo, vnde & expulsa est de paradiso. Sed hoc inuenit beata Virgo, & omnes Christiani in fructu ventris sui, quia per Christum coniungimur & assimilamur Deo, 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus &c. Secundo in fructu suo Eua desiderauit delectationem, quia bonus ad edendum: sed non inuenit, quia statim cognouit se nudam, & habuit dolorem: sed in fructu Virginis suauitatem inuenimus, & salutem. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam. Tertio fructus Eua erat pulcher aspectus: sed pulchrior fructus Virginis, in quem desiderant angeli prospicere. Psal. 44. Speciosus forma præ filijs hominum: & hoc est quia est splendor paternæ gloriæ. Non ergo potuit inuenire Eua in fructu suo, quod nec quilibet peccator in peccatis. Et ideo quæ desideramus quæramus in fructu Virginis. Est autem hic fructus benedictus a Deo, quia sic repleuit eum omni gratia, quod peruenit ad nos exhibendo ei reuerentiam. Epha. 1. Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in Christo. Ab angelis Apocalypsis 7. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro. Ab hominibus. Apost. Philip. 2. Omnis lingua confiteatur, &c. Psal. 117. Benedictus qui venit in nomine dñi. Sic ergo & Virgo benedicta: sed & magis benedictus fructus eius.

Explicit opusculum octauum vel expositio Saluationis Angelicæ secundum S. Thomam de Aquino ordinis predicatorum.

RESPONSIO EIVSDEM AD FRATREM IOANNEM

VERCELLENSEM GENERALEM

MAGISTRVM ORDINIS

PRAEDICATORVM

De articulis centum & octo sumptis ex opere Petri de Tarantasio.

Opusculum nonum.

Questio I.

RIMO considerandum est, quod ratio cuiuslibet est, quam significat nomen eius, sicut ratio lapidis est, quam significat nomen eius. Nomina autem sunt signa intellectualium conceptionum: unde ratio vniuersalisque rei significata per nomen, est conceptio intellectus, quam significat nomen. Hæc autem conceptio intellectus est quidem in intellectu sicut subiecto, in re autem intellecta sicut in representato. Nam conceptiones intellectuum sunt similitudines quædam rerum intellectarum. Si autem conceptio intellectus non assimilaretur rei, falsa esset conceptio de re illa, sicut si intelligeret esse lapidem, quod non est lapis. Ratio igitur lapidis est quidem in intellectu sicut in subiecto, in lapide autem sicut in eo quod causat veritatem in conceptione intellectus intelligentis lapidem talem esse. Cum igitur intellectus rem aliquam comprehendit, vna conceptione perfecte illam rem representat, & sic diuersas conceptiones contingit esse diuersarum rerum. Intellectus autem noster Deum comprehendere non potest, nec ipsum in essentia sua videre in statu viæ, sed aliquid ex rebus creatis ipsum cognoscit: diuersæ autem perfectiones rerum creatarum, puta, sapientia, voluntas, & huiusmodi representant quidem imperfecte diuinam perfectionem. Ex hoc enim quod aliqua creatura est sapiens, aliquid accedit ad diuinam similitudinem: similiter ex hoc quod est potens, & ex hoc quod est volens, ita tamen quod quicquid perfectionis, seu nobilitatis competit creaturæ, etiam Deo competit, qui est creatorum causa effectiua æquiuoca, sed tamen hæc diuersa eminentius competunt Deo secundum simplicem essentiam suam. Et similiter intellectus noster ex rebus creatis scientiam accipiens per diuersas conceptiones assimilatur vni diuinæ essentia, licet imperfecte. Sic igitur bonitas, sapientia, & potentia, & si quid aliud huiusmodi de Deo dicimus, differunt ratione propter diuersas conceptiones intellectus nostri, sed sunt idem re, quia essentia diuina est vna & eadē, quam intellectus noster diuersis conceptionibus representat, sicut etiam diuersæ res representant essentiam diuinam diuersis formis. Sic igitur sane intelligi potest quod primo ponitur. Quia omnis perfectio est in Deo verissime, cum alia sit sapientia, alia bonitatis verissima ratio oportet quod hæc in Deo differant ratione: quia vero modo simplici in ipso sunt, sunt idem re. Caluiose autem contra hæc obicitur, quod ipsa differentia sapientia & bonitatis in Deo sit, & non solum in intellectu creato. Non enim hæc intellexit scribens, sed quod in Deo, id est, cum de Deo dicuntur, differunt ratione, id est, secundum diuersas conceptiones intellectus nostri, quæ vnam diuinam essentiam representant, licet imperfecte. Patet enim iam ex dictis, quod ratio de qua mentio fit, est quidem in intellectu sicut in subiecto, in essentia autem diuina sicut in representato. Item, quod secundo obicitur, quod ratio bonitatis diuinæ includit in se sapientiam, quia bonitas diuina est sapientia, non valet: quia bonitas diuina est diuina sapientia ex hoc quod est diuina, non ex hoc quod est bonitas: neque ex hoc quod est sapientia, est bonitas. Hoc autem pertinet ad rationem bonitatis & sapientia, scilicet quod competit bonitati in quantum est bonitas, & sapientia, in quantum est sapientia. Vnde patet quod etiam tertium non valet. Non enim pertinet ad rationem bonitatis & sapientia, quod huic, vel illi conuenit in quantum est diuina, sed quod competit bonitati in quantum est bonitas, & sapientia, in quantum est sapientia, vnde dictum est.

Questio II.

EX præmissis etiam patet, quod sanum intellectum habere potest quod secundo ponitur. Ratio, quia differunt diuina attributa, partim fundatur super rem, partim super intellectum. Oportet tamen quod aliter & aliter fundentur super vtrumque. Nam rationes quibus attributa differunt, fundantur in intellectu nostro, quia sunt in eo sicut in subiecto. Fundatur autem super rem, Opusc. S. Tho. Aquin. K 4 quia

dat corpori oportet verum esse. Si anima enim est forma corporis...

Quaestio XXXV.

Q. Vod vero 35. ponitur. Non sicut missio visibilis in veteri testamento...

Quaestio XXXVI.

Q. Vod vero 36. dicitur. In fide ecclesiae non erit tempus propagationis spiritualis...

Quaestio XXXVII.

Q. Vod vero 37. ponitur. Omne agere est a forma inherente agentis...

Quaestio XXXVIII.

Q. Vod vero 38. dicitur. Hoc falsum est, scilicet, quod Deus non agit in anima nisi per nouum influxum...

Quaestio XXXIX.

Q. Vod vero 39. ponitur. In spiritualibus additio non recedit a simplicitate...

Quaestio XL.

Q. Vod vero 40. ponitur. Filio conuenit dari actu non apertitudine...

Quaestio XLI.

Q. Vod vero 41. ponitur. Verbum increatum non est ratio proferendi alia verba...

Quaestio XLII.

Q. Vod vero 42. ponitur. Quamuis idem sit finis vtriusque, tamen alter est ordo vtriusque...

Quaestio XLIII.

Q. Vod vero 43. ponitur. Quod procedit ab aliquo in aliud sicut in obiectum...

Quaestio XLIIII.

Q. Vod vero 44. ponitur. Aequale potest accipi dupliciter, ut dicat solam relationem...

Quaestio XLV.

Q. Vod vero 45. dicitur. Filius dicitur aequari patri secundum quod aequari quasi motum dicit ad quantitatem eandem...

tui quantum ad hoc quod accipere, sicut dicit Basilius, est commune filio & creaturae.

Quaestio XLVI.

Q. Vod vero 46. dicitur. Vna persona non habet esse in seipso...

Quaestio XLVII.

Q. Vod vero 47. dicitur. Actus existendi triplex est, quidam omnino potentiae impermissus...

Quaestio XLVIII.

Q. Vod vero 48. ponitur. Possit & agere reru aeternaru non est totu simul...

Quaestio XLIX.

Q. Vod vero 49. ponitur. Materia a Deo distinguitur imperfecta distinctione...

Quaestio L.

Q. Vod vero 50. ponitur. Ordo alicuius dicitur dupliciter, vel vt subiecti quod ordinatur...

Quaestio LI.

Q. Vod vero 51. ponitur. Essentia in Deo vna est re, sed habet multitudinem attributorum...

Quaestio LII.

Q. Vod vero 52. ponitur. Ipsum suppositum diuinum a natura generali habet rationem...

Quaestio LIII.

Q. Vod vero 53. ponitur. Hypothesis in intellectu suo claudit & naturas communes...

Dicitur enim proprietates inesse personis, sicut & esse in personis...

Quaestio LIIII.

Q. Vod vero 54. ponitur. Deus pater in eadem specie scilicet seipso siue essentia sua...

Quaestio LV.

Q. Vod vero 55. ponitur. Filius magis conuenit cum patre quam spiritus in exterioribus...

Quaestio LVI.

Q. Vod vero 56. ponitur. Pater & filius non sunt idem principium spiritus sancti...

Quaestio LVII.

Q. Vod vero 57. ponitur. Loquendo de specie natura, & de specie cognitionis...

Quaestio LVIII.

Q. Vod vero 58. ponitur. Aliquid potest significari terminus actionis dupliciter...

Quaestio LIX.

Q. Vod vero 59. ponitur. Loquendo de amore essentiali, spiritus sanctus se diligit seipso...

Quaestio LX.

Q. Vod vero 60. ponitur. Licet spiritus sanctus non diligat se, vel altera personam notionaliter seipso...

Quaestio LXI.

Q. Vod vero 61. ponitur. Cum dicitur omnia in verbo dicitur pater, non vocatur verbum dicendi principium...

Quaestio LXII.

Q. Vod vero 62. ponitur. Filius respectu alicuius actus patris non potest esse principium...

intellectum. Etsi enim sit principium spirandi & creandi, non men est principium quo pater spirat, vel creat.

Quaestio LXIII.

Q. Vod vero 63. dicitur. Non potest dici aeternitas de aeternitate male dicitur...

Quaestio LXIIII.

Q. Vod vero 64. ponitur. Persona non distinguitur seipso, sed sua proprietate...

Quaestio LXV.

Q. Vod vero 65. ponitur. Solus Christus habet perfectionem cognitionis in genere creaturae...

Quaestio LXVI.

Q. Vod vero 66. ponitur. Ideae habent pluralitatem ex parte connotati propter respectum pluralitatem...

Quaestio LXVII.

Q. Vod vero 67. ponitur. Pluralitas idearum est in Deo secundum rationem...

Quaestio LXVIII.

Q. Vod vero 68. ponitur. Vel secundum aliud. In instanti eodem secundum rem...

Quaestio LXIX.

Q. Vod vero 69. ponitur. Scientia de eo quae est per speciem alienam non est assimilatio...

Quaestio LXX.

Q. Vod vero 70. ponitur. Malum scitur a Deo per speciem alienam...

Quaestio LXXI.

Q. Vod vero 71. ponitur. Est actus Dei interior & exterior, exterior cessat cessante obiecto...

Quaestio LXXII.

Q. Vod vero 72. ponitur. Creare obiectum suum ponit in tempore...

Quaestio LXXIII.

Q. Vod vero 73. ponitur. Quaedam dicuntur subiacere diuinae prouidentiae...

Quaestio LXXIIII.

Q. Vod vero 74. ponitur. Prouidentia est causa salutis prima, liberum arbitrium proxima...

Deus causa proxima secundum efficaciam actionis, & non secundum ordinem enumerationis causarum.

Quæstio LXXV.
 Quid vero 75. ponitur. Deus mera voluntate dat gratiam rationabiliter bene usuro, & non dat male usuro: falsum est, si uniuersaliter intelligatur, vt sit sensus, quod nunquam dat male usuro. Si vero particulariter intelligatur, vt scilicet quandoque det male usuro, & quandoque non det, verum est.

Quæstio LXXVI.
 Quid vero 76. ponitur. Diuina potentia ab actu exteriori nullam recipit multipliciter, sed ab actu interiori potest recipere multipliciter aliquam. Prout enim differunt actus notionales & essentialis interiores, sic differunt potentia actus notionalis & essentialis coniuncta: diminute exceptum est. Prout enim primo, quod diuina potentia vna tantum est, si in sua radice consideretur, quæ est diuina essentia. Si autem consideretur diuina potentia prout coniuncta actibus interioribus essentialibus & notionalibus, sic habet differentiam secundum modum quo dicitur differre in Deo absolutum & relatum, vel essentiali, vel notionali. Potentia enim generandi ratione actus est notionalis, potentia intelligendi, essentialis: sed potentia creandi & gubernandi, vel quicumque alius effectus adiungatur, est essentialis, & sic ex præcedentibus & sequentibus patet intentionem scribentis absque calumnia esse.

Quæstio LXXVII.
 Quid vero 77. ponitur. Quantitas virtutis non est idem, quæ quantitas potentie, sed vniuersalior, quia quantitas virtutis attenditur suæ, in essendo, siue in operando, siue in durando, quantitas vero potentie in operando tantum bene dicitur, si adderetur quantitas potentie actiue, alias diminute dictum est.

Quæstio LXXVIII.
 Quid vero 78. ponitur. Infinitas potentie tota attenditur penes respectum ad potentialia, infinitas autem essentia non solum attenditur penes esse hoc, & non illud, sed penes esse in hoc & in altero quolibet ente, & etiam in infinitis si essentia infinita: vel male, vel defectiue dicitur. Si enim diceret sic, Infinitas potentie in quantum est potentia, tota attenditur penes respectum ad potentialia, posset sustineri: quia potentia in quantum potentia, importat respectum ad potentialia, quod autem dicitur de infinitate essentia non bene explanatur. Nō enim infinitas diuine essentia est ex hoc, quod Deus potest esse in infinitis, sed per se infinita est.

Quæstio LXXIX.
 Quid vero 79. ponitur. Deus vere est quicquid sibi est, intelligitur de his quæ sibi est simpliciter, vt bonus, sapiens, & non de his quæ sibi est secundum modum intelligendi ut finitus comprehensibilis: addendum est secundum quemdam modum intelligendi. Quod enim dicitur, Deus esse sibi finitus, vel comprehensibilis, non eodem modo dicitur sicut res alia dicuntur finitæ & comprehensibiles, sed quodam specialiter modo, ut intelligatur magis negatiue dictum, quam affirmatiue. Dicitur enim sibi comprehensibilis, quia suum intellectum non excedit: finitus vero, quia non est sibi igneus, vel impertransibilis secundum intellectum, sed bonus & sapiens dicitur affirmatiue.

Quæstio LXXX.
 Quid vero 80. ponitur. Ille actus, scilicet generatio de Deo substantia, & ideo est ei essentiali esse infinitum, sed pro uento creaturatum non est ex nihilo, & ideo est illi essentiali esse finitum: obscure dictum est, quod dicitur productionem creaturatum esse ex nihilo, & non sic est intelligendum, quasi ipsa actio productionis sit ex nihilo, sed productum, eo modo loquendi, quo diceretur quod operatio cultelli est ex ferro: similiter quod dicitur productionem creaturatum esse aliquod finitum, intelligit ex parte producti, & non ex parte actiōnis. Deus enim actione infinita producit effectum finitum.

Quæstio LXXXI.
 Quid vero 81. ponitur. Non est simile de omnipotentia, & de omni scientia, quia posse pertinet ad actionem, scire ad receptionem, i creatura vero non potest esse potentia actiua infinita, sed passiuæ quæ potest reduci in actum, secundum, quod vnitur agenti infinito: obscure dictum est, quod dicitur posse pertinet & ad actionem, & ad receptionem. Item, non omnē scire pertinet ad receptionem, sed scire intellectus possibilis humani: scire autem intellectus diuini non est per receptionem. Quod vero dicitur, quod in creatura potest esse potentia passiuæ infinita, non habet calumnia. Vt enim supra iam dictum est, potentia importat respectum ad possibile, vnde potentia passiuæ creaturæ dicitur infinita, secundum quod ad infinita se habet, sicut potentia materię primæ se habet ad infinitas for-

mas, & figuræ, & continuum est diuisibile in infinitum: & similiter intellectus possibilis se habet ad infinitas species intelligentes, nec propter hoc sequitur quod aliquid creatum sit infinitum simpliciter, sed infinitum in potentia tantum. Hæc autem potentia passiuæ infinita in rebus naturalibus non reducitur in actum tota simul, sed successiue: sed potentia passiuæ animæ Christi ad intelligendum reducitur tota in actum: quia scit omnia scibilia, ad quæ intellectus humanus est i potentia naturali, quæ sunt infinita, & hoc habet ex vnione verbi quod est agens infinitum.

Quæstio LXXXII.
 Quid vero 82. ponitur. Quod aliquis nō possit quicquid ali quando potuit, potest esse dupliciter, aut quia non habet omnes potestates quas aliquando habuit, aut quia factum est impossibile quod aliquando fuit possibile, hoc secundo modo Deus non potest quicquid potuit, quia non est possibile Deo quicquid fuit possibile, quod enim actu præsens est, aut præteritum, perdit ratione possibile: hoc omnino calumnia non habet. Non enim Deus potest facere id quod est præsens simul cum est non esse, aut id quod præteritum est non esse præteritum. Ex magna autem ignorantia calumniantis procedit, quod contra hoc obicit: quia Deus potest id quod in nihilum cedit idem numero facere, & quod eadē caro numero resurgat, quàmuis aliquid eius in nihilum cesserit: quia vt hoc ei sine questione concedatur, nō propter hoc sequitur, quod id quod est præteritum non sit præteritum. Quàmuis enim Deus faceret id quod in nihilum cedit iterum esse, non tamen faceret, quod in nihilum non cesserit.

Quæstio LXXXIII.
 Quid vero 83. ponitur. Quàmuis primo malum non præferat meritum de condigno, præcessit tamen de congruo. Non conuerti ad suum creatorem non bene dicitur Nam primū malum est prima culpa, primæ autē culpa non est poena, vnde nullum meritum habet. Si autem intelligit de primo malo poenæ, sic oportet quod præcesserit ipsum meritum de condigno.

Quæstio LXXXIII.
 Quid vero 84. ponitur. Mala esse futura in tempore, fuit verum ab æterno per accidens, non per se. si per speciem sui oppositi, & quod est bona fieri: nō proprie dictum est. Nā licet malum cognoscatur per aliud, hoc tamen non est ei per accidens, sed per se, vt supra dictum est. Et licet bono æterno non opponatur malū proprie loquendo, tamen bonum creatum cui opponitur malum, fuit intellectu ab æterno, & sic malū fieri potuit per speciem sui oppositi ab æterno intellecti: nec sequitur plura esse ab æterno, vt obiciens dicit, sed sequitur plura esse intellecta ab æterno. Omnia enim temporalia sunt intellecta ab æterno.

Quæstio LXXXV.
 Quid vero 85. ponitur. Licet mala futura esse sit verum ab æterno veritate æterna, nō tñ fuit veritas æterna, quia nō est verum per se, sed per accidens: male dicitur. Omne enim verum & ab æterno in quantum est verum, est veritas æterna, licet res cui competit esse scitam vere ab æterno non sit æterna, vt diuina veritas.

Quæstio LXXXVI.
 Quid vero 86. ponitur. Innocentem interficere non est secundum se malum: hoc falsum est, si intelligatur interficere ab homine prout verba sonant: sed interficere a Deo, qui occidit & viuere facit omnes qui viuunt & moriuntur tam innocentes quam nocentes, iustū est: nisi forte dicatur, quod innocentes non occiduntur a Deo, quia mors est poena peccati originalis, sicut obiciens tñgit, vnde nulla instantia est de paruulis Sodomorū.

Quæstio LXXXVII.
 Quid vero 87. ponitur. Ad conformitatem voluntatis diuine in actu non tenetur quis nisi habita charitate: falsum est, quia quilibet tenetur habere rectum cor, quod non potest esse, nisi Deo conforme.

Quæstio LXXXVIII. LXXXIX.
 Quid vero 88. ponitur. Qui actu cogitat articulos, tenetur credere: & quod 89. ponitur. Qui actu cogitat diuinam bonitatem, tenetur diligere: falsum est, si vnuerſaliter intelligatur. Non enim peccat quicumque cogitans articulos fidei non mouetur actu fidei: & quicumque cogitans Dei bonitatem non mouetur actu charitatis, quia aliquando speculative tantum potest aliquis considerare, vt in disputationibus accidit, & tamen non mouetur aliquo actu voluntatis ad id quod speculatur.

Quæstio XC.
 Quid vero 90. ponitur. Voluntatem nostram conformare voluntati diuine non tenetur in eo quod ignotum est vnuerſaliter: verum est in his quæ ignorare possumus absque peccato, vnde cessat calumnia obiciens.

Quæstio XCI.
 Quid vero 91. ponitur. Modus productionis alicuius ex aliquo tripliciter est, de sua natura, aut de aliena, aut de nulla: ipse proprie

præ dicitur, quia productio alienius de nulla natura, nō est productio alicuius de aliquo, nisi aliquid accipiatur valde communiter, secundum quod etiam nihil dicitur aliquid, & non ens dicitur ens, vt Philosophus dicit.

Quæstio XCII.
 Quid vero 92. ponitur. Mutatio accipitur stricte & proprie, quæ habet duo extrema, a quorum vno tendit in alterum manente eodem subiecto, & sic accipitur mutatio naturaliter, bene dictum est, si per extrema intelligat terminos, & per hoc quod dicitur, naturaliter intelligatur. In scientia naturali. Hoc enim quod hic dicitur, commune est tam mutationi naturali quàm violentæ: nec est instantia quam ponit obiciens, quod in generatione & corruptione non sunt duo extrema, sed termini generationis & corruptionis sunt priuatio & forma, non autem duæ formæ.

Quæstio XCIII.
 Quid vero 93. ponitur. In relationibus quæ sunt secundum intellectum non est inconueniens abire in infinitum, omnino verum est secundum potentiam, sed secundum actum nō cōtingit esse relationes infinitas in intellectu nostro. Possumus enim intelligere relationem ad subiectum, & relationem ipsius relationis, & sic in infinitum.

Quæstio XCIII.
 Quid vero 94. dicitur. Fieri est passio cum habeat materia suam subiectum, sed creatio relatio tantum est, & non passio: verum est, si fieri & passio accipiatur sicut in scientia naturali. Passio enim est alicuius subiecti patientis, & fieri naturaliter ex subiecto: creatio autem alio modo dicitur fieri, & passio.

Quæstio XCV.
 Quid vero 95. ponitur. Creatio passio in creatura est, & est accidens eius, & posterius: ea naturaliter secundum rem: verum est, quod creatio secundum rem nihil ponit in creatura nisi relationem tantum, a quo habet esse quæ est quoddam accidens: & hæc quidem relatio quantum ad aliud esse quod habet in subiecto, accidens quoddam est & posterius subiecto, sed in quantum est terminus actionis diuine creatis habet quandam rationem proprietatis.

Quæstio XCVI.
 Quid vero 96. ponitur. Per generationem non possent fieri quæ habent ante se simile suæ speciei: non est verum in qualibet generatione, sed solum in generatione vniuersali.

Quæstio XCVII.
 Quid vero 97. ponitur. Opinio Moysi fuit quod mundus non esset æternus, non satis reuerenter dictum est, nisi forte dicatur per comparisonem ad opinionem aliorum, vt si diceretur, opinio Aristotelis talis fuit, sed opinio Moysi talis, ad designandum excellentiam huius super alios.

Quæstio XCVIII.
 Quid vero 98. ponitur. Sol qui est agens improprietatis effectum communem in inferioribus facit: non est verum si simpliciter accipiatur, sed solum secundum nos: sicut dicitur quod terra per comparisonem ad primum cælum obtinet locum cōiuncti, & non habet proportionem ad ipsum, scilicet secundum aspectum nostrum.

Quæstio XCIX.
 Quid vero 99. ponitur. Creatura consequitur bonitatem creatoris non in se ipsa, sed in participatiua similitudine, verum est. Loquitur enim de creatura quantum ad esse, nō quantum ad operationem, qua creatura rationalis fruitur ipso Deo, & sic cessat obiectio.

Quæstio C.
 Quid vero 100. ponitur. Res dicuntur creaturæ in principio temporis quod mensurat primi mobilis motum, nō sicut in mensurante creationem, sed sicut in adiacente: verum est si intelligatur, sicut in adiacente. i. simul existente, non autem si intelligatur, sicut in adiacente, id est, in hærente accidentaliter.

Quæstio CI.
 Quid vero 101. ponitur. Infinitum actu nihil præter Deum esse potest, sed infinitum actu pro aliqua conditione infinitatis potest esse. Illud autem infinitum actu est secundum quid, & non simpliciter, quia a parte post, non a parte ante. Hoc dictum est, quia si habet successionem, tunc non est totum in actu: si non habet successionem, tunc non est infinitum, sed quoddam simpliciter indefectibile.

Quæstio CII.
 Quid vero 102. ponitur. In duo secundum se non est fuisse, neque futurum esse: verum est, sed unum non mensurat operationes angeli quæ sunt successiue, sed solum esse ipsius quod est vniforme, & sic cessat obiectio de Deo, qui non nouit fuisse, nec futurum esse, neque secundum esse, neque secundum operationem, & de confirmatione, vel culpa angeli quæ pertinent ad operationes.

Quæstio CIII.
 Quid vero 103. ponitur. Nihil ens vnum potest esse in diuersis, sed aliquid vnum ens in potentia, sicut intelligendum est. Nihil ens actu creatum potest esse in diuersis naturaliter: non enim hæc est falsa. Cæcus non potest videre, licet Deus miraculose posset ei dare visum, & sic cessant obiectiones. Materia autem prima vna existens in se considerata nō per vnitatem formæ, sed per carentiam omnis formæ est in potentia ad hoc quod fit in diuersis, licet secundum quod est in diuersis non sit vna, sed multiplex.

Quæstio CIII.
 Quid vero 104. ponitur. Materia secundum essentiam vna est multiplicata in singulis: improprie dictum est. Proprie autem diceret: materia secundum essentiam vna, est multiplicata in singulis, vel magis in singula.

Quæstio CV.
 Quid vero 105. ponitur. Infinitum simplex potest agere multa, sicut simplex non nisi vnum: verum est si bene intelligatur, vt scilicet accipitur vnum in genere, vel specie, secundum quod exigit virtus simplex, vt si diceretur, quod auditus non potest cognoscere nisi vnum, scilicet sonum.

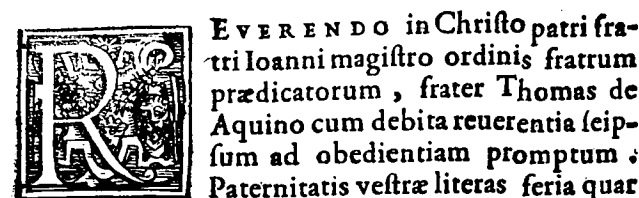
Quæstio CVI.
 Quid vero 106. ponitur. Quàmuis in creatione animæ noua materia secundum esse creetur, tamen per essentiam materię præexistenti vnitur & coniungitur, sicut punctus puncto: nec bene, nec intelligibiliter dicitur.

Quæstio CVII.
 Quid vero 107. ponitur. Duplex est potentia, quædam determinata quæ agit per modum naturæ, quædam indeterminata, quæ agit per modum voluntatis: penes primum accipitur triplex potentia imaginis, penes secundum libertas arbitrii, non bene dictum est: quia quæ ad libertatem arbitrii pertinent, etiam ad voluntatem pertinent, quæ est pars imaginis.

Quæstio CVIII.
 Quid vero 108. ponitur. Animæ indiuiduantur per indiuiduationem & materias corporum, quàmuis ab eis separatas retineant indiuiduationem, sicut cera in impressione sigilli: potest & bene & male intelligi. Si enim intelligatur, quod animæ indiuiduantur per corpora, quasi corpora sint causa totalis indiuiduationis animarum, falsum est. Si vero intelligatur esse aliquid corpora causa indiuiduationis animarum, verum est. Vnumquodque enim secundum quod habet esse, habet vnitatem & indiuiduationem. Sicut igitur corpus non est tota causa animæ, sed anima secundum suam rationem aliquem ordinem ad corpus habet, cum de ratione animæ sit, quod sit vnibus corpori, ita corpus non est tota causa indiuiduationis huius animæ, sed de ratione huius animæ est, quod sit vnibus huic corpori, & hæc remanet in anima etiam corpore destructo.

Explicit opusculum nonum, videlicet responsio domini Thomæ Aquini ad fratrem Ioannem Vercelensem, generalem magistrum totius ordinis prædicatorum, de articulis centis & octo, sumptis ex opere Petri de Tarantsio.

RESPONSIO EIVSDEM
 ADEVNDEM MAGISTRVM
 IOANNEM DE VERCELLIS.
 DE ARTICVLIS. XLII.



REVERENDO in Christo patri fratri Ioanni magistro ordinis fratrum prædicatorum, frater Thomas de Aquino cum debita reuerentia seipsum ad obedientiam promptum: Paternitatis vestræ literas feria quarta ante Pascha recepi, dum Missarum solemniam ageretur, multos articulos interclusa scheda continentes, quibus singulis mihi respondendum mandabatis, responsionis forma taxata, an scilicet sancti sint illius sententiæ, vel opinionis, quæ continetur articulo.

Articulus III.

Tertius articulus est, an angeli sint motores corporum caelestium. His duobus articulis simul respondendum videtur, quia secundus dependet ex tertio, & tertius ex primo. Si enim corpora reguntur a Deo mediante spiritali creatura, ad ipsam autem opus regiminis diuini pertinet motus corporum, ut Augustinus dicit, 8. super Genes. ad litteram, consequens est, quod Deus per spiritalium creaturam moueat caelestia corpora. Et ibi expresse dicit Augustinus, Sicut per tempus & locum mouet corpus, ipse tamen per tempus non est conditus spiritus, ita per tempus mouet conditum spiritum, ipse tamen nec per tempus, nec per locum motus conditor spiritus. Esse quidem animata corpora caelestia Damascenus negat in 2. libro, licet hoc Augustinus sub dubio relinquat in secundo super Genes. ad litteram. Sed caelestia corpora a spiritali creatura moueri, a nemine sanctorum, vel philosophorum negatum legisse me memini. Hoc igitur supposito, quod angeli moueant caelestia corpora, hoc in dubio nulli sapienti vertitur: quia omnes motus naturalium inferiorum corporum ex motu caelestis corporis causantur, quod & ratione a philosophis est probatum, & experimento patet, & auctoritatibus sanctorum confirmatur: quia ut dictum est. Augustinus in 3. de Trinitate, dicit quod corpora grossiora & inferiora subtiliora & superiora quodam ordine reguntur. Et Dionysius dicit 4. cap. de diuinis nominibus, quod solis radius ad generationem sensibilibus corporum confert, & ad vitam ipsam mouet, & nutrit, & auget, & perficit. Unde consequens est quod omnia quae naturaliter mouentur, moueantur ministerio angelorum mouentium corpora caelestia.

Articulus IIII.

Quartus articulus est, an infallibiliter sit probatum, angelos esse motores corporum caelestium apud aliquos, Articulus V.

Quintus articulus est, an infallibiliter sit probatum, angelos esse motores caelestium corporum, supposito Deum non esse immediatum motorem illorum corporum. His respondeo, quod philosophi tam platonici, quam peripatetici hoc probare conati sunt rationibus, quas efficaces putauerunt, & eorum rationes fundantur super praedicto rerum ordine, quod si Deus inferiora per superiora regit, ut etiam sancti Doctores tradunt. Quod autem corpora caelestia a sola natura sua moueantur, sicut graua & leuia, est omnino impossibile: unde nisi moueantur a Deo immediate, consequens est quod vel sint animata caelestia corpora, & moueantur a proprijs animabus, vel quod moueantur ab angelis, quod melius dicitur. Fuerunt tamen aliqui philosophi, qui posuerunt corpus primum caelestium corporum moueri a Deo, non mediante alia intelligentia, sed mediante anima propria, alia vero caelestia corpora moueri medijs intelligentijs & animabus.

Articulus VI.

Sextus articulus est, an omnia inferiora naturaliter in esse producta per viam motus, regantur per angelos medijs motibus corporum caelestium. Articulus VII.

Septimus articulus est, an omnia inferiora quae naturaliter in esse producuntur, fiant per angelos medijs motibus corporum caelestium, secundum quod facere attribuitur causis naturalibus, id est, educantur de potentia in actum: horum etiam responso dependet ex praemissis. Si enim corpora caelestia per suum motum

sunt causa generationis & corruptionis, & omnium motuum naturalium inferiorum corporum, consequens est, quod si angeli sunt causa motus caeli, sint etiam causa generationis & corruptionis, & omnium motuum naturalium inferiorum corporum. Unde & Grego. in 4. dialogorum dicit, quod in hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest. Et ut breuiter dicam, omnes praedicti articuli vel parum, vel nihil faciunt ad doctrinam fidei, sed sunt penitus physici.

Articulus VIII.

Octauus articulus est, an ordine naturae faber posset mouere manum ad aliquod operandum sine angelico ministerio mouente corpora caelestia. Huic videtur per distinctionem respondendum. Quod si aliquis non posset moueri manum, potest esse dupliciter. Vno modo, ex defectu animae mouentis, ut scilicet animae deficiat potentia motiua corporis, & sub hoc intellectu falsum est quod dicitur. Nam anima fabri mouet manum per liberum arbitrium, quod non subiacet neque caelestibus corporibus, neque angelis, sed soli Deo. Alio modo, potest intelligi ex defectu corporalis membri, sicut homo qui habet manum ligatam, vel aridam non potest eam mouere. Et hoc modo cessante motu caeli organum corporis non posset ab anima moueri, quia non remaneret viuum, quia corpora caelestia ad vitam mouent inferiora corpora, ut patet ex auctoritate Dionysij supra inducta. Si tamen diuina virtute praeter naturam ordinem corpus hominis viuum remaneret cessante motu caeli, & conseruaretur in dispositione illa, qua est mobile ab anima, posset homo per liberum arbitrium quamlibet partem mouere corporis.

Articulus IX.

Nonus articulus est, an omnia beneficia exteriora naturaliter de potentia ad actum reducta habeantur per angelos mouentes corpora caelestia. Dico quod huius etiam responso dependet ex praemissis. Naturaliter enim de potentia ad actum deduci, nihil est aliud quam naturaliter moueri. Si ergo omnis motus naturalis inferiorum corporum causatur a motu superiorum corporum, consequens est quod huiusmodi beneficia proueniant ex ministerio angelorum mouentium caelestia corpora.

Articulus X.

Decimus articulus est, an propter praedicta beneficia quae habemus a angelos, eos reuereri debeamus. Ad hoc plana est ratio, quia non debemus eos reuereri reuerentia laetiae ut auctores dicitur beneficiorum, sed ut ministros reuerentia dulcia, quia propter haec beneficia debemus eos diligere. Dicit enim Augustinus in 1. de doctrina christiana. In precepto quo debemus diligere proximum, & sancti angeli continentur, a quibus tanta nobis officia impendunt misericordiae.

Articulus XI.

Vndecimus articulus est, an angeli mouentes corpora caelestia, medijs motibus corporum caelestium sint factores omnium corporum humanorum naturaliter in esse productorum, secundum quod facere attribuitur causis naturalibus, id est, sint de potentia in actum eductores.

Articulus XII.

Dodecimus articulus est, an angeli mouentes caelestia corpora, medijs motibus caelestium corporum sint factores etiam omnium animalium irrationalium quae mouentur, vel viuunt tam in mari, quam in terra.

naturaliter in esse productorum.

Articulus XIII.

Tertiusdecimus, an etiam omnium terrae nascentium eodem modo.

Articulus XIII.

Quartusdecimus, an etiam omnium metallorum &c. Ad omnes istos articulos est una responsio: quia cum corpora caelestia sint causa generationis inferiorum corporum, ut patet auctoritate Dionysij supra inducta, consequens est quod angeli mouentes caelestia corpora sint etiam huius generationis causa: unde Augustinus in libro 83. quaestionum dicit, quod vnaquaeque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi praepositam.

Articulus XV.

Quintusdecimus articulus est, an angelus habeat virtutem infinitam inferius. Ad quod dicendum, quod hoc potest capi dupliciter. Vno modo, quod virtus angeli non sit comprehensibilis ab aliquo inferiorum, & hoc modo inducitur in libro de causis, & a philosophis platonice, & Dionysius dicit. 6. caelestis hierarchiae. Quot quidem sunt, & quales supercaelestium substantiarum ornatus, & qualiter secundum ipsas hierarchiae perficiuntur, solam manifeste scire dico deificam ipsarum hierarchiam, praeterea & ipsos cognouisse proprias virtutes, & illuminationes, & ipsorum sanctam & super mundanam bonam ordinationem. Impossibile est enim nos scire supercaelestium mentium ministeria. Hoc enim dicitur esse unicuique infinitum, quod est ei incomprehensibile. Alio modo potest sic intelligi, quod habeat infinitam virtutem supra ea quae infra ipsum sunt: & hoc est falsum & erroneum. Posset etiam dici virtus angeli infinita inferius, quia non est infinita per aliquam materiam corporalem, in qua recipiatur, sicut sunt infinitae virtutes formarum materialium. Est tamen simpliciter finita virtus angeli secundum mensuram suae essentiae quae finita est.

Articulus XVI.

Sextusdecimus articulus est, an angelus possit mouere totam molem terrae, & vsque ad globum lunae, licet nunquam mouerit, vel moturus sit. Videtur mihi dicendum, quod naturali sua virtute hoc non potest: quia nulla virtus creaturae potest immutare ordinem principalium partium vniuersi, ad quem pertinet terra sit in medio locata. Videtur tamen mihi contrarium posse tolerari absque fidei periculo, si tamen referat intentionem suam ad ponderis quantitatem, non ad praedictum ordinem vniuersi. Certum est enim quod naturali sua virtute angelus potest alicuius ponderis terram mouere. Sed vsque ad quanti ponderis quantitatem moueri possit, non potest a nobis determinari. Si autem quaeritur de motu circulari, per quem dictus ordo non variatur, videtur quod naturaliter terra quiescat, ut vult Philosophus in lib. de caelo.

Articulus XVII.

Decimusseptimus articulus est, an angeli mouentes orbem sint de numero virtutum. Videtur mihi quod satis probabiliter hoc dici possit: nec video quid inconueniens inde sequatur, cum & Origenes exponens illud Matth. 24. Virtutes caelorum commouebuntur, dicat quod conueniens est caelorum rationabiles virtutes pati stuporem remotas a primis functionibus suis. Hoc tamen omnino asserendum non videtur.

Articulus XVIII.

Decimus octauus articulus est, an illud Ecclesiastes 1. In circuitu pergunt spiritus, sic possit exponi, Spiritus, puta, angelicus, pergunt in circuitu caeli, & pergunt

do cælum mouere facit in circuitu. Non video quare hæc expositio sustineri non possit, præsertim cum dicat Augusti. in. 1. super Gen. ad literam, quod ideo multis exitibus verba scripturæ exponuntur, vt se ab irratione cohibeant literis secularibus inflati.

Articulus XIX.

Decimus nonus articulus est, an si motus cæli cessaret ordine naturæ, omne ferrum in elementa instanti resolveretur.

Articulus XX.

Vigesimus articulus est, an similiter esset de omni elemento corruptibili.

Articulus XXI.

Vigesimus primus articulus est, an similiter totus mundus, quantum ad corruptibile.

Articulus XXII.

Vigesimus secundus articulus est, an si non esset lux stellarum, ordine naturæ omnes homines corruptibiles morerentur in instanti.

Articulus XXIII.

Vigesimus tertius articulus est, an similiter omnia animalia irrationalia. Ad omnia ista est eadem responsio. Vt enim dictum est, superiora corpora per suum motum & lumē sunt causa generationis & corruptionis, & vitæ corporalis in inferioribus corporibus. Non est ergo dubium, quin remota tali causa remoueatur effectus, præsertim cum valde consonum fidei videatur, secundum quam ponimus, quod transiente figura huius mundi, & motu cæli cessante per voluntatē Dei, sola elementa innouata remanebunt, & homines immortales effecti erunt virtute diuina. Sed si fiat vis in hoc quod dicitur, in instanti, dicitur quod licet talis resolutio non sit in instanti, cum sit motus, principium tamen eius in instanti esse potest.

Articulus XXIII.

Vigesimus quartus articulus est, an post diem iudicij omnia corpora sanctorum erunt incorruptibilia per naturam, siue naturaliter, quia cessabit motus cæli, qui est causa corruptionis.

Articulus XXV.

Vigesimus quintus articulus, an similiter corpora damnatorum. Ad hoc videtur dicendum, quod cum dicitur aliquod incorruptibile esse per naturam, significatur naturam esse incorruptionis causam, cū hæc præpositio, per, causam designet. Est autē duplex causa, scilicet per se, & per accidens: per se quidem cā cuius est, quod directe est illius causa per suam virtutem, sicut aqua est causa in frigidandi: per accidens autem est causa alicuius, quod indirecte causat illud, puta, remouendo causam contrariam, sicut remouens ignem de domo est causa in frigidationis eius. Cum ergo dicitur cessante motu cæli corpus hominis esse incorruptibile per naturam, si ly per, dicit causam per se, falsum est. Non enim ad hoc se extendit virtus naturæ creatæ, vt causare possit incorruptionem corporis ex contrarijs compositi: si autem dicit causam per accidens, sic aliquo modo verum est quod dicitur, quia subtracta causa vniuersalis corruptionis naturalis, subtrahitur corruptio. In hoc etiam sensu melius diceretur negative quam prauative, puta: si sic diceretur, Cessante motu cæli corpus hominis, si diuina virtute remaneat, non erit corruptibile per naturam. Verū quia semper id quod est per se, potius est eo quod est per accidens, potius videtur dicendum, quod erit corruptibile per naturam, sed incorruptibile per gratiam, vel iustitiam: vel si contrarium dicatur, debet ob.

dici cum determinatione sanum sensum exprimente.

Articulus XXVI.

Vigesimus sextus articulus est, an damnati in suis corporibus in inferno sentiant penas ignis per apprehensionē & receptionem speciei ignis per modum afflictionis & læsuum. Ad hoc dicendum est, quod cum secundum fidem dicamus corpora damnatorum in inferno afflictionem ex igne pati, nec tempus consumi, secundum illud Augusti. 21. de ciuitate Dei, humana corpora non solum nunquam morte dissoluentur, sed in æternorum quoque ignium durabunt tormentis, necesse est in eis ponere id quod afflictionem facit, i. receptionem speciei sensibilis. Oportet etiam remouere id quod consummare posset, scilicet transmutationem naturæ corporum. Nec video quid calumniæ habeat articulus.

Articulus XXVII.

Vigesimus septimus articulus est, an sententia Christi in iudicio erit corporalis, vel spiritalis. Dicitur quod licet virumque esse possit, probabilius tamen videtur quod sit spiritalis, quia & alia que tunc agentur spiritaliter, diuina virtute agentur. Vt enim dicit Aug. 20. de ciuitate Dei. Diuina virtute fiet, vt cuique opera sua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cerantur, vt accuset, vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul & omnes singuli iudicentur.

Articulus XXVIII.

Vigesimus octauus articulus est, an Christus venit tollere nisi peccatum originale principaliter, seu principaliter iter omnia peccata quæ tollere venit. Ad hoc dicendum, quod Christus, quantum est in se, venit tollere omnia peccata. Donum enim Christi, vt Apostolus dicit Romanor. 5. excedit peccatum Adæ: nam vnum tantum ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Tanto autem principaliter contra aliquod peccatum venit, quanto est maius: peccatum autem quod originaliter contrahitur, licet sit minus grauitate & reatu pænæ, est tamen maximum communitate, secundum illud Apostoli Romanor. 5. In quo omnes peccauerunt. Et quantum ad hoc potest dici quod Christus principaliter venit tollere originale: vnde super illud ioā. 1. Ecce qui tollit peccatum mundi, dicit glossa. Peccatum mundi dicitur peccatum originale, quod est cōe toti mundo.

Articulus XXIX.

Vigesimus nonus articulus est, an nomina sanctorum digito Dei scripta sint in cælis ad honorem eorum. Videtur mihi non esse verum, si tamen dicatur quod sic, nullum est periculum.

Articulus XXX.

Trigesimus articulus est, an nomina impiorum in inferno existentium, digito Dei scripta sint in terra ad vituperium eorum. Non hoc verum puto, si corporaliter intelligatur. In nullo tamen fides obstitit, vt mihi videtur. Articulus XXXI.

Trigesimus primus articulus est, an infernus sit in centro, vel circa centrum terræ. Ad hoc dicendum videtur, quod locus inferni sit infra terram: vnde Augusti in libro retractationum dicit. De inferis magis, vt videtur, dicere debuissim quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse dicantur. Vbi tamen sit infernus, an circa centrum terræ, vel circa superficiem, nihil arbitror ad doctrinam fidei pertinere, & superfluum est de talibus sollicitari asserendo vel improbando.

Arti-

Articulus XXXII.

Trigesimus secundus articulus est, An liceat disputare an anima Christi sit ex traduce determinando quod verū est. Hic articulus dubie positus est. Si enim intelligatur, quod liceat disputare & determinare hoc esse verum, quod anima Christi sit ex traduce, erroneum est, quia nullius hominis anima est ex traduce. multo ergo minus anima Christi, cuius etiam corpus est virtute Spiritus sancti formatum. Si autem intelligatur quod liceat disputare, an anima Christi sit ex traduce, & circa hoc determinare illud quod veraciter fides catholica tenet, scilicet quod non, non video quare hoc non liceat, cum quotidie in scholis magistrorum disputetur & de Trinitate, & de alijs articulis fidei non propter dubitationem, sed propter veritatis intellectum, & manifestationem, & confirmationem. Posset tamen hoc per accidens in aliquo casu esse malum, puta, si coram simplicibus & paratis ad errandum talia disputarentur.

Articulus XXXIII.

Trigesimus tertius articulus est, An illud verbum Philosophi de animalibus lib. 1. ca. 6. scilicet, Corpus spermatis, cū quo exit spiritus qui est virtus principii animæ, qui est separatus a corpore, & est res diuina, & talis dicitur intellectus, sic possit vel debeat exponi, id est, Ille spiritus, seu virtus formatiua dicitur intellectus per similitudinem, quia sicut intellectus operatur sine organo, ita illa virtus. Dicitur quod illam auctoritatem Philosophi hoc modo exponit Commentator eius meteororum 7. Nec dicitur res diuina, quia sit per essentiam Deus, sed per quandam similitudinis participationem, sicut quodlibet magnum & admirabile solet dici diuinum. Nec video quid pertineat ad doctrinam fidei, qualiter Philosophi verba exponant.

Articulus XXXIII.

Trigesimus quartus articulus est, An aliquid de substantia cæli intret compositionem corporis naturaliter compositi ex quatuor elementis per effectum suæ virtutis.

Articulus XXXV.

Trigesimus quintus articulus est, An aliquid de substantia cæli intret compositionem corporis viui & animati. Dicitur quod cum aliquid dicitur de substantia cæli, si hæc propositio, de, designet causam materiale, sic credo esse falsum, non tamen periculosum, nec contra fidem. Si autem designet habitudinem causæ efficientis, sic puto non solum esse verum, sed necessarium, vt patet per auctoritatem Dionysii supra inductam, & hic sensus determinatur per hoc quod dicitur, per effectum suæ virtutis.

Articulus XXXVI.

Trigesimus sextus articulus est, An corpora sanctorum glorificata lucebunt plus quam sol, & sol septuplum quam nunc, & corpora sanctorum septuplum quam tunc sol. Dicitur ad primum, quod Chrysostomus exponens illud Mat. 13. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, dicit. Non quia ita solum sicut sol, sed quia hoc sydere nihil lucidius scimus. Alia vero que sequuntur non occurrit quare tute dici non possunt præsertim cum in innouatione mundi certum sit secundum catholicam doctrinam, quod tota creatura corporalis meliorabitur, quæ reuelationem filiorum Dei expectat, vt dicitur Rom. 8. Hiero. etiam dicit super illud Matth. 24. Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum. Non hoc diminutione luminis accidet, cum solem legamus septuplum luminis habiturum, sed comparatione veræ lucis, omnia visui apparebunt tenebrosa.

Articulus XXXVII.

Trigesimus septimus articulus est, An angeli quos vidit Maria Magdalena circa sepulcrum Domini post eius resurrectionem lacrymabili voce consolati sint eam. Ad hoc mihi dicendum videtur, quod ea quæ in apparitione angelorum contingunt, ad quædam significationem sunt referenda, non ad proprietatem substantiæ ipsorum, vt patet per Dionys. vlt. c. cæl. hier. vnde sicur in scripturis sacris aliqua per similitudinem leguntur de Deo ad iram, vel tristitiam, vel aliquid humanæ pertinentiæ: ita et nihil prohibet in apparitionibus angelorum aliquid tale propter aliquam significationem demonstrari. Et licet angelis resurrectionis nuntijs magis congruant signa gaudii propter rem nuntiatam, nihil tamen prohibet quin aliqua doloris signa ostenderent, vt tales se mulieri flenti ostenderent, qualem se ipsam interius exhibebat, sicut Greg. dicit, de Domino apparente duobus discipulis in effigie peregrini.

Articulus XXXVIII.

Trigesimus octauus articulus est, An homo posset videre oculo mentis omnia quæ aguntur in corde hominis habentia impressionem exterius in corpore, si haberet visum acutum vt diabolus. De hoc ita dicit Augusti in lib. de diuinatione dæmonum: Hominum dispositiones non solum voce prolatas, sed & cogitatione conceptas dæmones consignant, quæ dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt. Et in libro retractationum dicit. Peruenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla experimēta compertum est. Verum signa quædam dantur ex corpore cogitatum, illis sensibilia, nos autem latentia, An autem alia in speciali cognoscant, aut difficultime potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri, ex quibus patet, quod dæmones cogitationes cordium cognoscere possunt, quæ per aliquos corporis motus manifestantur. Nec hoc est mirum, cū etiam subtiles medici per pulsum deprehendent interiores animæ passiones, & sic dicitur Eccl. 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus.

Articulus XXXIX.

Trigesimus nonus articulus est, An licet ascendendo immediate Mars sit supra solē quantum ad situm, tamē sit immediate supra lunam, quantum ad dominium in prima hora Martis. Ad hoc dicendum videtur, quod si dominium Martis & lunæ referatur ad liberum arbitrium, est erroneum. Si autem referatur ad corporales & naturales res, nulla sequitur absurditas in fidei doctrina. Dicit enim Augusti 5. de ci. Dei. Non vsquequaque dici potest ad solum corporum differentiam afflatus quosdam valere sydereos, immo etiam hoc verum est secundum ordinem dierum: nam cum septem planetis septem horæ secundum Astrologos deputentur, cum viginti quatuor horæ sint naturalis diei, cōsequens est vt prima feria in vigesima secunda hora diei luna dominium habeat, sicut & in prima eiusdem: vnde de reincipiendo a Saturno vigesima tertia hora ei deputabitur, & vigesima quarta Ioui, prima diei sequentis Marti deputabitur. Sed hoc nihil ad doctrinam fidei pertinet nec asserere, nec improbare.

Articulus XL.

Quadragesimus articulus est, An in inferno erit fletus corporalis quantum ad lacrymarum resolutionem. Puto quod non erit, quia cum fletus ille sit infinitus, & nihil corporibus damnatorum adiciatur per nutrimentum, sequeretur quod aliquando per fletum corpora resolverentur & consumerentur, quod est contra fidem. Opusc. S. Tho. Aquin. L. Articulus

QVadragesimus primus ar. est, An in inferno erit corporalis vermis. Hoc Aug. sub dubio relinquit. 21. de ci. Dei, licet in 20. eiusdem dicat hoc probabilius videri, quod ignis referatur ad corp^o, vermis tropice ad animam: quod etiā mihi probabilius videtur.

QVadragesimus secundus ar. est, An sciri possit distantia superficie terræ ab eius centro: videtur q^o sic, secundum tamen modum demonstrationis astrologice non geometricæ. Hæc sunt, pater reuerende, quæ pronunciantur, licet plura sint extra Theologiæ limites requiita.

Explicit opusculum decimum, videlicet beati Thomæ de Aquino ad magistrum Ioannem de Ver- cellis generalem magistrum ordinis prædicatorum de articulis 42.

RESPONSIO EIVSDEM

BEATI THOMÆ, AD LECTOREM VENETVM DE

ARTICVLIS XXXVI.

Opusculum Vndecimum.

LECTIS vestris literis, in eis inveni articulorum multitudinem numerosam, super quibus a me vobis responderi infra quadriduū vestra charitas postulabat: & licet essem in aliis plurimū occupatus, ne tamē deessem vestræ dilectiōis obsequio, dilatis parūper aliis, quibus me intendere oportebat, quæstionibus a vobis propositis proposui per singula respondere.

PRImus ergo ar. est, An angeli sint motores cælorum: super quo dixi taliter respondendū, quod hoc non solum a philosophis est multipliciter probatū, verum etiam a sanctis doctoribus euidenter asseritur. Dicit. n. Aug. in 7. de Tri. q^o sicut corpora grossiora & inferiora per subtiliora & superiora quodā ordine reguntur, ita omnia corpora per spiritum vitæ rationalem. In libro etiam 83. quæstionum dicit, quod vnaquæque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præpositam. Græ. et dicit in 4. dialo. q^o in hoc mūdo visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest.

SECUNDUS ar. est, An aliqui extimauerunt semper infallibiliter hoc esse probatū. Ad hoc respondeo, q^o libri philosophorum huiusmodi probationibus abundant, quas ipsi demonstrationes putant: mihi etiam videtur quod demonstratiue probari possit, q^o ab aliquo intellectu corpora cælestia moueantur vel a Deo immediate, vel mediantibus angelis, sed q^o mediantibus angelis ea moueat, magis cōgruit rerū ordini, quæ Dionysius infallibilem asserit, vt inferiora a Deo per media secundum cursum communem administrantur.

TERTIUS ar. est, An angeli moueant cælum suo imperio, potestate eis a Deo tradita: super quo quid dubium esse possit, plene non video. Non enim extimo aliquem dubitare, quin omne quod angeli faciūt, operentur potestate eis a Deo tradita: si vero hoc vertatur

in dubium, quod dicitur eos mouere cælestia corpora suo imperio, irrationabilis dubitatio videtur. Nō. n. possunt mouere aliquod corpus per contactum quantitatis, cum sint incorporei, sed per contactum virtutis. Nihil autem in angelis altius, quàm eorum intellectus, cum & ipsi a Dionysio intellectus, vel mentes nominentur: vnde eorum motiones a virtute intellectus procedunt. Ipsa autem conceptio intellectus, secundū quod habet efficaciam aliquid transmutandi, imperiū nominatur: vnde si mouent, nullo modo nisi per imperium mouere possunt.

QUARTUS ar. est, An angeli mouentes cælum sint ordine virtutum. Hoc quidem & mihi videtur, præcipue si ordo virtutum dicatur medius ordo scdæ hier. vt vult Diony. Hic enim ordo tenet primum locū inter exequentes exteriora ministeria: vnde Diony. 8. c. cælestis. hier. dicit, q^o nomen virtutum ostendit diuinam quandam & incōcussam fortitudinem ad omnes deiformes operationes. Nihil autem in exterioribus ministeriis maius esse videtur quàm dispositio causarum vniuersalium: vnde maxime videtur administratio cælestium corporum ad ordinem virtutū pertinere. Vnde Origenes exponēs illud Mat. 24. Virtutes cælorum commouebuntur, dicit q^o conueniens est cælorum rationabiles virtutes pati stuporem, remotas a primis functionibus suis. Hoc tamen omnino asserendum non videtur.

QUINTUS ar. est, An angelus suo imperio potest mouere totā molem terræ vsque ad globū lunæ. Istud mihi asserendum non videtur. Virtutes. n. creaturarū se extendunt ad naturales effectus: & ideo angeli corpora cælestia mouere possunt secundum motus cōuenientes naturis eorū, aliis autē motibus ea mouere non possunt s^o propriam virtutē, sed hoc diuinitus miraculo se fieri possent. Posset autē fieri non solū virtute angeli, sed et virtute hominis, q^o aliqua pars terræ p^o violentiā sursum feratur, sed q^o totū vnū elementū extra suū ordinē naturālē ponat, nō credo subiacere angeli cōpotestati: & q^o virtus angeli sit infinita inferi, nō est sic intelligendum, q^o non determinetur ad determinatos effectus, sed quia in suis effectibus producendis non patitur lassitudinem, aut defectum.

SEXTUS articu. est, An id quod dicitur Ecclesiastes. 1. In circuitu pergit spiritus, possit sane ita exponi, Spiritus angelicus pergit in circuitu, scilicet p^o operationem, quia mouet cælum secundum circulum. Non vnde deo quare nō possit sane exponi, cū hæc sententia verā sit secundum prædicta, & iste modus exponendi a cōsuetudine sacre scripturæ non discrepet, sicut Ro. 8. dicitur, q^o spiritus interpellat, id est, interpellare facit.

SEPTIMUS ar. est, An angelus habeat virtutem infinitam inferius. Hoc potest & bene & male intelligi. Si enim sic intelligatur, q^o angelus habeat infinitā virtutem supra ea quæ infra ipsum sunt, est falsus & erroneus intellectus. Sic enim posset creare aliquid infra se, & quodlibet in quodlibet conuertere, quod patet esse falsum. Est ergo sic intelligendum, quod virtus angeli cōsequitur naturam ipsius. Sicut ergo finitum & infinitum inuenitur in natura eius, ita & in virtute. Habet autē angelus finitam naturam s^o operationē ad suum superius, quod est Deus qui est ens & bonū infinitū, cui similitudo in angelo participat finite, cū tamen

tamen angelus non habeat formam in materia, non limitatur, vel cōtrahitur per aliquā naturā, sicut formæ materiales: vnde & virtus angeli finita est s^o qd extēditur ad determinatos effectus, prout participat finite similitudinem primæ causæ: est tamen infinita quantū ad hoc, q^o nō cōtrahitur virtus eius ad agendū s^o exigentiam materiæ, vel organi corporalis, sicut formæ materiales & corporeæ. Est etiam infinita duratione ex parte post, quia in perpetuū durat natura eius, & eius duratio nullo modo temporis periodo mensuratur.

OCIAUS arti. est, An angeli sunt causa omnium quæ naturaliter generantur & corrumpuntur in hoc mundo. Hoc ex necessitate sequitur, si sunt causa motus cæli, qui est causa generationis & corruptionis in istis inferioribus corporibus, vt Dion. dicit. 4. c. de di. no. Quod enim est causa causæ, est causa causati.

NONUS arti. est, An angeli sunt factores omnium corporum naturaliter compositorum siue humanorum, siue aliorum, quia causare est aliquid ex alio facere. Dicitur quod hoc potest habere calumniam, eo quod verbo faciendi vt plurimum vtimur in operibus artis, & non in operibus naturæ: non enim consuete dicitur, q^o pater facit filium, vnde & secūdū hunc modum loquendi Philoso. in 6. eth. dicit, q^o ars est recta ratio factibilium: & secundum hoc incōsuetudine dicitur, q^o angeli vel corpora cælestia faciant corpora humana, vel alia corpora composita naturaliter generata. Illud enim videtur facere, quod in potestate nostra est quale futurum sit, cuiusmodi sunt opera artis. Opera autē naturæ non subiunt arbitrio naturalium causarum, sed consequuntur necessitatem ordinis naturalis subiectam arbitrio Dei constituentis naturam: vnde facere effectus naturales magis solet attribui Deo. Inuenitur tamen verbum faciendi attributum et causis naturalibus, secundū quod consuevit dici, q^o oē agens facit sibi simile, prout ignis dicitur calefacere, qd nihil est aliud q^o facere calidum: & secundum hunc modū loquendi dici potest, q^o corpora cælestia, & etiā angeli faciunt corpora inferiora. Sed in talibus magis sequendus est vsus loquendi, quia secundum Philosophū nominibus vtendum est vt plures, licet vanum videatur de nominibus contendere, vbi constat de rebus.

DECIMUS arti. est, An faber naturaliter possit mouere manū ad malleum, vel ad aliud naturaliter operandum sine angelis mouentibus corpora cælestia: hoc non habet explicitam veritatem. Manifestum est enim quod omnia corpora mista conseruantur in esse per motum cælestium corporum ex hoc, quod certa periodo cælestis motus generantur & corrumpuntur, & similiter secundum elongationem, vel appropinquationem aliquorum corporum cælestium. Est ergo verum quod cessante motu cæli, cessarent corpora fabricorum & martellorum. Si autem supernaturali virtute & fabri, & martelli ramanerent, oportet dicere q^o fabricorum corpora eandem haberēt habitudinem ad animas eorum quam nūc. Nec obstat si dicitur, q^o aer non esset diuisibilis, quia non esset corruptibilis per cessantem motum cæli. Licet enim hoc sit, quam tamē naturam non perdet, secundum quam est facile diuisibilis ratione humiditatis & subtilitatis, ita etiā vt instrumentum vocalis laudis esse possit.

VNDECIMUS arti. est, An cessantibus motionibus cælestium corporum omne corpus elementatum corruptibile in elementa solueretur in momento: hoc quidem aliquo modo intellectum credo esse verum, & aliquo modo esse falsum. Necessesse est enim q^o motus cæli sicut & quilibet motus, cesset in momento: quia vltimum instans temporis respondet vltimo instanti motus. Si ergo intelligatur corruptionem istorum corporum, vel resolutionem in elementa esse in instanti, quantum ad suum principium, verum est: si quantum ad suum terminū, falsum est. Corpora. n. cælestia causant & conseruant, siue mouent, vnde & resolutio quæ ex corruptione talis causæ accidit, oportet q^o sit per motum: nullius autem motus terminus & principium potest esse in momento, sed omnis motus eget aliquo tempore: secus autem est de subtractione conseruationis Dei. Quia. n. ipse est causa essendi reb^o immobiliter operans, sicut in momento res in esse produxit creando, & non in tempore: ita eius operatione cessante res in momento esse desinerent, & non per aliquem motū.

VODECIMUS arti. est, An post opera sex dierū Deus aliquid corpus mouerit immediate. Videtur q^o nō, quantum ad motus qui per creaturam fieri possunt. Sed miracula, vt mortui suscitatio, cæci illuminatio, & similia, fiunt immediate a Deo, licet quātū ad aliquos effectus cōiunctos non desit ministerium angelorum.

TERTIUS decimus arti. est, An Deus possit, aut velit mouere corpus immediate. Iste articulus implicite proponitur. Ex una enim parte videtur q^o Deus sua virtute, & altissima uoluntate potest omne corpus mouere immediate: quod non uideo quin repugnet ei quod dicitur, quod nō potest corpus mouere: nisi forte hoc quod dicitur, nō potest mouere immediate, referatur ad hoc quod subditur, Ita q^o mouetur, quod est diuisibile & mensuratum tempore, sit actio diuina quæ est eius essentia simplicissima: hoc enim Deus nec facere potest, nec vult. Sed cum dicitur q^o Deus aliquod corpus mouet, per hoc verbum, mouet, non importatur actio diuisibilis & tempore mensurata, sed actio simplex, quæ est sua essentia: nam non solus Deus, sed etiā quilibet intellectus mouet per imperium, vt supra dictum est. Imperiū autē intellectus nihil est aliud quàm conceptio effectus ordinata ad implendum uoluntatē. Velle autē & intelligere Dei non est aliud quàm eius essentia: vñ sicut actio qua Deus creatur res, ita & actio qua Deus immediate potest mouere corpus, nihil est aliud quàm eius intelligere, & eius velle.

DECIMUS quartus arti. est, An si nulla essent luminæ stellarum, & nullus esset motus cælestium corporum, omnia animalia corruptibilia in momento morerentur: de hoc quid mihi videtur, supra dictum est. Mors enim est per separationē animæ a corpore, quod non fit nisi per aliquam mutationem corporis a sua naturali dispositione, quæ nō potest esse in instanti tota, licet eius causa & principium possit esse in instanti.

DECIMUS quintus arti. est, An Deus miracula faciat ministerio angelorum. Hoc puto verum esse, ita tamen quod non in omnibus miraculis operatio angelorum se potest extendere ad principales effectus.

Articulus XVI.

Decimus sextus ar. est, An Deus aliqua miracula faciat non tantum ministerio angelorum visibili, vel inuisibili. Hoc puto etiam verum quantum ad aliquod angelorum ministerium, ita tamen quod angelorum ministerium non extendatur ad omnia quae sunt in miraculo: hoc patet et in formatione corporis Christi ex Virgine.

Articulus XVII.

Decimus septimus ar. est, An diuinitas in Christo faceret miracula autoritate, & humanitas ministerio: dicendum quod sic. Nam diuinitas operabatur per humanitatem sicut per organum, ut dicit Damas. Ea dem autem in operando est ratio organi & ministri, quia vtrique mouet per hoc, quod est aliquid ab alio motum.

Articulus XVIII.

Decimus octauus ar. est, An omnia miracula quae sunt ab aliqua creatura ministerio, fiant autoritate Dei, id est, per virtutem eius, sine qua nihil potest fieri. Dicitur quod verum est, si de veris miraculis intelligatur: & dico vera miracula, quae nulla naturali virtute alicuius creaturae fieri possunt. Sunt tamen aliqua non simpliciter miracula, sed quo ad aliquos, qui eorum causas ignorant, sicut quaedam arte humana facta miracula ignorantibus arte videntur, & multo magis arte angelica, & talia possunt fieri virtute alicuius creaturae, licet non exclusa virtute diuina.

Articulus XIX.

Decimus nonus arti. An post diem iudicii corpora sanctorum erunt incorruptibilia tribus modis, scilicet per diuinam iustitiam, item per gloriam, item per naturam, siue naturaliter: hoc quidem quantum ad duo prima calumniam habere non potest, quantum ad tertium posset habere calumniam, si intelligatur quod ad incorruptionem humani corporis sola natura sufficiat, quasi incorruptio humani corporis ex natura causetur sicut ab agente. Non enim ad hoc se extendit virtus alicuius naturae creatae, ut rebus corruptibilibus incorruptionem possit conferre. Dicitur etiam supra, quod secundum ordinem naturae corpora humana, & omnia corpora mista cessante motu caeli dissoluta corrumpentur. Immortalitas ergo humanorum corporum post resurrectionem non erit ex virtute naturae, sed ex virtute diuina, per quam corpora humana conseruabuntur in esse: sed verum est, quod naturalis causa corruptionis, quae est motus caeli, subtracta erit. Motus enim caeli sicut est causa generationis & conseruationis mistorum corporum, ita etiam est causa corruptionis eorum. Supposita ergo conseruatione humanorum corporum per virtutem diuinam, non erit aliqua causa agens ad corruptionem. Et secundum hoc aliquo modo posset sustineri, quod illa incorruptio esset per naturam, quia scilicet causa naturalis corruptionis subtracta erit eo modo loquendi quo dici posset, quod submersio naui est per gubernatorem, quia per eius absentiam naui periclitatur.

Articulus XX.

Vigesimus ar. An post diem iudicii corpora damnatorum erunt incorruptibilia duobus modis. scilicet per diuinam iustitiam, item per naturam, siue naturaliter: hoc habet eandem responsionem cum precedenti.

Articulus XXI.

Vigesimus primus ar. est, An corpora damnatorum cum erunt in inferno, erunt passibilia, & patietur ab igne inferni, quia recipient speciem ignis inferni per modum afflictivi, vel laesivi: hoc non video quam calumniam habere possit. Si enim impassibilitas ponit

communiter dos corporis gloriosi, consequens est quod corpora non gloriosa passibilia erunt: quod autem speciem ignis per modum afflictivi in se recipiant, hoc negari non potest, nisi ab eo qui negat huiusmodi corpora ignem inferni sentire. Necessse est enim speciem sensibilis fieri in sensu ad hoc quod sequatur afflictio.

Articulus XXII.

Vigesimus secundus articulus est, An possit disputari in scholis, an anima Christi, & omnes aliae animae rationales sint ex traduce. Non video cur hoc non liceat, nisi forte in casu, si ex hoc apud aliquos scandalum oriretur, sicut aliquando contingit, quod aliqui simplices audientes de his quae sunt fidei disputari in scholis, credunt ea ratione de his disputari, quasi dubitetur de fidei veritate. Sed in tali casu posset disputari ad hanc opinionem amputandam protestari, quod disputaret non propter disputationem de veritate, sed propter inquirendam veritatis rationem.

Articulus XXIII.

Vigesimus tertius ar. est, An Christus principaliter non venerit tollere, nisi originale peccatum. Ad quod dicendum est, quod Christus venit principaliter ad introducendum homines in vitam aeternam, sicut dicit ipse. Ioan. 10. Ego veni ut vitam habeant: unde omne impedimentum vitae aeternae venit remouere, & ideo ex consequenti venit tollere omne peccatum, sed sicut bonum commune est melius quam bonum particulare vnius hominis, ita malum commune multorum est peius: unde principaliter venit tollere peccatum originale, quod totam naturam humanam infecerat, quam singulorum particularia peccata: unde super illud. Ioan. 1. Ecce qui tollit peccata mundi, dicit glo. Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune toti mundo: & infra. quod originale peccatum & singulorum quoque superaddita Christus relaxat. Melius ergo dicendum videtur affirmatiue, quod Christus venit principaliter tollere originale peccatum quam alia, quae negatiue, sicut si ponitur quod Christus principaliter non venit tollere nisi originale peccatum: nam etiam tollere actualia peccata pertinet ad principalem Christi intentionem, qua venit mundum saluare, secundum illud Luc. 5. Non veni vocare iustos sed peccatores ad penitentiam.

Articulus XXIII.

Vigesimus quartus ar. est, An infernus sit in centro, vel circa centrum terrae. Circa quod nihil mihi videtur temere asserendum, praecipue cum Aug. neminem arbitretur scire ubi sit. Non tamen aeterno quod sit in centro terrae, quia ille est locus, quo naturaliter feruntur graua: nec videtur intentionem naturae frustrari, ut communiter dicitur: quod sequeretur, si ad centrum corpora graua non peruenirent. Si etiam naturaliter terra circa centrum esset concaua, non posset assignari naturalis causa, quae tantum pondus sustineret. Si autem dicitur hoc esse miraculose, nulla subesse videtur miraculi ratio. Preparatio enim inferni ab initio mundi fuit, secundum illud Esa. 30. Parata est ab heri tophet, secundum expositionem glo. In prima autem rerum institutione non est considerandum quid Deus possit facere, sed quid natura rerum habeat ut sic fiat, sicut dicit Aug. 2. super Genes. ad litteram. Non autem dicitur Christus descendisse ad infimas partes terrae, sed ad inferiores, ad cuius veritatem sufficit quae literumque inferiores nobis dicantur.

Articulus

OPVSCVLVM

Articulus XXV.

Vigesimus quintus ar. est, An possit sciri distantia a superficie terrae usque ad infernum, supposito in infernum esse in centro, vel circa centrum terrae. Puto sciri posse distantiam a superficie terrae usque ad centrum, non tamen usque in infernum, quia non credo ab homine sciri posse ubi sit infernus.

Articulus XXVI.

Vigesimus sextus arti. est, An corpus spermatis cum quo exit spiritus, qui est virtus principij animae, est separatum a corpore, & est res diuina, & talis dicitur intellectus: sic potest, vel debet exponi, id est, ille spiritus, siue virtus formatiua dicitur intellectus per similitudinem, quia sicut intellectus operatur sine organo, ita & illa virtus. Hanc expositionem Commentator ponit in 7. metaphisice super illud, Ergo sicut supra dictum est, quod in substantiis est principium &c. & sunt haec eius verba, Ideo dicit Aristoteles in lib. de animalibus, quod virtutes quae sunt in seminibus sunt similes intellectui, scilicet, quia agunt actione intellectus, & quod istae virtutes assimilentur intellectui in hoc, quod non agunt per instrumentum corporale.

Articulus XXVII.

Vigesimus septimus ar. est, An opinari possit sine periculo, quod post communem resurrectionem luna magis lucebit quam nunc sol, sol autem in septuaginta magis sole. Nullum periculum hic video, quia opinari possit, si assertio desit, quae posset ad praesumptionem imputari.

Articulus XXVIII.

Vigesimus octauus ar. est, An aliquid dicatur venire ad compositionem alterius duobus modis. Vno modo, per essentiam suam per modum principij materialis & formalis, & sic nullo modo aliquid de natura corporis caelestis venit in compositionem corporis humani, vel aliorum corporum mistorum. Secundo modo, venit ad compositionem alterius aliquid per effectum suae virtutis, & hoc modo natura corporis caelestis venit ad compositionem corporis humani, & omnium corporum mistorum. Hoc est ex necessitate verum, quia corpora caelestia sunt causa generationis & corruptionis in istis inferioribus, ut Dionysius dicit.

Articulus XXIX. & XXX.

Vigesimus nonus & trigésimus articuli continent, An angeli non doleant nec lacrymentur, sed ad modum dolentium, vel lacrymantium se habeant. Hoc est ex necessitate verum, & est sententia Augustini, qui dicit in 9. de ciui Dei. Sancti angeli puniunt sine ira quos accipiunt aeterna Dei lege puniendos, & miseris sine misericordiae compassione subueniunt, & periclitantibus quos diligunt sine timore opitulantur: & tamen istarum nomina passionum per consuetudinem humanae locutionis etiam in eos usurpantur propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem.

Articulus XXXI.

Trigésimus primus ar. est, An facta transubstantiatio in substantiam panis in substantiam corporis Christi miraculose in sacramento altaris, substantia corporis Christi naturaliter sine miraculo in hoc sacramento est sine dimensionibus hostiae quae remanerunt, eo quod substantia ex hoc quod est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione. Credo hoc esse falsum. Sicut enim non quidem naturaliter, sed miraculose substantia panis in substantiam corporis Christi conuertitur: ita

A etiam miraculose sub dimensionibus conseruatur, & non naturaliter. Ut enim dicit Aug. 8. super Genes. ad litteram. Deus eo modo conseruat res, quo eas operatur. Non enim est sicut aedificator, qui operatur tantum ad constructionem domus, & postea ea dimittit, sed Deus circa rem continue operatur, conseruans eam in esse, secundum illud. Ioan. 5. Pater meus usque modo operatur. Quod autem inducitur pro ratione, quod substantia ex eo quod est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione, non est sic intelligendum, quod de ratione cuiuslibet substantiae sit, quod possit esse in magna vel parua dimensione: sed contrarium non est de ratione substantiae ut sic, sicut non est de ratione animalis, quod sit rationale, non tamen est de ratione eius, quod sit sine ratione. Si ergo esset de ratione substantiae, quod non prohiberet esse in magna vel parua dimensione, sequeretur quod substantia corporis Christi secundum suam naturam haberet, ut esset aequalis sub magna vel parua dimensione. Sed quia hoc non est de ratione substantiae, quod possit esse in magna vel parua dimensione, nec tamen est contra rationem substantiae, patet quod ponere substantiam corporis Christi in magna vel parua dimensione non implicat contradictionem, sicut implicat contradictionem si aliquid attribuitur alicui, quod repugnat eius rationi. Ad hoc ergo inducitur illa ratio ut excludatur contradictio, non ad hoc ut ostendatur esse naturale.

Articulus XXXII.

Trigésimus secundus articulus est, quod proprie dimensiones corporis Christi, & dimensiones panis quae remanserunt, non sunt aequales. Istud est manifeste verum, & contrarium dicere est haeticum. Sequeretur enim quod sub vna parua particula hostiae non esset totum corpus Christi.

Articulus XXXIII.

Trigésimus tertius articulus est, An corpus Christi in sacramento sit in loco. Dicitur, quod est in loco altaris, vel in Ecclesia: sed hoc verum est, quod corpus Christi non est in sacramento ut in loco. Non enim comparatur ad sacramentum ut locatum ad locum, quia non commensuratur ei secundum proprias dimensiones.

Articulus XXXIIII.

Trigésimus quartus ar. est, An corpus Christi in hoc sacramento moueatur ad motum hostiae. Verum est quod non mouetur, sicut corpora mouentur per se, vel per accidens in loco: quia nec eo modo est in illo loco in quo est sacramentum, sicut corpora sunt in loco per se, vel per accidens, cum aliam habeat comparisonem ad dimensiones sacramentales, quae corpus ad dimensiones proprias, secundum quas mouetur per se, & ad vehiculum secundum quod mouetur per accidens: sed eo modo quo conuenit corpori Christi esse in loco ratione dimensionum sacramentalium conuenit sibi moueri in loco.

Articulus XXXV.

Trigésimus quintus ar. est, An species sacramentales sine subiecto remanentes possint naturaliter agere, immutari, & corrumpi sicut prius. Quantum ad aliquid verum est, & quantum ad aliquid non. Nihil enim potest agere, vel pati nisi praesupposito suo esse: quod autem in esse conseruentur absque subiecto, miraculosum est, & quantum ad hoc actio consequens miraculosa est, & similiter passio, secundum quod dimensio miraculose subsistens, miraculose habet officium subiecti & materiae, cuius est pati.

Articulus XXXVI.

Trigésimus sextus arti. est, An omnes cogitationes cordis quae habent imagines in phantasia, vel quas committantur aliquae passiones in corpore, demones Opusc. S. Tho. Aquin. K 3 scire

scire possint: hoc puto verum esse de illis cogitationibus, quas comitatur aliqui motus corporales quicunque: & hoc etiam Augusti, dicit in lib. de diuinatione demonum. Hominum, inquit, dispositiones demones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas consignat, quae dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, & de hoc verbo in lib. Retractionum faciens mentionem sic dicit. Dixi hoc audacioris asseueratione quam debui: nam praue nire ista ad notitiam demonum, per nonnulla etiam experimenta competum est; sed vtrum signa quaedam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, aut alia vi spiritali cognoscant, aut diffi-
cillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri. Sed si spiritali vi cogitationes cognoscant, multo magis motus corporales, ex quibus etiam homines interdum interiores dispositiones cognoscunt: unde secundum non excludit primum, sed amplius dicit. Solas autem species in phantasia existentes non reputo sufficientes ad hoc, quod demones humanas cogitationes cognoscere possint, quia homo virtute rationis & liberi arbitrij potest vna specie in vi imaginaria conseruata multipliciter vti ad diuersas cogitationes, vel totaliter actu non vti. Haec sunt, charissime, quae ad articulos a vobis transmissos respondeo diffusius quam petistis: non enim absolute responderi poterat ad ea quae diuersum sensum continere poterant, praesertim cum non scripseritis, quid contra huiusmodi articulos obiceretur. Sic enim potuisset & absolutius, & certius responderi. Valeat charitas vestra diu, & pro hoc labore mihi orationum suffragia rependatis.

Explicit opusculum undecimum, uidelicet responsio beati Thomae Aquinatis ad lectorem Venetum de 36. articulis.

RESPONSIO EIVSDEM
AD LECTOREM BISVNTINVM,
VIDELICET, DE SEX
ARTICVLIS.

Opusculum Duodecimum.

HARISSIMO sibi in Christo fratri Gerardo Bisuntino ordinis fratrum praedicatorum, frater Thomas de Aquino eiusdem ordinis cofraterna dilectione salutem. Percepi literas vestras quosdam articulos continentes, super quibus vobis per me responderi petebatis. Et licet in pluribus essem occupatus, tamen ne vestrae charitatis petitioni deesse, cito facultas se obtulit, vobis rescribere curavi.

Quaestio I. II. & III.

Prima ergo quaestio fuit, An stella quae Magis apparuit, haberet figuram crucis. Secunda, an haberet figuram hominis. Tertia, an haberet figuram crucifixi. His simul respondeo, quod Chryostomus quaedam similia narrat super Matth. non quasi asserendo, sed potius quasi ab aliis dictum recitando. Et quia pro certo non habetur, non reputo hoc esse praedicandum, praesertim quia non videtur probabile, quod sacri doctores, vt Augustinus, Leo Papa, Gregorius, & alii in suis sermonibus tacuissent, si aliquod robur autoritatis ha-

beret. Non enim decet praedcatorem veritatis ad fabulas ignotas diuertere. Si tamen ab aliquo sit praedicatum, non arbitror esse necessarium quod reuocetur, nisi forte ex hoc populo scandalum sit exortum, & tunc non deberet vt erroneum reprobari, sed vt incertum exponi.

Quaestio IIII.

Quarta quaestio, An paruula manus pueri Iesu nati creauerit stellas. Ad quod respondeo, quod locutio haec non est propria. Nam paruula manus sunt manus humanitatis, quarum non est creare. Sed quia vnus & idem Christus est in diuina & humana natura perfectus, potest huiusmodi locutio sane exponi, vt dicatur. Manus paruulae istius pueri creauerunt stellas, id est, iste puer habens manus paruulas creauit stellas. Tali enim modo loquendi ad quandam vnionis expressionem aliquando doctores vtuntur, sicut in quibusdam cantatur Ecclisij. Manus quae nos plasmauerunt, clauis confixae sunt: non tamen haec sunt extendenda, vel praedicanda populo. Sed tamen si praedicatum sit, non arbitror reuocandum, nisi super hoc error, aut scandalum oriatur, in quo casu oporteret sane locutionis sensum exponi. Non sunt autem in talibus quantum fieri potest, simplicium animi sollicitandi.

Quaestio V.

Quinta quaestio est, An ex quo Simeon dixit beatae Virgini, Tuam ipsius animam pertransibit gradus, quolibet die naturali usque ad resurrectionem Christi septies illud recoleret pia Virgo cum dolore vehementi. Ad hoc etiam respondeo, quod istud eadem facilitate contemnitur qua dicitur, cum nullius autoritatis robore fulciatur. Nec aestimo huiusmodi diuina esse praedicanda, vbi tanta suppetit copia praedicandi ea quae sunt certissimae veritatis. Neque tamen oportet quod reuocetur, si praedicatum fuerit, nisi ex hoc scandalum fuisset exortum.

Quaestio VI.

Sexta quaestio est, An circumstantias peccati trahentes in alterum genus non notabiliter aggrauantes, teneatur homo confiteri etiam innotescendo personam cum qua peccauerit. Ad hoc respondendum videtur, quod omnino debet has homo confiteri: non enim homo confitetur peccatum suum, nisi speciem confiteatur peccati, quae cognosci non potest nisi per circumstantias trahentes in aliud genus, ex quibus peccatum specificatur. Circumstantias vero non aggrauantes, quae in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, sicut nec peccata venialia, licet sit laudabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur esse de huiusmodi circumstantiis, & de venialibus peccatis. Circumstantiae autem dicuntur in aliud genus trahere, quae specialiter repugnantiam important ad aliquod praecceptorum diuinae legis: sicut furtum simplex repugnat huic praeccepto, Non furtum facies. Si autem furtum in loco sacro committatur, habet iam repugnantiam ad aliud praecceptum, quod est de ueneratione factorum, et sic additur noua species peccati: unde consequens est quod addat aliam repugnantiam ad legem Dei, ideo & nouam deformitatem peccati mortalis habebit, quod ex necessitate confiteri tenebitur. Sic igitur huiusmodi circumstantias aggrauantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non credo per aliquis teneatur confiteri. De expressione autem personae, cum qua aliquis peccauit, videtur mihi quod non sit in confessione facienda, quando potest vitari. Primo quidem, quia proderet crimine alterius, & ledere famam,

famam est peccatum, quod maxime vitandum est in confessione, per quam quis quaerit praeterita peccata delere. Secundo, quia a Domino. Mat. 18. est forma de nuntiandi peccatum proximi descripta, contra quam agere non licet. Tertio, quia in confessione est credendum peccatori confitenti & pro se, & contra se, sed contra alium nullo modo est ei credendum, alioquin daretur multis occasio fictae confessionis, & fraudulentae infamationis: & ideo si potest speciem peccati confiteri non innotescendo personam cum qua peccauit, peccat eam exprimendo, nisi forte saluato correctionis ordine, quem Dominus statuit. Si vero speciem peccati exprimere non possit, nisi exprimendo personam cum qua peccauit, puta, si cum sorore concubuit, necesse est vt exprimendo peccati speciem, exprimat personam. Sed si fieri potest, debet quaerere talem confessorem, qui personam sororis penitus non cognoscat: quod autem dixi, circumstantias aggrauantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non esse de necessitate confitendas, non est referendum ad numerum, quem aliquis confiteri tenetur si potest, quia iam non est vnum peccatum, sed multa. Haec sunt, frater charissime, quae ad praesens mihi occurrunt quaestionibus. a vobis propositis respondenda, pro quo mihi, si placet, orationum suffragia impendatis.

Explicit opusculum duodecimum, uidelicet responsio diui Thomae Aquinatis ad lectorem Bisuntinum sex articulis.

EIVSDEM DOCTORIS
DE DIFFERENTIA DIVINI
VERBI, ET HVMANI.

Opusculum Decimum tertium.

IN intellectu huius nominis, quod dicitur verbum, sciendum est secundum Philosophum, quod ea quae sunt in voce, sunt signa earum quae sunt in anima passionum. Consuetum autem est in scripturis, quod res significatae sortiuntur vocabula signorum, & e contrario, sicut illud. Petra autem erat Christus. De necessitate ergo sequitur, quod illud intrinsecum animae nostrae, quod significatur voce exteriori cum verbo nostro, verbum vocetur. Vtrum autem prius conueniat nomen verbi rei exteriori voce prolata, vel ipsi conceptui animae interiori, nihil refert ad praesens. Planum tamen est, quod illud quod significatur interiori in anima existens, prius est quam ipsum verbum voce prolatum, utpote causa eius existens. Si uero volumus scire quid est interiori verbum in anima nostra, videmus quid significet verbum, quod exteriori voce profertur. In intellectu autem tria sunt, scilicet ipsa potentia intellectus, species rei intellectae, quae est forma eius se habens ad ipsum intellectum sicut species coloris ad pupillam, & intelligere, quod est operatio intellectus. Nullum vero istorum significatur uerbo exteriori voce prolato: nam hoc nomen, lapis, non significat substantiam intellectus, quia hoc non intendit dicere nominans nec significat speciem, quia intellectus intelligit, cum nec sit haec intentio nominantis: nec etiam significat ipsum intelligere, cum intelligere non sit actio progrediens ab intelligente, sed in ipsa manens, verbum autem interiori conceptum per motum

ad egredientis se habet, quod testatur uerbum exteriori uocale, quod est eius signum: illud enim egreditur a dicente uocaliter ad extra. Illud ergo proprie dicitur uerbum interiori, quod intelligens intelligendo format. Intellectus autem duo format secundum duas eius operationes: nam secundum operationem suam, quae dicitur inuisibilem intelligentiam, format diffinitionem. Secundum uero operationem, qua componit & diuidit, format enuntiationem, vel aliquid tale: & ideo illud sic formatum & expressum per operationem intellectus vel diffiniens, vel enuntiantis exteriori uerbo significat. Unde dicit Philo. 4. metaphisicae. Ratio quae significat nomen, est diffinitio. Istud ergo sic formatum & expressum in anima dicitur uerbum interiori, & ideo comparatur ad intellectum non sicut quod intellectus intelligit, sed sicut in quo intelligit, quia in isto sic expresso & formato videt naturam rei intellectae. Ex his ergo duo possumus de uerbo accipere, scilicet quod uerbum est semper aliquid procedens ab intellectu, & in intellectu existens, & quod uerbum est ratio & similitudo rei intellectae. Et si quidem eadem res sit intelligens & intellecta, tunc uerbum est ratio & similitudo intellectus a quo procedit. Si autem aliud sit intellectus & intellectum, tunc uerbum non est ratio intelligens, sed rei intellectae: sicut conceptio quam habet aliquis de lapide est similitudo lapidis tantum. Sed quando intellectus intelligit se, tunc tale uerbum est ratio & similitudo intellectus. Et ideo Augustinus ponit similitudinem trinitatis in anima, secundum quod mens intelligit seipsam, non autem secundum quod intelligit alia. Patet ergo quod in qualibet re intellectuali, cui competit intelligere, necesse est ponere uerbum: de ratione enim intelligendi est, quod intellectus intelligendo aliquid format: talis autem formatio dicitur uerbum. Natura uero intellectualis est natura humana, angelica, & diuina, & ideo est uerbum humanum, unde in psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus &c. Est & uerbum angeli. Zach. 1. Dixit angelus &c. Est & uerbum diuinum. Genes. 1. Dixit Deus &c. de quo Ioan. 1. In principio erat uerbum &c. Constat, quod non dixit hoc de uerbo humano, nec angelico, quia uerumque istorum factum est, cum uerbum non praecedat dicentem: hoc autem uerbum, de quo Ioannes loquitur, non est factum, sed omnia per ipsum facta sunt. Oportet ergo hoc de uerbo diuino intelligi. Et sciendum est, quod uerbum Dei, de quo loquitur Ioannes, tres habet differentias ad uerbum nostrum. Prima est secundum Augustinum, quia uerbum nostrum est prius formabile quam formatum: nam cum uolo concipere rationem lapidis, oportet quod ad ipsum uerbum ratiocinando perueniam, & sic est in omnibus aliis quae a nobis intelliguntur, nisi forte in primis principiis, quae cum sint naturaliter nota, absque discursu rationis statim intelliguntur, seu cognoscuntur. Quando ergo intellectus ratiocinando discurret, huc illucque iactatur, nec dum formatio perfecta est, nisi quando ipsam rationem rei perfectae conceperit, & tunc primo habet rationem uerbi: & inde est quod in anima nostra est etiam cogitatio, per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & uerbum quod est iam formatum per perfectam contemplationem ueritatis: ideo perfecta contemplatio ueritatis dicitur uerbum. Sic ergo uerbum nostrum prius est in potentia quam in actu. Sed uerbum diuinum semper est in actu: et ideo nomen cogitationis uerbo Dei proprie non conuenit. Dicit enim Augustinus 3. de Trinitate. Ita dicitur illud uerbum Dei, Opusc. S. Tho. Aquin. L. 4. vt cogi-

ut cogitatio non dicatur, ne quid quasi volubile in Deo credatur. Et illud quod Anselmus dicit, quod dicere summo patri, nihil aliud est quam cogitando intueri, improprie dictum est. Secunda differentia est verbi nostri ad diuinum, quia nostrum est imperfectum, sed verbum Dei est perfectissimum, quia nos non possumus omnia quae sunt in anima nostra vno verbo exprimere: & ideo oportet quod sint plura verba imperfecta, per quae diuisim exprimamus omnia quae in scientia nostra sunt. In Deo autem non est sic. Cum enim ipse intelligat & seipsum, & quicquid intelligit per essentiam suam, vno actu vnicum verbum diuinum expressiuum est totius quod in Deo est non solum patris, sed etiam creaturarum, aliter esset imperfectum: vnde dicit Augustinus. Si aliquid minus esset in verbo quam in scientia continetur dicentis, esset verbum imperfectum: sed constat quod diuinum verbum est perfectissimum. ergo est tantum vnum, vnde Iob. 3. Semel loquitur Deus. Tertia differentia est, quod verbum nostrum non est eiusdem naturae nobiscum, sed verbum diuinum est eiusdem naturae cum Deo, & subsistens in natura diuina. Nam ratio intellectiua quam intellectus noster de aliqua re format, habet esse in anima intelligibili tantum: intelligere autem animam non est idem cum esse naturali animae, quia anima non est sua operatio, & ideo verbum quod format intellectus noster, non est de essentia animae, sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse, & ideo verbum quod format intellectus diuinus non est aliquid accidens, sed pertinet ad naturam eius: vnde oportet quod sit subsistens, quia quicquid est in natura Dei, est Deus. Vnde dicit Damascenus. Quod Dei verbum subsistens est, & in hypostasi ens: reliqua vero verba nostra, scilicet virtutes, sunt anime. Ex praemissis ergo tenendum est, quod proprie loquendo verbum semper dicitur personaliter in diuinis, cum non importet nisi quid expressum ab intelligente. Patet etiam quod verbum in diuinis est similitudo eius a quo procedit: & quod est coaeternum ei a quo procedit, cum non fuerit prius formabile quam formatum, sed semper in actu: & quod sit aequale patri, cum sit perfectum, & totius esse patris expressiuum: & quod sit coessentialis, & consubstantiale patri, cum sit subsistens in natura eius. Patet etiam quod cum in qualibet natura id quod procedit habens similitudinem & naturam eius a quo procedit, uocetur filius, & hoc fit in verbo, quod in Deo dicatur filius, & productio eius dicitur generatio.

Explicit opusculum decimumtertium diuini Thomae Aquinatis, de differentia uerbi diuini & humani.

EIVSDEM DOCTORIS

DE NATURA VERBI

INTELLECTVS.

Opusculum Decimumquartum.

VONIAM circa naturam uerbi intellectus, sine quo imago Trinitatis non inuenitur in homine expressa, multiplex difficultas & prolixitas nimia animam inuoluit, ideo summam eius naturam tradere intendimus, in super & difficultates ipsam tangentes simul manifestare. Sciendum est igitur primo, quod uerbum cum re dicta per uerbum con-

uenientiam habet et maiorem in natura sua quam cum dicente, licet in dicente sit ut in subiecto. Vnumquodque enim ab illo naturam sortitur, a quo speciem accipit, & nomen sortitur, cum species sit tota natura rei. Verbum autem speciem accipit a re dicta, & non a dicente, nisi forte quando dicit se. Sicut uerbum lapidis differt specie a uerbo asini, uerbum etiam dictum a diuersis de eadem re, idem specie est. Et huius ratio est, quia effectus quilibet magis conuenit cum principio quo agens agit, quam cum agente cui solum assimilatur ratione ipsius principii: hoc enim est quod communicatur effectui per actionem agentis. Similitudo autem rei dictae est principium quo uerbum Dei efficitur, quae etiam in uerbo reperitur a dicente sibi communicata: & ideo ipsum uerbum quandoque dicitur similitudo rei, quandoque uero uerbum rei, ubicumque illa rei similitudo exprimitur siue in parte imaginatiua, sicut phantasma Carthaginis est uerbum Carthaginis, secundum Augustinum siue in intellectu nostro, ubi perfecta ratio uerbi inuenitur, quod ad imaginem pertinet. In uerbis enim quae in imaginatiua fiunt, non est ratio uerbi expressa. Aliud namque est in ea unde similitudo exprimitur, & aliud in quo terminatur. Exprimitur enim a sensu, & terminatur in ipsa phantasia, cum phantasia sit motus factus a sensu secundum actum, secundum Philosophum in 3. de anima. Sed supra intellectum nihil est, in quo ab ipso aliquid exprimat, & ideo non est aliud quod exprimit ab eo in quo exprimitur, sicut nec in Deo aliud est pater exprimens, & aliud in quo recipitur expressum. Sed adhuc in intellectu nostro est defectus, quia aliud est quod exprimit, aliud ipsum uerbum expressum, quod in Deo non inuenitur: & ideo uerbum Dei est Deus, intellectus autem noster uerbum suum non est, neque etiam est suum dicere, quod est proxima causa uerbi. Nascitur enim uerbum nostrum ex notitia alicuius habitus apud memoriam nostram, quae nihil aliud est in hoc loco, quam ipsa receptibilitas animae nostrae, in qua etiam tenet se, secundum Augustinum. etiam cum se non discernit, sed alia quae ab extra acquirit. Primus ergo processus in cognitione uerbi est, cum intellectus accipit a memoria quod ab ea sibi offertur, non eam spolians quasi in ea nihil relinquens, sed similitudinem habitus in se assumens, & hoc est simile illi quod in memoria habetur: & ideo uocatur aliquando illud quod ab intellectu accipitur, uerbum memoriae, sed adhuc non habet perfectam rationem uerbi, haberet tamen si intellectus solum reciperet a memoria exprimente. Sed cum memoria non habeat actum aliquem, sed loco actus solum tenet libere quasi parata capienti a se: intellectus uero in lumine suo capit ea, & adhuc perfectam rationem uerbi non habet, in diuinis uero pater cui respondet memoria in ratione ordinis completae generat, quia pater id quod habet non solum tenet ut memoria apud nos, sed quia est suppositum completum cuius est agere, ideo generat filium. (Non enim in generatione ista praesupponitur aliquid quasi a patre accipiens, & aliud quasi acceptum) sic apud nos intellectus accipit a memoria, & praesupponitur generationi. Ibi uero filius generatur a patre, sicut si totus intellectus noster esset a nostra memoria, & non similitudo ista, uel illa. Cum ergo intellectus in formatus specie natus sit agere, terminus autem cuiuslibet actionis est eius obiectum, obiectum autem suum est quidditas aliqua, cuius specie informatur, quae non est principium operationis uel actionis nisi ex propria ratione illius cuius est species, obiectum autem

rem non adest ipsi animae illa specie informatae, cum obiectum sit extra in sua natura: actio autem animae non est ab extra, quia intelligere est motus ad animam, tunc ex natura speciei quae in talem quidditatem ducit, tunc ex natura intellectus, cuius actio non est ad extra, prima autem actio eius per speciem est formatio sui obiecti, quo formato intelligit, simul tamen tempore ipse se format, & formatum est, & simul intelligit, quia ista non sunt motus de potentia ad actum, quia iam factus est intellectus in actu per speciem, sed processus perfectus de actu in actum, ubi non requiritur aliqua species motus. Et quia ut dictum est, huiusmodi obiectum in ipsa anima formatur, & non extra, ideo erit in anima ut in subiecto: est enim similitudo rei extra. Quod autem est in anima ut in subiecto, efficitur in ea ut habitus: de perfecta autem ratione habitus est quando actu coniungitur. In hoc enim natura sua perficitur per lumen naturale intellectus, inuoluens speciem intelligibilem in quo, & sub quo intelligatur. Idem enim lumen quod intellectus possibilis recipit cum specie ab agente, per actionem intellectus informati tali specie diffunditur, cum obiectum formatur, & manet cum obiecto formato, & hoc habet plenam rationem uerbi, cum in eo quidditas rei intelligatur. Sicut in principio actionis intellectus & species non sunt duo, sed vnum est ipse intellectus & species illustrata, ita vnum in fine relinquitur, similitudo scilicet perfecta, genita, & expressa ab intellectu, & hoc totum expressum est uerbum, & est totum rei dictae expressiuum, & totum in quo res exprimitur, & hoc intellectus principalem, quia res non intelligitur nisi in eo. Est enim tantquam speculum, in quo res cernitur, sed non excedens id quod in eo cernitur. Efficitur enim opere naturae, ut in eo aliquid cernatur: natura autem non agit aliquid superflue, & ideo non excedit speculum hoc, id est, id quod in eo uideretur. Verbum igitur cordis est ultimum quod potest intellectus in se operari. Ad ipsum enim in quo quidditas rei recipitur, immo quia ipsemet est quidditas similitudo, terminatur intelligere. Sic enim habet rationem obiecti intellectus: ut uero est per intellectum expressum ei coniungitur dicere, & sic ipsum idem uerbum est effectus actus intellectus qui est formatiuus obiecti, & ipsius dicere. Sed in hoc reperitur differentia quadam: quod enim intelligitur potest esse in intellectu, & manere in intellectu non intellectum actu: quod autem dicitur potest esse dictum, sed non potest manere dictum, nisi cum actu dicitur: vnde in intellectu potest manere species obiecti in habitu. Illud, n. dico quod formatum est, sed manet id in quo formatum est sine lumine in quo actu aliquid intelligitur: inde est quod uerbum non est sine intelligere in actu, licet ipsum intellectum nudum in habitu manere possit. Habitus hic dicitur non ipsa potentia memoratiua tantum quae praecedit intellectum, immo ipso intellectus est natus retinere suum obiectum, propter tamen naturam memoriae quae prior est. Vnumquodque enim prius saluatur in suo posteriori, & ideo ipsa perfectio obiecti habetur in ipso habitu intellectus, ut dictum est, & ibi posita est perfectio uerbi superius. Ex his manifestum est, qualiter apud nos deficit a representatione filii in diuinis, quia scilicet ipsa intelligentia nostra non esteducta de memoria nostra, a qua tamen principium & rationem agendi habet, quae si esset de memoria totalitereducta, ipsa esset uerbum memoriae suae: unde non diceret se, nec exprimeret nisi dictatum & expressum a memoria sua, quia aliter falso diceret, &

exprimeret se: sicut uerbum in diuinis, non dicit se genendo & exprimendo, sed dicit se genitum & expressum. Rursum, manifestum est quare uerbum proprie dicitur personaliter tantum. Verbum enim nostrum semper est in continuo fieri, quia perfectum esse suum est in fieri: sed hoc non est imperfectum, quasi totum simul non existens, sicut est de aliis quae sunt in fieri, quae etiam semper sunt imperfecta: immo uerbum in principio sui est perfectum, quia conceptio perfecte formata est, & nihilominus esse eius perfectum seruatur eodem modo quo gignebatur. Non enim transit formatio uerbi ipso formato, sed dum actu intelligitur, continue formatur uerbum, quia semper est ut, in fieri, & ut in egrediendo ab aliquo, scilicet a dicente, & hoc cum personarum processionibus conuenit. Intelligere uero, ut in quiete accipitur, & essentialis est in diuinis: dicere uero, sicut & uerbum personaliter dicitur. Nunc restat uidere, utrum uerbum gignatur per reflexionem actus intellectus, uel per actum rectum. Ad cuius euidenciam considerandum est, quod uerbum quod est expressiuum rei quae intelligitur, non est reflexum: nec actio qua formatur uerbum, quod est expressiuum quidditatis rei quae concipitur, non est reflexa, alioquin omne intelligere esset reflexum, quia semper cum actu intelligitur aliquid, uerbum formatur. Vnde manifestum est, quod intellectus infra seipsum actionem rectam exercere potest, & haec semper est actio sua propria, quae terminatur ad obiectum factum in se, & a se. Vnum enim constituitur ex intellectu & specie, quae est principium actionis suae, & huius est agere: vnde species haec est prima qua agitur, non autem ad quam: non enim intellectus noster inspiciens hanc speciem tantquam exemplar sibi simile, aliquid facit quasi uerbum eius. Sic enim non fieret vnum ex intellectu & specie, cum intellectus non intelligat nisi factus vnum aliquid cum specie, sed ipsa specie informatus agit tantquam aliquo sui, ipsam tamen non excedens: species autem sic accepta semper ducit in obiectum primum, vnde manifestum est, quod ipsum uerbum intellectus perficitur per actum rectum: tamen quia non mittit ad aliquid aliud conceptiones suas, sicut facit sensus, hinc est quod potest super actus suos reflecti cum uult, quod non potest sensus: non enim uultur medio corpore, cuius non est percipere quod in eo sit. Sed cum sit vnum agens cum quo & species ipsa efficitur vnum spiritualiter in participando vitam eius, percipit actum suum cum uult complete, quod non potest sensus: non enim indiget anima ad hoc quod a se intelligatur specie illa, sed ad hoc ut intelligat. De se namque habet ut intelligatur, sed non quod intelligatur. Intelligit enim se sicut alia, secundum Philosophum: hoc autem est per speciem, quia alia sic intelliguntur. Sensus autem indiget organo ad hoc ut agat, organum autem non redit supra se, vnde non est reflexio in sensu. Considerandum tamen est, quod generatio uerbi uidetur propinquissima cognitioni reflexae, vnde multi putauerunt eam reflexam. Cum enim anima informatata specie format uerbum in se, non format ipsum in aliquo sui non informatata specie, quasi aliquid sui extendat a se non informatum specie prima, ut in eo uerbum primum formetur, & ipsum esset informatum uerbo in eo formato. Si enim uideretur extendi quasi in rectum, & sic per actum rectum formaretur uerbum, sed in se specie prima formata, eo quod formata est actu gignitur uerbum, & non in aliquo sui nudo: vnde uideretur haec gignitio simillima reflexae. Sed sciendum est,

est, quod cum reflexio fiat redeundo super idem, hic autem non fit reditio super speciem, nec super intellectum formatum specie, quia non percipiuntur quando verbum formatum, gignitio verbi non est reflexa. Non enim generatur verbum ipsum per actum intellectus, nec eius similitudo, nec etiam similitudo illius speciei, quia intellectus informatur quasi verbum esset eius expressivum, sed similitudo rei. Illius enim similitudo generatur, quod in sua similitudine cognoscitur. Est tamen ipsum verbum similitudo illius speciei tamquam eius quo factum est sibi simillimum. Similitudo vero rei est ut ad quod formatum, & tamquam ad eius exemplar. Nec propter hoc oportet ipsum formatum prius rem intueri, & post ad eam verbum, seu imaginem ipsam in se formare, quia habere speciem rei apud se, est sibi loco aspectus exemplaris. Artifices namque intuentes sua exemplaria, nihil aliud acquirunt nisi ipsas species exemplarium: hæc autem species quæ habet intellectus, aduenit sibi a re quam ipse non est intuitus, sed sensus. Et quia est rei similitudo, est principium generationis huius: unde in intellectu potest esse generatio per rectum, cum nihil eius generetur. Directe igitur a specie ipsa itur in ipsum verbum, cum non percipitur eius subiectum, sed res cuius est illa similitudo. Huic etiam similitudini tanto intimius est verbum, quanto perfectius genitum est. Ideo verbum intelligentis intimum est principium intellecto, ex quo & specie fit vnum, nec tamen informatur subiectum simul diuersis accidentibus eiusdem speciei, quia impossibile est eandem superficiem simul duabus albedinibus informari: hoc enim est impossibile, quando vtrumque accidens est in ratione eius, quo aliquid fieri habet. Verbum autem est in quo aliquid intelligitur, sicut lux est in qua percipitur cognitio, sicut species coloris in visu exteriori, & forte similibus si lux ex specie coloris generaretur, sicut ibi fit verbum ex specie. Exteriora enim deficiunt a representatione interiorum, & propter hoc licet vtrumque sit accidens, species scilicet & verbum ex specie genitum, quia vtrumque est in anima, ut in subiecto, verbum tamen magis transit in similitudinem substantiæ quam species ipsa. Quia enim intellectus nititur in quidditate rei venire, ideo in specie prædicta est virtus quidditatis substantiæ spiritualiter, per quæ quidditas spiritualiter recta format: sicut in calore est virtus formæ ignis, per quam attingitur in generatione ad formam substantialem ignis, quod accidens per se nõ attingeret: unde verbum quod est vltimum quod potest fieri intra per speciem, magis accedit ad ipsam rem representandam, quam nuda species rei. Quia igitur res intelligibilis eo ipso intelligitur, quo intellectus formatur sua specie actu, prius natura est informari quam intelligere, sed non tempore, ideo videtur verbum quod sequitur speciem rei, similiter sequi intelligere eius. Hoc autem non esset, si per speciem rei tenderet intellectus in ipsam rem ut in se, sicut visus videt colorem extra se existentem, & tunc formaret verbum in se de re prius intellecta. Sed quia intellectus accipiens speciem a re per sensus, non ducitur per ipsam in rem ut est in sui natura, sed ut in se est, quia ipse facit in se obiectum quod est in eo intellectum, obiectum autem naturaliter prius est actione potentie circa obiectum: ideo verbum quod est intra ipsum intellectum, prius est ipso intelligere ad ipsum terminato. Aliud enim est hoc, a quo accipitur species, scilicet res ipsa, & aliud ad quod terminatur actio intellectus, scilicet similitudo rei formata ab intellectu.

Ex dictis manifestum est, quomodo attenditur prioritas vnius eorum ad alterum. Prius enim natura est intellectus informatus specie, quæ est primum sufficiens intelligendi, quam gignatur uerbum: & ideo intelligere in radice prius est verbo, & verbum est terminus actionis intellectus. Sed quia obiectum non habetur nisi in verbo, ut dictum est: obiectum autem prius est quælibet actio ad eum terminata, ideo verbum prius est quam intelligere, & hoc totum ideo contingit, quia non terminatur actio intellectus ad rem extra, a qua accipitur speciem ut in se est. Si enim species nata esset ducere intellectum ad rem ut in se est, ut species coloris ducit in colorem, omnibus modis præcederet intelligere verbum: unde manifestum est quod verbum non est quod sequitur intellectum immediate post rationem intellectus. Sic enim simpliciter præcederet uerbum actum intellectus, qui est intelligere, sed uerbum sequitur immediate intellectum in actu per speciem, a qua procedit uerbum ut actus ex actu, & non ut actus ex potentia: unde uerbum posterius est actu intelligendi a parte intellectus, & sic uerbum sequitur ad intelligere nõ in se, sed in sua radice, ut dictum est. Si uero intellectus a uerbo acciperet speciem prius quæ intelligeret ipsum uerbum, & rem in uerbo, impossibile foret per illud intelligere, uel uerbum formare per eius principium, sicut impossibile est intellectum facere rem extra, a qua speciem trahit. Ex dictis facile est scire, quare intellectus non dicit se, quod format uerbum secundum rem. Anima enim quasi transformata est in rem per speciem, qua agit quicquid agit: unde cum ea informatus est actu, uerbum producit, in quo rem illam dicit cuius speciem habet, & non se. Cum uero nititur se apprehendere, quia non est cognoscibilis nisi sicut alia per speciem aliorum, quia non indiget specie ut intelligat, hoc enim potest de se, non habet in se ut intelligens est, speciem qua formetur uerbum sui, sed accipit a se intelligibile speciem non sui, sed rei qua necessario informatur ut intelligatur, ut dictum est. Cum igitur illa specie informatur, statim se intelligit, & hoc est per reflexionem, quia hæc species prius accepta a re quam a se informata, est intelligibilis, nec oportet prius formare uerbum quam intelligere, sed cum intellexerit, format uerbum sui: & ideo intelligere nõ tempore, sed natura præcedere necesse est, cum seipsum intelligit: non enim cum se intelligit, facit totum obiectum, sed aliquid circa ipsum. Induit enim se, & hoc est uerbum sui, cum se intelligit: non enim est aliud a quo accipitur species ab eo ad quod terminatur, sed idem. Sed quia ista est species rei, & non genita de essentia nuda, formatum uerbum de anima per speciem rei non est purum uerbum animæ, sed rei dictæ. Si uero nudatam ab omni re se apprehenderet, & similia sui in se gigneret, hoc eius uerbum esset purum, nihil extraneum habens admixtum. Tale est uerbum Dei, quod idem est in natura cum patre dicente ipsum uerbum. Verbum tamen animæ talimodo se dicentis foret accidens, & pro tanto diuersæ naturæ foret ab anima, cum accidens sui foret & a se, & de se factum: ipsa enim substantiam facere non potest, Deus autem nihil diuersitatis in sua natura habet, ideo uerbum suum Deus uirtus & substantia uera est. Deus autem quia omnia unico intuitu uidet, uno uerbo omnia dicit: nos uero multa uerba habemus propter impotentiam intellectus nostri intelligendo: & horum quædam oriuntur ex aliis, sicut uerbum conclusionis ex principiis: quædam uero non, sicut in rebus

bus quæ non habent connexionem ad inuicem, ut patet de lapide & ligno: quædam statim offeruntur intelligenti, quædam enim cum maiori, quædam cum diuini discursu. Ideo uerba nostra quædam plus, quædam minus habent de cognitione, & quædam citius, & quædam tardius formantur: sicut scire quarundam conclusionum tardius & difficilius, quarundam uero facilius & citius acquiruntur, & hæc de uerbo dicta sufficiant.

Explicit opusculum decimumquartum D. Thomæ, de natura & origine uerbi intellectus.

EIVSDEM DOCTORIS

TRACTATUS INSIGNIS DE SVB-

STANTIIS SEPARATIS, SEV DE

ANGELORVM NATVRA,

Ad fratrem Reginaldum socium suum
charissimum.

Opusculum Decimumquintum.



VIA sacris angelorum solenniis interesse non possumus, non debet nobis deuotionis tempus transire in vacuum, sed quod psallem di officio subtrahitur, scribendi studio compensetur. Intentendos igitur sanctorum angelorum excellentiam utcumque depromere, incipiendum uidetur ab his quæ de angelis antiquitus humana coniectura æstimauit, ut si quid inuenerimus fidei consonum, accipiamus: quod uero doctrinæ repugnant catholicæ, refutemus.

C A P. I.

De opinionibus antiquorum philosophorum.

Primi quidem igitur philosophantium de rerum naturis sola corpora esse estimauerunt, ponentes prima principia aliqua corporea elementa aut plura, aut vnum: & si vnum, aut aquam, ut Thales Milesius: aut aerem, ut Diogenes: aut ignem, ut Epalius: aut uaporis ut Heraclitus. Et si plura, aut finita sicut Empedocles quatuor elementa, & cum his duo mouentia, amicitiam & litem: aut infinita, sicut Democritus & Anaxagoras, quorum uterque posuit infinitas partes minimas esse omnium rerum principia, nisi quod Democritus eas posuit genere similes, differre autem solum figura, & ordine, & positione. Anaxagoras autem diuersarum rerum quæ sunt similibus partium infinitas partes minimas prima rerum principia estimauit. Et quia omnibus inditum fuit animo, ut illud diuinum estimaret quod esset primum rerum principium, prout quisquis alicui eorum corporum autoritatem attribuebat primi principii, eidem etiam diuinitatis nomen & dignitatem attribuendam censebat: quæ quidem ideo dicta sunt, quia his omnibus & eorum sequacibus nullas substantias incorporeas esse uidebatur, quas angelos nominamus. Sed Epicuri ex Democriti doctrinis originem sumentes, Deos quosdam ponebant corporeos quidem utpote humana figura figuratos, quos dicebant esse penitus otiosos, nihil curantes, ut sic perpetuis voluptatibus fruenter possent esse beati: unde hæc opinio intantum inualuit, ut usque ad Iudæos Dei

cultores perueniret, quorum Saducæi dicebant non esse angelum, neque spiritum. Huic autem opinioni triplici via restiterunt antiqui philosophi. Primo, namque Anaxagoras, & si cum cæteris philosophis naturalibus naturalia principia corporalia poneret, posuit tamen primum inter philosophos quoddam incorporale principium, id est, intellectum. Cum enim secundum suam positionem omnia corporalia in omnibus mixta essent, non uidebatur quod ab inuicem corpora distingui potuissent, nisi fuisset aliquod distinctionis principium, quod ipsum secundum se penitus esset immixtum, & nihil cum natura corporali habens commune. Sed est opinio, & si in ueritate alias præcesserit, quia solum materiale naturam ponebant, inuenitur tamen a ueritate deficere in duobus. Primo quidem, quia ut ex eius positione apparet, non posuit nisi vnum intellectum separatum, qui hunc mundum effecerat commista distinguendo. Cum autem Deo attribuamus mundi institutionem, secundum hoc & de substantiis incorporeis, quas angelos dicimus, quæ sunt infra Deum, & supra naturas corporeas, ex eius opinione nihil habere poterimus. Secundo, quia etiam circa intellectum, quem vnum ponebat immixtum, in hoc uidetur deficere, quod eius uirtutem & dignitatem non sufficienter expressit. Cum enim existimaret intellectum quem posuit separatum, nõ ut uniuersale essendi principium, sed solum principium distinctiuum, nõ ponebat quod corpora iuncte commista esse haberent ab intellectu separato, sed solum quod ab eo distinctionem sortirentur: unde Plato sufficientiori uia processit ad opinionem primorum naturalium euacuandam. Cum enim apud antiquos naturales poneretur ab omnibus certam rerum ueritatem sciri non posse, tum propter rerum corporalium continuum fluxum: tum propter deceptionem sensuum quibus corpora cognoscuntur, posuit naturas quasdam a materia fluxibilibus rerum separatas, in quibus esset ueritas fixa, & sic eis inhærendo anima nostra ueritatem cognosceret. Unde secundum hoc intellectus ueritatem cognoscens aliquid seorsum apprehendit præter naturam sensibilibus rerum, & sic estimauit esse aliqua a sensibilibus separata. Intellectus autem non ster duplici abstractione utitur circa intelligendam ueritatem. Vna quidem secundum quod apprehendit numeros mathematicos, & magnitudines, & figuras mathematicas sine materiæ sensibilis intellectu: non enim intelligendo binarium, aut trinarium, aut lineam, & superficiem, aut triangulum, & quadratum simul in nostra apprehensione aliquid cadit quod pertineat ad calidum uel frigidum, aut aliquid huiusmodi, quod sensu percipi possit. Alia uero abstractione utitur intellectus noster intelligendo aliquid uniuersale absque consideratione alicuius particularis, puta, cum intelligimus homines nihil intelligentes de Socrate, uel Platone, aut alio quocumque, & idem apparet in alijs: unde Plato duo genera rerum a sensibilibus abstracta ponebat, scilicet mathematica, & uniuersalia, quæ species, seu ideas nominabat. Inter quæ tamen hæc differentia uidebatur, quod in mathematicis apprehendere possumus plura uniuersa speciei, puta, duas lineas æquales, uel duos triangulos æquiláteros & æquales, quod in speciebus omnino esse non potest: sed homo in uniuersali acceptus, secundum speciem est unius tantum. Sic igitur mathematica ponebat media inter species, seu ideas, & sensibilia: quæ quidem cum sensibilibus conueniunt in hoc, quod plura sub eadem specie continentur. Cum speciebus autem in hoc, quod sunt a materia

DE NATVRA VERBI

Materia sensibili separata. In ipsis etiam speciebus ordinem quandam ponebat, quia secundum quod aliquid erat simplicius in intellectu, secundum hoc prius erat in ordine rerum: id autem quod primo est in intellectu, est vnum & bonum, nihil enim intelligit, qui non intelligit vnum & bonum, unum autem & bonum consequuntur se: vnde ipsam primam ideam vnus, quod nominabat secundum se vnum, & secundum se bonum, primum rerum principium esse ponebat, & huc summum Deum esse dicebat. Sub hoc autem vno diuersos ordines participantium & participatorum instituebat in substantiis a materia separatis, quos quidem omnes ordines secundos Deos esse dicebat, quasi quasdam vnitates secundas post primam simplicem vnitatem. Rursus, quia omnes aliae species participant vno, ita etiam oportet quod intellectus ad hoc quod intelligat, participet etiam speciebus. Ideo sic sub summo Deo, qui est vnitas prima simplex & participata, sunt aliae rerum species quasi vnitates secundae, & Dei secundum di, ita sub ordine harum specierum, seu vnitatum ponebat ordinem intellectuum separatorum, qui participant supradictas species ad hoc quod sint intelligentes in actu, inter quos tanto vnusquisque est superior, quanto propinquior est primo intellectui, qui plenam habet participationem specierum, sicut & in Diis, seu vnitatibus tanto vnusquisque est superior, quanto perfectius participat vnitatem primam. Separatio autem intellectus a Diis, non excludebat quin dii essent intelligentes, sed volebat quod superintellectualiter intelligerent non quod idem quasi participantes aliquas species, sed per se ipsos, ita tamen quod nullus eorum esset bonus & vnum nisi per participationem primi vnus & boni. Rursus, quia animas quasdam intelligentes videmus, non autem hoc conuenit animae ex eo quod est anima, alioquin sequeretur quod omnis anima esset intelligens, & quod anima secundum totum id quod est, esset intellectus. Ponebat vltimius, quod sub ordine intellectuum separatorum esset ordo animarum, quarum quaedam superiores videlicet participant intellectuali virtute, infimae vero ab hac virtute deficiunt. Rursus, quia corpora videntur non per se moueri nisi sint animata, hoc ipsum quod est per se moueri, ponebat corporibus accidere in quantum participabant animam: nam illa corpora quae ab animae participatione deficiunt, non mouentur ab alio: vnde ponebat animam proprium esse, quod seipsas mouerent secundum se ipsas. Sic igitur sub ordine animarum ponebat ordinem corporum, ita tamen quod supremum corporum, scilicet primum caelum, quod primo motu mouetur, participat motum a suprema anima, & sic deinceps usque ad infimum caelestium corporum. Sub his autem ponebant Platonici & alia immortalia corpora, quae perpetuo animas participant, scilicet aerea, vel aetherea. Horum autem quaedam ponebant a terrenis corporibus esse penitus absoluta, quae dicebant esse corpora daemonum: quaedam vero terrenis corporibus indita, quod pertinet ad animas hominum. Non enim ponebant hoc corpus terrenum humanum, quod palam & videmus, immediate participare animam, sed esse aliud interius corpus animae incorruptibile & perpetuum, sicut & ipsa incorruptibilis est, ita quod anima cum suo perpetuo inuisibili corpore est in hoc corpore grossiori non sicut forma in materia, sed sicut naua in naua: & sicut hominum quosdam dicebant esse bonos, quosdam autem malos, ita & daemonum. Animas autem caelestes, & intellectus separatos, & Deos

INTELLECTVS

Omnes dicebant esse bonos. Sic igitur patet, quod inter nos & summum Deum quatuor ordines ponebat, scilicet Deorum secundorum, intellectuum separatorum, animarum caelestium, & daemonum bonorum, seu malorum. Quae si vera essent, omnes huiusmodi medii ordines apud nos angelorum animae censebantur: nam & daemones in sacra scriptura angeli nominantur. Matth. 20. Ipsae etiam animae caelestium corporum, si tamen sint animata, inter angelos sunt connumeranda, vt August. diffinit in Enchyridion.

CAP. II.

Opinio Arist. & Auic. de numero substantiarum separatorum.

Huius autem positionis radix inuenitur efficaciam non habere. Non enim necesse est, vt ea quae intellectus separatim intelligit, separatim esse habeant in rerum natura: vnde nec vniuersalia oportet separata ponere, & substantia praeter singularia. Neque etiam mathematica praeter sensibilia, quia vniuersalia sunt essentiae ipsorum particularium, & mathematica sunt terminationes quaedam sensibilibus corporum: & ideo Aristoteli manifestiori & certiori via processit ad inuestigandum substantias a materia separatas, scilicet per viam motus. Primo quidem constituens & ratione, & exemplis. Omne scilicet quod mouetur ab alio moueri, & si aliquid a seipso moueri dicatur, hoc non est secundum idem, sed secundum diuersas sui partes, ita quod scilicet vna pars eius sit mouens, & alia mota: & cum non sit procedere in infinitum in mouentibus & motis, quia remoto primo mouente, esset consequens etiam alia moueri, oportet deueniri ad aliquod primum mouens immobile, & aliquod primum mobile, quod mouetur a seipso modo quo dictum est: semper enim quod per se ipsum est, est prius & causa eius quod per aliud. Rursus, constituere intendit motus aeternitatem, & quod nulla virtus mouere potest tempore infinito, nisi infinita fuerit: itemque, quod nulla virtus in magnitudine sit virtus infinita, ex quibus concludit, quod virtus primi motoris non est virtus corporis alicuius: vnde oportet primum motorem esse incorporeum, & abique magnitudine. Item, cum in genere mobilium inueniatur appetibile, sicut mouens non motum, appetens autem sicut mouens motum, concludit vltimum quod primum mouens immobile est sicut bonum quoddam appetibile, & quod primum mouens seipsum est primum mobile, quod mouetur per appetitum ipsum. Est autem considerandum vltimius, quod in ordine appetituum & appetibilium primum est quod est secundum intellectum: nam appetitus intellectualis appetit id quod est secundum se bonum: appetitus autem sensitiuus non potest attingere ad appetendum quod est secundum se bonum, sed solum ad appetendum id quod videtur bonum. Bonum enim simpliciter & absolute non cadit sub apprehensione sensus, sed solum intellectus: vnde relinquuntur quod primum mobile appetit primum mouens appetitu intellectuali, ex quo potest concludi, quod primum mobile, sit appetens & intelligens: & cum nihil moueatur nisi corpus, potest concludi, quod primum mobile sit corpus animatum anima intellectuali. Non autem solum primum mobile, quod est primum caelum, mouetur motu aeterno, sed etiam omnes inferiores orbis caelestium corporum: vnde & vnumquodque caelestium corporum animatum est propria

propria anima, & vnumquodque habet suum appetibile separatim, quod est proprius finis sui motus. Sic igitur sunt multae substantiae separatae nullis penitus vnitate corporibus. Sunt autem & multae intellectuales substantiae caelestibus corporibus vnitate. Harum autem numerum Aristoteli inuestigare conatur secundum numerum motuum caelestium corporum. Quidam autem de eius seclatoribus, scilicet Auicenna, numerum earum assignat non quidem secundum numerum motuum, sed magis secundum numerum planetarum, & aliorum superiorum corporum, scilicet orbis stellati, & orbis qui est sine stellis. Multi enim motus ordinari videntur ad motum vnus stellae: & sic omnia alia corpora caelestia sub vno primo caelo continentur, cuius motu omnia alia reuoluuntur, ita etiam sub prima substantia separata, quae est vnus Deus, omnes aliae substantiae separatae ordinantur, & sic sub anima primi caeli omnes caelorum animae. Sub corporibus autem caelestibus, secundum Aristoteli, ponuntur animata sola corpora animalium & plantarum. Non enim posuit quod aliquod simplex elementare corpus possit esse animatum, quia corpus simplex non potest esse conueniens organum tactus, qui sensus est de necessitate cuiuslibet animalis, & sic inter nos & corpora caelestia nullum intermedium corpus animatum ponebat. Sic igitur secundum Aristotelis positionem, inter nos & summum Deum non ponitur nisi duplex ordo intellectualium substantiarum, scilicet substantiae separatae, quae sunt fines motuum caelestium corporum, & animae orbium, quae sunt mouentes per appetitum & desiderium. Haec autem Aristoteli positio certior quidem videtur, eo quod non multum recedit ab his quae sunt manifesta secundum sensum, tamen minus sufficiens videtur, quam Platonis positio. Primo quidem, quia multa secundum sensum apparent, quorum ratio reddi non potest secundum ea quae ab Aristoteli traduntur. Apparent enim in hominibus, qui a daemonibus opprimuntur, & in magorum operibus aliqua fieri non posse, nisi per aliquam intellectualem substantiam. Tentauerunt igitur quidam seclatorum Aristoteli, vt patet in epist. Porphyrii ad Cremonthentem aegyptium, horum causas reducere in virtutem caelestium corporum, quasi sub quibusdam certis constellationibus magorum opera effectus quosdam insolitos & mirabiles assequantur, quos ex stellarum impressionibus esse dicunt. Sicut quod arreptitii interdum aliqua futura pronuntiant, ad quorum euentum sit quaedam dispositio in natura per caelestia corpora. Sed manifeste sunt in talibus quaedam opera, quae nullo modo possunt in causam corporalem reduci, sicut quod arreptitii interdum de scientiis loquuntur quas ignorant, literaliter loquuntur, cum sint simplices idiotae: & qui vix villam vnde nati sunt, exierunt, alienae gentis vulgare polite loquuntur. Dicuntur etiam in magorum operibus quaedam imagines fieri resopisantes & semouentes, quae nullo modo per aliquam causam corporalem perfici possent. Huiusmodi autem effectuum causam plane quis poterit secundum Platonicos assignare, nisi dicantur haec per daemones procurari? Secundo, quia inconueniens videtur immateriales substantias ad numerum corporum substantiarum coartari. Non enim ea quae sunt superiora in entibus, sunt propter ea quae sunt inferiora, sed potius e contrario. Id enim propter quod aliquid est, nobilior est. Rationem autem finis non sufficienter aliquis accipere potest ex his quae sunt ad finem, sed potius e contrario: vnde magnitudinem & virtutem superiorum re-

Arum non sufficienter aliquis accipere potest ex inferiorum rerum consideratione: quod manifeste apparet in rerum corporalium ordine. Non enim potest caelestium corporum magnitudo & numerus accipi ex elementarium corporum dispositione, quae quasi nihil sunt in comparatione ad illa. Plus autem excedunt immateriales substantiae substantias corporales, quam corpora caelestia excedant elementaria corpora: vnde numerus, & virtus, & dispositio immaterialium substantiarum ex numero caelestium motuum sufficienter apprehendi non potest. Et vt hoc specialius manifestetur, ipsum processum probationis Aristoteli assumamus. Assumit enim quod nullus motus esse potest in caelo, nisi si ordinatus ad alicuius stellae delationem, quod satis probabilitatem habet. Omnes enim substantiae orbium esse videntur propter astra, quae sunt nobiliora inter caelestia corpora, & manifestationem effectuum habentia. Vltimius autem assumit, quod omnes substantiae superiores impassibiles & imateriales sunt fines, cum sint secundum se optima: & hoc quidem rationabiliter dicitur. Nam bonum habet rationem finis, vnde illa quae sunt per se optima in entibus, sunt fines aliorum. Sed quod concludit hunc esse numerum immaterialium substantiarum, qui est caelestium motuum, non sequitur ex necessitate. Est enim finis proximus & remotus. Non est autem necessarium quod proximus finis supremi caeli sit suprema substantia immaterialis, quae est summus Deus, sed magis probabile est, vt inter primam immaterialem substantiam & corpus caeleste sint multi ordines immaterialium substantiarum, quarum inferior ordinetur ad superiorem sicut ad finem, & ad infima earum ordinetur corpus caeleste sicut ad finem proximum. Oportet enim vnamquamque rem esse comproportionatam quodam modo suo proximo fini: vnde propter distantiam maximam primae immaterialis substantiae ad substantiam corpoream quamcumque, non est probabile quod corporalis substantia ordinetur ad supremam substantiam sicut ad proximum finem. Vnde etiam Auicenna posuit causam primam non esse immediatum finem alicuius caelestium motuum, sed quandam intelligentiam primam: & idem et potest dici de inferioribus motibus caelestium corporum, & ideo non est necessarium quod non sint plures immateriales substantiae, quae sit numerus caelestium motuum. Et hoc praesentens Aristoteli non induxit hoc quasi necessarium, sed quasi probabiliter dictum. Sic enim dicitur antequam praedicat rationem assignet enumeratis caelestibus motibus, quare substantias & principia immobilia & sensibilia tot rationabile est suscipere. Necessarium enim dimittatur fortioribus dicere: non enim reputabat se sufficientem ad hoc, quod in talibus aliquid ex necessitate concluderet. Potest etiam alicui videri praedicatum processum Aristotelis ad substantias immateriales ponendas inconuenientem esse, eo quod procedit ex sempiternitate motus, quae fidei veritati repugnat. Sed si quis diligenter attendat rationem eius processus, non tollitur aeternitate motus sublata. Nam sicut ex aeternitate motus concluditur motoris in finita potentia, ita hoc idem concludi potest ex motus vniuniformitate. Motor enim qui semper mouere non potest, necesse est quod quoadque citius, quandoque tardius moueat, secundum quod paulatim virtus eius deficit in mouendo. In motibus autem caelestibus inuenitur omnimoda vniuniformitas: vnde concludi potest, quod motori primi motus in sit virtus ad semper mouendum, & sic idem sequitur.

CAP.

In quo conueniat opinio Platonis & Aristotelis.

His igitur visis, de facili accipere possumus in quo conueniant, & in quo differant positiones Aristotelis & Platonis circa immateriales substantias. Primo quidem conueniunt in modo existendi ipsarum. Posuit enim Plato inferiores omnes substantias immateriales esse vnum & bonum per participationes primi, quod est secundum se vnum & bonum. Omne autem participans aliquid, accipit id quod participat ab eo a quo participat: & quantum ad hoc id a quo participat, est causa ipsius, sicut aer habet lumen participatum a sole, qui est causa illuminationis ipsius. Sic igitur, secundum Platonem summus Deus causa est omnibus immaterialibus substantiis, quod vnaqueque earum & vnum sit, & bonum sit. Et hoc etiam Aristoteles posuit, quia ut dicit, necesse est ut id quod est maxime ens, & maxime verum, sit causa essendi & veritatis omnibus aliis. Secundo autem conueniunt quantum ad conditionem naturae ipsarum: quia vterque posuit omnes huiusmodi substantias penitus esse a materia immunes, non tamen esse eas immunes a compositione potentiae & actus: nam omne participans ens, oportet esse compositum ex potentia & actu. Id enim quod recipitur ut participatum, oportet esse actum ipsius substantiae participantis. & sic cum omnes substantiae praeter supremam, quae est per se unum & per se bonum, sint participantes secundum Platonem, necesse est quod omnes sint compositae ex potentia & actu, quod etiam necesse est dicere secundum sententiam Aristotelis. Ponit enim quod ratio veri & boni attribuitur actui, unde illud quod est primum verum, & primum bonum, oportet esse actum purum. Quocumque vero ab hoc deficiunt, oportet aliquam permissionem potentiae habere. Tertio vero conueniunt in ratione prouidentiae. Posuit enim Plato, quod summus Deus, qui hoc quod est ipsum vnum, est & ipsum bonum, ex primaeua ratione bonitatis proprium habet ut inferioribus omnibus prouideat, & vnuquodque inferiorum in quantum participat bonitatem primi boni, etiam prouidet his quae post se sunt non solum eiusdem ordinis, sed etiam diuersorum: & secundum hoc primus intellectus separatus prouidet toti ordine separatorum intellectuum, & quilibet superior suo inferiori, totusque ordo separatorum intellectuum prouidet ordini aiarum, & inferioribus ordinibus. Rursumque idem obseruari putat in ipsis animabus, ut supremum quidem calorum animae prouideant omnibus inferioribus animabus, & toti generationi inferiorum corporum. Itemque superiores animae inferioribus, scilicet animae daemonum animabus hominum. Ponebat enim Platonici daemones esse mediatores inter nos & superiores substantias. Ab hac etiam prouidentiae ratione Aristoteles non discordat. Ponit enim vnum bonum separatum omnibus prouidentem, sicut vnum imperatorem, vel dominum, sub quo sunt diuersi rerum ordines, ita scilicet superiores ordines rerum perfectae prouidentiae ordinem consequuntur, unde nullus defectus in eis inuenitur. Inferiores enim entium, qui minus perfecte prouidentiae ordinem recipere possunt, multis defectibus subiaceat: sicut etiam in domo liberi, qui perfecte participant regimen patrisfamilias, in paucis, vel nullis deficiunt. Seruorum autem actiones

Fin pluribus inueniuntur deficere: unde in inferioribus corporibus defectus proueniunt naturalis ordinis, qui in superioribus corporibus numquam deficere inuenitur. Similiter etiam humanae animae plerumque deficiunt ab intelligentia veritatis, & a recto appetitu veri boni, quod in superioribus animabus, vel intellectibus non inuenitur. Propter quod etiam Plato posuit daemonum esse quosdam bonos, quosdam malos, sicut & homines: Deos vero, & intellectus, & calorum animas omnino absque malitia esse. Secundum igitur haec tria circa substantias separatas inuenitur opinio Aristotelis cum Platonis opinione concordare.

CAP. III.

In quo differunt Plato & Aristoteles.

Sunt autem alia quibus differunt. Primo quidem, ut supra dictum est, Plato supra calorum animas duplicem ordinem immaterialium substantiarum posuit, scilicet intellectus, & Deos, quos Deos dicebat esse species intelligibiles separatas, quarum participatione intellectus intelligunt. Aristoteles vero vniuersalia separata non ponens, vnum solum ordinem rerum posuit supra calorum animas, in quorum etiam ordine primum esse posuit summum Deum, sicut & Plato summum Deum primum esse posuit in ordine specierum, quasi summus Deus sit prima idea vnius & boni. Hunc autem ordinem Aristoteles posuit vtrumque habere, ut scilicet esset intelligens & intellectus, ita scilicet summus Deus intelligeret non participatione alicuius superioris, quod esset eius perfectio, sed per essentiam suam, & idem autem esse dicendum in caeteris bonis. Separatis substantiis sub summo Deo ordinatis, nisi quae in quantum a simplicitate primi deficiunt, & summa perfectione ipsius eorum intelligere perfici potest per superiorum substantiarum participationem. Sic igitur secundum Aristotelem, huius substantiae quae sunt fines caelestium motuum, sunt & intellectus intelligentes, & intelligibiles species: non autem ita quae sunt species, vel naturae sensibilium substantiarum, sicut Platonici posuerunt, sed omnino altiores. Secundo vero, quia Plato non coarctauit numerum intellectuum separatorum numero caelestium motuum. Non enim ex hac causa mouebatur ad ponendum intellectus separatos, sed ipsam naturam rerum secundum se considerans. Aristoteles vero a sensibilibus recedere nolens, ex sola consideratione motuum, ut supra dictum est, peruenit ad ponendum intellectuales substantias separatas, & ideo earum numerum coarctauit caelestibus motibus. Tertio autem, quia Aristoteles non posuit aliquas animas medias inter calorum animas, & animas horum, sicut posuit Plato: unde de motibus nullam inuenitur nec ipse, nec eius sequaces fecisse mentionem. Haec igitur sunt quae de opinionibus Platonis & Aristotelis circa substantias separatas ex diuersis scripturis collegimus.

CAP. V.

De substantiarum separatarum essentia secundum Auicebron.

Eorum vero qui post secuti sunt, aliqui ab eorum positionibus recedentes, in deterius errauerunt. Primo namque Auicebron in libro fontis vitae, alterius conditionis substantias separatas posuit esse. Estimauit enim omnes substantias sub Deo constitutas

ex materia & forma compositas esse, quod tam ab opinione Platonis quam Aristotelis discordat: qui quidem dupliciter deceptus fuisse videtur. Primo quidem, quia estimauit quod secundum intelligibilem compositionem, quae in rerum generibus inuenitur, prout scilicet ex genere & differentia constituitur species, esset in rebus ipsis compositio realis intelligenda, ut scilicet vniuscuiusque rei in genere existentis genus sit materia, differentia vero forma. Secundo, quia estimauit quod esse in potentia, vel esse substitutum, vel esse recipiens secundum vnam rationem in omnibus diceretur: quibus duabus positionibus innixus quadam reolutoria via processit inuestigando compositiones rerum usque ad intellectuales substantias. Primo enim inspexit in artificialibus, quod componuntur ex forma artificiali & materia, quae est aliqua res naturalis, puta, ferrum, aut lignum, quae se habet ad formam artificialem ut potentia ad actum. Rursum, considerauit quod huiusmodi naturalia corpora particularia composita erant ex elementis: unde posuit quod quatuor elementa comparantur ad formas particulares naturales, puta, lapidis, aut ferri sicut materia ad formam, & potentia ad actum. Iterum considerauit, quod quatuor elementa conueniunt in hoc, quod quilibet eorum est corpus: differunt autem secundum contrarias qualitates. Unde tertio posuit, quod ipsum corpus est materia elementorum, quam vocauit materiam vniuersalem, & quod formae huius materiae sunt qualitates elementorum. Secundo, quia videbat, quod corpus caeleste conuenit cum elementis in corporeitate, differt vero ab eis in hoc quod non est susceptiuum contrariarum qualitatum, posuit quarto ordine materiam corporis caelestis, quae etiam comparatur ad formam caelestis corporis sicut potentia ad actum, & sic posuit quatuor ordines materiae corporalis. Rursum, quia vidit quod omne corpus significat substantiam quandam longam, latam, & spissam, estimauit quod corporis in quantum est corpus, huiusmodi tres dimensiones sint sicut forma & substantia, quae subiicitur quantitati, & aliis generibus accidentium est materia corporis in quantum est corpus. Sic igitur substantia quae sustinet nouem praedicamenta, ut etiam dicit, est prima spiritualis materia: & sicut posuit in materia corporali vniuersali, quam dixit esse corpus, quoddam superius quod non est susceptiuum contrariarum qualitatum, scilicet materiam caelestis corporis, & aliquid inferius quod est susceptiuum contrariarum qualitatum, quae credidit esse numerum quatuor elementorum: ita etiam in ipsa substantia posuit quiddam superius, quod non est susceptiuum quantitatis, quod posuit esse substantiam separatam: & quoddam inferius quod est susceptiuum quantitatis, quam posuit esse materiam corpoream corporum. Rursum, ipsas substantias separatas, vel spirituales componi posuit ex materia & forma, & hoc probauit pluribus rationibus. Primo quidem, quia estimauit quod nisi substantiae spirituales essent compositae ex materia & forma, nulla posset inter eas esse diuersitas. Si enim non sunt compositae ex materia & forma, aut sunt materia tantum, aut sunt forma tantum. Si sunt materia tantum, non potest esse quod sint multae substantiae spirituales, quia materia est vna & eadem de se, & diuersificatur per formas. Similiter et si substantia spiritualis sit forma tantum, non poterit assignari unde substantiae spirituales sint diuersae: quia si dicas quod sint diuersae secundum perfectionem & imperfectionem, sequetur quod substantia spiritualis sit subiectum perfectionis & imperfectionis. Sed esse subiectum pertinet

ad rationem materiae, non autem ad rationem formae, unde relinquitur quod vel non sunt plures substantiae spirituales, vel sunt compositae ex materia & forma. Secunda ratio eius est, quia intellectus spiritualitatis est praeter intellectum corporeitatis: & ita substantia corporalis & spiritualis habent aliquid in quo differunt, & habent aliquid in quo conueniunt, quia vtrumque est substantia. Ergo sicut in substantia corporali, substantia est tanquam materia sustentans corporeitatem, ita in substantia spirituali, substantia est quasi materia sustentans spiritualitatem: & secundum quod materia plus vel minus participat de forma spiritualitatis, secundum hoc substantiae spirituales sunt superiores, vel inferiores, sicut & aer quanto est subtilior, tanto plus participat de claritate. Tertia ratio eius est, quia esse communiter inuenitur in substantiis spiritualibus & corporalibus tam superioribus, quam inferioribus. Illud ergo quod est consequens ad esse in substantiis corporalibus, erit consequens ad esse in substantiis spiritualibus. Sed in substantiis corporalibus inuenitur triplex ordo, scilicet corpus spissum, quod est corpus elementorum, & corpus subtile, quod est corpus caeleste, & iterum materia & forma corporis. Ergo etiam in substantia spirituali inuenitur substantia spiritualis inferior, puta, quae coniungitur corpori, & superior quae non est coniuncta corpori, & iterum materia & forma ex quibus substantia spiritualis componitur. Quarta ratio eius est, quod omnis substantia creata oportet quod distinguatur a creatore, sed creator est unum tantum, oportet igitur quod omnis substantia creata non sit unum tantum, sed composita ex duobus, quorum necesse est ut unum sit forma, & aliud materia, quia ex duabus materiis non potest aliquid fieri, nec ex duabus formis. Quinta ratio est, quod omnis substantia spiritualis creata est finita. Res autem non est finita, nisi per suam formam, quia res quae non habet formam per quam fiat unum, est infinita. Omnis igitur substantia spiritualis creata est composita ex materia & forma.

CAP. VI.

Reprobatio opinionis Auicebron, quantum ad modum ponendum.

Haec autem quae dicta sunt, in pluribus manifeste improbabilitatem continent. Primo namque, quia ab inferioribus ad superiora entium resoluendo, ascendit in principia materialia, quod omnino rationi repugnat. Comparatur enim materia ad formam sicut potentia ad actum. Manifestum est autem quod potentia est minus ens, quam actus: non enim dicitur potentia ens, nisi secundum ordinem ad actum, unde non simpliciter dicimus esse quae sunt in potentia, sed solum quae sunt in actu. Quanto igitur magis resoluendo descenditur ad principia materialia, tanto minus inuenitur de ratione entis. Suprema autem in entibus oportet esse maxime entia: nam & in unoquoque genere, suprema quae sunt aliorum principia, esse maxime dicuntur, sicut ignis est calidus maxime: unde & Plato inuestigando suprema entium, processit resoluendo in principia formalia, sicut supra dictum est. Inconuenientissime igitur hic per contrariam viam processit in principia materialia resoluendo. Secundo, quia quantum ex suis dictis apparet, in antiquorum quodam modo naturalium opinionem rediit, qui posuerunt quod omnia essent vnum ens, dum ponebat substantiam rerum omnium

omnium non esse aliud quam materiam, quam non ponebant esse aliquid in potentia tantum, sicut Plato & Aristoteles, sed esse aliquid ens actu, nisi quod antiqui naturales nihil aliud præter corpora esse existimantes, hanc materiam communem & substantiam omnium aliquod corpus esse dicebant, puta, aut ignem, aut aërem, aut aliquid medium. Sed iste non solum in corporibus materiam rerum existimans comprehendit, illud unum quod posuit esse primam materiam communem, & substantiam omnium dixit esse substantiam non corpoream: & quod simili modo posuerit hanc uniuersalem materiam, quam dicit esse substantiam omnium, sicut naturales hoc ponebant de aliquo uno corporum, manifestum est ex hoc quod eorum quæ conueniunt in genere, ponit genus esse materiam. Differentias vero quibus species differunt, ponit esse formas. Dicit enim quod omnium materialium est materia communis ipsum corpus. Rursumque omnium substantiarum tam corporaliū quam spiritalium est communis materia substantia ipsa: unde apparet quod similis est beatitudo generis ad differentias, sicut substantia ad proprias passiones, ut scilicet substantia hoc modo diuidatur per spirituales & corporales, & corpus per cæleste & elementare, sicut numerus per par & impar, aut animal per sanum & ægrum, quorum numerus est subiectum paris & imparis sicut propriarum passionum, & animal sani & ægri, & tam subiecto quod passionibus de speciebus omnibus prædicatis. Sic igitur si substantia quæ prædicatur de omnibus, comparatur ad spirituales & corporales sicut materia est & subiectum eorum, sequeretur quod hæc duo adueniunt substantiæ per modum accidentalium passionum, & similiter in omnibus aliis consequentibus, quod ipse expresse concedit. Ponit enim omnes formas secundum se consideratas accidentia esse: dicit tamen substantiales esse per comparisonem ad aliquas res, in quarum definitionibus cadunt, sicut albedo est de ratione hominis albi. Sed hæc positio tollit quidem veritatem materiæ primæ: quia si de ratione materiæ est quod sit in potentia, oportet quod prima materia sit omnino in potentia, unde nec de aliquo excellentium actu prædicatur, sicut nec pars de toto. Tollit etiam logicæ principia, auferens veram rationem generis & speciei & substantialis differentiæ, dum omnia in modum accidentalis prædicationis conuertit. Tollit etiam naturalis philosophiæ fundamenta auferens veram generationem & corruptionem a rebus, sicut & antiqui ponentes unum materiale principium. Neque enim simpliciter aliquid generari dicitur, nisi quia simpliciter de non ente fit ens. Nihil autem fit, quod prius erat. Si igitur aliquid fit, quod prius erat in actu, quod est simpliciter esse, sequeretur quod non simpliciter fiat ens hoc, quod prius non erat, unde secundum quid generabitur & non simpliciter. Tollit demum, ut finali ter concludam, prædicta positio etiam philosophiæ primæ principia, auferens unitatem a singulis rebus, & per consequens veram entitatem simul & rerum diuersitatem. Si enim alicui existenti in actu superueniat alius actus, non erit totum unum per se, sed solum per accidens, eo quod duo actus, vel formæ secundum se diuersæ sunt, conueniunt autem solum in subiecto: esse autem unum per unitatem subiecti, est esse unum per accidens, seu duæ formæ sint non inordinatæ adinuicem, ut album & musicum, quæ sunt unum per accidens. Dicimus enim quod album & musicum sunt unum per accidens, quia insunt uni subiecto. Siue

etiam formæ, vel actus sint adinuicem ordinatæ, sicut color & superficies: non enim est simpliciter unum superficiatum & coloratum, & si quodammodo coloratum, per se de superficie prædicetur, non quia superficie significat essentiam colorati, sicut genus significat essentiam speciei, sed a ratione qua subiectum ponitur in definitione accidentis, alioquin non prædicaretur coloratum de superficie per se, sed hoc de illo. Solo autem hoc modo species est unum simpliciter, in quantum uere id quod est homo animal est, non quia animal subiectum formæ hominis, sed quia ipsa forma significata per hunc terminum, animal, aliquando est forma hominis, non differens nisi sicut determinatum ab indeterminato. Si enim aliud sit animal, & aliud bipes, non erit per se unum animal bipes, quod est homo. Unde nec erit per se ens, & per consequens sequeretur quod quæcumque in genere conueniunt, non differant nisi accidentali differentia, & omnia erunt unum secundum substantiam, quæ est genus & subiectum omnium substantiarum, sicut si superficiem una pars sit alba, & alia nigra, totum est una superficies. Propter quod & antiqui ponentes unam materiam, quæ erat substantia omnium de omnibus prædicata, ponebant omnia esse unum, & hæc etiam inconuenientia sequuntur ponentes ordinem diuersarum formarum substantiarum in uno & eodem. Tertio, secundum prædictam positionem processum, necesse est procedere in causis materialibus in infinitum, ita quod numquam sit deuenire ad primam materiam. In omnibus enim quæ aliquo conueniunt, & in aliquo differunt, id in quo conueniunt, accipitur ut materia: id uero in quo differunt, accipitur ut forma, ut ex præmissis patet. Si ergo una est materia communis omnium, ad hoc quod diuersas formas recipiat, oportet quod nobiliores formas in subtiliori & altiori materia recipiat, ignobiliorem uero in inferiori materia & grossiori, puta, formam spiritalitatis in subtiliori materia, formam uero corporeitatis in inferiori, ut ipse dicit. Præexistit ergo in materia differentia subtilitatis & grossitiei ante formam spiritalitatis & corporeitatis. Oportet igitur quod iterum ante grossitiam & subtilitatem præexistat in materia aliqua alia differentia, per quam una materia sit exceptiua unius, & alia alterius, & eadem quaestio redibit de illis aliis præexistentibus, & sic in infinitum. Quandocumque enim deueniret ad materiam totaliter unificatam, secundum principia positionis prædictæ, oporteret quod non reciperet nisi unam formam & æqualiter per totum, & iterum materia illi formæ subtrata, non reciperet consequenter nisi unam formam, & uniformiter per totum, & ita descendendo usque ad infima nulla diuersitas in rebus inueniri posset. Quarto, quia anti quis naturalibus ponentibus primam materiam communem substantiam omnium, possibile erat ex ea diuersas res instituire, attribuendo diuersis partibus eius formas diuersas. Poterat enim in illa communi materia, cum corporealis esset, intelligi diuisio secundum quantitatem. Remota autem diuisione, quæ est secundum quantitatem, non remanet nisi diuisio secundum formam, uel secundum materiam. Si igitur ponatur uniuersalis materia, quæ est communis omnium substantia, non habens in sui ratione quantitatem, eius diuisio non potest intelligi nisi vel secundum formam, uel secundum materiam ipsam. Cum autem dicitur, quod materia incorporea cõis partim recipit formam

hanc, & partim recipit formam illam, diuisio materiæ præsupponitur diuersitati formarum in materia receptorum. Non igitur illa diuisio potest secundum has formas intelligi. Si ergo intelligatur secundum formas aliquas, oportet quod intelligatur secundum formas priores: quas neutra materia per totum recipit. Unde oportet iterum in materia præintelligere diuisionem, vel distinctionem, quamcumque. Erit igitur & hæc secundum alias formas in infinitum, vel oportet deuenire ad hoc, quod prima diuisio sit secundum ipsam materiam. Non est autem diuisio secundum materiam, nisi quia materia secundum seipsam distinguitur: non propter diuersam dispositionem, vel formam aut quantitatem, quia hoc esset distinguere materiam secundum quantitatem, aut formam seu dispositionem. Oportet igitur, quod finaliter deueniatur ad hoc quod non sit una omnium materia, sed sint multæ & distinctæ secundum seipsas. Materiæ autem proprium est in potentia esse. Hanc igitur materiæ distinctionem accipere oportet: non secundum quod est uel uel diuersis formis, aut dispositionibus: hoc enim est præter essentiam materiæ: sed secundum distinctionem potentiæ respectu diuersitatis formarum. Cum enim potentia id quod est, ad actum dicatur, necesse est ut potentia distinguatur secundum id, quod potentia dicitur. Dico autem primo ad aliquid primo potentiæ dici: sicut potentiam uisuum ad colorem: non autem ad album aut nigrum: quia eadem est susceptiua utriusque. Et similiter superficies est susceptiua albi & nigri secundum unam potentiæ, quæ primo dicitur respectu coloris. Unde patet falsum esse principium quod supponebat: dicens potentiæ & receptionem in omnibus eodem modo inueniri.

CAP. VII.

Reprobatio opinionis Auicebron de materialitate substantiarum separatarum.

EX hac autem ratione ulterius concludi potest, quod spiritalis & corporalis substantiæ non potest esse una materia. Nam si est una materia & communis utrorumque, oportet in ipsa distinctionem præintelligi ante differentiam formarum. I. spiritalitatis & corporeitatis, quæ quidem non potest esse secundum quantitatis diuisionem in substantiis spiritalibus: in quibus quantitatis dimensiones non inueniuntur. Unde relinquatur quod ista distinctio sit, vel secundum formas seu dispositiones: vel secundum ipsam materiam, & cum non possit esse secundum formas, & dispositiones in infinitum: oportet tandem redire ad hoc, quod sit distinctio in materia secundum seipsam. Erit igitur omnino alia materia spiritalium & corporaliū substantiarum. Item cum recipere sit proprium materiæ in quantum huius, si sit eadem materia spiritalium & corporaliū substantiarum, oportet quod in utrisque sit idem receptionis modus. Materia autem corporaliū rerum suscipit formam particulariter, id est, non secundum communem rationem formæ. Nec hoc habet materia corporalis in quantum dimensionibus subijcitur: aut formæ corporali, quia etiam ipsam formam corporealem individualiter materia corporalis recipit. Unde manifestum sit, quod hoc conuenit tali materiæ ex ipsa natura materiæ, quæ quia est infima, debilissimo modo recipit formam. Fit enim receptio secundum recipientis naturam. Et per hoc maxime deficit a completa ratione formæ, quæ est se-

undum totalitatem ipsius particularitatis ipsam recipientis. Manifestum est autem, quod omnis substantia intellectualis recipit formam intellectam secundum suam totalitatem: alioquin eam in sua totalitate intelligere non ualere. Sic enim intellectus intelligit rem, secundum quod forma eius in ipso existit. Relinquitur igitur, quod materia si qua sit in spiritalibus substantiis non est eadem cum materia corporaliū rerum: sed multo altior & sublimior utpote recipiens formam secundum eius totalitatem. Adhuc ultra procedentibus manifestum sit, quod tãto aliquid in entibus est altius, quanto magis habet de ratione essendi. Manifestum est autem, quod cum ens per potentiam & actum diuidatur, quia actus est potentia perfectior, & magis habet de ratione essendi: non enim simpliciter esse dicimus, quod est in potentia: sed solum quod est in actu. Oportet igitur id, quod semper est superius in entibus magis accedere ad actum, quod autem est in entibus infimum propinquius esse potentie. Quia igitur materia spiritalium substantiarum non potest esse eadem cum corporaliū materia, sed longe distat ab ea utpote altior, ut ostensum est, necesse est ut longe distet a corporaliū materia, secundum differentiam potentiæ & actus. Corporaliū autem materia est potentia pura, secundum sententiam Aristotelis & Platonis. Relinquitur igitur quod materia substantiarum spiritalium non sit potentia pura, sed sit aliquid ens actu, potentia existens. Non autem sic dico ens actu, quasi ex potentia & actu compositum, quia uel esset procedere in infinitum, uel oportet uenire ad aliquid, quod esset ens in potentia tantum: quod cum sit ultimum in entibus, & per consequens non potest recipere nisi debiliter & particulariter, non potest esse prima materia spiritalis & intellectualis substantiæ. Relinquitur ergo quod si spiritalis substantiæ materia sit ens actu, quod sit actus vel forma subsistens, sicut & materia corporaliū rerum, ita dicitur ens in potentia, quia est ipsa potentia formis subiecta. Vbi cumque autem ponitur materia ens actu, nihil differit dicere materiam & substantiam rei. Sic enim antiqui naturales, qui ponebant primam materiam corporaliū rerum esse aliquid ens actu, dicebant materiam esse omnium rerum substantiam per modum quo artificialium substantia nihil est aliud quam eorum materia. Sic igitur, si materia spiritalium substantiarum non potest esse aliquid ens in potentia tantum, sed est aliquid ens actu, ipsa spiritalium rerum materia est eorum substantia. Et sic hoc nihil differit ponere materiam in substantiis spiritalibus, & ponere substantias spiritalis simplices, non compositas ex materia & forma. Amplius, cum actus naturaliter sit prior potentia, & forma quam materia: potentia quidem dependet in suo esse ab actu, & materia a forma. Forma autem in suo esse non dependet a materia secundum propriam rationem actus: non enim priora naturaliter a posterioribus dependet. Si igitur aliqua sint formæ quæ sine materia esse non possunt, hoc non conuenit eis ex hoc, quod sunt formæ, sed ex hoc, quod sunt tales formæ. Si imperfectæ quæ per se sustentari non possunt, sed indigent materiæ fundamento. Sed dicunt, in omni genere in quo inueniuntur aliquid imperfectum, inuenitur etiam aliquid perfectum secundum naturam illius generis, puta, si est ignis in materia aliena, a qua ignis secundum suam rationem non dependet, necesse est esse ignem non sustentatum in materia aliena. Sunt igitur supra formas in materiis receptoras, aliqua formæ per se subsistentes, quæ sunt spiritalis.

rituales substantiæ ex materia & forma non compositæ. Hoc etiam apparet in infimis substantiarum spiritualium, scilicet animabus. si quis eas ponit corporibus vniri vt formas. Impossibile est enim id, quod ex materia & forma compositum est, esse alicuius corporis formam. Et similiter impossibile est id, quod est materia alicuius esse actum eiusdem. Nulla igitur pars eius quod est alicuius forma potest esse in materia quæ est potentia pura: non actus.

CAP. VIII.

Solutio rationum Auicebron opiniois.

His igitur visis, facile est rationes dissoluere in contrarium adductas. Prima enim ratio concludere videbatur, quod non possit esse diuersitas in spiritualibus substantijs si non essent ex materia & forma compositæ. Quæ quidem ratio in vtraque parte suæ deductionis deficiebat. Neque enim oportet quod ea quæ sunt materiæ tantum sint absque diuersitate, neque etiam hoc oportet de substantijs quæ sunt formæ tantum. Dictum est enim, quod quia materia secundum id quod est, est in potentia ens: necesse est vt secundum potentiam diuersitate sint diuersæ materiæ. Nec aliud dicimus materiam substantiam quam ipsam positionem quæ est in genere substantiæ. Nam genus substantiæ sicut & alia genera diuiditur per potentiam & actum & secundum hoc nihil prohibet aliquas substantias quæ sunt in potentia tantum esse diuersas secundum quod ad diuersa genera actuum ordinantur. Per quæ modum celestium corporum materia, & materia elementorum distinguitur. Nam materia celestium corporum est in potentia ad actum perfectum, id est, ad formam quæ complet totam possibilitatem materiæ, vt iam non remaneat potentia ad alias formas. Materia autem elementorum est in potentia ad formam incompletam, quæ totam terminare non potest materiæ potentiam. Sed supra has materias est spiritualis, id est, ipsa substantia spiritualis, quæ recipit formam secundum suam totalitatem inferioribus materijs formam particulariter recipientibus. Similiter etiam non tenet deductio ex parte formarum. Manifestum est enim, quod si res compositæ ex materia & forma secundum formas differunt, quæ ipsæ formæ secundum seipsas differunt & diuersæ sunt. Sed si dicatur quod diuersarum rerum non sunt formæ diuersæ, nisi propter materiæ diuersitatem, sicut diuersi colores ex vna solis illustratione causantur in aere secundum differentiam spissitudinis & raritatis illius. vnde necesse est quæ ante colorum diuersitatem præintellegatur in aere diuersitas puritatis & spissitudinis. Et sic etiam necesse erit, quod in materia ante unam formam intelligatur alia forma: sicut etiam in corporibus ante colorem intelligatur superficies. Inuenitur igitur in formis diuersitas secundum quendam ordinem perfectionis & imperfectionis. Nam quæ materia est propinquior imperfectioni est, & quasi in potentia respectu superuenientis formæ. Sic igitur nihil prohibet in spiritualibus substantijs ponere multitudinem, quamuis sint formæ tantum ex hoc quod vna earum est alia perfectior: ita quod imperfectior est in potentia respectu perfectioris vsque ad primam earum quæ est actus tantum, quæ Deus est, vt sic omnes inferiores spirituales substantiæ & materiæ possint dici secundum hoc, quod sunt in potentia, & formæ secundum hoc, quod sunt actu. vnde patet friuolum esse

se, quod contra hoc obijcit concludens, si spiritualis substantia secundum perfectionem & imperfectionem differt, quod oportet ipsam esse perfectionis substitutum, & sic cum substitutum pertineat ad rationem materiæ, oportet substantiam spiritualement habere materiam. In quo quidem dupliciter fallit. Primo, quod quia extimat perfectionem & imperfectionem esse quasdam formas superuenientes, vel accidentia quæ substituto indigeant, quod quidem manifeste falsum est. Est enim quædam rei perfectio secundum suam speciem substitutam, quæ comparatur ad rem, sicut accidens ad substitutum, vel sicut forma ad materiam, sed ipsa propria speciem rei designat. Sicut enim in numeris vnus est maior alio secundum propriam speciem. Vnde inæquales numeri secundum speciem differunt. Ita in formis tam materialibus, quam a materia separatis vna est perfectior alia secundum rationem propriæ naturæ, in quantum scilicet propria ratio speciei in tali gradu perfectionis constituit. Secundo quia esse subiectum non consequitur solam materiam quæ est pars substantiæ, sed vniuersaliter consequitur omnem potentiam. Omne enim quod se habet ad alterum vt potentia ad actum ei natum est subijci, & per hunc etiam modum spiritualis substantia, quamuis non habeat materiam partem sui, ipsa tamen prouit est ens secundum aliquid in potentia, potest subijci intelligibilibus speciebus. Ex hoc etiam solutio secundæ rationis apparet. Cum enim dicimus aliquam substantiam corporalem esse vel spiritualement, non comparamus spiritualitatem vel corporeitatem ad substantiam, sicut formas ad materiam, vel accidentiam ad subiectum, sed sicut differentias ad genus. In quod sola substantia spiritualis non per aliquod additum substantiæ suæ est spiritualis, sed per suam substantiam. Sicut & substantia corporalis, non per aliquod additum substantiæ est corporalis, sed secundum propriam substantiam. Non enim est alia forma, per quam species differentia prædicationem suscipit, ab ea per quam suscipit prædicationem generis, vt dictum est. Vnde non oportet, quod spiritualitati spiritualis substantiæ subijciatur aliquid, sicut materia vel substitutum. Tertia vero ratio efficaciam non habet. Cum enim ens non vniuersale de omnibus prædicetur, non est requirendus idem modus essendi in omnibus quæ esse dicuntur. Sed quædam perfectius, quædam imperfectius esse participant. Accidentia enim entia dicuntur, non quia in seipsis esse habeant, sed quia esse eorum est in hoc, quod in sunt substantiæ. Rursumque in substantijs omnibus non est idem modus essendi. Illæ enim substantiæ quæ perfectissime esse participant, non habent in seipsis aliquid, quod sit ens in potentia solū. Vnde immateriales substantiæ esse dicuntur. Sub his sunt substantiæ quæ etiam in seipsis huiusmodi materiam habent, quæ secundum sui essentiam est ens in potentia tantum, tota tamen earum potentialitas completur per formam, vt in eis non remaneat potentia ad aliam formam. Vnde & in corruptibilibus sunt, sicut celestia corpora quæ necesse est ex materia & forma composita esse. Manifestum est enim, ea in actu existere, alioquin motus subiecta esse non possent, aut sensui subiacere, aut alicui actionis esse principium. Nullum autem eorum est forma tantum quia si essent formæ absque materia, essent substantiæ intelligibiles actu simul, & intelligerent secundum seipsas, quod esse non potest, cum intelligere actus corporis esse non possit, vt probatur in libro de Anima. Relinquitur ergo quæ sunt quidem ex materia & forma

forma composita, sed sicut illud corpus ita est huic magnitudini & figuræ determinatæ subiectum, quod tamen non est in potentia ad aliam magnitudinem, vel figuram: ita celestium corporum materia est huic formæ subiecta, quod non est in potentia ad aliam formam. Sub his vero substantijs est tertius substantiarum gradus, scilicet corruptibilium corporum, quæ in seipsis huius materiam habent, quæ est ens in potentia tantum: nec tamen tota potentialitas huiusmodi materiæ completur per formam vnā cui subijcitur, quin remaneat adhuc in potentia ad alias formas. Et secundum hanc diuersitatem materiæ inuenitur in corporibus subtiliora & grossiora, prout celestia corpora sunt subtiliora, & magis formalia quam elementaria. Et quia forma proportionatur materiæ, consequens est quod celestia corpora habeant nobiliorem formam, & magis perfectam, vt pote totam potentialitatem materiæ adimplentem. In substantijs igitur superioribus, a quibus est omnino potentia materiæ aliena, inuenitur quidem differentia maioris & minoris subtilitatis secundum differentiam perfectionis formati, non tamen in eis est compositio materiæ & formæ. Quarta vero ratio efficaciam non habet. Non enim oportet, vt si substantiæ spirituales materia careant, quod ideo non distinguatur: sublata enim potentialitate materiæ, remanet in eis potentia quædam in quantum non sunt ipsum esse, sed esse participant. Nihil autem per se subsistens, quod sit ipsum esse, poterit esse nisi vnum solum: sicut nec aliqua forma si separata consideretur, potest esse nisi vna. Inde est enim, quod ea quæ sunt diuersa numero, sunt vnum specie, quia natura speciei secundum se considerata est vna. Sicut igitur est vna secundum considerationem per se consideratur, ita esset vna secundum esse si per se subsisteret, vel existeret. Eadēque ratio est de genere per comparisonem ad species quousque perueniatur ad ipsum esse, quod est communissimum. Ipsum igitur esse per se subsistens est vnum tantum. Impossibile est igitur, quod præter ipsum sit aliquid subsistens, quod sit esse tantum: omne autem quod est, esse habet. Est igitur in quocūque præter primum & ipsum esse, tamquam actus & substantia rei habens esse, tamquam rei potentia receptiua huius actus, quod esse est. Potest autem quis dicere, id quod participat esse secundum se carens est illo, sicut superficies quæ nata est participare colorem, secundum se considerata, est non color, & non colorata. Similiter igitur id quod participat esse, oportet esse non ens: quod autem est in potentia ens, est participatiuum ipsius, non autem secundum se est ens. Sequitur ergo quod habeat materiam, quia ipsius esse receptiua est materia, ut supra dictum est. Sic igitur omne quod est post primum ens, quod est ipsum esse, cum sit participatiue ens, habet materiam. Sed considerandum est, quod ea quæ a primo ente esse participant, non participant esse secundum vniuersalem modum essendi, secundum quod est in primo principio, sed particulariter secundum quædam determinatum essendi modum qui conuenit huic generi, vel huic speciei. Vnaquæque autem res adaptatur ad vnum determinatum modum essendi secundum suam substantiam: modus autem vniuersalisque substantiæ compositæ ex materia & forma, est secundum formam, per quam pertinet ad determinatam speciem. Sic igitur res composita ex materia & forma, per suam formam sit participatiua ipsius esse a Deo secundum quendam proprium modum. Inuenitur igitur in sub-

stantia composita ex materia & forma duplex ordo. Vnus quidem ipsius materiæ ad formam: alius autem ipsius rei iam compositæ ad esse participatum. Non enim est esse rei, neque forma eius, neque materia ipsius, sed aliquid adueniens rei per formam. Sic igitur in rebus ex materia & forma compositis, materia quidem secundum se considerata, secundum modum suæ essentia habet esse in potentia, & hoc ipsum est ei ex aliqua participatione primi entis: caret uero secundum se considerata forma, per quam participat esse in actu secundum proprium modum. Ipsa uero res composita in sui essentia considerata, iam habet formam esse, sed participat esse proprium sibi per formam suam. Quia igitur materia recipit esse determinatum actualem per formam, & non econuerso, nihil prohibet esse aliquam formam quæ recipiat esse in seipsa, non in aliquo subiecto. Non enim causa dependet ab effectu, sed potius econuerso. Ipsa igitur forma sic per se subsistens, esse participat in se ipsa, sicut forma materialis in subiecto. Si igitur per hoc quod dico, non ens, remoueat solum esse in actu, ipsa forma secundum se considerata, est non ens, sed esse participans. Si autem non ens remoueat non solum ipsam esse in actu, sed etiam actum seu formam, per quam aliquid participat esse, sic materia est non ens, forma uero subsistens non est non ens, sed est actus qui est forma participatiua ultimi actus, qui est esse. Patet igitur in quo differt potentia quæ est in substantijs spiritualibus, a potentia quæ est in materia. Nam potentia substantiæ spiritualis attenditur solum secundum ordinem ipsius ad esse: potentia uero materiæ secundum ordinem & ad formam, & ad esse. Si quis autem utrumque materiam esse dicat, manifestum est quod æquiuoce materiam nominabit. Quintæ uero rationis solutio iam ex dictis apparet. Quia enim substantia spiritualis esse participat non secundum suam communitatis infinitatem, sicut est in primo principio, sed secundum proprium modum suæ essentia, manifestum est quod esse eius non est infinitum, sed finitum. Quia tamen ipsa forma non est participata in materia, ex hac parte non finitur per modum quo finiuntur formæ in materia existeres. Sic igitur apparet gradus quidam infinitatis in rebus. Nam materiales substantiæ finitæ quidem sunt dupliciter, scilicet ex parte formæ, quæ in materia recipitur, & ex parte ipsius esse, quod participat secundum proprium modum, quasi superius & inferius finita existens. Substantia uero spiritualis est quidem finita superius, in quantum a primo principio participat esse secundum proprium modum: est autem aliquo modo infinita inferius, in quantum non participatur in subiecto. Primum uero principium, quod Deus est, est omnibus modis infinitum.

CAP. IX.

Opiniones dicentium substantias immateriales causam sui esse non habere, & earum reprobatio.

Sicut autem prædicta positio circa conditionem spiritualium substantiarum a sententia Platonis & Aristotelis deuiat, eis immaterialitatis simplicitatem auferens, ita & circa modum existendi ipsarum aliqui a veritate deuiasse inueniuntur auferentes earum originem a primo & summo auctore, in quo inueniuntur diuersi homines tripliciter errasse: Quidam enim posuerunt prædictas substantias omnino causam sui esse non habere. Quidam posuerunt eas qui-

dem essendi causam habere non tamen immediate omnes eas procedere a summo & primo principio, sed quadam serie ordinis inferiores earum a superioribus essendi originem habere. Alii vero consentunt omnes quidem huiusmodi substantias immediate essendi habere originem a primo principio: sed in ceteris quae de eis dicuntur, puta, quod sunt viuentes, intelligentes, & alia huiusmodi, superiores inferioribus causas existere. Primum quidem igitur spirituales substantias omnino incausatas esse existimant, huius opinionem fumentes ex his quae secundum materiam causantur, vtentes communi suppositione naturali philosophorum pro principio, Ex nihilo nihil fieri. Hoc autem videtur fieri, quod habet causam sui esse. Quicquid igitur sui esse causam habet, oportet illud ex alio fieri. Hoc autem ex quo aliquid fit, est materia. Si igitur spirituales substantiae materiam non habent, consequens videtur eas omnino causam sui esse non habere. Rursus, Fieri, moveri quoddam est, vel mutari. Mutatio is autem omnis, & motus subiectum aliquod esse oportet. Est enim motus actus existentis in potentia. Oportet igitur omni ei quod fit subiectum, aliquod praexistere. Spirituales igitur substantiae si immateriales sunt, factae esse non possunt. Item, In qualibet factone cum peruenitur ad factum esse vltimum, non remanet aliquid fieri, sicut nec post vltimum motum esse, remanet moveri. Videmus autem in his quae generantur, quod vnumquodque eorum tunc factum esse dicitur quasi terminata factone, quando accipit formam. Est enim forma generationis terminus. Adepta igitur forma, non restat aliquid fiendum. Habens igitur formam non fit ens, sed est ens secundum suam formam. Si igitur aliquid fit secundum se forma, hoc non fit ens. Spirituales autem substantiae sunt quaedam formae subsistentes, vt ex praemissis manifestum est, non igitur spirituales substantiae sui esse causam habent, quasi ab alio factae. Possent aliquis ad hoc argumentari ex opinionibus Aristotelis, & Platonis, qui huiusmodi substantias ponunt esse sempiternas. Nullum autem sempiternum videtur esse factum, quia ens fit ex non ente, sicut album ex non albo, vnde videtur consequens, vt quod fit, prius non fuerit. Sic igitur consequens est, si spirituales substantiae sunt sempiternae, quod non sint factae, nec habeant sui esse principium & causam. Sed si quis diligenter consideret, ab eadem radice inueniet hanc opinionem procedere, & praedictam, quia materiam spiritualibus substantiis adhibet. Processit enim supradicta opinio ex hoc quidem, quod spirituales substantias eiusdem rationis esse existimauit cum materialibus substantiis, quae sensu percipiuntur, quod est eorum qui imaginatione transcendere non valent. Sic & ista opinio ex hoc videtur procedere, quod eleuari non potest intellectus ad intuendum alium modum causandi, quam istum qui conuenit materialibus rebus. Paulatim enim humana ingenia processisse videntur ad inuestigandam rerum originem. Primo namque in sola exteriori mutatione rerum originem consistere homines existimauerunt. Dico autem exteriorem originem, quae fit secundum accidentales transmutationes. Primi enim philosophantes de naturis, fieri rerum statuerunt non esse aliud quam alterari, ita quod id quod est rerum substantia, quam materiam nominabant, sit principium primum penitus non causatum. Non enim distinctionem substantiae, & accidentis intellectu transcendere poterant. Alii vero aliquantulum vltius procedentes, etiam ipsarum substantiarum ori-

ginem inuestigauerunt, ponentes aliquas substantias causam sui esse habere. Sed quia nihil praeter corpora mente percipere poterant, resoluebant quidem substantias in aliqua principia, sed corporalia, ponentes ex quibusdam corporibus congregatis alia fieri, ac si rerum origo in sola congregatione & segregatione consisteret. Posteriores vero philosophi vltius processerunt, resoluentes sensibiles substantias in partes essentiae, quae sunt materia & forma: & sic fieri rerum naturalium in quadam transmutatione posuerunt, secundum quod materia alternatim diuersis formis subiicitur. Sed vltra hunc modum fieri necesse est, secundum sententiam Platonis, & Aristotelis, ponere alium altiorem. Cum enim necesse sit primum principium simplicissimum esse, necesse est quod non hoc modo esse ponatur quasi esse participans, sed quasi ipsum esse existens. Quia vero esse subsistens non potest esse nisi vnum, sicut supra habitum est, necesse est omnia alia quae sub ipso sunt, sic esse, quasi esse participata. Oportet igitur communem quandam resolutionem in omnibus huiusmodi fieri, secundum quod vnumquodque eorum intellectu resoluitur in id quod est, & in suum esse. Oportet igitur supra modum fieri quo aliquid fit, forma materiae adueniente, praestelligere aliam rerum originem, secundum quod esse attribuitur toti vniuersitati rerum a primo ente, quod est suum esse. Rursus, In omni causarum ordine necesse est vniuersalem causam particulari praexistere. Nam causae particulares non agunt, nisi in vniuersali causarum virtute. Manifestum est autem quod omnis causa per motum aliquid faciens, particularis causa est: habet enim particularem effectum. Est enim omnis motus ex hoc determinato in illud determinatum, omnisque mutatio motus cuiusdam terminus est. Oportet igitur supra modum fieri, quo aliquid fit, per mutationem vel motum, esse aliquem modum fieri, seu originem rerum abque omni mutatione, vel motu per inuentiam essendi. Item, necesse est quod per accidens est, in id reduci quod per se est. In omni autem factone quae fit per motum, vel mutationem, fit quidem hoc, vel illud ens per se: ens autem communiter sumptum per accidens fit. Non enim fit ex non ente, sed ex non ente hoc. Vt si canis ex equo fiat, ut Aristotelis exemplo vtamur, fit quidem canis per se, non autem fit animal per se, sed per accidens, quia animal erat prius. Oportet igitur originem quandam in rebus considerari, secundum quam ipsum esse communiter sumptum per se attribuitur rebus, quod omnem mutationem, & motum transcendat. Adhuc, Si quis ordinem rerum consideret, semper inueniet id quod est maximum, causam esse eorum quae sunt post ipsum, sicut ignis qui est calidissimus, causa est caliditatis in ceteris elementis corporibus. Primum autem principium, quod Deum dicimus, est maxime ens. Non enim est ire in infinitum in rerum ordine, sed ad aliquid summum deuenire, quod melius est esse vnum, quam plura. Quod autem in vniuerso melius est, necesse est esse: quia vniuersum dependet ex essentia bonitatis eius. Necesse est igitur primum ens esse causam essendi omnibus. His autem visis facile est soluere rationes inductas. Quod enim antiqui naturales quasi principium supposuerunt, Ex nihilo nihil fieri, ex hoc processit, quia solus ad particularem fieri modum peruenire potuerunt, qui est per mutationem, vel motum. De quo etiam fieri modo secunda ratio procedebat. In his enim quae sunt per mutationem, vel motum, subiectum factoni praesup-

praesupponitur: sed in supremo modo fieri, qui est per essendi influxum, nullum subiectum factoni praesupponitur, quia hoc ipsum est subiectum fieri secundum hunc factonis modum, quod est subiectum esse participare per influentiam superioris entis. Similiter etiam tertia ratio de hoc modo fieri procedit, qui est per mutationem & motum. Cum enim ad formam peruentum fuerit, nihil de motu restabit. Oportet enim intelligere, quod per formam res generata esse participet ab vniuersali essendi principio. Non enim causae agentes ad determinatas formas sunt causae essendi, nisi inquantum agunt in uirtute primi & vniuersalis principii essendi. Quarta etiam ratio eodem modo procedit de his quae sunt per motum, vel mutationem, in quibus necesse est vt non esse praecedat esse eorum quae fiunt, quia eorum esse est terminus mutationis, vel motus. In his autem quae fiunt absque mutatione, vel motu per simplicem emanationem, seu in fluxum, potest intelligi aliquid esse factum praeter hoc quod quandoque non fuerit. Sublata enim mutatione, vel motu non inuenitur in actione influentis principii prioris & posterioris successio. Vnde necesse est vt sic se habeat effectus per influxum causatus ad causam influentem quandiu agit, sicut in rebus quae per motum fiunt se habet effectus ad causam agentem in termino actionis cum motu existentis: tunc autem effectus iam est. Necesse est igitur ut in his quae absque motu sunt, simul cum agentis influxu sit ipse effectus productus. Si autem actio influentis sine motu extiterit, non accedit agenti dispositio ut postmodum possit agere, cum prius non potuerit, quia iam haec mutatio quaedam esset. Potuit igitur semper agere influendo, vnde & effectus productus intelligi potest semper fuisse: & hoc quidem aliquoties apparet in corporalibus rebus. Ad praesentiam enim corporis illuminantis producitur lumen in aere absque aliqua aeris transmutatione praecedente, vnde si semper corpus illuminans aeri praesens semper fuisset, semper ab ipso aer lumen haberet: sed expressius hoc videtur in intellectualibus rebus, quae sunt magis remotae a motu. Est enim principiorum veritas causa veritatis in conclusionibus semper veris. Sunt enim quaedam necessaria, quae causam suae necessitatis habent, vt etiam Aristoteles dicit in 2. metaphisica, & in 4. physicorum. Non ergo aestimandum est, quod Plato & Aristoteles propter hoc quod posuerunt substantias materiales, seu etiam caelestia corpora semper fuisse, eis subtraxerint causam essendi. Non enim in hoc a sententia catholicae fidei deniant, quod huiusmodi posuerint causata, sed quia posuerunt esse semper fuisse, cuius corarium fides catholica tenet. Non enim est necessarium quod quamuis origo sit ab immobili principio absque motu, quod eorum esse sit sempiternum. A quolibet enim agente procedit effectus secundum modum sui esse. Esse autem primi principii est eius intelligere & velle. Procedit igitur vniuersitas rerum a primo principio sicut ab intelligente & volente. Intelligentis autem & volentis est producere aliquid non quidem ex necessitate sicut ipsum est, sed sicut vult, & etiam intelligit. In intellectu autem primi intelligentis comprehenditur omnis modus essendi, & omnis mensura quantitatis & durationis. Sicut igitur non eundem modum essendi rebus indidit, quo ipsum existit, corporumque quantitatem sub determinata mensura conclusit, cum in eius potestate sicut & in intellectu omnes mensurae contineantur: ita etiam dedit rebus ta-

lem durationis mensuram, qualem voluit, non qualem ipsum habet. Sicut igitur corporum quantitas sub tali determinata mensura concluditur, non quia actio primi principii ad hanc mensuram quantitatis determinetur, sed quia talis mensura quantitatis sequitur in effectu, qualem intellectus primae causae praescripsit: ita etiam ex actione primi agentis consequitur determinata durationis mensura ex intellectu diuino eam praescribente, non quasi ipse subiaceat successus durationi, ut nunc velit, aut agat aliquid quod prius noluerit: sed quia tota rerum duratio sub eius intellectu & virtute concluditur, vt determinet rebus ab aeterno mensuram durationis quam velit.

CAP. X.

Opinio Auicennae de fluxu rerum a primo principio, cum sua reprobatione.

Hoc igitur & huiusmodi alii considerantes, assentunt quidem omnia essendi originem trahere a primo & summo rerum principio, quem dicimus Deum, non tamen immediate, sed ordine quodam. Cum enim primum rerum principium sit penitus vnum & simplex, non existimauerunt quod ab eo procederet nisi vnum. Quod quidem & si ceteris rebus inferioribus simplicius sit & magis vnum, deficit tamen a primi simplicitate, inquantum ipsum non est suum esse, sed est substantia habens esse: & hanc nominant intelligentiam primam, a qua quidem iam dicunt plura posse procedere. Nam secundum quod conuertitur ad intelligendum suum simplex & primum principium, dicunt quod ab ea procedit intelligentia secunda: prout vero seipsam intelligit, secundum id quod est intellectualitatis in ea, producit animam primi orbis. Prout vero intelligit seipsam quantum ad id quod est in ea de potentia, procedit ab eo corpus primum, & sic per ordinem vsque ad vltima corporum hunc processum a primo principio determinant. Et haec est positio Auicennae, quae etiam videtur supponi in libro de causis. Haec autem positio etiam primo aspectu reprobabilis videtur. Bonum enim vniuersi potius esse quam bonum cuiusque particularis naturae inuenitur. Destruit autem rationem boni in particularibus effectibus naturae, vel artis, si quis perfectionem effectus non attribuat intentioni agentis, cum eadem sit ratio boni & finis: & ideo Aristoteles reprobaui antiquorum naturalium opinionem, qui posuerunt formas rerum quae naturaliter generantur, & alia naturalia bona non esse intenta a natura, sed prouenire ex necessitate materiae. Multo igitur magis inconueniens est, ut bonum vniuersi si non proueniat ex intentione vniuersalis agentis, sed quaedam necessitate ordinis rerum. Si autem bonum vniuersi, quod in distinctione & ordine consistit partium, ex intentione primi & vniuersalis agentis procedit, necesse est quod ipsa distinctio & ordo partium vniuersi erit intellectu primi principii praexistat. Et quia res procedit ab eo sicut ab intellectu primo principio, quod agit secundum formas conceptas, non oportet ponere, quod a primo principio, & si in essentia sua sit simplex, procedat vnum tantum, & quod ab illo secundum modum suae compositionis & virtutis procedant plura, & sic inde. Hoc enim esset distinctionem & ordinem talem in rebus esse non ex intentione primi agentis, sed ex quadam rerum necessitate. Potest tamen dici, quod rerum distinctio & ordo procedit quidem ex intentione primi principii, Opusc. S. Tho. Aquin. M 3 cuius

cuius intentio est nō solum ad producendum primū causatum, sed ad producendum totum vniuersum, tamen quodam ordine, vt ipse immediate producat primū causatum, quo mediante alia per ordinem producat in esse. Sed cum sit duplex modus productionis rerum. Vnus quidem secundum mutationem, & motum: alius autem absque mutatione & motu, vt supra iam diximus, in eo quidem productionis modo qui per motum est, hoc manifeste videmus accidere, quod a primo principio alia procedunt mediantebus causis secundis. Videmus enim & plantas, & animalia produci in esse per motum secundum virtutes superiorum causarum ordinarum vsque ad primum principium: sed in eo modo producendi qui est absque motu, per simplicem influxum ipsius esse hoc accidere impossibile est. Secundum enim hunc productionis modum, quod in esse producit, non solum fit per se hoc ens, sed etiam per se fit ens simpliciter, vt dictum est. Oportet autem effectus proportionaliter causis respondere, vt scilicet effectus particularis causæ particulari respondeat, effectus autem vniuersalis vniuersali causæ. Sic igitur cum per motum aliquid fit per se hoc ens, effectus huiusmodi in particularem causam reducitur, quæ ad determinatam formam mouet: ita etiam cum simpliciter fit ens, & per se, & non per accidens, oportet hunc effectum reduci in vniuersalem essendi causam: hoc autem est primum principium, quod Deus est. Præter igitur illum modum producendi, qui est per mutationem vel motum, est alius modus quo res producuntur in esse a primo principio non mediantebus causis secundis, sed eo productionis modo, qui fit absque motu, qui creatio nominatur, & qui in solum Deum refertur vt in actorem. Solo autem hoc modo produci possunt in esse immateriales substantiæ, & cælestia corpora, & corporum quorumcumque materia ante formam esse non potuit, sicut dictum est de materia cælestium corporum, quæ non est in potentia ad aliam formam. Relinquitur igitur, quod omnes immateriales substantiæ, & cælestia corpora, quæ per motum produci non possunt in esse, solum Deum sui esse habent authorem. Non ergo id quod est prius in eis, est posterioribus causa essendi. Adhuc, quanto aliqua causa est superior, tanto est vniuersalior, & virtus eius ad plura se extendit: sed id quod primum inuenitur in vnoquoque ente, maxime est commune omnibus. Quæcumque enim superadduntur, contrahunt id quod prius inueniunt: nam quod posterius in re intelligitur, comparatur ad prius vt actus ad potentiam, per actum autem potentia determinatur. Sic igitur oportet, vt id quod primū subsistit in vnoquoque, sit effectus supremæ virtutis: quanto autem aliquod ad posterius, tanto reducatur ad inferioris causæ virtutem. Oportet igitur quod id quod primum subsistit in vnoquoque, sicut in corporalibus materia, & in immaterialibus substantiis quod potentiale est, sit proprius effectus primæ virtutis, & vniuersalis effectus agentis. Impossibile est igitur quod ab aliquibus causis secundis aliqua producantur in esse non præsupposito aliquo effectu superioris agentis: & sic nullum agens post primum rem totam in esse producit, quod est producere ens simpliciter per se, & non per accidens, quod est creare, vt dictum est. Item, alicuius naturæ, vel formæ duplex causa inuenitur. Vna quidem quæ est per se, & simpliciter causalis naturæ, vel formæ: alia vero quæ est causa huiusmodi

naturæ, vel formæ in hoc. Cuius quidem distinctionis necessitas apparet, si quis causas consideret eorum quæ generantur. Cum enim equus generatur, equus generans est quidem causa quod natura equi in hoc esse incipiat, non tamen est per se causa naturæ equinæ. Quod enim est per se alicuius causa naturæ secundum speciem, oportet quod sit causa eius in omnibus habentibus illam speciem. Cum igitur equus generans habet eandem naturam secundum speciem, oportet quod esset sui ipsius causa, quod esse non potest. Relinquitur igitur quod oportet super omnes participantes naturam equinam esse aliquam vniuersalem causam totius speciei, quam quidem causam Platonici posuerunt speciem separatam a materia ad modum quo omnium artificialium principium est forma artis, non in materia existens. Secundum Aristotelem autem hanc vniuersalem causam oportet ponere in aliquo cælestium corporum: unde & ipse has duas causas distinguens, dixit quod homo generat hominem & sol. Cum autem aliquid per motum causatur, natura communis alicui præexistenti aduenit per formam materiæ aduenientem, vel subiecto. Potest igitur sic per motum esse alicuius causa id quod particulariter naturam illam habet, vt homo hominis, aut equus equi: cum vero non per motum causatur, talis productio est ipsius naturæ secundum se ipsam. Oportet igitur quod reducatur in id quod est per se causa illius naturæ, non autem in aliquid quod particulariter naturam participet. Assimilatur enim talis productio processui, vel causalitati, qui in intelligibilibus inuenitur, in quibus natura rei secundum se ipsam non dependet nisi a primo, sicut natura senarii, & eius ratio non dependet a ternario, vel binario, sed ab ipsa unitate. Non enim sex secundum primam rationem speciei sunt bis tria, sed sex solum, alioquin oportet vnius rei multas substantias esse. Sic igitur cum esse alicuius causatur absque motu, eius causalitas attribui non potest alicui particularium entium, quod participat esse, sed oportet quod reducatur in ipsam vniuersalem & primam causam essendi, scilicet Deum, qui est ipsum esse. Amplius, quanto aliqua potentia magis distat ab actu, maiori virtute indiget ad hoc quod in actum reducatur. Maiori enim virtute ignis opus est ad resoluedum lapidem, quam ceram: sed nullius potentie ad aliquam potentiam quantumcumque indispotitā, & remotam, est comparatio, aut proportio. non entis enim ad ens nulla est proportio. Virtus igitur quæ ex nulla potentia præexistente aliquem effectum producit, in infinitum excedit virtutem, quæ producit effectum ex aliqua potentia quantumcumque remota. Infinita autem virtus aliorum quidem potest esse secundum quid, sed simpliciter respectu totius esse infinita virtus non est nisi primi agentis, quod est suum esse: & per hoc est modis omnibus infinitum, vt supra dictum est. Sola igitur virtus primi agentis potest effectum producere nulla potentia præsupposita. Talem autem oportet esse productionem omnium ingenerabilium & incorruptibilium, quæ absque motu producuntur. Oportet igitur omnia huiusmodi a solo Deo esse producta. Sic igitur impossibile est, vt immateriales substantiæ a Deo procedant in esse secundum ordinem, quem dicta positio assignabat.

CAP.

CAP. XI.

Opinio Platoniorum, de effluxu rerum a primo principio cum reprobatione.

HIS autem rationibus moti Platonici posuerunt quidem omnium immaterialium substantiarum, & vniuersaliter omnium existentium Deum esse immediate causam essendi secundum prædictum productionis modum, qui est absque mutatione, vel motu. Posuerunt tamen secundum alias participationes bonitatis diuinæ ordinem quandam causalitatis in prædictis substantiis. Vt enim supra dictum est, posuerunt abstracta principia secundum ordinem intelligibilium conceptionum, vt scilicet, sicut vnum & ens sunt communissima, & primo cadunt in intellectu, sub hoc autem est vita, sub qua iterum est intellectus, & sic inde: ita etiam primum & supremum inter separata est id quod est ipsum ens, & ipsum vnum, & hoc est primū principium, quod est Deus, de quo iam dictum est, quod est suum esse. Sub hoc autem posuit aliud principium separatam, quod est vita: & iterum aliud, quod est intellectus. Si igitur sit aliqua immaterialis substantia quæ sit intelligens, viuens, & ens, erit quidem ens per participationem primi principii, quod est ipsum esse. Erit quidem viuens per participationem alterius principii separati, quod est vita, & erit intelligens per participationem alterius separati principii, quod est ipse intellectus: sicut si ponatur, quod homo sit animal per participationem huius principii separati quod est animal, sit autem bipes per participationem secundi principii, quod est bipes. Hæc autem positio, quantum ad aliquid quidem veritatem habere potest, simpliciter autem vera esse non potest. Eorum enim quæ accidentaliter alicui adueniunt, nihil prohibet ad id quidem quod est prius, ab aliqua vniuersaliori causa procedere: quod vero est posterius, ab aliquo posteriori principio, sicut animal & plantæ, calidum quidem & frigidum ab elementis participant secundum determinatum complexionis modum ad speciem propriam pertinentem, quem modum obtinent ex virtute seminali, per quam generantur. Nec est inconueniens quod ab aliquo principio aliquid sit quantum, vel album, seu calidum. Sed in his quæ substantialiter prædicantur hoc contingere penitus impossibile est. Nam omnia quæ substantialiter de aliquo prædicantur, sunt per se, & simpliciter vnum. Vnus autem effectus non reducitur in plura prima principia secundum eandem rationem principii, quia effectus non potest esse causa simpliciter, vel simplicior prima causa: vnde & Aristoteles hac ratione vitur contra Platonicos, quod si esset aliud animal, & aliud bipes in principiiis separatis, non esset simpliciter vnum animal bipes. Si igitur in materialibus substantiis aliud esset id quod est esse, & aliud quod est viuere, & aliud quod est intellectiuum esse, ita quod viuens adueniret enti, vel intelligens viuere, sicut accidens subiecto, vel forma materiæ, haberet rationem quod dicitur. Videmus enim aliquid esse causam accidentis, quod non est causa subiecti, & aliquid esse causam substantialis forme, quod non est causa materiæ, sed in immaterialibus substantiis ad ipsum esse eorum est ipsum viuere eorum. Nec est in eis aliud viuere quam intellectiuum esse, vnde a nullo alio habent quod viuant, & intellectiuæ sint, quam a quo habent quod sint. Si igitur omnes immateriales substantiæ a Deo habent immedia-

te quod sint, ab eo immediate habent quod viuant, & intellectiuæ sint. Si quid autem aduenit eis supra eorum essentiam, puta, intelligibiles species, vel aliquid huiusmodi, quantum ad talia potest platoniorum opinio procedere, vt scilicet huiusmodi in inferioribus immaterialium substantiarum inueniantur ordine quodam a superioribus deriuata.

CAP. XII.

Opinio Origenis, & eius reprobatio.

Sicut autem prædictæ positiones immaterialium substantiarum ordinem considerantes, non immediate, sed ordine quodam earum processum a primo principio tradiderunt: ita aliqui econuerso volentes saluare immediatum earum processum a principio totaliter ab eis naturæ ordinem sustulerunt, cuius positionis author inuenitur Origenes fuisse. Considerauit enim quod ab vno iusto authore res diuersæ & inæquales non possent procedere, nisi aliqua diuersitate præcedente. Nulla autem diuersitas præcedere potuit primam productionem rerum a Deo, quæ nihil præsupponit: unde ponebat omnes res a Deo primo productas, esse æquales. Vnde quia corpora in corporalibus substantiis æquari non possunt, posuit in prima rerum productione corpora non fuisse, sed quod postmodum rebus a Deo productis diuersitas interuenit ex diuersitate motuum voluntatis immaterialium substantiarum, quæ ex sua natura habent arbitrii libertatem. Quædam igitur earum in suum principium ordinato motu voluntatis conuersæ, in melius proferunt, & hoc diuersimode secundum voluntarii motus diuersitatem. Vnde & inter eas quædam sunt aliis superiores effectæ, alia vero inordinato motu voluntatis a suo principio, sicut aduersæ, & hæc in deterius defecerunt quædam plus, quædam minus: ita vt hæc fuerit corporum producendorum occasio, vt eis immateriales substantiæ ab ordine boni auersæ alligarentur quasi vsque ad inferiorem naturam prolapsæ. Vnde & totam diuersitatem corporum dicebat procedere ex diuersitate inordinationis voluntarii motus immaterialis substantiæ, & quæ minus a Deo auersæ fuerant, nobilioribus corporibus alligarentur: quæ autem magis, ignobilioribus. Huius autem positionis ratio vana est, & ipsa positio impossibilis: cuius quidem impossibilitatis ratio accipi potest ex his quæ iam diximus. Dictum est enim supra, spirituales substantias immateriales esse. Si igitur in eis sit aliqua diuersitas, oportet quod hoc sit secundum formalem differentiam. In his autem quæ formali differentia differunt, æqualitas inueniri non potest. Oportet enim omnem formalem differentiam ad primam oppositionem reduci, quæ est priuationis ad formam. Vnde omnium formaliter differentium natura vnus imperfecta existens respectu alterius se habet ad ipsum secundum habitudinem priuationis ad formam: hoc autem in diuersitate specierum nobis notatum apparet. Sic igitur specierum differentiam in animalibus, & plantis, & metallis, & elementis inuenimus secundum ordinem naturæ procedere, vt paulatim ab imperfectiori ad perfectissimum natura confurgat: quod etiam apparet in speciebus colorum, & laporum, & aliorum sensibilibus qualitatibus. In his vero quæ materialiter differunt, eandem formam habentibus, nihil prohibet æqualitate inueniri. Possunt enim subiecta diuersa eandem formam participare. Opusc. S. Tho. Aquin. M 4 re, aut

re, aut secundum æqualitatem, aut secundum excessum & defectum. Sic igitur possibile esset spirituales substantias omnes æquales esse, si solum secundum materiam differrent, eandem formam secundum speciem habentes: & forte tales eas esse Origines opinabatur, nō multū discernens inter naturas spirituales & corporales. Quia uero spirituales substantiæ immateriales sunt, necesse est i eis ordinem nature esse. Adhuc, s̄m hanc positionem necesse est spirituales substantias aut imperfectas esse, aut superfluas esse. Nō. n. inueniunt multa æqualia in uno gradu nature, nisi propter imperfectionem cuiuslibet eorum, uel propter permanenti necessitatem, ut quæ numero permanere nō possunt, multiplicata permaneant, sicut inueniuntur in corruptibilibus rebus multa indiuidua æqualia secundum naturam speciei: aut propter necessitatem alicuius operationis, ad quam uirtus unius non sufficit, sed oportet aggregari uirtutē multorum quasi ad unam perfectam uirtutem constituendam, ut patet in multitudine bellatorum, & in multitudine trahentiū nauim. Illa uero quorum est uirtus perfecta, & quæ sunt permanentia in ordine suæ nature, non multiplicantur secundum numerum in æqualitate eiuſdē speciei. Est. n. unus sol rātū, qui sufficit ad semper permanēdū ad oēs effectus producēdos, qui sibi cōueniunt s̄m gradu suæ nature, & idē apparet in cæteris cælestibus corporibus. Substantiæ autem spirituales sunt multo perfectiores corporibus etiam cælestibus. non igitur in eis inueniuntur multæ in eodem gradu nature: una enim sufficiente aliæ superfluerent. Item, prædicta positio uniuersitati rerū producendarum a Deo subtrahit boni perfectionē: unius cuiusq; enim effectus perfectio in hoc cōsistit, quod suæ causæ assimilatur. Quod enim secundum naturā generatur, tunc perfectum est, quando contingit ad similitudinem generātis: artificialia etiam per hoc perfecta redduntur, quod artis formam consequuntur. In primo autem principio non solum consideratur, quod ipsum est bonum, & ens, & unum, sed etiam, quod hoc eminentius præ cæteris habet, & alia ad sui bonitatem participandam adducit. Requirit igitur assimilatio perfecta uniuersitatis a Deo productæ non solum quod unumquodque sit bonum & ens, sed & unum superemineat alteri, & unum moueat alterū ad suū finē: unde & bonū uniuersū est bonū ordinis, sicut bonū exercitus. Hoc igitur bonū uniuersitati rerū subtrahit prædicta positio, omnimodā æqualitatem in rerum productione constituēs. Amplius inconueniēs est: id quod est optimum in uniuerso, attribueri casui. Nam id quod est optimum, maximā habet rationem finis intenti: optimum autem in rerū uniuersitate est bonum ordinis. Hoc enim est bonum commune, cætera uero sunt singularia bona. Hunc autem ordinem qui in rebus nunc inuenitur, prædicta positio attribuit casui, secūndū scilicet quod accidit unam immaterialium substantiarum sic moueri secundum uoluntatem, & aliam aliter. Est igitur prædicta positio omnino abiicienda: ratio etiam positionis manifeste continet uanitatē. Non enim est eadem ratio iustitiæ in constitutione alicuius totius ex pluribus partibus & diuersis, & in distributione alicuius cōmunis per singularia. Quia enim aliquid totum perfectum sit, secundum hoc diuersas partes & inæquales ad eius cōpositionem cōducit. Si enim omnes essent æquales, iam non esset totum perfectum: quod patet tam in toto naturali, quàm in toto ciuili.

F Non enim esset corpus hominis perfectum, nisi membra diuersa & inæqualis dignitatis haberet: neque esset ciuitas perfecta, nisi inæquales condiciones, & officia diuersa in ciuitate existerent. In distributione uero attenditur bonum uniuscuiusque: & ideo diuersis diuersa assignantur secundum diuersitatem in eis præcedentē, s̄m quàm competūt eis diuersa. In prima igitur rerum productione Deus diuersa & inæqualia in esse produxit, attendens ad id quod requirit perfectio uniuersa, non ad aliquam diuersitatem in rebus præexistentem: sed hoc attendit in remuneratione finalis iudicij, unicuique retribuens secundū quod meruit.

CAP. XIII.

Opinio auferentium rerum prouidentia a Deo, & substantijs separatis, & eius reprobatio.

N On solum autem substantia & ordine spiritualium substantiarum aliqui errauerunt, ad modum inferiorum rerum de eis extimantes, sed hoc etiam quibusdam accidit circa signationem & prouidentiam earundem. Dum enim spiritualium substantiarum intelligentiam & operationem ad modum humanæ intelligentiæ & operationis diiudicare uoluerūt, posuerunt Deum, & alias substantias immateriales singularium cognitionem non habere, nec inferiorum, & præcipue humanorum actuum prouidentiam gerere. Quia. n. in nobis singularium quidē sensus est, intellectus autem propter sui immaterialitatem non singularium, sed uniuersalium est, consequens esse extimauerunt, ut intellectus substantiarum spiritualium, qui sunt multo simplices nostro intellectu, singularia cognoscere non possint. Non est autem in substantijs spiritualibus, cū sint omnino incorporeæ, aliquis sensus, cuius operatio sine corpore esse non potest: unde uidetur eis impossibile, quod spirituales substantiæ aliquam de singularibus notitiam habeant. Adhuc, in maiorem insaniam inde procedentes, extimāt Deū nihil nisi seipsum intellectu cognoscere. Sic enim uideamus in nobis, quod intellectus est intelligentis perfectio & actus: per hoc enim intellectus fit actus intelligens, nihil autem aliud Deo est nobilius, quod possit esse eius perfectio: unde ex necessitate cōsequi arbitrantur, quod nihil aliud sit a Deo intellectui, nisi eius esse. Amplius, ea quæ ex alicuius prouidentia procedunt, casualia esse non possunt. Si igitur omnia quæ in hoc mundo accidunt, ex diuina prouidentia procedūt, nihil in rebus erit fortuitum & casuale. Itē, utuntur ratione Aristotelis in. 6. metaph. probantis, quod si omnem effectum ponamus habere causam per se, & quod qualibet causa posita necesse sit effectum poni, sequetur quod omnia futura ex necessitate contingerent: quia erit inducere quemlibet effectum futurum in aliquam præcedentem causam, & illam in alia, & sic inde, quousq; ueniat ad causam quæ iā est, uel quæ fuit. Hæc autē iā posita est, ex quo i presenti, uel in præterito fuit. Si igitur posita causa necesse est effectum poni, ex necessitate cōsequuntur omnes futuri effectus: sed si omnia quæ in mundo sunt, prouidentie subduntur, omnium causa non solum est præsens, uel præterita, sed ab æterno præcessit: non est autem possibile, quin ea posita effectus sequatur. Non enim cassatur diuina prouidentia neque per ignorantiam, neque per impotentiam prouidentis, in quem nullus cadit defectus. sequetur igitur omnia ex necessitate procedere.

procedere. Adhuc, si Deus est ipsum bonum, oportet quod ordo prouidentie eius secundum rationem boni præcedat, aut igitur inefficax est diuina prouidentia, aut uniuersaliter malum a rebus excludit. Videmus autem in singularibus generabilium & corruptibilium multa mala contingere, & præcipue inter homines, in quibus præter naturalia mala, quæ sunt naturales defectus, & corruptiones communes eis & alijs corruptibilibus rebus, superadduntur insuper mala uitiorum, & inordinatorum euentuum, puta, cū iustis multoties multa mala ueniunt, iniustis autem bona. Propter hoc igitur aliqui extimauerunt diuinā prouidentiam se extendere usque ad substantias immateriales, & incorruptibilia, & cælestia corpora, in quibus nullum malum videbant: inferiora autem prouidentie subdi dicebant diuinæ, uel aliarum spiritualium substantiarum quantum ad genera, non autem quantum ad indiuidua. Et quia ea quæ prædicta sunt, communi opinioni hominum repugnant non solum plebis, sed etiam sapientum, certis rationibus ostendendum est prædicta ueritatem non habere, & rationes præmissas non hoc concludere quod intendunt. Et primo quidem quantum ad diuinam cognitionē: secundo quantum ad eius prouidentiam. Oportet autem ex necessitate hoc firmiter tenere, quod Deus omnium cognoscibilium quocunque tempore, uel a quocunque cognoscente certissimam cognitionem habeat: ut enim supra habitum est, Dei substantia est ipsum eius esse. Non est autem in eo aliud esse atque aliud intelligere, sic enim non esset perfecte simplex, unde nec simpliciter primum. Oportet igitur quod sicut eius substantia est suum esse, ita etiam eius substantia sit suum intelligere, seu intelligentiam, ut etiam Philosophus concludit in 12. metaphysicæ. Sicut igitur eius substantia est ipsum esse separatum, ita & eius substantia est ipsum intelligere separatum. Si autem sit aliqua forma separata, nihil quod ad rationem illius formæ pertinere possit, ei deesset: sicut si albedo separata esset, nihil quod sub ratione albedinis comprehenditur, ei deficeret. Cuiuslibet autem cognoscibilis cognitio sub uniuersali ratione cognitionis continetur: oportet igitur Deo nullius cognoscibilis cognitionē deesse. Cognitio autem cuiuslibet cognoscens est secundum modum substantiæ eius, sicut & qualibet operatio est secundum modum operantis. Multo igitur magis diuina cognitio, quæ est eius substantia, est secundum modum esse ipsius. Esse autem eius est unū, simplex, fixum, & æternū. Sequitur ergo, quod Deus uno simplici intuitu æternam & fixam de omnibus notitiam habeat. Adhuc autem, id quod abstractum est, non potest esse nisi unum in unaquaque natura. Si enim albedo posset esse abstracta, sola una esset albedo quæ abstracta esset, omnes autem alie albedines essent eam participantēs. Sic igitur sicut sola Dei substantia est ipsum abstractum esse, ita sola eius substantia est ipsum intelligere omnino abstractum. Omnia igitur alia sicut habent esse participatū, ita participatiue intelligunt, seu qualitercūq; cognoscunt: omne autem quod conuenit alicui per participationem, perfectius inuenitur in eo quod est tale per essentiam, a quo alia deriuantur. Oportet igitur Deum omnium, a quibuscūq; cognoscuntur, cognitionem habere. Unde & Philosophus pro inconuenienti habet ut aliquid a nobis cognitum, sit Deo ignotum, ut patet in 1. de anima & in 3. metaphysicæ. Item, si Deus seipsum cognoscit, oportet quod

A perfecte cognoscat se, præsertim quia si eius intelligere est eius substantia, necesse est ut quicquid est in eius substantia, ipsius cognitione comprehendatur. Cuiuscunque autem rei perfecte substantia cognoscitur, necesse etiam est uirtus perfecte cognoscatur, cognoscit igitur perfecte suam uirtutem. Oportet igitur quod cognoscat omnia, ad quæ sua uirtus extenditur. Sua autem uirtus extenditur ad omne quod est quocunque modo in rebus, uel esse potest, siue sit proprium, siue commune, siue immediate ab eo productum, siue mediantibus causis secundis: quia causæ primæ uirtus magis imprimit in effectum quàm uirtus causæ secundæ. Oportet igitur Deum cognitionem habere de omnibus quæ sunt quocunque modo in rebus. Amplius, sicut causa est quoddammodo in effectu per sui similitudinem participatam: ita omnis effectus est in sua causa excellentiori modo secundum uirtutem ipsius. In causa igitur prima omnium quæ Deus est, oportet omnia eminentius existere ex natura, quàm etiam in seipsis. Quod autem est in aliquo, oportet quod in eo sit secundum modum substantiæ eius: substantia autem Dei est ipsum intelligere eius. Oportet igitur omnia quæ quocunque modo sunt in rebus, in Deo intelligibiliter existere secundum eminentiam substantiæ eius. Necesse est igitur Deum perfectissime omnia cognoscere. Sed occasione errandi sumpterunt ex demonstratione Aristotelis in 12. metaphysicæ. Oportet autem ostendere, quod Philosophi intentionem non assequuntur. Sciendum est igitur, & secundum Platonicos, ordo intelligibilium præexistebat ordini intellectuum, ita quod intellectus participando intelligibile fieret intelligens actu, ut supra iam diximus. Et per hunc modum etiam Aristoteles ostenderat prius in eodem libro, quod supra intellectum & appetitum intellectualem, quo cælum mouetur, est quoddam intelligibile participatum ab ipso intellectu cælum mouente, sic dicens. Susceptiuum intelligibilis, & substantiæ, & intellectus agit ut agens, quasi dicat, actu intelligit secundum quod habet iam participatum suum intelligibile superius: & ex hoc ulterius concludit, quod illud intelligibile sit magis diuinum. Et interpositis quibusdam mouet quæstionem de intellectu huius diuinissimi, cuius participatione motor cæli est intelligens actu: quia si istud diuinissimum non intelligit, non erit insigne aliquid, sed se habebit ut dormiens. Si autem intelligit, erit primo dubitatio quomodo intelligat, quia si intelligit participando aliquid aliud superius, sicut per participationem eius inferior intellectus intelligit, sequetur quod erit aliquid aliud principale respectu ipsius, quia ex quo per participationem alterius intelligit, non est intelligens per suam essentiam, ita quod sua substantia sit suum intelligere, sed magis sua substantia erit in potentia respectu intelligentiæ. Sic enim se habet substantia cuiuslibet participantis ad id quod per participationem obtinet, & ita ulterius sequetur quod illud diuinissimum nō erit optima substantia, quod est contra positum. Mouet etiam consequenter aliam dubitationē de eo quod intelligitur ab optima substantia. Siue enim detur quod substantia primi sit ipsum eius intelligere, siue substantia eius sit intellectus qui comparatur ad intelligere ut potentia, dubium erit quid sit illud quod intelligit prima substantia. Aut enim intelligit seipsum, aut aliquid diuersum a se: & si detur quod aliquid diuersum a se intelligat, erit ulterius dubitabile, utrum semper idem intelligat,

telligat, aut quandoque vnum, quandoque aliud. Et quia posset aliquis dicere, quod nihil differt quid intelligat, mouet super hoc dubitationem, vtrum aliquid differat, vel nihil in quocunque intelligente intelligere aliquid bonum, vel intelligere quodcunque contingens. Et respondet satisfaciens huic dubitationi, quod de quibusdam absurdum est intelligere: cuius potest esse sensus duplex, vel quia absurdum est intelligere de quibusdam, vtrum ea intelligere sit ita bonum sicut quaedam alia, cum quaedam respectu aliorum sint vel multo peiora, vel multo meliora. Alius autem sensus est, quia videmus quod intelligere quaedam in actu, apud nos videtur esse absurdum, vnde & alia litera habet, Aut inconueniens meditari de quibusdam. Habito igitur quod melius est intelligere aliquod bonum, quam intelligere minus bonum, concludit quod id quod intelligit prima substantia, est optimum, & quod intelligendo non mutatur, vt nunc intelligat vnum, nunc aliud: & hoc probat dupliciter. Primo quidem, quia cum intelligat id quod est nobilissimum, vt dictum est, sequeretur si mutaretur ad aliud intelligibile, quod mutatio esset in aliquid indignius. Secundo, quia talis vicissitudo intelligibilium iam est motus quidam. Primum autem principium oportet esse omnibus modis immobile. Deinde redit ad determinandam primam questionem, an scilicet Dei substantia sit suum intelligere, & an esse Dei sit suum intelligere: quod sic dupliciter probatur. Primo quidem probat, quod si prima substantia non est suum intelligere, sed est sicut potentia, adhuc sit probabile, quod continue intelligere esset ei laboriosum. Hoc autem dicit esse probabile ex eo, quod in nobis sic accidit: sed quia in nobis potest accidere non ex natura intellectus, sed ex viribus inferioribus quibus vtimur intelligendo, ideo non dixit esse hoc necessarium in omnibus. Si tamen hoc probabile accipiatur vt verum, sequetur quod continue intelligere sit laboriosum primae substantiae, & ita non poterit semper intelligere, quod est contra praemissa. Secundo, probat per hoc, quia si substantia sua non esset suum intelligere, sequeretur quod aliquid aliud erit dignius quam eius intellectus, scilicet res intellecta, per cuius participationem sit intelligens. Quandoque enim substantia intelligentis non est suum intelligere, oportet quod substantia intellectus nobilitate & perficiatur per hoc quod actu intelligit aliquod intelligibile, etiam si illud sit indignissimum. Omne autem per quod aliquid fit actu, nobilior est: unde sequitur quod aliquod indignissimum intelligibile sit dignius quam intellectus, qui non est intelligens per suam essentiam. Quare negandum est hoc, scilicet quod aliquid intellectum aliud ab ipso sit perfectio intellectus diuini, quia ad perfectionem ipsius intelligere pertinet nobilitas ipsius intellectus: quod patet ex hoc quod in nobis, in quibus differt substantia cognoscens a cognitione actuali, dignius est quaedam non videre quam videre. Et ita si sic sit in Deo, quod eius intellectus non sit sua intelligentia, & aliquid aliud intelligat, non erit sua intelligentia optima, quia non erit optimi intelligibilis. Relinquitur ergo quod seipsu intelligat, cum ipse sit nobilissimum entium. Patet igitur praedicta verba Philosophi diligenter consideranti, quod non est intentio eius excludere a Deo simpliciter aliarum rerum cognitionem, sed quod non intelligit alia a se quasi participando ea, vt per ea fiat intelligens, sicut fit in quocunque intellectu, cuius

substantia non est suum intelligere. Intelligit autem omnia alia a se intelligendo seipsum, in quantum ipsius esse est vniuersale & fontale principium omnis esse, & suum intelligere quaedam vniuersalis radix in intelligendi omnem intelligentiam comprehendens. Inferiores vero intellectus separati, quos angelos dicimus, intelligunt quidem seipsos singuli per suam essentiam: alia vero intelligunt secundum platonicas positiones, per participationem formarum intelligibilium separatarum, quas deos vocabat, vt supra dictum est. Secundum Aristoteli vero partim per species, partim quidem per suam essentiam, partim vero per participationem formarum intelligibilium separatarum ipsius primi intelligibilis, quod est Deus, a quo & esse, & intelligere participant.

CAP. XIII.

Quod diuina prouidentia ad minima se extendit.

Sicut autem diuinam cognitionem necesse est secundum praemissa usque ad minima rerum se extendere: ita necesse est sub diuina prouidentiae curam vniuersa concludere. Inuenitur enim in rebus omnibus bonum esse in ordine quodam, secundum quod res sibi inuicem subseruiunt, & ordinantur ad finem. Necesse est autem sicut omne esse deriuatur a primo ente quod est ipsum esse, ita omne bonum deriuatur a primo bono, quod est ipsa bonitas. Oportet igitur singulorum ordinem a prima & pura veritate deriuari, a qua quidem aliquid deriuatur secundum quod in eo est, per intelligibile scilicet modum. In hoc autem ratio prouidentiae consistit, quod ab aliquo intelligente statuatur ordo in rebus quae eius prouidentiae subsunt. Necesse est igitur omnia diuinae prouidentiae subiacere. Adhuc, primum mouens immobile, quod Deus est, omnium motionum principium est, sicut & primum ens est omnis esse principium. In causis autem per se ordinatis tanto aliquid magis est causa, quanto in ordine causarum prior est, cum ipsa alijs conferat quod causa sint. Deus igitur secundum hoc omnium motionum vehementius causa est, quam etiam singulares causae mouentes. Non est autem cuius causa Deus, nisi sit intelligens, cum sua substantia sit suum intelligere, vt per supra posita Aristotelis verba patet. Vnumquodque autem agit per modum suae substantiae. Deus igitur per suum intellectum omnia mouet ad proprios fines, hoc autem prouidere est. Omnia igitur diuinae prouidentiae subsunt. Amplius, si sunt res in vniuerso dispositae, sicut optimum est eas esse, eo quod omnia ex summa bonitate dependent, melius est autem aliqua esse ordinata per se, quam per accidens ordinentur: est igitur totius vniuersi ordo non per accidens, sed per se. Hoc autem requiritur ad hoc quod aliqua per se ordinentur, & primi intentio feratur usque ad vltimum. Si enim primum moueret secundum, & eius intentio vltimus non feratur: secundum vero tertium moueat, hoc erit praeter intentionem primi mouentis. erit igitur talis ordo per accidens. Oportet igitur quod primi mouentis & ordinantis intentio, scilicet Dei, non solum usque ad quaedam entium procedat, sed usque ad vltima. Omnia igitur eius prouidentiae subsunt. Item, quod causae & effectui conuenit, eminentius inuenitur in causa quam in effectui, a causa enim in effectum deriuatur. Quicquid igitur in inferioribus

causis existens primae omnium causae attribuitur, excellentissime conuenit ei. Oportet igitur aliquam prouidentiam attribuere Deo, alioquin vniuersu casu ageret. Oportet ergo diuinam prouidentiam perfectissimam esse. Sunt autem in prouidentia duo consideranda, scilicet dispositio, & dispositio executioni, in quibus quodammodo diuersa ratio perfectionis inuenitur. Nam in dispositione tanto perfectior est prouidentia, quanto prouidens magis singula mente considerare & ordinare potest: unde & omnes operatiuae artes tanto perfectius habentur, quanto quisque singula potest magis coniectari. Circa executionem vero tanto videtur esse prouidentia perfectior, quanto prouidens per plura media & diuersa agentia vniuersalius mouet. Diuina igitur prouidentia habet dispositionem intelligibilem omnium & singulorum: exequitur vero disposita per plurimas & varias causas, inter quas spirituales substantiae, quas angelos dicimus, primae causae propinquiores existentes, vniuersales diuinae prouidentiae exequuntur. Sunt igitur angeli vniuersales executores diuinae prouidentiae, unde & signanter angeli, (id est, nuntij) nominatur: nuntiorum enim est exequi ea quae a Domino disponuntur.

CAP. XV.

Solutio opinionum praedictarum pro praedicta opinione.

His igitur visis, facile est iam ad obiectiones supra positas respondere. Non est enim verum, quod prima ratio praeterebat intellectum Dei & angelorum singularem non posse cognoscere, si intellectus humanus ea cognoscere non potest. Et vt eius differentiae evidenter appareat ratio, considerandum est, quod cognitionis ordo est secundum proportionem ordinis qui inuenitur in rebus secundum esse ipsarum. In hoc enim perfectio & veritas cognitionis existit, quod rerum cognitarum similitudinem habeat. In rebus autem talis ordo inuenitur, quod superiora in entibus vniuersalis esse & bonitatem habent non quidem ita quod obtineant esse & bonitatem solum secundum rationem communem, prout vniuersale dicitur quod de pluribus praedicat, sed quia quicquid in inferioribus inuenitur, in superioribus eminentius existit: & hoc ex virtute operatiuae quae est in rebus, apparet. Nam inferiora in entibus habent contractus, seu determinatas virtutes effectiuas ad determinatos effectus: superiora vero habent virtutes vniuersaliter ad multos effectus extendentes, & tamen virtus superior etiam in particularibus effectibus plus operatur quam inferior, & hoc maxime in corporibus apparet. Nam in inferioribus corporibus ignis qui dem per suum calorem calefacit, & semen huius animalis, vel plantae ita determinate producit indiuiduum huius speciei, quod non producit alterius speciei indiuiduum: ex quo patet, quod virtus vniuersalis in superioribus entibus dicitur non ex hoc quod non se extendat ad particulares effectus, sed quia se extendit ad plures effectus quam virtus inferior, & superior in singulis eorum vehementius operatur. Per hunc igitur modum quanto uirtus cognoscitiua est altior, tanto est vniuersalior non quidem sic, quod cognoscat solum vniuersalem naturam: sic enim quanto esset superior, tanto esset imperfectior. Cognoscere enim aliquid solum in vniuersali, est cognoscere imperfe-

cto & medio modo inter potentiam & actum. Sed ob hoc superior cognitio vniuersalior dicitur, quia ad plura se extendit, & singula magis cognoscit. In ordine autem cognoscitiuarum virtutum est virtus sensitua inferior, & ideo non potest cognoscere singula, nisi per species proprias singulorum. Et quia indiuiduationis principium est materia in rebus materialibus, inde est quod per species indiuiduales in organis corporeis receptas, vis sensitua singularia cognoscit. Inter cognitiones autem intellectuales cognitio intellectus humani est infima: unde species intelligibiles in intellectu humano recipiuntur secundum debilissimum modum intellectualis cognitionis, ita quod earum virtute intellectus humanus cognoscere non potest res, nisi secundum vniuersalem naturam generis, vel speciei, ad quam representandam in sola sui vniuersalitate sunt determinatae, & quodam modo contractae ex hoc ipso quod a singularium phantasmatis abstrahuntur: & sic homo singularia quidem cognoscit per sensum, vniuersalia vero per intellectum. Sed res intellectus sunt vniuersalioris virtutis in cognoscendo, ut scilicet per intelligibilem speciem utrumque cognoscant & vniuersale, & singulare: secunda etiam ratio efficaciam non haberet. Cum enim dicitur quod intellectus est perfectio intelligentis, hoc quidem ueritatem habet secundum speciem intelligibilem, quae est forma intellectus in quantum est actu intelligens. Non enim natura lapidis quae est materialis, est perfectio intellectus humani, sed species intelligibilis abstracta a phantasmatis, per quam intellectus intelligit lapidis naturam. Oportet autem quod cum omnis forma deriuata ab aliquo agente procedat, agens autem sit honorabilius patiente, seu recipiente, quod omne illud agens, a quo intellectus intelligibilem habet formam, sit perfectius intellectu. Sicut in intellectu humano apparet, quod intellectus agens est nobilior intellectu passibili, qui recipit species intelligibiles actu ab intellectu agente factas: non autem ipsae res naturales cognitae, sunt intellectu passibili nobiliores. Superiores autem intellectus angelorum species intelligibiles participant, vel ab ideis secundum platonicos, uel a prima substantia, quae Deus est, secundum quod consequens est ad positiones Aristotelis, & sicut se rei ueritas habet. Species autem intelligibilis intellectus diuini, per quam omnia cognoscit, non est aliud quam eius substantia, quae est suum intelligere, vt supra probatum est per verba Philosophi. Vnde relinquitur, quod intellectu diuino nihil aliud sit altius, per quod perficiatur: sed ab ipso intellectu diuino tamquam ab altiori proueniunt species intelligibiles ad intellectus angelorum: ad intellectum autem humanum a sensibilibus rebus per actionem intellectus agentis. Tertiam vero rationem soluere facile est. Nihil enim prohibet aliquid esse fortuitum & casuale, dum refertur ad inferioris agentis intentionem, quod tamen secundum superioris agentis intentionem est ordinatum. Sicut patet si aliquis insidiosus aliquem mittat ad locum, ubi sciat esse latrones, vel hostes, quorum occursum est casualis ei qui mittitur, utpote praeter intentionem eius existens, non est autem casualis ei qui hoc praecogitauit. Sic igitur nihil prohibet, aliqua fortuito, vel casualiter agi secundum ea quae pertinent ad humanam cognitionem, quae tamen sunt secundum diuinam prouidentiam ordinata. Quartae vero rationis solutionem ex hoc accipere possumus, quod necessarius consecutionis ordo effectus ad causam

nam accipiendus est secundum rationem causæ. Non enim omnis causa eadem ratione producit effectum, sed causa naturalis per formam naturalem, per quam est actu: unde oportet quod agens naturale, quale ipsum est, tale producat & alterum. Agens autem rationale producit effectum secundum rationem formæ intellectæ, quam intendit in esse deducere: & ideo agens per intellectum tale aliquid producit, quale intelligit in esse producendum, nisi virtus actiua deficiat. Necessesse est autem ut cuiuscumque virtuti subijcitur productio generis alicuius, ad illius etiam virtutem pertineat perducere illius generis differentias proprias. Si cut si ad aliquem pertineret constituere triangulum, ad eum etiam pertinet constituere triangulum æquilaterum, vel isoscelem. Necessarium autem & possibile sunt propriæ differentie entis: unde ad Deum, cuius virtus est proprie productiua entis, pertinet secundum suam præcognitionem attribuire rebus a se productis vel necessitatem, vel possibilitatem essendi. Concedendum est igitur quod diuina prouidentia ab æterno præexistens, causa est omnium effectuum qui secundum ipsam fiunt, & qui immutabili dispositione ab ipsa procedunt. Nec tamen sic omnes procedunt ut necessarii sunt, sed sicut eius prouidentia disponit ut tales effectus fiant, ita etiam disponit ut effectus quidam sint necessarii, ad quos causas proprias ex necessitate agentes ordinauit: quidam vero contingentes, ad quos causas proprias contingentes ordinauit. Ex his autem apparet quintæ rationis solutio. Sicut enim a Deo, cuius esse est per se & summe necessarium, procedunt contingentes effectus propter propriam causarum conditionem: ita etiam ab eo qui est summum bonum, procedunt aliqui effectus, qui quidem in eo quod a Deo sunt, boni sunt, incidunt tamen in eis aliqui defectus propter conditionem suarum causarum, propter quas mali dicuntur. Et secundum hoc ipsum bonum est, quod a Deo tales defectus permittantur euenire in rebus, tum quia est conueniens rerum ordini, in quo bonum vniuersi existit, ut effectus sequantur secundum conditionem causarum: tum etiam quia ex malo vnius prouenit bonum alterius, sicut in rebus naturalibus corruptio vnius est alterius generatio, & in moralibus ex persecutione tyranni sequitur patientia iusti: unde per diuinam prouidentiam non decuit totaliter mala impediri.

CAP. XVI.

Error Manichæorum circa prædicta, & eius reprobatio.

Omnes autem prædictos errores Manichæorum error transcendit, qui in omnibus prædictis articulis grauiter errauerunt. Primo namque rerum originem non in vnum, sed in duo creationis principia reduxerunt, quorum vnum dicebatur esse authorem bonorum, alium vero authorem malorum. Secundo errauerunt circa conditionem naturæ ipsorum. Posuerunt enim vtrumque principium corporale, authorem quidem bonorum dicentes esse quendam lucem corpoream infinitam vim intelligendi habentem: authorem vero malorum dixerunt esse quosdam corporales tenebras infinitas. Tertio vero errauerunt per consequens in rerum gubernatione, constituentes omnia non sub vno principatu, sed sub contrariis. Hæc autem que prædicta sunt, expressam continent falsitatem, ut potest videri per singula. Primo namque penitus irra-

tionabile est, ut malorum ponatur esse aliquod primum principium quasi contrarium summo bono. Nihil enim potest esse actiuum nisi in quantum est ens actu, quia vnumquodque tale alterum agit, quale ipsum est: rursumque ex hoc aliquid agitur, quod actu fit. Vnumquodque autem ex hoc bonum dicimus, quod actum & perfectionem propriam consequitur. Malum autem ex hoc quod debito actu & perfectione priuatur, sicut vita est corporis bonum. Viuit enim corpus secundum animam, quæ est perfectio & actus ipsius: unde & mors malum corporis dicitur, per quam corpus anima priuatur. Nihil igitur agit, neque agitur nisi in quantum bonum est. In quantum vero vnumquodque malum est, tantum deficit in hoc quod perfecte agatur, vel agat: sicut domum malam fieri dicimus, si ad debitam perfectionem non perducatur: & ædificatorem malum dicimus, si in arte ædificandi deficiat. Neque igitur malum in quantum huiusmodi principium actiuum habet, neque principium actiuum esse potest, sed consequitur ex defectu alicuius agentis. Secundo vero impossibile est corpus aliquod intellectum esse, aut vim intellectiuam habere. Intellectus enim neque corpus est, neque corporis actus, alioquin non esset omnium cognoscitiuus, ut improbat Philosophus in 3. de anima. Si igitur primum principium consentiret vim intellectiuam habere, quod sentiunt omnes qui de Deo loquuntur, impossibile est primum principium esse aliquid corporale. Tertio vero manifestum est, quod bonum habet finem rationem: hoc enim bonum dicimus, in quod appetitus tendit. Omnis autem gubernatio est secundum ordinem in aliquem finem, secundum cuius rationem ea que sunt ad finem ordinantur in ipsum. Omnis igitur gubernatio est secundum rationem boni. Non potest igitur esse nec gubernatio, nec principatum aliquis, seu regimen malum in quantum est malum. Frustra igitur posuerunt duo regna, vel principia, cuius vnum bonorum, aliud autem malorum est. Videtur autem hic error prouenisse, sicut & alij supradicti ex eo, quod ea que circa particulares causas considerauerunt, conati sunt in vniuersalem rerum causam transferre. Videntur enim particulares effectus contrarios ex contrariis particularibus causis procedere, sicut quod ignis calefacit, aqua vero infrigidat: unde crediderunt quod hic processus a contrariis effectibus in contrarias causas non deficiat vsque ad prima rerum principia. Et quia omnia contraria contineri videntur sub bono & malo, in quantum contrariorum semper vnum est deficiens, ut nigrum & amarum: aliud vero perfectum, ut dulce & album, ideo æstimauerunt quod prima omnium actiua principia sint bonum & malum. Sed manifeste defecerunt in considerando contrariorum naturam. Non enim contraria omnino diuersa sunt, sed secundum aliquid quidem conueniunt, secundum aliquid autem differunt. Conueniunt enim in genere, differunt autem secundum differentias specificas. Sicut igitur contrariorum sunt contrariæ causæ propriæ, secundum quod specificis differentijs differunt, ita eorum oportet esse vnam causam communem totius generis, in quo conueniunt. Causa autem communis prior & superior est proprijs causis particularibus. Quanto enim est aliqua causa superior, tanto virtus eius maior est, & ad plura se extendens. Relinquitur igitur contraria non esse prima rerum actiua principia, sed omnium esse vnam primam causam actiuam.

CAP.

Quod omnes substantiæ separatae sint a Deo productæ.

Quia igitur ostensum est quid de substantijs spiritualibus præcipui philosophi Plato & Aristoteles senserunt quantum ad earum originem, conditionem naturæ, distinctionis & gubernationis ordinem, & in quo ab eis alij errantes dissenserunt, restat ostendere quid de singulis habeat christianæ religionis assertio. Ad quod ostendendum utemur præcipue Dionysij quodammodo, qui super alios ea que ad spirituales substantias pertinent, excellentius tradidit. Primum quidem igitur circa spiritualium substantiarum originem firmissime docet christiana traditio omnes spirituales substantias, sicut & cæteras creaturas, a Deo esse productas: & hoc quidem canonicæ scripturæ auctoritate probatur. In psalm. enim 148. dicitur. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. Et enumeratis alijs creaturis subditur. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Sed & Dionysius. 4. capit. cælestis hierarchiæ hanc originem subtiliter explicat dicens. Primum illud dicere uerum est, quod bonitate uniuersali superessentialis diuinitas eorum, quæ sunt, essentias substituens, adesse adiunxit. Et post pauca subdit, quod ipse cælestes substantiæ sunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ. Et in 4. capit. de diuinis nominibus dicit, Quod propter diuinæ bonitatis radios substituerunt intelligibiles & intellectuales omnes substantiæ, & uirtutes, & operationes. Propter istos sunt, & uiuunt, & uitam habent indeficientem. Quod autem a Deo immediate productæ sint omnes spirituales substantiæ, & non solum supremæ, expressit in 5. capitulo de diuinis nominibus. Sanctissimæ, inquit, & prouidentissimæ uirtutes existentes, & sicut in uestibulis super substantialis Trinitatis collocatæ, ab ipsa & in ipsa & esse, & deformiter esse habent, & post illas subiectæ, id est, inferiores supremis subiectæ, id est, inferiori modo esse habent a Deo: & extremæ, id est, infimæ, extremæ, id est, infimo modo sicut ad angelos: sicut ad nos autem supermundanæ. Per quod dat intelligere, quod omnes spiritualium substantiarum ordines ex diuina dispositione instituuntur, non ex hoc quod una earum causetur ab alia. Et hoc expressius in 4. ca. cælestis hierarchiæ. Sane est, inquit, omnium causæ & super omnia bonitatis proprium ad communionem suam ea qua sunt uocare: sicut unicuique eorum quæ sunt, ex propria diffinitur analogia. Vnamquamque enim rem constituit in ordine qui competit suæ naturæ. Similiter etiam christianæ religioni repugnat, quod spirituales substantiæ ab alio & alio principio habeant bonitatem, & esse, & uitam, & alia huiusmodi quæ pertinent ad earum perfectionem. Nam in canonica scriptura, vni & eidem Deo attribuitur essentia bonitatis, & quod sit ipsum esse. Vnde dicitur Matthæi. 19. Vnus est bonus Deus. Quod autem sit ipsum esse, patet. Nam Exodi. 3. quærenti Moysi quod esset nomen Dei, respondit Dominus. Ego sum qui sum, & similiter quod sit ipsa uiuentium vita: vnde dicitur Deuteronom. 30. Ipse est enim vita tua. Et hanc quidem veritatem expresse Dionysius tradit. 5. capitulo de diuinis nominibus, dicens, quod sacra doctrina non aliud esse bonum dicit, & aliud existens, & aliud uitam, aut sapientiam: neque multas causas, & aliorum alias productiuas deitates exce-

adentes & subiectas. In quo remouet opinionem Platoniorum qui ponebant, quod ipsa essentia bonitatis erat summus Deus, sub quo erat alius Deus, qui est ipsum esse, & sic de alijs, ut supra dictum est. Subdit autem. Sed vnius, scilicet deitatis, dicit esse omnes bonos processus, quia. f. & esse, & viuere, & omnia alia huiusmodi a summa deitate procedunt in res. Hoc etiam diffusius explicat in 2. capitulo. de diuinis nominibus dicens. Non enim substantiam quandam diuinam, aut angelicam dicimus per se esse, quod est causa quod sint omnia. Solum enim quod sint existentia omnia, & ipsum esse super substantialia, scilicet summi Dei, est & principium, & substantia, & causa. Principium quidem effectiuum, substantia autem quasi forma exemplaris, causa autem finalis: subdit autem. Neque uitæ generatiuam aliam deitatem dicimus præter superdiuinam uitam omnium quæcumque uiuunt, & ipsius per se uitæ causam, quæ scilicet formaliter uiuentibus inhæret: neque colligendo dicimus principales existentium, & casualium substantias & personas, quas & deos existentium, & creatores per se facientes dixerunt. Ad hanc etiam positionem excludendam si gnauerunt Dionysius ab essentiali Dei bonitate, quam Platonicum summum Deum exponebant, dicit in substantijs spiritualibus procedere quod sunt, & uiuunt, & intelligunt, & omnia alia huiusmodi ad earum perfectionem pertinentia ab ea fortiuntur. Et idem etiam replicat in singulis capitulis, ostendens quod ab esse diuino habent quod sint, & a vita diuina habent quod uiuunt, & sic de cæteris. Est autem christianæ doctrinæ contrarium, ut sic dicantur spirituales substantiæ a summa deitate originem trahere, quod fuerit ab æterno, sicut Platonicæ & Peripatetici posuerunt: sed hoc habet assertio catholice fidei, quod ceperunt esse postquam prius non fuerant. Vnde dicitur Isaiæ. 40. Leuate in excelsum oculos vestros, & uidete quis creauit hæc, scilicet superiora omnia. Et ne intelligeretur de corporalibus solum, subdit. Qui educit in numerum militiam cæli. Solet autem sacra scriptura nominare militiam cæli spiritualium substantiarum cælestem exercitum propter earum ordinem & virtutem in exequendo voluntatem diuinam: unde dicitur Lucæ 2. quod facta est cum angelo multitudo cælestis militiæ. Datur igitur intelligi non solum corpora, sed etiam spirituales substantias per creationem de non esse in esse fuisse educas, secundum illud Roman. 4. Vocat ea que non sunt, tamquam ea que sunt. Vnde & Dionysius dicit 10. ca. de diuinis nominibus, quod non omnino & absolute ingenita, & vere æterna ubique, sacra scriptura nominat æterna, sed incorruptibilia & immortalia, & existentia eodem modo, scilicet nominat æterna: sicut quando dicit, Eleuamini portæ æternales, & similia, quod maxime videtur de spiritualibus substantijs dictum: & postea subdit. Oportet igitur non simpliciter coæterna Deo, qui est ante æuū, arbitrari æterna dicta. Sed sacra scriptura in Genesi loquens de principio creationis rerum, de spiritualium substantiarum productione expressam mentionem non facit, ne populo rudi, quibus lex proponebatur, idolatriæ daretur occasio, si plures spirituales substantias super omnes corporeas creaturas introduceret sermo diuinus. Non potest etiam ex scripturis canonicis expresse haberi, quando creati fuerint angeli, quod enim post corporalia creati non fuerint, ratio manifestat: quia non fuit decens, ut perfectiora posterius crearentur. Et etiam ex auctoritate sacre scripturæ expresse colligitur. Dicitur

citur. n. Iob. 38. Cum me laudarent simul astra matu-
na, & iubilarent omnes filij Dei, per quos spirituales
substantiæ intelliguntur. Arguit autem sic Augu-
stinus. 2. de ciuitate Dei. Iam ergo erant angeli quan-
do facta sunt sydera, facta sunt autem quarto die.
Numquid nam ergo tertio die factos esse angelos di-
cimus? Absit. In promptu est enim quid illo die factum
sit, ab aquis utique terra discreta. Numquid nam secun-
do? ne hoc quidem. Tunc enim firmamentum factum
est. Et postea subiicit. Nimirum ergo si ad ista opera
Dei pertinent angeli: ipsi enim sunt illa lux quæ diei
nomen accepit. Sic igitur secundum sententiam Au-
gustini simul cū corporalibus creata est spiritualis
creatura, quæ significatur nomine cæli, cum in Genes.
dicitur. In principio fecit Deus cælum & terram. For-
matio autem eius & perfectio significatur in lucis
productione, ut multipliciter prosequitur in libro su-
per Genesim ad litteram. Sed ut Damasc. dicit in 3. lib.
quidam aiunt, quod ante omnem creationem, scilicet
corporalis creaturæ, geniti sunt angelici, quia ut
Gregorius Theologus dicit, primū excogitauit angeli-
cas virtutes & celestes, & excogitatio eius op^o fuit.
Et huic sententiæ ipse Damascenus consentit. Sed &
Hieronymus prædicti Gregorij Nazæni discipulus
eādem sententiam sequitur: dicit enim super episto-
lam ad Titum. Sex millia nec dum nostri tēporis im-
plentur annorum, & quantas prius æternitates, quan-
ta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbi-
trandum est, in quibus angeli, throni, & dominationes,
cæterique ordines seruiuerunt Deo absque tempo-
rum vicibus atque mensuris, & Deo iubente substi-
runt? Neutrum autem horum estimo esse sanæ doctri-
næ contrarium: quia nimis præsumptuosum videre-
tur asserere tantos ecclesiæ doctores a sana doctrina
pietatis deuiasse. Nam sententia Augustini magis
videretur competere sententiæ eorum qui ponunt in re-
rum productione non fuisse temporis ordinem secun-
dum numerum dierum senariū, quos scriptura com-
memorat: sed illos sex dies refert Augustinus ad in-
telligentiam angelicam sex rerum generibus præsen-
tatum. Sententia vero Gregorij Nazaneni, Hierony-
mi, & Damasceni conuenientior est secundum eorū
positionem, qui ponunt in rerum productione suc-
cessionem temporis secundū sex dies prædictos. Si enim
creaturæ non fuerunt omnes simul productæ, satis
probabile est creaturas spirituales omnia corpora
præcessisse. Si vero quærat ubi creati sunt angeli,
manifestum est quod quæstio ista locum non habet,
si creata est spiritualis substantia ante omnem creatu-
ram corpoream, cum locus sit aliquid corporale, nisi
forte pro loco accipiamus spirituale claritatem, qua
illustrantur a Deo. Vnde Basilius dicit in 2. Hexa-
meron. Arbitramur quod si fuit quippiam ante in-
stitutionem sensibilis huius & corruptibilis mundi,
perfecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorū,
nec omnium celestium militiæ, vel si quid est nomi-
natum, aut etiam inappellabile, aut aliquid rationa-
lis virtus, vel ministrator spiritus degere posset in
tenebris, sed in luce & lætitia decet sibi habitum
possidere, de qua re neminem puto contradicendum.
Si vero simul cum corporali creatura creati fuerunt
angeli, quæstio locum potest habere, eo tamen mo-
do quo angelis competit esse in loco, de quo infra di-
cetur. Et secundum hoc quidam dixerunt in quodam
supremo cælo splendido angelos esse creatos, quod
empyreum nominat, id est, igneum, non ab ardore,

sed a splendore. Et de hoc cælo Strabus & Beda expo-
nunt quod dicitur in principio Genes. Creauit Deus
cælum & terram: quamuis hæc expositio ab Augu-
stino & alijs antiquioribus ecclesiæ doctoribus non tãgat.

CAP. XVIII.

De conditione substantiarum spiritualium.

Deinde considerare oportet quid de conditione
spiritualium substantiarum secundum catholicæ
doctrinæ sententiam sit tenendum. Fuerunt igitur qui-
dam qui angelos putauerunt corporeos esse, vel ex
materia & forma esse compositos, quod quidem sen-
sibile videtur Origenes in 1. Periarchon, ubi dicit.
Soli Deo, id est, patri, & filijs, & spiritus sancti
naturæ id proprium est, ut sine materiali substantia,
& absque vlla corporeæ adiectionis societate intelli-
gatur existere. Et ad hoc quidem quod angelos corpo-
reos ponerent mouere potuerunt eos verba scriptu-
ræ, quæ attribuunt quædam corporalia angelis, cum
eos etiam in loco corporali esse pronuntiet, secundū
illud Matthei. 18. Angeli eorum in cælis semper vi-
dent faciem patris mei, qui in cælis est: & eos mou-
eri asserat, secundum illud Esaiæ 6. Volauit ad me
vnus de Seraphim, & quod est amplius, figura corpo-
rali describat, sicut ibidem de Seraphim dicitur, sex
alæ vni, & sex alæ alteri. Et de Gabriele dicitur Da-
nielis. 10. Ecce vir vnus uestitus lineis, & renes eius
accinti auro obrizo, & corpus eius quali chrysolitis,
& adhuc alia ad organum corporis pertinentia ibidē
subduntur. Quidam autem de angelis dicunt, quod & si
non sint corporei, est tamen in eis compositio formæ &
materiæ: quod ex quibus rationibus accipere velint,
supra iam diximus. Sed quod angeli incorporei sint,
canonicæ scripturæ autoritate probatur, quæ eos spi-
ritus nominat. Dicitur enim in psalm. 103. Qui facit
angelos suos spiritus. Et Apostolus dicit ad Hebræos
1. de angelis loquens. Omnes sunt ministrato-
rij spiritus in ministeriū missi propter eos qui here-
ditatē capiunt salutis. Consuevit autem scriptura no-
mine spiritus aliquid incorporeum designare, secun-
dum illud Ioā. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant
eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Et Isai. 31.
Aegyptus homo & non Deus, & equi eorum caro, &
non spiritus. Sic igitur consequens est, secundum sac-
ræ scripturæ sententiam, angelos incorporeos esse. Si
quis autē diligenter velit verba sacræ scripturæ inspicere,
ex eisde accipere poterit eos immateriales esse. Nomi-
nat. n. eos sacra scriptura quædam virtutes. Dicitur. n.
in psalm. 104. Benedicite Domino omnes angeli eius. Et
postea subditur. Benedicite Domino omnes virtutes
eius. Et Lucæ 21. dicitur. Virtutes cælorum mouebun-
tur: quod de sanctis angelis omnes doctores expo-
nunt. Quod autem materiale est, non est virtus, sed ha-
bet virtutē, sicut non est essentia, sed habens essentia:
sequitur enim essentiam virtus. Non est autem homo
sua humanitas, neque sua essentia, neque sua virtus.
Similiter autē neque aliquid aliud ex materia & for-
ma compositum. Relinquitur igitur secundum intē-
tionem scripturæ angelos immateriales esse. Vtrum-
que autem horū expresse Dionysij uerbis astruitur,
qui in 4. ca. de di. no. de angelis loquens dicit, quod
intellectuales substantiæ ab uniuersa corruptione,
morte, & materia mundæ existunt, & sicut incorpora-
les & immateriales intelliguntur, in primo etiam ca.
caelestis

caelestis hierar. dicit quod diuina dispositio immate-
riales angelorum hierar. materialibus figuris varijs
tradidit. Et in 2. ca. eiusdem libri quærit, quare sacri
doctores ad corporealem formationem incorporaliū,
scilicet angelorum venientes non figurauerunt ea pre-
ciosissimis figuris, sed immaterialibus substantijs, &
deformibus simplicitatibus terrenas figuras impos-
uerunt. Ex quibus patet omnibus hanc fuisse Dionysij
sententiam, quod angeli sunt immateriales & simpli-
ces substantiæ. Quod etiam ex hoc patet, quod fre-
quenter eos nominat caelestes intellectus, seu diuinas
mentes. Intellectus, autē & mens aliquid incorporeū
& immateriale est, ut Philosophus probat in 3. de
anima. Aug. etiam in 2. super Gen. ad litteram dicit, quod
primo die quo lux facta est conditio spiritualis & in-
tellectualis creaturæ lucis appellatione intimitur
in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli atque
virtutes. Damasc. etiam dicit, quod angelus est substan-
tia intellectualis & in corporea. Sed dubium facit, quod
postea subdit. Incorporeus autem & immaterialis di-
citur. quantum ad nos. Omne enim comparatum ad
Deum, grossum & materiale inuenitur, quod ad hoc
inducitur, ut non aestimetur angelus propter suam in-
corporeitatem & immaterialitatem diuinam simpli-
tate æquare. Corporales vero figuræ seu formæ quæ
in scriptura sacra interdum angelis attribuuntur, per
quandam similitudinem sunt intelligenda, quia sicut
dicit Dionys. in 1. ca. cæle. hierar. non est possibile no-
stræ menti ad immaterialem illā sursum excitari coe-
lestium, hierarchiarū & imitationem & contempla-
tionem, nisi secundum se materiali manu ductione
utatur, sicut & de ipso domino multa corporalia
in scripturis per quandam similitudinem dicuntur.
Vnde 15. ca. cæle. hierar. Dionys. exponit, quid spiritua-
le significetur in angelis per omnes huiusmodi corpo-
rales figuræ. Nec solum huiusmodi formas corpo-
reas per similitudinē de angelis asserit, sed dicit etiam
ea quæ pertinent ad affectionem sensitiui appetitus:
ut per hoc detur intelligi, quod non solum angeli non
sunt corpora, sed etiam non sunt spiritus corpori-
bus vniti, qui sensificatio percipiunt, ut sic in eis inue-
niatur operationes animæ sensitiuæ. Dicit enim in 2.
ca. cæle. hierar. quod furor irrationabilis ex passibilis
motu gignitur, sed in angelis, altero modo oportet
irascibile intelligere; declarans ut extimo, virilem ip-
sorum rationabilitatem. Alia litera habet sic, sed in
angelis furibundum demonstrat virilem ipsorum ratio-
nabilitatem. Et similiter dicit, quod concupiscentia
in eis significat amorem diuinum. Cui consonat id, quod
Aug. dicit in 9. de ciuit. Dei, quod sancti angeli sine
ira puniunt, quos accipiunt æterna Dei lege punien-
dos & miseris sine miseræ compassionē subueniunt
periclitantibus & eis quos diligunt, absque timore
opitulantur, & tamen istarum nomina passionum cō-
suetudinem locutionis humanæ etiā in eos vsurpant
propter quandam operum similitudinē, non propter
affectionum infirmitatem. Quod autem angeli
dicuntur esse in cælis aut in aliquibus alijs corpo-
ralibus locis, non est intelligendum quod sint in eis cor-
porali modo scilicet per contactū dimensionis quanti-
tatis, sed modo spirituali per quandam cōtactū virtu-
tatis. Proprius autē locus angelorum est spiritualis:
secundum quod Dyo. dicit 5. ca. De diuinis nomini-
bus, quod supræ spirituales substantiæ sunt in ve-
ribus Trinitatis collocatæ. Et Basilius dicit in 2.
ca. de spiritu & ueritate

A Hexameron, quod sunt in luce & in lætitia spirituali
habitantes. Et Greg. Nicenus, dicit in lib. de homine, quod
intelligibilia existentia in intelligibilibus locis sunt,
aut in seipsis aut in superiacetibus intelligibilibus. Cū
igitur in corpore de intellectu aliquid localiter esse, non
ut in loco corporeo dicitur esse, sed ut in habitudine, &
in ea, quod adest, ut dicimus Deum esse in nobis, &
post pauca subdit. Cum igitur in habitudine fuerit in-
telligibile aliquid vel loci alicuius, vel rei, ut in loco
existentis, abusus dicimus illic id esse propter actum
eius qui est illic, locum pro habitudine suscipientes.
Cum enim deberemus dicere illic agit, dicimus illic
est, & hoc sequens Damascenus dicit, quod angelus
ubi operatur, ibi est. Aug. etiam 8. super Genes. ad li-
teram dicit, quod spiritus creator mouet conditum
spiritum per tempus sine loco, mouet autem corpus
per tempus & locum. Ex quibus omnibus datur in-
telligi substantias spirituales non esse in loco corpora-
liter, sed quodammodo spūali. & quia eodē modo cōperit
alicui moderi in loco, & esse in loco, per cōsequens neque
corporali modo angeli mouetur in loco sed motus eorū
qui exprimitur in scripturis si referatur ad locū corpo-
ralem est accipiendus secundum successionem virtua-
lis contactus ad loca diuersa, vel est accipiendus secū-
dum mysticam intelligentiam, sicut Dionysius. 4. ca-
pit. Di. no. dicit, quod moueri dicuntur diuinæ men-
tes circulariter quidem vnitate illuminationibus pul-
chri & boni, indirectum autem quādo procedunt ad
subiectorum prouidentiam, obliquæ vero quādo pro-
uidentes minus habentibus inaccessibiliter manent
circa Deum. Ex his igitur manifestum est quid circa
conditionem spiritualium substantiarum, id est, ange-
lorum sacri doctores tradiderint, asserentes eos in-
corporeos & immateriales esse.

CAP. XIX.

De distinctione spirituum angelorum.

D Oportet autem consequenter considerare, quid se-
cundum sacram doctrinam de distinctione spiri-
tuum, sit tenendum. Vbi & primum considerandum
occurrit de differentia bonorum & malorū. Est enim
apud multos receptum esse quosdam spiritus bonos,
quosdam vero malos. Quod autoritate sacræ scriptu-
ræ comprobatur. De bonis enim spiritibus dicitur ad
Hebræos. 1. Omnes sunt ad ministratorij spiritus in
ministeriū missi, propter eos qui hæreditatem ca-
piunt salutis, de malis autem spiritibus dicitur. Mat-
thæi. 12. Cum immundus spiritus exierit ab homine,
ambulat per loca arida quærens requiem, & non in-
uenit. Et postea subditur, tūc vadit & assumit septem
alios spiritus nequiores se. Et quamuis ut Augusti-
narrat. in 9. de Ci. Dei: quidam posuerint & bonos &
malos spiritus deos esse, & similiter bonos & malos
dæmones nominari quidam tamen melius deos non
nisi bonos asserunt, quos nos angelos dicimus, dæmo-
nes autem secundum communem usum loquendi,
non nisi in malo accipiuntur quod ut dicit rationabi-
liter accidit. Dæmones enim in græco a scientiā nomi-
nantur quæ sine charitate secundum sententiam Apo-
stoli per superbiam inflat, sed causa malitiæ demonū
non eadem ab omnibus assignatur. Quidam enim eos
asserunt naturaliter malos tamquam a malo productos
principio & sic etiam, quod ipsorum natura sit mala,
quod

quod ad Manichæorum errorem pertinet, ut patet ex dictis. Sed hunc errorem efficacissime Dionysius improbat. 4. ca. de Di. no. dicens. Neque dæmones natura mali sunt, quod probat, primo quidem, quia si naturaliter mali essent simul oporteret dicere, quod neque essent producti ex bono principio, neque inter existentia computarentur, quia malum non est natura aliqua, nec si esset aliqua natura caularetur a bono principio. Secundo, quia si sunt naturaliter mali, aut libijplis, & sic seiplos corrumpent, quod est impossibile, malum enim rationem corruptiui habet. Si vero sunt mali alijs, oporteret, quod ea quibus sunt mali corruperent, quod autem est naturaliter tale, est omnibus tale, & omnino tale. Sequitur ergo, quod omnia & omnino corrumpent, quod est impossibile: tum, quia quedam sunt incorruptibilia quæ corrupti non possunt, tum, quia ea quæ etiam corrumpuntur, non totaliter corrumpuntur. Non igitur ipsa natura dæmonum est mala. Tertio, quia si essent naturaliter mali non essent a Deo facti, quia bonum bona producit & subsistere facit, & hoc est impossibile secundum illud quod supra probatum est, scilicet, quod oportet omnium Deum esse principium. Quarto quia si dæmones semper eodem modo se habent, non sunt mali: quod enim est semper idem, boni est proprium. Si autem non semper sunt mali, non sunt natura mali. Quinto, quia non sunt omnino expertes boni secundum quod sunt, & viuunt, & intelligunt, & aliquod bonum desiderant. Fuerunt autem alij ponentes dæmones naturaliter malos, non quia eorum natura sit mala, sed quia habent quandam inclinationem naturalem ad malum, sicut August. 10. de Ciui. Dei introducit Porphyrium dicentem in epistola ad Enebonem, quosdam opinari esse quoddam spirituum genus, cui exaudire sit proprium, natura fallax, omni forme, multimodum, simulans deos, & dæmones & ipsas animas defunctorum. Quæ quidem opinio veritatem habere non potest, si ponamus dæmones incorporeos esse & intellectus quosdam separatos. Cum enim omnia natura bona sint, impossibile est, quod natura aliqua habeat inclinationem ad malum, nisi sub ratione particularis boni. Nihil enim prohibet aliquid quod est particulariter bonum alicui naturæ, intantum dici malum, in quantum repugnat perfectioni nobilioris naturæ, sicut furiosum esse quoddam bonum est canis, quod tamen malum est homini rationem habenti. Possibile tamen est in homine secundum sensibilem & corporalem naturam, in qua cum brutis communicat, esse quandam inclinationem ad furorem, qui est homini malum. Sed hoc de intellectu naturali natura dici non potest, quia intellectus ordinem habet ad bonum commune. vnde dici non potest in dæmonibus inueniri naturalem inclinationem ad malum si sunt pure intellectuales non habentes admisionem corporeæ naturæ. Sciendum est ergo, quod Platonici posuerunt, ut etiam supra dictum est, dæmones esse animalia quædam corporea, habentia intellectum. Et in quantum habent corpoream & sensitiuam naturam sunt varijs animæ passionibus substituti, sicut & homines, ex quibus inclinatur ad malum. Vnde Apuleius in libro de Deo Socratis diffiniens dæmones, dixit eos esse genere animalia, animo passiuam, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Et sicut ipse dicit, subiecta est mens dæmonum passionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiusmodi careris

ris. Sic ergo dæmones etiam loco discernuntur a dijs, quos angelos dicimus, aerea loca demonibus attribuentes, ætherea vero angelis siue dijs. Hanc autem positionem quantum ad aliquid, aliqui ecclesiæ doctores sequuntur. Augustinus enim. 3. super Gene. ad literam videtur dicere, vel sub dubio relinquere, quod dæmones aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent. Et propterea a morte non dissoluitur, quia præualet in eis elementum quod tam ad faciendum quam ad patiendum est aptum, scilicet aer. Et hoc idem pluribus alij locis dicit. Sed & Dionysius videtur in dæmonibus ponere ea, quæ ad sensibilem animam pertinent. Dicit enim. 4. ca. De diui. no. quod est in dæmonibus malum, furor irrationabilis, demens concupiscentia, & phantasia proterua. Manifestum est autem phantasia & concupiscentiam & iram siue furorem non ad intellectum, sed ad sensitiuam partem animæ pertinere. Sed & quantum ad locum quidam cum eis consenserunt putantes dæmones non celestes vel supercelestes angelos fuisse, ut Augustinus. narrat. in 3. super Gene. ad literam. sed & Damasc. in suo li. dæmones dicit ex his angelicis virtutibus fuisse, qui terrestri ordini præerant. Sed & Apost. ad Ephes. 6. nominat diabolum principem potestatis aeris huius. Sed occurrit hic aliud consideratione dignum. Cum enim vniciuique speciei sit attributa natura secundum convenientiam suæ forme, non videtur esse possibile, quod in tota aliqua specie sit natura his inclinatio, ad id, quod est malum illius speciei secundum rationem propriæ formæ. Sicut non omnibus hominibus inest naturalis inclinatio ad immoderantiam concupiscentiæ siue iræ. Sic igitur non est possibile omnes dæmones habere naturalem inclinationem ad fallaciam & ad alia mala, etiã si omnes essent vnus speciei. multo ergo minus si singuli essent in singulis speciebus, quamuis si sint corporei, nihil impedire videatur plures sub una specie contineri, poterit enim secundum diuersitatem materiæ diuersitas individuorum vnus speciei causari. Oportebit igitur dicere, quod non omnes natura, nec semper fuerunt mali, sed aliqui eorum mali esse inceperunt proprio arbitrio, passionum inclinationem sequentes. Vnde Dionysius dicit, quod auerisio, scilicet a Deo, est ipsis dæmonibus malum & quasi mentium excessus, quia per superbiam ultra seiplos sunt elati. Et postea subdit, quædam ad pœnam pertinentia, sicut non consecutio finis ultimi, & imperfectio per carentiã debite perfectionis, & impotentia consequendi quod naturaliter desiderant, & infirmitas uirtutis conseruantis naturalem in eis ordinem reuocantem a malo. Augustinus etiã dicit in 3. super Gene. ad literam, quod transgressores angeli ante transgressionem suam fuerunt in superiori parte aeris propinqua cælo cum principe suo nunc diabolo tunc archangelo, in distincte exprimes per transgressionem quandam eos esse malos factos. Sed & Damasc. dicit in 2. lib. quod diabolus non natura malus factus est, sed bonus existens & in bono genitus liberi sui arbitrij electione versutus. Hoc insuper & Origines in 1. Periarcon, & Augustinus in 2. de Ciuitate Dei, autoritatibus sacræ scripturæ confirmant, inducentes id, quod habetur Isa. 14. dictum diabolo sub similitudine regis Babylonis. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? & Ezechiel. 28. ad eum dicitur in persona regis Tyri. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decor in de-

in delicijs paradisi Dei fuisse, & postea subditur. Perfectus in vijs tuis a die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Voluit Augustinus in his verbis dici id quod dicitur Ioannis 8. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit, & etiam id, quod in canonica Ioannis dicitur, quod diabolus ab initio peccat, referens hoc ad initium quo incepit peccare, vel ad initium conditionis humanæ, quo deceptum hominem spiritualiter occidit. Huic autem sententiæ consonare videtur Platonicorum opinio, qui dæmonum quosdam bonos quosdam malos dicunt, quasi eos proprio arbitrio bonos vel malos factos. Vnde & Plotinus vltius procedens dixit animas hominum dæmones esse & ex hominibus fieri Lares si meriti boni sunt, Lemures autem mali, seu Laruas. Manes autem deos dicit si incertum est bonorum eos seu malorum esse meritorum, sicut August. introducit nono de Ciuitate Dei. Qui quidem quantum ad hoc præmissæ sanctorum assertioni concordat, quod pro meritis bonis vel malis aliquos dæmones bonos vel malos esse asserunt, quamuis non sit nostre consuetudinis, quod bonos spiritus dæmones, sed angelorum nomine nominemus. Quantum vero ad hoc, quod dixit animas hominum mortuorum fieri dæmones, est erronea positio. Vnde Chrysostomus dicit exponens id quod habetur. Matthæi 8. quod duo habentes dæmonia, exeuntes de monumentis per hoc iquit, quod subdit de monumentis exeuntes, pernitiosum dogma imponere volebant, quod animæ mortuorum dæmones fiant. Vnde & multi aruspicum occidunt pueros, ut animæ eorum cooperantem habeant. Propter quod & dæmoniæ clamant, quoniam anima illius ego sum. Non est autem anima defuncti quæ clamat, sed dæmon hoc fingit, ut decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui possibile esset intrare, multo magis in corpus suum. Sed neque habet rationem iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facienti. Vel hominem posse virtutem incorpoream in aliam transmutare substantiam, scilicet animam in substantiam dæmonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis potest, ut in hominis corpus faciat alini corpus. Neque enim rationabile est animam a corpore separatam hic iam oberrare. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt. Vnde & quæ prauorum, neque enim malæ sunt, sed & quæ peccatorum sunt confestim hinc abducuntur. Et hoc manifestum est ex Lazaro & diuino. Nec tamen putandum est Plotinum in hoc a Platonicorum opinione deuiasse ponentium dæmones esse aerea corpora, quod animas hominum post mortem fieri existimabant, quia etiam animæ hominum secundum Platonicorum opinionem, præter ista corpora corruptibilia habent quædam ætherea corpora, quibus semper etiam post sensibilibus corporum dissolutionem quasi incorruptibilibus vniuntur. Vnde Proculus dicit in libro Diuinarum coelestium. Omnis anima participabilis corpore, vultu primo perpetuo & habente hypostasim ingenerabilem & incorruptibilem. Et sic animæ a corporibus separatæ secundum eos aerea animalia esse non desinunt. Sed secundum aliorum sanctorum sententiam dæmones quos malos esse dicimus, non solum fuerunt de inferiori angelorum ordine, sed etiam de superioribus ordinibus, quos incorporeos & immateriales esse ostendimus, ita quod inter eos vnus est qui summus omnium fuit. Vnde Gregorius in quadam Homilia, exponens illud Ezechiel. 28. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, dicit quod princeps malorum

angelorum in aliorum angelorum comparatione careris clarior fuit. Et in hoc consentire videtur illis, qui Deorum quosdam bonos quosdam malos esse asserunt, secundum quod dii angeli nominantur. Vnde & Iob. 4. dicitur. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in angelis suis reperit prauitatem. Sed hoc multas difficultates habet. In substantia enim incorporea & intellectuali nullus appetitus esse videtur nisi intellectiui, qui quidem est simpliciter boni, ut per Philosophum patet in 2. Metaphysicæ. Nullus autem efficitur malus, ex hoc, quod eius intellectus simpliciter tendit in hoc, quod est simpliciter bonum, sed ex hoc quod tendit in aliquid quod est secundum quid bonum ac si esset simpliciter bonum. Non ergo videtur esse possibile, quod proprio appetitu aliqua incorporea & intellectualis substantia mala efficiatur. Rursus appetitus esse non potest, nisi boni vel apparentis boni, bonum enim est, quod omnia appetunt. Ex hoc autem quod aliquis verum bonum appetit, non efficitur malus. Oportet igitur in omni eo qui per proprium appetitum malus efficitur, quod appetat apparens bonum tamquam vere bonum. Hoc autem non potest esse nisi in suo iudicio fallatur, quod non videtur posse contingere in substantia incorporea intellectuali, quæ falsæ apprehensionis capax, ut videtur, esse non potest. Nam & in nobis quando intelligimus vere aliquid, falsitas esse non potest. Vnde Augustinus dicit in libr. Octogintatium quæstionum, quod omnis qui fallitur id in quo fallitur non intelligit. Vnde & circa ea quæ proprie intellectu capimus, sicut circa prima principia nullus decipi potest. Impossibile igitur videtur, quod aliqua incorporea & intellectualis substantia per proprium appetitum mala fiat. Adhuc in substantia quæ est intellectualis natura a corpore separata necesse est quod sit operatio a tempore absoluta. Potentia enim vnus cuiusque rei ex eius operatione deprehenditur, operatio vero recognoscitur ex obiecto. Intelligibile autem in quantum huiusmodi neque est hic neque vnus numero, sed abstractum sicut a loci dimensionibus, ita & a temporum successione. Ipsa igitur intellectualis operatio si per se consideretur, oportet quod sicut est abstracta ab omni corporali dimensione, ita etiam excedat omnem successione temporalem. Et si alicui intellectuali operationi continuum vel tempus adiungatur, hoc non est nisi per accidens, sicut in nobis accidit in quantum intellectus noster a phantasmatis abstractit intelligibiles species, quas etiam in eis considerat. Quod in substantia incorporea & intellectuali locum habere non potest. Relinquitur igitur, quod huiusmodi substantiæ operatio, & per consequens substantia omnino sit extra omnem temporalem successione. Vnde & Proclus dicit, quod omnis intellectus in æternitate substantiam habet, & potentiam & operationem. Et in lib. de causis dicitur, quod intelligentia parificatur æternitati. Quicquid igitur substantijs illis incorporeis & intellectualibus conuenit, semper & abque successione conuenit illis. Aut igitur semper fuerunt malæ quod est contra præmissa, aut nequaquam malæ fieri poterunt. Amplius cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, ut Dionysius dicit in primo ca. de Diu. no. necesse est, quod tanto aliqua sint perfectius in participatione bonitatis firmata, quanto sunt Deo propinquiora. Manifestum est autem substantias intellectuales incorporeas supra omnia corpora esse. Sed aliqua corpora. scilicet cælestia non sunt Opusc. S. Tho. Aquin. N susceptiua

fulceptina alicuius inordinationis, vel mali. ergo multo minus ille supercaelestes substantiae inordinationis & mali capaces esse non potuerunt. Vnde & Dionysius dicit 4. ca. cæl. hierar. quod caelestium substantiarum ornatus super solū existentia & irrationabiliter viuentia, & ea quae secundum nos sunt rationabilia in participatione diuinæ traditionis sunt facti & copiosiores ad Deum habent communionem, attenti manentes, & semper ad superius sicut est fas in fortitudine diuini & indeclinabilis amoris extenti. Hoc igitur videtur ordo rerum habere, vt sicut inferiora corpora inordinationi & malo possunt esse subiecta, non autem caelestia corpora, ita etiā intellectus corporibus inferioribus vniti possunt subijci malo, non autem illa supercaelestes substantiae. Et hoc secuti esse videntur, qui posuerunt daemones, quos malos esse dicimus, ex inferiori ordine & corporeos esse. [Hucusque scripsit sanctus doctor de angelis, sed morte praeventus non potuit perficere hunc tractatum, sicut nec plura alia quae imperfecta reliquit.]

Explicit opusculum decimumquintum, uidelicet tractatus insignis dñi Thomae Aquinatis de angelorum natura ad fratrem Reginaldum socium suū.

DE VNITATE INTELLECTVS CONTRA AVERROYSTAS.

Opusculum Decimumsextum.

IC VT omnes homines naturaliter scire desiderant veritatem, ita naturale desiderium inest hominibus fugiendi errores, & eos cum facultas affuerit confutandi. Inter alios autem errores indecentior videtur esse error, quo circa intellectum erratur, per quem nati sumus deuitatis erroribus cognoscere veritatem. Inoleuit siquidem iandudum circa intellectum error apud multos ex dictis Averrois sumens exordium, qui asserere nititur intellectum quem Aristoteles possibilem vocat, ipse autem inconuenienti nomine immaterialem esse quandam substantiam secundum esse a corpore separatam, & aliquo modo vniri ei vt formam, & vterius quod iste intellectus possibilis sit vnus omnium: contra quem iam pridem multa conscripsimus. Sed quia errantium impudentia non cessat veritati reniti, propositum nostrae intentionis est, iterato contra eundem errorem conscribere alia, quibus manifeste praedictus error confutaretur. Nec id nunc agendum est, vt positionem praedictam ostendamus erroneam, quia repugnet veritati fidei christianae. Hoc enim cuique satis in proprio apparere potest. Subtracta. n. ab omnibus diuersitate intellectus, qui solus inter partes animae incorruptibilis & immortalis apparet, sequitur post mortem nihil de animabus hominum remanere, nisi vnitatem intellectus, & sic tollitur retributio praemiorum & poenarum, & diuersitas eorum. Intendimus autem ostendere positionem praedictam non minus contra philosophiae principia esse, quam contra fidei documenta. Et quia quibusdam in hac materia verba Latinorum non sapiunt, sed Peripateticorum verba sectari se dicunt, quorum libros in hac materia nunquam viderunt, nisi Aristoteli qui fuit sectae peripateticae institutor, ostendemus positionem praedictam eius verbis & sententiae repugnare omnino. Accipienda est ergo prima definitio ani-

mae, quam Aristoteles in 2. de anima ponit dicens, quod anima est actus primus corporis physici organici. Et ne forte aliquis diceret hanc definitionem non omni animae competere, propter hoc quod supra sub conditione dixerat, sed oportet aliquid commune in omni anima dicere, quod intelligunt sic dictum, quasi hoc esse non possit, accipienda sunt verba eius sequentia. Dicit enim. Vniuersaliter quidem dictum est, quid sit anima. Substantia enim est quae secundum rationem, hoc autem est quod quid erat huius corporis, id est, forma substantialis corporis physici organici. Et ne forte dicatur ab hac vniuersalitate partem intellectiuiam excludi, hoc remouetur per id quod postea dicit. Quod quidem igitur non sit anima separabilis a corpore, aut pars quaedam ipsius partibilis apta nata est, non immanifestum est: quarundam enim partium actus est ipsa. At vero secundum quosdam nihil prohibet propter id quod nullius corporis sunt actus: quod non potest intelligi, nisi de his quae ad partem intellectiuiam pertinent, puta, intellectus & voluntas. Ex quo manifeste ostenditur, illius animae quam supra vniuersaliter diffinierat, dicens eam esse corporis actum, quaedam partes animae quae sunt quarundam partium corporis, actus esse: quaedam autem nullius corporis actus esse. Aliud est enim animam esse actum corporis, & aliud partem eius esse corporis actum, vt infra manifestabitur. Vnde & in hoc eodem capitulo manifestat animam esse actum corporis per hoc, quod aliquae partes eius sunt corporis actus, cum dicit. Considerare oportet in partibus, quod dictum est, scilicet in toto. Adhuc autem manifestius ex sequentibus apparet, quo modo sub hac generalitate definitionis intellectus includitur per ea quae sequuntur. Nam cum supra satis probauerit animam esse actum corporis, quia separata anima non est viuens in actu: quia tamen aliquid potest dici actuale ad praesentiam alicuius non solum si sit forma, sed etiam si sit motor, sicut combustibile ad praesentiam comburentis actu comburitur, & quodlibet mobile ad praesentiam mouentis actu mouetur, posset alicui venire in dubium, vtum corpus sic viuat actu ad praesentiam animae, sicut mobile mouetur ad praesentiam motoris, an sicut materia est in actu ad praesentiam formae, & praecipue quia Plato posuit animam non vniri corpori vt formam, sed magis vt motorem & rectorem, vt patet per Plotinum, & Gregorium Nyseum, quos ideo induco, quia non fuerunt Latini, sed Graeci. Hac igitur dubitationem insinuat Philosophus cum post praemissa subiungit. Amplius autem immanifestum si sit corporis actus anima sicut nauta nauis. Quia igitur post praemissa adhuc hoc dubium remanebat, ideo subdit. Figuraliter quidem igitur sic determinetur & describat de anima, quia. scilicet. nondum ad liquidum demonstrauerat veritatem. Ad hanc igitur dubitationem tollendam, consequenter procedit ad manifestandum id quod est secundum se, & secundum rationem certius per ea quae sunt minus certa secundum se, sed magis certa quo ad nos, id est, per effectus anime, qui sunt actus ipsius. Vnde statim distinguit opera animae, dicens quod animatum distinguitur ab inanimato in viuendo, & quod multa sunt quae pertinent ad vitam. scilicet. intellectus, sensus, motus, & status secundum locum, & motus secundum nutrimentum & augmentum, ita quod cuiusque inest aliquod horum dicitur viuere. Etiam ostenso quomodo ista se habeant adinuicem. id est. qualiter vnū sine altero horum dicitur viuere, & qualiter vnū istorum sine altero possit esse

sit esse, concludit in hoc, quod anima sit omnium praedictorum principium, & quod anima determinatur per suas partes vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum, & motiuum, & quod haec omnia contingit in vno & eodem inueniri, sicut in homine. Et quia Plato posuit diuersas esse animas in homine, secundum quas diuersae operationes vitae ei conueniant, consequenter dubitationem mouet, utrum vnumquodque horum sit anima per se, vel sit aliqua pars animae: et si sint partes vnus animae, vtrum differant solū secundum rationem, aut etiam differant loco. id est. organo. Et subiungit, quod de quibusdam hoc difficile non videtur, sed quaedam sunt quae dubitationem habent. Ostendit enim consequenter, quod manifestum est de his quae pertinent ad animam vegetabilem, & de his quae pertinent ad animam sensibilem, per hoc quod plantae, & animalia quaedam decisa viuunt, & in qualibet parte omnes operationes animae, quae sunt in toto, apparent. Sed de quibus dubitationem habeat, ostendit cum dicit, quod de intellectu & potentia prospectiua nihil adhuc manifestum est: quod non dicit volens ostendere quod intellectus non sit anima, vt commentator peruerse exponit, & sectatores ipsius. Manifeste enim hoc non sequitur ad hoc quod supra dixerat. Quaedam enim dubitationem habent. Vnde intelligendum est, nihil adhuc manifestum est, an intellectus sit anima, vel pars animae: & si pars animae, vtrum separato loco, vel ratione tantum. Et quamuis dicat hoc adhuc non esse manifestum, tamen quid circa hoc prima fronte appareat, manifestat subdicens. Sed videtur genus alterum animae esse: quod non est intelligendum sicut commentator & sectatores eius peruerse exponunt, ideo dictum esse, quia intellectus aequiuoce dicitur de anima, vel quod praedicta definitio sibi non possit adaptari: sed qualiter sit hoc intelligendum, apparet ex eo quod subditur. Et hoc solum contingere separari sicut perpetuum a corruptibili. In hoc ergo est alterum genus, quia intellectus noster in hoc videtur esse. quoddam perpetuum, aliae autem partes animae corruptibiles. Et quia corruptibile & perpetuum non videntur in vna substantiam conuenire posse, videtur quod hoc solū de partibus animae. scilicet. intellectum, contingat separari, non quidem a corpore, vt commentator peruerse exponit, sed ab alijs partibus animae, nec in vna substantia animae comunicat. Et quod sic sit intelligendum, patet ex eo quod subditur. Reliquae autem partes animae manifestum est ex his quod non separabiles sunt. scilicet. substantia, animae ratione, vel loco. De hoc enim supra quaesitum est, & hoc ex praedictis probatum est. Et quod non intelligat de separabilitate a corpore, sed de separabilitate potentiarum ab inuicem, patet per hoc quod subditur. Ratione autem quod alterae sint adinuicem manifestum est. Sensitiuum enim alterum esse & opinatiue manifestum est. Et sic manifeste ostendit, quod hic determinate responderet quaestioni supra motae. Supra. n. quaesitum est, vtrum vna pars animae ab alia separata sit ratione solū, aut etiam loco. Hic dimissa quaestione ista quantum ad intellectum, de quo hic nihil determinat, dicit de alijs partibus animae manifestum esse, quod non sunt separabiles. scilicet. loco, sed sunt alterae ratione. Hoc ergo habito quod anima determinat vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum, & motiuum, vult ostendere quod quantum ad omnes istas partes animae vnitur corpori non sicut nauis nauis, sed sicut forma materiae. Et sic certum erit quid sit anima in communi, quod supra figuraliter tantum dictum est. Hoc autem probat per operationes animae sic. Manifestum est enim quod illud, quo primo operatur

aliquid, est forma operantis, sicut dicimus scire anima, & scire scientiam, prius autem scientiam quam animam. Quia per animam non scimus nisi in quantum habet scientiam. Et similiter etiam sanari dicimus corpore, & sanitate, sed per prius sanitate. Et sic patet scientiam esse formam animae, & sanitate corporis. Et hoc praecedit sic. Anima est primum quo viuimus, quod dicitur propter vegetatiuum: quo sentimus, propter sensitiuum: & mouemur, propter motiuum: & intelligimus, propter intellectum, & concludit. Quia ratio quaedam vti que erit & species, sed non vt materia, & vt subiectum. Manifeste ergo quod supra dixerat animam esse actum corporis physici, hic concludit non solum de vegetatiuo, sensitiuo, & motiuo, sed etiam intellectiuo. Fuit ergo sententia Aristotelis, quod illud quo intelligimus, sit forma corporis physici. Sed ne aliquis dicat, quod id quo intelligimus, non dicitur hic intellectum possibilem, sed aliquid aliud, manifeste hoc excludit illud quod Aristoteles in 3. de anima dicit de intellectu possibili loquens. Dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima. Sed antequam ad verba Aristotelis, quae sunt in 3. de anima, accedamus, adhuc amplius circa verba ipsius in 2. de anima immoremur, vt ex collatione verborum eius adinuicem appareat quae fuerit eius sententia de anima. Cum. n. animam in communi diffinisset, incepit distinguere potentias eius, & dicit quod potentiae animae sunt vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum, secundum locum, & intellectiuum. Et quod intellectiuum sit intellectus, patet per id quod postea subdit diuisionem explanans. Alteris autem intellectiuum, & intellectus vt hominibus. Vult ergo quod intellectus est potentia animae quae est actus corporis: et quod huius animae potentia dixerit intellectum, & iterum quod supra diffinitio animae sit omnibus praedictis partibus communis, patet per id quod concludit. Manifestum igitur est quoniam eodem modo vna vti que erit ratio animae & figura: neque enim ibi figura est praeter triangulum, & figuras, & quae consequenter fiunt, neque haec anima praeter praedictas est. Non est ergo quaerenda alia anima praeter praedictas, quibus communis est animae diffinitio supra posita. Neque plus de intellectu intentionem facit Aristoteles in hoc secundo, nisi quod postmodum subdit, quod vltimam ostendit & minimam esse rationationem & intellectum, quia. scilicet. in paucioribus est, vt per sequentia apparet. Sed quia magna differentia est quantum ad modum operandi inter intellectum & imaginationem, subdit quod de speculatiuo intellectu altera ratio est. Reseruat enim hoc inquirendum vsque ad tertium. Et ne quis dicat, sicut Averrois peruerse exponit, quod ideo dicit Aristoteles quod de intellectu speculatiuo est alia ratio, quia intellectus neque est anima, neque pars animae, statim hoc excludit in principio tertii, vbi resumit de intellectu tractatum. Dicit enim, De parte autem animae qua cognoscit anima & sapit. Nec debet aliquis dicere, quod hoc dicatur solū secundum quod intellectus possibilis diuiditur contra agentem, sicut aliqui somniant. Hoc enim dictum est antequam Aristoteles probet intellectum possibilem & agentem, unde intellectum dicit hic partem in communi, secundum quod continet & agentem, & possibilem, sicut supra in secundo manifeste distinguit intellectum contra alias partes anime, vt iam dictum est. Est autem consideranda mirabilis diligentia & ordo in processu Aristotelis. Ab his. n. incipit in tertio tractare de intellectu, qui in secundo reliquerat indeterminata circa intellectu.

Duo autem supra reliquerat indeterminata circa intellectum. Primo quidem, utrum intellectus ab alijs partibus animæ separatur ratione solum, aut etiam loco: quod quidem indeterminatum dimisit cum dixit. De intellectu autem & perfectiua potentia nihil adhuc manifestum est. Et hanc positionem primo resumit, cum dicit. Siue separabili existente. scilicet ab alijs animæ partibus, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem. Pro eodem enim accipit hic separabile secundum magnitudinem, pro quo supra dixerat separabile loco. Secundo, indeterminatum reliquerat de differentia intellectus ad alias animæ partes, cum postmodum dixit. De speculatio autem intellectu altera ratio est: & hoc statim querit, cum dicit. Considerandum quam habet differentiam. Tale enim intendit assignare, quæ possit stare cum utroque præmissorum, siue sit separabilis anima magnitudine, seu loco ab alijs partibus, siue non: quod ipse modus loquendi satis indicat. Considerandum enim dicit, quæ habet intellectus differentiam ad alias animæ partes, siue sit separabilis ab eis magnitudine, seu loco, id est subiecto, siue non, sed ratione tantum. Vnde manifestum est, quod non intendit hanc differentiam ostendere, quod sit substantia a corpore separata secundum esse: hoc enim non posset saluari cum utroque prædictorum, sed intendit assignare differentiam quantum ad modum operandi. unde subdit, Et quomodo sit quidem intelligere ipsum. Sic igitur per ea quæ ex verbis Aristotelis accipere possumus, usque huc manifestum est quod ipse voluit intellectum esse partem animæ, quæ est actus corporis physici. Sed quia ex quibusdam verbis consequentibus Averrois accipere voluit intentionem Aristotelis fuisse, quod intellectus non sit anima quæ est actus corporis, aut pars talis animæ, ideo etiam diligentius eius verba sequentia consideranda sunt. Statim igitur post questionem motam de differentia intellectus & sensus, inquit secundum quid intellectus sit similis sensui, & secundum quid ab eo differat. Duo enim supra de sensu terminauerat, scilicet quod sensus est in potentia ad sensibilia, & quod sensus patitur & corrumpitur ab excellentijs sensibilibus. Hoc ergo est quod querit Aristoteles dicens. Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati aliquid, utique erit ab intelligibili, ut scilicet sic corrumpatur intellectus ab excellenti intelligibili, sicut sensus ab excellenti sensibili, aut aliquid huiusmodi alterum, id est, an intelligere est aliquid huius simile, scilicet ei quod est sentire, alterum tamen quantum ad hoc, scilicet quod non sit passibile. Huic igitur questioni statim respondet, & concludit non ex præcedentibus, sed ex sequentibus, quæ tamen ex præcedentibus manifestantur, quod hanc partem animæ oportet esse impassibilem, ut non corrumpatur sicut sensus. Est tamen quædam alia passio eius, secundum quod intelligere communi modo pati dicitur. In hoc ergo differat a sensu. Sed consequenter ostendit in quo cum sensu conueniat, quia scilicet oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, & quod sit in actu secundum suam naturam, sicut & de sensu supra dictum est, quod est in potentia ad sensibilia, & non in actu. Et ex hoc concludit, quod oportet se habere intellectum ad intelligibilia, sicut sensum ad sensibilia. Hoc autem induxit ad excludendum opinionem Empedoclis, & aliorum antiquorum, qui posuerunt quod cognoscens est de natura cogniti, ut pote quod terra terra

cognoscimus, aqua aquam. Aristoteles autem supra ostendit hoc non esse verum in sensu, quia sensitiuum non est actu, sed potentia ea quæ sentit, & idem hoc dicit de intellectu. Est autem differentia inter sensum & intellectum, quia sensus non est cognoscitius omnium, sed visus coloris tantum, auditus sonorum, & sic de alijs: intellectus autem est simpliciter cognoscitius omnium. Dicebant autem antiqui Philosophi æstimantes quod cognoscens deberet habere naturam cogniti, quod animam ad hoc quod cognoscat omnia, necesse est ex principijs omnium esse commistam. Quia vero Aristoteli probauit de intellectu per similitudinem sensus, quod non est actu id quod cognoscit, sed in potentia tantum, concludit e contrario, quod necesse est intellectum, quia cognoscit omnia, esse immixtum, id est, non compositum ex omnibus, sicut Empedocles ponebat. Et ad hoc inducit testimonium Anaxagoræ, non tamen de hoc eodem intellectu loquentis, sed de intellectu qui mouet omnia. Sicut ergo Anaxagoras dixit illum intellectum esse immixtum, ut imperat mouendo & segregando, sic nos possumus dicere de intellectu humano, quod oportet eum esse immixtum ad hoc ut cognoscat omnia, & hoc probat consequenter, & habetur sic sequens litera in Græco. Intus enim apprensus, prohibet extraneum, & obstruit, quod potest intelligi ex simili in visu. Si enim esset aliquis color intrinsecus pupillæ, ille color interior prohiberet videri extraneum colorem, & quodammodo obstrueret oculum ne videret alia. Similiter si aliqua natura rerum quas intellectus cognoscit, puta, terra vel aqua, aut calidum & frigidum, & aliquid huiusmodi, esset intrinseca intellectui, illa natura intrinseca intellectui impediret ipsum, & quodammodo obstrueret ne alia cognosceret. Quia ergo omnia cognoscit, concludit, quod non contingit ipsum habere aliquam naturam determinatam ex naturis sensibilibus, quas cognoscit, sed hanc solam naturam habet, quod sit possibilis, id est, in potentia ad ea quæ intelliguntur quantum est de sua natura, sed sit actu illa dum ea intelligit in actu, sicut sensus in actu sit sensibile in actu, ut supra in 2. dixerat. Concludit ergo quod intellectus antequam intelligat in actu, nihil est actu eorum quæ sunt, quam intelligat in actu, nihil est actu eorum quæ sunt, quod est contrarium his quæ antiqui dicebant, scilicet quod est actu omnia. Et quia fecerat mentionem de dicto Anaxagoræ loquentis de intellectu, qui imperat omnibus, ne crederet de hoc intellectu hoc conclusisse, vitur tali modo loquendi, Vocatus itaque anima intellectus: dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima, nihil esse actu eorum quæ sunt ante intelligere. ex quo duo apparent. Primo quidem, quod non loquitur hic de intellectu qui sit aliqua substantia separata, sed de intellectu quem supra dixit potentiam, & partem animæ, quod anima intelligit. Secundo quod supra probauit, scilicet quod intellectus non habet naturam aliquam determinatam in actu: nondum autem probauit, quod non sit virtus in corpore, ut Averrois dicit, sed hoc statim concludit ex præmissis. Nam sequitur. Vnde neque misceri est rationabile ipsum corpus. Et hoc secundum probat per primum, quod supra probauit, scilicet quod intellectus non habet aliquam in actu de naturis rerum sensibilibus. Ex quo patet quod non miscetur corpori, quia si misceretur corpori, haberet aliquam de naturis corporeis, & hoc est quod subdit. Qualis enim utique fiet aliquis, aut calidus, aut frigidus, si organum aliqd erit, sicut sensitiuum. Sensus enim proportionat suo organo, & trahitur quodam-

quodammodo ad suam naturam. Vnde etiam secundum immutationem organi immutatur operatio sensus. Sic ergo intelligitur istud non misceri corpori, quia non habet organum sicut sensus. Et quod intellectus animæ non habeat organum, manifestat per dictum quorundam, qui dixerunt quod anima est locus specierum, accipientes large locum pro omni receptiuo more platonico, nisi quod esse specierum locum non conuenit toti animæ, sed solum intellecti. Sensitiua enim pars non recipit in se species, sed in organo. Pars autem intellectiua non recipit eas in organo, sed tantum in seipsa. Item, non sic est locus specierum, quod habeat eas in actu, sed in potentia tantum. Quia igitur iam ostendit quid conueniat intellectui ex similitudine sensus, redit ad primum quod dixerat, quod oportet partem intellectiua esse passibilem, & sic admirabili subtilitate ex ipsa similitudine sensus concludit dissimilitudinem. Ostendit ergo consequenter, quod non similiter sit passibilis sensus & intellectus per hoc, quod sensus corrumpitur ab excellenti sensibili, non autem intellectus ab excellenti intelligibili. Et huius causam assignat ex supra probatis, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Hoc autem vltimum verbum maxime assumunt ad sui erroris vltimum, volentes per hoc dicere, quod intellectus neque sit anima, neque pars animæ, sed quædam substantia separata: sed cito obliuiscuntur eius, quod paulo supra Aristoteles dixit. Sicut enim hic dicitur, quod sensitiuum non est sine corpore, & intellectus est separatus, sicut supra dixit, quod intellectus fieret qualis, aut calidus, aut frigidus, si aliquod organum erit ei, sicut sensitiuum. Ea igitur ratione hic dicit, quod sensitiuum non est sine corpore, intellectus autem est separatus, quia sensus habet organum, non autem intellectus. Manifestissime igitur apparet absque omni dubitatione ex verbis Arist. hanc fuisse eius sententiam de intellectu possibili, quod intellectus sit aliquid animæ, quod est actus corporis, ita tamen quod intellectus animæ non habeat aliquod organum corporale, sicut habent ceteræ potentie animæ. Quomodo autem hoc esse possit, quod anima sit forma corporis, & aliqua virtus animæ non sit corporis virtus, non difficile est intelligere, si quis etiam in alijs rebus consideret. Videmus enim in multis, quod aliqua forma est actus corporis ex elementis commisti, & tamen habet aliquam virtutem, quæ non est virtus alicuius elementis, sed competit tali formæ ex alio principio, puta, corpore cælesti, sicut quod magnes habet virtutem attrahendi ferrum, & iaspis restringendi sanguinem: & paulatim videmus, quod formæ quæ sunt in nobiliores, habent aliquas virtutes magis ac magis supergredientes materiam. Vnde vltima formarum, quæ est anima humana, habet virtutem totaliter supergredientem materiam corporalem, scilicet intellectum. Sic ergo intellectus separatus est, quia non est virtus in corpore, sed est virtus in anima: anima autem est actus corporis. Nec dicimus quod anima in qua est intellectus, sic excedat materiam corporalem, quod non habet esse in corpore, sed quod intellectus quem Aristoteles dicit potentiam animæ, non est actus corporis. Neque enim anima est actus corporis mediantibus suis potentijs, sed anima per seipsam est actus corporis dans esse corpori specificum: aliquæ autem potentie eius sunt actus partium quarundam corporis perficientes ipsas ad aliquas operationes. Sic ergo potentia quæ

est intellectus, nullius partium corporis actus est, quia eius operatio non fit per organum corporale. Et ne alicui videatur, quod hoc ex nostro sensu dicamus præter Aristotelis intentionem, inducenda sunt verba Aristotelis expresse hoc dicentis. Querit enim in 2. physicorum, usque ad quantum oportet cognoscere speciem, & quod quid est: non enim omnem formam considerare pertinet ad physicum, & solam subdens. Aut quemadmodum medicus neruum, & faber æs usquequo, id est, usque ad aliquem terminum: & usque ad quem terminum ostendit, subdens. Cuius enim causa vnumquoque quasi dicit, tantum medicus considerat neruum, in quantum pertinet ad sanitatem, propter quam neruum medicus considerat, & similiter faber æs propter artificium: & quia physicus considerat formam in quantum est in materia, sic enim est forma corporis mobilis, similiter accipiendum est, quod naturalis in tantum considerat formam, in quantum est in materia. Terminum ergo considerationis physici de formis, est in formis quæ sunt in materia quodammodo, & alio modo non est in materia. Istæ enim formæ sunt in confinio formarum separatarum & immaterialium, vnde subdit. Et circa hoc, scilicet est consideratio naturalis de formis quæ sunt separatæ quidem, species autem in materia. Quæ autem sint istæ formæ ostendit, subdens. Homo enim hominem generat ex materia, & sol. Forma ergo hominis est in materia, & est separata. In materia quidem secundum esse quod dat corpori, sic enim est causa generationis: separata autem secundum virtutem quæ est propria homini, scilicet secundum intellectum. Non est ergo impossibile quod aliqua forma sit in materia, & virtus eius sit separata, sicut expositum est de intellectu. Adhuc autem alio modo procedunt ad ostendendum quod sententia fuerit Arist. quod intellectus non sit anima, vel pars animæ, quod vnitur corpori ut forma. Dicit enim Arist. in pluribus locis, intellectum esse perpetuum & incorruptibilem, sicut patet in 2. de anima, vbi dixit. Hoc solum contingere separari, sicut perpetuum a corruptibili: & in primo vbi dixit, quod intellectus videtur esse substantia quedam, & non corrumpi: & in 3. vbi dixit. Separatus autem est solus hoc quod vere est, & hoc solum immortale & perpetuum est. Quamuis hoc vltimum quidam non exponant de intellectu possibili, sed de intellectu agente. Ex quibus omnibus apparet, quod Aristoteles voluit intellectum esse aliquid incorruptibile. Videtur autem quod nihil incorruptibile possit esse forma corporis corruptibilis. Non enim est accidentale formæ, sed per se ei conuenit esse in materia, alioquin ex materia & forma fieret vnum per accidens. Nihil autem potest esse sine eo quod inest ei per se, ergo forma corporis non potest esse sine corpore. Si ergo corpus sit corruptibile, necesse sequetur formam corporis corruptibilem esse. Præterea, formæ separatæ a materia, & formæ quæ sunt in materia non sunt eadem specie, ut probatur in 7. metaphysicis. Multo ergo minus vnæ & eadē forma numero potest nunc esse sine corpore, & esse nunc in corpore. Destructo ergo corpore vel destruitur forma corporis, vel transit ad aliud corpus. Si ergo intellectus est forma corporis, videtur ex necessitate sequi, quod intellectus sit corruptibilis. Est autem sciendum, quod ratio hæc plurimos mouit. Nam Gregorius Nyssenus ipse Aristoteli e contrario, quod quia ponit animam esse formam corporis, quod posuerit eam esse corruptibile. Quidam vero posuerunt per hoc animam transire de corpore in corpus. Quidam etiam posuerunt,

quod anima haberet corpus quoddam incorruptibile, a quo nunquam separaret. Et ideo ostendendum est per verba Aristotelis, quod sic posuit intellectiuam animam esse formam corporis, quod tamen posuit eam incorruptibilem. In vndecimo enim metaphysicæ postquam ostenderit, quod formæ non sunt ante materias, quia quando sanatur homo, tunc est sanitas, & figura æneæ sphaeræ simul est cum figura ænea, consequenter inquit, vtrum aliqua forma remaneat post materiam, & dicit sic, secundum intellectum Boetij. Si vero aliquid posterius remaneat, scilicet præter materiam, considerandum est. In quibusdam enim nihil prohibet, ut si anima huiusmodi est, non omnis, sed intellectus: omnium enim impossibile est fortasse. Patet ergo quod animam, quæ est forma quantum ad intellectiuam partem, dicit nihil prohibere remanere post corpus, & tamen ante corpus non fuisse. Cum enim absolute dixisset, quod causæ mouentes sunt ante, non autem causæ formales, non quæsiuit, vtrum aliqua forma esset ante materiam, sed vtrum aliqua forma remaneret post materiam: & dicit hoc nihil prohibere de forma, quæ est anima quantum ad intellectiuam partem. Cum igitur, secundum præmissa Aristotelis verba, hæc forma quæ est anima, post corpus remaneat, non tota, sed intellectus, considerandum restat, quare magis anima secundum partem intellectiuam post corpus remaneat quam secundum alias partes, & quam alia formæ post suas materias: cuius quidem rationem ex ipsis Aristotelis verbis assumere oportet. Dicit enim in 3. de anima: Separatum autem est solum hoc, quod vere est, & hoc solum immortale & perpetuum est. Hanc igitur rationem assignare videtur, quia hoc solum immortale & perpetuum esse videtur, hoc solum est separatum. Sed de quo intellectu hic loquitur, dubium esse potest, quibusdam dicentibus quod loquitur de intellectu possibili: quibusdam, quod de agente, quorum vtrumque apparet esse falsum, si diligenter verba Aristotelis considerentur. Nam de vtroque dixerat Aristoteles ipsum separatum. Restat igitur quod intelligatur de tota intellectiuam parte, quæ quidem separata dicitur, quia non est ei aliquod organum, sicut ex verbis Aristotelis patet. Dixerat autem Aristoteles in 1. de anima, quod si est aliquid animæ operum, aut passionum proprium ipsius, contingit vtrique ipsam separari: si vero nullum est proprium ipsius, non vtrique erit separabilis, cuius quidem communis ratio talis est. Quia enim vnumquodque operatur in quantum est ens, eo modo vnicuique competit operari, quo sibi conuenit esse. Formæ igitur quæ nullam operationem habent sine coniunctione suæ materiæ, ipsæ non operantur, sed compositum est quod operatur per formam. Vnde huiusmodi formæ ipsæ quidem proprie loquendo non sunt, sed eis aliquid est. Sicut enim calor non calefacit, sed calidum, ita etiam calor non est per calidum proprie loquendo, sed calidum est per calorem: propter quod Aristoteles dicit in 10. metaphysicæ, quod de accidentibus non vere dicitur, quod sunt entia, sed magis quod sunt entis: & similis ratio est de formis substantialibus, quæ nullam operationem habent absque communicatione materiæ, hoc excepto, quod huiusmodi formæ est principium essendi substantialiter. Forma igitur quæ habet operationem secundum aliquam sui potentiam, vel virtutem absque communicatione suæ materiæ, ipsa est quæ habet esse: nec est per esse compositum tantum, sicut alia formæ, sed magis compositum est per esse eius. & ideo destructo composito destruitur illa forma, quæ est per esse compositi. Non autem oportet, quod destruat ad compositi destructionem illa forma, per cuius esse est compositum, & non ipsa per esse compositi. Si quis autem contra hoc obijciat, quod Aristoteles dicit in 1. de anima, quod intelligere, & amare, & odire, non sunt illius passionibus, id est, animæ, sed huius habentis illud, secundum quod illud habet, quare & hoc corrupto neque memorat, neque amat, non enim illius erant, sed cõis, ut dictum est, patet responsio per dictum Themistij hoc exponētis, qui dicit. Nunc dubitanti magis quam docenti assumitur Aristoteles. Nondum enim destruxerat opinionem dicentium non differre intellectum & sensum: unde in toto illo capitulo loquitur de intellectu, sicut de sensu. Quod patet præcipue vbi probat intellectum esse incorruptibilem per exemplum sensus, qui non corrumpitur ex senectute. Vnde & per totum sub conditione, & sub dubio loquitur sicut inquirens, semper coniungens ea quæ sunt intellectus his quæ sunt sensus: quod præcipue apparet ex eo quod in principio solutionis dicit. Si enim & quàm maxime gaudeat, aut dolere, aut intelligere motus sunt, & vnumquodque moueri aliquid. Si quis autem pertinaciter dicere vellet, quod Aristoteles loquitur ibi determinando, adhuc restat responsio: quia intelligere dicitur esse actus coniuncti non per se, sed per accidens, in quantum scilicet eius obiectum, quod est phantasma, est in organo corporali, non quod iste actus per organum corporalem exercentur. Si quis autem querat vterius, si intellectus sine phantasmate non intelligit, quomodo ergo habebit operationem intellectiuam, postquam fuerit anima a corpore separata? Scire debet qui hæc obijciat, quod istam quæstionem soluere non pertinet ad naturalem. Vnde Aristoteles in 2. physicorum dicit, de anima loquens. Quomodo autem separabilis hæc se habeat, & quid sit, philosophi primæ opus est determinare. Aestimandum est enim quod alterum modum intelligendi habebit anima separata, quàm habeat coniuncta, similem scilicet alijs substantijs separatis. Vnde non sine causa Aristoteles querit in 3. de anima, vtrum intellectus non separatus a magnitudine intelligat aliquid separatum. Per quod dat intelligere, quod aliquid poterit intelligere separatus, quod non potest non separatus. In quibus etiam verbis valde notandum est, quod supra vtrumque intellectum, scilicet possibilem & agentem dixit separatum, hic tamen dicit eum non separatum. Est enim separatus, in quantum non est actus organi: non separatus vero, in quantum pars, siue potentia animæ quæ est actus corporis, sicut supra dictum est. Huiusmodi autem quæstiones ceruissime colligi potest Aristoteles soluisse in his libris, quos patet eum scripsisse de substantijs separatis, ex his quæ dicit in principio. 12. metaphysicæ, quos etiam libros vidimus numero 14. licet nondum translatos in lingua nostra. Secundum hoc igitur patet, quod rationes in contrarium necessitatem non habent. Essentiale est enim animæ quod corpori vnatur, sed hoc impeditur per accidens non ex parte sua, sed ex parte corporis quod corrumpitur, sicut per se competit leui esse. sursum, & hoc est leui esse, ut sit sursum, ut Aristoteles dicit in 8. physicorum. Contingit tamen propter aliquod impedimentum quod non sit sursum. Ex hoc et patet solutio alterius rationis. Sicut enim quod habet naturam ut sit sursum, & quod non habet naturam ut sit sursum, spe differunt

et tamen idem numero & specie est, quod habet naturam ut sit sursum, licet quandoque sit sursum, & quandoque non sit sursum propter aliquod impedimentum: ita differunt specie duæ formæ, quarum vna habet naturam ut vnatur corpori, alia vero non. Sed tamen vnum & idem numero & specie esse potest habens naturam ut vnatur corpori, licet quandoque actu sit vnatur, quandoque non actu vnatur propter aliquod impedimentum. Adhuc autem ad sui erroris fulcrum tum assumunt quod Aristoteles dicit in libro de generatione animalium, scilicet, intellectum solum de foris aduenire, & diuinum esse solum. Nulla autem forma, quæ est actus materiæ, aduenit materiæ de foris, sed educitur de potentia materiæ. Intellectus igitur non est forma corporis. Obijciunt etiam quod omnis forma corporis misti causatur ex elementis: vnde si intellectus esset forma corporis humani, non esset ab extrinseco, sed esset ab elementis causatus. Obijciunt vterius contra hoc, quia sequeretur quod etiam vegetatiuum & sensitiuum esset ab extrinseco, quod est contra Aristotelem, præcipue si esset vna substantia animæ, cuius potentia essent vegetatiuum, & sensitiuum, & intellectiuum, cum intellectus sit ab extrinseco secundum Aristotelem. Horum autem solutio in promptu apparet secundum præmissa. Cum enim dicitur, quod omnis forma educitur de potentia materiæ, educi de potentia materiæ est duobus modis. Primo modo, formam dependere a materia secundum esse & operari: alio modo, præexistere formæ. Si enim hoc nihil aliud sit quàm materiam præexistere, considerandum videtur quid sit formam de potentia materiæ educi. Si enim hoc nihil aliud sit, quàm materiam præexistere in potentia ad formam, nihil prohibet sic dicere materiam corporalem præexistere in potentia ad animam intellectiuam: vnde Aristoteles in libro de generatione animalium dicit. Animam igitur vegetabilem in seminibus & conceptibus, scilicet nondum separatis, haberi potentia statuendum est, non actu, priusquam eo modo conceptus, qui iam separantur, cibum trahant, & officio eius animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vita stirpis viuere videntur. De anima quoque sensuali pari modo dicendum est, atque etiam de intellectu. Omnes enim potentia prius haberi, quàm actu necesse est, vtrumquàm secundum eam rationem sit in potentia, secundum quam rationem conuenit sibi esse actu. Iam enim ostensum est, quod aliis formis quæ non habent operationem aliquam absque communicatione materiæ, conuenit sic esse actu, ut magis ipsæ sint quibus coposita sunt, & quodammodo compositis coexistentes, quod ipsæ suum esse habeant: vnde sicut totum esse earum est in concrectione ad materiam, ita totaliter educi dicuntur de potentia materiæ. Anima autem intellectiuam cum habeat operationem sine corpore, non est esse suum solum in concrectione ad materiam, vnde non potest dici quod educatur de materia, sed magis quod est a principio extrinseco, & hoc ex verbis Aristotelis apparet. Relinquitur autem intellectus solum de foris aduenire, & diuinum esse solum, & causam assignat dicens. Nihil enim ipsius operationi communicat corporalis operatio. Miror autem unde secunda obiectio processerit, scilicet quod si intellectiuam anima esset forma corporis misti, causaretur ex commistione elementorum, cum nulla anima ex commistione elementorum causeretur. Dicit enim Aristoteles immediate post verba præmissa. Sed enim omnis animæ siue uirtus, siue potentia, corpus aliud participare uideretur, idque magis diuinum

& tamen idem numero & specie est, quod habet naturam ut sit sursum, licet quandoque sit sursum, & quandoque non sit sursum propter aliquod impedimentum: ita differunt specie duæ formæ, quarum vna habet naturam ut vnatur corpori, alia vero non. Sed tamen vnum & idem numero & specie esse potest habens naturam ut vnatur corpori, licet quandoque actu sit vnatur, quandoque non actu vnatur propter aliquod impedimentum. Adhuc autem ad sui erroris fulcrum tum assumunt quod Aristoteles dicit in libro de generatione animalium, scilicet, intellectum solum de foris aduenire, & diuinum esse solum. Nulla autem forma, quæ est actus materiæ, aduenit materiæ de foris, sed educitur de potentia materiæ. Intellectus igitur non est forma corporis. Obijciunt etiam quod omnis forma corporis misti causatur ex elementis: vnde si intellectus esset forma corporis humani, non esset ab extrinseco, sed esset ab elementis causatus. Obijciunt vterius contra hoc, quia sequeretur quod etiam vegetatiuum & sensitiuum esset ab extrinseco, quod est contra Aristotelem, præcipue si esset vna substantia animæ, cuius potentia essent vegetatiuum, & sensitiuum, & intellectiuum, cum intellectus sit ab extrinseco secundum Aristotelem. Horum autem solutio in promptu apparet secundum præmissa. Cum enim dicitur, quod omnis forma educitur de potentia materiæ, educi de potentia materiæ est duobus modis. Primo modo, formam dependere a materia secundum esse & operari: alio modo, præexistere formæ. Si enim hoc nihil aliud sit quàm materiam præexistere, considerandum videtur quid sit formam de potentia materiæ educi. Si enim hoc nihil aliud sit, quàm materiam præexistere in potentia ad formam, nihil prohibet sic dicere materiam corporalem præexistere in potentia ad animam intellectiuam: vnde Aristoteles in libro de generatione animalium dicit. Animam igitur vegetabilem in seminibus & conceptibus, scilicet nondum separatis, haberi potentia statuendum est, non actu, priusquam eo modo conceptus, qui iam separantur, cibum trahant, & officio eius animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vita stirpis viuere videntur. De anima quoque sensuali pari modo dicendum est, atque etiam de intellectu. Omnes enim potentia prius haberi, quàm actu necesse est, vtrumquàm secundum eam rationem sit in potentia, secundum quam rationem conuenit sibi esse actu. Iam enim ostensum est, quod aliis formis quæ non habent operationem aliquam absque communicatione materiæ, conuenit sic esse actu, ut magis ipsæ sint quibus coposita sunt, & quodammodo compositis coexistentes, quod ipsæ suum esse habeant: vnde sicut totum esse earum est in concrectione ad materiam, ita totaliter educi dicuntur de potentia materiæ. Anima autem intellectiuam cum habeat operationem sine corpore, non est esse suum solum in concrectione ad materiam, vnde non potest dici quod educatur de materia, sed magis quod est a principio extrinseco, & hoc ex verbis Aristotelis apparet. Relinquitur autem intellectus solum de foris aduenire, & diuinum esse solum, & causam assignat dicens. Nihil enim ipsius operationi communicat corporalis operatio. Miror autem unde secunda obiectio processerit, scilicet quod si intellectiuam anima esset forma corporis misti, causaretur ex commistione elementorum, cum nulla anima ex commistione elementorum causeretur. Dicit enim Aristoteles immediate post verba præmissa. Sed enim omnis animæ siue uirtus, siue potentia, corpus aliud participare uideretur, idque magis diuinum

quàm ea quæ elementa appellantur: verum prout nobilitate, ignobilitateue animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium quod facit, ut secunda sint semina, videlicet quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & natura quæ in eo spiritu est portione respondens elemento stellarum, ergo ex mixtione elementorum nedum intellectus, sed nec anima vegetatiua producit. Quod vero tertio obijciatur, quod sequeretur sensitiuum & vegetatiuum esse ab extrinseco, non est ad propositum. Iam enim patet ex verbis Aristotelis, quod ipse hoc indeterminatum reliquit, vtrum intellectus differat ab aliis partibus animæ subiecto & loco, ut Plato dixit, vel ratione tantum. Si vero detur quod sint idem subiecto, sicut verius est, nec ad hoc inconueniens sequitur. Dicit enim Aristoteles in 2. de anima, quod similiter se habent ei, quod de figuris, & quæ secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter, est potentia quod prius est in figuris, & in animatis ut in tetragono quidem trigonum est, in sensitiuo autem vegetatiuum. Si militer autem idem subiecto est etiam intellectiuum, quod ipse sub dubio reliquit. Similiter dicendum esset, quod vegetatiuum & sensitiuum sunt in intellectu uo ut trigonum & tetragonum in pentagono. Est autem tetragonum quidem a trigono simpliciter alia figura secundum speciem, non autem a trigono, quod est potentia in ipso, sicut nec quaternarius a ternario quæ est pars ipsius, sed a ternario qui est seorsum existens: & si contingeret diuersas figuras a diuersis agentibus produci, trigonum quidem seorsum a tetragono existens haberet aliam causam producentem quæ tetragonum, sicut & habet alia speciem, sed trigonum quod inest tetragono, haberet eandem causam producentem. Sic igitur vegetatiuum quidem seorsum a sensitiuo existens, alia species animæ est, & aliam causam productiuam habet: eadem tamen causa productiuam est sensitiuum & vegetatiuum, quod inest sensitiuo. Si ergo sic dicatur, quod vegetatiuum & sensitiuum, quod inest intellectiuo, est a causa extrinseca a qua est intellectiuum, nullum inconueniens sequitur. Non enim inconueniens est effectum superioris agentis habere virtutem, quæ habet effectus inferioris agentis, & adhuc amplius: vnde de etiam anima intellectiuam, quàmuis sit ab exteriori agente, habet tamen virtutes quas habent anima vegetatiua & sensitiuam, quæ sunt ab inferioribus agentibus. Sic igitur diligenter consideratis fere omnibus verbis Aristotelis, quæ de intellectu humano dixit, apparet eum huius fuisse sententiæ, quod anima humana sit actus corporis, & quod eius pars, siue potentia sit intellectus possibilis.

Nunc autem considerare oportet quid alii Peripatetici de hoc ipso senserunt: & accipiamus primo verba Themistij in commento de anima, vbi sic dicit. Duas ergo differentias esse humani animi necesse est, intellectum potentiam, & intellectum agentem: hic priorem illum quasi adortus amplexusque primum quasi educit in lucem e tenebris, & in actu constituit: deinde habitum in eo quandam afformat, in quo universales rerum notiones & scientiæ collocantur. Nam quemadmodum neque rude saxum, neque impolitum æs, quorum alterum domus potentia est, alterum statua, aut hoc accipere formam domus potest, aut illud statua, nisi ars materias illas quæ ad domum & statuam Opusc. S. Tho. Aquin. N 4 comparatæ

comparata sunt, fingat, & formam artificiosam imponat, atque ita domum, consistat domus & statua, ita intellectum potentia ab altero intellectu perfici oportet; qui quod ipsi perfectus est, & in actu semper, nulli potentia affinis conforisue, preparationem illam intellectui ad intelligendum adiunctam, ad instar artis exciter excolatque habitum, & scientiam rerum absoluat. Atque hic intellectus separatus & impatiibilis immissusque est. Intellectus autem potestatis, quamuis eadem fere qua intellectus agens, dignitate auctoritateque polleat, quia tamen aliquando coniunctior additiorque humanae animae est, uidetur societate hac nobilitati suae non nihil dispendii detrimentique face-
re. Quemadmodum itaque lumē cum oculis & colores accedit, non modo visui, sed coloribus etiam actū præbet: ita intellectus agens cum intellectu potentia agit, non solum intellectui actum ministrat, sed & res quæ potentia intellectus sunt, facit ut in eo intellectus sint actus, atque hæc sunt formæ materiales & notionēs communes de singularibus sensibus collectæ: & post pauca subdit. Qualis est ergo artis ad suam materiam comparatio, talis est intellectus agentis ad intellectum potentia probanda. Item, hic omnia facit, ille sit omnia, ex quo sequitur ut in nostra potestate sit intelligere, & speculari cum volumus, quia intellectus agens non quemadmodum ars seorsum a sua materia est, sed totus intellectui potentia intextus immer-
susque habetur. Finge excussorem in ære, aut in ferro esse, non extrinsecus, nonne peruadet penetrabitque in materiam vniuersam? Eodem modo intellectus agens intellectui potestatis assistens, vnus cum illo redditur propterea quod vna res est, quæ ex materia & forma consistit, & tamen permissio hæc rationes duas habet: et quibusdam interpositis subdit. Nos igitur vtriusque intellectus copulatio sumus. Si ergo ita habent omnia quæ ex actu & potentia conciliantur, ut in his aliud sit ipsa res, aliud essentia, sequitur ut aliud ego sim, aliud essentia mea, ita ut ego sim is, qui ex actu & potestate constituitur, essentia mea sit solus actus tantum, quamobrem eadem quæ considero, hæc etiam scribo, & literis mando. Scribit vero intellectus, qui ex potestate componitur, scribit inquam, non tamen quatenus ex potestate constat, sed quatenus intellectus agens est, quia illinc quasi omnis actio riuatur, & ducitur: & post pauca adhuc manifestius subdit. Ut ergo redeam⁹ vnde discessim⁹, quemadmodum aliud est animal, aliud suum animali esse, & quemadmodum suum animali esse ab ipsa dependet animalis anima, ita aliud ego sum, aliud mihi esse, & mea essentia. Hæc autem ab anima prouenit non quidem sensuali, quippe quæ tamquam materia intellectus potentia habeatur: neque item ab ipso intellectu potentia, ut qui pro materia intellectus agentis sit, restat igitur ut ab intellectu agente tantum essentia mea proficisci ac pendere dicatur. Solus enim intellectus agens proprie & maxime censendus est forma, immo vero forma formarum: inferiora autem cætera modo subiectorum loco, modo formarum habentur. Sane ordo naturæ & processus hic est, ut respectu inferiorum superioribus vice formarum utatur, respectu superiorum inferioribus loco materiae. Summam vero & supremam formarum intellectum agentem constituit, quæ simul atque progressa est, receptui canit, in eoque finem quasi extremam manum imponit utpote quæ nullam formam superiorem, aut nobiliorē haberet, cui loco materiae subiceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus & intelle-

ctus sumus: & postea reprobans quorundam opinionem dicit. Cum enim statuisset Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficiēteque, necesse, inquit, est easdem differentias in anima reperiri, & talem aliquē intellectū adesse, qui pars animæ rationalis præstantissima sit: & post pauca etiam subdit. Ex eisdem verbis illud subinde colligi confirmarique cupio, Aristotelem opinatum fuisse intellectum agentem aut aliquid nostrum esse, aut plane ipsos. Patet igitur ex præmissis verbis Themistii quod non solum intellectum possibilem, sed etiā agentem partem animæ humanæ esse dicit, & Aristotelem hoc sensisse: & iterum, quod homo est id quod est non ex anima sensitua, ut quidam mentuntur, sed ex parte intellectua & principaliori. Et Theophrasti quidē libros non vidi, sed eius verba introduxit Themistius in commento de Anima, quæ sunt talia, sic dicens. Plane facturum hoc loco me operæpretium arbitror, si verba Theophrasti de intellectu potestatis & agente prætexuero. De intellectu itaque potestatis hæc dicit. Cum intellectus, inquit, homini extrinsecus accedat, cumque tamquam appositus inuectusque sit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur, demū quænam confirmatio naturaue eius sit. Certe id quod dicitur, nihil actu esse intellectum, sed potestate omnia, recte hæcenus dicitur, quatenus & in sensu: non tamen utique eo ad vnum refecanda res est, neque tam nihil actu probandus, ut neque ipsemet sit, calumnia hæc esset & oratio contentioni cauilloque proxima, sed ita intelligendum, ut in animo talis quædam sui generis potentia sit pro subiecto formarum ac gremio, qualis in rebus materialibus facultas illa est, quæ constitutioni earum & concretioni subternitur. Porro quod dicitur mentem extrinsecus accedere, non ita statuedum est, ut qui vere appositus inuectusque habeatur, sed ut qui statim abortu quasi comprehendere nos complectique soleat. Sic igitur Theophrastus cū quæsisset duo, primo quidem, quomodo intellectus possibile sit ab extrinsecus, & tamen nobis connaturalis: & secundo, quæ sit natura intellectus possibilis, Respondit primo ad secundum, quod est in potentia omnia, non quidem sicut nihil existēs, sed sicut sensus ad sensibilia, & ex hoc concludit responsum primæ quæstionis, quod non intelligitur sic esse ab extrinsecus, quasi aliquid adiectum accidentaliter, vel tempore procedente, sed a prima generatione, sicut continens comprehendens naturam humanam. Quod autem Alexander intellectum possibilem posuerit esse formam corporis, & etiam ipse Averroes confitetur, quamuis ut arbitror, peruersæ verba Alexandri acceperit, sicut & verba Themistii præter eius intellectum assumit: nam quod dixit Alexandrum dixisse intellectum possibile non esse aliud, quam preparationem quæ est in natura humana ad intellectum agentem & ad intelligibilia, hanc preparationem nihil aliud intellexit, quam potentiam intellectiuam quæ est in anima ad intelligibilia, & ideo dixit eam non esse virtutem in corpore, quia talis potentia non habet corporale organum, & non ex ea ratione, ut Averroes impugnat, secundum quod nulla præparatio est virtus in corpore. Et ut a Grecis ad Arabes transeamus, Primo, manifestum est, quod Auicenna posuit intellectum virtutem animæ, quæ est forma corporis: dicit enim sic in suo libro de anima. Intellectus actiuus, id est, practicus, eget corpore & virtutibus corporalibus ad omnes actiones suas. Con-

templatiuus autem intellectus eget corpore, & virtutibus eius, sed nec semper, nec omnino. Sufficit enim ipse sibi per seipsum. Nihil autē horum est anima humana, sed anima est id quod habet has virtutes, & sicut postea declarabimus, est substantia solitaria per se quæ habet aptitudinem ad actiones, quarum quædam sunt quæ non perficiuntur nisi per instrumenta, & per vsum eorum villo modo: quædam vero sunt, quibus non sunt necessaria instrumenta aliquo modo. Item, in prima parte dicit, quod anima humana est perfectio prima corporis naturalis instrumentalis, secundum quod attribuitur ei agere actionis electiue deliberationis, & aduenire meditando, & secundum hoc quod apprehendit vniuersalia: sed verum est quod postea dicit & probat. Et anima humana secundum id quod est sibi proprium, scilicet secundum vim intellectiuam, non sic se habet ad corpus ut forma, nec eget ut sibi præparetur organum. Deinde subiungenda sunt verba Algazelis sic dicentis. Cum commissio elementorum fuerit pulchrioris & perfectioris æqualitatis, qua nihil possit inueniri subtilius & pulchrius, tunc fiet apta ad recipiendum a datore formarum formam pulchriorem aliis formis, quæ est anima hominis. Huius vero animæ humanæ duæ sunt virtutes. Vna operans, & altera sciens, quam vocat intellectum, ut ex cōsequentibus patet. Et postea multis argumentis probat, quod operatio intellectus non sit per organum corporale. Hoc autem præmissimus, non quasi volentes ex philosophorum autoritatibus reprobare supra positum errorem, sed ut ostendamus quod non solum Latini, quorum verba quibusdam non sapiunt, sed & Græci & Arabes hoc senserunt, quod intellectus sit pars, vel potentia, siue virtus animæ quæ est corporis forma: vnde miror ex quibus Peripateticis hunc errorem se assumpsisse gloriētur, nisi forte quia minus vult cum cæteris Peripateticis recte sapere, quam cū Averrois aberrare, qui non tam fuit peripateticus, quā peripateticæ philosophiæ deprauator.

Ostenso igitur ex verbis Aristotelis, & aliorum sequentium ipsum, quod intellectus est potentia animæ, quæ est corporis forma, licet ipsa potentia quæ est intellectus, non sit alicuius organi actus, quia nihil ipsius operationi communicat corporalis operatio, ut Aristoteles dicit, inquirendum est per rationes quid circa hoc sentire sit necesse. Et quia secundum doctrinam Aristotelis oportet ex actibus principia actuum considerare, ex ipso actu quidem proprio intellectus qui est intelligere, primo hoc considerandum videtur, in quo nullam firmiorem rationem habere possumus ea, quam Aristoteles ponit, & sic argumentatur. Anima est principium quo viuimus, & intelligimus. ergo & ratio quædam, & species corporis cuiusdam. Et adeo huic rationi innititur, quod eam dicit esse demonstrationem: nam in principio capituli sic dicit. Non enim solum quod quid est oportet diffinitiuam rationem ostendere, sicut plures terminorum dicunt, sed & causam inesse & demonstrare: & ponit exemplum, sicut demonstratur quid est retragonismus, id est, quadratum per inuentionem mediæ lineæ proportionalis. Virtus autem huius demonstrationis & insolubilitas apparet, quia quicumque ab hac uia diuertere uoluerit, necesse habet inconueniens dicere. Manifestum est enim quod hic homo singularis intelligit. Numquam enim de intellectu quæreremus, nisi intelligeremus: nec cum quærimus de intellectu, de alio principio quærimus, quam de eo quo nos intelligimus: unde & Aristoteles dicit. Dico autem intelle-

ctum quo intelligit anima. Concludit autem sic Aristoteles. Quod si aliquid est primum principium quo intelligimus, oportet illud esse formam corporis, quia ipse prius manifestauit, quod illud quo primo aliquid operatur, est forma, & patet hoc per operationem: quia vnumquodque agit in quantum est actu. Est autē vnumquodque actu per formam, vnde oportet illud, quo primo aliquid agit, esse formam. Si autem dicas, quod principium huius actus qui est intelligere, quod nominamus intellectum, non sit forma, oportet te inuenire modum, quo actio illius principii sit actio huius hominis, quod diuersimode quidam conati sunt dicere, quorum vnus, scilicet Averroes, ponens huiusmodi principium intelligendi, quod dicitur intellectus possibilis, non esse animam, nec partem animæ nisi æquiuoce, sed potius quod sit substantia quædam separata, dixit quod illius intelligere substantia separata est intelligere mei, vel illius, in quantum intellectus ille possibilis copulatur mihi, vel tibi per phantasmata quæ sunt in me, vel in te. Quod sic fieri dicebat. Species enim intelligibilis, quæ sit vnum cum intellectu possibili, cum sit forma & actus eius, habet duo subiecta. Vnum ipsa phantasmata, aliud in intellectum possibilem. Sic ergo intellectus possibilis continuatur nobis per formam suam mediantibus phantasmatis, & sic dum intellectus possibilis intelligit, hic homo intelligit. Quod autem hoc nihil sit, patet tripliciter. Primo quidem, quod sic continuatio intellectus ad hominem non esset secundum primam eius generationem, ut Theophrastus dicit, & Aristoteles innuit in 2. phy. ubi dicit, quod terminus naturalis considerationis de formis est ad formam, secundum quam homo ab homine generatur & a sole. Manifestum est autem quod terminus considerationis naturalis est intellectus: secundum autem dictum Averroes, intellectus non continuatur homini secundum suam generationem, sed secundum operationem sensus, in quantum est sentiens in actu. Phantasma enim est motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur in 3. lib. de anima. Secundo vero, quia ista coniunctio non esset secundum aliquid vnum, sed secundum diuersa. Manifestum est enim quod species intelligibilis, secundum quod est in phantasmatis, est in intellectu in potentia, in intellectu autem possibili est secundum quod est intellecta in actu abstracta a phantasmatis. Si ergo species intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est abstracta a phantasmatis, sequitur quod per speciem intelligibilem non continuatur intellectus phantasmatis, sed magis ab eis est separatus: nisi forte dicatur, quod intellectus possibilis continuatur phantasmatis, sicut speculatum continuatur homini, cuius species resultat in speculo. Talis autem continuatio manifestum est quod non sufficit ad continuationem actus. Manifestum est enim quod actio speculi, quæ est representare, non propter hoc potest attribui homini, vnde nec actio intellectus possibilis propter prædictam copulationem posset attribui huic homini, qui est sortis, ut hic homo intelligeret. Tertio, quia dato quod vna & eadem species numero esset forma intellectus possibilis, & esset simul in phantasmatis, nec adhuc talis copulatio sufficeret ad hoc, quod hic homo intelligeret. Manifestum est enim, quod per speciem intelligibilem aliquid intelligitur, sed per potentiam intellectiuam aliquid intelligit: sicut etiam per speciem sensibilem aliquid sentitur, per potentiam autem sensitiuam aliquis sentit: vnde paries, in quo est color, cuius species sensibilis in actu est, in visu videtur

detur, non videt: animal autem habens potentiam vi-
suam in qua est talis species, videt. Talis autē est præ-
dicta copulatio intellectus possibilis ad hominem, in
quo sunt phantasmata, quorū species sunt in intellectu
possibili, qualis est copulatio parietis, in quo est color
ad visum, in quo est species sui coloris. Sicut igitur
paries non videt, sed videtur eius color, ita sequeret
quod homo non intelligeret, sed quod eius phantasma
intelligeretur ab intellectu possibili. Impossibile
est ergo saluari quod hic homo intelligat, secundū
positionem Auerrois. Quidam vero videntes, quod secū-
dum viam Auerrois sustineri nō potest, quod hic ho-
mo intelligat, in aliam diuertunt viam, & dicunt
quod intellectus vnitur corpori vt motor, & sic in quā
tum ex corpore & intellectu fit vnum sicut ex mouē-
te & moto, intellectus est pars huius hominis, & ideo
operatio intellectus attribuitur huic homini, sicut ope-
ratio oculi quæ est videre, attribuitur huic homini. Quæ
rendum est autem ab eo qui hoc ponit. Primo, quid
sit hoc singulare quod est Sortes. Vtrum Sortes sit so-
lus intellectus qui est motor, aut sit motum ab ipso
quod est corpus, animatum tamen anima vegetatiua
& sensitua, aut sit compositum ex vtroque. Et quan-
tum ex sua positione videtur, hoc tertium accipiet. I.
quod Sortes sit aliquid compositum ex vtroque. Pro-
cedamus ergo contra eos per rationem Aristotelis in
8. meta. dicentis. Cum enim quæcumque partes habet,
& non vt aceruus, quod totum, sed aliquid inest totū
præter partes, est alia causa: quoniam in corporibus
ijs quidem tactus causa est vnum essendi, alijs vero vi-
scositas, aut aliqua passio altera. Talis vero definitio
ratio est vna, non coniunctione quemadmodum
Ilias, sed vnus esse. Quid igitur est, quod facit hominē
vnum, & propter quid vnum, sed nō multa, puta, ani-
mal & bipes aliterque, & si est vt aiūt quidam, ipsum
aliquid animal, & ipsum bipes. Quare namque non il-
la ipsa homo est, & erunt secundum participationem
homines, & hominis non vnus, sed duorum, scilicet
animalis non bipedis, & totaliter vtique non erit ho-
mo vnum & plura animal & bipes. Palā itaque quia
sic quidem acceptantibus consueuerunt diffinire & di-
cere, non contingit reddere & soluere dubitationem.
Si autem est, ut diximus, hoc quidē materia, illud vero
forma, & hoc quidem potentia, illud vero actus, nō
adhuc dubitatio videbitur esse. Sed si tu dicas, quod
Sortes non est vnum quid simpliciter, sed vnum quid
aggregatione motoris & moti, sequuntur multa inco-
uenientia. Primo quidem, quia si vnumquodque
est similiter vnum & ens, sequetur quod Sortes nō sit
aliquid, & quod non sit in specie, nec in genere, & ul-
terius quod nō habeat aliquam actionem, quia actio
non est nisi entis: unde non dicimus quod intellige-
re nauæ, sit intelligere huius totius, quod est naua
& nauis, sed nauæ tantum, & similiter intelligere
non erit actus sortis, sed intellectus tantum utentis
corpore sortis. In solo. n. toto, quod est aliquid vnum
& ens, actio parus est actio totius, & si quis aliter lo-
quitur, improprie loquitur: & si tu dicas quod hoc mo-
do cælum intelligit per motorem suum, est assumptio
difficilioris materiæ. Per intellectum enim humanum
oportet nos deuenire ad cognoscendum intellectus su-
periores, & non econuerso. Si vero dicatur quod hoc
idividuū, quod est Sortes, est corpus animatū anima
vegetatiua & sensitua, ut videtur sequi secundum eos
qui ponunt quod hic homo non constituitur in spe-
cie per intellectum, sed per animam sensitua nobis

litatam ex aliqua instructione intellectus possibilis,
tunc intellectus non se habet ad sortem, nisi sicut mo-
uens ad motum. Sed secundum hoc actio intellectus,
quæ est intelligere, nullo modo poterit attribui forti:
quod multipliciter apparet. Primo quidem per hoc
quod dicit Philoso. in 2. meta. quod quorum diuer-
sum est aliquod opus præter actionem, actio est in eo
quod fit, ut ædificatio in ædificato, & contextio in
contexto: similiter autem & in alijs, & totaliter mo-
tus in moto. Quorum vero non est aliud aliquod opus
præter actionem, in eis existit actio, ut visio in uidente,
& speculatio in speculante. Sic ergo & si intellectus
ponatur uniri forti ut mouens, nihil proficit ad hoc
quod intelligere sit in forte, nec quod Sortes intelligat,
quia intelligere est actio quæ est in intellectu tantum.
Ex quo etiam patet falsum esse quod dicunt, quod intel-
ctus non est actus corporis, sed ipsum intelligere. Nō
enim potest esse alicuius actus intelligere, cuius non
sit actus intellectus: quia intelligere non nisi in in-
tellectus est, sicut nec visio nisi in visu, unde nec
visio potest esse alicuius, nisi illius cuius actus est
uisus. Secundo, quia actio mouentis propria non at-
tribuitur instrumento, aut moto, sed magis econuer-
so actio instrumenti attribuitur principali mouenti.
Nō enim potest dici, quod serra disponat de atrificio:
potest tamē dici, quod artifex secat, quod est opus ser-
ræ. Propria autem operatio ipsius intellectus est intel-
ligere: unde dato etiam quod intelligere esset actio
transiens in alterum sicut mouere, non sequeretur quod
intelligere conueniret forti, si intellectus uniretur ei
solum ut motor. Tertio, quia in his quorum actiones
in alterū transeunt, opposito modo attribuntur actio-
nes mouentibus & motus. Secundum ædificationem
enim ædificator dicitur ædificare, ædificium vero ædi-
ficari. Si ergo intelligere esset actio in alterum tran-
siens, sicut mouere, adhuc non esset dicendum quod
Sortes intelligeret ad hoc, quod intellectus uniretur
ei ut motor, sed magis quod intellectus intelligeret,
& Sortes intelligeretur, aut forte quod intellectus in-
telligendo moueret sortem, & Sortes moueretur. Con-
tingit tamen quandoque quod actio mouentis tradu-
citur in rem motam, puta, cum ipsum motum mouet
ex eo quod mouetur, ut calefactum calefacit. Possit er-
go aliquis sic dicere, quod motum ab intellectu qui
intelligendo mouet, ex hoc ipso, quod mouetur, in-
telligit. Huic autem dicto Aristoteles resistit in 2.
de anima, unde principium huius rationis assumpsi-
mus. Cum enim dixisset, quod id quo primo scimus
& sanamur est forma, scilicet scientia & sanitas, subiū-
git. Videntur enim in patiente & disposito actiuorū
in esse actus: quod exponens Themistius dicit. Nam &
si ab alijs aliquando scientia & sanitas est, puta, a docē-
te & medico, tamen in patiente & disposito facientū
inexistere actus ostendimus prius in his quæ de natura.
Est ergo intentio Aristotelis, & euidenter est verum, quod
quando motum mouet, & habet actionem mouentis,
oportet quod inest ei actus aliquis a mouente qui hu-
iusmodi actionem habeat, & hoc est principium quo
agit, & est actus & forma eius. Sicut si aliquid est cale-
factum, calefacit per calorem qui inest ei a calefacien-
te. Detur ergo quod intellectus moueat animam for-
tis uel illustrando, uel quocumque modo, hoc quod
est relictum ab impressione intellectus in forte est pri-
mo quod Sortes intelligit. Id autem quo Sortes pri-
mo intelligit, sicut sensu sentit, Aristoteles probauit
esse in potentia omnia, & per hoc non habere naturā
determinatam

determinatam, nisi hanc quod sit possibilis, & per eo
sequens quod non misceatur corp ori, sed sit separatus.
Dato ergo quod sit aliquid intellectus separatus mo-
uens sortem, tamen adhuc oportet quod ille intellectus
possibilis, de quo Aristoteles loquitur, sit in anima for-
tis, sicut & sensus qui est in potentia ad omnia sensibi-
lia, quo Sortes sentit. Si autem dicatur quod hoc indi-
uiduum, quod est Sortes, non est aliquid compositum
ex intellectu & corpore animato, neque est corpus ani-
matum tantum, sed est solum intellectus, hæc iam erit
opinio Platonis, qui vt Grego. Nyfen. refert, propter
hanc difficultatem nō vult hominem ex anima & cor-
pore esse, sed animam corpore vtentem, & velut indu-
tam corpore. Sed & Plotinus, vt Macrobius refert, ip-
sam animam hominem esse testatur, sic dicens. Qui vi-
detur, non ipse verus homo est, sed ille a quo regitur
quod videtur. Sic cum morte animalis discedit ani-
matio, cadit corpus a regente viduatum, & hoc est
quod videtur in homine mortale. Anima vero quæ est
verus homo, est ab omni immortalitatis conditione
aliena. Qui quidem Plotinus unus de magnis commē-
tatoribus ponitur inter commentatores Aristotelis,
vt Simplicius refert in commento prædicamentorum.
Hæc autem sententia nec a verbis Aristotelis videtur
discordare. Dicit enim in 9. ethic. quod boni hominis
est bonū elaborare, etiam sui ipsius gratia. Intellectus
enim gratia unusquisque esse videtur. Quod quidem
non dicit propter hoc, quod homo sit solus intelle-
ctus, sed quia id quod est in homine, principalis est
intellectus, unde & in sequentibus dicit, quod quem-
admodum ciuitas principalissimum maxime videtur
& omnia alia constitutio, sic & homo: unde subiūgit
quod unusquisque homo uel est hic, scilicet intelle-
ctus, uel maxime: & per hūc modum arbitror & The-
mistium in verbis supra positis, & Plotinum in ver-
bis nunc inductis dixisse, quod homo est anima, uel in-
tellectus, unde & in sequentibus dicit, quod intellectus tantū,
uel anima tantum, multipliciter probatur. Primo qui-
dē ab ipso Gregorio Nyfeno, qui inducta opinione
Platonis, subdit. Habet autem hic sermo difficile, uel
indissolubile quid. Qualiter enim vnum esse potest in-
dumento anima? non enim vnum est tunica cum in-
dumento. Secundo, quia Aristoteles in 7. meta. probat quod
homo, & equus, & similia, non sunt solum forma,
sed totum quoddam ex forma & materia, ut uniuersa-
le, singulare vero ex ultima materia & forma, ut So-
crates. Iam est & in alijs similiter, & hoc probauit per
hoc, quod nulla pars corporis potest diffiniri sine par-
te aliqua animæ, & recedente anima nec oculus, nec
caro dicitur nisi æquiuoce: quod non esset, si homo,
aut Socrates esset tantum intellectus, aut anima. Ter-
tio, sequeretur quod cum intellectus non moueat nisi
per uoluntatem, ut probatur in 3. de anima, quod
hoc esset subiectum uoluntati, quod retineret homo
corpus cum uellet, & abiceret cum uellet: quod ma-
nifeste patet esse falsum. Sic igitur patet, quod intel-
ctus non unitur forti solum ut motor, & quod etiā si hoc
esset, nihil proficeret ad hoc, quod Sortes intelligeret.
Qui ergo hanc positionem defendere uolunt, aut con-
fiteantur se nihil intelligere, & indignos esse cum qui-
bus aliqui disputent, aut confiteantur quod Aristoteles
concludit, scilicet quod id quo primo intelligimus, est
species & forma. Potest etiam hoc concludi ex hoc,
quod hic homo in aliqua specie collocatur, speciem
autem quam fortitur aliquid nisi ex forma. Id igitur
per quod hic homo speciem fortitur, est forma. Vnum

quodque autem ab eo speciem fortitur, quod est prin-
cipium propriæ operationis speciei. Propria autē ope-
ratio hominis in quantum est homo, est intelligere. Per
hoc enim differt ab alijs animalibus, & ideo in hac
operatione Aristoteles felicitatem ultimam constituit.
Principium autem quo intelligimus, est intellectus,
ut Aristoteles dicit. Oportet igitur ipsum uniri cor-
pori ut formam, non quidem ita quod ipsa intellec-
tua potentia sit alicuius organi actus, sed quia est uir-
tus animæ, quæ est actus corporis physici organici. Ad-
huc, secundum istorum positionem, destruitur mora-
lis philosophiæ principia. Subtrahitur enim quic-
quid est in nobis: non enim est aliquid in nobis, nisi
per uoluntatem, unde & hoc ipsum uoluntarium dicitur,
quod in nobis est. Voluntas autem in intellectu
est, ut patet per dictum Aristotelem in 3. de anima,
& per hoc quod in substantijs separatis est intellectus
& uoluntas, & per hoc etiam quod contingit per uo-
luntatem aliquid in uniuersali amare, uel odire, sicut
odimus latronū genus, ut Aristoteles dicit in sua re-
thorica. Si igitur intellectus non est aliquid huius ho-
minis, uel non est uere unum cum eo, sed unitur ei solum
per phantasmata, uel sicut motor, non erit in hoc
hominis uoluntas, sed in intellectu separato, & ita hic
homo non erit dominus sui actus, nec aliquis eius
actus erit laudabilis, uel uituperabilis, quod est diue-
re principia moralis philosophiæ. Quod cum sit ab-
surdum, & uitæ humanæ contrarium (non enim esset
necesse consiliari, nec leges ferre) sequitur, quod intel-
lectus sic uniatu nobis, vt uere ex eo & nobis fiat unū,
quod uere non potest esse nisi eo modo quod dictum
est, ut sit etiā potentia animæ quæ unitur nobis ut for-
ma. Relinquitur igitur hic absque omni dubitatione
tenendum propter reuelationem fidei, ut dicunt: sed
quia hoc subtrahere est niti contra manifeste appa-
rentia. Rationes uero quas in contrarium adducunt, nō
difficile est soluere. Dicunt enim quod ex hac posi-
tione sequitur, quod intellectus sit forma materialis,
& non sit denudata ab omnibus naturis rerum sensibi-
lium, & per consequens quicquid recipitur in intel-
lectu, recipitur sicut in materia indiuidualiter, & non
uniuersaliter. Et ulterius, quia si est forma materialis,
quod non est intellecta in actu, & ita intellectus non
poterit se intelligere, quod est manifeste falsum: nulla
enim forma materialis est intellecta in actu. Horum
autem solutio apparet ex his quæ præmissa sunt: non
enim dicimus animam humanam esse formam corpo-
ris secundum intellectiuam potentiam, quæ secundū
doctrinam Aristotelis nullius organi actus est: unde
remanet quod anima quantum ad intellectiuam poten-
tiam sit immaterialis, & immaterialiter recipiens, &
seipsum intelligens: unde & Aristoteles signanter di-
cit de anima, quod est locus specierum, non tota, sed
intellectus. Si autem contra hoc obiciatur, quod potentia
animæ non potest esse immaterialior, aut simplicior
quam eius essentia, optime procederet, si essentia animæ
humanæ esset forma materialis, quod nō per esse suū
esset, sed per esse compositi, sicut est de alijs for-
mis, quæ secundum se nec esse, nec operationem ha-
bent præter communicationem materiæ, quæ propter
hoc immerse materiæ dicuntur. Anima autem huma-
na, quia secundum suum esse est forma, cui aliquatenus
communicat materia non totaliter comprehendens
ipsam, eo quod maior est dignitas huius formæ, quæ ca-
pacitas materiæ, nihil prohibet quin habeat aliquam
operationem, uel uirtutem, ad quam materia non at-
tendit.

git. Consideret autem qui hoc dicit, quod si hoc intellectuum principium, quo nos intelligimus, esset secundum esse separatum & distinctum ab anima, quæ est corporis nostri forma, esset secundum se intelligens, & intellectum, nec quandoque intelligeret, quandoque non. Neque etiam indigeret ut seipsum cognosceret per intelligibilia & per actus, sed per essentiam suam, sicut alia substantia separata. Neque etiam esset conueniens quod ad intelligendum indigeret phantasmatis nostris. Non enim inuenitur in rerum ordine, quæ superiores substantia ad suas principales perfectiones indigeant inferioribus substantiis, sicut nec corpora caelestia formantur, aut perficiuntur ad suas operationes ex corporibus inferioribus. Magnam igitur improbitatem continet sermo dicentis, quod intellectus sit quoddam principium secundum substantiam separatum, & tamen quod per species a phantasmatis acceptas perficiatur, & fiat actu intelligens.

His igitur consideratis quantum ad id quod ponunt intellectum non esse animam, quæ est nostri corporis forma, neque partem ipsius, sed aliquid secundum substantiam separatum, considerandum restat de hoc, quod dicunt intellectum possibilem esse vnum in omnibus. Forte enim de agente hoc dicere aliquam rationem haberet, & multi philosophi hoc posuerunt. Nichil enim videtur inconueniens sequi, si ab vno agente multa perficiantur: quemadmodum ab vno sole perficiuntur omnes potentia visu animalium ad videndum, quamuis etiam hoc non sit secundum intentionem Aristotelis, qui ponit intellectum agentem esse aliquid in anima, vnde comparat ipsum lumini. Plato autem ponens intellectum vnum separatum, comparauit ipsum soli, ut Themistius dicit. Est enim vnus sol, sed plura lumina diffusa a sole ad videndum. Sed quicquid sit de intellectu agente, dicere intellectum possibilem esse vnum omnium hominum, multipliciter impossibile apparet. Primo quidem, quia si intellectus possibilis est quo intelligimus, necesse est dicere, quod homo singularis intelligens vel sit ipse intellectus, vel intellectus formaliter ei inherereat, non quidem ita quod sit forma corporis, sed quia est virtus anime, quæ est forma corporis. Si quis autem dicat, quod hic homo singularis est ipse intellectus, consequens est quod hic homo singularis non sit alius ab illo homine singulari, & quod omnes homines sint vnus homo non quidem participatione speciei, sed secundum vnum individuum. Si vero intellectus inest nobis formaliter, sicut iam dictum est, sequitur quod diuersorum corporum sunt diuersa anime. Sicut enim homo est ex corpore & anima, ita hic homo, scilicet Callias, aut fortes est ex hoc corpore, & ex hac anima. Si autem anime sunt diuersa, & intellectus possibilis est virtus anime qua anima intelligit, oportet quod differat numero, quia nec fingere possibile est, quod diuersarum rerum sit vna numero virtus. Si quis autem dicat, quod homo intelligit per intellectum possibilem, sicut per aliquid sui, quod tamen est pars eius non ut forma, sed sicut motor, iam ostensibile est supra, quod hac positione facta, nullo modo potest dici quod fortes intelligat: sed dicimus quod fortes intelligit per hoc, quod intellectus intelligit, licet intellectus sit solum motor, sicut homo videt per hoc, quod oculus videt. Et ut similitudinem sequamur, ponatur quod omnium hominum sit vnus oculus numero, inquirendum restat vtrum omnes homines sint vnus videns, vel multi videntes. Ad cuius veritatis inquisitionem considerare oportet.

ter, quod aliter se habet de primo moueretur, & aliter de instrumento. Si enim multi homines vtratur vno & eodem instrumento numero, dicentur multa operationes, puta, cum multi vtrantur vna machina ad lapidum projectionem, vel eleuationem. Si vero principale agens sit vnum quod vtratur multis instrumentis, nihilominus operans est vnum, sed forte operationes diuersa propter diuersa instrumenta. Aliquando autem est operatio vna, licet ad eam multa instrumenta requiratur. Sic igitur vnitas operantis attenditur non secundum instrumenta, sed secundum principale agens, quod utitur instrumentis. Prædicta igitur positione facta, si oculus esset principale in homine, qui uteretur omnibus potentis anime, & partibus corporis quasi instrumentis, multi habentes vnum oculum essent vnus videns. Si ergo oculus non sit principale hominis, sed aliquid sit in eo principale quod utitur oculo, quod diuersificatur in diuersis, essent quidem multi videntes, sed vno oculo. Manifestum est autem quod intellectus est id quod est principale in homine, & quod utitur omnibus potentis anime & membris corporis tamquam organis: propter hoc Aristoteles subtiliter dixit, quod homo est intellectus maxime. Si igitur sit vnus intellectus omnium, ex necessitate sequitur quod sit vnus intelligens, & per consequens vnus volens, & vnus utens pro sua voluntatis arbitrio omnibus illis, secundum quæ homines diuersificantur ad inuicem. Et ex hoc ulterius sequitur, quod nulla differentia sit inter homines, quantum ad liberam voluntatis electionem, sed eadem sit omnium, si intellectus, apud quem solum residet principalitas & dominium vtrius omnibus aliis, est vnus & idem in diuersis hominibus, quod est manifeste falsum & impossibile. Repugnat enim his quæ apparent, & destruit totam scientiam moralem, & omnia quæ pertinent ad conuersationem civilem, quæ est omnibus naturalis, ut Aristoteles dicit. Adhuc si omnes homines intelligunt vno intellectu qualitercumque; eis uniat ut forma, siue ut motor, de necessitate sequitur quod omnium hominum sit vnus numero ipsum intelligere, quod est simul & respectu vnus intelligibilis. Puta, si ego intelligo lapidem, & tu similiter, oportebit quod vna & eadem sit intellectus operatio & mei, & tui. Non enim potest esse eisdem actui principii siue sit forma, siue sit motor, respectu eiusdem obiecti nisi vna numero operatio eiusdem speciei in eodem tempore: quod manifestum est ex his quæ Philosophus determinat in 5. phys. Vnde si essent multi homines habentes vnum oculum, omnium visio non esset nisi vna respectu eiusdem obiecti in eodem tempore. Similiter ergo si intellectus sit vnus omnium, sequitur quod omnium hominum idem intelligentium eodem tempore sit vna actio intellectualis tantum, & præcipue cum nihil eorum, secundum quæ ponuntur homines differre ab inuicem, in operatione intellectuali diuersificetur. Phantasmata enim præambula sunt actioni intellectus, sicut colores actioni visus: unde per eorum diuersitatem non diuersificatur actio intellectus, maxime vnus intelligibilis: secundum quæ tamen ponunt diuersificari scientiam huius a scientia alterius, in quantum hic intelligit ea, quorum phantasmata habet, & ille ea, quorum phantasmata habet. Sed in duobus qui idem sciunt & intelligunt, ipsa operatio intellectus aliter per diuersitatem phantasmatum nullatenus diuersificari potest. Adhuc autem ostendendum est, quod hac positio manifeste apparet repugnans dictis Aristotelis. Cum enim dixisset de intellectu possibili, quod est separatus,

separatus, & quod est in potentia omnia, subiungit quod cum sic singula sciat, scilicet in actu, ut sciens dicitur qui secundum actum, id est, hoc modo, sicut scientia est actus, & sicut sciens dicitur esse in actu in quantum habet habitum, vnde subdit, Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per seipsum. Est quidem igitur & tunc potentia quodammodo, non tamen similiter, sicut ante addiscere, aut inuenire. Et postea cum quæ fuisset, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli nihil habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? Et ad hoc soluendum respondet dicens Quoniam potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil antequam intelligat. Oportet autem sit, sicut in tabula nihil est actu scriptum, quod quidem accidit in intellectu. Est ergo sententia Aristotelis, quod intellectus possibilis ante addiscere aut inuenire est in potentia, sicut tabula in qua nihil est actu scriptum. Sed post addiscere & inuenire secundum habitum scientia quo potest per seipsum operari, quamuis & tunc sit in potentia ad considerare in actu. Vbi tria notanda sunt. Primo, quod habitus scientia est actus primus ipsius intellectus possibilis, qui secundum hunc sit actu, & potest per seipsum operari. Non autem scientia est solum secundum phantasmata illustrata, vt quidam dicunt, & quædam facultas quæ in nobis acquiritur ex frequenti meditatione & exercitio, vt continuemur cum intellectu possibili per nostra phantasmata. Secundo, notandum, quod ante nostrum addiscere & inuenire, ipse intellectus possibilis est in potentia, sicut tabula in qua nihil est scriptum. Tertio, quod per nostrum addiscere seu inuenire, ipse intellectus possibilis sit actu: hæc autem nullo modo possunt stare, si sit vnus intellectus possibilis omnium qui sunt, & erunt, aut fuerunt. Manifestum est enim quod species conseruantur in intellectu: est enim locus specierum, vt Philosophus supra dixerat, & iterum scientia est habitus permanens. Si ergo per aliquem præcedentium hominum factus est in actu secundum aliquas species intelligibiles, & perfectus secundum habitum scientia, ille habitus & illa species in eo remanent. Cum autem omne recipiens sit denudatum ab eo quod recipit, impossibile est quod per meum addiscere, aut inuenire illa species acquirantur in intellectu possibili. Et si tamen aliquis dicat, quod secundum nostrum inuenire, intellectus possibilis secundum aliquid fiat in actu de nouo, puta, si aliquid intelligibilium inuenio, quod a nullo præcedentium est inuentum, tamen in addiscendo hoc contingere non potest: non enim possum addiscere, nisi quod docens sciuit. Frustra ergo dixit quod ante addiscere, aut inuenire, intellectus erat in potentia. Sed & si quis addat homines semper fuisse secundum opinionem Aristotelis, sequeretur quod non fuerit primus homo intelligens, & sic per phantasmata nullius species intelligibiles sunt acquisite in intellectu possibili, sed sunt species intelligibiles intellectus possibilis æternæ. Frustra ergo Aristoteles posuit intellectum agentem, qui faceret intelligibilia in potentia, intelligibilia actu. Frustra etiam posuit, quod phantasmata se habent ad intellectum possibilem sicut colores ad visum, si intellectus possibilis nihil a phantasmatis accipit. Quamuis & hoc ipsum irrationabile videatur, quod substantia separata a phantasmatis nostris accipiat, & quod non possit se intelligere, nisi post nostrum addiscere, aut inuenire siue intelligere, quia Aristoteles post verba præmissa subiungit. Et ipse tunc seipsum potest intelligere.

A post addiscere, aut inuenire. Substantia enim separata per seipsum est intelligibilis: vnde per suam essentiam se intelligeret intellectus possibilis, si esset substantia separata, nec indigeret ad hoc speciebus intelligibilibus ei superuenientibus per nostrum intelligere, aut inuenire. Si autem hæc inconuenientia velint euadere dicendo, quod omnia prædicta Aristoteles dicit de intellectu possibili secundum quod continuatur nobis, & non secundum quod in se est, primo quidem dicendum est, quod verba Aristotelis hoc non sapiunt, immo de ipso intellectu, possibile loquitur secundum id quod est proprium sibi, & secundum quod distinguitur ab agente. Si vero fiat vis de verbis Aristotelis, ponamus vt dicunt, quod intellectus possibilis ab æterno habuerit species intelligibiles, per quas continuatur nobis secundum phantasmata quæ sunt in nobis: Oportet enim, species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, & phantasmata quæ sunt in nobis, aliquo horum trium modorum se habeant, quorum vnus est quod species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, sint acceptæ a phantasmatis quæ sunt in nobis, vt sonat verba Aristotelis, quod non potest esse secundum prædictam positionem, vt ostensum est. Secundus autem modus est, vt illa species non sint acceptæ a phantasmatis, sed sint irradiantes super phantasmata nostra, puta, si species aliqua essent in oculo irradiantes super colores qui sunt in pariete. Tertius autem modus est, vt neque species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, sint acceptæ a phantasmatis, neque imprimant aliquid supra phantasmata. Si autem ponatur secundum, scilicet quod species intelligibiles illustrerent phantasmata, & secundum hoc intelligantur, primo quidem sequitur quod phantasmata fiunt intelligibilia actu non per intellectum agentem, sed per intellectum possibilem secundum suas species. Secundo, quod talis irradiatio phantasmatum non poterit facere quod phantasmata sint intelligibilia actu: non enim fiunt phantasmata intelligibilia actu, nisi per abstractionem: hæc autem magis erit receptio, quam abstractio, & iterum cum omnis receptio sit secundum naturam recepti, irradiatio specierum intelligibilium quæ sunt in intellectu possibili, non erit in phantasmatis quæ sunt in nobis intelligibiliter, sed sensibiliter & materialiter, & sic non poterimus intelligere vniuersale per huiusmodi irradiationem. Si autem species intelligibiles in intellectu possibili neque accipiuntur a phantasmatis, neque irradiant super ea, erunt omnino disparatæ, & nihil proportionale habentes, nec phantasmata aliquid facient ad intelligendum, quod manifeste veritati repugnat. Sic igitur omnibus modis impossibile est, quod intellectus possibilis sit vnus tantum omnium hominum.

Restat autem nunc soluere ea, quibus pluralitatem intellectus possibilis nituntur excludere. Quorum primum est, quod omne quod multiplicatur secundum diuisionem materiae, est forma materialis: vnde substantia separata a materia non sunt plures in vna specie. Si ergo plures intellectus essent in pluribus hominibus qui diuiduntur ad inuicem numero per diuisionem materiae, sequeretur ex necessitate, quod intellectus esset forma materialis, quod est contra verba Aristotelis, & probationem illius, qua probat quod intellectus est separatus. Si ergo est separatus, & non est forma materialis, nullo modo multiplicatur secundum multiplicationem corporum. Huic autem rationi tantum inueniuntur, quod dicunt quod Deus non posset facere plures intellectus.

tellectus vnus speciei in diuersis hominibus. Dicunt enim qd hoc implicaret contradictionem, quia habere materiam vt numeraliter multiplicetur, est aliud a natura formae separatae. Procedunt autem ulterius ex hoc concludere volentes, qd nulla forma separata est, vna numero, nec aliquid indiuiduum. Quod dicunt ex ipso vocabulo apparere, quia non est vnum numero, nisi quod est vnum de numero: forma autem liberata a materia non est vnum de numero, quia non habet in se causam numeri, eo qd causa numeri est materia. Sed vt a posterioribus incipiamus, videntur vocem propriam ignorare in hoc quod ultimo dictum est. Dicit enim Aristoteles in 4. meta. qd cuiusque substantiae vnus est esse non secundum accidens, & qd nihil est aliud vnus praeter ens. Substantia ergo separata si est ens, secundum suam substantiam est vna, praecipue cum Aristoteles dicat in 8. meta. qd ea quae non habent materiam, non habent causam vt sint vnum & ens. Vnum autem in 5. meta. dicitur quadrupliciter, scilicet numero, specie, genere, & proportione. Nec est dicendum, qd aliqua substantia separata sit vnum tantum specie, vel genere, quia hoc non est esse simpliciter vnum. Relinquitur ergo qd quaelibet substantia separata sit vnum numero: nec dicitur aliquid vnum numero, quia sit vnum de numero, non enim numerus est causa vnus, sed e conuerso, quia in numerando non diuiditur. Vnum enim est id quod non diuiditur: nec iterum hoc verum est, qd omnis numerus causatur a materia. Frustra. n. Aristoteles quaeuisset numerum substantiarum separatarum. Ponit etiam Aristoteles in 5. meta. qd multum diuiditur non solum numero, sed etiam specie & genere. Nec etiam hoc verum est, qd substantia separata non sit singularis, & indiuiduum aliquid, alioquin non haberet aliquam operationem, cum actus sint solum singularium, vt Philoso. dicit: vnde contra Platonem dicit in 7. meta. quod si ideae sint separatae, non praedicabitur de multis ideae, nec poterit diffiniri, sicut nec alia indiuidua quae sunt vnica in sua specie, vt sol & luna. Non enim materia est principium indiuiduationis in rebus materialibus, nisi in quantum materia non est participabilis a pluribus, cum sit primum subiectum non existens in alio: vnde & de idea Aristoteles dicit, qd si idea esset separata, esset quaedam substantia indiuidua, quam impossibile esset praedicari de multis. Indiuidua ergo sunt substantiae separatae & singulares, non autem indiuiduantur ex materia, sed ex hoc ipso qd non sunt natae in alio esse, & per consequens nec participari a multis. Ex quo sequitur qd si aliqua formata est participari ab aliquo, ita qd sit actus alicuius materiae, illa potest indiuiduari & multiplicari per comparisonem ad materiam. Iam autem supra ostensum est, qd intellectus est virtus animae, quae est actus corporis. In multis igitur corporibus sunt multae animae, & in multis animabus sunt multae virtutes intellectuales, quae vocantur intellectus: nec propter hoc sequitur qd intellectus sit virtus materialis, vt supra ostensum est. Si quis autem obijciat, quod si multiplicatur secundum corpora, sequitur qd destructis corporibus non remanent multae animae, patet solutio per ea quae dicta sunt. Vnum quodque enim sic est ens, sicut est vnus, vt dicitur in 4. meta. Sicut igitur esse animae est quidem in corpore, in quantum est forma corporis, nec est ante corpus, tamen destructo corpore adhuc remanet in suo esse, ita vnaquaeque anima remanet in sua vnitatem, & per consequens multae animae in sua multitudine. Valde autem ruditer argumentatur ad ostendendum qd

Deus facere non posset qd sint multi intellectus eiusdem speciei, credentes hoc includere contradictionem. Dato enim qd non esset de natura intellectus qd multiplicaretur, non propter hoc oporteret qd intellectum multiplicari includeret contradictionem. Nihil enim prohibet aliquid non habere in sua natura causam alicuius, quod tamen habet illud ex alia causa. Sicut graue habet ex sua natura qd non sit sursum, tamen graue esse sursum non includit contradictionem: sed graue esse sursum, secundum suam naturam contradictionem includeret. Sic ergo intellectus si naturaliter esset vnus omnium, quia non haberet naturalem causam multiplicationis, posset tamen sortiri multiplicationem ex supernaturali causa, nec esset implicatio contradictionis, quod non tantum dicimus propter propositum, sed magis ne haec argumentandi forma ad alia extendatur: sic enim possent concludere quod Deus non potest facere qd mortui resurgant, & qd caeci ad visum reuertantur. Adhuc autem ad munimentum sui erroris aliam rationem inducunt. Quarunt enim vtrum intellectum in me & in te sit vnus penitus, aut duo in numero, & vnum in specie. Si enim vnum intellectum, tunc vnus erit intellectus: si duo in numero, & vnus in specie, sequitur qd intellecta habebunt rem intellectam. Quaecumque enim sunt duo in numero, & vnum in specie, sunt vnum intellectum, quia est vna quidditas per quam intelliguntur, & sic procedetur in infinitum, quod est impossibile. ergo impossibile est qd sint duo intellecta numero in me & in te. est ergo vnum tantum, & vnus intellectus numero tantum in omnibus hominibus. Quarendum est autem ab his qui tam subtiliter se argumentari putant, vtrum esse duo intellecta in numero, & vnum in specie sit contra rationem intellecti in quantum est intellectum, aut in quantum est intellectum ab homine: & manifestum est secundum rationem quam ponunt, qd hoc est contra rationem intellecti, in quantum est intellectum. De ratione enim intellecti in quantum huiusmodi, est quod non indigeat quod ab eo aliquid abstrahatur ad hoc quod sit intellectum. Ergo secundum eorum rationem simpliciter concludere possumus, quod sit vnum intellectum tantum, & non solum vnum intellectum ab omnibus. Et si est vnum intellectum tantum, secundum eorum rationem sequitur qd sit vnus tantum intellectus in toto mundo, & non solum in hominibus. Ergo intellectus non sit non solum est substantia separata, sed etiam est ipse Deus, & vniuersaliter tollitur pluralitas substantiarum separatarum. Si quis autem vellet respondere, qd intellectum ab vna substantia separata, & intellectum ab alia non est vnum specie, quia intellectus differunt specie, seipsum deciperet: quia id quod intelligitur, comparatur ad intelligere & ad intellectum, sicut obiectum ad actum & potentiam: obiectum autem non recipit speciem ab actu, neque a potentia, sed magis e conuerso. Est ergo simpliciter concedendum, qd intellectum vnus rei, puta, lapidis, est vnum tantum non solum in omnibus hominibus, sed etiam in omnibus intellectibus. Sed inquirendum restat, quid sit ipsum intellectum. Si enim dicant, qd intellectum est vna species immaterialis existens in intellectu possibili, later ipsos quod quodam modo transeunt in dogma Platonis, qui posuit qd de rebus sensibilibus nulla scientia potest haberi, sed omnis scientia habetur de forma vna separata. Nihil enim refert ad propositum, vtrum aliquis dicat qd scientia quae habetur de lapide, habetur de vna forma lapidis separata, aut de vna forma lapidis, quae est

in intellectu: vtrobique. n. sequitur qd scientiae non sunt de rebus quae sunt hic, sed de rebus separatis solum. Sed quia Plato posuit huiusmodi formas immateriales per se subsistentes, poterat etiam cum hoc ponere plures intellectus participantes ab vna forma separata vniuersitatis cognitionem. Isti autem qui ponunt huiusmodi formas immateriales, quas dicunt esse intellecta, necesse habent ponere qd sit vnus intellectus tantum non solum omnium hominum, sed etiam simpliciter. Est ergo dicendum secundum sententiam Aristotelis, qd intellectum quod est vnum, est ipsa natura, vel quidditas rei. De rebus enim est scientia naturalis & alia scientiae, non de speciebus intellectis. Si enim intellectum esset non ipsa natura lapidis quae est in rebus, sed species quae est in intellectu, sequeretur qd ego non intelligerem rem quae est lapis, sed solum intentionem quae est abstracta a lapide. Sed verum est qd lapidis natura, prout est in singularibus, est intellecta in potentia, sed sit intellecta in actu per hoc qd species a rebus sensibilibus mediantibus sensibus vique ad phantasiam perueniunt, & per virtutem intellectus agentis species intelligibiles abstrahuntur quae sunt in intellectu possibili. Haec autem species non se habent ad intellectum possibilem vt intellecta, sed sicut species quibus in intellectu intellectus intelligit: sicut etiam species quae sunt in visu non sunt ipsa visa, sed ea quibus visus videt, nisi in quantum intellectus reflectitur supra seipsum, quod in sensu accidere non potest. Si autem intelligere esset actio transiens in exteriorem materiam, sicut comburere & mouere, sequeretur qd intelligere esset secundum modum quo natura realiter habet esse in singularibus, sicut combustio ignis est secundum modum combustibilis. Sed quia intelligere est actio in ipso intelligente manens, vt Aristoteles dicit. 9. meta. sequitur, quod intelligere sit secundum modum intelligentis, id est, secundum exigentiam speciei qua intellectus intelligit. Haec autem cum sit abstracta a principiis indiuiduantibus, non representat rem secundum conditiones indiuiduales, sed secundum naturam vniuersalem tantum. Nihil enim prohibet si aliqua duo coniunguntur in re, quin vnum eorum representari possit etiam in sensu sine altero: unde color mellis, vel pomi, videtur a visu sine eius sapore. Sic igitur intellectus intelligit naturam vniuersalem per abstractionem ab indiuidualibus principiis. Est ergo vnum quod intelligitur a me & a te, sed alio intelligitur a me, & alio a te, id est, alia specie intelligibili: & aliud est intelligere meum, & aliud tuum: & alius est intellectus meus, & alius tuus. Vnde & Aristoteles in Praedicamentis dicit aliquam scientiam esse singularem, quantum ad subiectum, ut quaedam grammatica in subiecto quidem est in anima, de subiecto vero nullo dicitur. Vnde & intellectus meus quando intelligit se intelligere, intelligit quandam singularem actum: quando autem intelligit intelligere simpliciter, intelligit aliquid vniuersale: non enim singularitas repugnat intelligibilitati, sed materialitas. Vnde cum sint aliqua singularia immaterialia, sicut de substantiis separatis supra dictum est, nihil prohibet huiusmodi singularia intelligi. Ex hoc autem apparet, quomodo sit eadem scientia in discipulo & doctore. Est enim eadem quantum ad rem scitam, non tamen quantum ad species intelligibiles quibus vterque intelligit. Quantum enim ad hoc indiuiduatur scientia in me & in illo: nec oportet qd scientia quae est in discipulo, causetur a scientia quae est in magistro, sicut calor aquae a calore ignis, sed sicut sanitas quae est in ma-

teria, a sanitate quae est in anima medici. Sicut enim in infirmo est principium naturale sanitatis, cui medicus auxilia subministrat ad sanitatem perficiendam: ita in discipulo est principium naturale scientiae, scilicet intellectus agens, & prima principia per se nota. Doctor autem subministrat quaedam adminicula deducendo consequens ex principiis per se notis: vnde & medicus nititur sanare eo modo quo natura sanaret, scilicet calefaciendo & frigidando: & magister eodem modo inducit ad scientiam quo inueniens per seipsum scientiam acquireret, procedendo scilicet de notis ad ignota: & sicut sanitas in infirmo fit non secundum potestatem medici, sed secundum facultatem naturae, ita & scientia causatur in discipulo non secundum virtutem magistri, sed secundum facultatem addiscentis. Quod autem ulterius obijciunt, quod si remaneret plures substantiae intellectuales destructis corporibus, sequeretur quod essent otiosae, sicut Aristoteles in 11. meta. argumentatur, quod si essent substantiae separatae non mouentes corpus, essent otiosae, si bene literam Aristotelis considerassent, de facili possent dissoluere. Nam Arist. antequam hanc rationem inducat, praemittit. Quare & substantiae, & principia immobilia tot esse rationale est suscipere, necessarium enim dimittatur fortioribus dicere. Ex quo patet qd ipse probabilitatem quandam sequitur, non necessitatem inducit: deinde cum otiosum sit quod non pertingit ad finem ad quem est, non potest dici etiam probabiliter qd substantiae separatae essent otiosae, si non mouerent corpora, nisi forte dicatur qd motus corporum sint fines substantiarum separatarum, quod est omnino impossibile, cum finis sit potior his quae sunt ad finem. Vnde nec Aristoteles inducit qd essent otiosae si non mouerent corpora, sed qd omnem substantiam impassibilem secundum se optimum finem sortitam esse oportet aestimare. Est enim perfectissimum vniuersaliumque rei, vt non solum sit in se bonum, sed vt bonitatem in aliis causet. Non erat autem manifestum qualiter substantiae separatae causarent bonitatem in inferioribus, nisi per motum aliquorum corporum: vnde ex hoc Aristoteles quandam probabilem rationem assumit ad ostendendum qd non sunt aliqua substantiae separatae, nisi quae per motus caelestium corporum manifestantur, quamuis hoc necessitatem non habeat, vt ipsemet dicit. Concedimus autem qd anima humana a corpore separata non habet vltimam perfectionem suae naturae, cum sit pars naturae humanae. Nulla enim pars habet omnimodam perfectionem, si a toto separetur. Non autem propter hoc est frustra, quia non est animae humanae finis mouere corpus, sed intelligere, in quo est sua felicitas, vt Arist. probat. in 10. ethi. Obijciunt etiam ad sui erroris assertionem, qd si intellectus essent plures plurium hominum, cum intellectus sit incorruptibilis, sequeretur qd actu essent infiniti intellectus, secundum positionem Aristotelis, qui posuit mundum aeternum, & homines semper fuisse. Ad hanc autem objectionem sic respondet Algazel in sua metaphysica. Dicit n. qd in quocumque fuerit vnus istorum sine alio. i. quae sitas, vel multitudo sine ordine, in finitas non remouebitur ab eo, sicut a motu caeli. Et postea subdit. Similiter etiam animas humanas quae sunt separabiles a corporibus per mortem, concedimus esse infinitas numero, quamuis habeant esse simul, quoniam non est inter eas ordinatio naturalis, qua remota desinat esse animae, eo qd nullae earum sunt causae alii, sed simul sunt sine prius & posterius natura & situ. Non. p. intelligitur

tur in eis prius & posterius fm naturā nisi secūdū tem-
pus creationis suā. In essentia autem earum secun-
dum quod sunt essentia, non est ordinatio vllō mo-
do, sed sunt æquales in esse, econtrario spaciis, &
corporibus & causā & causato. Quomodo autem hæc
Aristoteles solueret a nobis sciri non potest, quia illā
partem metaphysicę non habemus, quam fecit de sub-
stantiis separatis. Dicit. n. Philoso. in 2. phyls. q. de for-
mis quæ sunt separatæ, in materia aut inquantū sunt
separabiles considerare est opus philosophiæ primæ.
Quicquid autem circa hoc dicatur manifestum est, q.
ex hoc nullam angustiam catholici patiuntur, qui pon-
unt mundum incepisse. Patet autem falsum esse, q.
dicunt hoc fuisse principium apud omnes philoso-
phantes & Arabes & Peripateticos, q. intellectus non
multiplicaretur numeraliter, licet apud Latinos non.
Algazel enim Latinus nō fuit, sed Arabs, Auicenna ē
qui Arabs fuit, in suo libro de anima sic dicit. Pruden-
tia & stultitia & opinio & alia his similia, non sunt
nisi in essentia animæ, ergo anima nō est vna, sed sunt
multæ numero, & eius species vna est, & vt Græcos
non omittamus, ponenda sunt circa hoc verba Themi-
stii, in commento de anima. Cum enim quæstio de in-
tellectu agente, vtrum sit vnus aut plures, subiungit
soluens, An primum quidem intellectum illuminan-
tem credi vnū oportet, illuminatos vero & subinde, il-
luminantes multos? Quemadmodum quamq. sol est
vnus, tamen lux quæ de sole prodit & mittitur, quasi
abiungitur ab eo & diuellitur, atq; ita in multos ob-
tus distrahitur distribuiturque, Quamobrem Arist.
intellectum non soli, sed lumini cōparauit: Plato aut
foli. Ergo patet per verba Themistii, q. nec intellectus
agēs, de quo Arist. loquitur, est vnus qui est illustrās,
nec etiam possibilis qui est illustratus, sed verum est, q.
principium illustrationis est vnum. scilicet aliqua substan-
tia separata, vel Deus secundum catholicos, vel intel-
ligentia vltima, secundum Auicennam. Vnitatē autem
huius principii separati probat Themistius per hoc, q.
docens & addiscens idem intelligit. Quod non esset,
nisi esset idem principium illustrans. Sed verum est, q.
postea dicit quosdam dubitasse de intellectu possibili
vtrum sit vnus. Nec circa hoc plus loquitur, quia non
erat intentio eius tangere diuersas opiniones Philoso-
phorum, sed exponere sententias Aristotelis, Platonis
& Theophrasti: vnde in fine cōcludit. Quod dixi pron-
tuntiare quidem de eo, quod dicit philosophus singu-
laris est studii & sollicitudinis. Quod autem maxi-
me aliquis vtiq; ex verbis quæ collegimus acci-
piat de his sententiam Aristotelis, & Theophrasti, ma-
gis autem ipsius Platonis hoc promptum est propala-
re. Cæterum quærere quid quisque de anima senserit
& loci & curæ alterius est. At quænam fuerit opinio
Aristotelis, quæ Theophrasti, & quæ etiam Platonis fa-
cile arbitror colligi posse ex verbis his, quæ supra de li-
bris eorum promissimus præteximusque. Ergo patet,
q. Aristoteles & Theophrastus, & ipse Plato non ha-
buerunt pro principio, q. intellectus possibilis sit vnus
in omnibus. Patet etiam, q. Auerrois peruersæ refert
sententiā Themistii & Theophrasti de intellectu possi-
bili & agente: vnde merito supra diximus eum philo-
sophiæ peripateticæ peruersorem: unde mirū est quo-
modo aliqui solum commentum Auerrois videntes,
pronuntiare præsumunt, q. ipse dicit hoc sensisse om-
nes Philosophos Græcos & Arabes, præter Latinos.
Est etiam maiori admiratione uel etiam indignatione
dignum, q. aliquis Christianū se profitens tam irreue-

renter de Christiana fide loqui præsumpserit. Sicut et
dicit, q. Latini pro principiis eorum hoc nō recipiūt, si
q. sit vnus intellectus rāum, quia forte lex eorū est in
cōtrarium. Vbi duo sunt mala. Primo, quia dubitat an
hoc sit contra fidē. Secūdo, quia alienum se innuit ab
hac lege, & quod postmodum dicit: hæc est ratio per
quam catholici videntur habere hāc positionem. Vbi
sententiā fidei positionē nominat. Nec minoris præsum-
ptionis est, q. postmodum asserere audeat Denm facere
non posse, q. sint multi intellectus, quia implicat con-
tradictionē. Adhuc aut grauius ē, qd postmodū dicit,
Per rōnē cōcludo de necessitate, q. intellectus est vnus
numero, firmiter tamen teneo oppositum per fidē. Er-
go sentit, quod fides sit de aliquibus, quorum contra-
ria de necessitate concludi possunt. Cum autem de ne-
cessitate concludi non possit, nisi verum necessarium
cuius oppositū est falsum & impossibile, sequitur fm
eius dictū quod fides sit de falso & impossibili. Quod
ē Deus facere non pōt. Quod fidelium aures ferre nō
possunt non caret et magna temeritate, q. de his quæ
ad philosophiam non pertinet, sed sunt puræ fidei dis-
putare præsumit, sicut q. anima patiatur ab igne infer-
ni, & dicere sententias doctorū de hoc esse reprobā-
das. Pari ergo ratione posset disputare de Trinitate, de
incarnatione & aliis hmoi, de quibus non nisi balbu-
tians loqueretur. hæc igitur sunt quæ in destructionē
prædicti erroris conscripsimus, non per documenta fi-
dei, sed per ipsorum philosophorum rōnes & dicta.
Si quis aut gloriabundus de falsi nominis sciētia velit
contra hæc quæ scripsimus aliquid dicere, non loqua-
tur in angulis, nec coram pueris qui nesciunt de cau-
sis arduis iudicare, sed contra hoc scriptum scri-
bat, si audeat, & inueniet non solum me, qui alio-
rum sum minimus, sed multos alios, qui veritatis
sunt cultores, per quos eius errori resistetur, vel
ignorantiæ consulatur.

*Explicit diuinum opusculum sextumdecimum beati Thome
Aquinas de unitate intellectus, contra Auer-
roistas dicentes unum esse intellectum
omnium hominum.*

EIVSDEM DOCTORIS

OPVS CONTRA PESTIFE-

RAM DOCTRINAM RETRA-

HENTIVM HOMINES A RE-

ligionis ingressu, in quo authoris intentio
manifestatur.

Opusculum Decimumseptimum.

CAP. I.

CHRIStIANÆ religionis propositum in hoc
præcipue videtur consistere, vt a terrenis ho-
mines abstrahat, & spiritualibus faciat esse in-
tensos. Hinc est, q. auctor fidei & cōsummator Iesus
in hunc mundum veniens sæculariū rerum contēptū
& factū & verbo suis fidelibus demonstrauit. Factū si-
quidē, quia sicut dicit Aug. in li. de Cathechizandis ru-
dibus. Omnia bona terrena contempit, homo factus
Dominus

Dominus Iesus, vt contemnēda monstraret, & omnia
terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, vt
neque in illis quæreretur felicitas, neque in istis infelicitas
timeretur. Natus enim de matre, quæ quāuis
a viro intacta concepit semperque intacta permanse-
rit, tamen fabro desponsata erat, omnem typum car-
nalis nobilitatis extinxit. Natus in ciuitate Bethleē,
quæ inter omnes Iudææ ciuitates erat exigua, noluit
quemquam de terrenæ ciuitatis sublimitate gloriari.
Pauper factus est, cuius sunt omnia, & per quem fa-
cta sunt omnia, ne quisquam cum in eum crederet,
de terrenis diuitijs auderet extolli. Noluit Rex ab ho-
minibus fieri, quia humilitatis ostendebat viam. Esu-
riuit qui omnes pascit sitiuit, per quem omnis potus
creatur, ab itinere fatigatus est qui seipsum nobis
viam fecit in cælum, crucifixus est, qui cruciatus no-
stros finiuit, mortuus est, qui mortuos suscitauit: hoc
idem in verbis ostendit. nā in suæ prædicationis exor-
dio, non aliqua regna terrena, sicut in veteri testamē-
to, sed regnum cælorum pænitentibus repromisit, di-
scipulis primam beatitudinem in spiritu paupertate
constituit, in qua etiam perfectionis iter esse mon-
strauit, dicens quærenti iuueni. Si vis perfectus esse, va-
de & vende omnia quæ habes & da pauperibus, &
veni sequere me. Hanc viam eius discipuli sunt secu-
ti, tanquā temporaliter nihil habentes, sed spiritua-
li virtute omnia possidentes. Habentes enim alimen-
ta & quibus tegebantur, his erant contenti. Hoc au-
tem tam pium tæque salubre studium diabolus huma-
næ salutis æmulus, p homines carnales inimicos
crucis Christi terrena sapientes, ab antiquis tempori-
bus impedire non cessat. Dicit enim Augustinus in
lib. de agone Christiano. Mæculi & femine & omnis
ætas & omnis sæculi dignitas, ad speciem vitæ æter-
næ cōmutata est. Alij neglectis temporalibus bonis,
conuolant ad diuina, alij cedunt eorum virtutibus,
qui hæc faciunt, & laudant, quod imitari nō audent.
Pauci autem adhuc murmurant & inani liuore tor-
quentur, aut qui sua quærunt in ecclesia quāuis catho-
lici videantur, aut ex ipso Christi nomine gloriam
quærentes hæretici. Ex horum siquidem numero in-
surrexerunt ab olim diuersis quidem locis, sed pari
velania Iouinianus Romæ, Vigilantius in Gallia, quæ
antea errorum monstros caruerant, quorum primus
virginitati matrimonium, secundus paupertati, diu-
inum statum præsumpserunt æquare, manifesta perfid-
ia, euangelica & apostolica cōsilia, quātum in ipsis
est, reddētes inania. Si enim diuitiæ paupertati, virgi-
nitati matrimonium comparantur ex æquo, frustra
vel Dominus de paupertate seruanda, vel eius Apo-
stolus de virginitate custodienda, dedit consilium.
Vnde insignis doctor Hieronymus vtrumque eorum
efficaciter cōfutauit. Sed sicut in Apocalypsi legitur,
vnum de capitibus bestię, quod quasi occisum fue-
rat, a plaga suæ mortis curatur. Insurgunt enim itera-
to in Gallia noui Vigilantij, a consiliorum obseruan-
tia multipliciter & astute homines retrahentes. Pri-
mo namque proponunt, nullos consiliorum obseruā-
tiā per religionis introitū debere assumere, nisi prius
in mandatorum obseruātia exercitatos, per quorum
dictum & pueris & peccatoribus, & nouiter con-
uersis ad fidem arripiendæ perfectionis via præ-
cluditur. Addunt insuper, quod consiliorum viā nul-
lus debeat assumere, nisi prius multorum consilio re-
quisito, per quod quantum impedimentum assumen-

da perfectioni paretur hominibus, nullus sanæ men-
tis ignorat, dum carnalium hominum consilia, quo-
rum maior est numerus, facilius a spiritualibus ho-
mines retrahunt, quā inducant. Conantur in super
impedire obligationem hominum, ad religionis in-
gressum, per quam firmat animus ad perfectionis
viam assumendam. Demum paupertatis perfectioni
derogare multipliciter, non verentur. Horum autem
conatum nepharium præfigurauit Pharaon, qui vt le-
gitur Exo. 5. obiurgans Moysen. & Aaron volētes po-
pulum Dei Aegypto educere, quare inquit Moyses
& Aaron sollicitatis populum ab operibus suis. Vbi
dicit gl. Origenis. Hodie quoque si Moyses & Aaron
idest, propheticus & sacerdotalis sermo animam soli-
citet ad seruitium Dei, exire de sæculo, renunciare
omnibus quæ possidet, attendere legi & verbo Dei,
continuo audies vnanimis & amicos Pharaonis di-
centes: Videte quomodo seducuntur homines & per-
uertuntur adolēcentes. Et postea subdit. Hæc erant
tunc verba Pharaonis, hæc nunc amici eius loquun-
tur, hæc igitur sunt eorum consilia quibus impedire
conantur, tendentium ad perfectionem profectum.
Sed secundum Salomonis sententiam, non est consi-
lium contra Dominum, de cuius consilijs auxilio spiri-
tualibus armis quæ sunt potentia Deo, prædicta
consilia nitentur destruere & præsumptionis altitu-
dinem extollentem se aduersus scientiam Dei. De sin-
gulis igitur præmissorum hoc ordine prosequemur,
vt primo ponamus ea, quibus suam intētionem fun-
dare nituntur, post hæc ostendere conabimur secun-
dum quid & quomodo singulorum prædictorum repu-
gnat veritati, quæ secundum pietatem est, deinde
ostendemus ea quibus vtuntur ad suæ opinionis as-
sertionem, inania & friuola esse.

CAP. I I.

*Rationes quibus asseruere quidam nituntur, non debere ali-
quos ad religionem admitti antequam fuerint
in præceptis exercitati.*

Nituntur autem ostendere multipliciter, quod cō-
siliorum viam non debet arripere nisi prius fue-
rit in obseruantia mandatorum exercitati. Saluator
enim noster vbi consilium de paupertate secūda de-
dit, primo adolēcenti proposuit, vt si vellet vitam in-
gredi seruaret mandata, & tunc profitenti se a iuuen-
tute mandata seruasse, consilium seruandæ paupertatis
dedit. Videtur igitur, quod obseruantia mandato-
rum viam consiliorum præcedere debeat. Item indu-
cunt quod Mat. vlt. super illud, Docentes eos seruare
omnia quecumque mandauimus vobis, dicit. gl. Bede.
Congruus ordo. Primo enim docendus est auditor,
deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruan-
da madata instruendus. Ex quo volūt accipere, q. ob-
seruātia mandatorū præcedere debeat consiliorum af-
ptionem. Adhuc in psalm. 118. legitur. A mandatis
tuis intellexi. Vbi dicit gl. Non madata ipsa dico me
intellexisse, sed a mandatis, quia ea faciēdo venit iste
ad altitudinem sapientiæ. Ex quo etiā idē quod prius
volunt concludere. Item inducunt, quod alibi in psal-
m. 130. sup illud, sicut ablactatus est sup matre sua, dicit
gl. Sicut quinq; tempora notantur in carnali procrea-
tione & alitione, ita & in spirituali. Prius n. cōcipitur
Opul. S. Tho. Aqi. O in vteris

in vtero: deinde ibidem alimur, donec in lucem a dāmur: deinde manibus matris gestamur & lacte nutrimur quousque ab lactati ad mensam patris accedamus, Et postea subdit. Hæc quinque tempora sancta seruat ecclesia. In quarta. n. feria quartæ hebdomadæ, quasi ecclesiæ infantia cōcipitur. Tūc enim per exorcismum & catechismum, rudimentis Christianitatis imbuuntur. Deinde quasi in vtero ecclesiæ aluntur vsq; ad sabbatum sanctum, in quo per baptismum ad lucem generantur. Deinde quasi manibus ecclesiæ gestantur & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten, quo tempora nulla difficilia inducuntur, non media nocte surgitur, non ieiunatur. Postea spiritu paraclito cōfirmati, quasi ab lactati incipiūt, ieiunare & alia difficilia seruare. Multi vero hūc ordinem peruertūt vt hæretici & scismatici se ante tēpus, a lacte separātes. unde extinguuntur. Cum ergo obseruatio consiliorum sit difficilior quā obseruatio mandatorum videtur peruersus esse ordo, & ad hæresim, vel scisma pertinere, q̄ aliquis accedat ad obseruādū cōsilia prius in præceptis obseruandis non exercitatus. Hoc etiam idem probare nituntur per ordinem miraculorū, quibus saluator turbas pauit. Primo enī, vt legitur Matthæ. 14. satiauit quinque millia hominū ex quinque panibus & duobus piscibus. Postea vero satiauit quatuor millia hominum de septem panibus & septem piscibus, vt habetur Matthæi. 15. Significantur autē per quique millia hi qui in sæculari habitu exterioribus vti recte nouerunt. Nam qui mundo integre renūciāt: quatuor millia sunt, & septē panibus, idest euangelica perfectione sublimes & spiritali gratia reficiuntur. Ex quo volunt accipere, q̄ prius debent aliqui nutrirī in obseruantia mādatorum & postmodum perducī ad perfectionem consiliorum. Item inducunt quod Hieronymus dicit super Matth. in principio. Quatuor inquit sunt qualitates de quibus sancta euangelia contextuntur, præcepta, mandata, testimonia, exemplar: in præceptis iustitia, in mādatis charitas, in testimonijs fides, in exemplis perfectio. Volunt igitur concludere, q̄ a iustitia præceptorum sit procedendum ad perfectionem exemplorum, quæ in consilijs videtur consistere. Inducunt etiam q̄ Grego. dicit in 6. Moralium. Post Liæ amplexus, ad Rachelē Iacob peruenit, quia perfectus quisque ad fecunditatem actiue vitæ ante iungitur, & post ad requiem cōtemplatiue copulatur. Status autē religionis qui consiliorum obseruantiam profitetur, pertinet ad vitam contemplatiuam. Præcepta autem dirigunt nos ad vitam actiuam, quia Matthæi, 19. vbi enumerātur præcepta legis dicit glos. Ecce vita actiua, vbi autem postea subiicitur. Si vis perfectus esse &c. dicit glos. Ecce vita contemplatiua. Non videtur ergo esse transseundū ad religionis statum, nisi prius aliquis fuerit in vita actiua exercitatus per obseruantiam præceptorum. Assumūt etiam quod Greg. dicit super Ezechie. Nemo repente fit summus, sed in bona conuersione a minimis quis inchoat, vt ad magna perueniat. Minima autem videntur esse præcepta Decalogi, magna autem videntur esse consilia, quæ pertinet ad perfectionem vitæ. Dicit enim August. in lib. De sermone Domini in monte. Illa quæ præcepta sunt in lege dicuntur minima, quæ autem Christus dicitur est, sunt maxima. Nullus ergo debet ad obseruatiā maiorū, idest, consiliorum accedere nisi prius in minoribus hoc est in præceptis exercitatus. Item Grego. dicit &

habetur in Decretis distinctione. 48. ca. sicut, Scimus quoddam edificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi a nouitatis suæ humore siccentur, nisi ante pondera quā solidentur accipiant, cunctam simul ad terram fabricam deponāt. Ibidem etiam habetur ex dictis Greg. Casum appetit, qui ad summi loci fastigia post positos gradibus per abrupta quærit ascensum. Vnde cōcludunt periculosum esse, quod aliquis summam perfectionem consiliorum attingere præsumat, nisi prius in minoribus hoc est in mandatis fuerit exercitatus. Adijciunt etiam, quod naturæ ordine mandata præcedunt consilia, vt pote magis communia, a quibus non conuertitur consequentia essendi. Possunt enim præcepta sine consilijs obseruari, consilia vero sine præceptis nequaquam. Vnde inordinatū esse concludunt ad consilia tendere, nō præmissio exercitio mandatorum. Addunt etiam, quod si consilia præcepta præcederent, salua esse non posset his qui consilia non obseruant, quia secundum hoc, nec præcepta obseruare valerent. Hæc igitur sunt quibus maxime vtuntur ad ostendendum, quod statum perfectionis per religionis ingressum assumere non debent nisi qui sunt in obseruantia mandatorum exercitati.

CAP. III.

Quod prædicta assertio locum non habet in pueris.

ET quia præfens quæstio ad mores pertinet in quibus præcipue considerandum est, vtrum quod dicitur operibus congruat, ostendamus primo hoc, qd̄ asserere nituntur a rectis operibus discordare. Sunt autem tria genera hominum, qui præceptorum exercitacionem nō habent. Primo quidem pueri, qui propter defectum temporis mandatorum exercitium nō potuerunt habere. Secundo sunt nuper ad fidem conuersi antequam nullum in præceptorum obseruantiam exercitium esse potest, quia omne quod non est ex fide peccatum est, vt Apostolus dicit ad Roman. 14. Et sine fide impossibile est placere Deo, vt dicitur ad Hebr. 11. Tertio peccatores, qui in peccatis vitam duxerunt. In singulis autem præmissorum generibus manifeste apparet falsum esse quod dicitur, Si enim ex necessitate præceptorum exercitium viam consiliorum præcederet, quā quis arripit per religionis ingressum, inordinatum valde esset, nec ab ecclesia sustinendum, quod parentes pueros in annis minoribus constitutos, offerant Deo in religione nutriendos sub consiliorum obseruantia, antequam in præceptis exercitari potuerint, cuius cōtrariū & ecclesiæ cōsuetudo habet quæ maximū habet auctoritatis pōd, & multipliciter scripturarum auctoritatibus cōprobatur. Dicit enim Greg. & habetur. 20. q. 1. c. ad didyllis. Si pater vel mater filium filiamue intra septa monasterij in infantie annis sub regulari tradiderunt disciplina, vtrum liceat eis postquam pubertatis annos impleuerint egredi & matrimonio copulari, hoc omnino deuitamus, nec refert quantum ad propositum pertinet, vtrum sint obligati ad regularem obseruantiam perpetuo tenendam, quia si præceptorum exercitium ex necessitate obseruantiam consiliorum præcederet nullo modo liceret regulari cōsiliorū obseruatia aliquos applicare, qui nodū essent in pceptis exercitari. Hæc autē cōsuetudo pueros religioni tradēdi nō solum

solum ecclesiasticis statutis quā pluribus, sed etiā sanctorum exemplis comprobatur. Narrat enim Gregorius in 2. dialogorum lib. q̄ cœperunt ad beatum Benedictum Romanæ vrbs nobiles & religiosi concurrere, suoque ei filios omnipotēti Deo nutriendos dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles Euticius Maurum, Tertulus vero Patricius Placidum tradidit: ex quibus Maurus iunior cum bonis polleret moribus, magistri adiutor cœpit existere. Placidus vero puerilis adhuc indolis annos gerebat. Ipse etiam beatus Benedictus adhuc puer existens, despectis literarum studijs, relicta domo, rebusque patris, soli Deo piacere desiderans sanctæ conuersionis habitum quæsiuit, vt Grego. in eodem lib. narrat. Hic etiam mos ab ipsis Apostolis sumpsisse inuenitur exordium. Dicit enim Dion. in fine ecclesiæ hierar. Sursum acsi infantes ad habitū sanctū habebunt consuetudinē ab omni moti errore, & immundæ vitæ expertes. Hoc diuinis nostris ducibus ad mentem venit, & visum est suscipere infantes. Et quāuis ibi loquatur Dionysius de susceptione infantium ad Christianam religionem in baptismo assumendam, tamē ratio ibi inducta etiam proposito competit, quia vtrobique pueros expedit nutriti in his quæ postmodum sunt obseruaturi, vt ad hoc horum habitus informetur. Et vt vterius procedatur, hoc etiam ipsius Domini auctoritate firmatur. Legitur enim Matthæi. 19. q̄ oblatis sunt Christo paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret: discipuli autem increpabant eos, Iesus autem ait eis. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire. Taliū est enim regnum cœlorum: vbi dicit Chry. Quis mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infantia? Nam si sancti futuri sunt, quid negatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri sunt, vt quid sententiam condemnationis potestis antequam culpam videatis? Manifestum est autem q̄ maxime appropinquat homo Christo per viam consiliorum, sicut illud Matthæi. 19. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Nō sunt igitur pueri retrahendi, ne per obseruantiam consiliorum Christo appropinquet. Sed sicut Origines ibidem dicit, quidam priusquam discant rationem iustitiæ de pueris, reprehendunt eos qui per simplicem doctrinam pueros & infantes, idest, minus adhuc eruditos offerūt Christo. Dominus autem hortans discipulos suos viros iam constitutos descendere vilitatibus pueroꝝ, vt fiant pueri quasi pueri, vt pueros lucentur, dicit. Taliū est regnum cœlorum. Nam & ipse cum in forma Dei esset, factus est puer. Hoc ergo debemus attendere, ne estimatione sapientiæ excellentioris contemnamus quasi magni pusillos ecclesiæ prohibentes pueros venire ad Iesum. Et vt adhuc ad priora nos extendamus, de Ioanne Baptista legitur Luca. 1. Puer crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel. vbi dicit Beda. Prædicator pœnitentiæ futurus, vt liberius auditores suos a mundi illecebris erudicō sub tollat, primam uiam in desertis transiit uitam, ne ut Grego. Nyssenus dicit, huiusmodi fallacijs quæ p̄ sensus ingeruntur, assuetus, quādam confusionem ac errorem incurreret erga ueri boni discretionē: & ideo ad statum diuinarum gratiarum eleuatus est apicem, ut plusquam prophetis sibi gratia infunderetur, quia mundus expertus cuiuslibet passionis desiderium suum a principio usque ad finē diuinis aspectibus obtulit. Non solum igitur licitum est, sed etiā ualde expedit

ad maiore gratiā optime promerendā, ut aliqui a pueritia sæculum deserentes, in deserto religionis uiuant. Vnde Trenorum. 3. dicitur. Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adoloscencia sua. Et causa uidetur assignari, cum subditur. Sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se: per quod datur intelligi, qui ab adoloscencia sua iugum religionis portando se super se leuant, ad obseruantias religionis, quæ in quiete consistit, a mundanis curis & silentio, a turbarum tumultibus magis redduntur idonei, sicut illud Prouerbiorum. 22. Adoloscens iuxta uiam suam etiam cū senuerit non recedet ab ea. Et inde est quod Anselmus in libro de similitudinibus, eos qui sunt a pueritia in monasterijs nutriti, angelis cōparat: eos uero qui postmodum imperfecta ætate conuertuntur, hominibus. Hoc etiam nō solū sacræ scripturæ auctoritatibus, sed etiam Philosophorum sententijs confirmatur, Dicit enim Philosophus in 2. ethicorum. Non parum differt sic, uel sic ex iuuenē confestim asfuehri: sed multo magis, aut omne, idest, totū in hoc consistit, q̄ aliqui a pueritia erudiantur in hoc, quod per totā uitā debetur seruare. & in 8. politicorū dicit idem Philosophus, q̄ legislatori maxime negotiandū est circa iuuenum disciplinam, quos oportet erudire sicut quod conuenit ad unamquāq; qualitatem. Hoc etiā ex communi hominum consuetudine manifeste apparet, sicut quam homines a pueritia applicatur illis officijs, uel artibus, in quibus uitā sunt acturi. Sicut qui futuri sunt clerici, mox a pueritia in clericatu erudiuntur: qui futuri sunt milites, oportet q̄ a pueritia in militaribus exercitijs nutriantur, sicut Vegetius dicit in lib. de re militari: qui futuri sunt fabri, fabrilē artem a pueritia discūt. Cur igitur in hoc solo regula fallat, ut qui futuri sunt religiosi, non a pueritia in religione exercentur? Quinimmo necesse est ut quāto aliquid est difficilior, tanto ad illud portandū magis homo a pueritia consuecat. Sic igitur manifeste apparet, q̄ in pueris locum non habet, qd̄ dicunt oportere aliquem prius in mandatis exerceri, quā ad cōsilia transeat religionem intrando.

CAP. IIII.

Quod prædicta assertio locum non habet in his qui de nouo conuertuntur ad fidem.

Nunc uidere oportet, vtrum hoc locū habere possit in his qui nuper ad fidem sunt conuersi, quibus si quis religionis habitum interdicit tamquam in præceptis non exercitatis, primo aspectu absurdū apparet, cum constat Christi discipulos statim in sua cōuersione ad fidem, esse assumptos ad Christi collegium, in quo primum exemplar consiliorum perfectionis apparuit, & absque dubio cuiuscūque religionis statum excessit. Ipse quoque Paulus inter Apostolos cōuersione nouissimus, prædicatione primus statim ad fidem conuersus, uiam perfectionis euangelicæ sumpsit. Dicit enim ad Galat. 1. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex utero matris meæ, ut uocaret per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in me, ut euangelizarem illum in gentibus, cōtinuo nō acquieui carni & sanguini. Hoc etiā ex ipsius Christi exemplo nobis ostenditur. Legitur enim Matthæi. 4. post baptismum Christi, quod tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ubi dicit glos. Tunc, idest, Opusc. S. Tho. Aquin. O 2 post

post baptismū, docēs baptizatos de mūdo exire, & in quiete Deo vacare. Hoc etiā ex multorū laudabili cōsuetudine approbatur, qui ab infidelitate quacūque ad fidem Christi cōuersi, statim habitum religionis assumūt. Quis autē erit tam improbus disputator, qui audeat eis cōsulere, vt potius ī sēculo remaneāt, q̄ in religione perceptā baptismi gratiā studeāt cōseruare? Quis sanæ mentis ab hoc proposito eū īpediat, ne Christū quē per sacramētū baptismū iam induit, perfecta imitatione īduere mereatur? Apparet igitur & in hoc secundo hominum genere derisibile omnino esse, quōd dicunt homines ab ingressū religionis arcendos ante exercitium præceptorum.

C A P. V.

Quōd prædicta assertio locum non habet in peccatoribus per penitentiam conuersis.

Denique videamus, an in tertio genere hominum i. de peccatis pœnitentium nōdum in præceptis exercitatorum, conueniens esse possit qd̄ dicunt. Vbi assumendum uideretur, qd̄ in euangelio legitur de conuersione Matthæi, quē Dominus de telonei lucris ad sui sequelam uocauit, & quāuis non statim sit in Apostolatū assumptus, statim tamen consiliorum perfectionem assumpsit. Dicitur enim Luc. 5. q̄ relictis omnibus, surgens secutus est eū, & sicut Ambrosius ibidem dicit propria dereliquit, qui rapiebat aliena. Ex quo manifeste apparet, q̄ statim pœnitēs post quacūque immanitatem peccatorum, uiam consiliorū possunt arripere. Quinimo ut uerius dicatur, eis maxime competit ad perfectionē uiam cōsilioꝝ assumere. Greg. enim in quadam Homelia exponens illud qd̄ habetur Lucæ. 3. Facite dignos fructus pœnitentiæ dicit. Quisquis illicita nulla cōmisit, huic iure cōcedit ut licitis utatur. At si quis in culpā lapsus est, tā licita debet abscindere, quāto se meminit illicita perpetrasse, & post modum subdit. Per hoc ergo cuiuslibet conscientia conuenitur, ut tanto maiora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quāto grauiora sibi intulit damna per culpam. quia igitur in statu religionis homines etiam a licitis abstinent & perfectorum operum lucra quærent, manifestum est q̄ a peccatis recedentes non in obseruantia præceptorum, sed potius in eorum transgressione exercitati, debent uiam consiliorum assumere religionem intrando, quæ est perfecta pœnitentię status, unde ut habetur trigesimalertia quæstione. 2. ca. admonere. Stephanus Papa Astulphum quendam, qui grauiā peccata portauerat admonet dicens. Placeat tibi consiliū nostrum, Ingrederere monasterium, humiliare sub manu abblatis, & multorū fratrum precibus adiutus obserua cuncta simplici animo quæ tibi fuerint imperata: & postea subdit. Sin autem pœnitentiam publicam, permanens in domo tua, vel in hoc mundo vis agere, qd̄ peius tibi & durius & grauius esse nō dubites, ita ut agere debeas exortamur. Et subiūgit quædam grauissima, quibus tamen omnibus uilius & melius esse dicit religionis ingressum. Sic igitur patet, q̄ nō exercitati in præceptis, sed potius in peccatis conuersati salubriter admonentur ad religionis ingressum, qui tamen per horum admirabilem sapientiam a cōsilijs assumendis arcentur, quorum in hoc sententia, Apostoli sententia confutatur, qui dicit Roman. 6. Humanum dico, propter infirmitatem carnis uestræ. Sicut

F enim exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatē, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem, ubi dicit glossa. H umanum dico, quia plus seruitutis debetis iustitiæ, quā peccato. Et Baruch quarto dicitur. Sicut fuit sensus uester, ut erraretis a Deo, decies tantum, iterum conuertentes requireretis eum, quia uidelicet post peccata quibus homo a Deo recessit, eius præcepta transgrediens, ad maiora debet manum extendere, & non esse mediocribus contentus. Huic etiam rei multa exempla sanctorum suffragantur. Plurimi enim uirtutis flexus post grauiā facinora, & flagitia perpetrata, in quibus totam uitam suam consumpsērunt, statim consiliorum uiam assumentes, nullo præmissio præceptorū exercitio religioni arctissimi se dederunt. Nec solum hoc auctoritatibus sanctorum & exemplis, sed etiam Philosophicis documentis comprobatur. Dicit enim Philosophus. in 2. Eth. Multum enim abducentes a peccato, in medium uenimus, qd̄ tortuosa lignorum dirigentes faciunt. Oportet igitur eos qui per peccata sunt distorti, ad rectitudinem deduci, perfectiora uirtutis opera obseruando. Patet igitur ex præmissis, q̄ in nullo genere hominum locū habere potest qd̄ dicunt, non debere aliquos ad religionē trāsire, nisi prius fuerit in præceptis exercitati.

C A P. VI.

Destructio radicis erroris præmissi.

Ad hunc autem errorem radicatus extirpandum, oportet eius radicem siue originem inuenire. Videtur autem ex hoc prædictus error procedere, q̄ estimant in consilijs principaliter perfectionem existere, & præcepta ad consilia ordinari sicut imperfectum ordinatur ad perfectum, & sic necesse sit a præceptis ad consilia transire, sicut ab imperfecto ad perfectum peruenitur. Cum autem hoc simpliciter de præceptis enunciēt, falluntur. Manifestum est enim præcipua præcepta esse de dilectione Dei & proximi, sicut quod Dominus dicit Matthæi. 22. q̄ primum & maximū mandatū legis est. Diliges Dominum deum tuum, ex toto corde tuo, secundum autem simile est huic, diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his autē duobus præceptis essentialiter consistit uita Christianæ perfectionis. Vnde Apostolus dicit ad Colo. 3. Super omnia autem hæc charitatem habete, qd̄ est uinculū perfectionis. Vbi dicit glossa. q̄ cætera perfectum faciunt, inquātū. s. ad charitatem ordinantur, charitas autem omnia ligat. Et inde est, q̄ cum Dominus Matthæi. 6. præcepta de proximi dilectione dedisset subiūxit. Estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester celestis perfectus est, & Matthæi 19. super illud. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, dicit Hier. Quia non sufficit tātum relinquere, iungit qd̄ perfectus est, & secuti sumus te. Sequebantur autem Apostoli Dominum, non tam passibus corporis, q̄ affectibus mentis, Vnde super illud. Luc. 5. & ait illi, sequere me. Dicit Ambrosius. Sequi iubet, non corporis gressu, sed mentis affectu. Patet igitur, quōd præcipue in affectu charitatis ad Deum perfectio Christianæ uitæ consistit. & hoc rationabiliter: cuiuslibet enim rei perfectio in assentione sui finis consistit. Finis autem Christianæ uitæ, est charitas ad quam sunt omnia ordinanda, secundum illud 1. ad Thimo-

1. Finis præcepti charitas est. ubi dicit glossa. Charitas est finis. i. perfectio præcepti. i. præceptorum omnium: quorum impletio est dilectio Dei & proximi. Oportet autē considerare, q̄ aliter iudicandum est de fine, & de his quæ sunt ad finē. In his enim quæ sunt ad finem præfigenda est quædam mensura, secundum quod congruit fini. Sed circa ipsum finem nulla mēsurā adhibetur, sed vnusquisq; ipsum assequitur, quātum potest: sicut medicus medicinam quidem moderatur, ne superexcedat, sanitatem autem inducit quātum perfectius potest. Sic igitur præceptorum dilectionis Dei, quod est ultimus finis Christianæ uitæ, nullis terminis coarctatur, ut possit dici, q̄ tāta dilectio Dei cadat sub præcepto: maior autem dilectio limites præcepti excedens sub consilio cadat: sed vniciuique præcipitur, ut Deum diligat, quantum potest, quod ex ipsa forma præcepti apparet cum dicitur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Vnusquisq; autē hoc obseruat secundum suam mensuram, vnus quidem perfectius, alius autem minus perfecte. Ille autē totaliter ab obseruantia huius præcepti deficit, qui Deum in suo amore non omnibus præfert. Qui uero ipsum præfert omnibus, ut ultimum finem, implet quidem præceptum, uel perfectius, uel minus perfecte, secundum quod magis uel minus detinetur aliarum rerum amore, unde Aug. dicit in lib. 83. q. Charitatis uenenum est spes adipiscendorum, aut retinendorū temporalium, quod est intelligendum, si speretur tāquam ultimus finis: nutrimentum eius est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Est autē & alius modus perfectus obseruantia huius præcepti, qui non potest obseruari in uia. Dicit. n. Aug. in li. de perfectione iustitiæ, q̄ in illa plenitudine charitatis quæ erit in patria, charitatis præceptum illud impletur, diliges dominū Deū tuū ex toto corde tuo &c. & postea subdit. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quæ eam in hac uita nō habeat? Nō. n. recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē sciretur, si nullis præceptis ostēderetur? Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei & proximi omnia alia præcepta & consilia ordinantur, sicut ad finē. unde Aug. dicit in Enchi. Quæcumque mandat Deus ex quibus vnus est, non mēchaberis, & quæcūq; nō iubentur, sed spirituali consilio mouentur, ex quibus vnus est bonū hōi est mulierē nō tangere, tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum. Aliter tamen ad præcepta charitatis ordinantur alia præcepta legis: aliter autē consilia. Ad finem enim aliquid ordinatur, ut sine quo finis haberi non potest, sicut cibus ad uitam conseruandam: aliquid uero ordinatur in finē, sicut per quod & facilius, & securius, & perfectius finis obtinetur: sicut ad uitam corporis conseruandam ordinatur cibus ex necessitate: medicina uero conseruatiua sanitatis, ut perfectius & securius sanitas habeatur. Primo ergo modo, ad charitatem ordinantur alia legis præcepta: nullo enim modo potest præcepta charitatis implere, qui uel alios deos colit, per quod disceditur a Dei dilectione, uel qui homicidium aut furtum committit, quæ dilectioni proximi aduersantur. Secundo autem modo ordinantur ad charitatem consilia. & de consilio quidē uirginitatis expresse est Apostoli sententia ostendentis, q̄ ad dilectionem Dei ordinatur. Dicit. n. 1. ad Cor. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo

A modo placeat uxori. De cōsilio uero paupertatis ipse Saluator dicit, q̄ ad sui sequelam ordinantur, ut patet Matthæi. 19. Quæ quidem sequela in affectu charitatis consistit, ut ostensum est. Charitas autē per cupiditatis minutionem perficitur, cupiditas uero & diuitiarum amor per abiectionē earum diminuitur, uel etiam totaliter aufertur. Dicit enim. Aug. in epistola ad Paulinum & Therasiā q̄ terrena diliguntur arctius adepta, q̄ concupita constringunt. Aliud est. n. iā nō le incorporare quæ defunt, aliud iam incorporata diuellere. Vtrumque etiam consilium ad dilectionem proximi ordinatur. Cum enim ea quæ Dominus præcipit. Matth. 5. ad dilectionem proximi pertinentia, sint in præparatione animi obseruanda, manifestum est, q̄ magis ad horum obseruatiā præparatur animus qui circa propria non sollicitatur: facilius enim tollenti tunicam & pallium dimittere est paratus, si necesse fuerit, qui nihil habere ī suo animo destinauit, q̄ qui habet animum aliquid in hoc sēculo possidēdi. Quia uero charitas non solum finis est, sed etiam radix omnium uirtutum, & præceptorum quæ de actibus uirtutum dantur, cōsequens est, ut sicut per consilia homo proficit ad perfectius diligendum Deum & proximum, ita etiam proficiat ad perfectius obseruanda; quæ de necessitate uel minus detinetur aliarum rerum amore, unde Aug. dicit in lib. 83. q. Charitatis uenenum est spes adipiscendorum, aut retinendorū temporalium, quod est intelligendum, si speretur tāquam ultimus finis: nutrimentum eius est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Est autē & alius modus perfectus obseruantia huius præcepti, qui non potest obseruari in uia. Dicit. n. Aug. in li. de perfectione iustitiæ, q̄ in illa plenitudine charitatis quæ erit in patria, charitatis præceptum illud impletur, diliges dominū Deū tuū ex toto corde tuo &c. & postea subdit. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quæ eam in hac uita nō habeat? Nō. n. recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē sciretur, si nullis præceptis ostēderetur? Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei & proximi omnia alia præcepta & consilia ordinantur, sicut ad finē. unde Aug. dicit in Enchi. Quæcumque mandat Deus ex quibus vnus est, non mēchaberis, & quæcūq; nō iubentur, sed spirituali consilio mouentur, ex quibus vnus est bonū hōi est mulierē nō tangere, tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum. Aliter tamen ad præcepta charitatis ordinantur alia præcepta legis: aliter autē consilia. Ad finem enim aliquid ordinatur, ut sine quo finis haberi non potest, sicut cibus ad uitam conseruandam: aliquid uero ordinatur in finē, sicut per quod & facilius, & securius, & perfectius finis obtinetur: sicut ad uitam corporis conseruandam ordinatur cibus ex necessitate: medicina uero conseruatiua sanitatis, ut perfectius & securius sanitas habeatur. Primo ergo modo, ad charitatem ordinantur alia legis præcepta: nullo enim modo potest præcepta charitatis implere, qui uel alios deos colit, per quod disceditur a Dei dilectione, uel qui homicidium aut furtum committit, quæ dilectioni proximi aduersantur. Secundo autem modo ordinantur ad charitatem consilia. & de consilio quidē uirginitatis expresse est Apostoli sententia ostendentis, q̄ ad dilectionem Dei ordinatur. Dicit. n. 1. ad Cor. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo

Et obseruantia eorundem, quod valde inepte dicitur siue ad ipsa præcepta respiciamus, siue ad ipsa exercitia. Quis enim tam insanæ mentis esse poterit, qui aliquem volentem perfecte diligere Deum & proximum, retrahat cogens ipsum prius diligere imperfecte? Nõne hoc formæ dilectionis cõtradicit, quæ nobis traditur in præceptis charitatis diuinæ, cum dicitur? Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo. Num quid timendum est, ne nimis cito homo incipiat Deum perfecte diligere, quasi possit in diligendo Deum modum præterire? dicitur Eccles. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc &c. Vnde Apost. 1. ad Corint. 9. monet. Sic currite, vt comprehendatis. Et ad Heb. 4. dicit. Festinemus ingredi in illam requiem, quia quantumcumque homo tempestiue viam perfectionis incipiat, semper sibi remanet quo possit perficere, quousque vltimam perfectionem homo consequatur in patria. Si vero ad ipsa exercitia inspiciamus, maior apparebit absurditas. Quis enim dicat volenti continentiam, vel virginitatem seruare, vt prius in matrimonio caste viuat? Quis dicat paupertatem pro Christo volenti subire, vt prius in diuitijs iuste viuat, quasi per diuitias animus hominis ad paupertatem præparetur, & non magis propositum paupertatis impediatur? Quod manifeste apparet, Matth. 19. de adolescente qui paupertatis consilium a Domino non suscepit, sed abiit tristis propter diuitias quas habebat. Et hæc quidē dicta sunt in comparatione consilia ad præcepta charitatis. Si vero comparemus ea ad alia legis præcepta, quis non videat quanta sequatur absurditas? Si enim per consilia & religionis obseruantias tolluntur occasiones peccatorum, per quæ sunt præceptorum transgressiones, quis non videat aliquem tanto magis indigere, vt occasiones peccatorum euitet? Numquid ergo dicendum erit iuueni, Viuas interim iter mulieres, & lasciuorum consortia, vt sic in castitate exercitatus, postmodum in religione castitatem obserues: tamquam facilius sit in sæculo, quam in religione castitatem seruare? Idem etiam de alijs virtutibus & peccatis apparet. Similes sunt igitur huiusmodi doctrinam promulgantes bellorum ducibus, qui milites in suo tyrocinij exordio actioribus bellis exponerent. Fatemur autem, quod si qui sunt in vita seculari exercitium præceptorum habentes, melius possunt in religione proficere: sed sicut ex vna parte præceptorum exercitium in vita seculari præparat hominem ad consilia melius obseruanda, ita ex alia parte secularis vitæ consuetudo consilij obseruandis impedimentum præstat. Vnde Greg. dicit in princ. mora. Cum adhuc me cogeret animus præsentis mundo quasi specietenus deseruire, ceperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, vt in eo iam nõ specie, sed quod est grauius, mente retinerer: quæ tandem cuncta solicite fugiens, portum monasterij petij.

CAP. VII.

Solutio rationum aduersariorum.

His igitur visis facile est ea, quibus innituntur, refellere. Quod enim primo inducunt de adolescentē te cui Dominus consilium perfectionis dedit, vtputa iam in mandatis exercitato, quia dixerat. Hæc omnia seruauit a iuuentute mea, manifestum est secundum Hieronymum efficaciam non habere. Dicit enim su-

per Mat. Mentitur adolescens. Si enim quod positum est in mandatis, Diliges proximum tuum sicut teipsum, opere compleset, quomodo postea audiens, Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, tristis recessit? Et sicut Origenes super Mat. narrat, scriptum est in euangelio secundum Hebræos, quod cum Dominus dixisset ei, Vade & vende omnia quæ habes, cepit diues scalpere caput suum, & dixit ad eum Dominus. Quomodo dicis, feci legem & Prophetas? Scriptum est in lege. Diliges proximum tuum sicut teipsum, & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amici sunt stercore morientes præ fame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos. Itaque Dominus redarguens eum dicit. Si vis perfectus esse &c. Impossibile est enim implere mandatum, quod dicit, Diliges proximum tuum sicut teipsum, & esse diuitem, & maxime tantas habere possessiones: sed hæc intelligenda sunt quantum ad perfectum modum obseruantię huius præcepti. Nihil autem prohibet dicere eum prius imperfecte præcepta obseruasse, & quantum ad hoc eum non fuisse mentitum, sicut Chrysostr. & alij expositores dicunt: nec tamen quia exercitato aliquo in obseruantia mandatorum Dominus perfectionis consilium dedit, ideo necessaria forma præscribitur, vt solis talibus aditus ad consilia pateat, quia etiam Matthæus non exercitatum in præceptis, sed potius in peccatis conuersatum, ad consilia sequenda vocauit, vt sic nec peccatoribus, nec etiam innocētibus perfectionis viam præcluderet. Quod vero secundo inductum est, quod post sacramenta ad mandata seruanda auditor est instruendus, hoc nihil ad propositum facit: quia instructio in mandatis omnibus necessaria est siue in sæculo remanentibus, siue etiam assumētibus perfectionis viam per religionis ingressum: sicut etiam doctrina fidei, & sacramenta, de quibus præmittitur, sunt vtriusque communia. Similiter quod tertio est inductum, quod faciēdo mandata homo venit ad latitudinem sapientiæ, nihil aliud indicat, nisi quod per obseruantiam mandatorum homo meretur sapientiam occultorum. Vnde ibidem inducitur illud, quod habetur Ecclesiast. 1. secundum aliam literam. Concupisce sapientiā, serua mandata, & Dominus præbebit illam tibi, quod manifestum est nihil ad propositum pertinere. Iam vero quod quarto propositum est de gl. super illud psalm. 130. Sicut ablactatus super matrem suam, diligentius discutiāmus, quia quamuis sit friuolum, multum tamen hoc iactant, & inaniter innituntur eidem. Patet autem ex ipso progressu gloriæ inductæ, quod agit de nutritione nouiter ad fidem conuersorum. Sic. n. præmittitur, quod post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinæ nutrimur proficiendo a lacte, donec iam grandiusculi a lacte matris accedamus ad mētam patris. i. a simplici doctrina, vbi præstat, Verbum caro factum est, accedamus ad verbū patris, In principio apud Deum, quod manifestum est ad doctrinæ ordinem pertinere. Postmodum vero ecclesiastica obseruatio in exemplum inducitur, quæ quinq; tempora obseruat, in quorum primo per exorcismum, & catechismum nuper conuersi ad fidem rudimentis christianitatis imbuuntur. Secundum tempus est, quando in utero ecclesiæ aluntur, vsq; ad sabbatum sanctum, & tunc est tertium tempus, in quo per baptismum ad lucem generatur. Quartum tempus est, in quo manibus ecclesiæ gestantur, & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficultas inducitur, nõ

ieiunatur.

diunatur, nõ media nocte surgitur. Quintum est tempus, in quo spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficultas facere & seruare, quod videtur ad horum propositum pertinere, quia manifeste agitur de ordine transeundi a facilioribus operibus ad difficiliora. Hic autem eorum processus tripliciter deficit, primo quidem, quia alia est ratio in his quæ sponte assumuntur, alia in his quæ ex necessitate inducuntur. Item, est alia ratio de nuper conuersis ad fidem qui sunt quasi pueri nutriendi, atque alia de pœnitentibus qui sunt quasi infirmi sanandi. Si igitur aliqui fuerint de nouo ad fidem conuersi, non sunt eis ex necessitate a principio difficultas imponenda, sed primum in leuioribus exercitandi, postmodum vero sunt eis arctiora imponenda, sicut pueri prius nutriuntur lacte, postmodum vero durioribus cibis, & in hoc casu loquitur glossa. Si tamen mox conuersi ad fidem (ponte propria voluerint manum mittere ad altiora, quæ eos audebit arceret? Et vt ab exemplo gloriæ non recedamus, sicut post solemne baptismum, qui sit in vigilia paschæ, quædam requies a laboriosis operibus indulgetur propter infirmos, ita post solemne baptismum, qui in vigilia penthecostes celebratur, statim ecclesia indicit ieiunia, ad significandum eos qui ex seruore spiritus in baptismo suscepti statim se arctiori vitæ subiiciunt. De pœnitentibus autem est alia ratio, quia eis a principio iniungitur pœnitentia arctior, postmodum vere paulatim leuigatur, sicut etiam infirmis cum sanari inceperint, arctior diæta imponitur, quæ postmodum cum in ualitudine profecerint, remittitur. Secundum hoc ergo ecclesiastica innocentibus a principio leuiora imponit onera præceptorum, quæ ex necessitate seruantur, consilia vero ex necessitate eis ecclesia non imponit, nec tamen prohibet si ea velint propria voluntate assumere: pœnitentibus autem secundum statuta Canonum in primis annis arctiores obseruantia iniunguntur. Secundum defectus est, quia in quolibet officio, vel statu a facilioribus ad difficiliora transitur. Nec tñ oportet quod quicumque altiore statum recipit, in leuiori prius exerceatur. Non enim necesse est vt qui in aliquo officio exerceri voluerit, prius in aliquo leuiori exerceatur, sed in eodem officio a leuioribus ad maiora perducitur. Vnde non oportet vt qui in statu religionis per consiliorum obseruantiam exerceri voluerint, prius exerceantur in sæculo in obseruantia præceptorum, sed quod de his quæ ad religionem pertinent, a principio minora eis imponantur: sicut nec oportet quod qui volunt clericale officium assumere, prius in vita laicali exerceantur, aut qui volunt continenter viuere, non prius oportet eos in continentia coniugali exerceri. Tertius defectus est, quia duplex est operis difficultas. Quædam ex sola magnitudine operum, & talis difficultas, quia requirit perfectionem virtutis, nõ imponitur imperfectis: quædam vero est difficultas cohibitionis, qua magis indigent qui sunt imperfectæ virtutis. Vnde pueris arctior adhibetur custodia dum sub pedagogis educantur, quam postmodum cum peruenerint ad etatem perfectam. Status autem religionis est quædam disciplina cohibens a peccatis, & facilius ad perfectionem inducens, sicut ex prædictis apparet. Et ideo hi qui sunt imperfectæ virtutis, puta, nondum in præceptis exercitati, magis indigent tali custodia, quia facilius est eos peccatis abstinere tali disciplina subiectos, quam si liberius in sæculo nutiantur. Quod vero in glossa subditur, Multi hunc or-

dinem peruertunt, vt hæretici & schismatici, manifeste apparet per sequentia ad ordinem doctrinæ pertinere, sequitur enim. Hic vero seruasse dicit, obstringens se maledicto sic, quasi non modo in alijs suis humilis, sed etiam in scientia, quia ego humiliter sentiebam prius nutritus in lacte, quod est verbū caro factum, vt succresceret ad panem angelorum. Iam verbū, quod est in principio apud Deum, & sic redit ad id quod prius dixerat. Vnde quod in medio positum est, causa exempli inducitur. Quod vero quinto inductum est, de quinque milibus hominum, quos Christus de quinque panibus prius paupit, & postmodum quatuor milia de septem panibus, tam friuolum est, vt re sponsione non egeat. Nec enim oportet secundum ordinem figurarum, & ordinem rerum esse quæ figurantur, quia quandoque per priora figurantur posteriora, & econuerso. Nec ab huiusmodi figuris efficax argumentatio trahitur, vt Augu. dicit in quadam epistola contra Donatistas, & Diony. dicit in epistola ad Titum, quod symbolica Theologia non est argumentatiua. Hoc tamen non obstat dicamus, quod per istum ordinem miraculorum designatur ordo præceptorum ad consilia quantum ad statum totius humani generis. Non enim consilia fuerunt data in veteri testamento, sed in nouo, quia nihil ad perfectum adduxit lex: & hoc patet per gloss. quæ quinque panes dicit esse, legalia præcepta: septē aut panes euāgelicā perfectionē. Non autem propter hoc oportet quod idem homines prius exerceantur in præceptis legalibus in seculari vita, & postmodum in consilijs in vita religiosa. Non enim legitur quod idem homines fuerint inter quinque milia, & postmodum inter quatuor milia. Similiter vero quod sexto proponitur de illis quatuor, ex quibus sancta euangelia contextuntur, nõ facit ad propositum: quia quod dicitur in exemplis, perfectio non refertur ad consilia, sed ad perfectum modum obseruandi præcepta, quæ sunt de actibus virtutum, sicut Christus obseruauit. Vnde subditur in gloss. exempla vt hoc, Discite a me, quia mitis sum &c. & Estote perfecti, sicut & pater vester &c. & alibi, Exemplum enim dedi vobis &c. Iam vero quod septimo proponitur de ordine vitæ actiuæ ad contemplatiuam, diligentius considerandum est, quia hoc ab eis frequenter inculcatur. Verum quidem igitur est, quod actiuam vitam contemplatiuam præcedit, sed ignorare videtur quid sit vita actiuam. Primo quidem, quia credunt vitam actiuam in sola dispensatione rerum temporalium existere, ita quod asserunt religiosos qui nihil possident nec proprium, nec commune, actiuam vitam participes esse nõ posse, quod manifeste falsum ostenditur in hoc quod Grego. dicit in 2. Homilia secundæ partis super Ezechiele. Actiuam vitam est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbum proximum reuocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediunt dispensare, & commissis nobis qualiter subsistere valeant providere. Ex quo patet, quod ad actiuam pertinet non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus ducendo, vel corrigendo alijs providere, ad quæ magis homines redduntur idonei nihil penitus in hoc sæculo habentes. Vnde & Dominus Apostolos orbis doctores futuros omnibus huius mundi boni spoliavit, vt habetur Mat. 10. Est autem querendum vterius, vtrum exercitium moralium virtutum hominis ad seipsum, ad vitam actiuam pertineat; & si quidem doctrinam sequa-

mur Philosophi, morales virtutes omnes pertinent ad vitam actiuam. vt patet in 10. Eth. intellectuales vero ad vitam contemplatiuam, cui etiam Aug. attestatur. 12. De Tri. ubi rationem inferiorem que temporalia dispensat, siue ad se, siue ad alium pertinentia deputat actioni, superiorem vero rationem, que rationibus eternis inheret, deputat contemplationi. Hoc ergo habito, in promptu est ratio, quare vita actiua precedat contemplatiua, quia nisi homo per virtutes morales habeat animam a passionibus depuram, quod pertinet ad vitam actiuam, non est idoneus ad diuinam veritatem contemplantam. fm illud Mat. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, & hic imperfecta, & in futuro contemplatione perfecta. Sic igitur exercitium vite actiue est non solum in secularibus, sed etiam in religiosis. Primo quidem, in quantum per virtutes morales in eis anime passiones refrenantur. Secundo, quia ipsi etiam in alios possunt misericordie officia exhibere, vel docendo vel corrigendo, vel saltem infirmos visitando, mœstos consolando, vel in seculo existentes, vel secum in monasterio viuentes. Vnde quantum ad hæc duo, dicitur Iacobi. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Tertio, quia in ipso religionis ingressu etiam temporalia dispensauerunt, quæ habebant pauperibus largientes. non ergo propter hoc Glofa inducta præcepta dicit ad vitam actiuam pertinere, cõsilia vero ad contemplatiuam, quia præcepta ad solam vitam actiuam pertineant; dicit enim ibidem Grego. Cõtemplatiua vita est charitatem Dei, & proximi tota mente retinere, quæ sunt magna præcepta in lege. vt dicitur Mat. 22. neque ita, quod cõsilia pertineant ad solam cõtemplatiuam, sicut offensum est, sed quia cõsilia principaliter disponunt ad vitam cõtemplatiuam præcepta autem sine consilijs obseruata, non sufficienter disponunt ad vitam cõtemplatiuam ad quam requiritur maior perfectio. Non ergo propter hoc oportet aliquem in seculo remanere, vt ibi exercitetur in vita actiua, quia etiam in statu religionis potest homo habere exercitium tantum vite actiue, quantum necesse est ad hoc, quod homo promoueat ad contemplationem. Quod vero octauo propositum est, nemo repete fit summus, non multum ad propositum facit, quis etiam super hoc multum innitatur. Est enim summum & infimum accipere in eodem statu & in eodem homine aut in diuersis statibus, & in diuersis hominibus. Si quidem igitur vtrumque accipitur in eodem statu, & in eodem homine, manifestum est, quod nemo repente fit summus, quia vnusquisque recte viuens, toto tempore vite sue proficit, vt ad summum perueniat. Si vero hoc referatur ad diuersos status, non oportet vt quicumque vult ad superiorem statum peruenire a minori statu incipiat, sicut non oportet, vt qui vult esse clericus prius in laicali vita exerceatur, sed statim a puerilibus annis aliqui clericali militiæ ascribuntur. Similiter etiam nec hoc oportet, quantum ad diuersas personas. Vnus enim ab altioris sanctitatis gradu incipit, quam fit summum alterius, ad quod per totam vitam suam alter perueniet. Vnde Grego. dicit in 2. Dyalogorum. Quatenus presentes & futuri omnes cognoscerent Benedictus puer conuersionis gratiam a quata perfectione cepisset. Quod vero nono proponitur de parietibus recedentibus, quibus non sunt tignorum onera imponenda, & quod decimo proponitur,

casum querit qui postpositis gradibus per abrupta querit ascensum, non sunt ad propositum, quia auctoritates illæ loquuntur de honore prælationis, qui requirit perfectam virtutem, & ideo non est imperfectis imponendum. Sed cõsilia sunt promotiones quædam ad perfectionem & cohibitiones a peccatis, quibus noui parietes indigent. vt exicentur ab humore vitiorum, & quibus quasi per debitos gradus ad perfectionem peruenitur. Quod vero vndesimo proponitur, priora esse naturæ ordine præcepta consilijs, patet ex prædictis qualiter habeat veritatem. Si enim loquamur de præceptis finalibus, quæ sunt dilectio dei & proximi, manifestum est, quod cõsilia ordinantur ad ea sicut ad fidem. Talis est ergo ordo consiliorum ad præcepta huiusmodi, qualis eorum quæ sunt ad finem respectu finis. Finis autem est prior in intentione, posterior vero est in executione. Et sic si cõsilia ordinarentur ad prædicta præcepta, sicut quæ sine eis nullatenus possent seruari, sequeretur, quod necesse esset prius obseruari cõsilia, quæ aliquis diligit deum vel proximum, quod est manifeste falsum. Sed quia hoc modo cõsilia ordinantur ad prædicta præcepta, vt per ea facilius & perfectius custodiantur, cõsequens est, quod per huiusmodi cõsilia perueniatur ad perfectam dilectionem dei & proximi, quæ in intentione præcedit cõsilia; sequitur autem secundum operis executionem. Si autem comparemus cõsilia ad alia præcepta, quæ ordinantur ad dilectionem dei & proximi, inter ea duplex comparatio potest attendi. Quod enim cõsilia sine præceptis obseruari non possunt, præcepta vero a multis obseruantur sine consilijs, poterunt comparari cõsilia ad præcepta cõmuniter considerata. Et sic erit ordo consiliorum ad præcepta, sicut ordo proprius ad commune, quod est quodammodo naturæ ordine prius, non tamē oportet, quod tempore. Et secundum hoc non oportebit, quod aliquis prius exercitetur in præceptis, & sic ad cõsilia transeat. Alia vero comparatio potest attendi consiliorum ad præcepta huiusmodi, secundum quod sine consilijs obseruantur, & sic est comparatio consiliorum ad præcepta, sicut vnus speciei perfectæ ad aliam speciem imperfectam, sicut animal rationale comparatur ad animal ratione carens, & sic cõsilia naturæ ordine sunt priora præceptis, quia perfectum in quolibet genere naturaliter prius est: natura enim vt Boetius dicit, a perfectis sumit initium. Nec tamen oportet, quod præcepta sic cõsiderata sint tempore priora cõsilijs: non enim oportet, vt aliquid sit primo in specie imperfecta ad hoc quod transeat ad perfectam, sed necesse est, quod infra limites eiusdem speciei aliquis de imperfecto transeat ad perfectum. Quod vero vltimo propositum est, quod non esset salus sine cõsilijs, si cõsilia præcepta præcederent, manifestum est ex præmissis, quod procedit ex falso intellectu eorum quæ dicuntur. Non enim sic dicimus cõsilia ordinari ad præcepta, vt sine quibus præcepta seruari non possunt, sed sicut ea, per quæ præcepta perfectius & melius seruantur.

CAP. VIII.

Rationes inductæ ad astruendum, quod ante religionis ingressum, debet quis diu & cum multis deliberare.

His igitur pertractatis, inquirendum est, an oportet volentes religionem intrare cum multis ante consilium habere, vt dicunt. Et hoc quidem nituntur astruere

astruere per hoc, quod de arduis ad totam vitam pertinentibus maxime sunt a pluribus requirenda cõsilia. Nihil autem videtur esse magis arduum & difficile in rebus humanis, quam semetipsum abnegare, & mundum deserere, religionem intrando, in qua necesse sit per totam vitam morari. In hoc igitur maxime sunt multorum cõsilia requirenda, & diutina deliberatione pensandum. Hoc etiam ostendere nituntur, ex voti diffinitione. Dicitur enim votum esse spõsio melioris boni: animi deliberatione firmata. Ex deliberatione igitur dependet firmitas voti. Sed votum religionis est firmissimum, vt pote quod nullo superueniente potest infringi. ergo præexigit maximam deliberationem. Item hoc nituntur ostendere, per hoc quod dicitur 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quod in religionis introitu locum habet, vt patet per hoc, quod beatus Benedictus in regula, & Innocentius in Decretali, in hoc casu hanc auctoritatem inducunt. Sed huiusmodi probatio indiget diligenti examine, quod plenius fit per deliberationem cum multis. Oportet igitur volentes religionem intrare, primo deliberare cum multis. Ad dunt etiam, quod ibi est consilium requirendum, vbi de ceptionis periculum imminet. Hoc autem contingit in religionis ingressu, quia vt dicitur 2. ad Corin. 11. Ipse Sathanas transfiguratur se in angelum lucis. vnde sub specie boni decipit incautos. Oportet igitur cum multis deliberatione habita religionem intrare. Item ea que possunt habere malum exitum, sunt diligenti cõsilio prius examinanda: religionis autem introitus in plerisque malum exitum habet, qui apostata & desperati fiunt. oportet igitur maxima deliberatione præmissa religionem intrare. Denique ponendum est, quod maxime replicant. Dicitur enim Act. 5. Si ex Deo consilium est hoc aut opus, non poteritis dissoluere illud: dissoluitur autem propositum religionis intrandæ in multis per apostasiam. non igitur hoc propositum fuit a Deo. Oportet igitur magna de liberatione cum multis habita prius considerare, an quis debeat religionem intrare. Hæc igitur sunt quibus necessitatem magnæ deliberationis, & cum multis habendæ nituntur imponere his, qui sunt in religione intraturi, ut multiplicatis cõsilijs, ex aliqua parte impedimentum paratur.

CAP. IX.

Reprobatio prædictæ positionis.

Ad huius autem falsitatem assertionis ostendendam, primo quidem assumamus quod habetur Matth. 4. quod Petrus & Andreas continuo vocati a domino, relictis retibus secuti sunt eum. In quorum commendationem Chryso. dicit. In medijs operibus existentes, audientes iubentem non distulerunt. Non dixerunt reuertentes domum loquamur amicis, sed omnia dimittentes secuti sunt eum, sicut & Helias Helix fecit. Talem enim obedientiam Christus querit a nobis, vt neque in instanti tempore remoremur. Deinde sequitur de Iacobo & Ioane, qui vocati a Deo statim relictis retibus & patre secuti sunt eum. Et sicut Hylarius dicit super Matth. eis artem & patriam domum relinquentibus docemur Iesum secuturi & secularis vite sollicitudine & paternæ domus consuetudine non teneri. Postea vero Mat. 9. de Mattheo subditur, quod ad vocationem domini surgens

A secutus est eum. vbi Chryso. dicit. Disce vocati obedientiam; neque enim resistit, neque domum abire rogauit & suis hoc communicare. Humana etiam pericula que ei a principibus accidere poterant parupendit, dum officij sui rationes imperfectas reliquit, vt Remigius dicit ibidem. Ex quo euidenter accipitur, quod nihil humanum nos debet retardare a seruitio Dei. Rursus Matth. 8. & Luc. 9. legitur, quod quidam discipulus Christi dixit ad eum. Domine permittite me primum ire & sepelire patrem meum: cui Dominus respondit. Sequere me & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Quod exponens Chryso. super Mat. dicit: Hoc dixit non iubens contemnere amorē qui est ad parentes, sed monstrans quoniam nihil cælestibus negotijs nobis magis necessarium esse oportet, & quoniam cum toto studio his iungi debemus, & neque parum tardare etiam si ualde ineuitabilia, & incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis necessarium erat, quam sepeliendum patrē. Quid etiam facilius? neque enim multum tempus consumendum erat. Sed diabolus instat ardentius volens aliquem aditum inuenire, & si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. Propter quod sapiens admonet dicens. Ne differas de die in diem. Nihil igitur aliud inde docemur, nisi quod nec minimum temporis frustra ducere decet, etiam si mille cogentia sint: immo præferre spiritalia cunctis, & admodum necessarijs. Et Aug. dicit in lib. De verbis Domini. Honorandus est pater, sed obediendum est Deo. Ego inquit ad euangelium te uoco: ad illud opus mihi necessarius es. Maius est hoc, quam quod vis facere: sunt alij qui sepeliunt mortuos suos. non licet anteriora posterioribus subdere. Amate parentes, & præponite Deum parentibus. Si ergo propter rem tam necessariam Dominus modici temporis inducias perentem redarguit, qua fronte diutinam deliberationem quidam asserunt præmittendam esse Christi cõsilijs? Deinde Luc. 9. sequitur. Et ait alter. Sequar te domine, sed primum permittite mihi renuntiare his qui domi sunt. Quod exponens Cyrillus insignis Græcorum doctor dicit: Imitanda promissio & omni laude plena. Sed querere renuntiare his qui domi sunt licentiando se ab eis ostendit, quod vtrumque diuisus sit a Domino, dum hoc perfecte adire propositum fuerit mente. Nam velle consulere proximos non cõsensuros huic proposito, indicat se utrumque labentem: propter quod dominus improbat. Sequitur enim. Ait ad illum Iesus. Nemo mittens manum suam in aratrum & respiciens retro aptus est regno Dei. Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendum: tamen respicit retro, qui dilationem petit occasione redeundi ad domum & cum propinquis confertendi. Non hoc inuenimus fecisse sacros Apostolos qui protinus ommissa nauicula & parate secuti sunt Christum. Sed & Paulus statim non acquieuit carni & sanguini. Tales esse decet volentes sequi Christum. Et Aug. hoc exponens in lib. de verbis Domini dicit. Vocat te oriens, & tu attendis occidentem? Oriens quidem Christus est secundum illud Zach. 6. Ecce vir oriens nomē eius. Occidēs autem est quilibet homo in mortem cadens & in tenebras peccati vel ignorantie cadere valens. Iniuriā ergo facit Christo in quo sunt omnes thesauri sapientiæ dei absconditi, si eius auditio cõsilio adhuc ad mortalis hoīs consiliū aliquis existimet recurrendum. Sed derisibili quadam tergiuerlatione prædicta conantur euadere. Dicunt enim, quod prædicta

reita locū non habet nisi aliquis ipsius Domini voce uocaretur: tunc enim confiteatur differendum non esse, nec ad aliud consilium recurrendum. Sed quando homo interiorius vocatur ad religionis ingressum, tunc opus habet deliberatione magna & multorum consilio, ut discernere possit si hoc sit ex instinctu diuino. Sed hæc responsio errore plena est. Sic enim verba Christi quæ in scripturis dicuntur, debemus accipere, ac si ab ipsius Domini ore audiremus. Dicit enim ipse Matthæi. 18. Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate. Et Ro. 15. dicitur. Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et Chry. dicit. Si tantum propter illos dicta fuissent, scripta non essent: nunc autem dicta quidē sunt propter illos, scripta vero sunt propter nos. Vnde & Apostolus inducens auctoritatem veteris testamenti, dicit Hebr. 12. Obliti estis consolationis, quæ vobis tamquam filiis loquitur dicens. Filii mei, noli negligere disciplinā. Ex quo patet quod verba sacræ scripturæ non solis præsentibus, sed futuris loquuntur. Specialiter autem videamus, an consiliū quod Dominus dedit adolescenti. Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende oia quæ habes & da pauperibus, illi soli sit datū, vel etiā vniuersis: quod considerare possumus ex his quæ sequuntur. Cum enim Petrus dixisset ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, vniuersaliter præmiū oibus statuit dicens. Omnis qui reliquerit domū, vel fratres &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Non minus ergo sequendum est hoc consilium ab vnoquoque, quam si vnicuique singulariter ex ipsius ore dominico proferretur. Vnde Hierony. dicit ad Paulinum presbyterum. Tu audita sententia Saluatoris, si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni sequere me, verba vertis in opera, & nudam crucē nudus sequens expeditior & leuior ascendēs scalam Iacob. Quamuis etiam adolescenti loquens, singulariter ad ipsum verba protulerit, alibi tamen idem consilium vniuersaliter protulit dicens. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suā, & sequatur me: vbi dicit Chrysostomus. quod commune hoc dogma orbi terrarum proponit dicens. Si quis vult, id est, si vir, si mulier, si rex, si liber, si seruus. Abnegatio autem sui ipsius secundum Basilium, est totalis præteritorum obliuio & recessus a proprijs voluntatibus. Et sic patet quod in hac abnegatione sui ipsius intelligitur etiam depositio diuitiarum, quæ per voluntatem propriam possidentur. Sic igitur consilium adolescenti a Domino datum sic est accipiendum, ac si omnibus ex ore Domini proponeretur. Sed in responsione præmissa adhuc aliud considerari oportet. Iam enim ostensum est, quod locutio qua nobis Dominus loquitur in scripturis, idem habet auctoritatis potus, ac si verba ab ipso Saluatoris ore proferretur. Est autem & alius modus quo Deus interiorius homini loquitur, secundum illud psalm. 84. Audiam quid loquatur in me dominus Deus: quæ quidem locutio cuiuslibet locutioni exteriori præponit. Dicit enim Grego. in Homil. pentecostes. Ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per vocationem spiritus non loquatur. Certe Cain priusquam fratricidium opere perpetraret, audiuit. Peccasti, quiesce. Sed quia culpis suis exigentibus sola voce est admonitus, non vocatione spiritus, audire verba Dei potuit, sed seruire contempsit. Si igitur voci conditoris exterioris prolata statim obediendum esset, ut di-

cut, multo magis interiori locutioni, qua Spiritu sanctus mentem immutat, resistere nullus debet, sed absque dubitatione obedire. Vnde Isaiæ. 50. dicitur ex ore Prophetæ, vel potius ipsius Christi. Dominus Deus aperuit mihi aurem, scilicet interiorius inspirando, ego autem non contradico, retrorsum non abij, quam præteritorum oblitus ad anteriora me extendens, ut dicitur ad Philippenf. 3. dicit etiam Apostolus ad Roma. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: vbi dicit gloss. Aug. Non quia nihil agant, sed quia impetu gratiæ aguntur. Non autem agitur impetu Spiritu sancti, qui reuoluit, vel tardat. Est ergo proprium filiorum Dei, ut impetu gratiæ agantur ad meliora non expectato consilio. De quo etiam impetu dicitur Isai. 59. Cum venerit quasi fluius violentus, quem spiritus Domini cogit. Hunc autem impetum sequendum esse Apostolus docet ad Galat. 5. vbi dicit. Spiritu ambulate. Et iterum. Si spiritu dumini, non estis sub lege. Et iterum. Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Pro magna autē culpa quibusdam improperatur a Stephano. Act. 7. Vos semper Spiritu sancto resististis. vnde & Apostolus. 1. ad Thessalo. 5. dicit. Spiritum nolite extinguere. vbi dicit gloss. Si cui Spiritu sanctus ad horam aliquod reuelet, nolite prohibere eum loqui quod sentit. Spiritus autem sanctus reuelat non solum docendo quid homo debeat loqui, sed etiam suggerendo quid homo debeat facere, ut dicitur Ioan. 14. Cum igitur homo instinctu Spiritu sancti mouetur ad religionis ingressum, non est ei differendum ut humanum requirat consilium, sed statim homo impetum Spiritu sancti sequi debet. Vnde & Ezechiel. 1. dicit. Quicumque ibat spiritus illuc eunte spiritu, & tota pariter leuabantur sequentes eum. Nec solum hoc scripturæ auctoritatibus, sed etiam sanctorum exemplis manifestatur. Narrat enim Augustin. in 8. confes. de duobus militibus, quorum vnus lecta vita Antonij subito replet amore sancto, ait amico suo. Ego Deo seruire statui, & hoc ex hac hora, in hoc loco aggredior, te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille adhærente loco tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui ædificabant turrim sumptu idoneo relinquenti omnia sua, & sequendi te. In quo etiā libro Augusti. seipsum reprehendit de hoc, quod retardabat suam conuersionem, vbi dicit. Non erat omnino quid responderem veritate conuictus, nisi tantum verba lenita & somnolenta, modo, ecce modo, sine paululum: sed modo, & modo non habebat modū, & sine paululum in longum ibat. Et in eodem libro dicit. Erubescere nimis, quia illarum nugarum, murmur scilicet secularium & carnalium adhuc audiebam, & cum abundantus pendebam. Non est ergo laudabile, sed magis vituperabile post vocationem interiorē, vel exteriorē vel verbo, vel scripturis factam differre, & quasi in dubijs consilium querere. Hoc etiam ad interioris inspirationis efficaciam pertinent, ut homines inspirati subito ad maiora prouehantur, quod significatur per hoc quod congregatis in vnum discipulis, ut legit Act. 2. Repete Spiritu sanctus super eos venies eos fecit magna Dei loqui, vbi dicit gloss. Nescit tarda molimina Spiritu sancti gratia. Et ecclesia. 11. dicitur. Facile est in oculis Dei subito honestare pauperē. Hæc etiam efficaciam Dei intrinsecus inspiratis. Aug. ostendit in lib. de prædestinatione sanctorum, inducens quod habetur Ioan. 6. Omnis qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me: valde inquit remota est a sensibus

a sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur, & docet ut veniatur ad filium: nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis. Et postea subdit. Itaque gratia quæ occulte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur ut cordis duritia penitus auferatur. Hanc etiam efficaciam inspirationis internæ Gregorius in Homilia Pétecostes commendat. dicens. O qualis artifex est iste spiritus. Nulla ad docendum mora agitur, in omne quod voluerit, mox ut tetigerit mentē docet, solūque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat immutat. Abnegat hoc repete quod erat, & exhibet repente quod non erat. Virtutem igitur Spiritu sancti vel ignorat, vel ei resistere nititur, quia a Spiritu sancto motum diuturnitate consilij detinere contendit. Nec solum sanctorum doctorum auctoritatis assertio eorum conuincitur falsitas, sed etiam physicos documentis. Dicit enim Aristoteles in quodam cap. ethic. quod intitulatur De bona fortuna. Quod autem queritur quid est motus principij in anima, palam quemadmodum in toto Deo, ratio nis enim principij non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur vtiq; erit melius scientia & intellectu, nisi Deus? Et postea subdit, De his qui a Deo mouentur, quod consilij non expedit eis. Habent enim principium tale quod melius est intellectu & consilio. Erubescat igitur quise dicit catholicū, diuinitus inspiratos ad humana transmittens consilia, quibus eos Philosophus Ethicus asserit non egere. Videamus autem ulterius ad quid consilio indigeant hi, quibus est sacræ religionis propositum inspiratum. Et primo quidem occurrit, dubitare an id quod Christus consuluit, melius sit, sacrilegium est: dubitare vero an propter contristationem amicorum, vel quodcūq; temporalium detrimentum homo debeat religionis propositum prætermittere, est animi adhuc carnali amore irretiti. Vnde Hieronymus. dicit in epistola ad Heliodorum. Licet paruulus a collo pendeat nepos, licet sparsa crine & scissis vestibus vera, quibus te nutrierat mater, ostendat, licet in limine pater iaceat, percalcato perge patre, sicis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. Et postea subdit. Gladium tenet hostis ut me perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo: Propter patris militiam deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo? Et ad hoc plura alia sunt inducenda. Forte autem aliquis inducetur ad consilium requirendum, an possit implere quod in proposito gerit. Sed etiam huic dubitationi occurrit August. 8. confes. de seipso loquens, qui consilium continentia assumere formidabat. Aperiebatur inquit ab ea parte qua intenderam faciem, & quo transire trepidabam, casta dignitas continentia, serena & non dissoluta hilaris honeste blandiens, ut venirem, neque dubitarem, & extendens ad me suscipiendum & amplectendum piæ manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ & virgines anus. Et post pauca. Et irridebat me irrisio exortatoria, quasi diceret. Tu non poteris quod isti, & istæ? An vero isti, & istæ in semetipsis possunt, & non in Deo suo? Dñs Deus eorum me dedit eis. Quid i te stas, & non stas? Projice te i eum, noli metueri, non se subtrahet ut cadas. Projice te securus, excipiet te, & sanabit te. Restat autem duo de quibus consilij relinquitur hi qui religionis assumenda propositum gerit, quorum vnum est de modo religionem intrandi: aliud autem est, si aliquod

A speciale impedimentum habeant, per quod impediatur a religionis ingressu, puta, si sint serui, vel matrimonio iuncti, vel aliquid huiusmodi. Sed ab hoc consilio primo quidē amouedi sunt carnis propinqui. De n. Prou. 25. Causam tuā tracta cum amico tuo, & secretum extraneo non reueles. Propinqui autem carnis in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici, secundum illud quod habetur Michæ. 7. Inimici hominis domestici eius. Quod etiam Dominus introducit Matth. 10. In hoc igitur casu sunt precipue vitanda carnalium propinquorum consilia. Hinc etiam est, quod Hierony. in epistola ad Heliodorum impedimenta religiosi propositi quæ a propinquis carnalibus ingeruntur, enumerat dicens. Nunc tibi blandis vidua soror hæret laceratis, nunc illi cum quibus adoleuisti vernaculi aiunt. Cui nos seruituros relinquis? Nunc & gerula quodam iam anus, & nutritus secundus post naturalem pietate pater clamitant. Morituros expecta paulisper, & sepeli. Et Gregor. dicit 3. moralium. Callidus aduersarius cum a bonorum cordibus repellit se conspiciat, eos qui ab illis valde diliguntur exquirat, & per eorum verba blandians loquitur, quia plus cæteris amatur, ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis eius gladius ad intimam rectitudinis munimina irrumpat. Hinc est quod beatus Benedictus, ut Gregor. refert in 2. Dialogorum, nutricem suam occulte fugiēs deserti loci secessum petijt, sed Romano monacho propositum suū aperuit, qui eius desiderium & secretum tenuit, & adiutorium impendit. Arcendi sunt etiam ab hoc consilio carnales homines, apud quos Dei sapientia stulticia reputatur. vnde ecclesiastici 37. irrisorie dicitur. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, cum iniusto de iustitia. Et postea subdit, Non attendas his in omni consilio, sed cum viro sancto assidus esto, a quo est petendum consiliū, si de aliquibus in hoc casu consilij oporteat.

CAP. X.

Solutio rationum contra veritatem supra inducendarum.

DE A vero quibus innituntur contrarium asserentes, de facili refelluntur. Quod enim primo inducendum est, quod in arduis & difficilibus sunt maxime consilia requirenda, verum est vbi non est veritas manifesta. Sed quando id quod est melius, est altiori consilio diffinitum, iniuriosum est iterum id in dubium reuocare iterato consilia requirendo. Quod vero secundo propositum est, quod votum animi deliberatione firmatur, ad propositum non facit. Hæc enim deliberatio in interiori consistit proposito, quo quis eligit maius bonum cui se obligare intendit. Omne autem quod ex electione agitur, ex deliberatione, siue consilio agitur: quia electio est appetitus præconsilij, ut dicitur in 3. ethico. Et sicut a Spiritu sancto qui est spiritus fortitudinis & pietatis hoc propositum homini inspiratur, ita etiam ab eodem qui est consilij & scientiæ spiritus deliberatio interior ministratur. Quod etiam tertio inducit. Probate spiritus si ex Deo sunt, ad propositum non facit. Ibi enim necessaria est probatio, vbi non est certitudo. vnde super illud 1. ad Thessa. vlti. Omnia probate, dicit glossa. Certa non egent discussione: incertum autem potest esse his quibus alios ad religionem recipere incumbit, quo spiritu ad religionem veniant, vtrum scilicet desiderio spiritalis profectus, an etiam sicut quandoque accidit ad explorandum, vel ad malefaciendum: vel etiam vtrum sint ad religionem

religionē apti qui veniunt . Et ideo indicitur eis tam per statutum ecclēsiæ, quàm per regulare edictum eorum qui sunt recipiendi, probatio, sed his qui propositum religionis assumendæ gerunt dubium esse non potest, qua intentione id faciant. unde eis deliberandi necessitas non incumbit, præcipue si de suis corporalibus viribus non diffidant, ad quas examinandas religionem intrantibus annus probationis conceditur. Quod vero quarto proponitur, quòd Sathanas transfurat se in angelum lucis, & multoties bona suggerit intentione fallendi, verum est: sed sicut gl. ibidē dicit, quando diabolus sensus corporis fallit, mētem vero non mouet a vera rectaque sententia, qua quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum, vel cum se bonum fingens ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena bona ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia. Detur ergo, quòd diabolus aliquem incitet ad religionem intrandum, hoc opus bonum est, & bonis angelis cōgruū, vnde non est periculum si quis ei in hoc consentiat, sed vigilādum erit, vt ei resistatur cum ad superbiam vel alia vitia incæperit ducere. Frequenter enim contingit, quòd Deus vitit malitia dæmonum in bonū sanctorum, quibus præparat coronas inuictis. & sic eis a sanctis illuditur. Sciendum tamen, quòd si cui a diabolo suggeratur, vel etiam ab homine religionis introitus, per quem aliquis accedit ad Christum sequendum, talis suggestio efficaciam nō habet nisi interius attrahatur a Deo. Dicit enim Augusti. in libro de prædestinatione sanctorum, q̄ omnes sancti sunt docibiles dei, non quia omnes ad Christum veniant, sed quia nemo aliter venit, & sic religionis propositū a quocumque suggeratur, a deo est. Quod vero quinto proponitur, quòd in his est requirēdum cōsiliū, quæ malum exitum possunt fortiri, distinctione indiget: aut enim malus exitus potest contingere ex parte ipsius rei, quæ assumenda imminet, aut ex parte hominis assumēntis. Si ex parte rei quæ assumēda est periculum imminet, & hoc quidem frequēter accidat, magna deliberatione op̄ est, ut periculis obuēt, vel res totaliter relinquatur. Si vero vt in paucioribus periculū accidat, nō est magna deliberatione opus, sed vigilātia & cautela, ne aliquo casu in periculum incidatur: alioquin daretur occasio omnia humana studia prætermittēdi, s̄m illud Eccl. 2. Qui obseruat ventum, non seminat, & qui cōsiderat nubes, numquam metet. & Prou. 26. dicitur. Dicit piger, leo est in via, leæna in itineribus. vbi dicit glo. Multi cum verba exortationis audiunt, dicunt se velle viam iustitiæ incipere, sed a sathana retrahi ne perficiant. Quādoque vero res ipsa in se secura est, habet tamen malum exitum, propter hoc, quòd homo mutat propositum, & ex ista causa non debet homo retrahi vel differre sub specie maioris deliberationis religionis ingressum, quāuis aliqui mutato proposito a religione apostatantes deteriores fiāt: alioquin etiam similis ratio esset de accessu ad fidem & fidei sacramēta, quia dicitur. 2. Pet. 2. Melius erat viam veritatis non cognoscere, quā post agnitam retroire. Et Apostolus ad Heb. 10. Deteriora meretur supplicia qui sanguinē testamenti pollutum duxerit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Non esset etiam passim ad iustitiæ opera procedendum, quia scriptum est. ecclē. 26. Qui transgreditur a iustitia ad peccatum, deus parauit eum ad rom-

phēā. Iam vero, q̄ sexto propositū est, si est ex deo cōsiliū hoc aut opus, non poteritis id dissoluere, diligētius considerandum est: tum, quia hoc ab eis frequēter inculcatur, tum quia latet ibi virus hereticæ prauitatis. Ex hoc enim verbo prauē intellecto, nostri tēporis hæretici duo erronea concludere nitūtur, quorum primū est, q̄ corpora quæ corruptūtur a deo non sunt, secundum est, q̄ si aliquis gratiā habet vel charitatem a deo, amitti nō potest. Assumamus etiā alia: si diabolus peccauit, opus dei nō fuit, si Iudas a choro Apostolorū decidit, eius electio a deo non fuit, si Symon magus post baptisimū in hæresim decidit, a deo nō fuit q̄ eum Philippus baptizauit. Cū quibus omnibus addamus, & horū argumentū mirabile, consimilē virtutē habens cū prædictis. Si ille qui religionē intrauit, ab ea egreditur, propositū quo intrauit, a deo nō fuit, vel studiū eorū a deo nō fuit, qui eū ad religionē attraxerūt. Cōtra quos vtamur verbis Aug. in 1. lib. contra Iulianū, qui dicebat, Non potest mali radix in eo qd̄ donū est dei, locari, contra quē Aug. dicit. Erit profecto Manichæus victor, nisi & illi reuistatur & tibi & c. Veritas ergo fidei catholice ideo vincit Manichæū, quia vincit teipsum vt ergo ipsi pariter cū Manichæis vincantur, dicamus, q̄ consiliū dei numquā dissoluitur, secundum illud Isa. 46. Consiliū meū stabit, & omnis voluntas mea fiat. Ex hoc tamen cōsilio immutabili, sicut dat rebus corruptibilibus esse temporale, quibus sempiternitatem non tribuit, ita quibusdam dat iustitiam temporalem, quibus non largitur perseuerantiæ donum, vt August. dicit in lib. de perseuerantia. Et sic vincuntur Manichæi, quia æterni dei consilio corruptibilia instituuntur, vt temperaliter sint, vincuntur autem isti, quia ex immobili dei consilio, quibusdam datur secundum æternum dei consiliū propositum religionem intrandi, quibus itea perseuerandi donum non datur.

C A P. X I.

Rationes quibus astruere nituntur, quòd homines nō debent se ad religionem obligare per uotum.

NVnc inquirendum est de hoc, q̄ impedire nituntur obligationē, qua aliqui voto se ad ingressum religionis astringunt. Et primo quidē aliqui sunt, qui nituntur cuiuslibet voto derogare, dicentes melius esse q̄ absque voto aliquis virtutum opera exequatur, q̄ quòd ad ea obseruanda voto se obliget, inducētes ad hoc q̄ Prosper dicit in 2. lib. de vita contemplatiua. Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non voluntarie faciamus. Qui autem uouet se ieiunaturū, necessitati ieiunandi se subijcit, & eadem ratio est in alijs operibus virtuosis. Nō igitur videtur esse laudabile, q̄ aliquis uoueat, vel ieiunare, vel religionem intrare, uel quodcumque aliud opus uirtutis explere. Addūt etiam ad hoc rationem, quia quanto aliquid est magis necessariū, tātō fit minus meritorium. Cum autem aliquis iam uouit uel religionem intrare, uel quodcūque aliud opus explere, necessitas ei incumbit, ut impleat, qd̄ promisit. Laudabilius igitur erit & magis meritoriū, si aliquis absque uoto faciat aliqua opera uirtuosa, quā si ea expleat uoto præmissio. Specialiter autem ostendere nituntur, q̄ ad religionis ingressum non debent aliqui per obligationē uoti, uel iuramēti induci, inducētes statutum concilij Toletani, quod habetur in decretis

distinct.

distin. 45. c. de iudæis. vbi dicitur. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes vt integra sit forma iustitiæ: sicut enim homo proprii arbitrij voluntate serpenti obediens perijt, sic vocante se gratiā dei, proprie mentis conuersione quisque credendo saluatur. ergo non vi, sed libera animi voluntate & facultate, vt conuertantur suadendi sunt. Quod multo magis obseruandum videtur circa religionis ingressum, qui est minus necessarius ad salutem Illi autem qui obligantur iuramento vel voto ad religionis ingressum, non proprii arbitrij voluntate, sed necessitate cogente conuertuntur. Non igitur videtur obligatio talis esse conueniens. Inducunt etiam decretū Vrbanī Papæ, q̄ habetur 19. q. 2. c. duæ sunt. Vbi dicitur, q̄ illi qui religionem ingrediuntur, ducuntur lege priuata quæ est lex Spiritus sancti. Vbi autē spiritus Domini, ibi libertas secundum Apostolum. 2. ad Corinth. 3. libertati autē opponitur necessitas, quam inducit obligatio iuramenti vel voti. Inconueniens igitur est aliquos ad religionis ingressum voto vel iuramento cōstringere. Idem etiam arguunt ex euentu, qui videtur pluribus, qui post huiusmodi obligationē ad religionem attracti, in ea non perseuerant, sed redeūtes ad sæculum, desperantes seipsos, omni iniquitati peruersitatis se tradunt. Et sic impleri videtur, quod Dominus Scribis & Phariseis dicit Matth. 23. Circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum profelutum, & cum feceritis, facitis eū filium gehennæ duplo, q̄ vos. Dicunt etiam, q̄ aliqui sic obligati aliquando votū suū non implent, & tamen postea facti sunt boni Episcopi, uel Archidiaconi, a quo per obligationē pmissam impediti fuissent. Addūt etiam, q̄ nec beneficijs temporalibus, puta per exhibitionem munerum, sunt aliqui ad religionem inducēdi. Et ad hoc inducunt decretum Bonifacij Papæ quod habetur. 1. q. 2. c. Quam pio. vbi dicitur. Numquā legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quēpiam ad Deicultum aliquo munetis interuentu prouocasse. Adijciunt etiam hoc contra fidelitatem esse, dum inexperiat ad grauiora religionis onera, vel ad longas matutinas, graues vigilias, ieiunia, & disciplinas, & alias huiusmodi asperitates obligantur, & ducuntur sicut bos ad victimam, & ita dum nō implent, quod uouerūt, paratur eis laqueus ad mortem æternam. Dicunt etiā huiusmodi obligationem esse illicitā, utpote factam contra statutum Innocentij. 4. qui mandauit annum probationis concedi uolentibus religionem intrare & prohibuit ante 14. annum eos per votum religioni astringi. Quod etiam consonat regulæ beati Benedicti in qua conceditur probationis annus nuper ad religionem conuersis. Vterius autē procedunt, dicentes specialiter esse illicitum, vt pueri ante annos pubertatis prædicto modo ad religionis ingressum obligentur. Illicitum enim videtur esse, q̄ aliquis obligetur tali obligatione, quæ iuste possit ab alio irritari. Si autem aliqui impuberes se ad religionē obligauerint, possunt retrahi a parentibus, vel a tutoribus, vt probatur per id, quod habetur. 20. q. 2. vbi dicitur. Puella si ante 12. ætatis annos sponte sua sacrum velamen sibi assumpserit, possunt statim parētes eius vel tutores id factū irritū facere, si uoluerit. Illicitum est ergo impuberes ad religionē obligare iuramento vel voto. Inducūt etiā vterius, q̄ aliquis infra annos pubertatis cōstitutus, etiā si sit doli capax, ad religionē obligari nō potest. Et inducūt ad hoc illud qd̄ dicit Bernardus in apparatu de regularibus & trāsētibibus ad religionē, super illā decre. Inno. III. quæ incipit. Postulasti, & sunt

hæc verba apparatus. Si vis intelligere, q̄ essent infra tertiuū & quartūdecimū annū, hæc potuit esse dubitatio, quia forte erant doli capaces, & sic videbatur, q̄ militia suppleret etatē, sicut i matrimonio carnali, vt habet extra de despō. impu. c. a nobis & c. tuq̄. quæ sicut potuerūt se obligare diabolo, sic & Deo. Sed Papa respōdet, q̄ liberi possunt ministrare in ecclesijs postea receptis, & sic nō obligantur ante 14. annū. Hugutio vero dicebat, q̄ bñ obligat doli capax, & tenebat monachus, quia poterat se obligare diabolo. Et Innoc. III. fuit i eadē opinione, qui i decretali ista respōdet, q̄ ingressus tenuit, si malitia supplebat ætatē, sicut in antiqua decretali patet, sed hodie non prodest. Et ad hoc etiā inducūt, q̄ Raymūdus & Gof. in suis summis dicūt idē. Inducūt etiā, q̄ pueri ante 14. annos non debēt obligari iuramento, vt habet. 22. q. 5. c. pueri & c. honestū. Pari igitur ratione, nec voto sunt obligandi pueri ante 14. annū ad religionis ingressum. Dicūt etiā q̄ religio dicitur a religādo, vel reeligēdo, vt Aug. dicit. 10. de ciuit. Dei, vnde cōcludūt, q̄ pueri q̄ nō sunt ligati, nō debēt religari, & qui nō elegerūt, nō debēt religere per religionis ingressum. Ex quibus omnibus cōcludūt pueros esse miseros & insensatos, qui religionē ingrediuntur, vel ad religionis ingressum se obligāt.

C A P. X I I.

Improbatio erroris præmissi, & ostensio, quòd opus uirtutis factum cum uoto, magis est meritorium.

VT autē in singulis præmissorū veritas possit manifeste uideri, seriatim quæ præmissa sunt inuestigare oportet, a cōmunibus ad spiritualia descēdēdo. Et primo cōsideremus, an uerū sit, qd̄ dicunt. I. magis esse meritoriū opus uirtutis absq̄, uoti obligationē factū, quā si ex uoto id aliquis impleat. Et quāuis de hoc plura sint dicta in alio nostro libello, quē de pfectione cōscripsimus, hic tñ aliqua iterare non pigeat. Primo igitur cōsiderādū est, q̄ cū laus operis ex radice voluntatis dependeat tanto exterius opus laudabilius redditur, quanto ex meliori uoluntate procedit. Inter alias autem conditiones bonæ uoluntatis vna est, vt sit uoluntas firma & stabilis. vnde in vituperium pigrorū inducitur quod habetur Prouerbio. 13. Vult & non vult piger. Tātō igitur opus exterius laudabilius redditur, & magis meritorium, quanto uoluntas eius magis stabilitur in bono. vnde & Apostolus monet. 1. ad Corint. 15. Stabiles estote & immobiles. Et s̄m Philosophū ad uirtutem requiritur, vt aliquis firmiter & immobiliter opereat. Sed & iustitiam iurisperiti diffiniunt, q̄ est constans & perpetua uoluntas. Sicut & e contrario patet, q̄ tātō peccatum est detestabilius, quanto uolūtas hominis magis fuerit obstinata in malo. vnde & obstinatio ponitur peccatum in Spiritus sanctum. Manifestum est autē, q̄ uoluntas firmatur ad aliquid faciendū per iuramentū. vnde & Psalmi. dicebat. ps. 118. Iurauit & statuit eustodire iudicia iustitiæ tuæ. Confirmatur etiam similiter & voto, cū uotum sit promissio quæ dā. Qui autē promittit se aliquid facturū, firmat propositū suū ad illud implēdū. Laudabilius igitur est uirtutis opus & magis meritoriū si fiat uoluntate firmata p uotū. Hoc etiā apparet ex cōsuetudine uitæ humanæ. Quia enim uolūtas humana mutabilis est ad hoc vt uerbis hominum fides adhibeatur intantum inoleuit cōsuetudo, ut hoc quod aliquis alteri uult facere, pmissione cōfirmet, & vterius promissionem roborat legitimis munimentis

mu nimentis. Plus aut debet vnusquisq; sibi q̄ proximo, præcipue in his quæ pertinent ad spiritualem salutem, secūdum illud Eccles. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Potest autem homo propter voluntatis mutabilitatē prætermittere id qd̄ proposuit p̄ sua spiritali salute, sicut & qd̄ proposuit pro cōmodo tēporali alterius. Si igitur aliquis vtiliter prouidet proximo vallādo promissionē suā iuramento, fideiussione, vel pignore, multo magis vtiliter & laudabiliter sibi prouidet, si bonū propositū qd̄ cōcepit, vel voto, vel iuramento, vel quocūq; alio modo firmare studuerit. Vnde August. dicit in epistola ad Paulinā & Armētariū, Quia vouisti, iā te astrinxisti, aliud tibi facere nō licet. Et postea subdit. Nec ideo tamen te vouisse peniteat, immo gaude iā tibi nō licere qd̄ cū tuo detrimento licuisset. Amplius cōsiderādū est, q̄ opus inferioris uirtutis laudabilius redditur, & magis meritoriuū si ad superiorē uirtutē ordinatur, sicut opus abstinentiæ si ordinat̄ ad charitatē, pari ergo ratione, & si ordinatur ad latrā quæ est abstinentia potior. Votū autē est latrā actus. Est. n. promissio Deo facta de his quæ pertinet ad Dei obsequium, unde Esa. 19. dicitur. Cognoscet̄ Aegyptij dñm in die illa, & colēt eū in hostiis & muneribus, & uota uouebūt dño, & soluent. Ieiuniū igit̄ laudabilius erit, & magis meritoriuū si fiat ex uoto. Hic est q̄ in pla. 75. uel cōsuluat, uel mandatur. Vouete, & reddite dño Deo uestro: quod frustra mandaretur, uel consuleretur nisi opus bonū ex uoto facere melius esset. Hoc autē habito dubitat̄ ulterius, utrū alicui liceat se obligare uoto ad religionis ingressum, uel erroneū est. Si. n. uirtuosum est religionis statū assumere, uirtuosos autē actus ex uoto facere laudabilius est, laudabiliter agunt illi qui statim religionē ingredi nō ualentes, se ad ingressum religionis uoto astringunt. Nisi forte quis s̄m Vigilantium dicat, q̄ status sæcularis uitæ statui religionis æquatur: uel maiori uelania in tātū erroris prorūpat, q̄ præsumat asserere statū religionū quas ecclesia approbavit, nō esse statū salutis, in quo iā Vigilantium hē resim superabunt non solū mania reddentes Christi cōsilia, sed ea penitus euacuantes: necnō & ordinationi Ecclesiæ repugnātes, quod est schismaticū esse. Si autē laudabiliter faciunt, & a spiritu Dei mouētur qui se obligāt uoto ad religionis ingressum, cōsequēs est eos laudabiliter facere qui alios suis exhortationibus ad hoc inducunt in hoc Spiritu sancto cooperātes, dum fatagunt id ministerio exteriori suadere, ad quod Spiritu sanctus illigat interiorius. unde & Apost. dicit 1. ad Corint. 3. Dei. n. adiutores sumus, forinsecus. s. ministrādo. Sed quia quantū ad eos qui uertatis annos excedūt, cōtrariū sapere nefariū est, restat cōsiderādū, utrū pueri uel puellæ ante uertatis annos cōpletos ualeāt se uoto religionis astringere. Vbi oportet distinguere duplex esse uotū, vnū quidē simplex, aliud autē solēne. Simplex quidē uotū in sola promissione cōsistit: solēne autē uotū cū promissione habet exteriorē exhibitionē, dū. s. hō actualiter se offert Deo, uel per ordinis sacri susceptionē, uel per professionē certæ religionis in manu prælati, quibus duobus modis uotū solēnatur: uel etiā per susceptionē habitus professorū, quæ est quædam interpretatiua professio. Vtriusq; aut uotū circa matrimoniū ē diuersus effectus. Nā uotum solēne impedit matrimoniū contrahendū, & dirimit iam contractū: uotū autē simplex & si contrahendū impediatur, cōtractū tñ non dirimit. Est autē & cōtrariū, & diuersus effectus utriusq; uoti circa religionē. Nā uotū solēne qd̄ sit p̄ expressam, aut

presumptam professionē, iā monachū facit, uel cuiuscūq; alterius ordinis fratrem: uotū uero simplex nondū monachū facit, cū adhuc dñs rerū suarū remaneat, & adhuc si cōtrahat, possit esse maritus. Quia igitur simplex uotum cōsistit in sola promissione Deo facta, quæ ex interiore mentis deliberatione procedit, uotū simplex ex iure diuino efficaciam habet, q̄ nullo humano iure tolli pōt. Huius aut uoti efficaciam dupliciter tolli potest. Vno quidē modo, per defectū deliberationis quæ promissioni firmitatem præstat, & ideo furiosorū & aliorum amentium uota uim obligationis non habent, ut habetur extra de regula. & transe. ad relig. Sicut tenor, & eadem ratio est de pueris qui nō sunt doli capaces, nec habēt debitū rōnis usum, q̄ i quibusdā anticipat, in quibusdā tardatur s̄m diuersam dispositionē naturæ, unde ad hoc nō potest certum tempus præfigi. Alio modo impeditur efficaciam simplicis uoti, si aliquis Deo uoueat, qui non est propriæ potestatis, puta, si seruus uoueret se religionem intrare, haberet quidem efficaciam quantū ad ipsum qui usum rationis habet, si dominus eius permitteret. Si tamen dominus hoc uotum ratum nō habeat, absque peccato poterit reuocare, ut habetur i decretis. distinctiōne. 44. Si seruus. Vbi dicitur quod si domino ignorante seruus fuerit ordinatus, licet ei infra spatium unius anni & seruilem fortunam probare, & seruū suū recipere. Et quia puer, uel puella infra pueriles annos etiā ex naturali iure in potestate patris cōstituitur, poterit pater uotū ab eis emissum, si uoluerit, reuocare: uel si uoluerit, acceptare secundū ordinationē iuris diuini. Dicitur. n. Num. 30. Mulier si quippiam uouerit, & se astrinxerit iuramento quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater uotū quod pollicita est, & iuramentū quo obligauit animā suā, & tacuerit, uoti reus erit, quicquid pollicita est & iurauit, opere cōplebit. Sin aut statim vi audierit, cōtradixerit pater, & uota & iuramenta eius irrita erūt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo q̄ contradixerit pater. Ex quo patet q̄ puella, uel puer de quo est eadem ratio, infra pueritatis annos quantum in ipsis est, uoto se obligare possunt, nisi impediatur rationis defectus, ut dictū est: sed quia potestati alterius subiiciuntur, pōt uotū reuocari a patre. Quod etiam patet per hoc quod subditur de muliere adulta, cuius uotum a viro reuocari pōt. Et licet ius positiuū determinare nō possit tēpus quo homo habere incipiat usum rationis, per quē Deo se ualeat obligare, pōt tamē determinare tēpus obligationis, uel subiectionis vnius personæ ad aliā. Determinatur autē hoc tempus in puella quidē usq; ad 12. annos cōpletos, in mare autē usq; ad 14. quia hoc cōmuniter consueuit esse tēpus uertatis, ut habet 20. q. 2. Puella. & c. Si in qualibet. Sic igitur quantū ad uotum simplex, quo quis obligatur ad religionis ingressum, pōt aliquis obligari quantū in ipso est, ante cōpletos uertatis annos, cum sit doli capax, habēs debitū rōnis usum ad discernendū quod facit. Potest tamē hoc uotū reuocari a patre, uel tutore qui est loco patris. Quia uero solēne uotū religionis qd̄ sit per professionē tacitā, uel expressam, habet quasdam exteriores solēnitates, quæ ordinationi subduntur ecclesiæ: sicut & solēnitates ordinis sacri s̄m ecclesiæ determinationē exigitur ad huiusmodi uotū cōpletū uertatis tēpus. i. in puero 14. annorū, & in puella duodecim: ita q̄ professio ante hoc tēpus facta, quātūcūq; aliquis sit doli capax, non facit profitentē esse monachū, uel cuiuscūq; ordinis fratrem. Hoc. n. communitate tenet

ter tenet ecclesia: licet Innoc. 111. aliter sensisse dicat, A

C A P. X I I I.

Solutio rationum inducendarum.

His igitur uis, facile est ad omnia obiecta respondere. Quod. n. primo inducitur de uerbis Prosperi. Sic ieiunare debemus, ut non nos necessitate ieiunadi subdamus: intelligitur de necessitate coactionis, quæ uoluntario repugnat. vnde subdit: ne iā non deuoti sed inuiti rem non uoluntarie faciamus: non autem loquitur de necessitate uoti, per quam magis augetur deuotio quæ a deuotō nominatur. Quod uero secūdo propositum est, q̄ necessarium est minus meritorium: intelligendum est de necessitate quæ ab aliquo imponitur contra uoluntatē ipsius. Sed cum aliquis sibi ipsi necessitatem imponit benefaciendi ex hoc laudabilior redditur, quia per hoc se facit quodammodo seruū iustitiæ, ut Apost. monet ad Rom. 6. vnde & Aug. dicit in epist. ad Paulinam & Armenariū. Felix necessitas quæ ad meliora cōpellit. Quod uero tertio propositū est de iudæis conuertendis libera uoluntate, patet ad propositū non pertinere. Libertati. n. uoluntatis non propositū confirmatio uoluntatis in bono: alioquin nec deus, nec beati liberā uoluntatē haberent, opponitur autē ei necessitas coactionis ex uolentia, uel metu procedens. & ideo signanter dicit Canon de iudæis, præcepit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Per uotū aut uotum non inferitur homini uis, sed ex eis uoluntas hominis confirmatur in bonū, vnde per hoc non redditur homo inuitus, sed magis firmiter uolens, & iam incipit homo quodammodo facere, inquantū se obligat ad faciendū. Et per hunc etiā modum nullus sane mentis diceret esse illicitum inducere iudæos, ut se propria uoluntate, obligarēt uel iuramento, uel uoto, ad accipiendū baptismū. Quod aut quarto propositum est, q̄ aliqui uoto, aut iuramento se ad religionē obligantes retrocedunt, & in desperationē incidētes tradunt se omni iniquitati, & sic fiūt filij gehennæ duplo, q̄ illi qui eos inducunt, refellitur per uerbum Apost. quod dicit Rom. 3. Nūquid incredulitas illorum fidem Dei euacuit? Ex quo accipere possumus, q̄ per hoc, q̄ quidam bonis abuntur, nullum sit præiudicium illis, q̄ perseverant in bono. Sicut etiam gl. dicit ibidem, q̄ non ideo quia aliqui iudæorum credere noluerunt, idcirco præiudicabitur cæteris iudæis, ne digni dicantur accipere, quod deus promisit fidelibus. Similiter etiam nec ideo quia aliqui uouentes, uel iurantes religionē intrare, post uotum pœnitēt, & deteriores fiunt, idcirco aliquid præiudicatur illis, qui uouentes in uoto perseverant. & ideo qui homines inducunt ad uouendum religionis ingressum, non faciunt eos filios gehennæ quantum in eis est, sed potius filios regni, præsertim cum plures ex talibus proficiant uotum implentes, q̄ deficiant a uoto recedentes, nisi forte, quod absit, prauis exemplis eos ad peccandum inducerent, ut patet per expositionem Hiero. & Chryso. Videtur tamen huic rationi suffragari, qd̄ Apost. dicit 1. ad Tim. 5. Adolescentiores uiduas deuota. Et rationem assignat, cū subdit. Habentes damnationem, q̄ primam fidem irritam fecerunt. quia. s. Deo continentiam promiserunt. Sed sicut Hiero. dicit in Epist. de Monogamia ad Gerūchiā. Propter has quæ fornicatae sunt in iniuriā uiri sui Christi fecerūt, uult Apostolus alterum matrimoniū præferens bigamiam fornicationi, s̄m indulgentiam

duntaxat, nō s̄m imperium, quia multo tolerabilis, est bigamiam esse, quam scortū, scdm̄ habere uirum, quam plures habere adulteros, Non ergo Apostolus prohibet simpliciter adolescentēs uiduas continerem uouere, cum 1. ad Cor. 7. dicat, q̄ bonū est eis, si sic in uiduitate permanerint, sed eas prohibet reuerti ad stipendia ecclesiæ, quæ in lasciuia uiuunt. unde dicit, Adolescentiores uiduas deuota, quæ cum luxuria re fuerint, in Christo nubere uolūt, Quod uero sexto, proponunt, q̄ aliqui post uotum de ingressu religionis emissum, in sæculo remanētēs facti sunt boni episcopi, manifeste ueritati contrariatur, ut patet per de cre. Innocen. quæ habetur de uoto & uoti redemptione, quæ sic dicit. Per tuas nobis literas intimasti, te in Gratianopolitana ecclesia suscipiendi habitum, regularem uotum solēniter emisisse, & postea promissis in manibus prælati eiusdē ecclesiæ, te infra duos menses postquam ab Apostolica sede redisses, uotū, quod emiseras impleturum. Cūq; termino ipso tracto non curasses, quod uoueras adimplere, tandem existens uoti transgressor, uocatus fuisti ad regimen ecclesiæ Gebenensis. Et infra. Nos igitur tuæ descriptioni consulimus, ut si tuam sanare desideras conscientiam, regimē resignes ecclesiæ memorate, ac reddas altissimo uota tua. Ex quo patet manifeste, q̄ non possunt bona conscientia uel Episcopatum, uel Archidiaconatum retinere, qui uouerunt religionem intrare, & ita si retinent, non sunt boni Episcopi, uel Archidiaconi, cum sint uoti transgressores. Quod autem septimo propositum est, q̄ non sunt aliqui ad Deum cultum muneris interuentu prouocandi, soluitur per idē in c. quod ad hoc inducunt. Sequitur. n. post præmissa, nisi forte de pauperum alimento quis in cōmune proponat, quorum nulli cuiuscumq; professionis esset, uictualia negabantur. Ex quo patet, q̄ inconueniēter redarguunt eos, qui pauperibus scholaribus buras procurant, & eos in studio nutriunt, ut postmodum sint religioni aptiores. Sed & si qua alia beneficentia terrena alicui conferantur, ut ex hoc eius familiaritate captata prouocetur ad melius, non est illicitum: esset aut illicitum, si aliqua pactio uel conuentio interueniret. vnde & in eodem c. subditur. Dū tamen omnis absit pactio, & omnis cesset cōuentio: alioquin si nō liceret aliquem per temporalia beneficia prouocare ad aliquod spirituale bonum, illicitum esset, q̄ in quibusdam ecclesijs quædam distribuuntur his, qui ad officium diuinum accedunt. Quod uero octauo propositum est contra fidelitatē esse, q̄ iuuenes inducantur ad grauiora onera. s. ieiunia uigilias & huiusmodi, manifestam continet falsitatem. His. n. qui in religione recipiuntur uel ad eam obligantur in principio grauiora religionis onera manifestantur. Nec tñ est contra fidelitatē, si ad prouocandos aliquos ad religionē cuius asperitates sunt manifeste spirituales, eis animi consolationes repromittant exēplo Dñi, qui dicebat Matth. 2. Tollite iugum meum super uos & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. In quibus uerbis & corporale onus signatur, per hoc q̄ iugum nominat, & spiritualis consolatio, in hoc, q̄ quietem promittit. Vnde Aug. dicit in li. de uerbis Domini. Qui iugum Domini intrepida ceruice subierunt, tā difficilia pericula patiunt, ut non a laboribus ad quietē, sed a quiete ad laborē uocari uideant. Sed profecto adest Spiritu sanctus, qui in affluētia delictiarum Dei in spe futuræ beatitudinis omnia præsentia deliniret, aspera & omnia grauiora releuaret. Satis ergo spiritualium delictiarum

desiderium in expertos se indicant, eos decipi arbitra-
tes, qui ea quae sunt corpori graua propter Christum
fufcipiunt. Quod vero nono propositum est de statuto
Innoc. Papae ad propositum non facit, quia statutum
illud est editum de voto solenni, quod per professionem
emittitur, non autem de voto simplici, quo aliqui ad
religionem ex deuotione se obligant. Quod vero de-
cimo propositum est posse pariter huiusmodi vota impu-
berum retractare, efficaciam non habet: non enim omne id
quod reuocari potest, illicite committitur: alioquin oportet
dicere, quod minores 25. annis peccarent in omnibus
quae cum suo dano facerent, quia possunt in integrum re-
stitui. Sic igitur impuberes non peccant, si votum religio-
nis emittant, vel si etiam habitum religionis assumant abs-
que parentum licentia, quibus hoc possit per parentes re-
uocari: alioquin si hoc esset peccatum, prohiberetur per
Canones, per quos parentibus reuocandi facultas con-
ceditur. Ea vero quae 11. de apparatus decretalium &
summum iuristarum proponuntur, ad propositum non
faciunt, quia loquuntur de voto solenni, quod mona-
chu facit, vel cuiuscumque, religionis professum, de quo
fuerunt inter Doctores iuris Canonici opiniones di-
uersae: quamuis inconsonum & derisibile videatur,
quod sacrae doctrinae professores iuristarum gloriose in au-
thoritatem inducant, vel de eis disceptent. Illud etiam
quod duodecimo de iuramento proponitur, ad pro-
positum non facit, quia non prohibent Canones pue-
ros iurare, sed discernunt, quod iurare non cogant. Quod
vero tertio decimo proponitur, falsitatem continet. Pue-
ri enim ligati sunt professione fidei christianae, quam etiam
in baptismo sacramentaliter elegerunt. Unde possunt
iterato ligari & eligere perfectionis statum, quibus & pro-
p aliud hoc incongrue dicatur, quia & in ipso sacra-
mento baptismi pueri christianam religionem fufcipiunt, &
religantur Deo, ipsum iterum eligentes, a quo per pec-
catum primi patris fuerunt separati. Demum propheta
na conclusionem pueros stultitiae arguentem, piorum au-
res ferre non valent. Quis enim puerum Benedictum stulti-
tiae argui patitur, quod relicta domo rebusque patris, soli
Deo placere desiderans, sanctae conuersationis habi-
tum & desertum quaesuit? Quis nisi haereticus blasphemus
Ioannem Baptistam, de quo legitur Luc. 1. quod puer cre-
scebat & confortabatur spiritu, & erat in desertis usque
ad diem ostensionis suae ad Israel? Manifeste tales insul-
tatores animales se esse demonstrant, dum stultitiam
reputant ea quae sunt spiritus Dei, qui sicut Ambr. di-
cit super Lucam, non coercetur aetatibus, non obitu
extinguitur, non alio matris excludit. Et sicut Greg. di-
cit in Homelia Penthecostes, Qui implet cytharedum
puerum & Psalmistam facit, implet pastorem armatarum sic-
comoros vellicantem & prophetam facit, implet puerum
abstinente & iudicem senum facit, implet piscatorem & pra-
dicatorem facit, implet persecutorem & doctorem gentium
facit, implet publicanum & euangelistam facit. Vt ergo
e contrario verbis Apostoli dicentis. 1. ad Cor. 3. Si quis
inter vos uis sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit
sapiens. Stultus quidem secundum sapientiam mundi, quae stulti-
tia est apud Deum: non autem secundum sapientiam Dei, quae sicut le-
gitur Prouer. 1. paruulos alloquitur dicens. Usquequo
paruuli diligitis infantiam? Et post. Conuertimini ad
correctionem meam, en proferam uobis spiritum meum.

CAP. XIII.

Rationes contra perfectionem religiosorum, non habentium
possiones in communi.

Nunc restat considerandum, quo homines a religio-
ne retrahere conantur, religionis perfectioni de-

rogando, maxime eorum, qui in communi possessiones non ha-
bent. Inducunt enim illud, quod dicit Prosper in lib.
de vita contemplatiua. & habetur. 1. 2. q. 1. Expedi-
tates ecclesiae possideri, & proprias, perfectionis amo-
re contemni. Non enim propriae sunt, sed communes ec-
clesiae facultates, & ideo quisquis omnibus quae ha-
buit dimissis aut venditis sit rei suae contemptor, cum
propositus factus fuerit ecclesiae, omnium quae habet
ecclesia efficitur dispensator. Denique sanctus Paulinus
ut ipsi melius nostis ingentia praedia quae fuerunt
sua, uendita pauperibus erogauit. Sed cum factus esset Epi-
scopus, non contempsit ecclesiae facultates, sed fidelissime
dispensauit, quo facto satis ostenditur, & propria de-
bere propter perfectionem contemni & sine impedi-
mento perfectionis, posse ecclesiae facultates (quae sunt
perfectio communi) possidere. Ex hoc accipere uolunt non
pertinere ad perfectionem, non habere possessiones com-
munes. Inducunt etiam ad hoc aliorum sanctorum
exempla. Nam beatus Greg. de facultatibus suis, intra
urbis Romanae moenia, unum monasterium, in Sici-
lia uero sex legitur construxisse. Beatus etiam Benedi-
ctus monachorum praceptor almsicus, amplas pos-
siones pro suo monasterio recepit, quod tanti uiri
euangelicae perfectionis aemulatores nullo modo fe-
cissent, si possessiones communes in aliquo Aposto-
lica & euangelica perfectioni derogarent. Et ex hoc con-
cludere uolunt, non pertinere ad maiorem perfectio-
nem, quod aliqui possessionibus careant. Addunt etiam
Apostoli quibus Dominus mandauerat ut nihil possiderent,
nec aliquid deferrent in uia, tempore necessitatis ali-
qua possidebant. Unde super illud Luc. 22. Sed nunc
qui habet sacculum, tollat similiter & peram, dicit glo.
quod instate mortis articulo, & tota illa gente pastorem
simul & gregem persequente congruam tempori re-
gulam decernit, permittens ut tollant uictui neces-
saria. Non autem persecutionis tempore, Apostoli
minoris perfectionis fuerunt, igitur possidere com-
munia perfectionem non diminuit. Dicunt in super
quod Christus ordinem discipulorum instituit, quibus
succedunt Episcopi & clerici possessiones habentes, or-
dines autem religiosorum absque possessionibus in
paupertate uiuentium postea ab alijs sunt instituti.
Quod autem Christus instituit perfectius est. Perfe-
ctus igitur esse uidetur communes possessiones ha-
bere, quod absque possessionibus uiuere. Arguunt insu-
per, quod non est credibile, quod perfectio quam Christus
instituit obdormisset intermissa a tempore Apostolo-
rum usque ad haec tempora, in quibus aliqui ordines
inceperunt sine communibus possessionibus uiuere.
Unde concludere uolunt, quod communibus possessioni-
bus carere ad perfectionem euangelicam non perti-
neat. Dicunt etiam, quod si qui post Apostolorum tempora
communibus possessionibus caruerunt uiuebant de
opere manuali, sicut legitur de sanctis patribus in Aegy-
pto. Unde illi qui possessionibus communibus carere,
& tamen de opere manuali non uiuunt, uidentur omni-
no ab euangelica perfectione deficere. Inducunt etiam,
quod diuitiarum abrenuntiatio introducta est ad tollen-
dam sollicitudinem temporalium rerum, secundum illud Luc.
12. Nolite solliciti esse animae uestrae quid manduce-
tis &c. & 1. Corinth. 7. Uolo uos sine sollicitudine
esse, sed maior sollicitudo imminet uictus querendi
his, qui possessiones non habent, quam his qui sufficientiam
uictus iam habent per possessiones communes. ergo communi-
tatem. Circa hoc etiam addunt, quod tales religiosi ne-
cessitate habent de negotijs multorum se intromittere,
qui

qui eis necessaria uictus ministrant, & sic multiplican-
tur in eis temporalium sollicitudines euangelicae per-
fectioni aduersantes. Videtur igitur ex hoc ipso quod pos-
sionibus communibus carent, detrimentum perfe-
ctionis pati. Dicunt denique hoc esse impossibile, quod
aliquis nihil in communi, uel proprio possideat, quia
necesse est quod comedant, & bibant, & induantur,
quod facere non possunt, si nihil haberent. Ex his
igitur derogare nituntur perfectioni possessiones non
habentium in communi.

CAP. XV.

Confutatio erroris praemissi.

Portet autem attendere, quod praedicti paupertatis
impugnatores, doctrinam Christi, nec non & uitae
ipsius non modicum aduersantur, qui in omnibus pau-
peratate & seruandam uerbo docuit, & exemplo mo-
strauit. Dicit enim de ipso Apo. 2. ad Cor. 8. quod propter
nos egenus factus est, cum diues esset. Paupertatem enim
assumpsit, ut gloriae ibidem dicit, & diuitias non amisit,
intus diues, foris pauper, latens Deus in diuitiis, appa-
rens homo in paupertate. Ex quo his qui Christi pau-
peratate sequuntur, magna dignitas accrescit: unde post
paucis ibidem concluditur. Nemo igitur se contemnat,
pauper in cella, diues in conscientia, & ut ab exordio in-
troitus eius in mundum incipiamus, pauperulam
elegit matrem, pauperiorem patriam eligens sit pecu-
niis egenus, & haec tibi exponat praesepit, ut legitur quo-
dam synodali sermone Ephesini concilii, & post pauca
subditur. Respice pauperum habitaculum eius qui
ditat caelum, unde praesepit sedenti super Cherubim, ui-
de deorsum paupertatem, diuitias eius sursum confi-
derans. Si autem non propter se, sed propter nos ege-
nus factus est secundum Apostolum, numquid non po-
tetat matrem multas possessiones habentem eligere,
atque in domo propria nasci, si nihil ad perfectionem
christiane uitae pertineret terrenas possessiones non ha-
bere, quin immo propria domo carere? Confundantur
igitur paupertatis detractores, cuius gloria in ipsis Chri-
sti cunabulis praecclare resulget. Et ne putetur pau-
peratate quam in infantia sustinuit, in perfecta aeternitate
uideretur, uideamus quid ipse de se dicat. Mat. 8. Filius, in-
quit, hominis non habet ubi caput suum reclinet, qua-
si dicat, ut Hiero. exponit, quid me propter diuitias &
seculi lucra cupis sequi, cum tanta sim paupertatis, ut
nec hospitium quidem habeam, & tecto utar non
non meo. & Chryso. idem exponens dicit. Aspice qua-
liter paupertatem quam Dominus docuerat, per ope-
ra demonstrauit. Non erat ei mensa, non candelabrum,
non domus, nec quicquam aliud talium: haec autem pau-
peras ad perfectionem pertinet, quam Dominus &
uero docuit, & per opera demonstrauit. Pertinet igitur
ad perfectionem christianae uitae terrenis possessio-
nibus omnino carere. Rursum ulterius procedentes,
inuenimus testimonium paupertatis Christi ex hoc,
quod cum ab eo tributum requireretur, dixit Petro. Vade
ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primo af-
fuerit tolles, & aperto ore eius inuenies staterem, il-
lum sumens da eis pro me & te. In cuius expositione
Hiero. dicit, hoc etiam simpliciter intellectu edificat audi-
torem, dum audit Dominum tantam fuisse paupertatis,
ut uideat tributum pro se & Apostolo redderet, non ha-
berit. Quod si quis obijcere uoluerit, quo iudas in lo-
cus

culis portabat pecuniam? Respondemus rem pau-
perum in usus suos conuertere nefas putauit, nobis-
que idem tribuit exemplum. Manifestum est autem nec ali-
cui christiano debet uenire in dubium, quod Christus sum-
mam perfectionem in sua conuersatione seruauit: un-
de & paupertatis perfectionem docebat. Si uis perfe-
ctus esse, uade & uende omnia quae habes, & da pau-
peribus, & ueni, sequere me, in quo est perfectionis sum-
maut Hiero. dicit. Est igitur summa paupertatis per-
fectio ut ad exemplum Christi aliqui homines posses-
sionibus careant, & si aliqua reseruent ad pauperum
usum, praetertim quorum eis cura incumbit: sic Dominus
praecipue suos discipulos propter ipsum pauperes ef-
fectos, & de his quae sibi dabantur reseruans, sustentaba-
bat. Inter caetera uero quae Christus in mortali uita uel
passus est, praecipue christianis imitandum proponitur
uenerandae crucis exemplum: unde & ipse Dominus
dicebat Mat. 16. Si quis uult post me uenire, abneget
semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: un-
de & Apo. quasi simul cum Christo crucifixus, & in
sola Christi cruce gloriam habere dicebat: Gal. 6. Ego
stigma Domini in corpore meo porto, exemplum crucis
diligenter secutus. Inter alia uero crucis signa apparet
omnimoda paupertas, in qua exterioribus rebus pri-
uatus est usque ad corporis nuditatem, unde ex perso-
na eius in psal. 21. dicitur Diuiterunt sibi uestimenta
mea, & super uestem meam miserunt sortem. Hanc autem
crucis nuditatem per uoluntariam paupertatem hoies
sequuntur, & praecipue qui possessionum redditibus ca-
rent: unde dicit Hiero. ad Paulinum presbyterum. Tu
audita sententia Saluatoris. Si uis perfectus esse, uade
& uende omnia quae habes, & da pauperibus, & ueni
sequere me, uerba uertis in opera, & nudam crucem
nudus sequens expeditior & leuior ascendis scalam
Iacob: & post pauca subdit. Nihil enim est grandae tristitiae
& liuida facie uel simulare, uel ostentare ieiunia, pos-
sionum redditibus abundare, & uile iactare palliolum.
Sic igitur patet inimicos esse crucis Christi praedictos
aduersarios paupertatis, qui terrena sapientes, terrenas
possessiones ad perfectionem christianam pertinere ar-
bitrantur, per quorum abiectionem fiat minor perfectio. His
igitur circa uiam Christi consideratis tam in eius ortu quam
in eius progressu, quam etiam in ipso crucis occasu ad
Christi doctrinam accedamus, qui discipulos simul &
urbas instruens, a paupertate principium supsit, Mat. 5.
ubi dicit. Beati pauperes spiritu, quod Hiero. exponens
dicit. Qui spiritum sanctum uoluntate suam pauperes
& sicut Amb. dicit super Luc. Primam beatitudinem pau-
peratis uterque euangelista posuit. Ordine enim prima est,
& patris quaedam generatrixque uirtutum, quae qui contempserit
saecularia, ipse merebitur sempiterna: nec potest quisque me-
ritum regni caelestis adipisci, qui mundi cupiditate posses-
sus est. Quis autem pauper spiritu praecipue sit, beatus
Basilius ostendit dicens. Beatus pauper quasi Christi di-
scipulus, quod pro nobis paupertate sustinuit: nam ipse Dominus
quodlibet opus impleuit, quod ad beatitudinem ducit, se praesens
exemplum discipulis. Nusquam autem Dominus legitur possessiones
habuisse: non igitur beatitudinis detrimentum habet pau-
peras eorum, qui possessionibus carere uolunt pro Chri-
sto, sed magis beatitudinis augmentum: deinde Dominus ele-
ctis duodecim Apostolis ad praedicandum eos mirtens
coecessa eis miraculorum potestate, inter caetera uita
ducumeta, primo inducit paupertatis doctrinam dicens
Mat. 10. Nolite possidere aurum, nec argentum in zona ue-
stris, non peram uia, quod exponens Eusebius in epistola. Pro-
hibebat eis aurum & argenti possessionem, praecognitio
Opusc. S. Tho. Aquin. P ne

magis futurorum. Contemplabatur enim q̄ qui sanandi erant per eos, & ab incurabilibus passionibus liberandi, vellent eis cedere in omnibus bonis suis, & post alia qua subdit. Putabat oportere cōductos arrha regni Dei terrena despiciere, vt nec aurum, nec argētum, nec possessiones, nec quicquā eorum quę mortales appetuntur condignam existiment datis sibi cęlestibus opib⁹, nec non cum milites eos faceret regni Dei, monebat eos colere paupertatem. Nullus enim militās Deo implicat se huius vitę negotijs, vt placeat Deo: & sic Hiero. dicit super Mat. Qui diuitias detrūcauerat. In verbis pręmissis, prope modum vitę necessaria amputat, vt Apostoli doctores verę religionis, qui instituebantur omnia Dei prouidentia gubernari, seipfos ostenderent nihil cogitare de castino. & sicut Chrysost. dicit super Mat. Per hoc pręceptum primo quidem Dominus discipulos facit non esse subiectos: secundo ab omni eos liberat sollicitudine, vt vacationē omnem tribuat verbo Dei: tertio, docet eos suā virtutem. Qualis ergo esse debeat qui euangelizat regnū Dei pręceptis euangelicis designatur, hoc est vt subditi secularis adminicula non requirant, fideique totus inhrens putet quo minus ista requirant magis possuppetere, vt Ambro. dicit super Luc. Manifestum est autem q̄ si Apostoli possessionem suscepissent, non minus, sed multo magis suspecti fuissent q̄ propter quęstum prędicarēt, q̄ si aurum vel argentum possiderēt: multo etiam maiori sollicitudine circa agrorū culturā occuparentur, multoque maius est seculare adminiculum ex agris, vel vineis possessis, quā si bona mobilia habeatur. Manifestum est igitur secundū expositiones pręmissas Apostolis interdictum fuisse ne agros, vel vineas, vel alia huiusmodi bona immobilia possiderent. Quis autem dicat, nisi hęreticus, primam discipulorum instructionem a Christo perfectioni euangelicę derogare? Mentiuntur ergo in doctrina fidei dicētes, minoris esse perfectionis eos qui cōmunibus possessionibus carent. Est autem vterius considerandum qualiter pręcepta Domini pręmissa fuerunt ab Apostolis obseruata, quia vt Aug. dicit in lib. contra mendacium, diuinę scripturę non solum pręcepta Dei retinent, sed etiam vitam moresque iustorum, vt si forte occultum est quemadmodum accipiendum sit qđ pręcipitur, in factis iustorum intelligatur. Quod autē nihil temporalium possiderent, aut etiam in via deferrent ante tempus passionis, aperte ostenditur ex hoc quod legitur, Luc. 22. vbi Dominus discipulis dixit. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calciamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, nihil. Sed quia ibi subditur, Dixit ergo eis, sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, posset alicui videri, quod Dominus totaliter priora pręcepta relaxauerit, sed hanc relaxationem quantum ad personas Apostolorum, ad solum tempus imminētis persecutionis esse referendam apparet ex verbis Bedę, qui dicit. Non eadem viuendi regula persecutionis tempore qua pacis discipulos informat. Missis quidem discipulis ad prędicandum, ne quid tollerent in via pręceptis, ordinans. s. vt qui Euangelium nuntiant, de Euangelio viuant. Mortis vero instāte periculo, & tota simul gentem pastorem pariter gregemque persequente, congruam tēporis regulam decernit, permittens vt tollant victui necessaria donec sopita infania persecutorum tempus euangelizandi redeat. Vbi nobis quoq; dat exemplum, ex iusta nonnumquam causa instante quędam de nostri propositi rigore posse sine culpa in

termitti. Ex quo etiam apparet ad rigorem euangelicę disciplinę pertinere, q̄ aliquis careat oī terrena possessione: quid autem super hoc Apostoli post passionē seruauerunt, & seruandum tradiderūt, aperte in Act. Apostolorum docetur. Legitur enim Act. 4. q̄ multitudinis credentiū erat cor vnum & anima vna, nec quisquā eorum quę possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erat illis omnia communia: & ne aliquis dicat eos habuisse possessiones communes, puta, agros, vel vineas, vel aliquid hmoi, hoc per sequētia excluditur. Sequitur enim. Quotquot possessores agrorū, aut domorum erant, vendentes afferēbāt pretia eorum qua vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Ex quo patet hanc esse euangelicę vitę obseruantiam, vt ea quę ad necessitatem vitę pertinent, possideantur communiter, possessionibus omnino a possessoribus abdicatis: quod autem hoc ad abundantiorē perfectionem pertineat, apparet per Aug. in li. de doctrina christiana, vbi dicit. Qui crediderunt ex Iudęis, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymis, latis ostenderunt quanta vtilitas fuerit sub pädagogō, id est, sub lege custodiri. Namque tam capaces existerunt Spiritus sancti, vt omnia sua venderent, eorūque pretiū indigentibus distribuēdum ante Apostolorū pedes ponerent, & postea subdit. Nō enim hoc vllas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inueniuntur qui simulacra manufacta Deos habebant. Videtur tñ huius rei aliam rōnem assignare Melchisede Papa, qui vt habetur. 1. 2. q. 1. dicit. Futuram Ecclesiam in gentibus Apostoli pręuiderant, idcirco prędia in Iudęa minime sunt adepti, sed pręmia tantummodo ad fouendos egentes. At vero cū inter turbines & aduersa mundi succresceret Ecclesia, ad hoc usque peruenit vt non solum gentes, sed etiam Romani principes qui totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi & baptisimi sacramenta concurrerent. Ex quibus vir religiosissimus Constantinus primus licentiam dedit non solum fieri christianos, sed etiam fabricandi Ecclesias, & prędia constituit tribuenda: & in sequētia dicit Urban. Papa. Videntes summi sacerdotes, & alii, atq; leuitę, & reliqui fideles plus utilitatis posse cōferre, si hęc editates & agros quos uendebant, Ecclesiis quibus pręsidebāt episcopi traderēt, eo quod ex sumptibus eorum tā pręsentibus quā futuris tēporibus plura & electiora possent ministrare fidelib⁹ cōem vitę ducentibus, quā ex pretio eorū, cęperūt prędia & agros, quos uedere solebāt, matricibus Ecclesiis tradere, & ex sumptibus eorū uiuere. Ex his ergo ut q̄ melius sit possessiones in cōi habere, q̄ alia mobilia ad uitęm pertinentia, & q̄ in primitiua Ecclesia prędia uendebantur, nō quia hoc esset melius, sed quia pręuidebāt Apostoli, q̄ apud Iudęos Ecclesia duratura nō erat partim pp infidelitatē, partim pp excidiū, qđ eis iminebat. Sed in quibus recte cōsideret, hęc pręmissa nō cōtrarian tur. Ecclesia. n. in sui primordio in oībus suis mēbris talis fuit, qualis postmodū fuisse apud perfectos quoscūq; inuenitur. Sicut. n. natura, sic & grā debuit a pfectis initiū assumere, & iō Apostoli fm illū statū fidelium uitā ordinauerūt perfectioni conuenientē: unde dicit Hiero. in lib. de illuſtribus uiris. Apparet talē primam Christo credentiū fuisse Ecclesiā, quales nūc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquā proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimoniam egētibus diuidatur, oratiōi uacet, & psalmis, doctrinę quoq; & cōtinētis. Hic autē modus uiuēdi pfectioni congruus fuit apud primos credētes, nō solum Iudęa sub

Apostoli, sed etiam apud Aegyptū sub Marco euangelizata, vt ibidem Hiero. dicit, & sicut in 2. li. Ecclesiasticę hystorię narratur. Processu vero tēporis, multi in ecclesiam erant intraturi, qui ab hac perfectione deficerent, qđ nō erat futurum ante Iudęorū excidiū, sed ecclesia apud gentes multiplicata. Quod postquā contigit, vtile iudicauerunt ecclesiarū pręlati, vt prędia & agri ecclesijs cōferrentur, non propter perfectiores quosque, sed propter infirmiores, qui ad primorum fidelium perfectionē attingere non valerent. Fuerunt tñ & aliqui postmodū primę perfectionis æmuli, qui in cōgregatiōib⁹ viuentes, his caruerunt, sicut plurima monachorū collegia in Aegypto. Narrat etiā Greg. in 3. Dialo. de quodam sanctissimo viro, noīe Isaac, qui de Syrię partibus in Italiam veniens, perfectionis formā quā in oriente didicerat, in occidente obseruauit. Cū enim crebro ei discipuli humiliter innuerent, vt profu monasterij possessiones que offerebantur acciperet, ille sollicitus suę paupertatis custos, fortem sententiam tenebat dicens. Monachus qui in terra possessiones quęrit, monachus non est: quod non potest intelligi de acquisitione possessionū per modum proprietatis habendarum: non em pręmissum est, quod ei possessiones offerrent, nisi pro monasterij vso. Nec tamen eius sententia sic intelligenda ē, quali possessiones communes habentes, oīno a monachorū perfectione deficiant, sed hoc dicebat propter periculum paupertatis amittendę, quod imminet plerisq; monachorum, communes possessiones habentium. Dicit enim Hieron. in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorū Episcopū. Sicut ditiores monachi, q̄ fuerant seculares. Possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerunt, & suspiret eos ecclesię diuites, quos tenuit mundus ante mendicos, & ideo signanter Grego. de S. Isaac subdit. Sic quippe metuebat paupertatis suę securitatem perdere, sicut auari diuites solent perituras diuitias custodire, vñ ad eius sanctitatem ostendendam, Dominus eum clarificauit: subdit enim Grego. de eo ibi. itaque prophetię spiritu magni que miraculis cunctis lōge lateque habitantibus, vita eius inclaruit. Manifestum est igitur ad cumulū perfectionis pertinere, q̄ aliqui possessiones non habeant, nec proprias nec cōmunes. Adhuc pōt hoc euidenter ostendi, si ratio consiliorum ad euangelicam perfectionem pertinentium consideretur. Ad hoc enim introducuntur, vt homines a curis mundi expediti, liberi Deo vacent: vnde Aposto. proposito consilio de uirginitate seruanda, dicit. Qui sine vxore est, sollicitus est quę sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Ex quo patet, tanto aliqua magis ad consiliorum perfectionē pertinere, quanto magis hominem a sollicitudine mundi absolunt. Manifestum est autem, q̄ diuitiarū & possessionum cura impedit animum a rebus diuinis. Dicit enim Mat. 13. Qui seminatus est in spinis, hic est qui uerbum audit & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocant uerbum & sine fructu efficitur: quod exponens Hieron. dicit. Blandę sunt diuitiæ aliud agentes, & aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio, dum huc illuc quę circūferuntur, & in instabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt: hoc etiam euidenter ostenditur, Luc. 14. vbi vnus de his qui sunt uocati ad cōnam, se excusauit dicens. Villam emi, & necesse habeo ire & videre illam. Et sicut Greg. dicit, quid per uillam, nisi terrena substantia

A designat? Exit ergo uidere uillā, qui sola exteriora cogit. In fine autē parabolę subditur, Pauperes & debiles introduc huc: qđ exponens Ambrosius dicit q̄ rarius delinquit cui deest illecebra peccādi, & citius ad Deū conuertitur, qui nō habet in mundo unde delectetur. Sic igitur patet, q̄ possessiones & quascumq; diuitias omnino non habere, magis ad euangelicam pertineat perfectionem. Item, Aug. dicit in lib. de uerbis Domini. Minimi Christi sunt illi, qui oīa sua dimiserūt & secuti sunt eum, & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, vt Deo sine seculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos uelut penatos, sursum humeros tollerēt: hi sunt minimi, quia humiles, appende minimos istos, & graue pondus inuenies. Nullus autem sani capitis dicit, ad mūdi onera non pertinere, communium possessionum curam. Pertinet igitur ad perfectionis pōdus, vt etiam ab huiusmodi compedibus expediti homines seruiāt Deo. Sic igitur patet uanam esse doctrinam, immo pestiferam & christianę doctrinę cōtrariam, illorum qui dicunt, q̄ possessionibus communibus carere propter Christum, ad perfectionem non pertineat, de quibus super illud psal. 6. Conuertantur & erubescant ualde uelociter, dicit glo. Hoc non est hic, vbi potius inquirunt eos qui omnes relinquunt & suis irrisibiles infirmos Christi nomine erubescere faciunt? Ad eos etiam pertinere uideretur, qđ alibi in psal. 17. dicitur. Consilium in opis cofudistis, quoniam Dominus spes eius est. Vbi dicit glo. In opis cuiuslibet qui est membrum Christi, & hoc ideo fecistis, quoniam Dominus est spes eius: vnde ergo magis reuerendus erat, inde magis contemnitur: quid enim aliud isti faciunt, nisi q̄ cōtemnere nituntur eos, qui christianę paupertatis consilium perfecte sectantur, & hoc ideo, quia non in terrenis possessionibus, sed in Deo spem habent?

C A P. XVI.

Solutio rationum contra prędictam perfectionem inductarum.

H Is igitur uisus, facile est respondere ad ea, quę in contrarium proponuntur: quod enim primo inductum est, q̄ expedit possessiones communes possideri, iā patet, q̄ expedit propter eos qui non sunt summę perfectionis capaces, qualis in primis credentibus fuit, qui tamen imperfectiores omnino negligendi nō erāt: vnde & apud illos qui illam summam perfectionem sectabantur possessiones non erant, sicut et Dñs, cui angeli ministrabant oculos habuit propter necessitatē aliorū, quia. f. eius Ecclesia oculos erat habitura, sicut Aug. dicit super Io. Vnde si qua sit cōgregatio, in qua omnes ad maiorem perfectionem tendāt, expedit eis communes possessiones non habere. Quod uero secundo proponitur, q̄ beatus Benedictus in uita sua amplas possessiones recepit, hoc sufficit ad ostendendum, q̄ cōes possessiones non totaliter monasticā perfectionem excludunt: non autē ex hoc haberi pōt, q̄ maioris perfectionis nō sit possessionibus cōmunitibus carere, pręsertim cū uideat beatus Benedictus in sua regula dicat se aliquod remississe de rigore, monasticę vitę a prioribus institute, condescendendo infirmitatibus sui tēporis monachorum, & eadem rō est de beato Greg. qui monasteria construxit, secundū regulam a beato Benedicto institutā. Quod uero tertio propositū est, q̄ Apostoli persecutionis tēpore, pręmissa

Dominus, ut peram & sacculum tollerēt, magis cōtra eos facit, sicut ex prēmisis apparet. Si enim in perfectionis causa rigor prioris disciplinæ remittitur, consequens est q̄ ad rigorem disciplinæ pertinebat, ut peram & sacculum nō haberent: nec tamen legitur q̄ illo perfecutionis tēpore, procurauerint sibi aliquas possessiones communes, & sic patet quod inducitur ad propositum nō pertinere. Quod vero quarto inducitur, q̄ Dominus non instituit ordinem non habentium possessiones, sed ordinem prēlatorum, qui possessiones habent, in altero quidem est apertum mēdaciū. Cum enim Dominus discipulos instituit, q̄ nec argentum, nec aurum possideant, & q̄ corda eorum nō grauentur curis huius mundi, & dimittentibus agros & domos propter nomen suum prēmia repromittit non solum in futuro, sed in hoc sēculo, ut. i. sint cum Apostolis nihil in hoc mundo habentes & omnia possidentes, manifestum est q̄ omnes quicumque hanc regulam secuti fuerint, institutionem Christi sequuntur: nec enim illi qui sanctos sequuntur, per quos sunt ordines instituti ad ipsos accedunt, sed ad Christum, cuius documenta proponunt, quia nec illi se ipsos prēdicauerunt, sed cum Apostolo Iesum Christum eius documenta proponentes: in altero vero falluntur, vel fallere volunt per fallaciam accidentis. Instituit. n. Christus episcoporum ordinem, & aliorum clericorum, qui possessiones communes habent, vel proprias: sed hoc Christus in eis nō instituit, sed magis instituit eorum ordinem in perfecta paupertate, sicut ex prēdictis apparet. Postmodum vero dispensatiue sunt in ecclesia communes possessiones acceptæ propter rationā prēdictā. Quod ē quinto propositū est, q̄ christiana perfectio non dormitavit a tempore Apostolorum vsque ad præsens tempora, certum est eam non dormitasse, sed in plurimis viguit & in Ægypto, & in alijs partibus mundi. Numquid tamen aliquis Deo modū imponere potest, ut omnes in omni tempore, & in omnibus locis homines eodem modo ad se trahat, quinimmo secundum suæ sapientiæ ordinem quo suauiter vniuersa disponit singulis temporibus congruentia adminicula prouidet humanæ salutis. Quid enim si quærat, Numquid dormitavit doctrina christiana a temporibus magistrorum doctorū Athanasij, Basilij, Ambrosij, Augustini, & aliorum qui circa illud tēpus fuerūt vsque ad hæc nostra tempora, in quibus magis in doctrina christiana homines exercentur? Nūquid secundum mirabilem eorum rationem, quicquid boni tempore aliquo intermissum fuit, illicitum erit resumī? Sic enim & martyrium illicitum erit subire, & miracula facere, quia multo tempore sunt huiusmodi intermissa. Quod vero sexto proponūt, q̄ illi qui possessionibus communibus carebāt, uiuebant de operibus manuum, hoc non minorem calumniam alijs, q̄ religiosus ingerit, quia etiam Apost. qui Euangelium prēdicabat, uiuebat de opere manuali. Numquid ergo episcopi, archidiaconi, & quibuscumque ex officio competit Euangelium prēdicare, peccant si nō uiuant de opere manuali? Si autem ad hoc non tenentur, quia Paulus hoc non ex necessitate, sed supererogando faciebat, quid imponunt religiosus quicquid sancti patres supererogando fecerunt? Nullus. n. est qui omnes supererogationes possit implere, cū vnus in uno, & alius superabundet in alio. Si vero non supererogationis, sed necessitatis esse dicitur eos qui possessionibus communibus carent de labore manuum uiuere, fateor quidem quantum ad hoc necessitatis esse, ut non

otiose uiuant. Sed otium non solum per laborem manuum tollitur, sed multo melius per sacræ scripturæ studium, quod otium habet magnū negotiū, sicut Aug. dicit: vñ sup illud pl. 68. Defecerūt oculi mei & c. dicit glo. Non est otiosus qui uerbo Dei tantum studet, nec pleris est qui extra operatur, quā qui studiū cognoscendæ diuinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximū opus est. Tollitur etiam otium per laborem doctrinæ quo contra hostes fidei dimicatur, secundū illud Apostoli. Labora sicut bonus miles Christi Iesu 2. ad Tim. 2. ubi dicit glo. in prēdicando Euangelium contra hostes fidei. Fateor etiā hoc necessitatis esse his qui alium de non habēt de quo licite uiuant. Licet enim est autem Euangelistis etiam monachis, ut de Euangelio uiuāt, & de altaris ministerio, sicut Aug. dicit in lib. de opere monachorum, alioquin numquid illas solas possessiones cōmunes monachis licet habere, quas possunt lucrari de opere manuali? Nōne autem derisibilis est si quis dicat licere religiosus in elemosynam amplas possessiones accipere, nō autem eis licere accipere de fidelium elemosynis ea quæ pertinent ad quotidianū & simplicem victum? Sic igitur nulla necessitas imminet his qui communes possessiones non habent manibus operari: de hoc tamen diffusius alibi a nobis dictū est. Iā vero quod septimo propositū est magis derisione, quā responsione dignum est. Quis enim nō uideat in immensum maioris sollicitudinis esse possessionibus procurandis curam impendere, ad quod uix sæculares sufficiūt, quā acquirere simplicē uictū ex fidelium pietate collatū, & clemētia diuina prouisum? Quod uere octauo propositū est de hoc q̄ religiosi necesse habent circa eorum negotia sollicitari a quibus pascuntur, fateor habent quidem, sed circa spiritualē eorum salutē, uel ut tribulatos cōsolentur, quæ quidē sollicitudo est charitatis, unde religioni nō repugnat, quinimmo ut dicitur Iac. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum. Quod autē ultimo propositum est, omnino est friuolum: quia ea quibus utuntur religiosi ad sustentationem uitæ, non sunt eorum quantum ad proprietatem dominij, sed dispensantur ad usum necessitatis eorum ab his qui harum rerum dominium habent, quicumque sint illi. Hęc igitur sunt quæ ad præsens scribenda occurrunt contra erroneam & pestiferam doctrinam auerentium homines a religionis ingressu. Si quis autem his contradicere uoluerit, non coram pueris garriat, sed scribat, & scripturam proponat in publico, ut ab intelligentibus diiudicari possit quod uerum sit, & ut quod erroneum est autoritate ueritatis confutetur.

Explicit opusculum decimumseptimum, diuinum scilicet opus diui Thomæ Aquinatis, contra pestiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingressu.

E I V S D E M D O C T O R I S
OPVSCVLVM DECIMVM OCTA-
VVM, DE PERFECTIONE VITÆ
SPIRITVALIS, ET PRIMO
ponitur Authoris intentio.

VONIAM quidā perfectionis ignari, de perfectionis statu uana quædam dicere presumpserunt, propositū nostrę intentionis ē de perfectione tractare, quid

re, quid sit esse perfectum, qualiter perfectio acquirat, quis sit perfectionis status, & quæ cōpetant assumentibus perfectionis statu.

CAP. I.

Quod perfectio spiritualis uitæ attenditur simpliciter secundum charitatem.

Primum igitur considerare oportet, q̄ perfectum multipliciter dicitur. Est enim aliquid simpliciter perfectum, aliquid uero dicitur perfectum secundum quid. simpliciter quidē perfectum est, qd̄ attingit ad finem eius quod ei competit secundum propriam rationem. Secundum quid autem perfectum dici potest, qd̄ attingit ad finem alicuius eorum quæ committantur propriam rationem, sicut animal simpliciter dicitur esse perfectum, quando ad hunc finem perducitur, ut nihil ei desit ex his quæ integritatem uitæ animalis constituunt: puta, cum nihil ei desit ex numero & dispositione membrorum, & debita corporis quantitate, & uirtutibus, quibus operationes uitæ animalis perficiuntur. Secundum quid autem perfectum animal dici potest, si sit perfectum in aliquo concomitante, puta, si sit perfectum in albedine, aut in odore, aut in aliquo huiusmodi. Sic igitur & in spirituali uita, simpliciter quidem homo perfectus dicitur, ratione eius in quo principaliter spiritualis uita consistit, sed secundū quid perfectus dici potest, ratione cuiuscumque, qd̄ spirituali uitæ adiungitur. Constat aut principaliter spiritualis uita in charitate, quam qui non habet, nihil esse spiritualiter reputatur, unde Apo. 1. Cor. 13. dicit. Si habuero prophetiam & nouerim mysteria omnia, & omnē scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Beatus ē Io. Apo. totam uitam spiritualem in dilectione cōsistere asserit dicens. 1. Io. 3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres. Qui nō diligit, manet in morte. Simpliciter ergo in spirituali uita perfectus est, qui est in charitate perfectus. Secundum quid autem perfectus dici potest, secundum quodcumque, qd̄ spirituali uitæ adiungitur: qd̄ euidenter ex uerbis sacrę scripturę ostēdit potest. Apost. enim ad Colo. 3. perfectionem principaliter charitati attribuit: enumeratis. n. multis uirtutibus. i. misericordia, benignitate, & humilitate & c. iterum subdit. Super omnia autem hæc, charitatem habere quæ est uinculum perfectionis. sed & secundum intellectus cognitionem aliqui dicuntur esse perfecti. Dicit enim Apo. 1. ad Cor. 14. Malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti, & alibi in eadem epistola. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia, cum tamē sicut dictum est, quantumcumque aliquis habeat perfectam scientiam sine charitate, nihil esse iudicatur. Sic etiam & perfectus aliquis dici potest, s̄m patientiam, quæ opus perfectū habet, ut dicit Iacobus, & secundum quascūque alias uirtutes: nec debet hoc mirum uideri, quia etiam in malis aliquis dicitur esse perfectus, sicut dicitur aliquis perfectus fur aut latro, & hoc etiam modo loquendi interdum scriptura uirtur. Dicit. n. Esa. 32. Cor stulti faciet iniquitatē, ut perficiat simulationē.

CAP. II.

Quod perfectio attenditur tam secundum dilectionem Dei, quā proximī.

Perfectione autē circa charitatem principaliter considerata, plane accipi potest in quo perfectio spiri-

ualis uitæ consistat. Sunt enim duo præcepta charitatis, quorum unum pertinet ad dilectionē Dei, aliud autem ad dilectionem proximi. Quæ quidem duo præcepta ordinem quædam adinuicem habent, secundum ordinem charitatis: nam id, quod principaliter charitate diligendum est, est summum bonum, quod nos beatos efficit. i. Deus. Secundario uero diligendus ex charitate est proximus, qui nobis quodam socialis uitæ iure coniungitur in beatitudinis perceptione, uel participatione. Vnde hoc est, quod in proximo ex charitate debemus diligere, ut simul ad beatitudinem perueniamus. Hūc autē ordinē præceptorum charitatis Dñs in euāg. Matth. 22. ostendit dicens. Diliges Dñm Deū tuū ex toto corde tuo & in tota aīa tua, & in tota mēte tua. Hoc est maximū & primū mādatū. Secundū autē simile est huic. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Primo igitur & principaliter consistit spiritualis uitæ perfectio, i. dilectioe Dei. Vñ Dñs ad Abraham loquens. dicit Gene. 17. Ego Dñs omnipotens, ambula coram me & esto perfectus. Ambulatur autem coram Deo, non passibus corporis, sed affectibus mentis. Secundario uero cōsistit spiritualis uitæ perfectio, in proximi dilectioe. Vnde Dominus cum dixisset Matth. 5. Diligite inimicos uestros, & plura subiunxisset quæ ad dilectionem proximi pertinent, concludit in fine. Estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est.

CAP. III.

De perfectione diuine dilectionis, quæ soli Deo conuenit.

In utraque autē dilectione multiplex perfectionis gradus reperitur, & quantum ad dilectionē Dei pertinet, primus & summus perfectionis gradus diuine dilectionis conuenit soli Deo. Qui quidē modus cōsideratur ex parte dilecti, & ex parte diligētis. Dico autē ex parte dilecti, ut. i. aliquid tm̄ diligat, quantum diligibile est, Ex parte uero diligētis, ut aliquid diligat s̄m totā facultatem diligētis. Cū autē unūquodque sit diligibile, s̄m qd̄ est bonū, bonitas Dei cum sit infinita, infinite diligibilis est. Infinite autē diligere nulla creatura potest, quia nullius uirtutis finitæ potest esse actus infinitus. Solus ergo Deus cuius est tanta uirtus in diligendo, quanta est bonitas eius, seipsum perfecte diligere potest, secundum primum perfectionis modum.

CAP. IIII.

De perfectione diuine dilectionis, quæ conuenit comprehensibilibus.

Creaturæ igitur rōnali hic solus modus perfecte Deū diligēdi possibilis est, qui sumitur ex parte diligētis, ut. i. s̄m suam totā ueritatem creatura rōnalis diligat Deū: unde & in ipso diuina dilectionis præcepto, manifeste hoc exprimitur. Dicitur. n. Deu. 6. Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota aīa tua, & ex tota fortitudine tua, sed Luc. 10. additur, & ex omni mēte tua, ut cor referatur ad intentionē, mēs autē ad cognitionē, aīa uero ad affectū, fortitudo ad executionē: hæc. n. oīa in Dei dilectione sunt expēdenda. Cōsiderādū est autē, q̄ hæc dupliciter impleri cōtingit. Cū enim totum & perfectū sit cui nihil deest, ex toto corde & aīa, & fortitudine, & mente Deus diligitur, si nihil in his oībus nobis desit, quin totum actualiter cōuertatur in Deū, sed hic perfecte dilectionis modus nō est Opusc. S. Tho. Aquin. P 3 uiatorum

viatorum, sed comprehensorum. Vnde Apost. ad Phil. 3. dicit. Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem li quo modo comprehendam, quasi tunc perfectionem expectans cum ad comprehensionem peruenit, beatitudinis palmam accipiens. Comprehensionem autem accipit non secundum quod importat inclusionem, aut terminationem comprehensionis, sic enim Deus incomprehensibilis est omni creaturae, sed secundum quod comprehensio importat consecutionem eius, quod in sequendo aliquis quaerit. In illa autem caelesti beatitudine semper actualiter intellectus & voluntas creaturae rationalis in Deum fertur, cum in diuina fructione illa beatitudo consistat. Beatitudo autem non est in habitu, sed in actu. Et quia Deo creatura rationalis inhæret tamquam ultimo fini, qui est veritas summa, in finem autem ultimum omnia intentionem referuntur, & secundum ultimum finem omnia exequenda disponuntur, consequens est quod in illa beatitudinis perfectione creatura rationalis diligit Deum ex toto corde, dum tota eius intentio ferretur in Deum ex omnibus quæ cogitat, amat, aut agit. Ex tota mente, dum semper actualiter mens eius ferretur in Deum ipsum semper videns, & omnia in ipso, & secundum eius veritatem de omnibus iudicans. Ex tota anima, dum tota eius affectio ad Deum diligendum ferretur continue, & propter ipsum omnia diliguntur. Ex tota fortitudine, vel ex omnibus viribus, dum omnium exteriorum actuum ratio erit Dei dilectio. Hic est ergo secundus perfectæ dilectionis diuinæ modus, qui est beatorum.

CAP. V.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ in statu huius viæ est de necessitate salutis.

Alio vero modo ex toto corde, mente, anima, & fortitudine Deum diligimus, si nihil nobis desit ad diuinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus: et huius diuinæ dilectionis perfectio datur homini in præcepto. Primo quidem, ut homo omnia in Deum referat sicut in finem, sicut Apo. dicit. 1. Cor. 10. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite: quod quidem impletur cum aliquis vitam suam ad Dei seruitium ordinat, & per consequens omnia quæ per seipsam agit, virtualiter ordinantur in Deum, nisi sint talia quæ a Deo abducant, sicut sunt peccata, & sic Deum diligit homo ex toto corde. Secundo, ut intellectum suum homo Deo subiiciat ea credens, quæ diuinitus traduntur, secundum illud Apostoli. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & sic Deum diligitur ex tota mente. Tertio, ut quæcumque homo amat, in Deo amet, & vniuersaliter omnem suam affectionem ad Dei dilectionem referat. Vnde dicebat Apost. 2. Corin. 5. Siue enim mente excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis. Caritas enim Christi vrget nos, & sic Deus ex tota anima diligitur. Quarto, ut omnia exteriora nostra, verba, & opera ex diuina charitate firmentur, secundum illud Apostoli. 1. ad Cor. vlt. Omnia enim vestra in charitate fiant, & sic Deus ex tota fortitudine diligitur. Hic est ergo tertius perfectæ dilectionis diuinæ modus, ad quem omnes ex necessitate præcepti obligantur. Secundus vero modus nulli est possibilis in hac vita, nisi simul fuerit viator & comprehensor, sicut Dominus noster Iesus Christus.

CAP. VI.

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ cadit sub consilio.

Et cum Apostolus dixisset, Non quod iam comprehenderim, aut perfectus sim: subdit tertio. Sequor autem si quo modo comprehendam: & postmodum subdit quarto. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Ex quibus verbis manifeste accipit, quod & si comprehensorum perfectio non sit nobis possibilis in hac vita, amulari tamen debemus ut in similitudinem perfectionis illius, quantum possibile est, nos trahamus: & in hoc perfectio huius vitæ consistit, ad quam per consilia inuitamur. Manifestum namque est quod humanum cor tanto intensius in aliquid vnum fertur, quanto magis a multis reuocatur. Sic igitur tanto perfectius animus hominis ad Deum diligendum fertur, quanto magis ab affectu temporalium reuocatur. Vnde Augustin. in lib. 83. questionum, dicit quod venenum charitatis est spes adipiscendarum, aut retinendarum temporalium rerum: augmentum vero eius est cupiditatis diminutio, perfectio vero nulla cupiditas. Omnia igitur consilia, quibus ad perfectionem inuitamur, ad hoc pertinent ut animus hominis ab affectu rerum temporalium auertatur, ut sic liberius mens tendat in Deum, contemplando, amando, & eius voluntatem implendo.

CAP. VII.

De secunda via perfectionis, quæ est per dimissionem temporalium.

Inter temporalia vero bona primo relinquenda occurrunt bona extrinseca, quæ diuitiæ nuncupantur: & hoc Dominus consulit, Mat. 19. dicens. Si vis perfectus esse vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & ueni, sequere me: cuius consilii vtilitas consequenter ostenditur. Primo quidem per euidentiā facti. Nam cum adolescens, qui de via perfectionis quaerierat, hoc audisset, abiit tristis. Causa autem tristitiæ, ut Hiero. dicit super Mat. redditur. Erat enim habens multas possessiones, id est, spinas & tribulos, quæ sementem dominicam suffocauerunt. Et Chryso. idem exponendo dicit, quod non similiter detinentur qui pauca habent, & qui multis abundant, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam, & uiolentior fit cupidus. Aug. etiam dicit in Epist. ad Paulinū, & Therasiam, quod cum superflue terrena diliguntur, arctius adepta quam concupita constringunt: nam unde iuuenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat diuitias? Aliud est enim iam nolle in corporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuelleret. Illa enim uelut extranea repudiantur, ista uelut membra præciduntur. Secundo uero utilitas prædicti consilii manifestatur per Domini uerba, quæ subdidit, Quia diues difficile intrabit in regnum caelorum. Et ratio est, ut Hiero. dicit. Quia diuitiæ habitæ difficile continentur, non dixit. Impossibile est diuitem intrare in regnum caelorum, sed difficile: ubi difficile ponitur, non impossibile prædicatur, sed raritas demonstratur. Et sicut Chryso. dicit super Mat. Procedit ulterius Dominus ad ostendendum quod est impossibile dicere, Facilius est camelum per foramen acule trahere, quam diuitem

diuitem intrare in regnum caelorum. Ex quibus verbis, ut dicit Aug. in li. de quaest. Euangel. discipuli aduertunt, omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum haberi numero, alioquin cum pauci sint diuites in cōparatione multitudinis pauperum, non quaerissent discipuli. Quis ergo poterit saluus esse? Ex quibus duabus Domini sententiis aperte ostenditur, quod diuitias possidentes difficile intrant in regnum caelorum: quia sicut ipse Dominus alibi dicit, Sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum suffocant uerbum Dei, & sine fructu efficiunt. Eos uero qui diuitias inordinate amant, impossibile est intrare in regnum caelorum, multo magis quam ad literam camelum per foramen acus trahere. Hoc. n. est impossibile, quia repugnat nature: illud uero quia repugnat diuinæ iustitiæ quæ est uirtuosior omni natura creata. Ex his ergo manifeste apparet ratio diuini consilii, cōsiliū. n. datur de eo quod uilius est, secundum illud Apost. 2. ad Cor. 8. Consilium in hoc do. hoc. n. uobis uile est. Uilius autem est ad uitam æternam consequendam diuitias abicere, quam eas possidere: quia possidentes diuitias difficile intrant in regnum caelorum, eo quod difficile sit affectum diuitiis possessis non alligari, quod iam facit impossibilitatem intrandi in regnum caelorum. Salubriter ergo Dominus consulit tamquam uilius, ut diuitiæ relinquerentur. Sed potest aliquis contra præmissa obicere, quia Marthæus, Bartholomæus, & Zachæus diuitias habuerunt, & tamen in regnum caelorum intrauerunt: sed hoc Hiero. soluens dicit. Cōsiderandum est autem, quod eo tempore quo intrauerunt diuites esse desierunt. Sed cum Abraham numquam diues esse desierit, quoniam potius in diuitiis fuerit mortuus, & eas in morte reliquerit filiis, ut in Gen. legitur, uidetur semper prædicta non fuisse perfectus, cum tamen ad eum Dominus dixerit, Gen. 17. Esto perfectus, quæ quidem quaestio solui non potest, si perfectio uitæ Christianæ in ipsa dimissione diuitiarum consisteret. Sequeretur. n. quod qui diuitias possideret, non posset esse perfectus: sed si uerba Domini diligenter considerantur, non in ipsa diuitiarum dimissione perfectionem posuit, sed hoc ostendit esse quasi quandam perfectionis uiam, ut ipse modus loquendi ostendit, cum dicitur, Si vis perfectus esse, uade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me, quasi in se uela Christi consistat perfectio, dimissio uero diuitiarum sit perfectionis uia: uñ Hiero. dicit super Mat. Quia non sufficit tantum relinquere, subiungit Petrus quod perfectum est, & secuti sumus te. Origenes etiā in eodem loco dicit, quod hoc quod dicit, Si vis perfectus &c. non sic intelligitur, ut ipso tempore quo tradiderit bona sua pauperibus, fiat omnino perfectus, sed ex illo die incipiet speculatio Dei adducere eum ad omnes uirtutes. Potest ergo contingere, quod aliquis diuitias possidens perfectus fuit, non quidem habens animam diuitiis irretitum, sed totaliter Deo coniunctum, & hoc figurat uerba Domini dicentis ad eum. Ambula coram me, & esto perfectus, quasi in hoc eius perfectionem ostendens esse quod coram Deo ambulauerit, eum perfecte amando usque ad contemptum sui & suorum omnium, quod maxime ex immolatione filii demonstrat: unde ei dictum est. Quia fecisti rem hanc, & non perperisti filio tuo propter me, benedicam tibi, Gen. 22. Si quis uero ex hoc arguere uelit inutile esse consilium Domini de diuitiis dimittendis, quia Abraham diuitias possidens fuit perfectus, ad hoc poterit iam responsio ex prædictis. Non enim Dominus ea ratione hoc dedit consilium quasi diuites perfecti esse non possint, aut intrare in regnum caelorum, sed quia non de facili possunt. Magna ergo fuit uir

tutem Abraham, quia et diuitias possidens, a diuitiis liberum animam habuit, sicut & magna uirtus fuit Sanson, qui absque armis cum sola mandibula asina multos hostes prostrauit, nec tamen consilium inutiliter datur militi, ut ad bellum accedens assumat arma ad hostes vincendos: nec ergo inutiliter datur consilium perfectionem desiderantibus ut dimittant diuitias, quia in diuitiis Abraham potuit esse perfectus. Facta. n. mirabilia non sunt ad consequentiam trahenda, quia infirmi ea magis mirari & laudare possunt, quam imitari: unde & in Ecclesiastico dicitur. 31. Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Magnæ uirtutis diues esse ostenditur, & perfecta charitate fixus in Deo, qui ex affectu diuitiarum maculam peccati non contrahit, qui post aurum concupiscendo non vadit, nec de diuitiis confidendo per superbiam super alios se extollit, unde Aposto. 1. ad Tim. vlti. Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Sed quanto diuitis taliter instituti maior est beatitudo & uirtus, tanto talium diuitum minor est numerus, unde subditur. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in uita sua. Vere. n. mirabilia facit, qui in diuitiis affluentibus cor non apponit: & si quis talis est, absque dubio probatur perfectus. Vnde sequitur. Quis probatus est in illo. i. in hoc quod absque macula diuitias habeat, & perfectus inuentus est? quali dicat, rarus, & hoc erit illi in gloria æternâ: quod consonat uerbis Domini dicentis, quod difficile diues intrabit in regnum caelorum. Hæc est ergo prima uia perueniendi ad perfectionem, ut aliquis studio sequendi Christum dimissis diuitiis paupertatem sectetur.

CAP. VIII.

De secunda perfectionis uia, quæ est per abdicationem corporalium affectionum, & matrimonij.

Ut autem secundam perfectionis uiam conuenientius ostendamus, accipiendum est uerbum Augustini qui dicit in 12. de Trinitate. Tanto magis inhæretur Deo, quanto minus diligitur bonum proprium. Igitur secundum ordinem propriorum bonorum quæ homo propter Deum contemnit, est attendendus ordo eorum quibus ad perfectam Dei inhætionem peruenitur. Prius enim relinquenda occurrunt quæ minus nobis coniuncta existunt: unde in primo loco occurrit ad perfectionem tendentibus exteriora bona relinquere, quæ a nostra natura sunt separata. Post hæc uero relinquenda occurrunt ea quæ nobis naturæ communionem & affinitatis cuiuscumque necessitudine coniunguntur: unde Dominus dicit Luc. 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores non potest esse meus discipulus. Sed percunctari libet, ut Gregor. dicit, quomodo patres & carnales propinquos præcipimus odisse, qui iubemur & inimicos diligere? Sed si uim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem ualemus, quasi enim per odium diligitur, qui carnaliter sapiens dum praua nobis ingerit, non auditur. Sic enim exhibere proximis nostris odii discretionem debemus, ut in eis & diligamus quod sunt, & habeamus odio quod in Dei nobis itinere obstant. Quisquis enim iam æterna concupiscit, in eam quem aggreditur causam Dei, extra patrem, extra matrem, extra uxorem, extra filios, extra cognatos, extra semetipsum fieri debet, ut eo uerius cognoscat Deum, quo in eius causa neminem Opusc. S. Tho. Aquin. P. 4. cognoscit

cognoscit. Manifestum namque est, quod carnales effectus intentionem mentis diuerberant, eiusque aciem obscurant. Inter ceteras autem proximorum necessitudines maxime affectu coniugali humanus animus irretitur, intantum quod, sicut dicitur Gene. 2. ex ore primi patris, Relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori suae: & ideo ad perfectionem tendentibus maxime vinculum coniugale est vitandū, quia per hoc homo maxime curis secularibus implicatur. Et hanc causam Apostolus assignat sui consilii, quod dederat de continentia seruanda, dicens. 1. ad Cor. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi. Ut ergo homo liberius Deo vacet, ei que perfectius inhareat, secunda ad perfectionem via est perpetua castitatis obseruatio. Habet autem & hoc continentiae bonum aliquam idoneitatem ad perfectionem adipiscendam. Impeditur enim animus hominis ne libere possit Deo vacare, non solum ex amore exteriorum rerum, sed multo magis ex interiorum passionum impulsu. Inter omnes autem interiores passionum maxime rationem absorbet concupiscentia carnis, & venerorum usus: vnde Aug. dicit in 1. lib. soliloquiorū. Nihil esse sentio quod magis ex arce virtutis deiciat animum virilem, quam blandimenta feminae, corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi non potest, & ideo continentiae via est maxime necessaria ad perfectionem consequendam, quam quidem viā Apostolus consulit. 1. ad Cor. 7. dicens. De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do tamquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis. Huius autem viae utilitas ostenditur Mat. 19. vbi cum discipuli Christo dicerent, Si ista est causa homini cum uxore, non expedit nubere, Dominus respondit. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. In quo arduitate huius uiae ostendit & quia ab eius consecutione deficit hominum uirtus communis, & quia non nisi dono Dei ad eam peruenitur, unde dicitur Sap. 8. Sciui, quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum: cui consonat quod Apostolus dicit. 1. Cor. 7. Volo omnes homines esse sicut me ipsum, scilicet qui continentiam seruo: sed unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius uero sic: ubi aperte continentiae bonum dono Dei ascribitur. Sed ne rursus ad hoc aliquis donum consequendum secundum suas uires conari negligat, Dominus ad hoc hortatur communiter, & primo quidem exemplo, cum dicit. Sunt eunuchi qui seipso castrauerunt, non membrorum abscissione, ut Chrysostomus dicit, sed malarum cogitationum interemptione. Et deinde in uita proponens praemium, cum subdit. Propter regnum caelorum: unde dicitur. Sap. 41. Casta generatio in perpetuum coronata triumphat, in coinquinatorum certaminum praemium uiuens: & ultimo hortatur uerbo cum dicit. Qui potest capere, capiat: quae, ut Hieronymus dicit, hortatus Domini uox est, & milites suos ad pudicitiae praemium concitantis, quasi qui potest pugnare, pugnet, & superet ac triumphet. Si quis autem objectionem moueat de Abraham qui perfectus fuit, & aliis iustis antiquis a matrimonio non abstinentibus, patet responsio per hoc quod Aug. dicit in lib. de bono coniugali. Continentia non corporis, sed animi uirtus est. Virtutes autem animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent. Quo circa sicut non est impar meritum patientiae in Petro qui passus est, &

in Ioanne qui passus non est: sic non impar meritum est continentiae in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generauit. Et illius enim caelibatus, & istius connubium per temporum distributionem Christo militauerunt. Dicat ergo fidelis continens. Ego quidem non sum melior quam Abraham: sed melior est castitas caelibatus, quam castitas nuptiarum, quam Abraham unam habuit in usu, alteram in habitu. Castae quippe coniugaliter uixit: esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Ego uero facilius non utor nuptiis, quibus usus est Abraham, quam si uterer nuptiis, quemadmodum usus est Abraham: & ideo melior sum illis qui per animi continentiam non possunt quod ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim nunc ago, melius illi egissent, si tunc agendum esset: quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, etiam si nunc agendum esset. Haec autem Aug. solutio concordat cum eo quod supra dictum est de obseruatiā paupertatis. Tam enim perfectionis uirtutem habebat in mente, ut nec propter temporalium possessionem, nec propter usum coniugii mens deficeret a perfecta dilectione ad Deum. Si quis tamen eandem mentis uirtutem non habens, cum possessione diuitiarum, & usu coniugii ad perfectionem peruenire cōtenderet, praesumptuose cōuinceretur errare consilia Domini paruipendens.

C A P. IX.

De his quibus homo inuatur ad continentiam seruandam

Quia igitur per continentiae uiam incedere tam arduum est, ut iuxta uerbum Domini, non omnes hoc capiant, sed Dei dono habeatur, per hanc uiam incedere uolentibus sic agere oportet, ut uirtutes ea, quibus a prosecutione huius itineris impediri possent. Tria autem esse impedimenta continentiae apparet. Primum quidem ex parte corporis. Secundum ex parte animae. Tertium ex parte exteriorum personarum, uel rerum. Ex parte quidem corporis, quia sicut Apostolus dicit ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Cuius carnis opera ibidem esse dicuntur fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera huiusmodi: haec autem concupiscentia carnis est lex, de qua dicit Apostolus ad Ro. 7. Vi deo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Quanto autem caro magis fouetur per ciborum affluentiam & deliciarum molliem, tanto homini concupiscentia magis crescit: unde Hieronymus dicit. Vetero aestuans cito desumpat in libidinem. & Prouer. 20. Luxuriosa res, uinum. Et Iob. 40. dicitur de Behemoth, per quem diabolus significatur. Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus: quod expones. Greg. 33. mora. dicit. Loca humentia sunt opera uoluptuosa. Pes quippe in arida terra non labitur, fixus uero in lubrica uix tenetur. In locis ergo humentibus inter uitae praesentis faciunt, qui in hac ad iustitiam recti stare non possunt. Oportet igitur continentiae uiam a summentibus, carnem propriam abstractis delitiis, uigiliis, & ieiuniis, & homini exercitiis castigare. Cuius rei exemplum Apostolus nobis ostendit. 1. ad Cor. 9. dicens. Omnis qui in agone cōtendit, ab omnibus se abstinere: & post modica subdit. Castigo corpus meum, & in seruitute redigo, ne forte cum aliis praedicauerim, ipse reprobus efficiat: & quod opere perfecit, uerbo docuit. Dicit. n. ad Ro. 13. cum praemississet, Non in cubilibus & impudicijs, & carnis, inquit

quit, curam ne feceritis in desiderijs. Recte autem dicit in desiderijs, id est, ad uoluptatem, quia ad necessitatem naturae carni cura est impendenda: unde idem dicit ad Ephe. 5. Nemo carnem suam unquam odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Ex parte autem animae propositum continentiae impeditur, dum lasciuus cogitationibus immoratur. Vnde Dominus per Prophetam dicit Esa. 1. Auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Malae enim cogitationes plerumque ad malum faciendum inducunt. vnde dicit Mich. 2. Vae qui cogitatis inutile: & statim subditur. Et operamini malum in cubilibus uestris. Inter ceteras autem cogitationes malas magis ad peccatum inclinant cogitationes de delectationibus carnis. Cuius ratio etiam secundum philosophorum doctrinam dupliciter assignari potest. Vna quidem, quia cum ipsa delectatio sit homini connaturalis, & a iuuentute connutrita, facile in ipsam appetitus fertur, cum eam cogitatio proponit. Vnde Philosophus dicit 2. ethic. quod delectationem iudicare non possumus de facili, quin accipiamus eam. Secunda ratio est, quia ut idem dicit in 3. ethic. Delectabilia in particulari sunt magis uoluntaria quam in uniuersali. Manifestum est autem quod per moram cogitationis ad particularia quaeque descendimus, vnde per cogitationem diuinam maxime libido prouocatur. Et propter hoc Apostolus 1. ad Corinth. 6. dicit. Fugite fornicationem: quia ut glo. ibidem dicit. Cum alijs uitijs potest expectari cōsuetus, sed hanc fugite ne approximet, quia non aliter hoc malum potest uinci. Contra igitur huiusmodi incontinentiae impedimentum multiplex remedium inuenitur, quorum primum & praecipuum est, ut mens circa contemplationem diuinorum & orationem occupetur: vnde dicit Apostolus ad Ephe. 5. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu sancto loquentes uobismet ipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, quod ad contemplationem pertinere uidetur: cantantes & psallentes in cordibus uestris Domino, quod ad orationem pertinere uidetur. Hinc etiam Dominus per Prophetam dicit Esaia 48. Laude mea infranabo te, ne intereas. Est enim quoddam frenum animae ab interitu peccati retrahens laus diuina. Secundum remedium est studium scripturarum, secundum illud Hieronymus ad Rusticum monachum. Amas scripturarum studia, & carnis uitia non amabis. Vnde Apostolus cum dixisset. 1. ad Tim. 4. Exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate, statim subdit. Dum uenio, attende lectioni. Tertium remedium est quibuscumque bonis cogitationibus animam occupare. vnde Chrysostomus super Matth. dicit, quod abscissio membri non ita comprimit tentationes & tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum. vnde Apostolus ad Phil. 4. dicit. De cetero fratres, quaecumque sunt uera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bona fama, si qua uirtus, si qua laus disciplinae, haec cogitate. Quartum remedium est, ut homo ab otio desistens, etiam in corporalibus laboribus seipsum exerceat. Dicitur enim Eccle. 33. Multa malitiam docuit otiositas. Et specialiter otium est uitiorum carnalium incentiuum. vnde dicitur Ezech. 16. Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius. Et ideo Hieronymus ad Rusticum monachum scribens, dicit. Facito aliquid operis, ut semper te diabolus inueniat occupatum. Quintum remedium adhibetur contra carnis

concupiscentiam, etiam per aliquas animi perturbaciones. vnde Hieronymus refert in eadem Epistola. quod in quodam cenobio erat quidam adolescens, qui nulla abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere, unde eum periclitantem pater monasterij hac arte seruauit. Imperauit enim cuidam uiro graui, ut iurgijs atque conuitijs eum insectaretur, & post irrogatam iniuriam primus ueniret ad coque rendum: uocati etiam testes pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. Solus pater monasterij defensionem suam opponebat, ne abundanti tristitia frater absorberetur. Ita annus ductus est, quo expleto, interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, respondit. Pater, uiuere mihi non licet, & fornicari libet? Ex parte autem exteriorum rerum propositum continentiae impeditur per aspectum & frequentia colloquia mulierum, & earum consortia: vnde dicitur Ecclesiast. 9. Propter speciem mulieris multi perierunt. & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Et postea subditur. Colloquium ipsius quasi ignis exardescit. Et ideo contra hoc est adhibendum remedium, quod ibidem dicitur. Ne respicias mulierem multiuolum, ne forte incidas in laqueos illius: cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. Et Ecclesiastici 42. dicitur. Omni homini noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De uestimētis enim procedit tineae, & a muliere iniquitas uiri. vnde Hieronymus contra Vigilantium scribens dicit, quod monachus sciens imbecillitatem suam, & uas fragile quod portat, timeret offendere ne impingat, & corruat atque frangatur: vnde & mulierum maxime adolescentularum uita aspectum, ne eum capiat oculus meretricis, ne forma pulcherri ma ad illicitos ducat amplexus. Ex quo patet quod sicut abbas Moyses dicit in collationibus patrum, puritate cordis seruanda. Solitudo seruanda est, ac ieiuniorum inedia, uigilias, labores corporis, nuditatem, lectionem, ceterasque uirtutes debere nos suscipere nouimus, ut scilicet per illas ab uniuersis passionibus noxijs illesum parare cor nostrum & conseruare possimus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo ascendere. Ob hoc igitur in religionibus sunt huiusmodi opera instituta, non quia in ipsis principaliter consistat perfectio, sed quia his quasi quibusdam instrumentis ad perfectionem peruenitur: vnde post pauca subditur ibidem. Igitur ieiunia, uigiliae, inedia, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed instrumenta perfectionis sunt: quia non in ipsis consistit disciplinae finis, sed per illa peruenit ad finem. Si quis autem obijciat, quod absque ieiunio, uigilijs, & alijs huiusmodi exercitijs potest homo perfectionem acquirere, praesertim cum de Domino legatur Mat. 11. Venit filius hominis manducans & bibens, sui quoque discipuli non ieiunarent, quemadmodum discipuli Ioannis & Pharisaei, ad hoc i. glof. respondetur, quod Ioannes uinum & siceram non bibit, quia abstinentia meritum auget, cui nulla est potentia naturae. Dominus autem qui peccatum potest condonare, cur a peccatoribus manducantibus declinaret, quos abstinentibus poterat facere iustiores? Discipuli ergo Christi non habebant opus ieiunio, quia praesentia sponsi illis fortitudinē dabat maiorē, quā discipuli Ioannis ieiunium haberent: vnde Dominus ibidem dicit. Venient dies quando auferetur ab eis sponsum, & tunc ieiunabunt: quod exponens Chrysostomus dicit. Ieiunium triste est non naturaliter, sed illis

illis qui imbecillius adhuc dispositi sunt: his enim quae sapientia contemplari desiderant, delectabile est. Quod ergo discipuli imbecilles erant, non erat tempus tristitiam introducendi quousque firmiter. Per hoc monstrat, quod non gula erat quod fiebat, sed dispensationis cuiusdam. Quod autem huiusmodi exercitia expectant ad vitanda peccata & perfectionem consequendam, Apostolus expresse ostendit. 2. ad Corin. 6. dicens. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis & castitate.

CAP. X.

De tertia via perfectionis, quae est per abiectionem propriae voluntatis.

Non solum autem necessarium est ad perfectionem charitatis consequendam, quod homo exteriora abijciat, sed etiam quod homo quodammodo seipsum derelinquat. Dicit enim Dio. 4. c. de diuinis nominibus, quod diuinus amor est extasim faciens. i. extra seipsum ponens, non sinens hominem seipsum esse, sed eius quod amatur: cuius rei exemplum in seipso demonstrauit Apostolus dicens ad Galat. 2. Viuo autem iam non ego, vivit vero in me Christus, quasi suam vitam non suam extimans, sed Christi: quia quod proprium sibi erat continens, totus Christo inharebat. Et hoc etiam in quibusdam esse completum ostendit, cum dicit ad Coll. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Exhortatur etiam alios ut ad hoc perueniant, cum dicit. 1. ad Cor. 5. Pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Et ideo, ut habetur Luc. 14. postquam dixerat. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, tanquam aliquid maius addens subdit, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Hoc etiam idem Dominus docet Mat. 16. dicens. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Huius autem salubris abnegationis & charitatiui odij obseruantia partim quidem necessaria est ad salutem, & omnibus qui saluantur communis, partim autem ad perfectionis pertinet complementum. Ut enim ex supraposita Dionysij autoritate apparet, de ratione diuini amoris est, ut amans non seipsum remaneat, sed amati. Secundum igitur diuini amoris gradum necesse est & odium, & abnegationem praedictam distingui. Est autem necessarium ad salutem, ut homo sic Deum diligat, ut in eo finem suae intentionis ponat, nihilque admittat quod contrarium diuinae dilectioni existimat. Et ideo consequenter, & odium, & abnegatio seipsum est de necessitate salutis. vnde Greg. dicit in Homel. Tunc nosmetipsos relinquimus & abnegamus, cum vitam quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur, quod per nouitatem vocamur. Et sicut in Homel. alia dicit, Tunc bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, cum eius appetitus frangimus, & eius voluptatibus reluctamur. Ad perfectionem vero pertinet, ut homo propter intentionem amoris Dei etiam ea abijciat, quibus licite uti

posset, ut per hoc liberius Deo vacet. Secundum hunc ergo modum consequens est ut & odium, & abnegatio seipsum ad perfectionem pertineant: vnde ex ipso modo loquendi apparet haec a Domino proposita esse quasi ad perfectionem pertineant. Sicut. n. dicit Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus non necessitatem imponens, sed voluntati relinquens, ita dicit. Siquis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: quod Chryl. exponit dicens. Non coactiuum facit sermonem, non enim dicit. Si vos volueritis & nolueritis, oportet haec vos pati. Similiter cum dixisset, Siquis venit ad me, & non odit patrem suum &c. postmodum subdit. Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, nonne prius sedes computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum? quod expones Greg. in Homel. dicit, Quia sublimia praecipua data sunt, protinus comparatio edificandae sublimitatis adiungitur: & post pauca dicit. Istos sumptus diues ille habere non potuit, qui cum post seruata praecipua relinquenda omnia audisset, tristis abscessit. Ex quibus patet haec ad perfectionis consilium secundum aliquem modum pertinere. Hoc autem consilium perfectissime martyres impleverunt, de quibus Aug. dicit in sermone de martyribus, quod nulli tantum impendunt, quantum qui seipsum impendunt. Martyres autem Christi sunt qui vitam praesentem propter Christum quodammodo habuerunt odio, abnegantes seipsum: quia ut Chryl. dicit super Mat. Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcunque, & si flagellatum viderit, & quocunque patientem non assistit, non adiuuat, ita vult corpori nostro nos non ignoscere, ut & si flagellauerint, vel quocunque aliud fecerint corpori non parcamus. Et ne extimes quod vsque ad verba tantum & contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit quod oportet abnegare seipsum vsque ad mortem etiam turpissimam, scilicet crucis, quod significat in hoc quod dicit. Et tollat crucem suam, & sequatur me. Hoc autem ideo perfectissimum dicimus, quia martyres illud propter Deum contemnunt, scilicet propriam vitam, propter quam omnia temporalia quaeruntur, & eius conseruatio etiam cum omnium aliorum amissione alijs omnibus praefertur. Magis enim homo vult & diuitias perdere, & amicos, adhuc etiam corporis infirmitati succumbere, & in seruitutem redigi quam vita priuari: vnde hoc beneficium uictis & uictoribus praestat, ut uitae parcentes conseruent seruituti subiectos. Vnde satan ad Dominum dixit, ut habetur Iob. 2. Pelle pro pelle, & cuncta quae habet homo dabit pro anima sua, id est, pro corporali uita seruanda. Inter alia autem quanto aliquid magis naturaliter amatur, tanto perfectius continetur propter Christum. Nihil enim est homini amabilius libertate propriae voluntatis. Per hanc enim homo est etiam aliorum dominus, per hanc alijs uti, uel frui potest, per hanc etiam actibus suis dominatur. Vnde sicut homo dimittens diuitias, uel per sonas coniunctas eas abnegat: ita deserens propriae voluntatis arbitrium, per quod ipse sui ipsius dominus est, seipsum abnegare inuenitur. Nihil est etiam quod homo naturali affectu magis refugiat quam seruitutem: vnde & nihil posset homo pro alio amplius impendere post hoc quod seipsum in mortem pro eo traderet, quam quod se seruituti eius subiugeret. vnde ut dicitur Thobias. 9. Thobias iunior dixit ad angelum. Si me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus

condignus prouidentiae tuae. Huius autem voluntatis libertatem aliqui sibi propter Deum particulariter adimunt, dum quodcunque particulare votum emittunt de quocunque faciendo, vel non faciendo. Per votum enim necessitas quaedam imponitur uouenti, ut de caetero non liceat quod prius licebat, sed quadam necessitate contringitur ad reddendum quod uouit. vnde in psal. 65. dicitur. Reddam tibi uota mea, quae distinxerunt labia mea. Et Eccles. 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Aliqui uero libertati propriae uoluntatis totaliter abrenunciunt, se propter Deum alijs subijcientes per obedientiam uotum, cuius quidem obedientiae exemplum praecipuum habuimus in Christo, de quo Apostolus dicit Ro. 5. Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. Quam quidem obedientiam Apostolus manifestat ad Phi. 2. dicens. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Haec autem obedientia in abrenunciatione propriae uoluntatis consistit: unde ipse dicebat Matth. 26. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste: ueruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et Ioan. 6. dicit. Descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. In quo nobis dedit exemplum, ut sicut ipse suam uoluntatem humanam abnegabat supponendo eam diuinam, ita & nos nostram uoluntatem Deo totaliter supponamus & hominibus, qui nobis praeposuntur tanquam Dei ministri. Vnde Apostolus ait ad Heb. vlt. Obedite praepositis uestris, & subiaccete eis.

CAP. XI.

Quod tres uiae praedictae perfectionis propriae ad statum religionis pertinent.

Secundum autem triplicem uiam perfectionis assignatam in religionibus, triplex commune uotum inuenitur, scilicet uotum paupertatis, continentiae, & obedientiae usque ad mortem. Per uotum paupertatis primam perfectionis uiam religiosi assumunt omni proprietati abrenunciantes. Per uotum autem continentiae aggrediuntur uiam secundam matrimonio perpetuo abrenunciantes. Per uotum autem obedientiae maxime uiam tertiam assumunt, uoluntatem propriam abnegando. Hoc etiam triplex uotum congrue religioni adaptatur. Nam sicut dicit Aug. 10. de ciui. Dei. Religio non quemlibet, sed Dei cultu significare uidetur. Vnde & Tullius dicit in rhetorica, quod religio est uirtus, quae cuidam superiori naturae quam diuinam uocant, cultum caeremoniamque affert. Cultus autem soli Deo debitus in sacrificij oblatione ostenditur. Offeritur autem Deo sacrificium de exterioribus rebus, quando eas aliquis propter Deum largitur, secundum illud Heb. vlti. Beneficentiae & communiois nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Offeritur etiam Deo sacrificium de proprio corpore, quando scilicet qui Christi sunt, carnem suam crucifigunt cum uitijs & concupiscentijs, ut dicit Apostolus Gal. 5. Vnde & ipse dicit Ro. 12. Exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem. Est etiam sacrificium tertium deb acceptissimum, quod aliquis spiritu suum offert Deo, secundum illud psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Sed sciendum quod sicut Grego, dicit super Ezech. Hoc

A inter sacrificium & holocaustum distat, quod omne holocaustum est sacrificium, & non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto uero totum pecus offerri consueuerat. Cum ergo aliquis suum aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est. Cum uero omne quod habet, omne quod uiuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo uouerit, holocaustum est: quod quidem impletur per tria uota praedicta. Vnde manifestum est eos qui huiusmodi uota Deo emittunt, quasi propter holocausti excellentiam antonomastice religiosos uocari. Per sacrificij autem oblationem secundum legis mandatum pro peccatis satisfacere oportet, ut in Leuitico expresse iubetur. Vnde psal. 4. cum dixisset, Quae dicitis in cordibus uestris & in cubilibus uestris concupiscimini, statim de sacrificij ratione scribens dixit. Sacrificate sacrificium iustitiae. i. opera facite iusta post penitentiae lamenta, ut glo. exponit. Sicut ergo holocaustum sacrificium est perfectum, ita per uota praemissa perfecte homo Deo satisfacit cum & de exterioribus rebus, & de proprio corpore, & de proprio spiritu holocaustum offert. Ex quo patet quod religionis status non solum perfectionem charitatis, sed etiam perfectionem penitentiae continet intantum, quod nulla sunt peccata tam graua, per quibus possit homini imponi per satisfactionem religionis assumptio, quasi religionis statu omnem satisfactionem transcendente. Vnde ut habetur. 33. q. 2. c. Admonere. Astulpho, qui uxorem occiderat, consulitur ut monasterium ingrediat quasi melius & leuius, alioquin ei durissimam penitentiam iniungit. Inter haec autem tria quae ad religionis statum diximus pertinere, praecipuum est obedientiae uotum, quod quidem multipliciter apparet. Primo quidem, quia per obedientiae uotum homo Deo propriam uoluntatem offert: per uotum autem continentiae offert ei sacrificium de proprio corpore: per uotum uero paupertatis offert de exterioribus rebus. Sicut ergo inter bona hominis corpus praefertur exterioribus rebus, & anima corpori, ita uotum continentiae uoto paupertatis praefertur, uotum autem obedientiae utriusque. Secundo, quia propter propriam uoluntatem homo & exterioribus rebus utitur, & proprio corpore. Sic igitur qui propria uoluntatem dat, totum dedisse uidetur. Vniuersalis igitur est obedientiae uotum, quam continentiae & paupertatis, & quodammodo includit utrumque. Hinc est quod Samuel obedientiam omnibus sacrificijs praefert dicens. 1. Reg. 15. Melior est obedientia, quam uictima.

CAP. XII.

Contra errores illorum, qui praesumpserunt diminuer meritum obedientiae, uel uoti.

Humanam igitur perfectioni diabolus intidens, diuersos uaniloquos, & seductionis magistris suscitauit, quae praedictas perfectionis uias impugnarit. Primam. n. perfectionis uiam Vigilantius impugnavit, contra quem Hiero. loquens ait. Quod autem asserit eos melius facere qui utantur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, quam illos qui possessionibus uenundatis semel omnia largiantur, non a me ei, sed a domino respondebitur. Si uis esse perfectus, uade & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & ueni, sequere me. Ad eum loquitur qui uult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rhete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus aut

us aut tertius gradus est, quem & nos recipimus, dum modo sciamus prima secundis & tertijs præferenda, & ideo ad excludendum hunc errorem dicitur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi dominum, insimul omnia donare, & absolutum sollicitudine cum Christo egere. Secundam perfectionis uiam impugnavit Iouinianus, matrimonium uirginitati adæquans, cuius errorem beatus Hiero. euidentissime confutat in libro, quem contra eum scripsit, de quo etiam errore August. in lib. retractationum sic dicit. Iouiniani heresis, sacrarum uirginum meritum æquare pudicitiae coniugali uoluit. unde in urbe Romana nonnullas etiam sancti moniales de quarum impudicitia suspitio nulla præcesserat deiecisse in nuptias dicitur. Huius nostra sancta mater ecclesia per omnia fidelissime ac fortissime resistit. unde in lib. de eccl. dogmatibus dicitur, sacratæ Deo uirginitati nuptias coequare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus a uino uel carnibus nihil credere meriti accrescere non est Christiani, sed Iouiniani. His autem antiquis insidijs diabolus non contentus, temporibus nostris quosdam dicitur incitasse, uotum obedientiae, ac alia uota communiter impugnantibus, dicendo laudabilius esse bona opera uirtutum facere sine uoto uel obedientia, quasi ad hoc faciendū homo per uotum uel obedientiam constringatur. Quorum aliqui dicuntur in tantā uesaniā proficere, quod asserant uotum quod aliquis emisit de religione intranda posse prætermitti, absque detrimento salutis. Hunc autem errorem quibusdam uanis & friuolis rationibus confirmare dicuntur. Dicunt enim, quod tãto aliquid est laudabilius & magis meritorium, quanto est magis uoluntarium: sed quanto aliquid est magis necessarium, tanto uidetur minus uoluntarium. laudabilius ergo & magis meritorium uidetur esse, quod quis opera uirtutum exerceat proprio arbitrio & absque necessitate uoti uel obedientiae, quàm quod ex uoto uel obedientia hoc facere compellatur. Dicuntur etiam ad hoc inducere quod Prosper dicit in 2. lib. de uita contemplatiua. Dicit enim. Sic abstinere uel ieiunare debemus, ut non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non uoluntarie faciamus. Possent etiam ad hoc inducere quod dicit Apostolus. 2. Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Oportet ergo manifeste ostendere & hoc falsum esse quod dicunt, & eorum friuolas rationes elidere. Ad ostendendum autem huius erroris falsitatem, primo assumendum est quod in Psalmo. 75. dicitur Vouete & reddite domino Deo uestro, ubi dicit Gloss. Notandum, quod alia sunt communia uota Dei, scilicet sine quibus non est salus, ut uouere fidem in baptismo & huiusmodi, quæ etiam si non promittimus, soluere debemus, & de his præcipitur omnibus, uouete & reddite: alia sunt uota propria singulorum, ut castitas uirginitas & huiusmodi. Ad hæc ergo uouenda nos inuitat, non precipit ut uoueamus, sed ut uota reddamus. Vouere enim uoluntati consulitur, sed post uoti emissionem redditio exigitur necessario. Votum ergo quoddam est in præcepto, quoddam in consilio. Ex utroque autem ex necessitate concluditur, quod melius est aliquid bonum facere ex uoto, quàm sine uoto. Manifestum est enim, quod ad ea quæ sunt de necessitate salutis, omnes tenentur ex Dei præcepto, nec est fas æstimare

aliquid Dei præceptum in uacuum dari, finis autem cuiuslibet præcepti est charitas, ut dicit Apostolus. 1. Tim. 1. Frustra ergo daretur aliquod præceptum de aliquo faciendo, si non magis ad charitatem pertineret illud facere, quàm non facere. Datur autem præceptum non solum de credendo, uel de non furando, sed etiam ut hæc uoueamus. Credere igitur ex uoto & abstinere a furto ex uoto, & cætera huiusmodi, magis ad charitatem pertinent, quàm si sine uoto fiant. Quod autem magis ad charitatem pertinet, magis est laudabile, & magis meritorium. Magis ergo est laudabile & meritorium facere aliquid ex uoto, quàm sine uoto. Rursum, consilium datur non solum de uirginitate uel castitate seruanda, sed etiam de uouendo, ut patet ex Glo. supra inducta. Sed consilium non datur nisi de meliori bono, ut supra dictum est, melius ergo est seruare uirginitatem cum uoto, quàm sine uoto, & simile est in alijs. Item inter alia bona opera maxime obseruatio uirginitatis commendari solet, ad quam dominus inuitat dicens Matth. 19. Qui potest capere capiat, sed ipsa uirginitas ex uoto commendabilis red dicitur. Dicit enim, Augusti. in lib. de uirginitate. Neque uirginitas quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam uouet & seruat continentia pietatis. Et infra. Nec nos in uirginibus, quod uirgines sunt prædicamus, sed quod Deo dicatae sunt pia continentia uirginitatis. Multo igitur magis aliqua opera laudabilia redduntur, ex hoc quod per uotum Deo dicantur. Iterum, quolibet bonum finitum cum enumeratione alterius boni melius est: nulli autem dubium esse potest, quin ipsa promissio boni sit aliquid bonum. unde & qui homini aliquid promittit, bonum aliquid ei uidetur iam impendere, unde & quibus aliquid promittitur gratias agunt. uotum autem est quædam promissio Deo facta, ut patet per illud quod dicitur Ecclesiastes 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Melius est igitur aliquid facere & uouere, quàm facere simpliciter absque uoto. Adhuc, quãto aliquis plus dat alicui, tanto maius aliquid ab eo meretur. Qui autem facit aliquid sine uoto, dat ei solum, quod facit propter eius amorem, qui autem non solum facit, sed etiam uouet, non solum dat ei quod facit, sed etiam potentiam, qua facit. Facit enim se non posse quin faciat, quod prius non facere licite poterat. Maius igitur aliquid meretur apud Deum qui ex uoto aliquid facit, quàm qui illud facit sine uoto. Amplius ad laudem boni operis pertinet, quod uoluntas firmiter in bono, sicut ad aggrauationem culpæ pertinet, quod uoluntas sit obstinata in malo. Manifestum est autem, quod qui aliquid uouet, uoluntatem suam firmat ad id, quod uouet, & sic cum implet quod uouerat opus bonum, ex uoluntate firmata procedit. Si cur igitur ad grauamen culpæ pertinet, quod ex proposito firmato aliquid malum operetur, hoc enim est ex malitia peccare, ita ad augmentum meriti pertinet quod aliquid bonum opus operetur ex uoto. Item, quanto aliquid actus ab excellentiori uirtute progreditur, tanto laudabilior est, cum tota laus operis ex uirtute procedat: contingit autem quandoque actum inferioris uirtutis a superiori uirtute imperari, puta cum aliquis actum iustitiæ ex charitate facit. multo igitur melius est opus uirtutis inferioris facere ex imperio superioris uirtutis, sicut melius est opus iustitiæ, si ex charitate fiat. Manifestum est autem, quod particularia bona opera quæ facimus pertinent ad alia

quas inferiores uirtutes, puta, ieiunare, ad abstinentiam: continere, ad castitatem, & sic de alijs. Vouere autem est proprie patriæ actus, quam nulli dubium esse debet esse potiorum uel abstinentia, uel castitate, uel quacunque alia huiusmodi uirtute. Maius enim est colere Deum, quàm recte se habere erga proximum, aut seipsum. Opus igitur abstinentiæ, uel castitatis, uel cuiuscunque talium uirtutum, quæ sunt infra patriam, laudabilius est si ex uoto fiant. Huic etiam suffragatur pius ecclesiæ studium, quæ homines ad uouendum inuitans, & uouentibus ire in subsidium terræ sanctæ, uel alias in defensionem ecclesiæ indulgentias & privilegia largitur: non autem inuitaret ad uouendum, si melius bona opera esset facere sine uoto. Hoc enim esset contra exhortationem Apostoli 1. Corinthiorum 12. Aemulamini charismata meliora. Unde si melius esset bona opera facere absque uoto, non inuitaret ad uouendum, sed etiam a uouendo retraheret uel prohibendo, uel etiam dissuadendo. Similiter etiam cum ecclesiæ interitio sit homines fideles ad meliorem statum reducere, omnes a uotis factis absolueret, ut sic eorum bona opera laudabilia existarent. Patet igitur huiusmodi positionem repugnare ei quod communiter ecclesia tenet & sentit, unde & tanquam hæretica reprobanda est. Ad ea uero quæ pro se obijciunt, facile est multipliciter respondere. Primo enim quod dicunt, quod opus bonum ex uoto factum est minus uoluntarium, non est uniuersaliter & in omnibus uerum. Multi enim sunt qui ea quæ uouerunt tam propria uoluntate faciunt, ut etiam si non uouissent non solum facerent, sed uouerent. Secundo detur quod aliquid bonum opus quod quis facit ex uoto, uel obedientia simpliciter consideratum sit inuoluntarium, sed tamen facit hoc ex necessitate uoti, uel obedientiæ, quam non uult prætereire, adhuc dum hoc facit, laudabilius operatur, & magis merito rie, quàm si propria uoluntate illud faceret sine uoto. Et si enim non habeat uoluntatem propriam illud faciendi, puta ieiunandi, habet tamen uoluntatem propriam uotum implendi, uel obediendi, quod est multo laudabilius & magis meritorium quàm ieiunare, unde plus meretur quàm ille qui sua uoluntate ieiunat: tantoque uoluntas uotum implendi, aut obediendi proprius iudicatur, quanto id quod aliquid facit propter obedientiam, uel uotum magis in se consideratum uoluntati repugnat. unde Hieronymus ad Rusticum monachum dicit. Per hæc omnia ad illud tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum. Et post pauca dicit. Non facias quod uis, comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, uestiariis quod datur, operis tui pensam persoluas, subijciaris cui non uis, lassus ad stratum uenias, ambulansque dormites, & necdum expleto somno surgere compellaris. Ex quo patet quod ad meritum boni operis pertinet, ut quæ aliquis propter seipsum non uellet, propter Deum faciat, aut patiat: quia tanto inuenitur uoluntas promptior ad seruorem diuini amoris, quanto magis ea quæ propter ipsum facimus, aut patimur nostræ uoluntati repugnant. Unde & martyres maxime commendantur, quanto plura sustinuerunt propter Dei amorem contra uoluntatem humanam: unde secunda Machabæorum 6. Eleazarus dum torqueretur dixit. Dicos corporis sustineo dolores, secundum animam uero propter timorem Dei libenter hæc patior. Tertio detur quod nec etiam aliquis ipsam uoluntatem retineat uotum seruandi, aut obediendi, manifeste

stum est, quod cum Deus iudex sit cordium, apud Deum talis habetur quasi uoti fractor, aut obedientiæ præuaricator. Si tamen impleat quod uouit, uel quod ei præcipitur solo humano timore, uel pudore, non est ei meritorium apud Deum, quia non facit uoluntate Deo placendi, sed humana necessitate coactus: nec tamen inutiliter uouit, si ex charitate uouit, nam plus meruit in uouendo, quàm alius simpliciter ieiunando, quod meritum ei reseruatur, si de præuaricatione cordis peniteat. Per hoc etiam patet responsio ad auctoritates inductas, quæ loquuntur de necessitate humana, cum aliquis scilicet ex pudore, uel timore humano facit quod iurauit, uel uouit: non autem loquuntur de necessitate, quæ est ex fine dilectionis diuinæ, puta, cum aliquis facit, uel patitur ea quæ alius nolle, ut impleat uoluntatem diuinam. Et hoc patet ex uerbis Apostoli, qui dicit. 2. ad Cor. 9. Non ex tristitia, aut necessitate. Tristitiam enim humanam necessitas inducit: necessitas autem dilectionis diuinæ tristitiam tollit, uel minuit. Patet etiam hoc ex uerbis Prosperii dicentis. Ne non deuoti, sed inuiti rem non uoluntarie faciamus. Non enim necessitas quæ ex diuina dilectione procedit, minuit dilectionem, sed auget. Et quod talis necessitas sit laudanda & appetenda, patet per hoc quod Augustinus in epistola ad Armentarium & Paulinam. Quia iam uouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses uoti reus, liberum fuit quod uelles facere, sed tunc esses inferior: quàm uis non sit gratulanda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc uero quia teneris apud Deum sponso tua, non te ad magnam iustitiam inuito, scilicet ad continentiam quam iam uoueras, ut per superiora apparet, sed a magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris si non feceris quod uouisti, qualis mansisses si nihil tale uouisses: minor enim tunc esses, non peior: modo autem tanto, quod absit, miserior si fidem Deo fregeris, quàm beatior si persolueris. Nec ideo te uouisse peniteat, imo gaude iam tibi non sic licere quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis, ipse adiuuabit qui uota tua experit. Felix est necessitas, quæ ad meliora compellit. Patet etiam ex his uerbis. errorum esse quod dicunt, quod aliquis non tenetur de implendo uotum de religione intranda.

CAP. XIII.

De perfectione dilectionis proximi, quæ est necessaria ad salutem.

His autem consideratis de perfectione charitatis quantum pertinet ad dilectionem Dei, considerandum relinquitur de charitatis perfectione quantum pertinet ad dilectionem proximi. Est autem considerandum multiplex gradus perfectionis circa dilectionem proximi, sicut & circa dilectionem Dei. Est enim quædam perfectio, quæ requiritur ad salutem, quæ cadit sub necessitate præcepti. Est etiam quædam ulterior perfectio superabundans, quæ sub consilio cadit. Perfectio autem dilectionis proximi necessaria ad salutem consideranda est ex ipso modo diligendi, qui nobis præscribitur in præcepto de proximi dilectione, cum dicit. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod uero Deo est uniuersale bonum supra nos existens, ad perfectionem dilectionis diuinæ requiritur, ut totum cor hominis secundum aliquem modum conuertatur in Deum, sicut ex supra dictis

ditis patet. Et ideo modus diuinæ dilectionis conuenienter exprimitur per hoc quod dicitur, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Proximus autem noster non est uniuersale bonū supra nos existēs, sed particulare infra nos constitutum: & ideo non determinatur nobis modus, ut aliquis diligat proximum ex toto corde, sed sicut seipsum. Ex hoc autē modo circa dilectionem proximi, tria consequuntur. Primo quidem, ut sit uera dilectio. Cum enim de ratione dilectionis siue amoris hoc esse uideatur, ut aliquis bonum velit ei quem amat, manifestum est, quod motus amoris, siue dilectionis in duo tendit, scilicet in eū cui aliquis uult bonum, & in bonum quod optat eidem. Et quāuis utrumque amari dicatur, tamen illud uere amatur, cui aliquis bonum optat. Bonū uero quod quis optat alicui, quasi per accidens dicitur amor, prout ex consequenti sub actu amoris cadit. In conueniens enim est dicere, quod illud uere & proprie ametur, cuius destructionē aliquis optat. Multa autem sunt bona quæ dum in nostrum usum uertimus consumuntur, sicut uinū dum bibitur, & equus dum exponitur pugna, unde manifestum est, quod dum res aliquas in nostrum usum uertere cupimus, uere quidem & proprie nos ipsos amamus, res autem illæ per accidens & quasi abusu a nobis amari dicuntur. Manifestum est autem, quod unusquisque naturaliter sic uere se amat, ut sibi ipsi bona optet, puta felicitatem, uirtutem, scientiam, & quæ ad sustentationem uitæ requiruntur. Quæcūque uero aliquis in suū usum assumit, non uere illa amat, sed usum & magis seipsum: sicut autem alias res assumimus in nostrum usum, ita etiam & homines ipsos. Si igitur proximos eo tantūmodo diligamus in quantum in nostrum usum uenire possunt, manifestum est, quod eos non uere diligimus, nec sicut nos ipsos: & hoc quidem apparet in amicitia uilis & delectabilis. Qui enim amat aliquem, quia est ad suam utilitatem uel delectationem, seipsum amare conuincitur, cum ex altero bonum delectabile uel utile quærit, non illū ex quo quærit, nisi sicut dicitur amari uinum uel equus quæ non diligimus, sicut nos ipsos, ut eis bona optemus, sed magis ut ipsa bona existentia nobis cupiamus. Primo ergo ex hoc quod præcipitur, quod homo proximum tantquam se ipsum diligat, dilectionis ueritas demonstratur, quam necesse est charitati adesse. Procedit enim charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, ut Apostolus dicit. 1. Tim. 1. Ideo ut ipse dicit. 1. Corint. 13. Charitas non quærit quæ sua sunt, sed optat bona eis, quos amat. Et huius rei seipsum exemplum dat cum dicit. 1. Cor. 10. Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. Secundo ex prædeterminato modo nobis indicitur, ut dilectio proximi sit iusta & recta. Est enim iusta & recta dilectio, cum maius bonum minori bono præponitur. Manifestum est autem, quod inter omnia humana bona, bonum animæ præcipuum locum tenet, post hoc autem ordinatur bonum corporis, ultimum autem bonum est, quod consistit in rebus exterioribus. Unde & hūc ordinem diligendi seipsum, uideamus homini naturaliter inditum. Nullus enim est qui non mallet se corporis oculo priuari, quam usu rationis quæ est oculus mentis. Rursusque pro uita corporali tuenda uel conseruanda, homo omnia sua bona exteriora largitur, sicut illud Iob. 2. Pelle pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua. Et hic quidem naturalis ordo dilectionis sui ipsius, in paucis uel nullis de-

ficat, quantum ad naturalia bona, de quibus exemplum posuimus. Sed inueniuntur nonnulli, qui quantum ad superaddita hunc ordinem dilectionis peruertunt, sicut cum propter salutem uel delectationem corporis bonum uirtutis aut scientiæ multi abijciunt. Rursusque propter exteriora bona conquirenda, corpus suum periculis & laboribus immoderatis exponunt, quorum non est recta dilectio, imo, ut amplius dicam, nec uere isti seipsum diligere comprobantur. Hoc enim maxime uideretur esse unumquodque, quod est in ipso præcipuum. Unde & ciuitatem aliquid facere dicimus, quando id faciunt principes ciuitatis. Manifestum est enim, quod præcipuum in homine est anima, & inter animæ partes siue potestates, ratio siue intellectus. Qui ergo bonum rationalis animæ contemnit inhærens bonis corporis uel animæ sensitivæ, manifestum est, quod non uere seipsum diligit, unde & in Psalm. 10. dicitur. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Sic ergo rectitudo circa dilectionem proximi instituit, cum præcipitur alicui, quod proximum diligat sicut seipsum, ut scilicet, eo ordine bona proximi optet, quo sibi optare debet, præcipue quidem spiritalia bona, deinde bona corporis, etiam quæ in exterioribus bonis consistunt. Si quis uero proximo bona exteriora optet contra salutem corporis, aut bona corporis contra salutem animæ, non eum diligit sicut seipsum. Tertio uero ex prædicto modo præcipitur, ut sit sancta proximi dilectio. Dicitur enim aliquid sanctum, ex eo quod ordinatur ad Deum, unde & altare sanctum dicitur, quia Deo est dicatum, & alia huiusmodi quæ diuino ministerio mancipantur. Quod autem aliquis alium diligat sicut seipsum, ex hoc contingit, quod communionem aliquam adinuicem habent: in quantum enim aliqua duo simul conueniunt, considerantur quasi unum, & sic unum eorum se habet ad alterum sicut ad seipsum. Contingit enim aliquos duos, multipliciter conuenire. Conueniunt enim aliqui naturali conuenientia secundum generationem carnalem, puta qui ex eisdem parentibus oriuntur, alij uero conueniunt conuenientia quadam civili, puta quia sunt eiusdem ciuitatis municipes & sub eodem principe & eisdem legibus gubernantur. Et secundum unumquodque officium uel negociationem, aliqua conuenientia, uel communicatio inuenitur, sicut qui sunt socij in negotiando, uel militando, uel fabrili officio seu artificio, aut in quocumque huiusmodi. Et huiusmodi quidem proximorum dilectiones honestæ quidem & rectæ possunt esse, sed non ex hoc sanctæ dicitur, sed solum ex hoc quod dilectio proximi ordinatur in Deum: sicut enim homines qui sunt unus ciuitatis consortes in hoc conueniunt, quod uniuersum duntur principi, cuius legibus gubernantur, ita & omnes homines in quantum naturaliter in beatitudinem tendunt, habent quandam generalem conuenientiam in ordine ad Deum, sicut ad summum omnium principem & beatitudinis fontem & totius iustitiæ legislatorem. Considerandum est autem, quod bonum commune secundum rectam rationem est bono proprio præferendum: unde unaquæque pars naturali quodam instinctu ordinatur ad bonum totius. Cuius signum est, quod aliquis percussioni manū exponit, ut cor uel caput conseruet, ex quibus totius hominis uita dependet. In prædicta autem communitate qua omnes homines in beatitudinis sine conueniunt, unusquisque homo, ut pars quadam consideratur, bonum autem commune totius est ipse Deus, in quo omnium beatitudo consistit

consistit. Sic igitur secundum rectam rationem & naturæ instinctum unusquisque seipsum in Deum ordinat sicut pars ordinatur ad bonum totius, quod quidem per charitatem perficitur, qua homo seipsum propter Deum amat. Cum igitur aliquis etiam proximum propter Deum amat, diligit eum sicut seipsum, & per hoc dilectio sancta efficitur. Unde dicitur 1. Ioann. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Quarto ex prædicto modo dilectionis instruimur, ut proximi dilectio sit efficax & operosa. Manifestum est enim quod unusquisque sic seipsum diligit, ut non solum uel sibi ipsi bonum aduenire, & malum abesse, sed unusquisque pro posse bona sibi procurat, & mala repellit. Tunc ergo homo proximum diligit sicut seipsum, quando non solum affectum ad proximum habet quo ei bona cupit aduenire & mala repelli, sed etiam effectum ostendit opere adimplendo, unde 1. Ioan. 3. dicitur. Filioli mei non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate.

CAP. XIII.

De perfectione dilectionis proximi, qua cadit sub consilio.

Consideratis igitur his quibus dilectio proximi perficitur perfectione necessaria ad salutem, considerandum est de perfectione dilectionis proximi, quæ communem perfectionem excedit, & sub consilio cadit. Hæc autem perfectio secundum tria attenditur. Primo quidem secundum extensionem. Quanto enim ad plures dilectio extenditur, tanto uero dilectio proximi esse magis perfecta. In hac autem dilectionis extensione triplex gradus considerandus occurrit. Sunt enim quidam quos alios homines diligunt uel propter beneficia sibi impensa, uel propter naturalis cognationis uinculum, aut ciuile, & iste dilectionis gradus terminis ciuilibus amicitia coarctatur. Unde dicit Dominus Matth. 5. Si diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Sunt autem alij qui dilectionis affectum etiam ad extraneos extendunt, dum tamen in eis non inueniatur aliquid, quod eis aduersetur: & hic quidem dilectionis gradus quodammodo sub naturæ limitibus coarctatur. Quia enim omnes homines conueniunt in natura speciei, omnis homo est naturaliter omni homini amicus. Et hoc maxime ostenditur in hoc, quod homo alium errantem in uia dirigit, & a casu subleuat, & alios huiusmodi dilectionis effectus impendit: sed quia homo naturaliter seipsum magis quam alium diligit, ex eadem autem radice procedit, ut aliquid diligatur, & eius contrarium odio habeatur, consequens est ut infra naturalis dilectionis limites inimicorum dilectio non comprehendatur. Tertius autem dilectionis gradus est, ut dilectio proximi etiam ad inimicos extendatur, quem quidem dilectionis gradum Dominus docet Matth. 5. dicens. Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos: & in hoc dilectionis perfectionem esse demonstrat. unde concludit subdens. Estote igitur uos perfecti, sicut & pater uester perfectus est. Quod autem hoc sit ultra perfectionem communem, patet per Aug. in Enchir. qui dicit, quod ista sunt perfectorum filiorum Dei, ad quæ quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum oran-

do Deum, secumque luctando perducere. Tamen hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quam tamen credimus exaudiri cum in oratione dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic tamen considerandum uidetur, quod cum nomine proximi omnis homo intelligatur, in hoc autem quod dicitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum, nulla fiat exceptio, uideatur ad necessitatem præcepti pertinere, quod etiam inimici diligantur. Sed hoc de facili soluitur, si hoc quod supra dictum est de perfectione diuini amoris ad memoriam reuocetur. Dictum est enim supra, quod in hoc quod dicitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, potest intelligi quod est de necessitate præcepti, & quod est de perfectione consilij, & ulterius quod est de perfectione comprehensoris. Si enim sic intelligatur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ut semper cor hominis actu feratur in Deum, sic pertinet ad perfectionem comprehensoris. Si autem sic intelligatur, ut cor hominis nihil acceptet, quod sit diuinæ dilectioni contrariū, sic est de necessitate præcepti. Quod uero homo etiam ea abijciat quibus potest licite uti ut liberius Deo uacet, hoc est de perfectione consilij. Sic igitur & hic dicendum est, quod de necessitate præcepti est ut a communitate dilectionis qua quis proximum tenetur diligere, inimicum non excludat, nec aliquid contrarium huius dilectionis in corde suo recipiat. Sed quod actu feratur mens hominis in dilectionem inimici, etiam cum non adest necessitas, pertinet ad perfectionem consilij. In casu enim alicuius necessitatis etiam in speciali actu inimicos diligere & eis benefacere tenemur ex necessitate præcepti, puta, si fame morerentur, uel in alio huiusmodi articulo essent. Extra hos autem necessitatis articulos inimicis speciale affectum & effectum impedere ex necessitate præcepti non tenemur, cum nec etiam teneamur ex necessitate præcepti hæc in speciali omnibus exhibere. Huiusmodi autem inimicorum dilectio directe ex sola diuina dilectione deriuatur. In alijs autem dilectionibus mouet ad diligendum aliquid aliud bonum, puta, uel beneficium exhibitum, uel communicatio sanguinis, uel unitas ciuitatis, aut aliquid huiusmodi. Sed ad diligendum inimicos nihil mouere potest nisi solus Deus. Diliguntur enim in quantum sunt creaturæ Dei, quasi ad eius imaginem facti, & ipsius capaces. Et quia Deum omnibus alijs bonis charitas præfert, considerat cuiuscumque boni detrimentum, quod ab hostibus patitur ad hoc quod eos odiat, sed magis considerat diuinum bonum, ut eos diligat. Unde quanto perfectius uiget in homine charitas Dei, tanto facilius animus eius flexitur ut diligat inimicum. Consideratur autem secundo perfectio dilectionis proximi secundum intentionem amoris. Manifestum est enim quod quanto aliquis intensius amat, tanto facilius alia propter ipsum contemnitur. Ex his ergo quæ homo propter dilectionem proximi contemnit, considerari potest, an sit perfecta dilectio proximi. Huius autem perfectionis triplex gradus inuenitur. Sunt enim aliqui qui exteriora bona contemnit propter dilectionem proximorum, dum uel ea particulariter proximis administrant, uel totaliter omnia necessitatibus erogant proximorum, quod uidetur Apostolus tangere cum dicit. 1. Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnem substantiam. Et Cant. 8. dicitur. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Unde & Dominus hoc

comprehendere videtur, dū consilium de perfectione scilicet a quodam daret dicens, Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade, & uide omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & veni sequere me, vbi omnium honorum exteriorum abdicacionem ad duo uidetur ordinare, scilicet ad dilectionem proximi cum dicit, & da pauperibus; & ad dilectionem Dei, cum dicit, sequere me. Ad idem etiam pertinet si quis damnū in exterioribus rebus pati non recuset propter dilectionē Dei, uel proximi. Vnde Apostolus commendat quosdam dicens ad Hebr. 10. Rapinam honorum uestrorum cum gaudio suscepistis, & Prouerb. 12, dicitur, Qui negligit danum propter amicum, iustus est. Ab hoc autem dilectionis gradu deficiunt, qui de bonis quæ habent, proximis necessitatem habentibus subuenire non curant. Vnde dicitur, 1. Ioā. 3. Qui habuerit substantiam mundi huius, & uiderit fratrem suum necesse habere, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? Secundus autem gradus dilectionis est, ut aliquis corpus suum laboribus exponat propter proximorum amorem, cuius rei exemplum Apostolus in seipso ostendit, cum dicit. 2. Thes. 3. In labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem uestrum grauauerimus. Et ad idem refertur, si quis tribulationes & persecutiones propter proximorum amorem pati non recuset. Vnde & Apostolus dicit. 2. Cor. 1. Siue tribulamur pro uestra exhortatione & salute. & 2. Tim. 2. dicit. Laboro usque ad vincula quasi male operans, sed uerbum Dei non est alligatum, ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur. Ab hoc autem gradu deficiunt qui de delictis nihil omittent, nec aliquid incommodi sustinerent pro aliorum amore, contra quos dicitur Amos. 6. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis uestris. Qui comeditis agnum de grege, & uitulos de medio armenti. Qui canitis ad uocem psalterij, sicut Dauid, putauerunt se habere uasa canticum, bibentes uinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contitione Ioseph. Et Ezech. 13. dicitur. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis uos murum pro domo Israel, ut staretis in praelio in die domini. Tertius autem gradus dilectionis est, ut aliquis animam suam pro fratribus ponat. Vnde dicitur. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere: ultra autem hunc gradum dilectio intendi non potest. Dicit enim dominus Io. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: unde in hoc perfectione fraternæ dilectionis consistit. Pertinent autem ad animam duo. Vnum quidem secundum quod uiuificatur a Deo, & quantum ad hoc pro fratribus animam ponere non debet. Tantum enim quis diligit vitam animæ, quantum diligit Deum: plus enim debet unum quisque Deum diligere, quam proximum. Non debet ergo aliquis peccando vitam animæ suæ contemnere, ut proximum saluet. Aliud autem consideratur in anima secundum quod uiuificat corpus, & est principium uitæ humanæ, & secundum hoc pro fratribus animam ponere debemus. Plus enim debemus proximum diligere, quam corpora nostra. Vnde uitam corporalem pro salute spirituali proximorum ponere conuenit. Et hoc cadit sub necessitate præcepti in necessitate articulo, puta, si aliquis uideret aliquem ab infidelibus seduci, deberet se mortis periculo exponere,

ut eum a seductione liberaret. Sed quod aliquis extra hos necessitatis casus pro salute eorum mortis periculis se exponat, pertinet ad perfectionem iustitiæ, uel ad perfectionem consilij, cuius exemplum ab Apostolo accipere possumus, qui dicit 2. Corinthior. 12. Ego autem libentissime impendar, & superimpendar ipse pro animabus uestris: vbi dicit glot. Perfecta charitas hæc est, ut quis paratus sit etiam pro fratribus mori. Habet autem quandam mortis similitudinem conditio seruitutis, unde & mors civilis dicitur. Vita enim in hoc maxime manifestatur, quod aliquis mouet seipsum, quod autem non potest moueri nisi ab alio, quasi mortuum esse uidetur. Manifestum est autem, quod seruus non a seipso mouetur, sed per imperium domini. Vnde homo in quantum seruituti subijcitur, quandam mortis similitudinem habet. Vnde ad eandem perfectionem dilectionis pertinere uidetur, quod aliquis seipsum seruituti subijciat propter amorem proximi, & quod se periculo mortis exponat: licet hoc perfectius esse uideatur, quia homines naturaliter magis mortem refugiunt quam seruitutem. Tertio uero consideratur fraternæ dilectionis perfectio ex effectu. Quanto enim maiora bona proximis impendimus, tanto perfectior dilectio uidetur. Sunt autem circa hoc tres gradus considerandi. Sunt enim quidam qui proximis obsequuntur in corporalibus bonis, puta, qui uestiunt nudos, pascunt famelicos, & infirmis ministrant, & alia huiusmodi faciunt, quæ sibi dominus reputat exhiberi, ut patet Matth. 25. Sunt autem alij qui spiritualia bona largiuntur, quæ tamen non excedunt conditionem humanam, sicut qui docet ignorantem, consulit dubitanti, & reuertat errantem, de quo commendatur Iob. 4. Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti, uacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua tremencia confortasti. Sunt autem alij qui spiritualia bona & diuina supra naturam & rationem existentia proximis largiuntur, scilicet doctrinam diuinorum, manu ductionem ad Deum, & spiritualem sacramentorum communicationem. Et de his donis Apostolus mentionem facit ad Gal. 3. dicens. Qui tribuit uobis spiritum, & operatur in uobis uirtutes. Et 1. Thes. 2. Cum accepissetis a nobis uerbum auditus Dei, ecce accepistis illud non ut uerbum hominum, sed ut est uere uerbum Dei. Et 2. Cor. 11. Despondi uos uni uiro: & postmodum subdit. Nam si is qui uenit, alium Christum prædicat quem non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem non accepistis, aut aliud euangelium quod non recepistis, recte pateremini. Huiusmodi autem bonorum collatio singularem quandam perfectionem pertinet fraternæ dilectionis, quia per hæc bona homo ultimo fini coniungitur, in quo summa hominis perfectio consistit, unde ad hanc perfectionem ostendam, dicitur Iob. 37. Nunquid nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias, per nubes autem secundum Greg. sancti prædicatores intelliguntur. Habet autem itæ nubes semitas subtilissimas, scilicet prædicationis sanctæ uias & perfectas scientias, dum de suis meritis se nihil esse sciunt, quia ea quæ proximis impendunt, supra ipsos existunt. Additur autem ad hanc perfectionem, si huiusmodi spiritualia bona non uni tantum, uel duobus, sed toti multitudini exhibeantur, quia etiam secundum Philosophos, boni gentis perfectius est & diuinius, quam boni unius. Vnde & Apostolus dicit Eph. 4. Alios autem pastores & doctores ad consumptionem sanctorum in opus ministerij, in adifi-

in edificationem corporis Christi, scilicet totius ecclesie. Et 1. Cor. 14. dicit. Quoniam æmulatores estis spirituum, ad edificationem ecclesie querite ut abundetis.

CAP. XV.

Quid requiratur ad statum perfectionis.

Est autem considerandum quod sicut supra præmissimus, perfectionis est non solum aliquid opus perfectum facere, sed etiam opus perfectum uouere: de utroque enim consilium datur, ut supra dictum est. Qui ergo aliquid opus perfectum ex uoto facit, ad duplicem perfectionem attingit, sicut qui continentiam seruat, unam perfectionem habet: qui autem ex uoto se obligat ad continentiam seruandam, & eam seruat, habet & continentiam perfectionem, & uoti. Perfectio autem quæ ex uoto, conditionem mutat & statum, secundum quod libertas & seruitus diuersæ conditionis, uel status esse dicuntur. Sic enim accipitur status. 2. q. 9. ubi Adrianus papa ait. Si quando in causa capitali, uel causa status interpellatum fuerit, non per exploratores, sed per seipsum est agendum. Nam dum aliquis uouet continentiam seruare, admittit sibi libertatem ducendi uxorem: qui autem simpliciter continet absque uoto, prædicta libertate non priuatur. non ergo in aliquo mutatur eius conditio, sicut mutatur conditio eius qui uouet. Nam & apud homines si quis alicui obsequatur, non ex hoc conditionem mutat, sed si obligat se ad seruandam, iam alterius conditionis efficitur. Sed considerandum est, quod potest aliquis sibi libertatem adimere uel simpliciter, uel secundum quid. Si enim aliquis se Deo, uel homini obliget ad aliquid faciendum speciale, & pro aliquo tempore, non simpliciter libertatem amisit, sed solum secundum illud ad quod se obligauit. Si autem se totaliter in potestate alicuius ponat, ita quod nihil sibi libertatis retineat, simpliciter conditionem mutauit factus simpliciter seruus. Sic ergo dum aliquis Deo uouet aliquod particulare opus, puta, peregrinationem, aut ieiunium, aut aliquid huiusmodi, non simpliciter conditionem, uel statum mutauit, sed secundum aliquid tantum. Si uero totam uitam uoto Deo obligauit, ut in operibus perfectionis ei deseruiat, iam simpliciter conditionem, uel statum perfectionis assumpsit. Contingit autem aliquos opera perfectionis facere non uouentes, aliquos uero totam uitam suam uoto obligantes ad perfectionis opera quæ non implent. Vnde patet quosdam perfectos quidem esse, qui tamen perfectionis statum non habent: aliquos uero perfectionis statum habere, sed perfectos non esse.

CAP. XVI.

Quod esse in statu perfectionis conuenit episcopis, & religiosis.

Ex his autem quæ dicta sunt supra, manifeste apparet, quibus competat in perfectionis statu esse. Dicitur enim supra, quod ad perfectionem diuine dilectionis triplici uia proceditur, scilicet abrenunciando exterioribus bonis, relinquendo uxorem, & alias cogitationes carnales, & abnegando seipsum uel per mortem quam pro Christo patitur, uel quia abnegat propriam uoluntatem. Qui ergo ad hæc opera perfectionis totam uitam suam uoto obligat Deo, manifestum est eos perfectionis statum assumere, & quia in omni religione hæc tria uouentur, manifestum

est omnem religionem perfectionis statum esse. Rursus autem ostensum est, tria pertinere ad perfectionem fraternæ dilectionis, ut scilicet inimici diligantur, eisque seruiatur, & ut aliquis animam suam pro fratribus ponat uel exponendo se periculis mortis, uel etiam uitam suam totaliter ordinando in utilitate proximorum, & quod proximis spiritualia impendantur: ad hæc autem tria manifestum est teneri episcopos. Cum enim ecclesie uniuersam curam susceperint, in qua plerumque inueniuntur aliqui eos odientes, persequentes, & blasphemantes, necesse habent inimicis & persequentibus dilectionis & beneficentiæ uicem rependere, cuius exemplum in Apostolis apparet, quorum sunt episcopi successores. In medio enim persecutorum commorantes, salutem eorum procurabant. Vnde & Dominus eis mandat Matt. 10. Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporum, ut scilicet plurimos morsus ab eis accipientes non solum non consumantur, sed & illos conuertant. & Aug. in libro de sermone Domini in monte, exponens illud quod habetur Mat. 5. Si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, sic dicit. Hæc ad misericordiam pertinere hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt seruiunt, uel pueris, uel phreneticis, a quibus multa sæpe patiuntur, & si eorum salus illud exigat, præbent se etiam ut plura patiantur. Docet ergo medicus & dominus animarum, ut discipuli sui eorum quorum salutem consulere uolunt, imbecillitates æquo animo tolerarent. Omnis namque improbitas est imbecillitate animi uenit: quia nihil innocentius est eo qui est in uirtute perfectus. Hinc est quod Apostolus. 1. Corint. 4. dicit. Maledicimur, & benedicimur: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramur. Tenentur etiam episcopi, ut pro salute suorum subditorum animam suam ponant. Dicit enim Dominus Ioann. 10. Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis, quod exponens beatus Grego. dicit. Audistis fratres charissimi ex lectione euangelica eruditionem uestram, audistis & periculum nostrum, & postea subdit. Ostensa nobis est igitur de contemptu mortis uia quam sequamur, apposita est forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere. Postremum uero si necesse sit, etiam mortem nostram pro eis debemus ministrare: & postea subdit. Lupus etenim super oues uenit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque atque humiles opprimit, sed is qui pastor uidebatur esse & non erat, relinquit oues & fugit, quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit. Ex quibus uerbis patet, quod de necessitate pastoralis officij est, ut periculum mortis non refugiat propter gregis sibi commissi salutem. Obligatur ergo ex ipso officio sibi commissio ad hanc perfectionem dilectionis, ut pro fratribus animam ponat. Similiter etiam ex officio pontifex obligatur ad hoc quod bona spiritualia proximis ministrat, quasi quidam mediator inter Deum & hominem constitutus, uicem eius agens, qui est mediator Dei & hominum Iesus Christus, ut dicitur. 1. Timo. 2. cuius figura Moyses gerebat dicebat Deuto. 5. Ego sequester & medius fui inter Deum & uos in tempore illo: & ideo preces & obsecrationes Deo in persona populi offert, quia ut dicitur Heb. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed rursus per

ius personam Dei gerit in comparatione ad populum, dum populo quasi virtute Domini iudicia, documenta, exempla, & sacramenta ministrat. Vnde Apostolus dicit. 2. Corint. 2. Ego quod donavi, si quid donavi propter vos, in persona Christi: & in eadem epistola dicit. An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus? Et. 1. Corint. 9. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Ad huiusmodi autem perfectionem episcopi in sua ordinatione, vel consecratione se obligant, sicut & religiosi in sua professione. Vnde dicit Apostolus. 1. ad Tim. ult. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus. scilicet in tua ordinatione, ut glo. ibidem exponit. Et ideo episcopi status perfectionis habent, sicut & religiosi. Sicut autem in humanis contractibus aliquæ solennitates secundum humana iura adhibentur, ut contractus firmior habeatur, ita cum quadam solennitate & benedictione status pontificalis assumitur, & etiam religionis professio celebratur. Vnde Dionysius dicit. 6. ca. eccle. hierar. de monachis loquens. Propter quod & perfectam ipsi donavit gratiam sancta legislatio, & quadam ipsos dignata est sanctificatiua inuocatione.

CAP. XVII.

Quod status pontificalis est perfectior quam status religionis.

Posset autem alicui minus circumspetto videri, quod status perfectionis religionis esset sublimior, quam status pontificalis perfectionis: sicut dilectio Dei, ad cuius perfectionem ordinatur religionis status, præminet dilectioni proximi, ad cuius perfectionem ordinatur pontificalis status: & sicut vita actiua, cui pontifices inferuiunt, minor est quam vita contemplatiua ad quam religionis status ordinari videtur. Dicit enim Dionysius 6. c. eccle. hierar. quod religiosos alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes, ex Dei puro seruitio & famulatu, & indiuisibili & singulari vita tanquam vniuersos ipsos indiuisibili sanctis conuolutionibus, id est, contemplationibus, ad deformem vnitatem, & amabilem Deo perfectionem. Potest etiam aliquibus videri quod status prælationis non sit perfectus, quia diuitias eis possidere licet, cum tamen Dominus dicat Matthæi 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sed hoc dictum veritati repugnat. Dionysius enim dicit 5. c. eccle. hierar. quod ordo episcoporum est perfectior. Et in 6. cap. dicit ordinem monachorum esse ordinem perfectiorum. Manifestum est autem maiorem perfectionem requiri ad hoc quod aliquis perfectionem alijs tribuat, quam ad hoc quod aliquis in seipso perfectus sit: sicut maius est posse facere aliquem talem, quam esse talem, & omnis causa potior est suo effectu. Relinquitur ergo episcopalem statum maiorem perfectionis esse quam sit status cuiuscunque religionis. Idem autem apparet si quis consideret ea, ad quæ vtriusque obligatur. Obligantur enim religiosi ad hoc quod temporalia deserant, quod castimoniam seruent, & quod sub obedientia uiuant, quibus multo est amplius & difficilius pro salute aliorum vitam ponere, ad quod ut dictum est, episcopi obligantur. Vnde manifestum est grauiorem esse epi-

scopalem obligationem obligatione religionis. Amplius in his ipsis ad quæ religiosi obligantur, episcopi quodam modo obligari videntur. Tenentur enim episcopi bona temporalia quæ habent, in necessitate suis subditis exhibere, quos pascere debent non solum verbo & exemplo, sed etiam temporalibus subsidio. Vnde Petro Ioan. ultimo, ter dictum est a Domino, ut eius gregem pasceret: quod ipse retinens, alios ad hoc ipsum exhortatur dicens. 1. Petr. vlti. Pascite, qui in vobis est, gregem Domini. Et Gregorius dicit in autoritate supra inducta ex persona episcoporum loquens. Exteriora nostra misericorditer ouibus eius debemus impendere: & postea subdit. Qui non dat pro ouibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? Ipsi etiam episcopi ad castitatem obligantur. Nam cum alios mundare debeant, ipsos præcipue conuenit esse mundos. Vnde Dionysius dicit 3. cap. cæl. hierar. quod purgatiuos ordines oportet ex abundantia purgationis alijs tradere de propria castitate. Et quidem religiosi per votum obedientie se vni prælato subiiciunt: episcopus vero seruum se constituit omnium, quorum curam assumit, dum tenetur non quod suum est querere, sed quod multis, ut salui fiant ut dicit Apostolus. 1. Corint. 10. Vnde ipse de seipso dicit. 9. c. eiusdem epistolæ. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Et 2. Cor. 4. Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Vnde & consuetudo inoleuit, ut summus Pontifex se scribat seruum seruorum Dei. Vnde patet episcopalem statum maiorem perfectionis esse, quam statum religionis. Iterum, Dionysius dicit 6. c. eccle. hierar. hierarchiæ, monachorum ordinem non esse adductiuum aliorum, sed in seipso stantem in singulari & sancta statione. Ad episcopos autem ex obligatione voti pertinet alios ad Deum adducere. Dicit enim Greg. super Ezech. quod nullum sacrificium est magis Deo acceptum, quam zelus animarum. Ordo igitur episcoporum perfectissimus est. Hoc autem euidenter ostenditur ex Ecclesiæ consuetudine, per quam religiosi a suorum prælatorum obedientia absoluti, ad episcopatus ordinem assumuntur. Quod quidem licitum non esset, nisi episcopalis status esset perfectior. Sequitur enim Ecclesia Dei Pauli sententiam, qui dicitur ad Corint. 12. Aemulamini charismata meliora.

CAP. XVIII.

Solutio rationum, quibus impugnari uidebatur perfectio pontificalis status.

EA vero quæ in contrarium obijciuntur, non est difficile soluere. Perfectio enim dilectionis proximi, ut supra dictum est, ex perfectione diuinæ dilectionis deriuatur, quæ quidem tantum in cordibus aliquorum præualeat, ut non solum Deo frui velint & ei seruire, sed etiam proximis propter Deum. Vnde Apostolus dicit 2. Corint. 5. Siue enim mente excedimus, scilicet per contemplationem, hoc est Deo, id est, ad honorem Dei: siue sobrii sumus, quasi vobis considerantes, hoc est vobis, id est, ad utilitatem uestram. Charitas enim Christi urget nos, ut scilicet pro vobis omnia faciamus, sicut glo. exponit Manifestum est autem quod maiorem dilectionis signum est, ut homo propter amicum etiam alij seruiat, quam si soli amico seruire uelit. Quod etiam dicitur de contemplatiua uitæ perfectione, non uidetur ad propositum pertinere. Cuius episcopus

pus mediator inter Deum & homines constituitur, oportet ipsum & in actione præcellere, in quantum minister hominum constituitur: & in contemplatione præcipuum esse, ut ex Deo hauriat quod hominibus tradat. Vnde dicit Grego. in pastoralibus. Sit præful actione præcipuus, præ cunctis contemplatione suspensus, rector interiorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum prouidentiam in interiorum sollicitudine non relinquens. Sed & si detrimentum aliquod in dulcedine contemplationis patitur propter exteriorum occupationem, qua proximis seruiunt, hoc ipsum perfectionem diuinæ dilectionis attestatur. Magis enim aliquem amare conuincitur, qui propter eius amorem iucunditate præsentia eius ad tempus carere desiderat in eius seruitijs occupatus, quam si eius presentia semper frui vellet. Vnde Apostolus ad Ro. 9. postquam dixerat, Neque mors, neque vita separabit me a charitate Dei, postmodum subiungit. Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis: quod exponens Chryso. dicit in lib. de com. punctioe cordis. Ita enim totam eius mentem deuinxit amor Christi, ut etiam hoc quod ei præ ceteris omnibus amabilius erat, esse cum Christo, rursus id ipsum, quia ita placeret Christo, contemneret. Tertia uero obiectioni dupliciter respondetur. Primo quidem, quia episcopi diuitias ecclesiæ quas habent, non quasi suas possident, sed quasi communes dispensant, quod euangelicæ perfectioni non derogat. Vnde Prosper dicit, & habetur. 12. q. 1. Expedi facultates ecclesiæ possideri, & proprias amore perfectionis contemni. Et postea introducit sancti Paulini exemplo subiungit, Quo facto satis ostenditur & propria debere propter perfectionem contemni, & sine impedimento perfectionis ecclesiæ facultates, quæ sunt præfecto communes, possideri. Circa quod tamen considerandum est, quod ecclesiæ facultates si sic ab aliquo possideantur, quod eorum fructus non lucrifaciat, sed solum dispense, euangelicæ perfectioni non derogat, alioquin abbates & præpositi monasteriorum a religionis perfectione deciderent contra votum paupertatis agentes, quod est omnino absurdum. Si uero aliquis ex communibus ecclesiæ facultatibus non solum dispensator fructuum, sed dominus fiat eos lucrifaciens, manifestum est eum aliquid proprium possidere, & ita deficit a perfectione eorum qui omnibus abrenunciantes sine proprio uiuunt. Sed quia episcopi non solum facultates ecclesiæ possidere possunt, sed etiam patrimonialia bona, de quibus etiam eis testamentum condere licet, uidetur quod ab euangelica perfectione deficiant, ad quem inuitat Dominus Mat. 19. dicens, Si uis perfectus esse & c. Sed hæc quæsto de facili soluitur, si prædicta ad memoriam reuocentur. Dicitur enim supra, quod abdicatio propriarum diuitiarum non est perfectio, sed quoddam perfectionis instrumentum. Possibile autem est aliquem perfectionem acquirere sine propriarum diuitiarum abiectione actuali: hoc autem sic potest manifestari. Cum enim Dominus perfectionis documenta tradens, dicat Matth. 5. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui uult tecum in iudicio contendere & tunicam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo: non semper perfecti hoc actu complent, alioquin Dominus ab hac perfectione defecit, quia in maxilla alapa suscepta non præbuit ei alteram, sed dixit. Si male locutus sum, perhibe testimonium de malo: si autem bene, cur me cædis? ut dicitur in

A Ioan. 18. Sed nec Paulus cum percuteretur, maxillam præbuit, sed sicut dicitur. Act. 23. dixit. Percutiat te Deus, paries dealbate. Non est ergo de necessitate perfectionis, ut huiusmodi opere cõpleantur, sed hæc intelligenda sunt secundum animi præparationem, ut Aug. dicit in lib. de sermone Domini in monte. In hoc enim perfectio hominis consistit, ut homo habeat animum paratum ad hæc facienda quotienscunque fuerit opus. Similiter etiam ut Aug. dicit in libro quæstionum euangelij, & habetur in Decretis. 41. distinct. quod Dominus dicit in euangelio. Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapientia intelligere non in manducando, nec in abstinendo esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam. Vnde & Apostolus dicit Phi. 4. Scio abundare, & penuriam pati. Ad hanc autem æquanimitem & inopiam tolerandi religiosi perueniunt per exercitium nihil habendi: sed episcopi ad eam perducunt per exercitium circa curam ecclesiæ, & dilectionem fraternam, ex qua non solum proprias diuitias pro salute proximorum exponere, vel continere debent esse parati, quando fuerit opportunum, sed etiam propria corpora, ut supra dictum est, Vnde Chryso. dicit in dialogo suo. Magnam certe monachorum certamen: & postea subdit. Ibi scilicet in monastico statu, ieiunium est durum, & vigilia, & reliqua quæ ad afflictionem corporis concurrunt: hic uero scilicet in statu pontificali, erga animam ars tota versatur. Et postea ponit exemplum, sicut hi qui arte mechanica quædam stupenda faciunt, ad quæ utuntur pluribus instrumentis. Philosophus autem nihil de his requirens, omnem artem suam operibus solius mentis ostendit. Possent autem alicui videri, quod episcopi teneantur, ut hanc perfectionem de abiiciendis diuitijs habeant non solum in præparatione animi, sed etiam in exercitio actus. Dominus enim Apostolis madauit, ut dicitur. Matth. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris, non peram in uia, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: episcopi autem successores Apostolorum sunt, tenentur ergo ad hæc madata Apostolis facta. Sed manifestum est id quod concluditur uerum non esse. Fuerunt enim plurimi in ecclesia Dei episcopi, de quorum sanctitate dubitari non potest, qui hoc non obseruauerunt, sicut Athanasius, Hilarius, & alij plurimi successores. Vnde August. dicit in libr. contra mendacium. Non oportet tantum præcepta Dei retinere, sed etiam uitam moreque iustorum. Itaque plura in uerbis intelligere non ualentes, in factis sanctorum colligimus, quæ admodum oportet ea accipi. Et huius ratio est, mouet sanctos ad operandum, secundum illud Rom. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & ideo non est credendum id quod a sanctis uiribus communiter agitur, contra diuinum præceptum esse. Vnde ergo ibidem dicitur, & etiam in lib. de consensu euangelistarum, cur Dominus dixerit Apostolis: ut nihil possiderent, nec aliquid secum in uia portarent, satis ipse significauit cum addidit. Dignus est enim operarius mercede sua: unde satis ostendit hoc esse permissum, non iustum, unde qui permissione uti non uult, ut ab alijs accipiat unde uiuat, sed sua defert ad uiuendum, non contra Domini præceptum facit. Aliud est enim permissione non uti, quod & Paulus fecit: & aliud agere contra præceptum. Potest etiam & aliter solui, ut intelligatur hoc Dominum præcepisse quantum ad primam missionem, qua mittebant Apostoli ad prædicandum Iudæis, Opusc. S. Tho. Aquin. Q. 2 apud

apud quos consuetum erat, vt doctores viuerent de stipendijs eorū quos docebat. Voluit Dominus, sicut dicit Chrysoft. primo quidem discipulos per hoc facere non suspectos, quāti causa quæritus prædicarent. Secūdo, vt a sollicitudine liberaretur. Tertio, vt virtutis eius experimentum sumerent, qui sine huiusmodi poterat eis in necessarijs prouidere. Sed postmodum imminente passione quando iam ad gentes mittendi erant, aliud eis præcepit, vt habet Luc. 22. Quæsiuit enim ab eis, Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis, nūquid aliquid defuit vobis? Qui cū dixissent, Nihil, subiunxit. Sed nunc qui habet sacco, tollat similiter & perā. vnde ob hoc nō tenent episcopi Apostolorum successores vt nihil possideant, nec aliquid secum in via deferant.

CAP. XIX.

Quod status episcopalis, quāuis sit perfectior quā status religionis, non tamen est ambiendus.

Sed cum Apostolus dicat 1. Cor. 13. Aemulamini caritatem meliora, si pontificalis status est perfectior quā status religionis, magis deberet sibi aliquis statū prælationis procurare, q̄ ad statum religionis accederet. Sed si quis diligenter cōsideret, euident ratio inuenitur, quare religionis status meritorie appetitur, status autem pontificalis nō absq; vitio ambitionis desideratur. Qui enim statū religionis assumit, se & sua abnegans alijs se subiicit propter Christum: qui vero ad statū pontificalē promouet, quendā sublimitatis honorem in his quæ sunt Christi cōsequitur, quæ appetere præsumptuosum videtur, cū maior honor & potestas non nisi melioribus debeatur. Vnde Aug. 19. de ciuitate Dei, dicit. Exponere voluit Apostolus, quid sit episcopatus, quia nomen est operis, nō honoris. Græcū est enim atq; inde ductū vocabulum, q̄ ille qui præficitur, superintendit curam. scilicet eorum gerens, epi quippe super, scopos vero intentio est. Ergo episcopū græce, latine superintendere possumus dicere, vt intelligat nō se episcopū qui præesse dilexerit, nō prodesse. Itaq; a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium: locus vero superior, sine quo populus regi non potest, & si ita teneatur atq; administratur vt decet, tamen indeceter appetitur. Quamobrē otium sanctū quærit charitas veritatis, negotiū iustū suscipit necessitas charitatis: quā sarcinā si nullus imponit, percipiendæ atq; in tuendæ vacadū est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatē. Chryso. autē super Matthæum exponēs illud, Principes gentiū dominantur eorū, sic dicit. Opus quidē desiderare bonū, bonū est, quia nostræ voluntatis est, & nostra est mercēs: primatū autem honoris cōcupiscere, vanitas est. Neq; enim Apostolus laudē habebit apud Deum quia Apostolus fuit, sed quia opus apostolatus sui bene impleuit. conuersatio ergo desideranda, nō dignior gradus. Est etiam & aliud aduertendum, q̄ religionis status perfectionē non præsupponit, sed ad perfectionē inducit. Pontificalis autē dignitas perfectionem præsupponit. Qui enim pontificatus honorē suscepit, spirituale magistratū assumit. Vnde Apostolus dicebat 1. Tim. 3. Positū sum ego prædicator & Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentiū in fide & veritate. Ridiculum autem est perfectionis magistratū fieri, qui perfectionē per experimentum non no-

uit. Et sicut dicit Gregor. in pastoralis. Tantum debet actionem populi actio transcendere præfulis, quantum distare solet a grege vita pastoralis. Quæ quidem differentia ex verbis Domini manifeste colligitur. Cū enim Dominus paupertatis consilium daret, his verbis est vsus. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Vnde manifeste apparet, q̄ paupertatis assumptio perfectionem non præexigit, sed ad eam ducit. Cum vero prælationis officium Petro committeret, quæsiuit. Simon Ioannis diligis me plus his? Qui cum responderet, Tu scis quia amo te, subiecit. Paice oues meas. Per quod manifeste datur intelligi, q̄ perfectionē charitatis præexigit assumptio prælationis. Præsumptuosum autem esse videtur, vt quis se extimet esse perfectum. Vnde Apostolus dicit Philip. 3. Nō q̄ iam acceperim, aut iam perfectus sim. Et postea subdit. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Quod autem aliquis perfectionem desideret, & eam allequi velit, nō præsumptionis, sed sanctæ æmulationis esse videtur, ad quā Apostolus hortatur, 1. Corinth. 13. Aemulamini carismata meliora. Et ideo religionis statum assumere, laudabile est: ad prælationis autem fastigium anhelare nimie præsumptionis est. Vnde Greg. dicit in pastoralis. Is qui recusat prælationis officium, plene non restitit: & is qui mitti voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit. Per quod datur intelligi, quod vocatus ad prælationis officium nec omnino resistat, nec ad ipsam anhelet, nisi se prius purgatū videat, ne aut nō purgatū adire quisquā sacra myteria audeat, aut quæ superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe contradicat. Quia ergo valde difficile est purgatū se quemlibet posse cognoscere, prælationis officium tutius declinatur. Est autem & aliud considerandū. scilicet q̄ statum religionis retum temporalium abiectione comitatur: e contrario vero statū prælationis multa bona temporalia adiunguntur. Qui ergo religionis statum assumunt, manente demonstrant se temporalia bona non querere, sed quod per eorum abiectionem ad bona spiritualia tendunt. Qui vero pontificalē dignitatem assumunt, plerumque magis temporalia bona considerant quā æterna. Vnde Gregorius dicit in pastoralis. Tunc fuit laudabile episcopatum querere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia grauiora venire. Et postea subdit. Sanctum quippe officium non diligit omnino, sed nescit qui ad culmen regiminis anhelans in occulta meditatione cogitationis ceterorum subiectione pascitur, laude propria letatur, ad honorem cor eleuat, rerum affluentium abundantia exultat. Mundi ergo lucrum queritur sub eius honoris specie, quo mundi destrui lucra debuerunt. Est & aliud aduertendum, quod qui prælationis statum assumit, multis periculis se exponit. Dicit enim Gregor. in pastoralis. Plerumque in occupatione regiminis ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur: quia quieto mari recte nauim etiam imperitus dirigit, perturbato autem tempestatis fluctibus etiam peritus se naua confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis, in qua cogitationum semper procellis nauis cordis quatitur, & huc illucque incessanter impellitur, vt per repentinos excessus oris & operis, quasi per obuiantia laxa frangatur? cuius periculum exemplum in Dauid apparet, quia vt dicit Gregorius, Dauid actoris iudicio pene in cunctis actibus placens, vt principatus potere claruit, in timore vulneris erupit,

pit, factusque est in morte viri crudeliter rigidus, qui in appetitu semine fuit eneruiter fluxus, prius ferire comprehensum persecutorem noluit, & post cum dāno exercitus deuotum militem sub studio fraudis extinxit. Qui autem statum religionis assumit, pericula peccati vitat. Vnde Hieronymus ex persona monachi loquens in epistola contra Vigilantium dicit. Ego cū fugero. scilicet mundum, non vincor in eo quod fugio, sed ideo fugio ne vincar. Nulla securitas cum vicino serpente dormire: potest fieri ut me non mordeat, tamen potest fieri ut aliquando me mordeat. Quod ergo aliquis pericula peccati euitans religionis statum assumat, prudentia est. Quod vero sponte ad prælationis statum aspiret, vel nimie præsumptionis est, si se tam fortem existimet esse, ut inter pericula possit manere securus: vel omnino suæ salutis curā nō habens, si peccata vitari non curat. Ex his ergo apparet quod prælationis status, & si perfectus sit, tamen absque vitio concupiscentiæ appeti non potest.

CAP. XX.

Rationes quorundam qui astruere conātur, quod presbyteri curati, & archidiaconi sunt in statu perfectiori quā religiosi, & earum solutiones.

Vnt autem quidam qui non solum episcoporum statum præferre religiosorum statui sunt contenti, sed & decanorum, & plebanorum, & archidiaconorum, & quorumcunque curam habentium animarū. Quod multipliciter asserere conātur. Dicit enim Chrysoftomus in 6. libro sui dialogi. Si aliquem mihi tale adducas monachum, qualis vt secundum exaggerationem dicam, fuit Helias, tamen quandiu solus est, si non perturbatur, neque grauiter peccat, quippe non habet quib⁹ stimuletur atq; exasperetur, non tamen illi cōparandus est, qui traditus populis, & multorum ferre peccata compulsus, immobilis perseuerauit & fortis. Ex quo manifeste videtur, quod monachus quantumcunque perfectus, ad æquari nō possit cuiuscunque curā animarum habentis, si eam bene exerceat. Adhuc, ibidem postmodum subditur. Si quis mihi proponeret optionem vbi mallet placere, in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine comparatione eligerē illud quod prius dixi. Incomparabiliter igitur præferendum est status curā animarum habentium, quā uiuere etiam in solitudine monachorum, quod genus religionis perfectissimum reputatur. Item, Augustinus dicit in epistola ad Valerium. Cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac uita, & maxime hoc tempore, facilius & leuius, & hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserabilis, & tristis, & damnabilis. Item, nihil est in hac uita, maxime hoc tempore, difficilius, & laboriosius, & periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius si eo modo militetur, quo nollet Imperator iubet. Nō ergo o religionis status est perfectior statu presbyterorum, aut diaconorum, qui curas animarum habent, ad quorū officium pertinet conuersari cū hominibus. Præterea, Aug. dicit ad Aureliū. Nihil dolendum est, si ad tam ruinofam superbiam monachos subigimus, & tam graui contumelia clericos dignos putamus, in quorum numero nos sumus, si scilicet vulgares de nobis iocantur dicentes. Malus

monachus, bonus clericus est, cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat. Maior ergo est perfectio boni clerici, quā boni monachi. Itē, paulo ante dicit, Non est uia danda seruis Dei, id est, monachis, vt se facilius putent eligi ad aliqd melius, id est, ad officium clericatus, si facti fuerint deteriores, monasteriū scilicet deserendo. Melius est ergo officium clericatus, quā status monasticus. Item, Hiero. dicit ad Rusticum monachum. Sic uiue in monasterio, vt clericus esse merearis. Maius ē ergo clericatus officium, q̄ monachi conuersatio. Præterea, non licet de maiori ad minus transire: sed de statu monastico licet transire ad officium presbyteri curam habentis, sicut dicit Gela. Papa, & habetur. 1. 6. q. 1. Si quis monachus fuerit, qui venerabilis vitæ merito sacerdotio dignus prouideatur, & Abbas, sub cuius imperio regi Christo militat, illū fieri presbyterū petierit ab episcopo, debet eligi, & in loco quo iudicauerit ordinari, ea omnia quæ ad sacerdotij officium pertinent vel populi, vel episcopi electione prouide ac iuste acturus. Et plura alia capitula ibidē ponuntur: & distinct. 47. Ex his ergo omnibus videtur, quod status quorumcunque clericorum, & maxime curam animarum habentium, religionis statui præferatur. Horum autem dictorum ratio de facili percipi potest, si ea quæ dicta sunt ad memoriam reuocentur. Iam enim supradictum est, aliud esse perfectionis actum, atque aliud perfectionis statum. Nam perfectionis statum non efficit nisi perpetua obligatio ad ea quæ ad perfectionem spectant, sine qua obligatione plurimi perfectionis opera exequuntur, puta, qui nullo voto continentiam seruant, aut in paupertate viuunt. Rursus considerandum ē, quod in presbyteris & diaconibus curam animarum habentibus duo consideranda sunt, scilicet officium curæ, & dignitas ordinis. Manifestū est autem quod officium curæ suscipientes perpetuam obligationem non habent, cum multoties curam dimittant susceptam, sicut patet de illis qui dimittunt parochias, vel archidiaconatus, & religionem intrant. Patet etiam ex supradictis, quod status perfectionis non habetur nisi cū perpetua obligatione. Manifestum est autē q̄ archidiaconi, & parochiales sacerdotes, & etiam electi ante consecrationem statum perfectionis nondum adepti sunt, sicut nec nouitij in religionibus ante professionem. Contingit autem vt supradictum est, aliquem non in perfectionis statu existentem opera perfectionis agere, & perfectum esse secundum habitum charitatis. Si igitur contingit archidiaconos & parochianos presbyteros perfectos esse secundum habitum charitatis, & participare in aliquo perfectionis officio, statū tamē perfectionis nō allequantur. Huius autem euidentis signum est, quia his qui perpetuo ad aliquid deputantur, vel obligantur, aliqua ecclesiastica solemnitas in tali obligatione adhibetur, puta, qui in episcopos consecrantur, vel qui in professione religionis benedicuntur, etiam secundū antiquū ritum ecclesiæ, vt patet per Dionys. in libr. de ecclesiast. hierarch. c. 6. Manifestum est autem quod nihil horū sit in cōmissione archidiaconatus, vel parochiæ, sed simpliciter inuestiunt vel per anulū, vel palchiū tale. Vnde manifestum est quod ex hoc quod aliquis archidiaconatū, vel parochiæ curā accipit, non sortitur perpetuæ obligationis statum. His autem visis facile est obiecta in cōtrarium soluere. Quod enim Chryso. dicit, Si talem aliquē adducas monachum, qualis fuit Helias, non tamen illi comparandus est, qui multorum

Opusc. S. Tho. Aq. Q. 3. peccata

peccata ferre cöpellitur, manifeste apparet per ea quæ dicit, q̄ nō intendit statum statui comparare, sed ostēdere difficultatem bene persistendi maiorem esse in eo qui præest populis, quàm in eo qui solitariam vitam ducit, quod pater si integre verba accipiantur. Non enim simpliciter dicit, quod monachus non sit comparandus illi qui compellitur peccata populi ferre, sed quod monachus si non perturbatur, nec grauitur peccat quamdiu solus est non comparatur illi qui perseuerat immobilis & fortis in multitudine populi, quia maioris virtutis est ille se conseruare, ubi plura pericula imminēt. Vnde & ante hæc verba dicit. Cum aliquis fuerit in medijs fluctibus, & de tempestate nauem liberare potuerit, tunc merito testi monium perfecti gubernatoris ab omnibus p̄meret. Sic etiam dici potest, quod ille qui inter malos bene conuersatur, maioris virtutis esse ostenditur, quàm qui bene conuersatur inter homines bonos. Vnde in laudē Loth dicitur. 2. Petri secundo, quod aspectu & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Nec tamen dici potest, quod conuersari inter malos ad statum perfectionis pertineat, cum hoc secundum sacræ scripturæ documenta prudentius declinetur. Ex his igitur verbis non ostenditur, quod status curæ animarum habentium sit perfectior, quàm status religiosorum, sed quod sit periculosior. Per hoc etiam patet respōsio ad verba eiusdem, quæ postmodū subduntur. Si quis inquit mihi proponeret optionem, vbi malle placere in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine cōparatione eligerem illud, quod prius dixi, scilicet placere Deo in officio sacerdotali. Vbi considerandum est, quod non dicit, quod mallet esse in officio sacerdotali, quàm in solitudine monachorum, sed quod mallet ibi quàm hic placere Deo, quia in sacerdotali officio absque peccato manere difficilius est, quàm manere absque peccato in solitudine monachorum, sicut iam supra dixerat, vbi autem est maius periculum, ibi maior virtus ostenditur, si periculum euitetur, sicut iam dictum est. Et quamuis quilibet sapiens magis eligeret esse tantæ virtutis, vt etiam inter pericula quæcūque illæsus posset persistere, nullus tamen nisi insipiens statum periculosiorum ex hoc ipso statui securiori præferret. Ex hoc etiā apparet solutio ad verba Augusti. quibus assertitur nihil esse periculosius & laboriosius officio Episcopi & sacerdotis, & diaconi, si bene exerceatur, & nihil esse Deo acceptabilius. Ex hoc enim ipso, quod est laboriosum & difficile, immunem se a peccato conseruare in huius officij executione maioris virtutis esse ostēditur, & secundum hoc Deo acceptabilis, non tamē ex hoc sequitur, q̄ status sacerdotū parrochialium aut archidiaconorū sit maioris perfectionis, quàm status religionis. Ad omnia vero quæ subsequuntur & similia, est una eadēq; respōsio. Nā in oibus illis authoritatibus nō cōparatur status religionis statui curatorū, sed status monachorū in quātū sunt monachi, statui clericorū. Nō enim monachi, in eo q̄ sunt monachi, sunt clerici, cū multi sint monachi laici: & antiquis temporibus fere oēs monachi laici erant, ut habetur. 1. 6. q. 1. Manifestū est autem clericos in ecclesia Dei maiorem gradum obtinere, quàm laicos. Vnde laici promouentur ad clericatum, tanquam ad aliquid maius, & sicut maior gradus, ita & amplior virtus requiritur ad bonum clericum, quàm ad bonū laicum, quamuis sit monachus. Sed in monacho clerico duo concurrunt,

& clericatus & status religionis, similiter in clerico habente curam animarū, scilicet cura animarū & clericatus. Quod ergo clerici præferuntur monachis, nihil pertinet ad hoc, quod curati in quantum curati monachis præferuntur, sed verum est, q̄ si bene officij suū exequantur & absque peccato maioris esse virtutis demonstrantur, quàm si monachus immunis a peccato permaneat, ut supra dictum est. Quod autem monachus assumitur ad curam animarum in parrochialibus ecclesijs, non ostendit statum curati ex hoc, quod est curatus, esse perfectiorem, quia religioſi parrochiam adeptus statum pristinum non omittit. Dicitur enim 16. quæſtione 1. de monachis qui diu morantes in monasterijs, si postea ad clericatus ordinē peruenierint, statuimus non debere eos a priori proposito discedere. Sic ergo non ostenditur, quod status clerici habētis curam animarum, sit perfectior, quàm status religionis, quàmuis religioſi curam animarum accipere possint in priori statu & proposito permanentes. Ad episcopatum autem promoti, statum altiorē assumunt.

CAP. XXI.

Rationes quorundam destruere uolentium immediate determinatam veritatem.

Verum quidam contentionis studio exagitati, neque quæ dicunt neque quæ audiunt debite ponderantes, adhuc conātur prædictis cōtradicentes obuiare, quorum obuiationes postquam præmissa conscripseram, ad me peruenerunt. Ad quorum confutationem, necesse ē aliqua ex supra positis respicere. Primo igitur multipliciter nituntur ostendere, archidiaconos & parrochiales presbyteros in statu perfectionis esse & maioris, quàm religioſi. Presbyter enim si delinquat, iubetur ei de statu suo secundum canones, vt habetur 81. distinct. Si quis amodo episcopus, & 14. q. 4. si quis oblitus ergo erat in statu, alioquin a statu ei non possit. Itē inuenit status tripliciter dicitur importat enim rectitudinē. Nam homo electus dicitur stare. Vnde Gregorius dicit in septimo Moralium. Ab omni rectitudinis statu depereunt, qui per noxia verba dilabuntur. Importat etiā permanentiā & fixationem, secundum illud Greg. in octauo Moral. Conditoris protectio & custodia est, quod in statu permansimus. Et in 9. Homel. secūda patris, super 1. eccl. Lapis quadrus est & quali ex omni latere statū habet, quæ casū in qualibet permutatione non habet. Importat etiam magnitudinē vel longitudinem: dicitur enim a stado. Cū autem archidiaconi & parrochiales presbyteri habeant magnitudinē spiritualem, cū propter animarū zelum curam suscipiunt, habeant etiam permanentiam, quia inter pericula immobiles perseuerant & fortes, habeant etiam rectitudinem intentionis & iustitię, nō est dicendū huiusmodi in statu perfectionis, nō esse. Præterea, religionis institutio præiudicare nō potuit diaconibus & presbyteris curā animarū habentibus: sed ante institutas religiones prædicti curā animarum habentes statum perfectionis tenebant. Dicitur enim 1. Tim. 5. Qui bene præſunt presbyteri, s. vita & doctrina, digni habeantur a subditis duplici honore, vt. s. eis spiritaliter obediant & exteriora ministrent. ergo etiam post religiones institutas habent statum perfectionis. Item dicunt, quod tempore Hiero. presbyter & episcopus erant nomina synonyma, ut patet

ut patet per illud quod dicit Hiero. super epistolam ad Titum. Olim idem presbyter qui & Episcopus, sed postea in toto orbe decretum est, ut vnus presbyteris præponeretur, ut scismatum semina tollerentur. Si ergo Episcopi sint in statu perfectiori & religioſi, etiam presbyteri in statu perfectiori erunt. Item, qui ad maius & dignius & fructuosius officium ecclesiæ assumitur, in maiori statu esse uidetur: sed archidiaconi & presbyteri curati assumuntur ad dignius officium quàm religioſi, quia licet uita contemplatiua sit magis secunda, tamē uita actiua est magis fructifera, ut habetur extra de renuntiatione, Nisi cum pridem. Presbyteri igitur curati, sunt in maiori statu perfectionis quàm religioſi. Item, nulla maior charitas esse potest, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis, ut dicitur Ioann. 15. Boni autem curati animam suam ponunt pro suis subditis, quorum etiam se seruos constituunt, secundum illud. 1. Cor. 9. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Videtur etiam plus mereri, cum plus labore, secundum illud Apostoli. 1. Corinth. 15. Plus omnibus laboraui, & 1. Corinth. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Videtur igitur, q̄ curati presbyteri sint in perfectiori statu, quàm religioſi. Itē uidetur hoc idē de archidiaconis. Septē. n. diacones quos elegerunt Apostoli, erant in excellenti statu perfectionis. Dicitur enim Act. 6. Considerate fratres uiros ex uobis boni testimonij septem plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Vbi dicit Glossa Bedæ. Hic discernabant Apostoli per Ecclesias constitui septem diacones, qui essent sublimioris gradus cæteris, & proximi circa aram quasi columnæ assisterent. Videtur autem eos in statu perfectionis fuisse, qui sublimioris gradus erant cæteris, & quasi columnæ ecclesiæ onera supportantes. Horum autem gradum repræsentant in ecclesia archidiaconi, qui ministrant & præſunt ministrantibus, secundum Glo. ibidem. Videtur ergo, q̄ archidiaconi sint in maiori statu perfectionis, quàm presbyteri curati quibus præficiuntur, & ita p̄ consequens etiam, quàm religioſi. Item, insanū uidetur esse dicere beatos Stephanum & Vincentiū archidiaconos in statu perfectionis non fuisse, qui meruerunt ad palmā martyrij peruenire. Item, presbyteri curati & archidiaconi similiores sunt episcopis, quàm monachi & quicunq; religioſi qui tenent infimū subiectionis gradū, intantū quod presbyteri episcopi nominantur, secundum illud Act. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei: quod exponit glo. de presbyteris Ephesi. Multo igitur magis presbyteri curati sunt in statu perfectionis. Item, administratio facultatum Ecclesiæ statum perfectionis non minuit, cū sint bona communia, ut habetur 12. quæſt. 1. ca. expedit. Non ergo presbyteri curati uel archidiaconi deficiūt a statu perfectionis propter administrationem rerum Ecclesiæ. Item, presbyteri curati & archidiaconi de bonis sp̄alibus tenentur facere hospitalitatem, ut 42. distinct. habetur c. 1. Hoc autem monachus non potest facere, quia non habet proprium. Maioris ergo meriti est presbyter curatus quàm monachus. Item Greg. dicit, q̄ nullum sacrificium est quod ita placeat Deo, sicut zelus animarum, & Bernardus dicit in lib. de amore Dei, q̄ ille maior est in amore Dei, qui plures ad mortem Dei trahit: hoc autem conuenit archidiacono & presbytero curato, non autem monacho,

cuius non est officium ut aliquem trahat ad Deū. Itē, sicut patriarcha præſidet in suo patriarchatu & episcopus in suo episcopatu, ita & archidiaconus in suo archidiaconatu, & presbyter curatus in sua parrochia. Quid enim facit episcopus excepta ordinatione, quod presbyter curatus nō facit, ut habetur dist. 9. c. dilegimus. Et quæcunq; dicuntur de episcopo, seu ordinando in episcopum, secundum quatuordecim capitula Apostolicæ regulæ, omnia debent intelligi de quolibet electo ad quamlibet prælationem, ut presbytero curato, & archidiacono, ut habetur 81. distinctio. cap. 1. Si ergo episcopus est in perfectiori statu quàm monachus, pari ratione & presbyter curatus & archidiaconus. Item, presbyter uel diaconus propter delictum iubetur ei de statu, & recludi in monasterium ad agendum penitentiam, ut habetur 81. distinctio. c. dictum est & c. si quis clericus. Ex quo uidetur, quod status archidiaconatus siue curæ parrochialis, uere status est, sed ingressus religionis non est status, sed potius casus uel descensus. Hæc igitur sunt quæ ex eorū scriptis colligi possunt, quauis non eodē ordine ponantur ibidem.

Et quia supra ostensum est archidiaconos & presbyteros curatos in statu perfectionis nō esse, restat uidere qualiter ipsas probationes conentur elidere. Dicitur enim supra q̄ quilibet status perfectionis in ecclesia, cū aliqua solenni consecratione uel benedictione confert, quod non fit in cōmissione parrochialis ecclesiæ uel archidiaconatus. Quam probationem quidā excludere conantur multipliciter. Primo, quia in consecratione tam episcopi, quàm sacerdotis, uerba sunt communia, ut consecrentur & sanctificentur domine manus istæ & c. Itē si dicatur, quod unctio capitis datur episcopo & non sacerdoti, hoc non uidetur ad propositū pertinere, quia etiam reges olim in capite ungebantur, qui tamen non possunt tibi statum perfectionis uendicare. non ergo per hoc potest dici episcopus esse in statu perfectiori supra presbyterum curatū, quia in capite ungitur. Item quia meritū non acquiritur per consecrationē, sed per bona opera meritis. Aliquando enim etiā malus in episcopū consecratur, & in hoc maxime demeret. Non enim qui maior fuerit in honore iustior est, sed qui fuerit iustior maior est, ut habetur 40. dist. c. multi. Et in eadē distinctione dicit, q̄ non loca uel ordines creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei iungunt, aut mala disungunt, & nō sanctorū filij sunt, qui tenent loca sanctorū, sed qui exercēt opera eorū. Non ergo propter hoc episcopi sunt in statu magis perfecto, quàm presbyteri curati, quia maiore consecrationē habent. Itē, consecratio capitis magis pertinet ad signū & gradū sacerdotij: episcopatus enim non est nouus ordo, sed gradus in ordine, alioquin essent plures ordines quàm septem. Perfectio autem charitatis pertinet ad meritum sanctitatis, non ad gradum ordinis. Non ergo episcopi qui per unctioem capitis obtinent maiorem gradū sacerdotij sunt in perfectiori statu. Itē, episcopus instituit archidiaconum, uel plebanum, uel curatum, per librum uel per anulum, ut habetur extra de sententia & re iudicata, uelut cū Papa mandat aliquem institui in ecclesia aliqua, in canonicū & in fratrem, seu in plebanum uel curatum, mandat eum institui cum plenitudine honoris, ut habetur extra de concessione ecclesiæ cap. proposuit. Videtur ergo status curatorum & archidiaconorum esse status, ex quo statu quis eiici potest.

Rationes ad ostendendum quod dimissio curæ non sufficit ad probandum, quod presbyteri curati, uel archidiaconi sint in statu perfectionis.

Similiter etiam contra id quod dictum est, quod archidiaconi, uel presbyteri curati non sunt in statu perfectionis, quia possunt sine peccato ab hoc recedere, multipliciter obijciunt. Primo quidem, quia dicunt quod propter hoc curatus presbyter ad religionem transire potest, quamuis status curati sit perfectior & fructuosior, quia status religionis est securior. Et ad hoc probandum inducunt quod dicitur extra de renuntia. Nisi cum pridem. Item, vir uxorem suam non potest dimittere ea inuita, & ad religionem transire, ut dicitur extra de conversione conjugatorum, can. Vxoratus: sed hoc non est ideo, quia status coniugij maioris perfectionis sit quam status religionis, uel æquetur ei, sed quia se uxori suæ per matrimonium insolubili ter obligauit. ergo similiter presbyter curatus licet possit transire ad religionem, non propter hoc sequitur quod status religionis sit perfectior, uel æque perfectus. Inducunt etiam ad hoc exemplum David, qui tu habetur. 1. Reg. 17. cum non posset pugnare in armis Saulis, quæ requirebant maiorem fortitudinē, cōtulit se ad arma maioris humilitatis, licet minoris roboris, uel fortitudinis, scilicet ad fundam, & ad lapides, quibus gigantem Philistæum uirū ab adolescentia sua bellatorem puer deiecit & prostrauit. Potest ergo curatus exemplo David ad arma maioris humilitatis, scilicet religionis se transferre, licet esset in statu perfectiori. Itē, si inseparabilitas esset causa status, sequeretur quod non liceret alicui se transferre de statu in statum: hoc autem licet. ergo inseparabilitas non est de ratione status. Itē, secundū iura scripta prælati possent curatum sibi subditum de religione ad ecclesiam suam reuocare, si sciret eum esse utilem, aut proficuum ecclesiæ suæ, imo curatus non debet ecclesiam suam dimittere sine cōsensu & auctoritate episcopi: quod si fecerit, potest episcopus in eum exercere canonicam ultionem, ut habetur extra de renuntiatione. c. Amo uet. Et de priuilegijs & excels. priuilegiatorum, can. Cum & plantare. §. in ecclesijs, & 7. quæstio 1. ca. Episcopus de loco. Sic ergo non uidetur uerum, quod status religionis sit perfectior propter hoc quod curati presbyteri possunt religionem intrare. Item, etiam econuerso monachus pro necessitate ecclesiæ & cura animarum potest transire de religione ad ecclesiam secularem cum cura, ut habetur. 16. quæst. 1. can. Vos autem, & can. Monachos. Nam unius utilitati præferenda est utilitas plurimorum, ut habetur 7. quæst. 1. can. Scias. Item, non sequitur quod si aliquis cadere potest a perfectione charitatis, quod nunquam fuerit in perfectione charitatis, sed magis econuerso, quod fuerit. Licet ergo presbyter curatus discedat a suo regimine ex aliqua causa, non sequitur quod non fuerit in statu perfectionis. Item, quod maiores prælati ecclesiæ, scilicet episcopi, non possunt transire ad religionem sine licentia summi pontificis, hoc est de constitutione ecclesiæ promulgata tempore Innocentij, sicut patet per illam decretalem extra de renuntiatione cap. Nisi cum pridem. ergo ante constitutionem licebat maioribus, sicut & minoribus, & tamen maiores sunt in perfectiori statu. Non ergo hoc impedit presbyteros curatos esse in perfectiori statu quam religio-
Sos, licet sine licentia summi Pontificis possint ad reli-

Rigionem transire. Item, nullus debet in episcopum eligi, nisi fuerit in sacris ordinibus constitutus, ut habetur 60. distinct. Nullus in episcopum: sed in sacris ordinibus constitutus non potest uxorem ducere, non est ergo uerum quod electus possit ducere uxorem.

Solutio rationum præmissarum, in quibus probari uidebatur, quod curati, uel archidiaconi sunt magis in statu perfectionis quam religiosi.

Hæc autem quæ posita sunt, quàm sint friuola, derisibilia, & in multis erronea, demonstrandum est singulorum efficaciam diligenter ponderando. Quod enim primo inducunt quosdam canones ad probandum presbyteros curatos, & archidiaconos in statu esse, nihil ad propositum facit. Nam in capitulis inductis nulla fit mentio de statu, sed de gradu. Sic enim habetur. 81. distinct. Si quis amodo episcopus, presbyter, aut diaconus feminam acceperit, uel acceptam retinuerit, a proprio gradu decidat. Itē, 14. q. 4. c. Si quis, dicitur. Si quis oblitus timorē Domini, & sanctarum scripturarum quæ dicunt. Qui pecuniā suam non dedit ad usurā, & post hanc cōstitutionē magni cōcilij seauerit, uel centesimam exegerit, aut ex quolibet negotio inhonesto turpis lucri quæsierit, aut per diuersas species uini, uel frugis, uel cuiuslibet rei emendo, uel uendendo aliqua incrementa susceperit, de gradu suo deiectus, alienus habeatur a clero. Non ergo per hoc probari potest a contrario sensu, quod habeat statum, sed gradum. Et hoc necesse est, quia ubicumque est ordo, uel superioritas aliqua, ibi est aliquis gradus. Quod uero secundo est propositum, quàm sit friuolum, quilibet intelligens aduertere potest. Nulli enim dubium est statum multipliciter dici. Nam ille qui erigitur, stare dicitur, & magnitudo statum facit, secundum quod distinguitur status incipientium, proficientium, & perfectorum. Stare etiam firmitatem importat, secundum illud Apostoli. 1. Corin. 15. Stabiles estote & immobiles abundantes in omni opere Domini. Non autem sic loquitur de statu, sed secundum quod dicitur status libertatis, uel seruitutis, sicut accipitur. 2. q. 6. Si quando in causa capitali, uel causa status interpellatus fuerit, non per exploratores, sed per seipsum est agendum. Et sic accipiendum statum, illi statum perfectionis accipiunt, quæ se seruos constituunt ad opera perfectionis implenda, ut supra dictum est: hoc autem non contingit nisi per uotum obligationis perpetuæ, quia seruitus libertati opponitur. Quandiu igitur in sua libertate aliquis habet recedere a perfectionis opere, statum perfectionis non habet, sicut & supra ostensum est. Quod uero tertio propositum fuit, tam sit uolum esse uidetur, ut responsione non egeat. In hoc enim quod dicitur. Qui bene præsumt presbyteri & c. nec de perfectione, nec de statu fit mentio. Præsumptio enim non constituit statum, sed gradum: nec honor debetur soli perfectioni, sed uniuersaliter omnibus qui bene operantur: quod designatur in hoc, quod dicitur. Bene præsumt. Dicit enim Rom. 2. Gloria & honor, & pax omni operanti bonum. In hoc uero quarto propositum est, manifeste falsitas continetur, ubi dicitur quod tempore Hiero. & Aug. non erat alius presbyter & episcopus. Huius enim curati expresse dicit Augustinus in Epist. ad Hiero. dicens. Quàmuis secundum honorem uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obtinuit, episcopus

Tus presbyterio maior sit, tamen in multis rebus minor est. Sed ne aliquis calumnietur hoc citra tempus Hierony. in usum uenisse, ut episcopus presbytero maior sit, accipienda est autoritas Dionysij, qui scripsit ordinem ecclesiasticæ hierarchiæ secundum quod erat in Ecclesia primitiua. Dicit enim in 5. c. Ecclesiasticæ hierarchiæ, tres esse ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet episcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Vbi notandum est, quod ordinem diaconorum dicit esse purgatiuum, ordinem autem sacerdotum illuminatiuum, ordinem uero episcoporum perfectiuum: & sicut ipse dicit in 6. ca. eiusdem libri, his tribus ordinibus tres ordines alij respondēt: nam ordinem diaconorum subijcitur ordo immundorum, qui purgatione indigent: ordinem uero presbyterorum subijcitur ordo illuminandorum, scilicet sacerdos populus, qui a presbyteris illuminatur per sacramentorum susceptionem: ordinem uero episcoporum subijcitur ordo perfectorum, scilicet monachorum, qui per eorum traditiones edocentur ad perfectissimam perfectionem sursum actus. Ex quo patet secundum Dio. quod perfectio attribuitur solis episcopis & monachis, episcopis, tamquam perfectioribus, monachis autem tamquam perfectis. Sed ne aliquis dicat, quod Dionysius tradit ordinem ecclesiasticæ hierarchiæ ab Apostolis institutum, cum tamen ex Domini institutione idem essent episcopi & presbyteri, hoc manifeste falsum apparet ex hoc quod dicitur Luc. 10. Post hæc autem designauit Dominus & c. ubi dicit glo. Sicut in Apostolis est forma episcoporum, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorum secundi ordinis, & mirum est cum hoc ipsi introducant, qualiter propriam uocem ignorent, statim postmodum asserentes, solum citra tempora Hiero. episcopos a presbyteris esse distinctos, & si quis ad anteriora tempora progredi uoluerit, inueniet etiam in ueteri lege distinctos Potifices a minoribus sacerdotibus, in quantum erat sacerdotium illud nostri sacerdotij figurale. Dicitur enim di. 21. c. De quibus. Summi Pontifices, & minores sacerdotes a Deo sunt instituti per Moysen, qui ex præcepto Domini Aaron in summum Pontificem, filios uero eius unxit in minores sacerdotes. Ex quo patet, quod falsum intellectum concipiunt ex uerbis Hiero. Non enim intendit Hiero. dicere, quod in primitiua Ecclesia esset idem ordo, uel status episcoporum, & presbyterorum, sed quod uocabulorum istorum erat promiscuus usus, quia & presbyteri dicebantur episcopi quasi intendentes, & episcopi presbyteri propter dignitatem: unde Isidorus dicit, & habetur distinctio. 21. cap. Cleros, quod presbyteri minores licet sint sacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent, quia nec crismate frontem signant, nec spiritum paraclitum dant, quod solum debet episcopis lectio Actuum Apostolorum demonstrat, & concludit: unde & apud ueteres idem episcopi & presbyteri fuerunt, quia illud nomen est dignitatis, non ætatis. Vbi ostenditur differentia esse in re, sed conuenientia in nomine propter dignitatem, quam importat nomen presbyteratus. Fuit autem postmodum necessarium ad uitandum schismatis errorem, qui ex indifferentia nominis oriebatur, ut etiā nomina distinguerentur, ut scilicet soli maiores presbyteri episcopi dicerentur, minores uero solum presbyteri dicerentur. Quod uero quinto propositum est non habet efficaciam. Vita enim contemplatiua non solum præfertur actiua, quia est securior ut proponitur, sed quia est simpliciter melior, secundum quod Dominus dicit Luc. 10. Optimam partem elegit sibi Maria. Et

Quanto contemptatio melior est actione, tanto plus pro Deo uidetur facere, qui dilectæ contemplationis aliquod detrimentum patitur, ut saluti proximorum propter Deum intendat. Intendere igitur saluti proximorum cum aliquo detrimento cōtemplationis propter amorem Dei & proximi, ad maiorem perfectionem charitatis uidetur pertinere, quàm si aliquis in tantum dulcedini contemplationis inhæreret, quod nullo modo eam deserere uellet, etiam propter salutem aliorum, propter quam Apostolus non solum prolongationem presentis uitæ, sed etiam a contemplatione celestis patriæ retardari ad tempus uoluit propter proximorum salutem, ut patet per illud, quod dicitur Phi. 1. Coarctor enim duobus desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multo melius est, permanere autem in carne, necessarium propter uos. Sed si de perfectione charitatis agitur quæ in animi præparatione plurimum consistit, ut supra ex uerbis August. probatum est, multi contemplatiuum uitam agentes, etiam hanc perfectionem habent, ut cum animo sint parati secundum Dei beneplacitum etiam a dilectæ contemplationis otio suspendi ad tempus, ut proximorum salutem vacent: quæ tamen perfectio charitatis in plerisque proximorum utilitati uacantibus non inuenitur, quos magis contemplatiua uitæ tedium ad exteriora deducit, quàm in desiderio habeatur, ut sic in eis ad perfectionem dilectionis pertineat, quæ eam tamquam bonum dilectum ad tempus postponant. Sed quorundam defectus statui, uel officio præiudicium auferre non potest: hoc enim ipsum quod est aliorum proximorum curam gerere, perfectionis actus ceteri debet, cum ad perfectam dilectionem Dei & proximi pertineat. Sed hic considerandum est, quod non quicumque actu habet quod est perfectius, in perfectiori statu constituitur. Nullus enim dubitat, quin uirginitatem seruare ad perfectionem pertineat, quia de hoc Dñs dicit, qui potest capere capiat Matth. 19. Et Apostolus dicit 1. Corin. 7. De uirginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do. Sunt autem consilia de operibus perfectionis, & tamen uirginitas conseruata absque uoto perfectionis statum non habet. Dicit enim Aug. in libro de uirginibus. Neque enim ipsa, scilicet uirginitas, quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quæ licet in carne seruetur, ac per hoc etiam uirginitas corporis spiritualis est, quam uouet & seruat continentia pietatis. Et Isra. Honorati in animi bonis illa continentia numeranda est, quæ integritas carnis ipsi creatori animæ & carnis uouetur, consecratur, seruetur. Manifestum est autem quod archidiaconi & curati presbyteri & si curam animarum habeant, non tamen se uoto astringunt ad huiusmodi curam habendam, alioquin non possent absque autoritate eius qui in uoto perpetuo dispensare posset, archidiaconatus parrochiale curam dimittere: & si igitur archidiaconus, uel presbyter curatus aliquem perfectionis actum exerceat, uel officium accipiat, non tamen perfectionis statum habet. Et si quis recte consideret huius perfectionis statum magis habent religiosi, qui ex uoto sui ordinis obligantur ad hoc, quod episcopi subministrant in his quæ ad curam animarum pertinent prædicando & audiendo confessiones, quàm ipsi archidiaconi curati. Iam uero quod sexto proponitur, autem uel perfectio charitatis non potest esse in persona, quæ non sit in statu, patet secundum prædicta omnino esse falsum. Sunt enim aliqui in statu perfectionis imperfectæ charitatem, uel omnino nullam habentes, sicut

multi episcopi & religiosi in peccato mortali existentes. Quamuis igitur multi boni curati perfectam charitatem habeant, ut sint parati animam suam ponere pro aliis, non tamen per hoc sunt in statu perfectionis: quia non desunt multi laici, et coniugati, eadem charitatis perfectionem habentes, ut pro salute proximorum parati sint animas ponere, nec tamen in statu perfectionis esse dicuntur. Quod vero septimo proponitur septem diaconos ab Apostolis institutos perfectionis statum habuisse, hoc nec ex textu, nec ex glossa haberi potest: quod dicitur fuisse plenos Spiritu sancto & sapientia, ostendit eos gratia perfectionem habuisse, quae potest esse etiam in his qui statum perfectionis non habent: quod uero in glossa. Bedae dicitur, quod erant sublimioris gradus & proximi circa aram, designat eminentiam gradus vel officij. Aliud autem est esse in gradu, & aliud esse in statu, ut supra iam dictum est, & tamen verum est illos septem diaconos etiam in statu perfectionis fuisse, illius inquam perfectionis de qua Dominus dicit, Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quae habes & ueni sequere me, Mat. 19. Nam relictis omnibus securi fuerant Christum, nihil proprium possidentes, sed erant illis omnia communia, ut dicitur Act. 4. a quorum exemplo omnes religiones derivatae sunt. Quod uero octauo proponitur, beatos Stephanum, Laurentium, & Vincentium archidiaconos in statu perfectionis fuisse, concedimus quidem, sed non propter archidiaconatum, sed propter martyrium, quod omni perfectioni religionis praefertur. Unde dicit Aug. in li. de uirginibus. Perhibet huius rei preclarissimum testimonium ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctae sanctimonialis ad altaris sacramenta recitentur: sic enim dico & Sebastianum in statu perfectionis fuisse, & Georgium, nec tamen propter hoc dicemus milites statum perfectionis habere. Quod autem nono obijcitur, quod presbyteri curati, & archidiaconi sunt similes episcopis, quam religionis, uerum est quantum ad aliquid, scilicet quantum ad curam subditorum, sed quantum ad perpetuam obligationem, quae requiritur ad statum perfectionis, similes sunt episcopo religiosi, quam archidiaconi presbyteri curati, ut ex praedictis patet. Quod uero decimo proponitur, quod administratio facultatum Ecclesiae statum perfectionis non minuit, indubitanter concedimus: alioquin in ipsis religionibus praeterati & alij officiales temporalia dispensantes a gradu perfectionis deciderent. Sed hoc in eis perfectionis cuiusdam statum diminuit, quod proprijs non abrenuntiant sua omnia propter Christum relinquentes, quinimo ecclesiarum fructus tanquam proprios lucrifaciunt. In eo uero quod undecimo proponitur, manifeste inueniuntur deipere, Vigilantij errorem sequentes, contra quem Hieronymus scribens dicit: quod autem asserit eos melius facere qui utantur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidant, quam illos qui possessionibus uenundatis semel omnia largiunt non a me eis, sed a Domino respondebitur, Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quae habes & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eum loquitur qui uult perfectus esse, qui cum apostolis patrem, nauiculam & rete dimittit: iste quem tu laudas, secundus aut tertius gradus est, non ergo propter hoc archidiaconi uel presbyteri curati sunt perfectiores, quia seruat hospitalitatem quam monachi, qui proprium non habentes ea seruare non possunt. Quod uero duodecimo proponitur, quod nullum sacrificium est Deo

magis acceptum, quam zelus animarum, absque dubitatione concedimus, sed animarum hic ordo seruandus est, ut primo homo zelus animae suae habeat, eam ab omni affectu terrenorum absoluens, secundum illud sapientis Ecclesiastici 30. Miserere animae tuae placens Deo, ut patet per August. 21. De ciuita. Dei. Sic ergo si aliquis post contemptum terrenorum & sui ipsius in hoc procedat ulterius, ut etiam aliarum animarum zelum habeat, erit perfectius sacrificium. Sed tunc perfectissimum est, quando ad zelum animarum habendum uoto seu professione obligatur, sicut episcopus uel etiam religiosi ad hoc per uotum obligati. Quod uero tertio decimo proponitur, quod sicut patriarcha praesidet in suo patriarchatu, & episcopatus in suo episcopatu, ita archidiaconus in suo archidiaconatu, & presbyter curatus in sua parrochia, est manifeste falsum: nam episcopi principaliter curam habent omnium suae diocesis, presbyteri autem curati, uel etiam archidiaconi, habent aliquas administrationes sub episcopis: sic enim se habent ad episcopum, sicut balui uel praepositi ad regem, unde super illud 1. Corinth. 12. Alii opitulantes, alij gubernatores, dicit glossa. Opitulationes, id est, eos qui maioribus ferunt opes, ut Titus Apostolo, uel archidiaconi episcopis, gubernationes, scilicet minorum personarum praedicationes, ut sunt presbyteri, qui documento sunt: unde & hoc ipsum ostenditur in ordinatione sacerdotum de quibus episcopus dicit. Quanto fragiliores sumus scilicet Apostolis, tanto magis his auxilijs indigemus, unde 16. q. 1. c. cunctis dicitur. Omnibus presbyteris, diaconibus & reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque proprii episcopi licentia agant. Non utique missas sine suo iussu quisquam presbyterorum in sua parrochia agat, non baptizet, nec quicquam absque eius permissu faciat, & similiter 80. dist. c. Non debere. Presbyteri nihil sine praecocepto & consilio episcopi agant. Quod uero quarto decimo proponitur de clericis qui propter enormia delicta in monasterio retruduntur, satis eorum animum & intentionem declarat: nam sicut Gregorius dicit 10. mora. Praui cum recta praedicant, ualde difficile est, ut ad hoc quod tacti ambiunt non erumpant. Arbitrantur enim clericos esse in statu perfectionis, non autem monachos, propter penitentiae altitudinem quam monachi uoluntarie suscipiunt innocentes, ad quam coguntur clerici delinquentes. Qui quidem status tanto est apud Deum altior, quanto in mundo fuerit abiectionis, secundum illud Luc. 14. Qui te humiliat, exaltabitur, & Iac. 2. dicitur. Elegit Deus pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & haeredes regni. Sed mundanam gloriam amantes, illa stare reputant quae ad gloriam pertinent, atque illa esse delecta, quae uidentur humilia.

C A P. XXIII.

Solutio rationum quae inducebantur ad probandum, quare defectus sollemnis benedictionis uel consecrationis non derogat statui perfectionis presbyteri curati, uel archidiaconi.

Ostenso igitur quam friuolae sunt rationes quas inducunt ad ostendendum, quod archidiaconi & presbyteri curati sunt in statu perfectionis, quam religiosi, ostendendum est quam friuolum sit quod obijciunt contra hoc quod dictum est, quod in statu perfectionis quis ponitur per solennem benedictionem aut consecrationem

erationem. Vbi primo considerandum est, quod sollemnis consecratio aut benedictio non est causa quod homo sit in statu perfectionis, sed inducitur quasi signum. Non enim adhibetur nisi illis, qui in aliquo statu ponuntur: non quidem semper in statu perfectionis existentibus, sed statum quemcumque adipiscentibus. Hi enim qui matrimonio iunguntur, in statu aliquo ponuntur, qui extunc uir non habet potestatem sui corporis, similiter neque mulier, ut dicitur 1. Corinth. 7. Est enim in matrimonio perpetua obligatio unius ad alterum, ad quam significandam ab ecclesia sollemnis benedictio nuptiarum exhibetur, non tamen in statu perfectionis ponitur, sed in statu matrimonij, unde & his qui in statu perfectionis ponuntur in signum perpetuae obligationis, sollemnis benedictio aut consecratio exhibetur: sicut etiam cum ciuilitate aliquis statum mutat, si cut cum seruus manumittitur, aliqua ciuilis sollemnitas exhibetur. Hoc autem non friuole dicitur, sed auctoritate Dionysij confirmatur, qui dicit 6. c. eccle. hierar. quod diuini duces nostri, scilicet Apostoli, nominationibus sanctis ipsos dignati sunt, scilicet, qui sunt in statu perfectorum, alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes ex Dei puro seruitio, & famularu, & indiuisibili, & singulari uita, tanquam uniente ipsos indiuisibilium sanctis conuolutionibus ad deiformem unitatem & amabilem Deo perfectionem. Propter quod & perfectam ipsis donauit gratiam sancta legislatio, & quadam ipsos dignata est sanctificatiua inuocatione. Vbi expresse habetur, quod quia monachi perfectionis statum assumunt, ideo eis sollemnis benedictio secundum traditiones Apostolorum datur. Quod ergo primo proponitur, quod in consecratione tam episcopi quam sacerdotis, uerba communia proferuntur, sicut haec, consecratur & sanctificentur manus istae &c. non facit ad propositum: non enim nunc agimus de sacerdote, in quantum sacerdos est, sic enim in statu ponitur per solennem consecrationem non, quidem in statu perfectionis actiuo uel passiuo, sed in statu illuminationis, secundum Dionysium, scilicet in quantum curam accipit, tunc enim ei nulla sollemnis benedictio adhibetur, unde tunc nullum statum suscipit, sed sit ei quadam officij commissio. Episcopus autem ad ipsam curam pastorem consecratur propter perpetuam obligationem, qua se ad pastorem curam obligat, sicut ex supra dictis apparet. Quod uero secundo proponitur, dicendum quod unctio capitis quae regibus exhibebatur, signum erat status habentis principalem curam regni, alij autem qui sunt officiales in regno tanquam non habentes perfectam regiminis rationem non ungentur: ita etiam in regno Ecclesiae episcopus ungitur tanquam principaliter habens curam regiminis, Archidiaconi uero & presbyteri curati non ungentur in susceptione curae, quia non suscipiunt principaliter curam, sed quandam subministrationem sub episcopali regimine, sicut balui uel praepositi sub rege. Nec propter hoc sequitur, quod rex habeat statum perfectionis, quia cura eius se extendit ad temporalia, non ad spiritualia, sicut cura episcopalis. Charitas autem in qua perfectio consistit per se respicit spirituale bonum, unde & cura spiritualis ad perfectionem pertinet, non autem cura temporalis, licet ex perfecta charitate possit exerceri. Quod uero tertio proponitur, longe est a proposito: non enim nunc agimus de perfectione merito, quod potest esse interdum perfectius, non solum in curato presbytero, quam episcopo uel religioso, sed etiam in laico coniugato, sed loquimur de perfectio-

nis statu: unde etiam in hoc uidetur obijciens suam uocem ignorare. Nam secundum quod obijcit, nec etiam ipsi episcopi essent in maiori statu, quam religiosi, cum interdum sint minoris meriti. Quod uero quarto proponitur, quod episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet fallitatem, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionysius, esse tres ordines ecclesiasticae hierarchiae, scilicet episcoporum, presbyterorum, & diaconorum, & 2. di. c. Cleros, habetur quod ordo episcoporum quadripartitus est. Habet enim ordinem episcopus per comparationem ad corpus Christi mythicum, quod est ecclesia, super quam principalem accipit curam, & quasi regalem. Sed quantum ad corpus Christi uerum, quod in sacramento continetur, non habet ordinem supra presbyterum. Quod uero autem habeat aliquem ordinem & non iurisdictionem solum, sicut archidiaconus uel curatus presbyter patet ex hoc, quod episcopus potest multa facere, quae non potest committere, sicut confirmare, ordinare, & consecrare basilicas & huiusmodi: quae uero iurisdictionis sunt potestati alijs committere. Idem etiam patet ex hoc, quod si episcopus depositus restituitur, non iterum consecratur tanquam potestatis ordinis remanente, sicut & in alijs contingit ordinibus. Quod uero quinto proponitur, quod sollemniter instituitur archidiaconus, uel plebanus, quia inuestitur per anulum, uel aliquid huiusmodi omnino ridiculosum est. Ista enim sollemnitas est magis similis ciuilibus sollemnitatibus, secundum quas aliqui inuestiuntur de feudo per baculum uel per anulum, quam sollemnitatibus ecclesiae, quae in quadam consecratione uel benedictione consistunt.

C A P. XXV.

Solutio rationum, quae inducebantur ad probandum, quod non derogat statui perfectionis presbyteri uel archidiaconi, quod curam dimittere possunt.

Nunc ostendendum est tertio, quomodo sit friuolus id, quod obijcitur contra id quod dictum est, quod presbyteri uel archidiaconi possunt dimittere curam, non autem episcopus episcopatus, uel religiosus religionem. Circa quod primo considerandum est, quod quicumque a perfectiori statu transit ad statum qui non est perfectionis, censetur apostata, secundum illud Apostolo. 1. Tim. 5. de uiduis cum luxuriatae fuerint in Christo nubere uolentibus habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, ubi dicit glossa, quod in hoc damnatur propositi fraus, damnatur fracti uoti fides, damnantur tales qui continentiae primam fidem irritam fecerunt, & omnes huiusmodi sunt similes uxori Loth, quae retro respexit, & hoc est apostatare, unde si archidiaconi, uel plebani in statu perfectionis essent dimittentes archidiaconatum, uel parrochiae curam, damnarentur, cum apostatae essent. Quod uero primo proponitur, quod archidiaconi uel plebani possunt transire ad religionem, non propter hoc, quod status religionis sit perfectior, sed quia est securior, patet expresse falsum esse. Dicitur enim 19. q. 1. Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem uitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopis in monasterijs largiri oportet ingressus. Ex quo habetur, quod ideo licet eis transire, quia melius est, & non solum securius. Et praeterea archidiaconi, & habentes curam parrochiae, non solum possunt cura archidiaconatus & parrochiae dimissa religionem intrare, sed etiam in saeculo

saeculo remanere, sicut patet de illis qui dimittunt parochiam, & accipiunt praebendam in ecclesia cathedrali. Possunt etiam coniugem accipere, si non fuerint in sacris ordinibus constituti: ex quibus omnibus patet quod statum perfectionis non habent. Quod vero secundo proponitur, quod religiosus non est propter hoc perfectioris status, quia non potest religionem dimittere, quia etiam ille qui est vxoratus non potest vxorem dimittere, qui tamen non est in statu perfectionis, ex praedictis patet omnino friuolum esse. Vterque enim status, scilicet religionis & matrimonii, aliquid simile habet, scilicet perpetuam obligationem, & ideo vterque status est quasi alicuius. Sed obligatio matrimonij non est ad opus perfectionis, sed ad reddendum carnale debitum, & ideo est quidem status, sed non perfectionis. Status autem religionis habet obligationem ad opera perfectionis, quae sunt paupertas, continentia, & obedientia, & ideo est status perfectionis. Quod vero tertio proponitur, quod propter humilitatem & infirmitatem virium potest aliquis a perfectiori statu discedere ad minorem, sicut David dimissis armis Saulis, accepit fundam & lapidem, sicut aliquis verum est, & sicut aliquis falsum est. Potest enim aliquis propter infirmitatem ab altiori religione ad minorem transire, non tamen sine dispensatione: a religione vero ad statum saecularem est prebyteri curati, vel archidiaconi transire non possunt: nullo enim modo in hoc dispensat ecclesia. Ex quo manifeste apparet, quod multo plus excedit status religionis cuiuscumque statum archidiaconi, vel plebani, si tamen status dicendus est, quam status altissimae religionis cuiuscumque infimae. Quod vero quarto proponitur, quod si immutabilitas esset de ratione status, numquam liceret de statu ad statum transire, omnino friuolum est. Licet enim transire ad statum maiorem, non tamen ad minorem, sicut habetur extra de regularibus. In maiori enim intelligitur esse etiam id quod est minus, sed non e conuerso: & qui obligatur ad dandum aliquid minus, non reputatur reus si dederit maius. Quod vero quinto proponitur, quod praeterea potest curatum sibi subditum de religione ad ecclesiam suam reuocare, est omnino falsum, & sacris canonibus contrarium. Dicitur enim extra de renuntiatione. c. Admonet. Vniuersis presbyteris tui episcopus sub distinctione prohibeas, ne ecclesias tuae diocesis ad ordinationem tuam pertinentes absque tuo assensu intrare audeant, aut detinere, aut dimittere te inconsulto. Quod si quis contra prohibitionem tuam venire praesumpserit, in eum canonicam exerceas violationem. & de privilegiis. Cum & plantare. §. In ecclesiis, dicitur quod religiosi in ecclesiis suis, quae ad ipsos plebano iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis representent, ut eis de plebis cura respondeant: ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem, institutos etiam inconsultis episcopis non audeant remouere. Ex quibus non plus habetur, nisi quod presbyteri curati non possunt dimittere ecclesias episcopo inconsulto, & si dimiserint, puniri possunt. Sed hoc generale imprudenter applicatur ad hoc speciale, ut non possint sine licentia episcopi dimissa cura religionem intrare. Dicitur enim expresse. 19. quae. 1. cap. Duae, quod etiam contradicente episcopo possunt clerici saeculares ecclesiis suis dimissis religionem intrare. Quod vero habetur septimo quaestione prima, Episcopus de loco & c. manifeste dicitur de transitu ad aliam ecclesiam, non autem de transitu ad religionem. Quod vero sexto obijcitur, quod monachi

etiam possunt transire de religione ad ecclesiam saecularem cum cura, non est simile, quia non transeunt statu religionis dimisso. Dicitur enim 16. q. 1. de monachis, qui diu morantes in monasterijs, si postea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos a priori proposito discedere. Sed archidiaconus, vel curatus dimissa cura potest religionem intrare, quam transiens de statu imperfectiori ad perfectiorem, spiritu Dei ductus, ut habetur 19. q. 1. Duae. Quod vero septimo proponitur, quod aliquis qui fuit in charitate, potest recedere a charitate, igitur non sequitur quod qui recedit a statu perfectionis, non fuerit in statu perfectionis, tam friuolum est, ut responsione non indigeat. A charitate enim nullus discedit, nisi peccando, et similiter a statu perfectionis aliquis peccando recedit: quia sicut ad charitatis dilectionem aliquis obligatur ex lege communi, ita ad statum perfectionis aliquis obligatur ex voto speciali. Quod vero octavo proponitur, quod episcopi non possint transire ad religionem sine licentia Papae, hoc est, ex constitutione ecclesiae, patet esse falsum: immo est ex ipsa obligatione, qua se episcopi obligant ad perpetuam curam plebis habendam: unde Apostolus dicit 1. Cor. 9. Neceffitas mihi incumbit: vix enim mihi est si non euangelizauero. Et causam necessitatis subdit dicens. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, ut per perpetuam obligationem. unde & in decreta non inducitur quasi statutum, sed quasi ratione probatum. Quod vero nono proponitur, nullam efficaciam habet. Certum est enim quod de iure communi non debet aliquis eligi ad episcopatum, nec debet suscipere archidiaconatum, vel parochiae curam, nisi sit in sacris ordinibus constitutus sicut ecclesiastica statuta. Sed in his Papa potest dispensare, & aliquando dispensat, & tunc habentes curam archidiaconatus, vel parochiae, vel etiam si in episcopos sint electi, possunt relicta cura contrahere matrimonium, ita quod non dirimitur contractum, quod de religiosis dici non potest.

CAP. XXVI.

Quae opera ad religiosos pertinere possunt.

Estat igitur dicendum, quae opera ad eos pertineant qui in religionis statu sunt. Sed quia de his plene alibi tractauimus, sufficit hic propter calumniatores pauca quaedam inserere. Inducunt enim verbum Hieronymi quod habetur in decretis, dist. 95. Olim, Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, ubi miror si hoc introducant, quasi religiosi studere non debeant, cum studium & lacrae scripturae praecipue, ad eos maxime pertineat, qui vitam contemplatiuam elegerunt, praesertim cum Aug. dicat 19. de ciuitate Dei, quod a studio cognoscendae veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Si enim hoc intederent per haec verba Hieronymi probare, conuincerentur per id quod sequitur in eodem cap. Et diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego sum Apollo: unde manifestum est hunc esse intellectum uerbi praemissi. Antequam diaboli instinctu studia, id est, depressiones in religione, scilicet christiana fierent. Itaque, inducunt quod potestas ligandi atque soluendi quantum ad executionem, uel executionis rationem sacerdotibus religiosus non tribuitur: miror autem ad quid tendant. Si enim sic intelligunt, quod monachi si habent ex hoc ipso quod ordinantur in sacerdotes, executionem clauium, verum est

est quidem: sed hoc idem de saecularibus dici potest. Non enim ex hoc ipso quod saecularis ordinatur in sacerdotem, suscipit executionem clauium, sed ex hoc quod aliquam suscipit curam. Si vero intendunt quod ex hoc ipso quod est religiosus, non possit habere executionem clauium, manifeste falsum est, & contra id quod dicitur. 16. quae. 1. Sunt nonnulli nullo dogmate fulti audacissimo quidem zelo magis amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo viuunt, sacerdotalis officij potentia indignos neque penitentiam, neque christianitatem largiri, nec absolueri posse per sacerdotalis officij diuinitus sibi iniunctam potestate: sed omnino labuntur. Neque enim beatus Benedictus monachorum praceptor almissus huiusmodi rei aliquo modo extitit interdictor. In quo etiam notandum est, id solum religiosum esse illicitum, quod eis est secundum statuta suae regulae interdictum. Item, inducunt quod habetur 16. q. 1. Monachus non doctoris, sed placentis habet officium. Quod si ideo inducunt ut probent, quod non conuenit monacho ex hoc quod est monachus quod sit doctor, uerum est, alioquin omnis monachus doctor esset. Si uero intelligant, quod monachus habet aliquod repugnans doctoris officio, manifeste falsum est, quoniam conuenientissimum est religiosum docere, praecipue sacram scripturam: unde super illud Ioan. 4. Reliquit ergo mulier hydriam & c. glo. dicit, & est August. Hinc discant euangelizaturi prius deponere curam & onus saeculi: unde & Dominus illis uniuersalis doctrinae commisit officium, qui eum fuerant omnibus relictis secuti, dicens Mat. vlti. discipulis suis. Euntes docete omnes gentes, & similis responsio est ad omnia similia, sicut ad illud. Alia est causa clerici, alia monachi. Clericus, scilicet habens curam, dicit. ego pasco: monachus, ego pascor, & iterum. Monachus sedeat solitarius & taceat. Per haec. n. & similia declaratur quid monacho conueniat ex hoc quod est monachus: non autem per haec ei interdicuntur alia maiora assumere, si ei fuerint commissa, si aut clericus non potest excommunicare ex hoc quod est clericus, potest tamen si hoc ei ab episcopo committatur. Item, quod inducunt non amplius quam duos esse ordines a Domino institutos, scilicet duodecim Apostolorum, quorum formam tenent episcopi, & septuagintaduorum discipulorum, quorum formam tenent curati presbyteri. Si ad hoc inducitur quod religiosi non habent ordinariam curam, si non fuerint vel episcopi, vel curati, nullus potest negare. Si autem hoc intendant, quod religiosi non possunt praedicare, vel confessiones audire ex superiorum praetorum commissione, patet hoc esse falsum: quia quanto quis est celsior, tanto & illis erit potentior, ut habetur 16. q. 1. Sunt nonnulli. Unde si saeculares sacerdotes non curati possunt huiusmodi facere ex commissione praetorum, multo magis hoc possunt religiosi, si eis committatur. Haec respondenda occurrunt his, qui perfectionem religionis denigrare nituntur, a contumelijs abstinent, quia sicut scriptum est Prouer. 10. Qui profert contumeliam insipiens est. & 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. Si quis igitur contra haec rescribere uoluerit, mihi acceptissimum erit. Nullo enim modo melius, quam contradicentibus resistendo, aperitur ueritas, & falsitas confutatur, secundum illud Salomonis. Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Ipse autem Deus iudicet inter nos & eos, qui est benedictus in saecula saeculorum, Amen.

A Explicit opusculum decimum octauum, uidelicet opus diuini beati Thomae de perfectione uitae spiritualis.

RUBRICAE SEQUENTIS OPERIS.

- Argumentum in opus sequens.
- Prooemium, in quo authoris intentio declaratur.
- Quid sit religio, & in quo consistat religionis perfectio. C. 1
- Secunda pars principalis totius operis.
- An religioso liceat docere. Cap. 2
- An religiosus licite possit esse de collegio scolarium. Cap. 3
- An religioso liceat praedicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum. Cap. 4
- An religiosus teneatur manibus laborare. Cap. 5
- An religioso liceat omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in proprio, nec in communi. Cap. 6
- An religiosus possit uiuere de elemosynis. Cap. 7
- Tertia pars principalis totius operis, in qua ostenditur quomodo religiosorum samam corrumpere nituntur, in multis eos friuole impugnando, & primo quod habitum uile & humilem deserunt. Cap. 8
- Quomodo religiosos impugnat, quantum ad opera charitatis. Cap. 9
- Quomodo religiosos impugnat, quantum ad discursum propter salutem animarum. Cap. 10
- Quomodo religiosos impugnant quantum ad studia. Ca. 11
- Quomodo religiosos impugnant, quantum ad ordinatam praedicationem. Cap. 12
- Quomodo iudicium peruertunt in rebus religiosos infamando, primo quod se & suam religionem commendant, & per epistolas commendari procurant. Cap. 13
- Secundo, de hoc quod religiosi detractoribus suis resistunt. Cap. 14
- Tertio, de hoc quod religiosi in iudicio contendunt. Cap. 15
- Quarto, de hoc quod religiosi persecutores suos puniri procurant. Cap. 16
- Quinto, de hoc quod religiosi hoibus placere uolunt. Cap. 17
- Sexto, de hoc quod religiosi gaudent de his quae per eos Deus magnifice operatur. Cap. 18
- Septimo, de hoc quod religiosi curias principum frequentant. Cap. 19
- Quomodo peruertunt iudicium in infamiam personarum religiosarum, primo mala, si qua in eis sunt, extendendo. Cap. 20
- Secundo, dubia asserendo, quod scilicet religiosi fauorem mundi quaerunt, & suam gloriam, & non Christi. Cap. 21
- Tertio, falsa fingendo, scilicet quod religiosi sint pseudoapostoli, pseudo prophetae, & pseudo Christi. Cap. 22
- Quarto, crimina imponendo quae ecclesia toto temporis processu patitur, scilicet quod religiosi sunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos. Cap. 23
- Quomodo mala quae in finali ecclesia timentur, religiosis imponunt, probare uolentes quod e vicino instent tempora Antichristi. Cap. 24
- Quomodo probare nituntur, quod religiosi nuntij sint Antichristi. Cap. 25
- Quomodo religiosos manifesta bona ut orationes, ieiunia, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere. Cap. 26

EPILOGVS.

Argumentum in opusculum sequens.

IN TEMPORE sancti Ludouici Francorum regis, Vilelmus de sancto amore, Sigeriusque magistri Parisienses, multaque sequaces in hunc modum

viderunt errorem, vt religioforum mendicantium statum damnatum assererent, librumque sacrilegū multis sacrae paginæ sanctorumque autoritatibus, licet male intellectis, & peruerse expositis refertum Clementi. 4. summo Pontifici obtulerunt. Pontifex igitur reuerendo magistro Ioanni de Vercellis magistro ordinis Prædicatorum dictum librum transmisit, præcipiens vt eidem per famosissimum tunc in toto orbe doctorem fratrem Thomam de Aquino faceret respōderi. Deuotissimus igitur pater & doctor Thomas, fratrum in capitulo generali Anagninē cōgregatorum orationibus se faciens commendatum, præfatum librum studiose perlegit, quem reperit erroribus plenū. Quo comperto aliū ipse librum, qui incipit, Ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerūt caput &c. tam cito, tamque eleganter & copiose composuit, vt nō humano ingenio cum visus sit edidisse, sed potius in spiritu accepisse de dextera sedentis in throno: quē librum in quo omnia nequissimorum tela penitus extinxerat, præfatus summus Pontifex tamquam vere catholicum approbans, librumque contrarium tāquam hæreticum & nefarium damnans, ipsius authores cum complicibus deposuit de cathedra magistratus, expulsosque de Parisiensi studio, omni dignitate priuauit. Prædictus vero doctor post diuinitus obtentam victoriam Parisius rediens, omnes dicti operis articulos publice & solēnter repetēs disputauit firmavitque;

Explicit argumentum

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM DECIMVMNONVM,
CONTRA IMPVGNANTES DEI
CVLTVM, ET RELIGIONEM,

Quod quidem religioforum omnium, sed per maxime mendicantium propugnaculum est, turrisque validissima.

Prooemium, in quo authoris intentio declaratur.



ICCCE inimici tui sonuerūt, & qui oderūt te extulerūt caput. Super populū tuū malignauerunt cōsiliū, cogitauerunt aduersus sanctus tuos. Dixerūt, Venite disperdamus eos de gēte, & nō memoretur nomē Israel ultra. psal. 81. Oipotens Deus amator hoīum suo amore nobis vitur ad eius bonitatem & nostram vtilitatē, vt Aug. docet in 1. lib. De doctrina christiana. Ad tuam quidē bonitatem, vt homines Deo dent gloriā. Esa. 43. Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriā meam creauit eum. Sed ad nostram vtilitatem, vt ipse omnibus det salutē. 1. Tim. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri: & hanc concordiam inter homines & Deum nascente Domino annuntiavit angelus. Luc. 2. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quāuis autem ipse, cum sit omnipotens, pemetipsum posset gloriā suā ab hominibus & salutem hominum procurare, disposuit tamen ut ordo seruaretur in rebus ministros eligere, quorū ministerio perficeretur utrumque, & recte tales Dei adiutores designaret. 1. Corinth. 3. Sed diabolus inuidus diuinæ gloriæ & humanæ salutis per ministros suos, quos ad persecutionē prædicatorū ministrorum Dei

incitat, utrumque nititur impedire: unde tales ministri diaboli & inimici Dei in hoc ostenduntur, cuius gloriā impediunt, & totius humani generis, cuius salutē aduersantur, & specialiter ministrorum Dei quos persequuntur. 1. Thef. 2. Nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur: & propter hoc Psalmista in uerbis propositis tria facit. Primo, ostendit eorum inimicitiam ad Deū, ubi. Ecce inimici tui sonuerunt, id est, qui prius occulte contra te loquebantur, nunc in publico loqui non formidant. Vt enim dicit glo. nouissima tempora Antichristi designat, quando hi qui modo premuntur metu, in liberam uocem erumpent: quæ uox quia irrationalis est, magis sonus quā uox dicitur: nec solū uoce inimicitias suas exercent, sed etiam factis, unde sequitur, Et qui oderunt te, extulerunt caput, scilicet Antichristum, secundum glo. & membra eius quæ sub illo capite sunt, ut ab uno capite gubernati, efficacius sanctos Dei persequantur. Secundo, ostendit quomodo toti humano generi aduersantur, subiungens. Super populū tuū malignauerunt consiliū, uel astute cogitauerunt, secundum aliam literam, ad eos decipiendum, secundum glo. super illud Esa. 3. Populus meus qui beatum te dicant, ipsi te decipiunt. glo. blandis uerbis. Tertio, ostendit quomodo ministros Dei persequuntur, cum subdit. Cogitauerunt aduersus sanctos tuos. glo. non solum cōtra mediocres, sed etiam contra caelestes uiros. Vnde Greg. in 13. lib. moralium, exponens Iob. 16. Aperuerunt super me ora sua, & exprobantes &c. sic dicit. Illos præcipue reprobos in sancta Ecclesia persequuntur, quos multis conspiciunt esse profuturos: & infra. Reprobi grande se aliquid fecisse aestimant, cum uitā prædicatorum necant. Duo autem contra sanctos cogitant. Primo, ut ipsos annihilent. Hester 13. Volunt nos inimici nostri perdere, & hæreditatem tuam delere. Secundo, ut si hoc non possint, saltem eorum famam destruant apud homines, ut in eis fructificare non possint. Ia. 2. Nōne diuites per potentiam opprimūt uos? Nōne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super uos? & ideo quantum ad primū horum Psalmista subiungit, Dixerunt, Venite. glo. querētes sibi socios. Disperdamus eos de gente, vel de gentibus. glo. scilicet ne sint inter gētes, id est, tollamus eos de mundo: ecce persecutio Antichristi. Quantum ad secundum subdit, Et non memoretur nomen Israel ultra, ut scilicet nomen eorum in fama non habeatur, eorum scilicet quise dicūt vere esse Israel, ut glo. dicit. Horum primum, scilicet sanctorum expulsionem de mūdo tyranni antiquitus per uolentiam procurare conati sunt. Vnde Apost. ad Roma. 8. suo tempore illud psalmi compleri dicit. Propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oues occisionis. Sed nunc hoc idem peruer si homines astutis consilij attentant quantum ad religiosos specialiter, qui uerbo & exemplo fructificare possunt perfectionem profitentes, uolentes quædam astruere, per quæ eorum status totaliter destruitur, & redditur nimium onerosus & nituperabilis subtrahēdo eis spiritualia: solatia, & corporalia. onera imponētes. Primo enim eis pro posse studium & doctrinam auferre conantur, ut sic aduersarijs ueritatis resistere non possint, nec in scriptura consolationem spiritus inuenire: & hæc est astutia Philistinorum, primi Regum 13, Cauentur Philistinij ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam: quod glo. exponit de prohibitione studij literarum, & hoc primitus Iulianus apostata

apostata inchoauit, vt ecclesiastica testatur historia. Secundo, a cōsortio studentium eorum pro posse excludēdo, vt per hoc sanctorum uita ueniat in contemptū. Apocalyp. 13. Ne quis possit emere, aut uendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiarum, eorum scilicet malitiæ consentiendo. Tertio, eorum prædicationem, & confessionum audientiam, quibus in populo fructificant, impedire nituntur. 1. Thefalon. 2. Prohibentes nos gentibus loqui, vt saluē fiant. Quarto, ad laborem manuum eos copellunt, vt sic grauati & sui status tedium habeant, & in prædictis impediuntur secundum consiliū Pharaonis dicentis. Exo. 1. Ecce populus filiorum Israel multus & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum, & infra. Præposuit itaque eis magistros operum. glo. Pharaon significat Zabulum, qui luti & lateris imponit grauissimum iugum, seruitutem scilicet lutulenti & terreni operis. Quinto, vituperant eorum perfectionem & blasphemant, scilicet paupertatem mendicantium. 2. Pet. 2. Multi sequentur eorum luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur, id est, bona opera, secundum glo. Sexto, eis victum & eleemosynas unde uiuebant subtrahunt vt possunt. In tertia canonica. Ioa. Et quasi ista non sufficiant eis, glo. quod hospitalitatem dissuadet, neque ipse fratres suscipit. glo. indigentes, & eos qui suscipiunt prohibet. gl. ne impendant curam humanitatis. Septimo, famam sanctorum prædicti ministri diaboli nituntur corrumpere, intantum vt non solum p se apud præsentis sanctos Dei infament uerbo, sed et litteras per uniuersum orbem dirigant. Hier. 23. A prophetis Hierusalē egressa est pollutio super oēm terrā. glo. Hiero. Hoc utimur testimonio aduersus eos qui epistolas plenas mendacio, & fraudulencia, & periuurio in orbē dirigunt, & aures audientium pollutunt. Non. n. sufficit eis iniquitatem propriam deuorare, vel proximos lædere, sed quod semel oderunt, per totum orbē conantur infamare, & ubique blasphemias seminare. Prædicatorum igitur malignantium nequitiam cōprimere intendentes, hoc ordine procedamus.

Primo, ostendemus, quid sit religio, et in quo perfectio religionis consistat, quia eorum tota intentio contra religiosos esse uidetur.

Secundo, ostendemus ea quibus religiosos opprimere nituntur, frivola & nulla esse.

Tertio, monstrabimus quod ea quæ ad religioforum infamiam profertur, nequiter proponunt.

Quid sit religio, & in quo consistat religionis perfectio.

CAP. I.

VT autem religionis naturā cognoscere ualeam, huius nominis originem inquiramus. Nomen igitur religionis, vt Aug. in lib. de uera religione innuere uidetur, a religādo sumptum est. Illud autem proprie ligari dicitur, quod ita uni astringitur, quod ei ad alia diuertendi libertas tollatur: sed religatio iteratam ligationem importans, ostendit ad illud aliquem ligari cui primo coniunctus fuerat, & ab eo distare incēpit. Et quia omnis creatura prius in Deo extitit quā in seipsa, & a Deo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem: ideo irrationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primo coniuncta fuerat etiam antequā esset, ut sic ad locum, unde exeunt, flumina reuertantur. Ecclē. 1. & ideo Aug. dicit in lib. de uera religio. Religet nos:

religio uni omnipotenti Deo: & habetur in glof. Ro. 11. super illud, Ex ipso, & per seipsum &c. Prima autē ligatio qua homo Deo ligatur est per fidem, ut dicitur Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere quia est: huius fidei protestatio, latria est, quæ cultum Deo exhibet, quasi recognoscens Deum esse principium: unde religio primo & principaliter latriam significat, quæ Deo cultum exhibet in uerē fidei protestationem. Et hoc est, quod Aug. dicit ro. de ciui. Dei, quod religio non quemlibet, sed Dei cultum significare uideatur: & hoc modo Tullius religionem diffinit in ueteri rhetorica dicens. Religio est quæ superiori cuidam naturæ, quam diuinam uocant, curam cæremoniamque affert. Et sic primo & principaliter ad uerā religionē pertinere noscuntur quæcumque ad fidem integram pertinent, & debitam latriæ seruitutem. Sed secundo ad religionem pertinere noscuntur illa omnia, in quibus possimus seruitium Deo exhibere: quia ut Aug. dicit in Enchiridi. Deus colitur non solum fide, sed spe & charitate, ut sic omnia charitatis opera religionis esse dicantur. Vnde Iac. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum &c. Ex his ergo patet, quod duplex est religionis acceptio. Vna secundum sui nominis primam institutionem, secundum quod aliquis Deo se ligat per fidem ad debitum cultum, & sic quilibet christianæ religionis sit particeps in baptismo, abrenuntians sathanæ, & omnibus pompis eius. Secunda prout aliquis ad aliqua charitatis opera se obligat, quibus specialiter Deo seruitur abrenuntians sæcularibus, & hoc modo religionis nomine ad præsens utimur. Charitas autem Deo debitum obsequiū reddit secundum actus uitæ actiue & contemplatiue. In actibus quidem actiue uitæ diuersimode secundum diuersa officia charitatis, quæ proximis impenduntur: & ideo sunt aliquæ religiones institutæ ad uacandum Deo per contemplationem, sicut religio monastica & eremitica: aliquæ autem ad seruiendum Deo in mēbris suis per actionem, sicut illorum qui ad hoc Deo se dedicant, ut infirmos suscipiant, captiuos redimant, & alia misericordie opera exequantur. Nec est aliquod opus misericordie, ad cuius executionem religio institui non possit, & si non sit hæcenus instituta. Sicut autem in baptismo homo per fidei religionem Deo ligatur, peccato moritur, ita per uotum religionis non solum peccato, sed sæculo moritur, ut soli Deo uiuat in illo opere, in quo se Deo ministraturū deuouit fidei: quia sicut per peccatum uita tollitur, ita per occupationes sæculi Christi ministeriū impeditur. 2. ad Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus: & ideo per religionis uotum abrenuntiat illis, quibus humanus animus maxime occupari consueuit, & a diuinis obsequijs impediri. Quorum primū & principale est coniugium. 1. ad Cor. 7. Volo autem uos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autē cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Secundum est possessio diuitiarum terrenarum. Mat. 13. Sollicitudo huius sæculi & fallacia diuitiarum suffocant uerbum, & sine fructu efficitur: unde dicit glo. Luc. 8. super illud. Qd autem in spinis cecidit &c. Diuitiæ & si delectare uideantur, suis tamē possessoribus sunt spinæ, cum aculeis curarum mentes eorum confodiunt, quæ uide quæ rantur, & solcite seruantur. Tertium est propria uoluntas, quia qui suæ uoluntatis est arbiter, sollicitudinem

anem habet de suæ vitæ gubernatione: & ideo nobis consultiur, vt nostri status depositionem diuinæ providentiæ committamus. 1. Pet. 5. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eo, quoniam ipsi cura est de vobis. Prouerb. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Et inde est quod perfecta religio triplici uoto consecratur, scilicet voto castitatis, per quod abrenuntiantur cōiugio: voto paupertatis, per quod abrenuntiatur diuitijs: voto obedientiæ, per quod abrenuntiatur propriæ uoluntati. Per hæc autem tria uota homo Deo sacrificium offert de omnibus bonis: per uotum quidem castitatis, in sacrificium Deo offerens corpus proprium, de quo Ro. 12. dicit Apost. Exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem: per uotum autem paupertatis oblationem Deo faciēs de exterioribus bonis, de quo Ro. 15. Obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierosolymis sanctis: per uotum autem obedientiæ sacrificium Deo spiritus offerens, de quo in psal. 50. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus &c. Nec solum sacrificium per hæc tria Deo offertur, sed holocaustum quod erat in lege acceptissimū. Vnde Greg. in 8. Homel. secundæ partis super Exe. Cū quis suū aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est: cum uero omne quod habet, oē qd̄ uiuit, oē qd̄ sapit oīpotē: i Deo uouerit, holocaustum est, & sic religio secundo modo accepta, in hoc quod sacrificium Deo offert, primum modum religionis imitatur. Sunt autem quidam modi uiuendi, in quibus aliqua horum prætermittuntur, sed in eis perfecta religionis ratio non inuenitur. Alia autē omnia quæ in religionibus reperiuntur, sunt adminicula quedam ad cauendum ea quibus per uotum religionis abrenuntiat, uel ad obseruandum id in quo homo per religionis uotum Deo se seruiturum promissit. Ex prædictis igitur patere potest, secundum quid una religio possit perfectior altera iudicari. Vltima. n. rei perfectio in finis consecutione consistit: unde debet principaliter ex duobus religionis perfectio iudicari. Primo, ex hoc ad quod religio ordinatur, ut dicat illa religio esse eminentior, quæ digniori actui dedicatur, ut sic secundum comparationem actiue & contemplatiue uitæ in utilitate & dignitate accipiatur cōparatio religionum, quæ actiue, & quæ contemplatiue deputantur. Secundo, ex comparatione religionis ad executionem illius ad quod est instituta. Nō enim sufficit religionem aliquam ad aliquid institui, nisi sit taliter ordinata obseruationibus & modis uiuēdi, q̄ ad suum finem sine impedimento pertingat, sicut si duæ religiones sunt institutæ ad contemplandum, illa per quam homini liberior contemplatio redditur, debet perfectior iudicari. Sed quia ut dicit Augu. Nemo pot nouam uitam inchoare, nisi ueteris eum uitæ peniteat, qualibet religio per quam homo nouam uitā inchoat, quidam penitentia status est, ut homo a ueteri uita purgetur: & hoc tertio modo possunt cōparari religiones, ut illa dicatur perfectior, quæ maiores austeritates habet, sicut in ieiunio, uel paupertate, uel alijs huiusmodi, quia opera satisfactoria debent esse penalia: sed primæ comparationes sunt magis religioni essentielles, & ideo secundum eas est magis perfectio religionis iudicanda, & præcipue cum perfectio uitæ magis consistat in interiori iustitia, quam in exteriori abstinentia. Sic ergo patet quid sit religio, & in quo perfectio religionis consistat.

Secunda pars principalis totius operis.

His igitur uis procedendum est ad ea excludenda, quibus aduersarij religionis religionē opprimere conantur, hoc modo procedentes.

- Primo enim inquiremus, utrum alicui religioso docere liceat.
- Secundo, utrum religiosus possit esse de collegio saculari magistrorum licite.
- Tertio, utrum religioso liceat prædicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.
- Quarto, utrum religiosus teneatur proprijs manibus laborare.
- Quinto, utrum liceat religioso omnia sua relinquere ita quod nihil sibi possidendam remaneat nec in proprio, nec in communi.
- Sexto, utrum possit uiuere de eleemosynis, & de mendicatis præcipue.

C A P. II.

An religioso liceat docere.

DOCTRINAM autem religiosorum, ne scilicet docere possint, multipliciter excludere nituntur. Primo, autoritate Domini dicentis Mat. 23. Vos autē nolite uocari rabbi: quod consilium quidam dicunt a perfectis esse obseruandum, unde cum omnes religiosi perfectionem profiteantur, a magisterio abstinere debent. Secundo, autoritate Hiero. in epist. ad Riparium & Desiderij contra Vigilantium, & habetur. 16. q. 1. Monachus nō doctoris habet, sed plangentis officium. & 7. q. 1. cap. Hoc nequaquam, dicitur. Monachorū uita subiectio nis habet uerbum & disciplinatus non docendi, uel præsidendi, uel pascendi alios, & ita cum canonici regulares, & alij religiosi monachorum iure censentur, ut dicitur extra, de postulādo, Ex parte. & de statu monachorum, Quod Dei timor, relinquatur q̄ nulli religioso docere liceat. Ad idem addunt, q̄ docere est contra religionis uotum, per uotum enim religionis mundo abrenuntiat. Omne autem quod est in mūdo, est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitæ, per quæ tria intelligūt diuitias, delicias, & honores: magisterium autem honorem esse dicit, quod probant per gl. quæ dicit Mat. 4. super illud, Statuit illū supra pinaculū. In Palesthina, plana de superat recta, & ibi erat sedes doctorū, unū populo loquerent, ubi multos decepit diabolus uanagloria, honore magisterij inflatos: unde concludunt, quod docere est contra religionis uotum. Item, religiosi tenentur ad perfectam humilitatem, sicut ad perfectam paupertatem: sed ita tenentur ad perfectam paupertatem q̄ non licet eos aliquid proprium possidere, ergo debent ita humilitatem seruare q̄ nullo honore potiantur: magisterium autem est honor, ut probatum est, ergo magisterium est illis illicitum. Item, Dion. 5. ca. ec. hierar. distinguit utramque hierarchiam in tria. scilicet in sacras actiones, & in communicantes eas, & in eos qui eas tantum recipiunt. Actiones autem sacras diuidit in tria in eodem. scilicet in purgantes, quod est diaconorū: in illuminantes, quod est sacerdotum: in perfectentes, quod est episcoporum. Recipetes etiam diuinas actiones: diuidit in tria. in 5. c. scilicet in immundos, qui purgantur per diaconos: in sacrum populum, qui illuminantur per sacerdotes: in monachos, qui sunt altioris gradus, qui perficiuntur

perficiuntur per episcopos. ergo patet q̄ monachorū non est sacra alijs communicare, sed ab alijs recipere: sed quicūque docet, sacra alij communicat. ergo monachus non debet docere. Itē, magis est remotum a uita monastica scholasticum officium quam ecclesiasticū: sed ut dicitur. 16. q. 1. nemo potest & ecclesiasticis officijs deseruire, & in monastica regula ordinate persistere, ergo multo minus potest monachus scholasticis officijs vacare docendo, uel audiendo. Addunt etiam qd̄ est contra doctrinā Apostolicam. 2. Cor. 10. Nos autē non in immensum gloriabimur, sed s̄m mensurā regulæ qua mēsus est nobis Deus. gl. Tanta potestate uirum, quanta concessa est ab authore, nec mensurā, uel modum egredimur: unde dicunt, q̄ quicūque religiosus ultra illum modū egreditur, qui sibi ab authore suæ regulæ est statutus, seipsum superextendit contra apostolicā doctrinam ueniens, unde nulla religio in sui principio habuit magistros. ergo nulli religioso licet ad magisterium promoueri. Vltimus autē & si nō ex toto doctrinā religiosorum impedire possunt, eā saltem attenuare nituntur dicentes, q̄ in vno religiosorū collegio doctores plures esse nō debent, inducentes illud quod dicitur Ia. 3. Nolite plures magistri fieri, fratres mei. gl. Plures in Ecclesia ne uelitis esse magistri: sed unū religiosorū collegium est vna Ecclesia. ergo in vno religiosorum collegio non debent esse plures magistri. Itē, Hiero. ad Rusti. & habet etiā. 7. q. 1. In apibus princeps est vnus, grues ordine literato vnam sequuntur. & infra. Vnus gubernator in nauis, in domo unus Dominus. ergo & in uno collegio religiosorū non debet esse nisi vnus magister. Itē, cum sint multa religiosorū collegia, si unum collegium haberet plures q̄ unum doctorem, sequeretur tanta multiplicatio religiosorū doctorum, q̄ saculares magistri excluderentur propter auditorum paucitatem, præcipue cū oporteat in uno studio esse determinatum numerum magistrorū, ne ex doctorum multitudine doctrina sacra ueniat in contemptum. Hmōi autem errorum assertores, priorum errantium semitas imitantur. Est. n. errantium consuetudo, ut quia in medio ueritatis non possunt consistere, unum errorem declinantes in contrarium dilabuntur. Sicut uitas diuisionem essentia, quā Atrius intro duxit in confusionem personarum, Sabellius declinavit, sicut dicit Aug. Sic et Euhices declinans diuisionem personarum in Christo, quam Nestorius assererat, confusionem naturarum in Christo posuit, sicut dicit Boet. Idem etiam patet de Pelagio & Maniche, & de multis alijs hæreticis, ppter quod dicit. 2. Tim. 3. Homines corrupti mente, reprobi circa fidē glo. & nunquam in fide, quia in circuitu impij ambulant in medio non sistentes. Fuit ergo quōdam quorundam religiosorum præsumptuosorum error, qui ex hoc ipso q̄ monachi errant, de sua uita præsumentes, autoritate propria sibi docēdi officij usurpabāt, & in hoc pax ecclesiastica turbabatur, ut habetur. 16. q. 1. Quidam monachi nihil habentes sibi iniunctum a proprio episcopo, ueniunt ad ciuitatem Constantinopolitanam, & in ea perturbationes tranquillitati ecclesiasticæ inferunt: quod etiam plenius in ecclesiastica narratur historia, quorum præsumptiones sancti patres conati sunt reprimere. rationibus & decretis. Forū autē dicitur quidam peruersi nostri temporis abutuntur, eandem atq; instabiles deprauantes, sicut & ceteras scripturas ad suū ipsorū pditionē, ut dicitur. 2. Pet. 3. intantū q̄ in contrariū errorem labuntur assertores, q̄

non licet religioso doctoris officij exercere, uel suscipere, & q̄ non debet ei iniungi: quod quidē falsum est se primo ostendamus, postmodū ad eorū probationes repondentes. Primo ergo inducatur Hier. autoritas ad Rusti. quæ habetur 16. q. 1. Sic uide in monasterio, ut clericus esse merearis: multo tēpore discas, quæ post modum doceas. Itē, ad eundem in c. seq. Si clericatus te titillat desiderij, discas quod possis docere. Ex quibus accipi potest, q̄ monachi possint suscipere docēdi officij: hoc idē ostēditur exemplis sanctorum, qui in religione uiuentes docuerunt, sicut patet de Greg. Nazzeno, qui cū monachus esset, Cōstantinopolim est adductus, ut sacrā scripturā ibi doceret, ut ecclesiastica narrat historia: hoc et patet de Dama, qui cū monachus esset, scholares docuit non solum in sacra scriptura, sed et in liberalibus artibus, ut patet in lib. de miraculis beatæ Virginis. Hiero. et in prologo Bibliæ, licet monachus esset, doctrinā sacrā scripturæ promittit Paulino monacho. scilicet eum docebit, quem et ad studiū sacræ scripturæ hortatur. De Aug. et legitur, q̄ postq̄ monasterij instituit, in quo cepit uiuere s̄m regulā sub sanctis Apostolis institutam, scribebat libros, & docebat indoctos: hoc et patet de alijs Ecclesiæ doctoribus. scilicet Greg. Basilio, Chry. & alijs multis, q̄ religiosi fuerūt, & præcipui Ecclesiæ doctores: hoc et rationibus ostēdere facile est. Doctrina. n. sacræ scripturæ operibus cōprobatur, Act. 1. Cepit Iesus facere, & docere gl. Qd̄ cepit facere & docere bonum doctorem instruit, qui quod docet facit. Doctrina autem euangelica non solum præcepta, sed & consilia cōtinet. Conuenientissime ergo doctrinā euangelicam docet, qui nō solum præcepta, sed et consilia seruatur, cuiusmodi sunt religiosi. Itē, qui moritur alicui uitæ, ab illis operibus decidit, quæ illi uitæ cōgruunt: & qui uiuere incipit aliquā uitā, illa opera tunc sibi fiunt maxime cōuenientia, quæ illi uitæ cōpetunt, unde Dio. 2. c. ec. hierar. ostendit, q̄ ante baptismū per quē homo diuinā uitā accipit, non potest exercere diuinas operationes, quia sicut ipse dicit, oportet primū existere, & deinde operari: sed religiosus per uotū religionis sæculo moritur Deo uiuēs, ergo per hoc q̄ religiosus est, interdicitur sibi operationes sæculares, sicut mercatōes, & alia negotia secularia, nō aut actiones diuinæ quæ. scilicet hominē in Deo uiuentē requirūt. Talis autem est diuina cōfessio, quæ fit per doctrinā. ps. 113. Nō mortui lauabūt te Domine, sed nos qui uiuimus &c. & ita religiosi per uotū religionis a doctrinæ officio nō excluduntur. Præterea, illi maxime sunt idonei ad docendū, qui maxime diuina per cōtēplationē capere possunt, unde Greg. in 6. mora. Quieti cōtēplantes sorbeāt qd̄ occupati erga proximos loquentes refundāt: sed ad uacandū cōtēplationi præcipue religiosi sunt deputati. ergo per hoc q̄ sunt religiosi, reddūt magis ad docendū idonei quam impediātur. Itē, ridiculū est dicere, q̄ ex hoc aliquis a doctrina repellatur, per quod magis quietus ad uacandū studio & doctrinæ reddit, sicut ridiculū esset, q̄ a cur rēdo impediretur, qui impediētia cursum relinquere: sed religiosi p̄ triplex uotū reliquerūt illa quib⁹ anima maxime inquietat, ut ex prædictis patet. ergo eis maxime docere & studere cōpetit Eccle. 8. Sapientia. q̄ diuinā, scribe i tabulis cordis, id est, discere tēpore uacuitatis: & qui minoratur adu, percipies sapientia, itē, pauperib⁹ Christi maxime cōpetit notitia scripturæ habere, ut patet per Hiero. in prolo. habentium questionum super Genes. Venos humiles & pauperes, Opusc. S. Tho. Aquin R nec

nec habent diuitias, nec oblatas dignamur accipere, f
ita & illi nouerint non posse notitiam scripturarum,
id est, Christi, cum mundi habere diuitijs: eis autem
competit docere, qui notitiam habent scripturarum,
ergo religiosi qui paupertatem profitentur, maxime
competit docere. Itē, sicut supra probatū est, ad quod li
bet opus misericordiae exequendum potest aliqua re
ligio institui: sed docere est actus misericordiae, unde
inter eleemosynas spirituales computatur. ergo potest
aliqua religio institui specialiter ad docendum. Præte
rea, magis remota videtur a religionis proposito cor
poralis militia quæ corporalibus armis exercetur, quæ
militia spirituales quæ virtutibus armis exercetur, scilicet
sacris documentis ad errorum impugnationem, de
quibus dicitur 2. ad Cor. 10. Arma militiæ nostræ nõ
sunt carnalia &c. Sed religiones aliquæ prouide insti
tuta sunt ad exequendam militiam corporalem in
tutelam Ecclesiæ ab hostibus corporalibus, quàmuis
non desint Ecclesiæ principes sæculares, qui ex officio
Ecclesiam defendere debent, ergo & salubriter institu
tae sunt aliquæ religiones ad docendum, vt sic per eo
rum doctrinam Ecclesia ab hostibus defendatur, quàmuis
etiam sint alij ad quos pertinet hoc modo Ecclesiã
defendere. Itē, qui idoneus est ad hoc vt possit assumi
ad id quod maius est, & in quo aliud includitur, ido
neus debet reputari ad id quod minus est, & quod in
maiori includitur: sed religiosus etiam si religio eius
non sit ad docendum instituta, potest assumi ad præla
tionis officium, vt patet de monachis per multa capi
tula. 16. q. 1. Cum ergo prælationis officium sit maius
quàm officium doctoris, quod magistri legentes in
scholis exercent, & tamen prælationis officium simul
habeat etiam doctrinam adiunctam, non debet incon
ueniens reputari, si monachus autoritate eius ad quæ
spectat, ad prædicandam doctrinam officium assumatur.
Item, minora bona pro maioribus intermittere possunt,
vt dicit glo. super illud Luc. 9. Tu autem vade, & an
nuntia regnum Dei: sed bonum commune præfertur
bono priuato. cum ergo monachus in claustrum ordi
nem suum seruans priuato bono insistat, scilicet tantū
suae salutis, doctrinam autem officium quo plurimi er
diuntur, in commune bonum totius Ecclesiæ reducit,
non est inconueniens si monachus extra claustrum vi
uat: ad doctrinam officium assumptus delicta eius
ad quem spectat. Nec valet quod dicunt, quod hoc posset
fieri quando necessitas immineret, quæ nunc non ap
paret, cum magistrorum sæcularium iam copia habeatur,
quia utilitas communis non solum debet procurari
vt sit quocumque modo, sed vt sit optimo modo
quo fieri potest. Quanto autem doctores magis multi
plicentur, tanto utilitas communis quæ ex doctrina pro
uenit, magis crescit, quia vni manifestatur quod alteri
nondum notum est. Propter quod dicitur Sap. 6.
Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum.
Quo zelo Moyses ductus dixit Num. 11. Quis tribuat
vt omnis populus prophetizet? glof. Fidelis prædicator
optat si fieri valeat, vt veritatem quæ solus loqui
non sufficit, ora cunctorum sonent, & infra, Propheta
re omnes voluit, qui bonum, quod habuit, non inui
didit. Item, si in eodem est verbo præter, & scripto absen
tes docere, vt habetur. 2. Cor. 10. Quales sumus ver
bo præsentibus absentes, tales & præter facti: sed nullus
dubitatur quin religiosi possint docere absentes scripto,
cum omnia sermone plena inueniantur operibus, siue
libris quos religiosi fecerunt ad Ecclesiæ instructionem.

ergo & præsentibus possunt verbo docere. Ea autē quæ
in contrarium opponuntur facile est soluere. Quod enim
primo dicunt esse Domini consilium de vitando magi
sterio, patet multipliciter esse falsum. Primo, quia sup
erogationes, de quibus dantur consilia, habent præ
mium eminentius, vt patet ex hoc quod dicitur Luc.
10. Et quocumque supererogaueris, ego cum rediero
reddam tibi. Quod glof. de supererogatione consi
liorum exponit: unde abstinere ab illis actibus qui
bus excellens debetur præmium, sub consilio cadere
non potest. Doctoribus autem debetur præmium ex
cellens, sicut & virginibus, scilicet Aureola, vt patet
Danielis 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, gl.
verbo & exemplo: quasi stellæ in perpetuas æternita
tes. Sicut ergo inconueniens esset dicere, quod de
clinare virginitatem & martyrium sub consilio cade
ret, ita inconueniens est dicere, quod abstinere ab actu
docendi sub consilio cadat. Item, consilium non po
test esse de eo quod contrariatur consilio, vel præcep
to: sed docere cadit sub præcepto, vel sub consi
lio, vt patet Matthæi ultimo. Euntes, docete om
nes gentes &c. Gal. 6. Vos qui spirituales estis, hu
iusmodi instruite in spiritu lenitatis. non ergo de
non docendo potest esse consilium. Item, consilia quæ
Dominus proposuit, immediate ab Apostolis obseruari
voluit, vt eorum exemplo alij ad obseruanda consi
lia prouocarentur. Unde Paulus 1. Corinthior. 7.
consilium de virginitate proponens, dixit. Volo
omnes homines esse sicut meipsum: sed obseruatio
huius quod dicunt consilium, scilicet abstinere a
docendo, ad Apostolos non pertinebat, cum ipsi
ad docendum in vniuersum orbem mitterentur. non
ergo abstinere a docendo sub consilio cadit. Nec po
test dici quod sub consilio cadat abstinere ab his quæ
ad solemnitatem docendi pertinent, quia ea quæ ad so
lemnitatem docendi pertinent, non fiunt causa elatio
nis, alias enim essent ab omnibus vitanda, quia quilibet
tenetur elationem vitare, sed sunt ordinata ad au
thoritatem officij ostendendam: & ideo sicut perfectio
ni nihil deperit, si sacerdos supra diaconem sedeat, &
serijs ornetur vestibus, ita non obstat perfectioni, si
quis magistralibus insignijs vtatur: & hoc est quod di
cit quædam glo. super illud Matth. 23. Amant primos
recubitus. Magistros, inquit, primos sedere non ve
tat, sed eos arguit qui hæc habita, vel non habita ap
petunt. Adhuc autem est magis ridiculum dicere, quod
& si abstinere a docendo sub consilio non cadat, absti
nere tamen a magisterij nomine sub consilio cadit.
Nõ enim potest esse præceptum, vel consilium, de eo
quod non est in nobis, sed in alio. In nobis quidem
est docere, vel non docere, de quo non esse consilium
probatum est: sed doctores atque magistros vocari nõ
est in nobis, sed in eis qui sic nos nominant, non ergo
potest sub consilio cadere vt non vocemur magistri.
Itē, cum nomina sint imposita ad significandam res, ri
diculum est dicere quod nomen sit prohibitum, cum
res non sit interdicta. Item, consiliorum obseruatio ma
ximè ad Apostolos pertinuit, quibus medianibus ad
alios peruenit. Magistri ergo nomen nullo consilio est
interdictum; cum ipsi Apostoli seipfos magistros &
doctores nominauerunt. 1. Timoth. 2. Veritatem di
co, non mentior, doctor gentium in fide & veritate.
2. Timoth. 1. In quo positus sum ego prædicator, &
Apostolus, & magister gentium. Restat ergo dicen
dum, quod Dominus dixit, Nolite vocari Rabbi, non sit
consilium

consilium, sed præceptum ad quod omnes tenentur, nec
prohibentur actus docendi & magisterij nomen, sed
ambitio magisterij: unde cũ subiungit, Nec magistri.
gl. nec appetatis vocari, nec quemlibet appetitum in
terdicit, sed inordinatum, vt ex gl. prius inducta appa
ret, & ex hoc etiã quod de inordinato appetitu phariseo
rum præmiserat dicens. Amant primos recubitus &c.
Potest tamen aliter intelligi, secundum gl. vt etiam ex
circumstantia literæ patet. Simul enim Dominus prohi
bet ibidem patris nomen ac magistri, quia vnus est pa
ter noster qui est in caelis, & quia magister noster vnus
est Christus, Deus enim vt glo. dicit ibidem, & pater
& magister natura dicitur. Homo autem dicitur indul
gentia pater, & magister ministerio. Prohibet ergo Do
minus, ne autoritas vitæ naturalis, seu spiritualis, aut
etiam sapientiæ alicui homini attribuat: unde dicit
glo. Vos autem nolite vocare magistri, neque Deo debē
tur, vobis præsumatis: neque alios rabbi vocetis, ne di
uinum honorem hominibus deferatis. Vnde in alia
glo. dicitur, quod pater vocandus est aliquis, vt honor gra
ti deferatur, non vt author vitæ habeatur. Magister ex
confortio veri magistri tamquam eius nuntius, & pro
reuerentia eius a quo mittitur honoratur. Sic ergo pa
ter & Dominus non prohibuit simpliciter nec præce
pto, nec consilio nomen patris, aut magistri, alias quo
modo sancti patres sustinuisissent vt illi quæ præsumunt mo
nasterijs, abbates, id est, patres vocarentur? Quod etiam
Christi Vicarius qui debet esse perfectionis exemplū,
Papa, id est, pater diceretur: Aug. et Hier. episcopus qui
bus scribant, Papas, id est, patres frequenter nominant.
Stultissimū est ergo dicere, quod hoc quod dicitur, Nolite
vocari rabbi, sit consilium. Dato etiam quod sit consilium, nõ
sequitur quod omnes perfecti ad istud consilium tenentur.
Non enim qui statum perfectionis profitentur, ad omnia
tenentur consilia, sed ad ea tantū, ad quæ ex voto se ob
ligant, alias Apostoli qui in statu perfectionis erant, te
nebantur ad hanc supererogationem quam Paulus facie
bat, ut non acciperent stipendia ab ecclesijs quibus præ
dicabant, & peccabant cũ hoc non obseruarent, ut pa
tet. 1. Cor. 9. Sequeretur et ex hoc religionem consilio,
si omnes ad omnes supererogationes & omnia consi
lia tenerentur. Quicquid enim una supererogaret, omnes
supererogare tenerentur, & sic inter eas nulla distin
ctio remaneret, quod est inconueniens. Non ergo ad oia
consilia perfecti tenentur, sed solū ad ea, ad quæ se obli
gant. Quod et secundum obijciunt, quod monachus nõ do
centis, sed plangentis habent officium, pro eis nõ facit.
Ibi enim Hiero. ostendit, quod monacho ex hoc quod est mona
chus, competat penitentia agere non docere, sicut illi
sibi usurpabant, de quibus diximus, quod ex hoc ipso quod
monachi erant, docere volebant: uel intendit ostende
re, quod monachus ex hoc quod est monachus, nõ obligatur
ad docendum. Sic enim Hiero. inducit hoc in epistola contra
Vigilantium. Non aut sequitur, si monachus non ha
beat officium docendi, quod accipere non possit, sicut nõ se
quitur, si subdiaconus non habeat officium legendi Eua
gelium, quod ad hoc officium assumi non possit: & hoc est quod
Gratianus dicit. 16. q. 1. Superiori. Voluit ergo Hiero.
distinguere inter personam monachi & personam cleri
ci, ostendens quid cuique ex proprio officio conueniat.
Aliud enim continetur cuique ex eo quod monachus est, aliud
ex eo quod clericus est. Ex eo quod monachus est, sua & alio
rum peccata de se habet officium: ex eo quod clericus est,
docendi & pascendi populū. Ex quo etiam patet intel
lectus alterius capituli supradicti, in quo Gratianus

loquitur in illa quæst. de doctrina prædicationis, quæ
ad prælatos pertinet, non aut de doctrina scholastica,
cui prælati non multū intendunt: unde hæc obiectio
procedit in æquioco. Item, dato quod monacho docere
non liceat, non sequitur quod canonici regulares non
liceat docere, cũ canonici regulares inter clericos com
putentur, de quibus Aug. in sermone de cõmuni uita
clericorum, & habet 2. q. 1. Nemo. Qui habuerit
proprium, uel habere uoluerit, & de proprio uiuere,
parū ē ut dicā nõ mecum manebit, sed nec clericus erit.
Ex quo patet quod illi qui sub beato Aug. sine proprio
uiuēbant, inter clericos computabantur. Quamuis au
tem Aug. postea reuocauerit hoc generale interdictū
quod fecerat, ut nullus clericus esset, nisi sine proprio
uiuēret, nõ tamē reuocauit quin illi qui sine proprio
sub eo uiuēbāt, clerici essent, ut patet per c. Certe ego
sum quæst. eadem. Quod autem obijciunt, quod canonici
regulares & monachi ad paria censentur, intelligendū
est in illis quæ sunt cõmunia omni religioni, sicut ui
uere sine proprio, abstinere a negotiationibus, & ab
officio aduocandi in causis, & hmoi: alias possent si
militer cõcludere, quod canonici regulares tenerentur ab
stinere a lineis indumentis, quia monachi ad hoc tenē
tur. Multo et fortius licet illis religiosi docere, quo
rum religio est ad hoc statuta, etiam si monachis nõ li
ceret, sicut Templarijs licet armis uti, quod non licet
monachis. Quod aut tertio obijciunt, quod assumere ma
gisterij officium est cõtra uotum religionis, patet mul
tipliciter esse falsum. Religiosi enim per uotū religionis
non hoc modo abrenuntiant mundo, ut rebus inuēdi
uti non possint, sed mundana uita, ut scilicet mundi actio
nibus non occupentur: unde & sunt in mundo in
quantum rebus mundi utuntur, & nõ sunt de mudo
inquantum a mundanis actionibus sunt liberi: unde
non est contra uotū eorum, si utantur diuitijs, uel etiã
quandoque delitijs, alias quandoque delitiose come
derent, mortaliter peccarent, quod nõ est dicendum:
unde non est contra uotū eorum, si quandoque honori
bus utantur. Itē, mundo scilicet quod ibi accipitur non solū
religiosi, sed et omnes homines abrenuntiare tenentur,
quod patet ex hoc quod supra præmittit loq. Si quis dili
git mundū, non est charitas patris in eo: quoniam omne
quod est in mundo &c. glo. Omnes dilectores mundi
nihil habent nisi hæc tria, quibus oia uitiorū genera
cõprehenduntur: unde patet quod ad mundum dicitur
tur ibi pertinere nõ diuitijs & delitijs simpliciter, sed
inordinatus appetitus earum, & sic non solum reli
giosus, sed etiam omnibus interdicitur. non quidē ho
nor, sed ambitio honoris glo. Ibi superbia uita. i. ois
ambitio sæculi. Itē, dato quod honor simpliciter ad mūdū
pertinere intelligatur, non tamē hoc potest dici de quo
libet honore, sed de honore qui cõsistit in rebus mun
danis: non enim potest dici quod honor sacerdotij pertinet
ad mundū, & similiter nec honor magisterij, cũ doctri
na quæ cõsequitur talis honor, sit de spiritualibus bo
nis. Sicut ergo religiosi nõ abrenuntiant per uotū sacer
dotio, ita nec magisterio. Itē, hoc falsum est, quod magiste
rium sit honor: est enim officium cui debetur honor.
Dato etiã quod religiosi cuiuslibet honori abrenuntiasent,
non tamen abrenuntiauerunt eis quibus debetur ho
nor, alias reauentiasent operibus uirtutum. Honor
enim secundum Philosophum in 1. est præmium
uirtutis. Nec propter hoc aliquis debet abstinere a ma
gisterio, quia diabolus aliquos inflatos honore magi
sterij decipit, sicut nec a bonis operibus quia Aug.
Opusc. S. Tho. Aquin. R. 2. dicit

dicit. Superbia etiam bonis operibus insidiatur ut pe-
reant. Ad illud autem quod quarto obijciunt, quod re-
ligiosi profitentur perfectam humilitatem, dicendum
quod est falsum: non enim veniunt humilitatem, sed
obedientiam. Humilitas enim sub voto non cadit, si-
cut nec aliæ virtutes, cum actus virtutum sint necessi-
tatis, quia sunt in præcepto, votum autem est de eo quod
est voluntarium. Similiter etiam nec perfectio humili-
tatis sub voto cadere potest, sicut nec perfectio chari-
tatis, cum perfectio virtutis non sit ex nostro arbitrio,
sed ex Dei munere. Dato autem quod ad perfectam hu-
militatem tenerentur, non sequitur quod non possent
aliquibus honoribus potiri, sicut non possunt possi-
dere diuitias propter hoc, quod profitentur summam
paupertatem, quia possidere diuitias paupertati op-
ponitur: non autem potiri honoribus opponitur
humilitati, sed in honoribus se inordinate extollere:
unde ut Ber. dicit in lib. de consideratione. Nulla splen-
didior gēma humilitate, scilicet, in omni ornatu sum-
mi Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eo humilitate
apparet illustrior & seipso. & Eccl. 3. dicitur. Quā-
to magnus es, humilia te in omnibus. Quis enim au-
deat dicere, quod Gregorius aliquid de perfectione humili-
tatis deperierit, quia ad summum apicem ecclesiastici
honoris promotus est? Patet etiam ex dictis, quod magiste-
riam non est honor, & sic ratio illa penitus nihil valet.
Ad id quod quinto obijciunt, dicendum quod Dionysius
distinguit monachos contra diaconos, presbyteros, &
episcopos. Patet etiam quod loquitur de monachis,
qui clerici non erant tempore ecclesiæ primitivæ, ut
patet. 1. 6. q. 1. Superiori. Monachos usque ad tempus
Eusebii, Zosimi, & Siritii clericos non fuisse ecclesia-
stica testatur hystoria, & sic non potest concludi per
dictum Dionysium aliquid de monachis qui sunt episcopi,
vel presbyteri, vel diaconi. Procedit etiam eorum ra-
tio ex malo intellectu Dionysii. Vocat enim actiones
sacras ecclesiastica sacramenta, baptismum dicens ef-
se purificationem, & illuminationem: sed confirmationem
& Eucharistiam perfectionem, ut patet in 4. cap.
ecclesiæ hierar. & hæc dispensare non licet, nisi prædictis
ordinibus, sed docere in scholis non est de istis sacris
actionibus, de quibus Dionysius loquitur, alias nullus pos-
set docere in scholis nisi esse diaconus, vel sacerdos.
Item, monachi clerici possunt conficere corpus Chri-
sti, quod non nisi sacerdotibus licet, ergo multo fortius
docendi uti possunt officio, ad quod sacerdos non re-
quiritur. Ad aliud quod sexto obijciunt, quod nullus
potest ecclesiasticis officijs deseruire, & in monastica
regula ordinate persistere, & ita multo minus schola-
sticæ, intelligendum est non de his quæ ad substantiã
religionis pertinent, ut etiam per apparatus ibi patet
quæ hæc bene seruire possunt ecclesiasticis vacantes offi-
cijs, sed intelligit quæ ad alias obseruatias, sicut silen-
tium, & vigiliis & huiusmodi, quod etiam patet
ex hoc quod sequitur in prædicto capitulo, ut ipse di-
stinctionem monasterii teneat, qui quotidie in minis-
terio ecclesiastico cogitur deseruire. A quibus obserua-
tias regularibus non est inconueniens si aliquis absti-
neant, ut militati communi uacent docendo, sicut pa-
tet in illis qui ad prælationis officium assumuntur, cum
etiam in claustris manentes, in talibus quandoque dispen-
sationem accipiant propter aliquam causam. Et præ-
terea, aliqui religiosi sunt qui in claustris suis manen-
tes, distinctionem sui ordinis seruantes, scholasticum in-
staurant officio, quod ex institutione sui ordinis habet.

Ad illud quod septimo obijciunt, dicendum quod ille se su-
perextendit supra mensuram suam, ut patet per glof.
ibidem, qui se extendit ultra quam ei concedatur. Illud
autem intelligitur concessum, quod nulla lege prohi-
bitum inuenit. Vnde si religiosus aliquid faciat quod
non sit sibi per regulam suam prohibitum, non super-
extendit se supra mensuram, quamuis de illo facien-
do in regula nulla mentio fiat, alias non liceret religio-
sis aliquibus, qui habent regulas latiores, assumere si-
bi perfectionis uitæ consuetudines & statuta, quod est
contra Apostolum ad Philip. 3. qui ea quæ retro sunt
obliuiscens, ad ea quæ sunt priora se extendebat. Et
præterea, aliqui religiosi sunt qui doctrinã ex institu-
tione sui ordinis habent, & patet quod contra eos
dicta obiectio non procedit. Quod autem adiun-
gunt, quod in uno religiosorum collegio duo docto-
res esse non debeant, manifeste patere potest iniquum
esse. Cum enim religiosi non sint minus humiles quæ
seculares, ut supra probatum est, non debet in docendo
religiosi peior esse conditio, quam secularis. Esset autem
secundum positionem prædictam, quia non maior uia
pateret toti uni multitudini religiosorum, ueniendi
ad magisterium, quam uni seculari, qui singulariter
per se studet, qui magister fieri potest, si in studio pro-
ficiat. Item, secundum hæc positionem profectus studij
in religiosis impeditur. Sicut enim pugnantem, esset im-
pedimentum ad pugnam, si præmium pugne ei sub-
traheretur, quia ut Philoso. in 3. ethic. dicit, fortissimi
pugnatores esse uidentur, apud quos sunt timidi in-
honorati, fortes honorati, ita studentem esset impedi-
mentum ad studium, si ei magisterium subtrahatur,
quod est studentis præmium. Item, hoc reputatur
in peccatum infligi alicui, si ei postquam in stu-
dio profecit, magisterium denegaretur. Si ergo
religiosus in magisterio consequendo plusquam alij
impediatur, ex hoc ipso quod religiosus est, puni-
tur, & hoc est punire homines pro bono, quod iniquum
est. Ad primum ergo quod inducunt dicendum, quod
illa autoritas non magis ad religiosos pertinet, quam
ad seculares. Fratres enim in nouo testamento omnes
christiani appellantur, ut per se patet: quorumlibet est
christianorum collegium ecclesia dicitur. Non tamē
numerus magistrorum interdicitur per autoritatem
prædictam religiosis, seu secularibus, quia ut Augu-
stinus dicit. Multi magistri dicuntur, quia contraria docent,
& multi docentes unus magister sunt, & sic contrarie-
tas, non pluralitas doctorum prohibetur: uel magis secun-
dum litteram prohibetur, ut non quilibet indifferenter
ad magisterium assumatur, sed discreti & in scripturis
edocti, ut dicit glof. & hoc paucorum est. Et alia glof. di-
cit, quod non eruditos in uerbo fidei ab officio uerbi
remouet, ut non impediatur ueros prædicatores. Vel
loquitur de magisterio quod competit prælati eccle-
siarum. Prohibetur enim ne unus pluribus eccle-
sijs, aut plures uni ecclesiæ præsent, unde glof. In plu-
ribus ecclesijs, aut plures in una ecclesia ne uelitis, ef-
se magistri, id est, prælati, qui soli sunt ecclesiarum ma-
gistri: non enim qui de aliquo collegio docent, ecclesiæ
magister est, quamuis collegium de quo est ecclesia
dicatur. Ad secundum dicendum, quod plures ma-
gistri qui sunt de uno collegio non præsent illi colle-
gio, sicut rector in nauis, uel principes in apibus, sed si-
cut unusquisque præsit in sua schola: unde per autho-
ritatem prædictam non potest probari quod inten-
dunt, sed solum quod in una schola non possunt esse
plures

plures magistri. Ad tertium dicendum, quod per hoc quod
in uno religiosorum collegio multiplicantur plures
magistri, non excluduntur seculares a doctrina, quam
uis sint multa religiosorum collegia: quia non semper
de quolibet religiosorum collegio inueniuntur plu-
res ad docendum idonei, sicut nec aliquis a docendo im-
peditur propter hoc, quod de qualibet diocesi possunt
esse tot magistri, quot ad hoc inueniuntur digni ratio-
ne eadem. Et si etiam multi inuenirentur idonei, de
utrisque essent magis idonei prælegendi siue religio-
si, siue seculares sine personarumceptione. Nec ta-
men ex multitudine doctorum sacra scriptura uenit
in contemptum, dummodo sint sufficientes, sed magis
ex insufficientia etiam si sunt pauci: unde non est con-
ueniens determinatum numerum magistrorum esse,
ne hac occasione idonei a magisterio repellantur.

C A P. III.

An religiosus licite possit esse de collegio
secularium magistrorum.

Adhuc autem sua malitia eos instigante conantur
Apostolice, quod religiosi secularibus in his quæ ad stu-
dium pertinent, communicare non debent, ut si non ex
toto doctrinã mittant officium, tamen in executione
officij aliquo modo impediatur. Ad hoc autem ostē-
dendum, inducunt primo illud quod habetur. 1. 6. q.
7. c. In noua actione, ubi dicitur. In uno eodemque of-
ficio non debet esse dispar professio: quod etiam in
lege diuina prohibetur, dicente Moysē. Non arabis si-
mul in boue & asino, id est, homines diuersæ profes-
sionis in uno officio simul non sociabis: & infra. Nā
coherere & coniungi non possunt, quibus & studia, &
vota sunt diuersa. Cum ergo religiosi & secularibus
sit professio dispar, in uno docendi officio sociari non
possunt. Item, cum quilibet morem gerere debeat il-
lis quibus conuiuit, secundum Augustinum, inconueni-
ens uidentur, ut unus & idem sit de religioso & secu-
lari collegio simul & semel: non enim potest simul
utrorumque actus imitari. Sic ergo religiosus qui est
de collegio suæ religionis, non potest esse de collegio
secularium doctorum. Item, secundum iuris ordina-
tionem statutum est, ut unus & idem non sit in diuer-
sis collegijs secularibus, nisi forte per dispensationem,
multo igitur minus religiosus, qui est de collegio suæ
religionis, poterit esse de collegio secularium magi-
strorum. Item, quicūque sunt de aliquo collegio ob-
seruare tenentur ea, quæ ad illud collegium spectant:
religiosi autem obseruare non possunt ea quæ com-
petat collegio doctorum & scholiarum secularium,
non enim possunt se obligari ad quæ alij se obligant,
nec iurare quæ alij iurāt, uel alia huiusmodi seruire quæ alij
seruant, cum non sint sui iuris, sed sub potestate alte-
rius constituti, & ita uidentur quod non possint esse de col-
legio eorum. Adhuc autem amplius in sua procedunt
malitia, ut quos a societate uident se non posse efficaci-
tatione diuidere, saltem infamando se iungant. Dicunt
enim per religiosi offendicula & scandala excitari,
& ideo se debere eorum uitare consortium, secundum
præceptum Apostoli ad Ro. ult. Rogo autem uos fra-
tres, ut obserueris eos qui dissensiones & offendicula
præter doctrinam quam uos didicistis faciunt, & decli-
nate ab illis. Dicunt etiam quod religiosi otiose uiuunt, un-
de uitare debent, secundum præceptum Apostoli. 2. ad

Thef. 3. Denuntiamus autem uobis fratres in nomine
Domini nostri Iesu Christi, glo. Per Iesum præcipimus
ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordi-
nate glo. id est, non communicetis eis qui ambulat in-
ordinate, & non secundum traditionem quam acce-
perunt a nobis: & subiungit de labore manuum, di-
cēs. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari
nos & c. & infra expressus. Si quis non obedierit uer-
bo nostro per epistolam s. de operando manibus, huc
notate, & ne commisceamini cum illo ut confunda-
tur. Imponunt etiam religiosi, quod ipsi sunt adhibere pe-
riculorum in nouissimis diebus futurorum, unde sunt
uirandi secundum præceptum Apostoli. 2. Tim. 3. Hoc
autem scitote, quod in nouissimis diebus instabunt
tempora periculosa, & erunt homines seipso aman-
tes, cupidi, elati, & infra. Habētis quidem speciem pie-
tatis, id est, religionis, secundum glof. uirtutem autem
eius abnegantes, & hos deuita: sed sicut in eodem ca-
pitulo dicitur, mali homines & seductores proficiēt
in peius errantes, & in errorem mittentes, unde non
contenti religiosorum infamia, etiam Apostoli eā au-
thoritatem euacuare conantur dicentes, quod nec etiam
Apostolica autoritate cogi possunt, ut ad suam socie-
tatem religiosos admittant, quia secundum iuris ciui-
lis ordinem nullus ad societatem compelli debet,
cum societas uoluntate firmetur: unde nec ipsi
compelli possunt aliqua autoritate, ut religiosos in
suam societatem admittant. Item, Apostolica auctori-
tas non se extendit nisi ad ea quæ ad cathedram perti-
nēt. Vnde Aposto. dicebat. 2. Corin. 10. Nos autem non
in immentum gloriabimur, sed secundum mensuram
regulæ qua mensus est nobis Deus. Ad cathedram au-
tem ut dicunt, non pertinet studentium societas, sed
collatio beneficiorum, administratio sacramentorum,
& alia huiusmodi: unde autoritate apostolica cogi
non possunt ut religiosos ad suam societatem admittant.
Item, potestas ministris Ecclesiæ collata est, non in
destructionem, sed in edificationem, ut dicitur. 2.
Corin. ult. Vnde cum in destructionem ordinetur so-
cietas religiosorum & secularium, ut ex præmissis osten-
dere conantur, compelli non possunt apostolica au-
thoritate, ut religiosos ad suam societatem admittant.
Hæc autem eorum sententia inuenitur esse damnosa,
falsa, & friuola. Damna quidem est, quia derogat ec-
clesiasticæ unitati, quæ consistit secundum Apostolum
ad Ro. 12. in hoc, quod multi unum corpus sumus in Chri-
sto, singuli autem alter alterius membra. glof. Sumus
alter alterius membra, dum sumus alijs seruiētes,
alijs indigentes. Ideo dicitur, singuli secundum glof.
quia nullus excluditur maior, uel minor: unde patet
quod ecclesiasticæ unitati derogat quicūque impe-
dit quod unusquisque alterius membrum non sit ei
seruendo secundum officium sibi competentem. Cum
ergo religiosi competat docendi officium, de quo post
paucā Apost. mentionem facit dicens. Sicut qui docet
in doctrina, glof. qui habet gratiam docendi sit mem-
brum alterius in exhibitione doctrinæ, manifestum
est quod ecclesiasticæ unitati derogat quicūque
religiosos impedit, ne quandoque docere possint,
uel a quocumque addiscere. Derogant etiam prædicta
charitati, quia secundum Philosophum in 8. & 10.
ethic. in communicatione amicitia fundatur & salua-
tur, cui congruit sententia Salomonis Prouerbio-
rum 10. Vir amicalis ad societatem magis ami-
cus erit quam frater. Vnde qui prohibet seculares
in studio religiosi communicare, uel econuerso, im-
Opusc. S. Tho. Aquin. R 3 petit

pedi charitatem, & ex hoc etiam dissensionis & rixae, & dissensionis incitium. Derogat etiam haec sententia profectui studentium. In omnibus enim negotijs, quae a pluribus exerceri possunt, plurium societas multum prodest: unde Proverb. 18. Frater qui adiuuatur a fratre quasi ciuitas firma. & Eccl. 4. Melius est duos esse simul, quam unum, habent enim emolumentum societatis suae. Sed praecipue in acquisitione scientiae, plerumque societas multorum studentium prodest, quia interdum alter ignorat quod alius inuenit, aut quod ei reuelatur. Unde & Philof. 1. lib. caeli & mundi dicit, quod antiqui philosophi in conuentionibus diuersis veritatem de caelestibus inuestigauerunt. Quicumque ergo aliquod genus hominum a societate studentium segregat, manifeste commune studium impedit, & hoc praecipue verum est de religiosis, qui quanto sunt a curijs secularibus absoluti, tanto ad studium inueniuntur magis idonei, secundum illud Eccl. 38. Qui minoratur actu, sapientiam percipit. Derogat autem praedicta sententia & fidei communitati, quae quia vna debet esse, catholica nominatur. Facile enim contingit ut qui secum in doctrina non communicant simul conueniendo, diuersa & interdum contraria doceant: unde Apostolus de semetipso dicit ad Gal. 2. Deinde post annos 14. iterum ascendit Hierosolymam cum Barnaba assumpto, & Titio ascendit autem secundum reuelationem, & contulit cum illis Euangelium quod praedico in gentibus, seorsum autem cum his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. Unde & in decretis distin. 15. c. Canonem, dicit quod a temporibus Constantini concilia inceperunt. In praecedentibus namque annis persecutione feruente docenda plebium minime dabatur facultas: inde christianitas in diuersas haereses scissa, est, quia non erat episcopis licentia conueniendi in vnum. Patet ergo quod in periculum fidei diuisionem inducit, qui doctores fidei in unam societatem congregari non permittit: & sic patet multipliciter praedictam sententiam esse damnosam. Est etiam eadem sententia falsa, quod multipliciter patet: quia est contraria doctrinae Apostolicae, quae falsa esse non potest. Dicitur enim 1. Pet. 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in algerutru illa administrantes sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. glo. Gratiam dicit, id est, quodlibet donum Spiritus sancti ad subserviendum alijs, tam in secularibus, quam in spiritualibus, & exemplificat de dono scientiae dicens. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. glo. Si quis habet scientiam loquendi non sibi, sed Deo impuret. Timeat autem ne praeter voluntatem Dei, vel auctoritatem sanctarum scripturarum, vel praeter utilitatem fratrem doceat, nec etiam quod docendum est taceat. Qui igitur dicit quod religiosi & seculares in alterutrum donum scientiae non communicent, manifeste auctoritati Apostolicae contradicit. Item, ex ore sapientis dicitur Ecclesiast. 33. Respicite quod non mihi soli laborauit, sed omnibus exquirere disciplinam: quod ad ecclesiasticum doctorem pertinet, ut glof. ibidem dicit, qui non solum sibi, sed alijs scribendo & docendo proficit. Qui omnes dicit, nullum excipit, ergo tam religiosi quam seculares doctores omnibus communiter & secularibus & religiosis proficere debent docendo. Item, diuersa officia sunt in Ecclesia, sicut diuersa membra in corpore, ut patet in prima ad Corin. 12. in textu & in glo. Sicut autem oculi sunt in corpore, ita doctores sunt in ecclesia. Math. 5. & 18. per hoc quod dicitur, Si oculus tuus scandalizat te, doctores &

consilium, intelligatur, ut per gl. patet. In corpore autem humano est ita quod oculus omnibus membris prouidet indifferenter, & similiter quodlibet aliud membrum alteri subservit in suo officio 1. Corinth. 12. Non potest autem dicere, oculus manui, Opera tua non digeo; aut iterum caput pedibus. Non estis mihi necessarij. ergo & quicumque sumuntur ad officium doctorum debent omnibus cuiuscumque conditionis fuerint, docendo proficere, & religiosi secularibus, & seculares religiosis. Item, quibuscumque competit aliquis actus, competit admitti ad societatem illorum qui ordinantur ad actum illum, cum societas nihil aliud esse videatur quam adunatio hominum ad vnum aliquid communiter agendum: unde & omnes quibus pugnare licet, possunt communicare in eodem exercitu, qui est societas ordinata ad pugnandum: Non enim videmus quod milites religiosi repellant milites seculares a suo exercitu, nec econuerso: sed societas studij est ordinata ad actum docendi & discendi. Cum ergo non solum secularibus, sed etiam religiosis liceat docere & discere, ut ex praedictis patet, non est dubium quod religiosi & seculares in vna societate studij esse possunt. Est etiam praedicta sententia friuola, quia rationes quibus innititur, nullus momenti sunt, & ostendunt ignorantiam eorum qui eas inducunt vel vera, vel fictam. Est enim societas, ut dictum est, adunatio hominum ad aliquid vnum perficiendum, & ideo secundum diuersa ad quae perficienda societas ordinatur, oportet societates distingui, & de eis iudicari, cum iudicium vniuscuiusque rei praecipue sumatur ex fine. Et inde est quod Philoso. in 8. ethic. diuersas communicationes distinguit, quae nihil aliud sunt quam societas quaedam secundum diuersa officia, in quibus homines sibi inuicem communicant: & secundum has communicationes amicitias distinguit, sicut eorum qui simul nutriuntur, vel qui simul negotiantur, aut aliquod aliud negotium exercent. Exinde etiam venit distinctio societatis, quae distinguitur in publicam & priuam. Publica autem societas dicitur, secundum quam homines sibi inuicem communicant in una republica constituenda, sicut omnes homines vnius ciuitatis, vel vnius regni in vna republica sociantur. Priuata autem societas est, quae ad aliquod negotium priuatum exercendum coniungitur, sicut quod duo, vel tres societatem inuicem ut simul negotientur. Vtraque autem dictarum societatum distinguitur in perpetuum & temporale. Illud enim ad quod aliqua multitudo, vel etiam duo, vel tres obligantur, quandoque est perpetuum, sicut illi qui efficiuntur alicuius ciuitatis ciues perpetuam societatem inuicem: quia mansio ciuitatis eligitur ad totum tempus vitae hominis, & haec est societas politica. Similiter etiam societas priuata, quae est inter virum & uxorem, & Dominum & seruum, perpetuo manet propter perpetuitatem vinculi quod colligantur, & haec societas uocatur Iconomica. Quando vero negotium ad quod multitudo congregatur temporaliter exercendum eligitur, non est societas perpetua, sed temporalis: sicut quod multi negotiatores ad nundinas conueniunt, non ut ibidem perpetuo morentur, sed donec negotia expleant, & haec est societas publica & temporalis. Similiter quod duo socij qui idem hospitium conducunt, non inuicem perpetuam societatem, sed temporalem, & haec est societas priuata & temporalis. De his ergo societatibus diuersimode iudicandum est, unde qui indistincte nomine societatis utitur, vel

vel collegij, ignorantiam suam ostendit. Secundum haec ergo patet de facili responsio ad rationes eorum. Ad illud enim quod primo obijcitur, quod in vno & eodem officio non debet esse dispar professio, & infra, Homines diuersae professionis simul non sociabimur, Respondetur, quod intelligendum est quantum ad illud in quo diuersificantur, sicut quod laici & clerici societur in his quae pertinent tantum ad officium clerici: unde ante praedicta verba praemittitur. Indecorum est laicum vicarium episcopi esse, & viros ecclesiasticos iudicare. Similiter etiam religiosus non potest sociari seculari in illo, in quo secularis a religioso diuersificatur, ut in negotijs saeculi exercendis, quae sunt religioso prohibita. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs saecularibus. Officium autem docendi & discendi est commune religioso & seculari, ut ex supra dictis patet, unde nihil prohibet religiosos secularibus in vno officio docendi & discendi sociari: sicut diuersae etiam conditionis homines vnum corpus ecclesiae constituent, secundum quod in vnitatem fidei conueniunt. Gal. 3. Non est Iudaeus neque Graecus, non est seruus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Ad id quod secundo obijcitur, dicendum quod sicut quaedam sunt communia religiosi & secularibus, quaedam autem sunt in quibus differunt, ita est quoddam collegium quod est tantum saecularium, secundum quod adunantur quidam homines ad ea perficienda, quae ad saeculares tantum spectant. Aliquod autem collegium est religiosorum tantum, in quo si aliquid agitur ad religiosam vitam ducendam. Aliquod autem est quod est religiosi & secularibus commune, quia in illo adunantur homines ad hoc, in quo religiosi a secularibus non distinguuntur, sicut religiosi & seculares communiter sunt de collegio vnius ecclesiae Christi, in quantum in vna fide conueniunt quae vnitatem ecclesiae perficit. Similiter quia docere & discere communiter religiosi & secularibus competit, collegium studij non debet censerit quasi collegium religiosorum, vel quasi collegium saecularium, sed quasi collegium in se comprehendens utrosque. Ad id quod tertio obijcitur, scilicet quod nullus potest esse de duobus collegijs, dicendum quod illa ratio tripliter deficit. Primo, quia pars non ponit in numerum contra totum, collegium autem priuatum pars est publici collegij, sicut domus est pars ciuitatis: unde per hoc quod aliquis est de collegio alicuius familiae, ex hoc ipso est de collegio ciuitatis quae ex diuersis familijs constituitur, nec tamen est ex duobus collegijs. Cum ergo collegium studij sit publicum collegium, per hoc quod aliquis est de collegio priuato aliquorum studentium, sicut qui conueniunt ad conuiuendum in vna domo religiosa, vel saeculari, hoc ipso est de collegio communi studij, nec propter hoc est de duobus collegijs. Secundo, praedicta ratio deficit ex hoc, quod nihil prohibet aliquem esse de vno collegio perpetuo publico, vel priuato, & simul & semel esse de aliquo collegio publico, vel priuato temporali: sicut ille qui est de collegio alicuius ciuitatis, quandoque est ad tempus de collegio commilitantium in vno exercitu, & qui est de collegio alicuius familiae, potest ad tempus aliquibus sociari in aliquo hospicio. Collegium autem studij non est collegium perpetuum, sed temporale. Non enim ad hoc homines ad studium conueniunt, ut perpetuo ibi morentur, sed vadunt & veniunt pro suo libito: unde nihil prohibet eum qui est de religioso collegio perpetuo, simul esse de collegio scholastico. Tertio

ratio praedicta ratio fallit, quia illud quod est speciale ad omnia extendit: hoc autem quod unus non possit esse de duobus collegijs, intelligitur de collegijs ecclesiasticis, quia unus non potest esse canonicus in duobus ecclesijs absque dispensatione, vel causa legitima: unde dicitur 2. 1. q. 1. Clericus ab instanti tempore non numeretur in duabus ecclesijs. In alijs autem collegijs locum non habet, unde unus & idem homo potest esse ciuis in duabus ciuitatibus: unde cum collegium scholasticum non sit collegium ecclesiasticum, nihil prohibet eum qui est de collegio aliquo religioso, vel saeculari, esse simul de collegio scholastico. Ad id quod quarto obijcitur, dicendum quod religiosi non possunt esse de collegio saecularium, nisi quatenus licet eis docere & discere, quod non possunt absque moderamine & licentia suorum superiorum, ex quorum etiam licentia, & iuramenta, & colligationes licitas expediunt facere possunt, ut sic in collegio scholastico connumerentur. Sciendum tamen quod cum perfectio totius consistat in partium adunatione, illud toti non expedit, in quo partes conuenire non possunt, quia hoc perfectioni totius repugnat: unde & ordinationes quae in republica statuuntur, tales debent esse, quae omnibus qui ad rempublicam pertinent, coaptentur: magis uero essent remouenda ordinationes a republica, quae adunationem ciuium impedirent, quam aliqua scissura reipublicae toleranda, quia statuta sunt propter unitatem reipublicae conseruandam, & non econuerso. Similiter et in collegio scholastico non debent esse aliqua statuta quae non possint congruere omnibus quae ad studium licite conueniunt. Verba autem Apostoli, quae ad suam sententiam asserendam assumunt, pro eis non faciunt. Primo, quia religiosi non sunt similes illis de quibus loquitur Apostolus quod patet per singula. Quod enim dicitur ad Rom. 12. Rogo autem vos fratres &c. intelligitur de haereticis qui homines in fide dissentire faciebant, quod patet per hoc quod dicit, praeter doctrinam quam didicistis. glo. A ueris Apostolis: quia illi a quibus declinare iubet, de lege agebat, quia cogebant gentes iudicare. Similiter illud quod habetur 2. Thes. 3. Annuntiamus autem &c. ad religiosos non pertinet, sed ad eos qui turpia negotia exercent otium sectantes, quod per hoc patet quod dicit Apostolus. Audiuimus enim inter uos quosdam ambulare inquiete nihil operantes, sed curiosae agentes. glof. Qui saecula cura sibi necessaria prouident. Saecula autem cura ibi dicitur omne illicitum negotium. Similiter quod dicitur 2. Tim. 3. Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus &c. non pertinet ad religiosos, sed ad haereticos, ut patet per id quod dicit, Blaphemi. glo. in Deum per haereses: & per hoc quod subdit, Quemadmodum autem Ianes & Mambres resistunt Moyse, ita & hi. glo. haeretici resistunt ueritati, homines reprobi, corrupti mente circa fidem. Nec obstat quod dicit Habentes quidem speciem pietatis, id est, religiosi. Religio enim accipitur ibi pro patria, quae fidei pro testatur. In hac enim significatione religio est idem quod pietas, ut patet per Augustinum in 10. de ciuitate Dei. Dato autem quod religiosi, uel omnes, uel aliqui tales essent, non tamen eorum esset a sua cōtione eos excludere: quod patet per gl. quae habet. 1. Cor. 5. super illud, Is qui frater nominatur &c. Cum homo nec cibum sumere gl. Dicendo, nominatur, ostendit non temere & quolibet modo, sed per iudicium auferendos malos esse ab ecclesiae cōtione, & si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius. Non enim a cōtione quenquam prohibere possumus, nisi aut sponte cōfessum, aut in aliquo iudicio ecclesiastico, ut gl. supra dicitur.

nominatum atque conuictum. Hoc ergo dicendo noluit hominē ab homine iudicari ex arbitrio suspitionis, vel etiam extraordinario usurpato iudicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ siue vltro confessum, siue accusatum atque conuictum. Patet ergo quod quamuis religiosi essent tales quales dicunt, non tamen possent eos a sua societate repellere, nisi prius essent in iudicio condemnati. In his autem quæ sequuntur, in quibus Apostolicæ potestati derogant, non solum sacratis, sed etiam hæresis crimen incurunt, quia ut dicitur in decretis, distin. 22. c. Omnes. Qui Romanæ Ecclesiæ priuilegiū ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic proculdubio in hæresim labitur. & infra. Fidem quippe violat, qui aduersus illā agit quæ est fidei mater. Hoc autem priuilegium Christus Romanæ ecclesiæ contulit, ut omnes ei sicut Christo obediant: vnde dicit Cyrillus Alexandrinus episcopus in libr. 2. thesaurorum. Ut membra maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pōtifice, a quo nostrum est querere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes pro omnibus, quoniam ipse solum est reprehendere, corrigere, & loco illius ligare qui ipsum ædificauit, & nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tamquam ipsi Domino Iesu Christo obediunt. Vnde patet quod quicumque dicit non esse obediendum his quæ per Papam statuuntur, in hæresim labitur. Quod etiam obijciunt, quod nullus potest cogi ad societatem inuitus, ut lex dicit, pater quod intelligitur de priuata societate quæ consensu duorum, vel trium constituitur. Sed ad societatem publicam, quæ non potest constitui nisi ex superioris autoritate, aliquis compelli potest: sicut princeps qui præest reipublicæ potest compellere ciues ut in sua societate aliquem recipiant, sicut etiam collegium alicuius ecclesiæ cogitur ut aliquem recipiat in canonicum, vel in fratrem: vnde cum collegiū studij generalis sit aliqua societas, ad eam aliquis induci potest autoritate superioris cogente. Ad illud quod postea obijciunt, quod hoc est de illis quæ non pertinent ad cathedram, dicendum quod hoc est falsum. Ad eum enim qui regit reipublicam pertinet ordinare de nutritionibus, & adinventionibus iuuenum in quibus exerceri debeant, ut dicitur in 10. ethi. Vnde & in politica, ut in 1. ethi. dicitur, ordinat quas disciplinas debitū est esse in ciuitatibus, & quales unquamque oportet discere, & vsquequo: & sic patet quod ordinare de studio pertinet ad eum qui præest reipublicæ, & præcipue ad autoritatem Apostolicæ sedis, qua vniuersalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium prouidetur. Quod autem obiicitur ultimo, procedit ex falsis. Non enim est ad destructionem studij, sed ad eius profectū, si religiosi secularibus in studio sociant, ut ex prædictis patet: unde nulli dubium esse debet seculares compelli posse autoritate Apostolica, ut ad societatem studij religiosos admittant.

CAP. IIII.

An religiosi liceat predicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Non solum autem impedire conantur, ne religiosi fructum in ecclesia faciant per doctrinam, verita-

Ftem sacre scripturæ alijs exponendo, sed quod perniciosus est, eos a prædicationibus & confessionibus audiendis amouere conantur, ut nec fructum in populo faciant in exhortatione uirtutum, & extirpatione uitiorum: in quo etiam persecutores Ecclesiæ sanctæ esse ostendunt: unde dicit Greg. lib. 20. moralium, super illud, Quasi caputio tunicæ &c. Hoc conari persecutores Ecclesiæ specialiter solent, ut ab ea ante omnia verbum prædicationis tollant. Inducunt autem primo id quod habetur. 1. q. 1. Alia est causa monachi, alia clerici. Clerici oues pascunt, ego, scilicet monachus, pascor. & 7. q. 1. c. Hoc nequaquam, dicit. Monachorum uita subiectionis habet uerbum, non docendi, uel prædicandi, uel pascendi alios: prædicare autem est pascere uerbo Dei. Ioan. ult. Pascere oues meas. glossa. Pascere oues est credentes ne deficient confortare. ergo monachi, & alij religiosi, qui omnes monachorum iure censentur, prædicare non possunt. Hoc expressius haberi uidetur 16. q. 1. c. Adijcimus, ubi dicitur. Statuimus ut præter Domini sacerdotes nulli liceat prædicare siue laicus, siue monachus ille sit, cuiuscumque scientiæ nomine gloriatur. Item, ca. iuxta. Monachos a populorum prædicatione omnino cessare censuimus. Inducunt autem autoritatē Ber. super Cant. qui dicit, quod prædicare monacho non conuenit, no uitio non expedit, non misso non licet. Item, illi qui pascunt populum uerbo Dei, debent etiam pascere necessaria subministrando, ut patet super illud Ioan. ult. Pascere oues meas, ubi dicit glossa. Pascere oues est credentes confortare ne deficient, terrena subsidia si necesse est, subditis prouidere: sed religiosi non possunt necessaria prouidere cum paupertatem profiteantur. ergo non possunt pascere uerbum Dei prædicando. Item, Ezech. 34. dicitur. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Per pastores autem, ut dicit glossa. ibidem, significantur episcopi, presbyteri, diaconi, quibus grex committitur. ergo religiosi qui non sunt episcopi, uel presbyteri, uel diaconi habentes gregem committum prædicare non possunt. Item, Rom. 10. dicitur. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? sed non legimus missos a Dño nisi duodecim Apost. Luc. 9. & septuaginta duos discipulos. Luc. 10. Vbi dicit glossa. quod sicut in Apostolis forma est episcoporum, sic in septuaginta duos forma presbyterorum secundi ordinis, qui scilicet sunt presbyteri parochiales. Adijungit autem Apostolus. 1. ad Corinth. 12. Opitulationes, id est, eos qui maioribus ferunt opem, ut Titus Apostolo, uel archidiaconi episcopis, ut glossa. ibidem dicit. ergo religiosi qui nec episcopi sunt, nec presbyteri parochiales, nec archidiaconi prædicare debent. Item, in decretis dicitur. dist. 68. Coepiscopi tam ab hac sacra sede, quam ab episcopis totius orbis prohibiti sunt. Nimis enim improba eorum institutio est & praua. Et infra. Nam non amplius quam duos ordines inter discipulos Domini esse cognouimus, id est, duodecim Apostolorum, & 72. discipulorum. Vnde iste tertius processerit ignoramus, & quod ratione caret, extirpare necesse est: & ita ordo religiosorum qui prædicant, & non sunt episcopi, qui sunt successores Apostolorum, uel presbyteri parochiales qui sunt successores 72. discipulorum debent extirpari. Item, Dionysius in 6. capitul. ecclesiæ hierar. dicit, quod monasticus ordo non debet esse alijs prælatus, uel secundum aliam translationem, non est aliorum adductiuus: sed inducuntur homines in Deum per doctrinam & prædicationem. ergo monachi, uel alij religiosi non debent prædicare

Absolutus est a peccatis prædictis non tenetur ulterius peccata confiteri. ergo si aliquis alius quam proprius sacerdos posset confessiones audire, & absolueri aliquem, ille non teneretur semel in anno confiteri proprio sacerdoti, quod est contra decretalem inductam. Cum ergo religiosi non sint proprii sacerdotes, quia non habent plebes sibi commissas, uidetur quod non possunt confessiones audire & absolueri. Item, fideles debent a proprijs sacerdotibus sacramenta percipere, ut in decretali inducta præcipitur: sed sacramenta Ecclesiæ non debet ministrare sacerdos nisi digno, non autem potest scire aliquem esse dignum, nisi eius conscientiam nouerit per confessionem. ergo sacerdotes debent audire confessiones subditorum, & ita alij non possunt eos absolueri. Item, in Ecclesia non solum vitanda sunt mala, sed etiam occasiones malorum, sicut Apostolus de seipso dicit. 2. Corint. 11. Ut amputem occasionem eorum &c. sed si aliquis posset alteri confiteri quam proprio sacerdoti, multi possent dicere se esse confessos, & sic inconfessi ad sacramenta accedere, & non possent arctari per proprium sacerdotem latentes sub prætextu confessionis alijs factæ. ergo hoc nullo modo debet esse in Ecclesia, quod religiosi confessiones audiant, qui non sunt proprii sacerdotes. Item, ad eum solum pertinet penitentes absolueri, ad quem pertinet corrigere: sed sicut dicit Dionysius in epistola ad Demophilum monachum, correctio non pertinet ad monachos, sed ad sacerdotes. ergo religiosi non possunt confitentibus absolueri. Item, cum non habeant aliquas certas prouincias, vel dioceses, vel parochias sibi commissas, si possunt prædicare & confessiones audire, ubique hoc poterunt. ergo ampliore habet potestatem quam episcopi, vel primates, uel patriarchæ qui non sunt vniuersalis Ecclesiæ gubernatores, cum etiam Papa uniuersalem Pontificem se uocari prohibeat, vnde dicitur in decretis di. 99. Nullus patriarcharum uniuersalitatibus uocabulo unquam utatur. Et hoc idem habetur in sequenti capitulo. Vltimius autem nititur ostendere quod nec ex commissione episcoporum prædicare possunt, aut confessiones audire. Dicit enim quod illud quod dat aliquis, iam non habet. Si ergo episcopi committunt curas plebium parochialibus sacerdotibus, ad eos iam non pertinet cura ipsarum, & ita ex autoritate eorum non possunt aliqui prædicare plebibus, aut confessiones audire nisi uocati a sacerdote parochiali. Item, quando episcopus committit curam plebis sacerdoti, ipse seipsum exonerat, & periculum remanet super sacerdotem, cui cura committitur, secundum illud. 3. Reg. 20. Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius: alias essent episcopi in magno periculo, importabile onus totius multitudinis habentes. **E**rgo episcopi non habent se ulterius intrmittere de plebibus, quas sacerdotibus commiserunt. Item, sicut episcopus subditur archiepiscopo, ita sacerdotes subduntur episcopis: sed archiepiscopi non possunt se intrmittere de illis qui subduntur episcopis nisi forte propter negligentiam episcoporum, unde dicitur. 9. q. 3. Archiepiscopus nihil de episcoporum causis absque illorum consilio agat. ergo nec episcopi possunt aliquid in plebibus subiectis sacerdotibus parochialibus absque illorum consensu, nisi propter eorum negligentiam, uel defectum. Itē, presbyteri parochiales sunt sponsi ecclesiarum sibi commissarum. Si ergo aliqui alij ex commissione episcoporum in plebibus prædictis sacerdotibus commissis prædicent, aut confessiones

Confessiones audiant, Ecclesia habebit plures sponfos, qd est contra id quod habetur. 7. q. 1. Sicut alterius vxor nec adulterari ab aliquo, uel iudicari, aut disponi nisi a proprio uiro eo uiuente permittitur, sic nec uxor episcopi, quæ eius ecclesia, uel parochia indubitanter intelligitur, eo uiuente absque eius consilio & uoluntate alteri iudicari, uel disponi, aut eius concubitu, idest, ordinatione frui non conceditur. Hoc autem non solum de episcopis, sed de quibuslibet ecclesiæ ministris intelligitur, ut Gratianus per sequentia capitula probat. Vtærius autem nituntur ostendere, qd nec priuilegio Apostolicæ sedis possunt prædicare, aut confessiones audire: quia contra statuta patrum aliquid cõdere, uel mutare, nec Romanæ sedis auctoritas potest, ut dicitur. 2. 5. q. 1. cap. Contra statuta. Si contra statutum est antiquorum patrum, quod nullus prædicet, uel confessiones audiat præter Domini sacerdotis, ut dicitur. 16. q. 1. c. Adijcimus, non poterit hoc ex priuilegio Papæ alicui concedi. Item. 2. 5. q. 1. c. Sunt quidam, dicitur. Si enim quod docuerunt Apostoli & prophetæ destruerent, quod ablit, niteretur Romanus pontifex, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur. Si ergo ordinatio est Apostoli. 2. Cor. 10. ut nullus gloriatur in plebibus alienis, si Papa dat alicui hoc priuilegium, errare conuincitur. Itē scriptum est in iure, quod si princeps concedit alicui, quod liceat ei edificare in loco publico, debet intelligi sine præiudicio alterius, ut ff. Ne quid in loco publico edificare. l. j. s. Si quis a principe. & 2. 5. q. 2. c. De ecclesiasticis, dicit Greg. Sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque ecclesijs sua iura seruamus, nec cuiquam gratia fauente ultra quam meretur imparior, nec ulli quod sui iuris est ambitu stimulante derogabo. Sed qd aliquis prædicet in parochia alicuius, uel audiat confessiones eo irrequirit, esset in præiudicium sacerdotis parochialis. ergo si concedatur alicui quod possit prædicare, uel confessiones audire, nihilominus hoc exequi non poterit sine consensu sacerdotis parochialis. Item, si princeps concessit alicui liberam testamenti factionem, nihil aliud concessisse uidetur, nisi ut habeat consuetam & legitimam testamenti factionem. Neque enim credendum est Romanum principem qui iura tuetur, totam testamentorū obseruantiam multis uigilijs excogitatam atque inuētam uno uerbo uelle euertere, ut. c. de inoffic. testamento. l. si quando. Similiter si Papa concedat alicuius quod prædicent, uel confessiones audiant, debet intelligi secundum communem formam, scilicet ut hoc exequatur requisitis sacerdotibus parochialibus. Item, monachus qui accipit sacerdotale officium, nõ tamen habet executionem officij, ut scilicet sacramenta ministret, nisi super aliqua plebe fuerit canonice institutus, ut dicitur. 16. q. 1. c. Adijcimus. s. Monachi autem. Et si aliquibus ex priuilegio Papæ officij prædicandi committatur, hoc exequi non poterunt quadiu plebes non fuerint eis commissæ. Item, nec Papa, nec aliquis mortalium potest ecclesiasticam hierar. diuinitus ordinatam mutare, aut euertere, cū nulli prælatorum data sit potestas in destructionem, sed in ædificationem, ut dicitur. 2. Cor. 10. Sed iste est ordo ecclesiasticæ hierar. quod monachi & regulares sint in ordine perficiendorum, ut patet in. 6. c. ecclesiasticæ hierar. ergo nec potest hoc aliter immutare, ut scilicet religiosi perficendi habeant officium. Itē, uolunt ostendere, quod etiam in talibus non liceat petere licentiã a presbyteris parochialibus, aut ab episcopis prædicã

di, aut confessiones audiendi, quia ambitionis est ingerere se ad officia ecclesiastica: unde dicitur. 8. q. 1. cap. Sciendum. Cum locus superior imperatur, is qui ad percipiendam hæc obedit, obedientiæ sibi uirtutem euacuat, si ad hæc ex proprio desiderio anhelat: sed prædicare & confessiones audire pertinet ad officij ecclesiasticum, qd est potestatis & honoris. ergo sine nota ambitionis nõ possunt petere licentiã prædicandi, aut confessiones audiendi, sed hoc solū facere possunt, cū fuerint requisiti, unde prædictus error sumpsit originē. Quia uero ut Boetius dicit in lib. de duabus naturis, uia fidei inter duas hæreses media est, sicut uirtutes in medio locum tenet, omnis enim uirtus in medio rerum decore locata consistit. Si quid enim uel infra, uel ultra quam oportuerit, fiat, a uirtute disceditur. Ideo uideamus quid circa prædicta sit ultra, uel infra quod ueritas habeat, ut hoc totum reputeemus errorem, mediam autem uiam fidei ueritatem. Sciendum est ergo quosdam fuisse hæreticos, & adhuc esse, qui potestatem ecclesiastici ministerij in uitæ sanctitate ponebant, ut uidelicet qui sanctitate caruerit, ordinis quoque; potestatem amittat, & qui sanctitate fulget, etiam ordinis potestate potiatur. Quam quidem sententiam esse erroneam, quia de ea non agitur, supponatur ad præsens. Ex huius autem erroris radice processit quorundam præsumptio, & præcipue monachorū, qui de sua sanctitate præsumentes, ministerium ecclesiasticum officia proprio arbitrio usurpabant, absolueno scilicet peccatores, & prædicando absque alicuius auctoritate episcopi, quod eis nullatenus licebat: unde dicit 16. quæstio. 1. Peruenit ad nos. Vnde ualde miramur, quod quidam monachi & abbates in parochia ueltra contra sanctorum decreta episcopalia iura & officia sibi arroganter uendicant, uidelicet penitentiam dare, & remissionem peccatorum, reconciliationem, decimas & ecclesias cum absque proprii episcopi licentia, uel auctoritate sedis Apostolicæ hoc nullatenus præsumere debeant. Sed quidã nimis incaute ab hoc errore recedentes, in errorem contrariū sunt prolapsi asserentes monachos, & religiosos ad prædicta non idoneos esse, etiam si de auctoritate episcoporum hoc agant: unde dicitur. 16. quæstio. 1. Sunt nonnulli uolo dogmate fulti, audacissime quidẽ zelo magis amaritudinis, quam dilectionis inflammati, asserentes monachos qui mundo mortui sunt & Deo uiuunt, sacerdotalis officij potentia indignos, neque penitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolueri posse per sacerdotalis officij sibi diuinitus iniunctam potestatem: sed omnino labuntur. Quidam autem nouelium sibi statuentes errorem in tantam prorumpunt audaciam, ut asserant non solum propter religiosorū conditionem, sed etiam propter episcoporum impotentiam non posse per episcopos religiosi prædicta committi absque parochialis sacerdotis uoluntate. Et quod etiam pernitiosus est, non posse eis hoc ipsum asserunt per apostolicæ sedis priuilegium indulgeri. Et sic per uiam contrariam ad eundem finem huiusmodi error elabitur cum prædicto, ut scilicet subtrahant aliquid ecclesiasticæ potestati, sicut & illi qui in uitæ merito potestatem ecclesiæ consistere arbitrantur. Ad huius ergo erroris destructionem hoc ordine procedendum est. Primo, ostendemus quod episcopi & superiores prælati possunt prædicare, & absolueri eos qui sacerdotibus subduntur sine licentia ipsorū sacerdotum. Secundo, quod hoc idem possunt alijs committere. Tertio, quod hoc alijs committi quam par-

parochialibus sacerdotibus expedit saluti animarū. Quarto, quod etiam religiosi ad officia huiusmodi exerceantur ex commissione prælatorum suarū idonei. Quinto, quod religio aliqua salubriter instituit potest ad hæc exequenda de licentia prælatorum. Sexto, respon debi mus rationibus qd ad partē contrariã adducuntur. Quod autem episcopus in parochia sacerdoti nõ missa plenam habeat potestatem, probatur per id quod dicitur. 10. quæstio. 1. cap. Sic quidam, ubi dicitur, qd omnia quæ sunt Ecclesiæ secundum constituta, eam antiqua, ad episcopi ordinationem & potestatem pertinent, & hoc idem habetur in sequenti articulo: sed res temporales Ecclesiæ ordinantur ad ipse iudicia. ergo multo fortius spiritualia singularium parochiarum episcopo sunt commissa. Item qd ead. Regenda est uia quæ parochianis sub prouisione ac uoluntate episcopi prædicat, uel ceteros clericos, quos ipse cum Domini more prouiderit. Item in sequenti articulo dicitur, quod ecclesia debet gubernari & disponi cum iudicio & potestate episcopi, cui totius plebis animæ uidentur esse commissa. Item, sacerdos in parochia nõ mittitur, non potest aliquid in Ecclesia facere, qd nõ sit de licentia episcopi specialis, uel saltem generalis, unde dicitur. 16. q. 1. Cunctis fidelibus. Et summo pre omnibus presbyteris, & diaconibus, & reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque proprii episcopi uoluntate agant. Non utiq; Missas sine eius iussu quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quicquid absq; eius permissu faciat. ergo pariter quod in parochia presbytero commissa adhuc maiorem potestatem habet episcopus quam sacerdos, qui sine permissione episcopi nihil in ea agere potest. Item. 1. Corin. 11. super illud, in omni loco ipsorum, & nostro, dicit glos. i. mihi primitus commissus, & loquitur de suffraganeis, idest, de parochijs subiectis ecclesiæ Corinthiorum, ut patet per glos. Si ergo episcopi sunt successores Apostolorum ipsorū formam tenentes, ut dicitur Luc. 10. in glo. patet quod parochia principalis est commissæ episcopo quam sacerdoti. Non enim potest intelligi quod ipsa Apostolo fuerit commissæ, & postea ab ipso in alterum translata, qui non diceret, in omni loco ipsorum & nostro, si ex quo ipsorum ceperat esse, sua esse desisset. Itē, Apollo erat presbyter Corinthiorum, qui eis sacraministrabat, ut patet. 1. Cor. 3. Apollo rigauit, glos. baptizato, & in Apostolus de Corinthijs te intro mittebat, ut patet. 1. Cor. 11. Cetera autem cum uenero disponam. & 2. Corin. 2. Nam & ego quod donauim, si quid donauim propter uos, in persona Christi Et 1. Corin. 4. Quid uultis in uirga ueniam ad uos & c. & 2. Cor. 10. Secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad uos. & cap. ultimo. Ideo hoc absens scribo, ut non presens durius agam secundum potestatem, glos. ligandi atque soluendi, quam dedit mihi Dominus. Patet ergo quod episcopi in plebibus sacerdotibus commissis plenam retinent potestatem. Item, cum sacerdotes succedant in locum 72. discipulorum, episcopi uero in locum. 12. Apostolorum, ut dicitur in glo. Luc. 10. absurdissimum uideretur si dicere uelint, quod Apostoli solere non possunt & ligare, uel alia huiusmodi facere sine licentia septuaginta duorum discipulorum; quod tamen eos dicere oportet, si hic de episcopis & presbyteris dixerint. Item, Dionysius dicit in 5. cap. eccles. hierar. quod quamuis pontificum ordo sit perfectissimus, & ordo sacerdotum illuminatissimus, & ministri-

antium ordo sit purgatissimus, tamen hierarchicus ordo, scilicet pontificum, non tantum habet perficere, sed illuminare & purgare, & sacerdotum ordo nõ solum illuminare, sed & purgare. Et subiungit causam dicens. Ipse quidem minoris uirtutes in ea quæ in meliora sunt transuolare non possunt, eo quod iniustis sit ad huiusmodi conari maiestatem. Ipse autem diuiores uirtutes cum proprijs habent & subiectas operationes, ut patet per expositionem Maximi ibidē. Patet ergo quod sicut sacerdos potest quicquid diaconus potest, & adhuc amplius, ita & episcopus potest quæcunque potest sacerdos, & adhuc amplius. Si ergo sacerdos potest legere euangelium in Ecclesia non requisito diacono, ita & episcopus potest absolueri, & alia Ecclesiæ sacramenta ministrare quibus uoluerit non requisito sacerdote parochiali. Item, qui facit aliquid per alium, & per seipsum hoc facere potest, sed dum presbyteri absolunt tibi subditos, hoc per eos episcopi facere dicuntur, unde Dionysius dicit in 6. c. eccles. hierar. Is qui secundum nos summus est sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare alios in ipsum reponentibus proprias sacras actiones. ergo & episcopus cum uoluerit, poterit absolueri subditos sacerdotes, uel eis prædicare per seipsum. Item, prælati ecclesiarum a subditis ecclesiarum obedientia debentur in quantum eorum curam habent: unde dicitur ad Heb. ultim. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant, idest, pro uobis solliciti sunt prædicando, quali rationem reddunt pro animabus uestris: sed parochianus quisque magis tenetur obedire episcopo quam presbytero parochiali, ut patet per glo. ad Rom. 14. ubi dicitur quod maiori potestati est magis obediendum quam minori, sicut pro consuli quam curatori, & Imperatori quam pro consuli, quod ad potestatis ordinem pertinet, qui multo magis in spiritualibus potestatibus quam in temporalibus inuenitur. ergo episcopi qui sunt in superiori potestate constituti, magis habent curam de subditis, quam etiam ipsi sacerdotes parochiales. Ad curam autem animarum pertinet, quod dicitur Pro uerb. 27. Diligenter agnosce uultum pecoris tui: quod fit maxime in confessionibus audiendis. Et ita episcopi possunt audire confessiones parochianorum, etiam conuenientius quam presbyteri parochiales. Item, sacerdotes dantur episcopis ut coadiutores, quia soli omnes ferre nõ possunt, sicut septuaginta duo fenestati sunt in adiutorium Moyli, ut patet Numer. 11. Vnde episcopus in ordinatione sacerdotum hoc exemplo, & quibusdam alijs præmissis subiungit. Quanto fragilior sumus, tanto magis his auxilijs indigemus: sed ille cui datur aliquis adiutor non ex hoc amittit potestatem operandi cū sibi vacauerit, immo ipse est principalis operans, & adiutor est agens secundarius. ergo episcopi possunt omnia agere quæ ad curam plebis pertinent irrequiriti sacerdote, etiam magis quam ipsi sacerdotes. Itē, episcopi in Ecclesia tenent locum Domini nostri Iesu Christi: unde Dionysius dicit in 5. cap. ecclesiasticæ hierarchiæ. Pontificum ordo primus quidem est diuinarum ordinationum, sublimissimus autem & nouissimus: etenim in ipsum perficitur & impletur omnis nostræ hierarchiæ dispositio. Vnde etiam omnem hierarchiam uidemus in Iesum consummatam, sic uiam quamque in proprium diuinum sacerdotem summum, idest, episcopum: unde & 1. Pet. 2. dicitur de Christo. Conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum

animarum uestrarum. Hoc autem præcipue uerū est de Romano Pontifice, cui ut Cyrillus dicit, omnes iure diuino caput inclināt, & ei tanquā ipsi Domino Iesu & Christo obediunt. Et Chrysoſt. dicit super illud Iohā. vi. Pasce oues meas, id est, loco mei præpositus, & caput eſto ſtratum, ergo ridiculum eſt dicere & blaſphemiam vicinam, quod episcopus non poſſit uſum clauum exercere in quemlibet ſua diœceſis, ſicut & Chriſtus poſſet. Item, ad hoc quod aliquis poſſit abſoluere in foro pœnitentiæ, ſufficit quod habeat clauem & iurisdictionem in quemlibet ſua diœceſis, per quam materia ſibi determinatur, ſicut in alijs ſacramētis qui habet poteſtatem ordinis, & materiam debitā poteſt operari, ſi formam & intentionem debitam adhibeat, hoc enim ſemper in poteſtate eius eſt: ſed episcopus habet clauem cum ſit ſacerdos, habet etiam iurisdictionem in quemlibet ſua diœceſis, alias non poſſet eos citare & coram ſe conuenire, ergo poteſt quemlibet ſua diœceſis ſine alicuius ſacerdotis requiſitione in foro pœnitentiæ abſoluere. Item, ideo ſacerdotibus neceſſarium uidetur conſeſſiones audire ſubdite rum, quia eis ſacramentum eucharistiæ miniſtrant, qđ ab his qui ſunt in peccato mortali ſumi non debet: ſed ſimiliter ſacramēta cōfirmationis & ordinis ſumi non debent ab his qui ſunt in peccato mortali, quia hæc ſacramēta gratiam præſupponunt: hæc autem ſacramēta a ſolis episcopis miniſtrantur, ergo & pœnitentiæ episcopis competit cōſeſſiones audire quorū quilibet ſua diœceſis. Item, nemo poteſt aſſumere ſibi id quod non eſt in ſua poteſtate: ſed ſicut communis conſuetudo pbat, episcopi aſſumunt ſibi caſus quos uolunt, de quibus ad eos pro abſolutione recurratur, ergo etiam antequam eos ſibi aſſumerent, hoc erat in eorum poteſtate, ergo & de alijs caſibus poſſunt abſoluere: cum uoluerint. Item, ſecundum Dionyſiū poteſtas episcopis in noſtra hierar. eſt uniuersalis, poteſtas autem ſacerdotis & miniſtrorū eſt poteſtas particularis, ut patet in 1. cap. & in 5. ecclē. hierar. ſed ſecundum quod probatum eſt a philoſophis, uirtus uniuersalis efficacius agit in id quod ſubiicitur uirtuti particulari, quā etiam ipſa particularis uirtus, ergo episcopus magis habet uſum clauum in eos qui ſubduntur ſacerdotibus, quā ipſi ſacerdotes. Item, nullus poteſt dare quod non habet: ſed episcopi eſt dare ſacerdotibus omnem authoritatem quam ſacerdotes habent, nullum autem ſpirituale amittitur cū datur, quia ſpirituale non datur niſi per actionem dātis in recipientem, agens autem non amittit uirtutē agentis ex hoc ipſo quod agit, ergo episcopus habet communem poteſtatem quam habet ſacerdos parochialis. Deinde ostendendum eſt quod aliqui ex cōmuſſione episcoporum poſſunt prædicare, & cōſeſſiones audire in parochijs ſacerdotum. Nam extra de officio iudi. ordic. Inter cætera dicitur quod episcopus uirō idoneos ad ſanc̄e prædicationis officium ſalubriter exequendum aſſumat. Et infra. Præcipimus tam in cathedralibus, quā in conuentualibus Ecclēſijs uirōs idoneos ordinari, quos episcopi coadiutores & cooperatores habeant nō ſolum in prædicationis officio, uerum etiam in conſeſſionibus audientis, & pœnitentijs iniungendis, & cæteris quæ pertinent ad ſalutem animarum. Ex quo patet quod clerici conuentualium ecclēſiarum alicuius diœceſis, qui non ſunt parochiales ſacerdotes, poſſunt prædicare, & conſeſſiones audire authoritate episcopii. Iterum extra de hæreticis, cap. Excommunicauit

mus. §. Quia uero dicitur: Omnes qui prohibiti, uel non miſſi præter authoritatem ab Apoſtolica ſede, uel catholico episcopo loci ſuſceptam publice, uel priuati prædicationis officium uſurpare præſumpſerint, excommunicationis uinculo innodentur. Ex quo haberi poteſt, quod Papa, uel episcopus poteſt dare alicui authoritatem prædicandi. Item, conſtat quod Apoſtoli, quorum episcopi ſunt ſucceſſores, per ciuitates & caſtella præbyteros ordinabant, qui continerentur populis ſibi ſubiectis commorabantur, & tamen alios mittebant ad prædicandum, & ad alia exercenda, quæ ad ſalutem pertinent animarum. 2. Corin. 4. Miſi ad uos Timothæum, qui eſt filius meus chariſſimus & fidelis in Domino, qui uos cōmonefaciat uias meas quæ ſunt in Chriſto Ieſu. & 2. ad Corinthios 12. Rogauit Titum, & miſi cum illo fratrem. glo. i. Barnabam, uel Lucam. Et ad Titum. 1. Huius rei gratia reliquit te Crete &c. ergo & aliqui alij quā præbyteri parochiales poſſunt prædicare, & conſeſſiones audire ex cōmiſſione episcoporum. Itē, prædicare, & cōſeſſiones audire ſunt iurisdictionis & ordinis ſimul: ſed ea quæ ſunt huiusmodi, poſſunt committi his ſaltem qui ordinem habent, ergo cum episcopus poſſit prædicare & conſeſſiones audire in parochia non requiſito ſacerdote, ut ſupra probatum eſt, hoc idem & alius poterit ex eius cōmiſſione. Itē, ad hoc facit conſuetudo Romanæ ecclēſiæ, ad quam accedentes a pœnitentijs Papæ quoscuq; ſacerdotes literas impetrant ut eis cōſiteantur. Item, legati Papæ, & eorū pœnitentijs conſeſſiones audiunt non petita licentia a parochialibus, & etiam authoritate Papæ ubique prædicant, & ita patet quod prædicare & conſeſſiones audire poteſt alicuiſque ſine licentia ſacerdotum parochialium. Nunc reſtat oſtendere, quod religioſi ſunt idonei ad hoc, quod talia eis committantur. Nam 16. q. 1. cap. Peruenit, dicitur quod monachi & abbates abſque proprii episcopi licentia hoc nullatenus præſumere debent, ut uidelicet pœnitentijs dent. Ex quo relinquitur, quod ex authoritate Papæ & episcopi monachis, & alijs religioſis liceat cōmiſſiones audire. Item, quaſtione eadē dicitur ex authoritate huius decreti, quod Apoſtolico moderamine, & pietatis officio a nobis eſt conſtitutum, ſacerdotibus monachis Apoſtolorum figurā tenentibus liceat prædicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, pœnitentijs imponere, atque peccata ſoluere. Item, in ſequenti cap. Sunt tamen nonnulli, dicit Bonifacius Papa. Credimus a ſacerdotibus monachis ligandi ſoluendique officiū Deo operante digne adminiſtrari, ſi eos digne cōtigerit hoc miniſterio ſublimari. Decertantes igitur monaſticæ pſeſſionis præbyteros ſacerdotalis potentie arcere officio, oino præcipimus, ut ab huiusmodi auiſib' reprimant' i poſterū: quia, quāto quiſq; celſior eſt, tāto & illis erit poſterior. Item, episcopi debent diuina iudicia imitari quāto poſſunt. 1. Corinth. 3. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti: ſed diuino iudicio aliqui religioſi ſunt reputati idonei, ut eis immediate a Deo prædicationis committeretur officium, ſicut de Equitio monacho beato Gregor. narrat in dial. & etiam de beato Benedicto. ergo & in iudicio episcoporum aliqui religioſi poſſunt reputari idonei, ut eis prædicatio committatur. Iterum, omnia quæ licent ſæcularibus clericis, licet & religioſis, exceptis eis, quæ in ſua regula eis prohibentur. Argu. 16. q. 1. Sunt tamen nonnulli, ubi dicit, quod monachis licet abſoluere, & alia huiusmodi

di facere. Neq; enim beatus Benedictus monachorū præceptor almiſſicus huiusmodi rei ſuit interditor: ſed ſæcularibus licet ex cōmiſſione episcoporum prædicare, & conſeſſiones audire, ergo & religioſis, cum in nulla regula hoc ſit prohibitū. Item, maius eſt prædicationis officium ex propria authoritate aſſequi, quā ex cōmiſſione alterius: ſed religioſi poſſunt ad prædicationis gradus ſublimari, in quo eis competit & prædicare, & alia propria authoritate exequi, quæ ad ſalutem pertinent animarum. ergo multo magis debent idonei reputari, ut prædicationis officium, & alia huiusmodi ex cōmiſſione episcopi exequantur. Item, ad illud quod maxime competit perfectis non redditur aliquis minus idoneus ex hoc, quod in ſtatu perfectionis ſe ponit: ſed prædicationis officium cōpetit maxime perfectis, quæ ſtatum religioſi aſſumūt. Vnde 1. Eſdræ. 1. ſuper illud, Omnes reliqui &c. dicit glo. Omnes electi de poteſtate tenebrarum eruti ad libertatem pertinent gloriæ filiorum Dei, & gloriæ omnes ſocietati ſanc̄e ciuitatis. i. ecclēſiæ annuntiarī lætantur, ſed tantum perfectorum eſt in ædificatione eiſdem ecclēſiæ etiam alijs prædicando laborare. Et quod intelligat de perfectione religionis patet ex hoc quod ſequitur. Eruditores multorum cum magis ad cæleſtia diligenda auditores inſtituunt, minus pro terrenis curam gerunt, imo acquiſita pro ſpæ æternorum relinquunt. Hoc etiam patet per interlinear. quæ dicit. Omnes reliqui. i. diuites qui prædicare nō poſſunt, ergo religioſi non redduntur minus idonei ad exequendum prædicationis officium quā alij: & ita cum alij poſſint ex cōmiſſione episcoporum prædicare, & conſeſſiones audire, ut probatum eſt, & religioſi poſſunt hoc idem. Item, 1. Eſdræ. 8. ſuper illud, Promouimus ergo a flumine &c. dicit gloſſ. Fratrum quoque cohortem religioſam nobis in auxilium uocamus, qua adiuti animas fidelium ad ſocietatem electorū, & arcem uitę perfectioris quaſi uala ſanc̄a ad templum Domini efficacius transferamus. Ex quo patet idem quod prius. Item, & hoc apparet ex cōmuni conſuetudine orientalis ecclēſiæ, ſecundū quam fere oēs monachis conſentitur. Item, maioris poteſtatis eſt legationis officium exercere, episcopos confirmare, & de eis ecclēſijs prouideri, quā prædicare, uel conſeſſiones audire: ſed primum inuenitur religioſis eſſe cōmiſſum, ergo & ſecundum eis committi poteſt. Item, magis eſt remotum a religioſorum uita cauſas audire, quā cōſeſſiones, uel prædicare: ſed primum eis committi poteſt, ergo multo fortius alia. Nunc reſtat oſtendere, quod ſaluti animarum expedit etiam alijs quā ſacerdotibus parochialibus prædicationē committi, & alia quæ ad ſalutem pertinent animarū. Primo, per hoc quod dicit Domin' Mat. 9. Meſſis quidem multa, gloſſ. Turba populorum ſuſcipiendo uerbo & ſecundo fructui apta. Operarij autem pauci, gloſſ. prædicatores ad cōgregandū electorum ecclēſiā. Rogate ergo dominum meſſis, ut mittat operarios in meſſem ſuam. Ex quo patet, quod ſalubre eſt ecclēſiæ per multos Dei prædicari fidelibus, & maxima turba fidelium cōſeſcente. Item, poteſt haberi per illud quod dicitur Sapient. 6. Multitudo ſapientium. Interlinearis. Ceterus prædicatorum ſanitas eſt orbis terrarum. Item 2. ad Timo. 2. Quæ audiſti a me per multos teſtes, hæc cōmenda fidelibus hominibus, glo. i. ſanc̄e fidei. Qui idonei erunt. glo. Vita, & ſciētia, & facundia. Et alios docere, gloſſ. Illis enim debet committi prædicatio diuina, qui apti ſunt illi officio. Iterum 1. Eſdræ. 3. ſuper

illud. Et omnes qui uenerant de captiuitate in Hieruſalem, glo. ſic dicit. Non ſolum episcopi & præbyteri plebem fidelium. i. Dei domum debent ædificare, ſed etiam populus de captiuitate Iudæorum ad uisionem ueræ pacis uocatus, miniſterium uerbi ab his qui dicere nouerunt, debet exigere. Item, Grego. in 19. mora. ſuper illud Iob. 29. Quando lauabam pedes meos butyro, ſic dicit. Quid ad hæc nos episcopi dicimus, qui cōmiſſis nobis uerba uitæ impendere non curamus, quando coniugatum uirum prohibere non uoluit ab officio prædicationis uel ſæcularis habitus, uel magnæ occupatio facultatis? Ex quo patet, quod alij etiam quā prælati, uel rectores ecclēſiarum laudabiliter poſſunt prædicationis officium exercere. Hoc idē poteſt oſtendi per multa exempla ueteris teſtamenti. Dauid enim laudatur de hoc, & cultum Dei ampliuit, uiginti quatuor ſacerdotes conſtituendo, ut magis poſſet populis expediri, ut patet 1. Paralipo. 23. & 24. Similiter legitur de Ezech. 2. Paralipome. 30. Perrexerunt curſores cum epistolis ex regis imperio, & principum eius in uniuerſum Iſrael & Iudam, iuxta id quod rex iuſſerat prædicantes. Filij Iſrael reuertimini ad Dominum Deum &c. Aſſuerus etiam nūtiōs celeres miſit per prouincias, qui nuntiarent liberationem populi Dei, ut legitur Heſter. 8. ergo multo magis ſaluberrime hoc fieri pōt, ut alijs quā ſacerdotibus parochialibus prædicationis officiū cōmittatur, & alia quæ pertinent ad ſalutem animarum. Item, Greg. in 5. homel. primæ partis ſuper Ezech. dicit. Hi qui animarum cuſtodes ſunt, & pascendi gregis onera ſuſceperunt, mutare loca mimime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione diſcurrunt, rotæ eius ignis ardens ſunt, quia cum ex eius deſiderio per varia loca diſcurrunt, unde ipſi ardent & alios incendunt. Ex quo patet quod conueniens eſt, ut præter rectores ecclēſiarum qui reſident in ſuis ecclēſijs, alijs prædicationis officium committatur, qui per diuerſa loca diſcurrant. Item, quod hoc uile ſit & ſalubre, ſatis manifeſtat occupatio rectorum ecclēſiæ, quos in alijs rebus pijs & ecclēſiaſticis oportet frequenter occupari, cum tamen oporteat prædicatorem uerbi Dei ab omni alia occupatione liberum eſſe. Vnde Apoſtoli dixerunt. Act. 6. Non eſt æquum nos derelinquere uerbum Dei, & miniſtrare menſis. Vnde patet quod ſatis neceſſarium eſt eos ab alijs iuari. Hanc etiam neceſſitatem maxime oſtendit imperitia multorum ſacerdotum, qui in aliquibus partibus adeo ignorantes inueniuntur, ut nec etiam loqui latinum ſciant. Pauciſſimi etiam inueniuntur, qui ſacram ſcripturam diſciderint, & tamen oportet prædicatorem uerbi Dei in ſacra ſcriptura inſtructum eſſe. Vnde ſatis apertum eſt multum ſaluti fidelium detrahi, ſi ſolum ſacerdotibus parochialibus uerbum Dei relinquatur. In conſeſſionibus autem audiendis non minor neceſſitas apparet propter ignorantiam multorum ſacerdotū, quæ periculoliſſima eſt i conſeſſionibus audiendis. Vnde Aug. in lib. de pœnitentijs. Qui uult conſiteri peccata ſua, ut inueniat gratiam, quæret ſacerdotem ſcientem ligare & ſoluere, ne cum negligens circa ſe extiterit, negligatur ab illo, qui cum miſericorditer monet & petit, ne ambo in foueam cadant, quā ſtultus euitare noluit. Iterum eandem neceſſitatem oſtendit multitudo plebis, quæ interdum uni ſacerdoti gubernanda cōmittitur, qui ſi toto tēpore uitæ ſuæ nihil aliud ageret, uix omnium conſeſſiones diligenter audire poſſet. Iterum hanc neceſſitatem oſtendit difficultas cōſtendi

confitendi. Quidam enim ut experimento inuentum est, a confessione desisterent, nisi possent alijs quam suis sacerdotibus confiteri, quandoque propter uerecundiam, quia erubescunt confiteri illis peccata cum quibus quotidie conuersantur; quãdoque uero quia suspicantur sacerdotes sibi esse inimicos, & propter multa alia. Vnde pie praelati eorum infirmitati condescendunt, ne omnino in desperatione labantur, de alijs confessoribus eis prouidendo. His uisus, ostendendum est aliquam religionem ad hoc specialiter salubriter posse institui ad cooperandum praelatis ecclesiarum in prædicatione & confessionibus audiendis ex commissione praelatorum. Primo per hoc quod omnis religio ad exemplar uitæ apostolicæ formata est: unde dicitur Act. 4. super illud. Et erant illis omnia communia. glo. Communiagræcæ cœna, unde cœnobitæ, id est, communiter uiuentes, cœnobita, id est, habitacula eorum. Hæc autem fuit uita apostolica, ut relictis omnibus per mundum discurrerent euangelizãdo, & prædicando, ut patet Mat. 10. & in regula quadam quæ eis inscribitur. ergo ad prædicta potest aliqua religio conuenientissime institui. Item, Ioan. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est; uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum: sed illa uisitatio maxime est necessaria, quæ fit per eos qui salutem animarum intendunt. ergo conuenientissime potest religio institui ad uisitandum homines, qui consolatione indigent, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeant. Item, Act. 6. super illud; Non est æquum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis, dicit interlinearis. Meliora sunt sercula mentis, quam dapes corporis: sed aliquæ religiones pie & salubriter institutæ sunt ad subueniendum pauperibus in corporalibus dapibus, & alijs necessitatibus corporis. ergo multo conuenientius potest aliqua religio institui ad subueniendum necessitatibus animarum. Item, Augu. Melius est pascere animas in æternum cum Domino uicturas, quam corpora moritura, nimirum cum salus corporum ex salute dependeat animarum, non econuerso. Item, spiritualis militia magis competit religioso quam seculari: sed ad militiam secularem exercendam aliquæ religiones utiliter institutæ sunt. ergo multo conuenientius institui possunt ad militiam spiritualem, quæ competit prædicatoribus uerbi, de qua dicitur. 2. Tim. 2. Labora sicut bonus miles Christi. glo. in prædicando euangelium contra hostes fidei. Item, eis qui procurant salutem animarum, necessarium est ut uita & scientia clareant, ex quibus non de facili possent tot inueniri, qui singulis parochijs per uniuersum mundum præficerentur, cum etiam propter literatorum inopiam nec adhuc per seculares potuerit obseruari statutum Lateranensis concilij, ut in singulis ecclesijs metropolitani essent aliqui qui theologiam docerent: quod tamen per religiosos Dei gratia cernimus multo latius impletum, quam etiam fuerit statutum, adeo ut impletum uideatur illud Isaia. 2. Repleta est terra scientia Domini. ergo saluberrime religio aliqua instituitur, in qua sint homines literati & studio uacantes ad iuuandum sacerdotes, qui ad hoc minus sufficiunt. Item, hoc euidentissime ostenditur ex effectu sequente. Videmus enim talibus religionibus institutis in pluribus partibus hæreticam præuicacitatem eorum ministerio extirpam, infideles etiam nonnullos ad fidem conuersos; multos per uniuersum mundum in lege Dei instructos, quamplurimos ad statum pænitentiam

reuertere, ita quod si quis inutilem talē religionē mentiatur, manifeste conuinci possit quasi gratiā inuidus, quæ in eis operatur, in spiritum sanctum peccare. Item. 2. q. 1. dicitur. Nulli fas sit sine status sui periculo uel diuinas constitutiones, uel Apostolicæ sedis decreta temerare. Cum ergo per Apostolicam sedem religiones aliquæ sint institutæ ad prædicta, quæ etiam ex ipso nomine ostenditur (Nemo enim, ut dicit Aug. in lib. de christiana uita, nomen sine causa fortitur) manifeste se damnabilem reddit, quicumque talem religionem damnare conatur. Nunc ultimo restat ad uertariorum obiectionibus respondere. Quod ergo primo obijcitur, quod pascere ad monachos non pertinet, sed pasci, intelligendum est ex hoc quod sunt monachi contra illos qui ex sola uirtute sanctitatis potestatem ecclesiastici ordinis alicui competere dicebant: sicut etiam potest dici, quod seculari clerico non competit pascere, si non habeat curam animarum, uel nisi sit sibi ab habentibus curam animarum commissum. Vnde propter hoc non concluditur, quin religiosus cõpetat pascere populum uerbo Dei, si uel ad prælationem assumantur, uel a prælatis eis committatur. Non enim minus sunt idonei religiosi ad prædicationis officium exequendum quam seculares, nisi forte quatenus sint sub obediencia constituti, ut sic indigeant duplici licentia ad prædicandum, scilicet licentia eorum quibus plebis cura committitur, & licentia prælatorum ordinis sui, sine qua eis nihil agere licet. Similiter est intelligendum quod postea obijcit. Præter Domini sacerdotes nullus audeat prædicare, uerum est quasi propria autoritate, scilicet ordinaria. Similiter quod sequitur. Monachos a populorum prædicatione omnino cessare cõseimus, intelligendum est ut non propria autoritate ex hoc ipso quod monachi sunt, officium sibi prædicationis assumant. Similiter quod sequitur, quod monacho non conuenit prædicare, intelligendum est quasi ex hoc ipso quod monachus sit, officium habeat prædicandi. Ad aliud quod postea obijcitur, quod illi qui pascunt populum uerbo Dei, debent pascere temporali subsidio, respondetur, quod intelligendum est si uires suppetant, secundum illud. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necesse habere &c. Aliter Apostoli prædicare non potuissent, qui dixerunt Act. 3. Argentum & aurum &c. Nihilominus tamē & illi qui secundum se pauperes sunt, possunt & alijs temporali subsidio prouidere, dum diuites ad elemosinarum largitatem hortantur, sicut & Paulo ad prædicationis officium assumpto in gentes commissum est ut pauperum memor esset, ut dicitur Gal. 2. Ad illud quod postea obijcitur, quod greges pascuntur a pastoribus, dicendum est quod pastores gregem Domini pascere possunt non solum per se, sed per alios, quibus ipsi committunt, quia ille intelligitur aliquid facere, cuius autoritate fit. Ad id quod postea obijcitur, quod non debent prædicare nisi missi: missi autem a Domino leguntur tantum. 1. 2. apostoli & 72. discipuli, dicendum quod etiam illi qui sunt missi a Domino, possunt alios mittere, sicut Paulus qui misit Tim. ad prædicandum. 1. ad Cor. 4. Ideo misi ad uos. Timotheum &c. Et ita ex commissione episcoporum & presbyterorum possunt etiam alij multi ad prædicta mitteri, & tamen illi missi a Domino intelliguntur, qui per potestatem a Domino traditam mittuntur, & omnes illi sic missi a prælatis ecclesiarum, scilicet, episcopis, uel presbyteris inter optulatores computantur: quia ipsi

maioribus opem ferunt, quamuis non sint archidiaconi: quod enim in glo. dicitur, ut Titus Paulo, uel archidiaconi episcopis, per modum exempli ponitur. Vñ non sequitur, quod qui non sunt archidiaconi, non possint maioribus opulari: & tamen cum aliquis ex commissione episcopi prædicat, uel confessiones audit, episcopus hoc facere intelligitur, ut patet ex autoritate Dio. supra inducta. Nihilominus tamen & si duo ordines tantum essent instituti a Dño qui possent prædicare propria autoritate, posset tamen ecclesia tertium ordinem statuere prædicatorum, quia propria autoritate prædicarent, & præcipue Papa, qui habet plenitudinem potestatis in ecclesia: sicut etiam in primitiua ecclesia fuerunt soli duo ordines sacri. scilicet, presbyteri & diaconi, & tamen postea ecclesia minores sibi ordines instituit, ut Magister in sentent. dicit. Ad id quod postea obijcitur dicendum, quod decretum illud loquitur de quibusdam qui coepiscopi vocabantur, qui non in ciuitatibus, sed in vicis, seu uillis ordinabantur, qui aliquando poterant plusquam alij sacerdotes. scilicet, minores ordines dare, & hi aliquo tempore in ecclesia fuerunt instituti habentes ordinariam potestatem: sed postea, ut in eadem di. dicitur, propter insolentiam suam quæ episcoporum officia sibi usurpabant, ab ecclesia prohibiti sunt. Et ideo patet quod non est similis ratio de religiosi illis qui ex commissione prælatorum confessiones audiunt potestatem ordinariam non habentes. Horum enim ordo in numerum non ponit contra ordines a Dño institutos, cum ille secundum iura facere intelligatur, cuius autoritate sit, quod et patet per autoritatem Dio. supra inductam. Ad aliud dicendum, quod ex illa autoritate Dio. amplius haberi non potest, nisi quia monachi ex potestate ordinaria sui ordinis non habent quod sint prælati, uel aliorum adductiui. Non autem excluditur quin monachus possit accipere potestatem ordinariam, uel commissam ad alios adducendum, præcipue cum in litera dicatur, quod monasticus ordo non est alijs prælatus, uel aliorum adductiui, non autem quod esse non possit, uel non debeat. Ad aliud dicendum, quod ecclesiastica hierarchia imitatur cælestem quantum potest, sed non in omnibus. In cælesti. n. hierarchia distinctio donorum grauitorū, secundum quam ordines distinguuntur, sequitur distinctionem naturæ, non autem in hominibus: & ideo cum angelorum natura sit immutabilis, angelus inferioris ordinis ad superiorem ordinem transferri non potest, quod tamen in ecclesiastica fieri potest, sed tamen in cælesti angelus inferioris ordinis in suo ordine manens exequitur actum superioris ordinis superioris uirtute. Sicut. n. dicit Diony. 13. cæle. hier. angelus qui purgauit labia Isaia, dictus est Seraphin, quia Seraphin officium exercuit. Et Greg. dicit in homelia de centum ouibus, quod hi spiritus qui mittuntur, horum uocabulum percipiunt, quorum officia gerunt. Vñ non est inconueniens si in ecclesiastica hierar. aliquis inferioris ordinis exerceat aliquid officij superioris ordinis eius commissione. Ad aliud quod postea obijcitur, quod aut prædicant cum potestate, aut sine potestate, dicendum quod prædicant cum potestate prædicandi non ordinaria, sed eis ab alijs commissa. Nec tamen sequitur quod possint procuratores exigere, quia hoc non est eis datum, possent tamen si eis daretur ab alijs, in quibus residet prædicta potestas: & sic etiam non sequitur quod propter hoc esse debeant plures procuratores. Ad aliud quod obijcitur postea, quod religiosi secundum hoc haberent maiorem potestatem quam episcopi, uel patriarchæ, dicendum quod non

est uerum, quia patriarchæ, uel episcopi possunt alicubi prædicare ordinaria potestate, religiosi autem non habentes curam animarum nusquam: possunt tamen uilibet prædicare autoritate eorum qui possunt, sicut & episcopus potest episcopalia exercere in aliena diocesi autoritate illius episcopi, in cuius diocesi commoratur. Ad id quod postea obijcitur, quod prædicator non debet edificare super fundamentum alienum, dicendum quod falsum est, & contra Apostolum. 1. Cor. 3. Ut sapiens architectus fundamentum posui. glo. prædicatione: alius autem superædificat. Vnusquisque autem uideat quomodo superædificet: quod secundum Ambro. in glo. exponitur de superædificatione doctrinæ. Quod autem Apostolus dicit Ro. 15. Sic autem prædicauit euangelium non ubi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum edificarem, non est intelligendum quasi non liceret, sed quia hoc tunc temporis magis necessarium quam aliud reputabat. Vnde dicit glo. ibidem. Ne edificare supra alienum fundamentum. i. ne prædicare iam per alios conuersis, non quod hoc non faceret si contigisset, sed malebam iacere fundamentum fidei ubi non erat, alias non licuisset Io. euangelistæ prædicare Epheſi, ubi Paulus fidem plantauerat: aut Paulo prædicare Romæ, ubi Petrus eum prouenerat. Quid autem dicent, si religiosi contra quos loquuntur, hoc modo distributi sint, ut quidam eorum infidelibus annuntient uerbum Dei, quidam autem inter fideles sint in subsidium platorum? Nec tamen hoc facit ad propositum, quia non est idem prædicare plebi alienæ, & edificare super alienum fundamentum, ut in prædicta autoritate accipit, cum etiam sacerdos parochialis in sua parochia prædicat, super alienum edificet fundamentum, quia prædicat conuersis per alios ad fidem. Similiter quod dicitur 2. ad Cor. 10. Non gloriates in inueniuntur i alienis laboribus, scilicet ubi alius fundamentum fidei posuisset, quod esset ultra mensuram gloriari, non est intellectus. glo. quod si Apostolus laborasset, ubi alius fundamentum fidei posuerat, quod hoc esset in inueniuntur gloriari, sed quod si ipse gloriatus esset quasi fundamentum iaciens fundamento prius ab alio posito, ultra mensuram laboris sui gloriatus esset. Similiter etiam quod sequitur postea, Non habentes spem gloriari in aliena regula. i. in his quæ sunt in alieno regimine, glo. illa male inducitur. Non enim sic habetur in glo. sed sic. Regulam nostram. i. regimen nostrum. i. secundum quod a Deo nobis est iniunctum, euangelizare dico in abundantia. scilicet, non in paucis locis, imo etiam in illa, supple loca, quæ ultra uos sunt. Nec tamen sumus habentes spem. i. non speramus gloriari in aliqua aliena regula, nec illi qui ultra uos sunt, de alieno regimine sunt. Si tamen ita esset in glo. ut dicunt, non intelligitur quin Apostolus potuisset prædicare illis qui erant de regimine alterius Apostoli. Ipse enim prædicauit Anthiochenis & Romanis, qui erant de regimine Petri, sed quia non gloriabatur de eis quasi de subiectis tuo regimini, hoc enim esset in aliena regula gloriari. Et præterea illi qui ex commissione platorum prædicant, non prædicant in plebibus alienis, sed in plebibus platorum qui eos mittunt, quin etiam ipsis operantibus cooperari dicuntur. Ad ea quibus postmodum ostendere nituntur, quod religiosi confessiones audire non debent, de facili patet responsio. Per illa enim decreta quæ inducunt, nihil aliud ostendunt, nisi quod religiosi non possunt propria autoritate confessiones audire: non autem excluditur quin possint audire ex autoritate Papæ, uel episcopi, ut manifeste habetur. 16. q. 1. Peruenit. Nec etiam quod

quod religiosi sint min^o idonei ad huiusmodi, quam
 secularis, ut patet 16 q. 1. Sunt tamen nonnulli. Ad ali
 quod postea obijciunt, quod presbyteri parochia
 les cum sint rectores animarum, debent diligenter agno
 scere uultum pecoris sibi commissi, quod non possunt
 facere, nisi eorum confessiones audiant, dicendum quod
 de bonitate, uel malitia alicuius constare potest alicui
 non solum per propriam confessionem, sed etiam per
 sententiam superioris de eo latam. Vnde si episcopus
 subditum sacerdotem absoluat uel per se, uel per alium
 cui ipse commisit, sacerdos parochialis ita debet se
 reputare cognoscere eum, ac si sibi confessus esset, cum
 iam sit per superioris sententiam approbatus, de qua
 ei iudicare non licet. Et praeterea, sacerdos uultu eius
 satis potest agnoscere, si secundum decretalem semel in
 anno confiteatur ei. Ad illud quod postea obijciunt,
 quod quilibet tenetur in anno semel confiteri, dicendum
 quod sacerdos proprius non solum est parochialis, sed etiam
 episcopus, uel Papa, ad quos etiam magis pertinet cura
 eius, quam ad sacerdotem, ut multipliciter ostensum
 est. Proprii enim hic non accipitur secundum quod diuidi
 tur contra commune, sed secundum quod diuiditur
 contra alienum. Vnde qui confessus est episcopo suo, uel
 alicui habenti uicem eius, confessus est proprio sacer
 dote. Et praeterea per hoc non excluditur, si semel in anno
 confiteretur sacerdoti proprio. scilicet parochiali, dato quod
 de eo tantum intelligatur quin possit alijs vicibus alijs
 etiam confiteri, qui potestatem habeant absoluenti.
 Ad aliud quod postea obijciunt, quod non potest scire eum
 dignum esse, ut admittatur ad sacramentum eucharistiae,
 nisi audita eius confessione, dicendum quod falsum est.
 Potest enim scire per sententiam superioris qui eum in
 foro penitentiali absoluit, cuius sententiae stari debet,
 non minus quam sua. Ad id quod postea obijciunt, quod si
 aliquis potest confiteri alteri quam proprio sacerdoti,
 datur per hoc occasio multum latendi, dicendum quod fal
 sum est. Cum enim in foro penitentiali cuilibet sit creden
 dum & pro se, & contra se, sacerdos debet credere eum
 confessum esse, si se confessum fateatur: quia & si sibi
 confiteretur, posset eum decipere, ut leuioribus confessis
 maiora taceat. Et praeterea, dato quod ex hoc daretur ali
 qua occasio mali, tamen multum praepoderat quod per
 hoc uitantur multa alia maiora mala, sicut prius ostensum
 est, quod per hoc multis periculis obijciatur. Ad aliud
 quod postea obijciunt, quod ad monachum non perti
 net corrigere, & sic nec absolueri, dicendum quod uerum
 est propria autoritate: sed ex commissione autorita
 tem habentis utrumque potest sibi competere, si sacer
 dotali ordine fungatur. Demophilus tamen cui Dionysius
 scribebat, non erat sacerdos, nec etiam diaconus, ut ex
 his quae in eadem epistola dicuntur apparet. Ad illud
 quod postea obijciunt, quod si possent confessiones audi
 re, eadem ratione ubique possent, & sic essent uniuersales
 ecclesiae gubernatores, dicendum quod nusquam
 possunt audire propria autoritate, possunt tamen
 audire ubicunque eis commissum fuerit: & si com
 mitteretur eis, quod ubique audirent ab eo qui toti
 ecclesiae praesert, possent ubique audire. Nec tamen es
 sent uniuersales ecclesiae gubernatores, quia non absol
 uerent autoritate ordinaria, sed commissa. Quod au
 tem Papa uniuersalem pontificem se prohibet nominari,
 non ideo est quia ipse non habeat autoritatem im
 mediatam & plenam in qualibet ecclesia, sed quia non
 praesertur cuilibet particulari ecclesiae ut proprius &
 specialis illius ecclesiae rector, quia sic cessarent omnium
 aliorum pontificum potestates: & hoc capitulum inducitur

inducit pro ratione. Ad ea autem quibus postmodum
 nituntur ostendere, quod nec etiam autoritate episcoporum
 possunt religiosi praedicare, uel confessiones audire,
 de facili patet responsio. Quod enim primo obijciunt,
 quod dat aliquis, iam non habet, patet esse falsum in spiri
 tualibus, quae communicantur non per translationem ali
 cuius dominij, sicut accidit in rebus corporalibus, sed
 magis per modum emanationis cuiusdam effectus a
 sua causa, sicut qui communicat alij scientiam, non
 propter hoc scientiam amittit, sed est etiam in commu
 nicante potestas. Qui enim dat alicui potestatem, non
 amittit eam, sicut episcopus qui dat sacerdoti potesta
 tem quod conficiat corpus Domini, dando non amittit eam,
 unde de communicatione rerum spiritualium dicit Aug.
 in 1. de doctrina christiana. Omnis res quae dando non
 deficit dum habetur, & non datur, nondum habetur
 quomodo habenda est. Et similiter quando dat episco
 pus potestatem sacerdoti absoluenti aliquos homines,
 non amittit illam potestatem, nisi forte extimeretur pote
 stas quam habet sacerdos in parochia sua, quasi po
 testas quam habet miles in villa sua, quod est ridiculum,
 cum non sint domini, sed ministri, sicut in illud 1. ad Cor.
 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi &c. & Luc.
 22. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non
 sic: sed qui maior est in uobis, fiat sicut minor, & qui
 praecessor est, sicut ministrator. Ad illud quod obijciunt
 postea, quod episcopus quando committit curam parochiae,
 ipse se exonerat, dicendum quod falsum est, quia adhuc
 pertinet ad eum habere curam totius plebis sibi commissae,
 ut habetur 1. ro. q. 1. c. Quaecunque. Vnde & Apostolus
 de se dicebat. 2. ad Corinth. 11. Praeter illa quae extrin
 secus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo om
 nium ecclesiarum. Non tamen sit onus ei importabile,
 quia habet alios inferioris ordinis adiutores. Dato
 autem quod sit immunis a periculo per hoc quod sacer
 dote curam committit, non tamen sequitur quod per hoc sit
 immunis a potestate quam in parochia habet. Ministri
 enim Christi non solum possunt operari ad salutem ple
 bis ad uitandum periculum sibi imminens, sed etiam ad
 augendum meritum, & magis fructificandum in populo
 Dei, sicut etiam Paulus multa supererogabat propter
 salutem electorum, quae sine periculo suae salutis dimittere
 poterat. Ad aliud quod obijciunt. scilicet quod sacerdos
 est sub episcopo, sicut episcopus sub archiepiscopo, di
 cendum quod non est omnino simile. Constat enim quod ar
 chiepiscopus non habeat immediatam iurisdictionem
 in illos qui sunt de dioecesi episcopi, nisi causa ad eum
 differretur: sed episcopus habet immediatam iurisdic
 tionem in parochianos sacerdotem, cum possit quemlibet
 coram se citare & excorcare, quod archiepiscopus
 non potest in subditis episcoporum, ut dictum est
 cuius ratio est, quia potestas sacerdotis naturaliter & ex
 iure diuino subditur potestati episcopi, cum sit imperfecta
 respectu illius, ut Dio. probat: sed episcopus subditur
 archiepiscopo solum ex ordinatione ecclesiae, &
 ideo in quibus ecclesia statuit episcopum archiepiscopo
 subiectum, in illis tantum subiectus est ei. Sacer
 dos autem qui ex iure diuino episcopo subditur, in
 omnibus est ei subiectus: sicut etiam Papa habet im
 mediatam iurisdictionem in omnes Christianos, quia
 Romana ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris
 ecclesijs praelata est, sed euangelica uoce Domini & Sal
 uatoris nostri primatum obtinuit, ut habetur in de
 cretis, distin. 21. cap. Quamuis. Ad id quod postea
 obijciunt, quod presbyteri parochiarum sunt spon
 sarii ecclesiarum sibi commissarum, dicendum, quod spon

sus ecclesiae, proprie loquendo, Christus est, de quo
 dicitur Ioan. 3. Qui habet spem, sponsum est. Ipse enim
 de ecclesia suo nomine filios generat. Alij autem qui spon
 dicuntur, sunt ministri sponsum, exterius cooperantes ad
 generationem spiritualium filiorum, quos tamen non sibi
 sed Christo generant. Qui quidem ministri, intantum
 sponsum dicuntur, in quantum uicem ueri sponsum obtinent.
 Et ideo Papa qui obtinet uicem in tota ecclesia uniuersa
 lis ecclesiae sponsum dicitur, episcopus autem suae dioecesis,
 presbyter autem suae parochiae. Vnde & dioecesis spon
 sum Papa est, & episcopus parochiae, nec tamen propter
 hoc sequitur, quod sint plures sponsum unius ecclesiae quia
 sacerdotes suo ministerio cooperantur episcopo tanquam
 principali, & similiter Episcopus Papae & ipse Papa Christo.
 Vnde Christus Papa, episcopus, & sacerdos, non computantur nisi
 unus sponsum ecclesiae. Vnde patet, quod ex hoc, quod Papa uel
 episcopus audit confessionem parochianorum, uel alij audi
 das committit, non sequitur, quod sint plures unius
 ecclesiae sponsum, sequeretur autem si duo praeficeren
 tur eidem ecclesiae eodem gradu, sicut duo episcopi in una
 dioecesi, & duo presbyteri curati in una parochia, quod
 canones prohibent. Ad ea uero quibus probare nituntur,
 quod nec ex privilegio Papae religiosi praedicare, nec
 confessiones audire possunt, nunc respondendum est.
 Quod ergo primo obijciunt, quod Romanae sedis autho
 ritas non potest aliquid condere, uel mutare contra statu
 ta sanctorum patrum, dicendum, quod uerum est in
 illis quae statuta sanctorum determinauerunt esse de iure
 diuino, sicut articuli fidei qui determinati sunt per
 concilia. Sed illa quae sancti patres determinauerunt esse
 de iure positio, sunt relicta sub dispositione Papae, ut
 possit ea mutare uel dispensare, sicut oportunitates tem
 porum uel negotiorum. Sancti enim partes in concilio congre
 gati, nihil statuere possunt, nisi autoritate Romani
 pontificis interueniente, sine qua etiam nec concilium con
 gregari potest. Nec tamen Papa quod aliquid aliter facit, quam
 a sanctis patribus statutum est, contra eorum statutum facit,
 quia seruat intentio statuentium, etiam si non seruantur
 uerba statutorum, quae non possunt in omnibus casibus, & in
 omnibus temporibus obseruari, seruata intentione statuentium,
 quae est utilitas ecclesiae, sicut & in omni iure positio ac
 cidit. Derogatur enim prioribus statutis per statuta sequen
 tia. Nec tamen hoc, quod aliqui religiosi qui non sunt episcopi,
 uel presbyteri parochiales praedicare, & confessiones audi
 unt est contra decreta patrum, nisi ex sua autoritate
 hoc facerent sine autoritate Papae episcopi, ut ex praedictis
 patet. Et per hoc patet solutio ad id, quod potest ab obij
 ciunt, quia Papa ex hoc, quod dat aliqui licentiam, uel
 privilegium audiendi confessiones, uel praedicandi,
 non facit per hoc contra Apostolum, quia tales religiosi
 non praedicant plebibus alienis, ut supra dictum est. Nec
 tamen hoc est uerum, quod Papa non possit aliquid facere
 contra Apostolum. Dispensat enim cum bigamo & in poena qua
 canones Apostolorum statuerunt presbytero fornicari.
 Ex decreto autem inducto, non potest amplius haberi, nisi
 quod Papa non potest destruere canonicam scripturam
 Apostolorum & Prophetarum, quae est ecclesiastica si
 dei fundamentum. Ad id, quod postea obijciunt, quod
 privilegia principum sunt intelligenda sine praedictio
 alterius, dicendum, quod praedictio dicitur fieri
 alicui, quod subtrahitur ei aliquid, quod in fauorem eius in
 troducit, uel quod ad utilitatem eius ordinatur, sed
 subiectio alicuius subditi ad rectorem ecclesiae non est
 ordinata principaliter ad utilitatem praedictum, sed
 ad utilitatem subiectorum. Vnde Ezech. 34. dicitur.
 Pauperibus Israel qui pascebant semetipsum. Nonne

greges pascebantur a pastoribus, & ideo nullum praedictum
 iudicium sit rectori ecclesiae, quando subditus eius a
 sua potestate eximitur sine praedictio eius, sicut Papa
 eximit abbatem a potestate episcopi sine eius praedictio,
 & similiter episcopus a potestate archiepiscopi. Si autem ipsemet
 operetur in subditis quae pertinent ad salutem, uel alijs hoc
 ipsum committat, non solum non facit ei praedictio
 sed praestat ei magnum beneficium, quod maxime acce
 ptatur a cunctis rectoribus, qui non quaerunt quae sua
 sunt, sed quae Iesu Christi. Vnde super illud. Nu. 12.
 Quid amularis pro me, dicit glo. Gre. Pia mens pasto
 ris quia non propria gloriam, sed auctoris quaerit, ab
 omnibus uult iuari in eo, quod facit. Fidelis enim praedicator
 optat si fieri ualeat, ut ueritatem quam solus
 loqui non sufficit, ora cunctorum sonet. Ad id, quod po
 stea obijciunt, quod princeps quando alicui committit libe
 ram testamenti factionem, intelligitur tantum concessisse
 legitimam & consuetam, dicendum, quod similiter Papa
 quando committit alicui, quod praedictio, uel confessio
 nes audiat, committit ei ut legitime hoc faciat. Vnde
 per hanc commisionem non potest praedicare aliqua quae
 non decent, sed ex quo ab eo datur libertas praedictio,
 non requiritur ad hoc, quod eius praedictio legitima
 sit, quod ab alio potestatem accipiat, quia sic inutilis
 esset eis potestas a Papa accepta, sicut & ille qui habet
 licentiam ab imperatore, quod testamentum condat,
 non oportet quod ab alio ulterius licentiam petat,
 sed quod obseruet ea quae pertinent ad debitum mo
 dum testandi. Similiter & praedicator cui datur licen
 tia a Papa praedicandi, sed debito modo praedicare, ut
 scilicet alia praedictio pauperibus & alia diuitibus, quod
 obseruent huiusmodi quae Greg. in pastoralis docet.
 Ad illud, quod postea obijciunt, quod monachus cum
 ordinatur, non accipit executionem officij, nisi cum
 cura plebis sibi committitur, dicendum, quod pote
 stas ordinis sacerdotalis ad duo ordinatur. Et primo
 & principaliter ad corpus Christi uerum consecran
 dum, & huius potestatis executionem statim cum or
 dinatur accipit, nisi sit defectus in ordinatione uel in
 ordinato. Secundario ordinatur ad corpus Christi mysticum
 per clauas ecclesiae quae sibi committuntur, &
 huius potestatis executionem non recipit, nisi cura ei
 committatur, uel nisi autoritate alterius habetis cura
 ram hoc agat. Nec tamen potestas sacerdotalis frustra
 datur ei, quia habet executionem in hoc ad quod sacer
 dotij potestas principaliter ordinatur, sed officium
 praedicationis non ordinatur ad aliud, quam ad praed
 icandum. Vnde cum privilegium principis non debeat
 alicui esse inutile, ut iura dicunt, oportet ex hoc ipso,
 quod Papa committit alicui officium praedictio, ille
 habeat executionem officij, quicumque sit, & tamen
 quando Papa dat privilegium alicui religioso, quod
 possit praedicare, non propter hoc committit ei offi
 cium, sed magis officij executionem, quia religiosi ta
 les non praedicant, quasi utentes sua potestate, sed
 aliena sibi commissa, sicut dictum est. Ad aliud dicitur
 dom, quod sicut supra dictum est in 1. quaestione de
 doctrina, Dionysius ibi loquitur de monachis laicis,
 qui non sunt episcopi presbyteri uel diaconi, si ta
 men de omnibus intelligeretur, non destruit ecclesiam
 alicuius hierarchiam Papae, mittens monachos ad praed
 icandum, quia sicut supra dictum est, in ecclesia
 alicuius hierarchia ille qui est inferioris ordinis, potest
 superioris officium exercere, etiam in suo ordine ma
 nens, sicut etiam & in caelesti, & ulterius potest ad su
 perioris ordinem promoueri, quod non est in caelesti.
 Opusc. S. Tho. Aquin. S. Vnde

Vnde & Innoc. tertio ante concilium generale quosdam Cisterciensis ordinis misit ad predicandum in partibus Tholosanis. Ad aliud quod ultimo obijcitur, quod religiosi non possunt petere licentiam predicandi, quia hoc est ambitionis, dicendum quod falsum est, quia predicatio officium & laudabiliter appeti potest ex charitate, exemplo Isaiæ qui se ad hoc sponte obtulit. Isai. 6. Ecce ego, mitte me: & laudabiliter potest vitari ex humilitate, exemplo Hieremiæ qui dixit. Ah, Ah, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum. Hierem. 1. ut patet per gl. Greg. ibidem. Et similis sententia habetur r. 8. q. 1. c. In scripturis. Sciendum etiam quod ecclesiastica officia duo habent adiuncta. scilicet opus, & dignitatem, vel honorem, & ratione honoris laudabiliter recusantur, sed ratione operis laudabiliter possunt queri. 1. Tim. 3. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Vnde Augustinus dicit in 19. de ciuit. Dei. Exponere voluit quid sit episcopatus, secundum scilicet quod desiderari potest, quia nomen est operis, non honoris, ut habetur. 8. q. 1. Qui episcopatum. Et hoc idem habetur in glo. super eodem verbo: & ideo si opus separatur a dignitate, laudabiliter & sine ambitionis periculo potest desiderari, & ideo non est ambitionis, si religiosus petat a sacerdote, vel episcopo licentiam predicandi, sed est signum dilectionis Dei & proximi.

C A P. V.

An religiosus teneatur manibus laborare.

Quia vero per sufficientes rationes religiosos a fructu animarum arcere non possunt, eos indirecte impedire nituntur, imponentes eis necessitatem manibus operandi, ut vel sic saltem retrahantur a studio, quo ad predicta redduntur idonei: in quo hostes ciuitatis sanctæ præfati malignantes ostenduntur. Vnde super illud Nehe. 6. Veni, & percutiamus scædus & c. dicit glo. Hostes ciuitatis sanctæ suadebāt Nehemiæ in campestria descendere, & scædus pacis secum intrare: sic & hæretici, & falsi catholici cum veris catholicis pacis cõsortium habere volunt non ut ipsi ad arcem catholicæ fidei & operationis ascendant, sed ut potius eos, quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel pauperum dogmatum descendere cogant. Quod autem religiosi manibus operari teneantur, multipliciter nituntur ostendere. Primo per hoc quod dicitur, 1. Thessalonicens. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: sed ad præcepta seruanda tenentur maxime religiosi, ergo debent manibus laborare. Item 2. Thessalonic. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, glo. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc præcepisse Apostolum, non de opere corporali, in quo agricolæ, vel opifices laborant: & infra. Sed superfluo conatur sibi & cæteris caliginem inducere, ut quod vtiliter charitas monet, non solum facere nolint, sed nec intelligere: & infra. Vult Apostolus seruos Dei corporaliter operari vnde viuant, licet ad seruitutem Dei religiosi specialiter deputentur. ergo debent operari secundum Apostoli præceptum. Item, inducunt hoc quod habetur ad Ephes. 4. Laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat vnde tribuat necessitatem patienti, glo. Non tantum vnde viuat. ergo religiosi qui non habent aliunde vnde tribuant necessitatem patienti, debent manibus operari. Item, Luc. 12. super illud. Vendite quæ possidetis, di-

cit glo. Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vendite possessiones vestras, ut omnibus vestris semel pro Domino spretis, postea labore manuum operemini unde viuatis, vel elemosinam faciatis. ergo religiosi qui omnia sua relinquunt, debent de labore manuum suarum viuere, & elemosinas facere. Item, religiosi maxime tenentur Apostolorum vitam imitari, quia statum perfectionis profitentur: sed Apostoli proprijs manibus laborabant. 1. ad Corint. 4. Laboramus operantes manibus nostris, & Act. 20. Ad ea quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ, & in hoc se immutabiles ostendebat alijs. 1. Thes. 3. Neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. ergo religiosi debent Apostolos in labore manuum imitari. Item, religiosi magis tenentur ad opera humilia, quam sæculares clerici: sed sæculares clerici tenentur manibus laborare. Vnde dicitur in decretis distinct. 91. Clericus victum & vestitum, sibi artificio, vel agricultura absque sui officij duntaxat detrimento præparet. Item, in sequenti cap. Quilibet clericus verbo Dei eruditus artificio victum querat. Item, Omnes clerici qui ad operandum validi sunt, artificio & literas dicant. ergo multo fortius religiosi tenentur manibus laborare. Item, Actuum 20. Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. glo. interlinearis. Exemplum operandi etiam episcopis est signum, quo discernuntur a lupis. ergo multo magis illi qui episcoporum officium exercent predicando, debent manibus laborare. Item, Hierony. dicit ad Rusticum monachum. Aegyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere & labore suscipiant, non tam propter victus necessarios, quam propter animæ salutem, ne vagetur pernitiosis cogitationibus. ergo requiritur ad salutem animarum in religiosis, quod manibus operentur. Item, religiosi semper debent ad profectum spiritualem conari, secundum illud 1. ad Cor. 12. Aemulamini carissima meliora: sed sicut dicit Aug. in lib. de opere monachorum, religiosi qui non operantur manibus, illos qui operantur sibi anteposendos esse non dubitent. Et Act. 20. super illud. Beatius est magis dare quam accipere, dicit glo. Illes maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renuntiantes, nihilominus operando ut habeant vnde tribuant necessitatem patienti. igitur omnes religiosi ad hoc debent tendere, ut manibus operentur. Item, Augustinus in eodem lib. religiosos non operantes contumaces nominat, subdens præmissis verbis. Ceterum quis ferat homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tolerari, sed sicut sanctiores etiam prædicari, sed contumacia est peccatum mortale, alias pro contumacia nullus excommunicaretur. ergo sine periculo peccati mortalis religiosi non possunt dimittere quia manibus operentur. Item, si religiosi excusantur a labore manuum, maxime videntur excusari propter hoc quod vacant psalmis, orationibus, prædicationibus, & lectionibus: sed propter ista non excusantur. ergo omnino laborare tenentur. Media probatur per hoc quod dicit Augustinus in libro de opere monachorum. Quid agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei uacent scire desidero. Orationibus inquirunt, & psalmis, & lectioni, & uerbo Dei. Et singula istorum remouens, dicit primo de oratione. Citius exauditur una obediens oratio, quam decem milia contemptoris,

ptoris, innuens illos esse contemptores & indignos exaudiri, qui manibus non operantur. Secundo quantum ad vacantes diuinis canticis, subiungit Cantica diuina etiam manibus operantes facile possunt: & infra. Quid ergo impedit seruum Dei manibus operantem in lege Domini meditari, & psallere nomini Domini altissimi? Tertio subiungit de lectione. Qui autem dicunt se uacare lectioni, nonne illic inueniunt quod præcepit Apostolus? Quæ est ergo ista peruersitas, lectioni nolle obtemperare, dum uult ei uacare, & ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle bonum quod legitur? Quis enim nesciat tanto citius quemque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit? Quarto subiungit de prædicatione. Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupet ut manibus operari non uacet, nunquid hoc omnes in monasterio possunt? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes uacare uolunt? Quamquam si omnes possent, uicissitudine facere deberent, non solum ne ceteri a necessarijs operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit ut audientibus pluribus unus loquatur. Sciendum uero quod in ista etiam quaestione uiam ueritatis relinquentes, dum ab uno errore recedunt, in contrarium dilabuntur. Fuit enim quorundam monachorum error antiquitus, qui dicebant religiosos manibus operari sine suæ perfectionis detrimento non posse, quia qui manibus laborat, non totam sollicitudinem in Deum iactat, & ita non implet illud euangelicum. Nolite solliciti esse animæ uestrae quid manducetis, & corpori uostro quid induamini. Mat. 6. Vnde & cogebantur negare Apostolum manibus operasse, & dicere hoc quod Apostolus dicit. 2. Thes. 3. Si quis non uult operari, nec manducet, de opere spirituali intelligendum fore, non de opere corporali, ne præceptum Apostoli præcepto euangelij contrarium inueniatur. Horum ergo errorem utpote sacræ scripturæ manifeste contrarium Aug. reprobatur in lib. de opere mona. quia contra tales hunc librum scripsit, ut patet in lib. retractationum. Ex quo quidam, peruersi sensus homines contrarij erroris occasionem assumunt, ut dicant religiosos esse in statu damnationis, qui manibus non laborant, in hoc Pharaoni amicos & unanimes se ostendentes, ut patet per glo. Exod. 5. super illud. Quare Moyses & Aaron sollicitatis populum & c. glo. Hodie quoque si Moyses & Aaron. i. propheticus & sacerdotalis sermo animam sollicitet ad seruitium Dei exire de sæculo, renuntiare omnibus quæ possidet, attendere legi & uerbo Dei, continuo audies unanimes & amicos Pharaonis dicentes, Vide te quomodo seducuntur homines, & peruertuntur adolecentes ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod proficit, relictis rebus necessarijs ineptias sectantur & otium. Quid enim est seruire Deo? Laborare nolunt, & otij occasiones querunt. Hæc erant tunc uerba Pharaonis: hæc & nunc amici eius loquuntur. Ut ergo ab istorum infestatione seruos Dei defendamus, ostendamus omnes religiosos nisi forte in casu, ad manibus laborandum non tantum non teneri, sed etiam manibus non laborantes in statu salutis esse. Primo per glo. quæ habetur Mat. 6. Respicite uolantia cæli. glo. Sancti merito a uibus comparantur, quia cælum petunt, & quidam ita remoti sunt a mundo, ut iam in terris nil agant, nil laborent, sed sola contemplatione iam in cælo degunt, de quibus dicitur. Qui sunt hi qui ut nubes volant? Item, Grego. super Ezech. in secunda homelia secunda partis. Contemplatiua uita est cha-

ritatem Dei & proximi tota mente retinere, & ab exteriori actione quiescere, solum desiderio conditoris inhærere, ut nil iam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad uidentem faciem sui conditoris animus inardescat. ergo perfecti contemplatiui ab omni actione exteriori se retrahunt. It. Luc. 10. super illud. Domine non est tibi cura, quod soror mea reliquit me sola ministrare? dicit glo. Ex illorum persona loquitur, quod adhuc diuinæ cõtemplationis ignari, solum quod didicere fraternæ dilectionis opus Deo placitum dicit, ideoque cunctos qui Christo deuoti esse uelint, huic mancandos autumant: sed illi qui dicunt religiosos manibus debere laborare, hoc propter fraternæ dilectionis opus dicunt, ut scilicet habeant vnde elemosinas tribuant, secundum illud Ephe. 4. Laboret manibus suis, ut habeat vnde tribuat necessitatem patienti. ergo illi qui uolunt quod omnes religiosi manibus laborent, uoce Marthæ utuntur, quæ de quiete Marthæ murmurauit, vnde a Domino Marthæ otium est excusatum. Item, hoc exemplo probari potest. Beatus. n. Benedictus ut Gre. in 2. dialogorū narrat, tribus annis in specu mansit manibus non laborans, ut ex hoc victum quæreret, quia longe a conuersatione hominum positus erat soli Romano monacho cognitus, qui ei victum ministrabat. Quis tamen audeat dicere eum tunc in statu salutis non fuisse, cum Dominus eum seruum suum nominauerit cuidam sacerdoti dicens, Seruus meus illo in loco fame moritur? Multa etiam alia exempla sanctorum patent in dialogo, & in uitis patrum, qui sine labore manuum istam vitam transigebant. Item, laborare manibus aut est præceptum, aut consilium. Si consilium est, nullus tenetur ad laborandum manibus, nisi qui ad hoc uoto se astrinxit. ergo religiosi qui ex regula sua non habent quod debeant manibus laborare, ad laborem manuum non tenentur. Si autem est in præcepto, cum ad præcepta diuina & apostolica æqualiter teneantur religiosi & sæculares, non magis ad laborem manuum tenentur religiosi, quam sæculares. ergo si licebat alicui sine labore manuum viuere quando in sæculo erat, idem licebit quando in religione aliqua erit. It. tempore illo quo dixit Apostolus, Qui non uult laborare, non manducet, non erant religiosi a sæcularibus distincti, vnde istud præceptum communiter omnibus Christianis propositum est: quod et patet ex hoc quod dicitur. 2. Thessalonicentium. 3. Subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinate. Omnes enim Christiani tunc fratres appellabantur, ut patet 1. ad Corint. 7. Si quis frater habet uxorem infidelem & c. glo. i. Si quis fidelis. Si ergo religiosi tenentur laborare manibus propter illa Apostoli uerba, pari ratione tenentur omnes sæculares, & sic redit idem quod prius. Item, Augustinus dicit in libro de opere monachorum. Illi qui saltem habebant aliquid in sæculo, quo facile sine officio sustentarent hanc vitam, quod conuersi ad Deum indigentibus dispersi sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferenda. Solent enim tales operum corporalium laborem sustinere non posse. ergo illi qui in sæculo de labore manuum non uixerunt, nec in religione ad laborem manuum sunt cogendi. Item, in eodem libro Augustinus loquens de aliquo diuite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod bene facit manibus laborando, ut alijs exemplum det: quod quidem si nolit, scilicet laborare manibus, quis eum audeat cogere? Nec Opusc. S. Tho. Aquin. S. 2. distert,

differt, vbi ipse subiungit, siue monasterio de-
derit, siue vbiunque diuilerit, cum omnium Chri-
stianorum sit vna respublica. ergo idem quod prius.
Item, id quod non precipitur nisi sub cōditione & in
casu, non obligat nisi cōditione illa existente, & in ca-
su illo: sed labor manuum nunquā inuenitur ab Apo-
stolo imperatus nisi in casu, quando scilicet per hoc
vitantur aliqua peccata, volens prius homines mani-
bus laborare, quā in illa peccata incidere. ergo qui
possunt manibus nō laborādo talia vitare, nō tenentur
manibus laborare. Media patet per hoc, quōd Apo-
stolus nō nisi in tribus locis inuenitur laborē manū
imposuisse. 1. ad Ephe. 4. Qui furabatur, iā non furet,
magis autem laboret operando manibus suis: in quo
apparet quōd laborem manuum imponit ad furtum
vitandum, eis scilicet qui a manuum labore abstinētes
victum in furto querebant. Secundo, hoc ipsum præ-
ceptum. 1. Thef. 4. vbi dicit. Operemini manibus vestris,
sicut præcepimus vobis, & vt honeste ambuletis ad
eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis: in
quo laborem manuum indixit ad vitandam concupi-
scentiam alienarum rerum, quod est furtum mentale.
Tertio, de hoc loquitur. 2. Thef. 3. vbi sic dicit. Cum
essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quo-
niam si quis non vult operari, nec manducet. Audiui-
mus. n. iter uos quosdā ambulare inquiete, nihil ope-
rantes, sed curiose agentes, glo. Qui scēda cura neces-
saria sibi prouident. His autem qui eiusmodi sunt, de-
nuntiamus & obsecramus in Domino Iesu Christo,
ut cum silentio operantes, suum panem manducet:
in quo patet quod laborem manuum imponit illis, qui
laborem manū fugientes, ex turpibus negotiis victū
sibi acquirebant. Sic ergo patet quōd religiosi & sæ-
culares, qui & sine furto, & sine cōcupiscentia aliena-
rum rerum, aut sine turpi cura victū habere possunt
vndeunq̄, ex præcepto Apostoli laborare non tenen-
tur. Similiter nec ex præcepto Aug. 1. lib. de opere mo-
nachorū, cū non inducat nisi ad obseruandū præcepta
apostolica, sicut patet inspecti diligenter verba ei.
ergo non tenentur religiosi manibus laborare nisi in
casu. Itē, illi qui habent alias vnde viuunt quā de la-
bore manuum, non tenentur manibus operari, alio-
quin omnes diuites, & omnes clerici, & laici qui non
laborant, essent in statu dānationis, qđ ē absurdū. Sed
aliqui religiosi sunt qui habent vnde alias viuunt, qđ
de labore manū, quia habent possessiones quæ ad eo-
rum vitam sustentandam a fidelibus collatæ sunt: vel
habent ministerium prædicationis sibi commissum,
de quo vivere possunt. 1. ad Cor. 9. Dominus ordina-
uit his qui euangelium annuntiat, de euangelio viue-
re, gl. Sic Dominus rationabiliter disponit de prædica-
toribus, vt expeditiores sint ad prædicandū verbum
Dei: unde nō potest dici, quōd hoc intelligendum sit
solū de prælatis, quib⁹ ex autoritate ordinaria prædi-
care incumbit, quia tā ipsos, quā alios quosunque
qui ex eorū cōmissione prædicant, oportet expeditos
esse ad prædicandū verbū Dei, inter quos possunt esse
religiosi, sicut supra probatū est. Similiter aliqui reli-
giosi sunt, qui Ecclesie deseruiunt in diuino officio, &
de hoc etiā licite viuere possunt: vnde dicitur. 1. Cor.
9. Qui altari deseruiunt, cum altari participant. Et de
his duobus dicit Aug. in lib. de opere mona. de reli-
giosis loquens. Si euangelistæ sunt, sacer, habent scili-
cet potestatem de sumptibus fidelium viuendi. Si mi-
nistri altaris, bene sibi istam non arrogant, sed plane
condicant potestatem. Similiter sunt aliqui religiosi, qui

sacra scripturæ vacant, & de hoc etiā licite viuere pos-
sunt. Vnde dicit Hiero. in epist. contra Vigilantium.
Hac in Iudæa vsque hodie perseverat consuetudo nō
solū apud nos, sed et apud Hebræos, ut qui in lege Do-
mini meditantur die ac nocte, & partem non habent
in terra nisi solum Deum, synagogarum, & totius or-
bis foueantur ministerijs. ergo patet quod non omnes
religiosi tenentur manibus laborare. Item, vtilitas spi-
ritualis præfertur vtilitati temporali: sed qui seruiunt
vtilitati communi ad pacē temporalem cōseruandam,
licite accipiunt unde viuunt, vnde dicitur Roma. 13.
Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc
ipsum seruientes. glo. Dum pugnant pro patria, ergo
multo fortius qui in spiritualibus communi vtilitati
deseruiunt vel prædicando, vel sacra scripturæ insi-
stendo, vel Ecclesie deseruiendo, in qua sunt oratio-
nes pro salute totius Ecclesie, possunt licite accipere
a fidelibus unde sustententur. non ergo tenentur ma-
nibus laborare. Itē, sicut dicit Aug. in lib. de ope mon.
Apost. ibi manib⁹ operabat, vbi Iudæis solo die sabbat-
hi prædicare consueuerat, habens reliquū ipsi liberi ad
manib⁹ laborādū, sicut faciebat cū esset Corin. Sed quā
erat Athenis, vbi poterat quotidie prædicare, manib⁹ nō
operabatur, sed vivebat de his quæ detulerant sibi
fratres de Macedonia venientes. Ex quo patet quōd
officium prædicationis non est propter laborem ma-
nuum dimittendum. ergo illi qui possunt prædicatio-
ni quotidie insistere, & alijs quæ ad salutem animarū
spectant, siue autoritate ordinaria hoc agant, siue
ex commissione alterius, debent omnino a labore ma-
nuum abstinere. Item, opera misericordie præferun-
tur corporalibus exercitijs. 1. Timothæi 4. Corporalis
quidem exercitatio ad modicum vtilis est, pietas
autem ad omnia valet: sed opera pietatis sunt in-
termittenda vt vacetur prædicationi, Actuum. 6.
Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & mi-
nistrare mensis. Luca 9. Sine vt mortui sepeliant mor-
tuos suos, tu autem vade & annuntia regnum Dei.
glo. Dominus docet bona minora pro vtilitate maio-
rum esse præmittenda. Maius est enim animas mor-
tuorum prædicando suscitare, quā corpus mortui
terra abscondere. ergo & illi qui licite prædicare pos-
sunt qualitercumque, debent laborem manuum pro-
pter prædicationem intermittere. Item, non est possi-
bile studio sacra scripturæ continuo insistere, & de la-
bore manuum victum quærere: sed sicut Grego. in
pastorali dicit, exponens illud quod dicitur Exod. 25.
Vectes semper erunt in cirulis. Nimirum necesse est,
inquit, vt qui ad officium prædicationis excubant,
a sacra lectionis studio non recedant, vt scilicet sem-
per sint parati ad prædicandum, & si non semper
prædicent, ut patet per ea quæ ibi subduntur. ergo
illi qui ad prædicandum deputati sunt, siue ex pro-
pria autoritate sicut prælatis, siue ex prælatorum cō-
missione, debent a labore manuum cessare vt stu-
dio vacent. Item, quōd religiosi possint labore ma-
nuum dimisso, studio sacra scripturæ absque repre-
hensione vacare, patet per id quod dicit Hiero. in
prologo super Iob. Si aut fiscellam iunco texerem,
aut palmarum folia complacarem, ut in sudore
vultus mei comederem panem, & ventris opus
solicita mente pertractarem, nullus morteret, nec
mo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta senten-
tiam Saluatoris, volo operari cibum qui non perit,
& antiquam diuinorum voluminum vitam senti-
bus argutisque purgare, error mihi geminus in-
iungitur.

iungitur. Et infra. Quapropter, o fratres dilectissimi mi, p
stabello calatis sportellis que manusculis monachorum
spiritualia hæc & mansura dona suscipite. ergo patet
quod beatus Hiero. qui erat monachus, loco laboris
manualis studium sacra scripturæ assumpserat, de quo
tamen ab inuidis reprehendebatur. ergo & alijs reli-
giosis hoc ipsum licet, quantumcumque murmurent
detractores. Item, August. in lib. de opere mona. Qui
relicta, vel distributa siue ampla, siue qualicumque
opulencia inter pauperes Christi pia & salubri humi-
litate numerari uoluerint, si corpore ita ualent, & ab
ecclesiasticis occupationibus uacant, si & ipsi mani-
bus operentur ut pigris auferant excusationem, mul-
to misericordius agunt, quā cum omnia sua indige-
tibus diuiserunt. Ex quo patet quod tam illos qui cor-
pore non ualent, quā illos qui ecclesiasticis operi-
bus implicant, non uult manibus laborare: sed inter
ecclesiasticas occupationes predicatio est utilior & di-
gnior. 1. Tim. 5. Qui bene præsent presbyteri, duplici
honore digni habeantur, maxime qui laborant in uer-
bo & doctrina. ergo illi qui in prædicatione occupan-
tur, non debent manibus laborare. His ergo uisus, res-
tat obiectis in contrarium respondere. Ad illud ergo
quod primo obijciunt, quod labore manibus est ab
Apostolo præceptum, dicendum quod illud præcep-
tum ab Apostolo propositum non est iuris positium,
sed legis naturalis: quod patet per hoc quod dicitur. 2. Thef.
3. Vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inor-
dinate, glo. Aliter quā ordo naturæ exigit. Loqui-
tur autē de illis qui ab opere manuali cessabant. Quod
autem ad manibus operandum ipsa natura inclinet,
indicit corporis dispositio: quia natura non dedit ho-
mini vestes, sicut pilos alijs animalibus: neque arma,
sicut cornua bobus, & unguis leonibus, nec aliquem
cibum sibi natura præparauit excepto lacte, vt Au-
cenna dicit. Veruntamen loco omnium dedit sibi ra-
tionem, qua hæc omnia sibi posset prouidere, & ma-
nus quibus prouisionem rationis exequi posset, vt di-
cit Philosophus in 1. 4. de animalibus. Et quia præcep-
ta legis naturæ communiter omnes respiciunt, hoc
præceptum naturalis iuris de labore manuum ad om-
nes hominum differēcias se extendit, nec magis ad re-
ligiosos quā ad alios: nec tamen dicendum, quod ad mani-
bus operandū quilibet nō teneatur, quod sic patet. Sunt
enim quedā legis naturæ præcepta, per quorū imple-
tionē nō prouideretur nisi implenti, sicut præceptū de
manducando: unde ad hæc implenda quilibet homo
singulariter tenetur. Sunt etiam quedā præcepta legis
naturæ, quibus homo sibi non prouidet, sed naturæ cōi,
sicut præceptū de actu generatiuæ uirtutis, quo speci-
es humana multiplicatur & saluatur, uel etiam quib⁹
homo non soli ipsi, sed alijs prouidere potest: & ad hæc
obseruanda non quilibet obligatur, quia nec vnus ad
omnia sufficeret, quibus uita hominū indiget. Non. n.
posset vnus homo generationi intendere, & contēpla-
tioni, & ædificationi, & agriculturæ, & omnibus alijs
exercitijs, quibus indiget uita humana: unde in his
vnus ab alio iuuatur, sicut in corpore membrū vnū
ab alio. Et propter mutuū obsequium, quod hoīes sibi
inuitē impedere debent, dicit Apostolus Rom. 12. Sin-
guli autē alter alterius mēbra. Horum autē ministerio-
rum distributio, vt. f. diuersi homines diuersis mini-
sterijs occupentur, sit principaliter ex diuina prouidē-
tia, sed secundario ex causis naturalibus, per quas magis
hō inclinatur ad vnū quā ad aliud. Sic ergo patet quod in
talibus nullus obligatur ex præcepto, nisi quando ne-

cessitas incūbit, & per aliū sibi nō prouidetur: sicut si
necessitas incūberet homini vt domo, vel aliquo hu-
iūsmōdi ueretur, & nullus alius esset qui ei prepararet,
ipsemet sibi habitaculū præparare teneretur, alias sibi
manus iniiceret. Et similiter dico, quod ad manibus labo-
randum nullus tenetur, nisi quādo necessitas sibi in-
cumbit vtendi his quæ labore manū quærentur, &
ea ab alijs aliunde habere nō potest sine peccato. Illud
enī dicimur posse, quod licite possumus: & hoc patet
per id quod dicitur. 1. Cor. 4. Laboramus operantes ma-
nibus nostris, glo. pro nobis necessarijs, quia nemo
dat nobis. Vnde & Apostolus laborem manuum nun-
quā præcepit, nisi illis qui a labore manū abstinē-
tes, causa uictus acquirēdi in peccata alia incidebāt,
vt supra probatū est. Et sic ex uerbis Apostoli nō pot-
est probari nisi quod quilibet homo vel religiosus, vel sæcu-
laris tenetur manibus laborare potius quā se mori
dimittat, vel uictum aliquo modo illicito quærat: &
hoc concedimus. Ad illud quod secundo obijciunt, di-
cendum quod ex prima parte illius glo. non potest
plus haberi, nisi quod illud uerbum Apostoli. Si quis
non laborat, nec manducet, intelligitur de opere cor-
porali contra quosdam monachos, qui dicebant illud
uerbum intelligendum esse de opere spirituali tantū,
volentes quod seruis Dei nō liceret operari. Et hunc
intellectum glo. aufert, & August. reprobatur in libr.
de opere mona. vnde glo. sumitur. Habito ergo quod
textus sit intelligendus, Qui non uult operari, f. corpo-
raliter, non manducet, nō sequitur quod quilibet qui
manducare uult, teneatur manibus laborare. Si enim
de omnibus hoc diceretur, esset contrarium ei quod
paulo ante præmisit. Noctē & die operantes, non
quali non habuerimus potestatem &c. Habebat ergo
Apostolus potestatem manducandi sine labore manū.
nō igitur uniuersaliter intelligendum est, Si quis non
uult operari, nec manducet. Sed de quibus loquitur,
patet manifeste per illud quod subditur. Audiui-
mus enim inter uos quosdam ambulantes inquiete, nihil
operantes, sed curiose agentes, glo. Qui scēda cura ne-
cessaria sibi prouident. His autē qui eiusmodi sunt de-
nuntiamus, ut cū silentio operantes suum panem mā-
ducet. Cum enim nullo modo debeant scēda cura,
idest, illicito negotio uictum quærere, in idē redit
eos nō operari, & non manducare. Quod autem sub-
iungitur in glo. uult seruos Dei corporaliter operari,
non simpliciter proponitur, sed cum cōditione alte-
rius mali uitandi, scilicet inuoluntariæ & coactæ men-
dicationis, quia sequitur, Vt nec compellantur egesta-
te necessaria petere. Esset enim potius manibus labo-
randum, quā ad tantam miseriam deueniendum,
quod cōtra suum propositum & uoluntatem aliquis
mendicare cogeretur. Nec tamen sequitur quod paupe-
ratē assumentes, & ex humilitate medicare uolentes,
laborare manibus teneantur. Ad id quod tertio obi-
icitur, dicendum quod Apostolus non præcepit laborem
manū absolute, sed cū quadam comparatione, vt. f.
quis potius manib⁹ laborare debeat quā furari: dicit
n. Qui furabatur, iam nō furetur, magis autem labo-
ret manibus suis &c. Ideo nō sequitur quod religiosi,
qui sine furto uictum habere possunt, laborare corpo-
raliter teneantur. Ad illud quod quarto obijciunt, dicēdū
quod illi qui omnia sua uendunt, ut consilio Christi obe-
diant, debent suis rebus uenditis sequi Christum,
vnde Petrus dicit Mat. 19. Ecce nos reliquimus om-
nia, & secuti sumus te &c. Sequi autem potest aliquis
Christum non solum opera uitæ contemplatiuæ ope-
rando, Opusc. S. Tho. Aquin. S. 3. rando,

ando, sed etiam opera actiue faciendo, unde qui re-
 li&is omnibus contemplationi vacat, consilium Chri-
 sti implet. Similiter qui relictis omnibus elemosynas
 corporales, vel spirituales facit predicando, vel docē-
 do. glo. ergo inducta ponit vnum illorum, quibus co-
 silium Christi impletur, nec tamen per hoc alia exclu-
 duntur, alias gloss. contraria esset euangelio. Dicitur
 enim Luc. 9. quod Dominus cuida dixit. Sequere me,
 qui cum dilationem peteret causa sepeliendi patris,
 Dominus respondit. Sine vt mortui sepeliat mortuos
 suos, tu autem vade & annuntia regnum Dei. Voluit
 ergo aliquos dimissis omnibus se sequi ad annuntian-
 dum verbu Dei. Vel potest dici, quod cum textus sit
 consilium, totum quod in glo. continetur consilium
 est, & ideo ad hoc nullus tenetur, nisi ad hoc per uotu
 obligetur. Ad id quod quinto obijcitur, dicēdu quod
 hoc quod Apostoli manibus laborauerunt, quando-
 que quidem fuit necessitatis, quandoque superrogati-
 onis. Necessitatis quidem fuit, quando ab alijs victu
 inuenire non poterant, vt patet. 1. Corin. 4. per gloss.
 prius inductam. Quod etiam supererogationis fuerit
 patet per id quod habetur 1. Corin. 9. Hac tamē su-
 pererogatione tribus de causis Apostolus vtebatur.
 Quandoque quidem ut occasione auferret pseu-
 doapostolis pdicandi, qui propter sola tpalia pdicabāt, vt
 patet 2. Cor. 11. Quod autē facio, & faciam ut ampu-
 tem occasionem eorū &c. Quādoq; propter auaritiā
 eorū quibus pdicabat, ne grauati si Apostolo semi-
 nati spiritualia pviderent temporalia, a fide discederēt,
 ut patet 2. Cor. 12. Quid est enim quod minus habui-
 stis prae ceteris ecclesijs, nisi quod ego ipse non graua-
 ui uos? Tertio ad dandum exemplum otiosis operan-
 di. 2. Thef. 3. Noctē & die operantes, ne quem uestru
 grauaremus. Et infra. Vt nosmetipfos formam dare-
 mus uobis ad imitandum nos. Nec tamen Apostolus
 laborabat in illis locis, in quibus quotidie pdicandi
 facultatem habebat, sicut Athenis, ut August. dicit in
 lib. de operi. mona. Et ideo non est de necessitate sa-
 latis, quod religiosi in hoc Apostolū imitent, cū nō te-
 neant ad oēs supererogationes. Vnde nec alij Apostoli
 manibus laborabant, nisi forte quando non inuenie-
 bant qui eis daret, in quo casu tenetur quilibet mani-
 bus laborare. Ad id quod sexto obijcitur, dicēdu qd
 decreta illa loquuntur de illis clericis, quibus faculta-
 tes ecclesie & oblationes fidelium non sufficiunt ad
 uiuendum, qui debent victum manibus querere. Ad
 7. dicendum quod Apostolus dat episcopis exemplū
 laborandi in casibus, in quibus ipse laborabat, quan-
 do scilicet laborē manuum ab occupationibus eccle-
 siasticis non impediuntur, & accipere sumptus esset
 grauamē & scandalum subditorum de nouo conuer-
 sorū ad fidē. Ad id quod octauo obijcitur, dicendum
 quod labor manualis, ut per auctoritatem Hiero. in-
 ductam patet, non solum assumitur ad victum quere-
 dum, sed ad uanas cogitationes reprimendas, quae na-
 scuntur ex otio & carnis corruptione. Otium autem
 efficaciter remouetur non solum per opera manualia,
 sed etiam per exercitia spiritualia, quibus etiam cocu-
 piscencia carnis frignatur, unde dicit Hiero. in eadem
 epistola. Ama scientiam scripturarum, & carnis uitia
 non amabis. Vnde quantum pertinet ad corpus do-
 mandum, & otium tollendum, labor manualis non ē
 in pcepto, dummodo homo per alia spiritualia ex-
 ercicia otium euitet, & corpus castiget alijs puniti-
 onis operibus, sicut ieiunijs, uigilijs, & huiusmodi,
 inter quae conuerat Apostolus laborem manuum di-

gens 2. Corin. 6. In laboribus, in uigilijs, ieiunijs,
 glos. In laboribus operum, quia manibus suis opera-
 batur. Ad illud quod nono obijcitur, dicendum qd la-
 borare manibus quandoque est melius quam non la-
 borare, & quandoque econuerso. Quando enim ali-
 quis per laborem manuum non retrahitur ab aliquo
 utiliori opere, melius est manibus laborare, ut exinde
 possit sibi sufficere, & alijs ministrare, & pceptum quā-
 do esset in scandalum infirmorum infidelium, uel de
 nouo conuersorum ad fidem, si aliquis a labore ma-
 nuum abstinēs de sumptibus fidelium uiuere uellet,
 in quo casu Apostolus manibus laborabat, ut patet p
 glo. 1. ad Corin. 9. Et sic loquitur etiam glo. inducta
 de Actibus. Quando autem per laborem manuum
 aliquis ab utiliori opere impeditur, tunc melius est a
 labore manuum abstinere, ut patet per glo. Luc. 9. Su-
 per illud. Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, quae
 supra fuit inducta; & sicut patet per exemplum Apo-
 stoli, qui ab opere cessabat, quando pdicandi oportu-
 nitatem habebat. Facilius autem impeditur moder-
 ni praedicatores a pdicatione per laborem ma-
 nuum, quam Apostoli, qui ex inspiratione scientiam
 pdicandi habebant, cum oporteat pdicatores mo-
 dorni temporis ex continuo studio ad pdicandum
 paratos esse, ut patet per auctoritatem Grego. supra
 inductā. Ad illud quod decimo obijcitur, dicēdu qd
 Augustinus illos ab opere desistentes contumaces di-
 cit, qui ex pcepto Apostoli laborare tenentur, quos
 & Apostolus 2. ad Thef. 3. excommunicandos dicit:
 hi autem sunt qui otiose uiuentes ex se&da cura sibi
 victum acquirunt. Et quod de talibus Augustinus lo-
 quatur, patet ex his quae supradixerat assignas causam
 quare illi qui ex rusticana uita ad religionem conuer-
 tuntur, laborare debeant. Dicit enim, Nec enim appa-
 ret utrum ex proposito seruitutis Dei uenerint, an ui-
 tam inopem & laboriosam fugientes, uacui pasci atq;
 uestiri uoluerint, & insuper honorari ab eis a quibus
 contemni conterique consueuerant, quos uult mani-
 bus operari. Tales enim manifeste sunt de numero
 otiosorum, quibus denuntiat Apostolus, ut cum silē-
 tio operantes, suum panem manducant, & praecipue
 contumaces Augustinus nominat illos, qui dicebant
 nō licere seruis Dei manib⁹ suis operari, sen sum Apo-
 stoli peruerterentes. Ad illud qd undecimo obijcitur,
 dicendum quod spiritualibus operibus, quae obiectio
 tangit, potest quis uacare dupliciter, scilicet quasi in-
 seruiens utilitati communi, & quasi insistens utilitati
 priuatae, quod patet per singula. Potest enim aliquis
 orationibus & psalmis uacare diuinum officium in
 ecclesia celebrando, quod est quoddam opus publicū
 ad ecclesiae pdicationem ordinatum: & potest etiam
 pdicatis aliquis uacare per modum priuatae oratio-
 nis, quod interdum etiam laici faciunt, & sic de alijs
 loquitur Aug. Non autem primo modo: quod patet
 ex hoc quod dicit, qd cantica diuina decantare manib⁹
 operantes possunt exemplo opificum, qui fabulis cor-
 da & linguas donant, cum tamen manibus ab opere
 non recedant, quod non sineret in illis qui debent in
 ecclesia horas canonicas celebrare. Similiter lectioni
 aliquis uacat quasi operi publico in scholis docendo,
 uel etiā addiscendo, ut magistri & scholares faciūt reli-
 giosi, uel seculares, sed quasi operi priuato, qd sibiipsis
 ad consolationē suā scripturas plegūt, sicut monachi in
 claustris faciunt, & sic loquitur August. unde non di-
 cit. Qui dicunt se uacare doctrinae, uel instructioni
 sed dicit, qui dicunt se uacare lectioni. Similiter uer-
 bo Dei

bo Dei aliquis insistit, quasi operi publico publica po-
 pulis pdicando, sed tanquam priuato opere insistit
 uerbo Dei, qui alicui in communi locutione uerba
 pdicatoria loquitur, sicut monachi in deserto fratri-
 bus ad se uenientibus multa dicebāt ad pdicationē
 ipsorum. Et sic loquitur August. quod patet ex hoc qd
 dicit. Nunquid omnes in monasterio possunt uenienti-
 bus ad se fratribus diuinas exponere lectiones? & id-
 eo etiam non dicit, si pdicatio est eroganda, sed si
 sermo erogandus est: quia ut dicit gl. 1. Cor. 2. Sermo
 est qui priuatum sit, pdicatio autem quae fit in com-
 muni. Illi ergo qui pdicatis spiritualibus operibus
 quasi operibus publicis vacant, suo labore legitime ui-
 tum acquirunt a fidelibus accipiendo, utilitati com-
 muni inseruientes. Qui autē pdicatis operibus quasi
 priuatis uacant a labore manuum abstinentes, quan-
 doque quidem sunt transgressores pcepti Apostoli-
 ci, quando scilicet sunt de illis quibus denuntiat Apo-
 stolus, ut cum silentio operantes suum panem man-
 ducant, ut dictū est. De his ergo loquitur Augustinus,
 ut patet ex hoc quod dicit. Cur & non pceptis Apo-
 stolicis obseruadis aliquas partes temporum deputa-
 mus? Et etiā ex hoc quod dicit. Citius exauditur vna
 obediens oratio, quam decem millia contemptoris.
 & ex hoc quod dicit. Quae est ista peruersitas, lectio-
 ni nolle obtemperare? Ex quibus omnibus patet qd lo-
 quitur de uacantibus spiritualibus operibus, qui pra-
 ceptum apostolicū transgrediuntur. Nec transgrediun-
 tur nisi qui ad obseruandū obligantur, de quib⁹ prius
 dictū est. Quandoque autē uacant pdicatis, ut etiā
 priuatis operibus, Apostoli pceptum non transgre-
 diuntur manibus non operantes, quia nō laboriosam
 uitam ex pigritia fugientes, uacui & otiosi uolunt pa-
 sci, sed abundantia diuini amoris ab omni exteriori
 opere retrahuntur ut contemplationi uacant, ut per
 auctoritates supra inductas probatum est.

C A P. VI.

*An religiosi liceat omnia sua relinquere, & sibi nihil
 retinere in proprio, nec in communi.*

Predicatis autem non contenti aduersarij ueritatis,
 Religionum omnium fundamentum ab ipso Domi-
 no firmiter collocatū nituntur euertere, uidelicet pau-
 pertatem, dicentes illicitum fore omnibus dimissis
 pauperem religionem ingredi, quae possessiones,
 aut redditus non habeat, nisi forte sub proposito ma-
 nibus laborandi, inducentes ad confirmationem sui
 erroris quod dicitur Proverb. 30. Mendicitatem &
 diuitias ne dederis mihi, tribue tantū uictui meo ne-
 cessaria, ne forte fatiatus illiciar ad negandum, aut
 egestate compulsus furer, & periurē nomen Dei mei:
 sed ille qui dimissis omnibus pauperem religionem
 intrat, quae possessiones nō habet, victum sibi necessa-
 rium aufert mendicitati se exponens, praecipue si non
 habeat propositum labore manuum victum querēdi.
 ergo committit se periculo furti & periurij in quo re-
 prehensibilis est. Itē, Ecclesia. 7. dicitur. Utilior est sapiē-
 tia cum diuitijs. glof. quam sola. ergo reprehensibili-
 ter agit qui sapientiam sine diuitijs praelegit diuitias
 relinquens, ut sapientiae uacet. Itē, Ecclesiastic. 17.
 dicitur. Propter inopiam multi deliquerunt, glof. pro-
 pter inopiam cordis & operis: sed illud quod est cau-
 sa periculi, est fugiendum. ergo aliquis se inopem face-
 re non debet omnia sua relinquendo. Item 2. ad Cor.

8. Apostolus dat formam fidelibus elemosynas faci-
 di sic dicens. Sic uoluntas prompta est secundum id
 quod habet. glo. ut necessaria retineat tantum acce-
 pta est, non secundum id quod non habet. i. ultra ui-
 res. Nō. n. uolo ut alijs remissio, uobis autē tribulatio.
 glof. i. paupertas: sed ille qui omnia dat, non retinet
 necessaria sibi, sed ultra uires dans paupertatem pati-
 tur. ergo inordinate dat, & contra formam ab Apосто-
 lo traditā. Item 1. Tess. 5. super illud. Rogamus autem
 uos fratres, ut noueritis, dicit glo. Sicut diuitia negli-
 gentia pariūt salutis, ita egestas dum saturari quærit,
 a iustitia declinat: sed illi qui relictis omnibus paupe-
 rem religionē intrant, se egestati subiiciunt. ergo pon-
 nūt se in periculo declinandi a iustitia, quod uideretur
 reprehensibile. Item, 1. ad Tim. 6. super illud. Habentes
 alimenta, & quibus tegamur, dicit glo. & si nil intule-
 rimus, uel ablaturi sumus, nō tamen omnino abijcien-
 da sunt haec temporalia: sed ille qui dimissis omnibus
 religionem intrat quae temporalibus possessionibus ca-
 ret, omnino temporalia abijcit. ergo inordinate agit.
 Item, super illud Luc. 3. Qui habet duas tunicas, det
 non habenti glo. de duabus tunicis diuidendis datur
 pceptum, quia si una diuiditur, nemo uestitur. Mi-
 sericordiae enim ipsius pro passibilitate humanae con-
 ditionis seruat mentura, ut nō sibi unusquisque to-
 tum eripiat, sed quod habet cū paupere partiatur. ergo
 qui omnia pauperibus dat nihil sibi referuans, ul-
 tra mesurā & imoderate dat, & ita peccat. Item, super
 illud. Luc. 12. Nolite querere quod manducetis. glo.
 Non pcepit ut nihil pecuniae ad usum necessarios refer-
 uetur a sanctis, cū & ipse Dñs loculos habuisse legat:
 sed nisi esset bonū referuare aliquid sibi, referuatio p-
 hibita esset, nec Dominus aliquid referuasset. ergo bo-
 num & expediens est aliquid sibi referuare, & nō oia
 relinquere. Itē, dare dāda & nō danda est actus prodi-
 galitatis: sed ille qd dat omnia, dat danda & nō danda,
 cum nihil nō dandū sibi referuat. ergo tatis peccat ui-
 tio prodigalitatis. Itē Ro. 12. Rationabile obsequiū ue-
 strum. glo. Ne quid nimis sit: sed dare omnia est dare
 nimis, quia excedit medium quod tenet liberalitas in-
 dando, quae dat aliqua & referuat quaedam. ergo qui
 omnia dans religionem intrat, non praestat rationa-
 bile obsequium Deo. Item, Exod. 20. dicitur, Non oc-
 cides. glo. subtrahendo consilium uitae cui debes da-
 re: sed consiliū uitae conseruādā adhibetur per bona
 temporalia. ergo qui bona temporalia subtrahit sibi
 cui maxime debet consilium uitae adhibere, uenit cō-
 tra illud pceptum Decalogi, Non occides, sibi ma-
 nus iniiciendo. Item, Treno. 4. Melius fuit occisis gla-
 dio, quam interfectis fame. ergo se exponere fami pei⁹
 est quam se exponere gladio: sed hoc non licet, dum
 homo habet quod faciat sine peccato, ut Augustinus
 dicit. ergo multo minus licet se fami exponere, quod
 facere uidentur qui sua relinquunt nihil sibi refer-
 uantes. Item, plus homo sibi tenetur quam alij: sed
 peccaret aliquis qui alteri totum subtraheret, unde
 uitam sustentare deberet, & quoddammodo ipsum oc-
 cideret. Ecclesia. 34. Panis egentium uita pauperis
 est, qui defraudat illum homo sanguinis est. ergo pec-
 cat seipsum quodammodo occidens, qui omnia re-
 linquitur religionem intret, in qua communes pos-
 sessiones nō sunt unde sustententur. Item, totius per-
 fectionis exēplar uita Christi est: sed Christ⁹ habuit
 unā uitā sustentaret. Legit. n. Ioā. 12. loculos habuisse. Et
 Ioā. 4. legit, qd discipuli eius iuerāt in ciuitate ut cibos
 sibi emerent. ergo nō est pfectionis qd aliquis oia det
 Opusc. S. Tho. Aquin. S 4 nihil

nihil sibi referuans. Itē, omnis religionis observatio habet ortū a conuersatione discipulorū Christi. Vñ dicit Hiero. in lib. de illustribus viris, q̄ tales in primitiua Ecclesia erant omnes christiani, quales mō sunt religiosi etiam perfectissimi. Et hoc idem habetur in collatiōibus patrum, & haberi potest ex glo. quæ habetur Act. 4. super illud, Multitudinis credentiū &c. Sed de his dicitur Act. 4. quod erāt illi omnia cōia, & nullus erat egens inter eos. ergo illi qui dimisissis proprijs nō habēt possessiones ī cōi, quos oportet esse egētes, nō religionem, sed superstitionem vitā ducūt. Item Dominus mittens discipulos ad prædicandum, duo eis præcepta dedisse videtur, vnum. s. vt nihil in via secum ferrent, vt patet Matt. 10. Mar. 9. & Luc. 6. Aliud, ut ī viam gentium ne abirent, vt dicitur Matt. 10. Primum autem videtur reuocasse passionē imminente Luc. 22. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Secundū præceptū reuocasse videtur. Mat. vlt. Euntēs, ducete omnes gentes. Et Mar. vlt. Euntēs in mundum vniuersum &c. Sed post reuocationē secundū præceptū nullatenus est obseruandū, sed magis est euāgelij gētibus prædicandū. ergo nec primū pceptum est deinceps obseruandū, vt aliquis. s. totaliter subsidia vitæ se abijciat. Item, 1. 2. q. 1. dicitur. Expeit facultates Ecclesiæ possideri, & proprias perfectionis amore cōtemni. Et infra. Satis ostenditur & propria debere propter perfectionem cōtēni, & sine impedimento perfectiōis posse Ecclesiæ facultates q̄ sunt perfectio cōmunes possidere. ergo & si aliqui oīa sua dimittāt ad religionē cōuolantes, talem tamē religionē debēt eligere, q̄ habeat facultates cōmunes. Itē, quæst. eadē. c. Videntes, dicitur q̄ summi sacerdotes statuerunt possessiones ecclesiæ cōferri, vt inter eos qui ī cōmuni vita degunt, nullus egēs inueniatur. Si ergo aliqui cōmunib⁹ possessionib⁹ sp̄tis in egestate viuunt, cōtra statuta sanctorū patrū faciunt, & ita peccant. Itē, Matt. 4. super illud. Si filius Dei es, mitte te deorsum. glo. Nemo debet tentare Deū, quando habet ex humana ratione quid faciat. Et infra. Postquā deficit humana ratio, cōmēdet se homo Deo nō tēdō, sed deuote cōfidendo: sed ille qui habet diuitias quibus pōt resistere his quæ corrumpunt corpus. s. calori naturali, & alijs hmōi, cōtra q̄ munimur per victū & vestitū, habet ex humana rōne quid faciat. ergo si his auxilijs sibi substractis a Deo victū expectet, videtur q̄ peccet tentando Deum, sicut si aliquis videns vrsū venientem arma deponeret, quibus vitā suā poterat tueri, uideretur tentare Deū. Itē, illa quæ quotidie a Deo petimus, non sunt abijcienda. Sed corporalia necessaria ad vitā quotidie a Deo petimus dicentes. Panē nostrū quotidianum da nobis hodie. ergo tēporalia nō sunt omnino abijcienda, vt. s. aliquis voluntarie se subijciat paupertati. Itē, ī decre. de consecrat. distin. 1. c. Nemo, dicitur quod ecclesia non debet ædificari, antequam ille qui vult ædificare, prouiderit q̄ ad alimēta, & custodiā, & stipēdia custodū sufficiat. ergo illi qui possessiones non habent, cōtra decreta sanctorū patrū viuunt. Itē, modus iste cū cōmunitibus possessionibus in religionibus est approbatus per antiquos patres. Augustinū Basil. Bened. & multos alios. ergo temperarium videtur alium modum nouum inducere. Itē, in nouo testamento discipulis Christi imponitur, vt necessitatibus pauperum subueniant: sed hoc nō potest fieri ab illis qui nec proprias, nec communes possessiones habent. ergo talis modus viuendi non est approbandus. Sed quia rerū cognitiones interdū ex sua

pēsant origine, prædictæ positiōis ortū & processum inuestigamus. Sciēdum ergo est hæreticū quēdā fuisse Romę antiquis t̄pibus Iouinianum noīe, qui in hunc errorē lapsus est, vt diceret omnium baptizatorum qui suam baptismā seruauerunt, vnā in regno calorū esse remunerationē, vt Hiero. narrat in lib. quē contra eum scribit, ex quo intantū processit, vt diceret virgines, viduas, & maritatas, q̄ semel in Christo sunt lotę, si nō discrepēt ceteris operibus, eiusdē meriti esse, & q̄ iter abstinētiā ciborū & peptionē eorū cū gratiarū actiōe nulla ellet differētia, m̄monium p hoc virginitati adæquans. In quo cōsiliū de virginitate seruanda eneruabat, qd̄ habetur a Dño. Matt. 19. Non oēs capiunt verbū istud. s. a nuptijs abstinēatur, sed qui potest capere capiat. & ab Apollol. 1. Cor. 7. De virginibus autē præceptū Dñi nō habeo, cōsiliū autē do. Vñ positiō eius pro heresi dānata est, vt Aug. narrat. Hic autē Iouiniani error ī Vigilantiō surrexit, vt Hier. dicit in epist. cōtra Vigilā. qui veritatē fidei impugnabat, ut ibidē dicitur, pudicitia odio habēs, & in conuuiuo seculariū cōtra ieiunia sanctorū declamans, vt Hier. in eadē epist. dicit. Nec solū contentus fuit Iouinianum imitari, cōsiliū de virginitate euacuans, sed superaddere ausus est etiam, vt cōsiliū de paupertate seruanda destrueret omnino, uñ Hiero. de eo dicit. Quod autem asserit eos melius facere qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionū pauperib⁹ diuidunt, quā illos qui possessionibus venūdatis simul oīa largiuntur, nō a me ei, sed a Deo respōdebitur. Si vis perfectus esse, vade, & vade omnia quæ habes &c. Matt. 19. Hic autem error per successiones errantium vsque ad hodierna tempora peruenit, & in hæreticis quibuldā qui Cathari nominantur permanit, & adhuc permanet, sicut patet in quodam tractatu cuiusdā Desiderij hæretiarchæ Lombardi nostri temporis, quem edidit contra catholicam veritatem, in quo inter cætera condemnat statum eorum, qui relictis omnibus egere volunt cum Christo. Nuper autem quod est horribilius, antiquus error renouatus est ab his qui fidē defendere videbantur, qui more errantium in peius procedētes, nō sunt cōtēti diuitias paupertati æquare, vt Iouinianus: vel diuitias paupertati præferre, ut Vigilantius, sed paupertatem totaliter condēnare, dicentes non esse licitum sua omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret, quæ possessiones habeat, vel nisi talis sit, qui labore manuum viuere intēdat. Asserunt etiam paupertatem laudari in scriptura non actualem, qua aliquis se rebus temporalibus expoliat, sed habitualem qua aliquis tē temporalem cōtēnit corde, & si re possideat. Ad destructionem igitur huius erroris hoc modo pcedemus. Primo enim ostendemus ad perfectionem euangelicam pertinere non solum paupertatem habitualem, sed etiā actualem quæ fit per abiectiōem rerum temporalium. Secundo ostendemus, quod hæc perfectio manet etiam si possessiones in communi non habeantur. Tertio, q̄ hæc perfectio etiam in his qui possessionibus carent, nō semper requirit manuum laborem. Quarto, soluetur ea quæ pro se inducunt. Ad ostendendum autem paupertatem actualem ad euangelicam perfectionem pertinere, assumatur primo illud quod dicitur Matt. 16. Si vis perfectus esse, vade, & uende omnia &c. Sed ille qui sua uendit & pauperibus tribuit, non solum habitualem paupertatem eligit, sed etiam actualem. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Item, perfectio euangelica consistit

fit in imitatione Christi sed Christus non solum voluntate, sed etiam realiter fuit pauper, vnde Mat. 17. super illud, Vade ad mare. glof. Dominus tantæ paupertatis fuit, vt vnde tributum solueret, non haberet. & Luc. 9. super illud. Vulpes foueas habent &c. Dicit glo. Ego sum tantæ paupertatis, vt nec hospitium quidē habeam, nec meo vtar lecto, & per multas alias autoritates de facili hoc probari pōt. ergo actualis paupertas ad perfectionem pertinet euāgelicam. Item, perfectio euangelica in Apostolis maxime claruit: sed ipsi actualem paupertatem habuerūt, sua omnia relinquentes, vnde Petrus dixit. Mat. 19. Ecce nos reliquimus omnia &c. & ideo Hiero. dicit ad Hebridiā. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis, tac quod fecerunt Apolloli, Vede omnia q̄ habes, & da pauperibus, & sequere Saluatorē, & nuda solamque crucē nuda sequaris & sola. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Itē, Mar. 10. super illud. Quam difficile qui pecunias habent &c. glo. Aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent & non amant, & multi non habent & amant. Item, alij & habent, & amant: alij vero non habent, nec amare se gaudent, qui tiores sunt, & qui dē cum Apostolo dicere possunt. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. ergo actualis paupertas, & habituaalis simul preferenda est habituali paupertati. Itē, idem potest haberi Mat. 19. per glo. super illud. Diues difficile intrabit in regnum Dei. glo. De omnibus tuius est nec habere, nec amare diuitias. Item, Jac. 2. Nōne Deus elegit pauperes in hoc mundo. glo. Inopes rerum temporalium: hoc autem non est nisi per actualem paupertatem. ergo actualiter pauperes sunt electi a Deo. Item, Luc. 14. dicitur. Qui non renuntiat omnibus quæ possidet. glof. Hoc tamen dilatat inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia: quia renuntiare cōuenit omnibus qui ita licite utuntur omnibus mundanis quæ possident, ut tamen mente tendant ad æterna. Relinquere est tantum modo perfectorū, qui omnia tēporalia postponunt, & solis æternis inhiant. ergo relinquere quod pertinet ad actualem paupertatē est euangelicæ perfectionis, sed renuntiare quod pertinet ad habituaalem, secundū glo. prædictam, est de necessitate salutis. Item, Hiero. in epistola contra Vigilantium post verba inducta subiungit. Ad eum loquitur Dominus, qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rete dimittit. Ille quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, qui scilicet fructū possessionum dat pauperibus, quem & nos recipim⁹, dummodo sciamus prima secundis & tertijs præferēda. ergo patet quod præferendi sunt illi qui omnia sua dimittunt illis, qui de fructibus possessionū diuidunt pauperibus. Item, in epistola ad Rusticum Monachū. Si habes substantiā, uēde, & da pauperibus: si non habes, grandi onere liberatus es, nudum Christū nudus sequere. Durum, grande, difficile, sed magna sunt præmia, & multa alia huiusmodi ex epistolis Hiero. accipi possunt, quæ de actuali paupertate necesse est ut intelligantur, quæ causa breuitatis dimittuntur. Item, Aug. dicit in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonū est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi Dominum in simul donare, & absolutū a sollicitudinibus egere cū Christo, & sic idem quod prius. Item, Ambro. in lib. de offic. Nullum adminiculum præstant diuitiæ ad vitam beatam, quod euidenter Dominus in Euangelio

demonstrauit dicens. Beati pauperes, quoniam uestri est regnum Dei. & infra. Itaque paupertatem, famē, & dolorem quæ portantur mala, non solum impedimento non esse ad vitam beatam, sed adiumento esse euidentissime pronuntiatum est. Sed hoc non potest intelligi de paupertate habituali, qua homo diuitias subiicit, quia hæc a nullo putantur impeditiua beatitudinis. ergo oportet quod intelligat de paupertate actuali, quæ omnia abijcit. Itē, Greg. dicit in 8. homel. secundæ partis super Eze. Cum quis suum aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est: cum uero omne quod habet, omne quod uiuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo uouerit, holocaustum est: sed holocaustum erat dignissimum sacrificiorū. ergo perfectissimum opus est omnia sua propter Deum dimittere. Item, Geg. in prologo moral. Cūque adhuc me cogeret animus præfenti mundo quasi spectetens deseruire, ceperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, ut in eo iam nō specie, sed quod est grauius, mente retinere, qui tandem cuncta sollicitate fugiens, porrum monasterij petij, & relictis quæ mundo sunt, vt frustra tunc credidi, ex huius mundi naufragio nudus euasi. Ex quo patet quod periculum est res mundi possidere, quia earum possessio periculose mentem retinet, & ideo laudabilius est etiam possessiones rerum temporalium a se abijcere per actualem paupertatem, vt mēs a cura diuitiarum liberetur. Itē, Chryf. dicit in lib. Quod nemo lædit nisi a seipso. Quid Apollolos penuria rerum corporalium lædit? Nonne in fame, & siti, & nuditate degebat, & pro his clari magis & magnifici habebantur, atque ingentem per hoc fiduciam quaerierunt apud Deum: ex quo patet quod actualis paupertas, quæ in penuria rerum consistit, ad apostolicam perfectionem pertinet. Item, Bar. dicit ad Senonensem archiepiscopum. Felix qui nihil sibi retinet ex omnibus quæ habet. Non foueam, ut uolpes, nō tamquam uolucres nidum, non loculos, quo modo ludas, non domos sicut nec Maria locum in diuersorio, imitatus profecto illum qui nō habebat ubi caput suum reclinaret. Ex quo patet q̄ nihil omnino possidere in mundo, ad christianam perfectionē pertinet. Item, 1. q. 2. c. Si quis. Profecto perfectior est ille qui se rebus mundi expoliat, aut qui cum nihil haberit, nec habere desiderat, quā ille qui ex multis quæ possidet, aliquid Ecclesiæ præstiterit. Ex quo patet q̄ nihil possidere ad perfectionem christianam pertinet. Item, eum qui vacat contemplationi diuinæ magis oportet esse a rebus mundanis liberum, quā eos qui contemplationi philosophiæ uacabant: sed philosophi vt libere philosophiæ uacarent, laudabiliter mundi substantiam abiecerunt, unde Hiero. dicit ad Paulinum presbyterum de institutione monachorū. Socrates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cū ad philosophandum Athenas pergeret, magnū auri pond⁹ abiicit, nec putauit se posse & uirtutes simul, & diuitias possidere. ergo multo magis ad uacandum contemplationi diuinæ, laudabile est omnia sua relinquere, vnde super illud Math. 19. Si uis perfectus esse &c. dicit interlinearis. Ecce contemplatiua quæ ad Euangelium pertinet. Item, præmium excellens nō debetur nisi merito excellenti: sed præmium excellens, idest, iudicaria potestas debetur actuali paupertati, sicut patet Mat. 19. Sup illud. Vos qui reliquistis &c. Sedebitis &c. ubi dicit glo. Qui reliquerunt omnia, & secuti sunt Dominum, hi iudices erunt. Qui licita habentes

bentes recte vti sunt, iudicabunt. Ergo in actuali paupertate meritum excellens consistit. Item, 1. ad Corin. 7. Apostolus consilium datus de virginitate seruanda, rationem assignat, vti scilicet sine sollicitudine sint: sed abiectione sollicitudinis maxime facit hominem sine sollicitudine esse, quia diuitiis suis possessoribus de necessitate multas sollicitudines ingerunt, vnde Luc. 8. Diuitiae per spinas significantur, quae verbum sua sollicitudine suffocant in cordibus auditorum. Ergo sicut virginitas, ita actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Vterius ostendemus quod ista perfectio qua aliquis reliquit propria, non requirit possessionem diuitiarum in communi. Primordium enim perfectionis in Christo & in Apostolis fuit: sed ipsi non leguntur sua relinquentes aliquas possessiones habuisse in communi, immo potius legitur quod nec etiam domos habebant ad manendum, vt supra probatum est. Ergo perfectio paupertatis non requirit aliquas possessiones communes. Item, Aug. in 3. de doc. christiana dicit, quod illi qui conuersi fuerunt ex Iudeis ad Christum in primitiua Ecclesia, quia proximi spiritualibus fuerunt, tam capaces exiterunt Spiritui sancti, vt omnia sua venderent, eorumque pretium diligentibus distribuendum ante pedes Apostolorum ponerent, & infra: non enim homo vllas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inuenti erant, vt simulacra manufacta deos habebant. Ex quo patet, quod Aug. praefert perfectionem primitiuae Ecclesiae Iudeorum primitiuae Ecclesiae ex gentibus in hoc, quod omnia sua venderunt pauperibus distribuenda: sed ipsi ita venderunt propria, quod nullas possessiones in communi referauerunt sibi. Ergo maioris perfectionis est paupertas illa sine possessionibus in communi, quam illa quae in communi possessiones habet. Item, Hiero. ad Helio. de morte Nepotiani irridendo loquens dicit. Sint ditiores monachi quam fuerunt saeculares, possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, & suspicent eos Ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante me dicos: hoc autem frequenter contingere potest in religionibus, quae possunt possessiones habere, non autem in illis quae possessionibus carent. Ergo magis est laudabile religionibus possessionibus carere, quam eas habere. Item, Hiero. ad Lucinum Beticum. Quadiu versamur in rebus saeculi, & anima nostra possessionum ac reddituum procuracione deuicta est, de Deo libere cogitare non possumus. Ergo magis expedit religionis redditibus & possessionibus carere, quam eas habere. Item, Greg. dicit in 3. li. dialogorum loquens de Isaac seruo Dei. Cumque ei crebro discipuli innuerent, vt pro vsu monasterij possessiones quae offerebantur acciperet, ille sollicitus suae paupertatis custos, fortem illum suam tenebat sententiam dicens. Monachus qui in terra possessiones quaerit, non est monachus. Sic quippe metuebat paupertatis suae securitatem perdere, sicut auari diuites solent perituras diuitias custodire. Ex quo patet quod maioris perfectionis & securitatis est possessionibus communibus carere quam eas habere. Item, inter monachos Aegypti, de quibus in vitis patrum legitur, perfectiores illi reputabantur, qui in eremo nullas possessiones habuisse leguntur: non ergo possessiones communes ad paupertatem euangelicam requiruntur. Item, communes possessiones auferre in potestate tyrannorum consistit. Si ergo non sunt relinquenda omnia nisi intretur in religionem,

quae possessiones habeat, in potestate tyrannorum erit impedire perfectionem euangelicam paupertatis, quod est absurdum. Item, ad hoc paupertas consulitur, ut sollicitudo de rebus mundi minuatur: sed possessiones communes multas sollicitudines ingerunt de ipsis seruandis, & custodiendis, & excolendis. Ergo perfectius consilium paupertatis impletur ab illis qui communes possessiones non habent. Vterius ostendemus, quod paupertas praedicta laborem manuum non requirit in omnibus de necessitate. Sicut enim dicit Aug. in lib. de opere monacho. Illi qui habebant in saeculo aliquid quo sine opificio sustentarent hanc vitam, quod conuersi ad Deum in digentibus dispartiti sunt, non sunt cogendi manibus laborare: sed tales laudabiliter voluntaria paupertatem pro Christo assumunt, etiam si communes proprietates non habeant, tales enim fuisse multos in primitiua Ecclesia in Hierosolymis legimus, ut Aug. ibidem dicit. Ergo illi qui paupertatem eligunt, & si communes possessiones non habeant, non tenentur manibus laborare. Item, nullus tenetur manibus laborare quasi ex praepcepto, nisi in illo casu quo aliunde licite victum habere non potest: sed illi qui possessiones non habent, non aliunde ad laborem manuum obligantur, quam ex praepcepto, nisi forte ex voto. Ergo non simpliciter verum est quod ad laborem manuum teneantur, sed solum in casu, quando scilicet alias licite victum habere non possent, in quo etiam casu quilibet homo teneretur manibus laborare, vel etiam nisi ad hoc ex statuto suae regulae teneretur. Item, consilium de paupertate a Domino datum ad vitam contemplatiuam ordinatur, ut patet per glo. Mat. 19. super illud. Si uis perfectus esse &c. gloss. Ecce contemplatiua vita, quae ad Euangelium pertinet: sed eos quos oportet victum quaerere manuum labore, necesse est plurimum a contemplationis opere retardari. Si ergo qui pauperem vitam eligunt propter Christum, necesse habent manibus laborare, sequitur quod consilium paupertatis magis impediatur, quam promoveatur id ad quod ordinatur, & ita erit indiscretum consilium, quod dicere est absurdum. Item, si eos qui relinquunt omnia propter Christum, oportet intentionem habere ut manibus laborent, aut ista intentio ordinatur ad laborem manuum propter seipsum, aut propter victum quaerendum, aut propter eleemosynas faciendas ex his quae labore manuum acquiruntur. Sed ridiculum est dicere, quod spiritualis perfectio quae in paupertate consistit, ad laborem manuum propter seipsum ordinatur, sic enim labor corporalis spirituali perfectioni praeferreretur. Similiter non potest dici, quod intentio eorum debeat ordinari laborem manuum propter victum quaerendum, tum quia victum habere poterant ex rebus quas dimiserant: tum quia labor manuum pauperibus Christi, qui orationibus & alijs spiritualibus bonis uacant, ad victum non sufficit de facili: unde et si manibus laborent, indigent a fidelibus sustentari, ut dicit Aug. in lib. de opere monac. Similiter non potest dici, quod labori manuum debeant intendere propter eleemosynas exinde faciendas, quia multo largiores eleemosynas ex rebus praesentibus prius facere potuissent, & sic eos non oportebat propter hoc sua relinquere, ut ex labore manuum eleemosynas facerent. Ergo non oportet quod illi qui sua relinquentes possessiones communes non habent, laborare manibus intendant ad hoc, quod faciant illa quae supra de labore manuum dicta sunt. Nunc restat respondere his quae ab aduersarijs in contrarium

contrarium obijciuntur. Ad id ergo quod primo obijciuntur, Mendacitatem & diuitias &c. Dicendum, quod sicut diuitiae non sunt in culpa, sed diuitiarum abusus, ita mendicitas, siue paupertas non est in culpa, sed paupertatis abusus, quando scilicet aliquis paupertatem inuisus & impatienter sustinet: tunc enim desiderio diuitiarum in multa peccata quandoque incidit. 1. ad Tim. 6. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli &c. & hoc est quod dicit Chryl. super Mat. Audite quicumque pauperes estis, magis autem qui ditari concupiscitis: non pauperem esse malum est, sed non uelle pauperem esse. Patet ergo quod coacta paupertas aliquando pericula habet annexa, quae uoluntaria paupertate sunt procul. Qui enim sunt in uoluntaria paupertate, diuites fieri nolunt. Quod ergo dicit Salomon, Mendacitatem & diuitias &c. intelligitur de paupertate inuoluntaria, quod patet ex hoc quod sequitur, Ne egestate compulsus &c. & etiam glo. dicit, quod uir cum quo est Deus, perit ne copia, uel inopia transeuntium rerum in obliuionem decidat aeternorum. Ex quo patet quod abusum diuitiarum & paupertatis sapiens fugiendum docet, non ipsas diuitias, uel paupertatem. Ad illud quod secundo obijciuntur, quod utilior est sapientia cum diuitijs &c. dicendum, quod uerbum illud Salomonis procedit secundum regulam quam Philo. docet in 1. lib. eth. quod maximum bonum sicut felicitas connumeratum minimo bonorum est eligibilis: unde & si sapientia quae inter maxima bona connumeratur, connumeretur cum diuitijs quae sunt de minimis bonis, est eligibilior. Sed secundum hanc regulam maximum bonum connumeratum alteri maximo bono est eligibilis, quam si connumeretur minimo bono, uel per seipsum accipiatur, unde sapientia cum perfectione euangelica quae in paupertate consistit, quae est de maximis bonis, est eligibilior quam sapientia per se accepta, uel sapientia cum diuitijs. Ad illud quod tertio obijciuntur. Propter inopiam multi perierunt, dicendum quod loquitur de inopia uoluntaria, quae habet de necessitate desiderium diuitiarum annexum: unde ibi sequitur. Qui quaerit locupletari. glo. in mundo, auertit oculum suum. gloss. interiore a timore Dei. Ad illud, quod quarto obijciuntur, quod glo. illa detrahente proponitur, & contra intentionem glossatoris, quod patet, quia post inducta uerba subiungitur in glo. Non hoc ideo dixit quin melius esset dare omnia, sed in firmis timet, quos sic dare monet, ut egestatem non patiantur. Ad 5. dicendum, quod hoc quod dicitur, quod egestas amicitiam declinat, intelligendum est de egestate coacta, quae habet desiderium diuitiarum annexum, quod patet per hoc quod dicitur, Dum saturari quaerit. Saturitas enim copiam quandam importat, quam quaerunt qui non sunt modicis contenti, secundum illud. 1. ad Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, unde subiungit rationem: Nam qui uolunt diuites fieri &c. quia desiderium praedictae copiae a iustitia frequenter declinare facit. Ad 6. dicendum, quod illud quod dicitur quod temporalia non sunt omnino abiicienda, intelligendum est quod in eis utamur ad sustentationem uitae in cibo, & potu, & uestitu, quod patet ex hoc quod dicitur, Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, non tamen intelligitur quin homo possit omnium temporalium curam a se abijcere. Ad illud quod septimo obijciuntur, quod in rebus temporalibus quaedam sunt quae sunt necessaria ad sustentationem uitae praesentialiter, sicut uestis qua induor, & cibus & potus quibus uti debeo ad

praesens. De huiusmodi autem si tantum suppetat mihi quod & alij sufficiat, debeo indigenti prouidere, & alias non debeo mihi totum eripere, ut si nudus remaneam, uel absque cibo & potu tempore comestione, & de his loquitur glo. Quaedam autem sunt temporalia, quae referuntur ad prouidendum necessitati corporis in futurum, sicut pecunia, possessiones, & huiusmodi: & ista talia possunt a perfectis uiris totaliter alijs dari, quia interim antequam necessitas immineret, potest per diuinam prouidentiam multipliciter subueniri, de qua fiduciam habere monemur in scripturis. Ad illud quod octauo obijciuntur, dicendum, quod quod uis non sit praepceptum, quod nihil pecuniae ad usum necessarios referretur, est tamen consilium: nec Dominus loculos habuit, quasi alias ei non potuisset prouideri, sed ut infirmorum gerens personam, ut sibi licitum crederet quod a Christo obseruatum viderent: vnde Ioan. 12. super illud, Et loculos habens, dicit glo. Cui ministrant angeli, loculos habet in sumptibus pauperum condescendens infirmis: & super illud psalm. 103. Produces faenum iumentis, dicit glo. Dominus loculos habuit in usum eorum qui cum eo erant, & suos personam infirmorum magis suscipiens, ut ibi. Tristis est anima mea Habuit & religiofas uires in comitatu, quae ministrabant ei de substantia sua. Prauidit enim multos infirmos futuros, & ista quaesituros, & tamen loculos quos habebat, ex possessionibus non impleuerat, sed ex his quae ei a deuotis & fidelibus ministrabantur. Ad 9. dicendum, quod sicut in 2. ethi. determinatur, medium in virtutibus non accipitur secundum distantiam ab extremis, sed secundum debitam proportionem circumstantiarum, quam facit ratio recta: vnde non oportet quod medium virtutis sit inter superfluum & diminutum in vnaquaque circumstantia secundum se considerata, sed in una circumstantia per comparisonem ad alias. Contingit enim quandoque quod unius circumstantiae medium uariare oportet secundum uariationem alterius circumstantiae, uerbi gratia. In sobritate modus huius circumstantiae, quis, uariatur secundum uarietatem huius circumstantiae, quid. Constat enim quod aliquid in cibum sumere est alicui personae moderatum, quod alteri personae est superfluum, alteri uero diminutum: unde aliquando contingit quod una circumstantia in suo maximo existens, moderatur secundum proportionem ad aliam circumstantiam, sicut in magnanimitate contingit Magnanimus enim secundum Philosophum in 4. ethic. maxime se dignificat: unde qui excedit hanc uirtutem in superfluitate quem caymum uocat, non magnificat se maioribus quam magnanimus, sed in hoc excedit uirtutis modum, quod illa quae erant magnanimo moderata, sibi sunt superflua. patet ergo quod medium uirtutis non corrumpitur ex hoc, quod una circumstantia in sui summo accipitur, dummodo per alias circumstantias moderetur. Si ergo in liberalitate consideremus quantum sit dandum, & accipiatur ultimum circumstantiae huius, uidelicet omnia dare aliquibus circumstantijs adiunctis, cadet in superfluitatem, & erit prodigalitatis uirtus: alijs autem circumstantijs adiunctis erit perfecta liberalitatis opus, uerbi gratia. Si daret aliquis omnia sua ut consulat patriam, cui periculum destructionis imminet, non reputabitur a morali philosopho prodigus, sed perfecte liberalis. Similiter qui omnia sua dat propter Christi consilium implendum, non est prodigus, sed perfectum actum uirtutis agit. Si autem non debito fine, aut alijs circumstantijs indet

bitis omnia daret, prodigus esset: & similiter est dicendum de virginitate, & de alijs huiusmodi; in quibus videtur excessus contra commune medium virtutis. Sic ergo patet quod dare omnia propter Christum, non est dare danda & non danda, sed est dare danda tantum. Quamuis enim non omnia sit danda quocumque modo, sunt tamen danda propter Christum. Ad 10. dicendum, quod gratia est perfectio naturae, unde nihil quod ad gratiam attinet, naturam interimit. Sunt ergo quaedam quae immediate ad naturam sustentandam pertinent, sicut potus, cibus, somnus, & huiusmodi, & in istis actus gratitae virtutis modum naturae conseruandae non excedit: unde si in istis aliquis sibi subtrahat ultra id quod natura sustinere potest, sic rationis mediū excedit & vitiosus est, & de his loquitur Apostolus & gl. vnde dicit glo. Obsequium vestrum in praedictis. s. in macerationem carnis, de qua praemiserat, sit rationale, id est, cum discretione ne quid nimis sit, sed cum temperantia corpora vestra castigetis, ut non naturae defectu cogantur dissolui. Quaedam autem sunt, sine quibus natura conseruari potest, sicut venerorum usus, & ideo in istis quantumcumque subtrahatur propter Deum, non potest esse superfluum, dum modo ex alia circumstantia vitium non incidat, & propter hoc virginitas laudabilis est, quae ab omni huiusmodi delectabili abstinet, & similiter est in proposito. Potest enim sine dominio possessionum terrenarum natura conseruari cum spe diuini auxilij multis modis, vnde quantumcumque ei subtrahatur, non erit superfluum si propter Deum fiat: & sic patet, quod voluntaria paupertas propter Christum suscepta a medio virtutis non discedit. Ad 11. dicendum, quod licet ille qui dat omnia propter Christum, subtrahat sibi aliquid quod auxilium vitae, non tamen omnem, quia adhuc remanet ei auxilium diuinae providentiae, quae ei in necessarijs non deerit, & fidelium deuotio. Vnde Augustinus in libro de eleemosyna, inuehitur contra talia obijcientes, sic dicens. Tu christiano, tu Dei seruo, tu bonis operibus dedito, tu Domino suo charo aliquid ex illis defuturus? An putas qui Christum pascit, a Christo ipse non pascitur? An putas terrena deerunt, quibus caelestia & diuina tribuuntur? Vnde haec incredula cogitatio, unde impia & sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo Dei perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur & dicitur Christianus? Pharisaei sibi magis congruit nomen: nam cum in Evangelio de eleemosyna Dominus disputaret, & ut nobis amicos de terrenis lucris faceremus moneret, addidit scriptura dicens. Audiebant haec omnia Pharisaei qui erant auari, & deridebant eum, quales in Ecclesia quosdam videmus, quorum praclusae aures, & corda caecata nullum de spiritualibus & salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus non oportet mirari, quod contendant in talibus seruos, quando a talibus videmus ipsum Dominum esse contemptum: & sic patet quod sacrilegium est dicere, quod illi qui omnia propter Christum dant, se periculo homicidij committunt. Ad 12. dicendum, quod sicut ex iam dictis patet, ille qui dimittit omnia propter Christum, non se exponit fami quae ipsum interimat, quia numquam a Deo ita deseritur quod fame moriatur, quod patet Hebr. ult. super illud. Non te deseram, neque derelinquam. glof. Sed ne forte diceret, Quid facturi erimus, si suffragia nobis necessaria defecerint? Protinus subdit consolationem, adhibens testimonium de lib. Iesu nauae, non te deseram quin dem necessaria, neque derelinquam. Derelinque

rerur ille qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus: & infra. Hoc autem dicit omni speranti in se, sicut Iosue. Hoc enim nobis promittit, si in illo spe nostra ponimur: non tenacibus, non cupidis sit ista promissio, sed sperantibus in Deo, & tamen hoc quod allumit est falsum, quia posse homo se exponere periculo gladij propter Christum laudabiliter, etiam si haberet aliud quod faceret, sicut legitur de multis martyribus tempore persecutionis, qui vltro se offerrebant in medium nomen Christi publice confitentes, alias non liceret militibus ire vltra mare, & exponere se multis periculis propter Christi honorem. Ad 13. dicendum, quod homo rerum luarum est Dominus, non autem rerum alterius, & ideo iniuriam faceret alteri si possessiones ei auferret, non autem si possessiones sibi auferret, iniuriam sibi facit: propter quod dicitur in 5. eth. quod non est iniustitia hominis ad seipsum, proprie loquendo de iniustitia. Et praeterea, qui alteri sua auferit, inducit eum in paupertatem inuoluntariam, quae est periculosa: qui autem sua dimittit, inducit se in paupertatem voluntariam, quae est meritoria, si sit propter Christum suscepta. Ad 14. dicendum, quod sicut supra dictum est, Dominus pecuniam referuari fecit ad necessarios usus, ut infirmis condescenderet: & ideo non est reputandum pro superstitione si aliqui perfecti viri pecuniam referuare nolunt, sicut etiam ut infirmis condescenderet, cum publicanis comedebat & vinum bibens, & alijs cibarijs communiter vtens. Nec tamen reputandi sunt superstitiosi sancti patres in eremo, qui a vino & alijs cibarijs delicatis abstinerebant, & tamen Dominus quamuis pecuniam referuari fecerit, non tamen eam de aliquibus proprijs possessionibus habebat, sed magis ei a fidelibus per modum eleemosynae ministrabatur, vnde dicitur Luc. 8. quod mulieres quaedam sequebantur Dominum ministrantes de facultatibus suis. Ad 15. dicendum quod Apostoli referuabant pecunias, & etiam colligebant ut sanctis pauperibus, qui praedia sua uendiderat propter Christum, necessaria ministrarent, nec tamen illas pecunias habebant de aliquibus possessionibus, sed ex eleemosynis fidelium. Quod et dicitur, quod nullus egenus erat inter eos, non est intelligendum quin Apostoli & primitiuae Ecclesiae discipuli multas egestates & penurias sustinuerint propter Christum, cum dicitur. 1. Cor. 4. Vsq̄ue in hanc horam esurimus, & sitimus &c. & 2. Cor. 6. In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus. glo. uictus, vel vestitus: sed quia de his quae haberi poterant, unicuique secundum quod opus erat, tribuebant, ut quantum eis facultas suppeteret, omnium indigentias releuaret. Ad 16. dicendum, quod quamuis illud praecipuum, In uiam gentium ne abieritis, fuerit post resurrectionem totaliter reuocatum, eo quod primum oportebat Iudaeis uerbum Dei loqui, & sic transire ad gentes, ut dicitur Act. 13. tamen hoc quod Dominus dixerat Apostolis, quod non secum necessaria ferrent, non totaliter reuocauit in aeterna, sed solum tempore persecutionis, quando a persecutoribus necessaria habere non potuissent: vnde Luc. 22. Quando misi vos &c. glo. Non eadem uiuendi regulae perfectionis tempore, qua pacis discipulos informat. Missis siquidem discipulis ad praedicandum, ne quid tollerent in via praecipit, ordinans. s. ut qui Euangelium nuntiat, de Euangelio uiuat. Insuper vero mortis articulo, & tota illa gente pastorem simul & gregem persequente, congruam temporis regulam discernit, permittens necessaria uictui, donec sopita persecutorum insania, tempus euangelizandi red-

deat: & alia glo. dicit. In hoc nobis quoque datur exemplum, ut nonnumquam causa instate quaedam de nostri propositi rigore sine culpa intermittere possimus, uerbi gratia. Si per inhospitales regiones iter agimus, plura uiaci causa licet portare, quam domi habeamus. Sed quia quidam haeretici, quorum est illa obiectio, glo. non recipiunt, ipso textu ostendemus quod multiplicatis fidelibus discipuli Christi secum necessaria in via non portabant. Dicitur. n. in vlt. cano. Ioa. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinis: & infra. Pro nomine enim eius profecti sunt nihil accipientes a gentilibus: nos ergo debemus suscipere homines. Non autem esset necessarium quamuis a gentilibus nihil acciperent, quod reciperetur a fidelibus, si secum necessaria ad uictum deferrerent: quod etiam patet per glo. ibi quae dicit. Pro nomine eius profecti sunt alieni a rebus proprijs. Ad 17. dicendum, quod Ecclesia multos infirmos sustinet, quos non facile sustineret sine temporalium possessionum solatio. expedit ergo facultates communes in Ecclesia possideri proprijs dimissis, & praecipue propter pauperes sustentandos. Non tamen sequitur quod non sit expediens perfectis uiris, qui sua dimiserunt, vitam religiosam agere sine communibus possessionibus: & quamuis perfectio apostolica non annullaret in illis qui possessiones communes habent, tamen expressius conseruatur in illis qui proprijs dimissis, etiam communibus carent. Ad 18. dicendum, quod per illud decretum non habetur esse prohibitum alicui quin pauperem vitam eligat propter Christum, sed est praecipuum episcopis, & eis qui ecclesiarum bona possident, quae pauperum sunt, ut eis de fructibus possessionum Ecclesiae prouideant, & quantum possunt eorum subleuent egestates: & hoc patet diligenter inspicienti seriem capituli inducti. Ad 19. dicendum, quod ille qui dimissis omnibus propter Christum, spem habet ut sustentetur a Deo, neque praesumptuosus est, neque Deum tentat. Qui enim fiduciam debitam de Deo habet, neque praesumptuosus est, neque Deum tentat. Talem autem fiduciam debent habere de Deo pauperes Christi, & praecipue praedicatores ueritatis: vnde glof. super illud Luc. 10. Nolite portare sacculum &c. Tanta praedicatori debet esse fiducia in Deo, ut praesentis uitae sumptus & si non prouideat, tamen sibi non defecturos certissime sciat, ne dum mens occupatur ad temporalia, minus praedicet aeterna: immo magis Deum tentaret, nisi istam fiduciam haberent. 1. Cor. 10. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, glo. dicentes. Numquid poterit Deus parere mensam in deserto? Distinguendum tamen est in illis, in quibus se homo totum committit. Quandoque. n. hoc faciens tentat Deum: quandoque uero non. Sunt. n. quaedam, in quibus est impossibile hominem iuari nisi a Deo miraculose operante, & talibus periculis homo se exponens Deum tentaret, sicut si aliquis de muro se praecipitaret sub spe diuini auxilij, nisi forte a Deo certificatus esset de futuro euentu aliqua inspiratione, sicut Petrus ad iustum Domini se exposuit fluctui maris: sicut etiam beatus Martinus dixit. Ego signo crucis, non clypeo, protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus: & sicut beatus Ioan. Euangelista uenenum confidenter bibit: & sicut beata Agatha quae dicit, Medicinam carnalem &c. Quaedam autem sunt, in quibus possibile est remedium adhiberi etiam per causas inferiores, & in istis non est tentare Deum, si se aliquis diuino auxilio committit, sicut miles non tentat Deum, qui pugnam

ingreditur de diuino auxilio confusus, quamuis de eua sione securus non sit. Ex hoc ergo patet quod ille qui omnia sua propter Deum relinquit, non tentat Deum, tum quia plenus fiducia ex diuina autoritate concepta hoc facere debet: tum quia remanent fideles deuoti, quos satisfacere ei potest, & debet: sicut etiam non tentaret Deum, qui ob aliquam causam rationabilem uerso ueniente arma deponeret alijs armatis praesentibus, qui eum defendere possent, & deberent. Ad 20. dicendum, quod temporalia a Deo petere iubemur ad naturae usus necessarios: unde temporalia non debemus abijcere, quin eis utamur ad necessitatem corporis in cibo & vestitu. Ad 21. dicendum, quod statutum illud inductum est in fauorem ministrorum Ecclesiae, & ideo si aliqui supererogare uelint, ut sine possessionibus Ecclesiae seruiant, laudabiliores existunt, sicut Paulus praedicans Euangelium sine sumptu, qui praedicator erat a Deo ordinatus, ut patet 1. Cor. 9. Ad 22. dicendum, quod quamuis sancti patres illum modum approbauerint, non tamen istum modum reprobaerunt, & ideo non est praesumptuosum hunc modum sequi, alias nihil de nouo posset institui, quod non fuerit antiquitus obseruatum. Nihilominus tamen iste modus antiquitus a multis sanctis fuit approbatus, etiam in Ecclesia primitiua. Ad 23. dicendum, quod subuenire indigentibus indicitur illis qui diuitias possident, sicut patet ex hoc quod dicitur. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necesse habere, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Sed multo laudabilior est, quod aliquis omnibus suis datis, etiam semetipsum Deo det. quod ad apostolicam perfectionem pertinet: vnde dicit Hiero. ad Lucinum Beticum. Seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est & Apostolorum, qui totum censum quem habuerat, Domino tradiderunt.

CAP. VII.

An religiosus de eleemosynis uiuere possit.

Non solum autem praedicti aduersarij Christi paupertatem ratione impugnare nituntur, sed eam totaliter eradicare conantur quodammodo indirecte, dum uictum pauperibus Christi crudeliter subtrahere nituntur, dicentes eos de eleemosynis uiuere non posse. Eccle. 34. Panis egentium uita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Ad quod probandum multipliciter nituntur. Primum. n. illud inducunt quod dicitur Deute. 16. Non accipies personam, nec munera, quia munera excacant oculos sapientum, & mutant uerba iustorum: sed eleemosynae munera quaedam sunt. ergo cum religiosus maxime competat oculos spirituales illuminatos habere, non competit eis de eleemosynis uiuere. Item, Prou. 22. Qui accipit mutuum, seruus est foenerantis, multo magis ergo qui accipit datum, seruus dantis efficitur: sed religiosos maxime decet esse liberos a seruitute saeculi, quia in libertatem spiritus sunt uocati, unde 2. Thef. 3. super illud, Ut nosmetipsos formam daremus &c. dicit gl. Religio nostra ad libertatem homines aduocat. ergo non debet de eleemosynis uiuere. Item, religiosi statum perfectionis profitentur: sed perfecti est dare eleemosynas quae accipere, unde dicitur Act. 20. Beati est magis dare quam accipere. ergo magis debent manibus laborare, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti, quam eleemosynas accipere de quibus uiuant. Item, Aposto. 1. ad Tim. 5. praecipit,

præcipit, ut viduæ quæ possunt aliunde sustentari, non uiuant de eleemosynis Ecclesiæ, ne grauetur Ecclesia, ut illis quæ sunt vere viduæ sufficiat, ergo illi qui sunt ualidi & robusti debent de laboribus manuum uiuere, non de eleemosynis quas accipiunt pauperes, qui aliunde quæ de eleemosynis uiuere non possunt. Itē, 1. q. 2. c. Clericos. Hiero. qui bonis parentum, & operibus suis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt. ergo si aliquis habebat unde sustentaretur, quo relicto uelit de eleemosynis uiuere, sacrilegus est reputandus. Item, 1. The. vi. sup. illud. Ut nos metipsums formā daremus & c. glo. Qui frequenter ad alienā mensam conuenit otio deditus, aduletur necesse est pascenti se: sed qui de eleemosynis uiuunt, frequenter aliorum mensa conueniunt, immo magis de mensa aliorum semper uiuunt. ergo de necessitate sunt adulescentes. Peccat ergo qui se in tali statu ponit, quod oporteat eos de eleemosynis uiuere. Item, accipere non potest esse actus alicuius uirtutis, nisi liberalitatis, quæ medium tenet in dando & accipiendo: sed liberalis solum accipit ut det, ut dicit Philoso. in 4. eth. ergo qui ducunt uitam semper in accipiendo, illiberaliter & reprehensibiliter uiuunt. Item, Augustinus in libro de opere mona. reprehendit quosdam religiosos, qui sine labore manuum uolebant de eleemosynis uiuere, de quibus inter cetera dicit. Isti fratres temere sibi arrogant, quantum existimo, quod eiusmodi habeant potestatem. s. uiuendi de euangelio sine labore manuum, & tamē illi contra quos loquitur, sua propter Christum reliquerant, & spiritualibus operibus uacabant. s. orationibus, psalmis, & lectioni, & uerbo Dei, ut in li. illo dicitur. ergo illi qui sua dimittunt propter Christum etiam si spiritualibus uacant, non debent de eleemosynis uiuere. Item, Mat. 6. dicitur. Præcepit eis ne quid tollerent in uia, nisi uirgam tantum. gl. Per uirgam potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit: sed habere subditos est tantum prælatorum. ergo illi religiosi qui prælati non sunt, non possunt a fidelibus sumptus suos accipere. Item, illud quod est prouisum in solatium laboris, non laborantibus non debetur: sed uiuere de sumptibus fidelium est a Domino prouisum ad solatium eorum qui in euangelio laborant, ut patet 1. Cor. 9. & 2. ad Tim. 2. Laborantē agricolam & c. ergo saltē illi qui non laborant in euangelio, non possunt de eleemosynis uiuere. Item, Apost. uolebat accipere sumptus a Corinthiis unde uiueret, ut occasione auferret pseudoapostolis, ut patet 2. ad Cor. 11. sed nunc etiam multi sunt, qui turpiter de eleemosynis uiuunt. ergo saltem ad auferendam eis occasionē religiosi uiri debent ab eleemosynis abstinere, unde Aug. dicit in li. de opere mo. Eadem uobis causa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem his qui quærunt occasionem. Item, Apost. ideo stipendia a gentibus non accipiebat, ne scandalum in fide pateretur: unde Luc. 8. super illud, Et alia multa quæ ministrabant eis & c. gl. Antiquitus mos erat ludæorum, nec ducebatur in culpam, ut mulieres sua substantia pascerent & uestirent doctores: sed quia hoc scandalum in gentibus poterat facere, Paulus se memorat abstinuisse, & hoc idē habetur 1. Corin. 9. sed & nunc multi scandalizantur de hoc, quod religiosi sine labore uiuere uolunt. ergo saltem propter scandalum debent ab eleemosynis abstinere. Unde Aug. in li. de opere mo. In meditatione uestra exardescat ignis, ut istorum mala opera bonis ope-

ribus uestris persequamini, ut eis amputetis occasionem turpium nundinarum, quibus existimatio uestra læditur, et infirmis offendiculum ponitur. Misere mini ergo & compatiamini, & ostendite hominibus non uos in otio facilem uictum, sed per angustam uiam & arctam huius propositi regnum Dei quærere. Item, si religiosi qui sunt ualidi & fortes de eleemosynis uiuere possunt sine labore manuum, eadem ratione & alij poterunt: sed si omnes tales uitam agere uellent, tota uita humana periret, non enim inuenirentur artifices qui necessaria uisibus hominum præpararent. ergo nullo modo est sustinendum quod religiosi ualidi & fortes de eleemosynis uiuant. Vltimus nituntur ostendere quod & si possent aliquo modo de eleemosynis ultro oblati uiuere, non tamen licet ipsis eleemosynas mēdicando petere, quia Deut. 15. dicitur. Omnino indigens & mendicus non erit inter uos. ergo prohibitiū est mendicare, qui aliunde uiuere potest. Item in psal. 36. dicitur. Non uidi iustum derelictum, nec semē eius quærens panem. ergo illi qui mendicando panem quærunt, non sunt semen iusti, id est, Christi. Item, illud quod alicui sacra scriptura imprecatur, uiris iustis non cōpetit: sed huiusmodi est mendicitas, ut dicitur in psal. 108. Nutrātes transferantur filij eius & mēdicent. ergo mendicitas perfectis uiris non competit. Item, 1. The. 4. Operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis, & ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. gl. Quasi ideo opus agendum est, non otiaandum, quia & honestum est, & quasi lux ad infideles, & non desiderabitur rem alterius, nedum rogetis, uel tollatis aliquid. ergo potius est manibus operandum, quam rogando aliquid petere per mendicitatem. Item, 2. ad Thef. 3. super illud. Si quis non uult operari unde uiuant, ut nec compellantur egestate necessaria petere. ergo magis debet manibus operari quam necessaria petere mendicando. Itē, Hiero. ad Nepotianum presbyterum. Numquam petentes, raro accipiam rogati. Beatius. n. est magis dare quam accipere. ergo non licet seruis Dei petere, aut accipere uictus necessaria mendicando. Item, certum est grauius esse delictum, quod seuerius uindicandum est. ut habetur. 24. q. 1. Non afferamus stateras dolosas: sed grauius secundum ius ciuile punitur ualidus mendicus si probatur, quia si seruilis est cōditionis efficitur seruus prodētis: si liber est, efficitur eius colonus perpetuus. c. De mendicantibus ualidis. l. Vnica. ergo grauius peccant religiosi, qui sunt ualidi mendicando. Itē, contra religiosos mendicantes dicit Aug. in li. de opere mo. Tam multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque disperdit callidissimus hostis circum euntes prouincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes: & infra. Omnes perunt, & omnes exigunt, aut sumptus lucrosos egeltis, aut simulatæ præcium sanctitatis. ergo uidetur quod uita religiosorum mendicantium sit reprobanda. Itē, illud quod naturaliter habet erubescitiam adiunctā in se, aliquid turpitudinis habere uidetur, cum uercundia non sit nisi de turpi, ut Dama. dicit: sed petere, uel mendicare naturaliter erubescit homo, tantoque magis, quanto est melioris naturæ, unde dicit Ambrosius in li. de offi. quod uercundia petēdi ingenuos prodignales. & Philoso. in 4. eth. dicit de liberali, quod non est petitiuus. ergo mēdicare in se turpe est, & ita nullo modo mendicare debet, qui aliter uiuere potest. Item 1. Cor. 9. super illud. Hilarem datorem & c. dicit gl. Qui

dat, ut careat tædio interpellantis, non ut reficiat uiscera indigentis, & re & meritū perdit, sed frequenter sic datur mendicantibus, quia mendicantes tædium faciunt petendo. ergo & si aliqui possint de eleemosynis uiuere, non tamen debent mendicare. Vltimus, nituntur ostendere, quod religiosi etiam prædicātes, de eleemosynis uiuere, uel etiam eleemosynas petere non debent. Dicit. n. Apost. 1. ad The. 2. Neque aliquando sumus in sermone adulationis, sicut scitis: sed prædicatores qui mendicant, & de eleemosynis uiuunt, oportet adulari illis a quibus pascentur, quod patet Mat. 21. super illud, Et relictis illis abiit foras, ubi dicit gl. Quia pauper nullique adulatus, nullum in tanta urbe inuenit hospitem, sed apud Lazarum receperunt, & tamē in tantum erat gratiosus cum prædicaret, quod sicut dicitur Luc. 21. Omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum. gl. i. manē ire accelerabat, & 1. ad Cor. 4. dicitur. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus. gl. Libere. n. & sine aliqua adulatione ueritatem prædicantes, & gesta prauæ uitæ arguentes, gratiam non habent apud homines. ergo prædicatores non debent eleemosynas quærere. Præterea, 1. ad Thef. 2. Neque fuimus in occasione auaritiæ, Deus testis est. glof. Non dico in auaritia, sed nec feci, nec dixi etiā in quo esset occasio auaritiæ: sed illi qui petunt eleemosynas sibi dari, faciunt aliquid in quo est occasio auaritiæ. ergo prædicatores hoc non debent facere. Item, 2. Cor. 12. Non ero grauis uobis, non enim quæro quæ uestra sunt, sed uos. & ad Phil. vi. Non quia quæro datum, sed requiro fructum. gl. Datum est ipsa res quæ datur, ut numus, cibus, potus, & hmoi: fructus autem bona opera, & recta uoluntas datoris. ergo ueri prædicatores, non debent quærere ab his quibus prædicant temporales res, & ita non debent de mendicitate uiuere. Item, 2. ad Tim. 2. super illud. Laborantem agricolam & c. dicit glo. Vult Apost. ut intelligat Euangelista, quod necessaria sibi sumere licet ab eis, in quibus Deo militat, & quos tamquam uincē cultor exercet, uel tamquam gregem pascat. Non est. n. mendicitas, sed potestas. Ex quo patet quod uiuere de euangelio potestatis est, non mendicitatis: sed potestas ista non competit nisi prælati. ergo alij prædicatores, qui non sunt prælati, non debent per mendicitatem de euangelio uiuere. Item, Apost. 1. ad Cor. 9. uolens ostēdere, quod ipse de sumptibus fidelium uiuere poterat, prius probat se Apostolum esse. ergo illi qui non sunt Apostoli, non possunt de sumptibus fidelium uiuere: sed religiosi prædicantes non sunt Apostoli, cum non sint prælati. ergo & c. Item, 1. ad Thef. 2. super illud. Cum possemus uobis oneri esse ut Christi Apostoli, dicit glof. Intantū grauat causam pseudo, ut se abnuere dicat cū liceat illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolicæ autem potestatis debitū uocat onus propter pseudoapostolos, qui illud in debite usurpantes, importune a plebibus exigebant. Ex quo patet quod illi qui exigunt uictum a plebibus, cum non sint Apostoli, id est, prælati, sunt reputandi pseudoapostoli. ergo prædicatori qui non est prælatus, non licet mendicare. Itē, prædicatores qui non sunt prælati, uictum suū ab his quibus prædicant mendicando quærētis, aut quærūt quod est eis debitum, aut quod non est eis debitum, si quod est eis debitum, ergo possunt illud potestatiue exigere & per coarctationem, quod manifeste est falsum: si autem petunt quod non est eis debitum, ergo & in debite, & iniuste petunt, & sic pseudo-reputandi sunt, ut

A patet per gl. prius inductam. Item, prælati recipiētes a plebibus decimas & oblationes tenentur in spiritualibus eis prouidere. ergo si alij ab episcopis dirigantur ad spiritualia ministranda, iniuria fit plebi, si a plebe uictum recipiant, cum magis episcopi teneantur eis prouidere. Item, prælati mittentes aliquos ad prædicandū, tenentur eis in necessarijs prouidere, ut habetur extra, de offi. ord. Inter cetera. si ergo prædicatores ab episcopis missi ab alijs uictū requirant, hoc in illorum grauamen cedit, & ita non debent ab alijs sumptus accipere. Itē, Dominus Mat. 23. contra Phariseos dicit. Væ uobis scribæ & Pharisei hypocritæ, qui comeditis domos uiduarum orationes longas orantes. ergo & illi semper uidentur esse reprehensibiles, qui sub prætextu orationis, aut prædicationis, aut alicuius huiusmodi eleemosynas petunt. Item, Mat. 10. Dominus discipulis ad prædicandum missis, dicit. In quamcumque ciuitatem, aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit. gl. Testimonio uiciorum eligendus est hospes, ne eius in famia prædicatio negligat. & alia gl. ille est dignus qui magis scit se accipere gratiā quæ dare. ergo ad minus in talibus reprehensibile uidetur, quod quandoque ad diuites peccatores declinat, & ad eos qui sibi hoc pro gratia non reputant. Item, quicumque pro re spirituali accipit temporalem, simonia crimen incurrit, siue petat, sicut Giezi: siue recipiat absque petitione oblatum, sicut Elisæus a Naaman recipere noluit. 4. Reg. 5. & siue ante accipiat, siue post, ut per illud patet quod habetur. 1. q. 1. c. Eos: sed ille qui prædicat populo, spiritualia ministrat. ergo non licet ei accipere temporalia ab eis, ante uel post, neque petendo, neque oblata recipiendo. Item, 1. ad Thef. ult. Ab omni specie mala abstinere uos. gl. Si quid speciem mali præ tendit, & si non sit malum, nolite præcipitater agere: sed quod prædicator temporalia quærat ab his quibus prædicat, specie mali præ tendit, unde, 2. ad Cor. 12. super illud, Non quæro quæ uestra sunt, sed uos, dicit glo. Non quærebat Apost. datū, sed fructum, ne quasi uenditor euangelij putaretur. ergo prædicatores non debent ab his quibus prædicant, uictum quærere mendicando. Vltimus, nituntur ostendere, quod talibus etiam eleemosynæ non sunt dandæ, quia Luc. 14. dicitur. Cum facis cōuiuuium, uoca pauperes, debiles, claudos, & cæcos. gl. a quibus in presenti nihil potes expectare: sed a talibus mendicis qui sunt ualidi & fortes, potes in presenti multa expectare, cum sint familiares potētum. ergo talibus non sunt eleemosynæ dandæ. Item, Aug. ad Vincētium Donastitam. Vtilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, quæ eidem panis frangitur, ut iniustitiæ seductus acquiescat: sed qui non uult operari corporaliter ad uictum quærendum cum possit, uel qui potest aliunde uictum habere sine peccato, si petat, iniuste agit, ut potest probari per multa quæ superius sunt inducta. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Luc. 6. super illud. Omni petenti te tribue. glo. Rem, uel correptionē. & super illud Mat. 5. Qui petit a te, da ei, dicit gl. Ita. s. ut nec tibi noceat, nec alij. Penfanda est. n. iustitia. Ita. n. omni petenti dabis, & si non id quod petis, sed melius, cum iniuste petentem correxeris: sed ille qui potest manibus laborare, si petat sibi eleemosynam dari, iniuste petit, ut probatum est. ergo magis deberet sibi dari correptio, quam res petita, ut ita ab iniusta petitione auertatur. Item, Aug. ad Vincētium Donastitam. Sepe mali peccati sunt bonos, & boni malos, illi nocendo per iniustitiam, & isti consulendo per disciplinam. ergo boni possunt persequi

sequi malos, causa disciplina: sed quedam persecutio est, vt panis alicui subtrahat. ergo aliquibus qui sunt mali, debet panis subtrahi, vt corrigantur, & precipue si panem petendo peccent. Sed validi mendicantes peccant etiam si predicent, vt probatum est. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Amb. in 1. libr. de offic. Consideranda est etiam in largiendo aetas, atque debilitas. Leius cui datur nonnumquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum quætere. Similiter & debilitas corporis & hæc iuuada proprius, tum si quis ex diuitijs cecidit in egestate, & maxime si non vitio suo, sed aut latrocinijs, aut proscriptione, aut calumnijs, quæ habebat amisit. Ex quo patet, quod in his quibus dantur eleemosynæ, considerandum est, si sunt debiles corpore, aut verecundi, aut si bona sua latrocinio, aut proscriptione amiserint. Sed pauperes validi, qui se ad mendicandum exponunt non sunt humi. ergo eleemosynæ eis non sunt dandæ. Item, eleemosynæ ordinantur ad indigentiam subleuandam. ergo magis indigenti dandum est. Sed magis indigent illi, qui non possunt de labore proprio victum acquirere, uel aliunde habere, quæ tales qui aliunde habere possunt. ergo quamdiu magis indigentes inueniuntur, talibus non sunt dandæ. Item, dare eleemosynam est actus misericordiar. ergo illis solum sunt eleemosynæ dandæ, qui sunt miserabiles. Sed illi qui uoluntarie mendicitati se exponunt, non sunt huiusmodi, sed illi solum qui in statum mendicitatis, inuoluntarie incidunt, quia vt Philosophus dicit in 3. ethi. Inuoluntarijs, misericordiam meretur, & ignoscantiam. ergo predictis pauperibus, eleemosynæ non sunt dandæ. Item, Aug. dicit in 1. de doctrina christiana. Cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendum est, qui prolocorum & temporum, uel quarilibet rerum opportunitatibus, & restrictius tibi quasi quadam forte iunguntur. Sed maxime restricti videtur consanguinei & uicini, & alij familiares. ergo alij extraneis eleemosynæ non sunt dandæ, quamdiu tales indigentes inueniuntur, quibus possint dari. His igitur uitis, ne ista positio nouella uideatur, errorem prædictum ostendemus tempore primitiuæ Ecclesiæ incœpisse. Dicit enim in tertia cano. Ioan. His qui amat primatum gerere in eis Dyotrepes non recipit nos. & infra, & quasi ei ista non sufficiant, neque ipse suscipit fratres. glo. Indigentes. Eos qui suscipiunt prohibet. gl. Ne impediant curam humanitatis, & de Ecclesia eicit. glo. De loco ubi conueniunt, & alia glo. dicit ibidem. Perseuerare debes in eleemosyna, quia utilitatem tantam in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti Ecclesiæ scripsissem, de commendatione eleemosynæ, sed hanc necessitate dimisi, quia Dyotrepes non curat nostram auctoritatem. Dyotrepes hæresiarca illius temporis, noua docendo, primatum sibi usurpat: hæc autem eius erat hæretica doctrina, quod prohibebat, ne impenderetur cura humanitatis, fratribus peregrinis, alienis a rebus proprijs, ut per textum & glo. ibidem patet. Hic etiam error in Vigilantio surrexit, ut patet in epistola. Hiero. ad Riparium, & Desiderium contra Vigilantium, ubi sic dicitur. Præterea, eisdem ad me relatum est epistolis, quod contra auctoritatem Apostoli Pauli, immo Petri, Ioannis, & Iacobi, qui dexteras dederunt Paulo, & Barnabæ communicationis & præceperunt eis, ut pauperum memores eent, tu prohibeas Hierosolymam in usus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. Hunc igitur errorem excludere uolentes, hoc

ordine procedemus. Primo, ostendemus quod pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possunt de eleemosynis uiuere. Secundo, quod predicatorum & si non sint prelati, dummodo a prelati Ecclesiæ mittantur, possunt ab eis quibus predicant accipere, unde uiuant. Tertio, quod liceat predictis, eleemosynas petere mendicando, quamuis sint corpore ualidi. Quarto, quod eis precipue sunt eleemosynæ dandæ. Quinto, soluemus ea, quæ in contrarium sunt obiecta. Quod autem pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possunt de eleemosynis uiuere, probatur primo exemplo beati Benedicti de quo narrat beatus Greg. in 2. libr. dialog. quod tribus annis in specu manens, de his quæ a Romano monacho ministrabatur, refectus est, postquam domum parentes reliquerat, & tamen ualidus corpore existens non legitur de labore manuum uictum quæsiuisse. Itē, 1. q. 2. c. sacerdos, dicitur, quod ille qui omnia sua aut reliquit parentibus, aut dauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adiunxit, & se in numero pauperum paupertatis amore constituit, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, ut unde pauperibus subministrat, inde & ipse tamquam pauper uoluntarius uiuat. Patet ergo, quod pauper qui omnia sua propter Christum reliquit, potest uiuere de eleemosynis, quæ a populo pauperibus ministrantur. Item, potius debet homo bonum prætermittere, quod sine peccato prætermitti potest, quam aliquod peccatum committere. Si ergo illi qui sunt ualidi corpore, peccant eleemosynas recipiendo, potius debent omnes alias occupationes dimittere, quantumcumque bonas, quam eleemosynas accipere: hoc autem aperte est falsum, per hoc quod dicit Aug. in li. de opere mo. quod illi serui Dei qui etiam in manibus operantur, ad ea discenda quæ moriter recolant, debent habere seposita tempora, quibus. scilicet a labore manuum uacent. Ad hoc. n. & illa bona opera fidelium subsidio splendorem necessariorum deesse non debent, ut hora quibus ad erudiendum animam ita uacatur, ut illa corporalia opera gerere non possint, non opprimat egestate. Ex quo et patet, quod Aug. non intendit, quod monachi laborent manibus ad totum uictum quærendum ex labore manuum, quia si hoc facerent non relinqueretur aliquod tempus uacuum ad spiritualia opera. Itē, Aug. in eodem li. loquens de aliquo diuite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod benefacit operando, ut alijs exemplum det, quamuis ipsa res cõis monasterij iam facta debeat ei rependere nicē ad uitam eius sustentandam. Quod quidem si nolit. scilicet manibus operari, quis audeat cogere? Ex quo patet, quod ille qui bona sua monasterio dat, potest sine labore manuum de rebus monasterij uiuere, sed sicut idē Aug. statim subiungit, cum omnium Christianorum sit una respublica, non differt ubicumque sua reliquerit, uel a quibuscumque accipiat necessaria uitæ. ergo illi qui omnia quæ habebat, reliquerunt propter Christum, possunt a quibuscumque accipere, unde uiuant. Item, propositum desistendi quandoque ab aliquo quod est per se malum, non aufert illi operi rationem peccati, quamuis forte peccatum diminuat. Si ergo pauperem ualidum ad laborandum de eleemosynis uiuere est per se peccatum, illi qui cum sint ualidi ad tempus de eleemosynis uolunt, quamuis intendat quandoque alio modo uiuere, non excusabuntur a peccato. ergo secundum hoc peregrini de eleemosynis uiuentes, qui sunt corpore ualidi, peccant, & similiter qui eis tales peregrinationes iniungunt, quod est absurdum. Item, uacare contemplationi di-

uina laudabilius est, quam uacare studio philosophiæ: sed aliqui sine peccato ut studio philosophiæ uacant, de eleemosynis uiuunt ad tempus. ergo & alij qui ut contemplationi uacant, ad tempus possunt prætermisso labore manuum de eleemosynis uiuere: sed contemplationi diuinæ uacare in omni tempore est laudabilius quam certum tempus ad hoc præfigere. ergo alij possunt ut contemplationi uacant, toto tempore uitæ suæ prætermisso labore de eleemosynis uiuere. Item, charitas Christi magis facit communiā quam amicitia politica: sed si aliquis dat mihi re aliquam, licite possum uti illa ut libet. ergo multo fortius possum uiuere de his quæ datur mihi per charitatem Christi. Item, qui potest accipere quod maius est: potest accipere quod minus est: sed religiosi possunt accipere redditus mille marcharum, & de eis uiuere sine labore manuum, alias multi religiosi habent multas possessiones, essent in statu donationis. Et eadem ratione multi clerici seculares non habentes curam animarum, qui de possessionibus ecclesiæ, quæ de eleemosynis proueniunt, uiuunt. ergo ridiculum est dicere, quod pauperes religiosi non possunt modicas eleemosynas recipere, & ex eis sine labore manuum sustentari. Item, magis defraudantur pauperes inualidi ad laborandum, si alijs detur id quod est debitum & determinatum, quam si alijs detur id quod non est eis debitum: sed fructus possessionum ecclesiæ sunt deputati ad hoc ut pauperibus dentur, ut patet 12. quæstione. 1. capitulo Videntes. Unde dicitur 1. q. 2. c. Cleric. & ca. Si quis, quod clerici qui de bonis parentum sustentari possunt, non possunt sine peccato uiuere de bonis ecclesiæ unde pauperes sunt uicturi. ergo magis uidetur quod defraudentur pauperes, si aliqui non laborantes manibus cum sint ualidi, de possessionibus ecclesiæ uiuant, quam si uiuant pauperes Christi de his quæ a fidelibus offeruntur de bonis proprijs, quæ pauperibus non sunt deputata. Si ergo primi pauperes non defraudant, multo minus nec secundi. Ad hoc etiam faciunt multa quæ supra dicta sunt in tractatu de operibus manualibus. Nunc secundo ostendendum est, quod etiam predicatorum quamuis non sint prelati, possunt accipere ab illis quibus predicant eleemosynas unde uiuant. Apostolus enim dicit. 1. Corinthi. 9. Quis militat suis stipendijs uicquam? quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non māducat? quæ omnia & plura alia exempla inducit, ut glo. dicit, ad ostendendum quod Apostoli non sibi aliquid ultra debitum usurpant, si sicut Dominus constituit, ex euangelio uiuentes panem gratuitum manducabant ab eis sumptum, quibus gratuitam gratiam predicabant: sed constat quod militi cui libet, & plantatori uinæ, & pastori gregis debetur victus ex suo opere propter hoc, quod in opere laborat. Cum ergo in euangelio laborem habeant predicando non solum prelati, sed etiam quicumque alij licite predicant, utriusque possunt ab his quibus predicant, panem accipere unde sustententur. Item, Apostolus probat quod poterat Apostoli temporalia accipere ab eis, quibus predicabant, quia eis spiritualia seminabant: quia qui dat magna, non est mirum si accipiat parua. Unde dicit in eodē. c. Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia ustra metamus? sed eadē spiritualia quæ predicant prelati, predicant alij ex eorū auctoritate. ergo etiam ipsi possunt ab his quibus predicant, carnalia accipere unde uiuant. Item, eodem. c. dicit Apo-

stolus. Dominus ordinauit his qui euangelium annuntiant, de euangelio uiuere. gl. Hoc rationabiliter fecit, ut expeditiores sint ad predicandum uerbum Dei: sed omnes qui ad predicandum deputantur, oportet esse expeditos ad predicandum siue sint prelati, siue auctoritate prelatorum predicent. ergo ad eos etiam qui non sunt prelati, ordinatio Domini se extendit, ut de euangelio uiuant: quod etiam patet ex ipsis uerbis Apostoli. Non enim dicit, qui habent ordinariam auctoritatem, sed simpliciter qui annuntiant. Item, Luc. 10. Dominus discipulis missis ad predicandum dicit. In eadem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Ex quo patet quod predicatori quasi merces debetur victus ab his quibus predicat, ut patet ibidem per glo. quæ dicit. Nota, quod uiri operi predicatorum duæ mercedes debentur. Vna in uia, quæ nos in labore sustentat: alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat: sed merces non debetur potestati, uel auctoritati, uel habitui, sed actui, quia solus actibus meremur, inde & Philosophus in 1. ethi. dicit. Quemadmodum in olympiadicis non optimi & fortissimi coronantur, sed agonizantes, horum enim quidam uincunt, ita & eorum qui in uita bonorum & optimorum operantes recte, illustres fiunt. Et hoc est etiam quod Apostolus dicit. 2. Tim. 2. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. Ergo illi qui predicant siue sint prelati, siue non, dummodo licite predicent, possunt licite de euangelio uiuere. Item, magis laborant in euangelio illi qui predicant missi a prelati, quam illi ex quorum collegio mittuntur, uel qui mittunt eos de uoluntate prelatorum: sed illi ex quorum collegio predicatorum mittuntur, quamuis non sint prelati, possunt uiuere de eleemosynis acceptis ab his quibus euangelium predicant, quod patet ex hoc quod dicitur Ro. 15. Probauerunt Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & de bitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, glo. eorum, id est, iudeorum qui miserunt eis predicatorum ab Hierosolymis, debent & in carnalibus ministrare eis: isti autem pauperes non possunt tantum intelligi Apostoli, quia non oportebat, per Apostolis solū qui duodecim erant, & paruo victu contenti, facere collectas per omnes ecclesias, & precipue cum ipsimet uictum acciperent ab his quibus predicabant, ut patet. 1. Cor. 9. ergo multo fortius illi qui predicant, quamuis non sint prelati, sed a prelati missi, possunt de euangelio uiuere. Item, magis cooperantur prelati ad euangelium predicandum illi qui ex eorum iniunctione euangelium predicant, quam illi qui in alijs ministerijs eis obsequuntur: sed prelati predicantes euangelium possunt accipere sumptus non solum pro se, sed etiam pro familia sua quæ eis ministrat. ergo multo fortius illi qui euangelium annuntiant ex commissione prelatorum, possunt de euangelio uiuere. Item, ille qui impendit aliquid gratis ad quod non tenetur, non minus potest recipere vicem, quam ille qui impendit hoc ad quod tenetur: sed prelati obligati sunt plebibus ad hoc quod eis spiritualia ministrent, unde dicit Apostolus 1. Cor. 9. Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. ergo illi qui non sunt prelati, nec in aliquo plebibus tenentur, non minus possunt licite accipere temporalia ab eis quibus predicant. Itē, Aug. dicit in

in lib. de opere mona. Si euangelista sunt, scilicet, hi religiosi, factores habent potestatem, scilicet viuendi de sumptibus fidelium: sed non solum prelati sunt euangelista, sed omnes qui euangelizare possunt, etiam diacones, vnde Eph. 4. Apostolus dicit. Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem pastores, alios vero euangelistas, alios autem pastores & doctores, distinguens euangelistas a pastoribus & Apostolis, per quos prelati intelliguntur. ergo quicumque predicant siue sint prelati, siue non, possunt de euangelio viuere. Item, inter omnes occupationes ecclesiasticas dignior est occupatio eorum qui verbum Dei annuntiant, vnde ad hoc Christus venisse se monstrat, Marc. 1. Ad hoc missus sum. Demonstratur etiam Isa. 61. Ad euangelizandum pauperibus misit me. & ad hoc etiam Paulus missus se dicit 1. Cor. 1. Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: sed illi qui occupationibus ecclesiasticis implicantur, non debent manibus laborare, sed de rebus ecclesie viuere, vt dicit Aug. in li. de opere mon. de seipso loquens. ergo multo fortius illi qui occupantur in predicatione verbi Dei possunt sine labore manuum de euangelio viuere. Item, vtilius est predicationis officium, quam aduocationis: sed aduocati qui licite aduocationis officium exercent, possunt de suo labore & officio viuere. ergo multo fortius predicatoribus possunt de euangelio viuere siue sint prelati, siue non, dummodo licite predicant. Item, quamuis de vsura non possit eleemosyna fieri, tamen predicatoribus est concessum, vt ab vsurariis eleemosynas accipiant, si aliter non possint morari in terris vsurariorum hac ratione, quia gerunt negotia eorum quibus vsura debentur, dum predicationem vsurarios ad vsuram restitutionem inducunt, vt decretalis dicit extra. de sent. excō. c. Cum voluntate: sed ipsi similiter gerunt negotia omnium & diuitum, & pauperum, dum diuites ad dandum eleemosynas pauperibus inducunt, & dum ad alia salutaria opera alios exhortantur. ergo possunt licite accipere eleemosynas ab illis quibus predicant. Item, in artibus mechanicis videmus quod non solum illi qui manibus operantur, licite de artificio viuunt, sed & sapiens architectus qui manibus non laborat, alios dirigit: sed ille qui de moribus docet, est quasi architectus respectu omnium officiorum humanorum, vt patet per Philosophum in 1. ethi. ergo predicatoribus possunt de officio predicationis viuere, etiam si manibus non operentur. Item, sanitas anime preferenda est sanitate corporis: sed medici dantes consilium de salute corporis, & si nihil manibus operentur, possunt licite accipere vnde viuunt. ergo multo fortius illi qui consulant saluti animarum, etiam si manibus non laborent. Nunc tertio restat ostendere, quod predicti non solum viuere possunt de eleemosynis sponte oblati, sed etiam eas petere mendicando: quod probatur exemplo Christi, in cuius persona in psalm. 33. dicitur. Ego autem mendicis sum & pauper. glo. Hoc dicit Christus de se ex forma serui: & infra. Medicus est qui ab alio petit, & pauper qui sibi non sufficit. Item, in alio psalm. 69. Ego vero egenus & pauper sum. glo. Sum egenus, id est, petens: & pauper sum, id est, insufficientis mihi, quia & mundanas copias non habet, & intus vbi est diues, semper ambit, desiderat, accipit. Itē, in alio psalm. 108. Persecutus est hominem inopem & mendicū. gl. scilicet Christum. Et alia gl. Pauperes insequi sola scintilla est: alij pro diuitijs, vel honoribus interdum huiusmodi patiuntur. Itē dicitur

ultima glossa ostendunt manifeste, quod de mendicitate rerum temporalium predicta verba intelligere oportet. Item, 2. Cor. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, gl. in mundo. Et quod in hoc Christus sit imitandus, patet per gl. quae ibidem dicit. Nemo se contemnat. Pauper in cella, diues in conscientia: securior dormit in terra, quam cum auro diues in purpura. Non ergo expauescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus est nostra paupertate. Item, quod Dominus victum petierit, expresse habetur Luc. 19. vbi Dñs dixit ad Zacharū. Zacharū, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. gl. Non inuita tus inuitat, quia & si nondum audierat vocem inuitatis, audierat tamen affectum. Item, Mar. 11. Circumspicite omnibus cum iam vespera esset & c. gl. Circumspicite omnibus, si quis eum hospitio susciperet. Tanta enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta urbe nullum hospitium inueniret. Ex quo patet quod Christus ita pauper erat, quod hospitium conducere non posset: sed ab alijs hospitium petebat & expectabat. Vnde blasphemum est dicere, quod non liceat mendicare. Item, hoc probatur exemplo Apostolorum, qui iussi sunt a Domino necessaria ad victum in via non ferre, vt patet Mat. 10. Mar. 6. & Luc. 9. & 10. constat autem quod ipsi imperiose non poterant accipere. ergo satis evidens est, quod necessaria victus humiliter petebat, quod est mendicare. Item, hoc etiam patet de discipulis Apostolorum post resurrectionem Christi. Dicitur. n. in 3. cā. Ioan. Pro nomine eius profecti sunt. glo. Pro nomine Christi ampliando profecti sunt. gl. Alienati a rebus proprijs. ergo sine necessarijs viam ibant: ex quo patet, quod necesse habebant petere. Item, homo magis debet sibi prouidere quam alijs: sed Apostolus petebat eleemosynas pro alijs, scilicet pro pauperibus sanctorum qui erant in Hierusalem. ergo etiam licet alicui eleemosynas petere pro fratribus suis, vel etiam pro seipso. Item, quod mendicare liceat, patet per exemplum beati Alexij, qui omnibus suis dimissis propter Christum, sine labore manuum vivebat de eleemosynis, quas mendicando quaerebat, ita etiam quod a seruis patris sui qui eum quaerebant eleemosynas peteret, & de hoc gratias Deo ageret, quod a seruis suis eleemosynas accepisset: cuius sanctitatis indicium fuit vox caelitus delapsa, audientibus Papa & imperatoribus Honorio & Arcadio, & vniuerso populo Romano in ecclesia beati Petri existentibus, quae testata est meritis eius Romam stare. Multis etiam miraculis post mortem claruit, vnde & canonizatus est, & festum eius a Romana ecclesia solemniter celebratur. Item, Hiero. ad Oceanum in commendatione Fabiolae dicit, quod optabat suis diuitijs pariter effusus pro Christo stipes accipere: in hoc autem non esset commendanda, si peccatum esset mendicare. Itē, illud quod est illicitum in ecclesia, non iniungitur alicui in penitentiam: sed pro grauioribus peccatis alicui iniungitur quod extra terram suam sine expensis mendicando peregrinetur. ergo mendicare non est illicitum, sed potest esse penitentiae opus, & ita assumere mendicationem propter Christum ad perfectionem vitae pertinet, sicut & cetera penitentiae opera, in quibus religiones fundantur. Item, sicut ea quibus maceratur corpus vt ieiunium, vigilia, & huiusmodi valent contra concupiscentiam carnis, ita ea quae ad humilitationem hominis pertinent, valent contra superbiam spiritus, quae non minus est fugienda, quam concupiscentia car-

niae carnis, cum etiam peccata spiritualia sint maioris culpae, vt Greg. dicit: sed nihil potest esse inter opera penitentiae quod hominem magis humilem & abiectum reddat quam medicatio, vnde naturaliter omnis homo mendicare erubescit. ergo sicut ad statum perfectionis pertinet, quod homo ieiunium, & vigiliae assumat vt carnis concupiscentiam domet, ita ad perfectionem vitae pertinet, si aliquis mendicationem assumat propter Christum, vt spiritum humiliet. Itē, charitas Christi liberalior est quam amicitia saeculi: sed licet ex amicitia saeculi aliquid petere ab amico suo, quo indigeat, & recipere si ei in aliquo recompensare potest, nec differt vtrum recompensatio fiat de eodem, vel de alio, vt dicitur in 5. ethi. ergo multo fortius licet alicui, quamuis sit validus, quod petat illa quibus indiget propter charitatem Christi, & recipere cum possit recompensare recipiens danti in orationibus, & alijs spiritualibus bonis. Item, licet petere ab aliquo illud, ex cuius datione fit dantis conditio melior: sed ex hoc, scilicet quod aliquis dat eleemosynam, fit eius conditio melior, quia per hoc meretur vitam aeternam. ergo non est illicitum eleemosynas petere. Item, indigentia pauperum non potest subueniri, nisi eorum indigentia sciatur: sciri autem non potest omnino nisi necessitatem suam petendo exponat. ergo si licitum est alicuius quod sint in tali statu, quod rebus alienis indigeant ad sustentationem, licitum est quod eas petant: sed licitum est quod aliqui in statu egestatis se ponant propter Christum, vt supra probatum est, in quo etiam si manibus operentur, oportet quod indigeant multis, vt Aug. dicit in li. de opere monach. ergo licitum est eleemosynas petere. Nunc quarto ostendemus, quod predictis mendicantibus eleemosynae sunt dandae. Primo per hoc quod habetur in 3. Cano. Ioan. Charissime fideliter facis, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos: & de quibus loquatur subiungit. Pro nomine enim eius profecti sunt. glo. Alienati a rebus proprijs. Et infra. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi. gl. Ioannes omnia dimiserat, & se diuitibus connumerat, vt alacriores reddat & semptiores ad commiserendum pauperibus. ergo commendabile est dare eleemosynas illis qui pro nomine Christi sine rebus proprijs viuunt. Item, Mat. 10. Qui recipit iustum in nomine iusti. gl. pro eo quod nominatur iustus, mercedem iusti accipiet. gl. Dicit ergo aliquis. ergo & pseudoprophetas, & ludam proditorem suscipiemus? Hoc Dominus procurans, dixit personas non esse suscipiendas, sed nomina, & mercede non carere suscipiendum, licet indignus sit qui suscipitur. Ex quo patet quod eleemosynae sunt dandae his qui habent nomen sanctitatis, etiam si indigni sint. Item, ad Ro. 15. commendat Apostolus Macedones & Achaios de hoc, quod probauerunt collationem facere in pauperes sanctos, vbi dicit. gl. Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil mundanum curantes exemplum bonae conuersationis praebant credentibus. Istis mittendam fecerat Achayci & Macedones collectam, per quam rem ad huiusmodi opera Romanos Apostolus inuitat. ergo patet quod predictis pauperibus eleemosynae sunt dandae. Item, 2. ad Cor. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. glo. Illorum qui omnia mundi deserunt. ergo adem vt prius. Item, super illud 2. ad Thef. 3. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. glo. pauperibus. & alia gl. Quia & si operentur, possunt tamen nonnullis indigere: & ideo monet ne illi qui habebant vnde

seruis Dei necessaria praebent, hac occasione pigrescerent. Non enim in reprehensionem venit qui humanus est in largiendo, sed hic qui cum possit labore ferre, otiose vult vitam agere. ergo patet quod seruis Dei est laudabile eleemosynas dare siue laborent, siue non, etiam quando non laborantes reprehensibiles sunt. Item, Hiero. contra Vigilantium. Nec nos negamus cunctis pauperibus, & etiam ludaeis, & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas: sed Apostolus docet faciendam quidem ad omnes eleemosynam, sed maxime ad domesticos fidei, de quibus & Saluator in euangelio loquebatur. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in aeterna tabernacula. Numquid isti pauperes inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere aeterna tabernacula, qui nec presentia possident, nec futura? No. 12. simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellatur, de quibus scriptum est. psalm. 40. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. In vulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectus, sed eleemosyna opus est: in sanctis pauperibus beatitudinis intelligentia, vt ei tribuat qui erubescit accipere, & cum acceperit dolet, metens carnalia, & seminans spiritualia. Ex quo patet quod melius est sanctis pauperibus dare eleemosynas, quam quibuscumque alijs. Item, 2. Corin. 9. super illud. Disperdit, dedit pauperibus. dicit glossa. Si huius qui pauperibus largitur, merces magna est, quanto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim dici possunt etiam qui mali sunt. & sic idem quod prius. Itē, Hieronymus. super epistolam ad Galat. exponens illud, Communicet autem is qui catechizatur, sic dicit. His qui adhuc imbecilliores & discipuli, & carnales erant, imperat vt quomodo ipsi a magistris spiritualia metunt, sic magistris carnalia praebant, qui totos se diuinae eruditioni & studio tradentes, vitae huius necessarios indigent, ergo etiam non laborantibus corporaliter, sed ex toto se studio scripturarum dantibus, eleemosynae sunt dandae. Item, Hieronymus. ad Paulinum. Quem senseris tibi aut semper, aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosyna quae indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto quam monachum. Ex quo patet quod monachis, & oib' alijs eleemosynae sunt dandae, & quod eis licet loqui de eleemosyna petenda. Item, dicitur in decre. distict. 42. Si quis despicit eos qui fideliter agapes, id est, conuiuia pauperum exhibent, & propter honorem Domini conuocant fratres, & voluerit communicare huiusmodi vacationibus parvipendens quod geritur, anathema sit. ergo patet quod excommunicandus est qui dicit eleemosynas indigentibus non esse largiendas. Itē, Prouerbio. 21. Qui obtulerat autem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. glo. Pauperis generaliter non egeni tantum, vel corporaliter infirmi. Nam qui criminibus alienis affectus non vult condolare, sed iudicatus mauult tenere censuram, ostendit se nondum vitiorum facibus aliquatum, neque auditu diuinam misericordiam dignum. Patet ergo quod omnibus pauperibus eleemosynae sunt dandae, etiam corpore validis. Item, super illud. psalm. 103. Producens faenum iumentis, & herbam seruituti hominum, dicit glossa. Terra satiabatur producens faenum, id est temporalia, iumentis, id est, predicatoribus, vt de euangelio viuunt, qui euangelium annuntiant. Nisi terra producat faenum, id est, temporalia, non est irrigata, sed sterilis: quod si facit, ipse est fructus. Et infra. Debentur predicatoribus

bus temporalia, qui largiuntur spiritualia, de quibus dicitur. Beatus qui preoccupat vocem petitori. Non ita debes agere boui trituranti ut mendico transeanti. Illi. i. medico das, quia legit, oī petēti da: huius vero ē nō petēti dare debes. Et infra. Oī petēti da, quicūq; sit da, agnoscens in eo eum cui des, sed multo magis da seruo Dei, militi Christi, & non petenti. Ex quo patet q̄ omnibus pauperibus etiam non petentibus eleemosynę sunt dandę, præcipue tamē prædicatoribus dari debent a suis auditoribus. Item, Lucę. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. glo. Nō quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula: sed maxime possunt in æterna tabernacula recipere pauperes propter Christū, qui etiam iudices cū Christo erūt. ergo eis præcipue sunt eleemosynę faciendę. Nunc ultimo restat respondere his quę in contrarium obijciuntur. Ad id ergo qđ primo obijcitur, quod munera excæcat oculos sapientum, dicendum quod res temporales dupliciter accipi possunt. Vno modo, ad diuitias augendas & congregandas, & talis receptio munerum ex cupiditate procedit, q̄ oculos cordis excæcat, & a iustitia declinare facit. Alio modo, ad necessitatem victus & vestitus, & ista munerum acceptio cupiditatem non habet annexam, vnde non excæcat oculos, nec verba iustitię facit mutare. Et hæc distinctio probat per hoc quod habetur. 1. Tim. vlt. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. glo. Qui ultra tendit, malum inuenit, vnde subditur. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Ad s̄m dicendum, quod duplex est seruitus. Est enim seruitus timoris, & amoris. Qui ergo accipit munera ex cupiditate, seruus est timoris, quia quęcum cupiditate acquiruntur, cum timore possidentur. Et ab hac seruitute liberi debēt esse serui Christi. Ro. 8. Nō accepistis spiritū seruitutis iterum in timore: sed qui accipit munera ex charitate, seruus est amoris, & ab hac seruitute non sunt liberi serui Christi. vnde Apostolus dicit. 2. Cor. 4. Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrū, nos autē seruos vestros per Iesum. Patet ergo quod illi qui propter officium charitatis implendū eleemosynas ad corporis sustentationem recipit, non incurrit seruitutem quę sit indigna seruis Christi, sed illā quę competit seruis Christi. Ad tertium dicendū, quod dare secundum se est laudabilius quā accipere, vnde & Philosophus dicit in 4. ethic. q̄ actus liberalitatis magis est in dando quā in accipiendo, quāuis liberalis det & recipiat: nihil tamē prohibet receptionem esse meliorem ratione alicuius adiuncti, & hoc est per accidens. Dicendum ergo, quod si in paupere nihil consideretur nisi receptio eleemosynę tātum, beator est diues qui dat eleemosynas, quā pauper qui recipit: sed talis potest esse causa recipiendi eleemosynam, quod magis merebitur recipiens quā dās, vtpote si se in tali statu propter Christum constituerit, vt eleemosynas recipiat non quasi coactus, sed voluntarius pauper. Vnde glo. ibidem dicit. Non illis qui relictis omnibus secuti sunt Dominum, diuites eleemosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cūctis quę possident in semet renūtiātes, nihilominus laborant manibus operādo, vt habeant vnde tribuant necessitatem patienti. Et proculdubio hoc est laudabilius in illis dūtaxat, qui ab alijs magis necessarijs occupationibus vacant. Et ita etiam tales si possent sine impedimento totalium occupationum la-

borare, & alijs dare, perfectius esset, vt etiā supra dictum est, cum de labore manuum agebatur. Nec tamen concedendum est, quod religiosi teneantur ad oī id quod perfectius est, sed ad illa tātum ad quę ex voto se astringunt. Ad quartum dicendum, quod ecclesia non grauat, si tales de eleemosynis viuunt, quia modicis sunt contenti magnum fructum in ecclesia facientes: immo in hoc ecclesia maxime alleuiatur, quia quod alij qui non sunt ita modicis contenti, cum magnis expensis faciunt, hoc idem per tales cum paruis sumptibus expletur. Nec in hoc pauperibus aliquid subtrahitur, quod tales de eleemosynis viuunt, quia talium consilio & inductione multo plura pauperibus dantur quā ipsi accipiant. Et præterea, ipsi etiam omnia quę habuerunt, pauperibus sunt largiti, vnde multo plus in sumptibus pauperum posuerunt, quā illud quod de eleemosynis accipiunt. Ad quintum dicendum, quod illud de cretum peruerse inducitur, quod patet ex hoc quod Gratianus dicit in c. sequenti. Verum his auctoritatibus prohibentur ad ecclesia suscipi, nō illi qui quōdam fuerunt diuites, & postea omnia reliquerunt, vt Petr⁹, & Matthæus, & Paulus: aut pauperibus distribuerunt, vt Zachæus: aut ecclesię rebus adiunxerūt, sicut illi qui prædia sua vendentes, ponebant pretia ante pedes Apostolorum, vt essent illis omnia cōmunia: sed illi qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, ecclesiasticis facultatibus pauci desiderant. Ad sextum dicendum, quod Augustinus loquitur de illis qui sunt otio dediti, qui in nullo possunt esse vtilis illis a quibus pascuntur: tales enim necesse est vt adulentur ad hoc quod pascantur. Tales enim pascere onerosum esset cuiilibet, nisi fauorē pascētis saltem adulationibus captarent. Sed illi qui pascuntur propter Christum, a quibus pascētes scilicet sperant spiritualia pro temporalibus quę largiuntur, non oportet adulari, quia talibus non datur propter eos, sed propter illum cuius sunt serui, qui eis recipitur, vt dicitur Mat. 10. Qui recipit vos, me recipit, vbi gl. Quia non aliud recipit in Apostolis, quā quod in Christo est. Et sic patet quod illi qui pauperes efficiuntur, & medicant, & de eleemosynis viuunt propter Christum, non sibi necessitatem adulationis imponunt. Sed maior necessitas adulationis & seruitutis inest diuitibus, quos oportet adulari principibus vt diuitias amplient, & conseruent. Vnde dicit Chrysostomus super Mat. Adulari necesse est principes, & milites, & subiectos, & multis indigere, & turpiter seruire, & formidare, & suspicari, & timere eorum qui suspicantur oculos, & calumniātium ora, & avarorum concupiscentias sed nō est paupertas aliquid tale, sed contrarium vniuersum. Ad septimum dicendum, quod quāuis accipere non sit actus liberalitatis, nisi prout ordinatur ad dandum, tamen accipere necessaria ad victum, actus est humilitatis, in his qui tātum se humiliauerūt propter Christum, vt se subicerent egestati, quę quidem virtus est eminentior q̄ liberalitas. Ad octauum dicendum, quod Augustinus in lib. illo reprehendit monachos, qui volebant de eleemosynis viuere propter duo. Primo, propter errorem quem inciderant, vt scilicet dicerent manibus operari esse contrarium præcepto euangelico, quod habetur Mat. 6. Nolite solliciti esse corpori vestro &c. Secundo, quia propter pigritiam a labore manuum desistebant, laboriosam vitam fugientes, quia in sæculo laborauerunt. Vnde de his dicit, quod nul-

lo modo decet vt in ea vita, ubi senatores sunt laboriosi, sibi fiant opifices otiosi: eos autem qui in sæculo possessiones habuerunt vnde viuerent sine labore manuum, vel qui occupationibus ecclesiasticis occupantur, nō prohibet de eleemosynis viuere exemplo eorum, quos tales fuisse in primitiua ecclesia Hierosolymis dicit: & hoc manifeste patet verba libri diligenter intuenti. Et quāuis si non prædicent, nō habeant potestatem viuendi de eleemosynis quasi operarij de mercede laboris, non tamen eis prohibetur quin sicut pauperes de eleemosynis viuāt. Alio enim modo debet eleemosyna pauperi, & alio modo prædicatori, vt dicit glo. super illud Psalm. 113. Producent senum iumentis. Ad nonum dicendum, quod vt dictum est, prælatis victus necessaria a subditis accipere licet, quia laborant in euangelio. Merces enim operari debetur, nō potestati, aut authoritati. Cū ergo religiosi ex commissione prædicantes similiter laborent, dignum est vt & ipsi ab his quibus prædicant, necessaria victus accipiant. Sunt tamen & alię causę, propter quas & religiosi etiam non prædicantes necessaria victus a fidelibus accipere possunt, puta, quia omnia sua propter Christum reliquerunt: vel quia ministrant altari, cuius sacrificium vbicumque agatur, cōmune est toti populo fidelium: vel quia vacāt studio sacrę scripturę, contemplationi, orationi, & alijs spiritualibus ad communem vtilitatem totius ecclesię. Ad decimum dicendum, quod non est inconueniens illud, quod alicui dat pro mercede, alteri dari gratis & misericorditer. Vnde victus qui ministratur prædicatoribus quasi debita merces laboris, potest omnibus pauperibus misericorditer & merito dari nō vt debita merces, sed quasi subsidium charitatis. Ad vndecimum dicendum, quod maius damnum sequebatur ex prædicatione pseudoapostolorum, quibus prædicandi occasionem Apostolus auferebat de sumptibus fidelium non viuendo, cum cōtraria fidei prædicarent, quā de hoc quod Apostolus se labori manuum implicabat de proprio labore viuens. Nūc autem est econuerso, quia maior profectus est Ecclesię fidelibus de hoc, quod aliqui exemplum humilitatis præbent in paupertate & mendicitate viuendo voluntate propter Christum, & dimisso labore manuum, occupando se in his quę pertinent ad salutem animarum, quā sequatur damnum de hoc quod aliqui turpiter de eleemosynis viuere volunt, & ideo non debet desistere pauperes Christi ab hoc quod de eleemosynis viuunt, vt alijs occasionem auferant. Ad duodecimum dicendum, quod apud Iudæos cōsuetudo erat vt doctoribus ab alijs subsidia vitę ministrarēt: ita etiam inter cunctos fideles in consuetudinem venit diuulgata euangelica doctrina, quę hoc ordinauit, vnde & si a principio conuersionis gentium, quādo adhuc in gentibus hoc non consuetum erat, dimittebant sumptus accipere propter scandalum, nunc tamen hoc scandalum non est timendum, & præcipue in illis qui modico victu & vestitu sunt contenti, de quo multo plures ædificantur, quā scandalizantur. Qui enim de hoc scandalizantur, Phariseorum scandalum sibi inducunt, quod Dominus paruipendere iubet, Matth. 15. Secus autem esset si eleemosynam acciperent non solum ad necessitatem victus, sed ad laute viuendum, vel ad diuitias cogregandas. Ad decimum tertium dicendum, quod eadem ratione probari possēt quod virginitas non sit bona, quia hoc Hieronimus dicit contra Vigilantium prædictam ratio-

nem facientem, Si omnes virgines fuerint, nuptiæ non erunt, interibit humanam genus. & infra. Rara est virtus, nec a pluribus appetitur, atque vtiatur hoc omnes essent quod pauci sunt, de quibus dicitur. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Ex quo patet solutio prædictę obiectiōnis. Opera enim perfectionis tantę difficultatis sunt, quod paucorum est se ad ea extendere. Nec dicendum quod timendum sit quod dum omnes eis inhærent, mundus pereat. Ad ea autem quibus ostendere nituntur, quod nō liceat mendicando eleemosynas perere, hoc modo respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur, Omnino indigens & mendicus nō erit inter vos, non prohibetur quin aliquis statum mendicitatis, vel paupertatis assumat, sed quia non ita derelinquetur ab alijs, vt in talem statum incidat, in quo eū oporteat de necessitate mendicare: & hoc patet per id quod præcedit. Cuiem & propinquum repetendi non habeatis potestatem, & glo. ibi dicit. Licet omnes proximi nostri sint, illis tamē maxime misericordia impendenda est, qui Christi nobiscum sunt membra. Ex quo patet quod vbi precipitur misericordia, non prohibetur mendicitas. Ad secundum dicendū, q̄ glo. exponit de pane spirituali, vnde dicit. Nō vidit iumentum derelictum a Deo, nec semen eius quærēs panem spiritualem, id est, indigere pane verbi Dei, quia verbum Dei semper cum eo est. Si tamen de pane materiali intelligatur, intelligendum est quod iusti non quærunt panem ex necessitate quasi derelicti a Deo, cum dicatur Hab. vltim. Non te deseram, neque derelinquam: nō tamen excluditur quin illi qui sunt iusti, voluntarie se possint exponere paupertati propter Christum, quod tamen forte tēporibus Psalmistę factum non erat, quia perfectionis opera temporarij gratiæ seruabatur. Ad tertium dicendū, quod non est inconueniens quod illud quod alicui in pœnam infligitur, ab alio voluntarie assumptum in iustitiam vertatur, sicut aliqui propter scelera quę committunt, rebus suis spoliantur: & tamē ad perfectionem iustitię pertinet, quod aliquis rebus proprijs se spoliet propter Christum. Et similiter mendicitas quāuis aliquibus malefactoribus indicatur a Deo in pœnam, nihil tamen prohibet quin voluntarie assumpta propter Christum, ad perfectionem iustitię pertineat. Ad quartum dicendum, quod per illam glo. prohibetur quod aliquis non petat ex cupiditate, alias glo. non concordaret textui: in textu enim dicitur. Vt nullus aliquid desideretis. Ex cupiditate autem quærunt non qui necessaria victus & vestitus petunt, sed qui ultra hoc quærunt, vnde diuites fieri possint, vt patet per hoc quod dicitur 1. Tim. 6. vt supra dictum est. Ad quintum dicendum, quod duplex est mendicitas, coacta scilicet, & voluntaria. Coacta mendicitas, quia contra voluntatem est, periculum impatientiæ habet annexum. Voluntaria autem mendicitas, quę nō ex cupiditate procedit, vt dictum est, huiusmodi meritum habet adiunctum. Vnde Augustinus per verba illa non prohibet mendicitatem voluntariam, sed docet occasionem necessarię mendicitatis vitāda esse a pauperibus Christi dum manibus laborant, quod patet per hoc quod dicit. Vt nō cōpellātur egestate &c. Ad sextum dicendum, quod Hieronimus loquitur de petitione & acceptione eorum quę sunt ultra necessariū victū, quod patet ex hoc quod loquitur Nepotiano presbytero, qui de rebus mundi sufficēter habebat ad vitam sustentandam: unde patet q̄ non est ad propositum.

Ad septimum dicendum, quod lex illa loquitur de va-
lidis mendicantibus, qui nullam vilitatem reipubli-
ce afferebant, sed otiose viuentes vsurpabant illud
quod alijs pauperibus debebatur, quod patet ex hoc
quod lex eos inertes nominat, sicut sunt guliardi, &
alij similes, qui victum ab hominibus querunt otio-
se viuentes, quod non nisi peruersissime in religiofos
retorqueri potest: & tamen non oportet quod pecca-
tum semper sit grauius qd grauius punitur, quia pena
peccatoribus infligitur non solum propter vindi-
ctam culpae, sed etiam propter correctionem vel eius
qui peccauit, vel aliorum. Vnde pro minori peccato ali-
quando aliquis grauius punitur, quando homines ad
peccatum illud sunt proniores, vt terrore pena magis
caueant. Capitulum autem inductum loquitur de pena
quae indicitur ad vindictam peccati tantum. Ad octa-
uum dicendum, quod illi de quibus Aug. loquitur,
non solum petebant necessaria victus, sed aliquid vl-
tra ad diuitias congregandas: nec habebant vera san-
ctitatem, sed simulatam. Quod patet ex hoc quod di-
cit, quod exigebant sumptus lucrosae egestatis, aut simu-
latae pretium sanctitatis: & hoc proculdubio repre-
hensibile erat. Ad nonum dicendum, quod erubescen-
tia semper est de turpi, turpe autem pulchro opponi-
tur: unde secundum differentiam pulchri oportet ac-
cipere differentiam turpitudinis & ruboris. Est enim
duplex pulchritudo. Vna spiritualis, quae consistit in de-
bita ordinatione animae, & affluentia bonorum spiri-
tualium: vnde omne quod procedit ex defectu spiri-
tualis boni, vel quod inordinatam ostendit, turpitudinem habet. Alia est pulchritudo exterior,
quae consistit in debita ordinatione corporis, & affluen-
tia exteriorum rerum, quae ad corpus ordinantur. Et
econuerso inordinatio corporis, vel defectus tempo-
ralium rerum exteriorum quandam turpitudinem habet.
Et sicut vtraque pulchritudo delectat & desideratur,
ita vtraque turpitudinis erubesceniam parit. Vere
cudatur enim aliquis de hoc quod est pauper, vel de
hoc quod est de corpore vitiatum, vel de hoc quod est in-
ferius, vel inordinata gessit. Quia igitur turpitudinis
inferius semper est reprobanda, ideo omne quod ha-
bet erubesceniam praedictae turpitudinis reprobandum
est. Nec est instatitia de confessione peccatorum,
quia confitens non erubescit de confessione, sed de
peccato quod confessio manifestat. Defectus autem
exteriorum, vel turpitudinis a sanctis viris contemni-
tur, & quandoque perfectionis studio ab eis assumi-
tur propter Christum. Vnde illud quod habet erube-
sceniam illius turpitudinis non semper est reprobandum,
immo quandoque maxime laudatur, quando
propter humilitatem assumitur. Mendicare autem
habet erubesceniam huic secundae turpitudini respon-
dentem: quia omnis mendicans se pauperem ostendit,
& quodammodo se subijcit ei a quo mendicat,
quae ad defectum exteriorum pertinent: unde mendici-
tas propter Christum assumpta non solum non est
reprobanda, sed maxime laudanda. Ad decimum di-
cendum, quod ille a quo eleemosyna petitur, non de-
bet habere tedium, si ordinate ab eo petatur: & ideo
quando aliquis ordinate eleemosynam petit, scilicet
ad necessitatem sustentandam, non est in culpa qui pe-
tit, sed ille qui ad tedium remouendum dat. Si autem
inordinate petatur, petens etiam peccat: Ad ea vero
quibus ostendere nituntur, quod religiosi praedicantes
non possunt de eleemosynis viuere, vel eleemosy-
nas petere, per ordinem deinceps respondendum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamuis praedi-
catores de eleemosynis viuunt, non tamen sequitur
quod adulentur. Quamuis enim qui sine adulatione
praedicant, non habeant gratiam apud malos qui di-
cuntur homines carnales, habent tamen gratiam apud
bonos: & ideo quandoque si sine adulatione praedi-
cant, coguntur defectus multos pati, quando scilicet
in illos incidunt, apud quos sine adulatione gratiam
habere non possunt, quandoque autem sine egestate
sunt, quando in illos incidunt, quorum sine adula-
tione gratiam habent: vnde & Christus hospitium
quandoque habere non poterat, quandoque etiam
inuitabatur a multis, & mulieres quae eum sequeba-
tur, de suis facultatibus ei ministrabant, vt dicit Luc.
8. Ita etiam Apostoli quandoque multas penurias su-
stinebant, quandoque autem abundabant in vtriusque
modeste se habentes, Philip. vltim. Scio & abunda-
re, & penuriam pati. Et haec etiam vicissitudines pau-
peres praedicatores nostri temporis experiuntur fre-
quenter. Ad secundum dicendum, quod praedicato-
res eleemosynas petentes non faciunt aliquid, in quo
sit occasio auaritia. Auaritia enim est immoderatus
amor habendi: velle autem victum & vestitum ad ne-
cessitatem non est immoderatum. 1. Tim. vlt. Habentes
alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.
Vnde pauperes qui petunt necessaria victus & vesti-
tus, & aliorum quae humana vita exigit, non sunt in
aliqua occasione auaritia. Ad tertium dicendum, quod
praedicatores non debent querere temporalia quasi
ex principali intentione, vt in eis finem constituent:
possunt tamen querere secundario, vt sustententur ad
Euangelium praedicandum, quod primo querere de-
bet. Matth. 6. Primum querite regnum Dei, & iustitia
eius. gl. hic aperte ostendit ista non esse petenda
quam bona nostra, & si necessaria. Regnum enim pe-
tendum est, & in eo finis noster est ponendus, pro-
pter quem omnia faciamus, verbi gratia. Manduce-
mus vt euangelizemus, non euangelizemus vt man-
ducemus. Ad quartum dicendum, quod sicut supra
probatum est, sumptus quem praedicatores accipiunt,
debetur eis tamquam merces. Merces autem alicui
operanti debetur dupliciter. Vno modo, ex debito le-
galis iustitiae, sicut quando pactum interuenit inter
operantem, & eum cui operatur, ita quod operarius
potest alium compellere ad soluendum. Alio modo,
ex debito iustitiae amicalis, sicut quando aliquis ami-
cabiliter alteri de suo labore seruit, debetur ei vt ali-
ei suo modo vicem rependat, quamuis non possit eu-
per iudicium compellere: hos enim duos iustitiae mo-
dos Philosophus distinguit in 8. ethico. Dico ergo quod
quando aliquis praelatus alicui plebi praeficitur, hoc
modo adiuuicem colligantur, quod subditi possunt
a praelato spiritualia petere, & praelati a subditis tem-
poralia: sed ab alijs qui non sunt praelati, non possunt
subditi spiritualia exigere, nec econuerso ipsi possunt
eos cogere ad soluendum temporalia, quamuis ex li-
centia praelatorum spiritualia seminet, nisi forte qua-
tum ad omnia vicarij praelatorum constituentur. Pa-
tet igitur quod diuersimode accipiunt sumptus pau-
peres qui omnino nihil impendunt, & religiosi qui
non sunt praelati, sed praedicant delictentia praelatorum
& praelati: quia alijs pauperes totaliter accipiunt gra-
tis, vbi in eis est pura mendicitas. Sed praedicatores qui non
sunt praelati, accipiunt sicut mercedem debitam, vnde
habent potestatem accipiendi, quamuis non coacti-
nam, praelati autem etiam coactiuam habent potestatem.
Si tamen

Si tamen ille qui potest aliquid ex potestate accipere,
petat non quasi debitum, sed quasi omnino gratui-
tum, nulli facit iniuriam, sed in se humilitatem com-
mendabilem reddit. Ad quintum dicendum, quod Apo-
stolus volebat ostendere quod ipse poterat sumere sum-
ptus a fidelibus eadem ratione qua alij Apostoli acci-
piebant: & ideo vt ostenderet se eandem habere po-
testatem, primo ostendit se Apostolum esse, sicut &
alij Apostoli erant. Ad sextum dicendum, quod pseudo-
apostoli vsurpabant sibi in debite sumptus fidelium
multipliciter. Primo, quia falsa praedicabant, & contra
euangelicam doctrinam, vt patet Ro. vlt. super illud.
Rogamus autem vos fratres, quod gl. de pseudoapo-
stolis exponit, qui credentes cogebant iudaizare. Se-
cundo, quia praedicabant non missi a veris Aposto-
lis, unde Apostolus vocat eos ad Gal. 2. subintrantes.
Tertio, quia authoritativae exigebant ac si essent Apo-
stoli: & haec tria deficiunt in proposito, vnde ratio
non valet. Ad septimum dicendum, quod praedicti re-
ligiosi praedicantes, petunt quod est eis debitum: per
secundum modum iustitiae, quia debitum iustitiam
respicit, sed in hoc commedabiliores sunt, quia hoc
quod est debitum, vt gratuitum petunt. Ad octauum
dicendum, quod praelati recipientes a populo decimas
& oblationes, & si ipsi soluant per se debito mo-
do spiritualia seminando, possunt tamen ad maiore
plebis vilitate etiam alios cooperatores habere, vnde
de nulla iniuria sit plebi, si plus de temporalibus con-
serant, quam sit statutum, quando & plus de spiri-
tualibus eis impenditur quam praelati teneantur, & pra-
cipue ex quo non potestatiue accipiunt, sed charitati-
ue & humiliter petitur. Ad nonum dicendum, quod
vnusquisque abrenuntiare potest ei quod sibi debe-
tur: unde & si praelati ex debito teneantur providere
eis quos mittunt ad praedicandum, possunt tamen qui
mittuntur huic debito abrenuntiare. Nec tamen in hoc
aliquod grauamen ingeritur illis ad quos mittuntur,
cum ab eis ultra necessaria victus non petant, nec etiam
ista exigant coactiue, sed charitatiue prout vnusquis-
que detinuit in corde suo, in hoc exemplum Apo-
stoli imitantes. 2. Cor. 8. & 9. c. Ad decimum dicendum,
quod hypocritae propter hoc a Domino redarguntur,
quia per orationem & alia quae superstitiose agebant,
solum intendebant ad quietum. vnde gl. ibi. Vae vobis
Scribae & Pharisaei, qui vestra superstitione nihil
intenditis, nisi vt praedam de subiecta plebe faciatis:
hoc autem de aliquo iudicare est temerarium, cum
pertineat ad intentionem cordis. Ad vndecimum di-
cendum, quod ad infames personas praedicatores decli-
nare non debent, ita quod eorum infamia in praedica-
tores retorqueri possit: sic enim praedicatio venit in
contemptum, quia sicut dicit Greg. Cuius vita despi-
citur, consequens est vt eius praedicatio contemnatur,
& sic loquitur gl. inducta. Si autem ad praedicatores
declinent, qui eorum confortio meliores reddantur,
& ipsi exinde non infametur, laudabile est, quia hoc
Dominus legitur fecisse, vnde Matt. 9. Videntes hoc
Pharisaei, discipulis eius dicebant, Quare cum publica-
nis & peccatoribus manducat magister vester? vbi &
gl. dicit, quod Dominus suis in hoc misericordiae exemplum
dedit. Si tamen illi ad quos declinant, hoc sibi pro gra-
tia non impugnant, eorum culpa est, non illorum qui
ad eos declinant. Ad duodecimum dicendum, quod
illi qui euangelizant, & si accipiant ab eis quibus pre-
dicant necessaria victus, non tamen euangelium vendunt,
quia non habent finalem intentionem ad ea quae ac-

cipiunt, vt supra dictum est. vnde 1. Tim. 5. super illud
Qui bene praesunt presbyteri & c. dicit gl. Boni dispo-
satores & fideles non solum honorem sublimi pra-
ueniri debent, sed & terfeno, vt non contristen tur. &
infra. Necessitatis ergo est accipere vnde viuunt, cha-
ritatis est praebere. Non tamen venale est euangelium
vt pro his praediceretur, sed pro aeternis. Si enim sic ven-
dunt magnam rem, uili vendunt. accipiant ergo suste-
ntationem necessitatis a populo, mercedem dispensa-
tionis a Domino. Non enim a populo redditur quasi
merces, propter quam scilicet finaliter seruiatur illis
qui sibi in charitate seruiunt euangelij, sed tamquam
stipendium datur, quo vt possint laborare, pascantur.
Ad decimum tertium dicendum, quod quamuis po-
tuerit esse aliqua species mali accipere victum a gen-
tibus, quibus fides praedicabatur, propter hoc quod non
erat eis consuetum, vt supra dictum est: tamen nunc
species nulla mali apparet diuulgata euangelij doctri-
na, quae haec debent euangelizantibus ordinari, &
praecipue illis qui non querunt ad superfluitatem, sed
ad necessitatem, & de quibus constat quod non pro-
pter hoc labori euangelij se exponunt vt lucrentur,
cum hoc quod propter euangelium accipiunt, multo
sit minus eo quod ab eis in seculo relictum fuit
propter Christum. Ad ea vero quibus ostendere nituntur,
quod talibus eleemosynae non sunt dandae, ia per
ordinem respondendum est. Ad primum ergo dicen-
dum, quod cum dicitur, Voca pauperes, a quibus in
praesenti nil potes expectare, intelligendum est quod
excluditur intentio retributionis in praesenti, non au-
tem possibilitas euentus, cum nullus sit pauper a quo
aliquis non possit iuuari in praesenti quandoque ali-
quo casu emergente. Et quod ita debeat intelligi, pa-
tet per glossam quae ibi dicit. Si intendis inuitare vt inui-
teis, sibi potes falli. Nec tamen intelligendum est quod
semper retributione aeterna careat, si aliquis diuites,
vel amicos ad conuiuium vocet, cum hoc possit ex
charitate procedere, & propter Deum fieri, vnde gl.
ibi dicit, quod qui pauperes vocat, in futuro praemium
percipiet: qui amicos fratres & diuites vocat, recepit
mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exem-
plo filiorum Iob, sicut caetera fraternae dilectionis of-
ficia, ipse qui iussit remunerat. Nec tamen intelligen-
dum est, quod si fratres & familiares propter solam fa-
miliaritatem vocentur, quod sit peccatum, quamuis
mento aeterno careat. vnde gl. ibidem dicit. Fratres,
amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebrare non
quasi scelus interdicit, sed ostendit non valere ad pra-
mia vitae. Ad secundum dicendum, quod verbum Au-
gu. intelligendum est in illo casu, in quo loquitur Sa-
piens Eccles. 12. Da misericordiam, & ne suscipias pecca-
torem, vbi dicit gl. Peccatoribus pro eo quod pecca-
tores sunt, noli communicare, sicut qui nutriunt hi-
striones, cum esuriant Christi pauperes. Qui autem dat
indigenti peccatori non quia peccator est, sed quia ho-
mo est, non peccatorem, sed iustum nutrit, quia cul-
pam non diligit, sed naturam: vnde quando eleemo-
syna datur alicui propter hoc quod peccator est, vel
vt peccator sit, magis esset ei subtrahenda. Nec tam-
sequitur, quod pauperibus Christi qui manibus non
laborant, eleemosynae non sint dandae. Non enim ex
hoc iniustitiam incurrunus, cum non laborando non
peccant, vt supra ostensum est. Et si etiam peccato-
res essent, non tamen eis daretur propter hoc quod
sunt peccatores, sed quia sunt indigentes. Ad tertium
dicendum, quod ei qui inordinate petit, non est dan-

da res petita, sed correptio: sed ei qui ordinate petit, danda est res si facultas adsit. vnde Grego. 2. 1. mora. super illud Iob. Si negavi quod volebat pauperibus, dicit. Per hanc dicta vir sanctus ostendit non solum ad inopiam pauperibus, sed etiam ad habendi desiderium deseruisse. Sed quid si ipsa vellent pauperes, quae fortasse accipere non expediret, an quia in scriptura sacra pauperes humiles dici solent, ea sola aestimanda sunt quae pauperes accipere volunt, quae humiles petunt? Et proculdubio oportet ut incostanter detur quicquid cum vera humilitate requiritur. i. quod non ex desiderio, sed ex necessitate postulatur. Nam valde iam superbire est extra metas inopiae aliquid desiderare. Patet ergo quod petentibus ad necessitatem danda est indubitanter res, sed petentibus ad superfluitatem danda est correptio. Ad quartum dicendum, quod tunc in penam subtrahenda est elemosyna petentibus, quando ex acceptis occasionem iniustitiae manifeste accipiunt: nec tamen etiam ita sunt eis subtrahenda, quin in ultima necessitate eis subueniantur. Religiosi autem pauperes non ex elemosynis acceptis ad iniustitiam abutuntur, sed magis per eas ad iustitiae opera sustentantur, vnde ratio non est ad propositum. Ad quintum dicendum, quod Ambrosius non dicit penanda esse in his, quibus datur elemosyna, debilitate corporis & verecundiam, quasi rationes dandi, quia ratio dandi est indigentia eius cui datur, sed quasi rationes quare his magis dari debeat. Vnde non sequitur, quod non debilibus, vel his qui non verecundantur accipere non sit dandum, sed quod debilibus, & verecundis magis sit dandum ceteris paribus, quia praedictae duae conditiones non sunt solae quae debeant mouere ad magis dandum, sed multae aliae, sicut bonitas personae, propinquitas, indigentia, & multa huiusmodi. Nec tamen verecundia accipiendi est tantum in illis qui sua violenter amiserunt, sed etiam in illis qui voluntarie sua dimiserunt propter Christum, cum quandoque aequaliter utriusque ingenuas natales habeant, quos verecundia prodit, quis forte voluntarij pauperes magis verecundiam rationi subiiciant, sicut & ceteras passiones. Ad sextum dicendum, quod cum multae sint conditiones, quare alicui potius sit elemosyna danda quam alteri, ut dictum est, non potest ex una sola conditione absolute concludi, quod tali sit elemosyna semper magis danda, ut puta, quod magis indigenti semper magis sit danda. Vnde si aliae conditiones praeponderent in alio minus indigente, est magis dandum ei. Inter omnes autem conditiones efficacior est debitum, ut dicit Philosophus in 9. ethi. Quia magis de hemus reddere debetur, quam gratiam impedire, nisi multae conditiones ex alia parte praeponderarent, ut ibidem dicitur: vnde cum praedicantibus debeantur necessaria victus quasi stipendia quaedam, ut dictum est, his potissime sunt elemosynae dandae, praecipue si indigeant, nisi multum ex alia parte praeponderaret aliae conditiones. Ad septimum dicendum, quod sicut duplex est felicitas, spiritualis scilicet, & temporalis, ita duplex miseria, scilicet temporalis & spiritualis. Quamuis ergo voluntarij pauperes non sint miseri spirituali miseria, quae simpliciter miseria est, cum Dominus beatos eos vocet Matth. 5. & Luc. 6. possunt tamen temporali miseria esse subiecti, vnde & de temporalibus est eis misericordia exhibenda. Ad octauum dicendum, quod propinquitas est una de conditionibus, quae facit quod alicui sit magis dandum, non tamen est sola: & ideo non oportet quod sem-

per magis propinquis magis detur, ut ex dictis patet.

Tertia pars principalis totius operis, in qua ostenditur quomodo religiosorum famam corrumpere nituntur in multis eos friuole impugnando, & primo quod habitum vilem & humilem deserant.

Nunc accedendum est ad refellendum ea quae a praedictis malignantibus in religiosorum infamiam proferuntur, quod ex eorum presumptione procedit, quia ut Grego. dicit in 5. mora. Nequaquam quis sanctorum neglecta corrigere praesumeret, nisi desuperius meliora sensisset. Vnde Hieronymus Sabinianum super hac materia sic alloquitur. Ne tibi solus videaris errasse, simulacra nefanda de seruis Dei, nesciens iniquitatem in alterum loquaris, & ponas in celum quod tuum. Nec mirum si a te qualescumque serui Domini blasphemantur, cum patrem familias Beelzebub vocauerint patres tui. Et ne quid eis ad malitiam desit, dupliciter peruertunt iudicium, scilicet male iudicando de rebus, & male iudicando de personis. Et haec duplex iudicij peruersitas distinguitur in glo. 1. Cor. 4. super illud. Nolite ante tempus iudicare, vnde dicit. Cauendum est, ne perniciose opinione salamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certaque sententiam, hoc modo ut si nescimus, an ille vel ille homo sit impudicus pudicusue, vel iustus vel iniustus, oderimus tamen impudicitiam & iniustitiam, & iustitiam pudicitiamque diligamus, & haec appetenda, illaque vitanda in Dei veritate conspiciamus, ut cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, & quod deuitandum est deuitamus, ignoscatur nobis, quod de hominibus aliquando, immo assidue non vera sentimus. Quia vero peruersitas iudicij de rebus perniciosior est, ut ibidem habetur per glossam, periculo siori, morbo primitus occurrentes, primo videamus qualiter iudicium peruertunt in rebus, deinde qualiter in personis. In rebus siquidem peruertunt iudicium dupliciter. Primo manifesta bona quae a religiosi aguntur, praua esse iudicando, secundum illud Ecclesiastici. 11. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Secundo, quae bene & male possunt fieri, illicita asserendo. In hoc autem quod bona quae a religiosi aguntur, iudicant esse mala, seipsum condemnant, & eos contra quos loquuntur, maxime commendabiles ostendunt. Se quidem condemnant, quia sibi bona displicere ostendunt: vnde de talibus dicit Grego. in 6. mora. Nunc malus bonis derogat, & recta quae agere negligit, haec in alijs obrestando lacerare non cessat. Commendabiles etiam ex hoc illos contra quos loquuntur ostendunt, in eis Danielis innocentiam ostendentes, de quo dixerunt principes Babylonis. Daniel. 6. Non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. glossa. Felix conuersatio, in qua inimici culpam non inueniunt, nisi in lege quam custodit: ita & praedicti malignantes in lege Dei quam religiosi custodiunt, occasionem detractionis inueniunt eos in contemptum inducentes. Primo, ex ipso habitu humilitatis, quem deserunt. Secundo, ex officio charitatis quod proximis impediunt, dum alijs seruiunt iusta posse aliorum negotia charitatiue pertractando. Tertio, ex hoc quod non habentes hic manentem ciuitatem, de loco ad locum discurrunt ad fructificandum in populo Dei. Quarto, de hoc quod studio vacat. Quinto, de hoc quod ver-

bum Dei ordinate & gratiose proponunt. Ad hoc etiam refertur, quod in eis paupertatem, & mendicitatem, & doctrinam contemnunt, & fructum animarum quem in populo faciunt ex licentia praetatorum de quibus supra tractatum est. Vilitatem vero vestium in religiosam vitam agentibus contemptibilem multipliciter nituntur ostendere. Primo, ex hoc quod Dominus dicit. Matth. 7. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimento ouium, eos qui vilibus vestibus induuntur, ex hoc intendentes suspectos reddere quod sint falsi prophetae. Item, Apocal. 6. super illud. Ecce equus pallidus &c. dicit glossa. Videns diabolus nec per apertas tribulationes, nec per apertas haereseos posse se proficere, praemitit falsos fratres, qui sub habitu religionis obtinent naturam & rursus, & nigri equi peruertendo fidem: & ex hoc arguitur ut supra. Item, dicunt antiqui temporibus a sede apostolica episcopis Galliae esse mandatum, ut eos corrigant qui dissimilem habitum alijs volebant assumere sub quadam specie sanctitatis humilioribus induiti, quod mandatum Papae in registro Romanae ecclesiae habetur, ut dicunt, quamuis in corpore decretorum non contineatur. Ex quo volent habere, quod homines ad minus in saeculo uiuentis, humilioribus vestibus non vtantur, quam alij sui status. Item, August. dicit in 3. lib. de doctr. christiana. Quisquis rebus temporalibus restrictus vtitur quam se habent mores eorum cum quibus viuit aut intemperas, aut superstitiosus est. Ex quo patet quod vituperabile est quod aliquis vtatur vilioribus vestibus quam illi cum quibus viuit. Item, Hiero. dicit ad Nepotianum. Vestes pullas aequae vita vt candidas. Ornatae & sordides pari modo fugiendae, quia alterum delicias, alterum gloriam replet: & ita videtur vituperabile sit viles vestes portare. Item, Ro. 14. dicitur. Non est regnum Dei escae & potus. gl. Non interest omnino quid alimenterum, vel quantum quis capiat, dum id faciat pro congruentia hominum cum quibus viuit, & personae suae, & pro vilitudinis suae necessitate. ergo pari ratione nec ad virtutem omnino interest quibus vestibus vtatur homo, dummodo pro congruentia personae suae hoc faciat, & ita videtur esse religio in hoc, quod aliquis in signum contemptus mundi habitum vilem exterius portet. Item, hypocritis videtur esse maximum peccatorum, vnde Dominus in Euangelio contra hypocritas plus inuehitur, quam contra alios peccatores. Et Greg. in 1. pastor. Nemo amplius in ecclesia nocet, quam qui peruerso agens, nomen vel ordinem sanctitatis tenet, sed sub vilitate vestium latet hypocritis: pretiositas autem vestium ad delicias carnis pertinet, vel etiam aliquem motum superbiae occasionaliter inducit. ergo vituperabilis est excedere in vilitate vestium, quam in pretiositate. Item, in Domino Iesu Christo omnis religionis & sanctitatis perfectio fuit: sed ipse portauit vestem pretiosam, scilicet tunicam inconsutilem, quae desuper erat contexta per totum, ut dicitur Io. 19. In quo videtur quod erat facta tali opere, sicut panni consuuntur acu cum auro & serico: & quod pretiosa esset patet ex eo, quod milites ea diuidere noluerunt, sed sortem super eam miserunt. ergo hoc ad religionem non pertinet, quod aliquis vilibus vestibus induatur. Item, Dominus Papa pretiosis & sericis vestibus vtitur, & Reges etiam antiquitus purpureis vestibus vtentur: nec laudabile eis esset, si viliores vestes assumerent. ergo pari ratione, nec in alijs laudabile est, si viliores vestes assument, quam

suus status requirat: & sic per huiusmodi in contemptum inducunt habitus humilitatem. Hoc autem quantum sit contrarium veritati, patet per illud quod dicitur. 2. 1. q. 4. Omnis iactantia & ornatura corporalis a sacro ordine aliena est. Eos ergo episcopos, vel clericos qui se fulgidis & claris vestibus ornant, emendari oportet: quod si in hoc permanerint, epithimia contra dantur. Et infra. Igitur si inuenti fuerint deridentes eos qui vilibus & religiosis vestibus amicti sunt, per epithimium corrigantur. Priscis. n. temporibus omnis sacratu vir cum mediocri, aut vili veste conuersabatur. Omne quippe quod non propter necessitatem suam, sed propter venustatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmodum magnus ait Basilius. Patet ergo quod vilitas vestium est amplectenda, & pretiositas fugienda, & quod grauiter puniendi sunt qui contra vilitatem vestium loquuntur. Item, eorum falsitas apparet ex eplo Ioannis Baptista, de quo Matth. 3. dicitur, quod habebat vestimentum de pilis camelorum, vbi dicit glossa. Qui penitentiam praedicat, habitum penitentiae praetendit. In eo vilitas vestis & cibi laudatur, quorum vltus induite arguitur. Et alia glo dicit ibidem, quod seruus Dei non debet habere vestimentum ad decorem, vel ad delectationem, sed tantum ad tegendam nuditatem. Et Marc. 1. super illud. Erat Ioannes vestitus pilis, dicit glossa. conueniens vestis praedicatori. Ex quibus patet, quod serui Dei & praecipue qui penitentiam praedicant, debent vilibus vestibus indui. Item, probatur exemplo antiquorum prophetarum, de quibus dicitur ad Heb. 11. Circuierunt in pelibus caprinis. glossa. vt Helias & alij. Melus est animal quod & raxus dicitur, cuius pelis mellota dicitur, & est valde hispida: vel melota est vestis de pilis camelorum, vt patet ibi per glo. Item, probatur beati Hilarionis exemplo, & Arsenij & aliorum patrum in eremos, de quibus narratur in eorum gestis, quod vilissimis vestibus induebantur. Item, Apoc. 1. Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis. glo. i. praedicantes penitentiam, & exemplo ostendentes. Item, alia glo. ibi. Erad exemplum eorum debetis praedicare. Ex quo iterum aperte habetur, quod debent vilibus indui, praecipue penitentiam praedicantes. Item, quod vilitas vestium sit approbanda, & pretiositas reprobanda aperte ostendit Grego. in homelia. Homo quidam erat diues, sic dicens. Sunt nonnulli qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum, quod videlicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues qui torquebatur apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta praecipua nisi ad inanem gloriam quaerit, videlicet vt honorabilior ceteris esse videatur. Nam quia pro sola inani gloria vestimentum pretiosum quaeritur, ipsa res testatur quod nemo vult ibi pretiosis vestibus indui, vbi ab alijs non possit videri. Quam culpam possumus melius vilis indumentum virtute ex diuerso colligere, quia si abiectio pretiosum indumentum virtus non esset, euangelista de Io. tam vigilanter non diceret. Erat Ioannes indutus pilis camelorum. Item, 1. Pet. 3. super illud. Quorum non sit extrinsecus &c. dicit glo. sicut Cyrtianus ait, Serico & purpura indutus, Christum induere non possunt. Auro & margaritis, & monilibus adornata, ornamenta cordis & corporis perdidit. Quod si Petrus mulieres quoque admonet coercendas, quae exornatae sunt

Sunt cultus suos per maritos, quanto magis ad virginem observare fas est, cui nulla sui cultus competit venia? Ex quo patet quod etiam in clericis multo amplius reprehensibilis est habitus ornatus. Item, illud per quod virtus mentis manifestatur, per se loquendo, est laudabile, quamvis eo possit aliquis in superbiam vti: sed utilitas vestium est huiusmodi. Vnde Hiero. dicit ad Rusticum monachum. Sordes vestium candida mentis indicia sunt. Vilis tunica contemptum seculi probat, ita dum taxat ne animus tumeat, ne habitus sermoque dissentiant, ergo vilitas vestium secundum se est sectanda, dum modo superbia remouetur. Item, illud quod diuinam misericordiam promeretur, non potest esse malum: sed per vilitatem vestium diuinam misericordiam promeruerunt etiam maximi peccatores. Vnde 3. Reg. 21. dicitur de impiissimo Achab, quod cum audisset sermones Heliae, cecidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunavitq; & dormiuit in sacco. Vnde Dominus de eo dixit ad Heliam. Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Et tamen non fuit vera humilitas cordis, vt ibidem glo. dicit. & Ionaz. 3. dicitur, quod abiicit rex vestimentum suum a se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, & hoc idem alijs precepit, ergo vilitas vestium est Deo accepta. Item, Philosophus probat in 10. ethi. quod virtutes non solum in interioribus actibus, sed in exterioribus etiam consistunt, & loquitur de moralibus virtutibus: humilitas autem quaedam moralis virtus est, non enim est intellectualis, neque theologica, ergo non solum in interiori consistit, sed etiam in exterioribus. Cum ergo ad humilitatem pertineat quod homo contemnat seipsum, hoc etiam ad humilitatem pertinebit quod contemptibilis exterius utatur. Item, malum nunquam palliatur nisi sub eo quod habet speciem boni: sed hypocritarum mala palliant sub vestium vilitate, ergo vilitas vestium quantum est in se, habet speciem boni, ergo secundum se commendabilis est, & si ea aliqui abuti possint. Item, sicut ieiunium & elemosyna sunt penitentiarum instrumentum, ita & vilitas vestium est laudabilis: sed ieiunium, & elemosyna per se sunt laudabilia, ergo & vilitas vestium per se est laudabilis, quamvis eis aliqui abutantur. His igitur consentientes, dicimus vilitatem vestium per se loquendo commendabile, utpote & penitentiarum & humilitatis actum, quamvis etiam aliqui vilitate utantur vestibus, qui pretiosioribus secundum sui status conditionem licite uti possent: sicut qui secundum status sui conditionem licite carnibus uti possent, & non ieiunare, commendabiliter a carnibus abstinent & ieiunant. Per accidens tamen potest esse malum utrumque, ut si ex predictis perturbentur illi cum quibus nos socialiter vitam agere oportet: uel etiam si aliquis penitentiarum operibus ad inanem gloriam abutatur, sicut & de oratione, & de ieiunio, & de elemosyna Dominus Mat. 6. docet. Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc quod falsi prophetae vestimentis ouium utuntur ad deceptionem, vilitas vestium non est reprobanda, sed magis commendanda. Non enim vilitate vestium malitiam suam obtegeret, nisi vilitas vestium spem boni haberet, alias scriptura qua heretici abutuntur, ut dicitur 2. Petri ultimo, reprobata esset, & similiter pietas, cuius speciem heretici habent, ut dicitur 2. Timoth. 3. Vnde & glossa dicit Matth. 7. ibidem, quod non a veste, sed ab operibus prophetae

Falsi cognoscuntur. Et infra dicit, quod oves non debent pelles suas deponere, & si aliquando lupi eis se contegant. Ad secundum dicendum, quod diabolus ministros suos sub religionis habitu non obtegeret ad decipiendum, nisi religiosus habitus quantum in se est, speciem boni haberet. Nec tamen debent a tali habitu abstinere, nec ex tali habitu aliqui iudicandi sunt mali, ut patet ex glo. inducta, quae habetur Mat. 7. Vnde & Hiero. dicit in lib. contra Eluidium. Nunquid vilitatis est culpa, si simulator vilitatis in crimine est? Ad tertium dicendum, quod illa prohibitio non fuit facta quia vilitas vestium reprobata esset, sed quia forte aliqui ad deceptionem vilitate vestium utebantur. Ad quartum dicendum, quod Aug. loquitur quando ex restrictione vitae turbatur societas inter eos, quos oportet socialiter vivere. Si enim simpliciter esset intelligendum, sicut qui ieiunaret ubi alij non ieiunant, reprehensibilis esset, quod manifeste apparet falsum. Ad quintum dicendum, quod Hiero. in verbis praemissis non vilitatem vestium cauendam esse docet, sed abusum, ut scilicet ex vilitate vestium aliquis in elationem non incidat, alias sibi contrarius esset, qui ad vilitatem vestium Rusticum monachum inducit, & eam in Pammachio viro nobilissimo commendat, ut patet in epistola ad Pammachium de morte Paulinae. Ad sextum dicendum, quod usus exteriorum rerum dupliciter considerari potest. Vno modo, ex natura ipsarum rerum, & sic est indifferens: alio modo ex fine ad quem ordinatur, & secundum hoc in usu exteriorum rerum illud quod est ordinabile ad meliorem finem, est commendabilis, sicut abstinentia ciborum quae ordinabilis est ad concupiscentiam carnis domandam, est commendabilior quam communis victus, quo quis vitur cibis cum gratiarum actione, cuius contrarium Iovinianus haereticus asserbat, ut patet per Hiero. qui hunc & alios eius errores condemnat. Similiter etiam vilitas vestium ordinatur ad humiliandum animum, & etiam ad corpus domandum unde etiam pari ratione vilitas vestium secundum se magis commendabilis est quam habitus communis, & hoc modo sicut in ieiunio consistit religio, ita etiam in vestium vilitate. Ad septimum dicendum, quod ex hoc quod hypocritarum quae sub vilitate vestium later, est magnum peccatum, non potest haberi quod vilitas vestium sit deterius quam pretiositas. Non enim hoc modo comparatur vilitas vestium ad hypocritarum, sicut pretiositas earum ad delicias carnis, vel ad superbiam. Pretiositas enim vestium per se & directe ad predicta vitia ordinatur: unde excessus in pretiositate vestium, per se loquendo, vituperabilis est. Vilitas autem vestium non ordinatur per se directe ad hypocritarum, sed hypocritarum est abusus quaedam eius, sicut & caeterorum operum sanctitatis. Et quia quanto aliqua res est sanctior, tanto abusus eius est vituperabilior, ex hoc quod hypocritarum est magnum peccatum, manifeste commendabilis redditur vilitas vestium, & caetera exteriora penitentiarum opera, quibus hypocritarum abutitur. Non tamen concedendum est, quod hypocritarum simpliciter loquendo, sit maximum peccatorum: quia infidelitas qua quis mentitur de Deo, est grauior quam simulatio, qua quis mentitur de se ipso. Ad octauum dicendum, quod non est credibile quod Dominus Iesus Christus pretiosis vestibus indueretur, qui Ioannem commendabilem ostendit quod non erat mollibus indutus, alioquin Pharae qui exteriorem sanctitatem ostentabat, sicut de eo dicebant

dicebant, quod erat vorax, & potator vini, & publicanorum amator, ita & de eo dixissent quod esset mollibus indutus. Mollibus etiam qui ei illudebant, non eum veste purpurea induissent in signum regiae dignitatis, si tunica inconfutis auro & serico contexta fuisset: sed quod tunicam eius milites diuidere noluerunt, hoc non fuit propter pretiositatem vestis, sed propter numerum, quia quatuor partibus superauerat quas milites de vestibus Christi fecerunt: & si diuisa fuisset, omnino fuisset inutilis, in quo manifeste apparet quod non erat de pretiosa materia. Nihilominus tamen secundum glossam ibi notatur sacramentum ecclesiasticae vnitatis. Ad novum dicendum, quod quidam sunt status hominum, quibus est habitus determinatus, sicut quaelibet religio suum determinatum habitum habet. Ita etiam antiquis temporibus reges & indignitatibus constituti determinatos habitus habebant, quasi suae dignitatis insignia, & sic etiam nunc summus Pontifex determinato habitu utitur. Vnde sicut religioso vnus religionis non licet assumere vilioris habitum, qui suae religionis metas excederet, quamvis intra metas habitus suae religionis si vilioribus utatur, non sit reprehensibilis, sed laudetur ita etiam non fuisset laudabile in antiquis principibus, nec modo esset in summo Pontifice, si vilioris habitum assumeret extra metas habitus consueti. Secus autem est de principibus, & alijs hominibus, qui non habent certum habitum & determinatum. In eis enim non est vituperabile, si vilioribus utantur quam eis conuenire possit secundum suum statum. Vnde 2. Regum. 6. dicitur, quod Michol derides David ait. Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruarum suorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris? & David respondit, Ludam & vilior habi plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. & Hester. 14. Tu scis necessitatem meam, quod abominer lignum superbiae & gloriae meae, quod est super caput meum in diebus ostentationis meae, & non portem illud in diebus silentij mei. Ex quo patet quod etiam regibus & principibus est laudabile quod humilibus sint contenti, quando sine scandalo fieri potest, & sine detrimento propriae autoritatis.

CAP. IX.

Quomodo religiosos impugnat quantum ad opera charitatis.

Nunc secundo videndum est, qualiter in suggestionem religiosorum proponunt quod religiosi de aliorum negotijs se intromittunt, inducentes illud quod habetur. 1. ad Thess. 1. Operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis, glossa dimissis alienis, quod vobis vtile est in emendationem vite. Item, 2. ad Thess. 3. Audiuius inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. glossa. De alienis hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Item, 2. ad Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus. glossa. quibuslibet: sed frequenter aliena negotia sunt secularia, & ita ex his volunt habere, quod religiosi de aliorum negotijs se intromittere non debeant, quod est expresse contra sententiam Iaco. Apostoli dicentis. Iacob. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem haec est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. glo. succurrere eis qui carent praesidio in tempore necessitatis. Item, Ro. vltim. Commem-

do vobis Phobem sororem nostram. glo. Ea pro aliquo negotio tunc temporis Romam profecta est. Vnde subdit Apostolus. Et assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit. Item, ad Gal. vlt. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Patet ergo quod commendabile est quod aliquis ex charitate alterius negotia gerat ut sua: sed tamen hoc potest dupliciter male fieri. Vno modo, quando aliquis est ita curiosus pertractator aliorum negotiorum, quod omnino negligit sua, & hoc prohibet Apostolus 1. ad The. 4. dicens. Operam detis ut quieti sitis. glo. a curiositate. Et ut vestrum negotium agatis. glo. dimissis alienis. Ad hoc enim dimittere aliena iubet, ut sua quisque pertractet. Alio modo, quando aliquis cooperatur alijs in turpibus negotijs, vel etiam turpi intentione, & hoc etiam prohibet idem Apostolus. 2. ad Thess. vlt. vnde dicit glossa super illud. Curiose agentes. Hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Eorum enim Deus vter est, qui secura cura necessaria sibi prouident. In hoc enim quod ventrem pascere intendebant, ostenditur turpis intentio: in hoc vero quod turpi cura hoc agebant, tangitur turpe negotium. Et per hoc patet responsio ad duo prima. Ad tertium dicendum, quod secularia negotia sunt illa, ut glo. ibidem dicit, cum animus occupatur colligendae cura pecuniae sine labore corporis, ut faciunt negotiatores, & huiusmodi: & talibus negotijs religiosi se implicare non debent, ut scilicet pro alijs negotiarentur, vel aliqua huiusmodi exercentur: sed praeter haec de aliorum negotijs nihilominus se misericorditer intromittere possunt, sicut dando consilium, vel intercedendo, vel aliquo simili modo.

CAP. X.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad discursum pro salute animarum.

Nunc tertio videamus, quomodo religiosos inculant de discursu, inducentes illud quod Apostolus dicit. 2. Thess. vlti. Audiuius quosdam inter vos ambulare inquiete. Ex quo eos gyrouagos appellat. Item, in eorum irrisionem inducunt, quod August. in lib. de opere monach. quosdam monachos notans ait. Nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Itē, Marci. 7. Quocumque introieritis in domum, illic manete. gl. Alienum est a predicatore per domos cursitare, & hospitij iura mutare. Item, Luc. 10. In eadem autem domo manete. glossa. Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, vt in hospitali amore seruetur constantia. Item, ad hoc facere videri quod dicitur. Ita. 30. Ideo clamaui super hoc, superbia tantum est, quiesce. glossa. in terra tua. Item, Hiero. 14. Populus hic dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit: haec autem irrisio non est noua, sicut Dionys. narrat in epistola ad Apolloniam ipse gentilis existens Paulum irridebat, vocans mundi circulator, quippe qui praecipuum Domini diligenter implebat dicentis Marc. vlt. Euntes in mundum vniuersum, praedicate Euangelium omni creaturae. & Ioan. 15. Dominus discipulis dixit. Ego elegi vos, ut eratis, & fructum afferatis. Hic etiam praedicatorum discursus significatus fuit. Iob. 37. Nubes spargunt lumen suum, quae illustrant circuitum quocumque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne quod praecipit illis super faciem orbis terrarum.

terrorū. glo. Nubes spargere, est prædicatorēs sanctos & exempla vitæ & agendo, & loquendo dilatare, q̄ lustrat cuncta per circuitum, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. Item, Job. 38. Quis dedit vehementissimo imbri cursum? quod de cursu prædicationis glo. exponit, & Gregorius in moral. Item, Zacha. 9. Qui autem erant robustissimi, exierunt, & querebant discurrere per omnem terram, quod glof. de apostolis, & alijs prædicatoribus exponit. Itē, ad Roma. vlt. super illud Salutate eos qui ex Narcissi domo. glo. Narcissus iste dī fuisse presbyter, qui sicut in alijs codicibus legitur, peregrinando cōfirabat sanctos fratres. Item, Esa. 27. Qui ingrediuntur impetu a Iacob, glof. ad prædicandum, implebunt faciem orbis semine. glo. Semine prædicationis: & in psalm. 18. In omnem terram &c. Item, Prover. 16. Discurre, festina, suscita amicum tuum. glo. A somno peccati, excitatur autem aliquis a somno peccati per prædicationem, ergo discursus prædicantium ad salutem animarum est commendandus. Item, Eze. 1. Hæc erat visio discurrens in medio animalium. Super quo dicit Gregorius i. 5. homel. primæ partis super Eze. Hi qui animarum custodes sunt, & pascendi gregis onera suscepimus, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione discurrunt, rotæ eius ignis ardens sunt, quia cum ex eius desiderio per varia loca discurrunt, vnde ipsi ardent, & alios incendunt. Ex hac autem authoritate duo habentur, scilicet quod alij possunt prædicare quam prælati: & quod illi prædicatorēs debent per diuersa loca discurrere, nō in vno loco manere. Item, super illud. Cum ambularet, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Homelia. 8. primæ partis super Eze. dicit Gregorius. Alia sunt castra prædicantiū qui huc illucque pro colligendis animabus in sancti operis prociectu laborant. Ex omnibus igitur prædictis patet, quod prædicantium discursus ad salutem animarum procurandam commendandus est. Sciendum est, quod discursus tripliciter in sacra scriptura vituperatur. Vno modo, quando ex incōstantia mentis procedit, vel animi leuitate, & hoc præcipue accidit illis qui sine aliquo fructu discurrunt. Alio modo, quādo ex concupiscentia terrenorum ad lucra quærenda discurrunt. Tertio modo, quādo per hoc incitatur malitia ad aliqua mala procuranda, & de his tribus habetur in Canon. Iudæ. Vt illis qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, in quo ostenditur intentio nocendi. Hi sunt in epulis suis male conuiuantes, sine timore, semet ipsos pascendo, nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur, in quo tangitur concupiscentia impellens ad motum: arbores autumnales infrutuosæ, in quo ostenditur quod ex leuitate sine fructu discurrunt. Quod ergo Apostolus arguit quosdam de inquietudine, discursum ex leuitate procedentem reprehendit, vel etiam ex concupiscentia, quod patet ex hoc quod in glo. subiungitur. Qui foeda cura pastum sibi querebant per curiosam inquietudinē. Similiter quod dicit August. quosdam monachos nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes, arguit eorum discursum ex leuitate procedentem, vel potius ex cupiditate. Vnde subiungit, quod propter lucrum quærendum discurrebant, & in hoc reprehensibiles erant. Quod etiā dicitur Marc. 6. & Lucæ 10. manifeste prohibet discursum de domo in domum, id est, de hospitio in hospitium, ad quod frequenter concupiscentia inducit, vt scilicet contingit in illis, quibus ea quæ habent non sufficiunt lautiora quærentes, vnde de domo in domum discurrunt. Quod autē dicitur Esa. 30. pertinet ad animi leuitatem, per quam homo qui in Deo fixus non est, ad diuersa discurret, in quibus quietem inuenire non possit. Vnde hoc ad literam dicitur contra Iudæos, qui diuino auxilio non contenti, in Aegyptum descendere volebant, vt Aegyptiorum patrocinio saluarentur. Similiter quod dicitur Hier. 14. ad discursum ex leuitate procedentem referendū est, quod patet ex hoc quod dicit. Qui dilexit mouere pedes suos. Eis enim qui ex leuitate mouentur, hoc ipsum quod circumueiunt, appetibile videtur: vnde glo. exponit ibi motum pedum de motu affectuum.

C A P. X I.

Quomodo religiosos impugnant quo ad studium.

Nunc quarto videndum est, quomodo in religionum fugillationem inducunt, quod studio vacat. Dicitur enim. 2. ad Tim. 3. in derogationem quorundam, per quos pericula Ecclesiæ imminebunt, & erunt semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes, & ita ex hoc ipso suspectos eos reddere volunt, quod studio vacant. Item, Gregorius in 13. li. moralium, super illud Job 16. Hostis meus terribilibus oculis me intravit. Sicut incarnata veritas in prædicationem suam pauperes idiotas & simplices elegit, sic e contrario damnatus ille homo, quem in fine mundi apostata angelus assumit ad prædicandum falsitatem suam, astutus ac duplices, atque huius mundi scientiam habentes electurus est. Vnde ex hoc ipso eos quasi prænitios Antichristi infimulant, quia prædicationis officium scientia fulgentes exercent. Item, Apocal. 13. Vidi aliam bestiam ascendētem de terra, & habebat cornua duo similia agni. glo. Descripta tribulatione quæ erit per Antichristū & suos principes, subiungit aliam quæ fiet per apostolos suos, quos ipse per totum mundum sparget. Item, glof. ascendentem, id est, in prædicatione proficentē. Item, super illud, Habebat duo cornua glof. Quia simulabunt se habere innocentiam & puram vitam, veram doctrinam, & miracula quæ Christus habuit, & suis discipulis dedit: vel duo testamenta sibi usurpabunt, & ita videtur quod illi qui cum scientia duorum testamentorum in prædicatione proficiunt: sanctitatem simulantes, sint apostoli Antichristi. Item, 1. Cor. 8. Scientia inflat, charitas vero ædificat: sed religiosi præcipue humilitatem sectari debent, ergo debent a studio scientiæ abstinere. Item, de beato Benedicto qui fuit præcipuus in religione, dicit Gregorius in 2. dial. quod recessit a studio literarum scienter nescius, & sapiēter indoctus. Vnde ad eius exemplum debent religiosi scientiæ studium deserere. Itē, Apostolus. 2. ad Thes. 3. arguit eos qui relicto opere manuali, curiositati vacabant & otio: sed curiositas in studio scientiæ consistit, ergo non deberent religiosi ab opere manuali desistere vt studio vacarent. Huius autem cogitationis ipsi authores nō sunt, sed Iulianus apostata, qui vt ecclesiastica narrat historia, seruos Christi a studio literarum coeruit, cuius imitatores se ostendunt, qui religiosi studium interdicunt, manifeste contra authoritatem scripturæ loquentes. Dicitur enim Esa. 5. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. glo. Quia noluit habere.

Non autem voluntarius defectus scientiæ puniretur, nisi studiū scientiæ laudabile esset. Item, Osee. 4. Non te tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. In hoc etiam manifeste ostenditur, quomodo defectus scientiæ grauius punitur. Itē, in psal. 118. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. glo. Bonitatem, id est, charitatem inspira: disciplinā, id est, patientiam da: scientiam, id est, mentē illumina. Scientia enim utilis est qua sibi homo innetescit. Item, Hiero ad Rusticum monac. Numquam de manu & oculis tuis recedat liber. Et infra. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia nō amabis. Idem in epistola ad Paulinum mon. Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum ædificat ex vitæ merito ecclesiam Christi, tantum nocet si contradicentibus non resistat, in quo manifeste sanctorum scientia præfertur simplicium sanctitati. Item, in eadem numeratis sacra scripturæ libri subiungit. Oro te frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihilque aliud querere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni celestis habitaculū? Ex quo patet quod celestis conuersatio est in studio sacra scripturæ cōmorari. Quod autem illis qui ad prædicationis officium deputantur, præcipue studium scripturarum conueniat, patet per illud quod dicit Apostolus. 1. Tim. 4. Dū venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Ex quo patet quod exhortari & docere volentibus necessarium est studium lectionis. Item, Hiero. ad Rusticum monac. Multo tempore disce, quæ postmodum doceas: & idem ad eundem. Si clericatus te titillat desiderium, discas quæ possis docere. Item, Grego. in pastore. Nimirum necesse est vt qui ad prædicationis officium excubant, a sacra lectionis studio nō recedant. Item, vita religiosorum præcipue ad contemplationem ordinatur: sed pars contemplationis est lectio, vt Hugo de sancto Victore dicit. ergo religiosi studio vacare competit. Item, illi præcipue sunt ad scientiam capiendam idonei, qui a carnalibus curis magis sunt separati. Ita. 28. Quem docebit scientiā, & quem intelligere faciet auditū? Ablactatos a lacte paruulos ab vberibus, & Commen. dicit in 7. phy. quod castitas, & aliæ virtutes quibus concupiscentiæ carnis reprimuntur, præcipue valent ad acquirendas scientias speculatiuas. Cum igitur religiosi concupiscentiæ carnis demandæ magis inferuiant per cōtinētiā & abstinentiā, eis præcipue studium literarum competit. Item, quod non solum studium literarum sacrarū, sed etiam studium literarum secularium laudabiliter vacare possint, expresse habetur per Hiero. in epistola ad Pammachium mon. Si adamaueris captiuā mulierem, scientiam scilicet secularē, & eius pulchritudine captus fueris, decalua eā, atque illecebras erinium atque ornamenta verborum cum remotis vnguibus seca, laua eam prophetali nitro, & tunc requiescens cum illa, dicito. Sinistra eius sub capite meo, & dextra illius amplexabit me, & multos tibi factus captiua dabit, ac de Moabitide efficietur Israëlitis. Ex quo patet quod & monachi licet seculares scientias addiscere, dummodo ea ibi quæ reprehensibilia inueniuntur, secundum regulam sacra scripturæ refectentur. Itē, Aug. in 2. de doct. christiana dicit. Philosophi qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostra accomoda dixerunt, maxime Platonici, nō solum formidanda non sunt, sed ab eis tamquam ab iniustis

A possessoribus in usum nostrum vendicanda. Item, Daniel. 1. super illud. Posuit autē Daniel in corde suo & c. dicit gl. Qui de mensa regis nō vult comedere ne poluat, si sapiētiā & doctrinā Aegyptiorū sciret esse peccatū, numquam didicisset. Didicit autem non vt sequatur, sed vt iudicet atque conuincat. Siquis enim imperitus huius artis aduersus mathematicos scribat, aut expers philosophiæ cōtra philosophos agat, quis etiam ridendus vel ridendo non rideat? Ex quibus omnibus patet quod studium in religiosis est commendandum, & præcipue sanctorum scripturarum, & maxime in illis qui ad prædicandum deputantur. Quod ergo dicitur. 2. ad Tim. 3. Semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes, non in reprehensionem dicitur, quod semper discant, sed quia ad scientiam veritatis non perueniunt: & hoc contingit illis quorum studium eos a fidei veritate, seu rectitudine errare facit. Vnde & ibidem sequitur. Homines corrupti mente, reprobi circa fidē. Ad id quod Greg. dicit quod antichristus habebit prædicatorēs mundi scientiam habentes, dicendum quod intelligit de illis qui humana vtentes scientia, inducunt populum ad mundi desideria & peccata. Vnde Greg. statim subiungit authoritatem Esa. 18. Vt terræ cymbalo alarum quæ mittit in mari legatos suos, & in valis papyri super aquas, quod exponens ibidē dicit. Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrū, nisi scientia secularis designatur? Vasa igitur papyri sunt præcordia secularium doctorum. In vasis igitur papyri legatos super aquas mittere, est prædicationem suam in sapientium carnalium sensibus ponere, & refluens populos ad culpam vocare. Ad aliud dicendum, quod illa glof. loquitur de prædicatoribus, quos antichristus post suum aduentum per mundum sparget, sicut per multa quæ ibi dicuntur apparet. Nec tamen propter hoc est scientia duorum testamentorum reprobanda in religiosis, quia illi ea aburantur, nisi dicatur quod innocentia & puritas vitæ sunt reprobanda, quia illi ea simulabunt, quod est absurdum. Ad illud quod obijciunt, quod scientia inflat, dicendum quod intelligendum est, quando scientia est sine charitate: vnde glof. ibidem dicit. Scientia inflat, si sola est. Et infra. Adde ergo scientiæ charitatem, & utilis erit scientia: vnde in illis qui charitatis operibus insistent, minus est periculosa scientia, si tamen propter hoc vitanda esset quia inflat, quandoque pari ratione bona opera vitanda essent, quia Aug. dicit quod superbia bonis operibus insidiatur vt pereant. Ad id quod. 4. obijciunt de beato Benedicto, dicendum quod ipse non discessit a studio quasi scientiam horrens, aut studium sed secularem vitam & societatem formidans. Vnde Greg. de eodem præmittit, quod Romæ liberalibus studijs literarum traditus fuerat: sed cum in his multis per abrupta vitiorum pergere cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat, retraxit pedem, ne si quid de scientia eius attingeret, ipse quoque postmodum quasi in immane præcipitium totus iret: & ideo etiam nunc laudabiliter faciunt, qui seculari vita studentium relicta, ad religionem trāseunt, in qua studio vacare possunt. Ad vltimum dicendum, quod curiositas superflua curam importat & inordinatam: vnde non solum in studio lit eratū, sed in omnibus studijs ad quæ animus occupatur, superflua cura, quæ curiositatem facit, reprehensibilis est. In prædicta tamen authoritate Apostoli reprehenditur eorum curiositas, qui foeda cu-

CONTRA IMPVGNANTES

da cura alienis negotijs se ingererant, vt ventrem pa-
scerent, vt patet per glos. ibidem. Dicere autem eos
otio deditos, qui studio sacre scripture vacant, est co-
tra id qd habetur in glos. supra illud psalm. 118. Dese-
cerunt oculi mei, que dicit. Sicut non est otiosus qui
verbo Dei tantum studet, nec plaris est qui extra
operatur, quam qui studium cognoscende diuinitatis
exercet. Ipsa ena sapietia maximu opus est, & ante
fert Maria que audiebat, Marthe que ministrabat.

C A P. X I I.

Quomodo religiosos impugnant quo ad ordinatam
predicationem.

Nunc quinto videndum est, quomodo in religio-
sis ordinatam & compositam predicationem vi-
tuperant inducentes illud quod habetur. 1. Cor. 1. No
in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. glo.
.i. Non in lepore & ornatu verborum: quia predica-
tio christiana non indiget pompa & cultu sermonis,
ne videatur esse ex verborum & calliditate humane sa-
pientia, no ex veritate: sicut pseudoapostoli in sapien-
tia humana Christum predicabant eloquentia stude-
tes. vnde volunt concludere, religiosos esse pleu-
doapostolos, quia eloquenter & ornate verbum Dei
proponunt. Item, 1. ad Cor. 2. Ego cum venissem ad
vos, veni non in sublimitate sermonis. glos. secundu
logica, scilicet vt logicis rationibus vtatur: aut sapien-
tia. glos. secundum physicam, vt physicis speculationi-
bus illud firmarem. Et infra. Et sermo meus, & pre-
dicatio mea non in persuasibilibus humane sapientia
verbis. glos. Quia & si persuasibilia fuerunt verba mea,
no tamen per humanam sapientiam, vt verba pseudo-
apostolorum. Ex hoc autem idem concludit quod
superius. Item, 2. ad Cor. 11. Na & si imperitus sermo-
ne, sed non scientia. glos. quia non orno verba. Et in-
fra quod ait. Imperitus sermone, non ad Apostolos
pertinet, qui non erant eloquentes, sed ad pseudo qui
componerant verba, quos prefererant Corinthij
causa accurati sermonis, cum in religione vis sermo-
nis necessaria sit, non sonus vocis, & ex hoc arguunt
idem quod prius. Item, Neemię vlt. Filij eorum ex me-
dia parte loquebantur azoticę, & loquebantur iuxta
lingua populi & populi: & obiurgau eos, & maledi-
xi. Per azoticum autem sermonem, glos. interpreta-
tur eloquium rhetoricum & physicum. ergo excom-
municandi sunt qui verbis sacre scripture eloquen-
tia rhetoricam, vel sapientiam philosophicam immiscerent.
Item, Esa. 1. Vinum tuum mistum est aqua: vinum au-
tem significat sacram doctrinam, vt patet per glos. er-
go illi qui sacre scripture admiscerant aquam humane
sapientia, reprehensibiles sunt. Item, Esa. 15. super il-
lud. Nocte vastata est. Ar. glos. Ar. i. aduersarius, scilicet
sapientia secularis, que aduersaria est Deo, cuius
murus dialectica arte constructus nocte vastatur, &
conticescit. Ex quo etiam patet reprehensibiles esse
eos, qui in sacra doctrina seculari sapientia, vel eloque-
tia vtuntur. Item, Prouerb. 7. super illud. Lectulum
meum strauit tapetibus pictis ex Aegypto. glo. In ta-
petibus pictis de Aegypto ornatus eloquentia, vel
dialecticae artis versutia, que ab ethnicis originem
sumpsit, intelligitur, per quam haeretica mes sensum
pestilentis doctrine quasi meretrix torum facinoris
se texuisse gloriatur. Ex quo etiam videtur, quod per-
nitiosum sit sapientia & eloquentia seculari in sacra

RELIGIONEM

doctrina vti. Item, 1. ad Tim. 3. Oportet autem illum
scilicet episcopum testimonium habere bonum ab
his qui foris sunt, vt non in opprobriu incidat. glo.
.i. in contemptum apud fideles & infideles: sed per
hoc quod aliqui religiosi eloquenter & ordinate pre-
dicant, episcopi veniunt in contemptum apud popu-
lum, qui taliter non predicant. ergo talis predicatio
religiosorum periculosa est ecclesie Dei. Ad horum
autem responsonem accipienda sunt verba Hiero. ita
scribetis ad magnum vrbis Romę oratorem. Quod
queris, cur in nostris opusculis secularium literarum
interdum ponamus exemplum, & cadorem ecclesie
ethnicorum sordibus polluamus, responsum breui-
ter habeto. Numquam hoc quaereres, nisi te totum
Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si in-
terpretes earum omisso Volcatio euolueres. Quis. n.
neciat in Moysę, & in prophetarum voluminibus qd
dam assumpta de Gentiliu libris, & Solomonem
philosophicis vti, & posuisse multa, & aliqua resp-
disse? Et infra prosequens in tota epistola tam ostendit
scriptores canonis, quam expositores eorum, om-
nes a tempore Apostolorum vsque ad sua tempora sa-
crae scripture immiscuisse sapientiam & eloquentiam
secularem: unde multis doctoribus enumeratis subi-
iungit. Qui omnes in tantum Philosophorum doctri-
nis atque sententijs suos refererunt libros, vt nescias
quid in illis primum admirari debeas, eruditionem
seculi, an scientiam scripturarum: & in fine epistola
concludit. Quaso vt suadeas eis, scilicet qui super pre-
dictis eum reprehendebat, ne vescentium dentibus
edentulus inuideat, & oculos caprearum talpa con-
temnat. Ex quo patet quod commendabile est, quod
aliquis eloquentiam & sapientiam secularem ad ob-
sequium diuinae sapientia trahat, & qd hoc reprehen-
dentes sunt sicut caeci inuidentes videntibus quecu-
que ignorant bsalphemantes, vt dicitur in Cano. lu-
da. Item, August. in 4. lib. de doctrina christiana. Por-
ro qui non solum sapienter, verum etiam qui eloquen-
ter vult dicere, qm profecto plus proderit si vtrum-
que potuerit, ad legendos, vel audiendos, & exercita-
tione imitandos eloquentes eum mitto. Patet ergo
quod in sacra scriptura curandum est, vt homo elo-
quenter & ornate loquatur, vt magis sermo proficiat
audientibus. Item, in eodem lib. Hic aliquis for-
tam querit, vtrum auctores nostri qui canone nobis
saluberrima auctoritate fecerunt, sapientes tantum
an eloquentes sint nuncupandi: & ostendit eos loque-
tes fuisse, & ornatu verborum per colores rhetori-
cos vsos esse: unde concludit. Qua propter & eloque-
tes quidem non solum sapientes canonicos nostros
auctores fateamur, talique eloquentia vsos, qua-
lis personis eiusmodi congruebat. Item, in eodem lib.
Oportet eloquentem ecclesiasticum, quando sua-
det aliquod quod agendum est, non solum docere vt
instruat, & delectare vt teneat, sed etiam flectere vt
vincat: & hec tria quomodo a sacris doctoribus fieri
habeant, per ornatissimas locutiones sanctoru patru
ostendit. Ex quibus omnibus patet eos qui predican-
do, vel legendo sacram scriptura docent, eloquen-
tia vti debere, & sapientia seculari. Hoc etiam patet
per Gre. & Amb. & alios qui ornatissime sunt locuti.
Aug. et Dio. & Basil. multa in suis libris de sapien-
tia seculi interseuerunt, sicut patet legentibus, & in-
telligentibus eorum scripta. Apostolus etiam Pau-
lus auctoritatibus ethnicorum in sua predicatione
est vsus, vt patet Act. 17. & ad Titu. 1. Itē, Greg. in 9.
lib. mo.

OPVS CVLVM

lib. mo. exponens illud. Job. 9. Qui facis Arcturum
& Orionas &c. sic dicit. Hac quippe astrorum nomi-
na a cultoribus sapientie carnalis inuenta sunt. Sic er-
go in sacro eloquio sapientes Dei sermonem trahunt
a sapientibus seculi, sicut in eo pro vtilitate hominis
vocem in se humane passionis ipse conditor homi-
num sumit Deus. Ex quo iterum patet, quod doctori-
bus sacre scripture conuenit eloquentia & sapientia
seculari vti. Sciendum est igitur, quod vti sapientia
& eloquentia seculari in sacra scriptura quodammo-
do commendatur, & quodammodo reprehenditur.
Reprehenditur quidem, quando aliquis ad iactantiam
eis vtitur, & quando eloquentie & sapientie seculari
principaliter studet. Tunc enim oportet qd illa vel ta-
ceat, vel neget que secularis scientia no approbat, si-
cut articulos fidei qui sunt supra humanam rationem. Et
similiter qui eloquentie principaliter studet, homines
no intendit inducere in admirationem eorum que di-
cit, sed dicentis. Et hoc modo humana sapientia & elo-
quentia pseudoapostoli vtiebantur, contra quos Apo-
stolus loquitur i epistola 2. ad Cor. vnde 1. ad Cor. 1.
super illud. Non in humane sapientia verbis. dicit.
glos. Pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudentibus
mundi, in sapientia humana Christum predicabant
dupliciter, scilicet eloquentie studentes, & que mun-
dus stulta iudicat, evitantes. Commendatur autem qua-
do ad se non ostentandum, sed ad vtilitatem audien-
tium, qui sic quadoque facilius & efficacius instruun-
tur, vel conuincuntur aduersarij, vtitur aliquis sa-
pientia & eloquentia seculari. Et iterum quando ali-
quis no principaliter eis intendit, sed eis vtitur i obse-
quium sacre scripture, cui principaliter inharet, vt
sic omnia alia in obsequium eius assumat, secundum
id quod habetur. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigen-
tes omnem intellectum in obsequium Christi, & ita
etiam Apostoli eloquentia vtiebantur. Vnde Augusti.
in 4. de doctri. christiana dicit, quod in verbis Apo-
stoli erat dux sapientia, & sequens comes eloquentia,
& sapientia precedens eloquentiam sequentem no
respuebat: sed tn posteriores doctores magis adhuc
vlti sunt sapientia & eloquentia seculari propter ean-
dem rationem, qua non prius philosophi rectores
sunt electi ad predicandum, sed plebei & piscatores,
qui postmodum philosophos & oratores conuertere-
runt, vt scilicet fides nostra non consistat in sapientia
hominum, sed in virtute Dei, & no gloriatur omnis
caro coram illo, vt habetur. 1. ad Corin. 1. in textu &
glos. super illud. Videte vocationem vestra fratres &c.
Et per hoc patet resposio ad duo prima que in cotra-
rium objiciebantur. Ad tertium dicendum, quod se-
cundum Augustinum in 4. de doctrina christiana, vt
detur Apostolus, vbi ait. Et si imperitus sermone, sed
non scientia, quasi concedendo obrectatoribus sic
locutus, non tanquam id agnosceret confitendo: in-
quo ostendit, quod plus prodest doctori sapientia, q
eloquentia. Vnde Augustinus subiungit. Scientiam
plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse do-
ctor gentium non valeret. Si autem hoc assertiue in-
telligatur, non est intelligendum, quin Apostolus elo-
quentia vtiretur, sed quia non principale studiu ap-
ponebat ad ornatum verborum, vt rethores faciunt,
vel quia ad literam impeditur lingue erat. Vnde glos.
ibi dicit. Na & si sim imperitus sermone. glos. quia
non orno verba, vel quia impeditur lingue sum: sed
pseudoapostoli principale studium apponebant ad
ornatum verba. Vnde ibidem subditur, quod verba

componerant, & quod Corinthij causa accurati ser-
monis eos Apostolo prefererant. Ad quartum dicen-
dum, quod quando aliquid totaliter trahit in alteru,
no dicitur esse mistio, sed quando est mistio vtrum-
que miscibilium couertitur in vnu tertium: & ideo
quando aliquid adiungitur sacre scripture de sapien-
tia seculari, quod cedit in fidei veritatem, vinum sa-
crae scripture non est mistum, sed puru remanet. Tnc
autem mistum fit, quando aliquid adiungitur, quod
corrumpit sacre scripture veritatem. Vnde glo. ibide
dicit. Qui precepta sacre scripture quibus debet au-
ditores corrigere, ad illorum voluntatem emollit, sen-
su suo admisso vinum corrumpit. Et per hoc patet
resposio ad quintum. Ad sextum dicendum, quod
glos. illa loquitur de sapientia seculari, que aduersa
est Deo, quod contingit quando sapientia secularia
ponitur principalis. Tunc enim sequitur quod ali-
quis velit regulare fidem secundum documenta sa-
pientia secularis, & exinde sequuntur haereses con-
trarie Christo. Et hoc modo etiam loquitur glos.
sequens inducta de prouerb. Vnde patet resposio ad
septimum. Ad octauum dicendum, quod non sunt
prohibedi boni ab his que bene faciunt propter hoc,
quod ex comparatione eorum aliqui cotemnantur,
sed magis illi qui se contemptibiles reddunt. Vnde si-
cut religiosi non sunt prohibendi ab operibus perfe-
ctionis propter hoc, quod aliqui prelati ex eoru com-
paratione carnaliter viuentes contemptibiles reddun-
tur: ita nec religiosorum diserta predicatio reprehen-
denda est, quamuis aliquorum prelatorum minus
diserta predicatio contemnatur.

C A P. X I I I.

Quomodo iudicium peruertunt in rebus religiosos infaman-
do, & primo quia se & religionem suam commendant,
& per epistolas commendari procurant.

Nunc restat videre, quo iudiciu de reb peruertit,
ne que bene & male fieri possunt precise repre-
hendendo. Reprehedunt enim religiosos primo de
hoc, quod se, vel suam religionem commendant, vel
commendari per epistolas aliorum procurant. Secun-
do, quod detractorum suorum verba non sustinent,
sed eis resistunt. Tertio de hoc, quod in iudicio con-
tendunt. Quarto de hoc, quod persecutores suos pu-
niri procurant. Quinto de hoc, quod hominibus pla-
cere volunt. Sexto de hoc, quod gaudent de his que
magnifice Deus per eos facit. Septimo de hoc, quod
curias regum & potentum frequentant. Quod autem
seipos commendare non debeant, probare nituntur
primo per illud quod habetur Roma. vlti. super il-
lud. Per dulces sermones & benedictiones. glos. Co-
positis verbis suam traditionem commedabant pleu-
doapostoli, quibus simplicium corda decipiebant:
vnde cum religiosi suum ordinem commendent, &
per hoc aliquos ad suum ordinem trahant, se pleu-
doapostolos ostendunt, & similes Pharisais, de qui-
bus dicitur Matth. 23. Vt vobis Scribe & Pharisai hy-
pocrita, qui circuitis mare & aridam vt faciatis vnu
profelytum. Item, 2. Corin. 3. Incipimus iterum nos-
metipos commedare. glo. Quasi est aliquis, qui hoc
imponat nobis. Absit vt hoc faciamus, & sic ide quod
prius. Item, ibidem subditur, Aut numquid egemus
commendatijs epistolis ad vos? aut ex vobis, sicut
quidam. glos. i. pseudoapostoli quos nulla virtus com-
mendat.

commendat: Vtique nō egemus: in quo videtur quōd illi qui cōmēdatias literas procurant, sint pseudoapostoli. Itē, 2. Corin. 4. In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos. glo. Sine comparatione aduersariorum. ergo religiosi qui se commendantes, religionem suam alijs religionibus præferunt, non sunt veri Apostoli. Item, 2. Corinth. 4. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christū: sed illi qui seipso commendant, seipso prædicant. ergo tales nō sunt verorum Apostolorum imitatores. Item, 2. Cor. 10. Non enim audemus inferere, aut comparare nos quibusdam, qui seipso commendant. glo. i. pseudo. ergo illi qui seipso commendant, videtur esse pseudoapostoli. Item, 2. Cor. 10. Nō enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat ergo illi qui seipso commendant, non sunt a Deo approbati. Item, Prouerb. 27. Laudet te os alienum, & non tuum: extraneus, & nō labia tua. Item, Prouerb. 28. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat: ex quibus pater, quā reprobabile sit, quōd aliquis seipsum commendat. Item, Ioan. 8. Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. ergo multo fortius qui seipso commendat, ostendunt gloriā suam nihil esse. Et sic ex omnibus prædictis ostendere nituntur, quōd non liceat alicui seipsum, aut suum statum commendare: sed quōd aliquādo sancti seipso commendat, hoc manifeste probatur tam ex veteri, quā ex nouo testamento. Dicitur enim Neem. 5. quōd ipse in sui commendationem dixit. Insuper & annonas ducatus mei non quæsiui: ualde enim erat attenuatus populus. Memento mei Deus meus in bonum fecundum omnia quæ feci. Item, Iob. 31. Pepigi sædus cum oculis meis, & nec cogitarem quidem de virgine. & 29. Iustitia indatus sum, & vestiuī me sicut vestimento, & multa alia in utroque capitulo dicuntur manifeste ad sui commendationem. Item, Apostolus Ro. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me nō effecit Christus. & infra. Ab Hierusalē per circuitum vsque ad Illiricum repleui euangelii Christi. Item, 1. Corinth. 15. Abundantius illis omnibus laboraui. & 2. Corinth. 11. In quo quis audeat, audeo & ego, & multa alia quæ ibi in sui commendationem dicit. Item, Gala. 1. Non acquieui carni & sanguini. & multa alia in eodem & sequenti cap. dicit, quæ ad suā commendationem pertinent. Quōd etiam statum suū commendauerit, expresse patet 2. Corinth. 3. Qui & idoneos nos fecit, ministros noui testamenti non litera, sed spiritu. & ibi multa alia subiungit ad commendationem apostolicæ dignitatis: & ita patet quod religioso licet suam religionem commendare, & per hoc alios ad suam religionem adducere. Item, Apostolus. 1. Corinth. 7. virginitatis perfectionem commendans, & alios virginitatis statum in quo erat, ipse hortabatur, dicens. Volo omnes homines esse sicut me ipsum. ergo & religiosi in statu perfectionis possunt suam religionem commendare. Quia ergo commendare seipsum aliquando quidem est laudabile, aliquando vero reprehenditur, qualiter boni seipso commendare possint, Greg. ostendit in homel. nona primæ partis (super. Eze. sic dicens, Iusti atque perfecti aliquando suas virtutes prædicant, bona quæ diuinitus acceperunt narrant, nō vt ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed vt eos quibus prædicat, exemplo suo ad vitam trahat. Quōd in paradysum ductus sit Paulus, Corinthijs narrat, vt eorū sensum a falsis prædicatoribus auertat: & infra, Quod perfecti cum

faciunt, id est, cum virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque imitatores omnipotentis Dei sunt, qui laudes tuas hominibus loquuntur, vt ab hominibus cognoscatur: sed ne passim quisque se laudare præsumat, post pauca subiungit in quibus causis se commendare debeant, vnde dicit. De quibus tamen scilicet iustis, sciendū est quōd numquam bona sua detegunt nisi eos, vt dixi aut proximorū utilitas, aut certe nimia necessitas cogat. Vnde Paulus Apostolus cū virtutes suas Corinthijs enumerasset, adiunxit. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Fit vero aliquando vt necessitate compulsi in bonis quæ de se referunt non aliorum utilitatem, sed suam requirant, sicut beatus Iob facta sua enumerat, dicens. Oculus fui cæco & c. sed quia in vulnere doloris positus ab amicis increpātibus impie egisse, & violētus proximis, atque oppressor pauperum fuisse dicebatur, vir sanctus inter flagella Dei & humanæ increpationis verba deprehensus, mentem suam grauius concuti, atque ad desperationis foueam conspexit impelli, qui iam iam cadere poterat, nisi ad memoriam bene acta sua reuocasset. Quōd ergo bona sua enumerat, non innotescere alijs quali ex laude desiderat, sed ad spem animum reformat. Patet igitur ex prædictis, quod multis ex causis possunt iusti commendare seipso non quasi gloriam hominibus querentes, sed propter animæ utilitatem suam, vel aliorum: præcipue autem licet perfecti viro statum perfectionis commendare, vt alij ad perfectionem sequendā inflammentur, sicut Christiana nō licet Christianam religionem commendare apud infideles, vt ad fidem conuertantur: & quanto sunt magis sancti, tanto hunc zelum conuertendi alios ad statum perfectionis magis habent. Vnde Paulus dicebat Act. 26. Opto apud Deum & in modico, & in magno non tantum te, sed etiam omnes qui audiūt hodie tales fieri qualis & ego sum. Quōd ergo dicitur Ro. vlt. quōd pseudo traditiones suas commendabat, patet per glo. ibidem, quōd traditio eorū erat, quōd cogebant gentes iudaizare, & hanc traditionem compositis verbis commendabant ad simplices peruertēdos. Non ergo traditionem nominat aliquem religionis statum, sed falsam doctrinam & hereticā. Et Mat. 23. Non reprehenduntur Pharisei de hoc quōd soli citi erant faciendi profelytos, sed de hoc quōd post eos cōuerterant, falsis doctrinis imbuebant: vel quia profelyti videntes eorū vitia, rursus ad gentilitatem reuertebantur. & sic maiori pœna erant digni, vt patet per gloss. ibidem. Ad aliud vero quōd dicitur, 2. Corinth. 3. dicendum, quōd Apostoli non commendabant semetipsos, quasi gloriam suam querentes, sed ex causis quas Grego. dicit. Ad tertium dicendum, quod Apostolus non negat quin sit commendatijs literis vtendum, sed ostendit se eis non indigere quantum ad se, sicut indigebat pseudoapostoli, quos nulla virtus commendabat, vt gloss. dicit. Indigent autē sancti quicquid commendatijs literis non pro se, sed propter alios qui eorum virtutem, vel auctoritatē ignorant, & hoc modo Paulus Timotheū in sua epistola cōmēdauit. 1. Corinth. vlt. Si venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus. n. Domini operat & c. Et Phi. 2. Spero autem in Dño Iesu Timotheū me cito mittere & c. Et post. Neminē enim habeo tā vnanimem. Et Col. vltimo, Marcus confessorius Barnabæ, de quo accepistis mandata & c. Et Rom. vlt. Commendo vobis Phœbem sororem nostram & c. Et exinde inoleuit consuetudo, vt illi qui mittuntur

mittentibus, literas testimoniales & commendatias accipiant. Ad quartum dicendum, quōd sicut sancti non commendant seipso vt gloriam propriam habeant, sed propter utilitatem aliorū, ita & quandoque se alijs præferunt. Sic enim quandoque sancti se præferunt malis, vt mali euitentur a populo qui sanctos imitatur, sicut Apostolus. 2. Corinth. 11. Ministri Christi sunt, & ego (vt minus sapiēs dico) plus ego. Quandoque etiam bonis præferunt se, vt in autoritate apud homines habeantur, a quibus si cōtemnuntur proficerere in eis non possunt, & sic Apostolus seipsum prætulit etiam veris Apostolis quantum ad aliquid. 1. Corinth. 11. Gratia eius in me vacua non fuit, sed abūdātius illis omnibus laboraui. Sed adhuc magis sine reprehensione præferunt statum suum statui aliorum minus perfecto, in quātum talis comparatio minus sapit priuatam gloriā: & hoc modo Apostolus. 2. Cor. 3. prætulit ministros noui testamenti ministris veteris. Hoc etiam modo. 1. ad Tim. 5. statum doctorum, de quorum numero erat, alijs statibus ecclesiæ præferit, dicens. Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo & doctrina: vel potest dici, quōd gl. illa in falso sensu inducitur. Apostolus enim ibi loquitur non de commendatione per verba, sed per facta, quibus se commendabiles in conscientijs hoīum reddunt, vt patet ex ipso textu, & constat quōd ex operibus se meliores ostendebant quā pseudoapostoli facerent, cum meliora opera facerent: unde quōd dicit, Sine comparatione aduersariorum, exponendum est, id est, incomparabiliter plusquā aduersarij, vnde glo. est contra id ad quod inducitur. Ad quintum patet responsio per hoc quod glo. ibidem dicit. Non enim prædicamus nosmetipsos, id est, prædicatio nostra non tendit ad gloriam nostram, vel ad lucra nostra, sed ad gloriam Christi. Sancti enim & si aliquādo se commendant, non tamen ex hoc querunt gloriam suam, sed Dei per profectum aliorum. Ad sextū patet responsio per glo. quæ ibi dicit. Non inserimus nos quibusdam, id est, pseudo, qui non missi a Deo cōmendant seipso aliquibus actibus, non Deus eos. Vnde ex hoc non potest concludi, quin illi qui sunt a Deo per prælatos Ecclesiæ missi, possunt commendare seipso cum Deus illos commendat largiendo munera gratiarū, ex causis tamē supra dictis. Et sic etiam patet responsio ad septimum. Ad octauum, & nonum dicendum, quōd autoritates illæ loquuntur de laude qua aliquis seipsum commendat gloriā propriā querens. Ad decimum etiam patet responsio per interlinea. quæ dicit. Si ego tantum glorifico meipsum, vnde & illorum qui a Deo nō glorificātur, si seipso glorificāt, gloria nihil est: secus autē est de illis, quos Deus glorificat per munera gratiarū quæ eis largiuntur.

CAP. XIII.

Secundo, de hoc quōd religiosi de detractoribus suis resistunt.

Nunc secundo videamus, quomodo nituntur ostendere, quōd religiosi suis detractoribus resistere non debent. Nam 1. Cor. 12. super illud. Nemo potest dicere Dominus Iesus, dicit gloss. Humiliari debent Christiani, vt patientur se argui, non querant adulationibus deliniri. ergo religiosi qui non sustinent se argui, ostendunt se non esse veros Christianos. Item, 2. Cor. 12. Signa Apostolatus mei facta sunt sup vos

A in omni patientia, gl. Patientiam primam memorat, quæ ad mores pertinet. ergo illi qui Apostolorum officium prædicando exercent, præcipue debent esse patientes, secundum illud psalm. 91. Bene patientes erunt vt annuntient. ergo debent sustinere in patientia suos detractores, & non eis resistere. Item, Gala. 4. Ego inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? gloss. Nemo carnalis se vult argui errantem. ergo qui seipso argui nō patiunt, ostēdūt se carnales esse. Præterea, Phil. 3. super illud. Videte canes & c. dicit gloss. cognoscite illos esse canes non ratione, sed cōsuetudine contra insolitam veritatem latrantes. & infra. Sicut canes consuetudinem magis sequuntur quā rationem, ita pseudoapostoli irrationabiliter contra veritatem latrant & mordent: & ita illi qui mordent de nouo reprehendentes sua vitia, sunt pseudoapostoli. Item, Greg. dicit in pastorali. Qui praua studet agere, & tamen ad hæc cæteros vult tacere, ipse sibi met testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quā contra se nō vult defendi. Veritas autem Deus est, ut dicitur Io. 14. ergo illi qui nō sustinent se argui, ostēdūt se plusquā Deum diligere, & ita in statu damnationis esse. Item, adhuc potest melius obijci pro parte, ista. Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te. Item, Ecclesiast. 21. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris. Itē, Roma. 12. Benedicite persequentibus uos, benedicite, & nolite maledicere. Itē, Luc. 6. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus uos. Itē, 1. Cor. 4. Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus. Ex quibus omnibus uidetur quod perfecti uiri, & præcipue qui officio prædicationis uacant, non debeant maledicentibus resistere. Quōd autem apostolici uiri aliquando maledicentibus resistere possint, patet per illud quod habetur Ro. 3. Non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidā nos dicere. Faciamus mala ut ueniat bona, quorum damnatio iusta est, gl. Quidam peruersi homines non intelligentes, & ad reprehendendum procliuēs, ita imponūt nobis, & horum damnatio iusta est, & ideo non est eis credendū, in quo manifeste detractoribus suis resistit. Item, in 3. cano. Io. Si uenero, commone faciā eius opera quæ facit uerbis malignis garris in nos, ubi glo. dicit. Sicut linguas detrahentium nostro uitio nō debemus excitare ne pereant, ita per suam nequitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat: aliquando etiā compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui bona audire poterāt corda corrumpant. Itē, 2. Cor. 10. Epistolæ, inquit, graues sunt & fortes, præsentia autē corporis infirma, & sermo contemptibilis: hoc cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus in uerbo per epistolas absentes, tales & præsentis in factis: in quo etiam patet quod Apostolus his qui de se mala disseminabāt, resistit. Item, Grego. Homel. 9. primæ partis super Eze. Hi, quorum uita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi uerba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene uiuere contemnant: perfecti autē uiri sunt, quorum uita in imitatione est posita. ergo ipsi debent compescere linguas detrahentium cū possunt. Itē, Augustinus in 2. de Trinitate. Grantanter suscipit osculum columbinum pulcherrima & modestissima charitas: dentem autem caninum uel cuitat castissima cautissimaque humilitas, uel retūdīt solidissima Opusc. S. Tho. Aquin. V ueritas.

veritas. Ex quo patet, quod canini dentes detractorum quandoque sunt euitandi, quandoque retinendi. Item, hoc patet multorum exemplo sanctorum, ut Gregorij Nazanzeni, Hieronymi, Bernardi, & multorum aliorum qui apologeticos fecerunt & epistolas quibus se excusarent ab his, quae eis imponebantur. Est ergo in reprehendentibus distinguendum, quia aut ordinate reprehendunt & intentione correctionis, & sic sunt non solum ferendi, sed diligendi, aut reprehendendo falsa imponunt apud alios detrahentes. & tunc quandoque sunt patienter sustinendi, quando scilicet talis detractio non multum nocet alijs generando scandalum in cordibus auditorum, quandoque autem si fieri potest, sunt repellendi, non amore privatae gloriae, sed communis utilitatis. Si vero repelli non possunt, nihilominus patienter tolerandi sunt. Vnde Grego. in praedicta homil. dicit, Iusti sicut sine arrogancia loquuntur aliquando bona quae agunt: ita sine zelo privatae gloriae detrahentium sibi linguas redarguunt, quia noxia loquuntur. Cum vero linguae detrahentium corrigi nequeat aequanimiter sunt per omnia sustinenda, nec obrectationis sermo timendus est, ne dum vituperatio peruersorum metuitur, recti operis via deseratur. Ad primum quidem dicendum, quod veri christiani patiuntur se argui ab his qui ad correctionem arguunt, resistunt autem his qui ab subuersionem arguunt, & praecipue quando non solum personae, sed veritas blasphematur. Ad secundum dicendum, quod Apostolici viri semper habere debent patientiam. Quod autem aliquando resistunt detractoribus, non est ex impatientia, sed ex zelo veritatis, ut dictum est. Ad tertium dicendum, quod illi qui iniquos reputant charitatis corrigentes, se carnales ostendunt, non autem illi qui resistunt detractoribus veritatis. Ad quartum dicendum, quod glo. illa loquitur de illis qui sine ratione contra veritatem laetant, mordendo praedicatorum veritatis. Illi vero qui falsitatem praedicantes sustinerent sub praetextu patientiae essent mutis canibus comparandi, de quibus Ila. 56. Canes muti non valentes latrare. Ad quintum dicendum, quod sicut probatur plus se diligere quam veritatem qui non vult veritatem contra se defendi, ita ostenditur plus se diligere quam veritatem, qui veritatis aduersarijs non resistit, ut sibi pacem quaerat. & ita ex amore veritatis sancti viri detractoribus resistunt. Ad omnia autem quae sequuntur, patet responsio, quia in sequentibus autoritatibus praecipitur, ut recte corrigentes diligantur, & prohibetur ne per uerle detrahentes odio, vel impatientia prosequamur: sed eos magis diligamus, & pro eis oremus, quod etiam sancti viri complerunt in illis quorum detractoribus resistunt.

C A P. X V.

Tertio, de hoc quod religiosi in iudicio contendunt.

Nunc tertio restat videre, quomodo nituntur ostendere, quod religiosi in iudicio contendere non debeant, nec procurare quod armis defendantur. Primo, inducentes illud quod habet 1. Corinth. 6. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? ubi dicit glo. Perfectis licet sua repetere simpliciter, id est, sine causa sine iudicio, sine lite, sed non conuenit eis inde mo-

uere causam ante iudicem. Cum ergo religiosi sint in statu perfectionis, non debent cum aliquo contendere. Item, Matth. 5. dicitur. & qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, & sicut patet per glossa tria precepta quae ibi ponuntur perfectionem iustitiae demonstrant. ergo cum religiosi perfectionem vitae profiteantur, non debent cum aliquo in iudicio contendere: sed potius sua dimittere. Item, Luc. 6. Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. & infra. Qui aufert quae tua sunt ne repetas. ubi dicit glossa. Quod de vestimento & tunica dicit, etiam in alijs est faciendum. ergo videtur quod religiosi ad quos praecipue ista precepta pertinent, non debeant auferentes prohibere, nec etiam ablata repetere. Item, Mat. 10. Dominus Apostolis mandat, quicumque non recipit vos, neque audierit sermones vestros exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris, & hoc idem habetur Luc. 9. Ex quo videtur quod Apostoli & apostolici & perfecti viri, non debeant litigare, si in aliqua ciuitate, vel castello, vel aliqua societate non recipiantur. Item, 1. ad Corinth. 11. Si quis uideretur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus. ergo illi qui in iudicio contendunt a forma apostolicae perfectionis declinant. Item 1. Corinth. 13. Caritas non quaerit quae sua sunt gl. Non repetit ablata. ergo qui in iudicio contentiones sua repetunt, charitatem non habent. Item, Grego. in 13. li. mo. Cum pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res, quam proximus amat, sed hoc est contra charitatis ordinem. ergo qui propter hoc quod repetit suam rem, turbationem sustinet proximorum, contra charitatem agit. Item, secundum regulam Hierony. Omne quod potest fieri, uel non fieri, salua triplici ueritate, omittendum est propter scandalum, sed aliquis potest dimittere rem suam de qua in iudicio contendit, salua triplici ueritate ergo si in iudicio repetat cum turbatione & scandalo proximorum, contra charitatem facit. Inter omnia temporalia maxime est necessaria corpori ad uitam sustentandam esca, sed esca dimittitur propter scandalum proximi. 1. Corinth. 8. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum. ergo multo fortius omnia alia temporalia sunt potius dimittenda, quam aliquis scandalum uel turbationem sustineat proximorum. Sed quod sanctis uiris liceat se per iudicium ueri, patet per quod habetur Actuum 25. ubi Paulus ne iudaeis traderetur. Caesarem appellauit. Appellatio autem ad iudicium pertinet. ergo uiri perfecti possunt se per iudicium defendere. Item, quod possint procurare quod armis defendantur: patet exemplo eiusdem Apostoli, de quo dicitur Act. 23. qui procurauit, ut deduceretur cum custodia militum armatorum, qui eum defenderent ab insidiatoribus. Item, quod liceat perfectis uiris libertatem sui status defendere praecipue in iudicio ecclesiastico, patet per hoc quod habetur Actuum 15. Paulus & Bernabae contra eos qui uolebant credentes ex gentibus in seruitutem redigere legis, Hierosolymam ascenderunt ad iudicium Apostolorum, de quo etiam dicit Gal. 2. Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subiectioni. ergo cum aliqui uolunt in seruitutem redigere religiosos & perfectos uiros, possunt se defendere iudicio ecclesiastico.

ecclesiastico. Item, quod possint sua temporalia aliquid quando per iudicium defendere, expresse habetur per Grego. in 31. li. mora. super illud Iob. 29. Frustra laborauit, sic dicentem. Cum curam rerum temporalium nobis itineris necessitas imponit: quidam dum eas rapiunt, solummodo tolerandi sunt, quidam uero seruata charitate prohibendi: non tam sola cura, ne nostra subtrahant: sed ne rapietes non sua semetipsos perdant. Plus quippe ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inihiare. Item, Grego. in eodem super illud Iob: In occursum pergit armatis. Plerumque quieti atque inconcussi relinquitur, si obuiare prauis pro iustitia non curamus, sed si ad aeternae uitae desiderium animus exarsit: si uerum lumen intrinsecus respicit: si in se flammam sancti feruoris accendit, in quantum locus admittit, in quantum causa exigit debemus pro defensione iustitiae nosmetipsos obijcere, & peruersis ad iniusta erumpentibus etiam cum ab eis non quaerimus obuiare. Nam cum iustitiam quam nos amamus in alijs ferunt, nos nihilominus sua percussione confodiunt, etiam si uenerari uideantur. Ex quo patet, quod perfecti uiri debent se ultro ingerere ad aliorum iniurias repellendas etiam non prouocati. Item, ad officium charitatis pertinet, quod aliquis oppressos ab opprimentibus liberet, secundum illud Iob. 29. Conterebam molas iniqui & de dentibus illius auferebam praedam. & Prover. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & in praesentia eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate: sed aliquis tenetur ad impendenda charitatis officia magis illis qui sunt sibi magis coniuncti: sed magis coniuncti sunt religiosi alicui fratres suae religionis. ergo debet secundum charitatem resistere illis, qui fratres religionis suae nituntur opprimere. sic ergo ex omnibus praedictis patet, quod religiosi non solum licite, sed etiam laudabiliter interdum resistunt uolentibus & fraudibus malignorum. Sciendum est ergo, quod aliquando religiosorum aduersarij impugnant ipsam religionem, uel religiosorum statum, in his quae ad spiritualia pertinent: aliquando uero in temporalibus, & siquidem in spiritualibus impugnantur, totis uiribus resistere debent, & praecipue in illis in quibus non solum sibi, sed & alijs profunt, quia cum religionis status non assumant, nisi ut spiritualibus vacent, per huiusmodi impugnationem perfectionis propositum impeatur. Vnde sicut perfectionis est, ut homo perfectionis propositum custodiat, ita etiam ut impediens resistat. Si autem pro temporalibus, tunc perfectionis est, ut quis damnum patienter sustineat, quod uergit in suum proprium detrimentum, nisi forte inferenti uolentiam consulere uellet, eius malitiam resistendo, ut per auctoritatem Grego. praedictam patet, sed in illis quae ad detrimentum commune pertinent, etiam temporale, non est perfectionis, sed negligentiae, uel pusillanimitatis talia incommoda dum possit resistere sustinere, cum aliquis ex charitate tenetur, dum potest proximorum incommotis obuiare, secundum illud quod dicitur Prover. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem &c. Ad aliud ergo quod primo obijcitur, dicendum, quod in illo uerbo Apostoli aliquid interdicitur omnibus, & aliquid perfectis tantum. Omnibus quidem interdicitur, cum contentione uel fraudulenter, uel apud infideles iudices sua repetere mouendo causam, ut patet per glossa ibidem: sed perfectis interdicitur, cum lite & in iudicio pro rebus suis repetendis causam coram iudice mouere:

sed ut Gratianus dicit 1. q. 1. c. Episcopus. Hoc intelligendum est de rerum proprietate petitione: non autem de repetitione rerum communium, quae licet eis repetere, sicut habere. & sic huiusmodi repetentes in iudicio, non sua repetunt, sed res ecclesiae, quarum procuraciones gerunt, nec coram iudice sibi, sed alijs stant, quorum negotia agunt. Sciendum tamen, quod illa glo. non est authentica, sed magistralis, quod patet ex hoc quod est quaedam conclusio ex uerbis Augustini illata. Vnde paulo ante praemittitur, ut autem praedicta uerba Augustini &c. in quibus Aug. uerbis quis dicatur habere iudicium infirmis concessum esse secundum ueniam, non tamen dicitur quod non liceat perfectis, nec magister etiam subdit postea, quod eis non liceat: sed quod eis non conueniat. Si enim his qui sunt in statu perfectionis in iudicium non liceret aliquem trahere, nec ipsis episcopis hoc licitum esset, quorum status est perfectior quam religiosorum. Alias religiosi ad praedicationis apicem promoueri non possent. Non enim ex hoc quod aliquis perfectionis statum assumit, aliquid ei illicitum redditur, quod prius non erat: nisi se ad illud specialiter uoto astrinxerint. Vnde non plus est religiosi illicitum in iudicio causam mouere, quam prius: nisi quatenus uoto paupertatis contradicit, & hoc est quando aliquis religiosus uellet pro recuperanda, uel acquirenda re propria litigare, quod ei secundum uotum suae professionis possidere non licet, aut etiam interdum propter scandalum. Vel potest dici & forte uerius, quod uerbum illud glo. non potest intelligi de perfectis quoad statum: sicut sunt religiosi, quia tales non habent aliquid proprium: unde nihil esset dictum, quod in eadem glo. dicitur quod sua possunt repetere simpliciter. Quod ergo dicitur in glo. intelligendum est de perfectis secundum gradum charitatis, id est, qui perfectam charitatem habent, in quocumque statu sint: licet enim tales sua repetendo in iudicio non peccent, interdum tamen per hoc eorum perfectioni derogatur: unde glossa non dicit, quod talibus non liceat, sed quod eis non conueniat. In aliquibus tamen casibus non est ei inconueniens in iudicio sua repetere. Primus casus est, quando oritur contentio de re spirituali. unde Act. 15. um esset orta contentio de obseruatione legalium, hoc Paulus detulit ad iudicium Apostolorum, & de eodem ad Gal. & propter quosdam falsos fratres, qui subintroierunt &c. Secundus est, quando oritur contentio de eo, quod potest uergere in detrimentum rei spiritualis, quamuis sit temporale, unde Act. 25. Paulus appellauit Caesarem, pro liberatione sua, quia per eius mortem uel incarcerationem impediatur fructus praedicationis. Ipse tamen quantum in se erat, cupiebat dissolui & esse cum Christo, ut dicitur Philip. 1. Tertius est, quando contentio est de aliquo quod uergit in temporale damnum alterius, & maxime pauperum. Reus enim est quodammodo rapinae, qui sua negligentia alios damnium incurrare permittit, & praecipue in his quae sunt eius curae commissa. Vnde de hoc non potest perfectionis sacrificium Deo exhiberi. Ecclesiastici 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui uictimam filium in conspectu patris sui. Quartus est, quando contentio est de eo quod uergit in spirituale damnum illius, qui iniuste detinet rem alterius temporalem. Vnde Grego. in 31. lib. moral. super illud Iob. 39. Frustra laborauit, dicit. Quidam dum res temporales rapiunt, solummodo sunt tolerandi: quidam

vero seruata charitate prohibendi non sola cura ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non sua, semetip-
 sos perdant. Quintus est, quando vergit in corruptio-
 nem multorum per exemplum rapiendi. Eccl. 8. Quia
 non profertur cito contra malos sententia, absque ti-
 more vilo filij hominum perpetrant mala. Ad secun-
 dum dicendum, quod sicut glo. ibidem dicit, in tri-
 bus præceptis ibidem positus perfectio iustitiæ osten-
 ditur, quorum primum est. Si quis te percussit in
 dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Secundum
 est. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam
 tuam tollere, dimitte ei & pallium. Tertium est. Qui-
 cumq; te angariauerit mille passus, vade cum eo &
 alia duo, quæ tria ad patientiam pertinere noscuntur.
 Hoc autem tertium, vt gl. exponit ibidem, intelligen-
 dum est non tam vt cum eo pedibus vadas, quia hoc
 nec in Christo, nec in alijs historialiter legimus esse
 completum, sed vt parato animo sis ire, cum oportet.
 Similiter & primum præceptum, vt Aug. dicit in
 lib. de mendacio, sic est intelligendum, vt homo cor-
 paratum habeat non solum ad alias alapas accipien-
 das, sed etiam quælibet tormenta pro veritate paci-
 da cum eorū dilectione, a quibus illa pateretur. Nec
 intelligitur quod ad literam aliquis debeat maxillam
 præbere se percutienti, cum nec Dominus hoc etiam
 percussus impleuerit, nec Apostolus Paulus. Vnde pa-
 tet quod medium præceptum secundum eandem for-
 mam est exponendum, vt. f. quilibet habeat cor para-
 tum ad quælibet damna temporalia sustinenda, potius
 quam charitatem, vel veritatem relinquat. Potest au-
 tem sine præiudicio veritatis, vel charitatis contingere,
 quod aliquis in iudicio sua repetat, vt ex prædictis
 patet: & propter hoc non sequitur ratio. Et similiter
 dicendum est ad tertium. Ad quartum dicendum, quod
 Dominus præcepit, vt Apostoli pedes excutiant a pul-
 vere in testimonium eorum qui eos non recipiunt.
 vnde Mat. 6. dicitur. Excute puluerem de pedibus
 vestris in testimonium illis: vnde super illud Luc. 10.
 Excute puluerem, dicit gl. Ad contestationem terre
 et laboris, quem pro eis inaniter susceperunt: & hoc
 testimonium ordinatur ad diuinum iudicium, vnde
 sequitur Mat. 10. Amen dico vobis, tolerabilis erit
 terra Sodomorum & Gommororum in die iudicij
 quam illi ciuitati. Ab illis ergo Dominus discipulis
 suis mandat, vt non recepti recedamus, qui finali iu-
 dicio pro suis sceleribus referantur, sicut sunt infide-
 les, de quibus dicitur 1. Cor. 5. Eos qui foris sunt,
 iudicabit Deus: sed de his qui intus sunt. I. fidelibus,
 iudicium ecclesiæ committitur. Vnde si aliquis in so-
 cietate fidelium recipi velit, & ipsi iniuste contradicant,
 non debet homo hoc diuino iudicio referari,
 sed ad iudicium ecclesiæ corrigendum deduci. Ad quin-
 tum dicendum, quod iudicium cum contentione om-
 nibus infirmis est prohibitum, vt patet per gl. 1. Cor.
 6. super illud, iam quidem omnino delictum est &c. **K**
 Est enim contentio impugnatio veritatis per confidē-
 tiam clamoris, vt habetur in gl. Ro. 1. super illud, Ho-
 micidij, contentione &c. Vnde illi qui cum veritate
 in iudicio stant non confidentes in clamore, non pro-
 pter hoc sunt contentiosi. Ad sextum dicendum, quod non est
 intelligendum, quod salua charitate nullo modo possit
 aliquis ablata repetere, sed quia charitas non indu-
 cit ad repetendum ablata ex cupiditate, vnde gl. Non
 querit quæ sua sunt. i. ablata non repetit, quia non est
 amatrix pecuniæ. Quandoque tamen aliquis ex cha-
 ritate sua repetere potest zelo fraternæ correctionis,

F vt patet per autoritatem Grego. inductam. Ad se-
 mum dicendum, quod non semper quando aliquis rem
 suam repetit in iudicio, pacem quam cum proximo
 debet habere, a corde suo repellit. vnde quæuis pax
 cordis nullo modo sit perdenda pro terrena re recu-
 peranda, non sequitur quod aliquis non possit in iudi-
 cio terrenam rem repetere. In ipso enim tumultu iu-
 dicij plerumque est salua pax pectoris, cum etiam a
 bonis viris in bellorum tumultibus non amittitur,
 alias omnia bella essent illicita. Ad octauum dicen-
 dum, quod si aliquis iuste in iudicio sua repetit, ipse non
 scandalizat scandalum actiue faciens, sed si aliquis
 scandalizatur, est scandalum passiuum tantum. In quo
 distinguendum videtur quod aut est scandalum pha-
 risæorum, cum. f. quis ex malitia scandalizatur, & scā-
 dalum in alijs suscitatur, & tale scandalum est contēn-
 dum exemplo Domini, qui audito pharisæorum scan-
 dalum, dixit Mat. 15. Sinite eos, cæci sunt, & duces ca-
 corum: aut est scandalum infirmorum, quod scilicet,
 procedit ex infirmitate, vel ignorantia, & huic scāda-
 lo occurrendum est iuxta posse, ita tamen vt pro hoc
 remouendo aliquod illicitum non committamus. Es-
 set autem illicitum, si aliquis bona ecclesiæ sibi com-
 missa perire permitteret a prædonibus direpta. Vnde
 quæuis aliquis scandalum passiuo scandalizetur, ni-
 hilominus ille cui cura ecclesiæ committitur, debet
 custodire & defendere iura ecclesiæ sibi commissæ: vnde
 beatus Tho. Cantuarien. episcopus contempto scā-
 dalo regis Angliæ, bona suæ ecclesiæ defendit vsque
 ad mortem: sed si etiam posset sine peccato dimitte-
 re illius rei repetitionem, non oportet quod propter
 scandalum passiuum dimittat repetere. Potest. n. alio
 modo scandalum passiuo obuiare, si est scandalum in-
 firmorum. f. pacificis verbis se iuste agere ostendēdo:
 & magis proximo prodesset, si eum ab iniusta dece-
 ptione eriperet, vel consuetudinem similia præsumē-
 di auferret, quam si ei rem suam dimitteret. Et præterea
 magis debet aliquis scandalum suo quam proximi ca-
 uere. & ideo si timeret se scandalum perpeti, nisi sua
 repetere, non deberet a rei suæ repetitione prohibe-
 ri. Ad nonum dicendum, quod quæuis etiam simpliciter
 sit maxime necessaria corpori, non tamen quælibet
 etiam. Si. n. aliquis ab vna etiam abstinere, potest alia
 sustentari, vnde aliquo genere etiam magis esset absti-
 nendum pro scandalo euitando, quam res aliquas alias
 temporales dimittere, quæ cum maiori nocimento
 amitterentur: & quoadque cum aliquo periculo pec-
 cati esset, si non repeterentur, vt ex dictis patet.

C A P. XVI.

Quarto, de hoc quod religiosi persecutores suos puniri procurant.

Nunc restat quarto ostendere, quomodo nititur
 monstrare quod religiosi suis persecutoribus nullam
 penam, aut persecutionem debeant procurare. Dicit. n.
 Mat. 5. Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro per-
 sequentibus & calumniantibus vos, & hoc idem di-
 citur Luc. 6. ergo inimicis persecutionem inferre pro-
 hibemur. Qui. n. alicui bona debet inferre, multo ma-
 gis non debet ei nocere. Item, Mat. 10. Ecce ego mit-
 to vos sicut oves in medio luporum. glo. Qui locum
 prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed ro-
 lerare. ergo si aliqui prædicatores penas inferri suis
 aduersarijs procurant, se falsos prædicatores ostendunt.

Item,

O P V S C V L V M

Item, Ro. 12. Nulli malum pro malo reddentes: & in-
 fra. Non vosmetipsos defendentes charissimi, id est,
 non satis referentes aduersarios. ergo contra doctri-
 nam Apostoli faciunt, qui suos aduersarios puniri pro-
 curant. Item, in Legenda sanctorum Simonis & iudæ
 legitur, quod cum dux regis Persarum veller punire
 sacerdotes idolorum contrarios Apostolis, Apostoli
 proiecerunt se ad pedes ducis, rogantes vt eis parceret,
 ne essent alicui interemptionis occasio, qui ad cō-
 munē salutē venerant procuradum. ergo illi qui pro-
 curant vt sui aduersarij a principibus puniantur, non
 sunt veri, sed falsi Apostoli. Item, gl. 4. Quomodo tūc
 is qui secundum carnem natus est, persequatur
 eum qui secundum spiritum, ita & nunc, glo. Aug. **B**
 Qui sunt secundum carnem nati? dilectores mundi,
 amatores sæculi. Qui sunt secundum spiritum nati?
 amatores regni cælorum, dilectores Christi. ergo il-
 los qui alijs persecutionem procurant, apparet esse
 amatores mundi. Item, Galat. vltim. Non efficiamur
 inanis gloriæ cupidi. glo. Inanis gloria est vincere vel
 le vbi præmium non est: sed illi qui aduersarijs suis
 persecutionem procurant, victoriam querere videntur.
 ergo hoc ad inanem gloriam pertinet. Ex his ergo
 concludere volunt, quod nullo modo sanctis vi-
 sis liceat aliquibus persecutionem concitare. Item,
 Luc. 9. dicitur quod Iacobus & Ioan dixerunt. Domi-
 ne vis dicimus vt ignis descendat de cælo, & consu-
 mat illos? & conuersus increpauit illos dicens. Nes-
 scitis cuius spiritus estis. Ex quo videtur quod il-
 li qui sunt spiritu Dei repleti, punishmentem aliorū
 non debeant procurare. Sed quod sancti viri penas aliqui-
 bus inferant, vel inferri procurent, probatur primo
 exemplo ipsius Christi, de quo dicitur Io. 2. quod vē-
 dentes & ementes de templo eiecit, & numulariorū
 effudit æs, & mensas subuertit. Item, exemplo Petri,
 qui Ananiam & Saphiram verbo suo morti condē-
 nauit, quia fraudauerant de pretio agri. Act. 5. Item,
 Act. 13. dicitur quod Paulus repletus spiritu sancto, in-
 tuens Elimam magū dixit. O plene omni dolo & om-
 ni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non de
 finis subuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce ma-
 nus Domini super te, & erit cæcus non videns solem
 vsque ad tempus: in quo patet quod verbis eū exaspe-
 rauerit, & penam cæcitatatis inflixit. Item 1. Cor. 5. Iam
 iudicauit vt præfens eum, qui sic operatus est in nomi-
 ne Dñi nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo
 spiritu cum virtute Domini Iesu tradere hominem
 sathanæ in interitum carnis. glo. Vt sathanas corpo-
 raliter eum vexet, quam quidem constat magnam pe-
 nam esse. & sic idem quod prius. Item, Cant. 1. Capite
 nobis vulpes paruulas. gl. Dbellate & comprehendi-
 te schismaticos & hæreticos, quia vt in alia gl. ibidē
 dicitur, non sufficit nobis vitam nostram alijs in exē-
 plum proponere, & bonam prædicationem facere, ni-
 si errantes corrigamus, & infirmos ab insidijs aliorū
 defendamus. Item, Diony. in 4. c. de diu. nomi. dicitur
 quod angeli non sunt mali, quæuis interdum ma-
 los puniunt: sed ecclesiastica hierarchia exemplata est
 a cælesti, ergo sine malitia potest esse hominis alicui-
 us, quod malis penam inferat, vel inferri procuret.
 Item, 23. q. 3. c. Qui potest, dicitur. Qui potest obuia-
 re & perturbare perversos, & non facit, nihil est aliud
 quam fauere impietati eorum: nec caret scrupulo so-
 cietatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuia-
 re. Ex quo patet quod non solum licet malis resis-
 tere, & eos perturbare, sed etiam hoc sine peccato

dimitti non potest. Item, Job 39. dicitur de equo, per-
 quem prædicator intelligitur. In occursum pergit ar-
 matis, gloss. Quia prauè ac maleagentibus se pro de-
 fensione iustitiæ opponit. Et interlinearis. Etiam cum
 ipse non queritur: ex quo patet quod sanctorum præ-
 dicatorum est iniquos perturbare, etiam eos qui eis
 molestias non inferunt. Sed tamen hoc non faciunt
 sancti ex odio, sed ex amore, vnde 1. Cor. 5. super il-
 lud, Tradere huiusmodi hominem sathanæ in interi-
 tum carnis, vt spiritus saluus fiat, dicit gl. Ex his ver-
 bis manifestat Apostolus se non odio, sed amore illud
 fecisse. & infra. Sic & Helias, & alij viri boni nonnul-
 la peccata mortuo punierunt, quia sic viuentibus vt
 his metus incutiebatur: & illis qui morte puniebantur,
 non ipsa mors nocebat, sed peccatum quod auge-
 ri posset si viuerent, minuebatur. Vnde non proprie
 persecutio potest dici, quam sancti malis inferunt, cū
 non totaliter eos insequantur, ut in malis eorum sine
 constituent, sed in bono eorum vt corrigantur, vel a
 peccato desistant, vel saltem in bono aliorum & me-
 tu coercentur, vel ab impijs liberentur. Aliquando
 tamen persecutionis nomen accipit prædicta puni-
 tio propter pœnæ similitudinem. Vnde Aug. ad Boni-
 fatium comitem. & habetur 23. q. 4. ca. Si ecclesia. Si
 verū dicere, vel cognoscere volumus, persecutio est
 iniusta, quam impij faciunt ecclesiæ Christi: iusta quæ
 facit ecclesia Christi impijs. Itē, in psal. 17. Persequar
 inimicos meos donec deficiat. & alibi psal. 100. Detra-
 hentem secreto proximo suo, hunc persequar. Ad
 id ergo quod primo obijcitur, dicendum quod sicut
 iam probatū est, sancti non ex odio, sed ex amore ma-
 los puniunt, vel puniri procurant: in hoc enim eis non
 nocent, sed profunt, vt supra dictum est. Ad secundū
 dicendum, quod prædicatores non debent alijs ma-
 la inferre, vt eorum intentio in malis eorū quiescat
 quasi pœnis delectentur: debent tamen mala pœnæ
 inferre vel per se, vel per alios propter bonum vel
 eius qui punitur, vel aliorū, vt prius dictum est. Ad
 tertium dicendum, quod ille qui ex zelo charitatis ali-
 cuius punishmentem procurat, non reddit malum pro
 malo, sed magis bonum pro malo, cum ipsa pœna sit
 utilis ei qui punitur. Sunt enim pœnæ medicinæ quæ
 dam, vt 2. ethi. dicitur. & Diony. dicit in 4. c. de diu.
 nom. Puniri non est malum, sed fieri pœna dignum.
 Similiter hoc quod prohibemur aduersarios referre,
 intelligendum est ne referamus ex odio, vel liuore
 vindictæ. Ad quartum dicendum, quod sancti sicut
 dictum est, alios non puniunt, vel puniri procurant:
 nisi propter correctionem eorum, vel aliorum. Quā-
 doque autem aliqui ex impunitate insolentes reddū-
 tur, & ad peccatum proniores, Eccles. 8. Etenim quia
 non profertur cito contra malos sententia, absque vl-
 lo timore filij hominum perpetrant mala, & tūc san-
 cti contra malos pœnis vtuntur. Quādoque autē clemē-
 tia magis proficit ad correctionem, & tunc sancti pœ-
 nas impediunt, vel remittunt. vnde Luc. 9. super illud
 Nescitis cuius spiritus estis &c. gl. Non semper in eos
 qui peccant est vindicandum, quia nonnuquam magis
 prodest clementia tibi ad patientiam, lapsa ad corre-
 ctionē, & hac de causa Simon & Iudas aduersariorū
 pœnas impediuerunt. Ad quintum dicendum, quod dilecto-
 res mundi iniuste persequuntur eos, qui sunt dilecto-
 res Dei: sed iuste ab eis persecutionem patiunt, vt patet
 ex autoritate Aug. supra inducta. Ad sextū dicendum,
 quod vt iam patet ex dictis, sancti non procurant aliorū
 pœnā nisi propter aliquam utilitatē, & hanc utilitatē
 Opusc. S. Tho. Aquin. V 3 pro

CONTRA IMPVGNANTES

pro premio computant, unde ex hoc non incurrit notam inanis gloriæ. Ad septimum dicendum, quod sicut glo. ibidem dicit, Apostoli adhuc rudes & modum medicandi ignorantes, non ex amore correctionis aliorum, vel malitiæ finiendæ in illis: sed ex odio vindictam desiderabant. Hanc autem ignorantiam Dominus reprehendit. Postquam vero eos de vera dilectione docuit, aliquando potestatem tribuit tales vindictas exercendi, sicut Petro in Ananiam, & uxorem eius, quorum mors viventibus vtilem metum mortis incussit, & in illis qui puniebantur peccatum quod augere poterant si viverent, finivit. & hoc idem habetur in glo. 1. Cor. 5. super illud. Tradere huiusmodi hominem Sathanæ &c. Vel dicendum, quod ideo Dominus increpavit discipulos pœnam Samaritanorum petentes, quia videbat eos clemetia facilius posse conuerti, unde gl. ibidem dicit. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis ardetur.

CAP. XVII.

Quinto, de hoc quod religiosi placere hominibus volunt.

Nunc quinto restat videre, quomodo ostendere nituntur, quod religiosi non debent querere, vt hominibus placeant, quia in psalmis. 52. dicitur, Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placet confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Item, ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. ergo religiosi qui se seruos Christi profitentur, non debent querere vt hominibus placeant. Itē, 1. Cor. 4. super illud, vsque in hanc horam esurimus, & sitimus &c. gl. Libere & sine aliqua adulatione veritatem predicantes, & gesta prauæ vitæ malorum arguentes, gratiam non habent apud homines. Si ergo religiosi debent sine adulatione libere veritatem predicare, non debent querere quod hominibus placeat. Item, Greg. in pastorali. Adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem ipsius dona transmissit. Sponsam autē tibi ecclesiam vocat, puerum autem Dei ministrum. ergo si religiosi, qui se Dei ministros profitentur, hominibus placere querant, adulterinæ cogitationis rei sunt. Itē, desiderium hominibus placendi procedit ex amore sui: sed sicut dicit Grego. in pastorali. Actori reddit aliquē extraneum amor suus. ergo per hoc quod aliquis homini placere querit, Deo extraneus redditur. Item, illud quod in vitium sonat, præcipue a religiosis caue ri debet sed esse placidum sonat in vitium, vt patet per philotophum in 4. ethi. ergo religiosi querere nō debent, vt hominibus placeant. Ex huiusmodi igitur obare volunt, quod nullo modo aliquis debeat querere hominibus placere, sed hoc esse falsum, multipliciter ostenditur: dicitur enim ad Roma. 15. Vnusquisque proximo placeat in bonum, ad ædificationē. Itē, 1. ad Corint. 10. Sine offensione estote iudæis & gentibus & ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Item, Roma. 12. Prouidentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Hoc autem non esset necessarium, si nō oporteret curare, quomodo omnibus placeremus. ergo quilibet curare debet, vt hominibus placeat. Item, Mat. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut videant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est: sed nullus mouetur ad gloriandum ex bonis operibus, nisi per hoc quod sibi placet. ergo quilibet

RELIGIONEM

studere debet, ut opera sua sint talia, quæ alijs placere debeant. Ad horum ergo euentiam, sciendum est quod tribus modis prohibetur, ne aliquis hominibus placere desideret, uel querat. Vno modo, ne propter seipsum placere querat, quasi in humano fauore finem constituens: sed hoc quod hominibus placere curat, debet aliquis referre ulterius ad aliquid bonū scilicet, ad Dei gloriam, uel proximorum salutem. & hoc est quod Gregor. dicit in pastorali. Sciendum est quod oportet, ut rectores boni, placere hominibus appetant, scilicet ut suæ æstimationis dulcedine, proximis in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent: sed ut dilectionem suam quasi quandam viam faciant, per quam corda audientium ad amorē conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quantumlibet recta denuntiet prædicator qui non diligitur, libenter audiatur. & infra. Quod bene Paulus in sinuat, cum sui nobis studij occulta manifestat dicēs. Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Qui tamen rursus dicit. Si adhuc hominibus placerē Christi seruus non essem. Placet ergo Paulus & nō placet, quia in hoc quod placere appetit, non se, sed per se hominibus veritatem placere querit. Alio modo, quando aliquis ut placeat hominibus facit aliquid per quod Deo displicet, & hoc est quod Hiero. dicit super epistolā ad Gal. exponēs illud, si hominibus placerē &c. Si inquit, fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Si autem aliter nō placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus. Tertio modo, quando aliquis quod in se est facit exterius, & tamen ab alijs temerarie iudicatur. Tunc ergo sibi debet sufficere, quod Deo placeat in conscientia, nō curas quod hominibus non placeat, qui peruerse iudicant. & hoc est quod habetur in gl. ad Gala. 1. super illud, si adhuc hominibus placerem &c. Sūt homines temerarij iudices, detractatores, susurriones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quærentes etiam iactare quæ non suspicantur. Contra tales, sufficit testimonium conscientie nostræ. Et secundum hoc, de facili patet responsio ad omnia obiecta. Quod enim dicitur, dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, intelligendum est de his, qui ita hominibus placere volunt, quod in hoc finem constituunt & qui vt hominibus placeant, Deum offendent. Et si militer intelligendum est, quod dicitur ad Galat. 1. si hominibus placerem &c. vt ex dictis patet. Ad tertium dicendum, quod quamuis illi qui veritatem annuntiant, malis displiceant qui corrigi nolunt, tamen ex hoc ipso bonis placent qui correctionem amant, unde dicitur Prouerb. 9. Argue sapientem & diliget te. Ad quartum dicendum, quod verbum Gregorij intelligendum est, quando aliquis ita hominibus placere querit, vt in hoc finis constituatur, vt scilicet, eo modo ametur, quo Deus amari debet, ne scilicet aliquid quocumque modo contra Deum fiat, quod patet ex hoc quod immediate præmittit, Hostis inquit redemptoris, est, qui per recta opera quæ facit huius vitæ, ab ecclesiā amari concupiscit: Ad quintum dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum de inordinato sui amore, ex quo procedit vt aliquis propter se hominibus placere querat. Ad sextum dicendum, quod placidus secundum Philosophum non dicitur, qui qualitercumque hominibus placere querit: sed qui in hoc excedit, dum scilicet, placere querit plusquam oportet, vel in quibus non oportet. Eum

ret. Eum enim qui secundum quod oportet alijs placere studet, amicum ibidem vocat.

CAP. XVII.

Sexto, de hoc quod religiosi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur.

Sexto, videmus quomodo nituntur ostendere, quod religiosi gaudere non debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Luc. n. 10. dicitur. In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur. ergo eadē ratione nec de alijs magnifice per eos factis gaudere debent. Item, Iob. 31. dicitur. Si lætatus sum super diuitijs meis multis, & quia plurima reperit manus mea. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incendentem clare, & lætatum est in abscondito cor meū, quasi dicat. Male mihi accidat: quod exponens Grego. in 22. lib. mora. dicit. Quia sanctum virum intelligentia scientiæ non corrumpit, de multis diuitijs gaudere desepit. Quia vero eum magnitudo operis nō inflauit, solem fulgentem non vidit. Quia autem illū nec fama laudis extulit, clare incendentem lunam minime attendit. ergo patet quod non debent nec de scientia, nec de fama, nec de operibus gaudere. Item, gaudium alicuius rei gloria circa illam rem adiungitur: sed homo non debet gloriari de bonis proprijs, secundum illud Hiero. 9. Non gloriatur sapiens in sapientiā sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis. ergo nec de bonis qui per eum sunt, aliquis gaudere debet: & sic videtur ostendi, quod nullo modo aliquis gaudere debeat de bonis quæ per eum Deus facit. Sed quod hoc sit falsum, manifeste ostenditur per illud Act. 11. vbi dicitur, quod multus numerus credentium conuersus est ad Dominum. scilicet ad prædicationem quorundam fidelium. Peruenit autē sermo ad aures ecclesiæ super istis, & miserunt Barnabam vsque ad Antiochiam, qui cum peruenisset, & vidisset gratiam Dei, gauisus est. Gaudebat ergo Apostoli de hoc, quod per eorū fratres & socios fructus fiebat in ecclesia. Item, Act. 15. dicitur de Paulo & Barnaba, quod deducti ab ecclesia pertransibant Phenicem & Samariam narrantes conuersionem gentium, & faciebant gaudium magnū omnibus fratribus &c. Ex hoc etiā habetur idem quod prius. Item, Phil. 4. Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo patet quod Apostolus gaudebat de illis, quos ad Christum conuertebat. ergo & religiosi, & alij perfecti viri gaudere possunt in illis quæ Deus magnifice per eos facit, præcipue in conuersione aliorū. Item, nullus agit gratias de hoc, in quo non credit sibi gratiam esse factam: sed nullus reputat sibi gratiam fieri de eo quo non gaudet. si ergo non est gaudendum de his quæ Deus magnifice per eum operatur, non sunt de hoc gratias agendæ, quod est omnino absurdum. Item, secundum Philosophum in 1. ethi. Nullus est iustus qui non gaudet iustis operationibus: & huic cōcordat quod dicitur in psal. 99. Seruite Domino in lætitia: sed nihil magnificentius Deus per aliquē facit, quam opus iustitiæ: quo ei seruitur. ergo sancti viri gaudere debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Ad horum ergo euentiam sciendum est, quod gaudium non est nisi de bono, unde secundum ordinem bonorum est de eis gaudendum: & ideo finis lætitiæ in sola summo bono ponendus est, quo proprie dicimur frui. Alijs autem re-

bus hoc modo gaudere debemus, vt in tali gaudio finis nō ponatur, sed referatur ad vltimum finem. Qui ergo gaudet de bonis quæ Deus per eum operatur, hoc gaudium in Deum referens recte gaudet, quod cōtingit dum aliquis propter hoc gaudet de his quæ Deus per eum facit, quia videt hoc in gloriam Dei credere, & suam, & aliorum salutem. Si autem aliter gaudeat, suis operibus fruitur & peccat. Vnde Grego. in 22. lib. mor. exponens præfata verba Iob, sic dicit. Nō nūquam etiam sancti viri de sua bona opinione gaudent: sed cum per hanc ad meliora proficere audientes pensant, nō iam de opinione sua, sed de proximorum vtilitate gaudent, quia aliud est fauores querere, & aliud de profectibus exultare: & per hoc de facili patet responsio ad obiecta. Quod enim dicitur Luc. 10. In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur, est intelligendum quod de hoc gaudent nō debeant quātum pertinet ad spirituum depressionē, sed quantum pertinet ad Dei & suam exaltationem: unde dicit gl. ibidem. Prohibentur gaudere de humiliatione diaboli, qui propter superbiam cecidit, sed gaudeant de sublimatione. Vel dicendum, quod hoc non debent gaudere quasi de maximo bono, cū hoc possit fieri sine merito eius qui talia operatur, vt glo. ibidē dicit: sed principale gaudiū eorum esse debet de his, quæ eos ordinant ad vitam æternam, unde & sequitur. Gaudete autē quod nomina uestra scripta sunt in cælis. Ad secundum dicendum, quod verba Iob sunt intelligenda de gaudio elationis: & hoc etiā patet in verbis Grego. inductis. Superbū autem gaudium est, quādo aliquis de bonis quæ Deus per eum facit, quasi propria gloria delectatur. Ad tertium dicendum, quod ille qui gaudium de quo agitur, refert in Deum, nō in seipso gloriatur, sed gloriatur in Deū in quem refert hoc de quo gloriari posset.

CAP. XIX.

Septimo, de hoc quod religiosi curias principum frequentant.

Nunc septimo restat ostendere quomodo nituntur probare, quod religiosi non debent in familiaribus principum & magnatum conuersari. Mat. enim 11. dicitur. Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt: sed mollibus vestiri religiosi non competit, cum statum penitentiae profiteantur. ergo in domibus regū & principū religiosi esse nō debent. Item, glo. ibidem dicit. Rigida vita & prædicatione debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti, videlicet adulteres: & sic idē quod prius. Itē, Luc. 9. super illud. Loquebatur illis de regno Dei, dicit glo. Illis non otiosis, non in ciuitate synagogæ, id est, secularis dignitatis residentibus, sed inter desertum Christum querentibus, celestis gratiæ alimonia impartitur. Si ergo religiosorum vita ad hoc est ordinata, vt aliquis alimonia celestis gratiæ consequatur a Christo, non debent religiosi cum his qui sunt in seculari dignitate commorari. Item, Hieronymus ad Paulinum presbyterum. Multitudines hominum & officia, & salutationes, & conuiuia, veluti quædam catenas fugias voluptatum: sed in curijs principum conueniunt multitudines, & conuiuia frequentantur: ergo religiosi ibi morari non debent. Item, Boetius dicit in libr. de consolatione, quod illi qui in potentia gloriantur, querunt vel regnare. Opus. S. Tho. Aquin. V 4 vel re-

vel regnantibus adherere; sed hoc est reprobabile in religiosis qui humilem vitam elegerunt, quod in potentia gloriantur. ergo regnantibus adherere non debent. Item, cum honores ad superbiam vite pertineant, quae est vnum de tribus quae in mundo reprobantur, religiosi qui mundo abrenuntiauerunt, debent ab his quae ad honorem pertinent abstinere: sed hoc videtur ad honorem pertinere quod aliquis praedicet in curijs regum, vel principum, vel synodis, vbi multitudo hominum congregatur. ergo religiosi de talibus se intromittere non debent, & sic nituntur concludere, quod religiosi nullatenus debent in curijs regum, vel principum conuersari. Sed hoc manifeste falsum ostenditur ex hoc, quod multi sancti viri cum regibus & principibus commorati sunt. Ioseph enim commoratus est in curia Pharaonis, de quo in psal. 104. dicitur. Constituit eum dominum domus suae, & principem omnis possessionis suae. Moyses etiam in domo hiliae Pharaonis nutritus est, & instructus omni sapientia Aegyptiorum perhibetur, Act. 7. Nathan etiam propheta inter familiares Dauid & Salomonis computatur. Daniel etiam in curia regis Babylonis constitutus est princeps super oes prouincias Babylonis, & postulat a rege, & constituit super opera prouinciae Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis, Dani. 2. gl. A regis latere non recedens honoratus, familiaris. Nehemias etiam princeps regis Persarum fuit, ut habetur Nehemi. 1. Mardocheus etiam factus est princeps in curia Assueri, Hester. 8. In nouo etiam testamento in regum palatij aliqui sancti morati fuisse leguntur. Vnde Phil. vlt. dicitur. Salutem vobis sancti, maxime qui de domo Caesaris sunt. Sabastianus etiam in curia Diocletiani, inter primos palatij fuisse legitur: similiter Ioannes & Paulus fuerunt de familia Constantini Augusti. Et Greg. in prolo. moral. narrat. quod in terreno palatio ex cubabat, vbi multi ex monasterio fratres germana charitate coniuncti secuti sunt eum. Non est ergo illicitum viris perfectis, & viris religiosis in curijs regum commorari. Vt ergo appareat quid in ista controuersia sit tenendum, sciendum quod sancti viri aliquid propter se quaerunt, aliquid propter alios. Propter se quidem quaerunt Christo per contemplationem inhaerere vel in hoc mundo, quantum praesentis vitae infirmitas patitur, vel in futura vita vbi eum plenissime contemplantur: sed propter alios interdum coguntur a desiderata contemplatione discedere, & se actionum multitudinibus implicare. Sic ergo & in desiderio habent quietem contemplationis, & tamen propter salutem proximorum patienter sustinent laborem actionis. Vnde Pau. Phi. 1. Coarctor e duobus, desiderium habes dissolui & esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium propter vos. Greg. etiam in homi. 42. partis super Eze. ait. Menti sponsum suum fortiter amari vna solet esse consolatio, si per hoc quod ipsa a visione differtur, aliorum animae per eius verba proficiant, & ad caelestem sponsum amoris facibus inardescant. Et hac necessitate contingit quod sancti quandoque multitudinibus se ingerant, & magnatum gratiam & consortia quaerant non fauore humano, vel potentia delectati, sed ut plures ad viam salutis trahere possint, quia ut dicit August. 8. confes. Multis noti multis sunt auctoritati ad salutem, & multis praesunt securis; quia ut ipse ista dicit. Plus hostis vincitur in eo quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomen nobilitatis, & de his plu-

res nomine auctoritatis: ideo virgine charitate nobilitate & auctoritatem habentium sancti. consortia quaerunt, ut per eos pluribus possint proficere ad salutem, & nisi hoc facerent, essent merito arguendi. Vnde dicit Grego. in pastor. Qua mente is qui proximis profuturus enitesceret, vilitati ceterorum secretum proponit suum, quando ipse summi patris vnigenitus ut multis prodesset, de sinu patris egressus est ad publicum nostrum. His igitur visis facile est respondere ad obiecta. Quod enim dicitur Matth. 11. Qui mollibus vestiuntur, & c. satis aperte ostenditur, quod de his loquitur qui in curijs regum morantur, ut ibi suas perficiant voluptates: similiter quod dicit gl. Luc. 9. Non otiosis & c. intelligitur de illis qui in ciuitate, vel seculari dignitate resident, ibi quietem habentes: sed sancti quietem suam in Deo solum habent, & in ipso resident. Quod autem eos oporteat in dignitatibus, vel cum multitudine commorari, magis laborem reputant quam quietem. Quod autem dicit Hiero. Multitudines hominum & c. patet quod loquitur de frequentantibus multitudines, & huiusmodi, non ad fructificandum, sed ad delectandum, quod patet ex hoc quod sequitur, Quasi catenas fugias voluptatum. Similiter quod Boetius dicit, illi qui in potentia & c. manifeste apparet, verum esse. Non tamen sequitur, si illi qui in potentia gloriantur, volunt potentibus adherere, quod e conuerso omnes qui potentibus adherent, vel adherere volunt, in potentia delectentur, cum hoc possit fieri propter aliam causam, ut dictum est. Similiter etiam quamuis praedicare multitudinibus sit honorificum, non tamen sancti in hoc gloriam suam quaerunt, sed Dei, imitantes eum qui dicit Io. 7. Ego gloriam meam non quaero, sed eius qui misit me.

C A P. XX.

Quomodo peruertunt iudicium in infamiam personarum religiosarum, primo mala si qua in eis sunt extendendo.

Viso igitur quomodo blasphemantes peruersi homines iudicium de rebus peruertunt, nunc videndum est quomodo peruertunt iudicium de personis. Forte autem posset alicui videri, quod detractiones quae personis irrogantur, essent tolerandae sine contradictione, tum quia ut Grego. dicit. 9. homel. primae patris super Eze. Peruersorum derogatio vitae nostrae approbatio est: quia iam ostenditur nos aliquid iustitiae habere, si illis displicere incipimus, qui non placeant Deo, iuxta illud quod dicitur Io. 15. Si mundus vos odit & c. tum etiam quia humana iudicia sunt paruipededa, secundum Apostolum. 1. Cor. 4. Mihi pro minimo est vt a vobis iudicer, aut ab humano die: & praecipue cum nostrae conscientiae Deum testem habeamus, secundum illud Iob. 16. Ecce in caelo testis meus & c. sed interius considerantibus apparet huiusmodi detrahentium linguas esse efficaciter reprimendas propter tria. Primo, quia eorum detractione non ad vnam personam, aut ad plures determinatas fertur, sed ad totum religiosorum collegium. Vnde eorum temeritati est viriliter resistendum, ne oves Christi passim luporum morsibus lacerentur. In detestatione. n. mercenarijs dicitur Ioan. 10. quod mercenarius videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit. Lupus autem vt glo. ibidem dicit, est vel violentus, qui corporaliter

poraliter vastat, vel diabolus qui spiritualiter dissipat. Reprehenduntur etiam quidam Eze. 13. Non ascenditis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel. Secundo, quia eorum vitam denigrare nituntur, quibus non solum conscientia necessaria est propter seipsum, sed etiam fama, vt in proximis per praedicationem proficere possint. De istis enim detractoribus, super illud ad Gala. 4. Eijce ancillam, & c. dicit glo. Omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem quaerunt, adhuc ad Ismael pertinent. Ipsi sunt qui contendunt spiritualibus proficientibus, & detrahunt illis, & habent labia iniqua, & linguas dolosas: & ideo talibus detractoribus resistendum est. Vt n. dicit Grego. in homel. praedicta. Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum praedicationem non audiant, qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene viuere contempnant: vnde & Ioannes detrahentis sibi verba compescuit in epistola ad Gaium cum dixit. Si venero, commoneam eius opera quae facit, verbis malignis garruens in nos. Et Paulus 2. ad Cor. 10. Epistola, inquit, graues sunt & c. Tertio, quia non in hoc sistunt vt infamem, sed ad hoc tendunt vt totaliter extirpent. Quod manifeste apparet ex hoc, quod prelatos inducunt vt eos faciant ab omnibus euitari, vt in necessarijs eis non prouideatur, & ad eorum confortium nullus admitti permittatur. Quod quidem consilium significatur Isa. 7. Eo quod, consilium inierit contra te Syria in malum, Effraim, & filius Romeliae dicentes. Ascendamus ad Iudam, & succitemus eum, & agellamus eum ad nos: sed vt ibi dicitur, Non stabit, & non erit istud. Ista etiam sunt consilia de quibus dicitur Hierem. 2. Cogitauerunt super me consilia dicentes. Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius: sed in consilium eorum non veniat anima mea, dicit Iacob Genes. penulti. Vnde eorum crudelitas non debet amplius tolerari. Vt enim dicit Hester. 7. Traditi sumus ego & populus meus, pereorum scilicet peruersa consilia, vt conteramur, & iugulemur, & pereamus. Atque vt inam in seruos & famulas venderemur, essetque tollerabile malum, & gemens tacerem. Dicitur enim Ecclesiasti. 4. Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Vt ergo eorum detractionibus resistatur, sciendum est quod ipsi in sua detractione quadrupliciter procedunt. De viris enim spiritualibus mala, si qua sunt vera, extendunt, dubia asserunt, falsa confingunt, bona peruertunt. Extendunt siquidem mala, quae in religiosis inueniri possunt tripliciter. Primo, quantum ad tempus, videlicet ea quae ante conuersionem ab eis perpetrata sunt in eorum contumeliam commemorando. Exponentes enim hoc quod dicitur 2. Tim. 3. Erunt homines seipsum amantes & c. contra religiosos, dicunt in eorum opprobrium hoc de eis intelligi, quia ex statu in quo huiusmodi peccatis detinebantur, ad statum religionis perueniunt, quae ipsi detractores sectam penetrantium domos appellant: sed in hoc manifeste errare conuincuntur, quia ut dicit Greg. in 18. mor. super illud Iob. 28. Ferrum de terra tollitur. Tunc ferrum de terra tollitur, dum fortis propugnator ecclesiae terrena, quam prius tenuit, actione separatur. Non ergo debet in eo despici quod fuit, quia iam coepit esse quod non fuit. Et Apostolus. 1. Cor. 6. post multorum enumerationem peccatorum subiungit. Et hoc aliquando qui-

dem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis & c. Expositio etiam eorum contra intentionem Apostoli est. Non enim vult quod prius fuerint tales quales praedixerat, & postea penetratores domorum efficiantur: sed quia similiter dum domos penetrant, sunt de numero eorum peccatorum, quos prius enumerauerat. Secundo, extendunt quod ad personas, vt videlicet quod ab vno, vel duobus geritur, toti religioni imponere praesument, sicut cum dicunt, quod non sunt cibis sibi appositis contenti laetiora quaerentes, & multa huiusmodi, quae etiam si ab aliquibus aliquando fiant, nullatenus sunt totali collegio imponenda. Vnde dicit Aug. ad Vincentium Donatistam, & habetur. 13. q. 7. Quicumque. Quisquis res pauperum, quas sub nomine ecclesiae tenebatis, non per iustitiam, sed per auaritiam tenet, displicet nobis, sed nec facile ista monstratis. Nonnullos toleramus, quos corrigere, vel punire non possumus, neque propter palcam relinquimus aream Domini, neque propter pisces malos rumpimus retia Domini & c. Non ergo propter hoc infamandum est religiosorum collegium, si aliqui ex eorum numero grauia etiam peccata committunt: alias simili modo & Apostolorum collegium vituperabile fuit propter hoc quod dicit Io. 6. Nonne duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Vnde etiam Cant. 2. dicitur. Sicut liliolum inter spinas, sic amica mea inter filias. gl. Greg. Nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt: sed tamen de his dici potest, quod dicitur. 1. Io. 2. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant. Tertio, extendunt religiosorum mala secundum quantitatem, videlicet eorum peccata leuia ultra modum aggrauando. Non enim potest homo in hoc mundo sine peccato viuere, sicut illud. 1. Io. 1. Si dixerimus quoniam peccatum & c. sed tamen peccata leuia, quae etiam in quibuscumque perfectis inueniuntur, quasi grauia exaggerant, contra illud Proue. 34. Ne insidieris, & quaeras impietatem in domo iusti. Et ad hoc pertinet quod religiosos pseudoapostolos esse dicunt his signis, quod quaerunt opulentiora hospitia, in quibus melius procurentur, quod procurant aliena negotia, vt sic mereantur hospitia, quod rapiunt bona temporalia illorum quibus praedicant, & alia huiusmodi, quae si in vitium sonent, non tamen sunt tam graua vt pro eis dici possint peccatores qui haec committunt, nedum vt pro eis possint dici pseudoapostoli: vnde super illud Gal. 2. Nos natura Iudaei, & non ex gentibus peccatores, dicit glo. Hoc nomen non est vitatum in scriptura de illis qui cum iuste & laudabiliter viuunt, non tamen sunt sine peccato. Et sic eis conuenit quod dicitur Mat. 7. quod scilicet vident festucam in oculo fratris sui, & trabem in oculo suo non vident, vbi dicit glo. Multi praesenti maioribus, leuiores in fratre malunt vituperare & damnare, quam emendare pleni odio, & inuidia, & malitia. Implet etiam quod dicitur Mat. 23. Colantes culicem, camelum autem glutientes, minima religiosorum peccata mordaciter arguentes, sua graua non curantes.

C A P. XXI.

Secundo, dubia asserendo, quod scilicet religiosi fauore mundi quaerunt & suam gloriam, & non Christi.

Nunc videndum est, quomodo dubia asserunt in religiosorum infamia. Dubia autem maxime sunt futura,

futura, & etiam occulta cordis, de quibus etiam iudicare presunt. De futuris quidem, cum dicit quod erunt finaliter in moribus reprobi, & tandem in fide erunt corrupti. De occultis vero cordium, cum dicunt quod querunt fauorem mundi, quod querunt suam gloriam & non Christi, & multa huiusmodi, in quibus manifeste temerarij iudices conuincuntur, vt patet per hoc quod habetur. Ro. 14. Non ergo amplius iuicem iudicemus: vbi dicit gl. In his duobus temerarium iudicium, scilicet cum incertum est quo animo quid factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc bonus, vel malus manifeste apparet: uel superbia, vel inuidia est de his iudicare, quod maxime faciunt, qui magis amar clamare & vituperare, quam corrigere & emendare. In hoc etiam sibi quod solius Dei est, vsurpant, scilicet scire futura & secreta cordium. Vnde dicitur Esa. 41. Annuntiate quae ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos. Et Hier. 17. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognosceret illud? Ego Dominus &c. Vnde 1. Co. 4. Nolite ante tempus iudicare &c. glof. Aliter enim iniuria iudici fit, si ante sententiam eius a seruo procedat sententia, quod intelligendum est in illis quorum sibi Dominus iudicium reseruauit.

CAP. XXII.

Tertio, falsa confingendo, quod scilicet religiosi sunt pseudoapostoli, pseudoprophetae, & pseudochristi.

Iam restat videre, quomodo in diffamationem religiosorum falsa confingunt. Et quia vt diximus, ad contentendum cor eorum, vt dicitur Esa. 10. non sunt contenti quolibet mala confingere, sed grauissima quibus eos suspectos reddant, & hominum societate indignos, & omnibus odiosos, & vt eos sua detractione plenius opprimant, eis imponunt mala illa quae in ecclesia pessima inueniri possunt, & secundum eius initium, vt in primitiua ecclesia, & fm eius progressum, sicut secundum tempus quod nunc agitur, & secundum eius terminum, sicut erit temporibus Antichristi. Dicunt enim eos esse pseudoapostolos, qui in primitiua ecclesia vituperantur. Dicunt eos esse fures, & latrones, & penetratores domorum, quales per totum tempus ecclesiae sunt cauendi. Dicunt eos nuntios antichristi nouissimorum temporum pericula procurantes, quales in finali ecclesia sunt timendi: a quibus tribus eos per ordinem defendamus. Et primo quantum ad hoc quod pseudoapostoli dicuntur. Vt ergo appareat quam fallaciter hoc nomen religiosi imponant, quid hoc nomine significetur, videamus. Inueniuntur. n. in sacra scriptura multa quae ad idem pertinent, sicut pseudoprophetae, & pseudoapostoli, & pseudochristi, quae omnia in falsitatem sonant, & ad idem pertinent, vnde de eis simile est iudicium: quod patet ex hoc quod habetur. 2. Pe. 2. Fuerunt & pseudo prophetae in populo, sicut & in vobis erunt, magistri mendaces. Prophetarum autem & apostolorum officium est, vt sit mediator inter Deum & populum verba Dei populo annuntians, sicut habetur. 2. Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortate per nos. Vnde ex duobus dicitur aliquis falsus propheta, & falsus apostolus. Primo ex hoc quod a Deo non est missus, prout dicitur Hier. 13. Non mittebam prophetas, & ipsi conturbabant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Secundo ex hoc, quod verba Domini

non proponunt, sed falsa de suo confingunt, vnde in eodem dicitur. Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis & dicipiunt vos, Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Et Ezech. 13. haec duo tanguntur. Vident, inquit, vana, & diuinant mendacia, dicentes, Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. Et addit tertium quod ad pertinaciam falsitatis pertinet, cum subditur. Et perseverauerunt confirmare sermonem: vnde cum Hieremias quasi falsus propheta condemnaretur, haec duo a se remouit Hier. 26. inquit. In veritate milit me Dominus ad vos, quantum ad primum: vt loquerer in auribus vestris omnia verba haec, quantum ad secundum. Et haec duo in nouo testamento pseudoapostolos constituunt, videlicet quod non mittuntur a Domino, & quod falsam doctrinam disseminant. Intelliguntur autem a Domino mitti, etiam quando a praelatis ecclesiae mittuntur: vnde August. ad Orosium. Apostolus interpretatur missus. Apostolorum quatuor sunt genera, a Deo, a Deo & per hominem, & per hominem tantum, & ex se. A Deo sicut Moyses: a Deo & per hominem, sicut Iesus Naues; per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi fauore vulgi in sacerdotium subrogati sunt: ex se, sunt ipsi pseudoprophetae. & postea subiungit. Illum cognosce missum a Deo, quem non pauor hominum laudatio; vel potius adulatio eligit, sed illum quem vita & mores optimi, & apostolicorum exactio commendat sacerdotum. Quod etiam pseudoapostoli dicantur illi qui doctrinam haereticam disseminabant, patet ex hoc quod habetur in glof. ad Gala. 1. super illud. Nisi quod sunt aliqui qui vos conturbant. glof. Hi erant pseudoapostoli, qui dicebant aliud euangelium esse, & aliud legem Moysi. & Mar. 13. super illud. Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetae &c. dicit glof. De haereticis accipiendum est, qui contra ecclesiam venientes, se Christos esse mentuntur; quorum primus est Simon magus extremus antichristus. Ad hoc autem quod aliquis non missus praedicet, vel falsam doctrinam praedicet, ex aliqua mala radice mouetur; vt pote vel ex auaritia lucrum querens, vel ex superbia, vel inani gloria. Cotingit etiam huiusmodi homines gratia Dei desertos per multa vitia desuere, & magna, & parua: non tamen ex omnibus his radicibus, vel huiusmodi vitijs dicuntur pseudoapostoli, vel pseudoprophetae, quia non omnis qui propter lucrum praedicat, vel propter fauorem mundi, pseudoapostolus est, alias non esset differentia inter mercenarium & pseudoapostolum. Qui n. aliud fructum animarum & honorem Dei per praedicationem querunt, mercenarij dicuntur siue vera, siue falsa annuntiant, & siue missi, & siue non missi: sed pseudoapostoli, seu pseudoprophetae dici non possunt nisi quando non sunt missi, vel falsa annuntiant. Similiter etiam non omnes peccatores qui verbum Dei annuntiant, vel sacramenta ministrant, sunt pseudoapostoli, vel pseudoprophetae. Veri enim prelati sunt veri apostoli, qui tamen peccatis exigentibus interdum peccatores inueniuntur. In hoc etiam detractorum, contra quos agimus, insipientia, siue malitia ostenditur, qui religiosos, pseudoapostolos, vel pseudoprophetas nominare praesumunt ex quibusdam signis, quorum quaedam peccata leuia sunt, quaedam vero graua, non tantum ad duo praedicta pertinentia, vt potest, quia querunt honorem proprium, quia querunt de inimicis vindictam, & quaedam alia huiusmodi, quae etiam si omnia congregata essent in aliquo homine praedicante, non

te, non tamen eum pseudoapostolum constituerent vel ostenderent, dummodo vera praedicaret & missus. De falsitate autem praedicationis nihil proponere audent: sed de hoc quod dicunt eos praedicare non missos, quod ad rem pertinet, quam inaniter dicant, patet ex his quae supradicta sunt, cum de eorum praedicatione ageretur, vnde relinquuntur in hoc esse mendaces, quod eis tantum crimen imponere praesumunt, religiosos, pseudoapostolos nominando. Possent autem eadem altutia, vel ipsimet, vel quilibet alij de simili crimine infamari. Cum enim pseudoapostoli multa egerint, quae etiam alij peccatores agunt, & interdum etiam iusti, licet ex alia causa, in promptu esset arguere, pseudoapostoli leguntur hoc vel illud fecisse, vnde & illi qui hoc vel illud faciunt, sunt pseudoapostoli reputandi: sed in hoc argumento manifeste vanitas inueniretur, vt ex dictis patet.

CAP. XXIII.

Quarto, crimina imponendo, quae ecclesia toto temporis processu patitur, scilicet quod religiosi sunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos.

Nunc videndum est, quomodo religiosi crimina imponant, quae ecclesia toto temporis sui processu patitur, vt pote quod dicunt eos lupos, latrones, & penetrantes domos. Quod enim sint fures & latrones, per hoc volunt ostendere, quia vt dicunt non intrant per ostium in ouile ouium, dum confessiones audiunt & praedicant & docent aliunde quae per ostium. Ex quo manifeste insipientiae conuinci possunt, quia ostium Christus est, vt per glof. ibidem patet. Nec praelatus ostium dici potest. Vnde glo. ibidem dicit, quod ostium sibi soli Christus retinuit. Non ergo intelligitur intrare, non per ostium, qui non intrat per praelatum, sed qui non intrat per Christum, sicut iudei, Getales, philosophi, pharisaei, & haeretici, vt ibidem glo. exponit. Isti ergo fures dicuntur, quia quod alienum est, suum dicunt, id est, oues Dei suas faciunt, non conuertendo ad doctrinam Christi, sed ad suam. Latrones, quia quod furantur occidunt, retrahendo a fide, vt ex verbis glossarum ibi accipi potest. Et tamen dato quod fures & latrones dici deberent qui Christum annuntiant secundum veram doctrinam, non per praelatos ecclesiae, quam hoc sit a religiosi alienum, ex praedictis manifeste apparet, nisi illum errorem aliquis sapiat, quod Episcopus vel Papa non sit immediatus praelatus cuiuslibet, qui parochiali subditur sacerdoti. Lupos autem rapaces eos dicunt, per hoc quod accedunt ad ministrandum fidelibus Christi spiritualia alimenta, intrinsecus autem intendunt refici de bonis carnalibus eorum, sicut lupi accedunt ad oues, vt de carnibus earum reficiantur. In quo & manifeste desipere conuincuntur. Manifeste enim Io. 10. Dominus distinguit inter mercenarium & luum. Hoc autem quod lupo imponunt, gl. mercenario attribuit, quae sic dicit. Mercenarius est, qui querit quae sua sunt, non quae Christi, qui seruit Deo, non propter Deum, sed pro aliqua merce. Illi ergo qui in hoc tantum offendunt, quod intendunt temporalia accipere & pro eis praedicant, mercenarij sunt non lupi, nisi ipsi vel corporaliter macent per potentiam, sicut tyranni, vel spiritualiter dissipent sicut diabolus & eius ministri haeretici, vt per glo. ibidem patet. Hoc etiam apparet, per hoc quod dicitur Act. 20. Scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos glo. Haeretici, calidi in fraudem

de, fortes in disputatione, crudeles in occasione. Et per hoc etiam quod habetur Mat. 7. Intrinsecus autem sunt lupi rapaces, quod glo. specialiter exponit de haereticis, qui venenato animo & intentione nocendi, lupi rapaces sunt, vel exterius si detur copia persequendo, vel interius corrumpendo. Quomodo etiam hoc sit temerarium iudicium, iudicare de aliquibus, quod carnalia principaliter intendat, quamuis spiritualia se minantes carnalia accipiant, ex dictis patet. Dicunt etiam eos esse penetrantes domos per hoc, quod confessiones audiunt sine licentia sacerdotum. Sic enim penetrant domos conscientiarum, quod probat per quandam expositionem gloss. quae habetur. 2. Tim. 3. super illud. Ex his sunt qui penetrant domos &c. glo. Penetrant domos, id est, rimantur proprietate cuiusque, & quos idoneos inueniunt, captiuos ducunt. Proprietatem autem cuiusque rimari non possunt, nisi confessiones audirent. Quia ergo huic authoritati multum innituntur, videamus intellectum eius. Praedixit enim Apostolus, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes &c. Nouissimi autem dies vt Aug. dicit in epistola ad Hestium, quandoque dicuntur etiam ipsa Apostolorum tempora. vnde illud quod dicitur Ioel. 2. in nouissimis diebus effundam de spiritu meo &c. Petrus dicit esse completum in die Pentecostae. Ad. 2. Quandoque etiam nouissimus dies dicitur omnium ultimus Io. 6. Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Hic autem oportet vt intelligantur nouissimi dies, qui sunt illi nouissimo propinquiores, eo quod Apostolus in futurum loquitur. Instabunt inquit tempora periculosa & erunt &c. quod ad illud pertinere videtur, quod habetur Mat. 24. quod refrigescet charitas multorum & abundabit iniquitas, vnde glo. ibidem dicit, vnde Apostolus. Erunt homines seipso amantes. Non ergo verba Apostoli sunt intelligenda, quasi vitia quae connumerat vltimo saeculo vniuersam de desuerint, sed quia abundante malitia, in futuris temporibus crescent. Quidam tamen in primitiua ecclesia erant, qui etiam illis vitijs abundabant: alias frustra diceret, Et hos deuita: & quasi Timotheo querenti, quomodo possum vitare quae nondum sunt? Respondet Apostolus. Ex his iam sunt illi qui penetrant domos &c. Illa igitur vitia quae supra posuerat, ad futurum pertinere vult: sed hoc quod dicit ex his sunt qui penetrant domos, ad praesens. Vnde dicit penetrant, non penetrabunt captiuos ducunt, non ducunt. Nec putandum est hoc loco pro temporis futuri verba praesentis temporis posuisse, vt Aug. in eadem epistola dicit. Erant ergo in primitiua ecclesia aliqui ex hoc actu noti, quia penetrabant domos &c. quos vult intelligi illis vitijs esse irretitos, qui in nouissimis temporibus abundabunt. Qui autem sunt isti expressius exponit ad Titum, 1. vbi sic dicit. Sunt multi inobedientes & vaniloqui & seductores, qui de circumsione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes quae non oportet, turpis lucri gratia. Sic ergo quod dicit, ex his sunt qui penetrant domos, de illis intelligit, qui latenter circumbat domos, falsam doctrinam disseminando, siue intelligatur de domo conscientiae, siue de domo materiali, & captiuabant vinculis erroris. vnde subiungit Apostolus. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Nec est intelligendum vt ipsi uolunt, quod hoc quod dicit reprobi circa fidem, accipiat pro futuro: quia si dicas, Qui nunc penetrant domos, erunt reprobi circa

circa fidem: quod patet tum ex hoc quod dicitur septuaginta, hi resistunt ueritati, tum ex hoc quod sequitur, sed ultra non proficiunt, insipientia enim eorum manifesta erit. glof. per bonos, præsertim per Io. Apostolum, per quem in Asia destruendos hæreticos prædicit. Ex quo etiam patet quod de hæreticis Apostolus loquitur: unde dato quod religiosi confessiones audirent sine licentia prælatorum, dummodo hæreticam doctrinam non seminaret, istis uerbis Apostoli non notarentur. Et sic etiam exclusum est totum eorum figmentum, quo confingere nituntur occasio ne horum uerborum per religiosos qui confessiones audiunt, nouissimorum temporum pericula imminere. Quomodo autem religiosi licite & utiliter confessiones audiant, supra dictum est, cum de hoc ageretur.

CAP. XXIII.

Quomodo mala que in finali ecclesia timetur, religiosi imponunt, probare uolentes quod e vicino insent tempora antichristi.

Iam uideamus quomodo mala que in finali ecclesia timentur, religiosi imponant, dicentes eos esse nuntios antichristi. Ad quod persuadendum, ad duo ostendenda conatur. Primo, quod nunc quasi e vicino tempora antichristi imineant: secundo, quia nuntij antichristi sunt specialiter religiosi, qui prædicant, & confessiones audiunt, de quibus per ordinem agemus. Quod autem non longe sunt tempora nouissima, ex hoc probare uolunt, quod Apostolus dicit. 1. Cor. 10. Nos sumus in quos fines sæculorum deueniunt. & 1. Io. 2. Filioli nouissima hora est. & Heb. 10. Adhuc modicum aliquantulumque qui uenturus est ueniet, & non tardabit. & Io. 5. Ecce Iudex ante ianuam assistit. Ex quibus omnibus habere uolunt, quod cum a temporibus Apostolorum quando hæc dicebantur, iam tantum tempus sit elapsum, quod nunc prope imminet tempus antichristi. Quæ quidem uerba si sic intelligant, ut tempus antichristi propinquum esse denuntiant, eo modo loquendi, quo temporis quantumque spatium in sacra scriptura breue solet accipi in comparatione æternitatis, secundum quod modum dicitur. 1. Cor. 7. Tempus breue est, in nullo reprehensibiles inueniuntur. Sed tamē hæc eorum assertio ad suam sententiam confirmandam efficaciam non habebit, qua uidelicet uolunt adiuuere quod nunc sunt cauenda illa pericula que propinquissimis temporibus antichristi prædicantur futura: & quod per religiosos qui nunc sunt, euenient, de quibus inquiri uolunt a prælatis. Si autem ex his uerbis aliquod distinctum tempus signari uolunt, utpote quod antichristus ueniet infra septem annos, aut centum, aut mille, inueniuntur presumptuosissimi multis autoritatibus conuicti. Dominus enim Act. 17. querentibus discipulis de hoc ipso, respondit. Non est uestrum nosse &c. Ex quo argumentatur Aug. in epistola ad Hesitium, quod si non est eorum nosse, multo minus aliorum. Et Mat. 24. De die autem illa nemo scit neque angeli cælorum. Et idem habetur Mat. 13. & 2. Thes. 2. Non moueamini a sensu uestro, quasi istet dies Domini. Et Aug. dicit in epistola ad Hesitium loquens. Dixisti, Euangelium dicit, De die illa & hora nemo scit. Ego autem, inquit, pro possibilitate intellectus mei dico, neque mensum, neque annum aduentus ipsius sciri posse. Ita enim uidetur sonare tamquam non possit sciri quo

anno uenturus sit, licet posset sciri qua hebdomade annorum, uel qua decade: & infra. Quod si nec hoc comprehendere potest, quæro utrum sic saltem possit intelligi tempus aduentus eius, ut eum uenturum dicamus infra ittos, uerbi gratia, uel quinquaginta, uel centum annos, uel quorumlibet seu maioris numeri, seu minoris annorum: & infra. Si autem nec hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. In primitiua ecclesia, ut Hiero. narrat in lib. de illustribus uiris, & Eusebius in ecclesiastica historia, quorundam doctrina reprobata est propter hoc, quod aduentum Domini instare dicebant, sicut & isti nunc uidentur dicere. Non ergo potest quantumlibet spatium determinari, aut paruum, uel magnum tempus, quo finis mundi in quo Christus & antichristus expectantur, expectetur. Et propter hoc dicitur. 1. Thessal. 5. dies Domini sicut fur ueniet. & Mat. 24. Sicut autem in diebus Noe non cognouerunt donec uenit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis: unde & Aug. in epistola ad Hesitium proponit tres aduentum Domini expectantes, quorum unus citius, alter tardius Dominum putat esse uenturum, tertius suam de hoc ignorantiam confitetur, & hunc magis commendat, primum uero magis increpat. Ad aliuendū etiam suam intentionem, tali ratione utuntur. Ab aduentu Christi ultima ætas incipit: alie uero ætates non durauerunt ultra mille annos, unde cum iam ab aduentu Christi multo plures quam mille anni transierint, in breui huius ætatis est terminus expectandus. Cui rationi obuiat Aug. in lib. 83. q. 4. 60. sic dicens. Senectus autem solet etiam tantum tenere temporis, quantum reliquæ omnes ætates. Senectuti autem comparat istam ultimam ætatem, unde concludit. Etas igitur ultima generis humani, quæ incipit a Domini aduentu usque ad finem sæculi, quibus generationibus computetur incertū est. Et hoc utiliter Deus uoluit latere, sicut in euangelio scriptum est, & Apostolas attestatur dicens. Diem Domini tamquam furtim in nocte esse uenturum. Inducunt etiam octo signa, quibus propinquum antichristi aduentum ostendere uolunt, quorum primum uidetur sumi ex hoc quod dicitur Danielis 7. de antichristo. Putabit quod possit mutare tempora. glof. In tantam elatus superbia, ut leges & cærimonias mutare conetur: unde quidam iam Christi euangelium mutare conetur in quoddam aliud euangelium, quod dicunt æternum, manente dicunt instare tempora antichristi. Hoc autem euangelium de quo loquuntur, est quoddam innotudætorum in libro Ioachim compositum, quod est ab ecclesia reprobata. Vel etiam ipsa doctrina Ioachim, per quam ut dicunt, euangelium Christi mutatur. Quo supposito, istud signum nullum est, quia temporibus Apostolorum quidam euangelium Christi mutare uoluerunt, ut patet Gal. 1. Miror quod sic cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiam Christi. in aliud euangelium. Secundum signum assumunt ex hoc quod habetur in psal. 9. Constitue Domine legislatorem super eos. glof. antichristum legis prælatorem: unde cum doctrina prædicta, quam legem antichristi dicunt, sit Parisius exposita, signum est antichristi tempus instare: sed doctrina Ioachim, uel illius introductorij, quam uis alia reprobanda conueniat, esse doctrinam quam prædicabit antichristus: falsum est. Ipse enim prædicabit se esse Deum, ut habetur. 2. Thessal. 2. Ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus: quia si doctrinam antichristi

antichristi intelligunt omnem falsam doctrinam, sicut & antichristi dicuntur omnes hæretici, tunc istud signum nullum est. A primitiua enim ecclesia nullum tempus fuit, in quo doctrinæ hæreticæ non proponerentur. 1. Ioan. 2. Nunc antichristi multi facti sunt. glo. antichristi sunt omnes hæretici. Tertium signum assumunt ex hoc, quod habetur Daniel. 5. & Esa. 21. Visa est in Babylone reprobata manus scribentis. Mæ, Tethel, Phares. Hanc etiam scripturam iam dicunt esse uisam in Babylone dilecta. scilicet ecclesia. Mæ enim interpretatur, Numerauit regnum tuum & compleuit, id est, finiuit. Per scripturam autem supradictam numeratur regnum Christi. Dicitur enim quod durabit usque ad mille ducentos & septuaginta annos. Tethel exponitur, Appentus es in statera, & inuentus es minus habens, quia in scriptura prædicta Euangelio Christi præfertur aliud Euangelium æternum. Phares interpretatur, Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. Et similiter dicunt, quod regnum ecclesie finietur, & ad alios transferetur, unde sicut scriptura illa signat terminum Babylonis instare, ita etiam hæc scriptura signat terminum ecclesie. Sed hoc signum apparet esse friuolum ex hoc quod dicit August. 18. de ci. Dei, quod quidam dixerunt, quod cultus nominis Christi debebat durare per trecentos sexagintaquinque annos, deinde completo memorato annorum numero, sumeret finem. Iam ergo ante tempus August. aliqui fuerunt qui tempus Christi numerauerunt, & sic ista scriptura non est de nouo uisa. Unde per hoc non potest probari, quod aduentus antichristi iam de propinquo imminet. August. etiam ibidem narrat suo tempore quosdam fuisse, qui computabant annos ab ascensione Christi usque ad ultimum eius aduentum, quidam quadringentos, quidam quingentos, & quidam mille, quos omnes confutat autoritate Domini dicentis. Non est uestrum nosse tempora, uel momenta. Ibidem etiam hunc modum argumentandi quo isti utuntur, improbat in quibusdam, qui ex decem plagis Aegypti uolebant sumere numerum persecutionum quas ecclesia passura est, quas dicit esse coniecturas humanas nulla ueritatis firmitate roboratas. In hoc etiam signo euidenter scripturæ, quam reprobant, assentiunt, cum & ipsi dicant Babylonem dilectam cito esse destruendam, sicut & scriptura quam improbat asserere. Patet etiam nullam similitudinem esse, quia scriptura illa quæ uisa est in Babylone, diuinitus est ostensa, unde erat indicium ueritatis: sed scriptura de qua loquuntur, est ex errore conficta, unde ex ea nullum potest elici argumentum. Alia uero quinque signa sumunt ex euangelio Matthei, ubi Dominus uidentur ponere signa aduentus sui. Quartum quidem signum est hoc quod dicitur Mat. 24. Occidit uos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Dicunt enim quod hoc nunc impletur, quia quidam qui in ecclesia uidentur esse sanctiores, corruptionem non sustinentes, suos correptores tradunt in tribulationem, & mortem, & in odium hominum. Hoc uero signum omnino nullum est, cum huiusmodi tribulationes sanctorum maxime fuerint in ipsis Apostolis & in martyribus, de quibus Dominus hæc prædicebat: nec adhuc aliqua persecutiones similes illis apparent, unde non est magis signum propinquitatis aduentus Christi, quam tunc erat. Quintum signum sumunt ex hoc quod subditur ibi. Et tunc scandalizabuntur multi &c. Quod dicunt nunc impleri, quando religiosi diffamantur, & ex hoc homines scandalizan

tur. Sed ista expositio est contra glossam. quæ ibi dicit Scandalizabuntur. i. discedent a fide timore, uel portentis, uel immanitate tormentorum, unde patet hoc esse completum temporibus martyrum. Et iterum non est nouum quod sancti uiri ab impijs infamantur, cum dicatur etiam ipsis Apostolis Mat. 5. Beati estis, cum maledixerint uobis homines, & dixerint omne malum aduersus uos mentientes. In ecclesiastica etiam historia recitatur, quomodo tyranni procurabant fideles Christi turpissimis uitijs infamari. Sextum signum accipiunt ex hoc quod sequitur ibi. Et multi pseudoprophetae surgent, & seducunt multos. Quod dicunt nunc apparere, quando religiosi quidam apparent, quos pseudoprophetas nominant propter hoc, quod seipso commendant, & propter alia quædam huiusmodi. Sed hæc eorum expositio patet esse peruersa per gl. quæ habetur Mar. 13. ubi hæc eadem uerba leguntur quæ pseudoprophetas dicit esse intelligendos hæreticos, uel illos qui in populo Iudeorum fuerunt seductores post Christi passionem ante euerisionem terrenæ Hierusalem. Ad huius etiam destructionem sufficit, quod supra dictum est de pseudoprophetis. Septimum signum accipiunt ex hoc quod ibidem subditur. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: quod dicunt nunc impleri, quando quidam qui uidentur in ecclesia maxime fidei zelatores, dimittunt euangelium Christi, & adhærent euangelio æterno, in quo ostenditur charitatem quam habere debet ad Christum refriguisse. Sed in hoc plane mentiuntur, quia illi de quibus loqui uidentur, euangelium Christi non dimittunt, nec alteri euangelio adhærent. Et præterea dato quod hoc esset, numquid a multis retroactis temporibus aliqui qui in ecclesia uidebantur perfecti, nouas hæreses confinxerunt, Christi euangelium dimittentes, ut Pelagius, Nestorius, Euthices, & multi alij huiusmodi? Nec tamē in hoc illorum charitas refrigescere ostenditur, quod & si prædictam doctrinam non sequantur, tamen non persequuntur. Non enim perfectione indiget, in quo defensor non inuenitur, immo hoc esset erroris extirpatos sub specie correctionis suscitare, & auribus populi inculcare, quod est maxime periculosum: unde Greg. dicit in 14. mor. quod mortuo Euthicio hæretico, quia forte non erat qui eius doctrinam sequeretur, dissimulauit eius dicta persequi, ne in fauillas uideatur uerba iaculare. Octauum signum sumunt ex hoc quod ibi subditur. Prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe: quod impleri dicunt per seipso, qui hæc signa & pericula annuntiant quæ ab omnibus annuntiari uolunt, secundum illud. 2. Tim. 4. Prædica uerbum, in omni oportune, in omni portune: in tantum quod eos qui huiusmodi signa non prædicant, dicunt esse pseudoapostolos, quia non habent oculos ante & retro, id est, ad cognoscendum præterita & futura, sicut animalia, de quibus legitur Apoc. 4. Sed hoc etiam eorum signum omnino nullum est. Quidam enim eorum uanitati similes etiam a tempore primitiua ecclesie huiusmodi signa conficta annuntiabant, qui ab alijs catholicis & grauibus reprimebantur, ut habetur in ecclesiastica historia. Et Marc. 13. in glo. fu per illud. Multi uenient in nomine meo, quæ sic dicit. Imminente excidio multi uenerunt, qui se esse Christos dicerent, & iam tempus libertatis adesse mentirentur. Multi etiam in ecclesia temporibus Apostolorum inter cætera die Domini instare minati sunt. Sic ergo illi qui huiusmodi signa prænantiant, non computantur in numero

numero illorū qui euangelium annūtiant, sed in numero eorum qui seducunt multos. Vnde quod Dominus dicit, predicabitur hoc euangelium regni &c. non refertur ad prædicationem horum vanorum signorum, sed ad prædicationem fidei Christianæ, quæ in vniuerso orbe ante Christi aduentum debet annūtiari. Vnde & Aug. in epistola ad Hesitium probat nō instare adhuc diē dominicum, cum adhuc suo tēpore essent gentes, in quibus certissimum erat euangelium Christi nondum esse prædicatum. Patet etiam, quod in hoc signo incidunt etiam in foueam quam fecerunt, dum imponunt alijs, quod quandam nouā doctrinam euangelium tegni nominant, & ipsi manifeste hæc signa quæ annuntiant euangelium regni dicunt. Hæc etiam quinque vltima signa vana & nulla esse patet per Aug. in epistola ad Hesitium. vbi sic dicit. Fortasse omni quæ a tribus euangelistis dicta sunt, de Christi aduentu diligentius inter se collata atque discussa inuenient ad hoc pertinere, quod quotidie euenit in corpore suo, quod est ecclesia, de quo aduentu suo dixit, Ammodo videbitis filiū hoīs veniētē vel sedētē &c.

CAP. XXV.

Quomodo probare nituntur, quod religiosi nuntij sunt antichristi.

Nunc videamus quomodo nituntur inuestigare, qui sunt illi per quos pericula nouissimorum temporum imminēbunt, quos appellant nuntios antichristi. Et procedunt tali deductione. Certum est, inquit, quod isti seductores non erunt de barbaris gentibus & Iudæis. Hoc autem est contra id quod habetur Apoc. 20. Seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog, & Magog. gl. Has duas gentes ad literam prius seducet, & per has ad alias procedet. Vel secundam expositionem, ibidem per Magog, intelliguntur omnes persecutores diabolum intra se tegentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes. Non ergo Barbari a persecutione antichristi excluduntur, ut dicunt. Procedunt autem vltius ad ostendendum, quod erunt Christiani per hoc quod dicitur 2. Tim. 3. Habentes speciem quidem pietatis. glo. 1. Christianæ religionis. Et loquitur de illis per quos pericula nouissimorum temporum imminēbunt, sed in hoc errare noscuntur: quia illa vitia quæ ibi numerantur ab Apostolo, nō sunt ita accipiēda, quasi oīa eis dē oporteat inesse, sed quædam his, quædam alijs. Vnde non oportet, quod omnes illi, per quos imminēt illa pericula, habeant speciem pietatis, sed eorum aliqui. Sicut etiam in primitiua ecclesia patiebantur Apostoli persecutionem & a fidelibus, & ab infidelibus, ut patet. 1. Cor. 11. Periculis ex gentibus, periculis ex falsis fratribus. Vltius procedūt, quod isti nuntij antichristi nō reperientur inter aperte malos. Hoc est autem expressè contra glo. super illud psalm. 34. Deus quis similis erit tibi, quæ totum illum psalm. 34. exponit de persecutione antichristi, & inter ceteros antichristi ministros, per Philistin, dicit significari illos, qui sunt ebrij luxuria secularium. Gregor. etiam in 20. mora. exponens illud Iob. 30. Nunc autem deridēt me &c. Dicit hæc esse verba ecclesie ab aduersarijs suis extremis temporibus pressæ. Et postea subiungit Quorum virtus manū erat mihi pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni. Quæ postea & multa sequētia de aperte malis, & carnaliter viuētibus exponit. Dicit etiā,

quod tales antichristi ministri inter eos qui videntur boni inueniuntur. Quod probat per illud quod dicitur Mat. 7. Attēdite a falsis Prophetis. & per aliquas alias huiusmodi auctoritates: sed quis tales aliqui sint futuri, per quos antichristus seducet, nihilominus & alij non excluduntur, sicut etiam in primitiua ecclesia fideles per utrosque persecutiones patiebantur. Quod etiam dicunt, quod nullus potest seducere, nisi sit apprensus bonus, patet esse falsum, cum multo plures seducantur delictijs huius mūdi & terroribus, quam etiam specie honestatis. Procedunt vltius, quod nuntij antichristi inueniuntur inter eos qui vacant studio literarum, quod probare nituntur per hoc quod habetur. 2. Tim. 3. Semper discētes, & numquā ad scientiā veritatis perueniētēs. Quæ probatio quā sit inepta apparet, cum hoc referatur ad mulierculas seductas, ut ipse textus ostendit, magis quam ad homines seducētes. Dato etiam quod ad seductores esset referēdum, ad illos pertineret qui studio vacantes, deuiant a fidei veritate. cum de hæreticis verba illa sint exponenda, ut supra dictum est. Hoc idē probare nituntur per hoc quod dicit Greg. in lib. 15. mora. super illud Iob. 16. Hostis meus terribilibus oculis &c. Sicut incarnata veritas in prædicatione sua pauperes idiotas & simplices elegit. Sic contrario antichristus ad prædicandum falsitatem suam astutos ac duplices, atque huius mundi scientiam habentes, electurus est: sed qui sint isti prædicatores literati, quos antichristus mittit, Grego. infra statim exponit vtens auctoritate Esaiæ. 18. Qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas, quod exponens dicit Mittit in mare legatos, quia prædicatores suos in sæculo spargit. In vasis papyri super aquas. Vasa papyri sunt corda secularium doctorū. In vasis ergo papyri super aquas legatos mittere est prædicationem suā in carnalium sapientium sensibus ponere, & defluētēs ad culpam populos vocare. Illi ergo literati sunt prædicatores antichristi, qui seculariter viuentes, populus ad lasciuas inducunt. Nec tamē si per literatos antichristus pericula in ecclesiam inducet, sequitur quod solum per eos. Procedunt vltius deducendo, quod inter illos literatos inueniuntur nuntij antichristi, quorum cōsiliū reputatur pretiosum, maximum, & optimum, quasi si quis consuleret Deum, ut dicitur de Achitophel 2. Reg. 16. Et quod seductores finalis ecclesie per Achitophel significant, probat per hoc, quod Achitophel prius fuit cū David, & postea cū Absalon, sic isti prius erūt cū Christo, postea cū antichristo, vnde est 2. Tim. 3. Habentes speciem pietatis. Et postea sequitur. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Et per illud quod dicitur 1. Ioan. 2. Ex nobis prodierunt. gl. Nobiscum in sacramentis communicant: sed ista probatio non est efficax, quia non est intentio Apostoli in verbis præmissis, quod prius habeat speciem pietatis, & postea eam deponant ad infidelitatem cōuersi, sed simul dū speciem habēt pietatis superficialitē virtutē eius abnegant, infideles existentes. Multi etiam hæretici, qui cum ecclesia in sacramentis conueniunt. Aliqui enim sacramenta ecclesie recipient, ad minus ad apparētū. Dato etiā quod quātū ad hoc per Achitophel significarentur, nō tamē oportet quātū ad hoc, quod Achitophel in cōsilijs fuerit famosus. Hic etiā eorū processos ex coniectura humana procedere apparet, sicut i illis qui per plagas Aegypti tuturas persecutiones ecclesie prædicere voluerūt, ut supra dictum est. Adhuc procedunt vltius & ostēdere volūt, quod tales nuntij antichristi in-

ter eos inueniuntur, qui sunt ad consilia obligati, per hoc quod dicit Grego. super illud Iob. 30. Ad dextrā orientis &c. ad dextram inquit orientis calamitates insurgunt, quia hi quoque ad persecutionem ecclesie profiliūt, qui electa membra redemptoris esse credebantur: sed per hoc non potest probari, quod inueniantur inter ligatos ad consilia, quia per electa membra quæ per dexteram significantur, omnes bonos intelligit. vnde ibidem dicit. In hoc loco dextræ vocabulo fidelis populus ecclesie sanctæ designatur: sed si etiam per membra electa non significantur nisi perfecti, adhuc probatio non est efficax, quia etiam aliqui sunt perfecti propter gradum charitatis, etiam si sint matrimonio coniuncti. Prælati etiā sunt perfecti quātū ad statum. vnde per electa membra non possunt soli religiosi intelligi, sed in processu huiusmodi plangere apparet fallacia consequentis. Probare etiam nituntur hoc idem per hoc quod dicitur Mat. 2. Futurum est ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. glo. Quam cito Christus in mundo apparuit, inceptit in eum persecutio, quæ præfiguratur persecutionē sanctorum. Et ideo concludunt, quod sicut in aduentu Christi se opposuerunt Christo, qui sapiētiores & sanctiores videbantur. s. Scribæ & Pharisei, ita etiā se opponent fidelibus Christi in fine, qui sapientes & sancti videntur scilicet literati & religiosi: sed hæc probatio non est efficax, quia etiam Christum nō solum persecuti sunt Scribæ & Pharisei, sed principes sacerdotum, ut Anna & Caiphas, & principes sæculares, ut Herodes & Pilatus. Nec illi qui Christum persecuti sunt erant simul omnes Scribæ & Pharisei, sed quidam Pharisei tantum. Vnde ex hoc nō potest haberi quod intendunt, quia hæc ratio non magis tangit religiosos literatos, quam illiteratos, nec eos magis quod prælatos & principes & doctores sæculares. Ex his autem omnibus prædictis sic colligendo cōcludunt. patet ergo, quod nuntij antichristi erunt Christiani apparētēs boni studijs literarum dediti, in consilijs dandis famosi, religiosi, ad consilia obligati. in qua cōclusionē quid intendant, ostendunt. Eos enim quos infamare nituntur, ita notificant, ac si eos exprimerent nominatim. Nihil enim differt dicere Socratem & Soffronisci filiū, si solus sit Soffronisci filius Socrates. In quo eorum excusatio tollitur, & simul ostenditur, quod ad personas descendunt: sed in hoc horum processu multipliciter errare cōiunguntur. Primo, ex hoc, quod nuntios antichristi diffiniunt tamquam vnum genus hominum, cum ex diuersis statibus hominum ministros antichristi futuros. gloss. ostendat. super illud psalm. 82. Deus quis similis erit tibi. Secundo, quia & si diuersæ auctoritates de singulis quæ colligunt loquuntur, non tamen potest haberi, quod omnes conditiones prædictæ cōgregentur, sed forte multi erunt seductores nuntij antichristi, quorum alij erunt religiosi, alij literati, alij famosi in consilijs, & sic de alijs. & forte nō erunt aliqui de numero eorum, in quibus omnia prædicta conueniunt. Tertio, quia & si inter istos inuenirentur, nō tamē inter eos solos, ut probatum est. Vnde hæc probatio nō magis procedit contra eos, quā contra alios. Quarto, quia & si aliqui talium sint futuri nuntij antichristi, non tamen omnes tales, sed aliqui forte pauci, sicut & de singulis statibus forte aliquos ad se colligit antichristus. Quinto, quia istæ cōditiones sunt bonæ, scilicet esse Christianum, literatum, famosum in consilijs, re-

ligiosum. Vnde ex his conditionibus non potest iudicari de aliquo, quod sit nuntius antichristi, sed magis ex aliquibus malis secundum doctrinā Domini. Matthæi. 7. & 12. Vnaquæque arbor ex fructu suo noscitur, scilicet bona ex bonis, mala ex malis

CAP. XXVI.

Quomodo religiosorum manifesta bona, ut orationes, ieiunia, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere.

Nunc vltimo videamus, quomodo bona religiosorum quæ negare non possunt, nec mala esse asserere, utpote orationes, ieiunia, miracula, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere, occasione accepta ex hoc, quod in aliquibus scripturæ locis aliqui pernitiosi homines huiusmodi operibus suam malitiam palliare dicunt. Dicitur enim Matth. 7. de falsis Prophetis, quod veniunt in vestimentis ouium. Vbi dicit gloss. quod in conspectu hominum similes sunt ministris iustitiæ dum ieiunant, orāt, eleemosynas dāt: sed non sunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputantur. Et infra super illud, multi dicent mihi &c. dicit gl. Maxime cauendum est ab his, qui propter nomen Christi miracula habent, quæ cum propter infideles Dominus fecerit, monuit tamē ne a talibus decipiantur, putantes ibi esse visibilem sapientiam, vbi est visibile miraculum. Ex quibus ostendere volūt, quod nec ex virtutum operibus, nec ex miraculorum signis sint aliqui acceptandi: sed hæc eorum sentētia quā manifeste sit diuinæ auctoritati contraria, facillimū est videre, cum Dominus dicit Matth. 5. Videant opera vestra bona & glorificēt patrem vestrum &c. Mat. etiā 12. dicitur, quod arbor ex fructu cognoscitur, bona ex bono, mala ex malo. Dicitur etiam 1. Pet. 2. Cōuersationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quod detractant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glo. Vestram dignitatem, glorificent Deum in tempore visitationis. Ex quibus patet, quod ex bonis operibus in aliquo visis est acceptandus. Similiter & miracula per aliquem facta eum commendabilem reddunt & doctrinam ipsius. vnde Dominus dicit Ioann. 5. Opera quæ dedit mihi pater ut perficiā, ea testimoniū perhibēt de me. Et Mar. vlti dicitur, quod Apostoli prædicauerunt vbique Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Signa vero testimoniū perhibent & homini & doctrinæ. Hoc autem nō pro tanto dicimus, quin ab aliquibus malis aliqua virtutum indicia & miraculorum signa ostendantur, sed quia nobis tantum de manifestis iudicare conceditur. Vnde si in aliquo bona appareant, manifeste ex eis iudicandus est bonus, nisi alia manifesta mala ostendantur, ex quibus apparere possint illa bona iudicia que in eis apparēt nō esse eorū fructus. unde Mat. 7. super illud. A fructibus eorum cognoscetis eos, dicit gloss. Non a veste, sed ab operibus, quod de manifestis accipit. Et Roma. 14. super illud, Is qui manducat &c. Dicit glo. manifesta sunt, quæ non possunt bono animo fieri, ut sunt blasphemix, furta, & huiusmodi, de quibus nobis permittitur iudicare. de quibus etiam dicitur, A fructibus eorū cognoscetis eos: sed ea quæ dubia sunt quo animo fiant in meliorem partē interpretemur. auctoritates ergo quas iducūt, sic intelli-

fic intelligendæ sunt, ut quantumcumque in aliquo bona signa appareant, illis decipi non debemus, ut ex illis signis uel ad malum, uel ad errorem aliquem pertrahamus. Sed si aliquis qui non inuenitur ad errorem pertrahere, uel ad malum suggerere, credatur esse bonus per opera bona quæ ostendit, quàmuis forte sit malus, non est in hoc periculosa deceptio, cum non sit hominum de occultis cordis iudicare. unde 2. Cor. 11. super illud. Ipse sathanas transfiguratur se in angelum lucis, dicit gl. Cum se bonum fingēs ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, nō periculosus error, aut morbidus. Cū uero per hæc aliena ad sua incipit ducere, ne quis post eum cat, magna uigilantia opus est. Addunt etiā huic suæ nequitiae, ut opera bona quæ in religiosis respiciunt, hypocritarum nominēt, quam grauissimum asperunt esse peccatum, etiam in hoc Pharisæis similes, qui Domino eijciente dæmonium dixerunt. In Be elzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, ut habet Matthæi 12. & Lucæ 11. Quibus similes sunt, qui bona opera quæ i alijs vidēt, statim ad hypochritarum referunt, unde Dominus ad eos confutandos dicit. Si quidem ex fructibus arbor cognoscitur, in hoc etiam quàm sit periculosa eorū assertio facile patet, quia sic homines a perfectionis operibus retraherentur, si istud iudicium procederet, & in cordibus hominum cōfirmaretur, quòd propter opera perfectionis exterius apparentia aliquis esset hypocrita iudicandus: uel si etiam postquam perfectionis statū assumpsisset, ex quocumque peccato commisso hypocrita diceretur, hypocritis existente tam graui peccato, ut dicunt. Sed hoc remouet Grego. 31 lib. mo. super illud Job 39. Frustra laborauit nullo timore cogente: ubi sic dicit. Sciendum uero est, quòd sunt nonnulli quos charitatis gremio nutriens mater Ecclesia tolerat, quousque ad spiritualis ætatis incrementa perducatur, qui non numquam & sanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritū exequi non ualent: & infra. Hos nequaquam credendum est in hypocritarum numerum currere, quia aliud est infirmitate, aliud malitia peccare. Illi ergo soli sunt hypocritæ dicēdi ex sententia beati Greg. qui ea intentione opera perfectionis assument, ut malitiam suam occultius exercent, & magis nocere possint: non autem illi quos contingit ex infirmitate peccare, etiam post habitum perfectionis assumptum.

Epilogus, & totius operis conclusio.

Scilicet diuina auxiliante gratia malignorum de- tractionibus repressis euidenter apparet, quòd nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed crucem Domini baiulantes, operibus spiritualibus insistant, carnalia desideria contemnent. Pateret siquidem locus multa replicandi contra prædictos detractores, sed eos diuino iudicio referuamus, cum eorum nequitia possit esse omnibus manifesta ex his quæ ex corde suo nequissime protulerunt, secundum sententiā Domini dicentis. Matth. 12. Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Si quis ergo emūdauerit se ab istis, ut habetur 2. Tim. 2. Eorū scilicet iniquitati non consentiens, erit uas in honorem sanctificatum, & utile domino ad omne opus bonum paratum. Qui uero

eis consentiunt, cæci cæcos sequentes, simul cum eis in foueam cadent, a qua ut liberemur, hæc dicta sufficiant Domino adiuuante, cui sit honor & gratiarum actio in sæcula sæculorum, Amen.

Explicit opusculum decimumnonum, uidelicet diuinum opusculum sancti Thomæ de Aquino contra impugnantes Dei cultum & religionem.

**INCIPIT DIUI THOMÆ
AQVINATIS OPVSCVLVM
VIGESIMVM DE REGI-
MINE PRINCIPVM
AD REGEM CYPRI.**

**INCIPIUNT RVRBRICAE,
CAPITVLORVM
PRIMI LIBRI.**

Primo auctor suam intentionem præmittit, scribens ad Regem Cypri.

Quòd necesse est homini, ut ab aliquo gubernetur, cum oporteat ipsum in multitudine uiuere, ubi distinguitur multiplex dominium, siue regimen. Cap. 1.

Quòd multitudo melius regitur per unum, quàm per plures multis rationibus probatur, & hic est rex, uel imperator. Cap. 2.

Quòd sicut dominium unius optimum est quando est iustum, ita oppositum eius est pessimum, & multus probatur rationibus & argumentis. Cap. 3.

Quòd uariatum est istud dominium apud Romanos, & quòd interdum apud eos magis est aucta respub. ex domino plurimum. Cap. 4.

Quòd in domino plurimum magis sæpe contingit dominium tyrannicum, quàm ex domino unius, & ideo regimen unius melius est. Cap. 5.

Conclusio, quòd regimen unius simpliciter sit optimum, ostendit qualiter multitudo se debeat habere circa ipsum, quia auferenda est ei occasio tyrannizet, & quòd etiam in hoc est tolerandus propter maius malū uitandū. Cap. 6.

Querit quid præcipue mouere debet regem ad bene regendum, utrum honor, uel gloria: & ponit opiniones circa hoc, & quid sit tenendum. Cap. 7.

Qualis est uerus finis regis, qui mouere ipsum debet ad bene regendum. Cap. 8.

Quòd præmium regum & principum tenet supremū gradum in beatitudine caelesti, & multis rationibus hoc ostenditur & exemplis. Cap. 9.

Quòd rex, siue princeps studere debet ad bonum regimen propter bonū suū ipsius, & utile quod inde sequitur, cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum. Cap. 10.

Quòd bona etiam mundialia, ut sunt diuitiæ, potestas, honor, & fama, magis proueniunt regibus, quàm tyrannis, & de malis quæ incurrunt tyranni etiam in hac uita. Cap. 11.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum uiam naturæ ostendit regem esse in regno sicut anima in corpore, & sicut Deus in mundo. Cap. 12.

Assumit ex hac similitudine modū regiminis, ut sicut Deus unāquāq; rem distinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco: ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima. Cap. 13.

Quis

Quis modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis diuinæ: qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis sumpsit initium. Vbi & comparatio ponitur sacerdotalis domini, & regalis. Cap. 14
Quòd sicut ad ultimum finem consequendum requiritur ut rex subditos suos ad uiuendum secundum uirtutem disponat, ita ad fines medios: & ponuntur hic quæ sunt illa, quæ ordinant ad bene uiuendum, & quæ impediunt, & quòd remedium rex apponere debet circa impedimenta dicta. Cap. 15

ARGUMENTVM OPERIS

COGITANTI mihi quid offerrem regis celsitudini dignum, meæque professioni congruum & officio, id occurrit potissime offerendum, ut regi librum de regno cōscriberem, in quo & regni originem, & ea quæ ad regis officium pertinent secundum scripturæ diuinæ auctoritatem, philosophorū dogma, & exempla laudatorum principum diligenter depromerem, iuxta ingenij proprii facultatem, principium, progressum, & consummationem operis ex illius expectans auxilio, qui est rex regum, & dominus dominantium, per quem reges regnāt, Deus, magnus Dominus, & rex magnus super omnes Deos.

CAP. I.

Quòd necesse est homines simul uiuentes ab aliquo diligenter regi.

PRINCIPVM autem intentionis nostræ hinc lumere oportet, ut quid nomine regis intelligendum sit, exponatur. In omnibus autem quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus contingit sic, & aliter procedere, opus est aliquo dirigente, per quod directe debitum perueniatur ad finem. Nō enim nauis quam secundū diuersorum uentorum impulsus in diuersa moueti cōtingit, ad destinatum finem perueniret, nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum: hominis autem est aliquis finis, ad quem tota uita eius & actio ordinatur, cum sit agēs per intellectum, cuius est manifeste propter finem operari. Contingit autem diuersimode homines ad finem intentum procedere, quod ipsa diuersitas humanorum studiorum & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem unicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen, quo in suis actibus dirigatur ad finem. Et siquidem homini conueniret singulariter uiuere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi unusquisque esset rex sub Deo summo rege, in quantum per lumen rationis diuinitus datum sibi, in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini ut sit animal sociale, & politicum, in multitudine uiuens, magis etiam quàm omnia alia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. Alijs enim animalibus natura præparauit cibum, tegumeta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, uel saltem uelocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuū posse præparare, ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit. Nā unus

homo per se sufficienter uitam transigere non possit. Est igitur homini naturale, quod in societate multorum uiuat. Amplius alijs animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea quæ sunt eis uilia, uel nociua, sicut ouis naturaliter extimat lupum inimicū. Quædam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales, & alia eorum uitæ necessaria. Homo autem horum, quæ sunt suæ uitæ necessaria, naturalem cognitionem habet solum in cōmuni, quia si eo per rationem ualente ex uniuersalibus principijs ad cognitionem singulorum, quæ necessaria sunt humane uitæ, peruenire. Non est autem possibile, quòd vnus homo ad omnia huiusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod in multitudine uiuat, ut vnus ab alio adiuuetur, & diuersi diuersis inueniendis per rationem occuparentur, puta, vnus in medicina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiā euidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis locutione uti, per quam vnus homo alijs suū conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo passiones suas in cōmuni, ut canis in latratu iram, & alia animalia passiones suas diuersis modis. Magis igitur homo est cōmunicatiuus alteri, quàm quodcumque aliud animal, quod gregale uidetur, ut grus, formica, & apis. Hoc ergo cōsideras Salomō in Ecclesiaste ait. Melius est esse duos, quàm vnum. Habent enim emolumentum mutue societatis. Si ergo naturale est homini quod in societate multorum uiuat, necesse est in hominibus esse, per quod multitudo regatur. Multis enim existētibus hominibus, & unoquoque id quod est sibi congruū prouidente, multitudo in diuersa dispergeretur, nisi etiā esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiua communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit, Vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit: non enim idem est quod proprium, & quod commune. Secundum propria quidem differunt, secundum autem commune uniantur: diuersorum autem diuersæ sunt causæ. Oportet igitur præter id quod mouet ad proprium bonum uniuscuiusque, esse aliquid, quod mouet ad bonum commune multorum. Propter quod & in omnibus quæ in vnum ordinantur, aliquid inuenitur alterius regitiuum. In uniuersitate. n. corporum per primum corpus, scilicet caeleste, alia corpora ordine quodam diuinæ prouidentiae reguntur, omniaque corpora per creaturam rationalem. In vno etiam homine anima regit corpus, atque inter animæ partes irascibilis & concupiscibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis vnū est principale, quod omnia mouet, aut cor, aut caput. Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitiuum. Contingit autem in quibusdam quæ ordinantur ad finem & recte, & non recte procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectum, & non rectum inuenitur. Recte autem dirigitur vnumquodque, quando ad finem conuenientem deducitur, non recte autem quando ad finem non conuenientem. Alius autem est finis conueniens multitudini liberorum, & seruorum. Nam liber est, qui sui causa est: seruus autem est, qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimen rectum, & iustum, Opusc. S. Tho. Aquin. X. quale

quale conuenit liberis. Si vero non ad bonum commune multitudinis, sed ad bonum priuatum regis regimen ordinetur, erit regimen iniustum atque peruersum: unde & Dominus talibus rectoribus comminatur per Ezechielem dicens. Vae pastoribus qui pascebant semetipsos, quasi sua propria commoda quaerentes. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Bonum siquidem gregis pastores quaerere debent, & rectores quilibet bonum multitudinis sibi subiectae. Si igitur regimen iniustum per vnum tantum fiat, qui sua commoda ex regimine quaerat, non autem bonum multitudinis sibi subiectae, talis rector tyrannus vocatur nomine a fortitudine deriuato, quia. scilicet per potentiam opprimit, non per iustitiam regit: unde & apud antiquos G potentes quique tyranni vocabantur. Si vero iniustum regimen non per vnum fiat, sed per plures, siquidem per paucos, holiarchia vocatur, id est, principatus paucorum, quando. scilicet pauci propter diuitias opprimunt plebem, sola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquum regimen exercentur per multos, democratia nuncupatur, id est, potentatus populi, quando. scilicet populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimit diuites. Sic enim & populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter autem & iustum regimen distinguendum oportet. Si enim administratur per aliquam multitudinem, communi nomine politia vocatur, ut potest cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominatur. Si vero administratur per paucos virtuosos autem, huiusmodi regimen aristocratia vocatur, id est, potentatus optimus, vel optimorum, qui propterea optimates dicuntur. Si vero iustum regimen ad vnum tantum pertineat, ille proprie rex vocatur: unde Dominus per Ezechielem dicit. Seruus meus Dauid rex super omnes erit, & pastor vnus erit omnium eorum. Ex quo manifeste ostenditur, quod de ratione regis est quod sit vnus qui praesit, & quod sit pastor, commune multitudinis bonum, & non suum commodum quaerens. Cum autem homini competat in multitudinem quaerere, quia sibi non sufficit ad necessaria vitam si solitarii maneat, oportet quod tanto sit perfectior multitudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitam. Habetur siquidem aliqua vitam sufficientia in vna familia domus vnus, quantum. scilicet ad naturales actus nutritionis, & prolis generanda, & aliorum huiusmodi: in vno autem dico, quantum ad ea quae ad vnum artificium pertinent, in ciuitate vero quae est perfecta communitas, quantum ad omnia necessaria vitam, sed adhuc magis in prouincia vna propter necessitatem compugnationis & mutui auxilij contra hostes: unde qui perfectam communitatem regit, id est, ciuitatem, vel prouinciam, antonomastice rex vocatur: qui autem domum regit, non rex, sed paterfamilias dicitur. Habet tamen aliquam similitudinem regis, propter quam aliquando reges populorum patres vocantur. Ex dictis igitur patet, quod rex est qui vnus multitudinem ciuitatis, vel prouinciae, & propter bonum commune regit: unde Salomon in Ecclesiastico dicit. Vniuersae terrae rex imperat seruenti.

C A P. II.

Quod utilius est multitudinem hominum simul uiuentium regi per unum, quam per plures.

His autem praemissis requirere oportet, quid prouinciae, uel ciuitati magis expedit, a utro pluribus

regi, uel uno. Hoc autem considerari potest ex ipso fine regiminis. Ad hoc enim cuiuslibet regentis fertur intentio, ut eius quod regendum suscepit, salutem procuret. Gubernatoris enim est nauem contra maris pericula seruando, illam perducere ad portum salutis. Bonum autem & salus consociatae multitudinis est, ut eius unitas conseruetur, quae dicitur pax, qua remota socialis uitae perit utilitas, quinimo multitudo dissentiens sibi ipsi fit onerosa. Hoc igitur est ad quod maxime rector multitudinis intendere debet, ut pacis unitatem procuret. Nec recte consiliatur, an pacem faciat in multitudine sibi subiecta, sicut nec medicus, an sanet infirmum sibi commissum. Nullus enim consiliari debet de fine quem intendere debet, sed de his quae sunt ad finem. Propterea apostolus commendata fidelis populi unitate, solliciti, inquit, sitis seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis seruandam, tanto erit utilius. Hoc enim utilius dicimus, quod magis perducit ad finem. Manifestum est autem quod unitatem magis efficere potest quod est per se unum, quam plures. Sicut efficacissima causa est calefactionis, quod est per se calidum. Vtilius igitur est regimen vnus, quam plurium. Amplius, manifestum est, quod plures multitudinem nullo modo conseruant, si omnino dissentirent. Requiritur enim in pluribus quaedam unio ad hoc, quod quoquo modo regere possint, quae nec multi nauem in unam partem traherent, nisi aliquo modo coniuncti. Vniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad unum. Melius igitur regit vnus quam plures ex eo quod appropinquant ad unum. Adhuc, ea quae sunt ad naturam optime se habent, in singulis enim operatur natura, quod optimum est: omne autem naturale regimen ab uno est. In membrorum. n. multitudine unum est quod omnia mouet. scilicet cor, & in partibus animae una uis principaliter praesidet. scilicet ratio. Est etiam apibus vnus rex, & in toto uniuerso vnus Deus factor omnium, & rector, & hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo deriuatur ab uno. Quare si ea, quae sunt secundum artem, imitant ea quae sunt secundum naturam, & tanto magis opus artis est melius quanto magis assequitur similitudinem eius quod est in natura, necesse est quod in humana multitudine optimum sit, quod per unum regatur. Hoc etiam experimentis apparet. Nam prouinciae, uel ciuitates quae non reguntur ab uno, dissensionibus laborant, & absque pace fluctuant, ut uideatur adimpleri, quod Dominus per prophetam conqueritur dicens. Pastores multi demolitii sunt vineam meam. Econtrario uero prouinciae, & ciuitates quae sub uno rege reguntur, pace gaudent, iustitia florent, & affluentia rerum letantur: unde Dominus pro magno munere per prophetas populo suo promittit, quod poneret sibi caput unum, & quod princeps vnus erit in medio eorum.

C A P. III.

Quod sicut dominium vnus optimum est, quando est iustum, ita oppositum eius est pessimum, probaturque multis rationibus & argumentis.

Sicut autem regimen regis est optimum, ita regimen tyranni est pessimum. Opponitur autem politiae quidem democratia, utrumque enim sicut ex dictis apparet, est regimen, quod per plures exercetur: Aristocratiae uero holiarchia, utrumque enim exercetur

ur per paucos: regnum autem tyrannidi, utrumque enim per vnum exercetur. Quod autem regnum sit optimum regimen, ostensum est prius. Si igitur optimum opponitur pessimum, necesse est quod tyrannis sit pessimum. Adhuc, virtus vnita magis est efficax ad effectum inducendum quam dispersa, vel diuisa. Multi enim congregati simul trahunt, quod diuisim per partes singulariter a singulis trahi non posset. Sicut igitur vtilius est virtutem operantem ad bonum esse magis vniam, ut sit virtuosior ad operandum bonum: ita magis est nocuum, si vitiosus operans malum sit vnus, quam diuisa. Virtus autem iniuste praesidentis operatur ad malum multitudinis, dum commune bonum multitudinis in suis ipsius bonum tantum retorquet. Si igitur in regimine iusto, quanto regens est magis vnus, tanto est vtilius regimen, ut regnum melius est quam aristocratia, aristocratia uero, quam politia: ita e conuerso erit & in iniusto regimine, ut videlicet quanto regens est magis vnus, tanto magis sit nocuum. magis igitur est nocua tyrannis, quam holiarchia: holiarchia autem quam democratia. Amplius, per hoc regimen sit iniustum, quod spreto bono communi multitudinis quaeritur bonum priuatum regis. Quanto igitur magis receditur a bono communi, tanto est regimen magis iniustum: plus autem receditur a bono communi in holiarchia, in qua quaeritur bonum paucorum, quam in democratia, in qua quaeritur bonum multorum: & adhuc plus receditur a bono communi in tyrannide, in qua quaeritur bonum tantum vnus. Omnis enim vnueritati propinquus est multum quam paucum, & paucum quam vnum solum. regimen igitur tyranni est iniustissimum. Similiter autem manifestum sit considerantibus diuinae prouidentiae ordinem, quae optime vnuerfa disponit. Nam bonum prouenit in rebus ex vna causa perfecta, quasi omnibus adunatis quae ad bonum iuuare possunt, malum autem singillatim ex singularibus defectibus. Non enim est pulchritudo in corpore, nisi omnia membra fuerint decenter disposita: turpitudine autem contingit, quodcumque membrum indecenter se habeat, Et sic turpitudine ex pluribus causis diuersimode prouenit: pulchritudo autem vno modo ex vna causa perfecta, & sic est in omnibus bonis & malis, tamquam hoc Deo prouidente, ut bonum ex vna causa sit fortius, malum autem ex pluribus causis sit debilius. Expedit igitur ut regimen iustum sit vnus tantum ad hoc ut sit fortius. Quod si in iniustitiam declinat regimen, expedit magis ut sit multorum, ut sit debilius, & se inuicem impediunt. Inter iniusta igitur regimina tolerabilius est democratia, pessimum uero tyrannis. Idem etiam maxime apparet, si quis consideret mala quae tyrannis proueniunt, quia cum tyrannus contempto communi bono quaerit priuatum, consequens est ut subditos diuersimode grauet, secundum quod diuersis passionibus subiaceret ad bona aliqua affectanda. Qui. n. passione cupiditatis detinetur, bona subditorum rapit: unde Salomō. Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam. Si uero iracundiae passioni subiaceat, pro nihilo sanguinem fundit: unde per Ezech. 22. dicitur. Principes eius in medio eius quasi lupi rapietes praedam ad effundendum sanguinem. hoc igitur regimen fugiendum esse sapiens monet dicens. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, quia non. scilicet. pro iustitia, sed per potestatem occidit pro libidine uoluntatis. Sic igitur nulla erit securitas, sed omnia sunt incerta, cum a iure disceditur, nec firmari quicquam po-

test, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidinem. Nec solum in corporalibus subditis grauat, sed etiam spiritualia eorum bona impedit, quia qui plus praesesse appetunt quam prodesse, omnem profectum subditorum impediunt, suspicantes omnem subditorum excellentiam suae inique dominationis praedicium esse. Tyrannis enim magis boni quam mali suspecti sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est. Conantur igitur praedicti tyranni, ne ipsorum subditi virtuosus effecti magnanimitatis concipiant spiritum, & eorum iniquam dominationem non ferant, ne inter subditos amicitiae foedus firmetur, & pacis emolumento adiuuicem gaudeant, ut sic dum vnus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non possint. Propter quod inter ipsos discordias seminant, exortas nutriunt, & ea quae ad foederationem hominum pertinent, ut connubia, & conuiuia prohibent, & caetera huiusmodi, per quae inter homines solet familiaritas & fiducia generari. Conantur etiam ne potentes, aut diuites fiant, quia de subditis secundum suae malitiae conscientiam suspicantes, sicut ipsi potentia & diuitijs ad nocendum vruntur, ita timeant ne potentia subditorum & diuitijs ei nocuius redendantur. Unde & Iob 15. de tyranno dicitur. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit, nullo. scilicet. malum ei intentante, ille semper insidias suspicatur. Ex hoc autem contingit, ut dum praesidentes qui subditos ad virtutes inducere deberent, virtuti subditorum nequiter inuidet, & eam pro posse impediunt, sub tyrannis pauci virtuosus inueniantur. Nam iusta sententiam Philosophi apud illos inueniuntur fortes viri, apud quos fortissimi quique honorantur, & ut Tullius dicit. Iacent semper & parum vigent, quae apud quosque improbantur. Naturale etiam est, ut homines sub timore nutriti, in seruilem degenerent animum, & pusillanimes fiant ad omne virile opus & strenuum: quod experimēto patet in prouincijs, quae diu sub tyrannis fuerunt. Unde apostolus Colossens. 3. dicit. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. Haec igitur nocumenta tyrannidis rex Salomon considerans dicit. Regnantibus impijs ruinae hominum, quia scilicet per nequitiam tyrannorum subiecti a virtutum perfectione deficiunt, & iterum dicit. Cum impij sumplerint principatum, gemet populus quasi sub seruitute deductus: & iterum. Cum surrexerint impij, abscondentur homines, ut tyrannorum crudelitatem euadant. Nec est mirum, quia homo absque ratione secundum animae suae libidinem praesides nihil differt a bestia: unde Salomon. Leo rugiens, & vrsus esuriens princeps impius super populum pauperem: & ideo a tyrannis se abscondunt homines sicut a crudelibus bestijs, idemque videtur tyranno subijci, & bestiae sequenti subterni.

C A P. IIII.

Quomodo uariatum est dominium apud Romanos, & quod interdum apud eos magis aucta est res publica ex dominio plurium.

Quia igitur optimum & pessimum consistunt in monarchia, id est, principatu vnus, multis quidem propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odiosa. Quidam uero dum regimen regis desiderant, incidunt in sauitias tyrannorum, rectoresque quam plures tyrannidem exercent sub praetextu

regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum euidenter apparet in Romana republica. Regibus enim a populo Romano expulsis, dum regium vel potius tyrannicum factum ferre non possent, instituerunt sibi cōsules & alios magistratus, p quos regi cōperūt & dirigi, regnum in aristocratiam commutare volentes, & sicut refert Salustius, incredibile est memoratu, quā tum adempta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerumque namque contingit, vt homines sub rege viuentes, segnius ad horum commune nitantur, vt pote extimantes id quod ad commune bonum impēdunt, non sibiipsum conferre, sed alteri, sub cuius potestate vident esse bona communia. Cum vero bonū commune non vident esse in potestate vnus, non attendunt ad bonum commune quasi ad id quod est alterius, sed quilibet attendit ad illud quasi suum: vnde experimento videtur, q̄ vna ciuitas per annuos rectores administrata, plus potest interdum, quā rex aliquis, si haberet tres, vel quatuor ciuitates: paruaque seruitia exacta a regibus grauius ferunt quā magna onera, si a communitate ciuium imponantur, quod in promotione Romanæ reipublicæ seruatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur, & pro militantibus stipendia exoluebant, & cum stipendijs exoluentibus nō sufficeret commune ærarium, in vsus publicos opes venere priuata, adeo vt præter singulos annulos aureos, singulasque bullas, quæ erant dignitatis insignia, nihil sibi auri ipse etiam senatus reliquerit. Sed cum dissensionibus fatigabatur continuus, quæ vsque ad bella ciuilia excreuerunt, quibus bellis ciuilibus eis libertas, ad quam multum studuerant, de manibus erepta est, sub potestate Imperatorum esse cōperunt, qui se reges a principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomen regium odiosum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procurauerunt, per quorum studium Romana respublica & aucta, & cleruata est. Plurimi vero eorum in subditos quidem tyranni, ad hostes vero effecti desides & imbecilles, Romanam rempublicam ad nihilum redegerunt. Similis etiam processus fuit in populo Hebræorum. Primo quidem dum sub iudicibus regebantur, vndique diripiebantur ab hostibus. Nā vnusquisque, qd bonū erat in oculis suis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorum instātiā, propter regum malitiam, a cultu vnus Dei recesserunt, & finaliter ducti sunt in captiuitatem. Vtrinque igitur pericula imminēt siue dum timetur tyrannus, siue uterque regis optimum dominium, siue dum hoc confideratur, potestas regia in malitiā tyrannicā conuertatur.

CAP. V.

Quod in dominio plurium magis sepe contingit dominium tyrannicum, quā ex dominio vnus, & ideo regimen vnus melius est.

Cum autem inter duo, ex quorum vtroque periculum imminet, eligere oportet, illud potissime eligendum est ex quo sequitur minus malum. Ex monarchia autem si in tyrānidem conuertatur, minus malum sequitur quā ex regimine pluriū optimatum, quando corrumpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, contrariatur bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali, quod quidem bonum per tyrannidem non tollitur, sed aliqua particularium hominum bona impēduntur, nisi

fuerit excessus tyrannidis, quod in totam communitatem desāuiat. Magis igitur præoptandum est vnus regimen quā multorum, quāuis ex vtroque sequatur pericula. Adhuc, illud magis fugiendum videtur, ex quo pluries sequi possunt magna pericula: frequentius autem sequuntur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine quā ex regimine vnus. Plerūque enim contingit, vt ex pluribus aliquis ab intentione cōis boni deficiat, q̄ vnus tantum. Quicūque autem ex pluribus præsidibus diuertat ab intentione cōis boni, dissensionis periculum in subditorum multitudine imminet, quia dissidentibus principibus consequens est vt in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus præsit, plerumque quidem ad bonum commune respicit: aut si a bono cōi intentionem auertat, non statim sequitur vt ad subditorum depressionem intendat, quod est excessus tyrannidis, & in malitiæ regiminis maximum gradum tenēs, vt supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proueniunt ex gubernatione vnus. Amplius non minus contingit in tyrannidē verti regimen multorum, q̄ vnus, sed forte frequentius. Exorta nāque dissensione regimem plurium, contingit sepe vnū super alios superare, & sibi soli multitudinis dominium vsurpare: qd quidē ex his quæ pro tēpore fuerunt, manifeste inspicitur potest. Nam fere omnium multorum regimen est in tyrānidem terminatum, vt in Romana republica manifeste apparet. Quæ dum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis simultatibus, dissensionibus, & bellis ciuilibus, in crudelissimos tyrannos incidat, & vniuersaliter siquis præterita facta, & quæ non sunt diligenter consideret, plures inueniet exercuisse tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, quā in illis quæ gubernantur per vnum. Si igitur regimen qd est optimū regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem, tyrannis autem non minus, sed magis contingere solet in regimine pluriū quā vnus, relinquitur simpliciter magis esse expeditus sub rege vno viuere, quā sub regimine plurium.

CAP. VI.

Conclusio, quod regimen vnus simpliciter sit optimum, ostendit qualiter multitudo se de bet habere circa ipsum, quā auferenda est ei occasio ne tyrannizet, & quod etiam in hoc est tollerandus propter maius malum vitandum.

Quia ergo vnus regimen præeligendum est, quod est optimum, & contingit ipsum in tyrannidem conuerti, quod est pessimum, vt ex dictis patet, laborandum est diligenti studio, ut sic multitudini prouideatur de rege, vt non incidant in tyrannum. Primum autem est necessarium, ut talis conditionis homo ab illis ad quos hoc spectat officium, promoueatur in regem, quod non sit probabile in tyrannidem declinare. Vnde Samuel Dei prouidentiam erga institutionem regis commendans, ait. 1. Regum 13. Queruit sibi Dominus virum secundum cor suum: deinde sic disponenda est regni gubernatio, ut regi iam instituto tyrannidis subtrahatur occasio. Simul etiam sic eius temperetur potestas, ut in tyrannidem de facili declinare non possit. Quæ quidem ut fiant, in sequentibus considerandum erit. Demum vero curandum est, si rex in tyrannidem diuerteret, qualiter posset occurri. Et quidem si non fuerit excessus tyrannidis

tyrannidis, vtilius est remissam tyrannidem tolerare ad tempus, quā tyrannum agendo multis implicari periculis, quæ sunt grauiora ipsa tyrannide. Potest enim contingere, vt qui contra tyrannum agunt, præualere non possint, & sic prouocatus tyrannus magis desāuiat. Quod si præualere quis possit aduersus tyrannū, ex hoc ipso proueniunt multoties grauissimæ dissensiones in populo, siue dum in tyrannum insurgitur, siue post deiectionem tyranni erga ordinationem regiminis multitudinem separat in partes. Contingit etiā vt interdum dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannum, ille potestate accepta tyrannidem arripiat, & timens pati ab alio quod ipse in alium fecit, grauiori seruitute subditos opprimat. Sic enim in tyrannide solet contingere, vt posterior grauior fiat quā præcedens, dum præcedentia grauamina non deserit, & ipsa ex sui cordis malitia noua excogitat: vnde Siracuis quondam Dionysij mortem omnibus desiderantibus, anus quædam vt incolumnis & sibi superstes esset, continue orabat: quod vt tyrannus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, Puella, inquit, existens cum grauem tyrannum haberemus, mortē eius cupiebam, quo interfecto aliquantulum durior successit, eius quoque dominationem finiri magnū existibamam, tertium te inportuniorē habere cōpimus rectorem. Itaque si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedet: & si sit intollerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, vt ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: cuius rei exemplum etiam in veteri testamento habetur. Nam Aioth quidam Eglon regem Moab, qui graui seruitute populum Dei præmebat, sica infixam ei femore interemit, & factus est populi iudex. Sed hoc Apostolicæ doctrinæ non congruit. Docet enim Petrus non bonis tantum & modestis, verū etiam discipulis Dominis reuerenter subditos esse. 2. Petr. 2. Hæc est enim gratia, si propter consciētiam Dei sustineat quis tristitias patiens iniuste: vnde cum multi Romani Imperatores fidem Christi persequerentur tyrannice, magna multitudo tam nobilium, quā popululi esset ad fidem conuersa, non resistendo, sed mortē patienter & armati sustinentes pro Christo laudatur, vt in sacra Thebæorum legione manifeste apparet: magisque Aioth iudicandus est hostem intermisit, quā popululi rectorem, licet tyrannum: vnde in veteri testamento leguntur occisi fuisse hi qui occiderunt Ioas regem Iuda, quāuis a cultu Dei recedentem, eorumque filijs reseruatis secundum legis præceptum. Eset autē hoc multitudini periculosum & eius rectoribus, si priuata præsumptione aliqui attentarent præsentium necem etiam tyrannorum. Plerumque enim huiusmodi periculis magis exponunt se mali quā boni. Malis autem solet esse graue dominium nō minus regum quā tyrannorum, quia secundū sententiam Salomonis. Dissipat impios rex sapiens. Magis igitur ex huius præsumptione immineret periculum multitudini de amissione regis, quā remediū de subtractione tyranni. Videtur autem magis contra tyrannorum seruitiam non priuata præsumptione aliquorum, sed autoritate publica procedendum. Primo quidem, si ad ius multitudinis alicuius pertineat sibi prouidere de rege, nō iniuste ab eadem rex institutus potest destrui, vel refrēnari eius potestas, si potestate regia tyrannice abutatur. Nec putanda est talis multitudo infideliter agere tyrannum destituens, etiam si

eidem in perpetuo se ante subiecerat: quia hoc ipse meruit in multitudinis regimine se non fideliter gerens, vt exigit regis officium, quod ei pactum a subditis non referuetur. Sic Romani Tarquinium superbū, quem in regem susceperant, propter eius & filiorum tyrannidem a regno eiecerunt substituta minori, scilicet consularia potestate. Sic etiā Domitianus, qui modestissimis Imperatoribus Vespasiano patri, & Tito fratri eius successerat, dum tyrannidem exercet, a senatu Romano interemptus est, omnibus quæ peruerse Romanis fecerat per senatusconsultum iuste & salubriter in irritum reuocatis. Quo factum est, vt Beatus Ioannes euangelista dilectus Dei discipulus, qui pro ipso Domitianum in Pathmos insulam fuerat exilio relegatus, ad Ephesum per senatusconsultum remitteretur. Si vero ad ius alicuius superioris pertineat multitudini prouidere de rege, expectandum est ab eo remedium contra tyranni nequitiam. Sic Archelai qui in Iudæa pro Herode patre suo regnare iam cōperat, paternam malitiam imitantis Iudæis contra eum querimoniam ad Cæsarem Augustū deferentibus, primo quidem potestas diminuitur ablato sibi regio nomine, & medietate regni sui inter duos fratres suos diuisa: deinde cum nec sic a tyrannide comperceretur, a Tyberio Cæsare relegatus est in exilium apud Lugdunum Galliarum ciuitatem. Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum, qui est adiutor in oportunitatibus in tribulatione. Eius enim potentie subest, vt cor tyranni crudele conuertat in mansuetudinem, secundum Salomonis sententiam. Prouer. 12. Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud. Ipse enim regis Assueri crudelitatem, qui Iudeis mortem parabat, in mansuetudinem uertit. Ipse est qui ita Nabuchodonosor crudelem regem conuertit, & factus est diuinæ potentie prædicator. Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cæli, quia opera eius ueta & uicæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare, Dan. 4. Tyrannos uero quos reputat conuersione indignos, potest auferre de medio, vel ad infimum statum reducere, secundū illud Sapientis Eccle. 10. Sedē ducum superbiorum destruxit Deus, & sedere fecit milites pro eis. Ipse enim qui videns afflictionem popululi sui in Ægypto, & audiens eorum clamorem Pharaonē tyrannum deiecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum Nabuchodonosor prius superbientem non solum eiecit de regni folio, sed etiam de hominum consortio in similitudinem bestiarum commutauit. Nec enim abbreviata manus eius est, vt populum suum a tyrannide liberare non possit. Promittit enim populo suo per Esaiam requiem se daturum a labore & confusione, ac seruitute dura, qua ante seruierat. & per Exech. 34. dicit. Liberabo meum gregē de ore eorum. s. pastorem, qui pascunt seipsum. Sed vt hoc beneficium populus a Deo cōsequi mereatur, debet a peccatis cessare, quia in ultionem peccati diuina permissione impij accipiunt principatum, dicente Domino per Osee. 13. Dabo tibi regem in furore meo. & in Iob. 34. dicitur, quod regnare facit hominem hypocritam propter peccata popululi. Tollenda est igitur culpa, vt cesset a tyrannorum plaga.

Hic querit sanctus doctor, quid precipue mouere debeat regem ad regendum, utrum honor, uel gloria, & ponit opiniones circa hoc, quid sit tenendum.

Quoniam autem secundum predicta, regis est bonum multitudinis querere, nimis videtur onerosum regis officium, nisi ei aliquod proprium bonum ex hoc proueneret. Oportet igitur considerare, quare sit boni regis conueniens primum. Quibusdam igitur visum est non esse aliud, nisi honorem & gloriam: unde & Tullius de repu. diffinit principem ciuitatis esse alendum gloria, cuius rationem Aristoteles in li. ethi. assignare videtur: quia princeps cui non sufficit honor & gloria, consequenter tyrannus efficitur. Inest. n. animis omnium ut proprium bonum querant. Si ergo contentus non fuerit princeps gloria & honore, queret voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & subditorum iniurias conuertetur. Sed si hanc sententiam receperimus, plurima sequuntur inconuenientia. Primo namque hoc regibus dispendiosum esset, si tot labores & sollicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria & honore fauoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilius in vita hominum: & inde est q. Esa. proph. 40. hmoi gloriam nominat florem feni; deinde humanae glorie cupido animi magnitudinem aufert. Qui enim fauorem hominum querit, necesse est ut in omni eo, quod dicit aut facit, eorum voluntati deferat, & sic dum placere hominibus studet, sit seruus singulorum. Propter quod & idem Tullius in libro de officijs, cauendam dicit esse glorie cupidinem. Eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nihil autem principem, qui ad bona peragenda instituitur, magis decet quam animi magnitudo. Est igitur incompetens regis officio humanae glorie primum. Simul etiam est multitudini nocuum, si tale primum statuatur principibus: pertinet enim ad boni viri officium, ut contemnat gloriam sicut alia temporalia bona. Virtuosi enim & fortis animi est pro iustitia contemnere gloriam, sicut & vitam: unde fit qd. da mirabile, ut quia virtuosos actus sequitur gloria, pfa glori virtuose cotenat, & ex contemptu glorie ho gloriofus reddatur, secundum sententiam Fabij dicitis, Gloriam qui spreuerit, veram habebit; & de Cato ne dixit Salustius. Quo minus petebat gloriam, tanto magis assequabatur illam: ipsique Christi discipuli, sicut Dei ministros exhibebant, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Non est igitur boni viri conueniens primum gloria, quam contemnant boni. Si igitur hoc solum bonum statuatur primum principibus, sequetur bonos viros non assumere principatum, aut si assumpserint, impræmiatos esse. Amplius, ex cupidine glorie periculosa mala proueniunt. Multi enim dum immoderate gloriam in rebus bellicis querunt, se ac suos perdidit exercitio libertate patriæ sub hostibili potestate redacta: unde Torquatus Romanus princeps in exemplo huius vitandi discriminis, filium qui contra imperium suum prouocatus ab hoste iuuenili ardore pugnavit, licet vicisset, occidit, ne plus mali esset in præsumptionis exemplo, quam vtilitatis in gloria hostis occisi. Habet etiam cupidus glorie aliud sibi familiare vitium, sum

lationem videlicet. Quia enim difficile est, paucisq. contingit veras virtutes assequi, quibus solis honor debetur, multi gloriam cupientes virtutum simulators fiunt. Propter quod sicut dicit Salustius. Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Aliud clausum in pectore, aliud promptum habere in lingua, magisque vultum quam ingenium habere. Sed & Saluator noster eos qui bona opera faciunt, ut ab hominibus videantur hypocritas, id est, simulatores vocat. Sicut igitur periculosum est multitudini, si princeps voluptates & diuitias querat pro premio, ut raptor & contumeliosus fiat, ita periculosum est cum detinetur gloria premio, ne presumptuosus & simulator existat. Sed quantum ex dictorum sapientum intentione apparet, non ea ratione honorem & gloriam pro premio principi decreuerunt tamquam ad hoc principaliter ferri debeat boni regis intentio, sed quia tolerabilis est si gloriam querat, quam si pecuniam cupiat, vel voluptatem sequatur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est, cum gloria quam homines cupiunt, ut ait Aug. nihil aliud sit, quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim glorie aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem querit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad veram uirtutem peruenientibus tolerabilis videtur, si preferatur ad regimen, qui uel iudicium hominum metuens, a malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut uera uia per uirtutis operam nititur ut ab hominibus approberetur, uel saltem dolis ad hoc contendit atque fallacijs. At qui dominari desiderat, si cupiditate glorie carens non timeat bene iudicantibus displicere, per apertissima scelera querit plerumque obtinere quod diligit, unde bestias superat siue crudelitatis, sine luxurie uitijs, sicut in Nerone Cesare patet, cuius ut Aug. dicit, tanta luxuria fuit ut nihil putaretur ab eo uirile metuendum, tanta crudelitas ut nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles de magnanimitate in ethicis dicit, quod non querit honorem & gloriam quasi aliquid magnum, quod sit uirtutis sufficiens primum, sed nihil ultra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena uidetur esse precipuum, ut homini ab hominibus testimonium de uirtute reddatur.

CAP. VIII.

Hic declarat sanctus doctor, qualis est uerus finis regis, qui mouere ipsum debet ad bene regendum.

Quoniam ergo mundanus honor & hominum gloria regis sollicitudinis non est sufficiens primum, inquirendum restat, quale sit eidem sufficiens. Est autem conueniens, ut rex primum expectet a Deo. Minister. n. pro suo ministerio primum expectat a Dño: rex autem populū gubernando minister Dei est, dicente Apostolo Ro. 13. q. omnis potestas a dño Deo est, & q. est Dei minister uindex in ira ei qui male agit. & in lib. Sap. reges Dei esse ministri describuntur. Debent igitur reges pro suo regimine primum expectare a Deo. Remunerat autem Deus pro suo ministerio reges interdum temporalibus bonis, sed talia pramia sunt bonis malisque communia unde Dñs Exech. 29. dicit. Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitū suum seruitute magna aduersus Tyrū, & merces non est reddita ei, nec exercitui ei de Tyro pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus ea

ea. seruitute, qua potestas, secundum Apostolū, Dei minister est uindex in iram ei qui male agit: & postea de premio subdidit. Propterea hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Ægypti, & diripiet spolia ei, & erit merces exercitui eius. Si ergo reges iniquos contra Dei hostes pugnant, licet non intentione seruiendi Deo, sed sua odia & cupiditates exequendi, tanta mercede Dominus remunerat, ut de hostibus uictoria tribuat, regna subijciat, & spolia diripienda proponat, quid faciet bonis regibus, qui pia intentione Dei populum regant, & hostes impugnant? Non quidem terrenam, sed æternam mercedem eis promittit, nec in alio quam in seipso, dicente Petro pastoribus populi Dei. 1. Pet. 15. Pascite qui in uobis est gregem Domini, ut cum uenerit princeps pastorum, id est, Rex regum Christus, percipiatis immarcescibilem glorie coronam, de qua dicit Esa. 28. Erit Dominus seruum exultationis, & dilectio glorie populo suo. hoc autem ratione manifestatur. Est enim mentibus omnium ratione utentium inditum, uirtutis primum beatitudinem esse. Virtus enim uniuscuiusque rei describitur, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Ad hoc autem quisque bene operando nititur peruenire, quod est maxime desiderio inditum: hoc autem esse felicem, quod nullus potest non uelle. Hoc igitur primum uirtutis conuenienter expectatur, quod hominem beatum facit. Si autem bene operari uirtutis est opus, regis autem opus est bene regere subditos, hoc etiam erit primum regis, quod eum faciat esse beatum. Quid autem hoc sit, hinc considerandum est. Beatitudinem quidem dicimus ultimum desideriorum finem. Neque enim desiderij motus usque in infinitum procedit: esset. n. inane naturale desiderium, cum infinita pertransiri non possint. Cum autem desiderium intellectuales naturæ sit uniuersalis boni, hoc solum bonum uere beatum facere poterit, quo adepti nullum bonum restat quod amplius desiderari possit: unde & beatitudo dicitur bonum perfectum, quasi omnia desiderabilia in se comprehendens, tale autem non est aliquod bonum terrenum: nam qui diuitias habent, amplius habere desiderant, & simile patet in ceteris. Et si ampliora non querunt, desiderant tamen ut ea permaneant, vel alia in locum eorum succedant. Nihil enim permanens inuenitur in rebus terrenis, nihil igitur terrenum est quod quietare desiderium possit. Neque igitur terrenum aliquod beatum facere potest, ut possit esse regis conueniens primum. Adhuc, cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum completum ab aliquo superiore dependet, quia & ipsa corporalia meliora redduntur ex adiunctione meliorum, peiora uero si deterioribus miscantur. Si enim argento misceatur aurum, argentum fit melius, quod ex plumbi admixtione impurum efficitur. Constat autem terrena omnia esse infra mentem humanam: beatitudo autem est hominis finalis perfectio, & bonum completum, ad quod omnes peruenire desiderant, nihil igitur terrenum est, quod hominem possit beatum facere, nec igitur terrenum aliquod est primum regis sufficiens: non enim ut Aug. dicit, christianos principes quia diutius imperarunt, uel imperatores filios morte placida reliquerunt, uel hostes reipublice dimiuerunt, uel ciues aduersum se insurgentes & cauere, & opprimere potuerunt: sed felices eos dicimus, si iuste imperant, si malunt cupiditatibus potius quam gentibus quibuslibet imperare, si omnia faciunt non propter ardorem inanis glorie, sed propter

charitatem felicitatis æternæ. Tales Imperatores christianos felices dicimus interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenierit. Sed nec aliud aliud creatum est, quod beatum hominem faciat, & possit regi decerni pro premio. Tendit enim inuisibilis cuiusque rei desiderium in suum principium, a quo esse suum principium causatur. Causa uero mentis humana non est aliud quam Deus, qui eam ad suam imaginem facit. Solus igitur Deus est qui hominis desiderium quietare potest, & facere hominem beatum, & esse regi conueniens primum. Amplius, mens humana uniuersalis boni cognoscitiua est per intellectum, & desideratiua per uoluntatem: bonum autem uniuersale non inuenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominem beatum facere eius implendo desiderium, nisi Deus, de quo dicitur in psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum: in hoc ergo rex suum primum statuere debet. Hoc igitur considerans Dauid rex, dicebat psal. 72. Quid mihi est in celo, & a te quid uolui super terram? Cui questioni postea respondens, subiungit. Mihi autem adherere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam. Ipse enim est qui dat salutem regibus non solum temporale, qua communiter saluat homines & iumenta, sed etiam eam de qua per Esa. 51. dicit. Salus autem mea in sempiternum erit, qua homines saluat, eos ad æqualitatem angelorum perducens. Sic igitur verificari potest, q. regis primum est honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor huic honori similis esse potest, ut homo sit ciuis & domesticus Dei, & inter Deo filios computatus, & hæreditate regni celestis assequatur Christo? Hic est honor quem concupiscit & admirat rex Dauid dicebat psalm. 1, 8. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Quæ insuper humanæ laudis gloria huic comparari potest, quam non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert, sed ex interioris conscientie testimonio producit, & Dei testimonio confirmatur, qui suis confessoribus repro-mittit, q. confiteatur eos in gloria patris coram angelis Dei? Qui autem hanc gloriam querunt, eam inueniunt, & quam non querunt, gloriam hominum, consequuntur, exemplo Salomonis, qui non solum sapientiam quam quesuit, accepit a Domino, sed factus est super reges alios gloriosus.

CAP. IX.

Hic declarat sanctus doctor, quod primum regum et principum tenet supremum gradum in beatitudine celesti, & hoc multis rationibus ostenditur & exemplis.

Considerandum autem restat ulterius, q. & eminentem obtinebunt celestis beatitudinis gradum, qui officium regum digne & laudabiliter exequuntur. Si. n. beatitudo uirtutis est primum, consequens est ut maiori uirtuti maior gradus beatitudinis debeat. Est autem precipua uirtus qua homo aliquis non solum seipsum, sed et alios dirigere potest, & tanto magis, quanto plurius est regitua: quia & secundum uirtutem corporalem tanto aliquis uirtuosior reputatur, quanto plures vincere potest, aut potera plura leuare. Sic igitur maior uirtus requirit ad regendum domesticam familiam, q. ad regendum seipsum, multo que maior ad regimen ciuitatis & regni. Est igitur excellentis uirtutis bene regium officium exercere. debet igitur ei excellens in beatitudine primum, Adhuc Opusc. S. Tho. Aquin. X 4 in

In omnibus artibus & potētijis laudabiliores sunt, qui alios bene regunt, quā qui secundum alienam directionem bene se habent. In speculatiuis enim maius est veritatem alijs docēdo tradere, quā quod ab alijs docetur capere posse. In artificijs etiā maius extimatur, maioriq; conducitur pretio architector qui aedificium disponit, quā artifex qui secundum eius dispositionem manualiter operatur; & in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria sequitur prudentia ducis, quā militis fortitudo. Sic autem se habet rector multitudinis in his quae a singulis secundum virtutem sunt agēda, sicut doctor in disciplinis, & architector in aedificijs, & dux in bellis. Est igitur rex maiori pretio dignus, si bene subiectos gubernauerit, quā aliquis subditorum, si sub rege bene se habuerit. Amplius, si virtutis est ut per eam opus hominis bonum reddatur, maioris virtutis esse videtur, quā maius bonū per eam aliquis operetur. Maius autem & diuinius est bonum multitudinis, quā bonum vnius: vnde interdum malum vnius sustinetur, si in bonum multitudinis cedat, sicut occiditur latro, ut pax multitudini deat. Et ipse Deus mala esse in mundo non sineret, nisi ex eis bona eliceret ad vtilitatem & pulchritudinem vniuersi. Pertinet autem ad regis officium, ut bonum multitudinis studiose procuraret. Maius igitur praemium debetur regi pro bono regimine, quā subdito pro bona actione. Hoc autem manifestius fiet, si quis magis in speciali consideret. Laudatur enim ab hominibus quaeuis priuata persona, & ei a Deo computatur in praemium, si egenti subueniat, si discordes pacificet, si oppressumque potentiore eripiat, denique si alicui qualitercumque opem, vel consilium conferat ad salutem. Quanto igitur magis laudandus est ab hominibus, & praemiandus a Deo, qui totam prouinciam facit pace gaudere, violentias cohibet, iustitiam seruat, & disponit quid sit agendum ab hominibus suis legibus & praecipis? Hinc etiam magnitudo regiae virtutis apparet, quae praecipue Dei similitudinem gerit, dum agit in regno quod Deus in mundo: vnde & in Exod. 21. iudices multitudinis, dii vocantur. Imperatores etiam apud Romanos dii vocabantur. Tanto autem est aliquid Deo acceptius, quanto magis ad eius imitationem accedit: unde & Apostolus monet Ephes. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi. Sed si secundum Sapientis sententiam, Omne animal diligit simile sibi, secundum quod causae aliquae similitudinem habent causati, consequens igitur est bonos reges Deo esse acceptissimos, & ab eo maxime praemiandos. Simul etiam ut Gregorius verbis utar. Quid est tempestas maris, nisi tempestas mentis? Quietis autem mari recte nauem etiā imperitus dirigit, turbato autem mari tempestatis fluctibus et peritus nauta confunditur: vnde & plerumque in occupatione regiminis, ipse quoque boni operis vltus perditur, qui in tranquillitate tenebatur. Valde enim difficile est, si ut Aug. dicit, inter linguas sublimatium & honorantium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerint. Et in Eccl. 31. dicitur Beatus vir qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniae thesauris. Qui potuit impune transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Ex quo quasi in virtutis opere probatus inuenitur fidelis: vnde secundum Biantis prouerbum. Principatus virum ostendit. Multi enim ad principatus culmen peruenientes, a virtute deficiunt, qui dum in statu essent infimo, virtuosius videbantur. Ipsa igitur difficultas, quae principibus imminet ad bene agendum,

eos facit maiori praemio dignos, & si aliquando praefirmitatem peccauerint, apud homines excusabiliores redduntur, & facilius a Deo ueniam promerentur, si tamen ut Aug. ait, pro suis peccatis humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium Deo suo vero immolari non negligunt. In cuius rei exemplum de Achab rege Israel, qui multum peccauerat, Dominus ad Heliam dixit. Quia humiliatus est mei causa, non inducam hoc malum in diebus suis. Non solum autem ratione ostenditur, quod regibus excellens praemium debetur, sed etiam auctoritate diuina firmatur. Dicitur enim in Zachar. 12. quod in illa beatitudinis die qua erit Dominus protector habitantibus in Hierusalem. in uisione pacis aeternae, aliorum domus erunt, sicut domus David, quia. scilicet omnes reges erunt, & regnabunt cum Christo, sicut membra cum capite: sed domus David erit sicut domus Dei quia sicut regēdo fideliter Dei officium gessit in populo, ita in praemio Deo propinquius erit & inherēbit. Hoc etiam fuit apud gentes aliquoties somnium, dum ciuitatum rectores atque seruatores in Deos transformari putabant.

CAP. X.

Quid rex & princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum suspensus, & utile quod inde sequitur, cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum.

Cum regibus tam grāde in caelesti beatitudine praemium proponatur, si bene in regendo se habuerint, diligenti cura se ipsos obseruare debent, ne in tyrannidem conuertantur. Nihil enim eis acceptabilius esse debet, quā quod ex honore regio quo sublimatur in terris, in caelestis regni gloriam transferantur. Erant vero tyranni, qui propter quaedam terrena comoda iustitiam deserunt, qui tanto priuantur praemio, quā adipisci poterant iuste regendo. Quā autem stultitia sit pro huiusmodi paruis & temporalibus honis maxima & sempiterna perdere bona, nullus nisi stultus, aut infidelis ignorat. Addendum est etiam, quod haec temporalia commoda, propter quae tyranni iustitiam deserunt, magis ad lucrum proueniunt regibus, dum iustitiam seruant. Primum namque inter mundana omnia nihil est, quod amicitiae dignae praefereendum videatur. Ipsa namque est quae virtuosos in vnum conciliat, virtutem conseruat atque promouet. Ipsa est qua omnes indigent in quibuscumque negotijs peragendis, quae nec prosperis importune se ingerit, nec deserit in aduersis. Ipsa est quae maximas delectationes affert, intantum ut quaecumque delectabilia in tedium sine amicis vertantur. Quaelibet autem aspera, facilia, & prope nulla facit amor: nec est alicuius tyranni tanta crudelitas, ut amicitia non delectetur. Dionysius enim quondam Syracusanorum tyrannus cum duorum amicorum, qui Damon & Pythias dicebantur, alterum occidere vellet, is qui occidendus erat, inducias impetravit, ut domum profectus res suas ordinaret: alter vero amicorum sese tyranno ob fidem pro eius reditu dedit. Appropinquante autem promisso die, nec illo redeunte, unusquisque fidei uisorem stultitiae arguebat. At ille nihil se metuere de amici constantia praedicabat. Eadem autem hora qua fuerat occidendus, rediit. Admirans autem amborum animum tyrannus, supplicium propter fidem amicitiae remisit, in superrogans ut eum tertium reciperet in amicitiae gradu. Hoc autem amicitiae bonum, quāuis desideret tyrannus, cōle-

qui tamen non possunt. Dum enim commune bonum non querunt, sed proprium, sit parua, uel nulla communitio eorum ad subditos. Omnis autem amicitia suaper aliqua communiōne firmatur. Eos enim qui conueniunt vel per naturae originem, vel per morum similitudinem, vel per cuiuscunque societatis communionem, videmus amicitia coniungi. Parua igitur, uel potius nulla est amicitia tyranni & subditi: simulque dum subditi per tyrannicam iniustitiam opprimuntur, & se amari non sentiunt, sed contemni, nequaquam amant. Nec habent tyranni vnde de subditis conuerantur, si ab eis non diligunt: quia nec ipsi tales se ipsos exhibent, ut diligere ab eis debeant. Sed boni reges dum communi profectui studiose intendunt, & eorum studio subditi plura commoda se assequi sentiunt, diliguntur a plurimis, dum subditos se amare demonstrant: quia & hoc est maioris malitiae, quā quod in multitudine cadat, ut odio habeantur amici, & benefactoribus repēdatur malum pro bono: & ex hoc amore prouenit, ut bonorum regum regnum sit stabile, dum pro ipsis se subditi quibuscumque periculis exponere non recusant, cuius exemplum in Lulio Caesare apparet, de quo Suetonius refert, quod milites suos usque adeo diligebat, ut audita quorundam caedē capillos & barbā ante non demperit quā uindicta: quibus rebus deuotissimos sibi & strenuissimos milites reddidit, ita quod plerique eorum capti, concessam sibi sub ea conditione uitā, si militare aduersus Caesarem uellent, recusarent. Octavianus etiā Augustus, qui modestissime imperio usus est, intantum diligebat a subditis, ut plerique morientes, uictimas quas deuouerant, immolari mādarent, quia eum superstitem reliquissent. Non est ergo facile ut principis perturbetur dominium, quem tanto consensu populus amat: propter quod Salomon dicit, Prouerb. 29. Rex qui iudicat in iustitia pauperes, thronus eius in aeternū firmabitur. Tyrannorum uero dominium diuturnum esse non potest, cum sit multitudini odiosum. Non potest enim diu conseruari, quod uotis multorum repugnat. Vix enim a quoquam praesens uita transigitur, quin aliquas aduersitates patiat. Aduersitatis autem tempore occasio deesse non potest contra tyrannum insurgendi: & ubi adsit occasio, non deerit ex multis uel vnus qui occasione non utatur. Insurgentem autem populum uotiuē prosequitur: nec de facili carebit effectu, quod cum fauore multitudinis attentatur. Vix ergo potest contingere, quod tyranni dominium protendatur in longum. Hoc etiam manifeste patet, si quis consideret vnde tyranni dominium cōseruat. Non enim cōseruat amore, cum parua, uel nulla sit amicitia subiectae multitudinis ad tyrannū, ut ex praebitis patet: de subditorum autē fide tyrannis cōfidēdū non est. Non enim inuenit tāta uirtus in multis, ut fidelitatis uirtute reprimant, ne indebita seruitutis iugum, si possint, excutiant. Fortassis autem nec fidelitati contrarium reputabitur secundum opinionem multorum, si tyrannica nequitia qualitercumque obuietur. Restat ergo ut solo timore tyranni regimen sustentetur: unde & timeri se a subditis tota intentione procurant. Timor autem est debile fundamentum. Nam qui timore subduntur, si occurrat occasio qua possint impunitatem sperare, contra praesidentes insurgunt eo ardentius, quo magis contra uoluntatem ex solo timore cohibebantur. Sicut si aqua per uolentiam includatur, cum aditum inuenierit, impetuosis fluit. Sed nec ipse timor caret periculo, cum ex nimio timore plerique in

desperationem iciderint. Salutis autem desperatio audacter ad quaelibet attendenda praecipitat. Non potest igitur tyranni dominium esse diuturnum. Hoc etiam non minus exemplis, quā rationibus apparet. Si quis enim antiquorum gesta, & modernorum euentus consideret, uix inueniet dominium tyranni alicuius diuturnum fuisse. Vnde & Aristoteles in sua politica multis tyrannis enumeratis, omnium demonstrat dominium breui tempore fuisse finitum, quorum tamē aliqui diutius praefuerunt, quia non multum in tyrannide excedebant, sed quantum ad multa imitabantur regalem modestiam. Adhuc autem hoc magis sit manifestum ex consideratione diuini iudicij. Ut enim in Iob 34. dicitur. Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Nullus autē uerius hypocrita dici potest, quā qui regis assumit officium, & exhibet se tyrannū. Nam hypocrita dicitur qui alterius representat personam, sicut in spectaculis fieri consuevit. Sic igitur Deus praefici permittit tyrannos ad puniendum subditorum peccata. Talis autem puniatio in scripturis ira Dei cōsueuit nominari. Vnde per Osee. 13. Dominus dicit. Dabo uobis regem in furore meo. Infelix est autem rex qui populo in furore Dei conceditur. Non enim eius stabile potest esse dominium: quia non obliuiscetur misereri Deus, nec cōtinebit in ira sua misericordias suas: quin immo per Ioe. 2. dicitur, quod est patiens, & multae misericordiae, & praestabilis super malitia. Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos, sed post tempestatem per eos inductam populo, per eorum deiectionem tranquillitatem inducet. Vnde Eccl. 10. dicitur. Sedes ducū superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Experimento etiam magis apparet, quod reges per iustitiam magis adipiscuntur diuitias, quā per rapinam tyranni. Quia enim dominium tyrannorum subiectae multitudini displicet, ideo opus habent tyranni multos habere satellites, per quos contra subditos tuti reddantur, in quibus necesse est plura expendere, quā a subditis rapiant. Regum autem dominium ad custodiam habet, in quibus expendere opus non est, sed interdum in necessitatibus plura regibus sponte donant, quā tyranni diripere possint: & sic impletur quod Salomon dicit, Prouerb. 11. Alij, scilicet reges diuidunt propria beneficiendo subiectis, & ditiores fiunt. Alij, scilicet tyranni rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Similiter autem iusto Dei contingit iudicio, ut qui diuitias iniuste congregant, inutiliter eas dispergant, aut etiam iuste auferantur ab eis: Ut enim Salomon dicit, Eccl. 5. Auarus non implebitur pecunia, & qui amat pecunias, fructum non capiet ex eis, quin immo ut Prouerb. 15. dicit. Conturbat domū suam qui sectatur auaritiam. Regibus uero qui iustitiam querunt, diuitiae adduntur a Deo, sicut Salomō, qui dum sapientiam quaesierat ad faciendum iudiciū, promissionem de abundantia diuitiarum accepit. De fama uero superfluum uidetur dicere. Quis enim dubitet bonos reges non solum in uita, sed magis post mortem quodammodo laudibus hominum uiuere, & in desiderio haberi: malorum uero nomen aut ita timē deficere, uel si excellentes in malitia fuerint, cum detestatione eorum rememorari. Vnde Salomon dicit, Prouerbiorum 10. Memoria iusti cum laudibus, nomen autem impiorum patrescet: quia uel deficit, uel remanet cum faetore.

Quod bona etiam mundalia, ut sunt diuitie, potestas, honor, et fama magis proueniunt regibus quam tyrannis, & de malis quae incurrunt tyranni etiam in hac uita.

EX his ergo manifestum est, quod stabilitas potestatis diuitiae, honor, & fama magis, regibus quam tyrannis ad votum proueniunt, propter quae tamen indebite ad ipse declinat in tyrannidē princeps. Nullus enim a iustitia declinat nisi cupiditate alicuius commodi tractus. Priuatur insuper tyrannus excellentissima beatitudine, quae regibus debetur, pro premio, & quod est grauius, maximum tormentum sibi acquirit in poenis. Si enim qui unum hominem spoliatur, vel in seruitutem redigit, vel occidit, maximam poenam meretur quantum quidem ad iudicium hominum mortem, quantum uero ad iudicium Dei damnationem aeternam, quanto magis putandum est tyrannū deteriora mereri supplicia, qui undique ab omnibus rapit, contra omnium libertatē laborat, pro libito uoluntatis suae quoscumque interficit? Tales insuper raro praesentem, uento inflati superbiae, merito peccatorum a Deo deserti, & adulationibus hominum delibuti, rariis digne satisfacere possunt. Quando enim restituent omnia quae praeter iustitiae debitū abstulerunt? Ad quae tamen restituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recompensabunt eis quos oppresserunt, & iniuste qualitercumque laeserunt? Adijcitur autem ad eorum impunitiam, quod omnia sibi licita extrimat, quae impune sine resistentia facere potuerunt: unde non solum emendare non satagunt quae malefecerunt, sed sua consuetudine pro auctoritate utentes, peccandi audaciam transmittunt ad posteros: & sic non solum suorum facinorum apud Deum rei tenentur, sed etiam eorum quibus apud Deum peccandi occasionem reliquerunt. Aggrauatur etiam eorum peccatum ex dignitate suscepti officij. Sicut enim terrenus rex grauius punit suos ministros, si inuenit eos sibi contrarios: ita Deus magis punit eos quos sui regiminis executores & ministros facit, si nequiter agant Dei iudicium in amaritudinem conuertentes. Vnde & in libro Sapientiae. 6. cap. ad reges iniquos dicitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis, neque custodistis legem iustitiae nostrae, nec secundum uoluntatem Dei ambulastis, horrendam & cito apparebit uobis, quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Et Nabuchodonosor per Esa. 14. dicitur. Ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te uiderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient quasi profundius in poenis submersum. Si igitur regibus abundant temporalia bona, & proueniunt, & excellens beatitudinis gradus praeparatur a Deo, tyranni autem a temporalibus bonis quae cupiunt plerumque frustrantur, multis insuper periculis subiacentes, & quod est amplius, bonis aeternis priuantur ad poenas grauissimas reseruati, uehementer studendum est his qui regendi officium suscipiunt, ut reges se subditis praebant, non tyrannos. De rege autem quid sit, & quod expediat multitudini regem habere: adhuc autem, quod praesidi expediat se regem multitudini exhibere subiecta, non tyrannum, tanta a nobis dicta sunt.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum naturam ostendit regem esse in regno, sicut anima est in corpore, & sicut Deus est in mundo.

Consequens autem ex dictis est considerare, quod sit regis officium, & qualem oporteat esse regem. Quia uero ea quae sunt secundum artem imitantur ea quae sunt secundum naturam, ex quibus accipimus ut secundum rationem operari possimus, optimum uideatur regis officium a forma regiminis naturalis assumere. Inuenit autem in rerum natura regimen & uniuersale, & particulare. Vniuersale quidem secundum quod omnia sub Dei regimine continentur, qui sua prudentia uniuersa gubernat. Particulare autem regimen maxime quidem diuino regimini simile est, quod inuenitur in homine, qui ob hoc minor mundus appellatur, quia in eo inuenitur forma uniuersalis regiminis. Nam sicut uniuersa creatura corporea & omnes spirituales uirtutes sub diuino regimine continentur, sic & corporis membra & ceterae uires animae a ratione reguntur: & sic quodammodo se habet ratio in homine, sicut Deus in mundo. Sed quia sicut supra ostendimus, homo est animal naturaliter sociale in multitudine uiuens, similitudo diuini regiminis inuenitur in homine non solum quantum ad hoc quod per rationem regitur unus homo, sed etiam quantum ad hoc quod per rationem unius hominis regitur multitudo, quod maxime pertinet ad officium regis, dum & in quibusdam animalibus quae socialiter uiuunt, quaedam similitudo inuenitur huius regiminis, sicut in apibus, in quibus & reges esse dicuntur non quod in eis per rationem sit regimen, sed per instinctum naturae inditum a summo regente, qui est actor naturae. Hoc igitur officium rex se suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, & sicut Deus in mundo. Quae si diligenter recogitat, ex altero iustitiae in eo zelus acceditur, dum considerat ad hoc se positum, ut loco Dei iudicium regno exerceat: ex altero uero mansuetudinis & clementiae lenitatem acquirit, dum reputat singulos qui suo subsunt regimini sicut propria membra.

CAP. XIII.

Assumit ex hac similitudine modum regiminis, ut sicut Deus nunquamque rem distinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco, ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima.

Oportet igitur considerare quid Deus in mundo faciat: sic enim manifestum erit, quid imminet regi faciendum. Sunt autem uniuersaliter consideranda duo opera Dei in mundo. Vnum quo mundum instituit: alterum quo mundum institutum gubernat. Haec etiam duo opera anima habet in corpore. Nam primo quidem uirtute animae informatur corpus, deinde uero per animam corpus regitur & mouetur: horum autem secundum quidem magis proprie pertinet ad regis officium. Vnde ad omnes reges pertinet gubernatio, & a gubernationis regimine regis nomen accipitur. Primum autem opus non omnibus regibus conuenit. Non enim omnes regnum, aut ciuitatem instituunt in quo regnant, sed regno ac ciuitati iam institutis regiminis curam impendunt. Est autem considerandum, quod nisi praecessisset qui institueret

ueret ciuitatem, aut regnum, locum non haberet gubernatio regni. Sub regis enim officio comprehenditur etiam institutio ciuitatis & regni. Nonnulli enim ciuitates instituerunt, in quibus regnarent, ut Ninus Niniuem, & Romulus Romam. Similiter etiam ad gubernationis officium pertinet, ut gubernata conseruet, ac eis utatur ad quod sunt constituta. Non igitur gubernationis officium plene cognosci poterit, si institutionis ratio ignoretur. Ratio autem institutionis regni ab exemplo institutionis mundi sumenda est: in quo primo consideratur ipsarum rerum productio, deinde partium mundi ordinata distinctio. Vterius autem singulis mundi partibus diuersae rerum species distributae uidentur, ut stellae caelo, uolucres aeri, pisces aquae, animalia terrae: deinde singulis ea quibus indigent abundanter diuinitus prouisa uidentur. Hanc autem institutionis rationem Moyses subtiliter & diligenter expressit. Primo enim rerum productionem proponit dicens. In principio creauit Deus caelum & terram: deinde secundum ordinem conuenientem omnia diuinitus distincta esse denuntiat, uidelicet diem a nocte, a superioribus inferiora, mare ab arida. Hinc caelum luminariis, auiibus aere, mare piscibus, animalibus terram ornata refert, ultimo assignatū hominibus terrae animaliumque dominium. Vsum uero plantarum tam ipsis quam animalibus ceteris ex prudentia diuina denuntiat. Institutor autem ciuitatis & regni de nouo producere homines, & loca ad inhabitandum, & cetera uitae subsidia non potest, sed necessitatibus his uti quae in natura praerexistunt. Sicut etiam ceterae artes operationis suae materiam a natura accipiunt, ut fabri ferrum, aedificator ligna & lapides in artis usum assumunt. Necesse est igitur institutori ciuitatis & regni, primum quidem congruum locum eligere qui salubritate habitatores conseruet, ubertate ad victum sufficiat, amenitate delectet, munitione ab hostibus tutos reddat. Quod si aliquid de dicta oportunitate deficiat, tanto locus erit conuenientior, quam to plura, uel magis necessaria de praedictis habuerit. Deinde necesse est ut locum electum institutor ciuitatis, aut regni distinguat secundum exigentiam eorum quae perfectio ciuitatis, aut regni requirit. Puta, si regnum instituedum sit, oportet prouidere quis locus aptus sit uribus constituendis, quis uillis, quis castris, ubi constituenda sint studia literarum, ubi exercitia militum, ubi negotiatorum conuentus, & sic de alijs quae perfectio regni requirit. Si autem institutioni ciuitatis opera detur, prouidere oportet quis locus sit sacris, quis iuri reddendo, quis artificibus singulis deputandus. Vterius autem oportet homines congregare, qui sunt congruis locis secundum sua officia deputandi. Demum uero prouidendum est, ut singulis necessaria suppetant secundum uirtutem cuiusque constitutionem & statum: aliter enim nequaquam posset regnum, uel ciuitas comanere. Haec igitur sunt, ut summarie dicatur, quae ad regis officium pertinent in institutione ciuitatis, aut regni ex similitudine institutionis mundi assumpta.

CAP. XIII.

Quis modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis diuinae, qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis sumpsit initium, ubi & ponitur comparatio sacerdotis dominij, & regalis.

Sicut autem institutio ciuitatis, aut regni ex forma institutionis mundi conuenienter accipitur, sic & gubernationis ratio ex gubernatione sumenda est.

A gubernationis ratio ex gubernatione sumenda est. Est tamen praecogitandum, quod gubernare est id quod gubernatur conuenienter ad debitum finem perducere. Sicut etiam nauis gubernari dicitur, dum per nauem industriam recto itinere ad portum illa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se ordinatur, ut nauis ad portum, ad gubernationis officium pertinebit non solum ut rem in se conseruet illa, sed quod ulterius ad finem perducatur. Si uero aliquid esset cuius finis non esset extra ipsum, ad hoc solum intenderet gubernationis intentio, ut rem illam in sua perfectione conseruaret illa. Et quamuis nihil tale inueniatur in rebus post ipsum Deum, qui est omnibus finis, erga id tamen quod ad finem extrinsecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diuersis. Nam forte alius erit qui curam gerit, ut res in suo esse conseruetur: alius autem ut ad ulteriorem perfectionem perueniat, ut in ipsa nauis, unde gubernationis ratio assumitur, manifeste apparet. Faber enim lignarius curam habet restaurandi, si quid collapsum fuerit in nauis, sed nauta sollicitudinem gerit, ut nauem perducatur ad portum: sic etiam contingit in homine. Nam medicus curam gerit ut uita hominis conseruetur in sanitate: Oeconomus, ut suppetant necessaria uita: doctor autem curam gerit, ut ueritatem cognoscat: institutor autem morum, ut secundum rationem uiuat. Quod si homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, sufficerent homini curae praedictae. Sed est quoddam bonum extraneum homini quandiu mortaliter uiuit, scilicet uita beatitudo, quae in fruitione Dei expectatur post mortem. Quia, ut Apostolus ait 2. ad Corinth. 5. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Vnde homo Christianus, cui beatitudo illa est per Christi sanguinem acquisita, & qui pro ea assequenda Spiritus sancti arrhan accepit, indiget alia spirituali cura, per quam dirigatur ad portum salutis aeternae: haec autem cura per ministros ecclesiae Christi fidelibus exhibetur. Idem autem oportet esse iudicium de fine totius multitudinis, & unius. Si igitur finis hominis esset bonum quodcumque in ipso existens, & regendae multitudinis finis ultimus esset similiter, ut tale bonum multitudo acquireret, & in eo permaneret: & si quidem talis ultimus siue unius hominis, siue multitudinis finis esset corporalis, uita & sanitas corporis, medici esset officium. Si autem ultimus finis esset diuitiarum affluentia, oconomus rex quidam multitudinis esset. Si uero bonum cognoscendae ueritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, rex haberet doctoris officium. Videtur autem ultimus finis esse multitudinis congregatae, uiuere secundum uirtutem. Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene uiuant, quod consequi non posset unusquisque singulariter uiuens: bona autem uita est secundum uirtutem. uirtuosa igitur uita est congregationis humanae finis. Huius autem signum est, quod hi soli partes sunt multitudinis congregatae, qui sibi inuicem communicant in bene uiuendo. Si enim propter solum uiuere homines conuenirent, animalia & serui essent pars aliqua congregationis ciuiliis. Si uero propter acquirendas diuitias, omnes simul negotiantes ad unam ciuitatem pertinerent: sicut uidemus eos solos sub una multitudine computari, qui sub eisdem legibus, & eodem regimine diriguntur ad bene uiuendum. Sed quia homo uiuendo secundum uirtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione diuina, ut supra iam diximus, oportet eundem finem

h. & esse multitudinis humane, qui est hominis unus. Nō ē ergo vltimus finis multitudinis cōgregatæ viuere secundum virtutem, sed per virtuosam vitam peruenire ad fruitionem diuinam. Siquidem autem ad hunc finem perueniri posset virtute humanæ naturæ, necesse esset vt ad officium regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim dici regem supponimus, cui summa regiminis in rebus humanis committitur: tanto autem est regimen sublimius, quanto ad finem vltiorem ordinatur. Semper enim inuenitur ille ad quem pertinet vltimus finis, imperare operantibus ea quæ ad finem vltimum ordinantur: sicut gubernator ad quæ pertinet nauigationē disponere, imperat ei qui nauē cōstituit, qualē nauē nauigationi aptā facere debeat: civilis autē qui utitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non consequitur hō per virtute humanam, sed uirtute diuina, iuxta illud Apostoli Romano. 6. Gratia Dei, vita æterna, perducere ad illum finem nō humani erit, sed diuini regiminis. Ad illum igitur regem huiusmodi regimen pertinet, qui non est solum homo, sed etiam Deus, scilicet ad dominum nostrum Iesum Christum, qui homines filios Dei faciens in cælestem gloriam introduxit. Hoc igitur est regimen et traditum quod non corrumpetur, propter quod nō solum sacerdos, sed rex in scripturis sacris nominatur, dicitur Hierē. 23. Regnabit rex, & sapiens erit: unde ab eo regale sacerdotium deriuatur. Et quod est amplius, omnes Christi fideles in quantum sunt membra eius, reges & sacerdotes dicuntur. Huius ergo regni ministeriū, vt a terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum: & præcipue summo sacerdoti successori Petri Christi Vicario Romano Pontifici, cui omnes reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi dño Iesu Christo. Sic enim ei ad quem finis vltimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, & eius imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gentilium, & totus diuinorum cultus erat propter temporalia bona conquirenda, quæ omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cuius regi cura incumbit, conuenienter sacerdotibus gentilium regibus subdebantur. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a dæmonibus, sed a Deo vero religioso populo exhibenda, inde & in lege veteri sacerdotes regibus leguntur fuisse subiecti. Sed in noua lege est sacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona cælestia: unde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subiecti. Propter quod mirabiliter ex diuina prouidentia factum est, vt in Romana vrbe, quàm Deus præuiderat Christiani populi principalem sedē futuram, hic mos paulatim inoleceret, vt ciuitatum rectores sacerdotibus subiacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit, etiam in quibus summæ maiestatis decus conspici voluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum habitura regimen extimantia, si diuinæ potentie bene atque constantiter fuissent famulata. Quia vero etiā futurum erat, vt in Gallia christiani sacerdotij plurimum vigeret religio, diuinitus est permixtum, vt etiam apud Gallos gentiles sacerdotes quos Druidas nominabant, totius Gallie ius diffinirent, vt refert Iulius Cæsar in libro quem de bello Gallico scripsit.

quodammodo, sicut etiam in aliis rebus videtur.

Quod sicut ad vltimum finem consequendum requiritur in rex subditos suos ad viuendum secundum virtutem disponat, ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinat ad bene viuendū, & quæ impediunt, & quod remedium rex apponere debet circa dicta impedimenta.

Sicut autem ad vitam, quam in cælo speramus beatā, ordinatur sicut ad finem vita quæ hic homines bene viuunt: ita bonum multitudinis ordinatur sicut ad finem quæcunque particularia bona per hominem procurantur siue diuitiæ suæ lucra, siue sanitas, siue facundia, vel eruditio. Si igitur vt dictum est, qui de vltimo fine curam habet, præesse debet his qui curam habent de ordinatis ad finem, & eos dirigere suo imperio, manifestum ex dictis fit, quod rex sicut Dominio & regimini quod administratur per sacerdotij officium, subdi debet: ita præesse debet omnibus humanis officijs, & ea imperio sui regiminis ordinare. Cuicumque autem incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud sicut in finem, hoc debet attendere, ut suum opus sit congruū fini. Sicut faber sic facit gladium, vt pugna conueniat, & ædificator sic debet domum disponere, vt ad habitandum sit apta. Quia igitur vite, qua in præfenti bene viuimus, finis est beatitudo cælestis, ad regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam procurare secundum quod congruit ad cælestem beatitudinem consequendam, vt scilicet ea præcipiat, quæ ad cælestem beatitudinem ducunt, & eorum contraria secundum quod fuerit possibile interdicit. Quæ autem sit ad veram beatitudinem via, & quæ sint impedimenta eius, ex lege diuina cognoscitur, cuius doctrina pertinet ad sacerdotij officium, secundum illud Malachie. 2. c. Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius. Et ideo in Deutero. 17. Dominus præcipit. Postquam sederit rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine accipiens exempla a sacerdote Leuiticæ tribus, & habebit secum, legēque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cetera eius quæ in lege præcepta sunt. Per legem igitur diuinam edoctus, ad hoc præcipuum studium debet intendere, qualiter multitudo sibi subdita bene viuat: quod quidem studium in tria diuiditur, vt primo quidem in subiecta multitudo bonam vitam instituat: secundo, ut institutam conseruet: tertio, vt cōseruatam ad meliora promoueat. Ad bonam autem vnus hominis vitam duo requiruntur, vnum principale, quod est operatio secundum virtutem. Virtus enim est qua bene viuunt: aliud vero secundarium, & quasi instrumentale, scilicet corporalium bonorum sufficientia, quorum vltus est necessarius ad actum virtutis, ipsa tamen hominis vnitas per naturam causatur: multitudinis autem vnitas, quæ pax dicitur, per regētis industriā est procuranda. Sic igitur ad bonā vitam multitudinis instituendam tria requiruntur. Primo quidem, vt multitudo in vnitate pacis constituatur. Secundo, vt multitudo in vinculo pacis vnitate dirigatur ad bene agendum. Sicut enim homo nihil bene agere potest nisi præsupposita suarum partium vnitate, ita hominū multitudo pacis vnitate carens, dum impugnat seipsam, impeditur a bene agendo. Tertio vero requiritur, ut per regētis industriam necessariorum ad bene viuendum adsit sufficientis copia. Sic igitur bona

vita

vita per regis officium in multitudine constituta, consequens est vt ad eius conseruationem intendat. Sunt autem tria quibus bonum publicum permanere non sinitur, quorum quidem vnum est a natura proueniens. Non enim bonum multitudinis ad vnum tantum tempus institui debet, sed vt sit quodammodo perpetuum. Homines autem cum sint mortales, in perpetuum durare non possunt. Nec dum viuūt, semper sunt in eodem uigore, quia multis variationibus humana vita subijcitur, & sic non sunt homines ad eadem officia peragenda æqualiter per totā uitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conseruandi ab interiori proueniens in peruersitate voluntatum consistit, dum vel sunt delides ad ea peragenda quæ requirit respublica, vel insuper sunt paci multitudinis noxij, dum transgrediendo iustitiā aliorum pacem perturbant. Tertium autem impedimentum reipublicæ conseruandæ ab exteriori causatur, dum per incursum hostium pax dissoluitur, & interdum regnū, aut ciuitas funditus dissipatur. Igitur circa tria prædicta triplex cura imminet regi. Primo quidem de successione hominum, & substitutione illorum qui diuersis officijs præstant, vt sicut per diuinum regimen in rebus corruptibilibus, quia semper eadem durare non possunt, prouisum est vt per generationem alia in locum aliorum succedant, vt vel sic conseruetur integritas vniuersi, ita per regis studium conseruetur subiectæ multitudinis bonum, dum sollicitur qualiter alij in deficientium locum succedant. Secundo autem vt suis legibus & præceptis, pacis & præmijs homines sibi subiectos ab iniquitate coerceat, & ad opera virtuosa inducat, exemplum a Deo accipiens, qui hominibus legem dedit, obseruantibus quidem mercedem, transgredientibus penas retribuens. Tertio imminet regi cura, vt multitudo sibi subiecta contra hostes tuta reddatur. Nihil enim prodesset interiora vitare pericula, si ab exterioribus defendi non posset. Si igitur bona multitudinis institutioni tertium restat ad regis officium pertinet, ut sit de promotione sollicitus, quod fit dum in singulis quæ præmissa sunt, si quid inordinatum est corrigere, si quid deest supplere, si quid melius fieri potest, studet perficere. Vnde & Apost. 1. Cor. 12. fideles monent, vt semper emulētur charismata meliora. Hæc igitur sunt quæ ad regis officium pertinent, de quibus per singula diligentius tractare oportet.

Explicit Liber primus, de regimine principum.

INCIPIUNT RUBRICAE

CAPITULORVM

SECUNDI LIBRI.

Qualiter ad regem pertinet instituere ciuitatē, uel castra ad gloriam consequendam, & quod eligere debet ad hoc loca temperata, & postea subiungit, quæ commoda ex hoc regna consequuntur, & quæ incommoda de contrario. Cap. 1. Qualiter eligere debent reges & principes regiones ad ciuitates, uel castra instituenda, in quibus aer sit saluberrimus, & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis. Cap. 2. Qualiter necesse est talem ciuitatem construendam a rege habere copiam rerum uictualium, quia sine eis ciuitas esse perfecta non potest, & distinguit duplicem modum istius

A us copie, primum tamen magis commendat. Cap. 3. Qualiter regio quam rex eligit ad ciuitates & castra instituenda, debet habere amoenitatem, in quibus ciues sunt arcedendi, ut moderate eis utantur, quia sepius sunt causa dissolutionis. Vnde regimen & quocunque dominium dissipatur & annihilatur. Cap. 4. Qualiter necessarium est regi & cuicumque domino abundare in diuitijs temporalibus, quæ naturales uocantur, & ponitur causa quare. Cap. 5. Qualiter expedit regi, & cuicumque principi habere alias diuitias naturales, ut sunt armenta & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt. Cap. 6. Quod oportet regem abundare in diuitijs artificialibus, ut est aurū, & argentū, & nūmismata ex eis conflatū. Cap. 7. Qualiter ad regimen regni, & cuiuscunque domini, necessarij sunt ministri, ubi incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico, ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suauē. Cap. 8. De principatu despotico, quis est, & qualiter ad regale reducitur, ubi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora. Cap. 9. Habita distinctione domini, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quaedam genera ministrorum omnibus dominis communia, postea probat seruitutem in quibusdā esse naturalem. Cap. 10. Quod necessarium est regi, & cuilibet domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multe ponuntur. Cap. 11. Quod ad bonum regimen regni, siue cuiuscunque domini spectat stratas, siue quascunque uias in regione, uel prouincia habere securas & liberas. Cap. 12. Quod in quolibet regno, & quocunque dominio necessarium est nūmismata propria, & quot bona ex hoc sequuntur, & quæ incommoda si non habeatur. Cap. 13. Quod ad bonum regimen regni, & cuiuscunque politie pondera, & mensuræ sunt necessariae exemplis & rationibus persuadetur. Cap. 14. Quod oportet regem, & quemlibet dominum ad conseruationem sui status adhibere sollicitudinem, ut de arario publico prouideatur pauperibus, & hoc exemplis & rationibus probat. Cap. 15. Quod oportet regem & quemcunque dominantem, ad cultum diuinum intendere, & quis fructus ex hoc sequuntur. Cap. 16.

Expliciunt Rubricæ capitulorum secundi libri.

INCIPIIT LIBER SECUNDVS.

CAP. I.

E Qualiter ad regem pertinet instituere ciuitatem, uel castra ad gloriam consequendam, & quod eligere debet ad hoc loca temperata, & quæ commoda ex hoc regna consequuntur, & quæ incommoda de contrario.



R I M V M igitur præcipue oportet exponere regis officium ab institutione ciuitatis, aut regni. Nam sicut Vegetius dicit, potentissimæ nationes & principes nominati nullam maiorem potuerunt gloriā assequi, quàm aut fundare nouas ciuitates, aut ab alijs conditas in nomen suū sub quadā amplificatione transferre: quod quidem documentis factæ scripturæ concordat. Dicit enim sapiens in Ecclē. 40. & ædificatio ciuitatis confirmabit

temperabilis nomen. Hodie namque nomen Romuli nesciretur, nisi quia condidit Romam. In institutione autem ciuitatis, aut regni, si copia detur, primo quidem est regio per regem eligenda, quam temperatam esse oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa comoda consequuntur. Primo namque consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudinem vitæ. Cum enim sanitas in quadam temperie humorum consistat, in loco temperato conseruabitur sanitas: simile namque suo simili cõseruatur. Si autem fuerit excessus caloris, vel frigoris, necesse est quòd secundum qualitatem aeris corporis qualitas imminuetur: unde quadam naturali industria animalia quædam tempore frigido ad calida loca se transferunt, rursum tempore calido loca frigida repetentes, ut ex contraria dispositione loci temporis temperiem consequantur. Rursus, cum animal uiuat per calidum & humidum, si fuerit calor intus, cito naturale humidum exsiccat, & deficit vita: sicut lucerna cito extinguitur, si humor infusus cito per ignis magnitudinem consumatur. Vnde in quibusdã calidissimis Aethiopũ regionibus homines ultra 30. annos non vivere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu, naturale humidum de facili congelatur, & calor naturalis extinguitur. Deinde ad oportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana societas, regionis temperies plurimum ualet. Nam sicut Vegetius refert, omnes nationes quæ vicinæ sunt soli, nimio calore siccatae, amplius quidem sapere, sed minus de sanguine habere dicuntur, ac propterea constantiam atque fiduciam de propinquo pugnandi nõ habent, quia metuunt vulnera, qui modicum sanguinem se habere nouerunt. E contra septentrionales populi remoti a Solis ardoribus incõsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes sunt ad bella promptissimi. His qui temperatioribus habitant plagis, & copia sanguinis suppetit ad vulnerum mortifera contemptum, nec prudentia deficit, quæ modestiam seruet in castris, & non parum prodest uti in dimicatione consilij. Demum temperata regio ad politicam uitam ualet. Ut enim Aristoteles dicit in sua politica. Quæ in frigidis locis habitant gentes, sunt quidem plenæ animositate, intellectu autem & arte magis deficientes, propter quod libere perseverant magis. Non viuunt autem politice, & vicinis propter imprudentiam principari non possunt. Quæ autem in calidis sunt, intellectu quidem sunt & artificiosæ secundum animam, sine animositate autem, propter quod subiectæ quidem sunt, & subiectæ perseverant. Quæ autem in medijs locis habitant, utroque participant: propter quod & liberi perseverant, & maxime politice viuere possunt, & sciunt alijs principari. Est igitur eligenda regio temperata ad institutionem ciuitatis, uel regni.

CAP. II.

Qualiter eligere debent reges & principes regiones ad ciuitates, uel castra instituenda, in quibus aer sit salubris, & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis.

Post electionem autem regionis, oportet ciuitati constituendæ idoneum locum eligere, in quo primo videtur aeris salubritas requirenda. Conuersationi enim ciuili præiacet naturalis uita, quæ per salubritatē aeris seruatur illæsa. Locus autem saluberrimus erit, ut Vegetius tradit, excelsus, non nebulosus, nõ

pruinofus, regionisque cæli spectans, neque æstuosus, neque frigidus, demum paludibus non vicinus. Eminentia quidem loci solet ad aeris salubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam qui uirtute radij solaris resoluuntur a terra & ab aquis multiplicantur magis in conuallibus, & in locis demissis quàm in altis. Vnde in locis altis aer subtilior inuenitur. Huiusmodi autem subtilitas aeris quæ ad liberam & sinceram respirationem plurimum ualet, impeditur per nebulas & pruinas, quæ solent in locis multum humidis abundare: unde loca huiusmodi inueniuntur salubritati esse contraria. Et quia loca paludosa nimia humiditate abundant, oportet locum constructum vrbi electum a paludibus esse remotum. Cum enim auræ matutine sole oriente ad locum ipsum perueniunt, & eis orta a paludibus nebulæ adiunguntur, flatus bestiarum palustrium uenatorum cum nebulis mistos spargunt, & locum faciunt pestilentem. Si tamen mœnia constructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, spectentque ad septentrionem, vel circa, hæcque paludes excelsiores fuerint quàm litus marinum, rationabiliter videbuntur esse constructa. Fossis enim ductis exitus aquæ patebit ad litus, & mare tempestatibus auctum in paludes reduciendo nõ permittet animalia palustria nasci. Et si aliqua animalia de superioribus locis uenerint, in consuetam salubritatem occidunt. Oportet & locum vrbi destinatum ad calorem & frigus temperate disponi secundum aspectum ad plagas cæli diuersas. Si enim mœnia maxime prope mare constituta spectabunt ad meridiem, non erunt salubria. Nam huiusmodi loca mane quidem erunt frigida, quia nõ respiciuntur a sole, meridie uero erunt feruentia propter solis respectum. Quæ autem ad occidentem spectant, orto sole tepescunt, vel etiam frigent, meridie calent, uespere feruent propter caloris continuitatem & solis aspectum. Si uero ad orientem spectabunt, mane quidem propter solis oppositionem directam temperate calefcent: nec multum in meridie calor augebitur, sole non directe spectante ad locum, uespere uero totaliter radijs solis auersis loca frigescent. Eademque, uel similis temperies erit, si ad aquilonem locus respiciat vrbis, econuerso est quod de meridie respiciente est dictum. Experiments autem cognoscere possumus, quod in maiorem calorem minus salubriter aliquis transmutatur. Quæ enim a frigidis locis corpora traducuntur, in calida non possunt durare, sed dissoluantur, quia calor sugendo uapore, naturales uirtutes dissoluit: unde et in salubribus locis corpora æstate infirma redduntur. Quia uero ad corporum sanitatem conuenientium ciborum usus requiritur, in hoc conferre oportet de loci salubritate qui constituta vrbi eligitur, ut ex conditione ciborum discernatur qui nascuntur in terra, quod quidem explorare solebant antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus alijsque animalibus commune sit uti ad nutrimentum his quæ nascuntur in terra, consequens est, ut si occisorum animalium uiscera inueniuntur bene ualentia, & homines etiam in loco eodẽ salubrius possint nutriri. Si uero animalium occisorum appareant morbida membra, rationabilis accipi potest, & nec hominibus illius loci habitatio sit salubris. Sicut autem aer temperatus, ita salubris aqua est requirenda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporum, quæ sapius in usum hominum assumuntur. Et de aere quidẽ manifestum est, quod quotidie ipsum aspirando introsum

introsum attrahimus usque ad ipsa vitalia: unde principi paliter eius salubritas ad incolumitatem corporum confert. Item, quia inter ea quæ assumuntur per modum nutrimenti, aqua est quæ sapiissime utimur tam in potibus, quàm in cibis, ideo nihil est præter aeris puritatem magis pertinens ad loci sanitatem quàm aquarum salubritas. Est & aliud signum, ex quo confiderari potest loci salubritas, si uidelicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant, robusta corpora, & bene disposita membra, si pueri multi & uiuaces, si senes multi reperiantur ibidem. Econuerso, si facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exaninata membra uel morbida, si pauci & morbidi pueri, & adhuc pauciores senes, dubitari non potest locum esse mortiferum.

CAP. III.

Qualiter necesse est talem ciuitatem construendam a rege, habere copiam rerum uictualium, quia sine eis ciuitas esse perfecta non potest, & distinguit duplicem modum istius copiae, primum tamen magis commendat.

Oportet autem ut locus construendæ vrbi electus non solum talis sit qui salubritate habitatores conseruet, sed uertate ad uictum sufficiat. Non enim est possibile multitudinem hominum habitare, ubi uictualium non suppetit copia. Vnde, ut uult Philosophus, cum Xenocrates architector peritissimus Alexandro Macedoni demonstraret in quodam monte ciuitatem egregiæ formæ constitui posse, interrogasse fertur Alexander, si essent agri, qui ciuitati possent frumentorum copiam ministrare. Quod cum deficere inueniret, respondit uiterperandum esse, si quis in tali loco ciuitatem construeret. Sicut enim natus infans non potest ali sine nutritis lacte, nec ad incrementum perducitur, sic ciuitas sine ciborum abundantia frequentiam populi habere non potest. Duo tamen sunt modi, quibus alicui ciuitati potest affluentia rerum suppetere. Vnus, qui dictus est, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis, quæ humanæ uitæ requirit necessitas. Alius autem per mercationis usum, ex quo ibidem necessaria uitæ ex diuersis partibus adducuntur. Primus autem motus conuenientior esse manifeste conuincitur. Tanto enim aliquid dignius est, quãto per se sufficientius inuenitur, quia quod alio indiget, deficiens esse monstratur. Sufficientiam autem plenius possidet ciuitas, cui circumiacet regio sufficiens est ad necessaria uitæ, quàm illa quæ indiget ab alijs per mercationem accipere. Dignior enim est ciuitas si abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quàm si per mercatores abundet. Cũ hoc etiam uideretur esse securius, quia propter bellorum euentus, & diuersa uiarum discrimina, de facili potest impediri uictualium deportatio, & sic ciuitas per defectum uictualium opprimetur. Est etiam hoc utilius ad conuersationem ciuilem. Nam ciuitas quæ ad sui sustentationem mercationum multitudine indiget, necesse est ut continuum extraneorum conuictum patiat. Extraneorum autem conuersatio corrumpit plurimum ciuiliu mores, secundum Aristotelis doctrinam in sua politica: quia necesse est euenire ut homines extranei alijs legibus & consuetudinibus nutriti, in multis aliter agant quàm sint ciuiliu mores, & sic dum ciues exemplo ad agenda similia prouocantur, ciuili conuersatio perturbatur. Rursus, si ciues ipsi mercatiõibus fuerint dediti, pandetur pluribus uitij

aditus. Nã cum negotiatorum studium maxime ad lucrum tendat, per negotiationis usum cupiditas in cordibus ciuili traducitur, ex quo conuenit ut in ciuitate omnia fiant uenalia, & fide subtrahita locus fraudibus aperitur, publicoque bono cõcepto proprio comodo quisque deseruiet, deficietque uirtutis studium, dum honor uirtutis præmiũ omnibus deferretur: unõ necesse erit in tali ciuitate ciuilem conuersationem corrumpi. Est etiã negotiationis usus cõtrarius quàm plurimum exercitio militari. Negotiatores enim dum umbrã colunt, a laboribus uacant, & dum fruuntur delitijs, mollescunt animo, & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta, unde secundum iura ciuilia negotiatio est militibus interdicta. Denique ciuitas illa solet esse magis pacifica, cuius populus rarius congregatur, minusque intra urbis mœnia resident. Ex frequenti enim hominum concursu datur occasio litibus, & seditionibus materia ministratur. Vnde secundum Aristoteli doctrinam utilius est quidẽ quod populus extra ciuitates exerceat, quàm quod intra ciuitatis mœnia iugiter cõmoretur. Si autem ciuitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est ut intra urbem ciues resideant, ibique mercationes exerceant. Melius igitur est quod ciuitati uictualium copia suppetat ex proprijs agris, quàm quod ciuitas sit totaliter negotiationi exposita. Nec tamen negotiatores omnino a ciuitate oportet excludi, quia non de facili potest inueniri locus, qui sic omnibus uitæ necessarijs abundet, quod non indigeat aliquibus aliunde allatis, eorumque quæ in eodem loco superabundant, eodem modo redderetur multis damnosa copia, si per mercatorum officium ad alia loca transferri nõ possent. Vnde oportet quod perfecta ciuitas moderate mercatoribus utatur.

CAP. IIII.

Quod regio rex eligit ad ciuitates & castra instituenda, debet habere amenitates in quibus ciues sunt arcendi, ut moderate eis utantur, quia sapius sunt causa dissolutionis, unde regnum dissipatur.

Est etiam cõstituendis urbibus eligendus locus, qui amenitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amœnus, nec de facili ad locum illum confluunt habitantium multitudo, cui deest amenitas, eo quod absque amenitate uita hominis diu durare nõ possit. Ad hanc autem amenitatem pertinet, quod sit locus camporum planicie distentus, arborum ferax, motum propinquitate conspicuus, nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verum quia nimia amenitas superflua ad delicias homines allicit, & ciuitati plurimum nocet, ideo oportet ea moderate uti. Primo namque homines uacantes delitijs, sensu hebetantur. Immergit enim earum suauitas sensibus animã, ita quod in rebus delectantibus liberum iudicium habere nõ possunt. Vnde secundum Aristoteli sententiã, prudentia iudicis per delectationem corrumpitur: deinde delectationes superflua ab honestate uirtutis deficere faciunt. Nihil enim magis perducit ad immoderatum augmentum, per quod mediũ uirtutis corrumpitur, quod delectatio, tum quia natura delectationis est auida, & sic modica delectatione sumpta præcipitatur in turpiu delectationu illecebras, sicut ligna sicca ex modico igne acceduntur: tũ etiã quia delectatio appetitum non satiat, sed gustata sitim sui magis iducit, unõ ad uirtutis officium pertinet, ut hoies a delectationibus superfluis abstineant. Sic enim superfluitate uitata facilius ad mediũ uirtutis perueniunt. Consequenter etiam delitijs superfluo dediti

diu mollescunt animo, & ad quæque attentan-
da, nec non ad tolerandos labores & pericula abhor-
renda pusillanimes fiunt, vnde & ad bellicum vsu-
m vsu delicti plurimum nocent: quia, vt Vegetius di-
cit in libro de re militari: Minus timet mortē, qui mi-
nus delictiarum se nouit habuisse in vita. Demum deli-
ctijs resoluti plerumque pigrescunt, & intermissis ne-
cessarijs studijs & negotijs debitis, solis delictijs adhi-
bent curam, in quas quæ prius ab alijs fuerant cōgre-
gata, profusi dispergunt: vnde ad paupertatem deducti,
dum consuetis delictijs carere non possunt, se furtis &
rapinis exponunt, vt habeant vnde possint suas volu-
ptates explere. Est igitur nocuum ciuitati vel ex loci
dispositione, vel ex quibuscumque alijs rebus, delictijs
superfluis abundare. Opportunū est igitur in conuer-
satione humana modicum delectationis quasi pro con-
dimento habere, vt animus hominum recreetur: quia
vt Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenū. Dā-
da est animis remissio. Meliores enim aptioresque re-
quiriti relurgunt, quasi profit animo temperate deli-
ctijs uti, vt sal in ciborum coctura pro ipsorum nauiti-
tate, quod superflue immisum illos corrumpit. Amplius
autem, si id quod est ad finem, vt finis quaeritur, tollitur
& destruitur ordo naturæ. Sicut si faber quaerit
martellum propter seipsum, aut carpentarius ferrā, si
ue medicus medicinam, quæ ordinantur ad suos debi-
tos fines. Finis autem quem rex in ciuitate sui regimi-
nis debet intendere, est viuere sicut virtutem: ceteris aut
quilibet uti debet, sicut his quæ sunt ad finem, & quæ
tum est necessarium in prosequendo finem. Hoc autem
non contingit in his qui superflue delectationibus
innituntur, quia tales delectationes non or-
nantur ad finem iam dictum, immo quaeri videtur vt
finis: quo quidem modo videbantur velle vt illi im-
pji, qui in libro Sapientiae dicunt non recte cogitates,
vt dicta scriptura testatur. Venite, fruamur bonis quæ
sunt: quod ad finem pertinet, & vtamur creatura, tam
quæ in iuuentute celeriter & cetera quæ ibidem sequuntur.
In quibus imoderatus vltus delectabilium corporis vt
iuuenilis ætatis ostenditur, & digne a scriptura repre-
henditur. Hinc est quod Aristoteles in ethicis vsu dele-
ctabilium corporis vsu ciborum assimilatur, qui amplius
minusque sumpti sanitatem corrumpunt: qui autem
commensurati sunt, & saluant, & augent. Ita de virtu-
te contingit circa amicitias & delicias hominum.

CAP. V.

*Quod necessarium est regi. et cuiusque domino abundare di-
uitijs temporalibus, quæ naturales uocantur, & ponitur
causa.*

His igitur sic deductis, quæ ad substantiale esse ci-
uilitatis, siue politiae, seu regalis regiminis requi-
runtur, ad quorum institutionem & prouidentiam rex
principaliter debet intendere, agendum est de quibus-
dam, quæ ad regem pertinent in relatione ad subditos,
vnde & suum regimē quietius gubernetur. Et quæuis su-
pra aliquam partem in genere, nunc in specie est
tractandū ad maiorem declarationem eorum quæ sunt
agenda per principē. Primum quidem vt in singulis parti-
bus sui regiminis abundet in diuitijs naturalibus, quas
sic vocat Arist. in primo suæ politicae, vel quia natura-
lia sunt, seu quia homo ipsis naturaliter indiget, vt sunt
vincta, nemora, siluæ, viuaria diuersorum animalium, &
quæ genera, de quibus Paladius Platinus comes Valē-
tiniano Imperatori ad præfata exhortans, luculentissi-

mo stylo ac diffusius documentum tradidit. Hinc
etiam Salomon rex volens ostendere magnificentiam
sui regiminis, Aedificauit, inquit, mihi domos, platanū
vineas, feci hortos & pomeria, & conserui ea cuncti
generis arboribus: extruxi mihi piscinas ad irrigandū
siluā lignorum germinantiū. Cuius quidem triplex rō sū-
mi potest. Vna sumitur ex parte vsus ipsius rei, qui qui-
dem delectabilior esse videtur in re propria quā aliena,
eo quod magis vnita. Vnio. n. est amoris proprietatis, vt tra-
dit Dionysius. Ad amorē autē sequitur delectatio. Cū,
adeo quod diligitur, et delectationem secū affert. Am-
plius autē & ipsa diligentia operis exercita circa prædi-
ctā, in qua quidem homo sibi congaudet, quanto est
opus difficultius. Magis enim amamus cū non est facile,
quod sumitur, vt Philosophus dicit. Ex qua rōne &
filios diligimus, & quamlibet nostram facturam fecerū
dū mensuram operis. Adhibendo igitur sollicitudinē
circa proprias diuitias naturales iam dictas, gratiores
iā fiunt quā alienæ: & si gratiores, delectabiliores ip-
sas dicemus. Secunda rō sumitur ex parte officialium
regis. Si. n. ipsos oporteat recurrere ad conuicaneos, p-
necessarijs vitæ sui domini, interdū scandala generantur
in subditis vel ex rerū cōmercio, in quo vel laedit
auaritia, quæ ementē vel vendentē concomitatur, vel
fraus conturbat, vnde in Prou. 20. c. dicitur. Malū est,
dicit omnis emptor: & cū recesserit, tū gloriabitur quasi
fraude vendentē prauenerit. & in Ecclesiastico mone-
mur cauere a corruptione emptionis & negotiatoriū,
quasi hoc sit propriū eorum in mercādo. Amplius autē
ex cōmercio contrahitur familiaritas ad feminas, p-
quod vel ex incauta locutione alterutrum, aut aspectu,
aut gestu, caulatur zelotypia inter ciues, & inde cōtra
regimen prouocant. Sed est tertia ratio hoc idē confir-
mat, quā accipimus ex parte rerū venaliū. Victualia
quæ venduntur, vt in pluribus nō carent sophisticis,
& ideo nō sunt ita efficaci sicut propria ad nutrimē-
dū: vnde idē Salomon in Prou. 5. c. Bibe, inquit, aquā
de cisterna tua: in hoc cōprehendens omne nutrimentū,
sed præcipue potū, quia facilius potest sophisticari &
ipsum minus a sua natura & puritate remotū, citius de
ipsius malitia indicat. Rursus, propria victualia sunt
maioris securitatis in sumendo, quia possunt facilius
ab extraneo venenari, vel esse nociua, quæ si in proprio
horreo, vel cellario reponantur. Vnde & propheta Eia-
2. c. in exaltatione retributiōis viri iusti, Panis, inquit
datus est ei, & aquæ eius fideliores sunt, quasi propria
cibaria, & potabilia securiora sunt ad sumendum.

CAP. VI.

*Quod expedit regi habere alias diuitias naturales,
ut sunt armenta & greges, sine quibus domini
bene regere terram non possunt.*

Non solū autē prædicta ad naturales diuitias perti-
nēt, sed & diuersa genera animantium ex eadē rōne
& causa, vt præcedētibus est ostēsum. In quibus primo
patri tāquam prædomināti toti humanæ naturæ, dātū
est priuilegiū regēdi & dominādi, vt in Gen. scribit. Cre-
te, inquit Dñs, & multiplicamini, & replete terrā, & do-
minamini piscibus maris, & volatilibus celi, & cunctis ani-
mātibz quæ mouentur super terrā: vnde ad regiam maiestatem p-
tinet his oibus uti & abundare, & quāto plus in his do-
minant, tāto pl⁹ primi dñi principatū habet similiōrē,
cū oia sint ad vsu hominis deputata in creatiōis primor-
dio. Propter quod Philosophus dicit in 1. pol. quod vena-

tio animalium syluestrium naturaliter est iusta, quia
perere homo sibi vendicat quod suum est: et de pi-
scatione, & aucupatione similiter dici potest, unde &
natura aues rapaces prouidit, & canes ad huiusmodi
officium exercendum. Quia vero in piscibus non est
aptitudo loci ad talia ministeria, loco canum & auiū
homo retia adinuenit. Ad supplementum igitur &
decorem regni, rex indiget supradictis, quibusdam
quidem ad vsu & esum, vt sunt pisces & aues, armē-
ta bouum, & greges ouium, quibus Salomon abun-
dauit, vt scribitur in Ecclesiaste, & in 3. libro Regum,
ad sui magnificentiam ostentandam. Alijs autem ani-
malibus rex indiget ad ministerium, vt sunt equi &
mulæ, asini & camelus ad diuersa ministeria deputati,
secundum varias consuetudines regionum. Horum
igitur omnium rex copiam habere debet, quantum
idem est possibile, siue de animantibus deputatis ad
esum, siue ad ministerium, & propter causam iam
dictam de alijs diuitijs naturalibus: quia res propriae
delectabiliores sunt, vt superius est ostensum, &
tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ, &
magis accedunt ad diuinam assimilationem, quæ
est maior causa amoris. Adhuc, alia sunt causæ in
prædictis, propter quas expedit regi ipsis abundare
vt proprijs. Primo autem ad hoc mouet natura
quæ delectatur ex suo opere, dum considerat in eis
nouum continue modum procedendi in suis acti-
bus siue in viuendo, siue in generando, siue in par-
turiendo, ex quibus confurgit in dominis admira-
tio, & ex admiratione delectatio. Quod autem nu-
tritua sit causa dilectionis, & per consequens dele-
ctationis, apparet in Exodo in filia Pharaonis, quæ
Moyse nutrire fecit. et postea ibidem subiungitur,
quod post nutritionem ipsum sibi adoptauit in fi-
lium. Qua rōne dicit Dominus in Osee. 11. Ego quasi
nutritus Ephraim: in hoc insinuans suum affectum
ad populum. Amplius autem & ipsorum venatura
siue syluestrium animalium, siue aliorum pro quibus
se principes & reges gymnasijs exponunt, & fi-
lios suos submitunt, valet ad robur acquirendum
corporis, & conseruandum sanitatem, & cordis vi-
gorandam virtutem, si temperate vtantur, vt Phi-
losophus tradit in ethicis, & hoc cum in pace quie-
scunt ab hostibus, vt solent reges Franciæ, & Angliæ
talibus uti, et vt de Germanis in gestis Francorum,
scribit Ammonius. Rursus equitatura ad hoc idem
mouetur, qua reges esse debent ornati ad decorem
regni, & eiusdem contra hostes defensionem, ad
quod aptiores redduntur & expeditiores, si propria
habeant equorum armenta, vt mos est regibus ac
principibus orientis: quemadmodum & de Salomo-
ne scribitur in 3. Regum 4. quod in sua florens pro-
speritate habebat quadraginta millia præsepia equo-
rum curialium, & vndecim millia equorum eque-
strium, quos custodiebant supradicti regis præse-
pti. Præterea, si de animantibus agatur quæ ordi-
nantur ad esum, adhuc magis competit habere pro-
pria siue quadrupedia, siue reptilia, id est pisces, quia
omnibus his homo delectabilius vititur, ex hoc
quod melius nutriuntur, & aptiora efficiuntur ad
esum, tum quia re cognita in vtendo magis gau-
demus: tum etiam quia securius & liberius nobis
offeruntur ad esum, quod est actus magis nostræ pro-
portionatus naturæ, ex quo & delectabilius agit.
Amplius autem & causa communis iam dicta supe-
rius ad hoc facit, scilicet vitatio commercij cum ci-

uibus, quod potest esse scandali adminiculum præ-
cauendum officialibus regis. Rursus, hoc exigat ma-
gnificentia regis, vt transeuntibus in cibis & poti-
bus vberius ministraretur & largius: hoc autem
fit expeditius, si reges abundant gregibus & armen-
tis. Concluditur ergo ex prædictis, quod diuitiæ
naturales necessariae sunt regi, vt in singulis regio-
nibus proprias habeat ad sui regiminis & regni mu-
nimen.

CAP. VII.

*Quod oportet regem abundare diuitijs artificialibus, ut
est aurum, & argentum, & nummisima ex
eis conflatum.*

Sed & de artificialibus diuitijs, vt est aurum, & ar-
gentum, & alia metalla, & ex ipsis conflata num-
misimata, necessaria sunt regi ad munimen regiminis
sui. Supposito enim quod collegium sit necessarium
secundum naturam ad regimen constituendum, siue
politiam, & per consequens rex & quicumque
dominus, qui multitudinem regat: oportet ulterius
concludere de sibi connexo, videlicet thesauro, vt
est aurum, & argentum, & ex eis conflatum nummis-
ima, sine quo suum regimen rex congrue & oportu-
ne exercere non potest: quod quidem ostendi potest
multiplici via. Prima quidem manifestatur ex parte
regis. Homo enim in commutationibus facien-
dis, auro vel argento, siue nummisimate vititur, vt in-
strumento. Vnde Philosophus dicit in 5. ethic. quod
nummisima est quasi fideiusor futuræ necessitatis,
quia continet oia opera, sicut ipsarum pretiū. Si ergo
quilibet indiget, multo magis rex, quia si simpliciter
ad simpliciter, & magis ad magis. Rursus, virtus pro-
portionatur naturæ, & opus virtuti: natura autem
status regalis quandam habet vniuersalitatē, eo
quod communis est populo sibi subiecto. ergo &
virtus, & similiter opus. Si ergo status dominorum
secundum suam naturam est communicatiuus. ergo
virtus & operatio: hoc autem esse non potest si-
ne nummisimate, sicut nec faber, nec carpentarius si-
ne proprijs instrumentis. Item, ad idem secundum
Philosophum in 4. ethicor. Virtus magnificentiae ma-
gnos sumptus respicit: magni autem sumptus ad ma-
gnanimū pertinent, quod est rex, vt ipse Philosophus iā
git ibidem. Vnde in Hester 1. scribitur de Assuro,
qui iam oriente dominabatur. 127. prouincijs, quod
in conuiuio quod fecit principibus sui regni, mini-
strabatur in cibis & potibus prout exigebat magnifi-
centia regis: hoc autem sine instrumento vitæ fieri
nō potest, quod est nummisima, siue aurum, vel argen-
tum, quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte
regis, eidem thesaurū esse necessarium, qui artifi-
ciales diuitias continet. Secunda via sumitur in compa-
ratione ad populū siue in genere, siue in specie, quia
ad hoc debet rex abundare pecunijs, vt possit suæ do-
mni prouidere in necessarijs, & suorum subuenire ne-
cessitatibus subditorum. Vt. n. tradit Philosophus. 8.
eth. Sic se rex habere debet ad populū, sicut pastor ad
onera, & sicut pater ad filios: sic se habuit Pharaō ad
totam terram Ægypti, vt in Gen. scribitur. De publico
enim arario frumentum emit, quod ingruente fame
distribuit secundum prudentiam Ioseph, ne popululus
fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiā Cato-
nis i Caelinario, qualiter res publica profecit Romanis:

Opus S. Tho Aquin.

Y quia

quia ararium publicum viguit Romæ, quod deficiente F ad nihilum est redacta, vt temporibus eiusdē Catonis dicit accidisse. Amplius autem quodlibet regnum siue ciuitas, siue castrum, siue quodcumq; collegium as simularur humano corpori, sicut ipse Philosophus tradit, & hoc idem in Policrato scribitur: vnde cōparatur ibidem commune ararium regis stomacho, vt sicut in stomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra, ita & ararium regis repletur thesauro pecuniarum, & communicatur atq; diffunditur pro necessitatibus subditorū & regni. Rursus, & in specie hoc idem contingit. Turpe est. n. & multum regali reuerentiæ derogat a suis subditis mutuare pro sumptibus regis, vel regni. Amplius autem ex hac subiectione mutui sustinetur a dominis, vt per subditos, siue quoscūque fiant super regnum exactiones indebitæ, unde ista tus eneratur regni. Item ad idem. In mutuis sepe mutuantis, vt difficile sit ei mutuum reddere. Vnde sententia fertur esse Biantis vnus de septem sapientibus. Amico a te mutuante pecuniam & ipsum, & pecuniā perdis. Necessarium est igitur regi artificiales diuitias congregare ex causis iam dictis in comparatione ad populum siue in genere, siue in specie. Tertia autē via ad hoc idem probandum accipitur in respectu ad rem, siue personam extra regis dominium constitutas: quarum quidem duo sunt genera. Vnum videlicet inimicorum, contra quos oportet ararium publicum regis esse plenum. Et primo pro sumptibus suæ familiæ: secundo pro stipendijs militum conductorum, cū cōtra hostes mouet exercitum: tertio ad præsidia refarcienda, uel constituenda, ne hostes inuadāt terminos sui regni. Aliud autē genus in augmentum tēdit sui regni, vnde & necessarius regi est thesaurus. Contingit enim interdum regiones grauari vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab hostibus, & recurrunt tunc ad regni subsidium, quibus subueniendo cum instrumento vitæ, quod est aurum, vel argentum, vel quodcumq; nummis, subijciuntur eidē, & sic augmētatur regnum. Liqueat ergo ex dictis, regi necessarias esse artificiales diuitias ad conseruationē sui regiminis ex tribus causis iam dictis. Vnde etiam in Iudith scribitur, q̄ Holofernes princeps Nabuchodonosor, quando inuasit regiones Syriæ, & Cilitiæ cū exercitu magno, tulit aurum & argentum multum nimis de domo regis paratum, videlicet ad expeditionē contra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribitur in libro superius allegato inter actas regalis magnificentiæ. Coacervauit, inquit, mihi aurum, & argentum, & substantiam regum ac prouinciarum, substantiam vocans nummis, thesauros propter tributa ab ipso exacta & patris sui Dauid, vt patet 2. & 3. lib. Regum. Et hoc ideo, quia secundum Philosophū in ethi. humanæ vitæ sunt instrumentum, vt dictum est supra. Necessitas contradicit diuino præcepto tradito a domino in Deuteronomio per Moylen, quātum ad reges & principes populi. Ibi. n. lex scribitur de rege, q̄ non habeat auri, vel argenti immensa pondera. Quod quidem intelligendum est ad ostentationem, siue factum regalem, vt de Cræso rege Idorum narrat historia, ex qua causa rumā passus est, quia captus a Cyro rege Persarum, nudus in alto monte patibulo est affixus: sed ad subuentionem regni omnino est necessarium propter causas iam dictas.

Qualiter ad regimen regni, & cuiuscumque dominij, necessaria sunt ministri, ubi incidenter distinguitur de duplici domino politico & despotico, ostendens multis rationibus, quod politicum oportet esse suauē.

Non solum autem diuitijs oportet regē esse munitum, sed etiam ministris. Vnde & ille magnus rex Salomon in præallegato lib. dicit de seipso. Possedi seruos & ancillas, & familiam multā nimis. Quod autē possidetur, in domino videtur esse possidētis: et ideo hoc antinguendum est circa dominū incidenter. Duplex enim principatus ab Aristotele ponitur in sua politica, quorum quilibet suos habet ministros, licet plures ponat in 3. politicorum, vt supra est distinctum, & infra etiam declarabitur, politicus videlicet, & despoticus. Politicus quidem, quando regio, siue prouincia, siue ciuitas, siue castrum, per vnum vel plures regitur secundum ipsorum statuta, vt in regionibus contingit Italiæ, & præcipue Romæ, vt per senatores & consules pro maiori parte ab vrbe cōdita. Horum autem dominium conuenit amplius quadam ciuitate regere, eo q̄ in ipsa sit continua de ciuibus, siue extraneis alternatio: sicut de Romanis scribitur in Machab. 8. vbi dicitur, q̄ per singulos annos committunt vni homini magistratum suum dominari vniuersæ terræ suæ. Vnde duplex est in tali dominio ratio, quare subditi non rigide possint corrigi, vt in regali dominio. Vna sumitur ex parte regentis, quia temporaneum est eius regimen. Ex hoc enim diminuitur eius sollicitudo in sibi subditis, dum cōsiderat suum tam breui tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Israel qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando, quā reges sequentes. Vnde Samuel qui dictum populum certis iudicauit temporibus, sic ait ad ipsos, volens ostendere suū regimen fuisse politicum, & non regale quod elegerant. 1. Regum 17. Loquimini, inquit, de me corā domino & Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut alinū, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicuius munus accepit: quod quidem qui regale dominium habent, non faciunt, vt infra patebit, & in 1. lib. Regum dictus propheta ostendit. Amplius autem modus regēdi in dictis partibus vbi politicum est dominium, mercenarius est: mercede enim domini conducuntur. Vbi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini subditorum, & sic per consequens temperatur correctio rigor. Vnde & Dñs in 10. c. dicit de talibus. Mercenarius autem & qui non est pastor, cui nō est cura de ouibus, quia. si ad tempus præponitur, videt lupum, & fugit. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, quā ipsa merces sit sibi finis regiminis, & subditos sibi postponat: pp quod & antiqui Romani dūces, vt scribit Maximus Valerius, curā gerēbāt reipub. sūptibus proprijs, vt. M. Curnus, & Fabrius, & multi alij; unde reddebant ad curā politię audaciores & magis solliciti, quāsi tota in hoc esset eorum intentio & maior affectus: & in talibus verificatur Cainis sententia, quā Salustius refert in catelinario. Vnde respublica ex parua effecta est magna, quia in illis domi fuit industria, foris iustū imperium, animus in consulēdo liber, neq; delicto, neq; libidini obnoxius. Secunda autem ratio vnde dominium politicum oportet

ret esse moderatum, ac cum moderatione exercitum sumitur ex parte subditorum, quia talis est eorum dispositio secundum naturam proportionata tali regimini. Probat enim Ptolomæus in quadripartito, regiones diuersas, quantum ad mores regimen, circumscripto semper secundum ipsum super stellarum dominium imperio voluntatis. Vnde regiones Romanorum sub Marte ponuntur ab ipso, & ideo minus subijcibiles. Propter qd̄ ex eadem causa præfata gens esse ponitur infueta pati cum suis terminis, & subdiescia, nisi cum non possit resistere, & quia impatiēs alieni arbitrij, & per consequens superioris inuida. Inter Romanos præiudes, vt in 1. Machabæo. 8. cap. scribitur, nemo portabat diadema, nec induebat purpura: & vterius subditur effectus istius humilitatis, quia non est inuidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placabilitate animi, vt natura requirit subditorum illius regionis, & incessu humili rempublicam gubernabant, quia vt tradit Tullius in Philippicis. Nullum maius armatorum præsidium charitate & beneuolentia ciuium, qua oportet principantem esse munitum, non armis. Et hanc etiam sententiam refert Salustius de Catone, quantum ad antiquos patres Romanos. Rursus ad idem, confidentia subditorum siue de exoneratione dominij regentium, siue dominandi in suo tempore congruo reddi ipsos ad libertatem audaces ne colla submittant regentibus, vnde oportet politicum regimen esse suauē. Amplius autem est certus modus regendi, quia secundum formam legum siue communium, siue municipalium, cui rector astringitur, propter quam causam & prudentia principis, quia non est libera, tollitur, & minus imitatur diuinam. Et quāuis leges a iure naturæ trahant originem, vt Tullius probat in tractatu de legibus, & ius naturæ a iure diuino, vt testatur Dauid propheta. Pl. 4. Signatur est, inquit, lumen vultus tui super nos domine: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legislator prouidere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio, quia legibus solum rector politicus iudicat populum, quod per regale dominium supplementum, dum non legibus obligatur per eam censeat, quæ est in pectore principis, propter quod diuinam magis sequitur prouidentiam, cui est cura de omnibus, vt in lib. Sapient. dicitur. Patet igitur qualis est principatus politicus, & modus eius regendi. Nūc videndum est de principatu despotico.

CAP. IX.

De principatu despotico, quis est, & qualiter ad regale reducitur, ubi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora.

Est autem hic aduertendum, quod principatus despoticus dicitur qui est domini ad seruum, quod quidem nomen græcum est. Vnde quidam domini illius prouinciæ adhuc hodie despoti vocantur, quem principatum ad regalem possumus reducere, vt ex facta liquet scriptura. Sed tunc est quæstio, quia Philosophus in 1. politicorum diuidit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit diffiniendi materia, sed nūc sufficiat

A per diuinam scripturam probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Israelitico populo, quæ seruitutem important. Cū enim petiissent regem a Samuele iam ætate defecto, & filijs suis non iuste dominantibus modo politico, vt iudices alij dicti populi fecerant, consulto domino respondit 1. Regum 8. Audi, inquit, vocem populi in his quæ loquuntur. Veruntamen contestare eos, & prædicare eis ius regis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi currus & equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet aratores agrorum suorum, & messorum segetum, ac fabros armorum suorum: filias quoq; vestras faciet sibi fornicarias, vnguentarias, ac panificas: & sic de alijs conditionibus ad seruitutem pertinentibus, quæ in 1. lib. Regum traduntur, per hoc quasi volens ostendere regimen politicum, quod erat iudicum, & suum fuerat, fructuosius erat populo, cuius tamen superius contrarium est ostensum. Ad cuius dubij declarationem sciendum est, quod ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem, si referam dominium ad statum integrum humanæ naturæ, qui status innocentie appellatur, in quo non fuisset regale regimen, sed politicum eo q̄ tunc non fuisset dominium quod seruitutem haberet, sed præminentiam & subiectionē in disponēdo & gubernādo multitudinem sūm merita cuiuscumq; vt sic vel in influēdo, vel in recipiēdo influentiā quilibet esset dispositus secundum congruentiam suæ naturæ. Vnde apud sapientes & homines virtuosos, vt fuerunt antiqui Romani, secundum imitationem talis naturæ regimen politicū melius fuit. Sed quia peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus, vt dicitur in Ecclesiast. in natura corrupta regimē regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturam humanam sic dispositā, quali ad sui fluxum limitibus refrænare: hoc autem facit regale fastigium. Vnde scriptum est in Prouer. 20. cap. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Virga ergo disciplina quam quilibet timet, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mundi, quia per ea populus, & indocta multitudo melius regitur. Vnde Apollolus ad Ro. 13. dicit loquens de rectoribus mundi, quod non sine causa gladiū portat, vindex in iram Dei ei qui male agit. Et Aristoteles dicit in ethicis, q̄ præcipue in legibus influit sunt medicinæ quædam. ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autē & situs terræ sūm stellarū aspectum regionem disponit, vt dictū est supra: vnde videm⁹ quædam prouincias aptas ad seruitutem, quæsdā autē ad libertatē. Propter quod Iulius Cæsar, & Amonius qui describūt gesta Francorū & Germanorum, eos mores & actus attribuūt eis dē, in quibus etiam nunc perseverant. Romani autē ciues aliquo tēpore vixerunt sub regibus, a Romulo videlicet vsq; ad Tarquinium superbum, cuius cursus annorum, 264. fuit vt historiæ tradunt. Sic & Athenienses post mortē Codri regis sub magistratibus vixerunt, quia sub eodem climate constituti. Considerantes. n. q̄ dicta regio magis apta foret ex causis iam dictis ad politicum regimen, sic ipsam rexerunt vsq; ad tēpora Iulij Cæsaris sub consulibus, dictatoribus, & tribunicis, quod fuit quadringentorū quadraginta quatuor annorū. In quo quidem tempore, vt dictum est supra, tali regimine multum profecit respublica. Patet igitur qua consideratione politiam regno, & regale dominium politie præponimus.

Habita distinctione dominij, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quedam genera ministrorum ostendit omnibus dominis communia. Postea probat seruitutem in quibusdam esse naturalem.

His igitur sic deductis, videndum est de ministris qui ad regiminis sunt complementum: quia sine eis quodcumque dominium transire non potest, ut per eos secundum gradum personarum exercentur officia, distribuuntur opera, & administrantur necessaria siue in regno, siue in quacumque republica, & secundum merita cuiuscumque in ea contenti. Vnde & primus dux in Israelitico populo Moyses a Iethro cognato suo merito redarguitur, ut patet in Exod. 18. cap. quia ipse solus satisfacere populo suo sine ministris. Stulto, inquit, labore confumeris tu, & populus iste qui tecum est, & ultra vires tuas est, nec poteris sustinere. Prouide, inquit, viros potentes, & timētes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios ac denarios, qui iudicent populū. Hoc idem & de Romanis inuenitur: quia cum regum regimen cessasset ab vrbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus urbem rexit, sed mouentibus bellum Sabinis eidem per senatum adiunctus est dictator, qui dignitate consules præibat, quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiam tempore adiunctus est magister æquitum, qui dictaturæ obsequetur, quorum primus Spurius Cassius. Post hæc quasi circa idem tempus instituti sunt tribuni, qui in fauorem populi essent: quod pro tanto sit dictum, ad ostendendum quod regimen cuiuscumque collegij, siue provincie, siue ciuitatis vel castri, sine ministerio diuersorum officialium bene regi non potest. Sed circa hoc distinguendum de eis videtur secundum diuersitatem regiminis: quia oportet ministros dominis cuiuscumque regiminis esse conformes sicut membra capiti: unde regimini politici ministros requirit, secundum qualitatem politie. Propter quod hodie in Italia omnes sunt mercenarij sicut & Domini, & ideo agunt sicut mercede conducti non ad utilitatem subditorum, sed ad lucrum suum præstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, ut antiqui Romani, tunc eorum sollicitudo figebatur ad rempublicam sicut ad finem, & inde proficiebant, sicut maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus est quod si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, eius inuidia suo & nõ reipublice incommodo satiaretur. Sed regalis regiminis alij sunt ministri perpetuis officijs deputati ad ministrandum regi pro suo sui que populi fructu, ut sunt comites, barones, & milites simplices, feudatarij qui ex suo feudo & ipsi, & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Vnde patet & ministros esse necessarios cuiuscumque dominio, & secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod & in ecclesia dicitur. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Distinguntur autem & alia quatuor genera ministrorum a Philosopho in politica, qui haberi possunt regimini magis coniuncti. Quidam enim sunt, quos

F habet ciuitas, siue regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura prouidit ut sint gradus in hominibus, licet & in alijs rebus: uidemus enim in elementis esse infimum & supremum, uidemus etiam in misto semper esse aliquod prædominans elementum. In plantis etiam quædam deputata sunt ad humanum cibū, quædam ad finem, & eodē mō in animalibus: sed & in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animā, et in ipsis etiam potentijs animæ in alterutrum comparatis: quia quædam ordinatæ sunt ad imperandum & mouendum, ut intellectus & voluntas, quædam ad seruiendum eisdem secundum gradum ipsarum: ita inter homines erit, et inde probatur esse aliquos omnino seruos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere a ratione propter defectū naturæ: tales autem oportet ad opus inducere per modum seruile, quia ratione uti non possunt, et hoc iustum naturale vocatur, hæc autem omnia Philosophus tangit in primo politicorum. Sunt autem & alij ministri ad idem deputati officium alia ratione, ut in bello deuicti: quod lex humana non sine ratione sic statuit ad acuendum bellatores pro republica fortiter pugnandum, ut videlicet victi subijciantur victoribus iure quodam, quod Philosophus in prædicto loco iustum legale appellat. Vnde isti quamuis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur seruorum quadam militari lege ad acuendum corda bellantium, et hunc modum obseruauerunt Romani. Vnde tradunt historia. T. Liuium tantæ eloquentiæ virum a Romanis captum, in seruitutem redactum, sed propter suam probitatem a Liuii nobilissimo Romano, sub cuius ditione traditus erat manumissus, ab ipso cognomen accipiens Titus Liuius est vocatus, quem libertati tradidit pro suis filijs instituendis liberalibus artibus, cui ante non licuisset secundum principum instituta: hoc etiam & lex diuina præcepit, ut in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium, videlicet vel mercede conductorū, seu seruentium quadā beneuolentia & amore ad sui honoris cumulum: vel virtutis profectū, ut sunt ministrantes principum in domestica domo siue de re militari, siue aucupij, siue venationis, siue in alijs rebus familiaribus domus, de quibus non est modo dicendum per singula, & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit: unde in Prouerbijs dicitur, quod acceptus est regi minister intelligens. et in Ecclesiastico. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Concludendum est igitur, quod ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quæ dicta sunt supra de diuitijs & ministris, princeps debet esse munitus: propter quod Philosophus dicit in 8. ethicor. quod non est rex qui per se non est sufficiens, & omnibus bonis superexcellens, quibus omnibus superabundauit rex Salomon, ut patet in 3. libro Regum: sed præcipue in ornatu & ordine ministrorum, de quo admirata regina Saba, Maior est, inquit, sapientia tua quam rumor quem audiui. Beati viri tui, & serui tui, hi qui astant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

Quod necessarium est regi, & cuilibet domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multæ ponuntur.

Post hæc autem ad robur dominij siue regalis, siue politici, necessariae sunt munitiones, ad quas se conferant domestici regis, vel ipse rex. cuius rei documentum accipimus a rege Dauid, qui postquam cepit Hierusalem, accepit montem Sion pro suo munimine, ibique arcem ædificauit, vbi domatum fistula ducebantur vsque ad Mello, ipsamque arcem suam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbique reges obseruant, quod in singulis ciuitatibus & castris speciale habent præsidium, siue arcem, vbi degit regis familia & officiales eiusdem. cuius quidem rei multæ sunt causæ. Vna sumitur ex parte principum, quia expedit eis esse in loco tuto, ut in regendo, corrigendo, & gubernando sint magis securi, & in exequendo iustitiam efficiantur audaces. Vnde & Romani consules & senatores tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrat historia, quod tota occupata ab hostibus vrbe Roma, in ipso permanserunt illæsi. Amplius autem & regis suæque familie maior honestas hoc exigit, ne vel earum commertio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum maiestas, vel ex incauto aspectu, vbi maxima requiritur pudicitia, sicut senex populi Troiani se habebant ad Helenam, ut Philosophus dicit in ethic. populus regis indignationem incurrat, vel ipse & sui se dehonestandi in subditis occasionem assumat: in quem casum lapsus est rex Dauid, circa uxorem Vriæ scutiferi loab, quam lauantes vidit de solario domus regie, ut scribitur in 2. libro Regum. Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus mouetur, quam ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad suis parendum mandatis, ut Philosophus dicit in 6. politicorum. Amplius autem minorem causam habent rebellandi, seu subijciendi se hostibus, dum nimium infestantur. Cum enim ministros reges munitionibus habent præsentis, sollicitantur ad dacijs ad defensionem sui. Sic & Iudas Machabæus fecit de arce Sion, quam deuictam cinxit muris fortissimis, & turribus altis pro defensione patriæ contra hostes, ut scribitur in primo Machabæorū. Et similiter in Bethsuram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumææ. Rursus, ad idem necessariae sunt munitiones principibus pro conseruandis diuitijs, quibus abundare debent, ut dictum est supra, & ut eisdem possint cum sua familia liberius uti, vnde & ministri fiant ad præparandum necessaria promptiores, quod est delectabilius ac honorificentius etiā in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus, quod ex ordine debito causant speciem, siue pulchritudinem tamquam in re proportionata & commensurata in suis partibus: vnde consequitur in nobis spiritalis lætitia, quæ ex se quasi excessum facit, quam passa videtur regina Sabba in aspectu ordinis ministrorum curiæ Salomonis, ut superius est ostensum.

Quod ad bonum regimen regni, siue cuiuscumque dominij perinet stratas, siue quascumque vias in regione, vel provincia habere securas & liberas.

Est & aliud necessarium regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipsæ munitiones, ut videlicet stratas faciant securas & aptas ad transeundum siue pro aduenis, siue pro indigenis, vel regalibus suis. Viæ. n. communes sunt omnibus quod iure nature & legibus gentium: propter quod prohibentur a nemine occupari, nec vlla præscriptione, ne quocumq; temporum cursu ius de eisdem possit alicui acquiri. Vnde in libro Numerorum, via publica via regia nominatur ad significandum eius ciuitatē. Vbi August. in gloss. dictum verb. im. exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cuiuslibet transeunti innexio, ratione humanæ societatis. Propter quod & ibidē scribitur, q. Amorræis contradicentibus, ne filij Israel transirent per eos, cū sola via regia gradi permitterent, hoc est, sine læsione aliqua regionis, Dominus mandauit ipsos deleri. Ut autem stratae in sua communitate sint liberæ, & transeuntibus forent securæ, iura principibus permittunt pedagia. Vnde & eis seruantibus quæ uiatoribus sunt prædicta, officiales principū ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persoluere. Amplius autem & viarum securitas in regimine regni principibus est fructuosa, quia illuc magis confluit mercatorum cum mercibus, vnde & regnum in diuitijs crescit: qua ratione in vrbe aucta fuit respublica propter vias circa quas sollicitabantur expeditas habere, & stratae vocabantur Romanæ, ut homines magis rediretur securi ad deferendū merces, ac sub simulatione callida sub nominib; librarii permutatis, ut latrones ignorarent tempus, sicut cōputistæ scribit, cū in vrbe celebrarentur nundinæ, hic eos decipiebant. Quædam etiam extra urbem institutæ fuerunt per Romanos principes, eorumque sunt intitulatæ nominibus, ut ex hoc maiorem obtinuerint firmitatem, & loca tutiora aduenientibus redderentur, ut forum Iulij, quod in confinibus multarum prouinciarum & diuersis regionibus adhuc nomē remansit. Amplius autem & per diuersos consules ac senatores Romanos stratae sunt institutæ extendentes se ad diuersas prouincias, quorū titulus autenticari viderentur, ad liberiores, ac securiores accessum ad urbem, vel ad ipsorū memoriam clariorem, ut via Aurelia ab Aurelio principe, via Appia ab Appio senatore, quarū prima tendebat versus Reatem, vbi historia prouinciam Aureliam ponunt: secunda vero in Campaniam suam habebat progressum, ac sic de singulis alijs siue cōsulibus, siue senatoribus, ut Flamminio, vel Emilio, a quibus stratae, vel prouincie sunt nominatæ propter causam iam dictā. Rursus & diuinus cultus in hoc augetur, propterea q. promptiores sunt homines ad reuerentiā diuinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, siue ad aditum sancti. Vnde & præcipuum motuum Romanorum fuit stratas faciendi securas, diuinus videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat respublica, ut Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam scriptura in Esdra refert reuerentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod & tardata fuit ædificatio templi, Opus. S. Tho. Aquin. Y 3. Iuxta

Iuxta quod Domino dicitur in Ioan. 2. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tri-duo reædificabis illud?

CAP. XIII.

Qualiter in quolibet regno, & quocumque dominio necessarium est nummifma proprium, & quot bona ex hoc sequuntur, & quæ incommo-da si non habeatur.

His igitur expletis agendum est de nummifmate, in cuius vlu vita hominis regulatur: & sic per consequens omne dominium, sed præcipue regnum propter varios proventus quos ex nummifmate percipit. Vnde & Dominus quærens a pharisæis simulatorie tentantibus ipsum, Cuius est, inquit, imago hæc & superscriptio? Cumq; respondissent, Cæsaris: sententiam quæsit super ipsos retortit dicens. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, quasi ipsum nummifma sit causa vt in pluribus tributa soluendi. De materia autem nummifmatis, & qualiter sit regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus, prout est mensura quædam, per quam superabundantia & defectus reducuntur ad medium, vt Philosophus in 5. eth. dicit. Ad hoc enim inuentum est nummifma, vt soluatur lites in commercijs, & sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera commutationū, vt ex Philosopho habemus 1. politicorum, ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inuentū dicitur esse nummifma. Vnde & politia Licurgi, qui Parthis & Lydis primo leges tradidit, in quibus nummifma prohibebat, & solam commutationem ex alterutrum mercibus permittens per Philosophum reprobat, vt ex iam dictis apparet. Vnde & ipse cōcludit eodem lib. ethi. nummifma constitutum propter cōmutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius sit commercium, ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Licurgum, & omnes philosophos. Vnde de ipso scribitur in Genesi, quod agrum emit pro sepultura suorum pretio quadringentorum siclorum publicæ ac probatæ monetæ: sed quàmuis ex se nummifma sit necessarium, proprium tamen in omni regimine, sed præcipue regis: cuius duæ sunt causæ. Vnam accipimus ex parte regis: aliam vero ex parte populi subiecti. Quantum ad primum, nummifma, siue moneta propria, ornamentum est regis, & regni, & cuiuslibet regiminis, quia in ea representatur imago regis, vt Cæsaris, sicut dictum est supra: unde in nulla re tanta potest esse claritas memoriæ eius, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur quod ad regem, vel quæcumque dominum pertineat, quantum nummifma. Amplius autem in quantum moneta regula est & mensura rerum venialium, intm monstratur sua excellentia, vt videlicet imago ipsius sit in nūmo regula hominum in ipsorum commercijs. Vnde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur, vt imago Cæsaris sit in homine quasi imago diuina, sicut Augustinus exponit pertractans dictam materiam. Nummifma vero dicitur, quia nominibus principum effigieque designatur, vt tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet, quod ex nummifmate maiestas dominorum

relucet: & ideo ciuitates, siue principes, siue prælati hoc pro sua gloria singulariter ab Imperatoribus impetrant, vt habeant speciale nummifma. Rursus, nummifma proprium cedit in commodum principis, vt dictum est supra, quia per ipsum mensurantur tributa, & quæcumque exactiones quæ fiunt in populo, vt in lege mādabatur diuina, circa oblationes videlicet, & redemptiones quascumq; sacrificij loco. Amplius autem ipsius factura propter auctoritatem principis causatur commodum regi: quia nulli alij licet sub eadem figura & superscriptione eudere, vt iura gētium mandant. In qua quidem & si liceat suum ius exigere in eudendo nummifma, moderatus tamen debet esse princeps quicumque, vel rex siue in mutando, siue in diminuendo pondus, vel metalium, quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut supra dictum est: unde tantum est mutare monetam, siue nummifma, quantum stateram, siue quodcumq; pondus. Hoc autem quomodo Deo displicet, in Proverb. 10. c. scribitur. Pondus, inquit, & pondus, statera & statera, vtrumq; abominabile est apud Deū: de quo & grauer rex Aragonum reprehenditur ab Innocent. Papa, quia nummifma mutauerat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod & filium obligantem se per iuramentum dictam seruare monetam, a dicto absoluit iuramento, eidem mandans vt ipsam ad pristinum statum reformaret. Iura etiam in nummifmatibus fauēt mutuis, & pactionibus quibuscumq;. Mandat enim solui mutua, & pacta seruari iuxta illud temporis nummifma in omni mensura qualitatis & quantitatis. Concluditur ergo qualiter vniciqueregi nummifma proprium est necessarium. Sed etiam ex parte populi adhuc nummifma regis proprium est necessarium, vt etiam ex iam dictis apparet. Primum, quia expeditior est in commutationibus mensura: rursus, quia certior inter populares est. Multi enim sunt qui alias monetas ignorat, & sic de facili possunt simplices præueniri fraude, quod est contra formam regalis regiminis, circa quod Romani principes prouiderūt. Vnde tradunt hystoria, q̄ tempore Domini nostri Iesu Christi in signum subiectionis Romanorum vnū erat nummifma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsaris imago, quam statim cognouerunt pharisæi sciscitati a domino Iesu Christo ad discooperiendum eorum fraudem: & istud nummifma decē vsuales valebat denarios, quod soluebat quilibet telonearijs prædictorum principum, siue eorum generatibus vicem in prouincijs, vel ciuitatibus, seu caltris. Rursus, proprium nummifma fructuosius est. Cum enim extraneæ monetæ communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campforiam, cum talia nummifmata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in proprijs: & hoc sine damno esse non potest. Et præcipue accidit in partibus Theotoniæ, & regionibus circumstantibus, propter quod coguntur cum de loco ad locum transeunt, massam auri, vel argenti secum deferre & quantum in commutationibus rerum venialium indigent, tantum vendunt. Vnde Philosophus in libr. 4. politicorum, species pecuniarum distinguens, siue artis pecuniariæ, siue nummifmaticam, siue campforiam obolofaticam & cathos, primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerū naturalium ordinatur, quod facit proprium nummifma & non aliud, vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat alijs supradictis spretis, & de quibus infra dicitur. Cōcludit

dum est igitur in omni regimine pro conseruatione dominij, & præcipue regalis, necessarium esse nummifma proprium siue ex parte populi, siue ex parte regis, vel regiminis cuiuscumque.

CAP. XIII.

Qualiter ad bonum regimen regni, & cuiuscumque domini, siue politia, pondera et mensura sunt necessaria, exemplis & rationibus persuadetur.

Post hæc autem agendum est de ponderibus & mensuris, quæ necessaria sunt ad dominij cuiuscumq; regimen conseruandum, sicut & nummifma: quia cum eis soluuntur tributa, seu etiam quia per ipsa lites diminuuntur, & in emptionibus & venditionibus fidelitas seruatur: vel quia sicut & nummifmata vitæ sunt humanæ instrumenta, immo plus imitantur naturalem actionem quàm nummifma, quia scriptum est in libro Sapientiæ 11. c. quod omnia disposuit Deus in numero, pondere, & mensura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur quod pondus & mensura a natura trahant originem quàm nummifma, & ideo magis necessaria in republica, siue in regno. Amplius autem pondus & mensura in quantum talia, semper ordinatur ad mensurata & ponderata, aliter per se nihil sunt: sed nummifma, quàmuis sit mensura & instrumentum in permutationibus, tamen per se aliquid esse potest, puta, si constetur, erit aliquid, videlicet aurum, vel argētū. ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatē in alijs speciebus pecuniarum, immo amplius, vt in campforia, quæ non proprie ordinatur vt sit mensura rerum venialium, sed magis ad permutationem nummifmatis. Item, in obolofaticis, quæ consistit circa ponderis excessum in permutationibus, quibus inuentis, supra pondus in metalla resoluuntur, vt sunt ponderatores in trabuchetis, & alijs ponderibus. Item, nec cachos, id est, ars furnaria, quæ magis ordinatur ad nummifma sicut ad finē alijs permutationibus exclusis: de quibus speciebus in 4. politicorum agit Philosophus, & infra dicitur, & supra est tactum. Rursus, illi actus sunt maxime necessarij in republica, siue in regno, qui ex iure naturæ procedunt, quia leges institutæ per principes, idē habent initium, alias iustæ leges non essent: sed talia sunt de iure naturæ, quia adæquant naturalem iustitiam. sic ergo ad naturam regni, siue politia mensuræ & pondera sunt necessaria. Hinc est q̄ primus dux Israelitici populi, videlicet Moyses, vt describit Isidorus, tradendo leges diuinas quæ primæ fuerunt, simul cum illis pondera & mensuras constituit siue pro cibis & potibus, vt Eph. & Gomor. & modius, & sextarius, siue in terris & pannis quæ cubitales habent mensuras, siue in auro & argēto, & nummifmatibus, quæ sunt statera, & alia pondera. Vnde cum dictus Moyses in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam, statim subiūgit regulas naturalis iustitiæ, vt Origenes ibidem exponit. Non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere & mensura. Statera iusta & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Refert iterum Isidorus, quod Sidon Argus Græcis mensuras dedit, vbi tunc florebat Argiuorum regnum circa tempora præfati ducis Moysi. Narrat etiam hystoria Cererem mensuras agriculturæ & frumenti Græcis Siccione tradidisse. Vnde & dea frumentaria, &

demetra est vocata. Ex his ergo apparet, quod naturaliter oportet regem, vel quemcumque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras & pondera populo sibi subiecto tradere, propter causas iam dictas, & exemplo dictorum principum, de quibus nunc est actum.

CAP. XV.

Hic sanctus doctor declarat, quod oportet regem, & quemlibet dominum ad conuersationem sui status adhibere sollicitudinem, ut de arario publico prouideatur pauperibus, et hoc exemplis & rationibus probat.

Est autē & aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni, siue prouinciæ, vel ciuitatis, vel cuiuscumque principatus, vt videlicet de communi aratio prouideatur per principem, qui præsit indigentibus pauperum, pupillorum, & viduarum, ac aduenis, & peregrinis assistat. Si. n. natura quæcumq; non deficit in necessarijs, vt Philosophus dicit in 3. de cel. & mūdo, multo minus & ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars viuendi & regēdi superior & amplior est, vt tradit Tullius de tusculanis quæstionibus. ergo reges & principes in necessarijs deficere nō debēt indigentibus, immo potius subuenire. Præterea, reges & principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat sicut per causas secundas. Vnde & Samuel propheta spretus in dominio, cum querelam proponeret coram Deo, respōsum habuit, q̄ non ipsum Israeliticus populus spreuerat, sed Deum, cuius videlicet vices gerebat. Et in Proverbo dicitur. Per me reges regnāt, & legum conditores ista decernunt: sed Deo specialiter est cura pauperum, ad naturæ ipsorum defectum supplendum. Propter quod sic agit diuina prouidentia circa indigentem, sicut pater erga filios impotētes, de quibus amplior incumbit sollicitudo propter ampliores necessitates. Vnde & ipse Dominus sibi reputat fieri specialiter quod sit pauperi ipso attestante, qui dicit. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. ergo ad istū defectum pauperū supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris, principes & prælati sunt debitores, & sicut patres quos cogit officium esse auxiliares subditorum, vt Philosophus dicit in 8. ethi. ipsorum cum effectu beneficii speciale debent curam habere. Talem autem sollicitudinem habuit Philippus rex Macedo circa Phisiam, quem, vt scribit Vegetius libr. 3. de re militari, cum prius haberet offensum, audiēs ipsum licet nobilem habere tres filias, & cum ipsis inopia premi, ab ammonentibus de hoc, quærens vtrum melius foret partē agræ corporis abscindere, quàm curare, familiariter accersiu, & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, & fideliores habuit. Amplius autem quia reges & principes communes habent actiones, & vniuersalem diligentiam subditorū, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones, oportet quod in multis deficiant, quia talis actio, siue actiones quæ sunt populum gubernare, iudicare, ac vniciquæ suorum subditorum secundū meritum prouidere, transcendit virtutem naturæ: propter quod dicitur quod est ars artium regimen animarū. Et arduum est valde, ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat vitæ alienæ. Secundum quam

causam Sauli assumpto, & inuncto in regem per Samuelem prophetam præcipitur, quòd ascenderet ad cuneum prophetarum, vt ibidem per eleuatione mentis prophetando cum eis, circa populum gubernandum ex diuina influentia haberet notitiam agendorum: quod & factum fuit, vt patet 1. Reg. 10. Vnde impossibile est reges & principes non errare propter dictam causam, nisi ad illum qui omnia gubernat, & omnium est conditor se conuertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus Israelitici populi, quòd præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam, qui fuerunt viri spirituales, & a Deo illuminati, omnes peccauerunt Domino. Isti autem defectui subuenitur per eleumofynæ beneficium, vnde pauperes sustententur: sicut per Daniele prophetam dictum est illi principi ethnico regi Babylonis Nabuchodonosor, qui in toto oriente generalis erat monarcha. Peccata tua eleumofynis redime, & iniquitates tuas in misericordis pauperum conuerte. Sunt ergo ipsæ eleumofynæ, quas faciunt principes indigentibus, quasi quidam fideiussor coram Deo pro ipsis ad soluendum debita peccatorum, vt Philosophus dicit de nummis mate respectu rerum venialium. Et sicut nummis est mensura in permutationibus pro vita corporali, ita eleumofyna in vita spirituali: propter quod in Ecclesiastico dicitur. Eleumofyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conferuabit. Ex his igitur fati est manifestum, qualiter oportet esse regibus, & cuiuscumque Domino in ipsorum Dominio de communi ærario reipub. siue regali, pauperibus prouidere. Hinc est quòd in singulis prouinciis, ciuitatibus, & castris, ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta siue per reges, siue per principes, & ciues ad pauperum inopiam subleuandam, & non solum apud fideles, sed etiam infideles. Doms enim instituebant hospitalitatis ad pauperum subuentionem, quas Iouis hospitalia nominabant, vt patet in libro 2. Machab. propter effectum beneuolentiæ & pietatis, qui eidem attribuitur planetæ, secundum astrologos. De Aristotele etiam tradunt historiæ, quòd Alexandro exhortatorias literas destinauit, quòd pauperum inopiæ memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandum.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat qualiter oportet regem, & quæ cumque dominantem, ad cultum diuinum intendere, & quis fructus ex hoc sequatur.

His habitis agendum est de cultu diuino, ad quem reges & principes studere debent toto conatu & sollicitudine, sicut ad finem debitum. Et ideo hic in hoc ultimo capitulo traditur, de quo rex ille magnificus Salomon in Ecclesiast. 1. 2. capit. scribit. Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. Et quàmuis iste finis omnibus sit necessarius, diuinus videlicet cultus, & reuerentia per obseruantiam mandatorum, vt iam dictum est, regi tamen magis competit, & huius rei est magis debitor propter tria quæ sunt in ipso, quia videlicet homo, & quia Dominus, & quia rex. Quia homo singulariter a Deo creatus; cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit,

F cum vero hominem creauit, dixit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vnde Apostolus in Act. Apostolorum 17. capit. refert verba Arati poetæ dicentis, Ipsius enim genus Dei sumus. Ex hac ergo parte debitores sumus omnes Deo in generali ad diuinam reuerentiam, quod est primum præceptum primæ tabulæ: unde dicitur populo Israelitico in Deuter. c. 6. per Moysen, & per consequens nobis. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quasi ipse solus sit, cui debetur reuerentia & honor, in quantum ab ipso solo creati sumus, & singulari quadam prærogatiua producti. Et propter hoc habita consideratione tanti beneficii subdit Moyses in eodem statim loco, dicens. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua: in hoc volens ostendere quòd totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione eius præceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, sed cuiuscumque rei ex dicta iam causa. Sed quàmuis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen princeps etiam sicut priuata persona, in quantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione sui generis unde trahit originem, & inde nobilitatem, vt Philosophus probat in sua rhetorica. Qua consideratione motus Cæsar Augustus, qui & Octavianus, vt historiæ tradunt, diuinos honores non sustinens, qui eidem exhibebantur a Romano populo propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem, suum creatorem & factorem quæsiuit a Sybilla Tyburtina, quem & inuenit: adorauit, prohibuitque edicto publico ne ipsum ulterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum, aut Dominum vocaret. Amplius autem in quantum Dominus, quia non est potestas nisi a Deo, vt Apostolus dicit ad Romanos 13. capit. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictum est supra. Propter quod tota virtus Dominij ex Deo dependet, sicut eius ministri. Vbi autem est dependentia a Domino, necessaria est superioris reuerentia, quia per se nihil est, vt in ministris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apocalypsi quatienscumque agitur de caelestium spirituum ministerio, qui per seniores tamquam maturiores in actionibus, & animalia quæ potius aguntur quàm agant ex vehementi irradiatione diuina, & in ministerio designantur, semper de eisdem subiungitur, quòd ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum. Qui quidem duo actus sunt patriæ, seu diuini cultus. Vnde & illæ Nabuchodonosor monarcha in oriente, vt scribitur in Daniele, quia suum dominium non recognoscebat a Deo, secundum suam imaginationem, in bestiam est translatus, & dictum est ei. Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuiuscumque voluerit, det illud. Circa quod etiam monitus Alexander, vt historiæ tradunt, cum proposito uadens in Iudæam destruendi regionem, cum appropinquant Hierusalem ei irato in albis summus pontifex occurreret cum ministris templi, mansuefactus, & de equo descendens, ipse eum vice Dei reueritus est, & ingressus templum, maximis honorauit donis, & gentem totam pro diuina reuerentia libertate donauit. Non solum autem sicut homo & dominus ad diuinum obligatur cultum, sed etiam sicut & rex, quia inunguntur oleo consecrato, vt patet de regibus Israelitici populi, qui oleo sancto inungebat manibus propheta

INCIPIUNT CAPITVLA
TERTII LIBRI.

rum: unde & Christi domini vocabantur propter excellentiam uirtutis & gratiæ in coniunctione ad Deum, quibus præditi esse debebāt: secundum quam vnctionem consequerentur quandam reuerentiam & delationem honoris. Propter quod etiam Dauid, quia præcidit clamidem regis Saulis, percussit pectus suum in pænitudinis signum, ut scribitur in 1. lib. Regum. Rex etiam Dauid cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis & Ionathæ, ita querelam proponit de Allophilorum irreuerentia, quòd sic occiderant regem Saul, quasi non esset vnctus oleo, ut in fine scribitur secundum libri Regum. Cuius sanctitatis argumentum assumimus ex gestis Francorum, & beati Remigii super Clodoueam regem primum Christianum inter reges Francorum, & delatione olei desuper per columbam, quo rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur posteri signis, & portetis, ac variis curis apparëtibus in eis ex vnctione prædicta. Amplius autem & in dicta vnctione, vt Augustinus ait de ciuit. Dei. figurabatur rex verus & sacerdos, iuxta Danielæ prophetam. 9. capit. Cum uenerit, inquit, sanctus sanctorum cecidit vnctio uestra. Inquit igitur figuram gerunt in hac vnctione illius qui est rex regum, & dominus dominantium, vt dicitur in Apoca. 19. capit. qui est Christus Dominus noster, debitores sunt reges ad ipsum imitandum, vt sit debita proportio figuræ ad figuratum, vmbra ad corpus, in quo uerus ac perfectus cultus diuinus includitur. Patet igitur quàm necessarium sit cuiilibet domino, vt sit Deo deuotus & reuerens, sed præcipue regi ad conseruationem sui regiminis, cuius exemplum trahimus quidem a primo urbis rege, uidelicet Romulo, vt historiæ tradunt. In primordio enim sui regiminis in urbe Romana fabricauit asyllum, quod templum pacis nominabat multis amplians gratijs, pro cuius numine & reuerentia omnem sceleratam qui ad ipsum confugeret, cuiuscumque status esset, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posterius eius, qui in diuino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt seruentes, scribit Valerius Maximus in principio libri sui. Quid uero dicam de deicolis regibus siue ueteris, siue noui testamenti? Omnes enim qui ad diuinam reuerentiam fuerunt solliciti, feliciter suum consummauerunt cursum: qui uero econtra, infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiã historiæ quòd in qualibet monarchia ab initio sæculi tria se inuicem per ordinem comitata sunt, diuinus cultus, sapientia scholastica, & sæcularis potentia. Quæ quidem tria se inuicem per ordinem consequuntur, & in rege Salomone ex suis meritis conseruata sunt, quia per diuinam reuerentiam cum descendit in Ebron locum orationis, assumptus in regem consecutus est sapientiam, & ex utroque ulterius in regali uirtute super reges sui temporis excellentiam. Cum uero a uero cultu Dei recessit, infelicem exitum habuit, ut patet in 3. libro Regum. Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuiuscumque domini, sed præcipue regalis, in hoc lib. in tantum sunt dicta.

Explicit liber secundus.

- In primo capitulo consideratur, & probatur omne dominij esse a Deo considerata natura entis. Cap. 1.*
In secundo capitulo probatur hoc idem ex consideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ. Cap. 2.
In tertio capitulo, ad hoc idem arguitur per considerationem finis. Cap. 3.
Qualiter dominium Romanorum fuit a Deo prouisum propter zelum patriæ. Cap. 4.
Qualiter meruerunt dominium Romani propter leges sanctissimas, quas tradiderunt. Cap. 5.
Qualiter concessum est eis dominium a Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam. Cap. 6.
Qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & quod tale dominium est quasi instrumentum diuinae iustitiæ contra peccatores. Cap. 7.
Quòd tale dominium interdum cedit in malum dominantis, quia propter ipsorum ingratitude in superbiam elati grauius deprimuntur. Cap. 8.
Quòd homo naturaliter dominatur animalibus siluestribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo, & probatur multis rationibus. Cap. 9.
De dominio hominis secundum gradum & dignitatem, & primo de dominio Papæ qualiter præfertur omni dominio. Cap. 10.
De dominio regali, in quo consistit, & in quo differt a politico, & quo modo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes. Cap. 11.
De dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, & quibusdam alijs nominibus, ubi incidenter distinguitur monarchia, & quantum durauerunt. Cap. 12.
De monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, & de Octauiano Augusto, quòd gessit uices Christi. Cap. 13.
Mouetur quæstio de monarchia Christi, quo tempore incipit, & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur una. Cap. 14.
Secunda ratio, quare dominus assumpsit uitam abiectam & occultam, licet esset uerus mundi dominus, & exponuntur uerba Esaiæ prophetæ de ipso. Cap. 15.
Ostendit quòd isto modo aucta fuit Respub. per exempla antiquorum Rom. & postea subdit de Constantino. Cap. 16.
Quòd imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obedientes & reuerentes Ecclesiæ Rom. ostendit per quatuor concilia, quibus dicti principes se subiecerunt. Cap. 17.
De duobus sequentibus concilijs post alia quattuor celebratis tempore Iustiniiani iunioris, & quæ fuit ratio, quare imperium translatum fuit a Græcis ad Germanos. Cap. 18.
Qualiter diuersificatus est modus imperij a Carolo Magno usque ad Ottonem tertium, & unde plenitudo potestatis summo Pontifici conuenit. Cap. 19.
Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum, & qualiter conuenit cum utrisque. Cap. 20.
De dominio principum, qui subsunt Imperatoribus & Regibus, & diuersis nominibus eorum, quid importent. Cap. 21.
De quibusdam nominibus dignitatum singularibus, in quibusdam regionibus, & quale sit omnium istorum regimen. Cap. 22.

Explicunt capitula tertij libri.

DE REGIMINE PRINCIPVM
IN HOC PRIMO CAPITVLO
CONSIDERATVR, ET PROBATVR
OMNE DOMINIVM ESSE A DEO,
CONSIDERATA NATVRA ENTIS.

C A P. I.



I T QVIA cor regis in manu Dei, quocūque voluerit inclinabit illud, & in Prover. 21. c. scribitur, quod & ille magnus monarcha in Oriēte Cyrus, videlicet rex Persarum, per publicū constitetur edictū. Post victoriam enim de Babylonia consecutam, quā usque ad solum destruxit, ac occiso Balthasar rege ibidem, sicut historiae tradunt, sic ait vt in principio libri Esdræ patet. Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Omnia regna mundi dedit mihi dominus Deus cali. Inde manifeste apparet a Deo omne provenire dominium sicut a primo dominante: quod quidem ostēdi potest triplici via, quam Philosophus t̄agit, quia vel inquantum ens, vel inquantum motor, vel inquantum finis. Ratione quidem entis, quia oportet omne ens ad ens primum reducere, sicut ad principium omnis entis, & vt omne calidum ad calidū ignis, ut patet per Philosophum in 2. metaph. Quæ ergo ratione omne ens ex ente primo dependet, eadē & dominium, quia ipsum super ens fundatur: & tanto super nobilius ens, quanto & ad dominandum super homines in natura cor̄uales eis dē præponitur. Vnde & causam habet non superbiendi, sed humilitate suum populum gubernandi, vt Seneca dicit in epistola ad Lucillum. Propter quod in Ecclesiastico dicitur 32. c. Rectorem te posuerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis. Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet, quod est prima causa, ita & omne dominium creaturæ a Deo sicut a primo dominante, & primo ente. Amplius autem omnis multitudo ab vno procedit, & per vnum mensuratur, ut patet per Philosophum in 10. primæ philosophiæ. ergo eodem modo & multitudo dominantium ab vno dominante trahit originem, quod est Deus. Sicut vni demus in regalibus curijs, quod in diuersis officijs multi sunt dominantes, sed omnes ex vno dependēt, videlicet rege. Propter quod Philosophus in 12. primæ philosophiæ dicit, quod sic se habet Deus, siue prima causa ad totum vniuersum, sicut dux ad exercitū, a quo tota multitudo castrorum dependet. Vnde & ipse Moyses in Exodo. 15. c. Deum ducem populi vocat. Dux, inquit, fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. a Deo igitur omne dominium habet initium. Rursus ad idem. Virtus est proportionata enti cuius est uirtus, & adæquatur ei, quia uirtus fluit ab essentia rei, vt patet per Philosophum in 1. & 2. libr. de celo. Sicut ergo se habet ens creatum ad increatum, quod est Deus, ita uirtus cuiuslibet entis creati ad uirtutē increatam, quæ etiam est Deus, quia quidquid est in Deo, Deus est: sed oē ens creatum ab ente increato trahit originē. ergo uirtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præsupponit, quia non est dominium, ubi non est potentia, siue uirtus. ergo omne dominium erit ab increata uirtute, & hæc est Deus, ut supra dictum est, et sic idē quod prius. Vnde Apostolus dicit ad Heb. quod Deus portat omnia verbo uirtutis suæ. In Ecclesiastico. 1. c. etiā

LIB. III.

scribitur, quod vnus est altissimus creator omnium omnipotens, rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum, dominans Deus. In quibus uerbis satis apparet, a quo omnis creatura habet esse, uirtutem, & operationem, & per consequens dominium, & multo amplius rex, ut superius est ostensum.

C A P. II.

Hoc idem probat ex consideratione motus cuiuslibet nature creatæ.

N On solum autem ratione entis, sed ratione etiā motus probatur a Deo provenire dominium. Et primo quidem assumenda est ratio Philosophi. in 8. physicorum. Quia omne quod mouetur, ab aliquo mouetur, & in mouentibus & motis non est abite infinitum. ergo oportet venire ad aliquod primum mouens immobile, quod est Deus, siue causa prima. Inter omnes autem homines qui plus habēt de ratione motus, sunt reges & principes, & omnes qui præfunt siue in gubernando, siue in iudicando, siue in defendendo, & sic de alijs actibus, qui ad curam regiminis pertinent. Vnde Seneca de consolatione fratris ad Polibium sic loquitur de Cæsare, exhortans eum ad contemptum mundi. Cum uoles omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem. Vide quantam huius uitæ indulgentiæ idem, quātam industriam debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere, quā illi. Si quis modo est fabulis traditus, cuius humeris mīdus innititur, Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius uigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium uocationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi se eripuit, & siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, numquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Si ergo reges & alii domini tantum habent de ratione motus, ipsum non possunt perficere, nisi per instantiam & uirtutem mouentis primi, quod est Deus, vt superius est probatum. Propter quod in lib. Sapientiæ, ubi connumerantur effectus diuinæ uirtutis per suam sapientiam, uolens author ostendere qualiter omnia influentiam diuini motus participant, subdit statim, Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam, uolens absolutam & supergradientem ac immittam diuinam uirtutem ad omnia mouendum ad similitudinem corporis lucis, quæ ex hac parte naturam imitatur diuinam. Rursus ad idem. Omnis causa primaria plus est influens in suum caularum, quā causa secundaria: causa autem prima Deus est. ergo si in uirtute primæ causæ omnia mouentur, & influentiam primi motus omnia recipiunt, & motus dominorū erit ex uirtute Dei, & ex Deo mouente. Amplius autē si est ordo in motibus corporalibus, multo magis & in spiritualibus erit. Sic autem uidemus in corporibus, quod inferiora per superiora mouentur, & omnia reducuntur ad motum supremi, quod est nona sphaera, secundum Ptholomæum in prima distinctione almagesti: sed secundum Aristotel. in 2. de celo, est octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum, & a primo habent influentiam, multo magis spirituales substantiæ propter maiorem assimilationem quam habent in alterutrū. Vnde aptio-

OPVSCVLVM

XIX.

res sunt ad recipiendam influentiam primi & supremi mouentis, siue motoris, quod est Deus: quem quidem motum nobis tradit beatus Dionysius in lib. de diu. nominibus, & de cælesti hierarchia, distinguens in eis motum sicut & in corporibus, videlicet circulem, rectum, & obliquum. Qui quidem motus sunt quedam illuminationes quas recipiunt a superioribus ad agendum, vt idem doctor exponit: ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis, in qua sit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debeant, sunt reges & principes, & alii dominatores orbis tum ex exercitio quod habent, tum ob vniuersales actiones regiminis, vnde & emens magis eleuatur ad diuina: tum etiam quia hoc eis incumbit vt se disponant, vt cura eis imposta in gubernando, regem, & alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quæ supra ipsum sunt, & naturam particularem excidunt, per talem motū diuinæ influentiæ sufficientem deducantur: sic enim David rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ supra omnes reges & prophetas meruit in suis psalmis spiritum prophetiæ intelligentiæ, ut doctores scripturæ sacre tradūt. Ex cuius cōtrario actu principes ethnici, de quibus Daniel propheta mentionē facit, vt Nabuchodonosor & Balthasar pater & filius meruerūt obumbrari, vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorū phantasiā in imaginatijs uisionibus, vt in Daniele est manifestū, ut scirent quid circa regale regimen eis esset agendum: sed quia mens ipsorum nõ erat disposita, sed in uolura tenebris peccatorum, ad ipsam notitiam non potuerunt venire. Propter quod insignito lumine prophetiæ Danieli dictum est. Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad ista interpretandum: vt verificetur quod per Salomonem dicitur in prouerb. Meum est consilium & æquitas, mea est prudentia, & mea est fortitudo: per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Et sic manifestum est, qualiter omne dominium est a Deo in consideratione motus.

C A P. III.

Hic sanctus doctor hoc idem probat per considerationem finis.

Sed & respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finem ratione sui intellectus, qui finem in vnaquaque eius actione præstituit, vnaquaque natura quanto est magis intellectiua, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelligentia, & purus actus intelligendi, sua actio magis finem includit. Ergo oportet dicere, quod in unoquoque sine uniuscuiusque rei creatæ præexistat actio intellectus diuini, quā & nos diuinam prudentiam uocamus, per quam dominus cuncta disponit, & in debitum finem deducit, vt Boetius de consolatione philosophiæ ipsam nominat, secundum quam rationē dicitur in lib. Sapientiæ, quod diuina sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Concluditur ergo ex hoc, quod qualibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione diuina. Huiusmodi autem est regnum cuiuscumque cōmunitatis, seu collegij, siue politiæ, siue regalis, siue cuiuscumque

conditionis: quia cum intendat nobilissimum finem, vt Philosophus tangit in ethi. & in 1. politicorum, in ipso diuina præintelligitur actio, & lux uirtuti dominorum subicitur regimen. Et hinc forte trahit originem ueritatis, quod bonum commune dicitur potentia a Philosopho in eth. Amplius, in regimine legislator semper debet intendere vt ciues dirigantur ad uiuendum secundum uirtutē, immo hic est finis legislatoris, vt Philosophus dicit in 2. ethi. Propter quod & Apostolus dicit ad Thimotheum, quod finis præcepti est charitas. Sed ad istum finem venire non possumus sine motione diuina, sicut nec calor calefacere sine uirtute caloris ignis, nec lucidum lucere sine uirtute lucis. Et tanto altius & excellentius motio primi mouentis, quanto uirtus diuina supergreditur & transcendit uirtutem creatam & oē genus operis, sed & fortius influit in tantum, vt dicat ille Elaias propheta. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Et uox euangel. ca. Sine me nihil potestis facere. Rursus ad idem. Finis mouet efficiētem, & tanto efficacius, quanto finis nobilior & melior reperitur, ut bonum gentis respectu boni ciuitatis, vel familiæ, sicut Philosophus dicit in 1. polit. Finis autem ad quem principaliter rex intendere debet in seipso & in subditis, est æterna ueritas, quæ in uisione Dei consistit. Et quia ista uisio est perfectissimum bonum, maxime debet mouere regem, & quæ cumque dominum, ut hunc finem subditi consequantur: quia tunc optime regit, si talis in ipso sit finis intentus. Tali autem modo suos regebat & gubernabat rex ille, & sacerdos Christus Iesus, qui dicebat in Ioanne. 10. c. Ego vitam æternam do eis. et iterum: Ego ueni ut uitam habeat, & abundantius habeat. Hoc autem maxime facit rex, quando super gregē suū sicut bonus pastor inuigilat: quia tunc super eum diuina lux irradiat ad bene regendum, ut pastoribus in ortu Regis nostri & Saluatoris. Et irradiationis iam dictæ ad bonum regimē & in principe, & in subditis motum circulem accipimus rectum & obliquum, de quibus distinctum est supra, & beatus Dionysius loquitur in 4. cap. de diuinis nominibus. Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia sit per diuinam illuminationem super principe ad bene regendum, & super populum meritis principis. Sed obliquus uocatur, quando per diuinam illuminationem sic subditos regit, quod uirtuose uiuunt, & insurgit in eis diuina laus & gratiarum actio, vt sit quasi quedam arcualis figura, ex chorda recta & arcu obliquo. Sed circularis motus diuinorum radiorum dicitur, quando diuina illuminatio irradiat principem, vel subditum, ex qua quidem eleuantur ad Deum contemplandum & diligendū, qui ideo circularis motus uocatur, quia est ab eodem ad idem, & a puncto ad punctum, quod circularis motus est proprium. Quem quidem motum Philosophus etiam ponit in 12. metaph. ubi dicitur, quod motor primus, siue causa prima, quod est Deus, mouet alia sicut desideratum, hoc est, ratione finis, qui est ipse, de quo & propheta David loquitur in psal 71. licet secundū sacros doctores adaptetur ad Christum regem nostrum. Deus, inquit, iudicium tuū regi da, & iustitiam tuam filio regis iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiā. Quæ quidem omnia deprecatia sunt regis, & cuiuslibet domini ad Deum pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, ut dictū est supra.

Et quia mentem sic dispositam habent ad diuinam influentiam recipiendum pro salute subditorum, statim subditur. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Per quæ omnia satis manifestum est, quod Dominium est a Deo in relatione ad finem, siue remotum, qui est ipse: siue propinquus, qui est operari secundum veritatem.

CAP. IIII.

Hic sanctus doctor declarat, qualiter dominium Romanum fuit a Deo prouisum propter zelum patriæ.

ET quia inter omnes reges & principes mundi Romani ad prædicta magis fuerunt solliciti, Deus illis inspirauit ad bene regendum, vnde & digne meruerunt imperium, vt probat August. in li. de ci. Dei, diuersis causis & rationibus, quas ad præsens perstringendo, ad tres reducere possumus, alijs vt tradatur compendiosius referatis, quarum intuitu meruerunt dominium. Vna sumitur ex amore patriæ: alia vero ex zelo iustitiæ: tertia autem ex zelo ciuili beniuolentiæ. Prima iam dicta virtus satis erat digna dominio, quæ participabant quædam naturam diuinam, eo quod ad cõmunitatem suam fertur effectus. Versatur. n. ad vtilitates actiones populi, sicut Deus est vtilis causa rerum. Vnde & Philosophus dicit in 1. eth. quod bonum gentis est bonum diuinum. Et quia regale regimen, & quodcunque dominium cõmunitatem importat, cõmunitatem diligens dominij cõmunitatem meretur, vt sic ipsum concomiter præmium secundum meritum qualitate: & hoc requirit conditio diuinæ iustitiæ vniciuique mercedem rependere, iuxta virtutis opus, vt verbum scriptum in Apocalyp. impleatur in eis. Opera eorum sequuntur illos. Et iterum in Matth. 2. 5. c. scribitur, quod Dominus dedit vniciuique secundum propriam virtutem. Amplius autem, Amor patriæ in radice charitatis fundatur, quæ communia proprijs, non propria communibus anteponit, vt beatus Aug. dicit exponens verbum Apostoli de charitate: virtus autem charitatis in merito antecedit omnem virtutem, quia meritum cuiuscumque virtutis ex virtute charitatis dependet. ergo amor patriæ super ceteras virtutes gradum meretur honoris: hoc autem dñi. ergo ex amore digne cõsequitur quis principatū. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. de officijs, quod omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quam ea quæ cum republica perseuerat. Vniciuique. n. nostrum chari sunt parietes, chari sunt liberi, chari sunt propinqui ac familiares, sed omnes omnium propinquitates patria sua charitate cõpleta est, pro qua quis bonus dubitet mortem appetere, si eidem sit profuturus. Quantus vero fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in Carthaginiensi ex sententia Catonis, quædam de eis connumerando virtutes, in quibus dicitur amor includitur. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rempublicam ex parua magnam fecisse, quippe amplior nobis quam ipsis armorum est copia: sed quia in eis fuit domi industria, foris iustum imperium, in consulendo animus liber neque delictus, neque libidini obnoxius pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam, laudamus diuitias, sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen, omnia virtutis præmia am-

bitio possidet. Rursus, amor patriæ primum & maximum mandatum continere videtur, de quo euangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem communem assimilat sibi naturam diuinam, in qua tum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam. Item, proximi dilectionem adimplet, dum totius populi sibi commisso ex affectu paterno sollicitudinem gerit, & sic adimplet mandatum præfatum, de quo dicitur in Deut. 6. cap. Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & proximum tuum sicut teipsum. Et quia in isto præcepto diuino non cadit dispensatio, inde est quod Tullius dicit de republica, quod nulla causa interuenire debet, vnde propria patria denegetur. De isto autem amore patriæ exemplum accipimus, vt historiæ tradunt. Et beatus Augustinus in 5. de ciuit. Dei, de Marco Curtio nobili milite, qui armatum equo sedentem in abruptum terræ hiatus se præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab urbe. Item, de M. regulo, qui salutem reipublicæ suæ præferens consultus a Romano populo, & inter prædictum populum & Pœnorum gentem mediator pacis existens, in Africam rediens a Carthageniensibus est occisus. Quam mundas etiam habuerunt manus a muneribus principes eorum pro conseruanda republica, patet de M. Curio, de quo scribit Maximus Valerius libro quarto quomodo Samnitum diuitias contempsit. Cum enim post victoriam de ipsis habitam, legati eorum ad ipsum aditum habuissent, ipsumque reperissent in scamno sedentem, & cauno ligneo cõnantem, magnumque auri pondus offerrent, suis inuitatus verbis vt eo vti vellet, vultum protinus rilu soluens, superuacue inquit. Narra te Sannitibus. M. Curium malle locupletibus imperare, quam locupletem fieri. Et mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi. Simile etiam refert idem author libro eodem de Fabricio, qui cum honore & autoritate omnibus in ætate sua maior, centum vero par esset vniciuique pauperum, requisitus a Sannitibus, quos in clientela detinebat, pecuniam & seruos sibi missos contempnit, ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio & zelo patriæ sine pecunia prædiues, & sine vtu familiaris abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat non multa possidere, sed pauca desiderare. De talibus autem concludit dicitur doctor, quod eisdem non datur dominandi potestas, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quæ definire videtur eorum dominium fuisse legitimum, & eis a Deo collatum. Sed & Mathias & filij quamuis fuerint de sacerdotali genere, propter zelum legis & patriæ in populo Israelitico meruerunt dominium, vt patet in 1. & 2. Machab. Cum enim morti esset vicinus, sic filios suos alloquitur. Emulatores, inquit, estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, quod pro republica accipimus in populo prædicto: & postea subditur. Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum quod ad filiorum referimus principatum, quorum vnus alteri successit, Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum sacerdos & dux in eodem floruit populo.

Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges sanctissimas quas tradiderunt.

EST autem & alia ratio, vnde digne Romani dominium sunt adepti, zelus videlicet iustitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam iure naturæ, a quo habet exordium omne iustum dominium. Primo quidem, quia vt idem doctor scribit, cõsuebant patriæ consilio libero, auaritiam relegantes in dominio, siue turpis lucri gratiam neque delicto, neque libidini obnoxii, pro quibus iam stans dominium dissipatur. Trahebantur enim homines ad ipsorum amorem, vt propter ipsorum iustissimas leges se sponte eisdem subijcerent. Vnde & ipse Apostolus Paulus cum a Iudæis nimis iniurijs vexaretur, coram Felto principe circa partes Cæsareæ Palesthinæ, vt in actibus Apostolorum traditur, ad Cæsarem appellauit, ac se subiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & quam sanctæ, sic in eisdem actibus Apostolorum scribitur de dicto Felto, quia cum Hierosolymis esset, adierunt ipsum principes sacerdotum, & sacerdotes postulantes aduersus Paulum dationem mortis, quibus dicitur Felto respondit, prout dictis legibus Romanorum subiectus, quod non est consuetudo Romanis damnare aliquem, siue donare, nisi præsentem habeant accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor Aug. in 18. lib. præfatio, quod Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, vt in vnam societatem reipublicæ legumque perductum longe lateque pareret. Amplius autem ad hoc, quia de iure naturæ est ut quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quod vt scribitur in Prouerb. Vniciuique mandauit Deus de proximo suo. Ex qua quidem ratione iura concedunt, quod quis re alienam contractare possit, & expensas deducere, ac primum accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur a peccatoribus, vel quibuscunque raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturæ ut dominium sit concessum pro pace ac iustitia conseruanda iurgijs ac discordijs rescandis. Item, ad hoc videtur prouisum, vt mali puniantur, & boni promoueantur: et hoc est officium dominorum, in hoc quasi officium gerentium proximorum, vt inde suam reportent mercedem, quia ex hoc sua recipiunt uestigalia & tributa. Vnde cum Apostolus ad Roma, ostendisset a Deo prouenire omne dominium. Non est, inquit, potestas nisi a Deo, & cetera quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia, ultimo concludit. Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. In quantum igitur homines virtuosi ac sua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine quæ regi indiget, & rectorem non habet, curam assumunt, & sub legibus populum dirigunt, non tantum instinctu Dei moueri videntur, sed vicè Dei gerunt in terris, quia conseruant hominum multitudines in ciuili societate, qua necessario homo indiget, cum sit animal naturaliter sociale, ut Philosophus dicit in 1. politico: unde & in isto casu dominium videtur esse legitimum. Quod quidem probat Aug. in 4. de ciuit. Dei, dicit enim sic. Remota iustitia quid vni ipsa regna, nisi quædã latrocinia? Ergo ipsa supposita regnū, & quodlibet dominiū esse videtur concessum. Intro ducit autem ad suum probandum intentum exemplum de

A quodam pyrata, qui vocabatur Dionides, qui cum fuisset captus ab Alexandro, quæsiuit ab eo cur mare haberet infestū. Ipse libera contumacia respondit. Quod tibi vt orbem terrarū. Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor: tu vero quia magna classe, diceris imperator. Ista ergo ratione Romanis a Deo collatum fuit dominium. Vnde & idem doctor in 5. eiusdem libri dicit. Quia propter leges ipsorum sanctissimas nulli sunt tãquam rectorum ad honores, imperium, & gloriam, nec habent vnde conquiri debeant de summi & veri Dei iustitia: perceperunt. n. mercedem suam, iuste videlicet dominando, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iustitiæ apud Romanos consules antiquos contra malos, de multis est manifestum. Vnde scribit August. in 5. sæpe iam dicto libro, quod Brutus filios suos occidit, quia bella concitabat in populo: ex quo vigore iustitiæ mortem merebatur. Vicit enim in eo, ut ait Poeta, amor patriæ, laudumque immensa cupido. Narrat etiam de Torquato, quod idem fecit de filio, quia contra edictum patris inuasit hostes iuuenili quodam prouocatus ardore: et licet victoriosus extiterit, quia tamē castra suæ gētis discrimini exposuit, ipsum morti adiudicauit iuxta militares leges, ubi idem doctor causam suæ mortis insinuat, dicens. Ne plus mali esset in exemplo imperii contempti, quam boni in gloria hostis occisi. Maximus autem Valerius dicit de ipso, quod maluit proprio nato carere, quam disciplinæ militaris transgressionibus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis iustitiæ Romani dominiū meruerunt.

CAP. VI.

Quomodo concessum est eis dominium a Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam.

TERTIA vero uirtus, per quæ subiugauerunt Romani mundum, & meruerunt dominium, fuit singularis pietas ac ciuili beneuolentia: quia vt tradit Maximus Valerius libr. 5. Humanitatis dulcedo Barbarorum ingenia penetrat: et hoc experimentum habet. Vnde & in Prouerb. 6. c. dicitur, quod verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodem. Responso mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furor. cuius quidem ratio sumitur ex generositate animi, vt dicit Seneca, qui magis ducitur, quam trahatur. Habet enim mens quoddam sublime & altum ac impatiens superioris, sed delectatione cuiusdam subiicitur reuerentiæ, seu lenitatis, per quam suspicatur ad patiam posse conscendere, & a suo non resiliere gradu. Propter quod & Philosophus dicit in 8. ethi. quod beneuolentia est principium amicitia. Quantum autem antiqui Romani in hac excellenti uirtute, vnde exteras nationes ad suum traherent amorem, seque eisdem sponte subijcerent, exempla ipsorum deducantur in medium. Primo quidem de Scipione, qui ut refert Maximus Valerius libr. 4. cum esset in Hispania dux Romani exercitus contra gentem Hannibalis, ac vigesimum quartum agens annum, Carthaginem ibidem a Pœnis conditam in suam redegit potestatem, in ipsa virginem cepit eximiam venustatis, quam vt desponsatam agnouit & nobile, ipsam inuiolatam parentibus reddidit, & aurum quod in redemptione eius traditum fuerat, doti eius adiecit. Ex quo factum ad amorem Romanorum hostes adduxit, admirantes de tam casta modera-

deratione continentia dicti principis: quia cum idem author ipsum referat solutiois vite in iuuenili etate fuisse, seipsum in tanta libertate & potestate confisus ab omni delicto conseruauit immunem. Vnde Titus Liuius de bello Punico narrat, Scipionem spolum dictae virginis allocutum fuisse, in quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem, & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipso quaedam beneuolentia inductiua in praedicta uictoria. Cum enim misit obfides Romanis, primo quidem hortatus est uniuersos bonum habere animum, uenisse enim eos in Romanorum potestatem, qui beneficio quam metu obligare homines mallet, exterasque gentes fide, ac societate iunctas habere, quam tristi subiectas seruitio. De hoc etiam dicit August. 1. de ciuit. Dei, quod proprium ipsorum fuit parcere subiectis, & debellare superbos, acceptaque iniuria ignoscere quam persequi mallebant. Refert etiam idem doctor in eodem lib. de Marco Marcello, qui cum Syracusam urbem cepisset, ante illius ruinam suas illi effudit lachrymas, tantaeque fuit pudicitiae & continentis animi, benignaeque mentis, quod priusquam oppidum iussisset inuadi, publico edicto constituit, ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis insistimus? Cum etiam Machabaei, ludas uidelicet Ionathas, & Simon de genere Iudaeorum, quorum est proprium aliarum nationum aspernari confortium, tum quia Saturnini sunt, sicut Macrobius dicit super somnium Scipionis: tum quia legibus prohibebatur eisdem, considerata beneuolentia Romanorum, cum ipsis statuerunt amicitiam, ut in 1. Machabaeorum scribitur, ubi inter alia commendabilia de ipsis, vnde populos gentesque diuersas ad suum trahebant amorem & subiectionem politicam, seu despoticam, sub compendio interseritur, quod inter praesides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, & consulebant quotidie trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quae digna sunt gerant. Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari uniuersae terrae suae, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. Vbi attendendum quam ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in urbe, quod erat praecipuum motuum cuiuscumque nationis & prouinciae ipsorum appetere dominium, & eisdem sua colla subiicere. Aliud etiam erat in eis prouocatum subiectionis, quia ex cupidine dominandi non se dominos vocabant, sed socios & amicos. Vnde & de Iulio Caesare in Suetonio scribitur, quod milites suos non sibi subiectos, sed socios & commilitones vocabat. Sic & antiqui consules de Iudaeis fecerunt, qui quidem & si modicum habent in oriente dominium, cum Romanis tamen confederati sunt foedere amicitiae. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente & occidente, & aliis mundi plagis, ut ex praedicto libr. Machab. est manifestum, non tamen dedignati sunt cum Iudaeis societatem iniire, & ad paria se publico in alterutrum attestari edicto. Patet igitur ex iam dictis, quod meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium: unde etiam aliae nationes allecte sunt ad ipsorum dominium tum ex dilectione patriae, pro qua omnia contemnebant: tum ex vigore iustitiae, propter quam contra omnem malefactorem & perturbatorem pacis se opponebant: tum ex ciuili ipsorum beneuolentia,

in qua caeteras nationes ad sui amorem trahebant, pro quibus omnibus ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis diuina bonitas consentanea videtur ad ipsorum principatum ex causis & rationibus assignatis. Sic enim quis meretur dominium, ut Philosophus in 5. ethi. tradit, ubi dicit, quod non finimus principari hominem in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus. secundum rationem, sicut dictum est supra.

CAP. VII.

Hic sanctus doctor declarat qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & quod tale dominium est quasi instrumentum diuinae iustitiae contra peccatores.

Fuit autem & alia causa, vnde dominium est a Deo permittum, quam a sacra accipimus scriptura, nec philosophorum & sapientum huius saeculi sententiae contraria, videlicet propter merita populorum, quae beatus Augustinus assignat in 19. de ciuit. Dei. Probatur enim ibi seruitutem introductam propter peccatum. Vnde & sacra scriptura dicit in Iob 35. videlicet quod facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Quod quidem apparet, quia primo dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, ut historiae tradunt, sicut Cain, Nemroth, Belus, Ninus & Semiramis vxor eius, qui & dominium habuerunt in prima & secunda aetate mundi. Cautam autem vnde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum, vel dominantium: quia tyranni sunt instrumentum diuinae iustitiae ad puniendum delicta hominum, sicut rex Assyriorum super Israelitaeum populum, & rex Gothorum flagellum Dei super Iudaeam, ut historiae narrat. Item, Dionysius in Sicilia sub quo captiuatus est populus, & tandem ab ipso libertate donatus, ut scribit Maximus Valerius lib. 4. De rege uero Assyriorum quomodo ad puniendum delicta sui populi est destinatus, sic ostenditur per Esaiam prophetam. Assur virga furoris mei, vnde & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, & diuidat praedam, & ponat illud in conculcationem quasi latorum platearum: quae omnia verificata sunt, quando Hierusalem obsessa est a Caldais per Nabuchodonosor regem Assyriorum capta & conuulsa, captis principibus eius cum rege Sedechia, eius confossis oculis, & occisis filiis, sicut in fine 4. lib. Reg. traditur: per quae verba satis ostenditur, qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni. Vnde concluditur ipsos esse instrumentum Dei sicut daemones, quorum potestas iusta a sacris doctoribus ponitur, voluntas tamen semper iniqua. Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen, quia non ordinatur nisi ad onus & molestiam subditorum. Tyranni enim proprietatem est, propriam & solam sui utilitatem & commodum quaerere, ut dictum est supra. & Philosophus tradit in 8. ethi. Vbi ponit quod sic se habet tyrannus ad subditos, sicut dominus ad seruos, & sicut artifex ad organum & instrumentum. Hoc autem penale est subditis, & contra naturam dominii, sicut superius est probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium uidetur a Deo concessum. Primo in casu supposito, vel Deo disponente pro subditis, quod est

CAP. VIII.

Hic sanctus doctor declarat, quod interdum tale dominium cedit in malum dominantium, quia propter ipsorum ingratitude in superbiam elati grauius deprimuntur.

Ad exitum meliorem, quando videlicet princeps ad Dei placitum studet quamuis peccator, ut de Cyro rege Persarum scribitur in Esa. Hec inquit, dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum veram. Aperiam ante faciem eius ianuas, & portae non claudentur: quod quidem adimpletum fuit, ut historiae tradunt, quando subito desiccato alueo Euphratis & Tygris, qui per mediam Babyloniam transibant, ciuitatem intrauit, occiditque Balthasar ipsorum regem cum gente sua, ipsamque ciuitatem destruxit, ad Medos transferens monarchiam, ubi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, ut Iosephus scribit. Hoc autem Deus sic disposuit, quia dictus Cyrus humanitatem ostendit in suis fidelibus Iudaeis, qui capti tenebantur in Assyria, quos postea remisit liberos in Iudaeam cum vasis templi, & ipsum templum reedificari mandauit, ex quibus bonis & operibus virtuosus quae exercuit circa diuinum cultum & Dei populum, totius Orientis obtinuit monarchiam, ut superius est ostentum. Praedictus vero Balthasar occisus fuit, ut ex sententia Danielis apparet, quia Deo ingratus, & quia vasis templi domini in vno conuuiuo est abusus: unde dictum est ei per Danielelem. Quia non humiliasti cor tuum, sed aduersus dominatorem caeli eleuatum est, & uasa domus eius allata sunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores vinum bibistis in eis, porro Deum caeli qui habet statum tuum in manibus suis, & omnes vias tuas, non glorificasti: idcirco ab ipso missus est articulus manus contra te, quod pro sententia diuina accipimus contra ipsum, ut rei postea probauit euentus. Narrat enim historia Danielis quod dum Balthasar rex Babyloniorum persisteret in Dei contumelia, ut ex dictis liquet, ex opposito mensae suae conuuiui videbat digitos manus in pariete scribentis, ex qua scriptura perterritus est, quasi ipsa esset nuntius suae mortis. Refert enim scriptura Dan. quod ex aspectu scribentis, cuius imaginem non videbat nisi digitorum manus, facies eius perterrita est, & cogitationes eius perturbabant eum, compages renem eius dissoluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur: quae omnia insinuatua erant umoris immensi, & futuri iudicij super eum. Sed haec scripturam rex non discernens, vocatus Daniel interpretatusque sub tribus nominibus, ipsum denuntiavit moriturum, videlicet Mane, Techel, Phares quod expoluit scriptura Mane. Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud, hoc est, in termino posuit, sicut res numerata, quae tollitur & separatur ab acervo pecuniae. Techel. Appensus es in scatera, & inuentus es minus habens, vnde & dignus es morte. Phares. Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis, ut superius est ostentum. Ex quibus omnibus satis est manifestum, quod illae clausulae non proprie sunt significatiuae secundum aliquod idioma linguarum, sed secundum dispositionem diuinam, sicut & factum quoddam, in quo Propheta comprehendit diuinam circa nos voluntatem. Sit ergo hoc conclusum, quod in illa scriptura suam insinuauit sententiam contra principem Babyloniae, quia propter peccata sua dignus erat morte, & priuatione regalis principatus, iuxta illud. Regnum de gente ingentem transfertur propter iniustitias & diuersos dolos.

Sed adhuc insistendum est circa diuinam prouidentiam in dominio. Contingit, n. interdum quod cum quis assumit principatum, erit homo virtuosus, & aliquo tempore per seuerabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex fauore humano & prosperitate rerum regalium eleuatur quis in superbiam, & de beneficiis sibi a Deo collatis ingratus eidem efficitur. Vnde Philosophus dicit 5. ethi. quod principatus virum ostendit, sicut accidit de Saule, de quo scribitur, 1. Regum, quod in tota tribu Beniamin non erat vir melior illo. Sed post duos annos a suo regimine factus est Deo inobediens, unde dictum est prophetae Samueli de ipso. Usquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? quasi ex diuina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod ultimo dictus princeps fuit occisus cum filiis, totaque eius progenies a dominio est auulsa. unde in Paralipomenon de ipso concluditur, quod mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus est super omnes reges qui fuerant ante eum, ut scribitur in Ecclesiaste. Et uniuersa terra desiderabat audire sapientiam Salomonis. Sed ut dicit Aug. 17. de ciuit. Dei. Secunda res praedicto regi fuerunt noxiae, quia lapsus in luxuriam, ruit in idolatriam, ex quo factus est abominabilis populo, intantum ut serui eius rebelarent ei diripientes spolia terrae regionis, & vastantes terram absque resistentia aliqua, cum tamen prius omnes obediunt ad nutum, sicut testatur regina Sabba, ut patet in 3. lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis propter diuinam reuerentiam quam exhibuit, in fine sui regiminis decidit in viliam propter delicta quae commisit: quia miserum facit populos peccatum. Tradunt tamen Hebraei, ut Hiero. refert in commento super Ecclesiaste, quod in fine vitae suae ex multis uexatus suum recognouit errorem, seque disposuit ad penitentiam in commissis, librūque praefatum composuit, in quo sicut expertus cuncta diffinit vanitati subiicere, subiiciens se diuino timori ad suorum obseruantiam mandatorum. Vnde in fine praedicti libri concludit. Finem loquendi pariter audiamus Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Sed & praeter reges deicolae quid de principibus ethnicis dicam? qui quoad fuerunt Deo grati, virtutumque cultores, floruerunt in dominio. Cum uero ex elatione dominii ad contrarium se conuerterunt, mala morte vitam finierunt, sicut contigit de praefato Cyro Rege Persarum monarcha. Tradunt enim historiae de ipso, quod cum tota subiugasset Asia, Parthiam, Schytiamque, ferro perdomuit, tandem longum certamen Schytis inferens, dominante tunc Tamari regina dictae gentis, quae Massagetae vocabatur, primo quidem cum filio dictae reginae adolescentulo dimicauit, ipsumque uicit & occidit, nullique parcens aetati, ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit & in Babylonia, & in regno Lydiae, quia in utroque reges & principes mala morte trucidauit, & in regno Massagetarum similiter fecit, in hoc eodem iudicio similiter eum Deus puniuit. Narrant enim historiae quod dicta regina congregauit exercitum contra ipsum, Schytas uidelicet, Massagetas, & Parthos, & in quibusdam motibus dicta regina insidijs compositis inuadit castra eiusdem: & sic impetu armatorum absorbit, quod ducta milia fuerunt occisa praefati principis.

cipis, & ipse captus, cui amputato capite regina ipsum in vtre sanguine pleno mandauit includi, & sic inuectiue acclamabatur eidē. Sanguinem sicuti, sanguinē bibe, quasi ipsa mors ignominiosa quā passus est, fuerit argumentum suae atrocitatis. Oēs ēt monarchae ipsum sequentes, ut in Græcia magnus Alexāder, quandiu cū reuerentia suos tractauit Macedones, vocans milites suos patres tāquā antiquiores, optime processit in monarchia: sed eisdem existens ingratus, a sorore venenatus est: & præcipue, quia post victoriam Darii accepta filia in cōiuge militaria, cœpit post ponere luxui vitæ intendens, & sui immemor factus, dolorosa morte vitam finiuit: & sic de multis aliis principibus ethnici exemplū potest adduci, vt de Iulio Cæsare & Hannibale, qui pp abusum dominij dīro necati sunt exitu, vt eis conueniat q̄ in Ecclesiaste scribitur. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Necnon & illud Esa. propheta, quod in omnibus tyrannis locū habet. Cum .n. ostendisset ipsos esse diuinæ iustitiæ exactores cōtra peccatores, sicut carnifices dominorum, vt manifestū est supra cū dixit. Assur virga furoris mei &c. statim subdit. Ipse aut non sic arbitra bitur, & cor eius nō sic extimabit, quasi sic agat vt Dei instrumentum, ad conterendum erit cor eius, & ad interfectionē gentium non paucarum, dixit enim, Nunquid non principes nostri simul reges sunt? attribuens videlicet suae virtuti & nō Dei qui mouet ipsum ad puniendum transgressores diuinorum mandatorū. Hāc aut ingratitudinē ad præsumptionē tyrannorum dominus statim ibidē redarguit, & grauissime punit, vt in iā dictis principibus patet. Vnde subdit Propheta in eodē loco. Nunquid gloriabitur securis cōtra eum qui secatur in ea? An exaltabitur ferra contra eū qui se fecit? Quomodo si eleuetur virga contra eleuatē eam, & exaltetur baculus qui vti que lignū est? Vbi cōsiderāda est similitudo, quia valde congrua est. Sic .n. se habet virtus dominantis ad Deū, sicut virtus baculi ad percutiendū, & sicut virtus ferræ ad artificē. Constat aut quod virtus ferræ, vel securis in artificio nulla est nisi per artificē mouentem, & dirigentem: ita & de virtute dominantis cōtingit, q̄ nulla est sine Deo mouente & gubernāte. Ergo stultū & præsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ita autē ratio satis aperta esse vī, & haberi pōt ex verbis Philosophi supra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis a virtute dependet primi mouētis, & eius instrumentum erit: et hinc est q̄ Deo talis gloria est displicibilis, quia tales derogant diuinæ potentiæ. Propter qd scribitur in Iudith, q̄ de sua virtute gloriantes Deus humiliat. et ideo subiungit dictus propheta Esa. Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtrahet gloriā eius sicut censa ardebit quasi combustio ignis. In quo significatur poena sensibilis, quæ talibus infertur tyrannis, & annihilatio principatus, vt in prædictis est manifestum. Relinquitur igitur a Deo omne esse dominium siue Regnicum, siue tyrannicum, secundum varias gradus suæ inuestigabilis prouidentiae.

C A P. IX.

Hic sanctus doctor declarat, quod homo naturaliter dominatur animalibus syluestribus, & alijs rebus irrationalibus, et quomodo, quod probatur multis rationibus.

Nunc igitur accedendum est ad diuersas species dominandi, secundum diuersos modos & gradus.

F in hominibus dominii & principatus. Et primus quidem generalis est omnium, qui competit homini secundum naturam, vt tradit August. 18. de ciuit. Dei: in quo casu & Philosophus concordat in 1. politicorū. Hoc autem & scriptura sacra confirmat, quādo in sui creatione tanquā naturā inditā dixit. Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animalibus quæ mouentur super terram: in quibus ostenditur q̄ naturā institutā humanā talem indidit potestatem. Qui .n. dixit, Germinet terra herbam virētem, & ex tali dicto data est potestas arboribus germinandi, dixit & nobis similiter, Dominamini piscibus maris &c. Et sic ex iam dictis apparet quod dominium hominis super cæteras creaturas est naturale. Vnde & Philosophus probat secundum eandem rationem, quod venationes & aucupia sunt a natura. Et August. in prædicto lib. hoc probat per dominium quod antiqui patres soliti erant habere, vt pastores essent pecorum, quæ & diuitiæ naturales diffinitæ sunt supra. Et quāuis tale dominium diminutum sit propter peccata, quia etiam vilia animalia dominantur in nobis, & facta sunt nobis nociua, quod non contingit in homine nisi propter dictā causam, tanto magis tamē participamus de dicto dominio, quanto magis ad ita tum attingimus innocentiae: quod etiam vox euangelica nobis promittit, si eius imitatores fuerimus in iustitia & sanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur discipulos ad animarum salutem verbum Dei predicando, sic de eisdem virtutem denuntiat dicens. In nomine meo dæmonia eicient, linguis loquentur nō quis, serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuosus & perfectissimis viris, vt in gestis sanctorum patrum scribitur. Et de beato Paulo traditur in Actibus Apostolorum, quia viperā ipsum non laesit, nec beatum Ioannem Euangelistam venenum: erit de multis aliis sanctissimis patribus, qui super cocodrillos atrocissimas bestias, siue venenosa reptilia nilum vadabant, vt impleretur in eis quod Dominus in Luca dixit discipulis. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & supra oēm virtutem inimici. Istius autem dominii in prima hominis institutione collati ex triplici via ratio congruētia assignari pōt. Primo quidem ex ipso naturæ processu. Sicut enim in generatione rerum naturalium intelligitur quidam ordo quo de imperfecto ad perfectū proceditur, nam materia est propter formam, & forma imperfectior est propter perfectiorem, ita & in vsu rerum naturalium: nam imperfectiora cedunt in vsu perfectiorum. Plantæ .n. vtuntur terra ad suum nutrimentum, animalia vero plantis, homo autem plantis & animalibus. Vnde concluditur, q̄ homo naturaliter dominatur animalibus: propter quod, sicut superius est tactum, Philosophus probat in 1. politicorū, q̄ uenatio animalium syluestrium est iusta naturaliter, quia per eā homo sibi uendicat qd naturaliter est suum. Secundo apparet & hoc ex ordine diuinæ prouidentiae, quæ semper inferiora per superiora gubernat: unde cum homo sit supra cætera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, conuenienter hominis gubernationi alia animalia subduntur. Tertio apparet idē ex proprietate hominis & aliorum animalium. In alijs .n. animalibus inuenitur sicut estimatio nem naturalem quædam participatio prudentiæ ad alios quos particulares actus: in homine uero, reperitur quædam utilis prudentia, quæ est ratio naturalis agibilis. Omne

OPVSCVLVM

Omne aut quod est per participationē subditur ei, quod est per essentia vniuersaliter: vnde patet qd est naturalis subiectio aliorum animalium ad hominem: sed vtrū dominium hominis super hominem sit naturale, vel a Deo permissum, vel prouisum ex iam dictis veritas haberi potest, quia si loquamur de dominio per modum seruilis subiectionis introductū est propter peccatum, vt dictum est supra: sed si loquamur de dominio prout importat officium consulēdi & dirigēdi isto modo quasi naturale potest dici, quia etiam in statu innocentiae fuisset. Et hæc est sententia Aug. 19. de ciuit. Dei. vnde istud dñi ei cōpetebat inquantū homo est sociale naturaliter, siue politicum, vt dictum est supra. Talem autem societatem oportet a diuino ordinari. In his aut quæ sunt adinuicē ordinata, oportet semper aliquid esse princepe & dirigens primū, vt tradit Philo. in 1. Politic. Hoc etiā ostendit ipsa ratio ordinis, siue natura, quia vt per Augustinū scribitur in prædicto li. ordo est partū dispariū; rerū sua cuiq; tribuens dispositio. Vnde manifestū est, q̄ nomē ordinis inæqualitatem importat, & hoc est de ratione dominij. & iō sicut hāc cōsiderationē dñi hoīs super hominē est naturale, & est in angelis, & fuisset in primo statu, & est etiam modo, de quo nunc per ordinem est dicendum, secundum ipsius dignitatem & gradum.

C A P. X.

Hic sanctus doctor declarat de dominio hominis secundum gradum & dignitatem, & primo de dominio Papæ quod liter præfertur omni dominio.

Radē causa & rōne. Quia quoddā est sacerdotale, & regale similiter: aliud autē est regale solū, sub quo imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. Tertium vero Politicū. Quartū aut iconomicum. Primum autem cæteris antefertur multiplici via: sed præcipua sumitur ex institutione diuina, videlicet Christi. Cū .n. eidē sicut suā humanitatē oīs sit collata potestas, vt patet in Mat. 16. c. dictā potestatem suo cōmunicauit vti catio cū dixit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petrā edificabo ecclesiā meā. Et tibi dabo clauēs regni cælorū, & quodcūq; ligaueris super terrā erit ligatū in cælis, & quodcūq; solueris super terrā erit solutū & in cælis. Vbi quatuor ponuntur clausulæ oēs significantiæ dñi Petri suorūq; successorū super oēs fideles, & pp quas merito summus pontifex Romanus episcopus dici potest rex & Sacerdos. Si .n. dñs noster Iesus Christus sic appellat, vt Aug. probat 17. de ciuit. Dei, non vī incōgruū suū sic vocare successorē, circūscriptis rationibus quæ possent adduci, quia satis est clarū: sed redeundū est ad clausulas iā dictas, quarum vna sumitur ex nominis impositi magnitudine, secundā vero ex dñi fortitudine: Tertia autē ex dñi amplitudine. Quarta ex dñi plenitudine. Primā igit partē præfatā accipimus, cū dñs dicit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus & super hanc petrā edificabo ecclesiā meā. In hoc .n. noie, vt sacri exponunt doctores: sicut Hilarius & Aug. dñs potentia Petri insinuat, quia a petra quæ est Christus, vt dicit Apostolus cuius confessio nē Petrus præmiserat: Petrus est appellat, vt sicut etiā quādam participationē nomen acquirat & potestatem, & audire mereatur. Et super hanc petrā edificabo ecclesiā meā, quasi totū dominium inter fideles ex Petro dependeat, & eius successoris. Secunda vero clausula dominij importat fortitudinē. Quod significat verbum quod sequitur. & portæ inferi nō præualebūt aduersus eā, quæ sunt curiæ tyrannorū & pleutorū ep-

clesiæ, vt doctores sacri ibidem tradūt, sic dicitur, quia sunt causa omnium peccatorū itra ecclesiā militate. Ad tales .n. principes oēs scelerati recurrūt, vt accidit in curia Federici & Coradini & Manfredi: sed tales nō præualerūt aduersus ecclesiā Ro. Immo oēs mala morte extirpati sunt, quia vt dicitur in lib. Sapient. 3. c. nationes iniquæ diræ sunt consumationis. Dñi vero amplitudo ostēdit cū subiūgit dñs & tibi dabo cla. regni cælorū. In hoc .n. insinuat nobis ptas Petri & successorū suorū, q̄ se extendit ad totā ecclesiā. similitudē & triūphantē, quæ p regnū cælorū designatur, & quæ clauduntur clauib⁹ Petri. Sed dominij plenitudo ostēditur cū vltimo dicit, & quodcūq; ligaueris super terrā erit ligatū & in cælis & quodcūq; solueris super terrā, erit solutū & in cælis. Cū .n. summ⁹ pōtifer sit caput in corpore mystico omnium fidelium Christi, & a capite sit omnis motus & sensus in corpore vero, sic erit in proposito. Propter qd oportet dicere in summo pōtifice esse plenitudinē omnium gratiarū, quia ipse sol⁹ cōfert plenā indulgentiā oīum peccatorū, vt cōpetat sibi qd de primo pōtifice dñō dicitur, qd de plenitudine eius nos oēs accepimus. Qd si dicat ad solā referri spūalē potestatem, hoc esse nō pōt, quia corporale & tēporale ex spirituali & ppetuo depēdet, sicut corporis operatio ex virtute aīæ. Sicut ergo corp⁹ p aīam habet esse virtutē & operationē, vt ex verbis philosophi & Aug. de immortalitate animæ patet, ita & tēporalis iurisdicctio principij p spirituale Petri & successorū eius: Cuius quidē argumētū assumi pōt per ea quæ inuenimus in actis & gestis summorū pōtificū & imperatorū, quia tēporali iurisdicctioi cesserūt. Primo quidē de Cōstantino apparet, qui Syluestro i imperio cessit. Itē, de Charolo magno quē Papa Adrian⁹, imperatorē cōstituit. Idē de Ottone 1. qui p Leonē creatus & imperator est cōstitut⁹, vt historiæ referūt: sed ex dispositione principij autoritate apostolica facta, satis apparet iporū potestatem. Primo .n. iuuenim⁹ de Zacharia hanc potestatem exercuisse sup regē Francorū, quia ipsum a regno deposuit, & oēs Barones a iuramento fidelitatis absoluit. Itē, de Inn. 3. qui Ottone quarto imperij abstulit: sed & Federico secūdo hoc idē accidit p Honorij Innocētij immediatū successorē. Quāuis i oībus istis summis pōtificibus nō extēderūt manū, nisi ratione delicti, quia ad hoc ordinatur eorū potestas, & cuiuslibet domini, vt prosint gregi: vnde & merito pastores vocātur, quib⁹ vigilātia incūbit ad subditorū vtilitatem. Alias nō sunt legitime domini, sed tyrāni, vt probat philosoph⁹, & dictū est supra: vnde dñs vti iōannē quādā iportuna ite rogatione, ter querēs a suo successore beato Petro, q̄ si ipsum diligit, gregē pascat? Petre, iquit, amas me? pasce oues meas. 10. 21. Quāsi in hoc cōstat tota pastoralis cura pfect⁹. videlicet: gregis. Hoc ergo supposito, q̄ p vultate gregis agat sicut Christus itēdit, omne sup gregē dōminij, vt ex dictis apparet: qd ex vitione prima Nabuchodonosor satis est manifestū de statu, videlicet quā vidit, cuius caput aureū, pedē & brachia de argento, vētē & femur de ære, tibiæ vero ferreæ. Pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis: sed dictā statuā dū cōtēptat, abscessus est lapis de mōte sine manib⁹ & omnia prædicta cōtruiuit. Hic autē lapis fact⁹ est mōs magn⁹, & ipse uir vniuersam terrā: quā qdē visionē Daniel pphetā, vt Hieronym⁹ & Augustin⁹ exponūt ad quatuor monarchias adaptat, Assiriorum, videlicet pro aureo capite, Medorum & Persarum, pro argenteo in brachijs & pectore. Græcorum vero monarchiam pro tē-

ventre & femore: sed Romanorum vltimo pro tibijs ferreis & pedibus partim ferreis, partim vero fictilibus: sed post hæc suscitabit, ait Propheta, dominus Deus cæli, regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur, comminuetque vniuersa regna, & ipsum stabit in æternū, quod totum ad Christū referimus: sed vice eius ad Romanam Ecclesiam, si ad pacendum gregem eius intendat. Attendendum etiam quod diuina institutio desitui non potest, quia solum dispensatores & ministros assumptis suis vicarios Christus, sicut Apostolus dixit 1. ad Cor. Sic nos, inquit, existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorū Dei. Solus enim Christus fundauit ecclesiam, cuius ministerium Petro & pastoribus commisit. Fundamentū autem aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Vnde sacri doctores quādam potestatem Christo attribuunt, quam Petrus nō habuit, nec sui successores, & ipsam potestatem excellentem nuncupant, & sic potestas Petri & successorū eius non adæquatur potestati Christi, immo omnino transcendit. Potuit enim Christus sine baptismo saluare, propter quod & Hieronymus dicit super Matthæum, quod nullum sanauit in corpore, quem non sanauit in mēte, & tamen sine baptismo, quod tamē Petrus non potuit: vnde & Cornelium Centurionē, vt in actibus Apostolorum legitur, cum tota sua familia baptizauit, etiam post aduentum Spiritus sancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum & materiam, quod Petrus non potuit, nec successores eius. Hæc ad præsens dicta sufficiant, subtiliora a sapientibus relinquendo, & altiora quæ dici possent. In hoc tamen sistat conclusio præsentis capituli, Vicarios Christi pastores Ecclesiæ cunctis debere præferri, ex iam dictis causis.

CAP. XI.

Hic sanctus doctor declarat de dominio regali, in quo consistit, & in quo differt a politico, & quo modo distinguuntur diuersimode secundum diuersas rationes.

Nunc autem ad regale dominium est procedendū, vbi est distinguendum de ipso secundum diuersas regiones, & prout a diuersis varie inuenitur traditum. Et primo quidem, in sacra scriptura aliter leges regalis dominij traduntur in Deuteronomio per Moysen, aliter in 1. Regum per Samuelem prophetam: uterque tamen in persona Dei differenter ordinat regem ad vtilitatem subditorum, quod est proprium regum, vt Philosophus tradit in 8. ethic. Cum, inquit, constitutus fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatur, non habebit vxores plurias, quæ allicitant animam eius, neque argenti, aut auri immensa pondera: quod quidem qualiter habet intelligi, supra traditur in hoc li. describetq; sibi Deuteronomium legis huius, & habebit secū, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum Deum suum, & custodire verba eius & cæremōnias, & vt videlicet possit populum dirigere secundū legem diuinam: vnde & rex Salomō in principio sui regiminis hanc sapientiam a Deo petiuit, ad directionem sui regiminis pro vtilitate subditorū, sicut scribitur in 3. lib. Regum. Subdit vero dictus Moyses in eodem li. Nec eleuetur cor eius in superfluum super

Fratres suos, neq; declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt longo tempore reget ipse & filius eius super Israel. Sed in primo Regū, traduntur leges regni, magis ad vtilitatem regis, vt supra patuit in lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem seruilem, & tamē Samuel leges quas tradit cū sint penitus despoticæ, dicit esse regales. Philosophus autem in 8. ethic. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de rege in eo. li. videlicet, quod ille legitimus est rex, qui principaliter bonum subditorum intendit. Item, qui per se sufficiens reperitur, & qui omnibus bonis superexcellit, ne videlicet subditos grauet. Item, ille rex est, qui curam subditorum habet, vt bene operentur quemadmodū pastor ouium. Ex quibus omnibus manifestū est, quod iuxta istum modum despoticum multū differat a regali, vt idem Philosophus videtur dicere in 1. politici. Itē, quod regnū nō est propter regem, sed rex propter regnū, quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt regnum regant & gubernent, & vnumquemque in suo iure conseruet: & hic est finis regiminis, quod si ad aliud faciūt in seipos commodum retorquendo, non sunt reges, sed tyranni. Contra quos dicit Dominus in Ezech. Vt pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Non negre ges pascūtur a pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: regem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod contractum non alligastis, quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quesistis: sed cū austeritate imperabatis eis & cum potentia. In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium. An plus autem regni ex hominibus constituitur, sicut domus ex partibus, & corpus humanum ex membris, vt Philo. dicit in 3. politici. Finis ergo regis est, vt regimen prospere tur, & homines conseruentur per regem. Et hinc habet commune bonum cuiuslibet principatus participationem diuinæ bonitatis: vnde bonum commune dicitur a Philosopho in 1. ethic esse quod omnia appetunt, & esse bonum diuinū, vt sicut Deus qui est rex regnum, & dominus dominantium, cuius uirtute principes imperant, vt probatū est supra, nos regit & gubernat non propter seipsum, sed propter nostram salutem: ita & reges faciant & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendijs suis vniquam, & quodā iure naturæ de suo labore vniquitque debet reportare mercedē, vt probat Apostolus in 1. epistola ad Cor. hinc habemus quod licet principibus a suis tributis percipere, & annuos census: vnde cum Apostolus ad Romanos, probasset omne dominium a Deo esse prouisum, vltimo persuadet eis dē retribuere pro labore. Ideo, inquit, & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruitutes. Aug. etiam eadem verba pertractans de verbis Domini, hoc idē probat. Concludendum est ergo legitimum regem secundum formā in Deuteronomio traditam, sic debere regere & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur, quia oibus agentibus contrariū male cessit. Primo, quidē regibus Romanis, quia propter eorum superbiam & violentiā quam exercebāt eiecti sunt a regno, vt Tarquinius superbus cū filio, sicut historia tradunt. Itē, Acab & Iezabel vxor eius mala morte interierūt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, vt in 4. Regum scribitur. Traditur etiam ibi quod canes linguauerūt sanguinē suorū cadaverū in p̄dicta vinea in argumentum

argumentum malefij in Naboth commissi: sed nō sic rex Dauid, vt scribitur in 3. li. Regum. Cum enim vel let altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi fastuosa nimis offensum, aream emit ab Harema Iebuseo. Ipsoque offerente gratis, recusauit rex, & vt scribitur in 1. Paralypomenon, pro præfata areâ dedit Dauid sexcentos siclos auri iustissimi ponderis: per quod habemus, quod principes suis debent esse contenti stipendijs, nec subditos suos grauare possunt in bonis eorum & rebus, nisi in duobus casibus, videlicet ratione delicti, & pro bono communi sui regiminis. Primo enim modo, propter ingratitudinem suos priuatim pseudo fideles, alios autem titulo iustitiæ propter quam sunt concessa dominia, vt dictum est supra. Et in proverbijs dicitur, quod iustitia firmatur thronus regis. Vnde & lex diuina transgressores diuinorum præceptorum mādāt lapidari, & diuersis cruciati pœnis: quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcūque rem creatam, & præcipue ad corpus humanum, quia vt nobilior pars conseruetur, abijcimus viliorem. Amputamus enim manum, vt conseruetur cor & cerebrum, in quibus principaliter hominis vita consistit, quod lex euāgelica approbat. Si, inquit, oculus tuus scandalizat te, & siue manus, siue pes, quod per gradu hominū accipit Augusti. erue eum, & projice abs te: quia melius est ad vitā ingredi debilem, vel claudum, quā duos oculos & duas manus habentem mitti in gehennam. Item, quod pro bono reipubli. possit exigere, sicut pro defensione regni, vel pro quacumque alia causa pertinente rationabiliter ad bonum commune sui dominij, ratio est in promptu: quia supposito quod humana societates sit naturalis, vt probatum est supra, omnia necessaria ad communem conseruationem diætæ societatis erunt de iure naturæ: hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest rex exigere a subditis quod ad bonum ipsorū requiritur. Præterea, ars imitatur naturam in quantum potest, vt Philosophus in 2. phys. tradit: sed natura nō deficit in necessarijs, ergo nec ars: sed inter omnes artes ars viuendi est melior & amplior, vt tactum est supra, & probat Tullius in Tusculanis quæstionibus, eo quod ceteræ artes ordinantur ad ipsam, sic & in necessitatibus regni, quod pertinet ad conseruationem socialis humanæ vitæ, rex qui est artifex architectus diætæ societatis, non debet deficere, sed omnem defectū supplere cum ipsa societate: & ideo concludendum est, quod isto casu possunt legitime exactiones, & talliæ, accensus, siue tributa imponi, dummodo non transcedant necessitatis metas. Vnde Aug. de verbis domini exponens illud Matthæi. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Igitur, inquit, quod Cæsar præcipit, ferendum est, quod imperat tolerandum: sed sit intolerabile, dum prædam exactores accumulāt. & postea exponens verbum Ioannis Baptistæ, quod militibus dixit. Neminem cōcutiatis, neque calumnia faciat, sed estote contenti stipendijs vestris. Hoc, inquit, summi potest de militibus, prætoribus, cunctisq; rectoribus. Quicūq; n. sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius quærat, tāquā calumniator & cōcussor sententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reducitur: sed præcipue ratione delicti propter quod seruitus est introducta, vt Aug. dicit 18. de ciui. Dei. Liber. n. et in primo statu fuisse dominium, non tamen nisi officio consulendi & dirigendi non libidine do-

mainandi, vel intentione subijciendi seruiliter, vt dictum est supra. Leges vero traditæ de regali dominio Israelitico populo per Samuelem prophetam hac cōsideratione sunt datæ: quia dictus populus propter suam ingratiudinem, & quia duræ cervicis erat, meretur tales audire. Interdum enim dū populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exerce re tyrannides, quia etiam hæc sunt instrumentum diuinæ iustitiæ: vnde & quædam insulæ & prouinciæ, secundum quod historiæ narrant, semper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic dycolis necessarius est regibus principatus despoticus non quidem iuxta naturam regalis dominij, sed secundum merita & pertinacias subditorum. Et ista est ratio Aug. in prædicto iam lib. Philo. etiam in 3. pol. vbi distinguit genera regni, ostendit apud quædam Barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi nō possent, quod quidem dominium præcipue viget in Græcia, & apud Persas, saltem quantum ad regimē populare. Hæc igitur de dominio in tantum sint dicta, & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur, & vnde diuiditur contra politicum, quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

CAP. XII.

Hic sanctus doctor declarat de dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, & de quibusdam alijs nominibus, ubi incidenter distinguuntur monarchiæ, & quantum durauerunt.

De imperiali vero post prædicta dominia, cōgruū videtur esse dicendum, quia medium tenet inter politicum & regale, quāmuīs vniuersalius, & ideo quantum ad hæc præponi deberet regali: sed alia causa est quare postponitur, quāmuīs nūc prætermittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Vnum de noīe, quia nomē istud a supremo dño fastuose & elate trahit originem, quasi omnium dominus: vnde & ille superbus Nichanor, cū rogaretur a Iudæis vt deferret diei sanctificationis, hoc est sabbatho, cū arrogantia ab eisdem quærens si erat potēs in celo qui imperauit agi diem talem, responsoq; accepto quod erat potēs in celo dominus Deus, Et ego, inquit, cū factu nō modico sum potēs super terrā, qui impero arma sumi. Propter quā causam ipse postea diuinitus turpiter a Iuda Machabæo, vt scribitur in 2. Macab. captus in bello, amputatisq; capite & manu dextera, quā cōtra tēplū erexerat, mala morte vitā finiuit. Quæ dā autem alia nomina istius domini assumpta sunt a quibusdā excellentibus viris dicti principatus propter aliquā prærogatiuā in eis repertam, ut Cæsar a Iulio, vt historiæ tradunt, sic dictus, quia vt scribit Isidorus lib. etymologiariū nono, quia casu mortuæ matris vtero prolatus est, vel quia cū Cæsarie natus. A quo imperatores sequētes sic vocati sunt, quia comati eēnt: sed Augustus ab augendo rempublicā, primus vocatus est Octauianus, ut idē Isidorus scribit. Secundū autē quod hic attendim⁹ est de processu istius imperij, quia supra est tactū de quadruplici monarchia: sed nos quintam possumus addere, & de qua infra dicem⁹. Prima fuit Assyriorū, cuius caput Ninus fuit tēpore Abrahamæ patriarchæ, quæ durauit. 1240. annos, vt scribit Aug. lib. 4. de ciui. Dei, vsq; ad Sardinapalū, quod propter merita muliebria pdidit principatū: sed Arbaces transulit Opus. S. Tho. Aquin. Z 2 ad Me-

ad Medos & Persas. Quo tempore regnavit Procax dux Romanorum, vt idem doctor in 18. dicit. Secunda vero monarchia, videlicet Medorum & Persarum duravit vsque ad tempora Alexandri 233. annos, quādo videlicet deuincitur Darius a prædicto principe, vt scribit idem doctor in eod. lib. 12. Sed monarchia græcorum in Alexandro incepit, & in eodem finitur. De quo dicitur in 1. Ma. q. regnavit Alexander annis 12. & mortuus est: sed quāuis græci non habuerint vniuersale dominium, viguit tamē regnum Macedonum vsque ad mortem Alexandri, de quo & prædictus liber mentionem facit annis 485. vt Aug. scribit in eodem 12. li. In quo prædictus princeps suum inchoauit dominium patri suo in eodem regno succedens, vt historiæ tradunt. Post hæc autem monarchiā Romanus principatus vigere incepit. Tēpore enim Iudæ Machabæi qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri, cum Ptolomæo Lagi concurrentes in lib. 1. Machabæorū, multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa sub consulibus tamen, quia superstitibus regibus cum finitimus sollicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Duravitq; consulatus, immo monarchia, vsque ad tempora Iulij Cæsaris, qui primus vsurpauit imperium: sed parum in ipso superuixit a senatoribus quidem occisus propter abusum dominij. Post hunc Octavianus filius sororis suæ successit, qui vindicta exercita cōtra occisores Iulij interfectoq; Antonio, qui monarchiā tenebat in oriente solus ipsam obtinuit. Et propter suam modestiam longo tempore in eo principatū habuit, ac in 42. anno sui regiminis completa septuaginta simalexta hebdomada secundum Danel. sui dominij cessante regno & sacerdotio in Iudæa nascitur Christus, qui fuit verus rex & sacerdos, & verus monarcha: vnde post resurrectionem suam apparens discipulis suis dixit. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra, quod quidem ad humanitatem oportet referre secundum Aug. & Hiero. quia de diuinitate nulli est dubium, quin semper habuerit.

CAP. XIII.

Hic sanctus doctor declarat, de monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, & Octauiano Augusto, quomodo gessit uices Christi.

ET hæc quinta monarchia quæ successit Romanis secundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit & adhuc durat, & durabit vsque ad mundi renouationem, vt patet in visione Danielis, vt dictū est supra, & adhuc nūc magis declarabitur. Secundo, apparet eius excellētia ex dominij vniuersitate, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga in qua nomen Christi non adretur. Omnia enim subiecit sub pedibus eius, vt introducit Apostolus in fine 1. epistolæ ad Cor. in prin. etiam Malachiæ prophetæ ostenditur istud dominij. Ab ortu, inquit, solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exercituum. In quo verbo satis apparet, quod dominium Christi ordinatur ad salutem animæ, & ad spi-

ritualia bona, vt iam videbitur, licet a temporalibus non excludatur: eo modo quo ad spiritualia ordinantur, & inde est, quod quāuis Christus adoraretur a Magis, glorificaretur ab angelis in signum vniuersalis sui dominij, humili tamen loco iacuit, uilibus inuolutus pannis. Qua quidem via homines melius ad uirtutem trahuntur, quā armorum uirtute. Et hoc quidem intendebat, licet sapius sua uteretur potētia, ut uerus dominus. In humilitate ergo vixit, & demū in Augusto substituit, vt describeretur uniuersus orbis in ortu domini, ut Luc. Euangelista testatur. Et in hac descriptione soluebat census siue tributum, ut historiæ tradunt, in recognitionem debite seruitutis, non sine mysterio, quia ille natus erat, qui uerus erat mundi dominus, & monarcha, cuius uices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Cayphas prophetauit. Vnde hoc instinctu dictus Cæsar mandauit tunc temporis, ut narrat historiæ, ne quis de Romano populo dominum ipsum uocaret, quas quidem uices monarchiæ post Christi ueri domini natiuitatem gessit Augustus, quatuordecim annos toto orbe terrarum subactō, quia ut acta principum Romanorum describunt, dictus Cæsar Augustus quinquaginta sex annos & menses sex tenuit principatum. Tyberius etiam qui eidem Augusto successit, ut narrat historiæ Christum tamquam uerum dominum inter deos transferri uoluit, licet impediens fuerit a superbo & fastuoso senatu impatiēte alicuius dominij. Tertio autem apparet excellētia monarchiæ Christi super alias quatuor præcedentes, & dominantis dignitate, quia Deus & homo. Secundū quam considerationem humana natura, in Christo participat infinitam uirtutem, ex qua maioris firmitudinis est & uirtutis supra humanam fortitudinem & uirtutem. Quam quidem describit Esaias quāuis ad uirtutem temporalem Christi, unde ipsum monacham appellamus. Paruulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius. Et uocabitur nomen eius. Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperiū, & precis non erit finis. In quibus uerbis omnia tāguntur, quæ requiruntur ad uerum principem. Immo transcendit metas omnium dominorum, ut in sequenti cap. declarabit, & aspicienti patet. Hic ergo principatus, siue dñium, oēs monarchias siue dñta transcendit, annihilat & constringit, quia oia regna subiungunt eide: quod per eundē prophetā prænūtiatum est. *Viuo ego, dicit dominus, quia mihi curuabitur omne genu. Et Apostolus Paulus ad Phil. In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. De hac monarchia concludit Daniel, exposita Nabuchodonosor sui somnij uisione. In dieb⁹ inquit illis, hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorū, Persarū, & Medorum, græcorum, & Romanorum, suscitabit dominus regnum cæli quod in eternū non dissipabitur & regnum eius alteri non tradetur, & cōminuet uniuersa regna hæc, & ipsum stabit in eternū. Cuius quidē rō eternitatis satis est in prōptio, quia iste principatus æternō cōiungit, cū iste dñs Deus, & homo sit. Et sic completus est circulus a pūcto ad pūctū, quia probatū est supra, a Deo omne dñium originē trahere. In isto uero principatu percussis hominū motibus, terminatur principatus sicut in re immobili, ultra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, q̄ istud dominium non potest deficere.*

CAP.

Mouetur quæstio de monarchia Christi, quo tempore incepit, & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur una.

Ed tunc oritur quæstio de isto domini principatu, Quando incepit, quia constat multos postea imperasse, ipse uero abiectā uitā elegit. Vnde in Matthæo dicitur. Vulpes foueas habet, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinat. Item, in Ioan. scribitur, q̄ cum paupisset multitudinem abscondit se, quia volebant eum populi rapere, ac regem facere. Item, in eodem ipse dicit. Regnum meum non est de hoc mundo. Ad hanc autem quæstionem est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui natiuitate temporali. Cuius argumenta sunt in eodem die, angelorum ministratio & denuntiatio. Vnde in Luca scribitur, quod angelus ad pastores ait. Annuntio uobis gaudium magnum, quia natus est uobis Saluator mūdi. Item, Magorum adoratio. Vnde in Matth. dicitur. Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis, ecce Magi ueniūt ab oriente Hierosolimam dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudæorum. Vidimus enim stellam eius in oriente & uenimus adorare eum. In quibus actibus satis est notus principatus eius, ac tēporis exordiū: prophetatus quidem & pronuntiat per Esaiam in uerbis supra præmissis. Et attendendum quod in sua instantia plus apparuit uirtutis & potentia præteritis excellētiā sui dominij, quā in adulta ætate, ad insinuandam suam infirmitatem esse uoluntariā, non necessariā, quæ assumpta est ab ipso, & non publice uisus, nisi in casibus propter duplicem causam quæ ad præsens sufficiant. Vna est ad docendū in principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratiofus. Quia humilitas meretur gratiam, iuxta illud. Humilem spiritū suscipit gloria. Et iterum in mansuetudine opera tua perfice, & super hominū gloriam diligeris. Et in Canonica beati Iacobi. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: sed tanto amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui status, dentibus inuidiæ superiorem non patientis, laceratur. Quod cōsideras Dauid Rex fastuosæ regis filiæ, uidelicet Michol insultati & diecti quod coram ancillis suis se discoopuisset ad Dei laudem & reuerentiam diuinæ arcæ, quæ tūc pro numine habebatur, responsum dedit, vt patet in 2. Regum. Ludam inquit. ante dominum, qui elegit me potius quā patrem tuum, & quā omnem domū eius & præcepit mihi, vt essem dux super populum domini in Israël: Et ludam & uilior fiam, plusquā factus sum, & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus seruare uoluit in seipso secundum uoluntatem Dei patris, per prophetam Zachariam prænūtiatam, quā Euangelista Mat. in Christo adimpletam esse pronuntiat. Ecce inquit Rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium sub iungalis. Quod si princeps mundi de humilitate commendatur & paupertate, per quæ gratiosi facti sunt subditis, & ipsorum prosperatum est dominium, quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Christi. Scribit enim Valerius Maximus lib. 11. de Codro Atheniensi rege, & August. de ciui. Dei. Quod enim Peloponenses pugna-

rent contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certioratus est quod ille exercitus preualeret, cuius dux morti dicaretur. Vnde rex Codrus pro salute suę gentis, in effigie pauperis se hostibus inter feciendum obtulit. Ipsoque mortuo in fugam uersi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter Deos asseriebant fuisse translatum. Tradit etiam idem Aug. in præfacto lib. & Valerius Maximus de quibusdam consulibus Romanis, & de Lucio Valerio quod in tanta mortuus est indigentia, vt cogerentur amici collectam facere numerorum pro eius sepultura. Fabritius etiam consul de hoc ipso summe cōmendatur. Vnde scribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari lib. 4. Et dictum est supra, quod cum esset par uicuique pauperi & legati Epirotarū magnum auri pondus eidem offerrent eo reculante, narrate, inquit, Epirotis me malle hæc habētibus imperare, quā ipsa possidere. Quid plus in istis? Omnes magni principes & monarchæ cum humilitate subiugauerunt mundum, sed cum factu elationis perdidit dominium, vt superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Amplius autem si uirtus humilitatis & beniuolentiæ in quocumque principe commendatur, multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tamquā in supremo gradu uirtutis constituto. Cōcluditur ergo, quod Christi humilitas & paupertas fuit consona rationi, quāuis legitimus esset dominus propter causam iam dictam.

CAP. XV.

Secunda causa assignatur, quare dominus assumpsit uitam abiectam & occultam, licet esset uerus dominus mundi, & exponuntur uerba Esaiæ prophete de Christo.

EST & alia ratio quare dominus noster statum humilem assumpsit quāuis dominus mundi, ad insinuandam, videlicet differentiam inter suum & aliorum principum dominium. Quāuis enim temporaliter esset dominus orbis, directe tamen ad spiritualem uitam suam ordinauit principatum, iuxta illud Ioannis. Ego ueni, vt uitam habeant & abundantius habeant. Hinc etiam uirificator suum uerbum superius allegatum. Regnum meum non est de hoc mundo. Propter hoc igitur humiliter uixit, vt suos fideles exemplo sui traheret ad operandum secundum uirtutem, cuius uia aptior est humilitas ac mundi cōtemptus, ut Stoici & Cynici posuerunt, ut de ipsis Aug. & Valerius Maximus referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei prouidentia, & de breuitate uitæ ad Paulinum, per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum. Ad quod consequendum, sui dominij fuit principalis intentio. Vnde ipse dominus in Luca discipulis suisque sequacibus dixit. Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Uoluit igitur dominus sequaces suos humiliter uiuere exemplo sui, ex causa iā dicta, iuxta illud Mat. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde: ac suum temporale dominium ad hoc ordinare. Vnde uita spiritualis fidelium regnum cælorum uocatur.

Opusc. S. Tho. Aquin. Z 3 catū,

catur, quia differt in viuendo a regno mundano, & quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur inspectionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpserit, vt in mundo dominaretur, & hoc esset finis eius, vt aliorum dominorum vitæ abiectionem elegit, & tamen verus erat dñs & monarcha, quia factus est principatus super humerum eius, vt dictum est supra per Prophetam: quod optime fuit in præmissis verbis Esaiæ prænuntiatum, quia primo præponitur humilis & abiectus. Paruulus, inquit, natus est nobis. Postea subiungitur cum ista paruitate virtus & excellentia sui dominij propter coniunctum. Et filius, inquit, datus est nobis. Quia enim humanitas in Christo coniuncta erat diuinitati filij tamq̃ instrumentum eius, omnipotentis erat virtutis: & ideo Propheta ibidem circum loquitur ineffabile eius dominium multis clausulis singularis potetia, quæ oēs distincte habent intelligi, vt Hiero. exponit ibidem, vt per ordinem clausularum est manifestum. Primo si quidem quantum ad dominij securitatem & soliditatem. Cuius, inquit, principatus super humerum eius. Ea enim quæ portatur in humeris, firmiora sunt: sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad dominij nouitatem, vnde scribitur. Et vocabitur nomen eius Admirabilis. Admiratione enim dignum est, quia humilis & pauper, & tamen dominus mundi. Tertio quantum ad sapientie claritatem, qd̃ est præcipue principibus necessarium, quia vix terræ cuius rex puer est, vt dicitur in Ecclesi. Quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio siue agitur, vt melius dicatur, unde subiungitur Consiliarius. Quarto quantum ad dominij dignitatem, quia Deus. Cum enim in ipso sit vnum suppositum & vna persona, in qua sunt vnitæ diuina & humana natura, principatus Christi in virtute agit diuini suppositi, & ideo sequitur, Fortis. Recipit. n. influentiam Christi principatus ex diuina virtute, q̃ in ipso personaliter erat, quia potentia vltus est Christus circa passionem, cum Iudei vellent eum occidere, & ipsum quererent, quo dicente, Ego sum, statim ceciderunt in terram, vt in Ioane scribitur: quæ quidem fines sui successoris excedit, quia constat q̃ vicarius Christi non est Deus, & in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris: ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium & regimen, quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successores, vt superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste paruulus erat, subditur sexta cõditio singularis sui principatus, quæ est regendi benignitas. Quia pater futuri sæculi, quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus, quia quidē qui pleni sunt, omne iugum legis leuiter portant. Quæ ratione Apostolus dicit ad Galat. 3. Si spiritu ducimini, non estis sub lege: unde talibus ad regendum virga ferrea nõ est necessaria, & hoc singulare est in principatu Christi. Septimum, & vltimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur. Princeps pacis, & si nõ corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus rex noster & princeps, & viuendo offert, & moriendo reliquit. In mundo, inquit, pressuram habebitis, in me autem pacem, & hoc etiam est singulare in suo principatu. In humilitate ergo & paupertate suam fundauit dominium, & in aduersitatibus, & laboribus, & ærumnis: quomodo aucta fuit respublica Romanorum, non videlicet factu, vel p̃p̃is supbie, vt Salustius refert ex sententia

tia Catonis, & Valerius Maximus hoc idem probat.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat, quod isto modo aucta fuit respublica per exempla antiquorum Romanorum, & postea subdit de Constantino.

Et hinc est q̃ rex noster Christus princeps sæculi Epermisit dominari & eo viuente, & eo moriente ad tempus, quousq; videlicet suum regnum esset perfectum & ordinatum in suis fidelibus operationibus virtuosis, & eorum sanguine laureatum. Si enim Regulus qui & Marcus appellatur, pro zelo suæ patriæ Carthaginensibus est occisus, si Marcus Curtius in abrutum terræ hiatus se proiecit ad liberationem patriæ, si Brutus & Torquatus filios occiderunt pro iustitia & disciplina militari seruandis, vt historiarum tradunt, quorum zelo respublice ex parua facta est magna, item si Sileucus apud Locros dominans, vt Valerius Maximus refert lib. 6. filium vno orbavit oculo, alteroq; seipsum pro adulterio commissum, vt iustitia seruaretur, contra prædictum delictum per filium perpetratum, sicq; admirabili æquitatis temperamento se inter misericordem patrem & iustum legislatorē partitus est, quare nõ magis christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus varijs conantur florere, vt regnum consequatur æternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis: Hæc autem Augusti. de ciuita. Dei, quasi per totum subtiliter valde ac diffuse petraçat. Propter quod dictum librum fecit, quod & factum fuit intermedium tempore a passione Domini, usq; ad tempora beati Siluestri & Constantini, quo quidem sæculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christi domino suo dedicata est & cõiuncta, ac suum ducem & principem est secuta. Primo quidē primi duces Apostoli, & alij Christi discipuli oēs Christi vicarij & Petri successores, quod fuit tempus. 350. annorum, in quorum sanguine & corporibus ac ipsorum vitæ meritis fundata est Ecclesia. tanquam lapidibus uiuis & pretiosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec uenti, nec pluuia, nec quæcumque procellæ diuersarum passionum, uel quarumcumq; perturbationum sauiant, ipsum possunt obruere. Oportuno igitur tempore, ut manifestaretur mundo regnum Christi compositum, uirtus principis nostri Iesu Christi principem mundi sollicitauit, Constantinum uidelicet, percutiens eum lepra, ac ipsum curans supra humanam uirtutem. Quæ probata in dominio cessit uicario Christi beato uide licet Siluestro, cui de iure debebatur, ex causis & rationibus superius assignatis: in qua quidem cessione spirituali Christi regno adiunctum est temporale, ipsi rituali manente in suo uigore: quia illud per se quæri debet a Christi fidelibus, istud uero secundario tantquam administrans primo, aliter autem cõtra intentionem sit Christi. Tunc adimpletum est quod post illam clausulam scribitur in Esaiã. 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Apertæ sunt enim Ecclesiæ ab eo tempore, & cœpit Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo moris. Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra, & conuersus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plusquam centum millia hominum ex uirtutibus

bus ostensis per dictum Christi vicarium, sed attēdē dum dicit quod propheta. Et pacis nõ erit finis. Constantinus enim post mortem Constantini filium eius hære si Ariana fuisse infectum, & ecclesiam perturbasse. Vñ sub eo passi sunt exiliū solennes ecclesiæ doctores, Hilari⁹ Pictauiensis, & Athanasius Alexandrinus Episcopus, ac Eusebius Vercellensis, & multi alij ecclesiarum doctores & clerici, necnon & caput ecclesiæ summus pontifex Liberius in ueritate fidei vacillauit ex multa persecutione Constantij, vt historiarum tradunt, post ipsum fuit Iulianus apostata, frater Galli & consobrinus Constantij. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Ioannes, & Paulus Germani. Vnde ergo verificatur uerbum domini per prophetam iam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere non corporis. Vnde ipse dominus quando pacem offert discipulis in Ioanne, de tali pace loquitur. Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat. ergo do vobis. Manifestum est enim illa uerba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Vnde dictum est eis in eodem temporis momento, Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hæc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt nisi uelint. Quod silicet stoicis dicere, bona hominis quæ uirtutes appellant in homine semper manere, nec auferri posse uirtuosus inuitis, vt refert A. Gellius in lib. nocturno Articuarum de Dibon stoico, & August. de ciuita. dei li. 5. quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis: cum inhæreant fidei, qui sine fine uiuit?

CAP. XVII.

Qualiter imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obedientes, & reuerentes ecclesiæ Romanæ, & hoc ostendit per quatuor concilia, quibus dicti principes se subiecerunt.

His autem peractis, Iuliano in bello Perfarum interfecto, reddita est pax ecclesiæ per Iouinianum fratrem eius uirum catholicum: licet parum regnauerit. Istud autem notabile ab inde usque ad tempora Caroli magni, de imperatoribus reperitur: omnes quasi obedientes & reuerentes fuisse Romanæ ecclesiæ tamquam ipsa principatum teneret, siue respectu spiritualis dominij: sicut sancta synodus Nicæna difinit, siue temporalis: vnde Galianus Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatorē ex iudicio Papæ depēdere, vt historiarum tradunt, & non e contrario. Valentinianus etiam qui immediate Iouiniano successit, sic fertur dixisse, vt ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio. Talem inquit nobis in pontificali instituit sede, cui nos qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submitamus, & eius monita dum tamquam homines deliquerimus, necessario ueluti curantis medicamina suscipiamus, & quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reuerentiam principum circa vicarium Christi, de imperatoribus usque ad tempora Caroli est hic agendum. Vltorius autem a Carolo usque ad Ottonem primum, inter quæ tempora facta est diuersitas in tribus. Primo, quantum ad modum eligendi. Secundo, quantum ad modum succedendi. Tertio, quantum ad modum prouidendi, & ut appareat, tradendum est hicalind de processu imperatorum a tempore Con-

stantini, qui subiecti fuerint ecclesiæ præter iam dictos tyrannos. Sicut enim narrat historia, postquam Constantinus cessit imperium vicario Christi, trāstulit se cum satellitibus & principibus suis in prouinciam Thraciam. Vbi Asia maior incipit, & terminat Europa, ibiq; vnam ciuitatem assumpsit, quæ vocabatur Bisantiū. Quam quidem vt historiarum tradunt, quasi adæquauit urbi & suo nomine appellauit. In hac ergo fuit imperialis sedes, usque ad Carolū, in cuius persona Adrianus Papa congregato concilio in uibe imperiū a grecis trāstulit ad Germanos. In quo apparet imperatores Constantinopolis a Vicario Christi summo uide licet pontifice dependere, vt Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori: vnde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi pontificis ordinatur, vt merito dici possint ipsorum executores esse cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum. Quod quidem ostenditur, primo, de quatuor imperatoribus qui in isto medio tempore regnauerunt, necnon & præsentibus fuerunt quatuor concilijs solemnioribus, & vniuersalioribus, & approbantes ipsorum statuta & eisdem se humiliter subijcentes. Primum fuit Nicenum trecentorum decem & octo Episcoporum tempore Constantini, ubi cõdenatus est Arrius presbyter Alexandrinus, vt historiarum tradunt, qui filium Dei asserere minorem patre: ubi de dicto principe fertur: q̃ eidem concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens sum dominum vicarium Christi. Cuius uices totum gerebat concilium, quia beatus Siluester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Ciriaco Papa celebratum. Quidam tamen dicunt sub Damaso præsentē Theodosio seniore, ut historiarum tradunt, centumquingenta Episcoporum. In quo multæ fuerunt hæreses condemnatæ: sed præcipue Macedonij Episcopi Constantinopolis, qui spiritus sanctum negabat esse Deum, patri cõsubstantialē & filio. Hic autem Theodosius tanta reuerentia fugit ad ecclesiam, vt scribit Gelasius Anastasio imperatori: beato Ambrosio prohibente eidem ingressum ecclesiæ nõ fuit ausus intrare, quin potius excommunicauit eum, quia consensit in necem multitudinis Thessalonica, eo q̃ suū iudicē occidissent, vt narrat historia Tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit, & tandem durissime reprehensus ab ipso publicæ prius egit penitentiam, quam publicum haberet ecclesiæ ingressum. Tertium autem concilium celebratum fuit sub Theodosio iuniore Arcadij filio apud Ephesum, ducentorum episcoporum tempore Cœlestini primi, licet præsens non fuerit, sed eius uices gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus cõsiliarius Theodosij, qui tanta fuit honestatis & maturi concilij & reuerentiæ ad diuinum cultum, quod etiam in tenella ætate permissus est imperare, ut historiarum tradunt. Synodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopolis Episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo & duo supposita, per quæ tollebatur uera unio utriusque nature. Quartum autem concilium fuit celebratum in Calcedonia sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone primo, præsentem principem Martinum, de quo pro reuerentia Romanæ ecclesiæ, sic dixisse fertur in actione septima præfatæ synodi. Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non ad potestatem ostendendam, exemplo religiosissimi uiri Constantini, huic concilio interesse uolumus, ut inuenta

veritate nõ ultra multitudo prauis doctrinis attracta discordet. Per qd habeo, q̄ tota itõio p̄cipũ antiquitus erat ad fauendum fidei, & Ecclesię Romanę reuerentię & honori. In hoc autem concilio dñatus est Eutices cum Dioscuro episcopo Alexandrino: qui sicut Nestorius, ponebat naturas & personas distinctas: sic isti asserabant confusas & admistas,

CAP. XVIII.

De duobus concilijs sequentibus post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani & Constantini iunioris. Et que fuit ratio quare imperium translatum fuit a Græcis ad Germanos.

Multa etiam & alia fuerunt concilia, licet ista fuerint principaliora a tempore Constantini vsq; ad Carolum, in quibus principes se subiectos Ecclesię ac fideles ostendunt: sed præcipue Iustinianus post cursum quartę synodi centumvinginti episcoporum præsidente Iulio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in fauorem cõdidit ecclesiastici status. Item, ex epistola quam celebrato concilio in Constantinopoli per totum orbem terrarũ direxit, in qua institutis Ecclesię se subiecit, mandans populis eidẽ in omnibus obedire, replicans etiã super quatuor cõciliorum memoratorum statuta, & eadem cõfirmas sanctas sanctiones, siue leges subiiciens ecclesiasticis institutis: sed præcipue in vlturis & matrimonio, in quibus tota vita ciuili versatur: quæ quidem synodus celebrata fuit contra Theodorum, & eius sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse verbũ Dei, & aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in vrbe regia præfata Constantinopoli iuniore procurante cõtum quinquaginta episcoporum rogatu Agatonis contra Macharium Antiochenum episcopum, & eius socios, qui vnã operationem & vnã voluntatem in Christo asserunt iuxta perfidiam Euthicetis. In qua quidem synodo dictus Constantinus, qui fuit post Iustinianũ principem ad 150. annos, fidei multũ fauit, destruens Monothelitas hæreticos, quorum pater & auus fuerunt fautores, restaurauit ecclesias per ipsos destructas. Hęc pro tanto sint dicta ad ostendendum quod Constantinopolis imperatores fuerunt Romanę Ecclesię protectores, ac propugnatores vsque ad tempora Caroli magni. Tunc igitur grauata ecclesia a Longobardis, & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat eius potẽtia diminuta, aduocauit Romanus pontifex ad sui defensionem contra prædictos Barbaros regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa, & successor Zacharię contra Aistulphum regem Longobardorũ: deinde Adrianus & Leo Carolum magnũ cõtra Desideriũ Aistulphi filium, quo extirpato & deuictõ cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus concilio celebrato Romę cõtum quinquaginta quinque episcoporum, & venerabiliũ abbatũ imperium in personam magnifici principis Caroli a græcis translulit in Germanos, in quo facto satis ostenditur qualiter potestas imperij ex iudicio Patris dependet. Quandiu enim Constantinopolis principes Romanam ecclesiam defenderunt, vt fecit Iustinianus per Bellisarium contra Gothos, & Mauritius contra Longobardos, ecclesia dictos principes souit. Postquam vero defecerũt, vt tẽpore Michaelis

contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem prouidit.

CAP. XIX.

Qualiter diuersificatus est modus Imperij a Carolo magno vsq; ad Ottonem tertium, & unde plenitudo potestatis summo pontifici conuenit.

Et tũc diuersificatus est modus imperij, quia vsq; ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo seruabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per principem fiebat electio, aliquando per exercitum: sed instituto Carolo cessauit electio, & per successionem assumebantur de eodem genere, vt semper primogenitus esset imperator, & hoc durauit vsque ad septimam generationem, qua etiam deificiẽte, tempore Ludouici a Carolo separati, cum ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, aduocatus est Otto primus dux Saxonum in ecclesię subsidium, liberataq; ecclesia a vexatione Longobardorum & imperiorum Romanorum, ac Berengarij tyranni, in imperatorem coronatur a Leone septimo genere Alamano, qui & imperium tenuit vsque ad tertiam generationẽ, quorũ quilibet vocatus est Otto. Et ex tũc, vt historię tradunt, per Gregorium quintum genere similiter Theutonicum prouisa est electio, vt videlicet per septem principes Alamanię fiat, quæ usq; ad ista tempora perseverat, quod est spatium ducentorũ septuaginta annorum, vel circa: & tãtũ durabit, quãtum Romana ecclesia, quæ supremum gradũ in principatu tenet, Christianidelibus expediens iudicauerit, in quo casu, vt ex verbis Domini supra inducitur manifestum, videlicet pro bono statu vniuersalis ecclesię, videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. Primo quidem diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra ostenditur. Secundo vero ex iure naturali, quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eũ dici caput, a quo est omnis motus & sensus in corpore myltico, per quod habemus quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conuersionẽ ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. Conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: & hoc est in actibus hominũ primus hierarcha, qui est Christus: unde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quod princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Hoc constat quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur & sumus, ut dicitur in Actibus Apostolorum. & propheta Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similiter & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere causæ dependet ex anima. Hoc autem uidemus in Deo q̄ gubernando & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro cõseruatione totius, sic & natura facit pro cõseruatione humani corporis ex uirtute animæ. Simile contingit in principe totius regni, quia pro cõseruatione regiminis su-

per subditos ampliatur eius potestas imponendo talias, destruendo ciuitates, & castra pro cõseruatione totius regni Multo igitur magis hoc conueniet summo & supremo principi. i. Papæ ad bonũ totius Christianitatis. Propter quod & prima synodus Nicenã præfente Constantino eidem primatum attribuit in primis canonibus quos instituit. Iura etiam sequenti dictum cõcilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia quod sic debet reputari eius sententia, tamquam ab ore Dei prolata. & hoc idem Carolus magnus confiteretur ibidem. Item, non licet appellare ab eius sententia. Item, ipse est qui superiorum non habet. Item, ipse est qui vices Dei gerit in terris. Et hæc est tertia via, siue ratio per quam ostenditur & concluditur summum pontificẽ in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur eius potestas, vt patet supra, vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei: quod eleganter nobis ostendit propheta Hieremias, cui in persona vicarij Christi dicitur. Ecce, inquit, constitui te super gentes & regna vt euellas, & destruas, & disperdas, ac dissipes, quod ad rationem delicti referimus: vbi in quatuor illis vocabulis diuersa genera pœnarum accipimus, quæ infligi possunt vnicuique fidelis, siue subdito cum dicit, super gẽtes: siue domino, cum dicit, & super regna. Secundum autem est, vnde accipimus ampliatur summum pontificis potestatem, cum potestas dicitur. Et edifices, & plates, quod ad prouidentiam vicarij Christi pertinet p̄ bono vniuersalis ecclesię.

CAP. XX.

Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum, qualiter conuenit cum vtrisque.

His habitis vidẽda est comparatio imperialis domini ad regale & politicum: quia vt ex dictis apparet, conuenit cum vtroque. & cum politico quidem quãtum ad tria. Primo enim considerata electio. Sicut. n. consules Romani & dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, siue a senatoribus: ita & de imperatoribus contingebat, quod assumebatur siue a Romano exercitu. vt Vespasianus in Palesthina, vt historię tradunt, & similiter Focas ex militari seditione in Oriente assumptus est contra Mauritium imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebatur imperatores a senatoribus, vt Traianus & Diocletianus, quãmuis vnus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Helius pertinax a senatoribus est assumptus. Item, non semper de genere nobili, sed de obscuro, vt in prænominatis liquet Cæsariibus, Vespasiano & Diocletiano, sicut historię tradunt. Sic de cõsulibus & dictatoribus Romanis contingit, sicut supra patuit de Lucio Valerio & Fabricio. Et Aug. refert in 5. de ciui. Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cũ solum quatuor haberet iugera ad colendum, factus est dictator maior. Item, alia est comparatio, siue similitudo, quod ipsorum dominium non transibat in posterum, vnde statim ipso mortuo dominiũ expirabat. Quãtum autem ad ista duo exemplum habemus etiã modernis tẽporibus quod electi sunt imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Ausburg, quo mortuo, assumptus est in imperatorem comes Adolphus de Anaxone, quo occiso ab Alberto Rodolpho filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale

est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, vt de Arcadio & Honorio filijs antiquioris Theodosij cõtingit, & similiter de Theodosio iuniore Honorij filij. Nã quia bene rexerunt rempublicam & imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore perseverare dominium. Similiter accidit de Romanis cõsulibus, quod licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, vt patet in 1. Machab. sæpius tamen contingebat quod propter probitatem personæ, vel generis transibat in posterum, vt de Fabio Maximo contingit, de quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies, & a patre, auo, & proauo, maioribusque suis sæpe consulatum gestum conspiceret, animaduersione quã constantiter potuit cum populo id egit, vt aliquando vacationem Fabiã genti darent, ne maximum imperium in vna tantum continuaretur familia. Accidit quoque quandoque per quandam violentiam vsurpari imperium non ex merito virtutũ, sicut fertur de Gaio Gallicula sceleratissimo, qui fuit nepos Tyberij, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de cõsulibus vrbis, quod ex eorum impietate, vt historię narrant, vsurpauerũt dominium, sicut Sylla & Marius commotores vrbis & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis domini cum politico. Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia ostenditur. Primo quidem ex modo regendi, quia iurisdictionẽ habent vt reges, & eisdem quodam iure naturæ sunt vt regibus tributa & vectigalia instituta, quæ & transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in iure regali superius definitõ, quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, vt iam dicitur. Tributa enim & vectigalia ad ararium publicum deducuntur: & de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber neque libidini, neque delicto obnoxius, subiungit. Pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia imperatorum cũ regibus est corona, quia coronantur vt reges. Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi in Imperatorem. Vnam quidem prope Mediolanum, in villa quæ dicitur Modocia, vbi sepulti sunt reges Longobardorum: quæ quidem corona ferrea dicitur esse in signum quod primus Imperator Germanus Carolus magnus colla regum Longobardorum suæque gentis perdomuit. Secũdam coronam quæ aurea est, a summo percipit pontifex, & cum pede sibi porrigitur, in signum suę subiectionis & fidelitatis ad Romanã Ecclesiam. Huius autem fastigij dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in vrbe: quia vt scribitur in primo Machabeorum inter præfides Romanos nemo portabat dyadema, nec induebatur purpura, quorũ vtrumque faciunt imperatores & reges. Tertia vero conuenientia quam imperatores habent cum regibus, & differunt a cõsulibus, siue rectoribus politicis, est institutio legum, & arbitraria potestas, quam habet super subditos in dictis casibus. Propter quod & eorum dominium maiestas appellatur, imperialis videlicet & regalis, quod cõsulibus & rectoribus politicis non conuenit, quia agere ipsis non licet, nisi secundum

secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam iudicare non possunt. Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diuersitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimen politicum & regale.

CAP. XXI.

De dominio principum, qui subsunt imperatoribus & regibus, & de diuersis nominibus eorum quid importent.

Determinatis his quæ ad regimen regale & imperiale pertinent, nunc de dominijs eisdem annexis est dicendum, ut sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, & quibusdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diuersas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus, de quibus scriptura facta mentionem facit, ut satrapa, Vnde in Daniele scribitur. Congregati sunt satrapæ regis Babylonie, magistratus & iudices. Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus regis. In 1. etiam Macha. quatuor ponuntur nomina dignitatum. Vbi dicitur quod contra Nichanorem Iudas constituit populo duces, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. Gestæ etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant, post exactos reges, videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios & præfectos. Item, Scipiones, censores & censorinos. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus proprijs imperatorum & regum & annexis statui, vnde traxerunt originem, & quale fuit ipsorum regimen. Postea vero de proprijs pertinentibus ad politicum Principatum. Propria autem nomina dignitatum de seruitium imperatoribus & regibus, sunt quidem principes, domini, videlicet prouinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali vel imperiali dominio. Vnde & dominantur baronibus & comitibus interdum, ut in Theotonia & regno Siciliae patet. Quamuis etiam scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus dominijs, & præcipue nobilibus, ad cuius similitudinem quidam angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti prouincie. Vnde & in Danieli, scribitur, Princeps Persarum restitit viginti vno diebus. Item, etiam Ioseph qui secundus erat rex in Aegypto, se principem vocat, ut in Gene. scribitur. Secundum nomen est comitum, quod quidem nomen fuit asumptum, primo a populo Romano post exactos reges, Eligebant enim singulis annis, ut tradit Isidorus 1. etimologiarum, duos consules, quorum vnus rem militarem, alter vero rem ad ministrabat civilem, & isti duo consules primo vocati sunt comites, a commendo simul per veram concordiam, & Vnde aucta fuit Respubl. ut Salustius tradit de bello Iugurthino. Processu vero temporum istud nomen abolitum est a Romano regimine, & translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub regibus & imperatoribus deputatum. Vnde dicuntur comites, a comitando, quia ipsorum officium est præcipue reges & imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacumque re militari & in alijs quibuscumque gerendis pro totius regni utilitate. Duces autem a ducatu populi dicti sunt, sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium, exercitum dirigere, & ipsum in pugna præire. Vnde cum filij Israel impugnatæ a Cananais, quæ

si fuerunt a se inuicem, ut scribitur in lib. Iudicum, Quis ascendet ante nos, contra Canaanum, & quis erit dux belli. Et hoc nomen tali rectori proprie conuenit, propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Vnde ab excellentia regiminis, congruissimè dux vocatur. Qua ratione Iosue siue Iesus Naue, quia pugnavit bella domini, sic vocatus est, sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Matathias in 1. Machabeorum. Iesus dum implet verbum, factus est Dux in Israel. Sic etiam dixerunt zelatores legis Iudaicæ Ionathæ mortuo Iuda Machabæo. Eligimus te in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum. Aliud autem nomen dignitatis deseruiens imperatoribus & regibus est Marchio, qui comitatu æquipollet: sed hoc nomen sortitur a seueritate iustitiæ. Dicitur enim Marchio, a marcha, quod est singulare diuinitum pondus, per quod significatur recta & rigida iustitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus, quia ut communiter reperitur in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur, sunt in prouincijs asperis. Propter quod & confinia regionum, quæ sunt loca montuosa & rigida, apud aliquos appellantur marchie, vel in prouincijs lasciuis, quorum vtrumque genus rigore iustitiæ conseruatur. Est & aliud nomen, quod barro dicitur, a labore dictum, siue quia in laboribus fortes, ut Isidorus tradit in commemorato lib. Barra enim Græce, Latine grauis, sine fortis vocatur. Hoc autem proprium est principum, ut in continuis sint gymnasijs, sicut in partibus Gallie & Germanie est solitum, siue in venationibus vel aucupijs, siue in torneamentis, ut mos fuit ipsorum antiquitus, ut Ammonius historiarum scriptor egregius scribit. Cuius ratio ponitur a Vegeto de re militari. Quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis & allue tudine efficiuntur audaces. Vnde ipse subdit ibidem, quod nullus attetere dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomen omnibus est commune, siue ad principes, siue ad comites, & sic de alijs sub regali dominio existentibus.

CAP. XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus. Et quale sit omnium istorum regimen.

Sunt autem & alia nomina consequentia regale, vel imperiale dominium in quibusdam regionibus siue prouincijs, quæ aliquid importent, ut nomen Satrapæ & optimatis apud Persas & Philistæos. Quorum primum significat promptitudinem seruiendi. Vnde Satrapæ dicuntur quasi satis parati. Quod est officium principis propter fidelitatem quam iurat suo superiori, vel satis rapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit fastuosum, ut ex ipsa sacra scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus a præ eminentia consilij & doctrinæ dicti sunt in regimine. Quomodo & maiores curiæ regis Francie sic vocantur, quasi maiores statu. Steron Græce, Latine statio dicitur. Iudices vero quasi ius dantes populo, qui prope assessores dicuntur, qui etiam prætores quasi præ alijs locum tenentes in curia: sed præses nomen est sacre scripturæ sic dicitur, ut tradit Isidorus, quia alicuius loci tutelam præ-

prædialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in 3. Regum, ut a comentarijs, & scriba qui in officijs distinguebantur, quia vnus præerat legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur quod magistratus: alius, autem præpositus erat responsiuis regum, quæ & nos cancellarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina vsitata quidem in partibus Gallie, forte ex proprio idiomate alicuius gentis, in quibus nos ab ipsi talem possumus ethimologiam fortiri, ut est mariscallus & senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad vniuersalia negotia regionis, quod vtrumque nomen importat, ut mariscallus. i. dominus laborum. Maris enim syriacè domina, vel dominus latine, callus autem laborem importat, Senescallus autem a senes, propter maturitatem regiminis, & callus calli. In tali enim officio non debent exponi, nisi homines magnæ experientiæ & laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub rege principes diuites homines appellantur, & præcipue in castella, cuius est ratio: quia rex prouidet in pecunijs singulis baronibus secundum merita sua, vel secundum, complacitiam hos deprimit, hos exaltat. Vt in pluribus enim munitiones & iurisdictiones non habent, nisi ex voluntate regis: & inde vocantur diuites homines, quia cui in maiori summa prouidetur per regem, ille maior est princeps, quia pluribus potest militibus prouidere, quem modum adhuc obseruant Romanæ militiæ, eo quod sub stipendijs viuunt. Sunt ibi & alij qui vocantur infantes, & alij infansiones, quorum primi sunt de genere regio, qui filij, vel nepotes sic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent lædere, sed cõseruare, ac in iustitia fouere, & regi sicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male obseruatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut maiores. Sunt enim nobiles qui plus virtutis habent, quam miles simplex, & aliquorum castrorum & villarum domini, qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infansiones, quia minus possunt inter alios principes lædere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim lædant subditos suos, rebellat maioribus principibus adherentes, & sic perdit dominium. Item, nec potestiam habet maiorum principum, sicut nec puer respectu viri. Hæc igitur de principibus subiectis, & subalternatis regibus dicta sufficiant, & quid significant, vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis, quia ut in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimen, circa quod est respondendum secundum sententiam sacre scripturæ. Dicitur enim in Ecclesiast. Secundum iudicem populi, sic & eius ministri sunt, & qualis est rector ciuitatis, tales habitantes in ea. Tales enim principes modum habet cõmuniter regendi, regaliter, vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem vsurpatam vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari nõ possunt, ut dictum est supra, nisi tyrannico regimine, ut accidit in insula Sardinia & Corsicæ: item, in quibusdam insulis Græciæ: item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu despotico, vel tyrannico: vnde & de insula Sicilia tradunt historia, quod semper fuit nutritus tyrannorum: in partibus etiam Italiae comites &

alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico & ciuili. Inueniuntur etiam apud eos quadam nomina dignitatum ex iure imperij dependentium, & supra simplicem militiam transcendentium, ut sunt Valuasalli & Cathani, qui & proceres appellantur, iurisdictione super subditos habentes, quamuis hodie per ciuitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valuasalli autem vocatur a valuis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatii regalis, siue imperialis, quos nos hostiarios appellamus. Cathani ab vniuersalitate operum in curia principum & strenuitate super alios simplices milites sunt dicti, qui & proceres quasi ante alios procedentes dicuntur. Cathani vniuersale Græco nomine significamus. Multa etiã sunt alia nomina secundum diuersas regiones & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad præsens sufficiat, reliqua reseruando ad regimen politia, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiæ, vbi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis secundum diuersos prouinciarum mores, ut philosophi & historici tradunt scriptores.

Explicit liber tertius.

INCIPIVNT RVBRICAE

CAPITVLORVM

QVARTI LIBRI.

- Agitur de differentia inter principatum regale, & principatum politicum quem diuidit. cap. 1.
- Ostenditur necessitas cõstituenti ciuitatem in duos propter communitatem necessariam humane uitæ, circa quæ præcipue consistit principatus politicus. cap. 2.
- Probat hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue uoluntatis, constitutionem uidelicet ciuitatis esse necessariam. cap. 3.
- De communitate ciuitatis in quo consistit, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis & Platonis, quæ hic declaratur. cap. 4.
- De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quomodo sunt exponendæ rebus bellicis. cap. 5.
- Assumit alteram partem, quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta superius in contrarium facta. cap. 6.
- Refert aliam opinionem dictorum philosophorum, quantum ad principatum, quem uolebat esse perpetuum, circa quæ disputat ad utramque partem, quid est melius. cap. 7.
- Consentit author melius esse in politia non perpetuare, & respondet ad partem oppositam, ubi etiam dicit, Nullum habetur in Lombardia dominium, nisi per uiam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto. cap. 8.
- Disputat author de cõitate bonorum quantum ad possessionem, quam quidam philosophus nomine Phileas, docet adæquate debere in omnibus, & quod est falsum quod Ligurgus philosophus sensit. cap. 9.
- Agitur rursum de politia Platonis & Socratis quantum ad genera hominum, quæ reuiritur in ea, quæ sunt quinq; ubi multum disputatur de numero bellatorum. cap. 10.
- Agitur ulterius de politia Hippodemi philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solutria, & quantum ad numerum populi. cap. 11.
- Refert etiam opinionem eiusdem quantum ad possessiones, quas

quas in tres partes diuidit, & in quo saluatur sua positio. cap. 12.
 Ponit opinionem eiusdem circa iudices & assessores politici ubi diuisio nō facit multiplicem, & notabilem, circa ea que sunt agenda per iudices. cap. 13.
 De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimen seruorum & mulierum, & circa bellatores. cap. 14.
 Reprehendit etiam dictā politia, quātū ad leges filiorū & iudicium, mouens quæstionem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum. cap. 15.
 Redit adhuc super politiam Lacedemoniorum, quantum ad ipsorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientia, quæ sequebantur ex hoc. cap. 16.
 Ex eadem causa ponit quadam in dicta politia Lacedemoniæ reprehensibilia, quæ erant materia dissensionis in populo. cap. 17.
 De politia Cretenſi & differentia eius ad Lacedemoniensem, de authoribus dictæ politia, & legibus Ligurgi, cap. 18.
 De politia Calcedoniensi qualiter famosa fuit, & in quo conueniebant Lacedemones & Creten. cum ipsa, & in quo differebant. ca. 19.
 Vtterius Aristote. in politia Calcedoniensi tradit documentū de electione principis, utrum diues, an pauper sit eligendus, & qualiter pauper uirtuosus sustentari debeat, & utrum uni principi competant plura dominia. cap. 20.
 De politia Pythagoræ, quam didicit a prædictis philosophis Mineo & Ligurgo, quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere homines ad uirtutem. cap. 21.
 De documentis Pythagoricis sub figuris, & enigmatibus traditis, & de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis. cap. 22.
 In quo consistit perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, quando uidelicet partes politia sunt bene disposita, & sibi adinuicem correspondent. cap. 23.
 Diuidit politiam tripliciter, & unamquamque partem prosequitur. Et primo qualiter in partes distinguitur integrales, secundū opinionem Socratis & Platonis. cap. 24.
 Ostendit sufficientiam partium integralium politia, quas Hippodamus tradidit & Romolus. cap. 25.
 Agit ulterius de alijs partibus politia respectu regiminis, ubi uerba ex ponuntur diuersorum officialium. cap. 26.
 De partibus politia quantum ad bellatores, quas distinguit secundum triplicem considerationem diuersarum scripturarum. cap. 27.
 De nominibus ducum, & numero cohortium, & quid significent unumquodque. cap. 28.

EXPLICIUNT RVBRICAE, CAPITVLORVM

QVARTI LIBRI.

INCIPIT LIBER QVARTVS

CAP. I.

De differentia inter principatum regni, & principatum politicum quem diuidit in duos.



ONSTITVES eos principes super omnem terram, memores erūt nominis tui domine. Licet dominiū omne siue principatus a Deo sit institutus, ut supra est declaratum in 3. libr. diuersus tamen in ipso traditur modus a philosopho, & per sacram scripturam. quia er

Ego supra in præfato iam libro actum est de monarchia unius, puta de dominio summi pōtificis, regali, & imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus, nunc hoc congrue agit de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, descriptū nobis in præsumptis uerbis dupliciter & quantum quidem ad modum assumendi, & quantum ad modum uiuendi. Modus autem assumendi in hoc gradu electius est in quocumque hominis genere, nō per naturæ originem, ut de regibus accidit, quod uerbū institutionis importat, Constitues inquit eos, principes: sed addit super omnem terram, in hoc ostendens generalem regulam in principatu politico, ut generalis sit per uiam electionis, ut statuatur princeps: sed quod sit uirtuosus: unde subdit. Memores erunt nominis tui domine, in consideratione, scilicet diuina suorumque præceptorum, quæ sunt regentibus quædam recta ratio agendorum. Propter quod in pro uerbis dicitur, quod mandatum domini lucerna est, & lex lux. Maximus etiam ualerius de Cæsare dicit, quod celesti prouidentia uirtutes per ipsum fouebantur, & uitia uindicantur. De hoc autem principatu in præfati lib. est pertractandum, quem philosophus sic distinguit in 3. poli. & supra ostensum est in principio libri: quia si tale regimen gubernatur per paucos & uirtuosos, uocatur Aristocrata, ut per duos H consules, uel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulsis regibus. Si autem per multos ueluti per cōsules, dictatorem, & tribunos, sicut in processu temporis in eadem contigit urbe, postea uero senatores, ut historia narrat, tale regimen, politiam appellat, a polis, quod est pluralitas, siue ciuitas, quia hoc regimen propriè ad ciuitates pertinet, ut in partibus Italiae maxime uidemus, & olim uiguit apud Athenas, post mortem Codri, ut Augu. refert de ciuitate Dei. Tunc enim a regali dominio destiterūt, magistratus Rei public. assumentes sicut in urbe: sed quocumque modo diuiditur cōtra regnum siue monarchiam, & ipsorum oppositum cōtra oppositum: I quia si propositum in oppositū & oppositū in oppositū. Et quoniam utrumque pluralitatem includit ista duo ad politicum se extendunt, prout diuiditur cōtra regale seu dispositum, ut philosophus tangit in 1. & 3. politic. de hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differt a regali, siue imperiali siue monarchico, quod ex supradictis in 1. & 3. lib. aliquæ qualiter uideri potest: sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec ultra possunt procedere, in prosecutione iustitiæ, quod de regibus & alijs monarchis principibus non conuenit, quia in ipsorum peccore sunt leges reconditæ, prout casus occurrūt. Et pro lege habetur, quod K principi placet, sicut iura gentium tradunt: sed de rectoribus politicis non sic reperitur, quia non audebant aliquam facere nouitatē, præter legē cōscriptam. Vnde in 1. Machabæorum scribitur, quod Romani curiam fecerunt, & quod quotidie consulebant trecentos uiginti cōsiliū agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant. Per quod habetur quod in regimine Romano a regū expulsionē dominiū fuerit politicum, usque ad uirpationē imperij, quod fuit quando Iulius Cæsar prostratis hostibus, uidelicet Pompeio occiso & filijs, subiungatoque orbe, singulare sibi assumpsit dominium & monarchiam, conuertitque politiam, in dispositum principatum siue tyrānicum. Nam sicut historia tradunt, post prædicta ad con-

ad contemptum senatorum uidebatur intendere. Ex quo prouocati maiores urbis, ipsum in capitolio uigintiquatuor maioribus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimoque senatu. Aduertendum etiam hic, quod quamuis vnus dominaretur singulis annis, ut in dicto lib. Machabæorum scribitur, sicut in ciuitatibus Italiae etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, sed politicum appellabatur, sicut & de iudicibus Israelitici populi accidit, cum tamen non regaliter, sed politice populum regerent, sicut dictum est supra. Considerandū etiā, quod in omnibus regionibus, siue in Germania, siue in Scithia, siue in Gallia, ciuitates politice uiuunt, sed circūscripta potentia regis, siue imperatoris, cui sub certis legibus sunt astricti. Est etiam alia differentia, quia rectores sæpius exponuntur examini, si bene iudicauerunt, aut reuerunt fm leges eisdem traditas, & ex contrario subijciuntur penis: unde ipse Samuel, sicut in 1. Regum scribitur, quia populum Israeliticum iudicauerat prædicto modo, tali se sententiæ exponit, assumpto in regē Saulē. Ecce, inquit præsto sum, loquimini de me coram domino, & Christo eius, scilicet Saule, utrum bouem cuiusquam tulerim, si quempiam calūniatus sum, si oppressi aliquē, si de manu alicuius munus accepi. Sic etiam de consulibus Romanis tradunt historiae. Propter quā causam accusatus Scipio Africanus ab impijs multis, quod pecunia corruptus fuisset, urbem reliquit. Ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella ciuilia: quod in regibus uel imperatoribus locum non habet, nisi quod regiones interdum eis rebellant, si iura regni transcendat, sicut in partibus Hispaniæ, & Vngariæ frequentius accidit, & inde etiam in oriente sæpius machinantur mortem dominis, ut apud Aegyptum de Soldano cōtingit, & in Persyde, & Assiria, de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sepe efficiunt tyranni, quædam regiones indignum iudicant, ut etiā philosophus narrat in sua politica, quod reges in ipsorum prouincijs perpetuentur in filijs, hoc est quod filij regum succedant in regno, sed ipso mortuo eligit populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebet de Imperatoribus, ut supra patuit in 3. lib. & in Aegypto adhuc obseruatur modernis temporibus. Quæruntur enim ueri elegantes in diuersis regionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, quia sunt stature proceræ, & ad militarem disciplinam idonei. Hi de erario publico nutriuntur, exercitatur in gymnasijs, & disciplinis scholasticis, in ciuilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio sicut traditur, & post mortem eius qui probati inueniuntur, ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex uolentia siue ex tyrannide, aut fastu ambitionis. Sunt & aliæ differentie circa regimen, quantum ad tempus regiminis & alias circumstantias, de quibus philosophus mentionem facit in 4. politicorum, sed ista sufficiant, & quæ dicta sunt supra in secundo & tertio libro.

CAP. II.

Hic ostendit necessitatem constituendi ciuitatem, propter communitatem necessariam humane uitæ, circa quā præcipue consistit principatus politicus.

ET quia regimen politicum maxime consistit in ciuitatibus, ut ex supradictis apparet, prouincijs, nō

magis ad regale pertinere uidentur, ut in pluribus reperiuntur, excepta Roma, quæ per consules & tribunos ac senatores gubernabat orbem, ut in dicto lib. Machab. est manifestum, & quibusdam alijs Italiae ciuitatibus, quæ licet dominantur prouincijs, reguntur tamen politice, ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est eius cōstituendæ necessitas, & quæ eius communitas. Secundo uero quot sunt partes eius, siue ex quibus hominum generibus componitur. Necessitudo autem, apparet primo quidem considerata humana indigentia per quam cogitur homo in societate uiuere, quia ut in Iob. 13. scribitur. Homo natus de muliere breui uiuens tempore repletus multis miserijs, id est necessitatibus uitæ, in quibus miseria manifestatur: unde secundum naturam est animal sociale siue politicū, ut philo. probat in 1. poli. & inde concludit cōmunitatē ciuitatis esse necessariā pro necessitatibus humane uitæ. Amplius autē natura prouidit ceteris animalibus ornamenta & munimenta in sui exordio. unde ex uirtute naturæ extimatiua, uitat contraria, & cōuenientia diligit, nullo dirigente præuio, ut opus naturæ sit in eis opus intelligentiæ, sicut philosophus tradit in 2. phy. sed in homine non sic, immo instrutore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutricem habet ad ista docenda. Rursus ad idē vestes & tegumenta quibus ornantur animalia & plāta, statim sicut nascuntur, & homo caret, significatiua sunt indigentia, pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde ciuitas constituitur. Propter quod dominus ostendit in hoc lilia agri, & uolucres cæli, & sic de similibus melioris esse conditionis, quā homo, referendo indigentiam ad illum magnificum regem Salomonem, qui tam excellēter abundauit. Respiciat, inquit, uolucres cæli, quia non ferunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quoniam non laborant, neque uent. Postea subdit. Dico uobis, quod nec Salomon in omni gloria sua, coopertus est sicut unum ex istis, quasi maioris fuerit indigentia quantum ad victum & uelimenta ac tegumenta, quā plantæ & animalia. Amplius autem ferocitas animalium, quæ facta sunt homini nociua post lapsum Adæ, ad hoc ipsum inducit. Ad maiorem enim securitatem hominis cuiuscumque rei timendæ, necessaria est communitas hominum, ex quibus ciuitas constituitur, unde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Caim ciuitatem construere, ut in Genesi scribitur: unde & in Ecclesiastico dicitur, quod edificatio ciuitatis confirmabit nomen. Rursus præter necessitatem in corpore sano, sunt & aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora egra, quibus homo frequēter subiicitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quemadmodum animalia cum patiuntur, quibus natura prouidit, ut sine hominum medicina curentur, cognoscētia per extimatiuam eis inditam herbas sanatiuas eorundem, seu quecumque alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ingnarus, indiget medicis, medicina, & omniū ministerio, quæ omnia multitudinem requirunt hominū, quæ ciuitatem facit, & sic idem quod prius. Amplius autē quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum euentum, quibus releuantur in societate: unde in Ecclesi. 4. c. scribitur. Væ soli, quia si ceciderit, non habet subleuātē se. Si autem fuerint duo, fouebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concluditur,

ur, ciuitatē esse necessariā homini cōstituēdam propter communitatem multitudinis, sine qua homo uere decenter non potest: & tanto magis de ciuitate quā de castro, vel quacumque villa, quanto in ea plures, sunt artes & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus ciuitas constituitur. Sic. n. Aug. diffinit eam in 1. de ciu. Dei, quod est multitudo hominum in vno societatis vinculo colligata. Aduertendum autem quod superius in principio primi libri probatum est societatem humanā esse necessariam, & hic similiter, sed aliter & aliter utrobique, quia ibi secundum quod ordinatur ad principem: hic autem secundum quod partes multitudinis sibi inuicē sunt necessariæ, propter quam causam necessario sunt institutæ ciuitates & castra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAP. III.

Hic declarat hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue uoluntatis, scilicet constitutionem ciuitatis esse necessariam.

Non solū autē ex parte corporis, hoc est, quantū ad sensitiuam virtutem, habet persuasionem, & ueritatem continet, quod secundum naturam constructio ciuitatis est necessaria, sed etiam ex parte animæ rationalis hoc est manifestū: & tanto amplius, quanto homo in quātū est rōnalis, & ex parte intellectus prouenit, societatem magis requirit. Circa partem autē rationalem duplex distinguitur potentia & actus, uidelicet intellectus & uoluntas. Quantum autem ad partē intellectuā duplices sunt actus, iuxta quos uersatur politicum regimen, uidelicet speculatiuus & practicus. In practico quidem includuntur uirtutes morales, quæ referuntur ad opus, & non ad scire tantum, sicut Philosophus dicit in 2. eth. ut sunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iustitia: quæ quidē omnes ad alterum ordinantur, & sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur ciuitas, ut iam dictum est supra. Et quāuis dicte uirtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum. (Fortitudo enim est in irascibili, temperantia in concupiscibili, quæ ad partem sensitiuam pertinent) participant tamen rationem in quātum regulantur ab ipsa, unde prudentia est ipsarum directiua. Est enim prudentia recta ratio agibilium, ut Philosophus dicit in 6. ethic. Amplius autem & ipsa sacra scriptura dictas uirtutes morales ad hoc idē ordinat. Sic enim de istis uirtutibus dicit in lib. Sapient. loquēs de eo, quod sobrietatē & sapientiā docet, iustitiā & uirtutē, quibus uilius nihil est in uita hominibus. Deinde subdit de merito istarū uirtutū. Habebo, inquit, per hanc, uidelicet scientiā, siue experiētiā harū uirtutū claritatē ad turbas, & honorē apud seniores, & multa alia ibidē subduntur, quæ ad multitudinē hominū pertinent: sed de speculatiuo intellectu adhuc est manifestū, quia ut uult Arist. in 2. ethi. homo maxime ex doctrina argumentū accipit, & scientiæ generationē, & experimēto indiget & tempore, quæ omnia respiciunt hominū multitudinē, ex quibus ciuitas cōstituitur. Rursus, duo sunt disciplinabiles sensus, ut tradit Philosophus de sensu & sensato, uisus uidelicet & auditus: auditus autē multitudinē respicit, ergo idē quod prius. Præterea, Philosophus dicit in 1. metaph. quod sapientis est ordinare: ordo autē multitudinē requirit. Est, n.

ordo, ut August. dicit de ciui. Dei pariū dispariūque sua cuique tribuēs dispositio, quod sine multitudine esse non potest. Amplius autē & ipsa loquela quæ manifestatiua est cordis, ad partem intellectuam pertinet, ut Philosophus dicit, & ad alterum ordinatur: propter quod in ecclesiastico. 10. scribitur. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas utriusque. Hoc idē & de scriptura dici potest, quia respicit multitudinē, sine qua nec fieri, nec explanari ualere: sed ex parte uoluntatis quæ potentia rationalis ponitur a Philosopho, hoc idem dici potest. Dux enim sunt uirtutes in ipsa, quæ ad alterum ordinantur, ac multitudinem requirunt. Vna quidem est iustitia, quam respectu uoluntatis ius gentium sic diffinit. Iustitia est conitans & perpetua uoluntas, ius suum unicuique tribuens: quæ quidem siue legalis, quæ dominatum iustum uocatur a Philosopho, siue distributiua, siue commutatiua, quæ partes iustitiæ omnes sunt politia in ciuitatibus sunt præcipue necessaria, immo sine eis exerceri non possunt, ut Philosophus tradit in 5. ethi. nec etiam ipsæ ciuitates conseruari. Per quod concluditur ciuitatis constructionem esse necessariā secundum naturam respectu talis uirtutis. Secunda uero quæ in uoluntate ponitur, & ad multitudinem refertur, est amicitia, quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, & sine ea nō est ista uirtus, de qua Philosophus dicit in 8. ethi. quod maxime est necessaria ad uitam humanam, eo quod nullus eligeret uiuere sine amicis: unde idem Arist. connumerat utilitates istius uirtutis, ad ostendendam ipsius necessitatem, semper tamē respectu multitudinis. Primo quidē in infortunijs, quia in talibus recurrit ad amicos. Item, in infortunijs, quia per amicos conseruantur: unde præcipue opus habent amicis, qui diuitias possident, & sunt in principatibus, ut Philosophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes, ut religantur a concupiscentijs, & ad non peccandū. Senes uero ad famulatum, & sic de singulis generibus hominum: per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus esse necessariam secundum naturam, & per consequens cōstructio ciuitatis, in qua si amicitia uigeat, & nutriatur concordia, ciuitas quādam causat harmoniam & animæ suauitatem, ut Aug. de ciui. Dei dicit lib. 2. ex summis, uidelicet infimis & medijs ordinibus quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit psal. 132. Ecce quā bonū, & quā iucundū habitare fratres in vnum. Idem etiam August. duas cōstituit ciuitates in dicto lib. scilicet duos amores. Præter hæc uero est alia ratio ad ostendendam communitatem multitudinis hominum esse necessariam, appetitus uidelicet humanus ad communicandum opera sua multitudini, ut molestum sit eidem aliquid uirtutis agere absque hominum societate: unde Tullius dicit in lib. de amicitia, quod natura nihil solitariū amat. Verum est enim quod ab Archita Tarentino, ut opinior, dicere solitum esse a senibus nostris audiui. Siquis in cælum ascendisset, naturamque mundi ac siderum aspexisset, pulchritudinem insuauem illi sine amico, vel locio admirationem fore. Ipsa etiam diuitiæ nisi effusa in multitudine non clarescunt, ut Boetius dicit. Patet igitur hominem siue ex parte corporis, siue partis sensitiuæ, siue considerata sua rationali natura, necesse habere uiuere in multitudine. Ex qua parte necessaria est secundum naturam constructio ciuitatis: unde Philosophus dicit in 1. politicorum, quod natura quidem omnibus inest ad talem communitatem.

munitatem, qualis est ciuitatis communitas. Et quis primos institutores ciuitatum malos homines scriptura refert, ut Cain fratricidam, Nembroth oppreforem hominum, qui ædificauit Babylonē, Assur qui ædificauit Ninuē, ut in Genesi scribitur, a Nembroth fugatus: moti tamen fuerunt ad constituendum ciuitates propter hominum commoditates iam dictas, retorquēdo tamē in suū dominuū, pro quo conseruando necessaria erat in vnum multitudinis cōgregatio.

CAP. IIII.

De communitate ciuitatis, in quo consistat, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis & Platonis, quam hic author declarat.

Habita igitur necessitate constituēde ciuitatis propter communitatem hominum, nunc querendū uidetur in quo sistat ita communitas. Circa quod diuersi philosophi & sapientes, diuersas constituerunt politias respectu communitatis, ut Philosophus refert in sua poli. ubi primo narrat opinionem Socratis & Platonis in 2. pol. quod cōmunitatem poneret in sua pollicita quantū ad omnia, ut uidelicet omnia essent communia, tam diuitiæ quā uxores & filij, moti quidem ex bono vnionis in communitate, per quam res publici. commentatur & crescit. Amplius autē cum bonū sit diffusiuum & sui communicatiuum, quāto res communior est, tanto plus de bonitate habere uideatur, ergo omnia communicare plus habet de ratione uirtutis & bonitatis. Præterea, amor est uirtus unitiua, ut Dionysius tradit. Vbi est ergo vnionis maior ratio, ibi plus uigebit uirtus amoris, qui ciuitatem cōstituit & conseruat, ut Aug. dicit, & dictum est supra, ergo omnia habere communia tam diuitias quā uxores & filios, habet rationem maioris bonitatis. Hæc autem rationes sunt, & multæ aliæ quas Philosophus refert iuxta opinionem Socratis & Platonis, licet nō per eadem uerba, sed a sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitatem dictorum philosophorū, quia fuerunt homines uirtutibus dediti super omnes philosophos, eo quod solas uirtutes bonum hominis ponebant, non uidetur credibile talem communitatem eos posuisse eo modo quo Arist. uidetur eis imponere in prædicto li. quia hoc uidetur magis bestiale, quā humanum, feminas scilicet esse communes, quātum ad mitionem carnis: unde & sacra scriptura matrē separat a filijs, & filiam a patre, & uirū uxori cōiungit, ac solum cum sola distinguit in cōiungio in primo hominis præcepto. Propter quod in Genesi dicitur. Quamobrē relinquet homo patrē & matrē, & adheret uxori suæ, & erūt duo in carne una. Nō autē dicit plures: sed & de filijs est impossibile, quia in actu generationis duo semina non conueniunt, sed vnū solū ex parte uiri. Propter quod ipsa etiā animalia suos natos cognoscunt, quāto tempore est necessarium ad nutrimentum filiorū, ut in pullis auium maxime contingit, anteq̄ aduolare possunt. Quod ergo dicamus dictos philosophos minus compositos animalibus uideri absurdum, qui ad componēdos mores corrigendosque totam suam fluxerunt philosophiam, ut Aug. tradit de Socrate 8. de ciui. Dei, cuius doctrina Plato eius discipulus fertilissime sortius est, ut Valerius Maximus scribit, qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis, & a iuuenibus studiosis certatim quæretur, Athenis in Aegyptum

A descendēs a sacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros cælestium rationū obseruare percepit, & in Italiam peragrans ab Ararchita & Arione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo & tantis uiris talem politiam attribuere, unde ordo destrueretur naturæ, non est sine admiratione: sed & ipsi commentatores Arist. hoc idem attribuunt, quod non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis & Platonis, sicut Eustratius dicit super 1. ethi. circa ideam bonitatis, & Simplicius in fine primi de cælo de generatione mundi. Aug. autē in 9. de ciui. Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passionem animi, quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in sapientem non caderet, ut idem Arist. in 2. ethi. præfato imponit philosopho. Et tamen Aug. idem dicit esse falsum, ex sententia A. Gelij in li. noctium Atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. Quia ergo dicti philosophi uirtutibus erāt præditi, & ad hoc sollicitabatur eorum conatus: uirtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur, Diliges, inquit Saluator, proximum tuum sicut teipsum, cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, uolentes persuadere ad conciuēs amorem, per quem ciuitas proficit, communitatem poluerunt in uxoribus & filijs in dilectione mutua: sed in possessionibus in communicatione necessaria. Quia si quis uiderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo? quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, siue diuitiarum contemptiui erāt, ut de Socrate refert Hiero. Per hoc autem patet responsio ad obiecta, quia unio & amor habet gradum in interioribus entibus: quoniam perfectior est unio in corpore animato, si in diuersis organis uirtus animæ diffundatur ad diuersas operationes unitas in una substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quā in animatis quæ habent solum sensum tactus, ut sunt uermes, & quædam animalia quæ Arist. uocat in 2. de anima, animalia imperfecta. Propter quod & Apostolus comparat corpus mysticum, id est, Ecclesiam uero corpori & naturali, in quo sunt membra diuersa sub diuersis potentijs & uirtutibus, in vno principio animæ radicata: unde & vnionem allegatam reprobatur Apostolus in 1. epistola ad Corinth. dicens. Si totum corpus oculus, ubi auditus? Et si totū auditus, ubi odoratus? quasi necessarium sit in qualibet congregatione, quæ præcipue est ciuitas, esse distinctos gradus in ciuibus quantum ad domos & familias, quantum ad artes & officia: omnia tamen unita in vinculo societatis, quod est amor suorum ciuium, ut dictum est supra, & de quo etiam Apostolus dicit ad Coloss. Cum enim connumerasset quædam opera uirtuosa, ad quæ ciues adinuicem obligantur, statim subdit. Super hæc autem omnia charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis, & pax Christi exulet in cordibus uestris, in qua uocati estis in vno corpore distincto, uidelicet per membra iuxta ciuiū statum. Ex qua diuersitate artium & officiorum, quāto in eis multiplicatur amplius, tātō ciuitas redditur magis famosa, quia sufficientia humanæ uitæ propter quam necessaria est constructio ciuitatis, magis reperitur in ea: quod si forte allegatur de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt communia, non importat legem comunem, quoniam status eorum omnem modum uiuendi transcendit. Ipsorum enim politia

politia nõ ordinabat ad vxores & filios, sed ad ciuilitatẽ calescẽ, i qua neq; nubẽt, neq; nubẽtur, sed sicut sicut angeli Dei: sed quantum ad diuitias bona erant communia. Quod solum perfectorum est, & dominus dicit in Euangelio. Si vis, inquit, perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Hoc & Socratici fecerunt & Platonici, sicut contemptiuu rerum temporalium, vt de Plotino scribit Mercurius Trimegistus, & Macrobius super somnium Scipionis. In cæteris autem ciuibus communis status expedit possessiones habere distinctas ad vitanda litigia. Sicut enim & de Abraham & Loth scribitur in Genesi. Cum enim contentio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregũ, ne que so dixit Abraham ad Loth, sit iurgium inter me & te, & pastores meos & tuos. Fratres enim sumus. ecce vniuersa terra coram te est. Si ad sinistram ieris ego dextram tenebo. si dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. per quod habemus, quod inter ciues expedit ad societatem seruãdam, ipsorum diuitias esse distinctas. & sic patet responsio ad prædicta.

C A P. V.

De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quomodo sint exponenda rebus bellicis.

Sed ad eandem politiam redeundo prædictorũ Philosophorum, quædam alia Aristoteli eisdem attribuit in præfato lib. quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos, quia videmus in auibus rapacibus feroces esse feminas, & efficacius pugnare, hoc idem & de bestiis liquet, sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum. Amplius autẽ corporale exercitium confert feminis, quantum ad virtutem corporis & fortitudinem, sicut in ancillis familiarum, & mulieribus rusticanis est manifestum, quia fortiores sunt & saniores. Virtutis autem proprium est, quod bonum faciat habentem, & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasijs ac rebus bellicis magis confortatur feminea virtus, congrue opera bellica videtur eisdem competere. Amplius autẽ proportio qualitatum pituitarum ad hoc idem inducit, vt calidi & humidi, frigidi & sicci, ex quibus ad medium deductis, fortificatur mistum in sua virtute. Sic enim videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est consumptum, & ad medium deductum, quod fortius ardet. Sic etiam videmus in auibus rapacibus, quod femina ratione sui motus sunt fortioris naturæ & maioris corpulentæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, per motum consumitur & venit ad temperamentum, & vires recipit. Huius autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in oriente, & quasi totã Asiã tertiam partem orbis subiugauerunt sibi, vt historia narrat, quæ de Scythijs orientalibus traxerunt originem: vnde & apud ipsos Scythias, de quibus descendit Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati philosophi in constitutione politia, mulieres forte ad opera bellica exponendas. Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Vna quidem est Aristoteli in 2. Politicorum: quia non est eadem ratio de animalibus & hominibus, eo quod animalia non subiiciuntur dominio iconomico. Solus autem homo gubernationi

Intendit familia. Quæ quidẽ fieri nõ potest, vbi mulieres exponerentur armis, quia sicut in politica officia sunt distincta, ita & iconomia, vt pater familias ad exteriora negotia intendit: mulieres autẽ ad intrinsecos actus familiarum. Cuius quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanæ reipublicæ, quæ vt tradunt historia, duos habebat consules. Vnus intendebat bellicis rebus: alter rempublicam gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur. In quorum regno seu monarchia duæ erant Reginae, siue monarchæ, quæ sic distinguebantur in officijs, sicut de Romanis consulibus est dictum. Secunda ratio sumitur ex ipsa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim philosophus distinguit de gestis animalium inter masculum & feminam, quia masculus habet superiora membra grossiora, brachia, manus, neruos, & venas, ex quibus vox grossior generatur, nates vero & ventrem & alia circumstantia subtiliora. mulieres autem econuerso. Et hoc vt in actu generationis sint aptiores. Amplius autem & mamillas ad nutriendam prolem, quæ omnia sunt impeditiua pugne: vnde & de Amazonibus scribitur, quod puellis mamillas amputabant dextras, sinistras autem comprimebant, ne impedirentur a sagittando. Tertia ratio sumitur ex dispositione anime. Tradit enim philosophus de gestis animalium, quod mulier est masculus occasione: vnde: sicut deficit in completionem, ita & in rationem. Et inde est, quod propter defectum caloris & completionis sunt pauidæ & mortis timidæ: quod in bellis maxime fugiendũ est. Propter vero defectum rationis, carent astutijs bellicis, quibus pugnautes vt plurimum sunt victores, sicut Vegetius tradit de re militari: vnde tradunt historia, quod Alexander quibusdam astutijs & blanditijs diuicit Amazones, magis quã bellandi fortitudine. Quam regnũ temporibus eius fortissimũ & potētissimũ erat in Asia. Quarta ratio sumitur ex periculo commercio viri & mulieris, quia actus venereus corrumpit estimationem prudentia, vt tradit philosophus in 7. ethicorum & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causã virilis animus eneruatur: vnde ferunt historia Iulium Cæsarem cum bellum immineret iussisse suas omnes delicias separari a cæuis, & præcipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum, cum Lydos superare non posset quia fortissimi erant, & ad labores assueti, eadem per ludos & vsum venereus ibidem constitutos, virtute & fortitudine eneruatos perdomuit. De ipsis in super Romanis antiquis, sic scribit Vegetius in principio 1. lib. Ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voluptatibus, nullisque delitijs frangebatur. Quid plura, quia etiam equi fortissimi, qui alias sunt audacissimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex præsentia equæ distrahuntur a pugna. Propter hæc ergo causam, ipsæ Amazones, vt historia narrat, nullum virum in sua recipiebant acie. Patet igitur ex iam dictis mulieres a rebus bellicis excludi debere.

C A P. VI.

Assumit alteram partem, quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta in contrarium facta.

Sed quia motiuum dictorum philosophorum probabilitatem habuit, sicut in argumentis apparet, soluendæ sunt ipsorum rationes, & cum reuerentia pertractandæ: quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus

rapacibus, & quibusdam bestiis, quæ audaciores & fortiores sunt feminæ ad pugnandum & capiendũ prædã. ergo similiter erit in mulieribus. Ad hoc est responsio, quia nõ est simile de auibus, & bestiis, & mulieribus. Vt enim dictum est supra, homo naturaliter est ciuilis & iconomicus, & in gubernatione suæ familiarum proprius actus est mulieris siue i nutritione filiorum siue i honestate seruãda in domo, siue in prouisione victualium: quæ oia fieri nõ possent, si rebus bellicis intenderet, & pphæc natura ipsam sic disposuit, vt ab ipsa pugna di occasio tolleretur, quia vt Philof. vult in libro de animalibus, mulieres debiliora habent corpora quã viri, & sunt minoris caloris, & sola illa membra grossiora in eis videmus, quæ ad actum ordinantur generationis & gestũ, vt venter & nates, ac ad nutrimentũ mammillæ. Omnia autem alia habent subtiliora & debiliora quã viri, & minus neruosa, in quibus fortitudo consistit, vt sunt pedes & crura, manus & lacerti, & sic de singulis membris, vbi fortitudo fundatur, vt dictum est supra. Quod vero dicitur quod fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verũ, ergo pugnare expedit eis. Ad hoc responderi potest, quod sola fortitudo nõ sufficit ad vincendum in pugna, vt probat Vegetius de re militari i principio, sed astutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis. n. & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autẽ breuitas corporum Romanorum aduersus Germanorũ proceritatem præualuit, vt ibidem dicitur, & propterea mulieres non debent actibus exponi, ex quibus a virtutibus excludantur, quod contingit si rebus bellicis deputentur propter incetiuum libidinis, quod in eis est & respectu sui, & ex consortio viri: propter quod natura mulieri multa fræna prouidit, vt est verecundia, quæ est præcipuum vinculum eius, vt Hiero. scribit ad Cellantiam virginem. Talares veites, annulus in digito, seruitus viri. Sic enim scriptura sacra testatur, Quoniã sub viri potestate eris: bellicis autem rebus intendere in repub. libertatem meretur, vnde & militibus iura gentium speciales apices priuilegiorum concedunt. Quod autem tertio obijcitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locũ haberet, si sola fortitudo esset causa victoria, & aptitudo membrorum esset in feminis ad pugnandum, sicut in viris, cuius contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est a viro pati & non agere: pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis, qui solus si laudabiliter exerceatur, mereretur coronam. Dicendum est ergo simpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quietescere, curam gerere rei familiaris, vt dictum est supra: vnde & in hoc Salomon in fine Prouerb. fortitudinem mulieris commendat speciale de ipsa componens Canticum, sub literis hebraici alphabeti, ac totum circa eã ad domesticam referet actionem. Mulierem, inquit, fortem quis inueniet? Procul & de vltimis finibus prætitium eius, quasi multũ sit reuerenda, si habeat quæ se quantur: vnde primo ponit artem filandi. Quæsiuit, inquit, lanam & linum, & operata est cõsilio manuum suarum, per hoc volens ostendere, quod istud sit propriũ earum officium: propter quod & in gestis Caroli Magni scribitur, quod filiabus suis, quas intime dilexit, colo & fuso mandauit insistere, & operositas esse. Vltèrius Salomon subiungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domesticã domum, vt est filiorum curam habere, familiã dispensare, suæ domui prouidere, amicos viri sui honorare, ac defectus eius supplere, quæ

A sunt propriæ operationes coniugis, & ad bona matrimonij pertinentes, ut de Abigail vxore Nabaf carmeli scribitur, sicut patet in 1. Reg. Sed quia talis sollicitudo multas habet perturbaciones, ut de Martha dicitur in Luca. Martha Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima, cum talia sint obiectum virtutis & fortitudinis: ideo dictus sapiens talem mulierem fortẽ uocat non quidem fortitudine ad opera bellica, sed ad paciẽter gubernandã familiã, vt superius est ostensum.

C A P. VII.

Refert aliam opinionem dictorum philosophorum quantum ad principatum, quem uolebant esse perpetuum, circa quam disputat ad utramque partem.

Est autem & alia cõditio, quam Philof. in 2. poli. attribuit politia dictorum philosophorum, videlicet magistratus ad regimen iuxta morẽ Atticæ regionis, cuius caput sunt Athenæ, post mortem videlicet Codri regis: quos quidem magistratus Romana reipublica ienatores vocabat. Hos præfati philosophi voluerunt esse perpetuos, & quoscũque officiales in sua politia constitutos: quorũ motiuum fuit imitatio naturæ, ut Arist. eis imponit. Videmus. n. in terra, quæ partes eius eodẽ modo semper se habent, ut in mineris cõtingit, quia minera auri in eadẽ parte terræ semper generat aurũ, & minera argenti argentũ. Vnde in Iob 28. c. dicitur. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur. Ex hoc ergo principio sic concludunt, quod si locus auri nunquam mutatur, & argenti, ut fiat locus plumbi, uel ferri: nec locus plumbi uel ferri, ut fiat locus auri, uel arsi. Sic & in principatibus contingere debet, quia nec principes, nec sui officiales mutari debent, ut fiat aliquando subditi, uel quod subditi fiat officiales, uel principes, quia ars imitatur naturam in quantum potest. **A**mplius autem ad hoc idem probandũ sic argumentum assumi potest: quia ut Philof. dicit in principio suæ metæ, Vegetius de arte militari. Scientia, inquit, rei militaris nutrit audaciam. Nemo. n. facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Ex his autem arguitur, quod si fiat mutatio rectorũ, uel principum, seu magistratũ, interdum assumitur inexpertus, ex quo multi contingunt errores in politia. Rursus ad idem. Talis vicissitudo regimini derogat, vt dictũ est supra in 2. libro: quia datur occasio subditis nõ obedientia ex ipse eandẽ manu principis, vel veniendi ad dictũ principatum, & sic motiuum dictorum philosophorum Socratici videlicet & Platonis, videtur consonum rationi. Sed econuerso fuit motiuum sapientum vrbis, siue Romanæ reipublicæ, quia post expulsionem rectorũ statuerunt consules, vnde in 1. Macha. scribitur inter alia commendabilia de Romanis, quod committunt vni homini magistratum suũ per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & oes obediunt vni. Causam autem assignant historia, vt nec insolens diuerneret, & moderatior cito succurreret. Quæ quidẽ causam Philof. etiam tangit in 2. poli. quia mutare quando principatum ac dignitatem, magistratus per se non idoneis distribuere, causa est maioris pacis in ciuitate & in politia quæcumque. Alia autem causa assumitur ex vltimo principio Philosophi, scilicet ethicorum Opusc. S. Tho. Aquin. **A A** vbi

ubi dicitur, q̄ principatus virum ostendit. Contingit enim interdum personam assumptam ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu suo, sed postquam statum principatus accepit, eleuatur in superbiam, & tyrannus efficitur. Sicut accidit de Saule, de quo dicitur in 1. Reg. q̄ quando assumptus est in regem, inter filios Israel non erat melior vir illo, & solis duobus annis in sua permansit innocentia. Postquam autem factus tyrannus & Deo inobediens, dictum est ei per Samuelem. Quia abiicisti sermonem Domini, & non obedisti voci eius, abiicit te Dominus ne sis rex. Amplius autem gradus quidam est in natura hominis, quantum ad virtutes & gratias. Quidam enim sunt ad subiectionem dispositi, sed ad regimē minus valent: quidam autem econuerso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus assumptus, & male regēs, si perpetuetur cum principatu est causa scissurę in ciuitatem, cōueniens est mutare rectores. Rursus, appetitus honoris inest homini, vnde Valerius maximus dicit, q̄ nulla est tanta humilitas, quę hac dulcedine non tangatur: & hinc sequitur aliud. f. q̄ est superioris impatiens. Dare ergo principatum vni soli est causa seditionis in multitudine: & ista est etiā ratio Arist. in 2. pol. vbi dicit, q̄ Socrates semper facit eosdē principes, quod seditionis est causa apud nullam dignitatem possidentes. Videntes. n. se omnino statu carere, si contingat eos esse viriles & animosos, ad discordias nituntur ciuiū. Propter quod Valerius maximus refert de Fabio duce Romano. lib. 10. & de quo dictū est supra, q̄ cū sapius consulatum habuisset, & in sua progenie talis dignitas a longo tempore per successionem continuata esset, id egit cū populo, vt aliquando vacationem eius honoris Fabię genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua secundum merita vni cuiq; ciui uicissim distribuuntur honores, vt antiqui fecerunt. Romani, quā etiam Phil. magis cōmendat.

C A P. VIII.

Hic declarat melius esse in politia non perpetuare rectoris, & respondet ad partem oppositam, ubi etiam dicit, nullum in Lombardia habere dominium, nisi per uiam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto.

Sed quod pro se inducunt de mineris præfati philosophi, non habet similitudinem, siue necessitatem in arguendo, eo q̄ minerę, siue auri, siue argenti, siue cuiuscumque metalli recipiunt impressionem a corpore cęlesti, quę est ad vnum determinata: vnde sicut ficulnea temper ficus producit & non alium fructum propter eadem principia quę sunt in ipsa, & mediante influenza cęlesti: ita & eadem pars terrę sic disposita, vt sit minera auri, temper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quę tyderibus non subijcitur, vt Ptolemęus probat in Centilogio, quia volubilis est: vnde actus humani ponuntur a Philosopho in ethicis de contingenti materia, & inde variatur de bono in malum, & econuerso, & ideo perpetuatio est periculosa. Sed quod postea dicitur de experientia, hoc supponi debet, vt eligatur expertus qui possit & sciat regere, & ciues dirigere ad virtutem, alias si eligitur vnus insufficientis premio, vel amore, politia est corrupta. Formam eligendi tradit ille Ietro Moyse rogato suo, vt in Exod. scribitur. loquens de principibus & assessoribus populi. Prouide, inquit, viros potētes de omni populo, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constituue ex eis tribunos, & cęturiones, quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum. Philof. ēt in 5. ethi. dicit, q̄ nō sinimus hominem principari, in quo est natura humana tantū, sed illum qui est perfectus s̄m rationem: quia si aliter fiat assumptus ad principatū, dat sibi plus de bonis, & tyrannus efficitur. Quod aut inducitur vltimo de derogatione regiminis, si principatus imiteretur, hic attendendū est sicut tactum est supra. in 2. lib. q̄ regiones diuersificantur quantum ad homines & in complexione, & in modo viuendi, sicut cętera viuentia s̄m aspectū cęli, vt Ptolemęus tradit in quadripartito. Si. n. plantę transferuntur ad aliam regionem, ad eius naturam conuertuntur: simile est de piscibus & animalibus. Sicut ergo de viuentibus, ita & de hoibus. Gallici. n. qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur Siculorum: quod quidem apparet, quia vt narrat historię, iam ter est populata dicta insula de præfata gente. Primo. n. tēpore Caroli Magni, secūdo ad trecentos annos tēpore Roberti Guiscardi, & tēporibus nostris per regē Carolum, qui iam imbuerunt ipsorū naturam. Hoc ergo supposito dicendū est, q̄ regimen & dominiū ordinari debet secundum dispositionem gentis, sicut ipse Philofop. in politicis tradit. Quędam aut̄ prouincię sunt feruilibus naturę, & tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico ēt regale. Qui aut̄ virilis animi & in audacia cordis & in confidentia suę intelligentię sunt, tales regi non possunt nisi principatu politico, cōi nomine extēdendo ipsum ad aristocraticū. Tale autē dominium maxime in Italia viget: vnde minus subijcibiles fuerunt semper propter dictam causam, quod si velis trahere ad despoticū principatum, hoc esse non pōt nisi domini tyrānizēt: vnde partes insulares eiusdem quę semper habuerunt reges & principes, vt Sicilia, Sardina, & Corisca, semper habuerūt tyrannos. In partibus autem Ligurię, Emilię, & Flaminie, quę hodie Lombardia vocatur, nullus principatū habere potest perpetuū, nisi per viam tyrannicam, Duce Venetiarū excepto, qui tamē temperatum habet regimē vnde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis. Quod. n. dicitur derogare politię, non est uerū si eligantur idonei, alias vt dictū est, corrūpitur politia. Idoneos aut̄ Arist. tradit in politicis li. 4. mediocres ciuitatis, hoc est, nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferiores cōditionis, quia statim democratizant. Cū. n. se in alto cōsiderant sui immemores, & sicut ignari regiminis ī erroris barathrū submergūtur, vel de improvida cura ad subditos, vel de presumptuosa audacia ad aliorū grauamina, unde & politia corrūpitur & iniquatur. Assumēdi igitur sunt rectores vicissim in politia siue cōsules, siue magistratus vocentur, siue quocūq; alio nomine, dūmodo idonei reperiantur. Amplius aut̄ nec periculū imminet, quia iudicant s̄m leges eis traditas, quibus sunt p̄ iuramentū astricti: nō non est materia scādali puniēdo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutę. Rursus, nec dominio derogat, si leuiter puniat. s̄m naturā gētis subiectę, quia aliqui in talibus regionibus melius politia seruat diffimulādo culpā, vel dimittēdo p̄cā. In quo factō virtus epicietis, de qua Philofop. loquitur in 5. ethi. videtur locū habere, quę iustū legale dimittit. In quo etiā regimine regulę illius summi pastoris sunt attendēde, videlicet

et beati Gregorij in registro & pastorali, in quibus A modum correctionis tradit secundum personarum statum & qualitatem.

C A P. IX.

Hic disputat de communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidam philosophus nomine Pheleas dicit debere adæquari in omnibus, & quod est falsum, quod Licurgus philosophus sensit.

ET quia opiniones dictorum philosophorum verababatur circa communitatem possessionum, congruum videtur de alijs dicere, qui circa ipsas suam cōstituerunt politiam. Duo enim fuerunt philosophi, qui cōsiderantes letitia generari in ciuitatibus ex eo q̄ vnus abundat, & alter caret, voluerunt in sua politia adæquare in ciuitatibus suis possessiones. Vn° fuit Pheleas Calcedonijs, de quo Philosophus loquitur in 2. politici. Alter fuit Licurgus Spartanorum regis filius, vt equata possessio neminem potentiorē in altero redderet. Modus autem quē teneri voluit Pheleas in adæquando, narratur a Philosopho, vt fieret videlicet in ipsa constitutione ciuitatis habita cōsideratione multitudinis ciuium & camporum, alias difficile iudicabat, & vt hoc perseueraret, ordinabat matrimonia cōtrahi inter maiores & minores, & sic per hoc tollebat eurgurgia, mouebantur iniurię, auferebantur arrogantię, vel superbiendi materia. Ad hoc etiam mouebat exemplum in alijs politijs: quia vbi est bonorum temporalium inæqualitas, contingit sapius perturbatio. Ibi. n. est inuidendi occasio: inde cupiditas oritur, quę iuxta Apostolum, radix omnium malorum est. Ipse ēt Licurgus propter hanc causam in legibus quas Lacedemonijs tradidit, pro ipsorum conseruanda politia, artificiales subtraxit diuitias, siue numismata in commutationibus rerum venalium, in solis naturalibus diuitijs tales permutationes relinquens. Sed hanc positionem Philofop. reprobat in 2. poli. ostendens hanc adæquationem omnino impossibilem, & per consequens contra rationem: & primo ex parte humanę naturę, q̄ non semper in familijs multiplicatur æqualiter, quia contingit vnum patrē familias habere multos filios, alium autem nullum. Quod ergo isti duo haberēt æquales possessiones, esset impossibile, quia vna familia deficeret in victualibus, altera superabundaret, & hoc esset contra prouisionem naturę: quia quę familia plus multiplicatur in prolem, amplius tedit ad firmamentū politię propter ipsius augmentū q̄ quę in generatione proles deficit, & quodam iure naturę magis meretur a republica, siue politia prouideri. Amplius aut̄ natura nō deficit in necessarijs, vt dictum est supra. ergo nec ars quę ciuilibis est regiminis: se hoc contingit, si in familijs adæquantur possessiones, quia videlicet ciues moriūtur penuria, unde politia corrumpitur. Non tantum aut̄ ex parte naturę humanę sequitur incōueniens adæquare possessiones, sed ēt ex gradu personę. Est. n. differentia inter ciues, quemadmodū inter membra corporea, cui politia est superius comparata, in diuersis aut̄ mēbris virtus diuersificatur & operatio. Cōstat. n. q̄ maiores expensas cogitur facere nobilis, q̄ ignobilis: vñ & virtus liberalitatis in principe magnificentia vocat propter magnos sumptus. Hoc aut̄ fieri non possit, ubi

possessiones essent æquales: unde & ipsa uox euangelica testatur de illo patrefamilias, siue rege qui peregre profectus est, qualiter seruis suis bona distribuit, sed non æqualiter, immo uni dedit quinq; talēta, alteri duo, alij uero unū, unicuiq; s̄m propriā uirtutem. Amplius aut̄ nec ipse ordo naturę hoc patitur, ī quo diuina prouidentia res creatas in quadam inæqualitate constituit siue quantum ad naturā, siue quantum ad meritū: unde ponere equalitatē in bonis tēporalibus, ut sunt possessiones, est ordinē in rebus destruere, quem Aug. respectu inæqualitatis diffinit de ciui. Dei. Est. n. ordo pariū & dispariū rerū sua cuiq; tribuens dispositio, & ex hoc Origenes ī Periarchon reprehēdit, quia omnia dixit equalia ex sui natura, sed facta sūt inæqualia propter defectū sui, hoc est, propter peccatū. Nō ergo ex adæquatione possessionū uitantur litigia, quin potius augmentatur, dum in hoc destruitur, siue tollitur ius naturę, quando subtrahitur indigētī qui plus meretur. Item, quia contra rationem est esse omnia equalia in politia, cum omnia Deus instituerit in numero, pondere, & mensura, ut in lib. Sapient. dicitur, quę gradum inæqualitatis ponunt in entibus, & per consequens in ciuilibus, siue politijs.

C A P. X.

Agitur rursus de politia Platonis & Socratis, quantum ad genera hominum qui requiruntur in ea, quę sunt quinque, ubi multum disputatur de numero bellatorum.

Sed redeūdū est ad politia Socratis & Platonis, quia quędā alia constituerunt in ipsa præter ea quę dicta sunt supra. Suā. n. ciuilitatē distinxerūt in quinq; genera hoium, videlicet in principes, cōsiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Quę quidē diuisio satis uť sufficiens ad perfectionē ciuitatis, quia oia genera hominū cōprehendit, q̄ ad regimē politicū pertinet. Sed Arist. in hoc prædictos philosophos uť reprehēdere, tū quia numerū ponebant bellatorū excedentē proportionē ciuitatis: ponebat. n. mille bellatores ad minus, uel ad plus quinq; millia. Secundū quod Philofop. reprehēdit, est quia sic distinguebat bellatores ab alijs, q̄ nullo modo se exponerent bellicis rebus alii ciues a bellatoribus. Sed quantum ad primū non uť determinatus numerus posse poni, eo q̄ oēs ciuires non sint equalis potentię & uirtutis: uñ consideranda est multitudo populi in ciuitate, & s̄m numerū cōstituerent bellatores. Itē; latitudo regionis, ut sit sufficientia p̄tatorū & uictualiu: uñ Arist. dicit in 2. poli. q̄ si tanta debeat esse multitudo bellatorū in ciuitate, oportet ipsam adæquari ciuitati Babylonie, q̄ uidelicet excedit in gētis multitudine, & ī latitudine camporū. Sed si attendimus ad ipsū numerū bellatorū, qui est mille, ut historię tradūt, s̄m unā expositionē politia Platonis & Socratis cū ciuilitate cōcordat. Romuli primū cōstructoris urbis, a quo & istud nomen miles originē habuit, uñ & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erāt tūc expediti bellatores: ab ipso electi ad pugnandū contra aduersarios urbis, ut contra Sabinos primo, ulterius uero cōtra Samnites, & sic in hoc cōcordabat Romulus cū Socrate & Platone, licet primus cōditor urbis p̄ lōgū tēpus philosophos antecesserit sepe dictos. Alio modo dē miles quasi un° ex mille, iuxta qđ scriptura uelēs cōmōdate lanctū Dauid de cōstātia & fortitudine. Dilctus Opulc. S. Tho. Aquin. AA. 2 inquit

Inquit, meus candidus & rubicundus electus ex millibus, ut sic importet quandam excellentiam in pugna, quos scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraham, quod contra quatuor reges processit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quique reges deuicerant capto Loth nepote eiusdem Abraham cum tota familia: unde satis credibile videtur, quod maiorem habuit multitudinem ad pugnam, sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad inuadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnam contra castra Madianitarum, ut in libro Iudicum traditur, quos probauit diuino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo quod transiens populus quosdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis praedictis & genua flectentibus, illi soli lambuerunt ut canes non poplite flexo. Tales igitur sic electos non videtur possibile mille in ciuitate reperiri, & multo minus quinque millia, & sic vera est sententia Aristotelis contra Socratem & Platonem, si sic intendant. Secundum vero quod Aristotele improbat, est de distinctione bellatorum, quasi alij ciues sint immunes a bello, ut consiliarij, & artifices: quod non est verum ubi sit aggressus multitudinis hostium contra ciues. Quamuis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, & pugnae artem, & ut ait Vegetius, Nemo facere meruit, quod se bene didicisse confidit, ipse tamen multitudinis sustinere non possent nisi cum multitudine. Sic enim Iudas Machabeus defecit, quia cum paucis pugnauit contra multitudinem Bacchidis principis Demetrii regis recedente ab ipso multitudine suae gentis, sicut patet in 1. libro Machabeorum. Hinc est etiam quod quamuis Saul elegerit tria millia virorum ad defensionem sui regni (duo enim millia erant cum ipso, ubi ipse curiam tenebat, ut in Magmas, & in Bethel, mille vero cum Ionatha in domo propria, ut in Gabaa Benjamin) nihilominus contra multitudinem hostium multitudine usus est: unde cum Naas Ammonites rex eiusdem regionis obsideret cum multitudine labes Galaad, trecenta millia de filiis Israel congregauit in castris, & triginta millia de tribu Iuda ad expugnandum Ammonitas praefatos, ut scribitur 1. Reg. Sed aduertendum quod militaris disciplina Vegetij in 3. libro secundum sententiam Lacedaemoniorum, siue Atheniensium, restringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum, vel ad plus viginti millia peditum, & quatuor millia equitum, ostendens magnam multitudinem esse damnosam, tum quia difficilior regitur: tum quia laboriosius in vicualibus prouidetur. Ibi dem etiam cum exercitu computat non solum tyrones, sed etiam auxiliares, quod ad alios ciues referimus, qui non erant militiae deputati: & praeterea idem Vegetius in 1. libro ubi docet eligi tyronem, ad agricolas & artifices magis remittit, eo quod assueti sunt ad labores. Assumendi sunt igitur ciues ad pugnam non solum bellatores distincti in quocumque genere sint, siue consiliarij, siue artifices, siue agriculatores, dummodo dispositionem corporis habeant, unde non impediatur a pugna, ut sunt homines corpulenti & ponderosi ad ambulandum. Ciues nimis delictijs dediti, homines etiam prouectae aetatis, quos emeritis habebant antiqui Romani, homines etiam quos diuina lex prohibet ad pugnam, hos excludere a pugna dignum videtur, ut patet in Deuterio. quos lex praedicta prohibet, instante exercitu, & acclamante praetore. Vbi quatuor genera homi-

num ponuntur, qui a pugna excipiuntur ibidem, videlicet qui adificasset nouam domum, & non ea fuisset vlus: vel qui plantasset nouam vineam: qui in proximo uxorem duxisset. Quae quidem tria intentione distrahunt a pugna, & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est nimis timentium mortem, qui a sacra scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio primi libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda a castris, videlicet piscatores, aucupes, dulciarios, id est, qui delictijs intendunt, lenciones, id est, qui molles sunt & flexibiles. Itaque, qui uidentur intendere ad beneficia, id est, ad opera muliebria, ut sunt opera textrina, siue uenerica. Caeterum de ordine castrorum, siue exercitus, & ipsius rectoribus, seu motoribus, non est praesentis negotij: quia nostrum non uidetur congruum docere pugnae, uel de eiusdem pugnae gymnasijs agere, sed solum ueram tradere politiam, per quam si ad ueram pertingamus, disponimur ad uiuendum secundum uirtutem, & quasi participamus caelestem, quae est ciuitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

CAP. XI.

Hic declarat de politia Hippodomi philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solum tria, & quantum ad numerum populi.

Praeter has autem quamuis Philosophus in 2. poli. multas pertractet politias, inter alios tamen a supradictis qui multum de politia tractauerunt, fuit Hippodomi philosophus. Eurifontis filius, sed Milesius patriae, unde Thales unus ex septem sapientibus originem traxit. Hic enim suam politiam ex multis, & ad plura ordinauit, & primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit ciuitatem circa decem millia uirorum: quem numerum sufficienter putabat in omni ciuitate, cuius forte fuit motiuum, quod superius traditum est de castris, quia melius gubernantur, & in vicualibus potest per rectores congruentius prouideri. Dicitur autem multitudinem ad tria genera hominum reducere, ad bellatores uidelicet, artifices, & agricolas. In qua quidem diuisione sic ponebat eos esse distinctos, & nec bellator ad cultum terrae, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma transiret. Horum autem generum hominum sufficientiam dicebat esse, quia ordinatur ad conseruationem humanae uitae. Agricola quidem quantum ad uictum, artifices autem quantum ad tegumentum, sed bellatores ad honorum suorum firmamentum, siue custodiam. Sed si ad ea quae dicta sunt supra, & infra edicendum, faciliter erroris dicti philosophi percipere possumus ex iam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non possumus, sed multiplicatur in ea populus uel propter amenitatem loci, uel propter famam regionis, uel propter saecunditatem gentis. Rursus, uidemus ciuitates, quod quanto magis abundant in gente, tanto maioris potentiae & famosiores iudicantur, nec propter hoc impediuntur in regimine, si per officiales bene disponantur & rectores, quia praeterea in legibus instituta hominum arcet malitia, & sunt in politia medicinae quaedam, ut tradit Philo. in 2. ethic. Nec iterum distingui sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admista: quia artifices & agricolae aliquando sunt bellatores, cum de istis duobus generibus hominum praecipue eligantur tyrones, ut dictum est supra ex uerbis Vegetij, & e contra dicimus de bellatoribus artificibus.

tifices & agricolas, cum de eis saepius assumantur, sed & sua diuisio de solum tribus generibus hominum non est sufficiens, quia relinquit consiliarios & sapientes, qui sunt principalis pars politiae, sine quibus conuenienter politia ipsa non regitur: ut enim historia tradunt, Demosthenes Atheniensis praefatos viros peritios uel quoscumque senes expertos sic se habere ad politiam diffinit, ut canes ad gregem, quorum custodia arcetur lupi, sic & se habent sapientes & aduocati in ciuitatibus, quia canes sunt populi, unde Tullius scribit in libro de officijs quod Solon plus profuit reipublicae ciuitatis Atheniensis, quae legibus & institutis eius erudita fuit, quam uictoria Themistoclis: quod bellum gestum fuerat consilio magistratus siue senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit unus de septem: unde & in Eccl. 1. c. scribitur. Melior est sapientia, quam arma bellica. Vegetius etiam de arte militaria, & Valerius Maximus de Aristotele refert, quod cum esset uita supremam, reliquias senilibus atque rugosis mēbris in summo literarum otio uix custodierat, adeo ualenter pro salute patriae incubuit, ut eam hostilibus armis quasi solo & quatam in lectulo, Athenis iacens eriperet, & quantum ad hoc simile in eod. lib. Ecclesiaste. 9. c. scribit de sapiente. Ciuitas parua & pauca in ea uiri, uenit contra eam rex magnus, & uallauit eam, extraxitque munitiones per gyrum, & perfectam est obsidio, sicut accidit de Athenis per Philippum regem Macedonum, ut historiae tradunt. Inuentus est in ea uir pauper & sapiens ut dicti philosophi, quorum fuit proprium mundum spernere, & quasi uitam religiosam eligere, sicut Hiero. scribit, & postea subditur in eod. li. quod liberauit urbem per sapientiam suam. Concluditur ergo ex praemissis, consiliarios non debere excludi a politia. Eodem etiam modo, nec rectores, cum sint caput uniuersitatis ciuiliis, ex quo totum corpus dependet.

CAP. XII.

Refert etiam opinionem eiusdem, quatuor ad possessiones, quas in tres partes diuidit, & in quo saluatur sua positio.

Sunt autem & alia, quae dictus Hypodorus posuit in sua politica, ut est de distinctione possessionum, quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis ciuitatis. Quasdam enim deputabat ad rem factam, quae scilicet diuino cultui dedicabatur, ut sunt hodie bona ecclesiastica, quasdam autem assignabat communes, quae bellatoribus dispensabantur, quasdam uero proprias, quae agricolis debebantur. Artificibus uero nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter uiuere possent. Sed haec diuisio, & si in sufficiens uidebatur in multis, in quantum tamen ad aliquid laudabilis erant, in eo uidelicet quod diuinam reuerentiam deferrebat. Quam quidem & iure naturae, & iure diuino debemus, sic enim mos fuit apud Antiquos Romanos, ubi uiguit disciplina. Unde Genes. 47. scribitur, quod tota terra Aegypti imminente fame tempore Ioseph, in seruitutem redacta est regis, praeter terram sacerdotum quae uidelicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesiarum, nisi multum legitimis casibus. Philosophus etiam refert in sua Metaphysica, quod Aegyptij fuerunt de primis Philosophiae vacantibus, & praecipue in mathematicis artibus, cuius rationem assignat, quia gens illa sacerdotibus plus vacare permessa est ex abundantia, uidelicet

eorum quam habebant ex possessionibus eis concessis, per quae tollitur sollicitudo in quaerendo uictum, & quamuis lex Mosayca prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere, plus tamen eis concessit, dum omnium ciuium possessiones in parte fructuum percipiunt, uidelicet decimarum. Unde Malach. 3. scribitur. Afferte, inquit, omnem decimationem ut sit cibus in domo mea, & de hoc quasi de opere perfectae iustitiae se ille Phariseus extollit in Luca. Decimas inquit do, uidelicet sacerdotibus & leuitis, omnium quae possideo. Rationabile etiam erat, quod Hypodorus debellatoribus seu militibus ordinauerat, ut stipendia perciperent de bonis communitatibus sicut communitati deseruiunt. Sic etiam Romana respublica statuit, ut de publico erario uiuerent. Quo quidem titulo dicit Ioannes Baptista militibus, ut in Luca scribitur. Estote inquit contenti stipendijs uestris. & Apollolus in prima epistola ad Corinth. 9. Quis inquit, militat stipendijs suis uicquam? Sed in hoc sua deficiebat politia, in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones, nisi forte hoc dicatur ratione agriculturae, quia hic est proprius eorum actus: unde agricolae proprias dicuntur possessiones habere, quantum ad culturam. Caeteri uero ciues, quantum ad usum. Alias esset imperfecta politia & defectiua. Constat enim possessiones ut dictum est supra in 2. libro inter naturales diuitias computari, quae sic uocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget ut necessaria humanae uitae, & propter ipsarum amenitatem, ad refocillationem animae: unde primus homo primo usus est eis diuino mandato, quia collocatus est in paradiso, quem Dominus plantauerat diuersis arborum generibus, ut operaretur & custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatigatione, ut Augustinus exponit 8. libro super Genes. ad literam. De primis etiam filijs Adae uidelicet, Cayn & Abel historia Genes. narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare diuitias naturales, quia Cayn factus est homo agricola. Abel autem custos ouium. In hoc uolens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam uitae, ergo non solis agricolis erant assignandae possessiones, ut Hypodorus dicit. Ad perfectionem igitur politicae requiritur, ut non solum agricolae proprias habeant possessiones, sed etiam alij, nisi eo modo quo supra est declaratum, & tanto amplius abundant, quanto in altiori culmine sunt constituti, ut supra de regibus est dictum, ut iam patuit, ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrahantur a rebus bellicis, uel ipsorum nimia amenitate mollescant, quod cedit in politicae non modicum detrimentum. Unde & ipse Hypodorus proprias eis auferrebat possessiones, ut solis armis intenderent.

CAP. XIII.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices, & assessores politiae, ubi diuisionem facit multiplicem, & notabilem, circa ea quae sunt agenda per iudices.

ET quia Philosophus de dicto Hypodoro longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, & de ipsa multum est dictum, sub compendio accipienda est sua traditio quae restat. Omnium enim referre politias, cum quilibet ciuitas suam habeat & diuersam, laboriosum esset scribere & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum instituit dictus Hypodorus, fuit de iudicijs, ut refert Aristoteles. Opuic. S. Tho. Aquin. AA 3 in

in 2. poli. Primo quidem de iudicijs respectu sui, quia omnia iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de iniuria in personam: & hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Arist. appellat, secundum dictum philosophum, vel est de læsione siue percutiendo, siue vulnerando, quam Philosopho mortē vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in iure ciuili, & hæc iniustificationem vocat ibidem, quia contra iustitiam exercentur. Distinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantium, quia ad duo genera referebat, videlicet ad patronum ordinarium. Secundum vero erat prouocatorium, quod ipse principale vocat, in quo erat appellationis refugium, & istud, ut Philosopho narrat in 2. poli. volebat constitui ex senioribus electis ciuitatis, qui male iudicata reuocarent, quos Thufci antianos, vel priores vocant, & ad hoc sunt inuenti. Interdum autē est iudicis constitutus ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politia, ne lædatur per iniustitiam, ut faciunt collegiorum oiconomi. Itē, statuit dictus Hypodomus in sua politia in vtroque prætorio tam ordinario, quā principali, ut iudicia fierent sine collectione sapientū sed quilibet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum consilium, quam ordinario, vel iudici appellationis secreto porrigeret, cuius causam Arist. assignat, ne forte timore ciuium deieraret, & declinaret a vero: quem modum hodie politia Thufcorum obseruant ponendo fabam, siue denarium in piscidibus deputatis ad affirmatiuam, vel negatiuam super rebus agendis pro republica, siue pro condemnando, siue pro absoluendo ciuē. Item, statuit idē Hypodomus in sua politia quasdam leges pietate plenas, & iuri naturæ consentaneas circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes, ut si ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati, vel castro, honorem consequeretur iuxta meritum operis, sicut factum est Ioseph per Pharaonem, ut in Genesi scribitur, & sic accidit Mardocheo per Assuerū, & hic propter beneficia quæ vterque contulerat, vnus quidē regiōni, alter vero principi. Hoc idem ē de bellatoribus præcipit, ut si aliqui eorū morerentur in bello ob defensionem patriæ & bonū ciuitatis, ipsorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem Romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare siue in morte, siue in vita, ut historia tradunt: sed præcipue in filijs, quia in eis cū sint ipsorū similitudo, satis perpetuat memoria, ut verū sit quod in Ecclesiastico scribitur. Mortuus est enim, & quasi non est mortuus. Similē. n. reliquit post se, videlicet in beneficio adepto causa patris. Item, statuit quod totus populus, videlicet tam bellatores, quam artifices, quam etiam agricolæ, principem eligerēt: nolebant. n. principem per successionem, quemadmodum pro maiori parte obseruant ciuitates Italiae. Item, statuit, quod princeps de tribus haberet curā præcipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis, & orphanis: Orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua iura consequi. Quod & lex diuina specialiter præcipit, eo quod eosdem alij de facili lædunt propter impotentiam resistendi. Ista sunt igitur quæ de politia tradit idem Philosopho. Et quamuis idem Philosopho in 2. poli. ipsam reprehendat in multis quæ disputabilia sunt in vtramque partem, sicut actus humani cū sint de materia contingenti, multa tamen laudabilia scribit, & quæ cum politia Romana concordant, si-

cut infra videbitur Et hæc de ipso intantū ad præsens sunt dicta.

C A P. XIII

De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimen seruorum, & mulierum, & circa bellatores.

Nuncigitur ad alias politias procedendum, quas Philosopho refert in prædicto li. 2. ut Cretensium & Lacedemoniorum, quæ clarè videbantur & ex fama regionis, & ipsarum antiquitate, & earum auctore. Et licet in multis Aristoteles commendat politiam prædictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad seruos, quia non ut subditos, sed ut amicos eos habebant, & inde lasciuiebant, & efficiebantur elati, & concitabant rixas in cōfinibus Lacedemoniorum contra tyrannos, ut de eis illud competeret, quod in Prouerb. 29. c. dicitur. Qui delicata a pueritia nutrit seruum suum, postea illum sentiet contumacem. Item, ibidem dicitur. Seruus verbi non potest emendari, quia quod dicit intelligit, & respondere contemnit. Sed forte hoc non sine ratione contingit interdum, quando imminet pugna cum hostibus, quia tunc serui manumittunt, eo quod audaciores sunt ad aggrediendum. Vnde in 3. lib. Regum scribitur, quod rex Achab perdidit quos ciuitatis ex mandato Dei Syriam percussit & fugauit. Propter quod historia Romanæ tradunt, quod post conflictum ipsorū apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quod coacti sunt relegatos & proscriptos reuocare, ac seruos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem vr̄bis. Quia ergo Lacedemonij infestis habebant confines, ideo seruos leuius tolerabant. Lacedemonij enim confines erant, ut ipse Aristoteles dicit, duabus regionibus, Arcadiæ videlicet, & Meisenæ, item Thesalonicæ: ab alia autem partē Achaïæ & Thebeis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedemonij si populares, quos seruos vocant, sustinent non refragando eorum stultitias ex ista dicta causa. Sed tolerari possunt, si confines sunt nimis infesti, ut dictum est supra, quia prædictis seruis datur audacia ad inuadendum & refragandum malitiā hostium, & ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, vnde efficiebantur lasciuæ. De hoc enim a Philosopho reprehenduntur, quod suas mulieres non restringebant a discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, ut de Dina accidit filia Iacob, sicut in Genesi c. 34 scribitur, quod oppressa fuit a Sichem filio regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Vnde in Ecclesiastico 26. cap. dicitur. In filia non auertente se, sit ma custodiam, ne inuenta occasione, abutatur se. Ita & de Lacedemonijs contingebat, quod viuebat volu ptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimiam bellorum exercitia, quæ habebant Lacedemonij: vnde vxores eorum cogebantur discurrere ad gubernationem familiarum: sed si alias sustinuissent ipsorum viri, mala erat politia. Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedemoniorum politia, est circa milites, utrum deberent vxores habere, vel mulieribus coniungi: quia si hoc est, distrahuntur a pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus, & minus virilis redditur, ut dictum est supra: & sententia est Platonis, ut Theophrastus refert, quod militibus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles

les istud reprobatur dicto 2. lib. quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autē assignatur in quodam libello, de problematibus, translato de greco in latinum Fredrico Imperatori. Sed Philosophus ibidem introduxit Hesiodi poetæ fabulam, quod Martem cum Venere iunxit: vnde si abstineant a mulieribus, prolabuntur in masculos, & ideo Aristoteles in hoc reprobatur Platonis sententiam: quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri, quam in vilia declinare flagitia. Vnde Aug. dicit, quod hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & replebis fœtore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomia. Propter quā causam idem Aug. ait in 13. de ci. Dei, quod terrena ciuitas vsu scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philosopho in 7. ethi. dicit accidere propter vitiosam naturam & peruersam consuetudinem: & horum etiam non est conuenientiam, vel inconuenientiam assignare, cum non sint pro se delectabilia humanæ naturæ, vnde medium virtutis ibi esse non potest: & hoc concordat cum Apostolo ad Ro. 1. qui tales actus ignominie passiones appellat. Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedemoniorum politia, est de inæquali diuisione possessionum, quia vnus ciuis quasi tota occupabat regionem, ex re, videlicet pecuniaria, sicut sapius accidit de generatoribus: alij vero ciues expoliati fu- giunt, & sic remanet politia nuda. Item, circa vxores, quia in bonis defuncti vxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorum: residuum vero distinguebatur, seu distribu- batur hæredibus, & pro suis legatis. Sed quantumcūque toleretur apud Lacedemonios de alijs ciuibus diminutio possessionum, quantum tamen ad bellatores sustineri non debet, quia per eos ciuitas conseruatur in sua virtute. Hoc autem Aristoteles accidisse Spartiatibus, hoc est, Lacedemonijs dicit, quia ad nihilum sunt redacti propter dictam causam, cum tamen soliti essent habere decem millia bellatorū, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatæ, de quibus agit in 2. Macha. qui propter virilitatem animi cum Iudæis & Romanis specialem habebant amicitiam.

C A P. XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum & iudicum, mouens questionem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum.

Est & aliud quod reprehendit Aristoteles in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Sauerat. n. in sua politia ad prouocandū ciues, quod zelaret multiplicatio- nē prolis, quod qui tres haberet filios, assummeretur ad dignitatē publicorū negotiorū: et qui quatuor, esset sine vectigali. Hoc autem erat causa depauperandi ciues: vñ fiebant impotentes ad inuadendum hostes, & hoc fuit in eis causa dissensionis, vñ regio diminuta est in virtute. Istud autem reprehensibile esse in ratione fundatur: quia quod quis generet plures, non est virtutis, ex qua quis meretur præminentiam, puta, ut in bellando pro re- quod est virtutis fortitudinis, vel in consulendo ciui- tati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo ciues, quod pertinet ad iustitiam, vel in conuersando honeste

cum eis, quod pertinet ad temperantiā. Sed quod in gene- rando quis mereatur præmiū in Repu. hoc non est virtutis, quia etiam uilis homo potest habere uirtutē ge- neratiuam meliorē: unde quod in hoc honoretur, non est dignū, quia honor non debet nisi pro virtutē, ut Philo- dicit in 1. eth. In omnibus igitur actibus politia inter ciues æqua debet esse ponderatio oneris & honoris, præter quā in prædictis, ut verū sit quod dixit Dauid, sicut in 1. Reg. scribitur recuperatis spolijs de Sicelech contra Amalecitas. Æqua, inquit, erit portio eū- tis ad bellum, & remanentis ad sarcinas. Et quamuis lex moysaica sterili maledictionem imprecetur, ut in Exod. & Deuter. est manifestū, & ad multiplicandam generationem plurimum uxorū sit facta concessio, hoc non fuit ibi concessum nisi ad uirtutē, referendo ad cultum diuinum, sicut Aug. dicit de ciui. Dei. Aliud autem quod reprehendit Philo. in Lacedemonijs, vñ ipsorū corrupta fuit politia circa electionem iudicū, est: quia eligebantur pauperes, qui egestate compulsi, corrūpebantur pecunijs a maioribus, & inde oppri- mebatur iustitia, & exercebantur tyrannides. Cōpara- tione ergo istius politia: democratiam Philosopho magis commendat: quia deficientibus in ciuitate homi- nibus uirtuosis ad regimen, ex quibus constituitur principatus, qui aristocratia uocatur, melius regitur pro diuites malos, ex quibus constituitur principatus, qui appellatur democratia. Non ergo expedit politia pauperes assumi & cupidos ad iudicandum. Vnde nar- rant historia, quod duo uiri per consules Romanos fue- rant electi ad gubernandum Hispaniam, quorū vnus nimis pauper, alter nimis, erat avarus. Cumque de- latio facta fuisset in Capitolio de ipsis, quia de hoc litigabāt, Scipio Africanus de neutro consuluit, utrum que corruptorem diffiniens politia, siue cuiuscūque regimini, quia se habent ad ciuitatem uelut sanguisugæ ad corpus humanū. Vñ in Prou. 30. dicit. Sanguisugæ duæ sunt filie dicentes, Affer, affer, quasi ad hoc sit principalis eorū intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio consule, qui pauperrimus fuit, ut scribit Valerius Maximus? Item, de Lucio Valerio, de quo dictū est supra, qualiter in summa pauper- tate mortuus est? Ad hoc autem distingui oportet de du-plici indigentia, uoluntaria. scilicet & necessaria. Volunta- riā habuit Christus & sui discipuli, & hanc habuit Fa- bicitius & alius consul Romanus, qui ut fideliter gu- bernaret repu. diuitias contempserunt. Maluit enim Fabricius diuitibus imperare, quam locupletē fieri, ut dictū est supra de ipso. Hæc ergo non repellitur a re- gimine, sed secūda necessaria: quia talis raro, uel num- quam bene regit, uel consulit, nisi in tuo appetitui uacuo satis detur, cuius ratio & differētia de utraq; pauper- tate haberi potest ex diuersitate finis. Finis autem pauper- tatis uoluntariæ est bonū honestū, siue bonū uirtutis. Fi- nis uero necessariæ inopiæ est bonū utile, ad quod appetitus eius est pronus: hoc autem est cuius gratia aliquid agitur, ut Philo. dicit. Quicquid ergo agitur qui talē ha- bent indigentiam, ad hunc finem deducunt ut suū impleat uentrē & bursam. Sed qui uoluntariā, sicut contēpti- uis diuitiarū, ordinant oia ad uirtutē: & ideo cū guber- nant, uel regunt ciues, semper in eis bonū uirtutis intē- dunt, quod est bonū humanū, ut idē Ari. dicit in 1. ethi. Amplius autem natura nihil frustra operatur, ut dicit Philosopho in 1. de celo. Appetitus uero eius qui non habet diuitias ex necessitate, & non uolūtate, semper tendit ad habendum diuitias. Si ergo non consequi- tur, erit frustra: & ideo natura appetitus ad hoc im- Opusc. S. Tho. Aqu. AA 4 pellit

pellit, sicut refugiens vacuum, quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, ut non insequatur quocumque modo ad habendum diuitias. Periculosum est igitur politiam, siue reipublicam, pauperem assumi ad consulatum, siue ad iudicatum, ut Philosophus dicit, nisi quando paupertas est placida: quia tunc est refecata cupiditas, quae omnium malorum est radix, ut scribit Apostolus. Talis enim indigens ad regimen politiae est optimus, de quo in Ecclesiastico scribitur, quod inueniuntur est vir pauper & sapiens, qui liberauit urbem per sapientiam suam, nulla videlicet cupiditate impeditam.

CAP. XVI.

Redit adhuc super politiam Lacedemoniorum quantum ad ipsorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientia quae sequebantur ex hoc.

Post hoc autem & super Lacedemoniorum regimen est agendum. Volunt enim historici, ut Iustinus Hispanus magnus gestorum scriptor, dictam ciuitatem habuisse regem, & ipse Aristoteles in 2. politica hoc affirmat, quod rex esset respectu regionis & prouinciae, sicut in Urbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europae occidentalis & borealis, quae regem habent, & quaelibet ciuitas suas leges, & politiam, puta, Francia, Hispania, Gallia, & Germania. Lacedemonij igitur, qui Spartiatae, siue Spartani, regem habuerunt, in quo Catellus regnauit, cuius Licurgus, ut tradit idem Iustinus, in pupillari aetate curam suscepit, ut in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiatarum, seu Lacedemoniorum procedit Philosophus in politica, reprehendens ipsum de multis. Primo, de prouisione regis, quia non sustinebant occasione inuenta, quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum seruari volentes, quod in praedictum non modicum videbatur esse regimini: quia in hoc eneruabatur ipsorum potestas, & subditis dabatur occasio resiliendi a legibus obseruandis, & sic non poterant ipsorum reges facere viros perfectos & virtuosos, propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem, historiae tamen tradunt Lacedemonios fuisse gentem indomabilem, nisi quod praedictum Licurgum fuit eorum maturitate, ac praeclearis legibus regulata, de quibus infra dicetur. Sequebatur etiam istud inconueniens, quod si quando ciuitas legatos mitteret, ut ipse Philosophus dicit, ad aliquam ciuitatem, vel prouinciam, siue regionem, cum quidam ex eis pugnarent pro rege, quidam autem hostes foret, cognoscebatur ipsorum dissensio: unde minus erant chari, & de sua legatione raro reportabant in tentum. Et aduertendum quod quamuis consules in Urbe annuales essent, ut dictum est supra, & assignata causa est, sicut & magistratus Athenis, tamen non sic erat faciendum de rege, immo si non sit perpetuus, valde periculosum est ciuibus. Dictum est enim supra, quod haec est differentia inter regem & rectorem politicum, quod alter, videlicet politicus, solis legibus suae ciuitatis populum iudicat. Regalis uero princeps ultra leges quas inuenit, uel ante statuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, utitur pro meliori exitu sui regiminis, ac suae gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudicandum esse praecipites siue contra ciues, qui de ipso amouendo fuerunt solliciti, siue alicuius rei adipiscendae cupiditate.

dine, uel ut amicis praestet gratiam, quam si regnassent non fuissent facturi. Quantum autem ad primum, habemus exemplum illius qui dixit in Luca. c. 19. exponendo ut litera sonat. Verumtamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Hoc eodem modo ut historiae tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Iudeorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum, exemplum assumi posset de uillico iniquitatis in eodem Euangelio: quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia gerunt uicem dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in respectu Dei. Cui enim timet amoueri ab officio, de aerario publico dominij sui iugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est, quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo iustitiam. Sed si dominium est perpetuum, rector curabit de subditis sicut de re propria, ad quam quotidie & continuo sollicitatur quasi ad suas diuitias naturales, & ad in deficientem thesaurum. Propter quod sic ipse eos gubernat sicut pastor gregem, & sicut hortulanus plantam, quorum qualicumque laesio eis efficitur scandalosa.

CAP. XVII.

Ex eadem causa ponit quaedam in dicta politia Lacedemoniae reprehensibilia, quae erant materia dissensionis in populo.

Nerat etiam quaedam consuetudo talibus dominis in politia Lacedemoniorum ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de Reipublica non erant rabant ut in eorum solemnitatibus & ostentationibus primum fierent exactiones in populum, unde grauiti pauperes seditionem concitabant, & sic eneruabatur politia. Propter quod ut de publico fieret aerario, Philo. in 2. lib. poli. magis commendat: quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, siue legem constitutam. Exactiones enim, siue uectigalia multiplicata in populo, nisi pro urgenti causa, ut puta pro conseruatione ciuitatis, uel religionis, ipsam conturbant, & sunt in ea causa dissensionis & litis. Ex hac eadem ratione sequebatur aliud inconueniens, quod naturalis princeps distinguebatur ab ipsa, ex qua sequebatur diuisio animorum, & per consequens dissensio politiae, quae non accidisset, si fuisset princeps perpetuus, quia quicumque fuisset dux ciuitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de nauali bello, quia Lacedemonij multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malum esse politiam praedictorum, quia uiri militares non assumebantur qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis quae est una de principalibus inter quatuor, quae ciues exponunt se mortipro Republica, sicut Regulus apud Puenos: sed habebant dicti milites, siue principes partem virtutis, quam Philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim Aristoteles in 3. eth. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit, quae militaris dicitur, quae solis viribus innititur corporis, & hanc Philosophus vocat partem virtutis, siue fortitudinis, quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quae grauita Reipublicae se exponit, & non cedit, neque fugit periculis excrefcibus, de qua Seneca dicit in li. de Deo prouidentia. Fortissimos, inquit, sibi pares fortuna quae sit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium

exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenum in Socrate, mortem in Carone: & de qua etiam dicitur in 1. Mac. per Mathathiam de filio. Iudas, inquit, fortis viribus a iuuentute sua sit uobis princeps, & ipse aget bella populi: pro qua hostibus gratia reipublicae non cedens, sed pro ea dissolutus corde in caede oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta, secundum autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum siue principem, siue quemcumque militem qui non sit fortis secunda fortitudine, non est bona politiae, quia sapienter tales conuertuntur in tyrannos, uel periculis cedunt, ut dictum est supra. Item, ex eadem causa, quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat, non erant in politia Lacedemoniorum expensae communes pro bellatoribus, & inde sequebatur quod experti milites non gerebant bella populi, propter defectum stipendiorum, quibus respublica prouidere non poterat, sed exponebantur idiotae, id est, inexpertae plebei videlicet, & amatores pecuniarum: & hoc Aristoteles reprobatur in dicto libro, quia sapienter erant causa ruinae populi. Haec igitur de politia Lacedemonica intantum dicta sufficiant.

CAP. XVIII.

Hic declarat de politia Cretensi, & differentia eius ad Lacedemoniam, de authoribus dictae politiae, & de legibus Licurgi.

Petraat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium, quam dicit traditam a Licurgo fratre regis Lacedemoniorum, cui nomen Polibita, patre Catilli, ut Iustinus refert. Item a Minoe rege eiusdem insulae, qui fuerunt primi legum inuectores in Graecia, ad quas descendens profectus est Pythagoras, ipsaeque Cretenses perdocuit, sicut idem tradit Iustinus, de quibus etiam duobus Philosophus in praefato libro mentionem facit. Et licet diuersae historiae de Licurgo diuersimode loquantur, nos tamen relationi eiusdem Iustini magis insistimus, quia praeclearissimus fuit historiarum scriptor antiquus: & hinc forte contigit Lacedemonios cum Cretensibus eadem habuisse politiam: unde Philosophus dicit Lacedemonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint. Licet igitur in multis conueniant, differunt tamen quantum ad conuiuia & festiuitates, quia fiebant de communi aerario apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus & pecoribus quae offerebantur in sacrificijs in his quae ad Deos pertinent, quo modo inuenta sunt decimae. Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedemonij zelabant multiplicationem proles, Cretenses non tantum. Tertia differentia erat de agricultura, quia terras Lacedemoniorum colebant ferui: terras uero Cretensium colebant incolae, per quos oblationes fiebant iam dictae. Quarta differentia erat, quia apud Cretenses eligebantur consules, siue sapientes, quos Bosmoym, id est, ornatos senes vocabant non de omnibus sed de maioribus, & etiam plures numero: sed Lacedemonij de omnibus, quos Aphorism dicebant, id est, procuratores Reipublicae, sed pauciores: & hoc quidem Aristoteles magis commendat, quod minor erat occasio concitandi turbam. Ratio autem dissensionis apud Cretenses, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra, sed tempore Aristotelis non habebant nisi ducem quem dicti sapientes eligebant: unde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat

inuidiae, & per consequens odij. Sed Lacedemonij & si haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligeretur tamen a sapientibus assumptis de omnibus gradibus ciuium, & hoc videbatur consonum rationi, ut consensu totius consilij assumpti ad regimen populi fieret rex, ut hodie communiter faciunt ciuitates Italiae. Sic enim ciuitatis nomen importat, quae est secundum Augustinum 1. de ciuit. Dei, hominum multitudo, aliquo societatis vinculo colligata: unde ciuitas, quae si ciuium unitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat, rationabile quidem videtur ad regimen eius de singulis generibus ciuium debere requiri, prout exigunt merita singulorum, ac ciuiliis regiminis status. Politia ergo Lacedemoniorum quam Cretensium in hoc melior videbatur. In multis igitur conuenientes dictae regiones, ut Philosophus tradit, in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum est supra. Et haec de politia Cretensium sufficiant quantum ad sententiam Aristotelis. Sed quia de Licurgo mentionem facit, quod historia de suis legibus narrat, congruum videtur hic inserere. Tradit enim idem Iustinus hunc Lacedemonijs & Cretensibus scripsisse canones, ad quos obseruandos sub iuramento Lacedemonios obligauit usque ad reditum suae peregrinationis, quam ad templum Apollinis simulabat, ibidem consulturus de ipsorum salute. Dictus ergo legislator in Cretam se transtulit, ibique moriens, laetique leges eis dem tradens, ossa sua in mari iactari praecipit, ut suis iuribus daret aeternitatem, quibus ipse primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit sub compedio idem Iustinus refert. Primo quidem auri, argenti que materiam sustulit populo. Legendi senatum, uel creandi quos uellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium aequaliter inter eos diuisit, ut aequata patrimonium neminem potentiorum altero redderent. Conuiuari omnes publice iussit, ne cuiusquam diuitiae, uel luxuria in occulto essent. Iuuenibus uero non amplius una ueste toto anno uestiri permisit, nec aliquem cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentius. Emenda singula non pecunia, sed compensatione mercium iussit. Pueros puberes non in forum, sed in agrum duci mandauit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere agerent & labore, nihil eos causa somni sustinere, vitam sine pulmento degere: neque prius in urbem redire, quam uiri facti forent, iussit. Virgines sine dote nubere uoluit, ut uxores non pecuniae causa eligerentur, strictiusque uiri sua matrimonia coercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Maximum honoris non diuitum & potentum, sed senum esse statuit: nec usquam terrarum locum honoratiorum, quam senectuti statuit. Haec igitur sunt leges politiae Licurgi, de quibus Philosophus mentionem non facit, & de quibus disputare quales sint, longus esset sermo, & ideo omittitur ad praesens, non tamen contradicunt his quae a Philosopho dicta sunt de ipso.

CAP. XIX.

Hic declarat de politia Calcedoniorum, qualiter famosa fuerit: et in quo conueniebant Lacedemonij, et Cretenses cum ipsis, & in quo differebant.

Sed & de politia Calcedoniensi, nunc est agendum, quam Aristoteles multum commendat, dicens istas tres politias Lacedemoniorum, Cretensium, & Calcedoniorum apud Graecos magis fuisse famosas, quia

quia magis ordinata fuerunt secundum virtutē. Est autem Calcedonia ciuitas in Thracia sita, vbi celebratum fuit concilium quartum sexcentorum triginta episcoporum sub Leone primo praesente Martiano principe, quod non fuit sine magna copia regionis facultatem habere ad prouisionem tantae multitudinis praetorum. Huius ergo politiam Aristot. in 2. politici. praefert caeteris, quamuis praecedentes duae eidem plurimum sunt propinquae, cuius quidem perfectiois & bonitatis Aristot. tria signa subiungit. Vnum, quia officiales eiusdem vivebant ordinate, & sua tranquille exequantur officia cum quadam stabilitate morum. Secundum vero, quod inter eos in ministerio reipublicae satis videbatur esse concordia, nec unquam est ibi concitata seditio talis, vnde dignum essent in scripturis, vel quocumque modo de ipsa facere mentionem. Tertium autem argumentum suae bonitatis sumit Philosophus ex quieto dominio. Numquam enim inter eos surrexit siue dominus, siue nobilis, siue cuiuscumque potentiae, qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Aristot. communitatem quam habebant Lacedaemonij cum Calcedonijs, sed Calcedonij excellentiori modo primo quidem in conuiujs & festis, quae fiebant in demonstrationibus honorabilium personarum quae faciebant vtrique per contributionem: sed Calcedonij honestiori modo, quia sine oppressione pauperum. Secundum autem in quo conueniebant, erat electio seniorum & regis: sed in hoc differabant, quia Lacedaemonij assumebant quoscumque de populo, quos aphorum vocabant, & erant pauci ad quos pertinebat electio regis: sed Calcedonij plures eligebant & ex melioribus, quos & Aristot. principes appellabat, & erant in Calcedonia centumquatuor: quos ideo principes nominat propter virtutem sui regimini, in quo nemo melius principatur. Istos eosdem Philosophus genitios, id est, honoratos nuncupat, quorum officium erat & assistere regi, & ipsum eligere. Itē, in hoc differabant a Lacedaemonijs, quia non eligebant de quocumque genere, nec ex indifferentibus, sed ex eligibilioribus secundum virtutem, cuius rei causam assignat Aristot. quia de vili loco assumpti ad principatum, ut pluries laedunt politiam, & laeserunt aliquando Calcedoniam, iuxta illud poetae Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Vnde & in Ecclesiaste scribitur 9. c. quasi hoc sit in magnum detrimentum regimini. Est, inquit, malum quod vidi sub sole, & quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis, & principes ambulare quasi seruos super terram. Item, non semper eligebant de eodem genere, quia natura deficit saepius in successu suae proles: sed assumebant Calcedonij vnicumque reperirent meliorem siue principem, siue genitios, id est, honoratos senes, & in hoc imitabantur politiam aristocraticam, quae est principatus ex paucioribus & virtuosiss: quod quidem verum erat apud Calcedonios, quia rex cum aliquibus hominibus honoratis & virtuosiss tractabat quae agenda erant in ciuitate non requisito populi consensu, ut de Romanis scribitur in 1. Macha. quod consilium agebant trecentum viginti de multitudine, ut quae digna sunt gerant. Quamuis autem istud rex posset cum praedictis honoratis, interdum tamen requirebat populum de quibusdam agendis, & licitum erat populo consentire, vel non, ita ut locum non haberet, nisi fuisset acceptatum, postquam fuisset propositum populo, & tunc reducebatur status poli-

tiz ad principatum democraticum, quia haec fiebant in fauorem gentis plebeae. Aliquando vero committebatur aliquid paucis, & tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebatur. n. quinque ex diuitibus, quos Aristot. pentacontarchos appellat, ad quos pertinebat illos centum quatuor assumere honoratos, siue genitios, & fuit proprium politiae Calcedoniorum: quae modum hodie obseruat ciuitates Italiae, & praecipue Thusciae. Hic et ritus seruatus fuit in vrbe toto tempore quo consulatus durauit. Primo enim creati sunt consules qui erant duo, postea dictator, & magister equitum, ut historiae tradunt, ad quos pertinebat totum civile regimen, & sic principatu aristocratia regebatur. Vterius inuenti sunt tribuni in fauorem plebis & populi, sine quibus consules & alij praedicti regimen exercere non poterant, & sic adiunctus est democraticus principatus. Processu vero temporis senatores acceperunt regendi potestatem, licet senatores primo a Romulo sint inuenti. Diuisit. n. totam ciuitatem in tres partes, in senatores, milites, & plebem, & tunc existentibus regibus, in vrbe tenebant locum senum, qui erant in Lacedaemonia, qui aphorum dicebantur, siue in Creta quos botmoyon appellabat, siue in Calcedonia, quos nominabant genitios, ut supra dictum est: & quia senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potestatem aliquorum, puta, tempore quo exorta sunt bella ciuilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Haec prolati sunt dicta ad ostendendum regimen Graecorum multum concordare cum nostro etiam tempore Aristotelis.

CAP. XX.

Quomodo Aristot. tradit in politia Calcedoniorum documentum de electione principis, utrum diues, vel pauper sit eligendus, & qualiter pauper uirtuosus sustentari debeat, & utrum uni principi competant plura dominia.

Tradit etiam documentum idem Philo. in dicta politia Calcedoniorum quantum ad electionem, ut non arte, vel fortialiter eligant, sed virtuosos: quia contingit aliquando tale sortem super pauperem cadere, cuius principatus est periculofus: quia ut ipse dicit, & supra est ostensum, impossibile est egere bene principari, ac legitime negotijs publicis posse vacare. Propter necessitatem. n. inhiat lucris, & resilit a virtute, nec sibi ipsi vacare potest ut quiescat animus, seu ut dicit Salustius de antiquis Romanis, sit animus in consilio liber. Tradit et documentum Philosopho. quod & Calcedoniae dicit contigisse in sua politia, ut si quando reperiretur pauper qui foret uirtuosus, ad tollendam occasionem ne se lucris immergat illicitis, ut respublica ei pvideat in necessarijs: unde & in omni regimine sunt instituta stipendia, siue de aetario publico, ut Aug. dicit de verbis Domini, ne forte dum sumptus queritur, praedo crasserit: siue de bonis cuiuslibet sub regimine constituti, ut sunt tributa & vectigalia, quae dominis debentur quodam iure naturae, sicut probat Apost. ad Ro. 13. Ideo, inquit, & tributa praestatis: ministri. n. Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Itē, in prima epistola ad Corinthios. Quis, inquit, militat stipendij suis unquam? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? Sed tunc mouetur quaestio, quam Aristot. tangit in dicta politia, utrum ad principatum sem-

per diues eligi debeat, quia in hoc datur materia ut homines sint amariui pecuniarum quocumque modo, eo quod natura humana semper est appetitiua honoris, ut scribit Maximus Valerius. Ad quod ipse Philosophus multa dicit comparans oligarchiam ad aristocratiam, quia secundum primum principatum eligitur diues, sed iuxta secundum semper assumitur uirtuosus. Siue ergo pauper, siue diues, dummodo uiuat secundum uirtutem, assumendus est in vera politia. Sed minus periculum est de diuite, quia instrumenta sibi adsunt humanae vitae, per quae honeste suum potest officium exequi, salua tamen iustitia subditorum. Multa alia scribit Philosopho. de politia Calcedonienf, comparans adiuuicem principatus: duo tamen concludit reprehensibilia de ipsis Calcedonienfibus. Vnum quod sustinebant principem plures principatus habere, quod Aristot. reprobatur, ostendens multo melius esse, vel dignius plures esse, vel conuenire ad unum principatum, quam quod unus habeat plures. Ratio autem huius ex uerbis Philosophi haberi potest ibidem, quia in diuersis principatibus actus unus per alium impeditur: unde datur principium, ex quo argumentum assumitur quod ab uno unum opus optime perficitur, cuius rei gratia duo ponit exempla. Vnum de fistulizantibus, siue cytharizantibus & chorearijs, quia in opere sibi contrariantur, & in instrumentis. Fistula enim, siue cythara requirit hominem in telligentem in melodijs, & manus agiles & subtiles. Sed chorearius nihil horum requirit, quia sufficit homo etiam rusticanus cum manibus crabrosis. Ita & de diuersis contingit dominis contrariantur sibi inuicem, sicut fistulas choreario. Aliud exemplum introducit de nautico bello & campali, quia non est conueniens ut utrobique sit unus rector, cum non habeant similes actiones. Alius est enim modus pugnandi in campo, & alius in aquis, & alia instrumenta requirit campale bellum, & alia nauale, & per consequens alias actiones: unde concluditur inconueniens esse unum dominum habere plura dominia, & ea bene posse gubernare propter contrarias actiones & instrumenta. Amplius autem & uirtus est debilis in agente, quia uix homo sufficit ad sui regimen. Durum est enim ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex fiat alienae, ut Grego. ait. Multo ergo difficilius est habere multa regimina, propter causas iam dictas.

CAP. V.

De politia Pythagorae, quam didicit a praedictis philosophis Minoe & Licurgo, & quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere scilicet homines ad uirtutes.

Præter dictas autem politicas, quas Philo. tangit in sua politia, inuenitur una philosophica, de qua Aristot. mentionem non facit, uidelicet Pythagorae, qui ipsum praecessit per duas hominum aetates, a quo nomen Philosophi exordium habuit, ut scribit Maximus Valerius. Non est enim ausus se nomina re sapientem, neque se in numero septem sapientum computare, qui ipsum praecesserant, sed se philosophum appellauit, id est, sapientiae amatorem. Hic ut tradit Iustinus Hispanus, cum peragrasset Aegyptum ad perdiscendos siderum motus, originemque mundi, inde regressus Cretam, & Lacedaemoniam profectus est ad cognoscendum leges Minois & Licurgi, de quibus dictum est supra, & in quibus suam fundauit politiam. Sed præ-

ter leges iam dictas, idem Iustinus hoc de ipso scribit, quod Crotonam ueniens, populum in luxuriam lapsum: sua autoritate ad usum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie uirtutem, & uitia reprimebat, casumque ciuitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantum quoque studium ad frugalitatem perdiscendam multitudini persuaat, ut aliquos ex eis luxuriatos fuisse incredibile uideretur. Tradit etiam Tullius de ipso, quod quibusdam harmonijs uitia in hominibus extinguebat luxuriam. Vnde dicit quod Tauromitanum iuuenem quendam libidine flagrantem, cum audiuisset Pythagoras ad ostium amicae meretricis insanire, iussit psalterium spondem canere, & sic eum ad sanam mentem reuocauit Matronarum quoque separatum a uiris doctrinam, & puerorum a parentibus frequenter habuit, ut de ingressu religionis frequenter contineret ex ignito sermone praedicationis, vel ex uirtuosa operatione & excellenti uita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modestiam, literarumque studium. Ut matronae aureas vestes, caeteraque dignitatis suae ornamenta deponerent, uelut quaedam luxuriae instrumenta, omniaque in lunonis eodem deferret, eidemque consecrarent suadebat, asserens matronarum uera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos uiginti esset Crotonae, Meta pontum se transtulit, ibidemque decessit, cuius tanta fuit admiratio, ut de eius domo templum facerent, ipsumque pro Deo colerent. Scribit etiam Hierony. de ipso contra Iouianum, quod filiam habuit tantae pudicitiae, ut uirginitate seruans, choro simul uirginum iam praesisset, easque castitatis instruxit doctrina. Per quod apparet quod in sua politia ad hoc tota sua ferebatur intentio, suusque conatus, ut homines traheret ad uiuendum secundum uirtutem, quod & Aristot. in politica docet: quin etiam omnis uera politia corrumpitur, si ab hoc sine declinetur.

CAP. III.

De documentis pythagoricis sub figuris, & enigmatibus traditis, & de duobus pythagoricis fidelissimis amicis.

Tradit etiam Hieronymus ubi supra quasdam leges Pythagoricas ob conseruationem suae politiae sub quibusdam paradigmis & parabolis more antiquorum traditas. Fugienda, inquit, sunt modis omnibus, & abscondenda, langor quidem a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a ciuitate seditio, a domo discordia, & in commune a cunctis rebus intemperantia. Pythagoricorum etiam sunt ista, Amicorum omnia esse communia, & amicum se alterum esse: in quo maxime fuit eorum conatus. Vnde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, seu Pythagore discipulis, Damone & Pythia, quod tam fidelem inter se iunxerunt amicitiam, quod cum alterum eorum Dionysus tyrannus morti adiudicasset, & is tempus ab eo impetrasset, ut prius quam periret profectus domum res domesticas ordinaret, alter uadem pro altero se tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum unusquisque tam temerarium sponsoem stultitiae damnasset, is nihil se amici constantiam metuere praedicabat. Eodem itaque momento, eademque hora per Dionysium constituta, qui ea acceperat, superuenit. Admiratus tyrannus amicum suum, supplicium remisit, eorumque fide-

se coniungi desiderans, eos, ut ipsum in societate suæ amicitia recipere, rogauit. Scribit etiam Hieronymus alia documeta seu leges, quas Pythagoras in sua tradidit politia duorum videlicet temporum maxime curam habere, mane videlicet & vespere, idest, eorum quæ acturi sumus & eorum quæ gessimus. Post Deum veritatem colendam, quæ sola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super Ecclesiasten, Pythagoricam fuisse doctrinam, ut homines scholastici vsque post quinquenium taceant: postea vero eruditi loquantur. Item, alia documenta & leges de ipso reperiuntur sub enigmatibus tradita, quæ Hiero. narrat contra Iouinianum. Stateram inquit ne transilies, idest, ne prætergrediaris iustitiam. Ignem gladio ne foueas, idest, iratum & tumidum animum verbis maledicis ne laceffas. Coronam minime carpendam, idest, leges vrbium obseruandas. Cor non comedendum, idest, merorem de animo expellendum. Per viam publicam ne ambules, idest, ne multorum sequaris errores. Hyrudinem in domo non habebas, idest, garulos & verbosos in tua societate non suscipias, & multa alia documenta vel his similia leges, quæ in sua politia prædictus Philosophus tradidit magis ordinata ad regimè animæ, quæ corporis, qua regulata, corporalia facilius disponuntur. Et hæc ad præterens de diuersorum politijs dicta sufficiat. Nunc vero de vera vita politica, siue per Philosophum tradita, siue per alios sapientes, in sequentibus est agendum.

CAP. XXIII.

In quo constat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, scilicet quando partes politia sunt bene dispositæ & sibi adinuicem correspondent.

Quia vero cum de politia agitur ad ciuitatē referatur, modus agendi de ipsa ex qualitate ciuitatis dependet. Ciuitas autem ut Augusti. dicit in 1. de ciuitate Dei, est hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata, quæ vera virtute beata redditur. Hæc autem definitio a sententia Philosophi non discordat, qui in perfecto politia regimine felicitatem ponit politicam, ut ex 1. Etymologiarum patet. Virtus enim qua rector politicus ciuitatem gubernat architecta est respectu cuiuslibet aliarum virtutum, quæ sunt in ciuibus, quia ceteræ virtutes ciuiles ordinantur ad ipsam, sicut ad militarem equestris & sagittaria. Et ideo in operatione eius cum sit virtus suprema, consistit felicitas politica, ut Philosophus videtur velle in commemorato iam libro. Sic enim de vera & perfecta politia dicit, quemadmodum de corpore bene disposito, in quo vires organicae sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema quæ est ratio, ceteras dirigat inferiores potentias & ad suum moueantur imperium, tunc insurgit quedam suauitas & perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniam vocamus: unde Augusti. dicit in 3. de ciuitate Dei, & Respublic. siue ciuitas bene disposita melodiæ vocibus comparatur, in qua diuersis sonis proportionatis adinuicem, fit canus suauis & delectabilis auribus, quæ proprie sicut in statu innocentiæ regulata ex virtute originalis iustitiæ præter actum diuinæ cognitionis: unde causabatur cõttemplatiua felicitas, & etiã modo sicut quam participatam virtutem in viris perfectis, ut nihil velint nisi quod regula mādatur rationis, & quod Deo placet. Et ex hac quidē ratione motus fuit Philosophus.

assimilare Rempub. seu politiam naturali & organico corpori, in quo sunt motus dependentes ex vno mouente, siue ex duobus, ut sunt cor & cerebrum, & tamen in qualibet parte corporis est operatio propria primis motibus correspondens & inalterutrum sub ministrans: unde hoc corpus diuini muneris beneficio animari asserit, & quod summæ æquitatis nutu Dei agitur moderamine rationis: quod & Apostolus confirmat in 1. epistola ad Corinth. ostendens totam ecclesiam esse vnum corpus distinctum in partibus, sed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuitatem siue politiam requiritur, ut membra sint cõformia capiti & adinuicem non discordent, & sint omnia sic disposita in ciuitate, ut iam est dictum. Amplius autem in causis & causis & mouentibus & motis, ita videmus, quod est debita proportio ipsorum adinuicem quantum ad influentiam, quia inferiora mouentur secundum superiorem motum, & superiora mouentur quantum est inferiori conueniens, cum natura non deficiat in necessarijs. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora & econuerso in qualibet natura creata, multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est inter entia. Si ergo talis dispositio suauitatem facit cõtemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici moti fuerunt in celestibus corporibus ponere melodiam, ut Philosophus dicit in 2. de celo, propter ordinatos motus quos habent & indeficibiles, unde insurgit summa suauitas: & quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eis dabant felicitatem. ergo sic politice viuere perfecta & felicem vitam facit. Præterea ordo est parium & impariumque rerum, sua cuique tribus dispositio, ut Augusti. dicit in 8. de ciui. Dei. Per quam definitionem habemus diuersum gradum in politia, tam in executione officiorum, quam in subiectione siue obedientia subditorum: unde tunc est perfecta socialis cõgregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim ædificiū est stabile, quando partes eius sunt bene sitæ, sic de politia contingit, quod firmitatem habet & perpetuitatem quando quilibet in suo gradu, siue rector, siue officialis, siue subditus debite operatur, ut suæ conditionis requirit actio. Et quia ibi nulla est repugnancia, consequenter ibi erit summa suauitas & perpetua firmitas status, & hoc est proprium felicitatis politicae, ut Philosophus tradit. Hos autem tales rectores ciuitatis siue politia pro conferuando in pace populo, describit nobis in Exo. c. 18. Ietro cognatus Moyli, Prouide inquit de plebe viros potentes in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue eis tribunos & centuriones & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. & postea additur. Si hoc feceris implebis imperiū domini, & præcepta eius poteris sustinere, & omnis hic populus reuertetur in pace ad loca sua. Quasi omnia subsistat in quadam suauitate mentis & pace temporis, ex quibus insurgit felicitas hominis, si tales sint gubernatores Reipub. quales hic ordinantur. Tale & Salustius dicit fuisse rectores Romanos: unde Respu. ex parua facta est magna, quia in eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini neque delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosus regiminis nobis tradunt, unde perfecta & felix ostenditur politia.

2. nihilog... A P.

Diuidit politiam tripliciter, & unumquamque partem prosequitur, & primo qualiter in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis & Platonis.

Nunc igitur de his in specie est agendum, in quæ, siue in quas partes ciuilitas, siue politia diuiditur. Quas quidem oportet accipere vel respectu totius ciuilitatis, cui partes integrales respondent: vel respectu sui regiminis, aut ut ad negotia ordinatur bellica: quia secundum hanc diuisionem diuersa fortuntur vocabula a diuersis historiarum scriptoribus & authoribus legum. Quantum autem ad primum modum tradendi, diuisionem accipere possumus superius tactam, quæ est Socratis & Platonis, qui totam politiam in quinque colligebant partes. In rectores scilicet, cõsiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. A iam autem quæ est Romuli primi principis vrbis Romæ, qui ut historia referit, diuisit multitudinem sui populi in tres partes, videlicet senatores, milites, & plebem. Politia vero Hippodomi per tria genera hominum dicebatur & ipsa constitui, per bellatores, artifices, & agricolas, ut supra est traditum. Harum autem quælibet sustineri potest, & rationem habet. Prima enim quæ quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conueniens. Si enim vires animæ cõsideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia, unde accipitur constituendi ciuitatem necessitas, manifestum est dictam diuisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiam respectu partis intellectiue, ut possit viuere secundum virtutem, propter quod est sibi prouisa directio in agendis, ad quod ordinatur conciliatiua, quæ ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes: Vnde in Ecclesiast. 3. ca. scribitur. Fili, inquit, sine consilio nihil facias, & post factum non penitebis: & ideo in repub. siue in politia cõsiliarij sunt optima pars eius, propter quod a Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrænatiua concupiscentia, siue affectiua, quæ inordinata est, ut ipse Philosophus tradit: unde ipsas ægritudines in 7. ethicorum appellat. Et in de necessarijs sunt rectores ad corrigendum hominum malitiam: & propter quod Apostolus dicit, quod non sine causa gladium portat vindex in ira ei qui male fecit. Ex qua ratione instituta sunt leges per principes & rectores, ut per Philosophum patet, & ipse Apostolus in epistola ad Galat. 3. cap. Lex, inquit, propter transgressores posita est: & iterum. Iusto non est lex posita. Sunt etiam & alia indigentia humanæ vitæ, quæ respondet alijs potentijs animæ, ut est tegumentum, ornamentum, & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam suppleant partis sensitiuæ hominis, quod artificium est officium siue in ædificijs, siue in vestimentis, siue calceamentis, siue quibuscumque alijs artificialibus rebus, quæ aspectu, vel auditu, vel odoratu, siue tactu delectant, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam suppleendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetatiuæ, ordinantur agricolæ siue in pane, siue in vino, siue in fructibus siue in gregebis, siue in armentis, siue in volatilibus, quæ oia de iure ad ciuitatem per agricolas deferuntur & transportantur. Bellatores autem congrua sunt pars politica, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium & ad ipsarum munimen. Ad hoc enim consti-

quitur miles in ciuitate, ut se pro sua patria contra hostes opponat: unde ad hoc iuramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt, pro republica non recusantes mortem, ut in Policrato traditur, vbi de sacramento militis agitur. Est ergo bellator in republica necessarius, & pars præcipua politia: quia eius officium est assistere principi pro exequenda iustitia, ut dicitur in commemorato lib. & fideliter, & constanter contra hostes pugnare pro cõseruanda patria, & sic non solum parti politia, sed toti militaris gradus in republica singulariter est fructuosus. Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia politia Socratis & Platonis quantum ad partes eius.

CAP. XXV.

Hic ostendit sufficientiam partium integralium politia, quas Hippodoms tradit & Romulus.

Ed & de duobus alijs modis iam dictis, adhuc diuisio tolerari potest, quia comprehenditur cum prima, cuius sufficientia est iam ostensa. Et quidem in diuisione Romuli cum de senatoribus agitur, rectores accipimus politicos & sapientes eis adiunctos, siue assessores, siue quoscumque alios iurisperitos. Plus. n. principes politici sunt cõsiliarij, quam regales, vel imperiales. Sicut & de Romanis scribitur. 1. Machabeorū. 8. quod consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, ut quæ digna sunt gerant. Cuius ratio esse potest, quia regimen politicum solis roboratur legibus, ut dictum est supra. Regale vero, siue imperiale, & si legibus gubernetur, in casibus tamē opportunis ac gerendis quibuscumque negotijs regimen consistit in arbitrio principis, quia pro lege habetur quod principi placuerit, ut iura diffiniunt. Concludendum est igitur in dominio politico cõsiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus: unde Isidorus dicit in 1. Etymologiarum quod senator a consulendo & tractando est dictus, qui sic se habet ut consulat, & nulli noceat: unde & Augustinus de ciuitate Dei, senes inter senatores cõnumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores, sicut idem Isidorus tradit in prænominatione iam lib. ex verbis Salustij dicentis, quod Senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis. Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quod in nomine senatorum, quos Romulus distinxit a militibus & plebis, etiã rectores & cõsiliarios comprehendit, quos Socrates & Plato in sua politia posuerunt distinctos: sed in nomine plebis artifices & agricolas accipere possumus, quia vtrumque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod diuisio multitudinis in ciuitate per præfatos philosophos a diuisione quam fecit Romulus, non discordat. De distinctione tamen Hippodomi iam præfati videretur esse dubium, quia nulla fit ibidem mentio de cõsiliarijs & rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum philosophum assignatas, cum actus & natura ipsarum penitus sint diuersa: sed si attendimus ad ea quæ de ciuilitate eius sunt tradita, quæstio facilius soluitur. Pertractat. n. de iudicibus & assessoribus, vbi circa ipsos suam ponit distinctionem, & nos ex ea possemus accipere cõsiliarios, & rectores, de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politia, eo quod illas partes solum assumit, quæ ad indigentiam referuntur

corporalis vitæ: vnde & sua positio quantum ad substantiam a prima, videlicet Socratis & Platonis, non videtur differre. Hæc igitur de partibus politiæ ex quibus constituitur, dicta sufficiant. Vnum tamen de eis adhuc cõsiderandum videtur de bellatoribus videlicet, quia omnes politiæ de ista parte faciunt mentionem: cuius quidem rationem habere possumus a Vegetio de arte militari in fine 1. lib. quia omnes regiones & ciuitates per bellatores in suo sunt conseruatae vigore, & quod respu. diminuta est per disuetudinẽ bellandi in vrbe post primum bellum Punicum per annos viginti in pace vitam deducens: vnde Romanos vbique victores sic enervauit, vt in secundo bello Punico Hannibali pares eẽ nõ possent. Tot itaque consulibus, tot exercitibus amissis, tunc demum ad victoriam peruenerunt, cum exercitium militare cõdiscere potuerunt. & postea cõcludit. Semper ergo legendi exercitandique sunt iuniores. Vtilius. n. cõstat suos erudire armis, quàm alienos mercede cõducere. Necessarij igitur sunt bellatores omni tempore in republica tum pro pace ciuium conseruanda, tum pro incurfu hostium euitando, quorum cõsiderato fructu in republica amplior eis inter ciues confertur honor, tamquam magis necessarijs ad conseruationem politiæ, & propter periculum cui se pro ipsa debent exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victoriosus corona. Hinc est quod in Policrato asimulantur manui, quæ secundum Aristotel in 2. de anima, est organum organorum. Iura etiam ipsos milites ampliori decorant priuilegio inter omnes ciuiles siue in testamentis, siue in donationibus, seu in quibuscumque negotijs, sed præcipue dum sunt in castris, ac suum exercent officium.

CAP. XXVI.

Agit ulterius de alijs partibus politiæ respectu regiminis, ubi verba exponuntur diuersorum officialium.

DE partibus autem politiæ respectu regiminis, quia Romana respu. magis ordinem præcipuũ tenuit, & post Tarquinium expulsum a regno gradus officialium ponitur ab historiarum scriptoribus, de ipsis specialiter tamquam aliorum exemplaribus efflagendum. Narrant enim primò cõsules institutos, Brutum videlicet qui maxime egerat vt expelleretur Tarquinus, & Tarquinium Colatinum maritum Lucretia, sic dicti vel a consulendo ciuibus, vel a regendo cuncta consilio: quos mutandos ideo elegerunt per singulos annos, vt dictum est supra, vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Propter hoc autem duo pares erant, quia vnus rem ciuilem, alter vero rei militaris curam gerebat. Processit autem temporis, id est, quinto ab exactis regibus anno, inuenta est dictatura, occasione habita alicuius nouitatis in vrbe. Dum enim gener Tarquinij ad vindicandam regis iniuriam magnũ congregasset exercitum contra ciuitatem, ad confortationem gentis noua instituta est dignitas, quam dictaturam appellant, maior potestate ac imperio consulatu. Item, tempore excellentior, quia de quinto in quintum annum ipsorum expirabat officium, consulatus autem per annum. Hi dictatores magistrum a populo vocabantur, quam dignitatem ferunt historiæ habuisse Iulium. Eodem etiam anno tradunt magistrum equitum institutum, qui dictatori obsequabatur. Dictator autem pri-

mus, vt scribit Eutropius, fuit Lamius, sed magister equitum Spurius Cassius. Sexto autem anno, quia cõsules nimis grauabant plebem, a populi instituti fuerunt tribuni, sic dicti, vt tradit Iulianus li. 9. etymologiarum, eo quod iura populo tribuant, quem locum in ciuitatibus Italiae tenent antiani, ordinati ad defensionem gentis plebeæ. Sed aduertendum hic, quod legatores semper fuerunt ex quo sunt a Romulo instituti, vnde tradunt historiæ, quod quia cõsules cum senatoribus populo erant infesti, inuenti fuerunt tribuni in fauorem plebis. Sunt autem & alia nomina officialium vrbis, de quibus historiæ faciunt mentionem, sed præcipue Iulianus li. 9. etymologiarum, videlicet censores, patritij, præfecti, prætores, patres cõscripti, proconsules, ex cõsules, censorini, decuriones, magistratus, & tabelliones, de quibus omnibus sub compendio est dicendum. Censoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos est dignitas iudicialis, cõferre enim iudicis est. Dicuntur etiam censores patrimoniorum, vt tradit idem Iulianus, a censu æris appellati, quod est officium specialis curæ in ciuitate, siue in tutoribus dandis, siue actoribus, siue curatoribus, vel quibuscumque causis & negotijs pupillarum & viduarum, vel etiam rebus patrimonialibus diuidendis: sed patritij ideo dicuntur, quia sicut patres filijs, sic illi ciues Romanae reipubli. curam gerant, qualis fuit domus Fabia, de qua dictum est supra. Patritiatu igitur non erat officium in reipubli. sed quædam paterna reuerentia populi ad aliquam progeniem ciuitatis pro zelo politiæ Romanae quæ gerebant: vnde & iura gẽtiũ patritiatu omni eminentiæ, siue principatui præferunt, sicut per omni curæ tutoriæ. Præfecti autem dicti sunt, in quod prætoria potestate præfint, vnde & prætores quod præfecti dicuntur. Importat enim tale officium omnimodam factionem quasi præcipuus sit operator & executor iustitiæ. Scriptura tamen sacra ad exteriores refert actiones, vt in principio Exodi scribitur, quod præcepit Pharaon præfectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam ultra dabitur populo paleas ad cõficiendos lateres. Hi autem & prætores vocabantur ex prosecutione iustitiæ. Patres autem cõscripti appellabantur senatores ratione officij. Vnde refert Iulianus, cum Romulus ipsos instituit in decem curias, ipsos eisdem elegit, & nomina eorum præfenti populo in tabulas aureas cõtulit, atque inde nominati sunt patres cõscripti, quos etiam in tres ordines distinxit. Primi vocabantur illustres, secundum spectabiles, tertij autem clarissimi, quorum verba exponere longum esset. Proconsules autem dicti sunt coadiutores consulum quasi proiecti, siue adiecti cõsulibus, nec consulatu fungebantur simpliciter, sicut nec procurator curatoris, siue actoris: vel proconsul dicebatur assessor, qui vice consulum iudicabat. Ex cõsul vero dicebatur cõsul amotus ab officio per actum vicis suæ: anno, vnde ex cõsul quasi extra consulatum existens. Habebat tamen aliqua fastigia sui cõsulatus siue alicuius imunitatis, siue alicuiuscumque signi eminentiæ, per quod cognoscebatur fuisse cõsul. Censorini autem minores iudice dicebantur, ad actus censoriæ curiæ, vel regiminis deputati, de qua dictum est supra quasi inferiores censores: sed decuriones ad omnem actum curialis officij sic dicti, vt dicit Iulianus, quia sunt de ordine curiæ, & quia officium curiæ administrant: sic vocatus est Ioseph ab Arimathia nobilis videlicet decurio, ac uir iustus & bonus, qui pro domino nostro

no nostro Iesu Christo mercatus sindonem officiosissimam & reuerendissimam contulit sepulturam. De magistratu autem in fine superioris lib. satis est declaratum, Nunc autem agendum est de altero officio, & infimo cuiuscumque regiminis, quod est tabellio, sic dictus, vt tradit Iulianus. quoniam portitor sit tabellarum & susceptor, in quibus acta geruntur siue reipubli. siue personæ priuatæ. Idem etiam & scriba publicus vocatur, quia ea solus scribit gesta quæ publica vocantur, quem & iura gentium seruum publicum appellant. Restat autem de vno solo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, quod Scipio appellatur, quod quidem est proprietas vocabuli baculus dicitur, cui quasi ad sui ducatum innititur & sustentatur, quo pater Cornelij Scipionis innititur. Hunc autem patrem tradunt historiæ fuisse cõsulum, vnde cum baculo, siue scipione veniebat in forum. Ad huius igitur similitudinem filius eius Publius Cornelius, quia sustentauit rempubli. contra Hannibalem & Carthaginem, vocatus est Scipio: & quia totam Africam subiugauit Romanis, dictus est Scipio Africanus ad differentiam alterius Scipionis nepotis eius qui Hispaniam deuicit, & vocatus est Lucius Cornelius Numantinus, a Numantia quæ subiecit ac prostrauit. Scribit etiam Augu. 1. de ciui. Dei tertium fuisse Scipionem, qui & Nafica est vocatus frater maioris Scipionis, qui ne Cartago destrueretur prohibuit, asserens ipsam esse medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum cõsiderato principio, vnde nomen Scipionis ortum habuit, Scipionem legiflatores vocarunt virgam, quæ princeps portat in manu cum scepro quasi semper victoriosus, vt ille magnus Scipio fuit. Vnde narrat Iulianus in 17. etym. quod triumphantes purpuram palliatam & togatam habebant vestem, & Scipionem cum scepro gerebant in manu ad imitationem victoriæ Scipionis. Hæc igitur de nominibus dignitatum respectu regiminis ita sunt dicta.

CAP. XXVII.

Hic declarat de partibus politiæ quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem.

Ed & de partibus ordinatis ad bellum, quæ sunt Spartes politiæ, & eidem necessariae, vt superius est probatum, congruum videtur tradere: quæ quidem bene dispositæ pulchritudinem & decorem causant, delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augmentum, audacesque reddunt animos ad arduorum aggressum. Vnde Salomon in Canticis, exercitum dispositum ad bellandum pulchritudini sponte assimilat & decori. Pulchra, inquit, es & decora filia Hierusalẽ, terribilis vt castrorum acies ordinata. Sic in pulchritudo allicit, vt extasim facies nihil aggredi timeat, vel formidet, quod in excessiuis amantibus maxime est manifestum. Ita est de acie bene ordinata cõtingit, & ideo ipsam terribilem vocat siue ad pulchritudinem sponte, siue ad aciem referens ex causa iam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus est agendum, quia ad ornatum faciunt politiæ, & quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exerceat, inde oportunitatem videtur in castris exercitum diuidere in numerum certum, cuiuslibet assignando ductatum, per quem regatur & dirigatur ad pugnandum eum hostibus. Quæ quidem accipere possumus a Vegetio in 1. lib. de re militari

ari, vbi exercitus diuiditur in legiones, in quo dicit duas sufficere cuiuslibet duci, vel consuli. Legionem diuidit in decem cohortes, sed cohors prima numero & merito antecedit. Nam genere quidem & literarum instructione viros electissimos quærit, vt idem tradit Vegetius: quod pro tanto dicit, vt castra magis confidant, si tanti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur sapientia, vbi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam suscipit signum præcipuum Romanorum castrorum, & totius legionis insigne: quod & imperatoribus posterioribus est relictum, cuius quidem ratio assignari potest, quia vt idem dicit Vegetius, militaris Romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autem auium alas aquilinæ sunt fortiores. Vel aliter dici potest, quod ideo signum aquilæ eis traditur ex præminentia, videlicet in mundo, quantum ad dominium propter cælestem & diuinum effectum, quem implorare debet continue, vt faciebat ille princeps Iudas Machabæus, qui in pugnando auxiliũ de cælo petebat: quod præcipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum vt sint victoriosi, eo quod morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele loquente de Nabuchodonosor orientis monarcha. Aquila grandis, magnarum alarum, longo mæbro rû ductu, plena plumis & varietate, venit ad libanum, & tulit medullam cedri. Post hoc subdit Vegetius numerum primæ cohortis, quæ millenariam vocat, eo quod mille ceteri pedites in eo sunt, equestres autem ceteri triginta sex. Ceteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentos quinquaginta quinque pedites, equestres autem sexaginta sex, vt quilibet eques certum numerum peditem habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores, quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta sinistrum. Multa alia dicit ibi Vegetius quæ enumerare nimis esset longum, & verba eius tamquam inusitata modernis temporibus maiori indigerent expositione. Hæc autem tantum ad præsens sufficiant. Quod si multitudo populi in politia sub ceteris limitibus in gradu & numero disponit quantum ad sui directionem, multo magis in castris, in quibus maxima & periculosissima est difficultas regiminis, tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribili ordinatur, quod est mors: tum ex parte hostium qui infestant. Vnde sicut in Exodo cõsultur Moyse a cognato suo Ietro, vt onera diuideret per officia diuersa in iudicando populum, vbi ait. Prouide viros potentes, & qui oderint auaritiã, & cõstitue ex eis tribunos, & decuriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum. Ita & Iudas Machabæus cum infestaret ab hostibus, sua castra diuisit in eodem numero cõstituendo duces, per tribunos videlicet, ceteriones, pentacõtarcos, & decuriones, qui quidem numerus satis proportionatus est in militibus ad distinctionem exercitus: vnde vnus in altero cõtinetur, vt facilius sit ad cõiunctionem vnus cum altero, cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio uero quæ facit Vegetius ex dispo. acierum, attendit cum capale bellum ordinat, licet et ipse cohortes ad decurias reducat, & decurias ex certis causis & rationibus.

CAP. XXVIII.

Hic declarat de nominibus ductum, & de numeris cohortum, & quid significat unumquodque.

Ed quia de nominibus agit ductum, videndum est de scriptura sacra denominat, & Romanorum

ipuiac in oderni describunt. Et primo quidem de tribuno, quod quidem nomen dicit Vegetius, ex tribu originem habere, quia præerat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isido, aut in 9, etymologiarum dicit, quod tribuni dicti sunt, quod plebeis iura præbent; unde in fauore eorum sunt instituti proconules. Alibi vero dicitur, quod tribuni dicebantur qui mille militibus præerant, quos greci chiliarchos appellant, sicut centuriones a centum militibus sunt nominati. De quinquagenarijs, siue pentacontharchis, quod idem est, Vegetius mentionem non facit, sed scriptura sacra in præfatis iam lib. & in 4. lib. Regum, quos ad imprecationem Heliæ iuxta eorum meritum flamma combussit; sed decanos, siue decuriones sic dictos, quod decem militum curam habent in castris, Vegetius sub vno corurbenio & vno papilione disponit. Nomina vero generalia multitudinis armatorum ad pugnandum disposita hæc sunt, videlicet exercitus ab exercitio, siue ab exercitando dictus. Vtrumque enim in prædicta requiritur multitudo, vocatur & castra a castitate dicta, ut tradit Isidorus, eo quod ibi debet castrari libido. Subtrahantur enim deliciae a castris cum incumberet hostium pugna, ut Vegetius scribit; unde castra filiorum Israel deuicta fuerunt a Madianitis, quia fornicari sunt cum filiabus eorum, ut scribitur in Numeris. Propter quod in Deuteronomio scribitur, quod Dominus ambulabat in medio castrorum Israelitici populi, ut sint castra eorum sancta, nihilque in eis appareat seditionis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus & vallibus, ac alijs clausuris fortissimis, quibus Romani principes utebantur cum inuadebant hostes. Propter quod fossiles, fabri, ac latomi assumebantur ad militarem disciplinam, ut haberent in promptu artifices necessarios ad ruinationem exercitus. Est & aliud nomen, per quod & multitudo pugnatorum exprimitur, videlicet legio ab electione dicta, ut tradit Isidorus, eo quod milites in ea contenti eligebantur ab alijs tamquam magis experti. Quædam autem alia nomina sunt partium legionum, siue exercitus, quæ a Vegetio traduntur in 2. lib. & ab Isidoro lib. 9. ut manipulus, qui est numerus ducentorum militum, sic dictus quod mane hostes impeteret, siue quod pro signo manipulos stipulæ, siue alicuius herbar ferret secum, de quibus Lucanus. Co-uocat armatos ex templo ad signa manipulos. Alij vocantur velites, a volitando dicti propter suam agilitatem. Romana enim respublica, quosdam iuuenes agiles habebat in militia legionum, qui cum inuaderet hostes, condebant post equitum terga, tunc subito desilientes de equis turbabant hostes. Tales autem milites Hannibali, ut scribit Isidorus, multum fuerunt in festi, per quos elephantum eius in maiori parte sunt intercepti: qualis fuit ille Eleazarus, de quo traditur in 1. Machab. quod exiliens in medium legionis contra castra regis Antiochi bestiam inuastit elephantinam loricatam lorice regis, ipsamque bestiam occidit. Est & aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur ab acuitate dicta, ut Isidorus dicit, quod audaciam importat in aggrediendo hostes, de qua scriptura sacra sæpius mentionem facit: unde & de vna tribu Israelitici populi scribitur in Paralipomenon, quod egrediebantur ad pugnam in acie prouocantes contra hostes. Aliud etiam nomen est, quod cuneus appellatur quasi si coiteus, quod est in vno collecta multitudo ad pugnandum, & maxime necessarius in bellando, de quo

in Deutero. dicitur, quod vnusquisque suos cuneos præparabit ad bellum, a quo forte Conostabulus vocabulum trahit apud modernos vsitatum, quali caput cunei stabilis, hoc est, constantis & fortis. Est & aliud nomen non apud Thucos de prima cohorte, & quasi eiusdem Romanæ cohortis similitudinem gerens, qua censu, genere, literis, forma, virtute polentes milites innitebantur, ut dicit Vegetius, cui tribunus præerat armorum scientia, virtute corporis, ac morum honestate præcipuus, quam trapellum dicunt, ad perforandum acies hostium appellata: hoc enim verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus castrorum multa tradit Vegetius in 2. lib. sed hæc quæ dicta sunt sub compendio ad præfens sufficiant quantum pertinet ad politiam tractatum in hoc 4. lib. Restat vltimum de principatu oiconomo, hoc est de regimine domus, quod est parris familias: qui quidem materiam habet omnino distinctam ab alijs principatibus. Et ideo congruum videtur hoc per se opus componere, distinguendo per lib. siue tractatus & sua capitula, prout natura facti requirit, qua in re Philo sophus eundem modum tenet. Et vltimum de virtutibus quæ requiruntur ad partes regiminis in quocumque genere siue sint subditi, siue rectores, siue principes, siue subiecti fideles: quia sic requiritur ordo doctrinæ in arte viuendi, & non simul ac mixtim tractare de ipsis, ut quidam fecerunt, quia hoc est in pedire intellectum discens, & est contra normam dicentis.

Explicit opusculum vigesimum, videlicet de regimine principum beati Thomæ Aquinatis ordinis prædicatorum ad Regem Cypri.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM PRIMUM,

DE REGIMINE IVDAEORVM

AD DVCISSAM BRABANTIAE.

CAP. I.

EXCELLENTIAE vestrae recepi literas, ex quibus & piam sollicitudinem circa regimen subditorum vestrorum, & deuotam dilectionem quam habetis ad fratres nostri ordinis plenarie intellexi, Deo gratias agens, qui vestro cordi tantarum virtutum semina inspirauit. Quod tamen in eisdem a me requirebatis literis, ut vobis super quibusdam articulis responderem, vti quæ mihi difficile fuit, tum propter occupationes meas, quas requirit operatio lectionis: tum quia mihi placeret, ut super his requireretis aliorum consilium magis in talibus peritorum. Verum quia indecens reputaui ut vestre sollicitudini negligens coadiutor veniar, aut dilectioni ingratus existam, super propositis articulis vobis ad præfens respondere curavi absque præiudicio sententiæ melioris. Primo ergo vestra requirebat excellentia, si liceat vobis aliquo tempore, quo exactiorem facere in Iudæos, ad quam questionem sic absolute propositam respondere potest, quia licet, ut iura dicunt, Iudæi merito culpe sunt, vel essent perpetue seruituti addicti, & sic eorum res terrarum domini possint accipere tamquam suas: hoc tamen seruato moderamine, ut necessaria vobis sub-

dia eis nullatenus subtrahatur. Quia tamen oportet nos honeste ambulare etiam ad eos qui foris sunt, ne nomine Domini blasphemetur, ut Apost. fideles admonet suo exemplo, ut sine offensione simus Iudæis, ac Gentibus, & Ecclesiæ Dei, hoc seruandum videtur ut sicut iura determinant, ab eis coacta seruitia non exigantur, quæ ipsi præterito tempore facere non consueuerunt: quia ea quæ sunt insolita, magis solent animos hominum perturbare. Secundum igitur huius moderationis sententiam potestis secundum consuetudinem prædecessorum vestrorum exactiorem in Iudæos facere, si tamen aliud non obstat. Videtur autem quantum conijcere potui, circa hoc dubitatio vestra augeri ex his quæ consequenter inquiritis, quod Iudæi terræ vestrae nihil videntur habere nisi quod acquisierunt per vsurariam prauitatem: unde consequenter queritis, si liceat aliquid ab eis exigere, cum restituenda sint sic extorta. Super hoc ergo sic respondendum videtur, quod cum ea quæ Iudæi per vsuras ab alijs non possint licite retinere, consequens est ut si etiam vos hæc acceperitis ab eis, non possitis licite retinere, nisi forsitan essent talia quæ a vobis, vel antecessoribus vestris hæcenus extorsissent. Si qua vero habent quæ extorsissent ab alijs, hæc ab eis exacta illis debetis restituere, quibus Iudæi restituere tenebantur: unde si inueniuntur certæ personæ a quibus extorsissent vsuras, debet eis restitui, alioquin debet in pios vsus secundum consilium diæcesani episcopi, & aliorum proborum, vel etiam in communem utilitatem terræ, si necessitas immineat, vel exposcat communis utilitas erogari: nec esset illicitum, si a Iudæis exigeretis talia de nouo, seruata consuetudine prædecessorum vestrorum, hac intentione, ut in prædictos vsus expenderentur. Secundo vero requirebatis, si peccauerit Iudæus, vtrum sit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil habeat præter vsuras. Respondendum videtur secundum prædicta, quod expedit eum pecuniaria pœna puniri, ne ex sua iniquitate commodum reportet. Videtur etiam mihi quod esset maiori pœna puniendus Iudæus, vel qui cumque alius vsurarius, quam aliquis alius, quanto pecunia quæ aufertur ei, minus ad eum noscitur pertinere. Potest etiam pecuniariæ alia pœna superaddi, ne hoc solum ad pœnam sufficere videatur, quod pecuniam alijs debitam desinit possidere. Pecunia autem pœnæ nomine ab vsurarijs ablata retineri non potest, sed in vsus prædictos debet expendi, si nihil habeant aliud quam vsuras. Si vero dicatur, quod ex hoc principes terrarum damnificantur, hoc damnum sibi imputent, utpote ex negligentia eorum proueniens. Melius enim esset ut Iudæos laborare compellerent ad proprium victum lucrandum, sicut in partibus Italiæ faciunt, quam quod otiosi viuentes solis vsuris ditentur, & sic eorum domini suis redditibus defraudentur. Ita enim & per suam culpam principes defraudarentur redditibus proprijs, si permitterent suos subditos ex solo latrocinio, vel furto lucrari. Teneretur. n. ad restitutionem eius quodcumque ab eis exigent. Tertio querebatur, si vltro offerat pecuniam, vel aliquid encenium, an recipere liceat. Ad quod respondendum videtur, quod licet recipere, sed expedit quod sic acceptum reddatur his quibus debetur, vel aliter ut supra dictum est, expendatur, si nihil aliud habeat quam vsuras. Quarto queritur, si plus accipitur a Iudæo, quam ab eo Christiani requirant, quid sit de residuo faciendum. Ad quod patet responsio ex iam di-

ctis. Quod enim Christiani minus requirunt, potest esse propter duo, vel quia forte Iudæus aliquid habebat præter usurarium lucrum, & in tali casu licet vobis illud retinere seruato moderamine supra dicto: & idem videtur dicendum, si illi extorsissent vsuras eis qui postea bona uoluntate donauerunt, cum tamen Iudæi prompte se offerrent ad restituendum vsuras. Vel potest contingere, quod illi a quibus acceperunt, sunt sublata de medio uel per mortem, uel in terris alijs morantes, & tunc ipsi debent restituere. Si tamen non apparent certæ personæ quibus restituere teneantur, procedendum est ut supra. Quod autem de Iudæis dictum est, intelligendum est & de caeteris, uel quibuscunque alijs insistentibus vsurariæ prauitati. Quanto querebatis de baliuis & officialibus uestris, si liceat eis officia uendere, uel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officijs. Ad quod dicendum videtur, quod questio ista duas difficultates habere uidetur, quarum prima est de officiorum uenditione. Circa quam considerandum uidetur quod Apost. dicit, quod multa licent, quæ non expediunt. Cum autem baliuis & officialibus uestris nihil committatis nisi temporalis officij potestatis, non uideo quare hmoi officia non liceat uobis uendere, dummodo talibus uendatis, de quibus possit præsumi, quod sint utiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio uendatur officia, quod recuperari non possit sine grauamine uestrorum subditorum. Sed tamen talis uenditio expediens non uidetur. Primo quidem, quia contingit frequenter quod illi qui essent magis idonei ad hmoi officia exercenda, sunt pauperes ut emere non possint, & si etiã sunt diuites illi qui meliores sunt, talia officia non ambiunt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Sequitur igitur quod ut plurimum illi officia in terra uestra suscipiant, qui sunt peiores, ambitio si, & pecuniæ amatores, quos etiam probabile est subditos uestros opprimere, & uestra etiam commoda non sic fideliter procurare: unde magis uidetur expediens, ut bonos homines & idoneos ad suscipiendum uestra officia eligatis, quos etiam inuitos, si necesse fuerit, compellatis, quia per eorum bonitatem & industriam maiora accrescent uobis & subditis uestris, quam de prædicta officiorum uenditione acquirere ualeatis, & hoc consilium dedit Moyse eius cognatus. Prouide, inquit, de omni plebe uiros sapientes & timentes Deum, in quibus sit charitas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum omni tempore. Secunda uero dubitatio circa hunc articulum esse potest de mutuo. Circa quod dicendum uidetur, quod si hoc pacto mutuum dant, ut officium accipiant, absque dubio pactum est usurarium, quia pro mutuo accipiunt officij potestatem: unde in hoc datis eis occasione peccandi, & ipsi etiã tunc tenentur resignare officio taliter acquisito. Si tamen gratis officia dederitis, & post ab eis mutuum acceperitis, quod de suo officio possint recipere, hoc absque omni peccato fieri potest. Sexto querebatis, si liceat uobis exactiorem facere in uestros subditos Christianos: in quo considerate debetis, quod principes terrarum sunt a Deo instituti non quidem ut propria lucra querant, sed ut communi populi utilitatem procurent. In reprehensione enim quorundam principum dicitur in Ezech. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapaces, positi ad effundendum sanguinem, & ad querendas animas. Opuſc. S. Tho. Aquin. BB mas, &

mas; & auaritiæ lucrâ sequenda: & alibi dicitur per quendam Prophetam. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascebuntur a pastoribus? Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini, quod crassum erat. occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Vnde constituti sunt reditus terrarum principibus, ut ex illis viuentes a spoliatione subditorum abstineant. Vnde in eodem Propheta. Dominus mandate dicitur, quod principi erit possessio in Israel, & non depopulabunt ultra principes populum meum. Contingit tamen aliquando, quod principes non habent sufficientes reditus ad custodiam terræ, & ad alia quæ imminent rationabiliter principibus expectanda: & in tali casu iustum est ut subditi exhibeant unde possit communis eorum utilitas procurari. Et inde est, quod in aliquibus terris ex antiqua consuetudine domini suis subditis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderata, absque peccato exigi possunt, quia secundum Apostolum. Nullus militat stipendijs suis. Vnde principes, qui militat utilitati communi, potest de communibus viuere, & communia negotia procurare vel per reditus deputatos, vel si huiusmodi desint, aut sufficientes non fuerint, per ea quæ a singulis colliguntur. Et similis ratio esse videtur si aliquis casus emergat de nouo, in quo oportet plura expendere pro utilitate communi, uel pro honesto statu principis conseruando, ad quæ non sufficiunt reditus proprii, uel exactiones consuetæ, puta, si hostes terram inuadant, uel aliquis similis casus emergat. Tunc enim & præter solitas exactiones possent licite terrarum principes a suis subditis aliqua exigere pro utilitate communi. Si uero uelint exigere ultra id quod est institutum pro sola libidine habendi, aut propter inordinatas & immoderatas expensas, hoc eis omnino non licet. Vnde Ioannes Baptista militibus ad se uenientibus dixit. Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs uestris. Sunt enim quasi stipendia principum eorum reditus, quibus debent esse contenti, ut ultra non exigant, nisi secundum rationem prædictam, & si utilitas est communis. Septimo querebatis, si officiales uestri absque iuris ordine aliquid a subditis extorserint, quod ad manus uestras deuenit, uel non forte, quid circa hoc facere debeatis. Super quo plana est responsio, quia si ad manus uestras deuenierint, debetis restituere uel certis personis si potestis, uel in pios usus expendere, siue pro utilitate communi si personas certas non potestis inuenire. Si autem ad manus uestras non deuenierint, debetis compellere officiales uestros ad consimilem restitutionem, etiam si non fuerint notæ uobis aliquæ certæ personæ, a quibus exegerint, ne a sua iniustitia commodum reportent: quoniam sunt a uobis super hoc grauius puniendi, ut cæteri a similibus abstineant in futurum, quia sicut Salomon dicit, Pestilente flagellato stultus sapientior fit. Ultimo queritis, si bonum est, ut per prouinciam uestram Iudæi signum distinctiuum a Christianis deportare cogatur, Ad quod plana est responsio, & secundum statutum concilij generalis, Iudæi utriusque sexus in omni Christianorum prouincia, & in omni tempore aliquo habitu ab alijs populis debent distingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, ut scilicet faciant fimbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab alijs discernantur. Hæc sunt illustres & religiosa domina, quæ uestris quaestionibus ad præsens respondenda occurrunt, in

quibus uobis non sic meam sententiam ingero, quin magis suadeam peritiorum sententiam esse tenendam. Valeat dominatio uestra per tempora longiora.

Explicit opusculum uigessimoprimum diuini Thomæ Aquinatis, de regimine Iudæorum ad Ducissam Brabantia.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM XXII. DE FORMA

ABSOLVTIONIS, AD GENERALEM

MAGISTRVM SVI ORDINIS.

CAP. I.

RELLECTO libello a uobis exhibito, inueni assertionem cuiusdam ualde temerariam, dicentis quod sacerdos absoluit doctum non debet hac forma, Ego te absoluo. Quod quidem præsumptuosum iudico, quia repugnat euangelicis dictis. Dicit enim Dominus Petro Matth. 16. Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in caelis, quod ad usum clauium pertinere ostendit. Nā pmisserat, Et tibi dabo clauis regni caelorum. Et post quasi usum clauium exponens dicit, Et quodcunque solueris. Patet ergo ex dictis Saluatoris, quod habens clauis absoluit. Præsumptuosum est ergo, ne dicam erroneum, ut sacerdos dicere non possit, Ego absoluo te, quem Dominus absoluit. Magis autem ex uerbis Domini colligitur hanc esse formam debitam absoluedi, Ego te absoluo. Sicut enim Dominus discipulis dixit. Euntes docere omnes gentes, baptizantes eos. Matth. ult. ita dicit, Quodcunque solueris super terram. Vnde sicut conueniens est forma baptismi, ut minister dicat, Ego te baptizo, quia Dominus ministris actum baptizandi attribuit, ita conueniens forma est, ut dicatur, Ego te absoluo, quia Dominus ministro actum absoluedi attribuit. Dionysius etiam expressit in 13. cap. angelicæ hierarchie dicit. Nihil igitur inconueniens si purgare dicitur theologum Seraphin. Nam sicut Deus purgat omnes, eo quod omnis purgationis est causa. Magis autem propinquo utar exemplo, quemadmodum qui secundum nos est hierarcha, id est, episcopus per ipsius diacones, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare. Patet ergo per auctoritatem Dionysij, quod licet Deus ut principalis auctor purget & illuminet, minister tamen dicitur purgare & illuminare. Ad hoc etiam est communis consuetudo tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parum præsumptuosum est. Apostolus etiam 2. Cor. 2. dicit. Ego quod donauit, si quid donauit, propter uos in persona Christi. glo. Si ergo magister petitione discipulorum donauit cui uoluerint peccatum, multo magis discipuli prece magistrum idem facere debent: & ut ratum ei cui donauit ostenderet apud Deum. subdit. Et hoc feci in persona Christi, id est, ac si ipse Christus condonaret: donare autem peccatum, est absolue a peccato. ergo conuenienter minister dicit, Ego te absoluo a peccato.

peccato. Non est etiam parua auctoritas eius, quod in ecclesia cantatur. Iam bone pastor Petre clemens accipe uota precantium, & peccati uincula resoluere tibi potestate tradita: potestas autem tradita Petro est potestas clauium. potest ergo habens clauis ex tradita sibi potestate dicere, Ego te absoluo. Non solum autem hoc conuenienter dicere potest, sed & necessarium esse uideretur. Sacramenta enim nouæ legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, seu significant & ex materia, & ex forma uerborum, ut in sacramento baptismi apparet. Nam ablutio corporalis quæ fit per aquam significat interiorem absolutionem, & sacramentaliter efficit eam: similiter uerba quæ dicuntur, Ego te baptizo, idem significant: & idem apparet in sacramento confirmationis, in quo forma est, Consigno te signo crucis, & confirmo te crismate salutis &c. Quibus uerbis manifeste effectus sacramenti figuratur. In sacramento etiam Eucharistiæ sacerdos ex persona Christi loquens dicit. Hoc est corpus meum: hic est calix sanguinis mei, hoc significans, quod in sacramento efficitur. Similiter etiam in sacramento matrimonij requiruntur uerba exprimentia consensum de præsentibus, & copulam coniugalem. In sacramento uero ordinis, quia fit traductio potestatis, est forma imperatiui modi, cum Pontifex dicit, Accipe potestatem faciendi hoc, uel illud. In solo autem sacramento extreme unctionis forma uerborum est sub modo deprecatiuæ orationis, sicut cum dicitur, Per istam unctionem, & suam sanctam ac piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per uisum &c. Seruatur autem hoc in hoc sacramento propter auctoritatem sacræ scripturæ. Dicitur enim lac. 5. ubi de hoc sacramento loquitur. Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei: ubi etiã ratio huius singularis obseruantia assignari uideretur. In alijs enim sacramentis nihil corporaliter agitur, quod non statim ex operatione ministri sequatur. Sicut statim in baptismo fit ablutio corporalis, quæ spirituales designat, & sacramentaliter causat: sanatio autem corporalis non statim sequitur ex unctione, sed petitur præstanda a Deo, unde & interior sanatio quæ per eam signatur, sub deprecatione a Deo postitur. In sacramento autem penitentia uerba scripturæ, quæ maxime sunt sectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis uerbo indicatiuum uirtutis. Non enim dicitur, Quæcumque petieris esse soluenda, erunt soluta, sed quæcumque solueris, erunt soluta. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta quæ habens clauis soluerit, qui autem petit aliquid esse soluendum non soluit, miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quæ habens clauis non, si significat se soluere, sed solum rogat esse soluendum. Non autem similis ratio est utendi deprecatiuæ oratione in hoc sacramento, sicut in sacramento extreme unctionis, quia nihil hic corporale expectatur futurum quod non statim fiat, ut in extrema unctione, quinimo certissimum est hoc sacramento per clauis Ecclesiæ remissionem peccatorum conferri, nisi sit impedimentum ex parte contritentis, sicut etiam accidit in baptismo. Dicit. n. Aug. Non erit turpis, nec difficilis post patrata & purgata adulterij reconciliatio coniugij, ubi per clauis regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum. Non ergo sub incerto modo deprecatiuæ orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicatiuum orationem. Non ergo est forma in sacramento penitentia,

Absolutionem & remissionem tribuat tibi omnipotens Deus, sed Ego te absoluo.

CAP. II.

Obiectiones cum resolutionibus.

Sicut autem temerarius est in asserendo, ita uaniloquus in probando, dum friuola quædam pro rationibus inducit. Primo enim inducit quandam postillam super summam Raimundi, quæ dicit quod in talibus scilicet absolutione ab excommunicatione, licet uerba exigantur, non tamen præscripta est forma uerborum, sicut in sacramento baptismi & eucharistiæ: ubi primo derisorium est in tanta re postillam summæ pro auctoritate adducere. Deinde, ut postillatori non fiat iniuria, dicimus quod alia ratio est de absolutione ab excommunicatione quæ non est sacramentalis, sed magis iudicialia iurisdictionem consequens: & aliud de absolutione a peccatis in sacramento penitentia, quæ consequitur potestatem clauium, & est sacramentalis. In illa. n. uerba habent efficaciam ab intentione dicentis, unde non refert quibus uerbis utatur ad exprimentam suam intentionem: in sacramento autem uerba habent efficaciam ex institutione diuina, unde tenenda sunt uerba determinata consonantia diuinae institutioni, institutioni autem dicentis, Quodcumque solueris &c. ista uerba conueniunt, Ego te absoluo, sicut in institutioni dicentis, Euntes docete omnes gentes baptizatis, &c. conueniunt ista uerba, Ego te baptizo &c. Sicut ergo ista tenenda sunt in baptismo, Ego te baptizo, ita in penitentia, Ego te absoluo. Secundo autem ponitur, quod magister qui sententias compilauit, non posuit hanc formam, nec aliquem sanctorum legimus hac forma usum fuisse. Contra quod dicendum est, quod nec magister formam posuit, nec legitur de alia forma, qua aliquis sanctorum sit usus, nec etiam legitur, quod aliquis istam formam negauerit. Legitur autem quod ipse institutor sacramenti dixit, Quodcunque solueris, quod est maius omni auctoritate. Tertio ad hoc inducit, quod in quibusdam absolutionibus quas Ecclesia facit in Prima & in Completorio, ante Missam, & post prædicationem secundum morem Romanæ Ecclesiæ, & in die cinerum, & cenæ Domini, non fit absolutio per orationem indicatiuam, sed deprecatiuam. In quo miror eum non aduertere, quod huiusmodi absolutiones non sunt sacramentales, sed sunt quædam orationes quibus dicuntur uenialia peccata dimitti, sicut per orationem dominicam, qua dicitur, Dimitte nobis debita nostra. Quarto autem inducit sic sensisse quosdam antiquos & famulos magistros, scilicet magistrum Gulielmum de Altisiodoro, & magistrum Gulielmum quondam episcopum Parisiensem, & dominum Hugonem quondam Cardinalem, de quibus quod ita senserint, non constat. Sed & si ita senserint, nunquid eorum opinio præiudicare poterit uerbis Domini dicentis Petro. Quodcunque solueris &c. Nunquid etiam si nunc uiuerent, præiudicare pollent communi sententia magistrorum Parisius regentium, qui contrarium sentiunt decernentes absque his uerbis, Ego te absoluo, absolutionem non esse per solam deprecatiuam orationem? Quinto uero proponit de eo quod agit in sacramento extreme unctionis, quod supra solutum est. Sexto obiicit de hoc, quod Mart. p. Cum dixisset Dominus paralytico, Remittuntur tibi peccata tua, dixerunt. Hic blasphemus. Opusc. S. Tho. Aqu. BB 2 mat.

mat. Nam peccata dimittere solius est Dei, non ergo sacerdotis. Hoc etiam per verba Dionysij supra solutum est, quia Dei est autoritate peccata dimittere, hominis autem est ministerium ad remissionem exhibere, dum persona Christi peccata condonat, sicut dicit Apostolus. Septimo obijcit, quod in suscitatione Lazari, se cū dū Augustinū & Gregoriū significata, est suscitationis peccatorum propter operatio, quia Lazarus est prius a Domino uiuificatus, quam traderetur discipulis absolūdus. Ex quo arguit, quod nihil valet absolutio sacerdotis antequam homo sit a Deo uiuificatus per gratiam, & suscitatus a morte culpæ. ergo sacerdos non potest super culpam: quæ quidem ratio multiplices defectus habet. Primo quidem, quia arguitur ex metaphoris locutionibus, ex quibus non est arguendū, ut Dio. & Aug. dicunt. Secundo, quia ratio sua non est ad propositum. Constat enim, quod Dominus Lazarum suscitauit, & discipulis soluēdū mandauit. ergo discipuli absolunt. Per hoc ergo non ostenditur, quod sacerdos non absoluat, aut non debeat dicere, Ego te absoluo, sed quod eum non debet absolueri in quo signa contritionis non videt, per quam homo iustificatur interius a Deo culpa remissa. Quia vero dicit, quod sacerdos non potest habere super culpam potestatem, & hoc habere potest calumniam. Sciendum est, quod si intelligat, quod sacerdos sua autoritate super culpam potentiā nō habet, dicit verum. Si autē intelligit quod sacramentū quod sacerdos ut minister tradit, non se extendat ad remissionem culpæ, falsum dicit. Sicut enim per baptismum dimittitur omnis culpa & originalis, & actualis: ita per sacramentū penitentiae remittitur actualis culpa. Contingit autē quandoque in baptismo, quod aliquis antequam sacramentū baptismi actu percipit dum habet sacramentū in voto, vel in proposito, consequitur iustificationem a solo Deo, & tamen si ante consecutus non fuerit ex vi sacramenti, nisi obicem opponat, iustificationem consequitur sacramentum suscipiēdo: ita omnino est de penitentia. Nullus enim reputatur contritus, nisi habeat propositū subiiciendi se Ecclesie clauibus, quod est habere sacramentū in voto. Vnde quandoque aliqui consequuntur iustificationē in ipsa absolutione, quam ante non fuerant assecuti. Octauo obijcit, quod pariter potestatis est baptismi abluere interius, & a culpa mortali absolueri: sed Deus non communicauit potestatem interius baptizandi, ne spes poneretur in homine, ergo nec absolueri ab actuali peccato, in quo suam vocē ignorare videtur contra seipsum obijciēs. Sicut enim solus Deus interius baptizat, & tamē quia homo ministeriū exterius exhibet dicit, Ego te baptizo: ita Deus per seipsum a peccato absoluit, & tamen homo qui exterius ministerium exhibet dicere debet, Ego te absoluo. Nono obijcit, quod remissio peccatorum fit per gratiam quam homo dare non potest: cui dicendum est, quod licet homo non possit dare gratiam, potest tamen dare gratiæ sacramentum, per quod fit remissio peccatorum. Decimo obijcit, quod Dominus dixit ad Moysen. Loquere Aaron & filiis eius, Sic benedicetis filiis Israel & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, Numeri. 6. Et subditur. Inuocabuntque nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis: quod videntur imitari prelati, cū dicunt, Benedicat vos Deus, vel diuina maiestas, nec dicunt, Ego te benedico. Hic aperte decipitur, quia benedictio ista non est sacramentalis, sed ubi sacramentalis benedictio occurrit, sicut in sacramento Eucharistie

fit, tunc ipsi sacerdotes benedicere dicuntur. vnde Apostolus dicit Corin. 10. Calix benedictionis, cui benedicimus. glo. Cui nos sacerdotes quotidie benedicimus. Nec est verum quod subdit, per hoc quod dicitur, Absolutionem & remissionem tribuat tibi & c. sit forma, aut pars formæ. Non enim conueniunt verbis scripturæ, quæ dicit. Quodcūque solueris & c. Et quorum remiseris & c. Nec hoc quod dicitur, Benedictio Dei omnipotentis & c. pars est formæ, cum hoc ex scriptura trahi non possit, nec in vsu communi habeatur, licet aliqui hoc dicant. Vndecimo obijcit, quod cum clauis sit potestas quæ est in ministro, si extendat se ad culpæ absolutionem, hoc esset per modum efficiendi, quod soli Deo competit, cuius solutio iam ex dictis patet. Potestas enim clauium se extendit ad absolutionem culpæ, non sicut causa efficiens principalis, hoc. n. Dei est, sed sicut instrumentum, sicut & aqua baptismi, de qua Aug. dicit, quod corpus tangit, & cor abluat. Duodecimo obijcit, quod Dominus idē voluit ostendere dicens. Quodcūque solueris & c. & quorum remiseris, & c. Nullus autem dicit, Ego tibi remitto peccata, ergo nec debet dicere, Ego te absoluo. Sed obliuiscitur eius, quod Apostolus dicit, se donasse peccatum non propria autoritate, sed in persona Christi. Donare autem idem est quod etiam remittere. Papa etiam se relaxare dicit aliquam partem de penitentia iniuncta: ideo enim in absolutione sacramentali potius vimur verbo absolutionis, quam remissionis, ut forma absolutionis conueniat verbis institutionis, quia Dominus exponens clauum potestatem, his verbis vsus est. Quodcūque solueris & c. Tertiodecimo obijcit ex autoritate Hieronymi reprehendentis quosdam de eo quod putant se damnare innoxios, vel absolueri noxios. Nō enim sacerdos a peccatis absoluens noxios soluit, qui voluntate noxii remanent, sed qui penitendo recedunt a noxa culpæ. Quartodecimo obijcit de hoc, quod Hieronymus dicit super Leuiticum, quod leprosi iubentur ostendere se sacerdotibus, quos illi nō faciunt leprosos, vel mundos, sed discernunt, ita & hic. Decipitur autem, quia similitudinem nimis extendit. Absit enim ut sacramenta nouæ legis solū significant, & nihil faciant, sicut veteris legis sacramenta. Si autem sacerdos solū discernendo denuntiaret peccatoris absolutionem, nihil faceret, sed tantum significaret. ergo facit aliquid ministerium absolutionis impendendo, non tamen facit idoneos accedentes ad sacramentum. Hoc enim solus Deus facit, qui ad se hominum corda conuertit. Et respectu huius idoneitatis non habet sacerdos nisi discretionem, sicut & sacerdos legalis circa lepram. Quintodecimo obijcit, quod Ambr. dicit, quod solus ille peccata dimittit, qui pro peccatis mortuus est. Aug. etiam dicit, quod nemo tollit peccata mundi, nisi solus Christus. Hoc soluit Apost. dicens, quod ipse donauit in persona Christi, scilicet tāquam Christi minister, qui sua passione remissionem meruit peccatorum, a qua passione efficaciam habent clauis Ecclesie, sicut & cetera sacramenta. Sextodecimo obijcit de leprosis mundatis a Christo. Mar. 8. & Luc. 17. quibus dixit, quod ostenderent se sacerdotibus, tamen antequam se ostenderent, mundati sunt. Quod similiter soluendum est, sicut id quod de Lazaro supra posuit. Decimo septimo resumit, quod cū Dns dixisset paralytico, Dimitte tibi peccata, ludæi dixerunt, Hic blasphematur. Hoc supra solutum est, nec oportet reiterare.

CAP.

Quomodo aduersarius nititur quandam absolutionem fingere.

His autem rationibus positis, nititur quandam absolutionem fingere, quæ est. Si aliquis talis dicat, quod ad ministerium sacerdotis pertinet oratio absolutionem Dei impetrans, postea tamen debet dicere indicariue, Ego te absoluo, id est, absolutum te ostendo. Quam quidem absolutionem nec ego approbo, si simpliciter, ut verba sonat, intelligatur. Non enim oratione sacerdotis impetratur remissio peccatorum, sed passione Christi. Alioquin si sacerdos esset in peccato mortali, absolueri non posset. Præmittitur autem oratio, ut impetretur consenti idoneitas ad suscipiendum effectum sacramenti. Quæ quidem oratio licet plus valeat a iusto, quam a peccatore oblata propter meritum personæ quod additur, tamen etiā a sacerdote peccatore oblata non est cassa, quia proponitur ab eo in persona totius ecclesie. In formis autē sacramentorum non plus facit verbum a peccatore, quam a iusto prolatum, quia non operatur ibi meritum hominis, sed passio Christi & virtus Dei. Similiter non sufficit illa expositio, Ego te absoluo, id est, absolutum te ostendo, quia secundum hoc in sacramentis nouæ legis non esset nisi ostensio vel significatio, quæ id est: sed est sensus. Ego te absoluo, id est, sacramentū vel ministerium absolutionis tibi impendo: nisi forte sicut aliquis dicitur ostendere, non solum significando, sed etiam faciundo. Si tamen dicta responsio sustineatur, non inutile erit considerare, quæm friuolis eā rationibus impugnet. Obijcit enim primo, quod dominus dedit potestatem discipulis sanandi omnes infirmitates corporales & spirituales, sed in sanatione corporali infirmitatum nō dicebant, ego sano te, sed sanet te dominus Iesus. ergo nec in sanatione spirituali debet dicere sacerdos, ego te absoluo. Non aduertit autem qui hoc obijcit, quod potestas sanandi infirmitates erat gratia specialiter homini data, non ad sanandum, sed ad sanitatem impetrandam. Potestas autē clauium nō computatur inter gratias gratis datas, sed virtus sacramentalis, quæ principaliter residet in Christo, instrumentaliter autem seu ministerialiter in sacerdotibus clauis habentibus. Vnde verbum dicentis, Sanet te dominus, non sanabat: sed sanationē impetrabat. Verba autem sacramentalia efficiunt, quod figurant, ut supra dictum est. Secundo obijcit, quod temerarium videretur denuntiare aliquem esse ab omnibus peccatis absolutum, quia sic esset sicut angelus Dei. Sed multo magis est temerarium dicere, quod clauis ecclesie nō fiat certa remissio peccatorum, ut Augustinus dicit. Nunquid enim est abbreviata manus domini, ut qui in baptismo ab omnibus peccatis mundat, in sacramento penitentiae hoc non faciat? Tertio obijcit, quod dicere ostendo te absolutum, nō est eum ostendere absolutum, sicut dicere comedo nō est comedere. In quo decipitur non considerans, quod formæ sacramentorum non solum sunt verba significativa, sed factiua. Quarto obijcit, quod cum dicitur ego te baptizo, non est baptizare nisi sequatur immersio vel intinctio. Sed hoc est valde ridiculum, quia in sacramento baptismi elementum materiale requiritur cum forma sacramenti, sed in sacramento penitentiae elementum exterius non adhibetur. Quinto obijcit, quod temerarie sacerdos dicit, Ostendo te absolutum

cum ignoret an Deus absoluerit. Sed secundum hanc eadem rationē temerariū esset dicere, ego te baptizo, cū ignoret an Deus interius baptizet. Neutrū autē est temerarium, quia sacramenta habent certos effectus, licet impediri possint per fictionem recipientis. Vnde sacerdos dicens, ego te absoluo, vel ego te baptizo, cū certitudine denuntiat sacramenti effectum. Similiter dicitur ad id quod. 6. & 7. obijcit de incertitudine dimissionis pœnæ. Octauo obijcit, quod non potest dicere ostendo te absolutum, nisi forte alicui sit reuelatum, sicut Ioanni euangelistæ, vel beatæ Virgini. Ad quod etiam super id, quod dictum est, addendum est, quod si iudex absque temeritate testibus auditis potest pronuntiare aliquem innocentem, quāuis forte sit nocens secundum rei veritatem, non temerarie ostendit sacerdos aliquem absolutum in foro penitentiae, in quo creditur penitenti pro se & contra se. Ex quo etiam patet, quod non est periculosum sacerdoti dicere, ego te absoluo, illis, in quibus signa contritionis videt, quæ sunt dolor de præteritis, & propositum de cætero non peccandi, alias absolueri non debet. Periculose autem solam orationem dicit, quia hoc nō est absolueri, sed sub dubio penitentiae relinquere. Orare autem pro aliquo ut absoluat, potest, siue sit contritus, siue non.

CAP. IIII.

Impositio manus non est de necessitate huius sacramenti.

Vterius autem non minus temerarie asserere præsumit, quod impositio manus sit de necessitate huius sacramenti. Primo quidem propter hoc, quod act. 8. dicitur. Imponebant manus super illos & accipiebant spiritū sanctum. Illa enim impositio fuit loco sacramenti confirmationis, quod datur per maiores ministros. Secundo obijcit quod Mat. vlt. dicitur. Super ægros manus imponet & c. Sed hoc est ridiculū, quia non loquitur de impositione sacramentali, sed de signis faciendis. Tertio obijcit, quod Aug. dicit, quod sacramentum nouæ legis debet esse signum sacræ rei, & per naturalem similitudinem (quod de suo ad. 11.) per hoc volens dicere, quod sola verba non faciunt, nec perficiunt sacramentum. Sed patet in omni sacramento, quod verba ad materiam accedentia perficiunt sacramentū. In sacramento enim eucharistie solæ verba prolata super materiam consecrandam perficiunt sacramentū. In baptismo etiā verba prolata super aquā tantum nō faciunt sacramentū, sed super aquā adhibitā in baptismo, quia totū est loco materiæ. Ipse autē peccator confitens, est sicut materia in hoc sacramento. Vnde verba absolutionis super eum prolata efficiunt penitentiae sacramentum. Quarto obijcit, quod dicitur Mat. 19. quod oblati sunt paruuli, ut eis manus imponeret. Sed hoc non potest referri ad penitentiae sacramentum, quod paruulis impendi non consuevit. Oblati sunt autem ei, ut manus imponeret benedicendo, secundum consuetudinem Iudæorum, ut dicit Remigius. Quinto obijcit, quod dicitur actū. 8. Cum vidisset Symon, quod per impositionem manuum Apostolorum & c. Hoc autē pertinet ad impositionem manuum, quæ fit in confirmatione, ut supra dictū est. Sexto obijcit ad hoc auctoritatem magistri Gulielmi Auerni, qui an hoc dixerit nescio, sed scio eum non fuisse tantæ auctoritatis, ut eius dicto standū sit in tanta re, præsertim cū dominus

Petro potestatem clauium exponēs non dixerit. Cui-
cunque manus imposueris, sed quodcunque; solueris.

CAP. V.

Obiectiones contra prædicta, & earum solutiones.

Vltimo redit ad primū, resumens rationes prius
adductas, quod non debet sacerdos dicere, Ego
te absoluo, tum quia hoc pertinet ad potestatem Dei:
tum quia sacerdoti incertū est an ille absoluat, quæ
iam supra soluta sunt. Addit etiam obijciendo, quod
vix. 30. anni sunt, quod omnes hac sola forma uteban-
tur, Absolutionē & remissionem &c. Sed quomodo
de omnibus potest testimonium perhibere, qui om-
nes non vidit? Sed hoc certum est, q̄ iam sunt mille
ducenti anni & amplius, q̄ dictum est Petro, Quod-
cumque solueris &c. Quare autem non dicatur in for-
ma, Ego tibi remitto, sicut ego te absoluo, iam supra
dictum est. Obijcit autem vterius, quod si sacerdos
potest absoluerē a peccatis, vtili⁹ esset absolui quàm
accipere crucem transmarinam: quod quàm ridiculū
sit dictum, de facili potest aduertī. Non enim crux trā-
smarina datur valitura nisi absoluto a peccatis ad re-
missionem totius pœnæ pro peccatis debitæ. Obijcit
autem vterius, quod vix imminet viuificati animas
quæ non viuunt, vt dicitur Ezech. 13. Et sic sacerdos se
committit discrimini, cum nesciat quod viuant. Sed
hoc iam solutum est: quia & si nesciat quod viuant,
scit tamen q̄ sacramentū iustificare potest. Vterius
obijcit, quod sicut dicit Amb. Dominus parem vim
esse voluit ligandi & soluendi: sed sacerdos non ligat
vinculo peccati, sed propriorum quisque peccatorū
vinculis constringitur, vt dicitur Proverb. 5. ergo sa-
cerdos non absoluit a vinculo culpæ. Contra quod di-
cēdū, quod hoc sacerdos facit ligando & soluendo
per ministerium, quod Deus dedit per auctoritatem.
Deus enim absoluit a peccato directe gratiam appo-
nendo, & ligat, vel trahit in peccatum gratiam non
apponendo, vt dicitur Ro. 1. Similiter sacerdos tan-
quàm minister a peccato soluit sacramentum gratiæ
apponendo, & ligat nō apponēdo propter hoc quod
ligat ad pœnam quàm iniungit. Inducit autem vltimo
auctoritatem Hilarij, quod solum Deo de se credendum
est, & sic absoluit a culpa quam solus Deus facit,
sacerdos ostendere non potest. Item, quod Dio. dicit,
quod sacerdotibus non est vtendum virtutibus hie-
rarchicis, nisi quo deitas voluerit eos: sed hæc ex supe-
rioribus sunt soluta multoties, & iterare non oportet.
Ad extremum inducit quod ante potestatem clauium
Petro traditam, sit mentio de reuelatione sibi
facta, quasi oporteat semper reuelationem diuinam
sacerdotem expectare antequam clauibus utatur. Nō
aduertit autem quod reuelatio facta Petro non fuit
de idoneitate absoluendorum, sed de potestate Christi,
per quam sacramēta gratiæ certissimos effectus ha-
bent. Hæc sunt igitur rationes quas pro se inducit, quæ
non solum demonstrationes non sunt, sed vix appa-
rentes rationes iudicari possunt. Voluntas autem Dei
fuit, vt pro defensione potestatis Petro tradite, in festo
cathedræ Petri hoc opus de vestro mandato compila-
re laborarem.

Explicit opusculum vigesimum secundum sancti Thomæ
Aquinatis de forma absolutionis.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM XXIII. VIDELICET

EXPOSITIO PRIMÆ DECRE-

TALIS AD ARCHIDIACONVM

CVDESTINVM.

SALVATOR noster discipulos ad prædicā-
dum mittens, tria iniunxit. Primo quidem
vt docerent fidem: secundo, vt credentes
imbuerent sacramentis: tertio, vt credentes sacra-
mentis imbutos ad obseruandum diuina mandata in-
ducerent. Dicitur enim Mat. vlt. Euntes, docete om-
nes gentes, quantum ad primum: baptizantes eos in
nomine patris & filij & spiritus sancti, quātum ad se-
cundum: docentes eos seruare omnia quęcunque mā-
dauit vobis; quantum ad tertium, inter quæ tria decen-
ter fidei doctrina præmittitur. Est enim fides, omniū
bonorum spiritualium fundamentum, secundū illud
Apostoli Hebræo. 11. Est autem fides substantia, id-
est, fundamentum sperandarum rerum. Est enim fides
per quam anima viuificatur per gratiam, secundum
illud Apostoli Galat. 2. Quod autem nunc viuo in car-
ne, in fide viuo filij Dei. Et Abacuch. 2. Iustus ex fide
sua viuit. Ipsa est per quam anima a peccatis purgat.
Act. 17. Fide purificans corda eorum. Ipsa est per quā
anima iustitia ornatur. Romanorum 3. Iustitia autem
Dei desponsatur. Osee. 2. Sponsabo te mihi in fide.
Ipsa est per quam homines in Dei filios adoptantur.
Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui
credunt in nomine eius. Ipsa est per quam accedunt
ad Deum. Hebræor. 11. Accedentem ad Deum oportet
credere. Ipsa denique est per quam homines æternæ
vitæ brauium consequuntur, secundū illud Ioan.
6. Hæc est voluntas patris mei qui misit me, vt omnis
qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.
Conuenienter ergo Christi Vicarius, ppositurus
mādata quibus Ecclesia per Apostolorum prædicationem
fundata pacifice gubernatur, titulum de fide præ-
mittit. Sed considerandum est, quod cum multi sint
articuli fidei, quorum quidam videntur pertinere ad
diuinitatem, quidam vero ad humanam naturam,
quam filius Dei in vnitatem personæ assumpsit, alij
vero ad diuinitatis effectum: fundamentum tamen
totius fidei est ipsa prima veritas diuinitatis, cum
omnia alia ea ratione contineantur. Vnde Dominus
ad Deum aliquantulum reducitur. Vnde Dominus
discipulis dicit. Ioannis 14. Creditis in Deum, & in
me credite: per quod datur intelligi, quod in Chri-
stum creditur in quantum est Deus, quasi fide princi-
paliter de Deo existente. Inter ea vero quę de Deo fide
tenemus, hoc est singulare fidei christianæ, vt Trini-
tatem personarum in vnitatem diuinæ essentia faceamur.
Sub hac enim professione Christo per bap-
tismum sumus consignati, vt patet per id quod supra
inductum est. Baptizantes eos in nomine patris &
filij & spiritus sancti. Alia vero quæ de Deo asserimus,
nobis & alijs communia esse inueniuntur, puta, q̄
Deus est vnus, omnipotens, & si qua alia de Deo fide
tenentur, quæ etiam Iudei & Saraceni non diffidentur:
unde ad insinuandū proprium & singulare dogma
fidei

fidei christianæ, non prætitulauit fidei tractatum de
Deo, sed de Trinitate. Addit autem, Summa, quia di-
uina Trinitas arcem quandam tenet inter plurimas
trinitates ab ea deriuatas. Deriuatur enim ab illa
trinitate, diuina quædam trinitas in anima nostra,
secundum quam ad imaginem Dei sumus secundum
memoriam, intelligentiam, & voluntatem. Deriuatur
& ab ipsa alia trinitates in singulis creaturis, pro-
ut modum quandam, & speciem, & ordinem ha-
bent, secundum quæ in eis diuinæ Trinitatis qua-
si quoddam vestigium inuenitur, ut Augustinus in li-
bro de Trinitate. Ad discretionem igitur harum om-
nium trinitatum quæ a diuina descendunt, dicitur, De
summa Trinitate: sed de hac Trinitate diuina diuer-
si hæretici diuersa errantes dixerunt, quorum Sa-
bellius abstulit personarum distinctionem, dicens,
patris & filij & spiritus sancti esse vnā essentiam &
personam, sed eos solum differre nominibus. Ar-
rius vero posuit trium personarum esse diuersas sub-
stantias in dignitate & duratione differentes: quæ
omnia & consimilia fides cōdemnat catholica. Quia
igitur de summa Trinitate, & alijs ad fidem pertinen-
tibus hic tradere intendit, quod fides catholica te-
net, ideo additur, Et fide catholica. Dicitur autem fi-
des ecclesia catholica, id est, vniuersalis, vt Boetius di-
cit in libro de Trinitate, tum propter vniuersalium
præcepta regularum, tum propterea quia eius cultus
per omnes pene mundi terminos emanauit: hære-
ticorum vero errores sub certis terrarum angulis in-
duduntur.

Prima decretalis de reprobatione errorum tam hære-
ticorum, quàm philosophorum.

Quia de fide sanctæ Trinitatis considerandum est,
primo oportet scire, quod duplex est actus fidei,
scilicet corde credere, & ore profiteri, secundum illud
Rom. 10. Corde creditur ad iusticiā, ore aut confessio
fit ad salutem. Vterque autem actus aliquid requirit
ad sui perfectionem. Nam interior actus fidei exigit
firmitatem absq; omni dubitatione, quæ firmitas pro-
uenit ex infallibilitate diuinæ veritatis cui fides inni-
titur. Vnde dicitur Iacob. 1. Postulet autem in fide ni-
hil hæsitans: sed confessio fidei debet esse simplex, id-
est, absque simulatione, secundum illud. 1. ad Tim. 1.
Finis præcepti est charitas de corde puro, & cōsciētia
bona, & fide nō ficta. Debet et esse simplex. i. absq; er-
roris permissione, secundum illud. 1. ad Thessal. 2.
Exhortatio nostra non fuit de errore. Debet etiam esse
absque variatione 2. ad Corinth. 1. Sermo noster
qui fuit apud vos, non fuit in illo est, & non. Quan-
tum ergo ad primum actum fidei dicit, Firmiter cre-
dimus: quantum ad secundum dicit, Simpliciter
confitemur. Vltimo autem considerandum est, quod
fidei christianæ articuli a quibusdam duodecim, a
quibusdam quatuordecim computantur. Secundum
illos qui computant quatuordecim, septem articu-
li pertinent ad diuinitatem, septem vero ad huma-
nitatem. Illi autem qui ad diuinitatem pertinent, sic
distinguntur, vt vnus sit articulus de diuinæ essen-
tia vnitatem, qui tangitur in Symbolo cum dicitur, Cre-
do in vnum Deum. Secundus est de persona patris,
qui tangitur cum dicitur, Patrem omnipotentem.
Tertius est de persona filij, qui tangitur cum dicitur,
Et in Iesum Christum filium eius. Quartus de perso-

na Spiritus sancti, qui tangitur cum dicitur, Et in spi-
ritum sanctū. Quintus est de effectu, quo a Deo crea-
mur in esse naturæ, qui tangitur cum dicitur, Crea-
torem cæli & terræ. Sextus est de effectu Dei secundum
quod reuertimur in esse gratiæ, qui tangitur cum di-
citur, Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum cō-
munionem, & remissionem peccatorum. Quia enim
per gratiam Dei in vnitatem ecclesiæ congregamur, sa-
cramenta communicamus, & remissionem peccato-
rum consequimur. Septimus articulus est de effectu
Dei, quo perficimur in esse gloriæ & quantum ad cor-
pus, & quantum ad animam: & hoc tangitur cum di-
citur, Carnis resurrectionem, & vitam æternam. Artic-
uli vero septem ad incarnationem pertinentes sic
distinguntur, vt primus sit de Christi conceptione,
qui tangitur cum dicitur, Qui conceptus est de Spiritu
sancto. Secundus autem est de eius natiuitate, qui
tangitur cum dicitur, Natus ex Maria Virgine. Ter-
tius est de eius passione, qui tangitur cum dicitur,
Passus, mortuus, & sepultus. Quartus est de descen-
su ad inferos, Descendit ad inferos. Quintus de re-
surrectione, Tertia die resurrexit a mortuis. Sextus
de ascensione, Ascendit ad cælos. Septimus de ad-
uentu ad iudicium, Inde venturus est iudicare vi-
uos & mortuos. Alij vero ponentes duodecim arti-
culos, ponunt vnum articulum de tribus personis,
& articulum de effectu gloriæ diuidunt in duos, vt
scilicet alius articulus sit de resurrectione carnis, &
alius de vita æterna: & sic articuli ad diuinitatem
pertinentes sunt sex. Item conceptionem & natiui-
tatem Christi sub vno articulo comprehendunt, &
sic etiam articuli de humanitate fiunt sex, vnde om-
nes sunt duodecim. Primo ergo prosequitur articulum
primum de essentia vnitatem, unde primo ponit vnita-
tem diuinæ essentia. Vnus est solus & verus Deus, se-
cundum illud Ioan. 17. Vt cognoscant te solum verū
Deum. Leuitic. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus
Deus vnus est, per quod excluditur error gentilium
ponentium multos Deos. Deus autem verus qui est
essentialiter & naturaliter Deus, vnus est. Dicuntur
enim aliqui dij non veri, sed per adoptionem, vel per
participationem diuinitatis, siue nuncupationem, secū-
dum illud psal. 81. Ego dixi, dij estis. Dicuntur etiam
aliqui dij secundum opinionem errantium, secundū
illud psal. 95. Omnes dij gentium dæmonia. Deinde
ostendit excellentiam diuinæ naturæ, siue essentia. Et
primo quantum ad hoc q̄ non comprehenditur tēpo-
re, quod signatur, cū dicitur, Aternus. Dicitur. n. æter-
nus, quia caret principio & fine, & quia eius esse non
uariatur per præteritum & futurum. Nihil. n. ei sub-
trahitur, nec aliquid ei de nouo uenire potest. unde
dicit ad Moysen. Exo. 3. Ego sum qui sum, quia. s. eius
esse non nouit præteritum & futurū, sed semper præ-
sentialiter esse habet. & Apost. dicit ad Ro. vlt. Nunc
patefactum est per scripturas prophetarum secundū
præceptum æterni Dei. Secūdo ostenditur q̄ eius ma-
gnitudo excedit incomparabiliter omnium magnitu-
dinem creaturarum, cum dicitur, Immensus. Illud. n.
mensurari potest per aliquid aliud, quod si excedat in
magnitudine, tamen excessus est secundum aliquam
proportionem. Sicut binarius mensurat senarium, in
quantum ter duo faciunt sex. Senarius autem excedit
binarium secundum proportionem aliquam, secun-
dum quam binarius mensurat senarium, quia est triplū
eius. Deus autem excedit magnitudine suæ dignitatis
omnem creaturā in infinitū, & ideo dicitur immensus.

Opusc. S. Tho. Aquin. BB 4 quia

quia nulla est cōmēsuratio, vel proportio alicuius creaturæ ad ipsum: vnde dicitur in psal. 47. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. & Baruch 4. dicitur. Magnus est, & non habens finem, excelsus & immensus. Tertio ostenditur, quod excedit omnem mutabilitatem, cum dicitur. Incommutabilis, quia scilicet nulla est apud ipsum variatio, secundum illud Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Quarto ostenditur, quod sua potestas transcendit omnia, cum dicitur. Omnipotēs, quia simpliciter omnia potest: vnde ipse dicit Genes. 17. Ego Deus omnipotēs. Et si quis obijciat id quod Apostolus dicit 2. ad Tim. 2. Ille fidelis permanet, negare seipsum non potest, & ita non est omnipotens. Dicendum, quod negare seipsum, est deficere a se, non posse autem deficere non est ex defectu potentie, sed ex potentie perfectione, sicut etiam apud homines ex magna fortitudine est quod aliquis vinci non possit. In hoc ergo vere Deus omnipotens ostenditur, quod omnia potest facere, & in nullo potest deficere. Quinto ostenditur, quod excedit omnium rationem & intellectum, cum dicitur. Incomprehensibilis. Illa enim comprehendere dicimur, quæ perfecte cognoscimus, quantum cognoscibilia sunt. Nulla autem creatura tantum potest Deum cognoscere, quantum cognoscibilis est, & propter hoc nulla creatura potest eum comprehendere. Vnde dicitur. Iob. 11. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies? quasi dicat, non. Et Hier. 33. dicitur, Dominus exercituum nomen tibi, magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu. Sexto ostenditur, quod excedit omnem locutionem, cum dicitur, Ineffabilis, quia scilicet nullus potest sufficienter effari laudem ipsius, vnde dicitur Ecclesia 43. Exaltate illum quantum potestis: maior est omni laude. Deinde accedit ad articulum Trinitatis, ponēs quidem primo nomina trium personarum, cum dicit, Pater, & filius, & spiritus sanctus: quæ quidem exprimuntur Mat. vlti. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed circa hæc tria nomina diuersimode aliqui errauerunt. Sabelius .n. dixit, quod pater & filius & spiritus sanctus solis nominibus distinguuntur, dicens eundem in persona esse, qui quandoque dicitur pater, quandoque filius, quandoque spiritus sanctus propter rationes diuersas: & ad hoc excludendum subditur. Tres quidem personæ: alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti. Arrianus vero posuit, quod pater & filius & spiritus sanctus sicut sunt diuersa nomina, ita sunt diuersæ substantiæ: & ad excludendum hoc subdit, Sed vna substantia. Verum quia substantia secundum usum uocabuli aliter sumitur apud nos, & aliter apud Græcos, ne circa hoc posset fieri aliqua deceptio, subdit, Seu natura. Apud Græcos enim hypothesis, id est, substantia accipitur, sicut apud nos persona pro re aliqua subsistente, quam dicimus suppositum, vel rem naturæ: sicut hic homo est suppositum, vel res humanæ naturæ. Apud nos vero secundum communem usum loquendi, substantia dicitur essentia, vel natura rei, secundum quod humanitas dicitur natura hominis. Sic igitur datur intelligi, quod in diuinitate tres sunt subsistentes, scilicet pater, & filius, & spiritus sanctus, sed vna numero simpliciter natura est in qua subsistunt, quod in rebus humanis contingere non potest. Petrus enim, & Paulus, & Ioannes sunt quidem tres subsistentes in natura humana. Sed natura

humana & si sit vna species in istis tribus, non tamen est eandem numero, & ideo tres homines sunt, non vnus homo. Quia vero in patre & filio & spiritu sancto est vna numero diuina natura, dicimus quod pater & filius & spiritus sanctus sunt vnus Deus, & non tres dii. Posset autem aliquis prauè intelligere vnā essentiam trium personarum, ita scilicet quod vna pars illius naturæ esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto, sicut si diceremus vnā aquam esse in tribus riuus defluentibus ab vno fonte, ita scilicet quod vna pars aquæ est in uno riuo, alia in alio, tertia in tertio. Si autem sic esset vna natura trium personarum, sequeretur quod diuina natura esset composita ex pluribus partibus: & ideo ad hoc excludendum subdit, Simplex omnino, id est, nullam compositionem habēs. Omne enim compositum posterius est his ex quibus componitur: sic igitur aliquid esset prius Deo, quod est impossibile. Sed posset aliquis querere, Si trium personarum est vna simplex natura, vnde ergo tres personæ distinguuntur: & ideo ad hoc respondens subdit. Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritu sanctus pariter ab vtroque. Vbi considerandum est, quod quicquid in diuinis absolute dicitur, cōmune est & vnum in tribus personis, sicut quod dicitur, Deus bonus, sapiens, & omnia huiusmodi. Ibi enim solum inuenitur distinctio, ubi aliquid inuenitur pertinens ad relationem originis, quia scilicet pater à nullo est, & secundum hoc innascibilis dicitur. Filius autem dicitur filius, quia à patre est peragenerationem, secundum illud psalm. 2. Ego hodie genui te: & secundum hoc patri attribuitur paternitas, & filio filiatio. Spiritus autem sanctus ab vtroque procedit, & secundum hoc spiritui sancto attribuitur processio, patri verò & filio communis spiratio, quia scilicet cōmuniter spirant spiritus sanctum. Sic igitur quinque sunt notiones, secundum quas distinctiones personarum designantur in diuinis, scilicet paternitas, quæ est constitutiua patris, per quam ostenditur quod genuit filium. Filiatio, per quam ostenditur quod filius est à patre: & processio, per quam ostenditur, quod spiritus sanctus est à patre & filio. Innascibilitas, per quam dignoscitur quod pater à nullo est. Communis spiratio, per quam ostenditur, quod pater & filius cōmuniter spirant spiritus sanctum. Sed rursus posset alicui occurrere falsa cogitatio, ut quia in rebus humanis filius à quodam principio temporis à patre generatur, & generatio eius non semper durat, sed certo termino temporis finitur: sic etiam sit circa originem diuinarum personarum, ut scilicet filius ab aliquo tempore incepit à patre generari, & aliquo tempore eius generatio fuerit finita, & similiter de spiritu sancto. Ideo ad hoc excludendum subdit, Absque initio semper ac sine fine pater generans, filius nascens, spiritus sanctus ab vtroque procedens: cuius exemplum alicuius creaturis inueniri potest, licet imperfectum. Videmus enim quod à sole radius procedit, & statim quando fuit sol, radius processit ab eo, nec vnquam desinet radius procedere quandiu sol erit. Sic enim filius procedit à patre, ut radius à sole, unde dicit Apostolus ad Hebræos. 1. Qui cum sit splendor gloriæ: spiritus autem sanctus ab vtroque procedit, sicut calor a sole & radio. Vnde dicitur in psal. 8. Nec est qui se abscondat à calore eius. Sed hoc exemplum deficit quantum ad hoc, quod sol non semper fuit, & ideo nec radius eius semper ab eo processit: quia vero Deus pater semper fuit, semper

ab eo processit filius, & ab vtroque spiritus sanctus. Potest & aliud exemplum poni in anima humana, in qua verbum interius conceptum a memoria procedit, & ab vtroque procedit amor. Et ita etiam a patre procedit filius sicut verbum eius, & spiritus sanctus sicut amor communis vtriusque. Sed hoc exemplum deficit in duobus. Primo quidem, quia intellectus humanus non semper fuit. Secundo, quia non semper verbum in corde suo actualiter concipit: sed intellectus diuinus semper fuit, & semper absque intermissione intelligit, vnde semper in eo oritur verbum quod est filius, & procedit amor qui est spiritus sanctus. Quia vero hæretici Arriani filij patri postponebant, & spiritum sanctum vtriusque, ideo hoc consequenter excludit. Est autem considerandum, quod Arriani postponebant filium patri. Primo quidem quantum ad essentiam, dicentes quod essentia patris est dignior quam essentia filij: & ad hoc excludendum subdit. Consubstantialia, quia scilicet essentia patris & filij vna est, & in nullo differens. Secundo vero quantum ad magnitudinem, non quod in Deo sit magnitudo molis, sed magnitudo virtutis, quæ est perfectio bonitatis suæ. Dicebant enim patres esse filio maiorem etiam secundum diuinitatem: & ad hoc excludendum subdit, Cœquales. Secundum humanitatem vero Dominus dicit Ioann. 14. Pater maior me est. Tertio quantum ad potestatem, dicentes filium non esse omnipotentem: & ad hoc excludendum subditur. Et cōomnipotentes. Quarto quantum ad durationem, quia dicebant filium non semper fuisse: & ad hoc excludendum subdit, Cœterni. Quinto quantum ad operationem. Dicebat .n. quod pater operabatur per filium sicut per instrumentum suum, vel sicut per ministrum: sed ad hoc excludendum subdit, Vnum vniuersorum principium. Non enim filius est aliud principium rerum quasi inferius quam pater, sed ambo sunt vnum principium, & quod dictum est de filio, intelligendum est etiam de spiritu sancto. Deinde accedit ad alium articulum, qui est de creatione rerum, ubi varias opiniones excludit. Fuerunt enim aliqui hæretici sicut Manichæi, qui posuerunt duos creatores, vnum bonum, qui creauit creaturas inuisibiles & spirituales: alium malum, quæ dicunt creasse omnia hæc visibilia & corporalia. Fides autem catholica confitetur omnia præter Deum tam visibilia quam inuisibilia a Deo esse creata. Vnde Paulus dicit Act. 17. Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit dominus &c. Et Hebræorum 11. Fide credimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent: vnde ad hunc errorem excludendum dicit. Creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium. Alius error fuit ponentium Deum quidem esse primum principium productionis rerum, sed tamen non immediate omnia creasse, sed mediantibus angelis mundum hunc esse creatum, & hic fuit error Manichæorum: & ad hunc errorem excludendum subdit. Qui sua omnipotentis virtute, quia scilicet sola Dei virtute omnes creaturæ sunt productæ, secundum illud psalm. 8. Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. Alius fuit error Origenis ponentis quod Deus à principio creauit solas spirituales creaturas, & postea quibusdam earum peccantibus creauit corpora, quibus quasi quibusdam vinculis spirituales substantiæ alligarentur, ac si corporales creaturæ non fuerint ex principali Dei intentione productæ, quæ boni

esset eas esse, sed solum ad puniendum peccatum spiritualium creaturarum, cum tamen dicatur Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: vnde ad hoc excludendum dicit, Simul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spirituales & corporales, angelicam videlicet & mundanam. Alius error fuit Arriani, ponētis quidem omnia à Deo producta esse, sed ab æterno, & nullum fuisse principium temporis, cum tamen scriptum sit Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terram: & ad hoc excludendum addit. Ab initio temporis. Alius error fuit Anaxagoræ, qui posuit quidem mundum a Deo factum ex aliquo principio temporis, sed tamen materiam mundi ab æterno præexistisse, & non esse eam factam a Deo, cum tamen Apostolus dicat Roman. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tantum ea quæ sunt: & ad hoc excludendum addit. De nihilo. Fuit autem alius error Tertulliani ponentis animam hominis corpoream esse, cum tamen Apostolus dicat 1. ad Thessalon. 5. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur, ubi manifeste a corpore animæ & spiritum distinguit: & ad hoc excludendum subdit. Deinde scilicet condidit Deus, humanam scilicet naturam quasi communem, scilicet ex spiritu & corpore constructam: componitur enim homo ex spirituali natura & corporali. Secundum autem prædictum Manichæorum errorem ponentium duo principia, vnum bonum, & vnum malum, non solum attendebatur distinctio quantum ad creationem creaturarum visibilium & inuisibilium, ut scilicet inuisibilia sint à bono Deo, visibilia à malo, sed etiam quantum ad ipsa inuisibilia. Ponebant enim primum principium esse inuisibile, & ab eo quasdam inuisibiles creaturas esse productas, quas dicebant esse naturaliter malas, & sic in ipsis angelis erant quidam naturaliter boni ad boni Dei creationem pertinentes, qui peccare non poterant: & quidam naturaliter mali, quos demones vocamus, qui non poterant non peccare, contra id quod dicitur Iob 4. Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Similiter & circa animas hominum errabant, dicentes quasdam esse bonæ creationis, quæ naturaliter bonum faciunt: quasdam autem malæ creatiōis, quæ naturaliter faciunt malum, contra id quod dicitur Ecclesiastes 7. Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se in finitis quæstionibus: & ideo ad hoc excludendum, dicit. Diabolus autem scilicet principalis, & alij demones quidem à Deo natura creati sunt boni, sed ipsi per se mali facti sunt, scilicet per liberum voluntatis arbitrium: homo vero Diaboli suggestionem peccauit, id est, non naturaliter, sed propria voluntate. Deinde accedit ad articulum incarnationis: & quia euangelium Christi, sicut dicit Apostolus Rom. 1. Deus ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis, ideo præmittit de prænuntiatione prophetarum, circa quam errauerunt multi. Nam Manichæi & alij hæretici vetus testamentum dixerunt non à bono Deo qui est pater Christi, sed à malo Deo esse traditum, & per consequens doctrinam veteris testamenti semper fuisse mortiferam: quod manifestum falsum ostenditur per hoc quod Dominus dicit Ioan. 2. loquens de templo Iudæorum. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis, ubi manifeste patrem suum dicit Deum: veteris testamenti, qui in templo Iudæorum colebatur. Arriani

plani vero dixerunt, in ueteri testamento diuersis visionibus filium apparuisse, non autem patrem, quod manifeste falsum ostenditur ex hoc quod Abraham in figuram Trinitatis tres uiti apparuerunt, ut legitur Gen. 18. Cataphryges etiam posuerunt prophetas ueteris testamenti quasi arreptitios esse locutos non intelligentes quæ loquebantur, contra id quod dicitur Danielis 10. Intelligentia opus est in uisione. Ad hos igitur errores excludendos dicit, quod hæc est sancta Trinitas, de qua dictum est, quæ scilicet est secundum communem essentiam indiuidua, & secundum proprietates personales discreta per Moysen & sanctos prophetas, alioque famulos suos. Vbi uidetur distingere uetus testamentum, scilicet in legem quæ per Moysen data est, & prophetas, sicut fuit Isaias, Hieremias &c. & in eos qui agiographa conscripserunt, sicut fuit Salomon, Iob, & alij huiusmodi, quos famulos Dei hic nominat. Secundum quam distinctionem Dominus dicit Lucæ ult. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in prophetis, & in psalmis de me. Iuxta ordinatissimam dispositionem temporum, quod ponitur ad excludendum errorem gentilium, qui irridebant fidem christianam ex hoc quod post multa tempora quasi subito Deo in mentem uenerit legem euangelij hominibus dare. Non autem fuit habitum, sed conuenienti ordinatione dispositum, ut prius humano generi per legem & prophetas fieret pronuntiatio de Christo, tamquam hominibus tunc paruulis & minus eruditis, secundum illud Gal. 3. Lex pedagogus noster fuit in Christo; & hoc est quod dicit quod iuxta ordinatissimam dispositionem temporum doctrinam humano generi tribuit salutem, non mortiferam, ut Manichæi dicebant. His igitur præmissis, accedit ad ipsum incarnationis mysterium explicandum, in quo etiam diuersos errores excludit. Vbi primo sciendum est, quod Sabelliani confundentes diuinas personas concedebant patrem esse incarnatum, quia dicebant eundem in persona esse patrem & filium. Econtrario autem Arriani diuidentes substantiam diuinitatis ex hoc quod filius est incarnatus, & non pater, uolebant concludere aliam esse essentiam patris, & aliam filij, & aliam operationem utriusque. Fides autem catholica media uia inter utrumque incedens, propter distinctionem personarum dicit filium seorsum esse incarnatum. Est enim facta incarnatio per unionem in persona, non in natura, ut infra dicitur. Propter unitatem autem naturæ & operationis in tribus personis, dicit Trinitatem totam operatam fuisse incarnationem, & hoc est quod dicit, Et tandem unigenitus Dei filius Iesus Christus à tota Trinitate communiter incarnatus fuit. Fuit etiam error Eluidij, qui posuit Mariam quidem concepisse uirginem, & peperisse, sed post partum non semper uirginem permansisse, sed ex Ioseph postmodum alios filios genuisse: & ad hoc excludendum dicit, Ex Maria semper uirgine. Alij uero, scilicet Ebionitæ, grauius errauerunt, dicentes Christum ex Ioseph semine esse conceptum; & ad hoc excludendum subditur, Spiritu sancto cooperante est conceptus. Fuerunt autem alij, scilicet Manichæi, qui dixerunt Christum non ueram carnem accepisse, sed phantasticam, contra id quod Dominus discipulis post resurrectionem æstimantibus eum phantasma esse, dixit. Luc. ultim. Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere: ad quod excludendum, dixit, Verus homo factus. Arriani uero dixerunt, quod filius Dei assumpsit solam carnem sine

anima, & quod uerbum fuit carni loco animæ. Sed postea Apollinaria dixerunt eum habere animam sensitivam tantum, contra id quod dicitur Matth. 16. Tristis est anima mea usque ad mortem. Et Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam: & ideo ad hoc excludendum dicit. Ex anima rationali. Alij uero scilicet sequaces Valerini posuerunt corpus Christi non esse assumptum de Virgine, sed de celo allatum, contra id quod dicitur ad Gala. 4. Factum ex muliere. Ad Romanos .1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: & ad hoc excludendum, dicit, Et humana carne compositus. Circa autem ipsam unionem contrarie errauerunt Nestorius, & Eutices, quorum Nestorius posuit unionem esse factam solam secundum inhabitationem gratiæ, sicut etiam in alijs sanctis Deus dicitur esse per inhabitationem gratiæ, ut sic Dei & hominis sit alia & alia persona, contra id quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, id est, filius Dei factus est homo, quod non potest dici de alijs, quos per gratiam inhabitat. Eutices uero posuit quod facta est unio Dei & hominis in unam naturam, ita scilicet quod Christum assererat esse ex duabus naturis, non autem in duabus, quia scilicet intendebat quod ante incarnationem erant duæ naturæ Dei & hominis, sed post incarnationem facta est una natura: unde ad utrumque excludendum, dicit. Vna in duabus naturis persona uiam uitæ manifestus demonstrauit. Fuerunt enim quidam Euticis sectatores, scilicet Theodosius & Galanus, qui ponentes unam naturam in Christo quasi ex diuinitate & humanitate confectam, diuersimode errauerunt. Nam Theod. posuit illam naturam esse corruptibilem & passibilem, Galanus autem incorruptibilem & impassibilem: & ad hoc errores excludendos, dicit, Qui cum secundum diuinitatem sit immortalis & impassibilis, secundum humanitatem factus est passibilis & mortalis. Deinde accedit ad articulum passionis, dicens, Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus & mortuus. Post quem ponit articulum de descensu ad inferos, dicens, Descendit ad inferos. Postea uero ponit articulum de resurrectione Christi, dicens, Et resurrexit mortuus. Ac deinde ponit articulum de ascensione, dicens, Ascendit in caelum. Sed notandum est, quod horum articulorum ueritatem prædictus Arrius & Apollinarius error saluare non potest. Si enim Christus animam non habuit, sed uerbum fuit carni loco animæ, & in morte separatum fuit à carne, consequens est quod illud quod carni conuenit, de filio Dei dici non possit, unde non potest dici, quod filius Dei iacuit in sepulchro, uel quod à mortuis resurrexit. Similiter etiam dici non poterit, quod ad inferos descendit, quia diuinitati secundum seipsam cum sit omnino immobilitas, ascendere uel descendere conuenire non potest: & ideo ad excludendum prædictum errorem, prædictorum articulorum ueritatem explicat subdicens. Sed descendit in anima, & resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque. In morte enim Christi anima est separata a carne, sed diuinitas indiuisibiliter utriusque, scilicet animæ & carni manet unita. Unde cum anima Christi descenderit ad inferos, dicitur filius Dei descendisse secundum animam sibi unitam. Similiter etiam cum caro Christi quæ in morte quodammodo ceciderat, resurrexit ad uitam, dicitur filius Dei, qui secundum diuinam naturam mori non poterat, secundum carnem resurrexisse per hoc quod caro iterato animam resumpsit, & sic secundum unum que,

que, id est, secundum animam & corpus ascendit in caelum. Deinde ponit articulum de aduentu ad iudicium, dicens, Venturus in fine iudicare uiuos & mortuos. Dicit autem uiuos eos qui reperiuntur uiui in aduentu iudicis, mortuos autem eos qui ante fuerunt præmortui: quod non est sic intelligendum, quasi aliqui sint futuri qui non moriantur: sed quia in ipso aduentu iudicis moriuntur, & statim resurgent. Vel uiuos & mortuos intelligere spiritualiter possumus, id est, iustos & peccatores. Et quia aliqui fuerunt ponentes quod in finali iudicio aliqui saluabuntur non proprijs meritis, sed precibus aliquorum sanctorum donati, ideo ad hoc excludendum subdit, Et redditurus singulis secundum opera sua tam reprobis quam electis. Deinde ponit articulum resurrectionis generalis, quæ pertinet ad effectum gloriæ, dicens, Qui omnes tam reprobis quam electis cum suis proprijs resurgēt corporibus, quæ nunc gestant: quod ponitur ad excludendum quorundam hæreticorum errorem, qui dicunt quod resurgentes non habebant eadem corpora, quæ nunc per mortem depolunt, sed quædam corpora de caelis allata: quod est contra illud Apostoli 1. ad Corinth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Consequenter autem assignat causam resurrectionis corporum, cum dicit, Ut recipiant secundum opera sua siue bona fuerint, siue mala. Quia enim homo aut bene, aut male operatus est in anima simul & corpore, iustum est ut in utroque damnetur, aut præmiatur. Et quia Origenes posuit quod poena damnatorum non erit perpetua, similiter nec gloria beatorum, ideo ad hoc excludendum dicit, Et illi cum diabolo poenam æternam, & isti cum Christo gloriam sempiternam. Sicut enim in uindicta diaboli mors intrauit in orbem terrarum, ut dicitur Sap. 2. ita per gratiam Christi reparatur ad uitam, secundum illud Ioan. 10. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Deinde accedit ad articulum qui est de effectu gratiæ. Et primo tangit effectum gratiæ quantum ad Ecclesiæ unitatem, cum dicit, Vna est fidelium uniuersalis Ecclesia, extra quam nullus saluatur omnino. Unitas autem Ecclesiæ est præcipue propter fidei unitatem. Nam Ecclesia nihil est aliud quam aggregatio fidelium: & quia sine fide impossibile est placere Deo, ideo extra Ecclesiam nulli patet locus salutis. Salus autem fidelium consummatur per Ecclesiæ sacramenta, in quibus uirtus passionis Christi operatur: & ideo consequenter exponit, quid fides catholica sentiat circa Ecclesiæ sacramenta, & primo circa eucharistiam, cum dicit. In qua, scilicet Ecclesia, ipse idem Christus est sacerdos & sacrificium, quia scilicet ipse obtulit seipsum in ara crucis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis, ut dicitur ad Eph. 5. In cuius sacrificij commemoratione quotidie in Ecclesia offertur sacrificium sub specie panis & uini. Circa quod sacrificium tria determinat. Primo quidem ueritatem rei sub sacramento contentæ, cum dicit. Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & uini ueraciter continentur. Dicit autem, ueraciter, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quod in hoc sacramento non est corpus Christi secundum rei ueritatem, sed solum secundum figuram, siue sicut in signo. Dicit autem, sub speciebus panis & uini, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quod in sacramento altaris simul continentur substantia panis & substantia corporis Christi, quod est contra uerbum Domini dicentis. Hoc est corpus meum.

A Eset enim secundum hoc dicendum magis, Hic est corpus meum. Ut ergo ostendat quod in hoc sacramento non remanet substantia panis & uini, sed solum species, id est, accidentia sine subiecto dicit, sub speciebus panis & uini. Secundo ostendit quomodo corpus Christi incipiat esse sub sacramento, scilicet per hoc quod substantia panis conuertitur miraculose in substantiam corporis Christi, & substantia uini in substantiam sanguinis, & hoc est quod dicit, Transubstantiatione pane in corpus, & uino in sanguinem potestate diuina ad mysterium perficiendum unitatis, id est, ad celebrandum hoc sacramento, quod est signum ecclesiasticæ unitatis. Accipiamus igitur ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro. In hoc enim sacramento accipimus de corpore & sanguine Christi, quæ filius Dei accepit de nostra natura. Tertio determinat ministrum huius sacramenti, in quo etiam tangit ordinem sacramenti: & hoc est quod dicit, Et hoc utique sacramento nemo potest conficere, nisi rite fuerit sacerdos ordinatus: quod est contra hæresim pauperum Lugdunensium, qui dicunt, quemlibet hominem istud sacramentum posse conficere. Addit autem, Secundum clauas Ecclesiæ, quas ipse concessit apostolis, & eorum successoribus Iesus Christus: quod dupliciter potest intelligi, uel quia sacerdos rite ordinatus clauas Ecclesiæ suscipit, uel quia secundum potestatem clauium sacerdotalis ordo confertur. Sunt autem clauas Ecclesiæ auctoritas discernendi, & potestas iudicandi. Deinde accedit ad sacramentum baptismi, circa quod primo tangit formam, cum dicit. Sacramentum uero baptismi quod ad inuocationem indiuiduæ Trinitatis, uidelicet patris & filij & spiritus sancti. Hæc est enim forma baptismi, Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut traditur Mat. ult. Secundo ponitur materia, cum dicitur, Consecratum in aqua. Non enim in alio liquore potest hoc sacramentum perfici, nisi in uera aqua. Tertio ostenditur quibus sit conferendum hoc sacramentum, cum dicit. Tam paruulis quam adultis: quod ponitur ad excludendum errorem Pelagianorum, qui dicebant paruulos non habere peccatum originale, propter quod oporteat eos abluere baptismum. Quarto tangit ministrum huius sacramenti cum dicit. In forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficit ad salutem: quod est contra errorem Donatistarum, qui baptizatos ab hæreticis dicebant non suscipere uerum baptismum, sed esse rebaptizatos. Fides autem catholica recognoscit esse uerum baptismum a quocumque fuerit collatum in forma Ecclesiæ supradicta. Deinde accedit ad sacramentum penitentiae, dicens. Si post suspensionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per ueram penitentiam semper potest reparari: quod ponitur ad excludendum errorem Nouatianorum, qui dicebant quod peccantes post baptismum, non possunt reparari per penitentiam. Deinde accedit ad sacramentum matrimonij dicens. Non solum autem uirgines & continentes, uerum etiam coniugati per fidem rectam, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire: quod ponitur ad excludendum errorem Tacianorum & Manichæorum qui nuptias damnabant. De alijs autem sacramentis mentionem non facit, quia circa ea non fuit specialiter erratum.

Explicit opusculum uigesimum tertium, uidelicet expositio prima decretalis secundum beatum Thomam Aquinatem ad Archidiaconum Cudestinum.



AMNAMVS ergo & reprobamus &c. exposita forma catholice fidei in precedētibus, in hac decretali damnatur error Ioachim, reprobare volentis doctrinam magistri Petri Lombardi circa unitatem diuinę essentię & trinitatem personarum. Et ut vtriusque intentio plenius videatur, accipiendum est id, quod in precedenti est dictum, quod scilicet sancta trinitas secundum communem essentiam est indiuidua, & secundum proprietates personales discreta: vt. n. supra expositum est, persona patris non distinguitur a persona filij, nisi paternitate, & filius distinguitur a patre filiatione, quantum scilicet pater genuit filium, filius genitus est a patre: & similiter spiritus sanctus distinguitur a patre & filio, in quantum procedit ab utroque. Persona igitur in diuinis distinguitur, in quantum persona generat, vel generatur, vel procedit. Si ergo essentia diuina generat vel procedit, consequens est quod distinguatur in tribus personis, & quod sicut est alia persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, ita etiam sit eorum alia & alia substantia vel essentia. Quod in Arriodamnauit Nicena synodus asserens filium homousion patri, id est coessentiali & consubstantiali. Quod magister Petrus sequens docuit, quod vna est essentia, uel substantia communis patris & filij & spiritus sancti, quę nec generatur, nec procedit, ut sit penitus indistincta, ut patet in quinta distinctione primi sententię eius. Ioachim autem abbas Florentis monasterij non bene sapiens verba Magistri prædicti, utpote in subtilibus fidei dogmatibus rudis, prædicti magistri Petri doctrinam hæreticam reputauit, imponens ei quaternitatem in duceret in diuinis, ponens tres personas & communem essentiam, quam credebat sic poni a magistro Petro, quasi aliquid distinctum a tribus personis, ut sic possit dici quasi quartum. Credebat enim, quod ex hoc ipso quod dicitur essentia diuina, nec est generans, nec genita, nec procedens, distinguitur a patre qui generat, & filio qui generatur, & a spiritu sancto qui procedit. Et ideo ipse Ioachim protestatur, quod in diuinis non est aliqua res vna quę sit, pater & filius & spiritus sanctus, siue illa res vna dicatur substantia, siue essentia, siue natura, his enim tribus nominibus idem intelligimus. Sed ne videretur totaliter a fide Nicenę synodi recedere, concedebat, quod pater & filius & spiritus sanctus sunt vna essentia, una substantia, vna natura, quasi una essentia possit prædicari de tribus personis, ut dicamus tres personę sunt vna eentia, non autem econuerso, ut dicatur una essentia est tres personę. Sed in hoc ipso quod concedebat tres personas esse unam essentiam, uel substantiam, uel naturam non habebat sanum intellectum. Non enim ponebat unitatem essentię trium personarum esse ueram, realem, & simplicem, sed quasi similitudinariam & collectiuam, id est, quasi ex pluribus congregatam, sicut multi homines dicuntur unus populus, & multi fideles dicuntur una ecclesia, secundum illud Act. 4. Multitudinis credentię erat cor unum & anima una, & secundum illud Apostoli primę ad Corint. 6. Qui

adharet Deo vnus spiritus est, scilicet cum ipso, & primę ad Cor. 3. Qui plantat & qui rigat unum sunt. Præterea 1. ad Corint. 12. & ad Rom. 12. Multi unum corpus sumus in Christo, & 3. Regum, 22. dixit Ioasaphat Rex Iuda ad regem Israel. Populus meus & populus tuus unum sunt. In quibus omnibus significatur unitas collectiua, & non uera & simplex. Quod autem secundum hunc modum diceretur esse una substantia, uel essentia, uel natura trium personarum, probare nitebatur quibusdã autoritatibus. Dicitur enim Io. 17. quod dominus pro fidelibus suis patrem exorans inter cetera dixit, Volo pater ut sint, scilicet fideles mei unum in nobis, id est in me & in te per fidem & charitatē, sicut & nos unum sumus, & tandem in patria sint cõsummati in unum. Ex quo sic arguebat. Fideles Christi non sic sunt unum, ut sit aliqua una res quę communis sit omnibus, sed sunt quodammodo unum collectione, id est una ecclesia propter unitatē catholicę fidei, & tandē erunt in patria unum regnū per unionē indissolubilis charitatis: quia charitas uicem dissolui potest per peccatū, charitas autem patrię indissolubilis est. Inducebant enim ad suę opinionis assercionem, quod dicitur primę Ioannis ultimo. Tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, uerbum, & spiritus sanctus. Pater quidem cum dixit, Hic est filius meus dilectus, & hoc in baptismo, ut dicitur Matth. 3. & in transfiguratione ut habetur Matth. 17. Filius uero dedit testimonium fidei Christianę per doctrinam & miracula. Vnde dicit Io. 8. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Spiritus sanctus testimonium perhibuit in specie columbę super Christum apparenti baptismo, & per aduentum suum in discipulos Christi, & ad insinuandam unitatem trium personarum, subditur. Et hi tres unum sunt, quod quidem dicitur propter essentię unitatem. Sed hæc Ioachim peruerse uolens ad unitatem charitatis & consensus, inducebat consequentem autoritatem. Nam subditur ibidem, & tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet spiritus, aqua, & sanguis. In quibusdam libris attenditur, & hi tres unum sunt. Sed hoc in ueris exemplaribus non habetur, sed in quibusdam libris dicitur esse appositum ab hæreticis Arrianis, ad pervertendum intellectum sanum autoritatis præmissę de unitate essentiali trium personarum. Similiter etiam Arriani utebantur illa autoritate, ut sint unum in nobis, sicut & nos unum sumus, ad ostendendum quod pater & filius non sunt unum, nisi secundum consensum amoris, sicut & nos, ut patet per Augustinam & Hylarium, qui dicunt hunc fuisse peruersum sensum Arrianorum. Vnde manifestum est, quod Ioachim in errorem Arrianorum incidit, licet non pertinaciter, quia ipse scripta sua apostolicę sedis iudicio subiecit ut infra dicitur, & ideo consequenter ponitur determinatio concilij pro ueritate. In qua quidem determinatione quinque facit. Primo enim asserit ueritatem, quam magister Petrus docebat, scilicet quod diuina essentia est quædam summa res incomprehensibilis cogitatu, & ineffabilis uerbo, de qua uere prædicatur tres personę & simul & singillatim. Potest enim uere dici, quod essentia diuina est pater & filius & spiritus sanctus. Et iterum uere dicitur essentia diuina est filius, diuina essentia est spiritus sanctus. Quod quidem in nobis non accidit. Non enim essentia Petri est Petrus, sed essentia Dei patris est ipse pater, quia Petrus est ex multis cõpositus, non aut.

est persona patris, neque persona filij, nec persona spiritus sancti. Secundo ubi dicit, Et ideo in Deo &c. soluit rationem quam pro se inducebat Ioachim. Est enim considerandum, quod nihil cõnumeratur aliis, nisi quod ab eis distinguitur. Vnde cum animal non distinguitur ab homine, equo, & boue, quorū quodlibet est animal, ideo non possumus dicere, quod homo, & equus, & bos, & animal, sunt quatuor, sed sunt tria tantum, quia quodlibet illorum est animal. Ita quia quodlibet trium personarum est illa res, scilicet diuina essentia, uel natura, non potest dici quod tres personę & illa res sunt quatuor, quia illa res non est aliquid aliud a tribus personis. Quod quidem probat per hoc quod sola diuina essentia est principium creans uniuersa: ita quod nihil potest inueniri præter diuinam essentiam, quod scilicet nõ sit idem cū essentia diuina, uel non sit creatum ab ea. Tres autem personę non sunt creatę a diuina essentia, quia increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus, quin imo possumus dicere, quod pater est principium uniuersorum, & similiter filius, & spiritus sanctus. Vnde manifestum est, quod diuina essentia non est aliquid aliud a tribus personis, unde non est quaternitas in diuinis, sed trinitas. Sed quia Ioachim credebat, quod ex dictis Magistri sequeretur quod esset essentia distincta in tribus personis, ideo tertio cum dicit, Et illas res non est generans &c. ostendit quod hoc non sequitur. Verum est. n. quod possumus dicere, quod diuina essentia non est distincta in tribus personis. Ex hoc enim aliquid est distinctum in diuinis, quod est generans, uel genitum, uel procedens, uel dictum est. Possumus tamen dicere quod essentia diuina est ille qui distinguitur, id est, pater qui distinguitur a filio: & similiter possumus dicere, quod essentia diuina est pater qui generat, & est filius qui gignitur, & est spiritus sanctus qui procedit. Ita scilicet quod distinctiones importatę per hæc tria adiectiua, generans, genitum, & procedens, determinant ipsas personas, de quibus prædicantur prædicta adiectiua, non autem essentiam, uel naturam quę non distinguitur. Non ergo sequitur quod Ioachim putabat. Essentia non est generans: pater est generans. ergo essentia non est pater: quia & si essentia non generat, est tñ ille qui generat, id est, pater: & similiter essentia non nascitur, sed est ille qui nascitur, id est, filius: neque essentia procedit, sed est ille qui procedit, id est spiritus sanctus. Quarto cum dicit, Licet igitur alius &c. concludit qualiter secundum fidem catholicam sit signanda distinctio personarum. Circa quod considerandum est, quod in diuinis masculinum genus refertur ad personam, neutrum autem genus refertur ad essentiam, uel naturam. Sicut etiam in rebus humanis per masculinum genus quærimus de persona, sicut Quis currit? Petrus: per neutrum genus quærimus de natura, sicut Quid est homo? animal rationale. Quia igitur in diuinis essentia est distincta, personę uero distinctę, ideo nominibus distinctiuis utimur in diuinis in masculino genere, non autem in neutro. Dicimus enim quod licet sit alius pater, & alius filius, & alius spiritus sanctus, nõ tamē sunt aliud & aliud, quia nõ est alietas in essentia, & si sit alietas in personis, sed id ipsum quod est pater & filius & spiritus sanctus, quia est eadem essentia trium. Et propter hoc sunt omnino idem, si idem sit neutri generis, quia hoc pertinet ad identitatē essentię, non autem sunt idem masculinę, quia hoc tolleret distinctionem personarum. Ideo autem oportet quod sint idem neutraliter, ut credantur esse cõsubstan-

tiales, secundum fidem orthodoxam, id est, recte gloriantem, ab ortos quod est rectum, & doxa quod est gloria, & catholicam id est uniuersalem, sicut supra expositum est. Hoc enim determinatum est in Nicenę Synodo, quod filius sit homousion, id est, consubstantialis patri. Quinto, cum dicit, pater enim ab æterno &c. probat quod vna & eadem sit essentia trium personarum. Pater enim generando filium, dedit ei substantiam tuam, cum generare nihil aliud sit quàm ex substantia sua alium producere. Et sicut ab æterno pater genuit filium non quidem prius non existentē, ita etiam ab æterno pater dedit substantiam filio non quidem quasi prius non habenti, sed quia ab æterno eam ab alio habuit, id est, a patre. Et de ista donatione ipse filius Dei testatur. Ioan. 10. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: id enim quod est maximum est diuina essentia. Sciendum tamen quod aliter se habet in generatione humana, & aliter in diuina. Quia enim natura humana diuisibilis est, potest homo generans partem substantię suę transfundere in filium. Diuina autem natura est simplex & indiuisibilis, & ideo subiungit quod non potest dici, quod pater partem substantię suę filio dederit. Similiter etiam non potest dici, quod pater dans substantiam suam filio, eam sibi nõ retinuerit, quia sic pater desisset esse diuina substantia. In corporalibus enim quod datur non retinetur, sicut qui dant equum, non retinent ipsum: sed in spiritualibus simul datur aliquid & retinetur, sicut qui communicat alij scientiam, retinet ipsam. Pater igitur quod filius sine ulla diminutione accepit nascendo substantiam patris, & pater eam retinet: unde sequitur quod pater & filius habeant unam substantiam, & eadem ratio est de spiritu sancto, qui ab utroque procedit. Pater autem est substantia sua, quia non est in eo aliqua compositio, & similiter filius, & spiritus sanctus. Cum ergo sit vna essentia trium, sequitur quod vna res quę est diuina essentia, est pater, & filius, & spiritus sanctus: & ideo irrefragabiliter est probata sententia Magistri Petri Lombardi, & per consequens dictum Ioachim infirmatum ut falsum. Sexto, cum dicit, Cum ergo ueritas pro fidelibus &c. ponit autoritates quas male intellectas pro se Ioachim inducebat. Quod enim dominus orans pro fidelibus dicit, Volo ut ipsi unum sint in nobis, sicut & nos unum sumus, sic inducebat Ioachim, ac si eodem modo accipiendum esset hoc quod dicitur unum, in nobis & in diuinis personis. Hoc autem est falsum, quia in fidelibus sic accipitur, ut intelligatur unitas charitatis per gratiam: in diuinis autem personis sic accipitur, ut intelligatur unitas eiusdem naturę. Et hoc probat per simile, quia Dominus dicit Math. 5. Estote uos perfecti, sicut & pater uester cęlestis perfectus est. Non tamen est idem modus perfectionis humanę & diuinę, quia nõ potest esse tanta similitudo inter creatorem & creaturam, quin maior inueniatur ibi dissimilitudo, propter hoc quod creatura in infinitum distat a Deo.

Explicit opusculum uigesimumquartum, uide-
licet expositio secundę decretalis, se-
cundum diuinum Thomam
Aquinatem.

EIVSDEM.



OSTVLAVIT a me vestra dilectio, ut quid de sortibus sentiendū sit, vobis conscriberem. Non est autem fas, ut preces quas fiducialiter charitas porrigit, apud amicū repulsam patiantur. Vnde petitioni vestrę satisfacere cupiens, intermissis paulisper occupationum mearum studijs solemnium vacationum temporibus, quid mihi de sortibus videatur, scribendum curavi. De quibus considerate oportet, in quibus locum fors habeat, quid sit sortium finis, quis modus, quę earum virtus, & vtrum eis liceat vti secundum christianę religionis doctrinam.

C A P. I.

In quibus rebus fiat inquisitio per sortes.

Primo igitur considerandum est, quod rerū quędā sunt ex necessitate & semper, sicut Deū esse, duo & tria esse quinque, solem oriri, & alia huiusmodi, quę vel semper sunt, vel semper eodem modo eueniunt: in his autem fors locum non habet. Derisibilis enim videtur, si quis sortibus explorandum aliquod esse ætiamaret circa esse diuinum, vel circa numerum, vel circa motus solis & stellarum. Alia vero sunt quę naturaliter quidē contingunt, & vifrequentius eodem modo veniunt, quandoque tamen, sed rarius, aliter contingunt, sicut æstatem esse siccam, hiemem vero pluuiosam. Contingit tamen interdum, sed rarius, euenire contrarium ex eo quod solitus nature cursus ex aliquibus causis impeditur. In neutris autem prædictarum rerum secundum se, consideratis locum fors habet. Sed si res secundo dictę considerantur secundum quod cursus earum attingit aliquam partem vsum humanę vitę, sic ab aliquibus sorte inquiri potest, ut an fluuius inundet, & domum, & agrum occupet, an pluuię æstate abundet, sed an pluuię, vel fluuius inundet in locis desertis, in quibus hæc ad vsum humanę vitę non pertinent, nullus sorte inquirere studet. Ex quo patet, quod fors proprie in rebus humanis locum habet. Sed quia ad vnumquemque hominum pertinet sollicitari de his quę pertinent ad vsum proprię vitę, & eorum cum quibus quocunque modo communionem habet, consequens est, quod nec ad omnes res humanas inquisitio sortis extendatur. Nullus enim in Gallia existens sorte aliquid inquirendū curat de his quę ad Indos pertinent, cum quibus nullatenus in vita communicat. Sed de his consueverunt homines sorte aliquid inquirere, quę qualitercūque ad eos pertinent, vel ad libi coniunctos. Rursus autē, nec in his omnibus sortes inquiri videtur. Nullus enim sorte inquirere, quę per suam industriam vel cognoscere, vel ad effectum producere potest. Derisibile namque videtur, si quis sorte inquirat an comedat, fruges ex agro colligat, vel si id quod videt est homo, vel equus. Relinquitur igitur quod homines sorte aliquid inquirunt in rebus humanis aliquam partem

se pertinentibus, quę per propriam prudentiam nō pollunt cognoscere, nec ad effectum perducere.

C A P. II.

Ostenditur ad quem finem sortes ordinantur.

Quia igitur in his aliquid sorte requiritur quę pertinent ad vsum vitę humanę, necesse est quod ad hoc inquisitio sortis tendat, secundum quod res aliquę accommodatū vsum vitę humanę. Circa ea vero quę veniunt in vsum humanum, primo quidem sollicitantur homines, ut ea qualitercunque habeant: secundo vero, ut habitis vtantur: tertio vero, ut futurum euentum vti cognoscant. Et quia res vitę nostrę deseruientes in nostros vsum assumere non possumus, nisi eas aliquam partem habeamus: res autem secundum sui naturam communes sunt omnibus, necesse fuit ad hoc quod eis distincte homines vti possent, ut per aliquem modum inter homines diuiderentur. Quandoque autem communium rerum diuisio ex humana industria & voluntatum concordia potest ad effectum perducere, & tunc sortibus non indiget. Sed quando humanus sensus non sufficit ad concorditer diuidendum, tunc consueverunt sorte diuidere, secundum illud Prou. 18. Cōtradictiones comprimunt fors. Sicut autem est distinctio facultatum, ita etiam & honorum, siue dignitatum. Vnde quandoque contingit, quod aliqui non valentes concorditer eligere aliquem cui dignitas aliqua conferatur, sorte hoc requirunt existimant. Quod etiam in veteri lege obseruatum fuit, ut sorte quadam ad officium summi sacerdotis accederent, unde dicitur Luc. 1. quod Zacharias sorte exijt ut incensum poneret. Saul etiam sorte electus in Regem, ut legitur. 1. Regum. 10. Sicut autem contingit dubitari circa distributionem honorum, ita & circa distributionem pœnarum. Et ideo si credatur aliquis punitus, ignoretur autem quem puniri oportet, sorte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legimus Ionam fuisse in mare proiectum, sicut & Ioue Achan de anathemate surripientem sorte puniuit, ut legitur Ioue. 7. Sic igitur vno modo fors ordinatur ad inquirendum quis sit habitus: vel possessionem, vel dignitatem, vel pœnam, & hæc vocari potest fors diuitoria, quia per eam diuiditur id quod ignoratur qualiter sit. Distribuitur: unde & verbum sortendi a sortibus sumptum esse videtur. Sicut autem dubitare contingit quis rem aliquam sit habiturus, ita dubitare contingit, vtrum re aliqua sit utendum, & vniuersaliter vtrum expediat aliquid agere. Nam oīs actio vni aliquis est, vel sui ipsius, vel rei alterius. Cum igitur talis occurrit dubitatio circa agenda, si quidem per humanam prudentiam huic dubitationi satisfieri possit, ad humanum consilium recurrendum opinamur. Sed quia ut dicitur Sapient. 9. Cogitationes mortaliū timide, & incertę providentię nostrę, ubi humano consilio dubitationi plenarie occurrere non potest, ad sortium inquisitionem recurrerunt. Huius exemplū legitur in Iob. ubi dicitur quod misa est fors in vnam quo die, & quę mensē gens Iudeorum deberet interficere: quia huiusmodi fors succedit loco cōsiliij, potest dici fors consultoria, quasi ad consultantium ordinata. Sollicitantur etiam per eam homines de futuris euentibus, ex quorū cognitione homines in pluribus agendis, vel vitadis, potest dirigere: & tunc futurorū

futurorū cognitio excedit humanam industriam, secundum illud Ecclesiastes. 8. Multa hominis afflictio qui ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuntio. Vnde homines ad aliquid de futuris euentibus cognoscendum, interdum putant esse recurrendum ad sortes: & huiusmodi sortem diuinatoriā vocare possumus. Diuini enim dicuntur, qui aliqua de futuris prænoscent, quasi sibi attribuentes quod est propriū Dei, secundum illud Esa. 41. Annuntiate quę ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos.

C A P. III.

Quis sit modus inquirendi per sortes.

Scire autem oportet, quod multipliciter aliqui cognitionem exquirunt eorum quę humanam excedunt industriam. Quidam enim manifesta responsa deponunt vel a Deo, vel a dæmonibus, quorum primum pertinet ad propheticos viros, qui quadam privilegiata familiaritate Deo coniuncti, ab eo merentur instrui de futuris euentibus, aut de quibuscunque supernaturalibus rebus, secundum illud Amos. 3. Nō faciet dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretū suū ad seruos suos prophetas. Reuelat autē interdum vigilantibus per manifestam visionem, interdum autem per somnium, secundum illud. Numeri, 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illū. Huius autem gratię particularis plerique homines perfecti admonentur in somnis de his quę pertinent ad eorum salutem. Vnde dicitur Iob. 33. Per somnium visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplinam, ut auertat hominē ab his quę fecit, & liberet eum de superbis. Secundum vero pertinet ad Nigromanticos, qui quibusdam incantationibus & sacrificijs a dæmonibus aliqua responsa exquirunt vel sermone prolata, vel aliquibus signis demonstrata, & hoc vel in vigilia, vel in somno. Quandoque vero aliquorum occultorum homines exquirunt notitiam, quasi signum eorum accipientes ex quibusdam quę in alijs rebus considerant: cuius quidem inquisitionis diuersę sunt species. Exquirunt enim quidam occultorum notitiam siue circa futuros euentus, siue circa ea quę expedit agere per considerationem cęlestium motuum, inspiciendo scilicet motus & situs eorum, ex quibus futura & occulta se posse cognoscere putant, quod pertinet ad Mathematicos, siue astronomos, qui etiā Genethliaci appellantur propter natalium dierum considerationes. Quidam vero occultorum notitiam exquirendam putant considerando motus & voces aliquorum animalium, & etiam hominum sternutationes, quod pertinet ad auguria, siue ad aruspicia, quę exinde dicuntur, quia precipue aues inspiciunt, & earū garritus attendunt. Alij vero sunt qui occultorum notitiam quærunt ex aliquibus, quę ab hominibus dicuntur, vel sunt sub aliqua attestazione: quod quidem inquisitionis genus proprie omen vocatur: cuius exemplū ex Valerio Maximo accipere possumus, qui narrat quod cum Lucius Paulus Consul bellum cum rege Persarum esset facturus, a curia regressus suam suam tristem inueniens, tristitię causam quę

uit, quę respondit Persam perijisse. Decefferat enim Catulus quidam nomine Persa. Arripuit igitur omen Paulus, & spem clarissimi triumphi animo concepit. Quidam vero quærunt occulta attendendo quasdam figuras in quibusdam corporibus apparentes, ut putant, secundum lineas manus humanę, quod dicitur chiromantia, vel etiam in osse spatulę cuiusdam animalis, quod dicitur spatulantia. Tertio vero modo aliqui notitiam occultorum requirunt ex his quę per eos geruntur, eorum considerantes euentus: quod etiam multipliciter fit. Ad hoc enim genus pertinet geomantia vsum, per quem quibusdam punctis descriptis, eos diuersimode secundum quasdam figuras disponendo, aliquorum occultorum putant per hoc se notitiam posse acquirere. Pertinet etiam ad hoc genus, quod quibusdam cedulis reconditis in occulto, dum in quibusdam earum diuersa scribuntur, in alijs vero nihil, discernitur quid accipientibus cedulas cōtingere debeat, vel de eis quid oporteat fieri: cui etiā simile est, quod quibusdam festucis inæqualibus absconditis, diuersa circa aliquos iudicantur ex eo quod maiorem, vel minorem accipiunt. Ad quod etiam aliquam partem videtur taxillorum projectio, vel si quid aliud fiat, per quod diiudicetur qualiter sit aliquid diuidendum, vel quid oporteat agere ad cognoscendum aliquod præteritum occultum, vel futurū. Vnde etiam duella videntur ad hoc pertinere, nisi in quantum per artem, vel virtutem plerumque vnus alium superat. Videntur etiam ad hoc pertinere iudicia ferri cadentis, vel aquę, vel alia huiusmodi, nisi quod in his non est euentus indifferens: unde in his requiritur expressius diuinę virtutis iudicium, quam in alijs supradictis. Nomen autē sortis ad hoc tertium inquisitionis genus videtur pertinere, cum scilicet aliquid sit, ut eius euentu considerato, aliquod occultū innotescat: unde sortes dicuntur proijci, vel in sinū mitti, vel aliquid aliud additur in commemoratione sortium, quod pertinet ad actum humanum, secundum illud Prouerb. 16. Sortes mittuntur in sinum. Patet igitur ex supradictis, quod fors est inquisitio occultis excedentis humanam industriam per aliquid a nobis factum, scilicet rebus humanis ad nos pertinentibus vel habendis, vel vtendis, vel cognoscendis. Scire autem oportet, quod quandoque hoc tertium inquisitionis genus, quod ad sortes dictum est pertinere, potest alicui prædictorum generum permisceri. Quandoque quidem prophetię consultationi, sicut patet in facto Gedeonis, qui vellus expandens in aera inquisiuit signum roris a Domino, ut legitur Iudicum. 6. Quandoque vero permiscetur nigromanticę inspectioni, sicut in aruspicio, secundum quod inspiciuntur viscera animalium dæmonibus immolatorum. Quandoque vero astronomię considerationi, etiam augurum obseruationi, puta, si hoc, aut illud facientis, aspectus talis stellę, vel talis auis occurrat. Quandoque vero diuinationi, quę fit per obseruationem verborum propter aliud dictorum: ad quod pertinere videtur, quod aliqui in apertione librorum obseruant quid eis occurrat. Et similiter alię sortium diuersitates facile colligi possunt secundum commissionem tertij generis ad alia duo. Hęc igitur de modo sortium dicta sint.

C A P.

Vnde fit sortium virtus.

Oportet autem considerare, an sit efficax prædicta inquisitio sortium. Ad cuius considerationem assumere oportet diuersas opiniones circa rerum humanarum euentus. Quidam enim fuerunt, qui res humanas nullo superiori regimine gubernari existimauerunt, sed solum ratione humana, ita quæ quæcumque præter humanam prouidentiam fiunt in rebus humanis, crederent esse omnino fortuita. Secundum igitur horum sententiam nulla potest esse præcognitio futurorum. Ea. n. quæ fortuito fiunt, incognita sunt, vnde totaliter fors diuinaria tollitur. Similiter etiam nec fors consultoria locum haberet: quid enim vtile sit consultantis, pensatur ex futuris euentibus, vnde si futuri euentus ignorantur, consultatio frustra fiet. Secundum hos tamē fors diuinaria locum potest habere nõ quod per eam decernatur quid in diuisione rerum magis expediat, sed vt quod ratione diffiniri nõ potest, saltem relinquatur fortunæ. Sed hæc opinio diuinam prouidentiam, quæ infinita est, certo sine concludit. Dum enim subtrahit a diuina prouidentia res humanas, in quibus tamē plerumque manifesta indicia diuinæ gubernationis apparent, ipsis etiam rebus humanis facit iniuriam, quas absque regimine fluctuare affirmat. Subtrahit etiam cuiuscumque religionis cultum, & Dei timorem hominibus aufert, vnde penitus est repudianda. Alij vero fuerunt, qui dixerunt omnes actus humanos & euentus eorum, & omnes res humanas necessitati syderum subdi: vnde cum sit certus ordo quo mouentur cælestia corpora, ex eorum consideratione æstimabant posse per certitudinē futuros hominum euentus prænosci, nisi quatenus ad hoc hominibus experientia deficit. Et quia secundum horum sententiam omnes actus humani ex syderum necessitate proueniunt, consequens est vt etiam ipsi humani actus qui requiruntur ad sortes, secundum syderum dispositionem procedat, vt hoc, vel illud proueniat, puta, si geomanticus puncta describat in puluere, manus eius moueri asserunt secundum cæli virtutē ad hoc quod talis numerus punctorum proueniat, qui sit conueniens dispositioni cælesti, idēque in cæteris similibus dicunt, & sic scilicet ea quæ proueniunt ex hominibus actibus, dicunt futura posse prænosci, scilicet quod procedat ex virtute cælestium corporum, ex quibus humanos euentus disponi existimabant: & sic secundum hanc opinionem fors diuinaria locum habet, per quam considerantur futuri euentus, & per consequens consultoria, quæ dependet ex consideratione futurorum euentuum. Diuinaria etiam fors locum habet nõ solum quantum ad hoc, vt rerum diuisio sortis iudicio relinquatur, sed etiam quantum ad hoc, vt sic possideantur res, sicut dispositio cælestis requirit. Et quia non solum actus humanos, sed et cæterorum animalium motus, atque omnium naturalium corporum syderibus dicunt esse subiectos, secundum prædictam etiam rationem dicunt per auguria, & alios prædictos inquisitionis modos ad idem genus pertinentes, posse futura prænosci, inquantum hos motus, vel dispositiones ex virtute syderum dicunt procedere: vnde huiusmodi nominant stellas secundas, quia in his impressio quædam apparet cælestium corporum. Et quia homo dormiens

non habet perfectum rationis vsum, sed secundum imaginem communem mouetur, ex prædicta et causa dicitur somnia uim diuinationis habere, inquantum, si motus phantasmatum quæ apparent in somnis, ex corporum cælestium dispositione procedunt. Sed & hæc opinio expressam continet falsitatem. Nõ enim est possibile quod cælestia corpora in aliquid incorporeum imprimant, quia quodlibet incorporeum est uirtuosius & nobilius quolibet corpore. Intellectus autem humanus neque est corpus, neque virtus corporei organi, ut Arist. probat, alioquin non posset omnium corporum naturas cognoscere: sicut oculus non posset uidere omnes colores, si pupilla esset aliquo colore infecta, impossibile est ergo quod corpus cælestis imprimat in intellectum humanum. Voluntas autem in intellectu parte est, & mouetur a bono per intellectum apprehenso, unde pati ratione corpora cælestia in eam imprimere non possunt: omnes autem actus humani principaliter ex intellectu & uoluntate procedunt. non possunt igitur per certitudinem futuri hominum actus prænosci per inspectionem cælestium corporum, & multo minus per inspectionem quorumcumque aliorum quæ ab eis mouentur, puta, per garrum auium, per descriptionem punctorum, & alia supradicta. Manifestum est autem quod humanarum rerum euentus plurimi ab actibus humanis dependent, unde nec euentus humanarum rerum per prædicta possunt prænosci. Inquantum tamen humanarum rerum euentus dependet ex aliquibus corporeis causis, sicut abundantia frugum ex siccitate aeris, uel pluuiarum descensu, nihil prohibet eos ex inspectione stellarum posse prænosci, & per consequens ex consideratione aliorum corporum, quæ dispositionem stellarum sequuntur: quia sicut Aug. dicit in 5. de ciuita. Dei, Nõ usquequaque absurde dici potest, ad solas corporum differentias status quosdam ualere sydereos, sicut solaribus accessibus & recessibus. Videmus etiam ipsius anni tempora uariari, & lunaribus incrementis atque decrementis augeri, aut minui quædam rerum genera: unde de nauis ex consideratione stellarum, & statu animalium prænosunt ventos & tempestates futuras. Nec tamē erit de sortibus similis ratio, quia per sortes non solum de actibus humanis inquiritur, sed etiam per humanos actus inquisitio ipsa procedit: vnde nõ potest dici quod ipsa proiectio sortium corporum cælestium dispositionem ex necessitate sequatur. Quia tamen ad actus humanos non solum concurrunt uoluntas & intellectus, qui impressioni syderum non subduntur, sed etiam sensitiua pars animæ, quæ in eo quod corporali uirtute organo necesse est quod corporibus cælestibus subijciatur, potest dici quod ex dispositione cælestium corporum aliqua inclinatio sit in nobis ad hæc, vel illa faciendâ, inquantum, si ad hoc inducimur per imaginariam apprehensionem, & per appetitus sensitiui passiones, scilicet timorē, & alia hominibus, ad quæ homo est magis, vel minus dispositus secundum corporalem complexionem quæ subditur dispositioni stellarum. Quia tamen homo per intellectum & uoluntatem imaginationis phantasmata, & sensibiles appetitus passiones reprimere potest, ex stellarum dispositione nulla necessitas inducitur homini ad agendum, sed quædam inclinatio sola, quæ sapientes moderando refringunt. Propter quod Ptolemaeus dicit in centiloquio, quod sapiens homo dominatur astris, id est inclinationi quæ ex astrorum dispositione relinquuntur. Stulti uero omnino secundum eam agunt, quasi

quasi ratione non utentes, in quo parum discordant a bestiis, secundum illud psalm. 48. Homo cum in honore esset, nõ intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et quia stultorum, secundum Salomonem, infinitus est numerus, in paucis autem perfecte ratio dominatur, in pluribus hominum inclinationes cælestium corporum sortiuntur effectum: Et propter hoc quædamque astrologi ex inspectione stellarum uera prænantiant, præcipue circa communes euentus, quamuis in particularibus frequenter deficiant propter rationem quæ corporibus cælestibus non est subiecta: vnde in protractione punctorum geomantiarum, actores hoc obseruandum putant, ut & ille qui protrahit puncta, absque præmeditatione rationis procedat, & ille qui consultat quali interiori sollicitudine instigatus, interroget, nõ quasi ex deliberatione rationis: quod etiam in omnibus talibus consultationibus dicunt esse seruandum. Quibus autem secundum prædictum inclinationis modum, corpora cælestia disponant ad aliquos actus humanos necessitatem non imponendo, non tamen ad omnes euentus humanos talis inclinatio se potest extendere: corpora enim cælestia naturaliter agunt. Est autem hoc natura proprium, vt ad vnum aliquid tendat, sicut etiam actio rei naturalis ab vno procedit principio, scilicet a propria forma rei, quæ est naturalis actionis principium. Intellectus uero agit per formas mæte conceptas, quæ in eodē possunt multiplicari: & ideo potestates rationales non determinantur ad vnum, sed se habent ad multa. Ea uero quæ in humanis euentibus casualiter accidunt, per accidens sunt, puta, quod homo fodiens sepulcrum, inueniat thesaurum. Quod uero per accidens est, non est vnum: vnde nullus agens naturale inclinare potest ad id quod per accidens euenit. Possit igitur esse in homine aliqua inclinatio naturalis, vt sepulcrum foderet, quia hic hoc aliquid vnum est, & similiter ad hoc quod thesaurum quæret, sed hoc quod fodienti sepulchrum thesaurus occurrat, non potest causam naturalem habere. Nõ igitur per modum inclinationis ad omnes euentus humanos scilicet prædictam opinionem sortium inquisitio efficax esse potest. Sed intellectus potest accipere vt vnum quod euenit per accidens, ex multis uiam compositionem formando: & ideo nihil prohibet aliqua quæ per accidens euenire uidentur, ab aliquo intellectu esse præordinata, puta, si aliquis lapidē in uia ponat, ad quem qui ab eo mittitur, impingens cadat, casus quidem euentus est per accidens non eueniens secundum eius propositum, est autem dispositum per intellectum alterius eum mittentis: & secundum hunc modum alij dicunt, quod ea quæ in humanis euentibus secundum nos uidentur esse fortuita, ab aliquo superiori intellectu ordinantur. Supremus autem intellectus Deus est, qui sicut sua sapientia uniuersa in esse produxit, ita etiam eadem sapientia conseruat & mouet, omnia dirigens in debitum finem, scilicet illud Sap. 7. Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Diuina autem dispositione nõ solum mouentur corpora, sed etiam hominum mentes ad proprias actiones. A Deo. n. illuminatur intellectus humanus ad ueritatem cognoscendam: vnde Psalmista petebat. Psal. 12. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Eius etiam uirtute mouentur hominum uoluntates ad desiderandum & agendum, scilicet illud Apostoli ad Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Et quia intelle-

ctus & uoluntas sunt propria principia actuum humanorum, consequens est quod humani actus subdantur dispositioni diuinæ, scilicet illud Esa. 26. Omnia opera nostra operatur es nobis. Quia igitur & humani actus, & exteriorum rerum motus prouidentie diuinæ subduntur, quid unicuique accidere debeat, ex diuina dispositione procedit, per quæ quidam sui propositi debitum sine assequitur: vnde Psalmista petebat. psal. 24. Dirige me in ueritate tua. Et interdum etiam homines in aliquod bonum dispositione diuina inducuntur præter eorum propositum: vnde & Apostolus dicebat ad Ephesi. 3. Deus potens est facere omnia superabundanter quam petimus, aut intelligimus. Similiter etiam ex diuina dispositione procedit, quod homines deficiunt a suo proposito, scilicet illud Iob. 5. Qui dissipat cogitationes malignorum ne possunt implere manus eorum quod ceperant. Interdum etiam ex diuina dispositione dei iunguntur aliqui in aduersum, quæ nec cauere poterunt, scilicet illud Esa. 23. Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum, quis cogitauit hæc super Tyrum quodam coronatam? Et postea subditur. Dominus exercituum cogitauit hoc. Et inde est quod dicit Hierem. 10. Scio Domine quia non est hominis uia eius, nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ex his igitur patet, quod humanarum rerum euentus non subduntur totaliter dispositioni humanæ, sed dispositioni diuinæ, ex qua contingit quod aliqui ad ampliora bona proueniunt, quæ excogitare potuissent, qui dicuntur bene fortunati: quidam uero ab his quæ prudenter disponunt deficiunt, & ad inordinata mala deueniunt, qui infortunati dicuntur. Hoc autem non solum auctoritate diuina firmatur, sed ex sententijs philosophorum patet. Aristoteles. n. in lib. de bona fortuna sic dicit. Hominis principium nõ ratio, sed aliquid melius. Quid igitur erit melius scientia & intellectu, nisi Deus? Et propter hoc bene fortunati uocantur, qui si impetum faciant, diriguntur sine ratione existentes: habent. n. principium tale, quod est melius intellectu & consilio. Sic igitur scilicet prædeterminata ex diuina dispositione inquisitio sortium efficaciam potest habere, inquantum & euentus exteriorum rerum diuinæ prouidentie subijciuntur, & per ipsam humani actus diriguntur. Et sic potest contingere Deo faciente, vt humani actus talia effectum, siue processum qui cõpetat exteriorum rerum euentibus: vnde dicitur Proverb. 16. Sortes mittuntur in signum, sed a Domino temperantur. & Dionysius dicit. 5. cap. ecclesiastica hierat. de diuina sorte, quæ super Matthiam diuinitus cecidit. Alij quidē aliter dixerunt non religiose tractantes, sicut arbitror, me autē & ipse intentionem dicam. Videtur mihi sacra eloquia sorte nominare thearchicum, id est, diuinum quoddam donum demonstrat illi hierarchico choro, id est, apostolico diuina electione susceptum, per quod datur intelligi ad sorte pertinere cum ex dono Dei per certum effectum humanorum actuum declaratur hominibus, quid diuina dispositio habeat vel in rebus diuidendis, quod pertinet ad diuisoria sortem: vel in rebus agendis, quod pertinet ad consultiuam sortem: vel in futuris prænoscentis, quod pertinet ad diuinariam sortem. Considerandum tamen quod diuina dispositio quorundam spiritu ministerio operatur, secundum illud psalm. 102. Benedicite Domino omnes angeli eius: & postea subditur. Ministri eius qui faciunt uoluntatem eius: vnde eorum operatio in omnibus diuinæ dispositioni cõcedat, & nec de his quæ eos agunt, id est iudiciū, & de his quæ aguntur dispositione

DE

SORTIBVS

diuina. Sunt tamē quidam deceptores spiritus, quos dæmones nominamus, qui quāuis quantum ip-
 sīs est, dispositioni diuinæ renitentur, vt tamen
 Deus eis ad suæ dispositionis impletionem, sicut &
 malis hominibus vtitur ad implendum suæ propo-
 sitū voluntatis, vt patet in tyrānis quorū nequitia vsus
 est ad coronas, martyribus fabricandas. Huiusmodi
 autem immundi & fallaces spiritus ambiunt hono-
 rem diuinitatis sibi ab hominibus deferendum: &
 ideo illis rebus se ingerūt, quæ ad Deum pertinere vi-
 dentur, vt diuinitatis eis honor ab hominibus dece-
 ptis exhibeatur. Et inde est quod imaginibus quas a
 principio fecerat, homines ex inordinato affectu ad
 mortuos dæmones se incluserunt, in quibus respon-
 sa dabant, vt ex hoc diuinum honorem sibi cōquire-
 rent. Similiter autem cū per sortes, vel quolibet alio
 modo homines præter debitum ordinem occulta ex-
 quirunt, ingerunt se dæmones, vt diuinationis præte-
 xtu homines in errorem iuducant: vnde Aug. dicit in
 2. super Gen. ad litteram de mathematicis loquēs, qui
 per astra futuros euentus prænantiant. Fatēdum est,
 inquit, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quo-
 dā occultissimo dici, quæm nescientes humanæ men-
 tes patiūtur, quod cū ad decipiētes homines sit, spiri-
 tuum immundorum & seductorum operatio est. Et
 in 2. de doctrina christiana dicit omnia huiusmodi
 diuinationum genera ad pacta quædam cum dæmo-
 nibus inita pertinere. Et ab hoc non discordat sentē-
 tia Valerij Maximi, qui dicit, quod hominum obser-
 uatio aliquo contractu religionis innixa est, quoniā
 nō fortuito motu, sed diuina prouidētia cōstare credi-
 tur. Patet ex præmissis, vnde sortes efficaciam habēt,

C A P. V.

Vtrum sortibus liceat uti.

His igitur visis de facili patet, vtrū sortibus liceat
 vti. Et primo manifestum est, quod nulli christia-
 no licet aliquod pactum societatis cum dæmonibus
 habere. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 10. Nolo vos
 socios fieri dæmoniorum: ad quam societatem perti-
 nent non solum manifestæ dæmonum inuocationes,
 quibus nigromantici vtuntur, sed etiam quæcumque
 occulta pacta cum dæmonibus inita. Et ideo Augusti.
 2. de doctri. christiana, præmissis diuersis superstitio-
 sis hominum obseruationibus, subdit. Omnes artifi-
 ces huius vel nugatoriaz, vel noxiæ superstitionis ex
 quadam pestifera societate hominum & dæmonum,
 quasi pacta infidelis & dolosæ amicitie constituta pe-
 nitus sunt repudianda & fugienda christiano: vnde
 & Deut. 18. dicitur. Non inueniatur in te qui lustrat
 filium suum, aut filiam ducens per ignē, aut qui Ario-
 los sciscitet, & obseruet somnia atque auguria, nec sit
 maleficus, aut incantator, nec pythones cōsulat, nec
 diuinos, & quærat a mortuis veritatē. Sed adhuc du-
 bitatio restat, quæ sint dicendæ superstitionis inquisi-
 tiones sortium, vel quarumcūque dominationum,
 per quas pacta cum dæmonibus contrahūtur: cuius
 quidem dubitationis solutio haberi potest ex præmis-
 sis Aug. verbis, si subtiliter discutiantur. Dixit enim
 per artes nugatorie, vel noxiæ superstitionis pacta cū
 dæmonibus fieri. Noxia autē superstitio dicitur, quæ
 aliquid manifeste illicitum cōtinet, sicut inuocatio-
 nes, & sacrificia dæmonum, vel quodcumque huius-
 modi. Nugatorium autem dicitur, quando aliquis

F vtitur re aliqua, ad quod virtus eius extendi non po-
 test: hoc enim in vanum fieri videtur. Vana ergo nu-
 gatoria dicimus, puta, si æger medicinam allumat cō-
 tra morbum quem potest sanare, non est superstitio-
 sa nugatio: sed si quis collo alliget quædam quæ om-
 nino ad sanitatem non pertinent, etiam secundum
 sententiam medicorum, hoc ad nugatoriam supersti-
 tionem pertinere videtur. Et simile est, cum vestis a
 foricibus roditur, plus timere suspicionē mali futuri,
 quā præsens damnū dolere, & multa huiusmodi exē-
 pla August. ponit ibidem. Ad quæ virtus sortium se
 possit extendere, haberi potest ex præmissis. Ostensum
 est enim quod cælestium corporum virtus extendit
 se ad corporales effectus, non autem ad immutandū
 liberum arbitrium hominis: vnde si quis astrologū
 consulat, vtrum sit æstas futura pluuiosa, vel sicca, nō
 est nugatoria cōsultatio: sicut si quis consuleret, vtrū
 sibi fodiendi sepulcrum thesaurus occurrat, vel quid
 sibi interroganti alius sit responurus: vnde talis con-
 sultatio ad societatem dæmonum pertinet, qui in or-
 dinatis hominum motibus se immiscent: idem quo-
 que est in augurio obseruandum. Si quis. n. cornicula
 frequenter crocitante mox futuram prænantiet plu-
 uiam, non est nugatoria superstitionis. Mouentur. n.
 animalia quodam naturali instinctu ex impressione
 corporum cælestium, secundum dispositionem aeris
 ad temporis cognitionem, sicut quod est necessarium
 naturæ ipsorum, sicut illud Hier. 8. Miluus in cælo co-
 gnouit tempus suum, turtur, & hirudo, & ciconia cu-
 stodierunt tempus aduentus sui. Similiter etiā si quis
 ex subito volatu auium denuntiet ibi latere insidias,
 vnde aues volando recesserunt, nō est superstitio, sed
 humana industria. Si vero per motum, vel gannium
 auium de humanis actibus pronuntietur aliquid, su-
 perstitiosum est. Simile etiam est in sortibus & omni-
 bus similibus obseruandum, quod quicquid aliquam
 certā causam potest habere vel naturalem, vel huma-
 nam, vel diuinam, superstitiosum non est: sed solum
 id nugatorium dicitur & superstitiosum, quod certū
 habere non potest causam. Et hoc ad societate dæmo-
 nū pertinet, qui talibus rebus efficaciam aliquādo præ-
 stant, vt vanitatibus animos hominū implicet: vnde
 in psalm. 39. dicitur. Beatus vir cuius est nomen Do-
 mini spes eius, & nō respexit in vanitates & in fānas
 falsas. Has igitur sortes sacri canones damnant, quæ
 dū noxia, vel nugatoria superstitione sūt, ad societate
 dæmonū p̄tinēt. Si autē ea quæ naturalē, vel humanā cau-
 sam habēt, culpa carēt, multo magis ea quæ diuino au-
 xilio innituntur. Nā ad beatitudinē hominis pertinet
 sicut psalm. eūdē. vt nomen Domini sit spes eius, & ideo
 si per sortium projectionē aliqui diuinū requirāt iudi-
 ciū, nō est sicut se peccatū. Dicit. n. Augustinus super il-
 lud. psalm. 30. In manibus tuis sortes meę. Sors non
 est aliquid mali, sed res in humana dubietate diuinā
 indicans voluntatem. Sciendum tamen quatuor mo-
 dis in huiusmodi sortibus peccatum posse contingere.
 Vno modo, si absque vlla necessitate putet aliquis
 ad sortes esse recurrendum: hoc enim videtur esse
 tentare Deum, si quis habens quod faciat ex huma-
 na industria, eo prætermisso putet esse requiren-
 dum diuinum iudicium. Dicitur enim 2. Paralipo-
 me. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc
 solum habemus residui, vt oculos nostros dirigā-
 mus ad te. Secundo, si absque debita reuerentia & de-
 uotione etiā necessitate sortibus requiratur diuinū iudi-
 ciū: vnde Beda dixit super A. & B. Apostolorū. Si quæ necessi-
 tate

tate aliqua compulsi Deum putat sortibus exemplo
 Apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos
 Apostolos collecto fratrum ceterū, & precibus ad Deū
 factis egisse. Tertio, si diuina oracula ad humana &
 terrena negotia conuertantur: vnde Augustinus di-
 cit ad inquisitiones Ianuarij. Hi qui de paginis euan-
 gelicis sortes legunt, & si optandum sit, vt id potius
 faciāt, quā ad dæmonia consulenda concurrant, ta-
 men ista mihi displicet consuetudo, ad negotia sæcu-
 laria & ad vitæ huius vanitatem diuina oracula velle
 conuertere. Quarto, si illud quod est per diuinam in-
 spirationem faciendum, aliquis forte velit committe-
 re sorti: sicut ad ecclesiasticas dignitates sunt homi-
 nes promouendi concordia electionis quam Spiritus
 sanctus facit, & ideo illicitum est in huiusmodi elec-
 tionibus sorte vti. Faceret enim iniuriā Spiritui sancto,
 qui humanum sensum instruit ad recte iudican-
 dum, secundum illud. 1. ad Corinth. 2. Spiritualis iu-
 dicat omnia. Qui autem sorte eligitur, humano iudi-
 cio non comprehenditur, vt dicit Amb. super Lucam:
 vnde sicut Beda dicit super actus apostolorum. Ma-
 thias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur,
 quasi nodum Spiritus sancti plenitudine in Ecclesia
 effusa: septem autem diaconi postea non sorte, sed di-
 scipulorum electione, Apostolorum vero oratione &
 manus impositione sunt ordinati. Prædicta autē ne-
 cessitas, in qua licitum est per sortes diuinum iudi-
 cium implorare, maxime videtur locum habere quā-
 tum ad consultoriam sortem, quia & apud antiquos
 iustos frequenter inuenimus aliquos Deum in du-
 bijs negotijs consultaſse, sicut legitur 1. Reg. 30.
 quod consuluit Dauid Dominum dicens. Persequar
 latrunculos hos, & comprehendam eos, an non?
 Potest etiam huiusmodi necessitas ad sortem pertine-
 re diuisoriam, quādo scilicet contradictiones homi-
 num super rerum diuisione aliter sopiri nō possunt,
 nisi per sortes diuino iudicio committatur, secundū
 illud Prover. 18. Contradictiones comprimit fors, &
 inter potentes quoque diiudicat. Nec solum in rerū
 diuisione necessitas diuisoriae sortis potest proueni-
 re, sed et in diuisione eorū quæ sunt a diuersis agen-
 da: vnde Aug. dicit in epistola ad Honoratū. Si inter
 Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutio-
 nis tempore maneant, ne fuga omnium: & qui eorū
 fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia, si hæc
 disceptatio aliter non poterit terminari, quantum
 mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, sorte eligi
 di sunt. Similiter etiam sortis necessitas imminet, si
 aliquid dandum occurrat pluribus, quod nō nisi vni
 eorum dari possit: vnde August. dicit in 1. de doctri-
 na christiana. Si tibi abundaret aliquid quod oportet
 dari ei qui non haberet, nec duobus dari potuis-
 set, si tibi duo occurrerent, quorum neuter alium vel
 indigentia, vel egestate aliqua, vel necessitate supera-
 ret, nihil iustius faceres quā vt sorte legeres cui dā-
 dum esset, quod dari vtrique non posset. Et qui terre-
 næ dignitatis officium ad temporalia dispensanda or-
 dinatur, potest etiam licite ad huiusmodi sortes habe-
 ri recursus, si aliter electio cōcors esse nō potest, quis
 enim rector quærendus sit non sorte, sed industria
 prudēs, tolerabilius tamen est sorte secularem recto-
 re quærare, quā populū dissentionibus laborare.
 De rectore vero spirituali est alia ratio, vt supra iā di-
 ximus. Sed in diuinaria sorte prædicta necessitas
 non videtur occurrere: vnde & Dominus dicit disci-
 pulis. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta,

A quæ pater posuit in sua potestate. Si qua tamen futu-
 ra necessarium est prænoscere. siue ad cautelam, Ecclē-
 sia, siue alicuius singularis personæ, hæc per spiritū
 sanctum fidelibus innotescunt, de quo Dominus di-
 cit Ioan. 10. Quæ vtrū sunt annūtiabit vobis: vnde
 & de huiusmodi futuris licet per modum consulto-
 riæ sortis iudicium diuinum requirere, sicut legitur
 Iudicum. 6. quod Gedeon quæsiuit a Domino, si per
 manus eius populus Israel esset saluandus. petens si-
 gnū in vellere. Sed quia diuisoria fors locum posset
 habere etiam si res humanæ fortuito ageretur, vt su-
 pra dictum est, contingit aliquem diuisoria sorte vti,
 nō quasi requirat diuinum iudicium, sed quasi cōmit-
 tens fortunæ: quod maxime videtur in taxillatorio lu-
 do: hoc autem vitio vanitatis non caret. In tantum
 igitur nunc de sortibus dictum est.

*Explicit opusculum vigesimum quintum, videlicet de sorti-
 bus, secundum beatum Thomam Aquinatem ad do-
 minum Iacobum de Burgo.*

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM SE-

XTVM, DE IVDICIIS ASTRORVVM

AD FRATREM REGINALDVM

ORDINIS PRAEDICATORVM,

SOCIVM SVVM CHARISSIMVM.



VIA petisti vt tibi scriberem, an liceret iu-
 dicijs astrorū vti, petitioni tuæ satis facere
 volens, ea quæ a sacris doctoribus super
 hoc traduntur, scribere curavi. In primis ergo opor-
 tet te scire quod, virtus cælestium corporum ad im-
 mutanda corpora inferiora se extendit. Dicit enim
 Aug. 5. de ciui. Dei. Non vsquequaque absurde dici
 potest, ad solas corporum differentias afflatus quos-
 dam sydereos peruenire. Et ideo si aliquis iudicijs
 astrorum vtatur ad prænosendum corporales effe-
 ctus, puta, tempestatem & serenitatem aeris, sanitatē
 vel infirmitatem corporis, vel vbertatem & sterilita-
 tem frugum, & similia quæ ex corporalibus & natu-
 ralibus causis dependent, nullum videtur esse pecca-
 tum. Nam omnes homines circa tales effectus aliqua
 obseruatione vtuntur corporum cælestium, sicut agri-
 colæ seminant & metunt certo tempore, quod ob-
 seruatur secundum motum solis. Nautæ nauigatio-
 nem vitant in plenilunio, vel etiam in lunæ defectu.
 Medici circa ægritudines criticos dies obseruant,
 qui determinantur secundum cursum solis & lunæ:
 vnde non est incōueniens secundum aliquas alias oc-
 cultiores stellarum obseruationes circa corporales ef-
 fectus vti astrorum iudicio. Hoc autem omnino te-
 nere oportet, quod voluntas hominis non est subie-
 cta necessitati astrorum: alioquin periret liberū arbi-
 trium, quo sublato non deputarentur homini neque
 bona opera ad meritum, neque mala ad culpā. Et ideo
 certissime tenendum est cuiuslibet Christiano, quod ea
 quæ ex voluntate hominis dependent, qualia sunt
 omnia humana opera, non ex necessitate astris sub-
 duntur. Et ideo dicitur Hier. 10. A signis cæli nolite
 metuere quæ gentes timent. Sed diabolus vt omnes
 Opus. S. Tho. Aquin. CC 2 pertrahat

pertrahat in errorem, immiscet se operationibus eorum qui iudicij astrorum intendunt. Ideo August. dicit 2. super Gene. ad literam. Fatendum quando ab astrologis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur: quod cum ad decipiendos homines sit, spirituum immundorum & seductorum operatio est, quibus quædam vera de temporalibus rebus nosse permittitur. Et ideo August. dicit 2. de doctrina christiana, & tales astrorum obseruationes referendæ sunt ad quædam pacta cum demonibus habita. Est autem omnino Christiano vitandum pactum, vel societatem cum demonibus habere, secundum illud Apostoli 1. ad Corint. 10. Nolo vos fieri socios demoniorum. Et ideo pro certo tenendum est graue peccatum esse circa ea quæ a voluntate hominis dependent, iudicij astrorum uti.

Explicit opusculum vigesimum sextum uidelicet de iudicij astrorum, secundum sanctum Thomam Aquinatem, ad fratrem Reginaldum socium suum charissimum.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM SE-

PTIMVM, DE ÆTERNITATE MVNDI,

CONTRA MVRMVRANTES

SUPPOSITO secundum fidem catholicam mundum ab æterno non fuisse, sicut quidam philosophi errantes posuerunt, sed quod mundus durationis initium habuerit, sicut scriptura sacra quæ falli non potest testatur, dubitatio mota est, Vtrum potuerit semper fuisse: cuius dubitationis ut veritas explicetur, primo distinguendum est quid est in quo cum dicentibus contrarium conuenimus, & quid est illud in quo ab eis differimus. Si enim intelligatur quod aliquid præter Deum potuerit semper fuisse, quasi possit aliquid æternum præter eum ab eo non factum, error abominabilis est non solum in fide, sed etiam apud Philosophos, qui consentunt & probant quod omne quod est quoquomodo esse non possit, nisi causatum ab eo qui maxime & verissime habet esse. Si autem intelligatur aliquid semper fuisse, & tamen causatum a Deo secundum totum quod in eo est, videndum est vtrum hoc possit stare. Si autem dicatur hoc impossibile, vel hoc dicatur quia Deus non potuit facere aliquid quod semper fuerit, aut quia non potuit fieri, etiam si Deus posset facere. In prima autem parte omnes consentiunt, scilicet in hoc quod Deus potuit facere aliquid quod semper fuerit considerando potentiam ipsius infinitam. Restat igitur videre, vtrum possibile sit aliquid fieri quod semper fuerit. Si autem dicatur, quod hoc non potest fieri, hoc non potest intelligi nisi duobus modis, vel duas causas veritatis habere, scilicet vel propter remotionem potentie passivæ, vel propter repugnantiam intellectuum. Primo modo posset dici, quod antequam angelus sit factus, non poterat angelus fieri, quia non præcessit ad eius esse aliqua potentia passiva, cum non sit factus ex materia præiacenti, tamen Deus poterat facere angelum, & poterat facere ut angelus fieret, quia fecit & factus est. Sic ergo intelligendo, simpliciter concedendum est secundum fidem, quod non potest causatum a Deo

semper esse, quia hoc ponere esset ponere potentiam passivam semper fuisse, quod hæreticum est. Tamen ex hoc non sequitur quod Deus non possit facere, ut fiat semper aliquid ens. Secundo modo dicitur per repugnantiam intellectuum aliquid non posse fieri, sicut non potest fieri ut affirmatio & negatio sint simul vera, quæmuis Deus hoc possit facere, ut quidam dicunt. Quidam vero dicunt, quod nec Deus potest huiusmodi facere, quia hoc nihil est. Tamen manifestum est quod non potest facere ut hoc fiat, quia positio qua ponitur esse, destruit seipsam. Si tamen ponatur Deus huiusmodi potest facere ut fiat, positio non est hæretica, quæmuis ut credo sit falsa, sicut quod præteritum non fuerit, includit in se contradictionem: unde August. in lib. contra Faustum. Quisquis ita dicit. Si omnipotens est Deus, faciat ut quæ facta sunt facta non fuerint, non videt hoc se dicere. Si omnipotens est, faciat ut ea quæ vera sunt, eo ipso quod vera sunt, falsa sint. Et tamen quidam magni pie dixerunt Deum posse facere de præterito, quod non fuerit præteritum, nec fuit reputatum hæreticum. Videndum est ergo, vtrum in his duobus sit repugnantia intellectuum, quod aliquid sit causatum a Deo, & tamen semper fuerit. Et quicquid de hoc verum sit, non erit hæreticum dicere, quia hoc potest fieri a Deo, ut aliquid causatum a Deo semper fuerit. Tamen credo quod si esset repugnantia intellectuum, esset falsum. Si autem non est repugnantia intellectuum, non solum est falsum, sed etiam est impossibile aliter esse, & erroneum si aliter dicatur. Cum enim ad omnipotentiam Dei pertineat ut omnem intellectum & virtutem excedat, expresse omnipotentia derogat, qui dicit aliquid posse intelligi in creaturis, quod a Deo fieri non possit: nec est instantia de peccatis, quæ in quantum huiusmodi nihil sunt. In hoc ergo tota consistit quaestio, vtrum esse creatum a Deo secundum totam substantiam, & non habere durationis principium repugnet adinuicem, vel non: quod autem non repugnet, sic ostenditur. Si enim repugnant, hoc non est nisi propter alterum duorum, vel propter vtrumque, aut quia oportet ut causa agens præcedat duratione: aut quia oportet quod non esse præcedat esse duratione, propter hoc dicitur creatum a Deo ex nihilo fieri. Primo ergo ostendendum quod non est necesse, ut causa agens, scilicet Deus, præcedat duratione suam causatum, si ipse volisset. Primo, sic. Nulla causa producit effectum suum subito, necessario præcedit effectum suum duratione: sed Deus est causa produciens effectum suum non per motum, sed subito, ergo non est necessarium quod duratione præcedat effectum suum. Primum patet per inductionem in omnibus mutationibus subitis, sicut est illuminatio, & huiusmodi. Nihilominus potest probari per rationem sic. In quocumque instanti ponitur res esse, potest poni principium actionis eius, ut patet in omnibus generabilibus, quia in illo instanti in quo incipit ignis esse ignis, incipit esse calefactio: sed in operatione subita simul immo idem est principium & finis eius, sicut in omnibus indiuisibilibus. Ergo in quocumque instanti ponitur agens produciens effectum suum subito, potest poni terminus actionis suæ: sed terminus actionis est simul cum ipso facto, ergo non repugnat intellectui, si ponatur causa produciens effectum suum subito non præcedere duratione causatum suum. Repugnet autem in causis producendis effectus suos per motum, quia oportet quod principium motus præcedat finem eius. Et quia

homines

homines consueti sunt considerare huiusmodi actiones quæ sunt per motum, ideo non facile capiunt quod causa agens duratione effectum suum non præcedat: Et inde est quod multorum in experti ad pauca respicientes enūtiat facile. Nec potest huic rationi obuiari, quia Deus est causa agens per voluntatem, quia non est necessarium quod voluntas præcedat duratione effectum suum, nec agens per voluntatem, nisi per hoc quod agit ex deliberatione, quod absit ut in Deo ponamus. Præterea, causa produciens totam rei substantiam non minus potest in produciendo totam substantiam, quam causa produciens formam in productione formæ, immo multo magis, quia non producit educendo de potentia materie, sicut est in eo qui producit formam: sed aliquid agens quod producit solum formam, potest in hoc ut forma ab eo producta sit quæ documque ipsum est, ut patet in sole illuminante. Ergo multo fortius Deus qui producit totam rei substantiam, potest facere ut causatum suum sit quando cūque ipse est. Præterea, si aliqua sit causa qua posita in aliquo instanti non possit poni effectus eius ab ea procedens in eodem instanti, hoc non est nisi quia illi causæ deest aliquid de complemento, causa enim completa & causatum sunt simul: sed Deus numquam defuit aliquid de complemento, ergo causatum eius semper potest poni eo posito, & ita non est necessarium, quod duratione præcedat. Præterea, voluntas volentis nihil minuit de virtute eius, & præcipue in Deo: sed omnes solucentes ad rationes Aristoteli, quibus probatur res semper fuisse a Deo per hoc, quod idem semper facit idem, dicunt quod hoc sequeretur, si non esset agens per voluntatem, ergo etiam ponatur agens per voluntatem, nihilominus sequitur quod potest facere ut causatum ab eo numquam non sit. Et ita patet quod non repugnat intellectui, quod dicitur causa agens non præcedere effectum suum duratione, quia in illis quæ repugnat intellectui, Deus non potest facere ut illud sit. Nunc restat videre, an repugnet intellectui aliquid factum numquam non fuisse propter hoc, quod necessarium sit non esse eius esse duratione præcedere propter hoc, quod dicitur ex nihilo factum esse: sed hoc in nullo repugnet, ostenditur per dictum Anselmi in monologio. capitul. 8. exponentis quomodo creatura dicatur facta ex nihilo. Tertia, inquit, interpretatio, qua dicitur aliquid esse factum ex nihilo, est cum intelligimus esse quidem factum, sed non esse aliquid unde sit factum. Per similem significationem dicitur videtur, cum tristatur sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hanc sensum, si intelligatur quod supra conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta quæ sunt ab eodem, ex nihilo facta sunt, id est non ex aliquo, nihil inconueniens sequetur: unde patet quod secundum hanc expositionem non ponitur aliquis ordo eius quod factum est ad nihil, quasi oportuerit prius quod factum est nihil fuisse, & postmodum aliquid esse. Præterea, supponatur quod ordo ad nihil in propositione importatus remaneat affirmatus, ut sit sensus, creatura facta est ex nihilo, id est facta est post nihil, hæc dictio, post, ordinem importat absolute: sed ordo multiplex est, scilicet durationis, & nature. Si igitur ex cõi & vniuersali non sequitur proprium & particulare, non erit necessarium ut propter hoc quod creatura esse post nihil dicitur, prius duratione fuerit nihil, & postea fuerit aliquid, sed sufficit si prius natura sit nihil, quæm ens. Prius enim inest vnicuique naturaliter, quod conuenit sibi in se, quæm quod so-

lum ex alio habet. Esse autem non habet creatura nisi ab alio, sibi autem relicta in se considerata nihil est: unde prius naturaliter inest sibi nihil quæm esse. Nec oportet quod propter hoc sit simul nihil & ens, quia duratione non præcessit. Non enim ponitur si creatura semper fuit, ut in aliquo tempore nihil sit, sed ponitur quod natura eius est talis, quod est nihil, si sibi reliqueret: ut si dicamus aerem semper fuisse illuminatum a sole, oportebit dicere quod aer est factus lucidus a sole. Et quia omne quod sit, ex contingenti sit, id est, ex eo quod non contingit simul esse cum eo quod dicitur fieri, oportebit dicere, quod sit factus lucidus ex non lucido, vel tenebroso, non ita quod numquam fuerit non lucidus, vel tenebrosus, sed quia esset talis, si sibi soli relinqueretur. Et hoc expressius patet in stellis & orbibus, qui semper illuminantur a sole. Sic ergo patet, quod in hoc quod dicitur, aliquid factum esse a Deo, & numquam non fuisse, non est intellectus aliqua repugnantia. Si enim esset aliqua repugnantia, mirum est quomodo August. eam non vidit, quia hæc efficacissima via esset ad improbandum æternitatem mundi, cum tamen ipse multis rationibus impugnet æternitatem mundi in 1. & 2. de ciuitate Dei. Hæc autem unde omnino prætermittit? Quin immo innuere videtur, quod non sit ibi repugnantia intellectuum: unde dicit. 10. de ciuitate Dei. 31. cap. de Platonis loquens. Id quomodo intelligat, viderint, non esse hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium. Sicut enim, inquiunt, si pes semper ex æternitate fuisset in puluere, semper ei tubesset vestigium, quod tamen vestigium ex calcante factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quæmuis alterum ab altero factum esset. Sic, inquit, & mundus, & dii in illo creati semper fuerunt, semper existente eo qui fecit, & tamen facti sunt: nec unquam dicit hoc non posse intelligi, sed alio modo procedit contra eos. Item, dicit. 1. 1. lib. 4. cap. Qui autem a Deo quidem factum mundum fatentur, non tamen eum temporis volunt habere, sed suæ creationis initium, ut modo quodam vix intelligibili semper sit factus, dicunt quidem aliquid, unde sibi Deum videntur velut a fortuita temeritate defendere. Causa autem quare vix est intelligibilis, tacta est prima ratione. Mirum est etiam quomodo nobilissimi philosophorum hanc repugnantiam non viderunt. Dicit enim August. in eod. lib. cap. 5. contra illos loquens, de quibus in præcedenti autoritate facta est mentio. Cum his enim agimus, qui etiam Deum corporum, & omnium naturarum quæ non sunt quod ipse creator est, nobiscum sentiunt: de quibus postea subdit. Isti philosophi ceteros nobilitate atque autoritate vicerunt. Et hoc etiam patet diligenter consideranti dictum eorum, qui posuerunt mundum semper fuisse, quia nihilominus ponunt eum a Deo factum, nihil de hac repugnantia intellectu sentientes. Ergo illi qui tam subtiliter eam percipiunt, soli sunt homines, & cum eis oritur sapientia. Sed quia quædam autoritates videntur pro eis facere, ideo ostendendum est quod præstant eis debile fundamentum. Dicit enim Damas. in li. 1. ca. 8. Non aptum natum est quod ex non ente ad esse deducitur, coæternum esse ei quod sine principio est & semper est. Itē, Hug. de sancto Victore in principio li. sui de sacramentis dicit. Ineffabilis omnipotentia virtus, non potuit aliquid præter se habere coæternum, quo in faciendo iuaretur. Sed harum autoritatum, & similitum intellectus, per hoc patet, quod Boetius dicit ultimo de consolatione. Non

re^{re} quidam cum audiunt visum Platoni mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coaeternum putant. Aliud enim est per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit, aliud interminabilis vitae totam pariter complexum esse praesentiam, quod diuinae mentis proprium esse manifestum est: vnde patet q̄ etiā non sequitur quod quidam obijciunt, scilicet quod creatura aequaretur Deo in duratione. Et quod per hunc modum dicatur, quod nullo modo potest esse aliquid coaeternū Deo, quia nihil. s. potest esse immutabile, nisi solus Deus, quod patet per hoc quod dicit Aug. 12. de ciui. Dei. capit. 15. Tempus quoniam mutabiliter transcurrit, aeternitati immutabili non potest esse coaeternum. Ac per hoc etiam si immortalitas angelorum non transit in tempore, nec praeterita est quasi iam non sit, nec futura quasi nondum sit, tamen eorum motus quibus tempora peraguntur in futuro in praeteritum trāseūt. Et ideo creatori in cuius motu dicendum non est vel fuisse quod iam non sit, vel futurum esse quod nondum sit, coaeterni esse non possunt. Similiter etiam dicit. 8. super Gene. Quia omnino immutabilis est illa natura Trinitatis, ob hoc ita aeterna est, vt ei aliquid coaeternū esse non possit: & similia verba dicit in 1. lib. confessionum. Adducunt etiam pro se rationes quas etiam Philosophi tetigerunt, & eas soluerūt, inter quas illa est difficilior, quae est de infinitate animarum: quia si mundus semper fuit, necesse est modo infinitas animas esse. Sed haec ratio non est ad propositum, quia Deus mundum facere potuit sine hominibus & animabus, vel tunc etiam potuit hominem facere, quando fecit, si etiam totum alium mundum fecisset ab aeterno, & sic non remaneret post corpora animae infinitae: & praeterea adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere, vt sint infinita actu. Aliq̄ etiam rationes sunt, a quarum responsione super sedeo ad praesens, tum quia eis alibi respōsum est, quia quaedam earum sunt ita debiles, q̄ sua debilitate contrariae parti videntur probabilitatem asserere.

Explicit opusculum vigesimumseptimum, videlicet tractatus de aeternitate mundi clarissimi doctoris S. Tho. de Aquino ordinis praedicatorum.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM VIGESIMVM OCTA**

VVM DE FATO.

ARTICVLVS I.

An fatum aliquid sit.



VAERITVR de fato, an sit, & quid sit, vtrum necessitatem importat rebus, an scibile sit, & in quo genere causae incidat. Ad primum obijcitur sic. Nihil definitur, nisi quod habet esse: fatū a Boetio diffinitur in 5. de consolatione philosophiae: ergo habet esse. Item, in 2. de generatione dicit Aristote. quod vnumquodque mensuratur periodo. Mensuratur enim per aliquid minimum, quod quantitatem mensurati certificat & numerat. Si ergo vita quae est esse inferiorum, mensura circuli quae vocatur periodus, mensuratur, est accipere mensuram circuli per-

Fectionem aliquam, quae aequale sibi esse & vitam inferiorum numerando manifestet. Per gradus ergo circuli distinctos secundum domos duodecim certificatur esse & vita inferiorum. Non autem accipitur periodus sine contentis in periodo planetis & stellis, & his quae accidunt eis ex situ & radicatione. Ergo ex stellis circuli caelestis, & radiatione, & situ earum, scitur & numeratur omne esse & vita inferiorum: hoc autem fatum vocatur. ergo fatum habet esse. Item, Arist. in 4. phy. dicit, quod esse in tempore, est a quadam parte temporis mensurari: tempus autem cum sit vnum numero, & non multiplicetur per temporalium multitudinem, oportet quod per vnum aliquid ad durationem omnium temporalium referatur: hoc autem non est nisi motus caelestis. ergo per motum circuli caelestis causatur & numeratur esse & vita omnium inferiorum: & hoc fatum vocatur. ergo fatum est. Nam motus circuli, vt dicit Arist. est tamquam vita existentibus omnibus. Sed forte dices, quod ex motu circuli caelestis inhæret dispositio quaedam inferioribus, sed homo vincit quamlibet dispositionem, & vincitur a qualitatibus materiae, & sic fatum excluditur. Contra. Inferiores causae quae sunt in materia, ordinatae sunt ad superiores, sicut materialia ad sua formalia, & sicut locata ad sua loca, & sicut mota ad sua mouentia. ergo superiora informant, continent, & mouent inferiora: informantia autem continentia & mouentia semper vincunt. ergo omne esse & vita inferioris vincitur & trahitur ad dispositionem superioris. Sed dices, quod hoc verum est quantum ad corpora, sicut videtur Aug. dicere. 5. de ciuitate Dei, quod afflatus sydereos possimus dicere valere vsque ad corporum transmutationes, non autem animae. Contra. Vires animae vegetabilis & sensibilis non operantur extra sui organi harmoniam. Si ergo harmonia regatur a stellis caelestibus sydereis, per consequens & operationes animae vegetabilis & sensibilis afflatus sydereis regulabuntur. Vterius etiam de anima rationali videtur, quia dicit Philosophus, quod intellectus non ster est cum continuo & tempore, temporalia autem & continua sensu & imaginatione percipiuntur: habitum autem est iam, quod talia subiacent afflatus sydereis. ergo & operationes intellectus, siue animae rationalis. Item, dicit Philosophus, quod anima est instrumentum intelligentiae, & quod intelligentia imprimitur in eam, & illuminatur eam. ergo intelligentia mouendo causat formas illuminationis in anima intellectiua: sed inter mouens & motum non est medium, vt dicit Philosophus 7. phy. ergo intelligentia sic mouens erit immediata animae. Aut ergo per seipsam, aut per aliquod medium deferens causalitatem suam ad animam. Non per seipsam, quia physice loquendo, intelligentia est motor orbis. oportet ergo quod sit medium deferens illuminationes eius ad animam: medium autem hic non potest accipi, nisi motus caeli influens per motum inferioribus formas motoris. ergo intelligentia per motum caeli regulat & causat operationes intellectuales animae, & hoc per simile videre possumus. Cor enim quod secundum Arist. est principium vitae, & vegetationis, & sensus, membrum a se distantibus virtutes has non influit nisi per vehiculum spiritus, & sic est in omnibus mouentibus & motis, quae distant ab inuicem. Similiter est de intelligentia & anima, quoniam intelligentia distat & imprimitur in animam rationalem. secundum locum distans ab ea. Non enim physice dici potest, quod intelligentia

intelligentia veniat inferius, quia secundum Philosophum, intelligentia in orbe est, & numeratur ad numerum orbium, & ad numerum motuum orbis, & inple orbis motus secundum Arist. componitur ex intelligente mouente & circulo caelesti. Item, somnia ex quibus pronosticatur futura, vt dicit Macrobius siue sint oracula, siue intelligentiae, siue prophetiae, sicut in nobis & causantur, vt dicit Philosophus in 1. de somno & vigilia per signū, vel per causam, vel per accidens, quod in quā accidens ē per se, & non communiter: est autem somnium passio sensus communis. ergo per aliquid dormitionis accidit somnium dormienti: accidens autem dormitionis quod est pronosticum futuri, non potest causari a calido, humido, frigido, & sicco, quae sunt in materia. ergo oportet quod causetur a forma aliqua quae est forma ordinis, & regula vitae interioris: & haec forma non potest esse nisi a circulo caelesti. ergo per circulum caelestem aliquid inhæret inferioribus, per quod regulatur tota vitae dispositio, & hoc fatū vocatur. ergo fatum est. Item, Ptolemæus dicit, quod coniector mensium pronosticatur per signa futurorum accepta a stellis secundis, stellas secundas vocans effectus stellarum, quae apparent in inferioribus elementis, sicut in nubibus, vel in aliquo huiusmodi: & ex hoc habetur, quod effectus stellarum in inferioribus sunt ex quibus futura vitae dispositio & causatur, & nascitur: hoc autem fatum vocant mathematici. ergo factum est. Itē, Boet. 5. de conso. philosophiae loquitur de casu & fortuna quae causantur ex duabus causis per se concurrentibus, sicut quando aliquis intendit fodere thesaurum, & alius in eodem loco intendens fodere sepulchrum, consequitur quasi a fortuna inuentionem thesauri, & sic causetur ex duabus causis per se concurrentibus, vt dicit Boetius: has autem causas occurrere fecit ordo iste ineuitabili connexionem causarum, qui de fonte scientiae Dei procedit. Connexio autem huiusmodi fatū vocatur. ergo factum est. Itē, Boet. ibid. Qui summa prouidit prouidentia simpliciter fatum dirigit singula in motum, locis, formis, temporibus distributa. ergo fatum est. Si dicatur quod fatum est ordo praescientiae diuinae, hoc non repugnat his quae dicta sunt: quoniam praescientia diuina ea quae ordinavit exequetur, & administrat ministerio causarum naturalium, vt explicitus ordo esse & vitae ab huiusmodi causis fatum vocetur. Contra. Dicit Greg. in hom. de Epiph. Domini. Absit a fidelium cordibus, vt fatum aliquid esse credatur. Et tradit rationē, quoniam stellae factae sunt propter hominem, non homo propter stellas. si ergo stellarum motus non esset in hominis ministerio, stella quae magis apparuit, non moueretur ad nutum Domini, quod est inconueniens. Item, Aug. in lib. de doct. christiana. Fatum dicit nihil esse: & si mathematici aliquando vera de futuris praenuntiare videntur, dicit hoc fieri arte daemonum ad deceptionem fidelium. Item, si est fatum aut est causa, aut causatum: non causatum, quia hoc regulatur fato, vt dicunt mathematici. Si causa, aut inferior, aut superior: non inferior, quia illa sunt calidum, frigidum, humidum, & siccum, quorum nullum est fatum. Non superior, quia causa superior est caelestis circulus cum suo motu, quod mathematici non dicunt esse fatum, sed esse fati factiuum. fatum ergo nihil est. Item, res non habent nisi duplex esse, vt dicit August. s. in causa prima, in qua sunt vita & lux, quorum neutrum est fatum, & in seipsis: sed esse rei in seipsa non est fatum,

A vt dicunt mathematici, sed potius regulatur a fato. ergo fatum nihil est. Item, August. dicit, quod inferiorum causam sufficit dicere voluntatem Dei, quia omnia fiunt Dei voluntate, vel permittuntur: uoluntas autem Dei non est fatum ergo fatum nihil est. Item, si fatum habet esse, tenet ordinem. cum ergo fatum non teneat ordinem, quia videmus indignos exaltari, & dignos deijci quod inordinatum est, & fatum circa talia sit, fatum nihil esse videtur. Item, si fatum est effectus circuli caelestis, ea quae sunt vnus circuli, videntur esse vnus fati: sed Iacob & Esau ex uno concubitu Isaac concepti sunt, & sic videntur esse vnus circuli, & tamen non fuerunt vnus fati, sicut consequens probauit euentus. ergo fatū nihil videtur esse.

ARTICVLVS II.

Quid sit fatum.

Secundo quaeritur quid sit fatum. Boet. enim 5. de scōso. dicit, quod fatum est dispositio inherens mobilibus, per quam prouidentia suis quaecumque tribuit ordinibus. Hermes autem Trimegistus dicit, quod fatum quod Graeci ymeramonem dicunt, est complexio causarum singulis temporaliter distribuens, quae factio deorum caelestium sunt praedeterminata. Respondeo, quod fatū multipliciter dicitur. Vno modo dicitur fatum mors dispositione periodorum inducta: sic dicitur in Claudiano. Liur post fata quiescit, & hoc modo decursum vitae tribus deabus fatalibus Platonici tribuebant, inceptionem. s. Clotho, Lachesi progressum, & conclusionem termini Atropes, sicut dicitur. Clotho colum portat, Lachesis trahit, Atropes occat: & hoc modo non quaeritur hic de fato. Secundo modo dicitur fatū dispositio prouidentiae diuinae de futuro progressu esse & vitae inferioris, quae dispositio cum sit aeterna, constat quod nihil ponit in rebus: & cum explicatur in effectu, tunc effectus ille per res completur temporibus & locis opportunis, sicut praedeterminatio & praedestinatio alicuius in mente de agendis negotijs suis per nutū nihil ponit in nutio, sed tamē per nutium explet quādo nutū dirigit, & sibi iniungit negotiū, & hoc modo loquitur Boet. de fato: & hoc modo iterū non quaeritur hic de fato, sed natura tamen huius praedeterminationis & praedestinationis in mente diuina existens, simplex est & aeterna, diuina, immaterialis, incommutabilis: & cum per res temporales explicatur, temporalis fit & materialis, & multiplicata, mobilis, & contingens. Tertio modo dicitur fatū forma ordinis esse & vitae inferiorū causata in ipsis ex periodo caelestis circuli, quod suis radiationibus ambit natiuitates eorum, & hoc modo Hermes loquitur de fato, vocans stellas & sacramenta deorum immobilē dispositionem esse & vitae inferioris. Est autem haec forma non forma dans esse, sed potius forma cuiusdam vniuersalis ordinis esse & vitae simplex & aeterna multiplex in virtute. Simplex est a simplicitate circulationis: multiplicitate autē virtutis habet a multiplicatione eorū quae continentur a circulo. Fiūt. n. a multis stellis & sitibus, & spatijs, & imaginibus, & radiationibus, & multiplicibus angulis, qui scribuntur in intersectionibus radiorū caelestium corporū, & radiorum productionē super tē. Per aspectū enim solis, sicut dicit Proculus, oēs virtutes eorum qui sunt in caelesti circulo congregantur & adunantur. Haec autem talis forma mediū est inter necessarium & possibile. Necessarium enim est quicquid est in motu caelestis circuli: possibile

bile autem & mutabile quicquid est in materia generabilem & corruptibilem. Forma autem ista causata ex caelesti circulo, & inherens generabili & corruptibili, media est inter utrumque. Omne enim quod procedit a causa nobili in causatum ignobile, in aliquo tenet proprietatem suae causae, tamen esse suum non est, nisi quantum permittit possibilitas eius in quo est: quia omne quod recipitur in aliquo, ut dicit Boetius & Aristoteles, 5. physic. est in eo in quo recipitur secundum potestatem recipientis, & non secundum potestatem causae a qua est: hoc possumus videre in his quae a Dionysio dicuntur. Processiones enim diuinae, sicut est vita, ratio, sapientia, & huiusmodi secundum quod procedunt longius a Deo secundum gradus entium, efficiuntur magis temporalia & mutabilia, & commista, & potentiae materiali & priuationi admista, cum tamen in Deo sint simplicia, & aeterna, & immutabilia, & immaterialia. Et similiter est de forma ordinis esse & vitae, quae in caelesti circulo est necessaria, & inextinguibilis, & inalterabilis. In rebus autem generatis propter mutabilitatem ipsarum esse, est recepta mutabiliter & contingenter: unde Boetius in 5. de consolat. figurat multos circulos, in quorum centro ordo & causa est fati & fatalium, & in circulo distante, in quo continentur generabilia & corruptibilia eiusdem fati, est contingentia & mutabilitas per esse generatorum & corruptorum, & sic est dispositio esse vitae in mente motoris primi, quam explet circulus iuxta causatum propinquior, & eodem ordine forma dispositionis, prout est in periodo caelesti, explet dispositionem quae est in mente primi motoris, & circulus a centro distans designat eandem formam dispositionis, prout mutabiliter adheret generatis & corruptis. Forma autem cum sit imago periodi, potentialiter & virtualiter praehabet totum esse, & compositionem, & durationem generatorum & corruptorum, & sic licet sit necessaria, est tamen mutabilis & contingens. Huius autem causam optime assignat Ptolemaeus in qua tripartito dicens, quod secundum virtutem stellarum per alium, per accidens sunt inferioribus. Per alium quidem, quia per sphaeram actiuorum & passiuorum, per quorum qualitates actiuas & passiuas inheret inferioribus. Per accidens autem, quia haec forma & si affluat a causa necessaria & immutabili, accipit tamen esse in rebus contingebus & mutabilibus accidentaliter. Ex duobus autem habet mutabilitatem, scilicet ex qualitativis elementorum, per quae deferuntur ad generata, & ex esse generatorum, in quibus est sicut in subiecto. hoc ergo est fatum, & sic primae rationi consentimus. Concedimus enim quod hoc modo habet esse. Secundam etiam hoc modo concedimus, quod quae sunt, mensurantur periodo. Ad tertiam & quartam dicendum, quod inferiora quidem nata sunt obedire superioribus, sed inferius & superius dupliciter referuntur ad invicem. Si enim relatio fiat per unam simplicem formam, quam dat superior motor, verum est quod superiori mouente, de necessitate mouetur inferius, & talis forte relatio est inter motores superiores orbium caelestium. Si autem inferior motor sit forma una quam non accipit a superiori, sed referatur ad ipsum sicut directus ab ipso & instrumentum eius, nihil prohibet quin per contrarium suae formae, vel aliam dispositionem impediatur, ita quod a superiore motum non suscipiat, & sic est de calido & frigido relatis ad virtutes caelestium. Calidum enim per propriam formam, non per caelestem virtutem est

congregatiuum homogeneorum, & disgregatiuum heterogeneorum, & frigidum e contrario: & ideo istae qualitates per contrarietatem inuentam in materia, & diuersitatem dispositionum materiae, saepe excludunt dispositionem & effectum motus caelestis. Propterea Ptolemaeus dicit, quod sapiens homo dominatur altris. Unde dicit Commentator, quod si effectus circuli caelestis in curando humores corpus disponat ad quartanam, sapiens medicus hoc praevidens, per calidam & humidam corpora disponit ad sanitatem, & tunc excluso effectu caelesti quartana non inducitur. Ad id quod vltimus obijciatur, dicendum est quod hoc modo ad caelum referuntur virtutes operationum vegetabilium, ut sint etiam impediabiles ab oppositis dispositionibus inuentis in anima sensibili. Hoc enim faciunt apprehensa in virtutibus animae sensibilis, quod faciunt dispositiones actiuarum qualitatum in corporibus: unde imaginatione mulieris concepta corpus totum transmutatur ad venerea. Propter quod etiam Avicenna dicit, quod quidam ex imaginatione leprosi, leprosus factus est, & patientibus fluxum sanguinis prohibet Galenus aspectum rubicundorum. Si ergo huiusmodi apprehensa sint contraria motui caelesti, excludunt effectum calidum, sicut per contrarias dispositiones & apprehensiones animalium iuuatur caelestis effectus. Et hoc est quod dicit Mesalonus, quod caelestis effectus, qui vocatur alatre, iuuatur a sapiente astronomo, sicut in producendis terrae nascentibus iuuatur per seminationem & artem. Ad hoc quod obijciatur de causa somniorum, de plano videtur mihi esse concedendum, maxime de somnijs quae sunt per imaginarias visiones. Ad hoc quod obijciatur de illuminatione intellectus animae rationalis secundum philosophiam, respondendum est dupliciter. Vno modo secundum Stoicos, qui ponunt quod cum substantia nobilior per imperium habeat mouere inferiores, & inferior obedit ei: sic in phantasmatibus animarum videndo alterum impedit & ligat operationes eius. Dicunt enim quod virtute alicuius naturae superioris, siue intelligentiae, siue stellae, anima unius ponitur in gradu superiori, & alterius in inferiori, & tunc inferior nata est moueri ab apprehensione superioris, & sic fieri fascinationem. Et cum dicit Aristoteles, quod inter mouens & motum non sit medium, non intelligit semper de immediatione loci, siue spatij, sed de immediatione gradus superioris & inferioris, ponens exemplum quod post inductum est: quia organum imaginationis non est immediatum vasis seminarijs, & tamen ad imaginem mulieris extenduntur vasa seminaria, & effluit semen propter immediationem superioritatis & inferioritatis, quae est inter praecipiens, & id cui praecipitur. Hoc autem secundum sententiam Peripateticorum non bene congruit: quia sine dubio inter agens & actum, inter mouens & motum, immediatio debet esse & coniunctio secundum contactum. Propterea dicimus, quod sicut calor digestivus duplicis est virtutis, & una virtutem habet in quantum est calor ignis secundum se consideratus, quae est alterare & separare ea quae sunt diuersi generis, & decoquere, altera habet in quantum est instrumentum animae quae est principium vitae, secundum quam terminat digerendo ad formam vitae: ita etiam caelestis motus duplicis est virtutis. Vno modo, prout est motus corporis orbicularis, & sic mouet corpora. Alio modo, prout est instrumentum intelligentiae mouentis, & hoc modo effectus eius efficitur in anima sensibili per formas corporum, & in anima

anima intellectuali per formas illuminationis: quia si anima praediximus, formae quae sunt in aliquo, sunt secundum potestatem recipientis, & non secundum potestatem agentis. Quaecumque alia ad hanc partem obiecta sunt, plana sunt. Ad dictum Gregorij dicendum est, quod ipse loquitur de fato secundum quod a quibusdam philosophis & haereticis necessitatem rebus imponere dicebatur, secundum quod dicit poeta. Periodo Te tua fata trahunt, ne incepta relinquere possis. Ad hoc quod quaeritur, utrum fatum sit causa, vel causatum, dicendum quod est similitudo causae uniuersi ordinis esse & vitae, & sic est aliquid causae, licet non vera causa, & secundum quod adheret rebus generatis est dispositio causati, licet similitudinem causae exprimat: est enim forma continens concursum esse & vitae mobiliter & contingenter. Ad hoc quod obijciatur de gemellis dicendum, quod licet possemus dicere quod in vno conceptu semen per vices projicitur, & per vices a matrice glutitur, & sic non est vna hora conceptorum geminorum, tamen etiam si diceremus esse vnam horam conceptorum, centrum tamen cordis eorum, a quo incipit conceptus, formatio non est vnus, & mutato centro necessesse est mutari totum circulum, & sic horizon eorum non est vnus, nec anguli, ideo nec eadem domorum dispositio, & sic tota periodus efficitur diuersa, & per consequens adherens rebus natis dispositio fatalis necessario variatur: & per hoc patet solutio de his quae quaesita sunt de hoc articulo.

ARTIC. III.

Utrum fatum necessitatem rebus imponat.

Tertio quaeritur, utrum fatum rebus necessitatem imponat: & videtur quod sic. Cuius enim causa est necessaria, ipsum est necessarium: causa fati est caelestis circulus qui est necessarius. ergo fatum est necessarium, & necessitatem rebus imponit. Item, fatum est regula & mensura totius vitae & esse, regulatum autem necessario refertur ad regulam: sed regula est necessaria. ergo &c. Item, fortiora sunt superiora quam inferiora. ergo superiora trahunt inferiora ad sui dispositionem necessariam: cum autem fatum sit vinculum per quod inferiora trahuntur ad superiora, videtur fatum necessitatem rebus imponere. Item, Aristoteles dicit, quod inter mouentia superiora & inferiora concordans est harmonia, sicut in chordis citharae: sed harmonia necessaria est quod inferiora per omnia consequantur dispositionem superioris. ergo dispositio superioris adherens inferioribus necessitatem imponit eis. Contra, fatum est adherens rebus mobilibus: sed motus mobilibus mouentur ea quae sunt in ipsis. ergo fatum est dispositio diuersa mutabilis contingens. ergo contingenter se habet ad res, & non imponit necessitatem. Respondetur. Dicendum, quod fatum multipliciter dicitur esse causa, ut supra diximus, ideo nullam necessitatem imponit rebus, sed inclinatur ad effectus caelestium, si non sit dispositio fortior in materia ad contrarium mouens: & ideo huiusmodi mouentia assimilant Philosopho. in libro de somno & vigilia, duplicibus consiliarijs. Sapientes enim consiliarij ex rationibus certis persuadent aliquid vtiliter esse faciendum, quod tamen inferiores propter aduersos casus obuiantes dissuadent. Tunc soluitur lex consilij sapienter, & est verbum suum tale, quod superuenientibus consilijs alijs, consilia mutantur sapienter. Regula enim, ut dicit Aristoteles,

Lesbiae edificationis mutatur ad edificatum. Est enim Lesbia insula, in qua lapides non ad rectam lineam sunt dolabiles, & ideo oportet, quod regula secundum quam dolantur, aliquantulum curuetur ad ipsas edificationes: & ita est de dispositione esse & vitae inferioris, in qua propter causas quae sunt in materia saepe mutatur dispositio sapiens circuli caelestis, & dispositio adherens mobilibus, quae fatum vocatur, extra rectitudinem caelestium declinans exorbitat propter multas oppositas inferiorum transmutationes. Ad primum ergo dicendum, quod fati causa necessaria est, sed ex hoc non sequitur aliud, nisi quod sit necessarium ipsum esse, sed non sequitur quod necessitatem rebus imponat, quia non inheret eis secundum potestatem caelestium quae necessaria sunt, sed secundum potestatem inferiorum, quae omnino mutabilia & contingenter sunt. Ad secundum dicendum, quod relatio quae est inter regulans & regulatum necessaria est, sicut relatio quae est inter patrem & filium: sed quia mutatio causat relationem, & causat relationis destructionem, ideo mutatio quae est in rebus mobilibus, causa est quod regulatum non sequitur regulam, & non sequitur ad ipsam, & quo ad hoc etiam non regulatur. Ad tertium dicendum, quod licet fortiora sint superiora quam inferiora, tamen ex impotentia inferioris contingit, quod non omnino possunt in superiorum effectus, & quo ad hoc ex parte ipsorum soluitur vinculum. Ad quartum dicendum, quod solutio temperantiae chordarum dissonantiam inducit in cithara, & similiter mutatio & alteratio inferioris dissonantiam facit ad effectum superioris: unde dicit Damascenus, quod superiora inferiorum quaedam sunt si gna nostrorum actuum, & nullo modo causa.

ARTIC. IIII.

An fatum sit scibile.

Quarto quaeritur, an fatum sit scibile, & videtur quod non: quia cum sit effectus caelestis circuli, & similitudo quaedam ipsius sicut forma alicuius similis est ipsi causae eiusdem ordinis: sed in caelesti circulo quo ad nos, sunt infinita consideranda, sicut stellae numero, & specie, & virtutibus, & situs earum in circulo de cliui, & extra ipsum, & distantiae, & coniunctiones, & quantitas anguli sub quo incidit, radius, & pars formae, & gradus lucidi & umbrosi in puteis, & in turribus existentibus, & huiusmodi infinita quo ad nos. ergo videtur quod effectus eius a nullo sciri possit. Item, circulus continet datorem formae, & datorem sensus, & intellectus, qui yles & alchato dicitur a mathematicis, aliter enim non esset mensura totius vitae, quia principium vitae non includeret: hora autem principij omnium est hora casus feminis in matrice, sed hanc quod ad nos non contingit scire. ergo ignorabitur forma dispositionis totius vitae, & sic ignorata est dispositio rerum. Nec etiam ut ex effectibus. Sunt enim quaedam, quorum videtur esse una periodus, & tamen accidentia eorum per se, sicut est sexus masculinus & femininus, non sunt eadem, & causam huius non contingit sciri ex caelestis circuli effectu. Similiter etiam natus octavo mense moritur, ut frequentius, & in septimo uiuit. Similiter in geminis, quorum vnus est masculus, alter femina, rarissime contingit masculum uiuere, femina vero aliquando superuiuit, & causam impossibile, aut difficile est assignare ex circulo caelestis. Item, luminaribus existentibus in capite algon, id est,

est, gorgois, si ea Mars respectu inimicitia radiauerit, natus, ut dicit Ptolemus truncabitur manibus & pedibus, & truncus suspendetur in cruce. Item, dicit quod luna existente in leone, vestimenta noua in dore malum est. Manifestum est autem quod haec omnia si essent scibilia, esset deductio syllogistica ad ea: sed hoc non est, non enim sequitur, Luna est in leone, ergo malum est induere vestes nouas, aut Luminaria sunt in capite gorgonis, ergo respicit ea inimicitia, & radiatio matris a quadrato, vel ab opposito diametro, ergo natus tunc suspendetur in cruce. Respondeo. Dicendum, quod duae partes sunt astronomiae, sicut dicit Ptolemus. Vna est de sitibus & motibus superiorum, & quantitatibus eorum & passionibus proprijs, & ad hanc per demonstrationem peruenitur. Alia est de effectibus astrorum in inferioribus quae in rebus mutabiliter recipiuntur, & ideo ad hanc non peruenitur nisi per coniecturam, & oportet astronomum in ista parte secundum aliquem physicum habitum inferioris certitudinis esse, & ex signis physicis coniecturari. Coniecturatio autem cum sit ex signis mobilibus, generat habitum minoris certitudinis quam sit scientia, vel opinio. Cum enim haec communia signa sint & mutabilia, non potest ex ipsis haberi via syllogistica, eo quod ut videtur, ut in pluribus includunt signa tantum, & fiunt iudicia quaedam multis de causis mutabilia, sicut patet parte dicta, & ideo sepe astronomus dicit verum, quia dictum suum est quod ad dispositum caelestium verissimum, si haec dispositio sit a mutabilitate rerum exclusa. Ad primum dicendum, quod multa taliter quo ad nos infinita consideranda essent, sed considerantur paucissima, ex quibus alia praenoscuntur, de quibus habetur coniecturatio, propter quod dicitur per Ptolemaum, quod per caelorum motus non nisi communiter iudicare debemus, & potestates rerum consequentes, quas proprie rerum causae frequenter excludunt. Ad secundum, quod hora talis distulter cognoscitur, & ideo inuentum est remedium ut accipiatur gradus ascendens circuli, hoc est horae coniunctionum luminarium, cui adaequatur circulus, quia ille habet influentiam ad communem necessitatem, quae proximo sequitur, vel accipiatur ascendens ad natiuitatem ex utero. Ad aliud dicendum, quod via syllogistica sciri non potest conclusio coniecturalis: sed tamen imperfectio scientiae, ut dicit Ptolemus, quin hoc sciatur non impedit unde sciri potest, sicut est in pronosticatione somniorum. Non enim habitu do syllogistica est inter somnium & pronosticationem somnij, & sic est in omnibus aetimationibus coniecturalibus. Ad aliud quod obijcitur de disparitate sexus in geminis, dicendum quod sexus femineus sit semper propter occasionem defectus alicuius principiorum. Cum enim semen masculinum factiuum sit, & formatiuum & incorporatur per virtutem formatiuam quam habet in femine iplo semper inducit formam masculini de intentione propria, nisi qualitate materij impediatur, & ideo sexus femineus accidit ex defectu naturae particularis, quae numquam intendit facere feminam: sed cum melius fieri non possit ex natura vniuersali, fit adiutorium generationis & non generatorum proprie, & haec est femina, & hoc est quod Dominus intendit dicere. Non est bonum esse hominem solū, faciamus ei adiutorium sibi simile, unde dispar sexus in geminis prouenit ex defectu principiorum naturalium in altera parte seminis, & non ex periodo caelesti. Quod autem in talibus mas frequentius moritur,

prouenit ex hoc, quod cum tales gemini ex vno semine diuiso generantur, sit materia male terminabilis, a virtute formatiuā, quia si fuisset bene terminabilis vtrumque formasset in mare. Materia autem masculini maiori & multiplici indiget terminatione quam materia femine, & ideo mas remanet egrotus & debilis in terminatione materiae, causam habens mortis; in femina autē parua sufficit terminatio, & propter mollietatem corporis superuiuit, frequentissime tamē ambo moriuntur. Ad id quod dicitur de octauo mense, dicendum non est quod quidam dixerunt, quod ut frequentius octauo mense moritur, quia octauus mensis Saturno attribuitur, cuius frigiditas & siccitas natum interficiunt. Hoc enim falsum probatur, quia multi in astronomia filij Saturni esse dicuntur, qui diu superuiuunt. Causa ergo non est in circulo, sed in principijs materij. Luna enim est mens dominatiua, ad cuius conuersionem commensuratur conceptus & impregnationes, ut dicit Arist. Luna enim est alter sol, eo quod recipit lumen a sole, & quod sol facit in anno, luna facit in mense. A prima enim intentione vsque ad hoc quod est dimidia, est calida & humida, sicut tempus veris. A mediatione vsque ad plenilunium est calida & sicca, sicut est aestas. A plenilunio vsque ad secundam mediationem est frigida & sicca, sicut est autumnus. A secunda mediatione vsque ad coniunctionem est frigida & humida, sicut hyems. Quod autem nata sit mouere humorem, patet propter quod est in accessu & recessu maris, qui accessus & recessus maris in media lunatione quae est nouem dierum, recedit ad circulum in ascendendo & descendendo. Si minimus sit fluxus maris, ad idem punctum paruitatis reuertetur. 14. die. Licet enim luna in media lunatione non transeat nisi medietate circuli sui, tamen motus augis ex opposito occurrunt sibi completam circulationem mediam. Luna enim in quolibet mense bis est in auge. In praenotione & coniunctione. Luna enim cum in coniunctione viuificum lumen a sole accipit, & cum uenus numquam a sole distat longe, & uenus habeat mouere humorem feminalem, luna quando soli coniungitur, acquirit ueneris virtutes, & sic ex virtute propria mouet humores, & ex virtute solis influit vitam humori moto, & ex virtute ueneris mouet seminis genituram ad formas geniturae conuenientes. Et quia Mercurius habet commiscibilem virtutem ex multis gyrationibus eius quas habet super oēs alios planetas, luna hac virtutem lucratur ex coniunctione ad ipsum, & ex illa semē viri & feminae mouet ad comissionem. Sic ergo luna conuersionibus suis commissiones, conceptus, & impugnationes causas & regulat. Sunt autem in genitura septem mutationes necessariae, quarum prima est seminis conuersionis, & praecipue ad formas cordis. Secunda est materiae distinctio ad formam membrorum principalium, quae & caulatiuas habet virtutes, sicut hepar caulat virtutes naturales, & vasa seminaria virtutes formatiuas conceptuum, & ideo in secunda mutatione seminis adhaerent puncto cordis tres vesiculae quas facit spiritus ad locum cerebri, hepatis, & vasorum seminalium. Tertia mutatio est distinctio materij, quando vesicula cerebri ascendit sursum, & vesicula hepatis aliquando ad dextrum, & ad vltimum descendit ad vesiculam vasorum seminalium, & hunc ascensum & descensum facit spiritus exufflatione qui est in corde. Quarta mutatio est totius materij distinctio, ut distribuatur locis membris secundariis, qui causatrices virtutes

ritates non habent, & hanc distinctionem iterum facit a spiritu exufflatione cordis, quae exufflatio perforat, & distendit materiam, & perforando facit viam vena rum pulsatilem, & quietarum, & neruorum, extēdo autem distribuit materiam vniuscuiusque membrorum in locum proprium. Quinta mutatio est transmutatio materij in figuram membrorum, quam figuram non reciperet, nisi humidum esset in ea, & hanc mutationem facit, cum vis formatiuā cordis in locum membrorum per spiritum exufflatur. Membra autem figurata non sunt apta recipere virtutem operatiuā & motiuam, nisi per confederationem & colligationem. Sexta mutatio est quae completur per calorem cordis, cum spiritu diffuso in membris, qui exsiccat superfluum humidum, consolidat & confortat iuncturas & connexiones. Septima mutatio est motus, scilicet per virtutes motiuas quae omnibus membris a corde influit, & cum omnis motus geniturae sit a luna, sicut iam dictum est, oportet quod septem conuersionibus lunae in homine, quod est perfectissimum seminis, compleatur. Et licet istae mutationes seminis non sint successiuae secundum numerum mensium, tamen perfectio earum non completur nisi completo numero conuersionum secundum septem menses, & in animalibus alijs ab homine non haec ita regulariter obseruantur propter ignobilitatem suarum complexionum, sed aliqua diutius, ut elephas, alia breuiori tempore impregnatur: perfectis etiā conuersionibus habet embryo ea quae exiguntur ad necessitatem, & sicut dicit Gal. Virtus formatiuā tripliciter se habet ad semē, seu ad materiam. Aliquando enim materia est diminuta, & virtus abundans. Aliquando virtus est deficiens, & materia superabundans. Aliquando sunt secundum qualitatem proportionata, & quando quidem virtus est abundans & materia diminuta, terminata est complexio septimo mense, & tunc virtus abundans fortiter facit motum ad exitum, & nascitur puer, & conualecit, & efficitur paruus corpore, & agilis valde in operationibus. Quando autem adaequata sunt virtus & materia, & quando est superabundans materia, tunc non est completa complexio septimo mense, sed quiescit per vnam lunae conuersionem in octauo mense & facit motum ad exitum, & nascitur nono mense, & conualecit, & hoc est ut in pluribus fere omnium natiuitas. Sed quando virtus est deficiens & inobediens materiae ex angustia, facit motum in septimo mense, quando virtus motiuā data est, & ex dispositione non comprobatur nisi octauo mense, & tunc nascitur & moritur ut in pluribus, & hoc non conuenit ex periodo, sed ex dispositione & corruptione principiorum naturalium. Haec autem quae dicta sunt, ut in pluribus sunt vera. Multum enim variationis faciunt complexionem feminarum, & complexionem climatū, propter quod ego vidi vnam quae peperit in vndecimo mense puerum maxime quantitatis, & Aristotele dicit se vidisse vnam quae peperit in 14. mense similiter. Ad illud quod obijcitur de capite gorgonis, dicitur quod illae stellae funerae sunt, & monstruosam indicant vitae terminationem, propter quod ipse etiā Perseus caput auerso vultu abscissum tenet, sed hoc sicut diximus, non imponit rebus necessitatem: sed facile & mutabilem inclinationem habet. Ad illud quod obijcitur de noua veste induta luna existente in leone, eodem modo dicendum est. Sicut enim radiatio periodi dispositionem ordinis esse & durationis im-

primit rebus naturalibus, ita etiam imprimit artificialis, propter quod figurae imaginum magicarum ad aspectum stellarum imprimuntur, & fieri percipiuntur.

ARTIC. V.

In quo genere causa fatum incidat.

Quinto quaeritur in quo genere causa incidat, & hoc solutum est per accidentia, quia in veritate causa non est, sed est aliquid causae. Est enim forma ordinis, & uirtus imaginem habens, & uirtutem caelestis circuli, sicut dicimus aliquando, quod aliqua non sunt uere entia, sed sunt aliquid entis, sicut ea quae sunt in anima, & secundum aliquos motus & tempus, ut dicit Aui. Quidam tamen nituntur probare, quod sit causa, eo quod Plato ponit compares stellas his quae nascuntur, in quibus sunt formae quae sunt causae rerum generatarum, & regula esse & uirtus earum. Inducit. n. Deum deorum dicentem ad deos corporales quae sunt stellae, & dicit, Horum generatorum in inferioribus sementem ego faciam, ut uobis contradam, uestrum erit parare ea. Et praecipit eis, quos similes sibi uidet, iustitiam & pietatem colere, & haec uiuent post terreni dissolutionem intellectus. Hoc de hominibus dictum est, quorum immortalis est intellectus, & post mortem sydereas sedes accipient, sicut a semete syderum in generationem descendit. Propterea dicit, quod descendas per circulos planetarum uires animae accipit, memoriam, intelligentiam, & uoluntatem, sicut exponit Macrobius super somnium Scipionis. Hoc etiam uidetur tangere Ouidius loquens de lacteo circulo, & dicens, Hac iter est superis ad magni tecta tonantis. Hoc etiam uidetur per rationem, quia quorum unus est essentialis actus, illorum uidetur esse una natura: intelligentiae autem caelestis & intelligentiae hominis & conceptione uiri, uidetur esse unus essentialis actus. ergo una natura. Inde ulterius, quarumcumque formarum una natura est, illarum una relatio est ad corpus unius naturae, si in aliquo corpore esse dicuntur: sed intelligentiae caelestis relatio est ad stellam, uel ad orbem secundum comparem stellam, ergo & intellectualis naturae in homine erit relatio ad stellam comparem. Hoc etiam uidetur per dictum Commentatoris super 11. meta. ubi dicit, quod finis prosperitatis intellectus hominis est, si post mortem continetur motori caelesti. Solutio, dicendum quod falsum & hereticum est dicere, quod animae intellectuales descendunt a compare stella. Aegyptiorum enim Philosphorum fuit opinio, quod intellectuales animae stellis a Deo deorum factis terreno affectu quo aliquando afficiuntur, grauantur, quae grauatē deprimuntur ad corpora generabilia & corruptibilia, & ibidem deputatae per cultum pietatis & iustitiae recipiuntur ad compares stellas. Affectum autem terrenum ad intellectuales animas peruenire dixerunt eo modo, quo afficitur anima secundum certam dulcedinem nutrimenti corporis. Posuerunt enim quod subtilissimo uapore paludum mectidarum inter duo solstitia positam, super quas maximus planetarum est discursus, nutriuntur corpora planetarum, ita quod quando illum attrahunt, ex grauitate deprimuntur & retrogradantur, & quando eundem digerunt eleuantur & cursu diriguntur. Hanc autem subtilitatem in sphaera ignis & aetis nectar deorum uocabant, & hoc modo affectum terrenorum

terrenorū ad animas in stellis positas peruenire dixerunt: Heretici autem ab hac opinione occasionem erroris sumentes, dixerunt animas esse in cælo cū angelis factas, & propter peccatum quod commiserunt, in corpora esse detrusas, vt hic purificatæ ad cælestes sedes recipiantur: & hoc est quod dicit David. Educ de carcere animam meam &c. His ergo refutatis, dicendum est cum Philosopho. 2. de causis proprietatū elementorum & planetarum, q̄ cum cadit semen viri in matricem mulieris decoquitur in ea decoctione fortis, & fit frustum carnis, & creatur in ea anima ius su Deī. Ad primum ergo dicendum, q̄ Plato cum dicit mentes animarum esse in stellis, hoc dicit ratione similitudinis proportionis intellectus humani ad intellectum intelligentiæ cælestis, nec stellæ hoc assequuntur nisi per ministerium, sicut ipse Deus deorū dicit, q̄ ipse horum sementem facit. Sementis. n. hoc non est in potentia, quæ sit ante actum, sed est ipsa factio naturæ intellectualis. Dicitur autem Ouidij in li. metamor. est, nō nisi per viam candidam candore innocentia & iustitiæ peruenitur ad magni tecta tonantis. Ad id quod obijcitur per rationem, dicendū q̄ quorum vnus est essentialis actus, illorum est vna natura. Intelligere autem & contemplari intellecta, non ex æquo est intelligentiæ cælestis & animæ rationalis, sed per prius & posterius: quia intellectus intelligentiæ est sine continuo & tempore, & sine collatione, & in ista prima rerum veritate: intellectus autem noster est cum continuo & tempore, habens se ad primas veritates rerū sicut oculus vespertilionis ad lucem solis. Sic autem intelligere per prius & posterius conuenit superiori & inferiori, quæ specificè differunt. Ad dictum Commentatoris dicendum, q̄ continuatio non est secundum vnā naturam communem, sed secundum vnum commune obiectum speculationis ad beatitudinem post mortem pertinentis, sicut dicit Philoso. lib. cæli & mundi, quod extra cælū non est tēpus nec locus, sed vita beata, intelligēs extra cælū esse quod est super cursum syderum in loco quietæ contemplationis bonorum.

Explicit opusculum 28. beati Thoma de Aquino de fato.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXIX. DE PRINCIPIO INDIVIDVATIONIS.

VONTIAM duæ sunt in homine potentiæ cognoscitiuæ, scilicet sensus & intellectus, manifestum est illas diuersitatem supponere ex parte obiectorum suorum. Sciendum est autem quod in cognitione humana fundamentum & origo est sensus, vnde propinquior est rei extraneæ, supra quā tota actio virium sensitua fundatur secundum Philosophum in lib. perihermenias: vnde propter manifestā passionem sensuum a sensibilibus tamquam a propinquo ortam passiones intellectuum dixit esse similitudines rerum. De passionibus vero sensuum nullā mentionem fecit ibi, quod tamen principaliter factū est: quia passiones intellectiue sunt causæ vocum immediatius quā passiones sensuum, de quibus tunc agere intendebat. Certum est autem accidentia ipsa sive propria, sive communia esse sensibilia, sive

ue obiecta sensuū, vt habetur in lib. 2. de anima. Vnde cum super proprium obiectum vnus potentia altera non feratur nisi per accidēs, sicut oculus videt dulcē in quantum est album, vel nigrum, impossibile est intellectum ferri super illa accidentia nisi per accidēs, in quantum scilicet agit circa ipsa phantasmata quæ sunt a parte ipsorum sensibilibus accidentiū, & hoc est per modum cuiusdam reflexionis. Reflexio autem est duplex. Vna ab origine potentia, altera ab origine obiecti. Primo namque quælibet potentia fertur super obiectum suū proprium, & illud habet determinare actum ipsius potentia: vnde vltra non transit actus potentia quā sub forma vltiori ipsius principalioris obiecti, aliter namque non esset id proprium eius obiectum. Proprium enim obiectum est, per cuius informationem potentia actum suum exercet, sicut se habet color ad visum, & sonus ad auditum. Quidditas autem rei sensibilis est obiectū intellectus proprium, vt dicitur in 3. de anima: vnde quocumque anima se vertit, hoc obiectum est sibi ratio agendi. Potest igitur vel redire in se per actū & potentiam suam, vel redire per obiectum in ipsam originem obiecti, scilicet per phantasmata in species sensibilem. Ideo isti sunt duo modi reflexionis suæ, quarū altera cognoscit se, & quæ a parte sua sunt: altera vero quæ sunt a parte obiecti sui. In vtroque vero modo sua cognitio ad aliquid singulare terminatur. Cū enim in ipso suo obiecto figitur actus, rationem vniuersalis apprehendit, quod solum in istis inferioribus ab intellectu determinatur vt proprium obiectū, cū omnia singularia apud nos materialia sint. Materia enim impedit intellectum, singulare vero non. Materia namque non est scibilis nisi per analogiam ad formam, vt dicitur 1. physic. Si autem esset apud nos singulare insensibile & immateriale, quod tamen est impossibile: ipsum per se sine aliqua abstractione cognosceretur, quia singularitas non impedit intellectum, sed materialitas. Cum ergo intellectus tendit in originem sui obiecti, in sensibilia scilicet, reflectit super obiecta aliarum virium cognoscitiuarum. Cū vero ad se redit, non tendit in obiectum alicuius alterius virtutis: quia potentialitas animæ ratione cuius ipsa non potest esse completum obiectum intellectus proprii, nisi ducta ad actum per speciem principalis obiecti, vt docet Philoso. in 3. de anima, quia anima intelligit se, sicut & alia, sed intelligit alia per speciem, ergo non est materialitas quæ facit esse vt obiectum alterius potentia, facit tamen quendam modum singularitatis, non qui sit alicuius rei completæ in specie, sed quia esse animæ terminatur per receptibilitatem suæ naturæ, cuius potentialitas maior est potentia angelorum, quia magis distat a Deo in gradu naturæ quā angelus. Deus enim actus purus est, & quanto sibi aliquid minus appropinquat, tanto plus potentialitatis, & minus actualitatis habet. Non solū enim in materia, sed etiam quæcumque potentialitas passiuæ de ratione obiecti intellectus minus habet: quia dicit Philoso. 9. meta. quod vnumquodque intelligitur secundum quod est actu ens: vnde anima ad obiecta duplicem cognitionis modum habet, vnum in se, vt separata accipitur: tunc enim cognoscibilis est secundum modum sui esse, quia est actus perfectus suam potentialitatem. Non enim in anima sunt duo actus, scilicet sua essentia quæ est sua potentialitas, & esse suum: sed esse suum est sua actualitas, ratione cuius

ipsa ipsa essentia anime est actus corporis. Omnis. n. forma participat actum qui est primus per essentiā, sed hoc analogice fit. Duos autem actus eiusdem ordinis impossibile est aliquod vnū participare simul, sicut impossibile est eandem materiam duas formas substantiales simul participare. Alium autem modum cognitionis habet a se, in quantum nata est per sensus cognoscere: vnde non est cognoscibilis in statu in quo accipitur aliquid per sensum, nisi per species rei sensibilis, & ideo omnis cognitio sua de se ipsa proprie est reflexa. Nunc ergo restat ostendere, vbi separatur cognitio sensus & intellectus a se mutuo. Manifestū est enim intellectū incipere vbi sensus desinit, sensus autem exteriores ipsa sensibilia accidentia, communia scilicet & propria habet pro suis per se obiectis. Quidditas autem rei particularis in particulari non spectat vt per se obiectum ad illos sensus exteriores, cum quidditas ista substantia sit, & nō accidens, nec ad intellectum pertinet vt per se obiectū eius propter suā materialitatem. Ideo quidditas rei materialis in ipsa sua particularitate est obiectum rationis particularis, cuius est conferre de intentionibus particularibus, loco cuius in brutis extrinseciua naturalis est: quæ potentia per sui contumtionem cum intellectu, vbi est ratio ipsa quæ cōfert de vniuersalibus, participat vim collatiuā: sed quia pars sensitiua est, non abstrahit omnino a materia, vnde obiectū suum propriū manet quidditas particularis materialis. Hoc autem non est, quod illa potentia apprehendat materiam in se, cum ipsa non possit sciri nisi per analogiam ad formam, sed quia collatio de materia in ordine ad formam per ipsam materiam indiuiduatam spectat ad hanc potentiam, sicut cōsiderare de materia in communi in ordine ad formam speciei, spectat ad rationem superiorem. Ex his facile est videre quomodo materia est principium indiuiduationis: hoc enim intendimus ostendere. Sciendum est ergo quod indiuiduum apud nos in duobus consistit. Est enim indiuiduum in sensibilibus ipsum vltimum in genere substantia, quod de nullo alio prædicatur, immo ipsum est prima substantia secundum Philosophū in prædicamentis, & primum fundamentum omnium aliorum. Natura enim formæ materialis, cum ipsa nō possit esse hoc aliquid completum in specie, cuius solum esse est incoicabile, est multis coicabilis quātum est de ratione sua, sed est incoicabilis solū ratione suppositi, quod est aliquid completum in specie, quod cuiuslibet formæ nō conuenit, vt dictum est, ideo quātum est de ratione sua communicabilis est, vt dictū est. Coicatio autem sua est, vt dictū est, per hoc q̄ recipitur in alijs, ideo quātū est de natura sua, coicabilis est, & in multis recipi potest, & recipit sibi vnā rationem, cū vna sit ratio speciei in omnibus suis indiuiduis. Sed quia ipsa esse non habet, vt dictū est, quia esse est solū suppositi, vt patet per Philosophum 7. meta. & suppositum incommunicabile est, vt dictū est: ideo ipsa forma materialis diuersificatur secundum multa esse incoicabilia manens vna secundum rationem multis communicatam: sua autem receptio est in materia, quia ipsa materialis est. Ex quo patet quod de natura sua sibi relinquitur vnitas rationis in communicatione sua, & q̄ redditur incommunicabilis per receptionem suam in materia. Ex quo enim recipitur in materia, efficitur indiuiduum, quod est incoicabile, & primum fundamentum in genere substantia, vt completum aliorum de se prædicabi-

lium subiectum. In via autem generationis semper est completum est prius completo, licet in via perfectio nis sit totum e contrario. Illud ergo quod est primū subiectum omnium in via generationis, & incompletum quod de nullo illius generis prædicatur, materia scilicet, necessario erit primum principium esse incoicabile, quod est propriū indiuidui. Aliud est in quo saluatur ratio indiuidui apud nos, determinatio scilicet eius ad certas particulas tēporis & loci, quia proprium est esse sibi hic & nunc, & hæc determinatio debetur sibi ratione quantitatis determinata: & ideo materia sub quantitate determinata est principium indiuiduationis. Materia enim sola est principium indiuiduationis, quo ad illud in quo saluatur ratio primi in genere substantia, quod tamen impossibile est reperiri sine corpore & quantitate: & ideo quantitas determinata dicitur principium indiuiduationis, non quod aliquo modo causet subiectum suum quod est prima substantia, sed concomitatur eam inseparabiliter, & determinat eam ad hic & nunc. Illud ergo quod cadit sub ratione particulari, est hoc aliquid per naturam materia: quod autem cadat sub sensu exteriori est per quātitatē. Sed huic obijci potest, q̄ materia de sui natura communis est, sicut & forma, cum possit vna sub pluribus formis esse: vnde hæc communitas sua potest impedire ipsam, ne sit principium primum indiuiduationis. Sed sciendum est quod impossibile est formam vniri materia quin sit particularis, & q̄ eam sequatur quantitas determinata, per quem modum non est vltra communicabilis materia alicui alteri forme, quia hæc quātitas cum alia forma reperiri non potest cum eadem determinatione: & ideo materia non est communicabilis sibi eandem determinationem, sicut forma est, vt dictum est. Ratio. n. materia sub forma aliqua est alia a ratione sua sub alia forma, quia certificatur ratio sua per determinationem quantitatis, quæ in diuersa proportione & dimensione requiritur ad diuersas formas. Essentia. n. materia non diuersificatur sub diuersis formis sicut ratio sua: ratio. n. materia non est vna & communis sicut sua essentia est. Ratio enim formæ in diuersis materijs est vna, licet sibi esse sit diuersa: & ideo communitas sibi essentiam tātum quæ est ipsius materia, & non sibi eandem rationem, non impedit materiam esse primum principium indiuiduationis. Sed aduertendum est, q̄ accidentia non indiuiduantur per materiam primam, sed per subiectum proprium quod est ens actu indiuiduantur, sicut & formæ substantiales per materiam primam, quæ est earum subiectum. Et hæc de principio indiuiduationis ad præsens sufficiunt.

Explicit opusculum vigesimumnonum diui Thome Aquinatis de principio indiuiduationis.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM TRIGESIMVM PRI
MVM, DE PRINCIPIIS NATVRAE
AD FRATREM SILVESTRVM

VONTIAM quoddam potest esse, licet non sit, quoddam vero iā est, illud quod potest esse & nō est, dicitur esse potentia: illud autē quod iā est, dicitur esse actu. Sed duplex est esse. scilicet esse

essentiale, siue esse substantiale rei, vt hominem esse, & hoc est esse simpliciter. Est autē aliud esse accidentale, vt hominem esse album, & hoc est esse secundum quid: ad vtrumque autem esse, est aliquid in potentia. Aliquid enim est in potentia vt sit homo, vt sperma & sanguis menstruus; aliquid in potentia vt sit album, vt homo. Tamen illud quod est in potentia ad esse accidentale potest dici materia, sicut sperma hominis, & homo albedinis: sed in hoc differunt, quia illud quod est in potentia ad esse substantiale dicitur materia ex qua: quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur materia in qua. Item, proprie loquendo illud quod est in potentia ad esse substantiale, dicitur materia prima: quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur subiectum. Subiectum enim dat esse accidenti, scilicet existendi, quia accidens non habet esse nisi per subiectum: vnde dicitur quod accidentia sunt in subiecto, non autem dicitur quod forma substantialis sit in subiecto: & fm hoc differt materia a subiecto, quia subiectum est quod non habet esse ex eo quod aliquid ei aduenit, sed quod est per se, & habet esse completum, vt homo non habet esse per albedinem: sed materia dicitur quod habet esse ex eo quod sibi aduenit, quia de se esse incompletum, immo nullum esse habet, vt dicit Commentator in 2. de anima: vnde simpliciter loquendo forma dat esse materiae, accidens autem non dat esse subiecto, sed subiectum accidenti, licet aliquando ponatur vnū pro alio, scilicet materia pro subiecto, & e contrario. Sicut autem omne quod est in potentia potest dici materia, ita omne a quo habet aliquid esse, quodcumque esse sit illud siue substantiale, siue accidentale, potest dici forma, sicut homo cum sit potentia albus, sit per albedinem actu albus, & sperma cum sit potentia homo, sit actu homo per animā. Et quia forma facit esse in actu, ideo dicitur quod forma est actus: quod autem facit esse actu substantiale, dicitur forma substantialis, & quod facit actu esse accidentale, dicitur forma accidentalis. Et quia generatio est motus ad formam, duplici formae respondet duplex generatio. Formae substantiali respondet generatio simpliciter: formae accidentali respondet generatio fm quid. Quando n. introducitur forma substantialis, dicitur aliquid fieri simpliciter, sicut dicimus homo fit, vel homo generatur: quando autem introducitur forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri simpliciter, sed fieri hoc, sicut quando homo fit albus, non dicitur simpliciter hominem fieri vel generari, sed fieri vel generari album: & huic duplici generationi opponitur duplex corruptio, scilicet simplex, & fm quid. Generatio vero & corruptio simplices non sunt nisi in genere substantiae: generatio vero & corruptio fm quid sunt in omnibus alijs generibus. Et quia generatio est quedam mutatio de non esse, vel de non ente ad esse, vel ad ens, e contrario autem corruptio debet esse de esse vel ente ad non esse, vel non ens. Non autem ex quolibet non esse fit generatio, sed ex non ente quod est ens in potentia, sicut idolum ex cupro, quod est idolum in potentia, & non actu. Ad hoc autem quod sit generatio, tria requiruntur, scilicet ens in potentia, quod est materia: & non esse actu, quod est priuatio: & id per quod fit actu, quod est forma. Sicut quando ex cupro fit idolum, cuprum quod est in potentia ad formam idoli, est materia, hoc autem quod est in figuratum siue indispositum, est priuatio: figura autē a qua fit idolum, est forma, non autē forma substantialis, quia cuprum ante aduentum si-

gurae habet esse actu, & eius esse non dependet ab illa figura, sed est forma accidentalis. Omnes n. forme artificiales sunt accidentales. Ars n. non operatur, nisi circa id quod iam constitutum est in esse perfecto a natura. Sunt igitur tria principia naturae. scilicet materia, & forma, & priuatio, quorum scilicet forma, est id propter quod fit generatio: alia duo sunt ex parte eius, ex quo est generatio: vnde materia & priuatio sunt idē subiecto, sed differunt ratione. Idē n. est quod & in figuratum ante aduentum formae, sed ex alia ratione dicitur quod, & ex alia in figuratum: vnde priuatio dicitur principium non per se, sed per accidens, quia scilicet coincidit cum materia, sicut dicimus quod est per accidens, quod medicus edificat. Non n. ex eo quod medicus, sed ex eo quod domificator est, quod coincidit in medico in eodē subiecto. Sed duplex est accidens. scilicet necessarium, quod non separatur a re, sicut risibile homini: & non necessarium, quod separatur, sicut album ab homine: vnde licet priuatio sit principium per accidens, non tamen sequitur quod non sit necessarium ad generationem, quia materia a priuatione nunquam denudatur. In quantum n. est sub vna forma habet priuationem alterius, & e contrario, sicut in igne est priuatio aeris, & in aere est priuatio ignis. Et sciendum, quod eū generatio sit ex non esse, non dicimus quod negatio sit principium, sed priuatio: quia negatio non determinat subiectum. Non videtur n. potest dici etiā de non entibus, vt chimera non videtur, & iterū de entibus quae non sunt nata habere visum, sicut de lapidibus: sed priuatio non dicitur nisi de determinato subiecto, in quo scilicet natus est fieri habitus, sicut cecitas non dicitur nisi de his quae sunt nata videre. Et quia generatio non fit ex non ente simpliciter, sed ex non ente quod est in aliquo subiecto, & non in quolibet, sed in determinato; non n. ex quolibet non igne sit ignis, sed ex tali non igne, circa quem nata sit fieri forma ignis, id dicitur quod priuatio est principium & non negatio; sed in hoc differt ab alijs, quia alia sunt principia & in esse, & in fieri. Ad hoc n. quod fiat idolum, oportet quod sit aes, & quod ulterius sit figura idoli: & iterum quod est idolum, oportet hanc duo esse, sed priuatio est principium in fieri, & non in esse: quia dum fit idolum, oportet quod non sit idolum. Si n. esset, non fieret, quia quicquid fit non est nisi in successiuo, vt in tempore & motu: sed ex quo iam idolum est, non est ibi priuatio idoli, quia affirmatio & negatio non sunt simul: similiter nec priuatio & habitus. Itē, priuatio est principium per accidens, vt supra est expositum: alia vero sunt principia per se. Ex dictis ergo patet, quod materia per se differt a forma & priuatione per rationem. Materia n. est id in quo intelligitur forma & priuatio, sicut in cupro intelligitur forma & in figuratum: quae tamen materia denominatur cum priuatione, quaeque siue priuatio nonne, sicut aes cum sit materia idoli non importat priuationem, quia ex hoc quod dico aes, non intelligitur dispositum, siue in figuratum: sed farina cum sit materia respectu panis, importat in se priuationem formae panis, quia ex hoc quod dico farina, significat in dispositum, siue in ordinatio opposita formae panis. Et quia in generatione materia, siue subiectum permanet, priuatio vero non, nec compositum ex materia & priuatione, ideo materia quae non importat priuationem, est permanente, quae autem importat, est transiens. Et est sciendum, quod quaedam materia habet compositionem formae sicut quod est, cum sit materia respectu idoli, ipsum tamen quod est compositum ex materia & forma, & ideo quod non dicitur materia intelligitur siue qualibet forma & priuatione, sed est subiecta formae & priuationi, dicitur materia prima propter hoc, quod ante ipsum non est materia alia, & hanc etiā dicitur yle, hoc est chaos, vel consilio, graece. Et

quia omnis definitio & omnis cognitio est per formam, ideo materia prima non potest per se defini, nec cognosci, sed per comparisonem ad formam, vt dicitur quod illud est materia prima, quod hoc modo se habet ad omnes formas & priuationes, sicut est ad idolum & in figuratum, & haec dicitur simpliciter prima. Potest etiam aliquid dici materia prima respectu aliquius generis, sicut aqua respectu liquabilium, quae tamen non est prima simpliciter, quia est compositum ex materia & forma, vnde habet materiā priorē. Et sciendum est quod materia prima, & etiam forma non generatur neque corrumpitur, quia omnis generatio est ex aliquo ad aliquid. Id autem ex quo est generatio, est materia: id autem ad quod est generatio, est forma. Si ergo materia & forma generarentur, materia esset materia, & forma esset forma, & sic in infinitum: vnde generatio non est nisi compositi proprie loquendo. Sciendum est etiā, quod materia prima dicitur vna numero in omnibus, sed vnū numero dicitur duobus modis. scilicet quod habet vnā formam determinatā in numero, sicut Sortes: & hoc modo materia prima non dicitur vna numero, cum in se non habeat aliquam formam. Dicitur etiam aliquid vnū numero, quia est sine dispositionibus quae faciunt differre secundum numerum, & hoc modo dicitur materia prima vnum numero, quia intelligitur sine omnibus dispositionibus, quae faciunt differre numero, vel a quibus est differentia in numero. Sciendum etiā quod licet materia prima non habeat in sua ratione aliquam formam, vel priuationem, sicut in ratione eris non est figuratum, vel in figuratum, materia tamen nunquam denudatur a forma & priuatione. Quandoque enim est sub vna forma, quandoque sub alia, per se autem nunquam potest esse: quia cum in ratione sua non habeat aliquam formam, non potest esse in actu, cum esse actu non sit nisi a forma, sed est solum in potentia, & ideo quicquid est in actu, non potest dici materia prima. Ex dictis ergo patet tria esse principia naturae, scilicet materiam, formam, & priuationem: sed non sunt haec sufficientia ad generationem. Quod n. est in potentia, non potest se reducere ad actum, sicut cuprum quod est in potentia ad idolum, non facit se idolum, sed indiget operante ad hoc quod forma idoli exeat de potentia in actum, forma etiam non potest se extrahere de potentia in actum, & liquor de forma generati, quam dicimus esse terminū generationis. Forma n. non est nisi in facto esse, quod autem operatur est in fieri, dum res fit. Oportet ergo praeter materiā & formā aliquid principium esse quod agat, & hoc dicitur causa efficiens, vel mouens, vel agens, vel vnde est principium motus. Et quia, vt dicit Aristoteles in 2. meta. omne quod agit non agit nisi intendendo aliquid, oportet esse aliud quartum, id est, quod intenditur ab operante, & hoc dicitur finis. Et sciendum quod licet omne agens tam naturale quam voluntarium intendat finem, non tamen sequitur quod omne agens cognoscat finem, vel deliberet de fine. Cognoscere autem finem est necessarium in his quorum actiones sunt determinatae, sed se habent ad opposita sicut sunt agentia voluntaria, & ideo oportet quod cognoscant finem, per quem suas actiones determinent. Sed in agentibus naturalibus sunt actiones determinatae: vnde non est necessarium eligere ea quae sunt ad finem, & ponit exemplū qui de citharedo, quem non oportet de qualibet percussione chordarū deliberare, cum percussiones sint determinatae apud ipsum, alioquin esset inter percussiones mora, quod esset absolum. Magis autem vide-

atur de operante voluntarie quod deliberet, quam de agente naturali. Et ita patet per locum a maiori, quod si agens voluntarie, de quo magis videtur, non deliberat aliquando, ergo nec agens naturale. ergo possibile est agens naturale sine deliberatione intendere finem: & hoc intendere nihil aliud est quam habere naturalem inclinationem ad aliquid. Ex dictis patet, quod sunt quatuor causae. scilicet materialis, efficiens, formalis, & finalis. Licet autem principium & causa dicantur conuertibiliter, vt dicitur 5. meta. tamen Aristoteles in lib. phy. ponit quatuor causas & tria principia: causas enim accipit tam pro extrinsecis quam pro intrinsecis. Materia autem & forma dicuntur intrinsecae rei, eo quod sunt partes constituentes rem. Efficiens autem & finalis dicuntur extrinsecae, quia sunt extra rem, sed per principia accipit solum causas intrinsecas. Priuatio autem non nominatur inter causas, quia est principium per accidens, vt dictum est: & cum dicimus quatuor esse causas, intelligimus de causis per se, ad quas tamen omnes causae per accidens reducuntur, quia omne quod est per accidens reducitur ad id quod est per se. Et licet Aristoteles ponat principia pro causis intrinsecis in 1. phy. vnde vt dicitur 5. meta. principium proprie dicitur de causis extrinsecis, elementū vero de causis quae sunt partes rei. scilicet de causis intrinsecis, causa vero de vtriusque, tamen aliqui ponunt vnū pro alio. Omnis n. causa potest dici principium, & omne principium causa: sed tamen causa videtur addere supra principium communiter dictum, quia id quod est principium siue ex eo consequatur esse posterioris, siue non, potest esse principium, sicut faber dicitur principium cultelli, quia ex eius operatione cultelli est esse. Sed quando aliquid mouetur de albedine in nigredinem, dicitur quod albedo est principium illius motus, & vniuersaliter omne id a quo incipit motus dicitur principium, tamen albedo non est id, ex cuius esse consequitur esse posterioris. scilicet nigredinis: sed causa solum dicitur de illo principio, ex quo consequitur esse posterioris: vnde dicitur quod causa est id, ex cuius esse consequitur aliud, & ideo illud principium a quo incipit motus, non potest dici per se causa, & si dicatur principium: & propter hoc priuatio ponitur inter principia, & non inter causas, quia priuatio est id a quo incipit generatio: sed potest dici etiā causa per accidens, in quantum coincidit cum materia, sicut supra dictum est. Elementū autem non proprie dicitur nisi de causis, ex quibus est compositio rei, quae proprie sunt materiales: & iterum non de qualibet causa materiali, sed de illa ex qua est prima compositio, sicut non dicimus quod membra sint elementa hominis, quia membra etiā componuntur ex alijs, sed dicimus quod terra & aqua sunt elementa, quia non componuntur ex alijs corporibus, sed ex ipsis est prima compositio corporum naturalium: vnde Aristoteles 5. meta. phy. dicit, quod elementum est ex quo componitur res primo, & est in ea, & non diuiditur fm formam. Expositio primae particulae. scilicet id ex quo componitur res primo, patet per antedicta. Secunda particula. scilicet et est in ea, ponitur ad differentiā illius materiae quae ex toto corrumpitur per generationem, sicut panis est materia sanguinis, sed non generatur sanguis nisi corrumpatur panis, vnde panis non remanet in sanguine, vnde non potest dici panis elementum sanguinis, sed elementa oportet aliquo modo manere, cum non omnino corrumpatur, vt dicitur in lib. de generatione. Tertia particula. scilicet et non diuiditur fm formam, i. speciem, ponitur ad differentiā eorum quae habent partes diuersas in forma. i. i. specie, sicut manū, cuius partes sunt caro & ossa quae differunt fm speciem, sed elementum non diuiditur

DE PRINCIPIIS

ditur in partes diuersas s̄m speciē, sicut aqua, cuius quilibet pars est aqua. Non enim oportet ad esse elementi, vt non diuidatur per quantitatem, sed sufficit si nō diuidatur s̄m formā: & si etiam nullo modo diuidatur, dicitur elementū, sicut literæ sunt elementa dictionū. Patet ergo ex dictis q̄ principiū aliquo modo est plus q̄ causa, & causa in plus q̄ elementum. Et hoc est quod dicit Commentator in 3. metaph.

Vlso autem q̄ sunt quatuor genera causarum, sciē dum est q̄ non est possibile q̄ idem habeat plures causas, vt idolum cuius causa est cuprum, & artifex vt efficiens, cuprum autem vt materia. Nec est in possibile vt idem sit causa cōtrariorum, sicut gubernator ē causa salutis nauis & submersiōnis, sed hui⁹ per suam absentiam, illius per suam presentiam, vt dicit Philosophus 2. physic. Sciendum est etiam q̄ non est impossibile vt aliquid idem sit causa & causatum non quidem respectu eiusdē, sed diuersimode, vt ambulatio est aliquando causa sanitatis vt efficiens, sed sanitas est causa deambulationis vt finis. Deambulatio. n. est aliquando causa sanitatis, & propter sanitatem, & etiā corpus est materia animæ, anima vero forma corporis. Efficiens vero dicitur causa respectu finis, cum finis non sit in actu nisi per operationē agētis, sed finis dicitur causa efficiētis, cum efficiens nō operetur nisi per intentionem finis: vnde efficiēs est causa illius qd̄ est finis, vt puta deambulatio, vt sit sanitas, non tamen facit finē esse finem, & ideo non est causa causalitatis finis. i. non facit finē esse causam finalem, sicut medicus facit sanitatem esse in actu, non tamen facit q̄ sanitas sit finis. Finis etiā nō est causa illius qd̄ est efficiēs, sed est causa ut efficiens sit efficiēs. Sanitas. n. facit medicū esse medicū, & dico de sanitate quæ sit operante medico, sed facit q̄ medicus sit efficiēs: vnde finis est causa causalitatis efficiētis, quia facit efficiētē esse efficiens. Et similiter facit materiam esse materiam, & formam esse formam, cū materia non suscipiat formā nisi propter finem, & forma non perficit materiam nisi per finem, vnde dicitur q̄ finis est causa causarum, quia est causa causalitatis in omnibus causis: materia etiā dicitur causa formæ in quantum forma non est nisi in materia, & similiter forma est causa materiæ in quantum materia non habet esse in actu nisi per formam. Materia. n. & forma dicuntur relatiue adinuicem, vt dicitur 2. phy. Dicuntur etiā relatiue ad compositum sicut pars ad totum, & sicut simplex ad compositum, & similiter compositum dicitur ad partes. Sed quia omnis causa in quantum est causa, est naturaliter prior suo causato, sciendū est q̄ prius dicitur duobus modis, vt dicit Aristoteles 3. de animali, per quorum diuersitatem potest dici aliquid prius & posterius respectu eiusdē, & causa, & causatum. Dicitur. n. aliquid prius altero generatione & tempore, & iterum substantia & complemento. Cum. n. operatio naturæ procedat ab imperfecto ad perfectum, & ab incompleto ad completū, imperfectum est prius perfecto. i. generatione & tempore, sed perfectum est prius imperfecto substantia: sicut potest dici, q̄ vir est ante puerum s̄m substantiā & complementum, sed puer est ante virum generatione & tempore. Sed licet i rebus generabilibus imperfectum sit prius perfecto, & potentia actu, cōsiderando q̄ in vno & eodē prius est imperfectū q̄ perfectū, & potentia q̄ actus, simpliciter tamen loquendo oportet actū & perfectū prius esse, quia qd̄ reducit potentia ad actū actu est, & qd̄ perficit imperfectū perfectū est. Mate

NATVRÆ

Pria quidem est prior forma generatione & tempore. Prius ē. n. id cui aliquid aduenit, q̄ id quod aduenit: sed forma est prior materia substantia & cōplemento, quia materia nō habet esse cōpletum nisi per formā. Similiter etiā efficiēs est prius sine generatione & tempore, cū ab efficiēte fiat motus ad finem: sed finis est prior efficiēte in quantum est efficiens substantia & cōplemento, cū actio efficiētis nō cōpleatur nisi per finē. Ergo istæ duæ causæ. i. materialis & efficiens sunt prius per viam generationis: sed forma & finis sunt prius per viam perfectionis. Et notādū q̄ duplex est necessitas, absolutā & conditionalis. Necessitas quiddā absoluta est, quæ procedit a causis prioribus in viam generationis, quæ sunt materia & efficiens, sicut necessitas mortis quæ provenit ex materia & dispositione. cōtrariorum componentium, & hæc dicitur absoluta quæ non habet impedimentum, dicitur etiam necessitas materiæ. Necessitas autē conditionalis procedit a causis posterioribus in generatione. i. forma, & fine: sicut dicimus q̄ necessariū ē esse cōceptionē, si debeat generari homo. Et ista dicitur cōditionalis, quia hæc mulierē concipere nō est necessariū simpliciter, sed sub conditione. i. si debeat generari homo, & hæc dicitur necessitas finis. Et notandum q̄ tres causæ possunt incidere in vnum. i. forma, finis, & efficiēs, sicut patet i generatione ignis. Ignis. n. generat ignē, ergo ignis est causa efficiens in quantum generat: & iterum ignis est causa formalis, in quantum facit esse actu quod prius erat in potentia: & iterum finis est in quantum terminantur ad ipsam operationes agētis, & in quantum est intentus ab agēte. Sed duplex est finis. i. generationis, & rei generatæ, sicut patet i generatione cultelli. Forma. n. cultelli est finis generationis: sed incidere, quod est operatio ipsius cultelli, est finis generati. i. cultelli. Finis autem generationis coincidit cum duabus dictis causis aliquando. i. quando sit generatio a simili in specie, sicut homo generat hominē, & oliua oliuam, quod non pōt intelligi de fine rei generatæ. Sciendū tñ q̄ finis incidit cū forma in idem numero, quia est idē numero qd̄ est forma generati & finis generationis: sed cū efficiēte nō incidit in idē numero, sed i idē specie. Impossibile est. n. vt faciēs & factū sint idē numero, sed possunt esse idē specie: vnde quando homo generat hominē, homo generans & generatus sunt in numero diuersi, sed idē specie. Materia autē nō coincidit cū alijs: & quia materia ex eo q̄ est ens i potētia, habet rationē imperfecti, sed aliæ causæ cū sint actu, habēt rationē perfecti: perfectū autem & imperfectum non coincidunt in idem.

Vlso ergo q̄ quatuor sunt causæ. i. efficiens, formalis, materialis, & finalis, sciendum est q̄ quilibet ipsarum causarum dicitur multis modis. Dicitur enim aliquid causa per prius, aliquid causa per posterius, sicut dicim⁹ q̄ ars & medicus sunt causa sanitatis, sed ars est causa per prius, & medicus per posterius, & similiter in causa formali, & in alijs causis. Et nota q̄ semper debemus ducere questionem ad causam primā, vt si queratur, Quare iste est sanus? Respondendū est, q̄ medicus sanauit eum: & iterū, quare medicus sanauit eū? propter artē sanādi quā habet. Sciendū est etiam, q̄ idem est dictū causa propinqua, q̄ causa posterior: & causa remota, quod causa prior. Vnde istæ duæ diuisiones causarum, aliqua per prius, aliqua per posterius: & causarum aliqua propinqua, aliqua remota, idem significāt. Hoc autem obiectandū est, q̄ semper illud quod vniuersalius est causa re-

causa remota dicitur, quod autē specialius causa propinqua: sicut dicimus q̄ forma hominis propinqua est sua diffinitio. i. animal rationale, sed animal est magis remotum, & iterum substantia remotior. Omnia enim superiora sunt formæ inferiorum, & similiter materia idoli propinqua est cuprum, sed remota est metallum, & iterum remotior corpus. Item, causarū alia est causa per se, alia per accidens. Causa per se dicitur quæ est causa alicuius rei in quantum h̄mōi, sicut edificator est causa domus, & lignum materia scāni. Causa per accidens dicitur illa quæ accidit causæ per se, sicut dicimus q̄ grammaticus edificat. Grammaticus enim dicitur causa edificans per accidens, non in quantum grammaticus, sed in quantum accidit edificatori q̄ sit grammaticus, & similiter est in alijs causis. Item, causarum quedam est simplex, quedam composita. Simplex causa quando solum causa dicitur illud quod per se est causa, vel solum id quod per accidens est, vt si dicamus edificatorem esse causam domus, & similiter si dicamus medicum esse causam domus. Composita autem causa est, quādo vtraque dicitur causa, vt si dicamus edificator medicus est causa domus. Potest etiam dici causa simplex, secū dum qd̄ exponit Auicē. illud quod sine adiunctione alterius est causa, sicut cuprū est causa idoli sine adiunctione alteri⁹ materiæ: ex cupro. n. fit idolū, & sicut dicitur q̄ medicus facit sanitatem, vel quod ignis calefacit. Composita autem causa est, quādo oportet plura aduenire ad hoc q̄ sit causa, sicut vnus homo non est causa motus nauis, sed multi, & sicut vnus lapis nō est materia domus, sed multi. Item, causarum quedam est actu, quedam potentia. Causa in actu est quæ causat actu rem, vt edificator dum edificat, vel cuprū cum ex eo fit idolū. Causa in potentia est, quæ licet non causet rem in actu, potest tamen causare sicut edificator nō q̄ edificet, sed quia potest edificare, & cuprum dum nō est idolū. Et sciendum, q̄ loquēdo de causis in actu, necessariū est causam & causatum simul esse, ita q̄ si vnus sit, & alterum. Si enim sit edificator in actu, oportet q̄ edificet, & si sit edificatio in actu, oportet quod sit edificator in actu. Sed hoc non est necessarium in causis quæ solum sunt in potētia. Sciendum est autem q̄ causa vniuersalis comparatur causato vniuersali, & causa singularis comparatur causato singulari, sicut dicimus q̄ edificator est causa domus, & hic edificator huius domus. Sciendum est etiam q̄ loquēdo de principijs intrinsecis. i. materia & forma secundum conuenientiam & differentiā principiorum, & conuenientiam & differentiā principiorum, quædam sunt idem numero, vt Sortes & hic homo demonstrato Sorte: quædam sunt diuersa numero, & idem specie, sicut Sortes & Plato, qui licet differant numero, conueniunt tamen in specie humana. Quædam vero differunt in specie, sed sunt idem genere, sicut homo & asinus conueniunt in genere animalis. Quædam vero non sunt diuersa in genere, sed sunt idem solum secundum analogiam, sicut substantia & quantitas, quæ non conueniunt in aliquo genere, sed cōueniunt solum s̄m analogiā. Cōueniunt enim solum in eo quod est ens: ens autē nō est genus, quia non prædicatur vniuoce, sed analogice. Et ad huius intelligētiā sciendū est, q̄ tripliciter aliquid prædicatur de pluribus. i. vniuoce, æquiuoce, & analogice. Vniuoce quidem prædicatur aliquid secundū idē nomen, & secundum eandem rationem, id est, diffinitionem, sicut animal prædicatur de homine & asino,

A vtrumque enim dicitur animal, & vterque est substantia animata sensibilis, quod est diffinitio animalis. Et quiuoce prædicatur, quod prædicatur de aliquibus secundum idem nomen, & secundum diuersam rationem, sicut canis dicitur de latrabili & de sydere caelesti, qui conueniunt in nomine, & nō in diffinitione, neque significatione. Id enim quod significatur per nomen est diffinitio, sicut dicitur 4. meta. Analogice dicitur prædicari, quod prædicatur de pluribus, quorum rationes & diffinitiones sunt diuersæ, sed attribuuntur vni alicui eidem, sicut sanum dicitur de corpore animalis, & de vrina, & potione, sed nō ex toto idem significat in omnibus tribus. Dicitur enim de vrina vt de signo sanitatis, de corpore vt de subiecto, de potione vt de causa: sed tamen omnes istæ rationes attribuuntur vni fini. i. sanitati. Aliquando. n. ea quæ conueniunt secundum analogiam & proportionem & comparisonem attribuuntur vni fini, sicut patuit in prædicto exemplo sanitatis. Aliquando vni agenti, sicut medicus dicitur de eo qui operatur per artē, & de eo qui operatur sine arte, vt vetula, & etiam de instrumentis, sed per attributionem ad genus, quod est medicina. Aliquando autem per attributionem ad vnum subiectum, vt ens dicitur de substantia, quantitate, qualitate, & alijs prædicamentis. Non enim ex toto est eadem ratio qua substantia est ens, & equalitas, & omnia alia: sed omnia dicuntur ens ex eo q̄ attribuuntur substantiæ, quæ est aliorum subiectum: & ideo ens dicitur per prius de substantia, & per posterius de alijs, & ideo ens non est genus substantiæ & aliorum prædicamentorum, quia nullū genus prædicatur secundum prius & posterius de suis speciebus, sed ens prædicatur analogice, & hoc est quod dicimus q̄ substantia & quantitas differunt genere, sed sunt idem secundum analogiam. Eorum ergo quæ sunt idem numero, etiam forma & materia sunt idem numero. Sicut Tullij & Ciceronis. Eorum autē quæ sunt idem specie diuersaque numero, materia & forma nō sunt eadem numero, sed specie, sicut Sortis & Platonis: & similiter eorum quæ sunt idem genere principia, sunt idem genere, vt anima & corpus alini & equi differunt specie, sed sunt idem genere: & similiter eorum quæ conueniunt secundum analogiam, siue proportionem tantum, principia quidem sunt eadem secundum analogiam tantum, siue proportionē. Materia enim, & forma, & priuatio, siue potentia & actus, sunt principia substantiæ, & aliorum generum. Tamen materiæ, substantiæ, & quantitatis, & forma si militer & priuatio differunt genere: sed conueniunt secundum proportionem solum in hoc, quod sicut materia substantiæ se habet ad substantiam in ratione materiæ, ita se habet materia quantitatis ad quantitatem: sicut tamen substantia est cæterorum causa, ita principia substantiæ sunt principia omnia aliorum.

Explicit opusculum trigesimum primum, de principijs naturæ San. Thoma de Aquino.



Quod materia prima non potest nisi per creationem in esse
produci, & quod ipsa est primum subiectum
in generatione physica.



DOSTQVAM de principiis sermo habitus est, remanet plenius naturam materiae considerare. Sciendum est ergo quod ad materiae causalitatem creaturae non se extendit, quia actio circa naturam super aliud fundatur, materia autem non habet subiectum aliud de quo per actionem educi possit, quia materia non est materia, nisi materia non e generabilis, nec corruptibilis, materia non e generabilis, nec corruptibilis, quia omne quod generatur, ex materia generatur: & quod corruptum, in materiam corruptum, quia materia est principium primum ex quo aliquid fit, & ultimum in quod abiit quod corruptum, secundum Philosophum 1. physicor. Vnde ipsa non potest ex nihilo produciri, & non nisi in nihilum desinere potest. Sicut autem ex nihilo creatura non potest aliud producere, ita ex subtractione virtutis creaturae corruptum aliquid in nihilum. creatura ergo materiam causare non potest. Et quia omne agens physicum mediante instrumento corporeo agit, actio autem quae per corpus exercetur, motus est: ideo omnis actio agentis physici in motu est, motus autem in mobili est ut in subiecto, sicut dicitur 3. physicor. Materia autem mobilis non est, quia in omni eo quod mouetur, necesse est materiam imaginari, ut dicitur 2. meta. Omne enim mobile habet partem & partem, materia autem non habet partem nisi sub quantitate. Subiectum ergo actionis physicae erit mobile in quantum actu existens. Vnumquodque vero mobile mouetur motu proprio per qualitatem sibi inherentem, quae est sibi principium passuum sui motus, cuiusmodi sunt grauitas & leuitas in motu locali. His enim qualitatibus inest virtus generantis ad motum localem in istis inferioribus: inde est quod quandoque haec qualitates dicuntur principia actiua motus in quantum sunt instrumenta generantis, quod est mouens principale grauium & leuium: quandoque vero passiuum, in quantum sunt effectus generantis. Effectus enim rationem passiuam habet, quia per passionem subiecti efficitur, de quo educitur. Quaedam enim agentia non solum proprios effectus causant, sed etiam simul sua instrumenta, ut generans ignem non solum causat motum eius, sed ad motum eius facit leue in igne: vnde leue quandoque actiuum, quandoque passiuum principium motus dicitur. Haec autem qualitates mobilium non possunt esse qualitates primae, quia solum ordinantur ad ea quae sunt extranea rei ad motum, scilicet localem, per quem non acquiritur rei aliqua forma substantialis, & ideo necesse est aliquas qualitates praecedere in re, quae sunt instrumenta generantis in acquisitione formae substantialis. Hanc enim necesse est praecedere omnem motum localem ipsius, quia motus localis requirit quantitatem in mobili, & partem & partem. Forma autem substantialis omnem quantitatem praecedat: actio autem generantis in productione formae substantialis est alteratio, cuius terminus est spoliatio materiae a forma prioris, & inductio nouae formae, & sic corruptio vnius est generatio alterius. Quoniam ergo alteratio est actio physica, actio autem physica per instrumentum corporeum perficitur, ut dictum est, & omnis talis actio per motum exercetur: ideo alteratio cuius terminus est generatio, requirit subiectum actu existens, ut mobile graue, vel leue: alteratio autem motus est, ut dicitur 5. physico. Quia ergo in termino cuiuslibet motus quaedam quies inuenitur secundum naturam ipsius motus, ut in motu locali est quies secundum locum terminans ipsum motum, in motu autem dealbationis, quies est ipsa albedo terminans ipsam dealbationem, ideo in fine dealbationis quies est inductio formae substantialis. Alteratio ergo per quam spoliatur materia prioris forma, in se requirit subiectum actu existens, quia ipsa motus est, ut dictum est. In suo autem termino non requirit subiectum actu existens, terminus autem eius est generatio, vnde generatio non requirit subiectum nisi in potentia tantum. Hoc autem solum manet in generatione, quia subiectum necessario manet cum

eo cuius est subiectum. Quoniam ergo generatio non est motus, sed mutatio, ut dicitur 5. physicor. cum generatio sit terminus actionis physicae, scilicet alterationis, quae propter naturam motus requirit semper subiectum actu existens, materia quae est subiectum generationis numquam est sine forma, ideo agens in cuius actione non oportet praecedere aliquem terminum actionis, potest ex materia aliquid educere sine alteratione aliqua siue ex nihilo, siue aliquo motu praesupposito. Actio namque sua cum non sit motus, neque terminus motus ens in potentia tantum transmutare potest subito sine ulla alteratione praecedente, quia tempus non requiritur, quod mensuret actionem rei naturalis, nisi propter motum adiunctum: vnde non foret necessarium materiam vniui formae per actionem diuinam, cui subiectetur forma unita, sed per actionem physicam, quae non attingit ens in potentia tantum, sed in suo termino ubi cessat motus. Ex termino ergo actionis physicae sumi potest via ad naturam materiae inquirendam, sicut facit Philosopho in 1. physicor.

Qualiter per mutationem formarum deuenitur in cognitionem
materiae, & secundum quam rationem materia est
principium indiuiduationis.

CONSIDERANDUM est ergo, quod terminus actionis physicae est duplex, scilicet primus, & secundus. Primus est generatio quae est terminus alterationis physicae. Secundus vero est forma, quae est finis generationis, licet non semper vi generationis inducatur forma, quae est finis generationis, sicut patet de anima humana quae non introducit per agens physicum, vnde primus terminus actionis physicae in generatione humana est dispositio sufficiens ad introductionem animae, quae a Philosopho dicitur generatio in 2. physicor. quia homo generat hominem & sol. Prope vero generatio est quando forma ex natura generantis generato adiungitur, quod fit quando principium actionis non excedit modum agendi in nulla sua uirtute, sicut patet de omnibus formis materiae immerfis. Tales enim formae non secundum aliquid sui sunt principium agendi, quasi aliud quod sui sit non immerfum materiae, aliquid vero immerfum sed omnino sunt principium actionis rerum quarum sunt forma, ideo ex vi actionis sit aliquid simile in specie in genere talium rerum. Sed anima hominis excedit modum actionis suae & generationis, quia anima hominis non est forma materiae pernitius immerfa. Generatio enim potentia hominis non est tota virtus animae humanae, sed vna pars eius quae conditiones materiae non excedit, & ideo in generatione hominis non attingit ad idem speciem ex vi generationis sicut in aliis. Quantumcumque enim materia secundum naturam disponatur ad animam humanam, Deus tamen posset eam non creare. Ex generatione ergo quae est primus terminus actionis physicae, accipi potest quae sit natura materiae. Cum enim non requiratur aliquid subiecti actu in actione physica nisi propter motum, sicut de alteratione dictum est, & subiectum necesse sit manere in toto motu, sequitur necessario, quod quamdiu est aliquid de natura alterationis & motus, subiectum esset in actu. Cui vero motus alterationis deficit, deficit subiecti actualitas, haec autem est in eius termino qui est generatio, vnde in generatione necessario tota actualitas subiecti alterati peribit. Solum ergo ens in potentia manet in generatione. Ens autem in potentia est materia solum, & ideo materia nuda est subiectum generationis. Cum ergo materia impediat cognitionem, & vnumquodque non cognoscatur nisi secundum quod est actu, ut dicitur 9. metaphysicor. ideo materia non est scibilis nisi in ordine ad formam, ut dicit Philosopho 1. physicor. ideo formam per prius oportet cognoscere, & per eam requirere naturam materiae: forma enim est terminus actionis physicae, ut dictum est. Sciendum est ergo quod in termino cuiuslibet motus nihil est in isto quod per motum derelinquitur, sicut in termino motus localis nihil est de nigro, a quo incipit dealbatio. Cum ergo alteratio ab actu formae substantialis incipiat, & ipsum compositum alteretur alteratione materiae ad denudanda ipsam ab omni actu quem prius habebat, ut dictum est, in termino eius necessario denudabitur ab actu primo quem habebat. Primum enim in constitutione est vltimum in resolutione: hoc autem est actus formae substantialis. Quod ergo manet derelictum a forma substantiali, hoc est materia, quia per actionem creaturae non deuenimus in nihil, ut dictum est. Sic ergo per formam cognoscibilis est materia.

Quod tria sunt genera formarum.

SCIENDUM autem quod tria sunt genera formarum. Quaedam enim est forma quae est ipsum suum esse, & non recipitur ab aliquo priori, nec communicatur elicui posteriori, & talis forma est Deus: & ideo ipse solus est infinitus absolute. Aliae vero sunt formae, quae licet non sint receptae in materia, tamen non sunt ipsum suum esse, cum in eis cadat compositio essentiae & esse: & ideo ex vna parte sunt finitae, & ex alia infinitae. Finitae enim secundum suum esse sursum terminantur ab alio, sed non deorsum, cum non recipiantur in aliquo inferiori: & haec est doctrina Commentatoris in libr. de causis. Aliae autem sunt formae, quae vndique sunt finitae, quae & esse aliunde habent, quod est commune omni creaturae, & nihilominus recipiuntur in aliqua materia, inter quas tamen est magna differentia, quia quanto minus in materia immerguntur, tanto minus finiuntur, & ideo anima humana quodammodo est omnia, ut dicitur 3. de anima. Eo enim quod non immergitur materiae sicut aliae formae, remanet in ea quaedam infinitas. Vnde intellectus ad plura se extendit, sensus vero ad pauciora: nec propter hanc maiorem eius extensionem spargitur ad multa, sed magis vnitus remanet in acceptione plurium intelligibilium, quam sensus in paucis sensibilibus, & hoc est propter vnitatem maiorem medii, per quod ipsa cognoscit, quod est magis vnum quam medium, quo perficitur sensus cognitio. Ex his ergo constat & manifestum est, quod formae in se acceptae vnitae sunt & non dispersae. Cum vero in materia recipiuntur, & ei immerguntur, patiuntur diuisionem in sui natura, & ideo cum species formam sequatur, in formis separatis a materia non est differentia suppositorum, vel multitudinem in eadem specie, seu ratione formali, sed quodlibet suppositum vnice colligit in se totam suam speciem. In formis vero in materia receptis, vna species reperitur in multis suppositis: sed hoc non est a natura materiae qualitercumque acceptae, cum materia sit de natura specierum in rebus materialibus, sed hoc est per receptionem formae in materia secundum quod est subiectum primum. Cum enim subiectum in aliqua specie, seu aliqua pars subiectiua sit prima substantia, quae indiuiduum dicitur, illud quod tenet rationem primi subiecti est causa indiuiduationis & diuisionis speciei in suppositis. Primum autem subiectum est quod in alio recipi non potest, & ideo formae separatae, eo ipso quod in alio recipi non possunt, habent rationem primi subiecti, & ideo seipis indiuiduantur. Et cum in ipsis non sit nisi forma, est in eis forma secundum rationem formae, & ideo cum in eis sit idem suppositum, & forma ex quo seipis indiuiduantur, in quantum habent rationem primi subiecti ad multiplicationem suppositorum, multiplicatur in eis forma secundum rationem formae secundum se, & non per aliud, quia non recipiuntur in alio. Omnis enim talis multiplicatio multiplicat speciem, & ideo in eis tot sunt species quot sunt indiuidua. In aliis vero formis ubi est multitudo formae per receptionem in alio quod habet rationem primi subiecti, & non secundum rationem formae, manet eadem species in diuersis suppositis. Hoc autem recipiens est materia non qualitercumque accepta, ut dictum est, cum ipsa sit de intellectu philosophicae speciei, sed secundum quod habet rationem primi subiecti, & signatio eius est esse sub certis dimensionibus, quae faciunt esse hic & nunc ad sensum demonstrabile. Ad hanc igitur diuisionem formae non requiritur in materia dimensio aliqua interminata. Materia enim est principium indiuiduationis, ut est primum subiectum, ut dictum est, & solum sic. Quamdiu enim manet aliquid vltimus receptibile, non inuenitur vltimum quod in nullo natum est recipi: si autem sint dimensiones interminatae, necessario erunt in materia ut in subiecto. Materia autem cum tribus dimensionibus non est primum subiectum, sed secundum se & in natura sua, per quem modum non pertinet ad naturam speciei, sed prout est in acceptione intellectus, cuius est determinationem, seu intentionem speciei percipere. Cum ergo forma recipitur in materia circumscriptionis omnibus per intellectum dimensionibus, sit aliquid existens in genere substantiae, & vltimum completam habens rationem indiuidui in substantia: sed non sit hic & nunc demonstrabile sine dimensionibus determinatis, & certis, quas habere necesse est, eo quod forma recipitur in materia, cui impossibile sit ea recipi in materia, quin constituatur corpus substantiae, sub cuius propria figura sunt dimensiones ipsae: & ideo dicitur quod materia sub certis dimensionibus est causa indiuiduationis, non quod dimensiones

A causet indiuiduum, cum accidens non causet suum subiectum, sed quia per dimensiones certas demonstratur indiuiduum hic & nunc, sicut per signum proprium indiuidui & inseparabile.

In quo ponitur opinio Commentatoris de dimensionibus interminatis, & reprobat.

EX dictis ergo patet, quod Auerrois errauit in libro de substantia orbis, ponendo dimensiones interminatas praesse in materia, & hoc necessario ad productionem formarum substantialium: cuius ratio potissima est de diuisione, quia diuersae formae non possunt recipi in eadem parte materiae, nec materia habet partem & partem nisi per quantitatem, nec potest quantitas terminata intelligi, nisi praecesserit forma substantialis: ideo dicit Philosophum posuisse dimensiones interminatas necessarias ad constitutionem rerum naturalium, & has praexistere in essentia materiae quae in aduentu formae substantialis terminantur. Essentiam vero materiae dicit spoliari non posse his dimensionibus, aliter non fieret de corpore corpus, & de dimensionibus dimensiones, quod ipse pro conuenientibus habet. Si vero est aliqua forma quae non diuiditur per materiae receptionem, sicut forma caeli, non est necesse ponere tales dimensiones, & ideo dicit Auicenna errasse, quia non posuit tales dimensiones, sed voluit primum quod inest materiae, esse formam substantialem, & ideo multa inconuenientia sequuntur ex dictis Auicena. secundum Commentum, quia sic non diuideretur forma per materiam, nec reciperetur in materia nisi forma vna tantum, & illa duraret in ea perpetuo. Haec est opinio Auer. de dimensionibus interminatis, contra quam rationes ponere necesse est, ut verus modus generationis rerum inueniatur. Posterius vero quomodo impossibile & inconueniens est ponere dimensiones interminatas ostenditur: sic enim credimus intentionem nostram posse impleri. Arguitur itaque sic. Praedictae dimensiones quae essentialiter quantitates sunt, & si non actu ad genus quantitatis pertineant, aut sunteductae de potentia materiae ei subiectae, aut non. Si sunteductae de potentia materiae, ergo prius ibi non erant in materia nisi in potentia materiae per modum aliquorum quae de potentia materiae educuntur. Spoliari ergo potest materia talibus dimensionibus, cuius contrarium ipse dicit. Et iterum, quod deducitur de potentia materiae, educitur per transmutationem materiae: non autem est transmutatio in materia nisi transeundo de potentia materiae in actum formae substantialis. oportet igitur tales dimensiones sequi inductionem alicuius formae substantialis in materia: sed omnes dimensiones quae sequuntur formam tunc terminantur secundum eundem, igitur non erunt dimensiones interminataeeductae de potentia materiae. Si vero non sunteductae de potentia materiae, non erunt tantum duo principia in constitutione rerum naturalium, materia scilicet & forma, sed etiam tertium, scilicet dimensiones praedictae. Omne enim quod manet, & non fit ex aliquo, necesse est esse principium, ut dicitur 1. physicor. Et iterum, accidentia habent aliqua alia principia a principis substantiae, scilicet dimensiones praedictas, quod ipse Commentator habet pro se, dicens dimensiones terminatas fieri ex interminatis. Praeterea, ille dimensiones interminatae aut distinguunt partes materiae abinuicem, aut non. Si distinguunt, cum omnis distinctio sit ab aliquo actu, materia haberet distinctas partes actu, & non ab aliqua forma substantiali, quod est impossibile, cum materia non habeat esse nisi a forma substantiali. Si vero non distinguunt nisi in potentia, ad nihil ponuntur in materia, quia in materia nuda est potentia ad distinctionem partium quam acquirit introducta forma, quod est totum compositum ex diuersis partibus. Praeterea, in substantiis prius est intelligere essentias rerum, quam esse earum, sicut recipiens prius est recepto naturaliter: sed cum accidentia non habeant esse in suis essentis, sed per eorum receptionem in suis subiectis, in quibus habent esse, naturaliter prius est esse quod habent in suis subiectis, quam essentia in consideratione sui generis. impossibile est ergo dimensionum essentias intelligere in materia sine esse: esse autem est primum omnium actu. ergo sine actu non est intelligere dimensiones in materia. Praeterea, aut fit vnum ex dimensionibus interminatis & ex materia, aut non. Si fit vnum, aut per se, aut per accidens: non per se, quia tunc ex subiecto & accidente fieret vnum per se, quod est contra Philosophum. Si per accidens, cum omne per accidens ad se habeat reduci, ergo oportet praexistere aliquae, ex quibus fiat vnum per se: hoc autem non est nisi compositum ex materia & forma substantiali. necessario ergo praexistit

De forma substantialis quibuslibet dimensionibus. Si non fiat vnus ex materia & talibus dimensionibus, tunc esse accidentis connumerabitur illi in quo est, quod est impossibile, nisi essent duo distincta abinuicem. non ergo erunt dimensiones interminatae in materia ante formam substantialem. Præterea, omne quod pertinet ad genus aliquod, aut est contentum in illo genere, vt est species, vel genus, vel indiuiduum: vel est educibile in illud genus, vt principium reducitur ad genus principia ti, & priuatio ad genus sui habitus, & pars ad genus sui totius. Prædictæ autem dimensiones non sunt in genere, quantitatis vt species, vel indiuiduum, cum omnis species sit denominata, seu determinata respectu sui generis, & indiuiduum respectu speciei: nec sunt in genere quantitatis vt principium est in genere sui principia ti, principium enim dimensionum non est dimensio: prima enim dimensio est linea, cuius principium est punctus, qui omni dimensione caret, cū partē & partē non habeat. Cū ergo quædam indiuisibilia sint principia omnium dimensionum terminatarum, impossibile est ponere dimensiones interminatas in materia vt principia dimensionum terminatarum, nec sunt reducibiles in genere quantitatis vt priuationes, quia priuationes non habent essentias: illæ autem dimensiones essentia quædam dicuntur: non reducuntur etiam sicut partes ad totum. Totum enim in quantitate habet partes determinatas per certas dimensiones, quantitates autem interminatæ non sunt partes alicuius quantitatis terminatae. Præterea, quod habet essentiam diffiniri potest, & si esse non habeat, quia diffinitio indicat essentiam rei: sed in accidentibus impossibile est diffinitionem assignare nisi per subiectum in quo esse habent, quia esse eorum non sequitur eorum essentias in proprio genere. Impossibile est ergo ponere essentias accidentium sine esse sui subiecti, materia autem non habet esse sine forma. impossibile est ergo ponere dimensiones in materia sine forma substantiali. Præterea, interminatam aufert certitudinem a quantitate: sed in qualibet re naturali est certitudo quantitatis posita, vltra quam, & citra quam non extenditur consideratio physica secundum Philo. 2. de anima. vnde nec de materia loquitur Philosophus, cū accipitur aliquid citra minimam carnem, vt patet. 1. phys. sed est tantum metaphorica, siue intelligibilis, quia cum de ea loquitur Philosophus, accipit eam in ordine ad formam physicā, quæ est semper terminata. De dimensionibus ergo interminatis nihil ad naturalem spectat. Ipse tñ commentator dicit Philosophū eas inuenisse, non considerans, q̄ Philosoph. extendit considerationem suam vsq; ad mathematicam tanquam ad terminum non sui generis, unde dimensio interminata excluditur a consideratione physica, & nō includitur in ea. Præterea, secundum Philo. 1. phy. si generatur homo, de necessitate generatur homo animal ex non hoc animal, & non ex non animali simpliciter: sed si generatur animal simpliciter, de necessitate generatur ex nō animali simpliciter. Et hæc est sufficiens ratio ad ostendendum res a Deo esse productas ex nihilo, cum sit causa entis absolute, quod necessario erit ex non ente simpliciter, hoc autem est nihil. Cum ergo dimensiones simpliciter sint dimensiones terminatæ & perfectæ, necessario erunt ex nō dimensionibus simpliciter: hoc autem est nihil ante dimensiones, & hoc ipse Commentator pro inconuenienti habet. Præterea, principium omnium dimensionum ē punctus, vnde in diffinitione lineæ, quæ est prima dimensio, punctus ponitur. Linea enim est cuius extrema sunt duo puncta, vt dicit Euclides: impossibile est autem ponere rem aliquam, & non rei principium, impossibile est igitur lineam sine puncto poni. Punctus autem sicut est principium lineæ, sic est eius terminus, vt patet per diffinitionem lineæ. impossibile est ergo dimensionem interminatam ponere, cum nulla possit esse sine puncto. Punctus autem interminatus non est, cum ipse sit terminus aliarum dimensionum, ergo interminatus non est, nec esse potest. Præterea, cum dimensio interminata fiat terminata per introductionem formæ, ipsa autem dimensio interminata aut est in materia sicut in subiecto, aut in composito: sed in materia non potest poni, cum nihil sit immediatius materiæ, quàm forma substantialis, nec iterum foret hæc dimensio mensura ipsius compositi, sed materiæ tantum, quantitas enim solum est mensura sui subiecti, & hoc est falsum: nec erit in ipso composito, quia cum terminatū & interminatū nō varient essentiam dimensionum, idem accidens per essentiam mutaretur de subiecto in subiectum: aliud, n. est ipsum compositum, & aliud materia nuda. Ex dictis ergo manifestum est, quod dimensiones interminatas in materia ponere, & præcedere omnem formam substantialem est impossibile, nisi intellectu tantum, sicut ponunt mathematici. Sed de hoc potestius erit sermo.

Qualiter res naturales generantur generatione physica ex materia, & de modo constitutionis rei.

Nunc vero restat modum constitutionis rei considerare. Vbi primo attendendum est, quod nihil est commune penitus formæ & priuationi nisi materia nuda, quia terminus actionis physicae, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ, quia generatio non est motus, vt dictum est. Alteratio enim nō attingit nudam essentiam materiæ, cum nullum accidens sit præter suum subiectum. Subiectum autem alterationis est ens actu habens diuersas partes, quia alteratio motus est qui requirit diuersitatem partium. Nos enim loquimur de ea quæ semper est abiiciens aliquid a re alterata, talis enim alterationis terminus est generatio. Materiam autem habere diuersas partes secundum se est impossibile, quia diuersitas partium proprie est ipsius compositi constituti ex partibus diuersis: vnde materia sicut est in potentia ad formam, cuius acquisitio est generatio compositi ex partibus constituti, ita est in potentia ad diuersitatem partium ipsius compositi ex ea generati. Ex materia enim non generatur forma per se, secundum Philosophum, quia illud ex quo generatur aliquid per se, est pars eius: materia autem non est pars formæ, sed ipsius compositi, ideo compositum per se generatur, vt dicitur. 7. meta. Compositum autem dicitur quod habet diuersas partes: unde diuersitas partium non est materiæ, nec formæ, sed compositi. Compositum autem est nihil aliud esse, quàm materiam transmutari ad formam, ad quam erat in potentia. Ex quo manifestum est, quod non aliunde materia est in potentia ad partes terminatas & distinctas, quàm per id quod est in potentia ad formam, cuius inductio est generatio compositi ex partibus, vt dictum est. Et hoc vltimus manifestum est, quod nulla potentia ponenda est a parte materiæ, nisi illa quæ perficitur per formam substantialem, cum ad idē genus spectent materia & sua forma: potentia autē in qua prædictæ dimensiones ponuntur, non informat formam substantialem, cum ad idem genus substantiæ non pertineat, impossibile est ergo ponere aliquam aliam potentiam ex parte materiæ respectu formæ substantialis, & respectu diuersarum partium ipsius compositi generati per inductionem formæ in materiam. Et ideo manifestus est error Auer. qui posuit dimensiones interminatas in materia potentiam quandam ad dimensiones terminatas, aliam potentiam materiæ respectu formæ substantialis, & de hoc satis dictum est supra. Quando ergo aliqua forma substantialis perficit materiam, sicut potentia materiæ est reducta per formam ad actum, ita per illud idem esse permuratur ad distinctionem & terminationem partium totius compositi. In forma enim substantiali non solum est vis perfectiua materiæ, sed etiam distinctiua totius per partes: & huic necesse est respondere a parte materiæ potentiam, quæ respiciat ipsam perfectionem suā per formam, & etiam partium sequentium diuersitatem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod si tota materia actiuorum & passiuorum attenditur, inuenitur eius potentia in quadā latitudine esse, quæ nihil aliud est quàm amplitudo proportionis suæ ad omnes formas quæ i ea simul esse possunt. Si enim possibile esset ipsam totam ipsiari & denudari ab omni forma quam modo habet, certum est quod nihil diuersitatis in ea reperiretur in aliqua partium distantia, cum quantitas sine forma substantiali in materia esse non possit, vt dictum est. Sed non propter hoc aliquid de potentia rec. stabilitatis formarum, quæ de ea educi possunt, si simul de ea omnes formæ quæ modo in speciali inueniuntur, per agens sufficiens educerentur. Si vero aliqua particularis materia, puta ignis, vel aeris, a sua forma ipsiarietur, manifestum est in ipsa non relinquere tam amplam potentiam ad formas de ea educibiles, sicut inuenitur in materia in sua vniuersalitate: unde nec tot formæ sensibiles, nec tanta quantitas de ea educerentur per quodcumque agens sola sua potentia transmutata ad actum. Patet ergo quod diuersæ formæ simul in materia recipi possunt, vt sunt quatuor formæ elementares, & diuersæ formæ mistorum ex amplitudine proportionis materiæ ad suas formas, & non ex aliqua diuersitate præexistente in materia per aliquam quantitatem. Vnde ad susceptionem diuersarum formarum, si est necesse in materia præexistere aliquam diuersitatem partium, & subsequi necesse est, & hoc ideo, quia inductio diuersarum formarum est generatio diuersorum compositorum habentium partes & formas diuersas, vt dictum est. Præcedit tamen in materia necessaria proportio capacitatis, quam scire non possumus, nisi secundum

dam quod videmus in ea simul plures formas, sicut in tota materia, vel vnā tantum, sicut in materia alicuius particularis. Vnde ponere qualemcumque partitionem a parte materiæ, quasi necessariam ad inductionem diuersarum formarum simul, & hæc præexistere, sequitur imaginationem quæ ponit formas dari ab extra, quæ cum in se diuersitate habeant per suam naturā, sequi videtur materiam diuersitatem partium habere per naturam quantitatis ad suscipiendas diuersas formas, cum in vna parte recipi non possint. Sed cum forma non educatur ab extra, sed educatur de potentia materiæ per eius transmutationem, se cundum Philosophum, materia autem illud quod est in potentia ad formas substantiales quæ sunt actus eius, impossibile est quæcumque partitionem ante formam substantialem in ea ponere, cum inductio formæ sit generatio compositi, cuius solum est habere partes per se, materia autem & forma non habent partes per se, sed tantum per accidens, vnde non diuiditur nisi per accidens ad diuisionem scilicet totius. Ex quo manifestum est, quod priusquam compositum constitueretur, nulla partibilitas fuit ex parte materiæ, cum hoc non competat sibi nisi per accidens. Ex dictis ergo manifestum est, quod ratio Commentatoris non cogit ponere dimensiones interminatas necessario præcedere, vel præesse in materia ad inductionem formarum substantialium diuersarum, cum aliud possit esse ratio sufficiens, vt dictum est. Deceptus autem fuit ex consideratione materiæ particularis, ad cuius similitudinem locus est de tota materia. Videmus enim quod in materia in re particulari habet reperiri duplex totum, scilicet totum essentia, & totum quantitatis, & istud totum nō debetur materiæ nisi per accidens, & similiter est de forma rei particularis. Materia autem secundum totalitatem suæ essentia est in qualibet parte rei, non autem secundum totalitatem quantitatis, & similiter est de forma rei particularis. Tota enim forma ignis secundum totalitatem suæ essentia est in qualibet parte suæ materiæ, cum tota diffinitio ignis cuiuslibet parti eius coæueniat, non autem respectu totum quantitatis suæ. Quærum autem ad formas particulares sciendum est, quod anima humana non est quanta secundum se, nec secundum accidens. Per hunc ergo modum opinatus est Auer. ipsam materiā in sua vniuersalitate secundum totum essentia suā in qualibet re particulari esse, quæ est pars totius ex materia generati, & ideo posuit in ea quantitatem secundum se totam, vt per quantitatem diuersificetur per accidens, & non esse tota totalitate quantitatis in qualibet re particulari, in qua tamen esset tota totalitate essentia. Sed cum de materia non sit loquendum, nisi in ordine ad formam suam secundum Philosophum, manifestum est non esse simile de materia vniuersali, & de materia particulari, sicut non est simile de forma in vniuersali & in particulari. Forma enim in vniuersali est quicquid in materia, vel de materiæ potentia potest educi. Manifesta est ergo differentia, quia forma particularis tota secundum suam essentiam est in qualibet parte materiæ, & materia similiter sub qualibet parte formæ, vt dictum est. Tota autem forma in vniuersali etiam secundum totalitatem essentia non est in qualibet parte materiæ, alioquin i materia quæ est sub forma aeris, esset essentia formæ ignis & omnium aliorum quæ de materia generantur. Vnde necessario propter proportionem materiæ ad formam tota materia in compositum secundum totum essentia suā non erit sub forma vnus eorum quæ generantur de materia. Hæc ergo totalitas materiæ est ipsa proportio capacitatis suæ essentia ad formam, & non aliquid diuersitas introducta per vllam quantitatem. Sicut enim forma in quadam amplitudine essentia consistit, in qua comprehenditur quicquid de materia educi potest, ita secundum proportionem rationem materiæ corruptibilitatem inuenitur amplitudo capacitatis eius correspondens, vt dictum est. Aliter enim ex materia in qualibet re particulari totum posset generari quod generatur ex tota materia, quod manifeste est falsum esse, cum ex minimo quod potest esse in igne, nulla alia forma educi possit.

Quid sint dimensiones interminatae secundum ueritatem.

Nunc ergo restat ostendere quomodo possibile sit dimensiones ponere, & quomodo possunt dici interminatae. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quidam alio modo & rationabilibus eas posuerunt, quàm Auerrois. Dixerunt enim, q̄ forma secundū generis, scilicet corporis adueniens materiæ, dat materiæ quoddam esse incompletum ordinabile ad esse actu

A completum, quod aduenit materiæ per vnā aliam formam perfectiorem. Per istam ergo formam incompletam dicuntur in re esse tres dimensiones interminatas, quæ postea terminantur ad aduentum alterius formæ perfectioris. Et pro tanto rationabilibus dixerunt isti quàm Auer. quia non posuerunt materiam nudam subiectum aliquarum dimensionum, sed compositum ex materia & forma substantiali. Sed isti iterum errauerunt, quia impossibile est ponere plures formas substantiales ordinabiles adinuicem in materia, quia materia est in potentia ad formas, quæ de ea educuntur. Si ergo essent plures formæ substantiales ordinabiles adinuicem in materia, forma completior aut educeretur de potentia nuda materiæ, aut de potentia totius compositi ex materia & tali forma incompleta: sed non educitur de potentia totius compositi ex materia & tali forma, quia sicut dictum est, terminus actionis physicae, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ. Cum ergo forma quæ est terminus actionis sit tantum illius subiecti, quod attingitur per generationem simpliciter, impossibile est quod talis forma completa educatur de potentia talis compositi ex materia & forma incompleta. Vnde necesse est ponentes plures formas ordinatas adinuicem destruere generationem simpliciter, & consequenter necesse est ponere omnes formas præter vnā, scilicet primā, esse accidentia. Si autem forma posterior educitur de potentia nuda materiæ: omnis autem forma substantialis solum illam potentiam informat, de qua educitur, ergo formam quā dicunt posteriorem, non erit perfectio talis compositi, sed materiæ nuda tantummodo, & sic non erit ordo in formis substantialibus in eadem materia commanentibus, & hoc idem dicitur. 7. meta. Sciendum est ergo, quod omnes dimensiones sunt accidentia quæ sequuntur materiam in ordine ad formam, quam primo materia nata est induere, hæc autem est forma corporis, quia totam materiam necesse est sub forma corporis contineri. Quod non est intelligendum, quod sit vna creata, vel increata forma corporis, quia prima materia primo informetur: quia secundum Commentatorem, materia prima primam habilitatem habet ad formas elementares, & postea ad formas mistorum. Ex quo manifestum est, quod eadem est forma corporis simplicis cum forma elementi & misti corporis, sed oportet primo quod per has formas constituatur genus corporis, deinde species perfectarum. Materia nāque in quoditate sua indiuisibilis est penitus, ablata enim quantitate substantia manet indiuisibilis, vt dicitur. 1. physicorum. Sed ex corporeitate quam sequuntur dimensiones quantitatis in actu, sequitur diuisio materiæ, per quā materia ponitur sub diuersis libris, & secundum hoc acquiruntur in ea diuersæ formæ. Ordo enim in situ corporum ostendit nobilitatem eorum, sicut ignis est supra aerem: hæc autem acquisitio formarum non ostendit ordinem temporis, sed naturæ. Patet ergo quod dimensiones interminatæ non trahunt originem a quocumque gradu quem facit forma ignis in igne, sed solum a primo, nihilominus ignis secundum totū est subiectum dimensionum, secundum totum etiam mensuratur, & idem necessario inuenitur in formis corporum mistorum. Sed considerandum est, quod in mistis corporibus quædam formæ trahunt de potentia materiæ, quædam non, vt hominum anima quæ diuisionem nullo modo patiuntur, cum non sint dimensionatæ nec per se, nec per accidens. Formæ enim quæ nullo modo sunt educitæ de potentia materiæ, nullo modo diuisionem recipiunt etiam in materia existentibus. Vnde anima humana aliter terminat ordinem materiæ ad dimensiones, quam formæ quæ de materia educuntur. Cum enim accidentia inseparabilia oriuntur a principiis rei, in ipsa re constituta in actu erunt accidentia vt in subiecto. Si autem forma rei sit educitæ de materia ipsa, quam sequuntur dimensiones, ipsa forma erit, non tamen semper, sed vt in pluribus dimensionata & diuisibilis per accidens, sicut est in lapide & in ligno, in quibus dimensiones redeunt semper super formā ipsarum rerum. Si vero forma non sit educitæ de materia, non redeunt dimensiones super formam, & ideo anima hominis omnino indiuisibilis est. Patet ergo, quod anima hominis non terminat ordinem materiæ ad formam in acquirendo dimensiones actu nisi altero modo tantum, scilicet constituendo eas in actu, & hoc est in hoc homine, in quo sunt vt accidentia in subiecto. Ordo vero materiæ in acquirendo dimensiones non redeunt super formam, solum terminatur per formam quæ de ea educitur. Nec propter hoc minus potest anima humana, quàm alia forma, quia hoc accidit illi formæ in quantum educitæ est de materia, quod non est de ratione formæ vt forma ē, aliter omnis forma educeretur de materia, quod est falsum. Quicquid enim potest forma imperfectior vt forma est, potest aia humana, & amplius. Quia ergo dimensionalitas formæ potest Opuscu. S. Tho. Aquin. DD 3 tentiam

tentiam sonat & non actum, possibile est ponere ordinem materiae ad talem formam...

CAP. VII.

Quomodo dimensiones possunt dici interminatæ, & quomodo eadem manent in generato & corrupto.

EX his ergo facile est scire, quomodo dimensiones possunt dici interminatæ. Sicut enim essentia rerum terminatur per sua esse...

CAP. VIII.

Quomodo in homine sunt plures formæ secundum essentiam, sed una tantum secundum esse.

Nunc restat ostendere, quomodo possibile sit essentiam alicuius formæ ponere in homine, sic quod ad eam non sequa...

Et tur esse substantiales: hoc enim supposuimus superius. Ad huius ergo evidentiam considerandum est, quod proprium est substantiæ esse simpliciter, unde generatio quæ terminatur ad formam...

principiatum. Vnde tali essentia formæ ratio actus non conuenit, sicut nec materiae, cum esse sit actus communis & primus non solum materiarum, sed etiam formarum...

A sicut potentia materiae nuda. Potentia autem in qua sunt partes organice ad esse per se est in maiori propinquitate ad esse seorsum, quam sit potentia ipsius mixti...

CAP. IX.

Quomodo impossibile est duo esse substantialia simpliciter esse in eodem composito materiali.

EX dictis ergo manifestum est triplicem esse potentia differentiam, in qua aliquid dicitur esse, scilicet potentia materiae, in qua nihil est de illo quod de potentia educitur...

In actu & vnum esse, sed multiplex in potentia accidentalium. De facta diuisione remoto actu priori & unitate actus sunt multa in actu, & sic facile est videre quomodo essentia alicuius formae est in potentia accidentali ad esse, quod tamen nondum habet. Et hoc totum contingit propter imperfectionem talium formarum, quia cum sint sub vno actu, simul sunt sub potentia multiplici respectu esse diuersorum, quae acquiruntur eis sine aliqua corruptione in suis essentiis, sed sola diuisione. In animalibus vero perfectis, praecipue in homine, forma quae est vna in actu non est multiplex in potentia, vt per diuisionem constituitur eadem essentia formae sub diuersis esse, & sub diuersis actibus, cum anima hominis non diuidatur nec per se, nec per accidens, ut dictum est: unde cum in homine sit vnitas cuiusdam continuitatis, quae manifestior est in carne sua & ossibus quam in aliis membris quae sibi coniunguntur per naturam ipsam continuitatis, necessario erit alia essentia formae in eo quae per solam diuisionem a toto habeat esse actu: hoc enim in omnibus continuis inuenitur. Haec enim est forma respectu cuius quantitas sequitur materiam super ipsam formam rediens, ut supra dictum est. Semper namque forma a qua quantitas secundum originem pendet, est diuisibilis per accidens. Et hoc satis manifestum est, quia cum partes hominis sint in eadem propinquitate ad per se esse, sicut partes aliarum rerum perfectarum, sicut dictum est, ideo nulla noua essentia formae introducit per diuisionem, sed esse nouum acquiritur: forma vero hominis diuidi non potest, ut in ea acquirantur multa noua & diuersa esse: ideo necessario erit in eo alia essentia formae suae ab essentia formae quae per diuisionem solam esse acquirat. Sed in hoc est differentia inter animalia perfecta & imperfecta, quia imperfectis non erat illa essentia sine esse simpliciter, licet esset sine esse acquisito per diuisionem. In perfectis vero erat sine esse simpliciter sibi debito, quia duo esse substantialia impossibile est simul ponere in una re, ut dictum est. Est etiam alia differentia a parte diuisionis ipsius, quia cum diuidi non possit nisi quod est actu quantum: quantitas autem in homine non est actu per formam respectu cuius sequatur materiam ut rediens super formam, sed per solam animam, qua est totus actus qui est in homine. In igne vero & lapide quantitas est actu per formam quam ipsa quantitas sequitur in materia, inde est, quod diuisio in homine est in quantitate actu per animam: sed quod efficitur per diuisionem in esse acquisito, non est aliquid de essentia animae secundum aliquid esse, sed est aliquid de essentia formae originalis ipsius quantitates, cui datur esse actu per diuisionem. In rebus vero imperfectis diuisio est in quanto actu, & hoc per formam ad quam sequitur ipsa quantitas, cui per diuisionem aufertur unum esse actu prius habitum, & acquiruntur duo, uel plura, sub quibus essentia ipsa diuiditur, quae prius erat una, secundum quam erat unum esse in re ante diuisionem. Licet autem esset unum esse ante diuisionem in rebus, nihilominus illa eadem essentia formae erat in potentia actuali ad multa esse simul cum uno esse actu quod habebat, & eius subiectum erat materia una & eadem numero. Et tamen constat quod alium respectum habet materia ad esse actu primum, & alios respectus ad alia esse actu per diuisionem acquisita, quibus tamen respectibus materiae respondebat eadem essentia formae ante ipsa esse actu. Licet enim potentia materiae non differat ab eius essentia secundum quod potentia dicit principium receptiuum, differat tamen secundum quod dicit relationem materiae ad formam, & isto modo possunt esse in materia multi respectus, essentia tamen eius manente una. Sicut ergo materia per unum respectum tantum habet unum esse, cum aliis tamen respectibus multa habet essentiae etiam formae sine esse per diuisionem acquisito respondente, ita sub forma perfecta, cuiusmodi est anima humana, reperitur in materia hominis unum esse tantum, licet in eadem materia sint essentiae aliarum formarum sine esse, quod tamen eis sola diuisione acquiruntur. Huius exemplum est reperire in linea & puncto. Protracta enim una linea punctus qui eam terminat, esse habet secundum quod illam lineam terminat, in ipso autem puncto sunt multi & diuersi respectus, secundum quod potest esse terminus multarum linearum, sed per unum respectum impossibile est nisi unam lineam recipi in puncto. Vnde per alias lineas quae in eo recipiuntur simul cum linea prima protracta non acquiruntur puncto aliquid esse in earum terminatione, nec illis non protractis minus haberet punctus esse in terminatione primae lineae, per quem modum de materia & eius respectibus imaginari possumus, cum ipsa in sui natura indiuisibilis, & sine partibus sit omnino ut punctus, licet in multis sint dissimilia. Secundum ergo unum respectum eius esse quasi per unam lineam impossibile est sibi inesse nisi unam formam quae det sibi esse, unde cum praedicata substantiae accipiuntur quasi in uno respectu, ueluti cum ex una parte linea accipitur in puncto, impossibile est ut praedicata contenta in linea praedicamentali substantiae per di-

uerfas formas praedicentur de sorte, Sed per unam & eandem. Secundum alios vero respectus quos habet de prope ad esse per se, sine tamen esse potest essentias formatum recipere. Mirabilis enim est potentia materiae, nec sciri potest nisi cognoscendo ea quae in ea esse habent, scilicet conferendo de formis quae in ea esse habent, ut patet 1. physicorum.

Explicit Opusculum trigessimum secundum S. Tho. Aquin. de natura materiae, siue de dimensionibus interminatis.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM TRIGESIMVM TER-

TIVM, DE MISTIONE ELEMEN-

TORVM, AD MAGISTRVM

PHILIPPVM.

DVBI VM apud multos esse solet, quomodo elementa sint in misto. Videtur autem quibusdam quod qualitatibus actiuis & passiuis elementorum ad medium aequaliter deductis per alterationem formae substantialis elementorum maneat. Si enim non remaneant, uideretur esse corruptio quaedam elementorum, & non mistio. Rursum, si forma substantialis corporis misti sit actus materiae non praesuppositis formis simplicium corporum, tunc simplicia corpora elementorum amittent rationem. Est enim elementum ex quo componitur aliquid primo, & est in eo, & est indiuisibile secundum speciem. Sublatis enim formis substantialibus non licet simplicibus corporibus corpus mistum componatur, quod in eo remaneant: est autem impossibile sic se habere. Impossibile est enim materiam secundum diuersas formas suscipere elementorum. Si igitur in corpore misto formae substantialis elementorum saluentur, oportebit diuersis materiae partibus eas inesse: materiae autem diuersas partes accipere est impossibile nisi praeterea quantitate in materia. Sublata enim quantitate substantia remanet indiuisibilis, ut patet 1. physicorum. Ex materia autem sub quantitate existente, & forma substantiali adueniente corpus physicum constituitur. Diuersae igitur partes materiae formis elementorum subsistentes plurium corporum rationem suscipiunt: multa autem corpora impossibile est simul esse. Non igitur in qualibet parte corporis misti erunt quatuor elementa, & sic non erit uera mistio, sed secundum sensum, sicut accidit in congregatione inuisibilium, siue in sensibilibus corporum propter paruitatem. Amplius, omnis forma substantialis propria requirit dispositionem in materia, sine qua esse non potest: unde alteratio est uia ad generationem & corruptionem. Impossibile est autem in idem conuenire propria dispositione quae requiritur ad formam ignis, & quae requiritur ad formam aquae, quia secundum tales dispositiones ignis & aqua sunt contraria: contraria autem impossibilia est simul esse in eodem adaequate. Impossibile est igitur quod in eadem parte misti sint formae substantiales ignis & aquae. Si igitur mistum fiat remanentibus formis substantialibus simplicium corporum, sequitur quod non sit uera mistio, sed ad sensum solum quasi iuxta se positas partes insensibilibus pro paruitate. Quidam autem uolentes utraque rationes euitare, in maius inconueniens inciderunt. Vt, n. mistiones elementorum ab eorum corruptione distinguere, dixerunt formas quidem substantiales elementorum remanere in misto aequaliter: sed ne cogereantur dicere esse

mistione ad sensum, & non secundum ueritatem, posuerunt quod formae elementorum non remanent in misto secundum suum complementum, sed in quoddam medium reducuntur. Dicunt enim quod formae elementorum suscipiunt magis & minus, & habent contrarietatem adinuicem. Sed quia hoc palam repugnat opinioni & dictis Philoſophi dicentis in praedicamentis, quod substantiae nihil est contrarium, & quod non suscipit magis & minus, ulterius procedunt & dicunt, quod formae elementorum sunt imperfectissimae, ut pote materiae primae propinquiores: unde sunt mediae inter formas substantiales & accidentales, & sic in quantum accedunt ad naturam formarum accidentalium magis & minus suscipere possunt, licet habeant contrarietatem adinuicem. Haec autem positio multipliciter est improbabilis. Primo, quia esse aliquid medium inter substantiam & accidens est omnino impossibile: esset enim medium inter affirmationem & negationem. Proprium enim accidentis est esse in subiecto, substantiae uero in subiecto non esse: formae autem substantiales sunt quidem in materia, non autem in subiecto. Nam subiectum est hoc aliquid, forma autem substantialis est quae facit subiectum hoc aliquid, non autem praesupponit illud. Item, ridiculum est dicere medium esse inter ea quae non sunt vnus generis, quia medium & extrema oportet eiusdem generis esse, ut probatur in 10. meta. Nihil ergo potest esse medium inter substantiam & accidens. Deinde impossibile est formas substantiales elementorum suscipere magis & minus. Omnis enim forma suscipiens magis & minus est diuisibilis per accidens, in quantum scilicet potest eam subiectum participare magis & minus. Secundum id autem quod est diuisibile per se, uel per accidens contingit esse motum continuum, ut patet in 6. physicorum, est enim loci mutatio, & augmentum, & decrementum secundum locum & quantitatem quae sunt per se diuisibilia: alteratio autem secundum qualitates quae suscipiunt magis & minus, uel calidum & album. Si igitur formae elementorum suscipiunt magis & minus, tam generatio quam corruptio elementorum erit motus continuus, quod est impossibile. Nam motus continuus non est nisi in tribus generibus scilicet quantitate, qualitate, & ubi, ut probatur in 5. physicorum. Amplius, omnis differentia secundum formam substantialem uariatur speciem, quod autem suscipit magis & minus differat ab eo quod est minus, & quodammodo est ei contrarium, ut magis album & minus album. Si igitur forma substantialis ignis suscipit magis & minus, magis facta, uel minus facta speciem uariabit, nec erit eadem forma, sed alia. Hinc est quod dicit Philoſophus in 8. meta. quod sicut in numeris uariatur species per additionem & subtractionem, ita in substantijs. Oportet ergo aliquid modum inuenire, quo ueritas saluetur mistionis, & elementa non totaliter corrumpantur, sed aequaliter in misto permaneant. Considerandum est igitur, quae qualitates actiuae & passiuae elementorum sunt adinuicem contrariae, & suscipiunt magis & minus. Ex contrarijs autem qualitatibus suscipientibus magis & minus constitui potest media qualitas, quae utriusque sapiat extremi naturam, sicut pallidum inter album & nigrum, & tepidum inter calidum & frigidum. Sic igitur remissis excellentijs qualitatum elementarium constituitur ex eis quaedam qualitas media, quae est propria qualitas corporis misti differens tamen in diuersis secundum diuersam mistionis proportionem,

Et haec quidem qualitas est propria dispositio ad formam corporis misti, sicut qualitas simplex ad formam corporis simplicis. Sicut igitur extrema inueniuntur in medio, quod participat utriusque naturam, sic qualitates simplicium corporum inueniuntur in propria qualitate corporis misti. Qualitas autem corporis simplicis est quidem aliud a forma substantiali ipsius, agit tamen in uirtute formae substantialis: alioquin calor calefaceret tantum, non autem per eius uirtutem forma substantialis educeret in actum, cum nihil agat extra suam speciem. Sic igitur uirtutes formarum substantialium simplicium corporum saluantur in corporibus mistis. Sunt igitur formae elementorum in mistis non actu, sed uirtute: & hoc est quod dicit Philoſophus in 1. de generatione. Non igitur manent elementa in misto actu, ut corpus & album, nec corrumpuntur, nec alteratur ambo, nec alterum, saluatur enim uirtus eorum.

Explicit opusculum Trigessimum tertium, beati Tho. de Aquin. de mistione elementorum.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM TRIGESIMVM-

QV RATVM DE OCCVL TIS

OPERIBVS NATVRAE AD

QVENDAM MILITEM.

VONIAM in quibusdam naturalibus corporibus quaedam naturales actiones apparent, quarum principia maxime apprehendi non possunt, requisivit a me uestra dilectio, ut quid super his mihi uideatur, transcriberem. Videmus siquidem quod corpus elementorum in se dominantium motus sequitur, puta quod lapis mouetur ad medium secundum proprietatem terrae dominantis in eo. Metalla etiam secundum proprietatem aquae habent frigidandi uirtutem. Quaecumque igitur actiones & motus elementorum corporum sunt secundum proprietatem & uirtutem elementorum, ex quibus talia corpora componuntur: tales autem actiones & motus habent manifestam originem, de qua nulla emergit dubitatio. Sunt autem quaedam operationes talium corporum, quae a uirtutibus elementorum causari non possunt, puta quod magnes attrahit ferrum, & quod quaedam medicinae quosdam determinatos humores purgant, & determinatis corporis partibus. Oportet igitur tales actiones in altiora principia reducere. Est autem considerandum, quod aliquid agens inferius secundum superioris agentis uirtutem dupliciter agit, uel mouetur. Vno modo, in quantum actio procedit ab eo secundum formam, uel uirtutem sibi impressam a superiori agente, sicut luna illuminata per lumen a sole receptum. Alio modo, agit per solam uirtutem superioris agentis nulla forma recepta ad agendum, sed per solum motum a superiori agente mouetur, sicut carpentator uirtute terra ad secundum. Quae quidem sectio est principaliter actio artificis, secundario uero terrae in quantum ab artifice mouetur non quod talis actio sequatur aliquam formam, uel uirtutem quae in terra remaneat post motionem artificis. Si qua enim elementaria corpora a superioribus agentibus aliquas actiones, uel motus participant, oportet altero dictorum modorum hoc esse, scilicet quod tales actiones consequantur aliquas

aliquas formas, vel virtutes impressas corporibus elementatis a superioribus agentibus, uel q̄ tales actiones consequantur solam motionem elementorū corporum a dictis agentibus. Superiora autem agentia, quę naturam elementorū & elementatorū excedūt sunt nō solum corpora cęlestia, sed etiam superiores substantię separata. Ex vtrisque autem aliqua actiones, vel motus in corporibus inferioribus inueniunt, quę nō procedunt ab aliqua formā inferioribus corporibus impressa, sed solum ex superiorum agentū motione. Aqua enim maris fluens & refluens talem motum sortitur pręter proprietatem elementi ex virtute lunę, non per aliquam formam sibi impressam, sed ex lunę motione, qua scilicet aqua mouetur a luna. Apparent etiam quarundam nigromanticarū imaginū quidam effectus, qui procedunt non ab aliquib⁹ formis quas susceperint dictę imagines, sed a dęmonum actione qui in dictis imaginibus operant: quod quidem quandoque cōtingere credimus operatione diuina, vel bonorum angelorum. Quod enim ad vrbem Petri Apostoli sanarentur infirmi, vel ad tactū reliquiarū alicuius sancti aliqua ægritudo pellatur, non fit per aliquā formam his corporibus inditam, sed solum per operationem diuinam, quę his corporibus vtitur ad tales effectus. Patet autem nō omnes operationes corporum elementatorū occultas operationes habentium esse tales. Primo quidē, quia dictę operationes quę non consequuntur aliquam formam impressam, non inueniuntur cōmuniter in omnibus quę sunt eiusdem speciei. Non enim omnes, nec oēs reliquię sanctorū tangendo sanāt, sed aliquorū, & ali quādo: nec oēs imagines huiusmodi habēt effectus, nec omnis aqua fluit & refluit secundum motū lunę. Quędā vero operationes occultę in quibusdā inueniuntur corporibus, quę similiter inueniuntur in omnib⁹ quę sunt eiusdē speciei, sicut omnis magnes attrahit ferrum: unde relinquuntur tales operationes confectę qui aliquod intrinsecū principii cōmune habētibus hac speciem. Deinde operationes de quibus supra dictum est, non semper ex huiusmodi habitibus procedunt: cuius euidentis signum est, q̄ nō proueniunt ex aliqua virtute indita & permanente, sed solo motu alicuius superioris agentis, sicut ferra non semper secant lignum sibi coniunctū, sed solū quando ad hūc effectum ab artifice mouetur. Quędā vero operationes occultę sunt corporum inferiorū, quę quādocunq; adhibentur suis passiuis, similes effectus producant, sicut reubarbarum semper purgat determinatū humorem: unde relinquuntur talem actionem prouenire ex aliqua virtute indita & permanente in tali corpore. Restat autē cōsiderare, qd̄ sit istud principii intrinsicum p̄manēs a quo tales operationes p̄cedunt. Patet autem hoc principium potentiam quandam esse. Potentiā enim dicimus principii intrinsicū quo agens agit, vel patiens patitur, quę quidem potentia secundum qd̄ refertur ad vltimum ī quo aliquid potest, accipit nomen & rationem virtutis. Talis autē virtus quę est talium actionum, vel passionum principium, maxime ostenditur ex forma rei specifica deriuari. Omne enim accidens, quod est alicuius speciei proprium, deriuatur ex principijs essentialibus illius speciei. Et inde est quod ad demonstrandum proprias passiones de suis subiectis, accipimus pro causa definitionem designantem essentialia principia rei. Est autē essentia & quidditatis principium forma in determinata materia existens. Oportet igitur tales virtu-

tes p̄cedere a formis talium rerum secundū quod in proprijs materijs existunt. Deinde cū natura rei dicatur forma, vel materia illius, si qua virtus rei ab his nō deriuat, nō erit tali rei naturalis virtus, & p̄ cōsequēs nec actio, vel passio a tali virtute p̄cedens erit naturalis: tales autē actiones q̄ sunt p̄ter naturā nō sūt diuturnę, sicut qd̄ aqua calefacta calefacit. Actiones autē occultę de quibus nūc loquimur, eodē modo se habent semper, vel vt frequēter. Relinquuntur ergo virtutes quę sunt harum actionū principia, essentialia esse, & a forma p̄cedere secundū quod in tali materia existit. Formarū autē substantialiū Platonici quidē principii attribuebant in substantijs separatis, quas species, vel idęas vocabant, quarum imagines dicebant esse formas naturales materię impressas: sed hoc principium non potest sufficere. Primo quidem, quia oportet faciens simile esse facti: id autem quod fit in rebus naturalibus non est forma, sed compositum ex materia & forma, ad hoc enim aliquid fit, vt sit. Proprie autem esse dicitur compositū subsistens: forma autem dicitur esse, vt quo aliquid est. Non igitur forma proprie est id quod fit, sed compositum. Id igitur quod facit res naturales esse, non est forma tantum, sed compositum. Deinde formas absque materia existentes oportet immobiles esse, quia motus est actus existentis in potentia, quod primę materię conuenit, unde oportet quod semper eodem modo se habeant. A causa autem eodem modo se habente procedunt formę eodem modo se habentes: quod quidem in formis inferiorum corporum non apparet p̄pter generationē & corruptionem talium corporū. Relinquuntur igitur q̄ principia formarum talium corporum corruptibilium sunt corpora cęlestia, quę diuersimode se habentia secundum accessum & recessum, generationem & corruptionem causant in his inferioribus. Procedunt tamen tales formę a substantijs separatis vt a primis principijs, quę mediante virtute & motu corporum cęlestiū imprimunt formas apud se intellectas in materiam corporalem. Et quia actiones & virtutes corporum naturalium ex formis specificis causari ostendimus, consequens est q̄ vltius reducuntur, sicut in altiora principia, in corpora cęlestia, vel in virtute cęlestium corporum, & adhuc vltius ī substantias separatas intellectuales: utrorumque autem horum principiorum vestigium quoddam apparet in ipsis naturalium rerum operationibus. Nam quod talia natura opera fiant cū quadam transmutatione, & secundum certum cuiusdam temporis spatium prouenit ex corpore cęlesti, per cuius motum temporis mensura diffinitur: sed a substantijs separatis intellectualibus inuenitur in nature operationibus, quod determinatis vijs ad determinatos fines rerum ordine & cōgruentissimo modo procedunt, sicut & ea quę sunt ab arte, ita quod totum opus nature videtur opus esse cuiusdā sapientis, propter quod natura dicitur sagaciter operari. Opus autē sapientis oportet esse ordinatum. Hoc enim proprie ad sapientē dicimus pertinere, vt omnia congruo ordine disponat. Quia igitur forū inferiorū corporū proueniunt ex sapientia substantię separatę mediante virtute & motu corporū cęlestiū, oportet in his formis inferiorū corporū, quędam ordinem inueniri, ita scilicet, quod quędā sint imperfectiores & materię propinquiores, quędam autem perfectiores & proximiores superioribus agentibus. Imperfectissimę vero formę, & maxime materię p̄pinquę, sunt formę elementarum

torum, ex quibus inferiora corpora cōponuntur materialiter: quę quidem tanto sunt mobilia, quanto a cōtrarietate elementorū magis recedentia, ad quādam æqualitatem mistionis accedunt, propter quam quodammodo assimilantur corporibus cęlestibus, quę sunt ab omni cōtrarietate aliena. Illud autem qd̄ est ex contrarijs compositum, neutrum est actu cōtrarium, sed potentia tantum. Et ideo quāto talia corpora ad maiorem æqualitatem mistionis accedunt, tanto nobiliorem formam fortiantur a Deo, quale est corpus humanum, quod ē temperatissimę mistionis, vt probat bonitas tactus in hominibus, nobilissimam formam habet, scilicet animam rationalem, virtutes autem & actiones oportet formis p̄portionari a quibus procedunt: & inde est q̄ formas elementorū quę sunt maxime materiales, consequuntur qualitates actiue & passiuę, puta, calidum, frigidum, humidum, siccū, & alia similia quę pertinent ad materię dispositionem. Formę vero mistorum, scilicet inanimatorū corporum, puta, lapidū, metallorū, mineraliū, propter virtutes & actiones quas ab elementis participant ex quibus cōponuntur quasdam alias virtutes & actiones nobiliores habent consequentes formas eorū specificas, puta, q̄ aurū lętificat cor, sapphyrus sanguinē constringit, & sic semper ascendendo quāto formę specificę sunt nobiliores, tanto virtutes & operationes ex eis procedentes excellētiore existūt intantum quod nobilissima forma, quę est anima rationalis, habet virtutē & operationē intellectuam, quę nō solū transcendunt virtutem & actionem elementorū, sed etiam omnem virtutē & actionē corporalem. Ex extremis autem formis oportet de medijs iudicium sentire. Sicut enim virtus calefaciendi & instigandi est in igne & aqua consequens proprias eorum formas, & virtus & actio intellectualis in homine cōsequens animam rationalem: ita omnes virtutes & actiones mediorum corporum transcendentes virtutes elementorum consequuntur eorum proprias formas, & reducuntur sicut in altiora principia in virtutes corporū cęlestium, & adhuc altius in substantias separatas. Ex talibus enim principijs formę inferiorum corporum deriuantur excepta sola rationali anima, quę ita ab immateriali causa procedit, scilicet a Deo, q̄ nullo modo causatur ex virtute corporum cęlestium, alioquin non posset habere virtutem & operationem intellectualem a corpore penitus absolutam. Quia igitur tales virtutes & operationes a forma specifica deriuantur, q̄ est cōmunis omnib⁹ indiuiduis eiusdē speciei, nō est possibile q̄ aliquod indiuiduū alicuius speciei aliqua talē virtutē, vel actionē obtineat, pręter alia indiuidua eiusdē speciei, ex hoc. scilicet q̄ est sub determinato situ corporum cęlestiū generatum. Possibile tamē est q̄ in vno indiuiduo eiusdē speciei virtus & operatio consequens speciem remissius, vel intentius inueniatur secundū diuersam dispositionē materię, & diuersum sitū corporū cęlestiū in generatione huius, vel illius indiuidui. Ex hoc autē vltius patet, quod formę artificiales sunt accidentia quędam, quę non consequuntur speciem. Nō enim potest esse q̄ aliquod artificiatū aliqua operationē & virtutē a corpore cęlesti in sua operatiōe participet, vel sortiatur ad producendū ex virtute indita aliquos effectus naturales transcendentes elementorū virtutes. Tales autē virtutes si quę essent in artificiatū, ex cęlestibus corporibus nullam formā consequerentur, cū forma artificis aliud nihil sit quā ordo, cōpositio, & figura, ex quibus p̄-

dire nō possunt tales virtutes & actiones: vnde patet q̄ si quas tales virtutes artificiatę p̄ficiant, puta, q̄ ad aliquā sculpturam moriantur serpentes, aut immobilentur animalia, vel lædantur, non procedit hoc ab aliqua virtute indita & permanenti, sed ex virtute agentis extrinseci, quod vtitur talibus sicut instrumentis ad suum effectum. Nec potest dici q̄ tales actiones proueniant ex virtute corporum cęlestium, quia naturaliter agunt in ista inferiora, & ex eo q̄ aliquod corpus sic, vel sic figuretur, nullā idoneitatem maiorem, vel minorem habet ad recipiendum impressionē naturalis agentis. Vnde non est possibile q̄ imagines, vel sculpturę quę fiunt ad aliquos effectus singulares producendos, efficaciam habeant ex corporibus cęlestibus, licet sub certis constellationibus fieri videantur, sed solum ab aliquibus superioribus agentibus, qui per imagines & sculpturas operantur. Sicut autē imagines ex materia naturali fiunt, sed formam fortiantur ex arte: ita & verba humana materiā quidem habent naturalem. scilicet sonos ab hominis ore prolatos, sed signationem quasi formā habent ab intellectu suas cōceptiones per tales sonos exprimēte. Vnde pari ratione nec verba humana habent efficaciam ad aliquam imutationē corporis naturalis ex virtute alicuius cause naturalis, sed solum ex aliqua spiritali substantia. Hęc enim actiones quę per talia verba fiunt, vel per quas cunque imagines, vel sculpturas, vel quęuis talia, nō sunt naturales, vt pote non procedentes a virtute intrinseca, sed tantum extrinseca, sed sunt ad superstitionē pertinentes. Actiones vero quas supra diximus consequi formas corporum, sunt naturales, utpote ex principijs intrinsecis procedentes. Et hęc de operationibus & actionibus occultis ad pręsens dicta sufficiāt.

Explicit opusculum trigessimū quartum S. Thomę Aquinatis, de occultis operationibus nature.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXV. DE MOTV
CORDIS, AD MAGISTRVM
PHILIPPVM.



VI A omne quod mouetur, necesse est habere motore, dubitabile videtur quid moueat cor, & qualis sit eius motus: non enim videtur eius motus esse ab anima. Ab anima enim nutritiua non mouetur, quia animę nutritiue operationes sunt generare, alimento uri, & augmentatio & diminutio, quorū nullum motus cordis esse videtur: hęc etiam anima plantis inest. Motus autem cordis animalium proprius est. Nec etiam animę sensitivę motus esse videtur, nec intellectivę, quia intellectus & sensus non mouēt nisi mediante appetitu: motus autem cordis inuoluntarius est. Sed nec naturalis esse videtur, cum sit ad contrarias partes. Componitur enim ex pulsu & tractu: motus autē naturalis ad unam partē est, ut ignis mouetur tantum sursum, & terra deorsum. Dicere autem motū cordis esse uiolentum, est omnino extrarationem. Manifeste enim hoc motu subtracto, subtracto, siue moritur animal, cum tamen nullum uiolentum conseruet naturam. Videtur autem hic motus maxime naturalis esse cū uita animalis, & hic motus se inseparabiliter consequatur. Dicunt autem quidā hunc motū naturalem esse nō ab aliqua particulari natura

tura animali intrinseca, sed ab aliqua natura vniuersali, vel ab intelligentia: sed hoc ridiculum est. In omnibus enim rebus naturalibus propriae passionis alicuius generis, vel speciei aliquod principium intrinsecum consequuntur. Naturalia .n. sunt quorum principium motus in ipsis est: nihil autem proprium magis est animalibus, quam motus cordis, quo cessante perit eorum vita, sequitur igitur inesse ipsis animalibus aliquod principium talis motus. Adhuc, si aliqui motus in corporibus inferioribus ex natura vniuersali causentur, non semper eis adsunt, sicut in fluxu & refluxu maris patet, qui sequuntur motum lunae, & secundum ipsam variatur. motus autem cordis semper adest animali. non est ergo a causa separata tantum, sed ab aliquo intrinseco principio. Dicunt autem alij principium huius motus in animali esse calorem, qui per spiritum generatus mouet cor: sed hoc irrationabile est. Illud enim quod est in aliqua re principalis, oportet esse causam: principalis autem in animali videtur esse motus cordis & magis contemporaneum vitam, quam quavis alteratio secundum calorem. non ergo alteratio secundum calorem est causa motus cordis, sed potius e contra, motus cordis est causa talis alterationis: unde Philosophus in li. de motu animalium dicit, Oportet quod futurum est mouere non alteratione tale esse. Item animal perfectum, quod est mouens seipsum, maxime accedit ad similitudinem totius vniuersi. Vnde & homo qui est perfectissimus animalium, dicitur a quibusdam minor mundus. In vniuerso autem primus motus est motus localis, qui est causa alterationis, & aliorum motuum, vnde & in animali magis videtur motus localis esse alterationis principium, quam e contra: vnde & Philosophus in 8. physicorum hanc similitudinem sequens dicit, quod motus est vt vita quaedam natura existentibus omnibus. Adhuc, quod est per se, prius est eo quod est per accidens: primus autem motus animalis, est motus cordis, calor autem non mouet localiter nisi per accidens. Per se enim caloris est alterare, per accidens autem mouere secundum locum. Ridiculum igitur est dicere, quod calor sit principium motus cordis, sed oportet ei assignare causam quae per se possit esse principium motus localis. Principium ergo huius considerationis hinc oportet accipere, quod sicut Philosophus dicit in octauo physicorum. Quorumcumque principium motus in seipso est, hoc natura dicimus moueri, vnde animal quidem totum natura seipsum mouet, corpus autem eius contingit & natura, & extra naturam moueri: differt enim secundum qualem motum quod mouetur eueniat, & ex quali elemento constet. Cum enim animal mouetur deorsum, est quidem motus naturalis & toti animali, & corpori, eo quod in corpore animalis elementum graue praedominatur, cuius natura est moueri deorsum. Cum autem animal mouetur sursum, est quidem motus naturalis animali, quia est a principio eius intrinseco, quod est anima, non tamen est naturalis corpori graui, vnde & magis fatigatur animal in hoc motu. Motus autem secundum locum in animalibus causatur appetitu, & apprehensione sensitua, vel intellectuua, vt Philosophus docet in 3. de anima. In alijs igitur animalibus totus processus motus naturalis est: non enim agunt a proposito, sed a natura. Naturaliter enim hirudo facit nidum, & aranea telam. Solius autem hominis est a proposito operari, & non a natura, sed tamen cuiuslibet operationis suae principium naturale est. Licet enim conclusiones scientia

rum speculatiuarum & practicarum non naturaliter sciat, sed ratiocinando inueniat, prima tamen principia indemonstrabilia sunt ei naturaliter nota, ex quibus ad alia scienda procedat. Similiter ex parte appetitus appetere vltimum finem, qui est felicitas est homini naturale, & fugere miseriam: sed appetere alia non est ei naturale, sed ex appetitu vltimi finis procedit in appetitum aliorum. Sic enim est finis in appetitibus, sicut principium indemonstrabile in intellectibus, vt dicitur. 2. phy. Sic ergo cum motus omnium aliorum membrorum ex motu cordis causetur, vt probat Philosophus in li. de motu animalium, motus quidem alij possunt esse voluntarij, sed primus motus qui est cordis est naturalis. Oportet autem considerare, quod motus sursum est naturalis igni, eo quod consequitur formam eius: unde & generans, quod dat formam, est per se mouens secundum locum. Sicut autem formam elementi consequitur aliquis motus naturalis, sic nihil prohibet alias formas sequi alios motus naturales. Videmus enim quod ferrum naturaliter mouetur ad magnetem, qui tamen motus non est ei naturalis secundum rationem grauis & leuis, sed secundum quod habet talem formam. Sic igitur & animal in quantum habet talem formam quae est anima, nihil prohibet habere aliquem motum naturalem, & mouens hunc motum est quod dat formam. Dico autem motum naturalem animalis eum qui est cordis, quia vt Philosophus dicit in li. de motu animalium, existimandum est constare animal quemadmodum ciuitatem bene ac legitime rectam. In ciuitate enim quando semel stabilitus fuerit ordo, nihil est opus separato monarcho, quem oporteat adesse ad singula eorum, quae fiunt, sed quilibet facit quae ipsius sunt, vt ordinatum est, & fit hoc post hoc propter consuetudinem. In animalibus autem idem hoc per naturam fit, & quia natum est vnumquodque sic constantiam facere proprium opus, vt nihil opus sit in vnoquoque esse animam, scilicet in quantum est principium motus, sed in quodam principio cordis existente alia quidem viuere, eo quod apta nata sunt facere proprium opus propter naturam. Sic igitur motus cordis est naturalis quasi consequens animam, in quantum est forma talis corporis, & principaliter cordis. Et forte secundum hunc intellectum dixerunt quidam motum cordis esse ab intelligentia, in quantum posuerunt animam ab intelligentia esse, sicut Philosophus dicit in 8. physicorum. motum grauium & leuium esse a genere, in quantum dat formam, quae est motus principium. Omnis autem proprietas & motus consequitur aliquam formam secundum conditionem ipsius, sicut formam nobilissimi elementi, puta ignis, consequitur motus ad locum nobilissimum, qui est sursum. Forma autem nobilissima in inferioribus est anima quae maxime accedit ad similitudinem principii motus caeli: unde & motus ipsam consequens simillimus est motui caeli, sicut enim est motus cordis in animali, sicut motus caeli in mundo: sed tamen oportet motum cordis a motu caeli deficere sicut principiatum deficit a principio. Est autem motus caeli circularis & continuus, & hoc ei competit in quantum est principium omnium motuum mundi. Accessu enim & recessu corpus caeleste imponit rebus principium & finem efficiendi, & sua continuitate conseruat ordinem in motibus, qui non sunt semper. Motus autem cordis principium est omnium motuum qui sunt in animalibus: unde Philosophus in 3. de partibus animalium dicit, quod motus

OPVSCVLVM

rens delectabilium & tristium, & totaliter omnes sensus hinc incipientes videntur, scilicet in corde, & ad hoc terminari. Vnde ad hoc quod cor esset principium & finis omnium motuum qui sunt in animali, habuit quendam motum non circulem, sed similem circulari, compositum scilicet ex tractu & pulsu. Vnde Philosophus dicit in 3. de anima, quod mouens organice est vbi est principium & finis idem. Omnia autem pulsu & tractu mouentur, propter quod oportet sicut in circulo manere aliquid, & hinc incipere motum. Est etiam iste motus continuus durante vita animalis, nisi in quantum necesse est intercidere morulam mediam inter pulsum & tractum, eo quod deficiat a motu circulari. Per hoc ergo de facili soluuntur quae in contrarium obijci possunt. Neque enim dicimus motum cordis esse cordi naturalem in quantum est graue, vel leue, & in quantum est animatum tali anima: & duo motus qui videntur contrarij sunt quasi partes vnius motus compositi ex vtroque, in quantum deficit a simplicitate motus circularis, quem tamen imitatur in quantum est ab eodem in idem, & sic non est inconueniens si quodammodo sit ad diuersas partes, quia & motus circularis aliquo modo sic est. Nec etiam oportet, quod causetur ex apprehensione & appetitu, licet sit ab anima sensitua. Non enim causatur ab anima sensitua per operationem suam, sed in quantum est forma & natura talis corporis. Motus autem progressiuus animalis causatur per operationem sensus & appetitus: & propter hoc medici distinguunt operationes vitales ab operationibus animalibus, & dicunt quod cessantibus animalibus remanent vitales, vitales appellantes quae motum cordis concomitantur, quibus cessantibus cessat vita, & hoc rationabiliter. Viuere enim viuentibus est esse, vt dicitur. 2. de anima: esse autem cuique est a propria forma. Hoc autem differt inter principium motus caeli & animam, quia illud principium non mouetur per se, neque per accidens: anima autem sensitua licet non moueatur per se, mouetur tamen per accidens, unde proueniunt in ipsa diuersae apprehensiones & affectiones. Vnde motus caeli semper est vniformis, motus autem cordis variatur secundum diuersas affectiones & apprehensiones animae. Non enim affectiones animae causantur ab alterationibus cordis, sed potius causant eas, vnde in passionibus animae, puta in ira, formale est, quod est ex parte affectionis, scilicet quod sit appetitus vindictae: materiale autem quod pertinet ad motum cordis, puta, quod sit accensio sanguinis circa cor. Non autem in rebus naturalibus forma est propter materiam, sed e contra, vt patet. 3. phy. sed in materia est dispositio ad formam. Non ergo propter hoc aliquis vindictam appetit, quia sanguis circa cor accendatur, sed ex hoc aliquis est ad iram dispositus: irascitur autem ex appetitu vindictae. Licet autem aliqua variatio accidat in motu cordis ex apprehensione diuersa, & affectione, non tamen illa variatio motus est voluntaria, sed inuoluntaria, quia non fit per imperium voluntatis. Dicit enim Philosophus in li. de causa motus animalium, quod multoties apparente aliquid, non tamen iubente intellectu, mouetur cor, & pudenda, & huius causam assignat: quia necesse est alterari alteratione naturali animalia, alteratis autem partibus, hoc quidem augeri, hoc autem decrementum pati, vt iam mouetur & permutetur natis haberi permutationibus inuicem. Causae autem motuum animalis caliditas & frigiditas, quae de foris & intus existentes naturales & pra-

ter rationem vtrique facti motus dictarum partium, id est, cordis & pudendi alteratione incidente fiunt. Intellectus enim & phantasia passionem efferunt, vt concupiscentiae, irae, & huiusmodi, ex quibus cor calefcit, vel infrigidat, & haec de motu cordis dicta sufficiant.

Explicit opusculum trigessimum quintum beati Thomae Aquinatis, de motu cordis.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM TRIGESIMVM-

SEXTVM DE INSTANTIBVS.

CAP. I.

Quid sit tempus, & qualiter tempus in istis inferioribus participatur, & quae sit angelorum & eorum operationum mensura.



VONIAM omnem durationem concomitatur instans, ideo ad naturam durationis aperiendam, de natura instantis oportet aliquid dicere. Horum enim alterius notitia ad alterius cognitionem valet: & quia composita sunt nobis notiora simplicibus, & diuisibilia indiuisibilibus, ideo a temporis notitia incipiendum est, vt per ipsum ad instantis cognitionem, & inde ad diuersarum durationum notitiam facilius possit perueniri. Sciendum est ergo primo, quod tempus dicitur. 4. phy. numerus motus. Licet enim nihil sentiamus per aliquem sensum exteriorē nisi aliquo motu facto circa corpus, tamen sola cogitationum successione potest anima prius & posterius percipere ipsa successione: & ita necessario in successione apprehendit anima duo, vel tria, vel plura, & iste numerus apprehensus in successione est tempus. Sed hoc dubitationem habet. Cum enim tempus sequatur motum primi mobilis vt eius propria mensura, actio autem animae primo mobili non subiaceat, cum non perficiatur organo corporali, sola enim corpora primo corpori, & eius motui subiacent, videtur secundum actionem animae tempus non posse percipi, nisi aliqua transmutatio circa corpus contingat. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quod est vnus primus motus, qui est causa omnis motus secundi: & ideo quaecumque transmutationes sunt circa ista corpora inferiora, fiunt ab illa prima transmutatione. In actionibus autem animae, licet non sit transmutatio ex parte ipsius animae, tamen transmutatio ex parte phantasmatum, per quorum naturam in cogitationibus animae est continuum, & tempus, sicut dicitur in 3. lib. de anima: & ideo anima in suis cogitationibus percipit successione continuam, & apprehendit prius & posterius in ea, & in hoc consistit ratio temporis. Tempus enim est numerus prioris & posterioris in motu, & ab unitate primi motus habet tempus unitatem. Comparatur enim tempus ad primum motum non solum vt mensura ad mensuratum, sed etiam vt accidens ad subiectum. Impossibile est autem in vno subiecto esse plura accidentia eiusdem speciei, sicut in vna parte superficiei non possunt simul esse duae albedines. Motus autem primus est vnus & vniformis, vnde tempus oportet esse vnum. Ad alias autem transmutationes comparatur tempus solum vt mensura: vnum enim potest esse mensura plurium, vt vna virga plurius partium,

norum: & ideo tempus non multiplicatur ad multiplicationem inferiorum transmutationum, sed manet vnum ipsis multiplicatis. Ex quibus patet, quod in substantijs separatis, quæ non intelligunt cum continuo & phantasmate non est tempus, in cuius definitione cadit motus, qui est subiectum temporis, a quo tempus habet, & fit continuū. In definitione. n. temporis ponitur numerus vt formale & vt genus, & motus ponitur oblique vt eius subiectum & loco differentie: semper enim cum accidentia in abstracto definiuntur, ponitur subiectum loco differentie, sicut simitas dicitur nasci curuitas. Secundo namque loco debet temper differentia in definitione poni, & inde est quod tempus non est absolute numerus sicut duo, vel tria, sed est numerus applicatus rebus, sicut duæ ulnæ panis, & hmoi. In substantijs autem separatis non est subiectum temporis sic dicti: vnde mensura actionis in eis non habet aliquam continuationem a materia, nec ab aliquo exteriori. Sed quia non potest ab eis apprehendi simul nisi vnum, oportet quod in apprehensione plurium cadat successio prioris & posterioris, sed totum hoc est discretum, & non continuum: & tempus est in actionibus earum secundum similitudinem eius quod est formale in eo, non autem secundum eius materiale, a quo habet esse continuum: ideo tempus quo mensuratur successio in actionibus angelorum, est ex indiuisibilibus, sicut numerus componitur ex vnitatibus quæ sunt indiuisibilia quedam. Illa autem indiuisibilia non pertinent ad genus quantitatis, sicut vnitates pertinent, & hoc de facili cognoscitur si natura nostri temporis consideretur. Sciendum est ergo quod cum ratio mensuræ primo inueniatur in quantitate discreta, & per eius naturam in continua, nihil poterit habere rationem mensuræ in quantitate continua nisi ex adiunctione quantitatis discretæ: & ideo tempus, quod est mensura motus, a quo habet continuitatem, sicut a subiecto formaliter est numerus, & per hoc est mensura, quamuis esse habeat per motum, sicut accidens a suo subiecto. Si ergo tempus nostrum consideretur formaliter, est numerus, siue etiam quantitas discreta, sed ratione sui subiecti est quantitas continua, vnde tempus non est numerus absolutus, sed applicatus rebus. Quantitas autem discreta habet originem a quantitate continua, vt dicitur 3. phy. propter diuisionem. n. continui est additio in numero: nec forent duæ vnitates faciētes numerum aliquarū rerum, nisi illæ res essent diuisæ abinuicem, in se tamen retinentes vnitatem. Diuisio autem rerum singulariū eiusdem speciei est per materiam non per formam, cum species sequatur formam: species autem vna est. In angelis autem materia non est, & ideo substantie separate a philosophis vocantur, ex quo patet quod mensura actionum in angelis cum insit eis vt in subiecto, non pertinet ad quantitatem discretam. Diuisio. n. & numerositas quæ est in eis, est solutio formalis, & nullo modo materialis, cum tot sint in eis species quot indiuidua, & ideo multitudo quæ est in eis, est de transcendentibus. Certum est. n. quod vnum & multa diuiduntur, et patet quod illud vnum & multa non sunt in aliquo genere determinato, puta, in quantitate, cum unitas talis & multitudo possit reperiri vbi nulla est quantitas, vt in angelis. Tempus autem quod mensurat eorum actiones non est continuum, nec numerus qui est quantitas discreta, cum ista oriatur a continua, sed est numerus qui est multitudo quæ est de transcendentibus, & ex talibus indiuisibilibus componi

habet: & ideo non oportet inter duas eius actiones quæ perficiuntur in diuersis indiuisibilibus illius temporis, aliquod medium cadere. Possunt enim duæ actiones immediate sibi succedere, sicut & duæ vnitates. Solum. n. inter duo indiuisibilia temporis nostri quod ex talibus componi non potest, cum sit continuū, cadit medium: sed si ex eis componeretur tempus nostrum, nil caderet medium, quia partes rei immediate coirent, & ideo instantia in tempore nostro non sunt partes, cum sibi inuicem immediate succedere non possint. Ex dictis ergo manifestum est non esse trāsitum cum angelus aliquid morose intelligit, sicut quando intelligit duo successiue. Apud nos autem successio quædam est, quando intelligimus vnum continue, sicut quando intelligimus plura successiue, & huius ratio dicta est: quia tempus quod mensurat actiones nostras, non est in eis sicut in subiecto, sed est mensura earum tantum. In motu vero primo est sicut in subiecto, & ab illo habet transitum per naturam, qua subiectum eius est cum essentia motus sicut in quodam transitu: & ideo quando intelligimus aliquod indiuisibile, puta. A. oportet quod ipsum solum simul intelligamus, cum non habeat quid prius & quid postenus intelligatur. Est. n. indiuisibile si morose intelligatur, & quietat intellectus illud intelligendo, & aliud non transeundo, mensura actionis nostræ nullum transitum habebit, cum ipsa sit tota simul. Natura enim mensuræ intrinseca est nihil accipere a mensurato. Tempus autem est mensura extrinseca omnium præterquam ipsi. tantum in quo est sicut in subiecto, & idem est motus primus. Erit ergo transitus, quando intelligimus aliquod indiuisibile non a parte actionis nostræ cauitatis in ipso tempore, cum in eo nihil causetur nisi a subiecto proprio, sed a parte ipsius temporis applicati actionibus nostris tamquam mensura mensurato, & non tamquam accidens subiecto. Cum autem angelus aliquid vnum intelligit morose, nullus transitus est, sed est vna particula ipsius temporis indiuisibilis, quo mensuratur actio eius quæcumque; mora fuerit in illud intelligendo. Non. n. aliquid continuum vnum vni forme est transitum habens, cuius tempus illud sit mensura & accidens, vt apud nos: & ideo particula illius temporis non habent transitum nec a parte intelligibilium sibi succedentium, cum vnum aliquid indiuisibile intelligatur: nec a parte alicuius subiecti, cuius essentia est in continuo motu & transitu. Hoc autem imaginationem nostram transcendit, quia imaginatio nostra non transcendit continuū & tempus. Vna ergo particula indiuisibilis illius temporis manere potest cum multo tempore nostro, cuius tamen partes illi particule commanere non possunt: nec tamē propter hoc est illa particula successio, vel continuatio aliqua, cum tempus illud non sit accidens alicuius in successione & continuitate existentis, vt dictum est. Manifestum est ergo, quod vniuersaliter omne tempus consistit essentialiter in quadam morosa successione. Accidit autem ei, quod illa successio sit continua, vel discreta ratione eorum quibus applicatur. Discretio enim illa quæ est temporis in angelis, non est eius vt numerus quo numeratur, hoc enim est absolutum a tempore, sed habet eam ab actionibus, quæ sibi succedunt sine medio.

CAP.

Qualiter in toto tempore est instans idem re, differens in ratione.

Nunc vero de ipsis instantibus superest agere. Sciendum est ergo, quod sicut punctus se habet ad lineam, ita se habet nunc ad tempus. Geometra autem imaginatur punctum per motum suum causare lineam: quorum ratio est, quia linea non habet nisi vnā dimensionem, vnde indiuisibilis est secundum latum & profundum, & ideo non est in linea, vnde punctum excedat in latum. Cū autem in longum linea excedat punctum, si imaginemur punctum quiescere, non poterimus imaginari ipsum esse causam lineæ. Si vero imaginemur ipsum moueri, licet in ipso nulla sit dimensio, nec aliqua diuisio per consequens, per naturam tamen motus sui relinquitur aliquid diuisibile. Et quia punctus non habet causare lineam nisi secundum quod linea caret latitudine & profunditate, non autem secundum quod habet longitudinem, ideo ex natura motus sui quod relinquitur erit dimensionale vna dimensione, & tale necessario erit linea. Ille tamē punctus nihil est de ipsius lineæ essentia, quia nihil vnum & idem realiter omnibus modis indiuisibile potest simul in diuersis partibus eiusdem continui permanentis esse. Necessario tamen si esset de essentia lineæ constituta per suum motum, foret de essentia cuiuslibet partis suæ, quia qua ratione pertineret ad vnā partem eiusdem, eadem ratione pertineret ad omnes, cum æqualiter ad omnes se habeat. Nec potest esse terminus eius, vel continuatio aliqua, cum ille punctus sit aliquid vnum realiter: vnde non possunt esse plures puncti realiter. In linea tamen sunt plures puncti & realiter abinuicem diuisi, vt duo eius termini, & similiter in eius continuatione. Linea enim est quantitas positionem habens & manens, nec cum puncto moto transiens. Punctus ergo mathematicè imaginatur, qui motu suo causat lineam, necessario nihil lineæ erit, sed erit vnum secundum rem, & diuersum secundum rationem, & hæc diuersitas que consistit in motu suo, realiter est linea, non identitas sua secundum rem. In hac ergo linea constituta per diuersitatem puncti, erit puncta quedam duo actu vt eius termini, qui cadunt in eius definitione, & infinita alia in potentia secundum quod ipsa est in infinitum diuisibilis potentialiter, per quem modum de instanti temporis est agendum, nisi quod instans est de substantia temporis. Sciendum est ergo, quod mobile est causa motus non efficiens, sed materialis. Motus enim est in mobili vt in subiecto, sicut dicitur in 3. phy. mensura autem ipsius mobilis est instans, quia instans sequitur id quod fertur, vt dicitur 4. phy. & quidam referunt hoc ad ad instans æui, dicentes ipsum esse idem secundum rem cum instanti temporis, differens tamē ratione, dicentes quod primum mobile cuius mensura est instans, quia essentia sua est tota simul, & non in aliqua successione, sicut & essentia instantis est tota simul, ideo est vnum & idem realiter in toto motu suo, sed diuersum & diuersum ratione, & hæc eius diuersitas est totus motus eius, cuius ipsum mobile secundum essentiam nihil est, sed est penitus extra genus eius, cum ipsum sit substantia, motus vero accidens: eodem uero modo instans, quod est mensura ipsius mobilis sequens ipsum, est vnum secundum rem, cum nihil perdat de substantia ipsius mobilis, cuius instans est mensura inseparabilis, sed diuersum & diuersum secundum rationem, & hæc eius diuersitas est tempus essentia-

liter, cuius ipsum instans, quod est mensura primi mobilis, nihil est secundum eos, & ideo aliud in essentia sua est instans, quod est vnum in toto tempore a quolibet instanti quod est in toto tempore vel vt continuans, vel ut terminus. Illud. n. instans est mensura essentia primi mobilis secundum quod est permanens: nullum autem istorum instantium est mensura alicuius, quia ipsum tempus in quo reperitur prædicta instantia, est mensura omnium inferiorum non solum secundum suos motus, sed et secundum sua esse, quia inferiora sunt transmutabilia non solum secundum locum, sed et secundum suum esse, cum sint corruptibilia, vnde dicitur quod multos decipit æquiuocatio instantis, quæ multipliciter latet in genere, secundum Philosophum. Non. n. est aliquod instans quod mensuret aliquam rem inferius, quod idem sit in toto tempore ipsius motus, cum nullum tempus sit accidens motus rei inferioris, sed primi mobilis tantum, vnde cum res inferior mouetur, motus eius est accidens eius, sed tempus eius non est accidens huius motus, sed mensura tantum. Mensura. n. est accidens primi mensurati tantum in isto genere, aliorum autem mensura tantum non autem accidens: & ideo tempus non est in aliquo motu alicuius rei corruptibilis vt in subiecto, sed in motu primi mobilis tantum. Potest tamen ratio de isto tempore cuiuslibet motui particulari aliquid attribuire, & assignare in eo principium & finem per comparisonem ad principium & ad terminum alicuius motus particularis, sicut facit in die cum accipit ortum & occasum solis tamquam principium & finem temporis.

Cuius sit mensura instans temporis & æuum.

His autem est aduersum quod dicit Philo. 4. phy. dicens ipsum instans sequi rem motam, sicut tempus sequitur motum per hoc quod nos deuenimus in notitiam prioris & posterioris in motu per ipsum mobile: quia cum ipsum inuenimus in aliqua parte magnitudinis per quam mouetur, statim dicimus motum per quem illuc aduenit præteritum, & motum per quem inde ad aliam partem magnitudinis transibit, futurum esse, & sic per mobile alteratum apprehendimus numerum motus. Similiter est in tempore, quia id quod distinguit partes temporis abinuicem, est nunc, quod est principium temporis vnius, & finis alterius. ergo a commutata proportione, sicut se habet tempus ad motum, ita se habet nunc temporis ad mobile, vnde vt Philosophus velle nunc temporis sequi ipsum mobile, ita quod idem nunc sit mensura mobilis, & continuans partes temporis adiuicem. Idem etiam nunc dicit primo mensurare tempus ipsum, quia vnumquodque mensurat per id quod est notius in suo genere, vnde illud de genere temporis est: de eodem et nunc subiungitur, quod nihil temporis est nisi ipsum. s. nunc, ex quibus patet quod instans quod sequitur mobile, sit de substantia temporis, cuius oppositum dicebatur. Ad huius ergo difficultatis solutionem notandum est, quod instans cui non est accidens primi mobilis, sed mensura tantum secundum illud eius quod est in alterabile. s. secundum essentiam: accidens vero est primi æuiteri, & sequitur illud sicut accidens subiectum suum, alia autem non: vnde manifestum est quod non est idem nunc æui & nunc temporis, quod sequitur mobile. Hoc. n. est mensura mobilis secundum quod est idem in toto motu & accidens eius: vnde Philo. quærens naturam instantis in 4. phy. docet quod nihil temporis est nisi instans, & ad hoc accipit rationem ex habitudine motus ad mobile, dicens quod sicut loci mutatio, & ipsum mobile sunt similia: sic numerus mobilis simul est cum numero

numero motus localis: sed tempus est numerus loci mutationis. ergo numerus ipsius mobilis semper erit cum tempore: hoc autem nihil aliud est quam nunc. ergo nunc & tempus sunt simul. Addit autem quod ipsum comparatur ad id quod fertur non sicut numerus, sed sicut unitas, cum nunc sit indiuisibile. Ex quibus manifestum est aliam esse naturam instantis quod mensurat mobile secundum illud quod est, & secundum id quod est idem in toto motu, aliud autem est quod continuat tempus. Patet. n. ex parte motus & mobilis mobile esse idem in toto motu realiter, sed alterum & alterum ratione. Sed haec eius alteritas consistit in quibusdam indiuisibilibus motus quae dicuntur mutata esse sine tam interpolatione, & huiusmodi continent motum, quando quies in aliquo illorum non accidit. Mobile autem nihil est horum, cum quodlibet horum accidat sibi, simul tamen sunt haec mutata esse cum mobili, quia eius sunt ut subiecti: sicut a parte mobilis, ita & a parte instantis, quod sequitur mobile est accipere diuersa, & diuersa esse. Et haec eius diuersitas consistit in ipsis indiuisibilibus temporis, quae & dicuntur mensurata esse, & ista mensurata esse sine interpolatione sunt instantia quae continent tempus: & haec nihil aliud sunt nisi diuersa & diuersa ratio eiusdem instantis, quae idem est realiter in toto tempore sequens mobile inquantum est idem in toto motu. Huic autem adiungitur instantis aui, quod mensurat mobile secundum se, sicut aliud nunc est mensura eius inquantum essentia eius coniuncta est motui: unde bene arguitur, quod nihil motus est, nisi mobile sit, & tamen mobile non est aliquid de substantia, seu de essentia motus, nisi forte sicut subiectum dicitur pertinere ad accidens suum cum cadat in eius definitione: sed hoc est quia accidentia definiuntur per supplementationem subiectorum quae penitus sunt extra essentias eorum. Ita bene arguitur, quod nihil temporis sit, nisi instantis sit, nec tamen ideo sequitur, quod illud instantis sit aliquid temporis, & ideo Philosophus subtilissime cum vult ostendere nihil temporis esse nisi nunc, non hoc dicit recte concludit, quod intendere videbatur: sed recte concludit nunc & tempus esse simul, sicut mobile, & motus sunt simul, & constat quod motum esse ipsius mobilis est continuatio ipsius motus, non autem ipsum mobile: sed sicut mobile non separatur a moto esse, nec a motu, sed semper sunt simul: ita etiam de ipso nunc quod ipsa diuersa esse sunt essentiae eius coniunctae: non dico diuersa esse eius, quia diuersitas non attingit essentiam aui, licet ei coniungatur, sed attingit nunc temporis. Unde haec diuersa esse ei adiuncta erunt aliquid temporis, & non ipsum nunc, praeter quod tamen nihil temporis est. Ipsum vero instans quod in se alteratur diuersa & diuersa ratione quo ad sua esse est aliquid temporis, sed non tempus. Unde Philosophus ibidem cum prius vocasset ipsum nunc numerum mobilis, super hoc enim stabat argumentum eius, subiungit nunc non comparari ad mobile sicut numerum, sed sicut unitatem numeri, quae constat non esse numerum: sed eius replicatio quae est sibi alterum & alterum esse est numerus. Ipsa autem replicatio unitatis non est ipsa unitas, sed accidens eius, licet ipsa quoque sit accidens. Instantis ergo quod est quasi unitas ipsius primi mobilis, secundum Philosophum, non est instans aui, quia instans aui est aliud per essentiam ab instantibus continuantibus tempus. Ab illo tamen ista deriuantur & oriuntur: sed ipsum est idem in essentia sua, in qua nulla cadit alteratio, sicut in essentia primi mobilis. Nec alterabitur etiam consequenter ad alterationem primi mobilis, quod alteratur secundum ubi, hoc est instans quod nos uocamus nunc, quod est principium temporis. Unde Boetius. 3. de consol. Qui tempus ab

auo ire iubet: quia ab illo instanti procedit tempus sicut motus a mobili non tanquam ab aliquo sui generis, sed exemplariter, sicut dicimus inferiora procedere a superioribus. Ideo subtiliter discernendum est inter ista duo nunc, quia primum nunc est mensura tantum, secundum vero etiam est accidens, & ad genus temporis pertinens, ideo dicitur mensurare tempus. Unde Philosophus 4. phy. per comparationem mobilis ad motum docet quomodo instans mensurat tempus, quia scilicet unum quodque mensuratur per id quod est notius sui generis. Inter ea autem quae ad tempus pertinent, notius est instans, sicut & ipsum mobile notius est in motu, & per ipsum cognoscitur ipse motus. Vbi considerandum est quod duobus modis aliquid potest esse mensura alterius. Vno modo, quando ipsa mensura semel, vel pluries accepta equiparatur mensurato, sicut trinarius alium trinarius mensurat, vel nouenarius. Alio modo, quando unum est ratio cognoscendi aliud, unde de isto cognitio non habetur nisi secundum quod aliud ducit intellectum in cognitionem ipsius, & ideo illud non erit absolute mensura alterius: sed mediante scientia: & ideo Philosophus dicit 10. meta. quod scientia est mensura scibilis, hoc autem erit per modum illius per quod intellectus ducitur in cognitionem talis rei. Isto modo mobile potest dici mensura motus, quia per eius notitiam deuenitur in notitiam motus, ut ibidem dicitur, quia mobile est permanens, motus vero transiens, ideo mobile notius est ipso motu. Similiter instantis tale notus est tempore simpliciter, quia permanens est, & idem tempus vero transiens: licet quandoque tempus sit nobis notius, quia est aliquo modo subiectum sensui, quia est tantum commune, cum sit numerus motus. Cum autem dicitur, quod nihil est praesens de tempore nisi nunc, non significatur aliquod instans quod est continuans partes temporis adinuicem, quod cum tempore labitur nec permanet, ut iterum signari possit, sicut potest punctus in linea vnus & idem existens bis sumi in quantum subiectus est principium & finis respectu diuersarum partium lineae, nihilominus idem nunc est principium vnus partis, & finis alterius in tempore, sicut in linea punctus: sed hoc dicitur de nunc, quod sequitur id quod fertur. Id enim manet idem secundum essentiam in toto tempore, variatum tamen per rationem, & in ista diuersitate eius inueniuntur multa instantia, semper tamen habentia cum tempore. Constat autem nullum talium instantium habentium esse causam temporis, cum nullum ipsorum maneat in toto tempore: sed transeat cum qualibet parte temporis. Ipsa. n. sunt diuersae rationes ipsius instantis, quod est idem in toto tempore, & ideo vocatur instantia. Quod autem instantis permanens patitur aliquam alterationem sibi adiungi, quia dictum est ipsum nunc habere diuersum esse, hoc accidit quia vnus & idem natus est habere diuersas mensuras, sicut patet de corpore caelesti, quod secundum suum esse quod est intransmutabile, mensuratur a quo quod est instantis permanens: sed quia idem corpus habet transmutationem adiunctam motui, mouetur. n. secundum locum, tempus autem est mensura motus, ut dictum est. ideo hoc instantis licet sit intransmutabile, est tamen mutationi adiunctum ratione sui subiecti, quod mouetur secundum locum, ut dictum est, & sic accidentaliter habet mutationem adiunctam, siue alterationem. Similiter in substantiis separatis reperitur quidam motus affectionum & intellectuum, non autem secundum suum esse: unde ubi quae reperit natura istius nunc, sepe reperire motum aliquid adiunctum. Ex quo manifestum est quod nunc non est in subiecto in primo mobili, sed est mensura eius tantum, ut in sub-

do autem est in primo aeterno. Sicut enim tempus respectu primi mobilis est accidens & mensura, respectu autem motuum aliorum inferiorum mensura tantum: ita auum respectu primi in genere eorum quae a quo mensurantur est accidens & mensura, respectu autem aliorum est mensura tantum. Et quia primum in quolibet genere est vnum tantum: in vno autem subiecto impossibile est plura esse accidentia vnus naturae, ab illius unitate erit tantum vnum auum omnium, quae a quo mensurantur, sicut tempus est vnum omnium, quia motus primi mobilis est vnus.

CAP. III.

Quid mensurat operationes angelorum.

Considerandum est autem quod nulla actio substantiae separata mensuratur isto nunc, cum nulla actio sua sit substantia, Solius enim Dei actio est eius substantia, & ideo substantia & actio eius est aeterna. Cum autem angelus agit aliquid extra, sicut quando aliquid agit circa ista corpora inferiora illa transmutando, sicut factum est in angelo Tobiae, tunc actio sua mensuratur tempore nostro. Si autem actio sua non fuerit ad extra, cuiusmodi est intelligere, tunc si intelligit in verbo, actio sua mensuratur aeternitate partituae. Sic enim actio sua naturam suam transcendit, quia per naturam suam non videret res in verbo. Si vero intelligat per species suas, tunc actio sua, cum sit successiua, mensurabitur tempore quod non est cum nostro, nec etiam cum eo quod formale est in ipso: & huius temporis vna particula cum multo tempore nostro esse potest nullo medio intercidente, quamuis in tempore nostro multa media cadant propter eius continuitatem. Cum vero intelligibilia sibi succedunt, tunc tibi tempus perfectum ex multis particulis indiuisibilibus in seipsis, & haec particulae non sunt instantia: quia nulla istarum est eadem in toto tali tempore sicut est istans temporis in tempore. Nec aliqua istarum est continuatio temporis, sed quaelibet est pars sicut unitas numeri. Ex his manifestum est, quod tempus nostrum non causatur ab illo tempore, sed ab a quo quod est idem in toto tempore: a quo autem nulla actio mensuratur, sed esse ipsorum aeternorum. & ipsa aeterna. Auum autem non se habet ad tempus sicut aliquid eiusdem speciei, sed tanquam causa analogae. Per prius enim inuenitur ratio mensurae in a quo quam in tempore: unde a parte aui quod toti tempori nostro coexistit, & cuiuslibet eius instanti inferri potest primum angelum toti tempori nostro coexistere, sed non quod mensuretur a quo. Tempus enim nostrum concomitanter se habet ad angelum ratione aui, cui tempus nostrum est adiunctum: unde si aliquo modo diceretur angelus commeteri, seu mensurari tempori, quod est mensura motus, necessario hoc foret per concomitantiam, & hoc conuenienter posset dici, si tempus non haberet finem, sicut est Philosophi opinio: tunc enim tempus indeficienter sequeretur auum. Sed quia tempus non semper durabit, cessabit namque motus, non est concordia, seu concomitantia temporis & aui, nisi vnunc. Tempus vero quod mensurat actiones angelorum, concomitatur simpliciter ipsum auum: semper enim angeli intelligent per species rerum proprias quas apud se habent. Quia ergo hoc tempus absolute auum concomitatur tempori, tempori autem nostro in nullo proportionatur, nisi forte accidentaliter. (Potest enim vnunc.

enim vna particula indiuisibilis illius temporis toti tempori nostro commanere, & ultra hoc secundum moram quam faceret angelus super idem intelligibile) ideo per naturam illius temporis non potest inferri, quod intelligere angeli mensuretur tempore nostro, nec est quod tempus nostrum cometiatur vnica eius intellectione, ut ostensum est, nisi ex suppositione, ut si ponatur vna particula illius temporis, in qua intelligit vnum intelligibile coexistere alicui particulari tempori apud nos. Tunc. n. ex hypothese sequeretur tempus nostrum cometeri ipsi intelligere angeli non tanquam propria mensura eius, sed tanquam quidam concomitans, & adhuc remotius quam auum, quia tempus nostrum non comparatur illi tempori, siue illi intelligere nisi per auum, a quo effluit vtrique tempus.

CAP. V.

Quid sit subiectum aui.

Nunc vero restat ostendere cuius sit auum ut subiecti. Ad cuius euidenciam considerandum est quod sicut dicitur 10. meta. Vnum quodque mensuratur per simplicius sui generis. Est autem accipere simpliciter simplicissimum secundum multitudinem, sed non secundum magnitudinem: & hoc vel simpliciter, sicut unitas est mensura omnis numeri: vel in ipso genere habens rationem generis, sicut binarius est numerus simplicissimus minimam habens compositionem, sed non mensura simpliciter, sed tantum numerorum parium. Simplicissimum autem in motibus secundum multitudinem est primus motus, quo mensurantur alij motus. Secundum vero magnitudinem non est accipere simplicissimum, quia magnitudo est diuisibilis in infinitum. Ex statuto tamen significatur minimum secundum magnitudinem, ad quod omnia mensuratur, ut pedale, vel huiusmodi, & in aliquo istorum semper erit ista mensura ut in subiecto. Ad alia autem comparatur ut mensura tantum, ideo tempus est in primo motu ut in subiecto. Quia vero in rebus ordinatis inter se supremum infimi attingit infimum supremi, ideo tempus in summo sui, ubi est sicut in subiecto, coniungitur a quo quasi infimo sui, quia auum non pertinet ad caelum nisi sicut mensura tantum. Oportet ergo auum esse ut in subiecto in re tali, cui coniungitur aeternitas in ratione mensurae: nulla autem creatura secundum esse suum est aeterna. Potest tamen secundum actionem suam participare aeternitate, sicut angelus qui intuetur res in speculo aeternitatis. Haec. n. est perfectio essentiae naturae angelicae. scilicet visio gloriae. Auum ergo ut in subiecto erit in illo, qui magis participat tali visione. Illius enim essentia est magis perfecta, & natura sublimata. Et ideo supposito quod Lucifer fuisset maximus angelorum si ista fuisset, in eo foret auum ut in subiecto. Sed quia eius natura non est perfecta perfectione gloriae aeternae, non est in eo aliquid quod sit alijs mensura, sed in eo qui magis inter omnes est gloriae particeps. Manifestum est. n. quod in corpore perfectissimo, quod est maxime a corruptione remotum, ut puta caelesti, est unde alia mensuratur: eius autem perfectio sequitur naturam suam, quia non est aliquis nixus ad oppositum suae perfectionis in eo. In angelis autem non est tota perfectio a natura, quia potest in eis esse motus ad oppositum, sicut patet de illis qui peccauerunt, in quibus aliqui perfectiorem naturam habebant multis qui steterunt, quorum natura perfecta est per gloriam: & ille qui perfectio-

rem naturam habet in gloria, habet in se vnde alii mē
furentur, & ideo secundum Commentatorem 10. me
ta. dicitur. Deus qui est simplicissimus, est mēsurā om
nium simpliciter non tamquam eiusdem generis, sed
quia vnumquodque tantum habet de esse & bonita
te, quantum ad illum plus appropinquat, qui est ipsa
bonitas & ipsum esse, a quo omnia bona sunt, qui est
Deus benedictus in sæcula, Amen.

Explicit opusculum 36. eiusdem beati Thomæ de
Aquino de instantibus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXVII. DE QVA

TVOR OPPOSITIS.

CAP. I.

Quod cōtradictio est maxima oppositio, & quod eam imme
diate sequitur oppositio priuatiua.



QVONIAM quatuor sunt oppositiones,
vt dicitur in prædicamentis, ideo de eis
breuiter agere intendimus. Primo enim
considerandum est q̄ oppositio contra
dictionis prima est & maior inter alias,
cuius rationem assignat Philo. in lib. posteriorum di
cens, q̄ contradictio est oppositio, cuius secundum se
non est medium. Medium. n. ostendit distantiam cōue
nientiam, & ideo minuit rationem oppositionis. Cū igitur
in omnibus alijs oppositionibus sit inuenire me
dium, ideo omnes diminuunt de ratione oppo
sitionis contradictoria: Aliæ enim oppositiones
medium habent, quædam tamen plus, quædam
minus: & secundum hoc magis & minus partici
pant de ratione oppositionis contradictoria, & con
sequenter magis & minus opponuntur. Primū enim
in quolibet genere est causa omnium quæ sunt in illo
genere, vt patet. 10. meta. & ideo quanto magis aliq̄
participant ratione primi in genere oppositionum, tã
to minus conueniunt in medio. Conuenire autem in me
dio eiusdem generis cum eis, & iterū in medio mate
riæ, sicut album & nigrum conueniunt in medio co
lore, & iterum in subiecto. Aliqua vero conueniunt
in medio materiæ tantum, sicut cōtraria immediata,
& habitus, & priuatio. Cōtraria namque immediata
subiectum commune habent, & similiter habitus &
priuatio. Sed in his differentia est, quia in quibusdam
priuatiue oppositis, seruatur ordo respectu subiecti,
& ideo non fit reditus a priuatione ad habitum. Simi
liter est de quibusdam contrarijs immediatis, sicut
est de quibusdam infirmitatibus, quæ sunt incurabiles,
& tam in his quàm in priuationibus nõ relinquunt
aliqua virtus in subiecto ad habitū. Alia aut̄ sunt cō
traria imediata, sicut ē sanitas & aegritudo, q̄ in differē
ter, licet ordine quodā, respiciunt suum subiectū, & ta
men per vnum eorum non aufertur potentia ad reli
quum. In reatiuis vero neutro modo est conuenientia:
non enim conueniunt in subiecto. Idem enim nõ
est pater & filius secundum quod pater refertur ad fi
lium. Nec conueniunt in medio sui generis, cum nõ
sit in reatiuis magis & minus, habet tamē quædam spe
cialē modū cōueniendi, quia vnū illorū fm illud quod

est, dependet ad alterum. Relatiua. n. se mutuo inclu
dunt, & ponunt, & perimunt, secundum Philosophū.
In contradictorijs vero nihil horum reperitur. Non
enim habet medium sui generis, cū alterum extremū
sit non ens simpliciter extra omne genus, nec in sub
iecto conuenire possunt, cum non ens subiectum ha
bere non possit, nec etiam illud in quo saluatur perfe
cta ratio entis quod est substantia, nec conueniunt se
cundum dependentiam suorum intellectuum, sicut
relatiua. Ens enim non ponit suum oppositum. f. non
ens, sicut pater ponit filium, & ideo contradictio sim
pliciter est secundum se non habens mediū, vnde mi
nime conueniunt contradictoria opposita, & maxi
me opponuntur. Post oppositionem autem contradi
ctionis sequuntur alię oppositiones ordine quodam,
& ideo secundum magis & minus reperitur in eis op
positio. Priuatiue ergo opposita cum nõ habeant me
dium sui generis, sicut aliqua contraria habent, nec
dependentiam adinuicem, sicut relatiua, cum nõ ha
bent subiectum commune, primum locū tenent post
contradictionem. In his autem alterū extremum, pri
uatio. f. nihil ponit, vnde de se negatio est & non ens.
Priuationes. n. secundum Philosophum, sunt de gene
re nõ entium. Sed quia nõ est negatio absoluta, sed talis
habitus qui requirit subiectum, ideo priuatio est ne
gatio in subiecto. Priuatio enim de se est tamquam al
terum extremum contradictionis, sed ratione habitus
quem sequitur, determinatur ad subiectum, & ad ge
nus sui habitus, & ideo priuatio est negatio in gene
re, & etiam in subiecto, vt dictum est. Sed consideran
dum est quod non conueniunt omnino in subiecto,
quia priuatio cum inest, aufert a subiecto rationē con
trarietatis prius habitæ, cum habitus induci non pos
sit. Hoc autem non facit omnis cōtrarietas: vnde ma
nifestum est priuatiue opposita maxime opponi,
& maxime attingere oppositionem contradictionis,
ex quo de facili ostenditur, cui priuatio nata est op
poni, & quomodo. Priuatio namque id quod oppo
sitionis habet, accipit a contradictorijs, vbi inuenitur
negatio absoluta, non esse. f. Vnde cum priuatio sit
de genere non entium quantum in se est, quia de na
tura sua attingit vilius extremum contradictionis,
& si deficiat, quia omne quod est post, deficit a pri
mo, vnde alterum extremum contradictionis termi
natur ad subiectum, & ad genus priuatiuum, illud
cui opponitur priuatio per se erit aliquod esse in sub
iecto, sicut esse absolutum est cui opponitur non esse
primo & per se in contradictione. Sicut ergo non esse,
quod est alterum extremum cōtradictionis, oppo
nitur ipsi esse absolute primo & per se, ei autem ad qd
sequitur ipsum esse simpliciter, sicut formæ substan
tiali, vel etiam materiæ, ex consequenti solum oppo
nuntur, quia materia est aliquid quod requiritur ad hoc
quod totum ens habeatur, opponitur ex consequenti:
ita non esse in subiecto quod est priuatio, primo & p
er se alicui opponitur, quod est natum reperiri in ta
li subiecto: ei autem ad quod sequitur tale esse, id est,
habitu, opponitur ex consequenti. In ordine enim
principiorum formalium primū est esse, quia esse est
primus actus, nec aliquid designatur in actu nisi per
esse. Non. n. aliquis habet sanitatem actu, nisi sanitas
ponatur esse in eo: Ideo omnes formæ sequuntur ipsum
esse in ordine actuum, siue principiorū formalium, vt
dictū est. Sed inhærendo ecōtrario est. Forma. n. p. p. t.
inhæret, & p. ipsam ipsum esse, & iō considerādo ipsā
inhærentiā, esse sequitur formam: & hoc facile est vi
dere

dere in re materiali, vt puta in lapide, vbi esse non est. A
liis vbi non fit reditio, vt ab aegritudine ad sanitatem,
magis acceditur ad naturam priuationis & habitus.
In illis vero in quibus fit reditio, minus acceditur
ad naturam priuationis, semper tamen in contrarijs
omnibus alterum extremum est vt priuatio, & alterū
vt habitus. Priuatio. n. & habitus faciunt contrarieta
tem, vt dicitur primo physic. & ideo omnes contra
rietates reducuntur in habitum & priuationem tam
quàm in primam oppositionem quæ est in genere, sed
in oppositionem cōtradictionis reducitur oīs cōtra
rietas, vt in primam oppositionem simpliciter. In ipsa
enim oppositione contradictionis alterum extremū
est nihil simpliciter, & simpliciter nihil sibi determi
nās tāquam subiectum, quia nobilius eius extremū. f.
ens, nullū subiectū requirit: quod manifestū est ex eo
in quo saluatur rō eius perfecta, quod est substantia,
cuius est non esse in subiecto, fm Philosophum. In
oppositione vero priuatiua alterum extremū vilius
nihil est simpliciter, cū sit de genere non entium, tamen
aliquid sibi determinat pro subiecto, quod patet ex al
tero eius extremo, quod requiritur subiectū, & hoc ē
habitus ipse. Semper enim nobilius extremum trahit
ignobilius ad subiectum, si ipsum habuerit subiectū,
& si ipsum non habuerit subiectū, nec aliud habebit.
In oppositione aut̄ cōtraria vtrūque extremū aliquid
est realiter, licet imperfectius deficiat magis a ratio
ne entis, per quē modū dicit Philo. in li. de sensu & sen
sato, q̄ nigredo est priuatio albedinis, & similiter vtrū
q̄ extremū requirit idē subiectū: vnde oportet q̄ op
positio contraria magis distet ab oppositione contra
dictoria quàm priuatiua. Veruntamē quicquid oppo
sitionis in ea est, totū est per naturā contradictionis,
secūdū videlicet quod alterū extremū pertinet ad ens,
alterū vero ad non ens. Albū. n. & nigrū sunt albū &
non album, sicut videns & cæcus sunt videns & non
videns, & in contradictione ens & non ens, sed diffe
renter: quia in contradictione absoluta ens & nõ ens
accipiuntur vniuersaliter: in priuatione vero nõ vidēs
non accipiuntur vniuersaliter. Lapis. n. est non vidēs, nõ
tamē illud nõ videns opponitur visioni per modū pri
uationis, sed non videns, quod tamen natū est videre,
hoc autē est non videns in particulari acceptū. Simili
ter non albū opponitur albo, sicut nigrū, non quidē
non albū æthiopsis, sed non albū qd̄ tamen natum est
esse albū. Ex dictis ergo manifestū est, q̄ cōtradictio se
cundū quod contradictio est, nihil negat in genere,
sed simpliciter extra genus. Quod aut̄ contradictoria
propositiones, vt cōiter accipiuntur in genere, vt pu
ta homo albus, homo non albus, homo currit, ho
mo non currit, hoc non est per naturā cōtradictionis
simpliciter, sed per resolutionem propositionū, cōtra
ria in contradictorias, ex quibus naturā oppositionis
accipiūt. Idē. n. est hō niger, & hō non albus, hō nõ cur
rens, & hō stans: & ideo oēs tales contradictiones ha
bent extrema in genere. Inde est q̄ sophistæ decepti
sunt putātes alterū extremū cōtradictionis non esse. f.
in genere cōtineri, quia viderūt propositionē vnā non
esse alteri cōtradictoriā nisi de eodem subiecto idem
re vere affirmaretur, & falso negaretur, & hoc in eodē
tēpore, q̄ acceperūt in prædicatis cōtrarijs resolutis
tū in cōtradictoria: quæ quidē prædicata cōtraria nec
esse est cōuenientiam habere in subiecto & genere, vt
pater de albo qd̄ opponit nigredini: nā qd̄ nõ est sim
pliciter, nõ ē albū. A deo nāq; vera ē oppositio, i qua ne
gat esse albū de eo qd̄ nõ ē, tucut ē illa, i qua affirmat
de deo qd̄ est, & iō eam dī Sortes est albus. Sortes nõ
Opus. S. Tho. Aquin. EE 2 est

CAP. II.

De oppositione contraria quod magis distat a contra
dictoria quàm priuatiua.

Post priuationem sequitur oppositio contraria, in
qua inuenitur magis conuenientia quàm in prædi
ctis. Est tamen in ea quidem accessus ad prædictas op
positiones, & quicquid in ea oppositionis est, totū effi
citur per participationem oppositionis priuatiuæ &
contradictoria. Quædam nāque contraria non habent
medium suæ naturæ, sicut est sanū & aegrū secundum
Philosophum, tamen conueniunt in subiecto, & in il

DE QVATVOR

est albus non est contradictio absolute: sed contraditio participa ta in contrarijs, in albo. s. & nigro, & io in omnibus talibus propositionibus vtrumque extre mu est in genere: in contradictorijs vero absolute neu trum extremum est in genere, huiusmodi enim sunt esse & non esse. Manifestum enim est quod ens no est in genere, nec suum oppositum, & ideo sicut omnes res qua sunt in genere, est reducere ad ens quod non est ingenere: ita omnes oppositiones rerum in genere existentium, est resolueri in oppositionem illam, cuius termini non sunt in genere: & sicut res tanto per fectiores sunt, quanto magis participant de ente, sicut substantia est perfectior accidente, quia in ea reperitur perfecta ratio entis: ita oppositiones rerum tanto perfectiores sunt in genere oppositionum, quato magis accedunt ad participandam oppositionem, cuius extremu est ens, & hoc reperitur in priuatione & habitu, qua sunt extrema primae oppositionis pertinentia ad substantiam.

CAP. III.

De oppositione relativa.

Oppositio autem relativa minimum habet de contradictione, non quia habeat medium sui generis quod in alijs minuit rationem oppositionis, sed quia non requirit extrema realiter diuersa. Sunt enim quaedam relationes qua sequuntur actionem intellectus, sicut est de relatione identitatis, & de genere & de specie, & hmoi in quibus nulla est diuersitas, nisi quam facit intellectus. In alijs vero relatiuis, qua fundantur super quantitate, vel actione, est diuersitas realis, vt patet de duplo & dimidio, parte & filio, & huiusmodi. In omnibus autem alijs oppositionibus est reperire diuersa extrema, sicut patet de albo & nigro qua sunt contraria, de visu & caecitate qua sunt priuatiue opposita. In contradictorijs vero absolute no sunt extrema realiter diuersa, quia non ens non est aliqua res. Sunt tamen extrema contradictionis semper realiter non eadem, quod tamen in relatiuis quandoque deficit, vt dictu est. In alijs autem. s. relatiuis, quorum esse est ad aliud, propter dependentiam eoru ad se mutuo adhuc minus de contradictione est, quam in oppositionibus alijs quarum extrema non includunt se inuicem, nec ponunt, immo cum vnum inest, reliquum impossibile est inesse, & hoc vniuersaliter veru est in omnibus oppositionibus, quarum extrema conueniunt in aliquo subiecto, vt est de albo & nigro, visu & caecitate, & ideo transmutatur subiectum secundum illa, alterum relinquens & alterum requirens, & sic generatio vnus est corruptio alterius.

CAP. IIII.

Quomodo diuersi modi transmutationum sequuntur oppositiones praedictas.

Nunc ergo restat videre de modis transmutationu, qua sequuntur oppositiones praedictas. Sciendu est ergo q secundu doctrina philosophoru, res produca sunt a Deo ad esse suu: vnde non solu est Deus causa motus caeli, sed etia substantiae eius, vt dicit Philof. Sicut ergo cum per natura sit aliquid ex suo opposito, sicut esse animal sit ex non esse animal, ita necesse est esse simpliciter, quod est propriu Dei effectus, eamare ex non esse simpliciter, & hoc est alteru extremu

OPPOSITIS

contradictionis, non q ipsum non esse necesse sit duratione praecedere ipsum esse, sed natura tantu. Propria ergo causalitas Dei attingit extrema contradictionis, qua extra genus sunt, & ideo actio sua nihil supponit necessario, & hac actio est creatio qua non est de genere motuum, cum non habeat aliquod subiectum tamquam principiu motus sui. Motus autem semper est in mobili vt in subiecto: inde est q hac actio sua solu modo est, & nulli creaturae communicatur. Actio, rei non excedit principia ipsius per qua agit: omnis autem res creata in genere est, vnde impossibile est creaturam ad id quod non est in genere attingere taq subiectu suae actionis. Hmoi autem sunt esse & non esse, qua sunt extrema contradictionis & creationis, & ideo nulla creatura creare pot. Ad huius evidentia considerandu est, q esse diuersimode se habet ad creatione, vel ad generatione. Esse. n. est prima reru creataru secundum auctore libri de causis, no q creatio sit in in subiecto in ipso esse, cu creatio passiuia sit accidens, cuius est habere subiectu, sed vt in subiecto est in ipsa creatura. Sed creatio fm qd relatio est, terminat respectum per se ad ipsum esse rei creatae, & ad rem per ipsum esse, quod patet: quia extremum relationis ipsius realiter est in creatura, quod non contingeret, nisi creatura haberet esse realiter. Ipsum tamen esse nullius accidentis est susceptiuum, sed ipsum quod est: & ideo in re habente esse secundum illud quod relatio habet commune cum alijs accidentibus, relatio pertinet ad rem, sed secundum propriam ratione eius qua est referri ad alterum, pertinet ad ipsum esse rei per se, per quod res refertur ad Deum. Esse naque diuinum proprie est ratio creandi: quia per creatione omnes res communiter accedunt ad participandu esse quantum est eis possibile, non autem naturam diuinam. Ipsa. n. non participatur a creatura, licet ibide sit esse, & natura, & sapientia, & potentia, siue quodcuq; hmoi: hmoi. n. in paucis reperitur. In generatione vero non ducitur generatu ipsum ad participandu esse generantis, sed ad participandu naturam eius, aliter cum esse sit suppositu, in tali natura foret participatio in supposito, & sic Sortes generaret Sortem: ideo in generatione Sortes no generat Sortem, cu suppositu no habeat nisi vnu esse incommunicabile, sed homo generat hominem. Natura enim manet vna secundu rationem naturae, cum diffinitio sit vna. Deus vero no creat Deum: Deus. n. nomen naturae est, sicut homo. Ens tamen creat ens, ideo relatio creaturae ad Deum fundatur super esse creaturae. Relatio vero vnus rei ad aliam super ipsas res principaliter fundatur, vt dictu est: ideo proprie actio creaturae ad rem terminat, vnde copositum est quod generatur, secundum Philofophu 7. meta. Copositu. n. habet naturam generantis, ad ipsum autem esse ex consequenti, cu copositu sit esse. Actio vero Dei qua producit totam rem simul constitutam ex suis principijs, ad ipsum esse terminatur, quod est intimu & maxime formale in re, cum in ipso esse rei saluetur alterum extremu relationis, vt dictu est. Ex dictis ergo manifestum est q actio Dei, qua dicitur creatio, tota rem producit simul cum principijs suis, ex quibus res constituitur in esse suo, quod est obiectum creationis, vt dictum est: & ideo illa non dicitur creata, quorum non est tale esse, cuiusmodi est forma materialis & materia, vel ipsa etiam per se accidentia talis rei, sed omnia haec potius dicenda sunt concreta. Anima vero humana, licet sit forma, quia tamen habet esse per se, licet in corpore hoc sibi acquisitum

fit: non extra, quia etiam non producitur de materia, sicut aliae formae, magis proprie dicitur creata, quam aliae formae. Si enim consideretur terminus a quo in creatione, qui est nihil, sicut non ens simpliciter, cum anima sit non ex materia aliqua, simpliciter creatur. Si vero consideremus terminum ad quem, qui est esse ad quod terminatur creatio, animae autem humanae in principio sui non acquiritur esse, sed homini, sicut docet. Aui. ipsa proprie no dicitur creata. Sed hoc idem esse animae est corpori communicatum, quod non reperitur in alijs formis, & ideo creatio in generatione hominis miscetur. In alijs autem operibus naturae, vel artis, creatio tantum supponitur, in quibus omnino materia in essentia sua non efficitur, sed compositum per transmutationem materiae. De praedictis autem dubitari potest. Nam cum esse sit terminus creationis, vt dictum est, non solum autem compositum quod subsistit, dicitur esse, sed etiam ipsa materia, uel etiam ipsa accidentia, videtur q creatio terminetur ad materiam, & ad accidentia. Omnia enim qua habent essentiam in rerum natura, necessario esse habent per naturam essentiae suae, & si aliunde illud eis acquiratur, nihil acquiritur: vnde sit quasi implicatio cuiusdam contradictionis cum dicitur. Materia est essentia quaedam, sine esse tamen. Quod enim est essentia, aliquo modo est, vt videtur, & quod est, habet esse: quod autem est sine esse, non habet esse: vnde videtur q essentia qua ponitur sine esse, simul habeat esse, & non habeat esse. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, q licet illud quod est aliud aliud extraneum a natura sua possit habere adiunctum secundum Boetium, ipsum tamen esse nihil potest secum compati, quod ad ipsum non pertineat, & ideo esse separatum, quod Deus est, simplicissimum est. Cum autem in quibuscumque rebus inueniatur aliquid praeter naturam ipsius rei quod sibi adueniens, certum est illam rem non esse idem quod suum esse, & hoc est commune omnibus creaturae. In omnibus enim creaturis sunt accidentia quaedam praeter illud quod spectat ad speciem rei, & in hoc differt omnis creatura a Deo. Vterius in ipsis creaturis est differentia, quia in quibusdam idem est res naturae, & natura ipsa secundu id quod ad genus pertinet rei, licet res naturae subiectum accidentium fuerit, & sic differt res naturae a natura, quia sic in re naturae accipitur suppositum speciei cum omnibus ipsum contingentibus, & haec sunt accidentia omnia qua sequuntur indiuiduum. Sed res naturae & ipsa natura vnum & idem sunt, quod simpliciter respondet conceptioni speciei & indiuidui in eis. In alijs vero ut in rebus materialibus, differt in indiuiduum, siue res naturae ab ipsa natura non solum per accidentia qua contingunt ipsum indiuiduum, cuiusmodi est quantitas, & huiusmodi, sed per aliquid quod sui generis est: & sicut in eis non ab vno simplici accipitur ratio generis & differentiae, sed a materia accipitur genus, & a forma differentia, ita in eis aliunde accipitur ratio speciei, a forma. s. aliunde uero ratio indiuidui, quia a materia. Forma enim facit spem, & ideo dicitur differentia constituere spem, & materia indiuiduum. Manifestum ergo q per aliquid sui generis differt indiuiduum in rebus materialibus a specie, & non solum per accidentia. In rebus vero simplicibus indiuiduum solum per accidentia differt a specie, & non per aliquid sui generis, & ideo in eis tot sunt species, quot sunt indiuidua. Sed quia dictu

est genus sumi a materia, & differentiam a forma, & materiam causare indiuiduum, & formam speciem, ideo sciendum est q idem est differentia sumi a forma, & forma constituere speciem. Differentia enim specifica sumpta facta est species, & idem est genus sumi a materia, & materiam causare indiuiduum. Nam genus sit per actu intellectus abstrahentis vniuersale a materia particulari, qua est principiu indiuiduationis: inde est q sicut materia est prius in constitutione rei quam forma, ita genus prius est differentia. Ex dictis ergo manifestum est q i Deo solu idem est esse, & natura, & suppositu omnibus modis. In rebus vero immaterialibus idem est natura & suppositum in omnibus qua ad idem genus pertinent. In compositis vero omnia praedicta adiuuicem differunt. In Deo ergo esse aequaliter respicit naturam ipsam, & rem naturae, & ideo natura diuina no habet esse ab aliquo supposito diuinae naturae: & ideo essentia diuina est habens esse, & si no significatur vt habens esse, sed vt quo aliquid est: quod autem essentia diuina sit habens esse, manifestum est, cum nihil operetur nisi quod habet esse. Cu ergo diuina essentia creat & gubernat omnia, habet ipsum necessario esse: inde est q non est necesse ponere in diuinis supposito aliquod essentiae ad hoc quod essentia habeat esse, licet non habeat modum suppositi, cuius est habere esse: sed de perfectione ipsius essentiae diuinae est q ipsa est suum esse, & ideo non solum est id quo aliquid est, sed in se est perfecte subsistens, & perfectum esse habens. In rebus vero simplicibus cum idem sit suppositum & essentia, vt dictum est, & differant secundum rationem, necessario essentia erit habens esse, sicut & suppositum absolute. Sed quia ratione differunt, essentia enim est vt quo aliquid est, suppositum, vero vt habens esse, ideo cum essentia non sit suum esse, dicitur essentia in eis habere esse p suppositum, cum quo tamen realiter idem est, vt dictum est. In rebus vero materialibus, in quibus differunt res naturae, & ipsa natura, & vtrumque ab ipso esse, vt dictum est, na ipsa no habet esse nisi i re naturae, q est vt habes esse. Semper. n. suppositu in qualibet natura est habes esse in illa natura. Suppositum autem & res naturae in genere substantiae est prima substantia, secundum Philosophum in praedicamentis, cuius est per se esse, vt ibi dem dicitur, & non in alio sicut accidens, nec sicut pars, & no solu hoc, sed nec habet dici de alijs, in quo differt ab alijs secundis substantijs, qua de alijs dicuntur, licet non sint in alijs. Cu ergo propriu sit suppositi in genere substantiae per se esse, nam omnia alia vt accidentia, & partes, & ipsa vniuersalia qua intellectus facit, non per se subsistunt, sed a prima substantia dependent, qua destructa impossibile est aliquid aliorum remanere sub rationibus proprijs. No enim manet homo, vel animal destructis indiuiduis omnibus vtriusque, nec manebit aliquid habes rone partis istoru, nec aliquid accidens eoru ipsis destructis. Essentia i rebus materialibus no habet esse, cu differat a suo esse, sed ipsum suppositu est habes esse, a quo iteru ipsa essentia differt: vn in rebus materialibus esse no sequitur essentia, nisi qn principia ipsius essentiae, materia. s. & forma constituit suppositu p se existens, qd est prima substantia, q no pot esse depedens ab aliquo, sed p se subsistit i esse pfecto. Inde manifestu est q partes aiatoru, vt manus, & pedes, & hmoi, q sunt in potentia propinqua ad actu seorsu q eis acquirunt sola diuisione a toto, sine aliquid noue essentiae productione, habent aliud esse de nouo, Opusc. S. Tho. Aquin. EE 3 quod

quod ad prædictam essentiã non sequebatur, quia ipsa eius principia non constituebant aliquod oppositum habens esse actu, siue primam substantiam, cuius solum est habere esse per se, quod per ipsam suã essentiã conuenit, & non aliunde, cū essentiã nõ habeat esse nisi per suppositum ipsum, cuius est habere esse, ut dictum est. Ex dictis ergo manifestum est, qd non est dicendum omne id habere esse in rerum natura, esse dico quod sequatur essentiã, de quo propositio formari potest: ideo cum dicitur Cæcitas est in oculo, non designatur cæcitatem habere esse sequens essentiã, cū priuatio non habeat essentiã, sed significatur potius qd oculus careat quodam esse. Similiter cum dicitur, Materia prima est non ens per accidens, non significatur qd aliquod esse sequatur essentiã materiæ ipsius, quia esse actus est qui in materia prima de se non reperitur cum sit pura potentia, sed significatur qd essentiã materiæ est subiecta priuationi, ratione cuius dicitur non ens non simpliciter quod est nihil, sed in genere, sicut est ipsa priuatio quæ est participatio nõ entis simpliciter, quod est alterum extremum contradictionis, & propinquius quàm alterum contrariorum, quod ponit aliquid in natura rei ipsius; & propter hoc dicit beatus Aug. qd materia est prope nihil, quod est propter priuationem adiunctam. Ex dictis facile est soluere ea quæ superius obiecta sunt. Hoc, n. solū creari dicitur, quod habet esse, & hoc est suppositum, siue prima substantia, cuius est esse per se. Materia uero non dicitur esse nisi per tale suppositum, nec est accidentia, & ideo cõcreata dicuntur potius quàm creata, nec est et implicatio contradictionis cū dicitur, Materia est quædã essentiã si esse non sequitur ipsam essentiã; quia cū dicitur qd materia est essentiã quædã, idẽ prædicatur de se, quia materia est sua essentiã, quod in oibus simplicibus inuenitur. Nõ aut per hoc denotatur aliquod esse sequi essentiã, quia in oĩ re creata differt esse ab ipsa re. Nec oportet qd quandoquæ in propositione aliqua ponitur est, aliquod esse et respondere in re, ut dictum est.

CAP. V.

Quomodo ex contrario fit contrarium.

Nunc restat ostendere, quomodo ex contratio fit contrarium. Cum, n. per naturã non possit fieri transmutatio inter extrema contradictionis, nec a priuatione ad habitum, ut dictum est, hmoi nãque motus nõ sunt, relinquuntur per naturã solum transmutatione esse inter contraria, inter quæ attenditur motus s̄m Philosophum. Sciendũ est ergo qd contrarietas proprie reperitur in qualitibus actiuis & passiuis, quæ sunt proprie passiones corporũ naturalium: unde spoliari non potest corpus ab his qualitibus nisi ipsum corrumpatur, sicut calor non potest auferri ab igne nisi corrumpatur ignis. Calor enim ignis sequitur formam substantialẽ ipsius ignis inseparabiliter, & ideo corrupto calore necesse est ignem corrumpi. Secundum has autem qualitates attenditur alteratio quæ consistit in actione & passione. Passiones uero proprie dicuntur, per quas semp abijcitur aliquid a re, & ideo cum alteratio fuerit perfecta, & in termino sui, necessario abijcietur contraria qualitas, & corrumpetur suum subiectum, quod est ens actu, & nihil relinquetur nisi materia prima tantum sub forma nouiter inducta, cū corruptio unius sit generatio alterius, secundum Philosophum in libro de generatione & corruptione, unde impossibile est generationem

fieri sine alteratione præcedente; & hoc est manifestum cum ex vno elemento fit aliud, quæ sibi contrariatur in qualitibus, ut est ignis & aqua. Sed in his quæ in qualitibus conueniunt, sicut in habentibus symbolum, ut est ignis & aer, non videtur alteratio ita manifesta. Sed quia impossibile est eandem qualitatem in diuersis corporibus manere, cum accidens non migret de subiecto in subiectum, necesse erit alterationem ponere in generatione ignis ex aere; ideo aduertendũ est qd diuersimode fit alteratio. Quilibet enim qualitas corporum naturalium duos terminos habet, unde ultra illos non inuenitur illa qualitas, nec citra. Secundum hoc ergo habet considerari natura alterationis; nam aliter se habet in his quæ generantur per intentionem, & aliter in illis quæ generantur per remissionem. Cum enim ex aere generatur ignis, generatio fit per intentionem caloris aeris, & ideo in tota alteratione nihil caloris aufertur, sed semper intenditur. Et quia terminum habet ultra quem intendi non potest, ideo cum calor ignis ultra intenditur, simul totus calor aeris aufertur, & non pars post partem auferendo; unde priuatio facta in aere magis & magis aliquid abijcit non partem, aut partem auferendo ut in alijs, sed quia magis & magis facta, plus & plus promouet ad totum similiter auferendum. Sed cū ex igne fit aer, minuitur paulatim calor ignis, hoc, n. fit per remissionem. Sicut enim videmus quod ignis in materia aliena, ut in ligno, minus caloris habet quàm in propria: ita cū materia sua disponitur ad aliam formam, tanto plus remittitur eius calor, & quanto plus disponitur, tanto calor eius minuitur; & similiter cum elementa non habentia symbolum ex se generantur, alteratio semper fit per remissionem. Quod ergo dicit Philosophus, quod in habentibus symbolum facilius est transmutatio, non ideo dictum est, quod eadẽ qualitas maneat in utroque, sed quia minor resistentia, & minor elegantio potentia ab actu est in elementis conuenientibus in symbolo quàm in alijs: quod patet ex eo, quod tota simul caliditas aeris manet cū calore ignis usque ad eius corruptionem. Sed adhuc notandum est, quod in elementis habentibus symbolum, ut sunt ignis & aer, facilius ex vno eorum fit alterum quàm e contrario. Facilius enim ex aere fit ignis, quàm e contrario ex igne aer, quia qualitas ignis inter omnes qualitates elementares est maxime actiua, & ideo non de facili patitur. In corporibus autem diuersimode accipiuntur termini, infra quos natura rei saluatur. Vno modo, a parte ipsius missionis: alio uero modo a parte diuersarum specierum, ad quas requiruntur diuersæ proportionales miscibiliũ. A parte nãque ipsius missionis sunt termini, quibus transit fit continuo elementum simplex, cuius virtus dominabatur in misto super alia elementa: a parte uero proportionis miscibiliũ, quæ requiritur ad diuersas formas, & ad diuersa esse sunt termini similiter, & ideo cum una proportio deficit, succedit forma dans nouum esse. Considerandum est tamen, qd vna forma misti, ut puta anima humana, non saluatur in aliquo indiuisibili ipsius proportionis, sed in quadã latitudine, infra terminos tamẽ naturæ certos, nec ea remota necesse est statim formã simplicis elementi induci, sed aliud mistum potest sequi; unde magis distat a se termini missionis simpliciter, in quibus saluari potest natura misti, quàm termini infra, quos saluatur homo, vel quodcumque animatum. Cum autem termini

ni ipsius missionis simpliciter transit sint, non fit nisi simplex: unde cum simplex elementum sit ultimum in quod resoluitur mistum, necessario simplex elementum fuit primum in eius constitutione non tantum potentia tantum, sed sicut illud cuius virtus in ipso manet, secundum Philosophum: & hæc virtus mutatur a proportione vna in aliam, generando & corrumpendo species mistorum, donec ad naturam propriam redeatur: unde cum vnum mistum sit ex alio, non est necesse elementa ex nouo conuenire, immo virtutes elementorum causant diuersas proportionales missionis causant diuersa mista: unde cum ex viuo fit mortuum, vtrumque infra terminos missionis saluatur, sed non infra terminos proportionis necessarios ad speciem determinatam. Cum uero ex misto fit simplex elementum transitur non solum terminus proportionis miscibiliũ, sed etiam terminus missionis, vtrumque tamen sit per virtutem formarum elementorum quæ manent in misto, secundum Philosophum. Ex quo patet qd virtus formæ elementaris dominantis in misto habet non solum soluere mistum & inducere propriam formam talis elementi, sed transmutare mistum de vna proportione miscibiliũ in aliam quousque in ipsam formam propriam deueniatur: & ideo licet forma corporis mortui non fuerit virtute in viuo, quia corpus mortuum non venit in constitutione corporis viui, quod tamen facit quicquid virtute continetur in alio, sicut patet in elementis quæ constituunt mistum, est tamen in viuo virtus elementaris, quæ nata est soluere proportionem miscibiliũ, in qua saluatur vita, ad hoc sequitur quod succedat alia forma dans nouum esse. Manifestum est enim qd nulla virtus erat in misto agens per illam formam, quod tamen contingeret si virtute esset in misto: sed hæc forma fuit in misto in virtute non propria, sed formæ elementaris, ut dictum est. Ex dictis manifestum est, qd licet extrema contradictionis absolutæ, & etiam oppositionis priuatiuæ nõ subsint potentia creatæ, tamen contrarietatis extrema ei subiecta sunt. Vtrumque, n. ponit aliquid in rerum natura, & ideo manifestum est alterum extremum contrarietatis minus elongare potentiam materiæ ab actu alterius extremi, quod in contradictorijs, vel priuatiue oppositis, sup̄ quod non potest nisi potentia infinita, ut dictum est. Sed de hoc dubitari potest, qd termini generationis physicae sunt esse & non esse, quæ sunt contradictoria, & propter hoc generatio simpliciter terminatur ad substantiam. Substantia autem nihil est contrarium, s̄m Philosophum: unde ex his duobus videtur, qd extrema contradictionis magis subsint potentia naturali quàm extrema contrarietatis. Ad huius ergo euidentiã considerandum est, qd esse est terminus generationis, & ideo quātumcūque aliquid acquiratur ante ipsum esse, nõ dicitur res generari, & hoc est esse simpliciter, s̄m Philosophum. Et quia una res non potest habere simul duo diuersa esse simpliciter, aliud autem esse quod simpliciter non inuenitur in substantia, sed in accidentibus, in quibus est magis & minus, & ideo semper cū unum esse acquiratur, aliud abijcitur, & econuerso, & sic generatio & corruptio sese consequuntur, secundum Philosophum. Hoc autem esse non est esse in communi, sed esse hoc, uel illud compositum in specie determinata. Omne enim agens naturale est in specie aliqua, & ideo sua actio non extenditur ad esse quod non sit in sua specie, cuiusmodi est esse in communi acceptum, quod est alterum extremum contradictio-

nis absolutæ, ut dictum est. Similiter non esse, quod est terminus a quo in generatione simpliciter, non est non esse absolute, sed nõ esse hoc, esse tamen aliquid ut non esse actu, esse in potentia, s̄m Philosophum. Esse autem in potentia ad unum necessario adiungitur esse actu aliud, quia numquam est esse in potentia pura sine aliquo actu, aliter materia esset sine forma, & propter hoc ista extrema subsunt potentia naturali. Esse, n. in potentia propter esse actu adiunctum subest agenti naturali. Agens, n. naturale semper requirit subiectum actu in quod agat, & ideo finis actionis suæ est spoliatio actus prioris & inductio noui actus. Ex his manifestum est, qd illud non est esse simpliciter extra genus, sed est negatio existentis in genere, ut principium est in genere. Actus, n. est alterum eorum principium quæ sunt in genere, quia genus diuiditur per actum & potentiam: ideo negatio huius, uel illius actus ad idem genus pertinet, quia negat in illo genere, & non in alio: ideo non esse, quod est terminus in generatione simpliciter, pertinet ad genus substantiæ. Est, ergo inter ista extrema contradictio per resolutionem, ut dictum est supra de non albo, quod opponitur nigro. Nihil enim non album sic est non album, quod nõ sit nigrum, uel medio modo coloratum. Diuersimode tamen fit hic, & ibi resolutio oppositionis posterioris in contradictionem. Nam in qualitibus istis, utrumque extremum est aliquid actu in se, sicut nigredo & albedo, & ideo ex utraque parte potest sumi negatio. Potest, n. dici nigrum & non nigrum, sicut dicitur album & non album. Sed in generatione simpliciter alterum extremum non est aliquid actu in se, ut patet de materia prima, licet habeat actum adiunctum, & ideo non potest ex utraque parte sumi negatio, sed ex altera tantum. In generatione ergo simpliciter fit resolutio contrariorum extremorum in contradictoria, quia unus terminus esse, s. hoc, uel illud quod acquiritur per generationem ratione qualitatis suæ opponitur actui adiuncto ipsi esse in potentia propter eius qualitatem, sicut ignis contrariari ipsi aquæ propter naturam calidi & frigidi. Sicut ergo dicitur non album quod tamen est nigrum, uel medium opponi albo, & nullum alium non album, ita non esse actu hoc, siue esse in potentia hoc, cui tamen adiunctum est esse actu aliud, opponitur esse actu hoc. Ex dictis ergo manifestum est, qd ad alterum extremum contradictionis simpliciter ad esse scilicet, pertinent ambo extrema generationis, esse scilicet hoc, & non esse hoc, quod est esse in potentia. Esse enim in potentia aliquo modo ad esse se pertinet. Sed comparando unum eorum ad alterum, esse in potentia est quasi non esse, quia quod est in potentia non est, secundum Philosophum, & similiter esse album & non esse album, quod est esse nigrum, uel medio colore coloratum ad esse pertinent, licet non esse album, uel esse nigrum comparatum ad esse album sit quodammodo non ens, cum ad vilius extremum contradictionis spectet. Quod autem ista non sint absolute contradictoria, manifestum est ex dictis. Nam non esse quod est alterum extremum generationis, non est nõ esse simpliciter, secundum Philosophum, sed illud non esse idem est quod esse in potentia, & ideo manifestum est qd talis non esse & esse oppositi est commune subiectum, materia, s. & similiter est de nigro, uel non albo, quod est idem, & albo. Horum enim est commune subiectum quod est ens medium. Sed contradictoria medium non habent secundum Philosophum, ut supra dictum est: unde ista sunt contradictoria

Gloria per resolutionem aliarum oppositionū in con-
 tradictorias, quia oppositio contradictoria includit
 in omnia alia oppositione, ut supra dictum est, sicut
 prius includitur in suo posteriori. His obijciūt sophi-
 stæ, dicentes vtrumque extremum cōtradictionis in
 genere esse: quorum ratio est, quia illud quod nihil
 est, nihil potest negare: vnde non ens quod est extra
 genus, nihil negat. Addunt etiam q̄ cōtraria possunt
 simul esse falsa, contradictoria vero non, vnde nō vi-
 detur eis q̄ oppositio contraria possit resolui in con-
 tradictoriam. Dicendum est ergo eis, q̄ ens vno modo
 dicitur, quod significat veritatē propositionis, ut dicitur
 5. meta. Ideo enim ita vera est negatio entis de eo
 quod non est, sicut eius affirmatio de eo quod est, si p̄
 oppositum, necessario erit falsa affirmatio entis, de
 eo quod non est, & negatio entis de eo quod est.
 Eo enim q̄ res est vel non est, oratio dicitur vera vel
 falsa secundum Philosophum, & ideo id quod nihil
 est, non negat aliquid quod est esse, sed negat aliquid
 quod non est esse, & ideo duplex est sermo quo dicitur,
 quod non est nihil negat. Vno modo, a parte prædica-
 ti, & hoc est illud quod negatur: & sic verum est id
 quod nō est nihil negare, quia quod non est nihil est
 aliquid, & esse aliquid aliquid est, & hoc negatur per
 alterum contradictorium. Alio modo, a parte subie-
 cti, & sic de eo quod non est, vere potest esse remoue-
 ri. Vnde cum negare pertineat ad compositionē quæ
 communis est subiecto & prædicato, ipsa cum a par-
 te ipsius subiecti nihil habeat, rationem nō entis ha-
 beret: a parte vero prædicati aliquid habet ipsa compo-
 sitio, & ideo a parte subiecti remouet naturam rei &
 proprietatem subiecti, a parte vero prædicati natura
 non remouet, sed inhærentiam tantum. Quod autem
 dicunt contraria simul falsa, contradictoria vero nō,
 hoc est in propositionibus ratione signorum, quæ in
 contrarijs sunt vniuersalia ex vtraque parte, in con-
 tradictorijs vero non, sed ex vna tantum. Cum enim
 prædicatum aliquod contingenter inest alicui subie-
 cto, non potest vniuersaliter de eo affirmari vel negari
 nisi falso, & ideo falsitas quæ est in talibus propo-
 sitionibus accidit quia accipitur ut subiectum contra-
 riorum, quod non est subiectum secundum se, sed se-
 cundum aliquid sui, non tamen q̄ secundum se deno-
 minari potest: vnde falsitas attenditur a parte subie-
 cti, & non a parte contrariorum, & ideo causatur ex
 additione signorum: signa autem subiectis habent ad-
 di. Si vero attendatur natura ipsorum contrariorum
 tantum, inter quæ est oppositio, non erit conuenien-
 tia in falsitate. Si enim accipiat subiectum secundū
 quod natum est subijci contrarijs ut corpus, impossi-
 bile est simul falso affirmare & negare de eo alterum
 contrariorum, ut puta, si accipiat aliquis homo ut
 subiectum sanitatis & ægritudinis, affirmatio vnus
 contrariorum de eo est negatio eiusdem quod est af-
 firmatio alterius: & ideo nec simul veræ sunt,
 nec simul falsæ, sicut nec duæ contradictoriæ ab-
 solute. Considerandum est ergo quando aliquid repe-
 ritur in cōtrarie oppositis, vtrum hoc sit a parte subie-
 cti, aut a parte extremorum. Si a parte extremorū,
 attribui debet ipsi oppositioni secundum se. Si
 autem a parte subiecti, non nisi per accidens, & ideo
 accidit quod duæ propositiones contrariæ sunt simul
 falsæ a parte subiecti propositionis, & non ratione ex-
 tremorum, ut dictum est, & ideo quando negatur al-
 terum extremorum de subiecto aliquo, ut album, pa-
 ter q̄ ipsa negatio supponit aliquid, a quo remouet

albedinem. s. subiectū, & similiter quod remouetur.
 In contradictorijs autem absolute non præsupponi-
 tur aliquid tamquam subiectum, cum non habeant
 medium, ut dictum est. In oppositis vero relative nō
 est transmutatio, sed tamen ipsa relatio quandoque
 sequitur transmutationem, sicut sunt relatiua quæ se-
 quuntur actionem, ut paternitas & filiatio, quæ se-
 quuntur generationem naturaliter. In alijs vero ge-
 neribus, super quæ generatio fundatur, vel est trāsmu-
 ratio inter ipsa extrema, sicut generatio inter esse &
 non esse, & hoc pertinet ad genus substantiæ: vel ip-
 sum genus consistit in ipsa transmutatione, ut actio
 & passio. Transmutatio autem multas habet species,
 ut patet in lib. phys. sed motus qui est vna species, nō
 est nisi in tribus generibus, ut ibidem patet, & hæc de
 quatuor oppositis dicta sufficiant.

*Explicit opusculum trigesimumseptimum beati Thoma de
 Aquino, de quatuor oppositis.*

**EIVSDEM DOCTORIS
 OPVSCVLVM XXXVIII. DE**

DEMONSTRATIONE.

HABENDVM cognitionem de demonstratione,
 sciendum quod demonstratio est syllogismus ex ve-
 ritis, primis, & immedia is, priorib, notioribus, cau-
 sisque conclusionis, & hæc est demonstratio positi-
 uissima. Aut ex talibus quæ per aliqua vera, & prima principia
 suæ cognitionis sumpterunt, & hæc est demonstratio non positi-
 uissima: vnde sciendum est, quod tria exiguntur ad demonstratio-
 nem, scilicet subiectū, passio, & dignitas. Subiectum est de quo
 prædicatur passio. Passio autem est accidens per se conuertibile
 cum subiecto de quo prædicatur. Est ergo demonstratio positi-
 uissima, quando prædicatur passio de subiecto vniuersali per mediū,
 quod est definitio dicens quid & propter quid. Subiectum autem
 vniuersale passionis alicuius est quod est conuertibile cum
 sua passione, & quod habet causam intra se suæ passionis: vnde
 triangulus est subiectum vniuersale huius passioni, quæ est ha-
 bere tres angulos, quod est conuertibile cum sua passione, quia
 quicquid est triangulus, habet tres angulos & c. & conuerso: &
 triangulus in eo quod triangulus est, habet tres angulos. Subie-
 ctum particularis est, quod non est conuertibile cum illa passio-
 ne, & nō habet causam intra suæ passionis, ut ysocheles, quia nō
 quicquid habet angulos tres, est ysocheles, quia ysocheles in eo
 quod ysocheles, non habet tres angulos, sed in eo quod triangu-
 lus. Definitio vero dicens quid, est definitio data per essentia-
 lia, & est definitio subiecti, ut triangulus est figura plana tri-
 bus lineis contenta. Definitio vero propter quid, est definitio
 data per causam, & quæ est definitio passionis, quia definitio
 passionis dicit causam inhærentiæ passionis in subiecto, per quā
 subiectum passio habet esse, uerbi gratia. Habere tres angulos
 æquales duobus rectis, est habere angulum extrinsecum æqua-
 lē duobus rectis intrinsecis sibi oppositis, & propter hoc pas-
 sio inest triangulo per suam definitionem. Si autem quæretur
 propter quid habet triangulus & c. Respondetur quod habet
 angulum extrinsecum æqualem duobus rectis sibi oppositis, &
 dico quod definitio dicens quid & propter quid, quæ scilicet
 est ex oppositis, ita ex definitione subiecti & passionis est me-
 dium in potissima demonstratione, propter quam prædicatur
 passio propria de subiecto vniuersali & adæquate, uerbi gratia
 Omnis figura plana tribus lineis contenta, habens angulum
 extrinsecum æqualem duobus intrinsecis sibi oppositis, habet
 tres angulos & c. In hac propositione maiori cadit secundus
 modus dicendi per se, qui est quando definitum prædicatur de
 definitione: sed omnis figura plana tribus lineis contenta ha-
 bet angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis sibi op-
 positus. In hac minori cadit primus modus, qui est quando dif-
 finitio, uel pars definitionis prædicatur de subiecto, quæ est cum
 reduplicatione causæ, ut Luna propter interpositionem terræ
 deficit, & interemptus propter interemptionem intērit. Aliud
 exemplum est de potissima demonstratione. Omne corpus na-
 turale

turale illuminatum a sole priuatum luce a terræ obiectu defi-
 cit: Luna est huiusmodi, ergo Luna deficit, & proba-
 tur passio per definitionem dicens quid & propter quid. De
 monstratio vero non potissima fit multipliciter, scilicet quando
 prædicatur passio de subiecto particulari per medium, quod
 est subiectum illius passionis, quia scilicet subiectum est
 causa proxima passionis in subiecto particulari, ut si probatur
 habere tres ysocheles per triangulum, scilicet. Omnis triangulus
 habet tres ysocheles est triangulus, ergo ysocheles habet tres,
 vnde iste syllogismus potest esse sophisticus, uel dialecticus, uel
 demonstratio particularis. Syllogismus enim sophisticus est, si
 probetur de subiecto particulari tamquam de subiecto vniuer-
 sali & conuertibili propter identitatem quam habet ysocheles
 cum triangulo. Quando enim propter identitatem in parte
 subiecti cum prædicato mouetur ad credendum quicquid
 dicitur de uno & de altero, est fallacia accidentis. Syllogismus
 dialecticus est prout probatur passio de illo, ut de ysochele, ut
 de subiecto particulari per triangulum, in quantum est commu-
 ne prædicabile quoddam de pluribus. Manifestum est enim q̄
 in syllogismo dialectico est commune prædicabile de pluribus.
 Item, demonstratio particularis est, quando passio de ysochele
 ut de subiecto particulari per triangulum, secundum quod est
 causa proxima passionis in subiecto particulari. Triangulus, n.
 est causa proxima, quare ysocheles habet angulos tres, nō enim
 ysocheles in eo quod ysocheles habet tres, sed in eo quod trian-
 gulus. Aut demonstratio non potissima fit aliter, scilicet quan-
 do probatur effectus per causam remotam, vel quādo probatur
 causa per effectum, ut si probetur habere tres de ysochele nō per
 triangulum qui, est causa proxima & immediata ysocheles, ut
 dictum est, sed per figuram planam & c. quæ est definitio trian-
 guli & suæ passionis, dicens quid & propter quid, quid est causa
 proxima respectu subiecti vniuersalis, & causa remota respectu
 subiecti particularis. Itē, aliter fit demonstratio nō potissima, quā
 do probatur causa p̄ effectū, ut si de planeta probeat prope esse p̄
 nō sintillare hoc modo. Omne corpus luminosum non sintillat
 est prope positum visui: sed planeta est huiusmodi, ergo prope
 ponitur nobis. Hic enim demonstratur causa per effectum,
 quia prope positus est causa eius, quod est non sintillare &
 non conuerso. Non enim quia planeta non sintillat, est prope
 positus, sed quia prope positus non sintillat. Si uero per corpus
 luminosum demonstratur non sintillare, demonstrabitur effe-
 ctus per causam. Simile est si probetur de luna, quod sit cir-
 cularis, quia augetur circulariter hoc modo. Omne corpus
 luminosum, uel aprum illuminari in quo lumen augetur circu-
 lariter, est circularis: Luna augetur circulariter, ideo est circu-
 laris, sed quia circularis & spherica est luna, ideo lumen circulari-
 ter augetur, & sic patet, quod diximus.

*Explicit opusculum trigesimum octauum Sancti Thoma de
 Aquino, de demonstratione.*

**EIVSDEM DOCTORIS
 OPVSCVLVM XXXIX. DE FALLA**

CIIS, AD QVOS DAM NOBI-

LES ARTISTAS.

*Quod duplex est modus ratiocinandi, scilicet rectus,
 & non rectus.*

VIA Logica est rationalis scientia, & ad rō
 cinandum inuenta. Ratiocinari autem cōtin-
 git recte, & non recte: utrumque enim ad lo-
 gici considerationem spectat, ut per rectam ratiocin-
 ationem ad rei ueram cognitionem perueniat, &
 fallam ratiocinationem uitando errorem falsitatis
 euitet. Vterque ratiocinandi modus competit
 uni homini, & ad seipsum & ad alium, nam & secum
 aliquis considerans potest recte & non recte ratiocin-
 tari, & cum alio confers. Sed cum aliis secum
 considerans ratiocinatur non recte, præter intentio-
 nē hoc accidit, quia null⁹ sui ipsius deceptionē itēdit.

Cum autem ad alium ratiocinatur, non recte contin-
 git quandoque ex intentione ratiocinantis, cum
 scilicet aliquod de altero intendit uel experi-
 mentum sumere, vel victoriam habere ad sui glo-
 riam. Ratiocinatio autem quæ ad seipsum est, syllo-
 gismus dici potest, siue aliqua alia species argumen-
 tationis. Sed ratiocinatio quæ est ad alterum non solū
 est syllogismus, uel argumentatio, sed disputatio, ver-
 titur enim inter duos, scilicet inter opponētē & re-
 spondentē, & ideo de falsis ratiocinationibus tra-
 ctaturi, primo de disputatione incipiendum est.

C A P. I.

De disputatione.

Disputatio est actus syllogisticus vnus ad alterū
 ad aliquod propositum ostendendum. Per hoc
 quod dicitur actus, tangitur disputationis genus: & p̄
 hoc quod dicitur syllogisticus, tangitur disputationis
 instrumentum. s. syllogismus sub quo comprehendū-
 tur omnes aliæ species argumentationis & disputa-
 tionis, sicut imperfectum sub perfecto, & per hoc di-
 stinguitur disputatio ab actibus corporalibus, ut cur-
 rere, vel comedere: & ab actibus voluntarijs, ut ama-
 re & odire: nam per hoc quod dicit syllogisticus, ostē-
 ditur quod est actus rationis, per hoc quod dicit vni⁹
 ad alterum, tanguntur duæ personæ opponētis & re-
 spondētis, inter quas vertitur disputatio: etiam hoc
 additur ad differentiam ratiocinationis, quam habet
 qui secum ratiocinatur. Per hoc autem quod dicit ad
 propositum ostendendum, tangitur disputationis ef-
 fectus, siue terminus, aut finis proximus, & per hoc
 distinguitur disputatio a syllogismis exemplaribus,
 qui non inducuntur ad ostendendum propositū ali-
 quod, sed ad formam syllogisticam exemplificadā.

C A P. II.

De quatuor speciebus disputationis.

Disputationis autem quatuor sunt species, scilicet
 doctrinalis, dialectica, tentatiua, & sophistica, quæ
 etiam alio nomine dicitur litigiosa. Doctrinalis, quæ
 demonstratiua est quæ ad scientiam ordinatur proce-
 dens ex primis, & ueris, & per se notis, & proprijs
 principijs illius scientiæ, de qua fit disputatio, & hoc
 uertitur inter docentem & addiscentem. Dialectica
 vero disputatio etiam est ex probabilibus procedens,
 & ad opinionem uel propositum tendens. Probabi-
 lia autem dicuntur quæ uidentur omnibus, uel pluri-
 bus, uel sapientibus, aut omnibus, uel præcipuis, &
 maxime notis. Tentatiua autem disputatio est quæ or-
 dinatur ad experimentum sumendum de aliquo per
 ea quæ uidentur respondententi. Sophistica autem est tē-
 dens ad gloriam, ut sapiens esse uideatur, vnde dicitur
 sophistica quasi apprensus sapientia, procedit ex his
 quæ uidentur esse uera, siue probabilia, & non sunt,
 uel simpliciter falsas propositiones assumendo, quæ
 uidentur esse ueræ, uel in uirtute falsarum propositio-
 num argumentando: locales enim argumentationes
 sunt in uirtute uerarum propositionum, ex quibus
 tota uirtus argumentationis pendet, sicut ista argu-
 mentatio. Sortes est homo, ergo Sortes est animal, p-
 cedit ex uirtute huius propositionis. De quocumque
 prædicatur species, & genus, quæ est simpliciter uera
 sophistico

Sophistice sic argumenta. Sortes est animal, ergo est homo, quæ in uirtute huius propositionis falsa procedit. De quocumque prædicatur genus & species. Relictis alijs disputationibus, ad præsens de his quæ ad sophisticam pertinent intendimus: quia uero sophistica ut dictum est, ad gloriam tendit, uolens sapiens uideri, hoc autem assequi studet per hoc, quod de aduersario cum quo disputat uictoriam habeat apparentem, quod quidem fit cum ipsum ad aliquod inconueniens ducat, ideo terminus disputationis sophisticæ est aliquod inconueniens, ad quod sophista ducere nititur respondentem, & hoc dicitur meta. r. finis, uel terminus, unde de duobus oportet tractare, primo de huiusmodi metis, secundo de modis argumentandi, quibus sophisticæ nituntur ad metas ducere respondentem. Sunt autem metæ quinque, scilicet redargutio, falsum, inopinabile, solæcismus, & negatio. Redargutio est prænegati concessio, uel præconcessi negatio in eadē disputatione uel argumentationis factæ, ut si respondens negauerit se carnes crudas comedis, sophisticæ contra arguat sic. Quicquid emisti comedisti: carnes crudas emisti. ergo carnes crudas comedisti. Si uero huiusmodi argumentationis respondens concedat quod prius negauerit, est redargutio: & talis modus argumentandi dicitur elenchus si bonus sit syllogismus, uel dicitur apprensus elenchus si videatur & non sit aut syllogismus, aut contradictio. Est autem elenchus syllogismus contradictionis. Si autem non in eadem disputatione, uel uel argumenti, sed propria uoluntate aliquis negat concessum, uel concedat negatum, non est redargutio. Falsum autem secundum quod hic sumitur, est aliquod manifestum falsum, uel concessio alicuius manifeste falsi, quod respondens concedere cogitur uel sophisticæ argumentationis, sicut hic. Omnis canis est latrabilis: cæleste sydus est canis. ergo cæleste sydus est latrabilis. Inopinabile est quod est contra communem opinionem omnium, uel plurium, quod tamen non est falsum. Differt autem a falso, quia omne falsum est inopinabile, sed non conuertitur, quia aliquid est contra opinionem communem, quod tamen non est falsum, erit tamen inopinabile, sicut stellam esse maiorem terra, & aliquem regem diuitem & felicem esse miserum & infelicem & infortunatum, si ipse sit peccator. Ad quod potest sophisticæ sic aliquis duci, Quemcumque contingit ab aliquo uinci, est infelix, quia ille qui uincitur est infelix: sed regem contingit ab hoste uinci. ergo est infelix. Solæcismus est uitiu in cōtextu partiū orationis contra regulas artis grāmaticæ factū, ut uir alba, & homines currit, & ad hoc præ aliquis sic sophisticæ ducitur. Tu scis hoc: hoc autem est lapis. ergo tu scis lapis, quod grammaticæ non dicitur. Nugatio autem est eiusdem rei ex eadē parte inutilis repetitio, ut homo homo currit: dico autem ex eadem parte, quia si ponatur idem in subiecto & in prædicato non erit nugatio, ut hic homo est homo. Inutilis autem repetitio dicitur, quia si idem repetatur ad maiorem expressionem non erit nugatio, ut cum dicitur. Deus Deus meus respice in me. Ad hoc potest aliquis sic duci sophisticæ. Iste nasus est simus: sed simus idem est quod nasus simus. igitur iste nasus est nasus nasus simus. Et est sciendū quod ista inconuenientia respiciunt diuersas scientias. Nam redargutio est contra metaphysicam, ad quam pertinet consideratio huius primi principij, Contradictoria non sunt simul uera. Falsum uero est contra scientiam naturalem, quæ considerat res sensibiles, in quibus ueritas & falsitas est manifesta, & similiter contra mathe-

maticam, in qua est maxima certitudo. Inopinabile uero est contra dialecticam, quæ procedit ex probabilibus quæ sunt secundum opinionem omnium, uel plurium sapientum. Solæcismus est contra grammaticam. Nugatio est contrarhetoricam, cuius est ornate loqui, & sic dū in scientijs singulis ad inconueniens sophista ducit respondentem, apparet circa omnia sciens esse. Nunc restat uidere de modis argumentationum, quibus ad prædicta inconuenientia sophista nititur ducere respondentem. Est autem sciendum, quod sicut argumentatio dialectica firmitatem habet ex loco uero, ita argumentatio sophistica apparentem firmitatem habet ex loco apparenti. Locus autem uerus firmitatem dialecticæ argumentationi præstans, est habitudo inferentis ad illatam, quæ dicitur maxima, uel differentia maximæ, ut genus, species, totum, & pars, ex quorum habitu ueritas maximæ proportionis oritur, super quam fundatur ueritas dialecticæ argumenti: sicut ex habitu speciei ad genus sumit hæc maxima, De quocumque prædicatur species & genus, ex qua hoc argumentum formatur. Sortes est homo. igitur Sortes est animal, & similiter locus sophisticus consistit in habitu inferentis ad illatam, ex qua sumitur aliqua falsæ propositio, sed apprensus uera secundum quam procedit sophisticum argumentum, sicut cum dicitur, Cognosco ueniens: coriscus est ueniens. ergo cognosco coriscum. Hic. n. proceditur ab accidente ad subiectum. Iam ueniens ad coriscum secundum uirtutem huius maximæ, Quicquid est uerum de accidente & de subiecto: quæ quidem maxima falsa est propter diuersitatem accidentis & subiecti, uidetur tamen uera propter convenientiam utriusque: unde ad prædictum locum sophisticum duo currunt, unum quod est causa apparentiæ, quod facit argumentum apparere bonum, & dicitur etiam principium motuum, quia mouet hominem ad hoc, ut argumento sophisticum assentiat, & hoc est in prædicto argumento unio accidentis ad subiectum. Aliud est principium defectus, quia. i. facit defectum necessitatis in argumento, & uocatur etiam cautia non existentia quæ in prædicto argumento est diuersitas subiecti & accidentis. Ex his autem duobus contingit hominem falli, quia. i. apparet aliquid & non est: unde locus sophisticus alio nomine fallacia dicitur, quia. i. est causa fallendi quantum est de se, licet aliquis non fallatur per ipsum in actu, nisi ignorantia adueniente. Sicut autem loci dialectici distinguuntur penes diuersas habitudines, ex quibus maxime causatur firmitas argumenti, & argumenta ipsa sumuntur: ita & loci sophistici, siue fallaciæ distinguuntur penes principia motiua, ex quibus apparet esse firmitas in sophisticis argumentis. Hoc autem contingit dupliciter. Uno quidem modo, ex parte uocis, quæ propter unitatem uocis credit esse unitas rei per uocem significatæ, sicut illa quæ per nomen canis significatur, unum esse uidentur, quia hoc nomen, canis est unum. Alio modo, ex parte rei ex eo. i. quod aliq̄ res quæ aliquo modo conueniunt, simpliciter unum esse uidentur, sicut supra dictum est de subiecto, & accidente.

CAP. I I.

De fallacia in dictione.

Locorum igitur sophisticorum, siue fallaciarum quedam sunt in dictione, quedam extra dictionem. In dictione quidem locus sophisticus, siue fallacia est, quando

quando principium motuum sine causa apparentiæ est ex parte uocis: extra dictionem uero quado est ex parte rei. Ex parte autem uocis est principium motuum, siue causa apparentiæ ex eo quod una uox multa significat, quod contingit per multiplicationem uocum. Est autem multiplex triplex. scilicet actuale, potètiæ, & phantasticum. Actuale est quando una uox in nullo uariata multa significat, & hoc si sit in una dictione dicitur æquiuocatio, ut in hoc nomine, canis, pro latrabili, cæleste sydere, & pro pisce marino, si in oratione dicitur amphibologiæ, ut liber Aristotelis. i. ab Aristotele factus uel possessus. Multiplex potètiæ est, quæ una uox aliquo modo secundum prolationem uariata multa significat, quod quidem est in dictione secundum accentum, ut pendere, secundum quod grauis, uel acuto accentu profertur, multa significat. In oratione uero est secundum compositionem & diuisionem, ut duo & tria sunt quinque, hæc enim oratio diuersa significat compositæ, uel diuisim prolata. Phantasticum uero, id est, apprensus, multiplex est, quando una dicitio secundum rei ueritatem unum significat, & uidetur etiam aliquid aliud significare, sicut hoc nomen, homo, significat quale & quid, & uidetur significare hoc aliquid, ut dicitur in prædicamentis, & dicitur figura dictionis, quasi dictionis similitudo. Sunt igitur loci sophistici in dictione sex, scilicet æqui uocatio, amphibologia, accentus, compositio, diuisio & figura dictionis.

CAP. I I I.

De fallacia æquiuationis.

Primo igitur est dicendum de æquiuatione. Est autem æquiuocatio unius & eiusdem nominis diuersa significatio. Fallacia autem æquiuationis est deceptio proueniens ex eo quod unum nomen plura significat. Principium autem motuum huius fallaciæ, siue causa apparentiæ in æquiuatione est unitas dictionis eiusdem simpliciter, quod dicitur ad differentiam accentus, in quo non est dicitio una simpliciter, sed solum in potentia. Principium autem motuum esse non existentia, siue defectus, est diuersitas rerum significatarum: species autem, siue modi æquiuationis sunt tres. Prima species est, quado una dicitio principaliter plura significat, ut hoc nomen, canis, principaliter significat latrabile animal, & marinam beluam, & cæleste sydus, & formatur sic parallogismus, id est, apprensus syllogismus. Omnis canis est latrabilis: cæleste sydus est canis, igitur cæleste sydus est latrabile. Sed non sequitur, quia hoc nomen, canis, aliud significat in prima, & aliud in secunda, secundum quod utraq; accipitur uera, & sic non est uerus syllogismus, cum non sit idem terminus medius. Si autem accipiat ut idem significans in utraque, sic altera præmissarum est falsa. Sicut autem oportet in syllogismo idem medium bis sumi in præmissis, ita oportet duas extremitates bis sumi in syllogismo, in præmissis. scilicet semel, & semel in conclusione: unde eadem ratione potest fieri parallogismus, si sit æquiuocatio in altera extremitatū, ut Grammatici discunt: & grammatici sunt scientes. igitur scientes discunt. discere. n. æquiuocum est. Nam uno modo discere idem est quod intelligere docentem, & sic scientes discunt. Alio modo, idem est quod accipere scientiam ab aliquo, & sic scientes non discunt. Secunda species est, quando unum nomen principaliter unum

A significat, & aliud metaphorice, siue transumptiue, sicut hoc uerbum, ridet, principaliter significat actum hominis proprium, metaphorice autem, siue transumptiue significat prati floritionem, & formatur sic parallogismus, Quicquid ridet, habet os: pratum ridet. ergo pratum habet os: uel sic, Quicquid currit, habet pedes: tyber currit. igitur tyber habet pedes. Non sequitur, quia ridet & currit primo sumuntur proprie, & postea transumptiue: & ad hæc speciem reducitur multiplicitas nominum analogorum, quæ dicitur secundum prius & posterius, sicut sanum dicitur aliquando de animali, urina, & diæta, & formatur parallogismus sic. Omne sanum habet uitam: sed urina est sana. ergo urina habet uitam. Non sequitur, quia sanum primo sumitur pro eo quod principaliter significat. scilicet, habere sanitatem, secundo pro eo quod posterius significat. scilicet, pro signante sanitatem. Ad hanc etiam speciem reducitur multiplicitas propositionum, quia propositio unam habet habitudinem per prius, & aliam per posterius, & formatur sic parallogismus. In quocumque est sanitas, illud est animal: sed sanitas est in humorum adæquatione. ergo humorum adæquatio est animal. Non sequitur, quia hæc propositio in primo designabat habitudinem accidentis ad subiectum: secundo habitudinem effectus ad causam. Tertia species est, quæ prouenit ex diuersa consignatione, quæ quidem attenditur circa accidentia partium orationis, sicut secundum tempus, numerum, genus, personam, & similia, & sic formatur parallogismus. Quicumque surgebat, stat: sedens surgebat. ergo sedens stat. Non sequitur, quia sedens in minori propositione sumebatur ut est præteriti temporis imperfecti, in conclusione secundum quod est temporis præsentis. Similiter, Quicumque sanabitur, sanus est: laborans sanabitur. igitur laborans sanus est. Minor & conclusio sunt duplices, quia hoc participium, laborans, significat tempus præsens & præteritum imperfectum, unde significat laborantem tunc, & nunc laborantem: & ideo si tenetur pro laborante, tunc minor est falsa, quia simul esset sanus & laborans, quod falsum est. Si autem teneatur pro laborante nunc, uera est, quia potest esse nunc laborans, & tunc poterat esse sanus, & euerio de conclusione.

CAP. I I I I.

De amphibologia.

Sequitur uidere de amphibologia. Sicut autem æqui uocatio prouenit ex eo quod dicitio penitus eadē plura significat, sic amphibologia ex eo quod una oratio penitus eadē plura significat, unum dicitur amphibologia ab ampho quod est dubium, & bole quod est sententia, & logos sermo, quasi dubia sententia sermonis. Fallacia autem amphibologiæ est deceptio proueniens ex eo quod una oratio penitus eadē plura significat: & dico penitus eadem, ad differentiam orationis quæ composita & diuisa plura significat. Causa apparentiæ, siue principium motuum amphibologiæ est unitas orationis plura significatis. Causa uero non existentia, siue principium defectus est diuersitas significationis. Species autem amphibologiæ sunt tres. Prima species prouenit ex eo quod una oratio principaliter plura significat manente eadem constructione propter diuersam habitudinem constructionum, sicut hæc oratio. Liber Aristotelis plura signat, si semper ista duæ dictiones construatur eodem modo, sed tamen propter diuersam habitudinem diuersa significant. Potest autem intelligi secundum habitudinem

rudinem effectus ad cam, vel possessi ad possidentem, & format sic paralogismus. Quicquid est Aristotelis, possidetur ab Aristotele: iste liber est Aristotelis. ergo possidetur ab Aristotele. Nō sequitur, quia primo construatur nominatiuus cum genitiuo in habitudine possessionis ad possidentem, secundo in habitudine effectus ad causam. Secunda species prouenit ex eo, quod vna oratio plura significat propter diuersam ordinationem partium ex eo, quod aliqua dictio potest construui cum alia transituue, vel intransituue, sicut hic. Quicquid videt aliquis, hoc videt: sed columnam videt. ergo columna videt. Nō sequitur, quia hęc dictio, hoc, construitur cum hoc verbo, videt, transituue, & est accusatiui casus, & sic est vera, & est sensus, Qui videt rem aliquam, est videns eam. Alio modo potest construui intransituue, & tunc est nominatiui casus, & tunc est falsa, & est sensus, Qui videt rem vnam, illa res videt, & sic procedit conclusio: & similiter hic. Quoscumque volo me accipere, volo quod ipsi recipiant me: sed pugnantem volo me accipere, ergo volo quod ipsi recipiant me. Non sequitur, quia me, potest construui cum hoc verbo accipere transituue & intransituue, & in vno sensu est vera, & in alio falsa. Similiter hic. Quicumque sunt episcopi, sunt sacerdotes, isti autem sunt episcopi, ergo isti autem sunt sacerdotes. Non sequitur, quia minor est duplex, ex eo quod episcopi potest esse nominatiui casus, & construui intransituue, & sic est falsa: vel potest construui transituue, & sic est genitiui casus, & est vera. Et est attendendum quod diuersitas casuum pertinet ad fallaciam amphibologię, quia casus accidunt dictioni secundum quod construui cum alia dictione: diuersitas vero aliorum accidentium pertinet ad æquiocationem, quia alia accidentia accidunt dictioni sicut in se considerantur. Tertia species est, quando vna oratio principaliter significat vnum, & aliud metaphorice, sive transumptuue, sicut hęc oratio, Littus aratur, principaliter significat littoris scissuram, transumptuue vero operis amissionem, & formatur sic paralogismus. Quando documque littus aratur, tunc terra scinditur: sed quando indocilis docetur, littus aratur. ergo quando indocilis docetur, terra scinditur. Nō sequitur propter multipliciter prædictam.

CAP. V.

De fallacia compositionis & diuisionis.

Sequitur de fallacia compositionis & diuisionis, in quibus sicut supra dictum est, deceptio prouenit ex potenciali multiplici vnius orationis. Dicitur autem vna ratio potentialiter multiplex pro eo quod dictiones eadē diuersimode componi possunt adinuicē, vel abinuicē distingui, sicut cū dicitur, Quicquid viuit, semper est, hęc dictio semper, potest componi cum hoc verbo viuit, vel diuidi ab eodem: & quia oratio per constitutionem partium constituit, & ipsę partes se habent ad orationem sicut materia, compositio vero sicut forma, vbi sunt ergo eadem partes, sed non eadem compositio, est oratio eadem multiplex potentialiter & materialiter, sed non formaliter & actualiter, & propter hoc est multiplex potentialiter, quia oratio quę est vna formaliter, potentialiter plura significat, & in hoc differunt illę fallacię ab amphibologia, quia in amphiboliam per in eodem ponitur cum eodem, licet non vniformiter, vnde est eadem compositio, & per consequens

eadem oratio formaliter, & actualiter vna est secundum multiplex actuale: hic autem non est actualis vnitas & formalis, sed solum potentialis, quia vnum componitur cum diuersis. Differunt autem hęc duę fallacię, scilicet compositionis & diuisionis. Quando enim oratio in sensu composito est falsa, tunc est fallacia secundum compositionem: quando autem in sensu diuiso est falsa, tunc est fallacia secundum diuisionem. Et nota quod tunc oratio est composita, quando partes magis debite ordinantur: & tunc est diuisa, quando partes minus ordinantur. Causa autem apparentię, sive principium motiuum est vnitas potentialis orationis plura significantis. Causa vero non existentię, sive principium defectus est diuersitas significationis, secundum quod intelligitur composita, vel diuisa. Sunt autem tres modi, sive tres species vtriusque fallacię. Primus modus est quando aliquod dictum potest supponere verbo vel ratione totius, vel ratione partis. Si ratione totius supponat, erit oratio composita: si ratione partis, erit diuisa oratio, & tunc si sub composito sensu falsa oratio erit, fallacia est compositionis. Si autem in sensu diuiso, est falsa, erit fallacia diuisionis. Si autem in vtroque sit falsa, vel vera, tunc nulla fallacia est, quod etiam in alijs multiplicibus intelligendum est, & formatur sic paralogismus. Quęcūque possibile est esse album, possibile est quod ipse sit albus: sed nigrum possibile est esse album. ergo possibile est quod niger sit albus. Nō valet, quia illud dictum, nigrum esse album, potest supponere ei quod dicitur possibile, vel ratione subiecti, & tunc possibilitas attribuit subiecto dicti, & est modalis de re, & tunc est diuisa & vera, est. n. sensus quod ille qui est niger, potentiam habet quod sit albus: vel potest idem supponere ratione totius dicti, & sic est modalis de dicto, & est composita & falsa, & est sensus quod hoc dictum, album esse nigrum sit possibile, vnde est fallacia compositionis. Et potest etiam formari sic paralogismus. Quodcūque esse nigrum est impossibile, ipsum non potest esse nigrum: sed album esse nigrum est impossibile. igitur album non potest esse nigrum. Non valet, quia minor est duplex, sicut supra dictum est, & in sensu composito est vera, & in diuiso est falsa, vnde est fallacia diuisionis. Secundus modus prouenit ex eo quod aliquando prædicatum, in quo plura aduuantur per conjunctionem copulatiuam, vel disiunctiuam, potest attribui subiecto coniunctim, vel diuisim. Si coniunctim, est oratio composita: si diuisim, oratio est diuisa, & tunc si in sensu composito oratio est falsa, est fallacia compositionis: si in sensu diuiso est falsa, est fallacia diuisionis, vt patet in his paralogismis. Quicquid, numerus componitur ex duobus & tribus, est duo & tria: sed quinque, nō sunt duo & tria. ergo quinque, nō componitur ex duobus & tribus. Nō sequitur: media. n. sive minor est duplex ex eo quod hoc prædicatum, duo & tria, potest intelligi & remoueri a subiecto coniunctim, & sic est vera. Est enim sensus quod quinque nec sunt duo, nec tria: vel potest remoueri a subiecto coniunctim, & sic est falsa. Est enim sensus, quod duo & tria simul iuncta non sunt quinque, vnde in hoc sensu procedit conclusio, vnde est fallacia compositionis. Et potest sic formari paralogismus. Quęcumque, sunt duo & tria, sunt duo: sed quinque sunt duo & tria. ergo quinque sunt duo. Hęc similiter minor est duplex, quia in sensu composito est vera, & in sensu diuiso est falsa, vnde est fallacia diuisionis. Simile est si in prædicato ponatur coniunctio disiunctiuam, sicut hic. Omne animal

mal est rationale, vel irrationale: sed omne animal est rationale. ergo omne animal est irrationale. Non valet, quia prima est duplex, eo quod prædicatum potest attribui coniunctim subiecto, & sic est composita & vera. Est enim sensus, quod de quolibet animali est verum dicere, quod est rationale, vel irrationale: vel potest attribui diuisim, & sic est falsa. Est enim sensus quod altera istarum sit vera. Omne animal est rationale, vel omne animal est irrationale, cum tamen vtraque sit falsa, vnde est fallacia diuisionis. Potest etiam sic formari paralogismus. Quicquid nō est rationale vel irrationale, nec est rationale nec irrationale: sed non omne animal est rationale vel irrationale. ergo animal est quod nec est rationale, nec irrationale. Nō sequitur, nam minor est in sensu diuiso vera, in sensu composito falsa, vnde est fallacia compositionis. Est autem sciendum quod quando prædicatum comparatur ad subiectum coniunctim, tunc coniunctio coniungit terminos, & sic accipitur in vi vnius propositionis, quia duo termini coniunctim accepti sumuntur vt vnum prædicatum, & cum simul attribuuntur subiecto, subiectum erit et vnū: ex vno autem subiecto & vno prædicato fit vna oratio. Quando vero termini in prædicato positi copulato, vel diuiso diuisim subiecto attribuuntur, sic accipiuntur vt duo prædicata, & per consequens vt duo subiecta eis respondētia, & sic intelliguntur quasi duę orationes per conjunctionem copulatiuam vel disiunctiuam. Tertius modus est, quando vna dictio potest coniungi diuersis dictionibus in locutione positis: erit autem tunc secundum hoc composita oratio, quando coniungitur cum dictione cui magis apparet, vel apta nata coniungitur: diuersa vero, quando ab ea disingitur, sicut in hoc paralogismo patet, Quod potest vnum solum ferre, plura potest ferre: sed quod solum vnum potest ferre, non potest nisi vnum ferre. ergo quod non potest nisi vnum solum ferre, potest plura ferre. Non valet: nam prima est duplex ex eo quod hęc dictio, solum, potest coniungi cum hac dictione, potest, cum qua magis videtur coniungi, & sic est composita & falsa. Est enim sensus, quod ille qui nō potest portare nisi vnū solum pondus, potest plura portare: vel potest diuidi ab hoc verbo potest, & coniungi cū hac dictione ferre, & sic est diuisa & vera. Est enim sensus, quod ille qui modo potest ferre vnum solum pondus, potest quādoque plura ferre, vnde est fallacia compositionis. Item, Quicumque viuit, semper est: iste alius viuit. ergo semper est. Nō sequitur: nam prima est duplex ex eo quod hoc aduerbium, semper, potest componi cum verbo, est, cum quo magis videtur componi, & sic est composita & falsa: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc verbo, viuit, & sic est diuisa & vera, vnde est fallacia compositionis, e contrario est fallacia diuisionis, vt patet in his paralogismis, Quocumque vides hunc percussum, illo percussus est: sed oculo vides hunc percussum, ergo oculo percussus est. Non valet, quia minor est duplex, eo quod iste ablatiuus, oculo, potest componi cum hoc verbo, vides, cum quo magis videtur componi, & sic est composita & vera: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc participio, percussum, & sic est diuisa & falsa, vnde est fallacia diuisionis. Item, Quicquid est hodie natus, hodie primo incepit esse: sed tu es hodie natus, constat enim quod hodie es, & es natus. ergo hodie cepisti esse. Non valet, quia minor est duplex, ex eo quod hoc aduerbium, hodie, potest componi cum hoc verbo, es, & sic est composita & vera:

vel cum hoc participio, natus, & sic est diuisa & falsa. Et est notandum, quod obliqui & aduerbia magis videntur determinare verbum quā participium, & magis uerbum principale quā secundarium, quod implicatur in subiecto. Cum enim dicitur, Quicumque currit, mouetur, mouetur est uerbum principale, currit secundarium in subiecto implicatum.

CAP. VI.

De fallacia accentus.

Sequitur de fallacia accentus. Accentus autem secundum quod hic sumitur, est modus pronuntiandi aliquam dictionem. Fallacia autem accentus est deceptio proueniens ex eo quod aliqua dictio diuersimode pronuntiata diuersa significat. Sicut enim fallacia secundum compositionem & diuisionem est eadem oratio materialiter, diuersificata secundum formam: ita hoc est eadem dictio materialiter diuersificata secundum modum pronuntiandi, & ideo sicut ibi est potentialis multiplicitas orationis, ita est hic potentialis multiplicitas dictionis. Causa apparentię huius fallacię est materialis vnitas dictionis: causa non existentię est diuersitas significationis, sive dictionis diuersimode pronuntiata. Sunt autem quatuor modi huius fallacię, secundum quod quatuor modis contingit diuersificari modos pronuntiandi dictionem. Primo namque variatur per diuersos sonos, sive accentus qui sunt tres, scilicet accentus grauis, acutus, & circumflexus. Accentus acutus, sive tonus est qui acuit, sive eleuat syllabam, sicut patet in media syllaba cum dicitur Martinus, media syllaba acuitur, sive eleuat. Grauis autem accentus est qui deprimit syllabam & deponit, sicut patet in media syllaba huius dictionis Dominus, & ultima syllaba huius dictionis Lucas. Circumflexus uero accentus est, qui acuit syllabam, & postea deprimit, ut Roma. Primus ergo modus huius fallacię est qui prouenit ex eo quod aliqua dictio potest pronuntiari graui accentu, uel acuto, uel circumflexo. Acuto ut patet in hoc paralogismo. Quoscumque iustum est pendere, iustum est pati pœnam: sed bonos uiros iustum est pendere. ergo bonos uiros iustum est pati pœnam. Non sequitur, quia in prima pendere fumebatur prout fertur acuto accentu, in secunda ut ferrur graui, & sic idem est pendere, quod donare pœnam. Secundo modo, variatur modus pronuntiandi accentus secundum diuersa tempora, quę sunt duo, scilicet productio in syllaba longa, & correptio in syllaba breui. Secundus quidem prouenit ex eo quod aliqua syllaba alicuius dictionis potest corripri, uel produci, ut patet in hoc paralogismo. Omnis populus est arbor: sed aliqua gens est populus. igitur aliqua gens est arbor. Non valet, quia hęc dictio, populus, aliud significat secundum quod prima syllaba eius producitur, quia sic significat arborem quandam, & aliud secundum quod corripitur, quia sic significat gentem. Tertio modo, variatur modus pronuntiandi dictionem secundum diuersitatem spiritus, qui quidem diuersificatur secundum asperum, uel lenem: asper quidem spiritus designatur per hanc figuram, h. lenis uero spiritus est, quando sine aspiratione syllaba profertur. Tertius modus huius fallacię prouenit ex eo quod syllaba potest leniter, uel aspere profertur: ut patet in hoc paralogismo. Quicquid amat, ha-

mo capitur sed uinū amatur. igitur uinū capitur. Nō ualet, quia primo, amatur, profertur aspere, postea leniter. Similiter hic. Oīs ara est ī tēplo: (tabulū porcorū est hara. igitur stabulū porcorum est in templo. Non sequitur, quia hoc nomen, ara, primo profertur leniter, post ea aspere. Quartus modus prouenit ex eo q̄ aliquid pōt profertur vna dictio, vel plures, vt hic. Tu es qui es: sed quies idem est quōd requies. ergo tu es requies. Nō sequitur, quia hęc dictio, quies, primo sumitur vt oratio, postea vt dictio vna. Similiter hic. Quicquid De^s fecit inuite fecit inuitus: sed racemos fecit in vite, igitur racemos fecit inuitus. Non sequitur, quia primo hęc dictio, inuite, sumit vt vna dictio, postea vt plures. Patet ergo ex prædictis, quōd accentus denominatur secundum quod ab eo denominatur hęc fallacia, communior est quā accentus qui diuiditur per grauem, & acutum, & circumflexum, quia comprehendit sub se & hūc accentum, & alios tres, vt dictum est.

C A P. V I I.

De fallacia figuræ dictionis.

Sequitur de fallacia figuræ dictionis. Figura dictionis, sprout hic sumit, est similitudo vnius dictionis ad alteram, sicut aliquid dicitur ad figurā alterius factū quod ei assimilatur: vnde fallacia figuræ dictionis est deceptio proueniens ex eo quōd aliqua dictio similis alteri dictioni videtur habere eundem modum significandi, cum tamen non habeat, vt hęc dictio, homo, videtur significare hoc aliquid propter similitudinem quam habet cum nominibus significantibus substantias particulares, & sic in hac fallacia non est multiplex verum, sed phantasticū: quia vna dictio nō significat plura secundum veritatem rei, sed habet vnum modum significandi, & videtur habere alium. Causa apparentiæ est similitudo vnius dictionis cum alia dictione: causa vero non existentia est diuersus modus significandi. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo quōd dictio quæ significat masculinum, sumitur ac si significaret femininum, vel neutrum, aut econuerso, vt patet in hoc paralogismo. Quæcumque substantia coloratur albedine, est alba: Papa coloratur albedine. igitur Papa est alba. Non sequitur, quia cum Papa sit nomen viri, nō significat feminam, licet videatur propter similitudinem quam habet cum nominibus femininis: vnde non debet sumi sub distributo feminino. Vel sic, Omnis substantia colorata albedine, est alba: sed vir est substantia colorata albedine. igitur vir est alba. Non sequitur, quia masculinum mutatur in femininum. Secundus modus prouenit ex eo quōd aliqua dictio quæ significat per modum vnius prædicamenti, potest videri significari per modum alterius, sicut hic. Quicquid heri vidisti, hodie vides: album heri vidisti. ergo album hodie vides. Non valet, quia mutatur quid in quale, vel, Quātūcumque emisti, comediti: sed carnes crudas emisti. ergo carnes crudas comediti. Non sequitur, quia mutatur quantum in quale, vel sic. Quotcumque digitos olim habuisti, modo habes: sed olim habuisti paruos. ergo modo habes paruos. Non sequitur, quia mutatur quantum quantitatis discretæ, in quantum quantitatis continuæ. Et est notandum, quōd non facit fallaciam figuræ dictionis mutatio prædicamentorum quantum ad rē significā-

tam, sed quantum ad modum significandi. Albedo enim significat qualitatem, sed significat eam per modum substantiæ, quia non significat eam vt inhaerentem. Album autem significat eam per modum qualitatis, quia significat eam vt inhaerentem. Et contingit hoc, quando quale quid mutatur in hoc aliquid, vnde hic non est fallacia figuræ dictionis. Quicquid heri vidisti, hodie vides: albedinem heri vidisti. igitur albedinē hodie vides. Erit aut fallacia figuræ dictionis, si prædat sic. Albū heri vidisti. ergo albū hodie vides. Tertius modus prouenit ex eo q̄ aliqua dictio quæ significat quale quid, significare videt hoc aliquid, & dicitur significare quale quid, quod significat naturā communem generis, vel speciei, secundum quod pertinet ad tertium modum: hoc aliquid vero significat substantiam particularem. Si autem sumatur quale quid secundum quod pertinet ad genus qualitatis, sicut mutare quale quid in hoc aliquid, pertinet ad secundum modum, ut Album currit: Sortes est albus. ergo Sortes currit, & formatur sic paralogismus. Sortes est alter ab homine: & ipse est homo. igitur est alter a seipso. Non sequitur, quia proceditur ab homine ad Sortem, & sic mutatur quale quid in hoc aliquid: & ad hunc modum reducitur omnis deceptio proueniens ex mutata suppositione terminorum, vnde cū dicitur, Homo est species: Sortes est homo. igitur Sortes est species. hic proceditur a simplici suppositione ad discretam, quæ mutat quale quid in hoc aliquid.

C A P. V I I I.

De fallacijs extra dictionem.

Sequitur de fallacijs extra dictionem, quæ in hoc differunt a fallacijs in dictione, vt supra dictum est: quia in fallacijs in dictione principium motuum, siue causæ apparentiæ est ex parte vocis, in fallacijs autem extra dictionem est ex parte rei. Sicut enim in fallacijs in dictione deceptio prouenit ex eo quōd vnum nomē plura significans accipitur ac si significaret vnum, ita in fallacijs extra dictionem deceptio prouenit ex eo quōd aliqua res aliquo modo conuenientes, vel differentes accipiuntur vt eadem simpliciter, vel diuerse. Sunt autem fallaciæ extra dictionem septem, quarum prima est secundum accidens, secunda secundum quid & simpliciter, tertia secundum ignorantiam elenchi, quarta secundum petitionem principij, quinta secundum consequens, sexta secundum non causam vt causam, septima secundum plures interrogationes vt vnā. Accipiuntur autem hęc fallaciæ secundum quasdam generales entium conditiones. Nam ens aliud est per se, & aliud per accidens, & secundum hoc accipitur fallacia accidentis. Item, secundum perfectum & imperfectum accipitur fallacia secundum quid & simpliciter. Secundum autem oppositum & non oppositum est fallacia secundum ignorantiam elenchi. Secundum vero idem & diuersum est fallacia petitionis principij. Secundum vero prius & posterius est fallacia consequentis. Secundum causam & causatū est fallacia secundum non causam vt causam. Secundum autem vnum & multa est fallacia secundum plures interrogationes vt vnum.

C A P.

De fallacia accidentis.

Dicendum est ergo primo de fallacia accidentis. Vbi sciendum, quōd accidens hic accipitur prout distinguitur contra per se. Per se autem dicitur inesse aliquid alicui, quōd inest ei secundum rationem propriæ definitionis: præter hoc autē quicquid inest alicui, dicitur inesse per accidens, vnde ad hoc quod est inesse per se, aut per accidens, tripliciter aliquid potest se habere. Quædam enim sunt quæ omni modo sunt eadem secundum substantiæ rationem, vt vestis & indumentum, & in his est solum per se, & nullo modo per accidens. Quædam sunt, quorum vnum est omnino extraneum a ratione alterius, vt album & homo, & in istis est solummodo per accidens, & nullo modo per se. Quædam vero sunt, quorum vnum ad alterius rationem aliquo modo pertinet, licet nō sint omnino eadem secundum definitionem, sicut se habet superius & inferius: nam superius ponitur in definitione inferioris, tamen non est omnino eadem definitio inferioris & superioris, vt animalis & hominis, cū definitio inferioris addat super definitionem superioris, & simile est de proprio & de specie: nam species ponitur in definitione proprii, non tamen species & proprium sunt omnino idem in definitione, & in his est quodammodo per se, & quodammodo per accidens, in quantum partim secundum definitionem conueniunt, & partim differunt. In his ergo quæ primo modo se habent, necesse est q̄ quicquid verum de vno sit, sit etiam verum de alio, eo q̄ talia sunt penitus eadem secundum rem, & differunt secundum nomen solum, vnde in his non contingit esse fallaciam accidentis: sed in omnibus alijs non est necessarium quōd quicquid est verum de vno, sit etiam verum de altero. Et ideo si ex hoc quōd aliquid est de vno verum, cōcludatur esse verum de altero, est fallacia accidentis. Contingit autem quādoque, vt quod est verum de vno, concludatur esse verum de altero, scilicet quādo aliquid attribuitur vni secundum quod est idem alteri: tunc enim quod inest vni, & alteri inest. Si vero attribuitur vni secundum quod est ab altero diuisum, non inest alteri: si autē vt non diuersum ab altero, erit & alterius, sicut si album attribuitur animali in quantum est idem homini, oportet quōd conueniat homini. Si autem animali vt est diuisum ab homine, non oportet quōd conueniat homini, & si concludatur inesse, erit fallacia accidentis, sicut si dicatur, Animal est quadrupes: homo est animal. igitur homo est quadrupes. Quadrupes enim non prædicatur de animali vt animal est homo, sed secundum quod est ab homine diuersum: vnde patet quōd in prædicto argumento medium diuersimode accipitur. Nam primo accipiebatur secundum quod erat diuersum ab homine, sed in secundo secundum quod est idem homini, & ideo quādo est fallacia accidentis, semper est diuersa acceptio medij. Dico autem diuersam acceptioem medij esse, quādo medium secundum quod conuenit cum vna extremitate, est diuersum ab alia. Fallacia accidentis est deceptio proueniens ex eo quōd aliquid significatur simile vtrique eorum quæ sunt aliquo modo per accidens vnum. Ex quo patet quōd in fallacia accidentis semper inueniuntur tres termini, sicut in syllogismo, quorum duo per accidens aliquo modo coniun-

guntur, qui quidem se habent sicut medium, & minor extremitas: tertium vero quōd assignantur vtrique inesse, est maior extremitas. Causa vero apparentiæ in hac fallacia est vnitas quædam, & identitas eorum quæ per accidens quodammodo coniunguntur: causa vero non existentia est diuersitas eorumdem. Nam sicut dicit Philosophus in 1. elenchorum, fallacia accidentis fit ex eo q̄ aliquis non potest iudicare idem & diuersum, vnum & multa. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo q̄ procedit ab accidente ad subiectū, vel econuerso, sicut hic. Cognitionis Coriscus: Coriscus est veniens. igitur cognitionis veniens. Non sequitur, quia veniens & Coriscus sunt vnum per accidens, & non per se. vnde non sequitur q̄ quicquid est verū de vno, sit verum de alio. Hoc. n. fallit, quādo aliquid est verum de vno secundum quod est diuersum ab altero, sicut hic, cognitionis Coriscus. Coriscus. n. non subiacet cognitioni secundum quod est idem venienti: vnde patet q̄ est diuersificatio medij, & sic est fallacia accidentis. Similiter hic, Iste carnis est tuus: & est pater. igitur est tuus pater. Carnis. n. & pater sunt vnum per accidens: vnde non sequitur q̄ quicquid est verum de vno, sit verū de alio: sicut. n. quod canis est pater, non conuenit ei esse tuum. Secundus modus est, quādo illud quod conuenit superiori, concluditur in inferiori, vel econuerso, sicut hic, Homo & animal est animal: & animal est genus. igitur homo est genus. Nō sequitur, superius. n. & inferius aliquo modo sunt vnū per accidens, licet alio modo sint vnum per se: vnde ex dictis patet, q̄ si idem verificatur de vno eorum sicut quod idem est alteri, necesse est de altero verificari, & sicut hoc sumuntur argumenta dialectica a genere & specie, siue a superiori ad inferiora: quōd autem verificatur de vno eorum sicut quod differt ab altero, non oportet de altero verificari, tunc autem est variatio medij & fallacia accidentis, sicut est in proposito. Nam esse genus nō prædicatur de animali, sicut quod est idem homini, sed sicut quod ab eo differt, sicut superius ab inferiori. Similiter est hic, Triangulus est figura: sed proprietates trianguli est habere tres angulos. igitur est proprietates figura. Nō sequitur, quia triangulus & figura nō sunt omnibus modis idem, vnde non oportet quod verificatur de vno, de altero verificari. Similiter est hic, Sortes est alius ab homine: ipse autem est homo. igitur est alius a se. Tertius modus prouenit quādo proceditur a specie ad proprium, vel econuerso, sicut hic, Homo est risibilis, sed risibile est proprium, igitur homo est proprium, vel homo est species. Non sequitur, quia risibile & homo non sunt omnino idē sicut diffinitionem, & ideo aliquo modo vnum se habet ad alterū per accidens & extraneū, & propter hoc non est necesse q̄ quicquid verificatur de vno, verificetur de altero. Et est sciendum q̄ non est inconueniens, si in aliquibus prædictorum paralogismorum sint assignatæ duæ fallaciæ. s. figuræ dictionis, & accidentis: quia sicut quod prouenit deceptio ex similitudine dictionis, est fallacia figuræ dictionis: secundum vero quod prouenit ex conuenientia rerum, fallacia accidentis est. Homo. n. & Sortes quantum ad rem conueniunt, & quantum ad nomen similitudinem habent. Sciendum est etiam, q̄ sicut sit paralogismus accidentis ex propositionibus categoricis, ita ex hypotheticis, ex eo q̄ medium diuersimode sumitur, prout. s. comparatur ad unam extremitatē, est diuersum ab alia, sicut hic. Si nullū tempus est, dies non est per locum

locum a toto in quantitate. Er si dies non est, nox est, per locum ab oppositis. ergo si nullum tempus est, nox est: sed si nox est, aliquod tempus est. igitur si nullum tempus est, aliquod tempus est. Patet ergo quod illud medium, quod est diem non esse, est diuersum ab eo quod est noctem esse, fm quod sequitur ad hoc quod est nullum tempus esse. Ex hoc. n. est qd die non esse, non sequitur noctem esse, nisi supposito tempore, secundum quod sequitur ad hoc quod est nullum tempus esse, supposito tempore, sicut ex hoc quod est videntem non esse, sequitur cecum esse supposito animali quod est natum videre.

C A P. X.

De fallacia secundum quid & simpliciter.

Equitur de fallacia secundum quid & simpliciter. Simpliciter autem hic dicitur, quod nullo modo addito dicitur, vt cum dicitur. Sortes est albus, vel Sortes currit. Secundum quid autem dicitur, quod cum aliquo addito dicitur, vt iste currit bene, vel Sortes est albus secundum dentem. Hoc autem quod additur, dupliciter se habet ad id cui additur. Nam quandoque non diminuit de ratione eius cui additur: & tunc potest procedi ab eo quod est fm quid ad hoc quod est simpliciter, vt cum dicitur, Ite currit velociter, igitur currit. Velocitas. n. nihil diminuit de ratione cursus, & est in predicto argumento locus a parte in modo. Quandoque vero id quod additur, diminuit aliquid de ratione eius cui additur, vt cum dicitur. Aethyops est albus fm dentem. Nam hac determinatio, dete, diminuit aliquid de ratione eius quod dicitur albus. Non. n. potest dici albus, nisi qui totus est albus, vel fm plures & principales partes: & ideo si concludatur, Aethyops est albus dentem. ergo est albus, est locus sophisticus, vel fallacia fm quid & simpliciter, est deceptio proueniens ex eo qd dictum secundum quid accipitur ac si esset dictum simpliciter. Causa apparentiae in hac fallacia est conuenientia eius quod est fm quid, ad id quod est simpliciter: causa vero non existentiae est diuersitas eorundem. Sunt autem quinque modi huius fallaciae. Et primus, modus est, quando determinatio addita habet oppositionem ad illud cui additur, vt in hoc argumento. Cesar est homo mortuus. ergo est homo. No sequitur: nam esse hominem mortuum, habet oppositionem ad hominem, eo qd viuum est de ratione hominis, cu homo sit animal, & animal est substantia animata sensitua: & sic patet qd hac determinatio, mortuus, tollit hominis rationem. Similiter. Iste est bonus latro. igitur est bonus: nam bonum p se suppositum, oppositionem habet ad latrocinium. Similiter hic. Mendax dicit verum dicendo se dicere falsum. ergo dicit verum. Non sequitur: nam dicere falsum, & econuerso. Secundus modus prouenit ex eo qd aliqua determinatio addita pertinet ad animae actum. Nam aliqui actus animae possunt esse circa existentiam, & circa non existentiam, sicut hic. Chymera est animal opinabile igitur chymera est animal. Non sequitur: nam opinabile additum animali, diminuit de eius ratione. Similiter hic. Cesar est in memoria hominum. igitur Cesar est. Similiter hic. Tu habes felicitatem in tua voluntate. igitur habes felicitatem. Tertius modus est, quando determinatio addita significat aliquid in potentia esse, sicut hic.

Ouum potentialiter est animal. ergo est animal. Non sequitur: nam esse in potentia diminuit de ratione eius quod est esse simpliciter. Quartus modus est, quando determinatio addita significat partem, sicut hic. Aethyops est albus dentem. ergo est albus. Non sequitur, quia esse in parte diminuit de ratione eius quod est esse simpliciter. Sciendum tamen quod si a parte sit natum denominari totum, non accidit fallacia, vt patet in hoc processu. Iste est crispus fm capillos. ergo est crispus. Bene sequitur, quia homo denominatur crispus fm capillos, & hic modus se extendit ad alias partes. s. loci, vel temporis, vel aliorum totorum. Si vero aliquid additur toti in loco mediante parte in loco, a qua parte totum non est natum denominari, accidit fallacia in his processibus, vt, Hac diea est bona in locis aegrotatiuis. ergo est bona. Non sequitur, quia hoc quod dicitur in locis aegrotatiuis, significat partem in loco. Similiter est de toto & parte in tempore, sicut hic. Bibere vinum est malum aegrotati, ergo est malum, & eadem ratio est in omnibus similibus. Quintus modus est, quando determinatio addita cogit terminum, cui additur stare materialiter, sicut hic. Sapiens vult amittere malum. ergo vult malum. No sequitur: nam amittere malum non dicitur simpliciter, sed secundum quid. Similiter hic, Fur vult sumere bonum. igitur vult bonum, & est eadem ratio in alijs similibus. Sic ergo patet ex dictis, quod haec fallacia prouenit fm rationem perfecti & imperfecti. Nam determinatio diminuit, eo quod significat aliquid esse imperfecte.

C A P. XI.

De fallacia secundum ignorantiam elenchi.

Equitur de fallacia secundum ignorantiam elenchi. Est autem elenchus syllogismus contradictionis, qui quandoque est vnus, quandoque duo. Vnus quidem quando concludit contradictoriam alterius propositionis prius datae, sicut si detur aliquod animal esse incorruptibile, & procedatur sic. Omne compositum ex contrarijs est corruptibile: omne animal est huiusmodi. ergo omne animal est corruptibile. Hac enim conclusio est contradictoria propositionis datae. Duo enim syllogismi constituunt elenchum, quando ex duobus syllogismis concluditur contradictorie, sicut si supradicto syllogismo corraponatur alius talis syllogismus. Nullum beatum est corruptibile: & aliquod animal est beatum. igitur aliquod animal non est corruptibile. Quia igitur de ratione elenchi est syllogismus & contradictio, ideo quicquid est contra distinctionem syllogismi & contradictionis, est contra distinctionem elenchi. Et ideo cu in qualibet fallacia defectus accidat propter hoc quod aliquid omittit de distinctione syllogismi & contradictionis, ideo omnis fallacia reducitur ad ignorantiam elenchi sicut ad generale principium. Quia vero in distinctione elenchi ponit contradictio quali differentia quae constituit speciem, ideo specialiter omittit eorum quae ad contradictionem requiruntur, ignorantiam elenchi constituit fm quod est fallacia specialis. Sed qa fallacia ee no pot si apparetia desit, oportet ad hoc qd circa contradictionem sit fallacia, vt sit apparetia desit, & cu hoc aliquid ad veritatem contradictionis desit. Apparetia autem contradictio, esse no pot, nisi sit vni & eiusdem, qa nisi sit ibi vni & idem, no videbitur esse contradictio, vt dicedo. Homo currit, alius no currit. Ex vera autem contradictione non pot deficere nisi ex defectu vni & eiusdem, vnde hoc obseruato ex defectu

ex defectu aliquorum quae ad contradictionem requiruntur sit fallacia. Est autem contradictio oppositio vnus & eiusdem non rei tantum, sed rei & nominis simul, fm idem ad idem similiter & in eodem tempore. Fallacia autem fm ignorantiam elenchi est deceptio proueniens ex eo quod non obseruantur ea quae sunt necessaria ad distinctionem elenchi, & praecipue ex parte contradictionis, vnde dicitur ignorantia elenchi, quia accidit deceptio solum per hoc quod distinctio contradictionis ignoratur. Causa autem apparentiae in hac fallacia est similitudo apparens contradictionis deficientis ad contradictionem perfectam: causa vero non existentiae est diuersitas eorundem. Modi huius fallaciae sunt quatuor. Primus peccat contra hanc particulam ad idem, vt hic, Duo sunt duplum ad vnum, & non sunt duplum ad tria, igitur sunt duplum & non duplum. No sequitur, quia omisso hoc quod est esse ad idem, non est contradictio. Secundus autem peccat contra hanc particulam, secundum idem, sicut hic. Hoc est duplum ad illud secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem. ergo idem est duplum & no duplum. Non sequitur, quia omittitur haec particula, secundum idem, quae requiritur ad contradictionem. Tertius peccat contra hanc particulam, similiter, sicut hic, Caelum mouetur circulariter, & no mouetur sursum & deorsum. ergo mouetur & non mouetur. No sequitur, quia omisso huius particulae, similiter, tollit contradictionem. Quartus est contra hanc particulam, in eodem tempore, sicut hic, Domus est clausa in nocte, no est clausa in die. ergo est clausa & non est clausa. Non sequitur, quia diuersitas temporis impedit contradictionem. Et est sciendum, quod haec fallacia conuenit cum fallacia secundum quid & simpliciter in hoc, quia in vtraque proceditur ab eo quod dicitur cum determinatione ad id quod dicitur simpliciter. Sed haec est differentia, quia in fallacia secundum quid & simpliciter determinatio diminuit de ratione eius quod est simpliciter esse, quod non de necessitate accidit in hac fallacia: sed haec determinationes addite diminuunt de ratione contradictionis. Bene. n. sequitur. Hoc est duplum ad illud secundum latitudinem. igitur est duplum ad illud: non tamen sequitur quod sit contradictio si ad diuersa referatur. Patet etiam ex dictis, quod haec fallacia prouenit fm generale entium contradictionem, quae est oppositio: nam est omnis contradictionis principium.

C A P. XII.

De fallacia petitionis principij.

Equitur de fallacia petitionis principij. Principium hic dicitur principale propositum. Tunc igitur aliquis petit principium, quando aliquis petit sibi concedi principale propositum quod debet probare: quod quidem si sub eodem nomine petat, nulla sit fallacia, sed petens videbitur deridendus, sicut si velit probare, homo currit, & petit eandem sibi concedi. Si vero petat id quod vult probare sub alio vocabulo, poterit esse fallacia, & tunc proprie petit illud quod est in principio. i. illud quod in se continet principale propositum. Fallacia ergo petitionis principij est deceptio proueniens ex eo quod idem assumitur ad probationem sui ipsius sub alio vocabulo. Causa ergo apparentiae in hac fallacia est diuersitas apparetis. Similitudo conclusionis est ex praemissis, causa vero

non existentiae est identitas earundem. Sunt autem modi huius fallaciae quinque. Primus modus est, quando distinctum petitur ad distinctionis probationem, vel econuerso, vt si debeat probari quod homo currit, & petatur concedi quod animal rationale mortale currat, quo concessio arguatur sic. Animal rationale mortale currit, igitur homo currit: haec nulla probatio est, quia similiter dubitatur de praemissa & conclusione. Secundus modus est, quando vniuersale petitur ad probationem particularis, vt si debeat probari quod omnium contrariorum eadem est disciplina, & assumatur ista, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum eadem est disciplina: haec praemissa no est magis nota quam conclusio. Tertius modus est, quando petitur omnia particularia ad probationem vniuersalis, vt si debeat probari quod omnium oppositorum est eadem disciplina, & assumatur ista, Omnium contrariorum est eadem disciplina: omnium priuatiue oppositorum eadem est disciplina, & sic de alijs. igitur omnium oppositorum est eadem disciplina: haec conclusio in praemissis petit. Quartus modus est, quando petitur diuisum, quod debet probari coniunctum, vt si debeat probari qd medicina sit scientia sani & aegri, & sumatur ita, Medicina est scientia sani, & medicina est scientia aegri. ergo medicina scientia sani & aegri: haec etiam petitur id quod deberet probari. Quintus modus est, quando petitur vnum correlatiuorum ad probationem alterius, vt si debeat probari qd Socrates sit pater Platonis, & sumatur ita, Plato est filius Socratis. igitur Socrates est pater Platonis: hic etiam petitur quod deberet probari ab alijs verbis: Et est sciendum quod haec fallacia non peccat contra vim illatiuam argumentandi, quia bene sequitur conclusio datis praemissis, cu seruetur debita habitudo inferentis ad illam, sed peccat contra probationem argumenti: nam probatio debet ee magis manifesta, quod hic no obseruatur, vnde hic non accidit deceptio ex eo qd conclusio non inferitur ex praemissis, cum illationes praedictae sint secundum locos dialecticos: sed accidit deceptio ex eo quod petitur idem concedi ac si esset diuersum: vnde si in praemissis modis argumentandi accipiantur praemissae ex eo qd sint magis notae, & non quasi petita, no erit argumentum sophisticum, sed dialecticum. Patet autem ex praedictis, qd haec fallacia prouenit fm idem & diuersum, prout non discernitur inter ea.

C A P. XIII.

De fallacia consequentis.

Equitur de fallacia consequentis. Consequens autem vt hic sumitur, est quod sequitur ad antecedens in propositione conditionali, vt cu dicitur. Si Sortes est homo, est animal: Sortem esse animal est consequens, Sortem vero esse hominem est antecedens. Est ergo fallacia consequentis deceptio proueniens ex eo quod consequens estimatur esse idem cum antecedente omnino. Ex hoc enim contingit aliquem credere quod si consequens sequitur ad antecedens, ita econuerso antecedens sequatur ad consequens: vnde patet quod haec fallacia consequentis in duabus consistit consequentijs, quarum vna est vera, & altera falsa, sicut si dicatur: Si aliquis currit, mouetur: sed Sortes mouetur. igitur Sortes currit. Hac enim consequentia. Si Sortes currit mouetur, quae primo ponitur, est vera: sed ista ad quam proceditur, est falsa. Opus. S. Tho. Aquin. FF la. si

Si modo tur, igitur currit. Vbi vero tantum ponitur **F** vna consequentia, non est fallacia consequentis: unde si dicatur, Sortes est animal, igitur Sor. est homo, non est fallacia consequentis ex modo argumentandi, sed magis fallacia accidentis. Nam sicut fallacia consequentis prouenit ex eo quod consequens existimatur omnino esse idem antecedenti cum non sit: ita fallacia accidentis prouenit ex eo quod predicatum existimatur omnino esse subiecto: unde hac fallacia denominatur a consequendo, illa autem ab accidendo, quod est inhære. Et inde est quod quando proceditur argumentando solum ab aliqua categorica, per quam significatur aliquid inesse, est fallacia accidentis, quando ab aliqua conditionali est fallacia consequentis: & ideo Philosophus dicit, quod fallacia accidentis est in vno, & fallacia consequentis in pluribus. **S.** consequentis: & ex hoc etiam patet quod in consequentijs consequens est aliquo modo pars accidentis. Nam omne quod sequitur, aliquo modo accidit: sed non omne quod accidit, sequitur. Non enim sequitur, si est homo, est album, sit vera, quod ly homo sit albus, & ideo vbi cumque est fallacia consequentis aliter ordinatis terminis, potest fieri fallacia accidentis, sed non conuertitur. **Causa** apparentiæ in hac fallacia est conuenientia consequentis cum antecedente: causa vero non existentis est diuersitas eorundem. Sunt autem modi huius fallaciæ duo. Primus modus procedit ex consecutione magis communis ad minus commune, siue magis commune sit genus, siue accidens, vt patet in his paralogismis. Si aliquid est asinus, est animal: sed tu es animal, igitur tu es asinus, non sequitur. Non enim consequentia prius posita conuertitur. Similiter hic. Si aliquid est mel, est rubeum: sed fel est rubeum, igitur fel est mel. Similiter hic. Si aliquid est fur, errat de nocte: sed tu erras de nocte, igitur tu es fur. In his enim omnibus putatur consequentia conuerti, quæ non conuertitur, unde est fallacia consequentis. Si autem sumantur propositiones categoricæ in eisdem terminis, est fallacia accidens, sicut Asinus est animal: tu es animal, igitur tu es asinus. & hæc. Mel est rubeum, & fel est rubeum, igitur mel est fel. Secundus modus est, quando proceditur a consequentia oppositi ad simile consequentiam in alio opposito, vt si dicatur. Si aliquid est generatum, habet principium: sed anima non est generata, igitur anima non habet principium, sed semper fuit, non sequitur. Est enim in oppositis duplex consequentia, vna in ipso, altera in contrario. In ipso quidem est consequentia, quando sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum antecedentis sequitur oppositum consequentis, vt si est iustum, est bonum, igitur si est iniustum, est malum. Consequentia e contrario est, quando sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum consequentis sequitur oppositum antecedentis, vt si est homo, est animal, igitur si non est animal, non est homo. In oppositis, secundum affirmationem & negationem non est consequentia in ipso, sed in contrario: & ideo quando proceditur in huiusmodi oppositis ac si esset consequentia in ipso, est fallacia consequentis, sicut in exemplo patet. In his autem terminis est fallacia accidentis categoricis propositionibus sumptis, vt si dicatur sic. Omne generatum habet principium: sed anima non est generata, igitur non habet principium. Et est sciendum, quod sicut primus modus peccat contra consequentiam procedendo a positione consequentis ad positionem antecedentis, ita secundus peccat

procedendo a destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Est autem contrario modo procedendum, scilicet a destructione consequentis ad positionem antecedentis. Patet enim quod hæc fallacia prouenit secundum rationem prioris & posterioris. Et nota quod quoddam consequens est in plus suo antecedente, & quoddam in minus. Consequens in plus est in terminis vniuersalibus, sicut cum dico, Homo est, ergo animal est. Consequens in minus est, sicut totum in quantitate, & eius pars, vt cum dicitur, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum.

C A P. XIII.

De fallacia secundum non causam ut causam.

Sequitur de fallacia secundum non causam vt causam. Causa autem hic dicitur quod est causa inferendi, secundum quod præmissæ dicuntur causa conclusionis esse. Est ergo fallacia secundum non causam vt causam, quando inter præmissas ex quibus sequitur conclusio, ponitur propositio aliqua quæ nihil ad conclusionem operatur, & sic non est causa. Tamē ad hoc quod fiat fallacia, oportet quod videatur esse causa, quod quidem fit per hoc quod conuenit cum alijs propositionibus, quæ sunt causæ conclusionis in terminis. Ex hoc autem quod propositio quæ non est causa, sumitur vt causa, non prouenit aliqua deceptio nisi quando ex conclusione reditur ad præmissas, & intermittitur aliqua præmissarum: quod quidem fit in syllogismis ad impossibile, in quibus per hoc quod conclusio est impossibilis, ostenditur aliquam præmissarum impossibilem fuisse. Et ideo hæc fallacia non habet fieri nisi in hmoi syllogismis. In syllogismis, ostensiuus, in quibus aliud directe ostendit, ad nullum conueniens duci potest respondens, si sumatur in præmissis aliqua propositio quæ non est causa conclusionis ac si esset causa. Est ergo causa apparentiæ in hac fallacia conuenientia propositionis, quæ non est causa cum illis quæ sunt causæ. Causa vero non existentis est defectus habitudinis debite inter propositionem inferentem & propositionem illatam. Formatur autem secundum hanc fallaciam hoc modo paralogismus, Putas ne anima & vita sunt idem? quo dato proceditur sic. Anima & vita sunt idem, & mors & vita sunt contraria, & generatio & corruptio sunt contraria: sed mors est corruptio, ergo vita est generatio, igitur viuere est generari, quod est impossibile. Nam qui uiuit non generatur, sed iam generatus est, ergo & primū fuit impossibile, scilicet quod anima & vita sint idem: non sequitur, quia ista propositio. Anima & vita sunt idem, quæ accipiebatur in præmissis, non fuit causa conclusionis impossibilis: quod ex hoc patet, quia ea remota, adhuc sequitur conclusio, unde per hoc quod conclusio est impossibilis, non potest ostendi quod prædicta propositio sit impossibilis, sed quod magis ista sit impossibilis ex qua sequitur, quæ est ista, Mors & vita sunt contraria: ex huius enim falsitate sequitur falsitas in conclusione. Mors enim & vita non sunt contraria, sed opponuntur vt priuatio & habitus. Patet ergo quod hæc fallacia peccat contra rationem causæ & causati.

OPVSCVLVM QUADRAGESIMVM DE PROPOSITIONIBVS MODALIBVS.

BVS MODALIBVS.



Quia propositio modalis a modo dicitur, ad sciendum quid sit propositio modalis, oportet prius scire quid sit modus. Est autem determinatio adiacens rei, quæ quidem fit per adiectionem nominis adiectiui, quod determinat substantiuum; ut cum dicitur, homo est albus: uel per aduerbium quod determinat uerbum, ut homo currit bene. Sciendum etiam quod triplex est modus. Quidam determinat subiectum propositionis, ut homo albus currit. Quidam determinat predicatum, ut Sor. est homo albus, uel Sor. currit uelociter. Quidam determinat compositionem ipsam prædicati ad subiectum, ut cum dicitur, Sor. currere est possibile, & ab hoc solo modo dicitur propositio modalis. Aliæ uero propositiones quæ modales non sunt, dicuntur de inesse. Modi autem qui compositionem determinat, sunt sex. scilicet uerum, falsum, necessarium, impossibile, possibile, contingens. Verum autem & falsum nihil addunt supra significationes propositionum de inesse. Idem enim significatur cum dicitur Sor. non currit, & Sor. currere est falsum: & Sor. currit, & Sor. currere est uerum. Quod non contingit de alijs quatuor modis, quia non idem significatur cum dicitur Sor. currit, & Sor. currere est possibile: & ideo prætermisso de uero & falso, de alijs quatuor consideremus. Quia uero prædicatum determinat subiectum, & non e conuerso, ideo ad hoc quod propositio sit modalis, oportet quod quatuor prædicti modi prædicentur, & uerbum importans compositionem ponatur pro subiecto. Quod quidem fit, si pro uerbo indicatiuo propositionis sumatur infinitiuus, & pro nominatiuo accusatiuus: & dicitur dictum propositionis, sicut huius propositionis, Sor. currere est possibile, dictum est Sor. currere. Quando ergo dictum ponitur pro subiecto, & modus pro prædicato, tunc est propositio modalis, ut cum dicitur Sor. currere est possibile. Si autem conuertatur, erit de inesse, ut possibile est Sor. currere. Propositionum autem modalium quædam est de dicto, quædam est de re. Modalis de dicto est, in qua totum dictum subiicitur, & modus prædicatur, ut Sor. currere est possibile. Modalis de re est, in qua modus iterponitur dicto, ut Sor. possibile est currere. Sciendum est autem quod omnes modales de dicto sunt singulares, eo quod modus prædicatur de hoc, uel de illo sicut de quodam singulari. Modalis autem diiudicatur uniuersalis, particularis, indefinita, uel singularis secundum subiectum dicti, sicut de propositionibus de inesse: unde hæc. Omnem hominem possibile est currere est uniuersalis, & sic de alijs. Item sciendum est, quod propositio modalis dicitur affirmatiua, uel negatiua secundum affirmationem, uel negationem modi, & non dicti; unde hæc. Sor. non currere est possibile est affirmatiua: hæc uero Sor. currere non est possibile est negatiua. Attendendum est autem, quod necessarium habet similitudinem cum signo uniuersali affirmatiuo, quia quod necessesse est esse, semper est impossibile cum signo uniuersali negatiuo, quia quod est impossibile esse, nunquam est. Contingens uero & possibile similitudinem habent cum signo particulari, quia quod est contin-

De fallacia secundum plures interrogationes ut unam.

Sequitur de fallacia secundum plures interrogationes vt unam. Est autem idem secundum substantiam, enuntiatio, propositio, interrogatio, & conclusio: sed dicitur enuntiatio secundum quod significat simpliciter aliquid esse, uel non esse. Interrogatio secundum quod sub dubitatione proponitur. Propositio secundum quod sumitur ad alterius probationem. Conclusio uero secundum quod ex alijs probatur: & ideo sicut enuntiatio est vna, uel plures, ita interrogatio, propositio, & conclusio. Est autem enuntiatio vna, in qua dicitur vnum de vno, ut homo est animal, uel est albus. Enuntiatio uero plures, quando dicitur plura de vno, ut Sortes est albus & musicus: uel vnum de pluribus, ut Socrates & Plato sunt albi: uel plura de pluribus, ut Sortes & Plato sunt albi & musici. Sciendum est autem quod quando plura prædicantur de vno, ex quibus fit vnum per se, est enuntiatio vna, ut cum dicitur. Homo est animal rationale mortale: nam ex partibus diffinitionis fit unum per se, quod est de natura speciei. Si autem plura prædicantur, ex quibus fit vnum per accidens, tunc est enuntiatio plures, ut cum dicitur, Sortes est homo albus: ex homine. n. & albo fit vnum per accidens. Prouenit ergo hæc fallacia ex hoc, quod ad interrogationem quæ est plures, datur una responsio, eo quod sub vno modo interrogandi proponitur, vt si dicatur, Putas ne Sortes & Plato currunt? ex eo enim quod simul interrogatur de duobus, uidetur esse vna interrogatio cum sint plures. Causæ apparentiæ in hac fallacia est unitas ex parte modi interrogandi: causa uero non existentis est pluralitas interrogationis. Modi autem huius fallaciæ sunt duo. Primus modus est, quando interrogatio est plures, eo quod vnum de pluribus in singulari prædicatur, & e conuerso. Sicut hic. Putas ne homo & asinus sunt animal rationale mortale? Sidi cam sic, procedatur sic. Homo & asinus sunt animal rationale mortale, igitur asinus est animal rationale mortale & c. Si dicatur quod non, procedatur sic. Homo & asinus non sunt animal rationale mortale, igitur homo non est animal rationale. Deceptio enim hæc prouenit, quia ad interrogationem prædictam cum sit plures, non est danda una responsio, vt dicam simpliciter sic, uel non, sed dux, ut dicatur sic. Homo est animal rationale, & asinus est animal irrationale, uel non est animal rationale. Similiter hic. Putas ne tu es homo & asinus? si dicatur non, igitur tu non es homo: si dicatur sic, concludatur ergo tu es asinus. Similiter hic. Putas ne ethiops est homo albus? si dicatur quod sic, concludatur ergo est albus: si dicatur quod non, concludatur ergo non est homo. Secundus modus est, quando interrogatio est plures: ex eo quod plura subiiciuntur, uel prædicantur in plurali numero, sicut hic. Putas ne mel & fel sunt dulcia? si dicatur non, concludatur, igitur mel non est dulce: si sic dicatur, concludatur, igitur fel est dulce. In omnibus enim his non est una responsio, sed plures, ut sic mel est dulce, & fel non est dulce. Patet ergo quod hæc fallacia prouenit secundum unum & multa. Et hæc de fallacijs dicta sufficiant.

Explicit opusculum trigessimum nonum sancti Thome de Aquino de fallacijs ad quosdam modales artifices

gens & possibile quandoque est, quandoque no est. & ideo necesse est esse & impossibile est esse, sunt con-

Tertius est quarto semper contrarius ordo. Pugnans cum quarto contradicendo secundus. Sit subcontraria linea tibi prima secunda.

Purpurea

Non possibile est non esse. Non possibile est esse. No cotinges est no esse. Contrariae No cotinges est esse.

Subalterne

Possible est esse. Possible est non esse. Cotinges est esse. Subcontrariae Cotinges est no esse.

Amabimus

Edentuli

Explicit opusculum quadragesimum S. Tho. de quatuor modis de Modis

INCIPIT PROLOG. B. THO. IN LIB. ERVDIT. PRINCIPVM QVI IN BIBLIOTEC. VATICANA PERTVTS, NVNC PRIMVM IN LVCEM EDITVS EST.

VM pars illustris Ecclesie sit ceterus principu, & initium ab eis dependeat vita minoru, non est negligenda cura eorum ab his, qui Ecclesie habent zelum. Iudith. 5. Cor meum diliget principes Israel. No negligebat eos Paulus, cum scribens Tim. 5. obsecraret fieri obsecrationes, orationes, postulationes pro regibus & alijs in sublimitate constitutis. 1. Tim. 2. glo. Aymonis. Obsecrationes sunt adiurationes pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impij vel malis remouendis. Orationes sunt vt quando iam conuersis virtutes & bona orantur. Postulationes sunt, vt quando iam iustis gloria caelestis oratur. Nec mirum quod hac faciebat Paulus: sciebat enim bonitatem eorum valde vtilem esse Ecclesie Dei: multumque dolendum esse his qui Ecclesiam regunt, cum conspiciunt in optimatibus deteriorationem, in generosis degeneracionem, & deformitatem in illis qui debuerunt esse praeteris speciosi. Ad te Domine clamabo, ait Propheta. psalm. 27. Quia ignis comedit speciosa deserti, Joel. 1. desertum vocat mundum propter spiritualium bonorum defectum ibi. Comitantur se, temporalium bonorum abundantia, & spiritualium indigentia. In mundo frequenter sunt deformiores qui videntur esse speciosiores, intus enim igne infernali sunt exusti, igne videlicet irae, vel cupiditatis, vel luxuriae. Multum plangere debet qui habent zelum Dei, si videant caecum principem statuae Nabuchodonosor assimilatum, cuius caput fuit ex auro optimo, membra vero inferiora multum erat capiti dissimilia. Quam deuoti Deo & Ecclesie olim principes fuerunt, nouerint qui antiquas historias legunt, sed quantum ad multos, magna mutatio in ipsis facta est, & non in bonis: vnde hodie habet locum illa admiratio Tren. 4. Filij Sion induti & amicti auro puro, quomodo reputati sunt in vasa testea? Propterea ego in ordine fratrum praedicatorum minimus: a quodam principe rogatus, & ad acquiescendum eius precibus a maioribus meis, quibus obedire debebam inductus, ad gloriam beatissime Trinitatis colligere volui aliqua ad instructionem, & ad exhortationem principum vtilia, non de meis confusus viribus, sed de benignitate Saluatoris, qui potentes non abiicit, cum sit & ipse potens, & in mundo natus reges voluit de se instruere, & eis in splendore sideris apparere. Opus vero istud decessi in septem libros distinguere, vt ea quae in ipso continentur & facilius inueniantur, & melius in memoria teneantur. In primo libro agitur in communi de quibusdam, quae ad principes pertinent. In secundo ostenditur, quomodo ad Deum & Ecclesiam eius habere se debeant. In tertio, quomodo ad se ipsos. In quarto, quomodo ad eos qui sunt circa ipsos. In quinto, quomodo ad eos qui sunt ex ipsis, scilicet ad filios: In sexto, quomodo ad populum sibi subditum. In septimo, quomodo ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad hostes. Primus liber continet octo partes. In prima, agitur de potestate terrena. In secunda, de sapientia necessaria ad potestatem necessariam. In tertia, de bonitate sine qua potestas & sapientia sunt nociua. In quarta, de nobilitate vera, quae principem multum decet. In quinta, de humilitate principum. In sexta, de veritate qua debet diligere. In septima, de coram clementia. In octaua de pietate.

INCL

INCIPVNT CAPITVLA PRIMI LIBRI ERVDITIONIS PRINCIPVM.

- Quod potestas mundana potius est timenda quam appetenda. Cap. 1
Quod habenti potestatem terrenam necessaria sit sapientia. cap. 2
Quod habenti potestatem & sapientiam necessaria sit bonitas. cap. 3
De erroribus qui sunt circa nobilitatem. cap. 4
De nobilitate vera. cap. 5
Quod principibus superbia multum sit cauenda, & humilitas amanda. cap. 6
Quod principibus cauendum sit mendacium. cap. 7
Quod principibus contemnenda sit uanitas. cap. 8
De uanitate diuitiarum. cap. 9
De uanitate deliciarum. cap. 10
De uanitate gratiae mundanae. cap. 11
De uanitate mundanae laudis & gloriae. cap. 12
Quod ueritas sit multum amanda principi. cap. 13
Quod clementia multum deceat principem. cap. 14
Quod pietas necessaria sit principi. cap. 15

INCIPIT LIBER PRIMVS. CAP. I.

Quod potestas terrena potius est timenda quam appetenda.



VM inordinatus amor potestatis terrena multum noceat, iuxta illud Bern. in li. de consideratione. Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido quam libidinem dominandi. Diligenter attendenda sunt conditiones huius potestatis, ex quibus manifestum erit, quod ipsa est timenda, & non propter se appetenda licet aliquando suscipienda sit propter Dei ordinationem, & populi utilitatem. Sciendum ergo, quod potestas terrena, qua homo super alios homines est, non est res naturae, sed sequela culpae, haec potestas multum habet impotentiae, breuis est duracione, videtur altitudo esse & dominium, cum potius sit subiectio & ministerium, honor est contemptibilis, multum habet periculi, multum oneris, multum inquietudinis, multum punctionis, & vt frequenter nociua est eam habenti, non est res naturae, sed sequela culpae. Non enim datum est homini ab initio, vt praesentet hominibus, sed vt praesentet creaturis irrationabilibus Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram & praesentet piscibus maris, & volucribus caeli, & bestiis terrae. Naturaliter aequitas est inter homines non praesentatio. Greg. Omnes homines naturaliter sunt pares. Item, idem. Non est data homini praesentatio vt dominetur hominibus, sed bestiis terrae & volucribus & piscibus, id est, hominibus in eo quod induunt faciem horum. Vbi enim non delinquimus, pares sumus, cum praesentatio quam multi appetunt, & subiectio quam multi fugiunt, se comitentur, non est laudabilis appetitus quo aliquis appetit suam praesentationem per aliorum subiectioem, nisi hoc velit propter Dei ordinationem, vel populi utilitatem. Non est hic appetitus naturalis nec virtutis, sed vitij. 1. Coc. 14. Chastitas non est ambitiosa, non habet homini vel ali, alienum malum, propter suum bonum. Sapiens si videt aures esse dominari alij muri, numquid res sum teneat? 4. sinus auribus, intumescit cum se videt per se amorem comprehendendi Philoso. Inuitia est in

obsequium cogere quod vobis fratres eadem natura conuenit. i. ex his quibus nobiscum conuenire ostendit. Haec potestas multum habet impotentiae, cum a subditis dependeat. Nullius enim valoris est potestas terrena, si in subditis desit obediencia. Qui magna potestatis reputantur, non possunt se defendere a pulcibus & muscis, frequenter in se infirmiores sunt ceteris & ex parte animae, & ex parte corporis. Ex parte animae, quia minus possunt resistere diabolo & vitij: ex parte corporis, quia facilius aegrotat, & minus potentes sunt abstinentiae, & laboris. Arundinea est haec potestas, exterius habet nitorem, interius vacuitatem, ad homines habet apparentiam, in ipsis qui praesentant non habet existentiam. Potestas terrena baculus arundineus est Isa. 36. Ecce confidis super baculum arundineum. Duracione est breuis. Eccl. 10. Omnis potestatis breuis vita. In eodem, Rex hodie est, & cras morietur. Quam parum durauit regnum Magni Alexandri duodecim annis dicitur regnasse: sed i septimo illorum annorum pugnavit: vnde patet quod in miseria fuit, annis numero quinq;. In pace regnavit. Haec potestas videtur esse altitudo, sed est locus infimus tamquam inferno proximus, & a caelo remotus, facile. n. inde ad infernum descenditur, & difficile in caelum ascenditur. Qui potestatem recipit, sublimari videtur, saepe tamen dicitur secundum illud Psal. 72. Deiecisti eos dum alleuarentur. Frequenter enim talis dignitas ab indigno, & per indigna obtinetur, & cum eam aliquis obtinuerit, indigna operatur: vnde cum multum Deum despiciat, multum a Deo despicitur & vilior est quam prius. 1. Rom. 11. Qui me contemnunt, erunt ignobiles. Luc. 16. Quod altum est hominibus abominatio est ante Deum. In lib. consol. Boetij. Quanto maior est dignitas, tanto despectiores improbos facit, & non impune. Reddunt namque improbi parem dignitatis vicem, quas sua contagione commaculant. Sapiens non sit tibi ambitio ad dignitatem, quae nisi per indigna te non adducet. Ideo caue honores, quos sine culpa tenere non potes. sublimitas honorum magnitudo scelerum est. Dominium esse videri, cum potius sit subiectio ministerium potestatis homo habere in talibus: sed verum dominium illius est, qui ait. Ego Dominus, ego Dominus. Leui. 19. & cui Ecclesia dicit. Tu solus Dominus. Augustus Caesar cum totum mundum praesentet, prohibuit ne aliquis eum dominum vocaret. Superbi in dignitate positi terrena praeter pessimam seruitutem diaboli & vitiorum in quibus sunt, etiam illis seruiunt quibus dominari videntur, quibus providere tenentur. Et quantum ad hoc minus sunt liberi, quam illi, cum habeant multis seruire, illi vero vni. Haec potestas honor videtur esse contemptibilis non desiderabilis, quoniam peccati ignominia introduxit, quae ignominia seruitutis multorum comitatur, quae aliquis ministerium habet in his quae deus non ex corde suo operatur. In inflictione poenarum. Tren. 3. Non humiliavit se ex corde suo, & abiicit filios hominum. Viles personae reputantur qui sententias iudicum poenales exequant mutilando homines, vel suspendendo, vel aliter puniendo. Potestas ita multum habet periculi. Aug. Quanto quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. habenti potestate ista ex omni parte timendum est. Demones, qui caelestem altitudinem amiserunt, positus in terrena altitudine invidentes eos maxime impugnant, reputantes sibi honorabilius si eos sibi subiecerint, & scientes quod eos pluribus poterunt dominari, sicut in exercitu hostes visibiles ducem exercitus capere, vel occidere conantur, eo quod ipso capto, vel occiso exercitus disperdetur.

Opus. S. Tho. Aquin. FF 3 gate

ga, sic hostes inuisibiles eū q̄ p̄æst maxime p̄sequū-
tur. 1. Reg. vi. Totū p̄dus p̄lij cōuersum est in Saul,
Subditi etiam volūt eos peruertere, alij eis obsequē
do, alij persequendo & bonis, & malis: volunt eos in
ducere vt eorum voluntatem faciant, & Dei volunta-
tem deserant. Hęc potestas locus est p̄cipitij. Bern.
Facile est in alto se continentem obstupescere, & de
vita periclitari. 2. Reg. 1. Inclyti Israel super mōtes in-
terfecti sunt, in eodē. Ionathas in excelsis occisus est.
Status ille periculosus est & quātum ad animam, &
quātum ad corpus. Quantum ad animam, quia diffi-
cile est i statu illo cauere a peccato. Inter reges Iudeo-
rū oēs se male habuerūt exceptis tribus. Eccl. 49. p̄ter
Dauid, & Ezechiam, & Iosiam omnes reges commiserunt
peccatum, nam dereliquerunt legem potentis
reges Iuda, & contempserunt timorē Dei. glo. Hi
tres comparatione aliorum non dicuntur peccasse,
quod enim peccauerunt condigna p̄nitentia dele-
uerūt, & deuotione ex pietate Deo placuerunt. Hier.
5. Ibo ad optimates & c. & subditur. Ecce hi magis
confrēgerunt iugum, ruperūt vincula. In maiori etiā
periculo corporis sunt. Hieron. Honores secū pericu-
la trahunt, cito periclitat̄ potestas: quanto maior ho-
nor rāto maiora pericula. Idē, Altissimi mōtes crebris
fulminibus feriunt. Alij principes in sua ciuitate sine
armatis non audent ire, quod est valde miserum. Sap.
Non ne milites melius est perire, quā in ciuitate sine
armatorum p̄sidio non posse viuere? Alexander
Magnus cum dominū mundi adeptus esset, sumpto
veneno v̄m linguę amisit, & mortuus est. Iulius Cę-
sar postquā Pompeio p̄ualuerat, cum per trien-
nium & octo menses tenuisset imperiū, dolo Bruti &
Cassij occisus est. Principibus specialiter Deus com-
minatur. Sap. 7. Audite reges & intelligite & c. Horre-
de & cito apparebit vobis, quoniam iudicium diris-
simū in his qui p̄sunt fiet. Exiguo enim conceditur
miseriordia: potentes autem potenter tormenta pa-
tiētur. In eodem Fortioribus fortior inuitat cruciatio,
quia status habentis potestatem periculosus est, ideo
Saluator cum uidisset quod venturi essent vt rape-
rent eum, & facerent eum regem, fugit in mōtem so-
lus. Io. 6. Qui quærentibus se ad mortem se vltro ob-
tulit, Io. 18. volens ostendere quod aliquibus magis
expediret esse mortuos, quā terrenam potestatem
habere. Heb. 12. dicitur de Christo quod proposito si-
bi gaudio sustinuit crucem. Hęc potestas multum ha-
bet oneris: multum oneratus est qui vnam ciuitatē,
vel comitatum vnum, vel regnum habet super hu-
meros. De hoc onere conqueritur Moyses Numer.
12. dicens Domino. Cur imposuisti pondus vniuersi
populi huius super me? Peccata populi p̄cipi impu-
tantur. Num. 25. dixit Dominus ad Moysen. Tolle
cunctos principes populi, & suspende eos contra so-
lem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel.
glo. hoc si cogitarent homines, principatus non am-
birēt. Multum habet punitionis hęc potestas, & ma-
xime in principibus malis. In eis enim corona est spi-
nea. Postquā Saul recessit a Deo, spiritus malus eū
exagitabat. 1. Rom. 16. Ambitio ambiētium crux, quo
modo omnes torquens omnibus places? nil acerbius
cruciat. Multū habet stat⁹ iste inquietudinis, locus. n.
est ventis expositus, perflant altissima venti. Grego.
Quid est potestas culminis, tempestas mentis? Specia-
liter perflat ibi aquilo, iuxta verbum luciferi domi-
nantis. Sedebo in lateribus aquilonis. Isa. 14. locus
est frigidus sine calore charitatis, stat⁹ aquilonis est

frigidus sine calore charitatis, stat⁹ aquilonis est
suggestio diaboli ad discordiam & odium, sic status
Spiritus sancti est exhortatio ad amorem & concor-
diam. Frequenter hęc potestas nociua est habēti. Eccl.
8. Interdum dominatur homo homini in malū suū:
verum honorem vt frequenter hic honor impedit,
scilicet statum gratiæ & glorię, aufert homini etiam
seipsum, vt non habeat tēpus cogitandi de se, & ope-
randi salutem suam, & cum cætera eum habeat, ipse
se non habet. Bern. Eugenio Papæ. Cum omnes te ha-
beant, esto etiā te ex habentibus vnus. Si maledictus
qui partem suam facit deteriorem, quid ille qui se pe-
nitit reddidit expertem? Sap. Inestimabile bonum est
suum esse, locus est bonis spiritualibus deficiēs, quia
secundum Auguf. alta siccantur, ima replentur. Sta-
tus talis mons est, qui vix a Domino visitatur; & si
ab eo visitaretur irrigatione gratię, statu v̄torum ex-
siccaretur, vt frequenter propter vtilitatem subdito-
rū ponitur aliquis in tali statu potius quā propter
suam, cappa pluuialis cæteris vestibus superponitur
ad earum conseruationem, non propter suum bonū,
non quia charior habeatur, sed potius vt sola detur-
petur. Greg. Misericors Deus quod tenere diligit, ab
extremis actiōibus abscondit. Nam & pater familias
ad eum laborē seruos mittit, a quo subtiles filios sus-
pendit, & inde filij sine cessatione decori sunt, vnde
serui in puluere deturpātur. Ex p̄dictis patet quod
potestas temporalis non est propter se appetēda, sed
est multum timenda, locus vero humilis eligendus
est secundum consilium Saluatoris dicentis, Recum-
be in nouissimo loco Luc. 14. Hic locus est congruus
homini qui terra ē & cinis. Ecc. 10. Quid superbis ter-
ra & cinis? Terræ non congruit esse in alto, quā
est infima elementorum. Cineri etiam nō expedit vt
in alto sit, ne dispergatur a vento. Status humilis lo-
cus est quietus, & tutus, & abundans bonis. Quietus
est, quia non est uentis expositus. Isa. 32. Erit vir quasi
qui absconditur a vento, & celat se a tempestate. Tu-
tus est cum sit in imo. Auguf. Humilitas in imo est,
& non habet quo cadat, bonis spiritualibus abundat
uelut vallis fertilis in psal. 64. Valles abundabunt
frumento.

C A P. I I.

Quod habenti potestatem terrenam necessaria sit
sapientia.

H Abenti potestatem terrenam multum necessaria
est sapientia. Si enim desit ei, nescit potestate vti.
Bonum vero potestatis & aliarū rerum temporalium
non est positum in earum magnitudine, sed in earum
laudabilitate. Sap. Stulto nulla re opus est, nulla enim
re scit vti: & maxime nescit vti potestate, quia valde
difficile est bene vti. Sic sicut isanus periculose tenet
gladium ne inde lædat se, vel alium, sic periculosum
est potestatem habere insipienti, ne noceat sibi, vel al-
teri. Ad amorem sapientię monet eos qui p̄sunt
& natura, & sacra scriptura, & multa exempla. Na-
tura monet, quia in corpore humano caput quod in
ter membra p̄eminet, & sensibus abundat, quinque
sensus habens, cum cætera membra habeant vnum,
scilicet tactum, sic in eo qui cæteris hominibus p̄æ-
est, sapientia abundare debet. Non dedit natura corū
cortina asino stolido, per quē i scripturis intelligitur
potestas. Quidam rex Romanorum scribens cui-
dam regi fræcorum, & hortans eum vt liberos suos
instruat

instruat faceret liberalibus disciplinis, adiecit. Rex il-
literatus est quasi asinus cornutus. De admonitio-
nibus vero scripturæ paucas ponere sufficiat. Legi-
tur Sapientia 6. Si delectamini in sedibus & sceptris,
o reges populi, diligite sapientiam vt regnetis in
perpetuum. Item in eodem. Diligite lumen sapien-
tię omnes qui p̄æstis populis. Item ibidem. Con-
cupiscentia sapientię deducet ad regnum perpetuum,
glo. Tunc bene regitur respublica, cum philosophi
regnant, & reges philosophantur. Magnum amo-
rem habuit ad sapientiam Salomon cunctis rebus sa-
pientiam p̄ferens, cui cum dixisset Dominus. Pos-
tula quod vis vt dem tibi, ait Domino. Seruus
tuus in medio est populi quem elegisti, populi infi-
niti qui numerari & supputari non potest p̄ multu-
tudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt possit
iudicare populum tuum, & discernere inter bonum
& malum. 3. Reg. 3. Amor sapientię in principe Deo
multum placet, principem sapientia multum decet,
& populo multum vtilis est. Primum patet ex hoc
quod subditur post verba prius posita. Placuit ser-
uo coram Domino, quod Salomon rex rem huiusce-
modi postulasset. Prouerb. 14. Acceptus est regi mi-
nister intelligens, regi inquam cælesti: iracundiam
eius inutilis iustinebit. Inutilis dicitur non intelli-
gens. Principem multum decet sapientia. Indecens
valde est quod ille qui alios dirigere habet, in se cæ-
citatem habeat, & in singulos alio duce indigeat. Vti
le valde est populo quod ipsius rector sapientiam ha-
beat. Rex enim sapiens populi stabilimentum est,
Sapientię 6. Econtrario rex insipiens perdet populū
suum, Eccl. 10. Necessaria est sapientia illi qui p̄æst
& propter se, & propter populum. Propter se, cum
sit in maiori periculo quā ceteri, a quo periculo nō
est liberatio nisi per sapientiam. Prouerb. 10. Iusti li-
berabuntur scientia. Propter populum etiam ne-
cessaria est ei sapientia. Primo, quia mederi habet, sed
non igne & ferro: lumen vero sapientię necesse est
igne & ferro medentibus, sicut & illis qui aliter me-
dentur. Saluberrimum omnium medicamentorum
est sapientia. Sapientia. 11. Per sapientiam sanati sunt
omnes qui placuerunt tibi ab initio. Secundo, quia
subditos habet regere vt dux eorum. Cæcitas vero
inutilem reddit hominem ducatum, secundum illud
Matth. 11. Cæcus si cæco ducatum p̄stet, ambo
in foueam cadunt. Tertio, quia bona subditorum
debet portare, non eos grauare: si vero desit sapiētia,
vt frequenter subditos grauatur, secundum illud Pro-
verb. 28. Dux indigens prudentia multos oppri-
met per calumniam. Sapientiam concomitatur tem-
poralium abundātia, vt patet in Salomone 3. Reg. 3.
Et Prouerb. 8. Mecum sunt diuitiæ & gloria & c. di-
cit sapientia. Econtrario, defectum sapientię conco-
mitatur temporalium indigentia, quam sequitur
calumnia ad extorsionem pecunię facta, & oppres-
sio subditorum. Quarto, quia subditos a periculis li-
berare debet, ad quod multum valet sapientia. Eccl.
10. Ciuitas parua, & pauci in ea uiri, uenit contra eam
rex magnus, & uallauit eam, & extruxit munitiones
per gyrum, & perfecta est obsidio, inuentusque in ea
uir pauper & sapiens, & liberauit urbem per sapien-
tiam suam. Quinto, quia debet populum defendere,
ad quam defensionem multum valet sapientia, plus
etiam quā fortitudo Prouer. 24. Vir sapiens fortis
est, & vir doctus robustus & validus & c. Eccl. 9. Di-
cebant ergo meliorem esse sapientiam fortitudine.

Ibidem 10. Melior est sapientia quā arma bellica.
Sap. 5. Melior est sapientia quā vires, & vir prudens
quā fortis. Sexto, quia ab eo qui p̄æst, procedere
debet ordinatio in populo: si vero desit, sapientia, po-
tius procedit inde confusio & turbatio. Prouerb. 26.
Quali qui mittit lapidem in aceruū Mercurij, ita qui
tribuit insipienti honorem. Apud gentiles Mercuri⁹
deus est mercatorum. Qui lapillis computado mit-
tens lapidē in aceruum lapillorum, quibus fit cōputa-
tio, computū turbat: sic qui insipienti dat honorem,
turbat populū. Septimo, quia potestatem habens in hoc
tenet locū Dei, & vices Dei debet agere, & secundum
ipsius voluntatē populum regere, quæ per legē ipsius
ei indicatur: unde non debet esse oīno ignarus legis
diuinæ. Ideo p̄cepit Dñs deut. 18. Postquā federit
rex i solio regni sui, describet sibi deuteronomiū legis
huius in volumine, accipiens exēplar a sacerdotibus
leuiticę tribus, & habebit secū, legetq; illud omnibus
diebus vitæ suæ, vt sciat timere dñm Deū suū. Itē, cum
Dñs commisisset regnū populi Iosue, dixit illi. Non re-
cedat volumē legis huius ab ore tuo, sed meditaberis
i eo diebus ac noctibus, vt facias & custodias omnia
quæ scripta sunt in eo. Rex f̄m cor Dei. f. Dauid, de
quo Dominus ait. Inueni Dauid filiū Iesse virum f̄m
cor meum, qui faciet omnes volūtates meas, Act. 13.
Valde magnum amorē ad legem Dei habuit, vt patet
ex multis verbis ipsius, in psal. 118. Quomodo, in-
quit, dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio
mea est. Item, Bonum mihi lex oris tui super millia au-
ri & argenti. Iosias etiam rex bonæ memoriæ magnū
amorē ad legē Dei habuit, & Eccl. 49. Memoria Iosue
in compositione odoris facta est, opus pigmentarij, in
omni ore quasi mel indulcabitur ei⁹ memoria. Cum
lectus fuisset ei liber deuteronomij, & audisset maledi-
ctiones scriptas in eo in transgressores legis, sciens
populū transgressum fuisse legē, multū fuit iratus, &
scidit uestimenta sua ipse, & misit in oēm prouinciā,
& congregauit omnem populū in Hierusalē, & stans
supra gradus legit cunctis audientibus omnia verba
libri, & percussit fœdus coram Dño, & compulit oēs
sacramenta p̄stare vt leges Moyti per omnia custo-
dirent, & deleuit quæ ad cultum idolatrię pertinebāt.
Legitur etiā de Ptolemæo Philadelpho rege Ægypti,
qui erat infidelis, quod cum nūtiatum esset sibi apud
Iudæos esse legem ore ipsius Dei editā, & digito eius
scriptam, voluit eam habere, & petijt ab Eleazaro pō-
tifice Iudæorum ut mitteret sibi Iudæos hebrææ, &
græcæ linguę peritos cum lege Dei, qui ad eam trans-
ferendam sufficerent: & misit ei Eleazarus 72. inter-
pretes, qui legem ei trasterunt, & sciscitatus est ab
eis p̄cipue de duobus, de cognitione Dei, & regni
gubernatione. Si amorē habuit Ptolemæus ad legem
veterē, & voluit eam habere, verisimile est quod ma-
gnū amorē habuisset ad legem clementiæ. f. ad Euange-
lium, si tradita esset, & hoc ei innotuisset. Hanc mul-
tum desiderabat Iob, cum diceret. Quis mihi tribuat
auditorem vt desiderium meum audiat omnipotēs,
& librū scribat ipse qui iudicat, vt i humero meo por-
tem illum? Iob. 31. Si lucratus est principes scripturā
salubrem, libenter debet legere: si non est, p̄dicatio
nē libenter debet audire, in quo quidē principes mul-
tum reprehensibiles sunt, qui raro, vel nūquā p̄-
dicationem audire volunt, qui in uanum vidētur ac-
cepisse aīas suas, de refectione corporis nimia solliciti
dinē habentes, refectionem vero aīæ oīno negligētes,
Quātū ad illos impleta est in Ecclesia p̄phetia illa Isa. 5.
Opus. S. Tho. Aquin. FF 4 Nobi-

Nobiles eius interierunt fame: esurientes enim & sitiētes anima eorum in ipsis defecit. Debet princeps, si potest, procurare ut secum habeat sapiētes, quorū sapientia & doctrina proficiat. Sen. Qui nihil vidētur agere, maiora agunt, humanaque & diuina simul tractant. Prou. 1. Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Item, in eodē. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur. In psalm. 2. Erudimini qui iudicatis terram. Cum sapiētia pretiosior sit cunctis opibus, & praualeat etiam regno & sceptris, non est negligēda pro aliqua re tēporali. Sap. 7. Præposui eam sedibus & regnis, sicut anima quæ habet corpus regere, nobilior est ipso corpore, & potētia uidendi nobilior est suo organo: sic sapientia qua regnum regitur, ipsi regno est p̄ponēda. Legūtur magni principes magistros habuisse, vt Alexander magnus Aristotelem, Nero imperator Senecam Ecclē. 6. Si dilexeris audire, sapiens eris. Initium sapientię est verissima disciplinæ concupiscentia, Sap. 6.

CAP. III.

Quod habenti potestatem & sapientiam multum necessaria sit bonitas.

Ostenfum est quod habenti potestatem ualde necessaria sit sapientia: nunc ostendendū est quod habenti potestatem & sapiētia bonitas multum sit necessaria. Notandum ergo quod si bonitas potestati & sapiētia cōcomitetur, eis bene utitur, & est hoc multū uile Ecclē. 1. Si uero bonitas desit, & malitia adsit, male utetur eis, & est Ecclē. 1. ut pater in diabolo habente magnam potestatem & astutiam sine bonitate. Si princeps malus sit, altitudo potestatis eius mons pestifer est, unde multa mala populo proueniunt. Hier. 5. 1. Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrupis populum mala imperando, mala non corrigendo, exemplo malo ad malum prouocando. Prou. 28. Regnātibus impijs, ruinā hominum. In eodem, Leo rugiens, & uersus eluriens princeps impius super populum pauperem. Ibidem 29. Cum impij sumpserint principatum, gemet populus. Dignitas principis impij cathedra pestilētię est: beatus est qui in illa non sedit. Et notandum quod multum desideranda est bonitas, sed maxime bonitas eorū qui præsunt: bonum per se amabile est, bonitas ratio est quare aliquid sit amandum. Aug. Notio veri, & amor boni nobis naturaliter insita sunt. Septē uero sunt quę ad amorem proprię bonitatis debent homines incitare. Primum est patris cęlestis bonitas, a qua degeneramus si boni non sumus Sen. Pudeat eum tanto patri uixisse degenerem. Multum periculosa est hęc degeneratio, quę pijssimum patrem nobis conuertit in hostem, vt nos odiat ad mortem, & ad mortem æternam. Secundum est hoc quod bonum dominum habemus, qui summę odit malitiā, cuius potētię non possumus resistere, & cuius sapientię nihil possumus abscondere, qui malitię subditorum, si finalis fuerit, non parcat Dan. 3. Thronus eius flāma ignis. Mala. 3. Quis stabit ad uidendum eū? Isa. 30. Ardens furor eius, & grauis ad portandum. Tertium est hoc, quod cū tantum in omnibus rebus nostris bonitatem amamus: magnę corruptionis est quod aliquis non amet bonitatem in se, qui in omnibus suis eam

amat. Aug. Bona uis habere, & bonus non uis esse: quid est quod tibi malū uelis habere? nihil omnino nō uxorem, non filium, non seruum, nō tunicam, postquam non caligam, & tamen uis habere malam uita? Rogo te prępone uitam tuam caligat tuę. Item, quid te offendit uita tua quam solam uis habere malam? Seneca. Nihil est cuiq; se uilius. Quartū est hoc quod Deus tantum amat bonitatem nostram, quod propter eam in mundum misit vnigenitum suum. Immittit etiam cordibus nostris spiritum suum. Propter hanc etiam spiritus angelicos mittit in ministerium, hanc perentibus paratus est dare Luc. 11. Si uos cum sitis mali, nobis bona dare filijs uestris, quanto magis pater uester cęlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Quintum hoc est, quod bonitas nostra tanti valoris est, cum homo praualeat toti mūdo, bonitas eius bonitati totius mundi praualere. Hęc est quę maxime Deo assimilatur, comparatione huius cętera non reputantur. Sen. In homine nihil ad rem pertinet quod a multis salutetur, quā pretioso recumbat lecto, quā per lucido bibat poculo, sed quod bonus sit. Sextum est, hoc quod a bonitate hominis bonitas rerum dependet. Si homo non sit bonus, nō sunt uere bona opera ipsius, sed bonorum imagines. Sapiens. Apud sapientem sunt honesta, apud uulgus simulacra rerum honestarum. Plus ualeat vnū opus uiri iusti, quā infinita peccatoris. Sapi. Vnus dies hominum eruditorum plus ualeat quā im periti longissima ætas. Bona etiam temporalia peccatori sunt mala, & noxia. Fit enim iusto Dei iudicio cum aliquis est malus uero domino, quod illa ei sint mala quibus dominatur, quasi uindicantia creatorē suum, Sap. Nihil homini bonū sine se bono. Eccl. 8. Bona est substantia, cui nō est peccatum in conscientia. Sicut sanguis non est bonus corpori qui est ei materia infirmitatis, sic non pecunia homini quę materia est peccati. Septimū est hoc, quod sicut homo si sit bonus, melior est cęteris creaturis uisibilibus, sic si malus inferior est illis: quia non solum malus est malitia peccati, sed etiam culpę, debitor est & mortis temporalis & æternę, in quo deterioris conditionis est serpētibus & bufonibus. Simile inuenitur in angelo, qui si bonus sit, ualde bonus est: si malus sit, ualde malus est, ut diabolus. Multum desiderāda est bonitas eius qui pręest Ecclē. 1. De uero sit uilis. Si n. bonus est, bonos diligit & custodit, malos corrigit, & a malis compefcit, exemplo ad bonum prouocat, bona imperat & promouet, & mala dissipat. Prou. 20. Rex qui sedet in folio iudicij iuitu suo dissipat omne malum. In folio iudicij sedet, qui secundum æquitatem iudicat. Multum conformantur subditi ei qui pręest in malo, uel in bono, Eccl. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, & tales qui habitant in ea. Mat. 2. Hærodes rex turbatus est, & omnis Hierosolyma cū eo. glo. propter fauorē, quia saepe populus eis iniuste fauet, quos crudeles suafinet. Ber. Patet quātum noceat iniqua potestas, quo modo caput impium subiectos quoque conformat impietati. Misera plane ciuitas, in qua regnat Hærodes, quoniā hærodię malitię particeps erit. Magnū periculum est quod hostis Ecclē sit in capite eius, super quo plangit Hieremias dicens. Facti sunt hostes eius in capite. Iam dominium diabolus habet, ex quo aliquis de suis pręest, fiduciam hostis habere potest quod totum occupet, ex quo iam arcem tenet. Non uidetur dicēdus esse rex, princeps, cui bonitas

nitas deest. Iusto. Reges a recte regendo uocati sunt, atque recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur.

CAP. III.

De erroribus qui sunt circa nobilitatem.

Utm Salomon dicat, Beata terra cuius rex est nobilis, Ecclē. 10. patet quod nobilitas in principe est laudabilis: sed quia multi circa nobilitatem errāt, credentes eos nobiles qui non sunt, tangēdum est de erroribus hominum circa nobilitatem, & declarādum est quę sit nobilitas uera, & signa ponenda. Vnus error circa nobilitatem est, quod multi credunt se, uel alios esse nobiles propter nobilitatem corporis, licet habeant ignobilitatem mentis, & sint serui uitiōrum & diaboli. Sapiēs. Nō est quod sibi aliquid de nobilitate generis blādiatur, si ex meliori parte sui sit famulus. Multo indignius est mēte seruire quā corpore. Aug. Malus tot dominorum seruus est, quot uitiōrū. Ber. An non seruus cui dominatur iniquitas & maxime nisi tu forte indignus iudices hominē tibi, quā uitium dominari. Secundus error est quod aliquem nobilem reputant propter nobilitatem alienam. Nō est aliquis sapiens propter sapientiam quam pater habuit in filio Salomonis patet, qui fuit ualde stultus, cum pater eius fuerit sapientissimus, nec aliquis diues propter diuitias quas parentes eius habuerūt, quę ad eum non peruenerunt: sic nō est aliquis gloriosus nobilitate quam parentes eius habuerūt, si ipse degenerauit. Sap. Nemo inglorius uestrorum uixit, nec quod ante nos fuit, nostrum est: animus nobilem facit. Tertius error est, quod credunt aliquos esse nobiles, quia a nobilibus originem habuerūt, qui error multipliciter potest manifestari. Primo, quia si habeatur respectus ad primā causam, scilicet hominum, ab vno omnes originem habemus, unde quantum ad hoc omnes homines sunt æque nobiles Malach. 2. Numquid nō Deus vnus creauit nos, quare despicit fratrem suum vnusquisque uestrum? si respectus habeatur ad causam creatam, omnes habemus primum patrem & primam matrem, Adam scilicet & Euam. Omnes ergo uel sumus nobiles, uel sumus ignobiles. Non legitur Deus fecisse vnū hominem argenteum, unde essent nobiles, & vnū luteū unde essent ignobiles: sed vnūquemq; de limo terre plasmauit Malach. 2. Nūquid non pater vnus omnium nostrum? Aug. Adam & Euam intēdamus, & omnes fratres sumus. Præterea, ex eadē radice exeunt uile & nobile, & ex eadē radice procedunt flos farina & surfur, tamen surfur cibus uilis est, quo porci pascantur, ex flore uero farina fit nobilis panis, unde pasuntur reges. Item, ex eadē radice procedunt rosa & spina. Rosa creatura nobilis est, benefica his qui iuxta eam sunt, gratum odorem suum vndiq; diffundendo, spina uero uilis est pungens eum qui iuxta ipsam est: sic ex eisdē partibus possunt nasci duo, quorum vnus erit nobilis, alter uero ignobilis. Vnus ad modum rosę uicinis suis erit beneficus, & hic nobilis erit: alter uero ad modum spinę uicinos pungere non cessabit in ignem infernalem sicut spina mittendus, & hic erit ignobilis. Ex eadē arbore nascuntur duo poma, vnū sanum, & aliud putridum, uel uermes habens. Ex eodem libero arbitrio procedit bonum & malum: si nobile esset, quicquid a nobili-

procedit, pediculi, & alię superfluitates quę a nobilibus generantur, essent nobiles. Quod non sit homo nobilis eo quod ortum habeat a nobilibus, ipsi philosophi p̄p̄derūt. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius est ingenium, & bonis artibus aptius. Item, nihil aliud est nobilitas, quā antiquitate diuitiæ. Itē, quis est eques, aut seruus, aut libertinus? nomina ex ambitione, uel iniuria nata. Plato ait neminem regē nisi ex seruis oriundum esse, neminem seruum nisi ex regibus: omnia ista longa uarietas miscuit, & sursum deorsum fortuna uersauit. Quartus error est, quod ipsi iudicant unum altero nobiliorem secundum corpus quod est seruilis conditionis: datum enim est ad seruēdum spiritui, quod ridiculum est illud iudiciū, sicut si aliquis iudicaret seruū, uel rusticum alijs seruis, uel rusticis nobiliorem. Quintus error est, quod iudicant homines habere nobilitatem per uilis portionis a corpore parentum traductionem. Nō sic sentiebat Iob 16. qui ait. Pater dicitur pater meus es. Sextus error est, quod nobilem reputant eum qui per ignauiam nobilitatem amisit, & non illum qui uirtute eam acquisiuit, illum reputent nobilem qui a probitate destitit, non illum qui in probitate perstitit, nobilem eum reputant qui degenerauit, & genus suum obscurauit, & non illum qui genus suum ornauit & illustrauit. Sapiēs. Pulchrum est nobilitati respondisse, pulchrum est humilius genus factis illustrasse, laudabile est homini a statu suo surgere, caput esse generis sui decus est. Econtrario uero erubescibile est ei a statu suo cadere, esse caudam generis sui & dedecus. Septimus error est, quod eos reputant nobiles quos Deus iudicat uiles, scilicet homines sibi seruire nolētes, qui sunt rustici. Reg. 2. Qui me contēnunt, erūt ignobiles, seu uiles. Simpliciter iudicandus est rusticus, qui Deo est rusticus. Nobilitas corporis est possessio magni oneris, & paruivaloris si sit sine nobilitate mentis, & sequelę pestilentis. Magni honoris comitatus, uel magni episcopatus non sufficiunt ad soluendum censum quo onerata est, & faciendum expēsas quas requirit: immo ultra redditus quos habent, oportet sicut nobiles aliqui recognoscūt, ut se diabolo obligent, & regnum calorum impignorent, ut onus nobilitatis portare possint. Utilitas huius nobilitatis est refrænatio a malis. Hieronymus. Nihil aliud uideo in nobilitate appetēdū, nisi quod nobiles quadam necessitate astringuntur, ne ab antiquorum probitate degenerent. Sap. Ad hoc tantum nobilitatis me minimus, ut cum claritate generis morum sanctitate contendas, & cum nobilitate corporis animi nobilitate proficias. Sequelam pestilentem habet, quia secūdum uerbum sapiētis, commune malum nobilitatis est superbia, quā multa mala sequunt. Regina etenim uitiōrum est, unde non uadit sola: immo comitantur eā multa mala Eccl. 10. Initium omnis peccati superbia est, qui tenuerit eam, adimplebitur maledictis.

CAP. V.

De uera nobilitate.

Vera nobilitas animi est secundum illud. Nobilitas sola est animum quę moribus ornat. Et hęc duplex est, quędā naturalis, de qua dixit sapiēs. Quis est generosus ad uirtutem? bene a natura cōpositus. Item, nemo altero nobilior nisi cui rectius est ingenium, & bonis artibus aptius. Altera est gratuita, quę filios

filios Dei, & Christi cohæredes facit. Ad veram principis nobilitatē pertinet vt ipse sit sine ignobilitate, sine erubescibili seruitute, a nulla rusticitate superari se permittat, turpitudinē oēm abhorreat, ad largitatē bonorum bene se habeat, bona sua libenter & liberaliter tribuat, subiectis sit clemens & pius, in rebelles seuerus, parua despiciat, magna appetat, aggrediatur ardua, non vano timore ab eo quod aggressus est contra consummationē desistat. Non enim est nobilitas vera, quæ non est pura, sed ignobilitati admixta est, vel sociata, qualis est in eo qui habet nobilitatem carnis cum ignobilitate mentis. Nō est vere nobilis qui seruit diabolo & vitijs: non est vere nobilis, in quo corpus seruilis conditionis dominatur. Quomodo enim nobilis est, qui serui sui seruus est? Non est iste vere nobilis, qui seruus est ventris sui, quales erant de quibus dicitur Rom. vlt. Huiusmodi Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Qui vētrem habent pro domino, dominum habent valde vilem, & improbum exactorem, multas expensas requirit eius seruitium. Non est vere nobilis, qui seruus est membrorum erubescibilium, quæ generationi sunt deputata, & adeo subiectus est eis, vt obediat cum ei imperant mortem suam. Potius erubescendum esset seruum esse vnus leprosi, quàm esse in seruitute tali. Vere nobilem nulla rusticitas superat eum sibi assimilando: rusticus est qui rusticitatē facit, quia vult Deus filios perfecte esse nobiles, vt nullius rusticitatis occasione sibi facta rusticitatem faciant. Parum nobilis est qui primo rusticitatem nulli facit, prouocatus tamen eam reddit, cum non exeat de sacco nisi quod est in eo. Aliquid rusticitatis videtur esse in eo, qui occasio ne sumpta ab alio rusticitatem facit. Vere nobilis turpitudinem abhorret, & illam quæ est immunditiæ peccati, & illam quæ est perditionis. Immunditiam peccati, quæ aliam immunditiam excedit, pro posse suo cauet, & si contingat eam incurrere, diu eam sustinere non potest. Vere nobilis omnibus fidem inuolabiliter seruat, & cauet ne erga aliquem proditio se agat, & maxime erga Deum, qui dominus est ipsius super alios dominos. Proditiose erga Deum agit, qui ex eius bonis uiuit & senescit, si eum impugnat, & diabolo inimico domini & sui adhæret. Hęc proditio coram toto mundo, si non de ea satisfecerit, ipsi obijciatur. Vere nobilis ad largitorem bonorum bene se habet. In corde nobili plus proficiunt bona, in corde seruili plus mala. Serui non emendantur nisi supplicijs, Prouerb. 29. Seruus uerbis erudiri non potest. Multi qui reputantur nobiles, in hoc magnum patiuntur defectum nobilitatis: multas enim rusticitates Deo faciūt bonorum omnium largitori, quas homini non facerent. Qui beneficium recepit, & beneficia & beneficij dicitur reminisci: ipsi vero quanto plura beneficia a Deo recipiunt, tanto minus ipsius memores sunt, Osee. 23. Adimpleti sunt, saturati sunt, & eleuauerunt cor suum. vnde Gregor. Qui felicitatem quæsitam in terris inuenit, auctorē qui eam tribuit non requirit. Item, Qui homini gratias agunt de minimo exenno, non agent gratias Deo de maximo beneficio? Item, Minus Deum diligunt, qui plura ab eo recipiunt, & minus ab eius offensa se custodiunt: & quanto maiorem terram ab eo tenent, tanto minus seruitium ei exhibent. De bonis etiā domini quæ in manibus suis habent, nolunt Deo per pauperes petenti dare, vel ad centuplas vsuras commodare, quod vni Iudæo, vel Saraceno facerent, si si-

ne peccato hoc facere possent. August. ad ananum. Dixit tibi Christus, Da mihi ex eo quod tibi dedi, de quo quæro, da & redde: habuisti me largitorem, fac me debitorem. Parum est quod dixi, habuisti me largitorē, habeam te sceneratorē: pauca tradas, plura reddā: temporalia mihi das, æterna restitua. Vere nobilis bona sua libenter communicat, imitator Dei qui est nobilissimus & liberalissimus. Tanta est eius liberalitas, vt non solum sua, sed etiam seipsum largiatur, nec solum seruientibus sibi, sed etiam hostibus suis bona sua communicat. Ipse enim solem suum oriturā cit super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos, Matth. 5. Ipse propter liberalitatem fecit quæcūque fecit, creaturas rationales vt eis daret, alias vt eas daret. Leo animal nobile & rex animalium liberalis est, vnde Aristoteles dicit illū esse cōmunicatiuū. Et sicut liberalitas signum est nobilitatis, sic rapacitas signum est rusticitatis: vnde aliqui qui reputantur nobiles, rusticissimi sunt, eo quod bonis suis spoliunt pauperes, sicut ostendit magister Alanus quibusdam militibus, qui audito quod tātus clericus esset, quod ad omnia interrogata responderet, accedentes ad eū de communi consilio, quæsierunt ab eo quæ esset maxima curialitas, qui respondit eis, quod curialissimū esset dare, qui responsonem eius acceptauerunt. Tūc ipse dicit eis vt habito consilio de responsonem aduicem sibi dicerent, quæ esset maxima rusticitas: & cum habito consilio de responsonem conuenire non possent, ipse increpauit eos dicens, quod posuerat eos in uia per quam possent inuenire responsonem. Sicut enim dare curialissimū, ita auferre quod est ei contrarium rusticissimū est, & subdidit. Vos ergo qui non cessatis auferre pauperibus, rusticissimi estis. Vere nobilis clemens est subiectis & pius: sicut leo animal nobile hominibus prostratis ante se & infirmioribus animalibus parcere dicitur, in repugnancia vero sæuire. Vere nobilis parua despicit, & magna appetit. Non est vere nobilis qui terræ amore adhærens, de regno cælorum non curat: sicut cor nobile non habet qui terram vnus pauperis militis ad se pertinentem ex parte matris, vni magno regno pertinenti ad se ex parte patris præponeret. Ex parte matris nostræ Euzæ pertinet ad nos miseria præsentis exilij, ex parte patris cælestis regnum cælorum. Ad vere nobilem pertinet dicere illud cum Dauid, psalm. 72. Quid mihi est in cælo, & a te quid volui super terram? Vere nobilis leoni similis nullo vano timore terretur, Prouerb. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauperis occursum.

CAP. VI.

Quod principibus superbia sit cauenda & timenda, & humilitas amanda.

Quia potestatem terrenam frequenter comitatur superbia, ostendendum est quod superbia principibus multum sit timenda & cauenda: humilitas vero multum amanda. Vt principes superbiā caueant, vult Dominus vt ruinam superbi angeli attendant: vnde Exech. 28. Cherub, in terrā proieci te, ante faciem regum dedi te vt cernerent te: & quibusdam interpositis subditur. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Multum timendus est mons superbiæ, in quo angelus adeo deterioratus est. Bern. Nonne hic est mons, in quem angelus ascendit, & diabolus factus est.

est: Attendere etiā debent principes ad illos reges, qui propter superbiā suam sunt deiecti, & ut causa eorum de multis paucos proferamus in mediū. Saul humilis in regem est sublimatus: superbus vero a regno est deiectus. 1. Reg. 15. ait ei Samuel. Nonne cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? & quibusdam interpositis subditur. Quia proiecisti sermonē Domini, proiecit te Dominus ne sis rex super Israel. De Ozia legitur 2. Paral. 26. quod cum roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit dominum Deum suum, & volens vsurpare officium sacerdotale, percussus est lepra, & fuit leprosus oibus diebus vitæ suæ. Et Dan. 4. sic legitur. Deambulabat rex Nabuchodonosor in aula Babylonis, & ait. Nōne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego edificauī in domū regni in robore fortitudinis meæ, & gloria decoris mei? Cūq; adhuc esset sermo in ore regis vox de cælo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex. Regnum tuum trāsit a te. ibidē. 5. Quando eleuatum est cor Nabuchodonosor, & spiritus eius obfirmatus est ad superbiā, depositus est de folio regni sui, & gloria eius ablata est. Isa. 37. Dicit dominus Sennacherib. Superbia tua ascēdit in aures meas &c. subditur ibidem de eius deiectione. Egressus angelus Domini percussit in castris Assyriorum ceterum octuaginta quinque milia hominum, & reuersus est rex Sennacherib rex Assyriorum, & cū adoraret in templo Deum suum, filij eius percusserūt eū gladio, Eccl. 10. Sedes ducum superbiorum destruxit Deus. Non debet princeps reputare se magnum, eo quod in altitudine potestatis sit positus, sicut nec granum milij magnum est, licet in monte sit. Sap. Nemo istorum quos diuitiæ & honores in alto fastigia posuerunt, magnus est, sed tibi magnus videtur, quia cū basi illum metiris, nō est magnū miliū, licet in monte constiterit. Nō debet superbiare princeps ex hoc quod in alto positus est. Aliquando enim in alto milia eleuantur, & pretiosa in imo remanent: tenet granum locum in infimum, palea vero est sursum. Nō debet se reputare meliorem his quibus præest, nec eos despiciere. Et si caput corpore humano sit altius, corpus tamen est maius: corpus regitur a capite, sed caput portatur a corpore: non minus indiget caput corpore, quā corpus capite. Caput habet a corpore quod sit in alto, corpore subiecto, quod quantū in se est esset in imo. Sic princeps a subditis habet potestatem, & quod in alto sit, & cum eos despicit, aliqñ potestatem & altitudinem suam amittit, sicut accidit Roboam filio Salomonis stulto, & superbo 3. Reg. 12. Dicit Roboam populo. Pater meus aggrauauit iugum vestrū, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego cedam vos scorpionibus, propter hoc amittit maiorem partē regni. Scorpio dicitur rubus aculeatus, vel flagellum virgarū nodosum. Multum voluit Dominus regem populi sui cauere superbiā: vnde Deutero. 17. Non poteris alterius gentis hominem tibi regem facere, qui non sit frater tuus: cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Item, in eodē. Describet sibi Deutero. ne eleuetur cor eius in superbiā super fratres suos nimis. Dan. 4. Dominus excelsus in regno hominum, & cuiuscumque voluerit dabit illud, & humillimum hominum constituet super eos. Multum dissuadet scriptura sacra superbiā his qui præsumunt. Eccl. 11. In die honoris tui ne extollaris. Ibidem 32. Restorem te posuerunt, noli extollis: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Superbia in eo quæ preest

multū ipsi est periculosa, & Deo, & hominibus multum exosa, subditis nociua & onerosa, principi periculosa tamquam infirmitas quæ in eo difficile sanatur: materiam enim magnam habet superbiendi, & quasi adhærens est materia, vnde difficile euacuat. Dignitates enim multum amantur, & difficile relinquuntur. Præterea, superbiā tamquam vitiorum reginam multitudo vitiorum comitatur. Eccl. 10. Initium omnis peccati superbia. Cū status habentis potestatem multum sit ex se periculosus, secundum illud Aug. quāto quis in loco superiori, tāto in periculo maiori versatur. Superbia etiam multum sit periculosa, secundum illud Eccl. 4. Synagogæ superbiorū non erit sanitas, addito periculo ad periculū: si princeps superbiā nō vitat, vix est quin peccet, cū scriptū Eccl. 10. Odibilis coram Deo & hominibus est superbia. Multum est cauenda ei qui præest, qui secundū verbū Augustini plus debet appetere amari a subditis quàm timeri. Ad Deū etiam, a quo honorem habet, & cuius minister est, sic se debet habere vt ab eo nō odiatur, sed ametur. Speciale odium habet Deus ad superbiā, quæ eum primo inhonorauit. Multū comminatur Deus in sacra scriptura superbiis eorum qui præsumunt. Isa. 28. Væ corona superbiæ. In eodē, Pedibus conculcabitur corona superbiæ. Abdā. 1. Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sydera nidum tuū posueris, inde extraham te dicit Dominus. Iob. 20. Si ascenderit in cælo superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur. Nocua est superbia principis, & eam sequitur ira, odium, iurgium, guerræ. Iam prius principem malum designans secundum Iosephum ex se ignem producit, sic princeps superbus, iracundus, odiens vicinos suos, iurgia & guerras faciens, Prou. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Ibidem 32. Arma & gladij in via superbi. Eccl. 27. Effusio sanguinis in rixa superbi. In psalm. 9. Dum superbit impius, incenditur pauper. Quicquid delirant reges plebuntur archiui. Onerosa est superbia principis subditis, quia magnas expensas requirit, vnde frequenter comitatur eam paupertas, secundum illud Eccl. 21. Domus, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia: paupertatē vero principis sequitur grauamē exactio in subditis. In dignitate positus plus debet magnitudine oneris, quā habet supra se ad humilitatem inclinare, quā alitudo honoris in superbiā eleuare, Eccl. 3. Quāto maior es, humilia te in oibus. Super oia eos qui præsumunt, debet ad humilitatem inducere Christi humilitas, qui regum est rex & caput Ecclesiæ, qui humillimus fuit. Magna perueritas & deformitas est, quod aliquod membrorum corporis altius sit capite. Indecens est valde quod rege sedēte ad terrā, serui eius sedeāt in alto. Aug. loquens de illo verbo Apłi ad Philip. 2. Humiliauit semetipsum. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum. Princeps tuus humilis est, & tu superbus? Caput est humile, & membrum superbum? licet hominibus cunctis medicina tumoris sit humilitas Christi, specialiter tamen his qui præsumunt Isa. 44. Vtinam distruerent cælos, & venires, a facie tua montes defluerent, id est, principes humiliarentur. Perueritas magna est, quod superbiat qui habet solum ministerium, cum humiliari videat eū qui habet dominium. Pulchrum ornamentū in principe est humilitas. Bern. Nescio quo pacto vis humilitatis maior in maioribus: clamor in clamoribus comprobatur. Idem. Non est magnum in obiectione esse humilem.

mitem, magna prorsus & rara virtus est humilitas honorata. Quantumcumque homo in hac vita in altis, tamen terra est, & cinis, unde non est ei superbiendum. Eccl. 10. Quid superbis terra & cinis? In principe salubris est copula, ut cogitans se esse summum, cogitet se esse cinerem vilissimum, hæc militas in principe multum ad hoc iuuat, ut a terrena dignitate trahatur ad caelestem. Pauperum enim spiritu, scilicet humilium, regnum caelorum est. Matth. 5. Apoc. 3. Ecce dedi hostium apertum coram te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, scilicet humilitatem, superbia vero multum hoc impedit, Mat. 18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum.

CAP. VII.

Quod principi sit cauendum mendacium.

Cum multum deceat principem veritas, ostendendum est, quod tam falsitas quam vanitas veritati opposita, principi multum sit cauenda, & veritas multum amanda. Quod princeps vanitatem & falsitatem cauere debeat, intellexit rex Salomon, qui ait Domino. Vanitatem & verba mendacii longe fac a me. Proverb. 30. Cauendum est principi mendacium ut venenum. Caueant sibi principes multum a corporali veneno, amplius cauendum est eis a veneno mendacii, quod adeo mortiferum est, quod adhuc existens in ore hominem occidit, secundum illud Sap. 1. Os quod mentitur occidit animam. Hoc venenum habuit in ore serpens, qui Euam matrem nostram decepit, cum ait. Nequaquam moriemini, Gene. 3. hoc venenum occasio dicitur fuisse quod serpens venenum corporale habeat in ore. Cauendum est mendacium, & quod ei multum noceat, Deo multum displiceat, & eum opprobrium hominum faciat. Quæ differentia est inter denarium bonum & falsum, est inter principem mendacem & veracem, vilis est denarius falsus respectu boni, centum enim falsi non valent vno bonum, sic princeps mendax parui valoris est, cum princeps nolit vnum de denariis suis falsum esse, quomodo se velit esse falsum & mendacem, videtur se habere viliores denario vno. Cum principes monetæ falsarios grauer puniat, quid faciet princeps summus de illis principibus qui seipso falsificant? qui enim debent habere in se veritatem, Io. 24. destructa ea habent falsitatem & mendacitatem diaboli imaginem, de quo dicit Saluator Io. 8. Dum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Aliquando, auditorus est princeps mendax, cuius est hæc imago? & cum responsus fuerit, diaboli, dicitur, red dite quod est diaboli, diabolo, & cum ipso mittetur in ignem æternum. Mendacium multum displicet Deo in quocumque homine siue princeps sit, siue de populo: unde enumeratur lingua mendax inter ea quæ specialiter odit. Prou. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, Oculos sublimes, linguam mendacem &c. Mendacium est immunditia membrum nobile maculans, scilicet os, unde Saluator falsum testimonium enumerat inter ea quæ continent hominem, Matth. 23. Debet ergo homo abominari mendacium, quod si non facit, si ei placet, ipse Deo abominabilis, efficitur, secundum illud pro- uer. 12. Abominatio sunt Deo labia mendacia, specialiter est abominabilis Deo princeps mendax, qui

immunditiam oris cauere debuit, nec solum propter membri quod maculat nobilitatem, sed & propter generis nobilitatem, & dignitatis sublimitatem: nec solum displicet Deo princeps mendax, sed & hominibus, secundum illud Eccl. 25. Tres species odit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperem superbum, diuitem mendacem, semel fatuum, & insensatum, versus. Tres species vere Salomonis displicuerunt. Vir mendax, fatuusque; senex, pauperque; superbus. Diues mendax, est princeps mendax, plus habens in bonis temporalibus, quam centum, vel mille alij homines. Mendacium principum opprobrium, hominem facit. Eccl. 20. opprobrium nequam in homine mendacium, & subdit, Potior est fur, quam assiduus vir in mendacijs. Cum mendacium sit opprobrium, & princeps plus debeat cauere opprobrium quam illi qui sunt de populo propter suam nobilitatem, & propter dignitatem, plus debet cauere assiduitatem mentiendi, quam furtum. Primo, quia plus sibi, nocet, plus etiam nocet Deo, & proximo. Sibi quia cum furtum, ut frequenter sit omnibus hominibus occultum, solam conscientiam furantis lædit & non famam, mendacium vero lædit famam Deo etiam amplius nocet, ad cuius ministerium principem in magna parte reddit inutile, cum eum ad ministerium eius pertineat, scilicet, populum docere, & ei imperare, auctoritatem docendi perdit si mendax fuerit: ideo Salomon specialiter a Deo sapientiam petijt, ut eius populum posset docere 3. Reg. 3. Proximo etiam plus nocet: furtum enim nocet proximo in re contemptibili, scilicet terrena, quæ est bonum minimum, mendacium vero nocet personæ ipsius non ex parte corporis, sed in nobiliori parte eius scilicet anima nobilem partem ipsius, scilicet oculum intellectus obtenebrando, faciendo eum errare. Mendacium principem, qui debuit esse filius Dei filium facit diaboli, quod non est paruum opprobrium Io. 8. Dicit Saluator de diabolo. Ipse est mendax, & pater eius, scilicet mendacii. In eodem dixit de Iudejs. Vos ex patre diabolo estis. Deus virtutis amator veritatis voluit esse tutor: unde sui nominis assumptione veritatem voluit confirmari. Vult etiam quod princeps qui eius locum tenet, eius sit tutor, & scriptura sua, & sigillo suo eam confirmet: sed cum viuæ voci principis mendacis non credatur, quomodo scripturæ & sigillo eius credetur? Mendacium ex magna parte aufert validitatem sermonis, maxime cum est respectu proximi. Deo enim cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, non est sermo tam necessarius; sed ad hoc est sermo necessarius, ut homines per eum sibi inuicem suas indicent voluntates: sed si quis mendax est, & sibi non creditur, eius sermone voluntas alteri non manifestatur: Cum autem princeps non solum voluntatem suam, sed etiam diuinam sermone populo habeat indicare, multum eius mendacium obest: qui hanc utilitatem aufert, quodammodo os Dei est, eius voluntatem indicando, quod nepharium est mendacium inquinare. Cauere debet princeps mendacium non solum in his asserit cum iuramento, sed etiam verbo simplici. Sap. Cuius dictum non habet pondus iurandi, eius iuramentum quod dicitur vile est. Multi vero principes adeo facti sunt mendaces, ut etiam iuramentis eorum non credatur. Mendacitas infidelitas est, ut ostendit Aug. in lib. de doctr. christiana. dicens. Omnis qui mentitur inique facit. Nemo enim mentiens in eo quod mentitur, seruat fidem: nam hoc utique uult, ut mentitur, si fidem habeat, quam tamen mentiendo ei non seruat, ut

uat: omnis autem fidei violator impius est. Idem inueniat Salomon Prou. 12. qui post illud, Abominatio est domino labia mendacia, subdit. Qui autem fideliter agunt, placent ei. Infideliter agit qui fidem ei non seruat, de quo uult ut sibi fidem adhibeat: fideliter uero agit, qui contrarium facit. Cum igitur nobilitatem principis vitium infidelitatis, vel prodicionis nullo modo deceat, omnino indecens est quod princeps mendax existat.

CAP. VIII.

Quod principi contemnenda sit uanitas.

Contemnenda est uanitas principi. Sap. Fundamentum bonæ mentis est non gaudere uanis: fundamentum esse dixi: culmen est. Vana est omnis creatura cõparatione creatoris qui uerissime est. Vana est, si uadens in nihilum. Sicut enim ex nihilo est, sic quantum in se est, ad nihilum tendit. Aug. Deus ex nihilo omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilum redigeretur. Greg. Esse omnium quæ de nihilo sunt, in nihilum tenderet, nisi ea omnium author manu regiminis retineret: quia nihil est creatum, respectu creatoris: unde de super illud Ecclesi. 1. Natiuitatum &c. Dicit gl. De creatis possumus ea bona quidem per se dicere, sed Deo comparata quasi nihil esse, ut lucerna in solis cõparatione nec cernitur lucere, & stellarum lumina orto sole obcurantur: specialiter uana sunt temporalia & transitoria ratione corruptibilitatis, & mutabilitatis, contemptibilitatis, vel uilitatis. Ratione corruptibilitatis sunt uadentia in nihilum, cum corrumpantur. Ratione mutabilitatis sunt uana, mutantur enim in se, in eodem enim statu non permanent, mutantur etiam transeundo de possessore in possessorem Bern. Erras si mansuras putas tibi diuitias, quæ per tot manus hominum transeunt. Ratione contemptibilitatis, vel uilitatis sunt uanavalentia nihil, vel parum, respectu uerorum bonorum, quæ sunt gratia Dei, & gloria. Signa contemptibilitatis eorum sunt, quod sunt bonis & malis cõmunia, & plus dat Deus de illis inimicis quam amicis, & pluribus sunt noxia quam utilia. Greg. contemptibilibus contemptibilia dantur, gratia & gloria sunt uera bona, bonis & amicis dei propria, habentibus ea semper utilia, cum eis nemo male utatur. Temporalia bona principi sunt contemnenda tamquam bona infima, quæ non congruunt eius magnanimitati, & tamquam bona ut frequenter maioris boni impeditiua, scilicet caelestis dignitatis. Princeps terrenus in presenti regno se debet habere fideliter, ut in futuro regno feliciter audiat illud dulce uerbum Saluatoris. Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam Mar. 25. Vana sunt temporalia, cum non conferant plenitudinem continentis, secundum illud Eccl. 5. Auarus non implebitur pecunia, nec fulcimentum inmitenti, secundum illud, Qui confidunt in diuitijs corrumpunt, prou. 11. nec fructum optatum & speratum in eis laboranti, secundum illud, Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis Eccl. 5. Et licet temporalia sint uana, tamen amicis Dei uana non sunt: qui ordinate se habent ad ea diligendo & utendo, in eis enim bona temporalia, gratia Dei deseruiunt, & ad gloriam contemplandam vel acquirendam ad ministranda sunt: uanitantium est uanitas, non eorum qui ueritatem sectantur, qualis fuit Dauid rex secundum cor-

Dei, qui ait. Viam ueritatis elegi. Salomon secundum aliam literam, Vanitas est uanitantium, & omnia uanitas. Aug. in lib. de uana religione. Non frustra additum est uanitantium, quia si uanitates detrahas, qui tamquam prima sectantur extrema, non erit cor uanitas, sed in suo genere, quamuis extremam pulchritudinem sine ullo errore monstrabit. Vanitates sunt qui extrema bona sectantur, ac si essent prima, de quibus dicit Hierem. 2. Ambulauerunt post uanitatem, & uani facti sunt. Bona temporalia quæ habent sectantur, sicut seruus sequitur illum qui sibi dominatur. Ea uero quæ non habent sequuntur, & ut frequenter non assequuntur, & uani fiunt uanitate mutabilitatis, sicut ea quæ ipsi diligunt: conformantur enim eis, ut secundum uariationem in eis factam, affectiones doloris, uel gaudij, timoris, uel spei, in ipsis uarietur.

CAP. IX.

De uanitate diuitiarum.

Vanæ sunt diuitiæ, uaniores delitiæ, gloriæ uero mundana, gratia & laus sunt uanissimæ. Vanæ sunt diuitiæ non solum cõparatione Dei, uel cõparatione gratiæ & gloriæ, sed etiam cõparatione animæ, quam replere non possunt triplici ratione. Primo, propter suam modicitatem, & animæ capacitatem. Cum enim anima capax sit Dei, non potest repleri minori Deo. Cum ergo orbis terrarum sit quasi gutta roris ante lucem respectu Dei Sap. 11. orbis terrarum respectu animæ est quasi una gutta foris, unde non potest eam replere. Secundo, propter diuitiarum indigentiam: sicut homo habet aliquem defectum, sic & aliæ creaturæ, quem secum afferunt, cum acquiruntur, unde cum auro, uel argento uenit defectus clauis & seris, & cum uinea acquiruntur, uenit defectus cellarii, doliorum, & multorum aliorum, & datur necessitas plura expendendi, secundum illud Eccl. 5. Vbi multæ opes, multi qui comedunt eas. Ideo uerum est plurimis indigere, qui plurima possident. Hierem. 4. Aspexit terra, & ecce uacua erat. Aug. in lib. de uera religio. Temporalium specierum multiformitas ab unitate Dei hominem lapsum per carnis sensus dominabat, & mutabili uarietate multiplicauit eius affectum: & ita facta est laboriosa abundantia, & si dici potest, copiosa egestas Sap. cõgregatū in te. Quicquid multi diuites possident ex his maiora cupere dilces. Idem. Altera cupiditatum ex sine alterius trahitur. Qui sitim cupiditatis diuitijs uult extinguere, similis est illi qui sitim corporalem aqua falsa uellet extinguere: aqua falsa in quantum aqua habet sitim sedare, in quantum falsa prouocare, sic diuitiæ in quantum aliquem defectum suppleant ad sedandam cupiditatem ualent, in quantum uero multos defectus secum afferunt, eam prouocant. Tertio, quia diuitiæ corporales sunt, anima uero res spiritualis est: & sicut arca quæ est corporalis, sapientia, quæ est spiritualis non impletur, sic nec anima quæ res spiritualis est, diuitijs corporalibus, maxime cum non intrent animam diuitiæ, sed earum similitudines. Quomodo frumentum quod ponitur in arca, uel uinum quod ponitur in dolio, animam implebit, in quantum non ponitur? Quid in presenti replet animam nisi gratia? Ber. Non plus satiat cor hominis auro, quam corpus aurum. Vide uerissimum est quod dicit beata Virgo, diuites dimisit inanes. Lu. 2. Sap. Animus humanus non aere diues appellari solet, quamuis illa plena sit cum inanimem

ina nem te videbo, diuitem non putabo. Contentum esse suis rebus sunt maxima certissimeque diuitia. Quasi diues potest esse cupidus, sed vere diues non erit, Prou. 13. Est quasi diues cum nihil habeat: & potius habet a diuitijs quae ei dominatur, quam ipse eas habeat.

C A P. X.

De uanitate deliciarum.

Multum uana sunt carnales deliciae. Eccles. 2. Dixi in corde meo uada, & affluua delictijs, & fruor bonis. Vidi quod hoc quoque esset uanitas. Ibidem 11. Adolescentia & voluptas uana sunt: carnales deliciae uanae sunt ratione suae breuitatis, ratione suae utilitatis, & ratione adiuuatae afflictionis: breues sunt duratione. Sap. Voluptas breuis fastidio obiecta, quod auidius hausta est, citius in contrarium recidens. Idem. Improbae voluptates non sunt solidae, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt. Bern. Voluptas gutturis quae tanti hodie aestimatur, vix duorum habet digitorum latitudinem. Aug. in lib. confes. Quod si quid arrisisset, per spiritum credebatur apprehendere, quia prius quam penetraretur aduolabat. Deliciae carnales viles sunt. Sapient. In voluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat. Membrorum vilium ac turpium ministratio ueniens, exitu facta adiuuata habet afflictionem. Boetius. Dulcedo felicitatis humanae multis amaritudinibus est repleta: labor est imperando aliquando maior, quam sit voluptas in uictorio: appetitus habet anexitatem. Hieron. Appetitus fornicationis anxietas est, satietas penitentia. Abusum deliciarum sequitur amaritudo duplex, scilicet grauamen naturae ex excessu qui frequenter est cum cibi sunt delicati. Luc. 21. Attendite uobis ne forte grauentur corda uestra crapula & ebrietate: & remorsio conscientiae Eccles. 7. Inueni amariorem morte mulierem: haec mulier est voluptas animam separans a Deo, & ideo amariorem est morte corporis, quae animam separat a corpore, cum Deus melior sit: anima eius: separatio uel amissio peior est & amariore palato cordis infecto de febre iniquitatis: unde sancti potius elegerunt mortem corporis sustinere, quam morti culpae consentire. Carnales deliciae uanae sunt ad spirituales quas impediunt, quae multo meliores eis sunt. Bern. Delicata est diuina consolatio, & non datur admittentibus alienam. Spiritu sanctus per columbam designatus, fugit aquam carnalis voluptatis. Bern. loquens de illo uerbo, Nisi ego abiero, paraclitus non ueniet ad uos. Ie. 17. Quis audeat de caetero carnis illecebris phantasticis deditus, paraclitum expectare? Eccle. 30. Non est oblectamentum super cordis gaudium. Sap. Aliquod bonum mansurum circumspecte, sola uirtus praestat gaudium aeternum & securum. Item, carnales deliciae uanae sunt comparatae ad poenam aeternae amaritudinem, ad quam ducunt. Grego. Momentaneum est quod delectat, aeternum autem quod cruciat: sunt & uanae comparatae ad aeternas delicias, ad quas anima creata est, quas ei auferunt. Item, uanae sunt comparatione ad animam deliciarum aeternarum capacem, quoniam modicitate sua replere, uel satiare non possunt. Hiero. Voluptas habita famem, non satietatem parit. Io. 4. Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Ecc. 1. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Aug. Anima humanae delectationis uida, ex quo ab uanitate recessit, cum rerum qualitate satiari

L I B E R

non possit, rerum satietate satiari desiderat. Item, uanae sunt carnales deliciae, quia amatoribus suis multum sunt noxiae: nocent autem eis quasi proditoribus, quanto enim recipiuntur latius, nocent amplius. Unde de uino dicitur Prou. 23. Ingredditur blande, in fine mordebit ut coluber. Sap. Voluptates inter res uilissimas praecipue aestima, quae more latronum in hoc nos amplectuntur ut iugulent. Deliciae carnales uidentur esse infirmitatis humanae medicamenta, & sunt nocumeta. Ex eis enim infirmitas recipit incrementa. Greg. Ipsum medicamen in uulnus uertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhaerentes, ex eo grauius deficiamus quod prouide ad refectioem paramus. Qui delictijs carnalibus assuescit, miseram seruituti se subicit, & hosti suo super se malam consuetudinem acquirere permittit. Sapient. de amatoribus uoluptatum. Voluptatibus se immergunt, qui in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserissimi sunt, quod illis quae sunt superuacua facta, sunt necessaria. Nocent carnales deliciae & corpori, & animae. Corpori, quia multoties sunt occasio infirmitatis, uel mortis. Sap. Potest autem nostra prouidentia huic corpusculo moram prorogare longiorem, si uoluptates, quibus maior pars corporum petit, poterimus regere, & coercere. Idem. Voluptates in tormenta uertuntur. Idem. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, sicut in quosdam uoluptates suae sunt? Sufficit alicui si hostem suum excacer, sed uoluptates non solum excacerant uoluptuosos, sed etiam impotentes reddunt, & contractos, & leprosos, & alij infirmitatibus eos affligunt, & tandem interficiunt. Chryso. Hi, qui in delictijs & luxurijs uitam ducunt, resoluta corpora, & omni cura molliora circumferunt, atque inimitatibus repleta animam nocent: quia carni quae concupiscit aduersus spiritum, sunt in adiutorium, & sic de spiritu triumphant. Bern. ad fratres de monte Dei. De condimentis sufficit ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, uel delectabiles: sufficit enim concupiscentiae malitia sua, quae cum uix, aut nullo modo pertransire possit ad finem explenda: necessitatis, nisi per uiam quantacumque delectationis, si cepit habere irritamenta, fiunt duo contra unum, & periclitatur conscientia: & licet delectatio illa quae necessitatem comitatur uix possit caueri, illa tamen quae est praeter necessitatem contemnenda est, & cauenda. De prima delectatione dicit Greg. loquens de illo uerbo psalm. 24. De necessitatibus meis erue me. Necessitates corporales hoc habent periculosum, quia in eis minime saepe dinoscitur, quid circa eas utilitatis, uel utilitatis studio agatur. Has necessitates psalm. 10. misit cupit euadere, sciens plerumque uoluptatum culpas ex actione necessitatis prorumpere. Aug. sumenda sunt alimenta tamquam medicamenta: sed dum ad quietem satietatis gaudium ad indigentiam transierit, in ipso transitu laqueus concupiscentiae insidiatur. Frequenter enim accidit quod ad iungit se periculosa necessitas, iucunditas, & plerumque percutit ut eius causa fiat, quod causa salutis fieri debuit, & gaudet infelix anima ut obtentu salutis obumbret negotium uoluptatis. Praeter necessitates sunt delectationes pertinentes ad curiosos & periculosos, respectus, & ad auditum, cantilenarum instrumentorum, musicorum, & olfactum rerum odoriferarum. Aspectus curiosos & periculosos multum dehortatur. scriptura sacra. Ecc. 9. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidat in laqueos illius. In eodem. Virgine non conspicias

P R I M V S.

conspectus, ne forte scandalizeris in decore illius. In eodem. Noli conspiceri in vicis ciuitatis nec aberrare in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter spem mulieris multi perierunt & haec est concupiscentia, quae ignis exardescit. Contemnendus etiam est & aspectus ludorum vanorum, etiam illorum qui in uispectibus caeli sunt, & aliorum. Item, cauendus est auditus cantuum lasciuorum, & colloquium mulierum. Ecc. 9. Dicitur de saltatrice. Ne audias illam, ne forte pereas in efficaciam illius. Ibidem dicitur de muliere aliena. Colloquium illius, quasi ignis ardescit. Contemnenda sunt instrumenta musica homini in ualle lacrymarum existenti, ad mortem incessanter tendenti. Iob. 21. Tenent tympanum & cytarum, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt. Specialiter indecens est ei qui caeteris dominatur sensibus suis esse subiectum: unde Antigonus Alexandri pedagogus cytharam eius fregit & subiecit dicens Aetari tuam iam regnare conuenit, pudeatque in corpore regis uoluptatem luxuriae dominari. indecens autem est quod ille qui donis Dei uirtute delectatione eorum ita demergatur, quod datoris eorum omnino obliuiscatur, nec membris ipsius computiatur. Isa. 5. Cithara, & lyra tympanum, & tibia, & uinum inconuiuuis uestris, & opus Domini non respicitis, quo mirabiliter nos pascit. Amos. 6. Ne qui opulenti estis in Sion &c. Qui canitis ad uocem psalterij bibentes in phialis uinum & optimo ueniente delibuti, & nihil patiebatur super contritione Ioseph, id est Christi per Ioseph designati. Item, contemnenda sunt odorifera timore factoris infernalis, in quem sunt commutanda, secundum illud Iai. 3. Erit pro suaui odore factor, uana poena inferni erit fetor sulphuris, secundum illud. psalm. 10. Ignis sulphuris & Spiritus procellarum pars calicis eorum. Iai. 30. Flatus Domini. quasi torrens sulphuris succendens eam.

C A P. X I.

De uanitate gratiae mundanae.

Multum contemnenda est gratia mundana, tamquam ualde uana, similiter & laus & gloria. Prou. vlt. Fallax gratia & uana pulchritudo. Fallax est gratia quae aliquis mundo placet. Uana est laus quae aliquis sermone hominum extollitur. Uana est gloria quae aliquis opinione hominum magnus habetur. Vere gratia mundi fallax est. Primo, quia parum, uel nihil, uel minus quam nihil ualet, & multum constat. Secundo, quia nocet. Tertio quia frequenter accidit, quod non habetur cum haberi creditur. Quarto, quia cum habet facile amittitur minus quam nihil ualet & cum mundi gratia, potius eligenda est eius ira quam gratia Ecc. 7. Melior est ira risu, per iram enim corrigitur animus linquentis. Amicus mundi est amicus proditoris, & eius osculum est fraudulentum. Prou. 28. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis: unde ad demones est illud uerbum Matth. 26. Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum sic facit mundus illi quem amare se simulat, sicut fecit Iob Amarem, quem quasi osculans occidit. 2. Reg. 20. Prosperitas hominem excecat, quem aduersitas illuminat: ideo magis est timenda prosperitas, quam aduersitas. Greg. Cum omnis fortuna timenda sit, ma-

gis timenda est prospera quam aduersa: haec enim sciens uiuendo erudit, illa blandiendo seducit. Multum constat mundi gratia, propter eam habendam sunt vestes pulchrae & pretiosae, conuiuia superba, uasis aureis & argenteis ornata, & habetur familia magna, & equorum multitudo, & fiunt tanta expensa, quod ad eas regna & ducatus comitatus & episcopatus non sufficiunt. Magnam gratiam apud Deum homines haberent si medietatem eorum quae pro gratia mundi expendunt, pro gratia Dei expendere. Gratia mundi amatoribus suis multum nocet, quia gratia Dei praetiosissima eis auferit: gratia Dei pretium est regni caelestis, secundum illud Ro. 7. gratia Dei uita aeterna & in psalm. 52. Confusi sunt qui hominibus placet, quoniam Deus spreuit eos. Gal. 5. Si hominibus placere, seruus Dei non essem. Iaco. 4. Adulteri nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicumque ergo uult esse amicus huius saeculi, inimicus Dei constituit. Aliquando gratia mundi creditur haberi cum non habetur: abscondunt enim odium labia mendacia. Pro. 10. & si aliquando habetur cito amittitur, sicut patet in Christo, quia ante passionem uenit Hierusalem, magnam gratiam erga populum habuit, sed cito gratia illa fuit amissa. Bern. ab eodem populo, in eodem loco, & ipso tempore paucissimis diebus interpositis, primo cum tanto triumpho susceptus, postea crucifixus est. O quam dissimile est. Tolle tolle crucifige eum, & benedictus qui uenit in nomine Domini. Olanina in excelsis. Quam dissimile est rex Israel, & non habemus Regem nisi Caesarem. Quam dissimile est regnum & Crux, flores & spinas, cui prius profuebant uerimenta aliena, ecce suis exutus & fors mittitur super illa. Mundus hominem in prosperitate diligit, in aduersitate deserit. Ecc. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Cum fueris felix multos numerabis amicos: tempora si fuerint nubila solus eris. Sap. Amicus qui causa utilitatis assumptus est, tandiu placebit, quam diu utiliserit. Multum contemnenda est, laus uel gratia, tantquam uanum uana, amatoribus suis noxia, proximo iniuriosa, Deo contumeliosa. Multum uana est cum nihil ualeat, & mutabilissima sit: unde eius amatores ualde sunt mutabiles ipsi sunt sicut galli in turribus Ecclesiarum, & sicut arundo quae ad omnem uentum mouetur & sicut palea quae ducit uentus Ecc. Ne te uentiles in omnem uentum, Iob 21. Erunt sicut palea ante faciem uenti. Bern. Qui conscientias suas in alienis linguis posuerunt modo parui modo nulli uidentur sibi, prout linguis hominum eos laudare, uel uituperare placuerit, tales uento pascuntur quo inflati cruciantur. Osee. 2. Effraim pascit uentum ipse pascitur digitis hominum, & populari bus auribus, pascuntur etiam folijs uerborum, ut aliqui uiles uermiculi. Tales appetunt triplex esse uanum, scilicet esse in hominum uisione, opinione, & dictione. Primum appetunt quod omnia opera tua quae faciunt uideantur. Matth. 23. Quod uere uanum est, id est, nihil ualeat ei qui uidetur. Non est secundum naturam, ut sensatum delectetur in hoc quod sentitur, sed sensus in sensato habet delectari: non delectatur cibis in hoc quod comeditur, sed potius comedens delectatur in cibo. Multum ergo fatuae agunt, qui tot & tantis expensis procurant diuersas pulchritudines, ut in eis oculi hominum delectentur. Qui appetunt esse in opinione hominum, appetunt quasi esse chimericum, quod est in fictione & est ualde uanum, nihil ualens chimere

LIBER

chimera de qua fit fictio, Similiter & esse in dictione hominum uanum est, cu dici possit & qd est, & quod non est. Dicitio utilis est dicenti, cum per eam alij uoluntatem indicet. Utiles et esse potest illi cui dicitur, quia per eam scientia loquentis ei communicatur: illi uero de quo dicitur, qui aliquando non est, inutilis esse uidetur in ditione, cum esset in signo, significate ad placitum, sicut insignia regia ei qui non est rex ad derisionem sunt, sic ei qui falso laudatur est laus ad uerecundiam secundum illud Sap. Qui falso praedicatur, necesse est ut suis laudibus erubescant.

CAP. XII.

De uanitate mundanae laudis & gloriae.

VAlde noxia est amatoribus suis, laus & gloria mundana: aufert enim eis non solum bona spiritalia, sed etiam temporalia, Magnas enim expensas pro illis faciunt, ita quod magni redditus eis non sufficiant, sicut uentus uehemens arboribus aufert fructus, sic uentus uanitatis amatoribus uanae laudis & uanae gloriae, aufert bona sua. Ventus iste licet uideatur leuis, tamen in mari huius mundi multas naues perire facit, etiam ne ueniant ad portum salutis impedit, & multas magnas arbores euertit, & a regno Dei transfert in regnum diaboli. Ventus iste contrarius est austro, spiritus scilicet in caelum ducenti, cum ad infernum impellat. Amatores laudis & gloriae mundanae multum iniuriuntur proximo: de his enim quae pauperibus subtrahunt, oculos diuitum pascunt. Bern. Clamant nudi, clamant famelici, & coqueruntur, nobis, iquiunt, fame & frigore miserabiliter laborant, quid conferunt tot mutatoria, vel extesa in porticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Illud inueniunt curiosi quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustententur. Tales Deo magnam contumeliam inferunt cuius gloriae gloriam hominum, quae in valore nihil est, praefertunt lo. 8. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Non est appetenda laus mundi, primo quia mundus est fenex, fatuus est, & insensatus, ideo non est curandum de uerbis eius; stultus enim fatua loquitur, Isa. 33. Nec timenda est uituperatio, nec querenda eius laudatio Eccl. 21. Tres sunt species quas odiuit anima mea, & aggrauor ualde animae eorum, Pauperem superbum, diuitem mendacem, senem fatuum & insensatum, Pauper superbus est corpus humanum, quia secundum corpus homo nudus egreditur de utero matris tuae. Ita quisquis mandatum euangelicum implens de duabus tunicis, dat unam homini non habenti, ut dicit Aug. Diues homo mendax est, qui plus potest quam credat, qui in his quae ad Deum pertinent toties mendaciter dicit, non possum. Bern. In epistola ad fratres de Monte Dei. Ignosce Domine, ignosce, excusamus tergiuersamur, uix est aliquis qui in his quae ad te sunt, experiri uelit quid possit, etiam quod promptissime potest secundum carnem, uel secundum saeculum, siue timor impulit, siue cupiditas traxit. Senex fatuus & insensatus mundus est, Deo exosus: ad cuius instructionem Deus studiose operatus est, & semper est leuior, & uanior. Hic mundum intellige eos, qui amant bona transitoria mundi, utque ad contemptum Dei. Mundus iste Saluatorem non cognoscit. Io. 5. Nec spiritus ueritatis potest accipere. Ibidem 14. Dedit ei Domi-

nus legem naturalem Moysaycam, doctrinam prophetarum, doctrinam philosophicam, doctrinam euangelicam, doctrinam apostolorum, doctrinam sanctorum expositorum, Et quia doctrina & flagella omni tempore, est sapientia Eccl. 22. Deus flagellauit eum multipliciter. Adhuc habet supra dorsum de illa uirga, qua percussus est pro peccato primorum parentum septem frustra, scilicet famem, sitim, calorem, frigus, la borē, infirmitatem, & mortem. Virga enim in dorso eius qui indiget corde. i. Sapientia Prou. 10. Praeterea dedit ei Dominus exemplar speciosissimum uiuendi in seipso, quia longum est iter per precepta, breue & efficax per exempla, secundum uerbum sapientis, Sed si neque sic sapiens factus est, quid fiet amplius ei? Isa. 1. super quo percussus vos ultra addentes pruaricationem? Secundo laus mundi appetenda non est, quia mundus diligit malum, & odit bonum, ideo non est ei credendum, nec contra malum, nec pro malo. Amorem uel odium, ueritatis nescit iudicium iuxta uerbum Bern. Mich. 3. Numquid non uestrum est scire iudicium qui odio habetis bonum, & diligitis malum? Amatores mundi similes sunt auibus, quarum oculos nox illuminat, & lux caecat. Non est curandum de laude, uel uituperio eorum qui dicunt bonum malum, & malum bonum, sicut non esset credendum testimonio noctuae contra lucem, uel pro nocte. Ipsi sunt uelut iumenta uiros sanctos despicientes, sicut iumenta aurum, & argentum, & lapides pretiosos pedibus cocularent. Prou. 14. Ambulans recto itinere & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur uia. Ibidem, 29. Abominantur impij eos qui in recta uia sunt. Cum quidam diceret sapienti cuidam, homines te contemnunt, ait, & illos asini, sed, non illi asinos, nec ego illos curo. Despiciunt & derident mali bonos, & hoc tale est ac si caecus dispiceret & irideret uidentem, & claudicans recte ambulatē, sed contemptus eorum contemnendus est, & irritio irritanda. Sap. Aequo animo, audienda sunt imperitorum conuicia, & ad honestatem tradenti, contemnendus est ipse contemptor. Tertio, laus mundi appetenda non est, quia maledictus est. Isa. 5. Vae qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ad singulas transgressiones mandatorum Dei habet maledictum super caput suum. in psal. 108. Maledicti qui declinant a mandatis tuis. & Deut. 28. dicitur. Transgressor mandatorum Dei. Maledictus eris ciuitate, & maledictus in agro & c. A maledicto quomodo egreditur benedictio? Benedictio mundi habet maledictionem annexam, & maledictio benedictionem, ideo potius timenda est ei benedictio, quam maledictio. In psal. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Mat. 5. Beati estis cum maledixerint uobis homines. Benedictio mundi homini est uenenata: maledictio uero eis est medicinalis. Magis ergo eis timenda est benedictio mundi, quam maledictio. Sap. Habet suum uenenum blada oratio. Greg. Accirco Dominus linguas detractorum in electos laxat, ut si quid elationis in eis surrexerit, lingua detractoris eradat. quo uerbo apparet quantum Dominus malos despiciat cum de lingua eorum quod est membrum nobile, uelit seruire bonis absterisione sordium eorum. Prouer. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. Lingua laudatoris timenda est sicut nonacula acuta facies doli, iugulat enim eum quo credit decorari Hierony. Adulatores ut inimicos caue, quorum sermones ut per oleum molles, & ipsi sunt iacula. Corruptum si estis: caudib' leues a nimos, & male credulis, necibus blandis

blandis uulnus infligunt. Idem, Adulator apud philosophos diffinitur bladus inimicus. Cu lingua adulatoris decipiat, lingua uero uituperatoris erudiat, magis timenda est adulatio quam uituperatio. Isa. 3. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Idem 9. Erunt qui beatificant populum istum, seducetes. Cum amatores mundi sint uituperabiles, contemnda est laudatio & glorificatio eorum. Non. n. facit hominem laudabilem laudes eorum habere qui non sunt laudabiles, nec facit hominem gloriosum habere gloriam apud eos qui sunt inglorij. Sap. Tam turpe sit tibi laudari a turpibus, quam laudari ob turpia. Idem, Amor turpium nisi turpi ratione conciliari non potest. Ita, malis displicere laudare est. Praeterea, cum homines bonitatem nostram quae in corde est, sint quasi caeci cum eam non uideant, nec uidere ualeant, tale est cu quis laudatur ab hominibus, ac si caecus naturaliter iudicaret de coloribus. r. Reg. 13. Homines uident quae apparent, Deus autem intuetur cor. Prou. 16. Spirituum moderatores est Dominus. Item, Cum principem audacia deceat, non est appetenda ab eo laus, uel gloria: amor enim talium hominem timidissimum facit, ut sonitus folij eum terreat, secundum illud Leui. 27. Terrebis eos sonitus folij uolantis. Folium uolans est uerbum uituperium sonans, Sap. Relinque ambitionem, ambitio timenda est, res uana uetosa. Item, cum principem deceat uirilitas, uerecundari debet cum se laetari quasi puerum ab adulate uidetur, & propinquant sibi laculationis multum indignari potest. Prou. 11. Si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ibidem. 24. Non laetes quemquam labijs tuis. Item, cu ad principem pertineat ut se & alios sapienter regat, multum cauendum est ei ne ad uerba hominum in regimine sui & aliorum respectum habeat, stulte. n. operare tur ad uoluntatem Dei operando respicere debet, non ad uerba hominum, sicut dictum est de Dauid, qui fuit iuxta cor Dei. Sicut Angelus Dei, sic est Dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moueatur. Angelus respicit ad uoluntatem Dei, non ad uerba hominum.

CAP. XIII.

Quod ueritas multum sit amanda principi.

Veritas multum est amanda principi. Omni rei temporalis debet eam praepone: nec timore temporalis damni, nec amore lucri, nec etiam timore scandalum debet eam deserere, cuius contrarium multi principes faciunt modica occasione ueritatem uitae, uel iudicij relinquentes, ut in eis impletum sit illud Dan. 8. Prosterneat ueritas in terra. Veritas in terra prosterneat, cum pro uitando damno terreno, uel lucro requiredo ueritas deseritur. Prou. 28. Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit, & pro bucellis panis deserit ueritatem. Laborare debet princeps ut ueritatem agnoscat, & cauere ne in sermone ueritatem amittat. Prou. 24. Ueritatem eme. Veritas emitur quando cu labore magno, & expensis, & damno temporalium ueritatis cognitio acquiritur. Ad hoc quod in sermone non amittatur ueritas, multum ualeat sermonis raritas. Veritas. n. in multiloquio periclitatur, iuxta uerbum beati Bern. Princeps potestatem suam ueritati debet subijcere, ut dicat illud Apost. 2. Corint. 13. Non possumus aliquid aduersus ueritatem, sed pro ueritate. Princeps debet ueritatem defendere cu a peruersis impugnatur, ne ueritas ruinam patiat. Ita. 28. Corruit in platea ueritas. Si princeps in praesenti potestate habes, pro ueritate fuerit, in futuro iudicio pro eo ueritas erit, ubi

nihil contra ueritatem fieri poterit, & eu liberabit. Io. 8. Veritas liberabit uos. Esdr. 2. Veritas manet, & inualebit in aeternum, & uiuit, & obtinet saecula saeculorum.

CAP. XIII.

Quod clementia multum deceat principem.

Clementia multum deceat principem. Est autem clementia, ut dicit sapiens, uirtus, per quam animus in odium alicuius temere concitatus, benignitate retinetur. Im Seneca, Clementia est temperantia animi in potestate uiciscendi, uel potestas superioris aduersus inferiorē in penis constituedis. In hoc conueniunt fideles & infideles quod clementia necessaria sit principi. Dominus primum principem populi sui Moysen constituit qui erat mitissimus super oes homines qui morabantur in terra. Numer. 12. & 3. Reg. 20. legitur, Audiuit clementem dominatorem. Emitte, inquit, agnum Domine dominatorem terrae Isa. 16. & talis missus est. Mat. 21. Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus. Lex eius uocatur lex clementiae. Prou. ult. & in signum clementiae uinguntur reges christiani. Assuerus qui infidelis erat, Hest. 13. uoluit potentiae nequaquam abuti magnitudine, sed lenitate & clementia gubernare subiectos. Seneca. Nullum ex omnibus clementia magis quam regem, aut principem deceat. Item, clementia efficit ut inter regem & tyrannum sit differentia. Ad uirtutem clementiae pertinet mediocritatem seruare in parcendo & uiciscendo. Sene. Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli parcere: modum. n. tenere debemus. Sed quia difficile temperantem est, quocumque plus equum futurum est, in parte humaniore praepoderet. Princeps maxime debet esse temperatus in uisione propriarum iniuriarum. Sene. Quemadmodum magni animi non est qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem uoco non dolore alieno facilem, sed eu qui cu suis stimulis exagitur, non profilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa patientia pati, nec quicquam esse gloriosius principem impune lesio. Idem. Magni animi proprium est placidum esse, & iniurias atque offensiones superne despiciere. Clementia principem seruat, ne impatientia, uel aliqua alia inordinata affectio uicitione praecipitet. Sap. Notandum est ut qui reipublicae praesunt, legum similes sint, quae ad puniendum non itacundia, sed equitate ducuntur. Ira uiri iniustitiam non operatur. Iac. 1. Iustitia enim Dei est cum tranquillitate; ira uero habet perturbationem. Quomodo habere se princeps debeat in uiciscendo ostendit Seneca his uerbis. In hac tanta facultate rerum non ira me ad iniqua supplicia copulit, non inuenilis impetus, non tenuitas hominum & contumacia, quae sepe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit. Idem. Alterius aetate primus sum, alterius ultima, quoties inueni nullam misericordiae causam, tamen pepercit. Et notandum est quod sunt septem quae principem incitare debent ad clementiam. Primum est humana natura, cui mansuetudo congruit: est homo animal mansuetum natura, crudelitas uero hominem bestialem facit. Senec. Quid istud delectari sono catenarum, quocumque uictum est multum sanguinis effundere, aspectu suo terrere & fugare? quae alia uita esset si leones uisq; regnarent? si serpentibus in nos, ac noxissimo animali cuique daretur potestas? Ipsa met rationis inexperta natura abstinere a suis, & statuta etiam inter feras similitudo morum est. Arist. in li. de natura animalium dicit, quod non est animal unius speciei, ut se comedant. Secundum est nobilitas animorum qui regendi sunt. Sene. Remissius imperat Opus. S. Tho. Aq. GG ti, me

ti, melius paretur. Nam contumax est animus humanus, & in contrarium atq; arduum nitens, faciliusq; sequitur quam ducatur. Tertium est exemplum: inter exempla vero principum est exemplum summi principis. f. Dei, de quo legitur Iocel. 2. quod benignus, & misericors, & prestabilis super malitia est. Sap. 12. Partis omnibus, quoniam tua sunt. Sene. Si Deus placibilis est, & delicta potentum non statim fulminibus persequitur, quanto æquius est hominem hominibus prepositum miti animo exercere imperiū? Etiam in his creaturis inferioribus inuenitur clementiæ exemplum. Seneca ponit exemplum de rege apum, dicēs. Iracundissimæ, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, & aculeum in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est, noluit ipsum natura nec sequi esse, nec ultionem in magno constitutum petere, telumq; de traxit, iramq; eius inermē reliquit: exemplū hoc omnibus regibus ingerens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores. Tanto moderatior homo esse debet, quanto vehementius nocet. Quartum est humani sanguinis pretiositas, quo parcissime utendū est. Sen. Clementia sanguini alieno tamquam suo parit, & scit homini non esse homine prodige utendū. Quintū est finis, propter quem principes sunt super alios constituti. f. ut hoibus medeantur: unde veredūdū est principi, si eū occidit, cui mederi debuit. Sen. Nō minus sunt turpia principi multa supplicia, q̄ me dico multa funera. Idem. Sapiēs multa remittit. Multos pater sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas, proceresq; arbores colunt, sed illis quoq; quos aliqua de prauauit causa, in vincula quibus innitatur applicat. Idem, Princeps alios ex ciuibus suis, quia vtilis sunt & boni, libens videat, alios in numerum relinquat, quosdam esse gaudeat, quosdam esse patiatur. Sextū est quod clementia principi securitatem dat. & in presenti, & in futuro. De presenti securitate dicit Seneca. Errat, si quis existimat ibi tutum esse regē, ubi a rege nihil tutum est. Securitas securitate mutua pascenda est. Non est opus latera montium abscondere multiplicibus muris, & turribus sepire. Saluū regē clementia in aperto prestabit: crudelitas hostes multiplicat. Seneca. Oportet voluntas ante læuicidii deficiat, q̄ causa: alioquin quemadmodum præcisæ arbores, pluribus ramis repullulant, & multa satorū genera, ut den siora surgant, rescinduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes. n. liberi q̄ eorū qui interfecti sunt & propinqui, & amici eorū in locum singulorum succedunt. In futuro dat securitatem, quia in extremo iudicio Deum clementem habebit, qui in inferioribus se in presenti clemēs fuerit. Luc. 6. Cū qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Septimū est q̄ clemētia regnū roborat, unde dicitur. Prou. 20. de rege, quod roborat clemētia thron⁹ eius.

CAP. XV.

Quod pietas necessaria sit principi.

Pietas multum decet principem, cum locū eius teneat, qui proprium est misereri semper & parcere, & de quo scriptū est. psal. 144. Misericordia ei⁹ sup oia opera eius. Princeps, n. cuius minister est, maxime debet imitari in misericordia. Sap. Maximam potestatem accipiens, datorem potestatis iuxta possibilitatem suā imitari debet. In hoc Deum maxime imitabitur, si nihil iudicauerit q̄ misereri pretiosius. Vir misericordis debet esse princeps, sicut & Christ⁹ fuit princeps principum, de quo dicit Aug. Quæ misericordia eū de

celo desposuit, & carne induit, ipsa pro pauperum redemptione eum vendidit. Aug. de ipso, redemit venditus. Princeps contra astutias peruersorum debet cō filium, pauperibus debet cōpassionē, imbecillibus contra violentiam potentum defensionem: ad illum pertinet illud Iob. 29. Oculi sui cæco, & pes claudō, pater erā pauperū. Propter pauperes venit filius Dei in mundū, f. m illud psal. 111. Propter miseriam inopū & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, & propter simplices, pauperes, & impotētes, ordinauit Deus in ecclesia principes. Multum valet pietas ad hoc quod aliquis principatu sit dignus. Unde Macha. 2. David in sua misericordia obtinuit sedem regni in sæcula, & cum David misericorditer egisset cum Saul nolens interficere eum cum posset, ait. Nūc scio q̄ certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel. 1. Reg. 24. Princeps Dei præceteris misericordia indiget, quia in maiori periculo est quàm alij. Quanto, n. aliquis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, sicut dicit Aug. Deus, n. misericors erit, si ipse proximo misericors fuerit. Mat. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Cum omne animal diligit sibi simile, quomodo misericordia Dei misericordia hominis propitia nō erit? Aug. Riuus fluit, & fons siccabitur, Isa. 48. Frange esurienti panem tuum & c. tunc inuocabis, & Dominus exaudiet te. Non potest esse q̄ riuus misericordiam nostrā fluat ad proximum, & fons diuinæ misericordiam siccus sit nobis. Nihil est vtilius principi pietate, 1. Tim. 4. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Ipse pauperes facit stipendiarios nostros. Greg. Pauperes sunt contemnendi ut egeni, sed exorandi ut patroni. Eccl. 9. & 20. dicitur de elemosyna. Super scutum & lanceam pugnabit pro te aduersus inimicum tuum. Pietas est per quam princeps maxime placet Deo & populo. Aug. Non est q̄ ita Deo amabilem faciat ut pietas. Eccl. 4. Esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri eorum, & eris tu uelut filius altissimi. Licet virtutes cōmuniter in principe placeat populo, plus tamen quia populus miseris præmitur, misericordia ipsius ei dulcius sapit. Prou. 19. Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Multum necessaria est principi misericordia: custodit enim eum ne ignis zeli eū destruat. Prou. 20. Misericordia & veritas custodiunt regem. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiam: deficiente uero hoc oleo ignis zeli destruit principem, sicut ignis si desit oleum materiale destruit lampadē, Greg. sup Eze. Zeli sc̄i destructio de virtute misericordiam necesse est ut ardeat. Fleuit Saluator ex pietate de destructionē Hierusalē, quæ erat facienda ex iustitia. Misericordia debet mouere principem ad naturam, zelo uero iustitiæ cōtra culpā. Aug. Duo sunt noiā, homo, peccator: quia peccator est, corripere: quia homo est, miserere, sicut dicit gloss. super illud, Mat. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiā. Iustitiæ lumē est misericordia: iustitia sine misericordia est cæcus furor, & est ut cæcus sagittarius occidens hominem, cum debet occidere vitium, sicut Lamech qui sagittauit Cain, & occidit uolens sagittare feram. Debet princeps amandere pauperem suum esse fratrem, ne eum despiciat & opprimat. Aug. Adam & Euā intendamus, & omnes fratres sumus. Isa. 58. Carnē tuam ne dispexeris. Leui. 25. Fratres vestros nō opprimetis per potestati. Item, attendere debet princeps pauperem membrum esse cum ipso illius corporis, cuius Christus est caput, ut ei compatiatur. & amore capitis, & quia membrum

brū eiusdem corporis, cuius & ipse 1. Cor. 12. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Item, attendere debet princeps Christum tantum amorē habere erga pauperes, ut quod sit pauperi, sibi reputet fieri. Mat. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: & debet honorare Christum in paupere amplius cæteris, sicut Deus præ cæteris ipsum honorauit. Prou. 14. Honorat Dominū qui miseretur pauperis. Multum displicet Deo cum pauperes ab hominibus inhonorantur, quos Deus tantum honorauit. Iac. 2. Nō ne Deus pauperes elegit in hoc mundo, diuites in inde, & hæredes regni & c. Vos autem exhonoraistis pauperem. Attendere etiā debet princeps pauperibus regnū cælorum esse datum, & sic se habere ad eos, ut cum principatus eius defecerit, in regno eterno a pauperibus recipiatur.

Primus liber eruditionis principum explicat. Benedictus Deus qui incæpit & compleuit.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

Quod fides sit necessaria cuilibet homini.	cap. 1
Quod specialiter sit necessaria principi.	cap. 2
Qualis debeat esse fides principis.	cap. 3
Explicatio descriptionis spei.	cap. 4
Quod spes sit necessaria cuilibet homini.	cap. 5
Quod spes sit necessaria maxime principi.	cap. 6
De his quæ aduersantur spei.	cap. 7
Quod timor Dei necessarius sit omni homini.	cap. 8
Quod maxime sit timendum principi.	cap. 9
De his quæ valent ad hoc quod princeps ametur.	cap. 10
De signis quibus perpendit, quod Deus ametur a principe.	cap. 11
De his quæ incitare debent principem ad amorem proximi.	cap. 12
Quæ pertineant ad bonum principem a diuersis authoribus collecta, declaratis quibusdam.	cap. 13

INCIPIT LIBER SECUNDVS ERUDITIONIS PRINCIPVM.

PROOEMIUM.

CAP. I.

DECLARATIS quibusdam in præcedenti libro, quæ communiter decet principem, ostendetur in hoc secundo libro, quomodo princeps habere se debeat ad Deum, & eius Ecclesiam. Et primo, tractetur de fide ipsius: secundo, de spe: tertio, de timore: quarto, de amore.

CAP. I.

Quod fides sit necessaria cuilibet homini.

Fides multum necessaria est cuilibet homini, sine qua nullus placet Deo, iuxta illud Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Hæc virtus præstat Deo primum obsequium, subiiciens illi intellectum nostrum: ideo multum placet ei, iuxta illud Eccl. 1. Beneplacitū est Deo fides. Respectus diuinæ misericordiam specialiter est ad fidem. Hier. 5. Domine oculi tui prospiciunt fidem. Vbi amor, ibi oculus. Non est remissio peccatorum extra fidem, nec opus aliquod vere bonum. Io. 3. Qui incredulus est filio, non videbit

vitam æternam, sed ira Dei manet super eum. Aug. super illud Ro. 3. Arbitramur hominem iustificari per fidē. Bona, inquit, opera ante fidem inania sunt. Ita. n. mihi videtur esse ut magnæ vires, & cursus celerissimus præter viam. Nemo ergo computet vere opera sua bona ante fidem. Vbi vera fides non erat, vere bonum opus non erat: bonū. n. opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Fides principū est gratiæ, & ordinatrix, & causa vitæ æternæ. Heb. 10. Iustus ex fide uiuit. Gal. 2. In fide uiuo filij Dei. 1. Io. 5. Vitam habebitis æternam qui creditis in nomine filij Dei. Extra fidem nihil uiuit vita spirituali, sicut in mari mortuo nihil uiuere potest uita corporali. Aug. Tantam gratiam Deus fidei contulit, ut mors, quam constat uitæ esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transiretur ad uitam. Fides radix est omnium bonorum. Aug. super Ioan. Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet species pulchritudinis, & tamē quicquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit: sic ex fidei humilitate quicquid meriti, quicquidue beatitudinis animæ susceptum est, procedit. Fides cæteris uirtutibus lumen ministrat: unde sine ipsa aliæ uirtutes sunt quasi in tenebris. Fides lucerna est, ad quā in nocte præsentis uitæ ambulatur. 1. Cor. 5. Per fidem ambulamus, & non per speciem. Nō est aliquis reputandus spiritualiter sanus, qui ueram fidem non habet, licet multū ablineat, & elemosynas multas faciat. Attendendum est q̄ nihil prohibet aliquem habere os sanum, uel manum, qui tamen habet oculum infirmum. Coruus infernalis multū conatur oculū fidei corrumpere, sicut coruus corporalis primo currit ad oculum cadaueris. Greg. fidem uocat sapientiā. Hæc est sapientia illa, de qua habetur Sap. 7. Sapientia uero uincit malitiam, attingit a fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Vere fidem non uincit malitia: peccata. n. firmitati fidei non præualent, iuxta illud Mat. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. f. aduersus firmitatem fidei. Peccata uocantur portæ inferni: inter portā & domū solū limen est medium, & inter mortale peccatum & infernum corpus est medium. Anima enim separata a corpore quasi in puncto descendit ad infernū, iuxta illud Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sapientia ista attingit a fine usq; ad finem. i. a creatione mundi usq; ad extremum iudiciū, per beneficium creationis inuitans homines ad Dei seruitium, & per restrictionē iudicij exterrēs a Dei offensa, ipsa attingit a cælo usq; ad infernū, a delectationibus transitorijs separans homines amaritudinibus suppliciorum infernalium, & amaritudines quæ occurrunt in seruitio Dei, dulcorans magnitudine præmiorum. Greg. Si dulcia quærimus, necesse est ut amara toleremus. Ecclesia. 1. Vsq; in tempus sustinepatiens, & postea redditio iucunditatis. Sic sapientia disponit omnia suauiter guttas amaritudinis præsentium, immensa dulcedine futurorum bonorum, coniciens, fide cognoscit homo eum a quo est, & ad quē est rediturus, & secundum merita sua ab eo recepturus, sine qua cognitione nullus sapienter se regit.

CAP. II.

Quod specialiter fides sit necessaria principi.

Specialiter fides necessaria est principi, qua cognoscit eum sub quo est, cui seruiturus est, cui Opus. S. Tho. Aqu. GG 2 fru-

fructuosissime beneferuitur, periculosissime male. Bene autem non seruitur ei nisi seruiatur ad voluntatem suam: nec ad voluntatem suam seruitur ei, nisi ipsa cognoscatur non a casu. Voluntatem ergo eius necesse est principem agnoscere. Aug. Initium obedientiae est quid precipiatur velle cognoscere, & pars seruitutis est didicisse quid facias. Indubitater accidere potest ut voto obsequendi aliquis offendat, qui prius non didicit qualiter obsequi debeat. Fide agnoscitur quod nec in rebus quae reputantur nostrae, habeamus dominium, sed ministerium: unde multum cauendum est principi, ne a ministerio transire velit ad dominium, & ne in illis in quibus debuit habere respectum ad Dei voluntatem & eius gloriam quaerere, sequatur propriam voluntatem, & quarat gloriam propriam. De hoc punitur est Nabuchodonotor, quia ministerio regni transierat in dominium, reputans se regni sui dominum. Dan. 4. Tibi dicitur Nabuchodonotor rex, Regnum tuum transibit a te, & ab hominibus eijceris, & cum bestiis & feris erit habitatio tua, fenum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuiuscumque voluerit, det illud. Quod verum dominium solius Dei sit, apparet ex hoc quod totiens habetur in lege veteri. Ego Dominus: & ex hoc quod Ecclesia dicit Christo, Tu solus Dominus. Hoc videtur intellexisse Gedeon. Iud. 8. qui cum diceretur ei a filiis Israel, Dominare nostri tu, & filius tuus. Respondit. Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus. Idem videtur intellexisse Caesar Augustus, qui cum imperaret toti mundo, prohibuit tamen ne aliquis vocaret eum dominum. Et sicut multum displicet Deo usurpationi dominij, sic multum placet ei intellectus ministerij, iuxta illud Prouer. 14. Acceptus est regi minister intelligens, intelligens inquam, se tantum ministrum esse. Et notandum quod quatuor sunt quae videtur pertinere ad eum, qui se tantum ministrum reputat. Primum est, ut sollicitus sit quod domini sui voluntatem impleat, sperans quod cum necessitas fuerit, dominus voluntatem eius implebit, & hoc specialiter sperandum est, quando dominus bonus est. Sap. 1. Sentite de Domino in bonitate. Secundum est ut licet operetur, quasi de omnibus rationem domino redditurus, quod specialiter agendum est, quando dominus est talis quod nihil possit ei occultari. Boetius in lib. de consolida. Magna nobis, si dissimulare non volumus, indicta est probitatis necessitas, cum ante oculos iudicis agamus cuncta cernentis. Tertium est, quod si Dominus abstulerit ei illa quorum habet ministerium, ipse non offendatur nec indignetur, sed dicat. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Iob. 1. Attendere debet minister & onus, & periculum administrationis, & mercedem quam expectat. Amore ergo mercedis administrationem patienter iustineat, si propter onus & periculum administrationis ipsam timeat, & eius ablationem pro magna exoneratione habeat. Quartum est, ne cum Dominus petijt in suis pauperibus de bonis suis, ipse ad dandum se difficilem non exhibeat. Matth. 25. Amen dico vobis, quicquid fecistis vni ex his fratribus meis minimis, & mihi fecistis, & ut verbo vno multa comprehendam, ad voluntatem domini, non ad suam respectum debet habere minister, bona domini sui seruando, vel largiendo. Multum displicet incredulitas Deo in principe, qui locum eius

tenet. De hac punitus est Moyses & Aaron, qui synagogam praefuerunt. Nu. 20. Quia non credidistis mihi, ut me sanctificaretis coram filiis Israel, non introducatis hos populos in terram quam dabo eis. In eodem. Non intrabis Aaron terram quam dabo filiis, eo quod incredulus fueris ori meo ad aquas contradictionis. Eccl. 7. In genere incredibili exardescet ignis. Mat. 17. O generatio incredula & puerba vique quovos patiar? Apoc. 21. miris & incredulis pars illorum est in stagno igne ardenti & sulphure. Fides in bello corporali & spirituali triumphare facit homines, et demones vincit. Heb. 11. Fide muri Hierico corruerunt, des a Deo fortitudinem recipit. 2. Paral. 16. Praebet fortitudinem his qui perfecto corde credunt in eum. Ibidem 20. Credite in dominum Deum vestrum, & securi eritis. Fides a periculis eripit, iuxta illud 1. Macha 3. Ananias Azarias Mizaël credentes liberati sunt a flamma. Etiam si de informi quae sine charitate est, miracula fiunt, ut patet in Alexandro, qui cum venisset ad montes Caspios, & petijissent filij captiuitatis decem tribuum ab eolentiam egrediendi, ipse cognita causa inclusionis eorum, quod scilicet aperte recessissent a Deo Israel vitulis aureis immolando, & per prophetas Dei praedictum eis quod a captiuitate non essent redituri, respondit quod arctius includeret eos: cumque angustas vias eorum obstruere vellet molibus bituminatis, videns laborem humanum non sufficere, orauit Deum Israel, ut opus illud compleret, & accesserunt ad se uicem praerupta montium, & factus est locus immedibilis, & dicit Iosephus. Quid facturus est Deus pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infidelibus? Sicut fides bello corporali triumphare facit, iuxta illud Iosue 1. Consortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere, quia tecum est dominus Deus tuus: sic defectus fidei facit hominem vinci, iuxta illud Eccl. 2. Vanus diluolus corde, quoniam non credunt Deo, & ideo non protegentur ab eo. Etiam fides informis facit triumphare, sicut accidit in Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi sacerdotis, dum adhuc ipse in Licia ciuitate Macedoniae esset constitutus, dumque cogitaret vtrum Asiam posset obtinere, iussit eum considerare: nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet, qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Et cum Alexander iratus veniret Hierosolymam, & Pontifex iudaeorum praeepto domini pontificalibus indutus, & reliqui sacerdotes cum eo stolis legitimis induti exirent obuiam ei extra ciuitatem, Alexander intuens antistitem pontificali stola insignem, & super cidarim laminam, in qua scriptum erat nomen Domini, descendit de equo, & adiit eum solus, & nomen Domini adorauit, & Pontificem veneratus est, & obstupuerunt principes exercitus, putantes mentem regis ludificatam, solus Parthemius quaesuit cur sacerdotem gentis Iudaeae adorasset, & respondit. Non hic adorauit, sed Deum, cuius principatum sacerdotij gerit: nam in tali habitu per somnium Deum contempsit. Fides ostendit misericordiam & iustitiam Dei in seruos suos, & exhibitam, & exhibendam, iustitiam in offendentes, misericordiam in debito modo seruientes. Ostendit etiam thesaurum regni caelestis, quod Deus daturus est seruientibus sibi debito modo.

CAP. III.

Qualis debeat esse fides principis.

Fidem principis decet esse magnam, viam & stabilem. Ad fidei magnitudinem quinque videtur pertinere. Primum est ut homo de Deo magna sentiat, ut centurio Matth. 8. qui credebat Deum solo verbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse ut Christus intraret sub testum ipsius, unde dictum est de eo a Domino, Non inueni tantam fidem in Israel. Secundum est, ut homo bona transitoria intuitu aeternorum contemnat. Heb. 11. Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. Maiores diuitias existimans thesauro Aegyptiorum, impropertum Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Tertium est ut in aduersis de Deo confidat. Mat. 14. Modice fidei, quare dubitasti? Quartum est, ut ad longam credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes credentiam requirunt. Isa. 28. Qui crediderit, non festinet. Prouer. 20. Haereditas ad quam festinatur in principio, benedictione carebit in nouissimo. Ecc. 20. Hodie seneratur quis, & cras repetit, & odibilis est homo huiusmodi. Quintum est, ut cum homo aliquid petit a Deo, & non statim accipit, non ideo a proposito desistat. Dictum est mulieri in oratione stanti. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Matth. 15. Ad impetrandum multum valet fidei magnitudo. Aug. super Io. Quantum vas fidei attulerit quis ad fontem, tantum implet. Ber. super cantica. Magna siquidem fides, magna meretur. Fidei principis oportet esse viam: fides mortua est, quae est impotens ad suas orationes Ia. 2. Si fides non habet opera, mortua est in semetipsa. Fides viua est quasi arbor florens per firmum propositum Deo seruendi, & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad edificationem fidei, & det gratiam audientibus, & fructum debitum bonorum operum proferens. 2. ad Cor. 13. Si estis ex fide vos probate per opera. Fidem etiam principum oportet esse stabilem. Thob. 2. Vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam numquam mutant ab illo. Valde reprehensibiles sunt, qui fidem illam in qua nutriti sunt, & tandem vixerunt, & quam parentes eorum tenuerunt, pro fide alicuius haeretici relinquunt, contra illud prou. 1. Ne dimittas legem matris tuae. Et sicut qui iam est in possessione rei, non de facili permittit, sibi eam auferri, sic non debet homo de facili relinquere fidem, in qua nutritus est. In tali casu, qui cito credit leuis est corde Eccl. 19. Nec debet homo moueri, si aliquos haeticos videat uel abstinentes, uel misericordes, cum plures tales inueniantur, qui sunt fidei catholicae: uel si aliqui qui sunt fidei catholicae, inueniantur mali. Multi enim magnae malitiae sunt inter haeticos, sed occultant eam quantum possunt, nec mirum cum & se ipsos occultent.

CAP. IIII.

Explicatio descriptionis spei.

Dicto de fide principis, dicendum est de spe illius. Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, veniens ex Dei gratia & meritis precedentibus. Ad spei certitudinem, duo valent, scilicet consideratio libera

litis Dei, qui seruientes sibi remunerat super merita prout decet ipsum, & haec liberalitas uocatur gratia in descriptione spei prius posita. Valet ad idem consideratum meriti. Cum enim Deus promiserit se redditurum mercedem seruientibus sibi debito modo, & ipse verax sit, quod promissum soluit, unde spes quasi duabus partibus innititur. Dei liberalitati, seruientes sibi ut ea decet remunerati, & Dei iustitiae promissa soluti.

CAP. V.

Quod spes sit necessaria cuilibet homini.

Spes omni homini necessaria est, sicut & fides. Fides hominem in via regni caelestis dirigat, sed cum illa via sit ardua, necessaria est spes quae cum omnipotenti innitatur, hominem potentem ad perueniendum facit: spes in hac valle miseriae hominem beatum efficit psalm. 33. Beatus vir qui sperat in eo. Prouer. 16. Qui sperat in Domino, beatus est. Omnes beatitudines illae, quas ponit Saluator Matth. 5. dicens, Beati pauperes &c. spei sunt. spes in deserto huius mundi diluuijs affluit, iuxta illud Cant. vlt. Quae est ista quae ascendit in deserto delitijs affluens, innixa super dilectum suum? Multum debet mouere hominem ad sperandum in Deo hoc, quod Deus monet eum. Ad hoc Aug. Quare Dominus toties nos ad innitendum sibi moneret, si supportare nos nollet? Non est illud fors Deo ut se ad supportandum nos offerat, & nobis innitentibus ei se subtrahat. Ro. 5. Spes autem non confundit. Aug. Confunditur qui quod sperat non inuenit, cum Deus non fallatur, nec fallere possit, sperans in eo non confunditur. Ecc. 2. Nullus sperauit in eo, & confusus est. Vanitas est non praestare fulcimentum innitenti. Veritas vero est, non negare fulcimentum innitenti: unde cum Deus sit veritas, innitenti sibi, se non subtrahit. Item, ad sperandum mouere debet ibecillitas, & insufficientia nostra. Paruum qui non habet vires ad standum, vel ambulandum monet natura, ut rei stabili quae iuxta eum est adhaereat, & sic casum vitet. Erubescere debet adultus, si nesciat facere quod naturaliter facit infans, ut scilicet cognita infirmitate & imbecillitate sua Deo adhaereat, & spe innitatur. Spes omnipotenti innititur, & iuxta fontem bonitatis plantata est. Ex hoc quod omnipotenti innititur, habet securitatem & fortitudinem, ex hoc quod est iuxta fontem bonitatis, habet bonorum vberitatem. De primo dicitur in psalm. 124. Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, & subdit, Dominus in circuitu populi sui. Isa. 26. Vrbs fortitudinis nostrae Syon. Psal. tor ponetur in ea, murus & antemurale. murus est virus diuinitatis, ante murale est meritum humanitatis, & vtrumque facit ad securitatem nostram. In psalm. 17. Protector est Dominus omnium sperantium in se. Ex hoc quod spes est, iuxta fontem bonitatis abundanter influit ei bona. Tren. 3. Bonus est Deus sperantibus in eum in psalm. 31. Sperantem in Domino misericordia circumdabit. Spes arbor benedicta est, fructus vberes habens, cum a misericordia Dei abundanter irrigetur. Hier. 18. Benedictus vir qui confidit in Domino, & subditur. Erit quasi lignum quod plantatur super aquas & ad humorem mittit radicem suam, & non timebit cum venerit aestus. & in psalm. 1. dicitur de viro adhaerente Deo. Erit sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Spes in praesenti tempore, quae est quasi quaedam vigilia sollemnitatis aeternae, Opus. S. Tho. Aquin. GG 3 habet

habet quasi iuge conuiuium, cum securitatem habeat. **Prouerb. 15.** Secura mens quasi iuge conuiuium; ipsa in hyeme presentis exilij habet quasi tempus verum, & floridum. **Prouerb. 17.** Animus gaudens aeternam floridam facit. De spei gaudio legitur **Rom. 12.** Spe gaudentes.

CAP. VI.

Quid spes maxime sit necessaria principi.

Pincipi maxime necessaria est spes tamquam illi qui ea facturus est, ad quae omnino ex se insufficientes est. Non solum enim habet regere se, sed etiam alios. Ad sui regimen non sufficit nec quantum ad regnum cordis, nec quantum ad regnum corporis. De regimine cordis patet, cum primum actus cordis, qui est cogitare, non sufficiat regere, iuxta illud **1. Cor. 3.** Non quod sufficientes simus aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis. De regimine etiam corporis patet hoc, cum non sufficiat regere linguam modicum membrum corporis, immo Domini est gubernare linguam. **Prou. 16.** Sicut creatio mundi ad eum pertinet, ita & gubernatio. **Aug.** Vbi dixisti sufficit, ibi defecisti. Negotium principis qui locum Dei tenet, & voluntatem eius facere intendit, & gloriam ipsius querit, supra vires hominis est: unde oportet infirmitati humanae Dei omnipotentiam associari, ut negotium valeat impleri, spe firma innitendo Deo. In psalm. **25.** Speras in Domino non infirmabor. Onus importabile est homini habere super se populum vnus comitatus, vel ducatus, vel regni. De hoc conqueritur **Moyse Num. 10.** dicens Domino. Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Tria requiruntur ad hoc, quod infirmitati principis Dei omnipotentia associetur, scilicet excellens status principis, insufficientia hominis, grauitas oneris. Princeps diuina habet agere, ideo diuina potestate indiget adiutrice. Insufficientia hominis valde magna est: insufficientes enim est ad subsistendum, & ad bene viuendum. Ad subsistendum tripliciter est insufficientes. Primo, quia sicut in esse conseruaretur. **Ber.** in lib. de diligendo Deo. Natura ita condita fuit, ut habeat iugiter necessarium protectorem, quem habuit conditorem, ut qui per ipsum non valuit esse, sine ipso non valeat subsistere. **Aug.** Ex nihilo Deus omnia fecit, & si se substraheret, in nihilum redigeretur. Secundo, insufficientes ad defendendum se ab hostibus suis: a demonibus enim valde cito perimeret, nisi a Deo defenderetur. **Tren. 3.** Misericordia Domini est quod non sumus contumpti. **Ber.** Si boni spiritus se a nobis elogauerint, impetum malorum quis poterit sustinere? Tertio, insufficientes est ad subsistendum, quia cibo indiget sustentari, aliter cito deficeret. Hanc insufficientiam non habet angelus, nec etiam lapis. Tripliciter est homo insufficientes ad bene viuendum. Primo, quia non sufficit bonam vitam inchoare: secundo, quia non sufficit in ea proficere; tertio, quia non sufficit in ea perseverare. Potest se homo occidere peccando, sed non potest se occisum suscitare. **Sap. 16.** Homo per malitiam occidit animam suam. **Osce. 13.** Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum. Item, insufficientes est in bono inchoato perseverare. **Grego.** Cito bonum amittitur, nisi a largiente custodiatur. Insufficientes etiam in bono inchoato pro-

ficere. **Ber.** super illud **Cant. 1.** Trahe me post te, dicit in persona Ecclesie. Domine scio me nequaquam peruenire ad te, nisi gradiendo post te: sed nec hoc quidem nisi adiuuante te, ideo precor ut tu trahas me post te. **Beatus** siquidem cuius est auxilium a te. Magnitudo hominis ostensa est prius.

CAP. VII.

De his quae aduersantur spei.

Duo videntur spei aduersari, scilicet diffidentia de Deo, & confidentia in creatura. Diffidens, siue desperans de Deo, similis est **Cain.** Caput cordis habet tremulum, vagus & profugus est, a procella tentationis, a terra viuicium proiectus, eo quod non habeat anchoram spei, qua retineatur. Desperatio est peccatum in Spiritum sanctum: unde super illud **Gen. 4.** Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear, dicitur. Desperatio est blasphemia in Spiritum sanctum, quae non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: quia aut putant Deum nolle dimittere, aut non posse, tamquam aut omnia non possit, aut inuideat salutem. Confidentia in creatura triplex est, scilicet, praesumptio de se, confidentia in homine, confidentia in re inferiori homine, ut in diuitijs. De prima dicitur **Prou. 28.** Qui confidit in corde suo, stultus est. Vere stultus est de se praesumens, cum homo valde sit insufficientes, ut prius ostensum est. Confidentes de se maledicti sunt. **Isa. 5.** Vae qui sapientes estis in oculis vestris. Confidentia vero in homine fallax est hominem confundens. **Isa. 20.** Confundentur ab Aethiopiae spe sua. & **Ibidem 36.** Ecce confidit super baculum arundinum contractum istum super Aegyptum, cui si iniurus fuerit homo, intrabit in manum eius, & pettorabit eam: sic **Pharao rex Aegypti** omnibus qui confidunt in eo. Confidentes in homine maledicti sunt. **Hier. 27.** Maledictus qui confidit in homine & **Isa. 29.** Vae qui descendunt in Aegyptum ad auxilium & c. & non sunt consilij super sanctum Israel, & Dominum non exquiserunt. Confidentia in rebus inferioribus valde periculosa est. **Greg.** super **Iob.** De Creatore desperassem, si spe in creatura posuissem. Item, Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. **Sap. 5.** Spes impij quasi lanugo, quae a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quae a procella dispergitur. **Iob. 31.** Si putauit aurum robur meum, supple, mihi male accidat. **Prouerb. 11.** Qui confidit in diuitijs suis, corruet. **Ecclesiast. 31.** Beatus diues qui non sperauit in pecunia thesauris. **1. Timoth. 6.** Diuitibus huius seculi praeceptum, non sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo. Cum aurum & argentum vix possint haberi secure, etiam in arcibus ferratis, fatuus est qui ex his securitatem vult sibi facere. Quomodo enim possunt securitatem dare quam non habent? Principem decet spes Deo totaliter innitens, meritum adiunctum habens, in tribulatione non deficiens, sed vires suas ostendens. De primo dicitur **Hier. 14.** Exaudi vocem illorum qui nullam spem aliam habent nisi in te. De secundo dicit **Bernardus** super cantica. Integra Ecclesie consolatio cum non solum quid sibi sit expectandum, sed unde sit praesumendum nouerit. De tertio habetur **Iob. 13.** Etiam si occiderit me, in ipso spero.

so sperabo, in psalm. **26.** Si exurgat, aduersum me prelium in hoc ego sperabo. Cauenda est principij spes, quae Deum offendit, quia de magnitudine misericordiae eius confidit. De qua **Ber.** in sermonibus, est infidelis fiducia, solius vtrique maledictionis capax. Cum videlicet in spe peccamus, hic peccat in bonitatem Dei **Rom. 2.** An diuitias bonitatis eius & patientiae, & longanimitatis contempnis? Item, cauenda est ei spes praesumptuosa, qua aliquis sperat, se futurum, cum voluerit, quod vires eius excedit, ut cum aliquis praesumit se, a malis conuertendum, cum voluerit, de quo **Ecclesiast. 29.** Repromissio nequissima multos perdidit. Item, cauenda est ei, spes falsa, qua aliquis sperat quod futurum non est, ut cum quis promittit sibi longam vitam qui cito moriturus est, ut ille cui dictum est **Luc. 12.** Stulte hac nocte reperent animam tuam a te. **Isa. 28.** Posuimus mendacium spem nostram.

CAP. VIII.

Quod timor Dei necessarius sit omni homini.

Dico de fide & spe principis, dicendum est de timore ipsius, timor Dei necessarius est omni homini, quoniam spiritus sanctus principium & radix sapientiae. **Prou. 2.** Timor domini principium sapientiae. **Ecclesiast. 1.** Radix sapientiae timere Deum. Et notandum quod cum sapientia sit sapore virtutum, condita scientia. Duo vero pertinent ad sapientiam, scilicet cognitio & affectio, quantum ad cognitionem amor est principium sapientiae. Primo, quia mundat cor, iuxta illud. **Ecclesiast. 1.** Timor Domini expellit peccatum. Mundando vero cor facit oculum cordis videre clarius. **Ber.** sincero oculo veritas patet. Secundo, quia cum sit fuga mali, fugit errorem, & cauet qui est malum rationis, homo timoratus non leuiter credit quod a ratione accipitur, sed diligenter illud examinat. Tertio quia cum repellit omnem negligentiam, secundum illud **Ecclesiast. 7.** Qui timet Deum, nihil negligit, cauet negligentiam in studio, & perdiligeas studium in sapientia proficere. Quarto quia timorem superbiae expellit, quae susceptionem sapientiae impedit & humilitatem introducit quae ad sapientiam disponit. **Bernardus** superbo oculo veritas non videtur. **Prouerb. 11.** Vbi humilitas ibi sapientia. Quantum ad saporem, timor est principium sapientiae, quia est prima affectio. Primo enim oportet animae desipere mala, ut post ei sapiant bona. **Ber.** bene initium sapientiae timor Domini, quia tunc Deus primo animam sapit cum eam afficit ad timendum, non cum instruit ad sciendum. Timor caeteras virtutes purificat, opera eorum scrutatur si quid mali in eis inuenitur, facit illud corrigi, etiam tuta pertimescit **Iob. 9.** Verebar omnia opera mea. Abundantiam bonorum operum illis procurat **Ecclesiast. 15.** Qui timet Deum faciet bona. **Ibidem 40.** Timor Domini sicut paradisus benedictionis. Qui habet timorem Domini semper timet, ne faciat parum, plus eligit abundare quam deficere: unde verum est illud **Ecclesiast. 40.** In timore Domini non est immoratio. **Ibidem 19.** Timor Domini in plenitudine commorabitur, timor etiam caeteras virtutes conseruat. **Hier.** in episto. Timor Domini virtutes custos est, securitas ad lapsum facilis. Timor virtutes comprimit ne euanescat. **Ecclesiast. 8.** Nisi te instanter tenueris in timore Domini cito subuertetur domus tua. Timor declinat pericula, quod multum va-

nia opera mea. Greg. in 2. parte, moralium, Iusti omne quod agunt metuunt dum caute considerant, ante quantum iudicem stabunt.

CAP. IX.

Quod maxime timendum sit Principi.

ET licet timendum sit omni homini, tamen timendum est maxime Principi. Sap. 6. horrendum & cito apparebit nobis iudicium durissimum in his, qui presunt fiet. Durum erit iudicium & his qui presunt & his qui subditi sunt, propter iudicis inflexibilitatem, sententiae irrevocabilitatem, pœnæ quæ inferuntur gratuitatem. De primo habetur prou. 5. Zelus & furor viri non parcat, in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Nō erit locus appellationi post illam sententiam. grauitas pœnæ erit & quantum ad acerbitatem. & quantum ad durationem, sed illis qui presunt erit iudicium valde durum, quinque de causis. Primo quia iudicando peccauerunt, & per quæ peccat quis, per hæc & torquetur Sap. 40. secundum propter annexam superbiam, quam solet habere potestas iudiciaria. In psalm. 30. Retribuet abundanter faciētibz superbiam. superbia in principio in honore uit Deum: ideo Deus speciale odium habet ad eam. Tertio quia grauius erit illis iudicari, qui iudicare consueuerunt, sicut grauius est, pauperē esse illi qui fuit diues. Quarto, quia iudicabuntur pro se, & pro alijs. Heb. 14. Obedite præpositis vestris & subiacete eis. ipsi. n. peruigilant quali rationem reddituri, pro animabus vestris. Quinto, quia iudicium Domini est, ideo multum displicet ei, quando scilicet ille qui locum Dei tenet, & qui operari debuit ut Deus, operatur ut diabolus, vnde ait. Iosaphat. 2. paralipom. 11. loquens iudicibus. Videte quid faciatis non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini & quodcumque iudicaueritis in vos redundabit, sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cum eis facite. Non est enim apud Deum vestrum iniquitas, nec acceptio personarum nec cupido. Status Principis periculosus est valde, nec est res propter se appetenda, sed magis timenda, licet aliquādo propter Dei ordinationem, & populi vtilitatem, sit sustinenda. De periculo principis require supra. 1. lib. c. 1. Qui volūtarius est, ad statum illum, & inordinate vult ascendere iniuriā facit Deo ad quem pertinet ponere hominem loco sui Luc. 6. Nolite iudicare & non iudicabimini, super illud. 1. Timo. 3. Si quis episcopatum desiderat & c. dicit glo. Aug. locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita teneatur atque administratur ut decet, tamen indecenter appetitur. Qui ad principatum est voluntarius ramnum se esse ostendit. Legitur iudic. 9. Quæsierunt ligna ut vngerent, super se regem. Dixerunt oliuæ impera nobis, quæ respōdit, numquid possum deferere pinguedinem meā qua Dij vtuntur & homines, & venire ut inter ligna promouear. Dixeruntque ligna ad arborem ficū. Veni & super nos regnum accipe, quæ respōdit eis, nūquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos ut iter cetera ligna pmouear? Locutaque sunt ligna ad vitē veni & impera nobis, quæ respōdit eis, numquid possum deferere vinum meū, quod lætificat Deum & homines, ut inter cetera ligna promouear? Dixeruntque omnia ligna ad ramnum vni-

& impera super nos, qui respōdit eis, si vere me regē constituitis venite & sub vmbra mea requiescite, Ligna super se regem vngūt, quando aliqui aliquem eligunt, ut eis dominentur. Notabiliter autem dicitur vngere, occasionem enim ei dāt, ut vnctē & mansuetē erga eos, se debeat habere, in hoc quod tibi eū præficiunt, valde enim peruersum est, eos exhonore qui eum in honore posuerunt, & potestate de manu aliorum. accepta vti in oppressionem eorundem quæ perueritas figurata est. Matth. 27. in hoc quod milites præsidis, accipientes arundinē de manu Christi, percutiebant inde caput eius. in arundine. n. quæ vacua est, potestas terrena intelligitur, quæ nihil habet soliditatis. In oliua delignantur qui operibus misericordie insunt: In ficu vero contemplatiui, dei dulcedinem sentientes. Per vitem propter feruorem vini intelligitur homo perfectæ charitatis, & feruētis, Ramnus vero genus rui est, quod vulgo senticem appellāt asperum nimis & aculeatum, sicut sentes, & sicut Iosephum ad impetum venti ignem naturaliter producit & est in principio mollis sed postea indure scit. vnde signat aliquem malū ambitiosum, qui spinis vitiorum spinosus est. Qui spoliant subditos suos sicut spinæ spoliant lana oues contingentes eas. Qui ex se emittit ignem peruersæ conuersionis, quo se & subditos suos comburit incendio infernali, qui se subditis suis mollē in principio exhibet, & mansuetum, deinde vero durū quia tyrannidē exerceat, talis Principatum non reculat.

CAP. X.

De his quæ valent ad hoc quod princeps ametur a Deo.

Dicturi de amore principis primo dicemus de amore Dei, secundo de amore proximi. Circa Dei amorem ostenditur aliqua quæ valent, ad hoc quod princeps ametur a Deo: secundo tangetur de lignis, quibus perpenditur quod Deus ametur ab ipso. Tertio vero sunt quæ ad hoc valere possunt quod Princeps a Deo ametur. Primum est sapientia. Sap. 7. sapientia ininitus est thesaurus hominibus quo qui sunt participes effecti sunt amicitie Dei. in eodem. Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Stulti in sapientia habitare nequeunt: stultitia enim quæ sapientie est contraria hoc nō patitur: sicut aqua ignem non sustinet. Nouit Dominus quod de amicitia stultorum, prouenit ad damnum & dedecus. Ideo non vult habere amicitiam cū stultis prou. 14. Acceptus est regi minister intelligens. regi in quā gloria. Secūm est munditia quæ est effectus sapientie. Iac. 3. quæ de sursum est sapientia primum quidem pudica est. i. pudicum faciens. propter munditiam vocatus est Iohannes discipulus, quem diligebat Io. vlt. Cant. 2. Dilatus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia, puritate enim delectatur, & mundis familiaris est. Sap. 6. In corruptio facit proximum esse Deo. Tertium est mansuetudo, quæ multum assimilat Deo, cuius bonitatis alicuius malitia non perturbat, & ideo Deo amabilem facit. Propter mansuetudinem Moyses qui erat mansuetissimus, super omnes homines qui morabantur super terrā Num. 12. specialiter amicus Dei fuit. Ecc. 45. Dilectus Deo & hominibus Moyses. Quartum liberalitas, quæ multum assimilat Deo, qui liberalitate fecit quicquid fecit. creaturas rationales ut eis daret, alias creaturas, ut eas daret. Seneca. Qui dat beneficia

Deum imitatur, maxime imitatur eum qui dat beneficia pauperibus. Balaam Deum maxime imitatur, qui nihil iudicauerit quam misereri pretiosus. Liberalitas ergo ratione similitudinis hominem Deo reddit amabilem 2. Cor. 9. Hilarem datorem diligit Deus. Quintum est humilitas, propter quam David fuit, vir secundum cor Dei. 1. Ro. 15. Mat. 9. In signum amoris quæ habet Deus ad humiles Dominus amplexatus est patulum. Et Benjamin frater minimus, vocatur amantissimus Domini, Deu. 33. Sextum est dilectio, diligit enim Dominus eos qui se diligunt, alioquin esset infidelis. Bern. in epistolis. Nemo se amari dissidat, qui eum amat libenter, Dei amor nostrum præuenit subsequitur. Nā quomodo reamare pigebit quos amauit necdum amantes. Septimum est temporalium cōtēptus. Matth. 19. Si vis perfectus esse & c. perfectus inquā, in dilectione Dei. Seneca, nemo dignus Deo qui opes nō cōtēpserit, temporalia amata inquināt, iuxta verbum Bern. Ideo anima temporalia amans indigna est Dei amore.

CAP. XI.

De signis quibus perpenditur quod Deus ametur a principe.

Non sunt signa quibus perpenditur quod Deus ab aliquo ametur. Primum est si de eo libenter cogitat. Vbi enim amor ibi oculus super illud Io. 20. Domine si tu sustulisti eum dico mihi, vbi posuisti eum. sic habetur. Non dicitur quia in animo agere solet vis amoris ut quem semper cogitat nullum aliū ignorare credat. Sap. 6. Cogitare de illa sensus est consumatus. loquitur de sapientia increata. Secūm est cum aliquis amat quem credit a Deo amari, & odit quem credit a Deo odiri. Sap. Idem velle, idem nolle, ea demū vera est amicitia. Deus peccata summe odit, nihil enim odit nisi peccatū, vel propter peccatum: virtutes vero amat. Virtutes princeps debet amare, peccata odire & persequi. Vnde dixit Valerius Maximus in lib. cuidam principi, tua prouidentia virtutes benignissime fouentur: vitia sæuissime vindicantur, David, iniquos odio habui. Item, Nonne qui oderūt te Domine oderam? Item, defectio tenuit me, pro peccatoribus. Et item, Vidi præuaricantes & tabescebam Ambro. super. Beati immaculati. Si is qui non relinquit parentes suos propter nomen Dei non est Deo dignus, tanto magis, quia diligit eius inimicos, acceptus Deo esse non poterit. Ier. in epistol. Nationes aduersariorum in mortali odio, persequimur. Blasphemantibus Deum clementem porrigamus manum. Ambro. in Exameron. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius, cibo vescimur, & dissimulamus iniurias. Tertium, est cum aliquis pro Deo libenter patitur. Ecc. 2. In igne probatur aurum & argētū: homines autem receptibiles in camino humiliationis Io. 18. Calicem quem dedit mihi pater meus non vis, ut biba illum? Grego. in 1. parte moralium. Pœna quippe interrogat si quietus quis veraciter amat. Quartum, est amor sacrorum locorum, cum scilicet libenter est in domo Dei, & immunitates loci sacri seruat & facit seruari. Luc. 2. dicitur de Anna quod nō discedebat de templo, quæ meruit interesse, præsentationi diuinæ in Templo, & Christum cum esset 12. annorum, inuentus est, in templo, Luc. 2. cum Matri suæ & Ioseph, ait nesciebatis quia in his quæ

Patris mei sunt oportet me esse? & super illud Matth. 20. intrauit Iesus in templum. sic habetur. Ingressus Urbem primo templum adiit, dans formam religionis, ut quocumque ibimus, primo domum orationis, si ibi est adeamus. Chrysost. proprium erat ut veniens primo ad domum, boni filij curreret patris, tu autem imitator Christi factus cum aliquam ingressus fueris ciuitatem primo ante omnē actū ad Ecclesiam curras. Quintum, est amor ministrorum Dei, sicut qui eos spernit, Deum spernit. 5. Matth. 10. sic qui eos honorat Deū honorat. Ecc. 7. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes. Sextum est cum libenter de Deo libenter loquitur. De hoc habemus exēplū in magdalena, quæ Christum dilexit multum, cuius verba quæ habentur in euangelio, vel de Deo vel cum Deo fuerunt. Vnum habes Io. 11. Domine inquit si fuisses hic frater meus non fuisset mortuus, alia tria habes. Io. penult. Tulerunt inquit Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. & paulo post, Domine si tu sustulisti eum dico mihi, & ego eum tollam. Septimum est cum aliquis libenter Deum audit, audita a Deo memoriter retinēs. Luc. 2. Maria conseruabat omnia verba hæc, conferēs in corde suo. Eiusdem. 10. Maria sedens secus pedes Domini audiebat verba illius. Io. 13. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Octauum est cum aliquis dat libenter pro Deo, cant. vlt. Si dederit homo omnem substantiam, pro dilectione Dei, quasi nihil despiciet eam, & Luc. 7. Dicitur de Magdalena, propter beneficia eius enumerata. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, & Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit, fratrem suum necessitatem habere & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Nonum est cum mandatis Dei, aliquis, obedit. 1. Io. 5. Hęc est charitas Dei ut mandata eius custodiam, & Item, Io. 2. Hęc est charitas Dei ut sicut mandata eius ambuletis Io. 14. si quis diligit me sermonem meum seruat. Specialiter signum diuini amoris est, si quis seruat illud mandatum quod specialiter saluator dicit suum. Ioan. 13. Hoc est præceptum meum ut diligatis inuicem 1. Io. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligit & fratrem suum. Maxime amor pauperum signum est, quod aliquis amet Deum. Illi non amant propter se sed propter Deum. prou. 19. A paupere erant amici quos habuit separantur. In eodem. Fratres hominis pauperis oderunt eum, & amici procul recesserunt ab eo. Attendere debet princeps in se dilectionē Dei, meditationē amoris, quam Deus nobis exhibuit, sicut enim ignis non melius quam igne accenditur, nec amor ita melius quam amore. Nutrire etiā debet in se, Dei dilectionē, lignis beneficiorū diuinorum generalium & specialium quæ a Deo recepimus & continue recipimus ut de feruenti Dei amore, abundantia operum perfectæ bonitatis procedat, ita ut in eo locum non habeat pigritia, vel negligentia, vel fastidium, nec amor vanæ laudis, vel vanæ gloriæ, vel alicuius terreni emolumentum charitati opus præcipiat & sibi vsurpet. Ut Princeps immunitatem sacrorum locorum custodiat & custodiri faciat, attendere debet quod legitur. 2. machab. 6. 3. De Elyodoro qui locum sacrum volebat spoliare pecunijs ibi commodatis. sicut enim ibi legitur apparuit quidam equus terribilem seipsum habens optimis operimentis ad ornatus.

ornatus, isque cum impetu Elyodoro priores calces elisit. Qui autem infidebat, videbatur habere arma aurea. alij etiam apparuerunt duo iuuenes, qui circū dederunt eum, & ex vtraque parte flagellabant sine intermissione, subito autem Elyodorus concidit in terram & in sella gestatoria: deportatus est ex ærario, & iacebat mutus, atque omni spe & salute priuatus: sed postea precibus Onie vita ei donata est. Itē, cū Pompeius venisset Hierosolimā, irruentes Romani prophauerunt templum, & equos in porticibus stabulauerunt, ob quam rem Pompeius creditur de cætero, nūquam pugnasse quin vinceretur, qui hactenus fuerat fortunatissimus.

CAP. XII.

De his qua incitare debent Principem ad amorem proximi.

AD amorem proximi primo incitare debet principem scriptura sacra quæ multum ad hoc monet. Matth. 22. & Luc. 10. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Io. 13. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicē. Et specialiter illa scriptura debet ad hoc incitare, quæ ostendit præceptum de dilectione proximi, specialiter præceptum esse Saluatoris Ioan. 13. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem. Legitur in vita beati Ioannis Euangeliste, quod cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus, ad Ecclesiā deferretur, nec posset plura dicere verba, ad quamlibet pausam dicebat. filioli diligite alterutrum. Tandem discipuli & fratres qui aderant audiētes, quod eadem verba semper diceret dixerūt, Magister quare semper hoc loqueris? qui respondit, Quia præceptum Domini est & si solum fiat, sufficit. secundo debet eum incitare ad amorem proximi amor, qui videtur inter animalia irrationabilia eiusdem speciei Eccl. 13. Omne animal diligit simile sibi & omnis caro, ad similem sibi coniungitur, si lupus, leo & serpens, non exercēt illam ferocitatem in animalia suæ speciei quam exercent in alia, quid dicendum est de homine qui defauit in alium hominē, nūquid ferocior est lupo leone & serpente? Ipsa aqua quæ naturaliter habet pugnam cum igne, pacem habet cum alia aqua, quæ est eiusdem speciei cum ea. Tertio, debet incitare ad amorem proximi, fraternitas naturalis quæ est inter omnes homines. Augusti. in libr. de doctrina christiana, Si putamus non esse proximos nisi qui de eisdem parentibus nascuntur, Adam vel Euam intendamus, & omnes fratres sumus Idem. 12. libr. de Ci. Dei. Nihil tam discordiosum vitio, tam sociale natura quā genus humanum. Propterea voluit Deus creare partem vnum de quo multitudo propagaretur, vt hac admonitione etiam in multis concors humanitas seruetur. Quod vero illi femina ex eius latere facta est, etiā hic satis significatum est, quā chara mariti & vxoris debet esse coniunctio. Mal. 2. Nūquid, pater vnus nō est omni ūno strum? Quare ergo despicit vnusquisque nostrū fratrem suū? Voluit Dominus vnicum hominem formare ex quo omnes procederēt, vt tamquam fratres omnes homines se amarent. Non sic legimus factum in angelis, vel animalibus brutis. Seneca, hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquid esse commune, ius generis humani. Ius illud videtur contineri in il-

lis duobus mādatis. Quod ab alio oderis tibi fieri, vt de tu ne aliquando alteri facias. Thob. 4. & Mat. 7. Quodcumque vultis vt faciāt vobis homines & vos eadem faciatis illis. Seneca. Sapiētia homo pro amico est: stultitia amicus nō est pro homine. Quarto, fraternitas spiritualis de qua August. de doctrina christiana. Omnes quidem fratres secundum quod homines sumus, quanto magis, secundum quod christiani sumus. ad id quod homo es vnus pater fuit Adam, vna mater fuit Eva: ad id quod christianus, vnus pater est Deus, vna mater est Ecclesiā. hæc fraternitas tanto melior est fraternitate naturali, quanto meliorem habet patrem Deum. Matth. 23. Et patrē nolite vocare vobis super Terram. Vnus est enim pater vester qui in cælis est. Item, quanto mater Ecclesiā melior est matre carnali, & melior hereditas cælestis quam temporalis. Heb. 10. Rapinā bonorū vestrōrū cū gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Si amandi sunt fratres illi qui diuidendo hereditatem, portionem vnus cuiusque minorem faciūt, quātum amandi sunt fratres illi qui portionem vnus cuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi tāto amplius gaudebunt. Quinto, debet mouere ad amorem proximi exemplum Christi. Nō enim est despiciendus, quem Christus ita charum habuit quod pro eius redemptione mori voluerit apertius, est proximus hoc pretio ne nobis uilescat, Apo. 1. Qui dilexit nos & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Tim. 2. Qui dedit semetipsum pro nobis. Exemplo suo voluit Christus, nos ad hoc incitare cum dixit. Sicut delixit vos. Io. 13. Ad id incitare debet exemplum angeli, qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus vijs suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus ē angelo. Matth. 18. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico enim vobis quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est, Ad idem debet et incitare similitudo quam habet proximus ad Deum. licet aliquis amet omnes filios amici sui, tamen specialem amorem habet ad Deum, qui amico suo amplius est similis: sic licet ad omnia opera Dei amorē habere debeamus, tamē specialiter ad hominem quē constat esse factum, ad imaginem & similitudinē Dei Gen. 1. Ad idem incitare debet quod proximus, membrum est corporis cuius Christus est caput. 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. nō amat caput qui nō amat membra. Præterea proximus tuus membrum est eiusdem corporis, cuius est tu. Naturaliter vero amor est inter membra corporis. Ro. 13. Multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Ad idem incitare debet emolumentum multiplex, quod sequitur ex hac dilectione Ecc. 4. Meli⁹ est duos esse simul quam vnum: habent enim emolumentum suæ societatis. Vnum emolumentum est adiutorium prou. 18. frater qui iuuatur a fratre quasi ciuitas firma. Tullius de amicitia virtutum amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes, vt quia solitaria non posset virtus, ad ea quæ summa sunt peruenire coniuncta & confortata ad eam perueniret. Aliud emolumentum est, mutua exhortatio. Ecc. 4. Vnus quo modo calefiet. Tertium est consolatio, prou. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor. & bonis amici consilij anima dulcoratur. Vltimo incitare debet ad amorem proximi, damnum quod facit odium vel discordia. hoc. n. facit in corpore Ecclesiā, quod facit diuisio cōtinuitatis in corpore humano, ex qua sequitur

sequitur dolor magnus, & quādoque mors: ideo Saluator multum rogat pro vnitatem Ecclesiā. Io. 17. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi vt sint vnum sicut & nos. Idem in eodem. Non pro eis rogo tātum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint. Incitare debet principem ad amorem cleri amor, quē in corpore humano videmus inter manum & oculum, si oculo immineat periculum, manus se opponit oculum protegens, & istum suscipiens. Secūdo hoc, quod Deus reputat sibi fieri, quod ministeris eius exhibetur. Mat. 10. Qui vos audit, me audit: & qui nos spernit, me spernit. Tertio, hoc quod parentes sunt spirituales, quibus honor & amor debetur. Basilius. Parentes nostros vt propria viscera diligamus. Quarto, hoc quod ministrant spiritualia, ideo merito debentur eis temporalia. Matth. 10. Dign⁹ est operarius cibo suo. 2. Tim. 2. Laborātem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Gala. 6. Communicet is qui catechizatur, verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. 1. Tim. 5. Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Duplici honore sunt digni, quia bene viuūt, & bene præsent, secundum Ambro. Digni sunt honore sublimi, & terreno honore: sublimi vt eis obediatur, terreno vt eis necessaria ministrentur. 1. Thess. 5. Rogamus vos fratres, vt noueritis eos qui laborāt inter vos, & præsent vobis in Domino, & monēt vobis, vt habeatis eos abundantius in charitate.

CAP. XIII.

Quæ pertineant ad bonum principem, a diuersis auctoribus collecta.

Quæ pertineant ad bonum principem ostendit Cyprianus in lib. de 12. abusionibus sæculi his verbis. Iustitia regis est neminem iniuste per potentiam opprimere, sine acceptatione personarum inter virū & proximum suum iuste iudicare, Aduenis pupillis & viduis defensor esse, Cohibere furta, Adulteria punire, Iniquos nō exaltare, Impudicos, & hiltros nō nutrire, Impios de terra perdere, Parridas & perimentes nō sinere viuere, Ecclesias defendere, Pauperes elemosynis alere, Iustos super regni negotia cōstituire, Senes & sapientes & sobrios consiliarios habere. Magorum, & ariolorum, pythonissarumque superstitionibus nō intendere, Itacundiam suam differre. Patriam suam fortiter & iuste contra aduersarios defendere, Prosperitatibus animum non eleuare, Cuncta aduersantia patienter tolerare, Per omnia in Domino cōfidere, Fidem catholicam in Domino habere, Filios suos non sinere impie agere, Certis horis orationibus insistere, Ante horas congruas cibum nō gustare. Hæc regni prosperitatem in præsentia faciunt, & regem ad cælestia perducunt. Item, Aug. in lib. de ci. Dei ostendit ea quæ ad principem pertinet his verbis. Felices dicimus imperatores si iuste imperant, si inter linguas sublimiter honorantium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, si se homines esse meminerint, si suam potestatem ad Deum cultum maxime dilatandum maiestati eius famulam faciunt, si Deum colunt, diligunt, timēt, si plus amāt illud regnum, vbi non timent habere cōsortes, si tardius vindicant, facile ignoscunt, si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque reipublicæ, non

pro saturandis inimicitarum odijs exercent, si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent, si quid asperere coguntur plerumque decernere, minime lenitate & beneficiorum largitate compensant, si luxuria tanto est ei castigatio, quanto posset esse liberior, si malunt cupiditatem suis, quā quibuslibet gentibus imperare, & hæc omnia fatiunt non propter ardorē inanis gloriæ, sed propter charitatē felicitatis eternæ: si pro suis peccatis humilitatis & miserationis ad orationis sacrificium Deo suo vero immolare nō negligunt. Tales christianos Imperatores dicimus esse felices interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenit. Item, Greg. ea quæ ad principem pertinent ostendit his verbis, Summum bonum est in regibus iustitiam colere, ac sua cuique iura seruare, & in subditos non sinere quod potestatis est fieri, sed quæ quæ est custodiri. Idem, Tunc regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Itē Ber. Restrigēda sub ratione potestas est, nec quicquā agendum est prius quā concitata ad tranquillitatem mens redeat: quoniam commotionis tempore iustū ira putat quod fecerit.

Secundus lib. eruditionis principum explicat. Benedictus Deus qui incepit & compleuit, Amen.

Explicit liber secundus.

INCIPIUNT CAPITULA

LIBRI TERTII.

<i>Ne princeps se neglecto circa alios occupetur.</i>	cap. 1.
<i>Vt princeps se perfecte scrutetur.</i>	cap. 2.
<i>Quod princeps subditis bona eorum non auferat.</i>	cap. 3.
<i>Quod princeps actionem consideratione proueniat.</i>	cap. 4.
<i>Quod princeps trina consideratione quod futurus est proueniat.</i>	cap. 5.
<i>Quod princeps frequenter cogitet de se, quid sit, quis, qualis.</i>	cap. 6.
<i>Quod humilitas est astutissima.</i>	cap. 7.
<i>De incitantibus ad humilitatem.</i>	cap. 8.
<i>De mortis memoria.</i>	cap. 9.
<i>Vt princeps a seruitute diaboli et vitiorū se custodiat.</i>	cap. 10.

Explicunt capitula.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

PROOEMIUM

CAP. I.

STENSVM est in præcedenti libro, quomodo princeps habere se debeat ad eum qui est super eum, scilicet ad Deū, vel eius Ecclesiā: in hoc tertio libro ostendetur, quomodo princeps habere se debeat ad seipsum. Caudum est principi primo, ne circa alios occupatus seipsum negligat. Secundo, ne relictis aliquibus vitijs, aliqua vitia retineat quibus pereat. Tertio, ne subditis suis bona eorum auferat, propter quæ ipsos subditos amittat. Principi etiam multum necessarium est vt actionem consideratione proueniat, prudentia fortitudinem suam cohibeat. Trina consideratione quod facturus ē, debet præuenire, scilicet an licet, an expediat, an doceat. Frequenter et de se debet cogitare quid sit, quis, qualis.

CAP.

Ne princeps, se neglecto circa alios occupetur.

S princeps se neglecto circa alios occupetur stulto labore consumitur, sicut dixit Iethro principi sine gogæ Moyfi. Vere stultus est labor talis cum Sapiens dicat, propriū est stultitiæ aliena vitia cernere, & sua obliuisci. Valde fatum est quod princeps se neglecto, alijs intendat, cum ipse sit in maiori periculo quàm alij. Quato enim quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, iuxta verbum. Aug. Principi ex omni parte timendum est. Demones, qui caelestem altitudinem amiserunt positus in terrena altitudine in uident, eos maxime impugnant: reputatis sibi honorabilius, si eos sibi subiecerint, scientes q̄ per eos pluribus poterant dominari, sicut in exercitu hostes uisibiles ducem exercitus capere vel occidere, conantur, eo quod ipso capto, vel occiso exercitus dispergatur. Sic hostes, inuisibiles eum qui p̄est maxime persequuntur. 1. Reg. vlt. Totum pondus p̄lij uersum est in Saul. De periculo principis, requiere supra lib. 1. ca. 1. Si neglexerit princeps suam salutem, non deerit qui eius non negliget damnationem, sed eam non negligenter procurabit, cum iuxta uerbum Sapientis inestimabile bonum sit, suum esse. Multum est principi nociua occupatio, quæ hoc bonum ei aufert. Non est suus, qui in periculo positus sibi intendere non potest: si uult princeps totus esse omnium inlar Apoitoli qui omnibus omnia factus est, laudabilis est humanitas, sed si plena sit, quomodo aut plena? eo excluso. Ipse homo est, ergo ut plena & integra humanitas sit colligat ipsum in tra se sinus, qui omnes recipit: cum omnes eum habeant sit ipse ex habentibus vnus, sit maledictus qui partem suam facit deteriorem: quid ille qui se penitus reddit experte? Quid prodest principi si uniuersum mundū lucretur, se vnū perdens? Nouerit licet omnia mysteria, lata terre, alta cæli, profunda maris, si se nescierit erit similis ædificati, infundamento ruinam, non structuram faciens. Non est sapiens, qui non est sapiens in acquisitione salutis: nemo eo ipsi germanior.

CAP. II.

Ut princeps se perfecte scrutetur.

Multum cauendum est principi ne aliquibus vitijs relictis, vitia aliqua retineat quibus peccat. Sunt aliqui qui de hoc confidentes, quod sunt continent in alijs vitijs remanent, periculum suum nō agnoscunt: superbi enim sunt ventosi, inuidi, iracundi, accidiosi, raptores, mendaces, blasphemii, detractores, malorū fautores, bonorum oppressores, in iudicio personarum acceptatores. Talibus necessariū esset, ut in speculo scripturæ sacræ frequenter se suspicerent. Greg. specula sunt diuina præcepta in quibus animæ sanctæ temper inspiciunt & si quæ sunt in eis seditates, deprehendunt. Io. in Epistolis. Impossibile est quæquā Deo placere, qui quid ei placeat ignorat, si rex potest ut obsequendi voto offendat, si quomodo obsequi debeat ante non didicit. Ber. Eugenio Papæ amouit speculum, sedus se in eo uultus agnoscat. Inspice ne forte & si sit, unde merito placeas tibi, etiā in quo debeat displicere, non desit: nolo glorieris, testimonio conscientia. Omnia illi desunt qui nil putat sibi deesse: principi multum cauenda est personarum

acceptio in iudicio. Ber. Eugenio Papæ. Caliginis due sunt causæ, ita & melior affectus. is iudicij censuram eneruat, illa præcipitat. Turbatus præ ira oculus, clementer nil intuetur, suffusus quadam fluxa & muliebri mollicie animus, rectum non uidet. Non eris innocens si aut punias eum cui fuerat forte parcendū, aut parcas ei qui fuerat puniendus. Impunitas nociua est ualde. Ber. in lib. de cōsideratione. Impunitas est iniquitæ soboles insolentia mater radix impudentia, transgressionum nutritrix. Multum decet principem ut sit sine macula, cū teneat locū eius qui est sine macula, & uult habere ministro sine macula, iuxta illud. psalm. 110. Ambulans immaculate hic mihi ministrabit. Populus etiam multum ad eum respicit, unde ei bene conuenit illud. 1. Cor. 3. Spectaculum facti sumus mundo: & sicut sapientia. 7. dicit de Christo qui est speculū sine macula, ita ipsi pro possibilitate sua, debent esse speculum sine macula, in quo pure reluceat Christi imago: si macula fuerit in speculo illam uidet qui in eo faciem uidere quærebat, sic si macula fuerit in principe, ad eam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Præterea macula in principe est in gloria, in statu scilicet glorioso, cū perfectio christiana religionis sit immaculatum se custodire ab hoc sæculo, Iacobi primo. Princeps qui super alios est, perfectius hoc debet facere. Et notandum quod multiplex est macula, quam aliquis cōtrahit ab hoc sæculo. Prima est superbia, quæ multum timenda est homini: hæc luciferum ipsis sideribus clarius emicantem, in diabolū conuertit: hæc macula multum excæcat oculum cordis. Ber. superbo oculo ueritas non uidetur. Secūda macula est auaritia, quæ ualde deformis est. Sapiens: Tetrius auaritia, vitium nullum est. Ecc. 31. Beatus uir qui inuētus est sine macula, & qui post aurum non abiit. Tertia, est macula luxuria, de qua Ecc. 47. Inclinaui femora tua mulieribus, & paulo post subditur. Dediti maculam in gloria tua: loquitur ad Salomonē: hæc macula ualde turpis est. Grego. superbia eo quod minus turpis creditur, minus uitatur, luxuriam eo magis erubescunt homines, quia omnes turpem nouerunt. Quarta, est peccatum gula, de qua habetur in epistola. Iudæ hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes: uarietate enim & delectabilitate ciborum, occasio sunt ut conuiuantes cum eis maculentur. Quinta macula est loquacitas, de qua Iaco. 4. lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus.

CAP. III.

Quod princeps subditis suis bona eorum non auferat.

Multum cauendum est principi ne subditis suis bona eorum auferat, propter quod ipsos amittat. Ber. in li. de cōsidera. parui deiectione animi est, de subditis non profectum querere subditorum, sed quæstum proprium: non mediocri gloria est uox illa Apottoli, Non requiro datum sed fructum. Indecens est ualde principi, uoluntate pro lege uti. Nō est maior Domino suo qui ait, Non ueni facere uoluntate meam. Non minus deiectione quam elati animi est, ueluti rationis expertis, non pro ratione sed pro libito agere, nec iudicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale, & tam indignum, cui uis uenti rationis, quàm uiuere ut pecus? Quis in te rectore omnium, tantum contumeliam naturæ honoris iniuriam ferat sic dege-

fic degenerado, generale opprobriū fecisti tibi, p̄priū. A in mundo isto, iuxta illud Luc. 1. Visitauit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris sunt, & in umbra mortis errant. Imminet mors talibus intus & exterius, iuxta illud Tren. 1. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Qui habent defectum considerationis, inconsiderati uolunt, loquuntur, & operantur. Voluntas eorum mortem uitæ præligit. Eccl. 12. Ante hominem uita & mors, bonum & malū: quod placuit ei, dabitur illi. Item, cū mors & uita sint in manibus linguæ, Prouer. 15. Si non dirigatur lingua consideratione, mors præligitur uitæ. Prou. 15. Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Loquens inconsiderate sentit hæc mala, scilicet conscientia remotionem. Eccl. 20. Qui multis uittur uerbis, lædit animam suam. Item, gratia euacuationem. In eodem, Sapiens in uerbis amabilem se facit: gratia autem fatuorum effundentur. Item, confusionem. Prouer. 10. Os stulti cōfutioni proximum est. Ibidem 13. Impius confundit & confundetur. Item, damnationem. Matth. 13. Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis. Si desit consideratio, prælegitur uia ducens ad mortem uia quæ ducit ad uitam, & societas quæ ducit in infernum illi quæ ducit in paradysum. Ex consideratione est desertio periculosa uia, in psal. 118. Cogitauit uias meas, & conuertit pedes meos. Homo consideratione non utens est ut animal brutum, uel eo deterior. Bernar. An non tibi bestijs bestialior uidetur homo rationem habes, & ratione nō utens? Pecus quidem si rōne se non regat, excusationem habet à natura. Versari debet cōsideratio nostra circa opera eius qui supra nos est, iuxta illud. Eccl. 7. Considera opera Dei, quæ scilicet uirtuti diuinæ sunt possibilia non humanæ. Hæc consideratio ad hoc uilis est, ne ea temere præsumamus, hæc consideratio fidei est: si ipsa desit cum Dei iniuria quod Dei proprium est, ab homine usurpatur, & creaturæ attribuitur, quod est quasi idolatria. Et si contingat quod ad exhortationē alicuius aliquis corrigatur, eloquentia & sapientia suæ hoc attribuit, & inde gloria suam, & laudem hominum quærit. Si uero non corrigatur, offenditur, & peccatori indignat, & irascitur incorrigibilitatem ipsius, suam contumeliam reputas, nō attendens quod correctio peccatoris nō est opus humanæ uirtutis, sed diuinæ. Ferens lucernam, nō cōfert uisum gradienti: & cibum ministrans, nō cōfert uitam illi cui ministratur: & ad pugnam incitans, nō dat uirtutem praliandi, adminiculantia sunt ista, sic prædicator nō dat gratiam, qua peccator corrigatur: Deus est qui correctionem operatur. Unde iuxta uerbum Salomonis. Nemo potest corrigere quem ille despicit. Quosdam Deus appetitur, quos de manu inimici quasi uolenter eripit tribulationibus multis: quosdam uero despicit, quos uelut fragmenta uasorum, & pānos irreparabiles in luto diuitiarum & deliciarum putrescere permittit. Opera eius qui contra nos est, scilicet diaboli, considerare debemus, ut eorū destructioni intēdamus exemplo Saluatoris, qui mūdo uisibilis apparuit, ut eius exemplo ad horū operū destructionem incitaremur, iuxta illud Io. 3. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissoluat opera diaboli: ad hoc debet esse studium & labor eorum, qui curas habent ut peccata in parochijs eorum destruantur. Isa. 27. Ille omnis fructus, ut auferatur peccatū eius. Opera etiā nostra frequenter considerare debemus: distincte enim examinabuntur a Deo etiam uerba otiosa. Job. 11. Verbar om-

CAP. IIII.

Quod princeps actionem consideratione præueniat.

Multum necessarium est principi ut actionem cōsideratione præueniat. Ad cōsiderationem mouet Ber. scribēs ad Eugeniū populi rectorem, multum commendans eam ipsi his uerbis. Nō te totum, nec semper des actioni, sed considerationi aliquid tui & cordis, & temporis sequestra. Consideratio ipsius actionis partes benigna p̄sumptione suas facit quodammodo peragendo & ordinando quæ agēda sunt necessario. Caue ne forte quæ præuisa poterāt esse p̄ficua, præcipitata magis fiant periculo. Consideratio primo ipsum fontem suum, i. mentem de qua oritur, purificat, demum regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, cōponit mores, uitam honestat & ordinat, postremo diuinatum rerum & humanarum scientiā confert. In minori mundo, scilicet homine, est defectus cōsiderationis, quod in maiori mundo est defectus illuminationis. Tria sunt in maiori mundo ab illuminatione, scilicet decor, directio, & securitas. Deficiente illuminatione decor deest mundo, uel non prodest cum non delectet, eo quod non uideatur, & est confusio, & inordinatio, & nulla securitas: sic in homine si desit cōsideratio, deest decor honestatis, deest ordinatio. Cōfusa est enim uita, & in periculo imago existens miserij infernalis, ubi nō est decor nec ordo, sed horror. Periculum istud uerum solem facit nasci

rebar omnia opera mea, sciens quod non parcis delinquenti. Prou. 13. Astutus considerat omnes gressus suos. Opera etiam eorum qui sunt inter nos, considerare debemus, ut inde exempla sumamus. Prouer. 6. Vade ad formicam, o piger, & considera vias eius, & discite sapientiam. Quod corrigere aliquem Dei sit, non hominis, intelligebat qui dicebat. Sana me domine, & sanabor, Hie. 17. Si cupiditas cor hominis occupauerit, numquam sanabitur cor illud sine Dei operatione, sicut ex verbis patet Domini Matth. 19. qui ait, cum iuuenis habens multas possessiones abijisset tristis auditio verbo ipsius de contemptu diuitiarum, Amē dico vobis, diues difficile intrabit in regnum celorum. Item, facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnum celorum: & cum hoc audito dixissent discipuli, Quis poterit saluus esse? Respondit. Apud homines impossibile est, ut scilicet per se a suis cupiditatibus conuertantur: apud Deum omnia possibilia sunt. Idem intelligendum est de alijs corruptionibus. Si enim amor illicitus alicuius mulieris cor occupauit, sine virtute diuina non sanabitur, Isa. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Osee. 13. Perditio tua Israel, tantum ex me auxilium tuum. Iob. 13. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es? Eccl. 21. Quasi rhophæa bis acuta omnis iniquitas plagæ illius, non est sanitas, virtute scilicet humana: sicut ad Deum pertinet creatio, ita recreatio. Peccatum hominem ad nihilum redigit, & quodammodo ad deterius. Bonum etiam esset ei si natus non fuisset, vel nihil omnino fuisset, nisi correctio secutura sit: unde virtutis diuinæ non humanæ est ad statum bonum illum reducere, cum gratia sit supra naturam, & solius Dei sit naturam animæ in esse perducere, ipsius solus erit gratiam infundere, in psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus, Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est. Non sufficiunt ad correctionem verbera, quæ sunt maioris efficaciam quam verba, iuxta illud Prou. 27. Si contuderis stultum in pila quasi prifanas, desuper feriete pilo, non auferuntur ab eo stultitia eius: multo minus ad eorum correctionem sufficit verbi exhortatio, cor non sanat nisi quod cor intrat. Non sit correctio sine gratia, quæ est immediate a Deo, cum datur gratia: datur spiritus, scilicet qui non datur nisi a Deo, cum sit donum optimum: cum gratia datur, sit filius Dei cui datur. Datur ei ius regni, pena æterna remittitur, quæ omnia ad Deum constanter pertinent. Multum necessaria est principi, ut prudentia fortitudinem suam cohibeat. Ber. Eugenio Papæ. Aduerte suauissimum amplexum virtutum, atque alteram pendere ex altera, matrem fortitudinis esse prudentiam: nec fortitudinem esse, sed temeritatem quælibet ausum, quem non parturiuit prudentia. Hæc ite est, quæ inter necessitates & voluptates media quasi quædam arbitra sedens, vtrinque certis limitibus determinat fines, istis assignans & præbens quod satis est, illis quod minus est demens, & sic ex alterutro tertiam formans uirtutem, quam dicunt temperantiam, nepe imtemperantem ipsa consideratio censet tam eum qui necessarijs pertinaciter demit, quam qui indulget superfluis. Non est temperantia in solis refecandis superfluis, est & in admittendis necessarijs, tñ de iustitia necesse est mentem consideratione præueniri, ut se formet in ea. Se enim necesse est prius cogitare, ut ex se norma ducat iustitiæ, non factura utique; alteri quod sibi nolit fieri, nec quod sibi fieri velit alteri ne-

gatura. Non est laudabilis in principe nimia audacia. Ber. in lib. de consideratione. Ego multo mihi tutius iudico apud maiestatem timiditate, quam temeritate periclitari.

CAP. V.

Quod princeps trina consideratione quod facturus est, præueniat.

Princeps quod facturus est, trina consideratione debet præuenire, scilicet an liceat, an expediat, an deceat. 1. Cor. 10. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, loquitur Apostolus de commestione eorum quæ imolata sunt idolis, ut non omnia quæ licentia pediant, id est adiuuant in cursu prædicationis, sed magis impediunt. Eccl. 37. Non omnia omnibus expediunt: & subditur ab Apostolo ad explanationem, omnia mihi licent, sed non omnia edificant: licent omnia potestate liberi arbitrij, & doctrina legis naturalis qua omnia munda sunt. Domini est terra & plenitudo eius. Vnde licet omnia comedere, sed ad vitandum scandalum proximi, a tali commestione abstinendum est. Prou. 13. Sapiens mulier edificat domum suam. Inspiciens extructam quoque destruet manibus: & subdit Apostolus. Nemo quod suum est querat, supple tantum. 1. Cor. 13. Caritas non querit quæ sua sunt tantum, ut dicit Aug. ibi. Philip. 2. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum. Si quis tamē obijciat decibus prohibitis populo Iudæorum, Leui. 11. & Deut. 14. Dicendum, quod illi cibi non fuerunt prohibiti propter se, sed in onus populi, & propter significationem, & ad restringendum peccatum gula, quod in populo illo multum regnabat. Apostolus etiam uocauit prohibitionem illam, Tit. 1. dicens. Omnia munda mundis. Cum princeps considerare habeat, au deceat quod facturus est, quod ad disciplinam pertinet, sciendum quod secundum Hug. de sancto Victo. disciplina est omnium membrorum motus ordinatus, & dispositio decem in omni habitu & actione. Idem. Disciplina est conuersatio bona, & honesta, cui parum est non mala facere, sed studet in his quæ bene agitur, pet cuncta irreprehensibilis apparere. Hæc descriptio videtur esse sumpta ex verbis Augustini, dicens. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris non fiat quod cuiusquam offendant aspectum, sed quod vestram deceat sanctitatem. Ista disciplina idem videtur esse quod modestia, de qua loquitur Philof. Cuius est decorem, seu decentiam seruare in exteriori conuersatione, & est decor iste respectu hominum. Ad uideandum autem utrum aliquid sit decorum, seu decentius uel non, attendendum est an sit naturæ consentaneum, & an sit personæ dignum, quæ hoc agit, uel cum qua agit. Attendendum est etiam ad congruentiam temporis, uel loci. Decor est in homine quod est consentaneum excellenti naturæ hominis, & est aliquid indecens in homine quod non esset indecens in bruto. Idem, aliquid indecens est in personâ prælati, quod non esset indecens in personâ priuata. Item, aliquid indecens est in religioso, quod non esset in personâ seculari. Idem, aliquid est indecens congruentia temporis, secundum illud Eccl. 20. Ex ore fatui reprobabit parabola, quia non dicit illam in tempore suo. Ratione etiam loci aliquid est indecens, ut cum in sacro loco aliquid sit indecens, quod alibi fieret decens: sacro loco magna est exhibenda reuerentia. Et notandum quod reuerentia mul-

riti multipliciter accipitur: aliquando enim dicit motum qui est fugiendo, seu resiliendo ab altitudine alicuius rei in propriam paruitatem, & vocatur motus iste motus reuerentiæ, & huic motui interiori respondet exterior elongatio, vel fuga, qua humiles prius elongant se ab his qui sunt in potestate positi non audientes eis appropinquare, quoniam reuereri dicit honorem quæ aliquis exhibet alteri gratia dignitatis, ad ostendendum quod ipse subiectus sit ei, & paratus voluntatem eius sequi, ut est assurgere venienti, assistere sedenti, inclinare transeunti, incedentem sequi: & genuflexio exhibet, & honor alicui propter prioritatem temporis, vel naturæ dignitatem, vel excellentiam in aliqua gratia. Propter superioritatem exhibetur honor, iuxta illud. Ro. 13. Cui honor est honorem. 1. Pet. 2. Regem honorificate. Item, propter prioritatem temporis, ut Leui. 19. Coram cano capite consurge, & honora præsentiam tenis. Item, propter dignitatem naturæ, ut Exo. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam. & Mala. 1. Si ego pater, ubi honor meus? Propter excellentiam in aliqua gratia honor exhibendus est omnibus. Debemus enim credere quod omnes excedunt in aliqua gratia. 1. Pet. 1. Omnes honorate. Ro. 12. honore inuicem præuenientes. Phil. 2. In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes. August. Non hoc ita debemus arbitrari, ut nos estimare fingamus, sed vere estimemus aliquid posse esse occultum in aliquo, quod non superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Et notandum quod dignissima species honoris creaturæ exhibendi, est honor qui debet humanæ naturæ, quæ filius Dei assumpsit: specialiter vero est honoranda humana natura in Christo propter inhonorem quam in cruce sustinuit, iuxta illud Phil. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum. Propter hoc ex institutione Ecclesiæ fit adoratio crucis, in qua is cui exhibetur honor, ille est Christus passus: ignominia vero crucis est causa illius adorationis. De adoratione humanæ naturæ a filio Dei assumptæ dicit Aug. super illud, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Sciendum est quod in Christo terra est. i. caro, quæ sine impietate adoratur. Post naturam humanam a filio Dei assumptam exhibendus est honor beatæ Virgini, in qua, & ex qua filius Dei carnem assumpsit. Dama. Dei genitricis imaginem non materiam, sed figuram adoramus, figuram hic intellige figuratum, seu significatum per imaginem. & subdit Damascenus. Honor enim qui est ad ipsam, ad eum qui ex ea incarnatus est, reducit. Hoc dicit ideo, quia mater propter filiū honoratur. Tertio, exhibendus est honor beatis angelis & sanctis qui sunt in statu gloriæ ab his qui sunt in statu miseræ: status enim miseræ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior iohanne baptista: qui autem minor est in regno celorum, maior est illo. Quarto, exhibendus est honor his qui præsumunt in ecclesia militante, qui scilicet sunt in gradu superiori ab his qui sunt in gradu inferiori. Quinto, præsumunt, sunt in loco Dei, ideo honor eis, exhibendus est, unde & Dij vocantur. Exo. 23. Dij non detrahes, & principi populi tui non maledices. Præcipue honor exhibendus est his qui præsumunt quantum ad spiritualia, iuxta illud. 1. Tim. 5. Qui bene præsumunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborati verbo & doctrina. Quinto, honor exhiben-

endus est amicis Dei, & in statu viæ qui sunt nota sanctitatis unde qui se reputant peccatores, cum genuflexione suffragia solent petere a talibus: status enim eorum secundum suam reputationem est inferior statu aliorum, sicut status serui a statu Domini, vel filij: filius domini a seruis dominus vocari solet. Mat. 15. Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Canes vocantur peccatores: filios, iustos, & subditur. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Intelligit illos dominos, qui primo vocati sunt filij. De hoc honore, dicitur ad Ecclesiā, Isa. 49. Vultu in terram demisso adorabunt te. Et notandum quod reuerentia quæ debetur rebus Deo dicatis, ut templo, vel cimiterio, vel his quæ pertinent ad ornatum templi, vel sancto tempore, videtur esse quidam timor quo timemus intrare templum illorum, vel non sanctificari, vel appropinquare altari, uel alijs rebus sacris, vel inquinare nos in loco sancto, vel cetera opera ibi exercere. De hoc timore habet. Gen. 28. Quam terribilis est locus iste? non est hic aliud nisi domus Dei, & porta celi. Mal. 2. Leui a facie nominis mei pauebat. Cum dominus sanctus sit in sanctitate, vult appropinquari ad eius ministerium Exo. 28. Aarō sanctificatus ministret mihi: qui vero Deū non ostendit sanctum ad ministerium eius in sanctitate appropinquando, ipse ostendit eum sanctum pro immunditia sua, penam a Deo recipiendo. Leuit. 10. Arreptis Nadab, & Abiud filij Aarō turibulis imposerunt ignem, & incensum, in super offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat, egressusque ignis a Deo, deuorauit eos, dixitque Moyses. Hoc est quod loquutus est Dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi. Non legitur Christum in euangelio tantam iram per zelum ostendisse, quantum ostendit cum vidit quod tempore non exhibebatur debita reuerentia Io. 2. & Matth. 22. Tunc impletum est illud, Zelus domus tuæ comedit me. Matth. 11. legitur quod non sinebat ut quisquam transferret vas per templum post illud verbum Apostoli, Omnia mihi licet, subdit Apostolus, Si cum gratia participo, quid blasphemor? id est, cur cado in blasphemiam ipeiorum, pro eo quod gratias ago siue ergo maleducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in Dei gloriam facite, id est, in laudem Dei. Ambr. Cum inuocatione creatoris, ut in actibus & conuersatione nostra laudetur Deus. Aug. Si hæc recte fiunt, laudes Dei sunt. Idem. Cum laudatur Deus de bono opere tuo, Deum laudas: & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, Deum blasphemas. Itē idē, Si quod maleducas & bibis, ad refecionem corporis sumis, reparationemque membrorum tuorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili supplemētorum solatia, cibus tuus & potus laudat Deum: si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quantūlibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemias. De his qui sine benedictione & gratiarum actione elemosynarum collatione comedunt, dicit canonica Iude. Hi sunt in epulis suis cum macula, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes.

CAP. VII.

Quod princeps frequenter cogitet de se, quid sit, quis, qualis.

Requæter debet princeps cogitare de se, quid sit, quis, qualis: quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia homo; quis, rector, vel

decausis solet aliquis se inclinare, vel demittere, vel quia gladius eius capiti imminet, vel quia transiturus est per ostium humile, vel propter societatem aliquis magnæ personæ, quam ad terrâ videt sedere: similibus causis debet homo per humilitatem se inclinare, si per superbiam se erexerit. Gladius omnipotentis Dei est euaginatius super caput eius. 1. Pet. 5. Humiliamini sub manu potentis Dei. Item, necesse habet per ostiū humile paradisi intrare. Augu. super Io. 10. Ego sum ostiū, ostiū humile est: si sano capite voluimus intrare, oportet caput demittere. Itē, Altissimus in mundo isto & sancti valde se humiliter habuerūt. Mat. 10. Sufficit seruo si sit sicut dñs eius. & Io. 15. Mementote sermonis mei, quē ego dixi vobis. Non est seruus maior domino suo. Et bona & mala nostra debent nos humiliare. In bonis non verum dominium, sed onus & periculum habemus, pro illis censum debemus, & non solum illa perdere, sed etiā pro illis perdi possumus. Mala vero nostra, si sint mortalia peccata, multum debent nos humiliare, cum pro illis patibulo infernali adiudicati simus. Mirum est cum habeamus tot humiliantia, quomodo remanet in nobis superbia? Omnia vanitas, Omnia fatuitas cordis nostri, cuius elationem perfecte dirimere, cuius ceruicofos motu omnino domare humilitatis materia tāta nō sufficit, qn adhuc supbiat terra & cinis.

CAP. IX.

De Mortis memoria.

ET notandum quod multum valet ad humilitatem, mortis memoria, sicut docet Ecclesia in principio quadragesimæ capitibus fidelium cineres imponens, dicens. Memento quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Debet homo se cinerem reputare & ex parte animæ, & ex parte corporis. Ex parte corporis propter propinquitatem & certitudinem quam habet ad hoc quod in cinerem redigatur. Sic enim loqui solet scriptura sacra, ut aliquis quod futurum est, dicat iam esse propter propinquitatem & certitudinem. Greg. Fere se mortuum considerat qui se moriturum non ignorat. Ro. 8. Corpus mortuum est propter peccatum, id est, necessitati moriendi addictum. Quantum vero ad animam, debet homo se cinerem reputare quantum ad tria. Primo, quantum ad vilitatem: cinis valde est vilis, licet materia ex qua factus est fuerit pretiosa, sic qui est in statu peccati quasi nullius valoris est respectu valoris in quo erat ante peccatum. In psal. 14. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Immo minus quā nihil videtur esse: melius enim esset ei non esse, quā malum esse, si in malitia perseveret. Secundo, quantum ad hoc quod cinis non potest resistere modico statui quin ab eo dispergatur: sic peccator non potest resistere sibi verbo modici, iuxta illud, psal. 1. Non sic impij non sic, sed tamquā puluis quem projicit ventus. Tertio, quantum ad hoc quod sicut cinis non potest ex se redire ad statum materiæ unde factus est, sed sola Dei virtute, sic peccator non potest reduci ad statum bonum nisi Dei virtute. Principi qui iam habet coronam temporalem, & cui desideranda est æterna, multum expedit ut sua reputatione cinis sit: pro cinere enim corona promittitur. Isa. 61. Ad annuntiandum mansueris mihi me, ut darem coronam eis pro cinere. Multū est vtilis mortis memoria. Eccl. 7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in

æternum non peccabis. Hieron. in epistolis. Platonis est sententia. Omnem sapientum vitam meditationem esse mortis. Sap. Summa philosophia est assidua mortis meditatio. Specialiter mortis memoria iuueni est necessaria, unde post illud Tre. 3. Bonū est vitocum portauerit iugum in adolescentia sua, subditur. Ponet in puluere os suum. Os sapientum est in corde ipsorum. Eccl. 25. Os ergo in puluere ponit qui cogitat quod puluis sit. In hac meditatione projicienda est cupiditas, & vanitas sæculi: unde Leui. 1. præcepit Dominus ut faciens holocaustum de turturibus, vel pullis columbæ, projiceret vesiculam gutturis, & plumas in locū cinerum. Holocaustum facit de turture, qui dat se Deo ut ei seruiat in claustris: de columba facit holocaustum, qui dat se Deo ut ei seruiat in mundo. Turtur enim amat solitudinem, columba gregatū volat. Vesicula gutturis, quæ est quasi horreū auium, cupiditatem designat, pluma vero leuitatē. In loco cinerum vesiculam projicit, qui consideratione mortis suæ cupiditatem a se abijcit non curans acquirere quæ in breui perdat, & a quibus perdat. Ber. Utinam congregata tantum perirent, & non congregatorum eorum. Tolerabilius esset insudare labori perituro quā perempto. Plumam in locū cinerum projicit, qui consideratione mortis vanitatem huius mundi refugit, intelligens fatuum esse in via ad mortem gaudere. Aug. Nihil aliud est tempus præsentis vitæ quā cursus ad mortem. Memoria mortis valet ad contemptū mundi. Hiero. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturū. Eccl. 11. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. In morte vanitatis arguitur omne quod est in mundo, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Concupiscentia oculorum in hoc quod homo nudus reuertitur in terram. Job. 1. Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Manifeste apparet quod fatuum fuit tantum concupiscere terrena, cum spoliandus esset eis. Concupiscentia carnis in hoc quod corpus delicate nutritum vermibus effica datur, satis apparet in hoc quod delitiæ non sunt quærendæ carni: non multum curandum est qualem escam vermes comesturi sint. Superbia vitæ in hoc quod ille qui volebat esse super homines, ponitur sub terra, & ambulat super eū porci & canes. Satis ex hoc apparet, quod ualde fatuum fuit velle esse super alios. Qui vult nauem regere, ponit se in fine nauis: sic sapiens consideratione finis regit se in his quæ sunt ad finem. Illū qui dicebat, Anima mea multa bona habes posita in annos plurimos, requiesce & c. Dominus posuit in fine vitæ dicens. Stulte, hac nocte repotent animam tuam a te, Luc. 12.

CAP. X.

Ut princeps a seruitute diaboli & vitiorum se custodiat.

Multum est necessarium principi ut a seruitute diaboli & vitiorum se custodiat. Sene. Recte putandus est fortior qui cupiditates quā qui hostes vicerit. Studium magnum & diligentiam adhibere debet ut se debito modo regat. Sene. Vis habere magnum honorem, magnum imperium dabo tibi, im-

bi, impera tibi. Qui baptizantur cum ad regnum cælorum eligantur, tripliciter inunguntur, scilicet in vertice, ut moneantur superiori parte sui, scilicet rationi principatum, seu dominium seruare. Prouer. 30. Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest per seruum cum regnauerit. Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Si corpus dominium habeat in homine, magna est inordinatio: simile est sicut si in corpore humano pedes essent in superiori parte, & caput in inferiori. Item, inungitur in scapulis, ut moneatur mansuete portare onus præceptorum diuinorum. Inungitur & in pectore, ut moneatur ad proximum viscera pietatis habere. In principe valde indecens est si seruituti vitiorum & dæmoniorum se subiiciat, si Deo superiori suo non obediat, si ad proximum impie se habeat. Tertius liber eruditionis principum explicat. Benedictus Deus qui incepit & compleuit.

INCIPIUNT CAPITVLA

LIBRI QVARTI.

Quod duabus de causis cauendum est principi ne habeat iuxta se malos, cap. 1.
Quod necessarium sit principi ut ad consilia bene se habeat, cap. 2.
Quod acceptio munerum multum sit timenda & cauenda principi, cap. 3.
De quibusdam quæ sunt reprehensibilia in acceptatoribus munerum, cap. 4.
Quod multum sit timenda rapina principi & in se, & collateralibus, & ministris inferioribus, cap. 5.
Quod in aliquibus raptores diabolo sunt deteriores, cap. 6.
Quod Deus multum sit puniturus raptores, cap. 7.
De penis quas Deus infert raptoribus in presenti, cap. 8.
De vijs quæ in principibus et ministerio eorum solent abuti, cap. 9.
Quod princeps cum discretione debeat eligere quem constituat super familiam suam, cap. 10.

Explicunt capitula.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

PRO OE M I V M.

In præcedenti libro ostensum est quomodo princeps habere se debeat ad se ipsum: in hoc quarto libro ostendendum est quomodo habere se debeat ad eos qui sunt iuxta ipsum. Turpius est principi quod eo præsentem perperam agitur, ideo illi quos præ oculis habet, ita debet esse ordinati & informati, ut sint ne speculum & forma aliorum.

CAP. I.

Quod duabus de causis cauendum est principi ne habeat iuxta se malos.

Multum cauendum est principi, ne sine mali qui sunt iuxta illū. Ber. in libro de consideratione. Ne te dixeris sanum dolentem latera, hoc est, ne te dixeris bonum, malis innitentē, nō sit tuta tibi tua bonitas obfessa malis, non magis quā sanitas vicino serpente: non est quo te subducas malo intestino. Et

è regione bonum domesticum, eo amplius quo sapius iuuat. Dupliciter nocent mali collaterales principi, scilicet conuictu suo eum corrumpendo, & peruerse ei consulendo. Cum peccatum sit morbus contagiosus, multum timenda est malorum societas. Non est tutum sano cum leprosis habitare. Ecclesiastes 15. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. 1. Cor. 15. Corruptunt bonos mores colloquia praua: similiter, immo amplius opera mala. Prouer. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficitur. Qui vult ire ad sanctum Iacobum, non ponit se in societate eorum qui Romam vadunt: societas non ducit nisi quo vadit. Qui vult ire in paradysum, declinare debet societatem eorum qui vadunt in infernum. Noluit Iacob habere Esau socium itineris sui. Gen. 33. Sene. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: malignus comes quāuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Eccl. 20. Quis miserebitur ei qui comitatur viro iniquo? Sicut non est tutum agnum habitare inter lupos, ita nec bono habitare inter malos. Eccles. 13. Sicut communicabit lupo cū agno aliquando, sic peccator iusto. Multum nocent mali collaterales peruerse consulendo. Malus consiliarius est oculus erudendus, iuxta verbum Domini, Matth. 5. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & c. projice abste.

CAP. II.

Quod necessarium sit principi ut ad consilia bene se habeat.

Multum vtile est principi si ad consilia bene se habeat. Et notandum quod circa hoc quinq; sunt commendabilia. scilicet gratia consilium requirendi, gratia consiliariū eligēdi, gratia consiliū dādi, gratia consiliū examinandi, gratia acquiescendi consilio. Gratia requirendi consilium est in eo qui non est præceptus ad operandum. Ille cui deest hæc gratia, offendit frequenter, iuxta illud Prouer. 19. Qui festinus est pedibus, offendit. Ad requirendum consilium monet scriptura sacra, Tob. 4. Consilium semper a sapiente require. Prouer. 11. Vbi non est gubernator, corrui populus: salus autem ubi multa consilia. simile habetur ibidem. 24. Erit salus ubi multa consilia sunt. ibidem 13. Astutus omnia agit cum consilio: fatuus autem aperiet stultitiam suam. In eodem. Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Tullius in officiis. Parua foris sunt arma, nisi consilium sit domi. 1. Machab. 5. In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum voluit fortiter facere, dum sine consilio exiit in prælium. Consilium regere debet fortitudinem. Ecclesiast. 30. Sine consilio nihil facias. ibidem. 37. Ante omnem actum, præcedat consilium stabile. Omne quod faciendum est tractare debet princeps apud se, & cum eis qui eum diligunt. Tractandum autem est ante factum, quia post factum serare retractatio est. Prouideret debet princeps ut tales secum habeat, quibus omnia sua secreta secure committat, consilia communicet, quibus se totum quasi alteri sibi refundat, qui si velit aliquatenus deuiare non sinant, frangent præcipitem, dormitantem excitent, extollentem repriment, excedentem corripiant. Opu. S. Tho. Aquin. HH 2 rigant.

agunt, sed raptores eos depredantur & torquent, qui a malo recedunt, Isa. 59. Qui recedit a malo praecepatuit, Prouer. 29. Viri sanguinum oderunt simplicem. Poterit diabolus se iustificare comparatione raptorum in die iudicii dicendo Domino. Ego illos solos afflixit qui te offenderant: sed raptores isti illos depredauerunt & afflixerunt qui non meruerunt. Secundum est quod diabolus defert angelo bono ad custodiam hominis deputato, ut ei quem custodit violentiam corporalem non inferat, quod raptores non faciunt. Tertium est quod diabolus torquet homines in inferno, qui locus est tormentorum, ut habetur Luc. 16. sed raptores torquent homines in mundo isto, ubi homines debent habere libertatem faciendi de se, & de rebus suis quod volunt. Ad ostensionem magnae malitiae vocat eos in specie, scilicet lupos, Sophoniae. 3. dicēs. Iudices tui lupi vespere non relinquebant in mane. Peccatum rapinae homini insultum nocet, macula est valde adhaerens, vix enim deletur: vix enim aliquis perfecte restituit quae rapuit. Videmus eos qui habent vestes pretiosas notas diligenter cauere eis ab oleo & aliis liquoribus, quorum maculae remoueri non possunt. Dicunt enim, Perdita esset vestis, si tale quid caderet super eam: sic iuuenis qui nondum rapuit, debet sibi cauere a rapina, & dicere, Perditus sum, si rapere inceperō: numquam enim de cetero restituetur.

C A P. V I I.

Quod Deus multum sit puniturus raptores.

Multa sunt quibus perpendetur, quod Dominus multum sit puniturus raptores, qui sua auferunt pauperibus. Primo per hoc quod ita districte iudicat eos qui sua non largiuntur pauperibus: Si enim damnantur qui sua pauperibus non distribuunt, quid fiet illis qui bona eorum auferunt? vnde super Luc. 26. habetur, Non reprehenditur diues quod aliena rapuerit, sed quod sua non erogauerit. Ad idem facit illud Math. 25. Tunc dicet rex his qui a sinistris erunt. Discedite a me maledicti in ignem aeternum: & subditur causa, Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Raptoribus vero poterit dicere, Esuriui, & abstulistis mihi quod debebam manducare: ori meo subtraxistis quod porcis & canibus dedistis. Porci sunt homines voluptuosi: canes detrectatores qui auferunt de ore Dei quod ponunt in ore diaboli. Os pauperis os Dei est: os Diaboli os impii est. Ipse enim seruus diaboli, & sic quae ipsius sunt, diaboli sunt. Ad literam etiam de rapinis pauperum pascunt canes & aues, secundo per lacrymas viduarum & pupillorum quibus iniuriantur, quae contra eos multum prouocant dominum, de quibus legitur Eccles. 35. Non despiciet Dominus preces pupillorum, nec viduam si effundat loquelam gemitus: non ne lacrymae viduae ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? a maxilla enim ascendit usque ad caelum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Minus dicit, & plus significat, immo multum offendetur. Ad idem facit parabola quae habetur Luc. 18. de iudice iniquo, qui Deum non timebat, nec hominem reuerbatur, qui nebat per multum tempus vindicare viduam quandam de aduersario eius, sed post dixit intra se. Et si Deum non timeo, nec homines reuerbor, tamen quia molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam. Et sub-

dit Dominus, Videte quid iudex iniquitatis dicat Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Multum est timendum raptoribus de salute suae: preces enim eorum non exaudiuntur propter peccatum rapinae. Isa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam: manus enim vestrae sanguine plene sunt. Orationes bonorum pro eis factae non exaudiuntur, quia aduersantur eis lacrymae pupillorum, & viduarum, quae violentae sunt in precibus, ut dicit Aug. super illud psal. 38. Auribus percipe lacrymas meas. Ad hanc contrarietatem pertinet illud Eccles. 33. Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet Dominus: immo multi maledicentes non facile quis exaudiet in aliqua curia iusta qui ius non habet, cum habet ibi multos aduersarios fortes. Tertio per magnum amorem quem Deus habet ad pauperes, qui tantus est, quod sibi reputat fieri quod eis fit, Matth. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis; mihi fecistis: propter eos venit in mundum istum. In psal. 111. Propter misericordiam inopum & gemitum pauperum nunc exergam, dicit Dominus. In primo etiam verbo nouae legis communicauit eis regnum suum dicēs. Beati pauperes &c. Vnde verisimile est, quod districte iudicatur sit pauperum oppressores, iuxta illud psalm. 71. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatores. Prou. 23. Non attingas terminum paruulorum, & agrum pupillorum ne introcas: propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum. Ibidem. 22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper est, nec conteras egenum in porta: quia Dominus iudicabit causam ipsius, & configet qui cohaerent animam eius. Quarto, per hoc quod pauperes quos spoliauerunt erunt iudices, iuxta illud Job. 35. Pauperibus iudicium tribuit. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum, Sap. 5.

C A P. V I I I.

De penis quas Deus infert raptoribus in presenti.

In mundo isto punit Deus raptores multipliciter, paupertate, sterilitate, mortis acceleratione, & quod gladio moriuntur: filij etiam eorum mendicij sunt, & gladio pereunt. De paupertate habetur Prou. 11. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Huius paupertatis potest causa quadrupliciter assignari. Prima est quod ipsi Deo relicto qui est fons, causa, & origo bonorum, de indigentibus pauperum repleti volunt, de quo conuenitur Dominus. Hier. 2. Dereliquerunt me fontem aquae viuae. Deberent milites Deo seruire, & ab eo necessaria sperare, non laboribus pauperum inhiare decessaria. Secunda paupertate enim non colligitur abundantia. Secunda causa est, quia alij depredantur eos sicut ipsi spoliati pauperes Isa. 33. Vae qui praedatis, non ne & ipse praedaberis? Abac. 2. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis. Tertia causa est, quia Deus non dat libenter illis qui spolia auferunt in pauperibus, vnde raptores plus amittunt quam auferant: amittunt enim quod liberalitas erat eis data. Nec mirum si Deus multum offendatur, cum pauperi aliquid aufertur, cum ipse sit liberalissimus. Ta-

mus. Tales vero extorsiones auaris solent fieri, non illis qui libenter dant bona sua. Quarta causa est, quia creaturae in locis sibi deputatis conseruatur & quiescunt: in locis vero ubi uiolenter ponuntur, non quiescunt, ut pöderosa quiescunt in inanimis locis, leuia in supernis. Si vero in alijs locis ponuntur uiolenter, ad sua loca reuertuntur: sic accidit de diuitijs, quae a raptoribus uiolenter occupantur. Multotiens sterilitas pena raptorum est: cum enim contra Deum acquirere velint quae possideant, Dominus negat eis, vel eorum successores qui ea possideant non dando eis heredes. Eccles. 40. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos. De mortis acceleratione dicitur, in psal. 5. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Prou. 2. Impij de terra perdentur, & qui iniue agunt, auferuntur. Quod raptores gladio moriantur, habetur Hier. 22. Vae qui edificat domum suam non in iustitia: & quibusdam interpositis subditur. Propter hoc dicit Dominus. Non plangent eum, uel frater, & uel soror non concrepabunt ei: uae domine, & uae inclitae, sepultura asini sepelietur, putrefactus & periturus extra portas Hierusalem, & propter hoc spiritus eius a demonibus rapietur, iuxta uerbum Gregorij dicentis. Qui mihi uisibiliter rapit uirgente necessitate, subito inuisibiliter rapietur. De hoc quod filij eorum medici fiat, & gladio pereant, habetur Naum 2. Leo cepit sufficere carulis suis, & necauit leonem, & impleuit praeda speluncas suas: & subditur. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, leuculos tuos comedet gladius, & exterminabo de terra praedam tuam. Job. 27. Haec est pars impij apud Deum, & haereditas uiolentorum, quam ab omnipotente suscipiet, si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt, & nepotes eorum non saturabuntur pane. Rapinae sunt quasi mole asinae fune amoris collo raptorum suspensa, in profundum inferni eos submersura, iuxta illud Prou. 21. Rapinae impiorum detrahent eos. Et notandum quod rapina multum indecens est in principe sicut & furtum, immo plus quam furtum. Vniuersaliter enim maius malum est manifeste peccare quam occulte, ut patet in adulterio. Magis ergo peccat raptor pauperi rem suam manifeste auferens, quam fur qui subtrahit eam ipsi occulte.

C A P. I X.

De uitijs quae in principibus & ministris eorum solent abundare.

Princeps quantum potest, debet facere ut & ipse, & qui sunt cum eo, immunes sint ab illis uitijs, quae in principibus & ministris eorum solent abundare, de quibus causa breuitatis sex sufficiat ponere. Primum est uulpina astutia ad rapiendum, ad quod pertinet quod dicit Dominus, Luc. 14. de Herode. Dicit vulpi illi. Tullius in prima rhetorica. De re familiari impertendum est, sed moderate. Quid stultius quam quod libenter facias, curare ut diu facere non possis? Idem. Sequitur largitionem rapinae. Cum enim dano egere ceperint, alienis bonis manus inferre coguntur: ita cum beneuolentiae comparanda causa benefici esse uelint, non tanta studia eorum assecutur quibus dederint, quanta odia quibus ademerunt. Idem. Nullum uitium deterius auaritia, praesertim in principibus & rempublica gubernantibus. Habere quatuor rempublica non modo turpe est, sed & sceleratum

& nefarium. Secundum est uitiu curiositatis, de quo habet exemplum Luc. 54. in Herode qui cupiebat Saluatorem uidere non causa suae salutis, sed causa suae curiositatis. De ipso sic legitur. Herodes uiso Iesu gauisus est valde: erat enim ex multo tempore cupiens uidere eum. Tertium uitium est contemptus simplicium, & irrisio: vnde subditur ibi. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illiuit. Quartum est graua men minorum propter maiores. Comparat enim gratiam potentum oppressione innocentum, quae negotiatio est valde iniqua & diabolica: vnde subditur. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in illa die. Quintum est immisericordia, seu crudelitas, ad quam pertinet quod milites illi uisuri Domino turbam conuocauerunt, ut amplius erubesceret, & quod ei obtulit vnus ex eis acetum, & illius latus eius iam mortui lancea aperuit: sic milites quodammodo lanceant Christum in membris suis, cum pauperibus non parcunt, quorum uita quoddam genus mortis est: aceto etiam eum potant, qui ad hoc subditos suos cogunt, ut illis meliora quae habent dantes, deterioribus utantur. Sextum uitium est quod ipsi spoliat Ecclesias bonis quae ipsi, vel antecessores eorum contulerunt eis. Ad hoc pertinet, quod milites induerunt Dominum ueste purpurea, qua postea spoliauerunt eum. Multum est uisibile uitiu iustitiae, multum noxia auaritia. Prouer. 29. Rex iustus eriget terram, uir auarus destruet eam. In eodem. Rex qui iudicari ueritate pauperes, thronus eius firmabitur in aeternum.

C A P. X.

Quod princeps cum discretione debeat eligere quem constituat super familiam suam.

Quaerendum est principi cum discretione & diligentia quem constituat super familiam suam, qui si fidelis non fuerit, fraudabit: si uero non fuerit prudens, fraudabitur. Quaerendum est ergo ei fidelis & prudens, & danda ei potestas, ut quod uidebitur sibi agendum facere possit, contra quem clandestinae & surreptitiae delationes non sunt recipiendae. Fidem debet ei princeps habere exemplo illius Aegyptij qui omnibus traditis Ioseph, ignorabat quid habebat in domo suo. Ber. Erubescat christianus christiano sua non credens: homo sine fide, fidem tamen habuit seruo super omnia bona sua constituens eum, & hic erat alienigena.

Quartus liber eruditionis principum explicit. Benedictus Deus qui incepit & compleuit.

I N C I P I V N T C A P I T V L A
L I B R I Q V I N T I.

- Quod generaliter parentes debent esse solliciti de eruditione proli. cap. 1
- Quod negligentia eorum circa hanc eruditionem multum est reprehensibilis. cap. 2
- Quod princeps de hac eruditione debet esse sollicitus. cap. 3
- Quod puerilis aetas opportuna sit eruditioni, & morum informationi. cap. 4
- Quod multa bona sequuntur ex eo quod quis in adolescentia portat iugum Domini. cap. 5
- Quod multa mala sequuntur ex hoc quod quis ab adolescentia portat iugum diaboli. cap. 6

Quod negligens in adolescentia sua informationem suam in moribus valde est culpabilis. cap. 7
 De re promissione nequissima, quæ huius negligentie causa existit. cap. 8
 De his quæ requirenda sunt in electione magistri disponen-
 tia ad hoc quod bene doceat. cap. 9
 De his quæ disponunt ad hoc quod quis bene addiscat. ca. 10
 Quod puerilis ætas apta est morum informationi. cap. 11
 Quod deridendum est illud prouerbum stultorum, quo dici-
 tur. Sanctum iuuenem futurum diabolum senem. cap. 12
 In quibus disciplina corporis cui primum intendendum est,
 consistit. cap. 13
 Commendatio disciplinæ. cap. 14
 De disciplina in gestu. cap. 15
 De disciplina in habitu. cap. 16
 Quod multum necessaria est disciplina in locutione. cap. 17
 Quod magna diligentia adhibenda est circa custodiam lin-
 guæ. cap. 18
 Quæ pertinent ad disciplinam in locutione. cap. 19
 De quibusdam quæ multum ualent ad linguæ custodiã. ca. 20
 Quæ attendat disciplina circa sumptionem cibi & po-
 tus. cap. 21
 De quantitate eorum quæ sumuntur. cap. 22
 De qualitate eorum quæ sumuntur. cap. 23
 De tempore & modo sumendi cibum. cap. 24
 Quod in ætate adolescentiæ monendi sunt qui non possunt,
 uel nolunt continere, ad matrimonium. cap. 25
 Commendatio matrimonij. cap. 26
 Quomodo ducendo uxorem se debet habere. cap. 27
 Quomodo se debet habere uxore ducta. cap. 28
 Quod uolens continere non sit prohibendus. cap. 29
 Quod nobilibus pueris multum necessaria sit humili-
 tas. cap. 30
 De radice a qua paterna disciplina procedit. cap. 31
 De utilitate quæ in presenti ex disciplina prouent, & peri-
 culo quod proiciens eam incurrit. cap. 32
 De bono patientiæ. cap. 33
 Quod ad libenter recipiendum disciplinam exempla multum
 possunt mouere. cap. 34
 De his quæ ad obedientiam mouent, quæ sunt sacra doctrina,
 sanctorum exempla, omnis creatura. cap. 35
 Quod obedientia homini multum prodest. cap. 36
 Quod inobediencia Deo multum displicet, & homini mul-
 tum nocet. cap. 37
 De septem laudabilibus conditionibus quæ ad perfectam obe-
 dientiam pertinent. cap. 38
 Quod pueri nobilium malam societatem debet timere. ca. 39
 Quod societatem bonam socijs suis debet exhibere. cap. 40
 De his quæ ualent ad hoc quod aliquis a proximo ame-
 tur. cap. 41
 De his ad quæ habendus est respectus in socij electione. ca. 42
 Quod in adolescentia specialiter monendi sunt filij nobilium
 ad amorem disciplinæ. cap. 43
 De malis ad quæ prona est adolescentia. cap. 44
 Quod adolescentes non differant induere bonos mores. ca. 45
 Quod monendi sunt filij nobilium, cum ad ætatem uenerint,
 ut puerilia euacuent. cap. 46
 Quod octo puerilia ab eis sunt euacuanda. cap. 47
 Quod filia ab euagatione sunt sobibenda. cap. 48
 Quod ualde utile est filias nobilium, dum sunt in custodia, li-
 teris imbui, & semper aliquo opere occupari. cap. 49
 Quod fornicatio ponit in statu uili, castitas in statu nobi-
 li. cap. 50
 Quod puella monenda sunt ab his quæ inimicantur castita-
 ti, abstinere. cap. 51
 Quod puella nobiles plus bonitatem quam pulchritudinem

corporalem debent diligere. cap. 52
 Quod spirituales ornatum debent corporali præpone-
 re. cap. 53
 Quod multa mala ex superbo & pretioso ornatu proue-
 niunt. cap. 54
 Quod studere debent puellæ nobiles, ut filio Dei nobilissimo
 placeant. cap. 55
 Quod monenda sunt ad amorem pietatis. cap. 56
 Quod monenda sunt ad mansuetudinem. cap. 57
 Quod monenda sunt ad taciturnitatem. cap. 58
 Quod puellæ nobiles nupturæ consensus est requirendus, &
 faciendæ sunt ei admonitiones, quæ factæ sunt Sarre, quæ
 habentur Tob. 10. capite. cap. 59
 Quod quatuor requirebantur ad hoc quod aliqua uidua de
 bonis Ecclesiæ sustentaretur. cap. 60
 Quod uirginitas matrimonio sit præponenda. cap. 61
 De uirginitatis pretiositate. cap. 62
 De eius speciositate secundum quod lilio comparatur. ca. 63
 Quod sex timenda sunt uirginibus. cap. 64
 De uirtuositate uirginitatis. cap. 65
 De speciositate gloriæ eius. cap. 66

INCIPIT LIBER QUINTVS

CAP. I.

Quod parentes generaliter debent esse solliciti de eru-
 ditione prolis.

Generaliter de eruditione filiorum & filiarum sol-
 liciti debent esse patres, sed amplius principes.
 Eccle. 7. Filij tibi sunt, erudi illos. Eruditionem eorū
 requirit status, in quo sunt pueri post peccatum pri-
 morum parentum, habent enim ignorantiam, & in-
 ordinatam concupiscentiam. Aug. in lib. de ciuitate
 Dei. Quis ignorat cum quanta ueritatis ignorantia,
 quæ iam infantibus est manifesta, & cum quantæ uan-
 næ cupiditatis abundantia, quæ incipit apparere in
 pueris, homo in hanc vitam ueniat, ut si uiuere dimit-
 tatur ut velit, & facere quicquid uult, in omnia, uel
 in multa facinorum & flagitiorū genera perueniat?
 Nec sufficit contra ista eruditio uerborum, immo ne-
 cessaria est etiam disciplina uerberum. Aug. in eod-
 dem. Quid sibi uolunt multimodæ formidines, quæ
 cohibendis paruulorum adhibentur uanitatibus?
 quid pedagogi, quid magistri, quid ferulæ, quid uir-
 ge, quid his penis agitur nisi ut imperitia debelletur,
 & parua cupiditas infranetur, cum quibus malis in
 hoc sæculo uiuunt? Flagella magnæ efficacæ sunt in
 erudiendo & corrigendo: his erudiuntur & corrigun-
 tur etiam animalia irrationabilia, & non solum fla-
 gellis proprijs, sed etiam alienis, ut patet in leone, cui
 timor incutitur flagellato coram eo catulo. In homi-
 nibus sunt etiam magnæ efficacæ. Qui enim uerbis
 erudiri non potest, eruditur uerberibus. Prouer. 22.
 Stultitia colligata est i corde pueri, sed uirga discipli-
 næ fugabit eam. Ibidem. 28. Virga atque correctio tri-
 buit sapientiam. Ecclesiastes 22. Flagella & doctrina
 omni tempore sapientia, id est, causa sapientia. Disci-
 plina usque ad liuorem peccata fugat, secundum il-
 lud Prou. 20. Liuor multis absterget mala. Et non so-
 lum sunt erudiendi pueri ignorantia expulsiōe, sed
 etiam morum informatione. De prima eruditione
 exemplum Prouer. 4. In Salomone loquente de seip-
 so. Ego inquit fui filius patris mei tenellus & uir-
 genitus coram matre mea, & docebar me, atque dice-
 bat. Su-

bat. Suscipiat uerba mea cor tuū. De alia legitur iob. 1.
 Quod ab infantia docuit filium suum timere Deum,
 & adiuuere ab omni peccato.

CAP. II.

Quod negligentia parentum circa hanc eruditionem mul-
 tum est reprehensibilis.

Negligentia parentum circa custodiam & erudi-
 tionem filiorum ualde reprehensibilis est, quod po-
 test multipliciter ostendi. Et primo, per diligentiam
 quam habent circa res uiles: diligentes enim sunt: cir-
 ca pecora sua custodienda, & opportuno tempore edo-
 mada. Chariores uidentur habere multi porcos suos,
 quam filios. Dixit Cæsar Augustus de Herode qui
 proprios filios suos occiderat. Millem esse porcos
 Herodis, quam filius: quia cum ipse sit porcus, pascit
 porcos, & filios occidit. Quodammodo filios occi-
 dit qui defectu custodiæ & disciplinæ eos perire per-
 mittunt. Secundo potest idem ostendi per hoc quod
 ad diligentiam circa custodiam & eruditionem filio-
 rum multum incitat natura. Naturalis est dilectio pa-
 rentum in filios, ex qua dilectione sequi debet in eo-
 rum custodia & eruditione. In arboribus mittit trun-
 cus ad ramos humores, unde nutriuntur & augen-
 tur ad custodiam, rami & fructus cortice operiuntur:
 aliqui etiam fructus non solum corticis, sed etiam te-
 sta operimentum habent. In animalibus brutis natu-
 ralis est amor ad fetus suos, & habent curam de eorū
 custodia & eruditione. Gallina ut pullos suos custo-
 diat sub alis suis eos congregat, iuxta uerbum Salua-
 toris. Matth. 23. Aquila prouocans ad uolandum pul-
 los suos & super eos uoluitans. Quem etiam docet na-
 tura ut lupum sibi nociturum æstimet, & eū fugiat,
 Terro, potest idem ostendi per hoc quod eruditio-
 nem, & specialiter ad illam quæ fit per flagella, mul-
 tum monet scriptura. Prouer. 29. Doce filium tuum,
 & refrigerabis te, & dabis dititias animæ tuæ. Ibidem
 22. Noli subtrahere a puero disciplinam: si enim per-
 culleris eum uirga, non morietur. Tu uirga percutes
 eum, & animam ipsius de inferno liberabis. Negligē-
 tia ista est uerecundia periculosa, damnosa, & Deo
 multum exosa, uerecunda est: unde Ecclesiasticis. 22.
 Confusio patris est de filio indisciplinato: culpa filij
 imputatur patri circa eius eruditionem negligentia.
 Ibidem 41. De Patre impio quæruntur filij qui pro-
 pter eum sunt in opprobrio, scilicet propter defectū
 disciplinæ. Econtrario diligentia patris circa filiorum
 disciplinam est ei gloriosa. Ecclesiastes. 30. Qui docet fi-
 lium suum, laudabitur in illo. Prouer. 10. Gloria pa-
 tris filius sapiens. In eodē dicitur de docente filium suum.
 In medio amicorum gloriabitur in illo. Ibidem.
 Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpi-
 tudine illius offendas. Turpitudine conuersationis fi-
 lij redundat in turpitudinem patris circa eius eru-
 ditionem negligentis. Periculosa est negligentia
 ista. Prouer. 13. Qui parcat uirga, odit filium suum:
 qui autem diligit, instanter erudit. Ecclesiastes. 30. Qui di-
 ligit filium suum, assiduatur ei flagella, ut lætetur in no-
 vissimo suo. Non amat pater ordinate filium suum,
 qui non amat in eo amplius quod ualeat amplius,
 ut scilicet amet amplius animam quam corpus: &
 qui non desiderat ei pretiosiora, scilicet sapien-
 tiam & uirtutes. Pretiosior est sapientia diuitijs.
 Prouer. 16. Posside sapientiam, quia auro melior

est. De uirtutibus dicit Augustus. quod sunt uel ambi-
 da, uel abiicienda. Plus debent parentes desiderare fi-
 lijs cælestis partis hereditatem, quam suam: sicut pa-
 ter habet a Deo filium, sic debet eum nutrire, & eru-
 dire ad Dei seruitium. 1. Paralip. ultimo. Quæ de ma-
 nu tua accepimus, dedimus tibi. Honor coniugum
 est, quod filium cum Deo communem habeant, ut
 qui est filius eorum secundum carnem, sit Dei filius
 per gratiam. Augustus. Bonum prolis est, ut qui geniti
 sunt filij sæculi, generentur filij lucis. Plus debet ama-
 re in filijs quod sunt filij Dei, quam quod sunt filij eo-
 rum, & quod boni sint, quam quod sunt. Non sunt ne-
 cessarij Deo homines impij. Ecclesiastes. 15. Non concupi-
 scit Deus filiorum infidelium multitudinē, & inutili-
 um. Ipsi si sunt damnandi, bonum esset si nati non
 fuissent. Ibidem. 16. Ne iucunderis in filijs impijs, si
 multiplicentur: melior est enim vnus timens Deum,
 quam mille filij impij: & melius est mori sine liberis,
 quam relinquere filios impios. Non debent parentes
 gaudere si genuerunt filium gehennæ, quem coram
 toto mundo uidebunt duci ad patibulum infernale.
 Non plus de tali filio gaudere debent, quam si genuis-
 sent buffonem, uel serpentem. Vnde Luc. 23. dicit Sal-
 uator, Filia Hierusalem nolite super me flere, sed su-
 per uos ipsas flete, & super filios uestrōs: quoniam
 ecce ueniet dies, in quibus dicent, Beatæ steriles, &
 uentres qui non genuerunt, & uera quæ non lacta-
 uerunt. Plus uidentur pueri indigere custodia & eru-
 ditione quam animalia irrationabilia. Illa enim sibi
 nocua timent & fugiunt, & salutem suam appetunt:
 pueri uero noxia cupiunt, & salubria negligunt. Ma-
 net columba super aquas, ut uidens umbram accipi-
 tris eum fugiat. Cant. 5. dicitur de columbis quæ reli-
 dent super fluentia plenissima. Secundo, Hier. Aues cę-
 teraque animalia in eadem pedicæ retiaque non in-
 cidunt. Item, mittens lapidem in uolatilia deiciet e-
 a. Ecclesiastes. 21. Vix potest ita caute lapis accipi, & aui-
 bus proijci, quin aues cognoscant & fugiant: si proijcia-
 tur canis in aqua, natado tendit ad littus. Ita amore
 salutis facere uidentur: pueri uero se habent aliter, u-
 de Prouer. 1. Vsq̄ que paruuli diligentis infantiam,
 & stulti quæ sibi sunt noxia cupiunt? Periculosa est
 ignorantia in brutis, & in hominibus: defectus enim
 cognitionis causa est captionis. Ecclesiastes. 10. Sicut pisces
 capiuntur hamo, & aues laqueo, sic homines capiun-
 tur in tempore malo. Piscis escam uidet & non ha-
 mum, & capitur. Si hamum ut escam uideret non ca-
 peretur: nec auis caperetur si ita uideret laqueum ut
 frumentum: sic capiuntur a diabolo, qui considerant
 delectationem momentaneam, & non pœnam æternā,
 quæ inde sequitur. Greg. Momentaneū est quod dele-
 ctat, æternū autē quod cruciat. Isa. 5. Propterea captiuus
 ductus est populus meus, quia non habuit sciētiam. Multū
 dānosa est negligentia circa eruditionē filiorū: bona n.
 quæ non agnoscuntur, non desiderantur, non quærun-
 tur, non obtinentur. Econtrario uero si agnoscantur,
 desiderantur, quæruntur, & obtinentur. Magna bona
 scilicet gratiæ, uel gloriæ adultis a Deo uix dantur, nisi
 multum desiderentur. Aug. Seruat tibi Deus quod
 non uult cito dare, ut magna discas magne desidera-
 re. Multum fructuosa est diligentia patris circa custo-
 diam & eruditionem filiorum: uiuēs enim & moriēs
 in filio docto lætatur, immo mortuus quodammo-
 do in ipso uiuit. Prouer. 33. Qui sapientem genuit, læta-
 bitur in illo: dolor uero patris filius stultus. Ibidem. 29.
 & Ecclesiastes. 30. dicitur de docente filium in uita sua. Vidit & læ-
 tatus

LIBER

Mortuus est in illo, in obitu suo non est contristatus, nec confusus coram inimicis: reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Ibidem, Mortuus est pater, & quasi mortuus non est, similem enim reliquit post se. Negligentia ista multum est exosa Deo, ut patet in Heli. 1. Reg. 3. Suscitabo aduersum Heli omnia quae loquutus sum super domum eius, eo quod nouerat indigne agere filios suos, & non corripuit eos. Ibidem. 4. Mortui sunt in bello duo filij eius, & ipse cecidit de sella retro, & fractis ceruicibus expirauit.

C A P. I I I.

Quod principes de hac eruditione debent esse solliciti.

Debent principes magis esse solliciti de filiorum eruditione, quia sapientia eorum poterit pluribus utilis esse, qui habebunt se & populum regere. Sapientem neminem magis decet quam principem meliora, vel plura noscere, cuius doctrina poterit omnibus subiectis prodesse. De hac materia require primo li. c. 2. Sapientiae studium principi est valde necessarium ad vitandum otij periculum, & variarum occupationum, & habendum honestum solatium. Cum magnates laborum corporali non intendant ut ceteri homines, necessaria est eis literarum occupatio, sine qua frequenter erunt otiosi, quod est valde periculosum: multam enim malitiam docuit otiositas, Eccles. 33. Seneca. Otium sine literis mors est. Prouerb. 12. Qui lectatur otium, stultissimus est, non solum stultus vel stultior: multotiens enim habebunt vanas occupationes, si non habeant salubres. Praeterea, cum spiritus rationalis nobilis sit, & ad delicias creatus, non potest esse sine delitijs, & si non habeat spirituales, volet habere carnales: ideo necessarium est ei solatium sapientiae, de quo legitur Sap. 8. Intrans in domum meam, conuiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, neque tedium in conuictus illius, sed letitiam & gaudium.

C A P. I I I I.

Quod puerilis aetas optima est eruditioni, & morum informationi.

Cum iuxta verbum Salomonis, omni negotio tempus sit & opportunitas. Tempus in quo fieri potest, est opportunitas, in quo melius fit. Eligendum est tempus opportunum filijs erudiendis & informandis in moribus. Puerilis vero aetas ad hoc est opportunior, ut patet ex multis scripturis, & astrui potest varijs exemplis. Legitur Eccles. 6. Fili, a iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies sapientiam. Libenter & cito intendendum est sapientiae: & quia in breui homo ibi proficit, & toto tempore vitae suae usque etiam ad canos, ad proficiendum ibi inuenit. Eccles. 6. In opere ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus, id est, de fructibus illius. Ibidem 7. dicitur de filiis. Curua illos a pueritia eorum. Item, 30. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunc de latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi. Sap. Aetas hominis tunc maxime formanda est, cum simul laetas nescia est, ac praecipientibus facilius cedit: frangitur enim citius quam corrigat, qui in prauum durauerit. Ioan. vltimo monet beatus Dominus ad pascen-

dum agnos, semel monens ad pascendum oves, inueniens multum esse intendendum iuuenem eruditioni, & morum informationi. Facilius impressionem recipit mollis cera, & facilius informatur in bonis moribus aetas tenera. Flexibilior est virgula trabe, & dirigi potest. In iuuentute bruta docentur, domantur, & domesticantur. Tren. 3. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

C A P V T. V.

Quod multa bona sequuntur ex hoc quod aliquis ab adolescentia portat iugum Domini.

His qui iugum Domini ab adolescentia tollunt, multa bona proueniunt, de quibus septem ponere sufficiat. Primum est, quod bonitas profundius infigitur, cum inueniat subiectum magis tenerum. Philosophus. Sapient vasa quicquid primum acceperint. Poeta. Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu. Secundum est, quod seruitium Deo in adolescentia exhibitum gratius est illi: unde Ioan. Euangelistam specialiter dilexit, quia ad eius teruitium adolescens venit. Nec mirum si amplius diligit illum qui ad eius seruitium adolescens venit, quam illum qui in senectute hoc facit: adolescens enim offert Deo de meliori vitae suae, de flore, de vigore suo, senex vero de faece: ideo timere debet ne de faece inferni bibat, secundum illud psalm. 74. Fax eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae. Adolescens offert ei similitam mundissimam, senex vero offert ei fursur. Ipsi senes offerunt ei spicas corrosas cum Cain venientes ad Dei seruitium in senectute, diabolo & mundo tamquam dominis, quod pulchrius est & melius de vita sua primo offerunt, reliquias vero & id de quo mundus non curat, Deo dare volunt, cum tamen electa velit Deus sibi offerri, Num. 18. Omnia quae offertis ex decimis, & in donaria Domini separabitis, optima & electa cuncta erunt, Eccles. 14. Dignas Deo offer oblationes. Offerenti quod deterius est, dicitur Malac. 1. Offer illud duci tuo, si placuerit, ac si ceperit faciem tuam. Ibidem, Maledictus qui habet masculum in grege, & votum faciens offert Deo debile, quia rex magnus est, &c. Tertium est, iucunda facilitas assuesactionem sequens. Sap. 1. Optimo forma viuendi assumenda est, quam iucundam reddet assuetudo. Quartum est securitas in vita & in morte, quod non est bonum modicum. Prouerb. 25. Secura mens quasi iuge conuiuium. De securitate in vita dicit Seneca. Pulchrum est ante mortem consummare vitam, deinde expectare secure reliquam temporis partem. Incertus de salute sua moritur, qui in fine vitae suae penitet. August. Siquis positus in vltima necessitate voluerit accipere penitentiam, & accipit, & hinc vadit, fateor vobis non ei negamus quod petit, sed quae secure exeat non praesumimus: penitentia possumus dare, securitatem vero non. Qui ab adolescentia Domino seruiuerunt, securi de salute sua decedunt, quod non est modicum bonum. Grego. Initium retributionis est in obitu securitas mentis. Quintum est maioritas praemij. Habet Deus unde melius remuneret eos qui diutius sibi seruiuerunt: & licet saluetur qui tarde conuertitur, si conuertitur vere, tamen in domo patris caelestis mansiones multae sunt. Sextum est cui-

est exitatio, vel minoratio cruciatus purgatorij: licet ille saluetur qui vere in senectute ad Dominum conuertitur, tamen saluus erit quasi per ignem. 1. Cor. 3. Gaudis est multum ignis purgatorij. August. Miro modo grauis est ignis ille, licet non sit aeternus, exsuperat enim omnem poenam, quam aliquis in hoc mundo perpessus est.

C A P V T. V I.

Quod multa mala sequuntur ex hoc quod aliquis ab adolescentia portat iugum diaboli.

Econtrario illi multiplex malum euenit, qui iugum diaboli ab adolescentia sua portauerit. Primum est, quod obstaculum gratiae recipit: secundum, quod naturalia bona amittit, vel consumit: tertium, amissio opportuni temporis: quartum malum est praua consuetudinis. Qui in adolescentia sua male agit, in terra spinas ferit, quam spinis purgare debuit, spinas, inquam, vitiorum, ligna madefacit, quae accendere intendit. Cum aqua igni sit contraria, difficile igne ligna vel candelae suscipiunt, quae habent aquam, aqua enim resistit: sic malitia si primo adolescentem occupauerit, bonitati resistit. Non est ponenda primo immunditia in vase, in quo debet quis pretiosum liquorum ponere. Non est verisimile quod Deus in vase sordido, ubi immunditia diu fuit, balsamum gratiae suae adeo libenter ponere velit, sicut in vase in quo immunditia numquam fuit. Habent pueri virtutes naturales, scilicet virginitatem, innocentiam, humilitatem, propter quas talium dicitur esse regnum caelorum, Matth. 19. illorum scilicet qui habent per gratiam, quae paruuli per naturam. Luc. 18. Quicumque non receperit regnum Dei ut puer, non intrabit in illud. Facilius bonis terrenis ditari potest, qui habet multa bona a parentibus sibi dimissa, quam qui nulla habet. Haec virtutes naturales peccando amittuntur, vires etiam naturales peccato corrumpuntur: peccatum enim ignis est usque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans germina. Iob. 31. Magnum est damnum amissio temporis. Tempus enim est res valde pretiosa. Bern. Nihil pretiosius est tempore: sed, heu, ab homine nihil vilius reputat. Haec pretiositas ex hoc apparet, quod hora vna modica cum Dei adiutorio potest aliquis a debito mortis aeternae liberari, gratiam acquirere, & regnum caelorum promereri: propter hoc tempus diligenter esse seruandum, Eccles. 14. Fili conserua tempus. Ibidem 24. Particula diei bonae non te pretereat. Maxime vero seruandum est tempus opportunum negotio maxime necessario, scilicet negotio salutis. O quantum gauderent qui in inferno sunt, si vna hora temporis eis concederetur, in qua Dei gratiam acquirerent, a debito mortis aeternae liberarentur, & regnum caelorum promererentur? Malum prauae consuetudinis multum timendum est, quia non est modicum: consuetudo enim mala est quasi catena ferrea, qua aliquis ligatur, & ligatus a diabolo tenetur. Aug. in libro confess. Suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me, quippe ex voluntate peruersa est facta libido, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Prouerb. 5. Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur. De hoc seruit diabolo qui peccat, quod opere suo

A malo se ligat, & ligatum tradit se diabolo cruciandum. Difficile consuetudo mala relinquitur, cum sit quasi natura. Naturam expellas furca, tamen usque recurret. Proue. 22. Prouerbiu est, Adolescens iuxta viam suam, et cum senuerit, non recedet ab ea. Hier. 13. Si mutare potest aethiops pellem suam, & pardus varietatem suam, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. In resurrectione Lazari, quo figuratus est qui assuetus est peccatis, Dominus fremuit, lacrymatus est, clamauit: quia difficile surgit quem moles male consuetudinis premit, ut dicitur super Io. 11. Consuetudo mala est velut languor inueteratus, qui difficile curatur. B. Eccles. 10. Languor prolixior grauat medicum. Ibidem 18. Ante languorem adhibe medicinam. Seneca Minus negotij habet medicus si ad recens vitium adhibetur. Sequuntur teneri, & rudes recta monstrantem. Non potuerunt Discipuli expellere malignum spiritum a quodam, in quo fuerat ab infantia Math. 9. Balthus. Sicut non potest auis dediscere linguam maternam, sic vix peccati longam consuetudinem. Consuetudo mala est sicut gutta quae subintrauit ossa, quae vix expellitur. Iob. 20. Ossa eius replebuntur vitis adolescentiae. Difficile trahuntur ad salutem, qui vi consuetudinis trahuntur ad damnationem. Proue. 24. Eos qui trahuntur ad interitum, liberare non cesses. Sicut difficile est retinere equum, qui inchoauit cursum suum, sic difficile est eum corrigere qui assuetus est malis. Hier. 8. Nullus est qui agat penitentiam super peccato suo dicens, quid feci? Sed omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus cum impetu uadens ad praedium. Negligentiam addiscendi in adolescentia sequitur verecundia. Seneca. Turpis & ridiculosa res est elementarius senex, iuueni parendum, seni vertendum. Eccles. 25. Quae in iuuentute tua non congregasti, quomodo inuenies in senectute tua? Negligentiam addiscendi impropereat Apostolus quibusdam Iudejs Heb. 5. dicens. Cum deberetis esse magistri secundum tempus, rursus indigetis ut doceamini quae sint elementa exordij sermonum Dei.

C A P. V I I.

Quod negligens in adolescentia sua informationem in moribus valde est culpabilis.

QVI in adolescentia informationem in bonis moribus negligit, male se habet ad Deum, male se habet ad angelum ubi a Deo ad custodiam deputatum, & male ad se ipsum. Ad Deum, cum Deus ipse sibi habitationem facere cupiat: ipse vero diaboli habitatio esse prelegit. Apo. 7. Ego isto ad hostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo &c. Prouerb. 8. Delictum meum esse cum filiis hominum. Item, Deus ab eo pacisci quaerit: ipse vero in esca eius fel apponit. Pascitur Deus puritate nostrorum operum. Cant. 1. Qui pascitur inter lilia. Fel est amaritudo peccati. Itaque ipse bona quae a Deo recipit, Deo contempto in seruitium inimici eius expendit. Ad angelum male se habet, quia tempus natiuitatis eius custodire intendit, propter quam in hac valle miseriam moram facit: ipse vero consilijs & exhortationibus eius non acquiescit, reuerentiam non exhibet, sed quod coram vno gubernatore facere non auderet, coram angelo facere audet. Bern. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, nec audeas ipso praesente, quod me praesente non auderes.

auderes. Ad se ipsum male se habet, quoniam plus vult esse malum quam bonum, diaboli seruum quam Dei filium, in statu latronis quam in statu regis. Qui in mortali est, in statu latronis est infernali patibulo adiudicatus: qui habet gratiam, in statu regio est ad regnum caeleste inunctus.

CAP. VIII.

De repromissione nequissima, qua huius negligentiae causa existit.

ITEM notandum, quod vitae longae repromissio multoties est causa quod adolescens non seruiat Deo. Eccles. 29. Repromissio nequissima multos perdidit. Haec repromissio est nequa, quia repromittens sibi usurpat quod est Dei, scilicet disponere de tempore futuro. Act. 1. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Ber. Quid de futuro miser temerarie praesumis tamquam pater tempora & momenta in tua & non magis sua posuerit potestate? Nequior est, quia cum tempus infiniti valoris sibi a patre caelesti concessum satue expenderit in contumeliam Dei, damnatum sui, & scandalum proximi, tamen praesumit quod Deus multum temporis ei daturus sit. Nequissima vero est, quia tempus dandum in patris contumeliam expendere proponit. Talis fatuissime agit, cum hora mortis incerta sit. Matth. 24. Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat. Luc. 12. Qua hora non putatis filius hominis veniet. Eccles. 9. Nescit homo finem suum. Plures moriuntur ante senectutem, quam senes: plures pelles agnorum feruntur ad forum, quam ouium. Secundum Augustinum. Deus promittit penitenti peccatorum remissionem, sed nulli promittit crastinum diem. Sene. Iuuenes mortem habent a tergo, senes ante oculos: non minus timendus est hostis qui est a tergo, quam qui est ante oculos. Praeterea, cum maioris rei bonitas sit magis optanda, & prauitas magis timenda, si certum esset quod vita futura esset longa, magis esset providendum quod esset bona. Aug. Quid differs in crastinum, vita longa erit, ipsa longa bona sit: si longa erit, melius bona erit. Infinitus diabolus hoc mendacio duxit in infernum: promittebat enim quod in matura aetate Deo seruiret, & ipsi sperabant se aliquando Deo seruituros, nunc sunt in inferno numquam penitentiam facturi. Vae illis qui adhuc patri mendacii tale mendacium dicenti, credunt. Qui Deum contemnit in iuuentute, multum potest timere ne ipse contemnatur a Deo in senectute. Isa. 33. Vae qui spernis, non ne & ipse sperneris? Aug. Hac iusta animaduersione percutit impius, ut moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est Dei. Multum timere potest qui tanto tempore indignum se fecit Dei adiutorio, sine quo bonam vitam inchoare non potest. Prouer. 1. Quia vocaui, & renuistis ego quoque in interitu vestro ridebo.

CAP. IX.

De his quae requirenda sunt in electione magistri disponentia ad hoc ut bene doceat.

IN magistro qui eligitur, quinque sunt requirenda, scilicet mens ingeniosa, vita honesta, humilis scientia, eloquentia, docendi peritia. Mens ingeniosa, ut inter ea quae doceri possunt, sciat eligere meliora, nec to-

tum ex alienis scriptis accipiat, sed aliqua intuentur. Sap. illum eruditorem elige, quem magis mireris in suis quam alienis. Nil magnificum docebit, qui a se nil didicit, falsoque magistri nuncupantur auditorum narratores, ac sic audiendi sunt ut qui recedent rumores. Requirenda est vita honesta, quia turpe est doctorem cum culpa redargui ipsum. Sunt qui discipulis suis puniunt quod ipsi faciunt, super quo conqueritur Augustinus de magistris suis in libro confessi, dicens. In scholam datus sum ut literas discerem, ludere delectabar, & in nos vindicabatur ab his qui talia agebant: sed maiorum nugae negotia vocantur, puerorum autem cum sint a maioribus puniuntur. Multum iuuat vita honesta doctrinam. Sene. Plus viua vox tibi & conuictus, quam oratio proderit. Homines amplius oculis, quam auribus credunt. Logum est iter per precepta, breue & efficax per exempla. Id est illum eligere auditorem, quem magis imiteris cum videris, quam cum audieris. Verecundum est magistro bene docere, & male uiuere: quasi enim lucernam defert ante se, qua immunditiam suam alijs ostendit. Prouer. 6. Mandatum lucerna est, & lex est lux. Literas propriae damnationis publicat. Ro. 2. In quo alium iudicas, te ipsum condemnas. In li. Prosperi. Bene loqui, & male uiuere, nil aliud est quam se sua voce damnare, te ipsum confundere. Hiero. Non confundant opera tua sermonem tuum. Eccles. 29. Confirma verbum, & fideliter age cum illo. Bonum opus verbum confirmat, malum vero illud infirmat. Vita mala suspectam reddit doctrinam. Quis credat dicenti sibi cibum aliquem esse venenatum, si eo vidente ipsum sumat? Delectatio prohibita est quasi venenata. Quis credat alicui asserenti viam aliquam latronibus plenam, & transientes per ea spoliandos esse & iugulandos, si post illam asseritionem viam illam sibi eligat? Sicut exemplum boni operis plus aedificat quam sermo, sic exemplum mali operis magis corrumpit. Hiero. Procliuius est maiorum aemulatio: vnde graeca historia narrat Alexandrum orbis dominatorem Leonidis pedagogi sui non potuisse vitij carere in incessu & moribus, quibus adhuc paruulus infectus fuerat. Indignum est caelestem doctrinam esse in vase immundo. In psal. 49. Peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas? Parum proficit eius doctrina, cui repugnat vita. Aug. in lib. de doctr. christiana. Non obediens auditur qui seipsum non audit. Greg. in moralib. Cum imperio docetur, cum prius agit quod dicitur. Prouer. 5. Bibe aquam de cisterna tua: & subditur. Et deriuentur fontes tui foras. Requiritur est humilis sapientia. Poeta. Quod temere nouit, nemo docere potest. Hiero. Multo tempore discere quod doceas. Idem super Eccles. Pythagoricorum disciplina fuit tacere per quinque annos, & postea eruditus loqui. Eccles. 18. Antequam loquaris, discere. Ibidem. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia. Prouer. 18. Qui responder prius quam audiat, stultum se esse demonstrat. Socrates cuidam interroganti quomodo posset optime discere, si nil, inquit, dixeris nisi quod bene sciueris. Humilis debet esse scientia, illa enim quae inflat, non est pura, nec vera scientia: habet enim multos errores anexos, quia superbia meretur illud, ut ait Aug. sed scientia humilis vera est. Prouer. 17. Vbi humilitas, ibi sapientia. Superbus multa credit se scire, quae nescit. 1. Cor. 8. Si quis existimat se aliquid scire, non dum cognouit quemadmodum oportet esse scire. Scientia inflans scientia est diabolica, a qua etiam demones nominantur. Daemon enim sciens interpretatur,

tatur. Iac. 3. Non est ista sapientia desurfum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Qui de magnitudine scientiae inflatur & gloriatur, fatuissime agit, cum gloriatur de hoc quod est magnus daemon, siue sciens. Eloquentia requirenda est: unde dicitur in prologo rhetoricae. Sapientia sine eloquentia parum prodeit. Sap. Nihil est quod male narrando non possit deprauari. Iuuat ad eloquentiam natura, conscientia, & gestus. Natura, quia sicut dicit sapiens, Philosophia humulari potest, sed eloquentia non potest. Conscientia, quia sicut dicitur. Eccles. 6. Lingua eucharis, id est, grata in bono homine abundabit. Sene. Oratorem te puta, si tibi ipsi ante omnes quod oportet persuaseris. Sapi. Melius alijs suadet, qui prius sibi suaserit. Gestus, vnde Sapiens. Eloquentiae ornamenta in pronuntiatione apta in conuenientia corporis motu consistit. Simplex debet esse eloquentia. Sene. Oratio quae veritati dat operam, incompressa esse debet & simplex. Item, oratio quae in sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet. Item, aliae artes ad ingenium pertinent, hic animi negotium agit: non quaerit aeger medicum eloquentem, non erit quare gratuletur si inciderit in medicum disertum. Aug. in libro de doctrina christiana. Quid prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest? & quid obest ligna, si potest, quando nihil quaerimus nisi patere quod clausum est. Peritia docendi requirenda est, ad quam quinque pertinent, scilicet aperitio, breuitas, vtilitas, suauitas, & maturitas. Aperta debet esse doctrina, ut ab omnibus intelligatur. In libro Prosperi de vita contemplatiua dicitur. Tam apertus debet esse sermo docentis, ut ab intelligentia sua nullos, quos imperitos, excludat. Vt edum est plano sermone ut minimo, ubi est publica forma: vltatis tutius vtimur. Prouer. 29. Doctrina prudentum facilis. Eccles. 4. Ne abscondas sapientiam tuam in decore eius. Ad hoc quod doctrina sit manifesta, multum valent exempla. Sap. Lucidissimum genus docendi est exemplorum subditio: & hoc multum est vtile minus capacibus. Sap. Pars est prima prudentiae ipsum cui praecetur es parum estimare. Math. 23. Vnicuique secundum suam virtutem. De his qui simplicibus ingerunt subtilia, dicitur Isa. 19. Confundetur qui operiebantur lumen plebes & retexerunt subtilia. Laudabilis est breuitas in docente si sit moderata. Hieron. super Hierem. Nimia prolixitas onerat sensus legentium, & immoderata breuitas praescindit studiorum desiderium. Est autem breuitas, ut dicitur in ipsa rhetorica, cum nullum nisi necessarium assumitur: vnde bene Eccles. 21. Verba sapientum statera ponderabuntur. Aug. in libro de doctr. christiana. Sicut ingratus est qui incognita obnubilat, sic onerosus est qui cognita inculcat. Poeta. Omne superuacuum pleno de pectore manat. Vtilitas requiritur in doctrina. Isa. 48. Ego Deus tuus docens te vtilia. Sene. Non multis opus est, sed efficacibus. Suauitas laudabilis est in doctrina. Eccles. 40. Tibi & psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suauis. Ad suauitatem iuuat eloquentia, valet etiam ad eam doctorum bonitas, vel vtilitas. Prouer. 13. Doctrina bona dabit gratiam supple ipsi doctore, & auditori. Valet etiam ad idem varietas in ipsa rhetorica. Narratione magnopere varie oportet narrari: quoniam in omnibus rebus similitudo mater est satietatis. Sap. Hoc nobis sepe accidit, ut cum optimis satiati sumus, varietas tamen nobis ex vltioribus grata sit. Item, Sap. Gaudet natura varietate,

te. Maturitas. i. mediocritas inter velocitatem & tarditatem laudabilis est doctrina. Sen. Inopia verborum & exilitas minus intentum faciunt auditorem interruptae tarditatis: facilius tamen incidet qui expectatur, quam qui praeteruolat. Idem. Philosophi pronuntiatione sicut vita debet esse composita. Nihil ordinatum est quod praecipitur & properat, aequae stillare eum volo & currere. Idem, Dicendi celeritas philosophiae non satis decora est, quae ponere debet verba, non proijcere. Tertio debet doctor in doctrina intendere, scilicet ut instruat, placeat, & ad bonum moneat. Aug. in libro de doctrina christiana. Dixit quidam eloquens, & verum dixit, ita debere dicere eloquentem, ut doceat, ut delectet, ut flectat: docere necessitas est, delectare suauitatis, flectere victoriae. Docendi necessitas in rebus est constituta, reliqua duo in modo quo dicimus. Qui dicit, quamdiu intelligitur, non se existimet dixisse quod vult ei quem vult docere: si vero intelligitur, quocumque modo dixerit, dixit: qui si delectare vult eum cui dixit, aut flectere, intereit quomodo dicat. Sicut autem ut teneatur ad audiendum delectandus est auditor, ita flectendus ut moueatur ad agendum: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectitur si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis. Item, Aug. in eodem. Quis audeat dicere aduersus mendacium, in defensoribus suis inermem debere consistere veritatem, ut scilicet illi qui res falsas persuadere conantur, non ueritatem audire vel beneuolum, vel intentum, vel docile pro officio facere, isti autem non nouerint: illi falsa aperte, breuiter, verisimiliter, & isti vera sic narrent, ut audire teneat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat? Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, asserant falsitatem: isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare.

CAP. X.

De his quae disponunt ad hoc quod aliquis bene addiscat.

Dico de his quae disponunt ad hoc quod aliquis laudabiliter doceatur, uel doceat, dicendum est de his quae disponunt ad hoc quod aliquis bene addiscat, inter quae bene iuuat, quod uolens addiscere bene uiuat. Aug. Errat quisquis ueritatem se cognoscere posse putat, si adhuc nequiter uiuat. Eccles. 1. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Dominus praebet tibi eam. Ibidem. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & ueritas ad eos qui operantur eam reuertetur. Qui male uiuunt, quasi spurcicia manus suarum lumen diuinae sapientiae a se repellunt. Successionem sapientiae impediunt uitia, sicut ostendi potest discurrendo per ea. Impedit hoc superbia: vnde Aug. in libro confessi. loquens Deo de te, secundum primum statum. Tumore meo separabar a te, & facies mea inflata non sinebat me videre verum. Greg. de superbis. Tanto a longe a luce Dei sunt, quanto apud se humiles non sunt. Ber. Superbo oculo ueritas non videtur sicut patet. De inuidia dicitur, Sap. 6. Cum inuidia tabescere iter non habebis, quoniam talis homo non erit particeps sapientiae. Inuidi sunt ut non stant, lucem bonorum operum oclentes, & tenebras opera amantes. Iob. 5. Per diem incurrit tenebras. Opera bona proximi sunt ut candelae lucem boni exempli nobis ministrantes: sed inuidi caecis istis oculis sibi

sibi eruunt. De ira dicit Sapiens. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. In psalm. 57. Supercedit ignis, ignis inquam iræ, & non viderunt solem. Ira ita excæcat, sicut vrsus dicitur excæcari ad pelium ardentem. De odio patet quod lumen sapientiæ impedit. Ber. Amor, vel odium veritatis nescit iudicium. De pigritia idem patet quod hominem dormire facit, & quasi oculos ei claudit. Prouer. 19. Pigredo immitit soporem, ibidem 24. Vsq̄quo piger dormies? Pigrum mittit Salomon ad formicam, a qua doceatur, vt verecūdia talis magnæ a somno pigritiæ excitat sapientiam discat. Prouer. 6. Vade piger ad formicam, & considera vias eius, & disce sapientiam. De vitio gulæ idem patet. Hierony. Venter pinguis non gignit tenuem sensum. Excessum cibi & potus sequitur fumositates, quæ lucem sapientiæ impediunt. De ebrietate hoc planum est, quæ hominem quasi insanū reddit. Osee 5. Cæperunt furere principes a vino. Seneca. Nihil aliud est ebrietas, quàm volūtaria insania. Ber. Vinum modice sumptum intellectui videtur acūmē inferre: non modice vero potatum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat. De luxuria idem patet, quæ hominem multum carnalem efficit: hæc Salomonem infatuauit. Fornicatio est vnū eorum quæ cor auferunt. i. sensum. Osee 4. Amans aliam quam fatuo amore, credit eam esse pulchram, quam omnes alij sciunt esse turpem. De vitio cupiditatis & avaritiæ patet idem. Cupidi enim & auari habent oculos velatos sollicitudine temporalium. Excæcatus est Tobias calidis stercorebus hirundinis: sic ardens amor ad temporalia, quæ Apostolus arbitratus est vt stercora, oculos cordis excæcat. Aug. in li. confess. loquens Deo. Spargis penales cæcitates super illicitas cupiditates. Secundo multum valet ad hoc quod aliquis bene addiscat, vt oratione lectionem, vel studiū præueniat. Cum sapientia donum Dei sit, non debet aliquis attentare violentia studij Deo irrequisito, eam acquirere. Iac. 1. Si quis indiget sapientia, postulet eam a Deo. Aug. Oratione melius soluuntur dubia quàm inquisitione alia. Tertio, humilitas. Math. 11. Reuelasti ea paruulis. ps. 118. Declaratio sermonū tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. Specialiter humilitas necessaria est volenti addiscere scripturam sacram propter humilem modum loquendi quem habet, qui a superbis contennitur. August. Scriptura sacra inuitat omnes humili sermone: ideo loquens de se secundum statum ante conuersionem suā. Vifa est mihi, inquit, scriptura sacra idigna quæ Tullianæ dignitati comparat. Tumor enim meus refugiebat modum eius. Idem. Mira profunditas eloquiorum, quorum ecclesiæ ante nos superficies bladiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus. Ad humilitatem volentis addiscere pertinet vt ignorantiam suam fateri non erubescat, & quod nescit, humiliter quærat. Aug. Non est erubescendum homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mētatur, nūquam scire mereatur. Idem. Nulla res magis memoriæ mandanda est, quàm illa uerborum loquutionū que geneta, quæ ignoramus, vt cum peritior occurrerit, quæri possint. Item, vt ab omni parte addiscat. Sicut qui ab omnibus accipiunt, sunt ditiores, sic qui ab omnibus addiscunt, sunt sapientiores. Clemēs Papa. Nullus episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis a paruulis, etiam vel minimis eruditus, inquirere negligat, si quid forte veritas est, atque salutaris. Sen. Quid stultius est quàm quæ

non didiceris, nolle etiam a malis addiscere? August. in lib. de doctrina christiana. Audiuntur vtiliter qui vtiliter non agunt: sua enim quære student, sed sua docere non audent. Qui solum a bonis vult addiscere, similes sunt illis qui solum in scyphis argenteis, vel aureis volunt bibere, nec tamen in fassis, vel purpureis, vel aliter preciosis frumentum recipitur, quorum fames, vel sitis miseranda non est. Quarto, valet ad hoc timor Dei. Prou. 6. Timor Domini principium sapientiæ. Timor addiscentem declinare facit a malo, scilicet ab errore ad dicitendi præsumptione, a sinistra intentione, a negligentia implendi quod addiscitur. Eccl. 7. Qui timet Deum, nihil negligit. Si addiscenti desit timor Dei, quod legit, vel audit ad alios refert, non vult secundum ea se dirigere, sed potius alios. Prudenti verbum Domini lucerna est pedibus eius nō aliorū. Prou. 15. Vir prudens dirigit gressus suos, & imprudens neglectis proprijs dirigit alienos. Quinto, mansuetudo, quæ auctoritati sacræ scripturæ credatur. Aug. in lib. de doctr. christiana. Mitescere opus est pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ seu intellectæ, seu nō intellectæ, sed cogitare potius & credere id esse melius & verius quod tibi scriptum est, etiā si lateat, quod per nosmetipsos sapere possumus. Sexto diligentia, quæ est tam in correctione librorum, quàm in indagatione scripturarum. De primo dicit Aug. in lib. de doctr. christiana. Codicibus emendandis primitus debet inuigilare solertia eorum, qui scripturas notcere desiderant. De secundo, dicit idem Aug. in eodem libro. Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui prius totas legerit, notasque habuerit, & si nondum intellectu, iam tamē lectione duntaxat eas quæ vocantur Canonice: nam cæteras securius leget fide veritatis instructus. Cauenda est nimia velocitas in transcurrendo: animus enim transcurrens non videt latetent sententiam. Sap. Nihil magnum nō cito effici voluit, præposuitque cuiilibet pulcherrimo operi difficultatem. Cauenda est curiositas, quæ est non magnæ vilitati nimiam operam impedere. Sen. Quid te torques in illa quæstione, quæ subtilius est contemplisse quàm soluere? Cauenda est instabilitas in legendo. Sen. Vide ne lectio actorum & omnis generis voluminū habeat aliquid vacuum & instabile. Cauenda est etiam inia, quia peritos in arte logicali multum solet vexare. Aug. Cauenda est rixandi libido, & puerilis quædam ostentatio aduersariorum decipiendi. 2. Tim. 2. Noli verbis contendere. Aug. Verbis contendere est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Septimus modus quantum ad ordinem, affectum, intentionem, Hugo de sancto Viç. Scholares nostri aut nesciūt, aut nolunt modum congruum in addiscendo, & idcirco multos quidem inuenimus studentes, paucos vero sapientes. Octauo, instantia studij. Sapiens. Artium mater est instantia, nouerca eruditionis negligentia est. Petrus in epistola Clementis. Ignorantia est mater omnium malorum, qua malitia & ignauia gignitur. Honor labor exercitij. Eccl. 10. Si retusum fuerit ferrum, & nunc prius si hebetatum fuerit, multo labore exacuatur. Ferrum vocatur humanum ingenium, quod otium obtundit, denigrat, rubiginat, & consumit: vsus vero exacuit, dealbat, elimat, & a corruptione rubiginis cōseruat. Hierony. Otio ingenium hebetatur, & desidia est quasi quædam rubigo sapientiæ. Vtilis etiā est ad addiscendum humilis collatio, & paucis

efica disputatio. Prou. 24. Ferrū ferro acuitur, & homo acuit faciem amici sui. Refert tamen in quibus doctrinis sensus discipulorum exerceatur, & maxime puerorum. Non enim exercendi sunt in fabulis poeticis & luxuriosis figmentis: vnde Valerius Maximus refert quod Lacedemonij libros Archeloci a ciuitate sua fecerunt exportari, eo quod parum verecundam ac pudicam arbitrarentur lectionem: noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus eorum moribus obesset, quàm ingenijs prodesset. Isidorus in libro sententiarum. Ideo prohibetur christianis poetarum figmenta legere, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiuam libidinum. Augustinus etiā in lib. confess. peccata sua confitens, inter alia de hac inordinatione sic loquitur. Tenere tunc cogebat Aneæ nescio cuius errores, oblitus errorum meorum, & plorare Didonem mortuam, quæ se occidit ob amorem, cum interea me ipsum in his a te morientem, nō a te amatē sic oculis miserimus ferrē, quid enim miserius misero non miserante seipsum? Decimo, quod labore addiscens, vt quod addiscit, memoriæ infigatur. Eccl. 35. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Scriptura est durabile signum: sapientiam scribit, qui eam memoriæ infigit. Non minor est virtus quàm quærere parta tueri. Quid prodest quod canis feram rapit, si eam statim dimittit? Aqua de facili impressiones recipit, sed hoc inutile est, quia eas non custodit. Scriptor lente scribit, tamen quia quod scribitur manet, in vno anno bibliam scriptam habet ad bene addiscendum: vnde dispositus est homo ante, si habeat bonum ingenium, & bonam memoriā. Ingenium sapientiam inuenit, memoria custodit. Si vero hæc desint, tarditatem ingenij supplere debet instantia studij: defectum vero memoriæ crebra ruminatio & scriptura: parum prodest vnum istorum, si desit reliquum. Hieron. Diuinæ scripturæ semper in manibus & iugiter in mente voluantur. Idem. Diuinas scripturas sæpius lege, immo nunquam sacra lectio de manibus tuis deponatur. Vndecimo, quod ad doctorē suum se bene habeat, familiaritatem cum eo habendo, eum diligendo, subiectum se ei exhibendo. Eccl. 7. Si videris sensatum, eui gla ad eum, & gratus hostiorum illius exterat pes tuus. Duodecimo, vt de sapientia a Deo accepta non sit ei ingratus, sed datorem suum glorificet. Eccl. vlt. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.

CAP. XI.

Quomodo diligenter pueri in bonis moribus sunt informadi.

Studiose & diligenter in bonis moribus pueri sunt informadi: quia in puero est ætas mollis, & apta regi. Ostendenda sunt ei Dei beneficia & madata, iuxta illud Deuter. 6. Narrabis ea filiis tuis. Docuit Tobias filiū ab infantia timere Deum, & recedere ab omni peccato. Apostolus ad hoc monens Eph. 6. sic loquitur parentibus de filijs. Educate eos in disciplina & correptione Domini. gl. Disciplina verborum. Ad morū informationem pertinet coertio a malo, & exhortatio ad bonum. Iustitia correctoris sunt increpationes, & comminationes, virgæ, ferulæ, quibus secundum Augustinum imperitia debellatur, & praua cupiditas refrenatur. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia: Gen. 10.

CAP. XII.

Quomodo deridendum est illud proverbium stultorum. Sanctum iuuenem futurum diabolum senem.

Deridendum est illud detestabile proverbium stultorum, quo dicitur, Sanctū iuuenē futurū diabolum senem. Differunt stultorum & sapientum proverbia. Stultorum proverbia sunt noxia, & raro contingunt: sapientum vero proverbia sunt utilia, & semper valent in pluribus ueritate habentia. Contingere potest pueri, in quibus apparuerunt bonæ conuersationis initia, mali fiant uel societate praua, uel educatione remissa, uel seueritate nimia. Bonitas. n. eorum est modica, & quasi tenera, & nondum firma: infirmis autē causa pusilla nocet. Aliquū uero in pueris nō est uera simplicitas, uel bonitas, sed simulata uel obparentū, uel magistrī fauorem, uel flagellorum timorem, quibus cessantibus malitia quæ latebat erumpit. Fullius. Omnia

lius. Omnia facta celeriter tamquam flosculi decidunt, nec quicquam simulatum potest esse diuturnum. Nemo personam factam ferre diu potest. Sene. Cito in malitiam recidunt, quibus ueritas non subest: quæ autem ex solido nascuntur tempore, in melius proficiunt. Ex uirga recta speramus trabem rectam, licet uirgula dum tenera est, torqueri possit, & fieri torta. Non est periti medici ex signis bonis præsumere mortem infirmantis: nec sapientis est ex bono initio præsumere malum finem. Non est sapientis agricolæ ex zizania quam in agro uidet pullulare, frumetum sperare, nec zizaniam ex frumento. Quæ seminauit homo, hæc & metet. Non colliguntur ex spinis uis, nec ex tribulis ficus. Non est sapiens qui caput animalis quod aspicit, cognoscens esse asini, ex hoc præsumit caudam esse uituli, cum cauda capiti soleat respondere. Cum dispositioni respōdeat habitus, fatuissimum est ex hoc quod homo facit opera uirtutum in iuuen- te, præsumere quod uitiosus futurus sit in senectute. Prouerbio dicto improbabilis & stulto præponendum est sapientiæ prouerbiū, quo dicitur, Ex studijs suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius. Prou. 20. Studia illius dicuntur opera, ad quæ est uoluntarius, quibus intelligitur qualis est futurus, ut cum munda sunt & recta opera eius, præsumitur quod sit bonus. Opera puerorū faciunt munda timor Dei, & hominū pudor. Timor facit declinare a malo: pudor est fuga rei indecentis, amor facit recta. Cant. 2. Recti diligunt te.

CAP. XIII.

In quibus disciplina correctionis corporis, cui primum intendendum est, consistit.

Verorum eruditor uolens eos in bonis moribus reformare, primo debet disciplinæ correctionis corporis intendere, quæ circa sex attenditur, quæ sunt, gestus, habitus, loquela, sumptio cibi & potus, contentia coniungalis, uel maioris perfectionis. Admonendi etiam sunt pueri ad humilitatem & patientiam, & specialiter ad patientiam disciplinæ, & ad filialem obediētiā, sociabilitatem, puerilium euacuationē, accedente uirilī ætate perseverantia, siue stabilitatem.

CAP. XIII.

Quid sit disciplina.

ET notandum quod disciplina duobus modis dicitur. Vno modo dicitur disciplina quæ ad alicuius correctionem adhibetur siue uerba, seu uerba: sic sumitur Heb. 12. cum dicit, In disciplina perseverate, tem, si extra disciplinam estis, cuius omnes participes facti sunt, ergo estis adulteri, & non filij. Alio modo dicitur disciplina ordinatio conuersationis exterioris. Cyprianus. Disciplina est morum ordinata correctio, & maiorum præcedentium patrum regularum obseruatio. Hugo. de sancto victo. Disciplina est membrorum omnium motus ordinatus, & dispositio decens in omni habitu & actione. Disciplina decorem & decentiam prouidet in exteriori conuersatione. Ad cognoscendum uero an aliquid sit indecens, vel non, attendendum est ad naturam, & personam, & tempus, & locum. Ad naturam an. scilicet consentaneū sit naturæ. Aliquid indecens est naturæ rationali, quod non est indecens brutali. Attendendum est ad personam,

quæ agit, vel cum qua agitur. Aliquid esset indecens personæ nobili, & corā rege, vel episcopo, quod non esset indecens coram aliquo qui non esset positus in dignitate. Aliquid etiam est indecens, quia deest congruitas temporis, vel loci. Eccl. 20. Ex ore fatui repro- batur parabola, quia non dicit eam tempore suo. Aliquid indecens est tempore sacro, quod non esset indecens alio tempore: & aliquid est indecens in loco sacro, quod non est indecens alibi. Sicut Deus corpus Adæ primo formauit, post in faciem eius spiraculum uitæ inspirauit, & sicut in utero materno corpus primo formatur, post rationalis spiritus ei infunditur: sic magister puerorum primo debet intendere informationi & disciplinæ correctionis corporis. 1. Cor. 13. Non prius quod spiritus est, sed quod animal. Non est negligenda homini cura corporis sui, quod datum est spiritui in adiutoriū: propter quod si peccat, subueniri potest ei per penitentię remediū, quod angelo non potest. Genes. 7. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Spiritus ubi dicitur in dignatio: in eo solum susceptibilis est gratiæ spiritus hominis, in eo solo est ei locus uiuendi.

CAP. XV.

Commendatio disciplinæ.

AD commendationem disciplinæ facit quod ab homine brutalem similitudinē expellit, corpus spiritui subdit, & ipsum Dei habitationē efficit. Brutalem similitudinē expellit, dum prauitatem quam ex corruptione habet, ad bona infima cōpescit. Hieronymus. Qui post carnē ambulant in ventre & libidine proni tamquam irrationabilia iumenta reputant. In psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Puto iumenta dicerēt, si loqui fas esset, Ecce Adā quasi vnus ex nobis factus est. Hæc pronitas indecens est in homine. Aliter se debet habere corpus quod regit solus spiritus brutalis: aliter etiam se debet habere corpus quod regit spiritus sanctus, quam illud quod regit spiritus malus. Disciplina spiritui corpus subdit contra hominem quem ad statum innocentie reducit. Sicut corpus aliter dispositum congruit in statu gratiæ quam in statu gloriæ: sic aliter dispositum congruit in statu gratiæ quam in statu solius nature corrupte. Disciplina est corporis honestas, id est, honoris status. Habet corpus humanum magnum honorem propter spiritum cui associatū est: ex hoc enim est corpus nobilissimum, ad quod alia corpora sunt ordinata. Ex hoc etiam magnum honorem expectat, scilicet glorificationem cum spiritu, cum & maximum honorē iam recepit in Christo: associatū enim est dignitati, & cōglorificatum spiritui Christi, creato nobilissimo. Ideo ualde decens est ut in honore se custodiat, & non faciat spiritum in gloriam contemnēdum, eum qui fecit eū gloriosum. Vbi disciplina deest, spiritus qui naturaliter debet esse corporis dominus, est corporis seruus. Seruitus uero ista multum est ignominiosa, aspera, sumptuosa. Ignominiosa est, cum spiritus sit creatura ualde nobilis: corpus uero comparatione spiritus creatura ualde uilis est. Hieronymus. Nihil uilius quam a carne uinci. Prouer. 20. Non decet seruū dominari principibus. Specialiter indecens est qui est nobilis genere, si seruus sit ignobiliori sui partem, & illi qui seruus eius debuit esse. Aspera est, quia asper-

ritus nihil est humili cum surgit in altum. Prouer. 30. Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest. scilicet per seruū cum regnauerit. Corpus tamquam uilis seruus, si dominetur, uilia imperat, ut. sint edatur refectio vnus sacci. scilicet corporis, quem Dominus uocat saccū, dicit psal. 29. Concidiisti saccū meū: & repletionem loci immūdi. scilicet uentris sumptuosam. Seruitur. n. dominæ gulæ, cui singulis diebus parantur varia feracula, & multotiens pluries in die, de quibus nihil retinet, sed postquam gustauerit ex illis, in locum turpidinis & quasi perditionis transmittit. Ioel. 1. Uulgate qui bibitis uinū in dulcedine: perijt enim ex ore uestro. Bern. Voluptas gutturis, quæ tanti hodie extimatur, uix duorum habet latitudinem digitorum: non durat delectatio illa nisi quantum durat transitus ille per gulam. Periculosa est hæc seruitus: corpus enim tamquam seruus maliuolus noxia imperat, aliquando etiam mortem spiritus. Disciplina corpus humanum Dei habitationem facit: unde Spiritus sanctus dicitur Spiritus disciplinæ. Sap. 1. Primæ Cor. 6. Nescitis quia membra uestra templū sunt Spiritus sancti, qui habitat in uobis. Sicut Deus habitationem suam cælestem uoluit esse ornatam, secundū illud Iob. 26. Spiritus eius ornauit cælos: sic terrestrē habitationem suam uult esse ornatam. Ornatus huius habitationis est disciplina. Spiritus malus cognoscitur in domibus suis, ut cognoscebatur in Saul, quæ spiritus nequā exagitat. 1. Reg. 5 & 16. sic spiritus cognoscitur. scilicet in suis. scilicet in uiris disciplinatis. Defectus disciplinæ nuditas est turpitudinem hominis ostendens, secundum illud Eccl. 19. Amictus corporis, & risus dentium, & incessus hominis enuntiant de illo. Disciplina corporis Dñm glorificat, sicut ornatus templi ipsius. 1. Cor. 6. Glorificate, & portate Deum in corpore uestro. Aug. Si non parcis tibi propter te, parce tibi propter Deū, qui fecit te sibi domum. Proximū edificat, Mat. 5. Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideat opera uestra bona, & glorificet patrē uestrū qui in cælis est. Disciplina est quasi uestis grati odoris Deo & hominibus. Isaac sentiens uentem fragrantiam filij sui benedixit ei, Gen. 27. Cant. 4. Odor uestimentorum tuorum sicut odor thuris. Multum displicet Deo indisciplinata conuersatio: multum doluit Iacob uideans tunicā filij sui sanguinolentā, Gen. 37. Isa. 9. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem. Multum offensus est rex inueniens in nuptijs non habentem uestem congruentem, Matth. 22.

CAP. XVI.

De disciplina in gestu.

ERUDITOR puerorum nobilium curare debet ne gestus indisciplinatos habeat. Gestus est motus, uel dispositio corporis, qui indicat motū, uel dispositionē animi, sicut effectus causam. Bern. Ex cordis thesauro procedit quicquid foris apparet uitorum. Vanū cor uanitatis notā ingerit corpori. Ad disciplinam in gestu monet Seneca dicens. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne in decori sint. Ad id monet Hug. de S. Vict. Vnumquodque membrū opus suum tam decet ac modeste impleat, ut per indisciplinā oculos sapientiū non offendat. Idē. Discretio actionū in membris cōseruanda est, ut. scilicet id agat unūquodque ad quod factū est, ut nec loquatur manus, nec os audiat, nec oculus linguæ officium assumat. Sunt enim qui nesciūt auscultare nisi buccis patentibus, alij loquentes digitū extendunt, supercilia erigunt. Specialiter reprimendi

sunt pueri ne appareat eis superbia in gestu, uel colli extensione, uel brachiorū ventilatione, uel humorū gestulatione, uel tibiariū extensione, uel aliter. De superbia in gestu habetur Prou. 6. Sex sunt quæ odit Dñs, & septimū detestatur aīa eius, oculos sublimes, linguā mendacē, manus effundentes innoxium sanguinē, cor machinās cogitationes pessimas, pedes ueloces ad currēdū in malū, proferētē mēdacia, testē fallacē, & septimū eū qui seminat iter fratres discordias. Isa. 3. Ambulauerūt collo extēso. Reprimendi etiam sunt pueri a risu indisciplinato. Est autē risus multipliciter indisciplinatus, aliqui quia est de his de quibus non est ridendum, sicut accidit in his qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Prou. 1. Indisciplinatus est risus inuidiæ, de quo Poeta. Risus abest ubi quæ uisū fecere dolores. Itē, risus perfidiæ, de quo Prou. 10. Quasi per risum stultus operat scelus. Itē, risus insanæ, qualis est risus phreneticorū, de quo Aug. Malunt sapiētes se habere sanos lugentes, quæ phrenetici eos ridentes. Ecc. 7. Sicut sonitus spinarū crepitantiū sub olla, sic risus in ore stulti. Sen. Odibile hominē facit risus aut superbus & clarus, aut malignus & furtilis, aut alienis malis euocatus. Secundum Hug. de S. Vict. Indisciplinatus est risus, qui est cum dentiū ostensione: secundū Senecam qui est cum cachinno. Risus, inquit, sit sine cachinno. Indisciplinatus etiā est qui est cum uocis exaltatione. Eccl. 16. Fatuus in risu exaltat uocem suam: uir autem sapiens uix tacite ridebit. C. Item, risus indisciplinatus est si sit nimius. Rarus debet esse risus in mundo isto. Primo, quia loco in quo sumus non congruit, uallis. n. lacrymarū est: hoc ostēdit puer natus lacrymans. Verecundū est uiro adulto si non agnoscat quod ostendit ei puer nascens. Super illud Ephes. 5. Redimētis tempus, quoniam dies mali sunt, dicit Aug. Puer qui nascitur a ploratu incipit, nec ridere potest: statim natus plorat propheta suæ calamitatis, non dum loquitur, & iam propheta. Non congruit etiā tempore. Eccl. 3. Tempus fletu, & tempus ridendi: tempus fletu est in præsentī. Nunc enim magnā materiā fletu habemus, & lacrymæ sunt in ualore suo. Mala præsentia uix per se sunt materia fletus: bona uero temporalia per consequens, quia peccatorū sunt occasio. Eccl. 11. Si diues fueris, non eris immunis a delicto. Ele etiam in paradiso non habent materiam fletu: lacrymæ uero reproborū in inferno nullus sunt ualoris. Item, maledictus est risus a Domino. Luc. 6. Væ uobis qui ridetis. Vix gustaret aliquis cibum maledictum ab aliquo sancto: quantum ergo cauendus est & timendus risus, cui maledictionem fecit ipse Deus?

CAP. XVII.

De disciplina in habitu.

AD disciplinā in habitu pertinet ut in uestibus quæ ratæ necessitas, nec ametur eis nimia pretiositas, uel extraneitas. Vestium superfluitas non habeatur, earū suauitas contemnatur, gloriatio in eis caueatur, & intelligatur ornatū corporale magis esse erubescibile quæ honorabile. Ornati corporali præponatur spiritalis, & caueatur macula, & specialiter macula sanguinis. In uestibus quarēda est necessitas. Vnde Aug. Tibi uestis pura circundetur non ad pulchritudinem, sed propter necessariū tegumētū, ne dum exquisitis uestietis, alterā turpitudinem assumas. scilicet spiritualem. 1. Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus regamur, his contenti simus. Bern. loquens de illo uerbo Act. 4. Diudebatur singulis prout cuique; opus erat. Hoc est, inquit, quantum ad indumenta, quibus & nuditatem rege-

ret, & frigus repelleret. Non est amada nimia pretio-
 fitas in vestibus: vnde super illud Luc. 16. Indueba-
 tur purpura & bysso, dicitur. Si cultus pretiosarum
 vestium culpa non esset, sermo Dei non tam vigilan-
 ter exprimeret, q̄ diues purpura & bysso idur⁹ apud
 inferos torqueretur. Greg. Nemo pretiosa indumen-
 ta nisi ad inanem gloriam quarit. s. vt honorabilior
 ceteris videatur. Nemo vult ibi pretiosis vestibus in-
 dui, ubi a nemine potest videri. Cū Deus spiritū pre-
 tiosum vili carne induerit, non est verisimile q̄ car-
 nē vilē pretiosis indui voluerit. Ad idē facit quod rex
 gloriæ conuersaturus cū hominibus sacco nostræ car-
 nis mortalis se induit, de quo in psalm. 29. ait. Conci-
 disti faccum meum. Sapiens mercator trosellum
 etiam pretiosum vilibus induit: vnde patet quōd
 insipienter agit qui corpori suo vili vestes pretiosas
 quarit. Non est quærenda extraneitas, vel dissimilitu-
 do in vestibus. Soph. 1. Vilisabo super omnes qui in-
 duti sunt veste peregrina. auendum est a multitudi-
 ne vestium superflua. Ber. Clamant nudi, clamant fa-
 melici, & conqueruntur nobis fame & frigore mise-
 rabiler laborantibus. Quid cōferunt tot mutatoria,
 vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Iaco. 5.
 Agite nunc diuites, plorate vlulantes &c. Vestimen-
 ta veltra a tineis comesta sunt. Debēt viri vestiū su-
 uitatē contemnere: potius congruit vestis suauitas
 mulieribus q̄ viris. Exo. 22. Nō induetur vir veste femi-
 nea. Cauenda est in vestibus gloriatio. Eccl. 9. In vesti-
 tu ne gloriaris vniquam. Ornatus vestium erubesci-
 bilis est, cum sit sequela peccati. Ber. Qui gloriatur de
 veste, similis est furi qui gloriatur de cauterio: quia
 propter peccatum Adæ introductus est vsus ve-
 stium. Verecundum etiam est nobili creaturæ, scilicet
 hominī, a vilibus creaturis suam pulchritudinē
 mendicare. s. a pannis, & similibus. Præponendus
 est ornatus spiritalis corporali. Aug. Non affectetis
 vestibus placere, sed moribus. Potius intendendū est
 ornatui dñæ. s. aīæ, q̄ ancillæ. s. carnis. Ber. Magna abu-
 sio & nimis magna dominā ancillam, & ancillā domi-
 nari. Pulchritudo corporis contemptibilis est respec-
 tu pulchritudinis aīæ, q̄ est Dei imago. Macula, vel
 immunditia laudabiliter cauere potest. Sen. Non splē-
 deat toga, nec fordeat. Hiero. Ornatus & sordes pari-
 modo sunt fugienda. Idem, Nec affectata sordes, nec
 exquisitæ delitiæ laudem pariunt. Valde cauendū est,
 ne vestis sanguinolenta sit sanguine peccati, quia est
 male acquisita. Hiero. 2. In alis tuis iuctus est sanguis
 animarū. Hæ alæ intelligi possunt extremitates pal-
 liorū, quas habent uxores usurariorum & raptorum
 de lacrymis pauperū. His alis volatur in infernum,
 nō in cælum: in his alis sanguis duplex inuenitur. s.
 sanguis pauperū. i. spolia eorū quæ iudicio sacræ scri-
 pturæ vita pauperum erant. Eccl. 33. Panis egentium
 vita pauperum est: qui defraudat eum, homo sangui-
 nis est. Alius sanguis est psonæ quæ illud defert, sciēs
 illud esse emptum de re intuste acquisita: mors enim
 & damnatio eius vt frequenter latet ibi.

C A P. XVIII.

Quod multum necessaria est disciplina in locutione.

Equitur de disciplina in locutione, & notandū q̄
 maxime est necessaria oris disciplina. In custodia
 oris pro magna parte est custodia cordis. Prou. 13.
 Qui custodit os suum, custodit animam suam. Os est
 quasi porta in homine, & sicut custodia castrī est cus-
 todia portæ. Valer custodia oculorum ad custodiam
 cordis, quia frequenter per oculos mors intrat ad ani-
 mam: sic intrauit ad animam matris nostræ Eug. Gen.

3. Videns. n. q̄ bonū esset lignum ad uescendū, & pul-
 chrū oculis aspectuq; delectabile, tulit de fructu eius,
 & comedit. Simile accidit i David, cui aspect⁹ mulie-
 ris occasio fuit adulterij & homicidij 2. Reg. 11. Cu-
 stodia est aurium ualeat ad custodiā aīæ. Frequenter. n. per
 aures mors intrat ad aīam. Hiero. 9. Aures portæ sunt
 multū timēdæ, & diligenter custodiēdæ, cū sint semp
 aperta, unde sepiēdæ sunt, s. m. illud Eccl. 28. Sepi au-
 res tuas spinis, & noli audire linguam detrahētē. Au-
 res sepiuntur cū ostensione tristis faciei detractor re-
 pellit. Prou. 25. Ventus aquilo dissipat pluuias, & fa-
 cies tritis linguā detrahētē. Hiero. Nemo inuito au-
 ditori libeter narrat. Præcipue ad custodiā cordis ua-
 let custodia oris, quia nō solū nocēt aīæ q̄ os intrat,
 uerū etq; de ore exeunt, s. m. illud Mat. 15. Quæ de ore
 pcedūt, de corde exeūt, & ea coinquinant hoiem. Ha-
 bet os duo officia. s. officiū sumēdi cibū & potū toti
 corpori & officiū loquēdi: utrobique uero pōt accide-
 re periculū. Quātū ad primū, maius periculū ē, si oris
 custodia negligat, q̄ oculorū, quia per oculos intrant
 rerum similitudines, per os uero intrant ipsę res mā-
 suræ corpori unienđæ, quæ hoiem multū immutant:
 unde qui custodit os suū quātū ad sumptionē cibi &
 pot⁹, custodit aīam suā: quia custodit uitā & naturā,
 & gratiā. Vitā naturā, quia hoc multū ualeat ad sani-
 tatē. Eccl. 37. Qui abstinet est, adijciēt uitā. In Ecc. 37
 In multis escis nō deerit infirmitas, ualeat etiā hoc ad
 custodiendā uitā gratiæ: sobrietatē. n. comitat cōtinē-
 tia, vñ sup Mat. 4. dicit gl Diabolus uictus de gula nō
 tētat de libidine. Si tētat aliquis de ira, uel luxuria,
 uel loquacitate post excessum in cibo & potu, facile
 acquiescit: non est sic, si sobrietatē seruauerit. Custo-
 diēdū est os a cibis & potibus quasi a proditoribus:
 quātō cū maiori gaudio recipiunt, plus nocēt. Prou.
 23. dē de uino. Ingređit blāde, & in fine mordebit ut
 coluber. Sen. Voluptates iter res uilissimas præcipue
 extripa, quæ more latronū in hoc nos amplectuntur
 ut iugulent. Custodia uero oris quantū ad locutionē
 specialiter ualeat ad custodiā aīæ, & pro illa uñ speciali-
 ter Salomon dixisse illud. Qui custodit os suū &c. uñ
 de subdit. Qui at incōsideratus est ad loquēdū, sentiet
 mala. Loquēre tē incōsiderate sequunt hęc mala. Primo,
 cōsciētiæ remorsio. Qui multis utit uerbis, aīam suā
 ledit, Eccl. 20. Secūdo, gratiæ euacuatō. Ecc. 20. sapiēs
 in uerbis amabilē se facit, gratiæ at fatuorū effunden-
 tur. Tertio, cōfusio. Prou. 10. Os stulti cōfusioi proxi-
 mū est. Ibid. 13. Impius cōfundit & cōfundetur, futu-
 ro uero dānatio. Ibid. 18. Mors & uita i manib⁹ linguę.

C A P. XIX.

Quod magna diligentia adhibēda est circa custodiā linguę.

Quadruplici rōne magna diligentia adhibēda ē cir-
 ca custodiā linguę. Primo, quia eius custodia est
 ualde difficilis: secūdo, quia est ualde utilis: tertio,
 quia ualde indecens est circa eius custodiā negligē-
 tia: quarto, quia hæc negligentia est ualde periculo-
 sa. Difficultatē custodiēdi linguā primo ostēdit nobis
 natura, quę linguā inclusit, sicut solent includi crude-
 lia animalia & indomita ne noceant. Secūdo scriptu-
 ra. psal. 140. Pone Dñe custodiā ori meo, & ostiū &c.
 Propter difficultatē custodiēdi linguā, rogat David
 Dñm de ei⁹ custodia. Prou. 16. Dñi est gubernare lin-
 guā: nō sufficit ad hoc uirt⁹, uel discretio humana. Ec-
 cl. 21. Quis dabit ori meo custodiā? Ibidē. 28. Ori tuo
 facit ostia, ut possit custodiri lingua. Iaco. 3. Oīs natu-
 ra bestiarum & uolucrum, & serpentum, & cetorum
 domātur, & domita sunt a natura humana, linguam
 autem nullus hominum domare potest: & subditur.
 Est enim

est enim inquietum malum. Vtilis est ualde custodia
 linguę: si enim lingua modo debito regatur, de fru-
 ctu eius potest homo ditari. Prou. 12. De fructu oris
 sui vnusquisque replebitur bonis. Pretiosi fructus
 linguę quam Spiritus sanctus regit, qui in specie lin-
 guę apparere uoluit, sunt modestia in loquēdo, oratio,
 Dei laudatio, gratiarum actio, peccatorum con-
 fessio, proximi eruditio & cōsolatio. Linguę utilitatē
 ostendit Salomon. Prou. 10. dicens. Vena uitæ os iusti.
 Sermo est instrumentum sapientiæ, circa quod inten-
 dunt tres magnæ scientiæ. s. grāmatica, logica, thero-
 rica, & circa idem pro magna parte intendit diuina
 scientia. Magnum reputatur scire ea quæ tres dictæ
 scientiæ circa sermonē attendūt: sed ualdē magnū est
 seruare ea quę in sermone sciētia diuina requirit. Iac.
 3. Qui in lingua nō offendit, hic pfectus est vir. Prou.
 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est, non
 solū prudens, uel prudentior. In sermone perpeditur,
 an aliquis sit sapiens. Eccl. 4. In lingua sapiētia digno-
 scitur. Ibidem. 27. Ante sermonē nō collaudes virū:
 hoc. n. tentatio est hominū Hiero. In pōdere uerborū
 probatio existit humanæ uitæ. Valde indecens est cum
 linguę custodia negligitur, & lingua iniquationi
 exponitur. Lingua. n. est membrū nobile, rationis or-
 ganum speciale, in quo mēbro homo specialiter hono-
 rat⁹ est a Deo, qd specialiter deputatū est diuino of-
 ficio electū specialiter a Spiritu sancto, quo fit instru-
 mētū gratiæ & sapientiæ. s. sermo. Valde seruandū est
 ab iniquatione os humanū & quantum ad labia, &
 quantum ad linguam. Indecens ualde est ibi immun-
 ditia propter eius nobilitatē. Qui ori suo ab iniqua-
 tione non parcat, ab homine quasi degenerauit, & in
 porcū trāsiit. Porcus nō plus parcat ab iniquatione
 ori q̄ pedi: ubi. n. ponit pedē ponit & os. Lingua quā-
 tum ad vsū loquelæ rationis organū est, nec inueni-
 tur quantum ad vsū istum naturaliter nisi in ha-
 bente rationem; ideo a ratione regi debet, & ad eius
 imperiū in actū suum exire. Cū ad iumentū nō perti-
 neat loquela, iuste possit Deus illi loquelam auferre,
 qui ut iumentum factus est, & ratione linguā suā non
 regit. Cum in membro isto homo præ omnibus crea-
 turis a Deo sit honoratus, ualde ingratus est si eo Deū
 inhonorat. Creaturæ irrationales ut aues lingua sua
 Deū laudādo honorāt, vnde multū potest offendi De⁹
 uidēs se sola lingua humana inhonorari, a qua maxi-
 me debuit honorari. Lingua deputata est diuino of-
 ficio: ea. n. homo Deū & orat, & laudat, quia illa Deus
 oratur. Multū cauēdū est ne Deus ea offendat, quia cū
 is qui displicet ad intercedēdū mittitur, irati animus
 ad deteriora prouocatur. Itē, quia Deus ea laudatur, a
 peccato seruāda est, quia nō est speciosa laus i ore pec-
 catoris. Ecc. 15. Cū electa sit a Spiritu sancto, non de-
 bet seruire spiritui maligno. Sermo instrumentū est sa-
 piētiæ. Sapiētia est in corde quasi in quiete, in ser-
 mone. n. est quasi in vehiculo: per sermonē. n. quasi
 trāsferitur ab vno in alterū, et gratiæ est quasi vehicu-
 lum, quia sermone datur audiētī gratia. Ephe. 4. Om-
 nis sermo malus de ore uestro nō pcedat, sed si quis
 est ad ædificationē fidei, ut qui det gratiā audiētibus:
 vnde uerba Christi dicuntur uerba gratiæ. Luc. 2. Mi-
 rabantur omnes in uerbis gratiæ quæ procedebāt de
 ore eius. Negligētia circa custodiā linguę est ualde pe-
 riculosa, multū. n. nocet si nō seruetur, vnde lac. 3. di-
 citur de ipsa, q̄ est inquietū malū, plena ueneno mor-
 tifero: & ibidem dicitur. Lingua nostra ignis est, vni-
 uersitas iniquitatis. glo. vniuersitas, quia per eam fe-
 re cuncta facinora aut continuantur, vt latrocinia, stu-

pra: aut patrant, vt pirria, falsa testimonia: aut defen-
 dūt, vt cū quilibet ipsius scelus excusat quod com-
 misit. Nocet lingua ei qui loquitur euacuando mētē
 eius bonis. Ber. Leuis sermo, sed grauitur vulne-
 rat, aptissimum euacuandis cordibus instrumentū.
 Eccl. 28. Multi ceciderūt in ore gladij, sed nō sic quāsi
 qui interierūt per linguā suam. In eodem. Flagelli pla-
 ga liuorem facit: plaga autem linguę comminuet of-
 fa. Nocet lingua audienti. Ber. Vnus est qui loquitur,
 & tantum vnū uerbum profert, & tamen vnū uer-
 bum vno momento multitudinis audientium dum
 aures inficit, animas interficit. Nocet his de quibus
 loquitur etiam ualde remotis: lingua eius qui est in
 Gallia, nocet ei qui est ultra mare, uel in Hispania dū
 eum iafamat: immo lingua eius qui est in terra, no-
 cet ei qui est in cælo, dum eū blaphemat. psal. 72. Po-
 fuerunt in cælum os suum &c. Et notandum q̄ cū ho-
 mo constet ex corpore & spiritu, sermo qui est eius
 instrumentum, habet aliquid quasi corporale. s. uo-
 cē, & aliquid quasi spirituale. s. significatiōē, ratione
 eius attingit nō solum creaturam, sed etiam creato-
 rē, qui sermone oratur, laudatur, uel blaphematur.
 Item, attingit spiritum creatum: sermone. n. uoluntas
 unius spiritus alteri manifestatur. Item, attingit nō so-
 lum præsentiā, sed etiam præterita & futura, & nō so-
 lum propinquā, sed etiam remota: ideo multum po-
 test nocere. Vna mala lingua. s. unius mali consiliarij,
 destruit patriam unā. Eccl. 28. dicitur. Lingua terria
 ciuitates muratas diuitum destruxit.

C A P. XX.

Quæ pertinent ad disciplinam in locutione.

Ad disciplinam in locutione pertinet attendere
 quis loquatur, & cui, & de quo. Item, quid dicen-
 dum est, & ubi, & quādo, & quomodo. Volēs loqui
 attendere debet personam loquentis. Aliquis. n. ser-
 mo decet senē, qui nō decet iuuenē: & aliquis sermo
 decet sapientē, qui nō decet simplicē: & iustū qui nō
 decet peccatorē. Prou. 18. Non decent stultum uerba
 cōposita. Eccl. 20. Non est speciosa i ore stulti parabo-
 la. Stultū intellige nō solū illū cui deest scientia, sed il-
 lum cui deest bona uita. Attendere debet uolēs loqui
 ad personam cui locuturus est, an. s. sit locuturus sa-
 pienti vel insipienti, beneuolo uel derisorio, extraneo
 uel familiari. Prou. 28. In auribus insipientium ne lo-
 quaris, quæ despicient doctrinā tuā. Eccl. 22. Cū stulto
 nō multū loquaris. Prou. 20. Noli arguere derisorem,
 Mat. 7. Margaritas noli spargere ante porcos. Sap. Qui
 dā ea quæ solis amicis cōmittēda essent, his quos ha-
 buerūt obuiā narrāt. Eccl. 19. Sagitta infixā femori can-
 nis, sic uerbū i ore stulti. In eodē. A facie uerbi partu-
 rit fatu⁹: parturiēs nō quiescit donec partū emiserit,
 nec fatu⁹ donec uerbū pūlerit. Attēdere et debet de
 quo loquatur, de Deo, uel de alijs. Cū reuerentia & ti-
 more de Deo debet loqui. Seneca. Vitiosum est de re-
 sua delicatū iserte sermonē. Attēdere et debet quid
 dicēdū sit. Ephe. 4. Omnis sermo mal⁹ de ore uestro
 nō procedat, sed si quis bon⁹ est, ad ædificationē fidei,
 vt det gratiā audiētibus. Attēdere et debet, ubi dicendū
 sit: aliquid i loco sacro nō ē dicēdū, qd alibi dici pos-
 set. Aug. In oratorio nemo aliquid aliud agat nisi ad
 qd factū est. Attēdere etiā debet quādo sit dicendum.
 Eccl. 3. Tēpus tacēdi, & tēpus loquēdi. Eccl. 26. Ho-
 mo sapiens tacebit vsque ad tēpus. Ibidem. 28. Ex
 ore fatui reprobatitur parabola, quia non dicit eā in
 tēpore suo. Attendere etiā debet quomodo sit dicē-
 dum.

Ad locutione reprehensibilis est nimirum clamor. Isa. 42. Non clamabit. Seneca. Vox sit sine clamore. Et notandum quod ad condemnationem sermonis facit quod sermo sit purus, opportunus, dulcis, & utilis. De primo, dicitur Prou. 15. Sermo purus pulcherrimus est. Purus debet esse a fallitate, & a noxietate proximi, & contumelia Dei. De secundo, legitur Prou. 15. Sermo opportunus optimus est. De tertio, Eccl. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Prou. 16. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. Magis enim proficiunt qui habent dulcedinem linguarum, quam qui habent sapientiam magnam. De quarto, dicit Seneca. Sermones utiles magis quam facetos & affabiles amant, rectos potius quam obsecundantes. Idem. Non erit tibi scurrilis, sed grata urbanitas, urbanitas tua sine dente sit.

CAP. XXI.

De quibusdam quae multum valent ad linguarum custodiam.

Item notandum est quod quatuor sunt quae multum valere possunt ad linguarum custodiam. Primum est, quod ante portam oris barrae ponantur: secundum est, quod haec porta raro aperiatur: tertium, ut aperta cito claudatur: quartum, ut in ea clavis habeatur. Quasi barrae ante portam oris, sunt proposita declinandi illas personas, cum quibus per linguam peccare solemus: vel loca illa, in quibus habemus occasionem peccandi per linguam, vel propositum tacendi illis horis in quibus lingua facile labitur, ut post sumptionem cibi & potus. Prou. 18. Frater qui adiuuatur a fratre quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vestes vrbium propositas ex iudicio rationis facta sunt quasi vestes, vel quasi barrae. Raro aperienda est porta oris, & cito claudenda. Sap. Ad summam perfectionem volo te esse breuiloquum, tardiloquum, & submissa voce loquentem. Ita cor. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Seneca. Tardiloquum te esse iubeo, & prope erit tibi Deus. Idem. Aurem verbis frequentius quam linguam accomoda. Sic multiloquium frequenter habet peccatum, sicut illud Prou. 10. In multiloquio non deerit peccatum: sic breuiloquium valet ad vitandum peccatum. Eccl. 19. Qui odit loquacitatem, extinguunt malitiam. Clavis valet ad linguarum custodiam, quae est firmum propositum non loquendi sine deliberatione. Hieronimus. Prius veniet sermo ad limam quam ad linguam. Eccl. 5. Ne temere quid loquaris. Ibidem 4. Noli esse citius in lingua. Ibidem 21. Verba prudentium statera ponderabuntur. Sapiens habet os in corde, id est cordis, id est potestate & dispositione: stultus vero habet cor in ore. In eodem. In ore fatuorum cor eorum, & in corde sapientum os illorum. Qui non habet discretionem loquendi, habeat discretionem tacendi. Seneca. Taciturnitas homini stulto pro sapientia est. Prouer. 18. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Raro tamen gratia tacendi in stulto reperitur. Sap. Nemo stultus tace potest. Specialiter etiam loquacitas in mensa caueda est. Hugo de sancto Victore. Lingua quae omni tempore prona ad peccatum labitur, periculosius cum per crapulam inflammata fuerit, ad loquendum relaxatur. Propterea, n. diues qui inter epulas loquacitati seruit, post in inferno positus vehementius in lingua ardebat.

CAP. XXII.

Quae attendat disciplina circa sumptionem cibi & potus.

Circa sumptionem cibi & potus notandum quod disciplina in mensa multum est commendabilis. In membro enim illo seruat munditiam, in quo immunditia

maxime est indecens. sicut in ore: & in loco illo immunditiam cauet, in quo ipsa hominibus multum displicet. sicut ad mensam. Per eam Dei offensam cauemus, quam eam multum cauere debemus. sicut quoniam bonis eius vitium. Magna peruersitas est Deum offendere, cum in mensa eius sumus. Cauent latrones aliquot diebus ne eis noceant cum quibus comedunt. Per eam sit ut cum pascatur homo pascatur & Deus: puritatem enim seruat quae Deus delectatur. Cant. 1. Qui pascatur inter lilia. Disciplina mensae attendit cibi & potus qui sumendus est, quantitate, qualitate, tempus sumendi, & modum.

CAP. XXIII.

De quantitate eorum quae sumuntur.

Circa quantitatem eorum quae sumuntur, cauedum est ne nimis sumatur, & ne ferculorum multitudo ametur, paretur, vel quaeratur, & ne frequenter homo reficiatur. Multum noxia est animae & corpori sumptio nimis cibi & potus. Eccl. 37. Propter crapulam multi obierunt. Luc. 21. Attendite ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate. Crapula est cruda epula. cruditas ista frequenter accidit in his qui nimis sumunt. Seneca. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Multum utilis est moderata sumptio & animae & corpori. Chrysostomus. Nihil sic salutem, nihil sic sensuum accumen operatur, nihil sic aegritudinem fugat sicut moderata refectio. Multitudo ferculorum frequenter est occasio quod nimis sumatur de cibo, unde nocua est & animae, & corpori. Seneca. Fattidietis stomachi est multa degustare, quae ubi varia sunt, inquinant non alunt. Eccl. 37. In multis escis erit infirmitas. Seneca de antiquis loquens. Simplex erat, & ex causa simplici valetudo, multos morbos multa fercula fecerunt. Circa frequentiam refectiois notandum quod homini qui habet intendere studio sapientiae, vel orationi, vel alij operi spirituali, expedit, si aliud necessitas non requireret, quod semel in die reficeretur, & tunc ita temperate, quod illa refectio non impediretur a spirituali opere. Seneca. Vir magnus & prudens animam deducit a corpore, & multum cum meliori ac diuina parte versatur, cum hac querula & fragili, quantum necesse est. Pythagoras. Docto homini viuere est cogitare.

CAP. XXIII.

De qualitate eorum quae sumuntur.

Circa qualitatem cauedum est ne ametur, vel quaeratur pretiosa, vel delicata, vel curiose parata. Ad primum debet mouere pietas, quae homo debet habere ad pauperes Dei filios & fratres, inter quos multi sunt qui etiam panem non possunt habere. Qualis est fraternitas quod alij non habeant necessaria, alij habeant superflua? Magna peruersitas quod seruus pretiosa quaerat, cum dominum suum in pauperibus egere sciat. Non videtur vere membrum esse illius corporis, cuius Christus est caput, qui indiget membrorum eius non compatitur. 1. Cor. 12. Si quidem compatitur vnum membrum, compatuntur omnia membra, Eccl. 22. Fide posside cum amico tuo in paupertate illius, ut in bonis eius lateris. Ber. Noli putare gratuitum quod impedis proximo, velis nolis, debitor es. Secundo, periculum quod est in acquirendo: frequenter enim sumptus quibus pretiosa habentur, acquiruntur vel cum periculo eius qui eis vitur, vel illius a quo datur. Noluit David bibere aquam, quam sibi attulerat tres fortes, sed libauit eam Domino dicens, Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem, non sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam. 2. Reg. 23. Melius est sine periculo tantum panem & aquam sumere

QUINTVS.

sumere, quam cum periculo pretiosa habere. 2. Macha. 5. Iudas secesserat in desertum locum, ibique inter se ras cum suis vitam in montibus agebat, & sani cibo vescentes demorabant, ne participes fierent coinquinationis. Tertio, conditio corporis. Cum enim corpus vas sit ubi corrumpitur quod infunditur, fatuum videtur esse ibi pretiosa ponere. 1. Cor. 1. Vlulate qui bibitis vinum in dulcedine: perijt enim ex ore vestro, non sic est in alijs sensibus. Non enim corrumpitur res pulchra cum semel visa fuerit, nec res odorifera cum semel odorem eius aliquis perceperit. Non videtur quod Deus voluerit hominem quaerere pretiosos cibos, qui eandem escam assignauit ei cum iumentis. Gen. 1. Ecce dedi vobis herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quae habent in semetipsis sementem sui generis, ut sint vobis in escam, & cum eis animantibus terrae. Quod cibi pretiosi quaeruntur, frequenter accidit vel ex delectationis amore, vel ex ambitione: & ex utrobique est magna fatuitas. Fatuum enim est sumptus magnos facere pro breui delectatione, quae tantum durat quantum transitus cibi per guttur solum durat. Item, valde fatuum est & peruerum sum pascere oculos mundi de hoc quod subtrahitur in pauperibus famelico ori Dei. Seneca. Hanc sanam & salubrem formam uitae tene, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonae valetudini satis est. Darius etiam tractandum est ne animus male pereat, cibis famem sedet, potio sitim extinguat, uelut arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infestam corpori: hanc utrum sepes exeret, an uariis lapis gentis alienae nihil interest. Sciote homines tam culmo bene quam auro tegi, contemnite omnia quae superuacua labor uelut ornamentum ac decus ponit, cogita te praeter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Multis de causis fatuum est corpori suo delicias procurare. Primo, quia qui delicatis utitur, infirmitati corporis sui medium adhibet unde infirmitas aggrauatur. Secundum Augustinum, sumenda sunt alimenta sicut medicamenta. Sed sicut dicit Gregorius, ipsum medicamentum in uulnus uertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhaerentes, ex eo grauius defecimus quod prouide ad refectioem paramus. Secundo, quia cum aliquis delicatis utitur, hosti eius consuetudo mala super eum acquiritur, quae uix excutitur. Seneca. Voluptatibus se immergunt quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserissimi sunt quod eo peruenerunt quod illis quae sunt superuacua, facta sunt necessaria. Consuetudo mala pertinens ad vitium gulae uix deponitur. Coruus non legitur reuersus ad arcem. Gen. 8. Actus unde grauat hoc vitium & augetur, multum frequenter: ideo hoc vitium uix desinitur, glutinum est ualde forte, & quasi indissolubile. Luc. 14. Vxorem duxi, & ideo non possum venire: ad matrimonium partium indissolubilitas. Vxor ista est voluptas carnis: in hoc matrimonio in quo diabolus coniugit, solus Deus separat. Tertio, quia qui delicata corpori suo parat, adiutoria suo hosti procurat. In libro de vita solitaria, de condimentis. Sufficit ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, vel delectabiles. Sufficit enim concupiscere mala sua, quae cum uix, aut nullo modo pertransire possit ad finem extendendo necessitatis nisi per uiam quaerendum delectationis, si ceperit accipere irritamenta ab eis qui perpetuum susceperunt bellum aduersus eius oblectamenta, sunt duo circa uinum, & periclitatur conscientia. Quarto, quia uinum

deliciarum frequenter excessus comitatur: unde infirmitas corporis, & saepe mors sequitur. Seneca. Potest nostra prouidentia huic corpusculo moram prorogare longiore, si uoluptates, quibus maior pars corporum perit, poterimus regere & coercere. Idem. Ipsae uoluptates in tormenta uertuntur. Idem. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, sicut in quosdam uoluptates suae sunt? Sufficit alicui si hostem suum excecet, sed uoluptates non solum excecant uoluptuosos, sed etiam impotens reddunt, & contractos, & laesos, & alij infirmitatibus affligunt eos, & tandem interficiunt. Chrysostomus. Hijs, qui luxurij & delictijs uitam ducunt, resoluta corpora & omni cera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorum podagrae tremor, & imatura senectus accedit &c. Semper uita in medicis & medicamentis, sensus autem tardus, graues, & obtusi, & quodammodo sepulti. Seneca. Victus tibi sit ex re facili, nec ad uoluptatem, sed ad cibum accede, palatum tuum fames excitet non sapores, cum os non solum sibi cibum sumat, sed toti corpori: nec quod iungit sibi retineat, sed ad membra transmittat. Non est habendus respectus in sumptione cibi ad os tantum, sed ad corpus. Aliquando enim quod nimis est corpori, parum est gulae, & quae gulae sunt delectabilia, corpori sunt noxia: unde si ille qui habet multitudinem ciborum delicatorum tantum inde uult sumere, quod gula sit fatiata, potest inde incurrere infirmitatem, uel etiam mortem. Similiter potest accidere in illo qui in cibis non attendit nisi quod gulae sint delectabiles: quod enim gulae delectabile est, potest esse corpori mortiferum. Non congruit delictijs temporari in quo sumus. Ber. Vniuersum tempus penitentiae uigilia quaedam est solemnitatis magna & aeterni sabbathi quod praestolamur. Delictia solemnitati congruunt non uigiliae. Non congruunt etiam delictijs loco in quo sumus: locus enim exilij uallis miseriarum non locus delictiarum. Non eiecit hominem Deus de loco delictiarum ut sibi delicias procuraret. Item, non congruunt delictijs statui corruptionis, in quo nunc est humana natura. Quae facile corrumpuntur, melius seruantur in aqua salua quam in aqua dulci. Homo etiam in statu naturae bene institutae positus delictijs corruptionem incurrit, quae tribulatio quasi aqua salua etiam in statu naturae desinitur custodit: non congruunt etiam delictijs seruili conditioni corporis. Seruo maliuolo tortura & compedes congruunt non delictijs. Prouer. 19. Qui delicate a pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. Item, non congruunt delictijs stultitiae corporis, ad cuius correptionem uirga necessaria est. Prouer. 10. Vir ga in dorso eius qui indiget corde. Ibidem. 19. Non deceat stultum delictijs. Per stultum cibo satiatum mouetur terra. Prou. 30. Stultus cibo satiatus est homo carnalibus delictijs repletus. Non congruunt etiam delictijs statui christiano. Ber. Christus qui non fallitur, eligit quod carni molestius est, id ergo melius, id uilius, id magis eligendum. exemplo ergo ipsius Christi non carni delectabilia, sed molesta debet christiani eligere. Gal. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Mat. 11. Qui non accipit crucem & sequit me, non est me dignus. Christianus debet potius eligere habere cum populo Dei carnis afflictionem, quam inordinatam cum seruis diaboli consolationem, sicut de Moyse legitur. Heb. 11. magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. Specialiter cauedum est ne pueri delicate nutrantur. Quintilianus. Vnum liberorum nostrorum mores non ipsi perderent: Opus. S. Tho. A. qui. 113 infan

infantiam. n. statim delitijs solvimus. Nam illa, quam indulgentiam vocamus, educatio mollis nervos oēs frangit mentis. Sen. Educatio & disciplina mores facit, & id sapit quisque quod didicit. Non congruunt etiam delitijs homini qui studet sapientijs. Job. 28. Nō inuenitur in terra suauiter viuentium: Hieron. Pulchre dicitur apud Græcos. Pinguis venter non gignit sensum tenuem. Sen. Copia ciborum subtilitas impeditur: abstinencia a delitijs valet ad intelligentiā. Pueri qui cibos regios contempserunt cibis grossis contenti, intelligentiores cæteris inuenti sunt. Dan. 1. De curiositate præparandi notandum, quod qui studiose & laute cibos præparari facit, gladium hostis sui accuit. Ber. loquens de hac curiositate. Tanta, inquit, accuratone & arte cocorum cūcta apparantur, vt quatuor, vel quinque ferculis deuoratis, prima nō impediant nouissima, nec fatietas minuat appetitum. Venter quidem dum nescit onerari, sed varietas tollit fastidiū. Quia enim puras, vt ea natura creauit, epulas fastidimus, dum alia alijs multifarie permiscuntur, & spreis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula prouocatur saporibus, transitur nimirum meta necessitatis, sed necdum delectatio superat.

CAP. XXV.

De tempore, & modo sumendi cibum.

Attendendum est ne tempus comedendi præueniatur. Qui enim præuenit, non expectat donec falsa parata sit. f. fames, vnde cibum insipidum comedit. Sen. Solus panis bonus tibi fiet, cum tenerum & similitudinem fames reddet: ideo non est ante edendum quod illam imponat. expectabo ergo, nec ante edam aut bonum panem habere poterō, aut malum fastidire desidero. Ber. Prudenter sobriusq; cōuersanti satis est ad omne condimentum sal cum fame. Sap. Desiderijs omnia condiunt. Ad modum sumendi cibū pertinet munditia & temperantia. Secundum sæculum valde verecundum est si homo adultus nesciat se pascere, quin se maculet corporaliter: & secundum Deum valde verecundum est si homo nesciat se pascere, quin animam suam maculet. Vtraque ergo immunditia cauenda est in mensa & corporalis, & spiritalis. Temperantia etiam ibi seruanda est, vt non comedatur cū festinatione nimia, & appetitus cibi, vel potus refrænetur, & effusio super escam vitetur. Eccl. 38. Noli esse audis in omni epulatione, nec te effundas super omnem escā. Aug. Fieri potest vt sine omni uitio cupiditatis, vel uoracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, inspiens autem scdissimæ gulæ flamma in uilissimum cibum ardescat, & sanctius quisq; Dñi more maluerit piscibus uesci, quā lenticula more Esau. Nō propter hoc continentiores sunt nobis plerique bestia, quia uilioribus cibis aluntur. Effusio uultus interioris super escam est, quando ad cibum sic ardore animus trahitur, ut aliud cogitare non sinatur. Comitari solet scdam auiditatem inordinate scindendo panem, & sumendo cibum: ualet contra hanc auiditatem psalmi interpositio cum aliqua oratione.

CAP. XXVI.

Quod in ætate adolescentiæ monendi sunt qui non possunt continere ad matrimonium.

Cum in ætate adolescentiæ maxime sæuiat ardor concupiscentiæ, admonedi sunt iuuenes qui nō

possunt, nec uolunt continere, ut concupiscentiā refrēnt coniugij lege. Sic monebat Salomon, Prou. 5. Letare cum muliere adolescentiæ tuæ: & subditur. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, & foueris in sinu alterius? Ad id monet Apostolus. 1. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisque uxorem habeat: fornicationem, inquit, uitandam. & subditur. Melius est nubere quā uri. Item, Heb. ult. Honorabile connubium in omnibus, supple sit, & tōtus immaculatus. Fornicatores. n. & adulteros iudicabit Deus. i. damnabit. Ad monitio ista fit non ualentibus continere, & nō illis qui ualent & uolunt cōtinere: illud. n. melius est. Vnde. 1. Cor. 7. Qui matrimonio iungit uirginē suā, benefacit: & qui non iungit, melius facit. In eodē. Volo oēs homines esse sicut me. f. continentes. Commendādū est coniugium ut ametur & ad doctrinam sanæ regulæ dirigendū, ut modo debito cōtrahatur, & cōtractū custodiatur. Ad commendationem ipsius quatuor faciunt. Primo, honor ei a Deo exhibitus: secundo, pretiosus eius fructus: tertio, hoc quod sacramētū est: quarto, magna eius efficacia. Circa primū notādū quod Deus honorauit coniugiū illud instituēdo, & in diluuiō coniuges saluādo: honorauit etiam illud in incarnatione & in nuptijs, & adhuc honorat in Ecclesijs benedictione. Quantum ad eius institutionē quatuor pertinent ad eius honorem. Primo, instituentis autoritas, cum alios ordines instituerit aliquis sanctus, ut Augustinus, uel Benedictus, ordinem matrimonij instituit ipse Deus qui errare non potest: vnde si culpabilis est qui ordinem Benedicti transgreditur, constat valde culpabilem esse qui transgreditur ordinem matrimonij a Deo institutum. Secundo, locus in quo institutum est. f. paradisi. Institutū. n. est immisso sopore in Adam. Gen. 2. Et raptus est Adam in spiritu, & intesuit curiæ cælesti, ubi agnouit uirtutē matrimonij, & eius rei esse sacramētū, & erat Adam tunc corpore in paradiso terrestri, mente uero in paradiso cælesti. Tertio est antiquitas. Non. n. de nouo institus est ordo iste, immo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum. Quarto, status innocentie in quo est institutum. Institutum enim est illo felici tempore, in quo homo nondum peccauerat.

CAP. XXVII.

Commendatio matrimonij.

Tempore diluuij solos coniuges saluauit. In arca enim saluati sunt Noe, & uxor eius, & tres filij eius, & eorum uxores. Si qui erāt cōcubinarij, si quæ meretrices, omnes diluuiō perierunt. Hūc ordinem beata Virgo intrare uoluit, licet proposuisset seruare uirginitatem, quod non parum facit ad honorem matrimonij. Noluit Deus filius carnē ex ea sumere, nisi donec esset in matrimonio. Matrimonij est pallium, quo beata Virgo usa est, quo occultaret cælestem conceptum. Sub hoc pallio celatum est diabolo misterium redemptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quā in ordine beatæ Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quādoq; peccat cum patre, post cum filio, quādoq; cum duobus fratribus uel cognatis, quādoq; cum solutis, quādoq; cū cōiugatis, quādoq; cū sacerdotibus, quāq; cū religiosis, quāq; cū leprosis. Infelices et sūt adulteræ cōiugio non

non deferentes, nec timentes pallium beatæ Virginis inquinare. Honorauit etiam coniugium in hoc quod uoluit iterellē huptiis cū matre sua & discipulis suis, ubi uoluit facere primum miraculum aperte, quod fecit coram discipulis mutādo aquam in uinum. Honorat etiam coniugium in excellenti benedictione, quā Ecclesia facit cōiugibus iuxta altare ad Missam in præsentia Domini corporis. Qui potius uult esse concubinarius quā in cōiugio, potius uult habere maledictionem quā benedictionem: quādiu est. n. in peccato, maledictus est quicquid agat. psal. 1138. Noli benedictionem, & elongabitur ab eo. Concupinarij habebūt maledictionem, & audient. n. illud Matth. 26. Discedite a me maledicti in ignem æternum. Qui autem benefese habent in matrimonio, audient illud. Venite benedicti patris mei: Ad commendationem matrimonij facit pretiosus fructus qui a matrimonio sequitur: generatur in deo filij huius sæculi, qui post per adoptionem sunt filij Dei: Si quis habetet uinē quæ annuatim ferret mille modios uini, valde amaret eā. quantum ergo amandum est matrimonij, vnde pueri procreatur, cū puer vnus præualeat toti uino, quod in mundo est? Ex matrimonio generantur uirgines, uel de uirginitate multum amanda est, & matrimonium multum est amandum. Hier. Laudo coniugium, quia uirgines generat: lego de spinis rosam, de escha margaritam, Item, ad commendationem matrimonij facit, quod est unum de sacramētis Ecclesiæ, vnde Apostolus loquens de ipso dicit. Sacramentum magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia, Epho. 5. Ad commendationem etiam ipsius, facit magna eius efficacia, quæ potest ostendi multipliciter. Primo per hoc quod opus carnale quod sine eo esset mortale, cum eo est ueniale, uel in mundo sine peccato. Secundo per hoc quod remedium est contra mala quæ ex meretricio sequuntur, quæ sunt sterilitas, prolis infestio, incestus. Tertio per hoc quod ad eam efficacit ad cōcordiam faciendā, quæ multum placet Deo, sicut discordia multum ei displicet. Tota patria vna uino matrimonij quandoque ad cōcordiam reducit. Prou. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Septimum quod detestatur est, qui seminat inter fratres discordias. Quarto, per hoc quod defendit hominem ex ea parte qua diabolus eum fortius impugnat. Job. 40. Fortitudo eius in lumbis eius. Ad statum conjugalem pertinet vt uir debito modo se habeat ad uxorem, & prolem, & domus, & familiæ gubernationem. Ad uxorem uero eā ducendo, & post cohabitando. Ducendo uero attendere debet qualis ducatur, & qua intentione. Qualis ducatur attendendum est, quia vt ait Philosophus, Rara uis est in terris bonæ uxoris. Eccl. 7. Virum unum de mille reperi, mulierē ex omnibus non inueni. Ideo in eligenda uxore adhibenda est diligentia, ne cōtingat errare errore quem homo non potest emendare. Sap. Nulla est uxoris iā coniunctæ probatio, sed qualicumque obtenerit est habēda, & iugiter retinenda, etiam si iracūda, si fatua, si deformis, si superba, si fastida. Fulgentius. Uxor aut perpetuale refugium, aut perenne tormentum. Uxor bona uis iratum mitigat: vnde mulier dicitur quasi mollis uirum, & ad Deum conuertit. 1. Corin. 7. Sanctificatus est enim uir infidelis per mulierem fidelem. De hoc exemplo habetur in beata Cecilia, quæ desponsa tam max sponsum conuertit ad Christum. Prou. 12. Mulier diligēs coronat uirum suo: ppter hoc & his simi

lia dicitur Eccl. 26. Mulieres bonæ beatus uir: & post. Pars bona, mulier bona. Periculosum est habitare cum muliere mala. Vnde Eccl. 25. Leoni & draconi placebit magis commorari quā habitare cum muliere nequam. Tria dicuntur hominem expellere de domo, scilicet sumus, stillicidium, & mala uxor.

CAP. XXVIII.

Quomodo ducendo uxorem se debet habere.

Legenda est pro uxore mulier bona: adiutorium enim debet esse salutis, secundum illud Gen. 2. Faciamus ei adiutorium. Si bona sit, magnum est adiutorium salutis cum sit familiarissima: si uero sit mala, magnum impedimentum salutis. Sed quia nullus potest habere uxorem bonam nisi a Deo detur, uolens inire coniugium, orando, & orari faciendo, & elemosinas dando debet eam a Deo querere. Prou 30. Domus & diuitiæ dantur a parentibus, a Domino uero proprie uxor prudens Eccl. 26. Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro profectus bonis. Attendendum est etiam quod sit de bona progenie. Timendum est ducere etiam filiam uisariam, uel raptoris. Hæc fuit vna de causis diluuij, videlicet enim filij Dei filias hominū quod essent pulchre, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant, Gen. 6. Filij Dei uocantur qui erant de stirpe Seth: filij hominum qui erant de stirpe Cain. Debet eligere uxorem sibi similem, scilicet nobilem si est nobilis, ignobilem si sit ignobilis. Gen. 2. Faciamus ei adiutorium simile sibi. De costa uiri formauit Deus mulierem, ne posset vnus contra alterum gloriari se esse de nobiliori genere. Non formauit Deus mulierem de capite, ne crederetur formata ad dominationem: nec de pede, ne crederetur subicienda in seruitutē, sed de medio vt haberetur tamquam socia. Poeta. Si qua uoles apte nubere, nube pari. Paritas illa non solum attēda est quantum ad nobilitatem, sed etiam quantum ad iuuentutem & pulchritudinem: Quando enim iuuenis, & pulchra nubit seni & deformi habet eū exorsum, & adultera efficitur. Paritas ista bene in anulo ostenditur, qui si strictior sit, digito nō congruit, si uero laxior decidit. Sic se habet inter coniuges si sint dissimiles, quia simul manentes sunt cōcordes, uel vnus ab altero discedit. Volens inire coniugium debet habere intentionem rectam: non enim debet eam ducere causa luxuriæ, sed cauta prolis procreandæ, & fornicationis uitandæ, & vt habeat heredem Dei cultorem. Desiderium debet habere generandi filios secundum carnem, qui post hāt filij Dei per adoptionem. Tob. 7. Dixit Angelus Tobie minori in eos qui cōiugium ita suscipiunt, vt Deum a se & sua mente excludant, & tuæ libidini uacent sicut equus & mulus, qui bus nō est intellectus. Habet super eos demon potestatem. In eodē. Accipies uirginē cū timore Dñi, & amorem filiorū magis quā libidine ducet. Ibidē 8. Dixit Tobias minor, Nunc Dñe tu scis quā non luxuriæ causa accipio uxore meā, sed solā posteritatis dilectione, in qua nunc benedicatur nomen tuū in sæcula sæculorum.

CAP. XXIX.

Quomodo se debet habere cum uxore ducita.

Postquam uero uxore duxerit, debito modo ad se debet habere, discrete & reparate eā amando. Opus. S. Tho. Aquin. II. 4. hono-

honorando, temperate ea vtendo, & benigne eam tractando. Sap. Adulter est in vxorem propriam amator ardentior. Hierony. in epistola ad Iouinianū loquens de quodā nimis amate vxorem suam. Origo, inquit, amoris honesta erat, magnitudo deformis: nihil autem interest ex q̄ honesta causa quis insanat. Sapiens ergo iudicio debet amare vxorem, non affectu: nihil est fœdus quàm vxorem amare quasi adulteram. Honorare debet eam tamquàm sociam. 1. Pet. 3. Quasi in firmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Temperate debet ea vti vt nec loco, nec tēpore, nec modo indebito ei commisceatur. Tob. 6. Dixit Angelus. Tu cum acceperis eā, per tres dies continēs esto. Benigne debet tractare, cum matrem, & patrē, & alios sibi attinentes propter ipsam reliquerit. Col. 3. Viri diligite vxores vestras, & nolite esse amari ad illas. Ad prolem sic debet se habere sicut docet Augustinus, vt scilicet amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. De amore vxoris & proli dicit Prou. 5. Cerua charissima, & gratissim^o hinnulus. Valde chara debet esse vxor quæ sic fornicatores sicut cerua serpentes persequitur: & filius valde debet esse grat^o qui ad modū hinnuli ad bona est agilis, vsu fidei perspicax, virtutum varietate distinctus. Ad gubernationem domus pertinet vt dominus eius bonis moribus & actibus eam ornet. Sen. Non velis dominum esse notum a domo, sed domum a domino. Item, Qui domū intrauerit, nos potius miretur quàm supellectilem nostram. E contra dicit Tullius Salustio. Non est quicquàm turpius domi tuæ, quàm tu ipse. Diogenes cum illi domum suam homo turpis ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus, & auro ntentibus, in faciem domini expuit, dixitque, nihil aliud vilius in illa domo respexisse. Quantum ad personas domus suæ sic debet se habere, vt domesticos diligat, cōtineat, & promoueat. 1. Tim. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam nō habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Non debet esse nimis austerus familię suæ. Eccl. 4. Noli esse quasi leo in domo tua enertens domesticos tuos. Extraneos hilariter & curialiter debet recipere. Ro. 12. hospitalitatem sectantes. Heb. 13. Charitas fraternitatis maneat in vobis: per hanc. n. placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Sap. Ampla domus domino fit decor, si est i ea solitudo, & maxime si sub alio domino solita est frequētari. Item, Sap. Decorum est valde domos illustrium virorum illustribus hominibus patere: & intelligas viros illustres nō solum illos qui sunt præditi potētia & honore istius sæculi, sed magis iustitia & bonitate conspicui, etiam si pauperes sint & abiecti. Luc. 14. Cum facis prædiū, aut cenam, noli vocare amicos tuos, nec vicinos diuites, ne forte hi reinuent te, & fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuiū voca pauperes, & debiles, & cæcos, & claudos, & beatus eris, quia non habent unde retribuam tibi: retribuetur enim tibi in retributione iustorum. Circa rei familiaris administrationem instruenda est, vt temporalia bona solerter & fideliter multiplicet, caute seruet, & prudenter dispenset.

C A P. X X X.

Quod nolens continere non sit prohibendus

Si aliquis adolescentium Dei inspiratione voluerit continere, vel etiam religionem intrare, non est a quod

parētibz prohibendus, secundum illud Prou. 3. Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si vales, & ipse bene fac. Timendum est in talibus Spiritum sanctum contritare, vel extinguere, vel prohibere: peccatum. n. in Spiritum sanctum videtur esse, Eph. 4. Nolite contristare Spiritum sanctū. Ibidem, 5. Spiritū nolite extinguere. Act. 11. ait Petrus. Ego quis eā qui possem prohibere Dominū? Spiritus malignus non spiritus bonus eū ducit, qui Spiritu sancto resistit. Dicitur Sap. 3. de Spiritu sancto, q̄ amat bonum actum, & nihil vetat benefacere. Non est ergo a Spiritu sancto quod aliquis prohibet propositum bonum impleri. Quando aliquis intrat religionē, præsumendum est quod Spiritus sanctus eū ducat. Cū Maria concepisset, & incertus esset Ioseph an res bona, vel mala esset, angelus in meliorem partem hoc determinauit. Interpretatio in meliorem partē est angelica, interpretatio vero in deteriorem partem est diabolica. Gen. 3. Fecit diabolus talē interpretationē Euz dubitanti. Cum per spiritum concepit aliquis salubre propositum, magna crudelitas est extinguere cōceptum ipsius: Herodiana malitia est, & babylonica crudelitas paruulos natos extinguere: herodianam vero & babylonicam malitiam videntur excedere qui ante natiuitatem spiritualem conceptū in hominibus suffocant. In hoc videntur esse peiores dracone infernali, qui stetit ante mulierē quę erat paritura, vt cū peperisset, filium eius deuoraret. Apoc. 12. 1. Cor. 7. Bonū est homini mulierem nō tangere. In eodē dicitur de viduis & virginibus. Bonum est illis si sic permanserint, propter duo. Bonum est eis si sic permanserint propter prærogatiuam virginittatis, & incommoda vitæ cōiugalitatis. Prærogatiua virginittatis inferius ostenditur: incommoda vero vitæ coniugalitatis ostendit Hieron. in epistola aduersus Iouinianum in his verbis. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs, in quo quærit an vir sapiens ducat vxorem, & cum diffinisset, si pulchra esset, si bene morigerata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientem aliquando inire matrimonium, statim intulit. Hęc autē raro in nuptijs vniuersa concordant. nō est ergo vxor ducēda sapiēti. Primū. n. impediri studia philosphiæ, nec posse quēquā libris & vxori pariter seruare. Multa esse q̄ matronarū vsibz necessaria sint, p̄tioq̄ vestes, aurū, gēma, sumpt^o, ancillæ, suppellex varia, lectica & esseda deaurata, deinde p noctes totas garrulæ cōque stiones: si totā ei domū regēda commiseris, seruicidū est, si aliquid tuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi habere non putabis, sed in odium uertetur ac iurgia, & nisi cito cōsulueris, parabit uenena. Anus intromiseris & aurspices, periculum pudicitie est: si prohibueris, suspitionis iniuria. Verū quid prodest etiam diligens custodia, cum uxor seruari impudica non possit, pudica non debeat? Infida enim custos est castitatis necessitas, & illa uere pudica dicenda est, cui licuit peccare, sed noluit: pulchra cito adamatur, sed facile concupiscit. Difficile custoditur quod plures amant: molestum est possidere quod nemo habere dignetur, minori tamē miseria deformis habetur, quàm formosa seruetur. Nihil turum est, in quo totius populi uota suspirant, alius forma, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate sollicitat: aliquo modo, uel aliquando expugnatur, quod undique incessitur. Quod si propter dispensationem domus, & languoris solatia, & fugā solitudinis ducunt uxores, multo melius seruus fidelis dispensat obediens auctoritati, quāq; cū leproso. Infelices sūt aduēti

thoritati domini, & dispensationi eius obtemperas, A quam vxor quę in eo se æstimat dominam, si aduersum uiri faciat voluntatem, id est, quod placet, non quod iubetur. Assidere autem ægotanti magis possunt amici & uenulæ beneficijs obligati, quàm illa quæ nobis imputat lacrymas suas. Sapiens autē numquàm solus potest esse, habet omnes qui sunt, quique umquàm boni fuerunt, & animum liberum quocumque uult, transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectitur: et si hominū inopia fuerit, loquitur cum Deo, numquàm minus solus erit, quàm cum solus fuerit. Porro liberorum causa uxorem ducere, ut vel nomē nostrum non intreat, vel habeamus senectutis præsidia, & certis vtamur hæredibus, stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo, si nomine nostro alius nominetur, cum & filius non statim uocabulum referat, & innumerabiles sint qui eodem uocantur nomine? Aut quæ sunt senectutis auxilia enutrire domi, qui aut prior te forte moriatur, aut peruersissimis moribus sit, aut certe cum ad maturam ætatem uenerit, tarde ei uidearis mori? Hæredes autē meliores, & certiores sunt amici, & propinqui, quos i iudicio eligas, quàm quos uelis nolis habere cogaris.

C A P. XXXI.

Quod nobilibus multum sit necessaria humilitas.

Monendi sunt adolescentes nobiles ad humilitatem. Conueniens ornatus nobilium est humilitas. Ber. Nescio quo pacto uis humilitatis maior in maioribus, & clarior in clarioribus comprobatur. Item, idem loquens de humilitate Saluatoris petentis à Ioanne baptizari. Sic plane, sic decet ut uincat humilitate, qui sublimitate uincebat. Adolescenti multum est necessaria humilitas, quæ non solum est gratia, sed etiam uas & receptaculum aliarum gratiarum. Deus enim humilibus dat gratiam. Iaco. 3. & 1. Pet. 5. Non patitur natura uacuum quin illud impleat, nec gratia humilitatem, quin illi se infundat. Humilitas haurit gratiam ut uas inclinatum. Eccl. 13. Humiliare Deo, & expecta manus eius, manum scilicet condonantem mala, & donantem uerba bona. Humilitas fundamentum est ædificij spiritualis, ideo necessaria est adolescenti tamquàm uitam bonam inchoanti. Aug. Construere uis fabricam magnæ celsitudinis, de fundamētō cogita profundē humilitatis. Hierony. Prima uirtus Christianorū est humilitas. Greg. Origo uirtutis est humilitas: illa in nobis uirtus ueraciter pullulat, quæ in radice propria, id est, in humilitate perdurat. Aug. arborem attendite, figit radicem in humili, ut uertice tendat ad cælū. Idem loquens ei qui sine humilitate uult proficere, sine radice auras petit, ruina est non crementum. Humilitas reddit adolescentem Deo & hominibus amabilem, sicut superbia facit eum odiri. Eccl. 10. Odibilis est Deo & hominibus superbia. Multū ualeat humilitas adolescenti ad hoc ut studio sapientiæ proficiat. Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Matth. 11. Reuelasti ea paruulis. Propter defectum humilitatis dixit Didymus philosophus Alexandro. Deus præsto est largiri tibi sapientiam, sed nō habes ubi eam recipias. Ptolemæus in almagesto. Inter sapientes sapientior comprobatur, qui humilior existit. Beda. Humilitas est clauis scientiæ: ipsa humilitas

C A P. XXXII.

De radice, a qua paterna disciplina procedit.

Ad suscipiendam disciplinam libenter, uel saltē patienter, primo mouere debet radix unde procedit uel pietas, uel charitas paterna: secundo, utilitas disciplinæ: tertio, bonum patriæ. Primum ostendit Saluator Petro uolenti impedire tribulationem passionis suæ dicens Ioa. 18. Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum? Greg. Ille solus de flagello murmurat, qui animum percussoris ignorat. Apoc. 4. Ego quos amo, arguo & castigo. Aug. Non omnis qui parcat amicus est, nec omnis qui uerberat inimicus: melius est cum seueritate diligere, quàm animi lenitate decipere. Idē, Et qui phreneticum ligat, & qui litargicum excitat, ambobus molestus ambos amat. Prou. 27. Meliora sunt uulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Amari & chara debent haberi quæ a patre amantissimo datur: nihil finistram suspicari debemus in eo quod ab eo recipimus.

C A P. XXXIII.

De utilitate, quæ in presenti ex disciplina prouenit, & periculo quod proijciens eam incurrit.

Circa secundum notandum, quod uirga disciplinæ non est fugienda, sed apprehendenda. Psal. 2. Apprehendite disciplinam. glo. etiam si fugiat. Prou. 3. Tene disciplinam, & ne dimittas eam. Amanda est, non timenda uirga aurea: nam ferrea signum est demeritiæ, ut uirga Assueti, & debet eā otulari ille cū ostenditur. Non est uirga conterens, sed uirga fructu salubrem ferens: sicut uirga Aaron uirga est dilectionis filios Dei dirigens in uia regni cælestis. Virga ista non est proijcienda: proiecta enim uertitur in colubrum qui occidit. Exo. 4. Qui tribulationem subit

nece non uult, mortem eternam incurret. Perchibit
 istius uirga leuis est & breuis, & liberat a culpa, & eter-
 ne damnationis. Prou. 23. Si percusseris eum uirga,
 non morietur. Tu uirga percuties eum, & animam
 eius de inferno liberabis. Virga disciplinæ sicut uir-
 ga Moyli de petra aquam producit: habentes enim
 corda lapidea, cum infirmitate, uel aliter a Deo percu-
 titur, ut in lacrymas resoluantur, Deo deuoti ef-
 ficiuntur. Virga disciplinæ stultitiam fugat, & sapien-
 tiam inducit. Prou. 22. Stulticia colligata est in corde
 pueri, sed uirga disciplinæ fugabit eam. Ibidem. 29.
 Virga arque correctio tribuit sapientiam. Eccl. 22.
 Flagella & doctrina omni tempore sapientia, id est,
 causa sapientie. Si sapientia habeatur, amittitur si
 disciplina abiciatur, ut patet in Salomone, de quo
 Greg. in pastorali. Cor Salomonis idcirco sapientia
 funditus deseruit, quoniam ipsam nulla disciplina
 exterioris custodiuit. Ideo dicitur Sap. 3. Sapientiam
 & disciplinam qui abicit infelix est. Disciplina uitia
 extinguit, uirtutes perficit. Greg. dicit de beato Bene-
 dicto, qui propter tentationem carnis proiecit se in
 spinis, quod uulnere corporis sanauit uulnus mentis.
 Idem. Quis nesciat quod multo melius est arde-
 re flammis febrim, quam igne uitiorum? Idem. Durum non
 aliter esse quod patet, dum exteris circumstantiis
 ab interna passione liberatis. 2. Cor. 12. Virtus in in-
 firmitate perficitur. Tribulatio uelut ignis aurum uir-
 tutum purgat, uirtus annihilando hostem debilitat,
 scilicet corpus ut a spiritu possit superari, occasione
 dat ut Deus gratia ardeat. 1. Cor. 12. Fidelis est Deus
 qui non permittit uos tentari supra id quod potes-
 tis, sed facit ut tentatione prudentum, id est gra-
 tia augmentum, ut possitis saluari. Item, uirtute
 ad uirtutem agendum prouocat. Seneca. Multum ad-
 dit tibi uirtus lacrimarum. Greg. Ignis flammæ exprimitur
 ut crecat, his modis tribulatio uirtutem perficit.
 Non est timenda disciplina, qua pater celestis filios
 suos corrigit, sed gladius quo hostes occidit. Heb.
 12. Si extra disciplinam estis, cuius omnes patien-
 tes facti sunt, ergo ad altere estis, & non filij. Aug. Si
 exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a
 merito filiorum. Idem. Nihil esse iniquo sensu, & puer-
 si iudicis, plausam pater meus fratrem meum,
 cui permittit facere quicquid uult, quam me quod
 si me mouero contra eius iudicium, flagella inue-
 nio. Potius gaudere in flagellis, quia tibi seruatur heredi-
 tatis, illis ad tempus parcit, quos in eternum dam-
 nabit. Idem. Quod uirum si flagellat custodit ei pat-
 uulos Dominus, quos grandes querit heredes. Idem.
 Non timeas flagellari, sed exhaereri. Greg. Electi
 feriri paterna correptione desiderant, & dolore uul-
 neris salutis medicamina putant. Habet disciplina
 amaritudinem propter quam aliqui eam proiciunt,
 sicut simia proicit nucem propter corticis amaritu-
 dinem, & ideo non peruenit ad nuclei dulcedinem:
 uir autem sapiens eam non proicit, sed ad modum
 disciplinæ eam inuoluit, quasi sub quadam nebula
 presentis utilitatis, uel admiscet zucarum eterne dul-
 cedinis. Heb. 12. Omnis disciplina non ui-
 detur esse gaudij, sed meritis, postea autem fructum
 pacatissimum exercitatis per eam reddat iustitiam. Di-
 sciplinam sequitur consolatio & in presentia, & in
 futuro. Deuter. 8. Afflixit te penuria, & dedi tibi man-
 na. Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolati-
 buntur. Ioan. 16. Vos contristabimini, sed tristitia ue-
 stra uertetur in gaudium. Baruc. 4. Qui inducit uobis

mala, ipse rursus adducet uobis sempiternam iusti-
 tiam cum salute uestra. Mutatio ista tribulatio-
 nis significata est. Io. 2. in mutatione aque in uinum.
 Prælegenda est aqua tribulationis in uinum gaudij,
 mutanda, uino gaudij temporalis mutando in aquam
 tribulationis æternæ. Exemplum huius mutationis
 habes Luc. 16. in diuite, & Lazaro. Dicit Abraham
 diuiti. Fili, recepisti bona in uita tua, & Lazarus sim-
 pliciter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero: cru-
 ciaris. Apes nutriuntur, & si pungant, quia mellifi-
 cant: punctura toleratur, quia iucunditas sequitur.
 Eccl. 1. Vsum ad tempus sublinebit patiens, & pos-
 tea reddito iucunditatis. Greg. Si illic dulcia appeti-
 mus, necesse est ut prius hic amara toleremus. Pueri
 innocentes sunt sicut noui palmites. Christo adha-
 rentes. 1. Ego sum uitis, & uos palmites. psal. 24.
 Innocentes & recti adhaerunt mihi. Qui palmites
 putat partem eorum amputando, eis uidetur nocere,
 & ipsi palmites lacrymantur, & tamen secundum
 ueritatem est ad palmitum utilitatem, purgantur enim
 & postea melius fructificant: sic est in pueris qui pa-
 tienter disciplinam suscipiunt. Io. 15. Omnem pal-
 mitem in me non ferentem fructum purgabit eum,
 ut fructus plus afferat. Lacrymas bonorum puerorum
 Deus absterget. Apoc. 21. Absterget Deus om-
 nem lacrymam ab oculis sanctorum. Beati Felices la-
 crymas, quas pia manus conditoris absterget.

C A P. XXXIII.

De bono patientie. **M**
 Circa tertium notandum, quod ad suscipiendum
 patienter disciplinam, mouere nos debet bonum
 sapientie, quæ cum patiendo acquiritur, & per hoc
 tantum ad bonum est uale magnum. De bono pau-
 ca edidit quendam libellum beatus Cyprianus mar-
 tyr, in quo patientiam commendat his uerbis. Pati-
 entia est uirtus nobis cum Deo communis. Quæ au-
 tem gloria Deo similem fieri? quanta felicitas habere
 in uirtutibus quod diuinis possit equari laudi-
 bus? Ille tam innocens, & iustus inter facinoroso-
 los deprecatur, & Deo sermo ad uictimam tacens
 subditur, & eam ad crucem eius confundantur. Sydo-
 ra, contremiscat terra, turbentur elementa, ille nec
 loquitur, nec mouetur, nec inuictitatem suam prohe-
 tar, ut in eo plena & perfecta patientia consumetur.
 Porro sudatur hic quam diu hic uigilat & laborat,
 nec laudantibus & laborantibus possunt magis
 alia quam patientia subuenire solatia, nec aliud ma-
 gis iustos & iniustos discernit, quam quod in aduer-
 sis per impatientiam blasphematur iniustus & queri-
 tur, & patientia iustus probatur. Secundum Plato-
 nem, Patientia est robur totius philosophie. Prou.
 14. Qui patiens est, multa gubernat sapientia: qui
 autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Cum
 ira furor sit, secundum illud. Ira furor breuis est, im-
 patiens quasi furiosus stultitiam exultat, magnam
 stultitiam agens. In eodem, impatiens operabitur
 stultitiam, inimicissimo te subdit, ira scilicet & furor
 ri, ut se uindictæ de illo qui sibi mederetur si ipse sub-
 stineat patienter. Ber. Mira perueritas, irascitur me-
 dicanti, & non irascitur sagittanti. Prou. 19. Doctri-
 na uiri Christi scilicet & hominis, multum per-
 patientiam noscitur. Greg. Tanto quis ostendit
 minus

minus doctus, quanto quis minus patiens conuinci-
 tur, psal. 91. Bene patientes erunt ut annuntient. Cui
 Deus qui est sapientissimus, sit patientissimus, in fine
 mundi suas iniurias e uindicturus. Qui est magis pa-
 tiens, magis est sapiens. Multum est necessaria nobis
 patientia in hoc loco exilij pleno malis. Heb. 10. Pa-
 tiencia uobis necessaria est. Apoc. 13. Hæc est patientia,
 & fides sanctorum. In celo non est ita necessaria pa-
 tientia, ubi mala non sunt: nec in inferno, quia mala
 quæ ibi sunt, patientiam excedunt, sed in hac ualle
 miseræ multum est necessaria. Qui patientiam hanc
 non habet, etiam seipsum non habet, immo ira,
 uel furor ei dominatur. Luc. 21. In patientia ue-
 stra possidebitis animas uestras. Hoc dominium in
 hoc attenditur, quia cohibet hominem interiorum
 ab illicito appetitu uindictæ: exteriorum etiam cohi-
 bet, linguam a contumelia, manum a uolentia. Vnde
 sicut dicitur de garrulo quod non potest tenere lin-
 guam suam, de homine uero in uerbis modesto dicitur
 contrarium: sic homo patiens potens est cohibere
 se interius & exterius ab his quæ pertinent ad
 uindictam. Impatiens si quid habet, cito emittit illud:
 ignis enim ira omnia bona spiritualia ei aufert: unde
 dicitur Prou. 19. Qui impatiens est, sustinebit dam-
 num. & Eccl. 7. de his qui perdidit sustinentiam.
 Qui non habet patientiam, est in magno periculo:
 sicut homo inermis qui est in medio hostium suo-
 rum. Cum militia sit uita hominis super terram, &
 continue sit homo in bello periculoso, multum
 indiget patientiæ scuto. Patientia possessori suo mala
 conuertit in bona. Si patiens mortiferum quid bibe-
 rit, non ei nocet: sermo enim uenenatus qui alium
 interficeret, ei non nocet. Ipsa in igne tribulationis
 hominem illesum custodit, sicut pueros seruauit il-
 lesos in fornace Babylonis. Dan. 3. Isa. 43. Cum ambu-
 laueris in igne, non combureris. Patientiam habens
 in igne tribulationis positus, est aurum in quo impa-
 tiens est palea. Aug. in libro de ciuitate Dei. Sicut
 sub uno igne aurum rutilat, & palea fumat, & ubi
 paleæ comminuuntur, frumenta purgantur: ita una
 eademque uis irruens bonos probat, purificat, eli-
 quat, malos damnat, uastat, exterminat. Vnde in ead-
 em afflictione mali Deum detestantur & blasphemant,
 boni Deum deprecantur & laudant. Patientiam
 habens ad ignem tribulationis emittit odorem Deo
 & hominibus gratum: impatiens uero fetorem Deo
 & hominibus exosum. Greg. in moralib. Sicut aroma-
 mata odorem suum cum incenduntur, expandunt,
 ita uiri sancti omne quod de uirtutibus redolet, in
 tribulationibus innotescunt. Aug. in lib. de ciuitate
 Dei. Non qualia, sed qualis quis patitur interest: nã
 pari motu exagritum & exhalat horribiliter cœnũ,
 & suauiter fragrat unguentum. Patientia hominem
 inuincibilem facit. Seneca. Facilius est gentem unam
 quam uirum unum uincere. Idem loquens de quo-
 dam qui patientia sua uicit ignem, & duos reges.
 Ego, inquit, non dubito quin magis laudem truncã
 illam manum Mutij, quam cuiuslibet fortissimi sal-
 uam: sicut hostium flammarumque contemptor, &
 manum in hostili foculo distillantem spectauit, do-
 nec iustum est ut inuito ignis eriperetur. Hoc tanto
 maioris fortitudinis putem, quanto rarius est manu
 amissa hostem uicisse, quam armata. Fecit bellum
 inermis & mancus, & illa manus trunca duos
 reges uicit. Hoc Ethnicus. Maxima uirtutis patientia,
 pugnat inermis, Armatosque solet uincere sape

A uiros. Exemplum habemus de hoc in beato Vincen-
 tio, qui patientia sua uicit Datianum. Legitur quod
 Socrates positus in carcere, cum esset qui permitte-
 ret eum fugere, noluit exire, ut duarum rerum gra-
 uissimarum hominibus metũ auferret, mortis scilicet,
 & carceris. Patientia gloriose triumphat, ita ut eius
 triumphus triumpho fortitudinis præferatur. Prou. 16.
 Melior est uir patiens uiro forti, & qui dominatur
 animo suo expugnatore urbium. Rarior est hæc vi-
 ctoria, & uicenti utilior. Sene. Innumerabiles sunt
 qui populos, qui urbes habuerunt in sua potestate,
 paucissimi qui se: patiens uincit hostem qui iam est
 secum in arce. Difficilius est hosti resistere cum iam
 intrauit in castrum, & iam in arce est, quam quando
 est extra. Præterea, qui fortior est fortiori, fortior est
 minus forti. Cum aliquis multas urbes expugnauit,
 si postea se ipsum superauerit, nobilior est iste trium-
 phus præcedentibus, quo urbiũ uictor est deus. Hoc
 genus uincendi folius creaturæ rationalis est,
 cum uincere alium sit etiam brutorum. Patientia malis
 omnibus dominatur, omnia seruiunt ei, etiam
 mors. Illa seruit tenebrosam carcerem corporis con-
 frigendo, & amicos Dei de manu persequutorum
 liberando.

C A P. XXXV.

Quod ad suscipiendam libenter disciplinam exem-
 pla multorum possunt mouere.

Ad suscipiendam libenter disciplinam etiam mul-
 torum possunt mouere exempla, sicut exemplũ
 Tobie & Iob. Thob. 2. Hanc tentationem permisit
 Deus euenire illi, ut posteris daretur exemplum pa-
 tientie eius, sicut & sancti Iob. Iac. 5. Sufferentiam
 Iob audistis, & sine Domini uidistis. Greg. Facta præ-
 cedentium patrum consideremus, & non erunt gra-
 uia quæ toleramus. Item, exemplum præcipuum est
 exemplum Christi. Bern. super cant. Vtrũque es mihi,
 Domine Iesu, & speculum patientiæ, & præmium pa-
 tientium: utrumque fortiter prouocat ac uehementer
 accendit. Greg. Si ipse hinc sine flagello non exijt, qui
 sine peccato uenit, quo modo sine flagellis digni nõ
 erũt, qui huc cum peccato uenerunt? Idem. Si passio
 Domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum
 quod non æquo animo toleretur. Quod memoria
 passionis Christi aquas tribulationis dulcoret, signifi-
 catum est Exo. 15. ubi lignum ostensum est Moyli a
 Domino, unde aquæ dulcoratæ sunt. De disciplina
 Christi Isaias multum loquitur. Isa. 1. Corpus meum
 dedi percutientibus, & genas meas uellentibus: fa-
 ciem meam non auerti ab increpantibus & conspu-
 entibus in me. Litera secundũ Hebraicum sic habet.
 Dorsum meum posui ad flagella, & genas meas ad
 alapas. Ibidem. 54. Disciplina pacis nostræ super eũ,
 & liuore eius sanati sumus. & Tren. 3. Dabit percu-
 tenti se maxillam. Hæc Christus passus est non quia
 correctione indigeret, sed ut exemplum patienti no-
 bis daret. 1. Pe. 2. Christus passus est pro nobis, uobis
 relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius,
 qui peccatum non fecit &c.

C A P. XXXVI.

De his que ad obedientiam mouent, quæ sunt sacra doctri-
 na, sanctorum exempla, omnis creatura.

Monedi sunt pueri ad obedientiam filialẽ. Ad obe-
 dientiam multum monet sacra doctrina, san-
 ctorum

torum exempla, & vniuersa creatura. Item, obedientia multum Deo placet, homini multum prodest. In obedientia. n. multum Deo displicet, homini multum nocet. De admonitione sacræ doctrinæ pauca ponere sufficiat Deut. 11. Propono vobis benedictionem, si obedieritis præceptis Domini. Ibidem. 17. Facies quæcumque dixerint qui præfunt loco quem elegit Dominus. Eccl. vlt. Time Deum, & mandata eius obserua. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mādara. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Heb. 13. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Inter exempla specialiter ad exemplum Abraham, & exemplum Christi. Cum homo recessisset a Deo per inobedientiam, Deus volens formare populum sibi acceptum, secundum illud Isa. 43. Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit. Abraham ex quo populum sibi formaturus erat, inobedientia uoluit probare, & per eam ei placuit. Triplici vero præcepto probauit eius obedientiam. Primum fuit de patriæ desertione. Gene. 12. Egrederet de terra &c. Secundum fuit de circūcissione, ibidē. 17. Tertium, de filij immolatione, ibidem. 27. Primo præcepto uoluit Dominus separare Abraham ab his, a quibus ipse ortum duxerat. Tertio uero ab eo quod duxerat originem ab eo. Medio uero præcepto uoluit eo separare a seipso quantum ad carnalia desideria. Circūcisio enim facta in carne monebat ad refectionem superfluum desideriorum carnaliū, ideo fiebat in membro illo in quo maxima concupiscentia sauebat. Circa præceptū uero tertium, quod fuit de filij immolatione duodecim possumus attendere per tinentia ad difficultatem illius operis, in quo Abraham Deo præcipienti uoluit obedire. Primum est, quod amicissimum uoluit occidi. Secundum est, quod uoluit eum occidi coram se, & etiā a se ipso proprijs manibus. Aliquis enim sustineret, quod filius eius occideretur, tamen non posset hoc aspiciere, vel propria manu facere. Tertium est quod filius ille erat vnigenitus: non enim habebat alium filium ex libera uxore. Quartū est, quod habuerat eum miraculose, quia de uxore vetula & sterili, cū ipse iam esset senex. Quintum, quod magna promissio facta erat Abraham de ipso. Sextum, quod ipse solatium erat matri suæ: unde dicebatur Isaac, quod interpretatur risus. Dixit enim mater ipso dato. Risum fecit mihi Deus, quicumque audierit, corridebit mihi. Gen. 21. Quid dixisset mater pueri si Abraham reuertens de filij imolatione dixisset ei, Imolauit filium tuum? Septimum, quod non solum uoluit eum occidi, uerum etiam incendi: unde dictum est ei, Offer eum in holocaustum, quod interpretatur totū incensum. Noluit ei parcere nec uiuo, nec mortuo. Octauum, quod uoluit eum Deus duci per triduum ad locum immolationis, ut longitudine temporis tentatio augetur, & curis crescentibus paterna viscera cruciaretur. Nonum, quod non apparebat aliqua præcepti utilitas. Quæ enim utilitas innocētem occidere? damnum uero erat manifestum. Decimum est, quod non excusasset eum authoritas præcipientis, cum nullus testis assuisset: nec crederetur ei si diceret Dominum hoc sibi præcepisse. Undecimum est, quod erat rationi cōtrarium, nec præcesserat huius obedientiæ exemplum. Duodecimum est, quod omnium, ad quorum notitiam peruenisset, imminebat scādalum. Abraham uero accepto hoc præcepto tā difficili, nec se excusauit, nec causam præcepti quaesuit, sicut quidā faciūt imitatores diaboli, qui ait. Cur præcepit vo-

bis Deus ut nō commenderetis &c. Gen. 2. Item, non distulit mandatum exequi, nulli consilium communicaui: si aliqd istorū fecisset, forsūt meritū amississet, quia Dñs dixisset ei. Nolebā quod faceres hoc, sed ad probādū te hoc dixi. Item, attendēdū est quantum uile sit promptū esse ad obediendum. Abraham filium nō immolauit, & tamen tanti meriti eius obedientia fuit. Gen. 21. Quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semē tuum. In eodem. In semine tuo benedicentur omnes gētes, quia obedisti uoci meæ. Homo qui promptam habet uoluntatem ad obedientiam, Deo in omnibus placet, et pro infinitis rebus quas numquā tacturus est. Greg. Non est manus uacua a munere, si arca cordis plena sit bona uolūtate. Item, uoluit Deus ipsum probare per obedientiam, in quo uolebat sibi formare populum nouum. Christus nō terram, sicut Abraham, sed cælum reliquit. Ipse matrem suam dilectissimam reliquit, quando gladius erat transurus animam eius. Luc. 2. Ipse domum reliquit, quia nullam habere uoluit. Matth. 8. Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidus: filius autem hominis nō habet ubi caput suum reclinet. Ipse formam spiritualis circūcissionis dedit, quando uoluntati suæ uoluntatem patris præposuit Mat. 25. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Ipse mandato patris in holocaustum seipsum obtulit. Io. 14. Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Christus obedientiam uitam tenuit & in mūdum ueniens, & in mundo manēs, & de mundo trāiens. Primū ostendit Io. 6. dicens. Descendi de cælo non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Ipse per obedientiam ueniens in mundum intrauit Virginis uterum, quia itatum in utero eius se recepit, cum illa uerbo eius per angelum misso obediuit, dicens, Ecce ancilla Domini &c. Secundū ostendit Io. 3. dicens, Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me. Tertium ostendit ibidem. 14. Ut cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc. scādulo cum passionis. Bern. Mem. entote fratres. Christus ne perderet obedientiam, perdidit uitam. In signū huius filialis obedientiæ inclinatio capite emittit spiritum. Io. 19. Ad obedientiam monet nos omnis creatura: etiam creatura insensibilis uniuersaliter obedit suo creatori. De creatura cælesti dicitur. psal. 148. Præceptum posuit, & non præteribit. De mari & uentis dicit Matth. 8. Venti & Mare obediunt ei. De terra dicitur psal. 103. Ascendunt mōtes, & descendunt campi in locum, quem posuisti eis: terminum posuisti quod non transgredientur. Soli demones & mali homines Deo non obediunt. Ambros. Non mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines nō obedire, quibus spiritus tributus est ad adorandum. Obedientia in homine multum Deo placet, nec mirum: ipsa. n. uere eum honorat, uere diligit, & propter eam Deus hominem fecit. Vere Deum honorat: uere enim Deum habet pro Domino. Inobediens Deum pro Domino uere non habet, & si ore Dominum uocet. Luc. 6. Qui uocatis me Domine Domine, & non facitis quæ dico &c. Inobedientes ostendet Deus nō fuisse seruos suos, cum ianuam regni cælestis eis clauder. Math. 8. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit. Cum obediens uere honoret Deum, merito a Deo honorabitur, sicut illud Isa. 58. Si glorificaueris Deum dum

facis uias tuas &c. extollam te super altitudinem terræ. 1. Reg. 2. Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum &c. Eccl. 10. Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum: semen autem hoc ex honorabitur, quod præterit mādaram Domini. Obedientia uere Deum diligit. Io. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. In eodem. Qui habet mādara mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. 1. Io. 5. Hæc est charitas ut mādara eius custodiam. Itē. 1. Io. 2. Hæc est charitas Dei, ut ambulemus sicut eius mādara. Propter obedientiam Deus hominem fecit, sicut illud Eccl. vlt. Time Deum, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo: unde si hoc nō faciat ad quod factus est, iusto Dei iudicio destruendus est. Iustissima ergo fuit sententia illa. Quacūque die comederis ex eo, morte morieris: ad nihilum etiam in ualere, licet non in substantia, reductus fuit præceptum Dei transgrediendo, sicut illud uerbum Bernardi loquētis de illo. Hoc est oīs homo. Si hic est omnis homo, sine hoc nihil est homo, nihil, inquam, in uirtute & ualere, non in substantia. Sicut inobedientia est imago ueteris hominis, qui Deo displicuit: sic obedientia est imago & similitudo noui hominis, in quo Deus sibi complacuit. Unde obediens multum placet Deo, sicut similis eius filio charissimo. 1. Cor. 15. Sicut portauim⁹ imaginē terræ, ita & portemus imaginem cælestis. Ad hanc similitudinem induendam monet nos Apostolus Ephes. 4. dicens. Induite nouum hominem, id est, similitudinem noui hominis, qui sicut Deum creatus est, id est, opere diuino conceptus non humano. Tantum placet Deo obedientia, quod ipse diligit obedientem quasi omni genere attinet. Matth. 12. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est: immo diligit eum quasi seipsum. Eccl. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum. Obedientia tantum Deo placuit, quod pro ea addiscenda & docēda filius Dei in mūdum uenit, & plusquam triginta annis hic mansit, & mortem ignominiosam sustinuit. Obedientia & discipulus, & doctor esse uoluit: multum eam dilexit, qui tam care emere ipsam uoluit. Hebr. 5. Et quidē cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam: didicit inquam per experientiam, uel in membris suis ex his quæ passus est propter aliorum inobedientiam. Exemplo ipsius ex his malis quæ propter inobedientiam priorū parentum cōtinuatur, obediētiā discere debemus.

CAP. XXXVII.

Quod obedientia homini multum prodest.

Obedientia homini multum prodest. Per eam homo bene se habet ad eum a quo est, & sub quo est. Item, ad eum qui iuxta eum est, & ad id quod sub ipso est. Homo inobediens Deo, & illi qui loco Dei est, est illi a quo est, ingratus: & ideo ei⁹ beneficijs indignus. Ber. Ingratitudo est uentus urens, siccans sibi fontem pietatis. Itē, ei sub quo est, est inutilis seruus: & ideo ira ipsius dignus. secundum illud Prou. 14. Iracundiam eius inutilis sustinebit. Quantum ad eum qui iuxta ipsum est, seruus est nequam: conseruum enim diligens, nec ei parcens quātum ad id quod sub ipso: seruus est infidelis in eo in quo solum habet dispensationē uel ministerium, usurpans sibi dominiū. Per se uero obediens in his omnibus bene se habet, uo-

luntatem Dei mandato eius offensam, non suā uoluntatem in his implendo: & cum ad Deum non solum ut bonus seruus, sed ut bonus filius se habeat, necesse est ut Deum non solum bonum Dominū, sed etiam bonum patrem sentiat. Hic cum impleat patris mandatum, sperare potest regnū promissum, secundum illud. 1. Pet. 1. Sperate in eam quæ uobis offertur gratiam in reuelatione Iesu Christi quasi filij obedientiæ. Filij inobedientibus parata est pœna non gloria, secundum illud Deut. 17. Qui superbiert nolens obedire sacerdotis imperio, morietur. Ibidem. 21. Si genuerit homo filium contumacem, qui non audiat patris, aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit, lapidibus obruet eum populus. Cum Dei bonitas hominem sine eius meritis tantum honorauerit ad imaginem & similitudinē eius creādo, & super tot creaturas eum constituendo, uerisimile est quod eum multum honorare debeat, si ad eum modo debito se habeat. Obedientia est mater uirtutum, nouerca uirtutum, ad meritum potēs, ad salutem efficax: de hoste triumphat, quod uult a Deo impetrat, hominē reddit benedictum, & efficit beatum. Secundum Greg. Obedientia non tam est uirtus quā mater uirtutū: ipsa etiam est quæ ceteras uirtutes menti inserit in seque custodit, sicut idem Greg. dicit. Sicut in arbore syluestri sit ramorum absidio, & rami arboris nobilis inferuntur, & sic arbor nobilis efficitur fructum pretiosum producus: sic a mēte sensus proprius, & uoluntas propria per obedientiam absconduntur, & sensus diuinus, & diuina uoluntas assumuntur, & efficitur mens uel arbor nobilis producus fructum, quo Deus, & angeli, & homines sancti latificatur. Obedientia est nouerca uirtutum: libidinē enim, siue improbā uoluptatē quæ radix est omnium uirtutum, multum destruit. 1. Pe. 1. Castificātes animas uestras in obedientia charitatis. Cum aliquis Dei amore pure facit quod iubet a Deo, uel eo qui est loco Dei, non habet ibi locum. Libido multum potest ad meritum: unde Aug. super Gen. Oportebat ut homo sub Domino posirus, ab aliquo prohiberetur ut esset eius uirtus merendi obedientia. Dum intēdit aliquis propriam uoluntatem facere, non uidetur in hoc mereri nisi apud semetipsum: ab illo enim merces expectatur, cuius uoluntas sit. Non uidetur ergo apud alium mereri nisi qui uult facere uoluntatem alienam, quod est obedientia. Greg. Sola est obedientia, quæ meritum fidei possidet. Fides sine obedientia uidetur esse ad cumulum damnationis. Ber. Ad Cumulū damnationis uidetur nobis relicta fides futuræ promissionis. Fides cum sit cognitio dominij Christi, aggrauat culpā, & per consequens pœnam, sicut ignorantia attenuat. Maior est contemptus in eo qui agnoscit dominium, & negat obsequium, quā in illo qui nō agnoscit dominium: si agnosceret, libenter redderet. Obedientia multum efficax est ad salutē: sacrificium est sine quo salus non est, & cum quo non est damnatio, secundum illud Eccl. 25. Salutare sacrificium est attendere mandatis. Obedientia de hoste triumphat. Prou. 21. Vir obediens loquitur uictoriam. Populus iudaicus cū legem transgrediebatur, uincebatur Iosu. 7. Anathema in medio tui Israel: non poteris stare coram hostibus tuis. Similiter Adā factus inobediens suo superiori, inobediens habuit iuum inferius. Gen. 3. Comedit, & aperti sunt oculi eius. Glo. Augustini. Anima rōnalis motus bestiales in carne sua erubuit: & subdit. Mosus iste de transgressionē ueniebat. & 3. Reg. 1. legitur de Salomone, se-

in mone. Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino: subdit. Et suscitauit Dominus aduersarium Salomoni. Vir obediens potest loqui victoriam, quia habet nobilissimum genus triumphi, sicut antiqui patres habita victoria solent cantare canticum laudis, & gratiarum actionis. Nobilissimum genus triumphum est vincere seipsum, quod facit vir obediens: vnde super illud. Melior est obedientia &c. dicit glo. Gregorius. Vir obediens loquitur victorias. Dum enim alieni voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Prou. 17. Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Multi vrbes & regna sibi subiungauerunt, qui tamen ad hunc nobilem triumphum non peruenerunt. Hic triumphus proprius est hominis. Vincit leo cetera animalia, sed seipsum vincere non potest. Obedientia quod vult a Deo impetrat. Greg. Si obediens fuerimus prepositis nostris, obedit Deus orationibus nostris. Aug. in lib. de opere monachorum. Citius exaudit vna oratio obediens quam decem milia contemptoris. 1. Io. 3. Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus quod quicquid petierimus accipiemus, quia mandata eius custodimus. Obedienti obediunt & creator, & etiam creaturae. De creatore habet osue. 10. Non fuit postea tam longa dies obedienti Deo voci hominis. Obedientia hominem benedictum reddit: dignus enim est qui Deo obedit ut Deus ei abundanter bona temporalia & spiritualia largiatur. Deut. 11. Propono vobis benedictionem, si obedieritis mandatis Domini. Ibidem. 28. Veniet super te omnes benedictiones istae, & apprehendent te, si tamen precepta eius audieris, benedictus tu in ciuitate &c. Ad ostendendum hoc Saluator in caelum ascendens, in Bethania discipulis suis benedixit, quod domum obedientiae sonat. Obedientia beatum efficit in praesenti certa spe, in futuro in re. Prou. 29. Qui custodit legem, beatus est, & Simon beatificatus. Mat. 16. Beatus es Simo &c. In signum huius de Bethania Dominus in caelum ascendit, Luc. ult. Obedientia clauem paradisi inuenit, quam inobedientia amisit. Mat. 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

CAP. XXXVIII.

Quod inobedientia Deo multum displicet, & homini multum nocet.

Inobedientia in homine multum Deo displicet, nec mirum: hominem enim Deo aufert. Greg. in moral. De inobediente quasi iugum dominationis a se excutit, cum per inobedientiam subesse contemnit. Hanc displicentiam multum ostendit poena de inobedientia primorum parentum humano generi inflata. Idem ostendunt flagella quae populo Iudaeorum intulit, cum ei inobediens fuit. Inobedientia homini multum nocet, Deum enim & eius beneficia ei aufert. Merito Deum amittit inobediens, qui de se ei iniuriam facit: nec dignus est recipere eius beneficia, cuius non vult implere mandata. Greg. Dignum est ut ab eius beneficiis sit quilibet extraneus, qui eius iustionibus non vult esse subiectus. Inobedientia lignum mortis est, sicut obedientia est lignum vitae. Ber. Inobedientiam causam mortis omnes experimur, omnes morimur propter illam.

De septem laudabilibus conditionibus quae ad perfectam obedientiam pertinent.

ET notandum quod septem sunt laudabiles conditiones ad perfectam obedientiam pertinentes. Prima est obedire libenter: secunda, obedire simpliciter: tertia, obedire hilariter: quarta, obedire velociter: quinta, obedire viriliter: sexta, obedire humiliter: septima, obedire perseveranter. Multum valet voluntatis intentio ad hoc quod obedientia sit grata, & obedienti fructuosa. Spirituum ponderator est Dominus, Prou. 16. Ibidem. 21. Appedit corda Dominus. 1. Reg. 16. Deus intuetur cor. Greg. Cor, & non substantiam Deus pefat: nec pedit quid in eius sacrificio, sed ex quo pferat. Hiero. Quae offerunt non sui potest, sed offerentium voluntate pensantur. Sen. Non quidem offert, aut quid fiat, sed qua mente: regum aequant opes, qui exiguum tribuit, sed libenter. Parum placet sacrificium diuinum maiestati, nisi placeat & offerens: nec mirum cum bonorum nostrorum non egeat, & utilitas ad nos pertineat. Coacta sacrificia ei non placent: vnde Exod. 35. ait Moyses. Iste est sermo quem praecipit Dominus. Omnis voluntarius & pronus animo offerat primitias Domino. Dauid psal. 53. Voluntarie sacrificabo tibi. 2. Cor. 8. Si voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est. Vtilius cum homine agitur cum donum eius a Deo suscipitur, quam cum ei datur. Ber. Quis mihi tribuat ut oblationem meam dignetur tanta maiestas suscipere? Duo minuta habeo Domine, corpus & animam, vti haec perfectae ubi possem in sacrificium laudis offerre. Bonum mihi longeque gloriosius est atque vtilius ut tibi offeram, quam deteram mihi ipsi. 1. Paralip. ult. Quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. Simpliciter obedientiam Deo imperati vel per se, vel eum qui est loco sui, multum est gloriosa: & ideo valde ei accepta, cum scilicet aliquid eo quod a Deo dicitur, creditur verum: eo quod ab ipso iubetur, creditur bonum. Gloriosum est principi si simplici verbo eius credatur absque cautione pignoris, vel iuramenti, vel fidei iussoris: contractum vero est ei ignominiosum. Hypocritas & Pythagoras i dixerunt hanc legem discipulis suis, ut non essent aut si in sententijs suis interrogare propter quod, sed esset eis pro ratione dicentis autoritas. Multum placuit in Abraham Deo obedientiae simplicitas. De hac commendat Saluator primitiuam Ecclesiam dicens. In auditu aurium obediuit mihi. Ber. in libro de coli. Omnibus nobis in initio conuersionis nulla virtus magis est necessaria quam simplicitas humilis, & grauitas verecunda. Aug. Obedientia nisi humilium esse non potest. Ad hanc simplicitatem pertinet illud psal. 76. Deduxisti sicut oues populum tuum. Diabolica quaestio est, Cur praecipit nobis Deus? Gen. 3. Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Ber. Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas, sed memento quia non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Idem. Quicquid iube Dei praecipit homo, quod tamen non sit certum displicere Deo, non aliter omnino accipiendum est quam si praecipiat Deus. Quid enim interest utrum per se, aut per suos ministros siue homines, siue angelos innotescat suum placitum Deus? Hilaritas etiam obedientis multum est grata imperanti. 2. Cor. 9. Hilaritatem datorem diligit Deus. Ber. Serenitas in uultu dulcedo

dulcedo in sermone multum colorant obedientiam obsequentis. Cum operibus obedientiae pascatur Deus, quasi fel in escam Dei ponit, qui cum tristitia obedit. psal. 68. Dederunt in escam meam fel. Item, grata est imperanti obedientiae uelocitas. Sen. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter faciens cito facere: vnde placet principibus cum praeccepta eorum uelociter implentur. Prou. 22. Vidisti hominem uelocem in opere suo? coram regibus stabit. Necessaria est uiriliter ad perfectionem obedientiae. Ber. loquens obedienti. Manum tuam misisti ad fortia, agendum est instanter, & constanter obediendum, nec inter asperitatem uerberum tam regalis est femita relinquenda. Semitam obedientiae etiam pro ignominiosa morte noluit Christus relinquere. Phil. 2. Factus est obediens usque ad mortem. Item, necessaria est humilitas obedienti, quae obedientiam custodiat ne euanescat, & in uitium transeat. Ber. Magna est uirtus humilitatis, sine cuius obtentu uirtus fortitudinis non solum uirtus non fit, sed etiam in uerbis erumpit. Luc. 18. Cum feceritis omnia quae praeccepta sunt, dicite, Serui in uiles sumus, quod facere debuimus, fecimus. Sicut ramus arboris tanto magis inclinatur, quanto magis fructu est oneratus, sic humilior esse debet qui plura bona opera habet, cum omnia sint Dei dona. 1. Cor. 3. Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, cur gloriaris quasi non acceperis? Laudabilis est ualde perseverantia in obedientia, quae summi regis singularis est filia, haec sola est regni caelestis haeres. Ber. Quid currere prodest, & ante metam cursus deficere? sic currite ut comprehendatis. Specialiter puerorum uoluntas, cum sit uolantis & uaga, obedientia regi debet sub uoluntate aliena. Sicut uirga multum flexibilis paxillo stabilis alligatur, ne uento agitata destruat: sic puer si a parentibus uoluntati suae dimittatur, parentes inde confunduntur. Prou. 29. Puer qui dimittitur uoluntati suae, confundit matrem suam. Et specialius pueri regales necesse habent obedientiam addiscere, qui aliquando debent alijs imperare, sicut legitur de filio Dei. Heb. 5. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus est obedientiam. Tullius. Qui bene imperat, necesse est aliquando quod paruerit: & qui modeste paret, uidetur aliquando quod imperare dignus sit. Filialis obedientia & lege uniuersali est debita, & Deo multum grata est. Eph. 6. Filii, obedite parentibus uestris in Domino, hoc enim iustum est: vnde inuenitur haec obedientia etiam in brutis. Col. 3. Filii, obedite parentibus uestris: hoc enim beneplacitum est Domino.

CAP. XL.

Quod pueri nobilium malam societatem debent cauere.

Monendi sunt pueri nobilium, ut malam societatem cauere, bonam diligant, socijs suis societatem bonam exhibeant. Dirigendi sunt in societatis electione & custodia. Multum est noxia malorum societatis. Peccatum est morbus contagiosus ut lepra. Non est tutum sanis habitare cum leprosis, nec bonis est tutum habitare cum malis. Ecclesi. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Seneca. Malignus comes quamuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Prou. 13. Amicus stultorum, simi-

lis illis efficietur. 1. Cor. 15. Corruptunt bonos mores colloquia praua, & amplius opera praua: efficacior enim est uox operis quam uox sermonis, ut dicit Ber. Non est tutum agnis habitare cum lupis. Ecclesiast. 13. Si communicabit lupo cum agno aliquando, sic peccator iusto. Qui uult ire ad sanctum Iacobum non ponit se in societate eorum qui vadit: sic qui uult ire in paradysum, declinare debet societatem eorum qui uadunt in infernum. Econtrario societas bonorum ualde est utilis homini. Prou. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Sen. Cum his conuersare qui te meliore facturi sunt. Carbo mortuus cum uiuis positus uiuificatur, sic malus inter bonos bonus efficitur. psalm. 17. Cum sancto sanctus eris. Qui est in societate bonorum, exemplis eorum ad bonum prouocatur quasi ad manum in paradysum tractatur, sicut de Paulo legitur Act. 9. Ad manus autem eum trahentes introduxerunt Damascum. Sicut apes floribus se pascunt, sic qui in bona societate est, exemplis bonis sociorum reficitur. Quintilianus. Prudentis est, quod in quocumque optimo est, si possit suum facere. Ad societatem incitat natura. Tullius in libro de amicitia. Natura nihil solitariam amat, nec aliquid appetentius est sui similitum quam natura. Societas uera non est nisi inter bonos, & habet multum iucunditatis & commodi. Sen. Nullius rei possessio iucunda est sine locio. Eunti in paradysum socius bonus est quasi uehiculum. Macrobius. Comes facundus in uia pro uehiculo est. Tullius in libro de officijs. In quibus eadem studia uoluntatesque sunt eadem, in his fit ut alter altero aequa delectetur ut se ipso, sicque fiat unus ex pluribus. De commodo societatis dicitur Eccl. 4. Melius est duos esse simul quam unum, habent enim emolumentum societatis fug.

CAP. XLI.

Quod filij nobilium societatem bonam socijs suis debent exhibere.

Multum monendi sunt filii nobilium, ut socijs suis societatem bonam exhibeant, amare & amari ab eis studeant, blandos & affabiles se eis exhibeant, & infirmitates eorum tam morum quam corporum supportent patienter. Ad hoc quod aliquis amet proximum, primo incitat natura: secundo, scriptura: tertio, gratia: quarto, ad id ualere possunt exempla: quinto, potest ad hoc ualere si ostendatur dilectionis utilitas magna: sexto, si ostendatur odii damna. Natura ad hoc incitat cum naturaliter praeccepta iuris naturalis scripta sint in corde hominis, quorum primum habetur Tob. 4. Quod ab alio tibi odis fieri, uide ne aliquando alteri facias. Secundum habetur Matth. 7. Quaecumque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. Amor est debitum naturale: etiam creaturae irrationabiles amorem habent ad indiuidua suae speciei. Eccl. 13. Omne animal diligit simile sibi, & omnis caro ad sibi similem coniungitur. Ibidem. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt. Scriptura ad id incitat. Io. 14. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ibidem. 15. Hoc est praecceptum meum ut diligatis inuicem. Grata hominem ad idem incitat, quae ostendit hominem esse factum

factum ad imaginem Dei Licet aliquis amet omnes filios amici sui, tamen specialem amorem habet ad eum qui amico suo est similior: sic licet ad opera Dei communiter amorem habere debeamus, tamen specialiter ad hominem ad eius imaginem & similitudinem factum, Gen. 1. Gratia ostendit proximum mebrū esse illius corporis, cuius Christus est caput 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. Non amat caput, qui non amat membra. Item, gratia ostendit homini proximum esse Dei filium, Christi fratrem, & coheredem, & æternæ gloriæ tecum participem futurum. Si amandi sunt fratres qui diuidendo hæreditatem portionem uniuscuiusque minorem faciunt, quantum amandi sunt illi fratres qui portionē uniuscuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi, tanto amplius gaudebunt. Plus gaudebit vnus electorum de gloria animæ alterius, quàm de gloria proprii corporis. Ad amandum proximum possunt incitare etiam exēpla, & primo exemplum Christi. Non est despiciendus quem Christus ita charum habuit, quod pro eius redemptione mori voluit. Appendere debemus proximum hoc pretio, ne nobis vilescat. Apoc. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo Tim. 2. Qui dedit semetipsum pro nobis. Secundo, exemplum angeli, qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus viis suis. Nom est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus est angelo. Matth. 28. Videte ne contemnat vnum ex illis pusillis. Dico enim vobis quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Tertio, exemplum sanctorum. Legitur in vita beati Ioannis Euangelistæ, quod cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset plura docere, verba hæc ad quamlibet pausam dicebat. Filii, diligite alterutrum. Tandem discipuli, & fratres qui aderant, audientes quod eadem verba semper diceret, dixerunt. Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit: quia præceptū Domini est, & si solum fiat, sufficit. Incitare etiam potest ad idem magna dilectionis vtilitas. Dilectio membra in illo nobilissimo corpore, cuius Christus est caput, vnit, & per virtutem membrorum vnitam, aduersario resistit, & ad perfectionem perducit. De primo habetur Col. 3. Super omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis. De alio dicit Tullius. Virtutum amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes, ut quia solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & confociata cum altero perueniret. Damna etiam quæ odium facit, ad idem incitare possunt. Hoc facit odium fratrum in corpore mystico, quod facit diuisio contumacitatis in corpore humano, ex qua sequitur dolor magnus, & quandoque mors.

C A P. XLII.

De his que valent ad hoc quod aliquis a proximo ametur.

Sunt autem quinque quæ valere possunt ad hoc, vt aliquis a proximo ametur. Primum est discretio: vnde sapientia dicitur esse mater pulchræ dilectionis Ecclesiast. 24. Fatuitas nescit acquirere, vel conseruare amicitiam. Ecclesiast. 20. Fatuo non eris amicus. Secundum est modestia in sermone. Eccl.

20. Sapiens in verbis amabilem se facit: gratia autem fatuorum effunderetur. Tertium est similitudo, Ecclesiast. 27. Volantia ad sibi similia conueniunt. Ambrosius. Est inuitum bonis, vt vnusquisque virtutes suas in alius amet. Econtrario dissimilitudo facit ad odium. Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi. Quartum est virtus. Tullius. Nihil est virtute amabilius, vel quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter virtutem, & probitatem etiam eos, quos numquam vidimus, quodammodo diligamus. Idem. Tanta est vis probitatis, vt eam vel in eis quos numquam vidimus, vel quod maius est, in hoste diligamus. Specialiter valet ad hoc virtus mansuetudinis. Ecclesi. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perface, & super gloriam hominum diligeris. Mansuetudo ad modum adamantis vim habet attractiuam. Ezech. 3. Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam. Item, specialiter valet ad hoc virtus humilitatis. Sicut odibilis est Deo & hominibus superbia, sic amabilis est Deo & hominibus humilitas. Superbia dum se exaltat, alios deprimat, ideo non est mirum si ab aliis odiatur: humilitas vero dum se demittit, alios exultat & honorat, ideo merito ab eis amatur. Maxime inter omnia valet ad hoc quod aliquis ametur, si ipse primo amauerit. Aug. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quàm præuenire amando, vel nimis durus est animus qui dilectionem si nolit impendere, nolit rependere. Sene. in epistolis. Quæris quomodo amicum facturum sis cito? ego monstrabo tibi amatorium sine medicamento, sine herba, sine vilius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Quintum est obsequium, vel beneficium. Sap. Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Ignis amoris lignis beneficiorum nutriendus est, alioquin deficit. Beneficia etiam feras ad amorem incitant, & inimicos efficiunt amicos. Rom. 12. Si esuerit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones congeres super caput eius, id est, cor eius accendes ad te amandum. Et notandum quod beneficium non parat amicitiam nisi discretè detur: vnde dicitur de fatuo, Ecclesi. 20. quod non erit gratia bonis illius. Qui enim edunt panem illius, si falsæ linguæ sunt, quotiens, & quanti iridebunt eum? Sen. Nullum habet maius malum locuples homo ex bonis suis obsessus, quàm quos amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandum amicos, cum quidam quo plus debet, magis oderint. Quid ergo beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Idem. Hoc consilio sapientum vttere, vt magis existimes pertinere ad te quis, quàm quid accepit. Tullius. Apud bonos melius quàm apud fortunatos beneficium collocatum est.

C A P. XLIII.

De his ad quæ habendus est respectus in socij electione.

Eligendo socium habendus est respectus ad fidelitatem, morum habilitatem, & similitudinem. Ad fidelitatem pertinet vt mentiendū socium non fallat, arcanum ei commissum non reuelet, in rebus eum non damnificet, in aduersis eum non deserat. Odiosa est mendacitas homini prudenti. Eccl.

Eccl. 21. Potior est fur, quàm assiduitas uiri mendacis. Fidelis non est qui arcanū reuelat. Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. Eccl. 27. Qui denuat arcana amici, fidem perdit. Non est fidelis qui in rebus socium damnificat. Tullius in lib. de officijs. Societatis arctissimum uinculum est arbitrari magis contra naturam esse hominem, aliquid homini detrudere commodi sui causa, quàm omnia subire incommoda. Non est fidelis qui socium deserit in aduersis. Ber. Discipulus prudens aliquo cōsorte gaudeat, cui propriā conscientia detegere ualeat, qui nubila fortuna diligenter subueniat. De fideli societate ponit exēplū laudabile Valerij Maximi. 4. libro dicens. Duo discipuli pithagorici tā fidelē inter se iuxerunt amicitia, ut cum alterum ex his Dionysius Siracusanus tyrānus interficere uellet, et is tēpus ab eo quod prius quod periret, domū profecturus ut ordinaret res suas impetrasset, alter uadē se pro eius reditu tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem præfinita die, nec illo redeūte unusquisque stultitiæ temerarium sponsores dānabat: at is nihil se de amici constantia metuere prædicabat. Eodē itaque momento & hora a Dionysio constituta occidendus superuenit, & admiratus tyrannus amborum animū supplicij fidei remisit, eosque, i super ut ipsum in societate amicitij tertium reciperent, rogauit. Habilitas morū respicienda est eligendo sociū. Prou. 18. Vir amabilis ad societate magis amicus erit quàm frater. Ad amicitiam tria pertinent. s. ut sit benignus, prudens, & constans. Benignus ut non faciat molestas amicitias nimis amicum onerando, uel aspere corripiedo, sed potius se oneret negocijs amici. Prudens, ut sciat discernere quid, quando, & quomodo amico imponendū sit. Constans, ut non de facili moueatur ad amicum odiendum, uel minus diligendum, ut faciūt quidam qui irascuntur, nisi fiat quod desiderant, dicentes. Nisi hoc feceritis, amittetis amorem meum, quorum amor tenui filo dependet. Similitudo etiā morum respicienda est. Tullius in libro de officijs. Nihil est amabilius, nec copulatius quàm morum similitudo bonorum. Societas inita firme custodienda est sicut domus. Sodales uetustos numquam prosequentium nouitate fastidias, aliter uideberis sic amicis uti quasi floribus: flores enim sunt grati dum sunt recentes. Eccl. 9. Ne derelinquas amicum tuum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum amicus nouus, ueterascet & cum suauitate bibes illud. Legitur de Augusto Cæsare quod amicitias non facile admisit, sed constantissime retinuit. Ad societatem seruandam multum ualet humilitas, qua homo minus sentit de se quàm de alijs: unde sensum aliorum meliorem quàm suum reputans, facile sensum suum pro sensu aliorum dimittit, et alijs cedit. Cato. Vincere cum possis, interdum cede sodali. Greg. Sæpe dum quosdam maior scientia erigit, a cæterorum societate disungit, & quasi quo plus sapiunt, eo a uirtute concordie desipiunt. Valet ad idem patientia. Prou. 15. Vir iracundus suscitatur rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Valet ad idem taciturnitas. Cato. Consilium arcanum tacito committe sodali &c.

C A P. XLIIII.

Quod in adolescentia specialiter monendi sunt filij nobilium ad amorem disciplinae.

Postquam filij nobilium ad ætatem adolescentiæ peruenerint, specialiter admonendi sunt ad amorem disciplinae & quia tunc plenius habent usum rationis, & quia illa ætas prona est ad malum, & ideo magis indigent disciplina qua refrænetur. Gen. 8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Ambrosius loquens de illo uerbo Job. 8. Consumere me uis peccatis adolescentiæ meæ. Pulchre, inquit, principium ætatis ad querelam arripuit, quia magis ad uitium esse lubricum consueuit. Job. 20. Ossa eius implebuntur uitijs adolescentiæ suæ. August. in libro confes. loquens de se. Exarsit, inquit, Domine aliquando satiari inferius in adolescentia, & syluescere umbrosis amoribus ausus sum.

C A P. XLV.

De malis, ad quæ prona est adolescentia.

Ad tria mala prona est specialiter adolescentia, ad superbam impetuositatem, luxuriam, & lasciuiam. De primo dicit Seneca. Iuuenile est uitium nō posse regere impetum. De secundo dicitur Prou. 7. Considero uecordem iuuenem, qui transit per plateas, & ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata: & subditur. Statim eam sequitur quasi bos ductus ad uictimam. De tertio dicit Seneca. Torpent ingenia delidioso iuuentutis, nec ullius honestæ rei labore uigilant, sed cantandi potius saltandique obscœna studia effeminatos tenent. Idem. Cum femina stare & immundis se munditijs extollere, nostrorum adolescentum setimen est, id est, documentum. Istorum est illud Sap. 2. Non prætereant nos flos temporis. Coronemus nos rosas antequàm marcescant. Adolescentibus necessaria est maiorum exhortatio, sicut Ioannes Euangelista exhortabatur dicens. Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis malignum. Item, Scribo uobis iuuenes, quoniam fortes estis, & uerbum Dei manet in uobis, & uicistis malignum. 1. Ioan. 2. Proponenda sunt etiam eis exempla fortium adolescentium, ut est illud. 2. Mach. 2. septem fratrum, quorum unus sic ait. Parati sumus mori magis quàm patrias Dei leges præuaricari. Horum unus linguam postulatus ad cruciatum, cito protulit, & manus constanter extendit, & cum fiducia ait, A cælo ista possideo, sed propter Dei leges hæc ipsa despicio. Item, muniendi sunt armis spiritualibus. Eph. 6. Induite uos armaturā Dei. Orationi etiam inltare debent, ut Dei gratiam recipiant, quæ a dictis malis eos custodiat. Sapient. 8. Vt sciu, quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientia, scire cuius hoc esset donum, adij Dominū, & deprecatus sum illum. Si uero contingat adolescentē cadere, ad pœnitentiā debet recurrere exemplo illius adolescentis, de quo legitur Luc. 15. quem pater cum gaudio suscepit, & ibidem. 7. dictum est adolescenti filio uiduæ mortuo. Adolescens tibi dico, surge. Vix senes malis conuerti resurgunt. Prou. 22. Prouerbium est, Adolescens

juxta uiam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Incerta est uita adolescentium. Prou. 30. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro, uia aquile in celo, uia colubri super terram, & uia uiri in adolescentia. Secundum Tullium in lib. de Offic. Prima adolescentis commendatio proficitur a modestia, deinde a pietate in parentes, & in suos beneuolentia. Cognoscitur etiam eius bonitas si ad uiros sapientes & claros ac bene consulentes reipublice se contulerit, & cum eis assiduus sit. Huic consonat illud Eccl. 6. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientia eorum ex corde coniungere, ut omnem narrationem Dei audire. Multum est necessarius sermo nis Dei auditus. psal. 118. In quo corrigit adolescentior uiam suam in custodiendo sermones tuos? Ad hec mouentur adolescentis exemplo Saluatoris, qui cum esset duodecim annorum, sedit in medio doctorum non quidem docens, sed audiens, & interrogans. Luc. 2. de quo sic Ber. loquitur, O humilitas uirtus Christi quam confundis superbiam nostram uanitatibus? Parum aliquid scio, uel potius scire mihi uideo, & silere non possum impudenter & imprudenter me ingerens & ostentans, promptulus ad loquendum, uelox ad docendum, tardus ad audiendum. Christus cum tanto tempore silebat cum seipsum abscedebat, numquid inanem gloriam timebat? utique, sed nobis non sibi. Contra tria mala predicta informandi sunt adolescentis tribus uirtutibus: contra superbiam impetuositate, humilitate: contra luxuriam, castitate: contra lasciuiam, maturitate. Monendi sunt ut humiliter se habeant & sapientes consulendo, & maioribus obediendo. De primo dicit Sydonius. Plurimum laudis iuuenes suis moribus acquirunt, quotiens de negotiorum meritis ambigentes ad peritorum consilia recurrunt. Propter defectum huius humilitatis Roboam filius Salomonis partem regni sui amisit. Derelicto enim consilio senum, acquiescens consilio iuuenum, uolens populi aggrauare iugum decem tribus amisit. 3. Reg. 12. Vnde dicitur. Eccl. 47. quod Salomō dereliquit post se gentis stultitiam Roboam imminutum a prudentia qui uertit gentem consilio suo. Ad secundum monentur iuuenes. 1. Pet. 2. Adolescentes, subditi estote senioribus. Cyprianus martyr. Sicut in senibus sobrietas & morum perfectio reperitur, sic ab adolescentibus obsequium & subiectio rite debetur. Ber. Eligat homo fidelis subiectus esse magistro, sub quo uoluntas eius frangatur, & obedientia freno concupiscentia reprimatur. Idem. Non est dedignandum seruo quod presertim in domino: siquidem non est seruus maior domino suo. Ipse namque cum iam aetate & sapientia apud Deum & homines creuisset, cum iam duodenis in Hierusalem remansisset, a beata Virgine & Ioseph in medio doctorum audiens illos, & interrogans, inuentus descendit cum illis, & erat subditus illis. Contra luxuriam monendi sunt adolescentis ad uerecundiam & sobrietatem. Ipsi enim ardore luxurie astuantes solent esse procaces ad rogandum, uel etiam ad rapiendum mulieres, a quibus uerecundia cohibet, de qua dicit Seneca. Uerecundia in adolescente bonum est signum. Sobrietas etiam multum ualet ad castitatem: quia sicut Bernardum. Periclitatur castitas in delitijs, sicut pietas in negotijs: Hieron. Quicquid seminarium est uoluptatis, etiam uenenum puta. Tir. 2. Iuuenes hortare ut sobrii sint. Contra lasciuiam monendi sunt ad maturitatem & taciturnitatem. Haber. n. lasciuia inordinatione gestuum, & leuitatem uerborum.

rum. Contra primum est necessaria grauitas, quae multum placet Deo in seruis suis. Dauid. psal. 34. In populo graui laudabo te. Tullius in libro de Senec. Adolescentem probo, in quo est aliquid senile. Haec grauitas dat auctoritatem: unde Apostolus scribens Timotheo dicit. Ne modo adolescentiam tuam contemnat, id est, taliter te exhibeas ut propter aetatem non contemnaris. Hieron. ad Heliodorum Nepotianum de hac grauitate commendat dicens. Nepotianus iuuenis curam habuit, ut nullam in se daret fabulam: rumoris oblectamenti, ut qui mordebant ad eius aetatem stuperent ad continentiam, hilaritatem frontis temperabat grauitate morum. Taciturnitas adolescentibus est necessaria contra garrulitatem. Eccl. 22. Adolescentes, loquere in causa tua uix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat computat responsum tuum, in multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & querens, & loqui in medio magnatorum non presumas, & ubi sunt senes, non multa loquaris.

CAP. XLVI.

Quod adolescentibus non differant induere bonos mores.

Hoc multum debet adolescentibus incitari, ut non differant bonos mores induere, qui uix in senectute induunt. Eccl. 25. Quae in iuuentute tua non congregasti quomodo inuenies in senectute tua? Ad idem incitari debet horae mortis incertitudo. Anselmus. Nihil morte certius, sed nihil incertius hora mortis. Amb. Mors est iuuentibus in insidijs, quae senibus est in ianuis. Tullius in libro de senectute. Frustra sperat adolescens, uel promittit se diu uicturum. Quid enim stultius quam incerta pro certis habere? Quid etiam? quod illa aetas habet multas mortis causas: facilius enim in morbos adolescentibus incidunt, grauius aegrotant. Mors etiam adolescentibus grauior est: ratio est quia mors contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura, & ideo grauius: senibus uero uenit quasi sponte, nulla ui habitata, & ideo leuis. Sicut ergo poma ex arboribus si cruda sunt ui auelluntur, sed matura & cocta decidunt, sic uis adolescentibus uitam aufert, senibus maturitas.

CAP. XLVII.

Quod monendi sunt filij nobilium, cum ad aetatem uirilem peruenerint, puerilia euacuare.

Monendi sunt filij nobilium, cum ad uirilem aetatem peruenerint, ut puerilibus se euacuent, exemplo Apostoli dicentis. 1. Cor. 13. Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, cogitabam ut paruulus, sapiebam ut paruulus. Quando autem factus sum uir, euacuaui quae erant paruuli. Monstruosum est hominem in senectute, uel uirili aetate puerilia retinere: sicut monstruosum esset si aliqua arbor flores haberet, quibus habere debet fructus maturos: & etiam erubescibile esset alicui homini barbato ad mammillam matris pendere, immo quasi infania uideretur, iuxta illud. Ludere par impar, equitare in arundine longa. Si quis delectat barbatus, infania uexat. Odibile est etiam Deo & hominibus. unde Eccl. 25. Senex fatuus enumeratus est inter tres species hominum quae odiantur. Maledictus est, & morte dignus senex puerilis, iuxta illud Isa. 55. Puer centum annorum maledictus erit. Sicut uinea quae viginti anni sine fructu debito fuisset, extirparet: sic qui ad senilem aetatem

aetatem peruenit, & non facit debitum fructum, a Deo occideretur, nisi misericordia Dei eum sustentaret: & ut breuiter dicam, sicut peius est esse bestialem quam esse bestiam, eo quod esse bestiam est a natura, esse uero bestialem est ex uitijs, sic esse puerilem peius est quam esse puerum. Seneca. Plurimumque est, quod non pueritia, sed quod grauius est, puerilitas remanet.

CAP. XLVIII.

Quod octo puerilia ab eis sunt euacuanda.

Notandum quod octo sunt puerilia, quae ab eis euacuanda sunt, quorum tria primo tangit Apostolus. Primum est, loqui pueriliter, id est, sine praemeditatione. Loquitur paruuli quicquid eis in os uenit: contrario autem uir non loquitur sine praemeditatione: unde de uiro iusto dicitur psal. 36. Lingua eius loquitur iudicium, id est, examinatum sententiam. Seneca. Tardiloquum te esse iubeo, & prope erit tibi Deus. Triplici ratione debemus examinare uerba nostra. Primo, ut possint transire per illud districtum iudicium, in quo debent examinari. Matth. 12. De omni uerbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Secundo, quia multum uerbum potest nocere, nisi homo sibi caueat. Bern. Sermo leuis est, sed grauius uulnerat, aptissimum euacuandis cordibus instrumentum. Tertio, quia uerbum prolarum de proximo est testimonium uel pro eo, uel contra eum, ideo quasi testimonium cum deliberatione proferendum est. Seneca. Loquens de proximo tuo scito te pro eo, uel contra eum testimonium proferre. Secundo euacuandum, est sapere pueriliter, id est, sapientem esse circa modica, ut sunt nucis, moneta plumbea, & similia. Hanc sapientiam habent illi qui circa temporalia bona quae modica sunt, sapientes sunt: circa spiritualia uero, uel aeterna insipientes. Praetulit Esau lenticulam hereditati suae. Hanc puerilitatem dissuadet nobis Apostolus dicens. Nolite pueri effici sensibus. 1. Cor. 14. Tertio, euacuanda est cogitatio puerilis, quae est de solis presentibus, ut non solum presenti uide, sed et futuram praeuideamus, ad quod monemur Prou. 6. ubi sic legitur. Vade piger ad formicam, & considera uias eius, quae cum non habeat ducem, nec praceptorum, nec principem, parat estate cibum sibi, & congregat in messe quod comedit. Quarto, euacuanda est a nobis immunditia puerilis. Solent pueri residere in luto, & deturpare ornamenta sua, si qua habent. Similis puerilitas in multis est, qui sunt iam senes, uel in uirili aetate, & tamen non erubescunt morari in immunditia peccatorum suorum. Hieron. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia, & requieuit in faecibus suis. Ad Tim. 1. infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata sunt mens eorum & conscientia. Nesciunt pueri se pascere, quin se maculent. Infiniti sunt barbati, in quibus inuenitur haec puerilitas. Multi et dignitates quas habent, male uiuendo deturpant: unde sapiens dicit de Nerone, quod cum quosdam uellet ornare, non ipsos ornauit, sed ornamenta deturpauit. Quinto, euacuanda est a nobis puerilis mutabilitas, qualis est in illis qui una die aggrediuntur uiam paradisi, & alia die redeunt ad uiam inferni: una die edificant, alia die destruunt. Eccl. 34. Unus edificans, & alius destruens, quid prodest illis nisi labor? Mutabilitas est signum stultitiae. Prou. 15. Cor stultorum dissimile erit. Eccl.

27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur. Vir iustus debet in praesentia quodammodo aeternitatem inchoare per constantiam, & per perseverantiam. Bern. Quid tantae leuitati, & eternitati? Sexto, euacuanda est timor puerilis. Solent enim pueri timere falsa, ut socios suos laruatos: leuia etiam magis timent quam graua pericula, ut uirgam matris magis timent quam gladium hostis. Talis puerilitas in multis senibus est qui diuites sunt, qui uelut homines laruati adeo timent, ut non audeant eis in aliquo contradicere. Seneca. Pueri quos amat, cum qui bus ludere assueuerunt, si personatos uideant, expauescunt. Idem. Omnium istorum, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos leuica suscipit, personata felicitas est contemnens si spoliaueris. Periculosum est ualde timere hominem: unde Prou. 29. Qui timet hominem, cito corruet. 1. Macha. 2. A uerbis uiri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & uermis. Saccus est stercorum, & materia uermium. Multi etiam sunt qui praesentia mala quae leuia sunt, & quasi umbrarum futurorum malorum, ualde timent, qui sunt uelut equi umbratici qui trepidant ubi non est timor. Seneca. Auctoritatem habemus senum, & uicia puerorum, nec puerorum tatum, sed et infantium: illi leuia, hi falsa formidant, nos utraq. Timor puerilis est eorum qui timent contemptum contemnendorum, & irrisiones irridendorum, qui non audent benefacere ne a malis irrideantur. Cum male agentes irrideant bene operantes, tale est ac si cecus irrideret uidentem, & claudus recte incedentem, eorum irrisio irridenda est. Seneca. Aequo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta uadenti contemnendus est ipse contemptus. Idem. Non dum felix es, si nondum turba te deridet. Prou. 14. Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur uia. Ibidem. 29. Abominantur impij qui in recta uia sunt. Septimo, est euacuanda a nobis amor puerilis. Solent pueri concupiscere quaecumque pulchra quae uident, licet sint sibi nocua: unde quandoque arripiunt manu uel carbonem, uel gladium propter pulchritudinem quam ibi uident. Exemplum habemus de hoc in Moyse, de quo narrat Iosephus, quod cum Moyses puer allatus fuisset coram Pharaone, uidens Pharaon elegantiam pueri & pulchritudinem, posuit diadema suum super caput eius: puer autem uidens imaginem idoli in corona, proiecit eam ad pedes suos, & conculcauit, quod uidentes magi Pharaoni dixerunt hoc esse signum, quod per puerum illum destrueretur regnum Aegypti. Alij uolentes eripere puerum, dixerunt quod ex pueritia hoc fecerat, & fecerunt ei afferre carbonem uiuum, quem posuit puer ad os suum, & linguam suam combussit, ex qua causa factus est impeditoris lingua. Similis puerilitas est in multis, qui cito uident pulchritudinem alicuius mulieris, concupiscunt eam, non attendentes quod dicit Hieron. quod gladius igneus species mulieris. Pueri etiam lusum amant: unde Iob. 21. Infantes eorum exultant lusibus. Modica ex magnis quandoque praeligunt, ut pomum quicquid; castro: plus dolent quicquid; de amissione pomi, quam de amissione regni. Haec puerilitas dissuadet nobis. Prou. 1. ubi dicitur. Uiquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quae sibi sunt noxia cupiunt? Octauo, euacuanda est a nobis in uerecundia puerilis. Solent enim pueri mammillas inuerecunde a matre suscipere, qualis puerilitas est in eis, qui lac adulationis, uel illicitae consolationis sibi oblatum inuerecunde

de suscipiunt, cōtra illud Prou. 1. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Valde timenda est puerilitas filijs nobilium, qui dominaturi sunt populo. Valde. n. nociuum est populo, & ex magna Dei ira est q̄ tales dominos dat, sicut comminatur Isā. 2. Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis, & corruet populus.

CAP. XLIX.

Quod filie ab euagatione sunt cohibendæ.

Dicendum est de custodia & eruditione filiarum, ad quā parentes monentur. Eccl. 7. Filia tibi sunt, serua corpus earum, & non ostendas hilarem faciem ad illas: ideo magna diligentia adhibenda est circa filiarum custodiam, quia ut dicit Hierony. Tenueres impudicitia fama quasi flos ad leuem marcessit auram. Cohibendæ sunt filia ab euagatione & discursu, ne accidat eis sicut Dinæ quæ egressa est ut uideret mulieres regionis illius, & occasione ista a Sichæ corrupta est, Gen. 34. Reprehensibile est in muliere q̄ garula sit & vaga, quietis impatiens, nō ualēs in domo sua consistere pedibus suis. Prouer. 7. & 1. Tim. 5. dicit Apostolus de quibusdam Otiose discunt circuire domos, non solum autem otiose, sed & uerbose. Exemplum absconsonis habent in beata Virgine, de qua legitur. Isā. 7. Ecce Virgo concipiet, secundū Hieronymum, pro uirgine habetur in hebræo, Alma, quæ græce dicitur apocrypha, latine uirgo abscondita, uidelicet quæ numquam aspectibus uiri apparuit, sed magna parentum diligentia custodita sit. Mariam, sicut idem Hierony. ait, angelus in penetralibus inuenit. Ber. Suspicandum non est q̄ apertum inuenit angelus hostium uirginis, cui nimirum in proposito erat hominum fugere frequentias, uitare colloquia, ne uoluntatis perturbaretur silentium, uel continentis castitas tentaretur. Maria verebatur et angeli saluationem. Dicit Ambrosius de ipsa quod māt apud Elisabeth tribus mensibus, non quia domus aliena eam delectaret, sed quia in publico frequenter uideri displiceret. Ber. Solent uirgines esse pauidæ, ut caueant timēda, & et tuta pertimescant. Ad uitandā euagationem monet Hierony. Eustochium uirginem his uerbis. Rarus in publicū sit egressus, martyres tibi querantur in cubiculo: numquam deerit causa prodeundi, si semper quando necesse est processura sis. Timeat uirgo exire in publicum, si uult mundum seruare corpus suum. Exemplum huius habetur Tob. 3. in Sara uirgine dicente. Mūdā seruauī animam meam ab omni concupiscentia: & subditur modus uiuendi quem habuit, quo hoc facere uoluit. Numquā cū ludentibus miscui me, nec cum his quæ in leuitate ambulāt participem me prebui. Maxime custodiendæ sunt filia nobilium, quarum parentes magis debent timere & cauere opprobriū, qd̄ frequenter ex negligentia circa custodiam filiarum incurritur. De patre discreto legitur Eccl. 42. Filia patris abscondita est, uigilia & sollicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua efficiatur adultera. In eodem supra filia luxuriosam. si ad luxuriam pronam. In adolescentia cōfirma custodiam, nequando faciat te in opprobrium uenire inimicis. Ibidem. 21. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. Filia quæ ab occasionibus peccandi se uoluntarie non auertit, nisi ab alio custodiatur, facile in peccatum ruit.

F

Quod ualde utile est filias nobilium, dum sunt in custodia, literis imbui, & semper aliquo opere occupari.

Dum filia nobilium sunt sub diligenti custodia, ualde est utile ut literis imbuatur. Valde. n. est necessariū eis sapientia studiū, & ad uitandū otij periculū, & uanarū occupationū dispēdiū, & ad habēdū honestū solatiū, sicut ostēsum est supra cap. 1. huius libri. De filijs nobilium Cryostomus super Matth. Mulier in quiete sedēs inclusa, facile in peccatū carnis labitur, maxime quia uitiū hoc euacuatione & otio facile nascitur. Idē dicit Hiero. ad Lētā de instructione filia. Filia tua Paula mundi cantica ignoret, turpia nō intelligat, & hęc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur, procul sit ætas lasciuia puerorū, fiat ei literæ eburneæ, & ludat in eis: & ut ludus eius eruditio sit, habeat & in discendo socias quibus inuideat, dolēs ab illis in bono superari. Idem ad Eustochium. Crebrius lege, q̄ plurima discere, tenēte te codicē somnus obrepit, & cadētē faciē pagina sancta suscipiat. Idē Hiero. Marcellā commēdāns de scripturarū amore ac studio, dicit. Certe cū Romæ essem, numquā tā festina me uidit, ut non de scripturis aliquid interrogaret. Ne autē sub repēte fastidio interrumpatur lectio, iugēda sunt lectio ni oratio & operatio. De oratione dicit Hiero. ad Sabina de morte Nebridij. Sēper in manibus tuis diuina sit lectio, & tā crebræ orationes, ut oēs tentationū sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, huius clypeo repellantur. De operatione dicit idem ad Demetriādē uirginē. In desiderijs, ut legimus, est ois otiosus. Nec ideo tibi ab opere cessandū ē, quia Deo pro pitio nulla re indiges: sed ideo cū omnibus laborandū ē, ut per occupationē operis, nihil aliud cogites nisi quod ad Dei pertinet seruitutē: & si omnē censum in pauperē distribuas, nihil apud Christū erit pretiosius q̄ cū manibus tuis ipsa cōfeceris, uel in usus proprios, uel in exēplū uirginū caterarū. Idē ad Rusticū monachū, quod tā feminis q̄ uiris est necessarium, Aliquid operis fac, ut semper te diabolus inueniat occupatū: si quidē & Aegyptiorum monasteria tenent hunc more, ut nullū abiq; opere & labore recipiant, nō tā propter uictus necessaria, q̄ pp animæ salutē. Legitur in libro de duodecim Cæsaribus, q̄ Cæsar Augustus filia & neptes ita instituit, ut & lanificio alluescerent. De his tribus, in quibus consistit puellarum honesta occupatio, dicit Hiero. ad Lētā de filia instruenda. Mane hymnos decantat, orationi uero lectio, ac lectioni succedat oratio: discat & tenere colum, rotare sulum, ista mina pollice ducere. Sicut dictum est prius de filijs nobilium, q̄ in tenera ætate instruendi sunt in bonis moribus, sic intelligēdum est & de puellis nobilibus, & specialiter debent informari in castitate, humilitate, pietate, mansuetudine, & taciturnitate. Hæ gratia multū decēt puellas nobiles. Ad has primo incitandæ sunt exemplo nobilissimæ uirginis Mariæ, in qua multū splēderunt. Ipsa propter castitatem thronus eburneus dicitur 3. Reg. 10. Ipsa castitatem elegit edocēta Deo, non inducta humano exemplo, uel scriptura aliqua, uel exteriori uerbo. Ber. in expositione super Misus est, O uirgo prudens, uirgo deuota, quæ iustitia, quæ pagina ueteris testamenti uel præcipit, uel consult, uel hortatur in carne non carnaliter uiuere, & interris angelicam ducere uitam? nec præceptū, nec cōsiliū, nec exēplū habuisti. Vnctio docebat te de omnibus, & sermo Dei uiuus & efficax ante tibi factus est mā-

est magister q̄ filius: prius instruxit mentem, q̄ induit carnem. Humilitas in Maria multū splēdit, in quanta materia superbiendi fuit. Ber. Non est magnum in abiectioe esse humilem. Magna prorsus & rara uirtus humilitas honorata: humilitatem eius in terra existentis filius Dei sensit in calis, secundum illud Cant. 1. Dū esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit suauitatem odoris. Nardus humilis herba calidæ naturæ designat humilitatē ex Dei amore procedētē, qualis fuit in beata uirgine. In aliquib⁹ est humilitas ex cognitione multorum defectuum, quos habent. Nō talis fuit humilitas beatæ uirginis, quam filius Dei in sinu Patris descendens sensit: ut Deo placeret eius uirginitas, fecit humilitas. Ber. Sine humilitate audeo dicere, nec uirginitas Mariæ Deo placuisset. Humilitatem Deus in ea respexit, ut ipsa ait in Cant. Magnificat anima mea Dominum & c. postea sequitur. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ & c. De pietate & mansuetudine Mariæ dicit Bern. Quid ad Mariam trepidat humana fragilitas? nihil in ea austerum, nihil terribile, tota suauis est, plena pietatis & gratiæ, plena mansuetudinis & misericordiæ: affectu compatiēdi, & subueniendi abundat effectu, in uocantibus subuenit uniuersis. Idē. Sileat misericordiā tuā, uirgo beata, si quis est qui eam inuocatā in necessitatibus suis sibi meminit defuisse. Item, de eius mansuetudine dicit idē Bernar. Reuolue totā seriem euangelij, & si quid durū, si quid asperum inuenieris in Maria, demū eam suspectam habeas, & ad eam accedere uerearis. Gratia discretæ taciturnitatis multum in ea splēdit. Ipsa enim fuit lignum uitæ, quæ illum qui uita est, nobis peperit, cuius ligni folium non defluxit. Verba eius quæ in euangelio inueniuntur, sunt pauca, breuia, & utilia. Pauca, quia septem solum: breuia, quia nullum prolongauit excepto solo illo quod ad Dei laudem protulit, scilicet Magnificat & c. Tria prima pertinent ad propriam utilitatem, quæ angelo dixit: tria ultima ad utilitatem proximi: medium ad laudē Dei. Primum uerbum quod dixit angelo, fuit uerbu discretæ interrogationis, scilicet. Quomodo fiet istud? Secundum, humilis responsionis, scilicet. Ecce ancilla Domini. Tertium, fidelis orationis. Fiat mihi secundum uerbum tuum, Luc. 1. Inter uerba pertinentia ad utilitatem proximi, primum fuit uerbum mansuetæ correctionis. Fili, quid fecisti nobis? Luc. 2. Secundum uerbum iussurij, scilicet. Vinum non habet, Io. 2. Tertium uerbum consilij, scilicet. Quodcumque dixerit facite, ibidem.

CAP. LI.

Quod fornicatio ponit in statu uili, castitas in statu nobili.

Puellæ nobiles specialiter possunt induci ad amorem castitatis ostensione uilis status, in quo cōtrarium castitatis, scilicet fornicatio, ponit, & ostensione nobilis status, in quo castitas ponit. Requirit hæc nobilitas carnis ut uilitatem timeant & caueant, & nobilitatem spiritualem diligant. Viliusimum esse statū fornicantis ostendit scriptura sacra in multis locis. Propter hanc uilitatem Salomon Prou. 11. comparat pulchram & fatuam mulierem circulo aureo in naribus suis, qui omni immunditiæ exponitur, dicens. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua: & Eccl. 9. dicitur. Omnis mulier quæ est fornicaria, quæ nō

quasi stercus in uia conculcabitur. & psal. 82. dicitur: de luxuriosis. Facti sunt ut stercus terræ. & Ioel. 1. Cōputruerunt iumenta in stercore suo. Grego. Iumenta in stercore suo computrescere, est homines in uentura luxuriæ suæ uitam finire. De hac uilitate dicit Hiero. Nihil uilius q̄ uinci a carne: qui ab ea vincitur, uiliū membrorum seruus efficitur. Seneca. In uoluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat, turpium membrorum ministerio ueniens, exitu scēda. Dicunt magistri, aliquos esse dæmones, qui memores suæ antiquæ nobilitatis nō dignantur de peccato luxuriæ tentare. Signum huius est, Lucifer tentans Dominum in deserto, non tentauit eum de hoc peccato. Castitas in statu ualde nobili ponit, ipsa filia regis domos eburneas facit, in quibus regem gloriæ delectant, iuxta uerbum Psalmistæ: ipsa angelis assimilatur. Origenes. Castitas est status uilitatis angelicæ. In carne præter carnem uiuere, non terrena uita est, sed cęlestis. Multum decet puellas nobiles decor castitatis, qui ualde magnus est. Sap. 4. Quam pulchra est casta generatio. Ber. Castitas non mediocri est decoris, qui diuinos quoque delectare possit aspectus. Quid magis decorū castitate, quæ mūdū de immūdo conceptū semine, & angelum de homine facit? Differunt inter se homo pudicus & angelus, sed felicitate, non uirtute: illius felicitior, istius autem fortior esse cognoscitur. Sola est castitas quæ in hoc mortalitatis loco & tempore statum immortalis gloriæ representat. Castitas est thesaurus in uisus. Job. 38. Numquid ingressus es thesauros niui? Thesaurus est propter pretiositatem. Eccl. 25. Non est digna ponderatio continentis animæ: niue propter puritatem. Castitas est principium pulchritudinis spiritualis, quæ in candore & rubore consistit, secundum illud Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Ipsa in ornatu sponsæ Dei byssus est. Prou. vlt. Byssus & purpura indumentum eius: byssus, inquam, castitatis, & purpura charitatis. Ber. Optabilis ualde ornatus, qui & angelis possit esse inuidiosus. Hoc dicitur propter hoc quod castitas hominis quodammodo est gloriosior quam angeli quātum ad hoc, quod est fortior, ut prius dictum est. Sicut in picturis corporum alb⁹ color subternitur, & alij colores superponitur: sic castitas quasi substramentum est, super quod Deus alias gratias ponit. Eccl. 25. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. Castitas Dei amicum & familiarem facit. Sap. 6. In corruptio facit esse proximum Deo. Puritas magna, quæ fuit in Ioanne euangelista, amicitia & familiaritatis eius cū Christo occasio fuit.

CAP. LII.

Quod puella monendæ sunt ab his quæ inimicantur castitati abstinere.

Ut puellæ nobiles castitatem possint seruare, admonendæ sunt ab his quæ castitati sunt inimica, abstinere: & ea quæ ad castitatem iuuant, amare. Multum inimicatur castitati superfluous cibus & potus, uinum forte, & salte acutę, & alia corpus inflamātia. Hier. 5. Saturauī eos, & mæchati sunt. Prou. 20. Luxuriosa res est uinum. Eph. 5. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Hiero. ad Eustochiū. Virgo Christi uinum fugiat ut uenenum. Idē. Quicquid feminariū est uoluptatis, uenenum puta. Idem ad Furiam. Si Apostolus castigauit corpus suum, & in seruitutem Opus. S. Tho. Aquin. KK 3 redogit

redigit, ne cum alijs prædicasset reprobis efficeretur, F quo modo tu iuuenula adhuc in feruore iuuentutis posita, dapibus & vino plena de castitate eris secura? Item, idem Hiero. Difficile inter epulas seruatur pudicitia. Ber. Periclitatur castitas in delitijs, e contrario abstinentia multū iuuat ad castitatem Hiero. ad Demetriadem virginē. Cælesti rore, & ieiuniorum frigore calor puellaris extinguitur, & humano corpori angelorum conuersatio imperatur. Idem. Quādiu Eua in paradiso abstinit, virgo fuit: quā cito præceptum abstinentiæ violauit, corruptionem sensit. Item, Inimicatur castitati otium. Item, ea quæ fuerunt causa iniquitatis Sodomæ enumeratur Eze. 16. Quæritur Egiptus quare sit factus adulter, in promptu causa est, G desidiōsus erat. Otia si tollas, periēre cupidinis arcus: Otiosus erat Dauid, cum in peccatū adulterij cecidit. 2. Reg. 12. Inimicatur et castitati somnus intemperatus. Sap. Plus vigila semper ne somno dedit^o esto. Nā diuturna quies vitijs alimenta ministrat. Cauendum est et a balneis non necessarijs volenti seruare castitatem. Hiero. Si virgo ieiunij ac vigilijs corpus suum macerat, & in seruitutem redigit, cur econtrario sopium ignem suscitāt balneorum fomētis? Inimicatur et castitati impudica societas, quæ lædit dupliciter, scilicet exēplo, & suggestione: ideo scribit Hiero. ad Letham de instructione filiarū. Trade, inquit, ei comitē societatis, cuius sermo, & incessus, & habitus doctrina virtutum sit; numquā absque te in publicū procedat, nullus ei iuuenis cincinnatus arrideat. Nolo et vt de ancillis suis aliquā plus diligit, cuius crebro auribus insurreret, sed quicquid vni loquetur, hoc sciant omnes: placeat ei comes nequaquā compta atque formosa, quæ liquido gutture carmē dulce moduleretur, sed grauis, pallens, tristis. Idē ad Demetriadē virginem. Graues femine, maximeq; virgines & viduæ tibi comites eligantur, quarum conuersatio sit probata, sermo moderatus, verecundia sancta: fuge autem lasciuia puellarum.

CAP. LIII.

Quod puellæ nobiles plus bonitatem quā corporalem pulchritudinem debent diligere.

Admonendæ sunt puellæ nobiles, vt amplius bonitatem quā corporalem pulchritudinem diligant, ornatum spiritualem corporali præponant, & ideo non mundo placere studeant. Abominare debēt quæ meretrices facere solent, vt capillorum tinctiōnem, faciei depictionem, rugas vestimentorum, & similia. Ab amore corporalis pulchritudinis quatuor debent eas compescere, scilicet quod hæc pulchritudo est vana, vt frequēter deformitatis spiritualis causa, multum nociua & maledicta. Vana est, secundum illud Prouer. vltim. Fallax gratia & vana pulchritudo: vana est cito uadēs in nihilum, propter quod florī comparatur Isa. 40. Omnis caro scænum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Licet flos sit magnæ pulchritudinis, tamē satis parum amatur ipsius pulchritudo, quia cito pertranlit, sic parum amanda est pulchritudo corporis, quia cito amittit, aufert eā modica febris, ad minus in morte amittitur: tunc deficit quā magis esset necessaria, quando eundem est ad curiam cælestis regis, quā debent præsentari Deo & angelis eius. Frequenter est pulchritudo causa deformi-

tatis spiritualis: vt frequenter corpore pulchriores sunt spiritu deformiores, & quæ immunditiam plus abhorre debuerant, peccando se amplius inquinant, & quas Deus plus honorauit pulchras faciendo, plus eum inhonorant peccata committendo. Immunditia spiritualis abominabilem reddit in eis decorem corporis, iuxta illud Ezech. 16. Abominabilem fecisti decorem tuum. Frequenter quæ pulchra est corporaliter, exposita est immunditiæ peccati, secundum illud Prouerbiar. 11. Circulus aureus in naribus habet, immundissimis rebus illū inficeret; non, n. plus parcat nari vel ori quā pedis, sic nec mulier parcat decori faciei, immo præ cæteris membris illam operit iniquitate & impietate sua. Multum est nociua pulchritudo corporis. Est enim pulchritudo exurēs, qualis est pulchritudo uulneris, qualis est pulchritudo splendentis gladij. Vnde Hiero. Gladius igneus est mulieris species. Pulchritudo corporis bonitati aduersatur, non enim de facili bonitas habetur cum ea; vnde Poeta. Lis est cum formā magna pudicitiae. Timēda potius est pulchritudo corporis quā desideranda, cum rem meliorem auferat quā ipsa sit. In magno periculo est pulchritudo mulieris, quæ non absconditur, est enim velut thesaurus qui portatur in publico. Grego. De prædari desiderat, qui thesaurum in uia publice portat. Fatuæ sunt quæ neglecta bonitate pulchritudinem quærunt. Similes sunt pueris qui pira, uel poma uermes habentia cæteris præligunt, quia pulchriora sunt. Præcipue fatuæ sunt illæ, quæ naturaliter deformes sunt, & tamen laborant ad hoc quod pulchræ sint, cum hoc nullo modo obtinere possint: ad hoc autē quod sint bonæ laborare nolunt, quod tamen melius est, & ab eis obtineri potest. Mulier quæ ad hoc laborat ut sit pulchra, & non ad hoc quod sit bona, uideretur plus amare uilitatem alterius quā suam; quia si pulchra fuerit, alij pulchra erit, cuius oculus pascet eis pulchritudo. Si autem bona fuerit, sibi met bona erit; secundum illud Prou. 9. Si sapiēs fueris, tibi met ipsi eris. Sapiens est qui uadit ad regnum: stultus uero qui sciens & uolens uadit ad infernale suspendium. Hæc est differentia uera inter stultum & sapientem, iuxta illud Eccl. 6. Quid habet amplius stulto sapiens, nisi quod pgit ubi est uita? Pulchritudo corporis est pulchritudo maledicta, secundum illud Iob. 5. Maledixi pulchritudini eius: statim loquitur de stulto. Sapiēs attendens quod pulchritudinem stulti concomitantur culpa, quam sequitur pœna. Statim pulchritudini eius maledicit, iudicans quod eam habeat ad malum suū: stultus uero talia non attendens, eam laudibus extollit. Ad malum suū fuerunt pulchræ, quæ propter pulchritudinem suam damnabuntur: uere & maledicta pulchritudo talis. Multis potius expeditiūser quod fuissent leprosi, uel naso, uel auribus mutilatæ quā quod fuissent pulchræ.

CAP. LIIII.

Quod spiritualem ornatum debent corporali præponere.

Debent puellæ nobiles spiritualem ornatum præponere corporali. Habere debēt indumēta ad necessitatē, quā necessitatē determinat Ber. de quo require supra eod. li. c. 16. De disciplina i habitu. Nō debent rap-

ben appetere talia indumēta, unde uanam gloriam habeant, uel quibus alicui male placeat, uel quorum suauitate caro, quæ ad malum prona est, delectetur. Ornatus decet animam dominam, non carnem ancillam. Ber. Magna abusio & nimis magna, dominam ancillari, & ancillam dominari. Ornatum pretiosum dissuadet scriptura per exempla, & quæ proueniunt ex eo mala. Dissuadet illū Paulus. 1. Tim. 9. dicens. Volo mulieres orare in habitu ornato, id est, honesto, cū sobrietate & uerecundia ornantes se, non tortis crinibus, aut auro, & margaritis, uel ueste pretiosa. Idem dissuadet. 1. Pet. 3. ubi dicit. Mulieres subditæ sint uiris suis: & subditur. Quarum non sit exterius capillatura, aut circumdatio auri & c. Idem dissuadet multis exēplis. Dissuadet hoc Creator in plasmatione hominis, qui pretiosum spiritū sub uili sacco carnis abscondit. Non est uerisimile quod uoluerit uile corpus pretiosum tegumētum habere, qui pretioso spiritui uile tegumētum uoluit dare. Idem dissuadet natura, quæ sub terræ uilitate aurum, & alia pretiola abscondit, & sub uilitate corticis nuclei dulcedinē. Sæpe et est sub palliolo sordido latet sapientia, sicut dicit sapiēs. Mercatores etiam troscellis de panno pretioso cooperturam faciūt de uili panno. Quis fatuum non iudicaret illum qui uili troscello pretiosam cooperturam faceret?

CAP. LV.

Quod multa mala ex superbo & pretioso ornatu proueniunt.

Ex superbo & pretioso ornatu multa mala proueniunt. Primo, spiritualem ornatum impedit. Cyprianus. Serico & purpura indutæ Christum induere non possunt: auro, & margaritis, & monilibus adornatæ ornamenta cordis & pectoris perdidērūt. Secūdo, famam lædit: vnde super illud. 1. Tim. 2. Nō stotis crinibus, dicit glo. Ambro. Superbus habitus non recta facit de se credi. Tertio, ad ignominiam & uerecundiam hominis facit. Primo, quia sequella & signum est peccati primorum parentum. Sicut rosæ color naturalis ad decorem sufficit, & soli claritas propria, nec alio ornatu indiget: sic primis parētibus ante peccatum ad decorem sufficiebat proprius color naturalis, sed per peccatum senserunt in se uide erubescerēt, propter quod ueluti operimēto indigerūt. Ber. Qui gloriatur de ueste, similis est furi gloriati de cauterio: quia propter peccatum Adæ vsus uestium introductus est. Secūdo, quia remedium est turpitudinis & erubescentiæ. Sicut ergo ad gloriam loripedis non cedit pes ligneus, licet sit depictus, sic nec ad gloriam hominis cedit uestium ornatus. Tertio, qui se superbe ornat, a creaturis se uilioribus pulchritudinem suam mendicat, quod ignominiosum est excellentiæ humanæ naturæ. Guido Cartusienis. Quomodo enim gloriabit de pulchritudine, qui gloria de turpitudine? uelites te ornant, pulchritudo etiā si eas ornans. Quarto, superbus ornatus Deo contumeliam facit, cum pulchritudo animæ ad imaginem & similitudinem Dei factæ despicitur & inquinatur. De pulchritudine uero corporis, in quo iumentis similitudo facta est, magna cura habetur, de qua peruertitate Deus multum offenditur, cum scilicet pulchritudo corporis, quæ adeo parua est, quod pellibus mu-

rium, & stercorebus uermium adiuuari indiget, pulchritudini animæ, quæ similis est diuinæ, præponitur. Quinto, superbus habitus diaboli subiectionem ostendit. Ipse enim est rex super omnes filios superbiæ. Iob. 41. Greg. Euidētissimum signum reproborum est superbia, humilitas uero electorum. Cum ergo quam quisque habeat cognoscitur, sub quo rege militet inuenitur: ideo puellæ nobiles superbum ornatum abominari debēt, sicut regina Hester quæ dicebat Domino. Tu scis quod abominor signum superbiæ & gloriæ, quod est super caput meū in die ostensionis meæ. Sicut aliqua persona nobilis indignaretur, si signo seruitutis super caput eius posito per ciuitatem duceretur: sic puellæ cor nobile habentes superbum ornatum abominari debent. Signo crucis signati debent esse Christiani: sic signatus erat Paulus qui dicebat. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, Gal. ultimo. Glo. Augustini. Stigmata appellauit quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, uel nota aliquo ferro facta. Præcipue in capite debent apparere signa humilitatis, penitentiæ, ideo his qui baptizantur, uel confirmantur, imprimitur signum crucis in fronte: & in capite ieiunij capita fidelium asperguntur cinere. Sed hoc signo amoto multo aliter signantur, quibus gladius Dei nō parcat, secundum illud quod legitur de non habentibus Thau. Ezech. 9. Non parcat oculus uerter, neq; misereamini. Thau figura fuit crucis. Crux enim tantum tria brachia habuit ad modum. T. litteræ: sed post addita est tabula quædam a parte superiori ad scribendum titulum. Sexto, Dei filios occidit. Chryso. super illud Mat. 6. Qui uiderit mulierē ad concupiscendam eam & c. Mulier, inquit, si se decorauerit, & oculos hominum ad se uocauerit, & si plagam non intulerit, extremam uindictam dabit: uenenum enim intulit, & si nullus qui bibit inuentus sit. Septimo, exemplo malo corrumpit: alijs enim mulieribus occasio est ruinæ uel per inuidiā, uel per discordiam ad maritos, similes ornatus eis nisi procurerent, uel per adulterium, ut habeat ornatum ab extraneis, quæ non possunt habere a maritis. Octauo, fructum orationis eis aufert: unde super illud. 1. Tim. 2. Non in stotis crinibus, dicit glo. Ambrosij. Qui uult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, ut misericordiam Dei prouocet. Habitus enim superbus non impetrat. Quomodo a Deo impetrabit, quæ superbiā quam Deus summe odit, secum adducit? Causa huius odij est hæc. Superbia enim primam contumeliam intulit. Eccl. 10. Initium omnis peccati superbia. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. Eccl. 35. Non sic oratio superbientis. psal. 101. Respexit in orationem humilium, & nō spreuit preceam eorum. Iudith. 10. Humilium & mansuetorum semper placuit tibi deprecatio. Non parum damnificatur quæ pauper est spiritualiter, quando fructum orationum suarum amittit, in quibus magna pars bonorū quæ agit, consistit.

CAP. LVI.

Quod studere debent puellæ nobiles ut filio Dei nobilissimo placeant.

Studere debent puellæ nobiles, ut ei qui uere nobilis est, placeant, scilicet filio Altissimi. Hic nobilitas in regionem longinquam abiit, Luc. 19. Eius nobilitas Opus. S. Tho. Aquin. KK 4 tas in

tas in fine mundi apparebit, cum mundum iudicatus in maiestate, seu gloria sua veniet. Prou. vlt. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Ut autem ei perfecte placere valeant, necessarium est eis ut gratiam & amicitiam mundi despiciant. Amicitia mundi inimica est Deo: & qui voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur, iuxta verbum Iaco. 4. in psa. 52. Confusi sunt qui hominibus placet, quoniam Deus spreuit eos. Aug. 2. li. confel. Computru coram oculis tuis placens mihi, & placere cupiens oculis hominum. Gal. 1. Si hominibus placere, Christi seruus non essem. Ber. in epistolis. Volens placere hominibus, Deo non placet. Deo potius placet puellæ nobiles ornatum corporis despiciendo, quam de ipso curam magnam habendo. Ambr. de virginitate. Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod nos non ornat, plus est. Secundum nobilitatem Dei debet esse in puellis nobilibus studium placendi, & ea quæ ei placent inquirendi. Tanto maiori studio placere Deo opus est, quanto maior est cui placendum est. Impossibile est quæquam Deo posse placere, qui quid ei placeat ignorat: fieri potest ut obsequendi voto offendar, si quo modo obsequi debeat ante non didicit. Indignari debent puellæ nobiles obsequi mundo: indignus est enim earum obsequio. Senex est fatuus & insensatus, contempnibilis est, & per indigna gratia eius acquiritur. Quæ gratia care emittitur, parum nihil, immo minus quod nihil valet: quia melior est ira eius risu. Eccl. 7. & cito amittit. Puellæ nobiles quæ sic abominantur meretricum statum, abominari debent meretricum ornatum. Exhibere etiam debent reuerentiam conditori suo, & cauere ne immutando faciem ab eo conditam, eum offendant & confundant. Naturalis amor est opifici ad opus suum, & temeraria eius corruptione offenditur, confusionem suam hoc reputans. Eccl. 4. Non assumes faciem contra faciem tuam. De immutate faciem a Deo sibi datam, dicit Hiero. in epistolis. Quia si fiducia erigit ad celos vultus, quos conditor non agnoscit? Crinibus proprijs contentæ esse debent, nec est earum capillum nigrum album, vel flauum facere. Cui nolint venales esse signa uenalitatis non debent in eis apparere.

CAP. LVII.

Quod monendæ sunt ad amorem pietatis.

Item monendæ sunt puellæ nobiles ad amorem pietatis. Pietas enim eas Deo amabiles reddet, iuxta illud Aug. Nihil est quod ita Domino amabilem faciat ut pietas. Pietas etiam eas de hoste triumphare facit: unde super illud psa. 143. Misericordia mea & refugium meum, habetur quod de nullo sic vincitur inimicus diabolus, ut de misericordia. Itæ, gratiam custodit, iuxta quod legitur de elemosyna Eccl. 19. Gratia eius quasi pupillam cõseruabit. Pietas, seu misericordia loco, in quo sumus, multum cõgruit, qui est uallis lacrymarum, uel miseræ. Populo misero multum placet, iuxta illud Bernardi. Misericordia miseris dulcis sapit: habet eam multum utilis est, iuxta illud. 1. Tim. 4. Pietas ad omnia utilis est, promissionem habet uite quæ nunc est, & futuræ. Non solum enim in futuro remuneratur, sed etiam in presenti. Pietas a Deo quod uult impetrat. Eccl. 19. Conclude elemosynam in sinu pauperis, & ipsa exorabit pro te. Isa. 58. Frange esurienti

panem tuum &c. & subditur. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis & dicit. Ecce adsum, quia misericors sum dominus Deus tuus. Misericors de Dei misericordia sperare potest, iuxta illud psa. 51. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei speravi in misericordia Dei. Cum omne animal diligit omne simile sibi, Eccl. 13. uerisimile est quod Dei misericordia misericordiam diligit in homine. Non potest esse quod misericordia nostra fluente debito modo ad proximum, fons diuinæ misericordiae nobis siccat. Aug. Fluit riuus, & fons siccat. Misericordia loca in regno celorum assignat, iuxta illud Eccl. 16. Omnis misericordia facit unicuique secundum intellectum peregrinationis illius, & secundum meritum operum illius. Puella nobilis cum nupserit, pauperum refugium esse debet. Habet naturaliter mulieres corda tenera: cum uiri habent corda dura, earum est emollire uiros, & cum ipsæ in domibus suis stabiles, uiri autem earum frequenter sint absentes, quando uiri cum hostibus suis pugnant armis, uxores debent cum eis pugnare elemosynis. Eccl. 29. dicitur de elemosyna. Super scutum & super lanceam aduersus inimicum tuum pro te pugnabit. Si mulier in domo non fuerit, pauper ad domum ueniens refrigerium non inuenit, iuxta illud Eccl. 36. Vbi non est mulier, ingemescit egens. Debent puellæ nobiles, quæ habent nobilitatem carnis, habere magnam desiderium ueri honoris, qui pietate acquiritur, iuxta illud Matth. 23. Accipite regnum quod uobis est paratum ab origine mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare &c.

CAP. LVIII.

Quod puellæ monendæ sunt ad mansuetudinem.

Item monendæ sunt ad mansuetudinem puellæ nobiles, ad quam natura eas incitat, cum iuxta uerbum sapientis, homo sit animal mansuetum. Nam habentes nobilitatem carnis, decet habere nobilitatem mentis: uera autem nobilitas mentis est mansuetudo, quæ in rege nostro splenduit, & quam suos habere uoluit. Hæc est nobilitas, quæ nulla superat rusticitas. Super Matth. 5. habetur. Mansuetudo est dulcedo animi, quam non uincit amaritudo. Inter amatores mundi alii qui habent imperfectam nobilitatem, quia nulli primi rusticitatem faciunt, sed si aliquis eis rusticitatem fecerit, eam reddunt qui sine rusticitate non sunt. Cui enim de sacco exire non possit nisi quod in eo est, rusticitas in illis est. Serui uero Dei perfectam habent nobilitatem insuperabilem a rusticitate. Quicquid enim eis dicatur, uel fiat, nobilitatem suam retinent. Mansuetudo multum facit diligi, iuxta illud Eccl. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligere. Mansuetudo habet uirtutem ad amantiam. Adamas ad se ferrum trahit: mansuetudo uero corda dura, & quasi ferrea ad sui amorem attrahit. Mansuetudo locum parat, ubi anima cum Deo quiescat. Immansuetos & impatientes spiritus malus exagitat, ut patet in Saul. 1. Reg. 16. Puellis nobilibus si contingat eas nubere, multum necessaria est mansuetudo, qua uirorum crudelitas refrænetur. Mansuetudo ad impetrandum a Deo quod nobis necessarium est, multum iuuat, iuxta illud Iudit. 9. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et Dominus ait beato Dionysio in

sto in carcere posito. Benignitas & dilectio, quæ semper habuisti, faciet ut quicquid petieris aliquibus, impetres. Mansuetudo uirtus regia est: unde Dominus primum principem populi sui Moysen constituit, qui erat mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Nu. 12. & 3. Reg. 20. legitur. Audiuius quod reges domus Israel clementes sint. Cum hac nobili conditione petit Isa. 16. regem mundo promissum dicens. Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ.

CAP. LIX.

Quod monendæ sunt ad taciturnitatem.

Item monendæ sunt puellæ nobiles ad taciturnitatem. Communiter adolescentes parum debent loqui, iuxta illud Eccl. 32. Adolescens, loquere in tua causa uix cum necesse fuerit. Si bis iterum interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. Cum in adolescentibus parum sit discretio, parum debet esse in eis locutionis. Cui discretione loqui oportet, eo quod indiscrete loqui valde sit periculosum: mors enim & vita est in manibus linguæ, Prou. 18. Verba etiam nostra examinanda sunt in districto Dei iudicio, iuxta illud Matth. 12. De omni uerbo otioso quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Taciturnitas uia est ad modestam & disciplinam loquelam. Si adolescens raro loquatur, ad hoc peruenire poterit ut loquatur modeste, iuxta doctrinam sapientis. Qui uult addiscere artem scribendi, non debet in principio intendere ad hoc quod multum scribat, sed ad hoc ut bene scribat. Si hoc solum intendat ut multum scribat, numquam ad hoc perueniet ut scribat bene. Cito scribendo non fit ut bene scribatur: bene scribendo fit ut cito per usum. Similiter se habet de loquela: multum enim tacendo potest addiscere adolescens loqui modeste. Eccl. 3. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Greg. Prius tacendi præmittit tempora, & postmodum subdit loquendi: quia non loquendo tacere, sed tacendo debemus loqui discere. Idem. Recte per excrescentem gratiam sermonem accipit, qui ordinate antea per humilitatem tacet. Valet ad hoc taciturnitas, ne innoxia lingua labatur. Greg. Valde difficile est ut qui multa loquitur, non etiam mentiatur. Idem. Qui uerba sua metiri nesciunt, proculdubio ad otiosa uerba dilabuntur: in quibus se minime reprehendunt, statim ad noxia & contumeliosa uerba profiliunt. Isti quippe sunt casus culpæ crescentis, ut lingua cum non restringitur, nequaquam ubi ceciderit iaceat, sed semper ad deteriora descendat. Idem. Dum otiosa uerba cauere negligimus, ad noxia peruenimus, ut prius loqui aliena libeat, & postmodum detractionibus eorum uita, de quibus loquitur, lingua mordeat. Sap. Qui nescit tacere, nescit loqui. Proximus ille Deus est, qui scit ratione tacere. Specialiter puellas nobiles decet taciturnitas, in quibus debet abundare uerecundia, quæ est fuga rei indecentis, & timor in turpi facto. Valde enim indecens est si de nobili puella possit dici illud Hiero. 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi, quia noluit erubescere. Ambro. in lib. de uirginitate. Malo sermonem uirgini deesse, quam superesse. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis iubentur in Ecclesia tacere, domi uiros suos interrogare, de uirginibus quid putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendet pudorem? Fatua mulier a Sa-

lomone ostenditur esse garrula. Prou. 5. Decet omnes uirgines abhorretere omnem immunditiam & cauere, & specialiter in membris illis, ubi ipsæ magis solent duplicere. In ore & lingua. Ad cauendam uero hanc immunditiam multum ualet taciturnitas. Sap. 1. A detractione parcite linguæ. Nobilitas huius membri debet sufficere ad hoc, quod detractione, uel alijs uerbis inhonestis non maculetur. Debet nobiles mulieres multum intendere orationi, cum operibus seruilibus non intendant, ideo linguam a Dei offensa multum debent custodire: quia secundum Greg. Cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

CAP. LX.

Quod puellæ nobilis nupturæ consensus est requirendus, & faciendæ sunt ei admonitiones, quæ factæ sunt Saræ, quæ habentur Tob. 10. cap.

Si puella nobilis nuptui tradenda fuerit, requirendus est eius consensus, cum sine consensu nullum sit matrimonium, & cum in uita nuptiæ soleant habere malum euentum. Eliezer nuntius Abrahæ iam alias obtinuerat consensum Laban, & matris Rebeccæ, ut Rebeccam duceret Isaac in uxorem. Ipso autem uolente recedere, dixerunt mater eius & pater. Vocemus puellam, & queramus uoluntatem eius. Gen. 23. Et licet melius sit continere quam nubere, tamen quia continentia de facili perditur, sine culpa uiro nuptui traditur. Eccl. 7. Filia tibi sunt, serua corpus illarum. In eodem. Trade filiam, scilicet nuptui, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. Puellæ nobili nubenti faciendæ sunt admonitiones illæ, quæ factæ sunt Saræ, quæ habentur Tob. 10. Apprehendentes filiam suam parentes, osculati sunt eam, & dimiserunt ire cum uiro, monentes illam honorare sanctos, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhibere. Prima admonitio pertinet ad humilitatem & patientiam: nam sicut scripsit Tenatius, & recitat Hierony. Omnes socrus uno animo oderunt nurus: ideo dicitur Ecclesiast. 37. Noli consiliari cum socero tuo. Secunda admonitio est maritum diligere: unde Tit. 2. Adolescentulas hortare ut uiros suos ament. Huius autem amoris quatuor signa uiris debent ostendere. Primum est, ut uoluntarie eis se subdant, unde Gene. 3. Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Tripliciter debet esse subiecta uxor uiro. Primo, debitum ei reddendo, deinde eum timendo, & ipsi seruiendo. 1. Cor. 7. Vxori uir debitum reddat, & uxor uiro. Eph. 5. Vxor timeat uirum suum. Aug. Subditas, & pene famulas lex esse uoluit uxores: unde Sara obediebat Abrahæ dominum eum uocans. 1. Per. 3. Sollicita debet esse uxor ut uiro placeat, ut sic ab eo diligatur, & ipse ab adulterio retrahatur. Patienter debet uiri defectus sustinere: unde refert Hiero. quod Duellus, qui prius Romæ nauali certamine triumphauit, Iliam uirginem uxorem duxit, quæ tantæ pudicitie erat, ut illo quoque sæculo pro exemplo fuerit, quo impudicitia non uitium, sed monstrum erat. Is ergo iam senex ac trementi corpore in quodam iurgio sibi os scetidum exprobrari audiuit, & tristis se domum contulit. Cumque apud uxorem conquestus esset, cur se nunquam ut huic uitio mederetur, admonuit. Hoc

set. Hoc, inquit, dixissem, nisi os omnibus uiris olere putassem. & addit Hierony. Laudanda est in vitroque pudica & nobilis femina, et si viri sui vitium ignorauit, & si patienter tulit, & quod maritus infelicitate corporis sui non vxoris fastidio, sed inimici maledictis sentit. Debet vxor viro suo corpus suum castum custodire. Tit. 2. Hortare adolescentulas esse castas. Debent autem esse castæ non castitate coacta, sed uoluntaria. Amor vxoris in virum debet esse pudicus, ad quam pudicitiam tria pertinent, scilicet ut eum quasi sponsum, non quasi adulterum diligat, ut zelotipiam abiciat, nec aliquid indecens faciat ut pulchritudine ei placeat, non se pingendo, vel modo indebito ornando. Multum timenda est zelotipia: si enim maritus merito habet suspicionem de vxore, vel vxor de viro, vix habent pacem. De muliere zelotipa potest intelligi illud Eccl. 7. Inueni amariorē mortē mulierē. Ecc. 26. Dolor cordis & luctus mulier zelotipa, id est, causa doloris. In eodem. In muliere zelotipa flagellum lingue, omnibus communicans, nulli scilicet parcēs a contumelia, vel detractio. Tertia admonitio est, familiam regere, ut scilicet filios & filias, famulos & ancillas secundum Deum diligat, & erudiat, nihil indisciplinatum, vel impudicum in eis sustinens. Quarta admonitio est, gubernare domum, iuxta illud quod legitur Tit. 2. Admone illas esse prudentes, curam domus habentes. Quinta admonitio est, irreprehensibilem se exhibere, ut scilicet gratiosa sit apud omnes Eccl. 24. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata: sancta apud Deum per sanctum timorem, pudorata apud homines per honestam conuersationem. Multum cauendum est puellæ nobili & garrulitas, & litigiositas. Garrulitas proprietas est fatuæ mulieris. Prouerb. 7. Litigiositas uero quieti est inimica, iuxta illud Prouerb. 27. Tecta perstillantia in die frigoris, & mulier litigiosa comparatur. Sicut sub tecto perstillante in frigore non potest homo quietescere, sic nec cum litigiosa muliere. Si contingat adolescentem viro mortuo viduam remanere, attendat illud 1. Cor. 7. Mulier alligata est viro quāto tempore vir uiuit, quod si dormierit vir eius, liberata est, cui uult nubat, tantum in Domino. Hieron. Non damno bigamos, immo nec trigamos, sed si dici potest nec octogamos. Ambro. loquens de illo uerbo Apostoli 1. Cor. 7. Beatior erit si sic permanferit secundum meum consilium, scilicet in nupta. Primæ, inquit, nuptiæ sub benedictione Dei sublimiter celebrantur: secundæ autem etiā in præfenti carent gloria, sed propter incontinentiam conceduntur. Gloriā uocat pp ipsam benedictionem solemnem, qua sponfus & sponsa in primis nuptijs benedicuntur, sed non in secundis, ubi rectus ordo seruatur, licet in quibusdam ecclesijs fiat contrarium. Augu. in libro de bono coniugij. Bonum quidem Sulannæ in coniugali castitate laudamus, sed tamen ei bonum Annæ uiduæ, sed multo magis Virginis Mariæ anteponimus. Sed quid esset si omnes continere uellent? si in charitate essent, multo citius ciuitas Dei impleretur. Sed non est hoc timendum quod omnes contineant, nam paucorum est continentia: unde dictum est a Domino Matth. 29. Qui potest capere, capiat.

Quod quatuor requirebantur ad uos, ut aliqua uidua de uobis ecclesiæ sustentaretur.

ET notandum quod in primitiua Ecclesia de uidiuis cura specialis adeo fuit, ut quædam earum de bonis ecclesiasticis sustentarentur. Sed ad hoc quatuor oportebat concurrere, scilicet ut essent ætatis prouectæ, monogamæ, probatæ uitæ, mundi solatio destitute. De primo habetur 1. Tim. 5. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum. De secundo ibidem, Quod fuerit unus uiri vxor. De tertio ibidem In operibus bonis bonum testimonium habens, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrat, si omne bonum opus subsequuta est. Ibidem. Viduas honora, quæ uere uiduæ sunt. In eodem. Si qua uidua filios, aut nepotes habet, discat primo domum suam regere, & mutuum vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. In eodem dicit. Si quis fidelis uiduas habet, subministret illis, ut non grauetur ecclesia.

CAP. LXII.

Quod uirginitas matrimonio sit præponenda.

VLtimo in hoc libro agendum est de excellentia uirginali, quæ nobilibus puellis multum congruit, quæ matrimonio præponenda est, nisi timor de incontinentia aliud suaserit. 1. Cor. 7. Qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. In eodem. Mulier in nupta, & uirgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatē præbeat sine impedimento Dñm obsecrādi. In eodem. Dico nō nuptis & uidiuis, bonum est illis si sic permanferint sicut ego: quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quā uiri. Et notandum quod uirginitas corporis parum ualeat cū corruptione mentis. Hiero. Nihil prodest carnem habere uirginem, si mente quis nupierit. Aug. in lib. de uirginitate. Felicius mihi uideretur mulier nupta, quā nuptura uirgo: habet enim illa quod ista cupit, præsertim si nondum sponsa cuiquam sit. Illa uiri studet placere cui data est, hæc multis, quia incerta cui danda est. Hæc uno pudicitiam cogitationis defendit a turba, quod non adulterum, sed matrum quærit in turba.

CAP. LXIII.

De uirginitatis speciositate.

AD commendationem uirginitatis tria specialiter faciunt, scilicet eius speciositas, uirtuositas, gloria eius specialitas. Propter speciositatem thesaurus dicitur. Matth. 13. Simile est regnum celorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit. In agro corporis nostri absconditus est thesaurus uirginitatis, quem qui inuenit eius pretiositate agnoscendo, abscondit. Saeculo enim renuntians, monasterium sibi eligit, ubi in abscondito faciei Dei uiuit. Ber. Necessarie habemus abscondere si quod habemus boni, quoniam thesaurum regni caelestis qui inuenit, abscondit: pp quod in claustris & syluis abscondimur, nec hoc in fructu oleo. Credo

Credo enim nullum esse hic, qui si quartam partem quæ facit, actitaret in saeculo, qui non sicut sanctus adoraretur, reputaretur ut angelus, nunc autem quoti die tamquam negligens interpretatur. Ad hanc pretiositatem pertinet illud Eccl. 26. Non est digna ponderatio continentis animæ. Thesaurus iste regno caelorum similis est: uita enim uirginum caelestium multum assimilatur. Matth. 25. Simile est regnum caelorum decem uirginibus. In resurrectione non nubent, nec nubentur. Ibidem. 21. Uirginitas in hoc mortalitatis loco & tempore quendam statum immortalis gloriae representat. Cyprianus. Imaginem eius qui de celo est portat uirginitas. Hierony. In carne præter carnem uiuere non terrena uita est, sed caelestis. Uirgines etiam regno caelorum similes sunt Dei in habitatione. Deus enim habitat in eis Luc. 12. Regnum Dei intra uos est. Uita uirginum, regina est. Cum ipse sponsus sint regis caelestis, & ideo reginae ipsæ, & regnant in regno corporis sui. Uirginitas thesaurus niueus est. Job. 38. Numquid ingressus es thesauros niuis? Thesaurus est propter pretiositatem, niueus propter speciositatem.

CAP. LXIII.

De eius speciositate secundum quod lilio comparatur.

PROpter puritatem, seu speciositatem lilio comparatur. Cant. 2. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Ibidem dicitur de sponso qui pascitur inter lilia, puritate enim uirginali delectatur. Uirginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non decedit: quod uentus temporalis prosperitatis non decit, nec hyems aduersitatis lædit. Hunc Ioannes Euangelista fere centum annis seruauit. Hic est flos qui fructum terrenum excedit, cum & fructui coniugali præponatur. Hac occasione beatus Mathæus occisus est, quia noluit consentire quod Ephigenia, quæ uirginitatem uouerat, cuidam regi nubere. Flori uirginitatis Deus pro fructu succedit. Sap. 3. Felix sterilis, & incoinquinata quæ nesciuit torum delicto, habebit fructum in receptione animarum sanctarum. Super hunc florem spiritus sanctus quiescit. Isa. 11. Flos de radice eius ascendet, & requiescet super eam spiritus Domini. Non est uirgo arbor sterilis & maledicta, sed terreno fructui præponit caelestem, & carnali spiritualem. Hierony. Nuptiæ terram replent, uirginitas autem paradysum. Et notandum quod liliū habet sex folia candida, & aliqua grana aurea uelut sex folia. in uirgine sunt sex quæ ualent ad conseruationem incorruptionis. Primum est sobrietas, quod folium lacerat excessus in cibo & potu quasi quædam spina, quæ est uia ad luxuriam. Lot inebriatus perperrauit incorruptionem. Gen. 19. Prou. 20. Luxuriosa res est uinum. Secundum est labor, & quasi spina lacerans, est quies ignauia, uel otiositas quæ est uia ad luxuriam. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodome, superbia. Saturitas panis, & abundantia, & otium. Poeta Quæritur Aegistis quare sit factus adulter, in promptu causa est, desidiosus erat. Tertium est, habitus asper & humilis. Ber. in epistolis. Non est etatem teneram ordinis asperitas terreat, sed memento quod asperitas cardinis pannum facit leniorem, & conuersationem conscientia. Velut spina lacerans est superbus habitus, uel mollis, quia uia est ad luxuriam: & filii Israel fornicati sunt cum mu-

lieribus Moabitarum quæ se ornauerant. 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, uel auro &c. Quartum est custodia sensuum, præcipue illorum qui nobis remota ostendunt, ut est uisus, uel auditus. Quasi spina lacerans est curiositas uidendi uana, uel audiendi noua, quæ uia est ad luxuriam, ut patet in Dina, quæ egressa est ut uideret mulieres regionis illius, & corrupta est a Sichen filio Emor. Gen. 24. Quintum est modestia sermonis. Velut spina lacerans est loquacitas, uel turpitudine sermonis. Sen. A uerbis turpibus abstinet, quia licentia eorum impudentiam nutrit. Prou. 7. Ecce mulier occurrit illi ornata meretricio præparata ad capiendas animas garrula. 1. Cor. 15. Corrupti bonos mores colloquia praua. Sextum est fuga occasionum peccandi. Velut spina lacerans est nimia domesticitas. Uirgo debet esse aliquatulum syluestris. Syluestria animalia solent habere pulchriorē pellē quā domestica. Opportunitas peccandi uia est ad luxuriam, ut patet in Thamar corrupta ab Amon fratre suo, quia solus cum sola fuit. 2. Reg. 13. Gen. 19. Nec stes in omni circa regione. Solent uirgines quæ uere uirgines sunt, esse pauidæ, & numquā securæ esse, & ut caueant et timenda, & tuta pertimescere, Quasi si grana aurea sunt tres modi diligendi Deum, quos Bernardus distinguit dicens. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini auertamur. Grana aurea etiam possunt intelligi motus diuini amoris ex diuersis causis procedentes. Amandus est enim Deus, quia creator, quia remunerator. Uirginitas est principium spiritualis pulchritudinis. Pulchritudo sponsæ Christi sicut & sponsi consistit in candore & rubore, iuxta illud Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Dignior species candoris spiritualis est uirginitas, & est quasi campus totius picturæ spiritualis: super eam ponit Deus picturam aliarum gratiarum. Eccl. 25. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.

CAP. LXIII.

Quod sex sunt timenda uirginibus.

ET notandum quod sex sunt multum timenda uirginibus. Primum est superbia. Aug. in lib. de uirg. Nō solum est prædicanda uirginitas ut ametur, sed & monenda ne infletur. Idem. Superbia amplius amplioribus insidiatur. Non ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur: quo magis est alicui uide sibi placeat, eo magis uereor ne sibi placendo illi displiceat qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ber. Pulchra permistio uirginitatis & humilitatis. Non mediocriter placet Deo illa anima, in qua uirginitas exornat humilitatem, & humilitas commendat uirginitatem: potest placere humilitas quæ uirginitatem deplorat amissam. Sine humilitate, audeo dicere, nec uirginitas Mariæ Deo placuisset. Secundum est, fatuitas. Hanc fatuitatem intelligo defectum charitatis. Si dilectio Dei est honorabilis sapientia, ut habetur. Eccl. 1. Defectus diuine dilectionis est fatuitas detestabilis. Magna fatuitas est non cauere defectum illius rei, sine qua cætera nō profunt, scilicet charitatis. Fatuæ uirgines non sumpturunt oleum secum cū lampadibus, Matth. 25. Ber. in epistolis. Castitas sine charitate, lampas sine oleo est: subtrahere oleum, lampas

De uirtuositate uirginitatis.

pas non lucet: tolle charitatem castitas non placet. **F**
 Tertium est tepiditas, quæ solet accidere in uirginibus ex hoc, quod considerant se parum peccasse, contra quod dicit Aug. in lib. de vir. Quoniam ueritas dixit quod ille cui modicum dimittitur, modicum diligit, vos ut ardentissime diligatis, cui diligendo a coniugiorum nexibus liberæ uacatis, deputate uobis tamquam omnino dimissum, quicquid a uobis non est illo regente commissum. Multo attentius debes diligere illum, qui flagitiosus ad se conuersus quæcūq; dimisit, ea te cadere non permisit. Quid habes quod non accepisti, aut qua peruersitate minus diligis, a quo plus accepisti? Noli modicum diligere quasi a quo modicum tibi dimissum est: sed potius dilige multum, a quo multum tibi tributum est. Contra hanc tepiditatem ualet uirginibus, si habeant frequenter uinum sacræ scripturæ, quod est uinum germinans uirgines, Zacha. 9. idest, uirginales affectiones. Ad idem ualet meditatio Dominicæ passionis. Trenorum. 1. Torcular calcauit Dominus uirgini filii Iuda. Istud torcular fuit pressura crucis, unde uirginibus stillat uinum feruoris. Quartum est macula peccati, quæ in uirgine est macula in gloria. Macula est turpius in ueste alba, uirginitas est quasi uestis alba, quæ byssus uocatur. Prou. vi. Byssus & purpura indumentum eius: unde macula peccati ualde indecens est in uirgine. Hierony. Præ clara est uirginitas, & pudicitia uirtus, si non aliis macularum lapibus infirmetur. Ut sponsa Christi ualeat cauere maculam peccati, frequenter debet inspicere in speculo sacræ scripturæ. Greg. Specula sunt Dei præcepta, in quibus animæ sanctæ semper aspiciunt, & si quæ in eis sunt seditates, deprehendunt. Cant. 5. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident super fluenta plenissima. Columba lacte lota est sponsa Christi cum puritate uirginali, quæ super fluenta scripturæ est, ut umbram accipitris infernalis ibi uideat, & eum caueat. Quintum est diuisio cordis. August. loquens uirginibus. Toto uobis figatur in corde, qui pro uobis fixus est in cruce: totum teneat in animo nostro, qui quid uoluit occupari conubio: Vt duplici corde, Ecclesiast. 2. Duplici corde est uirgo, quæ uult placere Deo & mundo. Ber. in epistolis. Volens placere hominibus, Deo non placet. Signum quod uirgo habeat cor diuisum, & uelit mundo placere, est exterior ornatus. In psal. 44. Omnis gloria filiarum regis ab intus. Ambros. de uirginitate. Delecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod uos non ornatis, ornatus est. Ber. in epistolis. Filia Babylonis quæ uera filia in confusione est, induuntur purpura & bysso, & sub his conscientia pannosa iacet, fulgent monilibus, & sordent moribus: econtra tu foris pannosa, intus sponsa resplendens, sed diuinis aspectibus, non humanis. Sexto timendum est ne de sit perseverantia. Aug. in lib. de uirginitate. Sequimini agnum, tenendo perseveranter quod uouistis ardentem: facite cum poteritis, ne bonum uirginitatis a uobis pereat, cui facere nihil potestis ut redeat. Uirginitas amissa non recuperatur, sicut lampas fracta non reintegratur. Ber. in epistolis. Studet perseverantem, quæ sola coronatur. Idem. Scias diabolus tibi semper perseverantiam insidiari, quam solam non coronari.

Sequitur de uirginitatis uirtuositate, quæ primo apparet ex hoc, quod membra illa refrænata, in quibus concupiscentia maxime sequitur, & secundum Hieronymum, interius libido uirginibus maiorem parit famem. Dulcius enim æstimatur quod nescitur. Uirtuositas etiam eius apparet ex hoc quod dicit Ambrosius. Maior, inquit, est uictoria uirginum, quam angelorum. Angeli enim sine carne uiuunt: homines uero uirgines in carne triumphant. Ber. in epistolis. Angelus habet uirginitatem, sed non carnem, sane felicitior quam fortior in hac parte. Optimus & optabilis ualde ornatus ille, qui & angelis possit esse inuidiosus. Ad uirtuositatem etiam ipsius pertinet, quod Dei amicū & familiarem facit proximum esse Deo. Sap. 6. Incorruptio facit proximum esse Deo. Ioannes uirgo uocatur discipulus quem diligebat Iesus. Ipse tamquam familiaris recubuisse dicitur super pectus Domini, Ioan. 13. Beda super Luc. Sicut Christus in summa pace natus est, ut se pacem diligere ostendat: ita de uirgine natus est, ut se uirginem deus diligere monstraret. Christus uirgo fuit, uirginem matrem habere uoluit, & uirginem præcursorem. Ioseph creditur et fuisse uirgo, & Ioannes eius familiaris uirgo fuit.

CAP. LXVI.

De specialitate gloriæ eius.

Sequitur de specialitate gloriæ uirginitatis. Uirginitas in præsentem est gloriosa, iuxta illud Cypriani. Uirginitas est portio illustrior gregis Christi. Aug. Nunc nobis ad uirgines sermo est, quarum quo gloria sublimior, maior & cura. In futuro uero non solum uirgines habebunt communem gloriam, de qua in psal. 149. Gloria hæc est oibus sanctis eius, sed etiam habebunt aureolam, sicut martyres & prædicatores. De aureola illa quæ debetur uirginitati, sic habetur super Exo. 25. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum, quod uirgines tantum coram Agno concinunt. Et super illud Apoc. 14. Cantabant quasi canticum nouum ante sedem Dei, idest, de integritate animæ & corporis exultabant. Multum gaudebunt de hac speciali similitudine, quam cum Christo habuerunt. Merito in futuro uirginibus cumulabitur gloria, quæ gloriam filiorum in præsentem amore Dei contempserunt. Item, merito specialiter a Christo glorificabuntur, quæ specialiter in præsentem in corporibus suis illum glorificant, iuxta illam sententiam Augustini in sermone de uirginibus. Quanto, inquit, fragilior est sexus, quanto infirmius uasculum quod deportat ab hoste triumphum, tanto diabolus maiori opprobrio confusionis induitur, tantoque mirabilior Deus in sanctis suis agnoscitur. Magna gloria Dei quod uirgo castrum debile corporis sui uirtute sibi data a Christo tenet aliquando sexaginta annis, uel amplius, contra illud de quo legitur Iob. 41. Non est potestas in terra, quæ ei ualeat comparari.

Explicit quintus liber eruditionis principum. Benedictus Deus qui incepit, & compleuit.

Incipiunt

INCIPIUNT CAPITULA

SEXTI LIBRI

De doctrina Ioannis data militibus.	cap. 1
De magnitudine malitiæ impiorum principum in subditos.	cap. 2
De impietate iniustarum talliarum.	cap. 3
De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum.	cap. 4
De peccato ingratitude, & contemptu Dei, & angelorum in principibus impiis.	cap. 5
De pæna principum.	cap. 6
De pertinentibus ad bonum principem.	cap. 7
Quæ cauenda sit superbia principi.	cap. 8

Explicunt capitula.

INCIPIT LIBER
SEXTVS.

PROOEMIUM.

In præcedenti libro ostensum est quomodo princeps se habere debeat ad eos qui sunt ab ipso, scilicet ad filios & filias. In hoc sexto libro ostenditur quomodo habere se debeat ad eos qui sunt sub ipso, scilicet ad subditos.

CAP. I.

De doctrina Ioannis data militibus.

Ad cognoscendum hoc, animo attendendum est ad doctrinam a Ioanne Baptista militibus datam, Luc. 2. dicente eis. Neminem concutiat, nec calumniam faciatis, & estote contenti stipendiis uestris. Debet princeps ad subditos habere mansuetudinem, ueritatem, iustitiæ rectitudinem: unde summo principi dicitur psal. 44. Regna, propter ueritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Neminem concutiat, minime faciatis, culpam falsam imponendo ei: & estote contenti stipendiis uestris, quæ erant statuta pro defensione reipublicæ. Mansuetudo in principe uim irascibilem debet refrænare, ne inordinate ab eo exeat ignis iræ. Ne princeps sit rhamnus ad impetum uenti superbiæ, ignem infernalem, ignem scilicet iræ ex se producens: sed sit oliua, uitis, uel ficus. Veritas uim rationabilem eius dirigere debet, ne falsitatem circa subditos inueniat, uel inuictam ab aliis admittat, ut bona eorum ualeat extorquere. Rectitudo uero iustitiæ uim concupisibilem debet frænare, ut cum Deo uoluntatem uiam habeat, & bona subditorum inordinate non appetat. Duo coniungunt hominem Deo, scilicet innocentia & rectitudo, iuxta illud psal. 24. Innocentes & recti adherent mihi: uinitate uoluntatis maxime adheret quis Deo, uoluntatem uiam habens cum eo. Uiam cum Deo habemus, si irascibilis sit sine peruersitate, & concupisibilis sine curuitate. Primum facit innocentia, secundum rectitudo. Innocentia aduersatur malignitati, quæ est appetitus alieni mali: rectitudo curuitati, quæ est appetitus inordinatus transitorii boni. Hæ duæ gratiæ reddunt hominem conformem Deo, & sic faciunt eum ipsi adherere, psal. 24. Rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

CAP. II.

De magnitudine malitiæ impiorum principum in subditos.

Magnitudinem malitiæ impiorum principum in subditos suos multum ostendit Spiritus sanctus in scriptura sacra dicens eos excoriare pauperes, atterere, commolire, pascere, comedere, deuorare. Mich. 3. habetur de primo. Odio habetis bonum, & diligitis malum, qui uolenter tollitis pelles eorum desuper eos, & carnem eorum desuper ossibus eorum. De secundo & tertio Isa. 3. Rapina pauperis in domo uestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? De quarto Eccl. 13. Venatio leonis o onager in eremo, sic pascua diuitum sunt pauperes. De quinto, Prou. 30. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. De sexto Eze. 19. Factus est leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare. Sed qualiter Spiritus sanctus, qui hoc dentibus inspirauit, ea intellexit? Respondeo. Raptores hoc pauperibus dicuntur facere, quando ea faciunt rebus quæ uitæ eorum sunt necessaria. Cum raptor excoriat unum bouem, quem habet pauper homo, tale est pauperi ac si eum excoriat: unde Dauid. 2. Reg. 12. cum proposuisset ei Nathan parabolam de diuite habente oues & boues plurimos ualde, qui abstulerat pauperi homini unam ouem quam nutrierat ut filiam, et ualde charam habebat, parcens suis, & parans ex ea conuiuium cuidam peregrino qui ad illum diuitum uenerat, respondit raptores illum esse morte dignum, quasi homicidium commisisset. Uiuat, inquit, Dominus, quoniam filius mortis est uir qui hoc fecit. Secundum hunc modum raptor molit pauperem cum frumentum pauperi necessarium molit. Aliter raptor pauperem excoriat, cum illa ei aufert, quæ per amorem ita adheret pauperis cordi, sicut pellis adheret corpori, immo plus adherere uideretur. Cum enim pauper ad mortem infirmatur, potius permittit animam separari a corpore, quam id quod habet de medicis ut sanetur. Ex hac adhesionem potest patere qualis sit dolor pauperum in illorum bonorum ablatione. Carnem & sanguinem auferunt raptores pauperibus, cum auferunt eis illa quæ ipsi acquirerunt labore & sudore, & proprii corporis consumptione, quæ est proprio corpori subtraherunt, ut in carnem conuerterentur & sanguinem. Plus raptor facit pauperi quam si eum excoriat: tunc enim suam pellem ei auferret, sed nunc pauperi aufert quod non suum est, sed quod ei accommodatum est ab usurariis, & quod iam comedit & bibit. Expendit enim pauper multoties frumentum & uinum antequam illa colligat. Pauper a raptores commolitur, quia inter spem euasione, & metum depredationis quasi inter duas molas affligitur. Itæ, facies pauperum commolitur: ad tantam enim maciem faciunt eos deuenire præ nimia paupertate, quæ uidentur genæ eorum depressæ fuisse inter duas molas. Ad ostensionem magnæ malitiæ impiorum principum Spiritus sanctus diuersis bestiis crudelibus eos comparat, ut leoni, & uisio. Prou. 28. Leo rugiens, & uisus esuriens princeps impius super populū pauperum. Lupo etiam comparatur princeps impius. Boetius in lib. consolatio nū dicit de tali. Auaritia feruet, alienarū opū uolentū ereptorū, lupi simile dixeris. Malitiæ magnitudinem

quæ in talibus est, ostendit Salomon Prou. 30. dicēs. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & comandit molaribus suis &c, velut dentes præcisiui sunt taxatores emendarum; quasi molares sunt mali collaterales: quasi vngues sunt præpositi. Dentes sunt, quia pauperes comedunt & deuorant; gladij vero sunt, quia eos occidunt, dum vitam eorum eis auferunt, iuxta illud. Eccl. 34. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum,

CAP. III.

De impietate iniustarum talliarum.

Circa principes qui in subditos suos sunt crudelēs, specialiter attendenda est impietas iniustarum talliarum. Et primo ostenditur circa hoc magnitudo culpæ. Secundo, magnitudo pœnæ. Tertio, quàm miserabilis sit status aliquorum principū, qui dicunt se a talibus tallijs non posse cessare, cum tamen sciant quòd facere eas ipsi sit damnabile. Ad culpæ magnitudinem quatuor pertinent, scilicet infidelitas, Dei ingratitude, contemptus Dei, & contemptus angelorum eius. Cum eandem fidem debeat dominus subditis, quàm subditi ei, & dominus fidē velit sibi seruari a subditis, magna infidelitas est cū ipse eis fidem nō seruat. Si subditus caperet dominū suum, vel alio modo malū ei faceret, proditor esset: sic dominus proditor est, si subditum capit nisi ille culpam commiserit, quæ hoc requirat. Nec minus indecens est si dominus absque culpa subditi eum capit, quàm si subditus dominum caperet. Dicunt aliqui milites, & aliqui principes, Si aliquis mihi subditus non esset, & ei facerem malum, tunc bene scio quòd peccarem: sed si subdito meo malū facio, non credo peccare, vel tantum peccare. Quibus potest dici, quòd secundum hoc dominatio eorum diabolica est. Diabolus enim talis dominus est, quòd sibi subditis loco retributionis afflictionem reddit, & illis qui melius ei seruiūt, plura mala facit. Præterea, quis sanæ mentis dubitet minus licitum hostem esse i suos, quàm in extraneos? Quis nesciat causam conditionis esse cum amicis inimicitias exercere? Subditi, secundum verbum sapientis, sunt humiles amici, cum constet quòd princeps, vel miles fidem debeat pauperi homini antequàm faceret ei homagium tãquàm fratri suo christiano, nec pauper eum a fide illa absolueret, cum ei homagium fecit, sed ex homagio recepto magis est ei obligatus: sic quomodo a crimine prodicionis immunis est cum subdito malum facit, nisi ei prius significet, quòd non vult ei fidem illam seruare, & quòd non vult eum de cætero tãquàm subditum, sed tãquàm hostem habere?

CAP. IIII.

De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum.

De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum sic legitur in Decretis. 22. causa. q. 5. Qui Domino suo fidelitatem iurat, ista sex in memoria semper debet habere, incolume, tutum, honestū, vtile, facile, possibile. Incolume, videlicet ne sit in damnum domini de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, vel de munitionibus suis, per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in dā-

num de sua iustitia, vel de alijs causis quæ ad honestatē pertinere videntur. Cauere debet ne cum eius vxore adulteretur, vel cum nepte, vel cum filia eius fornicetur. Vtile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile, vel possibile, ne id bonum quod dominus suus leuiter facere poterat, faciat ei difficile; vel ne id quod possibile erat, reddat ei impossibile, vt fidelis hoc caueat iustum est. Sed quia non sufficit abstinere a malo, nisi hoc faciat quod bonum est, restat vt in sex prædictis domino suo fidelis consilium & auxilium præster, si beneficijs dignus videri vult, & saluus esse de fidelitate quam iurauit. Dominus quoque fideli suo his omnibus vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito cēsebitur maleficus: sicut ille qui in domini præuaricatione vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus & periurus est.

CAP. V.

De peccato ingratitude, & contemptu Dei & angelorum in principibus impijs.

Peccatū ingratitude diuinę ibi est. Deus enim honorauit eum alijs hominibus ipsum præficiendo: ipse vero ex hoc inhonorat Deū in pauperibus eos opprimendo. In hoc similis est militibus qui Dominum crucifixerunt, qui arundine de manu Domini accepta caput eius percutiebant. In arundine signatur terrena potestas, quam milites a Deo accipiunt, & postea ex ea in pauperibus eum percutiūt. Contemptus etiā Dei & angelorum est ibi. Licet enim Deus tradiderit pauperes custodiendos potentibus huius sæculi, tamen ipse noluit eos esse absque custodijs cælestibus: immo vnusquisque homo habet angelum bonum sibi ad custodiam deputatum, quem ille cōtemnit, qui pauperem hominem opprimit, & cum angelo Deum contemnit, cuius ministerium non reueretur.

CAP. VI.

De pœna principum impiorum.

Prima pœna principum, qui in subditos suos crudeles sunt, est paupertas. Dominus enim videns eos iniquos in paucis bonis temporalibus eis commissis, non vult eis amplius dare, sciens quòd qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est, vt habet Luc. 16. vnde frequenter videmus milites qui tallias faciunt, pauperes: illos autem qui non faciūt, diuites. Secunda est principatus diminutio, vel amissio: subditi enim eorum fugiunt eos. Iusto enim iudicio fit, vt qui plus volebant habere quàm deberēt, non habeant etiam quod deberent habere. Vnde legitur in lib. Reg. 12. quòd Roboam filius Salomonis volens aggravare iugum filiorum Israel, dominiū decē tribuū amisit. Tertia est a maiori & fortiori oppressio. Vult enim Deus eos opprimi ab aliquo potēntiori, sicut ipsi minus potentes opprimunt, iuxta illud. pfa. 57. Deus conteret dentes eorū in ore ipsorū: molas leonū confringet Dominus. Per dentes & molas leonū intelligitur potestas deuorandi pauperes & conterendi, quàm interdum Dominus eis aufert. Quarta est cruciatus magni in futuro: durū enim iudiciū apud Deū merentur. Ea. n. mensura qua mens fuerint his quibus præsumunt, remetietur eis ab eo qui præest

præest illis: vnde non credant Deum misericorditer acturum cum eis, cū ipsi non agant misericorditer, immo nec iuste cum subditis suis. Ad hæc pertinet quod legitur Sap. 6. Cito apparebit vobis regibus, quoniam iudicium durissimum his qui præsumunt, fiet. Exiguo enim concedetur misericordia, potentes potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet per sonam cuiusquàm Dominus, qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiusquàm. Pusillum & magnum ipse facit, & æqualiter illi cura est de omnibus: fortioribus autem fortior instat cruciatio. Quinta est, cælestis regni amissio: sic enim Dominus dicitur est illi qui fidelis est in temporalibus istis, Euge serue bene & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: & ita dicitur est illi qui se habuit infideliter, quia super pauca fuisti infidelis, supra nulla te constituam, intra in carcerem Domini tui, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Mira insania potentum huius mundi, qui cum receperint aliquid terrenum a Deo, non curant de eo ac si nihil aliud haberet, quod dare posset: & qui plus tenent de terra quàm alij, de cælo non curant. Status talium valde miserabilis est Deo & hominibus exosus, multum est ignominiosus, dicunt se a talibus tallijs non posse cessare, cum tamen eas facere sciant esse damnabile. Sicut lupus odio habetur ab hominibus, & a cæteris animalibus, quia non viuunt nisi ex eis quæ rapit: sic tales odio habentur. In hoc tamen est differentia, quia lupi non exercent rapinā contra lupos, sed contra animalia alterius speciei: sed raptores homines exercent rapinam contra homines qui sunt eiusdem speciei cum eis. Ignominiosus est status talium: sicut gloriosum est dare, sic vile est querere, & tanto vilius est genus querendi, quanto vilior est persona a qua queritur, & nobilior est persona quæ querit. Vilitas ista quæ est in querendo, multum debet reprimere principes & milites, ne vltra vires expenderent. Plus enim est ignominie in querendo, si ipsi scirent hoc intelligere quàm sit honoris expendendo prodige. Tales sunt in tali statu in quali esset aliquis positus in carcere, cui nō apponerentur nisi tossicata, & sic cogitaret, Non possum viuere nisi comedam, & si comedo, comedo mortem meam. In magno dolore animi debent esse tales, & totam vitam suam contemnere. Ridiculosa est excusatio talium, vt patet ex verbis Aug. in lib. de verbis Domini, dicentis. Sunt nonnulli qui aut militię cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti. Cum peccant grauiter, assolent se prima voce peccatis suis excusare quòd militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conquerunt. Indubitanter inexcusabilis est qui sciens & volens malam viam tenet, cum agnoscat viam bonam, & possit incedere per eam.

CAP. VII.

De pertinentibus ad bonum principem.

Priniceps qui locum Dei tenet, & eum imitari debet, magis appetere debet a subditis amari quàm timeri: frequenter cogitare debet quòd in illo extremo & districtissimo iudicio oportebit de subditis Deo rationem reddi. Bona sua, si necesse fuerit, debet eis liberaliter communicare. Multum decet prin-

cipem liberalitas. Hæc est leonina nobilitas, iuxta verbum Arist. in fine priorum. De labore quem habet pro subditis pauperibus, & de beneficijs eis impensis debet retributionem a Deo non ab homine expectare. Debet eos a malis protegere, nec sustinere debet maiores minores opprimere, ministros pauperibus subditis misericordes debet habere. Priniceps subditos suos maiores opprimentes, minores fortiter debet reprimere, sicut ostendit Valerius maximus in lib. de disci. milit. dicēs. Aspero castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi a recto tenore desuerint, oppressura sunt nisi opprimantur. Cum Seraphim Deo familiarissimi & propinquissimi sint, qui habent nomen ab excellentia dilectionis, & post illos Cherubini, qui nomen habent ab excellentia cognitionis, terreni principes exemplo summi principis habere debent familiarissimos & propinquissimos homines Dei amore incensos, & post illos homines scientia præcellentes. Priniceps qui in hoc mundo vices Dei habet agere, totis uiribus ad hoc conari debet, vt principem huius mundi, scilicet diabolum, qui huius dominiū usurpat, possit eijcere. Item, cum sciat principes districtissime, seu durissime iudicandos iudiciū diuinum ante oculos mentis quasi continue debet habere, & iudicio proprio illud præuenire. Scriptum enim est. 1. Cor. 6. Si nos metipso diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Bern. Bonum iudiciū quòd me illi districto subducit iudicio & abscondit, volo vultui ire iudicatus apparere, non iudicandus. Idem, Iudicemus interim fratres, & terribilem illam expectationem studeamus presenti declinare iudicio. Idē, Qui iudicari dissimulant iudicio quo princeps mundi huius eijcitur foras, iudicem expectēt, vel magis timeant, a quo cum ipso principe suo foras eijciantur & ipsi. Debet princeps sic se habere, vt in eo possint alij exemplum bonum accipere. Isidorus. Qui recte vtitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis quàm verbis instituit. Ille nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur, non innititur proprijs viribus, nec a Domino recedit cor eius, fastigio humili præsidet animo, non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius pauperes diuites facit, & quod iusta potestate a populis extorquere poterat, sæpe miserendi clementia donat. Multum nocet exemplum principis mali. Ber. in epistola. Principis error multos inuoluit, & tantis obest, quantis præest ipse: exemplum vero bonū principis & Deo multum placet, & hominibus multū prodest. Ber. in epistola. Minime quidē Deus est acceptor personarum, nescio tamen quo pacto virtus plus in nobili placet, an forte quia plus claret? Siquidem ignobilis cum caret gloria, non facile liquet, vtrum careat quia nolit, aut quia non possit habere. Laudo factam de necessitate virtutem, sed plus illam quam elegit libertas, non induxit necessitas. Priniceps de bonis quæ habet Deo gratias agere debet. Augu. ex his quæ habes, age gratias tãquàm fonti bonitatis vnde habes, atque in omnibus bonis actibus tuis da illi claritatem. Multum debet princeps cauere ne potestatem quàm a Deo habet, indignis communicet, qui ea abutantur: mala enim ab eis facta ei imputarentur, sicut patet ex verbis Domini. Ioā. 19. Cū dixisset Pilatus, Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem dimittere te, Respondit ei Dominus. Non haberes potestatem aduersus me vltimam, nisi

lam, nisi tibi esset datū desuper, propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet. Laudabiles mores debet habere princeps: vnde Aug. loquens principi, vel militi. Ornet mores tuos pudicitia coniugalibus, ornet sobrietas & frugalitas. Valde .n. turpe est vt quem non vincit homo, vincat libido, & obruatur vino qui non vincitur ferro.

C A P. VIII.

Quod cauendum sit superbia principi.

Necessariū est principia superbia cauere, si vult ab alijs vitijs abstinere. Vitium superbiæ quasi rex est vitijs, coronam habet, sed maledictam, iuxta illud. Isa. 28. Væ coronæ superbiæ. Quando hoc vitium venit ad aliquē, non venit solum, sed adducit maguam societatem ad modum regis, iuxta illud Eccl. 20. Initium omnis peccati superbia: qui tenet eam, adimplebitur maledictis, id est, vitijs. Super quē locum sic habetur. De superbia nascuntur hæreses, schismata, detractiones, inuidia, verbositas, iactantia, contentiones, & huiusmodi. Hoc vitium ad modum regis magnas expensas requirit, ita quod superbis hominibus non sufficiat episcopatus, ducatus, vel regna: vnde dicitur Eccl. 21. Domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. Et cum superbia maiores expensas requirat quàm cætera vitia, tamē minus vtilitatis habere videtur. Ex vitijs enim pertinentibus ad concupiscentiam oculorum, videtur consē qui aliqua utilitas, saltem corporalis: superbia vero animæ nocet, corpori vero non videtur prodesse: vnde Sapient. 6. dicunt damnati qui sunt in inferno, Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Vitium superbiæ ex quo habet dominium in aliquo non de facile amittit: sicut reges non de facile amittunt castrum quod semel possident, quia potenter illud defendunt. Multum timendum est vitium superbiæ. Infirmas enim est quæ uix sanatur, iuxta illud Eccl. 3. Synagogæ superborum nō erit sanitas. Si in tanto timore sunt infirmi cum eis dicitur quod infirmitatem habent incurabilem, in quanto timore debent esse qui laborant vitio superbiæ, cum Spiritus sanctus ostendat eis infirmitatem insanabilem habere? Vitium superbiæ caput est antiqui serpētis, cuius capitis cōtritioni maxime esset insistendum: vnde Gen. 3. dictum est serpenti de muliere quæ tenet figuram Ecclesiæ. Ipsa conteret caput tuum. Serpens modica percussione capitis occiditur: si capiti parcat, frustra cætera mēbra ipsius percipiuntur, amputata enim cauda nihilominus uiuit. Sic frustra alia vitia a se amputantur, qui superbiā non relinquit. Hierony. Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur, totus statim illabitur. Eccl. 21. Quasi a facie colubri fuge peccata. Sicut in colubro caput specialiter fugimus, sic superbia fugienda est quæ caput est vitijs. Eccl. 25. Nō est caput nequius super caput colubri: contrito hoc capite facile cætera vitia destruantur. Cryso. Tolle vitium hoc, vt non velint homines hominibus apparere, & sine labore omnia alia vitia rescantur. Vitium superbiæ primogenitus Pharaonis infernalis, in cuius morte filij Israel liberantur. Goliath in capite percussus a Dauide cecidit in faciem suam, & sic David præualuit aduersus eum: sic qui superbiā, quæ caput diaboli est, in se uiriliter per-

cuferit, aduersus diabolū præualebit alijs vitijs in fugam conuersis. Superbia in campo remanet non cessans ab impugnatione hominis, dum homo uiuit, & iuxta illud. Cum bene pugnaris, cum cuncta subacta putaris. Quæ post infestat, uincenda superbia restat. Superbia altitudo est quasi quædam turris alia uicia defendens, & ea expugnari non permittens, vt patet in usurarijs, & raptoribus, qui ab usuris & rapinis cessare nolunt, quia uidetur eis quod si ab eis cessarent, inter uicinos suos honorifice uiuere non possent. Si uult princeps a malis abstinere, necesse habet excessum refranare, qui superbiā sequi solet et in se, & in uxore, & filijs, & filiabus, in familia, & in ministris, in ornato corporis, in equis, in multitudine familiaris, in contiuuijs, aut in uasis aureis & argenteis, & ædificijs, & multis alijs. Laus Domini est ubi munda est possessio, & innocens familiaris disciplina. Multum cauendū est principi ne subditorū negligentia correptionē habeat crudelē miserationē. August. in epistolis. Modestus est medicus furenti frænetico, & pater idisciplinato filio, ille ligado, ille cedēdo, sed ambo diligēdo. Si autē illos negligat, & perire permitant, ista potius falsa mansuetudo crudelis est. Bern. super psalmū illū. 90. Qui habitat. Quantū ego compatiar, et si quid solatiij possem impedere, quālibet id facerē, nouit ille quē nil lateat: uerū tamen si de penarū diminutione solatiū præbere uoluerō, crudelis & immisericors ero. Quantū .n. subtraham de pœna, tantū de corona furabor: tantū defraudabo fructus, quantū de semine subtraxero. Modica subtractio seminis non modicum est messis detrimentum.

Explicit liber sextus.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEPTIMI.

- Quod officium militiæ sit laboriosum, honorabile, & periculofum. cap. 1
- Quod patientia ualde sit necessaria principi et militibus. cap. 2
- Quomodo princeps, uel miles se debeat habere armato, ad pugnam exeundo, & ciuitatem obsidendo. cap. 3
- Quod uanagloria sit timenda principi & militibus. cap. 4
- Quod ira principi ualde sit periculosa. cap. 5
- Quod gratia multum sit timenda & cauenda principi. cap. 6
- Quod peccatum multum debeat odiri. cap. 7
- De malis quæ ex guerris sequuntur. cap. 8
- De amore Christi & sapientum ad pacem. cap. 9
- Quod peccatū incendiariorū exosum debet esse principi. cap. 10
- Quod peccatum homicidij timendum sit principi et cauendum. cap. 11
- De peccatis quæ dicuntur clamare ad Deum. cap. 12

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

PRO OE M I V M.

Vltimo in hoc opere eruditionis principum ostendendum est, quomodo principes se habere debeant ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad hostes. Et primo agemus de militum officio, quibus principes in hoc negotio plurimum indigent. Dei ordinatione milites circumdant Ecclesiā protogētes eam. Zach. 9. Circūdabo domum meam ex his qui militant mihi. Deo militant qui Dei gloriam non propriam querunt.

C A P. I.

Quod officium militiæ sit laboriosum, honorabile & periculofum.

Notandū quod magni principes habent in seruitio diuersa genera hominum. Aliqui .n. seruiunt eis in his quæ pertinent ad uictū: aliqui quæ pertinent ad uestitū: aliqui in custodia equorū: aliqui uero seruiunt in officio militari, quod officium est graue, et laboriosum, honorabile, seu gloriosum, & periculofum. Quia graue est & laboriosum oportet quod milites sint fortes non solum corpore sed & animo. Fortitudo animi nobilior est quàm corporis, hæc hominē inuincibilem reddit. Thob. 5. Fortis animo esto ait angelus Thobæ. Sen. Facilius est gentem unam quàm uirum vnum vincere. Mat. vlti. dicit Christus discipulis. Confidite, ego uici mundum. Mundus uincitur, cum nec bona eius amantur, nec mala timētur. Officium istud ostēdit Apostolus laboriosum esse. 1. Tim. 2. dicens. Labora sicut bonus miles Christi. Honorabile est officium: milites enim nobiles reputantur, & nobiliter uiuunt opera uilia declinando, inter quæ uilissimū est peccatū, quod specialiter a militibus est cauendum, si uere nobiles esse uolunt. Tullius. Is liber æstimandus est, qui nulli turpitudini seruit. Nobilitas carnis, si sola sit, res est contemptibilis. Sap. Nō est quo aliquis sibi de nobilitate generis blandiatur, si ex meliore parte famulus sit. Multo indignius est mente seruire quàm corpore. De uera nobilitate naturali dicit Seneca. Quis est generosus a natura bene ad uirtutem compositus. Nobilitas gratuita est cō aliquis Dei gratiam habet, quia Dei filius est. Sap. De illa nobilitate gloriatur, quæ filios Dei & coheredes facit. Ad honorem officij militaris pertinet quod milites principii familiares sunt, & in equis vadunt. Item, quod sæcularibus negotijs se non implicent reputantes hoc non decere nobilitatem sui officij. Periculofum est hoc officium, ideo cum aliquis fit miles, gladius ei traditur, & in collo percutitur. Alij officiales principum non habent aduersarios, sed nec oportet eos armari cum faciunt officium suum: milites uero oportet armari ita quod soli eorum oculi appareant ubi est aliquando uulnerantur: nec sufficienter eis arma corporalia, immo etiam necessaria est eis sapiētis armatura, quæ nobilior est, iuxta illud Eccl. 9. Melior est sapientia quàm arma bellica. Vere nobilior est quæ partem nobiliorem militis protegit, scilicet animam.

C A P. II.

Quod patientia ualde sit necessaria principi & militibus.

Princeps Ecclesiæ Christus potius triumphauit de hoste patiendo, quàm percutiendo. Exemplo ergo eius milites christiani patientiam multum debent amplecti tamquàm multum eis necessariam, iuxta illud Heb. 10. Patientia uobis necessaria est, vt uoluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Portant serui Dei ad iudicem meritum, & reportant præmium. Cū mundus sit plenus malis, mala illa multos faciūt deuiare uia bona patientiam non habentes, sine ipsa inter tot mala nullus sapienter se regit. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autē impatiens est, exaltat stultitiam suam. Qui impatiens est, ad ducatum cæci ambulat, & ad cōsiliū insani operatur.

Ira enim cui obedit excæcat eum, quæ etiā breuis furor est. Homo qui non habet patientiam, est uelut homo inermis inter inimicos suos, vnde in magno periculo est: uix pertransit dies quo iratus nō sit, & aliquando tanta est ira quod in se manus iniicit, dum per odium malitiæ consentit, iuxta illud Sap. 17. Homo per malitiam occidit animam suam. Aliquando fratrem suum uel uerbis, uel uerbibus aggreditur, immo quod plus est, ipsum Deum aggreditur blasphemando: ipse igne iræ domum suam & bona sua incendit, vnde uerissimum est illud Prou. 19. Qui impatiens est, sustinebit damnum. Eccl. 2. Vg his qui perdidērunt sustinentiam. Ad hoc quod aliquis tribulationes patienter sustineat, quatuor multum possunt ualere. Primum est, si tribulationes quas Dominus eius sustinuit, attendat. August. Magna consolatio membris ex capite. Bern. Videntes angustias Domini nostri, leuius uestras portabitis. Ioan. 15. Memento te sermonis mei, quem dixi uobis. Non est seruus maior domino suo. Dominus proposito sibi gaudio sustinuit crucem, Heb. 12. Melius est esse cum filio Dei in fornace Babylonis, quàm cum Pharaone in delictijs. Hebr. 11. Fide Moyes grandis factus, negauit se esse filium Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improprium Christi: aspiciēbat enim in remunerationem. Secūndum est quod attendat ad eos tribulationes dari amicissimis eius & filijs. Potius debemus uelle quod Deus faciat nobis ut amicis & filijs, quàm ut inimicis & adulteris. Item, quod faciat nobis sicut agris, de quorum salute speramus, quàm sicut agris desperatis, quibus omnia concedantur. Tertium est ut attendatur utilitas quæ in præfenti ex tribulatione prouenit, sicut cōsolatus est Dominus beatum Paulum perentem stimulum carnis a se remoueri. Sufficit, inquit, tibi gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficitur, quo audito Paulus consolatus, respondit. Libēter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabiter in me uirtus Christi. Quartum est, ut attendatur utilitas tribulationum futurarum, quæ duplex est, scilicet absolutio a debito pœnæ futuræ, & remuneratio gloriæ. Sancti pœnam temporalem luctum putant, quia pro illa magnitudinem pœnæ futuræ se euasuros æstimant. In hac uero absoluteone talis esset misericordia, qualis esset si aliquis debēs marcas absolueretur pro fabis quibus computatum est. Plus enim est pœna futura comparatione præfentis, quàm marca respectu fabæ. De magnitudine uero gloriæ habetur Ro. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Spiritualibus armis specialiter oportet Christi militem esse armatum tamquàm illum qui custodiæ cordis plus intendit quàm corporis, secundum illud Prouer. 4. Omni custodia serua cor tuum. Tripliciter armatus esse debet, scilicet Dei uerbo. Prouer. 30. Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se. Clypeus, quia a malo protegit: ignitus uero, quia ad amorem Dei & bonorum operum accendit. Exemplis bonis, & specialiter exēplo Christi 1. Pet. 4. Christo in carne passio, & uos eadem cogitatione armamini. Tren. 3. Dabit eis scutum cordis laborem tuum. Labor Christi consideratus quasi quoddam scutum est Christi militibus. Item, operatione bona quæ multū ualet ad custodiam. Augu. Non facile capitur a tentatore qui bono uacat exercitio.

C A P. I I I.

Quomodo princeps, uel miles se debeat habere armando, ad pugnam exeundo, & ciuitatem obsidendo.

Sicut infirmi qui credunt se proximos morti, paratissimi uolunt esse ad moriendum: sic milites pugnaturi parati debent esse mori, cum sint morti propinqui. Multum debent cauere offensam Dei tãquã illi qui multum indigent gratia diuini adiutorij. Deu tero. 24. Quãdo egressus fueris aduersus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Cum pugnaturus in duello deuotus sit Deo & sanctis eius, quãtum deuotus debet esse qui cum multitudine est pugnaturus? Miles cum armatur ad pugnam, cogitare debet a quo habet fortitudinem, ut pugnando ipsius gloriam quærat. Aug. in epistola. Primum hoc cogita quando armaris ad pugnam, quia uirtus tua etiã ipsa corporalis donum Dei est: si enim sic cogitabis, de dono Dei non facies contra Deum. Spem & fiduciam debet habere miles in Deo non pusillanimitate auctus, sed fortiter uiuere, uel mori paratus exemplo illorum militum strenuissimorũ, de quibus legitur. 1. Macha. 4. Vidēs Lísias suorũ fugã, & Iudorũ audaciã, & quod parati eñt aut uiuere, aut mori fortiter abijt Antiochiam. Iuxta uerbum Senecæ. Pernitiosior est hostis fugientibus. Multũ iratus fuit Iosue irridens populum Domini fugientem. Domine Deus, inquit, quid dicã uident Hierusalẽ hostibus suis terga uertentem. Aristoteles in libro de natura animalium ostendit duo membra ualde nobilia esse in corpore humano, scilicet cerebrum, & manum. De cerebro dicit quod est membrũ diuinum, cuius operatio est intellectus & sensus. De manu uero dicit quod est organum organorum. Conuenit, inquit, potentie potentiã organum organorum manus. In corpore Ecclesiæ quali cerebrum est clerus, quasi manus est militum cœtus. Clerus intellectus & sensu præcellit: cœtus uero militum clerum protegit, & si totam Ecclesiam debeat defendere, maxime tamen clerũ: ab eo habet directionem, & debet ei protectionem. Hanc Dei ordinationem qua Deus uult inter clericum & militem magnam esse dilectionem, multum inititur inimicus humani generis impedire, sciens concordiam & amorem eorum ualde uilem esse Dei Ecclesiæ, discordiam uero ualde noxiam. Debet princeps & cœtus militum bellando pacem intendere, iuxta illud Aug. in epistola. Esto in bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem uincendo perducas. Beati enim pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Idem. Pugnantem hostem necessitas perimat non uoluntas: sicut bellanti & resistenti uolentia redditur, iam uicti uel capto misericordia debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Idem 19. lib. de ciuit. Dei. Constat pacem belli esse optabilem finem. Deu tero. 20. Si quando accesseris de expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. In eodem. Quando obsideris ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arboribus de quibus uesci potes, nec per circuitũ securibus debes vastare regionem, quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt promifera, sed agrestia, & in alios usus apta, succides, & istruas machinas donec capias ciuitatem, quæ cõtra te dimicat.

L I B E R

C A P. I I I I.

Quod uanagloria sit timenda principi, & militibus.

Princes & milites multum debent cauere & timere gloriam ueram. Greg. Stultum est inde transitoria quærere, unde possumus æterna habere. Peccatum uanagloriæ Deo est multum iniuriosum, amatoribus suis infructuosum, damnosum, & periculosum. Amator uanagloriæ, cui Deus bona sua quæ totaliter erant ipsius, tali conditione dedit, ut Deus haberet gloriam, homo uero utilitatem: Deo partem suã scilicet gloriam subripit, & ideo partem suã scilicet utilitatem a Deo sibi concessã merito perdit. Ipse iudicium uilium personarum, scilicet adulatorum & histrionum Dei iudicio præponit, laudem eorum appetens, de laude Dei non curans, dominio eorum se submitte dum iudicio eorum timet, quod non timeret nisi aliquo modo eis subiectus esset. 1. Cor. 4. Qui me iudicat, Dominus est. Ipse seruus est adulatorum & histrionum redimēs se erga eos ueltes ueteres eis dando. Beatus Martinus medietatem pallij sui dedit pauperi, ut in paupere idueret Christum. Principes & milites uanæ gloriæ amatores in seruis diaboli integro pallio & alijs uelibus induunt diabolum: adultores & histriones eos nunc magnificant, & nunc adnihilant. Ber. Qui conscientias suas in alienis linguis posuerunt modo parui, modo magni, modo nulli sibi uidentur, prout linguis hominũ eos laudare, uel vituperare placuerit: ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos. Paruum est de iudicio talium uel gloriari, uel offendi, cum ipsi quasi cæci sint quãtum ad bonitatem nostrã quæ primo cordis est, & cum a Deo iudicari debeamus. Ber. Ut quid alieno, uel mei ipsius testimonio sum cõtemptus, cuius nec vituperio reprobis, nec laude dignus inueniar? Si ad tribunal uestrum iudicandus astarem, merito de laude uestra gloriarer: nunc autem cum solius Christi iudicio sim presentandus, quantæ insanitiæ est mei, uel alterius iudicio gloriari? Idem. Fidelis non suimet custos, non tutum arbitrat labijs hominum committere gloriam suã arca sine clauē & sine fera. Multum damnosum est peccatum uanæ gloriæ amatoribus suis: bona temporalia eis aufert, quæ pro gloria humana prodige expedit. Aufert et̄ spiritualia bona, quæ in utilia sunt eis, quia corrupta intèrione fiunt. Via cõuenientior ad gloriæ acquisitionẽ eis esset contẽptus gloriæ: quia secundum uerbum Sapientis, hoc solum habet humana gloria gloriosum, quod appetentes se fugit, & fugientes appetit. Periculosus est ualde amor uanæ gloriæ in principibus & militibus: facit enim eos periculis exponere, & labores & dolores multos sustinere, ut quasi matres diaboli sint, mortem pro humana gloria sustinendo. Vanagloria est flos qui a pueris, uel potius puerilibus huius mudi colligitur. Isa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius sicut flos agri. Cito arefcit flos iste, iuxta illud Isa. 28. Erit flos decedens gloria exultationis. Fideliter se debent habere & principes, & milites, gloriam quã Dominus uult ei reddendo: unde cum offertur eis, debet offerre ei regi gloriæ cuius est, dicentes. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Si apud eos Deus fuerit rex gloriæ, ipse erit eis Dominus uirtutũ dando uirtutem & fortitudinem. Huius fidelitatis exemplum habemus in Iob principe militie Dauid, quoniam

quoniam non sibi, sed domino suo uolebat gloriam: unde 2. Reg. 12. scripsit Dauid in hunc modum. Dimicauit aduersus Rabat, & capiẽda est urbs aquarum: nunc congrega reliquam partem populi, & obfide ciuitatem, & cape eam, ne cum a me uastata fuerit urbs, nomini meo ascribatur uictoria. Ber. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, & si non existente ex te, tamen trãseunte per te, nil manibus tuis hærete contingat.

C A P. V.

Quod ira principi ualde sit periculosa.

Cum multum periculosa sit ira in principe, ualde cauendum est ei ne secum habeat homines iracundos, a quibus exuratur, & ne ab ipsa ira superetur, & ne ira in sinu cordis sui diu moretur: cũ ira ignis sit, non est tutum esse propinquum & familiarem homini iracundo. Ibidem. 15. Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Ibidem 26. Sicut carbones ad prunam, & ligna ad ignem, sic homo iracundus incedit litem. Cauet princeps ne pro cõsiliarijs habeat homines præcipites & iracundos, sicut illud Sapientis. Duo sunt maxime contraria cõsilio, scilicet festinãtia, & ira. Quod ira principis sit refrænanda ostendit Seneca, exemplum ponens de regem apum. Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, aculeum in uulnere relinquit, rex ipse sine aculeo est: noluit ipsum natura nec seum esse, nec uitionem in agone constitutum perire, telumque detraxit, & iram eius inermẽ reliquit, exemplum hoc omnibus regibus ingerēs. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores. Tanto moderatior animus esse debet, quanto uehemētius nocet. Intolerabilis est princeps, si sit iracundus. Prou. 18. Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Multum cauendum est principi ne ab ira superetur. Iob. 6. Non te superet ira, ut aliquem opprimas. Debet princeps iram hostem ualde nocuum reputare, & amplius timere superari ab ira, quã superari ab homine. Zelus iustitiæ, qui est quasi ignis, ardere debet in oleo misericordiæ. Ignis absque oleo lampadem destruit, sic zelus iustitiæ, si desit oleum misericordiæ, nocet homini. Selaator destructionem Hierusalem, quam ex iustitia facturus erat, prius fleuit. Luc. 19. Saper illud Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, sic habetur. Iustitiæ lumen est misericordia: iustitia sine misericordia cæcus furor est. Princeps qui locum Dei tenet, Deum iudicando imitari debet, qui sine perturbatione iræ iudicat, secundum illud Sap. 12. Tu dominator uirtutum cum tranquillitate iudicas. Diogenes cum seruus suus eum offendisset, ait illi. Nisi iratus essem, iam te uerberibus enecassem. Sine mora ira a sinu cordis est auferenda. Eccle. 7. Irã in sinu stulti requiescit. Iob. 5. Virum stultum interficit iracundia. Cum ira ignis sit infernalis, uere stultus est qui a sinu cordis sui eam sine dilatione non excutit. Ipsa ad modum trabis cordis oculum a cognitione ueritatis impedit, iuxta illud Sapientis. Impedit ira animũ, ne possit cernere uerũ. Cũ festucã de oculo corporis quã citius possumus auferam, mirum est quomodo de oculo cordis trabem auferre non festinamus. Eph. 4. Sol non occidat super iracundiam uestram. Item, mirum est quomodo trabem ha-

bens in oculo iræ, uel odij, alios præsumit iudicare & corrigere. Matth. 7. Hypocrita, eice primo trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui.

C A P. V I.

Quod gratia multum sit cauenda & timenda principi.

Princes gratiam multum debet timere & cauere. Attẽdere debet Deũ, qui sapientissimus est, esse patientissimũ, & uindicturũ iniurias suas in fine mudi. Bene debet sufficere vni uermiculo quod ita cito uindictur de inimicis suis, sicut Deus. Aug. Summã religionis est imitari quem colis. Sic se habet homo ad sapientiam, sicut ad patientiam. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Ibidem 19. Doctrina uiri per patientiam noscitur. Greg. Tanto quis minus doctus ostenditur, quanto minus patiens conuincitur. Magis patiens, Deo magis assimilatur sapientissimo & patientissimo. Prou. 14. Vir patiens operatur iustitiam. Non debet principem mouere ad uindicandum se, quod ignominiam sibi reputat, si se nõ uindictur: hoc enim honor est, non ignominia in multis casibus, ut quando ille qui iniuriatur, insanus est, uel est uilis psona, ut leprosus, uel loripes: tunc enim hoies magni cordis dedignantur uindicare se de illis nolentes maculare ibi manus suas. Sen. Quibusdam libenter parcas, a quibus te uedicare fastidias: ab his non aliter quã ab animalibus paruis & inquinantibus reducenda est manus. Quando aliquis ergo non potest uindicare se absque speciali inuinatione manuum, & quando ille qui infert iniuriam in hoc insanus est, non est ignominia, sed honor si aliquis nolit se uindicare. Sen. Magni animi est iniurias in summa patientia pati. Prou. 20. Honor est homini qui separat se a contentionibus. Omnes autem stulti miscetur contumelijs, nec possunt ab illis separari: misto enim est inseparabilis unio. Sicut honor est separare se a contentionibus, sic ignominia est in contentione os suum alicuius conuitio maculare. Sen. Si magnanimus fueris, numquã dices tibi contumeliam fieri. De inimico dices. Non nocuit mihi, sed animũ nocendi habuit: & cum in potestate tua uideris cum, uindictam putabis uindicare potuisse. Scito honestũ, & melius genus uindicandi esse ignoscere. Multum debet principem a guerra refrænare guerra periculosa, quam habet cum inuisibili hoste, de qua dictum est ad serpentem Gen. 3. Inimicitias ponã inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Et Iob. 7. Militia est uita hominis super terram. Solent principes cum guerra habere debent cũ potente, alias guerã si quas habent, pacificare, ut sic in guerra illa periculosa possint triumphare. Periculosa est guerra quã habemus cum hoste inuisibili propter eius potentiam, astutiam, & malitiam, & pugnae continuitatem. Iple enim assidua tentatione nos pulsãt, ut talem tãdio nos uincat. Astutiam magnam habet & propter subtilitatem naturæ, & diuturnitatem experientie. Malitia eius sanguinem nostrum incessanter titit, ideo sanguisuga uocatur. Prou. 30. In hoc bello magnum est damnum si quis uincatur: regnum enim æternum amittit, & supplicio eterne cõdemnatur. Si uero uincat, multũ lucratur: regno æterno remunerat. Et (ut breuiter dicatur) sicut diabolus peior est homine, sic guerra quã habetur cum demonibus, periculosior

est illa quæ habetur cum hominibus: ideo princeps multum debet laborare ad eius pacificationem, quia principes habent guerras diuersas, ideo de facili vincuntur: non enim sufficiunt diuersis hostibus resistere. Vnde dicitur de diabolo Abac. 1. Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt.

CAP. VII.

Quod peccatum multum debet odiri.

Non debet homo odire hominem, maxime christianus christianum suum fratrem: sed peccatū odire debet, quod & Deus odit, & omnium malorū quæ in præfenti ex illo patimur, nobis causa existit, ad cuius odium David monet dicens psal. 96. Qui diligitis Dominum, odite malum. Si aliquis intet fecisset alicui patrem suum, multū eum odiret, si sine Dei offensa hoc facere posset. Quantum ergo debet odire peccatum, quod omnes amicos nostros mortuos occidit, & nos, & amicos qui nobis remanserunt, interficiet? Nullus enim moreretur, si non esset peccatum. Rom. 6. Stipendia peccati mors.

CAP. VIII.

De malis quæ ex guerris sequuntur.

Multum debet mouere principem ad hoc quod guerram timeat, & quātum potest, caueat, hoc quod scit quod multa mala ex guerris sequuntur, & multa bona impediuntur: & paruus, vel nullus fructus frequenter inde habetur. Item, hoc quod scit pacem tantum a Christo, & sapientibus diligi. Ex guerra sequuntur odia: propter guerram vnam innumera biles sunt aliqñ in peccato odij, & sic sunt homicidia, iuxta illud 1. Io. 3. Omnis qui odit fratrem suum, homicidia est: & frequenter qui in bello moriuntur, morte æterna moriuntur, quod est irremediabile malum. Sequuntur inde incendia, rapina, & furta: filij agriculturalium fures efficiuntur, filia prostituta, eleemosynæ, & alia bona impediuntur, & specialiter mala inferuntur pauperibus, qui non meruerunt. Isa. 60. Qui recessit a malis, prædæ paruit. Sap. Quicquid delirant reges plectuntur achiui. In psal. 9. Dum superbit impius, incēditur pauper. Qui pauperi aufert modicum quod habet, multum eum grauat. In amissione vnus gallinæ plus grauatur, quàm vnus multum diues grauaretur in mille marcis, sicut patet ex iudicio Domini Luc. 19. de pauperula vidua mittente duos æra minuta in gazophilacium, quam iudicauit plus posuisse quàm omnes alios. Quantum damnificasset eam qui ea ipsi abstulisset? Vix est quin male accidat his qui guerras faciūt, aut enim malum infertur eis, & sic male eis accidit: aut ipsi inferunt malum alijs, & tūc deterius accidit eis. Melius est enim humiliari cum mitibus, quàm diuidere spolia cum superbis. Prou. 16. Ad talem statum deueniunt qui guerris interferunt, quod difficile est eis consulere, & in via salutis eos ponere. Cum enim vnus natus sit iuuare aliū, & fortiores sint ex eo quod sunt simul, vnusquisque videtur occasio malorum quæ fiunt ibi, sicut quod legitur Job. 41. de corpore diaboli. Corpus enim quasi scuta fulia, & compactum scamis te se prementibus. Paruus, vel nullus fructus videtur ex guerra sequi. Cum aliquis guerram facit vt sua recuperet, plus

valet quod in guerra expēdit, quàm quod ibi acquirit. Quando vero guerram facit vt attinentem sibi occisum vindicet, hoc non est vtile occiso: vtilius esset ei quod occisor pro eo, vel vltra mare ieret, vel mitteret, vel suffragia aliqua ei procuraret. Inhumanū valde est christianum cum christiano guerram facere. Sen. Ferina est rabies ista, sanguine & vulneribus letata, hoc est abiecto homine in syluestre animal transire. Naturales inimicitia videntur esse inter hominem & serpentem, sed serpens alij serpenti non nocet. Sen. Immitissimus est homo homini: leo leoni non nocet, lupus lupum non laedit. Canes videntur esse homines cum alijs hominibus bellum facere desiderantes.

CAP. IX.

De amore Christi & sapientum ad pacem.

Christus pacem multum dilexit, quem amorem ostendit in mūdum veniēdo, nascendo, prædicando, prædicatores mittendo, in die cœnæ pacem discipulis relinquēdo, in passione pacem nostram carissime emendo, & post resurrectionem discipulos ad pacem monendo. Noluit nasci in mūdō isto donec per totum mundum pax fuit. Ipso nato multitudo angelorum pacem hominibus commendauit dicens. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Luc. 2. prædicans vero ait. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Mat. 5. E contrario maledicti sunt, qui guerram facere cupiunt, quoniam filij diaboli vocabuntur. Mites vero prædicatores voluit vt ad pacem monerēt. Mat. 10. Intraentes domum salutate eam dicentes: Pax huic domui. In die cœnæ relicturus eos, pacem tamq̃ hereditatē eis reliquit. Ioa. 14. Pacem relinquo vobis, pacem ineam do vobis. Apparēs discipulis post resurrectionem, ad pacem eos monuit. Io. 20. Pacē nostrā carissime emit: mori. n. voluit vt reconciliaret nos Deo. Adhuc & pacem peccatoris care paratus est emere. Quicumque. n. peccauerit, si pœniteat, Deus paratus est remittere omnem offensam, & emere pacem eius regno æterno. Honorabilis est pax ista peccatoris: si haberet Deū in carcere suo, non deberet honorabiliorē pacem requirere ab eo. Homines sapientes multū guerram fugiunt. Salomon qui sapientissimus fuit, in pacem summa regnū suum tenuit quasi quadraginta annis. Licet tātū bonū sit pax quod suo contrario queratur, tamen cū pax & guerra sint contraria, & maxime a se distent, longa via est per guerram ad pacem peruenire, ideo alia via incēdēdū est. Citius peruenit homo ad pacem patiēdo, quàm bellum faciēdo: & citius acquirit largiēdo quàm auferēdo. Item, monere debet principem ad hoc vt guerram timeat & caueat, varius euentus belli. Aliquando. n. ei qui fortiorē se credit, deterius in bello accidit. 2. Reg. 11. Varius est euentus belli, & nunc hunc, nunc illum cōsumit gladius. Qui fortis est, inuenit æque fortē, iuxta illud Hier. 46. Fortis impēgit in fortem, & ambo pariter corruerunt. Si quis malus est, vix erit quin inueniat æque malum, iuxta illud Prou. 7. Semper iurgia querit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eū vel post hanc vitā vt eum deferat in infernum, vel in præfenti mittetur ei aliquis homo malus ad refragandam meritam eius.

CAP.

CAP. X.

Quod peccatum incendiariorum exosum debet esse principi.

Specialiter debet esse exosum principi peccatū incendiariorum. Incendiarius vero dicitur, qui propria authoritate incendit ciuitatem, vel villam, vel domum aliquam, vel segetem, vel rem similem malo studio, vt pro vindicta. Si autem hoc faceret autoritate illius qui habet potestatem indicēdi iustū bellū. nō iudicaret incendiarius ex quo guerra esset iusta. Hoc peccatū multū ē Deo exosum tamq̃ bono, hospitalitatis cōtrariū, quæ multū placet Deo, sicut illud Heb. vi. Hospitalitatem nolite obliuisci: p̃ hanc. n. quidā placuerūt angelis hospitio receptis. Origenes. Doms hospitalis ingressi sunt angeli: domum vero hospitibus clausam ignis & sulphur succēdit. Domus quas angeli ingressi sunt, fuerunt domus Abrahamæ, & domus Lot: domus vero succensæ fuerunt domus Sodomorum & Gomorrorum. Hospitalitas tantum placet Deo, quod Deus in propria persona legitur ad hospitales homines declinasse. Refert Greg. in quadam homelia, quod quidam paterfamilias multum fuit hospitalis, & quadam die cum peregrinos susciperet, & equam daret manibus ex humilitate, vnus fuit inter eos, i cuius manibus equam debuit fundere, & cum reuertens vrceum accepisset, nō inuenit eum in cuius manibus equam debuit fundere, cumque hoc factū apud se miraretur, eadem nocte Dominus ei per visionem dixit. Ceteris diebus me in membris meis, he stereo autem die me in memetipso recepisti. Peccatum hoc est diabolicum peccatum in Spiritum sanctum, actori suo, & ei cuius bona incenduntur, valde damnosum, salutis multum impeditiuum: in præfenti punitur grauitate, sed in futuro grauius est punitum. Diabolicum est hoc peccatum: diabolus igne impugnat homines in inferno, incendiarius vero in hoc mundo: vnde cum sit similis diabolo in hoc facto, merito erit ei similis in tormento. Peccatum in Spiritum sanctum est, cum sit peccatū malitiæ: purē sine aliqua vtilitate: valde damnosum est suo actori cū ad emendam rei incensam teneatur, damnosum valde illi cuius bona incenduntur. Cum enim aliquis domum suam amisit, oportet eum ire mendicando per domos aliorum, & vxorem & familiam, quod valde graue est homini non consueto talibus. Eccl. 19. Vita nequam hospitandi de domo in domum, & interdū accidit quod numquam redit ad statum, in quo erat ante incēdium, & filij eius fures efficiuntur, filia prostituta, & omnium istorum reus est qui domum eius incendit. Hoc peccatum multum impeditiuum est salutis & propter restitutionē rei incensæ, ad quam incendiarius tenetur: & propter maledictiones quæ fiunt ei. Quando enim pauper sustinet aliquem defectum occasione illius incendij, vel videt filios suos lugentes in alieno hospitio, maledicit ei, quæ maledictio incendiario ignis infernalis erit occasio. Eccl. 4. Maledicentis tibi in amaritudine animæ tuæ exaudietur deprecatio: exaudiet autem eum qui fecit illum. Ibidem. 34. Deprecationem læsi Dominus exaudiet, nec despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Incendiarius secundum leges humanas in præfenti punitur vel capitis amputatione, vel ignis crematione. Hoc enim æquum est vt qui dolo ignem apposuit, igne cremetur: nec de-

bet absolui nisi damno refarcito, & præfesto iuramento, quod ignem vltius non apponat: & frequenter accidit quod tales morte mala moriuntur. Legitur. 2. Reg. 14. de Absalon quod fecit succendi messem Iobab, qui post suspensus, occisus est tribus lanceis missis in cor eius. Legitur & 13. Iudicum, quod Samson succendit segetes Philistinorum, qui postea captus est a Philisthæis, & exoculatus, & semetipsum interfecit. Hospitalitatis amator multum punitur in futuro eos, quibus non solum dicere poterit, Hospes eram, & non collegistis me, Matth. 25. sed poterit eis dicere, Domū vbi colligi debebā in mēbris meis, i qua nihil iuris habebatis, incendēdo mihi hospitio abstulistis.

CAP. XI.

Quod peccatum homicidij timendum & cauendum sit principi.

Sicut peccatum incendij timendum est & cauendū sprincipi, sic & peccatum homicidij quantum fieri potest salua vtilitate reipublicæ. Inexcusabilis est homo qui mortem hominis desiderat, cum natura ēt bruta animalia incitet ad hoc, quod animalia quæ sunt eiusdem speciei cum ipis diligant. Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi: etiam lupus vnus alterum diligit. Præterea, peccatum hoc multum est contra illam partem iuris naturalis, vel scripti in corde hominis, quæ dicitur quod non est faciendum homini, quod odit aliquis fieri sibi Tob. 4. Vnde cum mortem multū odio habet, cauere debet ne eā alteri inferat. Hoc peccatum est diabolicum, & diabolo multum assimilatur, de quo habetur Ioa. 8. Ille homicida erat ab initio: ipse fuit primo homicida sui, præterea primorum parentum. Sicut primum homicidū fuit fratricidium, secūdū quod Dominus dixit Cain, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: sic & alia homicidia. Omnes enim eosdem parentes habuimus quos Cain & Abel: vnde August. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Hoc peccatum multum voluit Dominus puniri. Gen. 9. Quicumque fuderit sanguinē hominis, fudetur sanguis illius. & Mat. 26. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Apo. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi.

CAP. XII.

De peccatis quæ dicuntur clamare ad Deum.

Tria peccata dicuntur clamare ad Deum, sicut homicidium, scilicet oppressio innocentū. Exod. 1. Ascendit clamor filiorum Israel ad Deum. Peccatū contra naturam. Gen. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrorum multiplicatus est. Et detentio mercedis mercenariorum. Iac. vlt. Ecce merces operariorum vestrorū, quæ fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorū in aures Domini Sabaoth introiuit. Illa tria clamare dicuntur, sicut homicidium, quia homicidio assimilantur. In peccato contra naturam effunditur quod corporis humani potuit esse materia: i oppressione vero innocentū, & detentione mercedis aufertur pauperibus vita illorū: ideo a Deo quasi homicidū reputatur. Eccl. 34. Panis egentium vita pauperum, qui defraudat eum homo sanguinis est. Ibidem. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Item ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem

L I B E R

fraudem facit mercenario, fratres sunt. Item, ad hoc quod princeps peccatum homicidij refugiat, inquerere debet eum hoc quod fideles filij Dei sunt. 1. Ioa. 3. Filij Dei sumus. Itē. Homo ad imaginem Dei creatus est. Quicumque fuderit sanguinem hominis, fundet sanguis illius. Subditur causa huius. Ad imaginem Dei factus est homo. Itē, hoc quod Deus ita care emit hominem: noluit destrui leuiter, quod ita charum habet. Si quis vero hæc vera esse credat de morte iustorum, & non iustorum: respōdeo, quod mors iniustorum quantum ad aliquid est periculosior. Mors enim peccatorum pessima, porta est, per quam est transitus ad mortem æternam: ideo refugienda est magis, nisi fiat imperio diuino, quod est quando fit a necessitate legis diuinæ, aliter non placet Deo. Eze. 18. Numquid voluntatis meæ est mors impij? In eodem. Nolo mortem morientis, sed vt conuertatur & viuat. Mirum est, quomodo postquam humana natura diuinæ associata fuit in vna persona, ausus fuerit quis occidere hoīem nisi de imperio, cū cruci tanta reuerentia exhibeatur, eo quod corpori Domini- co ad modicum tempus fuerit associata.

Explicit liber eruditionis principum editus per fratrem Tho. de ordine fratrum prædicatorum.
Deo gratias.

Ego Iacobus de Castello de Organiano Vrgellēsis diocesis scripsi hunc librū Tolosæ ad opus mei, curren- te anno ab incarnatione Domini. M. CCCIII.

F I N I S.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,
A A B B C C D D E E F F G G H H I I K K L L.

Omnes sunt Quaterniones, præter LL, qui est Duernio.

R O M A E,

Apud Iulium Accoltum. M. D. LXX.



AD LECTOREM.

STVDIOSE considerantibus omnium istorum Opusc. D. Aquinatis ordinem: & compositionem: mirum forsitan apparere poterit; quomodo in lucem editus, diuersis caracteribus sit liber iste impressus. At cum inter omnes una constaret sententia: ut aliqua opusc. minime Aquinatis doctrinam saperent neque studium, neque ordinem tanto Doctore consueti retinerent; neque ea maiestate tractarentur, ut Aquinatis ingenium redolerent, sed supposititios factus esse uiderentur: atque ab auctore non tanti acuminis composita: ea propter curauimus, ne laude huius nominis, imperitos aliquos, ornaremus, aut Sanctum Doctorem quorundam opusc. gloria priuauerimus; ut in diuersis caracteribus, legitima a Nothis, & Germana, ab Apocryphis distincta prodirent: secundum Diui Antonini Archiepiscopi Florentini diuisionem & censuram; intelligerent que omnes, quod omnia opusc. maioribus caracteribus impressa, nec a puritate Thomistica doctrinae subtrahi citra iniuriam; nec eis suspecte fidei notae inijci: possint aut debent. Quae uero minoribus caracteribus: inter incertorum, & dubiorum classe fuisse reiecta: ut sicut de illis dubitare nequamus libentissime etiam, suo cuique iudicio esse utendum. Vale.

INCIPIUNT

INCIPIIT EI VSD EM DOCTORIS OPVSCVLEVM XLI. DE NATVRA ACCIDENTIS.



QUONIAM omnis cognitio humana a se su incipit, sensus autem propria obiecta sunt accidentia, ideo & accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, ut dicitur in 1. de anima: de accidente igitur, & eius origine aliquid breuiter dicemus, quo facilius intellectus in quidditate rei ducat. Sciendum igitur est, quod accidens dupliciter naturaliter, scilicet & logice. Naturaliter, sicut accidens diuiditur contra substantiam, & hoc continet nouem genera accidentium. Logice uero dicitur accidens unum de quinque: uniuersalibus, de quibus loquitur Porphyrius: ideo primo modo dicitur sequi naturam rei. Accidens uero secundo modo dicitur sequitur operationem intellectus, qui facit uniuersalitate in rebus, ut dicitur Commentator 1. de anima. Cum autem natura rei praecedat actum intellectus, ideo primo est de accidente primo modo dicto agendum. Sciendum est igitur quod ens non dicitur de hoc modo dicto, nisi mediante substantia, de qua per prius dicitur. Haec enim est natura omnis analogi, quod illud de quo primo dicitur, erit in ratione omnium quae sunt post, sicut sanum quod prius dicitur de animali quam de urina, uel medicina: et ideo sanitas animalis cadit in diffinitione utriusque; sanitatis. Urina enim dicitur sana in quantum est signum sanitatis in animali, & similiter medicina, quia est causa sanitatis animalis. Per quem modum cum ens dicatur per prius de substantia quam de accidente, ideo ratio entis in substantia necessario cadit in diffinitione entis in accidente. Dicitur enim quantitas ens, quia est mensura per se entis, substantiae: & qualitas, quia est dispositio per se entis, dicitur ens, & sic uniuersaliter de aliis. Et quia esse est actus entis, hoc autem uerbum, inesse, est designans inherentiā accidentis, ideo inesse rei praefertur esse accidentis, quod extraneum a rei natura esse necesse est. Non enim significat per hoc inesse, quod accidentis esse sit in ipso esse substantiae, cum esse sit formalissimum omni rei. Et ideo esse, solum per se existens, non conuenit, sed natura accidentis est inesse, siue inherere ipsi rei. Et hoc quidem manifestum est, quia quaedam accidentia sunt, quibus tantum hoc conuenit. Inesse rei secundum suum esse quod in hoc solum consistit, uerum in eorum subiectum proprium non est esse substantiale ipsius rei, sed accidens aliquod, sicut quantitas est subiectum qualitatis. Constat igitur quod esse qualitatis est inesse quantitati, hoc est reperitur sine subiecto substantiae, ut in sacramento altaris. Quantitas autem in rebus naturae est primum & proximum accidens substantiae naturalis, cum tamen sit extraneum ab ipsa natura rei, cum non sit de constitutione ipsius substantiae, sicut sunt sua naturalia principia, licet non sit mensura extranea, sicut sunt locus & tempus, sed intranea, & tantum una eiusdem rei, quod non est uerum de loco, cum una res multa loca mutet, nec erit ut in subiecto in ipso esse rei quod est maxime intimum rei, sed in ipsa re cuius esse est actus. Hoc enim esse est substantiale, non accidentale, cuiusmodi esse est quo designatur ens esse secundo modo, & non primo, ut dicitur 5. met. Et ideo hoc esse formalis se habet ad rem constituendam in genere entis, quam ipsa forma rei quae hoc ipsum esse dat, uel materia cui datur, ex quibus compositum resultat, cuius est hoc esse ut entis. Intimus ergo ad rem ipsam quae est ens inter omnia est ipsum esse eius, & post ipsum ipsa forma rei qua res habet ipsum esse. Et ultimo ipsa materia quae licet sit fundamentum in re inter omnia, ab ipso tamen esse rei magis distat, cui propinquissimum est ipsa res, ut cuius est, cum per rem in sit & formae, & materiae, nisi in homine ubi esse formae comunicatur toti, & illud esse est formae ut a qua est, quia ipsa est principium ipsius esse, & ultimo est ipsius materiae ut eius in quo recipitur. Materia igitur rei cuius est esse, plus a re distat quam ipsa forma a qua est esse, & ideo materia non est ens de sua natura, sed per ipsum compositum, uel per ipsam formam. Cum igitur esse accidentis, & omne accidens a principis rei extraneum sit & alterius naturae, primum inter omnia accidentia, scilicet quantitas materiae quae a re maxime distat sequetur, & reliqua ipsa mensurae, licet quaedam aliorum naturam formae magis sequi uideantur, sicut sunt qualitates, in quantum sunt media ad aliquas actiones. Omnis enim actio rei formae sequitur, cum idem sit principium essendi & operandi, uel agendi. Quomodo igitur quantitas sequatur materiae, considerandum est a parte formarum, quae natae sunt materiam informare, cum materia non sit scibilis nisi per analogiam ad formas, ut dicitur 1. phys. Ad huius igitur euentiam sciendum est, quod in una eadem materia natae sunt inesse quaedam formae generales, & quaedam speciales, quarum natura est in materia facere quicquid formae generales natae sunt facere, & adhuc amplius, ut dicitur Boet. Forma autem nihil est nata facere, nisi id quod ad actum pertinet, & ideo si quod fuerit sequens esse materiae in ordine ad aliquam formam distinctam in

essentia sua ab alia forma, si hoc non pertineat ad esse actu ipsius materiae per ipsam formam, non fit id nisi per aliam formam certam. Ve puta, in materia est potentia ad formam aliquam generalem, sicut ad formam corporeitatis, quae dat esse corpus, cum introducta fuerit materia ad illam transmutata, hoc idem facit forma perfectior, & adhuc amplius, hoc enim ad actum pertinet. Quod autem ad materiam referatur, non fiet ab utraque forma indifferenter: hoc enim esse actualitatis non est, nec ad esse pertinens, sed ad ipsam suam essentiam. In materia namque est potentia ad formam corporis, ut dictum est, & hoc facit in illa cum ei infuerit: hoc est facit forma perfectior, ut dictum est. Sed forma perfectior licet faciat idem quod facit forma generalis, non tamen eandem perficit potentiam, quam perficeret forma generalis si inesset: et hoc manifestum est. Nam materia sub forma perfecta existens, est impotentia ad tale formam, quod non contingeret, si eius potentia ad illam formam esset perfecta per aliam formam. Id igitur quod potest fieri in materia per diuersas formas, indifferenter se habet ad plures, & ad unam perfectam: hoc enim spectat ad ipsum constitutum ex materia & forma, cuius est esse actu, in quo cum non possint esse plura esse substantia sub una forma, quam sub aliqua alia forma, per unam formam sequuntur omnia quae in diuersis per diuersas formas contingunt. Proportiones uero quae pertinent ad istam materiam, ordinant eam ad diuersas essentias formarum determinate, ita quod potentia sua quae est ad unam formam, non perficitur per aliam, licet alia fuerit abundans in uirtute & perfectione ad faciendum quicquid aliae formae facere consueuerit, & amplius. Si qua igitur accidentia sunt consequentia materiae in ordine ad formam generalem, necessario consequuntur eam, uel secundum esse actu quod ab illa recipit, uel secundum perfectionem potentiae suae per illam formam solum, quae non potest per aliam formam perfici. Quaedam igitur talis forma sola perficit materiam, & facit esse actu in ea, tunc accidens quod materiam consequitur in ordine ad illam formam quae perficit potentiam materiae secundum certum respectum in essentia, ad erit essentiae materiae perfectae, non nudae, sed secundum actum illius compositi: et haec est materia, in qua accidens habet esse. Est enim aliquod subiectum accidentis, secundum quod est actu, ex quo facile est scire, quid sit accidens sequi materiam in ordine ad formam generalem, uel in ordine ad formam specialem. Hoc enim non respicit esse actu accidentis, cum hoc indifferenter sit in materia ab una forma, & a multis, sed respicit essentiam eius respectu potentiae materiae, quae non potest perfici indifferenter, sed per certam formam essentiae illius materiae proportionatam. Si enim referendum esset ad esse actu accidentis, non quam distinguere inter accidentia quae sequuntur materiam in ordine ad unam formam, uel ad aliam formam, cum esse actu, & quicquid ad ipsum pertinet, indifferenter sit a quacumque forma perfectiore, ut dictum est: unde cum aliqua forma perfecta in materia recipiatur, quae facit quicquid aliae formae facere solent de his quae ad actum pertinent, omnia accidentia secundum esse quod habent, sequuntur esse actu illius compositi, quod habet ab illa forma perfecta: esse uero accidentis ipsius non sequitur esse actu, sed sequitur materiam in ordine ad formam, cuius solum est illam essentiam perficere secundum potentiam ad eam ordinatam, & tale accidens est quantitas, & ea quae sunt secundum diuersas proportionales in mixtis, ut albedo & nigredo: & ideo talia accidentia, forma perfecta ablata & destructa, specie manent in essentia suis aliud & aliud esse actu habentia. Non enim re perfecta pereunte perit ordo materiae ad formam generalem, sed potius per eam perficitur in esse actu, & ideo in uiuo & mortuo quantitas dimensiuua manet, & similiter albedo & nigredo, & uestigia uulnerum quae in quantitate recepta sunt, nec est accidentium transitus propter hoc. Manet enim origo & radix accidentis eadem materia in ordine ad formam generalem remanente, licet sit transitus in esse actu. Inde est quod diuersimode mutatur color in uiuo & mortuo, quod non contingeret, nisi aliud & aliud esse actu haberet, quod est ratione diuersorum actuum existentium, quorum tamen alterum in esse non est mutatum, & illud sequebatur praedicta accidentia. Accidentia autem quae sequuntur materiam in ordine ad formam specialem, cuiusmodi est figura, in qualibet enim specie est certa figura, & ideo inter omnia alia accidentia certa sola figura speciem rei cuiuslibet demonstrat. Alia est enim figura hominis, & alia equi, destructa specie rei, non possunt manere, nisi aequi uoce. Manet tamen eadem figura indiuidui hominis, sicut est quantitas in qua est. Est enim figura qualitas in quantitate. Omnia enim accidentia indiuidui sunt communia accidentia, sed speciei accidentia non: et ideo sequuntur materiam in ordine ad formam generalem, cum materia sit principium indiuiduationis sub dimensionibus certis, quae sunt quaedam accidentia communa. Si qua autem accidentia sunt, quae se

Opuscu. S. Tho. Aquin. A quantur

quibus formam, sicut qualitas, & quaedam quae sunt principia...

De accidente logice. CAP. II.

Nunc restat de accidente secundo modo dicto agere. Sciendum est igitur...

Explicit opusculum quadragesimum primum domini Thomae Aquinatis, de natura accidentis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM XLII. DE NATURA GENERIS.

De ente. CAP. I.

NONIAM omnis creatura generis limitibus continetur, ne circa naturas rerum aliquis error causetur...

cludat. Ens autem genus esse non potest, ut docetur in 2. metaph. & in 3. Nulla enim differentia participat genus...

De transcendentibus. CAP. II.

Vnt autem sex transcendentia, videlicet ens, res, aliquid, unum, verum, bonum, quae re idem sunt, sed ratione distinguuntur...

primo cadit ens: secundo, diuisio: tertio, vnum quod diuisionem priuat, & consequenter multitudo, in cuius definitione...

CAP. III.

De quadruplici diuisione entis.

Sciendum igitur est, quod in 5. metaph. diuiditur ens quadrupliciter. Prima enim diuisio entis ibi posita, est quod ens vno modo dicitur secundum se...

tentia per actum, unde omne id in genere est, in quo est potentia & actus. Omne enim quod est in genere, natum est habere aliquid prius se...

CAP. IIII.

Quod logicus & metaphysicus circa omnia operantur differenter.

Sciendum est ergo, quod sicut in 4. metaph. dicitur, logicus & metaphysicus circa omnia operantur, differenter tamen. Sicut enim primi philosophi est loqui de ente in comuni...

quod esse importat entitatem rei, non autem secundum quod importat ipsam rem existentem. Sic enim ens & esse sunt substantia: unde manifestum est, quod differentia in angelis non potest sumi ab esse eorum. Cum igitur in substantiis separatis non sit nisi essentia & esse, in eis ab essentia sumitur genus & differentia.

C A P. V.

AD cuius evidentiam considerandum est, quod sicut Avicenna dicit, omne quod habet esse aliud a sua quidditate, est in genere, quia omne tale habet naturam determinatam per se, unde comprehendit potest per actum rationis cuius est intentiones formare generum & specierum: quod non fieret, nisi sibi aliquid responderet in natura rei, quia eius esse non est aliud ab essentia, ideo in deo hoc facere non potest intellectus: ideo substantia separata sunt in genere substantia, quae est primum genus, cuius ratio est habere esse aliud a sua substantia, seu quidditate, in se tamen & non in alio. Et ideo ex ipsa potentia essentiae cuiuslibet rei indifferenter, quae est in predicamento substantiae, quae potentia importatur, cum dicitur, habens esse aliud a sua essentia, sumitur ratio generis, sed a perfectione illius quidditatis per quam appropinquat ad esse actus, accipitur ratio differentiae: sed alio modo est hoc in rebus materialibus, & alio modo in simplicibus. Potentialitas enim totius compositi in rebus materialibus est a forma, ideo ab ea sumitur genus, perfectio vero totius est a forma, ideo a forma sumitur differentia. Per formam enim ipsum attingit esse actus, ideo aliud & aliud in essentia est, unde sumitur ratio generis & ratio differentiae in compositis. Materia enim prout est materia respectu formae, est pars: & forma similiter est pars comparata ad materiam, pars autem de toto non praedicatur, ideo genus & differentia non sumuntur a materia & forma ad se inuicem comparata, cum genus & differentia praedicentur de toto. Sed quia materia est materia totius, & non solum formae, & forma est forma totius & non solum materiae: ideo nomen designans totum sumptum a forma totius, est differentia, & nomen designans totum sumptum a materia totius, est genus: & nomen designans totum sumptum ex utroque est species. In separatis vero genus & differentia non sumitur a diversis partibus quidditatis ipsius, cuius aliquid sit potentialitas quaedam, & aliud perfectio, cum non sit in eis nisi una compositio tamen, essentia scilicet & esse, sed utrumque fundatur super unum simplex, & per essentiam indivisibile, cuius potentialitas attendi potest, quia non habet esse de se, & inde ratio generis accipitur. Sed haec eadem potentialitas essentiae in aliquibus minor est, quia magis prope actui primo & puro est natura sua constituta. Quanto enim aliquid actui primo propinquius est, tanto minus potentialitatis habet, & ideo quot sunt gradus propinquitatis in eis, tot sunt differentiae specificae. Hos autem gradus solum illi noscunt, qui sua propinquitatem ad deum, & elongationem a rebus compositis & corruptibilibus speculantur. Illa ergo essentia simplex supra naturam mobilium existens est res generis metaphysici, nulla compositio materiae & formae suscipiens, cuius ratio nobis occulta manet, cum nos lateat natura unde sumitur ratio generis & differentiae eius. Sicut enim physica definitio hominis est ex anima, & carne, & ossibus, ita cognoscens illam naturam simplicem, manifesta est ratio essentiae suae, quae metaphysica definitio est dicenda, sicut hominis physica. Illa ergo substantia simplicis nulli genus subalternum habent, & ideo unica differentia sufficit earum perfectioni, quia non colligitur earum perfectio ex multis & diversis diuisionibus generum, & conjunctionibus differentiarum: & tanto perfectior est earum natura, quanto plura unite & in uno simplici habet. Sicut enim in physicis res quaedam subsunt intentionibus generum & specierum, ut corpus & anima in homine, a quibus accipitur ratio generis & differentiae, & hoc nobis manifestum est: ita est res quaedam nobis occulta subest intentionibus quas anima format, & inde est quod non formamus intentiones logicas in angelis per aliquid conceptum a parte eorum, sed per id quod concipimus in rebus nobis notis propter comunitatem quam habent cum angelis in hoc, quod omnia sunt ab uno primo, & ideo formamus intentiones quae uniformiter istis & illis conveniunt. Vniuersale enim dicitur dupliciter. Uno modo ipsa natura, cui intellectus propter aliquid in ea inuentum intentionem attribuit, & sic vniuersalia quae rerum naturas significant, praedicantur in quibus. Animal namque dicitur substantia illius de quo praedicatur, & similiter homo, & isto modo non est unum in multis, immo natura praedicatorum semper multiplicatur multiplicatis subiectis: quot enim sunt homines, tot sunt animalia. Alio modo dicitur vniuersale natura illa sub intentione vniuersalitatis sibi attributa, & sic propter vniuersaliter rationis inuentam in intentione quae fit propter remotionem a materialibus conditionibus & omni diversitate, est unum in multis. Sic enim homines sunt unus homo, & unum animal. In re igitur nihil est commune multis, quia quicquid est in re, est singulare vni soli communicabile: quod autem commune est, agitur per intellectum. Intellectus enim facit vniuersalitate

in rebus, ut dicit Commentator super librum de anima. Potest igitur intellectus actionem suam extendere ad omne ens, quia ens rationis in equo est cum ente naturae, ut dictum est. Unde cum de intellectu substantiae, quae est genus primum, non sit compositio materiae & formae, nec eius oppositum, utrumque potest sibi accedere, sicut patet de substantiis separatis & compositis. Remanet ergo de intellectu generis substantiae per se esse, quod tamen differens est ab essentia ipsius generis, & hoc solum commune est utrique substantiae, mobili scilicet & immobili, seu immateriali, cum in omni re mobili necessario sit materia, ut dicitur in 2. metaphysica, & ideo haec ratio substantiae logica est. Nihil enim commune potest esse substantiae corruptibili & incorruptibili, nisi nominet, quae est logica consideratio, cum nomina sint nota intellectus, ut dicitur in 1. perhermenias.

C A P. VI.

Quod substantia separata & materiales non conveniunt nisi in genere logico.

EX quibus manifestum est, quod substantiae separatae & materiales non conveniunt nisi in genere logico solum, unde substantiae materiales nihil reale habent, per quod dici possint substantiae, praeter id quod sunt corpora. Impossibile est enim substantiam materialis uniri, quin sit corpus generis substantiae. Ad hoc enim, quod forma uniat materiae, in qua est aptitudo ad multas formas & diversas, oportet statim in materia parte & parte ponere: sed non est pars & pars nisi per quantitatem quae est proprium accidentis corporalis substantiae. Impossibile est igitur aliquas formas materiae uniri, quin sint corpus. Ex dictis igitur patet, genus metaphysicum substantiam esse realem non compositam ex materia & forma, sed simplicem naturam & nobis occultam, ad quam tamen consideratio logica attingit, ratione cuius aliquid esse est utriusque, scilicet & immateriali substantiae. Licet enim metaphysici sit de omnibus agere sub ratione entis, praecipue tamen ad ipsum pertinet tradere de rebus separatis, tum quia perfectior ratio entis in eis saluatur, quam metaphysicus queritur: tum quia in particulari eorum natura occulta est, unde non potest de eis scientia particularis esse: sicut quae est de rebus particularibus, quarum quidditates apprehendimus, unde de entibus particularibus scientiae particulares sunt. Hoc autem non contingit in substantiis separatis, quia de eis, quod est quid, scire non possumus. Theologi tamen multa de eis per revelationem novērunt. Patet igitur natura primi generis substantiae, scilicet quomodo eius coitas tamen logice accipienda est, cum nulla sit realis conveniencia inter separata & materialia. Sicut enim substantiae separatae non descendunt ad genus corporis, sed sunt substantiae primo perfecte genus subalternum non habentes, ut dictum est: ita res materiales non ascendunt usque ad substantiam separatam. Summum enim in eis est corpus, ultra quod rem aliquam non attingunt, quia non habeat per corpus. In ipsis namque est compositio materiae & formae, ad quae tamquam ad sua principia prima resolvunt, nec ultra procedere habeant. Ex materia autem & forma semper constituitur corpus, ut dictum est. Primum ergo genus materialium erit corpus, ultra quod nihil reale habent, sicut nec ultra sua prima principia. Poterunt tamen aliquid intentionale ultra corpus habere, quod non est corpus, in quantum corpus est, alioquin solum corpus hoc haberet, & hoc est per se esse, quod non solum est corporis, sed est substantiae, ipsi tamen hoc coepit quae corpora sunt. Per se autem esse secundum quod tale est, non inest alicui per corpus, alioquin omne per se esse esset corporis, quod est falsum. Attingunt ergo materialia per naturam corporis aliquid, quod ratione corpus excedit, & hoc est eis logice convenire cum substantiis separatis. Si enim nulla substantia separata esset, primum praedicatum foret corpus, alioquin falso divideretur substantia per corporeum & incorporeum, quae tamen sunt differentiae substantiae immutabiles: nihilominus tamen posset poni substantia, quae divideretur contra accidens, licet substantia separata non esset.

C A P. VII.

AD horum evidentiam considerandum est, quod cum genus de toto praedicatur, ut animal de homine, ratio generis non sumitur a materia prout est pars, ut dictum est supra, & eodem modo de differentia dicendum est, cum & ipsa de toto praedicatur: unde sciendum est, quod aliquid est unitas a parte naturae substantiae: vnde vniuersalis praeter istam quam facit intellectus, aliquid autem non natura autem non. Natura enim, quae est subtracta intentioni vniuersalitatis sicut natura animalis, tripliciter considerari potest. Uno modo absolute & secundum se, & sic nihil sibi convenit, nisi quod est de intellectu eius, ut puta, de intellectu animalis est corpus animatum sensibile. Nihil enim aliud sibi attribui potest secundum hanc considerationem, nisi falso, ut album, vel musicum, vel aliquid homini. Alio modo potest considerari

considerari haec natura prout est recepta in aliquo singulari sui generis, & adhuc ineri sibi ratio, quae de intellectu eius est absolute. Animal enim, quod est Sortes, est substantia animata sensibilis. Sed si recipiat in pluribus individuis, necessario & natura ipsa, & intellectus suus multiplicabitur. Sortes enim et Plato sunt duo animalia, & duae substantiae animatae sensibiles, unde licet in natura animalis non sit unitas, vel pluralitas enim quod est natura recipi in pluribus inferioribus, cum possit in uno recipi & in pluribus, est tamen in ipsa natura absolute accepta, secundum quod non est in inferioribus considerata quodam unitas, cum diffinitio eius sit una, & nomen suum, ut patet. Tertio modo potest considerari haec natura prout est in anima: & quia omne quod est in anima est abstractum ab omni diuisione & diversitate materiali, attribuitur isti naturae ratione vniuersalitatatis, quae habet ad omnia ratio vniuersalis, quod est unum in multis, unde sic non multiplicatur haec natura in suis inferioribus, immo plures hoies sunt unus homo, & unum animal, participando genus & speciem. Hoc enim modo convenit talibus naturis secundum rationem generis & speciei. In istis igitur est duplex unitas, una in natura absolute, quae natura convenit singulis suppositis, sed haec unitas non descendit ab ipsa natura ad sua supposita, sicut de natura aialis absolute est substantia animata sensibilis, ut dictum est, sed hoc non dicit tota natura eius absolute, sed aliquid eius. In natura enim sua absolute est, quod possit subterni intentioni vniuersalitatatis, quia solum natura absolute hoc potest, & est omnia natura absolute. Comprehendendo ergo totam naturam eius absolute, dicendo naturam aialis absolute esse substantiam animatam sensibilem apud naturam subterni intentioni vniuersalitatatis, non est de intellectu eius unitas aliqua, nec est pluralitas, quae utrumque potest sibi accedere. Alia est autem unitas naturae, quam habet ab intellectu, in qua omnia supposita conveniunt, id est unitas quae facit intellectus, in tali natura fundatur super unitatem in re inueniam, quae una est illa unitate. In substantia autem quae est genus primum, non est recipere aliquam unitatem a parte ipsius rei, unde non est aliqua diffinitio eius, per quam illa unitas ostendatur. Si autem dicatur, quod substantia est esse per se, & non per aliud, & hoc in omnibus substantiis reperitur: hoc non valet, quia hoc coepit sibi secundum quod dicitur contra accidens, & non secundum quod est genus, de quo posterior primus ageat. Remanet igitur in substantia sola unitas, quam facit intellectus, & nulla alia, cuius actio fundatur non super aliquam rem quocumque modo vna, sed super naturas penitus diversas, quae tamen participatione generis erunt una substantia. Corporalia enim & incorporalia plus differunt, quam secundum aliquid genus reale: & hoc ideo est, quia non habet aliquam rem vna eis commune secundum rationem tantum. Si autem diceretur substantia quae est genus primum componi ex materia & forma, & hoc esse esse esse, sequeretur quod substantia non esset genus primum. Omne enim compositum ex materia & forma habet unde sumitur in eo ratio generis, materiae, & ratio differentiae, scilicet formae, unde esset aliquod genus primum substantiae: & id implicatio contradictionis est dicere genus primum componi ex materia & forma. Inde est quod si non esset aliqua substantia separata, corpus foret genus primum, ut dictum est, sed tunc ratio corporis logice tamen acciperetur, nec foret in corpore compositio materiae & formae secundum quod esset genus. Si enim omnia genera essent vnius rationis, ita scilicet quod in quolibet esset compositio materiae & formae, non foret statim in genere. Ratio igitur generis convenit substantiae per actum intellectus tamen, qui non fundatur super rem aliquam vna eorum naturam, sicut reperitur natura aialis vna quodammodo, cui addit unitas vniuersalitatatis quae facit intellectus: unde Philo. in 7. Metaph. dicens, quod ideo non sunt substantiae quodammodo vniuersales, sic arguit. Vniuersale semper habet dici de subiecto aliquo: sed substantia non dicitur de aliquo subiecto, igitur non est aliqua substantia, quae ideo dici possit. In predicamento vero docet, ut videtur, quod si oppositum, quia si enim ibi non est contra rationem substantiae de subiecto praedicari, licet sit contra rationem substantiae in subiecto esse. Sed advertendum est, quod secundum logicam considerationem agit in predicamento. Logicus enim considerat aliquam rem quod sumitur in ratione, & ideo considerat substantiam secundum quod per actionem intellectus subest rationi vniuersalitatatis, & id est quantum ad praedicationem quae actum rationis dicit, praedicatur de subiecto, id est, de re extra animam. Sed philosophus primus considerat de rebus prout sunt vere entia, & ideo apud Philo. non est differentia inter dici de subiecto, & esse in subiecto. Ex quo patet, quod ex sola actione intellectus est, quod substantia praedicatur, quod habet in quantum est genus, & non ex aliqua communitate reali, ut dictum est.

C A P. VIII.

EX dictis igitur manifestum est nullam formam, quae realiter sit substantia, praedicari in re corporea, per quam res est corpus. Cum autem formatio generis & speciei, quae est actio intellectus, non sit fictitia, sicut est quae fingit non entia, ut montem aureum, cui nihil responderet extra in re, sed ex conceptione motis & auri format, sicut montem aureum, necessario in re ipsa corporea aliquid erit, super quod intellectus formet utrumque genus, substantiam scilicet & corpus, quae

inter se solum ordinem prioritatis & posterioritatis ab intellectu conceptu habent, a quo habent rationem generum, non quod in natura rerum aliquid sit ad aliud ordinabile, cum in vna re non sit prius & posterior respectu sui ipsius, nisi forte in illis, in quibus essentia est in successione, quod non potest substantiae convenire: unde in ipsa non est ordo, ut dicitur 7. metaphysica. licet ordo sit in differentiis, quae ponuntur in diffinitione substantiae. Tota namque constituit diffinitio ex ultima differentia. Quod ex hoc patet, quia si aliqua alia differentia replicet, super illa erit nugatio, ut dicatur, hoc est animal bipes, habens pedes, nugatio est: sub bipede enim includitur habens pedes, sicut ternarius in senario. Si autem dicatur habens pedes, & addatur duos, non est nugatio. Hunc autem ordinem inter differentias sola ratio facit, quod ex processu Philo. ibidem manifestum est. Dicit enim, quod vera diffinitio inuestigans substantiam rei, est ex genere primo & differentis, quae postea non habent diuidi per differentias praedictas. Ratio autem quare genus primum debet poni in diffinitione est, quia genera inter media nihil aliud sunt, nisi genus primum cum differentis additis, ut si in diffinitione hominis ponatur animal, quod est intermedium genus, manifestum est quod nihil aliud est animal, quod substantia quae est genus primum cum his differentis, quae sunt animalium sensibile. Non solum autem hoc genus diuiditur per differentias, sed differentiae illae iterum per alias differentias diuiduntur: sed hoc fieri necesse est per differentias per se, & non per accidentia, puta, animal diuiditur per habens pedes, & non habens pedes. Habens autem pedes non diuiditur per alatum, & non alatum, quia accidit quod diuidatur sic, sed per se diuiditur per habens pedes duos, vel non habens pedes duos, & sic necesse est differentias diuidi, quia illae sunt remotiores a genere, quam primae. Alatum autem & non alatum, non plus distat ab animali, quam habens pedes, & non habens pedes. Quomodo autem unum fiat ex genere, & his differentis, docet per hoc, quod genus non est praeter suas species. Non enim est animal, quod non sit homo, vel equus. Si enim inueniret aliquid praeter speciem, quod dicitur genus, illud non erit genus, sed materia: licet namque ideum secundum nomen conveniat generi & materiae, non tamen erit idem secundum rationem. Materia enim cum sit pars integralis rei, non praedicatur de re, genus vero cum praedicet de re, oportet quod totum significet. Corpus namque quod est materia hominis, habet de intellectu suo tres dimensiones cum aptitudine ad formam hominis superuenientem, sine eo quod ipsam contineat implicite, vel explicite. Corpus autem ut est genus, est substantia completa ultima forma, indeterminate tamen, cuius species erunt substantiae perfectae per easdem formas determinatas, ut per formam hominis, aut bouis. Sicut enim quod priuatum est inominatum aliquid dicitur fieri ex simplici materia, ut si figura fiat ex ligno, constat quod sit ex infigurato: ita cum forma est sine nomine, simpliciter nominatur ex materia, ideo dicitur fieri ex materia & forma, & hoc ideo est, quia hoc non contingit ubi est aliqua forma determinata, sed ubi est forma cois. Compositum namque ex materia & forma cois est genus, unde ex hoc est quod animal, quod est genus, non est praeter speciem aliquam, quia formae specierum non sunt aliae a formis generis realiter, sed tamen differentia cois & propriae, huius determinatae, & ideo differentia non additur generi, sicut diversa essentia a genere, sed quae aliquid in genere contentum implicite. Genus ergo licet esse non possit sine specie, intelligi tamen potest sine specie, & diuidi per differentias communes, & pluribus convenientes quae vni speciei, inter quas certus ordo reperitur, aliter non referretur quae illarum ante, & quae post poneretur, & ideo ipsum sola ratio facit, cui unum reale responderet, tamen multiplex ratione.

C A P. IX.

NON VNICI igitur superest ostendere, quomodo genus implicite continet ea quae sunt in eo. Sciendum est igitur, quod genus continet differentias potestate. Potest autem principium indistinctionis est, sicut per oppositum actus primo distinguit. Illud igitur pro generalissimo sumendum est, quod est primum principium indistinctionis aliorum, ut homo, & equus, licet indistincta sint in aiali, animal tamen non est primum principium indistinctionis eorum, nec est corpus: statum autem ad substantiam. Nam & si in ente non distinguatur, ens tamen non est generalissimum, quia non praedicatur de aliquibus vniuerso, quod requiritur ad naturam generis. Ita autem indistinctio aliter est in substantia, & aliter in aliis generibus quae sunt post. In aliis enim generibus reperitur vna natura aliqua, quae subest intentioni vniuersalitatatis, ut dictum est, ratione cuius cum vniuersalitate quae est a ratione, ipsum genus uniformiter se habet ad omnia quae sibi subsunt, quod est implicite illa continere, sed in substantia non est vna res subiecta intentioni, sed intellectus ex diversis rebus colligit intentionem quae utriusque naturae ab intellectu applicatur: unde in substantia solum est convenientia in intentione, in qua est vniuersalitas ad omnia quae sunt in genere substantiae, per quod substantia dicitur implicite omnia continere. Ex dictis igitur satis potest accipi ratio, quare, & quomodo genus de ceteris sub eo praedicatur. Non enim est praedicatio generis de specie denominativa, sicut est praedicatio

Dignatio materiz de re materiali, & accidentis de subiecto. Eadem namq; res penitus est animal, quod predicat de homine, & homo sed album quod predicatur de homine, non est penitus eadem res cum homine, cum vnum sit accidens, aliud vero substantia. Cum igitur genus de specie predicatur, & ratione uniformitatis communiter se habeat ad omnia contenta sub eo, necesse erit ipsum predicari vniuerso, quod est predicari in nomen, & in rationem vnam. Non enim est alia ratio animalis quando predicatur de homine, & alia quando predicatur de equo, imo vna & eadem est ratio per quam de vtroque predicatur, licet & nomen idem est: & hoc facile est videre, si consideretur natura animalis, vel alterius superioris quod predicatur de inferioribus suis, quod natura absoluta predicabilis est, vel recipit vnitatem, vel pluralitatem a subiecto, vel in subiectis. Natura igitur animalis predicari est, quod dicat totum respectu illius de quo predicatur, & non parte, quia pars non predicatur de toto. Non autem accipitur ut totum integrale, quia tale non predicatur nisi de omnibus partibus simul sumptis, sed ut totum vniuersale quod predicatur de quolibet parte. Sic igitur accepto animali nihil potest sibi attribui, nisi quod per se est de ratione eius, ut substantia animata sensibilis. Quicquid autem aliud sibi attribuitur, per accidens attribuitur, ut est vniuersum, vel plura. Si enim vnus esset de intellectu eius, tunc quibuscumque conueniret ipsum genus, & ipsum similiter conueniret, sicut de homine & asino predicatur, & ipsum vnum similiter de seis diceretur, quod est falsum, nec multa sunt de eius intellectu, quia cum animal predicatur de Sorte, tunc Sortes esset multa animalia. Vtrumque tamen potest sibi accidere per aliud, scilicet de quo predicatur. Si enim illud fuerit vnum, & aliud erit vnum, sicut quando predicatur de homine vno est vnum, quando de pluribus plura, & hoc accidit sibi, quia accidit sibi predicari de homine. Non enim est de intellectu animalis predicari de homine, quia tunc homo predicatur de asino, cum animal predicatur de asino. De quocumque enim predicatur aliquid, predicatur et illud quod est de intellectu eius per regulam Philosophi in libro predicamentorum. Quando alterum de altero &c. Similiter esse in aequo cum homine, vel esse in plus non conuenit animalis predicato de homine secundum suum intellectum, sed vtrumque potest sibi accidere. Si enim cum dicitur homo est animal, consideretur natura animalis absoluta, sic non erit in plus animal quam homo, imo in aequo cum homine, aliter absoluta ratio eius non multiplicaretur ad multiplicationem subiectorum. Vnicuique enim illa non descendit sub animal, ut dictum est, & sic nihil reale erit in predicato, quod non sit in subiecto. Animal enim non dicitur aliquid plusquam homo, & sic accidit sibi non esse plusquam homo, quia accidit sibi predicari de homine, ut dictum est. Si autem consideretur haec natura ut subtracta intentioni, vel propter uniformitatem quam accipit ab anima, sic erit in plus & communi quam subiectum de quo predicatur, quia a parte predicati seruat uniformitatem illa, non autem a parte subiecti, & sic non plurificatur predicatum ad multiplicationem subiectorum, immo manet vnum de multis predicatum, ut dictum est. Et quia hoc logicum est, ideo secundum eum non conuertitur consequentia subiecti ab animali ad hominem, ab animali, inquam, quod de homine predicatur. Similiter autem accipiendo animal sine intentione vniuersalitatibus, proprie non est predicabile, quia sic est prima substantia quae neque in subiecto est, neque de subiecto dicitur. Sed accipiendo animal & hominem sub intentione vniuersalitatibus, quo modo individuum accipi non potest propter repugnantiam vniuersalitatibus ad indiuiduationis principia, animal & homo dicuntur secundae substantiae, quarum proprietates est de prima predicari, ut habetur in predicamentis, quem modum considerationis de substantia metaphysicus non habet, qui considerat eam solum secundum quod est ens in se, & ideo secundum eum substantia non dicitur de subiecto, nec est in subiecto, ut dictum est supra. Quod autem substantia predicatur de subiecto, habet in quantum per actum rationis induit naturam accidentis. Quod ratio enim nostra facit circa substantiam accidentis est, & non substantia, & ideo Philosophus in libro predicamentorum dicit substantias secundas per quandam nominis similitudinem hoc aliquid significare, quod est proprium substantiae primae, ut cum dicitur homo, vel animal, sed secundum rei veritatem magis significant qualem quid, in quantum per actum rationis transeunt in similitudinem accidentis, non amittendo substantiam propriam in rerum natura, sed accipiendo rationem uniformitatis in anima. Et ideo dicitur illa significare quale quid, quia qualitate in uniformitate, per quam sunt vniuersalia per actum rationis circa substantias quasdam, res, scilicet particulares determinant quae proprie sunt quid. Ex dictis patet, quod consideratio entitatem rerum in se, sicut philosophus primus, in substantia nulla foret predicatio vnius de altero, quae tamen in substantia reperitur secundum logicum, in quem substantia quodammodo induit similitudinem inhaerentiae accidentalis, ubi est proprie dici de altero secundum primum philosophum. Ex quo facile deprehenditur

Error voluntium in natura rei multiplicare formas substantiales, unde sumuntur praedicata substantia, sicut & formae accidentales multiplicatur in re, de qua multa praedicantur accidentaliter, cum tamen in substantia non sit praedicatio aliqua in veram naturam rei, sed per actum intellectus, ut dictum est: unde ponentes plures formas substantiales in re vna, ignorant naturam & originem propositionum, in quibus aliquid de aliquo praedicatur, & differentiam etiam inter substantiam & accidens.

C A P. X.

Non igitur superest ostendere differentiam inter substantiam secundum quod est ens primum, & secundum quod dicitur contra accidens. Sic enim facilius scire, ut quomodo praedicatur, & usque ad quem terminum descendat eius praedicatio ad contenta in suo genere. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod eadem sunt differentiae diuisivae generum, & constitutivae specierum. Ens autem non potest habere aliquas differentias diuisivas, ut supra probatum est, sed quosdam modos distinctiuos habet, & ideo in substantia secundum quod est primum praedicatum, ut in 7. Metaph. dicitur, ratio entis perfecta reperitur, & non constituitur per aliquam differentiam constitutivam, & ideo sic est genus, quod nullo modo species esse potest: ex quo ostendi potest nullam formam realem esse in substantia, secundum quod est genus primum. Ex qualibet enim forma substantia differentia aliqua trahi potest, & hoc supra ostensum est. Per quemdam igitur modum specialem superadditum enti oportet accipere naturam substantiae. Hic autem modus specialis est, non generalis, includens in se oppositionem quandam: unde omni enti non conuenit iste modus, specialis est ergo, & non generalis, ut dictum est supra. Est enim per se esse & non in alio, per quem modum substantia diuiditur contra accidens. Sed super hoc ratio generis addit ordinem ad contenta sub eo, qui quidem ordo importatur in vniuersitate eius ad exteriora: hanc autem vniuersitatem habet per actum intellectus, ut dictum est. Potest igitur substantia quae est primum genus, dici ens per se existens implicite continens in se sua inferiora, ita tamen quod per se existens non ostendat aliquid vniuersale esse separatim, ut Plato posuit, sed secundum quod per se opponitur ei quod est esse in alio, quod est proprium accidentis, sine quo esse non potest, ut dicitur in predicamentis. Ex hac igitur diuersitate quae est in substantia, sciri potest quomodo, & de quibus substantia predicari habet, secundum tamen quod genus est implicite continens sua inferiora, quia potestatem continet suas differentias, per quarum additionem efficiuntur & constituuntur sua inferiora, & tantum descendit sua praedicatio, quantum & differentiae constituentes. Diuisio autem differentiarum stat ad species specialissimas, quia sub eis nihil est nisi indiuidua, quae dicuntur priuationem diuisivae per partes subiectiuas, ideo indiuiduum non habet partem subiectiuam sibi, de qua praedicatur, cum a prima substantia nulla sit praedicatio, ut dicitur in predicamentis. Vltimum enim de quo praedicatur substantia in linea praedicamentali, erit aliquis homo, vel aliquod suppositum, ut equus, vel bos, respectu cuius ex genere primo & differentia aliquod genus constituitur, animal, de ipso praedicatur, ut puta, Sortes est substantia, & est animalis sensibilis, ex quibus constituitur animal, quod de Sorte praedicatur. Isto enim modo facile est scire de quibus praedicatur aliquid ut genus, & de quibus non praedicatur. Unde manifestum est, quod de manu hominis, vel pede non praedicatur substantia, secundum quod est genus. Sic enim cum manus sit animata sensibilis, si cum hoc esset substantia manus, ita foret animal. Unde manifestum est, quod animatum & sensibile iterum non praedicantur de manu secundum quod sunt differentiae generis alicuius, quia differentia non praedicatur de aliquo, de quo non praedicatur genus ipsum. Cum ergo manus non sit animal, non erit animata secundum quod animatum est differentia, nec substantia secundum quod est genus. Erat ergo manus substantia, secundum quod dicitur substantia contra accidens, & tamen sic. Ratio enim eius sic accepta est per se esse, & non in alio, quod est proprium accidentis, quod non potest esse sine eo in quo est. Ipsa enim sic accepta, vna est & non pluriplurificata in suis suppositis, in quibus plurificatur secundum quod est genus propter multitudinem differentiarum constituentium diuersa supposita diuersarum specierum, ut supra dictum est. Substantia igitur secundum quod habet naturas rerum sub se diuersas, super quas fundatur, in se vnum quidem est, cuius vnitas non descendit super eo, sed statim in inferioribus multiplicatur, licet sit vnum sub intentione vniuersalis, sicut de aliis dictum est, et sic contra accidens diuiditur. Inde est quod licet substantia praedicetur de duabus manibus hominis, non tamen dicendum est quod duae manus sint duae substantiae, cum potius sint partes vnius substantiae, quam duae substantiae. Unde in partibus in toto manentibus non habet substantiam multiplicari, cum non praedicetur de eis ut natura in inferioribus, quae sunt partes subiectiuae receptae

Epra, & consequenter multiplicata, sed ut contra accidens diuiditur, ut dictum est. Manus enim, vel pes est substantia, secundum quod substantia contra accidens diuiditur, cuius esse est esse in alio, & non per se, cum accidens sit in alio ut in subiecto, pars autem est in toto, non in alio ut in subiecto, ut dicitur in predicamentis. Accidens autem est in subiecto, tanquam impossibile sit ipsum esse sine eo, ut paulo ante dixit Philosophus. Ex quibus concluditur sine eo, ut paulo ante dixit Philosophus, cum accidens non possit esse sine eo in per connexionem Philosophi, cum accidens non possit esse sine eo in quo est, & pars non est in toto ut accidens in subiecto, quod pars sic est in toto, quod tamen sine toto esse possit, non quidem sub ratione est in toto, cum pars importet relationem ad totum, unde pars, ut pars, sine toto esse non potest, cum relatiua sint simul, sed secundum quod res quaedam est. Cum autem materia non possit esse per se, pars autem per se esse possit, cum in hoc differat ab accidente, sed non secundum quod pars est, quod inest sibi a toto, necessario in eo quod pars est, erit aliqua compositio materiae & formae, non secum quod pars est, quia hoc habet a forma totius, a qua esse habet actum participatiue tantum, cum impossibile sit duo esse substantia in una re ponere, nisi illa res sit duo entia, cum esse sit actus entis. Compositum ergo ex illa materia & forma non erit aliquid ens actu: unde nec istam formam aliquid esse sequitur, cum esse non sequatur formam, nisi quando compositum est per se existens, cuius esse est actu, & ideo substantia secundum quod diuiditur contra accidens, de illo composito non praedicatur. Non enim est per se existens ut totum, neque in toto, ut pars quae a toto participat esse, sed est in toto in potentia propinqua ad esse debirum sibi secundum essentiam formae quae in ea est sine esse: unde ad genus non spectat per se ut suppositum, vel per educationem ut pars, quam diu in toto est isto modo in essentia, scilicet sine esse vel per se, vel participatiue, sed potius pertinet ad genus ut principium materiae compositi nondum per se existentis, sed futuri per resolutionem, cum materia per illam formam nondum sit transmutata ad esse actu, qui est finis formae educatae de potentia materiae, cum pars esse actu tantum habeat a forma totius, cum qua solum in rebus diuersarum naturarum poterunt aliae formae in esse produci de potentia materiae, cum partes diuersae in natura una constituant cum hoc, quod natura sint per se esse: ideo ut dicit Aristoteles, necesse est per aliud & aliud hoc eis conuenire. Cum autem per se existere incipiunt, tunc ad genus spectant, cum habeant rationem subiectiuam partis adhuc in gradu perfectiori, quam corpora simplicia

C A P. XI.

Ex dictis manifestum est, quod sicut substantia sub ratione generis non praedicatur de parte integrali rei subiectae, sed secundum quod diuiditur contra accidens, potius ostenditur quid parti conuenit, quam quid conueniat toti: ita necesse est animalium, & sensibile de parte praedicari, non secundum quod sunt differentiae, quia non potest differentia praedicari de re, de qua non praedicatur genus, sed secundum quod diuiditur contra inanimatum & insensibile: & ideo rationale non praedicatur de anima separata secundum quod est differentia, cum anima non sit animal, sed secundum quod designat potentiam animae, denominat animam. Patet etiam ratio, quare non numeratur substantia in his, de quibus praedicatur. Sic enim hoc conuenit substantiae quasi quaedam differentia communis. Non esse namque in alio communissimum est de omnibus quae substantiae debentur. Sub differentia autem communi non numeratur genus aliquod. Ysocheles, n. & ysoleuros, & scalenon non numerant figuram quae est genus sub differentia communi, sed sub differentia trianguli. Diuiditur igitur figura per differentias suas, per triangulare, & quadrangulare, & una istarum differentiarum sub triangulare, continetur ysocheles, & ysoleuros, & scalenon. Sed si triangulus constitutus diuidatur per differentias trianguli, ut per tria latera aequalia, vel per duo, vel per omnia inaequalia, non erit unus triangulus, sed tres trianguli. Quae igitur sunt una figura, quia cadunt sub una differentia, figurae sunt tres trianguli. Sic igitur substantia secundum quod diuiditur contra accidens, quae est communis differentia eius, licet nulla differentia substantiam constituat, cum substantia genus non habeat, ut dictum est, non multiplicatur in partibus, de quibus praedicatur. Ideo corpora duorum animalium, prout sunt partes duorum animalium, cum de eis non praedicatur substantia secundum quod est genus, cum non sint partes subiectiuae, sed partes integrales rei, quae subiectiuae est, & non sunt duae substantiae, cum genus sub differentia communi non multiplicetur, sed una substantia sunt: nec possunt aliquae differentiae superaddi substantiae, per quas substantia numero eadem praedicatur de partibus in aliqua re existentibus, cum non possint esse partes subiectiuae alicuius speciei specialissimae, ad quam diuisio & multitudo differentiarum stat, ut dictum est. Solum enim per differentias vltimas numeratur genus, quod manifestum est, si diuidatur genus per multas differentias per se, & non per accidens, quousque deueniatur ad vltimam diuisionem,

Aper quam species specialissimae constituuntur, quae adhuc unitate retinent de natura sua, sed cum forma specifica recipitur in materia indiuiduali, quae est principium indiuiduationis, & numerositatis. Ex diuisione enim quantitativa quae materialis est, causatur numerus, ut dicitur in 3. phys. & numeratur forma specifica, & omnia quae in intellectu suo continentur, cuiusmodi sunt genera superiora. Compositum autem ex materia indiuiduali, & forma specifica efficitur pars subiectiuae, de qua solum praedicatur sua superiora, ut genera subalterna, & species, quorum nihil est pars integralis rei, ideo non numeratur illud, quod dicitur de partibus, ad numerum partium. Quod autem dictum est de substantia, dicitur de corpore, quod est genus secundum, & de aliis generibus, de quibus post dicitur. Corpus enim secundum quod est genus, non praedicatur de corpore hominis, dum est pars eius: quia si corpus hominis esset corpus, si de eo praedicaretur corpus, quod est genus, cum corpus hominis sit animatum & sensibile, corpus hominis esset animal, quod patet esse falsum, cum homo sit animal. Idem enim numero non praedicatur de toto, & de parte in heterogeneis. Praedicatur ergo corpus de corpore hominis, secundum quod diuiditur contra incorporeum, & hoc est maxime commune corpori, ideo non numeratur quando praedicatur de diuersis corporibus prout sunt partes. Quando autem mortuis hominibus per se sunt corpora, tunc cum habeant rationem partium subiectiuam, praedicatur de eis corpus numero. Manifestum est autem, quod non numeratur corpus hominis mortui corpori uiuo, ut postulat dici duo corpora, licet per aliam & aliam formam fuerit corpus in actu in uiuente & in mortuo, & non per eandem.

C A P. XII.

Ad huius igitur euidentiam considerandum est, quod nomina prima intentionis sunt, quae rebus sunt imposita absolute mediante conceptione, qua fertur intellectus super ipsam rem in se, ut homo, vel lapis. Nomina autem secundae intentionis sunt illa, quae imponuntur rebus non secundum quod in se sunt, sed secundum quod sub sunt intentioni, quam intellectus facit de eis, ut cum dicitur, homo est species, animal est genus. Quia igitur in rerum natura inuenitur, quod essentia rei a supposito differt non solum secundum operationem intellectus, sed in natura sua, ut docetur in 7. metaphysicorum, ideo res natura est nomen primae intentionis impositum ipsi supposito. Sed quia per actum intellectus super ipsam naturam designatam per modum totius efficiuntur nomina intentionalia, ut species, & genus: ideo super rem naturae inueniuntur nomina intentionum, & utputa, suppositum, quod est nomen secundae intentionis ipsius rei, in quantum per actum intellectus ut praedicatio speciei de re natura, & ideo res natura uocatur suppositum, cum praedicatum sit superius natura liter ipsi subiecto. In quantum uero genus & species dicuntur vniuersalia, res natura dicuntur particulares. Nominum autem significantiu ipsa particularia, quaedam sunt communia omni generi, sicut particulare, indiuiduum, & singulare: quaedam autem in genere substantiae tantum, ut res natura, & suppositum, hypostasos, & persona. Cum ergo ratio substantiae sit per se existere, nullum istorum nominum conueniet nisi naturae rei complete existentis, & ideo nihil horum dicitur de parte rei, ideo pars rei non est suppositum, ut de ea aliquid praedicetur habens etiam rationem superioris. Nec etiam aliquid aliorum quae significant particulare in genere substantiae. Talia enim habent relationem ad partem ipsam per se, & non per reductionem per aliud, & ideo ista non numerant ad nomen partium. Dux enim manus non sunt duo supposita, nec due hypostasos. Illa autem quae significant particulare in omni genere, sicut indiuiduum, & particulare, cum in omni genere sit stare ad aliqua quae non habent partes subiectiuas, quod importatur in indiuiduo, non requirit aliquid per se existens, de quo dicantur, cum praedicentur de accidentibus, & ideo de partibus praedicatur. Illa enim nomina magis oppositionem quandam important ad ipsas species rerum, quam conuenientiam, quod non in aliis reperitur. Indiuiduum namque dicitur priuationem diuisivae in partibus subiectiuas, quod tamen speciei conuenit in generibus & corporibus: particulare etiam opponitur vniuersali. Illa igitur cum praedicentur de partibus, habent multiplicari sicut & partes. Dux enim manus sunt duae res particulares: similiter duo singularia, & duo in diuidua. Sed istud conuenit magis particulare accidentibus, quae tamen sunt partes subiectiuae, ad quas stat diuisio in partes subiectiuas, quam partibus rei, licet de partibus dici possit. Sed indiuiduum dicitur negatione talis diuisivae potius quam statum eius, cum in toto re sit talis diuisio. Inde est, quod cum corpus non praedicatur secundum rationem generis subiectiuam intentioni vniuersalitatibus de parte hominis, non numeratur in talibus partibus. Non enim sunt duo supposita corporis, sicut nec duo supposita hominis. Si autem praedicetur de eis, prout diuiditur contra incorporeum, cum sic habeat res genus sub differentia communi, Opusculi S. Tho. Aquin. A 4 muni,

muni, ut unum de eis predicatur, cui si addatur aliquid eorum quae praedicata de partibus multiplicatur, ut particulare, uel huiusmodi, cum hoc sit quasi differentia ultima, cuius est multiplicari & multiplicare superiora inferioribus, numerabitur corpus in eis. Duae namque partes sunt duo corpora particularia, cum tamen absolute non sint duo corpora, ut corpus quod est genus in eis multiplicetur. Licet enim corpus acceptum secundum quod dicitur contra incorporeum non sit genus, ut natura particularis esse possit differentia ipsum diuidens, tamen similitudinem habet cum corpore sub ratione generis cum differentia communi, in qua omnia ut unum accipiuntur. Sicut namque omnes figurae eo quod figurae sunt, diuiduntur contra incorporeum, ita omnia corpora eo quod corpora sunt, diuiduntur contra incorporeum, & sic omnia corpora sub ratione uniuersali comprehenduntur, & unum sunt. Quae quidem unitas remouetur per additionem oppositam eius, scilicet particulare. Particulare enim dicitur per oppositum ad uniuersale. Et haec est ratio quare cum additione particularitatis multiplicatur corpus de eis dictum, non autem absolute, cum de illis non predicetur corpus genus, cum non sint plura supposita, sed corpus conditum accidenti, quod habet unam rationem communem ad omnia corpora, ut dictum est. Corpus autem sic dictum non est aliud realiter a corpore quod est subiectum intentioni uniuersalitatis, quod dicitur corpus genus, imo idem secundum rem & diuersum secundum rationem, cum corpus quod est subiectum intentioni tali sit res non incorporea. Vnde corpus sic dictum, praedicatur de corpore quod est altera pars hominis, dum est pars. Corpus uero quod est genus, praedicatur de corpore mortuo amsa ratione partis, quia iam potest esse suppositum in genere substantiae, cum sit per se existens, quod est proprium primae substantiae, ut dicitur in praedicamentis: unde illa non sunt duo corpora diuersa numero, cum corpus quod est pars, non ponatur in numero corporum absolute, & sine additione particularis, ut dictum est. Veruntamen est sciendum, quod corpus mortuum cum sit per se existens, suscipit praedicationem corporis secundum rationem generis, quod tamen est unum suppositum, & res naturae. Corpus tamen prout est pars, non sic suscipit, quia non dicitur de eo corpus quod est genus, sicut nec dicitur de eo homo, uel animal, ut dictum est, cum praedicatio generis de aliquo semper sit per speciem, quae consequitur formam rei. Corpus autem pars non pertinet ad speciem, uel genus, nisi participatiue, & per reductionem, id est, per naturam totius, quod est in genere. Corpus uero mortuum absolute in genere, & in specie est. Impossibile est autem ab eadem forma substantiali alicui conferri esse absolute, & participatiue, cum esse participatum sit a toto parti communicatum: esse uero absolute sit totius, cum nihil sibi ipsi sit totum, & pars. Necessario igitur per aliam formam substantialem erit corpus mortuum corpus actu, qui est actus absolutus, & corpus uiuum corpus actu, qui est participatum.

CAP. XI II.

EX dictis manifestum est, quod non potest concludi, quod corpus uiuum, & mortuum sint duo corpora diuersa, & si necessarium sit corpus mortuum per aliam formam esse corpus in actu quam per illam per quam erat corpus uiuum corpus actu. Si autem dicantur duo corpora particularia, ex hoc non sequitur, quod sint duo corpora realiter diuersa, quia particularia non est differentia aliqua sumpta a forma specifica, quae realiter aliquid constituat, sicut est rationale. Nec propter hoc erunt unum simpliciter, sed secundum quid tantum, ratione, scilicet communis, cum nihil de re prior sit iam nisi materia tantum. Et licet hoc corpus mortuum mixtum sit habens certam proportionem miscibilium, & certam formam consequentem, quae est forma mixti, per quam efficitur sub corpore mixto, cum tamen totum hoc nos lateat, quia nec forma ipsa nobis nota est, nec proportio ipsa: per speciem autem unumquodque certificari habet, & demonstrari, nihil autem nobis sit certius de illo quam quod habet tres dimensiones, & plenam naturam corporis, reliqua autem nobis incerta sunt, ut dictum est, ideo speciem eius ponimus corpus sub ratione corporis, quia hoc de eo nobis notius est, licet in rerum natura super differentias corporis in eo reperitur aliquid specialius. Illud enim pro specie accipiendum est, per quod certius & determinatius res innotescit, ut dicitur in praedicamentis. Si autem sit aliquod corpus mortuum, quod non habet rationem suppositi, cum non subsistat per se, sicut de corpore Christi in triduo, non uidetur, quod de illo corpus sub ratione generis praedicari possit, cum per se esse non habeat, sicut nec prius praedicabatur de illo uiuo, quoniam erat pars hominis. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod res naturae dicitur, quod habet naturam aliquam cui accidit ratio suppositi, in quantum scilicet per se subsistit, quod semper euenit quando principia illius naturae constituunt suppositum ipsum. Si autem principia alicuius rei naturae coniuncta adinuicem alicui per se

existenti adiungantur, rationem suppositi non habebunt, rem tamen naturae ipsa constituent in supposito, sed non suppositum: ideo in Christo non sunt duae res naturae, sed una res duarum naturarum, quae tamen constituta est res illius naturae humanae, scilicet per hanc naturam humanam, sed non est constituta suppositum quod dicit aliquod absolutum per se subsistens per humanam naturam. Licet igitur idem sit hoc suppositum, & res naturae humanae, aliunde tamen est res humanae naturae, aliunde suppositum. Res enim naturae humanae est per principia humanae naturae, sed suppositum non. Cum igitur homo sit res naturae humanae, per principia naturae humanae constituitur homo ille non per se existens. Homo enim fuit se assumptus, sed natura in suis principiis ex quibus adinuicem coniunctis suppositum illud per se existens factum est homo, & ideo filius Dei naturam humanam assumptus, & factus est homo: et ideo ratio suppositi homini conuenit, illi enim homo fuit ab aeterno. Per illum igitur hominem ratione suppositi per se existens quod homo ille factus est, homo ille per se existere dicitur, non quod aliquid ex principiis naturae humanae tantum constitutum sit per se scorsum a uerbo, sed quia res naturae humanae, quae per naturam humanam constituta est ipsum suppositum diuinum quod per se existit, unde & homo ille cum sit ipsum suppositum, per se existit in genere substantiae, & ideo partes naturae humanae, corpus scilicet & anima ad genus spectabunt per naturam illius totius, quod per se est in genere illo. Patet igitur, quod diuersimode sunt aliorum hominum partes in genere, & partes humanitatis Christi: quia in aliis ex principiis naturae propriae erit aliquid per se existens, quod per se est in genere, & per ipsum alia erunt in genere per reductionem. In Christo autem per principia humanitatis non constituitur aliquid per se existens, sed ipsum suppositum diuinum per se existens complete & perfecte factum est res humanae naturae per principia naturae humanae. Vnde res naturae humanae propter identitatem cum supposito diuino erit per se existens. Res enim humanae naturae in Christo non est pars illius suppositi, ut praedicetur de supposito ipso, sed est ut ipsum totum, & ideo per se esse dicitur. Erunt igitur partes naturae humanae in Christo pertinentes ad genus & speciem per ipsam rem naturae humanae, quae constituta est per principia naturae humanae, ut dictum est, quae tamen res per se esse habet a supposito, cum quo identitatem habet, & non a principiis propriis, ut dictum est. Ex quibus manifestum est, quod partes humanae naturae in Christo non reducuntur ad speciem, uel genus per suppositum ipsum, cum illud per se non sit in genere, sed per rem naturae, quae est ut habet esse per se. Nec refert a quo habeat esse per se aut a suis principiis, aut a uerbo cui adiungitur, cum hoc uniuersaliter tenendum sit, quod principia per illud ad genus reduci habent, quod per illa constituitur, & hoc semper est res illius naturae, cuius sunt illa principia, cui quidem rei quandoque accidit ratio suppositi, quando scilicet habet per se esse. Quandoque uero non, quando scilicet alteri adiungitur, ut dictum est. Ex dictis igitur manifestum est, quod corpus Christi mortuum, licet per se non sit sicut corpora aliorum, res tamen est alicuius naturae habentis sua principia, & ideo genus de eo praedicatur, cum idem sit uerbum, & res illius naturae, ratione cuius identitatis per se esse dicitur. Ratio enim suppositi accidentaliter se habet ad principia naturae sibi inuicem coniuncta, res uero naturae essentialiter. Ideo semper ubi est res naturae constituta, erit praedicatio generis illius naturae, & specierum de re suae naturae.

CAP. XIII.

DE metaphysica autem, & logica, & earum consideratione quae ad omnia se extendunt actum est, nunc uero de naturalibus, & mathematica restat agendum. Sciendum est igitur, quod antiqui philosophi scientiam naturalem primam philosophiam putauerunt, sicut etiam putauerunt primum ens esse corpus. Sed Philosophus in 6. Metaphysicae docet, quod naturalis philosophia est de quodam particulari ente habente in se principium motus, & quietis. Vnde & materiale ens est, quia materia est in omni, eo quod per se mouetur. Subiectum enim philosophiae naturalis est ens mobile, & ideo sua consideratio secundum Philosophum ibidem est circa ea quae sunt in materia, ut in pluribus, quod dicit propter animam humanam quae pertinet etiam ad physicum, in quantum est forma corporis, licet per se esse possit, ideo scientia naturalis subalternatur metaphysicae. Ad cuius euidenciam considerandum est, quod dupliciter conuenit unam scientiam alteri subalternari. Vno modo, quando subiectum unius est species subiecti alterius, sicut homo est species animalis, & animal est species corporis naturalis, ideo scientia de animalibus, subalternata est scientiae naturali. Alio modo, quando subiectum inferioris scientiae non est species subiecti superioris scientiae, sed se habet ad illud ut materiale ad suum formale, per quem modum per se se habet ad geometriam. Geometria, uero agit de linea, & aliis dimen-

dimensionibus absolute & formaliter ad nullam materiam applicando, non enim agit de linea in ligno, uel ere, sed perspectiua agit de linea secundum quod est in aliqua materia in qua uideri possit, unde agit de linea uisuali. Linea enim uisualis non est species lineae, sicut nec triangulus ligneus est species trianguli. Differentia enim non sumitur a materia, & haec est ratio quare non est aliqua specialis scientia de linea recta, uel circulari, sicut est de linea uisuali, quia rectum & circulare sunt propriae differentiae lineae, uisuale autem non, sed est alterius & extraneae naturae, & ideo scientia specialis est de linea uisuali, & non de linea recta uel circulari. Isto modo naturalis scientia, quae applicat naturam entis ad naturam sensibilem, est sub metaphysica, quae considerat de ente absolute, quia ens mobile non est species entis, cum ens non sit genus, ut dictum est. Ens igitur mobile est subiectum naturalis philosophiae, quae diuiditur secundum diuisionem entis mobilis in suas species, scilicet in ens mobile motu locali tantum, sicut est corpus caeleste, & in ens mobile motu generationis & corruptionis, & sic de aliis. Haec tamen diuisio magis pertinet ad Logicum, quam ad Physicum, cum sit generis in suas species. Sicut enim supra dictum est, quod substantia quae est primum genus, non habet aliquam unam rem, supra quam fundatur, sed supra diuersas res, a quibus tamen ratio unitatem quandam accipit, ratione cuius dicitur genus unum, ita ens mobile, quod est subiectum naturalis philosophiae, nec dico corpus mobile, quia omne corpus probatur esse mobile, in lib. physic. Hoc enim secundum genus non habet aliquam unam rem naturalem supra quam fundatur, sed fundatur supra diuersas res, quas tamen quia apprehendimus in pluribus conuenire, scimus corpora superiora cum inferioribus in eodem genere corporis esse, sicut substantias separatas cum materialibus, de quibus supra dictum est. Quod autem generalia, & corruptibilia, & mobilia motu locali tantum sunt duae species entis mobilis, de quo in communi agit in lib. physic. magis ostendit eorum conuenientiam secundum logicum, quam secundum naturalem. Substantiae enim corruptibilia, & incorruptibilia nihil est commune nisi logicae tantum, cum plus differat, quam genus aliquod reale, ut dictum est. Vnde in 5. metaph. dicit Philosophus, ubi docet quae differunt in genere physico, quod illa differunt genere, quorum subiectum primum est diuersum, sicut primum subiectum coloris differt a subiecto primo saporis, sicut superficies ab humore, & sic differunt, quia non reducuntur in unum subiectum, quantumcumque fiat resolutio utriusque. Si. n. possit fieri unum de illis per aliquam resolutionem realem, non differunt simpliciter in subiecto primo, nec per consequens in genere, ut puta, materia ignis differt a materia aeris. Sed si fiat resolutio ignis, & aeris, non remanebunt diuersae materiae, & ideo ignis, & aer non sunt duo diuersa genera physice loquendo. Corpus uero caeleste cum corporibus generabilibus differt, cum non conueniant in materia. Si enim miraculose corrumpere caelum, quia naturaliter incorruptibile est, adhuc essentia materiae suae diuersa esset a materia elementorum, nec foret resolutio ad unum subiectum, quod resatur potentia materiae elementorum, quae numquam transmutari potest ad formam caeli. Alioquin esset in eo potentia frustra, quam tamen constat in materia caeli esse, cum in ea est forma caeli. Ex quo patet, quod ens mobile motu locali, & ens mobile per generationem, & corruptionem sunt duae species entis mobilis logicae tantum, ut dictum est. Patet etiam, quod unitas generis physici est ab unitate primi subiecti. Primum autem subiectum est materia. Illa igitur conueniunt in genere physico, quae habent eandem materiam, sed differunt specie, propter diuersitatem formae, sicut ignis & aer. Nec tamen erit aliqua distinctio in materia, cum distinctio dicat actualitatem aliquam quae non est in materia secundum se, sed haec diuersitas est in potentia passiva tantum, ad quam non sequitur aliquid in fundamēto naturae esse distinctum. Ex dictis igitur patet, quod ens mobile, quod est corpus communiter acceptum, non habet a materia aliquam formam communem, per quam est corpus, super quam fundatur actio intellectus, qui facit communitatem quandam inter corpora generabilia, & corruptibilia, in quantum facit esse ea diuersas species entis mobilis, cum nulla res communis subsistat, nec etiam materia ipsa quae est incorruptibilis, & ingenita. Si. n. esset aliquod compositum tale ex materia scilicet & forma corporis praeter formas ad quas sequuntur qualitates sensibiles, quae sunt principia generationum & corruptionum, esset, inordinabile ad formas tales, & ad alias, ad quas generatio & corruptio non attingit, sicut ad corpus caeleste. Sic autem foret necessarium generabili & corruptibili praecederet aliqua forma, formam speciem rei, per quam solum est generatio & corruptio in rebus, cum solum ad illam sequantur qualitates actiuae & passiuae, quae sunt principia generationis & corruptionis, & non ad formam suam imperfectam. Vnde ipsa indifferenter se habet ad formam suam perfectam, sicut est principium generationis & corruptionis, sicut non esset. Tunc enim caelum haberet aliquid reale commune

cum generabilibus, & corruptibilibus, quod est directe contra praedicta uerba Philosophi. Et ideo impossibile est in rebus generabilibus & corruptibilibus aliquam formam praecedere formam specificam, sicut antiqui posuerunt materiam primam esse formam quadam forma non elementaliter, sed imperfecta, quae sit quasi uia ad alias, sicut forma embryonis imperfecta est respectu formae specificae animalis. Vnde Commentator super q. metaphysico. dicit primam habitatem materiam esse semper respectu formae mentorum. Vnde non reperiuntur mediae formae elementi ex elemento, sicut est in generatione animalis, ubi sunt multae formae mediae sibi succedentes per generationes & corruptiones formae usque ad ultimam, quam solum in re manere necesse est, ne dicatur ipsa accidens esse. Ex dictis patet, quod res secundi generis, non est una, super quam fundatur unitas rationis, sicut nec res primi generis, de quo supra dictum est. Sed antequam de hoc plus agatur, prius de hac unitate agendum est.

CAP. XV.

AD huius igitur difficultatis notitiam considerandum est, quod cum obiectum intellectus sit quoddam intra intellectum, & non extra, quia intelligere non est motus ab anima, sed ad animam, actus intellectus potest ferri in intelligibile, uel prout est obiectum in natura obiecti, scilicet in quantum terminat eius actionem, & sic nihil sibi tribuit, sed solum considerat quid natura obiecti habeat, unde possit aliquid formari, quod naturam illius obiecti insinuet, ut puta, definitionem aliquam. Alio modo potest actio intellectus ferri in obiectum, non in natura sua, sed prout est abstractum per actum animae a conditionibus materialibus, & sic accipitur ut in anima, & sic anima attribuit sibi aliquid non considerans quid sibi debetur in natura obiecti, sed quid sibi per actum animae conuenire potest, & illud attributum est ratio uniuersalitatis, ut puta, intelligendo animal in quantum naturam sensitiuam habet, format eius definitionem, substantiam scilicet animatam sensibilem, quam manifestum est unitatem quandam in animalibus significare. Animal enim obiectum unum natura sua est: sed haec unitas non descendit ab animali ad aliquas species animalis. Animal enim sic acceptum, non dicit aliquid ens in natura, cum non sit aliquid animal in natura animal solum, sed dicit essentiam quae esse non habet, nisi per habentem essentiam, cuius esse est ut actus, ideo quot fuerint habentes essentiam, tot erunt essentiae secundum esse. Habebit igitur essentiam & unitatem ab habente eam si unum fuerit, & pluralitatem si plura fuerint. Idem enim est de unitate & esse, cum unum & ens conuertantur, ideo unitas inuenta in natura aliqua, ut in natura animalis, non descendit ad aliquam eius speciem, imo si in uno recipiatur, iam ab illo intellectus, descendit ad omnia contenta sub uno communi. Prima igitur unitate manifestum est, quod nihil est unum genere commune corporibus caelestibus, & generabilibus, super quod intellectus fundare possit rationem uniuersalitatis. Licet enim corpus sit substantia corpora non tamen propter hoc erit aliquid unum reale conueniens corporibus caelestibus, & inferioribus, super quod intellectus fundare possit intentionem uniuersalem, sed secundum intentionem tantum: quod manifestum est, si fiat resolutio ad primum subiectum corporis, quod est materia quae in se considerata erit diuersa in caelo & elementis, ut dictum est. Quamuis autem non sit resolutio ad aliquod unum subiectum commune utrique, tamen illa diuersa res super quas fundatur actus intellectus formantis intentionem uniuersalem, compositae sunt ex materia & forma, & ideo ex utraque parte sequitur corpus. Impossibile est enim materiam & formam componi, quin sit corpus, ut supra dictum est. Materiae enim natura esse primum ex quo sit aliquid per se, & ultimum in quo aliquid transit per corruptionem, ut dicitur in 1. physicorum. Et ideo ex nullo fieri potest, sicut nec in aliquo praecedens resolutio. Simplex ergo materiae essentia necessario erit, cum simplex per se in nihil resolutio possit. Forma enim cum sit simplex essentia, non resolutur per se in aliquid, sed per accidens. Resolutio enim compositi in materiam, forma resolutur in eandem, quia nec forma per se fit, sed compositum, ut docetur in 7. metaph. Ex duabus autem essentis simplicibus coniunctis resultat semper essentia compositi quae altera est ab utroque, & hoc necesse est esse corpus, si una illarum de altera educatur, sicut essentia formae educitur de essentia materiae. Essentia enim formae est in essentia materiae in potentia, de potentia autem in actum oportet transire quendam esse, in quo importatur transmutatio quaedam. In omni autem transmutatione includitur, uel praesupponitur motus localis, sicut in alteratione a priori, est motus localis, in motu uero augmentati a posteriori. Quod enim augmentatur mutatur locum, non autem ante augmentum. Sed quod alteratur, mutatur locum antequam sit alteratum. Generatum uero medium importat inter alterationem & augmentum, cum sit terminus alterationis

rationis & principium augmenti. Nihil enim augmentatur, nisi **F** quod generatum est. Educi autem per motum localem non potest nisi corpus, uel corpori adiunctum, ut omnia accidentia corporalia. Igitur de potentia materię non potest aliquid substantialiter educi, nisi constitutur corpus. Nec refert utrum materia, de qua educitur ipsa forma, prius fuerit sub alia forma, ubi solum alteratio præcedit propter subiectum actu existens, cuius materia præfuit formę educendę, siue non, sicut materia cęli numquam præfuit sub alia forma, & ideo alteratio, uel motus localis nõ præcessit eius esse: unde cęlum non est genitum, sed per simplicem emanationem tantum ad esse processit a Deo. Motus igitur localis accidentaliter tantum se habet ad educationem formę de potetia materię, in quantum scilicet accidit materię præfuisse sub alia forma, per quam sebat subiectum actu existens, quod oportuit corrumpi per actionem qualitatum alterantium ad hoc, quod alia forma induceretur. Esse uero corpus in productione formę de potentia materię non accidit propter ipsum motum localem, cum corpus cęleste consecutum sit per educationem suę formę de potentia materię suę proprię nullo motu locali, uel alteratione præcedente. Essentialiter ergo natura corporis sequitur educationem formę de potentia materię: nec hoc adhuc est quia educitur, sed quia sit unum ex materia & forma educa, quia posteo per impossibile, quod forma educeretur de potentia materię, & tamen nõ fieret unum compositum ex illa cum forma, corpus non sequeretur educationem formę de potentia materię, cum compositum semper compositum esse ex materia & forma. In hoc igitur præcisa ratio corporis consistit, quod ex materia & forma fiat unum, quod infallibiliter contingit, quando forma educitur de potentia materię. Quandoque etiam hoc fit, & si forma non educatur de potentia materię, ut patet de anima humana, quę & si non sit educa de potentia materię, cum a materia non traducatur, quia tamen ex ipsa & materia sit, unum efficitur corpus. Hoc igitur corpus, siue forma educatur de potentia materię sine motu, ut cęlum: siue cum motu, ut in generabilibus & corruptibilibus: siue non educatur de potentia materię, ut patet in homine, est res physica prima, supra quam intellectus format intentionem generis, & illud est proprium subiectum philosophię naturalis, logicę tamen: quia si fiat resolutio omnium istorum, non erit deuenire ad aliquid commune cęlo & inferioribus, ut supra dictum est, cum nec in materia conueniant. Si uero fiat resolutio omnium generabilium & corruptibilium, erit deuenire ad unum commune principium indifferens ad omnia hæc, & ideo corruptibilia omnia conueniunt in uno subiecto physico unitate reali: sed cęlum conuenit cum corruptibilibus in uno subiecto physico non unitate reali aliqua, sed logica tantum. Huic igitur nature intellectus attribuit rationem generis, cui in rebus corruptibilibus respondet quoddam habens quendam unitatem, quę sub eo non descendit, ut supra dictum est, sed multiplicatur in suppositis suis, in quibus recipitur. Unde cum de illis prædicatur, oportet iam naturam constitui in qualibet re per formam quę est totus, cum illa natura per intentionem sibi additam de toto prædicetur, non potest illa prædicatio sumi a parte rei, & attribui toti rei, ut puta, homo constituitur ex anima & corpore tamquam ex duabus partibus: prædicatum autem quod sumitur a corpore, quod est altera pars conueniens homini, non est corpus, sed corporeum. Idem enim nõ prædicatur de aliquo denominatiue, & absolute, siue absolute. Non erit igitur aliqua forma faciens corpus partē rei, alia a forma totius rei, cum corpus secundum intentionem prædicetur de tota re. Nec potest intellectus parti intentionem aliquam, per quam de toto absolute prædicetur, tribuere: quia pars de toto non prædicatur nisi denominatiue tantum. Ex quo satis manifestum est, lapidem, uel ignem, uel hominem non per aliam formam esse corpus, quā per illam per quam sunt illud quod sunt in sua specie, sicut nec per aliam materiam. Non enim est alia materia in homine, per quam homo est corpus, quā illa per quam est homo.

C A P. X V I.

ET hoc est facile considerare in modo generationis nature, quia materia prima primam habitudinem habet ad formam elementari. Si enim debet generari ignis, non transmutatur materia ad formam corporis, & postmodum deuenit ad formam ignis, sed statim in eodem instanti quo corruptur forma aeris, sed quo inducitur forma ignis. Qualitas enim actiua ignis nihil intendit, nisi inductionem formę ignis, cuius ipsa est passio, & in cuius uirtute agit. Et certum est, quod non agit in uirtute formę corporis, cum non sit eius accidens proprium: sed certe sic se non habet materia nuda ad formam misti, unde non habet habilitatem aliquam immediate ad eam, sed oportet eam primo induci formas elementorum, cum mistum non possit fieri nisi ex miscibilibus præsuppositis. Has tamen formas, licet materiam ordinent ad formam misti, ne-

cessite est materiam deponere in adeptione formę misti, quia in misto ipso est aliquid, quod natum est agere ad dissolutionem ipsius misti. Forma tamen misti immediate inest ipsi materię loco formarum simplicium faciens subiectum uirtutibus formarum elementorum, unde ex diuersis proportionibus miscibilium sunt diuersę formę substantiales in diuersis mistis. Alia, n. est forma mistionis in auro, alia in lapide, alia in argento. In misto namque propter naturam mistionis nulla reperitur diuersitas partium, aliter in omni misto esset diuersitas partium, quod falsum est, cum multa multa sint homogenea, sicut & simplicia, sicut patet de osse, carne, & lapide, quorum quælibet pars suscipit prædicationem secundum completam rationem ipsius nature in toto. Quælibet enim pars ossis est os: quod ideo est, quia natura formę secundum totum id quod est, essentialiter est in qualibet parte. Cum igitur pars & pars in aliquo sit per quantitatem, quę est accidens proprium corporis substantię cum mensura eius sit, alia autem forma non potest esse secundum totam naturam suam in aliqua re, quā in illa quę est altera pars compositi, impossibile est aliam formam esse in igne, uel lapide, per quam aliquid istorum sit corpus, quā illam per quam prædicatio rei uerificatur de parte unius formę cum toto, & hanc constat esse formam specificam. Sic igitur oportet materiam prius formari formis simplicium corporis, quas oportet deponere in aduentu formę misti, licet uirtute in misto maneant, non autem in essentia. Mistum autem ex diuersis miscibilibus sit, itaque cum animatum aliquid habens magnam diuersitatem in partibus ex diuersa mistione causatam constituitur, necessario erit una forma ipsius animati. Et hanc certum est esse formam mistionis totius, quam tamen manifestum est non inesse quilibet parti secundum totam naturam suam, cum non contingat rem prædicari de parte & toto uniformiter. Prædicatæ autem partes animati per se non fuerunt, cum ex eis constituere totum, sicut simplicia corpora habuerunt esse per se ante misti constitutionem, sed simul agit natura ad eorum educationem in toto, & totius constitutionem ex eis, sicut patet in animalibus, ubi uis actiua patris, quę est in semine, agit ad constitutionem corporis diuersa membra formando. Inter alia tamē primo format cor, & deinde semper operando ad extrema: quę, quia est uirtus assimilans sibi passum, non corrumpitur formato corde, sed durat quouque menstruum fuerit transformatum in illa quę sunt in eo in potentia, & omnibus membris formatis, & destructo menstruo & semine, uirtus hæc necessario destruitur & non post formationem, scilicet unius, uel duorum membrorum, ut dicitur in sextodecimo de animalibus. Agens enim instrumentale nõ cessat, nisi effectus intentus a principali agente prius inducatur, & posterior non est necesse eum applicari effectui. Semen autem continet uim generatiuam, quę est delatiua potetia paternę, sicut instrumentum defert uim principalis agentis, & ideo uirtus quę est in semine, per actum officio suo corrumpitur. Sciendum est autem quod in menstruo est potentia ad diuersas partes, in quibus est diuersa proportio miscibilium, ex qua conlurgit materialiter multiplex diuersitas in partibus, in quarum tamen qualibet est reperitur uniformitatem mistionis. Sicut licet alia sit proportio miscibilium in osse, alia in carne, tamen in carne uniformitas est: quia quælibet pars carnis est caro, & ossis os similiter. Natura enim mistionis est habere uniformitatem in misto. In qualibet igitur parte rei habentis diuersas partes erit aliqua qualitas media quę sit ex qualitatibus simplicibus alteratis adinueniem, & hæc qualitas erit propria dispositio ad formam misti, sicut calor intensus disponit ad formam ignis. Nec refert utrum dicatur esse una qualitas in re, uel plures: quia si dicatur una, necessario in diuersis partibus habebit diffinitatem, ita quod in una parte sui præualeat humidum ut in cerebro, in alia calidum ut in corde. Si uero plures dicantur, adhuc manifestum est sentiri eas ad constitutionem unius rei ordinari. Illi igitur qualitati siue sit una, siue plures, necessario respondebit una forma misti diffinita in uirtute, quę licet per essentiam sit tota in qualibet parte rei, non tamen tota uirtus eius erit in qualibet parte rei: sicut patet, quod uis auditiva non est in oculo, nec uisua in auro. Et quia essentia formę rei induribilis est, tota enim est in qualibet parte rei, uirtutes autem illę ab ipsa forma separari non possunt, quia quælibet illarum uirtutum sequitur totam essentiam, in alia tamē & alia parte in quibus simul tota essentia est, ut dictum est, ideo diuiso aliquo membro a toto, non manet essentia formę induribilis in parte diuisa, nec uirtus, cum uirtus ab essentia formę separari non possit, ideo necessario in parte diuisa, cum & in ipsa aliqua proportio miscibilium sit, erit alia forma in essentia a priori forma quę totus rei erat, quę qualiter eueniat sciri potest ex aliquo misto uniformi, ut puta, in ligno, uel lapide, in quibus est una forma actus, quę est multiplex in potentia, & ideo facta diuisione ex illa forma, prior quę in toto erat secundum totam suam rationem una in actu, sed multiplex in potentia, sunt multe actu nulla noua forma introducta. Non enim cum ramus diuiditur ab arbore, noua forma indu-

ducitur, sed prior forma quę erat in potentia fit actu, & ideo eadem accidentia manent in ramo abscisso, quę prius fuerunt secundum euentiam, sed non secundum esse idem actu, quia primo habebant esse actu a toto, nunc autem non. Patet igitur quod hoc esse, quod actu ramus iam habet, est aliud ab esse actu, quod habuit in arbore, non tamen habet aliam formam in essentia a priori. Nam hoc esse actu respondet ei quod dictum est continetur habere unam formam multiplicem in potetia, non autem illi, quod dicitur esse illam esse actu unam. Si igitur una continuitas reperitur in aliqua parte membri uiui, sicut in osse, uel carne, cum una sit forma totius actu, anima scilicet, quę in animalibus perfectis non est multiplex in potentia, ita quod per diuisionem fiat actu, sicut est in imperfectis, ut patet in animalibus anulosis ratione continuitatis, oportet præexistere in carne, uel osse formam sine esse actu quę est in toto animato perfecto, cum se habeat ad esse actu sicut in alijs continuis, ut in plantis & lapidibus se habet multipliciter potetia eiusdem formę. Potentia autem diuersa eiusdem formę nullum esse faciebat in continuo, in quo non erat nisi una esse tantum, quā uis essentia illius formę respondeat potetia, sicut & actu, quem in toto facit. Et ideo cum talis forma ponatur in re præcipue ratione continuitatis, ubi sola diuisio facit esse actu in partibus, facile est uidere quomodo essentia formę possit esse ibi, & non dare esse ipsi parti. Sicut igitur non alia transmutatione ducitur materia rei continua ad formam secundum quod est una in actu, & alia secundum quod est multiplex in potentia, sed eadem: ita eadem transmutatione qua inducitur forma totius multiplex in uirtute inducitur, & forma illius siue esse, quia non est nisi quidam respectus, quia sicut dum manet res in uno actu, illa potentia quę est in eadem forma quę actu esse confert, nihil acquirit illi rei, nisi respectu quemdam uisum essentiam in natura inter totam rem, & illud quod in ea diuisum est, ita illa essentia formę in re diuersę nature nihil rei ipsi acquirit, nisi respectum quemdam qui est cuiusdam similitudinis ipsius esse actu partis, & seorsum, cum tamen confert non esse idem esse actu uium & mortuum.

C A P. X V I I.

EX his facile est uidere, quomodo corpus mortuum actu prius uiuebat. Certum enim potentiam non diuidi ab actu ad quem ordinata est, nisi per aliquem actum incompossibilem illi, ad quem illa potentia ordinatur. Sicut potentia quę est in materia ignis ad formam aeris, remota est ab aere, cum forma ignis materię inest, non autem forma ignis pertinet potentiam materię ad aerem, sed manet illa potentia in igne nõ perfecta, occupata tamē a forma ignis. Cum enim forma ignis sit in materia, certum est nihil reale esse in materia, quod nõ sit occupatum ab igne: aliter si aliquid esset liberum a forma ignis, statim aliam formam indui posset. Sicut igitur potentia ad aerem occupata est per formam ignis, sed non perfecta, ita accipit actum per formam ignis, qui tamen non erit perfectio potetia ad aerem, & ideo potentia ad aerem propter concomitantiam materię perfectę per formam ignis, non per se esse actu habet, quia nihil reliquitur in materia non occupatum ab actu ignis, ut dictum est, per quem modum forma alicuius partis organice, quę est potentia ad esse seorsum, non perficitur per actum formę totius, cum ad illum non ordinetur. Occupatur tamen essentia talis formę mediante essentia materię quam concomitatur ab esse actu, quod est a forma totius. Hoc autem esse non est esse participatum, quod inest a toto ipsi partibus, quia esse partium participatum pertinet per se ad esse totius ex partibus constituti, sed est esse non confens ad ipsum totum, nisi per accidens, in quantum uidelicet impedit esse actu debitum parti a forma propria, quam acquirit pars per dissolutionem a toto: et sicut habet esse actu a toto per concomitantiam, ut dictum est, ita uiuere. Vnum igitur esse penitus est, & ipsius totius absolute, & partium participatiue, & talis formę per concomitantiam, & idem esse uiuere. Et ideo corpus mortuum uere uiuum fuit, non quod uirtus principium fuerit forma totius compositi ex materia & forma, quam iam habet, sed materia eius tantum per se, cui esse actu cõferebat, quod & ipsa forma materię iuncta concomitantem accepit.

C A P. X V I I I.

His uis sciendum est, quod prima diuisio corporis, quod est genus, est per simplex & mistum ex simplicibus. In simplicibus autem non præcedit in natura aliqua forma ipsam formam elementari simplicis, ut supra ostensum est, & hoc facile est demonstrare. Si n. accipiat minimus ignis in quantitate, quod possibile est, quia res nature habet terminum augmenti & diminutionis, si diuidatur, non manet ignis, nec ex illo aliquid elementum generari potest. Forma autem ignis non destruitur sola, sed & corpus & substantia destruitur, aliter cum corpus quantum se quatur corpus substantia, si corpus remaneret destructo igne, cum corpus substantia non dicat quid sensibile, mathematica forent separata a sensibilibus, quod est impossibile. Cum enim aliquid tale contingit, fit mutatio incontinens, quia non potest de potetia materię aliqua forma educi. Cum igitur corpus mistum ex simplicibus generetur, quę sunt media inter primam materiam & ipsum mistum, in misto autem non manent formę elementorum, ut dictum est, non erit inuenire in misto aliquam formam mediam inter materiam primam, & ipsam formam specificam, quę est forma misti, cum nulla fuerit media inter materiam & formam elementari. Unde grossi homines aliam uiam generationis ponentes diuiderunt a Philosopho, dicentes materiam primo informari forma substantię, & postea corporis, & sic descendendo ad ultimam formam quę est forma specifica, cum tamen Philo. supradictum modum generationis posuerit, dicens formam elementari immediate materię inesse, qua deposita, inducitur forma misti. Si enim primo induceretur in materia forma substantię, & postea forma corporis, & postea forma elementari, cum ex quatuor elementis fiat mixtum, depositis formis elementalibus, quibus depositis si in materia misti, quę ex elementis sit, necessario fuerit consimilis ordo, cum totum id materiale quod fuit sub quatuor elementis, sit iam sub misto, sequitur quod sub una forma misti maneant quatuor formę substantiales, quarum quælibet faciet corpus, & quatuor alie formę, quarum quælibet faciet uirtutem. Ex illis enim non potest fieri unum corpus, cum maneant illę formę in essentia sua, nec substantia sua similiter, quodlibet ergo mistum est quatuor corpora. Propter naturam enim illius corporis dicunt prædicari corpus de re ipsa. Et similiter erunt quatuor substantię eadem ratione: & ideo impossibile est in misto esse aliquam formam misti. Corpus autem mistum multiplex est, quia multe sunt proportionibus miscibilium in misto: unde necesse est diuersas species mistorum constitui. Quædam enim sunt mista uniformia, sicut lapides & metalla, in quibus est magna multitudo specierum, & talia sunt omnia inanimata. Alia sunt mista diffinita, ut plantę & animalia, & hæc sunt animata, & quanto sunt perfectiora, tanto maiorem diffinitatem requirunt. Quę enim nata sunt plures & diuersas operationes exercere, necessario in eis erit maior diuersitas organorum. Et ideo inter animata minima diuersitas est in plantis, cum non sint principia multarum operationum, in quibus tamen reperitur magna diuersitas specierum. Sed harum omnium genus proximum, & subalternum est corpus animatum, nec oportet addere eius principium esse animam vegetabilem. Sic enim nihil esset realiter diuersum, cum confiteretur ipsam esse primum principium uitę in omnibus quę apud nos uiuunt. Super corpus autem animatum simplex aliquid reale addit altera eius species animal, quod manifestum est ex operationibus utriusque, quia super operationes vegetabiles, quę sunt generare, nutrire, & augmentare, in animalibus reperitur actio quædam realis superaddita, scilicet sentire. Cum igitur in animali cum operationibus quę apparent in plantis, inueniatur actio superaddita quę est sentire, necessario oportet necesse sentiri uirtutem animalis in una essentia utrumque obtinere, ne si dixerimus in animali esse uergetabile distinctam in essentia a sensibili, cogamur in quolibet animali duas animas ponere: quę sequecerentur tan dem in homine tres animas esse, cum supra alia animalia nobilissima actionem habeat realiter ab alijs actionibus diuersam, intelligere. Super quam non inuenitur aliquid, quod addat actionem nobiliorē. Et ideo propter additionem talis differentię, super quã nihil inuenitur, animal est ultimum genus. Non solum autem post sensibilem animam, unde accipitur animalis ratio, diuersitas realis reperitur in homine, sed alijs in quibus differentię a se realiter diuersę sunt rationes formarum, & non solum secundum rationem materię reperitur, ut patet de equo, & asino, & alijs huiusmodi. Cum autem certum sit quilibet istorum formarum alicuius misti esse, & propter diuersitatem quę est in natura formę unius ad alteram diuersitatem materiale esse in mistione, quę respondet diuersitati formarum, sic in eadem specie diuersitas formarum est propter diuersitatem mistionis, quę multiplex est. Solum autem simplicia corpora ordinantur ad generationem misti, ut dictum est. Impossibile igitur erit in aliqua re siue animata, siue inanimata, nisi unam formam ponere, cum formę elementares manere nõ possint. Ex dictis facile est uidere, quomodo scientię diuersę oriuntur, & diuiduntur, sicut & res subiectę. Ens n. mobile est subiectum philosophię naturalis, ut dictum est, & hoc idem corpus substantia est, cuius prima passio est quantitas, quę in quantum est terminus corporis, & propria eius mensura, ad eandem scientiam pertinet. Sed in quantum in eo potest proportio attendi, quia considerari potest line

siue consideratione alicuius qualitatis sensibilis, quae consi- deratio posterior est: & ideo in proportione sua non est acci- pere finem, & hoc idem est subiectum mathematicae, cuius sub- iectum non est realiter accipere distinctum a subiecto philo- sophiae naturalis, sed consideratione tantum. De ipso vero ente mobili in communi est liber physicorum, cuius prima species est mobile secundum locum, de quo est liber de caelo. Corpus autem vel est simplex, vel est mixtum, & in utroque est generatio & corruptio, ideo de generatione simplicium agit in libr. de genera- tione. Mixta autem quaedam sunt animata, & quaedam inanima- ta. De generatione vero inanimatorum agit in libro metho- rorum, ut de mineris, & etiam de generatione impressionum. Animata autem sunt tripliciter, quia de generatione animato- rum anima vegetabili agit in libro de plantis. De generatione vero animalium, in libro de animalibus. De homine, in libro de anima, & de his quae sibi subiiciuntur. In omnibus autem & circa praedicta laborat metaphysicus & logicus. De processu autem metaphysico dictum est sufficienter in physicis ope- ribus nostris.

C A P. XIX.

Nunc superest de nouem generibus accidentium tractare. Sciendum est igitur, quod in accidentibus in rerum natura non est aliquid correspondens operationi intellectus, eo modo quo possint rationem generis & differentiarum recipere, sicut est in substantia. Essentia, uero, accidentis designata in abstracto non videtur ens aliquod significare, cum abstractum significet ut per se existens, accidens autem per se esse non potest: unde accidens in abstracto non videtur ens aliquod significare. Sed significatio quae importatur in nominibus, non pertinet ad naturam rerum, nisi mediata conceptione intellectus, cui voces sint notae passionum quae sunt in anima, ut dicitur in libro perihemenias. Intellectus autem potest seorsum intelligere ea quae sunt coniuncta, illud autem quod seorsum accipitur, videtur ut per se existens, & ideo designat nomine abstracto, quod significat remotionem eius ab alio. Sed nomina abstracta non important res per se existentes in genere substantiae, ut humanitas nomine abstractum est, non tamen per se existit. Sic ergo per actionem intellectus nomina abstracta accidentium significant entia, quae quidem inhaerent, licet non significant eas per se inhaerentium. Unde per actionem intellectus efficiuntur nomina quasi res quaedam, quibus idem intellectus postea attribuit intentiones generum & specierum. Nihil vero in natura rerum fuit, super quod intellectus fundaret intentiones vniuersales. Cum autem accidens non sit compositum ex materia & forma, non potest genus & differentia sumi in eo, sicut sumitur in substantia generis a materia, differe-ntia a forma: sed in vnoquoque accidentium genus debet sumi ab eo quod prius in eo reperitur, differentia vero ab eo quod postea accidit. Primum autem, quod inuenitur in quolibet accidente est specialis modus entis includens diuersitatem quandam ad alios eius modos: sicut in quantitate est specialis modus entis per aliquid, scilicet quod sit mensura substantiae, & in qualitate, quod sit dispositio eius, et sic de singulis. Quod autem in genere diuersitas quaedam accipi possit, manifestum est. Nam licet res unius generis non differat ab inuicem propter suum genus, sed potius conueniant, res tamen diuersorum generum suis generibus diuersificantur. Sicut licet rationale differat ab irrationali, quae tamen conueniunt in animali, homo tamen differat a non animali per animal, & ideo in generibus accidentium inuenitur diuersitas alia ab illa, quae est per differentias generis inter res eiusdem generis. Differentia uero debet sumi in eis per aliquid quod in illo modo a quo genus accidentis acceptum est, implicite continetur, hoc autem inuenitur in diuersitate principiorum, ex quibus causantur. Sicut verbi gratia, ratio mensurae reperitur in quantitate, & hoc est commune omni speciei quantitatis, & ab hoc est acceptum nomen generis. Sed constat, quod successiuam sunt diuersa principia in natura sua a permanentibus, & ideo naturaliter diuersas habent mensuras. Et inde est, quod cum diffiniuntur accidentia in abstracto, subiectum ponitur in eorum diffinitione oblique, & secundo loco, & hoc est proprium differentiae, ut cum dicitur Simitas est curuitas nasi, per quod dicitur simitas a curuitate quae est in ligno. Accidentia autem in concreto dicta non sunt in genere nisi per reductionem, ut album, vel musicum, & huiusmodi. Aliquando autem propria principia accidentis, quae sunt in loco differentiae latent, & tunc loco illorum ponimus eorum effectus. Sicut lucis effectus est disgregare, cum intentia fuerit, quae est principium albedinis, ideo aliquando ponimus disgregatiuum in eius diffinitione, sicut dicimus, quod albedo est color disgregatiuus visus. Disgregatiuum, uero, non est differentia absoluta in eodem genere cum colore, sicut est rationale cum animali, sed est differentia sumpta a subiecto coloris exprimens excessum quandam in receptione lucis. Unde accidentia diffinitionem non habent per se propria generis, cum non dicantur quid simpliciter, sicut dicitur sub-

stantia. Cum, uero, quaeritur quid est albedo, respondetur color. Et enim color quid albedinis, sicut animal hominis. Sed animal quod dicitur quid hominis, dicitur substantia simpliciter, & ideo color qui dicitur quid albedinis, magis dicitur substantia, quam substantia, quia substantiale dicitur quod modum substantiae induit, & si substantia non sit. Inter omnia autem accidentia quantitas est propinquior substantiae, et hoc manifestum est, quia sicut subiectum quantitatis est diuisibile per se in partes, essentialiter, ita quantitas habet propriam diuisionem per partes, scilicet quantitatis. Et ideo si quantitas esset separata a substantia, non oporteret quod esset una tantum, quia potest diuidi propria diuisione in multa. Albedo uero si esset separata, necessario foret tantum una, cum non haberet in natura sua unde diuidatur, sed a natura quantitatis.

De quantitate igitur primo agendum est.

C A P. XX.

Sciendum est igitur, quod quantitas secundum rationem eius communem, quae ponitur in 5. metaphysica, est diuisibilis in ea quae sunt in actu. Quod non est ideo dictum, quasi partes in quas quantitas est diuisibile, sint actu in toto, in quo sunt diuisae: sed hoc est dictum ad differentiam mixti, quod non est diuisibile in miscibilia nisi per alterationem, per quam altera forma inducitur. Sed hic sine alteratione aliqua sola diuisione fit pars in actu. Unde quando est in toto actu, esse dicitur, quia quod, prope est, ad esse, nihil ab esse differre videtur, & ideo statim subiugit, quod quilibet pars nata est esse unum aliquid, & hoc aliquid demonstrabile, quod non coeque nit paribus essentialibus, ut in materia & forma: quia post diuisionem neutrum manet per se existens, nisi forte fuerit forma & hoc aliquid simul, sicut est anima humana. Quantitas autem primae differentiae sunt continuu & discretu, ex quibus duae species constituntur, magnitudo scilicet & multitudo. Magnitudo constituitur per continuu. Vnde magnitudo dicitur quantitas diuisibilis in partes continuas, sicut multitudo est quantitas diuisibilis in partes discretas, imo abinuicem discretas. Differentiae autem secundae continuu sunt intraneu & extraneu, quia quaedam sunt quae mensurantur per intraneu, ut linea, & huiusmodi: quaedam per extraneu, ut tempus. Haec autem differentias vocat Aristoteles permanentes & transientes, quia tempus est mensura transiens, linea uero permanens. Tertiae uero differentiae continuu permanentis, siue intranei sunt secundum unam dimensionem, vel duas, vel tres, quia quantitas intranea vel est diuisibilis in partes continuas secundum unam dimensionem, & tunc est linea: vel secundum duas, & tunc est superficies: vel secundum tres, & sic est corpus, & haec omnes sunt species quantitatis per se, ut dicitur in praedicationibus. Sed in 5. metaphysica tempus ponitur species quantitatis per accidens, sicut albedo dicitur tertia, quia superficies est tertia. Et huius ratio est, quia logicus considerat quantitatem secundum rationem mensurae, sic enim potest formare intentiones logicas in quantitate. Et quia sunt diuersae rationes mensurae, quia quaedam sunt extra, & quaedam intra, quarum nulla est ab alia, & ideo logicus ponit tempus & locum per se species quantitatis continuas & vniuersales cum alijs. Primus autem philosophus considerat quantitatem secundum esse suum, & non sub ratione mensurae, & ideo illa quae sunt quanta per se, ponit per se species quantitatis, ut linea, superficiem, & corpus. Illa autem quae sunt quanta per aliquid, ut tempus est quantum per motum, motus uero per magnitudinem, ponit philosophus esse quantitates per accidens. Et ideo in praedicationibus locus ponitur species quantitatis, non autem in metaphysica, quia locus habet rationem mensurae alia a superficie: quia locus mensurat extrinsece rem localem in qua locus non est ut in subiecto, superficies autem rem in qua est ut in subiecto. Locus autem non habet aliud esse a superficie, immo est ipsa continentis superficies, siue vltimum, ut dicitur in 4. physica. Alia diuisionem ponit philosophus in praedicationibus, quae eadem est cum praedicta: quia habere partes habentes positionem adinuicem, est habere partes discretas, quod est numerum constitutur, licet non omne continuu habeat partes habentes positionem adinuicem: sicut tempus quod est continuu materialiter, licet sit discretu formaliter: est enim numerus motus, ut dicitur in 4. physica. Haec enim positio differt a passione quae est praedicationibus, quia positio quae est praedicationibus, dicit ordinem partium totius locati ad locum: sed positio haec dicit ordinem partium in toto existentium adinuicem. Secunda differentia super discreta est commune & proprium. Commune autem facit numerum qui idem est hominum & equorum, immo omnium numerabilium. Licet, uero, diuersitas sit in numero aptato diuersis rebus, in numero tamen formaliter nulla est diuersitas. Potest enim numerus qui in se discretus est, formaliter a re numerata continuuitate habere, sicut tempus a motu, & vna a panis. Proprium uero facit ordinem qui non potest pluraliter aptari, sed solum orationi plateae, cuius ipsa oratio est mensura cum qua est, ut dicitur in praedicationibus. Ipsa enim cum voce profertur, quia idem est causa & principium subiecti, & per se passionis eius.

Nunc restat de qualitate aliquid dicere, de qua cum inter omnia accidentia quantitas sit propinquior substantiae, cum habeat per se diuisionem sicut substantia, ut dictum est, secundum inesse de ea agendum est, & ideo per naturam subiecti sui agendum est de qualitate, sicut de quolibet inhaerente agendum est per naturam illius cui inhaeret. Illud autem cui inest qualitas vel est corporeum, vel incorporeum. Si incorporeum, aut est de facili transiens, aut de difficili: si de facili, est dispositio, si de difficili, est habitus, licet ista duo communiter reperiantur in corporeis, sicut in incorporeis. Sanitas enim corporis habitus quidam est, & dispositio ad ipsum ordinata. Nos enim de propriis passionibus incorporeorum nihil nouimus, ideo in libro de anima dicitur, quod omnes passiones sunt ipsius coniuncti, & ista pertinent ad primam speciem qualitatis. Si autem illud sit corporeum, sic accipiuntur tres aliae species qualitatis: secunda tamen species qualitatis quae est naturalis potentia, vel impotentia a primo philosopho non numeratur inter species qualitatis, sed ponitur potentia quaedam passioni resistens. In praedicationibus uero ponitur propter modum denominandi quem habet qui conuenit qualitati, & hoc ad logicum pertinet. De tertia uero specie qualitatis agit philosophus in philosophia prima, & etiam in praedicationibus, & de quarta similiter, de ad aliquid frequenter satis dictum est. De alijs autem generibus quae magis principia naturalia sequuntur, philosophus in praedicationibus suis parum loquitur, de quibus in physicis latius pertractatur.

C A P. XXII.

His de natura generis perspectis considerandum est, quomodo aliqua sunt in genere vno per se, sed ratione alterius adiuncti in aliud genus transmutatur. Sciendum est igitur, quod per naturam praedicationem sciri potest in quo genere quae ponendum. Cum enim ens diuersimode reperitur in substantia & accidente, ut dictum est, per diuersum modum essendi importatum in praedicationem, cui semper esse est adiunctum, facillime scietur ipsum praedicationem. Quod autem esse praedicationem sequatur, manifestum est per resolutionem cuiuscumque verbi. Nam facta resolutione semper eodem subiecto manent nouum praedicationem adiungitur, ut puta, si dicatur, homo laborat, & resoluitur ipsum verbum, erit homo subiectum ut prius. Sed illud quod prius erat praedicationem laborat, scilicet esse, adiungitur praedicationem. Esse enim laborantem contingit hominem. Eodem modo de homine alio, cum album dicat esse quale, homo albus in praedicationem sumptus ad genus qualitatis pertinet. Si autem ponatur in subiecto, ut puta, si dicatur, homo albus est homo, cum praedicationem esse hominem, & non esse album, ad substantiam spectabit. In alijs autem praedicationibus idem reperitur, ut duplicem, puta, si dicatur subiectum, siue ipsam rem subiectam, ad quantitatem spectat natura duplici. Si autem praedicationem esse duplicem, cum hoc includat respectum ad dimidium, duplicem in genere relationis est. Omnia haec praedicationem sunt denominatiua, sed praedicationem solius de suis inferioribus, & similiter aliorum generum de suis speciebus est vniuersale. Non enim est aliud per essentiam animal & homo, color & albedo, sed idem. Animal enim est quid hominis, ut dictum est, & color albedinis, & ideo animal, inquit, praedicationem de homine, & homo de Sorte, in quo tota natura generis substantiae reperitur vniuerso non per aliquam aggregationem, sicut est in acervo lapidum, vel structura domorum, vel aliqua alia colligatione, in quibus nullum adiunctorum praedicationem de toto, sicut animal de homine, & homo de Sorte, sed vniuerso, ut dictum est, cum vnumquodque illorum de toto praedicationem, sub quo non est descensus ad aliquod singulare, & ideo Plato quietem & terminum scientiae ponit ad indiuidua quae sunt obiecta propria sensus, quia sensus est singularium, quae sola sunt per se existentia in rerum natura. Substantiae enim separatae singularia quaedam sunt, solo tamen intellectu noscuntur earum notitiam proportionato. Cum igitur quae sunt in praedicationem substantiae solum per se esse possint, in substantia autem conueniant substantiae separatae & materiales, quae quidem supposita sunt habentia esse per se, esse autem est proprius effectus & terminus actionis diuinae, ideo tam haec, quam illae a Deo sunt, qui est super omnia benedictus. Amen.

Explicit Opusculum quadragesimum secundum, de natura generis secundum diuum Thomam Aquinatem.

C A P. I.

Quot sunt animae, quot gradus viuensium, quot genera potentiarum animae. Et primo determinat de vegetatiua.



Adiutorium homini collatum, & progressum peccati plenius videmus, de anima & eius potentis aliquid consideremus. In primis ergo oportet supponere cum Philo. in 2. de anima, quod anima est primum principium vitae in istis rebus inferioribus. Animata enim viua dicimus, inanimata uero non viua. Ista enim vita duplici operatione manifestatur, cognitione scilicet, & motu, unde & philosophi ut patet. 1. de anima, per ista duo animae naturam inuestigauerunt. Pro tanto autem dico primum principium vitae, quia licet aliquod corpus possit esse principium vitalis operationis, ut oculus visionis, & cor vitalis operationis, non tamen est primum, quia hoc non conuenit eis in quantum sunt corpora, sed in quantum sunt talia corpora, scilicet viua, quod habent per animam: quia quod est actu tale, hoc habet ab aliquo principio, quod est actus eius. Anima ergo quae est primum principium vitae, non est corpus, sed actus corporis, & aliquid corpore alius. Nunc autem sic est secundum philosophum in 2. caeli & mundi, quod ea quae sunt infima in entibus, non possunt consequi perfectam bonitatem, sed aliquam imperfectam consequuntur paucis motibus. His uero superiora consequuntur perfectiorem bonitatem motibus multis: superiora uero his perfectam adipiscuntur bonitatem motibus paucis. Summa uero perfectio inuenitur in eo qui absque ullo motu perfecte possidet bonitatem. Quia ergo natura humana est inter corporalem & angelicam naturam constituta, ad maius bonum est ordinata, quam natura corporalis, quae ordinatur ad aliquod particulare bonum, quia ad aequale cum angelis scilicet ad beatitudinem, idcirco plures habet virtutes & operationes, quam corporalia quae ordinantur ad bonum particulare, & quam angeli qui eam in naturalibus excedunt. Sunt ergo in anima humana plures potentiae ad hoc ut consequi possit beatitudinem, ad quam finaliter ordinatur. Ista autem potentiae per actus & obiecta distinguuntur, ut dicitur 2. de anima. Potentia enim secundum id quod est potentia, ordinatur ad actum, unde oportet rationem potentiae accipere ex actu ad quem ordinatur, unde ibi diuersificatur ratio actus, oportet quod diuersificetur ratio potentiae: ratio autem actus secundum diuersam rationem obiecti diuersificatur, ut dicitur in eodem. Actus enim potentiae adiuuae comparatur ad obiectum ut ad terminum & finem eius, ut actionis augmentatiuae est finis, & terminus est ipsum quantum. Actus autem potentiae passiuae comparatur ad obiectum ut ad principium actiuum, ut visus ad color: ex principio autem & fine omnis actus recipit speciem. Patet ergo, quod potentiae animae distinguuntur per actus & obiecta. Quia ergo vegetare, sentire, & intelligere sunt diuersi actus respectu diuersorum obiectorum, quia vegetare est quanti ut obiecti, & sensus qualis, intellectus autem quidditas rei, patet quod anima habet tria genera potentiarum in generali, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum. Nec ad praesens fiat vis, utrum sint in vna essentia animae, uel in diuersis, quia qualitercumque dicatur, semper aliquo modo dicuntur potentiae animae humanae: quia & si sint tres substantiae, non tamen tres animae. Sed contra hoc videtur esse philosophus, 2. de anima, ubi dicit, Potentias autem animae dicimus vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, & intellectiuum. Sed istud non moueat nos, quia si volumus proprie loqui, tres sunt animae, & quatuor modi viuendi, & quinque genera potentiarum animae. Diuersitas enim animarum accipitur secundum quod operatio animae supergreditur operationem naturae corporalis. Secundum enim quod operatio ipsius animae magis, aut minus dependet a corpore, secundum hoc nobilior, aut imperfectior anima iudicatur. Anima autem rationalis in tantum excedit naturam corporalem, quod propria operationem suam exercet sine organo corporali. Anima autem sensibilis dependet a materia corporali plus, quia suam operationem exercere non potest sine organo corporali, sed tamen istam operationem non exercet mediante calido, humido, frigido, & sicco, licet istae qualitates requirantur ad compositionem, seu dispositionem organi, per quod operatio suam exercet. Anima uero vegetabilis ita est immersa materiei, quod per organum corporale, & per qualitate corpoream

potentiam suam operationem exercet. In hoc tamen excedit naturam corporalem, quia est principium intrinsecum operationum viuentium, operationes vero corporum inanimatorum sunt a principio extrinseco. Quod autem operatio animae vegetativae fiat per qualitatem corpoream, aperte habetur. 2. de anima, ut dicitur, quod digestio & omnia quae digestionem consequuntur, sunt virtute caloris ab anima regulati, per hanc ergo considerationem animae distinguuntur. Modi vero viuendi distinguuntur secundum gradus diuersos viuentium. Sunt enim quaedam quae solum habent vegetatiuum, vt plantae: quaedam in quibus cum vegetatiuo inuenitur sensitiuum tantum sine motu, vt animalia imperfecta immobilia, vt conchilia & huiusmodi. Alia sunt quae cum istis habent motum localem, vt animalia perfecta, vt equus & huiusmodi. Alia sunt in quibus inuenitur intellectus, vt in hominibus, & per istam considerationem appetitiuum non constituit aliquem gradum viuentium, quia in quibuscumque inuenitur sensitiuum, inuenitur appetitiuum, vt patet in 1. de anima. Si vero consideremus genera potentiarum, sic distinguuntur secundum diuersitatem obiectorum. Quanto enim potentia respicit minus vniuersale obiectum, tanto est inferior: unde vegetatiuum est respectu corporis vniuersalis, quia non nutrit nisi corpus sibi vnitum. Sensitiuum autem non solum corpus sibi vnitum, sed corpus sensibile respicit siue vnitum, siue non. Intellectiuium autem respicit omnem ens generaliter, eo quod omne ens est intelligibile, ideo inferior est potentia vegetatiua, superior sensitiua, sed suprema intellectiua: & sic habemus tres potentias animae acceptas secundum quod res coniungitur ipsi animae. Secundum vero quod econtrario anima coniungitur ipsis rebus, habemus duas potentias, quia & eundem quod anima inclinatur ad rem extrinsecam vt ad finem, qui est principium in intentione, accipitur appetitiuum. Secundum vero quod inclinatur ad rem extra vt in terminum suae operationis & motus, accipitur motiuum secundum locum. De vegetatiua anima, & potentia prius considerandum est.

CAP. II.

De anima vegetatiua, & eius potentia.

Aduertendum tamen prius, quod dicitur anima vegetabilis a vegetando, siue viuificando. Viuere enim, vt 2. de anima habetur dupliciter accipitur. Vno modo, viuere est actus primus ipsius viuentis, & secundum hoc viuere id est quod habere vitam, vel viuam esse, & sic viuere viuentibus est esse, vt dicitur 2. de anima. Alio modo, dicitur viuere, vt iura, vel exercere opera vitae. Viuere primo modo dictum, est ab anima vegetatiua prout est forma substantialis & actus corporis, sed secundum modo acceptum, est a vegetatiuo prout est potentia. Loquendo ergo de vegetatiuo vt est potentia, dicitur Philosophus 2. de anima, quod eius operationes sunt generare, alimentum uti, & augmentum. Sicut enim dictum est, potentia vegetatiua habet pro obiecto corpus in quo est ad quod corpus tria sunt necessaria. Vnum est, quod habeat esse, & ad hoc ordinatur generatiua. Aliud est, quod habeat esse perfectum: & ad hoc ordinatur augmentatiua. Aliud est, quod in statu debito conseruetur: & ad hoc ordinatur nutritiua. Inter istas autem potentias generatiua est nobilior, ut dicitur 2. de anima, quia nutritiua & augmentatiua deseruiunt generatiuae, nutritiua vero augmentatiuae. Item, quia generatiua exercet suam operationem quodammodo in corpus exterius, quia non generat corpus in quo est, sed aliud magis accedit ad operationem animae sensitiuae, quae habet operationem suam in res exteriores. Nutritiua quae est principium conseruationis viuentium per restaurationem deperditam, habet quatuor vires, quae naturales appellantur, scilicet attractiuam, quae attrahit alimentum nutritiuum corporis: retentiuam, quae illud retinet donec digeratur: digestiuam, quae illud digerit, quod attractiua attrahit, & retentiuam retinuit: expulsiuam, quae residuum ex nutrimento superfluum expellit. Haec per quatuor qualitates primas operatur. Attractiua enim operatur per calidum & siccum. Retentiuam per frigidum & siccum. Digestiua per calidum & humidum. Expulsiua per frigidum, & humidum. Vis vero augmentatiua est principium cremamenti corporis, & perfectionis debita quantitas. Vis autem generatiua est principium producti de se tale quale ipsum est, vt ex homine hominem, plantam ex planta. Haec vis generatiua habet tres vires secundum Auicennam. Prima est seminatiua, quae in masculis & feminis semen generat. Secunda est immutatiua, quae virtutes quae sunt in feminibus permisceat, contemperando secundum quod complexionem cuiuslibet membri corporis formandi conuenit. Tertia est formatiua, quae ex sic permixtis seminibus membra format, & configurat.

De potentia sensitiua, & quinque sensibus exterioribus.

Vlto de potentia vegetabili, videamus de sensibili potentia. Haec autem potentia sensibilis diuiditur, quoniam quaedam est apprehensua, & quaedam motiua. Apprehensua autem sensibilis diuiditur in apprehensua de foris, & in apprehensua de intus. Apprehensua de foris diuiditur in quinque sensus exteriores. Horum autem distinctio secundum Philosophum accipienda est secundum illud, quod per se ad sensum pertinet. Illud autem quod per se ad sensum pertinet, est obiectum exterius, scilicet sensibile, a quo sensus natus est immutari. Vnde secundum diuersitatem immutationis sensus ab exteriori sensibili, accipiuntur isti quinque sensus. Est autem duplex immutatio. Vna, in quantum forma immutationis, uel similitudo formae accipitur in mutato secundum esse naturale, vt calor in calefacto. Alia est spiritualis immutatio, scilicet quando similitudo immutantis recipitur in immutato secundum esse spirituale, vt similitudo coloris in pupilla, quae non fit per hanc colorata. Spiritualis autem immutatio essentialis est sensus, quia sine illa non est sensus: propter quod naturalia corpora non sentiunt, licet immutentur naturaliter, quia non immutantur spiritualiter. Est ergo aliquis sensus, in quo inuenitur immutatio spiritualis solum, vt in visu. In quibusdam autem cum immutatione spirituali inuenitur immutatio naturalis: hoc autem potest esse vel ex parte organi, uel ex parte obiecti. Ex parte obiecti potest esse immutatio naturalis dupliciter, vel secundum sonum, vt patet in auditu, cuius obiectum est sonus, qui causatur ex percussione, & aeris commotione. Alio modo potest contingere immutatio ex parte obiecti secundum alterationem, vt patet in olfactu, cuius obiectum est odor, qui causatur eo quod calidum alterat corpus ad hoc, quod spiraret odorem, cuius signum est, quod odor magis sentitur in aestate. Alio modo potest esse immutatio naturalis ex parte organi, & hoc conuenit in tactu, & gustu. Manus enim tangens calidum calefit, & lingua humectatur per humiditatem salis. Horum autem duorum sensuum distinctio ex hoc sumitur, quod licet sensus gustus comiteretur sensum tactus in lingua, non tamen vbique. Vel possumus dicere, quod organum tactus immutatur primo & per se a qualitate, quae obicitur sibi proprie, sed organum gustus ab illa quae praebula est illi, vnde lingua non fit dulcis, vel amara, sed humectata, vel sicca. Visus sic diffinitur a Damasceno lib. 2. cap. 18. Visus est primus sensus, cuius organa sunt, qui ex cerebro progrediuntur nerui & oculi, & sentit secundum rationem primam coloris, dignoscit autem & cum colore coloratum corpus. Dicitur autem primus sensus non in constituendo animal, quia sic tactus est primus sensus, ut dicitur 2. de anima, sed in apprehendendo, & etiam quia prior est dignitate. Vnde patet, quod organum proximum & extrinsecum visus sunt oculi: primum autem & intrinsecum sunt nerui visuales, istius autem obiectum est color. Auditus est vis ordinata in neruis mollibus a cerebro procedentibus ad apprehendendum sonum causatam ex aeris commotione constructam inter percussione & percussum. Obiectum autem auditus est sonus, qui habet immutare auditum per hoc, quod habet tangere aerem quietum collectum in concauitate nerui auditus. Olfactus est vis ordinata in anteriori parte cerebri, cuius organi sunt nares, & duae mollires similes capitibus mammillarum, per quas remittit ad cerebrum odorem sibi oblatum ab aere, cui huiusmodi odor permiscetur. Gustus est vis ordinata in neruo expanso supra corpus linguae, ad apprehendendum diuersos saporum res resolutos ex corporibus contingentibus ipsam. Tactus est vis diffusa per ossa, carnem, & cutem, per quem apprehenditur calor, frigus, humiditas, siccitas, durities, & mollires, asperitas, & lenitas. De unitate tactus dicit Philosophus 2. de anima, quod est unus in genere, & diuiditur in multos secundum speciem, & ideo plurimum contrarietatum est. Tamen potest dici vnus, quia & si sit plurimum contrarietatum, omnes tamen continentur sub vna contrarietate nobis ignota & innominata. Sicut autem est in visu, quod vnum habet organum publicum extra, scilicet pupillam, & aliud in tra, in quo fit iudicium, sicut vult Philosophus 1 libro de sensu & sensato, ita est & in tactu, quia organum in quo fit apprehensio, est caro, & qualibet pars secundum aequalitatem multa. Illud autem in quo vltimo fit iudicium, est neruus interior, & cerebrum, quod licet sit de se insensibile, est tamen principium sentiendi ipsi neruo. Est autem caro in tactu & organum, & medium, sed ratione diuersorum: quia ratione aequalitatis commisionis, quae est in potentia respectu cuiuslibet excellentiae qualitatum, est organum: ratione vero aequalitatis commisionis consimilis existentis in ea, est medium, illud deferens.

CAP.

De quatuor potentia sensitiua interioribus secundum earum naturas.

Vlto de virtute sensitiua apprehensua de foris, videndum est de apprehensua de intus. Cum enim natura non deficiat in necessariis, ut dicitur 3. de anima, tot potentias & operationes oportet esse in animali, quot requiruntur ad vitam animalis perfectam. Requiritur autem ad vitam animalis perfectam, ut non solum apprehendat rem cum actu est praesens, sed etiam cum actu est absentem, quod moueatur ad distantiam. Cum autem moueatur per apprehensionem, non possit moueri ad rem distantem & absentem, nisi rem absentem apprehenderet. Cum ergo per sensus exterioris rem absentem apprehendat, per quam rem absentem apprehendat, & eius speciem retinet. Sicut ergo sensus proprii, & sensus communis ordinantur ad apprehensionem formarum sensibilibus in rei praesentia, sic & aliae vires in rei absentia. Ista autem vires apprehensuae sunt quinque: sensus secundum Auicennam, sed quatuor secundum Auerroem. Prima est sensus communis, secunda est phantasia, tertia imaginatiua, quarta aestimatiua, seu cogitativa, quinta memoratiua: secundum autem Auerroem phantasia & imaginatiua sunt eadem potentia. Verius tamen dicitur, quod sunt quatuor: sensus communis secundum Auicennam, qui redduntur omnia sensata. Est ergo sensus communis a quo omnes sensus proprii deriuantur, & ad quem omnis impressio eorum renuntiat, & in quo omnes coniunguntur. Eius enim organum est prima concauitas cerebri, a quo nerui sensuum particularium oriuntur, & hinc est quod quantum ad distinctionem spiritus animalis, sensus proprii deriuantur a communi: quantum vero ad apprehensionem & renuntiationem sensus communis fit in actu proprios, quia nihil apprehenderet nisi per hoc, quod sensus proprii redeunt ad ipsum cum suis lucris, ut dicit Auicenna. Ista autem potentia est animalis necessaria propter tria, quae habet facere sensus communis. Primum est, quod habet apprehendere omnia sensata communia, quae sensus proprius non apprehendit. Non enim sensus proprius primo & per se apprehendit figuram, uel motum, sed quasi per accidens, sensus autem communis per se apprehendit sensibilia communia, quae sunt quinque secundum Philosophum 2. de anima. s. motus, quietes, magnitudo, figura, numerus. Est enim triplex sensibile, ut ibidem dicit Philosophus. Vnum est proprium, quod s. non contingit alio sensu senti, & circa quod non contingit sensum proprium errare, ut visus circa colorem, auditus circa sonum. Aliud est commune, quod diuiditur in quinque, ut dicitur est, quae per se respondent sensui communi. Tertium dicitur sensibile per accidens, ut album, quod est Darii filius, quia sensus communis est apprehendere plura sensibilia propria, quod non potest aliquis sensus proprius. Non enim potest animal iudicare album esse dulce, uel non esse, uel ponere diuersitatem inter sensata propria, nisi sit aliquis sensus qui cognoscat omnia sensata propria, & hic est sensus communis. Tertius uero actus est sentire actus propriorum sensuum, ut cum sentio me uidere. Non enim potest hoc sensus proprius, ut probatur 2. de anima, quia vnus sensus proprii vnus est obiectum. Vnde cum actus & obiectum vnus, color sicut duo cognoscibilia, iudicium utriusque non pertinet ad vnum sensum proprium. Secunda vis interior est phantasia, quae est motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur 3. de anima, quia phantasia est potentia mota a specie sensibili, per quam & sensus proprius, & sensus communis fit in actu. Non solum autem mouetur ab illa specie, sed etiam ipsam in absentia rei retinet, quom sensus communis recipit. Recipere autem & retinere in corporibus reducuntur ad diuersa principia. Nam humidum bene recipit, & male retinet. Siccum uero econtrario bene retinet, & male recipit. Cum ergo potentia sensitiua sit actus organi corporalis, oportet esse aliam potentiam, quae recipit species sensibilibus, & quae conseruat, & huius organum est post organum sensus communis in parte cerebri, quae sic non abundat humido, sicut prima pars cerebri, in qua situm est organum sensus communis, & ideo melius potest retinere formas sensibiles re absente. Tertia vis sensitiua est aestimatiua, & huius necessitas sic patet. Animal, non solum mouetur propter delectabile & contristabile secundum sensum, quia sic non esset necesse ponere in eo nisi apprehensionem & retentionem formarum, in quibus sensus delectatur, vel horret: sed aliquid fugit, vel querit aliqua propter diuersas alias comoditates, vel utilitates, & nouitatem, sicut ouis fugit lupum non propter in decentis coloris, vel figurae, sed quasi inimicum suae naturae. Similiter vis colligit paleam, non quia delectatur sensum, sed quia utilis est ad nidificandum. Oportet ergo ponere in animali aliquod principium perceptionis huiusmodi intentionum aliud quam phantasia,

acuius immutatio est a forma sensibili, non autem perceptio huiusmodi intentionum. Et huiusmodi virtus est aestimatiua, quae est apprehensua intentionum quae per sensum non accipiuntur. Vnde Al gazel dicit. Aestimatiua est uirtus apprehensua de sensato quod non est sensatum, sicut ouis inimicitias lupi. Hoc, n. non facit per oculum, sed per aliam uirtutem quae est in brutis hoc quod est in intellectu in hominibus: sicut, n. aliquis cognoscit per intellectum, quod non cognoscit per sensum, licet non cognoscat nisi accipiendo a sensu, ita aestimatiua, licet modo inferiori, Organum autem huius potentiae ponitur in brutis in posteriori parte mediae partis cerebri. In hominibus autem eius organum ponitur media cellula cerebri, quae syllogistica appellatur. Vnde licet quantum ad formas sensibiles non sit differentia inter hominem & alia animalia, eo quod sunt per infusionem a sensibilibus exterioribus, tamen quantum ad intentiones est differentia aliqua, sicut aliqua animalia percipiunt huiusmodi intentiones, quae sunt bonum, & conueniens, & nocuum solo instinctu naturali. Homo autem ultra hoc per quandam collationem, & ideo quae in aliis animalibus dicitur aestimatiua naturalis, in homine dicitur cogitativa, quae est ratio particularis huiusmodi intentiones adiuuenit, quae est ratio particularis dicitur, quia. f. est collatiua intentionum individualium, sicut ratio vniuersalis intentionum vniuersalium. Auic. uero posuit vniam potentiam inter aestimatiuam & phantasia, cuius sit componere & diuidere inter formas imaginatas, sicut cum ex forma auri imaginati & montis componimus vniam formam montis auri, quam nunquam vidimus. Sed quia hanc operationem non vidimus nisi in hominibus, non debemus propter hoc ponere nouam potentiam sensitiuam. Ad hoc, n. sufficit in homine uirtus imaginatiua, uel phantasia, ut dicit Auerrois in lib. suo de sensu & sensato. Quarta vis sensitiua interior est memoratiua, uel memoria. Est autem memoria secundum Algazelem, vis conseruatiua harum intentionum quas apprehendit aestimatiua, & ideo est arca intentionum, sicut phantasia, uel imaginatiua est conseruatix formarum & arca illarum, & istae intentiones non sunt sensata, sed a sensibus elicita. Organum autem huius potentiae est in posteriori concauitate cerebri. Vnde Auic. 6. de naturalibus, vis memorialis est quae est ordinata in posteriori concauitate cerebri, continens quod apprehendit vis aestimatiua de intentionibus non sensatis singularium & sensibilibus. Differenter est autem in hominibus & in brutis, quia in brutis memoria sola proprie reminiscencia autem minus proprie, quia secundum Auicennam, & Algazelem in brutis instinctus naturae est loco inquisitionis, ut per propriam intentionem veniat in propriam illius formam sensibilem, & ex forma sensibili & propria imaginatione in rem, a qua est accepta in praeterito, & sic bruta obseruant tempus uindictae, & memorantur iniuriarum, & beneficiorum, & ista recordatio subita est. In hominibus uero non solum est memoria, sed etiam reminiscencia, quae fit per quandam collationem intentionum individualium praeteritarum ad formas syllogistice discurrendo usque ad vltimum quaesitum. Ista autem excellentiam non habent in homine aestimatiua & memoratiua per id, quod est proprium parti sensitiuae, sed per asinitatem & propinquitatem ad rationem vniuersalem per quandam influentiam. Semper enim uirtus inferior fortiter ex coniuunctione sui cum uirtute superiori, eo quod supremum naturae inferioris attingit in infimum naturae superioris, ut dicit Dionysius. His uis patet quomodo est excellentia in potentia animae sensitiuae. Sensus enim proprius non potest apprehendere sensata communia primo & per se, sed quasi per accidens: sensus autem communis potest. Item, sensus proprius non potest apprehendere nisi vnium sensatum, sensus uero communis potest, quod facit sensus proprius non potest actum proprium cognoscere, quod facit sensus communis. Item, sensus communis non potest aliquid apprehendere, nisi ad praesentiam rei extra: phantasia autem potest retinere re absente. Itaque, phantasia non potest, apprehendere nec retinere, nisi formas a sensibilibus acceptas. Aestimatiua autem potest intentiones circa huiusmodi formas apprehendere. Aestimatiua uero, licet possit huiusmodi intentiones, apprehendere non tamen retinere, quod habet memoratiua, & ultra hoc non potest uirtus sensitiua formam rei apprehendere, & abstrahere a conditionibus materialibus, ideo semper forma apprehensa a sensu exteriori sine interiori est particularis.

CAP. V.

De uirtute animalis motiua sensitiua.

Vlto de uirtute sensitiua apprehensua, videndum est de uirtute motiua. Motiua autem sensitiua diuiditur, quia quaedam est naturalis, quaedam animalis. Naturalis est quae non manet per apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis, & talis est uirtus uitalis, & pulsatiua quae mouet arterias: & cor secundum dilationem & contractionem. Et huiusmodi est in corde sicut in proprio.

DE POTENTIIS

prio organo: unde solum habet esse in animalibus perfectis pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per spirationem & respirationem est principium temperandi calorem cordis & corporis. Motiua animalis est quæ mouet per apprehensionem, & hæc diuiditur, quia quædam mouet per modum dirigentis, quædam per modum impetantis, quædam per modum exequētis. Motiue per modum dirigentis sunt phantasia & æstimatoria, in quantum appetitui ostendunt formam, vel intentionem convenientem, vel disconuenientem. Phantasia enim mouet ostendendo formas sensibiles, æstimatoria ostendendo intentiones: notiuæ autem imperantes & facientes motum, sicut concupiscibilis & irascibilis, quæ sunt partes appetitus sensitui. Concupiscibilis, n. est vis imperans motum, ut appropinquetur ad ea quæ putantur necessaria, uel utilia, & hoc appetitui delectandi. Irascibilis est vis imperans motum ad repellendū id quod putatur nocuum, uel corruptiuum, & hoc appetitui uindictandi, aut uincendi. Vis exequens motum istum est uis exterior, quæ diffusa est in musculis, & lacertis, & neruis membrorum. Aduertendū tamen est, quod sensibilibus & sensuualitas differunt, quia sensibilibus comprehendit omnes uires sensitivas tam apprehensiuas, quam appetitiuas: sensuualitas autem dicit proprie partem animæ sensibilibus, per quam est motus ad prosequendū, uel fugiendū quod apparet consentaneum, uel dissentaneum uoluntati animalis, & hoc est secundum ordinem ad imperium rationis. Vnde sensuualitas licet præexigat uires sensitivas apprehensiuas quasi præambulas, tamen ad essentiam eius non pertinent, sed appetitus sensitiuus. Aestimatoria etiam ualde propinqua est sensuualitati, quia sibi confinis est, quia sensuualitas dicit ordinem quendam ad rationem. Ex quo patet, quod in brutis non est sensuualitas uocans ad peccatum, sed in solis hominibus, in quibus propter uocandem eius ad rationem, est porta corruptionis, & inania culpa.

De potentia intellectiua. - C A P. VI.

Vlso de potentia uegetatiua, & sensitua, dicendum est de intellectu. Potentia autem hæc prima sui diuisione diuiditur in apprehensiuam, & motiuam uel appetitiuam. Hæc duæ potetia solum inueniuntur in substantiis spiritualibus, & intellectuualibus, ut dicit Commentator super 1.1. met. Ratio huius diuisionis est, quia quamlibet formam sequitur aliqua uaria inclinatio. Sicut ergo formam naturalem sequitur inclinatio, uel appetitus naturalis, & formam sensibilem sequitur appetitus sensitiuus: ita formam uniuersalem, uel intellectualem apprehensiuam sequitur appetitus intellectuualis: & quia appetitus intellectuualis sequitur apprehensionem, ideo prius dicendū est de apprehensiuis, quam de appetitiuis. Ad apprehensionem intellectualem duo principia sunt necessaria, scilicet intellectus quo est omnia facere, i. intellectus agens, & intellectus quo est omnia fieri, i. intellectus possibilis, ut dicitur 3. de anima. Sicut enim in qualibet natura sunt principia sufficientia ad generationem propriam, uel operationem, ita in anima. Per unam autem & eandem potentiam non potest actus intelligendi expleri, quia anima nihil intelligit nisi informetur specie, ad quam est in potentia, sicut pupilla ad colores. Per illam potentiam autem per quam recipit, non potest educi in actum, sed oportet quod educatur in actum per alium, quod est actus & respectu intellectus possibilis, & respectu speciei intelligibilis. Cum autem species non recipiatur in intellectu possibili nisi depuretur a sensibilibus materialibus, & hoc non possit fieri nisi per id quod est actu immateriale, patet quod oportet ponere ultra intellectum possibilem intellectum agentem in anima, ita quod anima per aliam potentiam est in potentia, & per aliam est in actu respectu specierum intelligibilium, sicut uidemus quod ignis quando agit in aquam, agit in eam per caliditatem quam habet actu, & patitur ab aqua per frigiditatem quam habet in potentia, & aqua habet eam actu: ita anima quia actu est immaterialis, est in actu respectu speciei materialis, & in potentia respectu speciei materialis, & cum uult potest eam actu facere, & hoc per intellectum agentem. Est autem in potentia respectu speciei, in quantum non habet eam actu, & in tantum potest ab ea pati: ex quo patet quæ sit operatio intellectus agentis, quia abstractare species a materia, & a sensibilibus materialibus. Ista autem abstractio non est intelligenda secundum rem, sed secundum rationem. Sicut enim uidemus in potentiis sensituius, quod licet aliqua sint coniuncta secundum rem, tamen illorum sic coniunctionem uisus, uel alius sensus potest unum apprehendere altero non apprehenso, ut uisus apprehendit colorem pomi, qui tamen saporem colori coniunctum non apprehendit, sic multo fortius potest esse in potentia intellectuua: quia licet principia speciei, uel generis numquam sint nisi in indiuiduis, tamen potest apprehendi unum non apprehenso altero, unde potest apprehendi animal sine homine, asino, & aliis speciebus: & potest apprehendi homo non apprehenso Sorte, uel Platone: & caro, & ossa, & anima non apprehens his carnibus, & ossibus, & sic semper intellectus formas ab-

ANIMÆ

stratas, i. superiora sine inferioribus intelligit. Nec tamē falso intelligit intellectus, quia non iudicat hoc esse sine hoc, sed apprehendit & iudicat de uno non iudicando de altero. Obiectum autem quod requiritur ad intelligendum, est phantasma & similitudo rei particularis, quæ est in organo phantasia. Vnde sicut uisus corporalis completur per tria, scilicet per colorem uisui obiectum, per uisum recipientem similitudinem coloris, per actum lucis super colorem irradiantis, & de potentia uisibili actu uisibile facientis: ita intelligere fit per intellectum possibilem ut recipientem similitudinem phantasmatis, & per operationem intellectus agentis speciem immaterialem a phantasmate abstrahentis, & per ipsum phantasma suam similitudinem in intellectu possibilem imprimentis. Aduertendū tamen, quod phantasma non intelligitur sicut color uidetur, sed pro tanto dicitur obiectum intellectus, quia suam operationem non exercet sine phantasmate. Propriū autem obiectum ipsius intellectus possibile est quod quid est, quidditas ipsius rei, ut dicitur 3. de anima. Sicut enim est gradus in potentiis, ita in obiectis: quia sicut sensus exterior non tantum potest, quantum sensus interior, nec interior, sicut intellectus, ita obiectum sensus exterioris quæ sunt qualitates de tertia specie qualitatis, scilicet passibiles qualitates, non est ita altum sicut propriū obiectum sensus interioris, scilicet sensus communis phantasia & imaginatiua, quod est quantitas quæ immediate adheret substantia. Omnia autem ista excellit substantia rei, quia sicut qualitas non potest esse sine quantitate, ita nec utraq; sine substantia. Substantia ergo rei est id quod intellectus intelligit. Similitudo autem illius rei quæ est in anima, est illud quo formaliter intellectus rem extra intelligit. Phantasma autem est illud quo quasi effectiue intelligit in acquirendo scientiam. Intellectus autem agens est qui omnia illa actu agit, & facit. Intellectus uero possibilis est qui speciem recipit, & actum intelligendi elicit, & sic solus intellectus possibilis est, qui est subiectum scientiæ maxime acquiratæ. Intellectus autem agens est qui nihil recipit, sed est potentia animæ, quo omnia facit actu intelligibilia, quæ per naturam suam sunt potentia solum intelligibilia, cum habeant materiam quæ intellectum impedit, quia unumquodque intelligitur in quantum habet esse immateriale. Intellectus autem possibilis, cuius solus est recipere speciem intelligibilem, quadrupliciter potest considerari. Vno modo, secundum quod est omnino in potetia ad scientiam, & sic est ante intelligere: & hoc modo appellatur a philosophis materialis ideo est, potentialis quasi nullo modo actu. Secundo modo potest considerari, ut habet aliquam dispositionem ad scientiam, sed incompletam, ut cum habet principia per se nota alicuius scientiæ: & sic appellatur intellectus dispositus. Tertio modo potest considerari, prout habet habitum scientiæ, non tamen utitur habitu: & sic appellatur intellectus perfectus in habitu. Quarto modo, secundum quod actu considerat secundum habitum: & sic dicitur intellectus adeptus in actu, & de isto intellectu uolunt quidam intelligi illud uerbum Philosophi in 3. de anima, quod intellectus non quandoque intelligit, quadoque non, sed semper. Iste autem intellectus possibilis licet secundum diuersas eius perfectiones, & operationes diuersimode nominetur, non tamē potest aliquo modo multiplicari secundum substantiam potetiam, cuius ratio est, quia ut dictum est, potentia non diuersificatur nisi secundum rationem obiecti. Nunc autem sic est, quod quando potentia aliqua ordinatur ad aliquod obiectum sub ratione uniuersali obiecti, non diuersificatur potentia illa secundum diuersitatem particularium differentiarum obiecti. Vnde uisus, quia respicit colorem sub uniuersali ratione coloris, non diuersificatur secundum diuersitatem albi & nigri, quia nec album, nec nigrum considerat, nisi in quantum coloratum. Cum autem intellectus possibilis sit quo, est omnia fieri, ut dicitur 3. de anima, respicit obiectum suum sub ratione communis entis, & ideo secundum nullam differentiam entis potest diuersificari potentia intellectuua apprehensiuua. Respectu tamen istius obiecti diuersificatur intellectus agens, & intellectus possibilis, quia respectu obiecti eiusdem oportet esse aliam potentiam actiuam, & aliam passiuam, ut dictum est. Ex hoc patet, quod idem sit intellectus speculatiuus & practicus, cuius ratio est, quia illud quod accidit alteri habet se ad rationem obiecti, quæ respicit aliqua potetia, non diuersificat potentiam: quia n. accidit colorato, quod sit magnum, aut paruum, homo, uel asinus, ideo omnia ista per unam potentiam uisuiam apprehenduntur. Constat autem quod accidit apprehensio per intellectum, quod ordinetur ad opus, uel non ordinetur: unde cum secundum hoc differat intellectus speculatiuus & practicus, quia finis speculatiui est sola ueritas, practici uero opus, ut dicitur 2. metaph. manifestum est, quod sunt una potentia, quod aperte uult Philosophus 3. de anima, ubi dicit, quod intellectus speculatiuus extensione. Apprehensio ad opus sit practicus, ex quo patet, quod solo sine differunt. Ex hoc etiam apparet, quod intellectus & intelligentia non sunt diuersæ potetia, sed differunt secundum quod intelligentia accipitur a Philosopho, non quidē sicut potetia a potentia, sed sicut actus a potentia. Intelligentia enim est actus ipsius intellectus, qui est intelligentia, iuxta illud Philosophi 3. de

de anima. Indiuisibilem intelligentiam est, in quibus non est fallum. Intelligentia tamen aliquam philosophis accipitur pro fallum. Intelligentia separata, quæ intelligentia dicitur, quia semper natura, uel subtilitas separata, quæ intelligentia dicitur, quia semper intelligit. Intellectus autem a ratione differre non potest, quod patet si eorum actus diligenter consideretur. Intelligere est ueritatem simpliciter intuiui considerare. Ratiocinari autem est de uero intellectu simpliciter procedere ad ueritatem intelligibilem cognoscendam, ad alium procedere ad ueritatem intelligibilem cognoscendam, unde ratio incipit semper ab intellectu, & ad intellectum terminatur. Vnde patet, quod ratiocinari & intelligere differunt, sicut moueri, & quiescere. Constat autem secundum Philosophum 2. cæli & mundi, quod eandem potentiam mouetur aliquid ad locum & quiescit in loco in corporalibus, ergo multo fortius in spiritualibus per unam locum in corporalibus, ratiocinamur, & intelligimus, ueritatem inquitimus, & inuentam intelligimus. Ratio etiam superior & inferior diuersæ potetia esse non possunt, quia ratio inferior ex hoc dicitur, quod rebus inferioribus intendit, ratio superior, quia hoc dicitur, quod superioribus autem intendere potest dupliciter, uero modo speculatio ea in seipsis: alio modo accipiendo ex ipsis uero modo speculatio agendorum. Ista autem duo obiecta, scilicet temporalia, & æterna comparantur ad cognitionem nostram dupliciter. Vno modo, secundum uiam inuentionis, & sic temporales sunt nobis uia deueniendi in æterna, iuxta illud Rom. 1. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Alio modo, per uiam resolutionis & iudicii, & sic per rationes æternorum temporalia disponimus. Nunc autem sic est, quod licet medium, & illud ad quod per medium deuenitur, possunt ad diuersos habitus pertinere, nunquam tamen ad diuersas potetias, sed ad eandem: unde licet principia & conclusiones pertineant ad diuersos habitus, quia principia ad habitum intellectus principiorum, conclusiones ad habitum scientiæ conclusionum, tamen utraque pertinet ad eandem potetiam. Ergo consideratio æternorum, licet ad alium habitum pertineat quam consideratio temporalium, quia illa ad sapientiam quæ est de æternis, ista ad scientiam quæ est de temporalibus, tamen oportet quod ad eandem potetiam pertineat utrumque consideratio. Dicitur tamen pars superior & inferior, quia pars a partitione dicitur: ibi autem licet non sit partitio potetiarum, tamen partitio habituum & officiorum est ibi, & ideo dicuntur ab Augustino duæ partes.

C A P. VII.

De uoluntate & libero arbitrio, quod sunt idem.

Vlso de apprehensiuua intellectuua, uideamus de motiua, uel appetitiua, quæ dicitur uoluntas. Uoluntas autem est duplex. Una naturalis, alia deliberatiua. Potest enim uoluntas moueri motu naturali sicut alia potetia, & hoc ad saluationem naturæ, & sic dicitur uoluntas naturalis. Alio modo potest moueri ad aliquid, secundum quod abundat ab aliis in libertate, sequendo suum motum, qui est intellectus, uel phantasia, & sic est indeterminata respectu intelligibili, unde sic est deliberatiua. Nec tamen sunt diuersæ uoluntates, sed una diuersimode mota, uel mouens seipsum. Ista autem uoluntas per irascibilem & concupiscibilem non diuiditur, sicut appetitus sensitiuus, quia respicit bonum sub particulari ratione boni, sicut & sensus particularis rationem boni apprehendit: ideo secundum particulares rationes bonorum diuersificantur appetitus sensitui. Concupiscibilis enim respicit propriam rationem boni, in quantum est delectabile secundum sensum, & conueniens naturæ. Irascibilis autem respicit particularem rationem boni, secundum quod est repulsiuum & pugnatium eius quod inferit nocuum. Uoluntas autem respicit bonum sub uniuersali ratione boni, & ideo non diuersificantur in ea potetia secundum diuersas particularium bonorum rationes secundum concupiscibilem & irascibilem. Uoluntas autem deliberatiua & liberum arbitrium idem sunt. Non enim potest esse habitus, ut quidam dixerunt, quia per habitus nos habemus determinate ad passiones & actus bene, uel male, ut dicitur 2. ethicorum. Liberum autem arbitrium indifferenter se habet ad bene agendum uel male, unde oportet dicere, quod sit potentia eadem scilicet cum uoluntate. Non tamen nominat uoluntatem absolute, sed per comparationem ad rationem, in quantum scilicet manet in ea uirtus rationis deliberatis: unde sicut uelle est uoluntatis, absolute, ita eligere est liberi arbitrii, in quantum in ea manet uirtus rationis. Licet autem sit potentia, tamen per actum suum aliquando nominatur, unde dicitur liberum arbitrium quasi liberum de ratione iudicium. Facultas etiam dicitur, quia potentia est expectanda ad operandum. Dicitur etiam habitus a Bernardo, non prout habitus diuiditur contra potentiam, sed prout dicit aliquam habitudinem, per quam aliquis eodem modo se habet ad actum, unde breuiter eodem modo comparatur liberum arbitrium ad uoluntatem, sicut ratio ad intellectum: quia sicut ratio per dictum unius ad alterum cognoscit, quod intellectus simpliciter

ter & absolute facit, sic liberum arbitrium est appetitus alicuius ad aliquid consequendum, unde est eorum quæ sunt ad nanc Voluntas autem est appetitus rei absolute: unde dicitur esse ipsius finis, qui propter se appetitur.

C A P. VIII.

In quibus potentiis anima est peccatum, & in quibus non.

Vlso de potentiis animæ, uideandum est in quibus potest esse peccatum, & in quibus non. Dicendum est ergo secundum Gregorium, quod omnis creatura nomine homo intelligitur, quia cum omni creatura habet aliquid commune. Habet enim esse cum lapidibus, uiuere cum arboribus, sentire cum bestis, intelligere cum angelis. Ratione uero qua homo habet eum, non conuenit ei aliquis motus, quia sic motus conueniret omnibus entibus. Ratione uero qua uiuit, sentit, & intelligit, conuenit ei triplex motus, scilicet naturalis, animalis, & rationalis. Motus autem naturalis est secundum necessariam inclinationem præter alicuius delectabilis apprehensionem: & quia ubi necessaria est inclinatio, ibi nulla subiectio, uel obedientia ad rationem, ideo motus naturalis in homine sicut est motus nutritiuus, augmentatiuus, generatiuus, secundum quod sequuntur naturæ necessitatem, & antecedunt apprehensionem, non possunt esse subiectum peccati, eo quod peccatum aliquo modo est uoluntarium & rationi subiectum, unde in actibus partis uegetatiuæ non potest esse peccatum. Motus uero animalis sequitur delectabilis apprehensionem, & habet esse in appetitu sensitiuo, quod est rationalis per participationem, unde dicit Philosophus 1. ethic. in fine. Est itaque aliquo modo obediens rationi, & si non simpliciter propter corruptionem & infectionem. Vnde quia peccatum est actus moralis & ordinatus, potest esse in illa potetia quæ subiacet aliquo modo principio morali, id est, uoluntati. Quia tamē actus isti, uel motus animales non omnino subiungunt imperio uoluntatis, quia non eliciuntur, nec imperantur a uoluntate sicut motus deliberationem sumentes, sed solum permittuntur a ratione & uoluntate, ideo licet habeant rationem peccati, tamen incompleti, quod est peccatum ueniale, non autem completi, quod est mortale. Quia ergo peccatum attribuitur ut subiecto potetia, quæ ipsam elicit, uel est principium eius, ideo in sensuualitate quæ nominat appetitum sensitiuum in homine, ut dictum est in distinctione potetiarum animæ, potest esse peccatum ueniale, tamquam in subiecto, non autem peccatum mortale. Motus autem rationalis est qui est secundum rationem liberum, per quæ debet actus ordinari in debitum finem. Vnde si deordinetur a debito fine, habet actus rationem peccati, cum rationi sit actum suum ordinare. Ratio autem habet duplicem actum. Vnum secundum se, per comparationem ad obiectum suum, quod est cognoscere aliquod proprium uerum, qui est tunc inordinatus, quando ratio non recte se habet circa ea ad quæ tenetur & debet, & sic inordinatio causatur ex ignorantia. Alium actum habet ratio, in quantum est directiua humanorum actuum, & iste actus est imperare, uel coercere uires inferiores, & per istum actum peccat, quando imperat quod non debet imperare, uel non coercet quod debet coercere. Nec contra istud est, quod peccatum dicitur esse in uoluntate. Ratio enim quodammodo præcedit uoluntatem, quodammodo uoluntas rationem: quia ratio dirigit uoluntatem, & uoluntas mouet rationem, & ideo motus uoluntatis dicitur rationalis, & motus rationis uoluntarius. In ratione etiam superior potest esse peccatum tam mortale, quam ueniale. Ratio enim superior habet fieri in obiectum proprium, & in obiecta uirium inferiorum. In obiecta uirium inferiorum non fertur, nisi in consulendo eis leges æternas, & ideo in ea fertur per modum deliberationis, unde si obiectum uirium inferiorum est de genere suo mortale peccatum, actus etiam motus superioris rationis est mortale peccatum. Si autem sit in genere peccati uenialis, erit ueniale, ut patet cum quis consentit in uerbum otiosum. Circa proprium autem obiectum habet ratio superior duplicem motum, unum scilicet simplicem intuitum sui obiecti, & iste motus potest esse subiectus circa diuina & inordinatus: & quia inordinatio subita sine deliberatione non est peccatum mortale, ideo talis actus est peccatum ueniale, ut subiectus motus infidelitatis, quamuis infidelitas sit peccatum mortale. Alius est actus superioris rationis circa obiectum proprium per deliberationem, ut cum occurrit motus infidelitatis de resurrectione mortuorum, & statim occurrit resurrectionem mortuorum a lege dei traditam: si post conscientiam legis habeat motum infidelitatis, tunc ille motus delibatus est, & est peccatum infidelitatis cõpletum & mortale. Et sic patet, quod ratio inferior potest peccare uenialiter & mortaliter, sed non sine consensu, uel negligentia superioris. Ratio uero superior, quandoque uenialiter, quandoque mortaliter, &

In comparatione ad obiecta virtutum inferiorum, & in comparatione ad obiectum proprium. Ipsa autem voluntas maxime subiectum peccati habet esse, quia nullus actus est peccatum, nisi aliquo modo sit voluntarius, sicut actus animae ipsius voluntatis, cum nullus actus sit ita proprie bonus, vel malus bonitate, vel malitia morali, sicut actus voluntatis. Et quia actus voluntatis non transit in exteriorem materiam, sed manet in agente cuius est perfectior, ideo talis actus est in voluntate sicut in subiecto. Unde & in voluntate completissime habet esse peccatum, & in aliis potentis secundum quod voluntati subdatur, ut visum est.

Explicit Opusculum quadragesimum tertium domini Thomae Aquinensis de potentis animae.

**EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XLIIII.
DE TEMPORE.**

CAP. I.

Quod tempus habet esse extra materiam.

Sicut vult Philosophus 2. metaphysice, difficultas in cognoscendo veritatem causatur ex duobus, quia causatur quandoque ex parte nostra, quandoque ex parte rerum cognoscibilium. Cum enim vnum quodque cognoscatur secundum quod est in actu, quae secundum se sunt maxime actus, secundum se sunt maxime cognoscibilia. Unde quod intellectus noster ad eorum cognitionem non attingat, hoc non est ex parte eorum, sed ex parte nostra. Illa vero quae minimam entitatem habent secundum se, sunt minime cognoscibilia. Unde quae ea ignoremus, hoc non solum est ex parte nostra, sed etiam ex parte eorum. Talia autem sunt materia prima, quae secundum se non est in actu & omnia successiva, quae secundum se tota non extant, sed secundum aliquid indivisibile sui, de numero quorum est tempus. Ex quo sequitur, quod difficile est cognoscere quid sit tempus. Ad cognoscendum tamen quid sit, oportet cognoscere an sit, quia impossibile est cognoscere de aliquo quod sit ignoratum an sit. Dubitatur ergo primo, an tempus sit, & videtur quod non, quia illud quod componitur ex partibus quae non sunt, non est. Entitas enim totius videtur consurgere ex entitate partium: tempus autem componitur ex praeterito & futuro, quae non sunt, praeteritum, n. fuit & non est, futurum autem nondum est, ut ergo tempus non esse. Nec potest dici, quod aliqua pars temporis sit. Ipsi nunc, quia nunc pars temporis non est. Omnis enim pars aliquotiens accipitur mensurat totum, aut saltem omnis pars cadit in compositione totius. Nunc autem multotiens accipitur, non mensurat totum tempus, nec iterum ex ipsis non componitur tempus, ut probatur 6. physico, quod ex indivisibilibus non potest componi aliquid continuum. Unde manifestum est, quod nunc non est pars temporis. Nihil ergo, quod sit pars temporis, de tempore existit. Respondetur dicendum, quod necessarium est tempus esse, quod patet, quia omnia generabilia & corruptibilia tempore mensurantur. Accipiunt enim principium & finem sui esse in tempore, ut vult Philosophus 4. physico. Si ergo tempus non esset, nihil esset generabile, vel corruptibile, quod est inconueniens. tempus ergo est. Fuerunt tamen quidam, qui propter rationem superius inductam, dixerunt tempus non esse nisi in anima, qui ad confirmandam suam positionem adducunt duas rationes. Prima est, quia cum tempus sit numerus motus, aut erit in materia numerabili, aut in anima numerante: non primum, quia materia numerabilis temporis non est nisi prius, & posterius in motu, in quibus nihil potest esse, cum ipsa sint non entia. Sequitur ergo, quod tempus solum sit in anima numerante. Secunda est ratio, quia si tempus esset in re extra tanquam numerus alicuius motus exterioris, tunc sequitur, quod qui non apprehenderet motum exterioris, non apprehenderet tempus, cuius oppositum vult Philosophus 4. physico, qui dicit, quod si lumus in tenebris, & nihil patiamur per visum ab exterioribus visibilibus, nec sentiamus aliquem motum exteriorum corporum, dum tamen fiat aliquis motus in anima per successionem cogitationum, vel imaginationum, semper sentimus tempus. Ex quo sequitur, quod tempus semper sequatur motum, qui est in anima, & quod solum sit in anima. Huius opinionis fuit Galenus, cui etiam intantum consentit Averrois, quod dixit tempus secundum quod esse extra animam, sed in vero complementum esse solum in anima. Istud non potest habere veritatem, quia cum tempus sit numerus motus, & sit numerus numeratus, sic est necesse esse tempus, sicut & motus. Constat autem, quod motus est

in re extra, ergo & tempus est in re extra. Item, quantitas continua est vera res extra animam: tempus autem est vera quantitas continua, ergo impossibile est, quod sit in anima. Et ideo dicendum, quod tempus sit in re extra. Ad cuius intellectum considerandum est, quod cum numerus sit in rebus numeratis, sicut dependet esse rerum numeratarum ab intellectu numerante, ita & numerus. Esse autem rerum numeratarum non dependet ab intellectu nostro, sed ab intellectu qui est causa rerum, sicut est intellectus diuinus ergo nec numerus rerum dependet ab intellectu nostro. Tempus autem numerus motus est, & ideo sicut motus non dependet ab intellectu nostro, ita nec tempus. Sunt tamen quidam, qui dicunt esse motus dependere ab anima, quia cum motus sit aliquod successiuum, partes eius quae sunt prius & posterius, non habent esse in re extra, sed solum in anima comparante priorem dispositionem mobilis ad posteriorem, & ideo solum habet esse in anima simpliciter, & quantum ad esse suum perfectum. In re autem extra habet esse solum secundum aliquod indivisibile sui, & istud esse est in perfectum esse, & secundum quod idem dicunt ipsi de tempore. Istud non potest fieri, quia illud in quo motus est secundum esse suum completum & perfectum, necessario mouetur. Si ergo motus secundum esse suum completum esset in anima, anima necessario moueretur, quod est inconueniens: & ideo intelligendum est, quod omne esse ab actu est. Actus autem est diuisibilis, ut vult Philosophus 9. metaphysico. Est enim actus quidam totus simul existens, sicut anima, aut albedo. Et est alius actus successiuus, ut dies, & agon, infinitus, & vacui, de numero quorum sunt & motus, & tempus. Cum ergo esse sequatur actum, & modus essendi sequatur modum actus, esse igitur quod est ab actu primo, est esse simul, & tale esse completum quod debetur rei perfectae per primum actum. Esse vero quod est ab actu secundo, scilicet ab actu successiuo, est esse successiuum. Et tale esse perfectum, quod debetur tali actui, vel rei perfectae per talem actum: & ideo esse perfectum ipsius motus & temporis, quod debetur utriusque secundum rationem propriae speciei, non est esse simul existens, sicut ipsi dicunt sed esse in successione quod est secundum aliquid indivisibile ipsorum. Ad rationes in oppositum patet hoc solum. Ad primum dicendum, quod praeteritum & futurum non sunt sic, ut simul sint, nec hoc requiritur ad esse temporis, cum sit successiuum, ut declaratum est, habet tamen esse per aliquid indivisibile sui, quod continuat ea, sicut iter per ipsum nunc. Ad alias rationes probantes tempus esse in anima dicendum est. Cum arguitur, tempus cum sit numerus, aut habet esse in materia numerabili quae sunt prius & posterius, dicendum, quod tempus habet esse in priori & posteriori motu. Et cum dicitur, quod haec non sunt, verum est sub esse permanenti, habent tamen esse successiuum, ut dictum est. Ad aliud dicendum, quod tempus sequitur motum: exteriorem aliquem, scilicet primum motum: nec obstat hoc, quia apprehenso quocumque motu comprehenditur motus primus saltem virtualiter, eo quod ipse est causa alicuius transmutationis. Quia vero dictum est, quod tempus cum sit successiuum, habet esse solum per aliquid indivisibile sui quod est nunc, non irrationabiliter dubitatur, vnum sit vnum & idem nunc in eodem tempore, an aliud & aliud. Videtur enim, quod sit vnum & idem, quia sicut impossibile est duas partes tempis simul esse, nisi vna contineat aliam, sicut annus mensis, mensis septimana, septimana diem: ita impossibile est duo nunc in tempore simul esse, cum vnum non contineat alterum. Si ergo primum nunc non potest simul esse cum posteriori, necesse est primum esse corruptum. Omne autem quod est corruptum, corruptum est in aliquo nunc. Nunc ergo, quod est corruptum, aut est corruptum in se ipso, aut in aliquo posteriori: non in se ipso, quia tunc est: nec in aliquo posteriori, quia aut hoc esset in nunc mediato, aut in nunc immediato: non in nunc immediato, quia vnum nunc non est continuum alij nunc, sicut nec punctus puncto, ut probatur 6. physico. Nec potest corruptum in nunc mediato, quia inter quaelibet duo nunc, est tempus medium, sicut inter quaelibet duo puncta est linea media. In quolibet autem tempore sunt infinita nunc. Si ergo nunc prius corrumperetur in nunc posteriori, mediato, sequitur quod haberet esse cum infinitis nunc mediis, quod est impossibile. Impossibile est ergo duo nunc esse in tempore. Oppositum huius videtur dupliciter. Primo, quia cuiuslibet continui finiti sunt duo termini ad minus: nunc autem terminus temporis est, & est accipere tempus finitum, ergo ad minus sunt duo nunc in tempore. Secundo, quia illa dicuntur simul esse, quae sunt in eodem nunc temporis. Si ergo non essent plura nunc in tempore, sed vnum tantum, sequitur quod ea quae fiunt post millesimum annum, simul essent cum his quae sunt hodie: hoc autem est impossibile. Intelligendum, quod sicut dictum est, esse successiuum consistit in hoc, quod existant secundum aliquid indivisibile sui, quod manifestari potest, quia quaelibet pars cuiuslibet successiuum diuisibilis est in diuersas partes. Si ergo aliquod successiuum existeret, non solum secundum aliquid indivisibile sui, sed secundum aliquam partem, sequitur quod multae partes alicuius successiuum simul essent, quod est contra rationem successiuorum. Specialius autem possunt

hoc probare de tempore, quia quaelibet pars temporis est tempus. Si ergo aliqua pars temporis existeret, sequitur quod tempus secundum se existeret, quod est falsum. Existit ergo tempus secundum aliquid sui indivisibile, illud autem est nunc. Hoc supposito dicendum est, quod vnum & idem nunc est in toto tempore secundum substantiam, differens secundum esse & rationem. Cuius ratio est, quia ipsi nunc quod est in tempore, aut succedit aliud nunc, aut aliqua pars temporis, non aliud nunc: quia vnum nunc non potest continuari alij nunc: non aliqua pars temporis, quia nulla pars temporis secundum se existeret potest, ut probatum est. ergo impossibile est quod vnum nunc succedat alij nunc in tempore. Praeterea. Sicut se habet illud quod fertur ad motum, ita nunc ad tempus, quia sicut per illud quod fertur, cognoscimus motum, & prius & posterius in motu, in quantum videmus illud quod mouetur, aliter & aliter se habere, ita per nunc determinatur prius, & posterius in tempore. Sed quod fertur vnum esse & idem secundum substantiam in toto motu, aliud & aliud secundum esse inquantum est alibi & alibi, ergo & ipsum nunc vnum & idem est in toto tempore secundum substantiam, aliud & aliud secundum esse, inquantum est. Consideratur in alio & alio successiuum temporis. Nec valent rationes prius adductae. Cum enim dicitur, quod cuiuslibet finiti sunt duo termini ad minus, dicendum, quod cuiuslibet continui finiti permanentis sunt duo termini differentes secundum rem, continui vero finiti successiuum non oportet quod sint duo termini secundum subiectum, sed solum secundum rationem. Et praeterea falsum supponit ratio in hoc, quod ponit quod est dare tempus finitum. Non enim est accipere aliquod tempus actu finitum, & terminatum per nunc, nisi secundum imaginationem nostram, vel per relationem ad aliquem motum, qui in tempore terminatur. Totum enim tempus secundum se continuum est, nec est actualiter vna pars diuisa ab alia. Ad aliud dicendum, quod non dicuntur esse simul secundum tempus, quaecumque sunt in nunc eodem secundum substantiam, sed quae sunt in eodem nunc secundum esse & secundum rationem. Illa autem quae fiunt post millesimum annum, & quae sunt hodie, licet sint in eodem nunc secundum substantiam, non tamen sunt in eodem secundum esse, & ideo non oportet quod dicatur esse simul.

CAP. II.

Quod tempus non est motus, sed aliquid eius.

Vis ergo quod tempus sit, inquirendum est quid sit. Est autem considerandum, quod tempus non est motus, sicut quidam opinati sunt tempus esse motum caeli, qui circulatio dicitur, quia quaelibet pars temporis est tempus. Si ergo tempus esset circulatio, sequeretur quod quaelibet pars circulationis esset circulatio, quod tamen falsum est. Item, omnis motus est velox, vel tardus: tempus autem nec tardum est, nec velox, ergo tempus non est motus. Minor patet, quia velox & tardum determinatur tempore, tempus autem non determinatur tempore nec quantum ad quantitatem suam, nec quantum ad qualitatem. Secundo considerandum, quod licet tempus non sit motus, non tamen est sine motu. Cum enim nos non transmutamur secundum cognitionem nostram per successionem cognoscibilium, tunc non apprehendimus tempus, quia nec apprehendimus motum, sicut accidit his quos fabulantur dormisse in Sardo apud Heroes. Ibi enim reddebantur alicui insensibiles propter quasdam incantationes, qui excitati dicebant se vidisse quaedam mirabilia. Tales autem qui excitabantur, non percipiebant tempus quod fluxerat, eo quod copulabant primum nunc, in quo dormire ceperant, posteriori nunc, in quo excitati fuerant, ac si non fuisset tempus medium. Sicut ergo si nihil fuisset medium inter illa duo nunc, non fuisset tempus: ita quia non percipiebant medium, non percipiebant tempus. Sic ergo non percipimus tempus, quia non percipimus motum. Cum autem percipimus motum, & determinamus prius & posterius in ipso, tunc percipimus tempus. Relinquitur ergo, quod licet tempus non sit motus, non tamen est sine motu. Quia ergo simul cognoscimus motum & tempus, manifestum est quod tempus est aliquid ipsius motus. Motus autem sequitur magnitudinem quantum ad duo, scilicet quantum ad continuitatem, & quantum ad prius & posterius, & similiter tempus motum. Prius autem & posterius motus, licet sint idem subiecto cum motu, differunt tamen ratione, eo quod in definitione motus assignantur in 4. physico. Et ideo restat inquirere, ratione cuius tempus sequitur motum, utrum, scilicet ratione motus absolute, aut ratione prioris, & posterioris. Dicendum, quod hoc est ratione prioris & posterioris, quia ex priori & posteriori in motu cognoscitur tempus. ergo tempus sequitur motum ratione prioris & posterioris, iuxta quod intelligendum est, quod prius & posterius in motu possunt considerari dupliciter. Vno modo, prout sunt sub forma continua absolute, & sic cognoscendo prius & posterius, simul cogno-

scimus motum. Alio modo, ut sunt sub forma discreta, in quantum, scilicet anima dicitur posterius esse aliud a priori, & ipsa esse duo, & non vnum, & sic tempus non est motus absolute, nec prius ac posterius motus absolute, sed est prius & posterius motus ut numerata sunt. Ex quo possunt concludere definitionem temporis, quod tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Quod autem tempus sit numerus, patet. Numero enim iudicamus aliquid quid plus vel minus, tempore autem iudicamus motum esse minorem & maiorem, ergo tempus est numerus. Numerus autem est duplex. Est enim numerus absolute quo numeramus, ut vnum, duo, tria &c. Et numerus numeratus, ut numerus decem hominum. Tempus enim non est numerus, quo numeramus, sed numerus numeratus: est enim prius & posterius, ut numerata sunt in motu. Et licet numerus quo numeramus, sit aliquid discretum, tamen tempus est aliquid continuum, sicut decem vnae pauni sunt continuus, licet numerus denarius sit aliquid discretum. Quia ergo tempus & est aliquid discretum, & aliquid continuum, relinquitur quod in tempore est dare aliquo modo numerum minimum, & aliquo modo non. In numero enim simpliciter est dare minimum, sicut unitatem: vel minimum, quod habet rationem numeri, sicut est binarius. In numero autem numerato, sicut in multitudine linearum est dare minimum secundum multitudinem, sicut vnam lineam, aut duas: secundum magnitudinem aut non est dare minimum lineam, eo quod omnis linea diuisibilis est in alias lineas. Sicut et in tempore est dare minimum tempus secundum multitudinem, puta, vnam diem, vel duos dies in genere dierum: minimum autem tempus secundum magnitudinem non est dare, eo quod omne tempus diuisibile est in infinitum, sicut & quodlibet continuum. Quia autem tempus & est numerus, & est continuum, inde est quod dicitur multum & paucum, breue & longum, non autem velox, vel tardum. Multum enim & paucum sunt passiones numeri, & ideo tempus, quia est numerus, dicitur multum & paucum. Longum autem & breue sunt passiones continui, unde linea dicitur longa, vel breuis: & quia tempus est continuum, ideo dicitur longum, vel breue. Velox autem, aut tardum non dicitur, quia cum tempus sit numerus motus, si diceretur velox, aut tardum, aut hoc esset ratione numeri, aut motus: non ratione numeri, quia numerus neque velox, neque tardus dicitur: neque ratione motus, quia licet tempus sit aliquid motus, non est tamen dicere quod tempus sit motus. Et ideo non oportet passiones motus, quae sunt velox & tardum, dici de tempore: quia velox & tardum determinatur tempore, & ideo tempus non dicitur velox, nec tardum. Continuitas autem in tempore est ex continuitate motus non cuiuscumque, sed primi: & ideo quia motus primus vnum est, tempus est vnum mensurans omnes motus simul factos. Prius autem & posterius temporis altera sunt, sicut prius & posterius motus. Unde sicut reiteratur eadem circulatio secundum speciem, & non secundum numerum, ita tempus reiteratur idem secundum speciem et non secundum numerum. Mensuramus autem motum tempore, & tempus motu, in quantum determinamus quantitatem vnius per quantitatem alterius. Motum enim mensuramus tempore, quia tempus secundum id quod est, est numerus motus tempus: etiam mensuramus, in quantum scilicet per quantitatem motus nobis nota determinamus quantitatem temporis. Dicimus enim, quod tempus est multum, quia motus qui factus est in tempore est multus, & hoc rationabiliter accidit. Motus enim sequitur magnitudinem quantum ad continuitatem, & prius & posterius, & tempus similiter motum. Per magnitudinem autem mensuramus motum, & econuerso. Dicimus enim quod motus est multus, quia magnitudo supra quam est motus, est multa: & similiter dicimus, quod magnitudo est multa, quia motus supra magnitudinem factus est multus. Quare & similiter determinamus quantitatem temporis per motum, & quantitatem motus per tempus.

CAP. III.

Quae sunt illa quae mensurantur tempore, & quae non.

Determinato de tempore secundum se, considerandum est de ipso secundum relationem ad ea quae tempore mensurantur. Est autem considerandum, quod aliter comparatur tempus ad motum, & ad alias res. Cum enim motus sit continuus & successiuus essentialiter, ideo non solum mensuratur tempore quantum ad suum esse, & suam successionem vel durationem, sed etiam quantum ad id quod est, quia eius essentia in successione consistit. Mobilia vero quantum ad id quod sunt, sicut homo, aut lapis non mensurantur tempore: quia essentia eorum est in quolibet nunc temporis, nec habet prius, nec posterius, sive successionem, unde his respondet nunc temporis, & non tempus. Mensurantur autem tempore, quantum ad suum esse & suam successionem, vel durationem, quia duratio eorum non est tota simul. Sicut ergo motus esse in tempore est ipsum mensurari tempore quantum ad id quod est, & quantum ad suam durationem, Opusculum S. Tho. Aquin. B 2 ita

ita alias res esse in tēpore, est ipsas mensurari tempore nō quantum ad id quod sunt, sed quantum ad suam durationem: & q̄ hoc sit verum patet. Esse enim in tēpore, aut esse dum tempus est, aut esse sicut in numero: esse autē in tempore non est esse quantum ad tempus est, sicut nec esse in loco, est esse quando locus est. Sic enim sequeretur, q̄ omnia essent in eodem loco, cum omnia sint quando vnus locus est: sicut etiam sequeretur, q̄ cælum esset in grano milii, quia cælum est, quando granū milii est: sed esse in tempore est mensurari, & contineri a tempore, sicut esse in loco est mensurari & contineri loco. Propter quod sequitur, quod esse in tempore, est esse sicut in numero. In numero autē aliquid esse dupliciter, aut enim est aliquid ipsius numeri, sicut vnitas, par vel impar: aut quia numerus est eius, sicut rei numerata. Sic ergo cum tempus sit numerus, aliqua dicuntur esse in tempore, quia sunt aliquid ipsius temporis, vt nunc, prius, & posterius. Aliqua autē sunt in tempore, non quia sunt aliquid eius, sed quia mensurantur tēpore, & continentur sub tempore, sicut ea quæ sunt in numero cōtinētur sub numero: quia ergo esse in tēpore est sicut esse in numero, omni autem eo quod est in numero, est dare maiorem numerum, inde est q̄ est dare tēpus maius omni eo quod est in tempore. Hæc est ergo prima cōditio oīum corum quæ tempore mensurantur. Secunda cōditio eorū est, q̄ quæcūque sunt in tempore patiuntur sub tempore, sicut consueuimus dicere, q̄ tempus tabefacit & corrumpit ea quæ sunt in tēpore, & q̄ obliuio sit propter tempus. Huius autem causa est duplex. Prima est, quia videmus aliqua corūpi in tempore, dato q̄ non appareat nobis aliquid exterius corrumpens, sicut est in corruptione quæ fit ex sētio, quā maxime attribuimus tempore. Nihil autem fit in tēpore, nisi appareat aliquid exterius faciens, p̄pter quod non dicimus q̄ tempus sit causa generationis, sicut corruptionis, aut quod tempus sit causa disciplinæ, sicut est causa obliuionis, quia ex hoc solo q̄ aliquis diu uiuit, non efficitur sciens. Secunda causa est, q̄ tempus est numerus motus, motus autē facit distare mobile a dispositione in qua prius erat, & est magis causa corruptionis & generationis, cuius ratio signatur triplex. Prima ratio est, quia motus facit id quod mouetur distare a prima dispositione sua, vt dictum est. Hæc autē distantia attenditur respectu termini a quo, qui corrumpitur in motu, & ideo motus per se est causa corruptionis. Quod autem per motū generatur aliquid terminus ad quē, hoc nō est de ratione motus absolute, sed conuenit ei vt finitus est. Rationem autē finiti habet ex determinata intentione mouentis, cuius est mouere ad aliquem determinatum terminum. Vnde generatio termini ad quē magis est attribuenda formæ ipsius mouētis, ratione cuius mouens mouet, quā ipsi motui. Secunda ratio est, quia illud quod mouetur, dum mouetur neque est omnino in termino a quo, neq; in termino ad quē, sed deficit ab vtroq;: & ideo motus de se est causa quare mobile sit sub priuatione termini a quo, & termini ad quē. Cum autem mobile factum est sub termino ad quem, tunc nō est motus: et ideo motus magis est causa corruptionis vtriusque termini dum est, quā generationis termini ad quem, quia cum terminus ad quem generatus est, tunc motus nō est. Tertia ratio est, quia ut patet ex 3. phys. motus trahitur ad rationem actionis, secundū quod consideratur vt ab hoc, ad rationem autē passionis trahitur, vt consideratur vt in hoc. Constat autem q̄ omne accidens vterque habet cōparationem ad subiectum, q̄ ad causam agentem, ideo verior est consideratio motus sub ratione passionis, q̄ sub ratione actionis. Passio autē est causa corruptionis per se. De ratione. n. eius est, q̄ ipsa magis facta plus, & plus abicit a substantia: factio autē magis attribuitur actioni. Et quia sicut dictum est, verius consideratur motus sub ratione passionis, q̄ sub ratione actionis, inde est q̄ motus magis est causa corruptionis, q̄ generationis. Tempus autem, vt dictum est, est mensura motus, & ideo magis est causa corruptionis, q̄ generationis, sicut & motus: neutrius tamen est causa per se. Ex his duabus conditionibus quæ apparent in rebus quæ sunt in tempore, possumus concludere, q̄ ea quæ sunt semper, non sunt in tempore. Primo, quia sicut dicit prima cōditio, omni eo quod est in tempore est accipere tempus maius: sempiternis autem non est aliquid maius tempus accipere, cum ipsa semper sint, ergo ea quæ semper sunt, non sunt in tēpore. Præterea, sicut dicit secunda cōditio, ea quæ sunt in tempore patiuntur in tempore, corrumpuntur in tempore: ea autem quæ semper sunt, non patiuntur a tēpore, nec corrumpuntur, neq; senescunt, quare manifestum est q̄ non sunt in tempore. Ex his autem quæ dicta sunt, posset aliquis credere, q̄ ea quæ quiescunt, cū semper dum quiescunt similiter se habeant, sicut sempiterna, q̄ non mensurarentur tempore: hoc autē est falsum. Et ideo dicendum est, q̄ sicut tempus est mensura motus per se, ita est mētura quietis per accidens. Non enim oportet q̄ omne quod est in tempore, actu moueatur, sicut omne quod est in motu necesse est actu ualiter moueri, quia tēpus non est motus, licet sit numerus motus. In numero

autem motus conuenit esse non solum illud quod mouetur, sed etiam illud quod quiescit. Quiescens enim nō dicitur quodcūq; quod non mouetur, sed quod non mouetur, aptum tñ natū moueri, & omne tale est mobile. Esse ergo rei quiescentis est esse rei mobilis: esse autē rei mobilis mensuratur tempore, ergo & esse rei quiescentis. Mensuratur autē id quod quiescit, & id quod mouet quantum ad quāritatem quietis, vel motus: motus tñ per se, quietas autē per accidens. Dicimus enim q̄ aliquid quiescit vno die, quia cessauit a motu vna die. Iuxta quod intelligendū est, q̄ mobile potest considerari dupliciter, uel quantum ad suam substantiā, seu essentia, uel quantum ad suum esse. Si consideratur quantum ad suam substantiā, sic non mensuratur tempore, eo q̄ substantia mobilis in quolibet nunc temporis est, nec habet successiōnem, nec prius, nec posterius. Si autem consideretur quantum ad suum esse, hoc potest esse dupliciter, quia aut considerari potest quantum ad suum esse substantiale, aut quantum ad suum esse, quod habet in motu, quod est suū moueri. Si consideretur primo modo, sic non mensuratur tpe: secundo autē modo mensuratur tēpore. Moueri enim mobilis non est totum simul, sed successiuum. Vno ergo q̄ non omnia entia sunt in tempore, & q̄ non omnia entia sunt in tpe, & hoc breuiter comprehendamus, dicendum est q̄ illa non entia quæ impossibile est esse, non mensuratur tēpore. Et rō huius est, quia sicut dictum est, omni eo quod est in tēpore, est accipere maius tempus. Constat autē q̄ non est accipere maius tempus entitate eorū quæ impossibile est esse, et ideo non entia talia nō sunt in tempore. Ea autem quæ possunt esse & non esse, sunt in tēpore, quia est dare tēpus maius entitate eorū, & non entitate.

CAP. IIII.

De differentia æternitatis æui & temporis, & quid sit vnumquodque eorum.

Viso ergo de tempore s̄m se, & per resolutionē ad tēpora, lia, considerandū est per relationem ad alias mensuras, quæ sunt æternitas, & æuū. Primo ergo vidēdum est æternitas si, & quid sit. Dubitant. n. aliqui an æternitas sit, et probant ipsi q̄ non, quia infiniti inq̄tum infinitum est, non est mensura: causa autē prima infinita est, cuius mensura ponit æternitas, ergo vt q̄ æternitas non possit esse in genere mensuræ, ergo æternitas nihil est. Item, oīs mensura certificat aliquam quantitatem: causa autē prima nullā quantitatem habet, ergo æternitas non potest esse mētura causæ primæ, nec per consequens aliquid esse, cū non ponat esse nisi in genere mensuræ. Item, nihil vno modo se habens potest mensurari: æternitas autē est vno modo se habens, ergo non potest habere rationē mensuræ: nō ponit autē esse æternitas, nisi vt mensura quædam, ergo æternitas non est. Intelligendū, q̄ æternitas tripliciter accipitur. Vno modo dicitur æternitas mensura durationis rei semper similiter se habentis, nihil acquirentis in futuro, & nihil admittentis in p̄terito: & sic propriissime sumit æternitas. Secundo modo dicitur æternitas mētura durationis rei habentis esse fixum & stabile, recipientis tñ vices in operationibus suis, & æternitas sic accepta proprie dicitur æuū. Aeuū. n. est mensura eorū quorum esse est stabile, quæ tñ habent successiōnem in operibus suis, sicut intelligentiæ. Tertio modo dicitur æternitas mensura durationis successiuæ habentis prius & posterius, carentis tamē principio & fine, vel carentis fine, & tñ habentis principium, & vtroque modo ponitur mundus æternus, licet secundū veritatem sit tēporalis, & isto modo improprie dicitur æternitas: rationi enim æternitatis repugnat prius & posterius. Vtroq; autē istorū modorum dicta æternitas verissimā entitatem habet. Nec valet illud quod arguitur, q̄ infiniti in quantum infinitum est, non est mensura: quia licet causa prima infinita sit, eo q̄ careat principio & fine, tamen finitissima est, eo q̄ in se ipsa manens nihil sui habet extra se. Ad aliud, cum dicitur q̄ omnis mensura certificat aliquam quantitatem, dicendum q̄ non est vniuersaliter verū, nisi accipiat quantitas valde large pro quantitate virtutis & magnitudinis. Licet autē prima causa non habeat quantitatem magnitudinis, habet tñ quantitatem virtutis, & hoc sufficit. Ad aliud, cum dicitur, illud quod vno modo se habet, non mensuratur, dicendum quod verum est quod non mensuratur vt numerus, sed vt vnitas, vnde æternitas magis dicēda est vnitas rei æternæ, quā numerus. Nunc ergo considerandum est, quid sit æternitas. Ad quod sciendum, considerandum est, quod æternitas dicitur interminabilitatem quandam. Dicitur enim æternum quasi extra terminos existens. Sicut autem dicit Philosophus 8. physicorū. In omni motu est aliqua generatio, & aliqua corruptio, in quantum mobile definit esse in termino a quo, & incipit esse in termino ad quem: ex hoc patet, q̄ omnis mutabilitas repugnat æternitati. Includit ergo æternitas non solum interminabilitatem essendi, sed et immobilitatem: ex motu autem causatur prius & posterius in tempore. Et ideo cū motus repugnet æternitati, ex consequenti

EIVSDEM DOCTORIS OPVSG.
XLV. DE PLURALITATE
FORMARVM.



NONIAM sanctum est honorare veritatem præ cæteris amicis, vt dicit Philosophus in 1. ethicorum, ideo virtuosi homines non dimitunt propter veritatem amicis displicere, ea quæ contraria reputant veritati reprobando. Sed plerumque verum a falso non recte discernentes, eo quod quædam falsa probabiliora sunt quibusdam veris, falsum quandoque iudicant verum propter apparentiam veri, ac per hoc dum putant falsum prosequi, ipsum tamquam amicum prosequuntur, & repugnant veritati. Inter veritates siquidem de principiis naturæ de vnitate formæ in vno individuo ad plurimas se extendit veritates, quam agnoscunt aliqui, sed ipsam esse falsitatem putantes, trahuntur irreuerenter & penitus repudiaverunt. Quod vero ex eius cognitione multa dependent consequentia, ex pediculis videtur ipsam manifestare amatoribus veritatis, vt ab eis agnita, non amplius impugnetur, sed potius tamquam præcipua amica honoretur, ipsi autem per eius cognitionem ad videndum multas veritates illustrentur. Nec tamen oportet nouas adducere rationes ad sui manifestationē, sed sufficiat ad præsens quædam rationes communes in scriptis adductas contra caulationes fortificare, auctoritatibus scilicet Philosophi & sui Commentatoris eas confirmare, & tandem rationes dissoluere, quæ mentes aliquorum ligant, ne dictam uideant veritatem. Ostenditur autem propontum tribus viis ad præsens. Prima sumitur ex distinctione formarum a se inuicem. Secunda, ex ratione entitatis. Tertia, ex ratione vnitatis. Secundum primam viam arguitur cōmuniter, quia formæ rerum sunt sicut numeri & figuræ quantum ad hoc, q̄ vna forma addit perfectionē super aliam, sicut vnus numerus addit sup aliū, & sicut vna figura super aliam, & virtute continet ipsam, forma ergo perfectior virtute continet formam imperfectiorem, posita ergo forma perfectiori, superfluit ponere imperfectiorem. cum ergo in natura nihil sit superfluum, non permittit natura, quod in eodem cōposito sint duæ formæ, quarum vna sit perfectior alia. Ad huius rationis euidenciam considerandum est, quod formæ substantiales non distinguuntur ab inuicem, sicut distinguuntur calor & sapor, quæ sunt diuersorum generum physice loquendo: sed omnes formæ materiales distinguuntur sicut figuræ quæ sunt eiuſdem generis physici. Formetur ergo principalis ratio sic. Impossibile est duas formas eiuſdem generis physici simul perficere eandem substantiam: sed omnes formæ substantiales sunt eiuſdem generis physici, ergo impossibile est duas formas substantiales simul perficere eandem materiam. Huius rationis primo declaranda est secunda propositio, quia eius declaratio utilis est ad ostensionem primæ. Probatur autem tripliciter. Primo quidem per transmutationem formarum ab inuicem. Illæ enim formæ sunt eiuſdem generis physici, inter quas est transmutatio per se, ita scilicet quod vna sit terminus a quo per se, non autem per accidens, scilicet cum adiunctione sui cum termino a quo, & alia sit terminus ad quem per se non per accidens, ex hoc quod adiungitur alicui alteri. Verbi gratia. Quādo album mutatur in nigrum, si illud etiam mutetur in dulce, est transmutatio albi in dulce per accidens, sed albi in nigrum per se. & hoc ideo, quia albū & nigrum sunt in eodē genere. Vnde dicit Philosophus 10. metaphysicæ, quod ea quæ sunt diuersa genere, non habent viam, id est, transmutationem ad inuicem, nunc autem inter formas substantiales per se est transmutatio. Et hoc manifestum est de formis, quas omnes concedunt esse específicas. In talibus enim manifestum est, quod vna abiicitur in inductione alterius, & hoc non est per accidens ad inductionem & abiectionem aliarum quæ sunt termini transmutationis per se, sicut per se sit ignis ex aqua, vel econuerso, vel pluuia ex vapore. Non enim generatio quæ est in substantia, est per se ex aliquo accidente vt ex albo, vel etiam quæ est per se terminatur ad aliquod accidens, puta, ad nigrum. Reliquitur ergo quod sit per se inter duas formas substantiales, quarum vna abiicitur, & alia inducitur. Omnes ergo formæ substantiales sunt eiuſdem generis. Si vero penantur aliquæ formæ quæ non sint specificæ, sicut aliqui ponunt in homine formam corporis aliam ab anima, adhuc oportebit per illam rationem ponere talem esse eiuſdem generis cum aliis quæ sunt specificæ, eo quod inter illas formas & formas específicas est per se transmutatio. Corpus enim hominis quod post mortem putrescit, resoluitur in elementa. Fit enim corpus tale ex semine, & semen ex ali-

quanti repugnat ei habere prius & posterius. Propter quod Boetius diffinit æternitatem dicens. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Quæcumque ergo cum indeficientia essendi habent immobilitatem, & sunt abiq; successione temporalis, ipsa dicuntur esse æternitatem, & mensurantur æternitate. Vnde a quibusdam diffinitur æternitas, q̄ est mora & non mora temporis, sed dicitur mora essendi, id est, indeficientia. Spatium vero dicitur eo quod ambit totum esse indeficientia. Continuum vero dicitur, non eo quod habeat partes, sed quia nunquam deest, nunquam deficit, nunquam deerit: non interfectum vero dicitur, quia non habet partes quæ exeant de potentia ad actum, sicut tempus cuius par prior præterit, & pars posterior futura est. Propter quod dicit Boetius, q̄ nunc stans, & non fluens causat æternitatem. Occasione huius dubitat aliqui, quomodo verba præteriti temporis & futuri, verificatur de deo. Ad quod dicendum est, q̄ æternitas est mensura rei indeficientis, sicut dictum est. Huic tamen accidit q̄ comparatur ad præteritum, vel futurum, & hanc cōparationem, vel cōcomitantiam ex indeficientia eius causatā, dicunt verba præteriti & futuri tēporis. Vnde prima causa dicitur fuisse in præterito, quia in toto tēpore præterito nunquam deficit, & dicitur fore in futuro, quia nunq̄ deerit. Ex his quæ dicta sunt, potest assignari differentia inter æternitatem, æuū, & tempus, quia æternitas est mensura rei incommutabilis non recipientis vices in operatione: æuū autem est mensura rei cuius esse est incommutabile, quod tamē recipit vices in suis operationibus: tempus vero est mensura rei secundum omnem modum mutabilis & successiuæ. Constat autem q̄ æternū quod immutabiliter se habet, causa est æterni, quod incommutabiliter se habet quantum ad esse, recipit tamen vices in suis operationibus, & similiter æuū æternum causa est temporalis. Et sicut est in his, sic & in instrumentis eorū, quia æternitas causa est exemplaris ipsius æui. Aeuū enim imitatur æternitatem quantum potest, deficit tamen ab æternitate. Aeuū autem est causa exemplaris ipsius temporis, eo q̄ tempus imitatur æuū quantum potest, deficit tamen ab æuū. Vnde non est dubium, q̄ sicut tempus est primo mensura vnus, scilicet primi mobilis, qui est velocissimus, & æternitas primo est mensura primi esse quod est essentia simplicissima, ita æuū est primo mensura alicuius vnus, quod licet recipiat vices in operationibus suis, est tamen propinquissimum primo adu. Et ideo quicquid dicitur sicut est vnu tempus & vna æternitas, ita & vnus æuū. Ex hoc confutatur error quorundam dicentium, quod est idem nunc æternitatis & temporis, quod nituntur probare, quia stans & mouens se, non videtur differre secundum substantiam, sed solum secundum rationem: nunc autem æternitatis est stans, & nunc tēporis fluens, quare non videtur differre, nisi ratione sola. Illud non potest habere veritatem, secundū ea quæ determinata sunt. Visum est enim, q̄ æternitas & tempus essentialiter differunt, quia nunc æternitatis, & nunc tēporis essentialiter differunt. Item, quæcumq; se habent vt causa & causatum, essentialiter differunt, nunc autē æternitatis cum non differat ab æternitate nisi sola ratione, causa est temporis, & nunc ipsius vt dictū est. Quare nunc temporis & nunc æternitatis, essentialiter differunt. Præterea, nunc tēporis & nunc æternitatis essentialiter differunt, quia nunc temporis est continuatum præteriti cum futuro, ut patet 4. phys. Nunc autem æternitatis non est continuū præteriti cū futuro, quia in æternitate non est prius, nec posterius, nec præteritum, nec futurū, sed tota æternitas est tota simul. Neque valet ratio in oppositum, cum dicitur q̄ stans & fluens non differunt per essentiam. Verum est in omni eo quod contingit stare & fluens esse, tamen stans quod nullo modo contingit fluere, & fluens quod nullo modo contingit stare differunt per essentiam, talia autē sunt nunc æternitatis, & nunc temporis. Et præterea, si nunc temporis, & nunc æternitatis essent mētura vnus, & eiuſdem rei quod contingit stare & fluere, tamen adhuc differrent essentialiter, eo q̄ vnum & idem s̄m aliam & aliam rationem mensurari potest alia & alia mensura, quia nos videmus in opposito, q̄ diuersa mensurabilia quæ tamen participant vnam rationem, possunt mensurari eadem mensura, sicut loci mutatio & alteratio quæ mensurantur tempore, in quantum conueniunt in ratione successiuæ, habentes prius & posterius. Vnde manifestum est, q̄ quorum mensurabilia differunt in quantum mensurabilia sunt, & ipsa differunt: fluens autem & stans, licet possint esse vnum & idem secundum substantiam, quia non differunt nisi in eo q̄ stans est aliud a fluente, & fluens in eo quod fluens est aliud a stante, ideo mensurantur alia & alia mensura, in eo quod stans & fluens. Et ideo nunc æternitatis quod est mensura rei vt stans, & nunc temporis quod est mensura rei vt fluens, necessitate differunt ab inuicem.

Explicit opusculum quadragesimumquartum beati Thomæ de Aquino de natura temporis.

mento, & alimentum ex alimentis. Ex eisdem enim nutri-
 mur & sumus. Forma ergo corporis est eiusdem generis cum
 formis elementorum: formæ autem elementorum sunt eius-
 dem generis cum aliis formis specificis. ergo & forma corpo-
 ris in animali est eiusdem generis vniuersaliter cū aliis formis
 specificis. Præterea, quod non sit instantia in aliqua forma ma-
 teriali, quantum ad hoc ostenditur per hoc quod in substantiis
 semper generatio vnius est corruptio alterius, & econuerso, vt
 dicit Philosophus in libro de generatione & corruptione, vbi
 determinat de generatione & corruptione in vniuersali. Vniuer-
 saliter ergo inter formas substantiales est transmutatio, sic quod
 in inductione vnius est abiectio alterius, & econuerso: talis au-
 tem inductio & abiectio non potest esse per accidens ad indu-
 ctionem & abiectioem aliorum quæ sunt per se termini gene-
 rationis & corruptionis, quia in generatione substantiæ, vel cor-
 ruptione nihil potest per se esse terminus, nisi forma substantia-
 lis. est ergo transmutatio inter quascumque formas vniuersaliter
 G. Oportet ergo dicere vniuersaliter, quod omnes sunt eius-
 dem generis, & hæc est prima probatio propositionis. Secundo,
 probatur per locum a diffinitione. Dicit enim Philosophus 5.
 metaph. quod diuersa genere sunt quæ non habent idem sus-
 ceptiuum. Omnes ergo actus qui habent idem susceptiuum,
 sunt eiusdem generis. Hoc est manifestum tam de accidentibus
 transeuntibus, quæ sunt operationes, quàm de formis permanen-
 tibus. Visio enim albi, & visio rubri sunt actus eiusdem generis,
 cum habeant idem proximum susceptiuum, scilicet potentiam
 visiuam. Similiter albedo & rubedo sunt formæ eiusdem gene-
 ris, cum sint in eodem susceptiuo, scilicet in superficie corporis
 terminati. Et huius ratio est, quia potentia distinguitur per
 actus, ita quod actus diuersorum generum habent diuersas po-
 tentias. Proximum autem susceptiuum cuiuslibet actus est po-
 tentia nata perfici per illum actum: vnde oportet quod omnes
 actus qui habent idem susceptiuum proximum, sint eiusdem ge-
 H. neri: nunc autem omnes formæ substantiales habent idem sus-
 ceptiuum, quia sunt perfectiones eiusdem potentia. Materia
 enim est illud quod est potentia quadam ordinata ad formas
 omnes materiales ita quàm ad suos actus, siue perfectiones, & est
 susceptiuum omnium formarum materialium, sicut lignum est sus-
 ceptiuum omnium formarum artificialium, ut dicitur 1. phys.
 Omnes ergo formæ materiales sunt eiusdem generis. Sed huic
 probationi potest obuiari de anima, quæ est actus corporis phy-
 sici organici. Non enim videtur esse actus primæ materie tam-
 quàm potentia immediate, vel proxime, sed solum tanquàm re-
 mota: videtur autem esse actus corporis tamquàm immediate.
 Vnde Philosophus dicit in 2. de anima, quod ex corpore & anima
 fit vnum tanquàm ex potentia & actu, & sic videtur, quod eius
 susceptiuum immediatum sit alterum a susceptiuo aliarum for-
 marum, licet idem habeant susceptiuum remotum. Et ex hoc vi-
 detur sequi prædictum, quod anima non sit eiusdem generis cum
 formis materialibus, cum illa sint diuersa genere, quæ non ha-
 bent idem susceptiuum proximum. Non enim oportet quod
 illa quæ habent idem susceptiuum remotum sint eiusdem gene-
 ris: sic enim color, & sapor essent eiusdem generis, cum sint in
 eadem substantia. Potentia autem dicitur non quodcumque
 principium actus, sed principium immediatum ipsius. Materia
 ergo si sit potentia, siue susceptiuum aliarum formarum non se-
 quitur quod sit anima, sequitur ergo vt videtur, quod anima sit
 alterius generis ab aliis formis. Ad hoc dicendum, quod necesse
 est idem susceptiuum esse animæ & aliarum formarum. Si enim
 accipiamus corpus in actu per aliam formam quàm sit anima,
 quod quidem corpus maneat post mortem secundum aliquos,
 tale corpus non potest esse potentia respectu animæ: quia si sic,
 posset post mortem suscipere animam, quia quandiu manet po-
 tentia, tandiu potest per agens duci ad actum naturaliter, sicut
 quandiu in oculo manet potentia visiva, potest duci ad actum
 videndi: nunc autem corpus mortuum per nullum agens natu-
 rale potest animam suscipere, sed tantum per agens supernatu-
 rale, quod est Deus. Ex mortuo enim non fit viuum naturali-
 ter, nisi per resolutionem ad primam materiam: corpus autem
 mortuum numquam fuit idem numero potentia respectu ani-
 mæ. Eodem modo etiam potest argui de quocumque accepto in
 corpore mortuo, quod sit compositum: nihil enim tale potest
 accipi, quod possit heri viuum sine corruptione. Fit enim resolu-
 tio corporis mortui usque ad primam materiam, antequàm ex
 ipso generetur viuum, & ita relinquatur quod materia prima
 sit potentia immediata respectu animæ, si accipiamus animam
 secundum suam propriam rationem, sicut est potentia imme-
 diata respectu aliarum formarum. Tamen si consideremus cor-
 pus in actu per ipsam animam, tunc ipsum corpus sic confide-
 ratum est potentia respectu animæ, & secundum quod ipsa dat
 esse viuum, & sensitiuum, & sic loquitur Philo-
 sophus in 2. de anima cum dicit, quod ex corpore & anima fit

vnum sicut ex potentia & actu: & similiter quando dicit ibi
 quod anima est actus corporis, ideo autem sic loquitur, quia in
 diffinitione formæ debet poni materia prout appropriata est illi
 formæ, non autem secundum quod communis est sibi & aliis: &
 similis est modus loquendi cum dicitur, Anima est actus corpo-
 ris, ac si diceretur, calor est actus calefacti, non autem id cuius
 calor est actus, est qualificatum alia qualitate priori quàm sit ca-
 lor, quia calor est de primis quatuor qualitatibus, sed intelligi-
 tur quod sit qualificatum primo calore, qui est actus eius. Nec
 potest dici, quod dispositio susceptiuæ, per quæ appropriatur po-
 tentia actui, det ipsi susceptiuo rationem potentia, ita scilicet
 quod illa dispositione destructa non sit amplius potentia respec-
 tu talis formæ: sicut si diceretur, quod propria harmonia facit
 quod corpus est potentia respectu animæ, & ideo ipsa harmonia
 destructa, vel soluta iam non est potentia, scilicet susceptiuæ res-
 pectu ipsius. Si enim hoc esset verum, tot essent potentia quot
 actus, & non responderet vna potentia diuersis actibus eiusdem
 generis, quia diuersi actus requirunt diuersas dispositiones in
 potentia susceptiuæ. Videmus enim actus actiuorum esse in pa-
 tiente & disposito, vt dicitur 2. de anima. Vnde etiam formæ
 elementorum, de quibus manifestum est quod habent idem sus-
 ceptiuum proximum, requirunt in suo susceptiuo dispositiones
 contrarias, puta, forma ignis calorem, forma aquæ frigiditatem.
 Nec valet si dicatur, quod hoc fit propter defectum agentis na-
 turalis, quia illa potentia passiuæ quæ est corpus mortuum, non
 potest dici ad actum vitæ, quia cuiuslibet potest passiuæ respon-
 det aliqua potentia actiuæ, quæ possit eam ducere ad actum:
 alioquin illa potentia passiuæ esset otiosa. Vnde ex hoc quod
 non est aliqua potentia naturalis, quæ possit disponere corpus
 mortuum ad actum vitæ, sequitur quod ipsum non est poten-
 tia respectu talis actus, & per consequens etiam non est idem cor-
 pus secundum formam, quod fuit viuum. Illud enim corpus
 viuum erat potentia respectu animæ, sed anima dat esse viuum
 & vteriores perfectiones, licet materia sit eius potentia, secun-
 dum quod constituit esse substantiale & esse corporeum, sicut di-
 ctum est. Sic ergo oportet quod omnes formæ materiales sint
 eiusdem generis, eo quod omnes habent idem susceptiuum pro-
 ximum, scilicet materiam primam: & hoc est secundæ propo-
 sitionis probatio. Ostenditur hoc idem ex habitudine formarum
 a se inuicem quantum ad suas essentias. Ad cuius euidentiã
 considerandum est, quod formæ diuersorum generum sic se ha-
 bent, quod vna nihil habet in sui natura de virtute alterius, sed
 sunt penitus diuersæ naturæ, quarum nulla continetur in alia,
 puta, color & sapor, quorum neutrum est virtute in altero, & ex
 hoc sunt diuersa secundum genus: sed formæ eiusdem generis
 sic se habent, quod semper vna virtute continet aliam, illa scilicet
 quæ est perfectior in se continet imperfectiorem cum alio
 addito, sicut videmus quod vna figura continet aliam, & ali-
 quid amplius. Tetragonum enim continet trigonum, & addit
 vnum angulum: pentagonum continet tetragonum, & addit
 vnum angulum, & ita de cæteris, & sicut est in genere rectilin-
 earum figurarum, ita est in aliis generibus. Cum enim in omni
 genere sit vnum primum quod est mensura omnium, quæ sunt
 in illo genere, oportet quod diuersæ formæ eiusdem generis sint
 ab inuicem distinctæ per recessum a primo sui generis, & quod
 multiplicetur secundum quod multum recedunt ab illo primo,
 quædam minus, & quædam magis, ut scilicet tot sint formæ, quot
 modis sit recessus ab illo primo, puta, in genere coloris, tot sunt
 species, quot modis sit recessus ab illo primo in genere coloris,
 & mensura totam perfectionem sui generis comprehendente. Vnde
 & Philosophus 10. metaphys. nigrum quod maxime distat ab
 albo, dicit esse priuationem albi, eo quod minime habet perfectio-
 nem coloris albi, & ita est in aliis contrariis. Omnia enim con-
 traria sunt in eodem genere, vnde vnum contrariorum semper
 est priuatio respectu alterius quod est habitus, eo quod continet
 totam perfectionem sui generis. Ex his concludi potest, quæcumque
 formæ sic se habent adinuicem, quod semper perfectior continet in
 se imperfectiorem, & super eam addit aliquid, sunt eiusdem ge-
 neris. Sic se habent omnes formæ substantiales, tunc enim formæ
 sunt vt numeri, quorum species resultat, per hoc quod maior addit
 vnitatem supra minorem, sicut dicitur 8. metaph. & 9. Omnes
 ergo formæ substantiales materiales sunt eiusdem generis. Sicut
 enim numeri diuersi resultat secundum progressionem natu-
 ralem ab vnitatem, ita quod primus numerus super vnitatem addit
 vnitatem, & sic deinceps, ita formæ materiales accipiuntur secun-
 dum quandam a materia recessum secundum perfectionem &
 imperfectiorem. Formæ liquidæ elementorū sunt propinquissimæ
 materię primæ, & sic imperfectissimæ secundum Commentato-
 rem, & quasi parum a materia recedentes. Vnde corpora elemen-
 talia dicuntur prima corpora tamquàm a primis formis & ma-
 teria prima constituta. Iitas autem formas propter sui propinqui-
 tatem ad materiam non sequitur aliqua operatio excedens qualitates

ates actiuas & passiuas. Consequenter autem magis recedunt a
 imperfessione, & potentialitate materię primæ formæ mi-
 norum, vt potest habentes in se quicquid habent formæ elemen-
 torum, & adhuc amplius, vnde & ipsas consequuntur operatio-
 rum, & excedentes qualitates actiuas & passiuas elementorum, pu-
 nea excedentes qualitates actiuas & passiuas elementorum, pu-
 nea, adamas trahit ferrum, iaspis restringit sanguinem, & sic de
 aliis: & in istis etiam sunt multi gradus. Similis est etiam com-
 paratio plantarum ad inanimata, quod scilicet formæ planta-
 rum excedunt omnium inanimatorum formarum, ex quo quidem
 excessu habent in seipsis principium sui motus actiuum, puta,
 nutritionis, & augmentationis, quod nulli inanimato competit.
 Similiter etiam formæ animalium excedunt formas plantarum,
 & plus elongantur a terrestritate materię, propter quod habent
 in se principium sui motus, sed & cognitionis aliarum rerum.
 Anima vero humana inter omnes formas receptas in materia
 perfectissima est. Vnde non solum est principium cognitionis, B
 quæ est per organum corporale, sed quia eleuata est super mate-
 riam, naturaliter habet cognitionem & intelligentiam separatam
 a materia, vnde oportet quod sit perpetua, sicut innuit Philo-
 sophus 12. metaph. quod inter omnes formas ipsa sola manet
 post corporis corruptionem. Sic ergo cum sit perfectissima inter
 omnes formas materiales & contineat virtualiter vegetatiuum
 plantæ, & sensitiuum bruti, oportet quod contineat virtute om-
 nes alias formas materiales, & ita quantum ad hoc quod est perfe-
 ctio corporis, est eiusdem generis cum aliis formis corporalibus,
 vel materialibus: & sic considerari potest quod semper forma sub-
 stantialis quæ est perfectior, continet in se imperfectiorem & am-
 plius, & ita relinquatur, quod omnes sunt eiusdem generis: & hæc
 est tertia & vltima probatio propositionis. Prima vero propo-
 sitionis eiusdem rationis probatur ex his quæ dicta sunt. Primo qui-
 dem per transmutationem formarum adinuicem. Si enim aliqua
 duæ formæ perficiunt simul idem subiectum, illæ sunt contin-
 gentes nullam repugnantiam habentes. Inter formas autem con-
 tingentes non cadit transmutatio per se. Contingens enim non
 fit ex contingenti nisi per accidens, nec per consequens corrumpitur
 in contingenti nisi per accidens, sicut dicitur 1. phys. Si autem
 inter formas quæ simul sunt in subiecto, non cadit transmutatio
 per se, sequitur quod non sint eiusdem generis, quia inter formas
 eiusdem generis cadit transmutatio per se, vt prius ostensum est.
 Impossibile est ergo duas formas eiusdem generis simul perfice-
 re idem subiectum. Secundo ostenditur idem per hoc quod formæ
 eiusdem generis habent idem susceptiuum immediatum. Nō est
 autem possibile, quod duæ formæ habeant idem susceptiuum
 numero immediatum simul, quia oportet esse ordinem natura-
 lem inter formas, nec etiam ponuntur duæ formæ tales in eodẽ
 subiecto, nisi in quantum vna est ordinata ad aliam: neutra etiam
 perficietur per aliam, eo quod perfectibile præsupponitur perfe-
 ctioni. Si ergo dicatur quod duarum formarum vna perficit
 susceptiuum immediatum, & per consequens quod non sint eius-
 dem generis. Impossibile est ergo duas formas aliquo modo per-
 ficere idem susceptiuum. Nec etiam valet si dicatur, quod vna
 forma est dispositio ad susceptiuum, & alia est actus eiusdem,
 quia diuersæ formæ eiusdem generis requirunt diuersas disposi-
 tiones, per quas receptiuum eis appropriatur, & licet in via
 generationis vna disponat ad inductionem alterius, tamen in via
 essendi dispositio propria vnius repugnat alteri. Si enim dispo-
 sitio vnius stare cum dispositione alterius, iam esset communis
 dispositio, & nullius propria. Forma autem non est in materia,
 nisi sit disposita & propria. Si essent duæ formæ in materia si-
 mul, neutra haberet propriam dispositionem: tota enim dispo-
 sitio materię esset communis vtrique, ex quo vtraque forma
 stat cum illa dispositione. Non solum ergo verum est quod vna
 forma non pertinet ad dispositionem alterius propriam, sed nec
 etiam compatitur secum aliam in eodem subiecto. Et hæc po-
 test esse tertia probatio sumpta ex impossibilitate dispositio-
 nis. Quarto, ostenditur idem sic. Semper forma perfectior
 continet imperfectiorem, sicut est in numeris & figuris quod qui-
 narius continet quaternarium, & pentagonus tetragonum, ut
 prius ostensum est. Forma ergo perfectiore existente in materia,
 frustra esset in ea forma imperfectior, ex quo continetur in for-
 ma perfectiore, & sic cum forma imperfectiore eiusdem generis
 in eodem subiecto. Quinto, persuadetur sic per ea quæ apparet
 sensui. Videmus enim in formis sensibilibus, quæ sunt eiusdem
 generis, quod non compatitur se in eodem subiecto. Non enim
 idem corpus in eadem sui parte est album & rubeum, nec etiam
 calidum & frigidum, & sic etiam videmus non solum in illis
 ubi est contrarietas, sed etiam in aliis. Non enim aliquod cor-
 pus potest esse simul triangulare, & quadrangulare. Cum ergo
 per sensibilia eleuatur ad cognitionem intelligibilem, impos-
 sibile est quod formæ eiusdem generis quæ non sunt sensibiles,
 cuiusmodi sunt formæ substantiales, compatiantur se in eodem

subiecto. Sexto probatur idem sic. In formis vbi inuenitur con-
 trarietas, puta, in coloribus & saporibus, duo est considerare, sci-
 licet quod intenduntur & remittuntur, & quod sunt eiusdem ge-
 neris. Manifestum est autem quod in talibus duæ formæ sunt
 impossibiles adinuicem. Aut ergo sunt impossibiles, quia
 intenduntur & remittuntur, aut quia sunt eiusdem generis: nec
 apparet aliqua alia causa impossibilitatis, nisi alterum isto-
 rum. Sed non potest dici quod sunt impossibiles, quia inten-
 duntur & remittuntur, quia per intentionem & remissionem
 formæ in subiecto fit quodammodo accessus ad aliam formam
 eiusdem generis, vel perfectiorem, vel imperfectiorem, & sic per
 hoc tollitur aliquid impossibilitatis, vnius ad alteram. Relin-
 quitur ergo quod sint impossibiles propter hoc, quia sunt
 eiusdem generis. Cum ergo posita causa ponatur effectus, oportet
 vniuersaliter quod omnes formæ quæ sunt eiusdem generis,
 sint ex hoc impossibiles. Septimo, arguitur sic. Forma im-
 perfectior alicuius generis distinguitur a perfectiore non secun-
 dum aliquid posituum, quod sit in ea, & non in perfectiore,
 quia sicut dictum est, perfectior continet imperfectiorem totali-
 ter & adhuc amplius. Per hoc ergo distinguitur ab ea, quod for-
 ma perfectior aliquid ponit in subiecto, cuius priuationem ponit
 imperfectior. Cum ergo impossibile sit aliquid subiectum
 simul habere in se aliquid posituum, & priuationem eiusdem,
 impossibile est ergo quod forma perfectior & imperfectior eius-
 dem generis simul sint in eodem subiecto. Octauo, arguitur,
 Omnis actus quandiu suam potentiam perficit, totaliter eam
 perficit, & occupat, & continet. De ratione enim actus est perfi-
 cere, terminare, & complere suam potentiam: sed susceptiuum
 occupatum & completum nihil suscipit quousque euacuetur.
 ergo cum formæ eiusdem generis habeant idem susceptiuum,
 impossibile est quod recipiant vnam formam post aliam, nisi priore
 abiecta. Nono, & vltimo arguitur. Omnis transmutatio per se
 est de opposito in oppositum, de non albo enim fit album, & de
 non igne ignis: sed inter duas formas eiusdem generis est per se
 transmutatio, sicut dictum est, ergo vna forma denominat ip-
 sum opposita denominatione a prima, qua denominat ipsum
 alia forma eiusdem generis, & hoc apparet in formis sensibili-
 bus. Corpus enim quod est rubeum, est non album, & est non
 nigrum, & non viride: eodem etiam modo album est non ru-
 beum, & non viride, & sic de aliis. Si ergo duæ formæ eiusdem
 generis simul perficerent idem subiectum, opposita simul ines-
 sent eidem subiecto, puta, si in eodem subiecto esset albedo &
 rubedo, denominaretur idem subiectum per rubedinem non al-
 bum, & per albedinem album, & ita esse album & non album:
 hoc autem est oppositum primi principii, & ita sufficienter
 ostensum est, quod diuersæ formæ eiusdem generis non possunt
 simul perficere idem subiectum: prius autem probatum est om-
 nes formas substantiales esse eiusdem generis. relinquatur ergo
 quod non est possibile aliquid subiectum simul perfici diuersis
 modis substantiabilibus, sed vna sola. Sumpta est autem hæc via
 ex sententia Philosophi in diuersis locis, & præcipue ex 10. me-
 taphys. vbi dicit quod sicut in coloribus est vnum primum, quod
 est mensura omnium colorum, scilicet diesis, & in figuris
 est vnum primum illius generis, scilicet diesis, & in figuris
 rectilineis est vnum primum, scilicet trigonum: ita est in aliis
 generibus, & si ita sit, in passionibus & qualitatibus, & sub-
 stantiis, necesse est similiter se habere. Similiter enim se habet
 in omnibus. Ex istis verbis Philosophi habetur expresse, quod
 substantiæ omnes, de quibus hic loquitur, sunt vnius generis
 physici, loquitur autem de substantiis materialibus, quia non-
 dum peruenit ad determinandum de substantiis immateriali-
 bus. Dicit etiam in eodem quod priuatio est principium contra-
 rietatis, & quod vnum contrariorum est priuatio respectu alteri-
 us. Vbi etiam dicit Commentator, quod omnia contraria oppo-
 nuntur secundum priuationem & habitum. Vni enim contra-
 riorum accidit vt sit priuatio perfectionis, quia alterum cōtra-
 riorum est perfectus habitus, & alterū diminutus. Ratio autem
 istorum dictorum Philosophi & sui Cōmentatoris est, quia con-
 traria sunt in eodem genere, & ideo distinguuntur secundum pri-
 uationem & habitum sui generis, vt supra expositum est. Conse-
 quens ergo est, quod eodem modo distinguatur formæ eiusdem
 generis, vbi non est contrarietas, vt pote, in figuris, & in substan-
 tiis, vt semper vna perficiat subiectum cum priuatione alterius:
 sed vnum contrariorum est vt priuatio propter sui maximam
 distantiam a suo contrario, quod est habitus perfectissimus eius-
 dem generis, ita & media inter duo contraria cum sint ex ipsis
 contrariis, aliquid habent de priuatione, & aliquid de habitu se-
 cundum magis & minus, propter quod quodlibet eorum est in-
 compositibile alteri in eodem subiecto. Cum ergo eadem causa in
 compositis reperitur, & in aliis generibus, vbi non est contra-
 rietas, non poterunt duæ formæ eiusdem generis simul perficere
 idem subiectum. Dicit etiam Philosophus in eodem libro, quod
 Oportet S. Tho. Aquin. B + non

est non ens, & quod illud non est alterum contratiōrum, sed materia, & ideo semper in substantiis unius generatio est alterius corruptio, & e contrario. Vnde dicit quod nihil actu manet apud generationem, & quod patet ex consequentibus, quia consequenter assignans differentiam inter generationem & alterationem, dicit quod alteratio est quando manente substantia sensibili, fit transmutatio in passionibus, puta, quando corpus sanum fit languidum vñ & idem manens: quando autem totum transmutatur non manente aliquo sensibili in eodem subiecto, sicut ex femine toto fit animal, & ex aqua aer, tunc est eius generatio, & alterius corruptio, & addit expresse postea sic, Quando nihil manet, cuius alterum sit passio, uel accidens, uel generatio & corruptio est materia proprie & maxime subiectum generationis & corruptionis susceptibile. Ex isto processu habetur maxime secundum sententiam Philosophi, quod nunquam in generatione aliqua una forma aduenit alicui subiecto existenti in actu per priorem formam quæ remanet, sed oportet cū inductione vnus esse abiectionem alterius, & solam materiam esse subiectū, alioquin generatio esset alteratio. Istud autem potest ostendi esse de mente Philosophi, si consideremus quomodo. 5. phy. ostendit generationem non esse motum propter hoc, quod illud quod generatur non est ens. Distinguit enim primo non ens, dicens, quod omnis mutatio est de subiecto in subiectū, uel de subiecto in nō subiectū, uel de nō subiecto in subiectū, & quod non subiectū, siue non ens dicitur dupliciter, uno modo simpliciter, alio modo secundum quid, ut apparet magis de quo ente dicat, vel intendat, & inter alios modos accipit non ens, quod nihil est in actu. Vnde manifestum est, quod non potest moueri, & ex hoc sic arguit. Illud quod non est aliquid in actu, sed simpliciter nō ens, non mouetur: quod aut generatur, est non ens simpliciter, ergo quod generatur non mouetur, & per consequens generatio non est motus. Ad hoc autem quod illa ratio valeat, oportet quod illud quod generatur, sit non ens simpliciter sic vt non sit mobile. Si autem esset ens per aliquam formam quantumcunque imperfectam, quæ constitueret corpus, iam esset aliquo modo ens, sicut moueri posset, licet non esset in specie completa. Oportet ergo, quod ipsius quod generatur nulla sit forma in materia, ut sit sic simpliciter non ens, & ita sola materia remanebit apud generationem, & nulla forma eius quod generatur. Et vt istud manifestius appareat, excludam cauillationem quæ istum processum impedire videtur secundum quosdam. Dicunt enim aliqui, quod ratio Philosophi non accipit, quod illud quod remanet in generatione sit simpliciter non ens, sed quod illud quod generatur sit, sit simpliciter non ens actu. Licet autem præexistat generationi quandoque quoddam corpus quod manet, & per generatioem perficitur: tamen illud corpus præexistens nō est illud corpus quod generatur, nisi potentia tantum, generatū autem actu est ipsum compositum ex præexistente subiecto & forma per generationem. Sed ista uerba uana sunt, quia si recte consideremus, non differt quantum ad propositum, utrum accipiat in ratione Philosophi, quod subiectum generationis sit non ens simpliciter, vel tertio modo, vel quod illud susceptum formæ quod manet apud generationem sit non ens simpliciter: quia quodcumque dicitur, oportet quod ratio ad hoc quod ualeat, procedat ex non entitate eius quod manet. Non enim potest ratio procedere ex non ente generato secundum illam formam solam quæ inducitur per generationem, ut intelligatur non ens solum propter carētiā illius, ita quod sit ens per aliam formā. Sic enim est in omni motu, quod id quod producit, nondum est per formam, quæ est terminus motus. Puta cum sit homo sanus, dum mouetur ad sanitatem, non est sanus, quia deficit sanitas quæ est terminus motus: sed tamen illa non entitas non sufficit ad ostendendum, quod sanatio non est motus, eo quod illud susceptiuū sanitatis quod manet in sanatione, sit ens quod moueri possit, cum sit homo. talis ergo non entitas nō excludit transmutationem sibi contingentem non esse motum. Procedit ergo ratio Philosophi ex non entitate generati simpliciter, ut scilicet nihil eius sit in actu, quod maneat in generatione, & hoc patet ex littera Philosophi ibidem. Dicit enim quod aliquid est nō ens, aut non album, aut non sanum, quod tamen contingit moueri per accidens, est enim homo. Quod autem simpliciter est non ens actu, uel non aliquid, hoc nullo modo contingit moueri. Hoc autem ideo dicit ut appareat, quod ratio sua non procedit de non ente tali, quod uno modo est aliquid actu, licet alio modo sit non ens, alias ratio sua nullius esset uigor. Si enim maneret aliquid corpus apud generationem, illud esset ens ad motum se habens passiuē. Quod autem accipitur in ratione, quod id quod generatur, ante generationem suam non sit in specie completa, sed etiam quod nullo modo actus eius sit quod maneat apud generationem, uerum est, & hoc est nihil in actu, sed per solam materiam subiecti generati oportet. Et hoc est quod Commentator dicit ibidem, quod cum esse materie primæ non

admisceatur actus, impossibile est quod moueatur. Et paulo post addit, quod generatio in substantia non est motus, quoniam quod generatur in ea est non ens simpliciter, & ens in potentia, quoniam transmutatur, & exit de potentia in actum. Et non est ita de generatione accidentis, transmutatur enim in ea est ens in actu, licet transmutetur secundum quod est in potentia. Ecce secundum Commentatorem, quod ratio Philosophi procedit per causam, & per consequens demonstratiue generatio non est motus, ut ibidem dicit. Qui ergo concedit quod generatio non est motus, & tamen apud generationem manet aliquid in actu, ipse concedit effectum, & negat causam ipsius. Aliam cauillationem alii ponunt dicentes propositionem Philosophi, scilicet, Quod generatur est non ens, simpliciter uerum esse in rebus animatis, nō autem in rebus inanimatis, quantum ad generationem, quæ est inductio ultimæ formæ. Sed illud est impossibile, tum quia scientia libri physicorum est de uniuersalibus naturæ, & ita se extendit tam ad animata, quam ad inanimata: tum etiam quod littera sua hoc manifeste concludit. Postquam enim ostendit quod generatio & corruptio non sunt motus, sed mutationes per contradictionem, concludit ex hoc quod tantum necesse est illam mutationem esse motum, qui est ex subiecto in subiectum: talem autem dicit solum esse inter contraria, uel media, & ita cum in substantiis nunquam sit contrarietas, sequitur quod uniuersaliter probatum sit de omnibus substantiis, quod generatio earum nō est motus. Et præterea, illa cauillatio prius expulsa est per litteram Philosophi, i. de generatione, ubi dicit hoc idem. Patet ergo secundum Philosophum, quod oportet dicere, quod nulla forma maneat in generatione, ut uitemus hoc inconueniens, scilicet generationem esse alterationem. Commentator enim in multis locis ad intentionē Philosophi dicit i. physicorum, quod si materia prima haberet aliquam formam sibi proportionatam, tunc generatio in substantia esset alteratio. Dicit enim in libro de substantia orbis, quod generatio & alteratio differunt in hoc, quod Aristoteles uocat transmutationem indiuiduorum in suis substantiis cogere suum subiectum non esse ens actu, & non habere formam quæ subiiciatur. Si enim haberet formam, nullam aliam reciperet, nisi illa destructa. Vnum enim subiectum habere, nisi unam formam impossibile est. Ecce quod Commentator assignat causam, quia materia dum habet unam formam, non potest recipere aliam, quia impossibile est quod unum subiectum habeat nisi unam formam: & huius ratio supradicta est, quia scilicet una includit priuationem alterius in materia. In libro autem suo de generatione multa dicit ad istam questionem, & similiter in libro physicorum. Sed quia eadem est sententia cum supradictis, ideo pertransseo, ne propter multitudinem autoritatum, lectori fastidium generetur.

Explicit opusculum quadragesimum quintum S. Tho. de Aquino de pluralitate formarum.

Opusculum quadragesimum sextum S. Tho. de dimensionibus interminatis, quod incipit. Postquam de principiis hic tractatus est idē cum opusculo trigesimo secundo, superius posito, qui de natura materie, & dimensionibus interminatis inuoluitur, require ibidem. Et quia magister Petrus de Bergamo, in tabula sua hoc opusculum diuidit in duos distinctos titulos, scilicet de natura materie seorsum, & de dimensionibus interminatis seorsum, ideo ad eius ordinem, & numerum obseruandum hunc titulum hic inseruimus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVS
 QVADRAGESIMUM SEPTIMUM
 DE NATVRA SYLLOGISMI
 GISMORVM.

VONIAM scire est causam rei cognoscere, causæ autem cuiuslibet entis per se sunt quatuor, scilicet efficiens, materialis, formalis, & finalis, ad perfectæ cognitionem unumquodque, oportet has quatuor causas cognoscere. Est ergo causa efficiens syllogismi anima rationalis formans ipsum: unde syllogismus est actus rationis. Materia uero eius sunt tres termini ut materia remota, & duæ propositiones ut propinqua. Et hæc similiter est in syllogismo, sicut in aliis rebus constantibus ex materia & forma, quod scilicet est in eis reperire duplicem materiam, quæ dicta est. Finis autem eius est facere fidem, seu notitiam ignoræ conclusionis. Forma uero eius est uirtus, seu potestas inferendi conclusionē ex præmissis: & hæc tangitur per definitionem syllogismi. Hanc autem formam circumloquitur figura & modus. Figura enim est dispositio mediū secundum subiectionem & prædicationem, quæ scilicet

scilicet dispositio tripliciter variatur, quia aut mediū terminus subiicitur, & prædicatur se nel in præmissis, & sic est prima figura. Dicitur autem hæc dispositio prima figura, quia mediū habet perfectiorem rationem mediū, quod participat naturam extremorum in subiiciendo, minoris extremitatis & maioris in prædicando. Aut prædicatur bis, & sic est secunda figura, quæ secunda dicitur, quia deficit a perfectione mediū. In prima enim figura mediū est medium secundum rationem, & secundum positionem: in secunda autem est primum secundum positionem, cum sit supra extremitates. Aut subiicitur bis, & sic est tertia figura, quæ dicitur tertia, quia mediū est tertium secundum positionem, cum sit infra extremitates. Sciendum autem quod dispositio proprie reperitur in mathematicis, transumptiue autem in syllogismo, & hoc ad similitudinem figuræ triangularis. Nā sicut triangulus est clausio trium linearum in tribus angulis, ita syllogismus est cōclusio trium propositionum, scilicet maioris, minoris, & conclusionis in tribus terminis. Modus autem est de terminata qualitate & quantitate propositionum præmissarū ad hoc ut ex eis sequatur conclusio: quæ quidem ex certis regulis traditis a Philosopho in i. priorum colligitur, quarum quedam sunt communes tribus figuris, quedam speciales. Communes sunt duæ. Primo, quod ex puris particularibus, uel indefinitis, uel singularibus nihil sequitur in aliqua figura, sub particulari intelligendo tam indefinitam, quæ in materia cōtingenti æquipollent particulari, ut Philosophus dicit, quæ singularē. Oportet ergo ut dicit alteram esse uniuersalem. Ratio huius regulæ est, quia non sequitur, quod si aliqua duo participant aliquod medium particulariter, quod propter hoc illa duo sint eadem. Verbi gratia. Album & grammaticum participant idem mediū quod est homo, cum quidam homo sit albus & grammaticus, sed ex hoc non sequitur quod album & grammaticum sint eadem simpliciter. Vnde non ualet hæc argumentatio. Quidam homo est grammaticus: quidam albus est homo. ergo quoddam album est grammaticum, imo est fallacia consequentis, uel secundum quid & simpliciter. Alia ratio potest esse quam Philosophus inducit, quia aut non erit syllogismus, & hoc quia petetur principium, aut non erit ad propositum. Vt sit hæc conclusio probanda. Musica est studiosa, & assumatur hæc præmissæ. Quedam uoluptas est studiosa: musica est uoluptas. ergo &c. Maior cum sit particularis, aut statit pro illa uoluptate particulari quæ est musica, & tunc petitur conclusio probanda: aut statit pro aliqua alia, & tunc syllogismus erit quidem, sed non ad conclusionem intentam. Sic ergo oportet quod altera præmissarum capiatur uniuersaliter, ut sit syllogismus. Sed contra dictam regulam uidetur esse Philosophus, qui docet syllogizare ex puris particularibus per syllogismum expositorium in tertia figura. Ad hoc dicendum, quod cum dicitur ex puris particularibus non fieri syllogismum, intelligitur uere, & simpliciter syllogismum, qui habet perfectam rationē syllogismi. Syllogismus enim expositorius non est uere syllogismus, sed magis quedam sensibilis demonstratio, seu quedam resolutio facta ad sensum, ad hoc ut consequentia, quæ uera erat secundum intellectualem cognitionem, declararetur in sensibili. Secunda regula est, quod ex puris negatiuis nihil sequitur, nec fit syllogismus. Huius autem ratio potest esse, quia omnis syllogismus, aut affirmat aliquid de aliquo, & est affirmatiuus: aut negat aliquid ab aliquo, & est negatiuus. Si affirmat aliquid de aliquo in conclusione, oportet quod hoc sit per aliquid conueniens, quod quidem erit medium, & ideo utraque præmissarum necessario erit affirmatiua. Si autem remoueat aliquid ab aliquo, oportet quod hoc sit per aliquod tertium conueniens uni illorum, & repugnans alteri, quod sic quidem erit medium. Et sic patet quod in syllogismo negatiuo oportet alteram esse affirmatiuam. Sunt autem quedam quæ rectificant primam figuram, & sunt duæ regulæ: quedam secundam, & sunt etiam duæ: quedam tertiam, & est una. In prima figura regula prima est, quod maior debet esse uniuersalis, alias non fieret syllogismus. Cuius ratio est, quia maiori existente particulari, contingeret medium esse communius extremis, de quo particulariter sumpto posset prædicari maior extremitas affirmatiue, uel negatiue. Si affirmatiue, contingeret capere extras ma cum medio repugnantia, & tunc non sequeretur uera conclusio affirmatiua, ut si fieret sic. Quoddam animal est asinus: omnis homo est animal, deberet sequi hæc conclusio. ergo quidam homo est asinus, quæ esset falsa præmissis existentibus ueris. Rursum, si capiatur negatiue & particulariter, contingeret esse conuertibilia, uel ut superius & inferius, & tunc falso negaretur unum de altero in conclusione, cum tamen ex qualitate præmissarum deberet sequi conclusio negatiua, ut si fiat sic. Quoddam animal non est homo: omne resibile est animal, ex his deberet sequi hæc conclusio. ergo quoddam resibile non est homo, quæ quidem esset falsa, præmissæ tamen ueræ. Patet ergo ex quo cum tali dispositione aliquando cum præmissis ueris

statit conclusio falsa, quod non est secundum formā syllogismi. Omnis quidem dispositio facta secundum regulas syllogismorum semper eandem conclusionem syllogizat in omni materia, si præmissæ sint ueræ. Secunda regula est, quod in prima figura minor non debet esse negatiua, cuius ratio est, quia si aliter fieret, accideret fallacia consequentis, procedendo scilicet cum negatione mediū de minori extremitate, quod quidem est inferius, ad negationem maioris extremitatis quæ est superior ad mediū, ut si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus asinus est homo, non sequeretur. ergo nullus asinus est animal. Posset autē utriusque regulæ alia communis ratio assignari, quia scilicet syllogismi primæ figuræ perficiuntur per dici de omni, & dici de nullo: his autem præmissis repugnat maiorem esse particularem, uel minorem negatiuam, ut patet intuenti rationes dictorum principiorum. In secunda figura prima regula est, quod maior debet esse uniuersalis, cuius ratio est, quia eius syllogismi descendunt a syllogismis primæ figuræ per conuersionem maioris in terminis, & ideo sicut ibi oportet maiorem esse uniuersalem, ita & hic. Vel potest ostendi necessitas huius regulæ per instantiam in terminis, ut dictum est supra. Nam si maior capiatur particulariter, contingeret maiorem extremitatem esse supra medium, & supra minorem extremitatem. Nihil enim prohibet inferius prædicari de superiori particulariter sumpto, & ita mediū posset prædicari de maiori extremitate particulariter, & contingeret extrema esse conuertibilia, uel se habere ut superius & inferius, & tunc non sequitur conclusio negatiua uera. Affirmatiua autem non potest sequi, quia in hac figura semper concluditur negatiue, ut si fiat sic. Quoddam animal non est homo: omne rationale est homo, non sequitur quod nullum rationale sit animal. Secunda regula est quod oportet alteram præmissarum esse negatiuam, quia ex utriusque affirmatiuis in secunda figura nihil sequitur. Cuius ratio est, quia si utraque sit affirmatiua, tunc medium erit superius ad extrema disparata, quorum neutrum de altero prædicatur in conclusione. Non enim sequitur. Si aliquid unū inest duobus, quod propter hoc unū inest alteri. Posset etiam unum superius affirmari de duobus inferioribus, quorum unum esset sub altero, & ita non posset unum de altero negari, & ita non sequitur conclusio affirmatiua, nec negatiua, ubi utraque præmissarum sit affirmatiua. Sed tunc queritur, si oportet alteram esse negatiuam, quare non determinate maior, uel minor, sed indifferenter alteram? Dicitur quod huius ratio est, quia & non determinate altero medium æqualiter respicit extrema tanquam sub se posita, & ideo quantum ad syllogismum non refert de quo affirmetur, uel negetur. Vtroque enim modo fit syllogismus, licet diuersimode. In tertia figura est una regula, scilicet quod minor semper est affirmatiua, cuius ratio est, quia non sequitur quod si aliquid inferius sit repugnans alicui tertio, quod propter hoc & superius, quod oporteret fieri hic, si minor esset negatiua, quod sic patet. Medium enim est sub extremitatibus: maior autem est supra medium & minorem extremitatem, & ideo non oportet quod eidem repugnet maior in conclusione, ut si fiat sic. Omnis homo est animal: nullus homo est asinus, non sequitur. ergo quidam asinus non est animal, & sic non sequitur conclusio negatiua uera. Item nec affirmatiua, quia potest esse quod extrema sibi repugnent, ut patet si capiatur hi termini, animal, lapis, homo. Vel potest esse huius ratio, quia tertia figura descendit a prima per conuersionē minoris: & ideo sicut oportebat ibi minorem esse affirmatiuam, ita & hic. Non autem lateat nos, quod aliquando contingit syllogismum cōtra prædictas regulas concludere ueram conclusionem: sed hoc nō erit ex necessitate formæ syllogisticæ, sed ex necessitate materie, quia scilicet uel termini sunt conuertibiles, ut quando concluditur conclusio affirmatiua: uel repugnantes, ut quando concluditur negatiua. Addantur autem dictis regulis quedam alie respicientes magis conclusionem quam præmissas, quarum quedam sunt communes, quedam propriæ. Communes sunt duæ. Prima in omni figura. Si aliqua præmissa est particularis, oportet conclusionem esse particularem, cuius ratio esse potest, quia si altera præmissarum est particularis, medium conuenit alteri extremitati particulariter in illa præmissa. Et quia non est conuenientia inter extremitates, nisi per naturam mediū, non plus conueniet extremitas cum extremitate particulari, quam altera extremitas cum medio. Vnde in conclusione oportet extremitatem extremitati conuenire particulariter, sicut in præmissa medium conueniebat particulariter alteri extremitatum. Idem est si sit particularis negatiua: quia extremitas disconuenit ab extremitate particulariter in conclusione, sicut medium ab extremitate in præmissa. Secunda regula est. Si altera præmissarum est negatiua, oportet conclusionem esse negatiuam, cuius ratio est, quia quæ disconueniunt in tertio, oportet quod inter se disconueniant. Cum ergo extrinsecas disconueniant in medio, quia quod unū conuenit alteri repugnat, necessario inter se disconueniunt

Veniunt: quare cum conclusio sit ex extremitatibus, oportet unam ab alia remouere, & sic conclusio erit negatiua, altera præmissarum existente negatiua. Sed præmissarum quædam spectant ad primam figuram, quædam ad secundam, & quædam ad tertiam. Pro prima sunt duæ. Prima est quod conclusio semper assimilatur maiori in qualitate, & minori in quantitate: cuius ratio est, quia conclusio est pars maioris quantum ad prædicatum, habet enim idem prædicatum cum maiori, & minoris quantum ad subiectum, qualitas autem est dispositio prædicati quasi formæ, quantitas autem est dispositio subiecti quasi materiæ. Vnde cum conclusio participet prædicatum a maiori, & subiectum a minori, assimilatur maiori in dispositione prædicati, & minori in dispositione subiecti. Secunda regula est, quod omnia problema concluduntur per primam figuram, hoc est tam uniuersale quam particulare, tam affirmatiuum quam negatiuum. In secunda figura est una regula, scilicet quod in ea non concluditur nisi negatiue: cuius ratio est, quia oportet alteram præmissarum esse negatiuam, ut ostensum est, & quando ita est, necesse est conclusionem esse negatiuam. In tertia est una similiter, scilicet quod omnis conclusio est particularis, & nunquam uniuersalis: cuius ratio est, quia licet duo conueniant in uno tertio, etiam quod uniuersaliter tertium illis conueniat, non ideo oportet quod illa duo inter se totaliter conueniant, uel sint idem: quod ideo est, quia contingit maiorem extremitatem in minus esse quam minorem. Vnde in conclusione maior non prædicabitur de minori uniuersaliter. Ut omnis homo est risibilis: omnis homo est animal, non sequitur, ergo omne animal est risibile, sed bene, ergo quoddam animal est risibile.

Habitibus ergo regulis cum suis rationibus, quæ rectificant syllogismos de inesse, restat breuiter tangere regulas rectificantis syllogismos de modo. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod triplex est syllogismus. Quidam constat ex propositionibus simplicibus inhærentiæ, de quo dictum est: quidam constat ex utraque præmissa de modo: quidam ex altera de modo, & altera de inesse, & dicitur syllogismus mixtus. Si ex utraque modalis, aut erit ex utraque de necessario, aut ex utraque de contingenti. Sub necessario aut intelligitur & impossibile contrarie sumptum, id est, cum negatione apposita uerbo. Vnde idem est, necesse est esse, & impossibile est non esse: idem enim est iudicium utriusque. Sciendum etiam quod hic tam in præmissis, quam in conclusione semper accipitur contingens non necessarium, quod dicitur in contingenti nato & indefinito, seu ad utrumlibet. Si ergo sit syllogismus ex utraque de necessario, salutaris regulis præhabitis in omni figura, potest fieri bonus syllogismus concludens de necessario, & per consequens de inesse. Si uero fiat ex utraque de contingenti, semper fit in prima, seu ambæ sint affirmatiuæ, seu negatiuæ, seu altera tantum, hoc solo excepto, quod si maior sit uniuersalis, conclusio erit de contingenti, & non de inesse. Si autem fuerint ex utraque negatiua, conuersa minori, uel utraque in affirmatiuam erit syllogismus. Est autem sciendum, quod omnes propositiones de contingenti non necessario habent affirmatiuam figuram, & conuertuntur ad se inuicem affirmatiuæ negatiuæ, & e contra, ut probat Philosophus 1. priorum. In secunda autem figura, ex utrisque de contingenti non fit syllogismus cuius ratio ex superioribus patet, quia scilicet ex puris affirmatiuis in secunda figura non est syllogismus. Propositiones autem de contingenti, ut dictum est, affirmatiuæ sunt omnes in secunda figura. In tertia uero figura ex utrisque de contingenti non fit syllogismus, nisi utraque sit particularis. Si uero fiat syllogismus mixtus, aut est ex una de inesse & altera de necessario, aut ex una de contingenti & altera de inesse, aut ex una de necessario & altera de contingenti. Pluribus enim modis non fit mixtio. Sciendum ergo quod in omni tali mixtione, scilicet de inesse & contingenti, semper de inesse debet accipi simpliciter, & non de inesse ut nunc. Dicitur autem propositio de inesse simpliciter, in qua prædicatum per se inest subiecto, seu fit de quidditate eius quantum ad primum modum per se, seu non, sed fluat ex principiis eius, ut cum propria passio dicitur de subiecto quantum ad secundum modum. Dicitur etiam de inesse simpliciter, quando prædicatum aliquod accidens commune, quod sequitur totam speciem secundum omne tempus, sicut nigredo inest coruo & Aethiopi. Quando autem nullo istorum modorum prædicatur aliquid de subiecto, est de inesse ut nunc, ut hæc, Omnis homo currit. Si ergo sit mixtio de inesse & necessarij in prima figura, est talis regula. Maiore existente de necessario, & minori de inesse simpliciter, & non ut nunc, sequitur conclusio de necessario. Si autem e conuerso fiat, scilicet maiore de inesse, & minore de necessario, sequitur conclusio de inesse & non de necessario: quorum ratio est, quia cum conclusio participet cum maiore in prædicato, ut dictum est, modus utrumque necessitatis & contingentie sit dispositio prædicati in comparatione ad subiectum, conclusio participabit eodem

Modo, quod non potest fieri quando minor est de necessario & maior de inesse, bene tamen tunc sequitur conclusio de inesse. In plus enim est inesse simpliciter, quam necessario. Quæ enim necessario insunt, insunt simpliciter, & non e contra. In secunda uero figura est talis regula. Uniuersali negatiua de necessario existente & altera de inesse, sequitur conclusio de necessario. Si uero aliter fiat, non sequitur de necessario, quia si affirmatiua fuerit de necessario, & negatiua de inesse, sequitur conclusio de inesse: cuius ratio est, quia secunda figura quantum ad omnes suos modos descendit a secundo modo primæ figuræ, in quo maior est uniuersalis negatiua, & in ipsum reducitur, ut supra patet. Et ideo sicut ibi oportebat uniuersalem negatiuam quæ est maior esse de necessario, ut sequeretur talis conclusio, ita in hac figura oportet quod talis negatiua post reductionem in prima sit maior. Ex quo patet, quod in quarto secunde figuræ non potest fieri uniuersalis mixtio quantum ad conclusionem de necessario, cum non habeat aliquam uniuersalem negatiuam. In tertia figura est talis regula in modum affirmationis, & negationis. Uniuersali affirmatiua, uel negatiua existente de necessario, sequitur conclusio talis, aliter non, cuius potest reddi eadem causa quæ & supra, quia post reductionem ad primam figuram uniuersalis fiet maior, quam oportet in prima esse de necessario. Per quod patet quod circa primum & secundum tertiæ sunt quatuor syllogismi uniuersaliter mixti, accipiendo utrobique de necessario. Sequitur de secunda mixtione scilicet de inesse & contingenti. Ad cuius evidentiam sciendum, quod ut dicit Philosophus 1. priorum, contingens capitur uno modo ut etiam necessarium dicitur contingens, id est, non impossibile: alio modo ut etiam non necessarium. De his autem duobus modis dicitur contingens æquiuoce, sicut de duobus signis significatis: alio modo capitur ut stat in sua communitate, non respiciens hoc, uel aliud tantum, sed indifferenter utrumque non tamen quod sit tertium significatum. Et hoc modo capitur contingens possibile, seu secundum rationem suam communitatis, sicut clarius loquendo, animal potest capi tribus modis. Vno modo pro rationali, & alio modo pro irrationali isti duo modi sunt eius differentie. Tertio modo potest considerari, non pro hoc, aut pro illo tantum, sed pro sua forma uniuersali, in quantum. Est animal solum. Quod autem necessarium sit contingens, probat Philosophus in libro perihemias. Quomodo autem hoc sit, sic potest ostendi. De ratione contingentiis quod dicitur de necessario, & non necessario, est solum quod habeat potentialitatem ad esse sine positione alterius differentie, sicut dicitur de genere. Vtrumque autem dicitur habet hanc potentialitatem, licet æquiuoce, quia necessarium habet possibilitatem semper actui coniunctam, aliud uero distans ab actu, ideo utrumque dicitur contingens. Hoc autem necessarium, duas habet species. Una est contingens naturæ, quod quidem habet causam quare possit esse: sed quia talis causa aliquando impeditur, est non necessarium, sicut canescere in senectute. Alia est contingens infinitum, id est, indeterminate, uel incertum, sive ad utrumlibet. Dicitur autem sic: quia nullam causam habet quare magis se habeat ad unam partem, quam ad aliam, sicut habet contingens naturæ: qualiter enim potest esse & non esse. Et de isto dicit Aristoteles in libro periheme. quod non sequitur ad necessarium.

Explicit opusculi B. Thomæ Aquinatis de natura syllogismorum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSC. QUADRAGESIMVM OCTAVVM DE TOTIVS LOGICAE ARISTOTELIS SVMMMA.

Mnes homines natura scire desiderant. Scire autem est effectus demonstrationis, est enim demonstratio syllogismus apodicticus, id est faciens scire. Ad hoc autem quod tale desiderium naturale compleatur in homine, necessaria est demonstratio: non enim potest esse effectus in quantum huius sine causa. Et quia ut dictum est, demonstratio est syllogismus ad cognoscendum eam, necesse est præcognoscere syllogismum. Syllogismus autem cum sit quoddam totum aggregatum ex partibus, cognosci non poterit partibus ignoratis. Ad cognoscendum ergo syllogismum oportet primo cognoscere partes eius: partium autem syllogismi quædam sunt propinquæ, ut propositiones, & conclusio quæ omnes enuntiationes dicitur. Quædam uero sunt remotæ ut termini qui sunt partes enuntiationis, ideo ista oportet tractare, scilicet de enuntiatione, & de terminis, antequam de syllogismo tractetur. Quilibet autem terminus, qui sine complexione dicitur, significat substantiam, aut

aut quantitatem, aut qualitatem, aut aliquid aliorum prædicamentorum, & ideo antequam de enuntiatione tractetur, oportet determinare de prædicamentis. Et quia prædicamentum ut hic sumitur, nihil aliud est quam ordinatio prædicabilium in ordine prædicamentali, ideo ad cognoscendum prædicamenta, oportet præcognoscere prædicabilia. Ad hoc ergo ut perueniamus ad ipsum scire ab omnibus naturaliter desideratum, iste debet esse ordo quem cum auxilio Dei tenebimus, ut primo tractetur de quinque prædicabilibus: secundo, de decem prædicamentis: tertio, de enuntiatione: quarto, de syllogismo simplici: quinto, de syllogismo applicato ad materiam demonstratiuam, seu de demonstratione. De syllogismo uero applicato ad materiam probabilem, qui pertinet ad partem logicæ quæ dialectica dicitur, de quo tractatur in lib. topicorum, & de syllogismo applicato ad materiam sophisticam, qui opponitur syllogismo dialectico, de quo tractatur in lib. elenchorum, non intendo me ad præsens intrinittere.

CAP. I. Quid sit uniuersale, & quomodo originetur.

Ad cognoscendum quinque uniuersalia, seu prædicabilia, quæ Porphyrius ponit, sciendum est quod quia intellectus noster est separatus a materia (Non enim est potentia affixa organo corporali, seu materiali, & omne quod recipitur in aliquo recipitur per modum recipientis) ideo illud quod obiectiue in actu recto intellectui repræsentatur, oportet esse denudatum a materia, & a conditionibus materiæ, quæ sunt hic & nunc. Et de hoc hic denudatum a materia, non simpliciter ab omni materia, sed a materia signata. Res enim naturales intelliguntur cum materia, & propter hoc dictum est, quod debet esse denudatum a conditionibus materiæ, uerbi gratia. In nostra phantasia est phantasia, seu forma repræsentans hunc hominem, secundum quod fuit in aliquo sensu exteriori, quæ forma uirtute intellectus agentis agit in intellectu possibilem, sicut colores uirtute luminis agunt in potentiam uisuum, & causatur tunc in intellectu possibili quædam forma, quæ dicitur species intelligibilis, uel secundum alios actus intelligendi, uel uerbum, quæ forma repræsentat hominem, non tamen ut est hic & nunc, sed abstractum a talibus conditionibus, & hoc dicitur esse uniuersale. Vnde in homine sic intellectus, est duo considerare, scilicet ipsam naturam humanam, seu habens eam, & ipsam uniuersalitatem, seu abstractionem a dictis conditionibus materiæ. Quantum ad primum, homo dicit rem, quantum uero ad secundum dicit intentionem. Non enim in re inuenitur homo qui non sit hic & nunc, & ipsa natura, ut sic dicitur esse prima intentio. Sed quia intellectus reflectitur supra se ipsum, & supra ea quæ in eo sunt siue subiectiue, siue obiectiue, considerat iterum hominem sic a se intellectu sine conditionibus materiæ, & uidet quod talis natura cum tali uniuersalitate, seu abstractione intellecta potest attribui huic, & illi individuo, & quod realiter est in hoc & illo individuo, ideo format secundam intentionem de tali natura, & hanc uocat uniuersale, seu prædicabile, uel huiusmodi. Secundum ergo prædicta res uel est intellecta dicitur uniuersalis, secundum autem quod intellectus talem uniuersalitatem considerat, secundum hoc attribuit sibi aliquid, scilicet esse in pluribus, uel dici de pluribus, & sic dicitur secunda intentio. De quibus secundis intentionibus nunc dicemus, scilicet de quinque uniuersalibus, seu prædicabilibus, quæ uniuersalia dicuntur pro ut intellectus attribuit eis esse in pluribus: prædicabilia uero dicuntur prout intellectus attribuit eis dici de pluribus. Sunt autem hæc, genus, species, differentia, proprium, & accidens.

CAP. II.

Quid sit genus, & unde originem habeat.

Genus ut hic sumitur, est quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Ad uidentium autem particulas huius descriptionis, sciendum est, quod genus dicitur prædicari de pluribus speciebus, seu diuiditur in plures species. Et cum non sit unum re, sed solum secundum rationem, ideo non diuiditur secundum rem. Et quia genus non est unum re, ideo partes subiectiuæ, seu species in quas diuiditur, sunt realiter diuersæ & distinctæ inter se, ideo oportet quod aliquod reale habeant in se, per quod reale una sit diuersa ab alia. Vbi nota, quod una & eadem res per suam essentiam cum essentia alterius rei habet aliquam conformitatem, seu conuenientiam, & aliquam difformitatem realem, quæ conformitas uel difformitas potest esse maior, uel minor per comparationem ad diuersas res. uerbi gratia, Sortes per essentiam suam quæ est ex hac anima & hoc corpore conformatur Platoni, & huic equo, & huic plantæ. Sortes enim per suam essentiam est rationalis, sensibilis, & uiuus: in

Aoibus his tribus est conformis Platoni. Huic autem equo est conformis in duobus, scilicet in sensibili & in uiuo, & in uno est difformis, quia in eo est realiter rationale, quod non est in hoc equo: huic uero plantæ conformis est in uno, scilicet in uiuo. Quia uero intellectus noster ea quæ in re sunt coniuncta potest distinguere, quando unum eorum non cadit in ratione alterius, & cum rationale in se considerat non sit de ratione sensibili, nec sensibile de ratione uiui, ideo ea in Sorte separatim accipit, ut dictum est per respectum ad diuersa. Quando ergo intellectus considerat in re illud, in quo conuenit cum aliis rebus, illi rei conceptus attribuit intentionem uniuersalitatis. Et quia in qualibet re singulari est considerare aliquid, quod est proprium illius rei, in quantum est hæc res, sicut in Sorte est considerare aliquid quod est ita proprium Sortis in quantum est hic homo, quod nulli alii conuenit. Rei ergo sic conceptus attribuit intellectus intentionem singularitatis, & uocat illud singulare, uel indiuiduum, & hæc secundæ intentiones sunt, scilicet uniuersalitas, & singularitas. Vnde licet supra dictum fuerit, quod intentiones sunt ab intellectu, tamen oportet quod aliquod fundamentum habeant in re extra. Nam intentioni singularitatis responderet extra illud quod est proprium Sortis in quantum est hic homo: intentioni uero uniuersalitatis responderet extra, ut fundamentum illud in quo Sortes est conformis cum aliis rebus. Cum igitur ea quæ in uno conformantur, & in alio sunt difformia, dummodo talis difformitas sit secundum formam, & non secundum materiam si gnatam, uel secundum illud quod est proprium huic indiuiduo in quantum huiusmodi illi, uel in quo talia conueniunt, attribuit intellectus intentionem generis, & uocat genus. Vbi nota secundum Auicem, quod duplex est forma. Quædam est quæ est pars compositi, sicut anima est forma hominis. Ex anima. n. & corpore componitur homo. Quædam autem sequitur totum compositum, ut humanitas, quæ etiam est forma hominis, & isto modo sumpta forma dicitur quidditas, & est illud quod intellectus intelligit de re. Quando ergo intellectus intelligit prædictam formam, seu quidditatem ut est determinata ad hanc materiam, puta humanitatem, ut est in hac materia signata, scilicet in his carnibus, & in his ossibus, & huiusmodi, tunc faciendo concretum, puta hunc hominem, intelligit singulare, & huic attribuit intentionem singularitatis. Si uero dictam formam intelligit, non ut est determinata ad hanc materiam, quia omnis talis forma de se plurificabilis est ad hanc, & ad illam materiam, habentem talem formam intellectus attribuit intentionem uniuersalitatis, unde homo est uniuersale. Et si ea quæ in hac forma conueniunt, non habent inter se difformitatem pertinentem ad dictam formam, sed solum sunt difformia per materiam signatam istius, uel illius, in qua dicta forma determinata est i isto, uel in illo secundum modum qui dicitur in tractatu de specie, illa dicitur solum differre numero, & concretum substantiarum huiusmodi formæ acceptæ, ut plurificari potest, puta homo, dicitur species specialissima. Si uero ea quæ conueniunt in aliqua forma plurificabili, ut dictum est, sunt inter se difformia non solum quantum ad materiam signatam, ut dictum est, sed quædam ad difformitatem specificam, puta, quod talis forma est animalitas, in qua conueniunt Sortes & hic equus, qui inter se non solum sunt difformes quantum ad has carnes, & hæc ossa, sed in hoc quia hic homo habet formam humanitatis, & ille equinitatis, talia dicuntur differre specie, & talis forma in qua conueniunt in concreto sumpta, puta, animal est genus: & quia ut dictum est, talis natura sumpta in concreto de pluribus formaliter differentibus, quæ sunt in diuersis speciebus, dici potest, hinc est quod tali naturæ intentio generis potest attribui: ideo dicitur quod genus prædicatur, id est, prædicabile est de pluribus differentibus specie, seu dicitur diuidi in plures species. Et hoc quod dictum est in concreto sumptum, intelligitur solum in prædicamento substantiæ: in aliis uero prædicamentis, & maxime in absolutis, sumitur genus & species in abstracto. Dicitur autem genus prædicari in eo quod quid est, id est, substantiue secundum grammaticam, ut animal quod de homine & de equo prædicatur, & substanti uum & non adiectiuum. Sensibile. n. quod de animali prædicatur, quamuis sit de essentia animalis, non tamen dicitur prædicari in quid, sed in quale, & causa est quia est adiectiuum. Sciendum est autem quod quia ea quæ in quid prædicantur sunt de essentiis, seu quidditate eorum de quibus prædicantur, ideo prædicari in quid non solum potest dicere modum significandi, ut dictum est, sed etiam dicit quidditatem ipsius de quo prædicatur, & patet quid sit genus.

CAP. III.

Quid sit species, & unde sumat originem.

Species est quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. Licet autem hæc prædicta descriptio speciei ex di-

Dictis possit intelligi: tamen ad maiorem declarationem aliorum quæ supra dicta sunt, sciendum est, quod licet principium indiuiduationis proprium sit a materia signata, vt supra dictum est, non tamen est intelligendum quod aliquo modo sit a forma. Vbi nota, quod aliquo modo distingui ab aliquo per formam dupliciter potest esse. Vno modo, quod talis distinctio sit per formam ratione formæ, secundum quod in formis diuersi gradus inueniuntur, & quæ sic distinguuntur necesse est ut differant specie, ut supra dictum est. Alio modo, potest aliquid distinguui ab alio per formam, non secundum absolutam rationem formæ, sed secundum quod est hæc forma, & sic differunt numero duæ quantitates separatae, siue sint separatae per intellectum, vt in mathematicis; siue sint separatae a materia secundum rem virtute diuina, vt quantitas duarum hostiarum consecrata. Quantitas enim quædam forma est: et sic etiam differunt animæ separatae numero. Non enim differunt per materiam quam non habent, nec ei coniunguntur nec per relationem ad materiam cui coniungibiles sunt, cum relatio sit posterior ipsi relato. Vbi nota, quod omnis forma sub se habens multa, id est, quæ uniuersaliter sumitur, habet quandam latitudinem. Nam inuenitur in pluribus, & dicitur de pluribus. Duplex autem potest esse latitudo in formis. Vna secundum gradus formales, quorum vnus secundum se nobilior & perfectior est altero, & hæc, vt dictum est, latitudo generis est, sub quo sunt diuersi gradus formales specificè differetes. Alia latitudo est secundum plurificationem numeralem in eodem gradu: & quia ista latitudo non est secundum absolutam rationem formæ, oportet quod forma, in qua est talis latitudo, importet in sua ratione aliquid per quod conueniat sibi talis latitudo, quod sit aliud ab absoluta ratione formæ. Et si loquamur de illa forma quæ est pars compositi, puta de anima rationali, illud propter quod sibi talis latitudo conuenit, est imperfectio quædam, secundum quod nata est habere rationem partis alicuius totius, non solum quod sit pars secundum rationem, quia etiam formæ specificæ sunt partes secundum rationem, sed quod sit pars secundum rem. Nam anima rationalis est pars realis hominis, & albedo est pars realis hominis albi. Vnde ad hoc quod tales formæ multipliciter tur sub specie, oportet quod habeant illam potentialitatem quæ facit partes reales, & secundum hoc illa potentialitas per quam anima rationalis per essentiam suam nata est esse pars compositi, dat ei quandam latitudinem multiplicationis secundum eundem gradum, non obstantem quod sit separata, & actu non informat materiam. Et quia talis potentialitas non competit essentia angelorum, ideo angeli non differunt inter se numero, sed quilibet angelus facit speciem per se. Non enim est apta nata natura, seu essentia angeli esse pars compositi, ex qua compositione consequatur speciem, sicut anima humana. Potentialitas ergo formæ quam forma habet, scilicet vt iungatur materię, facit sub ea multiplicari indiuidua, & sic debet intelligi quod supra dictum est, quod scilicet humanitas quæ est forma sequens totum compositum, si consideretur vt est determinata ad hanc materiam signatam, facit singulare. Humanitas enim, vt dictum est, dicit animam & corpus; vnde dicendo, hoc corpus, & hanc animam, dicit singulare. Et quia anima in eodem gradu existens non potest diuidi in plura, ut dictum est, nisi propter potentialitatem quam habet ut uniat materiam signatam, ideo dicitur quod materia signata est principium indiuiduationis, forma autem non nisi per materiam, ad quam habet naturalem potentiam ut sibi uniat, & sic patet quid est species. Sciendum tamen est, quod licet forma specifica, ut dictum est; de se plurificabilis sit propter potentialitatem quam habet vt materiam vnatur, tamen aliquando talis plurificatio accidentaliter impeditur, puta si oēs homines morerentur, ut vnus solus remaneret, tunc humanitas non esset in pluribus materiis. Vel potest impediri propter conditionem materię, sicut modo est vnus tantum sol, nõ quod repugnet naturæ solari esse in pluribus secundum considerationem formæ, sed quia est alia materia non susceptiua talis formæ: vnde sol est species in vno indiuiduo.

CAP. IIII.

De origine differentia, & quia ipsa sit secundum rem & intentionem.

Differentia, ut hic sumitur, dupliciter describitur. Primo sic. Differentia est quæ prædicatur de pluribus differentiis specie in eo quod quale. Secundo sic. Differentia est quæ species abundat a genere. Ad videndum autem primam descriptionem sciendum est, quod vt supra dictum est, in aliquibus formis potest esse latitudo in eadem forma secundum gradus formales, quorum vnus secundum se est nobilior & perfectior alio, & ab hac forma sumitur genus. Vbi nota, quod in entibus sunt diuersi gradus essendi, siue sint gradus substantiales, siue accidentales, qui gradus licet in aliquibus entibus sint dispersi, tamē aliquā-

F do inuenitur aliquod vnus plures gradus perfectionis substantiales, vel accidentales comprehendens. Verbi gratia. Vegetabile, sensibile, rationale, sunt gradus entium substantiales. Planta enim substantialiter est vegetabilis: canis uero substantialiter est sensibilis: & homo substantialiter est rationalis, & isti gradus dispersi in multis, aliquando inueniuntur in uno solo, puta, in homine. Homo nãque per suam formam substantialem quæ est in una, habet oēs istas tres perfectiones: nam est vegetabilis, & est sensibilis, & est rationalis. Vnde Sortes per vnã suam essentiam conformatur plantæ, & cani, & Platoni, vt supra dictum est. Hæc autem conformitas quæ est Sortis ad plantam, potest esse una duorum. Sicut enim similitudo duorum nigrorum est vna amborum, quia vnus vt subiecti, & alterius vt termini, sic talis conformitas est Sortis ut subiecti, & illius plantæ vt termini. Nec propter hoc dico quod talis conformitas sit relatio secundum esse, sed est relatio secundum cici, vt fundamentum relationis secundum esse. Talis autem conformitas quæ realiter vna est, vt dictum est, mouet intellectum nostrum ad vnum conceptum, puta, viuum, a quo conceptu sumitur genus, vel aliquando species, vt ex supra dictis haberi potest, vnde talis conformitas se habet ad genus, vt fundamentum remotum. Conceptus uero viui ad quem talis conformitas mouet intellectum, se habet ad genus vt fundamentum propinquum, & sic licet vnitas generis sit vnitas rationis, tamen aliquo modo habet fundari in vno secundum rem. Difformitas vero quæ est inter Sortem & plantam, est, quia Sortes sentit, non autem planta, a qua difformitate sumitur differentia, quæ diuidit viuum quod commune est homini & plantæ. Vnde per hanc differentiam ostenditur, quod viuum inuenitur in habente aliquam aliam perfectionem, quæ non est in planta. Et quia in tali perfectione, puta, sensibili, conuenit Sortes cum cane, similiter inter eos est vna conformitas mouens ad vnum conceptum, a quo si sumatur in concreto substantiue, ita quod tale concretum de suo significato dicat explicite & viuum, & sensibile, sumitur aliud genus, scilicet animal. Si vero sumatur in concreto adiectiue, ita quod de suo significato dicat solam illam perfectionem explicite, scilicet sensibile, sumitur differentia, puta, in quantum dicitur sensibile, & sic de aliis vt que ad vltimam differentiam specificam, infra quam non est perfectio formalis. Cum ergo de hoc possit dici sensibile, de quo dicitur animal, sed animal quod est genus, prædicatur de pluribus differentiis specie, similiter & sensibile quod est differentia, prædicatur de pluribus differentiis specie. Notandum quod forma substantialis habet duplex esse. Vnum est obiectiue in intellectu, & secundum hoc esse intellectus attribuit sibi nomen abstractum. Considerat enim eam intellectus non considerando materiam in qua est, & propterea dat sibi nomen abstractum, vt humanitas. Aliud esse habet in materia, ad quam habet duplitem habitudinem. Vna est, quia inhæret ei tamquam saluata in ipsa, & sic aliquo modo habet modum accidentis, & sic dat ei intellectus nomen concretum adiectiuum, quale est nomen accidentis, vt humanum. Secunda comparatio quam habet ad materiam, vt complens & perficiens ipsam, & sic non habet modum accidentis, sed modum substantiæ, & sic dat ei intellectus nomen concretum substantiuum, vt homo. Notandum, quod animal differt a sensibili, quia animal dicitur ab anima sensibili: sensibile autem dicitur a sensibilitate. Et quia anima a sensibilitate se habet, sicut potentia ad actum: ideo differentia magis est actualis, quam id cuius est differentia, licet tantum ambiant ambo. Dicitur autem differentia prædicari in quale, id est, adiectiue: huius ratio est. Vt enim dictum est, differentia diuisiua alicuius generis sumitur a perfectione, quam non habent omnia quæ sunt sub genere, quæ perfectio comparata ad illud vnde sumitur genus, se habet vt quoddam perfectum, & per consequens vt formale, & quia adiectiua communiter a formis sumuntur, quæ formæ habent adiacere, ideo ad designandum quod differentia sumitur a solo formali, & illud solum dicit explicite, perfecta est differentia per modum adiectiuum in sui prædicatione. Ad videndum autem secundam definitionem differentia, sciendum quod impossibile est partem de toto prædicari, sed quicquid de alio vere prædicatur, oportet quod dicat totum. Cum autem de Sorte prædicetur homo, & animal, & rationale, oportet quod homo dicat totum formale, quod est in Petro: & dico formale, loquendo de forma quæ sequitur totum compositum. Similiter oportet quod animal dicat totum formale, & similiter rationale dicat totum formale, sed diuersimode: Nam rationale dicit totum illud quod dicit homo, non tamen explicite, sed implicite. Rationale enim dicit habens rationem. Vnde de suo principali significato dicit solum rationem: sed quia dicit habens rationem, in hoc quod dicit, habens, intelligitur implicite homo quicquid sit ille, & sic dicit totum quod dicit homo, aliquid tamen explicite, & aliquid implicite. Similiter etiam animal dicit totum quod

Dicit homo, non tamen explicite, dicit enim animal habens vitam & sensum: vnde de suo principali significato solum dicit vitam & sensum, sed in hoc quod dicit, habens implicite, intelligitur homo, homo vero dicit explicite totum formale quod est in Sorte. Nam dicit habens humanitatem, quæ humanitas dicit explicite motum & sensum, quod dicit animal, & rationem quam dicit rationale, vnde homo de suo principali significato dicit animal rationale: comparando enim significata istorum explicite, cum genus & differentia, ut dictum est, non significet quodlibet eorum nisi partem, species uero explicite significet illud quod significat. utrumque ergo significatū explicitum speciei excedit significatum explicitum generis in significato explicite differentia. Similiter etiam excedit significatū differentia in significato generis. Bene ergo dicitur in prædicta descriptione, quod differentia est, quia species abundat a genere, quia species abundat, excedit in suo significato etiã illud, quod explicite significat differentia, & sic patet quid est differentia secundum sui rationem.

CAP. V.

De genere generalissimo, & subalterno, & quod ens non potest esse genus.

Dividitur autem genus in genus generalissimum, & genus subalternum. Genus generalissimum est illud supra quod non est aliud superueniens generis: quod sic debet intelligi. Vt enim dictum est, genus sumitur a conceptu conformitatis aliorum quæ in aliquibus aliis perfectionibus formalibus sunt difformia, a quibus perfectionibus formalibus sumuntur differentia. Sicut animal est genus, quia dicit motum & sensum, in quibus homo & equus conformatur, qui tamen sunt difformes in aliquibus aliis perfectionibus, puta quia in homine est ratio quæ non est in equo, a qua sumitur differentia, scilicet rationale. Conformatur etiam homo cum planta in viuo, ex qua conformitate sumitur aliud genus, scilicet animatum corpus, & hæc est minor conformitas, quam prima, & quia ad plura se extendit animatum corpus quam animal, ideo hoc est superius genus. Cum lapide uero conformatur in corporeitate, a qua sumitur aliud genus superius, scilicet corpus. Cum ange lo uero conformatur in substantia, quæ adhuc est remotior conformitas, a quo sumitur aliud genus, scilicet substantia. Si uero esset homo difformis alicui rei in substantia, nulla eis conformitas remaneret, nisi entitas. Cum autem ens non possit esse genus, vt dicitur, restat quod substantia sit genus generalissimum, reliqua uero genera quæ sub substantia diximus, scilicet corpus, animatum corpus, & animal, sunt genera subalterna, quæ aliquando ponuntur esse genera, & aliquando species. Quodlibet enim eorum est species respectu superioris generis, & est genus respectu inferioris speciei. Ex his potest patere, quomodo una & eadem differentia est diuisiua, & constitutiua. Si enim animatum quod est differentia, addatur corpori, cum illud quod significat corpus, inueniatur in non habentibus hanc perfectionem quæ est animatum, hæc differentia diuidit corpus, quod modo est genus, & constituit vnã speciem, scilicet animatum corpus. Vnde hæc differentia, animatum, modo est diuisiua generis & constitutiua speciei, & sic est accipere in aliis generibus, usque ad species specialissimas, quarum non sunt differentia diuisiua. Quæ autem sint species specialissimæ, ex dictis haberi potest. Quod autem ens non possit esse genus, sic patet, vt enim dictum est, illud est genus, quod ita se habet ad suam differentiam diuisiuam, quod differentia significat aliquid explicite, quod non significat ipsum genus, licet implicite ambo totum dicant, vnde genus est extra intellectum differentiarum: & datur exemplum in rebus compositis ex materia & forma. Ignis enim & aqua conueniunt in materia prima, differunt autem in forma, quia alia est forma substantialis ignis, & alia aquæ: vnde ignis & aqua sic conueniunt in materia, quod materia est pars essentialis eorum, forma uero ignis & aqua conueniunt in materia, sicut in quodam diuerso ab essentia eorum, determinabili tamen per ipsas. Sic quoque species aliter conueniunt in genere, quam differentia. Nam species conueniunt in genere, sicut in eo quod includitur in ratione ipsarum, & in earum principali significato, in ratione enim hominis, & in eius principali significato includitur animal. Sed differentia conueniunt in genere, sicut in quodam determinabili secundum rationem per eas, quod est extra intellectum earum, sicut rationale & irrationale conueniunt in animali. Cum ergo nihil possit inueniri extra, cuius intellectum sit ens, nihil poterit esse differentia entis, nec per consequens ens poterit esse genus. A signatur etiam alia ratio, quare ens non sit genus, quia non potest esse vniuocum ad substantiam & accidens. Notandum, quod in prædicto exemplo aliter sumitur materia, quam sumebatur primo, quando dictum est, quod

CAP. VI.

De origine proprii, & quomodo inest omni indiuiduo speciei, & semper.

Nunc dicendum est de duobus prædicabilibus accidentalibus, scilicet de proprio & accidente. Dicuntur autem accidentalia, quia non sunt de substantia, siue de essentia subiectorum de quibus prædicantur. Notandum, quod ens reale diuiditur in substantiam, & accidens, vnde sic sumendo accidens prout diuiditur contra substantiam, proprium est accidens, & inter accidentia computatur: non enim est de substantia eius, cuius est proprium, nec potest esse in prædicamento substantiæ. Alio modo sumitur accidens, non ut diuiditur contra substantiam, sed ut est vnum de quinque prædicabilibus, & sic proprium non est accidens, imo contra illud diuiditur: describitur autem proprium sic. Proprium est quod inest, uni, soli, & semper, & conuersim prædicatur de re. Ad videndum autem particulas huius definitionis, quia valde est nobis necessarium scire proprium, quod Philosophus propriam passionem uocat, quia in demonstratione nihil aliud concluditur, nisi propria passio de subiecto. Sciendum quod aliquid de aliquo dici, seu prædicari contingit dupliciter. Per se, & per accidens. Prædicatio per accidens potest fieri tripliciter. Vno modo, quando accidens prædicatur de subiecto, vt homo est albus. Alio modo, quando subiectum prædicatur de accidente, ut album est homo. Tertio modo, quando accidens prædicatur de accidente, vt album est musicum. Prædicatio uero per se fit multipliciter, ut patet in tractatu de demonstratione. Quorum secundus modus dicendi per se est, quando proprium prædicatur de eo cuius est proprium, vt homo est risibilis. Cum ergo proprium prædicatur de subiecto, quia non prædicatur per accidens, sicut dictum est de accidentibus respectu suorum subiectorum, sed per se alia habitudinem habet ad subiectum suum, quam habeant accidentia communia. Illa namque nullam habitudinem habent ad se a subiecta, nisi vt ad causam materiale, sumendo hic materiam pro subiecto quod est in potentia ad accidentia, sicut ad quosdam actus sibi inhærentes. Vnde si proprium solum hanc habitudinem haberet ad subiectum, vt scilicet subiectum solummodo esset passiuum, & receptiuum eius, tunc cum illud quod est receptiuum tantum alicuius, non imponat necessitatem essendi ei respectu cuius est tale, sequitur quod proprium non de necessitate sequatur subiectum, nec per consequens per se posset prædicari, & tamen vidimus oppositum. Nam in rebus naturalibus videmus quasdam operationes quæ conueniunt semper omnibus quæ sunt eiusdem speciei, sicut attrahere ferrum, semper conuenit omni magneti: vnde oportet quod tales operationes sequantur aliquod principium inuisibilem permanens in illis corporibus. Hoc tamē principium dicitur potentia siue virtus, quia virtus est potentia quæ fertur ad vltimum quod fieri potest. tale ergo principium necessitatem essendi habet a forma specifica illius rei. Nec potest dici quod tali virtuti subiectum non imponat necessitatem essendi, sed generans, quia si subiectum nullam habeat necessariam habitudinem ad tale proprium, quantumcumque generans semper generet subiectum cum tali passione, tamen talis propria passio per respectum ad subiectum esset per accidens, & non per se, & sic non posset demonstrari, cuius oppositum infra patebit. Restat ergo quod subiectum habeat ad suum proprium habitudinem quæ est efficientis, quod sic potest patere. Nam propria qualitates agunt vt instrumenta formarum substantialium, agunt enim ad productionem

Nem formarum substantialium, sicut calor ignis agit in ligna ad generandum ignem, quod non posset facere, nisi esset instrumentum formæ substantialis huius agentis: hoc ergo est, quia recipiunt virtutem a formis substantialibus agendi hoc, nec recipiunt tales qualitates a formis substantialibus aliquam virtutem differentem ab eis. nihil ergo aliud recipiunt, nisi seipsas, formæ substantiales subiectorum sunt causa effectiua suorum principiorum. Verum circa hoc videtur magnum dubium, nam sequitur quod idem subiectum sit secundum idem agens & patiens, & quod idem sit causa agendi & patiendi respectu eiusdem, ad minus in substantiis separatis, quæ non habent partem extra partem: vnde eadem substantia angeli secundum idem, quia indivisibilis est, esset causa effectiua propriæ passionis, & receptiua, quod videtur inconueniens; ad quod intelligendum sciendum est, quod sicut se habet res in patiando, sic suo modo se habet in agendo: in patiando autem non solum dicitur passiuè se habere aliud quod recipit aliud, sed etiam illud quod illud disponit ad hoc recipiendum. Verbi gratia, Cera quæ recipit figuram, dicitur passiuè se habere ad figuram, & non solum ipsa cera passiuè se habet respectu figuræ, sed etiam mollior disponens œram ad ralem receptionem passiuè se habet respectu figuræ: licet enim mollior non sit in quo recipiatur figura, sicut in eo quod est ratio recipiendi, est tamen aliquo modo dispositio ratio suscipiendi, sic etiam suo modo principium originans aliquid quodam ordine, & quadam necessaria connexione mediante aliquo alio aliquid producit, etiã illud quod producit respectu illius quod producit se habet actiuè: sicut clauus infixus trabi, si semper motus daretur trabi mediante clauo, quamuis totus motus effectiue esset ab homine mouente utrumque, scilicet trabem, & clauum, tamen clauus ad motum se haberet actiuè respectu trabis, sic suo modo se habet de subiecto respectu suæ propriæ passionis. Nam subiectum est sicut clauus, passio sicut trabs, generans, sicut mouens utrumque, & dans esse vtrique, scilicet subiecto, & passioni, sicut motus in clauo & trabe causatur a mouente; & sic saluatur utraque opinio, & omne dubium remouetur. Ex dictis ergo possunt patere duæ particulæ diffinitionis proprii, scilicet quod proprium inest omni, & semper. Si enim proprium necessariam & naturalem connexionem habet ad formam specificam, ut dictum est, oportet quod inueniatur in omnibus in quibus est forma specifica: sed forma specifica inuenitur in omnibus indiuiduis eiusdem speciei, ergo proprium competit omni contento sub specie, & semper sibi conuenit, quãdã formam illam specificam participabit, & sic patet duæ particulæ diffinitionis proprii & c.

CAP. VII.

Quod proprium inest soli speciei, & conuersim de ipsa prædicatur.

Ad videndum autem aliam particulam diffinitionis proprii, scilicet, quomodo conuenit vni soli speciei, sciendum quod vt supra dictum est, diuersi sunt gradus perfectionis in entibus, quos Philosophus 8. metaphysicæ comparat numeris. Vnde dicitur, quod species rerum sunt sicut numeri, & ideo sicut numeri respectu vnitate diuersos habent gradus formales, sicut alius est gradus quaternarii, quàm quaternarii, & sic de aliis, ita diuersi sũt gradus formales specierum rerum per respectum ad quodcũque primum principium inconstitutum: nec est inuenire duas species in eodem gradu, sicut nec duos numeros specie differentes, in qualibet ergo specie est vna forma specifica nullo modo existens in gradu essendi, uel operandi formæ specificæ alterius speciei. Cum autem, vt dictum est, proprium sequatur propria principia speciei, nec potest esse nisi in una specie, propter hoc in diffinitione dicitur quod inest vni. Sciendum est autem quod licet proprium stricto modo sumptum, solum conueniat vni speciei specialissimæ, tamen largo modo nihil prohibet proprium etiam conuenire speciei subalternæ, quæ videlicet potest esse genus. Dicimus enim quod proprium trianguli est habere tres angulos æquales duobus rectis, & tamen triangulus multas continet sub se species. Ex dictis patet illud quod dicit Porphyrius, quod proprium prius conuenit speciei, & posterius indiuiduis: quod oppositum autem est de accidente communi. Si enim proprium respicit indiuidua in quantum participant formam specificam, per prius ergo verificatur de specie, quam primo respicit, quàm de indiuiduis, & per consequens indiuiduis conuenit, quia conuenit speciei: accidens autem cum non respiciat subiectum, nisi ratione inhærentiæ, & per prius conuenit subitare indiuiduis, quàm secundis substantiis, vt infra dicitur. accidens ergo conuenit speciei ratione indiuidui. Deinde in diffinitione proprii ponitur ista particula, quod scilicet conuersim prædicatur de re. Vbi nota quod vt infra dicitur, differt aliquo modo prædicari per se, & prædicari primo, Ea enim per se prædicatur,

quæ necessariam habet connexionem ad subiecta de quibus prædicantur; sed ea prædicantur primo, quæ prædicantur dicto modo, & tantum ambit prædicatum quantum subiectum. Vnde licet risibile per se prædicatur de Sorte, non tamen primo, quia proprium, ut dictum est, per prius respicit speciem quàm indiuidua: & cum tanti ambitus sit proprium quàm sunt species, ideo dicitur prædicari primo, seu conuersim de specie. Norandũ quod licet proprium vni speciei conueniat, tamen nihil prohibet proprium vnus speciei participatione multis aliis speciebus conuenire, sicut proprium est igni, quod sit calidus, & tamen multis aliis speciebus hoc conuenit, in quantum hoc participat ab igne. Sciendum est etiam, quod proprium alicuius speciei aliquando sumitur sub vno nomine, & vno significato, vt risibile est proprium hominis. Aliquando vero sub duobus oppositis cum diffinitione, ut proprium est numeri, quod sit par, uel impar, & sic patet de proprio & c.

CAP. VIII.

De origine accidentis, & diffinitione ipsius.

Accidentis vero est, quod contingit eidem inesse, & non inesse præter subiecti corruptionem. Ad quod intelligendum sciendum est, quod vnum potest dependere ab alio dupliciter. Vno modo, sicut ab eo quod est prius eo ad minus natura, & isto modo vna res dependet ab alia quatuor modis, secundum quod quatuor sunt cause. Dependet enim in homine corpus ab anima sicut a forma, & anima a corpore sicut a materia, & homo a deo sicut a causa efficiente, & a beatitudine sicut a causa finali. Alio modo potest esse dependentia alicuius rei ab alia sicut ab eo quod se habet ad ipsam consecutiuè. Sicut corpus dependet a figura, & linea a rectitudine, vel curuitate. Non enim potest inueniri corpus, in quo non sit figura, vel linea in qua non sit rectitudo, vel curuitas, & isto modo dependet omne subiectum a propria passione. Vnde quæcunque dependentia sit in rebus, siue causalis, siue consecutiuè, & vna res ita dependet ab altera, quod esse suum nec actu, nec aptitudine sine tali re possit conseruari, certum est quod illa sine illa a qua sic dependet, non potest intelligi esse: non enim posset intelligi materia esse sine forma, vbi nota quod intelligere aliquam rem sine alia potest dupliciter contingere. Vno modo in prima operatione intellectus, in qua scilicet intellectus intelligit solum significatum termini. Alio modo in secunda operatione intellectus, in qua intelligit componendo, vel diuidendo per esse, vel per non esse, sicut cum intelligo Petrum esse, vel non esse album. In prima autem intelligence possum intelligere corpus sine figura, & omne subiectum sine propria passione: non enim figura est de essentia corporis, cum corpus sit in genere quantitatis, figura vero in genere qualitatis, & ideo intellectus potest intelligere corpus non intellecta figura. Non tamen posset intelligere corpus isto modo non intellectu continuo, quia continuum est de essentia corporis: in secunda vero operatione intellectus non possum intelligere corpus esse sine figura, quia corpus numquam potest esse sine figura, nec subiectum sine propria passione, vt dictum est. Cum autem subiectum non habeat talem dependentiam ab accidente communi: non enim necessario sequitur subiectum, sicut figura sequitur principia essentialia corporis, nam si corpus est, necessario habet positionem partium in toto, vt infra dicitur, quia positio est differentia quantitatis: ad hanc autem necessario sequitur figura, quod non contingit de accidente communi respectu sui subiecti. ergo subiectum potest intelligi non intellectu accidente communi, & potest intelligi esse non intellectu accidente communi. Sine accidente vero proprio non potest intelligi esse, cum sine accidente proprio esse non possit, nam ablata figura non erit situatio partium, & per consequens non erit corpus, ergo non poterit intelligi esse sine eo. potest ergo accidens inesse, & non inesse præter subiecti corruptionem, cum esse subiecti non dependeat aliquo modo ab esse suo, vt dictum est, & sic patet prædicta descriptio accidentis. Sciendum tamen est, quod aliquod accidens commune potest inueniri, quod respectu huius subiecti singularis ita se habet, quod causatur ex principii essentialibus eius, puta nigredo corui, quæ causatur ab hac, siue ex hac materia signata corui necessario. Loquendo igitur de tali accidente dico, quod non posset intelligi hoc subiectum esse sine eo, & hoc dicitur accidens inseparabile, quod ita se habet ad principium singulare, sicut accidens proprium ad principium speciei. Et quia materia signata est extra intellectum, & intellectus enim hominis est habens humanitatem, & non plus. Vtrum autem tale habens sit hoc signatum, vel illud, non est de intellectu explicito hominis, sicut differentia sunt extra intellectum generis, ut supra dictum est, ideo potest intelligi coruus, siue species corui esse sine nigredine, vel etiam cum albedine, & propter

propter hoc accidens inseparabile collocatur cum accidente communi, & non cum proprio: licet aliquo modo conueniat cum vtroque, vt dictum est. Sic ergo accidens quoddam est inseparabile, & quoddam est separabile. Accidenti inseparabili conuenit prædicta diffinitio accidentis, scilicet quod subiectum potest intelligi esse sine eo, si sumatur subiectum pro specie, & non pro singulari. Sciendum est autem quod licet subiectum possit separari ab alio accidente, vt dictum est, non tamen accidens potest separari a subiecto actu, vel aptitudine, & dico aptitudinem. Nam licet Deus possit aliquod accidens separare a subiecto, vt communiter tenetur de accidentibus hostiæ consecratae, tamen quod illa accidentia non habeant aptitudinem a subiecto, hoc est impossibile. Quod enim est de ratione propria alicuius, ab eo separari non potest, sed in esse actu, vel aptitudine subiecto, est de ratione propria accidentis: quia accidens esse, est in esse, ergo ab eo separari non potest. Hoc autem potest patere ex his, quæ supra dicta sunt de specie. Cum enim accidens, & omnes formæ substantiales non sint actus purus, qui de se pluralificabilis non est, si ipsa pluralificetur numero, hoc est propter potentialitatem quam habent essentialiter, vt scilicet sint pars realis alicuius compositi siue substantialis, siue accidentalis. Vnde sicut materia & forma sunt partes rei substantiales, ita accidentia sunt partes rei accidentales, sicut albedo quæ est pars huius compositi, quod est homo albus: cum autem omnia accidentia sint talia, ergo necessario oportet quod insint subiecto actu vel aptitudine: & sic patet de accidente, & de quinque prædicabilibus & c.

Explicit tractatus primus de quinque vniuersalibus secundum rem, & secundum intentionem logicam.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS SECVNDVS DE PRÆDICAMENTIS.

De diuersis modis prædicandi.

CAP. I.

Vnc dicendum est de prædicamentis: & quia prædicamentum dicitur quædam prædicabilia ordinata in ordine prædicamentali, videndum est, quot modis sit prædicatio. Vbi nota quod aliquid de aliquo dicitur prædicari tripliciter, id est, vniuoce, æquiuoce, & denominatiue. Vniuoce dicitur prædicari, quæ non solum conueniunt his, de quibus prædicantur quantum ad nomen, sed etiam quantum ad rationem essentialium: & dico hic rationem illud quod per diffinitionem dicitur, seu significatur, vel per aliquid quod sumatur loco diffinitionis, sicut animal prædicatur de homine, & de boue. Vnde non solum hoc nomen animal conuenit homini & boui, sed etiam diffinitio eius essentialis, quæ est corpus animatum sensibile. Non solum enim vere dicimus quod homo est animal, sed etiam quod homo est corpus animatum sensibile, & similiter est de boue. Æquiuoce vero dicuntur prædicari, quæ de pluribus prædicantur secundum idem nomen, non tamen secundum eandem rationem, & isto modo prædicatur canis de latrabili, & de marino. Licet enim secundum idem nomen canis de vtroque prædicetur, tamen alia ratione conuenit cani latrabili, quàm marino. Ratio enim latrabilis est, quod est animal gressibile quadrupes, quæ non conuenit marino. Sciendum est autem quod sub æquiuocis comprehenduntur analogæ. Prædicantur enim analogæ de pluribus, in quantum dicuntur ad vnum, vt sanum dicitur de animali primo & proprie est enim sanum adequatum in humoribus, quod non potest esse nisi in animali. Dicitur tamen sanum de vrina, & medicina. Nam dicimus, hæc vrina est sana, quia est signum sani quod est in animali: hæc medicina est sana, quia est causa sani, quod est in animali. Vnde licet hoc nomen sanum, de animali & de vrina dicatur, tamen ratio sani non potest dici de vrina. Non enim vrina est adæquata in humoribus, sed est signum talis adæquationis, & sic prædicatio analogæ aliquo modo conuenit cum æquiuoca, vt dictum est, & aliquo modo cum vniuoce. Licet enim sanum quod de vrina dicitur, non dicat suam rationem, scilicet adæquationem humorum in vrina, nõ tamen dicit aliam rationem, sed eandem adæquationem humorum dicit, cuius vrina est signum. Denominatiue vero dicitur prædicari, quæ concreta sunt adiectiue, & ab aliquibus accidentibus abstractis denominantur, seu deriuantur, vt album de homine prædicatur, & de equo denominatiue: quia album deriuatur ab hoc abstracto, quæ est albedo, quæ est in homine,

quæ sic in abstracto sumpta de homine prædicari non posset. Nulla enim pars, vt supra dictum est, potest de toto prædicari. Albedo enim est quædam pars accidentalis hominis albi, & sic de eo prædicari non posset. Concernitur autem & dicitur albu, quod idem est quod habens albedinem, & tale potest de homine prædicari. Ad videndum prædicamenta, sciendum est quod prædicamentum, seu genus generalissimum dupliciter potest accipi. Vno modo, pro ipsa intentione prædicamentali, seu vniuersalitati. Alio modo, pro ipsa re, in qua talis intentio fundatur, vt dictum est. Primo modo, prædicamentum est ens rationis: secundo modo, est ens reale. Ad maiorem autem notificationem horum sciendum est, quod ens in sua maxima vniuersalitate diuiditur. 5. metap. in ens per accidens, & in ens per se. Ens autem per accidens tot modis diuiditur, quot modis aliquid prædicatur per accidens, de quibus supra dictum est. Ens per se diuiditur, quia quoddam est in anima, & quoddam extra animam. Ad sciendum autem quid sit ens in anima, nota quod tripliciter aliquid potest esse in anima. Vno modo, effectiue, sicut dicimus, quod arca est in mente artificis antequam fiat. Alio modo, subiectiue, sicut dicimus quod scientia est in anima, vel actus intelligendi, vel verbum, quæ sunt in anima sicut accidens in subiecto. Tertio modo aliquid dicitur esse in anima obiectiue, sicut lignum intellectum dicitur esse in anima obiectiue. Duobus primis modis ens in anima est ens reale, & dico reale, non vt hoc nomen res dicitur a reor resis, sed vt dicitur a ratus rata ratum, id est, firmum. Tertio modo sumpto ente, scilicet vt est obiectiue in anima, in eo possumus duo considerare, scilicet id quod est obiectiue in intellectu, puta lignum, & istud adhuc est res: vel illud quod conuenit ligno solum, vt est obiectiue in intellectu, & non conuenit sibi secundum esse reale, scilicet esse abstractum ab hoc ligno, & ab illo & hoc modo ens in anima non est res, sed intentio, cui ei nihil extra animam respondet nisi pro fundamento remoto, & sic attribuitur esse non enti. Dicimus enim quod cæcitas est in oculo. Cum autem cæcitas sit non ens, quomodo ergo habet esse, quia dicimus cæcitas esse? certe solus esse intentionis, quod nihil habet facere cum ente reali, sed ex opposito ab eo diuiditur. Et si queratur de tali ente vbi sit subiectiue, dicitur quod est nusquam. Si enim esset in aliquo subiectiue, esset accidens, & per consequens ens reale, sed solum habet esse obiectiue. Ens autem reale diuiditur in decem prædicamenta, quæ sunt decem genera rerum. Et quia res est fundamentum intentionis remoto tamen, secundum istam duplicem diuisionem possunt dupliciter accipi prædicamenta. Ad sciendum autem prædicamenta oportet diuidere ens reale. Vbi nota, quod licet ens non possit esse genus, quia non inuenitur differentia contrahens illud tamen contrahitur per modos essendi. Modus autem essendi alicuius rei potest accipi dupliciter. Vno modo, vt est proprietas realis alicuius realiter differens ab eo, sicut dicimus de aliquo, iste habet bonum modum, quia est mæfuetus vel cõcors. Cõstat autem quod mæfuetudo & cõcordia quas diximus modos, res sunt differentes ab eo cuius sunt. Secundo modo dicitur modus res concepta: vno modo, respectu sui ipsius, vt est concepta: alio modo, qui quilibet diuersi modi cõsiderandi nõ sumuntur ex diuersis in re existentibus, sed ex habitudine ad diuersa, sub qua habitudine res intelligitur. Verbi gratia. Substantia secundum quod est subiectum accidentium significatur per modum substantiæ, quia substantia dicitur a substantando, secundum autem quod a nullo priori dependet cui innatur, significatur vt ens per se, & isti modi sunt idipsum quod substantia, differentes sola ratione animæ concipientis ipsam secundum diuersas habitudines, quæ ratio non est ficta, sed accipitur a re, ita enim in re est. Nam & substantia substantat accidentibus, & nulli innatur, tamen istæ non sunt duæ res distinctæ sed distinctio inter ista solum est ex ratione. Vnde tales modi sunt ens reale, scilicet substantia, quæ & substantat accidentibus & nulli innatur, distinctio tamen eorum est a ratione. Contrahitur autem ens per modos, non quod modus sit aliqua differentia contrahens ipsum, sed quia in ente reali communiter sumpto inueniuntur aliqua entia habentia inter se diuersos modos essendi, quibus nõ respondet vna & eadem res, nisi forte ipsam ens in vniuersali. Primum autem modi quibus contrahitur ens, sunt esse per se, & esse in alio. Esse autem per se est modus prædicamenti substantiæ, esse vero in alio est modus aliorum nouem prædicamentorum. Alio modo adhuc contrahitur ens per duos modos, quorum vnus est esse ad esse, & iste modus comprehendit tria prædicamenta absoluta, scilicet substantiam, quantitatem & qualitatem. Secundus est esse ad aliud, & iste modus comprehendit septem prædicamenta respectiua, scilicet relationem, actionem, passionem, quando, vbi, sicut, & habere: quæ omnia qualiter inter se differant, dicitur infra. Notandum est autem quod diuisio entis in decem prædicamenta non est di-

visio vniuersali, sed analogi. Ens enim analogice dicitur de eis, per prius enim dicitur de substantia in qua maxime saluatur sua realitas, de aliis vero dicitur inquantum sunt aliquid ipsius substantiae. Quantitas enim est materia extensa, vel extensio substantiae. Qualitas vero est eius affectio ide est dispositio, & sic de aliis. Vnde de eis praedicatur ens sicut sanu praedicatur de animali vniuersali & medicina. Diuiditur ergo ens in decem praedicamenta, quae sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, ubi, situs & habere seu habitus, de quibus sigillatim dicendum est, & primo de substantia.

CAP. I.

Quid sit substantia secundum intentionem logicam.

Est aut substantia ens per se existens. Ad videndum particulam huius descriptionis, sciendum quod licet de ente plura dicta sint, tamen ens est quod primo occurrit nostro intellectui. Nos enim sumus rationales, id est discursiu, quicquid enim intelligimus, fere cum discursu intelligimus. Occurrunt autem intellectui nostro primo magis composita, de potentia enim reducitur ad actum per medium, scilicet per actum imperfectum, quo intellectus non intelligit determinatam rem, & discursus determinat se ad perfectionem sicut possibile est intelligi rem, ut ponit Philosophus primo physicorum exemplum in sensibilibus. Videtur enim in magna distantia aliquid, primo percipio quod sit corpus, deinde accedendo video quod sit aliud, deinde cognosco quod sit homo, deinde quod sit Petrus. Sic intelligendo discurrens intellectus noster. Primo enim de re concipit quod sit ens, deinde quod sit substantia, deinde quod sit corpus, & sic usque ad speciem specialissimam. Confusus autem quod intelligi potest, est ens. Ens ergo est illud quod primo occurrit intellectui nostro. Et sic patet qualiter in praedicta notificatione substantiae sumitur ens. Sed quia dictum est, quod substantia est ens per se, notandum quod per se diuiditur contra per accidens, sicut dicitur quod homo est animal per se, est autem albus per accidens, & hoc modo nunc sumitur hic per se. Nam quantitas & qualitas non sunt entia per accidens, sed per se, ut dictum est, quia ens per se diuiditur in decem praedicamenta. Alio modo esse per se diuiditur contra esse in alio. Secundo modo solum substantiae conuenit esse per se, & iste est modus proprius eius. Vel potest dici quod substantia est ens per se existens, eo quod sibi proprie conuenit existere: aliis vero accidentibus conuenit existere per ea. Sicut ignis per se est calidus, quia omnia sunt calida per eum, est enim eius proprietas esse calidus. Sciendum tamen est quod substantia diuiditur in materiam formam, & compositum. Materia enim non dicitur proprie esse per se, cum non habeat esse nisi per formam. Similiter etiam forma non dicitur esse per se, cum solum habeat esse in materia. Compositum autem proprie dicitur esse per se, & dico compositum, scilicet integratum ex suis partibus, licet enim partes integrales sint compositae, non tamen dicuntur proprie esse per se. Compositum enim directe est in praedictamento, ut Boetius in commento praedicamentorum dicit, licet etiam possit dici quod forma & materia & partes integrales sint per se, quia non sunt in alio, sicut accidens in substantia. Notandum quod licet hic describatur substantia composita, tamen dupliciter potest esse substantia composita, scilicet natura, & suppositum. Dico autem hoc naturam, ut est humanitas, suppositum autem non sumo hic pro singulari in genere substantiae, sed pro concreto naturae ut homo. Humanitas enim licet forma dicatur, est tamen composita ex materia & forma, ut supra dictum est: dicitur enim humanitas animam & corpus. Ita tamen humanitas, siue quaeque natura dicitur formam substantialem & materiam, quod de suo principali significato praescindit omne aliud a praedicta forma, & materia: non autem sic est de supposito, quod est homo. Homo enim de suo principali significato dicitur habens humanitatem, seu habens talem formam & materiam, quam dicitur humanitas. Et quia habens humanitatem potest esse suppositum non humanum, ut patet de humanitate Christi, quae supponitur supposito diuino: uel potest habere aliqua alia, puta accidentia, quae humanitas omnino praescindit, ideo in creaturis differunt suppositum & natura. Et quia natura, puta humanitas, est quid habitum existens in habente, licet sit composita, tamen sibi non proprie conuenit esse per se. Proprie ergo ens per se dicitur substantia composita quae est suppositum & haec est causa quare genera & species substantiae sumuntur in concreto, & non in abstracto, non autem aliorum praedicamentorum. Forma autem substantialis quae est pars compositi, de se non subsistat accidentibus, sed compositum, forma vero quae est natura, seu essentia & humanitas, quamuis sit composita ex materia & forma, tamen in suo signato praescindit subsistere accidentibus. Alia vero accidentia ita se habent, quod eorum genera & species sunt formae, cum tamen ex eis cum subiecto non sit unum per se. Dicitur autem postea quod existens. Vbi nota quod in creaturis esse essentiae & esse actualis existentiae differunt realiter, ut dicitur diuersae res. Quod sic patet, illud enim quod est extra essentiam alicui differit realiter ab ea, esse autem actualis existentiae est extra essentiam rei, nam distinctio indicat totam essentiam rei: esse autem actualis existentiae

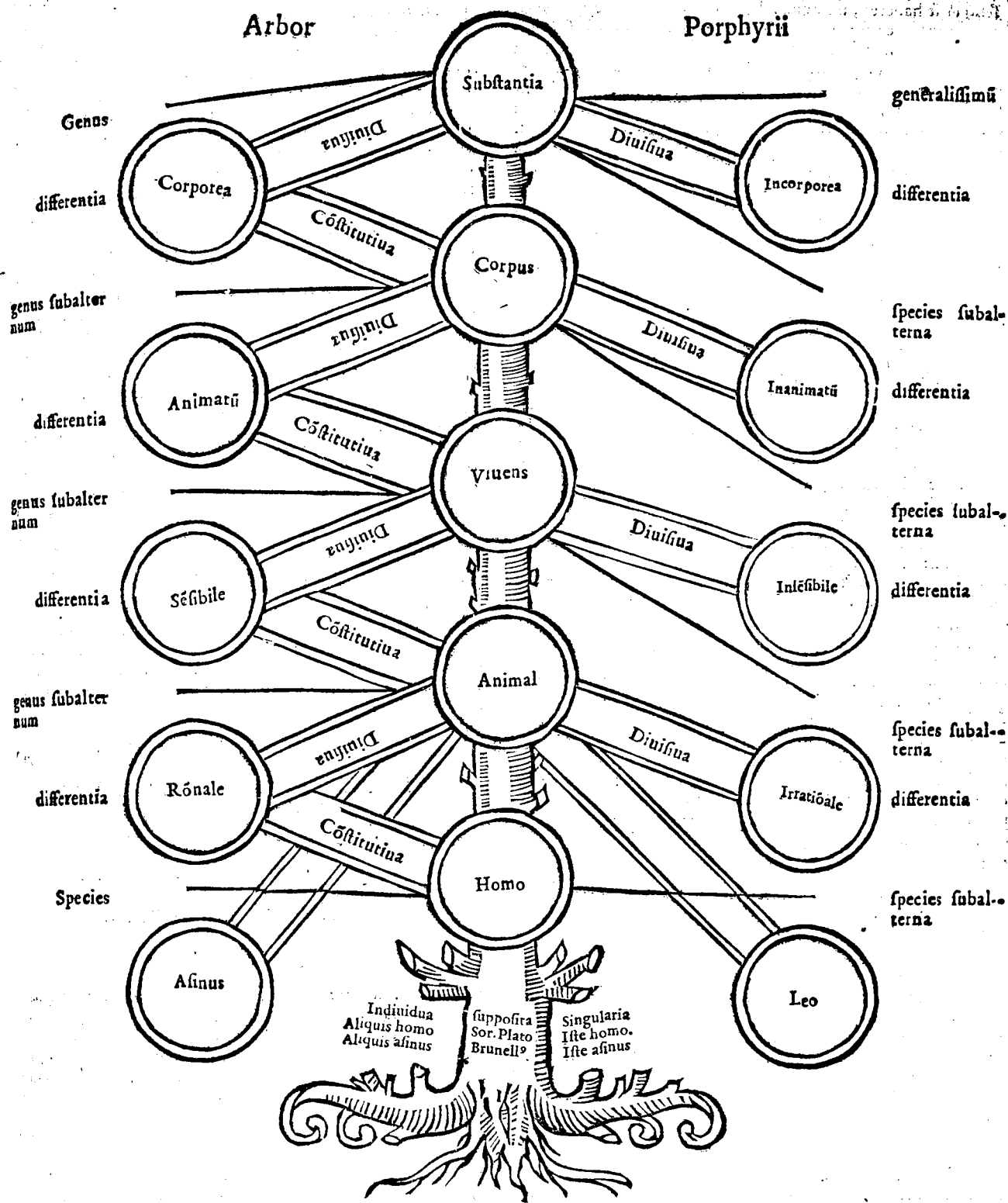
est extra distinctiorem, quia in distinctiorem ponitur solum genus, & differentia, & nulla fit mentio, utrum res distincta existat vel non existat. Apparet etiam hoc manifeste. Nam impossibile est posse intelligere aliquam rem, non intelligendo ea quae sunt de essentia eius, tamen constat quod ego intelligo rosam non intelligendo utrum actu sit, vel non, ergo actu esse, vel esse actualis existentiae differit realiter ab essentia. Vnde circa primum in quacumque substantia creata est compositio esse & essentiae, quae non est compositio materiae & formae, sed est compositio duorum principiorum suppositi, quorum essentia est potentia, & esse est actus, unde esse respectu essentiae dicitur accidens, quia est extra essentiam rei, & dicitur substantia, quia est in genere substantiae sicut principium suppositi, & est actus simpliciter, quia in genere substantiae, licet non sit forma, quae est actus materiae, & est actus secundum quod, quia essentia cui aduenit, non est pura potentia, sicut est pura materia. Sciendum tamen est, quod esse essentiae per prius conuenit speciebus, quia ut supra dictum est, sola species distinctur, & distinctio igitur facit esse essentiae, & per posterius dicitur de individuo, seu conuenit ei. Esse autem existentiae per prius conuenit individuis. Ablato enim esse individuo impossibile est aliquid aliud remanere, ut Philosophus dicit libro praedicamentorum: posterius autem conuenit ipsis speciebus. Vnde existere sic de genere & specie dicitur, sicut accidentia communia. Sic enim dicitur, homo existit, quia Petrus existit, sicut homo currit, quia Petrus currit.

CAP. III.

De prima & secunda substantia, quid sint, & de ordine substantiarum.

Diuiditur autem substantia in primam & secundam. Est autem prima substantia, quae proprie principaliter, & maxime dicitur subsistere, quae nec in subiecto est, nec de subiecto dicitur. Ad videndum autem praedictam descriptionem, sciendum est, quod subsistere dicitur dupliciter, scilicet proprie subsistere, sicut dicitur quod substantia subsistat accidentibus, & proprie subsistere uniuersalibus, sicut dicitur quod minus uniuersalia subsistat magis uniuersalibus: stat enim sub eo in ordine praedicamentali. Vnde magis uniuersale de minus uniuersali praedicatur: si subsistere sumatur primo modo, sic prima substantia proprie subsistat. Sicut enim in praedictum est, illud inest alicui proprie, quod inest parte ei, & non per aliud, sicut calor proprie inest igni, sic eodem modo inest primae substantiae subsistere accidentibus. Licet enim superficies subsistat colori, & linea curuati, tale subsistere habent non per se, sed per aliud, scilicet per substantiam primam. Remota enim inhaerentia superficiei & lineae, quae habent ad primam substantiam adu & aptitudine, non erit superficies nec linea. Substantia igitur accidentibus, quia substantia prima subsistat eis. Proprie ergo prima substantia est subsistere accidentibus. Ex quo sequitur quod subsistere accidentibus inest principaliter, & primo substantiae primae. Illud enim primo conuenit alicui, quod conuenit sibi, & non per aliud. Petro enim non conuenit primo esse rationale, quia sibi per aliud, scilicet per hominem, unde homini conuenit primo esse rationale. Sic licet subsistere accidentibus conueniat substantiae primae, & secundae, tamen secundis substantiis scilicet generibus, & speciebus conuenit secundo, quia conuenit eis per individua, quae sunt primae substantiae. Non enim homo currit, nisi quia Petrus, vel Sortes currit, & sic patet qualiter prima substantia subsistat proprie & principaliter. Sed dicitur quod subsistat maxime, & sumitur subsistere secundo modo, scilicet proprie esse sub alio, sicut minus uniuersale sub magis uniuersali. Cum autem prima substantia subsistat omnibus speciebus & generibus, quae sunt supra se; species uero & genera non subsunt toti, ergo prima substantia respectu secundarum isto modo maxime dicuntur subsistere. Dicitur postea quod non dicuntur de subiecto, quia non sunt praedicabilia de aliis, sicut species & genera, & non sunt in subiecto, quia non sunt accidentia. Sola enim accidentia sunt in subiecto, ut hic sumitur esse in subiecto, & sic patet descriptio primae substantiae, seu individui. Secundae uero substantiae dicuntur species & genera, quae sunt in praedicamento substantiae, differunt uero quae cadunt ex latere, non proprie dicuntur substantiae, quia non proprie dicuntur esse in praedicamento, nisi forte reductiue. Dicuntur autem secundae substantiae, quia secundo, ut dictum est, subsistat accidentibus. Inter secundas autem substantias dicuntur magis substantiae species quam genera, non quod substantia suscipiat magis, & minus, ut infra dicitur, sed quia utroque modo substantiae magis substantiae species quam genera, ut ex dictis haberi potest. Species uero specialissima dicuntur aequaliter substantiae, quia aequaliter omnibus subsistat, & sic patet de primis & secundis substantiis. Qualiter autem praedicamentum substantiae sit ordinatum, patet in arbore Porphyrii, quam gratia exempli ponimus, licet non in toto reperiatur ea uera. Nam rationale animal non est genus, ut ipse ponit, nec diu sunt rationales, ut ipse dicit.

CAP.



Quod substantia non suscipit contrarietatem: nec magis & minus: licet sit subiectum vniuersumque per sui mutationem.

CAP. IV.

Restat nunc dicere de communitatibus & proprietatibus substantiae. Habet autem substantia duo communia cum aliquibus accidentibus, scilicet quod non suscipit contrarietatem, & quod non suscipit magis & minus. Ad quae intelligenda sciendum est, quod quaedam formae habent in se latitudinem, quaedam uero non, & quia quaedam formae habent praedictam latitudinem, ideo habent contrarietatem: licet non semper sit verum in omnibus. Ad sciendum autem praedictam latitudinem, nota quod in rebus spiritualibus augmentum transferatur a quantitate corporali, dicitur autem in quantitate corporali aliquod magnum, secundum quod ad debitam perfectionem quantitatis perducitur. Vnde aliqua quantitas reputatur magna

in homine, quae non reputatur magna in elephante. Sic etiam in formis dicitur aliquid magnum ex hoc quod est perfectum: perfectio autem formae dupliciter potest considerari, vel secundum ipsam formam, vel secundum participatiuonem subiecti. Primo modo dicitur ipsa forma parua vel magna, ut parua albedo. Secundo modo dicitur magis vel minus: ut magis vel minus album. Formae ergo quae de se indeterminatae sunt: ut magis vel minus, seu perfectius & imperfectius sint in subiecto, illae formae dicuntur praedictam habere latitudinem, & praedictos gradus intensiouis & remissionis. Ad sciendum autem quae sint illae formae, nota quod in forma tria possumus considerare. Primo, si agens potest se diuersimode habere ad eam. Secundo, si subiectum eam recipiens, aliquando sit magis vel minus dispositum ad ipsam. Tertio, qualiter ipsa forma participatur a subiecto. Vnde in illis formis in quibus agens non se habet diuersimode: nec aliquando subiectum est magis & aliquando minus dispositum: illae formae non habebunt praedictam latitudinem: sed in ultima perfectione suae speciei, semper recipiuntur in subiecto. Verbi gratia. Si enim aer esset semper eodem modo dispo-

fitus ad recipiendam lucem, & illuminans aerem eodem modo semper se haberet, numquam lumen in aere recipere magis, nec minus, nec aer esset magis vel minus illuminatus, sed quia aliquod istorum variatur, ideo aliter se habet de lumine. Cum autem in formis substantialibus semper eodem modo se habeat agens, & subiectum quod est materia prima sit semper aequae dispositum, forma ergo substantialis non habebit latitudinem praedictam. Quod ipsa materia prima sit semper aequae disposita, non oportet probare, quia clarum est. De agente vero seu producere formam substantialem patet. Licet enim tale agens diversimode se habeat abiciendo dispositum accidentalium, seu qualitatum, tamen formam substantialem introducit virtute sua forme substantialis, quae uniformiter se habet in omnibus generabilibus eiusdem speciei. Et eodem modo potest concludi de propriis passionibus quae simul cum subiecto producuntur, & subiectum respectu earum aliquo modo se habet ad iue, ut supradictum est. Tam igitur formae substantiales quam propriae passiones, & quae agens ad eas producendas non se habet diversimode, & quia subiectum eas recipiens semper eodem modo est dispositum, ideo non suscipiunt magis nec minus. Si vero subiectum non esset eodem modo dispositum ad formam, vel agens, adhuc diversimode se haberet, oportet considerare tertium quod dictum est, scilicet qualiter ipsa forma participatur a subiecto. Nam si participatur secundum rationem indivisibilitatis, talis forma non suscipiet magis nec minus, sicut patet de speciebus numeri, quae consistunt in indivisibile unitate, & de speciebus quantitatis continuae, secundum numeros, ut bicubitum, tricubitum, & de aliquibus relationibus, ut duplum & dimidium, & de figuris, ut trigonum, & tetragonum: & quia omnes quantitates & figurae sic recipiuntur in subiectis, ideo quantitates & figurae, & haec relationes non suscipiunt magis nec minus. Non solum autem de quantitativis sic consideratis, sed simpliciter loquendo de quantitate, vel linea, superficie, & corpore, verum est quod non suscipit magis nec minus. Cuius ratio est, quia perfectio & imperfectio quantitatis est secundum maiorem vel minorem extensionem, secundum quam aliquid dicitur maius aut minus, non autem maior vel minor extensio est causa sufficiens, quod aliquid dicatur magis vel minus, quia non dicitur esse secundum extensionem, ut patet in aliis formis in quibus est extensio, & non intensio, sicut in formis inanimatarum & brutorum: quorum formae sunt extensae, & non dicuntur secundum magis & minus. Patet ergo quae formae suscipiunt magis & minus, & quae non. Quia videlicet habentes praedictam latitudinem, suscipiunt magis & minus. Ex his scitur statim, quae formae recipiunt contrarietatem, & quae non. Nulla forma quae non recipit magis & minus, recipit contrarietatem. Vbi nota, quod formae quae habent latitudinem praedictam, quaedam habent eam sola servando eandem speciem, quaedam vero in genere & in specie. Nam tales gradus latitudinis, sunt vsque ad vltimum in quo saluatur species illa: quem gradum si transeat forma variabit speciem & remanebit sibi idem genus, & in ista secunda specie, habet etiam gradum quantum pertinet ad vltimum, quae si transcederet, non esset in eadem specie: verbi gratia. Croceum habet gradus, & sic magis croceum quandiu veniat & fiat rubeum, & licet rubedo sit alia species quam croceitas, sunt tamen eiusdem generis. Conveniunt enim in hoc quod est participare lucem incorporatam, & de rubeo venit ad nigrum vsque ad vltimum gradum nigri, qui in eodem genere transcedi non potest. Si etiam croceitas remittat, sit palliditas & postea albedo, & istae formae istorum duorum graduum, scilicet albedo, & nigredo sunt contrariae. Nota, quod multum moderni tenent, quod duo gradus faciunt unam contrarietatem, sicut albedo & rubedo, albus & magis albus, & apud ipsos duplex est contrarietas, scilicet completa & incompleta. Prima est inter extrema maxime distantia, scilicet inter albedinem summam, & nigredinem summam. Secunda est inter gradus medios, quia duo gradus distincti numero, non copatiuntur se ad invicem, & denominantur in eadem parte subiecti, sicut gradus, ut duo & gradus ut tria, & sic de singulis. Unde talis latitudo, scilicet perfectius & imperfectius participari a subiecto, sequitur formas, aut ratione formae, aut ratione subiecti. Ratione formae, ut patet in coloribus. Nam lucem incorporatam magis vel minus participat, causat species contrarias. Nam species quae perfectius participat de tali luce, puta albedo, est contraria speciei, quae imperfectius talem lucem participat, puta nigredo, & in talibus inveniuntur contrarietas. Quando vero, tali latitudine non participat ratione formae, sed solum ratione subiecti, ut patet de magis vel minus illuminato, tunc talis forma, licet recipiat magis vel minus, tamen non habet contrarietatem; lumini enim nihil est contrarium, & tamen constat quod aer est aliquando magis illuminatus, & aliquando minus. Vbiunque enim est contrarietas, ibi est magis & minus, & latitudo praedicta in formis. Vbiunque vero talis latitudo non est, ibi non est vera contrarietas. Et dico vera contrarietas, quia quaedam dicuntur contraria, quae opponuntur secundum

habitu & privationem, sicut rationale & irrationale, par & impar: sicut dicimus, & in vnoquoque genere est una prima contrarietas, quae non est vere contrarietas, sed magis est habitus & privatio, & hoc idem dico de omnibus contrariis immediatis. Si non opponuntur vere contrarie, licet sint habitus & privatio. Sanitas enim & aegritudo sic opponuntur. Nam si sanitas est humorum aequalitas, & aegritudo inaequalitas, & quia aequale & inaequale opponuntur privatione, melius diceretur, quod sanitas & aegritudo opponuntur per modum habitus & privationis quam contrarie, & est causa quare non dicitur habere medium. Sciendum est autem quod licet ut dictum est in aliquibus inveniatur latitudo & gradus, non tamen est intelligendum, quod cum una forma intenditur, quae augatur per additionem gradus ad gradum, ita quod sint ibi duo gradus distincti, quorum unus addat alteri, & possit ab eo distincte signari, sed sit tale augmentum in quantum forma imperfecta sit perfecta, ita quod ipsa perfecta habeat plusquam prius, non secundum partes signabiles diversas, sed virtute, ita quod primus gradus continetur in secundo virtute, sicut imperfectum continetur in gradu perfecto. Ex istis patet, quod quia substantia non suscipit magis vel minus, ut dictum est, quod substantia nihil est contrarium. Et sic patet de communitate substantiarum. Proprium autem substantiae est, quod secundum sui mutationem sit susceptibilis contrarietatum. Dicitur autem hoc esse proprium substantiae, quia sibi soli per se convenit, & si aliqua dicitur suscipere contraria, sicut linea dicitur recta vel curva, tamen linea non suscipit ista, nisi ratione substantiae. Datur etiam instantia de oratione & opinione, quae eadem manent, aliquando esse vera, aliquando esse falsa. Ad quam respondet Philosophus, quod hoc non est secundum mutationem orationis vel opinionis. Non enim mutatur oratio vel opinio, dum Socrates sedet eo surgente, sed mutatur res. Non enim per sui mutationem, oratio vel opinio dicitur esse susceptibilis contrarietatum, sed per mutationem rei significatae. Solum ergo substantiae huiusmodi convenit, & si aliis convenit huiusmodi, est ratione substantiae, in qua habent esse, ut patet de superficie quae est susceptibilis albedinis, & nigredinis, de cuius ratione est actu vel aptitudine esse in substantia, ut supradictum est, & sic patet de praedicamento substantiae &c.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS TERTIUS

DE PRAEDICAMENTO QUANTITATIS.

De numero, qui est quantitas discreta.

CAP. I.

QUANTITAS dividitur in continuam & discretam. Dicitur autem discreta quantitas, cuius partes inter se ita se habent, quod sunt separatae, & ad unum commune terminum non copulantur. Partes enim huius numeri qui est decem, ad nullum commune terminum copulantur. Non enim in numero qui est decem inveniuntur aliqua particula, ad quam copulentur aliae particulae, cum omnes particulae eius sint separatae una ab alia. Continua vero quantitas dicitur, cuius partes ad unum commune terminum copulantur, quia omnes sunt coniunctae, & non sunt actu separatae, sed sunt separabiles, ut infra dicitur. Dividitur autem quantitas discreta in numerum & orationem. Est autem numerus, multitudo ex unitatibus aggregata. Aliter autem diffinitur numerus sic. Numerus est multitudo mensurata per unum. Ad videndum autem praedictas diffinitiones, sciendum est quod unum convenitur cum ente, & unum est principium numeri. Unum autem primo modo sumptum, nihil aliud est quam ens indivisibile. Addit autem unum supra ens, negationem seu privationem divisionis, & quia omne ens est unum isto modo sumptum, ideo unum sic sumptum non solum est in genere quantitatis, sed in omnibus generibus, sicut & ens, & ideo unum est de transcendentibus, & multitudo causata per unum isto modo sumptum, non est numerus, qui est species quantitatis, sed est de transcendentibus. Dicitur enim esse quatuor angelos, vel tres personas in divinis, & tamen nec in angelis, nec in Deo est quantitas. Unum autem quod est principium numeri, addit super unum quod convenitur cum ente non rem aliquam, sed concernit illud addendo sibi duas rationes, scilicet quia dicit non omnem individuationem, id est, non dicit omne ens in quantum est individuum, sed dicit ens indivisibile quantitatis continuae, &

dicit rationem mensurae discretae. Quia enim numerus, qui est species quantitatis, causatur ex dictione continui, supponatur quod divideremus unam lineam in multas partes, cum quolibet pars lineae quae sic dividitur sit indivisibilis, & linea sic considerata est unum: unde unum nihil aliud est quam continuum indivisibile. Unum ergo quod convenitur cum ente, dicit ens indivisibile, quodcumque sit illud. Unum autem quod est principium numeri, dicit ens continuum indivisibile, & numerus ex talibus unitatibus aggregatur, ubi sunt multa continua divisa ab invicem, & in se indivisa. Secunda ratio quam addit unum, quod est principium numeri, supra unum quod convenitur cum ente, est ratio mensurae discretae: ubi nota, quod mensurari discrete potest sumi dupliciter. Vno modo, ut idem sit quod certificari apud intellectum, quod sunt aliquae res in quantum aliquis per unum aliquotiens replicatum certificatur de numero illorum quae numerat, & isto modo sumpta, mensura est proprietatis accidentalis ipsius numeri, & convenit et unum, quod convenitur cum ente. Alio modo, sumitur mensura pro eo quod est facere tot res formaliter, sicut albedo formaliter facit album, & talis mensura est de ratione unius, vel numeri. Habemus ergo quod est unum, ex cuius aggregatione fit numerus, & qualiter sit mensura essentialiter & accidentaliter. Ad videndum autem quid sit multitudo, sciendum quod, ut supradictum est, primum quod intellectus noster intelligit est ens, secundo vero intelligit negationem entis, prout intelligitur aliud non esse hoc ens. Ex his duobus statim intelligit divisionem, unde divisio est distinctio per ens & non ens. Tertio intelligit unum, quod privat divisionem. Est enim unum ens in quo non est praedicta divisio, & sic intellectus unius posterior est intellectu divisionis, sicut intellectus privationis posterior est intellectu habitus quem privat. Quarto intelligit multitudinem quae dicitur duas negotiationes, quarum una est, quod hoc non sit illud, & altera est, quod quilibet eorum non sit divisum, & per consequens sit unum, & propterea multitudo diffinitur per unum: quia nunquam dicuntur multa, nisi quodlibet eorum sit unum, seu ens indivisibile. Et sicut modo sumptus ens, & divisionem, & unum, & multitudinem in transcendentibus, sic sumatur in quantitate, ita quod si cut sumebatur ens, ita hic sumatur continuum, licet aliqua differentia sit inter ea, ut supra dictum est. Sciendum quod haec multitudo quae est in quantitate, est multa continua, quorum unum non est aliud, & quodlibet eorum est indivisibile in se, sive unum, quod idem est, & sic patet prima diffinitio numeri. Numerus est multitudo ex unitatibus aggregata. Patet etiam secunda diffinitio. Numerus est multitudo mensurata per unum. Nam quia unum multotiens replicatum causat multitudinem, per hoc certificatur de multitudine quanta sit discreta, & sic unum est mensura multitudinis, & patet de numero &c.

CAP. II.

De secunda specie quantitatis discreta, scilicet de oratione.

Ratio est vox aggregata ex distinctis syllabis eam mensurata, & in partibus suis non habens permanentiam. Ad intelligendum autem praedictam diffinitionem, sciendum quod vox non ponitur hic pro qualitate. Est enim vox in tertia specie qualitatis, ut infra patebit, sed pro aliquo, quod fuit in voce: quia in tali voce sunt multae dictiones & syllabae, quae licet indivisibiles sint, tamen sunt successivae. Nam una succedit alteri: unde in talibus syllabis est duo considerare. Indivisibilitatem earum, & successivam. Talis autem indivisibilitas non est indivisibilitas unitatis, alioquin oratio esset numerus: sed est indivisibilitas mensurans durationem, secundum quod tales plures syllabae indivisibiles plus durant, quam una: unde si in oratione consideramus indivisibilitatem syllabarum, per hoc convenit cum numero. Si vero ibi consideratur mensura durabilitatis, quae tamen non est semper stans, sed est successiva, in hoc convenit cum tempore, quod est mensura successiva, & successivorum, ut infra patebit. Non tamen oratio est numerus simpliciter, sed est numerus pertinens ad mensuram durationis: nec est tempus continuum, quod nihil aliud est quam successio continuata semper divisibilis, sed etiam successio aliquorum indivisibilium, puta, syllabarum. Sciendum est autem, quod Philo. lib. praedicament. dicit, quod oratio mensuratur syllaba brevis & longa. Alius textus habet, quod syllaba brevis & longa mensuratur oratione. Mensuratur autem oratio syllaba eo modo sicut dictum est, quod numerus mensuratur unitate quae indivisibilis est, in quantum huiusmodi. Similiter et oratio mensuratur syllaba, quae ut dictum est, indivisibilis est. In hoc autem quod dicitur talis syllaba brevis est, vel longa, non est intelligendum quod talis brevitatis, vel longitudo pertinet ad tempus continuum, ita videlicet quod oratio sit aggregata ex multis temporibus continuis, alioquin non esset alia species a tempore. Partes enim

temporis non faciunt aliam speciem a tempore, sed indivisibili durationi syllabae aliquando coexistit tempus continuum, seu simul cum eo existit, quod tempus aliquando est brevis, & aliquando longum: unde tempus continuum est mensura successivorum, quae sunt in motu. Syllabae vero existunt in quodam indivisibili, & sine motu, licet sint cum mutatione & successione, sub aliqua tamen mensura, ut dictum est. Unde mensura quae est tempus, & mensura quae est ipsius syllabae, licet sint diversae mensurae durationum, seu durabilitatis, tamen possunt simul existere. & sic syllaba dicitur brevis vel longa, non ex longitudine vel brevitate continua, quae sit in ea, cum ipsa sit indivisibilis, sed ex longitudine & brevitate temporis continui, quod ei coexistit. Aliqui tamen dicunt, quod licet syllabae non sint motus, tamen sunt per motum: cum autem omnis motus mensuretur tempore continuo, propter hoc syllabae dicitur longa, vel brevis, ex longitudine, vel brevitate temporis continui mensurantis motus per quos syllabae sunt. Alij dicunt aliter de oratione. Secundum enim eos cum numerus causatur ex divisione continui, & nihil addat supra continuum nisi divisionem in qua quodlibet est indivisibile, & tamen est alia species quantitatis quam continuum, ita accidit de oratione respectu temporis. Nam oratio est multa tempora divisa, quorum quodlibet est indivisibile, & tamen est alia species a tempore, & sic patet de quantitate discreta &c.

CAP. III.

De quantitate continua in communi secundum logicam intentionem

Continua vero quantitas est cuius partes ad unum commune terminum copulantur. Notandum, quod aliqui sic intelligunt hoc, quod partes continui copulentur ad unum terminum commune. Nam partes lineae terminantur ad unum punctum, quae actu ea terminant non ad punctum in potentia: similiter superficies partes copulantur ad lineam, quae actu ea terminant, & partes corporis ad superficiem terminant illud. Ad quod intelligendum, sciendum est, quod nos debemus imaginari punctum, quod est indivisibile in linea moveri, & motu suo causare lineam, & lineam motu causare superficiem, & superficiem motu causare corpus, & nunc motu causare tempus. Quibus sic causatis & imaginatis, licet non ita sit realiter, intelligemus praedictam diffinitionem. Si enim punctus motus causat lineam, omnes partes lineae per punctum copulantur: & quia in qua libet parte lineae est imaginari eam istam via punctum aliquod ad quae se continue habet alia particula sine alia decisione, ideo dicitur linea esse continua. Eodem modo se habet de superficie respectu lineae a qua mota, ut dictum est, imaginatur eam causari. Nam partes eius per lineam & ad lineam continentur. Similiter et se habet de corpore respectu superficies, & quia locus superficies quaedam est, eodem modo habet terminum commune suarum partium, sicut superficies. Sciendum tamen est, quod Philo. lib. praedicament. dicit, quod partes loci copulantur ad eundem terminum, ad quae copulantur partes corporis. Quod non bene intelligitur, si locus est superficies corporis continentis. Cum enim terminus communis partium corporis sit superficies, sequitur quod terminus loci sit superficies, & sic superficies erit terminus superficies. Vbi nota, quod locus potest dupliciter considerari. Vno modo, pro superficie corporis continentis, & tunc terminus partium eius dicitur linea, ut dictum est: alio modo sumitur locus pro toto corpore locante, sicut aer dicitur esse locus aquae, & ignis locus aeris, & isto modo dicit Philo. quod partes loci copulantur ad eundem terminum, ad quem copulantur partes corporis. Partes autem temporis copulantur ad nunc, & sic patet de diffinitione quantitatis continuae.

CAP. IIII.

De quantitate habente positionem, & de requisitis ad ipsam.

Habet autem quantitas continua positionem, licet non omnes. Notandum, quod positio idem est quod ordo partium in loco, & haec est una de decem praedicamentis, quae et dicitur situs, de quo infra dicitur. Alio modo, dicitur positio ordo partium in toto, & sic positio est differentia quantitatis: ad hoc autem quod quantitas habeat positionem, requiruntur tria. Primo, quod habeat partes suas continuas signabiles, & non signatas. Secundo, quod eam habeat signabilitatem habeat partes inter se ordinatas, una videlicet post aliam. Tertio, quod partes illae habeant permanentiam. Ratione primi, numerus qui habet partes suas non signabiles sed signatas, quantumcumque habeat eas ordinatas, puta duo post unum, & tria post duo, & sic de alijs, non habet positionem. Ratione tertii, licet tempus habeat partes continuas signabiles & non signatas & ordinatas, quia tamen non habet eas permanentes, ideo non habet inter se positionem. Oratio vero partes suas neque continuas habet, nec et permanentes, ut dictum est: ideo non habet positionem in Opusculo S. Tho. Aquin. C. 3. partibus

partibus suis, Species ergo quantitatis habentes positionem, sunt linea, superficies, corpus, locus; & licet punctus non sit quantitas, quia est quid indiuisibile, & principium quantitatis, quia est principium lineae, quia tamen habet ordinem ad partes lineae, dicitur habere positionem, Nam ut communiter dicitur, punctus est indiuisibile habens positionem, cum sit finis prioris partis, & initium posterioris. Vnitas uero est indiuisibile, non habens positionem, & sic patet quae quantitas habet positionem, & quae non,

C A P. V.

De speciebus quantitatis continuae, & primo de linea.

Nunc dicendum est de praedictis speciebus quantitatis continuae, & primo de linea. Est autem linea longitudo sine latitudine & profunditate, cuius extrema sunt duo puncta. Ad quod intelligendum, sciendum est, quod cum quantitas sit mensura, siue extensio substantiae, ut supra dictum est, substantia corporea in quantum huius tripliciter mensurari, seu extendi potest, secundum quod tripliciter diametri in angulis rectis possunt se interfecare, & non pluries. Si. n. vnus diameter debet interfecare alium in angulis rectis, oportet quod sit ad modum crucis sic.



Vbi sunt duo anguli recti ex parte superiori, & duo ex parte inferiori. Dicitur autem angulus rectus, qui causatur ex ductu lineae perpendiculariter cadentis super lineam rectam sic. Vnde si talis linea cadit in medio, causat duos angulos rectos, ut dictum est. Habemus ergo duos diametros, se in angulis rectis in cruce supposita interfecantes. Si uero tertius diameter debet praedictos duos diametros interfecare in angulis rectis, oportet quod transeat per punctum, ubi quatuor anguli recti iunguntur. Nec potest quartus diameter praedictos tres diametros interfecare, quin causet angulum rectum. Vnus ergo diameter dictarum trium dicitur longitudo, secundus latitudo, tertius uero profunditas, quae dicuntur tres dimensiones: unde si consideretur longitudo sine aliis duabus dimensionibus, dicitur linea. Extrema uero lineae, si habet extrema, quod dico propter lineam circula- rem, quae non habet extrema, sunt duo puncta: terminant enim lineam ad indiuisibile secundum illam dimensionem. Si enim semper esset dare diuisibile secundum illam dimensionem, cum huiusmodi dimensio sit linea, ut dictum est, tunc linea numquam terminaretur. Superficies uero continet duas dimensiones de praedictis, scilicet longitudinem, & latitudinem, cuius extrema sunt duae lineae, uel una: quod dico propter superficiem circula- rem, quae una linea terminatur. Sicut enim dictum est, ad hoc quod linea terminetur, oportet quod terminetur ad indiuisibile secundum illam dimensionem, sic oportet quod superficies terminetur ad indiuisibile secundum latitudinem, & haec est linea. Corpus autem continet omnes praedictas tres dimensiones, seu ipsum corpus est ipsa trina dimensio, sicut superficies est duplex dimensio, & linea una. Terminatur autem corpus ad superficiem quae indiuisibilis est secundum profunditatem, uel ad lineam quae indiuisibilis est secundum latitudinem. Notandum, quod licet corpus sit trina dimensio, scilicet longitudo, latitudo, & profunditas, tamen ratio corporis perficitur ex sola profunditate. Similiter etiam licet superficies contineat duas dimensiones, scilicet longitudinem, & latitudinem, tamen ratio eius specifica completur ex sola latitudine, sicut ratio specifica hominis completur ex rationali: quamuis homo sit sensibilis, & uiuus. Ratio uero bruti ex sensibili copletur, licet etiam cum hoc sit uiuum. Lineae uero ratio specifica perficitur ex sola longitudo. Et quia quantitas continua hoc habet, quod semper sit diuisibilis, si corpus in quantum corpus terminari debet ad indiuisibile, terminabit ad superficiem, quae licet sit diuisibilis, non tamen in profunditate in qua consistit ratio specifica corporis, ut dictum est, & similiter de superficie respectu lineae. Et sic patet de tribus speciebus quantitatis continuae.

C A P. VI.

De loco, qui est species quantitatis continuae.

Sequitur de loco. Est autem locus superficies corporis continetis immobilis. Licet enim locus sit superficies, non tamen se-

quitur quod locus sit in genere superficiei, sed est aliud genus quantitatis propter aliam differentiam specificam superadditam, quae non conuenit superficiei in quantum superficies est, nec sibi disconuenit, scilicet immobilis. Sciendum, quod cum non sic dare uacuum in natura, oportet omne corpus alio corpore circumdari. Dimittamus modo de vltima sphaera. Vnde superficies corporis circumdantis illam, quae contigua est corpori circumdato, dicitur esse locus. Nec propter hoc talis superficies dicitur locus, quia circumdat, alioquin nauis quae uadit cum flumine, cum semper sit circumdata superficie eiusdem aquae, eo quod ipsa sepe descendit sicut aqua descendit, diceretur esse in eodem loco, quod tamen falsum est. Similiter etiam nauis ligata ad ripam fluminis, cum propter fluxum aquae semper mutet superficiem, tunc semper mutaret locum: quod contra falsum est. Non ergo ratio loci est ratio superficiei, nec e conuerso, sed ratio loci consistit in hoc quod est immobilis. secundum situm uniuersi: unde dato quod mundus esset uacuum, & esset solum caelum continens uacuum, & unus lapis esset in centro, quantumcumque non circumdaretur superficie corporis continentis, tamen adhuc esset in loco, quia esset in parte, quae per respectum ad situm uniuersi, seu caeli, esset immobilis, & sic patet de loco.

C A P. VII.

De tempore, quomodo est quantitas successiua.

Tempus autem est numerus motus primi mobilis secundum prius & posterius. Ad intelligendum autem praedictam definitionem, sciendum quod duplex est numerus. scilicet quo numeramus, ut duo, tria, & huiusmodi, & ista est prima species quantitatis discretae, de qua dictum est. Alius est numerus numeratus. scilicet ista res, quibus nos istum numerum applicamus in quantum numeramus, ut duo canes, uel tres lineae, & isto modo sumit hic numerus. Sciendum quod in omni motu est quantitas successiua faciens ipsum formahter quantum quantitate successiua quae quantitas successiua non est motus, sed accidens eius. Motus autem primi mobilis, scilicet ultimi caeli, quia est regularissimus, & simplicissimus omnium motuum, ideo quantitas eius successiua est regularissima, & simplicissima omnium aliarum quantitatum successiuarum: & ideo applicando illam ad omnes alios motus, qui ut dictum est, successiui sunt, certificamur de duratione ipsorum, & hoc est mensurari, ut supra dictum est. Quia uero anima in illa successione motus primi mobilis, considerat prius & posterius, illa successio sic numerata, uel mensurata ab anima per prius & posterius dicitur esse tempus. Sicut diem uocamus successionem unius partis motus primi mobilis, prout scilicet partes eius mouentur ab oriente in occidentem. Vnde tale prius in successione, prout scilicet pars primi mobilis mouebatur in orientem, & tale posterius prout scilicet pars mouebatur in occidentem, considerat anima faciens dictum tempus, puta diem, & sic de aliis, & hoc tempus, ut dictum est, applicando ad omnia successiua, de eis certificamur quantum ad ipsorum durationem in tali successione. Patet ergo qualiter tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Notandum, quod quia ut dictum est, tempus est subiectiue in motu primi mobilis, sicut est passio in suo subiecto, secundum ea quae sunt in illo motu, dicimus aliqua esse in tempore. Vnde in motu est considerare mobile, & indiuisibile ipse motus, quod dicitur mutatum esse, quod se habet ad motum, sicut punctus ad lineam: & sicut in qualibet parte lineae est imaginari punctum, sic in qualibet parte motus est considerare mutatum esse, omnis enim motus si terminabilis est, terminatur ad mutatum esse, sicut ad terminum intraneum, sicut linea ad punctum. Vnde illi motui responderet tempus dupliciter, quia & sicut eius passio, quia est successio eius, ut dictum est, & sicut eius mensura. Non enim tempus solum mensurat alios motus, sed etiam partes motus primi mobilis: dicimus enim quod una circulatio facta est in una die. Ipsi uero mutatio esse, quod est indiuisibile in motu, responderet in tempore nunc, quod est indiuisibile temporis, uel est idem res, licet poster ratione differre, & in omni tempore est signare nunc, sicut in linea punctum, & si tempus terminaretur, utique ad nunc terminaretur. Patet ergo de tempore.

C A P. VIII.

Quod quantitas non suscipit magis, nec minus, nec habet contrarietatem, sed secundum esse aliquid dicitur aequale, uel inaequale alteri.

Commune est autem omni quantitati, non suscipere magis & minus, nec suscipere contrarietatem. Quod qualiter intelligatur, supra de praedicatione substantiae dictum est. Sciendum autem quod a Philosopho lib. praedicatorum, ponitur instantia

AEIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS DE PRÆDICAMENTIS TO QUALITATIS.

C A P. I.

Quid sit qualitas in genere.



Vn c dicendum est de praedicatione qualitatis. Describitur autem qualitas sic. Qualitas est secundum quam quales dicimur. Sciendum, quod praedicatione diffiniri non possunt. Cum enim in diffinitione ponatur genus & differentia diffiniti: genera autem generalissima, cuiusmodi sunt substantia, quantitas, qualitas, & huiusmodi non habeant genus supra se, ut supra dictum est. ergo diffiniri non possunt. Possunt autem per aliqua nobis magis nota describi, seu notificari. Notandum, quod ut ex supradictis colligi potest, intellectus noster non solum abstractit uniuersale a particularibus, sed etiam formam ab habente talem formam. Intelligit enim humanitatem praecise non intelligendo cum ea habentem humanitatem, scilicet hominem, in quo non solum est humanitas, sed etiam multa alia entia, scilicet albedo, & huiusmodi. Eodem modo intelligit albedinem abstractendo ab habente ipsam, quod uocamus album. Vnde licet albedo non inueniatur sine subiecto, tamen intellectus eam intelligit abstractendo a subiecto, eo uidelicet non intellecto, & secundum hoc magis pertinet ad intellectum accidens in abstracto, quam in concreto. Et quia cognitio nostra ortum habet a sensu, minus sensibilis sunt nobis minus nota: abstracta autem ut dictum est, sunt minus sensibilis. ergo conuenienter notificantur per concreta, sicut per prius nota. Bene ergo data fuit notificatio qualitatis, quae est abstracta per qualem quod est concretum, dicendo, Qualitas est secundum quam quales dicimur. Sciendum est, quod est differentia inter quantitatem, & alia accidentia: nam in ea praedicatur concretum de abstracto. Dicimus enim. Haec linea est quanta, quod non contingit in aliis praedicationibus accidentium. Non enim potest dici, quod haec albedo est qualis, & inde est, quod quantitas in abstracto non diffinitur, seu describitur per concretum. Si enim unum de alio praedicatur conuersim, ita erit male notum unum, sicut reliquum, & sic patet de descriptione qualitatis.

C A P. II.

De prima specie qualitatis, quae est habitus & dispositio.

Sunt autem quatuor species qualitatis, quae sunt genera subalterna. Prima est habitus, seu dispositio. Vbi sciendum est, quod dispositio est genus ad habitum. Omnis enim habitus est dispositio, non tamen omnis dispositio est habitus: nam qualitas facile mobilis est dispositio, non tamen est habitus. Vnde si sumatur dispositio pro qualitate quae est facile mobilis, tunc est una species qualitatis conuoluta habitui. Si uero sumatur dispositio, prout dicitur tam de qualitate facile mobili, quam de difficili mobili, tunc est genus ad habitum & dispositionem, quae habitui conuoluitur. Diffinitur autem habitus s. metaph. sic. Habitue est dispositio qua aliquis disponitur bene, uel male sine secundum se, siue ad aliud. Ad quam diffinitionem intelligendam sciendum est, quod dispositio est ordo rei habentis partes non solum partes quantitatis, sed etiam essentielles, uel potentiales. Vnde ordo istarum partium inter se, uel ad aliquid aliud, dicitur dispositio. Ad rationem quidem habitus requiritur plura siue sint partes, siue potentiae, uel actus, quae sunt adiuuicem commentuabilia diuersis modis, ita quod in eis possit inueniri aliquis modus medius commensurationis, & talis modus dicitur habitus. Verbi gratia. Sanitas est debita commensuratio humorum diuersimode adiuuicem commensurabilium, quae tamen reducuntur ad sanitatem, sicut ad determinatum modum commensurationis, & ideo sanitas est habitus: nam quia qualitates elementales in ipsis elementatis secundum unum modum mensurantur, & non diuersimode, ideo in eis non est habitus. Bene ergo dicitur, quod habitus est dispositio, seu ordo partium diuersimode commensurabilium bene, uel male, id est, secundum modum medium determinatum. Sed quia dicitur siue secundum se, siue ad aliquid aliud, sciendum quod duplex habitus inuenitur. Vnus dispositio rei secundum modum & naturam rei intra, prout partes naturales ad inuicem secundum unum modum medium commensurantur, ut dictum est de sanitate, quae est debita commensuratio quatuor humorum. Similiter pulchritudo, quae est debita commensuratio membrorum, & hoc quod dicitur in Opusculo. S. Tho. Aquin. C. 4. diffi-

diffinitione habitus, scilicet secundum se. Alius modus habitus est, qui est dispositio rei in ordine ad finem: & quia finis potentiarum sunt operationes, medius modus determinatur secundum quod ad suas operationes bene, vel male ordinantur, sicut sunt virtutes & vitia, & propter hoc in diffinitione habitus dicitur siue ad alium, scilicet ad finem, & tales habitus sunt difficile mobiles. Quia enim habitus virtuosus ex multis actibus iteratis generatur, ideo non est ita de facili mobilis: qui vero ex paucis actibus incipit vel disponi, vel habituari ad virtutem, ille diceretur habere dispositionem quæ facile mobilis est, loquendo de dispositione, non prout est genus ad habitum, sed ut est species sibi conditua, & sic patet de prima specie qualitatis &c.

CAP. III.

De secunda specie qualitatis, quæ est naturalis potentia, vel impotentia.

Secunda species qualitatis est naturalis potentia, vel impotentia aliquid facile faciendi, vel patiendi. Ad intelligendum autem hanc speciem qualitatis, sciendum quod potentia potest sumi dupliciter. Vno modo, ut est de transcendentibus. Potentia enim & actus diuidunt omne ens, ut patet 5. metaph. & in eo genere in quo est actus, est etiam potentia: nam si linea in actu est in genere quantitatis, & sic linea in potentia est in eodem genere: de tali autem potentia non loquimur modo. Alio modo sumitur potentia, prout est principium transmutandi aliud in quantum aliud, vel quod est principium transmutandi ab alio, in quantum aliud. Notandum, quod sicut agens artificiale requirit instrumentum per quod agat, & propter limitationem suæ virtutis non potest habere simul illud quod est in ipso, & in instrumento necessarium ad agendum, ita & nulla substantia creata potest esse per se sufficiens principium ad agendum & essendum: unde requiritur aliud principium in ea, quod immediate se habeat ad operationem, & hoc principium dicimus potentiam: quod quidem si actiuum est, sicut sunt potentia nutritiua in animato, dicitur potentia actiua, quæ est principium transmutandi aliud, in quantum est aliud: & dico, in quantum aliud, quia nihil simul potest esse actiuum & passiuum respectu eiusdem. Unde si potentia actiua est principium transmutandi, non erit principium transmutandi se, sed aliud in quantum aliud. Si vero tale principium sit passiuum, ut sunt potentia sensitiva in animali, tunc est principium transmutandi ab alio in quantum est aliud, & ad hanc speciem qualitatis pertinet durum & molle, pugillator & cursor, & huiusmodi. Ita quod non sumitur pugillator ab arte pugillandi, quia sic esset in prima specie qualitatis, sed pro potentia naturali, & sic patet de secunda specie qualitatis.

CAP. IIII.

De tertia specie qualitatis, quæ est passio, vel passibilis qualitas.

Tertia vero species qualitatis dicitur passio, vel passibilis qualitas. Notandum, quod passio, ut est in motu, est unum de decem prædicamentis, & sic non sumitur hic passio, sed dicitur passio, vel passibilis qualitas, quia infertur per aliquam passionem primo modo sumptam, vel quia infertur aliquam passionem. Verbi gratia. Calor & frigus dicuntur passibiles qualitates, eo quod inferunt sensui tactus aliquam passionem: sed albedo & nigredo dicuntur passibiles qualitates, quia generantur ex aliquibus passionibus illatis. Propter enim magnam æstus agentem in corpora Aethiopia, Aethiopes sunt nigri, Germani sunt albi propter frigus, licet etiam albedo & nigredo possint dici passibiles qualitates, eo quod inferunt passionem sensui visus: videre enim est quoddam pati. Vbi nota, quod licet quædam entia absoluta non habeant speciem ab aliquo extrinseco, quod non est de essentia eorum, & quod distinguantur se ipsis, ut patet in simplicibus. (Albedo enim se ipsa distinguit realiter a nigredine, vel ab aliqua parte intrinseca sui, sicut homo distinguitur ab equo, & e contrario per formas eorum. Nihil enim extrinsecum quod nota est de essentia rei constituit, vel distinguit aliud ab alio specificè) tamen nihil prohibet, quin aliquando aliqua distinguantur causis extrinsecis, scilicet finali, & efficienti. Sicut dicimus, quod potentia distinguuntur per actus tamquam per fines, & actus distinguuntur per obiecta, tamquam per causas efficientes: & licet hoc modo extrinseca distinguantur non sint de essentia distinctorum, tamen per tales distinctiones cognoscitur ratio specifica eorum: per actus enim diffinitur potentia, quia est principium transmutandi, ut dictum est, sicut per manifestationem suæ rationis specificæ; & per obiecta diffinitur actus, sicut dicimus quod videre est visum moueri a co-

lore: sic est in proposito. Licet enim passio & passibilis qualitas, ut formæ simplices, se ipsis sint in esse specifico, tamen quædam diffiniuntur per actus sicut per fines, quia scilicet habent causare passionem in sensu, quandoque vero per causas efficientes, quia scilicet habent causari ex passionibus. Differunt autem passio & passibilis qualitas, quia passio cito transit, sicut rubedo quæ fit ex verecundia, & palliditas quæ fit ex timore, dicuntur passiones, quia cito transeunt: nec per talem rubedinem, vel palliditatem in lingua græca denominantur rubei, vel pallidi, licet forte non sic in lingua nostra, sed pro nunc denominantur uerecundans rubeus, & timens pallidus: et quia ira, amor, & odium, & huiusmodi, quæ omnia Philosophus 2. ethicorum passionem vocat, sunt cum aliqua passione, & transmutatione corporis, & parum durat, sub istis passionibus computantur. Passibilis vero qualitas dicitur quæ non cito transit, sicut durum est de frigore, & calore. Si vero ira, amor, odium, & hæc quæ hic Philosophus passionem secundum animam vocat, diu durarent, passibiles qualitates dicerentur.

CAP. V.

De quarta specie qualitatis, quæ est forma, vel circa aliquid constans figura.

Quarta vero species qualitatis est forma, vel circa aliquid constans figura. Sciendum, quod forma potest sumi dupliciter. Vno modo, ut est actus quidam, & sic est de transcendentibus, quia in pluribus prædicamentis inuenitur: ideo etiam forma est de transcendentibus, quia inuenitur in prædicamento substantiæ, quantitatis, & qualitatis, & hmoi, & isto modo non sumitur forma hic. Ad videndum quid importat hic per formam, primo videamus de figura, quæ est nobis magis nota. Unde sciendum, quod ut supra dictum est, proprium totius prædicamenti quantitatis est secundum eam æquale, vel inæquale dici: unde ipsa primo, vel secundario omnis res quanta est. Ratio est, quia illud dicitur esse proprium alicuius, quod immediate causatur a principis suæ essentia: sed positus duabus quantitatis eiusdem speciei, statim sequitur quod sunt æquales, vel inæquales, hoc statim sequitur tamquam immediate causatum ex principis essentialibus, quantitatis ergo æquale & inæquale quantumcumque sint in genere relationis, tamen sunt proprii quantitatis. Sic ergo se habet figura respectu quantitatis continuæ habentis positionem, cuiusmodi sunt linea, superficies, & corpus, & locus. Nam ad lineam sequitur rectum, vel curuum. Ad superficiem sequitur triangulare, & quadrangulare, & huiusmodi. Ad corpus sequitur pyramidale, cubicum, & huiusmodi. Ad locum materialiter sumptum sequitur variatio figuræ secundum variationem contenti: omnia autem prædicta figuræ sunt, quæ sunt in quarta specie qualitatis. Non enim figura est quantitas, sed qualitas immediate causata a prædictis speciebus quantitatis, & inde est quod figura magis ducit nos in cognitionem substantiæ tam individualis, quam specificæ, quam aliquod aliud accidens. Quantitas autem licet sit fundamentum aliorum accidentium, tamen sequitur materiam: & quia materia de se non est causa cognitionis, sed sola forma, ideo quantitas non bene ducit nos in cognitionem substantiæ in qua est. Sed quia figura est tamquam quid formale, & forma absolute se habet immediate ad quantitatem, a qua non potest absolui quantitas, ut dictum est, quod non est sic de aliis speciebus quantitatis: ideo figura perfectius ducit in cognitionem substantiæ, ut clare patet de figuris animalium, vel hominum: sculptis, & sic patet de figura: forma autem, ut hic sumitur, differt a figura, licet ad idem genus reducantur. Figura enim, ut dictum est, sequitur quantitatem continuam habentem positionem, forma vero sequitur animam habentem aliqua sacramenta. Character enim impressus est in essentia animæ ex receptione aliquorum sacramentorum, quod est signum distinctionum inter habentes. Illud sacramentum, & non habentes: sic forma quæ est in quarta specie qualitatis, non potest dici figura, quia ibi non est quantitas continua. Licet aliqui dicant, quod omnis figura etiam forma dici possit, & quod sint sicut synonyma.

CAP. VI.

De qualitate, & conditionibus eiusdem ex tribus modis eius.

Quæ autem sumitur a qualitate. Ad quod intelligendum sciendum est, quod omnium prædicamentorum duplex est modus intelligendi, vel significandi, scilicet abstractus & concretus. Omne enim quod intelligimus, vel cognoscimus ut quo est, est habitum: vel ut quod est, est habens. Humanitas enim intelligitur

intelligitur ut quo est aliquid: humanitate, n. homo est homo. Similiter se habet de albedine: albedine, n. aliquid est album, homo vero & album intelligitur ut quod est, & ut habens humanitatem, & ut habens albedinem. Describitur autem quale sic. Quale est, quod secundum qualitatem denominatur. Secundum enim logicum album, denominatur ab albedine, & non econuerso: nam vere denominatiua tria debent habere. Primo, quod conueniant in uoce cum eo a quo denominantur, scilicet in principio. Secundo, quod differant in fine. Tertio, quod idem significent, unum tamen ut quo aliquid est, & alterum ut quod est, & ut habens, sicut se habet de albedine & albo. Conueniant, n. albedo & album in principio quantum ad uocem, & differunt in fine uocis, & significant idem, licet diuersis modis: Sciendum, quod quædam sunt qualia, quæ omnia ista tria perfecte habent, ut album: quædam vero sunt qualia, quæ differunt ab his, a quibus denominantur in significatione, sicut cursor, & pugillator, prout sunt in secunda specie qualitatis. Cursor enim & pugillator denominantur ab arte currendi, & pugillandi, & non a potentia, quia non est nomen impositum tali potentia. Vel dicuntur denominatiue a cursu, & pugna, quæ non sunt in secunda specie qualitatis, & ideo non conueniunt in significatione cum his, a quibus denominantur. Aliqua vero qualia dicuntur denominatiua, quæ cum his, a quibus denominantur, nullo modo conueniunt nec in uoce, nec in principio, nec in fine, nec in significatione, ut a uirtute dicitur studiosus. Et sic prædicti duo vicini modi qualis, diminute dicuntur, quia non dicuntur perfecte denominatiue, & sic patet de qualitate.

CAP. VII.

De communisatibus, & proprietatibus qualitatis.

Nest autem qualitati contrarietas, licet non omni: quod qualiter intelligatur, dictum est in prædicamento substantiæ. Dicitur autem Philosophus quod dubitatur, utrum qualitas suscipiat magis & minus, non autem dubitatur de quali: nam dubitatur utrum iustitia sit magis, vel minus, non autem utrum iustus, quia dicitur iustior, seu magis iustus: quod qualiter intelligatur, ibidem dictum est. Proprium vero qualitatis est secundum eam simile, vel dissimile dici, quod in prædicamento quantitatis declaratum est, & sic patet &c.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS QUINTVS DE PRÆDICAMENTO AD ALIQUID.

CAP. I.

Quid sit ad aliquid secundum intentionem logicam.

Dicto de prædicamentis absolutis, dicendum est de respectiuis. Et primo de relatione. Notandum, quod quia relatio parum habet de entitate, ideo de ipsa non tractat Philosophus, sed solum de relatiuis, quæ propter concretionem magis a nobis possunt cognosci: vocat enim relatiua ad aliquid, & diffinit ea sic. Ad aliquid talia dicuntur, quæcumque hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur; vel quomodolibet aliter ad aliud. Ad intelligentiam huius diffinitionis sciendum, quod quædam sunt relatiua secundum dici: quædam secundum esse: quædam sunt relatiua realia, quædam vero secundum rationem. Relatiua secundum dici ea dicuntur, quæ de suo principali significato dicunt rem alterius prædicamenti, secundario autem dicunt relationem, seu dicunt respectum: sicut scientia de suo principali signato dicit habitum animæ, & sic est in prima specie qualitatis: secundario autem dicit respectum ad scibile, & sensus ad sensibile, quæ est quædam potentia in secunda specie qualitatis, & talia sunt relatiua secundum dici. Relatiua vero secundum esse sunt quæ de suo principali signato significant respectum ad alium. Relatiua realia sunt quæ habent referri realiter circumscripto omni actu intellectus, ut pater & filius. Circumscripto enim omni actu intellectus, pater refertur ad filium, & filius ad patrem, quia realiter pater genuit filium, & filius a patre fuit genitus. Notandum quod ad hoc ut relatio sit realis, quinque requiruntur, duo ex parte subiecti, duo ex parte termini, & unum ex parte relatorum. Primum ex parte subiecti est, quod relatio supponat aliquod fundamentum reale in eo, cuius est ut subiecti: unde non entis non potest esse relatio realis. Secundum ex parte subiecti est, quod in eo sit ratio fundamentalis quare referatur, ut videlicet illud secundum

quod dicitur referri, includat aliquod reale, sicut mouens in eo quod mouet; includit potentiam actiuam secundum quam potest agere: unde propter defectum huius conditionis res intellecta non refertur realiter ad intelligentem, quia res intellecta in eo quod huius denominatur ab actu intelligendi, qui nihil secundum rem ponit in re intellecta, sed solum in intelligente. Tertium quod requiritur, & est primum ex parte termini, est, quod terminus sit diuersus realiter ab alio correlatiuo, quia eiusdem ad se ipsum non est relatio realis. Quintum autem, quod ratio ex parte correlatiuorum est quod sint eiusdem ordinis, ita uidelicet quod ambo sint limitata ad genus, & speciem, vel ambo sint extra genus, ita quod ex æquo respondeat eis ratio generis, aut speciei. Quæcumque autem harum conditionum non existente in quocumque relatiuo, non erit relatiuum reale, sed secundum rationem: unde dei ad creaturam non est relatio realis, quia quicquid est in deo, non est in genere relationis. Unde licet deus realiter sit dominus creaturæ, & creatura realiter serua, tamen dominus non est in deo relatiuum reale, quia illud dominium non est in genere relationis ex æquo ut opposita species feruiti creaturæ correspondens. De aliis quatuor conditionibus iam exemplificatum est. Notandum quod dominium ex parte dei est quid infinitum, cui non adæquatur ut possit correspondere feruitus creaturæ quæ est finita: infinitum autem non correspondet finito, quia plus habet. dominium ergo dei est relatio rationis, feruitus vero creaturæ est relatio realis: ex his patet descriptio relatiuorum supra posita. Nam ipsa comprehendit omnia relatiua tam secundum dici, quam secundum esse, tam relatiua realia, quam relatiua rationis. Omnia namque dicuntur ad alia, scilicet ad correlatiua, vel in habitudine casus genitiui, propter quod dicit, aliorum dicuntur, ut pater filii patet. siue quolibet aliter, id est, in habitudine cuiuscumque casus, siue dicti, ut similis simili similis, siue accusatiui, ut mons magnus ad paruum montem, siue ablatiui, ut maius maiore maius: & sic patet prima diffinitio.

CAP. II.

De secunda diffinitione relatiuorum, quæ conuenit relatiuis secundum esse, & realibus.

Diffinitur secundo ad aliquid sic. Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere: hæc diffinitio conuenit solum relatiuis secundum esse, & realibus, eorum namque esse est ad aliud se habere. Notandum, quod ad constitutionem relationis duo requiruntur: unum ut fundamentum, aliud ut terminus, sine quibus relatio non solum non posset esse, sed etiam non posset intelligi. Verbi gratia. Similitudo requirit duo alba realia, quorum unum est fundamentum, alterum terminus. Similitudo enim Sortis albi ad Platonem albu, in albedine Sortis est ut in fundamento, in albedine vero Platonis est ut in termino. Econuerso se habet de similitudine Platonis ad Sortem: semper enim in duobus similibus sunt duæ similitudines. Vna vnus ut fundamentum, & alterius ut terminus, & alia est econuerso: cum autem dico, quod similitudo Sortis habet albedinem eius ut fundamentum, non est intelligendum, quod similitudo Sortis sit aliqua res in Sorte alia ab ipsa albedine, sed solum est ipsa albedo, ut se habeat ad albedinem Platonis ut ad terminum. Si enim similitudo adderet supra albedinem Sortis aliquam rem, nullo modo posset alicui fieri similis sine sui mutatione, sit autem homo similis alicui sine sui mutatione, ut patet: nam si quis in Indra fieret modo albus, fieret similis mihi, & ego sibi, nulla in me facta mutatione. Similitudo enim in me nullam rem addit supra albedinem, quæ realiter sit in me, ut patet.

CAP. III.

Quod relatio differt a suo fundamento realitate extrinseca solum.

Sed hic oritur dubium: Cum enim decem prædicamenta sint decem genera rerum inter se realiter differentia, si relatio nullam rem addit supra fundamentum, ergo non erit alia res a fundamento, & sic non erit in alio genere similitudo, quam albedo, quod omnino falsum est. Dicendum, quod diuisio entis in 10. prædicamenta est diuisio in 10. diuersa secundum rem, vel quantum ad hoc, quod dicant diuersas res intrinsece, & realiter, sicut substantia, quantitas, & qualitas, quæ comparata adinuicem, sunt diuersæ res: vel in quantum dicunt diuersas res extrinsece, quia vnus importat aliquam rem diuersam, quam non importat reliqua, & sic relatio differt a suo fundamento, quia importat oppositum relatiui.

relatiui. Sicut enim dicimus, quod totum differt a sua parte, no sicut res a re, sed sicut illud quod importat plus quam pars (ho mo enim differt ab anima, quia importat materiam, quam non importat anima) sic relatio differt a suo fundamento, quia relatio dicit rem fundamenti, & oppositum terminum quam non dicit fundamentum. Ex his pater secunda diffinitio relatiuoru. Si enim verum esse relatiuorum in hoc consistit, scilicet quod importat aliquid ut fundamentum, & aliquid vltra, scilicet terminum, esse ergo eorum est ad aliud se habere.

C A P. I I I.

Quod entitas relatiuorum sumitur a fundamentis,

ET quia entitas relatiuorum quasi tota est a fundamentis, ideo videndum est in quibus possit relatio fundari. Notandum quod vt communiter dicitur, relatiua fundantur in tribus, scilicet in actione & passione, in mensura & mensurato, & in vno, nihil tamen obstat quomodo relatio non possit fundari immediate in substantia, cum materia secundum suam essentiam non per aliquid sibi additum referatur ad formam, & creatura similiter ad creatorem, sed communiter relatio in tribus predictis fundatur. Fundamentum enim passivum est actio, scilicet generatio qua quis genuit filium: & fundamentum filiationis est passio, scilicet generatio passiva, qua quis genuit: & similiter se habet de domino & seruo. Duplum vero & dimidium, & triplum & subtriplum, & huiusmodi fundantur in mensura & mensurato: similiter & relatio quae est inter sensum & scibile, & scientiam & scibile, fundatur super mensuram, & mensurato. Scibile enim ad scientiam, & sensibile ad sensum, se habent vt mensura ad mensuratum. In vno vero in substantia, fundatur identitas: in uno in quantitate, aequalitas: in uno in qualitate, similitudo, ut supra dictum est. Vnde secundum illa diuersa fundamenta possunt sumi diuersae species relatiuorum: possunt & assignari aliter eorum species, scilicet superpositionem ut pater, & dominus: suppositionem, ut filius & seruus: & aequiparantiam, ut aequalis & similis &c.

C A P. V.

De communibus & proprietatibus relatiuorum,

Quae autem relatiua suscipiunt magis & minus, & contrarietatem, & quae non, sciendum quod cum relatiua quorum fundamenta & termini suscipiunt magis & minus, & contrarietatem, ipsa etiam suscipiunt magis & minus & contrarietatem: quorum vero fundamenta & termini non suscipiunt magis & minus, nec contrarietatem, nec ipsa suscipiunt. Notandum quod quaedam relatiua quae fundantur in uno, quantumcumque non suscipiant ipsorum fundamenta magis, nec minus, ipsa tamen suscipiunt magis, vel minus, ut inaequalitas, ut dictum est, & ita fundantur in uno secundum speciem, & cum hoc addatur cum priuatione maioris ut minoris, & quia talis priuatione non consistit in indiuisibili, sed potest intendi & remitti, inde est quod aequale suscipit magis & minus, & sic de aliis. Dicuntur autem omnia relatiua ad conuertentiam, ut pater filii patris, & filius patris filius, & hoc conuenit omnibus relatiuis, nec oportet quod conuertentia fiat semper in omnibus casibus similibus. Dicitur enim scientia scibilis scientia, & scibile scientia scibile, & non dicitur scientia ad hoc autem quod talis conuertentia fiat, oportet quod fiat ad aliud, & secundum id nomen, secundum quod ad aliud dicitur: non enim dicitur secundum conuertentiam caput ad animal. Si enim dicitur caput animalis caput, non tamen potest dici animal capitis animal, quia non refertur caput ad animal, secundum hoc nomen quod est animal, sed secundum aliud nomen, scilicet capitatum. Vnde haec dicuntur ad conuertentiam, caput capitati caput, & capitatum capite capitatum, & ideo si aliquando tale nomen non inuenitur, licet illud fingere, ut remus non dicitur nauis remus, sed fingamus nomen, & dicamus remus rei remitus remus, & sic omnia relatiua dicuntur ad conuertentiam. Sunt autem omnia vera relatiua simul natura: si enim esse relatiui est ad aliud se habere, ut dictum est, postea uno relatiuo, statim ponitur suum correlatiuum, & ideo posita se ponunt, & perempta se perimunt. Proprium autem relatiuorum est, ut qui diffinitio nouit unum, diffinitio noscat & reliquum. Si enim diffinitio est oratio quid est esse rei significans, ad esse autem unius relatiui requiritur necessario correlatiuum. qui ergo cognoscit esse unius relatiui, oportet quod cognoscat esse sui correlatiui, & sic patet de praedicatione ad aliquid &c.

C A P. I.

De sex praedicationibus, & eorum praedicatione in communi,

VNC dicendum est de aliis sex praedicationibus, quae sex principia dicuntur. Notandum, quod quia praedicationes sunt ordinationes praedicabilium, vt supra dictum est, ideo per praedicationem, seu denominationem cognoscuntur: dupliciter autem potest aliquid de alio praedicatione denominatiue, siue illud denominare. Vno modo, quod talis praedicatione, seu denominatio fiat ab aliquo quod sit intrinsecum ei de quo fit talis praedicatione, seu denominatio, quod uidelicet ipsum perficiat siue per identitatem, siue per inharentiam: & hoc adducit contingit dupliciter. Vno modo, quod talis denominatio fiat absoluta, & in se, & sic denominantur tria praedicationes absolute, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Vnde dicimus Sortes est substantia per identitatem, vel est quantus & qualis per inharentiam. Alio modo, quod talis denominatio sit ab intrinseco, importando tamen aliquid extrinsecum ut terminum, ad quem se habet illud quod denominatur, & isto modo denominatur relatio, ut cum dicimus, Sortes est aequalis, vel similis Platoni. Secundo modo fit denominatio ab extrinseco, scilicet ab eo quod non est in denominato formali, sed est aliquod absolutum extrinsecum, a quo fit talis denominatio, ut cum dicitur, Sortes est agens, talis denominatio est ab ipsa forma fluente quae in passio acquiritur: calor namque causatus in passio ad hoc quod denominet aliquid calidum, quae denominatio est intrinseca, nihil aliud requirit vt sic denominetur per ipsum, nisi subiectum in quo est. Sed ad hoc ut denominetur tale aliquid, puta, calefaciens, de necessitate requiritur aliam rem a subiecto, scilicet causam effectiuam caloris, quia requiritur passio in quo est talis calefactio. Similiter est etiam de loco qui est superficies quaedam: superficies enim ad hoc ut denominet illud cuius est superficies, non requirit nisi subiectum in quo est, scilicet corpus continens, sed ad hoc ut denominet aliquid, sicut locus locatum, requirit aliud a subiecto superficiei. Et isto modo denominantur illae sex praedicationes: & talia sic denominantur denominatione extrinseca importat aliam realitatem quam res denominata, quam non importat alia praedicatione quae intrinsece denominat, licet ipsae res a quibus accipitur talis denominatio sint eadem, & talis diuersitas sufficit ad distinguendum praedicationes, & isto modo istae sex praedicationes a primis quatuor distinguuntur, scilicet per res extrinsecas, quas denominant, quod non faciunt illae quatuor. Sciendum est autem, quod denominatio ab extrinseco requirit aliquem per se respectum inter extrinsecum denominans, & denominatum ab eo, quia oportet quod per se & ex conditione reru talis modus denominandi consequatur res, & ideo oportet quod illud a quo fit talis denominatio, sit fundamentum per se alicuius habitudinis: & quia habetudo reru non est per se fundamentum habitudinis, alioquin iretur in infinitum, ideo talis denominatio non fit a respectu. Habere, n. aliquid a se productum, quod pertinet ad actionem, dicitur quendam respectum, & habere locum, & sic de aliis. Ista tamen praedicationes non dicuntur habere respectum, quia iste respectus pertinet ad genus relationis, sed praedictae praedicationes solum dicuntur absolute, ut denominans extrinsece. Calefactio, n. quae est actio, dicitur calorem qui est forma absoluta, & denominat causam efficientem, scilicet calefacientem, & sic de aliis. Alii vero aliter dicunt. Secundum, n. eos respectus est de transcendentibus, & non omnis respectus est in genere relationis, sed dicitur respectus de septem praedicationibus, scilicet de relatione, & de sex principiis. Haec est autem differentia inter respectum qui est in relatiuis, & in sex principiis. Nam in relatiuis omnis respectus coexistit in termino ad quem aliquid respectum sibi correspondente, & dico in ueris relatiuis, sed in sex principiis respectus non requiritur in termino ad quem aliquid respectum sibi correspondente. Actio, n. prout est vnu de sex principiis, dicit respectum in motu ad agens. Vnde illud quod sit inter agens & patiens, s. motus respectu agentis dicitur actio, respectu vero patientis dicitur passio: tamen nec in agente, nec in patiente est respectus ad motum predictum, licet sit respectus agentis ad patiens, & conuerso, qui respectus non sunt actio & passio, sed duae relationes, scilicet actiui & passiu. Similiter etiam quando dicit respectum temporis ad rem temporalem, & sic de aliis, ut patet.

C A P. I.

Quid sit actio secundum rationem praedicationalem, iuxta vtramque opinionem.

CRIO est forma secundum quam in id quod subicitur, agere dicitur. Ad quod intelligendum sciendum, quod duplex est actio. Vna quae vocatur actio immanens, ut calere. Alia quae dicitur transiens, ut calefacere.

Actio immanens non est causa effectiua rei, vt sit in actu, sed est idem quod esse in actu. Calere enim idem est quod esse in actu caloris, & secundum talem actionem dicitur agere aliquid quod est formaliter tale, sicut calor facit, seu agit formaliter calidum illud in quo est. Calere enim comparatur ad calorem, sicut actus secundus ad primum. Notandum quod actus primus, & secundus potest dici tripliciter. Vno modo sic, quod actus primus sit forma aliqua, & actus secundus sit actio transiens, differens realiter ab ea, sicut se habet calor ignis, & eius calefactio: & isto modo calere non est actus secundus caloris. Secundo modo dicitur actus primus forma quae subditur, & actus ei inharens dicitur actus secundus, vt sunt superficies, & calor, nec etiam isto modo calere est actus secundus caloris. Tertio modo, dicitur actus primus & secundus, secundum quod vnus & idem actus potest accipi vt consideratur in se, & prout consideratur vt alicuius habentis ipsum actualiter. Sicut consideratur calor vt est quaedam forma in se: calere vero importat eandem formam in habitu ad aliquid habens, quia calere est habere calorem, vel esse in actu caloris. Similiter intelligitur & sentire sunt actiones immanentes, quia dicuntur actum intelligendi, vel sentiendi esse actum in intelligente, vel sentiente. Haec autem actio immanens, non est directe in praedicatione actionis, ideo de ipsa satis dictum sit. Secunda vero actio quae dicitur transiens, scilicet praedicatione actionis. Notandum, quod vt habetur 3. physicorum, actio, & passio, & motus sunt vna & eadem res. Vnde calefactio nihil aliud est quam calor ut est in fluxu, prout scilicet est actus existens in potentia, quod idem est quod motus. Verbi gratia. Dato quod aqua caleficeret ab igne, certum est quod in ea esset aliquis calor causatus a calore ignis, qui calor quantum ad esse suum consideratus, est forma quae est qualitas in terra specie qualitatis. Secundum autem quod est in fluxu, scilicet quia magis & magis participatur in aqua, dicitur motus. Secundum autem quod denominat ignem calefacientem, dicitur actio. Nam ignis secundum eum dicitur calefaciens iuxta primam opinionem, & secundum quod habet respectum ad ignem ut ad causam efficientem est actio iuxta secundam opinionem, & dicitur calefactio actio. Calefactio vero passio dicitur, vt denominat, vel importat respectum ad aliquid recipiens in comparatione ad id, a quo recipit. Vnde ratio actionis prout est praedicationem, consistit in hoc quod efficit formam in motu, vel mutatione vt est a causa efficiens. Vnde causa efficiens quam denominat, vel ad quam habet respectum, est de ratione actionis: nec propter hoc sequitur quod actio quamuis sit eadem fundamentaliter cum calore, quod sit in eodem praedicatione cum calefactione ut est passio, sicut etiam supra dictum est in praedicatione relationis, licet similitudo sit eadem res cum albedine, tamen quia similitudo importat aliquid aliud quod non importat albedo, scilicet terminum ad quem, est in alio praedicatione quam sit albedo. Sic in proposito, licet calefactio vt est actio, dicat calorem in motu, quia tamen dicitur actio ut denominat agens, iuxta primam opinionem, vel dicit respectum ad agens, iuxta secundam opinionem, ad quod non habet respectum calor, nec calefactio vt est passio, ideo calefactio actio est in alio praedicatione, quam calor, vel calefactio passio. Ex his patet descriptio actionis supra posita, scilicet, Actio est forma secundum quam id quod subicitur agere dicitur. Est enim forma quae est in motu, seu in mutatione, secundum quam dicitur seu denominatur agens iuxta primam opinionem, vel quae habet respectum ad nos qui agimus, sicut ad causam efficientem, scilicet quia agimus in rem quae subicitur, id est, in rem quae patitur, iuxta secundam opinionem, & sic patet quid est actio. Sciendum quod author sex principiorum quaedam dicit de actione corporea, vel incorporea, quae vel simpliciter reputo falsa, vel extorta indigent expositione. Dicit enim quod actio corporea necessario est cum motu agentis, quod non reputo verum in omnibus actionibus corporum. Magnes enim non mota ullo genere motus attrahit ferrum, & de multis aliis agentibus potest hoc inueniri, ideo omnia talia quae ille ibi ponit, praetermittito.

C A P. I I.

Quae actio suscipit magis & minus, & contrarietatem, & quae non.

RECIPIT autem actio magis & minus, & contrarietatem, non tamen omnis. Notandum, quod actio vel dicitur formam quae est in motu, ut calefactio, quae solum dicit calorem in motu, vt denominat agens, vel ut habet respectum ad aliud: vel dicitur formam quae est in mutatione, & non in motu, vt generatio substantiae, & creatio. Et quia ut dictum est, actio supra formam quae dicitur, nihil addit nisi quia denominat, iuxta primam opinionem, vel dicit respectum ad agens, iuxta secundam opinionem, si for-

ma quam dicitur est in motu, dicitur actio suscipere magis, vel minus: vel ipsum agens quod est concretum, sicut in praedicatione qualitatibus dicitur est, quod abstracta non suscipiunt magis & minus, sed concreta, ita in isto dicitur aliquid, scilicet calefacere, suscipere magis vel minus, quia est magis vel minus calefaciens. Si vero forma quam dicitur actio, non sit in motu, sed in sola mutatione, cum talis forma non sit apta suscipere magis vel minus, nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie, nec etiam talis actio suscipit magis, vel minus, nec per consequens contrarietatem, sumendo contrarietatem proprie. Vnde generans, vel creans non dicitur magis, vel minus generans, vel creans, & sic patet &c.

C A P. I I I.

Quod proprium actionis est ex se inferre passionem.

EST autem proprium actionis ex se inferre passionem. Notandum, quod licet actio & passio & forma qua aliquid mouetur, sint vna res, tamen propter diuersam denominationem qua important, vel propter diuersum respectum importantur sunt diuersa praedicationes. Habent autem se actio & passio in hoc ordine: nam ad omnem actionem egredientem ad extra sequitur passio. Si enim agere nihil aliud est, quam causare formam in passio cum motu, & pati nihil aliud est quam talem formam recipere, necessario sequitur, quod ad omnem actionem sequitur passio, ad omne agere sequitur pati. Bene ergo dictum est, quod proprium est actionis causare passionem in passio, & sic patet de actione.

C A P. I.

Quid sit passio formaliter, vt est praedicationem.

ASSIO est effectus, illatioque actionis. Notandum quod actio & passio sunt vna res & eadem, scilicet forma quae est in fluxu, vel fieri, unde non videtur quod passio sit effectus actionis. Si enim consideratur in quantum sunt vna forma, tunc cum idem non possit esse causa & effectus sui ipsius, passio non erit effectus actionis. Si vero considerentur in quantum sunt duo, quia actio denominat agens, & passio patiens: nec adhuc sequitur, quod passio sit effectus ipsius agentis, non ergo passio est effectus ipsius actionis. Sciendum quod aliquid potest dici effectus alicuius dupliciter. Vno modo proprie, prout scilicet causatur, vel causatum est ab eo, & isto modo passio non est effectus actionis. Alio modo, quia quando vtrique sit, ita sunt simul, quod vnum necessaria connexionem intelligitur esse post aliud. Vnde primum dicitur esse quodam modo causa efficiens respectu secundi, quemadmodum in tractatu de proprio dictum est de clauo & ligno cui infigitur, qualiter se habeant ad motum, sic suo modo se habet de passione respectu actionis. Nam actio & passio sunt ab ipso agente ordine quodam necessario. Prius enim intelligitur agens agere, quam aliquid a se pati, & sic passio dicitur effectus actionis.

C A P. I I.

Quod denominatio passionis est formaliter ab extrinseco.

VBIVM autem oritur contra ea quae dicta sunt, uidelicet quod dicta sex principia denominant substantiam extrinsece. Dicitur enim, quod actio quae subicitur est in patiente, denominat agens: hoc enim non videtur esse verum de passione: nam ipsa denominat passum in quo est formaliter & subiectiue. Dicendum, quod forma in fluxu, quae est ipse motus, secundum se accepta, est in praedicatione absoluto, puta calor qui causatur in aqua prout est in fluxu, est in praedicatione qualitatis, quia motus est in praedicatione termini ad quem est, prout autem est in fluxu dicitur motus: prout uero habens talem calorem, scilicet aqua quae calefit, transmutatur ab igne calefaciente, talis denominatio pertinet ad passionem prout est praedicationem. Non enim aqua dicitur calefieri, quia in ea est calor, sed quia talis calor est a calefaciente. Vnde si non esset calefaciens, quantumcumque calor esset in aqua, non propter hoc diceretur calefieri, vel pati, sed dicitur calefieri & pati in quantum talis calor est a calefaciente. Talis ergo denominatio, vel respectus passio est formaliter ab extrinseco, ex quo importat agens, quod est extrinsecum. Sic ergo passio extrinsece denominat subiectum, vel dicit respectum ab extrinseco. Recipit autem passio magis, vel minus, & contrarietatem eodem modo quo dictum est de actione: quod intelligitur sicut supra de actione expositum est, & sic patet de praedicatione passionis, &c.

accepta non est nata esse naturaliter sine alia, sicut sunt forma & materia. Aliud vero totum integrale est, cuius partes sunt natura diuisa a toto quolibet per se esse, sicut diuisio ligno toto in duo ligna vnaquaque partium potest per se esse, & haec est passio quantitas, in eo quod quantitas est, ut dicitur quinto Metaphysicæ. Et quia tales partes sicut sunt diuisibiles, ita per intellectum signari possunt: quamuis non sint diuisæ, & quia in se consideratæ inter se habent aliquem ordinem in toto: quia vna consideratur proprie esse centrum totius: & alia post aliam, & sic de aliis talis ordo dicitur potentia quæ est differentia quantitatis, ut supra dictum est. Nec tamen est credendum, quod talis ordo qui dicitur potentia, sit relatio: quia differentia quantitatis non potest esse in alio prædicamento a quantitate. Sed potest esse relatio secundum dicitur dicimus, quod scientia est relatio vel relatum secundum dicitur. Est enim scientia in prima specie qualitatis per prius, secundario autem dicitur quendam respectum ad sciibile. Alio modo possunt considerari prædictæ partes integrales, ut comparantur ad locum, prout scilicet, cuiuslibet parti sic ordinatæ in toto correspondet pars loci, & talis ordo seu ordinatio partium in loco dicitur positio, quæ est prædicamentum situs. Notandum, quod manente eodem toto locato & eodem toto loco, possunt partes diuersæ locati diuersis partibus loci applicari, & ideo est aliqua diuersitas inter comparationem totius locati ad totum locum, & inter comparationem partium ad partes: & sic potentia quæ dicitur ordinem partium locati ad diuersas partes loci est aliud prædicamentum quam prædicamentum vbi, quod dicitur circumscriptionem locati a loco. Notandum quod superficies corporis continentis quæ locus dicitur, & superficies corporis contenti sunt simul, & secundum quod est figura corporis contenti, sic est figura loci, seu superficiem continentis, & ideo secundum situationem partium & eius diuersitatem in corpore locato, necesse est locum diuersam habitudinem habere ad locatum. Vnde a prædicto loco sic diuersimode locante partes locati denominant ipsum locatum ratione suarum partium. Dicitur prædicamentum situs seu positio, sicut dicitur homo sedens, quia partes loci sic circumscribunt partes locati. Vel iuxta secundam opinionem respectus fundatus in loco ratione suarum partium, & terminatus in locato ratione suarum partium est potentia seu situs. Patet ergo quid sit situs seu positio.

Quod positio est denominatio seu respectus sumptus a partibus loci ratione partium locati.

CAP. I I.

SCIENTIAM est, quod quidam dicunt quod situs seu potentia non est denominatio seu respectus sumptus a partibus loci ratione partium locati, sed potius est respectus sumptus a partibus locati ad partes loci. Et si obiiciatur eis, quod si hoc esset sequeretur quod talis denominatio non esset ab extrinseco, quia respectus fundatus in partibus locati iuxta secundam opinionem, ad quam sequitur talis denominatio iuxta primam opinionem, quæ est prædicamentum situs non est extra totum locatum. Vnde sequitur quod situs esset relatio. Ad hoc respondent, quod de situ accidit, sicut de passione prædictum est, quæ licet sit subiectiue in passio, tamen ab ea denominatur patiens denominatione extrinseca, quia non denominat illud nisi ratione agentis quod est extra, & sic dicunt quod partes locati sic ordinatæ non denominant totum in prædicamento isto, nisi ratione partium loci ad quas habent respectum. Et quia, ut prædictum est, ista prædicamenta non fecit Arist. & ille qui fecit, non fuit tantæ autoritatis nec habuit aliquem expositorem alicuius autoritatis, ideo de eis quilibet modernorum dicit sicut sibi videtur. Vtraque tamen opinio potest saluari: sed prima magis stat ad saluandum, quod hoc prædicamentum dicat formam extrinsecus aduenientem. Secunda vero videtur magis stare cum significato dictionum, quæ important positionem. Nam sessio & cubatio magis videntur dicere dispositionem partium locati per respectum ad partes loci, quam e converso. Et similiter se habet de aspero & leni: Asperum enim est cuius partes non porriguntur æqualiter. Lene vero cuius partes æqualiter porriguntur. Quæ autem istarum opinionum sit probabilior legentis iudicio relinquo &c.

Quod situs non suscipit magis nec minus, nec habet contrarietatem, & quod proprium eius est proxime assistere substantiæ.

CAP. III.

SITUS autem seu potentia non recipit magis nec minus, sicut sit respectus partium loci ad partes locati, sive e converso, quæ nec partes loci, nec partes corporis locati suscipiunt magis vel minus, ideo nec situs suscipit magis vel minus. Similiter nec re-

cipit contrarietatem, ut ex prædictis potest patere. Est autem proprium situs proxime assistere substantiæ materiali. Ad quod intelligendum, sciendum est, quod assistere ut hic sumitur est esse respectuum. Notandum, quod quantitas afficit rem materiam prius quam aliquod accidens. Vnde primam materiam prius natura informat forma substantialis quæ dat sibi esse. Ad quam informationem prius natura sequitur quantitas, quam aliquod aliud accidens, ut autem prædictum est, propria passio quantitas est, quod sit diuisibilis in partes integrales. Et ideo quinto Metaphysicæ a Philosopho sic describitur. Quantum est, quod est diuisibile in semper diuisibilia. Ad quas partes integrales terminatur situs, qui est respectus quidam licet fundetur in loco: vel secundum alios fundatur in partibus quantis & terminatur ad partes loci, ad quem respectum sequitur denominatio quæ facit prædicamentum situs, iuxta primam opinionem. Proximus ergo respectus substantiæ materialis siue terminatiue siue fundamentaliter est situs siue potentia &c.

De habitu secundum quod est prædicamentum quid sit formaliter.

CAP. I.

ABITVS est corporum & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia. Ad intelligendum autem prædicamentum descriptionem sciendum, quod habere aliquid dicitur quendam respectum. Quædam enim dicuntur habere aliquas res, sed inter habentem & res habitas est solus respectus rationis, ut cum aliquid dicitur habere substantiam, vel partes substantiæ, sicut pedem vel manum, vel habere quantitatem, vel qualitatem & tamen inter habens & res habitas nullus est respectus realis, sed solum rationis. Vnde hoc habere pertinet ad prædicamenta absoluta. Quædam vero dicuntur habere aliquas res, ita quod inter habentem & res habitas est respectus realis & conuersiuus, sicut pater dicitur habere filium, & filius patrem, & dominus seruum, vel possessionem & seruus vel possessio dominum. Patris autem ad filium & filii ad patrem est respectus realis. Et si militer est de domino & seruo. Et istud habere pertinet ad prædicamentum relationis. Quædam autem dicuntur habere aliquas res & inter habentia & res habitas est respectus realis, sed non conuersiuus, sed est respectus habentis ad rem habitam. Et isto modo tempus dicitur habere temporalia, & locus locata, & partes loci partes locati, & continens contentum. Et istud habere pertinet ad prædicamenta quando, & vbi & situs. Nam continens ita dicitur habere contentum, quod reducit ad prædicamentum vbi, sicut tempus temporale, quod reducit ad prædicamentum quando, & situs situatum quod pertinet ad prædicamentum situs. Nam vas est locus mobilis, & locus est vas immobile, ut dicitur 4. Physicorum. Quædam autem dicuntur habere aliquas res, & inter habentia & res habitas est respectus realis non conuersiuus, ita videlicet, quod respectus talis est rei habitæ ad ipsum, quod habeat eam, sicut homo dicitur habere tunicam & respectus est tunicæ ad ipsum hominem habentem, & non e converso. Et hoc habere pertinet ad istud prædicamentum scilicet habitus. Notandum, quod ut Philosophus dicit 15. de animalibus natura prouidit aliis animalibus de vestimentis & de armis. Vnde quædam pro vestimento habent pilos, quædam vero eorum grossum vel coruicem, vel aliquid huius. Similiter etiam aliquibus pro armis dentes dedit, aliis cornua, aliis vero ungues, & huiusmodi, homini autem nihil horum dedit, sed dedit ei intellectum & manus, ut per eas posset sibi prouidere, & de rebus exterioribus faceret sibi vestimenta & arma. Vnde in aliis animalibus tam vestimenta quam etiam arma sunt partes substantiales eorum, & inter habentia & habita non est aliquis respectus realis, sed solum rationis, ut dictum est. Vnde denominatio quæ fit in eis, vel a vestimentis vel ab armis eorum naturalibus non pertinet ad hoc prædicamentum. Sed inter vestimenta & arma nostra & nos est respectus realis, & ideo vestimenta & arma prout denominant nos habentes ea, sunt prædicamentum habitus. Vel iuxta secundam opinionem, respectus eorum ad nos est prædicamentum habitus. Vnde hoc prædicamentum solum conuenit hominibus. Verum est autem, quod etiam quædam animalia vestimus & armamus vestimentis & armis exterioribus. Vestimus enim simias, & phaleramus equos, & isto modo hoc prædicamentum potest ad ea pertinere. Et sic patet &c.

Quod habitus potest immediate fundari in substantia.

CAP. I I.

VIDERE autem esse dubium, siue hoc prædicamentum sit denominatio sequens respectum, siue iuxta secundam opinionem sit ipse respectus, quo hoc prædicamentum pertinet ad genera accidentium.

accidentium. Constat enim quod vestimenta, siue arma sunt in genere substantiæ. Denominatio autem sumpta a substantia, non ponitur in alio genere a substantia, siue iuxta secundam opinionem quomodo fundabitur respectus immediate in substantiam, cum respectus nihil reale addat supra fundamentum, ut substantiam est, ideo sequitur, quod substantia vel erit accidens, vel quod habitus non erit accidens. Ad quod dicendum, quod non est inconueniens, quod respectus realis in substantia fundetur. Substantia enim creata in quantum huius, realiter refertur ad creatorem, & talis respectus immediate in ea fundatur, nec propter hoc substantia est respectus, vel accidens. Notandum, quod differat accidentalitas absolutæ & qualitatis quæ sunt accidentia absoluta, ab accidentalitate aliorum septem prædicamentorum. Nam accidentalitas absolutæ consistit in hoc, quod adueniunt enti in actu per inhærentiam, & isto modo substantia non potest esse accidens. Accidentalitas autem aliorum septem prædicamentorum consistit in hoc, quod accidit formæ seu subiecto formæ habere terminum ad quem. Et quia forma substantialis seu substantia composita potest habere talem terminum, isto modo non est inconueniens quod sit accidens, id est, ut accidentaliter alteri adueniat, vnde accidit vestimento ut adiaceat corpori, & ut talem respectum habeat ad ipsum & sic siue sumatur vestimentum: ut denominans, accidit sibi sic denominare, & sic est prædicamentum habitus iuxta primam opinionem, & est accidens: vel iuxta secundam opinionem accidit vestimento habere corpus pro terminum, ad quem ut adiacens habet respectum. Vel potest dici, quod non ex omni substantia indifferenter sunt arma, & vestimenta, sed arma sunt ex substantia habente aliquam qualitatem, puta duritiem & huiusmodi. Similiter vestimenta sunt non ex quolibet substantia indifferenter, sed ex habente talem qualitatem, puta mollicem & pliabilitytatem, vel huiusmodi, & super his qualitatibus fundatur respectus qui est habitus, vel a dictis substantiis, in quantum habent tales qualitates. Est ergo habitus adiacentia corporum, & eorum quæ circa corpus sunt, quod sic intelligitur. Habitus est adiacentia, id est denominatio corporum, sicut eorum quæ denominantur, & eorum quæ sunt circa corpus, i. eorum a quibus fit talis denominatio, sicut a vestimentis quæ sunt circa corpus, dicitur & denominatur homo vestitus. Vel iuxta secundam opinionem, Habitus est adiacentia, id est respectus corporum terminatiue. Talis enim respectus, scilicet vestimenti, terminatur ad corpus vestitum, & est eorum quæ sunt circa corpus fundamentaliter. Nam fundamentum talis respectus est ipsi vestimentum, ut dictum est, & sic patet descriptio habitus. Notandum, quod licet talis denominatio sit totius habentis talem habitum, nam homo dicitur vestitus & calciatus, tamen conuenit sibi ratione habitus qui adiaceat parti. Licet enim homo dicatur calciatus, tamen dicitur ratione calciamenti, quod adiaceat pedi, qui est pars integralis hominis, cum totum corpus non sit vestitum, sed ratione illius partis cui adiaceat vestimentum. Patet ergo de habitu &c.

CAP. III.

Quod habitus suscipit magis & minus, licet non omnis, & quod habitus non habet contrarietatem.

RECIPIT autem habitus magis & minus, licet non omnis. Qualiter autem habitus recipit magis & minus videtur esse dubium. Si enim respectus intantum recipiunt magis & minus, in quantum fundamenta recipiunt intensiorem & remissionem, & secundum istos respectus denominantur termini respectus magis, vel minus. Sicut dicitur magis, vel minus calefaciens a maiori, vel minori calore quæ efficit. Sed cum fundamentum habitus sit substantia, ut dictum est, quæ non suscipit magis, vel minus, ergo nec habitus suscipit magis vel minus. Ad quod intelligendum sciendum est, quod ut dictum est, ista sex prædicamenta nihil aliud dicunt nisi absolutum, ut denominat aliquid extrinsecum, quæ denominatio sequitur aliquem respectum reale qui est inter denominans & denominatum, qui tamen respectus est in genere relationis. Vel iuxta secundam opinionem dicunt prædictum respectum, & talis respectus est communis dictis sex principiis. Vnde tale denominatum dicitur magis, vel minus ab intensiorem, vel remissionem illius absoluti denominantis, ut dictum est. Aliquando uero denominatur magis vel minus, non ab intensiorem vel remissionem denominantis, sed si plura fuerint denominatiua eiusdem rationis a quibus denominatum secundum unum quodque quod est, eo denominatur, sicut dicimus, quod ignis calefaciens tria ligna magis calefacit, quam si calefaceret duo eodem gradu caloris. Constat enim quod omnes istæ tres calefactiones sunt eiusdem rationis, quibus responderet ignis secundum vnam potentiam calefactiuam, & isto modo calefaciens potest dici magis vel minus, licet in calefactionibus vel in quibuscumque actionibus non

sit consuetum dicere isto modo magis vel minus, & simile est si sumatur hic iuxta secundam opinionem, quia si plures respectus vnius rationis, quibus unus responderet terminus denominant terminum magis, pauciores vero minus, habitus primo modo non suscipit magis, vel minus. Ab uno enim vestimento, vel calciamento, scilicet uno numero numquam aliquis dicitur magis vel minus vestitus, vel calciatus, & sic intelligitur, quod non omnis habitus suscipit magis, vel minus, quia nec vestimentum, nec calciamentum suscipit intensiorem, vel remissionem. Secundo uero modo habitus suscipit magis vel minus, quia unus & idem homo a pluribus vestimentis potest denominari magis vestitus, & a paucioribus minus vestitus, & sic de aliis. Hoc autem non conuenit prædicamento quanto, cum tempus denominans sit unum omnium temporalium. Nec etiam conuenit prædicamento ubi, cum unus corporis unus tantum sit locus. Nec prædicamento situs, cum cuiuslibet uni parti locati vna respondeat pars loci. Potest autem conuenire iste modus dicendi magis vel minus alicui relatiuo, & alicui agenti ut patienti, & sic patet qualiter habitus suscipit magis, vel minus, & qualiter non. Vel dicendum, quod respectus habitus non immediate fundatur in substantia, ut supra dictum est, nisi mediante aliqua qualitate, puta duritie vel mollicie, & huiusmodi, quæ qualitates sunt fundamentum talis respectus, cum autem dicitur qualitates suscipiat magis, & minus. ergo & habitus, non tamen recipit habitus contrarietatem. Ut enim prædictum est ex receptione magis & minus causatur contrarietas, quando magis & minus est secundum gradum intensiorem & remissionis in speciebus vnius generis, ut patet de albo & nigro, talis autem intensio non est in habitu, ut dictum est. ergo in habitu non est contrarietas.

CAP. IIII.

Quod proprium habitus est existere tam in corpore, quam in his quæ circa corpus sunt secundum diuisionem partium.

EST autem sciendum, quod proprium habitus est existere tam in corpore, quam in his quæ circa corpus sunt in pluribus secundum diuisionem partium. Hoc autem qualiter intelligatur dictum est. Denominatur enim aliquid ab habitu secundum quod habitus adiaceat alicui parti integrali signatæ, sicut dicitur homo calciatus a pedibus, & galeatus a capite, & sic de aliis, hoc autem nulli aliorum prædicamentorum conuenit. Licet enim in prædicamento situs fiat denominatio totius ratione partium quibus adiacent partes loci, non tamen ratione alicuius partis signatæ, sed ratione omnium, quibus adiacent partes loci aliquando uno modo, & aliquando alio. Sed in prædicamento habitus fit denominatio totius ab una parte signatæ, cui adiaceat singularis habitus. Et quia sic consideratur in hoc prædicamento corpus habens habitum quantum ad suas partes organicas signatas, sic habitus partium signatarum sunt diuersi & diuisi. Nam in habitu vnius hominis diuisa est pars vestimenti a calciamento, & sic de singulis: ideo dicitur esse proprium habitus existere secundum diuisionem partium corporis, scilicet habentis, & secundum diuisionem eorum quæ sunt circa corpus secundum diuisionem habitus, & sic patet de prædicamento habitus, & de omnibus prædicamentis hoc modo. Notandum, quod prædicamenta pertinent ad primam operationem intellectus, in qua nulla fit compositio per esse, nec diuisio per non esse. Quæ autem pertinent ad talem primam operationem possunt dupliciter considerari. Vno modo, quantum ad res intellectas, & sic de eis iam dictum est. Omnia enim quæ sic pertinent ad talem primam operationem per decem prædicamenta significantur, ut ex dictis patet. Alio modo possunt considerari quantum ad motum significanti, in quantum scilicet significantur per nomina & per uerba, & per alias partes orationis, & de his dicitur immediate, propterea logica non solum est scientia rationalis, ut puta de syllogismo qui pertinet ad discursum rationis, sed est etiam scientia sermocinalis. Tractat enim de syllogismo, & partibus eius quantum ad modum significandi, ponendo quid est nomen, & quid est uerbum, & ponendo signa vniuersalia & particularia, quæ omnia ad modum significandi pertinent, de quibus omnibus infra dicitur.

De decem prædicamentis, quæ genera rerum dicuntur Tractatus feliciter finit.



De nomine quid sit secundum intentionem logicam.

DICTO de his quæ quantum ad rem significatâ per-
tinent ad primam operationem intellectus, quæ est in-
diuisibilem intelligentiam, ut in 3. de anima dicitur,
quia uidelicet res cognoscitur quantum ad suam quid-
datem: nunc dicendum est de his quæ pertinent ad secundam
operationem intellectus, quæ ibi compositio, uel diuisio nomi-
natur, qua scilicet intellectus noster unam rem cum alia compo-
nit, uel ab alia eam diuidit, per esse scilicet, & non esse. Et di-
citur tractatus iste de enuntiatione, seu propositione, large supra
propositione. Si enim stricte sumeretur, tunc enuntiatione esset
genus eius. Propositione enim solû dicitur de præmissis ipsius syl-
logismi, sed enuntiatione dicitur tam de præmissis, quam de præ-
conclusionem. Ad cognoscendum autem dictam enuntiationem
dicendum est primo cum Aristotele de partibus suis, scilicet de
nomine & uerbo, & de eius genere, quod est oratio. Nomen est
uox significatiua ad placitum sine tempore, cuius nulla pars si-
gnificat separata, finita, & recta. In illa nominis diffinitione po-
nitur uox pro genere. Notandum, quod ut habetur. 2. me-
taphysicæ hæc est diffinitio inter diffinitionem suppositorum,
& diffinitionem formarum siue substantialium, siue accidentia-
lium. Nam in diffinitione suppositorum nihil ponitur, quod sit
extra essentiam diffiniti, sed omnes particule diffinitionis sunt
de essentia diffiniti. Formæ uero, quia non possunt per se esse,
sed in alio scilicet in subiecto, uel in materia in sui diffinitione
requirunt subiectum, uel materiam, quæ tamen non sunt de es-
sentia earum, & ideo ipsarum diffinitiones dicuntur esse per ad-
ditamenta, unde formæ accidentales in sui diffinitione requi-
runt subiectum. Hæc est autem diffinitio inter eas diffiniendo.
Nam formæ abstractæ aliter requirunt subiectum in earum
diffinitionibus quam formæ sumptæ in concreto, formæ abstractæ
requirunt subiectum loco differentia, ut cû dicimus, crispitudo est
contractio capillorum, ubi capilli qui sunt subiectum crispitudi-
nis, ponuntur loco differentia. In concreto uero requirunt sub-
iectum loco generis, ut cum dicimus crispum est capillus contra-
ctus. Hoc habito sciendum est, quod nomen, uerbum, & ora-
tio sunt quædam artificialia, & per consequens accidentia, eor-
um autem subiectum est uox quæ est quid naturale. Ars, n. in uo-
ce ut in subiecto format nomina uerba & orationes & ideo in eo-
rum diffinitionibus debet poni uox ut subiectum. Et quia concreta
sunt, ideo in eorum diffinitionibus ponitur uox pro genere. Dicit
autem uox significatiua, ad differentiam uocum non significatiuarum
quæcumque sint illæ quæ uidelicet pro nihilo proferuntur. Ad
placitum autem dicitur, ad differentiam uocum significatiuarum
naturaliter, ut sunt latratus canum qui significant iram, prout
natura dicitur eis, quoniam non significant secundum institu-
tionem humanam. Sine tempore uero dicitur ad differentiam
uerbi & participii. Vbi nota, quod ut supra in alio tractatu di-
ctum est, actio passio & motus sunt una res, uerbum autem si-
gnificat per modum actionis uel passionis, & per consequens per
modum motus, seu mutationis. Primum autem quod habet
mensurari tempore, est motus, uerbum uero significat cum tem-
pore. Sciendum, quod actio & passio dupliciter possunt signifi-
cari, uel per modum abstractum, ut sunt quædam res, & tunc
non significant cum tempore, significant enim per modum habi-
tus & quietis, scilicet sine motu, & sic significantur a nomine.
Alio modo significantur per modum actionis prout sunt egre-
dientes a subiecto, & sic significantur ut motus, uel mutationes,
& per consequens, ut mensurantur tempore, & sic significantur
a uerbis formaliter, & non materialiter sumptis; & etiam a parti-
cipiis, non a nomine. nomen ergo significat sine tempore. Dein
de dicitur, quod nominis nulla pars significat separata, ad dif-
ferentiam orationis, cuius partes significant separata. Vbi nota,
quod significatio se habet ad nomen, ut forma eius, litera uero
& syllabæ sunt ut materia eius, seu ut partes integrales. Cum
autem nulla pars sit quæ non habeat formam totius in toto,
ideo nulla pars separata habebit per se significationem, nisi so-
lum illam quam habet totum. Vnde in nominibus compositis,
ut sunt terranova, castrum Ioannis, si significatum esset diui-
sum, pura quod intelligeretur pro terra quæ esset noua, tunc non
esset nomen, sed oratio, si uero significatum suum esset una res,
pura uel huiusmodi, tunc erunt nomina. Deinde dicitur si-

nita, ad differentiam nominum infinitorum, sicut est non homo.
Vbi nota, quod omne nomen accipiendo etiam pronomen pro
nomine, aut significat determinatam naturam, ut homo, aut
determinatam personam, ut ego & tu, aut determinatam natu-
ram & personam, ut Sortes Plato, cum autem nomen infinitum
nihil horum significet, non uere poterit dici nomen. Quod autem
nihil horum significet, patet. Nam nomen, quod imponitur a
priuatione ad minus requirit subiectum existens, non enim ca-
cum dicitur nomine animalis, sed supponit, quod illud quod est
caecum, sic aptum natum habere oculos. Nomen autem infinitum
cum a negatione imponatur, nihil supponit, potest enim dici de
ente, sicut de non ente. Dicimus enim, quod chimera est non
homo, ut equus est non homo, unde talia significant solum per
modum nominis, quia ad minus est suppositum in comprehen-
sione. Deinde dicitur recta, ad differentiam casuum obliquorum,
qui cadunt a recto seu nominatiuo per quandam originem de-
clinationis. Solus enim nominatiuus dicitur nomen principaliter,
quia per ipsum facta est impositio nominis ad aliud signifi-
candum. Non autem pertinent obliqui directe ad logicum, qui
uersatur circa uerum & falsum, quia tales casus, scilicet obliqui
cum hoc uerbo sum es est in quod omnia uerba resoluuntur, non
dicunt uerum uel falsum. Nihil tamen prohibet eos cum aliqui-
bus uerbis imperionalibus iungi, & significare uerum uel falsum,
ut tædet me lectionis, & sic patet de nomine &c.

De uerbo quid sit formaliter secundum descriptionem logicam.

VERBUM est uox significatiua ad placitum, cuius nulla pars
significat separata finita, & recta, & semper est significati-
uum eorum quæ de altero prædicantur. In illa diffinitione, uox
significatiua ad placitum cuius nulla pars significat separata,
intelliguntur eodem modo quo in nomine dicta sunt. Dicitur
autem finita ad differentiam uerborum infinitorum, ut sunt non
currit, non amat, quæ non proprie sunt uerba. Vbi nota, quod
proprium est uerbi significare aliquid per modum actionis & pas-
sionis, ut supra dictum est. Prædictæ autem dictiones hoc non fa-
ciunt, imo remouent actionem, uel passionem potius, quam ali-
quam determinatam actionem, uel passionem significant. non
ergo proprie sunt uerba. Sciendum, quod licet hæc proprie non
sint uerba, tamen aliqua posita in diffinitione uerbi eis conue-
niunt, primo quia significant cum tempore. Sicut enim agere &
pati sunt in tempore, ita etiam priuatio eorum, unde & quies
tempore mensuratur, dictiones autem prædictæ significant pri-
uationem actionis & passionis, ut dictum est. Secundum est,
quia ponitur in diffinitione uerbi, quod semper ponitur ex parte
prædicati, quia est significatiuum eorum quæ de altero
prædicantur, quod sic intelligitur. Quia enim subiectum enun-
tiationis significatur, ut id cui aliquid inhæret, uerbum autem
significat actionem per modum actionis, ut dictum est, de cuius
ratione est, quod inhæreat: ideo semper ponitur ex parte prædi-
cati, etiam quia in omni prædicatione oportet quod sit uerbum,
cum uerbum importet compositionem qua prædicatum compo-
nitur subiecto. Vnde sicut uerba significant actionem, uel pas-
sionem significant aliquid ut in alio existens, propter quod sem-
per ponuntur ex parte prædicati, ita etiam prædicta uerba infi-
nita, quia significant remotionem actionis uel passionis, semper
ponuntur ex parte prædicati. Negatio enim reducitur ad genus
affirmationis. Sciendum, quod uerba infinitiui modi aliquando
ponuntur ex parte subiecti, ut cum dicimus currere est moueri,
& hoc est quia habent uim nominis. Vnde Greci addunt eis
articulos, sicut nominibus, hoc idem facimus nos in logica uul-
gari. Nam dicimus el corere mio, ubi ly, el, est articulus. Intel-
lectus enim noster processum actionis uel passionis, seu inhæren-
tiam eius in subiecto apprehendit, & significat, ut est res quæ-
dam, & sic habet uim nominis. Si autem uerba aliorum mo-
dorum aliquando ponuntur ex parte subiecti, ut cum dicimus
curro est uerbum, tunc non sumitur uerbum formaliter, sed ma-
terialiter, secundum quod significat ipsam uocem, quæ accipit
ur ut res quædam, unde uerba & orationes & omnes partes ora-
tionis, quando sic ponuntur materialiter, sumuntur in ui nomi-
nis. Deinde ponitur in diffinitione recta, ad differentiam uer-
borum obliquorum, scilicet præteriti & futuri temporis, quæ non
sunt simpliciter uerba. Cum enim uerba proprie dicta significet
agere uel pati, hoc erit proprie uerbum, quod significat agere uel
pati in actu, quod est agere uel pati simpliciter, hic autem signi-
ficant uerba præteriti temporis, agere autem uel pati in præterito
uel in futuro est secundum quid, & ideo uerba præteriti & futu-
ri temporis non sunt simpliciter uerba, sed secundum quid. Di-
citur autem casus uerbi præteriti temporis, quia aliquo modo
significant tempus præteritum. Præteritum enim & futurum tem-

pus dicitur per respectum ad præsens. Est enim præteritum tem-
pus, quod fuit præsens: & futurum, quod erit præsens, & simili-
ter uerba aliorum modorum, quæ sit uerbum iudicatiui modi, ca-
sus uerbi dicitur, quia earum uariatio respicit ipsam actionem,
uel passionem, sicut & uariatio temporum: & quia uariatio uer-
borum in numero, & persona non respicit ipsam actionem, uel
passionem, sed solum subiectum, cui actio uel passio inhæret, ideo
non faciunt casus uerbi &c.

De oratione quid sit, & de speciebus eius.

ORATIO est uox significatiua ad placitum, cuius partes signi-
ficant separata. Qualiter autem huius diffinitionis par-
ticule sint intelligendæ, dictum est in diffinitione nominis. Diui-
ditur autem oratio in imperfectam, & perfectam. Oratio imperfecta
dicitur, quæ imperfectum sensum generat in animo auditoris,
ubi nota, quod ut dicitur 5. metaphysicæ, Perfectum est cui nihil
deest in genere suo: sensui autem quem generat oratio imperfec-
ta in animo auditoris aliquid deest, quia deest sibi compositio,
uel diuisio. Si enim dico, homo albus, quæ est oratio imperfecta,
nihil dico sibi inesse, uel non inesse, & per consequens sensus hu-
ius orationis facit stare animi suspensionem, quia sibi aliquid deest
ideo est imperfecta. Sciendum tamen, quod non sine causa oratio
perfecta & imperfecta diffinitur per generare sensum. Vbi nota,
quod licet oratio, & qualibet eius pars sint quædam res artifi-
ciales, & non naturales, nec etiam sint instrumenta naturalia uir-
tutis interpretatiuæ, ut Plato dicebat. Eius namque uirtutis in-
strumenta naturalia sunt pulmo, guttur, palatum, lingua, dentes,
& labia, sunt tamen instrumenta ipsius intellectus, qui non est uir-
tus materialis, sed supra omnem naturam corpoream: instrumentum
autem diffinitur ex fine, qui est usus eius, usus autem uocis signi-
ficatiuæ est significare audienti conceptum intellectus dicentis.
Bene ergo diffinitur oratio perfecta & imperfecta per generare
sensum, seu significare. Vnde oratio perfecta dicitur, quæ perfec-
tum sensum generat in animo auditoris propter complexionem
quam dicit. Orationum autem perfectarum quinque sunt species,
scilicet enuntiatia, uocatiua, interrogatiua, imperatiua, & depre-
catoriua. Sciendum quod ratio non solum concipit ipsas res: sed et
per suum conceptum alia dirigit & ordinat, concipiendo autem res
in se format orationem indicatiuam, seu enuntiatia: ordinando
autem alia, format alias orationes. Dirigitur autem & ordinatur
aliquis ab aliquo ad tria. Primo ad mente attendendum, & ad hoc
pertinet oratio uocatiua. Secundo, ad uoce respondendum, & ad
hoc pertinet oratio interrogatiua. Tertio, ad opus exequendum,
& ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperatiua, quan-
tum uero ad superiores oratio deprecatoriua, ad quæ reducitur ora-
tio optatiua, quia respectu superioris homo non habet uim inna-
tam, nisi per expressionem sui desiderii: suppositiua uero, i. condi-
tionalis, & dubitatiua reducuntur ad interrogatiuam. Et quia
illæ quatuor species orationis non significant uerum, uel falsum,
sed quædam ordinem ad ista consequentem, ideo non pertinet ad
præsens negocium, quod directe ordinatur in scientia demonstrati-
uam, in qua auris hominis per rationem adducitur ad consideran-
dum uerum ex his quæ sunt propria re: sed magis pertinet ad rhe-
toricam, uel poeticam, quæ inducunt ad assentiendum per dispo-
sitionem audientis. Sola autem enuntiatia, quæ significat uerum
uel falsum, ad hoc negocium spectat, & si quæ alie orationes ad
eam reduci possunt.

De enuntiatione quid sit & quid est uerum, & falsum.

ENUNTIATIO est oratio uerum uel falsum significans. Ad intel-
ligendum autem hanc diffinitionem, primo uideendum est quod
sit uerum uel falsum, secundo uideendum est quare soli enun-
tiationi conuenit significare uerum uel falsum. Quantum ad primū
sciendum, quod ut communiter dicitur, ueritas est adæquatio rei
ad intellectum, secundum Isaac, uerum dicitur adæquatum, fal-
sum uero non adæquatum. Hæc autem adæquatio, seu conformi-
tas non potest esse relatio realis, alioquin uerum non conuerter-
etur eum ente. Quod enim est in uno prædicamento tantum, non
potest esse de transcendentibus, est ergo relatio rationis, & sic ue-
rum est relatiuum secundum rationem, quod nihil prohibet ip-
sum esse in pluribus prædicamentis, uel in omnibus: Quæ autem
sit hæc conformitas, dico quod in intellectu quædam sunt subie-
ctiue, ut species intelligibiles, actus intelligendi, & huiusmodi:
quædam sunt obiectiue, ut ea quæ intellectus intelligit. Quædam
ergo res quæ est in intellectu obiectiue est conformis sibi ipsi, ut

est in rerum natura, tunc talis conformitas dicitur ueritas. Vnde
in hoc consistit ueritas, quod res sic apprehenditur ab intellectu
sicut est in rerum natura, & per oppositum falsitas est in disfor-
mitate rei, ut apprehensa est ab intellectu ad se ipsum, ut est in
natura sua, & propter hoc Philoso. 4. mera, dicit, quod uerum est
esse quod est, & non esse quod non est: falsum uero est esse quod
non est, & non esse quod est. Vnde quando intellectus intelligit
rem sic esse sicut est in rerum natura, uel non esse sicut non est, ta-
lis conformitas dicitur ueritas. Quando uero apprehendit rem
esse ut non est, uel non esse ut est, tunc falsitas. Sciendum, quod
in tali conformitate quæ ueritas dicitur, est considerare quatuor.
scilicet rem ut est intellecta, seu ut est in intellectu obiectiue, &
ipsum intellectum eam intelligentem, & actum intelligendi, qui
est subiectiue in intellectu, & rem ut est in natura sua. In re autem
ut est intellecta, seu ut est obiectiue in intellectu est per prius
ueritas, quam sit in intellectu, uel quam sit in actu intelligendi,
uel quam sit in re ut est in sua natura. Intellectus enim, & actus
intelligendi, non dicuntur ueri, nisi quia sunt de uero obiecto.
Intellectus enim dicitur uerus, quia apprehendit uerum, & actus
intelligendi dicitur uerus, quia est apprehensio alicuius ueri, &
res in natura sua dicitur uera, quia nata est apud intellectum cau-
sare apprehensionem conformem entitati suæ. Notandum quod
talis conformitas rei, ut intellecta est ad seipsum, ut est in natura
sua, potest esse uel in intellectu practico, uel in intellectu specu-
latiui. In intellectu quidem practico, quando scilicet, sic est res
per suam formam, sicut apprehendit eam artifex per artem suam.
Cum autem omnes res naturales per formam suam sint conformes
sibi ipsis ut apprehensæ sunt ab arte diuina, ideo quælibet
res secundum quod habet propriam formam dicitur uera, & sic uerum
& ens conuertuntur. In intellectu uero speculatiui est talis con-
formitas, quia intellectus intelligit rem sicut est. Non enim intel-
lectus sic intelligit, sicut res in intellectu practico, sed quia sicut
res est, ita eam intelligit intellectus: & ideo intellectus practicus
comparatur ad artificialia ut mensura ad mensuratum, e conuer-
so autem intellectus speculatiuus comparatur ad ea quæ intelli-
git ut mensuratum ad mensuram. Notandum quod aliqui tenent,
quod ueritas est conformitas rei ad intellectum informatum simi-
litudine rei: falsitas uero est difformitas intellectus sic informati
ad rem. Et hæc opinio probabiliter potest teneri. Sic ergo patet
quid est ueritas & falsitas &c.

Quod ueritas & falsitas sunt tantum in enuntiatione, & quare.

QUANTUM ad secundum scilicet, quare ueritas & falsitas sunt
in enuntiatione tantum, sciendum quod ueritas non est in
uoce significatiua, siue sit nomen, uel uerbum, uel oratio, nisi sicut
in signo, sunt autem huiusmodi signa conceptionum intellectus.
Secundum ergo, quod in conceptionibus intellectus erit uerum, uel
falsum, sic dicitur esse in ipsis signis. Sciendum quod ut dicitur
tertio de anima, duplex est operatio intellectus, scilicet indiuisi-
bilibium intelligentia, quæ dicitur intellectus intelligit quiddi-
tatem rei in se: & compositio & diuisio, scilicet quando uiam re
conceptam componit per esse, uel diuisio quando diuidit per non
esse, & in utraque operatione intellectus inuenitur ueritas. Vbi
nota, quod sicut dictum est, ueritas est relatio rationis, entia
autem rationis nusquam sunt subiectiue, nisi largo modo intelli-
gatur, secundum illud cui ratio attribuit talem respectum ratio-
nis, habet ergo ueritas solum esse obiectiue, & similiter dico de
falsitate. Vnde si consideramus illud quod primo uerum est, sci-
licet rem ut est intellecta, & uocem uerum, dico quod tale ue-
rum potest esse in prima operatione intellectus. Nam intellectus
intelligit ipsam rem ut est in se, & sic intelligit uerum: falsum
autem non intelligit intellectus in prima operatione sua, quia
uel attingit naturam rei, & tunc intelligit uerum, aut non
attingit, & tunc ignorat, & non est ibi proprie difformitas rei
intellectæ ad naturam eius, quia nec talis res est intellecta:
sed aliqua alia, & ideo non est ibi falsitas, quæ proprie impor-
tat deceptionem, & non ignorantiam solam: & inde est quod
Philosophus tertio de anima dicit, quod intellectus comprehen-
dendens quod quid est, semper est uerus. Hoc autem non est
perfecte comprehendere ueritatem, quæ est conformitas utrius-
que, scilicet rei ut intellecta est, & rei in sua natura, sed est
cognoscere unum conforme, seu uerum. In secunda uero
operatione intellectus est perfectæ & completiue ueritas ob-
iectiue. Nam apprehendere ueritatem, est apprehendere con-
formitatem rei intellectæ ad se ipsam secundum suam
naturam, ut dictum est: hoc autem fit comparando unum
alteri, uel idem ad seipsum secundum aliud, & aliud
esse, quod non potest fieri nisi per secundam operationem
Opuscu. S. Tho. Aquin. D intel-

Intellectus ergo perfecte veritas non est nisi in intellectu componente, vel diuidente, & similiter dico de falsitate. Tenendo vero secundam opinionem predictam, erunt clara. Nam si veritas est conformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei, in prima operatione intellectus erit verum, quia erit ibi talis conformitas, non tamen erit verum tunc in intellectu, vt in cognoscere verum. Non enim intellectus aliter cognoscit verum, nisi componendo, vel diuidendo secundum suum iudicium, quod iudicium si consonet rebus, erit verum, puta cum intellectus iudicat se esse informatum similitudine rei, vt res est. Et oppositum est de falso, & hoc totum pertinet ad secundam operationem intellectus, & non ad primam. Ex dictis potest patere, quod in sola enuntiatione sit veritas, vel falsitas, ut in signo. Si enim sola enuntiatione est signum eorum quae sunt obiectiue in secunda operatione intellectus, & solum in illa est verum & falsum, in enuntiatione erit verum, vel falsum, & non in aliqua alia uoce, siue sit dictio, siue oratio: & sic patet quid est enuntiatione.

C A P. V I.

De enuntiatione categorica, & hypotetica, affirmatiua, & negatiua.

Duiditur autem ab Aristotele enuntiatione tripliciter, & primo, vt analogum in sua analogata. Dicit enim quod enuntiationem quaedam est vna simpliciter, quaedam coniuunctione vna: Enuntiatione vna simpliciter est enuntiatione categorica, seu praedicatiua. Est autem enuntiatione categorica quae habet subiectum & praedicatum principales partes sui, vt homo est animal, homo est subiectum, animal est praedicatum, hoc uerbum est, quia praedicatur tertium adiacens, dicitur coniuunctio, seu copula uerbalis. Coniuunctione uero vna dicitur enuntiatione hypotetica, seu suppositiua, vt si homo est, animal est. Haec etiam diuisio enuntiationis est analogi in sua analogata, de quibus per prius & posterius dicitur, nam unum simpliciter est prius vno coniuunctione. Secundo diuiditur enuntiationem, vt genus in suas species: diuidit enim eam in affirmationem & negationem, quae sunt species enuntiationis. Licet enim affirmatio sit prior negatione, non tamen propter hoc enuntiatione de eis analogice praedicatur, sicut dictum est, quod praedicatur de simpliciter vna, & coniuunctione vna. Notandum quod vnum diuidentium aliquod commune potest esse prius altero dupliciter. Vno modo, secundum proprias rationes, aut naturas diuidentium. Alio modo, secundum maiorem participationem rationis illius communis, quod in ea diuiditur. Primum autem non tollit uniuocationem generis, ut manifestum est in numeris, in quibus binarius secundum propriam rationem naturaliter est prior ternario, sed tamen aequaliter participant rationem communis, scilicet numeri. Nam ita ternarius sicut & binarius est multitudo mensurata per unum. Secunda autem prioritas impedit uniuocationem generis, & propter hoc ens non potest esse genus substantiae, & accidentis, quia in ratione entis prius habet esse substantia, quae est ens per se, quam accidens, quod est ens in alio, uel in aliud. Sic in proposito. Licet affirmatio primo modo, scilicet secundum suam naturam, sit prior negatione, non tamen secundo modo, immo aequaliter participant rationem enuntiationis, utraque enim est oratio verum, uel falsum significans. Est autem enuntiatione categorica affirmatiua prior negatione. Nam affirmatio est enuntiatione alicuius de aliquo, ut homo est animal: negatio uero est enuntiatione alicuius ab aliquo, ut homo non est lapis. Cum autem enuntiatione dicitur, sit vox significatiua, non immediate significat rem, sed mediante conceptu intellectus. Vnde in omni enuntiatione est tria considerare, scilicet ipsam uocem, quae est signum conceptus intellectus, & ipsum conceptum intellectus, qui est ipsa similitudo rei, & ipsa rem. Quantum ad uocem, prior est affirmatio negatione, quia minus habet de compositione, quam negatio, plures enim dictiones sunt. Sortes non currit, quam Sortes currit, & per consequens est magis composita. Ex parte intellectus prior est affirmatio, quae significat compositionem, quam negatio, quae significat diuisionem. Posterior enim est diuisio compositione, sicut non est corruptio nisi generatorum, sic non est diuisio nisi compositorum. Ex parte etiam rei affirmatio quae significat esse, prior est negatione quae significat non esse, sicut habitus naturaliter prior est negatione. Tertia uero diuisio ipsius enuntiationis est in uniuersalem, particularem, indefinitam, & singularem. Sufficientia autem dictarum diuisionum, potest sic sumi. In ipsa enim enuntiatione est considerare totam suam naturam, quae est ex subiecto, & praedicato, & ipsorum coniuunctionem. Et quia omne quod est, ideo est quia unum numero est, ideo consideratur utrum sit una simpliciter, uel una coniuunctione, & ista diuisio dicitur pertinere ad substantiam enuntiationis. Secundo est in ea considerare ipsum praedicatum, ut componitur subiecto sine negatione, uel cum

negatione: & quia praedicatum est pars formalis enuntiationis, ideo haec diuisio dicitur pertinere ad qualitatem enuntiationis, qualitatem scilicet essentiali, secundum quod differentia significat quale quid, ut supra dictum est. Tertio est in ea considerare ipsum subiectum, prout scilicet est praedicabile de pluribus, uel de uno, & sic fit tertia diuisio, & haec dicitur pertinere ad quantitatem enuntiationis, nam quantitas sequitur materiam. Vnde uersus. Quae, ca. uel hyp. qualis, ne uel aff. v. quata par. in fin. Hic autem uersus sic intelligitur. In eo namque sunt tria nomina interrogatiua, scilicet. Quae, quod quaerit de substantia, Qualis, quod quaerit de qualitate. Et quata, quod quaerit de quantitate. Vnde quando fit interrogatio per quae, quaerendo, scilicet de substantia enuntiationis, respondetur categorica, uel hypotetica. Quando fit interrogatio per qualis, respondetur negatiua, uel affirmatiua. Quando uero fit interrogatio per quata, respondetur uniuersalis, particularis, indefinita, uel singularis. De prima diuisione enuntiationis dicitur in tractatu de enuntiationibus hypotheticis. De secunda uero eius diuisione, satis dictum est.

C A P. V I I.

De quantitate propositionum categoricarum de inesse, scilicet de uniuersali, particulari, indefinita, & singulari.

Restat dicere de tertia diuisione, quae est secundum quantitatem. Vbi nota, quod enuntiationum categoricarum quaedam sunt de inesse, quaedam uero modales. Dicitur autem enuntiatione de inesse, quae est de simplici inharentia praedicati ad subiectum, ut homo est animal. Modalis uero in qua inharentia praedicati ad subiectum modificatur, ut fortis currit, est possibile, uel homo est animal necessario. Vnde primo dicendum est de quantitate, & equipollentibus, oppositionibus, quae quantitatem sequuntur in enuntiationibus de inesse, secundo de eis in enuntiationibus modalibus. Ad uidentium autem quantitatem ipsarum enuntiationum de inesse, sciendum quod ea quae intellectus apprehendit, quaedam sunt uniuersalia, quaedam uero sunt in pluribus inueniri. quaedam sunt singularia, uidelicet quae non sunt apta inueniri nisi in uno. Vniuersale autem potest dupliciter considerari. Vno modo quasi separatim a singularibus. scilicet secundum esse quod habet in intellectu obiectiue: alio modo secundum esse quod habet in singularibus. Primo modo consideratur uniuersale, aliquid de eo potest dupliciter enuntiar. Vno modo, quando ei attribuitur aliquid, quod pertinet ad solam actionem intellectus, ut cum dicimus, homo est praedicabilis de multis, uel homo est uniuersale, uel homo est species. Huiusmodi enim intentiones format intellectus, & attribuit eas naturae intellectae, puta homini secundum quod comparat ipsam ad res quae sunt extra animam. Alio modo, enuntiat aliquid de uniuersali sic sumpto, quando attribuitur sibi aliquid prout ipsa natura intellecta apprehenditur ab intellectu ut unum, illud tamen quod ei attribuitur, non pertinet ad actum intellectus, sed ad esse quod habet ipsa natura intellecta in rebus quae sunt extra animam, puta si dicatur, homo est dignissima creaturarum, hoc enim conuenit naturae humanae, secundum quod est in singularibus. Nam quilibet homo singularis est dignior alii creaturis in rationalibus, sed tamen omnes homines singulares non sunt vnus homo extra animam, ut dicitur in praedicta enuntiatione, homo est dignissima creaturarum, ubi ly homo, licet pro omnibus singularibus, sed solum in acceptione intellectus est vnus. Et quia communiter non est apprehensum quod uniuersalia extra singularia subsistant, ideo communis usus loquendi non habet aliquam dictionem, seu aliquod signum, quod addatur uniuersali, secundum dictos modos, quibus aliquid de eo praedicatur. Sed Plato qui posuit uniuersalia subsistere extra singularia, inuenit quasdam dictiones, quas addebat uniuersalibus in talibus modis praedicandi. Dicebat enim per se homo est species, uel homo praedicabilis est species. Secundo modo enuntiat aliquid de uniuersali, secundum quod est in ipsis singularibus, & hoc dupliciter. Vno modo cum attribuitur sibi aliquid ratione ipsius uniuersalis, quod uidelicet ad essentiali ipsius pertinet, uel consequitur principia essentialia ipsius, ut cum dicitur, homo est animal, uel homo est risibilis. Alio modo, quando attribuitur ei aliquid ratione singularis, in quo inuenitur, scilicet quando attribuitur sibi aliquid accidens in diuisione, ut cum dicitur, homo ambulat. Et quia iste modus enuntians aliquid de uniuersali, cadit in communem apprehensionem hominum, ideo inuenitur super quaedam dictiones ad designandum modum attribuenti aliquid uniuersali sic accepto. Vnde si attribuitur sibi aliquid primo modo, scilicet ratione ipsius, ut uniuersale est, quia hoc est uniuersaliter de eo aliquid praedicari, ideo adiuuentum est hoc

hoc signum, omnis, quod designat, quod praedicatum attribuitur subiecto uniuersaliter quantum ad totum illud quod sub subiecto continetur. In negatiuis uero praedicationibus ad idem inuenitur est haec dictio, nullus, per quam significatur, quod praedicatum remouetur a subiecto uniuersaliter, secundum totum quod continetur sub eo. Si uero attribuitur ei aliquid secundo modo, scilicet ratione singularis, ad hoc designandum in affirmatiuis inuenitur est signum particulare, scilicet haec dictio, quidam, uel aliquid, per quam designatur, quod praedicatum attribuitur uniuersali subiecto ratione ipsius singularis significat, ideo designat uniuersale sub quadam indeterminatione. Vnde & dicitur in diuisione uagum. In negatiuis uero non est inuenta aliqua dictio, seu aliquid alium signum, sed dicimus, quidam homo non currit, uel nonnullus homo currit. Sic ergo sunt tria genera affirmatiuum in quibus de uniuersali aliquid praedicatur. Vna, in qua de uniuersali aliquid praedicatur uniuersaliter, ut ois ho est al. Secunda, in qua de uniuersali aliquid praedicatur particulariter, ut quidam ho est albus. Tertia, in qua aliquid de uniuersali praedicatur abiq; determinatione uniuersali, uel particulari, ut homo est animal. Prima enuntiatione dicitur uniuersalis: secunda particularis: tertia indefinita, quibus si addatur singularis, in qua aliquid de singulari praedicatur, ut fortis currit, erunt quatuor modi enuntiationum, quae possunt esse negatiuae, sicut sunt affirmatiuae. Et sic patet &c.

C A P. V I I I.

De oppositione propositionum categoricarum existentium in figura quantum ad enuntiationes de inesse.

Nunc dicendum est qualiter praedictae enuntiationes uniuersales, particulares, & indefinitae opponantur. Notandum quod aliquid alicui quatuor modis potest opponi. Vno modo re latiae, ut pater & filius: alio modo contradictorie, ut Sotes currit. Sortes non currit, tertio modo priuatiue, ut visus & caecitas, quarto modo contrarie, ut albedo, & nigredo. De oppositis re latiae, dictum est in praedicatione relationis. Contradictio uero est oppositio cuius secundum se non est medium. Inter esse enim & non esse non est medium. Ad hoc autem quod sit contradictio inter aliqua, requiruntur septem. Primo, quod opponatur duae propositiones, quarum vna sit affirmatiua, & altera negatiua. Secundo, quod tales enuntiationes sint eiusdem subiecti. Tertio, quod alii eiusdem praedicamenti. Quarto, quod non fiat praedicatio secundum diuersas partes subiecti, sicut cum dicitur, Sotes est albus dentes, & Sotes non est albus manum. Quinto, quod non sit diuersus modus ex parte praedicati, sicut cum dicitur, Sotes currit tarde, & Sotes non currit velociter. Sexto, quod non sit diuersitas ex parte mensurae loci, & temporis. Septimo, quod non sit diuersitas ex habitu ad aliquid extrinsecum, sicut cum dicitur, decem homines sunt multi in domo, & non sunt multi in theatro. Priuatio uero est negatio in subiecto apto nato. Licet enim caecitas neget visum, non tamen simpliciter, sed in subiecto nato apto uideri. Bene enim dicitur animal caecum sed non lapis caecus. Contrarie autem opponitur, quae in eodem genere posita maxime a se distant, & vicissim eidem subiecto inueniunt. Non enim albedini opponitur nigredo, sed nigredo, quae a se maxime distat. Sciendum, quod oppositio non praedicatur de dictis oppositionibus sicut genus de suis speciebus, sed ut analogum de suis analogatis. Vera namque oppositio est oppositio simpliciter, quae dicitur contradictio. Aliae uero dicuntur oppositiones secundum quid, & in tantum sunt oppositiones, in quantum aliquo modo dicunt contradictionem, scilicet esse, & non esse. Sciendum etiam est, quod in contradictione ita opponitur negatio affirmationi, quod nihil ponit. In priuatione autem ita opponitur priuatio habitui, quod supponit subiectum. In contrarietate uero ita est oppositio, quod supponit subiectum, & aliqua formata enim albedo opponitur nigredini, quod supponit aliquod subiectum, propter quod dicitur, vicissim inueniunt, & albedo etiam ponit aliquam formam, quod non facit negatio, nec priuatio. Sciendum, quod uniuersalis affirmatiua opponitur uniuersali negatiuae eiusdem subiecti & praedicati contrarie. Vnde omnis homo est albus, & nullus homo est albus, sunt contrariae. Ratio est, quia ut dictum est, contrariae opponuntur, quae maxime a se distant. Non enim nigrum dicitur aliquid ex hoc solo, quod non est albus, sed super hoc, quod non esse albus, quod significat remotionem albi, addit nigrum extremam remotionem ab albo. Sic ergo id quod affirmatur, per hanc enuntiationem, omnis homo currit, oportet quod remouetur per hanc negationem, non omnis homo currit, oportet enim quod negatio remoueat modum quo praedicatum dicitur de subiecto, quae designat hoc

signum, omnis, sed super hanc remotionem addit haec enuntiatione, nullus homo currit, totalem remotionem quae est in extrema distantia. Merito ergo dicitur contrariae, omnis homo currit, & nullus homo currit. Particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua nullo modo opponuntur contrarie, id est, contraria oppositione. Contrariae namque differunt extrema distantia, particularis autem affirmatiua, & particularis negatiua, se habent sicut media inter contraria: media autem non sunt contraria, nec etiam opponuntur contradictorie. Vt enim dictum est, hoc signum, quidam, quod facit propositionem esse particularem, designat uniuersale, seu terminum commune indeterminate, vnde non determinat illud ad hoc singulare, vel ad istud. Et propter hoc affirmatio, & negatio non erunt in eodem subiecto singulari, quod requiritur in contradictione, ut supra dictum est, ideo nullo modo sibi opponitur. Dicuntur tamen sub contrarie, quia sub contrariis continentur. Vniuersalis autem affirmatiua, & particularis negatiua: uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua, opponuntur contradictorie. Cuius ratio est, quia contradictio consistit in sola remotione affirmationis per negationem, uniuersalis autem affirmatiua remouetur per solam negationem particularem, nec aliquid aliud ex necessitate existit. Sicut per hanc, quidam homo non currit, remouetur haec, omnis homo currit. Particularis autem affirmatiua, non potest remoueri per particularem negatiuam, quia sibi non opponitur, ut dictum est, oportet ergo, quod remouetur per uniuersalem negatiuam. Sic ergo ista, scilicet omnis homo currit, quidam homo non currit, & nullus homo currit, quidam homo currit, sunt contradictoriae. Quilibet autem particularis dicitur subalterna suae uniuersalis. Et sic patet de oppositionibus propositionum, in quibus sunt signa, & singularium. Indefinitae autem sequuntur regulam particularium.

C A P. I X.

De equipollentibus enuntiationum categoricarum de inesse.

Restat nunc dicere de equipollentibus dictarum enuntiationum, ubi nota quod negatio praeposita ante signum, & per consequens ante totam enuntiationem, equipollent suae contradictoriae. Posita uero post signum in compositione, scilicet enuntiationis, facit vna sit affirmatiua, & altera negatiua, & postposita facit eam equipollere suae subalternae. Causa autem istarum equipollentiarum est. Nam in enuntiationibus praedictis est considerare quantitatem, uidelicet uniuersalitem, particularitatem, & qualitatem, scilicet negationem, & affirmationem, hoc est a natura negationis, ut neget, & tollat totum quod inuenit post se. Sic ergo ista enuntiatione, omnis homo currit, est uniuersalis, & affirmatiua, cui si praeponatur negatio, scilicet non omnis homo currit, ista negatio tollit uniuersalitem, & sic remanet particularis, uel indefinita, scilicet sine signo, quae equipollent particulari, & tollit affirmationem, & per consequens remanet negatiua. Aequipollent ergo huic, scilicet quidam homo non currit, quae erat sua contradictoria. Similiter sit haec enuntiatione, nullus homo currit, certum est, quod hoc est, cui si uniuersalis, & negatiua praeponatur sibi negatio, & dicitur, non nullus homo currit, negatio tollit uniuersalitem, ergo erit particularis: tollit etiam negationem, & sic erit affirmatiua, haec scilicet, quidam homo currit, quae erat sua contradictoria. Et idem erit de particularibus. Nam haec, non quidam homo currit, & propter hanc causam haec, non quidam homo non currit, & propter hanc causam haec, non quidam homo currit, scilicet, quilibet homo currit. Similiter etiam si sumatur haec enuntiatione, omnis homo currit, & postponatur negatio signo uniuersali, & ponatur ad compositionem sic, omnis homo non currit, quia negatio non inuenit post se signum, non negat illud, & per consequens remanet uniuersalis enuntiatione, aufert autem negatio affirmationem, & sic facta est enuntiatione negatiua, & uniuersalis, & equipollent ergo suae contrariae, scilicet huic, nullus homo currit. Similiter haec, nullus homo currit, est uniuersalis & negatiua: nam signum negatiuum negat compositionem enuntiationis. Postponatur ergo ei negatio, & dicitur, nullus homo non currit, quia negatio non habet signum post se, remanet enuntiatione uniuersalis, & quia erat negatiua quantum ad compositionem, aufert negationem, & remanet affirmatiua haec scilicet, omnis homo currit, quae erat sua contraria. Similiter etiam sumatur ista, omnis homo currit, quae est uniuersalis, & affirmatiua, & praeponatur sibi, & postponatur negatio sic, non omnis homo non currit, certum est, quod secunda negatio negat eius

compositionem. Vnde dato quod illa esset negativa, hæc scilicet, omnis homo non currit, præposita ergo negatio inuenit post se vniuersaliter quam tollit, & sic facit eam particularem, inuenit & negationem quâ tollit, & facit eam affirmatiuâ, & erit hæc, si quidam homo currit, quæ erat sua subalterna. Et sic est de omnibus aliis si præponatur, & postponatur in eis negatio: quia æquipollent suo subalterno, siue sit vniuersalis, siue particularis. Notandum quod aliquando contingit quod in eadē enuntiatione sunt duo signa vniuersalia negativa, vñ videlicet in subiecto, & alterum in prædicato, sicut in hac, nullus homo nullum animal est: dico, quod ista æquipollent huic, omnis homo aliquod animal est. Ratio est, quia quodlibet dictorum signorum & est vniuersale, & habet in se negationem; & quia non præponitur negatio primo signo, remanet enuntiatio vniuersalis, ergo negatio inclusa in primo signo, quod est signum vniuersale & negatiuum præponitur negationi, seu secundo signo, quod est signum vniuersale, & signum negatiuum: & quia inuenit vniuersaliter, destruit ergo vniuersaliter, & remanet particulare, destruit negationem, & sic remanet enuntiatio affirmatiua, hæc, si omnis homo aliquod animal est. Vel dicatur, sicut communiter dicitur, quod nullus non, æquipollent ei, quod est omnis, & dico non, si negationem quæ continetur in secundo signo, non nullus vero æquipollent ei quod est quoddam, & nullus non, sumo pro negatione, quæ est in primo signo, & sic remanet, omnis homo aliquod animal est. De omnibus his æquipollentis, datur versus. Præ contradic. post contra. præ postq; subalter. Qui sic intelligitur præ. i. negatio præposita contradic. idest facit æquipollere suo contrario, post, idest negatio postposita, facit æquipollere suo contra. idest contrario. Præ postq; idest negatio quæ præponitur, & postponitur facit æquipollere suo subalterno. Et sic patet de æquipollentis categoricarum.

CAP. X.

Quomodo enuntiationes categoricæ de inesse sitæ in figura, se habent ad veritatem & falsitatem.

Modo dicendum est quomodo se habent prædictæ enuntiationes quantum ad verum & falsum. Vbi nota, quod sicut supra dictum est, de vniuersali secundum quod est in ipsis singularibus dupliciter potest aliquid enuntiarī, scilicet affirmatiue, & remoueri negatiue. Vno modo quando attribuitur sibi aliquid ratione ipsius vniuersalis, vel quod pertinet ad eius essentiam, vel quod sequatur principia eius essentialia, ut cum dicitur, homo est animal risibile, & hæc vocatur materia naturalis, seu necessaria. Quod autem isto modo ab vniuersali remouetur ratione ipsius naturæ, vniuersalis, dicitur materia remota, seu impossibilis, ut homo est asinus. Secundo modo, quando attribuitur sibi aliquid ratione alicuius singularis, in quo hæc natura vniuersalis inuenitur, ut cum dicitur, homo currit, & hæc dicitur materia contingens. Sciendum quod in materia naturali, & in materia remota, si vna contrariarum est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Et causa hæc est, quia si illa dicitur materia naturalis, quæ provenit secundum naturam vniuersalis, ipsa ergo conuenit omni contento sub eo, sic quod vniuersalis affirmatiua erit vera, vniuersalis autem negatiua, quæ remouet hanc materiam ab omni contento sub eo, necessario erit falsa: dicitur enim non esse quod est, quod est falsum, scilicet dicere non esse quod est, vel esse quod non est. Similiter et in materia remota, vniuersalis negatiua est vera, quia remouet tale prædicatum ab omni contento sub tali vniuersali. Vniuersalis ergo affirmatiua, tunc etiam dicitur falsa, quia dicit esse quod non est: & simili modo se habebit de suis particularibus sibi subalternis. Materia enim naturalis, quia omnibus contentis sub vniuersali conuenit, ideo in tali materia particularis affirmatiua erit vera, negatiua vero falsa, e contra se habebit in materia remota. In materia vero contingenti, ambæ contrariæ possunt esse falsæ, & causa potest haberi ex dictis. Si enim in tali materia non attribuitur vniuersali aliquid nisi ratione particularis alicuius contenti sub eo, affirmare illud de omnibus particularibus falsum est, quia dicitur, quod non est esse: similiter etiam illud negare ab omnibus particularibus, seu singularibus falsum est, quia dicitur, quod est non esse. Ambæ ergo sunt falsæ. Particulares vero, quia quælibet potest saluari in vna singulari, ambæ sunt veræ. Aliâ ratione assignat Aristoteles. Nam ut dicit, contraria mutuo se expellunt, ambæ istæ contrariæ non poterunt simul esse, quod est verum, remotiones tamen earum nihil prohibet simul esse, sicut album & nigrum non possunt esse simul, remotiones tamen amborum nihil prohibet esse simul, falsum enim est remotio amborum. In omni materia siue naturali, siue remota, seu contingenti, si vna contradictoriarum est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Contradictoriæ enim enuntiationes, vel sunt singulares, ut dictum est, vel vna est vniuersalis & altera particularis, & hoc habent, quia vna remouet aliâ, vna

de si vna est negatiua, altera est affirmatiua, & si affirmatiua erit vera, dicit esse quod est, & hoc est verum, ut dicitur, 4. metaphysicæ, verum enim est esse quod est, & non esse quod non est. Falsum autem est non esse quod est, & esse quod non est. Negatiua vero sibi contradictoria, quia dicit non esse, quod est, erit falsa. Similiter si negatiua est vera, dicit non esse quod non est, & affirmatiua tunc dicit esse quod non est, quod est falsum. Et sicut inter esse & non esse non est medium, & vnum remouet alterum, quia impossibilia est dici de eodem, & verificari simul esse & non esse, sic etiam contradictoriæ, quia vna ponit de eodem esse, & altera de eodem non esse, ideo vna semper remouet alterâ. Et quia in tali esse, vel non esse consistit verum, vel falsum, ut dictum est, ergo sine medio si vna est vera, reliqua est falsa, & e conuerso. Et sic patet de veritate, & falsitate dictarum propositionum de inesse, &c.

CAP. XI.

Quid sit propositio modalis, & de eius quantitate.

Nunc restat ponere, vel dicere de propositionibus modalibus. Modus autem, ut hic sumitur, est adiacens rei determinationi, idest, determinatio facta per adiectiuum. Est autem adiectiuum duplex, scilicet nominis, ut album & nigrum, & verbi cuiusmodi sunt aduerbia, quia enim aduerbium stat iuxta verbum & semper nititur verbo, ideo dicitur esse adiectiuum verbi. Et sic modus erit duplex, scilicet nominalis, ut cum dicitur cursum velociter, & adverbialis, ut cum dicitur currit velociter. Notandum, quod aduerbia multipliciter possunt determinari: e verba. Quædam determinant ipsum rationes actionis, vel passionis, quæ verbum significat, ut curro velociter: vel ago fortiter, & hoc faciunt aduerbia qualitatiua. Quædam vero ratione temporis, ut aduerbia temporalia. Alia vero ratione modi, ut aduerbia vocandi, & optandi. Quædam vero determinat verbum ratione compositionis quam facit in oratione, & ista sunt sex, scilicet necessario, impossibilitate, possibiliter contingenter, vero, & falso. Cum enim dicitur, Sortes currit velociter, signatur quod cursus eius sit velociter: sed cum dicitur, necessario Sortes currit, non significatur, quod cursus eius sit necessarius, sed quod ista compositio, scilicet, Sortes currit, sit necessaria, & sic de aliis quinque aduerbiis dicitur. Sciendum quod prædicta sex aduerbia faciunt veras enuntiationes modales: quia possunt facere propositiones modales adverbialiter sumpta, ut cum dicitur, Sortes currit necessario, & nominaliter, ut cum dicitur, Sortes currere est necesse, & sic de aliis. Verum est autem, quod duo istorum modorum, scilicet vero, & falso, non variant enuntiationem quantum ad oppositiones, æquipollentias, & huiusmodi, sed eodem modo se habent, seu eodem modo sumuntur in eis, sicut in categoricis de inesse, ideo de eis prætermittimus. Sed quia alia quatuor aduerbia, scilicet possibiliter, impossibilitate necessario contingenter, prædictas enuntiationes variant, ideo de ipsis dicamus. De his autem ad præsens videbimus quatuor, scilicet quantitatem, qualitatem, oppositiones, & æquipollentias, quia de conuersione ipsarum dicitur in tractatu de syllogismis, vbi etiam dicitur de conuersione enuntiationum de inesse. Ad sciendum autem eorum quantitatem, notandum quod quædam sunt propositiones modales de dicto, ut Sortes currere est necesse, in quibus scilicet dictum subiicitur, & modus prædicatur: & istæ sint vere modales, quia modus hic determinat verbum ratione compositionis, ut supra dictum est. Quædam autem sunt modales de re, in quibus videlicet modus interponitur dicto, ut Sortes necesse est currere, non enim modo est sensus, quod hoc dictum sit necesse, scilicet Sortes currere, sed huius sensus est, quod in Sorte sit necessitas ad currendum. Et clarius apparet de possibili. Cum enim dicitur, Sortes currere est possibile, sensus est, quod hoc dictum, scilicet Sortes currere, est possibile. Sed cum dicitur, Sortes possibile est currere, sensus est quod in Sorte sit possibilitas currendi. Sunt autem & aliæ enuntiationes, quæ videntur modales, & non sunt, quando videlicet modus subiicitur, & dictum prædicatur, ut possibile est Sortes currere. Ratio huius est, quia denominatio debet sumi a forma, formale autem in enuntiatione est prædicatum, & ideo a prædicato debet denominari. Cum ergo in enuntiatione prædicatur modus, erit modalis: cum vero prædicatur dictum non erit modalis. Sciendum quod omnes enuntiationes modales de dicto sunt singulares, quantumcumque sit in eis signum vniuersale. Vnde hæc omnem hominem currere est possibile, est singularis, & sic de omnibus aliis. Ratio huius est, nam ut supra dictum est, enuntiatio dicitur singularis quia in ea subiicitur singulare, seu terminus singularis, ut Sortes currit. Sed in talibus enuntiationibus subiicitur hoc dictum signatum, scilicet omnem hominem currere, quod totum accipitur

pro vno termino signato, omnes ergo tales enuntiationes sunt singulares. In modalibus vero de re, & in his quæ videntur modales, & non sunt, sumitur quantitas secundum quod in dicto sunt termini, & signa. Vnde hæc possibile est omnem hominem currere, est vniuersalis, & hæc, possibile est aliquem hominem currere, est particularis, & sic se habet de modalibus de re. Patet ergo de earum quantitate.

CAP. XII.

De qualitate propositionum modalium quo ad affirmationem, & negationem.

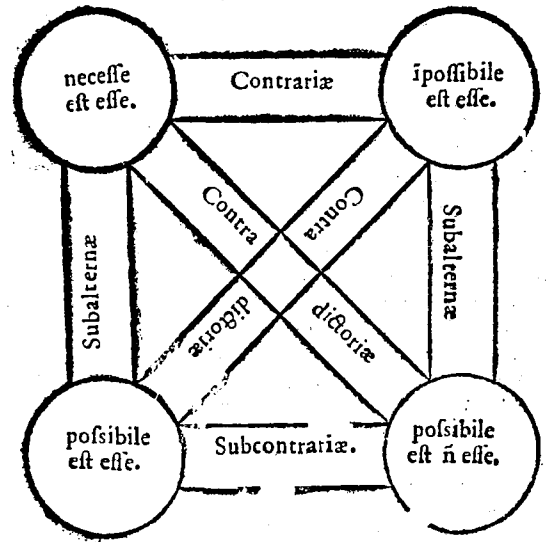
Equitur de ipsarum qualitate. Vbi nota, quod in enuntiationibus de inesse, est tria considerare, scilicet subiectum prædicatum, & compositionem vtriusque, quæ ita se habent quodammodo, sicut in naturalibus. In homine enim est considerare corpus, & animam, & humanitatem. Corpus est materia: anima est forma, quæ est pars compositi, vnde forma est respectu corporis, humanitas vero est forma respectu vtriusque, scilicet respectu corporis, & animæ. Sic in proposito, in enuntiatione subiectum est sicut materia: prædicatum vero sicut forma, quæ est pars compositi. Vnde est quasi forma respectu subiecti, compositio vero est forma vtriusque. Vnde in eis affirmatio, & negatio sumitur secundum compositionem, vel diuisionem: vbi est negatio. Vnde quando in compositione non est negatio, erit enuntiatio affirmatiua, si vero in ea est negatio, est enuntiatio negatiua. In modalibus autem sicut se habet in illis de inesse prædicatum, sic se habet modus, quia est ut forma respectu dicti, & ideo si modus componitur cum dicto affirmatiue: modalis erit affirmatiua, si vero negatiue, propositio erit negatiua. Hæc enim Sortem non currere est possibile: est affirmatiua, quia compositio modicum dicto affirmatur. Hæc autem Sortem currere non est possibile, est negatiua, quia talis compositio negatur. Et hoc clare apparet in veritate, & falsitate earum. Affirmatio enim de eodem singulari opponitur contradictorie negationi, & per consequens si vna est vera, reliqua est falsa: sed ista, Sortem currere est possibile. Sortem non currere est possibile, ambæ sunt veræ, quia Sortes potest currere, & potest non currere, & de vtroque dicto verificatur possibilitas: non ergo est vna affirmatiua, & alia negatiua. Sciendum, quod licet enuntiatio modalis dicatur affirmatiua & negatiua a modo affirmato, & negato, tamen quælibet potest quadrupliciter variari: quia, vel habebit vtrumque, scilicet dictum, & modum affirmatum, ut Sortes currere est possibile. Vel vtrumque negatum, ut Sortem non currere non est possibile, vel dictum negatum, & modum affirmatum, ut Sortem non currere est possibile. Vel dictum affirmatum, & modum negatum, ut Sortem currere non est possibile. Et sic patet de eius qualitate.

CAP. XIII.

De oppositione, & æquipollentia enuntiationum modalium.

Nunc videndum est de earum oppositione. Vbi nota, quod modales huiusmodi variantur secundum affirmationem & negationem in dicto, & in modo sicut immediate dictum est, & sic faciunt inter se oppositiones. Sed quia diuersi modi sibi inuicem opponuntur, ideo primo dicendum est de oppositionibus modalium secundum diuersos modos: postea reducemus vnum modum ad alium per æquipollentias, & sic patebit omnium oppositiones. Norandum, quod possibile dupliciter potest sumi, vel in toto suo significato, & tunc comprehendit necessarium, & contingens & sic, quod necesse est esse, possibile est esse, & quod contingens est esse, possibile est esse. Alio modo sumitur solum pro contingenti, & sic sumitur in istis oppositionibus. Vnde licet quatuor sint enuntiationes modales, tres tamen earum faciunt diuersitatem in oppositionibus, & æquipollentis, quia illa de contingenti, & illa de possibili pro eadem sumuntur. De istis ergo tribus modis dicamus, scilicet necesse impossibile possibile. Et licet ut dictum est, quando modus substantialiter, & dictum prædicatur, enuntiatio non fit modalis, tamen cito reducitur ad modalem, & sic modo enuntiationibus illis vtetur. Sciendum, quod sicut dictum est in enuntiationibus de inesse, hoc signum omnis designat, quod prædicatum enuntiationis attribuitur subiecto quantum ad totum illud, quod sub eo continetur, hoc vero signum nullus remouet a subiecto totum quod sub eo continetur, & propter hoc vniuersalis affirmatiua, & vniuersalis negatiua, sunt contrariæ. Sic in istis enuntiationibus modalibus, iste modus necesse, facit significare totam inhærentiam subiecti ad prædicatum, quia quod necesse inest omni tali inest, & ideo tenet eundem locum scilicet modalis affirmatiua de necessario, & vniuersalis affirmatiua de inesse. Et sicut nullus totum remouet, ita etiam impossibile, quia quod impossibile inest, nulli tali inest, & ideo propositio

de impossibili tenet locum vniuersalis negatiua. Et sicut quidam affirmando non totam inhærentiam ponit, similiter etiam negando non totum, quod sub subiecto continetur remouet, sic iste modus possibile, quia quod possibiliter inest, non inest omni, & quod possibiliter non inest, non inest nulli, & ideo possibile affirmando tenet locum particularis affirmatiua, & possibile negando tenet locum particularis negatiua. Secundum ergo prædicta, istæ enuntiationes, Necesse est esse, & impossibile est esse, sunt contrariæ. Necesse est esse, & possibile est non esse, sunt contradictoriæ. Impossibile est esse, & possibile est esse, sunt contradictoriæ. Possibile est esse, & possibile est non esse, sunt subcontrariæ. Necesse est esse, & possibile est esse, sunt subalternæ. Impossibile est esse, & possibile est non esse, sunt subalternæ, ut patet in figura sequenti.



His visis, statim patebit de æquipollentis earum, & de oppositionibus ipsarum: quando variantur per negationes positas in dicto, vel in modo. Aequipollentiæ namque modalium, eodem modo sunt sicut in enuntiationibus de inesse, secundum videlicet versus illum. Præ contradic. post contra. præ postque subalter. Negatio enim præposita modo, facit æquipollere suo contrario, vnde hæc non necesse est esse, æquipollent huic, possibile est non esse. Et hæc, non impossibile est esse, æquipollent huic, possibile est esse. Negatio vero postposita, scilicet modo, facit æquipollere suo contrario, vnde hæc, necesse est non esse, æquipollent huic, impossibile est esse. Et hæc, impossibile est non esse, æquipollent huic, necesse est esse. Præ postque subalter, idest, negatio præposita, & postposita modo facit æquipollere suo subalterno: vnde hæc, non necesse est non esse, æquipollent huic, possibile est esse, & similiter hæc, non impossibile est non esse, æquipollent huic, possibile est non esse. Ex dictis potest patere qualiter oppositiones propositionum eiusdem modi variantur per negationes. Verbi gratia. de enuntiationibus de necessario, ista, necesse est esse, & hæc: non necesse est esse, sunt contradictoriæ, & istæ, scilicet non necesse est non esse, & necesse est esse, sunt subalternæ, & sic se habet de singulis aliis enuntiationibus modalium, per hunc versus: Amabimus edentuli: illiæ, purpurea, ut satis patet.

CAP. XIII.

De enuntiatione hypothetica, & de tribus speciebus eius.

Restat nunc dicere de enuntiationibus hypotheticis, seu suppositiuis, quod idem est. Diffinitur autem enuntiatio hypothetica sic. Enuntiatio hypothetica est quæ habet duas categoricas principales partes sui, ut Si homo currit, homo mouetur patet quod hæc hō currit, est vna enuntiatio categorica, & illa, homo mouetur est altera. Et dico principales partes, quia termini sunt principales partes propositionis categoricæ, non tñ sunt principales partes propositionis hypotheticæ, sed remotæ, sicut lapides sunt partes domus remotæ, & in hoc differt enuntiatio hypothetica ab enuntiatione categorica. Nam principales partes categoricæ sunt termini: principales autem partes hypotheticæ sunt duæ categoricæ. Alia etiam differentia est inter propositiones categoricas & hypotheticas. Nam in categorica subiectum suscipit nomen prædicati. Cum enim dicitur homo est animal, homo recipit nomen animalis, cum homo dicatur esse animal. Non autem sic Opusc. S. Tho. Aquin. D 3 in hy-



CAP. I.

Quid sit syllogismus, & quae ad ipsum requiruntur constituendum.

in hypotheticis: quia vnum de altero non praedicatur: sed tantum aliquod dicitur esse, si alterum fuerit. Verbi gratia. Cum dicitur si peperit, cum viro concubuit: non est sensus, quod pare...

ODO dicendum est de tertia parte, videlicet de his quae pertinent ad tertiam operationem intellectus, licet enim, ut dictum est a Philosopho, ponantur duae operationes intellectus, scilicet simplicium intelligentia: & oppositio, vel diuisio, tamen additur...

tem materia existentibus veris, vel probabilibus praemissis semper sequitur conclusio vera, vel probabilis. Quod autem talis ordinatio sit bona, probatur per duo principia per se nota. Dico autem principia hic primas propositiones per se notas. Hae autem principia sunt dici de omni, & dici de nullo. Est autem dici de omni, quando nihil est fumere sub subiecto, de quo non dicatur praedicatum. Dicit vero de nullo est, quando nihil est fumere sub subiecto, a quo non remoueat praedicatum. de his autem inferius: melius dicetur. Sciendum quod quia syllogismi variantur per diuersas figuras, ut infra dicetur, ideo aliqui syllogismi non possunt immediate probari per dicta duo principia, & propterea tales syllogismi indigent vno alio principio, per quod possunt reduci ad dici de omni, vel ad dici de nullo. Hoc autem principium est, Quando ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis primae conclusionis, tunc prima consequentia fuit bona. Vnde omnes illi syllogismi, in quibus non potest recte saluari di...

CAP. II.

De conuersione propositionum de inesse, & de speciebus eius.

Conuersio autem propositionum, ut hic sumitur, est facere de subiecto praedicatum, & de praedicato subiectum, ita quod existente conuersa vera, et ea in qua conuertitur, sit vera. Verbi gratia, ista propositio, Omnis homo est animal. si conuertitur in istam, Omne animal est homo, bene fit de praedicato subiectum, & de subiecto praedicatum: tunc prima propositio est vera, secunda vero falsa, ideo talis conuersio non est bona. Est autem in propositionibus terminorum finitum, de quibus hic intendimus, duplex conuersio, scilicet simplex, & per accidens. Dicitur autem conuersio simplex, quando de praedicato fit subiectum, & de subiecto praedicatum, manente secunda propositione in eadem qualitate, & quantitate cum prima. Per accidens vero dicitur, quando de subiecto fit praedicatum, & conuersio manente eadem qualitate propositionis, sed mutata quantitate. Primo modo conuertuntur propositiones, vniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Secundo modo conuertuntur vniuersalis affirmatiua, & vt aliqui dicunt, vniuersalis negatiua, tamen non est necessarium hoc ponere. Si enim ad hanc, Nullus homo est lapis, sequitur, nullus lapis est homo, & ista est vera, necessario sequitur hanc esse veram, quidam lapis non est homo. Vt enim supradictum est, existentibus vniuersalibus veris, semper particulares sunt verae, licet non conuersio. Primo probemus conuersionem simpliciter, & primo vniuersalem. Et quia ut dictum est, in talibus syllogismis, & eorum propositionibus non curatur in qua materia sint, ideo veterum terminis transcendentibus, loco quorum possunt poni termini quicunque. Sit ergo propositio conuertenda ista. Nullus b. est a. Et semper supponatur quod prob. & pro a. sumatur tales termini significatiui qui faciant propositionem variam: sicut si prob. sumatur homo, & pro a. lapis, dico ergo quod praedicta propositio conuertitur in istam, Nullum a. est b. quod probo per dictum tertium principium sic, Quando ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis, prima consequentia fuit bona: sed sic est in proposito, ergo, &c. Cum ergo dico, nullum b. est a. ergo nullum a. est b. facio consequentiam, cuius antecedens est, nullum b. est a. consequens vero est nullum a. est b. modo videamus si ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis vere. Huic autem propositioni, scilicet nullum a. est b. quae est consequens, potest esse duplex oppositum, scilicet contrarium, & contradictorium: sumamus ergo contrarium eius, scilicet quoddam a. est b. particularis enim affirmatiua, & vniuersalis negatiua sunt contradictoriae: ad istam autem, scilicet quoddam a. est b. sequitur ista, scilicet quoddam b. est a. vt probabo: sed hae, quoddam b. est a. & illa quae fuit antecedens, scilicet nullus b. est a. sunt oppositae contradictoriae: ergo ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis: prima ergo consequentia quam vocamus conuersionem, fuit bona. Nunc oportet probare quomodo ad illam, quoddam a. est b. sequitur illa, quoddam b. est a. hoc autem probatur per syllogismum expositorium. Ponam ergo propositiones primas in terminis signi...

CAP. III.

De conuersionibus propositionum modalium, & differenti modo earum.

Nunc dicendum est de conuersionibus propositionum modalium. Sciendum quod propositiones de necessario & impossibili eodem modo conuertuntur, sicut propositiones de inesse, & per idem principium probantur. Propositiones vero de possibili, & contingenti non eodem modo conuertuntur. Sed quia oppositiones non eodem modo sumuntur in propositionibus modalibus, sicut in propositionibus de inesse: ideo oportet manifestare probationes praedictarum propositionum, & sicut ostendimus de propositionibus de necessario, sic erit de propositionibus de impossibili. Sit ergo propositio ista conuertenda, Necessesse est nullum b. esse a. quae conuertitur in hanc, Necessesse est nullus a. esse b. quia ex opposito secundae propositionis inferitur oppositum praecedentis, oppositum enim istius. Necessesse est nullum a. esse b. est istud, non necessesse est nullum a. esse b. sed ista aequipollet huic, possibile est aliquod a. esse b. Nam necessesse non esse, aequipollet huic quod est possibile esse: quia nonnullus aequipollet huic quod est aliquis, ergo ista, non necessesse est nullum a. esse b. aequipollet huic, possibile est aliquod a. esse b. Ad hanc autem sequitur, possibile est aliquod b. esse a. quod potest probari per syllogismum expositorium, vt supra dictum est de particulari affirmatiua, sed ista, possibile est aliquod b. esse a. est contradictoria antecedentis, quae erat, Necessesse est nullus b. esse a. Ex opposito ergo consequentis inferitur oppositum antecedentis. Prima ergo consequentia, seu conuersio fuit bona. Particularis affirmatiua conuertitur eodem modo, & probatur per idem principium.

principium sic. Necessesse est quoddam b. esse a. ergo necessesse est quoddam a. esse b. Cuius oppositum est, Nō necessesse est aliquod a. esse b. quæ æquipollent huic. Possibile est nullum a. esse b. quæ conuertitur in istam, Possibile est nullum b. esse a. Non enim sumitur hic, possibile, prout idem est quod contingens, quia nō conuertitur, sicut infra patebit: sed sumitur modo possibile in suo toto significato, ut comprehendit necessarium & contingens ut supra in alio tractatu dictum est. Hæc autē, Possibile est nullum b. esse a. est contradictoria huic, Necessesse est quoddam b. esse a. quæ erat antecedens: Eodem etiam modo prior cōuersio vniuersalis affirmatiua per accidens, s. per conuersionem per accidens faciam. Notandum quod hæc est differentia inter cōcreta accidentalia prædicata, & substantia, seu ipsorum subiecta. Nam ex parte prædicati dicunt formam, ex parte vero subiecti dicunt illud quod habet illam formam. Cum enim dico, Sortes est albus, ly albus, dicit solam formam albedinis: sed cum dico Quoddam album est Sortes, ly album, dicit habens albedinem. In tali ergo materia deficit cōuersio modalium affirmatiua. Nam hæc est vera, Necessesse est quoddam album esse corpus, & tamen hæc est falsa, Necessesse est quoddam corpus esse album: quia hæc est contingens. Et sic patet de conuersionibus propositionum de necessario. Eodē modo sunt illæ de impossibili in suo toto significato. Conuersiones autem propositionum de contingenti, & de possibili, ut est idem quod contingens, sūt in terminis. s. vt Cōtingit nullum b. esse a. conuertitur in hanc, contingit omne b. esse a. Vnde istæ conuersiones alio modo, & opposito se habent ad conuersiones propositionum de inesse, & modalium dictarum. Nam in illis semper de subiecto fit prædicatum, & conuerso, & semper in eis seruetur eadem qualitas, licet non semper eadem quantitas. In istis vero, quod fuit subiectū, vel prædicatum, eodem modo remanet, & mutatur qualitas. Ratio horum est: quia vt dictum est, illa est bona conuersio, in qua sicut est veritas in propositione conuersa, ita est in illa in quam conuertitur. Si autem propositio de contingenti conuerteretur sic, quod de subiecto fieret prædicatum, & cōuerso, non inueniretur in omni materia vera, sed in aliqua materia esse antecedens verum, & consequens falsum, ergo mala esset cōuersio. Verbi gratia, In terminis significatiuis contingit nullū hominem esse album, hæc est vera: quia contingere hoc potest, si conuertatur sic, contingit nullum album esse hominem, hæc est falsa. Ponatur ergo modo quod Sortes esset albus, quia est albus, numquam poterit contingere Sortem non esse hominē. Fit autem, ista conuersio in diuersa qualitate. Nam triplex est contingens, vel ad vtrumlibet, vt contingit hominem esse album: vel vt in pluribus, vt cōtingit hominem habere duos oculos: vel vt in paucioribus, vt contingit hominem esse mortuum. Contingens autem ad vtrumlibet dicitur: quia quod possumus inesse, tot possunt remoueri, ergo negatiua & affirmatiua sunt simul veræ. Contingens autem vt in pluribus non conuertitur in contingens vt in pluribus, sed in contingens vt in paucioribus. Vnde illa, contingit nullum hominem esse cæcū, conuertitur in istam, contingit omnem hominem esse cæcū. Prima enim est contingens vt in pluribus, secunda vero vt in paucioribus. Eodem modo conuertitur contingens vt in paucioribus sicut contingens vt in pluribus, & eodem modo lumitur eorum conuersio, sicut dictum est de contingentibus ad vtrumlibet. Nam si cōtingit in pluribus, deficit in paucioribus & si contingit in paucioribus, deficit in pluribus, & sic patet de conuersionibus modalium. Notandum quod aliquæ propositiones ponuntur quæ carent conuersione, cum nihil faciāt ad propositum, quia nulla earum posset poni in aliquo syllogismorum qui reducendi sunt, ita videlicet quod illæ indigeant conuersione, & sic de dictis tractare est superfluum.

C A P. I I I I.

De syllogismis ostensiuis de inesse quo ad modum & signum.

His habitis, modo dicendum est de syllogismis, & primo de syllogismis de inesse. Secūdo de modalibus. Tertio, de hypotheticis. Syllogismorum autem de inesse quidam sunt ostensiuus, quidam vero ad impossibile, vnde primo dicendum est de syllogismis ostensiuis. Sciendum quod omnis syllogismus ostensiuus constat ex tribus orationibus, quarum duæ vocantur propositiones seu præmissæ, vltima vero dicitur conclusio. Verbi gratia. Omne animal est substantia. Ista duæ. s. omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sunt duæ propositiones, quarum prima, s. omne animal est substantia, dicitur maior: secūda vero dicitur minor, seu assumpta: tertia vero oratio, s. omnis homo est substantia, dicitur conclusio. Et licet prædicæ tres orationes sint perfectæ constantes ex subiecto & predicato, nō tamē

habent nisi tres terminos, qui sunt, homo, animal, & substantia. Et causa est, quia omnes isti termini sumuntur bis, vnde terminus bis sumptus in præmissis, dicitur medium. Terminus in maiori propositione sumptus cū medio dicitur maior extremus. Terminus vero sumptus in minori propositione cū medio dicitur minor extremus. In cōclusionē vero iterū sumitur maior extremus cū minori, ita, s. quod si cōclusio est directa, maior extremus prædicatur de minori. Si vero in directa, sit eonuerso. Vnde mediū nūquam ponitur in cōclusionē. Ad sciendū autē causas dictorū nominum, sciendum quod homo est rationalis, dicitur autē rationalis & non intellectus: quia intellectus apprehendit quicquid apprehendit, sine discursu, ratio vero licet nō sit alia potētia quā intellectus, tamē dicitur ratio: quia quicquid apprehendit, apprehendit cū discursu. nō ergo venit ad perfectā apprehensionē alicuius rei, nisi discursus a magis noto ad minus notū. Verbi gratia. Ad cognoscendū perfectē quid sit homo, primo intelligimus quod sit ens, deinde quod sit substantia, deinde quod sit corpus, deinde quod sit animatum corpus, deinde anima, deinde rationalis, & sic veniemus in cognitiōe hominis discurrendo. Sine autē talis discursus fiat sine cōplexione, s. intelligēdo ens substantiā corpus, nō ponēdo ibi est, vt, s. non dicamus hoc est homo: vel fiat cū cōplexione, nihil ad propositum, sufficit quod discurrendo intelligimus, & talis discursus est a magis noto nobis ad minus notū. Magis autē nota nobis sunt magis vniuersalia, vt r. phy. dicitur: quia sunt magis cōfusa, discursus ergo noster in nostra cognitione est a magis vniuersali ad minus vniuersalia. Vnde magis & prius cognoscimus ens quā substantiā, & substantiā quā corpus, & corpus quā animatū corpus, & animatū corpus quā animal, & animal quā hominē. De tali autē discursu est syllogismus, qui nihil aliud est quā oratio, seu cōgregatio orationū, vt Boetius dicit, in qua est talis discursus. Et licet in tali discursu multa possint esse media, & multæ præmissæ ad vnā cōclusionē, Verbi gratia: Omnis substantia est ens omnis homo est substantia, quæ est corpus, quod est animal, ergo omnis homo est ens, tamen quia mediū semper duarū extremitatū est mediū, in tali discursu multos comprehendimus syllogismos. Vnus ergo est syllogismus vnus mediū, & duarū extremitatū. Et quia in prædicato dicitur terminorū primus qui vniuersalior est, & per cōsequēs magis notus, primo intellectui occurrit, dicitur maior. Extremitas extremitas enim dicitur, quia primo occurrit in intellectu, & maior: quia vniuersalior & magis nota. Secūda autē terminus qui intellectui occurrit, est qui nō est ita vniuersalis, tamē s. locū tenet post primū in vniuersalitate, vt est corpus post substantiā: huic autē secūdo termino iā scimus inesse primū terminū, & hæc dicitur maior propositio, quia prior cognitione. Sed quia nōdū scimus s. in esse alicui minus vniuersali termino, discursus adhuc rō, & cognoscit corpus inesse animali, vbi s. sit. & hæc est minor propositio, & statim cognoscit substantiā inesse animali, & hæc est cōclusio. Certe in istis terminis mediū fuit corpus, & ipsum fuit causa quod nos sciremus substantiā inesse animali: vltimus autē terminus in prædicato discursus fuit animal, vbi s. sit rō, & propter hoc dicitur minor extremitas. Extremitas, n. dicitur, quia ibi s. sit discursus rationis: minor vero dicitur, quia minor vniuersalis, & per cōsequēs minor nota nobis. Habemus ergo causas dictorū nominū, & rōnes terminorū, & præmissarū, & conclusionis. Ex dictis pot. patere quod dicit Philo. i. posteriorū, quod maior propositio est prius nota cōclusionē natura & tempore. Natura quia termini eius sunt magis vniuersales, vt dictum est. Tempore vero, quia in discursu rōnis prius sciui substantiā inesse corpori, quā in esse animali. Minor vero propositio est prius nota natura, nō tamē tempore. Natura, quia causa prior est causa: propositiones autē sunt causa cōclusionis, & quia est iste fuit prior discursus rōnis, de medio. s. ad minorē extremitatē, non tamē est prius nota tempore. Qui, n. sciebā substantiā in esse corpori, in eodē instāti in quo sciui corpus in esse animali, sciui substantiā in esse animali, & sic patet de partibus syllogismi, & nominibus earū. Habet autē syllogismi figuras s. modos. Dicitur autē hic figura ordo triū terminorū s. subiectionē & prædicationē. Sicut, n. termini linearū in mathematicis aliter & aliter s. variat spēs figurarū (nā tria pūcta quæ faciūt triangulū: si in æqualiter distabūt, erit spēs triāguli, quæ dicitur æquilateralis siue hysopteros. Si vero duo æqualiter distabūt a tertio quorū distātia iter se est minor vel maior distātia eorū ad tertium, est spēs triāguli, quæ dicitur hysocheles. Si vero oēs distātiæ pūctorū sint inæquales, est spēs triāguli quæ dicitur gradat. s. hinc scilicet s. in diuersitate istorū triū terminorū in subiectionē & prædicando sūt tres figuræ syllogismorū, licet alio modo quā in figuris superficialibus iā dicitur. Si, n. mediū in vna propositione subijciē, & in altera prædicatur, d. esse prima figura, & merito: quia tūc mediū vere est mediū, quia sapit naturā vniuersalem, s. licet subiectū & prædicatū: prædicatū enim & subij-

C A P. V I.

De syllogismis primæ figuræ directe concludentibus, & de syllogismis secundæ figuræ.

citur, ut dictum est. Si vero medium in utraque propositione prædicatur, dicitur esse secunda figura, quia licet medium non sit vere medium sapiens naturam subiectionis & prædicationis, tamen quia dignus est prædicari quā subijci, ideo hæc figura secūdam locum tenet. Si vero medium in utraque propositione subijciatur, dicitur tertia figura & vltima, quia in ea mediū non stat in medio, sicut in prima, & subijciatur semper quod est indignius. Plures figuræ non possunt esse, quia tres termini in duabus propositionibus non possunt pluries variari, vnde verus, sub præ prima, bis præ secūda, tertia sub bis. Qui sic conuertitur. Prima, id est in prima figura mediū sub id est subijciatur & præ, id est prædicatur. Secūda, id est in secūda figura mediū præ, id est prædicatur bis, id est in utraque præmissarum. Tertia, id est in tertia figura mediū sub, i. subijciatur bis, i. in utraque præmissarum. Modus vero ut hic sumitur, est ordinatio duarum propositionum in certa qualitate, & quantitate, & dicitur modus, quia est quædam accidentalis determinatio ipsarum propositionum syllogismi &c.

C A P. V.

De syllogismis inutilibus in omni figura.

Est nunc dicere de ipsis syllogismis. Vbi nota quod vt supra dictum est, in hoc opere tractatur de syllogismo simpliciter, scilicet de forma ipsius syllogismi, in quantum syllogismus est, non applicando ad aliquam materiam, & ideo illa erit vera forma syllogismi, quæ applicata cuiquamque materię semper si præmissæ erunt veræ, sequetur ex eis conclusio vera. Si vero syllogismus in aliqua materia existentibus præmissis veris, sequitur conclusio falsa, licet in aliqua alia materia sequatur cōclusio vera, talis nō erit verus syllogismus, sed dicitur inutilis cōiugatio. Harū autē inutiliū cōiugationū quædam possunt fieri in oibus figuris, quædam vero in duabus, vel solū in una figura. Quæ sunt in omnibus figuris, sunt quatuor. Prima est si ambæ præmissæ sint negatiuæ. Secūda, si ambæ præmissæ sint particularis. Tertia, si ambæ sint indefinitæ. Quarta, si ambæ sint singulares. Tales, n. syllogismi siue cōiugationes in quacumque figura s. in aliqua materia possunt concludere verū, & in alia falsum, & propter hoc dicuntur inutiles. Verbi gratia. De ambabus negatiuis in prima figura aliquando concluditur verum sic. Nullus homo est lapis: nullus asinus est homo. ergo nullus asinus est lapis. Aliquando concluditur falsum sic, nullus homo est lapis: nulla margarita est homo. ergo nulla margarita est lapis, falsa est conclusio: quia omnis margarita est lapis. Et sic potest fieri in secūda & tertia figura. De hac, & de tribus dictis inutilibus cōiugationibus datur una regula generalis, scilicet. In omnibus figuris ex puris negatiuis particularibus indefinitis & singularibus nihil sequitur. Inutiles vero cōiugationes, quæ aliquando nō sunt in omnibus figuris, sed in aliquibus sunt duæ. Vna est quæ conuenit primæ, & tertiæ figuræ, scilicet quando minor propositio est negatiua. Secūda vero conuenit primæ, & secūda figuræ, scilicet quando maior propositio est particularis, & de eis dantur regulæ generales scilicet. In prima & tertia figura minori existente negatiua, nihil sequitur. Notandum quod in prima figura hic debet intelligi de syllogismo directe concludentibus. Nam sunt in ea duo modi syllogismorum indirecte concludentes, in quibus minor est negatiua, nec tamen sunt inutiles cōiugationes. Secūda regula. In prima & secūda figura maiori existente particulari, nihil sequitur. Et similiter in prima intelligitur de concludentibus directe. Dantur autem alie duæ regulæ generales, quarum prima est. Si altera præmissarum est negatiua, etiam conclusio est negatiua. Secūda est, si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio erit particularis. Causa est, ut enim dictum est, maior extremitas inest minori in conclusione in virtute mediū, in quantum scilicet inest medio in maiori propositione, & mediū inest minori extremitati in minori propositione, siue alio modo sumatur in hærentia dictorum terminorum sicut fit in aliis figuris eo modo quo mediū inest alteri extremitati, vel eonuerso, una extremitas inest alteri. Sed si aliqua præmissarum fuerit particularis, debet medium inesse extremitati, vel extremitas in medio particulariter, ergo conclusio quæ dicit extremitatem inesse extremitati, erit particularis. Et hoc in syllogismis affirmatiuis sufficit quantum ad secundam regulam. In syllogismis autem negatiuis eodem modo virtute mediū concluditur: Si enim mediū inest extremitati inest, & eonuerso ab altera remouetur, necesse est extremitatē ab extremitate remoueri, & sic erit conclusio negatiua, & hoc quantum ad primam regulā. In eisdem etiā syllogismis, si mediū particulariter inest vel eonuerso, vel particulariter remouetur ab aliqua extremitate vel eonuerso, necessario sequitur extremitatē b. extremitate particulariter remoueri, & sic conclusio erit particularis negatiua. Veræ itaque sunt regulæ prædicæ &c.

Nunc dicendum est de syllogismis vtilibus. Et primo de his qui sunt in prima figura, hi autem sunt quatuor. Primus est quando maior & minor propositiones sunt vniuersales affirmatiuæ, & sequitur conclusio vniuersalis affirmatiua sic, ponendo in terminis transcendentibus. Omne b. est a: omne c. est b. ergo omne c. est a. probatur autem syllogismus per hoc principium quod est dici de omni: vt, n. dicitur est, dici de omni est, quādo nihil est sumere sub subiecto, de quo non dicitur prædicatum: sic enim in proposito est, ergo &c. Ponamus ergo in terminis significatiuis, & sic b. animal a. vero substantia c. aut sit homo: hat ergo syllogismus sic. Omne animal est substantia: omnis homo est animal. ergo omnis homo est substantia, certum est quod si ista est vera, Omne animal est substantia, nihil erit sumere sub animali de quo non dicitur substantia: si ergo omnis homo est animal, tūc omnis homo est sub animali, debet ergo sumi, sicut substantia prædicatur de animali, ita prædicabitur de homine. Secūda modus est: quando ex maiori vniuersali negatiua, & ex minori vniuersali affirmatiua, concluditur vniuersalis negatiua sic nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullum c. est a. & probatur per alterum principium, quod est dici de nullo. In terminis autē significatiuis ostenditur sic. Sic b. animal a. vero lapis. c. aut sit homo, si enim nullum animal est lapis: nihil erit sumere sub animali, & quo non remouetur lapis. Sicut enim omnis quod est si gnum vniuersale affirmatiuum, est distributiū, & distribuit affirmatiue pro singulis contentis sub eo cui iungitur: ita etiā nullus pro singulis vtilibus distribuit negatiue. Tertius modus est, quā ex maiori vniuersali affirmatiua, & ex minori particulari affirmatiua cōcluditur particularis affirmatiua sic. Omne b. est a: quoddā c. est b. ergo quoddā c. est a. & probatur per dici de omni. Quartus modus est, quādo ex maiori vniuersali negatiua, & minori particulari affirmatiua concluditur particularis negatiua sic, nullum b. est a. quoddā c. est b. ergo quoddā c. nō est a. Et probatur per dici de nullo. Sciendum quod licet isti duo vltimi syllogismi probari possint per dici de omni, & per dici de nullo, vt dictum est, tamē Philosophus primo priorū reducit eos ad duos modos primos, in quibus verius saluatur dici de omni, & dici de nullo, propter vniuersalitatē minoris propositionis eorum, & hoc faciemus in fine omnium. Secūda figura quatuor habet modos. Primus constat ex maiori vniuersali negatiua, & minori vniuersali affirmatiua, ex quibus sequitur conclusio vniuersalis negatiua sic: nullū b. est a. omne c. est a. ergo nullū c. est b. In isto enim syllogismo non potest ostendi dici de nullo: quia sub b. cui iungitur signum vniuersale, i. nullū, nihil sumuntur a quo possit remoueri subiectū, & ideo ad hoc quod probetur per dici de nullo reducatur ad secundū modū primæ figuræ, hoc autem dupliciter pot. fieri, vel per conuersionē maioris simpliciter, vt dicitur sic, nullū a. est b. omne c. est a. ergo nullū c. est b. Et probatur etiā per tertium principium supradictū quod erat, quā ex opposito cōsequenti infertur oppositum antecedentis, prima consequentia est bona. Sciendum quod omnis syllogismus est quædam consequentia, in qua antecedens sunt ambæ præmissæ, consequens vero est conclusio, vnde si ex opposito conclusionis cum altera præmissarum infertur oppositum alterius præmissæ in ordinatione in qua soluat dici de omni, vel dici de nullo, prima consequentia, seu syllogismus erit bonus. Sic enim in proposito. Consequens enim siue conclusio est, nullū c. est b. quæ duo habet opposita, scilicet contrariū, & contradictio: sumatur eius contrariū, s. Omne c. est b. sumatur modo maior prædicti syllogismi, i. Nullū b. est a. & opposita contraria conclusionis fiat minor, & dicitur sic. Nullum b. est a. omne c. est b. ergo nullū c. est a. iste syllogismus est in secūdo modo primæ figuræ, & ex opposito consequentis, seu conclusionis infertur illa. nullum c. est a. quæ est opposita vnus præmissæ, s. minoris: quia est contraria minori primi syllogismi, quæ erat. omne c. est a. ergo ex opposito consequentis cū vna præmissarum infertur oppositum alterius præmissæ: prima ergo consequentia, seu syllogismus fuit bonus. Secūda modus constat ex maiori vniuersali affirmatiua, & minori vniuersali negatiua, ex quibus sequitur cōclusio vniuersalis negatiua sic. Omne b. est a: nullum c. est a. ergo nullum c. est b. iste syllogismus reducitur ad secundum modū primæ figuræ per conuersionē minoris simpliciter, & per transpositionē præmissarū, vt. s. ista quæ erat maior fiat minor sic. Nullū a. est c. omne b. est a. ergo nullū b. est c. maior istius syllogismi fuit illa in qua conuersa fuit minor primi syllogismi, quæ erat, Nullū c. est a. Per tertium vero principium seu per syllogismum conuersiuum reducitur ad secundum modū primæ figuræ sic: sumatur propositio contraria conclusioni quæ est, omne c. est b. & fiat minor sic. Omne b. est a: omne c. est b. ergo

Syllogismus ad impossibile ab ostensio. Nam ostensio ex duabus præmissis veris concludit conclusionem veram. Syllogismus vero ad impossibile non sic facit, sed ex altera præmissarum falsa concludit falsum euidenter. Deinde ex contradictione falsi cõ elusi iterum concludit contradictionem præmissa falsa. Verbi gratia, de vtroque. Dato q̄ aduersarij diceret hanc propositionem falsam. Omnis homo currit. cõtra eã per syllogismum ostensiuũ arguo sic, quia sumo duas præmissas veras, & concludo contradictionem propositionis prædictæ sic. Nullum quiescens currit, quidam homo quiescit, ergo quidam homo non currit, hæc conclusio contradicit propositioni aduersarij quæ erat, omnis homo currit: & quia sua est falsa, mea est vera, & econuerso. Si vero volo eã reprobare per syllogismum ad impossibile, sumo eam cum altera propositione vera, & facio eas præmissas alicuius syllogismi, & concludo conclusionem falsam euidenter, & assumo contradictoriam istius conclusionis falsæ, & ex ea concludo contradictoriam falsæ præmissæ sic. Omne currens mouetur, omnis hõ currit, ergo omnis homo mouetur. sed quidam homo non mouetur, ergo quidam homo non currit. Modo ex falsitate huius præmissæ ostendo veritatem huius præpositionis, & ex istius veritate ostendo falsitatem illius. Ratio enim veritatis istius vltimæ cõclusionis syllogismi ad impossibile est: quia in syllogismo ordinatis in modo, & in figura nunquam conclusio erit falsa, nisi aliqua præmissarum fuerit falsa. Concluditur autem primo ostensio conclusio falsa. Omnis homo mouetur, aliqua ergo præmissarum fuit falsa, non mea. Omne currens mouetur, ergo propositio aduersarij, scilicet omnis homo currit, est falsa, ergo eius contradictoria, scilicet quidam homo non currit, quæ est vltima cõclusio syllogismi ad impossibile ab ostensio est vera.

C A P. X I.

De syllogismis ad impossibile, in quibus modis, & in quibus figuris fiant.

Nunc dicendum est in quibus figuris, & in quibus modis syllogismi ad impossibile possunt fieri. Vbi primo sciendum, sicut dictum est, q̄ conclusio syllogismi ad impossibile non est illa quæ per syllogismum ostensiuum primo falsæ concluditur, sed quæ vltimo concluditur, scilicet cõtradictoria præmissæ aduersarij falsæ. Debet autem semper esse contradictoria, & non contraria, quia vt supra in alio tractatu dictum est, lex contradictoriarum talis est, q̄ si vna est vera, reliqua est falsa, & non econuerso. Vnde si præmissa assumpta aduersarij quæ est falsa, semper sequitur, si conclusio syllogismi ad impossibile est sibi contradictoria q̄ sit vera. Si vero esset sibi contraria quantũcunq; illa foret falsa, non tamen necessario sequeretur istam esse veram. Duæ enim contrariæ possunt simul esse falsæ, vt supradictum est. Secũdum ergo dicta cum in prima figura nullus syllogismus sit qui habeat aliquam præmissarum particularem negatiuam, conclusio in prima figura nõ poterit concludi per impossibile, sed vniuersalis. Quia vero in primo modo primæ figuræ ambæ præmissæ sunt vniuersales affirmatiuæ, quarum oppositæ sunt particulares negatiuæ, ideo in ea non potest concludi nisi particularis negatiua, si sumatur primo maior falsa. Omnis hõ est lapis, omne risibile est homo, ergo omne risibile est lapis, sed quoddam risibile non est lapis: ergo quidam homo non est lapis. Si sumatur minor falsa, idem sequitur sic. Omne risibile est homo, omnis lapis est risibilis, ergo omnis lapis est homo, sed quidam lapis non est homo, ergo quidam lapis non est risibilis. In secũdo vero modo primæ figuræ potest concludi particularis affirmatiua, & particularis negatiua sic, nullus homo est animal, omne risibile est homo, ergo nullum risibile est animal, sed quoddam risibile est animal. Ergo quidã homo est animal, particularis negatiua sic. Nullus homo est lapis, omnis margarita est lapis, ergo nulla margarita est lapis, sed quædam margarita est lapis, ergo quædam margarita non est homo. In tertio vero modo primæ figuræ concluditur per impossibile particularis negatiua, & vniuersalis negatiua. Particularis negatiua sic. Omnis homo est lapis, quoddam risibile est homo, ergo quoddam risibile est lapis, sed nullum risibile est lapis, ergo quidam homo non est lapis. Vniuersalis negatiua sic. Omnis homo est animal, quidã lapis est homo, ergo quidam lapis est animal, sed nullus lapis est animal, ergo nullus lapis est homo. In quarto vero modo concluditur particularis affirmatiua sic. Nullus animal est substantia, quidam homo est animal, ergo quidam homo non est substantia, sed omnis homo est substantia, ergo quoddam animal est substantia. Vniuersalis vero negatiua sic. Nullum animal est lapis, quædam margarita est animal, ergo quædam margarita non est lapis, sed omnis margarita est lapis, ergo nulla margarita est animal. Et sic patet de syllogismis ad impossibile, qui possunt fieri in prima figura. Et eodem modo possunt fieri in aliis duabus figuris, vt scilicet ex op-

posito falsæ conclusionis inferatur oppositum falsæ præmissæ, oppositum scilicet falsæ præmissæ quod est contradictoriũ eius. Vnde quia in primo modo & secundo modo secundæ figuræ præmissæ sunt vniuersales affirmatiuæ, & vniuersales negatiuæ, quarũ oppositæ sũt particularis negatiua, & particularis affirmatiua; ergo in eis potest concludi per syllogismum ad impossibile particularis affirmatiua, & particularis negatiua. Particularis affirmatiua: si sumatũ maior falsa: negatiua vero si sumatur minor falsa. Et sic fiat in oibus aliis modis tã secundæ, quã tertie figuræ. Sciendum, q̄ vniuersalis affirmatiua per impossibile non potest concludi nisi in quarto modo secundæ figuræ, & in quinto tertie, in his videlicet modis de quibus supradictum est, quod per conuersiones propositionum non poterant reduci ad modos primæ figuræ. Et causa est, quia solum isti duo modi habent præmissam particularem negatiuam, & non alii: & dico de syllogismis directe concludentibus. Ponamus exemplum de vtroq; modo qualiter in eis concludatur per impossibile vniuersalis affirmatiua in quarto modo secundæ figuræ sic. Omnis homo est animal, quoddam risibile non est animal, ergo quoddam risibile non est homo, sed omne risibile est homo, ergo omne risibile est animal. In quinto modo tertie figuræ sic, Quidam homo nõ est animal: omnis homo est risibilis, ergo quoddam risibile non est animal: sed omne risibile est animal, ergo ois homo est animal. Notandum quod Philosophus secundo priorum facit solũ vnã præmissam falsam in quolibet modo omnium figurarum, & concludit per syllogismum ad impossibile in quolibet solum vnã conclusionem, & tamen nos in quolibet modo dicimus vtrãque falsam, & concludemus per impossibile oppositam vtriusq;. No tandum quod in prima, & secunda figura magis congrue ponitur minor falsa: quia quod subiicitur in opposita conclusionis falsæ subiicitur postea in conclusione syllogismi ad impossibile. Verbi gratia in prima figura sic. Omnis homo est animal, omnis lapis est homo, ergo omnis lapis est animal, sed quidam lapis nõ est animal, ergo quidam lapis non est homo, modo lapis est subiectum in opposita conclusionis falsæ: & in conclusione vltima si vero ponitur maior falsa, colorari potest, vt dictum est, & com munitur sic vtimur. Patet ergo qui syllogismi ad impossibile, & in quibus modis, & figuris fiant.

C A P. X I I.

De syllogismis ad impossibile, qualiter reducuntur ad syllogismos ostensiuos.

Et quia omnes syllogismi ad impossibile reducuntur ad syllogismos ostensiuos, ideo videndum est qualiter id fiat. Sciẽdum, quod syllogismi qui fiunt ad impossibile in prima figura, sunt ostensiuũ in secunda, & tertia figura. Si n. concluditur opposita maioris propositionis falsæ: sit syllogismus ostensiuus in tertia figura sic. Verbi gratia, in primo modo primæ figuræ quado concluditur oppositum maioris sic. Omnis homo est lapis, omne risibile est homo, ergo omne risibile est lapis, sed quoddam risibile non est lapis, ergo quidam homo non est lapis. Hanc conclusionem. f. quidam homo non est lapis, quatuor enũtiationes præ cesserunt, quarum duæ fuerunt falsæ, f. maior, & conclusio illius syllogismi ostensiuũ: duæ vero fuerunt veræ, f. minor illius syllogismi, & opposita cõclusionis. Ex his duabus veris in tertia figura sequitur prædicta conclusio. f. quidam homo non est lapis: ita quod opposita conclusionis fiat maior, & minor syllogismi ostẽsui remaneant minor sic, Quoddam risibile non est lapis, omne risibile est homo, ergo quidam homo non est lapis, omne risibile est homo, ergo quidam homo non est lapis: hic est quintus modus tertie figuræ. Quando vero per impossibile concluditur oppositum minoris, sit syllogismus ostensiuus in secunda figura. Verbi gratia: sit syllogismus ad impossibile iste: omnis homo est animal, omnis lapis est homo, ergo omnis lapis est animal sed quidam lapis non est animal, ergo quidam lapis non est homo. Auferantur duæ falsæ, f. minor, & conclusio syllogismi ostẽsui, & fiat syllogismus in quarto modo secundæ figuræ sic. Omnis homo est animal, quidam lapis non est animal, ergo quidam lapis non est homo. Et sic fit in aliis modis primæ figuræ, vt videlicet fit in syllogismo ad impossibile concluditur oppositũ maioris reducitur ad tertiam figuram, opposita conclusionis existẽte maiori, & cum minori vera. Si vero concluditur oppositũ minoris fit talis syllogismus ostensiuus in secunda figura, ita quod oppositum conclusionis sit minor propositio, & maior vera remaneat maior. Syllogismi vero ad impossibile quæ fiunt in secunda figura sunt ostensiuũ in prima figura, & in tertia. Si enim concluditur per impossibile oppositum maioris, sit ostensiuus in tertia figura. Verbi gratia sit syllogismus ad impossibile iste. Nullus homo est animal: omne risibile est animal, ergo nullum risibile est homo: sed quoddam risibile est homo, ergo quoddam homo est animal. Auferantur falsæ, & fiat syllogismus in quarto modo

modo tertie figuræ sic: Omne risibile est animal: quoddam risibile est homo, ergo quidam homo est animal. Sciendum q̄ quando in prima figura syllogismus ad impossibile concluditur oppositum maioris, reducebatur, & fiebat syllogismus ostẽsuius in tertia figura, & oppositum conclusionis primi syllogismi ostensiuũ fiebat maior in secundo syllogismo, & minor eiusdem syllogismi remanebat minor in secundo syllogismo. Sed hic non fit ita, sed minor primi syllogismi fit maior in secundo syllogismo. Si vero cõcluditur per impossibile oppositum minoris fit syllogismus ostensiuus in prima figura sic. Nullus homo est lapis omne risibile est homo, ergo quoddam risibile est homo, sed quoddam risibile est lapis. Auferatur omnes falsæ, & fiat syllogismus in quarto modo primæ figuræ sic. Nullus homo est lapis, quoddam risibile est homo, ergo quoddam risibile non est lapis. Eodem modo syllogismi ostensiuũ alio modo modorũ secundæ figuræ. Vnde si maior est falsa, & minor vera, tunc minor fit maior, & oppositum conclusionis fit minor. Si vero maior sit vera, & minor falsa, tunc maior remanet maior, & oppositum conclusionis fit minor. Syllogismi vero ad impossibile qui sunt in tertia figura sunt ostensiuũ in prima figura, & secunda. Vnde si per impossibile concluditur opposita maioris: sit ostensiuus in prima figura, ita videlicet q̄ oppositum conclusionis primi syllogismi fiat maior propositio in secundo syllogismo, & minor quæ fuit vera remaneat minor sic. Omnis homo est lapis, omnis hõ est risibilis, ergo quoddã risibile est lapis, sed nullum risibile est lapis, ergo quidã homo non est lapis, fiat aut ostensiuus in prima figura sic. Nullum risibile est lapis, omnis homo est risibilis, ergo nullus homo est lapis. Ad vniuersalem verã bene sequitur sua particularis vera. Vnde si hæc est vera: nullus homo est lapis, quæ est cõclusio istius secundi syllogismi: erit etiam hæc vera, quidam homo non est lapis: quæ fuit conclusio syllogismi ad impossibile. Si vero per impossibile cõcluditur opposita minoris, fiat syllogismus in secunda figura ostensiuus: ita quod opposita conclusionis primi syllogismi fiat maior in secundo syllogismo, & maior primi syllogismi fiat minor sic. Omnis homo est animal, omnis homo est lapis, ergo nullus hõ est lapis. Ad quam sequitur, quidam homo non est lapis. Eodem modo fiat in aliis modis tertie figuræ. Et sic patet de syllogismis ad impossibile. Sciendum q̄ Philosophus in libro priorũ multa alia genera syllogismorum ponit, scilicet irregulares, conuertiuos, ex oppositis, & multa alia. Sed quia solum ista duo genera syllogismorum de inesse apud modernos sunt in vsu, de aliis non me intromisi. Patet ergo de syllogismis de inesse, &c.

C A P. X I I I.

De syllogismis modalibus, quantum ad propositiones de necessario.

Nunc dicendum est de syllogismis modalibus. Vbi sciendũ q̄ quia eodem modo sumuntur propositiones de necessario & impossibili, & illæ de possibili, & contingenti, vt supra in tractatu de conuersionibus dictum est, ideo duobus modis fiunt syllogismi modales inter se differentes. Primo dicemus de syllogismis de necessario, ad quos reduci possunt illi de impossibili. Secundo de syllogismis de contingenti, ad quos reducuntur illi de possibili contingenter sumpto. Sciendum q̄ syllogismi de necessario alique habent ambas propositiones necessarias, & tunc in quacunque figura, vel modo fiant, semper cõclusio est necessaria. Verbi gratia, Necessẽ esse omnem hominem esse animal, necesse est omne risibile esse hominem, ergo necesse est omne risibile esse animal, & sic de singulis, &c. Notandum, q̄ duplex est necessarium. f. necessarium simpliciter, quando aliqui inest alicui simpliciter, & non secundum aliquod tempus, vel locum, vel huiusmodi, sicut necessarium est hominem esse animal. Aliud est necessarium secundum quid, vel secundum tempus, sicut dicimus q̄ omne quod est quando est necesse est esse, vel secundum locũ vel secundum aliquod huiusmodi. Et isto modo nõ sumitur propositio necessaria. Sortes enim quando currit, necessario currit, & tamen hæc propositio. Sortes currit non est necessaria, sed contingens. Si vero syllogismi de necessario alteram propositionem habent necessariam, & alteram de inesse: licet semper concludat maiorem extremitatem inesse minori, non tamen semper concludunt ex necessitate: sed quandoque sic: & quandoque non. Vbi nota, q̄ in prima figura maior propositio est existẽte necessaria, & minori de inesse: sequetur semper conclusio necessaria. Maiori vero existẽte de inesse: quantũcunq; minor sit necessaria: non tamen conclusio erit necessaria: quia inueniuntur termini vbi est sic, & vbi non est sic. Verbi gratia. Omnis homo est animal, omne risibile necessario est hõ, ergo omne risibile necessario est animal.

Isti aut sunt termini vbi sic. Termini vero vbi nõ, sunt isti. Omnis homo est albus: omne risibile necessario est homo, ergo omne risibile necessario est albus. Hæc aut conclusio non est necessaria simpliciter. Et sic est de aliis modis primæ figuræ, tam affirmatiuis quã negatiuis. In secunda vero figura in tribus primis modis negatiuis propositione existẽte necessaria, siue sit maior, siue sit minor, conclusio erit necessaria, ipsa existẽte de inesse. Affirmatiua vero existẽte necessaria, & negatiua de inesse, non sequitur conclusio necessaria. Et hoc clare potest apparere reducendo prædictos syllogismos ad modos primæ figuræ. Nam semper in syllogismis reductis, negatiua erit maior. In prima autem figura, vt dictum est, si maior est necessaria, & conclusio: si vero non, nec conclusio. In quarto vero modo secundæ figuræ quacũque propositione necessaria, siue affirmatiua, siue negatiua: dum modo altera sit de inesse, non semper sequitur conclusio necessaria. Nam si vniuersalis affirmatiua non erit necessaria in eisdem terminis, fiet syllogismus in quibus fiet secundus modus eiusdẽ figuræ vniuersalis affirmatiua existẽte necessaria, sed vt dictum est, si affirmatiua est necessaria, non sequitur conclusio necessaria quod patet per reductionem eius ad secundum modum primæ figuræ, ergo nec hic sequitur. Si vero particularis negatiua est necessaria: non sequitur semper conclusio necessaria, vt patet in his terminis, scilicet, Omne album est homo, quidam albus necessario non est homo, tamen non sequitur, ergo quidã albus necessario non est albus. In tertia vero figura sunt syllogismi affirmatiui, & sunt negatiui. Affirmatiuorum autem quidam habent ambas propositiones vniuersales, quidam vero alteram. Qui habet ambas propositiones vniuersales: quacũque earum existẽte necessaria: siue maiori, siue minori, sequitur cõclusio necessaria, quæ patet per reductionem eius ad primam figuram. Qui vero habet alteram vniuersalem: ea existẽte necessaria siue maiori, siue minori, sequitur conclusio necessaria. Si vero particularis sit necessaria, non sequitur conclusio necessaria, quia si reducitur ad primam figuram, maior est de inesse: vbi, vt dictum est: non sequitur conclusio necessaria. Negatiuorum vero quidam habent propositionem negatiuam vniuersalem, quidam autem particularem. Vnde qui habent propositionem negatiuam vniuersalem, ea existẽte necessaria non sequitur conclusio necessaria. Qui vero habent negatiuam particularem, & affirmatiuam vniuersalem, quacũque earum existẽte necessaria, non sequitur cõclusio necessaria. Verbi gratia sic. Quidam homo non vigilat, omnis homo necessario est animal, ergo quoddam animal necessario non vigilat, & hoc est affirmatiua existẽte necessaria. Negatiua autem existẽte necessaria sic, Quoddam album necessario non est animal, omne album vigilat, non sequitur, ergo quoddam vigilans necessario non est animal, cum omne vigilans necessario sit animal. Et sic patet de syllogismis modalibus de necessario.

C A P. X I I I I.

De syllogismis contingentibus.

Sequitur de syllogismis contingentibus. Vbi nota q̄ duplex est contingens. f. contingens quod inest, & contingens quod potest inesse. Dicitur aut hic contingens quod inest, quando prædicatum licet nõ sit de essentia subiecti, vel proprium eius, tamẽ est terminus qui potest prædicari, & negari de subiecto, licet nõ actũ de eo prædicetur. Et talis propositio licet fit de materia cõtingenti tamen dicitur de contingenti quod inest. Contingens autem quod potest inesse, dicitur cum prædicatum est de contingenti, sicut de albo respectũ hominis, tamen in propositione non dicitur actũ inesse, sed possibiliter, vt cum dico, contingit hominem esse album, non est sensus, q̄ homo sit albus, sed q̄ potest esse albus. Sciendum q̄ in prima figura vtraq; propositione existẽte de contingenti, etiam conclusio erit de contingenti sic. Cõtingit omne album esse musicum, contingit omnem hominẽ esse album, ergo contingit omnem hominem esse musicum, & sic est de aliis modis. In secũda vero figura, si ambæ propositiones sunt de contingenti, siue sint affirmatiuæ, siue altera earum sit negatiua, siue sint vniuersales, siue altera earum sit particularis, nunquam conclusio erit de contingenti. Verbi gratia. Contingit nullum hominem esse album: contingit omne risibile esse album: ergo contingit nullum risibile esse hominem, non sequitur, quia necesse est omne risibile esse hominẽ, & sic de omnibus aliis. In tertia vero figura, præmissis existẽtibus de contingenti: siue sint affirmatiuæ, siue altera earũ sit negatiua: siue vniuersales: siue particulares, semper sequitur conclusio de contingenti, vt Cõtingit omnem hominem esse album: contingit omnem hominẽ esse musicum, ergo contingit musicum esse album, & sic est in aliis modis. Si vero altera præmissarum sit de contingenti, & altera de inesse, non semper sequitur conclusio de contingenti. Vnde in prima figura maiori existẽte de cõtingenti, siue sit affirmatiua, siue

vel negationem suarum partium multiplicatur, & si sunt quatuor, ita etiam se habet de propositione disiunctiva sic, quia aut ambæ partes sunt affirmatiuæ, ut aut est sanum, aut est ægrum: vel ambæ partes sunt negatiuæ, ut aut non est sanum, aut non est ægrum: vel prima est affirmatiua, & secunda negatiua, ut aut est sanum, aut non est ægrum: vel prima est negatiua, & secunda affirmatiua, ut aut non est sanum, aut est ægrum. Ad faciendum autem syllogismos de prædictis propositionibus, primo oportet videre quæ dictarum propositionum vni simplici conditionali æquipollet, postea secundum quod se habet syllogismus ex illa conditionali simplici, ut supra dictum est, sic fiat de ista disiunctiva. Ad hoc enim videndum oportet supponere, quod ad hoc ut propositio disiunctiva sit vera, semper oportet quod altera pars sit falsa, ita videlicet quod prima pars sit falsa, & secunda vera. Et quia posita quacunque propositione falsa si verificatur, debet verificari per suam oppositam. Verbi gratia, si hæc est falsa, non est homo, verificatur per hanc, est homo, & econuerso: ideo videam in propositione disiunctiva partem primam, vtrum sit affirmatiua, vel negatiua. Si prima pars est affirmatiua, æquipollet antecedenti conditionalis negato. Nam sicut antecedens conditionalis supponitur, quod debet esse verum, ad hoc quod tota conditionalis sit vera, ita prima propositio categorica, quam vocamus in disiunctiva antecedens, semper debet esse falsa. Ad hoc uero quod ista duo antecedentia æquipollean, oportet quod si vnum est affirmatum, quod alterum sit negatum, quia in vtraque scilicet conditionali, & disiunctiva consequens est verum: ideo ad hoc quod inter se æquipollean, oportet quod si vnum est affirmatum, & reliquum, & si vnum est negatum, & reliquum. Verbi gratia, si disiunctiva ista, aut est sanum, aut est ægrum, quæ habet antecedens & consequens affirmatiua, ad hoc quod æquipollet conditionali veræ, debet conditionalis habere antecedens negatum, & consequens affirmatum sic, si non est sanum est ægrum, & sic de aliis. His habitis, facilliter possunt sciri syllogismi disiunctiui, vt enim supradictum est, quatuor syllogismi conditionales sunt a positione antecedentis, & quatuor a destructione consequentis. Eodem modo in istis propositionibus. Prima enim propositio conditionalis, ex qua sumebatur primus modus, erat ista, si est homo, est animal, secundum ergo dicta, huic æquipollet ista. Aut non est homo, aut est animal. Fiat ergo syllogismus disiunctiuis sic. Aut non est homo, aut est animal: sed est homo, ergo est animal. Secunda propositio secundi modi erat ista, si est homo non est lapis, cui æquipollet ista, aut non est homo, aut non est lapis, & fiat syllogismus disiunctiuis sic. Aut non est homo, aut non est lapis: sed est homo, ergo non est lapis. Tertia propositio erat ista, si animal non est sanum, est ægrum, cui æquipollet ista. Aut est sanum, aut est ægrum, & fiat syllogismus disiunctiuis sic. Aut est sanum, aut est ægrum: sed non est sanum, ergo est ægrum. Quarta propositio erat ista, si non est animal, non est homo, cui æquipollet ista. Aut est animal, aut est homo, & fiat syllogismus disiunctiuis sic. Aut est animal, aut est homo: sed non est animal, ergo non est homo. In secunda vero figura proceditur a destructione consequentis, & sit primus syllogismus sic, Aut non est homo, aut non est animal: sed non est animal, ergo non est homo. Secundus sic. Aut non est homo, aut non est lapis: sed non est lapis, ergo non est homo. Tertius sic, aut est sanum, aut est ægrum: sed non est ægrum, ergo est sanum. Quartus sic, ut est animal, aut non est homo: sed est homo, ergo est animal. Et sic patet de syllogismis disiunctiuis. Dictum ergo sit de syllogismis hoc modo. De aliis autem speciebus argumentationis non me intromitto. Notandum ad hoc quod propositio reduplicatiua sit vera, requiritur quod quatuor propositiones exponentes ipsam, scilicet tres categoricæ, & vna hypothetica sint veræ, & si aliqua ipsarum esset falsa, ipsa esset falsa. Et quia tales propositiones aliquando fiunt gratia concomitantia, ut si dicatur, homo in quantum corporeus est coloratus. Aliquando gratia causæ, vt ignis in quantum calidus est calefactiuus. Et ideo reduplicatiua gratia causæ ad veritatem suam non solum requirit quod quatuor eius exponentes sint veræ, sed quod illud super quod cadit reduplicatio exprimat causam importati per prædicatum, vel quod sit illud cui primo inest prædicatum, principale. Verbi gratia, de utraque dictarum propositionum. Ad hoc. n. quod ista sit vera, homo in quantum corporeus est coloratus, requiritur quod hæc sint veræ. scilicet homo est coloratus, & omne corporeum est coloratum, & si aliquid est corporeum, est coloratum. Similiter ad veritatem istius, ignis in quantum calidus est calefactiuus. Verum est quod ignis est calefactiuus, & quod ignis est calidus, & omne calidum est calefactiuum, & si aliquid est calidum, est calefactiuum, & calidus est causa calefactionis. Et conuertitur reduplicatiua sic. Ignis in quantum calidus, est calefactiuus: aliquid quod in quantum calidum est calefactiuum est ignis, & non sic. Calefactiuum in quantum calidum est ignis. Notandum quod propositio vniuersalis affirmatiua conuertitur simpliciter mutatis terminis finitis in terminos infinitos, consimiliter

ter est etiam de particulari negatiua. Causa est, nam propositio vniuersalis affirmatiua in terminis finitis non conuertitur simpliciter, quia inuenitur termini in quibus sic, ut omnis homo est risibilis, & omne risibile est homo. Inueniuntur etiam termini in quibus non, vt omnis homo est animal, non sequitur, ergo omne animal est homo, quia in plus se habet animal, quam homo. Sed quia terminus qui in plus se habet, quæ alius terminus, si infinitetur, se habet in minus quæ ille, qui in minus se habebat. Nam de paucioribus prædicatur non animal, quam non homo, quia non animal prædicatur de omnibus entibus, præterquam de animalibus. Non homo vero prædicatur de omnibus entibus, & de animalibus, præterquam de homine. potest ergo fieri conuersio. In particulari vero negatiua in terminis finitis non fit conuersio, quia inueniuntur termini in quibus non, quando videlicet aliqua species prædicatur negatiue de suo genere, vt quoddam animal non est homo, sed non econuerso: sed si verificatur termini, scilicet homo non est albus, in plus se habet non albus quam non homo, ergo potest fieri conuersio, scilicet quoddam non albus non est non homo. Et sic patet de syllogismis &c.

De syllogismo simpliciter tractatus feliciter finit.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATVS DE SYLLOGISMO

DEMONSTRATIVO.

CAP. I.

De syllogismo demonstratio quid sit.

RESTAT nunc dicere de demonstratione. Cum enim scientia sit habitus conclusionis demonstratæ acquisitus ex ipsius speculatione, ad sciendum quid sit scientia, & quomodo acquiratur, necesse est scire quid est demonstratio. Est autem demonstratio syllogismus procedens ex veris, necessariis, per se, primis, propriis, per se notis, immediatis, & causis conclusionis. Sciendum quod demonstrationum quædam est propter quid, & quædam est quia, vnde dicta diffinitio solum conuenit demonstrationi propter quid. In prædicta autem diffinitione quædam sunt quæ pertinent ad formam demonstrationis, in hoc quod dicitur esse syllogismus, quædam sunt quæ pertinent ad materiam, demonstrationis scilicet quod sit procedens ex ueris, necessariis &c. Vnde primo exponam particulas pertinentes ad materiam de qua est demonstratio. Secundo ponam ea quæ pertinent ad eius formam, scilicet in qua figura, vel modo talis syllogismus debeat fieri. Quod enim demonstratio procedat ex ueris, necessariis &c. hoc potest patere per finem suum, qui est scire. Cum enim scire nihil aliud sit quam cognoscere causam alicuius rei, & non solum causam ut causa est, sed ut est causa illius rei actu. Cognoscere enim causam alicuius rei, & non cognoscere effectum eius esse in actu, est cognoscere effectum in uirtute: hoc autem non est scire effectum simpliciter, sed est scire solum secundum quid. Etiam quia scire est per certitudinem cognoscere, oportet prædictum effectum necessario semper ad illam causam sequi. Conclusio ergo demonstrationis, cuius habitus est scientia, seu scire habitualiter, oportet quod procedat ex talibus præmissis, quæ sint ueræ & necessariæ causæ conclusionis.

CAP. II.

Quid sit dici de omni per se primo, seu uniuersaliter.

Ad inuestigandum autem dictas particulas diffinitionis demonstrationis pertinentes ad materiam, de qua est demonstratio, præmittenda sunt quædam necessaria. Quia enim præmissæ demonstrationis sunt vniuersales, ideo oportet scire quid est dici de omni: & quia in eis prædicatum dicitur per se de subiecto, ideo oportet scire quid est per se, & quid primo. Est autem dici de omni ut hic sumitur, quando nihil est sumere sub subiecto, de quo non dicatur prædicatum, nec est sumere aliquid tempus, in quo prædicatum tali subiecto non conueniat. Hæc est autem differentia inter hoc dici de omni, & illud quod in tractatu syllogismi dictum fuit, nam ibi sumebatur dici de omni, quando dicitur quæ aliquid prædicatur uniuersaliter de aliquo subiecto, siue subiecto inest prædicatum necessario, & omni tempore: siue contingenter, ut nunc. Vnde in illa propositione, omnis homo currit taluatur hoc modo dici de omni. Sed nunc sumitur dici de omni de eo quod semper inest subiecto, ut omnis homo est animal, non enim est dare aliquod tempus, in quo homo non sit animal: patet ergo de dici de omni. Per se autem dicitur quadrupliciter. Primo

primo modo, quando prædicatum est diffinitio, vel aliqua pars diffinitionis ipsius subiecti, ut omnis homo est animal rationale mortale, vel omnis homo est animal. Secundo modo dicitur per se, quod prædicatum est propria passio ipsius subiecti, in cuius diffinitione ponitur subiectum, ut omnis homo est risibilis. In diffinitione. n. risibilis ponitur homo non ut pars eius essentialis, sed ut aliquid extra essentiam suam, sine quo cognosci non posset. Cum enim esse accidit tra essentia sua, sine quo cognosci non posset. Cum enim esse accidit tra essentia sua, sine quo cognosci non posset. Tertio modo dicitur aliquid per se, quod significat aliquid solitariu, sicut singulare quod est in genere substantiæ, ut Sortes & Plato, album uel ambulans, isto modo non dicitur per se, cum non intelligatur aliquid solitariu: sed se existens. Dicendo. n. album, dico accidens & subiectum: sed cum dico Sortes, dico aliquid solitariu, & sic dicitur per se. Sciendum autem quod iste modus non est modus prædicandi per se, sed est modus essendi. Quarto modo prædicatur aliquid per se, quando aliquid dicitur de aliquo, quod est immediata & necessaria causa ipsius, sicut dicimus quod interfectus interit interfectione. Interfectio. n. est immediata & necessaria causa ipsius interitus, & sic patet de per se. Primo autem dicitur aliquid prædicari, quando prædicatum & subiectum ita sunt adæquata, ut prædicatum non possit inueniri extra subiectum, nec subiectum extra prædicatum, sicut cum dicimus, homo est risibilis. Ita enim se habet risibile ad hominem, quod de quocunque dicitur risibile, de eodẽ dicitur & homo, & econuerso. Vnde dicitur, Sortes est risibilis, licet modo risibile prædicatur de Sorte in secundo modo dicendi per se, non tamen prædicatur primo, quia risibile de pluribus prædicatur quam de Sorte. Philolophus tamen hoc quod dictum est prædicari primo, uocat uniuersale, non tale uniuersale de quo i primo tractatu dictum est, sed quia prædicatum de subiecto, & subiectum de prædicato potest uniuersaliter prædicari. Ex his patet quomodo se habent ista tria, scilicet dici de omni, per se, & uniuersale. Neque omne quod primo, seu uniuersaliter prædicatur, prædicatur per se, non tamen econuerso. Risibile enim primo per se prædicatur de homine. Licet autem risibile prædicetur per se de Sorte, non tamen prædicatur primo. Similiter etiam quod per se prædicatur, dicitur de omni, non tamen omne quod dicitur de omni, dicitur per se. Nam dicendo, omne animal est homo, est prædicatio de omni, non tamen per se.

CAP. III.

Quod demonstratio procedit ex ueris & necessariis.

His uis uideamus partes diffinitionis demonstrationis supra positæ. Dicitur. n. ibi, quod demonstratio procedit ex præmissis ueris. Quod autem sit uerum, dictum est supra. Ad hoc autem quod conclusio sit uera ex præmissis sicut ex causis, oportet præmissas esse ueras. Licet enim ex falsis possit concludi uerum, tamen ueritas conclusionis est ex præmissis. Dicimus enim omnis homo est lapis: omnis margarita est homo, ergo omnis margarita est lapis, conclusio modo est uera, licet præmissæ sint falsæ. Et quia omnis causa assimilatur sibi effectum, falsitas dictarum propositionum non potest esse causa ueritatis conclusionis, & ideo in 1. Priorum, dicitur Philosophus, quod uerum concluditur ex falsis, non propter quid, sed quia. Patet ergo quod demonstratio procedit ex ueris. Deinde dicitur, quod demonstratio procedit ex præmissis necessariis: quæ autem sit propositio necessaria, dictum est in tractatu syllogismorum. Notandum quod conclusio demonstrata oportet quod sit necessaria. Si enim scientia dicit certitudinem, quæ non potest esse de contingentibus ut contingentia sunt, sed solum de necessariis, oportet quod conclusio, cuius habitus est scientia, sit necessaria. Hoc supposito sciendum est, quod licet conclusio necessaria possit concludi ex præmissis contingentibus, uel ex altera ad minus, ut supra dictum est, non tamen potest sciri ex præmissis contingentibus, sed ex necessariis. Si enim scire, ut supra dictum est, est causam rei necessariam cognoscere, si mediū contingentem se habebit ad extremi tates, non erit ei necessarium, & per consequens poterit remoueri conclusio necessaria stante. non ergo erit causa conclusionis. Ad hoc ergo quod sit causa conclusionis, necessario debet se habere ad ambas extremitates, & sic ambæ præmissæ erunt necessariae. Patet ergo quod demonstratio procedit ex præmissis necessariis.

CAP. IIII.

Quod demonstratio procedit ex præmissis, in quibus est per se, & non per accidens.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex his quæ sunt per se, & non per accidens. Sciendum quod in demonstratione prædicatiua potissima medium est diffinitio subiecti simul sicut

apta cum diffinitione passionis. Vnde in maiori propositione passio prædicatur de diffinitione subiecti, in qua exprimitur principia ipsius passionis. Vt enim in tractatu dictum est, subiectum comparatur ad primam passionem non solum in ratione causæ materialis, sed etiam in ratione causæ efficientis. Diffinitio ergo subiecti simul sumpta cum diffinitione passionis, exprimit causam efficientem ipsius passionis immediatam & necessariam: hic autem est quartus modus dicendi per se, ut supra dictum est. In minori autem propositione prædicatur diffinitio de subiecto, & hic est primus modus dicendi per se. In conclusione uero prædicatur propria passio de suo subiecto, & hic est secundus modus dicendi per se. Verbi gratia. Si uellemus demonstrare quod omnis quaternarius numerus est par, sic fit. Omnis multitudo mensurata per unum, cuius per se non est medium, est par: sed omnis quaternarius numerus est talis multitudo, ergo omnis quaternarius numerus est par. Hic subiectum est quaternarius numerus: passio uero eius est par, seu paritas: medium uero quod fuit sumptum, dicit diffinitionem numeri, quæ est multitudo mensurata per unum, & dicit diffinitionem paritatis, quia paritas secundum se non est medium. In maiori propositione passio prædicatur de diffinitione subiecti, in qua exprimitur diffinitio sua, & sic est quartus modus dicendi per se. In minori propositione diffinitio subiecti prædicatur de suo subiecto, & sic est primus modus dicendi per se. In conclusione uero prædicatur propria passio de suo subiecto, & sic est secundus modus dicendi per se. Patet ergo quod demonstratio procedit ex his quæ sunt per se. Ratio communis huius sit sic. Syllogismus qui procedit ex necessariis, non procedit ex his quæ sunt per accidens, sed ex his quæ sunt per se: sed ut dictum est, demonstratio procedit ex necessariis, ergo demonstratio procedit ex his quæ sunt per se.

CAP. V.

Quod demonstratio procedit ex primis, & immediatis.

Deinde dicitur demonstratio procedit ex primis. Vbi nota, quod in demonstratione potissima prædicatur propria passio de subiecto in conclusione. In præmissis autem uel prædicatur diffinitio de subiecto, uel propria passio de diffinitione subiecti & tua. Hæc autem omnia conuertibilia sunt, & hoc est prædicari primo, ut supra dictum est. Et propter hoc demonstratio superius posita non est potissima, concluditur. n. per de numero quaternarius, in plus enim se habet par quam numerus quaternarius, quia dicitur de senario, octonario, & cæteris. Conuenit autem par ad æquitate alicui communi numero, qui est inominatus, & de illo possit fieri demonstratio potissima. Sicut dicimus quod habere tres angulos æquales duobus rectis, conuenit per se primo triangulo, quia conuertitur. Omnis. n. triangulus habet tres angulos, et omne habet tres angulos est triangulus. Non autem conuenit hysocheli primo, quia non omne habet tres angulos, est hysocheles. Tales propositiones demonstrationum sunt immediatæ. Mediatæ enim propositio est illa, in qua prædicatum inest subiecto propter aliquid prædicatum, quod subiecto per prius conuenit, sicut risibile Sorti, quia per prius conuenit homini. Immediata autem propositio est illa, in qua prædicatum non propter aliud conuenit subiecto, sicut risibile conuenit diffinitioni hominis, & omnis propria passio diffinitioni sui subiecti & suæ. Patet ergo quod demonstratio procedit ex primis principis, & immediatis. Sciendum quod differt primū, & immediatū nā non omne quod primo inest, dicitur immediatum. Risibile. n. primo inest homini, sed non immediate, quia per prius inest diffinitioni hominis & suæ, aliter diffinitio non esset medium ad concludendum risibile de homine. Similiter etiam non omne quod immediate inest, primo inest: homo enim immediate inest Sorti, non tamen primo, quia de pluribus dicitur homo quam Sortes: unde præmissæ demonstrationes oportet quod utruq; habeat. Sciendum et quod cum prima principia in demonstratione aliquando sint mediatæ, quia per aliquod mediū possunt demonstrari, tamẽ demonstrator accipit ea ut immediata & indemonstrabilia. Nō. n. sūt demonstrabilia in illa sciētia, de qua est demonstratio, sed in sciētia superiori: & ideo licet habeat mediū, tñ accipiuntur ut immediata.

CAP. VI.

Quod demonstratio procedit ex propriis, & non ex extraneis, nec ex communibus.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex propriis. Vbi nota quod proprium aliquando dicitur esse aliquid, quia non est extraneum: & aliquando dicitur esse propriū, quia non est commune. Vtrouq; autem modo procedit demonstratio ex propriis. Opusc. S. Tho. A. quia. E quia

quia non ex extraneis, nec communibus. Quod autem non procedat ex extraneis, sciendum quod in demonstratione sunt tres termini, sicut in quolibet syllogismo, scilicet maior extremitas, quae est propria passio, minor extremitas quae est subiectum, & medium quod est definitio subiecti cum definitione passionis. Si autem medium esset extraneum a maiori, vel minori extremitate, quod non esset definitio utriusque comprehendens, tunc maior extremitas non predicatur de eo per se, nec ipsum de subiecto per se predicaretur: sed probatum est, quod in maiori propositione maior extremitas predicatur per se de medio in quarto modo dicendi per se, & in minori propositione predicatur medium de minori extremitate per se in primo modo dicendi per se ergo nullo modo demonstratio procedit ex extraneis, sed ex propriis. Sciendum quod licet in demonstrationibus non sit de se: scilicet ex vno genere in aliud genus extraneum, tamen nihil prohibet aliquando subiectum vnius demonstrationis contineri sub subiecto alterius demonstrationis, & contrahere illud. Verbi gratia, dato quod demonstraretur haec passio, scilicet sentitium, per definitionem animalis de ipso animali, si eadem passio demonstraretur de homine per idem medium, vel per medium contractum ad definitionem hominis, tunc una demonstratio fieret sub alia demonstratione, & esset subiectum sub subiecto. Sciendum est quod talis contractio aliquando est in eodem genere simpliciter, sicut dicitur de animali & de homine, quia aliquando contrahitur ad hominem per aliquam differentiam extraneam. Aliquando vero talis contractio, seu descensus fit in eodem genere secundum quid, quia subiectum contrahitur per differentiam extraneam, sicut visuale est extraneum a genere lineae, & sonus est extraneus a genere numeri. Vnde linea quae est simpliciter subiectum geometricae, & linea visualis quae est subiectum perceptive, non sunt simpliciter vnius generis, sed solum secundum quid: & similiter, sicut haec de numero, qui est subiectum arithmeticae, & de numero sonoro, qui est subiectum musicae. Et ideo quando ea quae sunt lineae simpliciter applicantur ad lineam visivalem, fit quodammodo descensus in aliud genus. Vnde in demonstratione quae fit in scientia respectiva, & in musica proceditur quodammodo ex principiis extraneis. Patet ergo qualiter demonstratio procedit ex principiis, seu praemissis propriis, & non extraneis. Quod est procedat ex propriis, & non extraneis, sciendum quod in demonstratione quaedam principia concurrunt actualiter, quaedam vero virtualiter. Quaedam vero principia dicuntur dignitates, seu coes animi conceptiones, quia ita naturaliter intellectus noster inclinatur per lumen suum ad ea cognoscenda, quod statim cognitis terminis cognoscit illa principia, ut Omne totum est maius sua parte. Nam statim quod ratio cognoscit quid est totum, & quid est pars, cognoscit hoc esse verum, scilicet omne totum est maius sua parte. Ista autem principia, seu propositiones primae sunt maius & minus communia. Vnde illud principium commune, De quolibet dicitur esse, vel non esse, est commune omnibus: sed istud principium, Omne totum est maius sua parte, solum convenit enim corporeo, & non substantiis separatis quae nec totum habent, nec partem, & sic se habet de multis aliis. Vnde dicta principia non intrant actu demonstrationes quae sunt in scientiis, sed virtute: quando enim dico quaecumque propositionem, primum intrat in eam virtute. Cum enim dico, Petrus currit, certum est vel quia homo est, vel non est, ergo hoc principium, scilicet, De quolibet dicitur esse, vel non esse, virtute est in qualibet praemissarum demonstrationis, & sic est de aliis principiis minus communibus respectu demonstrationum, in quibus sunt virtute. Vnde dicere quod demonstrationes non procedunt ex his principiis virtute, falsum est. Sed dico quod talia principia communia actu non intrant demonstrationem. Vnde ille qui vult demonstrare quadraturam circuli per principia communia sic arguendo. Vbi inveniatur maius & minus, ibi inveniatur aequale: sed inveniatur quadratum maius circulo & minus circulo, ergo inveniatur aequale, male demonstravit. Ratio est, nam ut supra probatum est, demonstratio procedit ex primis & immediatis, sed utendo istis principiis, ambae propositiones demonstrationis non erunt immediatae & primae, quoniam esse maius, vel minus circulo non solum convenit quadrato, sed etiam triangulo, & multis aliis figuris, non ergo in ista propositione est primum, seu quod primo inest. Nec est immediata, quia per multa media posset hoc probari, non ergo ex talibus procedit demonstratio. Alia vero principia demonstrationis sunt quae actu intrant demonstrationem, quae etiam dicuntur positiones, suppositiones, & definitiones. Ad sciendum autem haec nomina, nota quod quicquid in demonstratione ante conclusionem ponitur, dicitur positio, eo quod posita est ante conclusionem. Positionem autem quaedam non assumunt esse, vel non esse, & talis est definitio: non enim dicitur definitio ista, homo est animal rationale mortale: sed definitio solum est hoc, scilicet animal rationale mortale, sine hoc quod addatur sibi esse, vel non esse, & talis definitio est positio. Ali-

quando positio assumit esse, vel non esse, ut cum dicimus, homo est animal rationale mortale, & haec dicitur suppositio. Sciendum quod tales suppositiones non sine causa dicuntur suppositiones. Vbi nota quod positio per se nota dicitur, in qua predicatum est de ratione subiecti, tales autem debent esse praemissae demonstrationum, ut infra dicitur. Sciendum quod aliquarum propositionum termini sunt in communi omnium notitia, ut sunt ens, verum, bonum, vnum, aliquid, & res, & huiusmodi quae pertinent ad primas conceptiones intellectus, quae statim ut audiuntur, cognoscuntur. Vnde propositiones quae ex eis fiunt, non solum sunt per se notae in se, sed etiam quo ad nos, ut de quolibet dicitur esse vel non esse, vnde tales non dicuntur suppositiones. Aliae vero propositiones sunt, in quibus licet predicatum sit de definitione subiecti, tamen definitio subiecti non est omnibus nota, & per consequens non est omnibus notum, quod predicatum sit de eius definitione, sicut ista. Omnes anguli recti sunt aequales: aequale enim est de definitione anguli recti. Est enim angulus rectus, qui causetur ex linea recta perpendiculariter cadente super lineam rectam, ita quod ex utraque parte anguli reddantur aequales. Quia ergo non omnes hoc sciunt, scilicet quod aequale sit de definitione anguli recti: ideo hoc supponitur, & propter hoc dicitur suppositio. Alio modo positio demonstratio procedit dicitur suppositio, nam quaedam propositiones sunt, quae probantur per principia superioris scientiae, ut infra ostendetur, & ideo inferior scientia oportet quod supponatur. Et quia ex talibus principiis, seu praemissis propriis procedit demonstratio, quia actu intrant in eam, ideo procedit ex propriis, non ex communibus. Patet ergo quomodo demonstratio procedit ex propriis &c.

CAP. VII.

Quod demonstratio procedit ex per se notis.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex per se notis. Per se nota enim dicuntur propositiones, in quibus praedicatum est de definitione subiecti, vel immediate causetur ex principiis eius: sed ea ex quibus procedit demonstratio, sunt huiusmodi. Nam in maiori propositione predicatur propria passio de definitione subiecti & sua, quae est immediata causa sui, seu exprimit immediata principia eius: in minori vero predicatur definitio de subiecto, ergo demonstratio procedit ex per se notis. Sciendum quod quaedam propositiones sunt per se notae in se, & non quo ad nos, sicut haec, Omnis febricitas habet pulsum excitatum. Licet enim hoc sit notum in se, quia febris est causa excitationis pulsus, tamen non est per se notum quo ad nos, sed econverso cognoscimus febrim per excitationem pulsus: ex talibus autem per se notis non procedit demonstratio. Si enim propter quod vnumquodque, & illud magis: propter praemissas autem innotescunt nobis conclusiones, ergo oportet quod per amissas sint nobis magis notae. Vnde conclusiones nullo modo posset nobis fieri notae, nisi praemissae essent magis nobis notae: demonstrationes autem huiusmodi conclusiones hant nobis notae, ergo demonstrationes procedunt ex notioribus quo ad nos. Quaedam autem propositiones sunt per se notae & in se, & quo ad nos, ut omnis numerus cutus per se non est medium, est pars, quia omnis numerus qui non habet secundum se medium, dicitur pars, & econverso, & ex talibus procedit demonstratio. Patet ergo quod demonstratio procedit ex per se notis, & notioribus nobis. Ex praedictis potest concludi, quod demonstratio, & scientia quae est habitus conclusionis demonstratae, semper fit de incorruptibilibus & sempiternis. Vbi enim saluatur dicitur de omni, oportet quod illud sit incorruptibile & sempiternum. Sicut enim supra dictum est, dicitur de omni, dicitur quod non aliquando inest, & aliquando non inest, sed semper inest: corruptibilia autem non sunt semper in eis, ergo non saluatur dicitur de omni, sed solum in sempiternis. Sed in demonstratione potissima quae habet ambas propositiones vniuersales, saluatur in omnibus dicitur de omni: ergo demonstratio est de incorruptibilibus & sempiternis: apparet etiam quod definitio est sempiternorum. Licet enim corruptibilia diffiniantur, non tamen diffiniuntur inquantum corruptibilia sunt. Solum enim particularia sunt corruptibilia, particulare autem non diffinitur. Vnde definitio est corruptibilium per accidens, sempiternorum autem est per se. Sciendum quod quaedam sempiterna, seu aeterna, ut ad propositum demonstrationis pertinet, non sunt semper secundum tempus, sunt autem per compositionem ad causam: quia nunquam deficit quin posita tali causa ponatur effectus, sicut defectus solis nunquam deficit, quin interposita luna inter nos & solem sit, tamen defectus solis non est semper, nisi tunc. Quaedam vero non sunt semper nec per compositionem ad tempus, nec per compositionem ad causam, quae in-

pediri potest. Non enim semper ex femine hominis generatur homo cum duobus oculis: sed quandoque deficit propter impedimentum causae agentis, vel materiae. In utrisque autem sic ordinatae sunt demonstrationes ad hoc quod sint ex sempiternis, ut ex vniuersalibus propositionibus inferatur conclusio vniuersalis, remouendo illa, in quibus potest esse defectus vel ex parte temporis, vel ex parte causae. Patet ergo quod demonstratio est ex sempiternis tam in praemissis, quam in conclusione. Scientia ergo quae est habitus conclusionis demonstrationis, est ex sempiternis.

CAP. VIII.

Quod demonstratio procedit ex causis conclusionis.

Deinde dicitur quod demonstratio procedit ex causis conclusionis, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quod praemissae sint causa quod maior extremitas inest minori, & hoc non solum est verum in demonstratione, sed etiam in omni syllogismo, in quo ex veris concluditur verum. Vnde in isto syllogismo, scilicet, Omnis homo currit: Sortes est homo, ergo Sortes currit, dato quod hoc sit verum, & omnis homo currit, & Sortes est homo, sequitur necessario ut effectus, quod Sortes currit. Alio modo intelligi potest quod praemissae sint causa conclusionis, quia in eis continetur causa tam subiecti, quam etiam praedicati ipsius conclusionis, & sic hoc solum conuenit demonstrationi. Sciendum quod quia, ut supra dictum est, scire propter quid, est causam rei cognoscere, medium autem quod est de demonstratione quae est syllogismus, faciens scire, est definitio subiecti & passionis: omnis autem bona definitio datur per aliquam causam, ergo medium quod fit in praemissis, est causa subiecti & passionis, aliter tamen subiecti, & aliter passionis. Vbi sciendum est, quod cum quatuor sint causae, scilicet materialis, formalis, efficiens, & finalis, a qualibet harum potest sumi definitio. Verbi gratia, dicitur, Domus est cooperimentum cum lapidibus, cemento, & lignis, est definitio per causam materialem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum quadratum, longum & altum, erit definitio per causam formalem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum factum ab artifice cum martellis, tegulis & plumbo, erit definitio per causam efficientem. Si vero dicatur, Domus est cooperimentum prohibens nos a pluuio, frigore & calore, erit definitio per causam finalem. Cum ergo subiectum per tot causas possit diffiniri, medium quod est eius definitio, ut dictum est, se habebit ad illud in habitudine tot causarum. Respectu vero passionis habet se medium in habitudine duarum causarum, scilicet materialis & efficientis. Subiectum enim, ut dictum est, comparatur ad propriam passionem & ut subiectum, & ut efficiens, & eodem modo se habet definitio subiecti respectu passionis. Sciendum quod quia causae habent ordinem adiuuicem, ex vna sumitur ratio alterius. Ex forma enim sumitur ratio materiae, quia talem oportet esse materiae, qualis forma requirit. Efficiens autem est ratio formae: quia enim omne agens agit sibi simile, oportet quod secundum modum agentis sit modus formae quae ex actione sequitur. Ex fine vero sumitur ratio efficientis, quia omne agens agit propter finem. Oportet ergo quod definitio quae sumitur a fine, sit ratio & causa probatiua aliarum definitionum, quae sumuntur ex aliis causis, & quae sumitur ab agente aliarum duarum, & quae sumitur a forma eius quae sumitur a materia: ideo definitio quae sumitur a materia, potest demonstrari per causam finalem, & sic de aliis. Et propter hoc dicit Philosophus posteriorum, quod definitio vel est conclusio demonstrationis, si quando est per talem causam, quae concludi possit ex definitione, scilicet fiat per aliam causam: vel est principium demonstrationis, scilicet fiat quando est econverso ex causa quae sit ratio & causa probatiua alterius: vel est demonstratio sola positione, seu ordinatione differens. Si quando tales duas causas comprehendit, et sic patet de partibus definitionis demonstrationis, quas continet eius materia.

CAP. IX.

Quod demonstratio potissima affirmatiua fit solum in prima figura, & in primo modo eius.

Nunc restat dicere de eius forma. Nam in eius definitione dictum est quod est syllogismus. Vbi nota, quod demonstratio aliquando est affirmatiua, aliquando negatiua. Demonstrationum autem tam affirmatiuarum, quam negatiuarum quaedam sunt potissimae, quaedam vero non potissimae. Potissimae dicuntur illae, in quibus obseruantur omnia illa quae de demonstratione dicta sunt nullo omissione: si vero aliquid omittitur, non esset potissima. Vnde videndum est in quibus figuris fiant demonstrationes potissimae, & primo affirmatiuae. Sciendum quod demonstratio potissima affirmatiua debet fieri solum in prima figura,

& in primo modo eius: quod sic potest patere. Nam in ea figura, & in eo modo eius demonstratio debet fieri propter quid, vbi medium est causa passionis & subiecti, ita quod praemissae sint per se, in quibus conuenienter potest medium assignari causa passionis & subiecti, sed hoc non potest fieri nisi in prima figura. Nam in secunda figura non concluditur affirmatiua: in tertia vero figura eth concludi potest affirmatiua, tamen quia medium in utraque propositione subicitur in minori propositione, in qua subiectum predicaretur de sua definitione, non esset praedicatio in aliquo modo dicendi per se, quod non contingit in prima figura, in qua in minori propositione predicatur definitio de subiecto, ut dictum est, ergo in sola prima figura fit demonstratio potissima affirmatiua. Etiam oportet quod fiat in primo modo eius: ut enim supra dictum est, in demonstratione potissima tam in praemissis, quam in conclusione saluatur dicitur de omni & primum, quod non potest fieri nisi omnes essent vniuersales: sed hoc solum fit in primo modo primae figurae, ergo solum in eo potest fieri demonstratio potissima. Demonstrationes vero non potissimae possunt fieri & in tertio modo primae figurae, & in tertia figura in modis concludentibus affirmatiuam. Patet ergo in qua figura, & in quo modo potest fieri demonstratio potissima affirmatiua.

CAP. X.

Quod demonstratio potissima negatiua debet fieri in secundo modo secundae figurae.

Ad sciendum autem qualiter debeat fieri demonstratio potissima negatiua, videamus utrum talis demonstratio possit esse. Dico quod licet in demonstratione negatiua non possint esse, nec seruari omnia supradicta de demonstratione (non enim potest in propositione negatiua aliquid per se praedicari, cum dicitur per se sit affirmatiua) tamen sufficit in tali demonstratione quod praemissae sint necessariae & immediatae. Qualiter autem tam affirmatiuae, quam negatiuae sint necessariae, dictum est in tractatu syllogisticorum, & qualiter affirmatiua sit immediata dictum est supra. Restat ergo dicere, qualiter negatiua sit mediana, vel immediata. Notandum, quod quando aliquid negatur de aliquo, & econverso, & de altero termino aliquid potest vniuersaliter praedicari, de quo alter terminus potest negari, tunc propositio vniuersalis negatiua formata ex primis duobus terminis potest demonstrari mediante illo qui praedicatur vniuersaliter affirmatiue de altero illorum terminorum. Verbi gratia, Homo potest negari de lapide, & econverso, ut, Nullus homo est lapis: & quia de homine potest praedicari aliquid vniuersaliter, scilicet animal, dicimus enim, omnis homo est animal, & de animali potest negari lapis, ergo illa propositio, scilicet, nullus homo est lapis, est mediata. Potest enim probari per medium sic. Nullum animal est lapis: omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Et idem sequitur, si aliquid potest praedicari vniuersaliter de lapide quod possit negari de homine, vel de quo possit homo negari, erit ergo propositio negatiua immediata, quando duo termini negati ab invicem ita se habebunt, quod neuter eorum habebit aliquid, quod de ipso vniuersaliter praedicatur, quod ab altero termino negari possit, vel ille terminus ab eo. Verbi gratia, Nulla substantia est quantitas, ista est immediata, nullus enim terminus potest vniuersaliter praedicari de substantia, qui negatur de quantitate, de substantia enim praedicatur vniuersaliter ens, quod tamen non negatur de quantitate. Similiter etiam duae definitiones duarum specierum sub aliquo genere immediate contentarum faciunt propositionem negatiuam immediatam, ut est ista, Nullum animal rationale mortale est animal irrationale mortale, animal enim rationale mortale est definitio hominis, animal vero irrationale mortale est definitio bruti, brutum autem & homo immediate sunt sub animali. Et idem erit de duabus differentiis ex opposito diuidentibus idem genus, ut, Nullum rationale est irrationale. Secus autem est de speciebus per illas differentias constitutis, ut, Nullus homo est brutum, quia supra hominem est aliquid quod possit negari de bruto, scilicet rationale, & supra brutum est aliquid quod possit de homine negari, scilicet irrationale, ideo sunt mediantia, licet non proprie possit dici quod rationale sit supra hominem: nec irrationale supra brutum, & ideo non proprie sunt mediantia. His habitis statim potest sciri qualiter fiat demonstratio negatiua, & in qua figura. In tertia enim figura, quia non concluditur vniuersalis negatiua, in ea non potest fieri talis demonstratio potissima. Vnde quia in prima & secunda figura potest concludi vniuersalis negatiua, in utraque potest fieri talis demonstratio eam concludens: sed potissima solum potest fieri in secundo modo secundae figurae. Ratio est, quia licet scientia sit de vero, non tamen de omni vero.

quantumcunque syllogizetur ex immediatis. Vnde dicendo sic, Omnis habitus est qualitas: omnis virtus est habitus, ergo omnis virtus est qualitas, licet talis conclusio sit vera, & ex veris, immediate, & necessariis, & per se, non tamé per se ea causabitur scientia: sed in demonstrationibus affirmatiuis solum causatur scientia ex conclusionibus veris, quarum præmissæ sunt veræ, & immediatæ, & huiusmodi, vt dictum est, in quarum conclusionibus prædicatur propria passio de subiecto proprio. Sic etiam in demonstratione negatiua nõ causabitur scientia ex habitu eius conclusionis, dato qd conclusio sit vera, & concludatur ex immediatis, nisi propria passio vere negetur de eo, qd nõ est sibi subiectum, vel ab eo qd nõ exprimit causam suam, sicut exprimit diffinitio proprii subiecti, & talis vere erit demonstratio potissima: hæc autem non poterit fieri ex propositionibus immediatis, nisi in secundo modo secundæ figuræ sic. Omne risibile est animal rationale ad apprehensionem conuenientis emittens spiritum dilatatum: sed nullum irrationale est tale animal rationale ad apprehensionem, ergo nullum irrationale est risibile. Certum est quod maior est immediata: nam in ea prædicatur diffinitio passionis & subiecti de ipsa passione. Minor etiam est immediata, vt dictum est. In conclusione vero remouetur passio ab eo quod non est sibi subiectum: hoc autem non potest fieri in prima figura, nec in primo modo secundæ figuræ. Si enim in prima figura diceretur sic, Nullum irrationale est risibile: omne brutum est irrationale, ergo nullum brutum est risibile, tunc maior non esset immediata. Et si fieret syllogismus in primo modo secundæ figuræ, licet præmissæ possent esse immediatæ, non tamen concluderetur remouendo passionem a subiecto, sed econuerso sic. Nullum irrationale est animal rationale: sed omne risibile est animal rationale, ergo nullum risibile est irrationale. Potest etiam fieri demonstratio particularis negatiua in quarto modo secundæ figuræ. Et sic patet de forma demonstrationis, in quibus figuris, & modis sic se debeat. Patet ergo de demonstratione propter quid.

C A P. X I.

Quod demonstratio quia procedit ab effectu ad causam, vel a causis remotis ad effectum.

NVnde dicendum est de demonstratione, quia. Vbi primo videndum est quid significetur per hoc quod dicitur propter quid, & quid per hoc quod dicitur quia. Notandum qd de re quatuor scire possumus, scilicet quid est, an est, quia est, & propter quid est. Ad quæ intelligenda, sciendum est quod cum scientia non sit nisi verorum, verum autem & ens conuertuntur, de esse ergo erit scientia. Vt autem dictum est in tractatu de prædicamentis, duplex esse inuenitur in rebus, scilicet essentialis, & esse actualis existentis: & quia esse essentialis dicitur quidditas, seu quid est res, ideo cum scimus esse essentialis alicuius rei, dicimus scire quid est de ipsa: esse autem actualis existentis aliter se habet in substantia, & aliter in accidente. Quia enim accidentis esse est inesse, scire autem esse actualis existentis subiecti est solum scire quod actu sit, & hoc est scire de ipso an est: sed scire de accidente esse actualis existentis, est scire de ipso, quia est, unde scire quia est, nihil aliud est quam scire hoc inesse huic. Et quia aliquando aliquid inest alicui propter aliquam causam, ideo scire illam causam est scire propter quid. Patet ergo quod scire quia est de aliqua re, est scire ipsam inesse alicui ignorando causam quare inest: scire autem propter quid, est scire aliquam rem inesse alicui, & scire causam quare sibi inest. Demonstratio ergo propter quid est illa, in qua manifestatur causa quare prædicatum inest subiecto in conclusione. Demonstratio vero quia dicitur illa, in qua concluditur aliquid inesse subiecto alicui, non tamen assignatur causa quare sibi inest. Vt autem dictum est supra, ad demonstrationem propter quid requiritur quod procedat ex causis, & ex immediatis: non enim sufficit scire causam, sed quoniam est causa eius quod scitur, si erit causa immediata. Demonstratio ergo quia, erit vel quia non procedit ex causis, vel quia non procedit ex immediatis, sed ex causis remotis. Quantum ad primæ sciendum qd vt dictum est, demonstratio dicitur causa innotescendi, scilicet vt per præmissas nobis innotescat conclusio: hoc autem fieri nõ potest, nisi præmissæ essent nobis magis notæ, & ideo hoc est necessarium, vt scilicet demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos. Contingit autem aliquando vt immediatus effectus sit nobis magis notus quam causa, ideo in talibus oportet demonstrationem procedere ab effectu ad causam. Verbi gratia, moueri & sentire est immediatus effectus habentis animam sensitivam, & est magis notum nobis quod aliquid mouetur, & sentiat, quia hoc sentimus, quam hoc quod habet animam sensitivam: et ideo si procedatur sic. Omne quod mouetur & sentit, habet animam sensitivam: sed omne animal mouetur & sentit, ergo omne animal habet animam sensitivam. Modo concluditur

F de animali quod habet animam sensitivam, non tamen per causam, sed per effectum, qui est moueri & sentire. Si vero fieret demonstratio & conclusio, esset demonstratio propter quid sic. Omne habens animam sensitivam mouetur & sentit: sed omne animal habet animam sensitivam, ergo omne animal mouetur & sentit. Sciendum quod tales demonstrationes, quia, aliquando sunt in talibus terminis quæ omnes sunt conuertibiles inter se, scilicet medium, maior extremitas, & minor extremitas, sicut est in terminis prædictis. Omne enim animal mouetur, & sentit, & habet animam sensitivam, & omne quod mouetur & sentit, & habet animam sensitivam: est animal, & omne quod habet animam sensitivam est animal, & mouetur, & sentit, & in talibus terminis sunt demonstrationes vniversales. Aliquando autem accidit, quod medium scilicet effectus, puta moueri & sentire, se habent in plus quam minor extremitas, & adhuc fit syllogismus, siue demonstratio conueniens sic. Omne quod mouetur & sentit habet animam sensitivam: sed omnis homo mouetur & sentit, ergo omnis homo habet animam sensitivam, homo enim in minus se habet, quam quod mouetur & sentit. Si vero medium in minus se habet quam minor extremitas, non fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit habet animam sensitivam: omne corpus mouetur & sentit, hæc est falsa. Econtra autem si medium se habet in minus quam maior extremitas, fit demonstratio sic. Omne quod mouetur & sentit, est corpus: omne animal mouetur & sentit, ergo omne animal est corpus. Si vero medium in plus se habet quam maior extremitas, non fit demonstratio. Ex effectu enim, qui est in pluribus causis, nõ potest concludi vna causa sic, ex moueri & sentire non potest concludi rationale. Patet ergo de demonstratione quia, quæ procedit ab effectu ad concludendum causam. Ex causis autem remotis procedit demonstratio quia in eadem scientia, & in diuersis. In eadem scientia, sicut demonstratio Anacharistidis, quæ talis fuit. Vbiunque non sunt vites, non sunt sibilatores, seu cantores: sed apud Schytas non sunt vites, ergo apud Schytas non sunt sibilatores, seu cantores. Certe licet vites sint causa cantus, tamen sunt causa multum remota. Vites enim sunt causa vuarum, vuarum vero sunt causa vini, vinum autem causa est latitæ, & latitæ est causa cantus, certum est qd talis demonstratio est quia. Non enim sic demonstrando cognoscere possumus per causam immediatam, quare Schytæ non cantant: sed per multas alias demonstrationes intermediarias factas, & sic per eam nescitur propter quid, sed quia &c.

C A P. X I I.

Quod in demonstratione aliqua sunt præcognita ante conclusionem, & aliqua sunt cognita postquam demonstrata est.

AD cognoscendum autem qualiter fiat demonstratio quia, in aliis scientiis, sciendum est quod in qualibet demonstratione in quacunque scientia fiat, antequam conclusio demonstraretur, aliquid præcognitum, & aliquid de ea scimus postquam demonstrata est. Vt enim dictum est, in demonstratione sunt tres termini, scilicet subiectum, passio, & diffinitio vtriusque, quæ est mediū, & sunt in ea prima principia, seu dignitates in virtute. Vnde antequam demonstrarem, præcognitum de dignitatibus, quia veræ sunt. Non enim possunt complexa diffiniri, cum autem dignitates sint complexæ, ergo non possunt diffiniri, de eis ergo non possumus scire quid sunt, nec per consequens ante demonstrationem præscire quid est de ipsis: sed assequens de eis quia sunt, debet enim credi esse vera, ita enim sunt nota lumine naturalis rationis, quod cognitio terminis cognoscimus, quia vera sunt, vt supra dictum est, nec scimus de eis propter quid, cū sint primæ animi conceptiones. De passione autem præcognitum quid est, quia diffinitionem habet, quàm oportet præcognoscere antequam fiat demonstratio. Nisi enim demonstrator præcitat medium, nunquam syllogizabit, medium autem in demonstratione est diffinitio subiecti & passionis. De ipsa passione autem non possumus præscire quia est, esse actualis existentis ipsius. Cum enim accidentis esse sit inesse, præscire illam inesse est scire ipsius esse actualis existentis, & sic antequam demonstrarem eam, scire remus demonstrationem ipsius. Nam demonstratio nihil aliud ostendit, nisi passionem inesse subiecto, vt dictum est: hoc autem est falsum, non ergo de ea præcognitum quia est. De subiecto autem præcognitum quid est, quia iam oportet præscire medium, vt dictum est, eius autem diffinitio simul cum diffinitione passionis est mediū. Præcognitum etiam de ipso quia est, de ipso enim quod actu nõ est nihil sciri potest, & dico esse actu tam in se, quam in suis causis. Licet enim rosa iam actu non sit, quia tamen est in causa sua, possumus de ipsa aliquam passionem demonstrare. Patet ergo quid in demonstratione præcognitum: quid autem de ipsa scimus

scimus postquam facta est. Ad hoc videndum, nota qd in demonstratione sunt præmissæ, & est conclusio. Præmissæ autem vel sunt primæ in scientia, vel sunt secundariæ. Verbi gratia, in scientia de animalibus primæ principium est, Omne corpus animatum sensibile mouetur & sentit, supra istud principium nullum inuenitur actus, non actu intrant demonstratione, vnde non continetur in eadem scientia, sed in scientia cõi. Secundaria vero principia sunt quæ per prima demonstrantur, & sunt primo conclusiones, postea in eadem scientia sumuntur vt principia ad demonstrandum alia. Verbi gratia, facio primam demonstrationem sic. Omne corpus animatum sensibile mouetur & sentit: omne animal est tale corpus, ergo omne animal mouetur & sentit. Postea accipio istam conclusionem, & facio eam præmissam sic. Omne animal mouetur & sentit: omnis homo est animal, ergo omnis homo mouetur & sentit. Istud dicitur principium secundarium. De primis autem principijs in scientia scitur solū, quia sunt. Si enim sciretur propter quid sunt, oporteret demonstrari, quod non posset fieri nisi per aliqua priora, non ergo fuissent prima: sed suppositum est qd erant prima, ergo de eis non potest sciri propter quod sunt in ista scientia. Et propter hoc cõter dicitur, qd nulla scientia probat sua principia: sed si probari debent, probantur per scientiam superiorem, sicut naturalis scientia probat principia scientiæ de animalibus. Est .n. naturalis de omni corpore mobili. Vel ad minus potest probari per mathematicam, vel per dialecticam, quæ sunt scientiæ omnibus communes, & probant principia omnium scientiarum: sed mathematica demonstratiue, dialectica vero probabiliter, seu opinatiue. De secundariis vero principijs in scientia scitur propter quid, illa .n. alibi probantur, vt dictum est. Patet ergo quid in demonstratione scimus de principijs, de conclusione autem in demonstratione propter quid, scimus, propter quid: in demonstratione vero quia nescimus propter quid, quia medium vel non est causa conclusionis, sed effectus, vt dictum est: vel quia est causa remota. Notandum quod duæ scientiæ possunt esse de eodem subiecto, vna formaliter, alia naturaliter, sicut geometria est de linea formaliter, perspectiua vero est de linea non in quantum linea, sed in quantum est linea, demonstraret aliquid de linea visuali, de conclusione illa sciret geometria propter quid, perspectiua vero ro sciret solū quia. Verbi gratia, fiat talis demonstratio. Omnis longitudo sine latitudine, in qua medium nõ discrepat ab extremitatibus, est recta: sed linea transiēs per tabellas quadratas est huiusmodi longitudo, ergo linea tabellarum quadratarum est recta. De ista conclusione scit geometria propter quid, quia scit causam rectitudinis linearum: sed perspectiua eam supponit, quia ignorat causam, & ideo de prædicta conclusione scit quia, & non propter quid, & sic de aliis: tunc scientia inferior vocatur subalternata, quia, scilicet materialis, superior vero dicitur subalternata, quia est formalis. Sciendum qd aliquando cõtingit scientia subalternatam respectu alterius scientiæ esse subalternantem, sicut perspectiua respectu geometriæ est subalternata, respectu vero scientiæ de iride est subalternans. Cum enim scientia de iride sit pars scientiæ naturalis, assumit principia perspectiue ad aliquam conclusionem probandam, & sic de illa conclusione solum scit quia, perspectiua vero propter quid. Sciendum qd aliqua scientia non habet subiectum materialiter sumptum sub formali, & tamen in aliqua conclusione accipiuntur principia alterius scientiæ, & de illa conclusione sciunt quia, & non propter quid. Verbi gratia, qd vulnera circularia tardius sanantur, est conclusio in medicina, cuius subiectum nõ est sub subiecto geometriæ, & tamen hæc conclusio probatur per principia geometriæ, quæ sunt quod partes circuli, quia carent angulis, minus sibi appropinquant: ex hoc sequitur quod talia vulnera tardius sanantur. Patet ergo de demonstrationibus propter quid, & quia &c.

C A P. X I I I.

Quod scientia quæ est per causam, & quæ dicit formam, est certior quam illa quæ dicit effectum, & quæ dicit materiam.

Isto de demonstrationibus, dicenda sunt aliqua de scientiis, quæ sunt effectus earum. Circa hoc videnda sunt duo. Primo, quid requiritur ad hoc quod scientia sit certa. Secundo, quid requiritur ad hoc quod scientia sit vna. Quantum ad primum sciendum quod illa scientia simpliciter dicitur certior, quæ procedit ex notioribus simpliciter, & ex notioribus quo ad nos. Dupliciter autem potest esse aliquid notius alio simpliciter. Vno modo causa est simpliciter notior effectu: alio modo forma est simpliciter notior materia. Principium enim cognoscendi materiam est ex forma, illæ ergo scientiæ quæ dicunt causam, & propter quid, sicut dictum est de scientiis subalternatis, sunt certiores illis quæ dicunt materiam. Vnde certior est geometria

tria, quæ est de linea quantum ad sua principia formalia, quam perspectiua quæ est de linea visuali, vel scientia de triângulo, quam illa quæ est de triângulo æneo. Et quia vt 7. metaphysicæ dicitur, duplex est materia, scilicet materia sensibilis vel materia naturalis, & materia intelligibilis, vt continuitas, ideo scientia quæ ab vtraque materia abstrahit, est certior illa quæ non abstrahit nisi ab vna. Geometria enim abstrahit a materia sensibili, & licet tractet de corpore, sicut & scientia naturalis, tamen certior est scientia naturali, quæ non abstrahit a materia sensibili. Arithmetica autem quæ abstrahit a materia sensibili, & continuate, quæ vt dictum est, materia intelligibilis est, ideo certior est geometria. In triplici enim genere sunt scientiæ certiores. Primo, illæ quæ dicunt causam, & propter quid, sunt certiores eis, quæ dicunt effectum & quia. Secundo, illæ quæ dicunt formam, sunt certiores illis quæ concernunt materiam sensibilem. Tertio, illæ quæ ita dicunt formam quod nec etiam concernunt materiam intelligibilem, sunt certiores eis quæ talem materiam concernunt. Patet ergo de certitudine scientiarum &c.

C A P. X I I I I.

Quod unitas formalis scientiæ sumitur ab unitate formali subiecti secundum rationem scibilis.

Quantum ad secundum, scilicet quantum ad unitatem scientiæ, sciendum est quod in scientia est duo considerare, scilicet ipsum subiectum de quo est passio, & ipsa principia ex quibus fit demonstratio ad concludendum passionem de subiecto. Ad hoc autem qd subiectum sit scibile a nobis, oportet quod habeat partes priores se. Vbi nota quod processus scientiæ est quasi quidam motus rationis. In motu autem est duo considerare, scilicet principium, & terminum: terminus autem ad quem scientia terminatur, est subiectum, circa quod est scientia, quia in speculatiuis scientiis nihil aliud queritur, nisi cognitio subiecti, sic in geometria nihil aliud queritur, nisi cognitio magnitudinis. In practiciis autem nihil aliud queritur quam constructio ipsius subiecti, sicut in scientia ædificatoria intenditur constructio domus. Subiectum ergo est terminus talis motus: principium autem talis motus est a primis principijs subiecti, quæ sunt propriae partes eius, sicut principium processus scientiæ naturalis est a materia & a forma. Vnde si quæ res est quæ non habeat talia principia priora, ex quibus ratio procedere possit, eius non est scientia secundum quod hic sumitur scientia, vt est demonstratio effectus. Vnde de substantiis separatis non potest esse scientia isto modo sumpta, quia per scientias demonstratiuas non possumus scire ipsarum quidditates. Licet enim substantiæ separatae sint per se ipsas intelligibiles ab intellectu ad hoc proportionato, non tamen congregatur earum notitia quæ cognoscitur quod quid est ipsarum per aliqua priora, sed bene potest per scientias speculatiuas sciri de eis an sint, & quid non sint, ad similitudinem inuentam in rebus inferioribus, & tunc ad earum cognitionem vtimur posterioribus, & prioribus, quæ licet sint posteriora quo ad naturam, sunt tamen priora quo ad nos. Subiectum ergo scientiæ, prout hic sumitur scientia, oportet quod habeat partes priores, a quibus fiat processus ad eius cognitionem: & hoc intelligendum est de partibus integralibus subiecti, sicut literæ & syllabæ sunt partes dictionis, quæ est subiectum grammaticæ. Sciendum quod licet dictum sit quod terminus ad quem terminatur processus scientiæ, sit subiectum, nõ est tamen intelligendum quod sit terminus vltimus: sed vltimus terminus ad quem terminatur consideratio scientiæ est vt passio subiecti manifestetur. His habitis, sciendum est quod illa scientia est vna, quæ est vnus generis subiecti formaliter sumpti, cuius sunt partes & passiones, & eadem habet principia prima, nõ simpliciter, sed in scientia: diuersæ vero sunt quæ habent diuersa principia. Quod autem unitas scientiæ debeat sumi ab unitate subiecti, potest patere ex dictis: vnitas enim motus sumitur a termino, subiectum autem est terminus motus rationis in processu scientiæ, vt iam dictum est: tale autem subiectum debet esse vnum formaliter, in quantum huius. Vbi nota quod quantum ad hoc sic se habet suo modo subiectum ad scientiam, quantum ad potentiam: materialis autem diuersitas obiecti non diuersificat potentiam, sed formalis. Sic materialis diuersitas subiecti non diuersificat scientiam, sed formalis. Sumitur autem ratio formalis scibilis, sicut ratio formalis visibilis. Formalis autem ratio visibilis sumitur a lumine, per quod omnia videntur: etiam formalis ratio scibilis sumitur secundum principia ex quibus aliquid scitur. Vnde quantumcunque sunt diuersa scibilia secundum suam naturam, dummodo per eadem principia sciuntur, ad vnam tamen pertinent scientiam: quia non sunt diuersa, in quantum sunt scibilia, sunt enim scibilia per sua principia: sicut patet quod voces Opusc. S. Tho. Aquin. E humanæ

humanæ multum differunt secundum suam materiam a sonis corporum inanimatorum, tamen quia secundum eadem principia attenditur consonantia in eis, ideo musica quæ est de vtriusque, est eadem. Et per oppositum, si sunt eadem scibilia secundum naturam, & tamen per diuersa principia considerentur, pertinet ad diuersas scientias, sicut corpus mathematicum non separatur subiecto a corpore naturali; quia tamen corpus mathematicum cognoscitur per principia quantitatis, naturale vero per principia motus, propterea non est eadem scientia, scilicet mathematica & naturalis. Vnitus ergo & diuersitas scientiarum est ex vnitatem & diuersitate formali subiecti, quæ formalitas consistit secundum rationem scibilis, id est, secundum identitatem & diuersitatem principiorum. Et propter hoc idem est dicere, habere idem subiectum formale, & habere eadem principia, & differre secundum principia, quod habere diuersa subiecta formaliter. Sciendum est autem quod principia, de quibus loquimur, sunt principia quæ sunt prima in scientia, & secundum communitatem dictorum principiorum, scientiæ sunt magis, vel minus communes. Cognoscuntur autem prima principia in genere scibilis secundum definitionem subiecti, ut dictum est. Et sic patet de vnitatem scientiarum. Gratias Deo bonorum omnium largitori.

De demonstratione ut actus vltimus, in quo completur logica sancti Thomæ de Aquino, ordinis prædicatorum feliciter explicat.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVADRAGESI-

MVMNONVM, DE SENSU RESPECTV SINGVLARIVM, ET INTELECTV RESPECTV VNIVERSALIUM,

IRCA considerationem sensus, quare sit singularis, & intellectus vniuersalis, & quomodo vniuersalia sint in anima, sciendum est circa primum, quod sensus est virtus in organo corporali, intellectus autem est virtus penitus immaterialis, & non est actus alicuius organi corporalis. Vnumquodque autem recipitur in aliquo secundum modum sui. Omnis autem cognitio fit per hoc quod cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundum similitudinem; nam cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu. Oportet ergo quod sensus corporaliter recipiat similitudinem rei quæ sentitur. Intellectus autem recipit similitudinem eius quod intelligit immaterialiter & incorporaliter. Individuatio autem naturæ communis in rebus materialibus & corporalibus est ex materia corporali sub determinatis dimensionibus contenta; vniuersale autem est per abstractionem ab huiusmodi materia & materialibus conditionibus individuantibus. Patet ergo quod similitudo rei quæ recipitur in sensu, representat rem secundum quod est singularis; sed recepta in intellectu, representat rem secundum rationem naturæ vniuersalis. Et inde est quod sensus cognoscit singularia, intellectus autem vniuersalia, quorum sunt scientiæ. Circa secundum sciendum est, quod vniuersale potest capi dupliciter. Vno modo pro ipsa natura communi, ut subiicitur intentioni vniuersalitatis; alio modo pro ipsa intentione secundum se, sicut albam potest dici illud cui accidit esse album, vel ipsum secundum quod iam subest albedini. Ipsa autem natura cui accidit intentio vniuersalitatis, puta, natura hominis, habet duplex esse. Vnum quidem materiale, secundum quod est in materia naturali; aliud autem immateriale, secundum quod est in intellectu. Primo quidem modo non potest ei aduenire intentio vniuersalitatis, quia per materiam individuatur. Aduenit ergo vniuersalis intentio, secundum quod abstrahitur a materia individuali: non potest autem abstrahi a materia individuali realiter, sicut platonici posuerunt. Non enim est homo, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut Philosophus probat. 7. metæ. Relinquitur ergo quod natura humana non habet esse præter principia individuantia, nisi in solo intellectu. Nec tamē intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communem præter principia individuantia, sine quibus esse non potest in rerum natura. Non enim apprehendit intellectus quod natura communis sit sine principis individuantibus: sed apprehendit naturam communem non apprehendendo principia individuantia, & hoc non est falsum. Sicut si ab homine albo separatur albedo hoc modo, quod intellectus intelligat eum non esse album, esset apprehensio falsa. Si autem sic separatur albedo ab homine albo quod apprehendatur homo non apprehensa albedine, non esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, quod qui apprehendit rem aliquam, apprehendat omnia quæ rei insunt. Sic ergo intellectus absque

falsitate abstrahit genus a speciebus, in quantum intelligit naturam generis, non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit speciem ab individuis in quantum intelligit naturam speciei, non intelligendo principia individuantia. Sic ergo patet, quod natura communi non potest attribui intentio vniuersalitatis, nisi secundum esse quod habet in anima & intellectu. Sic ergo vnum est vnum de multis, prout intelligitur præter principia individuantia, & vnum in multis, vel inferioribus quæ in superioribus sunt vnum. Vnde relinquitur quod vniuersalia secundum quod vniuersalia, non sunt nisi in anima: ipsæ autem nature, quibus accidit intentio vniuersalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc nomina communia significantia naturas ipsas prædicantur de individuis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species.

Explicit opusculum quadragesimum nonum diui Thomæ Aquinæ, de sensu respectu singularium, & intellectu respectu vniuersalium.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM,

DE INVENTIONE MEDII.



VONIAM principium syllogizandi vnamquæque propositionem est medius terminus, ideo vniuersaliter possumus habere modum syllogizandi ad vnamquamque propositionem, de inuentione medi termini nunc est determinandum. Cum igitur pro positionem alia sit vniuersalis, alia particularis:

& vniuersalium alia affirmatiua, alia negatiua, de inuentione medi ad syllogizandum vniuersalem affirmatiuam prius est dicendum. Est ergo sciendum, quod ad syllogizandum vniuersalem affirmatiuam lumen dicitur pro medio id quod sequitur subiectum, & antecedit prædicatum. Cuius causa hæc est, quia vniuersalis affirmatiua non syllogizatur nisi in primo modo primæ figure; sed in hoc oportet medium antecedere prædicatum in positione syllogizando cum vniuersaliter subiicitur ei, & sequitur subiectum eiusdem, cum vniuersaliter prædicetur de ipso. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda, Omnis homo est animal, conueniens medium ipsius est rationale, quia id semper sequitur secundum consequentiam ipsum subiectum, & antecedit prædicatum, ut dicatur, omne rationale est animal: omnis homo est rationale, ergo omnis homo est animal. Ad syllogizandum vniuersalem negatiuam sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat prædicato. & hoc quo ad secundum modum primæ figure, & primum secundæ: vel quod repugnat subiecto, & sequatur prædicatum, quo ad secundum modum secundæ figure, cuius causa hæc est: quia vniuersalis negatiua non syllogizatur nisi in tribus modis prædictis, & in duobus primis modis medius terminus sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In tertio medio repugnat subiecto, & sequitur ad prædicatum. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda, Nullus homo est lapis, conueniens medium ipsius in duobus primis modis est rationale, quia id sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In tertio vero syllogismo, conueniens medius est insensibile, cuius id repugnat subiecto, & sequitur ad prædicatum. Ad syllogizandum autem particularem affirmatiuam sumendum est pro medio consequens ad subiectum, & antecedens ad prædicatum, & antecedens ad subiectum & prædicatum. Cuius causa hæc est, quia particularis affirmatiua non concludit, nisi in prima & tertia figura, & ut concludatur in prima, oportet quod medium antecedat prædicatum, & subiiciatur ei, & quod sequatur subiectum cum prædicatur de eo. Si vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere vtrunque, scilicet subiectum & prædicatum cum subiiciatur vtrique. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda, Quoddam animal est substantia, conueniens medium eius in prima figura est sensibile, quia id sequitur subiectum, & antecedit prædicatum. In tertia vero figura conueniens medium est homo, quia antecedit vtrunque, scilicet subiectum & prædicatum. Ad syllogizandum autem particularem negatiuam sumendum est pro medio id quod sequitur subiectum, & repugnat prædicato, vel id quod repugnat subiecto & sequitur prædicatum, cuius causa hæc est: quia particularis negatiua concluditur in omni figura, & si concludatur in prima, oportet medium sequi subiectum cum prædicatur de eo, & repugnare prædicato cum remoueatur ab eo. Si autem concludatur in secunda, oportet medium sequi subiectum & repugnare prædicato quo ad tertium modum, vel repugnare subiecto & sequi prædicatum quo ad quartum modum. Si vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere subiectum cum subiiciatur ei, & repugnare prædicato.

prædicato cum prædicatum remoueatur ab ipso. Verbi gratia, si hæc propositio est syllogizanda, Quidam homo non est asinus, conueniens medium eius in prima figura, & etiam in tertio secundæ figure est rationale quod sequitur ad subiectum, & repugnat prædicato. In quarto autem secundæ figure conueniens medium est rudibile, quod repugnat subiecto, & sequitur prædicatum. Conueniens vero medium in tertia figura est rationale, quod antecedit subiectum, & repugnat prædicato. Conuenientia enim antecedunt, & sequuntur ea, cum quibus sunt conuenientia, ideo rationale antecedit & sequitur hominem.

Explicit opusculum quinquagesimum, diui Thomæ Aquinæ, de inuentione medi.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESI-

MVM PRIMVM, DE NATVRA LVMINIS.



CONSIDERANDVM est de natura luminis, & de eius necessitate ad videndum, & de natura diaphani. Circa primum sciendum est, quod diuersi diuersimode opinati sunt. Nam quidam dixerunt lumen esse corpus, ad quod falso sunt moti ex quibusdam locutionibus, quibus vtuntur loquentes de lumine. Consequimus enim dicere, quod radius transit per aerem, & quod radii reuerberantur, & quod radii intersecant, quæ omnia videntur esse corporum. Quæ quidem opinio stare non potest propter rationes quas Philosophus ponit in lib. de anima, & plures alias facile est adducere. Non enim facile est assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphærium nostræ subito multiplicatur, aut generetur, aut corrumpatur, quomodo etiam sola interpositio corporis opacit esset causa corruptionis huius corporis in alia parte diaphani. Quod autem dictum est de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut & possemus dicere, quod calor procedit dum aliqua de nouo calefit, vel reuerberatur dum habet obitaculum. Quidam vero alii dixerunt, quod lux est quædam alia natura, vel qualitas spiritalis, argumentum fumentes ex hoc quod in rebus intellectualibus vtuntur nomine luminis. Dicimus enim in substantiis intellectualibus esse quoddam lumen intellectuale, seu intelligibile. Sed hoc est impossibile. Impossibile enim est, quod aliqua spiritalis natura & intellectualis cadat in apprehensione sensus: cum enim sensus sit pars corporea, non potest esse cognitius nisi corporaliū rerum. Si quis autem dicat, quod aliud est lumen spirituale ab eo quod sensus percipit, cum eo est consentiendum, dummodo hoc habeatur, quod lumen quod visus percipit, non est natura spiritalis. Nihil enim prohibet commune nomen imponi rebus quantumcumque diuersis. Quod autem lumine & his quæ ad visum pertinent vtuntur in rebus spiritalibus, contingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritalior inter omnes sensus, quod patet ex duobus. Primo quidem ex obiecto suo: nam aliqua cadunt sub visum secundum proprietates, in quibus communicant inferiora corpora cum celestibus. Tactus autem est perceptiuus proprietatum, quæ sunt propria elementis, scilicet calidi & frigidi, & his similibus. Gustus vero & olfactus perceptiuus quæ competunt mixtis secundum diuersam rationem calidi & frigidi, siccitatis & humiditatis. Sonus autem causatur ex motu locali, qui est communis etiam corporibus celestibus & inferioribus: sed species motus quæ causat sonum, non competit corporibus celestibus secundum sententiam Aristotelis. Vnde ex ipsa natura obiecti apparet, quod visus est altior inter sensus, & auditus ei propinquior, & alii sensus magis remoti. Secundo apparet quod sensus visus est spiritalior ex modo immutationis: nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritalis sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturale, sicut cum aliquid in frigidatur, aut calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritalis est, secundum quod species recipitur in organo sensus per modum intentionis, & non per modum formæ naturalis: non enim sic recipitur species sensibilis in sensu, secundum illud esse quod habet in re sensibilis. Patet autem quod calefit enim & infrigidatur aliquid per tactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritalis tantum: similiter immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio soni fit cum motu locali: sed immutatio visus sola est immutatio spiritalis: unde patet, quod visus inter omnes sensus est spiritalior, & post hunc auditus. Et propter hoc hi duo sensus sunt

maxime spirituales, & soli sunt disciplinabiles: & hæc de his quæ pertinent ad vitium. Alii vero dicunt, quod lux non est nisi euidentia coloris. Sed hoc apparet falsum in his quæ de nocte lucent, & tamen eorum color occultatur. Alii vero dicunt, quod lux est forma substantialis solis, & lumen a luce descendens habet esse intentionale, sicut color in aere: utrumque autem horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est sensibilis per se, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur, quod id quod videtur de sole non est lux, sed splendor, bene concedendum est de nomine, dummodo hoc quod dicimus, quod visu comprehenditur, non sit forma substantialis. Secundum similiter est falsum, quia quæ solum habent esse intentionale non faciunt transmutationem naturalem, radii autem corporum calefactium transmutant totam materiam inferiorum. Vnde dicimus, quod sicut corpora elementaria habent qualitates actiuas per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis celestis per quæ agit, & est in tertia specie qualitatis. Cum autem sit qualitas primi corporis alterantis, non habet contrarium: & quia luci nihil est contrarium, ideo in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem. Et propter hoc suum passum, scilicet diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur. Calefactibile autem, quia habet contrariam dispositionem, propter hoc non est semper in vltima dispositione ad formam, & ideo non statim calefactibile calefit. Ipsa ergo participatio lucis effecta in diaphano, vocatur lumen, & fit secundum lineam rectam ad corpus lucidum, & tunc vocatur radius. Si autem causatur ex reuerberatione radii ad corpus lucens, vocatur splendor. Lumen autem est commune ad omnem effectum lucis in diaphano. His visis secundum naturam lucis de facili apparet ratio, quare quædam corpora sunt lucida actu, quædam diaphana, & quædam opaca. Nam cum lux sit qualitas primi alterantis, quod est maxime perfectum & formale in corporalibus, illa corpora quæ sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sed sunt opaca. Ista patet in elementis, nam ignis habet lucem in sui natura, sed eius lux non apparet nobiscum, nisi in materia aliena propter eius subtilitatem. Aer autem, & aqua sunt minus formalia quam ignis, & ideo sunt tantum diaphana. Terra autem quæ est maxime materialis, est opaca. Tamen est sciendum, quod quidam dixerunt, quod lux est necessaria ad videndum ex parte ipsius coloris. Dicunt autem quod color non habet virtutem vt moueat diaphanum, nisi prope: & huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt quæ sunt in lumine, & non econuerso. Rationem etiam adducunt ad hoc, quod oportet cum visus sit vnus, quod visibile non sit nisi per vnam rationem, quod non esset, si color esset per se visibile. Sed hoc est manifeste contra Aristotelem 2. de anima, qui dicit, quod color habet in se causam essendi visibilem. Vnde secundum sententiam Aristotelis, dicendum est, quod lumen ad videndum est necessarium non ex parte coloris, eo quod facit colores esse actu, vt quidam dicunt, est enim tantum in potentia cum est in tenebris: sed est ex parte diaphani, in quantum facit ipsum esse in actu, vt dicit Aristoteles. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod omnis forma, in quantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quædam forma, ex se habet quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est, quod differentia est inter virtutem perfectam & imperfectam. Nam forma quæ est perfectæ virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed etiam disponere patiens vt sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere forma imperfecta, cum sit imperfectæ virtutis. Dicendum est ergo, quod virtus coloris in agendo est in perfecta ratione luminis. Nam color nihil aliud est, quam quædam lux quodammodo obscura ex admittance corporis, unde non habet virtutem vt possit illuminare diaphanum quod tamen potest facere lux pura. Ex quo etiam patet, quod cum lux sit quodammodo obscura substantia coloris ad eam re-ducitur omne visibile actu: nec oportet, quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibile. Quod autem colores illuminati videntur ab eo qui est in obscuro, contingit ex hoc, quod medium illuminatur, & hoc sufficit ad visum immutationem.

Explicit opusculum quinquagesimum primum. S. Thomæ Aquinæ, de natura luminis.



AD SCIENDVM naturam loci, considerare oportet, quod non quæretur locus, nisi esse aliquis motus secundum locum. Sicut enim ex transmutatione diuersarum formarum circa materiam scimus materiam esse aliud ab omnibus formis, sic ex transmutatione diuersorum corporum circa eundem locum scimus locum aliquid esse tanquam receptaculum corporum aliud ab omnibus corporibus. Locus autem naturalis non nominatur solum aliquid continens, sed continens, & consequens, & formans locata, propter quod vnumquodque corpus naturaliter mouetur ad locum suum tanquam ad conferuatum esse sui. Locus vero secundum id quod est, nec materia est, nec forma locati, quia materia & forma non separantur a re, locus autem separabilis est a locato, nec etiam spatium dimensionatum infra terminos corporis continentis existens, quia nihil est infra terminos corporis continentis circumscripta magnitudine corporis contenti. Cuius ratio est, quia si circumscripta magnitudine corporis contenti esset aliquid spatium infra terminos corporis contenti, tale esset dimensionatum longitudine, latitudine, & profunditate: dimensiones autem sunt accidentia, cum sint quantitates, ergo non possunt esse in subiecto, nisi in corpore. Si ergo esset aliquid spatium infra terminos corporis continentis præter magnitudinem corporis contenti, sequitur quod esset aliquid accedens sine subiecto, quod est impossibile. Locus ergo neque est materia, neque forma, neque spatium infra terminos corporis continentis contentum. Quod non sit spatium, probatur aliter sic: quia si locus esset spatium infra terminos corporis continentis, sequitur quod infinita loca essent simul, sicut deducit Philosophus, quia cum aer, & aqua, & quodlibet corpus, & quælibet partes corporis habeant proprias dimensiones, & proprias distantias, idem faciunt omnes partes in toto quod tota aqua, in vase, quia secundum positionem eorum qui tenent sententiam de spatio quod sit locus, cum aqua est in vase, præter dimensiones aquæ sunt ibi alie dimensiones spatii penetrantes dimensiones partium. Constat autem quod eodem modo pars continetur in toto, sicut aqua in vase, nisi quod locatum est diuisum a loco: pars autem non est actu diuisa a toto. Si ergo diuidatur pars a toto præter dimensiones partis essent ibi alie dimensiones totius penetrantes dimensiones partium. Manifestum est autem, quod diuisio non facit de nouo esse ibi dimensiones, sed præexistentes diuidit. Sicut autem post diuisionem sunt ibi alie dimensiones totius penetrantes dimensiones partium, sic erunt ante diuisionem. Quot ergo partes conuenit accipere in aliquo toto, quarum vna continet aliam, tot erunt dimensiones se inuicem penetrantes: sed in aliquo toto continuo est accipere infinitas partes, quarum vna continet aliam, eo quod quodlibet totum continuum diuisibile est in infinitum. ergo in aliquo toto continuo erunt infinitæ dimensiones se inuicem penetrantes. Si ergo dimensiones sunt locus, sequitur quod infinita loca sunt simul, quod est impossibile. Ex quo ergo locus non est materia, nec forma, nec spatium, sequitur quod sit quartum, scilicet terminus corporis continentis. Locus autem non solum est terminus corporis continentis, sed etiam est immobilis, & hanc immobilitatem quidam intelligunt esse respectu locati. Locus enim licet mouetur motu locati, sed etiam motu continentis, quia eius vltimum est, non tamen mouetur motu locati. Istud est insufficienter dictum, nec est secundum mentem Philosophi, qui vult, quod sicut vas est locus mobilis, ita locus est vas immobile. Maiorem ergo immobilitatem oportet dare loco naturali, quam uasi. Cum ergo vas sit immobile motu eius quod est in vase, & locus sit magis immobilis, quam uas, sequitur, quod locus non sit immobilis motu contenti, sed etiam continentis. Et confirmatur, quod circa aliquod contentum manens immobile, puta circa domum, vel arborem contingit mutationem fieri continentis, puta aeris. Si ergo locus moueretur motu continentis, sequitur quod idem manens immobile fieret in diuersis locis, quod est impossibile. Locus ergo non solum est immobilis motu locati, sed etiam motu continentis. Propter quod dicit Philosophus, quod si nauis sit in aqua fluminis quæ mouetur, magis videtur ea tanquam vase, quam sicut loco continente. De natura enim loci est, quod sit immobilis. Vnde totus fluuius, qui secundum se totum est immobilis, magis debet dici locus nauis, quam hæc aqua quæ fluit & mouetur. Totus enim fluuius non est locus proprius nauis, sed communis, & ideo locus proprius nauis in fluuio oportet accipere per comparationem ad totum fluuium, qui est immobilis. Est ergo accipere locum proprium in fluuio non secundum hanc aquam quæ fluit, & mouetur, sed secundum ordinem & situm quem habet ad totum fluuium, qui quidem ordo

& situs manet in aqua succedente, qui erat in aqua recedente respectu totius fluuii. Quamuis enim aqua materialiter fluuat, in quia manet idem ordo & situs respectu totius fluuii, manet etiam idem locus. Et secundum hunc modum debemus intelligere, quod extremitates corporum naturalium sunt locus, scilicet per comparationem, & ordinem, & situm, quem habent ad totum corpus ipsius cæli, quod est primum continens, & conferuans, & locans. Quamuis enim moueatur superficies aeris, vel aquæ secundum quod est vltimum huius corporis, vel illius, succedit tamen aliud corpus, quod eundem situm & ordinem secundum naturam habet ad primum ordinans, siue locans, quod est cælum, propter quod manet idem locus numero. Vnde cessat obiectio quam faciunt aliqui sic. Locus est vltimum continentis: sed continens mouetur, ergo locus mouetur. Hæc enim ratio bene procederet, si vltimum continentis secundum quod hoc continens est, esset locus. Hoc autem non est verum, quia nihil habet rationem loci, vel locantis, nisi per comparationem ad primum locans. Quod autem diuersitas superficialium non impediatur unitatem loci patet, quia vni locato secundum numerum correspondet vnus locus secundum numerum simul & semel: sed baculus vnus dimidiis existens in aqua, & dimidiis in aere, est aliquid vnum locatum secundum numerum, ergo est in aliquo vno loco secundum numerum: sed est in diuersis superficialibus aeris & aquæ, ergo diuersitas superficialium non impedit unitatem loci. Vnitatis ergo loci accipienda est secundum ordinem, & situm ad primum locans. Et causa omnium istorum est, quia sicut dictum est prius, locus non solum est continens, sed est continens & conferuans: nihil autem habet rationem conferuantis, nisi per virtutem & influentiam corporis cælestis, quam recipit secundum quod est in determinato situ, & in determinata distantia. Et hæc est causa quare aliquid habet rationem loci, scilicet per comparationem ad primum locans. Quia vero locus immobilis est, propter hoc medium cæli, quod est centrum, & vltima superficies corporis circularis, quæ est cælum, sic se habet, quod hoc dicitur sursum, illud vero deorsum, quæ sunt duæ loci differentie: hæc enim maxime manent immobilia. Centrum semper est immobile: cælum autem licet semper moueatur, tamen semper est in eadem distantia ad nos. Hoc autem quod dictum est de loco, intelligimus de loco naturali, qui est conseruatiuus corporum naturalium, & iste locus naturalis primo debetur elementis elementatis per elementa. Locus enim naturalis ignis est superficies concava orbis lunæ, quæ manet semper in eadem distantia ad ignem, & ideo dicitur esse immobilis. Locus autem aeris est superficies concava ignis, & sic de aliis suo modo. Locus autem omnium elementorum est locus deorsum, quia in omni elementato dominatur terra secundum quantitatem. Contra ea quæ dicta sunt, potest obici, quod si locus terræ non sit vltimum aquæ, nec locus aquæ sit vltimum aeris, quia vnumquodque corpus naturale mouetur ad locum suum: terra autem non mouetur ad superficiem aquæ, sed mouetur ad centrum, ergo superficies aquæ non est locus terræ, sed potius centrum. Præterea, si terra moueatur a loco suo, aqua descenderet, et vult Philosophus, cæli & mundi, & similiter aer in locum aquæ si amoueretur aqua, ergo locus aquæ non est superficies concava aeris, nec locus aeris est superficies concava ignis, quod est contra prius determinata. Pro solutione horum intelligendum est, quod in loco non est tantum contentia locati, sed est ibi virtus conferuans & formans locatum. Et propter hoc dicit Alpharabius, quod causa quare ex hac parte materia generatur terra, & ex alia aqua vel aer, vel ignis, non est nisi locus cum virtute cælesti. Quia, si frigiditas tanta quantatur ex distantia, quæ est ex orbe vltimo ad centrum, inuenit hæc partem materiam in loco terræ, propter hoc inspicit eam inspersione vehementi, ita quod exprimit ex ea humidum, & facit elementum siccum, & frigidum, quod est terra. Frigiditas vero inspersione materiam, sic in quod non est ex ea exprimens humidum, sed faciens ad se fluere generat aquam, & hæc frigiditas est solum in tanta distantia, quantum est locus aquæ ab orbe. Caliditas enim non consumens humidum, sed secum compatiens, generat ærem, quæ quidem caliditas causatur ab orbe in tanta distantia quæ est eius ad locum aeris. Ignis enim cum sit summe calidus, generatur in loco immediato sphaeræ lunæ ex motu disgregante & calefaciente materia. Hoc oppositio intelligendum est, quod motus locati non est ad ipsam superficiem locantis propter superficiem, sed propter virtutem conferuatiuam & formatiuam locati. Et ideo cum virtus formatiua terræ sit frigiditas, quæ causatur ex tanta distantia ad primum calefaciens, quod est cælum, & inchoatio huius virtutis est in concava aquæ, perfectio autem eius est in centro, ideo terra mouetur ad centrum & non ad superficiem aquæ, & inde est, quod terra est simpliciter grauis. Virtus autem formatiua ignis est caliditas perfecta, quæ est completa in concavo orbis lunæ, propter quod ignis est simpliciter leuis. Virtus autem formatiua aeris, incipit in concavo ignis, & deficit in connexu aquæ, perfecta autem est in medio & sic

& sic est de aqua suo modo, & ideo motus aquæ est a terra & ab aere ad medium eius, & motus aeris secundum naturam est ab aqua & igne ad medium locum, propter quod aqua & aer non sunt simpliciter leues, neque graues, sed in respectu. Sic igitur patet causa, quare terra mouetur deorsum simpliciter, & non ad concuum aquæ, licet sit locus eius, quia hoc facit virtus formatiua ad locum suum. Ad aliam rationem respondet Alpharabius, quod motus aeris ad locum terræ non est motus naturalis aeris, vel aquæ, sed est violentus, quod patet, quia est corruptiuus virtutis. Nam cum aqua mouetur ad locum terræ, inspissatur a frigiditate ipsius loci maiori inspersione, quam requiritur ad formam aquæ, vnde conuertitur in terram. Similiter cum aer descendit ad locum aquæ, infirigidatur a frigiditate loci illius, & conuertitur in aquam. Qualiter autem hoc non obstat aqua dicatur frigida primo, & terra non, quamuis causetur ex maiori frigiditate, patet ex generatione. Quomodo vltima sphaera sit in loco. Ex his quæ dicta sunt de loco, quod locus est vltimum continentis, concludere possumus, quod corpus cui inest aliquid extra ipsum continens, tale est in loco. Cui autem non est corpus extra continens, ipsum tale in loco non est vnum solum, sicut vltima sphaera, propter quod vltima sphaera non videtur esse in loco. Sed hoc est dubitatio, cum nihil uideatur moueri in loco nisi sit in loco, si vltima sphaera non est in loco, motus eius non erit localis, quod est inconueniens. Propter hanc rationem, & quasdam alias, Ioannes Grammaticus dixit, locum non esse terminum continentis, sed spatium quod est infra terminos corporis continentis, unde dixit cælum per se esse in loco, & per se moueri in loco, quia per se dixit ipsum esse in tali spatio. Istud non potest habere veritatem secundum ea quæ determinata sunt de loco, cum ostensum sit, quod locus non est spatium, sed terminus continentis. Est etiam contra intentionem Philosophi, qui dicit cælum non esse in loco per se, sed per accidens. Propter quod dicitur Alex. cælum non esse in loco nec per se, nec per accidens, nec moueri in loco, quia non est de ratione corporis ut sit in loco, cum locus non ponatur in diffinitione corporis. Quia tamen oportet omnem motum contineri sub aliqua specie motus, ideo Auic. secutus eum, dixit motum cæli non esse in loco, sed in situ vel ad situm. Hæc est contra intentionem Philosophi. 5. physice. ubi dicit motum tantum esse in tribus generibus, scilicet quantitate, qualitate, & ubi. Sed quod illud sit falsum patet, quia ad nullum genus est motus, cuius specierum ratio consistit in indiuisibili: propter quod dicimus, quod ad substantiam non est motus, quia ratio substantie in indiuisibili consistit, non sic autem ratio albedinis, quia potest participare secundum magis & minus a subiecto, nunc autem ita est, quod ratio sit in indiuisibili consistit. ergo ad situm non est motus. Præterea, situs nominat ordinem partium in loco, locus ergo ponitur in diffinitione situm. Motus ergo qui non potest esse ad locum, non potest esse ad situm: sed motus cæli secundum eos non est ad locum, ergo non est ad situm. Ideo aliter dixit Auic. Dixit, n. quod linea recta, & corpus rectum vtrumque indeterminate sunt de se, & ideo indigent aliquo finiente, & terminante, & continente. Linea autem circularis per se ipsam finitur, & similiter corpus circulare, & ideo non indigent aliquo finiente, & continente, propter quod dicit non esse de necessitate corporis circularis ut sit in loco, ideo dicit, quod cælum non est in loco, nec habet motum localem. Huius enim opinionis fuit Alpharabius, quem adducit Auic. pro testimonio sui dicti. Sed hoc dictum videtur incoueniens, quia sicut vult Philosophus. 8. physice, motus localis est primus motuum: sed sicut dicit ibidem, motus cæli est primus motus, ergo est localis. Præterea, Philosophus, quarto physice, vult, quod cælum sit in loco saltem per accidens, propter hoc dicit aliter Themistius, quod cælum est in loco per partes. Ad cuius intellectum considerandum est, quod non esset locus, nisi esset aliquis motus secundum locum. Licet enim de ratione corporis non sit locus, est tamen de ratione corporis moti localiter. Vnde secundum quod diuersa corpora succedunt sibi in eodem loco, secundum hoc debetur locus alicui motu localiter. Aliqua, inueniuntur moueri motu recto, sicut sunt leuia & graua. Et hæc secundum se tota mutant locum, & ideo secundum se tota sunt in loco. Quædam autem sunt quæ mouentur motu circulari, & hæc secundum se tota non mutant locum nisi secundum rationem, sed secundum partes mutant locum, & sunt in alio loco secundum subiectum, propter quod illud quod mouetur circulariter, non de necessitate est in loco secundum se totum, sed solum secundum partes. Et propter hoc vltima sphaera cum moueatur circulariter, non est in loco per se, sed per partes suas. Sed hoc videtur esse falsum, quia toti conuenit moueri, & esse in actu, & non in partibus, ergo & toti conuenit esse in loco & non partibus, quia sicut conuenit alicui motus, sic & locus. Propter hoc dicendum est, quod partes sphaeræ vltimæ licet non competat esse in loco actu, sunt tamen in loco in potentia, quia pars si diuidatur a toto, erit in to

to, sicut in loco. Sic igitur conuenit cælo, vel sphaeræ, quod sit in loco per partes, quibus conuenit solum in potentia esse in loco. Et ideo si volumus accipere illud veritatis quod continet hæc opinio, possumus dicere, quod cælum simpliciter in loco non est nisi per accidens, quia est circa locum. Ad cuius intellectum sciendum est, quod sicut vult Auic. omne naturaliter intellectens de necessitate est in loco, non tamen omne motum de necessitate est in loco. Cuius ratio est, quia omne quod quiescit propter conaturam litatem ad suum continens quiescit, & ideo omne quod quiescit naturaliter est in continenti sibi conaturali, propter quod de necessitate est in loco. Illud autem quod mouetur, non de necessitate est in loco, quia eorum quæ mouentur quædam indigent motu ad suum esse, & ad suam perfectionem: & talia sunt quæ sunt in continente non conaturali, propter quod mouentur ad continens sibi conaturale, & omnia talia de necessitate sunt in loco. Alia sunt quæ non indigent motu ad suum esse, nec ad sui conseruationem, sicut est corpus cæleste, & tale non mouetur ad continens sibi conaturale, nec in continente sibi conaturali, sed mouetur ad intelligentiam propter explicationem casualitatis causæ primæ, & tale non de necessitate est in loco. Esse enim in loco non est solum contineri a loco, sed contineri, & conferuari: & ideo quod non indiget conferuante, cuiusmodi est corpus cæleste, & quodcunque incorruptibile, non de necessitate est in loco. Sed secundum prædeterminata oritur duplex dubitatio. Prima est, quare orbis inferiores sunt in loco, cum non sit de necessitate corporis cælestis esse in loco. Secunda est, propter quod motus cæli dicatur localis, cum corpus cæleste saltem prima sphaera non sit in loco. Ad primum dicendum, quod accidit orbibus inferioribus, quod sint in loco, nec est de necessitate eorum, cum non indigeant conferuante, ut dixit Auic. propter quod dicuntur æquiuoce orbis inferiores esse in loco, & elementa, quia orbis inferiores loco dicuntur esse in loco, quia sunt in aliquo exteriori continente. Elementa autem, & elementata sunt in loco tantum in continente, & conferuante. Ad secundum patet solutio: quia motus non dicitur localis eo solum quod sit in loco, sed et dicitur motus localis, eo quod est circa locum. Propter quod dicit Philosophus. 1. cæli & mundi, quod motus localis est triplex, scilicet a medio, ad medium, & circa medium. Motus a medio est leuium, motus ad medium est grauium, motus circa medium est corporis cælestis, & hæc est intentio Commentatoris. 4. physice. Sed iuxta hæc quæ dicta sunt, remanet vnum dubium. Cum superficies corporis continentis dicatur locus, quomodo locus & superficies dicantur esse diuersæ species quantitates? Respondeo ommissis omnibus aliis opinionibus, quæ sunt circa hoc, dicendum est, quod propria ratio quantitatis, quæ competit quantitati ut quantitas est, ratio est mensuræ, propter quod dicit Auic. quod quantitates sunt differentie mensurarum. Alia est n. ratio mensurandi aliquid extrinsece, & intrinsece, & ideo vltimum continentis ut mensura est continentis intrinseca, dicitur superficies, ut autem mensura contenti & locati extrinseca, est locus. Et ideo superficies, & locus licet sint vnum materialiter quantum ad id quod quodlibet est vltimum continentis, tamen diuersæ sunt species constitutæ per diuersas formales rationes. Et hæc de loco dicta sufficiunt.

Explicit opusculum de natura loci.



SCIENDVM, quod de ratione eius quod est intelligere, est quod sit intelligens, & intellectum. Id autem quod est per se intellectum non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur, cum illa sit intellecta quandoque in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sicut cum homo intelligit res naturales, & lapidem, uel animal, & aliquid huiusmodi, cum tamen oporteat, quod intellectum sit in intelligente, & vnum cum ipso, nec etiam intellectum per se est, & similitudo rei intellectæ, per quæ informatur intellectus ad intelligendum. Intellectus .n. non potest intelligere, nisi secundum quod sit actu per hanc similitudinem, sicut nihil aliud potest operari, secundum quod est tantum in potentia: sed secundum quod sit actu per aliquam formam. Hæc igitur similitudo se habet in intelligendo, sicut intelligendi principium, ut calor est principium calefactionis, non sicut intelligendi terminus. Hoc est igitur primo & per se intellectum quod intellectus in seipso concepit de re intellecta, siue illud sit diffinitio, siue aliqua enuntiatio, secundum quod ponuntur duæ operationes intellectus, ut dicitur in 3. de anima

anima. Hoc autem sic ab intellectu conceptum, dicitur verbum interiorius hoc enim est quod significatur per vocem. Non enim vox exterior significatur ipsum intellectum, aut formam ipsius intelligibilem, aut ipsum intelligere, sed conceptum intellectus, quo mediante significatur rem, cum dico homo, vel homo est animal, & quantum ad hoc non differt verum intellectus intelligit se, vel alia a se. Sicut enim cum intelligit aliud a se, format sui conceptum illius rei, quam voce significatur: ita cum intelligit seipsum, format sui conceptum quem etiam voce potest exprimere. Itaque in intellectu nostro aliud est intelligere, & aliud est esse intellectum, & ideo verbum conceptum in intellectu nostro non unitur ei natura, sed solum in intelligente. Sciendum quod in natura intellectuali sunt duae solum operationes. scilicet intelligere, & velle: secundum autem utraque harum inuenitur aliquid procedens, cum haec operationes persequuntur per ipsum. Ipsum enim intelligere non est aliud nisi aliquid in mente intelligentis & concipiens intelligitur & concipiatur, quod dicitur verbum. Non enim dicimus intelligere, sed cognoscere potius aliquid intelligendo, antequam conceptio aliqua in mente nostra stabilatur, ipsum etiam velle perficitur ab amante per voluntatem precedentem, cum amor nihil aliud sit quam stabilimentum voluntatis in bono volito. Nos igitur cognitionem intellectualem a rebus exterioribus accipimus, & per voluntatem nostram in aliquid exterior tendimus tanquam in finem: & ideo intelligere nostrum est secundum motum a rebus ad animam, velle autem secundum motum ab anima ad res. Notandum quod intellectus intelligitur ad quatuor potest habere ordinem. scilicet ad rem quam intelligitur: secundo, ad speciem intelligibilem qua fit intellectus in actu: tertio, ad suum intelligere: quarto, ad conceptiones intellectus, quae quidem conceptio a tribus praedictis differt, a re quidem intellecta, quia res intellecta est intermedium inter intellectum, conceptio autem intellectus non nisi in intellectu: & iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem. Ipse enim intellectus conceptionem rei in se format, ut rem intellectam cognoscat. Differt etiam conceptio a specie intelligibili: nam species intelligibilis qua fit intellectus in actu, consideratur ut principium actionis intellectus, cum omne agens agat secundum quod est in actu per aliquam formam, quam oportet esse actionis principium. Differt etiam conceptio ab actione intellectus quae est intelligere, quia praedicta conceptio consideratur ut terminus actionis, & quasi quidam per ipsum constitutum. Intellectus enim sua actione format rei distinctionem, vel etiam propositionem affirmatiuam, seu negatiuam: haec autem conceptio intellectus in nobis proprie dicitur verbum, hoc enim est quod verbo exteriori significatur. Vox enim exterior neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus, sed conceptionem, qua mediante refertur ad rem. Huiusmodi igitur conceptio, siue verbum quando intellectus noster intelligit rem aliam a se, ab alio exoritur, & aliud representat: oritur quidem ab intellectu per suum actum, est vero similitudo rei intellectae ipsum representans. Cum vero intellectus seipsum intelligit, verbum praedictum, siue conceptio eiusdem est propagatio & similitudo. scilicet intellectus seipsum intelligens: & hoc ideo contingit, quia effectus similatur causae per suam formam, forma autem intellectus est res intellecta, & ideo verbum quod exoritur ab intellectu est similitudo rei intellectae, siue sit idem quod intellectus, siue sit aliud. Huiusmodi autem verbum nostri intellectus est quasi extrinsecum ab esse ipsius intellectus: non enim est de essentia eius, sed est quae si quaedam passio ipsius, non tamen est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo praedicto. Sciendum autem quod intellectus semper habet apud se verbum secundum interiorem intelligentiam, & dicitur interior intelligentia, quae est ipsius animae secundum se, prout est quid subsistens, non autem habet illud semper secundum exteriorem intelligentiam, & dicitur exterior intelligentia secundum exteriorem cognitionem: & ista proprie est hominis secundum quod conuertit se cogitando super ipsa phantasmata, quae sunt potentia intelligibilia, & sic intellectus semper habet apud se verbum informe, non autem verbum semper formatum. Dicitur autem verbum informe propter indistinctam & confusam cognitionem. Iterum etiam, quia non est productum ad exteriorem manifestationem per exteriorem cognitionem: sed homo non percipit quod intellectus habeat semper apud se verbum illud informe, primo propter extraneitatem sui ad intellectum, secundo propter sui profunditatem, tertio propter sui subtilitatem, & hoc ex parte animae: similiter non ex parte corporis, quia anima est mole carnis oppressa, & ideo non percipit hoc: iterum quia est materialium caligine obscurata. Notandum etiam quod triplex est verbum, verbum cordis, siue intellectuale: verbum imaginationis, siue imaginabile: verbum oris, siue vocale, primum est manans, secundum disponens, tertium operans. Notandum etiam, quod in tribus partibus imaginis est ordo naturae, & ordo temporis, ita quod memoria praecedat intelligentiam interiorem, prout est gignitua ipsius,

offerens, vel ostendens ei speciem quam habet, & haec naturaliter praecedat intelligentiam & naturam, & tempore. Item, intelligentia interior praecedat naturaliter voluntatem interiorem, & ratio est, quia oportet antequam aliquis velit intelligere, quod praecipiat quid est intelligere, & sic intelligentia naturaliter praecedat voluntatem, memoria vero utramque, voluntas autem interior praecedit intelligentiam exteriorem. Sciendum, quod potentia intellectiva primo simpliciter aliquid apprehendit, & haec actus dicitur intelligentia: secundo vero id quod apprehendit ordinat ad aliquid aliud cognoscendum, vel operandum, & haec vocatur intentio. Dum vero persistit in inquisitione illius quod intenditur, vocatur excogitatio: dum vero id quod excogitatum examinatur ab aliqua certa, dicitur scire, vel sapere, quod est phrenosis, id est, sapientia, quia sapere est iudicare, ut dicitur in 1. metaph. Ex quo autem habet aliquid pro certo examinatum, cogitat quomodo possit illud aliis manifestare, & hoc est dispositio interioris sermonis, quae qua procedit interior locutio. Sciendum, quod sicut secundum actionem, quae tendit in exteriorem materiam, est aliqua processio ad extra: ita secundum actionem quae manet in agente, est quaedam processio ad intra, & hoc maxime patet in intellectu, cuius actio, scilicet intelligere manet in agente. Quicquid enim intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit ad aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex eius notitia procedens, quam quidem conceptionem vox significat, & dicitur verbum cordis signatum verbo vocis. Sciendum, quod intellectus secundum quod est in actu per speciem intelligibilem consideratur absolute: & similiter intelligere, quod ita se habet ad intellectum, sicut ens in potentia ad ens in actu. Non enim intelligere actionem nominat ab intelligente exeunte, sed in intellectu, siue intelligente manente. Cum ergo dicitur, quod verbum est notitia, non accipitur notitia pro actu intellectus cognoscens, vel pro aliquo eius habitu, sed pro eo quod intellectus concipit cognoscendo. Sciendum, quod haec est differentia inter intellectum & voluntatem, quod intellectus fit in actu per hoc, quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem: voluntas autem fit in actu non per hoc, quod aliqua similitudo voliti sit in volente, sed ex hoc, quod voluntas habet quamdam inclinationem ad rem volitam. Processio autem quae attenditur secundum actionem voluntatis, non consideratur secundum similitudinem, sed magis secundum rationem impellentis & mouentis in aliquid. Vnde quamuis similitudo sit de ratione amoris, sicut de ratione verbi, tamen aliter pertinet ad verbum, & ad amorem. Nam ad verbum pertinet in quantum ipsum est quaedam similitudo rei intellectae, sicut genitum est similitudo generis. Sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amoris. Item, sicut esse consequitur formam, ita intelligere consequitur speciem intelligibilem. Sciendum, quod cum dicitur intellectum in actu existere duo importantia. scilicet res quae intelligit, & hoc ipsum quod est intelligi. Ipsa igitur natura cui accidit intelligi, non est nisi in singularibus, sed hoc ipsum quod est intelligi est in intellectu. Sciendum, quod intellectus, & ratio in hoc differunt quantum ad modum cognoscendi, quia scilicet intellectus cognoscit simpliciter intuitu, ratio vero discurrendo de vno ad aliud. Sed tamen ratio per discursum peruenit ad cognoscendum illud quod intellectus sine discursu cognoscit, scilicet vniuersalem. Sciendum quod Philosophus dicit in 1. metaph. quod difficilia sunt hominibus ad cognoscendum, quae sunt maxime vniuersalia, quod est contra illud, quod dicitur est in 1. Physic. quod confusa sunt magis nota quo ad nos, quia sunt vniuersalia. Ad quod dicendum, quod magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primo nota: nam primo in intellectu cadit ens, ut dicitur Auicenna. & primo in intellectu cadit animal, quod homo. Ita & in generatione scientiae prius in intellectu concipitur animal, quam homo, sed quantum ad inuestigationem vniuersalium proprietatum & causarum, prius sunt nota minus communia, eo quod per causas particulares quae sunt vniuersales, vel speciei, peruenimus in causas vniuersales. Ea autem quae sunt vniuersalia in causando, sunt posterius nota quo ad nos, licet sint prius nota secundum naturam, quamuis vniuersalia per praedicationem sint aliquo modo prius nota quo ad nos, quod minus vniuersalia, sed non prius nota, quam singularia. Nam cognitio sensus, quae est singularium, in nobis praecedat cognitionem intellectivam, quae est vniuersalium. Facienda est autem vis in hoc, quod dicitur maxime vniuersalia non simpliciter esse difficilissima, sed fere. Per hoc enim quod dicitur maxime vniuersalia, intelligitur, quae sunt vniuersalia per essentiam, vel sunt illa quae sunt penitus a materia separata secundum esse, sicut substantiae immateriales. Istae enim sunt magis difficiles ad cognoscendum nobis, quam etiam vniuersalissima quae cumque secundum praedicationem.

Explicit opusculum quinquagesimum tertium, de intellectu & intelligibili, secundum S. Th. Aquin.

OPVSCVLVM
EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM
QVARTVM, DE QVO EST, ET
QVOD EST.

IN omnibus, in quibus est compositio ex materia & forma, est compositio ex quo, & quod est. Dicere autem quod, est in materia, quia quod, dicitur suppositum habens esse, materia autem non habet esse, sed compositum ex materia & forma in talibus compositis. Quo est, potest dici tripliciter, potest enim quo est, dici ipsa forma, quae dat esse materiae: potest etiam dici ipse modus essendi quo est: ipsa natura qua relinquitur ex conjunctione formae cum materia, ut humanitas, praecipue enim ponentes quod forma quae est totum, est quidditas, non autem forma partium, de quibus est Auicenna. Cum autem ratione quantitatis essentiae cum sit composita, vel compositionem sequens, poterit inueniri & intelligi quidditas aliqua simplex non consequens compositionem formae & materiae. Si autem inuenitur aliquam quidditatem, quae non sit composita ex materia & forma, illa quidditas aut est esse, aut non esse. Si est esse, sic est essentia diuina, quae est suum esse, est omnium simplex: si non est esse, oportet quod habeat suum esse acquisitum ab alio, & sic est omnis quidditas creata. Et quia quidditas posita est non subsistere in materia, non acquiri ei esse in altero, sicut quidditatem compositam, imo acquiritur ei esse in se, & ipsa quidditas erit hoc, quod est suum esse, & quo est: & quia omne quod habet aliquid non a se est possibile, respectu illius huiusmodi quidditatis, cum habeant esse ab alio, erunt possibile respectu illius esse, & respectu eius a quo habent, in quo nulla eadem potentia, & ita in tali quidditate inuenitur potentia & actus secundum quod ipsa quidditas est possibilis, & est esse eius compositio potentiae & actus, de quo est, & quod est, vnde Angelus vel anima potest dici quidditas, vel natura, vel forma simplex, in quantum eorum quidditas non componitur ex diuersis, cum aduenit ei compositio horum duorum, scilicet quidditas, & esse.

Nota quod hoc opusculum est imperfectum & valde corruptum, ut patet in impressione, qui illud in Alemania impresserunt, ne autem ordo rerum libri destineretur, ipsum etiam prout illud inuenimus, reliquimus, quia nullibi inueniebatur alij copia, qua melius emendari posuisset.

Explicit opusculum quinquagesimum quartum, de quo est, & quod est.

Et sciendum doctorem sanctum scripsisse de vniuersalibus, verum tamen vnum, aut plura de eis scripsisset opuscula, sub dubio relinquimus. Nec mirum si diuersis studentibus ad eorum petitionem diuersa sub eadem materia scripsisset opuscula, cum plura etiam super materia de verbo inuenimus S. Th. opera.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM QVINQVAGESIMVM
QVINTVM, DE VNIVERSALIBVS,
TRACTATVS PRIMVS.

IRA vniuersalia multiplex fuit & diuersorum philosophorum opinio. Quidam enim, sicut Epicurei, non ponentes distinctionem esse nisi secundum sensum, dicentes summum bonum esse voluptatem, posuerunt nihil esse quod sentitur & videtur, vnde dicebant, quod nihil est vniuersale. Dicebant etiam animam esse quoddam corpus subtile, & perire cum corpore. Horum autem opinio, quia probabilis est manifeste, & contra sensum & intellectum omnem, non est necessarium eam refellere, & ideo philosophi tales quae posuerunt, appellauerunt percos. Sed contra eos posset sic argui. Omnes homines natura scire desiderant, et vult Philosophus, in 1. metaph. sed tale desiderium non est frustra, contingit ergo habere scientiam: sed omnis scientia est vniuersalium, ergo vniuersalia sunt. Minor sic ostenditur, quae sunt infinita non possunt sciri, alioquin essent finita: sed singularia sunt infinita, ergo ipsum non est scientia, & per consequens vniuersalium. Alii autem ponentes vniuersalia, incidunt in multa inconuenientia, & isti sunt diuersi, quoniam quidam posuerunt ea esse & subsistere praeter singularia & praeter intellectum, & isti fuerunt platonici, quorum caput fuit Plato. Hic liquidem videns magnam & continuam transmutationem & corruptionem fieri in rebus ipsis, inductus fuit ponere vniuersalia stare per se, & incor-

ruptibilia esse, quae vocabat ideas, quas quidam dixerunt esse causas exemplares, & effectiuas istorum singularium. Hanc autem opinionem in 7. metaph. & multis aliis locis destruit Philosophus. Vnde dicit contra Platonem deridendo eum in libro posteriorum. Gaudeant genera & species, monstra enim sunt. Sumamus autem necessarium argumentum, quod format Auicenna contra eum sic, Vniuersale quod intendimus, praedicatur de omnibus inferioribus, quorum vnumquodque est ipsum: tale autem vniuersale quod Plato ponebat separatim, non praedicatur de suis indiuiduis, nec aliquid ipsorum est ipsum, ergo aut non est ponere vniuersale, aut non est sic ponere separatim, sicut Plato ponebat. Et ideo fuerunt aliqui qui posuerunt vniuersalia solum esse in intellectu, totum oppositum positioni Platonis, & adhuc isti diuersificatur. Nam quidam posuerunt vniuersalia nobis innata & concreta, & non fieri vniuersalia per actionem intellectus deputatis & abstractis, & fulciunt positionem suam per dictum Philosophum in secundo de anima, ubi dicit quod intelligimus cum volumus, quod non esset dictum, nisi ipsa nobis vniuersalia innata essent, & semper actu praesentarent ipsi animae. Contra quod est etiam Philosophus, per quem putat se defendere. Dicit enim ipse in fine secundi posteriorum, quod vniuersale venatur sensus via memoriae & experientiae, & Commentator super praemio de anima dicit contra eos, quod intellectus agens facit vniuersalia rem in rebus ipsis. Dicitur autem quod inducunt pro se, sane est intelligendum, quod ideo hoc Philosophus dicit, quia in nobis est intellectus agens quod est omnia facere, & quia quando vult potest se conuolare supra phantasmata, & illustrare ea, & facere actum intelligibilem. Alii vero posuerunt, quod formae intellectuales efficiunt in mentem nostram ab intellectu agente, ponebant autem intellectum agentem non esse in nobis, sed extra nos, & dicebant istum esse Deum, vel aliquam intelligentiam. Contra istos est Philosophus in 3. de anima, quantum ad vtrumque. Dicit enim ibi quod in anima nostra est intellectus iste, & dicit et quod est lumen quod facit phantasmata potentia intelligibilia, intelligibilia actu, sicut lumen facit colores potentia visibiles, visibiles actu, & sic diuersimode erratur est circa vniuersalia. Sententia tamen Aristotelis vera est, scilicet quod vniuersale est in multis, & vnum praeter multa, & tangitur in hoc duplex esse vniuersalis, vnum secundum quod est in rebus, aliud secundum quod est in anima. Et quantum ad istud esse quod est rationis, habet rationem praedicabilis: quantum vero ad aliud esse, est quaedam natura, & non est vniuersale actu, sed potentia: quia potentia habet, ut talis natura fiat vniuersalis per actionem intellectus, & ideo dicit Boetius vniuersale dum intelligitur, singulare dum sentitur, quia vna & eadem natura quae singularis erat & indiuiduatur per materiam in singularibus hominibus, efficitur postea vniuersalis per actionem intellectus deputatis ipsam a conditionibus quae sunt hic, & nunc: vnde rationem vniuersalis, & praedicabilis accipit ab ipso intellectu, ut dictum est. Et quamuis ab ipsa anima recipiat rationem vniuersalis, tamen non est in ipsa secundum suam essentiam, sed secundum suam similitudinem & speciem, vnde & Philosophus ait, Lapis non est in anima, sed species lapidis. Haec autem similitudo, siue species existens in anima est vna numero, & est singularis. Eius autem vniuersalitas non est ex hoc quod est in anima, sed ex hoc quod comparatur ad multa singularia se habentia opinata. Eorum igitur iudicium quantum ad ipsam est idem: nec hoc est inconueniens, quia sicut aliquid diuersis respectibus potest esse genus & species, ita aliquid diuersis speciebus potest esse vniuersale & particulare, siue singulare. Est enim illa in toto intellectu singularis, & est vniuersalis in quantum habet rationem vniformem ad omnia indiuidua, quae sunt extra animam, prout aequaliter est similitudo omnium ducentium in omnium cognitionem, sicut potest apparere in exemplo. Nam si esset vna forma corporalis representans multos homines, constaret quod illa forma, vel species, vel figura statuae haberet esse singulare proprium secundum quod haberet esse in hac materia: sed haberet rationem communis, secundum quod esset communis per representationem plurimum. Quamuis autem dictum sit quod illa natura quae est vniuersalis, in quantum est in anima, sit vna numero, non tamen oportet quod diuersarum specierum, quarum est idem genus, sit vna essentia numero in omnibus speciebus, vel diuersis, cui superueniunt res aliqua quae est differentia, determinat ipsam, sicut forma determinat materiam quae est vna numero per priuationem omnium formarum: sed quia genus significat formas, non tamen hanc vel illam determinate, quam determinate differentia exprimit, quae non est alia ab illa, quae indeterminate significabatur per genus, vnde dicit Commentator super primo metaphysic. quod materia prima dicitur vna per priuationem omnium formarum: sed genus dicitur vnum per communiter formam significatarum, vnde per adiectionem differentiae, remota illa

illa indeterminatione que erat causa vnicitatis generis, remanet species per essentiam diuersa, & hoc est quod dicit Auicenna in sua metaphy. Impossibile est, scilicet, quod vna & eadem res numero sit predicata de multis, ita quod vnumquodque sit ipsa. Videtur tamen Boetius dicere contrarium in commento, ubi ait, quod vniuersale ita est commune, vt eodem tempore totum sit in diuersis, quorum essentiam naturaliter constituat, & cum in specie sit vniuersale, per aduenientes differentias, vel formas sit singulare, sine quibus naturaliter in se subsistit, & absq; eis actualiter nullatenus permanet. Huic autem dicto adaptat exemplum de cera, sicut si ex cera modo statuam hominis, modo bouis facias, diuersas formas eidem essentia vere penitus manenti adaptando, hoc tamen refert, quod non eodem tempore: sed inconueniens quod sequitur ex ista positione est istud, quod idem animal esset rationale & irrationale, si eadem essentia generis esset in diuersis speciebus. Sic igitur patet quid dicendum sit de ipsis vniuersalibus, & quomodo habeant se, quia aliquo modo habet esse animarum extrinsecum, & aliquo modo non. Consequenter dico, quod vniuersalia ex hoc quod sunt vniuersalia, non habent esse per se in sensibilibus, quia vniuersalitas ipsa est in anima, & nullo modo in rebus. Cum autem dicimus, quod natura vniuersalis habet esse in his sensibilibus, siue singularibus, non intelligimus ex hoc quod natura cui accidit vniuersalitas, habet esse in istis signatis. Patet ergo quomodo vniuersale corporale, & quomodo sit incorporale: quoniam secundum quod dicit Boetius, incorporale & insensibile simpliciter suar vniuersalitatibus intelligitur, corporeum autem & sensibile per accidentia subsistunt. Sic igitur declarata sunt questiones, quas enumerat Boetius de vniuersalibus. Vtrum autem possit esse destructis singularibus, dicendum secundum Auicennam, quod sic: quia vniuersale est illud, quod secundum intellectum impossibile est non predicari de multis, & si nullum eorum habet esse in effectu: sicut intentio est preter singulare, quae vniuersalis est, eo quod eius natura est predicari de multis: sed non est necesse esse illa multa, imo nec aliquod illorum. Vtrum autem sit substantia, vel accidens, dicitur quod per comparationem quam habet ad animam est accidens, & est dispositio quaedam in anima, & est vnum de indiuiduis scientiarum, vel formationum. Auerrois tamen dicit super primo de Anima, quod vniuersale est qualitas existens in anima, & hoc dico substantialis, quae quidem non est substantia, nec accidens, sed medium, quod non est inconueniens. Quamuis enim quo ad logicum, non tamen quo ad metaphysicum & naturalem est medium inter ea, vt vult Commentator in multis locis. Sic igitur considerando vniuersale in quantum vniuersale est, scilicet secundum quod aliqua natura habet intentionem vniuersalitatibus, id est, secundum quod consideratur animal, vel homo, vt vnum in multis, vniuersalia non sunt substantiae, & hoc modo reprobatur Philosophus circa finem 7. Metaphysic. quod vniuersalia non sunt substantiae, sicut Platonici poluerunt animal & hominem in sua quidditate esse substantias. Nam animal commune & homo communis non sunt aliqua substantiae in rerum natura: sed hanc communitatem habet forma animalis, vel hominis secundum quod est in intellectu, qui vnam formam accipit in multis communem, in quantum eam subtrahit ab omnibus indiuiduantibus. Alio modo potest considerari vniuersale, scilicet ipsa natura cui intellectus rationem vniuersalitatibus attribuit, & sic vniuersalia, vt genus, & species, substantias rerum significant, & predicantur in quid. Animal enim significat substantiam eius de quo predicatur, & similiter homo: & hoc est quod dicit Philosophus in predicamentis, quod genus & species primarum substantiarum sunt substantiae secundae. De vniuersalibus autem accidentium accipienda est alia ratio, quoniam talia vniuersalia & quantum ad respectum quem habent in anima, & quantum ad respectum quem habent in suis inferioribus, substantiae non sunt, prout substantia diuiditur contra accidens, sed sunt substantiae, prout substantia accipitur pro essentia in suis inferioribus. Vnde quod vniuersalia accidentia sunt essentia sua inferioribus, hoc modo possunt dici substantiae. Vtrum autem vniuersale sit prius quam singulare, dicendum quod vniuersale esse prius contingit dupliciter. Vniuersale in essendo, & vniuersale in cognoscendo: si in essendo, tunc vniuersale accipitur pro specie quae est in anima abstracta a conditionibus materialibus, quae sunt hic, & nunc, forma, & figura. Et sic isto modo patet, quod prius est singulare, a quo abstrahitur talis forma, & sic est intelligendum quod dicitur de anima, vniuersale aut nihil est, aut posterius est. Alio modo consideratur vniuersale, prout est forma realiter existens in rebus, & hoc dupliciter. Aut refertur ad operationem naturae, vel ad intentionem. Si primo modo, aut loquimur de vniuersali specie specialissima, aut de superiori ad ipsam. Si de superiori, aut comparatur ad suum proprium singulare, quod mediante continetur ab ipso: si ad proprium, prout animal comparatur ad hoc animal, sic prius est in opera-

tionem naturae hoc animal quam animal, quia prius terminatur operatio naturae ad hoc animal, quam ad animal, eo quod omnis operatio est singularium, sed vltimus cum habemus hoc animal intellectus considerans antequam deueniamus ad formam hominis, apprehendit formam vniuersalem in hoc indiuiduo, scilicet animal. Sed vltimus antequam operetur natura ad formam hominis, praecessit animal per considerationem intellectus, & hoc animal per operationem naturae, & ideo si tunc formamus vniuersale superius ad singulare non proprium, vt animal ad hunc hominem, sic in operatione naturae vniuersale praecedit singulare: & sic patet quid sit dicendum si loquamur de vniuersali superiori. Si autem loquamur de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima, sic quantum ad operationem naturae singulare praecedit vniuersale, sicut natura prius generat Sortem quam hominem. Si autem referamus vniuersale quantum ad intentionem naturae, sic adhuc distinguendum est, quia loquimur de vniuersali superiori, vt de genere: aut de inferiori, vt de specie specialissima: si loquamur de vniuersali superiori, vt de animali quantum ad intentionem naturae vniuersalem, sic dico quod vniuersale, scilicet animal, & hoc animal singulare suum proprium non in tenditur a natura, quia si sic statim in ipso animali sua operatio cessaret, & nunquam perueniretur vsq; ad Sortem, & sic nihil perfecte generaretur. Si autem de vniuersali inferiori, vt de specie specialissima loquimur, cum illud sit primo intentum a natura particulari, dicendum quod intentionem naturae prius est vniuersale quam singulare, & hoc est quod Philosophus dicit in secundo de anima, Nostra virtus inest omnibus quae perfecta, & vt imperfecta, vt animal generat animal, & planta plantam, quamuis ipsum esse diuinum participet secundum quod possunt. Omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt quaecumque agunt secundum naturam quae intendit per se esse diuinum, id est, sempiternum, sicut ipsemet exponit. Quantum ad operationem naturae sic singulare est prius, sicut natura prius generat Sortem quam hominem, & sic patet quid sit dicendum de vniuersali quantum ad se suum. Si autem loquamur de vniuersali quantum ad cognitionem suam, hoc potest esse dupliciter, quia est aliquid notius quo ad nos, & est aliquid notius simpliciter, siue quo ad naturam, quia idem est notius secundum naturam & simpliciter. Simpliciter autem nota sunt, quae per se sunt nota. Sunt autem plus per se, quae plus habent de entitate, quia vnumquodque cognoscibile est quantum ad ens, magis autem entia sunt, quae sunt magis in actu: unde ista sunt magis cognoscibilia a natura, non quod natura magis cognoscat ea, sed quia sunt nota secundum se, & secundum naturam propriam. Sic igitur species specialissimae sunt notiores secundum naturam, vt pote per se existentes, & distinctae habentes cognitionem. Quod autem completum est actu, est prius natura, & posterius tempore: genera vero nota sunt priora quo ad nos, & posteriora quo ad naturam: quod autem est potentia, est prius tempore, natura autem posterius, sicut sunt genera vniuersaliora & in potentia & magis confusa, quia vniuersalia continent in se sua inferiora in potentia, & qui scit aliquid in vniuersali, scit illud in distincte: tunc autem distinguitur eius cognitio, quando vnumquodque eorum quae continentur in vniuersali in potentia, semel actu cognoscunt. Verbi gratia. Qui scit animal, non scit rationale nisi in potentia. Prius autem contingit scire animal, quam hominem, & sic intelligendum est illud in 1. Physic. Aliquid prius est in potentia, quam in actu. Secundum hunc igitur modum quo procedimus de potentia ad actum, & de magis communi ad minus commune, prius est quo ad nos scire animal quam hominem, & sic intelligendum est, quod dicitur 1. Physic. quod vniuersalia sunt nobis prius nota quo ad nos, & minus nota naturae: singularia autem econuerso, quia ibi non accipitur simpliciter, sed secundum quid, sicut est species respectu generis. Si autem accipitur singulare simpliciter, sicut accipitur in primo Posteriorum, sic dicendum, quod quo ad nos singularia sunt notiora secundum quod cognitio sensitiua in nobis praecedit intellectiuam, quae est vniuersalium, sed vniuersalia sunt notiora secundum naturam, & secundum se simpliciter, quia cognitio vniuersalis est perfectior. Vniuersalia autem sunt intelligibilia in actu, non autem singularia, cum sint materialia. Notandum etiam, quod aliud est dicere animal in quantum animal, & animal in quantum vniuersale. Et similiter homo in quantum homo, & homo in quantum species: quia animal in quantum animal, est animal solum, & significat essentiam simplicem, quae de se non est vna, nec multa, nec existens in his sensibilibus, nec in anima, nec aliquid horum potentia, vel actu. Vnde significat quandam essentiam, quae nec est vniuersalis, nec particularis: & ideo dicit Avicenna, quod rationalitas non est differentia, & similiter animalitas non est genus, nec humanitas species, & hoc modo nihil est verum de ea dici, nisi quod conuenit sibi secundum quod huiusmodi: vnde quicquid aliorum sibi attributum fuerit, falsa erit attributio.

tributio, verbi gratia. Homini vt homini conuenit animal rationale, & alia quae in diffinitione eius cadunt. Album vero, aut nigrum, aut quicquid huiusmodi est, quod non est de ratione humanitatis, non conuenit homini secundum quod homo est. Vnde de hoc quae dicitur, vtrum ista natura sic considerata possit dici vna, vel plures, neutrum concedendum est, quia vtrumque eorum est extra intellectum hominis, seu humanitatis, & vtrumque potest sibi accidere. Si enim pluralitas esset de intellectu eius, nunquam posset dici vna, cum tamen vna sit secundum quod est in Sorte. Similiter, si vnitas esset de intellectu eius, tunc esset vna & eade Sortis & Platonis essentia, nec posset in pluribus verificari: & cum ipsi naturae secundum suam absolutam considerationem non conueniat esse in anima, nec esse in singularibus, falsum est dicere, quod natura hominis in quantum huiusmodi, habeat esse in hoc singulari, quia si esse in hoc singulari conueniret homini in quantum homo, in quantum homo esset extra hoc singulare. Similiter, si conueniret homini in quantum homo non esse in hoc singulari, in quantum homo esset in eo: sed verum est dicere, quod homo in quantum homo non habet esse in hoc singulari, vel in illo, aut in anima, ergo patet, quod natura hominis absolute considerata abstrahit a quolibet esse, ita tamen quod non fiat praesens alicuius eorum: & quia humanitati secundum suam absolutam considerationem non conuenit, quod praedicatur de Sorte, ideo ratio speciei non conuenit sibi secundum suam absolutam considerationem, quia de ratione vniuersalitatibus est vnitas & communitas. Naturae autem humanae secundum suam absolutam considerationem neutrum conuenit. Si enim communitas esset de intellectu hominis, tunc in quocumque inueniretur humanitas, inueniretur communitas, quod falsum est, quia in Sorte nulla inuenitur communitas, sed quicquid in eo est, est indiuiduatum: & ideo oportet quod sit de accidentibus quae consequuntur eam secundum quod habet in intellectu, & ideo nomen speciei non praedicatur de Sorte, vt dicitur, Sortes est species, quod tam de necessitate accideret, si ratio speciei conueniret homini secundum esse quod habet in Sorte, vel secundum suam absolutam considerationem, scilicet in quantum est homo: Quicquid enim conuenit homini in quantum homo, praedicatur de Sorte. Alio modo potest considerari secundum esse quod habet in hoc, vel in illo, & sic de ipso aliquid praedicatur per accidens ratione eius in quo est, sicut dicitur quod homo est albus, quia Sortes est albus, quia vnus hoc non conueniat homini in quantum homo. Hoc autem modo duplex habet esse, vnum in singularibus, & aliud in anima, secundum vtrumque esse consequuntur hanc naturam accidentia, & in singularibus habent multiplex esse secundum singularium diuersitatem. Secundum autem hoc esse quod habet in singularibus, non potest dici quod ratio alicuius generis vel speciei accidat alicui naturae, quia non inuenitur in indiuiduis secundum vnitatem, vt sit vnum quid omnibus conueniens, quod ratio vniuersalis existit. Relinquitur ergo quod ratio generis, vel speciei accidit alicui naturae secundum esse quod habet in intellectu. Verbi gratia, ipsa natura humana in intellectu habet esse abstractum ab omnibus indiuiduantibus, & ideo habet vniformem rationem ad omnia indiuidua quae sunt extra animam, prout est essentialiter similitudo omnium ducens in omnium cognitionem in quantum sunt in eo, quia eius operatio ad omne indiuiduum quod fuit, & est, & erit, est vna, & qualitercunque primum positum fuerit in intellectu, hanc depurationem habebit, & aliud superueniens non auget. Sic igitur patet, quod aliud est dicere, animal in quantum animal, & homo similiter: & aliud est dicere, animal in quantum vniuersale, nam animal, & similiter quodlibet aliud vniuersale est animal solum, & est forma intelligibilis secundum formam quam dicimus, & est natura, de qua potest dici quod esse eius est prius quam esse naturae, sicut simplex prius est composito, & ipsum eius esse indiuiduum proprie dicitur esse, quoniam tale esse ex quo est animal, est de intentione. Ipsum vero esse cum accidentibus, & ipsum esse huius indiuidui, quamuis determinata intentio, attribuitur tamen naturae particulari. Animal ergo in quantum est animal, nec est genus, nec species, nec indiuiduum, nec vnum, nec multa quantum de se est, licet conueniat illud esse aliquid illorum de necessitate. Possunt tamen animal & homo per se considerari, quamuis sit cum alio a se, sed animal in quantum vniuersale, non est animal solum, sed est animal & aliud non animal: consideratum in se, est medium quod cum fuerat animal, & aliud, quod non est animal, tunc erit animal in hoc tanquam pars eius, & homo similiter. Ergo vniuersale ex hoc quod vniuersale, est quoddam cui accidit pluralitas, & est quoddam aliud. Ex praedictis iam manifestum est, qualiter ratio generis & speciei conueniat alicui naturae, quoniam non conueniunt eis secundum suam absolutam considerationem, nec est de accidentibus quae sequuntur eam secundum esse, quod habet extra animam, vt pote albedo, vel nigredo: sed est de accidentibus quae sequuntur eam secundum esse quod habet in

intellectu, & per hunc modum conuenit sibi ratio generis, vel speciei, vel differentiae, & aliarum intentionum.

Explicit opusculum quinquagesimumquintum. S. Thomae de vniuersalibus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSC. QVINQVAGESIMVMSEXTVM,
TRACTATVS SECVNDVS
DE VNIVERSALIBVS.



VONIAM dicit Aristoteles primo posteriorum. Scientia est sempiternorum, & eorum quae nota sunt, & quae impossibile est aliter se habere. haec autem sunt vniuersalia: ideo vtile esse existimo aliquid narrare de eis secundum quod vniuersale est, vt cognita natura eius secundum quod est, facilius etiam alia vniuersalia secundum quod sunt cognoscantur. Dico ergo quod vniuersale secundum quod vniuersale comprehendit primam rem, quae de se aata est in pluribus esse secundum intentionem secundam. Sed intentionem secundam appello illud quod intellectus secundo intelligit de re, propter quod intelligendum est, quod cum res sint materiales, & particulares extra animam, & vnumquodque sit intelligibile secundum quod est a materia separabile, manifestum est quod res secundum quod est in materia particulari intelligi non potest, nisi abstrahatur ab omnibus conditionibus indiuiduantibus. Lapis enim non potest intelligi, nisi per intellectum abstrahatur ab hoc, & nunc, & aliis huiusmodi: sed quia intellectus illud quod intelligit, abstrahit a sensu, oportet quod lapis prius cognoscatur a virtute imaginatiua, siue phantastica, quae abstractior est reliquis virtutibus sensitiuis. Hoc autem esse non potest, nisi mediante aliquo phantasmate, ideo oportet ad hoc quod intellectus intelligat naturam lapidis, quod abstrahat suam speciem intelligibilem a suo phantasmate, ita quod materia inentio quae de lapide est, in intellectu est species lapidis, quae competit lapidi secundum quod lapis, & ab ista prima intentione haec vox lapis, imposita est ad significandum naturam lapidis, quae est extra animam, & hoc accidit ex hoc, quod species lapidis non est id quod intelligitur, sed quo intelligitur, cum intellectus intelligit naturam lapidis: sicut species corporis in oculo est, qua visus videt, & species illa est qua vox aliquid significat, & non significat, hoc alibi erit manifestum. Tunc videndum est vterius, cum intellectus intelligit naturam lapidis mediante specie intelligibili, quia sibi non repugnat esse in pluribus, secundo intelligit eam vt est participabilis a pluribus, & secundum diuersum participationis modum sic diuersimode intelligit. Nam in quantum est participabilis a pluribus differentibus specie, intelligit eam sub intellectu generis, & si solum participabilis est a pluribus differentibus numero, intelligit eam sub intellectu speciei. Hoc autem interiorius plenius apparebit, & sic patet quod alius intellectus est intellegere lapidem secundum quod lapis, & alius intellectus cum intelligit lapidem secundum quod participatur vniuersaliter, vel particulariter, & ille intellectus est prius quod est, quia potentia rei & habitus rei non sunt de essentia termini, sicut potentia animae non est de essentia animae. Vnde habitus essendi in pluribus non est de essentia hominis, quia tunc homo qui est in Sorte, esset habilis ad participationem plurium, quod est impossibile. Et quia vnumquodque potest abstrahi ab eo quod non est de essentia eius, ideo potest intelligi absque quod intelligatur, quod sit participabilis a pluribus. Homo enim secundum quod homo, nec est vniuersalis, nec particularis, quia si homo secundum quod homo esset vniuersalis, iam non posset esse particularis, & si esset particularis, non esset vniuersalis secundum quod homo, sicut Sortes qui est singularis secundum quod Sortes, non posset esse vniuersalis, ergo accidit sibi, quod sit singularis, vel vniuersalis. Sed debet scire, quod homo non dicitur vniuersalis, nisi quia consideratur vniuersaliter. Haec autem consideratio accidit esse hominis, non secundum quod est in materia extra, nam secundum quod est in materia extra est indiuidualiter, & homini secundum quod est indiuiduum, non accidit esse vniuersale, quia tunc oppositum accideret opposito, sed solum accidit homini secundum esse quod habet in intellectu. Vniuersale ergo est vnum, & plura in quantum in pluribus est, alioquin non posset predicari de pluribus, vt homo in re est plura, quia de pluribus predicatur. Est autem vnum in cognitione, quia licet plura secundum quod plura non constituent vnum intellectum, tamen plura secundum quod similia sunt, constituent vnum intellectum, ita quod intellectus non potest distingui inter similia in quantum sunt similia: & ideo intellectus apprehendit hominem & alium in quantum conueniunt.

conueniunt in vna operatione, scilicet sensitiua vnico intellectu apprehendit, & si in se sunt multa, talis tamen vnitas non apponitur illi multitudini: & quia res per idem est ens & vnum, & eouerso, oportet quod vnuerfale sit vnuerfale p prædictam vnitatem, ita quod natura talis cognitio facit vnuerfale esse in actu vnuerfale, & est quoddam formale in vnuerfali. Ex quo patet quod intellectus facit vnuerfalitatem in rebus, sicut dicitur Commemorator, quia illa vnuerfalitas est ab intellectu: sed quia talis vnuerfalitas a re sumit principium, ideo dicitur Aristoteles, quod vnuerfale aut nihil est, aut posterius est, quoniam talis vnuerfalitas in re nihil est. Quæritur autem vtrum vnuerfale sit substantia, vel accidens, & per hoc soluitur ista quæstio, quoniam loquendo de vnuerfali secundum quod vnuerfale, est solū in anima, & est accidens: sed loquendo de re subiecta dicitur, quod quandoque est substantia, & quandoque accidens secundum diuersitatem vnuerfaliū, & similiter per hoc patet qualiter debet intelligi illud dictum, Vnuerfale est quod potest prædicari de pluribus, nā secunda intentio quam vnuerfale includit formaliter solū est in anima. Illud autem quod est in anima non prædicatur de re extra animā, cū oportet prædicatū inesse subiecto: sed vnuerfale prædicari potest secundum naturā realem, quā includit materialiter, ita quod quādo dicitur, Vnuerfale prædicatur de pluribus, sensus est, quod res subiecta vnuerfali prædicatur de pluribus, vt homo, vel asinus, quod patet, quia si homo, vel asinus prædicaretur de pluribus, vt de Sorte vel Platone secundum quod vnuerfale, tunc Sortes esset vnuerfale. Relinquitur ergo quod sola illa natura subiecta vnuerfali ter prædicatur. Nā dictū est, licet homo sit in re extra particularem, tū hoc accidit sibi secundum quod homo poterit considerari absque hoc quod sit particularis, & sic homo est in pluribus, & prædicatur de pluribus, nō tamen vnus homo in numero, sed vnus in specie: nam homo qui prædicatur de Sorte, idem est quod Sortes: & qui prædicatur de Platone, idem est Plato, cum prædicatū in se subiecto, & impossibile sit vnā rem in numero esse in pluribus numero differentibus, licet homo non prædicetur de Sorte secundum quod est particularis. Cuius ratio est, quia terminus idem prædicatū quod significat, ergo qualiter significat, taliter prædicat. Modo iste terminus hō, significat naturā humanā absque omni participatione & particulari ratione, ergo sic prædicabit eam, nō tū prædicat sic eam vnuerfali, quia sicut dictū est supra, intellectus hominis secundum quod homo, alius est a sua vnuerfali, sed vnus est aduertendum, quod cum dicitur res subiecta intentioni secundum quod vnuerfale, non est intelligendum quod res illa ita sit subiecta intentioni, quod sit in ea tanquam accidens in subiecto, sicut subiectū scientiæ non dicitur hoc modo subiectū, vt scientia sit in eo tanquam in subiecto, sed in eo est tanquam in obiecto, scientia. nō est in se scibili, sed in sciente, vnde proprie loquendo nō dicitur subiectum, sed obiectum scientiæ, & similiter res subiecta illi intentioni non dicitur proprie subiecta, sed obiecta. Ex hoc patet quando vnuerfale est vnum, & quando non est vnum. Non. n. est vnum in substantia, cū aggreget in se accedens. s. intentionem secundam & rem extra animam, quæ quādoque est accidens, vt albedo, quādoque substantia vt homo: nec est vnum per accidens, siue accidentaliter, cum accidens sit in subiecto. Est igitur vnuerfale, vnum vnitate cognitionis, ita quod de ratione vnuerfalis non requiritur nisi illa vnitas rationalis, & propter hoc dicitur Aristoteles, quod est vnum in multis. s. cognitum. Qualiter vnū cognitū sit in multis, dictū est. Vnde non potest aliquis dicere, quod vnuerfale sit vnum relatione, cū secundum intentiones non referantur ad res, sed potius ad se inuicem, vt species dicitur representat res respectu generis, & non respectu naturæ obiectæ. Hoc autem inferius melius apparebit: & ex hoc patet, quod impossibile est vnā & eādē scientiā determinare de vnuerfali per se quantum ad illas duas naturas quas includit: sed potius de vno per se, & de alio per accidens, ergo Logica cum considerat vnuerfale, non considerat ipsum quantum ad naturam subiectam per se, non. n. considerat hominē in eo quod hō, sed in eo quod species, & sic de aliis animalibus: & ideo Logica principaliter est de secundis intentionibus. Sed quia secundum intentiones principaliter accipiuntur a proprietatibus rerum mediantibus primis, sicut visum est, ideo dicitur Auicenna, primo suæ metaph. quod logica est de secundis intentionibus a diuinitatis primis, & sic patet quod logicus non considerat re subiecta per se. Aliæ autem scientiæ considerant vnuerfale quantum ad re subiecta, nā philosophus naturalis non considerat corpus mobile in quantum genus, sed in quantum mobile corpus, & musica non considerat sonū in quantum accidens, sed in quantum sic. Ex quo patet quod huiusmodi scientiæ nō considerant vnuerfale sub prima ratione vnuerfalis, cū nō considerent illud quod facit formaliter vnuerfale, sed dicuntur considerare vnuerfale, quia considerant res nō vt particulares, sed vt singulares. Sed debes scire, sicut vna intentio est genus & species diuersis respectibus, ita vna intentio est vnuerfalis & singularis respectu diuersorum. Nā ex hoc aliqua intentio est vnuerfalis, in quantum relatione habet ad multa, vt intentio hominis

quæ est apud animam, quia comparatur ad multa, ideo est vnuerfalis, & licet hoc sit, tamen huiusmodi intentio est in anima, & est quid singulare, quod est quia vnum quodque recipitur in alio secundum modum recipientis, & non per modum rei receptæ. Cū ergo anima sit singularis, vt alibi declarabitur, oportet quod quicquid recipitur in anima, singulariter recipiatur, & sit respectu eius singularis, tamen propter hoc non sequitur, quod huiusmodi intentio non sit intelligibilis, nam singularitas ex hoc quod est singularitas, non impedit actionem intellectus, aliter intelligentiæ cum sint singulares, non possent intelligi, quod falsum est: nec volo quod singularitas ex hoc quod sit singularitas, sit intelligibilis, quia tūc Sortes esset intelligibilis, igitur accidit ei in quantum huiusmodi, quod sit sic, vel sic, ergo non opponit actioni intelligibilis, nisi cum sit cum materia: sed cum denudatur a materia, erit intelligibilis. Nunc autem intentio quæ est in anima, immaterialis est, & oportet quod sit in ea per modum eius, vt supra dictum est. Et licet anima intelligat res materiales immaterialiter, tamen intelligit eas esse materialiter, quia eas nō intelligeret naturas earum materiales, hoc alibi magis apparebit. Et per hoc patet quomodo debet intelligi illud verbum Boetii, quo dicitur, Omne quod est, ideo est, quia vnum numero est, quod planum est in particularibus: sed in vnuerfalibus aliqui negauerunt, & aliqui dixerunt, quod vnuerfale esset vnum numero numero essentia, hoc autem falsum est. Nam non requiritur ad vnitatem vnuerfalis vnitas essentia, quoniam genus non dicitur essentiam vnā, sed plures, sicut patebit consequenter: sed ideo dicitur vnuerfale vnum numero, quia intentio illa quæ est in anima, quæ facit vnuerfale esse vnuerfale, sicut dictū est, respectu anime est vna in numero. Non est autem præteritendum inuestigare, vtrum quamlibet rem subiectam vnuerfali oportet esse extra animam, vel non, ad quæ intelligendum sciendum est, quod Auicenna, metaph. suæ dicit, quod tribus modis dicitur vnuerfale. Vno modo dicitur vnuerfale secundum quod prædicatur de multis in actu, ita quod in multis reperitur, vt homo. Alio modo dicitur vnuerfale, quod possibile est prædicari de multis, non tamen prædicatur in actu, nec est in multis, nec aliquo modo extra animam, ut donus octangula, quæ solū est in mente artificis. Tertio modo dicitur vnuerfale, quod non est in pluribus, sed in uno individuo est, tamen sibi nō repugnat esse in pluribus, ut sol, & luna, & similia. Ad quorum intelligentiam est sciendum, quod quædam res habent esse a natura, & quædam ab arte, ut artificialia. Sed de rebus naturalibus cognitione habere non possunt nisi præexistant, quod est quia nostra scientia causata est ab ipsis, & posterior est ipsis, quia noster intellectus non intelligit eas, nisi per similitudines earum. Similitudo autem rei posterior est ipsa re, & ad hoc quod sit effectus, oportet quod præexistat causa. Ex quo sequitur, quod destructis rebus, destruitur scientia, & non valet dicere, quod similitudines remanent apud animam. Nam de similitudinibus illis non est scientia, sed de rebus, quarum illæ sunt similitudines. Et ad hoc dico, quod si scientia sit de similitudinibus rerum, sequitur etiam quod destructis rebus destruitur scientia, cuius ratio est, quia scientia est verorum, nunc autem similitudo dicitur vera, quia vere representat rem cuius est similitudo, sicut est, modo similitudo rerū existentium, de quarum ratione est extra animam esse, representat eas vt existentes, alioquin non esset similitudo vera, tunc componitur quod res extra animam destruitur, si eadem similitudines remanerent quæ prius representabant res sicut prius, & hæc est falsa representatio, quoniam representat res existentes, quæ nō existunt. Et si tu dicas, quod non remanent eadem similitudines sicut prius, vel non eodem modo representant sicut prius, tunc sequitur quod non remanet eadem scientia quæ prius, & sic sequitur quod destruitur scientia destructis rebus, scilicet scientia illarum rerum. Et hoc est quod innuit Aristoteles, in libro prædicabilium, ubi dicit quod destructis primis substantiis, impossibile est aliquod aliorum remanere, scilicet vnuerfaliū, vel secundarum substantiarum. Vnuerfalia autem sunt subiecta scientiarum, & destructis subiectis scientiarum destruntur & ipsæ, igitur &c. Sed de rebus artificialibus non est ita, nā destructis ipsis, non oportet scientiam earum destrui. Quod est, quia species rei artificialis quæ est apud animam, est principium rei artificialis extra animam, ita quod scientia artificialis est causa rerum artificialium: destructo autem causato, non oportet causam destrui, ideo poterat artifex habere cognitionē rei artificialis absque hoc quod res artificialis sit in effectu, quia cognita causa cognoscitur effectus, poterit autem apud se habere similitudinē domus habentis tot angulos, quia potest reperiri in pluribus. Et si in nullo reperitur, de qua artifex habebit scientiā? Ex quo patet solutio quæstionis propositæ, quod non oportet oēs res quæ sunt subiectæ secundis intentionibus, esse extra animā. Nā licet in rebus naturalibus exigantur in artificialibus tamen non oportet, & generaliter in omnibus rebus quæ sunt ab intellectu nō possunt esse

secundæ intentiones subiectæ aliis secundis intentionibus, sicut syllogismus est genus, vel species est accidens, accidens est genus, hoc est secundum quod diuersimode comparatur, nam species licet sit species generis, tamen respectu anime accidens est. Et similiter de aliis intentionibus secundis. Et tamen solum habent esse in anima, sicut ex præcedentibus manifestum est. Et ex hoc patet qualiter incertitudinaliter logica est scientia, quia ipsa in se omnes alias scientias incertior est, quod est, quia certitudo scientiæ dependet a certitudine subiecti. Dicitur enim metaphysica certissima eo quod habet subiectum certissimum, vt ens in quantum ens, & prima principia certissima etiam nota sunt: sed inter omnia subiecta scientiarum debilissimum & incertissimum est subiectum logicæ, quia vnum quodque quantum habet de entitate, tantum habet de veritate, & certitudine, vt dicit Aristoteles 2. metaphysicæ, nunc autem secundæ intentiones solum habent esse in anima, & ab anima, ex quo sequitur, quod habent debilissimum esse. Nam inter omnia genera entium, entia quæ sunt in anima minus participant de entitate, vt patet in multis locis ab Aristotele, & alibi declarabitur, ergo minus participant de veritate: & quia eorum certitudo est veritas, ad plenum sciri non potest, nisi per primas intentiones, nam nunquam cognita fuisset hominis intentio quæ est species, nisi cognitio, quod homo secundum quod intellectus participabilis erat a pluribus differentibus solum numero, a quo accipit anima hanc intentionem quæ est species, ideo impossibile est logicā scire, nisi fuerit scies & experius in aliis scientiis, & specialiter in metaphysicæ: in quo libet ente in quantum huiusmodi facit demonstrationem ad quæ logicus in quantum huiusmodi demonstrationem non attingit. Verumtamen quia huiusmodi secundæ intentiones communes sunt in omnibus entibus: ideo logica est communis omnibus scientiis, & potest arguere in qualibet scientia, nam secundum intentiones ducunt in cognitionem primarum, in quantum fundatæ sunt in eis, ita quod per istam intentionem quæ est species, possunt cognoscere hominem non in quantum homo, sed in quantum de pluribus differentibus numero prædicatur, & sic per alias intentiones alias species aliarum scientiarum. Sed quia huiusmodi secundæ intentiones applicantur rebus ab extrinseco, quia ab anima, & accidunt rebus, ideo per eas solum potest arguere probabiliter. Nam sicut patet in Topicis, arguere probabiliter est notificare rem per accidentalia, & per propria es cōmunes. Ex quo patet quod quia accidentia magnam partem cōferunt ad cognoscendum quod quid est, & accidentia propria vt propria notificat logicus, vt patet capitulo de proprio, ideo logica esset ad alias scientias adducenda, & hoc manifestum est, quod logica notum faciat de omnibus entibus in communi probabiliter, nostra autem cognitio incipit a communioribus deuenire ad minus communia, vt dicit Aristoteles 1. physicor. quod deuenimus in essentiam rei per cognitionem accidentium, quæ incipit a sensu, cuius accidentia sunt obiectum. Ideo logica debet addisci prius omnibus aliis scientiis, vt ex ipsa tanquam ex præexistente cognitione in aliis scientiis procedatur.

Explicit opusculum quinquagesimum sextum, videlicet tractatus secundus, de vnuerfalibus.

E I V S D E M D O C T O R I S
O P V S C V L V M Q V I N Q V A G E S I M V M S E P T I M V M , O F F I C I V M
 de festo Corporis Christi, ad mandatum Vrbanj Papæ III. dictum festum instituentis.

Ex chronica quæ appellatur supplementum chronicarum.

VRbanus Papa III. Pontificatu suscepto instituit solemnitate corporis Christi cum processionibus, & oblationibus fidelibus celebrari, pro quibus indulgentias maximas concessit, eiusque officium ex veteris testamenti figuris per diuū Thomā Aquin. cōstituit esse sciendum. Hoc idem habetur in eiusdem beati Tho. legenda, & in pluribus alijs chronicis, videlicet, Prologi Lucis, beati Antonij Archiepiscopi Florentini, & alibi. Hoc est probatum fuit in apostolice Cæsistorio, in presentia dom. Pap. Vrbanj V. dum de translatione corporis eiusdem doctoris S. Tho. trāstaretur, quod fuit anno Domini. 1379. Et tunc eius corpus sanctissimum ad conuentum Tholosanum ordinis prædicatorum

translatum fuit. Nam ab eius obitu felici usque ad illud tempus, in monasterio Folsæ noue sub deposito iacebat. Et quia ad instantiam Romani Pontificis illud officium distulit, ideo secundum morem Romanæ curiæ ipsum composuit.

I N F E S T O C O R P O R I S C H R I S T I A D P R I M A S V E S P E R A S
A N T I P H O N A .

SA C E R D O S in æternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech, panem & vinum obtulit. Psal. Dixit Dominus. Antiph. Miserere & miserere Dominus escam dedit timentibus te in memoriam suorum mirabiliū. Psal. Confitebor. Antiph. Calicem salutaris accipiam, & sacrificabo hostiam laudis. Psal. Credidi. Antiph. Sicut nouella oliuarum ecclesiæ filii sint in circuitu mensæ Domini, Psal. Beati omnes. Antiph. Qui pacem ponit fines ecclesiæ, frumenti adipe satiat nos Dominus. Psal. Lauda Hierusalem.

C A P I T V L V M .

DO M I N V S Iesus, in qua nocte tradebatur, accipit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite & manducate. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Deo gratias.

Homo quidā fecit cenā magnā, & misit seruum suū hora cœnæ dicere inuitatis, vt veniret: Quia parata sunt oīa. Venite, comedite panē meū, & bibite vinū meū, quod miscui vobis. Quia. Gloria. Quia. Hymn.

PA N G E lingua gloriosi corporis mysteriū, sāguinisq; ptioli, quē in mūdi pretiū, fructus ventris generosi rex effudit gētiū. Nobis datus, nobis natus ex intacta Virgine, & in mūdo conuersatus sparso verbi semine, sui moras incolatus miro clausit ordine. In supremæ nocte cœnæ recumbens cum fratribus, obseruata lege piene cibis in legalibus, cibum turbæ duodenæ se dat suis manibus. Verbum caro panem verum, verbo carnem efficit, sitq; sanguis Christi merum, & si sensus, deficit, ad firmandum cor sincerum sola fides sufficit. Tantum ergo sacramentum veneremur cernui, & antiquum documentum nouo cedat ritui, praeter fides supplementum sensuum defectui. Genitori, genitoque laus & iubilatio, salus honor, virtus quoque sit & benedictio, procedenti ab utroque, compar sit laudatio. Amen. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum meum, quod miscui vobis. Quia. Gloria. Quia. Hymn. Omne delectamentum in se habentem. Ad Magnificat, Antiph. O quam suavis est, Domine, spiritus tuus, qui vt dulcedinem tuam in filios demonstrares, pane suauissimo de cælo præstito esurientes replens bonis, fastidiosos diuites dimittis inanes.

O R A T I O .

DE U S qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuæ memoriā reliquisti, tribue, quæsumus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria venerari, vt redemptionis tuæ fructum in nobis iugiter sentiamus, Qui viuus &c. Ad Complet. Antiph. Miserere. Psal. Cum inuocarem, cum ceteris. Ad nunc dimittis. Antiph. Alleluia Alle. Panis quem ego dederō Alle. caro mea est pro mundi vita. Alleluia alleluia.

AD Matutinas. Inuitato. Christū regē adorem. dominatē gētibus, Qui se mādūcātibus dat spūs pinguedinē. Psal. Venite. Hym. Sacris solēniis iuncta sint gaudia, & ex precordiis sonent præconia, recedant yetera, noua sint omnia, corda, voces, & opera. Nocturnus colitur

colitur cœna nouissima, qua Christus creditur agnū, & azyma dedisse fratribus iuxta legitima, priscis idul-
ta patribus. Post agnum typicum expletis epulis, cor-
pus dominicum datum discipulis, sic totum omnib^o
quod totum singulis eius fatemur manibus. Dedit
fragilibus corporis ferculum, dedit & tristibus sangui-
nis poculum, dicens, accipite quod trado vasculum,
omnes ex eo bibite. Sic sacrificium instituit, cuius of-
ficium cōmitti uoluit solis presbyteris, quibus sic con-
gruit, ut sumāt, & dent cæteris. Panis angelicus fit pa-
nis hominum, dat panis cœlicus figuris terminum. O
res mirabilis, manducat dominum pauper seruus &
humilis. Te trina dēitas vnaq; poscimus, sic nos tu ui-
sitas, sicut te colimus, per tuas semitas duc nos quo tē-
dimus, ad lucem quam inhabitas. Amen.

In primo nocturno Anti. Fructū salutiferū gustādū
dedit dominus mortis suæ tēpore. Psal. Beatus vir. An-
tipho. A fructu frumenti, & uini multiplicati fideles
in pace Christi requiescunt. Psal. Cum inuocarem. An-
tiph. Cōmunionem calicis, quo Deus ipse sumitur, non
vitulorum sanguine congregauit nos dominus. Psal.
Conferua. V. Panem cæli dedit eis. R. Panem angelo-
rum manducauit homo.

LECTIO I.

IMMENSA diuine largitatis beneficia exhibita po-
pulo christiano inæstimabilem ei conferunt digni-
tatem. Neq; enim est, aut fuit aliquando tam grandis
natio, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut
adeft nobis De^o noster. Vnigenitus siquidē Dei filius
suę diuinitatis uolens nos esse participes, naturam no-
strā assumpsit, ut homines deos faceret factus homo.
Et hoc insuper quod de nostro assumpsit, totum nobis
contulit ad salutem. Corpus namq; suum pro no-
stra recōciliatione in ara crucis hostiam obtulit Deo
patri. Sanguinem suum fudit in pretium simul & la-
uacrum, ut redempti a miserabili seruitute, a peccatis
omnibus mundaremur. R. Imolabit hœdum multitu-
do filiorum Israel ad uesperā paschæ. Et edent carnes,
& azimos panes. V. Pascha nostrū imolatus est Chri-
stus, itaque epulemur in azymis sinceritatis, & ueri-
tatis. Et edent.

LECTIO II.

VT autem tanti beneficii iugis in nobis maneret
memoria, corpus suum in cibum, & sanguinem
suum in potum sub specie panis & uini sumendum si-
delibus dereliquit. O pretiosum & admirandū conui-
uiū, salutiferū, & omni suauitate repletū. Quid enim
hoc conuiuio pretiosius esse potest, in quo nō carnes
uitulorum & hyrcorum, ut olim in lege, sed nobis su-
mendus proponitur Christus uerus Deus. Quid hoc
sacramento mirabilius? In ipso namq; panis, & uinū
in Christi corpus & sanguinem substantialiter cōuer-
tuntur. Ideoq; Christus Deus, & homo perfectus, sub
modici panis & uini specie, continetur. R. Comede-
tis carnes, & saturabimini panibus. Ille est panis, quē
dedit uobis dominus ad uescendū. V. Non Moyses de-
dit uobis panem de cælo, sed pater meus dat uobis pa-
nem de cælo uerum. Ille.

LECTIO III.

Manducatur itaq; a fidelibus, sed minime lacerat-
ur, quinimo diuiso sacramēto integer sub qua-

libet diuisionis particula perseuerat. Accidentia autē
sine subiecto in eodem subsistunt, ut fides locum ha-
beat, dū uisibile inuisibiliter sumitur aliena specie oc-
cultatum, & sensus a deceptione reddatur immunes,
qui de accidentibus iudicant sibi notis. Nullum etiā
sacramentum est isto salubrius, quo purgantur pecca-
ta, uirtutes augentur, & mens omnium spiritualium
carismatum abundantia impiguatur. Offeritur in eccle-
sia pro uiuis & mortuis, ut omnibus profit, quod est
pro salute omnium institutum. R. Respexit Helias ad
caput suum subcineritium panem, qui surgens come-
dit & bibit, Et ambulauit in fortitudine cibi illius.
Vsq; ad montem Dei. V. Si quis manducauerit ex hoc
pane, uiuet in æternum. Et ambu. Gloria. Vsq;.

In 2. nocturno Anti. Memor sit dñs sacrificii nostri, &
holocaustum nostrum pingue fiat. Psal. Exaudi. An-
tipho. Paratur nobis mensa domini aduersus omnes
qui tribulant nos. Psal. Dominus regit. Antipho. In uo-
ce exultationis resonent epulantes in mensa domini.
Psal. Quemadmodum. V. Cibauit eos ex adipe frumē-
ti. R. Et de petra melle saturauit eos.

LECTIO IIII.

Suauitatem deniq; huius sacramēti nullus exprime-
re sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fon-
te gustatur, & recolitur memoria illius, quam in sua
passione Christus monstrauit, excellentissimæ charita-
tis. Unde ut arctius huiusmodi charitatis immensitas
fidelium cordibus infigeretur, in ultima cœna quan-
do pascha cum discipulis celebrato trāsitus erat de
hoc mundo ad patrem, hoc sacramentum instituit tā-
quā passionis suæ memoriale perenne, figurarum
ueterum impletium, miraculorum ab ipso factorū
maximum, & de sua contristatis absentia solatiū sin-
gulare reliquit. R. Panis quē ego dabo caro mea est
pro mundi uita, litigabant ergo ludæi suam ad mandu-
candum? V. Locutus est populus contra dominū, Aīa
nostra nauscat super cibo isto leuissimo. Quomodo.

LECTIO V.

Conuenit itaq; deuotioni fidelium solemniter re-
colere institutionem tam salutiferā, tamque mira-
bilis sacramenti, ut ineffabilem modum diuine præ-
sentia in sacramento uisibili ueneremur, & laudetur
Dei potentia, quę in sacramento eodem tot mirabilia
operatur: nec non & de tam salubri tamq; suauis bene-
ficio exoluantur Deo gratiarum debita actiones. Verū
& si in die cœnæ, quādo sacramentum prædictum no-
scitur institutum, inter missarum solemnia de institu-
tione ipsius specialis mentio habeatur, totum tamen
residuum eiusdem diei officium ad Christi passionem
pertinet, circa cuius uenerationem Ecclesia illo tem-
pore occupatur. Ut autem integro celebritatis officio
institutionem tanti sacramēti recoleret plebs fidelis,
Romanus Pontifex Urbanus III. huius sacramenti
deuotione affectus, pie statuit præfatę institutionis me-
moriā prima quinta feria post octauas Penthecostes
a cunctis fidelibus celebrari, ut qui per totū anni cir-
culum hoc sacramento utimur ad salutem, eius insti-
tutionem illo tempore specialiter recolamus, quo spi-
ritus sanctus corda discipulorum edocuit ad plene co-
gnoscenda huius mysteria sacramenti. Nam & in eo-
dem tempore cepit hoc sacramentum a fidelibus fre-
quentari

quentari. R. Cœnantibus illis accepit Iesus panem, &
benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait. Ac-
cipite, & comedite, Hoc est corpus meum. V. Dixerūt
uiri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius ut fa-
turemur? Accipite.

LECTIO VI.

VT autem prædicta quinta feria, & per octauas se-
quentes eius salutaris institutionis honorificentia
agatur memoria, & solēnitatis de hoc celebrior habea-
tur, loco distributionum materialium, quę in ecclesiis ca-
thedralibus largiuntur existentibus horis canonicis no-
cturnis pariterque diurnis, præfatus Romanus pon-
tifex eis qui huiusmodi horis in hac solemnitate per-
sonaliter in ecclesiis interfuerint, stipendia spiritualia
Apostolica largitione cōcessit, quatenus per hæc fide-
les ad tanti festi celebritatem audius & copiosius cō-
uenirent. Omnibus igitur uere pœnitentibus, & con-
fessis, qui matutinali officio huius festi præsentia-
liter in ecclesia ubi celebrabitur aderunt, centum dies, qui
vero Missæ totidem. Illis autem qui interfuerint in
primis ipsius festi uesperis similiter centum. Qui uero
in secundis totidem. Eis quoque qui primę, tertię,
sextę, & nonę, ac completorii aderunt officiis, pro
qualibet ipsarū quadraginta. Illis uero qui per ipsius
festi octauas in matutinalibus uespertinis Missæ ac ho-
rarum prædictarū officiis præsentem extiterint, singu-
lis diebus octauarum ipsarum centum dies de iniun-
ctis sibi pœnitentiis relaxando indulgentiam tribuit
perpetuis temporibus duraturam. R. Accipit Iesus
calicem postquam cœnauit dicens. Hic calix nouum
testamentum est in meo sanguine, Hoc facite in me-
am commemorationem. V. Memoria memor ero,
& tabescet in me anima mea. Hic. Gloria. Hoc.
In tertio. Nocturno. Antipho. Introibo ad altare Dei, su-
mā Christum qui renouat iuuentutē meam. Psal. Iu-
dica me Deus. Antipho. cibauit nos Dominus ex adi-
pe frumenti, & de petra melle saturauit nos. Psal.
Exultate Deo. Antipho. Ex altari tuo Domine christū
sumimus, in quem cor & caro nostra exultant. Psal.
Quam dilecta. V. Educas panem de terra. R. Et ui-
num lætificet cor hominis.

LECTIO VII.

Secundum Ioannem.

In illo tempore, dixit Iesus discipulis suis, & turbis Iudæo-
rum. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est po-
tus. Et reliqua. Homelia beati Augustini Episcopi.

Cum enim cibo & potu id appetant homines, ut
non esuriant, neque sitiant, hoc ueraciter nō præ-
stat nisi iste cibus & potus, qui eos a quibus sumitur,
immortales & incorruptibiles facit, idest, ipsa socie-
tas sanctorum, ubi pax erit & unitas plena atque per-
fecta. Propterea quippe, sicut ante nos intellexerunt
homines Dei, Dominus noster Iesus christus corpus
& sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ
ad unum aliquid rediguntur. Ex multis namque gra-
nis vnus panis conficitur, & ex multis racemis uinū
confluit. R. Qui manducat meam carnem, & bibit
meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. V. Non
est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appro-
pinquantes sibi, sicut Deus noster adeft nobis,
in me.

LECTIO VIII.

Denique iam exponit quomodo id fiat quod lo-
quitur, & quid sit manducare corpus eius, &
sanguinem bibere. Qui manducat meam carnem, &
bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. Hoc
est ergo manducare illam escam, & illum bibere po-
tum, in christo manere, & illum manentem in se habe-
re. Ac per hoc qui non manet in christo, & in quo
non manet christus, proculdubio non manducat spi-
ritualiter eius carnem, licet carnaliter & uisibiliter
premat dentibus sacramenta corporis & sanguinis
christi. Sed magis tantæ rei sacramentum ad iudiciū
sibi manducat & bibit, qui immundus præsumit ad
christi accedere sacramentum, quod alius non di-
gne sumit, nisi qui mundus est, de quibus dicitur. Be-
ati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. R.
Misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem,
Et qui manducat me, uiuet propter me. V. Cibauit eū
Dominus panem uitæ, & intellectus. Et qui.

LECTIO IX.

Sicut me misit, inquit, uiuens pater, & ego uiuo pro-
pter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet
propter me. Non enim filius participatione patris
fit melior, qui est patri æqualis, sicut participatione
filii per unitatem corporis & sanguinis, quam
illa manducatio potatioque significat, nos efficit me-
liores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes
eum, idest per Christum, accipientes uitam æternam,
quam non habemus ex nobis. Viuet autem ipse pro-
pter patrem missus ab eo, quia semetipsum exinan-
uit, factus obediens usque ad mortem, mortem autē
crucis. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo pro-
pter patrem, & qui manducat me, & ipse uiuet pro-
pter me, ac si diceret, & ego uiuo propter patrem, id-
est, ut ad illum tanquam ad maiorem referam uitam
meam. Exinanitio mea fecit, in qua me misit: ut autem
quique uiuat propter me, participatio facit qua man-
ducat me. Ego autem humiliatus uiuo propter patrem,
& ille erectus uiuit propter me. Non de ea natura di-
xit, qua semper est æqualis patri, sed de ea in qua mi-
nor factus est patre, de qua etiam superius dixit. Sicut
pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam
habere in semetipso. R. Vnus panis, & unum corpus
multi sumus. Omnes qui de vno pane & de uno cali-
ce participamus. V. Parasti in dulcedine tua pauperi
Deus, qui habitare facis vnanimis in domo. Omnes.
Gloria. Participamus. V. Comedi fauū meū cū melle
meo. R. Bibi uinum meum cum lacte meo.
In laudibus. Antipho. Sapiētia ædificauit sibi domū, mi-
scuit uinum, & posuit mensam. Alleluia. Psal. Do-
minus regnauit. Antipho. Angelorum esca nutriuisti
populum tuum, & panem de cælo præstitisti eis, Alle-
luia. Antipho. Pinguis est panis Christi, & præbe-
bit delicias regibus, Alleluia. Antipho. Sacerdotes
Dei incensum & panes offerunt Deo, Alleluia. Anti-
phona. Vincenti dabo manna absconditum; & nomē
nouum, Alleluia. capit. Dominus Iesus, & cæ. ut in
primis uesperis. Hymn.

Verbū supnū p̄diēs, nec patris liquēs dexterā, ad op^o
suū exiēs, uenit ad uitā uesp̄ā. In mortē a discipulo
suis tradēd^o mulis, pri^o i uitæ ferculo se tradidit disci-
pulis. Quib^o sub bina sp̄e carnē dedit & sāguinē, ut du-
plicis substantiæ totū cibaret hoīē. Se nascēs dedit sociū,
Opus S. Tho. Aquin. F. conue

conuolens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in primum. O salutaris hostia, quæ cæli pãdis ostium, bella præmunt hostilia, da robur, ser auxiliium. Vni trinoque Domino sit sempiterna gloria, qui vita m̃ine termino nobis donet in patria, Amen. *Ps.* Posuit fines tuos pacem. *R.* Et adipe frumenti sariat te. Ad benedictus. Antiph. Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendit: si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Oratio ut in primis uesperis. Ad primã, & ad omnes horas, Antiphonã. Laudum quarta excepta. *R.* Iesu Christe. *Ps.* Qui natus es de uirgine Maria. & dicatur per totam octauam.

Ad tertiam, Cap. Dominus Iesus. *R.* Panem cæli dedit eis, Alleluia Alle. *Ps.* Panem angelorum manducauit homo, Alleluia Alle. Gloria. Panem. *Ps.* Cibauit eos &c.

Ad sextam. Cap. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabit donec ueniat. *R.* Cibauit eos &c. Alleluia Alle. *Ps.* Et de petra &c. Alleluia Alle. Gloria. Cibauit. *Ps.* Educas panem.

Ad nonam. Cap. Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. *R.* Educas panem &c. Alleluia Alle. *Ps.* Et vinum lætificet &c. Alleluia Alle. Gloria. Educas. *Ps.* Posuit fines tuos pacem. *R.* Et adipe frumenti sariat te.

Ad uesper. super *ps.* Antiphonã. Laudum. *Ps.* Cap. Hym. *Ps.* sicut in primis uesperis.

Ad Magnifi. Antiph. O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, Alleluia, Allelu. Oratio, ut in primis uesperis. Per octa. Inuitator. christum panem angelorum & hominum, Venite adoremus. Ad Benedictus. Antiph. Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendit, qui manducat ex hoc pane, uiuet in æternum. Ad Magnifi. Antiph. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timētibus se. Cætera omnia fiant, sicut in die.

AD MISSAM.

Cibauit eos ex adipe frumēti, Alleluia: & de petra melle saturauit eos, Alleluia Alle. Allelu. *Ps.* Exultate Deo adiutori nostro, iubilare Deo Iacob. Gloria patri &c.

GLORIA IN EXCELSIS, &c.
Oratio.

Deus, qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuæ memoriã reliquisti, tribue quæsumus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria uenerari, ut redemptionis tuæ fructum in nobis iugiter sentiamus, Qui uiuis &c.

Lectio Epistolę beati Pauli Apostoli, ad Corinthios. **F**ratres, Ego enim accepi a Domino, quod & tradi uobis, quoniã Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquã cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabit donec ueniat. Itaque quicumque man-

ducauerit panem, uel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probat autẽ seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit non dijudicans corpus Dñi. *R.* Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. *Ps.* Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione, Alleluia. *Ps.* Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. **Sequentia.**

Lauda Sion saluatorem, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quãtum potes tantũ aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis uiuus & uitalis hodie proponitur. Quem in sacra mēsa cœnæ, turbæ fratrum duodenæ, datum nõ ambigitur. Sit laus plena, sit sonora, sit iucunda, sit decora mentis iubilatio. Dies enim solennis agitur, in qua mensa prima recolitur huius institutio. In hac mensa noui regis, nouum pascha nouę legis phase uetus terminat. Vetustatem nouitas, umbram fugat ueritas, noctem lux eliminat. Quod in cœna Christi gessit, faciendum hoc expressit in sui memoriam. Docti sacris institutis, panem uinum in saluti consecramus hostiam. Dogma datur Christianis, quod in carnem transit panis, & uinum in sanguinem. Quod non capis, quod non uides, animosa firmat fides præter rerum ordinem. Sub diuersis speciebus, signis tantum & non rebus, latent res eximie. Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub utraque specie. A sumente non concisus, non fractus, non diuisus, integer assumitur. Sumit unus, sumunt mille, quantum isti tantũ ille, nec sumptus cõsumitur. Mors est malis, uita bonis, uide panis sumptionis quã sit dispar exitus. Fracto demum sacramento ne uacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei sit scissura, signi tã sit fractura, qua nec stat, nec statuta signa ti minuitur. Ecce panis angelorũ, factus cibus uiatorum, uere panis filiorum, non mittendus canibus. In figuris præsignatur, cum Isaac immolatur, agnus paschæ deputatur, datur manna patribus. Bone pastor panis uere, Iesu nostri miserere, tu nos pasce, nos tuere, tu nos bona fac uidere, in terra uiuētium. Tu qui cuncta scis & uales, qui nos pascis hic mortales, tuos ibi commensales, cohæredes & sodales, fac sanctorum ciuium, Amen.

Secundum Ioan.

In illo tẽpore, Dixit Iesus discipulis suis & turbis Iudæorũ. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Si cut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit, non sicut manducauerunt patres uestri manã, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, uiuet in æternum. **C R E D O.**

Offertorium. Sacerdotes incensum Domini & panes offerunt Deo, & ideo sancti erunt Deo suo, & nõ pollutent nomen eius, Alleluia.

Secrera,

Ecclesiæ tuæ, q̃s Dñe, unitatis & pacis ppitiõ dona cõcede, q̃ sub oblatiõ munerib⁹ mystice designãt. Præfatio. Quia per incarnati. Sanctũ diuinũ mysteriũ semp declarat, & mens infidelium tumens excæcatur, firma

tur, firma spes credentium fide roboratur. Sanctus. **A** Fides est summopere credere in Deum, panem sanctum edere, & tractare eum: iubens dicit, Sumite, Hoc est corpus meum. Sanctus. Panis prius cernitur, sed dum consecratur, caro tunc efficitur christi, sic mutatur quomodo conuertitur, Deus operatur. Dominus Deus Sabaoth. De uino similiter si sit benedictum, & tunc est ueraciter sanguis christi dictum credamus cõmuniter uerum, & nõ fictum. Pleni sunt cæli & terra gloria tua osanna in excelsis. Nobis celebrantibus istud sacramentũ, & cunctis fidelibus fiat nutrimentum, Iudæis negantibus sit in detrimentum. Benedictus qui uenit in nomine Domini osanna in excelsis. **B** Communio. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabit donec ueniat. Itaque, quicumque manducauerit panem, uel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini, Alleluia. Post communio. Fac nos, quæsumus Domine, diuinitatis tuæ sempiterna fruitione repleti, quam pretiosi corporis & sanguinis tui tẽporalis perceptio præfiguratur, Qui uiuis & regnas cum Deo patre in uitate spiritus sancti Deus, Per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opus. Quinquagesimum septimum S. Thom. de Aquin.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSC. QVINQVAGESIMVM.

OCTAVVM DE VENERABILI
SACRAMENTO ALTARIS.

CAP. I.

De tribus causis institutionis sacramenti
corporis Christi.



VENITE, COMEDITE PANEM meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Prouerb. 9. His uerbis Dominus nos inuitat ad salutem conuiuium, in quo preparauit pretiosum cibũ. f. corpus & sanguinẽ suũ, iuxta illud Prouer. 6. Causam tuã tracta cũ amico tuo, & secretũ ne reueles extraneo. Res secreta est altaris sacramentũ, quasi sacrum secretũ, cuius causa non in fidelibus, sed fidelibus est reuelanda. Nota quod causa institutionis est triplex, scilicet memoria Saluatoris, sacrificium altaris, cibus hominis. Hæc tria disposuit in hoc sacramento diuina sapientia contra tria uetera mala, scilicet cõtra obliuionem Dei, contra debitum rapinæ alienæ rei, contra corruptiones pomi mortiferi. Primi enim parentes in hæc tria mala inciderunt serpentina fraude decepti, & per eos successores sunt deprauati. De primo, Ecclesiast. 10. Initium superbiz hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius, scilicet per obliuionem in occupatione damnosæ negotiationis cum serpente: quod sæpe adhuc quibusdam stultis solet euenire. De secundo, Genesis 3. Videns mulier lignum quod esset bonum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile, tulit de fructu, & comedit, deditq; uero suo, & sic ambo rapinã cõmiserunt. Huius rapinæ similitudinem faciunt, qui in usu creaturarũ & rerum per alium iustitiæ mensuram excedunt. De tertio, Genes. 3. De ligno scienciæ boni & mali ne comedas. In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris, & in bono immortalitatis corporis.

Psalm. 13. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. Sic qui peccati uenenum in usum sumunt, animas occidunt & corrumpunt. Igitur contra triplex uetus malum institutum est hoc sacramentum. Luc. 22. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Ecce prima causa, scilicet memoria Saluatoris contra obliuionem. Quod pro uobis tradetur, id est, ut agnus Dei offerretur. Ecce secunda causa, scilicet sacrificium altaris contra rapinam. Accipite & comedite. Ecce tertia, scilicet cibus medicinalis contra corruptionem. Memoria ergo Saluatoris contra obliuionem est prima causa, ut hoc scilicet admoniti, totam mentem, & omnes sensus nostros quos a Deo auertimus, & cum prauis quandoque cogitationibus & delectationibus vagari permisimus, a noxijs abstrahentes integraliter ad Deum referamus. Hinc dicit, Hoc facite in meam commemorationem. Eusebius. Quia corpus assumptum Dominus ablaturus erat ab oculis, & illaturus syderibus, necessarium erat ut die cœnæ sacramentum nobis sui corporis & sanguinis confareret, ut offerretur iugiter per mysterium, quod offerrebat semel in pretium, & perennis uictima uiueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Nota, ad habendam semper memoriã Saluatoris cogunt nos tria argumenta suæ charitatis, scilicet remissio peccatorum, redemptio impignoratorum, continuatio beneficiorum. De primo, Isai. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, reduc me in memoriã. De secundo, Ecclesiast. 29. Gratiã fidei uisoris tui ne obliuiscaris, quin scilicet eum pro ea diligas, & quin orationibus & bonis operibus debitũ ei reddas. Cantic. 5. Aperi mihi soror mea, amica mea, quia caput meũ plenu est rore, & cincinnati mei guttis noctiũ. Aperi mihi, id est, suscipe me in mentem tuam in memoriã & dilectionem, quia caput meum, scilicet diuinitas, plenu est rore, id est, misericordia ad dimittendũ peccata, & cincinnati mei, id est, humanitas, guttis noctiũ, id est, effusio ne sudoris lacrymarum, & sanguinis passionum, ad redimendũ hereditatem tuam pro satisfactione peccatorum tuorũ impignoratã. De tertio, Deute. 8. Obserua, & caue ne quãdo obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius, ne postquã comederis, & biberis, & satiatus fueris, habuerisque cunctarũ rerũ copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris Dñi Dei tui. Glof. Ecclesiast. 17. Sicut nullum momentum est quo non utitur homo Dei bonitate, ita semper debet esse in memoriã præsens. Secunda causa institutionis est sacrificium altaris cõtra quandam quotidianã delictorum nostrorũ rapinã, ut sicut corpus Domini semel oblatum est in cruce pro debito originali, sic offeratur iugiter pro nostris quotidianis delictis in altari, & habeat in hoc ecclesia munus ad placandum sibi Deum super omnia legis sacrificia pretiosum & acceptum. Mala. 3. Placebit Domino sacrificium Iuda, & Hierusalem quasi regis & militiæ, id est, christi ecclesiæ. Alexander Papa. Nihil i sacrificijs ecclesię maius esse potest q̃ corpus & sanguis Christi. Nec ulla oblatio hac potior est, sed omnes præcellit, quæ pura cõscientia Deo offerenda est, & pura mente sumenda. Ex sicut potior est præ cæteris, ita potius uenerari debet. Ad hoc sacrificiũ approbãdũ nota triplex rō mutandi uetus sacrificiũ. Prima authoris nostri sacrificij potentia. f. Christi, qui nõ solũ ex eo q̃ est Dñs & rex uniuersæ

terra, sed ex summi sacrificii ad eum translatione potuit & debuit suum in melius sacrificium commutare. Psal. 109. Iuravit Dominus, & non penitebit eum, &c. Non dicit secundum ordinem Aaron, vel secundum ritum Leuitarum, qui obtulerunt carnes hircorū & taurorū, sed secundū ordinē Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, Heb. 8. Quod fuit necessariū secundum ordinem Melchisedech aliū exurgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron. Translatio enim sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Manifestum est autem quod ex tribu Iuda ortus est Dominus, de qua secundum legem non erant sacerdotes. Secunda est debitorum nostrorum exigētia. Tā magnū enim erat debitū primorum parentum ex rapinā magnitudine, ex raptoris ingratitude, ex læsi scilicet creatoris maiestate, quod non solum legis sacrificia, sed totus mundus cum omni creatura non sufficit p̄ satisfactione. Ad Hebr. 10. christus ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluiti, corpus autē aptasti mihi. Glo. ingrediens, id est, homo factus dicit. Hostiam de animalibus, & oblationem de aliis rebus noluiti, id est, non placuerunt tibi: corpus autē quod p̄ omnibus sacrificiis est, quia sine peccato, aptasti mihi, id est, aptum & idoneum dedisti mihi viuendo, quod pro omni redemptione valeat offerri. Psal. 58. Quæ non rapui, tunc exolebam, quando scilicet p̄ debitis oīum sufficiens sacrificiū in cruce offerēbā. Tertia ratio mutandi est ipsorum sacrificiorū legis insufficientia. Et hoc probatur a tribus, quia scilicet Deo non placuerunt, quia peccata non abstulerunt, quia gratiam non cōtulerunt. De primo, Hier. 6. Holocausta vestra non sunt accepta, victimæ vestræ non placuerunt mihi. Osee. 6. Misericordiam volo, & non sacrificium. De secundo, psalm. 29. Holocaustum & pro peccato non postulasti. Ad Ro. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Ad Hebr. 10. Impossibile est sanguine hircorū & taurorū auferri peccata. De tertio, Ezech. 20. Dedi p̄cepta nō bona, & iudicia in quibus non viuunt: p̄cepta nō bona, id est, minus bona, & sacrificia, scilicet c̄remōnialia, in quibus non viuunt, quia vitam gratiæ non conferebant. Ad Hebr. 12. Reprobatio quoque fit p̄cedentis mandati propter infirmitatē eius, & inutilitatem, quasi propter eius sterilitatem, quia non conferebat gratiā. Tertia institutionis causa est cibus hominis. Cibus, in quā, medicinalis contra pomi mortiferi corruptionē, quæ tam praua insula est per primos patres humano generi, vt esset incurabilis, nisi subueniretur medicina optima, quam possēt facere prudentia Dei. Ecclesiast. 38. Altissimus de terra, id est, carne Virginis, creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Ambr. Corpus christi medicina spiritualis est, quæ cum reuerentia degustata sibi deuotos purificat. Ad cognoscendum rationem necessitatis medicinæ corporis christi, sciendū quod serpens malignus infudit homini peruenēti cibi vetiti triplicem corruptionem in anima. scilicet tenebras ignorantie, in corpore morbum prauæ concupiscētiæ, & mortem vtrōque, contra hoc institutum est corpus christi medicamentum tenebras ignorantie illustrans, morbum concupiscētiæ sanans, & mortē nostrā mortificans. Propter hæc tria potest cōparari triplici dulci cibo & medicinali. scilicet melli propter primū, ficui propter secundum, fructui viti propter tertium. De primo Prouer. 34. Comede fili mel, quoniam bonum est. Mel corpus christi dulce significat. Hoc bonum est, quia tenebras mē-

tis illuminat. Primi Regū. 14. Vidistis, quoniam illuminati sunt oculi mei, eo q̄ gustauerim paululū de melle. Esaiæ. 7. Butyrū & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, ut. sciat reprobare malū, & eligere bonum. Psal. 26. Dominus illuminatione mea &c. Accedite ad eum, & illuminamini. De secundo Hier. 24. Ficus ficus bonas, bonas valde. Ficus bis dicta dulce corpus christi Dei & hominis significat. Hæc bis bonas sunt valde, quia mentem & carnē a morbo prauæ concupiscētiæ sanant. Quarti Regum 20. Esaias iussit afferri massam ficorū, quam cum posuit super vlcus regis, curatus est. Vlcus regis est concupiscētia carnalis, massa ficorum corpus christi continens dulcedinem multorū bonorum ad medicinam malorum desideriorum. De tertio Luca. 1. Benedictus fructus ventris tui, corpus scilicet christi, quod est fructus vitæ valens ad destructionem gehennæ, & acquisitionem vitæ æternæ. Prouerb. 3. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eā, scilicet sapientiam Dei incarnatam. Hinc dicitur Osee. 13. Ero mors tua o mors. Ioan. 6. Ego sum panis vitæ &c. Qui manducat meam carnem &c. Item. Qui manducat me, viuet propter me. Hilarius. Accepta carne Domini, & haustu sanguine, id efficitur vt nos in ipso, & ipse in nobis sit. Hæc est ergo causa vitæ nostræ, quod in nobis carnalibus per carnem christum, qui vere vita est, manentem habemus, victuri per eum ea conditione, qua viuit ipse per patrem qui in eo est.

CAP. II.

De prima causa institutionis per se, scilicet memoria Saluatoris, & de preparatione eius ad iudicium.

Venite comedite panē &c. causam tuam &c. Speciale. Itē, in memoria æterna. Hoc facite in meam cōmōrationem. Lucæ, vigesimo secundo. Thema. Itē, Estote parati, quia qua hora. Luca. 12. Prima causa institutionis sacramenti dominici corporis est memoria Saluatoris, circa quā tria possunt quari. Primo, quid mali sequitur, si memoria Domini fuerit relicta. Et dicendū quod triplex, scilicet amissio gratiæ diuinæ, subiectio potestatis diabolicæ, magna deformitas culpæ. De primo, Deuterono. 32. Deum qui te genuit, dereliquisti &c. Et ait, Abscondam faciem meam, & considerabo. i. subtraham gratiam. Vbi fons perit, riuus arefcit. Esaiæ 17. Eris deserta, quia oblitas Dei creatoris tui. Ecclesiastici vigesimo. Oratio factorum effundetur. De secundo, Iudic. quarto. Obliti sunt Dei sui, & tradidit eos in manus Sifare, id est, potestati diaboli. Thobias 6. Qui coniugia ita suscipiunt vt Deum a se, & a sua mente excludant, in his habet potestātē dēmon. De tertio ad Rom. 1. Sicut non probauerunt, id est, noluerunt Deū habere in notitia, tradidit illos in reprobū sensum, vt faciant ea q̄ nō conueniunt. Et, heu, hoc sepe fit ulq; ad mortē. Psal. 9. Non est Deus in conspectu eius &c. Ioel. 1. Cōpulerunt iumenta in stercore suo. Iumenta impudica & insipientia sunt homines stulti, carnales, Deū p̄ oculis non habentes. Huiusmodi in stercore suo putrefcere, est in luxuria, & aliis peccatis vitam finire. Secūdo, quærit de quib⁹ de nostro Saluatore memoria sit habenda. Et dicendū de tribus, de præterito, de presenti, de futuro. De præterito, vt nostri redemptoris, quā p̄pter nimiam charitatē a morte mala morte sua liberavit nos. De presenti, vt oīum inspectoris, qui per occultā p̄sentia omnia nostra semper cernit. De futuro, vt iusti iudicis, q̄ per omnipotentiam suam omne

prauum incorreptum districte iudicabit. De primo, A. Tenorum 3. Recordare paupertatis meæ, & transgressionis, id est, maximæ humiliationis. Absynthij & fellis, id est, amaræ passionis. Ezechiel. 9. Signa Thau super frontes virorum dolentium & gementium super cunctis abominationibus, quæ sūt in ciuitate hac. Thau, figuram crucis habet, id est, passionis Christi, quæ semper est bonis in mente ferenda. De secundo. Psal. 99. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, omnia scilicet implens, omnia vidēs, vbiq; p̄sēs. Hinc ait, Prouidebam dñm in conspectu meo semper. Psal. 5. Ecclesiast. 39. Opera omnis carnis coram Domino, & non est quicquam absconditum ab oculis eius. Canti. 2. En ipse stat post parietem nostrum, id est, indutus parietē carnis nostræ: prospiciens per cancellos, quia licet intus degens occultus a nobis videri non possit, tamen omnia nostra videt. De tertio, Isai. 30. Ecce nomē Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandū. Ecce venit, id est, attendite, quia cito veniet ad districtum iudicium. Matth. 24. Vigilate &c. Hieronymus. Siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio, semper intonat in auribus meis quasi tuba vehemens vox illa terribilis, Surgite mortui, uenite ad iudicium. De omnibus tribus simul. Psal. 110. Memoria fecit mirabiliū suorū, quasi diceret. Domin⁹ dedit nobis escam, scilicet seipsum ad memoriam suorum mirabiliū: præteritorū, quod nos redemit: præsentium, quod omnia nostra respicit: futurorum, quod districtē tandem iudicabit. Tertio, quæritur quid valeat memoria nostri Saluatoris. Dicendum ad tria. Primæ, enim rei memoria, scilicet passionis Christi valet ad cor nostrum eius amore inflammandū. Secundæ rei, scilicet eius continuæ inspectionis, valet ad nos a peccato custodiendum. Tertij rei, scilicet districti iudicis, valet ad excitandū nos vt præparemur contra futurum iudicium. Primum facit nos bonum diligere, secundum malum odire, tertium imminens periculū præcauere. De primo, Luca. 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Ignem veni, id est, causam amoris mihi mundū beneficium passionis, quæ si pie recordata fuerit, amore magno cor accendit. Psal. 38. Concaluit cor meū intra me &c. Bernardus. Super omnia te mihi reddit amabile, Iesu bone, calix quem bibisti, opus redemptionis meæ. Idem, Quanto pro me Dñs factus est vilior, tanto mihi factus est carior. De secundo Prouerb. 8. Timor Domini odit malū. Timor inquam quo mens semper Deum p̄sentē, & omnia videntem attendit, a peccato custodit: hinc econuerso. Ecclesiast. 23. Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemns in animam suam dicens, quis me videt? tenebræ circundant me, non intelligit quoniam omnia videri oculus Domini, & expellit a se timorem Dei. Ezechiel. 8. Certe vidisti, fili hominis, quæ seniores faciūt in tenebris. Dicunt. n. non videt Dominus. Gloss. Si Dominum p̄sentem, & omnia videntem, & iudicantem semper cogitauerimus, aut vix, aut nunquam peccauerimus. Boetius. Magna nobis iudicis est necessitas bene viuendi, cum agamus omnia ante oculos iudicis cuncta cernentis. De tertio, Exo. 19. Sanctifica populū, & sint parati in diem tertium: die enim tertio: descendet Dominus coram omni plebe, quasi diceret. Memento, quia Dominus terribilis descendet ad districtum iudicium, & ideo estote parati in diem tertium: Primos dies est dies nostræ natiuitatis, secundus, nostræ cōuersionis:

tertius dies mortis, vel aduentus districti iudicij. Luc. 12. Estote parati. In præparatione ad iudicium debēt tria notari, scilicet modus, prouidentia non præparatorū p̄cā euaudere, lucrum cū præparatis vitam æternam possidere. De primo, Ecclesiast. 18. Ante iudiciū præpara iustitiam tibi, scilicet penitentiam agendo. Matth. 3. Penitentiam agite. Appropinquabit enim regnum cælorum, id est, regis cælestis iudicium iustū. Ioel. 2. Magnus dies Dñi, & terribilis valde, quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus, Cōuertimini ad me &c. quasi diceret, Apparate vos ad diē Domini penitentiam agendo, & peccata mundi nō faciendū. De secundo, Apocalyp. 18. Exite de Babylone popule meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipietis. Exite de Babylone, id est, præparate vos ad iudicium penitentiam agendo, & peccata mundi non faciendū: & per talem prouidentiam euadētis eius p̄nam. Luc. 12. Si sciret paterfamilias &c. Gloss. Nesciente patrefamilias, domum fur perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improuisa mors carnis habitaculum irrumpit, & animam ad supplicia trahit. Furi autē resisteret, si vigilaret, & aduentū iudicis occulte p̄uenientē præcauens, iudici penitendo occurreret, & sic vtique dormientis, id est, non præparatorum p̄nam euaderet. De tertio, Matth. 25. Cum fatuæ virgines, id est, animæ nō paratæ, irent emere ad forum diaboli cum Eua, vel cum Dina, vbi pro modica re dant multa bona, venit sp̄sus, & quæ paratæ erant &c. Ecce triplex lucrum præparationis ad iudiciū, scilicet possessio cælestis regni, societas amabilis sponis, delicta totius boni. Primum notatur ibi, Intrauerunt: secundum ibi, Cum eo: tertium ibi, Ad nuptias. De primo, Matth. 25. Venite benedicti patris mei. De secundo, I. Thessaloni. 4. Semp cum Dño erimus, sine quo nulli bene, cū quo nulli male esse poterit. Ioan. 17. Pater, quos dedisti mihi, uolo &c. Vt uideant claritatem quam dedisti mihi. De tertio, Isai. 66. Gaudete cum Hierusalem, id est, cum beatorum omnium pacifica & iucunda societate, vt repleamini ab vberibus consolationis eius.

CAP. III.

De secunda causa institutionis sacramenti Eucharistiæ, scilicet sacrificio altaris.

Venite comedite &c. Itē causam tuam &c. Thema proprium. Sacrificium Iuda, quasi regis, & militiæ, id est, Christi & ecclesiæ. Malach. 3. Secunda causa institutionis sacramenti dominici corporis est sacrificium altaris. Circa quod sacrificium notantur tria, scilicet forma offerendi, quæstio de sacrificio legali, & excellentia nostri sacrificij. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primo notatur forma, & hæc est triplex. Prima in oblationum veterum præfiguratione, secunda in humanæ formæ veritate, tertia in panis & vini specie. Prima est synagoga commendata sub lege, secunda charitatis diuinæ oblata in cruce, tertia fidelis animæ consecrata in mensa ecclesiæ. Primā datā est in signum, secunda in præterium, tertia in solatium. De prima. Louici. 4. Si omnis Israel per ignorantiam peccauerit, offerat pro peccato suo vitulum, id est, Christum, dicit Gloss. Hoc autem non erat in persona, sed in figura. Exodi. 12. Similiter agnus immaculatus, quem occiderunt in Pascha, & eius carnes edebant, figura Christi. Opuſc. S. Tho. Aquil. F 3 sti erat,

sti erat, ut dicit Gregor. De secunda forma Iſaia 53. Sicut ovis ad occisionem ductus, uulneratus est propter &cat. Oblatus est, quia ipse uoluit. Hoc uere secundum formam humanam in cruce. Hebræorum 10. Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel, scilicet in cruce. De tertia. Psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum &cat. Qui ut dicitur. Genesis 14. Obtulit panem, & uinum, sic Christus dat corpus, & sanguinem suum in sacrificio altaris sub panis & uini specie. Matthæi 26. Accepit Iesus panem, & benedixit, & ait. Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, idest, uasculum cum uino, gratias egit dicens. Hic est sanguis meus &cat. Secundo notatur breuis quæstio de sacrificio legali, in qua tria sūt. Primo, contra insufficientiam quæ imponitur sacrificiis legalibus, opponitur: secundo, contrarietas soluitur: tertio, causa illius sacrificii assignatur. Primo contra insufficientiam, quod Deo non placuerūt, & quod peccata non abstulerunt, secundum illud Hieremias. 6. Holocauſta uestra non sunt accepta, uictimæ uestræ non placuerunt mihi, & contra his similia opponitur. Leuitici 4. Si peccauerit autem quis de populo terræ, offeret capram immaculatam, & adolebit eam sacerdos super altare in odorem suauitatis Domino, & dimittetur ei. Ergo uidetur, quod uetus sacrificium placuerit Deo, & propter hoc peccata dimisit. Hebræorū 11. Omnia pene in sanguine mundantur secundum legem, & per sanguinem animalium sacrificiorū remittuntur peccata delinquentium. Ergo illa sacrificia Deo placuerunt, & peccata dimiserunt. Secundo, horum contrarietas sic potest solui. In sacrificio semper tria fuerunt, scilicet ipsum sacrificium, personæ offerentium, peccatorum remissio. In singulis istorum duo attendebantur in sacrificio caro, & sanguis animalis quod offerrebat. Et præterea, multo melius scilicet res spiritualis quæ ibi figurabatur, ut in agno, uel uitulo Christus, in capra pænitentia, in boue uita robusta & actiua, in aue sublimis & contemplatiua, & sic de cæteris. Item, personæ offerentium duæ sunt species, aliæ dignæ, aliæ indignæ. Indigni erant qui illa sacrificia tantum carnaliter attendebant. Digni autem qui ea spiritualiter attendebant, & in eis Christum figuratum, uel explicite, uel implicite credebāt, & secundum intellectum spirituale uitam suam regebant. Item, ibi erat remissio peccatorum, & hoc quantum ad duo, scilicet quantum ad pœnam, idest, quantum ad legis irregularitatem: uel quantum ad culpam, idest, quantum ad conscientie maculam. His uisus, facile soluuntur quæ de sacrificiis in scripturis sacris contra tria dici uidentur. Reuera enim illa sacrificia secundum se, scilicet opera operata, idest, carnes & sanguis hircorum, nec placuerunt Deo, nec propter ea remisit culpam quantum ad culpam, idest, conscientie maculam: sed tamen apud homines remissa reputabantur quantum ad quandam legis pœnam. Vnde cum Apostolus uno loco dicat. Impossibile est sanguine hircorum auferri peccata, & in alio. Omnia pene in sanguine mundantur secundum legem. Primum intelligendum est quantum ad animæ culpam. Secundum quantum ad carnis pœnam: unde ad Hebræos. 9. Sanguis hircorum, & uitorum, & cinis uittulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Glossa sanctificat, idest, a peccato mundat, idest, a pœna legis, ad emundationem ualent non animæ, sed carnis. Verumtamen iustorum sacrificia non secundum se, ut

dictum est, sed propter fidem Saluatoris, quem in illis uenturum, & pro redemptione mundi credebant, Deo placebant, & eis remissionem peccatorum quantum ad pœnam supradictam, & quantum ad culpam animæ ualebant, Ad Gala. 3. Ex operibus legis non iustificabitur homo, nisi per fidem Iesu Christi. Hebræorum 11. Fidem plurimam hostiam Abel, quam Caim obtulit Domino: plurimam, idest, acceptabiliorem, & plus sibi ualentem. Intellexit enim, & credidit in agno, quem Deo obtulit, hostiam meliorem, idest, Saluatorem, quod non Caim, & ceteri indigni. Genesis 10. Respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius. Tertio, causa institutionis legalium sacrificiorum est assignanda. Cum enim a Deo instituta sint, qui nihil sine causa facit, & tamen mutanda erant, quæri potest causa institutionis eorum. Ad hoc breuiter dicendum, quod licet per se non ualuerat ad remissionem culpæ, tamen multum utilia fuerunt ad doctrinam sapientiæ. Data sunt quippe seruis ad tempus tamquam signa rerum meliorem, & quasi paruulis tamquam chartæ ceteros librorum, in quorum proprietatibus, & modulis offerendi proficerent in disciplina ueræ fidei, ut adepta uera scientia, deficerent elementa, & collata ueritate cessarent umbræ, & signa. Deuterono. 11. Ponite uerba mea in cordibus uestris, & suspendite pro signo in manibus, & scribite ea in postibus, & ianuis. Ponite in cordibus legalia, scilicet quantum ad moralia, quæ semper sunt seruanda: suspendite ea pro signo in manibus, quantum ad manufacta tabernacula, & huiusmodi, quæ pro tempore sunt tollenda: scribite in postibus, & ianuis sacrificia, scilicet oues, & boues quasi literas paruulorum, in quibus multa bona sunt discenda, & precipue scilicet fides Saluatoris, forma de moribus, spes de caelestibus. Primum poterant discere de sacrificiis ouium: secundum in sacrificio taurorum: tertium in sacrificio animalium extra castra cõbustorū. De primo Iſaia 53. Sicut ovis &cat. Cum ergo ovis offerrebat, poterant tria de uera fide discere, scilicet Saluatoris innocentiam, mansuetudinem humani generis, per mortem Christi redemptionem. De secundo. Daniel. 3. In spiritu humilitatis &cat. Sicut in holocaustis arietum, & taurorum. Cum ergo cornuta animalia in holocaustum, idest, per ardorem ignis in cinerem redigenda offerrebat, poterant de bonis moribus tria discere, scilicet ut dæmonibus, & uitiis resisterent, Dei & proximi amore arderent, cordis & corporis humilitatem in omnibus conferuarent. De tertio, Leuitici 4. Hebræorum 12. Quorum animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra, sanguis animalium significat animas iustorum. Cum hæc fiebant, poterant tria discere de spe obtinendæ caelestis gloriæ, quæ sunt pænitentia uiuentium, Saluatoris officium, bonorum suffragium. Primum discimus in illo, quod corpora extra castra cremabantur, quia ibi corpora cremare, est fideles extra delicias & uoluptates sæculi pænitentiam agere. Secundum in eo, quod sanguis inferebatur per Pontificem in sancta sanctorum, quia hoc est animas iustorum post hanc uitam beneficio Christi in cælum assumi. Tertium in eo, quod sanguis per Pontificem in sancta delatus ualuit ad remissionem peccatorum hominum uiuorum: quia hoc est animas bonorum iam per Christum in cælum subleuatas intercedere pro peccatis

exulum adhuc in mundo relictorum. De primo A secunda Timoth. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, scilicet agendo pænitentiam: & uiuemus recipiendo uitam æternam: si sustinebimus, & congregabimus, Ad Romanos. 8. Non sunt condignæ passionibus &cat. Ecce quod pænitentiam agere, & mala in hoc mundo sustinere, ualeat ad spem obtinendæ caelestis gloriæ. De secundo, Ioannis 14. Iterum uenio, & accipiam uos ad me, ecce quod Domini pietatis officium ualeat ad spem caelestium, Canticorum. 5. dicunt huiusmodi. Quo abiit dilectus tuus ò pulcherrima mulierum? respondit beata Virgo. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascat in hortis, & hilia colligat, idest, animas beatas, uel castas de mundo assumat, & ad caelestia perducatur. De tertio, Osee. 1. Ego exaudiam cælum, & illi exaudiant terram, idest, sanctorum precibus qui sunt in cælis, saluantur qui habitant in terris: ecce orationes sanctorum ualent ad spem caelestium. Apocalypsis 8. Ascendit fumus aromatum de orationibus, scilicet de manu angeli coram Deo, quia scilicet sancti offerunt orationes pro nobis Christo, et Christus patri suo, ut peccatorum recipiamus remissionem, & ad eorum perueniamus societatem. C

C A P. IIII.

De tertio circa sacrificium notando, scilicet sacrificij nostri excellentia.

VEnite comedite &cat. Tertio notatur nostri sacrificij, scilicet corporis Christi excellentia, quæ præcellit omnia legis sacrificia triplici ratione scilicet honestatis, quo ad sæculum: dignitatis, quo ad Deum: uirtutis, quo ad suæ bonitatis effectum. Primo excellit ratione honestatis, quod probatur a tribus, ab exteriori specie, a uirginali origine, a spiritali dulcedine. Primo, probatur huiusmodi honestas ab exteriori specie, quia sub nulla alia qualitate cibi posset tam munde, tam pulchre, tam honeste ministrari, sicut sub specie panis & uini. Non enim sequuntur hoc inconuenientia multa, quæ sequebantur illa crucis legis sacrificia, Prouerbiorum 14. Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena uictimis cum iurgio. Buccella sicca est sacrificium nostrum sub munda specie panis, & honesta. Zaccharia. 9. Quid bonum, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & uinum germinans uirgines? Secundo, probatur honestas eius, quod a nulla corruptione, sed a uirginali flore sumpsit exordium. Ecclesiastici 24. Flores mei fructus honoris &cat. Quasi diceret. Flores pudicitie & uirginitatis uersi sunt in fructum nobilissimæ honestissimæ proles. Augustin. Nobilitas matris est ex deitate proles, & nobilitas proles ex uirginitate matris, Canticorum 3. Egredimini, glossa ab ignorantia infidelitatis, & uidete regem, idest, Iesum Christum, in diademate, idest, carne, quo coronauit eum mater sua, idest, honestauit in hoc quod est uirgo. Tertio probatur honestas huius sacrificij a spiritali dulcedine pietatis, quæ cunctos christianos ad se attrahit. Vt enim dicitur Talk. Honestum est, quod sua uis nos ad se trahit & allicit, ut scilicet res uirtuosa, maxime uero talis qui abundat dulcedine pietatis, & talis res est sacramentum dominici corporis, Ecclesiastici. 49. Memoria Iosia in compositione

odoris facta opus pigmentarii, memoria Iosia est memoriale Saluatoris, uel sacrificium altaris. Hoc factum est opere pigmentarii, scilicet ex pretiosis operibus diuinitatis, & humanitatis suæ, ut suauissimo honestatis & pietatis odore ad se trahat fideles ecclesiæ, Canticorum. 1. Oleum effusum nomen tuum. Hinc omnes qui uere credunt, ob spem gratiæ & deuotionis ad hoc sacrificium uidentur, & adorandum ad ecclesiam frequenter & feruenter accurrunt. Secundo excellit ratione dignitatis, quod probatur a tribus rebus pretiosissimis, ex quibus cõstitit, scilicet ex carne Christi mundissima, anima iustissima, deitate altissima: Hæc tria in agno paschali figurata sunt, in nostro sacrificio uere perfecta sunt, Exod. 12. Caput agni cum pedibus & intestinis uorabitis. Caput agni significat deitatem, intestina animam, pedes carnem: ecce in Christo Deus, anima, & corpus, propter quod dicitur. Aue salus mundi, deitas integra, uerus homo, ex carne scilicet & anima propter tantæ dignitatis excellentiam habet sacrificium nostrum præ alijs triplicem prærogatiuam. Deo namque secundum se acceptum est, angelis reuerendum, hominibus adorandum. Primum est propter animam iustam, secundum propter carnem mundam, tertium propter diuinitatem summam. De primo Malachia. 3. Placebit Deo sacrificium Iuda; idest, Christi iusti regi. Sacrificium Iuda Domino placet, quia corpus Christi oblatum Deus pater approbat, in quo scilicet se maxime humiliavit usque ad mortem patri obediendo, de diabolo triumphando, & genus humanum redimendo. Ecclesiasti. 30. Sacrificium iusti acceptum est, & odor suauitatis in conspectu altissimi. De secundo, Matth. 22. Vbi cūq; fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. Leo Papa. Circa corpus Domini aquilæ sunt quæ spiritualibus alis circumuolant, uidelicet angeli sancti, spiritus mundi, munditiā amantes, mundum corpus Domini uenerantes, & presentes fideles protegentes. Greg. Quis fidelium dubiū habere possit in ipsa hora immolationis cælus aperiri, & in illo Christi mysterio angelorum adesse choros, summa & ima sociari. De tertio Psalm. 95. Adorate scabellum. Et Iſa. 66. dicitur. Terra autem scabellum pedum meorum. Terra scabellum Dei significat carnem Christi, quæ originaliter de terra est. Hæc est nobis adoranda, quia sancta, quia Deo unita. Angu. Sciendum quia in Christo terra, idest, caro sine impietate adoratur. Qui enim terram adorat, non terram intuetur, sed illū potius cuius scabellum est, propter quam adorat. Auguſt. Dicunt hæretici, quid est quod carnem illius, quæ creaturam non negas, cum diuinitate adoras, & ei nõ minus quam diuinitati deseruis? Respondeo. Dominicam carnem perfectam humanitatem ideo adoro, quia a diuinitate suscepta, & diuinitati in unitate personæ unita. Si hominem separaueris a Deo, illi non credo, nec seruiõ. Velut si quis purpuram, uel diadema regis per se iacens inueniat, numquam eam adorabit. Cum uero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si eam cum rege adorare contempserit. Sic etiam in Christo humanitatem non solam, uel nudam, sed diuinitati unitam, scilicet unum filium Dei, uerum Deum & uerum hominem si quis adorare contempserit, eternaliter morietur. Alexander Papa. Nihil in sacrificiis maius esse potest, quam corpus et sanguis Christi. Tertio, excellit ratione uirtutis, idest, propter effectum suæ bonitatis. Habet enim triplicem bonum actum in triplici statu fidelium, in mundo, in purgatorio, in Opusc. S. Tho. Aqu. F 4 cælo

Cælo. In primo statu peccata relaxat: in secundo pœnam grauem alleuiat: in tertio gaudium magnum generat. Hinc est, quod tripliciter Missæ celebrari solent pro salute uiuorum, pro requie defunctorum, & pro gloria beatorum. Vnde & hostia in tres partes frangitur, ut uirtus sacrificii corporis Domini in prædicto triplici statu demonstretur. De primo, Leuitici 5. Anima quæ peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, idest, Christum. Gloss. Vnde canitur. Agnus Dei &c. Gregor. Dominus dedit nobis sacramentum salutis, ut quia quotidie peccamus, & ille iam pro nobis mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. De secundo, Leuitici 17. Dedi uobis sanguinem, ut super altare meum expietis pro animabus uestris, & sanguis pro animæ piaculo sit, & ideo caro & sanguis Christi recte pro animabus defunctorum offeratur, ut a pœna purgatorii, qua pro residuo pœnitentiæ ligati sunt, absoluantur. Augustin. Orationibus, & elemosynis sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari non est dubium defunctorum animas releuari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quàm eorum peccata meruerunt in hoc mundo. De tertio, Leuitici 10. Pectusculum sacrificii, quod oblatum est, edetis in loco mundissimo tu, & filii tui, & filia tuæ tecum. Pectusculum, quod scilicet optimum est & dulcissimum animalis, significat dulcedinem corporis Christi, in quantum comeditur in loco mundissimo, idest, in quantum delectat beatos in cælo, in eo quod plurimum gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de memoria redemptoris, de aspectu nostræ salutis, de admiratione diuinæ bonitatis. Vel certe pectusculum comedetur in loco mundissimo, quia dulcedine corporis Domini, qua hic paciscimur in uelamine & sacramento, ea fruuntur beati uisione manifesta in cælo, Apocalypsis secundo. Vincenti dabo manna absconditum. gloss. me ipsum, qui sum panis uitæ, quod manna & si nunc manet absconditum, tunc fiet manifestum habens omnis saporis suauitatem. Hinc dicit collecta. Perficiant in nobis, Domine, sacramenta quod continent, ut quæ specie gerimus, rerum ueritate capiamus, idest, Christi corpore manifesta uisione perfruamur, secundum illud. Qui diligit me, diligitur a patre meo, qui est in cælis: in illa Domini uisione erit nobis omnia boni plena fructio. Psal. 16. Adimplebis me lætitia cū uultu tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua.

C A P. V.

De tertia causa institutionis, qui est cibus hominis.

Caro mea uere est cibus. Thema proprium, quod corpus datur in cibum. Tertia causa institutionis est cibus hominis. Circa hoc quod Dominus corpus suum dat in cibum, triplex potest ratio sapientiæ Dei assignari, scilicet diuinæ liberalitatis magnitudo. Cū enim summæ sit bonus, summa eum decet liberalitas: sed nulla hac maior esse potest. Probat autem eius liberalitas in hoc facto quantum ad tria. Primo, quantum ad magnificentiam doni: secundo, quantum ad nobilitatem dantis: tertio, quantum ad utilitatem accipientis. Primo, quantum ad magnificentiam doni, quia largitor omnium bonorum in hoc sacramento dat seipsum, & hoc largissime, quia dat proprium corpus in cibum, secundum quod dicit, Accipite et co-

medite. Hic est summus gradus diuinæ largitatis quantum ad donum. Hic gradus quidam proponi possunt diuinæ largitatis, quibus homini largitus est omnia bona sua, & sic patebit quod hic est summus. Primus gradus est, quod largitus est homini cælum & terram, & omnes irrationabiles creaturas ad seruiendum, Ecclesiastici 17. Deus creauit de terra hominem, & dedit ei potestatem eorum quæ sunt super terram, Genesis 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Deuteronomio 4. Solem, & Lunam, & omnia astra cæli creauit Deus in ministerium cunctis gentibus. Matthæi 5. Deus solem suum facit oriri super bonos, & malos. Actuum 17. Deus non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cælo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda nostra, non sine testimonio se reliquit benefaciens, idest, per beneficia, & creaturæ se Deum & liberatorem testatus est, Psal. 18. Quid est homo quod memor es eius. Secundus gradus est, quod homini largitus est illas nobilissimas creaturas rationabiles, & cælestes, scilicet sanctos angelos ad ministrandum, Hebræorum 1. Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, Matthæi 18. Angeli eorum semper uident faciem patris. Angeli dicuntur, quia unicuique a natiuitate datus est angelus ad ministrandum. Hinc leguntur hominibus sæpe obsequia impendisse, & faciunt quotidie peccatores conuertendo, multos a malis defendendo, iustos ad cælos deducendo. Exodi 14. Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedat te, scilicet lumen uirtutum ostendendo, & custodiat in uia, in igne purgatorii defendendo, & introducat te ad sydera cælestis regni perducendo. Tertius gradus est, quod largitus est seipsum, Lucæ 1. Benedictus dominus Deus israel. Dedit autem se multis modis. Primo, in socium nostræ peregrinationis. Baruch 3. Hic etiam Deus noster qui adinuenit omnem uiam disciplinæ, & tradidit illam israel dilecto suo, & post hæc in terris uisus est & cæc. quasi diceret. Quia Deus fecit homini uias peregrinationis, dans mandata bonæ conuersationis ne deficiat, & ne uia homini uideretur grauis nimis, factus homo est Deus, & per hoc socius uisus & peregrinationis. Lucæ 8. Iter faciebat Iesus per castella, & ciuitates prædicans, & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres quæ erant curatæ a spiritibus immundis, & Maria Magdalena, & Ioanna, & Susanna, & alia multæ, & turba multa uenit ad eum. Et uere bonus se dedit in bonum socium, quia socios uisus lassos optimis uerbis confortauit, in periculis liberauit, infirmos curauit, mortuos suscitauit. Quartus gradus, quod dedit se in seruum nostræ necessitatis, Ad Philippenses 2. Exinanuit semetipsum formam serui accipiens &c. Hinc sitiētes potauit, esurientes paut, discipulorum pedes lauit. Matthæi 20. Filius hominis non uenit ministrari & cæc. Lucæ 22. Ego in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. Quintus gradus est, quod dedit se in prenum redemptionis nostræ. Ad Philippenses 2. Christus dilexit nos, & tradidit se pro nobis hostiam & oblationem. Deo in odorem suauitatis, Matthæi 20. Filius hominis uenit dare animam suam in redemptionem pro multis. Sextus gradus est, & summus, quod dat homini corpus suum in cibum, Osee 11. Ego quasi nutritus Effraim, & declinaui ad eum ut uelceretur, Ioannis 6. Panis quem ego dabo. Gregorius. Bo-

nus pastor Dominus animam pro ouibus posuit, ut in sacramento nostro corpus suum, & sanguinem uerteret, & oues quas redemerat carnis suæ alimento satiaret, & in hoc est expressio summæ largitatis, & præcipui amoris. Magnum est enim dare se in socium peregrinationis, & in seruum necessitatis, maius in precium redemptionis, tamen tale donum adhuc est in aliqua separatione ab eo cui datur, sed cum datur in cibum, datur non ad separationem aliquam, sed ad omnimodam unionem. Vniuntur enim in unitate corporis cibus & sumens, Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, in me manet & cæc. Et sic apparet in tali dono summa largitas diuinæ bonitatis. Secundo, probatur excellens liberalitas Dei in hoc facto quantum ad nobilitatem dantis, quæ tam excellens est in hoc sacramento, ut corpus suum largiatur large & diffuse, quia non solum dat illud dignis & amicis, sed non subtrahit indignis, malignis, & inimicis. Psal. 26. Appropriat super me nocentes, ut edant & cæc. Qui enim se permisit manibus malignorum semel crucifigi, permittit se sceleratorum manibus tractari, & inimicorum, & immundorum dentibus in sacramento lacerari. Hinc hosti, & traditori suo Iudæ in cœna cum aliis dicitur corpus suum dedisse. Veritatem enim præsentia suæ ad instar solis oriri facit super bonos & malos exhibens se in hoc sacramento dignis, & indignis, licet non ab omnibus effectus suscipiatur æqualis. Nam dignus effectus bonitatis Dei suscipitur, indignus seueritatis, exemplum de sole, & oculo ægro & sano. Nota, quod magnum est dare magna dona proximis & amicis, maius dare seruis & ancillis, maximum ignotis & peregrinis, sed nimis inimicis. Vnde arguuntur de magna ingratitude, Iob. 19. Quare me prosequimini sicut Deus, & carnibus meis saturamini? Ad Romanos 2. An diuitias bonitatis Dei, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas, & benignitas, & liberalitas nobilitatis Dei, quæ inimicis, & multis contra eum peccantibus tot bona facit, maxime cum tales corpus eius sumere permittit, ut tanta eos liberalitate conuertat. Tertio, probatur quantum ad utilitatem suscipientis, quia in hoc sacramento digne suscipiens efficitur deiformis, idest, per gratiam bonitatis, siue per imaginationem imitationis Deo quodammodo similis. Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum & cæc. idest, per gratiam bonitatis Deo similes. Ambrosius. Quia dominus Iesus confors est diuinitatis, & corporis, & tu qui accipis carnem eius, diuinæ eius substantiæ in illo participas alimento, diuina substantia bonitas est. In hoc ergo alimento diuinæ substantiæ participare, est assimilari per gratiam diuinæ bonitati, Prouerb. 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam a Domino: gratia uero est influenza diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei gratia, & uitæ æternæ digna. Non enim sufficit liberalitati diuinæ, quod in sacramento, uel in cibo intellectum illuminat, quod effectum sanat, quod memoriam delectat, quod totum hominem in bono confortat, & corpori suo mystico associat, quin insuper Deo assimilet in præsentia per gratiam, & in futuro per gloriam: non enim potest ulterius promoueri.

quod in nobis, C A P. V I. *Quibus datur corpus Christi in cibum.*
De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus Christi in cibum.

Venite, comedite &c. & alia themata, ut supra. Secunda ratio quare Dominus corpus suum dat in cibum, est humanæ naturæ corruptio, quæ huiusmodi cibi exigebat medicamentum, & hoc quantum ad tria. Primo, quantum ad congruam curationis inchoationem, quia sicut initium corruptionis & mortis cœpit a cibo uetito, scilicet a ligno scientiæ boni & mali, sic initium iustificationis & uitæ incipere debuit a cibo, scilicet ligno uitæ, idest, a corpore dominico. De primo, Genes. 2. de ligno scientiæ & cæc. De secundo, Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filii hominis &c. Secundo, exigebat talem cibum quantum ad integram corruptionis curationem. Serpens enim malignus infudit homini per uenenum pomi uetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorantie, in carne morbum prauæ concupiscentiæ, & mortem in utroque. Genes. 3. Serpens decepit me. De primo, Psal. 48. Homo cum in honore esset &c. Genes. 1. Tenebræ, idest, ignorantia erant super faciem abyssi, idest, humani cordis ex diaboli deceptione. De secundo, Ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, Ad Romanos 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Lex in membris est morbus concupiscentiæ mouens membra ad actum malitiæ. De tertio, Sapient. 1. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. De omnibus Augustinus. Si angelus de proprio ruens paradiso non esset auditus, non præcipitarem in mortem, sed uenit de cælo lassus serpens foris, et emisit uenenum de proprio, locutus est de suo, gustate, et eritis sicut dii: & illi appetentes quod non erant, amiserunt quod acceperant, scilicet uim intellectiuam, uitæ iustitiæ, non moriendi possibilitatem. Quia ergo per cibum uenofum triplicem infudit corruptionem, necesse fuit, ut ad integram curationem medicus, idest, saluator noster, cibum medicinale contra hæc tria daret, & hoc est corpus suum, quod pie recipientium ignorantie tenebras illuminat, morbum prauæ concupiscentiæ sanat, & mortem destruendo triumphat. De primo, Psal. 26. Dñs illuminatio mea &c. & Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Corpus enim Christi est uerbum Dei, idest, uera lux in carne humana quasi in lucerna, qua illuminatur fidelis anima. De secundo, Psal. 77. Pluit illis manna ad manducandum & cæc. Exodi 16. Mane ros iacuit in similitudinem pruinæ super terram. Panis igitur cælestis in similitudinem pruinæ, rorisque appareret, quia corpus domini a feruore prauæ concupiscentiæ refrigerat. De tertio, Ioan. 6. Patres uestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis manducauerit ex ipso non morietur, & sic iste cibus mortem destruit. De his tribus supra primo sermone circa finem actum est. Tertio, exigebat talem cibum quantum ad firmam sanitatis conseruationem. Quidam enim ad tempus de peccatis compunguntur, & quodammodo curantur, sed tempore tentationis per reciduum iterum corrumpuntur. Psal. 37. Putruerunt, & corruptæ sunt &c. Ad conseruationem autem sanitatis animæ, & incorruptionis bonæ uitæ, ualet cibus iste, Cantic. 1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Sicut enim myrrha incorrupta seruat corpora, sic corpus Domini pie sumptum corda. Tertia ratio

ratio sapientiae Dei, qua Dominus dat homini corpus suum in cibum, est humanae naturae conditio quae rationalis creata est, & corpori coniuncta. Rationalis autem creatura potest tribus modis considerari, & secundum hoc indiget triplici cibo. Primo modo, consideratur secundum quod est incorporea, & pure spiritualis, ut natura angelica. Secundo modo, secundum quod est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni. Tertio modo, secundum quod illae duae naturae, scilicet corpus & anima in singulis personis hominum sunt familiari societate, miroque amore coniunctae. Sed quocumque istorum trium modorum consideratur rationalis creatura secundum conditionem suam conuenienti indiget alimonia. Primo modo exigit alimentum, per quod uiuat & subsistat, scilicet uerbum Dei aeternum secundum se incorporeum, quod est eterna Dei sapientia, Thob. 12. Ego cibo inuisibili & potu qui ab hominibus uideri non potest, utor. Prouerb. 3. Lignum uitae est his qui apprehenderint eam, scilicet Dei sapientiam, Ecclesiastic. 1. Fons sapientiae uerbum Dei in excelsis reficiens, scilicet angelos in caelis. Secundo modo considerata rationalis creatura, ut est corpori coniuncta, sicut dissimilis dissimili, spiritus carni, pretiosum uili, secundum conditionem utriusque naturae indiget pro utroque cibo conuenienti sibi, sed dissimili: quia spiritus spirituali ad modum angeli, corpus corporali ad modum bruti. De primo, Psal. 77. Panem angelorum &c. 1. ad Corinth. 10. Patres nostri omnes eadem escam spiritualement manducauerunt &c. Sapientiae. 9. Si quis erit consummatus inter filios hominum sibi ab illo effugerit sapientia tua, in nihilum computabitur: quia qui spirituali cibo, qui est Dei sapientia caruerit, a uita spirituali deficiet, Ecclesiast. 15. Cibauit eum Dominus &c. De secundo. 2. Regum 12. Pauper quidam habebat ouiculam de pane suo comedens, Ecclesiastic. 39. Initium necessariae rei uitae hominum lac & panis, mel & uua, & oleum, haec omnia sanctis in bona, & impijs in mala conuertentur. De utroque. Deutro. 8. & Matth. 4. Non in solo pane &c. Aug. Sicut anima uita est corporis, sed non uiuificat sine cibo corporali: ita Deus uita est animae, sed non uiuificat illam sine cibo spirituali, idest, sine uerbo Dei, & sic haec et illa natura hominis sibi dissimiles dissimilem cibum habuerunt, & alio modo, & longe ab inuicem comederunt, nec cibis corporis congruebat spiritui, nec cibis spiritus corpori. Tertio modo, considerata rationalis creatura secundum quod illae duae naturae, idest, corpus & anima, sunt in singulis personis hominum familiari societate & miro amore coniunctae, tunc exigitur ad aeternam saluationem utrorumque, unus cibis toti homini, idest, utrique naturae conueniens spiritualis simul & corporalis, scilicet Verbum caro factum, quem simul sub quodam sacramento comedant, cuius uirtute anima de praesenti miseria ad uitam aeternae beatitudinis perueniat, & corpus ad modicum tempus seruatur in terra, ut tandem gloriose resurgat. De hoc cibo, Ioan. 6. Caro mea, idest, caro Dei, caro humana uita Dei uerbo, uere est cibus, scilicet: totius hominis ualens anima & corpori, Ecclesiastic. 1. Unus est altissimus creator omnium, ipse creauit sapientiam spiritu suo, & secundum datum suum praebet illam diligetibus se. Creauit sapientiam spiritu suo, idest, uirtute sua, scilicet creaturam carnis de Virgine sumpsit, & sapientiae suae uniuert, & secundum datum suum, idest, liberalitatem praebet illam in cibum dili-

gentibus se, scilicet fidelibus, ut profit, sicut dictum est, corpori & animae. De hoc conuiuio corporis & animae Isa. 9. Vitulus & ursus pascentur simul. Vitulus significat corpus, quod in sacrificio Deo est manducandum: ursus spiritum, qui sicut ursus bestiarum, sic terribilis esse debet bestialibus motibus & moribus. Hi pascentur simul, scilicet uero cibo, idest, carne Christi, ut profit animae & corpori. De primo Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. De secundo sequitur. Et ego resuscitabo eum &c.

CAP. VII.

De forma donationis, uidelicet quae ex causa detur uelatum hoc sacramentum.

Venite comedite panem &c. Thema speciale, Quomodo potest nobis carnem suam dare &c. Thema proprium. Sacramentum regis abscondere bonum est, Thobiae 12. Secundum principaliter circa sacramentum dominicum notandum, est forma donationis, & circa hanc tria sunt consideranda. Primum, quod Dominus corpus suum dat uelatum: secundum, quod dat uelatum sub specie panis: tertium, quod dat uelatum sub specie panis triticeae. Circa primum sciendum, quod datur uelatum non nudum, secundum illud Apocal. 2. Dabo manna absconditum quasi cibum caelestem uelatum: sed quia hic humanus sensus hesitat, et miratur cum aliud uideatur, huius uelaminis quadruplex est ratio. Prima est indignitas malorum, quae exigit ut uelatur, sicut aeger oculus ut sibi sol, & quodlibet lumen tegatur & in hoc benignissime agit, cum eis misericordia Saluatoris, si prauis nudum aspicerent, et hoc a fidelibus manducari, ex ipso aspectu scandalizarentur, & tripliciter male perirent, uidelicet in corde per horrorem, in ore per detractionem, in anima per spirituale mortem. De primo, Io. 6. Vbi Dominus dicit, Caro me uere est cibus, &c. Sequitur. Ex hoc multi discipuli abiierunt retro, quasi abhorrentes uerba de humana carne comedenda. Ambr. Forte dices, Quomodo uerus sanguis? quia similitudinem non uides carnis. Attende uerba Christi, Audientes, quod carnem suam daret manducare recedebant, solus Petrus dixit, Verba uita aeternae habes, ad quem ibimus? Ne ergo plures scandalizarent, & ne uelut quidam esset horror humanae carnis, sed magis maneret gloria redemptoris, ideo in similitudine accipis sacramentum: sed uere naturae gloriam uirtutemque consequeris. De secundo in eodem, ubi Dominus dixit, Panis quem ego dabo, caro mea est &c. Litigabant ideo Iudaei &c. Litigatio haec murmur & detrahitio est, & ideo debuit uelari. Psal. 54. Si is qui oderat me &c. De tertio. Numeri 4. Aaron & filius eius intrabant, ipsique disponunt opera, idest, operient sacramenta, alij nulla curiositate uideant quae sunt in sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin morientur. 1. Regum 6. Percussit Dominus multos, eo quod uidissent arcam Domini, quia scilicet non licebat eis uidere eam detectam. Arca significat corpus Christi, quod malignis est uelandum, ne spiritualiter moriantur si uideant: quia causa suae caecitatis putarent esse phantasticum, Ecclesiastes 3. In pluribus operibus Dei non fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea quae abscondita sunt uidere oculis tuis. Secunda ratio quare uelatum datur, est fides bonorum, & haec ratio potest in tria distingui, quae exigitur hoc uelari, scilicet fidei, ef-

se uerum infidelitatis prauae remedium, fidei meritum. **A** primo fidei esse uerum exigit ut uelatum detur corpus christi. Ad Hebraeos 10. Fides est rerum non apparentium, ut dicit Augustinus. Fides est credere, quod non uides, scilicet credere uerbis de re occultata quae uere est, & tamen eam oculis non uides. Nam de re quam uidemus, scientiam potius quam fidem habemus. 1. Petri primo. Christus est in quem non uidentes creditis. Secundo, infidelitatis remedium exigit ut uelatur corpus Christi, quatenus culpa infidelitatis respondeat modus congruus satisfactionis. Unde sicut primorum parentum incredulitas incepit ex auditu uerbi diaboli suadentis cibum habentem mortem uelatum, & in eo sunt sensus eorum uane delectati, sic congruit ut fides saluatorum incipiat ex auditu uerbi Saluatoris suadentis cibum habentem ueram uitam absconditam, & in quo nostri sensus pie sunt decepti praeter auditum, ut sit fides ex auditu tantum, & non ex uisu, uel aliis sensibus, auditus autem per uerbum christi. Hoc pulchre figuratur, Genes. 27. in benedictione Iacob, ubi sensus Isaac sunt decepti putantis sentire Esau, dum sentit similitudinem eius, qui uelatus erat, Iacob. Unde sciendum, quod in illa figura dominici corporis quatuor erant personae, scilicet Isaac, & Rebecca, quasi masculus, & femina significant duas naturas in nobis, idest, corpus, & animam, masculus qui magis solet esse manifestus, & exterioribus plus intendit, significat exteriorem hominem, idest, corpus cum suis sensibus: femina, quae domi residet & familiam regit, interiorem hominem, idest, animam quae saluti suae & aliorum gerit curam. Iacob bonus, & formosus habitans in tabernaculis, quem diligit Rebecca, idest, fidelis anima, significat uerum corpus Christi. Esau quem amabat Isaac, idest, corpus, eo quod de cibis suis uescitur, significat substantiam panis cum suis accidentibus, scilicet colore, sapore, & ceteris. Dum itaque Isaac quasi homo exterior, idest, sacerdos benedicere debet, Esau, idest, substantia panis recedit, sed similitudo Esau, scilicet uestes cum odore, pelles pillosae, cibus cum sapore, idest, accidentia panis, siue similitudo, scilicet color, sapor, odor, durities manent circa Iacob, & sensus nostri falluntur. Ibi fallitur uisus Isaac caliginosus, idest, debilis corporis nostri, quia putat praeter oculis habere Esau, idest, panem, & tantum uestes eius, scilicet speciem panis, & sub illa lateat Iacob uelatus, idest, corpus christi. Ibi fallitur gustus, quia putat comedere cibum Esau, idest, panem, & gustat tantum similitudinem eius. Ibi fallitur olfactus, quia putat sentire odorem. Esau, idest, panis qui uere non est ibi: sed sentit odorem uestimentorum eius, idest, formam panis, quibus uestitus est Iacob, idest, corpus christi. Sapiens erit Isaac, sed in iudicio cognoscendi Esau fallebatur, sic homo noster exterior in iudicio panis altaris fallitur praeterquam auditu, unde ait. Vox quidem uox, Iacob &c. Manus quas tango sunt Esau, nihil falsius: sed uox quam audio dicentem, ego sum, uox est Iacob, nihil uerius. Similiter sacramentum quod tango, substantia panis est, nihil falsius: uox christi dicentis, Hoc est corpus meum, nihil uerius. Primo igitur infidelitatis remedium exigit, quod corpus christi uelatum detur, ut, quia sensus primi hominis in cibo perditionis uane delectabantur, sensus nostri corporis in cibo benedictionis ad instar Isaac decipiantur, ita tamen quod Rebecca, idest, anima in fide sua non fallatur. Credit enim uere in benedictione sacra esse Iacob, idest, corpus christi, uelatum similitudine Esau, idest, specie panis. Tertio fidei meritum exigit, ut uelatur cor-

pus christi, quia ut dicit Gregorius, fides non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum, supple sufficiens. Velatum dare uoluit Dominus corpus suum, quia in hoc potius credere uerbis suis quam sensibus nostris magnum habet meritum, Io. ult. Beati qui non uiderunt. Huius meritum fidei, siue fructus triplex est, scilicet, spiritualium bonorum plena copia, temporalium abundantia, aeternorum superfluentia. Hinc ait Rebecca. i. fidelis anima, In me sit ista maledictio fili mi, idest, haec triplex benedictio. Det tibi Deus de rore caeli, quantum ad primam: & de pinguedine terrae abundantiam, quantum ad secundam: abundantiam frumenti, uini, et olei quantum ad tertiam, De primo Ioan. 7. Qui credit in me, flumina &c. Osee. 14. Ero quasi ros &c. De secundo ad Hebr. 11. Sancti per fidem adepti sunt repromissiones, scilicet temporalium. Isaia. 1. Si uolueritis, & audieritis me, bona terrae comedetis. Matthei 6. Primus querite regnum Dei, recte credendo: & iustitiam eius, iuste uiuendo, & haec omnia &c. De tertio 1. Petri 1. credentes in christum quem non uidentis, exultabitis laetitia inenarrabili et glorificata reportantes finem fidei uestrae salutem animarum uestrarum. Prou. 1. Qui audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfuetur timore malorum sublato.

CAP. VIII.

De duabus alijs rationibus, quibus datur corpus uelatum.

Venite comedite &c. Quomodo potest sacramentum regis. Tertia ratio, quare corpus suum dat uelatum, est influentia motum. Iob. 28. Trahitur sapientia de occultis. Tria uero in hoc sacramento occultantur, in quibus mores instruuntur, scilicet persona Saluatoris, pulchritudo magnae claritatis, mirum opus omnipotentis. De primo, Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator. De secundo, Isa. 7. Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam. De tertio, Ecclesia 43. Multa abscondita sunt maiora his, pauca enim uidimus. In his discimus in nobis quandoque tria uirtuose abscondi posse, nostram personam, pulchritudinem corporalem, bonorum operum intentionem. Primum a persecutorum furore, secundum a stultorum inspectione, tertium ab humano fauore. Primo dicit iustus abscondere personam propter tria, ut scilicet persecutor quiescat, ut praecipuum a Domino opus perficiat, ut gloriosiore coronam acquirat. De primo, Isa. 26. Vade populae meus abscondere modicum, donec petra feat indignatio mea in persecutore, quod multi iustorum leguntur fecisse. De secundo. 2. cor. 11. Damasci praepositus &c. Similiter Thobias cum eum rex iubet occidi, fugiens nudus latuit, ut scilicet opera misericordiae quae coeperat, impleret. De tertio 1. Reg. 26. cum fugeret Dauid a facie Saul, absconditus est in colle Achile, idest, in Domino. Achila interpretatur eum suscipiens, unde Dominus susceptor meus. Absconditus est autem in Domino, ut per inclyta opera gloriosa regni sibi restaret corona. Io. 8. Tulerunt lapides Iudaei, ut iacerentur &c. Secundo dicit iustus abscondere pulchritudinem corporalem ab omnium inspectione, quae exterior pulchritudo, & ornatus multis fuit occasio casus. Decor ergo corporalis absconditur tribus modis, per habitus uilitatem, per ieiuniorum austeritatem, per boni operis adhibitatem. De primo, Iob. 16. Saccum conui super cutem meam, & operui cinere carne mea.

Gen. 24. Rebecca conspecto Isaac tollens pallium opo-
ruit se. 1. ad Cor. 11. Mulier debet habere uelamē super
caput propter angelos, id est, propter bonos. De secun-
do, Galat. 6. Mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo,
quasi diceret. Vilis est mihi mundus propter pœnā suę
sollicitudinis, & ego uilis mundanis, propter corpo-
ris mei macerationem. Augus. Carnem uestram doma-
te &c. De tertio, Psal. 38. Tabescere fecisti sicut araneā
&c. Sicut aranea ex suis uisceribus trahens opus natu-
rę tabescit exinde, sic iustus frequentans opera labo-
riosa ex uera charitate maceratur, & pallefcit in cor-
pore. Ecclesiastici. 33. Iugum, & lora curuant collum
durum, & seruum inclinant operationes asidue. **C**
Cant. 1. Nolite me cōsiderare &c. Sol effectus ardoris,
id est, opus amoris, Christus formam serui accepit, in
qua claritatem diuinitatis abscondit. Vnde Isa. 53. Nō
est species ei, neque decor &c. & absconditus uultus
eius, & despectus. Tertio, discit abscondere uirtutē &
bonorum operum intentionem ab humano fauore,
Mat 13. Simile est regnum cęlorum, gloria, id est, con-
uersatio iustorum, thesaurus, id est, bono operi abscondi-
to in agro. 1. in corde. Greg. Sic fit opus i publico, qua-
tenus intentio maneat in occulto, ut de bono opere p-
ximis præbeamus exemplum, & tamē per intentionē,
qua soli Deo placere cupimus, semper optemus secre-
tum. Triplex uero bonum præcipue debemus abscon-
dere a fauore hominum, scilicet eleemosynam, oratio-
nem, & ieiuniū. De primo, Mat. 5. Cū facis eleemosy-
nā, noli tuba canere ante te, tuba tumoris & iactantię,
sicut hypocritę faciunt, ut uideantur ab hominibus.
Amen dico uobis receperunt mercedē suam. Te autē fa-
ciente eleemosynam, nesciat &c. sinistra, id est intentio
praua: dextera. i. dilectio pura, ut sit eleemosyna tua in
abscondito &c. De secundo, Mat. 5. Et cum oraueris,
intra cubiculum &c. i. secretum mētis, et clauso ostio
ora patrem tuum in abscondito intentionis, & reddet
tibi. De tertio ibidem, cum ieiunas, unge caput tuum,
id est, refice Christum operibus misericordię, quod tibi
subtrahis, membris eius. i. pauperibus largiendo; &
faciē tuam laua, peccata cordis, & sensum lacrymis
pœnitentię purgando, ne uidearis ad hominibus ieiunās,
sed patri tuo. Quarto, datur uelatum ratione im-
becillitatis nostrę. Hoc. n. exigebat imbecillitas homi-
num: quod probatur tribus modis. Primo, a figura legi-
ali, Exodi. 30. Videntes filii Israel ex consortio domi-
ni cornutam faciē Moyfi, timuerūt prope accedere,
unde posuit uelamen super faciē suam, quando lo-
quebatur ad eos. Faciēs enim Moyfi tā magnā recepit
radiositatem ex frequēti & familiari appropinquatio-
ne ad diuinum lumen, quod uidebatur humanis ocu-
lis quasi cornuta, unde non poterāt claritatem uultus
eius sustinere nisi uelatam: sic nimirum, immo multo
magis corpus Christi i resurrectione eius glorificatū,
& spiritale ac deiforme factum, nullus potest mortali-
bus inspicere oculis, nisi alia specie uelatam. Secundo,
probatur ex hoc quod accidit matri Dei Marię, quę
non potuit sustinere claritatem præsentię filii, & glo-
riam, nisi esset obumbrata. Carne autem uirginis uela-
ta, maiestas spiritus sancti operatione facta ē possibilis
uirginę, & etiam a nobis uideri, unde uerbu caro fa-
ctū est. Sed carne illa post passionem per resurrectionē
glorificata, & ad similitudinem Dei clarificata, secun-
dum illud Io. 17. Clarifica me pater, facta est impassibi-
lis ab oculis mortalium i propria forma nuda uideri,
nisi esset uelata aliqua specie uisibili. Ecclesiast. 11. Mi-
rabilia opera altissimi, & gloriosa, & abscondita, & im-

mensa. Exodi 32. Non uidebit me homo, & uiuet. i. in
specie propria. 1. ad Corinthios. 13. Videmus nūc per
speculum. i. rationis, et in enigmate. i. figura panis. Ter-
tio, probatur idem ratione naturali, quę est nimia dis-
similitudo luminis oculi nostri ad claritatem luminis
corporis christi. Oculus. n. noster angustus, eger, et cor-
ruptibilis est. Illius uero claritas incorruptibilis, et quo-
dammodo immensa, ut dictū est de informis. Hęc est
enim ratio uisibilitatis omnis luminis similitudo ali-
qua uidentis ad lumen. Et quāto maior similitudo ad
lumen maximum, tanto limpidior, & dulcior est uisio.
Hinc est, quod sanus oculus potest aliquatenus uidere
nudum corpus solis, & non corpus christi: quia cū il-
lo habet aliqualem similitudinem luminis et corruptibi-
litas, quam non habet corpus christi. Nisi. n. oculus
ex aliqua parte cęlesti lumini similis esset, nequaquā il-
lud uidere posset, sicut nec auris, aut digitus, aut etiā
oculus cæcus. i. propter nimiam dissimilitudinē. Quia
ergo ob nostram imbecillitatem, & corporis christi ni-
miā claritatem magnificatā, & usq; ad incorruptionē ro-
boratā non possumus uidere dulciter oculo ad oculū
dominici corporis claritatem, saltē oculo mētali. i. pura
cordis intentione ipsum debemus respicere, secundū
illud Lucę 11. Si oculus tuus simplex fuerit. i. intentio
cordis pura, totum corpus tuum lucidum erit ad uidē-
dam claritatem christi. 1. Ioan. 3. Scimus quoniā cum
apparuerit, similes illi erimus, & uidebimus eum sicut
ti est. Dignum quidem uidetur per superiores oculos
H fenestras ueritatem intrare debere ad animā. Sed hoc
nobis, o anima, seruatur in posterum, cū uidebimus eū
facie ad faciem. Et hęc uisio erit uita aterna.

CAP. IX.

De forma donationis, qua datur sub specie panis.

Venite comedite. Thema propriū. cibauit eū panē
&c. Glo. interlinearis. i. corpore christi. Secundo
dat Dominus corpus suū sub specie panis ppter tria.
Propter collatam sibi ppter ceteris cibis habilitatē. Sub
una. n. alia specie cibi tam respectu ministrantium, q̄
accipiētium posset actus exhiberi. Et hoc triplici cōsi-
deratione. Primo, s. quantum ad inuentionē habilior
est species panis, q̄ cibi alterius, quia omni loco, om-
ni tempore facilius inuenitur quā alius cibus. Item,
quantum ad conseruationem habilior est, quia si de-
bet leuari, portari, siue custodiri, cōmodius fit sub spe-
cie panis quā cibi alterius. Psal. 109. Iurauit Dñs, &
non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secun-
dum ordinē Melchisedech, qui nec oues, nec boues,
nec capras, sed panem & uinum obtulit. Item, quantū
ad administrationem habilior est, quia mundius et ho-
nestius tractari potest, in altari melius diuidi, conue-
nientius a sanis & infirmis sumi potest, quā alius ci-
bus. Secundo, dat sub specie panis propter faciendum
signationis suę cognitionem & fidem. Aug. Signum
est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid
aliud ex se faciens in agnitionem uenire. Signorum au-
tem tria sunt genera, naturale, artificiale, sacramentale.
Signum naturale secundum naturam significat, sicut
fumus significat ignem, rubor cęli uespertinus signifi-
cat futuram serenitatem. Mat. 16. Facto uespere dicit
tis serenum erit, rubicundum est enim cælum. Signū
artificiale secundum impositionem hominis signifi-
cat, & hoc est duplex. Aliud enim nōn continet quod
significat, ut uireulus uini. Aliud cōtinet quod signifi-
cat

cat, ut pluuuuarum continet pluuias & significat eas,
pastillum significat carnes & continet. Signa sacra-
mentalia secundum impositionem Dei significant, &
sunt similiter duplicia. Alia enim nō continent quod
significant, ut sacramenta legalia, sicut serpens æneus
erectus in eremo significabat quidem Saluatorem,
sed non continebat eum, sicut circulus suspensus ante
domum significat uinum, qđ tamē non est contentū.
Numeri. 21. Fecit Moyses serpentē æneum, & posuit
eum pro signo, quem si percussit aspicebant, sanaban-
tur. Sapient. 16. Habentes signum salutis non per hoc
quod uidebant sanabantur, sed per te omnium Salua-
torem. Similiter agnus paschalis, & circumcisio signifi-
cabant rem figuratam, sed non continebant, quia se-
cundū se non iustificabant. Ad Roma. 3. Ex operibus
legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Item,
alia sunt signa sacramentalia, quę etiam secundū im-
positionem significant, ut sacramenta euangelica,
sicut baptismus, & eucharistia. Hugo. Sacramentum
euangelicum est materiale elementum foris sensibili-
ter propositum ex similitudine repręsentans, & ex in-
stitutione significans, & ex sanctificatione cōtinēs ali-
quam gratiam specialem. Baptismus significat animę
purificationem, & continet eam, quia efficit quod si-
gurat, scilicet remissionem peccatorum. Actum 2.
Petrus ait. Baptizetur vnusquisque uestrum in no-
mine Iesu christi in remissionem peccatorum. Simi-
liter sacramentum altaris significat uere corpus chris-
ti, & uere continet illud, quia post consecrationē panis
sub specie eius, id est, sub illo signo panis, quod Deus
posuit ad significandū corpus Domini, totus est chris-
tus, sicut sub signo positio hominis, scilicet in pastil-
lo, sunt occultatę carnes. Mat. 26. Accepit Iesus
panē, & benedixit, & ait. Hoc est corpus meum, signi-
ficatum sub specie panis. Ioannis. 5. Filius hominis
dabit uobis panem, qui permanet in uitam æternam.
Hunc panem significauit Deus. Igitur si cum uideo si-
gnum positio hominis, credo ibi sub tenui pane esse
carnes, multo magis cum uideo signum positio Dei,
ut sacramentum altaris, credere debeo ibi sub specie
panis esse uerum corpus christi propter rerum ibi
significatarum similitudinem. Tres enim ibi res signi-
ficantur, quarum species illa panis est sacramentum,
i. sacrum signū, expressam habens in se illarum similitu-
dinem. Prima res ibi significata ē naturale corpus Do-
mini, quod ibi continetur. Secunda res corpus eius
mysticum, quod ibi significatur, & non continetur.
Tertia res est effectus sacramenti i anima fideli. Primo,
species panis primę rei ibi significatę, id est, ueri cor-
poris Christi, habet similitudinem non ratione sui, sed
ratione subiecti, quod habuit ante consecrationem,
id est, panis qui prius fuit. Sicut enim ex pluribus &
puris granis conficitur, sic corpus christi ex plurib;
membris puris & immaculatis consistit. Cant. 7. Vēter
tuus sicut acerus tritici uallatus liliis. Exodi 25. Arcę
de lignis sethim cōpingite. Glosa. Arca corpus chris-
ti significat. Hęc fit de lignis sethim i putribilibus, quę
corpus christi consistit ex mēbris purissimis, & ab omni
uitio mundis. Secundo, species panis secundę rei ibi
significatę tenet similitudinem, id est, mystici cor-
poris christi significati, scilicet Ecclesię, quę est vnitas
fidelium. Sicut enim ex multis granis puris cōficitur
vnus panis, sic ex multis fidelibus puris a culpa mor-
tali mundis, & vinculo charitatis vnitas ecclesiastica
vnitas consistit. Primę ad corinth. 9. Hic est scien-
dum, quod in pane triplex vnio attenditur, per quā

A triplex fraternitas, siue causa & vinculum amoris,
quod inter fideles esse debet, significatur. Primo, gra-
na nobilia & similia colliguntur. Secundo, farina con-
spargitur per aquam, & pasta conficitur. Tertio, ut pa-
nis solidus fiat, igne decoquitur. Primum, grana simi-
lia significant fraternitatem & amorem naturalem,
quia omnes de vno, & primo parente sumus nati. Se-
cundum, scilicet pasta, quę est farina aqua perfusa, sa-
cramentalem, quia vno sacramento baptismali fu-
mus regenerati. Tertiū, scilicet panis igne solidatus,
spiritualem, quia vno spiritu, scilicet ad vnā chris-
tianam religionem sumus cōgregati. De primo Gen.
22. Descēderūt fratres Ioseph ut emerent frumenta in
Ægypto, quia humiliauerunt se fideles, ut amorem
naturalem omnium hominum acquirerent. Ecclesiā-
sti. 13. Omne animal diligit sibi simile, & omnis ho-
mo diligit proximum suum. De secundo primę ad
Corinth. 5. Sitis noua conspersio, sicut estis azy-
mi, id est, vnus quid per dilectionem sacramentalem. Pri-
mę. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui
diligit Deum, diligit & fratrem suum. De tertio, Ex-
odi. 12. coxerunt farinam conspersam, & fecerunt
panes. i. profecerunt usque ad dilectionem spirituale.
Ioan. 14. Hoc est præceptum &c. August. Non autem
carnalis, sed spiritualis &c. Tertio, species panis secū-
dum quod erat panis, habet in se similitudinem ter-
tię rei ibi signatę, id est, effectus sacramenti in anima
fideli. Sicut enim panis tria facit, scilicet confortat,
satiat, vitam conseruat, sic panis sacramenti animam
fidelem confortat ad peccatum dimittendum, satiāt
ad fastidium mundi faciendum, in uita conseruat ad
Deum semper laudandum. De primo, psal. 103. Panis
cor hominis confirmet, ad omne vitium deuincendū.
Vnde psal. 17. Diligam te Domine &c. qui scilicet præ-
cinxisti me uirtute ad bellum. De secundo, psal. 104. Pa-
ne cęli saturauit eos. Ad mundi fastidium faciendum.
Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauam. De ter-
tio Ecclesi. 33. Panis egentium, uita pauperum est. Ad
Deum laudandum, scilicet semper. Psal. 145. Lauda
anima mea Dominum &c. 2. Paralypo. in fine. Lauda
bo te Domine semper omnibus diebus uitę meę, quo-
niam te laudat omnis uirtus cęlorum.

CAP. X.

De forma donationis, qua datur sub specie panis tritice.

Venite comedite. Thema proprium. Cōuertentur,
& uiuent tritico, Osee. 14. Vel aliud simile de fru-
mento, vel tritico. Tertio, circa formam donationis
corporis considerandum est, quod Dominus dat il-
lud sub specie panis tritice, & non alterius, & hoc
propter tria. Primo, propter huius grani præ ceteris
naturalē nobilitatem. Quod probatur a tribus, quia
hoc granum est purissimum, quia ad panem commu-
nissimum, quia ad carnem maxime nutritiuū. Primo,
granum tritici est maximę purum, quia hęc species so-
la inter alias attingit complementum, id est, summam
puritatem. Nam ut dicit Alchimicus, id est, aurifices.
in speciebus quibusdam licet multę species esse uideā-
tur, tamē vna est quę attingit complementum, &
alię sunt differentes ab ea quibusdam ægritudinibus,
sicut patet de auro. Nam omne metallum purgatione
materię in aurum dicunt transmutari. Sic etiam uide-
mus de granis, quod bonitate terrę purgatur siliigo, &
in triticum nobilitatur. Et ideo simpliciter & absolu-

panis triticeus est panis propter excellentiā puritatem, siue nobilitatem. Secundo, granum tritici est ad panem communissimum, quia competit lanis & infirmis, immo omni animali panē comedenti. Auibis, ut patet in columbis: bestijs, ut catulis magis competit panis triticeus, quia libentius eo vescuntur, & ideo panis triticeus vere est panis propter cōmunis conuenientiā nobilitatem. Tertio, granum tritici est ad carnem maxime nutritiuum, quia puritate naturali, & competitibilitate communi, & viscositate sui maxime membris adheret nutrimentum exinde sumptum, & quo ad hęc tria maxime nutrit & cōfortat: & sic panis triticeus est purus, & granum eius precipuā nobilitatis propter cōmunis conuenientiā nobilitatem. Et hac ratione congruū est, ut nobilissimū corpus quasi nobilissimum panis filiorum Dei detur filiis sub specie nobilissimi panis. Secundo, dat corpus suum sub specie panis tritici propter fidelium discretam in eo significationem. Sicut enim triticum secundum triplicem statum habet considerari, sic fidelium vniuersitas in tres status solet distingui. Tertium autē consideratur, secundum quod stat in agris, vel secundum quod grana separantur a paleis, vel secundum quod iam purgata locantur in granariis. Similiter inter fideles tres differentiæ sunt, incipientium, proficientium, perfectorum. Primi significantur per triticum stans in agris; secundi, per grana quæ purgatur a paleis; tertii, per grana purgata quæ locantur in granariis. Primi, desiderant doctrinam prædicatorum: secundi, frequentē purgationem: tertii, æternam requiē beatorum. De primo. Iob. 37. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum. Græg. Electi sunt frumentum Dei cælestibus horreis recondendi: frumentum nubes desiderat, quia electus quisque præsentiam sanctorum prædicatorum exoptat: lumen spargunt, quia prædicatorum sancti exempla vitæ & bene agendo, & loquendo dilatant. Nubes autem cuncta per circuitū lustrant, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. De secundo, ludicum 6. Cum Gedeon excuteret, & purgaret frumenta in torculari, ut fugerent Madiā, apparuit ei angelus Domini. Gedeon electum quemque significat, qui cum umbra sanctæ crucis reſtitutione iudicii, confessionis virga, quasi cor suum a uitiorum paleis sequeſtrat, consolatio eum diuina contra tentationes dæmonum confortat. Ecclesiast. 2. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. De tertio. Iob. 5. Inreparationem Domini ne reprobis, & ingredieris in abundantia. Sepulcrum, id est locum in regno Dei præparatum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo, id est, cetera multitudo beatorum. Luc. 3. Veniet fortior me post me, cuius ventilabrum in manu sua, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. Tertio, dat corpus suum sub specie panis tritici, propter corporis sui expressam similitudinem. Triticum enim potest considerari tribus alijs modis, scilicet ut iacens in aceruo, ut cadens in agro, ut in panis complemento. Penes primum modum, significat corpus Christi in Virgine conceptum; penes secundū, ut in mundo pro nobis passum; penes tertium, ut in cælo glorificatum. In primo mater Christi multum honorificatur, in secundo peccator liberatur, in tertio beatus delectatur. De primo Cant. 7. Venter tuus sicut aceruus tritici, venter est corpus beatæ Virginis. Luc. 11. Beatus venter

qui te portauit; aceruus tritici, munda membra Christi, ut conseruata in vtero virginali: lilia, decor omnimodæ castitatis, quo ornantur membra & sensus beatæ Virginis. De secundo, Ios. 12. Nisi granum suum mēti & c. (vsque multum fructum affert.) Christus, n. per mortem suam genus humanum de æterna morte liberauit. Ad Romanos 5. Commendat suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Ex hoc quod Dominus dicit se granum frumenti, habet ecclesia quod sub nulla specie alia consecrat corpus Christi. De tertio, Zach. 9. Quid bonum eius, & quid pulchrum, nisi frumentum electorum? quia panis pulcherrimus, dulcissimus, & nobilissimus est corpus Christi in gloria beatorum. Hinc sciendum, quod beati habebunt in eo triplex donum, omnium delictiarum præparationem, omnium desideriorum implementationem, omnium honorum securam & æternam fruitionem. De primo, Gen. 49. Aser pinguis panis præbebit delictis regibus. Psalm. 67. Parasitum in dulcedine tua pauperi Deus. Sap. 15. Paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis sapientis suauitatem. Primæ Corin. 2. Oculum non vidit, nec auris audiuit & c. De secundo. Psalm. 147. & 103. Lauda Hierusalem Dominum & c. & Adipe frumenti satiet te. Item, Benedic anima mea Dominum. Hier. 31. Inebriabo animam sacerdotis pinguedine, & populus meus bonis meis adimplebitur. Sap. 16. Sapientia tuā & dulcedinem quam in filios habes, ostēdebas: & de seruiens vniuersis uoluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur. De tertio, Luc. 14. Beatus qui manducat panem in regno Dei, scilicet propter omnium bonorum securam sine fine fruitionem. Isa. 62. Iurauit Dominus in dextra sua. Si dederō triticum tuū ultra cibum inimicis tuis, & si biberint filii alieni vinum tuū in quo laborasti, qui congregant illud comedent, & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis. Hic comedunt mali cum bonis, ibi erunt mali sub æterno interdicto, & boni securo & æterno Christi conuiuio. Psalm. 15. Adimplebis me lætitia.

CAP. XI.

De tribus mirabilibus quæ sunt in consecratione.

Venite, comedite & c. Thema proprium. Mirabilia opera tua, & aia mea cognosce nimis. Vel aliqd simile de mirabilibus operibus Dei, vel signis. Tertium principaliter notandū circa dominici corporis sacramentū, sunt mirabilia diuinæ operationis tanquam signa, siue mirabilia diuinæ virtutis. Hęc mirabilia signa diuinæ operationis consideranda sunt in tribus. In dominici corporis consecratione: secundo, in eiusdem possessione: tertio, in perceptione. Primo enim corpus consecramus, secundo possidemus, tertio percipimus. Primo in consecratione consideranda sunt & credenda tria mirabilia signa diuinæ operationis. Primum, quod ibi sub specie panis est verum corpus Christi. Secundum, quod tota substantia panis mutatur in corpus Christi. Tertium, quod mutatur in corpus Christi tota substantia panis, ita tamen quod manent accidentia panis. Primum est mirabile, secundū mirabilius, tertium mirabilissimum. De duobus primis hic potest dici, de tertio in sequenti. Primum mirabile signum in consecratione sacramenti altaris est, quod ibi sub specie panis est verū corpus Christi, quod

de Virgine sumpsit. Et hoc probatur tribus modis. Primo, probatur testimonio fide dignorum: secundo, testimonio signorum positiuorum: tertio, demonstratione miraculorum. Primo, probatur primum mirabile testimonio fide dignorum, secundum quod lex dicit. Deutero. 19. In ore duorum, aut trium & c. Audiuntur ergo testes veraces, & idonei sufficientes. Auguſt. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, hoc est, Dei verbum institutum a Christo, profertur super panem, & mox fit sacrum secretum, scilicet corpus Saluatoris sub specie panis. Item Auguſt. Hoc est quod omnibus modis probare contendimus, sacramentum ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili carne Christi & sanguine, sicut persona Christi constat ex Deo & homine. Ambro. Panem istum quem sumimus in mysterio, utique intelligo, qui manu sancti spiritus formatus est in vtero Virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominū. Grego. Magnum atque pauendū est mysterium, quia aliud videtur, aliud intelligitur. Figura panis & vini videtur, & faciente Domino corpus & sanguis Christi intelligitur. Eusebius. Vere vnica & perfecta Ecclesiæ hostia, fide æstimanda non specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori intellectu, unde cælestis confirmat autoritas. Accipite, & comedite & c. Recedat ergo omne infidelitatis dubiū, quia qui author muneris, ipse est testis veritatis. Secundo, probatur idem ratione signorum positiuorum: ratio autē eorū est rem ita esse ut signum. Est autem signum duplex, scilicet hominis, & Dei: hominis artificiale, Dei sacramentale. Signum positiuum hominis secundum impositionem hominis significat, & est duplex. Nam aliud non continet quod significat, ut circulus vini: aliud continet quod significat, ut pastillum quod significat carnes, & continet carnes intus absconditas. Similiter signum positiuum Dei, quod est in sacramentis secundum impositionem Dei, significat, & est etiam duplex. Nam aliud non continet quod significat, ut sacramenta legalia, quæ non efficiunt quod figurant, sicut agnus paschalis, & similia. Et aliud continet quod significat, ut sacramenta euangelica, sicut Eucharistia. Significat enim secundum impositionem Dei rem sacram, scilicet corpus Christi, & continet illud. Vnde ait. Hoc est corpus meum. Signum mansit foris, scilicet species panis, & intus erat corpus Saluatoris. Ecclesiast. 3. Innoua signa, & immuta mirabilia, quasi diceret. Quia vetera signa non continebant gratiam quam figurabant, fac noua, quæ continent quod figurant. Auguſt. Ideo dicuntur sacramenta quasi sacre rei signa, quia in eis aliud vñ, aliud intelligit. Quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituale. In specie enim panis & vini quam videmus, res inuisibiles carnem Christi & sanguinem honoramus. De hoc supra sermone. 9. circa medium. Tertio, probatur idem demonstratione miraculorum. Exod. 34. Signa faciam, quæ nunquam sunt visa super terram, nec in ullis gentibus & c. Paschalius. Nemo qui sanctorum vitas & exempla legit, ignorat quod sæpe corporis Christi & sanguinis sacramenta aut propter dubios, aut certe propter ardentius amantes visibili specie in agni, vel pueri forma, aut in carnis & sanguinis colorem monstrata sint, ut quod latebat mysterio, pateſceret in miraculo. Beato enim Basilio in die Paschæ mysteria celebranti Hebræus quidam se sicut christianus populo com-

miscuit, officij volens explorare mysterium: qui vidit infantem partiri in manibus Basilio, & communicantibus omnibus venit ipse, & data ei hostia vere caro est facta. Et seruans reliquias abiit in domum suā ostendens vxori suæ, narrans quæ proprijs oculis viderat, credens ergo ait. Vere horribile, & admirabile est Christianorum sacramentum. In crastino venit ad Basiliū, & baptizatus est cum omni domo sua. Idem, Quidā presbyter erat aegidius nomine, religiosus valde, qui cū sanctā duceret uitā, cœpit pijs precibus pulsare Deum, ut sibi monstraret naturam corporis & sanguinis Domini. Venit ergo dies ut idem more solito diuina celebraret, & post Agnus Dei procumbens genibus, Creator, inquit, & redemptor omnipotēs Deus pande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi, ut mihi liceat eam prospicere in forma pueri, quæ olim sinus matris tulit vagientem. Et ecce angelus de cælo veniens affatur. Surge prope, si vis Christū uidere, Adest præfens corporeo uestitus amictu, quæ sacra purpura gessit. At presbyter pauidus surgens uidit super arā puerū sedētē, cui angelus. Quia Christū uidere placuit, quem sub specie panis uerbis sacraſti mysticis, nunc oculis inspicere, & tracta manibus. Tunc cælesti lumine sacerdos stertus (quod mirum dictū est) in ulnis tremantibus puerum accepit, & pectus proprium pectori Christi adiunxit, deinde perfusus in amplexu dat dulcia Deo oscula, & suis labijs pressit pia labia Christi. Quibus ita peractis restituit puerū in altari, & rursus humi prostratus deprecatur Dominum, ut dignetur ipse uerti in speciem pristinam. Et surgens inuenit corpus Christi remeasse in formam priorem, & sic sub specie debita communicauit eidem. Secundum miraculum in consecratione sacramenti altaris est, quod substantia panis mutatur in corpus Christi, quod sumpsit de Virgine, & hoc fit potestate uerbi Dei: quod probatur tribus modis fieri posse, a potestate simili, a minori, a maiori. Primo a potestate simili, quia uerbum Dei substantiam unā in aliam commutauit. Hinc legitur Ioan. 2. Dominus ad nuptias aquam in uinum commutauit. sicut ergo potuit ibi, potest & hic. In similibus. n. simile est iudicium: ubi similis præcipit uirtus, similis obedit effectus. Secundo, probatur a minori, eo quod res quæ minus possunt quam uerbum Dei, unam substantiā mutant in alteram. Vnde sciendum, quod prouidentia Dei mutationes rerū tribus modis fieri uoluit, præter quas uerbo Dei facit, arte, natura, gratia. Ars. n. hominis unam substantiam mutat in aliam, ut patet in uitrifice, qui uilem cinerem mutat in præclarum & nobile uitrum. Ergo multo magis uirtus uerbi Dei potest panem in corpus eius, & uinum in sanguinem commutare. Ecclesiast. 8. Sermo Dei potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis? Eusebius. Inuisibilis sacerdos uisibilis creaturas in substantiā corporis & sanguinis sui uerbo suo secreta potestate facit, & commutat. Item, natura unam substantiam mutat in aliam, sicut in uite aqua mutatur in uinum, & opera apum succus florum per secreta naturæ mutatur in fauam. Similiter in nobis ipsi panem, quem manducamus quotidie, per naturam mutatur in carnem. ergo multo magis uirtus uerbi Dei mutare potest panem in substantiam corporis sui. Item, gratia hominis mutat unam substantiam in alteram. Hinc Moyses per gratiam specialem mutauit uirgam in serpentem, & aquam in sanguinem. ergo multo magis uirtus uerbi Dei potest mutare panem

In corpus suum, & vinum in sanguinem. Ambro. Virgam tenuit Moyses, & proiecit in terram, & facta est serpens, & sic vides prophetica gratia mutata esse naturam, & maioris esse potentia gratiam, quam naturam. Quod si tantum valuit benedictio humana ut naturam conuerteret, quid dicemus de ipsa consecratione diuina, vbi ipsa verba Saluatoris operantur? Si ergo queris, quomodo potest quod panis est fieri corpus Christi. Respondeo, consecratione, quae fit Christi sermone. Tertio probatur idem a maiori, quia verbum Dei multo facit maiora, & facere potest, quam quod panem in corpus Christi mutet. Vnde in principio erat verbum (vsq; omnia per ipsum facta sunt.) Ambro. De totius mundi operibus legitur, quod ipse dixit, & facta sunt &c. Sermo ergo qui potest facere ex nihilo quod non erat, non potest ea quae sunt mutare in id quod non erat? Non .n. minus est dare rebus nouas quam mutare naturas, & sic quod erat panis ante consecrationem, iam corpus Christi factum est post consecrationem, quia sermo Christi creaturam. Cum itaq; irrationalis creatura & inanimata, scilicet panis, mutatur in melius, scilicet in corpus Christi virtute verbi Dei, mirum quod peccator homo nec multis verbis, nec beneficiis, nec comminatione, nec promissione conuerteri potest de mala vita in bonam.

C A P. XII.

De tertio mirabili quod fit in consecratione.

Venite, comedite &c. Thema proprium. Mirabilia opera tua &c. Tertium mirabile, imo mirabilissimum signum in consecratione sacramenti altaris est, quod mutatur in corpus Christi tota substantia panis, sicut tamen quod manent panis accidentia, id est color, sapor, & huiusmodi. Christi corpus, circumstantia & nostris sensibus obiecta. Quod enim in consecratione mutatur panis in corpus Christi, iam probatum est, & quod manent humanis sensibus accidentia, patet. Talis mutatio est supernaturalis, & dicitur proprie conuersio, siue transubstantiatio, quia similis ei per omnia non inuenitur in natura. Quod tamen ita fieri possit in hoc sacramento, triplici potest ostendi similitudine. Prima similitudo quod substantia panis possit mutari, ita quod accidentia maneat, sumitur de gratia prophetali. Hinc est quod dicitur. 4. Regum 2. Heliseus misit sal in aquas amaras, & conuersae sunt in dulces: in qua conuersione quatuor consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. Continens est illa species, siue claritas exterior, contentum amaritudo interior, quae transit atque mutatur in quartum, scilicet operatum, id est in dulcedinem, & hoc per tertium, scilicet operans, id est per gratiam prophetalem. Sic est quodammodo in mutatione panis in corpus Christi. Primum, scilicet continens, id est species panis exterior manet. Secundum, scilicet contentum, id est substantia panis mutatur in quartum, scilicet in corpus Christi, & hoc per tertium, scilicet operans, id est per verbum Dei. Secunda similitudo eiusdem sumitur a conuersione spiritali, de qua. 1. Regum 10. dicit Samuel ad Saul, qui significat peccatorem. Infiliet in te spiritus Domini, & mutaberis in virum alium, in qua conuersione, siue mutatione quatuor iam supradicta consideranda sunt, scilicet continens & contentum, operans & operatum. In statu enim peccati noster homo exterior pulcher & sanus: sed homo interior ama-

ritudine & peccati veneno plenus est & agrotus. Hic dum per spiritum Dei conuertitur, specie corporis manente exterior amaritudo, & langor peccati interior in dulcedinem & sanitatem gratiae commutatur. Primum, scilicet species corporis exterior manet: secundum, scilicet amaritudo peccati interior transit in quartum, scilicet dulcedinem gratiae, & hoc per tertium, scilicet per spiritum Dei, & sic fit, ut dictum est, in consecratione corporis Christi. Eugenius ad quendam conuersum. Quanta, & quam celebranda beneficia vis diuinae bonitatis operatur, & quod non tibi nouum & impossibile esse debeat, quod in Christi substantiam terrena conuertuntur, te ipsum interroga, qui praeterita vilitate deposita subito nouam indutus es bonitatem, in exteriori nihil additum, totum est in interiori mutatum. Tertia similitudo eiusdem sumitur de mutatione naturali. Videmus enim quod ova ponuntur sub aue, vel sub gallina, vel sub columba, & per naturam mutantur in carnem, imo in auiculam viuam. In hac mutatione similiter illa quatuor, quae iam dicta sunt, possunt inueniri. Ibi enim est continens, scilicet testa, quasi species oui exterior, & contentum, scilicet vitellum quasi substantia oui interior, & operans, scilicet natura, & operatum, scilicet caro pulli. Primum scilicet testa species exterior manet, secundum vitellum, siue substantia interior transit & mutatur in quartum, scilicet in corpus pulli viui, & hoc per tertium, scilicet operantem naturam. Et mira similitudo, quia diebus aliquibus integra exterius videretur, quasi adhuc sit ouum, quod non est ouum, sed viui pulli integrum corpus testa velatum. Sicut ergo in hac re columba per naturam, sic in sacramento altaris spiritus, scilicet per suam omnipotentem virtutem. Si ergo sub aue ponis vnum, vel duo, vel plura ova, vertit ea per naturam interius in carne testa manente exterius, quanto magis vnam hostiam panis, vel plures in altari manente specie panis exterioris, spiritus sanctus eas repetere interius in corpore Christi sua virtute conuertit? Nota versus de corpore Christi, de hoc quod dicitur de substantia panis, non quod sit materia corporis Christi, sed quod panis conuertitur in corpus Christi. corpus de pane, corpus de Virgine natum. Primum conuersum, sed materiale secundum. Hic moraliter notandum est, cum irrationalis creatura, scilicet panis, per verbum Dei & spiritus eius in melius conuertitur, quanta sit peccatoris duritia, qui multis verbis, & spiritus sancti operationibus ad conuersionem non perducitur? Hieremiae 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Haec induratio finalis impenitentia est, cuius triplex est causa. Prima, longa consuetudo peccandi, secunda, incredulitas de iustitia Dei, tertia, seductio inimici. De primo Sapientiae 14. Inualecente iniqua consuetudine error tanquam lex custoditus est. Hieremiae 13. Si potest aethiops mutare pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos potestis bene agere cum didiceritis malum. glo. Consuetudo peccandi quodammodo in naturam transit. Sed quod hominibus impossibile est, Deo possibile est, ut non aethiops, vel pardus, longum scilicet peccatores suam naturam per se mutare uideantur, sed Deus qui in illis operatur. Angu. Vocabas me Domine, & suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea propria uoluntate. Velle enim meum tenebat inimicus, & inde catenam fecerat & constrinxerat me, quippe ex uoluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. De secundo, Sopho. 1.

pho. 1. Visitabo super viros defixos in scibus suis, qui dicunt in cordibus suis, non faciet bene Dominus, & non faciet male. Glosa. Tollunt Domini providentiam putantes quod nec bonis bona, nec malis mala possit reddere, sed omnia casu regantur. psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, iustus iudex qui iudicat peccata. Vnde sequitur. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. De tertio Osee. 5. Non dabunt cogitationes suas ut reuertantur ad Dominum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt. Quasi diceret, quia spiritus malignus obsedit eos, & excacat ut Dominum non agnoscant, & promissionibus falsis seducit, ideo conuertere non possunt. Ecclesiastici 29. Repromissio nequissima plurimos perdit. Gen. 34. Egressa Dina, ut videret mulieres regionis illius. Et vidit eam Sichen princeps terrae, id est diabolus, adamauit, rapuit, dormiuit cum ea, & conglutinata est anima eius cum ea, tristeque blanditijs delinuit, quia mundi prospera, peccata lenia, longam vitam false promittit. Tertij Regum 22. Dicit Michas. Egressus spiritus ait, ego decipiam Achab. Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, qui dicebant regi. Ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere, & trader Dominus inimicos tuos in manus tuas, & in hoc est deceptus. Ingressus enim praedium, quidam percussit eum catu sagitta inter praecordia & stomachum, & grauius vulneratus mortuus est vesperi.

C A P. XIII.

De tribus mirabilibus, quae considerantur in corporis possessione.

Venite, comedite. Mirabilia opera tua &c. Hic dicendum est de tribus mirabilibus, quae sunt virtute & perfectione consecrationis, & attenduntur in eiusdem possessione, & post consecrationem adhuc nobiscum habemus. Primum mirabile signum, quod in possessione Domini corporis manens, scilicet, corpus Domini continetur sub tam parua specie panis, cuius assignatur triplex ratio. Prima ratio est demonstratio magnitudinis sapientiae artificis tantae rei, scilicet spiritus sancti. Videmus enim quod artifices quanto sunt in arte sculpendi peritiores, tanto sculpsunt imagines subtiliores. Vnde si artificibus ostenditur gemmae, vel metalli materia valde parua, & rogetur in ea imago fieri subtilissima, minus subtilis artifex respondebit quod eam facere non possit, quod maxime subtilis in arte facile facit. Sic ad demonstrandam sapientiam spiritus sancti, sub minima specie sacramenti facile est factum totum corpus Christi. Hinc Sapientiae 6. Spiritus sanctus dicitur esse subtilis. Non enim potest ei tam subtilem partem panis proponere in altari, quin sciat & possit eam in verum corpus Christi conuertere. Dama. Quomodo fiet hoc, ait Virgo, quoniam virum non cognosco. Respondit. Spiritus sanctus superueniet in te & cetera. tu queris quomodo panis fiat corpus Christi? Et ego dico tibi, spiritus sanctus superueniet, & ipse faciet haec quae super naturam sunt, & super intelligentiam. Secunda ratio ad idem est similitudo potentiae. Christi cum potentia Dei. Quicquid enim potest Deus filius per naturam, hoc potest filius hominis propter personae unitatem. Mat. ultimo. Data est mihi omnis potestas &c. Ambrosius super illud. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Non ideo erit magnus, quod ante partum Virginis magnus non fuerit, sed quia potentiam, quam Dei filius ante tempora naturaliter habuit, hic erit ex tempore accepturus, quia sicut in vnam personam, ita in vnam potentiam conueniunt Dei filius & hominis: sed Dei filius verbum patris illam habuit potentiam, quod minima parte corporis opere spiritus sancti de virtute separata se vestiuit, & illi se inclusit, secundum illud. Verbum caro factum est. ergo similem potestatem dedit homini Christo, scilicet, ut possit facere corpus suum esse sub minima panis specie, psalm. 98. Dominus in Sion magnus. Sion interpretatur speculum, ut dicit Papias, & August. Et dubium non est, quod magna imago tam expresse, tam integre apparet in paruo speculo, sicut in magno. Magnus ergo Dominus in Sion, id est in speculo esse dicitur, quia verum corpus Christi tam integraliter esse sub parua specie panis, sicut sub magna recte creditur. Tertia ratio ad idem, est sufficiens causa ad finem sacramenti. Finis sacramenti est animam fidelem spiritualiter cibare, & contra malum & ad bonum confortare. Causa huius efficiens est corpus Christi, & id potest tam plene esse sub specie panis parua, sicut sub magna, quia sub vtraque aequaliter unitum est Deo, ex quo fuit omnis virtus in sacramento. Quancumque enim parua sit species illa panis, ibi est totum corpus Christi per conuersionem, sanguis per connexionem, anima per coniunctionem, & diuinitas integra per unionem: unde certum est quod habet plenam rationem cibandi spiritualiter, & confortandi animam. Exo. 16. Qui minus collegerat, non reperit minus de manna quam qui plus collegerat. Hilarius. Vbi pars corporis, id est, minima pars sacramenti, ibi est & totum corpus. Eadem enim ratio est in corpore Domini, quae in manna, quod in eius figura praecipit, de quo dicitur. Qui plus collegit, non habet amplius: neque qui minus parauerat, habuit minus. Non enim estimanda est quantitas in hoc visibilis, sed virtus spiritualis: unde qui multum, uel magnum panem consecrat, non habet amplius quam verum corpus Christi ad salutem suam. Secundum signum mirabile est, quod unum & idem corpus est in pluribus locis, in pluribus hostijs, in pluribus portionibus: & hoc probatur tribus modis. Primo, per prophetam Malach. 1. ad iudaeos. Non est mihi uoluntas in uobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu uestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum nomen meum in gentibus, & in omni loco sanctificat, & offertur nomini meo oblatio munda. Ecce loca plurima exprimit, & unam oblationem mundam fidelium dicit. Exod. 20. In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, ueniam ad te, & benedicam tibi. Memoria nominis Domini sacrificium est altaris, scilicet corpus Christi, quod fieri iussit in commemorationem eius, hoc fit in multis locis, & in hoc uenit unus Dominus ad benedicendum nobis. Secundo, probatur hoc per manifestatam rationem, quae est quod filius hominis participat potentiam filij Dei propter personae unitatem. Ambrosius. Sicut in unam personam, ita in unam potentiam conueniunt Dei & hominis filius. Vnde sicut Dei filius est in unam personam, ita in unam potentiam.

Christi cum potentia Dei. Quicquid enim potest Deus filius per naturam, hoc potest filius hominis propter personae unitatem. Mat. ultimo. Data est mihi omnis potestas &c. Ambrosius super illud. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Non ideo erit magnus, quod ante partum Virginis magnus non fuerit, sed quia potentiam, quam Dei filius ante tempora naturaliter habuit, hic erit ex tempore accepturus, quia sicut in vnam personam, ita in vnam potentiam conueniunt Dei filius & hominis: sed Dei filius verbum patris illam habuit potentiam, quod minima parte corporis opere spiritus sancti de virtute separata se vestiuit, & illi se inclusit, secundum illud. Verbum caro factum est. ergo similem potestatem dedit homini Christo, scilicet, ut possit facere corpus suum esse sub minima panis specie, psalm. 98. Dominus in Sion magnus. Sion interpretatur speculum, ut dicit Papias, & August. Et dubium non est, quod magna imago tam expresse, tam integre apparet in paruo speculo, sicut in magno. Magnus ergo Dominus in Sion, id est in speculo esse dicitur, quia verum corpus Christi tam integraliter esse sub parua specie panis, sicut sub magna recte creditur. Tertia ratio ad idem, est sufficiens causa ad finem sacramenti. Finis sacramenti est animam fidelem spiritualiter cibare, & contra malum & ad bonum confortare. Causa huius efficiens est corpus Christi, & id potest tam plene esse sub specie panis parua, sicut sub magna, quia sub vtraque aequaliter unitum est Deo, ex quo fuit omnis virtus in sacramento. Quancumque enim parua sit species illa panis, ibi est totum corpus Christi per conuersionem, sanguis per connexionem, anima per coniunctionem, & diuinitas integra per unionem: unde certum est quod habet plenam rationem cibandi spiritualiter, & confortandi animam. Exo. 16. Qui minus collegerat, non reperit minus de manna quam qui plus collegerat. Hilarius. Vbi pars corporis, id est, minima pars sacramenti, ibi est & totum corpus. Eadem enim ratio est in corpore Domini, quae in manna, quod in eius figura praecipit, de quo dicitur. Qui plus collegit, non habet amplius: neque qui minus parauerat, habuit minus. Non enim estimanda est quantitas in hoc visibilis, sed virtus spiritualis: unde qui multum, uel magnum panem consecrat, non habet amplius quam verum corpus Christi ad salutem suam. Secundum signum mirabile est, quod unum & idem corpus est in pluribus locis, in pluribus hostijs, in pluribus portionibus: & hoc probatur tribus modis. Primo, per prophetam Malach. 1. ad iudaeos. Non est mihi uoluntas in uobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu uestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum nomen meum in gentibus, & in omni loco sanctificat, & offertur nomini meo oblatio munda. Ecce loca plurima exprimit, & unam oblationem mundam fidelium dicit. Exod. 20. In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, ueniam ad te, & benedicam tibi. Memoria nominis Domini sacrificium est altaris, scilicet corpus Christi, quod fieri iussit in commemorationem eius, hoc fit in multis locis, & in hoc uenit unus Dominus ad benedicendum nobis. Secundo, probatur hoc per manifestatam rationem, quae est quod filius hominis participat potentiam filij Dei propter personae unitatem. Ambrosius. Sicut in unam personam, ita in unam potentiam conueniunt Dei & hominis filius. Vnde sicut Dei filius est in unam personam, ita in unam potentiam.

lius est essentialiter in omnibus rebus: ita dedit filio hominis ut corpus eius sacramentaliter esse possit in pluribus locis. Aug. Intelligendum est corpus Christi esse in vno loco, id est, in celo, vbi ascendit ad dexteram patris, id est, visibiliter in forma humana. Veritas tamen eius, id est, diuinitas, vbi que est. Veritas etiam eius, id est, verum corpus in omni altari sacramentaliter est vbi celebratur. Innocentius tertius. Disposuit celestis altitudo consilij, sicut tres persone sunt in vnitatem essentiam, scilicet, pater, & filius, & spiritus sanctus, ita tres essent substantiam in vnitatem personam, scilicet diuinitas Christi, corpus, & anima. Cum ergo Christus secundam naturam diuinam tribus modis existeret in rebus, scilicet in omnibus per essentiam, in solis iustis per gratiam, in homine assumpto per vnitatem, voluit ut idem ipse secundum humanam naturam etiam tribus modis existeret. In celo localiter, in verbo personaliter, in altari sacramentaliter. Vnde sicut secundum diuinitatem essentialiter est in omnibus rebus, ita secundum humanitatem sacramentaliter totus est in pluribus locis. Tertio, probatur idem per visibilem similitudinem, quae cunctis in speculo declaratur. Nam si faciei tuae plura proponas specula in omnibus aequaliter & integraliter vna apparebit facies, & si vnum speculum in plura frustra etiam parua confringas, perfecta tua facies in singulis erit. Et licet speculum infringatur in plura, facies tua tamen manet in omnibus vna, nec mutatur. Sic est reuera in sacramento Christi, qui speculum dicitur, & imago bonitatis illius. Si ergo speculum, id est, forma panis in partes plures diuidatur, in singulis erit vnita Deo. id est, verum corpus Christi. Hieronymus. Singuli fidelium accipiunt Christum totum, & in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se prebet in singulis. Tertium mirabile est, quod corpus Domini licet sit in pluribus locis, vel hostijs, aut portionibus, tamen per partes non est diuisum, sed manet in se integrum & coniunctum. Primae Corinth. 1. Diuisus est Christus? quasi diceret, non est diuisus, quia licet sit in celo localiter, in corde iusti spiritualiter, in multis locis sacramentaliter, tamen manet in se coniunctum: & est huius mirabilis rei ratio, ineffabilis vnio hois & Dei, carnis & verbi. Vnde sicut verbum Dei vbi que est, & totum replet celum & mundum manens indiuisum, sic dedit corpori quod assumpsit de Virgine, & dedit Apostolis. Diuinitas enim quae vbi que est, replet illud, & coniungit, & facit ut sicut ipsa vna est, ita veritas corporis Christi vnum corpus sit in veritate. Aug. Quando manducamus Christum, partes de illo non facimus, sed in sacramento sit hoc vnusquisque quod accipit. Accipit vnusquisque partem suam in sacramento, & manet totus integer in seipso. Manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem quando venit in Virginem, impleuit illam, non recessit ab illo. Venit in carnem, ut eum homines manducarent, & manebat integer apud partem, ut angelos pasceret. Rogandus est ergo Dominus, licet simus corporaliter ab inuicem diuisi, ut simus semper spiritualiter in charitate coniuncti, & digne nos pascat in praesenti suo sacramento, & plena cum angelis sui visione in futuro. Amen.

CAP. XIII.

De tribus mirabilibus in corporis Christi perceptione.

Venite, comedite &c. Mirabilia opera tua &c. Hic est dicendum de tribus vltimis considerandis in

corporis Christi perceptione. Primum mirabile est, quod corpus Domini dum manducatur, non minuitur: & hoc est contra haereticos qui dicunt, si corpus Domini omni modo maius esset, iam diu clericis illud consumpsissent. Huius tam mirae rei, scilicet, incomsumptibilitatis corporis Christi in manducatione triplex est ratio. Prima ratio est quotidiana potestas consecrandi: nam quia omnibus diebus, & omnibus fidelium locis, & sub tot hostijs quot sufficiunt fidelibus, verum & vnicum corpus Christi ex precepto eius consecrare possumus, idcirco dum illud manducamus consumere, vel minuire non valeamus. Sicut enim in nobis causa salutis aeternae semper manet affectus illud manducandi, sic & potestas, & effectus consecrandi, & cum iam consecratum manducamus, nequaquam illud minuiamus: quia quod semper in se veraciter integrum perseverat, ne sacramentaliter in Ecclesia possit deficere, semper cōsecrando in forma panis, quasi sacramentum nutriendum & renouandum conseruamus: quod pulchre figuratum est in panibus propositionis. Exod. 25. Pone super mensam meam panes propositionis in conspectu meo semper. Et quomodo dicitur Leuit. 24. Accipies panes duodecim, & statues eos super mensam meam, ut sint panes in monumentum oblationis Domini, per singula sabbatha mutabuntur sedere sempiterno. Similiter de igne dicitur. Leui. 6. Ignis in altari meo semper ardebit, quae nutriet sacerdos subiiciens ligna mane per singulos dies. Ignis iste numquam deficiet in altari, sed mensa illa Iudaeorum cum panibus, & ignis cum altari deficit. Quid ergo? mentitus est Deus? Absit, sed vmbra deficit in synagoga, veritas manet, nec deficit in Ecclesia. Sacerdos enim noster semper sacramentum altaris consecrando nutrit, & corpus Christi, quod in illo semper idem est, numquam manducatione fidelium deficit. Secunda ratio est incorruptibilitas vera corporis huius, quod surrexerit glorificatum, immortale, immutabile, & impassibile, nec potest corrumpi. psal. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Vnde cum illud manducamus, non sicut alius cibus corrumperetur, nec mutatur in corpus nostrum, sed influit nobis sine corruptione sui spirituale nutrimentum. Hoc figuratur. 3. Regum. 17. Vbi pugillus farinae non deficit in domo viduae per multos dies cibans familiam totam, iuxta verbum Eliae. August. Qui manducat me, dicit Dominus, viuet propter me. Quando enim manducatur hic panis vita manducatur, nec occiditur quando manducatur: non occidit, sed mortuos viuificat. Viuit manducatus, quia surrexit occisus. Hinc etiam lapidi pretioso comparatur, de quo virtus exit, ut phantasmata fugandi, vel inflationes sedandi, vel alia sine diminutione sui. Deute. 32. Conlittuit hominem ut surgeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Petra autem erat Christus. 1. Corinth. 10. Sicut ergo gemma virtutem suam effundendo non minuitur, sic corpus Domini nos pascendo non minoratur. Tertia ratio ad idem, infinita causa pascenti: qui enim ad eum accedere possunt, partem sufficienter inueniunt, hinc fons, & lux vera dicitur. De primo Genes. 2. Fons ascendeat a terra, id est, Christus. Dicit glossa. Irrigans vniuersam superficiem terrae, id est, inspirans cordi vtilia & honesta. Leuit. 2. Derelinquerunt me fontem aquae viuae. De secundo, Ioan. 1. Erat lux vera &c. Sicut ergo fons terram rigat, & sine sui diminutione herbas innumeras & arbores nutrit, sic Christus Ecclesiam pascat, sicut

sicut sol non deficit toti mundo lumen suum communicando, sic nec Christus Ecclesiam totam pascendo. Item, exemplum de candelis, in qua millesies tantus ignis sumi potest, quantum in ea est, nec propter hoc minuitur lumē eius. Igitur multo potius Dominus nos seipso pascat, nec tamē deficit. psal. 144. Oculi omnium in te sperant Domine. Idē. psal. 101. Tu autē ipse es &c. Secundum mirabile signum in perceptione corporis Domini est, quod si non manducatur, quodam modo minuitur. Ad intelligentiam tam mirae rei sciendum, quod duo sunt corpora mystica in hoc mundo. scilicet corpus mysticum Christi, & corpus mysticum diaboli, siue Antichristi, ad quorum alterum pertinent omnes homines mundi. Corpus mysticum Christi sancta est Ecclesia, tanquam ipsius munda & fidelis sponsa, cuius ipse caput est, & singulae personae fidelium sine culpa criminali sunt ipsius membra: & omnes qui corpus eius digne sumunt, ipsius membra fiunt. Primae ad Corin. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Sicut enim corpus vnum est, & multa habet membra, sic & Christus. Item. 1. Corinth. 10. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Corpus diaboli vniuersitas est iniquorum tanquam illius nutrix adultera, cuius ipse caput est, & singulae personae malorum eius membra. Iob. 41. Corpus eius scuta fusilia compactum squamis se prementibus. Grego. Corpus diaboli sunt omnes iniqui, qui quia per obstinationem duri sunt, & per vitam fragiles, scutis fusilibus comparantur. Sciendum, quod sicut Christus per se, & per suos semper studet membra diaboli praescindere, & suis membris incorporare, secundum illud Act. 10. Surge Petre occide & manduca: sic diabolus per se & per suos conatur membra Christi tollere, & membris suae meretricis vilius vnire. Primae Pet. 5. Sobrius estote, & vigilate &c. Deut. 31. Populus iste fornicabitur post deos alienos, & derelinquet me. Primae ad Corin. 6. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? quasi diceret. Absit, ut faciam tantum nefas. Quod tamē, heu, multi faciunt. Aug. Non possunt simul esse membra Christi, & membra meretricis. Nec dicendi sunt manducare corpus Christi. scilicet spiritualiter, & si manducant sacramentaliter. Sed non manducando spiritualiter corpus Christi, & male viuendo, tollunt Christi membra, & faciunt ea membra diaboli, & sic diminuunt, quantum in se est, corpus Christi. Quod enim diabolo in animabus accrescit, Christo descrecit. Et sic corpus Christi mysticum diminuitur. Tertium mirabile signum in perceptione Dominici corporis est, quod dum manducatur a fidelibus, tunc augmentatur. Hoc probatur dupliciter, ratione, & similitudine. Primo, probatur ea ratione, quod dum manducatur corpus Christi non ipsum ut alius cibus in manducationem conuertitur, sed econuerso vere manducans in illud spiritualiter conuertitur & mutatur. Nam manducantem se Dominus sui corporis mystici membrum facit, & sibi eum incorporat cum suo corpore, quod de Virgine sumpsit, quodammodo vnum efficit. Primae ad Corin. 12. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Idem 1. Corinth. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Aug. Commendauit Christus in hoc sacramento corpus & sanguinem suum, quod & fecit nos ipsos, nam & nos ipsi sumus facti corpus eius. Caro enim nostra carni eius vnita & incorporata vnum cum illo efficitur. Osee vlti. Conuertentur sedentes in vmbra eius, viuent tritico, quasi diceret, fideles viuēt tritico, id est, Dominici corporis sacramento. Quod sacramentum dicitur vmbra Christi, quia dat se ibi non in sua luce, sed in velamine, quod sic comedentes conuertentur, quia in corpus Christi mutabuntur. Et sic patet, dum multi fidelium comedunt corpus Christi, & in illud ipsi mutantur, & membra eius efficiuntur, quod corpus Christi dum manducatur, augmentatur. Secundo, probatur idem similitudine humanae scientiae: nam quanto magis homo scientiam suam alijs distribuit, tanto plus crescit Matth. 25. Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque &c. Boetius. Scientia est nobilis animi possessio, quae auarum dedignatur possessorem. Nisi enim publicetur, elabatur, & distributa suscipit incrementum. Similiter diuina sapientia incarnata multis in cibum donata sapientes facit, & in se quodammodo conuertit, & sic dum comeditur, non minuitur, sed augmentatur. Ecclesiast. 1. Creator omnium creauit sapientiam spiritu, scilicet, incarnari fecit, & secundum datum suum praebet illam diligentibus se. Et in hoc sapientia Dei crescit, dum multos in sapientia crescere facit. Ad Ephe. 4. Crescamus in illo per omnia, qui est caput nostrum Christus, ex quo totum corpus compactum, scilicet, per fidem, & connexum per charitatem, in mensuram vnus cuiusque membra augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate.

CAP. XV.

De qualitate nostrae preparationis ad sacramentum.

Venite, comedite &c. Thema speciale. Probet autem seipsum homo &c. 1. Corin. 11. Probet, id est, praeparat se, examinet, purget. Item, aliud thema: Praeparate corda vestra Domino. 1. Regum. 7. Quartum principaliter circa sacramentum Dominici corporis notandum, est qualitas nostrae preparationis. Nam valde iustum est, ut ad tam dignum & venerandum cibum, scilicet, ad ipsum Dominum omnium non incurate & in deuote, sed aliquo competenti modo praeparati accedamus. Exod. 19. Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos, similiter & alij. Praeparatio nostra considerari potest in tribus. In dignitate ipsius corporis sacri. Nam quia mundissimum, & Deo viuo plenum & vnitum, necesse est illud suscipienti per tria praeparari, scilicet, per fidei plenitudinem. Ad Heb. 10. Accedamus cum vero corde in fidei plenitudine, cum vero corde. id est, cum vero intellectu sine errore. In plenitudine fidei, id est, in plena fide credentes quae non videmus, scilicet, sub specie panis esse totum Christum, verum hominem, & verum Deum. Propter huius fidei magnum meritum, dicitur 2. Petri 1. Credentes in Christum quem non videtis, exultabitis letitia inenarrabili. Secundum praeparatum est munditiae magnitudo, quia congruum est ut vas suscepturum corpus mundissimum, sit mundum. Exod. 21. Sume vas vnum, & mitte manum ibi. Vas vnum quasi singulariter & excellenter mundum. Hinc apostolus. Heb. 9. Vas istud dicit esse vnam auream. Decet enim cor quasi aurum esse vnam auream. Magnam munditiam, quod capere debet caelestem panem. Alexander Papa. Nihil in sacrificijs maius esse potest quam corpus & sanguis Christi, nec vlla oblatio hac potior est, sed omnes praecellit, quae pura conscientia offerenda est, & pura mente sumenda. Hugo. Pura conscientia est quando non habet de praeparatione.

rito iustam accusationem, de presenti iniustam de-
 stationem, sed de futuro iustam voluntate. Matth. 27.
 Ioseph petiit a Pilato corpus Iesu. Et accepto corpore,
 inuoluit in sindone munda. Glof. Sindone munda in-
 uoluit Iesum, qui pura mente eum suscipit. Hinc etiam
 mos Ecclesie habet, ut sacramentum altaris non serico,
 non panno tincto, sed puro linteo celebretur. In
 tribus vero quae perducunt corporale lineum ad can-
 dorem, intelliguntur tria, quae faciunt ad nostram mun-
 dificationem. Primo enim lauatur, secundo torque-
 tur, tertio exiccatur. Si quis ad suscipiendum Domi-
 num bene mundus vult fieri, primo debet per aquam
 lacrymarum mundari: secundo, per opera penitentiae
 torqueri: tertio, per feruorem amoris Dei a carnalium
 desideriorum humore siccare. De primo ad Heb. 10.
 Accedamus aspersi corda a conscientia mala, & abluti
 corpus aqua munda, id est, mundati lacrymis a pecca-
 tis, cordis & corporis. Exod. 30. Lauabunt Aaron &
 filii eius manus & pedes, id est, opera & cogitationes,
 aqua compunctionis, & confessionis, quando accessu-
 ri sunt ad altare ne moriantur. Hier. 4. Laua a malitia
 cor tuum Ierusalem, ut salua fias, vique quo morabu-
 tur in te cogitationes noxiae? psalm. 31. Lauabo per sin-
 gulas noctes, id est, pro singulis peccatis lectum meum,
 id est conscientiam &c. De secundo, Exod. 26. Corti-
 nas tabernaculi, id est ornatus animae facies de bysso re-
 torta, id est de operibus penitentiae, ieiuniis, orationi-
 bus, afflictionibus, & huiusmodi. Primae ad corin. 9.
 castigo corpus meum &c. Ecclesiastici 33. Seruo ma-
 liuolo, id est, corpori, tortura & coepedes, mitte illum
 in operationem ne vacet. psal. 33. Multae tribulatio-
 nes iustorum. De tertio, psal. 18. In sole posuit taber-
 naculum suum, scilicet ad siccandum per amorem di-
 uinum, ut fiat valde mundum & pulchrum. Cantico-
 rum 4. Tota pulchra es amica mea &c. quia scilicet be-
 ne lota, torta, & exiccata. Numeri 9. Sanctificamini, cras
 comedetis carnes. Tertium preparatiuum est oratio-
 nis deuotio. psal. 104. Petierunt, & venit coturnix, &
 pane caeli saturauit eos. Iob. 3. Antequam comedam,
 suspiro. Hinc Maria Magdalena, & aliae deuotae por-
 tabant aromata, dum quaerebant corpus Domini, Luc-
 cae 23. Sic nobis accessuris ad corpus Domini prae-
 banda est orationis deuotio, ut quod forte minus pa-
 rati sumus per ieiunium, & confessiones, suppleat spi-
 ritualium aromatum, id est, orationum oblatio. Secun-
 di Paralip. 30. Magna pars populi quae sanctificata non
 fuerat, comederat Phasem, & orauit pro eis rex Ezechias
 dicens. Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in
 toto corde requirunt eum, & non imputabit eis quod
 minus sanctificati sunt. August. Quamuis quis pecca-
 to mordeatur veniali, peccandi tamen de caetero non
 habeat voluntatem, satisfaciat lacrymis, & orationi-
 bus, & confidens de Domini miseratione accedat ad
 Eucharistiam intrepidus & securus. Secundus modus
 nostrae preparationis consideratur in hostia panis. Si-
 cut enim grana frumenti arte humana gradatim pro-
 ficunt ad panis complementum, sic anima peccatrix
 gratia Dei proficit ad bonum statum, in quo licenter
 suscipit corpus Dominicum: grana ex quibus fit ho-
 stia, signant statum peccatoris propter tria. Sunt enim
 dura, & fursure operata, & ab inuicem distincta, sic
 peccator durus est in corde, qui non vult conuerti ad
 dulcem Deum de sua iniquitate. Hier. 5. Indurauerunt
 facies suas supra petram, & noluerunt conuerti.
 Item, peccator operatus est quasi fursure peccati defor-
 mitate. Hier. 2. Quam vilis facta es nimis iterans vias

tuas. Item, peccator diuisus est a proximo suo chari-
 tatis priuatione. Osee. 10. Diuisum est cor eorum, nunc
 interierunt: sed grana ad statum in quo sunt in hostia
 per hunc modum sunt deducta. Primo, contrita est
 eorum durities per molam, & in minimas partes re-
 ducta: secundo, a fursure sunt mundata: tertio, com-
 mixta est farina adiuuicem per aquam, & per ignem
 decocta, & in panem solidata: sic peccator qui dignus
 erit sumere corpus Domini, debet se per tria quae in
 his signantur preparare, per cordis contritionem,
 per oris confessionem, per proximi dilectionem. De
 primo, Isa. 47. Tolle molam, mole farinam, quasi dic-
 ceret, fac in te molam spiritualem de duobus mola-
 ribus considerando misericordiam Dei, & iustitiam
 ad emolliendam cordis tui duritiam: misericordiam
 quasi superiorem lapidem qui nunc operatur & cir-
 cuit, sed post hanc vitam operari cessabit. psalm. 85.
 Misericordia tua magna est super me &c. Item, confi-
 derando iustitiam quasi inferiorem lapidem, qui nunc
 iacet & quiescit, sed post hanc vitam eleuatur, opera-
 tur & circuit. Osee. 8. Iudicabo te iuxta vias tuas, non
 parces oculus meus, & non miserabor. Matth. 21. Su-
 per quem ceciderit lapis iste, conteret eum. Roman. 11.
 Vide Dei bonitatem, & seueritatem. Iob. 5. Deus
 emolliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.
 Deus cui proprium est misereri. omnipotens quem
 oportet iuste iudicare. psalm. 50. Sacrificium Deo spi-
 ritus contribulatus. De secundo. Amos nono. Ecce
 ego mundabo, & concutiam domum Israel, sicut con-
 cutitur triticum in cribro, vbi scilicet fursures sepa-
 rantur a nucleo, impurum a puro, sic per confessionem
 mundatur anima a vili peccato. psalm. 95. Confessio
 & pulchritudo &c. primi Mach. 3. Dixit Iudas & fra-
 tres eius, id est, cōsistentes. Ecce contriti sunt inimici
 nostri, ascendamus nunc mundare sacramenta nos-
 tra. Ecclesiastici 2. Qui timent Dominum, prepara-
 bunt corda sua, & in conspectu eius sanctificabunt
 animas suas. Glof. Felix anima quae quotidie mun-
 dat cor suum, ut suscipiat habitatorem Deum, cuius
 possessor nullius eget bono, quia omnium bonorum
 auctorem in se habet. De tertio, Gen. 17. Accelera tria
 ista similia commisce, & fac subcineritios panes, ut
 sic vitulum optimum cum illis comederet. Qui enim
 vitulum optimum, id est, corpus Christi sumere vult,
 prius debet tribus satis similia panem igne coquen-
 do solidare, id est, ad tres hominum differentias, sci-
 licet superiores, aequales, inferiores veram dilectio-
 nem seruare. 1. Corinth. 10. Vnus panis, & unum cor-
 pus, multi sumus qui de uno pane & de uno calice
 participamus. August. Qui accipit mysterium uni-
 tatis, & non tenet vinculum pacis, non mysterium
 accipit pro se, sed contra se. Matth. 20. Intrauit rex
 ut uideret discumbentes, & uidit unum non habentem
 uestem nuptialem, id est, charitatem, & ait mi-
 nistris. Ligatis manibus & pedibus &c. Item eius-
 dem. 5. Si offers munus tuum &c. Glo. Si fratrem le-
 sisti, reconciliare ei, etiam si aduersarius fuerit, esto
 beniuolus, ut fiat amicus, & tunc offers munus
 tuum, ut sit Deo gratum. Propter praedicta in pa-
 ne notanda dicitur Exod. 12. Azyma comedes, id est,
 panem sine fermento, & erit quasi signum in manu
 tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, quod
 scilicet significatur in eo quod dictum est, cordis con-
 tritio, oris confessio, proximi dilectio, quibus debe-
 mus nos preparare, ut digne possimus ad Christi cor-
 pus accedere.

De preparatione nostra in tertio, scilicet agno
 paschali.

Venite, comedite. Item. Probet autem seipsum ho-
 mo. Thema speciale. Sanctificamini, cras comede-
 tis carnes. Numeri nono. Thema proprium. Ecce agnus
 Dei. Ioan. 1. Hic dicendum est qualiter ex figura agni
 paschalis consideretur nostrae preparationis modus,
 de qua Exod. 12 legimus. Haec figura in tres partes est
 diuidenda. Prima pars est ipse agnus edendus, secun-
 da fercula cum quibus est edendus, tertia personarum
 edentium habitus. In prima discimus preparari per fi-
 dei integritatem, in secunda per animi virtuositatem,
 in tertia per vitae honestatem. Prima pars istius est ip-
 se agnus, qui secundum legem manducatur, & in hoc
 tria considerantur. Primo, quando comedendus est,
 quia in nocte, cum res plene non videtur, in quo cre-
 dendum significatur quod corpus Christi in presenti
 nobis dari debuit non manifestum, sed in sacramento
 velatum. Thobiaz. 12. Sacramentum regis absconde-
 re bonum est. 3. Regum. 8. Dominus dixit ut habi-
 taret in nebula. In secundo, scilicet quod non comeditur
 ex eo crudum, significatur quod non debemus
 credere Christum esse hominem purum. Item, quod
 non comeditur aqua coctum, significatur quod non de-
 bemus credere Christum secundum communem ho-
 minum consuetudinem conceptum, aut natum. Item,
 quod comederunt eum tantum assum igni, significatur
 quod Christi incarnatio, & eius corporis consecratio
 credenda est celebrari per potentiam Spiritus sancti. In
 tertio, scilicet quod caput agni cum pedibus & intesti-
 nis vorari praecipitur, significatur esse credendum quod
 in hoc sacramento totus Christus cum diuinitate &
 corpore & anima continetur & sumitur. Secunda pars
 huius figurae sunt fercula tria, cum quibus solebant
 agnum manducare, scilicet lactucae agrestes, panes azy-
 mi, & sanguis agni. Exod. 12. Edetis carnes agni, & azy-
 mos panes cum lactucis agrestibus: & sument de san-
 guine agni, & ponent super vtrumque postem, & in su-
 perliminaribus domorum. Primum ferculum, scilicet
 lactucae agrestes, significant dolorem de peccatis:
 secundum, scilicet panes azymi, intentionem puram
 cum operibus bonis: tertium, scilicet sanguis agni, me-
 moriam & imitationem dominicae passionis, quibus
 preparari debet anima fidelis. De primo Greg. super
 illud. Exo. 12. Lactucae agrestes valde amarae sunt, car-
 nes vero agni cum his comedendae sunt: quia cum cor-
 pus Christi accipimus, compungi pro peccatis debe-
 mus, ut amaritudo penitentiae abstergat amorem per-
 uertae vitae. Isa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos
 &c. De secundo. 1. Corinth. 5. Epulemur non in fer-
 mento veteri, id est, in corruptione superbiis, quae fit in
 Deum: neque in fermento malitiae, quae fit in proximum:
 & nequitiae quae fit in seipsum, sed in azymis sincerita-
 tis, id est, in sinceritate a vitiiis, & veritate bonorum ope-
 rum, ut scilicet studeamus esse in nouitate vitae sine
 omni fraude de fermento veteri. Gregor. Panes sine
 fermento comedit, qui recta opera sine corruptione
 inanis gloriae facit de fermento malitiae. Idem. Pa-
 nes sine fermento malitiae manducat, qui opera mis-
 ericordiae sine peccati admistione exhibet, ne peruerse
 rapiat, quod quasi recte dispensat: vnde per Amos. 4.
 increpando dicitur. Sacrificate de fermento laudem.
 De fermento enim laudem immolat, qui Domini sacri-
 ficium de rapina portat de fermento nequitiae. Exod.

A 12. Qui comederit fermentatum, peribit anima eius
 de caetu Israel. Fermentatum comedere est delectari
 peccati corruptione, quod committitur in se. Plaml.
 23. Dixit iniustus ut delinquat &c. De tertio ferculo su-
 pradicto. Grego. Sanguis agni super vtrumque po-
 stem ponitur, quando non solum ore corporis, sed et
 ore mentis hauritur, & ad imitationem intenta mente co-
 gitatur. Nam qui sic Redemptoris sanguinem accipit,
 ut imitari passionem nec dum velit, in vno tantum
 parte sanguinem ponit. Item, in superliminaribus po-
 nendus est sanguis agni, quia non tantum in memo-
 ria, sed in manifesto portari debet crux passionis Chri-
 sti. Gal. ultimo. Mihi absit gloriari &c. vnde & stig-
 mata Domini Iesu in corpore meo porto. Tertia pars
 huius figurae est habitus, siue tria insignia illorum qui
 manducauerunt agnum, scilicet cingulus renum, cal-
 ciamenta pedum, baculus manuum. Exo. 12. Sic man-
 ducabitis agnum. Renes vestros accingetis, calciamen-
 ta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus.
 Primum designat carnis & mentis continentiam, se-
 cundum exemplorum patrum custodiam, tertium vi-
 tiorum nostrorum correctionem, & exiguntur ad com-
 munitatem preparationem. Primum preparatiuum
 est mentis & carnis continentia in cingulo renum fi-
 gurata. Grego. In renibus accipitur carnis delecta-
 tio, vnde psal. 25. Vre renes meos, & cor meum. Qui
 ergo Pascha comedit, renes accingat: quia qui corpus
 Domini accipit, voluptatem domat, luxuriam refrat-
 nat: haec preparatio continentiae attendenda est quan-
 tum ad tria genera hominum, scilicet coniugatos, &
 de incontinentia penitentes, & spirituales. Primum
 ante sacram communionem continentiam debent ser-
 uare aliquantam, secundi logiore, tertii continuam.
 De primo dicitur ad David. 1. Reg. 21. Si pueri mun-
 di sunt maxime a mulieribus, manducant, scilicet pa-
 nem sanctum: respondit David. Si de mulieribus agi-
 tur, contumimus nos ab heri & nudus tertius. Dedit
 ergo eis sacerdos sanctificatum panem. Exod. 19. De-
 scendit Dominus coram omni plebe super montem
 Sinai, scilicet in igne, & nubis caligine. Estote ergo pa-
 rati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus ve-
 stris. Si talis continentia seruata est ad figuram, quan-
 to magis seruanda est ad corporis Christi veritatem?
 De secundo, Leu. 13. Homo qui fuerit leprosus, aut pa-
 tiens fluxum seminis, id est, peccans per innocentiam
 carnis, non vescetur de his quae sanctificata sunt mihi,
 donec sanetur, scilicet per penitentiam. Hinc statuti
 sunt ante Pascha. 40. dies penitentiae, ut his peractis
 in ieiuniis, & orationibus, & continetia, & bonis ope-
 ribus, tunc possint communicare penitentes cum aliis
 bonis Christianis. Hinc super illud 1. corin. 12. Si nos
 metipfos diiudicemus &c. dicit Aug. Ab ipsa mente
 penitentis talis sententia proferatur, ut se indignum
 iudicet participatione corporis & sanguinis Domini,
 ut ad tempus per ecclesiasticam disciplinam a sacra-
 mento caelestis panis separetur. Indigne enim accipit,
 si tunc accipit, cum debet agere penitentiam, id est, quan-
 do incipit, ergo se prius iudicet, ut a se iudicatus non
 iudicetur a Domino. De tertio, scilicet de continentia
 continua & sempiterna, scilicet omnimodam & per-
 petuam castitatem conseruare. Leu. 21. Sacerdotes sancti
 erunt Domino suo, & non polluent nomen eius. Incen-
 sum enim Domini & panes Dei sui offerunt, & ideo san-
 cti erunt. Beda. Si veteris testamenti sacerdotes secun-
 dum ordinem vicis suae intraturi templum ad offeren-
 das legales hostias a propriis vxoribus oportuit abstinere

re, quanto magis nostri sacerdotes, quos ad consecrandum sacrosanctum corpus Domini paratos semper esse oportet, & continuam, & sempiternam semper debent castitatem conseruare? Secundum præparatum est exemplorum patrum custodia per calciamenta pedum figurata. Grego. Calciamenta in pedibus habere, est mortuorum patrum vitam aspice te, & nostra vestigia a peccati vulnere custodire. Cant. 5. Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis, gressus sunt profectus operum in calciamentis, idest, in consideratione vitæ patrum. Tertium præparatum est correctionis disciplina in baculis manuum figurata. Baculus enim significat rectitudinem iustitiæ, qua debemus nosmetipsos de nostris excessibus ante communionem iudicare. Psalm. 44. Virga directionis virga regni tui &c. Apprehendite disciplinam &c. 1. Corinth. 11. Qui manducat & bibit indigne, quod si nosmetipsos diiudicemus &c. Augu. Ascendas hic aduersus te tribunal mentis tuæ, & constituto in corde iudicio adlit accusatrix cogitatio, & testis conscientia, & carnifex timor Domini, inde quidam sanguis animæ cõsentis per lacrymas profluat, & sic cessat vindicta diuina, cum confessio & correctio præcedit humana, & sic homo dignus erit ad sumendum corpus Christi nunc in sacramento, & perfecta fruitione in futuro. De primo, Deut. 8. Afflixit te Dominus penuria, & dedit tibi cibum manna quod ignorabas: afflixit te, idest, fecit vt affligeres te & corrigeres, penuria, idest, pena uoluntatis tuæ, & voluptatis carentia, & tunc dedit tibi celestem panem corporis sui. De secundo, ad Hebræ. 12. Omnis disciplina in præsentia non videtur gaudij, sed meritis: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Item, præparatum ad corpus Domini suscipiendū esse potest manducatio spiritualis, secundum quod perfecti manducant ratione meditationis deuotæ, de quo infra sermone decimo nono ante medium, & in medio.

C A P. XVII.

De triplici modo manducandi, & primo de sacramentali tantum.

Venite, comedite &c. Thema proprium. Quicumque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. 1. Corinth. 11. Quintum principale circa sacramentum Domini corporis notandum, est modus manducationis, & hoc triplex, scilicet sacramentalis tantum, spiritualis tantum, sacramentalis & spiritualis simul. Ad hoc intelligendum sciendum, quod in cibo altaris duo sunt, scilicet sacramentum, & virtus sacramenti. Sacramentum, ut dicit August. duobus consistit, visibili panis & vini specie, & inuisibili carne & sanguine Christi. Virtus vero sacramenti est sanatio a damnatione mortis eterne. Hanc virtutem sacramenti crediderunt & gustauerunt spiritualiter omnes saluandi ab origine mundi, & quotidie gustant omnes boni Christiani. Secundo modo tam boni quam mali hoc modo dissimili, quia mali manducant sacramentum tantum, idest, sub visibili specie panis corpus Christi: sed non virtutem sacramenti manducant spirituale, idest, salutem ad vitam æternam: boni vero manducant utrumque simul, scilicet sacramentum, & virtutem sacramenti. Ex his patet triplex modus

manducandi. Primus sacramentalis tantum, secundus spiritualis tantum, tertius sacramentalis & spiritualis simul. Primo manducant mali Christiani, secundo omnes saluandi, tertio soli boni Christiani. Primi manducant & non manducant, secundi non manducant & tamen manducant, tertii manducant & manducantur. Primus modus manducandi corpus Domini est sacramentalis tantum, quomodo mali Christiani manducant, quia uenerandum corpus in peccato mortali ore polluto sumentes, cordis affectum ab influenza virtutis bonitatis eius, peccatis suis immundis & duris quasi luto & lapide claudunt. Ezech. 14. Postuerunt immunditias suas in cordibus suis, & idola, scilicet scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Isti manducant & non manducant, manducant quidem, quia corpus Domini sumunt sacramentaliter, sed tamen non manducant, quia virtutem spiritualem, idest, salutem animæ non percipiunt. Ecclesi. 6. Est aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. Vir cui Deus dedit diuitias, & substantiam, & honorem, nec tribuit ei potestatem vt comedat ex eo. Hebr. vi. Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt, idest, peccatis carnalibus. 1. Corinth. 10. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem demoniorum. Grego. Est quidem in peccatoribus & indigne sumentibus vera Christi caro, & verus sanguis, videlicet præsentia li essentia, non salubri efficiencia. August. Qui discordat a Christo nec manducat carnem eius, nec bibit sanguinem, & si tantæ rei sacramentum quotidie sibi sumat ad iudicium. Discordat a Christo qui cordis effectum ab eo auerrens ad peccatum conuertit, & talis vere miserabilis dici potest, ad quæ tam magnum bonum frequenter venit, & nullum exinde spirituale lucrum accipit, siue percipit. Hoc modo, scilicet sacramentaliter manducantium, tria sunt genera, primi malivolii, secundi dolosi, tertii præsumptuosi. Primi sunt qui corpus Domini sumunt in peccandi voluntate. Secundi sunt hypocritæ, qui foris boni appetentes occulte sunt prauis, & tanquam iusti accedunt ad altare. Tertii sunt qui maxime mali sunt, & tamen præsumunt communicare, de duobus primis potest hic dici, & de tertio in sequenti. De primo genere malorum communicantium, scilicet de maleuolis. Mai. 19. Appropinquat populus iste ore suo, cor autem eorum longe est a me. Appropinquat ore per sacramenti susceptionem, sed cor longe est per peccandi voluntatem. Tales tria mala sequuntur, peccati sui aggrauatio, a gratia Christi separatio, ad æternam pœnam condemnatio. De primo, Matth. 15. Non est bonum sumere panem &c. Canibus, idest maleuolis. Augusti. Habentes voluntatem peccandi grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificatione. De secundo, Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant a Deo &c. De tertio, 1. Cor. 11. Quicumque manducauerit hunc panem &c. Ambr. Indignus est qui nõ deuota mente accedit ad Eucharistiã, aut in voluntate peccandi manens reus est corporis & sanguinis Domini, idest, ac si Christum occideret punietur. De secundo genere malorum comunicantium, scilicet de dolosis, siue hypocritis. 2. Timo. 3. In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt hoies seipsos amantes, habentes quidæ speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, speciem pietatis. glos. idest, religionis, quia eadem sacramenta habent cum pijs virtutem pietatis, idest, charitatem abnegantes, multa s. mala occulte peccantes & manifesta

De tertio genere indigne manducantium, scilicet de præsumptuosis.

Venite, comedite &c. Item. Quicumque manducauerit hunc panem &c. De tertio genere malorum indigne communicantium est hoc dicendum, scilicet de præsumptuosis, qui non timent communicare, vel celebrare in magnis criminibus & manifestis. De his. 1. Corinth. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, idest, valde malum est illi. Vnde sciendum quod duplex est effectus corporis Domini, scilicet bonitatis, quoad bonos: feruoratis, quo ad malos, & tamen ipsum semper immutabile & bonum in se manet, sed iusto iudicio effectus eius mutatur in his qui male eo vtuntur. August. Sancta malis possunt obesse, quia qui manducat corpus Domini indigne, iudicium sibi manducat, non quod res illa mala sit, sed quia malus quod bonum est, male accipit: huius rei exemplum est in sole & in vino. Nam eandem solis lucem, quam oculus sanus ad delectationem & confortationem, æger suscipit ad turbationem. Et vinum quod sanus homo ad iocunditatem & confortationem, febricitans accipit ad maiorem infirmitatem, vel certe ad mortem. Hinc est quod indigne communicantes tria mala sequuntur, scilicet magna culpa, Dei offensa, multiplex plaga. Primum malum præsumptuose manducantium est magna culpa. Hiere. 11. Nunquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, quibus gloriata es? Isidorus. Qui scelerate viuunt in ecclesia Dei, & communicare non desinant putantes se tali communicatione mundari, discant nil ad emendationem proficere sibi, dicente eodẽ propheta. Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa? nunquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas? quasi diceret. Non auferunt, sed augmentant. Huius triplex est ratio, scilicet peruersa intentio. Actionis enim voluntariæ triplex est radix, siue principium, vel natura, uel virtus bona, vel libido. Omnis actio cuius radix est natura, vel virtus, bona est: cuius autem radix libido, mala est. Sed eius qui in peccato mortali est scienter, & sumit corpus Christi, non potest esse radix natura, neque virtus aliquo modo dicatur quod aliquis tam pretiosam, ac uenerandam in loco, vel vase in mundo poneret, vnde peccatoris, qui corpus Domini sumens ponit in ore suo polluto & corpore, radix est libido. i. peruersa intentio, vt lucris temporalis, vel vanæ laudis, vel alicuius deceptionis. Secunda ratio culpe istorum est diuini præcepti transgressio. Sicut. n. Dominus in statu in nocte lignum vitæ ad edendum concessit, & in statu culpæ prohibuit, sic nobis in statu bono corpore Christi concessit, & in malo prohibetur. Mat. 6. Nolite sanctum dare canibus. i. immundis peccatoribus. Leui. 21. Homo qui hauserit maculam. s. peccati, nõ offerat panem Dño, nec accedat ad ministerium eius. Tertia ratio culpe istorum est maxima ingratitude. Quæ enim potest esse maior quam si quis habens dominum, a quo accepisset quicquid boni haberet, & ipsum insuper morte sua de suspendio liberasset, eundem dominum in stabulum immundissimum inimici sui traditione duceret, & ibi conculcasset, & rursus occideret? Tanta ingratitude peccant, qui corpus Domini sumunt in peccato mortali. Psalm. 34. Retribuebat mihi malapro bonis, & odiũ

in dilectione mea. Et iterū. Psal. 55. Cōculcauerūt me inimici mei &c. Hebra. 10. Quanta putatis deteriora mei in supplicia, qui filiū Dei cōculcauerit, & sanguinē testamēti pollutū duxerit, i quo sanctificatus est? scilicet in morte Christi. Ambro. Christum ille conculcat, qui libere peccat absque timore, & p̄nitentia, & qui eo indigne participat. Idem. Qui indigne Christum sumit, idem est ac si interficiat. Augu. Quam temerarium est, quāmq; nefarium est cruentis manibus intemeratā Virginis tractare filiū? Quis auditus sustineret aurium? quis oculus nō confunderetur ad intuitum? cuius mens non raperetur in excessum, ubi mundi pretium mittitur in sterquilinum? Non enim minus est detestabile in os pollutum, quā in lutum mittere Dei filium. Secundum malum istorum est magna Dei offensa, Zacharia. 1. Ira magna ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum, quasi diceret Dominus. Parum irascor hominibus propter peccata quae committuntur in proximum, sed maxime eo quod peccat in Deum. 1. Regum. 2. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Deum, quis orabit pro eo? Glos. Quanto maior gloria, tanto maior offensa. Malach. 1. Ad vos, o sacerdotes, qui despiciatis nomen meum, & offertis super altare meum pollutum panem. Glos. Corripit sermo diuinus episcopos, & ministros ecclesiae negligentes, & omnes qui Christi nomine cēsentur, cur nomen despiciant, qui bus aperit causas offensa, quod pollutum panem offerunt. Polluit enim panem, id est, corpus Christi, qui indigne accedit ad altare, & mensam Domini si non scelerata voce, scelerato opere despicit, & dum sacramenta violantur, ipse cuius est sacramentū, violatur. Tertium malum istorum est multiplex plaga, & grauis est iusta Dei vindicta. Sicut enim ab antiquo filiis Israel maximum erat peccatum, & pessimarum causa maledictionum, quod per idolatriam Deum proiecerunt, & postea Iudaeis impijs quod Christum non susceperunt: sic modo Christianis maximum est peccatum, & causa plagarum, quod corpus Saluatoris indigne suscipiunt. Greg. Creator omnium per incarnationis mysterium Iudaeam visitare dignatus est: sed quia non cognouit tempus visitationis suae, ideo gentibus frequenter in praedam data, nouissime Romanis tradita est, & uenerunt super eam omnia genera maledictionū, quae in libro legis scripta sunt: similiter his qui gratia Dei ingrati accipiunt, certa est damnatio. Si enim quis iritam legem Moyſi fecerit, sine ulla miseratione moritur, quanto deteriora supplicia meretur qui filiū Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit? Haec supplicia possunt dici triplices plage, prima multa damna spiritualium bonorum: secunda, sterilitas terrae, siue caristia temporalium: tertia, pestes corporum, & strages hominum. De prima Treno. 1. Manū suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium tuum, de quibus preceperas ne intrarent ecclesiam tuam. Glos. Hostis antiquus ad desiderabilia ecclesiae manū mittit, & spirituales ornatum aufert in membris suis, fidem contaminans, baptisma rescindens, id est, gratiam in baptismo datam, doctrinam corrumpens, corpus & sanguinem Christi indigne tractans, & vasa pretiosa, id est, oues Christi quasi lupus deuastans: & causa tanti mali redditur, quia gentes, id est, carnem amantes, & Christi circuncisionem non habentes, ministri altaris efficiuntur. De secunda plaga. Deut. 28. Si audire nolueris

uocem Domini Dei tui, ut facias omnia mandata eius, ueniet super te omnes maledictiones istae. Maledictus fructus terrae tuae, armenta bouum tuorum, & greges ouium. Mittet Dominus super te famem, esuriam, & increpationem in omnia opera tua. Haec plaga ueniet, si audire nolueris mandata Dei, scilicet praecipue de corpore Domini indigne tractando, secundum illud Leui. 21. Homo qui habuerit maculam peccati, non offerat panem Deo, nec accedat ad ministerium eius, Genes. 3. Quia comediſti de ligno, ex quo praecipi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi. De tertia plaga. 1. Corin. 11. Probet seipsum homo &c. Qui enim manducat indigne, iudicium sibi manducat &c. id est, ad iudicium mortis se obligat: & multi alii propter scelus uisus saepe feriuntur, unde sequitur. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, scilicet somno mortis, vel Dei verberibus, vel praeciorum aduersitate, Numeri. 11. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, & ecce furor Domini excitatus in populum percussit eum plaga magna. Sed ecce contra has plagas, & omnia iam dicta mala, triplex remedium, primum est emendatio uitae per p̄nitentiam voluntariam: secundum est correctio malitiae per superiorum disciplinam: tertium mutatio incorrigibilis personae per iustitiae distributionem. De primo Iohel. 1. Depopulata est regio, luxit humus, id est, habitatores humi, quia perit messis agri, id est, spiritualia & temporalia. Accingite uos, & plangite sacerdotes, ululate ministri altaris, ingredimini & cubate in sacco. Accingite uos sacerdotes & ministri cingulo p̄nitentiae, & plangite puro corde, ululate in confessione & oratione, ingredimini ecclesiam per p̄nitentiam, unde existis per culpam, cubate in sacco, id est, delictis, quibus offendistis, per uitae austeritatem recompeſate, ut iram Dei possitis mitigare. De secundo, Mala. 3. Ecce ueniet Dominus quasi ignis cōflans, scilicet per iustos praelatos, & purgabit filios Leui, id est, ministros altaris, & erunt Domino offerentes sacrificia, & sic utique plagatus mitigabitur ira eius. De tertio, Ezech. 21 ludicabo uos dicit Dominus, & subiciam scepro meo, & eligam de uobis transgressores & impios, scilicet ad abijciendum qui in malo perseverant, id est, incorrigibiles, dicit glo. ut scilicet loco eorum iusti restituantur. Isa. 1. Conuertam manum meam ad te, & excoquā ad purum scoriā tuam, & auferam omne stannum tuum, & restituum iudices tuos, sicut fuerunt prius, & consiliarios tuos, sicut antiquitus, scilicet tempore Moyſi, & Machabaeorum, & Apostolorum. Post haec uocaberis ciuitas iusti, urbs fidelis. 1. Machabaeorum. 4. cogitauit Iudas de altari holocaustorum, quod propheta natus fuerat, quid de eo faceret, & incidit ei consilium bonū, ut destrueret illud, ne forte esset illis in opprobriū, quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti sunt illud, & posuerunt lapides in monte domus in loco aperto, quousque ueniret propheta, & responderet de eis, & acceperunt lapides integros secundum legem, & aedificauerunt altare nouum secundum id quod fuit prius.

C A P. XIX.

De secundo modo manducandi spiritualitantum.

Venite, comedite &c. Thema proprium, Patres nostri omnes eandem spirituales escam manducauerunt. 1. Cor. 10. id est, omnes boni ueteres in manna

na cibum inuisibilem, scilicet Christum spiritualiter intellexerunt, crediderunt, gustauerunt, & ab aeterna morte per eum sanati sunt. Secundus modus manducandi Christum est spiritualis tantum, & isto modo omnes saluati ab initio mundi manducauerunt, & saluandi manducant. Ambr. Non manducans manducat, & manducans non manducat, quia scilicet non manducans sacramentaliter, manducat spiritualiter, & e converso, Eccle. 6. Est vir cui dedit Deus substantiam & honorem, nec tribuit ei potestatem ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud, scilicet cum magno desiderio spiritualiter manducandi. Circa spirituales manducationem tria sunt consideranda, scilicet differentia personarum sic manducantium, ratio spiritualiter manducandi, effectus manducationis. Huius primum est differentia personarum sic manducantium, quae est triplex, incipientium, proficientium, perfectorum. Mat. 15. Manducantium fuerunt quatuor millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. In paruulis incipientes, in mulieribus proficientes, in uiris perfecti significantur. Secundum est ratio, qua dicuntur iam dicti spiritualiter manducare. Unde sciendum, primi, scilicet incipientes, manducant spiritualiter ratione fidei salutaris: secundi ratione bonae conuersationis: tertii ratione deuotae meditationis. De primis Abacuc. 2. & ad Hebr. 10. Iustus ex fide uiuit, tanquam ex cibo spirituali. Augu. Crede, & manducaſti. Credere enim in Christum, est credendo in eum ire, ipsi corde inherere, in ipso delectari, & per uerā charitatem membris eius incorporari. Secūdi, scilicet proficientes, manducant ratione bonae conuersationis. Io. 4. Ego cibum habeo manducare, quem uos nescitis: meus cibus est &c. Eccl. 24. Qui timet Deū, faciet bona, cibauit eum pane uitae &c. Iste cibus conuersationis consistit ex tribus uirtutibus quasi ex tribus ferculis, scilicet innocentia, p̄nitentia, & misericordia. De primo. Psal. 101. Percussus sum ut fenum, quia oblitus sum comedere panem meum. I. innocentiae, dum delectabar cibo malitiae. Augu. Panē de altari spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare portare, debitoribus peccata dimittere. De secundo. Psal. 126. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. I. p̄nitentiae pro peccatis. Thob. 1. Manducauit panē in luctu & tremore memorans sermonum Amos. Dies festi uestri, id est, gaudij in peccatis, conuertentur in lamentationē & luctum. Psal. 101. Cinerem, scilicet p̄nitentiae, tanquam panem manducabam. De tertio. Prouer. 11. Bene facit animā suā uir misericors, quia dum pauper ab eo reficitur, ipse multo magis a Deo spiritualiter pascit. Apoca. 3. Ecce sto ad ostium, & pulso in paupere, si quis aperuerit mihi &c. Tertii, scilicet perfecti, manducant spiritualiter ratione deuotae meditationis: & in hac manducatione tria erunt quae in commestatione corporali consistunt, scilicet appetitus, masticatio, & delectatio. Primo debemus esurire spiritualiter Christum cibum nostrum intimo corde desiderando: secundo, masticare magna distractione cogitationis: tertio, in eo delectari dulcedinem eligendo. Primo, debemus spiritualiter esurire Christum ardentem desiderando. Iob. 31. Si non dixerunt uiri tabernaculi mei, quis derit de carnibus eius saturerur? quasi optabant & desiderabant saturari. Eccle. 23. Qui edunt me, adhuc esurient &c. Greg. In spiritualibus delictis saturitas appetitum parit: quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur, quod audius ametur. Isa. 26. Domine nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animae &c.

Psal. 37. Ante te omne desiderium meum. Secundo, debemus spiritualiter masticare totum Christum, scilicet membra & caput, id est, nosmetipsos, & sanctos, & Saluatorem mundi distracta discussione cogitare, nos ipsos dijudicando, sanctorum vitam ad imitandum pertractando, incarnationis Christi beneficia deuotamente ruminando. Primo, perfecti masticant seipsos, diligenter se examinando & dijudicando. 1. Corint. 11. Probet seipsum homo, id est, examinet & purget, & non alium, seipsum totum scilicet cor, linguam, manum &c. & sic postea edat. Secundo, sanctos masticant mortuos & bonos adhuc uiuentes, vitam eorum ad imitandum considerando. Matt. 22. Ecce prandium meum parauit, tauri mei & altilia &c. Tauri sunt prophetae & Apostoli, qui fortitudine fidei quasi cornu principibus mundi resisterunt, & ab eis passi uirtutum nobis exempla reliquerunt. Altilia ab alendo dicta, pinguis sunt uolatilia, & significant sanctos interna charitate saginatos, & contemplationis penna alta petentes, occisa sunt, vel ab eo quod per p̄nitentiam, vel per mortem carnis iam in requie posita: haec nobis sunt spiritualiter masticanda, id est, ad imitandum diligenter consideranda. Deutero. 14. Omne quod mundum est, comedite: quicquid morticinum est, ne uescamini ex eo. Omne mundum, id est, honestis uerbis & moribus comedite, in corde ponite imitandum: quod autem morticinum est, id est, peccato contaminatum, ne uescamini ex eo consentiendo, vel idem faciendo. Philip. 4. De cetero fratres, quaecumque sunt uera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bona fama, si qua laus disciplinae, haec cogitate: quae audistis, & uidistis in me, haec agite, & Deus pacis erit uobiscum. Tertio, perfecti masticant spiritualiter carnem christi, scilicet incarnationis eius sacramenta & beneficia deuote meditando. Ioan. 6. Qui manducat carnem &c. id est, spiritualiter masticat. Augu. Hoc pertinet ad uirtutem sacramenti, non ad uisibile sacramentum, qui scilicet manducat intus non foris, qui manducat corde non qui premit dente, & hoc est quod Apostolus uigilanter dicit tantum de bonis, Omnes eadem escam manducauerunt. Tertio, debemus in spirituali manducatione delectari aeterna dulcedine, quae elicitur de Christi masticatione. Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima uestra, id est, in dulcedine spiritualis gratiae. Sapient. 8. Intrans in domum meam, conuiescam cum Dei sapientia, id est cum Christo, qui est sapida scientia. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus illius, sed laetitiam & gaudium, & in amicitia illius delectatio bona. Psal. 30. Quam magna multo dulcedinis tuae Domine. Gustate, & uidete &c. Canti. 3. Mel & lac sub lingua tua, id est, dulcedo spiritualis in meditatione cordis, haec dulcedo spiritualis est quaedam praegustatio gaudij caelestis ualens contra tria mala quae sunt in mundo. Ibi est falsa dulcedo in delectabilibus utendis, grandis amaritudo in aduersis sustinendis, tristis imago in bonis faciendis. De primo Prouer. 9. Aquae furtiuae dulciores sunt, & panis absconditus suauior: sed dulcedo falsa est, quia animae perditio. Iob. 34. Dulcedo illius uermis. Eccle. 9. Sicut pisces hamo capiuntur, sic homines tempore malo. Elca foris delectat, sed aculeus intus perforat. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos &c. De secundo. Psal. 103. Hoc mare magnum & spatiosum, quia scilicet in hoc mundo magna & multa amaritudo. Iere. 5. Cibabo populum

pulum istum absynthio, & potum dabo eis aqua felis. Iob 13. Homo natus de muliere & c. De tertio, Mat. 9. dixit Dominus cuidam diuiti. Vade, quaecunq; habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis & sequere me, qui contristatus in verbo abiit me rens. 1. Regum. 25. Dixerunt pueri Dauid ad Nabal, Quodcuq; inuenerit manus tua, da pueris tuis, & seruo tuo Dauid. Qui respondit. Tollam panes meos, & aqua, & carnes, & dabo viris quos nescio vnde sint? Genes. 4. Factum est post multos dies, vt offerret Cain de fructibus terrae munera Domino, & non respexit ad eum Dominus, nec ad munera eius. Huius causa fuit, quia male obtulit, scilicet de tristi corde & facie. Contra hoc valet dulcedo spiritualis, quia falsam dulcedinem mundi facit inspidam, grandem amaritudinem facit dulcem, tristem imaginem reddit iucundam. De primo, Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauos. Grego. Gustato spiritu desipit omnis caro. Philip. 3. Quae mihi fuerunt lucra, arbitratus sum propter Christum detrimenta, propter quem omnia arbitratus sum vt stercorea. De beato Aug. dicitur. Displicebat ei quicquid agebat in saeculo & c. De secundo, Deut. 33. Inundatione maris quasi lac fugent, idest, boni repleti dulcedine spirituali vincunt amaritudinem mundi, 4. Reg. 2. Heliseus misit sal in aquas amaras, & in dulces conuersae sunt: sic Christus spirituali sapore sanat amaritudinem. Hinc Stephano lapides torrens dulces fuerunt, & multis sanctis ardentibus prunae, cadentes vestes visae sunt tanquam rosae suaves, & multi sancti gaudent in tribulatione. De tertio, Danielis. i. Post dies decem apparuerunt vultus eorum meliores praeter omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Vultus eorum quos panis satiauit, qui de caelo descendit, dicit glossa apparuerunt meliores decore & hilaritate ad beneficiendum. Prouerb. 15. Cor gaudens exhilarat faciem, Secunda ad Corinth. 9. Hilarem datorem diligit Deus. Tertium circa spirituale manducationem notandum est effectus huius manducationis, & hic est triplex, peccatorum remissio, ab aeterna morte sanatio, vera corporis Christi ad salutem aeternam participatio. De primo, Panem nostrum quotidianum & c. idest, cibum spiritualem & c. Ambro. Qui manducat spiritualiter virtutem carnis & sanguinis Christi, dicuntur sumere & vere manducare, quia ipsam corporis Christi efficaciam quotidie sumunt, idest, peccatorum remissionem. De secundo, Ioan. 6. Hic est panis de caelo descendens, si quis ex ipso manducauerit, non morietur, scilicet morte aeterna. August. super Apostolum. Patres nostri eandem escam spiritualem manducauerunt, quam & nos: corporalem vero alteram, idest, manna, quod significabar Christum, & idem credentibus efficit. Alij vero qui non crediderunt, manducauerunt, & mortui sunt aeternaliter, quod non Moyses & alij boni? Quare? quia cibum inuisibilem spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter sanarentur, scilicet ab aeterna morte. Similiter & nos spiritualiter manducando ab aeterna morte liberamur. De tertio super illud, 1. Corinth. 10. Vnum panis, & vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus, dicit Aug. Nulli dubium est, tunc quemq; corporis sanguinisque dominici participem fieri, quoad membrum Christi efficitur, nec alienari ab illius panis consortio, etiam si antequam panem edat, de hoc saeculo in vnitatem corporis Christi constitutus abscedat, quia illius sacramenti beneficio non priuatur, quoad ille cum hoc, quod sacramentum significat, inuenitur.

Inuenitur autem hoc quod sacramentum significat, quando membrum Christi efficitur, quando credendo & amando spiritualiter manducat, quia sic in corpus Christi vere conuertitur, vt cum ipso aeternaliter viuat.

CAP. XX.

De tertio modo manducandi, scilicet de sacramentali, & spirituali simul.

Venite, comedite. Accipite, & comedite. Luc. 22. Tertius modus manducandi corpus Christi est sacramentalis & spiritualis simul, quo boni christiani communicant. Vnde circa hunc modum possunt tria notari. Primum est multitudo non communicantium, scilicet malorum. Cum enim triplex sit modus manducandi, scilicet sacramentalis tantum, quo mali christiani manducant, & tamen non manducant. Spiritualis tantum, quo boni non manducant, & tamen manducant. Sacramentalis & spiritualis simul, quo soli boni christiani manducant, & manducantur. Reflat ad diuisionis huius sufficientiam multitudo quaedam malorum, qui nec manducant, nec manducantur, quia scilicet corpus Christi non manducant, & ideo aeterna morte peribunt. Istorum tres sunt species, suae turbae. Primi infideles, secundi negligentes, tertij contemnentis. Infideles sunt, quorum corda per malitiam fallente diabolo sic excacata sunt, vt non possint credere, & cognoscere diuina sacramenta pro salute mundi mirabili sapientia Dei instituta. Negligentes sunt, qui temporalibus lucris, & saecularibus negotiis in tantum se occupant, vt sacrae communionem debito tempore sumere negligant. Contemptores sunt, qui sceleribus tanto amore inharent, quod corpus Domini sumere paruipendant. De primis. Io. 6. Quomodo potest hic nobis carnem suam & c. quasi diceret. Non credimus quod possit dare. Sapient. 5. Errauerunt impij: excacauit enim eos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei. Io. 3. Qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. De secundis, Matthaei 22. Misit rex et uos suos vocare inuitatos ad nuptias dicens. Ecce prandium meum & c. Illi autem negligentes abierunt alij in villam suam, alij in negotiationem suam. Glossa. In villam ire est terreno labori immoderate insisteret in negotiatione vero terrenis lucris nimis inhiare. Tales qui prandium diuini sacramenti negligunt, quamuis fidem, & quaedam opera charitatis habere videantur, tamen nisi poeniteant, peribunt. Io. 6. Nisi manducaueritis carnem filii hominis & c. super illud Ephes. 3. Oro vt possitis comprehendere quae sit sublimitas, & profundum dicit glossa. Profunda charitatis sunt ecclesiastica sacramenta, quae sunt profunda & inuestigabilia, & sunt fundamentum charitatis, sine quibus non ualet charitas, idest, exteriora signa charitatis non valent ad salutem aeternam sine sacramentis ea negligentibus. Numeri 9. Si quis mundus est, & in itinere non fuerit idest, non habet impedimentum iustae necessitatis, & non fecerit phasae, exterminetur anima illa de populis suis, quia sacrificium non obtulit Domino tempore suo, peccatum suum ipse portabit. De tertijs. Paralip. 30. Perrexerunt cursores cum epistolis ex regis Ezechiae imperio & principum eius, in vniuerso Israel praedicantes. Reuertimini ad dominum Deum vestrum, & venite ad sacrificium eius, scilicet ad faciem dum phasae, idest, ad suscipiendum corpus Domini. Et quidam viri acquiescentes consilio venerunt, alij

irriden-

irridentibus atque subsannantibus eos. Io. 3. Hoc est iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum opera mala, quasi dicat. Iusto iudicio excommunicantur, & condemnantur qui plus diligunt peccatis inherere, quam se praeparare, & Christum suscipere. Canon. Qui pro sceleribus suis duobus, vel tribus annis non communicant, excommunicandi sunt donec penitentiam agant. Luc. 14. Nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabunt cenam meam. Secundum circa hunc modum considerandum, est magnitudo felicitatis bonorum corpus Christi digne sumentium. Et hoc probatur a tribus, ab optima partis electione, a Spiritus sancti participatione, ab ipsius Christi certa inhabitatione. Primo, probatur felicitas digne communicantium magna ex optime partis electione, quia sicut beata Virgo sibi tribus propositis, scilicet esse matrem & non virginem, vel esse virginem & non matrem, vel esse virginem & matrem, vltimam & optimam, scilicet esse matrem & virginem simul elegit: sic inter tres modos corpus Christi manducandi elegerunt optimam partem, scilicet sacramentaliter & spiritualiter simul. Hanc vltimam partem, scilicet de primo modo comedere sacramentaliter, & de secundo modo comedere spiritualiter eligunt, & sic ex vtraque parte quod melius est comedunt, & ideo multum felices sunt. Eccles. 2. Laudauit igitur laetitia, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet. quasi dicat. Expertus sum plurima genera gaudiorum & delectationum carnis & mundi, & haec omnia vanitas, & finis eorum mœror & luctus: unde laudauit praeter omnibus laetitia, scilicet veram, idest, testimonium bonae conscientiae, & quod non esset homini sub sole, idest, melius in hoc mundo, nisi quod comederet panem, scilicet qui de caelo descendit, & biberet vinum quod laetificat cor hominis, scilicet sanguinem Domini. Secundo, probatur felicitas istorum magna, a Spiritus sancti vera participatione. Psalm. 80. De petra melle saturauit eos, quia scilicet felices de corpore Christi sugunt dulcedinem Spiritus sancti. Sapient. 12. Quam suavis est Domine spiritus tuus in nobis, qui scilicet fluit in nobis de tuo corpore. August. Participatione corporis & sanguinis Christi homo viuunt non sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt, sed pertingens usque ad spiritus participationem, vt in corpore Domini tanquam membrum maneat, & eius spiritu vegetetur. Tertio, probatur ab ipsius Christi certa inhabitatione. Ioan. 6. Qui manducat carnem meam & c. Hilarius. Accepta carne Domini & hausto sanguine id efficitur, vt nos in ipso, & Christus in nobis sit. Est enim in nobis Christus per carnem, dum carnem eius accipimus, & in eo sumus, dum se cum hoc quod nos sumus, in Deo est. Tertium circa hunc modum considerandum est ratio remanducationis digne manducatiui, de qua remanducatione dicitur tales manducant, & manducantur. Et huius ratio est, quia dum corpus Domini digne a fidelibus manducatur, non ipsum vt alius cibus in manducantem conuertitur: sed econuerso illud vere manducans in illud spiritualiter mutatur. Nam manducantem se Dominus sui corporis membrum facit, & sibi incorporans per charitatem vnit, & imagini suae bonitatis similem efficit. 1. Corinth. 10. Vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Item 12. Vos estis corpus Christi & membra de membro. Quod

vere manducando corpus Christi non in nobis, sed nos in illo conuertimur, triplici similitudine probatur. Prima, sumitur de virtute amoris nostri. Haec est enim vis amoris, transformari cor amantis in amatum, idest, amati fortunae prosperae & aduersae affimilari. Hugo. Ea vis amoris est, vt talem te esse necesse sit, quale id est quod amas, & cui per affectum coniungeris in illius similitudinem ipsa quodammodo dilectionis societate transformaris. Cantu. 8. Pone me vt signaculum super cor tuum, super cor tanquam super ceram calidam, puram & mollem, aptam suscipere impressam imaginem. Super cor ergo calidum amore Dei, purum munditia sui, molle pietate proximi, corpus Christi vt sigillum ponitur, non vt ipsum quod immutabile est, in nos mutetur, sed nos in imaginem bonitatis eius transmutemur. Secunda similitudo ad idem sumitur de virtute rei maioris. Nam si gutta aquae in magnum vas vini fundatur, virtute multitudinis vini aqua ex toto in illud mutatur: sed virtus Domini corporis ineffabilis est magnitudinis, & nos multum exigui respectu illius. Psalm. 146. Magnus Dominus & c. Idem, Substantia mea tanquam nihilum ante te. Isa. 40. Ecce gentes quasi stilla situlae. Magnitudo itaque virtutis & dulcedinis Christi infusa exiguo & humili cordi nostro, vincit illud, & a se deficere faciens in illam conuertit, vt iam non mundanis hominibus non nobis ipsis, sed Christo in voluntate sermone, bona conuersatione similes simus. Psalm. 118. Defecit in salutare tuum anima. Tertia similitudo ad idem sumitur de virtute rami arboris. Haec est enim proprietas furculi bonae arboris, si trunco inferatur etiam syluestri, quod naturali uirtute praualens illius amaritudinem in suam dulcedinem & nobilitatem conuertit, & similem sibi bonum fructum proferre facit. Sic corpus Christi nobis insitum defectus nostros euacuat, & in suam nobilitatem trahit, vt quales ipse frondes, flores, & fructus iustitiae facit, tales & nos per eum faciamus. Hinc Spiritus sanctus dicit Ezech. 17. Sumam de medulla cedri sublimis, & de uertice ramorum eius, & plantabo in montem excelsum, & rumpet in germine, & faciet fructum. Cedrus sublimis est Deus pater, rami eminentiores antiqui patres, vertex ramorum beata Virgo, medulla cedri aeterna Dei sapientia, pars de ramorum uertice, caro sumpta de Virgine. Spiritus ergo sanctus medullam cedri, & partem de summo ramo sumpsit, quia Christi incarnationem fecit, & hunc quasi furculum nobilissimum plantat in montem excelsum, cum fidelibus a terrenis desiderijs ad caelestia eleuatis Domini corporis tribuit sacramentum. Hinc fructus erupit, quia cor fidele propria amaritudine relicta vitiorum virtute corporis Domini similes Christo spirituales frondes, flores, fructus virtutum, & bonorum operum facit. Hinc dictum est Augustino. Cibus sum grandium. Cantu. 2. Trahe me post te, me scilicet mutando in te violentia meae dilectionis magnitudine tuae dilectionis, virtute firmam insertionis, vt non maneat in me radix amaritudinis: sed praualeat operando in me virtus & dulcedo tuae bonitatis. Gala. 6. Viuo ego, iam non ego & c.

CAP. XXI.

De duodecim effectibus, siue fructibus corporis Christi contra nostros duodecim languores, & primo de quatuor primis.

Venite, comedite & c. Thema speciale. Pater meus vsque modo operatur & c. Ioan. 5. Aliud. Alij simus

simus de terra medicinam plasmauit. Eccl. 38. Thema proprium. Benedictus fructus ventris tui. Luc. 1. Ascendam in palmam, idest, in crucem, & apprehendam fructus eius. Cant. 7. Sextum principaliter circa sacramentum Dominici corporis notandum, est effectus bonitatis suae, siue virtus spiritualis. Nam quia parentes primi per vetiti a Deo pomi gustum corrupti multas infudere miserias suo generi, necessarium fuit medicamento Saluatoris miserijs subueniri. Circa quod sciendum, quod nostrae miseriae sunt tres generales, scilicet vincula culpae, defectus gratiae, mortis plagae. De primo, psal. 118. Funes peccatorum circumplexi sunt me. 2. Paral. 36. in oratione Manasse. Incuruatus sum multo vinculo ferri, idest, peccati. De secundo, psal. 138. Imperfectum meum viderunt &c. Item psal. 142. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. i. sterilis sine fluentia gratiarum & germine virtutum. De tertio, psal. 17. circundederunt me dolores mortis. Itē psal. 38. Amoue a me plagas tuas. Iob. 16. Inimicus meus irruit in me, quasi gigas concidit me vulnere super vulnere. In qualibet istarum trium miseriarum generalium intelliguntur quatuor mala specialia, quasi xij. languores speciales, ad quos curandos ordinantur xij. dominici corporis effectus, siue fructus. Apoca. 22. Ostendit mihi angelus lignum vitae afferens fructus xij. per singulos menses, idest, ad curandos nostros xij. defectus, siue languores. Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis &c. Prima quatuor mala nostra, siue languores sunt quasi vincula culpae, quibus stringuntur animae, scilicet daemonis tentatio, fomitis repugnatio, cordis macula, creatoris offensa. Contra haec valet fructus Virginis, scilicet corpus Saluatoris. De primo languore, ad Ephes. 6. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. Eccles. 21. Multae sunt insidiae dolosi, scilicet de diuersis vitijs, & multis modis tetat. Prima Petr. 5. Vigilate, quia aduersarius vester &c. Glos. circuit tanquam hostis, clausos obsidens muros, explorat an sit aliqua pars murorum minus stabilis, cuius aditu ad interiora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem, aures per canora tentat, ut christianum molliat rigorem, linguam conuicio prouocat, manus iniurijs lacessentibus ad caedem instigat, honores terrenos promittit ut caelestes adimat. Psal. 142. Persecutus est inimicus animam meam. De secundo, Gal. 5. caro concupiscit aduersus spiritum. Ad Roma. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Aug. Video aliam legem, idest, fomitem peccati in membris meis, ut in oculo ad concupiscendum, in lingua ad maledicendum, in manu ad malefaciendum, & sic de alijs: repugnantem legi mentis meae, idest, legi Dei. De tertio, Hierem. 2. Si laueris te nitro, tamen maculata es in iniquitatibus tuis coram me. Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato? Eccles. 7. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. De quarto, Deuter. 9. Memento ne obliuiscaris quomodo ad iracundiam prouocaueris dominum Deum tuum. Et quanto maior culpa, tanto maior contra peccatorem ira diuina. Zach. 1. Ego iratus sum parum, ipsi autem adiuuerunt in malum. August. Iustitia Dei non finit esse dedecus culpa sine decore vindictae. Contra haec quatuor mala ordinatur quatuor dominici corporis fructus primi, qui nos liberant a vinculis culpae: daemone fugat, fomitem refrigerat, maculam cordis mundat, iram Dei pla-

cat. De primo fructu. Tob. 6. Si cordis particulam super carbones posueris, fumus eius extricat omne genus daemoneum. Flumen, in quo pisces sunt, significat mundum: omnes pisces eius, diuersa genera hominum: piscis ille magnus, gentem Iudeorum: cor piscis, quasi membrum nobilissimum, & ex quo vita procedit, beatam Virginem: particula cordis significat corpus Saluatoris de Virgine sumptum. Hoc debet super carbones poni, idest, fidelibus accensis igne amoris donari: tunc fumus eius, idest, virtus spiritualis, fugat tentationes daemoneum. Psal. 67. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius &c. De secundo fructu, psal. eod. Selmon mons Dei, mons pinguis. Mons Dei est christus. Selmon interpretatur umbra: christus igitur est umbra nostri refrigerij, quia ut dicit glos. De corpore christi manat umbra gratiae, quae nobis defensionem est contra incentiuam vitiorum, & carnalis concupiscentiae: unde dictum est de Virgine beata. Virtus altissimi obumbrabit tibi, idest, vmbra faciet tibi. Umbra enim fit de corpore & lumine: lumen est verbum Dei, corpus caro christi. Accessit lumen corpori, idest, verbum carni. Verbum enim caro factum est. Dum ergo fidelis corpus christi sumit, spirituale refrigerium percipit quasi de umbra gratiae, quae de ipso fluit. Osee 14. Ego quasi ros, & Israel germinabit quasi lilius. De tertio fructu, Isa. 6. Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus quem forcipe tulit de altari, & dixit. Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Lapis iste praecisus sumptus de altari, significat corpus christi, & dum eo os cordis tangit, peccatum veniale mundatur. Grego. Dominus dedit nobis sacramentum salutis, ut qui quotidie peccamus, & ille iam moti pro peccato non potest, per hoc remissionem consequamur. De quarto fructu, Prouerb. 21. Munus absconditum extinguit iras. Leui. 2. Si de craticula fuerit oblatio similia conspersa oleo, tollet memoriale de ipso, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino. Panis in craticula coctus, & oblatus, & aspersus oleo, Christus est in cruce pro nobis passus, & totus vnctus Spiritu sancto. Huius sacrificij memoriale est hostia, quae offertur in memoria passionis dominicae. Haec debet & super altari adoleri, idest, accendi, quia in corde fideli cum seruire de siderij & deuotionis suscipi. Hic odor suauitatis est Domino, idest, tam gratus Deo, ut ob eius gratiam remittat iram suam, & nos sibi reconciliet, & ad aeternam pacem perducatur. Amen.

CAP. XXII.

De quatuor fructibus secundis.

Enite, comedite &c. Secunda quatuor mala nostra, siue languores, sunt quatuor defectus gratiae, quibus multae laborant animae, scilicet defectus in cognitione sui, in dilectione proximi, in sapore spirituali, in consummatione boni. Contra haec valet fructus ventris Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Genes. 1. Tenebrae erant super faciem abyssi: quia ab antiquo cor hominis obuolutum fuit ignorantia sui. Hierem. 14. Primum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Psal. 18. Delicta quis intelligit? &c. quibus scilicet vel alios peccare feci, vel aliorum peccatis consensi. Matth. 7. Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? De secundo, Matth. 23. Quo-

nam superabundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Eccles. 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ex aqua. Defectus amoris probatur ab exterioribus signis. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauerit viscera sua ab eo, quo charitas Dei manet in eo? Hierem. 9. Vnusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & vir fratrem deridebit, & veritatem non loquetur. Prouerbiorum 10. Pondus & pondus, mensura & mensura utrumque abominabile est apud Deum. Glos. Diuersum pondus, & diuersam mensuram habet in domo sua, ut aliter sibi, aliter proximo metiatur, qui in suis semper actibus quae laudentur, in proximi quae vituperentur quaerit: sed qui in temporalibus sibi maiorem proximo minorem mensuram dare studet, quia defectum dilectionis habet, Deo displicet. Similiter est de eo qui malo verbo, vel facto proximum contristatur, laedit: vel damnificat. De tertio, Hierem. 31. Omnis qui comederit vnam acerbam, obstupescunt dentes eius. Grego. Quid est vna acerba, nisi peccatum? Vna quippe acerba est fructus ante tempus. Quisquis enim praesentis vitae delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Sed qui vnam acerbam comedit, dentes eius obstupescunt: quia qui praesentis vitae, & mundi delectationibus pascitur, interni sensus eius ligantur, ut iam spiritualia sapere nequeant. Hoc figuratum est. Numeri 11. In populo Israel qui in Aegypto carnibus cum alio & cepis satiatas fuerat, & post in deserto talia concupiscens, panem caelestem, scilicet manna dulcissimum cum nausea respuebat. 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quae sunt Dei. August. Animalis dicitur carnalis homo qui fertur dissoluta lasciuia animae suae. De quarto, Gal. 3. Sic tulti facti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consummamini. Prouerbiorum 2. Relinquant iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Luc. 8. Qui supra petram, hi sunt qui cum audiunt verbum, cum gaudio suscipiunt, sed radicem non habent, scilicet stabilitatem firmitatis voluntatis, quia ad tempus credunt &c. cant. 7. Mane surgamus, & videamus si floruerit vinea, flores fructum pariunt, Glo. Non est intuentum si vinea floret, sed si flores ad partum fructuum conualescunt, quia scilicet non est mirum si quis bona inchoat, sed valde mirabile est si intentione bona in bono opere perseverat. Contra haec quatuor mala ordinatur quatuor secundi fructus corporis Domini, qui nos hic in gratia perficiunt. Intellectum enim ad se cognoscendum illuminat, voluntatem siue affectum in dilectione Dei inflammat, memoriam spirituali dulcedine delectat, totum hominem in bono confirmat. De primo fructu. Prouerbiorum. 24. Comede fili mel, quia bonum est. Mel est sapientia Dei increata in cibum dulcem nobis preparata. Hoc bonum est ad spirituale medicinam, quia illuminat mentem. 1. Regum decimoquarto. Vidistis quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerint paululum de melle? Isa. 7. Butyrum, & mel manducabit omnis qui relictus fuerit, & sciat reprobare malum & eligere bonum. Psal. 26. Dominus illuminatio mea: accedite ad eum, & illuminamini, scilicet ad cognitionem vestri. De secundo fructu dicitur Isa. 6. quod angelus tulit calculum de altari, & tetigit os Isaiae. calculus est carbunculus sic dictus, quia ignitus ut carbo, & signi-

ficat corpus Domini de altari sumptum, & charitate inflammatum, quia accendit amore corda fidelium. De tertio, psal. 33. Gustate, & videte, quoniam suauis &c. Ecclesiast. 49. Memoria Iosias in compositione odoris facta opus pigmentarii in omni ore, quasi mel indulcabitur. Iosias qui interpretatur fortitudo Domini, significat christum, dicit Glosa. Memoria christi, idest sacramentum corporis eius, quod in memoriam sui iussit consecrari, opus est odoriferum veri pigmentarii, idest, Spiritu sancti, qui illud composuit de preciosissimis speciebus, scilicet de carne virginali, & sapientia Dei. Hic quasi mel in ore cordis indulcoratur, si virtus eius in salutem humani generis pie cogitatur. Can. 2. Sub umbra illius quem desiderabam sedi. Primo, fidelis anima christum desiderat, estuat spiritu & siti. Secundo, vmbra desiderii in spe fructum obtinendi sentit. Tertio, sedet, expectat, orat ut se totum ad ipsam reficiendam & viuificandam fructus infundat. Quarto, infusam eius dulcedinem suauiter gustat. Nota. Sed diceret aliquis. Ecce saepius ut possim me praepero, corpus Domini sumo, sed nihil sentio solatii spiritualis dulcedinis. Respondeo. cibus iste, siue fructus medicina est hominis: unde sicut medicus peritritus quandoque quibusdam dat medicinam dulcem palato corporis, & quandoque non sic, sed dulcem palato mentis, quae quamuis non gutturi, tamen bene sapit rationi, pro eo quod sanam mentem delectat. Sic Dominus dat suis fidelibus dulce semper corpus: sed dulcedinem suam alio modo istis, alio istis, prout cui libet expedire nouit. Hinc est, quod quidam dulcedinem istam sapiunt per affectum, & ardentiori delectantur deuotione, & alii eandem dulcedinem sapiunt per primum intellectum, & sufficienter reficiuntur utilitate in eo quod credunt, & intelligunt per hunc cibum sanctum veram vitam obtinere. Igitur quauis non sapiat dulcedinem Domini primo modo, idest, per affectum firmam deuotionis, sapiat tamen secundo modo, scilicet per intellectum multae utilitatis. De primo, Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum. Ambros. Panis candidissime habens omne delectamentum, & omnis saporis suauitatem, qui nos semper reficit, comedat cor meum & dulcedinem saporis &c. Panis dulcissime sana pa. &c. ut sentiat suauitatem amoris tui. Sana illud &c. De secundo est illud. Fructus eius dulcis gutturi meo, idest, pie, & fideli menti, quae credit & intelligit hunc cibum sanctum sibi esse vtilissimum. Glos. Dulcis fructus gutturi cordis, quia in eo intelligit causam vitae, dum etiam corporaliter percipit. Haec dulcedo valet contra tria mala quae sunt in mundo. Require supra sermone decimonono. Postmodum de quarto fructu. psal. 103. Panis cor hominis confirmet, quia scilicet corpus christi fideles suos in bona vita confirmat, & confortat. Finaliter, tertio. Regum decimonono. Comedit Helias panem quem angelus ministravit &c. Horeb interpretatur mensa. Mons ergo iste est mons mensae Dei, & significat satietatem caelestis gloriae. Panis itaque corporis christi confortat nos in vita bona, & bono opere quadraginta diebus & noctibus, idest, toto tempore praesentis penitentiae usque ad montem, & mensam Dei, idest, quousque veniamus ad altitudinem securitatis, & satietatem dulcedinis aeternae gloriae. De his quatuor fructibus simul per figuram dicitur, quarto Regum 4. Eliseus incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos super oculos eius, & manus super manus eius, & calefacta est caro pueri. Per puerum fidelis ani-

ma, per Eliseum Dominus significatur, qui sicut fignillum ceræ, sic se coniungit animæ, oculos suos super oculos eius ponit, quia intellectum illuminat, carnem calefacit, quia affectum charitate inflamat: os super os ponit, quia gustum memoriæ dulcedine spiritali delectat: manus super manus ponit, quia in bono opere vsque in finem conseruat, & sic totum hominem perficit, vt ad vitam æternam perducatur. Amē.

CAP. XXIII.

De quatuor fructibus tertijs.

Venite, comedite. Vel similia de effectu. Tertia quatuor mala nostra, siue languores, sunt quasi mortis plagæ, quibus multa grauantur animæ, scilicet debitum mortis æternæ, defluxus bonæ vitæ, exilium mundanæ miseris, incineratio corporalis materis. Contra hæc valet fructus Virginis, corpus Saluatoris. De primo languore. Ad Romanos. 6. Ego carnalis homo, venundatus sub peccato. Primi enim parentes vendiderunt se & suam progeniem ad perpetuam seruitutem diaboli, quod est ad æternam mortem pro modica delectatione peccati. Genes. 2. De ligno scientiæ boni & mali ne comedas. In quacumque enim die comederis ex ea, morte morieris, idest, te & posteritatem tuam ad æternam mortem obligabis. Ad Romanos. 6. Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Mors, idest, certitudo mortis temporalis, & debitum æternæ mortis, nisi subueniret redemptio Saluatoris. Ephes. 2. Eramus natura filij iræ, sicut & cæteri debitoris æternæ mortis. De secundo psalm. 101. Dies mei sicut umbra declinauerunt. Itē, psalm. 11. Saluū me fac Domine, quoniā defecit sanctus. Genes. 44. Dies peregrinationis meæ, cētū triginta annorum. sunt parui & mali, & non peruenerunt ad dies patrum meorum. Itē Genes. 6. Sensus & cogitatio humani cordis ad malum prona sunt ab adolescentia sua. De tertio, Genes. 3. Emisit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram. psalm. 119. Heu mihi, quia incolatus meus &c. Ad Hebræos. 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes nō acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere, & siquidem illius meminissent de qua exierant, habebant vtique tēpus reuertendi: nunc autem appetunt meliorem, idest, cælestem. Hinc flens canit Ecclesia. Salue regina misericordiæ. Glosa super canonicam Iacobi. Ne indignemini, si mali in mundo florent, si vos patimini, quia nō est christianæ dignitatis in temporalibus exultari, sed deprimi potius. Mali. n. nihil habet in cælo, uos nihil in mūdo. Vnde spe illius boni, ad quod tēditis, quicquid in via cōtingat, gaudere debetis. De quarto, Genes. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua assumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Iob. 4. Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me. Ecclesiastici 14. Omnis caro fenum, & sicut folium in arbore viridi. Glosa. Sicut fenum in terra, & folium in arbore crescit, virefcit, marcescit, arefcit, & deijcitur, ita caro nostra. Cōtra hæc quatuor mala ordinantur quatuor circumstantiæ fructus Dominici corporis, quæ saluāt nos a plagis mortis. Ab æterna enim morte liberat, merita bonæ vitæ multiplicat, ad patriam vitæ dedu-

cit, ad æternam vitam corpus resuscitat. De primo fructu Ioan. 6. Ego sum panis vitæ: patres uestri manducauerunt manna, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur, quia scilicet non solum ab æterna morte, quæ est in inferno, sed etiam ab illa quæ fuit in limbo, virtute corporis Christi liberatur. Et insuper hæc breuis mors corporis in vitam æternam, quæ est in cælo, eidem commutatur. Osee 13. De manu mortis libera bo populum meum. De secundo fructu. Ioan. 6. Panis quem ego dabo, caro mea est, p mundi vita, quia pro multiplicandis meritis bonæ vitæ. Sicut enim puer paruulus per cibum corporalem crescit magnitudine, robore, & decore, sic fidelis per cibum spiritualem proficit meritis bonæ vitæ. Ioan. 10. Ego sum pastor bonus. & infra. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, psalm. 137. Multiplicabis in anima mea virtutem. Ioan. 14. Qui manet in me, & ego in eo &c. De tertio fructu. Ioan. 6. Ego sum panis viuus &c. idest, deducam eum de exilio præsentis miseris ad cælum. Ambrosius. Dominici corporis figura præcessit, quando Dominus in deserto patribus manna pluit, quia sicut ille panis populum per desertum ad terram promissionis duxit, hæc esca cælestis fideles huius sæculi desertum transeunt in cælum subuehit. Vnde recte viaticum appellatur, quia in via reficiens in patriam vsque perducit. Hieremias. 12. Reducam virum ad hæreditatem suam. Proverbiorum. 3. Lignum vitæ est his qui apprehenderit eam. Glosa. sicut in paradiso fuit lignum vitæ, ita per sapiētiam Dei, quæ est Christus, viuificatur Ecclesia, cuius nunc sacramento corporis & sanguinis vitæ æternæ accepit pignus. Si ergo corpus Christi sit pignus est vitæ æternæ, & pignus nō dimittitur donec id pro quo impignoratur accipitur, profecto per hoc ad vitam æternam perducimur. De quarto fructu. Ioan. 6. Qui manducat carnem meam, & bibit meum &c. (vsque in nouissimo die.) Verum enim hominem resuscitat. 1. Corinthios. 15. Sicut per vnum hominem mors, scilicet omnium: ita per vnum hominem, scilicet Christum, resurrectio mortuorum. Sed hoc valde dissimile, vnde sequitur. Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ad Romanos 14. Omnes stabimus ante tribunal Christi &c. Primæ Corin. 15. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum: sed non omnes immutabimur, quia soli electi propter corporis Christi participationem, scilicet sacramentalem, vel spiritualement, surgent sole pulchriores: reprobi vero resurgent infirmi, & deformes. Daniel. 12. Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt alij in vitæ æternæ, qui & fulgebunt quasi splendor firmamētī: & alij in opprobrium, vt viuant semper, quos scilicet, vt dicitur Esa. 13. Tortiones & dolores vt parturientes tenebunt, & facies combustæ vultus eorum. Quale sermen est quod cadit in terra, talis fructus surgit de terra. Similiter, qualis est vita tua dum morieris, talis erit tempore suo resurrectio tua. Seminatur zizania, & surgit ex ea deformis & odibilis herba: seminatur triticum, resurgit frumentum pulchrum. Hæc figura ta sunt. Genes. 41. in fornio regis. Septem spicæ pululabant in culmo vno plenæ atque pulcherrimæ, & septem aliæ de stipula oriebantur tenues & percussæ vredine, idest, vento vrente, qui scilicet eas infirmavit, & denigrauit. Septem spicæ deformes signant om-

nes reprobos cum magna deformitate in iudicio apparentes: septem pulcherrimæ, omnes electos cum gloriosis corporibus resurgentes. De primo, Naum. 3. Ecce ego ad te malefica, idest, vniuersitas damnatorum, dicit Dominus, & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam genti nuditatē tuam, & regibus ignominiam tuam. De secundo, Phil. 3. Saluatorem expectamus &c. 1. Corinthios. 15. Seminatur corpus corruptibile, surget incorruptibile: seminatur in infirmitate, surget in gloria: seminatur corpus animale, surget spirituale: seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Amen.

CAP. XXIII.

De tribus effectibus principalibus.

Venite, comedite &c. vel alia similia de effectu, vel fructu. Sacrosanctum corpus Domini tres habet effectus principales. Primus, ē peccatorū destructio. Secundus, bonorū spūalium largitio, vel augmentatio. Tertius, animarum confortatio, vel vitæ æternæ collatio. De primo, Daniel. 2. Videbam donec abscessus est de mōte lapis sine manibus, & percussit statuat, idest, signata peccatorum, & cominuit eam. 1. Ioan. 3. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. De secundo, Proverbiorum 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam a Domino, quia ipse fons totius gratiæ. Ecclesiasticus. 24. In me omnis gratia vitæ est (vsq; ad me omnes.) De tertio, psalm. 103. Panis cor hominis confirmet. Genes. 18. Ponam buccellam panis, & confortate cor vestrum. Primus effectus principalis corporis Christi est destructio peccatorū, & hoc ad tria, ad dealbandum maculam cordis, ad mitigandum stimulum carnis, ad resistendum cogitationibus prauis. De primo, psalm. 67. Nive dealbabuntur in Selmon. Selmon mons Dei est, & interpretatur umbra, & sicut dicit glo. corpus Christi significat, quia sicut umbra fit delumine & corpore, ita in corpore Christi est lumen diuinitatis, & caro humanitatis. In hoc monte umbrato super niuem dealbabuntur fideles, quia virtute corporis Christi incomparabiliter a macula peccatorum emundantur. Isa. 43. Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. De secundo, Exod. 17. Mane ros iacuit in similitudinem pruinae super terrā. Glosa. Panis cælestis in similitudinem roris & pruinae semper apparebat, quia corpus Christi a seruore peccatorum refrigerat. psalm. 88. Tu dominaris potestati maris, mare significat multas miseras hominis, motus fluctuum stimulum carnis. De tertio, Can. 1. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha seruat corpora a vermibus incorrupta, sic corpus Christi corda fidelium a prauis cogitationibus illæsa, quia cum dilectum Dominum suscipimus, si fasciculum myrrhæ, idest, amaritudinem passionis eius pia mente cogitamus, vermes malarum cogitationum a nobis repellimus. Secundus effectus principalis est bonorum spiritaliū augmentatio, & hoc ad tria, ad decorem castitatis, ad seruiorem charitatis, ad saporem suauitatis. De primo, Daniel. 1. Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio. Glo. Vultus eorum quos panis satiabat, qui de cælo descendit, apparuerunt meliores decore, scilicet castitatis. Vnde & puer illi casti fuerūt. Cant. 7. Quam pulchra es, & decora charissima i delitijs. Sicut enim bonum nutrimentum fructus ad decorem corporis, sic

delitiæ cibi spiritualis ad pulchritudinem castitatis. Ezech. 36. Similam, & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer. De secundo, Ecclesi. 32. Gemula carbunculi in ornamento auri. Glo. Ardentium gemmarum principatum tenet carbunculus sic dicitur, quia ignitus vt carbo. Significat autem corpus Christi, quod cor accipientis & ornat castitate, & inflamat charitate. psalm. 49. Ignis a facie eius exarsit, car bones &c. Hinc. 4. Regum. 4. Eliseus incumbens incurauit se super puerum, & calefacta est caro pueri. De tertio, Genes. 49. Aser pinguis panis præbens delicias regibus. Sapien. 16. Angelorum esca nutritiū populū tuum, & panem de cælo præstitisti illis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantiam enim tuam & dulcedinem, quā in filios habes, ostendebas. Cat. 5. Comedi fauam cum melle meo. 1. dulcedinem carnis Christi cum dulcedine diuinitatis: bibi vinum cū lacte meo, idest, dulcedinem sanguinis Christi cum dulcedine spiritualis consolationis. Tertius effectus principalis est animarum confortatio: & hoc ad tria, ad debellandum dæmonia, ad sustinendum aduersa, ad operandū bona. De primo. 1. Regum. 30. Inuenerunt viri Dauid virum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid, dederuntque ei panem vt comederet, & refocillatus est, & adduxit Dauid ad latrunculos, & percussit eos. Vir Aegyptius significat peccatorem, quē prædicatores adducunt ad Christum per cōuersionē, qui panē Dominici corporis confortatio fit dux exercitus Christi ad debellandos dæmones. Ephe. 6. Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Primi Regum. 7. Factum est autem cum offerret Samuel agnū in holocaustum, exterruit Dominus Philistin, & cæsi sunt a filiis Israel. De secundo. 3. Regum 22. Mitte virum iustum in carcerem, & sustera eum pane tribulationis. In carcerem mittitur, qui in hoc mundo aduersa patitur. Panis tribulationis quo sustentatur, est panis vitæ æternæ, quo ad sustinenda aduersa confortatur. Actuum 24. Dicit Apostolus existentibus in periculo maris. Rogo vos accipere cibum pro salute vestra, & omnes sumferunt cibum confortati, & animæ quiores facti sunt. Ad Philip. 3. Omnia possum in eo qui me confortat. De tertio, Proverbiorum ultimo. Mulier fortis de nocte surrexit, deditque prædā domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Mulier fortis est Ecclesia de gentibus: hæc de nocte surrexit, quia per auditum verbi de tenebris peccatorum ad Christum se conuertit. Prædam domesticis, & cibaria ancillis dedit, quia sacramenta Iudææ missa, quæ suscipere noluit, hæc cum omni desiderio rapuit, & de eis familiam suam, idest, fideles paut. Et hoc vt eos ad tria bona confortaret, ad opera misericordiarum, ad lucrum animarum, ad emptionem cælestium diuitiarum. Vnde sequitur post prædictum cibum. Considerauit agrum, & emit eum, de fructu manuum suarum plantauit vineam. Primum, notatur per fructum manuum: secundum, per plantationem vineæ: tertium, per emptum agrum. Primo, confortamur cibo Domini ad opus bonum. Ecclesia. 33. Cibaria, & virga, & onus alino: panis, & disciplina, & opus seruo. Sicut pabulum confortat asinum ad onera portanda, sic panis cælestis seruum Dei ad opera bona perficienda. 2. Thimo. 1. Gratias ago ei qui me confortat in Christo Iesu. Qui enim vere considerat in hoc sacramento immensam circa se Dei liberalitatem, valde confortatur.

um ad proximi pietatem. Secundo, confortamur ad lucrum animarum, ibidem. Vas electionis est mihi iste &c. nomen meum, scilicet Iesum Christum, quasi caeleste oleum ad sanitatem animarum. Cant. 2. Oleum effusum nomen tuum, de corde Christi pleno fuit oleum gratiae ad salutem animae. Tertio, confortamur ad emptionem bonorum caelestium. Hinc supra dictum est, quod mulier fortis post cibum considerauit agrum, & emit eum, uirtutibus scilicet, & bonis operibus. Hier. 32. Agri pretio ementur, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur. Agri caelestis hereditatis ementur pecunia uirtutum & bonorum operum, & scribentur tā agri quā emptores in libro uitae, & imprimuntur in corde emptoris, signum scilicet crucis Christi, & lumen imaginis Dei pro certo pignore, & adhibebitur testis, quia in die iudicii coram omnibus testis erit Dominus, quod uere emitit regnum caelorum pretio bonorum operum. Vel tertius effectus principalis dici potest uitae aeternae collatio, Ioan. 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. Et hoc in tribus, in omnium delictarum preparatione, in omnium desideriorum impletione, in omnium bonorum securā & aeterna fruitione. Require hoc in sermone decimo, in fine.

CAP. XXV.

De effectibus corporis Christi sumptis ex tribus eius uocabulis.

Venite, comedite &c. vel alia ut supra, vel similia de effectu, vel de nominibus corporis Christi. Effectus Domini corporis possunt sumi ex tribus nominibus, quae solent eidem ascribi. Nominatur enim quandoque uerus panis, quandoque sacramentum altaris, quandoque sacramentum charitatis. De primo Ioan. 6. Pater meus dat uobis de caelo panem uerum. De secundo, Malac. 3. Placebit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem. De tertio. 1. Tim. 3. Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestum est in carne, per partum Virginis; praedicatum est in gentibus; a sanctis Apostolis; creditum est mundo. i. coelestem fidelibus in cibum salutis: unde recte dicitur sacramentum charitatis. Primo, corpus Domini nominatur panis uerus, & secundum hoc habet tres effectus. Sicut enim panis tria bona praecipue confert corpori, idest, satiat, confortat, vitam conseruat: sic panis iste satiat spiritu ad fastidium mundi faciendum, confortat animum ad malum culpae deuincendum, conseruat vitam ad Deum semper laudandum. De primo, psalm. 131. Pauperes eius saturabo panibus. Complenda. Satiasti, Domine, familiam tuam muneribus sacris, & hoc ad fastidium mundi faciendum. Prouerb. 22. Anima saturata calcabit faenum. Gregor. Gustato spiritu desipit omnis caro. De secundo, psalm. 103. Panis cor hominis confirmet ad malum, scilicet culpae deuincendum: quia qui carent corroboracione huius panis, vincuntur a uitijs. 4. Regum 25. Rex Babylonis & exercitus eius obsedit Hierusalem, & non erat panis populo terrae, & omnes uiri bellatores nocte fugerunt ad ortum Regis, idest, ad delicias carnis, & ad caestria solitudinis, idest, ad uiam latam, quae ducit ad mortem. De tertio, Eccles. 34. Panis egentium, uita pauperis est, Io. 6. Ego sum panis uerus qui de caelo descendit. Ego uiuo propter patrem, & qui manduca-

cauerit, uiuet propter me: & haec est uita ad Deum semper laudandum, psalm. 145. Lauda anima mea Dominum &c. De his supra sermone 9. Secundo, corpus Domini nominatur sacramentum altaris, & secundum hoc habet triplicem effectum, scilicet in triplici statu fidelium, idest, in hoc mundo, in caelo, in purgatorio. In statu mundi peccata relaxat, in statu purgatorii poenam alleuiat, in statu caeli gloriam augmetat. De primo, scilicet statu mundi. Leuit. 5. Anima quae peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum, scilicet Christum, sine quo non fit remissio. Nihil prodest capram, idest, austeritatem poenitentiae immolare, nisi studueritis in Christi immolatione plenam fiduciam habere, Ioan. 1. Ecce agnus Dei, ecce &c. Paschalius. Licet omnia peccata in baptismo sint donata, infirmitas tamen peccati, idest, fomes in carne remanet. Et quia ex hoc quod quotidie labimur, saltē in uenialibus, ideo Christus pro nobis quotidie immolatur, ut qui semel moriendo mortem deuicit, quotidie recidua delictorum per haec sacramenta relaxet. Ambro. Sicut quod ubique offertur unum est corpus, ita & unum est sacrificium, Christus semel in cruce hostiam pro ouibus obtulit, ipsam offerimus & nunc: sed quod nos agimus, recordatio est sacrificij illius, nec causa suae infirmitatis repetitur, sed nostrae, quia quotidie peccamus. De secundo, Leuit. 17. Dedi uobis sanguinem, ut super altari meo expietis pro animabus uestris. In hoc figuratum est, quod sacrificium carnis & sanguinis Christi ualet animabus in poena purgatorii. Hic sciendum quod tres turmae animarum sunt decedentium. Prima peccantium, secunda poenitentium, tertia innocentium. Primam sacrificium non adiuuat: secundam poena alleuiat: tertiam sine poena ad caelum subleuat. De primo. 1. Regum 3. Iurauit Heli, quod non expietur domus eius uictimis & muneribus in aeternum. Domus eius, idest, omnium in peccatis persistentium. Iere. 7. Quia locutus sum ad uos, & non audistis: & uocaui uos, & non respondistis, proiciam uos a facie mea, idest, ab omni bono, quod est in caelo & in terra. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, idest, sacrificium laudis, & non obstitas mihi, quia non exaudiam te. Prouerb. 7. Qui adulter est, idest, amans & adhaerens creaturae ultra mensuram iustitiae, perdet animam suam, quia zelus & furor uiri non parcat in die uindictae: nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, quasi pretiosissimum Christi sacrificium. De secundo est illud supra dictum. Dedi uobis sanguinem, ut super altari meo expietis pro animabus. Sanguinem, idest, sacrificium corporis & sanguinis Christi. Sanguis pro corpore simul & sanguine pars pro toto, & quia sanguis in altari non est sine corpore, nec corpus sine sanguine, pro animabus, scilicet quae sunt in purgatorio. August. Orationibus & elemosynis sanctae Ecclesiae, & sacrificio saluari non est dubium defunctorum animas releuari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt in hoc mundo. Zacha. 13. Partes duae in terra dispergentur & deficient, idest, infideles, & mali Christiani damnabuntur, & tertia pars relinquetur in ea, idest, poenitentes: & ducam tertiam partem per ignem, idest, animas poenitentium per purgatorium: & uiam eos sicut uirum argentum, & probabo eos sicut probatur aurum: ipse inuocabit nomen meum, & exaudiam eum. Ipse scilicet populus christianus in terra relictus, inuocabit me orationibus & elemosynis,

mosynis, & sacrificio altaris pro parte ducta per ignem, idest, pro animabus quae sunt in purgatorio, & exaudiam eum, alleuiando scilicet poenam illorum, & abbreviando. De tertio, Prouerb. 31. Munus absconditū extinguit iras, iras. s. Dei, idest, poenas purgatorii quantum ad animas innocentes: & in praesenti tribulationibus & flagellis satis purgatas. psal. 37. Domine in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi &c. Furor Dei ardet in inferno, ira in purgatorio, sagitta siue correptio amoris in hoc mundo. Qui igitur sagittas dominicae correptionis patienter portat, furorem inferni, & iram ignis purgatorii duce Domino illaesus euadet. Isa. 43. Noli timere serue meus, cum transferis per ignem, tecum ero: & flumina non operient te. Cum ambulaueris in igne, non comburetis, quia ego Saluator tuus. Daniel. 3. Angelus Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & fecit ignem fornacis quasi uentum rotis flammam: & non tetigit eos omnino ignis, nec contristauit. Tunc laudabant Deum dicentes. Benedicite Domino qui eruit nos de inferno, & eruit nos de medio ardentis flammae. Isa. 55. In laetitia egrediemini, & in pace deducemini: montes, & colles cantabunt coram uobis laudem, & omnia ligna regionis, plaudent manu. De tertio supranominato. s. q. sacrificium altaris gloriam beatorum quodam modo in caelo augmentat. Leuit. 10. Pectusculum sacrificij quod oblatum est, edetis in loco mundissimo tu, & filij tui, & filiae tecum. Pectusculum sacrificij quod optimū & dulcissimum est de animali, signat dulcedinem effectus corporis Christi, in quantum comeditur in loco mundissimo, idest, in quantum delectat beatos in caelo: quia plurimū gaudent & congratulantur in hoc sacrificio de memoria redemptionis, de aspectu nostrae salutis, de admiratione diuinae bonitatis. Gregor. Eodem momento rapitur in caelum ministerio angelorum sociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari uidetur. Rapitur scilicet corpori Christi consociandum, idest, ad beatos laetificandum. Complenda. Sumpsimus, Domine, diuina mysteria, quae sicut sanctis tuis ad gloriam, ita nobis ad uitam prodesse perficias. Tertio, corpus Domini nominatur sacramentum charitatis, & secundum hoc tres habet effectus, quia tria maxime bona operatur in nobis, scilicet, Spiritus sancti ueram participationem, ipsius Christi certam inhabitationem, in similitudinem imaginis Dei transformationem. De primo, psalm. 80. Et de petra melle saturauit eos: quia fideles sugunt de corpore Christi dulcedinem Spiritus sancti. Sapient. 12. O quam bonus & suauis est Domine spiritus tuus in nobis, qui scilicet de corpore tuo in nos fluit. Augu. Participatione corporis & sanguinis Christi homo uiuit, non sumens tantum sacramentum, quod & mali faciunt, sed pertingens usque ad spiritus participationem, ut in corpore Domini tanquam membrum maneat: & eius spiritu vegetetur. De secundo, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. Hilarius. Accepta carne Domini, & hausto calice id efficitur, ut nos in Christo, & Christus in nobis sit. Est enim Christus in nobis per carnem, dum eius carnem accipimus: & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est. Ioan. 1. Verbum caro factum est &c. Dum uerbum carnem assumpsit, in nostra carne habitauit: & dum nos

uerbum incarnatum in cibum accipimus, ipsum etiam habitat in nobis. De tertio, Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, idest, deiformes, & Deo secundum imaginem similes: nec potest creatura ad maius promoueri, quam quod assimilatur suo creatori. Assimilatur autem homo Deo uirtute corporis Christi in tribus. In interiori cordis bonitate, in exteriori operis fertilitate, in superiori caelestis regni hereditate. De primo. 2. Petr. 1. Christus propria gloria sua & uirtute, maxima & pretiosa promissa nobis donauit, ut per hoc efficiamur consortes diuinae naturae. Maxima promissa, idest, seipsum. Vnde. Iusurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, ut efficiamur consortes diuinae naturae, idest, diuinae bonitatis: quia natura Dei bonitas est. Ambro. Quia dominus Iesus cōsors scilicet est diuinitatis & corporis, & tu qui accipis carnem eius diuinae substantiae in illo participans alimento, idest, uere bonus efficiaris ab eo. De secundo, Ezechiel. 12. Sumam de medulla cedri sublimis, & de vertice ramorum eius, & plantabo in montem excelsum, & faciet fructum. Medulla cedri sublimis est aeterna sapientia Dei, alti rami eius sunt patres sancti, vertex ramorum est beata Virgo, pars de vertice caro Christi sumpta de Virgine. Surculus igitur sumptus de medulla & vertice, est corpus Christi plenum diuinitate. Iste plantatus in monte excelsum, idest, in cor iusti in caelum eleuatum, facit similem Christo boni operis fructum. De utroque ad Gal. 2. Vivo ego iam non ego, uiuit uero in me Christus, in me scilicet assimilando interiori bonitate, & exteriori bono opere. Hinc dictum est Augustino. Cibum sum grandium, cresce, & manducabis me, nec tu me mutabis &c. De tertio, Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit ei potestatem filios Dei fieri, ergo & haeredes. Ad Roma. 8. Si filij, & haeredes, cohaeredes autem Christi. 1. Petr. 2. Benedictus Deus qui regenerauit nos, idest, de filijs diaboli filios Dei fecit, in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in caelis, Amen.

CAP. XXVI.

De effectibus sumptis ex tribus alijs corporis Christi uocabulis.

Venite, comedite &c. Thema de effectu, vel de nominibus corporis Christi. Effectus Domini corporis possunt sumi ex tribus illis nominibus eius iam supra dictis. Dicitur enim quandoque medicina spiritualis, quandoque manna, idest, panis caelestis, quandoque Eucharistia, idest, bona gratia animae fidelis. De primo, Ecclesiasti. 38. Altissimus de terra creauit medicinam, & uir prudens non abhorrebit eam. Augu. Suscepit Christus de terra terram, & de carne Mariae carnem accepit, & ipsam nobis ad salutem manducandam dedit. De secundo, Apocal. 2. Vincenti dabo manna &c. quasi dicat. Qui se praeparat per uictoriam uictorum, illi dabo manna. i. caelestem panem. s. corpus meum, in quo secrete reconditum est multiplex bonum. Ioan. 6. Hic est panis qui de caelo descendit. De tertio, Ecclesiasti. 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Opusc. S. Tho. Aquin. H. quasi

quasi dicat; Præparate per auditum verbi Dei & obedientiam, qua taceas. i. cesses a malo, & serues reuerentiam in benefaciendo: tunc dabitur tibi bona gratia, quæ Græce dicitur Eucharistia, idest, corpus Christi, Magister. 4. Sententiarum. Sacramentum altaris excellenter dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: quia in ea non solum est augmentum virtutum & gratiæ, sed ille totus ibi sumitur, qui est fons totius gratiæ. Primo, corpus Domini dicitur medicina spiritalis: & secundum hoc habet tres effectus. Serpens ille malignus infudit humano generi per venenum p̄omi vetiti triplicem corruptionem, in anima tenebras ignorantiam, in carne morbum prauæ concupiscentiæ, & mortem utrobique. Ad hæc tria curanda valet corporis Christi medicina. Ignorantia enim tenebras illuminat, morbum prauæ concupiscentiæ sanat, & mortem destruendo triumphat. De primo, psal. 131. Parati lucernam Christo meo &c. Lucerna est lumen in diaphano, idest, perlucido corpore: sic corpus Christi est verbum Dei, quod est lux vera in munda carne, quo scilicet pelluntur a nobis tenebræ ignorantiam. Luc. 1. Viderunt oculi mei salutare tuum &c. psalm. 26. Dominus illuminatio mea &c. psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. De secundo, Isa. 38. Item. 4. Reg. 2. Iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cathaplasma rent super vulnus regis, & sanaretur. Vulnus, siue vlcus regis est concupiscentia carnis. psalm. 6. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum &c. De tertio, Luc. 1. Benedictus fructus ventris tui, scilicet corpus Christi, quod est fructus vitæ valens ad curationem mortis æternæ. Proverbiorum 3. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, scilicet sapientiam Dei incarnatam. Osee 14. Ero mors tua o mors. De hac triplici corruptione & medicina, supra sermone sexto post principium. Secundo, corpus domini dicitur manna, idest, panis cælestis, quod manna habet similitudinem saporis frumenti, mellis, & olei. De duobus primis. Exod. 16. Gustus eius sicut similia. De tertio, Numeri 16. Gustus eius quasi similia cum melle. De quarto, Numeri 15. Fecerunt ex eo tortulas saporis quasi panis. De tribus simul Ezechi. 16. Gustus eius quia similia, mel, & oleum comedisti: & secundum hæc tria habet corpus Domini triplicem effectum. Operatur enim morum honestatem, cordis suauitatem, proximi pietatem: primum significatur in frumeto, secundum in melle, tertium in oleo. De primo, Zacharia 9. Quid bonum eius, & quid pulchrum, nisi frumentum electorum? panis de frumento bonus est, & pulcher in se, & etiam in effectum, quia facit pulchrum: sic corpus Christi bonum & pulchrum facit honestatem morum. Daniel. 1. Appauserunt vultus eorum meliores corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio. glo. vultus eorum, quos panis satiabat, qui de celo descendit. De secundo, Proverbiorum. 33. Comede fili mel, quoniam bonum est, & fauum dulcissimum gutturi tuo. Sapient. 16. Paratum panem de celo præstitisti illis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. De tertio, Iob 29. Quis mihi tribuat vt sim secundum dies, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo, & petra fundebat mihi rivulus olei, idest, gratiam pietatis ad bonum proximi. Proverbiorum 21. Taurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti. Quarti Regum. 4. Offerebant vasa, & mulier infundebat oleum. & ait Helisæus, Vende

oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filii tui viuetis de reliquo. Ecce oleum, idest, opus pietatis proximum reficit, debita soluit, non ipsos patit. Primum intelligitur in eo quod fundebat oleum in vasa proximorum: secundum in eo quod reddidit per oleum debita creditori: tertium in eo quod ipsa & filij de oleo vixerunt. Tertio, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: sicut autem dicunt magistri, Gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam assimilata Deo fit ei grata, & vitæ æternæ digna: & secundum hoc corpus Domini habet tres effectus, similem Deo animam efficit, gratam & charam Deo reddit, vitam æternam tribuit. De primo. 2. Petr. 1. Christus propria gloria & virtute maxima & pretiosa nobis promissa deuauit, vt per hoc efficiamur diuinæ naturæ consortes, idest, similes Deo per veram bonitatem. De secundo, Cant. 7. Quam pulchra es & decora in delictis, quasi diceret. Delicato cibo & potu corporis Christi & sanguinis es nutrita, facta es multum decora, & idcirco grata Deo & chara. De tertio, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam &c. habet vitam æternam. Item, corpus Domini dicitur Eucharistia, idest, bona gratia: & secundum hoc habet valde bonum effectum, scilicet cum illud manducamus, non ipsum vt alius cibus mutatur in nobis, sed nos in illo mutamur. Nam quia, vt dictum est, gratia est influentia diuinæ bonitatis in animam, per quam similitur Deo, hæc bona gratia, scilicet corpus Christi, influit nobis bonitatem suam, per quam non ipsum nobis, sed nos illi assimilamur, & in eius bonitatem mutamur. Hęc nostra in Christum mutatio potest probari similitudine triplici, prima sumitur de virtute nostri amoris, secunda de virtute rei maioris, tertia de virtute furculi arboris. Hęc require supra in sermone ultimo ante finem.

C A P. XXXVII.

De consideratione sanguinis Christi tribus modis, & primo de primo ut in cruce funditur.

Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis. Proverbiorum 9. His verbis Dominus nos inuitat ad salutare conuiuium, in quo præparauit pretiosum cibum & potum corpus & sanguinem suum. Dicto itaque supra de corpore Christi, dicendum est hic de sanguine. Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, 1. Ioan. 2. item aliud. Calicem quidem meum bibetis, Matthæ. 20. Thema proprium. Dignus es Domine &c. quoniam redemisti nos Deus in sanguine tuo, Apoca. 2. vel aliud simile. Septimum principaliter circa sacramentum dominici corporis notandum, est consideratio sanguinis sacri. Vnde sciendum, quod sanguis Domini tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce pro omni salute funditur: secundo, ut in sacramento a fidelibus sumitur: tertio, vt a saluandis spiritualiter bibitur. Primo modo consideratur, ab inestimabili dignitate commendatur. Circa hæc pretiositatem quatuor præcipue possunt notari. Primum est pretiositatis magnæ probatio: secundum, tanti pretij dandi ratio: tertium, virtutis sanguinis magnitudo: quartum, redemptorū sanguine multitudo. Primum circa pretiositatem sanguinis præcipue notandum, est pretiositatis

magnæ probatio: & hoc probatur a tribus, a virginali origine, a dignitate innocentiam, a Dei vitione. De primo, Ecclesia. 24. Ego quasi vitis fructificauit &c. fructus vitis, scilicet, beata Virginitas & vinum, idest, corpus Christi & sanguis. Vinum igitur honoris ortum de flore vitis, est sanguis Christi pretiosus natus de virginitate. Multum itaque commendat sanguinis Christi nobilitatem & pretiositatem, quod a nulla, vt alius sanguis, corruptione, sed a virginali flore sumptus exordium, De secundo. psal. 93. Captabant in animam iusti, & sanguinem innocentem cõdemnabant. Quanto sanguis innocentior, tanto charior & pretiosior. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. De tertio, Hiero. 13. Agglutinaui mihi omnem domum Israel, dicit dominus, idest, inseparabiliter mihi vnui totam hominis naturam, scilicet animam, corpus, & sanguinem. Ad Heb. 2. Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse Christus similiter participauit eis dem. i. filius Dei pro salute hominis habentis carnem & sanguinem assumpsit carnem hominis & sanguinem, & ita vnuit ea sibi & honestauit, vt vere possint dici caro Dei & sanguis. Actuum 20. Posuit uos Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. ergo sanguis Christi vere est sanguis Dei: ideo tam pretiosus, quod vna gutta plus valet quam totus mundus. Secundum circa pretiositatem sanguinis Christi præcipue notandum, est tanti pretij pro homine dandi ratio: & hæc est triplex. Prima, magni debiti necessaria solutio. Secunda, magni amoris demonstratio. Tertia, magni boni perditum recuperatio. Prima ratio tanti pretij dandi pro homine, scilicet pretiosi sanguinis Dei est magni debiti necessaria solutio. Maximo enim debito obligatus est primus homo, quia tenebatur Deo satisfacere pro se, & toto humano genere, quod rapuerat & occiderat pomum veritum comedendo, unde iussus est cum omni progenie mitti in gehennam carcerem, donec redderet omne debitum per sufficientem hostiam. Iustum est enim secundum peccati quantitatem, & læsæ maiestatis dignitatem fieri satisfactionem: & hoc potest tribus gradibus distinguui. Pro minore enim culpa minor, pro maiori maior, pro maximo satisfactio maxima est facienda. Hinc statutum erat in lege pro transgressione diuersorum mandatorum peccus aliquod offerri, vel occidi, & sanguinem ei fundi: sed pro maiori peccato, vel homicidio simpliciter ipsam homicidam occidi, & sanguinem eius fundi. Ex hoc sequitur, quod pro tot homicidijs primi parentis, qui omnes homines occidit, quia per eum omnes moriuntur, & pro læsa per hoc maximi creatoris maiestate tam pretiosa hostia debet offerri Deo, & occidi, & sanguis eius fundi, qui ad minus tantum valeat, quantum omnes homines qui sunt occisi: sed quia talis in omni creatura non poterat inueniri, necesse fuit ad soluendum tantum debitum, & ad liberandum de inferni carcere genus humanum, filium Dei hominem fieri omni creatura maiorem, & ipsum pro debito hominis occidi, & sanguinem eius fundi. De primo. Leui. 4. Anima quæ peccauerit per ignorantiam in transgressione, scilicet quorundam mandatorum Dei, offerat Deo vitulum, vel agnum, vel aliquid huiusmodi ad occidendum & sanguinem fundendum, ad Heb. 9. Omnia pene in sanguine mundantur secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio. De secundo. Gen. 9. Quicumque fuderit san-

guinem hominis, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo, Numeri. 35. Non aliter expiari potest, nisi eius sanguine, qui alterius sanguinem fuderit. De tertio, Osee. 13. De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos pretio sanguinis. dicit interlinearis, de morte, idest, de plaga & debito æternæ mortis. Bernar. Filius Dei iubetur occidi, vt vulneribus nostris pretiosi sanguinis sui balsamo moderetur. Agnosce anima quam graua sunt illa vulnera, pro quibus necesse est dominum Iesum Christum vulnerari: nisi enim essent ad mortem æternam, numquam pro eis filius Dei moreretur. Secunda ratio tanti pretij dandi est magni amoris demonstratio. 1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus quem misit de corpore, aqua quæ fluxit de latere, & sanguis quem effudit de corde, testes sunt dilectionis maximæ psal. 129. Apud dominum misericordia &c. vt scilicet, probaret ad nos amoris eius magnitudo. Ber. Vere copiosa Christi redemptio, quia vndam sanguinis per quinque partes corporis largiter effudit, cum pro redemptione generis humani vna gutta pretiosi sanguinis eius sufficeret: sed data est copia, vt magnitudine muneris virtus innotesceret diligentis. Vt enim ostenderet quantum te diligeret, non aliter voluit quam moriendo te de morte liberare. Aug. O anima mea pretiosa non auro redempta, vel opibus, sed agni immaculati sanguine, attende quid valeas, quid pro te datum sit cogita. Noli temetipsum tradere in perditionem, pro qua Christus suum pretiosum fudit sanguinem. Tertia ratione tanti pretij dandi est magni boni perditum recuperatio: & hoc est triplex, scilicet libertas a seruitute diaboli, introitus cælestis regni, hæreditas filiorum Dei. De primo, Hiero. 30. Redemit Deus Iacob, & liberauit eum de manu potentioris, scilicet pretioso sanguine Christi. Ioan. 8. Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. psalm. 105. Redemit eos de manu inimici. Luc. 1. Benedictus Dominus Deus Israel &c. De secundo, Heb. 9. Christus introiit semel in sancta æterna redemptione inuenta. & infra. 10. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. Hiero. Sanguis Christi est clavis paradisi. In sanguine enim Domini cælum diu clausum, quasi soluto sanguinis eius pretio est apertum. Ioan. 19. Vnus militum latus eius perforauit &c. Glof. Vigilanti verborum vsus est, non dixit vulnerauit, sed aperuit, vt illic vitæ quodammodo ostium panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ emanauerunt, sine quibus ad vitam non intratur. Sanguis enim suffus est in remissionem peccatorum, aqua in lauacrum, humanum genus propter debita peccatorum & deformitatem a paradiso cælesti exclusum, necesse habuit ad reditum, & pretio sanguinis Christi a debito absolui, & aqua baptismi a sorde lauari. De tertio, Leui. 25. Si frater tuus vendiderit possessiunculam suam, si voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat: hoc fecit Christus pretio sanguinis sui. Hinc legitur Num. 25. quod homicidis expulsis de terra sua, non dabitur libertas redeundi, nisi post mortem summi Pontificis. Hier. 12. Reducam vitum ad hæreditatem suam. Ecclesiastici 33. Seruus fidelis sit tibi quasi frater tuus, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine minimum comparasti eum tibi, scilicet quod hæreditatem tuam quam redimere non poterat sanguine tuo redemisti tibi, vnde tracta eum quasi fratrem, dicitur de seruo hæreditatem: hinc Luc. 12. Clamabo de quibusdam Opuscu. S. Tho. Aquin. H. 1. 2. 1.

celatro. Domine memento mei, & dixit illi Iesus. Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso.

C A P. XXVIII.

De duobus alijs circa pretiositatem sanguinis Christi notandis.

THema de sanguine Christi, vt supra, vel similia. Tertium circa pretiositatem sanguinis Christi, vt consideratur in cruce fufus, præcipue notandum est virtutis magnitudo: & consistit hæc in tribus, in diaboli destructione, in mundi redemptione, in Dei reconciliatione. De primo, Iob. 40. scdm aliam literam. Numquid capies Leuiatham hamo, supple, sicut ergo Leuiathâ est diabolus hamus, siue aculeus in esca est Dei filius in carne humana assumpta absconditus. Iste hamo captus est diabolus, & deceptus, quia dum carnem innocentis Christi in cruce mordere, & effundere sanguinem iniuste præsumpsit, latens aculeus diuinitatis, potestatem eius perforando destruxit. Amos 5. Ego exterminauit Amorrhæum, idest, amarum inimicum, cuius altitudo cedrorum altitudo est, & fortis ipse quasi quercus. Hoc figuratum est. Daniel. 14. Erat Draco magnus in Babylone, & tulit Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter, & fecit massam, & dedit in os draconis, & diruptus est. Pix & pili significant similitudinem carnis peccati: adeps, sanguinem Christi: massa ex his, sacra membra Saluatoris data in potestate hostis: sed dum hæc iniuste mordere nititur, iuste potestas eius destruit. De secundo. 1. Corinth. 6. Empti estis pretio magno. Ad Ephes. 1. Habemus redemptionem per sanguinem Christi, in remissionem peccatorum. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis &c. Hinc canit Ecclesia. Te ergo, q̄sum, tuis famulis subueni, quos pretioso sanguine redemisti. De utroque Heb. 1. Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse Christus similiter communicauit eisdem, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, Diabolum scilicet, & liberauit eos. August. Quid fecit redemptor carniuoratorum nostrorum? tetendit ei muscipulam crucem suam, posuit ibi escam corpus & sanguinem suum. Ille autem sanguinem fudit nõ debitoris, propter quod iustus est reddere debitores. Hinc canit Ecclesia. O crux gloriosa, per quam diabolus est victus, & mūdus Christi sanguine redemptus. De tertio, Ephe. 2. Vos qui aliquando eratis longe, facti estis in sanguine Christi propere. Ipse est enim pax nostra, idest, faciens nobis pacem cum Deo. Ad Colo. 1. Christus est caput corporis Ecclesie, pacificans per sanguinem crucis siue quæ in terris, siue quæ in celis sunt. Hinc post passionem & resurrectionem ostendit discipulis cruentas manus & latus dicens. Pax vobis. Hæc pax cum Deo, siue reconciliatio fit per sanguinem Christi triplici ratione. Ratione pretij sufficientis, quod in eo pro nostris debitis soluit. Ratione gratissimæ charitatis, quæ in hoc facto demonstrat. De primo. Psalm. 68. Persecuti sunt me inimici &c. usque ad mortem crucis, quæ non rapui exoluebam, scilicet pretio sanguinis pro bono pacis, Mat. 26. Sanguis pro vobis fundetur in remissionem peccatorum. De secundo, Eph. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo gratam ad effectum nostræ reconciliationis causa nimie dilectionis. Nam si Noe iustus, vt dicitur Ecclesi. 44. In tempore iracundiæ sa-

ctus est reconciliatio propter iustitiam, multo magis Christus propter nimiam charitatem, quia obtulit pro nobis Deo proprium sanguinem. De tertio, Roma. 5. Iustificati in sanguine Christi, idest, de reis iusti, de seculis pulchri facti, salui erimus ab ira per ipsum, & glorificamur in Deo per Dominum nostrum, per quem reconciliationem accepimus. Item. 1. cap. Dilectis Dei, vocatis sanctis, i. sanguine Christi tinctis, gratia vobis & pax. Ioan. 13. Misit aquam in peluim. glos. Sanguinem in terra fudit, & cepit lauare pedes discipulorum, quia scilicet sanguine mundo mundans nos fecit pulchros, & Deo gratos. Apocalyp. 1. Dilixit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Ecce peccatores Deus sanguine suo lauit, formosos, roseos, & Deo gratos fecit, & sic reconciliauit, vt in curia Dei principes faceret. Quartum circa pretiositatem sanguinis Christi præcipue notandum est, redemptorem multitudinem. Tres enim exercitus magni sanguine eius sunt redempti, scilicet manifesti inimici, antiqui iusti, dubij amici. Primi de vinculo peccati, secundi de limbo inferni, tertij de dubietate fidei: propter hæc tria effudit sanguinem de tribus locis, de manibus, de pedibus, de vulnere lateris. Primo de manibus, vt peccatores virtute sanguinis a vinculis peccatorum absolueret, absolutos ad se reuocaret. De primo, Ecc. 50. Porrexit sacerdos magnam manum suam in libationem, & libauit in sanguine vna, ut. scilicet peccatorum vincula solueret. psal. 115. Dirupisti vincula &c. Aug. Christus ob hoc sanguinem suum fudit, vt peccata nostra deleteret. Vnde. n. diabolus nos tenebat, deletus est sanguine redemptoris, non autem tenebat nos nisi vinculis peccatorum. De secundo, scilicet, ut absolutos reuocaret. Esa. 44. Conuertere ad me, quoniam redemi te. gl. sanguine: quod si feceris, cælum, & terra, & omnia elementa in salute tua lætabuntur. Econtra, si non feceris, omnia contra te pugnabunt. Sapient. 5. Armabit creaturam &c. Porrexit itaque Christus manum in cruce, & libauit sanguinem, soluens omnes a vinculis peccatorum, & adhuc quasi aufugientem manu cruce reuocat peccatorem. Esa. 46. Ego sum uocans ab oriente auem quasi de longe, scilicet de statu peccati reuocans instabilem & refugam animam. Secundo, de pedibus fudit sanguinem, ut antiquos iustos de limbo inferni educendos demonstraret, & ad patriam cælestem deduceret. De primo, Tren. 1. Torcular calcavit Dominus uirgini Iuda. Arbor & tortura arboris significat passionem Christi in ligno crucis: qui uero in torculari calcatur, sanguinem uua pedibus fudit, ut multos ex eo lætos faciat. Christus ergo uirgini Iuda torcular calcavit, qui in passione crucis sanguinem effudit, & iustos in fide corruptos de inferno liberans lætificauit. Zacha. 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti uinctos de lacu, in quo non est aqua. cælestis refrigerij. De secundo, ut. scilicet eductos de inferno ad cælestem patriam deduceret. Hebræ. 9. Christus assistens pontifex &c. (usque introiuit) & non solus, sed cum magno exercitu iustorum, quos de inferno eruit secum duxit. Psalm. 67. Ascendens in altum &c. Esa. 60. Dicunt angeli, Quis est iste qui uenit de Edom &c. & post. Gradiens in multitudine uirtutis suæ, idest, ascendens cum multis fidelibus, quos de inferis potenter secum duxit. Tertio, fudit sanguinem de uulnere lateris & cordis, ut discipulos in fide dubios, & alios multos in fide & bonæ uitæ stabilitate tætos, & ideo frigidos, & quasi mortuos calefaceret & reuiuificaret.

reuiuificaret, & reuiuificatis suo sanguine iter cælestis significaret, vt post ipsum ruenter currerent. De primo, Ioan. 19. Vnus militum lancea eius aperuit, & continuo exiuit sanguis, qui scilicet est calidus, & in quo est vita hominis, vt eos frigidus in fide calefaceret, & quasi mortuos in uita bona reuiuificaret. psal. 101. Similis factus sum pellicano solitudinis. Pellicanus auis est, quæ mox natos & contra eam se erigentes occidens, & mortuos triduo deplorans, cum rostro latus proprium fodit, & sanguinem in eos fundens reuiuificat: sic Christus frigidus in fide, & peccatis mortuis (subuenit sanguine cordis. De secundo quasi uiuificatus ad instar feræ vulnerat iter cælestis suo sanguine significat, & sequendum demonstrat. Cant. 3. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, quia attende me vulneratum propter te: uide sanguinem meum, & sequere me. Ioan. 20. Venit Iesus, & ostendit discipulis manus & latus, scilicet cruentum nõ solum vt eos in fide confortaret, sed vt per multas tribulationes monstraret. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum &c. Heb. 13. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, scilicet delicias carnis fugientes, & passionem eius imitantem. Cantic. In fine. Fuge dilecte mi, & assimulare caprea hinnuloque ceruorum, quasi diceret. Curte coram nobis, vt fera corde vulnerata, & sanguine tupelestem semitam nobis ostende, donec te comprehendamus, & in te delicias æternas capiamus. 1. Corinth. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Amen.

C A P. XXIX.

De consideratione sanguinis Christi secundo modo, scilicet ut in sacramento sumitur.

Bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus. Mat. 26. Sanguis Christi tribus modis potest considerari. Primo, vt in cruce ab infidelibus funditur: secundo, vt in sacramento a fidelibus sumitur: tertio, vt præter sacramentum a saluandis spiritualiter bibitur. Primo modo consideratus, commendatur ab inestimabili pretiositate. Secundo modo, a multiplici utilitate. Tertio modo, a spirituali suauitate. Quantum ad primum modum, semper est memorabilis: quantum ad secundum, uenerabilis: quantum ad tertium, desiderabilis. De primo. Apocalypsis. 5. Dignus es domine quoniam occisus es, & redemisti nos in sanguine tuo. De secundo, Matth. 14. Hic est sanguis meus noui testamenti. De tertio. 1. Corinth. 10. Omnes patres nostri eundem potum spiritualem biberunt. De primo modo considerationis iam supra dictum est in duobus sermonibus: secundo itaque modo consideratur sanguis Christi, vt in sacramento a fidelibus sumitur, & circa hoc tria requiruntur. Primo, quare sacramentum datur sub specie duplici: secundo, quare populus non sumit sanguinem sicut sacerdos sub specie uini: tertio, quare sit utilitas sanguinis Christi, vt in sacramento a fidelibus sumitur. Primo, quare sit sacramentum sumitur sub specie duplici cibi & potus, siue panis & uini huius triplex est ratio. Prima ad regalis conuiuij perfectionem: secunda, ad redemptionis corporum nostrorum, & animarum simul saginationem: tertia, ad memoriam passionis dominicæ maiorem representationem. De primo. Hæc. 1. Rex Assuerus tertio anno

imperij sui fecit grande conuiuium cunctis principibus & pueris suis. Cibi inferebantur, uinum quoque ut magnificentia Regia dignum erat. Rex iste significat Christum, qui non primo, vel secundo anno, idest, ante legem, uel sub lege, sed tertio, idest, tempore gratiæ facit conuiuium magnis & pueris fidelibus cibi & potus. Vt enim ornatum & perfectionem conuiuij sui & mensæ demonstraret, sub specie panis & uini simul sacramentum altaris administrat. Nam ubi alterum deesset, multum laudabile conuiuium non esset. De secundo, psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, qui scilicet obtulit in signum panem & uinum. In pane significans futuram nostrorum corporum redemptionem, in uino animarum. Magister 4. Sententiarum. Quare sub duplici specie sumitur sacramentum altaris, cum sub altera totus sit Christus? Ideo, scilicet ut ostendatur totam humanam naturam, idest, corpus & animam assumptisse, & totam simul redemisse. Panis enim ad carnem refertur, quam scilicet nutrit: uinum ad animam, quia uinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ, sicut in physico. Vnde si sub alterius specie tantum sumeretur, ad alterius tantum, idest, corporis, uel animæ, non ad utriusque pariter liberationem ualere significaretur. De tertio. 1. Corinth. 11. Hic est calix noui testamenti in meo sanguine, hoc facite quotiescumque sumitis in meam commemorationem, idest, sanguinem meum bibetis in memoriam meæ passionis. Expressius enim Christi passio ad memoriam reducit per considerationem sanguinis quam corporis. Exod. 12. Erit sanguis uobis in signum in ædibus, in quibus eritis. In signum. Sicut enim agnus sine macula occisus est in liberationem Israel de Aegypto: sic sanguis Christi proprium & expressum memoriale est suæ passionis. 4. Regum 3. Viderunt Moabitæ aquas rubeas quasi sanguinem, & dixerunt. Sanguis est gladij, pugnauerunt reges contra se, & cæsi sunt mutuo: reges, scilicet Christus & diabolus, ille humilium, hic superbiorum, pugnantem in passione Domini, ut quis eorum hominem ad suum seruitium obtineret, ambo sunt grauiter vulnerati. De primo, Iob. 16. Hostis meus irruit in me, quasi gigas, concidit me uulnere super uulnere. De secundo, Esaia 51. Numquid non tu Domine percussisti superbium, vulnerasti draconem? Vulnerauit itaque uulnere graui, qui cum Christi carnem innocentem mordere præsumpsit, latens aculeus diuinitatis potentiam malitiæ eius perforando eneruauit. Secundo queritur, quare populus non accipit sanguinem sub specie uini sicut sacerdos: huius triplex est ratio. Prima est ad habendum uas congruum huius sanguinis contentium. Sicut enim uinum uas specialius & diligentius preparatum, in quo seruetur, exigit quam panis, sic sub specie uini sanguis Christi sumendum solum sacerdotibus conceditur, tamquam uasis Domini ad hoc specialiter consecratis, & sacra religione constitutis, & uirtutum pulchritudine excellentius præornatis, hinc triplici uasi electo comparantur in scripturis. scilicet altari consecrato, cratere ligata, aureo scypho. De primo, Deut. 12. Carnibus hostiam ipse uesceris: sanguinem fundes in altari, idest, committes sacerdoti, qui debet esse uas specialiter consecratum, & sanctum, & altare dignum ad suscipiendum sanguinem Domini. Glo. Exod. 30. Altare holocausti significat uitam iustorum, qui carnem suam quotidie crucifigunt cum uitijs & concupiscentijs, atque in hostiam Deo uiuentium. Opul. S. Tho. Aquin. Hic 3. tem

tem offerunt. Ad Romanos 12. Altare holocaustorū est fides pura, doctrina recta, & cōuersatio bona Christi ministrorum. psalm. 82. Altaria tua Domine virtutum & c. quasi dicat. O q̄ sancta, q̄ ornata, q̄ dilecta de bent esse sanguinis Christi vasa. De secundo, Exod. 24. Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis victimarū, & misit in crateras. Cratera est vas vinariū multis circulis circumligatum, significans religiosorum sacerdotum vitam virtutibus custoditam, ad Christi sanguinem suscipiendum aptam. Ecclesiasti. 6. In iuce pedem tuum in compedes sapientia, & collum tuum in torques illius. Decor enim vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutaris. Itē infra. Timor Domini scientiæ religiositas. Religiositas custodit & iustificabit cor, iucunditatē atq; gaudiū dabit. De tertio, Ecclesiasti. 50. Sacerdos quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, idest, omni genere virtutum, dicit Glo. Tale itaque vas exigitur speciale & electum, ad suscipiendum sub specie vini sanguinem Christi. Secunda ratio est vitandū periculum effusionis propter multitudinem, quæ se circa altare comprimit. Hinc est quod Dominus in cœna Apostolis paucis, & vt suis sacerdotibus non solum corpus in specie panis, sed & sanguinem in specie vini dedit. Multitudini hominum in deserto panem sine potu distribuit. Tertia ratio est ad præcauendum erroris periculum. Si enim populus rudis acciperet sanguinem sub specie vini, vix crederet illum esse sub specie panis, cum tamen veraciter sit sub vtraque specie. Nam sicut sub specie vini cōsecrati Christi est sanguis per trā substantionem, ita ibi est corpus per annexionem: & sicut sub specie panis est corpus Christi per transubstantiationem, ita ibi est sanguis eius veraciter per annexionem. Hic enim duo, corpus Christi & sanguis, imo hæc quatuor corpus, sanguis, anima, & deitas, iam vltra non possunt separari: vnde sicut sumit sacerdos sanguinem Christi sacramentaliter de calice, sic populus sumit eum intellectualiter sub specie panis de ipso corpore Christi, & est eis tā utilis, & tā dulcis, vt sacerdotib⁹ qui sumit eū sub specie vini de calice. Cant. 1. Botrus Cypri dilectus meus mihi, duo sumo in botro, vnam scilicet corpus Domini in cibum, & ex vna sugo dulcem sanguinem in potum. Deutero. 33. Constituit eum Dominus vt sanguinem vñ biberet meracissimum. Per hunc potum rectificat Dominus animam, donec perducatur ad vitam æternam. Io. 6. Qui bibit meum sanguinem habet vitam æternam. De dulcedine huius sanguinis habetur Isra sermone 32. circa medium.

CAP. XXX.

De tertio quod circa sanguinem Christi queritur, & de utilitate sanguinis digne sumpti.

Quæ utilitas in sanguine meo, & similia vt prius. Qui bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Tertio, queritur de sanguine Christi, vt in sacramento sumitur a fidelib⁹, quæ sit utilitas, siue effectus. Ad hoc sciendum, quod sic sumptum possumus considerare tribus modis, scilicet vt potum aquæ viuæ, vt vinum spirituale, vt sacrosanctum mysteriū Ecclesiæ. De primo, psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aque. Sicut petra significat Christi corp⁹, ita aque illæ sanguinem illius, qui verus & viuus est potus aquæ. De secundo, Prouer. 9. Venite bibite vinum, quod mi

sci uobis, idest, sanguinem Christi multa dulcedine conditum. De tertio, Heb. 13. Iesus extra portam passus est, ut per suum sanguinem sanctificaret populum, ergo sanguis Christi res sanctificans est & sacrosancta. Complenda. Quæsumus, Domine, ut sacrosancta mysteria præfens remedium nobis esse facias & futurū, iuxta cōsiderationem & similitudinem cuiuslibet istorum trium habet sanguis Christi triplicem effectum. Primo, potest considerari potus sanguinis Christi, ut potus aquæ uiuæ, sed potus aquæ, ut dicunt Phisici, est humectatiuus aridorum, extinctiuus incensorum, de latiuus ad membra ciborum. Similiter potus sanguinis Christi, ut significatur per aquam, tres habet effectus in anima fideli. Arida eius humectat & coniungit, male incensa refrigerat & extinguit, cibum uerbi Dei ad mēbra uehit, ut bene possint operari. De primo, Isa. 44. Effundam aquam super sitientem, & fluenta super aridam, ut scilicet anima quasi puluis arida ad fontale deflata, & ad malum prona potu sanguinis Christi perfusa, coniungatur, conglutinetur, & roboretur bona. psalm. 1. Nō sic impij nō sic, sed tāquā puluis quem projicit uentus a facie terræ, quia tentatio diaboli spargit cogitationes, eorūque desideria, locutiones & opera per diuersa uitia. Exo. 5. Dispersus est populus per uniuersam terram Aegypti ad congregandas paleas, scilicet mundi uanitates. Econtra. Io. 1. Iesus moriturus erat, supple, & sanguinem suum daturus, non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant, congregaret in unum, scilicet per cordis unionem, linguæ refrēnationem, sensuum & morum disciplinam, uitæ religionem, & fraternam dilectionem. 1. Cor. 5. Sitis noua cōspersio, sicut estis azyymi, idest, per baptismum a uitijs sinceri facti, ita suis asperione sanguinis Christi quasi pasta in noua uita & bona compacti. De secundo effectū. psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aque ad refrigerandum, scilicet, prauæ sitis ardorem. Ecclesiasti. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, quia sanguis signatus per aquam destruit feruorē iræ, auaritiæ, & prauis amoris & cōcupiscentiæ. Aug. Scribe, Domine Iesu Christe, in corde meo vulnera tua pretioso sanguine tuo, vt legam in eis tuum dolorem ad sustinendum pro te omnem dolorem, tuum amorem ad contēnendum pro te omnem prauum amorē, quia sic apparet, q̄ sanguis Christi ad instar aquæ cōtra male incensa in nobis ualet. De tertio effectū. 3. Reg. 19. Helias comedit & bibit aqua, & ambulauit; potus cibum ad membra uehit, & ad eundum, siue operandum mouet, sic potus sanguinis Christi cibū uerbi Dei siue præcepti ad corda defert, vt vires animæ, & membra corporis secundum illud uiuant, & regātur, & bene operentur. Prouer. 9. Comedite bibite, relinquitte infantiam, & uiuite, & ambulante per vias prudentiæ. Comedite cibū uerbi Dei & præcepti, & bibite sanguinem Christi, qui. f. præceptū ad cor, ad sensus, ad mēbra defert, & praua relinquere, & bona perficere moneat. Secundo, potest considerari sanguis Christi vt uinum spirituale, & secundum hoc habet tres effectus, quia lauat, calefacit, lætificat. Lauat fordes culpe, calefacit corda charitate, lætificat spirituali dulcedine. De primo, Gen. 49. Expectatio gentium lauabit in uino stolam suam, & in sanguinem uuæ pallium suum. i. fidelem animam. 1. Io. 1. Si in lumine ambulamus, societatem habemus adinuicem, & sanguis Iesu Christi filij Dei emūdat nos ad op̄tō. Ad Hebr. 9. Si sanguis hirchorum, aut taurorum aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quan-

nis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam uestram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo uiuenti? Apocalyp. 22. Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas eorum in ligno uitæ. De secundo, Deutero. 32. Constituit eum, vt comederet medullam tritici, idest, dulce corpus Christi, & sanguinem vñ biberet meracissimum, idest, purum & calidum, purum ad maculam iniquitatis, calidum in effectū. Hester. 1. Assuerus, scilicet beatus, post nimiam potationem incaluit mero, idest, accensus est charitate. Cantic. 2. Introduxit me Rex in cellam uinariam, ordinauit in me charitatem. Cella uinaria est Ecclesia, ubi propinatur calidum uinum sanguinis Christi ad accēdendum corda dilectione Dei & proximi. De tertio, psalm. 103. Vinum lætificat cor hominis. Ecclesiasti. 31. Exultatio animæ & cordis uinum moderate potatum, idest, sanguis Christi cum mensura fidei. Cantic. 1. Botrus Cypri dilectus meus mihi, quia scilicet sumo cum suo sanguine dulcedinem spiritualis lætitiæ ad obliuiscendum dolorem præsentis miseris. Prouer. 3. 1. Date scieram mœrentibus, & uinum his qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ. Tertio potest considerari sanguis Christi vt sacrosanctum mysteriū Ecclesiæ. i. vt res facta & secreta, in qua magna uirtus Dei est abscondita, & secundū hoc habet tres effectus supernaturales. De quibus enim triumphat, gratiam impetrat, in bona uita conseruat donec ad vitam æternam perducatur. De primo, Exod. 12. Cum uideret Dominus sanguinem agni in superliminario, idest, in mente fideli, nō sinet percussorem ingredi domus uestras, & lædere. Chrysostomus. Hic sanguis abigit dæmones, & longe facit esse. 1. Macha. 6. Ostenderunt elephantis sanguinem uuæ, & mori ad acuendos eos in prælium. Multo magis ergo per sumptum sanguinem Christi vincuntur spirituales inimici. Apocal. 12. Factum est præliū & c. Et post. Ipsi uicerunt eū propter uerbum testamenti, & propter sanguinem agni. De secundo. 1. Petr. 1. In asperione sanguinis Iesu Christi gratia uobis. Ad Heb. 12. Accessistis ad montem Dei, & sanguinis asperionem melius loquentem quàm Abel, quia scilicet sanguis Abel clamat ad Deum uindictam, sanguis Christi postulat & impetrat gratiam. Bernardus. O sanguinem Christi summe reuerendum, in altari poculum, in cruce pretium, in cœlo pro nobis ad patrem aduocatum. De tertio, Io. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobismetipsis, quod si biberitis, bonam uitam habebitis. Leuit. 17. Anima omnis carnis in sanguine est, anima, idest, uita. Philoso. Corruptio & senectus non nisi paucitas sanguinis est, & postquàm corpus caruerit, corrumpitur corpus: hinc multi moriuntur propter uacuitatē sanguinis. Sicut itaque in sanguine nostro uita est corporalis, sic in sanguine Christi conseruatio uitæ spiritualis, & perductio ad statum uitæ immortalis. Ioan. 6. Qui bibit meum sanguinem habet uitam æternam.

CAP. XXXI.

De consideratione sanguinis Christi tertio modo, ut a fidelibus spiritualiter sumitur.

Patres nostri omnes eundem potum spirituales bibebunt, Corint. 10. Aug. Biberunt potum eundem spirituales quem & nos, corporalem uero alterum:

quia aqua q̄ fluxit de petra, fuit signū sanguinis Christi, quē nos etiā spiritualiter bibimus. Tertio modo, consideratur sanguis Christi vt præter sacramentum a saluandis spiritualiter bibitur. Et circa hoc possunt tria inquiri. Primo, locus ubi iste potus inuenitur: scilicet, vñ ad quem queritur: tertio, suauitas gratiæ, quæ de vñ eius exoritur. Primo queritur quis sit locus, ubi potus spiritualis sanguinis inuenitur. Ad hoc dicendum, quod tot sunt loca, quot Christi uulnera. psalm. 77. Percussit petram, & fluxerunt aque: sicut ex foraminibus petræ aqua Iudæi, sic fideles ex uulneribus Christi hauriūt spirituales eius sanguinem. Zach. 3. Quid sunt plagæ istæ in medio manu uestrarum? Responso, vt scilicet fugamus ex eis sanguinem spirituales. Isa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, idest, de uulneribus Iesu Christi sanguinem spirituales ad sitim malorum extinguendā per piam passionis meditationem. Sed ad quid est uulnus lateris? Isa. 40. Filij tui de longe uenient, & filia tua de latere surgent. Gloss. quia perforato in cruce latere Christi, effluxit sanguis redemptionis. Filij ergo de longe uenient, quia electi de peccatis penitentiam agent, & filia de latere surgent, quia deuota anima de uulnere lateris Christi spirituales deuotionis sanguinem bibent per piam passionis meditationem. Hinc in locis a dextris crucifixi depingitur puella hilari uultu & pulchra facie & coronata, designans Ecclesiam, quæ sanguinem Christi reuerter in calice suscipit, & a sinistris synagoga oculis panno ligatis tristi facie inclinans caput, & corona decedente, quæ ipsum sanguinem fundit, & adhuc contēnit, in quo figuratur, quod hæc, & omnis mortaliter peccans tria bona perdit, scilicet lumen gratiæ, gaudium conscientiæ, coronā gloriæ. Hinc dicitur. Tre. 5. Vñ nobis, quia peccauimus, ideo obtenebrati sunt oculi nostri, mœstū factū est cor nostrū, cecidit corona capitis nostri. Puella in dextris sanguinem Christi in calice suscipit, quia fidelis anima cor mūdū uulnerib⁹ Christi adplicat, sanguinem eius spiritualiter cū omni deuotione sumit, vnde lumen in cordis gaudium & æternæ gloriæ coronam acquirit. Secūdo queritur quis sit vñ, ad quem sanguis Christi queritur. Et sciendum, quod ad animam totam cum tribus potentijs suis, scilicet intellectu, uoluntate, memoria perfundendam siue potadam. Exod. 12. Fasciculum hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare, & vtrūq; postem. Fasciculum hyssopi significat perfectionem & integritatem fidei: limen domus est Christus, per quem conceditur ad cælum introitus. Fasciculum aut hyssopi tingere in sanguine qui est in limine, est per fidem rectam sanguinem passionis Christi deuorare & cōfirmare: sed debemus eo utrumque postem & superliminare aspergere, idest, intellectum, affectum, & memoriam ita sanguine Christi perfundere, & spiritualiter inebriare, ut intellectus huius sanguinis circa genus humanum uirtutem recognoscat, affectus tam ingens erga se beneficium diligendo sapiat, & memoria tāti amoris & largitatis sacramentum numquàm obliuiscendo semper teneat. Tertio queritur, quæ sit spiritualis suauitas gratiæ, quæ de tali vñ, siue de perfusione prædicta sanguinis huius exoritur, & potest dici q̄ facit animam quasi paradysum Dei de suauitate huius gratiæ. Prima Petr. 1. In asperione sanguinis Iesu Christi, gratia uobis & pax multiplicetur, gratia uirtutum, fertilitas, pax, dulcedo cordis, atque serenitas. Huius Opus. S. Tho. Aqui. H 4 suauitas

suauitas gratiæ p irrigationē sanguinis Christi comparatur paradiso Dei. De suauitate huius gratiæ. Eccl. 40. Gratia sicut paradiso in benedictionibus, idest, sicut hortus Dei in varijs deliciarū fructibus. Hier. 31. Erit anima eorū quasi hortus irriguus. Irrigata enim anima dulcedine sanguinis Christi profert triplicem suauitatem gratiæ, scilicet, dulces flores virtutum, frōdes verborum, fructus operum. Primo ex spirituali effusione sanguinis Christi oriuntur in anima quasi in paradiso Dei dulces & varij flores virtutum. Nam sicut sanguis hominis triplicē habet colorem, sanus rubrum, coctus colorem album habet multum vt lac in mamillis, & maxime coctus nigrum: sic spiritualis influentia sanguinis Christi operatur in anima quasi in paradiso Dei flores virtutum varij coloris, scilicet rosas charitatis, lilia castitatis, violas humilitatis. De primo, Ecclesiastici. 50. Iustus quasi flos rosarum in diebus vernis, quia scilicet rutilat roseo sanguine Christi virtute charitatis. Cantico. 7. Comæ capitis tui sicut purpura regis, quæ scilicet tingitur sanguine cuiusdam animalis. Comæ capitis eius, idest, Christi sunt fideles bonis cum motibus decorantes. Hi sunt vt purpura regis, quia spirituali sanguine Christi perfusi rubent, vt rosa virtute charitatis. De secundo, Ecclesiastici 50. Iustus quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ, quæ scilicet cadent castitate, & bene decocti in corde eius Christi sanguinis irrigatione. Apoc. Lauert stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Cantico. 5. Oculi eius. i. fideles, in futurū sibi prouidentēs, sicut columbæ quæ lacte sunt lotæ, idest, sicut simplicium qui bene excocti in mamillis cordis eorum Christi sanguinis irrigatione dealbati sunt, & casti facti. Osee 14. Ero quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. De tertio, Cantico. 2. Iam hiems transijt, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra. flores primi post hyemem sunt violæ nigri coloris, pulchræ boni odoris, & terræ vicinæ. Hi flores significant animas humiles ex consideratione sanguinis Christi in passione multum torti quasi denigratos, idest, sibi viles & corā superbis despectos, Ezechiel. 31. Nigrescere faciam stellas cæli, idest, ardentēs spiritu charitatis & lucentes verbo veritatis, nigrescere faciam sanguine Christi, vt nigras & pulchras violas virtute humilitatis. Cantico. 1. Nigra sum, sed formosa. De his tribus generibus & coloribus florum paradisi Dei. Tren. 4. Candidiores nazarej eius. i. floridi niue, nitidiores lacte, quia simulantur lilio in castitate: rubicundiores ebore antiquo, quia simulantur rosæ in charitate: sapphiro pulchiores, quia simulantur violæ in humilitate. Secundo, ex spirituali perfusione, siue potu sanguinis oriuntur in anima quasi in paradiso Dei frōdes verborum bonorum & dulcium eloquiorum. Iob. 14. Liguum habet spem, si pretium fuerit, si senuerit in terra radix eius ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est. Ecclesiast. 39. Florete flores, & frondete in gratiam: quia scilicet electi non solū flores virtutum, sed etiam verborū bonorum proferunt ex potu sanguinis Christi ad triplicem gratiam, scilicet ad peccatorum cōuersionem, ad inimicorum reconciliationem, ad mæstorum consolationem. Hinc arbores irrigatē triplicia proferre leguntur folia, scilicet medicinalia, pulcherrima, & viridia. De primo, Apocalyp. 22. Ezechielis 47. Folia ligni paradisi Dei ad medicinam & sanitatem gētiū, idest, peccatorū, quia aquæ eius de sanctuario egrediuntur. Aqua san-

ctuarij spirituali potus sanguinis Christi efficit verba sanctæ prædicationis ad salutem peccatoris. Malachia. 2. Lex veritatis fuit in ore eius, & multos auertit ab iniquitate. De secundo, Danielis. 4. Ecce arbor, & folia pulcherrima, & subter eam latitabant animalia & bestia, & in ramis volucres cæli, quasi diceret. Sub folio pulchro animalia sibi inimica, vt lupus & agnus, columba & vrsus pacificata erant, quia verba sapientium inimicos reconciliant. Ecclesiast. 40. Tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam, idest, cōcordiam vocum: & super vtrumque lingua suavis faciet cōcordiam inimicorum. Ite. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis, idest, bonæ gratiæ, in bono homine abundabit. De tertio, Hier. 17. Benedictus vir qui cōfidit in Domino, & erit tamquam lignum quod transplantatur super aquas, & erit folium eius viride. Viridis color in specus maxime in herbis & folijs oculos turbatos reparat & cōfortat. Vnde per huiusmodi folia bonorum verba significantur, quæ tristis & miseros consolantur. Ecclesiast. 40. Gratiam & speciem desiderat oculus tuus, & super hoc virides sationes. Prouerbiorum 27. Vnguento, & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilij anima dulcoratur. Ecclesiast. 48. Ezechias cōsolatus est lugentes in sempiternum. Iob. 29. Cum sederem quasi rex, eram tamen mæstium consolator. Tertio, ex spirituali potu sanguinis Christi oriuntur in anima quasi in paradiso Dei bonorum operum fructus. Ezechiel 24. Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Rigabo sanguine Christi hortum animæ, inebriabo fructu bonorum operum cælesti dulcedine, idest, irrigati potu sanguinis Christi faciunt dulcem fructū bonorum operum ad utilitatē proximī, quæ etiā ipsi comedunt in retributione cælesti. Amos 9. Faciet hortos, & comedēt fructus eorū. De triplici fructu in sequenti sermone circa finē.

C A P. XXXII.

De triplici potu sanguinis Christi.

Sanguis meus vere est potus. Ioan. 6. Alia thema. Sta, vt supra de sanguine Christi. Potus sanguinis Christi triplex est, vt ex supra dictis iam patet, sacramentalis, intellectualis, spiritualis. Sacramentalis, qui a solis sacerdotibus sumit sub specie vini de calice. Intellectualis, qui a populis Christianis sumitur sub specie panis de ipso Christi corpore. Spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione. Primo modo sumptus, peccata quotidiana relaxat: secundo modo, fidelem mentem dulcedine sua delectat: tertio modo, totam animam irrigando fecundat. Primus potus sanguinis Christi est sacramentalis, quia solis sacerdotibus sumitur de calice altaris. Mattæi. 26. Accipiens Iesus calicem benedixit & c. Bibite ex eo oēs, scilicet Apostoli, quasi soli sacerdotēs. Ille potus digne sumptus peccata quotidiana relaxat, & hoc triplici ratione: quia tria mala sunt in peccato veniali, scilicet quædam macula conscientiæ, quædam pœna tristitiæ, & quædam aduersitas offensæ diuinæ. Contra hæc tria mala proprie valet potus sanguinis Christi, qui est purus, lenis, & pretiosus: ratione puritatis lauat, ratione lenitatis sanat, ratione pretiositatis placat. Lauat dico conscientiam animæ maculam remouendo. Sanat pœnam tristitiæ corda fidelium

delium consolando. Placat offensam diuinæ iustitiæ pro nobis in repellendo. De primo, Ad Hebr. 9. Sanguis Christi emundabit conscientiam vestram. Gen. 49. Expectatio gentium lauabit in sanguine vultus palium suum, idest, animas nostras. De secundo, Zachar. 10. Legabitur cor eorum quasi à vino. Vinum est sanguis vultus, & significat sanguinem Christi, quem sumimus in altari. Ille potus cor bonorum lætificat, quia cōferendo solatiū spiritualis lætitiæ sanat a tristitia culpæ. psal. 22. Calix meus inebrians quàm præclarus est. De tertio, Ad Hebr. 21. Accessistis ad sanguinis asperionem melius loquentem quàm Abel, quia sanguis Abel clamat vindictam ad Deum, sanguis vero Christi postulat & impetrat in Deum. Bernardus. O sanguinem Christi summe reuerendum, in altari poculum, in cruce pretium, in cælo pro nobis ad Deum patrem aduocatū. Sciendum, quod tria genera grauius arguuntur in scripturis, quæ nimis peccat in sanguine Saluatoris. Primi sunt corpore immundi, secundi corde indurati, tertij procuratoris prauitatis. Primi, sanguinem Christi in magnis peccatis indigne sumunt: secundi, ad virtutem sanguinis Christi cōuerti nolunt: tertij, lucrū de sanguine Christi ad prauos vsus cōuertunt. De primo 1. Cor. 10. Non potestis bibere calicem Domini, & calicem demoniorum. Calix diaboli est luxuria carnis & mudi. Deutero 32. Fel draconum vinum eorum. Qui hoc potu turbido & immundo inebriantur, & super eum sanguinem Christi pretiū fundunt, quātū in seipsis est ipsum pollutū, & ideo graui pœna digni sunt. Gen. 4. Maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum super terram, idest, plus quàm caro tua. Ad Hebr. 10. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui sancto contumeliam fecerit? De secundo, Hier. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti, quasi diceret. Quidam pertinaces in sua malitia duriores sunt corde quàm petra, scilicet quàm durus adamas, qui quàmuis nulla re possit frangi, scinditur tamen sanguine hirci: sed illi duriores sunt, qui nec virtute sanguinis Christi emolliri possunt, nec a sua prauitate conuerti. Item, duriores sunt quàm petra, scilicet quàm quelibet saxa dura, quia ad clamorem Christi in cruce & eius sanguinis effusione terra tremuit, & petra scissæ sunt. Sed isti nec ad terribilem vocem prædicationis, nec ad virtutem sanguinis Christi possunt emolliri, & à sua prauitate conuerti. De tertio, Hieremij 22. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingit sinopide, scilicet rubro colore, idest, sanguine Christi, dicit Glo. Qui domum ædificat materialem de male acquisitis, vel ornat superflue de sanguine Christi. i. de rebus ecclesiæ acquisitis sanguine Christi, grauius peccat: sed multo grauius qui domum spiritualementem, idest, familiam prauam, vt prauas mulieres, filios, filias, quasi partes domus vt fenestras, per quas diabolus & fures intrat, & laquearia quasi laqueos diaboli iniuste ædificat & pingit, idest, vestit, vel ornat sanguine Christi. His dicitur vè, idest, grauis increpatio, & æternæ pœnæ cōminatio. Secundus potus sanguinis Christi est intellectualis, qui a populo Christiano sumitur sub specie panis de ipso corpore Saluatoris. Nā sicut sub specie panis consecrati corpus Christi est per transubstantia-

tionem, & sanguis eius per annexionem: sic sub specie vini consecrati sanguis Christi est per transubstantiationem, & corpus eius per annexionem. Vnde sicut sacerdos sumit sanguinem Christi sacramentaliter de calice, ita fidelis populus sumit ipsum intellectualiter. De ipso Christi corpore. Iob. 39. Pulli aquilæ lambunt sanguinem. Pulli aquilæ sunt subditi ecclesiæ, hi lambunt sanguinem Christi non de calice, sed de ipso corpore Christi. Hic potus fidelem mentem dulcedine sua delectat. Cant. 1. Botrus cypri dilectus meus mihi. In botro sunt duo, vna in cibum, & in vna dulcis sanguis in potum. psalm. 80. De petra melle saturauit eos. Sicut petra corpus Christi incorruptibile, sic mel de petra significat dulcem sanguinem Christi, quem sugunt fideles de corpore Christi. Hæc dulcedo tria bona facit, scilicet contemptum vitiorum, gratiam bonorum eloquiorum, desiderium æternorum. De primo, Prouerb. 27. Anima saturata calcabit fauos. Qui enim de petra corporis Christi melle sanguinis eius saturati sunt, omnino peccati suauitate contemunt. Iudic. 9. Dicit arbor ficus, idest, fidelis anima. Nunquid deserere possum dulcedinē meam, vt inter cætera ligna promouear, quasi dicat. Contemno gloriam & delectamenta mundi pulchritudine Dei. De secundo, Cantico. 4. Fauus distillans in lingua tua, mel & lac sub lingua tua, quasi dicat, quia sub lingua, idest, in corde plena es spirituali dulcedine, idcirco abundas vtili & dulci locutione. Matth. 12. Ex abundantia cordis os loquitur, sicut de vase, sic est de corde. Vas plenum felle effundit amaritudinem, plenum melle, dulcedinem. Vnde Luc. 6. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & econuerso. De tertio, Ecclesiast. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet. Gregor. In corporalibus appetitus placet, experientia displicet, spiritualis vero dulcedo quanto magis bibitur, tanto magis sititur: quia dum ex pleno fonte stillatim mundo cordi degustando illabitur, eius plenitudo potanda magis desideratur. psal. 64. In stillicidijs eius lætabitur germinas. Idē. psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Tertius potus sanguinis Christi est spiritualis, qui ab omnibus saluandis sumitur de passione Christi pia meditatione. 1. ad Corinth. 10. Patres nostri omnes eundem potum spiritualementem biberunt. Sicut patres boni de foraminibus petra aquam biberunt, & in illa sanguine passionis Christi crediderunt figuratum, & per fidem spiritualementem gustauerunt: ita boni Christiani de vulnerē Christi pia meditatione sanguinem eius solēt bibere. Isai. 60. Filij tui de longe ueniēt & c. Hic potus totam animam quasi hortum Dei irrigando fructu bono fecundat. Ecclesiast. 24. Rigabo horum plantationū, & inebriabo partus mei fructum, idest, animæ fideles irrigatæ sanguine Christi faciunt fructum bonorum operum. Coloss. 1. In omni opere bono fructificantes. Fructus bonorum triplex est, scilicet, honestæ conuersionis, sacræ deuotionis, & iucundæ pietatis. De primo pascit homo seipsum: de secundo Deum: de tertio proximum. De primo, Ecclesiast. 23. Ego quasi vitis fructificauit & c. Et flores mei fructus honoris & honestatis, idest, honestæ cōuersionis. Ad Ep. hier. 5. Fructus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. Quæ autem in occulto fiunt a filijs tenebrarum, turpe est dicere. Matth. 7. Omnis arbor bona fructus bonos facit & c. Fructu bonæ vitæ pascit quisque seipsum. Prouerb. 17. Qui seruat ficum, comedet fructum eius. Isai. 3. Dicite iusto, quoniam fructus

ad inuentionem suarum comeder. Prouerb. 1. Secura mens quasi iuge conuiuuii: secura ex honestate uitae. 2. ad Corint. 1. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali conuersati sumus in hoc mundo. De secundo, Cantico. 4. Hortus conclusus soror mea, emissiones tuae paradisus malorum punctorum &c. Emissiones istae sunt fructus deuotionis. Vnde sequitur. Nardus, crocus, cinnamomum, quae sunt species aromaticae, & propter odorem bonum & virtutem suam significant fidelium deuotionem Deo gratam, quae consistit in sacris desiderijs, in varijs virtutibus, gemitibus, & orationibus. His fructibus pascit fidelis anima Dominus: unde sequitur ibidem. Veniat dilectus meus &c. ut comedat fructus pomorum suorum. Exod. 30. Sume aromata boni odoris, faciesque thymiam. Papias, thymiam, est confectio boni odoris ad incensum cultus Dei. Gregorius. Thymiam ex aromatibus facimus, cum in altari cordis virtutum multiplicitate redolemus. Prouerbiorum 8. Deliciae sunt mihi esse cum filiis hominum, quia scilicet delectatur in amore & deuotione nostra quiescere. De tertio fructu, scilicet pietatis, quo reficitur proximus. Psalm. 51. Ego quasi oliua fructifera in domo Dei. Oliua portat oleum alijs ad lucendum, sanandum, & reficiendum, & significat opus pietatis quod impeditur proximis. Prouerb. 21. Thesaurus desiderabilis, & oleum in tabernaculo iusti ad refectio- nem, scilicet proximi. Luc. 10. Samaritanos quidam uidens spoliatum quasi pauperem, & vulneratum quasi subsidio indigentem, misericordia motus est, & appropinquans alligauit vulnera eius, id est, subuenit necessitatibus eius, infundens oleum & vinum quasi cibum & potum, & curam eius egit. 1. ad Tim. 4. Exerce te ipsum ad pietatem. Pietas enim ad omnia utilis est promissionem habens vitae quae nunc est, & futurae, ad quam nos perducatur qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit opusculum quinquagesimum octauum S. Thomae de Aquino de sacramento altaris.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LIX. DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE, AD MODVM DECVM PRAEDICAMENTO- rum, ad petitionem quorundam Praelatorum & Baronum.

CAP. I.



MEMORIAM fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, quae dedit timentibus se. Etsi ista, de qua loquitur hic psal. 110. non inconuenienter intelligitur etsi sacramentalis, panis scilicet uinum, qui de caelo descendit, quem cum timore & reuerentia sumunt quoti die in sancta ecclesia serui Dei: de quo pane & etsi dicitur. Sap. 16. Angelorum esca nutriuiti populum tuum, paratum panem de caelo praestitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnem saporem suauitatis. Iste est panis, de quo dicitur Ioh. 6. Ego sum panis qui de caelo descendit, si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. In praeparatione & in dispositione & ordinatione istius benedicti panis, scilicet sacramenti eucharisticae, Deus tot & tanta mirabilia inclusit, quae in ipso uidentur

quasi omnium mirabilium, quae ab initio mundi fecit, memoriam renouasse. Et idcirco dicit Propheta in praedicto versu. Memoriam fecit mirabilium suorum &c. quoniam scilicet pretiosam istud pretiosum sacramentum & gloriosum suis discipulis dedit. Ad intelligendum autem excellentiam & celsitudinem dignitatis istius sacramenti mirifici, notandum est, quod quamuis omnia sacramenta ecclesiae uirtutem habeant & effectum per fidem passionis Christi, & ex fide, & per fidem profint solum fidelibus ad salutem, hoc tamen specialiter & specialissime dicitur sacramentum fidei. Vnde in canone uocatur mysterium fidei. secretum sacratissimum soli fidei manifestum, quia tot & tanta sunt ibi supra & praeter, & etiam contra rationem naturalem, quae nisi per fidem teneretur & crederetur, nunquam intelligeretur. Et ideo bene dicitur. Isa. 6. secundum aliam translationem. Nisi crederitis, non intelligetis. Et Apostolus ad Hebr. 11. Credere oportet accedentem ad Deum quod est, & quia inquirentibus eum remunerator sit. Credentes igitur intelligunt, quia sicut dicit Apostolus. Fides adit, & nulla quaestio remanebit. Hoc autem non est sic accipiendum, quod credentes per fidem, per rationem intelligant quicquid credunt: quia si sic esset, euacua- retur meritum fidei, secundum dictum Grego. Fides non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Intelligere autem dicuntur credentes, quia innitentes potentiae & summam ueritati increatae, sciunt & supponunt certissime uerum esse quicquid a dicta ueritate procedit, & quamquam per naturalem rationem modum ipsius ueritatis non comprehendant, non ideo minus credunt quod suggerit fides uera esse uerum, quia clarissime hoc intelligit attestari excellentiae, & maiestati, & imensitati ipsius primae ueritatis, ut nec in se, nec in suis principalibus esse eius comprehendere possit ab angustia & imbecillitate ipsius intellectus humani, de quo dicitur. 2. Metaphys. quia sicut se habet oculus noctuae ad radios solis, sic intellectus noster ad manifestissimam naturam. Vnde sicut non est detectus ex parte lucis diuinae, quae a noctua clare uideri non possit, sed hoc accidit ex parte debilitatis oculi ipsius noctuae: ita etiam contingit in nobis, quod intellectus noster non est proportionatus immenitati lucis diuinae, ideo multa sunt quae nequimus comprehendere ratione. Propterea clamat Apostolus ad Roman. 11. O altitudo diuitiarum &c. Quamuis autem comprehendere nequeamus, quod nihilominus comprehendere possumus, quoquo modo. i. ex parte cognoscimus non in toto, quia per speculum nunc uidemus in aenigmate. Inde est, quod fidei mysteria per auctoritates sacrae scripturae, cui fides catholica innititur, plene probari possunt atque perfecte, sed per rationes demonstratiuas omnino nequeunt omnia probari, quamuis forte omnia possunt demonstrari: quia si hoc esset, fides nostra iam non fides, sed scientia uocaretur. Et sicut supra dictum est, meritum nostrum, quod principaliter in fide consistit, omnino tolleretur: nec iam uisus possit dici alicui Christiano, fides tua saluum te fecit. Verum est autem quod omnes errores infidelium non solum per factam scripturam, sed etiam per rationes possunt elidi, & multae etiam solutiones bene per rationem naturalem inueniuntur, quibus in intellectus fidelium iam credentium adiuuatur & confortatur ad ueritatem clarius & obuius amplectendam. Vt igitur ad propositum ueniamus, intendimus ostendere aliqua mirabilia, & etiam miracula maxima pro sacrosancto eucharisticae sacramento, & subiungere aliquas rationes, exempla mirabilia, & quodammodo illis similia in scriptura, & etiam in natura per ea quae fidei rationabiliter non incredibilia esse uidentur. Praedicta uero mirabilia & miracula secundum ordinem praedicationis tum intendimus distinguere, ut melius & apertius capiantur. Et primo de praedicatione substantiae ut priore & fundamento omnium praedicationum.

CAP. II.

PRIMO igitur est incipiendum respectu praedicationis substantiae. Vbi sciendum est, quod fides ecclesiae sanctae credit circa sacramentum eucharisticae substantiam panis conuerti in substantiam carnis, & substantiam uini in substantiam sanguinis Christi ex ui sacramenti, & per concomitantiam sub utraque specie esse totum, id est, animam, & corpus, & diuinitatem ipsius. Et ista transubstantiatio, id est, conuersio panis in corpus Christi, siue in carnem fit in instanti finitionis & complexionis illorum uerborum Christi, scilicet. Hoc est enim corpus meum, dummodo iste qui profert, sit sacerdos, & intendat facere quod facit ecclesia, & praedicta uerba cum tali intentione proferat super materiam debitam, scilicet panis de frumento. Et idem intelligendum est de conuersione uini in sanguinem, quod similiter fit in continenti completis his uerbis. Hic est enim calix &c. Et istud potest accipi penes praedicationem substantiae: unde ista conuersio proprie transubstantiatio appellatur. Quamuis autem illud

istud sit summum miraculum, & solius diuinae uirtutis, scilicet tacere incontinenti talem, tantam, & tam ineffabilem conuersionem, & substantiarum mutationem, nihilominus hoc non apparet impossibile, si consideremus aliqua similia in scriptura, & aliqua similia in natura. Vxor enim Loth, quia retrospexit contra mandatum Dei, subito conuersa est in statuum salis, ut habetur Gen. 19. Virga etiam Moysi conuersa est in colubrum, & postea in uirgam. Exod. 4. Et diabolus dicebat Christo sciens diuinam potentiam, Dic ut lapides isti panes fiant. Matth. 4. Non est enim multum difficile facere de lapide panem, & de pane carnem. In legenda beati Ioannis euangelista legitur, quomodo conuertit uirgas ligneas in aureas, & lapides arenae in lapides preciosos, & conuerso. Et in euangelio suo legitur quomodo Christus conuertit aquam in uinum, & multa sunt talia in scriptura. In natura quoque facta similia reperiuntur. Certum est enim quod sunt quaedam aquae, in quibus lignum conuertitur in lapidem, uel petram, unde optima cotes fiunt. Videmus quoque continue quod homo comedit panem, & in corpore suo conuertitur in carnem: bibit uinum, & conuertitur in sanguinem, & istud est commune hominibus & iumentis, quod eorum cibi & potus in carnem & sanguinem conuertuntur. Si ergo Deus dedit talem potestatem uentri & stomacho animalis, non est mirandum si talem potestatem etiam contulit suo uicario, ut mediante uerbo Dei, uirtute diuina, quae omnia in omnibus operatur, conuersionem & mutationem efficiat supra dictam. Et hanc similitudinem ponit Ioannes Damascenus libro 4. capit. 5. dicens. Sicut panis & uinum transeunt per nutrimentum in carnem & sanguinem animalis, ita panis propositionis, id est, qui ponitur in altari, & uinum cum aqua transeunt in corpus Christi, quod prius non erat. Et ista duo, scilicet panis & uinum non sunt duo, sed unum corpus Christi. Et in hoc fecit Deus memoriam suorum mirabilium: quia sicut in principio creauit Deus caelum & terram, & omnia quae in eis sunt solo uerbo suo, secundum illud Gen. 1. Fiat lux &c. & sicut fecit de omnibus & singulis creaturis ab initio creatis, secundum quod psalmista dicit. psal. 32. Verbo domini caeli firmati sunt, sic facit Deus i. eucharisticae sacramento: quia secundum Augustinum. Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum, & hoc est quod dicit auctor. Si tanta uirtus est in sermone Domini, ut inciperent esse quae non erant, quanto magis operatur ut sint quae erant, & in aliud conuertuntur? De hoc etiam dicit Ambrosius. Si tantum ualuit sermo Eliae, ut igne de caelo descendere faceret, non ualebit tantum sermo Christi, ut substantias mutet? Et Ioan. Damascen. ubi supra. Si sermo Dei uiuus est & actiuus, qui dixit, Fiat lux, & facta est lux, uerbo cuius caeli firmati sunt, & omnis decor eorum, qui ex purissimo sanguine beatae uirginis se hominem fecit, non potest panem & uinum corpus & sanguinem suum facere? Non debet ergo incongruum apparere, si uerbum diuinum a sacerdote prolatur accipiat eandem uirtutem, & etiam maiorem a Deo, quam accipiat natura, id est, uis insita rebus, per quam in animalibus & potus in carnem & sanguinem conuertuntur. Quod etiam in humanis uidemus, quod uerbum humanum est maioris potentiae & uirtutis, quam sit proferens ipsum uerbum. Verbum enim Papae per suum nuntium promulgatum, facit omnes praelatos ecclesiae in unum concilium conuenire, quos sine uerbo ipse Papa non potest aliquo modo sua potentia congregare. Et etiam uerbum imperatoris, uel Regis citissime facit exercitum congregari: & quilibet Dominus plus efficit circa subditos suos solo uerbo, quam possit efficere uirtute propria sine uerbo. Et idcirco non debet quippiam inconueniens iudicare, si Deus uerbo suo per suos nuntios sacros sacerdotes prolato contulit eandem efficaciam & uirtutem, etiam amplio- rem quam praestiterit naturae corporali, per quam uidemus tot & tanta illis similia prouenire: ideo scriptum est in psal. 28. Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia. Et haec de ista ineffabili transubstantiatione sufficiunt quo ad praedicationem substantiae.

CAP. III.

SECUNDO respectu praedicationis quantitatis, credit sancta mater Ecclesia & fides catholica sub illa parua hostia contineri, & esse ueraciter totum corpus Christi ita magnum & ita perfectum, sicut fuit in cruce, & ita magnum, sicut in die paschae resurrexit. Et hoc est summum mirabile. Cum omne corpus sit in loco, & commensuratur locatum loco, & sub tam parua hostia quantitate integrum corpus Christi continetur. Sed in hoc facit Deus memoriam suorum mirabilium, quae prius fecit de seipso, & in seipso. Primo in natiuitate sua, quando exiit per portam clausam, ea semper clausa manente, secundum testimonium Ezechielis Prophetae. Fuit enim beata & gloriosa mater uirgo antepartum, uirgo in partu, uirgo post partum, quia semper constitit incorrupta, & penitus illibata. Idem miraculum fa-

cit in sua resurrectione, quia resurrexit, & exiit de monumento omnino existente clauso. Idem etiam miraculum fuit, quando plures ad discipulos ianus clausis introiit. Quae omnia haec mirabilia si discutiantur, sunt similia miraculo supra dicto huius sacramenti uenerabilis. Ad cuius intelligentiam debemus intendere, quod corpus Christi non est sub hostia naturaliter, sed sacramentaliter: & ideo non est ibi ut locatum in loco, nec sub dimensionibus propriis, sed sub dimensionibus quae prius fuerunt, scilicet panis & uini. Et ideo cum substantia de se, in quantum substantia, locum non occupet, nec requirat nisi in quantum est sub dimensionibus quantitatis, sequitur ex hoc quod corpus Christi sub sacramento non requirat, uel occupet plus locum, uel de loco, quam dimensiones panis, sub quibus uelatur & tegitur, occupant & requirunt: & hoc in sequentibus plenius disceretur. In hoc etiam possumus uidere aliqua similia in natura. Anima enim nostra, sicut dicit Augustinus, est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis, & ita magna in solo digito, sicut in toto corpore, & ita magna in corpore infantis, sicut in corpore gigantis, quia propter corporis augmentum & diminutionem, seu alicuius membri truncationem ipsa anima non minuitur, uel augetur, & tamen est tota in toto, & tota in qualibet eius parte, nec exceditur, nec excedit. Si homo non potest perfecte hoc intelligere de seipso, & in seipso, quod tamen Philo sophi infideles quam etiam doctores catholici uerum esse indubitanter affirmant, non est mirum si hoc perfecte non potest intellegi in hoc dignissimo sacramento. Item, tam longa est longitudo turris sicut ipsa turris, & tam lata quam lata est latitudo, & grossities ita grossa: sed species & figura turris tota comprehenditur in oculo & recipitur, qui est paruus, quia si non esset illa species longitudinis in oculo, non posset homo per aspectum de ipsa longitudine iudicare, quod tamen patet esse falsum, quia solo uisu & aspectu potest fieri multoties uera comparatio & aestimatio de mensura. Et ita potest dici de uno monte, & de sole, & luna, & sphaera caeli, & de omnibus talibus, quorum magnitudo cum sit quasi immensa, nihilominus capitur ab oculo ita paruus. Si ergo hoc est mirabile & est certum, non est incredibile corpus Christi posse contineri sub hostia tam parua, quamuis hoc perfecte intelligere nequeamus. Et sicut dictum est de oculo, ita potest dici de speculo, in quo uidet quilibet manifeste, quod in paruulo speculo apparet maxima ciuitas, & imago maximi hominis, & montis, & caeli. Dic ergo mihi, quomodo potest hoc esse? & ego dicam tibi quomodo in dominico sacramento est istud. Deus enim uoluit in utroque ita esse.

CAP. III.

TERTIO respectu praedicationis qualitatis, debemus credere, quod quamuis hostia sit figurae rotunda, & habeat albedinem & laporem panis, illa tamen accidentia non afficiunt corpus Christi, quia non est ita rotundum, nec ita album, nec infunt, aut inhaerent illa accidentia hostiae quae apparent, species sub esse sacramentali est uerum corpus Christi gloriosum. Et quamuis non appareat nobis sensibiliter tale, non tamen debemus propter hoc minus credere ita esse. In hoc igitur fecit nobis Deus memoriam mirabilium suorum similitum praecedentium in scriptura. Sicut enim nobis narrant Euangelistae, Christus adhuc existens mortalis secundum corpus ostendit se in monte in habitu glorioso Petro, Iacobo, & Ioanni, & tamen corpus suum nondum erat glorificatum, sed gloriosum. Item, quando iam post resurrectionem suam corpus suum erat ueraciter gloriosum nunquam amplius habitum gloriae dimisit, nihilominus peregrinis euntibus in Emaus se ostendit sub habitu peregrini, & Magdalena sub habitu horulani. Sicut igitur rationabilibus causis talem tunc & taliter se ostendit, & non sub habitu glorioso quem gestabat, sic etiam in eucharistia. Rationes uero & causas, quia satis notae sunt, omitto causa breuitatis. In naturalibus etiam similia uidemus. Multa enim apparet aliter quam sunt. Sol enim apparet quasi cubitalis rotunditatis, quamuis ultra modum quantitatem, seu rotunditatem illam excedat. Aliquando etiam apparet rubeus, uel sanguineus, & aut pallidus, aut etiam alterius qualitatis, quamuis in se nullo modo recipiat peregrinas impressiones. Item, baculus apparet curuus, seu fractus in aqua corrente, quamuis in ueritate sit integer & rectus. Item, multis tam infirmis quam sanis, & aliqua palati & linguae passio, quandoque dulcia uidentur amara, & multum e contrario. Non est ergo insolitum, si in sacramento supra dicto sit aliud in ueritate, & aliud uideatur. Nec tamen in hoc falsitas est uilla, quia illa accidentia quae apparent ibi, quamquam ut praedictum est, uelent & tegant, non afficiunt corpus Christi. Illa enim accidentia quae prius inerant substantiae panis, post consecrationem non in sunt corpori Christi, sed sunt ibi sine subiecto alicuius substantiae, unde in hoc est miraculum, & pra-

ter ordinem naturalem, quod quantitas quae prius erat in substantia, seu in materia panis, post sacramenti consecrationem remanet absque substantia: aliter vero accidentia quae ipsi panis inerant mediante quantitate, modo insunt quantitati sicut prius. Vnde & dimensiones, & albedo, & sapor, & figura, & alia similia accidentia, sunt ibi sine primo subiecto, id est, sine substantia, sed non sunt sine subiecto proximo, quia modo ipsi quantitati sicut prius insunt. Et quamuis hoc miraculum sit, & supra naturam, non tamen est contra intellectum: quia dicit beatus Hilarius. Deus potest diuidere per effectum, quicquid possumus per intellectum. Itē, si malefici possunt res aliter, & aliud quam sunt, vtpote, de festuca trabem, vel serpente per sua mensura praestigia facere apparere, non est mirandum, seu discredendum, si Deus per sua vera miracula faciat talia & maiora non ad delusionem, vel deceptionem hominum, sed ad salutem. Statu enim sub quo sumus, hoc requirit. Sub fide enim modo viuimus, & ambulamus per fidem. Fides autem secundum Augustinum, est credere quod non vides. Et secundum Apostolum, ad Heb. 12. Fides est sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium. Sa cramentorum etiam natura hoc requirit, vt videlicet, quia sua signa aliud intus contineant, vel significant, & aliud exterius videantur, sicuti circulus quidem lignum est, signum tamen vinum, & sicut dicit Hugo de S. Victor, Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine representans, ex sanctificatione gratiam inuisibilem continens. Est ergo conueniens si dei nostrae & dignitati ipsius sacramenti, quod aliud sit, & aliud significare videatur.

CAP. V.

Quarto respectu praedicamenti relationis credit fides nostra & sancta Ecclesia catholica, quod verbis consecrationis vni cui voce potest consecrari vna hostia, vel plures in numero quantitate. Quamuis enim secundum virtutem naturae omnium natura constantium sit ratio & terminus magnitudinis & augmenti, secundum quod ait Philo. in libr. de anima, in hoc tamen sacramento quia non natura, sed Dei potentia operatur, non est limitata ad aliquam certam materiae quantitatem, sed vnico solo verbo & actu potest consecrari totus panis triticeus de mundo, & totum vinum, dummodo sacerdos illa principia liter & visibiliter ante faciem suam haberet, ita quod posset vere tanquam praesentia demonstrare. Verum est tamen, quod aliqui doctores summi & maximi scripserunt & docuerunt, quod si sacerdos intendens consecrare, iret per omnes plateas vbi panis venditur, & per omnia cellaria ubi uina uenduntur, & profert uerba consecrationis super panem & super uinum, etiam si hoc nulla esset necessitas, vel utilitas, sed solum hoc faceret in ludibrium & in opprobrium Iesu Christi, nihilominus totum uere esset consecratum, eo quod ibi concurrunt quatuor necessaria in quolibet sacramento. scilicet debitus minister, debita materia, debita forma uerborum, & intentio consecrantis. Alii autem dicunt, quod in tali casu talis sacerdos minime consecraret, quia non solum in sacramentis requiritur, uel est necessaria intentio ministrantis, ut scilicet intendat facere quod ecclesia intendit, uel facit, sed etiam intentio sacramentum instituentis, id est, Christi, qui non intendit quod ad talem usum tanto taliq; ludibrio celebretur, aut conficiatur tam nobile sacramentum. Quaecumque autem de his opinio teneatur, in hoc tamen concordant quantum ad potentiam & respectum Dei & sacerdotis, quia panis iste siue sit modicus, siue multus, vnico uerbo conuertitur in corpus Christi, & quod nequaquam in minori minus, & in maiori maius, sed par & pariter in utroque. Cuius memoriale miraculum & exemplum habemus in sancta scriptura de manna, quod corpus Christi figurabat, de quo legitur Exod. 16. Et collegerunt alii plus, alii minus, & mensi sunt ad mensuram gomor, nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, sed singuli iuxta illud quod edere poterant, congregauerunt.

CAP. VI.

Quinto respectu praedicamenti actionis credit fides catholica, quod corpus Christi est cibus mentis non uentris, anima non corporis, unde in hoc concurrunt duo mirabilia contra usum naturae, uidelicet, quod accidentia sine corpore, & sine subiecto nutriunt uere corpus, & corpus uerum nutrit & reficit spiritum. Constat enim quod si homo multum poneret in sacrificio de pane, & multum de uino post conuersionem panis & uini in corpus & sanguinem Christi, illa accidentia sumpta ab homine ipsum alterarent & nutriend, ac si substantia panis & uini ibi ueraciter esset: corpus autem Christi nutrit & reficit animam, quia ad hoc est istud sacramentum specialiter institutum.

Deus autem instituit unum, quod nos in esse gratiae generaret, ut baptismum, & aliud per quod nos in gratia regenerationis roboraret, ut sacramentum confirmationis, & tertium per quod roboratos nutriret in gratia, & augmentaret, ut sacramentum eucharistiae. Sicut enim in corpore humano calor naturalis consumeret humidum radicale, nisi potus & cibus extrinsecus sumeretur, & per cibum extrinsecus sumptum conseruatur natura necessarium, & deperditum restauratur, quia aliter uita in homine non duraret: ita spiritualiter ad uitam gratiam conseruandam & augmentandam cibus spiritualis necessarius existit nobis. Aellus enim uiciorum & concupiscentiae carnalis, & distractionis, & grauamina mundi, & infestationis spirituum malignorum ita agunt quotidie contra humorem nostrae deuotionis, & ita impugnant animam nostram, quod ipsa debilitetur & deficiat, nisi istud benedictum uaticum sumeret, & cibum acciperet spirituale. Corpus autem Christi propter excellentiam sanctitatis & puritatis, & propter unitatem diuinitatis ita est spirituale, quod in ipso perfectissime concurrunt & conueniunt ratio cibi propter corporalitatem, & ratio spiritus propter sanctitatem & puritatem, & unita diuinitatem: & ideo placuit Deo per talem cibum corporalem reducere hominem ad spirituales, pristinas, & primarias puritatem, & finalem sanctitatem, ut morbo peccati tribueret medicinam congruentem. Homo enim cecidit a uita beata per cibum corporalem a Deo uetitum, & ab homine usurpatum diabolo suggerente: & ideo conueniens existit, ut similia similibus, & contraria contrariis curarentur, quod scilicet homo reduceretur ad uitam, a qua ceciderat per cibum similitur corporalem a Deo praestitum, & ab homine sumptum, ipso Dei filio ministrante & imperante. De effectu autē huius cibi, & de actione, dicit beatus Bernardus. Corpus Christi aegrotis est medicina, peregrinibus dieta, debiles confortat, ualentes delectat, languores sanat, sanitatem seruat, sic homo mansuetior, ad correptionem patientior ad laborem feruentior, ardentior ad amorem, sagacior ad cautum, pronior ad obedientiam, deuotior ad gratiarum actionem. Huius autem exemplum habemus memoriale in scriptura, Reg. 19. Vbi dicitur, quod angelus Domini ministrabat Eliae subcineritium panem, & de quo comedit Elias, & ambulauit in fortitudine illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus &c. Si bene attendatur illa historia, & illas timore lezabel tunc fugiebat, & erat debilitatus, & confectus corde, ita quod periit animae lux ut moreretur. Sed postquam de illo pane bis comedit, scilicet sacramentaliter & realiter, seu spiritualiter: uel bis comedit, quia sacramentum istius bis sumitur, dum sub duplici specie consecratur, effectus autem est fortis, ita quod in fortitudine illius ambulauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id est, toto tempore huius saeculi, quod per quadragenarium numerum designatur, & peruenit in huiusmodi cibi fortitudine usque ad montem Dei Oreb. In natura quoque satis simile est, quod cibus pure corporalis non solum nutrit & confortat corpus, sed etiam animam ipsam alterat & delectat corpore mediante. Propter quod in psalm. 16. dicitur. Panis cor hominis confirmat, & uinum &c. Oleo autem, id est, sancti spiritus gratia, quae in isto cibo conuertitur, ita facies hominis exhilaratur. Item, est aliud mirabile in isto sacramento respiciens praedicamentum actionis, quod quauis sit cibus saluus & uirg, cibus angelicus & diuinus, nihilominus indigne sumentibus cibus iudicii & mortis est: quia secundum Apostolum. 1. ad Corinth. 11. Qui manducant & bibunt indigne, iudicium sibi manducant & bibunt &c. Et de hoc habent exemplum memoriale in sacra scriptura. Ioannis 13. Vbi dicitur de Iuda proditore, quod post buccellam panis introiit in eum satanas. Hoc etiam fuit figuratum 1. Paral. 26. vbi dicitur, quod Ozias Rex percussus est lepra, quia sacrificium obtulit, quod sibi non licebat, & Oza fuit a Deo percussus & occisus, quod indigne fuit ausus contingere arcam Dei, ut haberet secundum Regum octauo. Exemplum huius habemus quotidie in natura, uidelicet quod homini febricitanti multum panis & uinum est causa mortis, qui sanis proficiunt ad salutem. Fructus autem arboris, quem Adam & Eua sumperunt, omni non in se sanus & bonus erat, & tamen propter inobedientiam sumentibus fuit causa mortis: ita de sacramento eucharistiae dici potest. Sicut enim cibus, seu medicina corporalis mortuis nullo modo profunt, & omnino ille insanus reputaretur, qui homini mortuo daret cibum, aut aliquam medicinam: ita ad ipsius gratiae conseruationem similiter augenda prodesse quidem infirmis, id est, tentatis, aut peccatis uenialibus infirmis, & his qui ex mortalibus resurgentes sunt adhuc debiles & infirmi: mortuis autem in peccato mortali actu, uel proposito existibus, nullo modo prodest, imo potius obest. Et talis sumptio uere non medicina, sed insania iudicanda est: & taliter sumentibus accidunt multa mala, quae Dauid Propheta enumerat in psalm.

psalm. 68. dicens. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Effunde super eos iram tuam, & furor irae tuae comprehendat eos. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem uulnere meorum addide: uent. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non in uent in iustitiam tuam. Delectantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur &c.

CAP. VII.

Sexto respectu praedicamenti passionis in sacramento mirabiliter praedicatur, quod sancti patres ordinauerunt in tres partes hostiam frangi consecratam, ad significandum spiritualmente triplicem fracturam, seu lacerationem & uulnerationem factam in corpore Christi in cruce, scilicet pedibus, manibus, & latere. Vel propter tres status Christi, scilicet qui fuit aliquando mortalis, aliquando mortuus, aliquando immortalis. Vel propter tres naturas, uel substantias in vna persona, scilicet diuinitatis, animae, & corporis. Vel etiam propter fidem & testimonium beatissimi Trinitatis, id est, trium personarum in vnus essentiae unitate. Quamuis enim sic frangatur hostia illa in tres partes, si etiam plures essent, siue pauciores, nihilominus tamen corpus Christi remanet integrum & illaesus, quia illa fractura non afficit, nec attingit ipsum corpus Christi, sed est tantum in quantitate extensiuam, sub qua ante conuersionem fuit panis, & quae post consecrationem corpus Christi uelabat. Et tamen in confessione Berregarii, & in quibusdam dictis sanctorum, corpus Christi dicitur atteri, & frangi dentibus, uidelicet quia illa quantitas uere frangitur, & uere dentibus atteritur, sub qua est in omni parte, & post fracturam ueraciter & substantialiter corpus Christi. Exemplum autem huius memoriale, seu figura habetur Gen. 22. cap. Abraham enim uolente immolare filium, ligato, & posito super altare filio suo Isaac, non Isaac, sed aries immolatur: quia Christus in ara crucis clauis perforatus, aries, i. caro eius p. sacrificii passionis immolatur, sed fili? Abraham. i. Christus in quantum Dominus, illaesus, & impassibilis perseuerat. Eo quoque modo in fractione hostiae nec frangitur ipsa substantia corporis, nec ipsum corpus, sed tantum quantitas dimensionis, quae ante consecrationem inerat ipsi panis. In natura quoque habemus exemplum in speculo, quod si frangitur, non ibi frangitur imago, uel species in speculo reueclat, sed in qualibet parte fracti speculi adhuc refultat imago, sicut de corpore Christi superius ostensum est. Simile quodammodo est in animalibus annulosis, in quibus integra est vna sola anima sensibilis, sed si diuidantur, totae diuisionem sunt anima, quot partes, sicut docet Philo. 2. de anima. In homine etiam, quod fractio, uel incisio membro de corpore hominis, non propter hoc anima rationalis frangi, uel incidi dicitur, sed integra & incorruptibilis perseuerat. Similiter & hostia fracta, uel incisa corpus Christi, quod nunc est incorruptibile & impassibile, semper integrum permanet & illaesus, & tamen in qualibet parte sensibili fractae fracturae ipsum corpus Christi totum est perfectum, sicut in tota hostia prius erat: quia fuit anima rationalis tota est in toto corpore, & tota in qualibet eius parte, ut dicit Augustinus, ita dicunt alii doctores, quod corpus Christi in hostia integra est totum, & sub qualibet eius parte totum: Sicut enim sub qualibet parte sensibilis carnis saluatur tota essentia carnis, & sicut qualibet pars panis est panis, & qualibet pars uini est uinum, sicut & ipsum totum: ita dicunt quod quilibet pars corporis Christi, uel ipsius hostiae est totum corpus Christi, & sub qualibet parte sensibilis hostiae seruat perfectae tota essentia Christi, non tamen propter haec debet dici infinitus ibi esse: quia licet continuum sit diuisibile in infinitum secundum partes aliquotas, non tamen secundum partes essentiales, in quibus conseruari poterit ratio speciei. Caro enim, secundum Philo. in libro de anima, bene potest diuidi in partes ita minutas, quod in eis non remaneret ratio carnis, & panis & uinum similiter: & sub talibus partibus corpus Christi non remaneret, nisi uideret eent partes ita sensibiles, quod in eis panis & uini ratio: & essentia posset conseruari. Quia tamen circa ista vltima diuersae sunt opiniones, ideo ea subtilioribus quaestionibus relinquamus. Item, ipsum corpus Christi ueraciter sumitur, & sumi potest ab impiis & peccatoribus, & ab eis sapissime tractatur indigne. Possit etiam ipsa hostia in lutum proiici, uel bestiis tradi, seu ab animalibus comedi, & indigne multis aliis modis tractari. Quamuis autem talia facientes grauissime peccent, tamen corpus Christi per talia nullo modo conuinquantur, nec vllam in se efficiunt lesionem: sicut radius solis per lutum transiens exinde non inficitur, uel gladiis uulneratur, seu quomodolibet elidit. Et in hoc summae dignationis diuinae pietatis, & fidei

nostra certitudo & ueritas demonstrat: ueritas si non posset uere consecrari corpus Christi, siue tangi nisi a iustis hominibus, nunquam possemus in hoc mundo scire, quando esset ueraciter corpus Christi, sicut de aliquo homine in hoc mundo non possemus scire certitudinaliter quis eet iustus, uel iniustus. Sicut ergo Christus corporaliter se portari permiserat a diabolo supra pinnaculum templi. Matthaei 4. & a peccatoribus crucifigi: ita & adhuc se permittit tangi, comedi, & contractari a peccatoribus immundis.

CAP. VIII.

Septimo respectu praedicamenti quod dicitur vbi, credit fides nostra, quod corpus Christi uere est in caelo, & uere est in terra, in quolibet altari, & in quolibet loco, vbi est panis triticeus in forma debita per sacerdotem consecratus. In hoc ergo est summum miraculum, quod vnus & idem corpus numero est in diuersis locis. Quod non solum uidetur praeter & supra rationem, sed etiam contra, quia intelligibile, seu possibile non uidetur. Vnde inter omnia mirabilia quae sunt in isto sacramento, istud uidetur mirabilius & difficultus in intellectu, & ad difficultatem facit: quia dum uidemus quod vnus & idem esse in diuersis locis: secundum quem modum loquitur Dominus in euangelio, quando dicit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum, & Augusti. quasi dicat. Verius est anima vbi amat, quam vbi animat. Et beatus Bernardus de quibusdam dicit, quod corpore sunt in choro, & corde sunt in foro. Aliud est enim esse uere, quo anima est in corpore, sicut eius perfectio & forma, & aliud esse amoris & perfectionis, quo anima dicitur esse vbi amat. Secundum quem modum loquebatur Apostolus, Phil. 3. dicens. Nostra conuersatio in caelis est. Hoc modo loquendi satis potest intelligi, si diceretur quod corpus Christi secundum esse naturale est in caelo, & secundum esse sacramentale est in terra. Sed quod secundum vnus & idem esse idem corpus numero sit in diuersis locis, hoc uidetur impossibile omnino communi legi naturae. Et tamen nos credimus & dicimus, quod corpus Christi secundum esse sacramentale est in pluribus & in diuersis locis, vbi uicque scilicet est panis debite consecratus. Et hoc uideatur penitus contra ueri corporis rationem. Sed adhuc potest dici, quod ratio quare vnus corpus non potest esse in diuersis locis est, quia naturaliter corpus quod est in aliquo loco, diffinitur & circumscribitur illo loco, & ei commensuratur, ita quod totum corpus superficialiter toti loco, & partes corporis partibus loci commensurantur, ita quod singulae partes locati, singulis partibus loci assignantur. Et hoc modo corpus Christi est in pixide, uel in hostia, non tamen est ibi localiter eo modo quo supra dictum est, id est, secundum conditionem & commensurationem locati & loci: quoniam corpus Christi, quamuis sit in loco, non tamen est ibi sub propriis dimensionibus, nec sub propria quantitate, sed sub quantitate & dimensionibus, sub quibus fuit panis. Vnde in aliis corporibus, quae naturaliter & communiter sunt in loco, ita est quod eorum substantia est in loco mediante propria quantitate. Vnde proprie & principaliter esse in loco conuenit eorum quantitati, quae loco commensuratur, sed substantiae conuenit ex consequenti: sed in corpore Christi substantia est econuerso, quia ipsum est in loco mediante quantitate quae prius inerat panis. Et quamuis ibi sit uera & propria quantitas corporis Christi, tamen hoc est ex substantia consequente & mediante, quae sine propria quantitate subsistere non potest. Et haec est ratio, quare potest esse in diuersis locis, sicut supra de anima ostensum est. Quia enim anima indiuisibilis est, nec habet in se quantitatem molis, nec quantitatem extensiuam, si esset in corpore sicut locatum in loco, oporteret quod esset in aliqua parte corporis indiuisibiliter, seu minima, & non in aliis partibus. Sed quia non est ibi sicut locatum in loco, sed sicut actus, & perfectio, seu forma, & ideo est tota in toto, & tota in qualibet parte eius: similiter dico quod Christus totus est non solum in qualibet hostia, sed etiam in qualibet parte sensibilis quilibet hostiae, quod esse nullo modo posset, si omnino esset ibi sicut locatum in loco, & nihilominus est ibi uerissime & substantialiter totum corpus Christi immolatum in cruce, sicut uerissime anima est tota in toto corpore, & in qualibet eius parte. Non autem credo quod in scriptura, uel in natura aliquid bene ualeat assimilari. Sed interdum conuenit ponere exemplum de uerbo uocali, quod ab ore loquentis vnus & solus sonus dicitur, ad aures omnium audientium desertur: vbi uicque sonus audientes, & nihilominus idem remanet in corde pronuntiantis: ita corpus Christi semper manet in caelo, & tamen uerissime in altari, & in ore omnis sumentis uere existit. Ad quod magis de clarandum faciunt aliqui adaptationem secundum diuisionem de uerbo, quam ponit Augustinus. 3. de Trinitate. Et magis ibidem dicit, uerbum cordis quod mente concipitur, & est in

bum oris quod aure percipitur, & est verbum nutus quod oculi cognoscitur, & est verbum scriptum quod in charta legitur. Primum est verbum hominis ad seipsum: secundum est vnus hominis ad alterum presentem: tertium est similiter ad alium presentem: quartum est vnus hominis ad alium absentem loco, vel tempore, vel vtroque. Et subdit ibi August. quod cogitatio hominis in corde formata, quæ dicitur conceptus mentis, est verbum cordis, quod neque Græcum, neque Latinum, neque cuiuscumque alterius linguæ est. Et addit, quod verbum, quod foris fit, id est, quod foris sonat, est signum verbi quod intus latet, cui magis competit nomen verbi. Nam quod ore carnis profertur, vox est verbi. Et docet ibi dictus August. quod verbum cordis assimilatur filio Dei in sinu patris, verbum autem oris, vel vocis assimilatur filio incarnato. Vnde subdit Aug. Sicut ergo verbum nostrum vox quodammodo fit assumendo eam, in qua manifestatur sensibus hominum, & sicut verbum nostrum vox quodammodo fit, seu mutatur in vocem: ita verbum Dei factum est caro, sed abfit, quod mutetur in carnem. Secundum ergo prædicta distinguitur, quod filius Dei genitus a patre, & a patre nunquam decedens, est sicut verbum cordis in mente semper existens: sed ipse idem Dei filius carne vestitus, est sicut verbum in pelle, vel charta scriptum. Ipse quoque idem est sub sacramento, sicut verbum in voce prolatum. Primo autem modo verbum, siue Dei filius est vbique, sicut ipse pater, cum quo semper est tam ipse filius, quam ipse spiritus sanctus. Secundo modo verbum Dei, siue Dei filius proprie est in celo, vbi ad dexteram Dei patris & in vnico solo loco est, ibi modo secundum esse naturale, sicut verbum in charta scriptum non potest esse nisi in vno loco, scilicet vbi est charta, in qua scriptum est. Tertio modo dici potest, quod est verbum, siue filius Dei sub sacramento, videlicet in pluribus locis, vbicumque videlicet est iste panis consecratus, sicut vox est in aere omnium audientium. Et sicut vnum & idem verbum habet istum triplicem actum tripliciter sic acceptum, ita per supra scriptam similitudinem dici potest de domino nostro Iesu Christo. Ista tamen similitudo non est omnino propria, sed dissimilis est in multis. Adhuc tamen a doctoribus solet vna quedam talis ratio assignari. Omne compositum sapit naturam suorum componentium, & habet quodammodo naturam mediam componentium extremorum: sicut videmus in vino aqua misto, quia non est ita sicut aqua, nec est ita forte, sicut purum vinum, sed habet quandam vigorem medium vtiusque. Sic est in proposito & quodammodo dici potest. Quamuis enim Christus non est diuinus compositus ex diuinitate & humanitate, tamen per assumptionem humanitatis, & per vnionem ipsius filii Dei cum homine sunt duæ naturæ in vna persona diuina, sicut per compositionem animæ & corporis sunt duæ naturæ, scilicet corporalis & spiritualis in vero homine. Vnde in Symbolo Athanasii dicitur. Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Filius ergo Dei in quantum vnus est homo, & vnus Deus, est vbique sine dubio: in quantum est caro, est solum in vno loco: sed in quantum est Deus & homo, tenet medium locum vtiusque esse, scilicet in pluribus locis. Et huius ratio quamuis posita est a doctoribus magnis, & licet verum concludat, potius tamen quadam adaptatio, quam similitudo dici debet. Aliqui enim ponunt exemplum in luce solaris, quæ cum vnica sit in toto mundo, ab vno scilicet sole procedens, in pluribus tamen locis & vbique quodammodo incorrupta est. In vitro relucet, ex quo sequitur sæpe radios aliquos rubeos, aut virides fieri, & ex illo colore vestiri quo depictum est vitrum per quod transeunt radii illustrantes, & tamen illi radii ab illa luce non sunt diuisi, nec a sole separantur. Anselmus enim ponit simile exemplum de fonte, riuo, & lacu: quia sicut filius a patre, & spiritus sanctus ab vtroque, ita riuus manat a fonte, & lacus ab vtroque. Et sæpe accidit, quod solus riuus est quodammodo incorporatus, quando scilicet per canales plumbeos, aut lapideos, aut alterius materiæ descendit. Tunc enim quamuis sit eadem aqua in fonte, riuo, & lacu, solus tamen riuus, seu solus riuus aqua canalibus est vestitus: ita licet eadem sit essentia patris & filii & spiritus sancti, tamé in solo filio ista essentia est vnita corpori. Et sicut vbi sunt canales, ibi est riuus velatus & absconditus sub corporeo tegumento, alibi tamen ista aqua est libera & patens: ita vbi est panis triticus debite consecratus, ibi est filius Dei incarnatus. Alibi vero vbique est in terra sine corpore, sicut est pater, & spiritus, cum quibus est vbique eiusdem essentia, seu natura: Et sicut riuus potest esse in pluribus locis conclusus canalibus, ita filius Dei potest esse in pluribus locis corpore vnus sub velamine sacramenti. Hæc etiam similitudo satis græssa est & extranea, quamuis possit aliquoties satisfacere deuotioni eorum, qui non rationibus, vel argumentationibus, sed solum fidei principaliter innituntur. Concludendo igitur secundum theologiam veritatem, dicimus corpus Christi verum esse simul & semel in pluribus locis & diuersis, quod in Deo quidem non est

impossibile, nec contra intellectum: quia licet ipsum corpus Christi, quantum est de se, sit in vno loco tantum secundum naturam corporalem, tamen quia panis, qui conuertitur, est in locis pluribus, ideo necessario sequitur, quod ipsum corpus sit in pluribus locis, & non per sui mutationem, sed per alterius conuersionem in ipsum. Et vbicumque est iste panis sic consecratus, substantificatur in ipsam, & ab ipsa persona filii Dei: & quantum ad hoc habet quandam similitudinem speciei, quæ vere est in omnibus suis indiuiduis vbicumque sit. Ipsum autem corpus de sui natura restringitur ad vnum locum particularem. Per vnionem, quam habet cum deitate, dilatat quodammodo & extenditur quasi ad quandam modum vniuersalem, vt sit vbicumque suum indiuiduum reperitur. Ita enim ordinauit Dominus, vt panis debite consecratus conuertatur & efficiatur corpus Christi. Non debet aliquis ex his rebus assumere materiam, vel occasionem calumniæ, vel erroris, cum protestati fuerimus supra scripta nostro proposito ita adaptari, quod in ipsorum similitudine & proprietatem comparatione multiplex dissimilitudo & improprietas inuenitur. Et si forte videatur alicui istud, quod dicitur de corpore Christi, non esse sibi perfecte intelligibile, quomodo scilicet possit esse in diuersis locis, vel aliquid aliud de prædictis, attendat illud quod dicit Ioan. Damasc. Quomodo fiet istud, dicit Virgo, quia virum non cognosco? cui respondit angelus. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obuiabit tibi. Et nunc tu interrogas qualiter panis sit corpus Christi, & vinum & aqua sanguis. Dico tibi & ego, Spiritus sanctus superueniet hic, & hæc facit quæ sunt supra naturam, & supra intelligentiam. Sufficere debet tibi exemplum de beata Virgine, quæ per fidem quam verbis angeli adhibuit, Dei filium concepit.

CAP. VIII.

Octavo respectu prædicamenti, quod dicitur quando credit fides catholica, quod ab initio primitiue ecclesiæ vsq; in finem sæculi, fideles sumpserunt & sumunt quotidie corpus Christi, & tamen non est diminutum propter hoc in aliquo, nec diminuetur in aliquo, etiam si totus mundus fumeret eodem momento. Cuius ratio est, quia corpus Christi non augetur, nec diminuitur per vnus panis, aut plurium consecrationem, & in corpus Christi conuersionem. Quotcumque enim panes, seu hostie consecrantur, & in corpus Christi conuertuntur, nunquam tamen multiplicatur ipsum corpus Christi, sed tantum vnicum perseverat, & vnum solummodo est & idem: quantumcumque etiam a quibuscunque hominibus commedatur, semper est vnus, & in nullo diminuitur, sed semper perfectum & integrum perseverat, cuius memoriale habemus exemplum in sacra scriptura. 3. Regum. 17. De lecyto olei & hydria farinae, de quibus comederunt Elias & vidua, & eius filius circa tres annos & plus, quæ secundum naturam per vnum annum eis minime sufficeret. Item, memoriale exemplum habemus de quinque panibus & duobus piscibus, quos Dominus Iesus multiplicauit: tantum, quod tot milia hominum satiabat, & multæ sportæ de reliquiis sunt repletæ. Non est ergo mirum si Deus conseruet suum corpus, vt comestum non diminuat, nec consumatur, quia dictos panes non solum sic conseruare potuit, sed etiam augmentare. Exemplum etiam horum habemus in natura, quia iam sunt sex milia annorum & vltra, quod homines triticum panem comederunt, & semper per Dei gratiam comedentes, & triticum non est diminutum, sed hodie satis plus est de tritico, quam fuit ab initio, quado homines triticum comedere ceperunt. Si ergo seruat & multiplicat triticum & alia semina per agriculturam, nonne si vellet, posset omnia multiplicare & conseruare, sicut fecit de panibus prædictis? Habemus simile exemplum de candela, quia ab vna candela accensa, infinitæ cædele possunt accendi, nec primæ candelæ lumen diminuetur, & oēs alie tantundem haberent de lumine, sicut ipsa. Et per prædicta patet responso ad blasphemiam, quam conseruerunt aliqui hæretici opponere, dicendo. Si corpus Christi esset ita magnum sicut mons, a tot comestoribus esset longo tempore iam consumptum. Cæci & infani, ille qui lumen vnus candelæ conseruat abique diminutione, quamuis alie innumerabiles candelæ accendantur ab ipsa, non potest eodem modo conseruare corpus suum sine aliqua diminutione, quamuis a multis quotidie comedatur? Et ista est vna ratio, quare fuit ordinatum, quod Missæ sine candela non celebraretur, vt videlicet ipsum filium Dei, qui est lumen ad reuelationem gentium, repræsentaret, vel vt intelligamus veraciter corpus eius esse ita communicabile omnibus, sicut ipsum lumen. Alie enim rationes sunt de hoc, quæ non oportet ad præsens referre.

CAP.

DE IVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM LX. DE HVMANI-
TATE IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI.
ARTIC. I.



CHRISTVS Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. 1. ad Tim. 1. In verbis prophetis Apostolus describit diuinæ incarnationis, & humanæ redemptionis sacramentum. Primum sibi Christus Iesus. Dicit enim Damasc. quod Iesus significat Deum humanatum: Christus vero econtra hominem deificatum, quia duæ naturæ in vna persona filii fecerunt: quia diuinitas potentiam exercet in actibus humanis, dum leprosus tactu mundatur, mortuus tactu viuificatur, cæcus tactu illuminatur, & sic de aliis: & humana natura propria sua seruans, in potentia diuinitatis se ostendit, dum solem obscurans moritur, dum petram scindens crucifigitur, dum potestate propria animam ponens, & iterum eam sumens sepelitur. Dicitur autem sacramentum iuxta egyptologiam, quasi sacrum secretum. Reuera hoc sacramentum, sicut dominicæ incarnationis, est & sacratissimum, & secretissimum Sacratissimū, Ioan. 10. Quem pater sanctificauit, & misit in mundum. Luc. 1. Quod natus est ex te sanctum, vocabitur filius Dei, vnde vocatur sanctus sanctorum. Secretissimum quidem, Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater. Vnde Apostolus dicit ad Ephe. 3. Hoc sacramentum absconditum a sæculis in Deo, id est, in sola Dei notitia, vt dicit glo. Veruntamen sciendum est, quod hoc sacramentum fuit a principio angelicis spiritibus manifestum, & demonibus vero occultatum, fidelibus etiam misericorditer reuelatum. De primo dicit Apostolus. 2. Tim. 2. quod apparuit angelis illud magnum sacramentum pietatis. Vnde Aug. Sicut fuit illud mysterium absconditum a sæculis in Deo, vt in innote sceret principibus & potestatibus in celestibus. Huius aut ratio est, quia omnes sunt administratores spiritus, ad Heb. 1. missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: quæ quidem sit per incarnationis mysterium, vnde oportuit ipsis omnibus hoc mysterium manifestari a principio. Hæc autem manifestatio fuit in generali, non in speciali: unde Dio. dicit. 7. cap. celestis hierarchie, quod scriptura sacra inducit quasdam cælestes essentias ad ipsum Iesum questionem facientes, perfecti scire cupientes ab ipso huius mysterii rationes, vt patet Isa. 53. ubi querentibus, Quis est iste rex gloriæ? respondit Iesus. Ego qui loquor in stultitia: vnde Maximus. Vtrum angeli cognouerunt futuram incarnationem ambigere non licet: latuit autem eos inuestigabilis domini conceptio, atque modus qualiter totus in genitore, totus manebat in omnibus, necnon in Virginis cellula. Secundo, fuit sacramentum incarnationis demonibus occultatum, vnde dicitur. 1. Cor. 1. Quem nemo principum huius sæculi cognouit, id est, demonum, vt dicit glo. Vnde notandum, quod demones non cognouerunt Christum certitudinaliter propter inimitatem carnis, quam in ipso videbant, sed coniecitur liter propter opera quæ diuinitus faciebat, vnde super illud Lucæ. 4. Scio quod sis sanctus Dei. dicit glo. vehementer opinor. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriz crucifixi, id est, crucifigi suggessissent, vt dicit glo. 1. Cor. 2. Vnde Rabanus super illud Matth. 27. Multa passa sum per visum propter eum. Tunc diabolus demum intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem mortem in spolia sua amissurum, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudeorum liberare, ne per eius mortem mortis amittat imperium. Tertio, fuit sacramentum incarnationis fidelibus misericorditer reuelatum, vnde Luc. 10. Beati oculi qui vident quæ vos videtis, vbi dicit glo. Bedæ. Non oculi Scribarum & Phariseorum beati sunt, qui tantum corpus domini vident, sed illi oculi beati, qui possunt eius cognoscere sacramenta, de quibus dicitur, Et reuelasti ea paruulis. Ad Ephe. 3. Mysterium Christi alius generationibus, filiis hominum non est agnitus, sicut nunc. Notandum vero, quod sacramentum dominicæ incarnationis primo fuit ab æterno præordinatum, in veteri lege præfiguratum, a prophetis præconizatum, a sanctis patribus desideratum, ab angelis nuntiatum, in beatissima Virgine Maria consummatum. De primo dicitur Proverb. 8. Ab æterno præordinata sum. Prædestinatio est gratiæ præparatio, qua ab æterno Deus homini Christiano, & cunctis quos præsciuit conformes fieri imaginis filii sui, bona sine meritis præparauit. Præclarissimum enim lumen præ-

Nono respectu prædicamenti, quod dicitur Situs, dixerunt quidam corpus Christi fore sub hostia sub eodē situ, sicut est in celo ad dexteram patris. Cum enim Deus pater sit vbique, secundum illud. Isa. Celum & terram ego impleo, dicit Dominus. Vbicumque est corpus Christi, ad dexteram Dei sedet, id est, quiescit in potioribus bonis. Nec obstat, vt dicunt, quod hostia sæpe circumfertur, vel circumgyratur, & transuertitur multis modis: quia sicut homo in nauis existens, vel super equum sedens, quantumcumque moueatur, vel currat nauis, vel equus, nihilominus tamen homo sedet & quiescit, licet anima moueatur, ita & in proposito dici potest. Ex quo enim corpus est in loco, necessario oportet e locum aliquem designare. Et conuenientius esse videtur, vt attribuat ei situs quem habet in celo, quæ alius: quia in Christo propter suam vnionem Dei & hominis communicatur sibi idiomata, ita quod sicut de Christo, ita & de corpore eius glorioso vere dici potest illud Iacobi. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis umbratio. Aliqui tamen magni doctores aliter vtbulius & melius, vt videtur, docuerunt, dicentes certum sit corpus Christi sub sacramento non potest assignari: quia supra dictum est, quod illa conuersio tantum est transubstantialis substantiæ, & substantiæ non debetur situs, nisi quantum est sub naturali quantitate, & dimensionibus extensiuis. In sacramento autem vi conuersionis non est nisi substantia sit ibi propria quantitas, & sint ibi propriæ dimensiones, & alia propria accidentia corporis Christi, sicut est ibi anima rationalis, & ipsa diuinitas. Prædicta autem accidentia sunt tamen ibi mediane substantia. In aliis autem corporibus & locatis, & situatis accidit e contrario, quia videlicet, substantia est in loco, & in situ mediante quantitate: & ideo in eis substantia & subiectum sequitur proprias dimensiones, & propriam quantitatem, sed in hoc sacramento sit e contrario. Ista enim conuersio est tantum substantialis, & ideo transubstantiatio vocatur. Et ideo quantitas, & dimensiones, & alia accidentia corporis Christi comitantur & sequuntur ipsam substantiam, nec occupant plus de loco & situ quam ipsa substantia, sicut supra dictum est: manet tamen sui quantitate & dimensionibus quæ ante conuersionem inerant ipsi pani, quia accidentia non mutantur, quia situs substantiæ non conuenit, vt prædictum est: ideo non debet in isto sacramento, licet corpus Christi, situs assignari. Istud autem & similia, in quibus non est aliquod periculum fidei, subtilioribus disputatoribus relinquamus.

CAP. X.

Decimo respectu prædicamenti, quod dicitur Habitus, credit fidei fides nostra, & ecclesiæ catholica, corpus Christi gloriosum veraciter esse sub sacramento, & vere in habitu gloriæ ibi esse. Hunc tamen habitum corporalibus oculis non ostendit, eo quod illam visionem nobis referuat in patria, & ista ostensio gloriosa non conuenit sacramento, nec fidei nostre, cū adhuc per speculum in æguate ambulemus: & de hoc sufficit quæ in prædicamento quantitas sunt ostensa. Verum est tamé quod de hoc forte secundum aliquos diceretur melius, sicut dictum est in præcedenti capitulo de situ. Sicut enim secundum eos, non est ibi corpus Christi sub aliquo situ corporali, quia substantiæ vt substantiæ non est necesse aliquem habitum talem assignari, sic forte non est ibi sub aliquo habitu. Quid autem horum congruentius dicatur, similitur subtilioribus disputatoribus causa breuitatis nunc relinquamus, quia sufficienter & veraciter alibi determinatum est, dummodo teneamus, & firmiter credamus in hoc sacramento veraciter & essentialiter existere, seu subsistere verum corpus Christi gloriosum illud idem numero, quod de Virgine natum est, & in cruce passum est, & quod tertia die resurrexit a mortuis, & ascendens in celum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotens.

Explicit opusculum quinquagesimum nonum beati Thomæ Aquinatis de sacramentis eucharistiæ secundum decem prædicamenta.



Ver. Scias amoris fuisse, quod plenitudo effusa est, quod altitudo ad quatuor est, quod singularitas associata est, convenienter ergo attribuitur spiritui sancto. Secunda est, quia spiritui sancto attribuitur bonitas; unde Aug. Sicut potentia patri, sapientia filio, ita & bonitas appropriatur spiritui sancto, unde opera in quibus reuelat potentia, attribuitur patri; in quibus reuelat sapientia, filio; in quibus uero bonitas, spiritui sancto. In hoc uero opere maxime reuelat bonitas; unde ad Titu. 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei. Bernar. Apparuit potentia Dei in creatione, sapientia in gubernatione, sed benignitas misericordiae maxime apparuit in eius humanitate, convenienter ergo spiritui sancto attribuitur. Tertia est, quia spiritui sancto est spiritus sanctificationis, ut dicitur Hierem. 1. Et dicit ibi. glo. quod per ipsum omnia sanctificantur. Quicquid autem in Maria gestum est, totum est factum & diuinum: unde dictum est ei ab angelo. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei, convenienter ergo attribuitur spiritui sancto. Unde dicit Glo. super illud ad Roma. 1. Secundum spiritum sanctificationis, quod spiritui sancto formatur & sanctificauit ipsum hominem in utero Virginis sine virili semine. Quarta ratio est, quia spiritui sancto est omnium gratiarum auctor; unde 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Glof. Dator omnium, quia ipse est primum donum, in quo omnia donantur. Hoc autem fuit superabundantis gratiae, quod humana natura in unitatem diuinae personae assumeretur, quia nulla merita praecesserunt; unde ad Titu. 3. Non ex operibus iustitiae quae fecimus nos &c. Augustin. Iste modus quo Christus conceptus est de spiritu sancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo ille nullis praecedentibus meritis ex ipso primo exordio naturae suae quando coepit esse, uerbo Dei copulareretur in tanta unitate personae, ut esset filius Dei. Quinta est, quia uerbum humanum in corde existens, gerit similitudinem uerbi aeterni secundum quod existit in patre: unde Augustin. Quisquis potest intelligere uerbum non solum antequam sonet, uerum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluantur, iam potest videre aliquam illius uerbi similitudinem, de quo dictum est. In principio erat uerbum. Sicut autem uerbum humanum uocem assumit, ut sensibilibus hominibus innotescat, ita etiam uerbum Dei carnem assumpsit, ut uisibiliter hominibus appareret. Vox autem humana per spiritum hominis formatur, unde & caro Dei debuit per spiritum formari. Notandum uero, quod formatio corporis Christi fuit in instanti propter infinitam spiritui sancto uirtutem corpus illud formantis: unde Grego. Angelo annuntiante, spiritu sancto adueniente, mox intra uterum uerbum caro factum est. Simul ergo fuit corporis formatio, & animae creatio, & utriusque a diuinitate coniunctio, & eorum ad diuinitatem unio. Notandum etiam, quod beata Virgo fuit uera mater Christi, quia materiam ministravit: unde dicit Grego. super illud Lucae 1. Virtus altissimi obumbrabit tibi, umbra formatur lumine & corpore: Deus autem per diuinitatem lumen est. Quia ergo lumen incorporeum erat in eius utero corporandum, recte ei dicitur. Virtus altissimi obumbrabit tibi, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen diuinitatis. Fuit autem materia corporis Christi purissimus sanguis Virginis: unde Damascenus. Filius Dei construxit sibi ipsi ex castis & purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam anima rationali. Possimus autem notare mystice, quod conceptio Virginis significat conceptionem fidelis animae. Ambrosius, Si secundum carnem una est mater Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Iesus Christus. Omnis enim anima concipit uerbum Dei, si tamen immaculata & immunis a uitii incontinenter castimonia peccatore custodiat. Huic conceptioni congruit mystice locus conceptionis Virginis, scilicet Nazareth. Sit tibi honestas conuersationis tanquam floris species, uel odor bonae opinionis tanquam flagrantia, uel intentio aeternae retributionis tanquam is cui fructus non desit. Notandum uero quod beata Virgo post conceptionem tria legitur fecisse, per quae tria designatur mystice quibus qualibet anima sancta post conceptum spiritum uerbi Dei debet insistere, uidelicet, quod montana conscendit, quod Elisabeth salutauit, & quod dominum magnificauit: per primum, significatur uirtutum perfectio; per secundum, fraternam dilectionem; per tertium, laus & exultatio. Primum tangitur Lucae 2. Exurgens Maria abiit in montana cum festinatione, ubi dicit Glo. Accepto Virginis consensu caelestia petit angelus, quem Virgo sequitur, quae in montana progreditur. Sic anima quae uerbum Dei concepit, uirtutum cacumina aggressu amoris conscendit, ut ciuitatem Iudae, id est, confessionis & laudis arcem penetret, & usque ad perfectionis fidei, spei, & charitatis, quasi tribus mensibus, in ea commoretur. In hoc autem ascensu sunt tria, uidelicet uallis timoris & humilitatis, ascen-

sus laboris & difficultatis, cacumen amoris, siue charitatis. Unde Bernard. Virtus uult cum humilitate doceri, cum labore acquiri, cum amore possideri. Et cum his omnibus digna sit, non aliter doceri, acquiri, uel possideri potest. Secundum tangitur ibi. Et intrauit domum Zachariae, & salutauit Elisabeth. Salutatio enim est salutis adoptatio. Salutem autem optare proximo pertinet ad fraternam dilectionem; quia haec est uera forma diligendi proximum, quae exprimitur Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Glo. Ad id quod teipsum, August. Quisquis recte proximum diligit, hoc cum eo agere debet, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente Deum diligat. Hanc etiam formam diligendi Christi tradidit discipulis suis. Ioan. 15. Hoc est praeceptum meum ut diligatis inuicem, sicut &c. ubi dicit Augustinus. Ad quid dilexit nos Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus. Huic ergo dilectioni anima sancta postquam spiritualiter uerbum Dei concepit, debet insistere, quia dicitur, 1. Ioan. 4. Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. August. Beatus est qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Idem. Vbi uera dilectio est, quid est quod possit deesse? ubi uero non est, quid est quod potest prodesse? Tertium sequitur ibi, Lucae 2. Magnificat anima mea Dominum, Canticum illud est canticum laudis & exultationis, quod qualibet sancta anima conceptu uerbo Dei potest decantare. Unde dicit Ambrosius. Sicut in singulis anima Mariae Deum magnificat, sic in singulis spiritus Mariae in Deo exultat. Quid autem sit Deum magnificare, dicit Ambrosius. Magnificat Dominum non quod ei aliquid humana laus adiungat, sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra, quae ad imaginem Dei est creata, per iustitiam se Christo conformat, qui est imago patris. Et sic dum ipsum Christum imitando magnificat, quadam participatione magnitudinis eius sublimior fit, ut ipsam imaginem splendorum factorum colore, & quadam emulatione uirtutis uideatur in se exprimere. Origenes. Quando magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cuius imago est, in anima mea magnificatur. Beda. Eius anima Deum magnificat, qui omnes sui interioris hominis affectus diuini laudibus ac seruitiis mancipat. Eius spiritus in Deo salutariter exultat, quem nihil in terrenis libet, nulla caducarum rerum affluentia emoluit, nulla aduersitas frangit, sed sola illius, a quo speratur salus aeterna, sui conditoris memoria delectat. De tertio, scilicet prolis conceptu perfectione, dicitur Lucae 1. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Triplex uero perfectio habuit proles ista in instanti conceptionis suae, uidelicet naturae, gratiae, & gloriae. De perfectione naturae dicitur Hierem. 31. Creabit Deus nouum uirum in ventre femineo continebatur. Hoc autem non dicitur propter quantitatem uirilis corporis, sed propter ueritatem humanam naturae, & integritatem tam corporis, quam animae, quam proles ista in instanti conceptionis habuit: unde Damasc. Omnia quae in nostra natura plantauit Deus, Dei uerbum assumpsit, scilicet corpus, & animam intellectualem, & eorum idiomata. Totum enim assumpsit me, ut toti mihi gratificet salutem, id est, gratis faciat. Idem. Simul uerbi Dei caro simul animata rationali & intellectualem animam. Verum tamen sciendum, licet ista tempore simul fuerint, cadit tamen inter ea ordo naturae, ut dicit August. Qui inuisibilis & incommutabilis ueritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit. Ad cuius euidenciam sciendum, quod ordo naturae inter aliqua dupliciter potest attendi. Vno modo, per gradum dignitatis, & sic anima media inuenitur inter Deum & carnem: & secundum hoc potest dici, quod filius Dei uenit sibi carnem mediante aia. Alio modo, secundum rationem causalitatis, & sic ipsa anima est aequaliter causa carnis ueniendae filio Dei. Non enim esset assumptibilis, nisi per ordinem quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet quod sit caro humana, quae praeter cetera est assumptibilis. Similiter per spiritum aiam assumpsit, tum propter congruitatem assumptionis, non enim anima est assumptibilis secundum congruitatem, nisi per hoc quod capax est Dei ad imaginem eius existens, quod est secundum mentem quae spiritus dicitur, secundum illud ad Eph. 4. Renouamini spiritu mentis uestrae: tum etiam propter ordinem dignitatis, quia intellectus inter ceteras partes animae est superior & dignior, & Deo similior. Et ideo ut dicit Damasc. Unitum est carni per medium intellectum uerbum Dei, ueritatem sciendum, quod Christus humanam naturam assumpsit cum quibusdam defectibus, cuius ratio triplex est. Prima, ut pro nobis satisfaceret. Isa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores ipse portauit. Secunda, ut ueritatem humanam naturam ostenderet, ad Philip. 2. In similitudine hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Tertia, ut

exemplo uirtutum nos conformaret, ad Hebr. 12. Recogitate eum qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis uestris deficientes. Ex his etiam patet, quod non debuit defectum peccati assumere, tum quia peccatum impedit uirtutem satisfaciendi. Ecclesia. 34. Dona iniquorum non probat altissimus: tum quia ex peccato non monstratur ueritas humanae naturae, cuius Deus causa est, cum sit contra naturam formatione diaboli introductum, ut dicit Damasc. Tum etiam quia peccando non praebere exempla uirtutum, cum peccatum sit uirtuti contrarium. Patet ergo, quod nullum defectum peccati assumpsit, nec originalis, nec actualis, unde dicitur, 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Sciendum uero, quod triplices sunt defectus. Quidam sunt qui contrariantur perfectioni scientiae & gratiae, sicut ignorantia, pronitas ad malum, difficultas ad bonum, quos non deuit Christum assumere, qui plenus fuit gratia, & ueritate, ut dicitur Ioan. 1. Quidam uero sunt qui proueniunt in hominibus ex quibusdam particularibus causis, sicut lepra, & caducus morbus, & alia huiusmodi, qui inordinati defectus cauillantur quandoque ex hominis culpa ex inordinatione uictus, quae doque ex defectu uirtutis formatiuae, quorum neutrum Christo conuenit, quia caro eius ex spiritu sancto concepta fuit, qui est infinitae uirtutis & sapientiae, errare & dehere non ualens. Ipse enim nihil inordinat in regimine uirtutis suae exercuit. Tertii sunt defectus qui communiter in hominibus inueniuntur ex peccato primi parentis, sicut mors, fames, sitis, & huiusmodi. Hos Christus suscepit defectus, quos Damasc. uocat naturales defectus, & indetractabiles passiones, naturales, quia communiter, quia naturaliter consequuntur totam naturam: indetractabiles, quia defectum gratiae & scientiae non important. Notandum insuper, quod passiones appetitus sensitui fuerunt in Christo, sed aliter quam in nobis quantum ad tria. Primo quantum ad obiectum, quia in nobis feruntur saepe ad illicita, quod in Christo non fuit. Secundo quantum ad principium, quia in nobis saepe iudicium rationis praueiunt, in Christo uero non obiebant nisi secundum dispositionem rationis, unde dicit Augu. quod Christus hoc cum uoluerit motus humana anima suscepit, sicut cum uoluit factus est homo. Tertio quantum ad affectum, quia in nobis quandoque huiusmodi motus non sistant in appetitu sensituo, sed trahunt rationem: quod in Christo non fuit, quia omnes motus naturaliter humanae carni conuenientes sic in appetitu sensituo remanebant, quod ratio non impediatur facere quod conueniebat. Unde Hiero. dicit, quod Christus ut ueritatem probaret assumpti hominis, uere contristatus est: sed ne passio illius dominaretur animo, per passionem dicitur quod coepit tristari, ut passio perfecta intelligatur, quando animo & rationi dominatur, pro passio uero quae est inchoata in appetitu sensituo: sed uictus se non extendit. De perfectione gratiae dicitur Ioannis 1. Verbum caro factum est &c. Vbi triplex gratia secundum ordinem exprimitur, uidelicet, gratia unionis, gratia habitualis, & gratia capitis. Prima gratia, scilicet unionis tangitur ibi. Verbum caro factum est unde August. in rebus per tempus ortis illa summa gratia est, quod homo Deo iunctus est in unitate personae: notandum uero, quod sancti patres non meruerunt incarnationem Christi ex condigno, tum quia opera meritoria hominis propria ordinantur ad beatitudinem, quae est uirtutis, & consistit in Dei plenitudine: unio autem incarnationis cum sit in esse personali, transcendit unionem mentis beatae ad Deum, quae est per actum fruentis: & ita non potest cadere sub merito, quae est principium gratiae, secundum illud Ioan. 1. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est: tum etiam quia incarnatio Christi est reformatio totius humanae naturae, & ideo non cadit sub merito alicuius hominis singularis, quia bonum alicuius hominis puri non potest esse causa totius boni naturae: tamen ex congruo meruerunt patres sancti incarnationem petendo, & desiderando. Congruum enim erat ut Deus exaudiret eos qui sibi obediabant: secunda gratia habitualis tangitur ibi. Plenum gratia, & ueritate. Glo. Quia diuinitas in eo ierat replens cum plenitudine redundante in alios: huius autem plenitudinis ratio potest accipi ex propinquitate ipsius ad Deum: quanto enim receptum aliquod propinquius est causae influenti, tanto abundantius participat influentiam ipsius, influxus autem gratiae est a Deo iuxta illud. Psal. 83. Gratia, & gloria dabit dominus, unde cum anima Christi propinquissime attingebat ad Deum, ex eius influentia plenitudinem gratiae in ipso instanti conceptione accepit. Notandum uero, quod plenitudo gratiae potest accipi dupliciter. Vno modo ex parte ipsius gratiae, quando scilicet aliquis attingit ad summum bonum gratiae & quantum ad essentiam, & quantum ad uirtutem, quia scilicet habet gratiam in maxima excellentia, qua potest haberi, & in maxima

extensione ad omnes gratiae effectus, & talis gratiae plenitudo propria est homini Christo. Alio modo potest attendi ex parte habentis gratiam, quando scilicet aliquis habet gratiam secundum suam conditionem, siue secundum intensionem, prout est in eo intensa gratia usque ad terminum ei praefixum a Deo, secundum illud ad Eph. 4. Vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi, id est, secundum quod datur Christus mensurat. Est autem mensura diuisio donorum. Aliud, n. habet iste, aliud ille, & q. habet iste non habet ille, siue etiam in uirtute, in quantum scilicet habet facultatem gratiae ad omnia quae pertinent ad suum statum, siue officium, sicut dicebat Apostolus Eph. 4. Mihi autem omnium. scilicet sanctorum mihi modo data est gratia haec, illuminare caecos &c. Talis plenitudo gratiae non est propria Christo, sed communicatur aliis per Christum: sic beata Virgo dicitur gratia plena. Luc. 2. Quae habuit gratiam sufficientem ad statum suum, ad quem erat electa a Deo, ut esset mater Dei. Sic & beatus Stephanus dicitur gratia plenus. Act. 7. quia habuit gratiam sufficientem, ut esset doneus minister & testis Christi. Harum autem plenitudinum una plenior est quam alia, secundum quod aliquis diuinitus est praordinatus ad altiore, uel inferiorem statum. Sic etiam sancti communiter dicuntur pleni gratia, secundum illud Eph. 4. Ut implemini in omni plenitudine Dei, quia habet gratiam sufficientem ad merendum vitam aeternam, quae consistit in plena fruitione Dei. Notandum etiam, quod gratia Christi habitualis dupliciter consideratur. Vno modo secundum quod est ens quoddam, & sic est finita, eo quod est in anima Christi sicut in subiecto finito habet te capacitatem. Alio modo potest considerari secundum rationem gratiae, & sic potest dici infinita, eo quod non limitatur, quia scilicet, habet quicquid potest pertinere ad rationem gratiae, quia collata est animae Christi sicut cuidam principio satisfactionis, seu gratificationis in humana natura, secundum illud Eph. 4. r. Gratificauit nos in dilecto filio suo: sicut si dicamus lucem solis esse infinitam, non quidem secundum suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quicquid potest ad rationem lucis pertinere: uerbum autem illud Ioan. 4. Non. n. ad mensuram dat Deus spiritum homini Christo, potest tripliciter exponi. Vno modo de dono, quod Deus pater ab aeterno dedit filio. scilicet diuinam naturam, quae est donum infinitum. Unde quaedam glo. dicit ibidem; ut tantus sit filius, quantum sit pater. Alio modo potest referri ad donum quod est datum humanae, ut ueniat diuinae personae, quod est donum infinitum, ut dicit glo. ibidem, sicut pater plenus, & perfectus genuit filium, sic plenus & perfectus est natura uirtutis humanae. Tertio modo potest referri ad gratiam habituales, in quantum se extendit ad statum gratiae, unde August. hoc exponens dicit Mensura quaedam donorum diuisio. Alii datur ut per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae, sed Christus qui dat, non mensuram accepit. Sciendum uero, quod gratia unionis praecedat in Christo gratiam habituales, non ordine temporis, sed naturae, & intellectus: unde dicitur Isa. 12. Ecce seruus meus suscipiam eum, quod quidem pertinet ad gratiam unionis: & postea sequitur, Et ponam super eum spiritum meum, quod quidem pertinet ad donum gratiae habitualis. Huius autem antecessoris ratio potest accipi ex habitu gratiae ad suam causam: gratia, n. causatur in homine ex praesentia diuinitatis, sicut lumen in aere ex praesentia solis, unde Ezech. 43. dicitur, quod gloria Dei Israel ingrediebatur per uiam orientalem, & terra resplenduit a maiestate eius. Praesentia autem Dei in Christo est secundum unionem humanae naturae ad diuinam personam, unde gratia habitualis Christi intelligitur ut consequens hanc unionem, sicut splendor solis. Sicut autem gratia respicit essentiam animae, sic uirtus respicit eius potentiam. Unde oportet quod sicut animae potentiae deriuantur ab eius essentia, ita uirtutes sunt quaedam deriuationes gratiae. Quanto enim aliquod principium est perfectius, tanto magis imprimit suos effectus, unde cum gratia Christi sit perfectissima, & consequens est, quod ex ipsa processerint uirtutes ad perficiendas singulas potentias animae, & ita Christus habuit omnes uirtutes, sed tamen & spem non habuit propter ipsam imperfectionem, sed habuit quae correspondet eis in patria. scilicet uisionem & comprehensionem, quia fuit uerum comprehensor. Tertia gratia, scilicet capitis, tangitur ibi Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus. Haec autem gratia eadem est essentia cum gratia habituali, differens tamen secundum rationem. Notandum uero, quod Christus dicitur caput ecclesiae sicut similitudinem capitis humani, in quo possumus tria considerare, scilicet orationem, perfectionem, uirtutem. Ordine, quia caput est prima pars hominis incipiendo a superioribus: et inde est quod omne principium caput consequitur nominari, unde in Psal. 39. In capite libri scriptum est &c. id est, in principio libri. Perfectionem, quia in capite uidentur omnes sensus tam interiores quam exteriores, cum in ceteris membris sit solus tactus: & inde est quod dicitur Isa. 11. Senex, & honorabilis ipse est caput. Uirtutem, quia

virtus, & motus ceterorum membrorum, & gubernatio eorum in suis actibus est a capite propter vim sensitiuam & motiuam ibi dem dominantem, unde & rector populi dicitur caput ipsius, secundum illud. 1. Regum. 15. Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribus Israel factus es. Hæc autem tria cõpetunt Christo spiritualiter. Primo enim secundum propinquitatem ad Deum gratia eius altior & prior est, & si non tempore, quia omnes alii receperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, secundum illud. Ro. 8. Quos præsciuit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Secundo perfectionem habet quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, secundum illud Ioan. 1. Plenum gratia & veritate. Tercio uirtutem habet, uirtutem scilicet influendi gratiam omnibus in omnia membra ecclesie, secundum illud Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus: & sic patet, quod conuenienter dicitur caput ecclesie. Notandum uero quod non solum influit quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam: sed principaliter quantum ad animam, secundario uero quantum ad corpus. Vno modo in quantum membra corporis exhibentur arma iustitie in anima existente per Christum, ut dicit Apostolus Ad Ro. 6. Alio modo in quantum uita glorie ab anima deriuatur ad corpus, secundum illud Ro. 8. Qui suscitauit Iesum a mortuis, & uiuificabit mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Notandum uero quod Christus est caput hominum secundum diuersos gradus. Primo enim est principaliter caput eorum qui actu uniantur sibi per gloriam: secundo, qui actu uniantur sibi per charitatem: tertio, qui uniantur sibi actu per fidem: quarto eorum qui uniantur sibi potentia nondum ad actum redacta, quæ tamen ad actum est reducenda secundum diuinam prædestinationem: quinto, eorum qui in potentia sunt sibi uniti, quæ nunquam reducetur ad actum, sicut homines in hoc mundo uiuentes, qui non sunt prædestinati, qui tamen ex hoc mundo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi, quia iam non sunt in potentia, ut Christo uniantur: nec solum hominum, sed etiam angelorum Christus caput est, secundum illud ad Colo. 2. Qui est caput omnis principatus & potestatis: quia propinquius se habet ad Deum, & perfectius dona Dei participat. Vnde ipse angelis influit sensum cognitionis ipsum illuminando, purgando, & perficiendo: quia tamen non comunicat cum angelis in natura speciei, nõ ita proprie dicitur caput angelorum, sicut hominum. Sciendum uero, quod dupliciter caput in fluit in alia membra. Primo, quodam intrinseco influxu, prout uirtus motiua, & sensitiua a capite deriuatur ad cetera membra. Alio modo, secundum exteriorem quandam gubernationem, prout scilicet secundum uisum, & alios sensus, qui in capite radican tur dirigitur homo in exterioribus actibus, utroque modo Christus dicitur caput: sed secundo modo alii etiam possunt dici capita, secundum illud Amos. 6. Optimates capita eorum, Diabolo etiam in quantum gubernat malos ad suum finem, qui est uer sus a Deo, dicitur caput omnium malorum. Iob. 41. Ipse est rex super omnes filios superbie. Grego. Iniquorum omnium est caput diabolus. De perfectione tertia prolis, scilicet glorie dicitur in Psal. 64. Beatus quæ elegisti, & assumptisti habitabit in atris tuis. Quod exponit glo. de Christo. Consistit autem beatitudo in uisione diuinæ essentie, quam anima in instanti creationis sue perfectissime contemplantur, & tamen in hac uisione gradus secundum quod aliqui acutius Deum uident, qui est omnium rerum causa. Quanto enim causa aliqua plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures effectus cognosci possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi uirtus eius primum cognoscatur, cuius uirtutis effectus secundum effectus mensurari solet, & inde est quod eorum qui essentia Dei uident, aliqui plures effectus, uel rationes diuinorum operum in ipso Deo conspiciunt, quam alii qui minus clare uident, & secundum hoc inferiores angeli a superioribus illuminantur secundum Dionysium. Aia ergo Christi sum mam perfectionem uisionis diuinæ obtinens, inter ceteras creaturas omnia opera diuina, & rationes ipsorum quæcunque sunt, erunt, uel fuerunt, in ipso Deo plene intuetur, ut non solum homines, sed etiam supremos angelos illuminet: & ideo dicit Apostolus ad Colos. 2. quod in ipso sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi. Et Hebræorum 4. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. nulli enim intellectui glorificato deest, quin cognoscat in uerbo omnia quæ ad ipsum spectant. Ad Christum autem & ad eius dignitatem spectant quodammodo omnia, in quantum subiecta sunt ei omnia, secundum illud Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ipse est enim iudex omnium constitutus a Deo, quia filius hominis est, ut dicitur Ioan. 5. Et ideo anima ipsius in uerbo cognoscit omnia existentia secundum quodcumque tempus, & etiam hominum cogitatus, quorum ipse iudex est, ita quod de eo dicitur Ioan. 3. Ipse enim sciebat quid esset in homine, quod potest intel

ligi non solum quantum ad scientiam diuinam, sed et quantum ad scientiam animæ, quam habet in uerbo, in quo etiam cognoscit nõ solum omnia quæ actu sunt, erunt, uel fuerunt: sed etiam quæcumque sunt, erunt, uel fuerunt in potentia solum creatiue, quia in uerbo cognoscit omnia creaturæ essentiam, potentiam, & uirtutem, non autem omnia cognoscit quæ sunt in diuina potentia, quia hoc esset comprehendere omnia quæ Deus facere potest, quod esset comprehendere diuinam uirtutem, & per consequens diuinam essentiam, quod est impossibile omni intellectui creato. Possumus autem distinguere triplicem scientiam, quam habuit anima Christi. Vna est beata, per quam cognoscit uerbum, & res in uerbo, ut supra dictum est: de hac scientia dicitur Ioan. 8. Scio eum, & sermonem eius seruo. Alia est diuinitus inflata. Nam sicut in angelis præter cognitionem intuitiuam, qua cognoscunt uerbum & res in uerbo, est alia cognitio qua cognoscunt res in propriis naturis per species intelligibiles diuinitus influxas, ita & in anima Christi præter scientiam beatam est alia scientia indita, siue infusa, qua cognoscit res in propria natura per species intelligibiles influxas humanæ menti proportionatas, unde dicitur Colos. 2. In ipso sunt omnes thesauri sapientie absconditi, secundum hanc scientiam cognoscit anima Christi quæcunque ab homine cognosci possunt per uirtutem luminis intellectus agentis, & omnia illa quæ per reuelationem diuinam hominibus innotescunt. Alia uero est scientia experimentalis, siue acquisita. Vnde dicitur Hebræor. 5. Didicit ex his quæ passus est obedirentiam. Secundum hanc scientiam sciuit anima Christi omnia illa quæ possunt fieri per actionem intellectus agentis. Et licet non fuerit omnia expertus, tamen sicut homo ex uirtute intellectus agentis potest procedere ad intelligendum effectus per causas, & conuerso, & similia per similia, & contraria per contraria, ita ex his quæ expertus est, in omnium deuenit notitiam. Sciendum uero, quod scientia experimentalis ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis, quod est humanæ nature connaturale. Scientia uero infusa per lumen desuper infusum, qui modus cognoscendi est proportionatus angelicæ nature. Scientia uero beata, per quam ipsa essentia Dei uidetur, est propria & connaturalis soli Deo.

ARTIC. IIII.

De natiuitate Christi.

Secundo uideamus de natiuitate Christi, circa quam tria possumus considerare, uidelicet parentis uirginitatem, natiuitatis benignitatem, & natiuitatis utilitatem. De primo dicitur Isa. 7. Ecce Virgo concipiet & pariet filium, unde Augu. Speculum nõ rumpit radius solis, integritatem uirginis ingressus aut egressus nunquid poterat uitiare diuinitatis? Notandum uero, quod uer conueniens Christum concipi & nasci de uirgine. Tum quia uerbum est patris, cuius similitudinem gerit uerbum cordis, quod sine corruptioe concipitur, & sine corruptione de corde procedit: unde etiam conueniens fuit uerbum Dei patris sine corruptione concipi & nasci. Vnde in quodam sermone dicitur. Neque uerbum nostrum cum paritur, corrumpit mentem, neque uerbum Dei specialem eiciens partum, peremit uirginitatem. Tum etiam quia Christus uenerat peccati corruptionem tollere, secundum illud Ioan. 1. Ecce Agnus Dei &c. Ideo dicit Augu. Fas non erat, ut per eius aduentum uolaretur integritas, qui uenerat sanare corrupta. Tum etiam in signum spiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo, ut dicitur Ioan. 11. unde Aug. Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum corpus nasci de uirgine, ut significaret sua membra de uirgine ecclesia secundum spiritum nascitura. Tum etiam ut imaginem futuræ resurrectionis & glorie præferret, ubi neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in celo, Mat. 25. Fuit autem conueniens, ut de uirgine desponsata uero nã sceretur. Sicut dicit Mat. 1. Cũ esset desponsata mater Ieso &c. Ideo secundum glo. ut significaret ecclesiam quæ est uirgo & sponsa, & ut per Ioseph origo Mariæ ostenderetur, uel ut Ioseph esset testis castitatis, uel ne tanquam adultera lapidaretur, & uirgo uiri solatio sustentaretur, & partus uirginis diabolo celaretur, & ne uirginibus esset excusatio infamie, quod Mater Christi infamata fuerat. De secundo, scilicet benignitate Christi dicitur. Tit. 2. Apparuit benignitas & humanitas &c. Vbi notandum, quod Christus exhibuit nobis benignitatem in diuinitatis sue communicatione: sed misericordiam in humanitatis nostre susceptione, primum ibi. Apparuit benignitas. Vbi dicit Ber. Apparuit Dei potentia in rerum creatione, sapientia in earum gubernatione, sed benignitas maxime apparuit in humanitate. Magnam enim indicium benignitatis declarauit, qui humanitati Dei nomen addere curauit. Secundum tangitur ibi. Non ex operibus iustitiarum quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam &c. Vnde

Vnde Bernar. Quid tantopere declarauit eius misericordiam, quæ quod ipsam suscepit miseriam? Quid tã pietate plenum, quam Dei uerbum propter nos factum est? Vnde cantat Ecclesia. Christe redemptor omnium, ex patre patris unice &c. Notandum uero, quod ratio misericordie & benignitatis differunt in quatuor. Primo in hoc, quia misericordia respicit remotionem defectus, sed benignitas communicationem perfectionis. Secundo in hoc, quod misericordia proprie loquendo, pertinet ad prouidentiam diuinam, qua bona sua communicat creaturis rationabilibus tantum. Respicit enim miseriam, quæ cum sit contraria felicitati, non potest esse nisi rationabilium creaturarum, quarum est esse felices: sed benignitas respicit prouidentiam diuinam respectu quarumlibet rerum. Tertio in hoc, quod uicimia importat assimulationem quandam prouidentis ad eum cui prouidetur, in quantum prouidens alterius miseriam reputat quasi suam, unde non potest esse nisi in natura intellectuali, quæ habet æstimationem alienæ miserie: sed benignitas habet ordinem ad communicationem simpliciter, unde cuilibet creaturæ quæ habet perfectionem communicabilem, potest conuenire benignitas. Quarto, quia misericordia remouet debitum ab eo cui prouidetur. Non enim dicitur dari misericorditer alteri, quod ei debetur, sed benignitas nõ remouet debiti rationem ab eo cui aliquid datur: unde benignitas se habet communiter ad largitionem iustitiæ & misericordie. De tertio, scilicet utilitate Christi, dicitur Isa. 9. Paruulus natus est nobis, id est, ad utilitatem nostram. Sunt autem quatuor utilitates natiuitatis Christi, quas possumus considerare ex quatuor conditionibus paruulorum, quæ sunt puritas, humilitas, amabilitas, & placabilitas, quæ in hoc paruulo excellentissime inueniuntur. Primo, inuenimus in eo summam puritatem, quia est candor lucis æternæ, & speculum sine macula, ut dicitur Sapient. 8. Hanc autem puritatem demonstrat conceptus & partus uirginis. Non enim corruptionem parere potuit incorruptio. unde dicit Alcuinus. Factus hominum ut homo fieret, nasciturus de homine talem debuit sibi matrem eligere, qualem & decere sciebat, & sibi placitum nouerat. Voluit ergo esse uirginem, de qua immaculata immaculatus procederet omnium maculam purgaturus. Secundo, in hoc paruulo inuenimus summam humilitatem. Ad Phil. 2. Exinaniuit semetipsum &c. Hanc humilitatem ostendit, ut dicit Bernar. locus diuersorum pannorum in uoluntate, & in præsepe reclinatio. Tertio, inuenimus in hoc paruulo summam amabilitatem, quia speciosus forma patris filii hominum, immo præ millibus angelorum, ut dicit Bernar. Hanc amabilitatem facit unio diuinitatis cum humanitate. Vnde Bernar. Plenum prorsus omni suauitatis dulcedine uidere hominem hominis conditorem. Quarto, inuenimus in hoc paruulo summam placibilitatem, quia benignus est, & patiens, & multum misericors, & præstabilis super malitiam, Ioel. 2. Vnde Bernar. Christus paruulus est, & leniter placari potest. Quis enim nesciat quia paruulus facile donat? ecce si non fuerit nobis magnum, pro minimo possumus reconciliari. Pro minimo, inquam, non sine penitentia. Et sicut benignitas apparuit super omnem spem ultra omnem æstimationem, similem expectare possumus iudicii distractionem. Primo ergo, paruulus iste natus est nobis, ut eius humilitatem imitemur, ut circa eius amabilitatem afficiamur, ut ex eius placabilitate fiduciam habeamus. Primo ergo natus est nobis, ut in sacramento pietatis. Vnde ipse dicit Mat. 2. Ipse saluum faciet populum suum &c. Bernar. En ipse Christus qui purgationem facit delictorum, ecce sentinam nostram purgaturus aduenit. Hinc etiam Augustus in sermone de natiuitate dicit. O beata infantia, per quam nostri generis reparata est uita. O gratissimi & delectabiles uagitus, per quos stridores dentium, ploratusque æternos euasimus. O felices panni, quibus peccatorum nostrorum extersæ sunt sordes. Secundo, natus est nobis in exemplum humilitatis. Io. 13. Exemplum dedi uobis &c. Vnde Bernar. Studeamus effici sicut paruulus iste, discamus ab eo, quia mitis est & humilis corde, nec magnus, uidelicet Deus sine causa factus est homo paruulus. Vnde intolerabilis impudentia est, ut ubi se exinaniuit maiestatem, insectur uermiculus & tumescat. Tertio, natus est nobis in augmentum charitatis. Luc. 12. Ignem ueni mittere in terram &c. Bernar. Magnus dominus & laudabilis nimis factus est paruulus & amabilis. Paruulus, inquit, natus est. Ipse enim nobis est omne amabile, ipse est pater, frater, dominus, minister, premium, & exemplum. Idem. Quanto minorem se fecit in humanitate, tanto maiorem se exhibuit in bonitate. Quanto autem maiorem bonitatem exhibuit, tanto magis affectum nostrum accendit. Quarto, natus est nobis in solatium spei & securitatis. Ad Hebr. 5. Adeamus cõ fiduciam ad thronum gratie eius. Glo. primo Christum, in quo regnat gratia, ut per ipsum consequamur misericordiam, id est, remissionem peccatorum præcedentium, & inueniamus gratiam & auxiliũ operum. Glo. Recedamus de hac uita. August. Dies dulcissimi

ma natiuitatis Christi, in qua compunctio etiam infidelibus uenit. Misericordia tangitur impius, ueniam sperat compunctus, reditum non desperat captiuus, remedium desiderat vulneratus, in qua nascitur agnus qui tollit peccata mundi, in cuius natiuitate qui conscientiam habet securam, dulcius gaudet: qui miseriam, attentius timet: qui bonus est, affectuosius orat: qui peccator, deuotissime supplicat: dulcis est & uere dulcis cunctis penitentibus, & ueniam portans. Promitto uobis, filioli, & certus sum, quia in hac die si quis ex corde penituerit, & ad uocatum peccati reuersus non fuerit, quodcumque petierit, dabitur ei. Possumus autem mystice notare, quod partus beatæ Mariæ significat partum penitentis animæ, de quo dicitur Isa. 26. A timore tuo domine concepimus, & parturimus spiritum salutis. Huic partui conuenit mystice locus natiuitatis Christi, scilicet Bethleem. Vnde Bernar. Tu quoque si fueris Bethleem per cordis contritionem, quæ consistit in interiori mentis deordinatione: reclinari per affectum humilitatis contra superbiam, quæ cõsistit in aeratione: & poni in præsepio a speritatis per condignam penitentiam contra peccati delectationem, quæ est in conuersione. De primo dicitur Prouer. 4. Vniuersa delicta operit charitas. Debemus autem in panno hoc ex omni parte inuolui. Primo, ut Deum qui supra nos est, diligamus: secundo, hoc quod nos sumus: tertio, quod iuxta nos est, scilicet proximum nostrum: quarto, quod infra nos est, scilicet corpus nostrum. Hæc quatuor ex charitate sunt diligenda, ut dicit August. De secundo dicitur in psal. 50. Cor contritum & humiliatum &c. unde Bernar. Porro humilitas nos Deo commendat, Deo facit nos subditos, Deo placet in nobis, sicut ait beata Virgo. Respexit humilitatem ancillæ suæ. De tertio dicitur Luc. 3. Facite fructus dignos penitentiae. unde dicit Bernar. Fuge uoluptatem, quia in ea mors posita est secus introitum delectationis. Age penitentiam, quia per hanc appropinquat regnum Dei. Hoc tibi prædicat stabulum, illud præsepe clamat: hoc membra illa infantilia loquuntur, hoc lacrymæ & uagitus euangelizant.

ARTIC. V.

De Christi circuncisione.

Tertio uideamus de eius circuncisione, de qua dicitur Luc. 2. Postquam consummati sunt dies octo, ubi notandum est, quod Christus sicut nobis natus est, ita etiam pro nobis circumcisus est, ubi nota quod circuncisio Christi fuit nobis medicamentum sanitatis, exemplum humilitatis, documentum sanctitatis, ut scilicet spiritualiter circuncideremur in signum & figuram salutiferæ circuncisionis, quæ erit in generali resurrectione, quando ab omni corruptione circuncidemur. De primo dicitur ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege &c. Bernar. Quid mirum, si caput accepit pro membris curationem, quam tamen in seipso non habuit necessariam? Nonne & in membris nostris sæpe pro unius infirmitate alteri adhibetur curatio? Doler caput, & in brachio fit coctura, dolent renes, & fit in tibia: ita hodie pro totius corporis putredine cauterium quoddam fixum est in capite. Denique quid mirum, si pro nobis dignatus est mori? Totus mihi siquidem datus est, & totus in meos usus expensus est. De secundo, dicitur in psal. 8. Minorasti eum paulominus ab angelis. Cui uerbo alludens Bernar. dicit. Ideo minoratus est multo minus ab angelis, qui nõ solum formam hominis, sed & formam habet peccatoris, & insignitur uelut quodam cauterio salutis. Idem. Habes manifestæ humilitatis exemplum. Ad quid enim tibi circuncisio necessaria? quia peccatum non fecisti, nec contraxisti? Quod nec feceris, ipsa manifestat: quæ quod nõ contraxeris, multo certius probat patris diuinitas, & matris integritas. Summus sacerdos es, quem nec super patre, nec super matre contaminandum prophetatum in lege potius est, quam mandatum. Est tibi pater ab æterno, sed Deus est in quæ peccatum non cadit: est & mater ex partu, sed Virgo, nec parere poterat incorruptio corruptelæ. Idem. Qui sine peccato est, nõ est dignatus peccatorum se reputari, nos & esse uolumus, & nolimus æstimari. De tertio dicitur Hierem. 4. Circuncidimini, & auferite præputia cordium uestrorum uiri Iuda, & habitatores Hierusalem. Notandum uero quod spiritualis circuncisio duplex est. Interior, & exterior. Vnde dicit Bed. Quia spiritualis circuncisio est omnium. Interiorum exteriorumque hominis nostri sensum custodia. Consistit Opus. S. Tho. Aquin. L. 4. autem

anem exterior circuncisio in tribus .f. in habitu, ne sit notabilis in actione, ne sit reprehensibilis: in sermone, ne sit cōtempribilis, vt dicit Bern.

ARTIC. VI.

De impositione nominis Christi.

Quarto videamus de nominis impositione, de qua dicitur Luc. 2. Et vocatum est nomen eius Iesus. Notandum, qd no mina singularia hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate eius cui imponitur, vel a tempore, sicut nomina sanctorum quandoque imponuntur his, qui in eorum festis nascuntur vel a cognitione, vel ab aliqua alia proprietate.

ARTIC. VII.

De apparitione Christi.

Quinto videamus de Christi apparitione, de qua dicitur Matth. 2. Cū natus esset Iesus in Bethleem Iudæ &c. Vbi

tria commendabilia tanguntur de Magis, quibus Christus per stellam apparuit, videlicet qd Christum per stellam sapienter cognouerunt, cognitum diligenter quæserunt, inuentum reuerēter adorauerunt. Primum ibi. Vidimus stellam eius, &c. Bene dicitur eius, quia dicit Fulgentius, qd hęc stella nunquam ante apparuit: sed tunc eam puer iste creauit, & Magis ad eam uenientibus præuiam deputauit.

ARTIC. VIII.

De oblatione Christi.

Sexto videamus de Christi oblatione in templo, de qua dicitur Luc. 2. Postquā impleti sunt dies purgationis Mariæ, &c. Ad cuius euidentiā, sciendū quod Christus sub lege uoluit fieri, vt eos qui sub lege etiā redimeret.

ARTIC. IX.

De baptismo Christi.

Septimo videndum est, de Christi baptismo de quo dicitur Matth. 3. Venit Iesus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem vbi baptizaretur ab eo: vbi tria per ordinem describuntur, videlicet persona, loca, & officium. vnde dicit Remig. Personæ ponuntur cum dicitur, Venit Iesus ad Ioannem, dominus ad seruum, rex ad militem, lux ad lucernā.

debat: & hoc legitur ipsum fecisse propter tria, quandoq; propter corporalem quietem, unde Mat. 6. dicitur quod dominus discipulis dixit. Venite seorsum in desertum locum, & quiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. Quandoque vero causa orationis, unde Luc. 6. Factum est in illis diebus, exiit orare in montem: & erat per-noctans in oratione, ubi dicit Ambro. quod ad precepta virtutum suo nos informat exemplo. Quandoque ut doceat favorem vitare, vnde super illud Mat. 5. Videns Iesus turbas ascendit in montem. Dicit Chryso. quod per hoc quod non in civitate & foro, sed in monte & solitudine sedit, erudiuit nos nihil ad ostentationem facere, a tumultibus abscondere, & maxime cum de necessariis disputare oporteat.

ARTIC. XIII.

De doctrina Christi.

Vndecimo videamus de doctrina Christi, de qua dicitur, Matth. 22. Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Sciendum vero quod Christus veritatem doctrinae confirmavit, tum vitæ sanctitatis: tum miraculorum sublimitate. Vitæ sanctitate, quia cepit facere & docere, ut dicitur Act. 1. Miraculorum sublimitate, Io. 4. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Notandum insuper, quod Christus multa docuit in parabolis, ut dicitur Mat. 13. Quod quidem conveniens fuit, tum quia connaturale est homini ut per sensibilia deveniat in cognitionem intelligibilem, ut dicit Diony. 1. caele. hierar. Nam impossibile est nobis aliter lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum analogice circumvelatum, id est, inclusum diversis figuris scripturæ ipsam representantibus. Tum etiam propter simplicitatem quorundam audientium, ut qui caelestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita percipere possent, ut dicit Glo. Mat. 4. Et subauditur ibi, in Glo. quod parabola graece, similitudo dicitur latine, quod quid intelligi volumus per quasdam comparationes indicamus: ut ferreum dicitur ad aliquod durum, & rem velocem ventis comparamus. Est enim parabola, ut dicit Hiero. rerum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta comparatio. Tum etiam vt indignis diuina mysteria occultarentur, vnde Luc. 3. Vobis datus est nosse mysterium regni Dei. glo. secreta scripturarum. Et in fra. Ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant. Matthæi 7. Nolite sanctum dare canibus: neque mittite margaritas vestras ante porcos. Glo. Eadem res dicitur sanctum & margarita, id est, euangelium & ecclesiastica sacramenta. Sanctum, quia inuisibile, nec debet ab aliquo corrumpi. Margarita, quia in abscondito latet, & de figuris quasi de aperis conchis eruitur. Gêma est pretiosa quæ non potest corrumpi: canes vero sunt quia oblatrant, & quod integrum est dilacerant: porci qui vilipendunt & conculcant. Notandum vero quod sicut Dionysius secundo cap. caelest. hierar. dicit, magis conueniens est quod diuina in scripturis tradantur sub metaphora rerum corporalium vilium, quam nobilium: & hoc propter tria. Primo, quia per hoc liberatur magis humanus sensus ab errore. Manifestum autem est quod hæc non secundum proprietatem dicuntur de diuinis: quod posset esse dubium, si sub figuris nobilissimorum corporalium describerentur diuina, maxime apud illos qui nihil aliud corporalium nobilibus excogitare nouerunt. Secundo, quia hic modus est conuenientior cognitioni quam de Deo habemus in hac vita. Magis enim manifestatur nobis de ipso quid non est, quam quid est: & ideo similitudines eorum quæ magis elegantur à Deo, veriorè nobis faciunt æstimationem de Deo quid sit supra illud quod de eo dicimus, vel cogitamus. Tertio, quia per huiusmodi diuina magis indignis occultantur.

ARTIC. XV.

De Christi miraculis.

Dodecimo videamus de Christi miraculis, de quibus dicitur Ioan. 11. Hic homo multa signa facit. Vnde notandum quod miraculi nomen ab admiratione sumitur. Admiratio autem surgit cum effectus sunt manifesti, & causa occulta: sicut aliquis miratur dum uidet eclipsim solis, & ignorat causam, ut dicitur. 1. Meta. Potest tamen causa alicuius apparentis effectus esse alicui nota, quæ tamè aliis est incognita: vnde aliquod est mirum vni, quod non est mirum aliis, sicut eclipsim solis miratur rusticus, non autem astrologus. Miraculū autem dicitur quasi admiratione plenum, quod simpliciter est, omnibus causam occultat: hæc autem est Deus. vnde illa quæ a Deo sunt præter causas nobis notas, miracula dicuntur. Describitur autem miraculum sic. Miraculum dicitur aliquid arduum & insolitum supra facultatem naturæ, & spe admirantis proueniens. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod

arduum dicitur miraculum non propter dignitatem rei in qua fit, sed quia excedit facultatem naturæ. Similiter insolitum dicitur non quia frequenter eueniat, sed quia est præter naturalem consuetudinem. Supra autem facultatem naturæ est aliquid expliciter, vno modo quantum ad substantiam facti, sicut quod duo corpora sint simul, & quod sol retrocedit: vel quod corpus humanum glorificetur, quod nullo modo natura facere potest: ista & similia tenent summum gradum in miraculis. Secundo modo est aliquid supra facultatem naturæ non quantum ad id quod fit, sed quantum ad id in quo fit: sicut resurrectio mortuorum, illuminatio cæcorum, & similia, potest natura causare vitam, sed non in mortuo, & potest præstare visum, sed non cæco: & hæc secundum locum tenent in miraculis. Tertio est aliquid supra facultatem naturæ quantum ad modum, & ordinem faciendi, sicut cum aliquis subito diuina virtute curatur a febre absque solito & conuulso cursu naturæ in talibus: & cum aer condensatur in pluuia diuina virtute absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Helix & Samuelis: & huiusmodi tenent infimum locum in miraculis. Quodlibet autem istorum habet diuersos gradus, secundum quod diuersimode excedunt facultatem naturæ. Super spem etiam naturæ miraculum esse dicitur, non supra spem gratiæ quæ ex fide est. Dicuntur autem miracula virtutes, in quantum excedunt facultatem naturæ, signa vero in quantum manifestant aliquid supernaturale. Dicuntur autem miracula virtutes, quia tribuitur autem operatio miraculorum alicui, secundum illud, Corinth. 13. Si habueris fidem ut montes transferas: & hoc propter duo. Primo, quia ordinatur ad fidei confirmationem, & hoc quia procedit ex Dei potentia, cui fides innitur: & sicut præter gratiam fidei necessaria est & gratia sermonis ad fidei instructionem, ita etiam opera miraculorum ad fidei confirmationem. Notandum vero quod diuinitus conceditur homini miracula facere. Primo quidem & principaliter ad confirmandum fidem & veritatem quam docet. Quia enim ea quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, ideo non possunt per humanam rationem probari, sed oportet quod probentur per argumentum diuinæ virtutis. Secundo, ad ostendendum præsentiam Dei in homine per gratiam spiritus sancti, ad Galat. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Vtrunque autem circa Christum erat hominibus manifestandum, scilicet quod Deus esset in eo per gratiam non ad optionis, sed vnionis, & quod eius supernaturalis doctrina esset a Deo: ideo conuenientissimum fuit, ut miracula faceret. vnde ipse dicit Io. 5. Si mihi non vultis credere, operibus credite: & ibi etiam. Opera quæ dedit mihi pater ut faciam, ipsa sunt quæ testimonium perhibent de me. Facit autem Christus miracula diuina virtute, vnde ipse dicit Ioannis 10. Pater in me manens ipse facit opera. Vnde Leo Papa dicit, quod in Christo sunt duæ naturæ, vna earum est diuina, quæ fulget miraculis: & alia humana, quæ succumbit iniuriis, & tamen vna eorum agit communicatione alterius, in quantum scilicet natura humana est instrumentum diuinæ actionis, & actio humana acceptio virtutem a natura diuina. Blasphemiam vero Iudeorum deum in virtute demonum cum demonia eicere, Luca 11. reprobauit. Primo quidem per hoc quod satanas contra se ipsum non diuiditur. Secundo, exemplo aliorum qui demonia eiciebant per spiritum Dei. Tertio, quia demonium expellere non posset, nisi ipsum vicisset diuina virtute. Quarto, quia nulla conuenientia in operibus, nec in effectu erat sibi & satanæ, cum satanas dispergere cuperet quos Christus colligebat. Notandum vero quod miraculorum quædam non sunt vera, sed phantasia facta, quibus ludificatur homo, ut videatur ei aliquid quod non est: quædam sunt vera facta, sed non habent vere rationem miraculi, quia sunt virtute aliquarum naturalium causarum: & hæc duo possunt fieri per demones, sed vera miracula non possunt fieri nisi virtute diuina. Operatur enim ea Deus ad utilitatem hominum: & hoc dupliciter. Vno quidem modo ad veritatis prædicatæ confirmationem, & secundum hunc modum quod sunt etiam mali miracula facere: vnde super Mat. 12. Nonne in nomine tuo & c. dicit Hiero. Prophetare, & virtutes facere, & demonia eicere interdum non eius est meriti qui operatur, sed inuocatio nominis Iesu Christi hæc agit, ut homines Deum honorent, ad cuius inuocationem sunt tanta miracula. Alio modo ad demonstrandam sanctitatem alicuius, & sic sunt tantum a sanctis, vel in vita eorum, uel etiam post mortem siue per eos, siue per alios. Legitur enim. Act. 12. quod Dominus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiam dum super languidos sequebantur eius sudaria, recedebant ab eis langores, & sic nihil prohiberet per aliquem peccatorem miracula fieri, per aliquam inuocationem alicuius sancti: quæ tamen miracula ille non dicitur facere, sed ille ad cuius sanctitatem demonstrandam hæc fierent.

ARTIC.

OPVSCVLVM

ARTIC. XVI.

De Christi transfiguratione.

Tertio decimo videamus de Christi transfiguratione, de qua dicitur. Matth. 17. Et post sex dies assumpsit Iesus Petrum, Iacobum, & Ioannem: ubi tria per ordinem postsumus notare, scilicet luminosam claritatem Christi transfigurati, gloriosam apparitionem Helix & Moyse, gaudiosam delectationem discipulorum Christi. Primum tangitur ibi, Et resplenduit facies eius sicut sol: ubi dicit Hiero. Qualis futurus est tempore iudicii, talis Apostolis apparuit. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod claritas illa fuit claritas gloriæ quantum ad essentiam, non tamè quantum ad modum essendi. Claritas enim corporis gloriosi deriuatur ab animæ claritate, sicut dicit Augustinus. Et similiter claritas corporis Christi deriuata est in transfiguratione a diuinitate eius, ut dicit Damasc. & a gloria animæ ipsius, aliter tamen quam in corpore glorificato. Nam ad corpus glorificatum redit claritas ab anima, sicut quædam qualitas permanens, sed ad corpus Christi in transfiguratione deriuata est claritas per modum cuiusdam passionis transuentis, sicut cum aer illuminatur a sole, & est simile quantum ad animam de uisione, quam uidit Paulus. Vnde ille fulgur tunc in corpore Christi apparet, miraculosus fuit, sicut & illud quod super vndas maris ambulauit. Vnde non est dicendum sicut Hugo de S. Vict. dicit, quod assumpsit dotes claritatis in transfiguratione, agilitatis ambulando super mare, subtilitatis egrediendo clauso virginis uero, quia dos nominat qualitatem immanentem corpori glorioso, sed miraculose habuit ea quæ pertinent ad dotes. Notandum, quod tria describuntur circa hanc transfigurationem, scilicet temporis oportunitas, discipulorum numerositas, & loci congruitas. i. quando facta est, quibus, & ubi, quod mysterium non uideat. Primum ibi. Et post sex dies, ubi dicit Origenes. Myrice ceteri aliquid ascenderit sex dies. i. omnes mundi res sex diebus factas, postest gloriam uerbum Dei aspiciere, & Iesum transfiguratum ante oculos cordis sui videre. Diuersas enim habet uerbum Dei formas apparentes unicuique secundum quod uidentur expedit cognouerit, & nemini super quod capit, seipsum ostendit. Secundum ibi. Assumpsit Petrum, Iacobum & Ioannem, per quod datur in telligi quod dicit Rabanus, quod qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorruptam seruant, tunc æterna eius uisione lætantur. Tertium ibi. Et duxit illos in montem excelsum seorsum, in quo docet, ut dicit Remig. quod necesse est omnibus qui Deum contemplantur desiderant, ut non in infimis voluptatibus iaceant, sed amore supernorum semper ad caelestia se erigant, & ut ostendat discipulis quatenus gloriam diuinæ claritatis non in huius sæculi profundis querant, sed in caelestis beatitudinis regno. Ducimur autem seorsum, quia sancti uiri toto animo, & fidei intentione separati sunt a malis, funditus autem separabuntur in futuro. Secundum principale membrum tangitur ibi, Et apparuerunt illis Moyse & Helias loquentes cum eo: ubi dicit Hiero. Considerandum est, quod Scribis & Phariseis signum de celo petentibus dare noluit: his uero vt Apostolorum ageat fidem, dat signum de celo, Helias inde descendente quo condescenderat, & Moyse ab inferis resurgente: quod non est sic intelligendum, quod anima corpus suum assumpsit, sed quod anima eius apparuit per aliquod corpus assumptum, sicut angeli apparent, Helias autem apparuit in corpore proprio, non quidem de celo empyreo allatus, sed de aliquo eminenti loco, in quo fuerat curru igneo raptus. Sunt autem plures rationes, quare Moyse & Helias ad medium adducuntur, ut dicit Chryso. Prima est, quia dicebant turbæ eum esse Heliam, uel Hieremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia seruorum & Domini. Secunda est, quia Moyse legem dedit, Helias æmulator Domini fuit. Vnde per hoc quod simul cum Christo apparuerunt, excluditur calumnia Iudeorum accusantium Christum tanquam transgressorem legis, & blasphemum, sibi gloriam Dei usurpantem. Tertia, ut ostendat se potestatem mortis & uitæ habere, & esse iudicem uiuorum & mortuorum, Moyse iam mortuum, & Heliam adhuc uiuentem secum ducit. Quarta, quia uoluit ut discipuli eius imitarentur Moyse mansuetudinem, & zelum Helix. Tertium ibi. Domine, bonum est nos hic esse. Glo. Si Petrus uidens gloriosam humanitatem nunquam uoluit ab eius uisione separari, quid putandum est de his qui diuinitatem eius uiderent? Dicitur autem. Matth. 9. quod non sciebat quid diceret stupore fragilitatis humanæ. Vnde Beda. Sed in hoc sciebat, quod solum bonum hominis est intrare in gaudium Domini sui, ut dicit Glo. Remigii. Errauit Petrus, qui uoluit ut regnum electorum construeretur in terris, quod Dominus promisit dare in caelis: errauit etiam, quia oblitus est se & suos socios esse mortales, & absque gustu mortis uoluit subire æternam felicitatem, & in eo quod in caelesti conuersatione tabernacula facienda putauit, in

qua domus necessaria non erat, cum scriptum sit, Templum non uidi in ga.

ARTIC. XVII.

De cæna Christi.

Quartodecimo videamus de cæna Christi, & institutione Dominici corporis & sanguinis Christi, de quibus dicitur, Matt. 26. Cænantibus illis, accepit Iesus panem & c. Notandum, quod conuenienter hoc sacramentum institutum fuit in cæna. Primo quidem ratione continentie huius sacramenti, continetur enim ipse Christus in Eucharistia sicut in sacramento, & ideo quando Christus in propria specie a discipulis disciturus erat, in sacramentali specie seipsum eis reliquit, sicut in absentia Imperatoris exhibetur eius ueneranda imago. Vnde Eusebius dicit, Quia corpus assumptum ablatum erat ab oculis corporalibus, & illaturus syderibus, necesse erat ut die cænae sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret nobis, ut coheretur iugiter per mysterium quod semel offerretur in pretium. Secundo, quia sine fide passionis nunquam potuit esse salus, secundum illud Roman. 3. Quem posuit Deus propriatorem per fidem in sanguine eius: & ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid repræsentatiuum Dominice passionis, cuius in veteri lege præcipuum erat agnus paschalis. vnde dicit Apostolus. Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Succesit autem ei in nouo testamento Eucharistia sacramentum, quod est rememoriuum præteritæ Dominice passionis, sicut & illud fuit futuræ præfiguratiuum: & ideo conueniens fuit imminente passione celebrato priori sacramento, nouum instituere. Tertio, quia ea quæ ultimo dicuntur ab amicis recedentibus, magis memorie commendantur, præsertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos: ea uero quæ magis afficiuntur, profundius animo imprimuntur. Quia igitur ut beatus Alex. Papa dicit, nihil in sacrificiis potest esse maius quam Corpus Christi & sanguis Christi, nec oblatio hac potior, ideo ut in maiore ueneratione haberetur, Dominus in ultimo discessu suo a discipulis hoc sacramentum instituit. Et hoc est quod Aug. dicit in libr. sermonum. ad Ianuarium, Saluator quo uehementius commendaret illius mysterii altitudinem, uultum hoc uoluit infigere cordibus & memorie discipulorum, a quibus per passionem erat discessurus. Notandum uero quod hoc sacramentum triplicem habet significationem. Vnam quidem respectu præteriti, in quantum scilicet est commemoratiuum Dominice passionis, quæ fuit uerum sacrificium, & secundum hoc nominatur sacrificium. Aliam autem significationem habet respectu rei præsentis, scilicet ecclesiasticæ unitatis, & ut homines per hoc sacramentum congregantur, & secundum hoc nominatur communio. Damasc. dicit. 4. lib. quod dicitur communio, quia communicamus per ipsum Christum, & quia participamus eius carne & diuinitate, & quia communicamus & unimur ad inuicem per ipsum. Tertiam autem habet respectu futuri, in quantum præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria, & secundum hoc dicitur uaticium, quia præbet nobis uiam illuc perueniendi. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia. i. bona gratia, quia gratia Dei uita æterna est, ut dicitur Roma. 6. Vel quia realiter continet Christum, qui est plenus gratia. Dicitur etiam in Græco metalipsis, id est, assumptio, quia ut dicit Damascen. per hoc filii Dei diuinitatem assumimus. Notandum etiam quod ipse Christus assumpsit hoc sacramentum in cæna, quod aliis sumendum tradidit, ut dicit Hiero. & habetur de consecratione. distinctio. 4. Dominus Iesus ipse conuiuia & conuiuium, ipse comedens & comeditur. Vnde etiam super illud Ruth. 3. Cumque comedisset & bibisset, dicit glo. quod Christus comedit etiam & bibit in cæna corporis & sanguinis sui sacramentum, cum illud discipulis suis tradidit. Vnde quia ipsi communicauerunt, ipse participauit eisdem: vnde quidam meretrici dixit. Rex sedet in cæna cinctus turba duodena. Se tenet in manibus, se cibatur ipse cibis. Possimus autem distinguere triplicem cænam Christi. uidelicet sacramentalem, spirituales, & æternam. De prima dicitur Apocalyp. 19. Beati qui ad cænam nuptiarum agni sunt uocati. Vere beati & in præsentem per gratiam, & in futuro per gloriam. vnde super illud, Sapient. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, dicit Glo. Qui Christum corde suscipit, uel per cipit, notitiam omnium hic pariter uirtutum habet & gratiam, & in futuro vitam æternam. Hæc est cæna, in qua lauit Christus pedes discipulorum suorum, id est, affectus nostræ mentis a peccatis uenialibus: quia in hoc sacramento fit transformatio hominis ad Christum per amorem. Et quia seruari amoris peccata uenialia cõtrariantur, qui quidem seruari in hoc sacramento excitantur, ideo ex consequenti peccata uenialia dimittuntur. vnde Beatus in sacramento altaris anima caelesti dulcedine inebriatur, peccatum

peccatum veniale deletur, homo in gratia roboratur. De secunda dicitur Apoca. 3. Ego sto ad ostium & pulso, glo. cordi clauso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam mihi, & intrabo, & cenabo cum illo. glo. Fide & opere eius delectabor. Hæc cœna mystice designata est, Ioannis 13. vbi dicitur, quod ante sex dies Paschæ venit Iesus in Bethaniam, fecerunt autem ei cœnam, & Martha ministravit &c. Vnde Alchimus. Mystice cœna Domini est fides ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. Martha ministrat cum fide, cum anima opera suæ deuotionis impendit. Lazarus vnus erat ex discumbentibus, cum hi qui post peccatorum mortem resuscitati sunt ad iustitiam, vna cum eis qui in sua iustitia permanserunt, de pietate veritatis exultant, & celestis gratiæ muneribus aluntur. Et bene in Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur. De tertio, Luc. 14. dicitur. Homo quidam fecit cœnam magnâ. glo. quia satisfecit nobis internæ dulcedinis præparauit: hæc est cœna, in qua Ioannes, idest, quilibet electus, in quo est gratia, recumbit a strepitu vitæ præsentis, quia vt dicit Bernar. Ibi est requies a laboribus, pax ab hostibus, amœnitas de nouitate, securitas de æternitate, suauitas atque dulcedo de Dei visione.

ARTIC. XVIII.

De Christi passione.

Quintodecimo videamus de Christi passione, de qua dicitur Matthæi 20. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum &c. Postumus autem sex notare circa passionem Christi, scilicet Christi patientis voluntatem, patiendi congruitatem, passionis acerbicatem, ignominiositatem, & vtilitatem, vltimo persequentium cæcitatem, & peccati grauitatem. De primo dicitur Isa. 53. Oblatus est quia ipse voluit. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod mors Christi fuit nostræ morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam de corpore separari, sed quantum ad aliud mors Christi a morte nostrâ fuit differens. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate nature, vel alius cuius violentiæ nobis illatæ: Christus autem mortuus est non ex necessitate, sed ex potestate, & ex propria voluntate. Vnde ipse dicit Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Huius differentie ratio est, quia naturalia voluntati nostræ non subiaccnt, coniunctio autem animæ ad corpus est naturalis, vnde voluntati nostræ non subiaccit, quod anima maneat corpori vnita, vel separetur. Quicquid autem in Christo naturale erat, totum voluntati eius subiaccit propter diuinitatis virtutem, cui subiaccit tota natura. Erat igitur in potestate Christi, vt quandiu vellet, anima eius vnita corpori maneret, & statim cum vellet, separet ab eo. Huius autem diuinæ virtutis indicium Centurio cruci Christi assilens sensit, cum vidit eum expirare, per quod maxime ostenditur, quod non sicut homines ex defectu nature moriebatur. Non enim possunt ceteri cum clamore emittere spiritum, cum in illo mortis articulo vix etiam possunt linguam palpitando mouere: vnde quod Christus clamando expirauit, in eo diuinam virtutem manifestauit. Et propter hoc dicit Centurio. Vere filius Dei erat iste, Luc. 23. vnde Bernar. in sermone de passione, Vigilate, Quis tam facile cum vult obdormiat? Magna infirmitas mori, sed plane sic mori virtus immensa. Solus habuit potestatem ponendi animam, & solus facultatem liberam eam resumendi, imperium habens vitæ & mortis. Non tamen dicendum, quod Iudæi non occiderunt Christum. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui causam mortis inducit, non enim mors sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quæ vitam conseruat: erat autem in potestate Christi vt natura eidem corruptioni cederet, vel resisteret quantum ipse vellet, ideo ipse Christus voluntarie mortuus fuit, & tamen Iudæi occiderunt eum. Notandum, quod voluntas patientis excludit necessitatem actionis, quia dicit Aristote. in libr. de animalibus, quod voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid admittendum, vel adipiscendum, vnde non fuit necessarium Christum pati necessitate coactus. Dicitur autem aliquid necessarium esse suppositione finis, quando scilicet finis nullo modo, aut non ita conuenienter potest esse nisi tali fine præsupposito, & sic necessarium fuit Christum pati necessitate finis, qui quidem finis potest intelligi tripliciter. Primo quidem ex parte nostrâ, quia per eius passionem liberati sumus, secundum illud Ioan. 12. Operetur ex altari filium hominis. Secundo, ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis. Luc. vlt. Operetur Christum pati &c. Tertio, ex parte Dei, cuius diffinitio est circa passionem Christi prænuntiata in scripturis, & præfigurata in obseruantia veteris testamenti: hoc est quod dicitur Luc. 22. Filius hominis vadit secundum plebem oblatum, nec vt putaret pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras euitatam, foras muros, vt scias sacrificium esse commune, quod totis

sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Sciendū vero, quod pater dicitur filium tradidisse, secundum illud Roma. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: vbi duo tanguntur, scilicet Dei seueritas, & bonitas. Seueritas quidem est, quod peccata sine pœna dimittere noluit, quod signauit Apostolus dicens, Qui proprio filio suo non pepercit. Bonitas vero in eo quod cum homo sufficienter satisfecere non posset per aliquam pœnam quam pateretur, satisfactorum filium dedit ei, quem Apostolus signauit dicens, Pro nobis omnibus tradidit illum. Vnde notandum, quod secundum tria tradidit dominus pater Christum passioni, secundum illud. Isa. 53. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Secundo, in quantum inspirauit ei voluntatem patiendi pro nobis, fundendo ei charitatem: unde ibidem sequitur. Oblatus est, quia ipse voluit. Tertio, nõ protegendo eum a passione, sed exponendo eum persequentibus: vnde ipse Christus dixit. Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me. Mat. 28. glo. Dicitur autem Deus eum dereliquisse in morte, quia peccato persequentium eum exposuit: subtraxit enim protectionem, sed non soluit vnionem. De secundo dicitur. Sapient. 8. Attingit a fine vsque ad finem fortiter, idest, a summo celo vsque ad imum inferni, fortiter etiam do, scilicet de celo superbum, fortiter in inferno spoliando animas, fortiter in medio, scilicet in mundo, superando ibidem malignum, & disposuit omnia suauiter. Suauiter in celo stantes angelos confirmando, in inferno captiuos a diabolo liberando, in mundo venudictos sub peccato redimendo. Potest autem congruitas tripliciter attendi, idest, ex tempore, ex loco, ex genere passionis. De tempore dicitur Ioan. 1. Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora vt transeat ex hoc mundo ad patrem &c. Vnde in libr. noui & veteris testamenti dicitur. Omnia propriis locis & temporibus gessit Saluator. Fuit autem congruum quod Christus in iuuenili ætate pateretur, tum vt suam dilectionem magis commendaret, quod vitam suam pro nobis dedit, quado erat in perfectissimo statu: tum etiã quia non cõue niebat, ut in eo appareret nature diminutio, sicut nec moribus, vt supra patuit: tum etiã ut iuuenili ætate mories & resurgis, futuram resurgentium in seipso qualitate premonstraret: vnde dicitur ad Ephes. 4. Donec occurreramus omnes in vnitatem dei, & agnitionem filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. De loco passionis Christi dicitur Luc. 13. Non capit prophetam perire extra Hierusalem. Fuit autem conueniens Christum pati in Hierusalem. Primo, quia Hierusalem fuit locus a Deo electus ad sacrificia offerenda, quæ quidem figurata sacrificia figurabant passionem Christi, quod est verum sacrificium, secundum illud Ephes. 5. Tradidit semetipsum hostiam & oblationem in odorem suauitatis. Vnde Bernar. dicit in quadam homelia, quod propinquante hora passionis Dominus appropinquare voluit loco passionis, scilicet Hierusalem, quo peruenit ante quinque dies Paschæ, sicut agnus paschalis ante quinque dies Paschæ, idest, luna decima secundum præceptum legis ad locum immolationis ducebatur. Secundo, quia virtus passionis eius ad totum mundum diffundenda erat, vnde dicit ps. 72. Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, idest, in Hierusalẽ pati voluit, quæ dicitur vmbilicus terræ. Tertio, quia hoc maxime conueniebat humilitati eius, vt sicut turpissimum genus mortis elegit, ita etiam ad eius humilitatem pertinuit quod in loco tam celebri confusionem pati non recusaret. Vnde Leo Papa in quadam sermone Epiphaniæ dicit. Qui formam serui acceperat, Bethlelem elegit natiuitati, Hierusalem passioni. Quarto, vt ostenderet a principibus populi exortam iniquitatem occidentium ipsum, in Hierusalem vbi principes morabantur, pati voluit: vnde Bernar. Conueniunt in ista ciuitate aduersus puerum tuum sanctum Iesum, quem vnixisti Herodes & Pontius Pilatus cum ipsis gentibus & populis Israel. Notandum, quod Christus extra portam pati voluit propter tria. Primo, vt veritas responderet figuræ. vnde Hebr. 13. Quorum animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra, propter quod Iesus &c. Secundo, vt daret nobis exemplum exitum diuina mundana conuersatione: vnde ibidem subditur. Exeamus igitur ad eum extra castra, idest, conuersatione secularium, vel secundum glof. voluptates corporum mortificantes, membra cum vitis & concupiscentiis cruciungentes ad eum imitandum, nos dico, portando patienter vt ipse, improprium eius, idest, passionem crucis, quæ videtur improprium esse in delictibus, nobis autem sanctificatio & redemptio. Tertio, vt Chryso. dicit, improprium passionis Christus pati voluit non sub rectoris, nec in templo iudaico, ne Iudæi subtraherent sacrificium salutatis, nec vt putaret pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras euitatam, foras muros, vt scias sacrificium esse commune, quod totis

telus terræ est oblatio, quod communis est omnium purificatio. A De genere passionis Christi dicitur Philip. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens patri vsq; ad mortem: mortem autem crucis. Fuit autem conueniens Christum pati hoc genus mortis: primo quantum ad humilitatis exemplum: vnde Apostolus notabiliter dicit. Humiliauit semetipsum formam &c. vbi dicit Glo. Quanta humilitas humiliari se Christus vsque ad incarnationem, vsque ad mortalitatis humanæ participationem, vsque ad diaboli tentationem, vsque ad populi derisionem, vsque ad spumata, vincula, alapas, & flagella, & mortem crucis, quæ ignominiosior est. Ecce humiliatis humile exemplum, superbie medicamentum. Quid ergo tumescis o homo, & puluis morticinus, quid tenderis, o sanies fœtida? quid inflaris? princeps tuus humilis est, & tu superbus, caput humile est, membrum superbū? Secundo quantum ad satisfactiois medicamentum, dicitur. n. Sapient. 9. In quo enim quis peccat, per hoc & torquetur. Adam vero in ligno peccauit. Gen. 2. Vnde Christus affixi se ligno permisit, vt exoluere quæ non rapuit, vnde Augu. in quodam sermone de passione contempit Adam præceptum accipiens ex arbore, sed quicquid Adam perdidit Christus in cruce inuenit. Tertio, quantum ad salutis sacramentum vt ad similitudinem mortis eius moreremur vita carnali, vt spiritus noster in superna eleuaretur, vnde Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero a terra, oia traham ad meipsum. Aug. Spiritum, animam, & corpus: de hoc etiam sacramento crucis dicitur in Glo. super illud ad Ephef. 3. Vt possitis comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum &c. Non frustra tale genus mortis elegit, in quo latitudinis, longitudinis, altitudinis, & profunditatis magister existeret: namque latitudo est transuersum lignum, quod ad bona opera pertinet, quæ ibi extenduntur manus. Longitudo ab ipso transuerso ad terram tendit, vbi corpus cruciigitur, & quodammodo stat, & ipsa statio perseverantiam significat. Altitudo est, quod ab ipso transuerso ligno sursum versus eminet, per quod significatur supernorum expeclatio. Profundum vero est in illa parte, quæ fixa terræ occultatur, vnde totum illud surgit, quod profunditatem significat gratiæ gratia. Quarto, quia hoc genus mortis pluribus figuris respondet: vnde Augu. in sermone de passione. De diluio aquarum humanum genus arca lignea liberauit de Aegypto Dei populo recedete, Moyses mare virga diuisit & Pharaonem prosternit, & populum redemit. Item Moyses lignum in aquam misit & amaram aquam in dulcedinem commutauit, ex lignea virga de spirituali petra salutatis vnda profertur, & vt Amalech vinceretur, contra eum virgam Moyses ex pãis manibus extendit, vt his omnibus quasi per quosdam gradus ad crucem perueniat. Tertio, videlicet de acerbitate passionis, dicitur Threno. 1. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor &c. Notandum vero quod acerbitas passionis, aufabat in Christo timorem, tristitiã, & dolorem. De timore, dicitur Mar. 12. Cœpit Iesus pauere, & tremere: vnde Damasc. Omnia quæ a non esse ad esse deducta sunt, a conditore existendi naturaliter desiderium habent, & nõ existere naturaliter fugiunt. Et Deus igitur verbum homo factus habuit hoc desiderium, quod demonsttrauit per eam, & potum, & somnum, quibus scilicet conseruatur vita, viuere desiderans & naturaliter est experientia horum factus, & conuerso desiderans corruptionis amotionem, vnde & tempore passionis, quam voluntarie sustinuit, habuit mortis timorem naturalem, & tristitiã. Etenim timor naturalis nolens diuidi animam a corpore propter eam, quæ ex principio a conditore imposta est, naturalem familiaritatem, vnde causatur timor in homine. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod timor causatur ex apprehensione futuri mali, quæ quidem apprehensio fit omnimodam certitudinem habeat, non indicat timorem, vnde Philosoph. 2. Retho. dicit, quod timor non est vbi aliqua spes non est euadendi malum. Nam quando nulla spes est euadendi, apprehenditur malum vt præsens, & sic magis causat tristitiã, quam timorem. Sic igitur timor potest considerari, quantum ad duo. Vno modo, quantum ad hoc quod appetitus sensitivus naturaliter refugit corporis læsionem per tristitiã si sit præsens, & per timorem si sit futura. Alio modo, potest considerari secundum incertitudinem euentus, sicut quando nocte timemus ex aliquo sonitu, quasi ignorantes quid hoc sit, & quantum ad hoc, timor non fuit in Christo, vt dicit Damasc. in 3. lib. Quod verò dicitur. Prouerb. 18. Iustus quasi leo confidens absque timore erit, intelligendum est secundum quod timor importat perfectam passionem auertentem hominem a bono rationis, & sic non fuit in Christo, sed solum secundum passionem, vt Hiero. dicit. Item illud secundum Aug. in lib. 83. q. 9. signum perfectionis est absque timore esse, intelligendum est de timore seruilis, & nõ naturali. De tristitia autem dicitur, Matth. 26. Tristis est anima mea, vsq; ad mortem, vnde Ambr. 3. de Trinit. Confidenter tristitiã nomen, qui crucem prædico. Ad cuius euidentiam sciendum est

quod sicut dolor sensibilis est in appetitu sensitivo, ita & tristitia, sed differentia est secundum motiuum, vel obiectum. Nam obiectum, siue motiuum doloris est læsio sensu tactu percepta. Obiectum, siue motiuum tristitiæ est nociuum, siue malum, & interius apprehensum siue per rationem, siue per imaginationem. Potuit autem anima Christi aliquid apprehendere vt nociuum quantum ad se, sicut passio & mors eius, & quantum ad alios, sicut casus discipulorum, & peccatum Iudæorum ipsum occidendum. Vnde potuit perpendi in eo esse naturalis tristitia, sed secundum propagationem, vt dicit glo. Hiero. magnitudo autem huius tristitiæ perpendi potest ex tribus. Primo quidem, ex causalitate ipsius, quæ fuit propter tria. Primo quidem peccata omnia generis humani, pro quibus satisfaciebat, vnde in psal. 21. Lõgo a salute mea verba delictorum meorum. glo. Delicta sunt causa quare longe es a salute mea. Secundo, specialiter casus Iudæorum & aliorum in morte eius delinquentium, & præcipue scandalum discipulorum, de quo dicitur. Mat. 26. Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Tertio, amissio vitæ, quam maxime dilexit propter eius dignitatem. Dicit enim Philof. 4. Ethic. quod virtuosus tanto plus vitam suam diligit, quãto scit eam esse meliorẽ, vnde & in persona Christi dicitur. Hirc. 12. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum. Secundo, perpenditur magnitudo huius tristitiæ ex animæ perceptibilitate: ipsa enim anima efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ. Tertio, perpenditur huius tristitiæ magnitudo ex eius puritate, nam in aliis mitigatur tristitia interior, & etiam dolor exterior ex aliqua consideratione rationis per quandam deriuationem, seu redundãtiã a viribus superioribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia vniciuque permittit agere quod sibi proprium erit, vnde dicit Damascen. virtus moralis mitigat tristitiã. Sciendum vero, quod virtus moralis aliter mitigat tristitiã interiorẽ, & aliter dolorem exteriorẽ sensibilem. Tristitiã enim interiorẽ diminuit directe in ea medium constituendo, sicut in propria materia: medium autem in passionibus virtus moralis constituit, non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, vt scilicet passio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant, quod nulla tristitia esset utilis ad aliquid, ideo credebant, quod totaliter a ratione discordabat, & per consequens esset totaliter sapienti vitanda, sed secundum rei veritatem aliqua tristitia laudabilis est, vt Aug. probat 14. de ciuit. Dei, quando scilicet procedit ex sancto amore, vt puta, cum quis tristatur de peccatis propriis, vel alienis. Assumitur enim vt utilis ad finem satisfactionis pro peccato, iuxta illud. 2. Cor. 7. Quæ secundum Deum est tristitia, penitentiam in salutem stabilem operatur. Et ideo Christus vt satisfaceret pro peccatis omnium hominũ, assumpsit tristitiã maximam quantitate absoluta, non tamen excedentem regulam rationis. Dolorem vero exteriorẽ sensus tactus virtus moralis directe non minuit, quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamen ipsum indirecte per redundãtiã a viribus superioribus in inferiores, quod in Christo non fuit, vt dictum est. Notandum vero, quod superior ratio in Christo tristitiã de proximorum defectibus habere non potuit. Quia enim superior ratio Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebatur, quod ad aliorũ defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientiã continetur, secundum quam decenter ordinatum consistit, & quod aliquis peccare permittitur, & quod pro peccatis punitur. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus videns Deum, de defectibus proximorum tristitiã habere potest. Secus autem est in anima viatoris quæ ad rationẽ sapientiæ videndã non attingit. Sic igitur de eisdem, de quibus Christus dolebat, secundum sensum, & imaginationem, & rationem inferiorem secundum rationem superiorem gaudebat, in quantum ea ad ordinem diuinæ sapientiæ referebat. De dolore dicitur. Isa. 35. Vere languores nostros ipse portauit, & dolores nostros ipse tulit. Bernar. Volue & reuolue corpus Dominicum, & non inueniens in eo nisi dolorem & cruorem. Ad cuius euidentiam sciendum, quod ad veritatem doloris sensibilis requiritur læsio corporalis. Corpus autem Christi lædi poterat, quia erat passibile & mortale, nec defuit ei sensibilis læsionis, quin anima Christi haberet potentias omnes naturales. Vnde nulli dubium debet esse, quin in Christo fuerit verus dolor. Magnitudo vero huius doloris potest perpendi ex tribus. Primo, ex eius causalitate, quæ fuit læsio corporalis, quæ habuit magnam acerbicatem. Tum propter generalitatem passionis, quia a planta pedis vsque ad verticem non fuit in eo læsionis, vt dicitur. Isa. 1. Tum etiam ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima, quia conghuntur in locis neruosis, & maxime sensibilibus, scilicet in manibus & pedibus, & ipsum corpus pendens pondus continue auget dolorem, adhuc etiam temporis diuturnitas, quia non statim moriuntur, sicut illi qui gladio feriuntur vel interficiuntur. Secundo

potest perpendi magnitudo doloris ex perceptibilitate patiens. Nam & secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus eius fuerit formatum miraculose operatione spiritus sancti, sicut & alia quae per miracula facta sunt, alius potiora fuerunt, ut dicit Chrysostr. de vino, quod de aqua in nuptiis fecit. Et ideo in eo viguit maxime sensitivus tactus, ex cuius perceptione sequitur dolor. Tertio, perpenditur magnitudo doloris ex eius puritate, sicut est dictum supra de tristitia. Notandum vero, quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quod ad numerum, quia nocens non solum dolet de poena, sed etiam de culpa. Innocens autem solum de poena, qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocentem illum ut magis indebitum, unde etiam alii sunt magis reprehensibiles, si eis non compatiatur, unde Isa. 42. Iustus perit, & non est qui recogit in corde suo. Vtrum vero passus fuit Christus secundum totam animam, notandum quod totum dicitur respectu partium, partes vero animae dicuntur potentiae eius. Similiter considerandum, quod duplex est passio animae, una quidem ex parte corporis, hinc subiecti: alia vero ex parte obiecti, quod in aliqua potentiarum eius considerari potest: nam potentia visiva patitur quidem ab obiecto, sicut ab excellenti iugido visus obtunditur. Ex parte vero organi, sicut cum laeta pupilla visus excacatur. Si igitur consideretur passio animae Christi ex parte corporis, sic tota patiebatur & secundum essentiam, & secundum potentias, nam tota anima coniungitur corpori, ita quod tota est in toto, & tota in qualibet parte eius, & ideo corpore patiente tota anima secundum essentiam patiebatur. In essentia vero animae omnes potentiae radicantur, unde relinquuntur quod corpore patiente quaelibet potentia quodammodo patiebatur. Si vero consideretur passio animae Christi ex parte obiecti, sic non omnis potentia animae patiebatur, sed tantum vires inferiores, quae circa temporalia operabantur, in quibus inueniebatur aliquid quod erat causa doloris, & secundum hoc superior ratio non patiebatur ex parte sui obiecti, & scilicet Dei, qui non erat ei causa doloris, sed delectationis & gaudii. Similiter vero intelligendum est de fructione, quod anima potest intelligi & secundum essentiam, & secundum eius potentias. Si autem intelligatur secundum essentiam, sic tota fruebatur in quantum est subiectum superioris partis animae, cuius est frui diuinitate, ut sicut passio ratione essentiae attribuitur superiori parti animae, ita etiam e conuerso fructio ratione superioris partis animae attribuitur essentiae. Si vero accipiamus totam animam ratione omnium potentiarum eius, sic non tota fruebatur: nec directe quidem, quia fructio potest esse actus cuiuslibet partis animae: nec per redundantiam, quia dum Christus erat viator, non fiebat redundantia gloria a superiore parte in inferiorem partem, nec ab anima in corpus: sed quia nec e conuerso superior pars animae non impediatur circa id quod est sibi proprium per inferiorem, consequens est quod superior pars animae perfecte fruebatur, Christo patiente. Notandum vero quod tristitia quae erat in anima Christi, non erat contraria gaudii fructio, cum quia non erat idem secundum idem, sed vel in diuersis potentis, vel in eadem secundum diuersam operationem: tum etiam quia non erat de eodem: tum etiam quia erat materia alterius, sicut accidit de penitente qui dolet, ac de dolore gaudet. De quarto videlicet, passionis ignominiositate, dicitur Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum. glo. i. crucis quae vltima ad passionem Christi poena reorum fuit. Nunc trophaeus est virtutis, ecclesiae gloria. Aug. Crux Christi quae erat supplicium latronum, nunc transit ad trones imperatorum, si Deus tantum honorem coluit supplicio, quid conferet seruo suo? Notandum vero, quod passio Christi fuit ignominiosa, tum propter ignominiosum locum. Ioan. 19. Baulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluarie locum. Hieron. Extra portam enim & extra urbem loca sunt, in quibus capita damnatorum truncantur, id est, decollatorum, & Caluarie sumpserunt nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Iesus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigeretur vexilla martyrum: tum etiam propter ignominiosum supplicium. Deut. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. glo. super Apostolum ad Gal. 3. dicit, quod haec poena ceteris abiectionis & ignominiosior fuit, & ideo in Deum dictum est, quod suspensus in vespera deponeretur. Est autem duplex maledictio, ut dicitur ibi in glo. scilicet culpae & poenae. Vnde & maledictio duobus modis dicitur, scilicet actiue & passiue, id est, secundum culpam & poenam. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solueret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum: tum etiam propter ignominiosum consortium Isa. 53. Et cum impiis & sceleratis reputatus est. Hieron. Sicut enim pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifixus est. Hoc etiam a mysterio non vacat. Vnde Aug. super Ioan. Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit. In medio enim iudice constituto vnus

latro qui credidit, libera us est: alter qui insultauit, damnatus est, iam significabat quid facturus esset de vitis & mortuis, alios politurus ad dexteram, & alios ad sinistram. Beda super Matth. Latrones qui cum domino crucifixi sunt, significant eos qui sub fide & confessione Christi, vel agone martyrii, vel qualibet arctioris disciplinae instituta taceant, sed qui haec pro aeterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur, qui vero humanae laudis intuiui sinistri latronis mentem imitantur & actus. De quinto, scilicet passionis utilitate, dicitur in Psal. 73. Deus autem Rex noster ante saecula operatus est salutem in medio terrae, id est, in Hierosalem, quae dicitur vmbilicus terrae, secundum glo. Est igitur utilitas passionis Christi salus Christianorum. Notandum, quod passio Christi causabat nostram salutem multis modis. Vno modo, per modum meriti. Phil. 2. Propter quod Deus illum exaltauit &c. Vnde Aug. Humilitas passionis Christi claritas est meritum, claritas passionis humilitatis est praemium. Christus vero clarificatus est non solum in seipso, sed etiam in suis fidelibus, ut ipse dicit Ioan. 17. Ergo videtur quod ipse meruit salutem suorum fidelium. Sciendum insuper, quod ad meritum quatuor requiruntur, & sufficiunt. Vnum est agens, quod sit in statu merendi: alterum est forma, per quam habet opus praemio dignum, scilicet charitas: tertium est, ut ipsa actio sit voluntaria, & in potestate agentis, & de genere bonorum: quartum est finis debite intentus per actionem. Haec quatuor fuerunt in Christo, unde ipse potuit mereri. Alio modo, causabat Christi passio salutem per modum satisfactionis: unde ex persona ipsius dicitur in Psal. 68. Quae non rapui, tunc exolebam, quasi dicat, non peccavi, & poenas dedi, ut dicit glo. Ad cuius euidentiam sciendum, quod ille proprie satisfacit pro offensa, qui exhibet offensa id quod aequae, vel magis diligit, quam oderat offensam: Christus autem ex charitate & obedientia patientiae magis aliquid Deo exhibuit, quam exigeret recompensatio totius offensa generis humani. Primo quidem propter magnitudinem charitatis ex qua patiebatur. Secundo, propter dignitatem vitae suae, quam pro satisfactione ponebat, quae erat vita hominis & Dei. Tertio, propter generalitatem, & magnitudinem doloris assumpti: ideo passio Christi non solum satisficiens, sed etiam abundans fuit satisfactio pro redemptione generis humani, secundum illud 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non autem pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Alio modo, passio Christi causabat salutem nostram per modum sacrificii, unde ad Ephet. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Quia vero humanitas Christi operabatur in virtute diuinitatis, sacrificium illud efficacissimum erat, propter quod dicit August. 4. de Trini. quod conuenienter in omni sacrificio quatuor sunt. I. cui offeratur, 2. quo offeratur, quod offeratur, pro quo offeratur. Ideo ipse vnus vnusqueque media, ob offeratur, ut vnus in se faceret pro quibus offeratur, vnus ipse esset qui offeratur, & quod offeratur. Item in e. dem. Quia tam conuenienter ab hominibus sumeatur, quod pro eis offeratur, quam caro mortalis? & quid tam aptum fuit huic immolationi, quam caro in vitro, & ex vero virginali? & quid tam grate offerri possit, & vltimo, quam corpus caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri? Notandum vero, quod homo indiget sacrificio propter tria. Vno modo quidem ad remissionem peccati, unde Apostolus dicit ad Heb. 9. quod ad sacerdotem pertinet offerre sacrificia pro peccatis. Secundo ut homo in statu gratiae conferuet semper Deo inharens, in quo est eius pax, & salus consistit: unde & in veteri lege immolabatur hostia pacifica pro offerentium salute, ut habetur Leuit. 3. Tertio ad hoc, ut spiritus hominis perfecte Deo vnietur, quod maxime erit in gloria: unde in veteri testamento offerrebat holocaustum quasi totum incensum, ut dicitur Leuit. 1. Haec autem per humanitatem Christi nobis conferuntur. Primo quidem per eum peccata nostra sunt remissa, secundum illud Ro. 3. Traditus est propter delicta nostra. Secundo, gratiam nos saluantem per ipsum accipimus, secundum illud Heb. 9. Factus est sibi obtemperantibus causa salutis aeternae. Tertio, per ipsum a deceptis sumus perfectionem gloriae, secundum illud Heb. 4. Fiduciam habemus per sanguinem eius intrare in sancta sanctorum, scilicet gloriam caelestem. Et ideo ipse Christus, in quantum homo, non solum fuit sacerdos, sed hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, & hostia pacifica, & holocaustum. Item, alio modo per modum redemptionis. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione patris traditionis, sed pretioso sanguine agni immaculati, & incontaminati Iesu Christi. glo. Quanto maius pretium est quo redempti estis a corruptione vitae carnis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo a corruptione

vite carnis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo a corruptione vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis. Bernar. Tota scilicet iste mundus ad vnium animae pretium aestimari non potest. Non enim pro toto mundo Deus animam dedit, quam pro humana anima dedit. Idem. Sublimis igitur animae pretium est, quia non nisi sanguine Christi redimi potest. Idem. Cognosce, o homo, quam nobilis est anima tua, et quam grauius fuerit vulnera tua, pro quibus est necesse Christum dominum vulnerari, si non essent haec ad mortem, & mortem sempernam, nunquam pro eorum remedio filius Dei moreretur. Ad cuius euidentiam sciendum, quod per peccatum homo dupliciter obligatus erat. Primo quidem seruitute peccati, quia qui facit peccatum, seruus est peccati, ut dicitur Ioan. 8. & 2. Pet. 2. A quo quis superatus est, eius seruus aditus est, quia igitur diabolus hominem superauerat inducendo eum ad peccatum, ideo homo seruituti peccati aditus erat. Secundo quantum ad reatum poenae quo homo obligatus erat secundum Dei iustitiam, & haec erat seruitus quaedam. Ad seruitutem enim pertinet, quod aliquis patiatur quod non vult, cum liberi hominis sit vi seipso ut vult. Quia ergo passio Christi fuit sufficiens & superabundans satisfactio pro peccato & reatu generis humani, ideo eius passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab vtraque obligatione. Nam ipsa satisfactio, qua quis satisfactio suo pro se, sive pro alio, quoddam pretium dicitur, quod se redemit a peccato & a poena, secundum illud Dan. 10. Peccata tua eleemosynis redime. Christus quidem satisfactio non pecuniam dando, aut aliquid huiusmodi, sed illud dando quod fuit maximum, scilicet seipsum pro nobis, & ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio. Si vero alicui videatur, quod nullus emit, vel redemit quod suum esse non desinit, sed homo nunquam desit esse Dei &c. Dicendum quod homo dicitur esse Dei dupliciter. Vno modo, in quantum subiicitur ei us potestati, & hoc modo homo nunquam desit esse Dei, secundum illud Dan. 4. Dominator excelsus in regno hominum, & cuius nque voluerit dabit illud. Alio modo, per vnionem charitatis ad illum, secundum quod dicitur ad Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Primo modo homo nunquam desit esse Dei, sed secundo modo desit esse Dei per peccatum, & ideo in quantum homo fuit liberatus a Christo a peccato, & Christo passio satisfactio dicitur per passionem Christi esse redemptus. Notandum insuper, quod per passionem Christi consecuti sumus culpae remissionem, poenae dimissionem, a potestate diaboli liberationem, Dei reconciliationem, ianuam caelestis apertionem. De culpae remissione facta per Christi passionem, dicitur Apoca. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Vnde Bernar. Triplex peccatum virtus crucis expurgat. Primum originale, quod non solum personam inficit, sed etiam naturam. Secundum personale, grauius quidem cum iam laxatis habentis exhibemus vndique membra nostra arma iniquitatis. Tertium vero singulare grauisimum quidem, quod commissum est in dominum maiestatis, cum viri impii virum iustum iniuri te occiderunt. Hoc peccatum Christus in se pertulit, qui seipsum in se fecit peccatum, ut de peccato damnaret peccatum. Per hoc enim in omne peccatum tam originale quam personale delectum est, & ipsum quoque singulare eliminatum est per seipsum. Idem dicit eodem. In ipsa eleuatione manuum tuarum, cum iam sacrificium matutinum in holocaustum transiret vespertinum, in ipso in quantum virtute incensum, quod caelos ascendebat, & terram appetebat, infernos respergebat, exaudiat pro tua reuerentia celi amas. Pater ignoscere illis, quia nesciunt quid faciant. Ad huius vero euidentiam sciendum, quod passio Christi est remissionis peccatorum causa tripliciter. Primo quidem per modum proferentis ad charitatem, quia ut dicit Apostolus ad Rom. 5. Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundo passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis, quia ipse est caput nostrum. Per suam passionem enim quam ex charitate & obedientia sustinuit, liberavit nos tanquam membra sua a peccatis quasi per pretium suae passionis, sicut si homo per aliquod opus meritorium quod manu exerceret, redimeret se a peccato, quod pedibus commississet. Sicut enim naturale corpus est vnum ex membrorum diuersitate consistens, ita tota ecclesia quae est mysticum corpus Christi, computatur quasi vna persona cum suo capite, quod est Christus. Tertio per modum efficientiae, in quantum caro Christi, secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum diuinitatis, ex quo eius actiones & passionis operantur virtute diuina ad expellendum peccatum. De poena dimissionem facta per Christi passionem dicitur Isa. 53. Vires langores nostros ipse tulit, id est peccata, & dolores nostros ipse portauit. Vnde Bernar. Duo nobis in hereditate reliquerat

ille vetustus Adam, scilicet laborem & dolorem. Laborem in actione, dolorem in passione. Christus enim non solum laborem & dolorem considerauit, sed etiam intravit. Vide, inquit ad patrem, humilitatem meam & laborem meum, quia pauper ego sum, & in laboribus a iuuentute mea, manus meae in laboribus fuerunt. De dolore vide quid dixit. O vos oes qui transitis per viam &c. Et in vita passiuam habuit actionem, & in morte passionem actiuam sustinuit, dum salutem operabatur in medio terrae. Ad cuius euidentiam sciendum, quod per passionem Christi liberati sumus a reatu poenae dupliciter. Vno modo directe, in quantum passio Christi fuit sufficiens & superabundans satisfactio pro peccatis totius generis humani: exhibita autem satisfactio satisfaciendi tollitur reatus poenae. Alio modo indirecte, in quantum scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus poenae. Sed notandum, quod satisfactio Christi effectum habet in nobis, in quantum incorporamus ei ut membra capiti: membra autem oportet capiti esse conformia. Et ideo sicut Christus primo quidem in anima cum passibilitate corporis habuit gratiam, & per passionem ad gloriam immortalitatis peruenit: ita & nos qui sumus membra eius, per passionem ipsius liberamur quidem a reatu cuiuslibet poenae, ita tamen quod primo in anima recipimus spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hereditatem gloriae immortalitatis, ad hoc corpus passibile habentes, postmodum vero configurati passionibus, & morti Christi in gloria, & in immortalitate perducimur ad vitam, secundum illud Ro. 8. Si filii, & haeredes. Haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi: nisi compatimur, ut simul glorificemur. De liberatione a diabolo facta per passionem Christi, dicitur Colossen. 1. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit nos in regnum filii dilectionis suae. glo. Dilecti filii sui, per quem redemit nos. Et infra dicitur in glo. quod redemptio est destructio diabolicae potestatis, facultas libertatis, quae nobis data est fuso illius sanguine. Vnde & ipse dominus imminente passione, dixit Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eicietur foras. glo. Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis. Ad cuius euidentiam sciendum, quod circa potestatem diaboli, quam in homines exercebat ante Christi passionem, tria sunt consideranda. Primum quidem est ex parte hominis, qui suo peccato meruit ut in potestatem diaboli traderetur, per cuius tentationem fuerat operatus. Aliud autem est ex parte Dei, quem homo peccando offenderat, qui per suam iustitiam reliquerat hominem potestati diaboli. Tertium ex parte diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem ab assecutione salutis impediabat. Quantum ergo ad primum, homo est a potestate diaboli liberatus per passionem Christi in quantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. Quantum ad secundum dicendum est, quod passio Christi liberavit nos a potestate diaboli, in quantum nos Deo reconciliauit. Quantum ad tertium, passio Christi nos liberavit a diabolo, in quantum in passione Christi excessit mundum potestatis sibi tradita a Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Vnde Aug. 1. 3. de Trinit. Iustitia Christi diabolus victus est, qui cum in eo nihil dignum morte inueniret, occidit eum. Inde etiam vtrique iustum est, ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, videlicet credentes in eum, quae sine vilo debito occidit. Notandum insuper, quod potestas diaboli in duobus consistit scilicet in duas manus eius, vna quae impellit ad peccatum, altera quae trahit ad supplicium. Secundum primum primos parentes, & in eis totum genus humanum uicerat: scilicet alteram omnes ad infernum trahebat, & detinebat. Primam debilitauit Christus, dum hoste uicit, & hominibus multa auxilia praeparauit. Secundam destruxit in oibus quo ad sufficientiam, in membris vero suis quod ad efficientiam. De reconciliatione facta per passionem Christi dicitur Ro. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Ad cuius euidentiam sciendum, quod passio Christi est causa nostrae reconciliationis ad Deum, dupliciter. Vno modo in quantum remouet peccatum, per quod homines constituuntur inimici Dei, scilicet illud Sap. 4. Simul odio sunt Deo impius, & impietas eius. Et in Psal. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Alio modo in quantum est Deo sacrificium acceptissimum. Est enim hic proprius effectus huius sacrificii, ut per ipsum placetur Deus, sicut cum homo offensam in eo commisit remittit propter aliquod obsequium acceptum, quod ei exhibetur. Vnde dicitur 1. Reg. 16. Si dominus incitat te aduersum me, oderetur sacrificium. Et similiter totum bonum fuit, quod Christus uoluntarie passus est, quod placatus est super omni offensam generis humani quantum ad eos qui passio Christo coniunguntur. Hinc est, quod Christus dicitur mediator Dei & hominum: unde dicit glo. su per illud 1. Ti. 2. Vnus est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui mediator dicitur est: quia inter Deum immortalem, & hominem mortalem est Deus homo reconcilians hominem Deo. Diony. 4. c. de di. no. dicit angelos esse medios, quia secundum

Dia Christo totum est contrarium. Nam ante crucem sunt omnia mœsta & infirma, ut autem crucifixus est, omnia clara facta sunt, ut noscas non purum hominem crucifixum. Notandum insuper quod Christus tribus diebus, & tribus noctibus dicitur fuisse in corde terræ, Matt. 12. illo locutionis modo, quo pars pro toto solet poni. Cum ex die & nocte vnus dies naturalis constituitur quacumque parte & diei, & noctis computata, qua Christus fuit in morte, tota illa die dicitur fuisse in morte. Secundum autem sacræ scripturæ consuetudinem nox cum sequenti die computatur, eo quod Hebræi tempora secundum cursum lunæ obseruât, quæ de sero incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulcro vltima parte sextæ feræ, quæ si cum præcedente nocte computetur, erit dies artificialis, & nox quasi vnus dies naturalis: nocte vero sequenti sextam feriam computata cum integra die sabbathi, fuit in sepulcro, & sic sunt duo dies. Iacuit etiam in sepulcro sequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua surrexit media nocte, vel diluculo secundum aliquos. Vnde si computetur nox tota, vel pars eius cum sequenti die dominica, erit dies tertius naturalis. Sicut enim primi dies propter futuri hominis lapsum a luce in nocte, ita iste propter hominis reparationem a tenebris in lucem computatur. Notandum etiam, quod masculinum genus designat personam, neutrum vero genus naturam. Vnde de Trinitate dicimus, quod filius est alius a patre, non aliud, secundum hoc Christus in triduo mortuus fuit totus in sepulcro, totus in inferno, & totus in cælo propter personam quæ vnita erat & carni quæ iacebat in sepulcro, & animæ infernum spoliati, & subsistebat in natura diuina in cælo regnante. Similiter est dicendum cum vnio animæ cum corpore faciat hominem, quod Christus in illo triduo non fuit homo, licet caro, & anima vnita essent cum verbo.

ARTIC. XX.

De descensu Christi ad inferos.

Decimo octauo videamus de descensu Christi ad inferos, de quo dicitur Ephe. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi qui & descendit primū in inferiores partes terræ. glo. 1. ad inferos. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod inferus quandoque nominat locum, aliquando nominat supplicium. Vnde dicitur glo. Iaco. 2. quod demones semper circumferunt suum infernum, sicut febricitantes ardorem suum: Christi vero anima non descendit ad inferni supplicia secundum locum. Fuit autem cum veniens Christum ad infernum descendere, primo ad suæ dignationis manifestationem: unde Matth. 11. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ac si aperte dicat. Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori, & ad inferos descendere digneris insinua, ut exponit Gregorius in homel. Secundo, ad patrum liberationem: unde Zacha. 4. Tu autem in sanguine testamenti eduxisti victos de lacu, in quo non erat aqua. Vnde in persona patrum in inferno existentium cantat ecclesia. Aduenisti desiderabilis, quem expectamus & c. Tertio, ad dæmonum confutationem: unde in psal. 13. Attolite portas principes vestrarum, glo. Angeli præcuntes Christum ad infernum, dicunt. O vos principes inferni, tollite portas vestrarum, id est, auferte potestatem, qua vsque nunc homines detinebatis in inferno. Notandum vero quod quadruplex est infernus. Primus est damnatorum, in quo est carentia lucis diuinæ, & visionis æternæ, & pœna sensus. Secundus infernus super istum dicitur limbis puerorum, in quo sunt duo prima sine tertio. Tertius super istum est infernus, qui dicitur purgatorium, in quo sunt duo ultima sine primo. Quartus supra istum est sinus Abrahamæ, in quo non sunt duo extrema, sed medium, scilicet carentia diuinæ visionis: a primo numquam transierunt animæ ad secundum, nec e conuerso. A secundo similiter numquam transierunt ad tertium, nec e conuerso. A tertio vero transierunt ad quartum, sed non e conuerso. In hunc vero quartum Christus descendit, & quos ibi inuenit, liberavit: unde dicitur infernum momordisse, secundum illud Osee 13. Morsus tuus ero inferne, quia partem inde abstulit. Fuit autem anima Christi in hoc inferno per triduum mortis suæ cum sanctis patribus, vt simul educeretur & corpus de sepulcro, & anima de inferno. Quod autem dictum est latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Lucæ vigesimotertio. intelligendum est de paradiso spirituali. Est enim triplex paradisi. Primus est terrestris, in quo Adam postus fuit, Genesis 2. Secundus cælestis, de quo dicitur Ezechielis 28. In deliciis paradisi Dei fuisti. Tertius spiritualis, in quo sunt qui diuina gloria perfruuntur, de isto dictum est latroni. Hodie mecum eris in paradiso, quia latro, & alii sancti patres in inferno cum Christo existētes, diuina eius gloria perfruebatur.

CHRISTI
ARTIC. XXII.

De Christi resurrectione.

Decimonono videamus de Christi resurrectione, de qua dicitur Matthæi vltimo. Iesum Nazarenum quæritis crucifixum, non est hic, sed surrexit. Postquam autem quatuor notate circa Christi resurrectionem, videlicet resurgendi necessitatem, resurgentis qualitatem, resurrectionis veritatem, vltimo resurrectionis causalitatem. De primo, videlicet resurgendi necessitate dicitur Luc. vlti. Oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis: ad cuius evidentiam sciendum, quod necessarium fuit Christum resurgere. Primū ad diuinæ virtutis ostensionem: unde dicitur Ioann. 10. Nemo tollet a me animam meam, & sequitur. Potestatem habeo ponendi animam meam: & iterū sumendi eam. Vnde Iudæis signum petentibus dixit. Soluite templum hoc, & post triduum reedificabo illud. gl. virtute Trinitatis 2. Corinth. vlti. Et si crucifixus est ex infirmitate: sed viuit ex virtute Dei. Est enim solius diuinæ virtutis mortuos resuscitare. Vnde Damasc. Crede resurrectionem futuram diuinæ voluntate, virtute, & nutu. Vbi tria tangit circa resurrectionem, videlicet uoluntatem Dei quæ imperat, virtutem quæ exequitur, & facilitatem executionis in hoc, quod nutum adiunxit ad similitudinem nostram. Illud enim nobis facile est facere, quod ad nutum nostrum fit. Secundo ad diuinæ iustitiæ commendationem, ad quam pertinet exaltando remunerare eos qui ex charitate Dei, & obedientia humiliantur, vnde in persona Christi dicitur in psal. 138. Tu cognouisti sessionem meam, id est, humilitatem in passione, & resurrectionem. glo. glorificationem in resurrectione. Est enim Dei iustitia prima causa resurrectionis omnium, vt scilicet corpora præmierent, vel puniantur simul cum animabus, sicut communicauerunt in merito, vel peccato, vt dicit Dio. cap. 6. ca. hic. & Damasc. li. 3. ad fidei instructionem. Vnde 1. Cor. 15. Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nra, inanis est fides uestra. Glo. 1. inutilis, cum nulla sit remuneratio futura. Vnde in psal. 29. Quæ utilitas in sanguine meo, glo. 1. in effusione sanguinis mei: dum descendo, quasi per quosdam gradus malorum in corruptionem, quasi diceret nulla. Si enim statim non resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, neminem lucrabor. Quarto, ad spei eleuationem. Datur enim ex capite membris spes resurgendi: unde 1. Corinth. 15. Si Christus prædicatur, quia resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quod resurrectio non est? Iob. 19. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, vbi dicit Grego. Nihil nos certius habere credimus, quam quod in sinu tenemus. In sinu ergo spem repositam tenuit, quia vera certitudine de spe resurrectionis præsumpsit. Notandum ergo quod Christus superata morte prius ad immortalitatem resurrexit, vt sicut in Adam peccante primo uita mortalis apparuit, ita & in Christo satisfaciens primo immortalitas vitæ appareret. Redierunt autē alii ad vitam ante Christum vel ab eo, ut a prophetis suscitati, tamen iterum morituri: sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, vt dicitur Roma. 6. Vnde quia Christus prius necessitatem moriendi effugit, dicitur primogenitus mortuorum. Apoc. 1. quia prius a somno mortis resurrexit iugo mortis excusos: & primitiæ dormientium. 1. Corinth. 15. quia prius aliis tempore & dignitate surrexit, vt dicit glo. scilicet ad vitam immortalē. Igitur quia Christi resurrectio nostram præcedit tum ordine temporis, vt dictum est, quia prius ad immortalitatem resurrexit: tum ordine causæ, quia resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis, ut infra patebit: tum etiā ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit, Christus dicitur primogenitus mortuorum. De his autem qui cum Christo resurrexerunt, dicit Hiero. Et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante surrexerunt, quam resurgeret Dominus, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis: vnde dicitur Matt. 27. quod exeuntes de monumentis post resurrectionem eius uenerunt in sanctam ciuitatem. Vtrum vero iterum mortui fuerunt, opiniones sunt. Dicit enim Hieronymus. Quomodo Lazarus a mortuis resurrexit, sic & multa corpora sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderent resurrexisse. Remigius uero dicit, quod incunctanter debemus credere, quod qui resurgere domino a mortuis resurrexerunt ascēdēte eo ad cælos, ipsi pariter ascēdētes, quoniam maius illis tormentum esset qui resurrexerunt, si iterum morituri essent, quam si non resurgerent. Notandum insuper quod Christi resurrectio non debuit vsque ad finem mundi differri, nec etiam nimis accelerari, vt virtus diuinitatis ostenderetur, & veritas mortis infra triduum approbaretur. Tertia uero die resurrexit, vt in veritate Trinitatis se ostenderet resurrexisse: vnde etiam quandoque dicitur cum patre resuscitasse,

quandoque ipse filius propria virtute surrexisse, quod non est contrarium, cum eadem sit virtus omnino patris, & filii, & spiritus sancti. Item, in signum spiritualis resurrectionis, de qua potest dici illud Osee, 6. Viuificabit nos post duos dies, in tertia suscitabit nos, primus dies est cōtrictio, secundus est cōfessio, tertius satisfactio. Item, vt in nouitate vitæ ambulemus, ad Roma. 6. glo. De bono in melius proficiendo, scilicet per fidem, spem, & charitatem. Item, sicut diem resurrectionis præcessit dies mortis in parasceue, & dies quietis in sabbatho: ita resurrectionem nostram gloriosam præcedat mortificatio vitiorum, & quies contemplationis æternorum. Sciendum etiam, vt dicit August. in lib. de Trinit. quod Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, & aliquid noctis tenebrarum: vnde de mulieribus dicitur Ioann. 20. quod cum adhuc tenebræ essent, uenerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarum Gre. dicit Christum media nocte surrexisse non quidem nocte diuisa in duas partes æquales, sed infra illam noctem: illud uero diluculum & pars noctis, & pars diei dici potest propter conuenientiam quam habet cum utroque. Quod autem Christus illucescente die resurrexit, mystice designatur quod nos per suam resurrectionem ad lucem gloriæ inducebatur: sicut iam mortuus est die aduersperascente, & tendente in tenebras, ad ostendendum quod per suam mortem destrueret tenebras pœnæ & culpæ. De secundo, scilicet resurgentis qualitate, dicitur Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. glo. quam habuit in resurrectione. Hoc idem videlicet, quod Christus in resurrectione sua habuit corpus gloriosum, patet triplici ratione. Prima quidem, quia resurrectio Christi est exemplar, & causa nostræ resurrectionis, vt habetur. 1. Corin. 15. Sancti autem habebunt in resurrectione corpora gloriola, sicut dicitur ibidem. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Vnde cum causa nobilior sit causa, & exemplar exemplato, multo magis corpus Christi resurgens fuit gloriosum. Secunda, quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis: vnde & ipse dicebat Ioann. 12. Nunc anima mea turbata est, quod pertinet ad passionem: & postea subdit. Pater clarifica nomen tuum, in quo petit gloriam resurrectionis. Vnde dicit August. Vt Christus in resurrectione clarificetur, humiliatus est in passione, humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium. Tertia, quia anima Christi a principio suæ conceptionis fuit gloriosa per fruitionem diuinitatis. Est autem dispensatiue factū, vt ab anima gloria non redundaret in corpus ad hoc, vt mysterium redemptionis nostræ sua passione impleteret: & ideo peccato hoc mysterio passionis & mortis, anima Christi statim in corpore in resurrectione assumptum suam gloriam deriuauit, & ita factum est illud corpus gloriosum. Sunt autem quatuor dotes corporis glorificati, videlicet claritas, impassibilitas, subtilitas, & agilitas. Ad quarum evidentiam sciendum, quod claritas cauitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus, & secundum quod anima est maioris meriti, ita etiam differentia claritatis erit in corpore, vt patet 1. Corinthiorum 15. Impassibilitas uero resultat ex virtute animæ corpus suum continentis poterit, vt a nullo exteriori agente valeat immutari. Subtilitas uero est in corporibus glorificatis propter completissimam corporis perfectionem, quæ quidem completio est ex dominio animæ glorificatæ, quæ est forma, scilicet corporis, ratione cuius corpus gloriosum spirituale dicitur, quasi omnino spiritui subiectum. Prima autem subiectio quo corpus animæ subicitur, est ad participandum esse specificum, prout subicitur ei vt materia formæ, deinde subicitur ei ad alia animæ opera prout anima est motor: & ideo prima ratio spiritualitatis in corpore est ex subtilitate, & deinde ex agilitate, & alius proprietatibus corporis gloriosi. Has uero dotes tangit Apostolus. 1. Corinthiorum 15. dicens. Seminatur in corruptione. glo. 1. sepelitur, vel mortificatur, vt corrumpatur: surget in incorruptione, glo. 1. 2. immortale, & impassibile. Seminatur in ignobilitate, glo. 1. sine omni honore: surget in gloria, id est, gloriosum. Seminatur in infirmitate. glo. quia non ualet se mouere, vel regere: surget in virtute. glo. 1. vere uiuum, & vegetatiuum. Seminatur corpus animale. glo. 1. tale, quod cibis sustentatur, vt uiuat: surget spirituale. glo. quia tunc plene spiritui subditur. Corpus enim iam non repugnat, sed quasi simile spiritui suo erit, quia nec aliquam corruptionem patietur, nec alimentis indigebit. Notandum, quod licet Christus haberet corpus gloriosum, tamen cicatrices in corpore seruauit, quod quidem conueniens fuit, primo in signum uictoriæ. Dicit enim Beda super Lucam, quod non ex impotentia curandi cicatrices seruauit, sed vt in perpetuum uictoriæ suæ circumferat triumphum. Vnde Aug. 22. de ciui. Dei dicit, quod fortassis in illo tegno in corporibus martyrum uidebimus uulnere cicatrices,

quæ pro Christi nomine pertulerunt. Non enim difformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam quæuis in corpore non corporis, sed uirtutis pulchritudo apparebit, seu fulgebunt. Secundo ut discipulos in fide resurrectionis solidaret, vnde dominus Ioann. 20. ad Thomam. Infer digitum tuum huc. Theo. Qui prius infidelis erat, post lateris tactum optimum se theologum ostendit. Nam duplicem naturam vnitamque hypostasim Christi diderunt: dicendo enim, Dominus meus, humanam naturam, dicendo, Deus meus, diuinam confessus est, & vnus & eundem dicendum Deum & Dominum. Tertio, vt pro nobis apud patrem ostensis uulnere cicatricibus aduocaret. Vnde Ro. 8. Iesum Christum qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, glo. non uoce, sed miseratione, & representatione humanitatis, dum quodtidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis, quod pro nobis sustinuit, uultui paterno offerat, vt nostri miseretur, cuius postulatio cum tantis sit, non potest contemni. Sed notandum, vt dicit Greg. quod iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, neque dare uerba pro iniustitia sentit. Vnde oportet nos iuste uiuere, si uolumus eum patronum habere. Quarto, ut sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti propositis eiusdem mortis insinuet signis. Postremo, vt in iudicio quàm iuste damnentur annuntient. Vnde Apocalyp. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pup gerunt. Vnde in lib. de symbolo dicit, quod Christus inimicis sit demonstraturus uulnera, vt conuincens eos ueritas dicat. Ecce hominem quem crucifixistis, uidete uulnera quæ infixistis, agnoscite latus quem pupugistis, quoniam & per vos, & propter uos aperit eum, & intrare noluit. De tertio, scilicet resurrectionis ueritate, dicitur Lucæ vlti. Surrexit dominus uere. Sciendum uero, quod Christus resurrectionis ueritatem probauit testimonio angelico, & argumento ueridico. De primo dicitur Matth. 28. uoce angeli. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Fuit autem conueniens, vt Christi resurrectio angelico denuntiaretur testimonio, quia dicit Apostolus Roman. 13. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Est hic ordo diuinitus institutus, ut ea quæ supra homines, sunt hominibus reuelentur per angelos, ut patet per Dionys. 4. capit. cælest. hierac. Christus autem resurgens non rediit ad uitam communiter omnibus notam, sed ad uitam quandam immortalem, & Deo conformem, secundum illud Rom. 6. Quod enim uiuit, uiuit Deo. Et ideo conueniens fuit ut angelico testimonio hominibus manifestaretur. Vnde dicit Hilarius super Matthæum. Misericordie Dei patris insigne est resurgenti filio ad inferis uirtutum cælestium ministeria mittere, atque ideo ipse prior resurrectionis est iudex, ut quodam famulatu paternæ uoluntatis resurrectione nuntiaretur. De secundo dicitur Act. 1. quod dominus apparuit discipulis suis per quadraginta dies in multis argumentis. Dicitur autem argumentum hoc loco signum aliquod sensibile, quod inducit ad aliquid manifestationem, & sic Christus argumentis probauit resurrectionis ueritatem & gloriam, ueritatem autem resurrectionis probauit dupliciter. Vno modo, ex parte corporis, circa quod tria ostendit. Primo, quod esset uerum corpus & solidum, non phantasticum, uel rarum, sicut est aer: hoc ostenditur per hoc, quando corpus suum palpabile ostendit. Vnde Lucæ vlti. Palpate, & uidete, quia spiritus carnis & ossa non habet. Secundo ostendit quod corpus esset humanum, ostendendo eis effigiem ueram, ut oculis corporalibus intuerentur quam discipuli eius cognoscentes gaudebant. Vnde Ioan. 20. Gausi sunt discipuli uiso de domino. Tertio ostendit, quod esset idem corpus numero, quod prius habuit, per uulnere cicatrices. Vnde Lucæ ultimo. Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Alio modo, ostendit resurrectionis ueritatem ex parte animæ iterato corpori unitæ, & hoc per opera uirtutum triplicis uitæ. Primo quidem, per opera nutritiæ uitæ, hoc est quod cum discipulis suis manducauit & bibit, vt legitur Lucæ vlti. Vbi tamen notandum, quod Christus, vt dicit Beda super Lucam, manducauit potestate non egestate, & ponit exemplum tale, quod aliter aborbet aquam terra sitiens, aliter radius solaris calens: illa indigentia, iste potentia. Vnde cibus ille non cesit in nutrimentum corporis Christi, sed in præiacentem materiam resolutus fuit. Secundo modo per opera uirtutis sensitivæ in hoc, quod discipulis ad interrogata respondit, & præsertim salutauit, in quo ostendebat se uidere & audiri Lucæ ultimo & Ioan. 20. Tertio, per opera uirtutis intellectiue in hoc quod scripturas discipulis suis exposuit. Lucæ ultimo, gloriam uero suæ resurrectionis ostendit cum ad discipulos suos in uisus clausis intrauit. Vnde Gregorius in Homelia. Palpandam carnem dominum præbuit, quam clausis ostiis introduxit, ut ostenderet post resurrectionem corpus suum eisdem esse naturæ, & alterius gloriæ. Similiter ad proprietatem gloriæ pertinebat, quod subito ab oculis

ARTIC. XXIII.

Sequitur de secundo aduentu.

sidio electorum animas de carne solutasiluc subleuabo. Miches 2. Ascendit iter pandens ante eos. Tertio, fuit conueniens ad erigendum charitatis affectum ad caelestia. vnde dicit Apostolus Colossen. 3. Quae sursum sunt sapite, non quae super terram. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. In signum huius Christo ascendente stabant Apostoli suspensis vultibus in caelum. Act. 1. Hinc etiam voce sponsae dicitur. Cant. 1. Trahe me post te, quasi volentem & non valentem, vt dicit Greg. Huic quidem verbo alludens dicit, Trahe me post te, in te ad te, per dilectionem: post te, vt te imitari valeam: in te, vt tibi conformis in immortalitate & impallibilitate hiam. Quarto etiam conueniens fuit vt fidelibus dona mitteret Spiritu sancti. vnde dicitur Ephes. 4. Qui ascendit super omnes caelos, vt adimpleret omnia. glo. donis suis. vnde etiam ipse dominus dicit, Ioann. 16. Ex pedis vobis vt ego vadam. Si enim, non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mitto in eum ad vos. glo. Non quod in terra positus dare non possit, sed quia non sunt idonei recipere nisi eum secundum carnem desistant noscere. Postquam autem ab eis subtractus fuerat, traxit post se corda eorum ad caelestia & aeterna, quibus sic eleuatis caelestes & spirituales facti sunt, & ideo Spiritu sancti capaciores. Vnde ibidem dicit Glos. Mentibus nostris sic raptis ad caelestia aderit simul pater & filius, Spirituales enim ex carnalibus facti, capacios fuerant Deum habituri. De secundo, scilicet ascendente virtute, siue potentia, dicitur. Isai. 63. Ille formosus in stola sua gradens in multitudine virtutis suae. Vnde & Greg. in Homel. Ascensionis. Notandum est, quod Helias legitur in curru igneo ascendisse, vt videlicet aperte monstraretur, quod homo purus alieno indigebat auxilio. Redemptor autem noster non in curru, non ab angelis subleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod in Christo duplex est natura, scilicet diuina, & humana. Vnde secundum vtramque naturam potest accipi propria virtus eius, sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus. Vna quidem naturalis, quae procedit ex principis naturae, & tali virtute verum est quod Christus non ascendit. Alia virtus in natura humana est virtus gloriae, secundum quam Christus ascendit, quae quidem procedit ex parte animae glorificatae, ex cuius redundantia glorificabitur corpus, vt dicit August. ad Dioscorum. Erit tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam, vt dicitur 21. de ciuit. Dei, vt vbi vult spiritus, ibi protinus erit corpus, nec vult aliquid quod nec spiritum possit decere, nec corpus. De cet autem corpus gloriosum & immortale esse in loco caelesti, & ideo ex virtute animae volentis corpus Christi ascendit in caelum. Sicut autem corpus ethicitur gloriosum ex redundantia animae glorificatae: ita vt August. dicit super Ioan. per participatio nem Dei anima fit beata, vnde prima origo ascensionis in caelum fuit virtus diuina. S. c. ergo Christus ascendit in caelum propria virtute. Primo quidem virtute diuina: secundo, virtute animae glorificatae mouentis corpus prout vult. De tertio, scilicet loci eminentia, dicitur. Ephes. 4. quod ascendit super omnes caelos. glo. loco & dignitate. Ad Ephes. 1. dicitur, quod constituit eum super omnem principatum & potestatem, & super omne nome quod nominatur sine in hoc saeculo, siue in futuro: quia tanto debetur alicui rei locus altior, quanto est nobilior. Corpus autem Christi, licet considerando conditionem naturae corporeae, sit infra spirituales substantias, considerando tamen vnionis dignitatem, qua personaliter est Deo vnitum, excellit dignitatem omnium substantiarum spiritualium: & ideo ratione praedictae congruentiae debetur sibi locus altior, non solum super omnem creaturam corporalem, verum etiam spirituales, vnde Gregor. dicit in Homel. Ascensionis. Quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. De quarto, scilicet gloriae Christi ascendentis excellentia, dicitur. Marth. vlti. Dominus Iesus postquam locutus est eis, ascendit in caelum, & sedet a dextris Dei. Vbi notandum, quod nomine dextrae tria possunt intelligi. Vno modo, gloria diuinitatis: vnde Damasc. Dextram patris dicimus gloriam & honorem diuinitatis, in quo filius Dei exiit ante saecula, vt Deus, & patri consubstantialis. Alio modo patris beatitudo. vnde August. Sedere habitare intelligitur, quomodo dicimus de quocunque homine, in illa patria sedet per tres annos, sic ergo Christum credere habitare in dextra Dei patris. Beatus enim est qui habitat in beatitudine, quae dextra patris iudicatur. Tertio modo nomine dextrae intelligitur iudiciaria potestas. vnde Aug. Ipsam dextram intelligite ipsam potestatem, quam accepit ille ho a Deo susceptus, vt veniat iudicaturus, qui prius venerat iudicari. Igitur Christus secundum quod Deus, sedet ad dextram patris. i. aequalis est patri in diuinitate, secundum primam acceptionem dextrae, Christus vero secundum humanitatem, sedet ad dextram patris. i. in potioribus bonis paternis in aeterna beatitudine habens iudiciariam potestatem secundum secundam

F & tertiam acceptionem ipsius dextrae. Notandum vero est, quod per illud Ro. 6. Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte. dicitur. Quicquid gestum est in cruce Christi, in sepultura, resurrectione, & ascensione, & sessione ad dextram patris: ita gestum est vt his rebus mystice non tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur vita christiana. Et infra dicitur, quod in cruce est dolor confessorum, in sepultura requies absolutorum, in resurrectione vita iustorum, in ascensione profectus perfectorum, in consessu ad dextram gloria beatorum. De primo, scilicet cruce penitentium, dicitur Gal. 2. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis, desideriorum. Congruit, deuotioni nostrae, vt qui Domini nostri crucifixi colimus passio nem, reprimendam carnalium voluptatum crucem nobis faciamus. In hac quidem cruce semper in hac vita debet pendere Christianus, vt sit affixus clauis. i. praecipis iustitiae, vt Christus in cruce clauis affixus fuit. glo. super Luc. 22. Tollite cruce, cum spiritu facta carnis mortificatur. Per vnum a dextris, significatur mortificatio carnis pro caelesti gloria: per alium a sinistris, significatur mortificatio carnis pro aliqua mundi causa. Notandum uero, quod ista crux debet habere latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem, vnde gl. super illud Ephe. 4. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, altitudo, & c. Intelligentes mysterium crucis mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudinem bonorum operum & longitudo in finem perseverantiam habentes, atque habentes cor sursum ubi Christus est totum, quod non nobis, sed illius misericordiae tribuentes, cuius profunda omnem scrutatorem fatigant. De secundo, scilicet in sepulcro quiescentium, dicitur Iob. 3. Quasi effodientes thesaurum, gaudent vehementer cum inuenerint sepulcrum, quia antiquitus mortui cum diuitiis recondebantur, ut dicit Greg. Sic iuxta sensum mysticum anima sancta gaudet, cum inuenerit sepulcrum internae quietis: quia nisi a tumultu uitiorum perfecte quiescerit, thesaurum gratiarum & uirtutum minime reperire poterit. Notandum uero, quod sepeliri mortuorum est, unde nisi anima funditus mundo huic moriatur, in sepulcro internae quietis non poterit abscondi. Col. 3. Mortui estis. glo. mundanis, & caducis: & uita uestra abscondita est. glo. Omnibus hic peregrinantibus, sed maxime carnalibus & terrenis cum Christo, qui est uita uestra, quae uita est in Deo patre qui cum Christo idem est. Videat ergo sancta anima si huic mundo mortua sit, & tunc poterit ad sepulcrum internae quietis anhelare. Huius autem mortis signum est, si a mundo despicitur, quia mare uia corpora in se retinet, mortua uero mox extra se pellit, ut dicit Grego. De tertio dicitur Ro. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Vbi notandum, quod uetus uita est uita terrena: uetustate peccatorum consumpta, iuxta illud Tre. 2. Vetusitatem fecit pellem & carnem meam. glo. Inde gemit anima, dum exterius quasi pellis in ueteratur, & conscientia interius decora quasi caro corrupta rabe peccati consumitur. Sed noua uita est uita caelestis per gratiam die in diem renouanda, secundum illud Eph. 4. Renouamini spiritu mentis uestrae & c. Igitur quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & in nouitate uitae ambulemus. Quomodo autem Christus surrexit, subiungitur. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Et infra. Ita & vos uelut aetate uos mortuos esse peccato, uiuentes autem in Christo Iesu domino nostro. Nota, sicut Christus mortuus est semel, ita peccatum in nobis moriatur semel, & non oporteat iterari: & sicut Christus semper uiuit, ita & uos semper uiuatis uirtutibus, & hoc in Christo Iesu Domino nostro, alibi nulla spes est. Sciendum uero, quod uita per motum manifestatur: unde uita uetus per motum terrene operationis ostenditur, de qua dicitur in Psalm. 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram: uita uero noua per motum caelestis operationis declaratur, de qua dicitur. Col. 3. Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite. glo. cogitate, inuenta autem cum iocunditate tenete. Et hoc est quod subdit, Quae sursum sunt sapite. De quarto dicitur in Psalm. 83. Beatus uir cuius est auxilium abs te, ascensionem in corde suo disposuit. unde Bernard. Ascendamus duobus pedibus, scilicet meditatione, & oratione. Meditatio quidem quid desit, docet: oratio ne desit, obtinet: illa uiam ostendit, ista deducit. Idem. Quatuor esse dicimus gradus ascensionis. Primus est ad cor, secundus in corde, tertius de corde, quartus supra cor. In primo, timetur Dominus: in secundo, auditur consiliarius: in tertio desideratur sponsum: in quarto uidetur Deus, de quo Ephes. 2. Resuscitauit, & confedere fecit in caelestibus in Christo Iesu, nunc quidem in spe, vt dicit glo. postea uero in re, secundum illud, Coloss. 3. Cum apparuerit Christus uita uestra, tunc & uos & c. Ioann. 12. Volo pateris ubi ego sum & c. August. Quem honorem maiorem poterit recipere adoptatus, quam quod ibi sit, ubi est vnicus.

ARTIC.

A dum est uerbi Dei auditus non solum ad audiendum, sed etiam ad faciendum. Vnde Ioan. 8. Qui ex Deo est, uerba Dei audit, vnde dicit Greg. Caestem patriam ueritatis desiderare iubet, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penet apud se unusquisque, si haec uox Domini in auribus suis inualuit, & quod iam ex Deo sit cognoscit. Tertium signum est internum gustus diuinae sapientiae, quae est quasi quaedam praebatio futurae beatitudinis, vnde in Ps. 3. Gustate, & uidete quoniam suauis est dominus, scilicet per gratiam suam in nobis. Aug. Quoniam quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a domino, gustemus saltem quoniam suauis est dominus, qui dedit nobis pignus spiritus, in quo pulsamus eius dulcedinem, & desideremus uidere ipsum fontem, ubi lobia ebrietate mundemur, & irigemur sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum multarum. Idem, Fac, precor domine, me gustare per amore, quod gusto per agnitionem. Sentiam per affectum, quod sentio per intellectum. Plus tibi deberem quam meipsum totum, sed nec plus habeo, nec hoc ipsum per me ipsum totum possum redere: trahe me, domine, in amorem tuum hoc ipsum quod sum. Tertio, aliquid scitur per reuelationem. Et sic Deus ex privilegio gratiae quibusdam reuelauit praesentiam suam gratiosam, sicut discipulis dicens. Mat. vlt. Ecce ego uobiscum sum usque ad summationem saeculi. glo. cum finitis laboribus uestrum regnabit. Vnde Ro. 8. Ipse spiritus sanctus testimonium perhibet spiritui nostro, id est, recognoscere facit, vt dicit glo. quod sumus filii Dei. Sciendum quod reuelatio huiusmodi fit quibusdam propter tria. Primo, vt omnem timorem humanum tam in agendis, quam patientis abiciant, vt dicitur Iere. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum. Et psal. 22. Non timebo mala, quoniam tu mecum es. glo. In corde per fidem, vt post umbram mortis tecum sim per speciem. Secundo, vt gaudium securitatis habeant in hac uita. Proverb. 12. Secura mens quasi iuge conuiuium. Ecclesia. 9. Vade, comede in laetitia panem tuum, & bibe cum laetitia uinum tuum, quia Deo placent opera tua. Tertio, vt vitam in patientiam habentes, mortem cum desiderio expectent. Qui enim nescit utrum amore, an odio dignus sit, formidat mori, ut dicitur Ecclesiast. 9. Qui uero securus, mortem cum desiderio habet. Talis fuit Apostolus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Philip. 1. vnde Ber. O uita secura ubi absque formidine mors expectatur, immo exoptatur cum dulcedine, excipitur cum deuotione. Secundum membrum principale tangitur ibi. Et mecum laboret & c. Scilicet in statu uita praesentis diuinis me consolationibus subleuando, quod quidem expertus fuit qui dixit. O quam bonus & suauis, domine, spiritus tuus in nobis. Aug. in libr. confes. Quis dabit mihi ut uenias in cor meum, & inebries illud, & obliuiscar mala, & unum bonum me uim amplectar te: iste est aduentus solatii. Sunt autem tria quae disponunt ad hunc aduentum. Primum contemptus terrenae uoluntatis, vnde Col. 4. Quae sursum sunt sapite, quasi diceret. Non potestis caelestia simul & terrena sapere. Ber. Errat omnino, si quis illam caestem dulcedinem huic cineri diuinum illud balsamum, huic ueneno carismata illa spiritus sancti misceri posse huiusmodi illecebris arbitrat. Putas te illum meracissimum spiritum posse suscipere, nisi carnis istis consolationibus renunciaueris? Re uera cum incepteris, tristitia implebit cor tuum, sed si perseveraueris, tristitia tua uertetur in gaudium. Tunc enim purgabitur effectus, & renouabitur uoluntas, vt omnia quae prius difficilia, imo impossibilia uidebantur, cum multa percurrantur dulcedine, & auditate. Secundum, deuota meditatio diuinae uoluntatis. psal. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum. Ber. Non deerit electis consolatio de memoria Dei, quibus nondum plena resectio indulgetur. Sed praecipue bonitas Dei exhibita in homine Christo recogitantem delectat, vnde super illud ps. 76. Memor ero ab initio mirabilium tuorum, dicit glo. id est, quae in dultit Deus humano generi ab initio, scilicet quod Adam ad imaginem suam fecit, quod Abel hostiam accepit: similiter de Noe fecit, in cuius aca diuersa animalia in mysterium ecclesiae seruauit, quod de Abraham fecit, cuius oblatione Christi filii sui incarnationem & passionem designauit, tandem quod ipse dominus uenit, haec sunt quae uirum sanctum delectant. Tertium est seruens desiderium charitatis, vnde Ber. tractans illud. ps. 96. Ignis ante ipsum praecedet, & inflammabit, dicit, Oportet namque ut sancti desiderii ardor praeniat facie eius ad omnem animam, ad quam ipse uenturus est, qui omnem consumat rubiginem uitiorum, & sic praeparat locum Domino, & tunc scit animam, quia iuxta est Dominus, cum senserit se illo igne succen fam. Idem Spiritus Deus est, & concupiscit decorem illius animae, quam fortiter aduertit in Spiritu ambulante, & curam carnis non perferentem in desiderio, praesertim si sui amore flagrantem conspexerit. Tali animae frequenter suspirant, immo sine intermissione oranti, & se afflictanti praedeseio interdum desideratus ille miseratus occurrit, ergo quisquis ita est uir dei,

Q uia uero supra secundum Ber. triplicem aduentum Christi esse distinximus, scilicet in carnem, in mentem, & ad iudicium, uiso de primo, nunc de secundo uideamus. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod aduentus Christi in mentem est per gratiam gratum facientem, quia cum Deus communiter est in omnibus rebus, sicut causa in effectibus bonitatem ipsius participantibus, & hoc per essentiam, potentiam, & praesentiam, per essentiam quidem in quibus adest omnibus vt causa essendi, sicut anima in corpore, & in qualibet parte corporis tota est: per potentiam, in quantum omnia potestati eius subduntur, sicut rex in regno: per praesentiam, in quantum omnia nuda & aperta sunt oculis eius, sicut paterfamilias in domo, non sic intelligitur est aduentus Dei, vt ueniat ubi prius non erat, sed vt nouo modo existat ubi prius erat. Nouus autem modus secundum quem Deus est in creatura rationali, est sicut cognitum in cognoscere, & amatum in amante Cognoscere autem Deum, & amare Deum in quantum est obiectum beatitudinis, est per gratiam gratum facientem. Vnde aduentus Christi in mentem, secundum gratiam gratum facientem intelligendus est. Hunc ergo aduentum desiderabat sapiens cum dixit. Sapien. 9. Mire illam de caelis sanctus tuus, & a sede magnitudinis tuae, vt mecum sit, & mecum laboret, & c. Quicquid de sapientia Dei dicimus, ad ipsum referendum qui est pax nostra, qui fecit utraque unum, uirtus & sapientia Dei, & imago Dei inuilibilis, primogenitus omnis creaturae, quasi dicit. Christum mitte Dei uirtutem, & Dei sapientiam, vt mecum sit per uirtutem gratiae gratificantis, & mecum labore per dilectionem gratiae subleuantis, vt sciam quid acceptum sit apud te per splendorem gratiae illustrantis. Petit igitur aduentum Christi in mentem, vt gratificetur quo ad modum essendi, vt colesetur quo ad statum uiuendi, ut illustretur quo ad actum intellegendi. Primum ibi. Vt mecum sit, id est, me sibi gratificando, vnde Ephe. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Hic est primus effectus gratiae, quem solus Deus in nobis sine nobis operatur, vnde dicitur. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum. id quod sum glo. Recte gratiam nominat. Primum enim sola gratia dat Deus, cum non praecedat nisi mala, sed post gratiam incipiunt bona nostra. Sciendum uero quod aduentus iste per gratiam est occultus, & humano sensui inuestigabilis, vnde Ro. 1. 1. O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Ad cuius euidentiam sciendum, quod tripliciter aliquid scitur. Vno modo, per demonstrationem quae fit per propria rei principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstratiuis per principia per se nota, & ueritatis. Nullus enim potest scire se habere scientiam conclusionis, si principium illius conclusionis ignoraret. Principium autem gratiae & obiectum eius est ipse Deus, qui propter suam excellentiam nobis est ignotus, secundum illud Iob. 36. Ecce dominus magnus vincens nostram scientiam. Et ideo praesentia, uel absentia gratiae per certitudinem demonstrationis sciri non potest, secundum illud Iob. 9. Si uenerit ad me, non uidebo eum: si abierit, non intelligam. Sciendum autem, quod expedit quandoque praesentiam Dei in nobis per gratiam ignorare. Primo quidem vt timor futuri iudicii nos humiliet, secundum illud, Proverb. 25. Beatus uir qui semper est pauidus. glo. pro futura poena. Qui autem est dura mentis, scilicet quem non afficit timor futurae poenae, corruet in malum. Timor iste hominem humiliat, propter quod expedit gratiam quandoque ignorare in nobis, & Gre. Ideo Deus bona nostra nobis uoluit esse incerta, vt uiam certam gratiam teneamus, scilicet humilitatem. Secundo, ne praesumpta securitas praecipitet. Vnde. i. Thes. 5. Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eius superueniet interitus. Hiero. Timor custos uirtutum est, securitas ad lapsum facit. Tertio, vt uigilanter & desideranter gratiam Dei expectemus. Prover. 8. Beatus qui audit me, & qui uigilat ad fores & c. Ber. Semper debemus uultus suspensos, & sinus expansos habere ad Iargiam Dei benedictionem. Secundo modo scitur aliquid per colesuram: et hoc modo secundum quodam fiduciam spei possumus scire Deum nobiscum esse per gratiam. Vnde Iudith. 13. Aperite portas, quia nobiscum Deus est, qui fecit uictoriam in Israel. Sunt autem tria signa huius coniecturationis, scilicet gratiae Dei. Primum est testimonium conscientiae. 2. ad Cor. 1. Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Vnde Ber. Nihil hac luce clarius, nihil hoc testimonio gloriosius, cum ueritas in mente fulget, & mens in ueritate se uidet: sed qualem? Putamus quod euacuet gloriam conscientiae atreantis, in nullo colesentiam sibi quo erubescat in praesentia ueritatis. Hoc plane est quod super omnia bona animae diuinos delectat aspectus. Secu

deri, vt cupiat dissolui & esse cum Christo, cupiat vehementer, sicut ardens, assidue meditatur, is profecto suscipiet Deum. Si quidem se undam desiderium cordis eius tribuetur ei, & ad huc peregrinanti in corpore, ex parte tamen, idest, ad tempus, & ad modicum tempus. Nam cum vigiliis, & obsecrationibus, & multo labore, & imbre lacrymarum quæsitus fuerit, subito dum teneri putatur, illabitur, & non videbitur nisi iterum requiratur toto desiderio. Ita ergo in hoc corpore potest esse de presentia sponsi frequens lætitia, sed non copiosa: quia & si lætificet visitatio, molestat tamen vicissitudo. Nec tamen vel in transitu præsto erit sic omni animæ, sed illi duntaxat quam ingens desiderium, & deuotio vehemens, & prædulcis affectus probat sponfam, & dignam ad quam gratia visitandi accessum verbum decorem induat, formam sponsum accipiens. De signis vero aduentus verbi & recessus eiusdem, dicit Ber. Fateor mihi aduentale verbum, in insipientia dico, & pluries. Cumque læpius intravit in me, non sensi aliquotiens, cum intravit, adesse. Affuisse recordeo interdum, & presentem potui cognoscere, introitum eius numquam potui sentire, sed nec exitum. Tria ergo in verbis Bernardi, notanda sunt, scilicet quod aliquotiens aduentum potuit presentem, quod sensit adesse, & recordatus fuit affuisse. De primo dicit sic. Cum per seipsum dignatur Deus animam quærentem se, quæ tamen ad quærendum se toto desiderio, & amore deuotus, & hoc signum illiusmodi aduentus eius sicut ab eo qui expertus est edocemur, ignis ante ipsum præcedit & c. vt supra. De secundo dicit sic. Quæris ergo a me, cum ita sint in inuestigabiles omnino viæ eius, vnde adesse nouerim. Vnum & efficax est verbum, mox vt intus venit, expergecit dormitantem animam meam, mouit & emoluit, & vulnera uit cor meum, quoniam durum lapideumque erat, & male sanum cepit euellere & destruere, adificare & plantare, arida rigare, tenebrosa illuminare, clausa referare, frigida inflammare, nec non & mittere præua in directa, & aspera in vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me sūt nomini sancto eius, igitur ita intus ans ad me aliquotiens verbum, sponsum, tantum ex motu cordis, sicut præfatus sum, intellexi presentiam eius, & ex fuga vitiorum carnaliumque affectuum, aduertit potentiam virtutis eius, & ex discussione, siue redargutione occulorum meorum admiratus sum profunditatem sapientie eius, & ex quantalacumque emendatione morum meorum expertus sum bonitatem mansuetudinis eius, & ex reformatione, vel renouatione spiritus mentis meæ, idest, interioris hominis mei, pe. cepi viciumque speciem decoris eius, & ex comitatu omnium eorum simul expaui multitudinem magnitudinis eius. De tertio dicit sic. Verum quia hæc omnia vbi abscesserit verbum, quodam illico languore torpente proinde & frigida iacere incipiunt, ac si cæ. bo bulienti subtaxeris ignem, & hoc mihi signum abscessionis eius, & quotiens eabitur, totiens repetitur a me, nec cellabo clamitare quali post tergum abeuntis ardenti desiderio cordis vt redeat, & reddat mihi lætitiã salutis sui, reddat mihi seipsum. Fateor, fili, nihil interim aliud liber, dum non præsto est quod totum liber. Tertium membrum principale agitur ibi. Et scientia, scilicet, et presentia ipsius illustratus quid acceptum sit apud te, quia candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Sapient. 7. Sunt autem tria quæ disponunt ad æternam mentis illustrationem. Primum est in abstractione transitorie dulcedinis. Vnde Isa. 28. Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ablatum a laete, & auulsum ab vberibus, scilicet te: renæ consolationis, vel delectationis. Vnde super illud Ioan. 1. Mundus eum non cognouit, dicit Chryso. Mundum vocat homines qui soli mundo affixi sunt, & quæ mundi sunt sapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, & liquefit: i facit amore presentium. Secundum est in approximatione ad ipsum fontem luminis: vnde in psalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini, Aug. Anima inter Deum & creaturas media posita, conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur: conuersione autem ad creaturas obtenebratur, deterioratur, occiditur. Tertium consistit in interiori mentis dilatione, quæ fit per conatum hominis ipsius: vnde in psalm. 80. Dilata os tuum. glo. cordis: & ego implebo illud. glo. pane vite & intellectus. Vnde Aug. dicit, quod sicut Deus ingentia libertate replet omnes creaturas pro captu earum, sic per Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam veniunt nobis oia bona, dum in eius aduentum gratiamur quo ad modum essendi, conuolamur quo ad statum viuendi, illustramur quo ad actum intelligendi. Sciendum vero quod non solum filius, sed & pater & Spiritus sanctus veniunt per gratiam, & mentem humanam inhabitant, secundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem & c. Ita 40. Qui dat lassio virtutem, glo. fidei & ope. is, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Hæc fortitudine confortatus Apostolus dixit. Omnia possum in eo qui me confortat. Filius enim venit per sapientiam nos illuminando, quia est

lux vera, & illuminans omnem hominem & c. Ioan. 1. gl. Nullus sine illo illuminatur. Vnde sapiens eius aduentum desiderans ait. Mitte illam a sede magnitudinis tuæ & c. & infra, Et sciam quid acceptum sit apud te. Sapient. 9. Spiritus sanctus venit per bonitatem, nos ad amorem suum inflammando. T. e. r. De ex cælo misit ignem in ossibus meis, glo. idest, Spiritus sanctum vt timeam. Vnde cantat ecclesia. Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende & c. Sic igitur per aduentum beatissimi Trinitatis reformatur in nobis quod per peccatum fuerat deformatum, dum nostrum posse per peccatum in firmatum, confirmatur per patris potentiam: nostrum posse per peccatum obscuratum, illuminatur per filii sapientiam: nostrum velle per peccatum infrigidatum, inflammatur per Spiritus sancti benignissimam clementiam. Hæc enim sunt opera gratuita beatissimi Trinitatis in nobis mirabiliter operatis, vnde in psalm. 138. Mirabilia opera tua, & anima mea cognosceret nimis. Reuera mirabilia opera Dei in nobis. Nam potentia patris confortat debilitat, & debilitando confortat. Vnde Isa. 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinē, glo. sic vt fortes Deo fiant, debiles mundo, & post mortem carnis fiant immortales: & sequitur ibi. Assument pennas vt aquilæ, glo. quibus volent ad Deum: current & non laborabunt. glo. Quia omnia facilia amat ambulabunt, scilicet proficiendo, & non deficient. 2. Corin. 12. Cum enim infirmior, glo. exterior, tunc potens sum, glo. interior efficio. Similiter filii sapientia non videntes illuminant, & videntes excæcat. Vnde Ioan. 9. Ego in iudicium veni in mundum, vt non videntes videant, glo. humiles cæci qui se videre non putant: & qui vident, cæci fiant. glo. Superbi sapientes qui se videre putant. Greg. super illud Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Quicquid de claritate magnitudinis Dei scimus, infra ipsum est, & tanto ab eius scientia longe repellimur, quanto eius potentiam nos comprehendisse suspicamur, cuius tunc aliqui quasi ex parte cognoscimus, quando eum nos digne cognosce & non posse sentimus. Sic etiam bonitas Spiritus sancti mirabiliter operatur in nobis: vnde Sapientia admiranda dicit, Sapient. 12. O quam bonus & suavis est, Domine, Spiritus tuus in nobis. Vbi notandum quod valde bonus in nobis est Spiritus sanctus, cum nos ad amorem suum accendit: quia amor Dei fons est totius boni, vt dicit glo. vnde tunc in nobis summe communicat, sed valde suavis in nobis est, dum nos iustore gustu suæ dulcedinis lætificat. Vnde super illud Psalm. 114. Suavis Dominus in uisus suis, dicit glo. sed maxime se gustantibus. Bernard. Solus consolator est qui & inhabitator charitas Deus, qui & iustus nunquam desit ad meritum, plerumque tamen ad solatium abest. illud iocundius, illud utilius. Habetur igitur, sed læret, dum sensum cordis minime tangit illa suauitas habitata: & sicut populus Israel tunc cum primo sibi Dominum manna plueret, admiratus dicit Manhu. idest, quid est hoc? deuota anima gullans in intimis diuinæ bonitatis suauitatem admiratur, tum quia talis in rebus creatis experta non est, vnde Ansel. Cogita quale sit illud bonum: quod continet omnium bonorum iucunditatem, & non qualem sumus ex partibus rebus creatis, sed tantum differre, quantum creator a creatura. Adhuc etiam quia verbis non exprimitur tantæ bonitatis suauitas, nec lingua docetur, sed gratia. Apo. 2. Vincem: i dabo manna absconditum, quia nullis sermonibus aperitur, vnde Bernard. O quis curiosus sit re quid sit verbo fuit. Para illi non autem, sed mentem, non docet lingua, docet gratia. Amplius etiam, quia excedit omnem ingenium, & omne desiderium quod pius est, quia multa scimus, quæ non exprimimus. Diuinæ vero bonitatis tanta est suauitas, quæ non solum verbis ipsam non exprimimus, verum etiam inquirendo deſicimus, vnde in Psalm. 76. Memor fui Dei. dicit glo. In quo est suauitas: & sequitur, Et ex: citatus sum, & delectat spiritus meus. Vnde Bernard. dicit, quod non capit hoc intelligentia, nisi quantum attingit experientia. Sic igitur patet verbum prophete dicens. Mirabilia opera tua, & anima mea cognosceret nimis, idest, valde, & patris potentiam, & filii sapientiam, & Spiritus sancti suauitatem, ex quo se videri deſicere in cognoscendo potentis magnitudinem, sapientie altitudinem, & dulcissimæ suauitatis abundantiam.

ARTIC. XXV.

De ultimo aduentu Christi.

Sequitur de ultimo aduentu Christi ad iudicium, de quo dicitur Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum potestate magna & maiestate. Vbi circa aduentum Christi ad iudicium tria describuntur, videlicet quod veniet patenter, dominantem siue solemnitatem, & potenter. Primum notatur ibi. Tunc videbunt filium hominis, glo. In hac vita omnis homo Christum videre non potuit, sed in die iudicii in sede maiestatis & electi, & reprobi pariter videbunt, vt iusti remanentur, & mali

& mali in eternum gemant. Notabiliter autem dicitur quod ad videbunt filium hominis, quia in forma humanitatis omnibus apparebit, in qua iudicabitur, secundum illud Ioannis 5. Dedit ei potestatem facere iudicium, quia filius hominis est: nam seculum quod Dei filius est, semper habuit, vt August. dicit. Conueniens enim est, vt in forma humanitatis veniat iudicandus, in qua venerat iudicandus, secundum illud Iob. 36. Cum tua causa quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies. vnde August. de verbis domini. Ad iudicium forma hominis ventura est, forma illa iudicabit quæ iudicata est, sed ebit iudex qui stetit sub iudice, damnabit veros reos qui factus est falsus reus. Idem in eodem. Rectum enim erat, vt iudicandi iudicem viderent. Iudicandi enim erant & boni, & mali: restabat vt in iudicio forma serui & bonis & malis ostenderetur, forma Dei solum bonis seruaretur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & quia potestas iudicaria ad Christi exaltationem pertinet: sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio non apparebit in humilitate quæ pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa pertinet ad præmiū, vnde dicitur. Luc. 21. quod veniet cum potestate magna, & maiestate & c. quod pertinet ad ipsius gloriam. Vnde Orig. dicit, quod in conuersione mundi totius apparebit in multa gloria, vt videant eum omnes in gloria. Sciendum vero, quod visio claritatis Christi electis qui eum toto corde dilexerunt, erit ad gaudium, quod eis promittitur. Illa. 33. Regem in decore suo videbunt, impii autem ad confusionem & luctum: quia iudicantis gloria & potestas damnationem, timentibus tristitiam & metum inducit, vnde dicit in Isa. 36. Videant & confundantur zelantes populi. glo. Inuidens mihi & meis, & ignis hostes tuos deuoret. glo. Ignis inuidie vel gehennæ. Vnde Gregorius dicit, quod omnipotens Deus ad iudicium veniens & blandus iustis, & horribilis iniustis apparebit, quæ in forma gloriosa se ostendat, apparebunt tamen indicia passionis non cum defectu, sed cum decore, & gloria. Apparebit etiam signum crucis in celo, vt dicitur Matth. 24. ut ex his visis & electi accipiant gaudium, qui per passionem Christi liberatos se esse recognoscant, & reprobi tristitiam, quia tantū beneficium contemplerunt. Vnde Apocal. 1. Videbunt in quem transfixerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ. Vnde Chryso. dicit, quod crux apparebit lucidior existens, & non erit tunc necessitas accusationis cum viderint crucem, & ipsum Christum in corpore suo habentem testimoniā passionis. Sciendum vero quod signum crucis non accipitur hic pro ipso ligno dominicæ crucis, sed pro aliqua representatione ipsius. Sic igitur videbunt filium hominis in forma carnis gloriosæ habentē indicia passionis virtuosæ cum signo crucis victoriosæ, vt ex his habeant & boni lætitiã, & mali tristitiam: tum etiam vt ex indicis passionis & crucis appareat gloriosior salus electorum, & iustior damnatio reproborum. Secundum notatur ibi. Veniet in nube. Vbi Chryso. dicit, quod filius hominis in nubibus veniet: vt Deus & Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo. Vbi notandum quod in primo aduentu venit tamquam seruus, in secundo vero venit tamquam dominus & iudex, & ideo primo veniens tamquam seruus, conueniens fuit vt ad terras descenderet. In secundo aduentu tamquam iudex & dominus, & ideo conuenienter in nubibus veniet, vt liquide omnibus appareat, quod ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum, vt dicitur. Act. 1. Sciendum vero quod nubes istæ non causabuntur ex aliqua euaporatione terræ, quia cessante motu cæli nulla erit alteratio, sed fiet virtute diuina propter conformitatem in aduentu domini ad iudicium & ascensionem, unde super illud Act. 1. Sic veniet, dicit glo. Creatura ubique obsequitur creatori. Astra indicant nascentem, patienti compatiuntur, ascendendem nubes suscipiunt, redeuntem ad iudicium comitabitur. Notandum autem quod probabiliter creditur Christus uenturus ad iudicium circa locum montis Oliueti, & uallis Iosaphat, quæ subiacet monti Oliueti, secundum illud Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in uallem Iosaphat, & disceptabo cum eis: tum ut idem ostendatur esse qui descendit, & qui ascendit: tum quia conueniens est ut ibi ueniat cum gloria iudicandus, ubi fuerat cum ignominia iudicatus. Possumus etiam rationem huius conuenientie sumere ex nominibus locorum. Mons enim Oliueti, designat misericordiam. Iosaphat, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam. Quia uero in extremo iudicio tractandum est opus misericordie, & iustitie, conuenienter dicitur Christus uenturus ad locum prædictum ad iudicandum. Non autem descendit ad terram, sed in spatio huius aeris sedebit circa locum montis Oliueti ex quo ascendit, ut dicit glo. Ioel. 3. Tunc fiet separatio bonorum & malorum. Nam boni qui Christo fideliter adhererunt, secundum Apostolum. 1. Thes. 4. rapiuntur in nubibus obuiâ Christo in aera, ut conſolentur Christo non solum configurati gloriæ charitatis eius, sed loco consociati ei, secundum illud. Mat. 24. Vbi

cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, per quas sancti significantur. Signanter in Hebræo Iohatan dicit, quod cad uer sonat ab eo quod per mortem cadat, secundum Iero. ad commemorandam Christi passionem, per quam & Christus ibi potestatis iudicariæ promeruit, & homines passioni eius conformati ad societatem gloriæ ipsius assumuntur, secundum illud Apostoli. 2. ad Thim. 2. Si compatimur, & conregnabimus & c. Impii uero qui Christo non adhererunt, remanebunt in terra quæ dilexerunt, secundum illud Hier. 7. Domine omnes qui te derelinquunt confundentur. glo. perpetuo. Recedentes a te, in terra scribentur & c. glo. Deleti de libro vitæ cum his qui terrena sapiunt. Greg. O quam angustæ erunt tunc reprobis viæ. Superius iudex iratus, inferius horrendum chaos, a dextris peccata aculeantia, a sinistris infinita demonia ad supplicium pertrahentia, intus conscientia vrens, foris mundus ardens miser peccator sic deprehensus quo fugiet? Latere erit impossibile, apparere in tollerabile. Sic igitur patet venientis iudicis eminentia, quia in nubibus veniet. Locum iudicii conuenientia, quia circa locum montis Oliueti. Differens bonorum & malorum assistentia, quia boni in aera subleuati impii in terra remanebunt sententiam finalem æternæ damnationis pro suis meritis recepturi. Tertium notatur ibi. Cum potestate magna & maiestate & c. glo. in potestate magna & maiestate visuri sunt, quem in humilitate postquam audire noluerunt, vt virtutem eius tanto districtius tunc sentiant, quanto nunc ceruicem cordis ad potentiam non inclinant. Reuera cum potestate magna veniet. Nam virtutes cælorum mouebuntur, Matth. 24. & Luc. 21. Grego. Quid enim virtutes cælorum, nisi angelos, donationes potestates, & principatus appellat quæ in aduentu districti iudicis, tunc visibilibus oculis apparebunt, vt districte tunc a nobis exigatur hoc quod nos modo inuisibilibus conditor æquanimiter portat? Chryso. Si Rex terrenus processurus ad bellum contra aliquem expeditionem mandat in populo, dignitates mouentur, exercitus exercitantur, ciuitas tota feruet, quanto magis rege cælesti exurgente iudicare viuos & mortuos angelicæ virtutes commouentur terribiles ministri terribiliorem Dominum præcedentes? Sciendum vero quod potestas Christi iudicantis erit insuperabilis, in explicabilis, in terminabilis. De primo dicit Chryso. nec resistendi virtus, nec fugiendi facultas, nec penitentiæ locus, nec satisfactiois tempus tunc erit. Ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. De secundo, August. tractans illud Ioan. 18. Vt autem dixit, ego sum, abierunt retrosum, & ceciderunt in terram, sic dicit, Vna vox turbæ odiis ferocem, armis terribilem sine vilo relo percussit, repulit, & strauit virtute latentis diuinitatis. Quid faciet indicaturus qui hoc fecit iudicandus? Quid regnatoris poterit qui moriturus hoc potuit? quasi dicat, explicari non potest tanti iudicis potestas. De tertio dicitur Dan. 7. Aspicebam in visione, & ecce filius hominis? Et infra potestas eius potestas æternæ. glo. quæ nullo sine clauderet. Multum igitur timenda est tanti iudicis potestas, Luc. 12. Timere eum qui postquam occidit, habet potestatem mittere in gehennam. Sicut autem potestas Christi iudicantis erit insuperabilis, ita sapientia ineffabilis, iustitia inflexibilis. Vnde Bernard. Veniet dies iudicii, vbi plus ualent pura corda quam astuta uerba, & bona conscientia quam marsupia plena: quoniam iudex ille nec falleret uerbis, nec flexetur donis. Hæc autem ad faciendum iudicium requiruntur, scilicet zelus iustitiæ, quo ad iudicium procedatur: lumen sapientie, secundum quam sententia proferatur: virtus potentie quæ sententia lata exequatur, quæ excellentissime in Christo iudice reperitur, ut pote cuius iustitia inflexibilis, sapientia ineffabilis, potentia insuperabilis scripturæ, & sanctorum testimonio comprobatur. Sed notandum summopere, quod tempus aduentus istius modi omnibus est ignotum, secundum illud Matth. 14. De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli in celo, neque filius, nisi pater. Vbi sciendum quod tunc Deus dicitur aliquid scire, quando alicuius rei notitiam confert, sicut dixit ad Abraham Gen. 12. Nunc cognoui quod timeas Deum, idest cognoscere te feci. Sicut etiam filius dicitur ignorare diem aduentus sui, quia nobis notitiam huius diei non dedit, vnde discipulis de hoc die quærentibus. Act. 1. Respondit. Non est uestrum nosse tempora, vel momenta & c. Ideo autem notitiam huius diei non donauit, quia non expedit, vt semper incerti de aduentu iudicis sic quotidie uiuamus quasi alia die iudicandi, ut dicit glo. Mat. 18. Videte, uigilate, & orate: nescitis enim quado tempus sit, in quibus uerbis Dominus notabiliter tria uerba inculcat, scilicet uidere, uigilate, & orate. Ad cuius euidentiam est sciendum, quod primo debemus serueniter uidere, diem aduentus iusti iudicis pensando: semper enim ante oculos nostros ponenda est dies illa dies iræ. vnde Deuter. 32. Vtinam saperent, & intelligerent ac nouissima prouiderent. Hiero. Siue comedam, siue bibam, siue scribam, siue aliud operis quicquam faciam, semper sonat in auribus meis vox illa. Surgite mortui, venite ad iudicium. Secundo debemus uigilare

ta, ideo idonei, & digni iudicantur potestatem iudicariam posse. De tertio, scilicet iudicandorum veritate dicit Gregorius, quod in iudicio erunt quatuor ordines. Alii enim iudicantur, & pereunt: alii non iudicantur, & pereunt: alii iudicantur, & regnant: alii non iudicantur, & regnant. Ad cuius evidentiam sciendum, quod ad iudicium tria videntur concurrere. Primo quidem quod iudici presentetur iudicandus: secundo, quod eius merita discutiantur: tertio, quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali a primo homine usque ad ultimum Christi iudicio subduntur, ut dicitur 2. Corinth. 5. Oportet omnes nos assistere ante tribunal Christi: a quorum generalitate non excluduntur etiam parvuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo discesserunt, ut dicit glossa, ibidem. Quantum vero ad secundum, scilicet ad meritorum discussionem, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Ibi enim necessaria est discussio iudicii, ubi bona malis permiscerentur. Vbi vero est bonum absque permissione mali, vel malum absque permissione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt qui totaliter bona temporalia contemnunt soli Deo vacantes, & his quae Dei sunt. Quia ergo peccatum committitur per hoc, quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adheretur, nulla videtur in his notabilis commissio boni & mali, non quod absque peccato vivant, cum ex eorum persona dicitur. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, sed quia in eis levia quaedam inveniuntur quae fructu charitatis quodammodo consumuntur, ut nihil esse videantur, unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui vero terrenam vitam agentes rebus secularibus intendentes utuntur quidem non contra Deum, sed eis plus debito inhærentes. habent aliquid mali bono fidei, & charitatis admixtum secundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili apparere possit quid in eis prævaleat: unde tales iudicabuntur tamen quantum ad discussionem meritorum, similiter etiam est ex parte malorum. Notandum quod principium accedendi ad Deum, est fides, secundum illud ad Heb. Accedentem ad Deum, oportet credere. qui ergo fidem non habent, nihil boni in eis inveniuntur, cuius aliqua mala permissio faciat eorum dubiam damnationem, & ideo damnabuntur absque meritorum discussione. Qui vero fidem habet, caritatem autem non habet opera bona, nec aliquid unde Deo coniungatur, huius necessaria est meritorum discussio, ut evidenter appareat quid in eo præponderet bonum, vel malum unde talis cum discussione meritorum damnabitur, sicut rex terrenus qui peccantem cum audientia damnat, hostem vero sine omni audientia. Quantum vero ad tertium, scilicet sententiae prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsa sententia vel gloriam, vel poenam reportabunt. Unde dicitur 2. Cor. 5. Ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum. Tertium vero quod committitur aduentum iudicis, est mundi innovatio, de qua dicitur Isa. 65. Ego creabo caelos novos, & terram novam, & non erunt priora in memoria, Apoc. 21. Vidi caelum novum, & terram novam. Ad cuius evidentiam sciendum, quod omnia corpora esse facta propter hominem creduntur, unde & omnia dicuntur ei subiecta. Servium autem ei dupliciter. Vno modo ad suam sustentationem corporalis vitae: alio modo ad profectum cognitionis divinae, in quantum homo per ea quae facta sunt, inuisibilia Dei conspiciat, ut dicitur ad Roma. 1. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit, cum eius corpus omnino incorruptibile sit futurum virtute divina id faciente per animam quam immediate glorificat. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam, sed ad hanc visionem essentiae divinae oculi carnis attingere non possunt: & ideo ut eius solatium etiam sibi congruens de visione deitatis præbeat, inspiciet deitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia divinae maiestatis apparebunt, & præcipue in carne Christi, & post hæc in corporibus beatorum, & deinceps in omnibus aliis corporibus: & ideo oportebit, ut etiam alia corpora maiorem influentiam a divina bonitate suscipiant, non tamen speciem variantem, sed addentem cuiusdam glorie perfectionem, & hæc erit mundi innovatio: unde similis modus innovabitur, & homo glorificabitur.

Explicit opusculum sexagesimum beati Thomae de Aquino de humanitate Christi.

DE IVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM LXI. DE DILE-

CTIONE CHRISTI ET

PROXIMI.

CAP. I.



MAGISTER, quod est mandatum maximum in lege ait Iesus. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est magnum & primum mandatum hoc inquam, est maximum. Magnum, quia mandat hoc lex naturalis in meritis omnis creaturae rationalis diuinitus indelibiliter impressa. Maius, quia remandat, & repetens iterum remandat lex Moysaica a Deo data, & per angelos ordinata. Deut. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Diliges dominum Deum tuum &c. (vsque ab ostiis domus tuae.) Maximum, quia illud confirmat lex euangelica per ipsum Dei filium tradita. Matt. 22. Diliges Dominum Deum tuum. Marc. 12. & Luc. 10. & hoc est primum mandatum. Primum tripliciter, primum in intentione iubentis. Finis enim in quolibet, ea quae ad finem sunt, in intentione præcedit. 1. Tim. 1. Finis præcepti est charitas. Finis non terminans, vel consumens, sed consummans, ad quem omne præceptum ordinatur. Roma. 13. Plenitudo legis est dilectio. psal. 118. Omnis consummationis vidi finem. Item primum in necessitate obseruationis. Sunt enim, ut volunt magistri, præcepta quaedam prima, quaedam secunda, quaedam tertia, quaedam quarta necessitatis. Prima necessitatis sunt, sine quibus Dei similitudo non saluatur, quae a principio naturaliter obligant & in generali, & in speciali, tale est diligere Deum. Secunda necessitatis sunt, quae a principio, & naturaliter obligant in generali, & non in speciali, ut est satisfacere pro peccatis. Tertia necessitatis sunt, quae ex actu humano obligant, sicut votum: vel quae obligant quosdam, sed non omnes, aut etiam omnes in casu, sicut consilia. Quarta necessitatis sunt, quae prælati ecclesiarum institunt, scilicet quae instituit Papa, aut Archiepiscopus in provincia sua, aut episcopus in diacesi sua, aut abbas in abbacia sua. Prima necessitatis est, contra quod omnino dispensari non potest nec ab homine, nec a Deo. Item, primum est in ordine dignitatis. Hic enim actus dignissimus est, cuius dignitas cognoscitur ex tribus, ex subiectione, vel potentia a qua egreditur actus: hæc est voluntas summa, & dignissima potentia animae. Item, ex habitu, vel dono potentiam informantem, & super se eleuante: hoc est charitas quae est summum donum, quod patet, quia ab ipso summo ordo denominat, scilicet Seraphin. 1. ardēs. Itē ex obiecto, quia in summū bonū dirigitur, scilicet in Deum.

CAP. II.

Diliges dominum Deum tuum &c. Duplex est dilectio. Vna concupiscentiae, qua diligimus illud quod nobis volumus, & desideramus, ut diuitias, vel honores: alia amicitiae, qua diligimus illud cui bonum volumus, ut amicos, vtraque dilectione diliges dominum Deum tuum. Nota autem tria circa actum dilectionis, scilicet antecedentia, concomitantia, consequentia. Antecedentia considerari oportet ut ea quae ad hunc finem sunt. Nam ut ait Arist. Ponentes finem aliquem, quomodo, & per quae intendunt: & si plura videntur fieri, per quid facilius, & melius intendunt. Si autem per vnum perficitur, quomodo per hoc erit, & illud per quod, vsquequo perueniatur ad primam causam quae vltimum erit de intentione. Antecedit igitur naturaliter cognitio, & necessario dilectionem, & concupiscentiam apprehensio: ratio est, quia vires ordinatae sunt cognitivae ante affectivam, & in motibus & motoribus ordinatis destructio prior destruit quod posterius est. August. Inuisa possumus diligere, incognita nequaquam. Vis ergo Deum amare, & concupiscere, prius oportet cognoscere. Igitur secundum philosophum, delectabile apprehensum mouet apprehensum ut delectabile. Summum igitur delectabile oportet præapprehendere cogitando, ut possumus diligere appetendo. Apprehendimus autem sensibile auditu, visu, & nonnumquam gustu. Verbi gratia. Vinum quod est sensibile exterius, alio modo apprehendo audiens narrari de ipso, vinum illud est bonum, magis autem cum video, quia visus secundum Aristot. plures rei differentias apprehendit, & ideo tertius iudicat de re, magis autem cum prægræsto: tunc enim est maxima coniunctio sensibilis ad sensum. Similiter intellectus de summo bono intelligit aliquid, aut per alium, & sic quasi per auditum: aut per se, & sic quasi per visum, sed plenius

sed plenius apprehendit, cum affectus aliquid contingens, vel modice experitur. Audire autem est incipientius, videre proficentius, gustare perfectiorum. Incipiens vis audire ut concupiscentiam, videre ut moueris, quærere ut audias, quærere enim famulus pro potu frigido, quere igitur & tu: interroga a Deo & Dei hominibus, a Deo in oratione. Boe. Quid nam agendum censet, ut illius boni sedem inuenire mereamur? Innocentius, inquit, omnium rerum patrem, sine quo nullum site fundatur principium. Ab hominibus in sermone, hinc sequitur motus. Isa. 55. Audite audientes me, & comedite bonum. Proficiens vis audire, ut possis appetere, vacare ut videas. psalm. 45. Vacate & videte, ut vacet, negotia postponere. Quoniam igitur secundum Aristot. vltimum de intentione, primum est in executione, primum pro loco & tempore negotia intermittere ut vacet. Ansel. Eya nunc hominibus, fuge paululum occupationes tuas, abice nunc onerosas curas, postpone laboriosas distentiones tuas, vaca aliquantulum mente Deo, & requiesce aliquantulum in eo, fuge occupationes operationum in homine exteriori, absconde te a tumultu phantasiae, abice curas rationis, postpone distentiones voluntatis, & vaca aliquantulum mente: sed vide quomodo vaces, ne derideant hostes Sabbathata tua. Vaga ergo ut videas, vide intellectu ut concupiscentiam affectu, ceterum vos perfecti gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus: gustate vel modice ad probandum, & videbitis quia bona est negotiatio eius, & fastidietis alia bona præ appetitu istius. Ricar. Non potest, ut arbitror, ad perfectum exteriorum bonorum fastidium perungere, qui interiorum dulcedinem bonorum nondum meruit gustando sentire. est igitur ordo inter hos apprehensionis modos. Nam auditus ordinatur ad visum, ut patet in regina Saba, quae audita fama Salomonis appetebat videre quod audierat. Homo igitur post incipientem proficiens, ab auditu ad visum transiens, dicit cū propheta. psal. 47. Si cur audiuimus, sic vidimus. Visus autem ordinatur ad gustum, quod contra cuidam dicitur in lib. 4. R. c. 7. Videbis, & inde non comedes. Fac tamen interim quod licet tene medius, & expecta perfectum, vide & cogita Deum, non ut Dominum, vel ut iudicem, sed ut quandam rem summam bonam & delectabilem. Anselmus. Excita nunc anima mea torum intellectuam tuam, & cogita quantum potes quale, & quantum sit, illud bonum. Cognosce & cogita quod ipse præcellit omne concupiscentibile, delectat præ omni delectabili, quod patet inducendo. Concupiscit superbia honores, auaritia diuitias & res, accidia commodum & quietem, gula & luxuria voluptatem, ex his sequitur ira contra habentem nos in his, quia ira est vindex lese concupiscentiae, ut diffinit Philosophus, & sequitur inuidia contra habentem, hæc Greg. Si quæ desideramus, illi inuidemus qui accipit ea penitus, vel partem accipiendo, quantitatem nobis restringit. In concupiscentia igitur horum est peccatum, non quia ipsa sint mala, sed quia pro his deseruntur meliora. August. Peccatum non est appetitus rerum materialium, sed desertio meliorum. Deus est igitur effectiue honor incommutabilis præ omni re honorante excellenter honorans. 1. Regum. 2. Qui me honorificauerit, honorificabo eum: me honorificat qui me honori temporali eliget præponit: sed secundum Aristot. si simplex, & magis ad magis, & maxime ad maximum, ut si voluptas bonam maior voluptas magis bonum, & sic maxima voluptas maximum bonum: Igitur si honor bonus sicut vtiq; bonus est, & ideo appetibilis est, summus honor est summe bonus, & ideo summe appetendus. Item, Deus est res incommutabilis, & substantia omnem habentem se excellenter ditans. August. Res quibus fruendum est pater & filius & spiritus sanctus eadem Trinitas, quodam summa res est communis omnibus fruentibus ea, hic si considerans hanc substantiam boni incommutabilis præ omni substantia boni commutabilis concupiscentis. Item, si rerū substantia bona, & ideo appetenda, & summa substantia est summe bona, & ideo est summe appetenda. Item, Deus quies incommutabilis, & commodum excellenter quietas. August. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te, non talis quies accidia, de qua etiam inquietudo ortum habet. August. Stando lassatus eras, sedendo reueris, & rursus sedendo lassaris, & quicquid est vbi fatigato succurrit, alia fatigatio exoritur. Item, si commodum bonum & quies, & summa quies est summe bona. ergo summe appetenda. Item, Deus est voluptas incommutabilis excellenter delectans. psalm. 40. Torrente voluptatis tuae potabis eos. Igitur si voluptas est bonum & appetibile, & summa voluptas est summe bona. ergo est summe appetibilis: hæc inductio instantiam non habente, infertur illud vniuersale. Prouerb. 3. Omnia quae desiderantur, huic non valent comparari. Contingit autem comparari tripliciter, secundum maius, & minus, & æquale. Comparatur maius ad minus & excedit, ut tricubitum ad bicubitum, talis est illa comparatio, Sap. 7. Luci comparata inuenitur prior. Itē, minus ad

A maius, & exceditur, ut monocubitum ad bicubitum, talis illa. Deutero. 1. Filios Enachim vidimus ibi, quibus comparati quasi locusta videbamur. Item, æquale æquali, vel simili simili, quod neque excedit, neque exceditur, talis illa. Comparatus est iumentis insipientibus. Omnino ergo quæ desiderantur, huic summa desiderabili comparari non possunt, quia nec minor, nec maiora, nec equalia sunt, quia respectu eius omnino nihil sunt Hieronymus. Deus solus vere est, cuius essentia comparati nostrum esse non est. Comparatur igitur vnitas millenaria, sicut pars toti non in infinitum minor, sed nec puncta linea, nec centrum punctale toti sphaerae circumferentia, quorum vtrumque finitur in se, sed respectu puncti infinitum, & ideo incomparabile. Minus autem comparabilis est creatori creatura, ut pote bono simpliciter infinito, quæ est bonum simplex & finitum. Confer ergo nunc homo, & vide quid concupiscentis. Concupiscentis enim bonum. Nam ut ait Augustinus. Bonum est aurum, bonæ diuitiæ. Si igitur vnus marcæ argenti concupiscentis quia bonum, marcæ autem tanto magis concupiscentis, quanto magis bonum. Quicquid igitur milies melius esset, milies plus concupiscentis ratio persuaderet, & tamen vnitas pars est aliquota millenariæ, & ideo comparabilis ipsi: sed Deus cui omnia quæ desiderantur comparari non possunt, illa marca infinitis melior, & ideo infinitis concupiscentis bilior. Similiter de quolibet concupiscentis simile sit iudicium. Omnia ergo huic non valent comparari, quomodo igitur singula valent? Cuncta igitur bona simul appellatur valde bona, ut dicitur Gen. 1. Singula non valde, sed tantum simpliciter bona: minus enim singula bona sunt, quam omnia collecta, sed ut dicit Philosophus. Olfensa præminentia vna duorum, vel plurius, hoc duorum est prælegendum, vel præoptandum quod est præminens. Quomodo ergo præoptandum aliquid nihilo, ens non ens, infinitum bonum finito? Anselmus. Cur ergo per multas vagaris humuncio, quærendo bona animæ tuæ & corporis? Ama vnum bonum, quod omne est bonum, & satis est: desiderata si mplex bonum quod est summum bonum, & sufficit. Item, riuus li bonorum concupiscentis diuersi, fons vnus omnium Deus. Melior ergo & concupiscentis bilior fons quam riuulus, causa quam effectus, imo incomparabiliter melior, cuius bonitate secundum Boetium, paulisper disputationis gratia intellecta dicimus, iam nihil erit bonum, & ideo nihil concupiscentis bile. Igitur quod per se tale, magis tale quam quod per accidens, & ideo magis concupiscentis scibile, psal. 83. Quapropter concupiscit & deficit anima mea i atria domini. Sed nota, quod duplex est concupiscentia, vna rei absentis, hoc mouet ad habendum: altera rei presentis causas fruitionem per presentiam concupiscentis, & ideo delectatur & fruatur concupiscentis. Hæc igitur mouet ad delectandum, ut patet in vino, quod concupiscentis diligo cum abest, & ideo mouetur ad operandum pro pretio, quo emam ad præparandum vas quo recipiam, & cum abest, non cesso concupiscere, secundum hoc est charitas viæ diligens & concupiscentis Deum ut absentem, & ideo eliciens motus, & mouens ad opera meritoria: sed charitas patriæ diligens & concupiscentis ut presentem, & ideo delectans, & fruitionem causans. Ecclesia. 24. Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient, sed desiderium perit cum anima sitim suam, quia bonum naturaliter appetit, per aquam presentis insipientis delectationis boni commutabilis extinguit. Bene autem litis accenditur, cum dulcedo summi boni, vel modice prægrustatur, quæ tamen prægrustatio mirabiliter & sitim crescere facit, & tamē ipsi aliquid liter satisfacit. Augustinus. Angeli illo fruente iam beati sunt, quo & nos frui desideramus: & quantum in hac vita fruimur, tanto peregrinationem nostram & tollerabilius sustinemus, & ardentius hinc cupimus.

CAP. III.

His in apprehensione antecedentibus imitatur affectus, & si potentia uoluntatis per habitum amoris disposita sit, in actum exit, & mouens delectabile apprehensum diligens concupiscit. Quem dilectionis motum tria concomitantur, scilicet qualitas, quantitas, & relatio. Qualitas, scilicet nobilitas & excellentior bonitas, qua dissimilis est omnibus motibus aliis, & nobilior genere, ut pote prodiens nobilissima potentia, scilicet uoluntate, quæ Deo naturali ordine proxima, & ideo liberrima ab omni coactione creatæ iurisdictionis exempta. Item, a nobilissimo habitu, scilicet amore, qui summum Dei donum, etiam personæ diuinæ, meruit æquiuocum esse. Duplex est autem habitus amoris. Vnus naturalis, qui vnus & summus est, tamen trinitatem in anima proficiens, ut dicit Augustinus, quæ sunt mēs, notitia, & amor. Boetius. Inserta est bonis naturaliter summum boni cupiditas & dilectio. Alius gratuitus, & infusus, qui omnium gratuito rum summus dignitate, proprie dicitur charitas. Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis,

nobis, secundum autem Diony. Optimi optima est adducere. A subiecto igitur qualificetur & denominetur actio. Aristote. Non enim quia bonum facimus, boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Optima igitur & nobilissima actio dilectio, sed quia motus denominatur a termino in genere suo, summe bonus est motus, cui summum bonum in quantum tale est obiectum & terminus. In productione igitur actus istius anima nobilissima est, quia cognoscendo coniungitur, amando vnitur illi bono, quod i termino nobilitatis & bonitatis nobile est. Cognoscibile enim cu fit perfectio cognoscetis in esse suo, quo nobiliter cognoscibile est, eo nobilior & perfectior, cu dilectio & amor transformet amate in amatu cu forma Dei fit nobilissima, anima amans Deu fit nobilissima. Item, concomitatur & quantitas mensuras motu dilectionis, qui tripliciter mensuratur, scilicet intentionem, durationem, & numeru, vel multitudinem. Congit enim concupiscere summum bonum intentione vehementer, vehementissime: duratione diu, diutissime: multitudine, saepe vel frequenter, saepius, saepissime, & secundum hoc dilectio actu maior est, vel est minor dilectio. Igitur si non potest concupiscere vehementer, saltem durat parumper, quod si non diu continuare potest, quoniam secundum Augustinum in viatore sunt cogitationes volubiles, & consequenter necessariae affectiones, saltem sicut repetendo frequenter. Nam quo frequenter, eo consequenter vehementius concupiscit: & quo vehementius, eo diutius. Sed vide quid impedit, sicut se habet diligere ad cognoscere, sic diligere perfecte quod est in patria, ad cognoscere perfecte, sic diligere actu ad cognoscere actu. Scimus autem plura, sed in telligimus vnum solum, vt dicit Aristote. Verum est actu, & ideo diligere possumus actu vnum solum. Termini autem oppositi di sparate sunt creator & creatura, inter quos sita est anima. Augustinus. Anima media inter Deum & creaturas posita conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perfectitur. Conuersione ad creaturas obtenebratur, deterioratur, corrumpitur, & Philosophi posuerunt animam creati in horizonte eternitatis & temporis, quae cum creaturam actu cognoscit, & per consequens actu diligit creatorem, tunc actu cognoscere, & per consequens actu diligere non potest. Item, vnitas motus causatur ab vnitate mobilis, temporis, & termini. Cum igitur anima mobilis sit simplex inter terminos oppositos, simul & semel motibus diuersis eiusdem generis moueri non potest, vnde du motu affectionis mouetur ad creaturam, tunc motu affectionis moueri non potest ad creatorem. Diliges autem dominum Deum tuum vnum, scilicet pra multis, Augustinus. Vnum est necessarium, praenonitur enim vnum multis, &c. Anselmus. Cur ergo per multa vagaris hominibus? Hugo. Cor hominis quod prius amori diuino fixum stabile persistit, & vnum amando vnum permansit, postquam per desideria terrena desuere cepit quasi in tot diuisum est, quot ea sunt quae concupiscit. Concomitatur & relatio motum concupiscen- tiae, secundum quam refertur in finem. Scis qui desideras, restat propter quid. Deus summum bonum est subiectum, in quod delectando moueris, sed quis finis, vel propter quid ipsum appetis. Vtque propter se ipsum, nam hoc est proprium amoris Dei, quia idem ei obiectum & finis, non sic in virtutibus aliis. Nam fides quae etiam theologice est, ipsum primum verum habet pro obiecto, bonum summum pro fine, vnde credit primae veritati, vt credendo mereatur accipere & participare bonitatem, sed amor amat bonu propter bonu. Sed restat scire quod bonum propter bonu appetitur, aut propter se, aut propter aliud maius. Non enim maius appetitur, aut propter se, aut propter aliud maius. Nota igitur trinam relationem: est enim secundum Aristote, desiderium desiderati duplex. Nam huius ut finis, huius via ad finem, verbi gratia. Desidero vinum, desidero pretium quo emam vinum, sed aliter vinum, aliter pretium, & magis vinum quam pretium, quia & pretium propter vinum. Arist. Propter quod vnuquodque, & ipsum magis. Similiter amans appeto Deum, appeto virtutem, sed Deum vt finem, virtutem vt ad finem. Aug. Virtutes si propter se appetantur, nec ad aliud referantur, instar sunt, & ideo non iam virtutes, sed vitia appellanda sunt. Sic & a quibusdam propter Deum aliqua temporalia appetuntur, sed quia facile ibi incenatur ordinis relictio, quam desecit concupiscentia, corrigit & ad finem dirigit castigans disciplina. Psal. 17. Disciplina tua corripuit me in finem, sic & Apostolus desiderium habet dissolui, & esse cum Christo, primum desiderans propter secundum. Item, alia relatio desiderii ad desideratum. Est enim desiderium huius per se, huius per accidens, secundum Aristote. Vt in vino appetitus dulcis. Nam in vino dulce per se appetitur, vnde non desiderabitur si acescit. Tertia relatio est qua dulce appetitur vt delectetur. Vide ergo ordinem & relationem dicentem primum, pretium desidero propter vinum, scilicet ad habendum vinum: secundo vinum desidero, quia dulce propter dulce: tertio dulce vt quo delector, quia delector: haec delectatio quia est pas-

si malcebris & qualitas derelicta in mea dulcedine vini, est finis simpliciter secundum talem viam, quia haec delectatio formaliter vel ut forma, vinum autem dulce materialiter, sed vinum vt obiectum commune, & ideo per accidens, dulce autem vt materia vel obiectum proprium & immediatum: & ideo per se in parte similiter in parte, secus est in proposito. Prima relatio totaliter similis, tertia omnino contraria, secunda medio modo. Primo igitur sicut appeto vinum & pretium propter vinum, sic appeto Deu vt finem, virtutes & omnia meritoria & utilia ut ad finem, & inter haec quod fini propinquius est melius est secundum Aristote, & ideo appetibilius. Secundo vinum appeto, quia dulce, etiam refertur motus iste ad alium finem, & est vinum vt obiectum, dulce ut finis, & causa huius est, quia dulcedo vini in re & ratione differt a vino, licet fundetur in ipso, ut accidens in subiecto, quia si dulce vino essentialis esset, idem esset & rem diligere vnu quia dulce, & diligere vnu quia vinum, propter hoc in proposito partem sic, partem aliter. Omnia enim quae in Deo sunt, idem sunt secundum rem, & essentialia sunt non accidentaliter, sed ratione differunt, non ratione diffinitionis, sed ratione speculationis. Nam ut dicit Aristote. causa prior & superior est narratio, quia superior est cognitio, sed per effectus utriusque cognoscitur. R. o. 1. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus, sic secundum effectus aequaliter balbutitur: effectus autem diuersi sunt. Dicitur ergo Deus ens absolute, comparatiue vero bonus, quia se communicat & diffundit: iustus, quia pro meritis retribuit: saeuus, quia punit: misericors, quia parcat. Omnia haec in re unum & idem sunt, & diuina sunt essentia, sed ratione differunt: sed quia Deum non secundum quod est, sed secundum effectus speculamur, & cognoscimus secundum alium & alium effectum, aliter & aliter nominamus, & differetem speculationem differens sequitur effectus. Deum ergo ut Deum veneror, & reueror, vt iustum vel seuerum tremo & vereor, vt bonu vel dulcem amo & concupisco. Quod si idem esset ratione, sicut idem est re misericordem, vel bonum esse & iustum, vel seuerum esse, idem tamen speculationis sequeretur idem tamen affectionis, & sic diligere Deum quia seuerus, sicut diligere & appetere, quia dulcis & bonus. Nunc autem illud contrauisco, istud concupisco, appeto ergo Deum, quia bonus & suauis, & refertur iste motus ad idem re, & alium ratione. Tertio dulce vinum appeto, vt delecter. In proposito vero opposita est relatio: nam Dei bonitatem non referimus ad nostram delectationem, scilicet creaturam, beatitudinem, vel qualitatem, sed potius e contra. Causa autem huius dissimilitudinis patet sic. Omne receptum est in recipientem per modum recipientis, vel non per modum recepti. Igitur si receptu est minus nobile recipiente, nobilitatur in ipso, non autem si nobilior ipso. Sicut ergo species rei visibilis recepta in oculo & perficies ipsam inesse, nobilior est & melior in oculo quam in materia propria, sic dulcedo rei gustabilis recepta in gustu melior est in eo quem delectat, quam in vino. Bonum autem referri habet ad melius, & non e contra, ideo appeto dulcedinem vini propter delectari, e contrario summum bonum & infinitu, quod beatificare & delectare habet affectum ab affectu, recipienti per modu affectus, scilicet finite, & excedit infinite. Sicut ergo minus bonum ad maius bonum, sic beatitudo ad creaturam in anima per influentiam beatitudinis increatae, & summi boni ad ipsum summum bonum quod influit est referenda. In infinitum ergo maior debet esse motus quo appeto Deum & summum bonum, quam ille quo appeto vitam aeternam creatam & fructum meum. Nam & istud appeto propter illud, istud vt finem quo quiesco, illud vt finem in quo quiesco. Nota ergo quod sex sensus habet haec propositio, Iste diligit Deum propter Deum. Primo diligit Deum propter Deum, supple habendum, vt habere Deum, vel frui Deo sit finis in quo quiescit, vt iste vadit ad tabernam propter vinum, scilicet bibendum, bibitio et delectatio plus placet illi quam vinum, et sic diligere est malum, et peccatum, quia refertur creator ad creaturam. Secundo diligit Deum propter Deu scilicet habendum, vt habitus Dei, vel fructio creatura sit finis, non in quo quiescit, sed quo quiescit. Beatitudo enim creatura potest appeti vt finis quo quiescamus, quia ipsa habita, nihil creatum amplius appetimus: sed non debet poni finis in quo non in ipsa quiescamus, sed per ipsam in Deo. Tertio diligit Deum propter Deum, vt propter, notet causam efficientem, siue motiuam, et ut sit sensus, Deus siue dulcedo Dei est causa mouens istum ad diligendum Deum, sic ille diligit illum propter beneficentiam, confert ei, iste motus est magis amicitiae, quam concupiscentiae, De hoc lo. ut. Diligam Deu, quia ipse prior dilexit nos, et ita meruit redamari. Ber. Dignus plane Deus qui redamatur, praesertim si aduertamus quis, qualis, quantumcunque amauerit. Quarto vt per propter, notetur causa finalis, et est sensus, diligo Deu pro-

pter Deum, illud est propter preceptum Dei, & honorem ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, id est, non propter ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, id est, non propter ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, id est, non propter ipsius. Sexto diligo Deum propter Deum, id est, non propter ipsius.

CAP. IIII.

Dilectionem concupiscentiae secundario quidem plura: principaliter vero quinque consequuntur, scilicet motus, dolor, timor, consolatio, & delectatio. Sicut enim corpora quaedam mouetur in loco, vt sphaera, quaedam extra locum, vt in motu recto, vt homo sedens mouetur in loco cum surgit, extra locum cum procedit: sic ipsa dilectio concupiscentiae motus est essentialis, sed quasi motus surgentis. Delectabile enim apprehensum mouet, sed hunc motum sequitur alius motus quasi procedens, & ipse duplex. Primus quo moueor ad habendum: alius fequens quo moueor ad merendum, qui secundus est intentione, sed prior in esse, vel in executione, sicut vinum diligens primo mouetur motu desiderii ad habendum, vel bibendum: sed quia non habet, mouetur secundo ad illud per quod habeat, & iste motus multiplicatur si plura sint ad habendum necessaria, vnde mouet homo linguam, ad petendum vel interrogandum, manum ad operandum pro pretio, pedes eundo ad tabernam, & sic de aliis, qui motus omnes sunt propter primum perdendum ad terminum. Vnde & terminus primi appetibilius est, & prior in intentione terminis omnium posteriorum, sicut motus moribus, secundum illud: propter quod vnumquodque tale &c. Sic apprehensa suauitate & dulcedine Dei, moueor concupiscens, hoc est diligere: sed cu motus continuus habeat principiu, medium, & finem, hunc motu sequitur motus quasi processus, non sicut alius aliu, sed sicut pars partem, mediu principiu, hoc est motus ad habendum, vel fruendu: sed quia non possum habere, vel frui sine meritis, secundo moueor me ad merendu, qui motus multiplicatur secundu quod multis modis mereri cogit. Ex hac parte accidit motus impletionis praceptoru affirmatiuorum, tamquam eorum quae sunt ad habendu necessaria: consiliorum, tamquam eorum quae sunt vitia: prohibitionum, tamquam motus ab his quae impediunt, hinc est motus ad amandum proximu, quia praceptum, secundum hoc Gro. dicit. Charitas Dei generat amorem proximi, qui motus est principiu, & causam motuum, qui ordinant ad proximu, etiam extenso nomine motus ad moueri a malo, & moueri ad bonu, secundu hoc ad Ro. 13. Plenitudo legis est dilectio. Na non adulterabis &c. Ita quod est aliud mandatu, in hoc verbo instauratur. Diliges proximu tuum tamquam te ipsum. Motus igitur primus, scilicet, dilectionis Dei in voluntate, vt ens in subiecto, causat aliu motum, scilicet dilectionis proximi in eodem subiecto. Cum voluntas habet imperium super potentias inferiores, & in perfluentiam mota mouet inferiores potentias, etiam organicas in coparatione ad Deu propter se primo, & principaliter: in comparatione ad proximu propter Deum secundario, & consequenter, secundum hoc mouet linguam ad Deu laudandum, orandum, & similia: aures ad audiendum de ipso: oculos ad intueundum vestigia eius, scilicet creaturas, & sic de aliis membris, & actibus, sed inter hos motus est ordo. Verbi gratia. Cum lingua mouetur ad orandum, venit peccati ante omnia petit, & hunc motum motus consiliorum naturaliter praecedit quo se peccatore recognoscit & arguit, & sic de aliis. In comparatione ad proximu voluntas mota mouet organa multipliciter, vt patet, pedes ad eundem ad visitandum proximu, manus ad dandum, vel ad iuuandum, oculos & aures ad similia &c. linguam ad consolandum, corripiendum, instruendum, excusandum, & similia. Hinc patet quod omnes virtutes motrices sunt, & quasi motores moti ad alia, & secundo mouent: charitas autem est quasi motor primus. Secundo dilectionem sequitur dolor: nam quo magis moueor ad habendu, eo magis affligor de dilatione, secundum illud. Spes quae differret affligit animam, quo magis appeto coniunctionem, eo magis doleo, & affligor de distantia. Tre. i. Idcirco plorabo, & oculus meus deducens aquas, quia longe factus est a me consolator conuertens animam meam &c. Tertio sequitur timor, nam quo magis concupisco habere, eo magis timeo perdere: quo magis coniungi, eo magis separari. Poeta. Res est sollicita plena timoris amor. Hic timor nobilissimus inter omnes timores via, & vtilissimus in patria, tamen secundum hunc actum euzcuandus, solo ibi reuerentiae actu contentus. Quarto sequitur consolatio ex appropinquatione, sicut exhilarescit esurians vifio, vel odorato cibo, vt pote adhuc distante, sed tamen vicino, hinc inuaditur motus: sicut velociter mouetur lapis, quo-

vicinior est centro. Ber. Qui amat ardētius, currit velocius. Quid to sequitur delectatio de adeptione. Prouerb. 13. Desiderium si compleatur, delectat animam. Est enim delectatio secundu Aristote. coniunctio conuenientis cum conuenienti. Deus igitur sicut praecellit omne concupiscibile, sic delectat pra omni delectabili, & hoc tripliciter: quia generalius, intimius, durabilius. Alia enim delectant particulariter, vt sapida solum gustum, non autem auditum: sonora auditum, non autem visum, sic de singulis. Deus autem generaliter, quia generale bonum ipse est, & omnis boni particularis causa. Ansel. Si enim singularia bona delectabilia sunt cognita intente, quam delectabile sit illud bonum, quod continet in se iucunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tantum differenter, quantum differt creator a creatura. Item, alia delectant superficialiter, & quasi ex terius, Deus autem intime, & ideo profunde: solus enim Deus substantiam animae substantialiter penetrat, & ideo medullitus delectat. Augu. Cum inhaesero tibi ex omni mente mea, nusquam erit labor, & dolor, sed tuta erit vita mea, tota plene te. Idem. O Domine Deus quid est quod amo cum te amo, non speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis istius amicum oculis, non dulces melodias cantilenarum omnimodarum, non florum & aromatum suauem olentium suauitatem, non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus, non hoc amo cum Deum meum amo, & tamen amo quanda lucem, quanda vocem, & quanda odorem, & quanda cibum, & quanda amplexum. Non amo Deum meum lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum exterioris hominis, sed interioris hominis mei, vbi fulget animae meae quod non capit locus, & vbi sonat quod non rapit tempus, vbi olet quod non spargit flatus, vbi sapit quod non minuit edacitas, vbi haeret quod non diuellit fatietas, hoc est quod amo cum Deum meum amo. Aug. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & non timebit, sed habebit se optime in optimo. Item, alia delectant transitorie & terminabiliter, Deus autem aeternaliter. Aug. Miser est omnis animus vincens amicitia rerum inferiorum, & dilaniatur cum eas amittit, te vero nemo amittit, nisi qui dimittit, & ratio est, quia omnis creatura de se mutabilis est, sed quoniam anima facta calcabit fauam, anima quae creaturas diligens concupiscit, quoniam concupiscibile praesens est, & ideo in motu ipsum facilius consequitur, consequens & adipiscens fruitur & delectatur, quo plenior bono creato, tanto minus esurit increatum, & ideo ieiunandum ab his, vt illud concupiscatur. psal. 76. Reuinit consolari anima mea. Aug. Caetera creatura vilescat, vt creator in corde delectat: sed quoniam indelectabilius melius est facere quam fecisse, vel facturum esse, ideo aia concupiscit concupiscentia respectu boni incommutabilis, vnde psal. 118. Concupiuit aia mea desiderare &c. e conuerso dicitur respectu boni commutabilis male. psal. 105. Concupierunt concupiscentiam in deserto.

CAP. V.

Diliges dominum Deum tuum etiam dilectione amicitiae. Haec est dilectio qua diligimus illud, cui bonum volumus. Hac ergo, Dominum diliges, pra omnibus, & etiam pro teipso, & hoc dupliciter. Quantum ad obiectum maius, vt ei velis maius bonum, quod tibi ipsi, vel cuiquam. Item, quantum ad modum volendi, vt magis velis ei bonum quam tibi, vel cuiquam, quod dignum est. Nam potentia volendi ab ipso est, & ideo sua est: & a te non est, sed tibi concessa. potius ergo vult, & magis vult bonu ei a quo est, quam eia quo non est. Sed nota quod dominus relatiue ad seruum dicitur, quia dominum & homagium relationem faciunt: nam & illum dominum appello, cuius homo sum, & si seruus non sum. Item nonnumquam aliquis homo fit alterius hominis, non quia illi sibi quicquam de bonis suis porrigat, sed ille bona propria illi assignat, & recipit in feudum ut homo fiat, vtique in tali casu potius homo meus esset, quam e conuerso: nam plus a me habet quam ego ab ipso, ipse a me rei meae non suae proprietatem habet & dominium, ego ab ipso, ipse a me rei meae non suae proprietatem habet & dominium, & ego ab ipso rei meae solummodo possessionem & vsum, & tamen dominum hinc appello. Verum multo potius homo Dei sum, a quo sum omnino quod sum, habeo totu quod habeo, exspecto totum bonum quod habiturus sum. Dominus ergo & Deus meus est, glorioreque non immerito liberum me esse & nobilem, vt pore immediate imperatori summo subiectum, cum etiam angelus non sit mihi dominus, sed conseruus. Caeterum alia relatio est qua refertur homo, vel seruus ad dnm, alia qua amicus ad amicum, & nobilior secunda quam prima. Augu. Obstupefit igitur aia mea dignatione Dei tui erga te, nobilitauit te o homo Deus inferius constituens dominum irrationabilem. psalm. 8. Omnia subiecit sub pedibus eius. Qui Opusc. S. Tho. Aquin. L dominaria

dominarius brutis, non mirum esset si angelorum saltem Sera- phim domino subdereris. Sed nunc non sic, sed nobilis es in re- latione ad superius, solus Deus vere est dominus tuus. Sed di- latate vsque ad mortem præ admiratione, cui debueras seruus esse, iubet vt sis amicus. Diliges, inquit, dominum Deum tuum &c. Ioann. 13. Tam non dicam vos seruos, sed amicos. Studet igitur amicus esse ei a quo amaris, seruus esse ei cui obligaris.

C A P. VI.

Nota igitur quod animam rationalem est considerare tripli- citer, scilicet in quantum natura est, in quantum delibera- tiua, & in quantum gratificata. Secundum hoc tripliciter in ani- ma Dei amicitia generatur. Est enim secundum Ansel. triplex exitus rerum in esse, scilicet naturalis, voluntarius, & mirabi- lis. Anima igitur vt natura, efficitur amans innumeris, & af- fluentibus beneficiis, hoc patet. Nam & catus beneficium sibi amplexatur, & ouis sola æstimatiua non discretionem vtens lupum fugiens, pastorem vt beneficium sequitur. Ioan. 10. Cum prop- rias oues emiserit &c. & oues illum sequuntur, sic in anima per beneficia Dei amicitia quasi quodam exitu naturali genera- tur. Anima vt deliberatiua amans Deum efficitur infinitis, & euidentibus præminentis. Nam in deliberatione recta præmi- nis prælegitur, & præamatur, secundum Aristot. Nullus dubi- tat vtrum beatitudo, vel diuitiæ præminentis sint magis eli- genda propter nimiam præminentiam beatitudinis ad diuitias. Sic nemo deliberans dubitat an creator amandus sit præ creatu- ris: hic exitus amicitia quodam modo est voluntarius. Anima vt gratificata, amans efficitur per gratiam influentiam: nam Deo influente gratificatur, & informatur animæ substantia per gra- tiam vna vni, scilicet Deo per vnam: & sicut Deus dans animæ primum esse creauit substantiam, & concreauit ei potentiam, sic dans secundum esse influit gratiam substantiæ animæ, & chari- tatem virtutem summam potentia. Item, sicut voluntas procedit a substantia animæ, sic charitas ex gratia, sed & alie virtu- tes in potentiis ex gratia sunt: sed omnes præter charitatem in- formes sunt, & sine gratia esse non possunt. Influxa ergo a Deo essentia, & forma, & gratia in substantia animæ influitur, & habitus charitatis in potentia voluntatis, & hic est amicitia exi- tus mirabilis. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nos- tris &c. Item hic, quoniam super naturam est, postulatione & oratione opus est magis quam deliberatione.

C A P. VII.

Primus ergo exitus amicitia est quasi naturalis, secundum quem in anima proportionabiliter quodammodo generatur hæc nobilissima forma accidentalitatis, sicut in materia naturaliter generatur forma substantialitatis, quod patet sic. Generatio natu- ralis fit per coactionem, & hoc per contactum: contrarium enim contingens contrarium agit in ipsum & alterat, & si in agen- do præualeat, sibi assimilatur, vt patet cum ignis agit in terram, & caliditate frigiditatem expellens, frigiditas facit calidam, & cum ætus continuatur, tandem necessitas dispositionem sequitur, & in summo calens terra ignis efficitur, & ex altera fit altera, cum generatio alterationem comitetur. Sic Deus amans hominem non amantem, imo amicus inimici. Rom. 5. Cum inimici esse- mus &c. Ardenter amans vt ignis est. Deut. 4. Deus noster ignis consumens est. Homo autem frigidus, & non amans vt terra: vnde Gen. 3. Terra es, & in terram ibis &c. Qui ignis terræ appropinquans beneficiis ipsam tangit, & sic tangendo disponit ad for- mam suam, scilicet amicitiam, & primo calefaciens alterat, se- cundo illud psal. 143. Tange montes, & fumigabunt. Tãdã frequen- ter, & continue agens, quia non cessat, vel ad momentum a be- neficiis, tandem terram igneam reddit, & inimicitiam expellens, formam amicitia in corde hominis introducit. Soph. 3. In igne zeli mei deuorabo terram. Luc. 12. Ignem veni mittere in ter- ram: & quid volo nisi vt accendantur? Breviter igitur quoniam natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans, natu- raliter quodammodo amicitia Dei in nobis amicitiam generat, cum amicum etiam si nolis tandem amare cogaris. 1. Ioann. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.

C A P. VIII.

Secundus exitus est quasi voluntarius, cum homo Deum dili- gere incipit, & in amicum suscipit quasi per voluntariam ele- ctionem. Deut. 26. Dominum elegisti hodie, vt sit tibi Deus, sed electionem deliberatio antecedit. Ad habendum igitur amicum voluntas deliberat, & tandem eligit. Seneca. Tu cum ami- co tuo omnia delibera, sed de ipso primum: prius vide an tibi in-

amicitia aliquis recipiendus sit, & cum eum placuerit fieri, totum illum pectore admitte. Deliberare est diuersa librare, eligere est duobus præsentibus præoptare alterum alteri. Ecce modo duo libranda, Deus & homo, creator & creatura, quem horum in amicum eligamus, in libra hominis ponderant multum quædam generalia, & præcipue tria, scilicet naturæ conformitas, Prouerb. 13. Omne animal diligit sibi simile, nec est per se vera, & ideo magis simile sibi magis. Prouerb. 27. Volatilia ad similia sibi conueniunt &c. Item præsentia. Vnde arguit. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Hæc præponderat quandoque consanguinitati, Prouerb. 27. Melior est vicinus iuxta, quam frater procul. Item vtilitas, secundum illud Poetæ. Vultus amicitia vtilitate probat. Quædam specialia multum præponderat in libra hominis, & præcipue tria, vt consanguinitas, secundum quam præponderat pater extraneo, & similia. Item vxor paren- tibus. Gen. 2. Relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. Item fidelitas, item amicitia, item gratiositas. 1. Macha. 10. Aptus es vt sis amicus Regis. Prouer. 18. Vir amicitia ad societatem magis amicus est q̄ frater. Ex opposito in libra ex parte Dei præponderant multa, quæ si præ- ponderant, faciunt deliberationem. Deliberationem sequitur ele- ctio, qua Deus homini præoptatur, & in amicum eligitur. Can- tic. 5. Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex mili- bus. Vide nunc, & pone in libra Dei etiam ea quæ in hominis libra præponderant, & primo specialiter & propterea quæ ho- mo non habet, sed solus Deus propter quæ sit merito diligen- dus.

C A P. IX.

ES ergo amicus hominis propter naturæ conformitatem, quia homo est, ne in hoc præponderaret, & ideo prælegitur ho- mo Deo, Deus factus est homo. Vnde filium hominis Christus creberrime se appellat. Hic ergo magis amandus est quàm ali- quis homo propter tria, scilicet causam, statum, & durationem. Primo propter causam, amicus igitur es hominis, qui tecum sit, vel factus est homo, potius eius qui propter te factus est homo, vtique propter te, scilicet redimendum morte humanitatis, pro- pter te nutriendum sacramento corporis, & sanguinis. Augu. Vt panem angelorum manducaret homo, creator angelorum fa- ctus est homo. Item propter te erudiendum exemplis, & beati- ficandum dupliciter duabus naturis, vt ingredereris, & egredie- reris, & pascua inuenires, secundum illud Ioann. 10. Ingrede- tur, & egredietur, & pascua inueniet. Secundo propter sta- tum: amicus es hominis qui simplex homo, ergo debes esse ami- cus potius eius qui summus est homo, cum etiam inter homi- nes magis appetas esse amicus magnatorum. Item propter du- rationem amicus es hominis, qui quotidie corrumpitur, & ten- dit ad hoc vt desinat esse homo, quia mortuus homo, non est homo, sed potius eius amicus sis, qui resurgens ex mortuis iam non moritur, & ideo incorruptibilis, & nunquam desinens esse homo. Sed dices, Sic diligo Christum hominem, sed non sic Deum. Vide quod & Deum sic. Si amari possit imago depicta, nonne magis amaret imaginem in mente artificis, & pictoris secundum quam facta est, quam imaginem aliam pictam sibi necessario ma- gis dissimilem cum qua est? Sic si propter conformitatem homi- nis amicus esse volo, conformitatem inquam in genere logico, & prædicabili, merito ideã meã secundum quam in mente Dei sit, & vita sum, magis amo. Ioã. 1. Quod factum est in ipso vita erat

C A P. X.

Amicus es hominis, quia præsens. In hoc autem Deus præ- ponderat tripliciter, quia præsens est intime, temper, & vbi que: homo vero præsens est quasi præ sensu ens, quia iuxta te, sed Deus præsentior, quia intra te. Aug. 4. confel. Intimus cor- di est, & cor aberrauit ab eo. Sed dices, quomodo non sensio si præsens est? Respondeo, nec in homine hoc habes, cuius corpus tantummodo vides, quia si sine anima præsens esset, mallet ab- esse. Patet ergo præsentiam animæ amici tui te magis amare, quam cum nõ videas, ex motibus corporis præsentem intelligis, & verbis qualiter eius erga te tibi signantibus non demon- strantibus credis. Sic licet prohibente statu viz Deum qui est in te præsens per essentiam, videre non valeas in se: per effectum tamen causam interim potes cognoscere, & videre, donec in- tellectu confortato, & mundato facie ad faciem intueri liceat, & cognoscere posteriora per priora, effectum per causam, creaturam per creatorem. Item homo præsens quadoq; & quæ- doque abens est necessario, sed nunquam Deus abens est tibi:

tibi licet tu quandoque elongans te absentes. Augu. 10. confel. Intus eras, & ego foras, & ibi te quærebã & in ista formosa quæ fecisti desormis iruebam, mecum eras; & tecum non eram. Ea me tenebat longe a te, quæ si in te nõ essent, nõ essent. Itẽ homo cuius amicus es, alicubi tibi est, præsens, alicubi abens. Deus vbiq; tibi est præsens. Aug. Veritas vbiq; præsidens omnibus conuidentibus te &c. Vnde cum moriens præsentiam amico- rum, qua tunc maxime indigeres, habere non possis, huius ami- ci præsentia consolabiliter poteris. psalm. 22. Si ambulem in medio vmbra mortis &c.

C A P. XI.

Amicus es hominis, quia vtilis. In hoc autem tripliciter præ- ponderat Deus. Vide enim circa hominẽ vtilem tibi quàm magna vtilitas, quàm multa, quàm diuturna, excedit Deus quantitate continua, & discreta, & duratione, quia ab ipso tibi vtilitas maior multiplicior & diuturnior. Quod vt saltem in ge- nere pateat, nota quod trina est generalis vtilitas, quam ab ami- co habere volens, ipsum amas, scilicet adeptio boni sui, inten- tio boni tui, diminutio, vel annihilatio mali tui. Amicus ergo es qui tibi communicat bona sua. Prouer. 19. Multi colunt perso- nam potentis, & amici sunt bona tribuentis. Præponderat eui- denter Deus qui tibi communicans, & dat sua, & se, Donat in- quam dona digniora in substantia, maiora in quantitate conti- nua, & plura in discreta quantitate, permanentiora in duratione & tempore, meliora in relatione ad finem, oportunitiora secun- dum quando & vbi: quia secundum Aristot. vnoquodque in quo tempore & loco plus valet, magis est eligendum. Roma. 8. Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tra- didit illum, quomodo non omnia cum ipso nobis donauit. Ia. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum &c. Quis amicorum filium suum, vel spiritum suum tibi donaturus est vt Deus fecit. Cæterum de donis datis, magna & multa dona- uit in præterito, donat & donare non cessat in præsentem: sed ma- xima & plurima donabit in futuro. Cæterum quod homo ami- cus tibi dat potius est mutuum quàm donum: quia redditionem expectat. Luc. 11. Quis vestrum habet amicum, & ibi ad illum media nocte, & dicit, Amice accomoda mihi tres panes. Sed se- cundum Aristot. Donum est datio irredibilibis. Hoc in illo amico solum modo locum habet, qui bonorum nostrorum non eget. Amplius autem idipsum bonum quod amicus tibi dat, non ab ipso est, sed a summo bono, a quo velut a fonte boni per illum fluat ad te. Quem nunc potius amas, an fontem effluentem, an canalem tibi deferentẽ, quem nimirum etiã ipse Deus, vt author ad te dirigit potius quàm ad alium inclinando voluntatem habentis, vt tibi dare velit qui dedit facultatem qua tibi dare pos- sit. Prouer. 27. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in ma- nu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud: amicus est homi- nis secundo qui tecum sciens bona tua, & communicans ipsa ti- bi reddit inuicidiora. Seneca. Nullius boni sine focio iucunda est possessio, vnde secundum Aristot. magis est eligendum quod co- tingit amicos participare, quàm quod non. Cæterum hoc ami- cos non prodit, quoniam in hoc secundum superficiem non dif- fert factus amicus a vero, Ecclesiast. 12. Non agnoscitur in bonis amicus. Non agnoscitur inquam, vtrum amicus personæ vel rerũ, tuus vel tuorũ. Nam prius inuenies inter homines qui dili- gat propter tua te, quàm qui tua propter te: quoniam est amicus so- cius mensæ, & non permanet in tẽpore necessitatis. Poetæ.

Cum fueris felix multos numerabis amicos, Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Verus autem amicus esset, si bono tuo propter te congauderet, etiam si participaturus non esset. Aristoteles. Amicos iustos es- se volumus etiam si media sint. Sed in hoc nullus ad amicitiam tibi Deo aptior, qui sciens bona tua vt pote dona sua, & de his tibi congaudet, & dans communicare a te, vel participare non eget. Ioan. 2. Gaudeo propter vos, vt ei edatis. Amicus est homi- nis tertio qui tecum participans mala tua annihilat, vel ad minus diminuat, & talem quære. Quærendus enim est, quia difficiliter inuenitur, quàm primus vel secundus, quàmuis vtro- que magis iste sit necessarius. Sed in hoc tertio signo multi de- ficiunt, quia prima duo fecerunt. psalm. 37. Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt: amici communicantes mihi bona sua, proximi participantes bona mea. Verum dignus Dei in hoc tertio signo euidentis est, qui cum in natura propria tam bona mala tecum commu- nicare non possit, naturam tuam assumpsit, in qua tibi compa- tiens, & penæ tuæ socius fines, miserò tibi consolationem fa- ceret, & per naturam suam bonam tandem malum tuum annihi-

laret. Sunt autem secundum Aristotelem quinque mala & ter- ribilia, scilicet opinio mala, inopia, ægritudo, inimicitia, mors, in quorum ultimo euidentis est fortitudo. Vide in his malis tuis Christum tecum participantem. De primo, Matth. 27. Sedu- ctor ille dicit Io. 7. Quidam dicebant, quia bonus est, alii autem non, sed seducit turbas. Luc. 19. Venit filius hominis quærare & saluum facere quod perierat, & vocatur homo vorax, & pota- tor vini, publicanorum & peccatorum amicus. De secundo, Luc. 9. Vulpes foueas habet, & volucres celi nidos, fili' &c. 2. Corin- th. 8. Videte fratres gratiam Dei, quoniam cum diues esset, pro- pter nos egenus factus est. Vt illius inopia nos diuites effemus. De tertio, Esa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Item, Vidimus eum nouissimum virorum, virum dolum, & scientem infirmitates. De quarto, Ioann. 15. Nunc autem videntur, & oderunt & me, & patrem meum. De quinto, Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio, quoniam maio- rem dilectionem hac nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Ecce mors, & talis mors. Quid vltra facere de- buit tibi, & non fecit? quid vltra debuit pati tecum & non sustinuit? Præ omnibus igitur vtilis, & ideo propter vtilitatem præ omnibus etiam amabilis: an plus autem quia tua mala te- cum sentiens, ea tibi alleuiat in præsentem, & eadem annihilat bo- na sua tibi plene impatiens in futuro.

C A P. XII.

Inter specialia ponderantia etiam consanguinitatẽ præpon- derat amicitiam, quia vir amabilis ad societatem magis ami- cus erit, quàm frater: & hoc in tribus est, quæ sunt hæc, gratio- sitas in vultu, Hester. 2. Indicibili pulchritudine omnium oculis gratiosa videbatur, & ideo amabilis. Eccle. 40. Gratiam, & speciem desiderat oculus. Item, affabilitas in conuictu, vel verbo. Prouer. 22. Propter gratiam labiorum habebit amicum regem. Item, mansuetudo in gustu, vel actu. Eccle. In mansuetudine tua opera perfice, & super hominum gloriam diligeres. Econtra. Pro- uer. 22. Noli esse amicus homini iracundo. Præponderat in his Deus per ordinem. Nimirum enim fallax gratia, & vana pulchritu- do, quàm confert sanitas, complexionis bonitas, & iuuenilis ætas. Apparet enim quoniam aufert ipsam vt ægritudo fugans sanitatem, vel senectus excludens iuuentutem, vel mors dissolu- ens complexionem. Cæterum amabilis ille qui gratiosior in fa- cie, cuius facies plena est gratiarum, in quem desiderant angeli prospicere, cuius pulchritudo non languescit, sed inuentes sal- uos reddit. Genes. 32. Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Non senescit, sed iuuenescere facit. psal. 102. Qui replet in bonis desideria tua renouabit vt aquilæ iuuentus tua. Non moritur, sed viuificat in æternum. Ioan. 17. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Tibi ergo tibi domine dixit cor meum ex quibus te facies mea. Aug. Videbimus, & amabimus, & laudabimus. Item, amabilis ille qui affabilior in sermone. Exo. 19. Loquebatur dominus Moysi, sicut loquitur homo ad amicum suum. Affabilis ergo non solum iustis, quinimo & in- iustis, vt pote cui ponitur quod sit publicanorum, & peccato- rum amicus. Plane valde affabilis, cuius verbum non est retho- ricum, vel transitorium, sed æternum, quod vt caperetur, Ver- bum caro factum est, & habitauit in nobis. Item, mansuetus in actione. Esa. 11. Ego quasi agnus mansuetus.

C A P. XIII.

Consanguinitas præponderat multum, hoc tripliciter secu- dum tres lineas consanguinitatis, scilicet ascendentem, in qua, vt proximos diligit parentes, scilicet patrem & matrem, & plusquam auum, vel auiam. Descendentem, in qua proximi, scilicet filius filia. Transuersalem in aqua frater, & soror in li- nea ascendenti pondera Deum erga patrem sic. Ex duabus par- tibus consto, anima & corpore, quarum vna corruptibilis, alia incorruptibilis Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggra- uat animam &c. Aristot. Hoc solum est separabile, sicut incor- ruptibile a corruptibili, vna imperans, alia obsequens natura- liter. Vna assimilans brutis, alia associans angelis. Salut. Omnis nostra vis in animo & corpore sua nobis cum diis, corpus cum bestiis comune, animi imperio corporis seruitio magis vtimur. Tripliciter igitur nobilior est anima quam habeo a Deo crean- te, quàm corpus quod a patre generante. Quod enim horum a quo habeatur imago vtriusque restatur, cum corpus patris anima Dei præferat imaginem, quàm nimirum Deus immediate sibi similem, & bonam fecit, quæ corpus ad vitam animando perfecit, quàm versa vice corpus infecit, & ream ac pecca- torum. Opusc. S. Tho. Aquin. I. 2. tricen-

tricem efficit. Veruntamen & ipsum corpus, quod a patre gen-
rante natura dedit, Deus naturae principaliter cooperans
vtrouque parente nesciente, & ad hoc insufficienter organizauit.
2. Mach. 7. Nescio enim qualiter in vtero meo &c. Amo ergo pa-
trem, a quo solummodo habeo materiam corporis, causam libi-
dinis, originem reatus: potius amabo patrem qui corpus forma-
uit, animam inspirauit. Deuter. 32. Numquid non ipse est pater
tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te, fecit corpus, creauit
animam, possedit vtrumque. Item, in linea transversali fratres
amantur vt proximi, & specialius diligunt se gemelli, sed fi-
lius Dei amabilior frater tibi, amas fratrem qui tecum diuidit,
diuidendo dimittit tibi paternum affectum. Nam facta bipar-
tita cum mens discurrit amore, alterius vires subtrahit alter
amor. Genes. 37. Videntes Ioseph fratres sui, quod a patre &c.
Diuidet etiam & diminuet diuidendo paternum censum. Luc. 12.
Magister dic fratri meo vt diuidat mecum possessionem: amas
specialiter tecum genitum, qui statim natus tibi quasi iniu-
riam dimittit lac maternum, & adherens vberi occupauit lo-
cum tuum. Hunc fratrem ama potius, per quem erga te creuit
quantum ad affectum amor paternum, quem haeres efficeris,
& ad paternum censum admittis, quamuis patri rebellans
ex hereditate merueris, per quem nullum bonum tibi debitum di-
minuitur, sed multiplex bonum indebitum tribuitur. Postremo
tradit fratrem in mortem: sed hic pro fratribus semet-
ipsum tradidit in mortem. Genes. 45. Ego sum frater vester
Ioseph, nolite timere &c. Hebr. 2. Non confunditur eos fratres
vocare. In linea descendenti vt proximus amatur filius. ergo
volens Deus etiam sic ab homine amari, vt proximus factus est
filius hominis, quod etiam de se seipsum repetit, ne tanta con-
fanguinitatis propinquitas dari obliuioni possit: sed dicitur, filius
quidem est hominis, nec tamen meus, sed Virginis, audi. Qui-
eque fecerit voluntatem patris mei &c. Voluntatem viri prouoca-
tis faciens aliqua virgo fit mulier, ac deinde mater: tu voluntatem
Dei facito, Christi mater eris & uirgo. Amat ergo mater filium,
& quidem tenerius quam pater. 2. Reg. 1. Sicut mater vnicum
amat filium, ita te diligebam: amat filium quem concipit cum
forde, pagnat cum pallore, non sine timore parit cum periculo
vitae, educat cum solitudine & labore, qui ingratus post
omnia vix praecipit cogitur, promissis allicitur honorem repen-
dere parentibus. Honora, inquit, patrem & matrem, vt sis lon-
gatus super terram. Tu ama potius filium, quem spiritus sancto
superueniente in vtero mentis concipis mundius, gestas iucundus,
paris securius, educas facilius, qui fit senectutis tuae bac-
culus, caecutientis oculus, qui filiali fide in morte tua meminerit
tui, cum etiam in morte sua matris oblitus non fuerit. Ve-
rum inter sponsum & sponfam non est accipere graduum di-
stantiam, cum duo faciant iam carnem vnam, & duo animi in
vnam seederent amicitiam: pp quod dicit Ephes. 5. Viri diligite
uxores vestras. Et, Propter hoc relinquet homo patrem, & ma-
trem, & adheret uxori suae, & erunt &c. Sed quantum res si-
gnificata praecellit signum, tantum amor & vnitas Dei ad ani-
mam, amorem sponi ad sponfam, animam ad Deum, sponfam ad
sponsum. Sacramentum enim magnum est: ego autem dico inter
Christum & ecclesiam, inter Deum & animam. Vide hoc
evidenter. Tria sunt bona matrimonii, fides contra adulterium,
inseparabilitas quae dicit sacramentum contra diuortium, pro-
les contra sterilitatis opprobrium: sed in hoc coniugio fides in-
uiolabilior, inseparabilitas maior, proles vtilior. Fides inuiola-
bilior Dei ad animam, Osee 2. Sponsabo te mihi in fide, Can-
tic. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi. Quinimmo fidelior est sps
fo omni qui fidelis est etiam animam fidem non seruanti. Esai. 57.
Iuxta me discoperuisti, & suscepisti adulterum. Hierem. 3.
Tu fornicatas cum amatoribus multis, tamen reuertere ad
me. Quare hoc certe vt per virum fidelem sanctificetur mulier
infidelis, adultera per misericordem maritum, peccatrix anima
per Christum. Sed obicitur, Non sola folius vnica vnici cum scri-
ptum sit, Qui amas animas quasi non vnam, sed plures. Sed scri-
ptum est, Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima
vna. Numquid propterea sponsum non vnam sponfam amat, si
in ipsa caput, & manus, & pedes, & caetera membra diligit?
An indignabitur caput sponfam fidem debitam sibi violari, si de-
prehendat etiam sibi pedes vnitos amari? Amplius non dimiui-
tur in individuo species, licet ipsam participant plures, nec plen-
ius in individuo species inesset, si sola inesset. Sic miro modo De-
us te, o anima mea diligit, totus totam vt non minus diligit te
diligens tecum & aliam, aliam inquam a te in substantia, vnam
autem tecum in charitate & amicitia, nec plus te amaret, si so-
lam amaret, quinimo si tibi socias non dedisset, minus forsitan
quam nunc amare posset. Non sic Iacob, cui permittum est plu-
res sponfas habere, nec tamen datum est vt vnamquamque ipsa-
rum posset vt solam totum amare. Caeterum hoc video in Deo

esse omnipotentiae, & omnipotentis bonitatis. Augustin. in con-
fess. O tu bone omnipotens, qui sic vnumquemque nostrum cu-
ras, tamquam solum cures: & sic omnes, tamquam singulos.
Item, inseparabilitas maior. Illi enim duo vnum carnaliter ef-
fecti inseparabiles dicuntur, quia dum viuunt, nequeunt separari,
sed & necessario separantur, quia necessario moriuntur. Roma. 7.
Si dormierit vir eius, soluta est a lege viri. Verum inter te
o anima mea, & Deum, matrimonium quod in baptismo initia-
tum, in bona vita ratum, in patria fuerit consummatum, post il-
lius vnus primum consortium impossibile est esse diuortium:
verumtamen & mo dic cu Apostolo. Rom. 8. Quis nos separabit a
charitate Christi. Tribulatio, an angustia? Caeterum quod sub-
iungitur, raptum & vnico cogruit. Certus suum quod neq; mors,
neque vita, neque instantia &c. poterunt nos separare a chari-
tate quae est in Christo Iesu. Itaque, proles vtilior & multiplicior, bo-
norum scilicet operum. Facundat enim sponsum sponfam, Deus
animam per gratiam, progrediturque proles ab ambobus vnitis
no, ab altero tantum, sed a matre vt a principio materiali, a pa-
tre vt formali, & ideo principali: sic & proles operum non a
gratia sola, nec a libero arbitrio solo, sed a libero arbitrio, vel
voluntate vt a principio materiali & incompleto, a gratia vel
a Deo vt a completo vel formali, & ideo principali. Ioann. 10.
Sine me nihil potestis facere. 1. Cor. 15. Abundantius omnibus
laboraui, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Haec vtilis pro-
les quae matrem non perimit, sed ei vitam aeternam acquirit: sic-
cut e contrario concupiscentia cum conceperit parit peccatum,
peccatum autem cum fuerit consummatum generat mortem.
Psalm. 7. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Hic non
Bennoni filius doloris, sed si prius forte filius laboris, postmo-
dum filius gaudii & honoris: quoniam & si mulier cum sic pa-
rit, tristitiam habet, cum autem peperit, iam non meminit pre-
surae propter gaudium.

C A P. XIII.

Amandus est Deus propter fidelitatem.

Quoniam amico fideli nulla est comparatio, amari solet &
merito amatur qui fidelis in amicitia comprobatur. Fide-
lis est autem qui stabilis, & immutabilis est. Sunt autem tria
amici fidelitatis experimenta, scilicet nouitas, prosperitas, ad-
uersitas. Fidelem amicum mihi hunc aestimo, quem in his erga
me immutabilem inuenio, a cuius animo me nouus amicus su-
perueniens non excludit, immo nec a gradu, vel loco quem in ani-
mo mihi dedit, immo qui propter superuenientem nouum non re-
putet me antiquum. Quod enim antiquum & senescit, prope
interitum est, nisi forte ad modum vini me quanto antiquio-
rem, tanto reputet amicum puriorem. Ecclesiast. 9. Ne dimittas
amicum antiquum, nouus enim non erit ei similis: vinum
nouum amicus nouus veterascet, & cum suauitate bibes illud.
Luc. 5. Nemo bibens vetus statim vult nouum, dicit enim,
vetus melius est. Item, quem prosperitas sua in separata non red-
dit mihi extraneum, nec diuersitas mea inopinata me sibi in-
gratum, sed implet illud Ecclesiast. 22. Fide posside cu amico tuo i pau-
peritate ipsius, & vt in bonis illius cohaeres sis. Caeterum homi-
nes multi misericordes vocantur. Prouerb. 9. Virum autem fi-
delem quis inueniet? Luc. 18. Cum venerit filius hominis pu-
tas inueniet fidem super terram? Ecce enim omnis homo men-
dax, & mutabilis, mutatur nouitate. Gaudent enim nouitate
moderni, & nouis superuenientibus vetera proiciunt, & si for-
te aliquantulum fidelis esse volens non proiciat me propter nou-
um ex animo, quodammodo tamen subordinat gradu, vel
postordinat loco, dicens mihi, da locum huic nouo: sed ille enan-
gelicus inuitat eum quem locum dare iubet, amicum non no-
minat, sed absolute dicit. Da huic locum, illum vero amicum
dicit quem ascendere facit. Amice, inquit, ascende superius, ama-
ri me scirem si in affectu cuiusquam ascenderem. Si vero nouo in-
beor locum habitum dare, quid ex hoc possum conuincere? saltem
medium teneat in gradu, no me dimittat, no egre feram si nouus
vt pote dignum amplius supponat. Caeterum non est Deus ut
homo, vt mutetur nouitate, sed vt amicus stabilis & fidelis ele-
git sine initio, quos diligit sine fine, nullu excludens pro alio, oes
volens superius ascendere, nullu alteri locu dare, de hoc Prou. 17.
Omni tempore diligit qui amicus est, imo iste amicus ante omne
tempus, & post omne tempus. Ioann. 13. Cum dilexisset suos
qui erant in mundo, in finem dilexit eos, non in finem termi-
nantem, sed in finem consummantem. psal. 118. Omnis consummationis
vidi finem, latum mandatum tuum nimis. Item mutantur &
prosperitate, quoniam honores mutant mores, & succedenti-
bus prosperis, pincerna sui obliuiscitur interpretis. Gen. 40. Ite
mutantur aduersitate, nam quos felices diligunt, miseros nec

cognoscunt. Iob. 2. Audientes tres amici &c. (vsque eleuantes
autem oculos suos procul non cognouerunt eum.) Verum apud
patrem luminum non est transmutatio, nec vicissitudinis ob-
umbratio, quoniam nec sua sublimitas eum tibi extraneum,
nec tua humilitas te sibi efficit alienum. psalm. 137. Quoniam
excessus dominus & humilia respicit. Vbi amor, ibi oculus: vide
de hoc exemplum grossum, & ideo sensui aptius in Christo, que
prosperitas sua non mutauit in amicitia. Nam quos in fratres,
& amicos mortalis & passibilis elegit, glorificatus, & immorta-
lis factus fratres nihilominus recognouit. Ioan. 20. Vade, dic fra-
tribus meis. Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum. Deum meum
& Deum vestrum. Confundere nunc aia mea, confundere de-
infideli amicitia, quae si impasibilis es, & de vita corporis di-
utina no dicat perpetua certa es, fortasse ipsum quem nuc te di-
ligere aestimas, vix cognoscere velles. Itaque, nec mutauit Christum,
nec dimittit amicitiae affectum mutatio status in amico, qui
aduersitate repentina factus est alter ex altero, miserior ex misero.
Io. 11. Diligebat Iesus Mariam, & Martham, & Lazarum, ama-
bat sanum: sed quid aegrum? audisti domine, ecce quem amas in-
firmatur, que amas in praesenti, non quem vt in praeterito amasti.
Amavit igitur & infirmum, tecta est mors, creuit miseria, non
decreuit amicitia. Lazarus, inquit, amicus noster dormit, amicus
noster, non quia amet cum sit mortuus, sed quia ametur. Cedit
tempus, corrumpitur corpus, ad tumulum venit Christus, Tolli-
te, inquit, lapidem, aiunt. Domine iam foetet. Ecce iam tempus
est vt erga tam miseru amicitia cessaret. Et si mutabilis esset, flet
Iesus & turbatur, hoc scio: si nares obstruxerit, nescio: ecce in-
quirit, quomodo amabat eum. O Iudaei non amatis qui nec de
amicitia loqui proprie scitis, quinimo, ecce quomodo amabat
eum, vt sit in amando praesens perfectum, cuius fletus est signu
non praeteritum imperfectum. O si ad talem miseriam Christus
deueniret, quam paucos amicos retineret. Captus quidem, sed no
mortuus fuerat, cum ille suus amicus se eu non tantum no
amasse, sed nec nosse iurabat. Eya nunc homo stultissime si fide-
lem queris amicum, cur non amas hunc, qui mutatus in hono-
re non mutatur ab amore, qui te mutat per miseriam, non mu-
tat amicitia. His omnibus hincinde collatis, & in libra positus:
deliberat anima, post deliberationem eligit, & sic tandem con-
firmatur amicitia. Caeterum haec analogice quidem, & commu-
nia Deo & homini quae Deus homini contulit, volens etiam ho-
minem amari, sed in his eisdem ineffabiliter hoim excellit vo-
les hoi preamari. Sed quis poterit ea quae de Deo sunt propria,
omnipotentiam, omniscientiam, summam bonitatem, & similia?
Nimirum haec digne librari non possunt, vt pote quae incompre-
hensibilia & immensa, libram non tantum angustiae cordis huma-
ni, sed etiam angelici intellectus excedunt. In summa tamen ad
uerte quis in amicum eligi dignior debeat creator an creatura,
dominus an seruus, princeps an vasallus, omnipotens an infir-
mus, immensus aut modicus, omnisciens an stolidus, diues an
egenus, & postremo, vt multa transeam, summe bonus & bea-
tus, an miser & malus?

C A P. XV.

Tertius exitus est tertius modus quasi mirabilis, cum Deus
animam quam per se solus subito mirabiliter creādo facit,
per se solus subito mirabiliter gratificando reficit, & in ipsa cha-
ritate efficit, ad quod nec naturae potentia, nec voluntatis indu-
stria sufficit. Vno ergo modo efficitur Deus amicus noster quasi
postulatus, quia pro amicitia sua infundenda orare debemus. Se-
cundo modo vt electus, in quem vel omnes, vel ad minus plures
voles desideriorum, & virium concordant. Nam si sensualitas so-
la discordet, & amicos eligat alios, non obstat: quia ius eligendi
non habet quod perdidit male eligendo. Veruntamen si & ipsa
assentiat, & omnes voces habeantur, vt ibi. Cor meum, & caro
mea exultauerunt in Deū viuū. ps. 83. tunc indubitanter electus
confirmabitur. Quamdiu autem vires inferiores excipiunt con-
tra electionem superiorum, quamuis non sit rationalis exce-
ptio, tamen differtur confirmatio, donec post litem diuinam
sensualitas succumbat, et victa cedat, vel transiens per arbitriu
forsitan electioni consentiat. Sed si ratio in lite religiose praeua-
let vt eius electus, & electio exceptionem transcendat in expen-
sis, merito sensualitas condemnatur, vt opera penitentiae, pro sa-
tisfactione portet, pro eo quod rationem lite indebita fatigauit.
Haec autem validissima contra electionem rationis obstat exce-
ptio, si nimis ultra tempus debitum dilata sit electio. Secun-
dum hoc non in peccantibus primo, quia ratio recta tepus negli-
git, & differt eligere personam eligibilem, & idoneam in ami-
cum: sensualitas praenens non eligendum eligit, & rationem
ad consensum allicit & trahit. In penitentibus contra eligen-
tem & electum, & electione excipitur, & lis mouetur, & cum
in contritione cassatur electio, ratio partem sensibilem ad conti-

endum mouet, quae in satisfactione refundit expensas. In inc-
pientibus ratio vult eligere, sed reclamatione sensualitatis. Gal. 5.
concupiscit aduersus spiritum, in perfectis, imo perfectissimi-
caro assentit: in morientibus hs deciditur, & sensualitati licen-
tium imponitur, & electus rationis in amicum sibi perpetuum
confirmatur. Primo autem modo habetur vi intrusus, sicut in ge-
neratione viuente per actionem praedominantis vna forma de-
struitur, & alia generatur, & inducitur.

C A P. XVI.

De exitu charitatis.

Quoniam vt dicit Hiero. Omnis res per quascumque causas
generatur, per eadem dissoluitur, veritas. In contrarium,
& secundum Philosophum, idem est causa contrariorum, huius
per praesentiam, illius per absentiam. Quot modis, & quibus
amicitia generatur, eisdem & tot corrumpitur. Exit ergo chari-
tas in esse modo quasi supernaturali, scilicet cum dat, vel infun-
ditur postulanti, e contrario desinit esse cu peccas deest influentia.
Quo contra apostolus. Ad Heb. 12. Videte ne quis desit gratiae Dei.
Sicut ergo sol lucet in aere, ea est efficiens & conservans luminis,
& ideo cessante causa, sicut in influenza solis, cessat eius effectus,
scilicet luminositas aeris, sic Deus continue influens, causa est
in animo charitatis. Sed si sole stante & effluente lumine aer mor-
tuus recederet, ipse sibi tenebrae causa esset, & quod influxum
erat non subtrahitur, sed corrumpitur quando non continuatur,
sic verus sol fons caloris, & lucis cognitionis & dilectionis stat,
quia immobilis effluit, quia diues & liberalis. Sed si animus mo-
uens gratiae se absentat, vel nubem peccati interponat, quod in
fluxum erat corrumpitur, quia non continuatur. Secundo modo
charitas exit in esse modo quasi voluntario, cum per delibera-
tionem Deus homini praepositur, & in amicum eligitur: econ-
uerso corrumpitur, & desinit esse, cum anima nomen Dei in va-
num accipit, & quasi sine re in libram ponit cui hominem, vel
aliam creaturam cum circumstantiis generalibus, vel specialibus
aggrauantibus proponit, & declinans adhuc hominem, vel crea-
turam aliquam Deo eligendo praeposit, generalia librat illa in
Osee 2. Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, &
aquas, & oleum &c. Et haec nesciuit, quia ego dedi ei frumentu,
vinum, & oleum &c. Quod si sciret, & aduerrere voluisset Deus
praeponderasset. Specialia ponderant illi, de quibus Math. 10.
Qui amat patrem, aut matrem super me, non est me dignus. Ter-
tio modo charitas exit inesse quasi naturaliter, cum simile a si-
milis generatur, & anima beneficia Dei continue gratanter acci-
piens amantem redamare cogitur, & econuerso desinit esse, &
corrumpitur, cum animo ingrata beneficio paulatim torpens ad
frigiditatem primam reuertitur. Hiero. 3. Quomodo si con-
tempnit mulier amatorem suum sic contempnit me dominus
Israel. Mat. 24. Quoniam superabundauit iniquitas, refrige-
scet charitas multorum. Incipit iniquitas in cogitatione, crescit
in delectatione, abundat in consensu, superabundat in actu, vel
in vtu. Nota igitur, Cor hominis, vel animus quantum ad statu
vix habet se ad charitatem sicut materia ad formam elementa-
rem, per quam appetitus eius non terminatur totaliter, & ideo
impossibilis est generatio, & corruptio circa ipsam. Quantum au-
tem ad statum patriae est sicut materia quinta essentiae, quae
contenta est forma sua, vt pote terminante appetitum eius, &
non mouet ad aliam, & ideo non incidit corruptio circa ipsam.
Sic corruptibilis est in via charitas circa cor: incorruptibilis in
patria ex simili causa. Quoniam igitur, secundum Philosophu,
omnes transferentes secundum aliquam similitudinem transfe-
runt, licita sit translatio vbi aliqua, & si non omnimoda simili-
tudo. Sunt autem quatuor elementa vna communem mate-
riam habentia, cuius pars vni formae, pars subiicitur alteri, in-
ter quas est pugna, & actio, & passio mutua. Ignis calidus, Deus
benedictus, & diligens, aer humidus, carnales amici nostri, qui-
bus humore sanguineo communicamus, aqua fluida bona tem-
poralia, terra detormis & quasi saex elementorum vitia, & pecca-
ta. Cor igitur amando vitia & peccata, fit quasi terra. psalm. 10.
Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Dilexisti multitudine
super benignitate. Amado temporalia, immoderate tamen, extra
Deum fit quasi aqua. psalm. 4. Filii hominum vsque quo grau cor
de. Amado amicos carnales, pure naturaliter fit aer. Greg. Sunt
qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis, & carnis.
Amado Deū fit ignis. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio &c. La-
pades eius, lampades ignis: primus amor mortalitatis: secundus ve-
nalis: tertius debitus, sed tamē indifferens, quia naturalis: quartus
meritorius, cum sit gratuitus. Ignis aerem vt syrbolum se-
cum habentē amplectitur, & facilis est ibi transitus. Aquam vt
magis distantem tolerat, quam impugnans dimittit, sed ab ipsa
non extinguitur propter distantiam. Cantic. 8. Aquae multae
Opusc. S. Tho. Aquin. L 3 non

non poterit extinguere charitatem. Sapiens. 19. Aqua extinguens naturam non obliuiscitur, sed cauendum ne aqua crescens horrida ignis attingat, quoniam tunc ignis ardens extinguit aqua, cum amor temporalium venialis excrescendo sic mortalis. Terram vero sic ignis corrumpit, ut ipsam vel corrumpat, vel corrumpatur. Tria igitur sunt simul in vno animo, ut in vna communi materia, sed in parte alia & alia, quae tandem in ignem omnia conuertuntur. Sic feruet ignis agens in aquam, tandem etiam propter Deum tantum diligis temporalia, factusque es ignis de aqua. Calefacit ignis aerem tandem, & cognatos tantum propter Deum diligis, & sic ignis fit ex aere. Terra autem incensa quae igni, & si non naturali oppositione, tamen locali positione & distantia maxime est remota, in hac metaphora secum compatitur in eodem animo aqua & aere, sed fugat penitus, vel fugit ignem quae secundum suas qualitates. siccitatem, frigiditatem, & grauitatem, & alias in aqua, & aerem agit, eaque tandem in suam naturam conuertit. Quasi n. terra ex aqua generatur, cum amor temporalium rerum primum venialis ens postmodum ingrossatur, & mortalis efficitur, sed & aer in terram degenerat, cum amor naturalis nimietate in culpam declinat, secundum illud. Matth. 10. Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus.

De augmento charitatis.

CAP. XVII.

In charitate notanda sunt quatuor, essentia, habitus secundum se, radicatio, vel inhaerentia in subiecto, motus, vel actus, & feruor in motum, vltima tria augeri possunt & minui: unde per veniale diminuantur, ex quibusdam etiam causis augentur, & intenduntur. Primum autem corrumpi potest, & augeri, non autem minui. quod patet, quia minimam habens charitatem, venialiter peccare potest, quod veniale si habitum charitatis minueret, iam aliquid minimo minus esset. Arist. Nihil minus minimo est, augeri tamen potest, cuius augmenti causam nota & effectum. Circa causam nota. Regulariter omnis res per quascumque, & ex quibuscumque causis generatur, ex eisdem si est nutritibilis nutritur, si augmentabilis augetur. Habetur autem charitas, & generatur, quia Deus dat, & homo recipit. Duplex igitur causa, vna propria, & propter quam. s. influentia dantis. Alia propria, & sine qua non. s. dispositio recipientis, quae dispositio conuersio est animae ad Deum per potentias, secundum quas est imago Dei. Nota igitur, Deus est diues, cuius diuitiae communicatae non minuitur, ideo dare potest. Arist. Primum principium est diues per se, & diues in aliis est & bonus: bonum autem est diffusiuum sui, & ideo liberalis, & ideo dare vult, & quia vult dat. Sed quia actio actiuorum est in patiente dispositio, actio dico quae est ad aliud, sicut sol lucet semper, non semper illuminat, ignis calet semper, sed non semper calefacit nisi dispositum, sic Deus effluit semper, sed non influit nisi recipienti & disposito. Influire est dare, sed cuius est dare, eius est & augere, vel magis dare. Vnde dicitur, Luc. 17. Adauge nobis fide. Verum quia receptus est in recipiente per modum recipientis, non recipienti, quod Deus sine mensura effluit, tu cum mensura recipis. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, & tamen unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Accipe ergo magis, & sic augetur quod acciperas, quoniam augmentum est praesens additio quantitatis, ut dicit Arist. Sed nota, est gratia magna, & est maior gratia: gratia datur sine merito, sed non sine dispositione, quae quandoque large meritum congrui appellatur. Sicut igitur formam naturalem introducendam antecedit positio nuda, dispositio, & necessitas, quorum primum & vltimum intelligitur simplex, & quasi punctale: medium autem habens latitudinem, quam contingit dispositio plus & plus, ut sic haec extensio durationis quasi linea a puncto ad punctum: sic & haec est potentiam animae liberum arbitrium accipere, ut nudum, vel dispositum, quae dispositio est per conuersionem ad Deum in vsum, vel actum, secundum quod patet ex naturalibus & gratis datis. Quando autem facit totum quod potest, & quod in se est, tunc est necessitas ad habendam gratiam, non necessitas coactionis Deo debitum imponens, sed necessitas immutabilitatis, quae necesse est Deum esse Deum, & ideo bonum, & ideo effluens, & ideo accipienti dante: imo nec hanc vltimam dispositionem, & necessariam liberalissimum datum expectat, sed aliquo modo conuertenti se, & disponenti, & si non secundum totum, quod in se est, multotiens dat. Iaco. 1. Qui dat omnibus affluenter. Aug. Anima instrumenta cognoscendi, & diligendi Deum habet a natura: cognitionem tamen veritatis, & ordinem dilectionis a gratia. Vasa namque quae creatrix gratia creauit, ut sint adiutrix gratia replet, ne vacua sint. Haec similitudo causat leuitatem. Aug. Tu quos implet, subleuas eos, & quia tui plenus non sum, oneri mihi sum. Sicut vesica plena corpore leui sursum mouetur, e contrario vas plenum cor-

pore graui grauatur, sic & creatura. psalm. 4. Filii hominum vsque quo graui corde. Maior autem gratia dupliciter dicitur. Primo, in comparatione ad minorem ab altero habitam: haec sine meritis habetur, sed non sine dispositione maiori, ut patet in parulis differentibus in substantia naturalium, sed in differentibus in vtu, vel actu ipsorum, & ideo aequae dispositis, & aequae indispisitis aequalis in baptismo datur gratia: adultis attritis dissimiliter dispositis non in substantia naturalium, sed in conuersione ipsorum ad Deum per actum, & vsum sine meritis infunditur gratia dissimiliter. s. maior, vel minor, quod ostendit dissimilitudo contritionis. Ansel. Gratia datur secundum praeparationem, vel in comparatione ad minorem praehabitam: haec est meritis, quoniam conuersio qua talis anima ad Deum conuertitur & disponitur, gratuita est, non tantum naturalis, vel gratiae gratiae, & ideo meritoria. Vnde optime dicit August. Releat ut intelligamus spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri, ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Item August. Gratia meretur augeri non gratia substantia, quoniam haec non est meritoria, sed vltus. Quoniam igitur natura omnium constantium causa Deus est, & ratio magnitudinis, & augmenti similiter, & constantium per alias causas. Constituit n. terminos eius, qui praeteriri non poterunt. Iob. 14. Vnde dicit Aug. Charitas ut phiciatur nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum fuerit perfecta, dicit. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Signa autem, vel effectus augmenti charitatis tria sunt. Primum maior perfectio subiecti. s. potentiae: haec est causa propria, necessaria, & immediata, & in genere causae formalis, ut patet. Virtus enim est quae habentem perficit, & haec est per se. Et ideo si simplex ad simplex, & magis ad magis. Sicut ergo qui habet gratiam est Deo gratus, & qui maioris magis, sic habens charitatem, Deo charus est, & qui maiorem magis. Prover. 8. Ego diligenes me diligo, magis & magis. Secundum est maior impermissio contrarij. Sunt autem contraria charitatis duo. s. timor, & cupiditas. Timor autem alius feruilis, cui opponitur amor charitatis, ut calidum frigidum, & ideo non compatiuntur se similiter. Alius initialis, cui opponitur ut extremum medio, ut calidum tepido: & ideo ex his quasi fit mistio excellentis relegatis non habitis, sed haberi possibilibus, ut in elementis contrariis in mistio conuenientibus. Ceterum si calor augetur in mistio, fortius pugnat contra frigidum, & citius praedominabitur, & ideo mistio dissoluetur, & similiter ex parte frigidum: similiter omnino in proposito. Ioan. 10. Perfecta charitas, foras mittit timorem, & econuerso. Timor initialis excrescens in quantum timor, & degenerans in feruilem, foras mittit charitatis amorem. Verum timor castus crescente charitate crescit ut eius effectus. Nam quae magis amo, magis reuereor, magis offendere uereor. Cupiditas alia mortalis, cui opponitur charitas, ut album nigro. Alia venialis, vel etiam innata, cui opponitur ut album pallido, albu & nigrum mutuo se expellunt, sed album pallido quodammodo permiscetur. Albus est ergo nigro impermissus, & albus nigro quae nigro impermissum est, sic nimirum in proposito. Aug. Concupiscentia, cui qua nati sumus, minui potest, non finiri dum viuimus. Quod si praualuerit concupiscentiae cupiditas, expellitur charitas. Matth. 25. Quoniam superabundantia iniquitatis refrigescit charitas multorum. Tertium est maior extensio actus proprii. s. dilectionis, quod signum tenet aliis paribus, aliter enim falleret. Hunc enim actum habet forma cum subiecto, charitas cum potentia: & ideo sicut virtus visiva coniuncta organo expanditur, & impeditur secundum ipsum, unde aequae bona potentia visiva in iuvene & sene, non tamen aequae vident organo impeditae, sic potentia subiecti charitatis potest ex toto ligare, & profusus non erit hic actus, ut patet in paruulo furioso & dormiente, & aliis potest occupari, vel expediri: & secundum hoc accidit maior, vel minor actus. Vnde maior est alicuius viatoris charitas charitate alicuius comprehensoris, non tamen plus diligit actum, sed aliis paribus tenet. Qui maiorem habet charitatis habitum, maioris elicit actum dilectionis: & qui magis diligit Deum siue amando eum, siue concupiscendo ipsum, magis vult, & qui magis vult, magis operatur si potest. Vnde sicut voluntas mortis est virtutum inferiorum, sic charitas omnium virtutum: vnde, Charitas patiens est, benigna est &c. Augetur autem radicatio duratione, secundum illud. Charitas autem prolicit, aut deficit. Ephes. 4. In charitate radicati &c. Radicatur potentia in charitate, & charitas in potentia, sicut est digitus in anulo, & anulus in digito. Cum igitur charitas in potentia continuat possessionem, quodammodo tendit ad faciendam praescriptam: omne, ut quo diutius influit, difficilius expelli possit. Item, motus crescit ex frequentatione. Arist. Actus desiderij suum simile, & tale additum tali fit magis tale. Item, feruor duplex est. Alius enim sensualis, vel sensibilis, qui generatur, & augetur quandoque ex dispositione complexionis, vnde aliis paribus feruentius amat sanguineus quam melancolicus. Quandoque ex reuerentia, vel nouitate actionis, vnde feruentius amat

amat nouitius, quam ipse idem prouectus. Alius in intellectualis, hanc generatur & augetur ex eo quod potentia affectiua ex pedata & libera aliquid per cognitiuum apprehendit circa amatum, ex quo irritatur, & fortificatur ad amandum, unde feruentior contemplatiuus, actio maioris charitatis, comprehensor minor viatore maiore.

CAP. XVIII. Quomodo diligendus sit Deus.

Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Diligere Deum sit actio, egrederetur a substantia mediante vi, vel potentia, quia haec tria secundum Dio. ordinate se habent substantia, virtus, & operatio. Praecipitur igitur haec actio dilectionis, secundum quod conuenit homini non Angelo proprie, qui nec cor habet, nec animam. Homo autem substantia composita essentialiter ex duobus, scilicet corpore inter cuius membra cor principale est, & spiritu, qui simplex in substantia, respectu firiduplex. Habet enim respectum ad corpus quod perficit, & viuificat, sic dicitur, anima habet respectum ad Deum, cuius imago est naturaliter: sic dicitur spiritus, vel mens, vel intellectus, & secundum hoc potest esse separata ut angelus. Tota igitur substantia hominis quodammodo obligatur, cum praecipitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: ut siue in corpore sit, siue extra: siue coniuncta anima sit, siue se parata, ad diligendum sit obligata. Sed quia inter substantiam & operationem intercedit potentia, secundum illud. 9. Metaph. Omne agens habet potentiam in qua potest. Additur tamen hic, ex omnibus viribus tuis. Luc. 10. vel ex tota fortitudine tua. Matt. 22. Et ex tota virtute tua.

CAP. XIX. Quid sit ex toto corde Deum diligere.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Corde, opere, & opere contingit mereri, & demereri: sed inter haec primum est cor, quod influit super alia in malo, & bono. Matt. 15. De corde exeunt cogitationes malae. Matt. 12. Bonus homo de bono thesauro suo profert bona. Ex corde ergo iubemur diligere, ut ordo influentiae ostendatur. Sine opere etenim sermo non diligit Ioan. 3. Charissimi non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate. psalm. 77. Dilixerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Sine amore autem cordis, casta sunt verba, & opera. 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar &c. Et si distribuero &c. Natura autem humani cordis cognata est actioni dilectionis, ut patet sex proprietatibus eius. Est enim cor in complexione calidum & siccum, haec est ignea natura, sicut naturale igni calere est, ita naturale est cordi amando ardere. Hugo. Vita cordis amor est, & ideo impossibile est ut sine amore sit cor, quod viuere quaerit. psal. 38. Concluit cor meum intra me &c. Calidum consequitur leue, & sursum mobile, sed heu, filii hominum vsque quo graui corde, graues nimirum, quia frigidi. Mat. 24. Quoniam superabundauit iniquitas. Item secundo est cor in substantia solidum, & ne facile a voluptate dissoluatur, quo contra Iudith Cor Holofernis concussus est. Item tertio quo ad formam, inferius acutum, superius latum: inferius acutum, ut ad temporalia hic & inferiora modice attingat, superius latum, ut ad caelestia dilatet affectum. Isa. 60. Mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Item quarto interius concuatum, in signum quod per creaturas sufficienter impleri non valet. Ber. Capacem quippe Dei rationale animam quicquid Deo minus est, non implebit. Item duplici motu mouetur continue, scilicet contractionis, quo expelluntur fumositates superfluae: & dilatationis, quo attrahatur aer ad mitigationem nimij caloris innati. Ex corde ergo amat, qui prudenter discernens expellit superflua & impediencia, & attrahit necessaria ad amandum adiuuantia. Augusti. Prudentia est amor, ea quibus adiuuatur, ab his quibus impeditur, prudenter discernens. Cor ergo quod est secundum Philosophum originale domicilium vitae, naturaliter excitatur praecocepto, ut suo modo cooperetur ad elicendum actum vitae gratitatis. Ioan. 3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quasi diceret. Qui non diligit, manet in morte. Est etiam secundum Arist. primum organum sentiendi, & ideo congrue primi mardari actio ab ipso, & per ipsum debet sensibilis fieri. Sed nota, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, non dimidio. Diuisio cordis causat mortem. Osee. 10. Diuisu est cor eorum, nunc interibunt.

CAP. XX. Quid sit ex tota anima diligere Deum.

Diliges dominum Deum tuum ex tota anima, oportet ergo quod sit anima. Arist. Anima est actus primus corporis

ris organici, id est, forma completa, & perfectio dans corpori esse, & vitam. Est autem duplex esse, naturale, & moris: & cum viuere viuentibus sit esse, secundum Arist. similiter duplex erit vita. Naturalis, & moralis. Primum est, & primam vitam habet corpus ab anima tamquam a sua forma substantiali & completa. Secundum esse, & secundam vitam habet anima a Deo summa & prima forma, & sui effectiue completiua. Est ergo quoddammodo Deus anima, si loqui liceat improprie. Considera ergo te, o anima, sed m quod es anima. s. in quantum habes corpus animare, & cogaris ex hoc animam tuam. Deum amare. Vide tres status tui corporis, animandi, animati, ex animis. s. status in fieri, in esse, post esse. In animando tria sunt, potentia susceptiua animae, naturalis appetitus ad habendum, virtus dispositiua organizans embrionem, & disponens tandem ad suscipiendum. Completa vero dispositio animatur corpus, & sequitur esse post fieri, & est status secundus, in quo anima adueniens corpori ut forma materiae, & ut perfectio perfectibili dat ei tria, viuere, sentire, & moueri: moueri non tantum secundum locum & situm, sed etiam secundum operationem, & nutrimentum, & augmentum. Ceterum si ex aliqua causa vel corrumpantur organa necessaria, vel soluantur harmonia in medio vnionis, soluitur vnio, & separatur anima, ex animae corpus: & est status tertius in quo corpus deterioris conditionis efficitur, quoniam esset nondum animatum amicum irreuerabiliter in vitam naturam tria praedicta. s. motum, sensum, & vitam. Et quod in primo statu tendebat naturaliter ad esse completiuum, continua dispositione relabatur nunc ad non esse continua corruptione. O anima mea, qualis es ad corpus, talis quodammodo ad te Deus tuus. Ab ipso habes in primo statu tria. Primo, potentia susceptiuam, quia sui capax es, & ab ipso solo perfectibilis es: habes & naturalem appetitum, quoniam omne incompletum appetit suum complementum, & omne imperfectum perfectibile appetit suam perfectionem, omnis materia suam formam. Habes & virtute dispositiuam. s. potentias naturales, fac ergo anima tuae vitae habendae quod facit corpus suae. Sicut per virtute dispositiuam continue sine interpollatione se disponit, ut suscipiat te suam vitam, sic tu per naturales potentias ad vitam tuam te dispone: quod si feceris, cum sufficienter te disposueris, animaberis, perfecteris, compleberis. Aug. Anima media est inter Deum & creaturas posita, conuersione ad Deum illuminatur, melioratur, & perficitur: conuersione ad creaturas obtenebratur, deterioratur, corrumpitur. Eris ergo anima in statu secundo habens a Deo tuo tria, quae da corpori tuo vitam, sensum, & motum morale. Et quandoque corpus te vult abicere, tunc liceat & tibi vitam tuam. s. Deum abicere. Quod si hoc est impossibile, fac vitam tuam. s. Deo quod corpus suae. Appete continuare coniunctionem, horre pra omnibus separationem. Io. 4. Deus charitas est &c. Ceterum si solum fuerit, quod abicit, medium vnionis spirituales harmoniae temperantia, s. charitas, & gratia non abicit te, sed abicitur a te anima tua: & tunc sequitur status tertius miserabilis profusus & longe deterior quam primus, in quo vita & sensu, & motu debito careas, & de die in diem corruptione crescente vilior has. Soluitur hic medium vnionis extrema, & contemperans charitas & gratia, cum praedominatur morbida, & distemperans concupiscentia, quae cum ex conuersione ad sensibilia nata sit in anima, ex eisdem nutritur & augmentatur, donec tandem charitati praedominetur: & sic per ipsam anima corrumpitur. Aug. Anima media inter Deum & creaturas posita &c. Miraculum est si redeat anima ad corpus quod ipsa deseruit, mirabilius quod ad animam quae ipsum deseruit redit Deus, mirabilius quidem si esset rariius, sed nunc propter frequentiam mirabile desit esse. Quae nimirum frequentia probat, quod paratior est Deus vniri animae, quae penitus non indiget, quam anima corpori quo multipliciter eget. Tali ter igitur ex anima Deus diligitur. Ber. Valde mihi amandus es domine, per quem sum, vltus, & sapio, quasi diceret anima, valde a corpore amor, quod habet ista a me. Valde ergo mihi amandus es domine, cum habeam ista potiora a te.

CAP. XXI. Quid sit diligere ex tota mente.

Diliges dominum Deum tuum ex tota mente, vel intellectu. Substantia ista quae in quantum alligatur corpori quod amat, anima dicitur secundum se ratione ab solutionis, quia separabilis est, & separata manet ut angelus, spiritus vocatur, qui spiritus a theologis mens, a philosophis intellectus vocatur. Arist. enim vocat spiritum angelicum intelligentiam in li. de causis, ut ibi. Omnis intelligentia est plena formis: spiritum humanum intellectum in lib. de animalibus, ut ibi. Solus intellectus est ab extrinsecis: quandoque etiam intellectus nominat potentiam eiusdem substantiae. Similiter mens, quandoque est nomen potentiae, quandoque autem substantiae, ut ibi. Renouamini spiritu. Opuic. S. Tho. Aquin. I. 4.

tu mentis vestrae. glo. Spiritu, qui est mens: ita nunc sumimus. Ex hac ergo substantia iubemur diligere Deum: quoniam in quantum spiritus est primo proprie diligere Deum potest. Hæc enim diuinæ imago substantiæ substantia est, aut substantiæ diuinæ imago simplex inuisibilis, & incorruptibilis, & ideo valde nobilis, omne sensibile, & omne corruptibile notabilitate, & naturali bonitate transcendens, & ipsam solum modo summum bonum & simplex inuisibile, & immutabile complectere, & perficere potest. Hoc igitur ei solummodo propter se absolute amandum, & desiderandum est. Aristot. Nam vniuersumque desiderare quod melius est. Noli ergo, o homo, noli fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & ideo inuoluntur sensibilibus, Aristot. Non habenti intellectum omnino insatiabilis est appetitus delectabilis: sed attende nobilitatem intellectualis substantiæ, & contemne sensibilia, & intellectuali bono intende clamans cum propheta. 15. Benedicam domino quia tribuit mihi intellectum.

Quid sit diligere Deum ex totis viribus.

CAP. XXII.

Dilige dominum Deum tuum, & ex omnibus viribus tuis: hoc quo ad potentiam, quæ intercedit ad actum immediate. Sunt autem tres virium differentie in homine, scilicet rationales, sensibiles, & vegetabiles. Rationales sunt proprie hominis, hæc diuiduntur in intellectum & affectum, vel aliter in voluntatem, & memoriam, & intelligentiam. Voluntas, vel affectus summum est in anima, & deo simillimum, & proximum & immediatum. In hac enim libertas, quæ cogi non potest, imperium super alias vires omnes habet. Hæc subiectum charitatis est, & ideo huius est diligere primo, & per se. Voluntate ergo Deum diligit dilectione concupiscentiæ, cum ipso vis. **Esa. 26.** Anima mea desiderauit te in nocte, hæc est bona voluntas, imo optima quæ vult summum bonum. **Luc. 2.** In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Pax eis, quia nemo dimittit quod volunt. Item, dilectione amicitie cum voluntatem tuam suæ conformas: quia amicorum est idem velle & nolle, hæc est recta voluntas. **Mar. 3.** Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Voluntas & affectus idem sunt in re. Motus autem affectus affectio est, hæc quadruplex est, scilicet spes, vel concupiscentia, gaudium, timor, & dolor. Istorum autem omnium radix est amor. Igitur si diligit dominum ex affectu dilectione concupiscentiæ, primo concupiscit & speras, vt habeas. **Psal. 83.** Concupiscit, & deficit anima mea in atria domini, sed quantum concupiscit, tantum secundo gaudes cum habueris, **Ioan. 3.** Amicus autem spon si qui stat & audit eum, gaudio gaudet &c. **Gal. 4.** Fructus spiritus, gaudium, pax. **Augustinus.** Quis bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? quantum gaudes, tantum tercio times amittere, & quarto doles si amiseris. **Greg.** Nihil sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur. **Tre. 1.** Idcirco ego plorans, & oculus meus &c. De his **Augustinus** super **Ioan.** Affectiones nostræ motus animarum sunt, cupiditas animi progressio, læticia animi diffusio, tristitia animi contractio, timor animi fuga est. Item dilectione amicitie, si diligit Deum affectu, concupiscit & vis, & appetit ei bonum, scilicet gloriam, & honorem, & similia: & magis quàm tibi, cum diligas eum plus quàm te. **Psalm. 113.** Non nobis domine, non nobis &c. Secundo quantum appetit, tantum gaudes. **Philipen. 1.** Siue per veritatem Christus, siue per occasionem annuntietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Tercio quantum gaudes, tantum times. Quarto doles tantum si vadit in contrarium, hic est zelus. **Eze. 9.** Signa Tau super frontes virorum gementium, & dolentium. Vis intellectiua diuiditur in memoriam & intelligentiam, quæ vis affectui & voluntati immediate deseruit & supponitur. Vnde & actus eius præcedit voluntatis actum, vt **Ioannes** Christum præcur sor dominum. In hac ergo, & in omnibus inferioribus viribus est dilectio, & charitas vt in signo, non vt in subiecto, & motus earum sunt charitatis imperatiue, non electiue. Igitur penes intellectum est vis inquirens incognita, scilicet ingenium, intelligens inquisita, hæc proprie intelligentia, sed vis qua conseruamus intellecta hæc est memoria. Sic igitur charitas sit in voluntate, & Deum diligit ex affectu, diligit & intellectu dilectione concupiscentiæ, vt inquiras voluntati, & affectui ingenio tuo illud summum bonum, quid sit, quomodo, & per quæ haberi possit, & si plura, per quæ facilius. Facilius enim orando quàm legendo. **Boet.** Quid nunc agendum censes, vt illius summi boni sedem inuenire mereamur? Inuocandum, inquit, omnium rerum patrem, sine quo nullum rite fundatur principium. Item, si amitti potest, quomodo conseruari oportet? **Pl. 33.** Inquirentes dominum, non minuentur omni bono, **Anselmus.**

F Excita nunc anima mea totum intellectum tuum, & cogita quantum potes quale, & quantum sit illud bonum. Secundo, vt inquisitum bonum intelligas. Tercio, intellectum in memoria conserues, vt voluntas inueniat cui affici velit. **Psalm. 144.** Memoriam abundantiam suauitatis tuæ eruſtabunt. Item, dilectione amicitie dilige ex intellectu, vt amicum inquiras ingenio si absens est. **Cantic. 3.** In lætulo meo per noctem quaſiui. **Augustinus.** Quærite quod petitis, sed ibi non est ubi quaeritis, beatam vitam quaeritis in regione mortis, non est illic. Item vt inquisitum intelligas **Ioann. 3.** Amicus spon si stat, & audit &c. Quo contra **Esa. 1.** Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. **Psalm. 141.** Considerabam ad dexteram, & videbam &c. Item intellectum in memoria reponas. **Ecclesi. 37.** Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo, nec immemor &c. Vis sensibilis diuiditur in apprehensiuam & motiuam: apprehensiuam duplex, exterior quæ in quinque sensibus, interior, scilicet imaginatio, & sensus communis. Diliges ergo ex sensibili in actibus sensuum exteriorum dupliciter, scilicet cohibendo visum, ne videat non videnda, iubendo vt videat videnda: ex auditu similiter dupliciter, & ex odoratu, gustu, & tactu. Item, in actu sensus interioris dupliciter, cohibendo imaginationem ne imaginetur non imaginanda, & præcipiendo ut imaginetur imaginanda. Si vis scire quæ sint sentienda, quæ non, nota regulam, Sensus est propter intellectum, intellectus propter effectum qui est charitatis subiectum, & immediate se habens ad summum bonum, & finem vltimum. Sicut igitur ordinatur potentia ad potentiam, sic actus ad actum, obiectum ad obiectum. Nihil ergo debet sensus recipere, quod per intellectum receptum affectum ab obiecto suo, scilicet summo bono, possit auertere. **Grego.** Non licet intueri, quod non licet concupisci. **Iob. 31.** Peppiſi fœdus cum oculis meis. **Aristo. 11.** Metu. Quædam non videre melius est, quàm videre: ea vero sensibus apprehendenda sunt, quæ licite & vtiliter imaginari possunt, & quæ imaginatio intellectui offeratur, intellectus affectui, ad actum amoris fortius eliciendum, & obiectum suum citius adipsendum. In hac via amor, & charitatis præceptum implet alia & affirmatiua, & negatiua ad sensus pertinentia, vt est illud, Si oculus tuus nequam scandalizat te, & similia. Motiua similiter duplex, interior, & ista imperans: & exterior exequens motum. Diliges igitur ex motiua exteriori, vt ex amore moueas pedes per vim gressibilem ad ambulandum debite, & ex eodem amore cohibeas ne moueantur indebite. Item, manus similiter amor moueat, & contineat: linguam etiam, & vniuersaliter membra corporis, scilicet implet charitatis præcepta pleraque decalogi & affirmatiua, & negatiua. **Honora** patrem, & matrem, **Non occidas**, **Non furtum facias**, **Non falsum testimonium dices** &c. Dilige etiam ex motiua interiori irascibili, & concupiscibili, vt irascibilem amor mansuetudine temperet, vt dissimulet dissimulanda, ne irrationabiliter irascatur, quoniam charitas non irritatur. Humilitate premar, & timeat rimenda, ne præsumptuose efferatur, quia charitas non inflatur, zelo inflammans animam: & confidentia coroboret, vt audeat audienda, ne terrore frangatur, quoniam charitas omnia sustinet, & audacem facit amor. **Augustinus.** Fortitudo est amor facile tolerans omnia propter id quod amatur. Diliges & ex concupiscibili dupliciter, scilicet cohibendo ne concupiscat quæ impediunt, iubendo vt concupiscat quæ nutriunt charitatem. **1. Cor. 12.** Non simus concupiscentes malorum. **psal. 118.** Concupiuit anima mea deſiderare iustificationes tuas in omni tempore. Diliges & ex vi vegetabili, vt ex amore ordines nutritiuam per abstinentiam, & generatiuam per continentiam: nutritiuam quidem temperabis ministrans necessitatem, ne corpus deficiat amantis animæ organum, amputans voluptatem, ne proteruiat in domini sui, scilicet spiritus, detrimentum. **Eccle. 33.** Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus seruo, id est, corpori proprio. **Ad Ro. 13.** Carnis curam ne feceritis. Generatiua quæ nunquàm bona fide mafueſcit cognata libidinis, semper suspecta est habenda charitati, quam sere facilius est uiolenter restringere, quàm imperanter domare, cui amor charitatis adhibet continentiam castitatis, quæ coniugium permittit infirmis, vt minus bonum: si post coniugium viduitatem consulit, vt magnum bonum: si minus autem virginitatem consulit, vt maius bonum. **1. Corin. 7.** Beatior autem erit, si sic permanſerit secundum consilium meum, De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus.

CAP. XXIII.

Diligendus est Deus ex tota uirtute.

Diliges dominum Deum tuum ex tota uirtute tua, **Matt. 22.** Et ibidem: Et ex tota fortitudine tua. Nota, differunt vis & virtus

Virtus, vis enim idem est quod potentia: sed secundum Philosophum, virtus est vltimum potentia, vnde equus habet vim eunpham, virtutem currendi, verum ipsa potentia vis gressibilis dicitur quasi a gradiendo, non a currendo. Quælibet igitur potentia habet vltimum, & ideo uirtutem & fortitudinem, quæ licet secundum rem idem sint, tamen distingui secundum rationem possumus, vt sit virtus vltimum potentia ad agendum, & fortitudo vltimum potentia ad sustinendum. Diliges ergo dominum non tantum ex vi, sed etiam ex uirtute, cum diligendo & laborando experiris ex vi, sed etiam ex uirtute, quæ si in hoc summo & vltimo termino actum summum potentia, quæ si in hoc summo & vltimo termino actum dilectionis semper continuas, tunc non tantum ex uirtute, sed etiam ex tota uirtute diligeres. Verum hoc uix non est, nec esse potest. Igitur vt uides, potentia secundum aliquid quod potest, etiam minimum potentia est, vel vis: secundum autem summum vel maximum quod potest, virtus est. Inter vim & uirtutem quantum proficias uideris, quia & si nec modum diligendi ex uirtute in uia contingat attingere, contingit tamen magis & magis propinquare, secundum quod in maioribus & pluribus actibus uirtutes studeris exercere, vt proponas cum propheta de futuro dicens. Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi: & moriturus gloriatur cum Iacob de præterito dicens. Nostri quod totis uirtutibus meis seruierim tibi. Pone ergo te in terminis extensionem potentia, vt re. mi. fa. sol. la. Totum hoc extensum potentia, vel vis est, solum, la, uirtus est. In hac spirituali musica potentiarum quantum actiones diuidua, & erubescit semper in grauius & infirmis Deo sol. fa. re, cum uideris multos in seruitio diaboli etiam quasi uoces nutare, qui non tantum, la, tenent ut faciant totum quod possunt, sed mutant ascendunt, & cum diaboli adiutorio faciunt quodammodo plusquam possunt. Hierer. P lus fecit quam potuit, propterea perit. **Esa. 48.** Superbia eius, & arrogantia eius plusquam fortitudo eius, eo quod non sit iuxta eam uirtus eius, **Q** Simon dormis, & Iudas non dormit, sed festinat.

Diligere ex tota fortitudine quid sit.

CAP. XXIII.

Diliges dominum ex tota fortitudine tua. **Aristo.** Nullus magis sustinet terribilia quàm fortis. **Augustinus.** Fortitudo est amor facile tolerans omnia propter id quod amatur, qui omnia dixit, nihil excepit. **Quinque** autem distinguit **Aristo** terribilia, scilicet malam opinionem, inopiam, ægritudinem, inimicitiam, mortem vltimum & maximum, & in hoc sustinendo proprie patet fortitudo. Diliges ergo dominum Deum tuum fortiter, primo vt pro ipso sustineas: inopiam rerum, si oportuerit. **Can. 8.** Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro charitate, quasi nihil despiciet eam. **Matth. 5.** Inuenta sapiens negotiator vna pretiosa margarita vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Sic fortis ille omnia arbitrabatur vt stercora, vt Christum lucrifaceret. **Philip. 3.** Nondum fortiter, sed heu nimis debilitate diligit Deum, quia uult peccando perdere Christum summum bonum, quod modicum corruptibilis substantiæ necessarium periturum. Item diligit Deum fortiter, studendo, si oportebit, malam opinionem, & infamiam patienter sustinere cum illo qui dixit. Mihi autem pro minimo est vt a uobis iudicer, aut ab humano die per infamiam & bonam famam. Nisi sic fortis fueris, detractorem falso te fama priuantem & de infamia maculantem, amare vix poteris, quem tamen nisi diligas, manes in morte. Item, diliges Deum fortiter sustinendo pro ipso, si oportet, inimicitiam & damnum fauoris, omnes in Deo habeas amicos generaliter, quosdam & specialiter: sed inter hæc Deum diliges fortiter, vt pro nullius amicitia generali, vel speciali acquirenda, ipsum offendas. Non sic fortiter diligit Adam qui offendit Deum propter Euam. **Augustinus.** Amicabili quadam beneuolentia plerumque fit vt offendatur Deus, ne offendatur amicus: sed qui amat patrem, aut matrem, filium aut filiam super me, non est me dignus. Item, diliges dominum fortiter sustinendo pro ipso ægritudinem: hic iam agitur in personam. Vocatur autem ægritudo omne incommodum corporis citra mortem. Fortiter uersus mel diligit, a quo nec uerberibus si immineant, nec spinis si interpositæ sibi obuiant, auelli poterit: sic Deum fortiter dilexerunt, & diligunt, qui cum Apostolo dixerunt & dicunt. Quis nos separabit a charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an gladius &c. Item vltimo Deum fortiter diliges, mortem pro ipso si oportuerit, imo si locus fuerit, sustinendo, hoc est proprie ex fortitudine diligere. **Cant. 8.** Fortis est vt mors dilectio. **Io. 15.** Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Certus sum, inquit ille, quæ neque mors, neque uita poterunt nos separare a charitate Dei. De hoc **Ber. Dicit** christiane a Christo quomodo diligas Christum, dicit amare dulciter, prudenter, & fortiter: dulciter ne illectus, prudenter ne deceptus, fortiter ne oppressus ab amore Christi auertaris. Postumus ergo et debe

Mus nunc in uia diligere dominum Deum nostrum ex corde et anima, ex mente & intellectu, quæ comprehendunt totam compositionem diligentis substantiam: et ex uirtute, et ex virtute, et ex fortitudine, quæ comprehendunt substantiam potentiam. Postumus quidem diligere, sed ex parte, quæ imperfectio essentialis est statui uis, sed totum et omne quæ secundum Aristot. idem sunt quod perfectum est, possibile et debita sunt patria. Nam cum uenerit quod perfectum est, euacabitur quod ex parte est. Propterea **Augustinus** dicit hoc præceptum non impleri in uia, sed in patria. Datum tamen est uiatoribus, ut suo modo impleant, & sciant quo tendere debeant, quia non recte curritur, si quo currendum est, nesciatur.

Quare in uia nec Deum uidere, nec plene in ipso possimus delectari.

CAP. XXV.

Intellectus in uiatore non potest Deum, quàmuis sit præsens, uidere in essentia propter suam debilitatem, quæ causatur ex tribus, scilicet conditione naturæ. Nam ordo est inter esse primum, scilicet naturæ, et esse ultimum quod est esse gloria, ubi et intercedit esse gratia. Quia igitur creaturam rationalem creauit Deus talem, quæ beatitudinem haberet ex meritis, non ex natura, cum in uisione essentia beatitudo consistat & fruitio, non potest ad hoc natura intellectus de se, & ideo per gratiam eleuatur in uia plus & plus, ut per gloriam consummatus plene uideat in patria in hoc communicat nobiscum intellectus angelicus in statu naturæ, licet maior sit sua naturalis cognitio quàm nostra. Item, ex unione ad corpus. Licet enim non sit alligatus organo per quod agit, tamen propter unionem permittitur quodammodo phantasia. **Aristo.** Dispositio intellectus qui est in anima, ad illud quod est in naturas ualde manifestum, similis est dispositioni oculorum uel peritiosis ad lucem solis. In hoc communicat nobiscum primum homo pro primo statu, tamen semper quod nobilior erat corpus, cui erat unitus, eo minus impediatur intellectus. **Sapient. 9.** Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrenam inhabitatio sensum multa cogitantem. Item & tenebra claustræ, quæ quantulumcumque minima impedit, quia intellectum illi luci improporcionabilem reddit. **Aug.** Summum bonum non nisi purgatissimis membris conseruitur. Igitur anima separata a corpore, uel reunita eidem incorruptibili, & non impediatur munda ab omni tenebra, etiam ueniali, eleuata per gratiam potest dominum uidere per essentiam.

De dilectione affectus circa Deum.

CAP. XXVI.

Sicut Deus prima ueritas est obiectum intellectus & finis, & ideo quies eius, sic Deus summum bonum est obiectum, & finis affectus, & quies, quod bonum cum sit præsens affectui, quia ubique, tamen affectus modo non delectatur usque ad quietem, sed parum. Causa huius triplex. Imperfectio ex conditione naturæ, ex qua est improporcionabilis per naturam, nisi eleuetur super se, & perficiatur per gratiam creatam, scilicet charitatem, vt intellectus per fidem: & hoc est, quia creatus est quasi circa finem, per meritum ascensus in finem. Item, alligatio ad corpus an i male, in quo anima mouens secundum indigentiam eius, & consequens in termino motus delectationem sensibilem & naturalem, retrahitur & impeditur, ne tota uirtute moueat potentias superiores ad sua obiecta, & ideo minus consequitur delectationem spiritualem. **Grego.** Tanto quisque a superno amore disungitur, quanto inferius delectatur. **Augustinus.** Cætera creatura uileſcat, vt creator in corde dulcescat. Item, infectio culpæ, quæ relinquit in affectu quasi contrariam qualitatem: quod patet sic. Corpus, quia animale, concupiscit præter spiritum: sed quia infectum & uictum concupiscit aduersus spiritum, ex primo est delectatio naturalis, quæ clausa terminis suis non est mala, nec illicita, sed necessaria & debita: ex secundo est delectatio immaturalis ex adptione superflui & uoluptatis, non tatum necessitatis, hæc quandoque uenialis, quandoque mortalis. Hinc palatus affectus inficitur, ne Deo delectabiliter pascatur. **Augustinus.** Palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis. Primum commune nobis & angelis in primo statu: secundum, nobis, & adde in primo statu: tertium proprium huic statui, scilicet naturæ lapſæ. Primum impedimentum tollitur a charitate, secundum a morte, quia licet anima in resurrectione ueniat denuo corpore, non tamen anima li. Tertium habet duo, scilicet substantiam culpæ, & uestigia, uel reliquias: reliquias expurgantur per pœnam, substantia a charitate, uel gratiam. Sed substantiam delectationis moralis tollit etiam charitas minima, uenialis autem perfecta, & magis le-

cundum quod magis perfecta. Est autem secundum Philosophu delectatio coniunctio conuenientis cum conuenienti, & ideo maior delectatio tripliciter, vel quia magis coniungitur cum magis conuenienti, vel propter vtrumque. Est autem delectatio in Deo alia naturalis, alia gratuita. Naturalis sequitur cognitionem naturalem, gratuita gratuitam. Inueniuntur patet ex his, quare delectatione naturali vnus angelus alio, angelus homine, vnus homo alio actualiter in Deo magis delectetur, & quare in Deo delectari possit creatura rationalis, & non irrationalis, cum tamen summum bonum essentialiter sit in vtraque indissimiliter quo ad se, licet dissimiliter particeps. Boe. Omne receptum est in recipiente per modum recipientis, no per modum recepti Aristot. Primum vno modo se habet ad omnia, sed non omnia similiter se ad ipsum. Ex his similiter patet cõferenti, quare delectatione gratuita magis delectetur in Deo actualiter minimus cõprehensor, quam maximus viator in quantum talis: magis actualiter imperfectus liber & sine uenialibus, quam perfectus occupatus & contra habens venialia.

CAP. XXVII.

De diuersitate vidensum Deum.

Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sicut ergo lux corporalis per se ipsam visibilis indissimiliter lucet vbique, quam tamen quædam vident, quædam non vident diuersitatis causa in ipsis existente, non in luce, similiter Deum non videntium, quoniam sunt differentia. Non videt lapis, & omne insensibile, cui tamen lux præsens est: item catulus ante diem non videt dormiens, vel aliter oculos clausos habens: item cæcus: quinto talpa. In lapide non vidente nec aptitudo, nec potentia, nec pœna de non videndo. In catulo & talpa aptitudo, sed non potentia exquisita, expedita scilicet, nec pœna, sed differenter absque potentia, quia catulo ad tempus, talpæ semper, in dormiente aptitudo & potentia, sed non pœna, in cæco aptitudo & pœna, sed non potentia, scilicet expedita. Thobias. 5. Quale mihi gaudium est, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non viderem. Lux enim oculorum lætificat animam, sic Deum verum solem. Primam lucem vbique fulgentem indissimiliter quantum in se est, non videt creatura irrationalis, vt lapis: anima vel intellectus paruuli nascens, vt catulus: sine baptismo moriens vt talpa: adulti peccatoris viatoris, vt dormiens expersificabilis: damnati vt cæcus. Videntium vero lucem alia vident ipsum in fonte, scilicet solem in sua sphaera, vt aquila, alia tantum in subiecta natura, scilicet aere, vel corpore resplendente, similiter contingit videre Deum. Primum proprium est comprehensum, qui vident Deum facie ad faciem in sua essentia: secundum viatorum, qui vident per speculum & similitudinem. Videre autem corporale egreditur non a potentia visiva tantum, nec ab organo corporali tantum, sed a coniuncto ab organo materialiter, a potentia formaliter. Melius igitur videre est tripliciter, vel propter melius organum, vt linc quam homo, iuuenis quam senex, vel propter meliorem potetiam similiter, sic melius homo quam brutum etiam linc, vel propter vtrumque, similiter est de intellectu Deum. Nota igitur regulas. Ex æqualibus causis æquales effectus, ex inæqualibus inæquales. Regula in comparatione ad cognoscendum Deum, Præminetia in gratia est præminetia simpliciter, in natura secundum quid. Videre igitur Deum non est gratia tantum, sed nec natura tantum, sed nature vel intellectus gratificati. In quibus duobus, scilicet natura & gratia, æquale maius & minus faciunt multas differentias videtur. Verbi gratia. Petrus cõparatus ad aliud, aut æqualis est in vtroque, aut inæqualis in vtroque, aut partim æqualis, partim inæqualis. Secundum quid, mēbrū habet quatuor differentias, nam cui Petrus est inæqualis in vtroque, aut est in vtroque maior, aut in vtroque minor, aut maior in naturalibus & minor in gratuitis: aut e conuerso, maior in gratuitis & minor in naturalibus. Tertium similiter quatuor. Nam cui Petrus est partim æqualis, partim inæqualis, aut est æqualis in naturalibus & maior in gratuitis, aut æqualis in naturalibus & minor in gratuitis, aut æqualis in naturalibus & minor in gratuitis, aut æqualis in naturalibus, & secundum hoc differunt visiones & viatorum, & comprehensum: hoc patere potest aliquantulum in proportione supposita. Sed nota, nobilitas intellectus alia essentialiter a creatore in dita absolute secundum quod vnus angelus excellit alium, & vna anima aliam naturaliter: alia accidentaliter, hæc duplex. Vna ex unione ad corpus nobilior, unde Aristoteles. Anima coniuncta corpori complexiones corporis imitatur. Acutius enim quidam in vere, quidam in ætate, quidam in hyeme speculantur, secundum instrumenti complexionem. Arist. Fortes carne, duri mente: molles autem carne, bene apti mente. Alia ex vfu, vel actu quo acquisita est ars, vel habitus perficiens potentiam intellectus, utraque accidentaliter nobilitas vtrius est, & sicut opinamur, euacuabitur in patria cum corpus glorificabitur, & acquisita scientia destruetur.

tur, & remanebit sola nobilitas prima per gratiam perfecta, & habitus gloriae de nouo infusus in patria consummata. Nota, charitas aufert omne peccatum. Salomon. Vniuersa delicta operit charitas. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinē peccatorū. Vel confert oem meritū. Si linguis hominum loquar & angelorum. Hiero. Quilibet motus eius valet regnū calorū, Qui dederit calicē aque frigidæ &c. Facit participare omne bonū per compassionē & gratitudinem, vel est finis omnium præceptorum. Finis præcepti est charitas de corde puro. Vel est summum donorum &c. Augustinus. Nullum donum maius est charitate, hoc solum est quod diuidit inter alios regni, & filios perditionis. Dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil profunt. Vel est effectus sacramenti sacramentorum. Corpus enim suum dedit nobis in augmentum charitatis: vel denominatur a summo choro angelorum, vel est actiua in summum bonum.

DE DECEM GRADIBVS AMORIS, SECVNDVM BERNARDVM.



T dicit Bernardus Magna res est amor, sed sunt in eo gradus. Loquendo ergo aliquantulum magis moraliter quam realiter, decem amoris gradus distingui potest. Primo, in quo facit languere utiliter. Secundus, in quo querere incessanter. Tertius, in quo operari indefinenter. Quartus, in quo iustinare infatigabiliter. Quintus, in quo appetere impatienter. Sextus, in quo currere velociter. Septimus, in quo audere uehementer. Octauus, in quo stringere inamissibiliter. Nonus, in quo ardere suauiter. Decimus, in quo assimilari totaliter. Est igitur primus gradus, in quo charitas facit languere utiliter. Cantic. 5. Nuntiate dilecto, quia amore lægæo. Super hunc gradum anima pedem affectus ponit, cum primo amare Deum incipiens a peccato languescit, uerum infirmitas hæc non est ad mortem, nisi forte ad mortem mortis, scilicet peccati mortalis. O infirmitas. glo. non periculosa. Libenter ergo cum Apostolo glorior in infirmitatibus meis. Nimirum utilis infirmitas hæc multipliciter. Primo, quia animæ aufert gressum ad illicita. Secundo, mutat situm vt iaceat prona per humilitatem, quæ stat erecta per elationem. Tertio, mutat gustum vt amare faciat animæ peccatum quod ante libuit, sapiat aliquantulum summum bonum quod ante non sapuit. Item, mutat pulsum in brachio operis, cuius causa est spiritualis mutatio cordis. Cantic. 8. Pone me vt signaculum super brachium tuum. Igitur per brachium deo de datur iudicium. Item, mutat vultum. Poeta, Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti. Hic vtrique mutatio dextere excelli omnis nature creatæ virtutem excellens, & ad illum solum pertinens, qui pluuiam voluntariam gratiæ segregabit hæreditati suæ vt infirmetur, & ipse perficiet eam, quoniam virtus in infirmitate perficitur.

Secundus Gradus.

Secundus gradus est, in quo facit querere incessanter. Gregorius. Vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. Super hunc gradum pedem anima ponit, cum per infirmitatem prius mutata Deum quem quæsiuit aliquantulum in lecto ægritudinis, conualescens ad bonum frequenti & diligenti discursu rationis inquirat dicens. In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligat anima mea: quæsiui infirma infirmiter, surgam & circumibit vnitatem totam creaturæ vniuersitatem, per uicos & plateas quæram quem diligit anima mea. psal. 140. Quærite faciem eius semper, semper quærite, sed non inuenietis vbique. Aug. Quærite quod quæritis, sed ibi non inuenietis ubi quæritis: beatam uitam quæritis in regione mortis, non est illic, quomodo enim beata, ubi nec uita? O anima mea, si sapiēter, & cum hoc diligenter quæres, hoc tribus signis ostenderes, primo quia lumē peteres, ne tenebris impedieris. psal. 66. Deus miseretur nostri, & benedictat nobis, illuminet vultum suum super nos, & miseretur nostri, vt cognoscamus in terram uiam suam. Secundo, scientes interrogares, vt ad inueniendum ex pedieris. Matth. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? Cantic. 3. Inueniunt me vigilans, num quem diligit anima mea vidistis? Tertio in nullo, quod a requisito aliud est, susteres, sed sine mora transiens ad aliud occurros proiiceres, donec tandem quæsitum inuenires, vt illa quæ inclinauit se, & uidens in monumento dilecti sui etiam angelos, nec alloquitur ipsos, nec diu intuetur, sed respondens interrogantibus breuiter ab ipsis se auerit, & sequitur. Et conuersa Maria vidit Iesum stantem. Cantic. 3. Paululum cum per transieram eos, inueni quem diligit anima mea.

Tertius

Tertius gradus.

Tertius gradus est, in quo amor facit operari indefinenter. Gregorius. Nunc est amor Dei otiosus. Operatur. n. magna, si est si autem operari renuit, amor non est, nimirum, Probatio dilectionis exhibitio est operis. Beatus uir, inquit propheta, qui timet Deum in mandatis eius cupit nimis psal. 111. si vult nimis qui timet, quātū uolet in mandatis qui amat? Dilectio. n. primogenita est filia gratiæ, & iō prior & potior timore. Ego, inquit, mater pulchre dilectionis, & deinde timoris. Timor ergo amorē sequit, vt posterior dignitate priorem, & tamen qui timet, cupit nimis in mandatis opere implēdis. Amor ergo amplius uolet & amplius facit. Nec primus quidem gradus sine opere est penitus, sed valde dissimilis huic. Super hunc enim gradum anima proprie pedem ponit tripliciter, cum operatur magna & reputat parua, operatur multa & reputat pauca, operatur diu & reputat breue, & videntur ei pauci dies præ amoris magnitudine. Bernardus. Labor meus vix est vnus horæ, & si plus est, non sentio præ amore. Nec mirum si amor multa opera pauca reputet, cum in mandatis & si multa faciat, plura tamen cupiat, quoniam in mandatis eius cupit nimis. Si punctus ad omnia haberet concupiscentiam ad quæ habet potentiam, non reputaret multas de se fluentes centum, vel mille lineas, cum habeat potentiam ad infinitas, ceterum amor vultior est quàm potentior. Nec mirum si non reputet amor opus magnum, non amanti enim aliqui magnū est amanti nihil. Seneca. Cogitare præter animum principaliter nihil est mirabile, cum magno nihil est magnum, magnum autem est qui magnum amorem habet. Ber. Qui magnam habet charitatem magnum est, qui modicam modicus est, qui nullam nullus est. Aug. Nihil maius est animo habente charitatem, præter eū qui dedit charitatem. Nec mirum si non reputet se amor diu feruile, etiam multo elapso tempore, cum hoc appetat semper & sine fine facere. Nam in comparatione æui omne tempus est sine fine punctus. Vbi nūc sunt qui in hoc tertio gradu pedem ponunt, qui non in hoc tertio gradu deficient: pauca tamē est charitas, quæ opera sua numerat, vt multa parua quæ ponde rat, vt magna vel difficilia: breuis amor qui mensurat vt longa, sed uos qui tertium gradum calcatis, cum omnia bene feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Desidia quippe, vt dicit Gregorius, facit in opere bono minor amor Dei, fraudem minus amor sui, sed & si non sit desidia in operando, caueatur superbia in reputando.

Quartus gradus.

Quartus gradus est, in quo amor facit sustinere infatigabiliter. Aug. Omnia grauiā & immania facilia & prope nulla facit amor. gloss. super illud. Ioan. 21. Ducet te quo tu nō vis, quantumque sit molestia mortis, vincit eam uis amoris. Mors secundum Aristot. vltimum est & maximum inter terribilia & sustinenda. Igitur si vincit amor mortem, & infatigabiliter sustinet, quanto magis ea quæ circa mortē. Verum hic gradus eleua tus valde & prædictis satis altior, & ideo ascensu rarior. Nā & ille præcipuus amator quia omnia relinquat bene respōdens, clauiger deputatus fuerat, in montem ascenderat, in hoc gradu stare se credit. Paratus sum, inquit, tecum in carcerē & in mortem ire, sed eadem nocte patuit, quod nondum in eo pedem posuerat: probatio quidem dilectionis exhibitio est operis, sed ualidior probatio sustinentia tribulationis. In hoc gradu existentis domini specialiter semper meminit. Hiero. 2. Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam & charitatē desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, meminit inquam, & uisit hic amicum. psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione, vtrique gradus ille utilis est & necessarius, quia secundum Aristot. difficile facili magis eligendum. Magis enim amamus, cum habemus quod non est facile sumere.

Quintus gradus.

Quintus gradus amoris est, in quo facit appetere impatienter. Hiero. Hoc habet impatientis amor, ut quod desiderat semper inuenire se credat. Amor impatientis non accipit ex difficultate remediū, neque ex impossibilitate solatiū. Amor impatientis, quod amat non potest videre. Nimirum enim ubi amor, ibi oculus, sicut in naturalibus appetitus uehementiam causat inanitiō & prægustatio. Stomachus enim sentiens se exinanitum appetit, quod si cibis appetibilis fuerit aliquantulum prægustatus, irritatur appetitus amplius: sic aia exinanita a bono sensibili & mutabili, & prægustans aliquantulum bonum immutabilem pedem cum impetu eleuans de quarto gradu quintū cogitur et impatienter appetere, secundum illud. Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esuriēt, imo hic nō tantum esurit, sed & bolissimum patitur summi boni

hiat & inhiat, concupiscit & deficit. psal. 83. Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Accipe Rachelem impatiens desiderii exēplar. Da mihi inquit liberos, alioquin morior, præ impatientia flentes uidi, morientes uidi me non memini, quid uita carnis, quid molestius morte? None ergo impatienter desiderat, qui minatur etiam uitam abicere, si desideriu non obtineat, malens non esse, quàm sine eo quod appetit esse, & se, quàm illo carere, sed uide anima mea, mori uult illa, nisi detur quod quando datum fuerit morietur, mortua est enim in partu Benjamin. Cum quanta ergo impatientia & uehementia tibi est appetendum, quo dato non morieris, sed uiues in æternum. Dicat ergo laudabiliter in hoc gradu impatientis anima, summum bonū melius es tu mihi, quàm decem filii. Da ergo te mihi, alioquin moriar.

Sextus gradus.

In sexto gradu facit currere uelociter. Bernardus. Qui amat ardentius, currit uelocius, & apprehendit citius. Nā qui in quinto gradu famem patiuntur ut canes, restat ut sex tum ascendant & circumueant ciuitatem, totum scilicet uniuersum, nec tantum circumueant, sed circumcurrant, ut in creaturis moram nō faciāt, sed post creatorem discurrant. Ad hunc gradum pertinet illud psal. 190. Quemadmodū desiderat ceruus ad fontem aquarum sita desiderato aia mea &c. Velox est ceruus, piger asinus, desiderat ergo ut asinus ille, de quo in Prou. 22. Desideria occidunt pigru, desiderat ut ceruus ille qui dicit, Cucurri in siti, sed quō cucurristi respondit, sine iniquitate cucurri direxi. Directus autem est cursus a summo deorsum, vel ab imo sursum. Exultauit enim quidem ad currendam uiam, a sum. cœ. eg. e. & occ. e. Igitur si desideraueris ut ceruus ad fontes aquarū, si in hoc desiderio quasi in siti cucurris, & dixeris a summo usque deorsum quinq; in genere inuenies differentias substantiarum, quasi quinq; fontes aquarum, scilicet corpus quintum, quod quinta essentia a Philo phis dicitur, sub qua elementū ignis, sub quo aer, sub quo aqua, sub qua terra. Primus fons limpidiſſimus, altissimus turbidissimus: hos si transcurreris uelociter, & cursum currēs direxeris ab imo sursum, inuenies alia quinq; genera substantiarum, uelut quinq; que fontes aquarum, primo mistum, secundo uegetabile, tertio sensibile, quarto rationale, quinto substantiam separatam, scilicet intelligentiam, uel angelum. Primus turbidissimus, ultimus limpidiſſimus, si in hoc gradu fueris, nusquam cum mora bibes, sed subito gustu quodammodo probans & ex periens, quia summum bonum non sunt, & ideo siti tuæ non sufficiunt, transibis & dices. Situit anima mea ad Deum fontem uiuum.

Primus fons



Primus fons a summo bono deorsum directe currenti occurrens est corpus quintum in quatuor cælos distinctum, scilicet empyreum, christallinum, sydereum, & cælum planetarum. Igitur ut dicit Aristot. Substantia materia cum forma causa est omnium actuum & passionum. Fons igitur dicitur metaphorice ois substantia, cum de ipsa fluunt accidentia, ut de causa effectus, de fonte riuus. Ad primi igitur fontis superficiem philosophi uenerūt, fundum non inueniunt, quia christallinum & empyreum igno rauerunt. De ipso tamen quod inueniunt, biberunt de riuulis accidentium ex substantia fonte fluentium diuersas scientias in intellectu potabiles hausserunt, & de unico riuulo motus huius substantiæ & partium eius bibit Ptolomæus Astronomiam hauriens mathematicæ. Aristoteles scientiam libri de cælo & mundo hauriens physice. Verum quia omnia disposita sunt in numero pondere & mensura, Euclides in substantia & ista & alia considerans quantitatem continuum mensuræ abstraxit mathematicæ & hausit scientiam geometricæ. Alius autem ad riuulum discretæ quantitatis intellectum posuit, & de re: u numero, arithmetica bibit. Alius gerosius, scilicet proportionem leuitatis & grauitatis & harmoniam proportionalis substantiæ distrahere didicit, & musicam bibit de pondere. Biberunt omnes hi de multis aliqua & consopiti sunt, fatiati non sunt. Impossibile enim est humano intellectui per scientiam creaturæ satisfieri. Veruntamen & parum est, quod biberunt respectu eius quod dimiserunt, quia nec Geometæ dimensum est cæli altitudinem, nec Arithmeticus dinumerauit stellarum multitudinem. Ceterum de christallino non gustauerunt, cum & ipsum sydereo con tiguum in substantia sit, & ideo sine uirtute & operatione nō sit, & aliis accidentibus sensibilibus, & ideo intellectui potabilibus. Prorsus autem indigni fuerunt attingere fontis fundum limpidiſſimū, scilicet empyreum a face materiæ inter omnia corpora puratissimum, quod sit tamen positione vltimum, & ideo locans non locatum. Nam primum nobilitate summum sine emanationibus non est, sed effluit uirtute sua, etiam vltimo ad substantiam

terre centri punctum. A risto. Omnis causa primaria plus est influens super causam, quam causa secundaria vniuersalis. Ceterum totum hoc finitum est, quia creatum est, & ideo intellectui sufficere non potest, quia solo Deo infinito ente perfici natus est: ex quo concludo, quod si totus fons iste cum omnibus suis riuulis totaliter in fauces animæ Deum sitientis flueret, sitim eius nec ad modum guttæ extingueret. Stare ergo ibi non potest, sed vltimus currit in siti: sed ex quo hic remedium sitis non inuenit, currit deorsum & dirigit, & ad alium fontem venit.

Secundus fons.

Secundus fons huic cōtinguus, & ab ipso influentiam virtutis recipiens, nec tantum proprios, sed & primi fontis riuulos super inferiores fontes influens, est substantia ignis cum accidentibus ab ipsa deriuatis, valde quidem nobilis, sed valde inferior primo vt positione, sic & substantiali nobilitate, quantitate, & virtute, & breuiter omnibus accidentium riuulis valde dissimilis. Nihilominus tamen etiam de hoc fonte naturales philosophi gustauerunt, qui naturalia ignis accidentia ex substantia manantia aliqua aliquantulum perciperunt, & sitim inquisitionis quodammodo etiam calore ignis refrigerauerunt, & quod biberant digerentes, aliqua de igne scripserunt, quod calidus, splendidus, & læuis, & sursum mobilis inter elementa subtilissimus, vt acutissimus, quia virtuosissimus loco & nobilitate supremus: aliqui sitibus ad non contenti venis accidentium inuestigantes caput, & principium venarum ex partibus essentialibus, scilicet materia & forma, ipsum componi intellectu viderunt, alii in partes quantitativas ipsam fontis substantiam diuidentes, hoc cælum in ipso igneum & olympium distinxerunt. Sed & quidam non tantum biberunt, quinimo & in fonte isto submersi sunt, qui igne pro Deo coluerunt, sicut in primo fonte quidam qui solem & lunam, vel gyrum stellarum rectores terrarum Deos putauerunt. Venit ergo etiam ad hunc fontem in directo cursu suo anima, sitiens respicit, sed respuit, non sitit talia, & ideo non moratur, sed cogente siti ad alia currit, sed directe currit, & ideo ad tertium fontem venit.

Tertius fons secundo contiguus, sed inferior ipso & in se, & in riuus est elementum aeris cum suorum accidentium riuulis, qui quanto nobis vicinior, tanto ad hauriendum facilius: ceterum fons iste non tam nobilis quam necessarius & vtilis, nimirum est substantia, sine qua uiuere non possunt animalia. Hæc est enim que introcedit ad habendum vitalem flatum, cedit ad incessum, introcedit ad sensum, circumcedit ad locum: & cū fons de eodem foramine aquas contrarias non solet emanare, mirabiliter in hoc fonte secundum diuersam necessitatem bibentium diuersificantur riuuli accidentium. Nam cum sit semper naturaliter calidus, sit quandoque actualiter nunc calidus, nunc frigidus, vt æstatem & hyemem habeamus, & eodem tempore simul, sed in diuersis partibus suis hic calidus, hic frigidus sit quandoque tenebrosus, quandoque luminosus, vt diem & noctem habeamus, vt utroque tempore nunc subtilior, & ideo clarius & effectiue lætior, nunc grossior & obscurior, & ideo tristior. Fit quandoque quietus & tranquillus, quandoque concitus & repestuosus, vt impressio in ipso generabilis, nives scilicet & imbres quandoque habeamus, quandoque careamus. Dudum ad hunc fontem Aristoteles aperiebat, vt potaret antequam secundum & tertium librum meteororum ebiberet. Sed illi in fonte hoc de quantitate riuulo gustauerunt, qui cælum aereum, & cælum æthereum distinxerunt. Sunt multa ualde alia in hoc fonte, quæ intellectus bibit post inquisitionem inueniendo, & corpus realiter vtens imbibit naturaliter delectando, sed & quandoque inebriatur cum in his libidine delectatur. Ad hunc ergo fontem in cursu suo ueniens anima sitiens, corpori quidem suo uelut equo indulget potum necessarium, sed designatur vt Iacob cū equo bibere, & ideo festinat transcurrere, cum sitiat fontem viuum.

Quartus fons, a quo & omnes alii metaphorice mutant nomen fontis, est substantia aquæ quæ contiguatur aeri superius & terre inferius, cuius naturam & nobilitatem in accidentibus manifestat locus eius, & ita ex his duabus ripis cognoscitur fontis fluxus, de cuius riuulis naturalibus bibit realiter animale corpus utendo: sed de accidentibus a substantia manantibus bibit figuratim intellectus, post sitim inuestigationis in cognitione delectando. De quo aliquantulum Aristoteles biberat, cui licet patet in 2. meteororum maris & luminum fluxus influxat. Si tuiit etiam huius fontis riuulos, qui inuestigauerat quomodo sit aqua diaphana per naturam in proprio loco spherica, per figuram fluxibilis, & ideo omnium liquidabilium primordiale principium male terminabilis proprio termino, bene alieno, habilis ad recipiendum impressiones magis quam ad retinendum, secundum qualitates primas frigida & humida, & ideo proprium appetibile sitis. Est enim sitis, vt ipse distinat, appetitus frigidi & hu-

midii. Item quod ignis extinctiua, sordium purgatiua, vegetabilium irrigatiua, natatiliū proprie cōtentiua. Qui nimirum fons plus aliis fontibus ripas suas transiens, venas terre penetrat vt subtilior & virtuosior, non ut grauior, & per uirtutem corporis quinti tractus sursum aliam ripam uiolenter itans sit, aerem intrans ut fortior, non ut leuior, ibidem uel in natura fontis illius mutatus aer efficitur, uel peregrinationis suæ signa referens in forma niuis, uel grandinis, uel alietius impressiois ad propria reuertitur. Bibant hæc qui non sitiant alia, sed transcurrat, hæc & similia Deum fontem uiuum sitiens anima.

Equitur hunc fontem quintus & loco, & natura ultimus omnium fontium turbulentissimus: hoc est elementum terra quod secundum Aristoteles minimum habet de specie, & plurimum de materia, & ideo fax elementorum omnium reputatur. Sine niuis tamen hic fons non est, quia substantia creata sine accidentibus nulla est. De quibus riuulis Aristoteles aliquid gustare curauit, cum in libro meteororum terræ motu inuestigauit. Verum multi quasi substantiam fontis quantumcunque sæculatam glutine conantur, qui terræ non tantum intellectu gustantes, sed & toto affectu haurientes bibunt, nec satiantur, sed ad ultimum suffocantur. Absit, absit ab anima hæc facies non dico gustare, sed uel respicere, quæ fontem uiuum cœpit, Deum scilicet tæto cursu inquirere.

Is decursus, quia fontem viuum anima non inuenit, os patitur dilatare potus & ex uehementia cursus sitis crescit, sed & ex siti cursus intenditur natura, quo amplius sitit, uehementius currere incipit. Non stat ergo anima, sed continuatur cursum, & ab imo diligit sursum, cui ascendenti primum occurrit fons primus nobilis ualde, scilicet substantia misti, in quo fluunt omnes fontes prædicti, elementa quatuor secundum substantiam, quinta essentia secundum uirtutem: quoniam elementa cum sint contraria in misto, non fœderarentur nisi per naturam lucis conciliarentur. Hic tunc quamuis unus generis, multis tamen conitit ex partibus, quæ partes sunt aurum, argentum, & omnia mineralia, & generaliter singula mista, quis autem inuestigabit omnia? Quod si propter infinitatem non contingit etiam dudum haurientes exhaurire species mistorum, quanto minus riuulos accidentium, cum multa ualde & pene innumera sint accidentia singulorum? Nihilominus tamen ad hunc fontem potandum, sed non epotandum tres celebres potatores accedunt, physica, mechanica, & auares. Bibit ergo de purissimo physico naturalis, qui intellectu speculando considerans haurit misti præcedenti causam, & subsequenter naturam, sic Aristoteles qui propinquit quod biberat in quarto meteororum determinans naturam corporum mineralium. Propinquit & alii scribentes de uirtutibus gemmarum, quomodo lapis alius ferrum trahit, alius sanguinem stringit: uerum infiniti riuuli transierunt, de quibus non quam gustauerunt. Bibit post hunc de puro quidem, sed non tã puro, artifex manualis, qui intellectu pratico hauriens & manu adhibens de materia naturali formam extrahit artificialem, quæ deponendo, ut in figura incisionis & cælaturis, nunc apponendo, ut in picturis, nunc componendo, ut aurum cum gemma, ut compleatur annulli forma, nunc alterando accidentia remanente substantia, ut cum uariat figuram & facit scyphum de massa argenti, nunc etiam, quod plus est, ipsam resoluendo & mirando substantiam, ut faciat ex alia aliam, non aliam naturalem, quod est impossibile, quamuis præsumpserit hoc ars alchimie, & faciat aliam artificialem, ut uitrum ex cinere, panem ex aqua & farina. Bernar. Verū mechanici potatores bibunt in ordine alius prius, alius post: prius enim ars molendinaria granum conterens farinam facit, post ars pistoria panem de farina, unus bibens ante la pidem de minera extrahit, & solum calore artificialiter in as uertit, alius haurit post, & arte sua æs i uaria uasa cōuertit, alius arte miranda de cinere uitrum efficit, alius fenestram quam amplius mireris, de uitro conficit. Et cum propter necessitatem hominis ars tota mechanica sit inuenta, posterior artifex semper si ni propinquior, & ideo melior. Multi autem horum præter indigentiam necessitatis, etiam curiositatis suam patientes, bibunt & rebibunt quotidie, nouas formas artificiales ex naturalibus materiis hauriunt, sed semper latitant infinitate. Et quoniam, ut dicit Aristoteles, impossibile est infinita pertransire, necesse est ante potatores quam potum deficere, qui cum sitiant noua semper inquirere, testantur se inuentione bibitis fatiatis non esse. Bibit post hæc de grossissimo, & ideo turpidissimo possessor temporalis, qui non intellectu, sed corrupto affectu per auaritiã sitiuit mistorum substantiam, aurum, scilicet & argentum & alia, ideo inquirens haurit ut biberet, sed hydropticus factus ex nimio potu aquæ, bibens amplius sit, quia quo plus habet, plus concupiscit. Vnde, Crescit amor nummi & c. Sicut miser iste mistorum corpora, secundum quod sunt naturaliter, & aurum & auræ, & argentum & argentea, utpote cuius sitis maior, & ideo insatiabilior

bilior: quoniam cum non possit adipisci solus & ebibere omnia, & morietur quam facietur. Quapropter sapiens est anima quæ hic fontem in cursu sitis suæ respicit quidem, sed despicit, quoniam alium incomparabilem concupiscit. Omnia iniquiens detrimendum feci, & arbitror vt stercorea vt Christum lucrifaciam & fontem uiuum tandem bibam.

Fons tertius.

Equitur fons in ascensu secundus primo contiguus, scilicet substantia vegetabilis, fons nimirum mirabilis, qui primum includat in se, sicut ternarius binarium, quadrangulus triangulum. Primi igitur fontis naturam secundus sorbet, nomen absorbet, & gloriatur nomine proprio, quod sibi non dat incorporea substantia, quæ in ipso mirabiliter vnita commisso per naturam lucis melius temperato sibi dat essentiam propriam & vegetabilem vitam, ex qua primo & per se duo celebres potentiarum riuuli deriuantur, scilicet nutritiua qua se conseruet, generatiua qua simile generet. Genesis 1. Germinet terra herbas uirentem cuius semen & c. Sed & hic fons etiam præter riuuos accidentium & naturalium proprietatum a substantia manantium late diffunditur per uenas differentiarum in capite innumerabilium specierum, quoniam substantia vegetabilis una genere generali in multa diuiditur genera subalterna. Vltimus subdividitur in species specialis simas plures, & pene innumeras: amplius uero in indiuidua, indiuidua sine numero. Aristotele. in Elench. Sunt autem nomina finita, rerum uero multitudo infinita, & quoniam impossibile est in finita pertransire, impossibile est & hunc fontem ebibere. Igitur anima non discurrens post hæc infinita deorsum, sed ad caput fontis cursum dirigens sursum, vt subito transire possit, miratur tamen prædictos tres præcedentis fontis potatores etiam huius fontis uenas & riuos cum maligno appetitu bibentes. Bibit enim primo philosophus naturalis de limpidissimo causis huius substantiæ, differentias aliquas essentia, & naturas, hic physicus pura speculatione cōtētus. Sic Aristoteles, & vt naturalis librum de plantis aliis propinquit, Bibit ex eadem uena in parte aliter medicus, qui speculationem intendit ad opus: sic Macer inter vires herbarum de quibus aliquid biberat, etiam aliis scribenda propinquit. Sed & Galenus & Hippocrates multas propinauerunt vegetabilium naturas his qui non habuerunt per se, in quo hauriret de ipso puteo nature. Qui nimirum pincerat, quandoque de potu non sufficienter iudicantes, falsum pro uero æstimauerunt, & sicut ipsi biberant, sic in uasis librorum suorum aliis miserunt. Bibunt post hoc artes mechanice profus ex eodem foramine eodem modo & ordine quo de fonte primo. De eodem foramine, quia non de limpidissimo vt philosophi, nec de grossissimo vt cupidi, sed de medio bibere sunt conseruet. Eodem etiam modo, quia deponendo, apponendo, componendo facit de lignis lignea, sicut potator mechanicus primi fontis de lapidibus lapidea. Eodem etiam modo, quia nunc substantiam mutando ut in materia transeunte, nunc tantum accidentia alterando, ut in materia permanente. Eodem etiam ordine, quia unus bibit ante qui de lino fla facit, alius post qui de filis panum textit, tertius adhuc posterius, qui de pannis ueste componit. Bibit tertio cupidus ex eodem foramine eodem modo, cū eadem sitis ariditate, eadem insatiabilitate, eadem ebibendi impossibilitate qua prius. Nimirum autem ad augmentum sitis multum facit etiam ipsa delectabilitas, fontis amenitas, substantiæ vegetabilis, mirabilis diuersitas, & diuersa utilitas, uirtutum naturalium diuersitas, & delectabilis speciositas, colorum mirabilis diuersitas, & alleciua suauitas odorum in radicibus, in floribus, in fructibus. Ideoque vidit mulier lignum, quod esset pulchrum uisui, & ad uestendum suaue & uisui, & concupiuit, & dedit uitro, & ipse comedit. Heu si sic ad fontem istum se iam natura curauit non infecta, & recta, quid faciet curua & infecta? Nimirum vt æstimet, bibens bibit. Mirabile igitur in his quod natura dedit, mirabile & quod ars addidit, ars inquam non tantum per industriam deseruiens necessitati, sed per curiositatem persequam blandiens voluptati, sed & idola fingens miseriam cæcitat. Quid ergo mirum si licet hic & retinent animam uiuam ontis ignaram? Præsertim si licet & impedit & ad bibendum inclinat carnalitas, nisi erigatur, & ad transcurrendum expedit illuminata charitas.

Fons tertius.

Equitur continue fons tertius includens præcedentem, vt figuram, numerumque posteriori priore n, substantia sensibilibus a qua præter nutritiuam & generatiuam sibi cum vegetabilis communes, sed in ipsa nobiliores gemini riuuli proprii deriuantur, scilicet potentia apprehensiuæ & motiua. Igitur fons ille uerus in ortu, multiplex in fluxu, & cum substantia sit causa sine

subiectum, sive fons accidentium, fundus abundantia accidentium sit fons iste profundus generum & specierum & indiuiduorum latitudine, ripas numeri transiens, & continuæ generationis latitudine usque ad mundi terminum se extendens. Diuiditur tamē in quatuor principalia capita fons iste sensibilis substantiæ, scilicet in reptilia, gressibilia, natatilia, uolatilia. Fons iste quanto nobilior, tanto potatoribus desiderabilior. Accedunt ergo sitibundi tres potatores prædicti etiam hunc experiri, quasi ab aliis nec dum satiati. Excipiuntur a fonte, excipiunt sub trina foraminū distinctione, de quorum summo haurit philosophus, quorum vnus Aristoteles, scilicet fontis huius gustans dulcedinem, diutius immoratur quam in aliis fontibus, sed plus hausit, & amplius propinquit, scribens librum magnum de animalibus, alium de sensu & sensato, alium de somno & uigilia, alium de morte & uitæ. Cum autem secudum Ambr. Omnis mora longa sit desiderio, morosum essent animæ fontem uiuum desideranti, de omnibus his non dico inebriari bibendo, sed vel hæc experiri gustado, bibant ea qui nesciunt dulciora. Ex eodem quidem foramine, sed inferius, bibit cum physico medicus, considerans sensibilia secundum conuenientiam & disconuenientiam ipsorum ad esum rationalium, bibit in theorica, propinquit in practica. Bibunt ex secundo foramine artifices mechanici, modum & ordinem & gradum habentes. Modum in componendo, apponendo, deponendo, mutando, & alterando: ordinem secundum prius & posterius secundum naturam graduum, secundum sub & supra, quantum ad dignitatem. Nam alii biberunt artem sensibilia pascendi, alii capiendi, alii occidendi, alii ad esum præparandi. Quibus alii in ordine succedunt, & partim animalis partes singulis singulari rapiunt, & quod biberunt in theorica, propinquant in practica. operanturque alii de pilis, alii de pellibus, alii de cornibus, alii de ossibus, alii de aliis partibus, quorum omnium Reipublicæ quidam propinquant necessaria, quidam uero utilia, & si non usqueque necessaria, quidam pro parte uilia, sed pro maiori parte superflua, quidam uero penitus superstitiosa facientes & uana, vt talos, & consilia. Ad foramen vltimum vltimus ille cupidus potator accedit, qui nulli propinatur substantias sensibiles animo sitit, sensibus haurit & quasdam ambit ex spiritali auaritia ad habendum quasdam, & ex carnali concupiscentia ad summendum. Quanta autem sit sitis auaritiæ, furta probant & rapinæ, & populus ille qui carnaliter flagrauit desiderio carnis, fletu prodidit appetitum. Detinentur & morantur potatores primi & medii, & merguntur vltimi. Nam qui uolunt diuites fieri, & c. Quæ mergunt hominem in interitum & c. Tim. 6. Sed animæ curreti ad fontem viuum, facilius est per hunc fontem transire, quoniam omnia subiecta sunt sub pedibus eius, oues & boues uniuersi, insuper & pecora campi.

Fons quartus.

Equitur fons quartus immediate substantiæ sensibilis rationa, quæ animal rationale dicitur, a quo per ordinem primus fons totaliter absorbetur. Nimirum fons iste mirabilis, & præ omnibus prædictis sitibilis, utpote cunctis nobilitate dissimilis, quem natura inchoat ponens fundum corporis, creator solus cōsummat creans & infundens substantiam animæ rationalis: quæ præter communes sibi & præmissis fontibus intellectum & affectum quasi proprios ebullit riuos mirabiles. Fons iste & si angustus uideatur, eo quod in modo aliorum non dilatetur per species, nihilominus tamen latus est ualde per indiuidua plurima, & omnem speciem specialissimam excellit, ac latitudine excedit, excedit & omnes prædictos accidentium profunditate inscrutabili, excedit & durationis longitudine interminabili, præcedit non tantum per generationis continuæ lineam usque ad terminum mundi fluens, sed per regenerationem vltima tantum temporis æui interminabilitate excedens. Hic est igitur homo, qui cum sit species specialissima, & non habeat riuos specierum, quinque tamē scaturit mirabiles fluuios statuum, scilicet statum naturæ, statum culpæ, statum pœnæ, statum gratiæ, & statum gloriæ. Quorum primus fluit cum omnibus, secundus, autem & tertius fluunt ex opposito contra quartum & quintum, nam illi fluunt deorsum, isti saliant sursum. De his fluuiis omnibus multi multa quæ sitierant inuestigando, biberant inueniendo, in uasis uerborum propinauerunt docendo. Tres tamen inuenies generales huius fontis potatores cum tribus diuersis hauritoribus substantiam sensibilem rationalem, scilicet hominem, haurientes, quorum primus patiens sitim concupiscentiæ haurit cū intellectu corrupto: secundus sitibundus sitientis, haurit cum intellectu studioso: tertius summus propter æstum charitatis & sitim amicitie, haurit cum affectu gratuito & uirtuoso. Venit ergo primus, cuius affectus est per superbiam spirituales, aut per concupiscentiam carnalem, sed si tumet uas per superbiam, currit ad fontem, uenit ad hominem, tentat modis omnibus haurire de fundo cordis placentiam, & fauorem, de ore famam & laudem, de operis superficies

superficiis: reuerentiam & honorem. Sed stultum nimis est hic stare, quoniam cōtinue & de facili fons ille turbatur, ex quo oportet ut amarum pro dulci sumatur. Nam homo nunquam in eodē statu permanet, sed mutatus subito probat quod approbat, vituperat quod laudauit. Insectus autem per concupiscentiā carnalem alia via & ex alia causa venit ad fontem, scilicet ut hauriat ab homine voluptatem, quæ inchoatur in visu, progreditur in auditu, cōsummat in tactu, vilia hæc & faculenta valde, & ideo brutis relinquenda, rationalibus contemnenda. Accedit ad fontem superius potator secundus, venit cū vase suo intellectu, studiosa sitit, haurit & sibi, & aliis. Sed alius haurit de substantia animæ, & potentis, secundum quod sunt absolute, & propinat nobis in tertio de anima, & in scientia metaph. Alius haurit de corpore, & propinat scientiam medicinæ propter humanum corpus determinatæ ægrum & sanum, Alius haurit de humanis moribus, & propinat vtilem doctrinam Ethicæ distinguens bonū & malum eligendum & spernendum. Alius haurit de sermonibus, & propinat scientiā triuīā, docens quod didicit distinguere per Grammaticam congruum ab incongruo, per Logicam verum a falso, per Rethoricam ornatum ab inornato, Horum igitur aliquid etiam currentr animæ vtile est gustare, sed sitis viui fontis non permittit ebibere, quia non patitur diu stare, Accedit tertio & summo loco potator ille cum affectu virtuoso, considerat quæ in summo fonte, intuens hominis mentem, cognoscit viui fontis imaginem. Nimirum delectatur & bibit, & ex potu sitis cret, scit, omniaque inferiora præ isto fonte parupendit, nec tamen hic sistit, sed imaginem propter rem diligens, rem imaginis vementius concupiscit, Augusti. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem, ne in his quæ tibi placent, tu displiceas, Si placent animæ, in Deo amentur, quia & ipsæ mutabiles sūt, & ex illo fixo stabiliuntur, alioquin irent & perirent, in illo erga amentur.

Fons quintus.

Equitur fons quintus in ascensu summus, quartum non includens, sed limpide & nobilitate excedens, ad fontem viuū signaculo imaginis magis accedens: qui ab ipso simplicissimo simplex, a purissimo purus immediate, sed inordinate profuit, statimque subito bipartitus est, & pars vna miserabiliter diffudit in mare mortuum, & pars alia miserabiliter refluxit in suū principium fontem viuū. Cæterum fons ille altus est, nec omnes in quo hauriant habent. Haurit tamen & alius propinavit de hoc fonte Aristoteles considerans, & describens intelligentias, quantum ad esse primum in libro de causis, haurit & propinavit Dionysius in Hierachia sua describens esse secundum. Sed & moderni multi multa propinauerunt, quæ magis gustauerunt opinando, quæ biberent sciendo. Verum & hunc fontē transcurrit aia sci bunda dicens. Psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deū fontem viuū creaturæ magis propriæ sunt riuū quæ fontis aquarum, quorum veritas, bonitas, & vita aliunde est deriuata, ut uena ab illa fonte. Veritate, bonitate, & uita. Aduertens ergo anima, quod per causam effectus plene & certe cognoscitur, & haurit fonte de uenis omnibus cognitio habeatur, venarum haurit non contenta clamat. Da fontē lustrare boni, da lucē repertra. In te conspicuos animi configere uultus.

Septimus gradus.

Septimus gradus est, in quo amor facit audere uehemēter. De hoc nota tres potentie partes rationales animæ, scilicet rōnalis, irascibilis, & concupiscibilis, sunt quasi tres sorores vnus substantiæ, quasi eiusdem matris filie, quarum prior rationalis apprehensua & cognitiua est, & ideo præcedere habet: alie due non tantum sorores, sed & gemellæ sunt, quia ambæ motiue, & ideo diligentiū se adiuuant, quàm Maria & Martha, quarum vna motiua & actiua, altera quiescens & contemplatiua, potior tamen & dignior concupiscibilis. Hæ tres sorores tres habitus per se ipsas ducunt, quasi tres maritos, nam rationalis scientiæ, concupiscibilis amoris, irascibilis ausu nubit. Igitur concupiscibilis mota sororem mouet, & audacia ex amicitia exultat: utriusque item rationalis apprehensua cum sua cognatione deseruit. Facta ergo apprehensio, irascibilis aut disconfortatur, aut confortatur. Si apprehensum est disconfortatiuum, irascibilis statim in principio timens fugit. Augu. Timor animi fuga est. In medio si continuatur & augetur disconfortatio, timor crescit & pusillanimitas sit, quæ si intendatur tandem in termino desperatio sequitur. Si autem apprehensum sit confortatiuum, irascibilis in principio sperat, in progressu audet, in termino summe cōfortata certa & secura sit. Igitur anima Deum apprehendens, si apprehendat sub conditionibus disconfortatiuis, timet. Sunt autem sex species timoris secundum Damascen. Segnicies: hæc est timor su-

per turz operationis: erubescētia est timor in expectatione conuulsi: uerecundia est timor in turpi actu: stupor est timor ex inconcluta: admiratio est timor ex magna imaginatione: agonia est timor per casum, scilicet per infortunium. Timentes enim infortunatē accidens agonizamus Deus ergo influens mediante rationali apprehensua super irascibilem motiuam apprehenditur, aut in comparatione, aut absolute. Si in comparatione, si ut iubens, sequitur segnicies: si ut cognoscens transgressionem, sequitur uerecundia: si ut redarguens, sequitur erubescētia: si ut puniens, sequitur agonia, siue respectu pœnæ damni, siue respectu pœnæ sensus. Si absolute, aut apprehenditur aliquod magnum, ut maiestas Dei, & similia, & sequitur admiratio: aut aliquod raram, ut trinitas in vnitate, & similia, & sequitur stupor: oia hæc timor. Timor animi fuga. Animæ igitur irascibilis disconfortata, & ideo nō audientis, exemplum habes in Exodo. 3. Moyses perrexit ad videndum rubum & c. respondit dominus, ne appropies huc, sig dominus animæ loquitur ne appropiet, cum insit in apprehensua, secundum conditionem irascibilis disconfortatiua maiestatem, scilicet vel aliam, & ideo anima sitit quasi procedere non audens. Er ait dominus, solue calceamentū de pedibus tuis, quasi diceret anima. Affectus tuus nisi nudetur ab habitu bruti li pelle pecualis, discōgenit huic itineri. Er addit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, quasi diceret, ego sum cuius vna essentia Deus, & Deus, & Deus: cuius tres personæ, quod innuit copula, quæ diuersitatem exigit. Alter enim sufficisset dicere. Ego sum Deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Hæc igitur loquitur Deus cogitationi apprehendenti ipsum esse vnum, & trinum, & sequitur stupor timoris irascibilis motiua. Vnde abscondit Moyses faciem, nec audebat respicere contra dominū, hoc per se patet expertis. Quandoque etiam timor, vel stupor in tenditur, ut in anima contemplante ex pusillanimitate amentia sequitur, ut figuratur in Hester. Vio enim Rege in throno maiestatis, Regina corruit & pene exanimata est, & 3. Regum. Regina Sabba videns & stupens sapientiam & gloriam Salomonis, non habebat ultra spiritum. Verum quando amor claudit oculum rationalis apprehendens secundum conditiones confortantes, post apprehensionem irascibilis confortata mouetur progressionē, & primo etigens se sperat. 1. Corinthiorum. 13. Charitas omnia sperat, crecit confortatio, & sit audens. Poeta. Audacem faciebat amor. Vide de hoc in amore libidinolo bonis rerum, vel uoluptatis. 2. Esdræ. Accipit homo gladium, & facit furta & c. & leonem videt & c. & amabili suæ auert. Tandem quando summe confortatur securatur. 1. Ioannis. 4. Perfecta charitas foris mittit timorem. Romanorum. 7. Certus sum quod neque mors, neque uita & c. poterit nos separare a charitate quæ est in Christo. In hac vita sperare multorum, audere paucorum, securitas paucissimorum, immo nullorum nisi excellentissime priuilegiatorum, Augustinus. In hac vita, quæ tota plena periculis est, nemo debet esse securus, ne qui ferri potuit ex deteriori melior, fiat ex meliori deterior. Vide exemplum huus euidentis in Genes. 45. Non se ultra poterat cohibere & c. (vsq; illuc) post quæ ausi sunt loqui ad illū. Historia oculi legat, affectus exponat. Sic enim omnino Deus facit animæ in hoc septimo gradu postea, stupet anima Christo imprimente in cognitiua se filiū Dei esse. Ego sum Ioseph filius accrescens, filius naturalis, & ideo patri equalis, non potens crescere. Sed in tua apprehensione crescens & accrescens, sed excrescens inde stupor qui est species timoris, sitiens animam & ligans, unde nec poterant respondere fratres Ioseph & c. timore perterriti. Variatur impressio inuariato imprimente: mutatur apprehensio immutato apprehendente. Apprehenditur Ioseph secundum conditiones confortatiuas, uerba amplexus, oscula, & stertus. Verba triplicia, quia primo aduocat, ad quos ille clementer, accedebat, inquit, hoc dissimile illi, ne appropies huc. Secundo confortante, inquit, hoc dissimile illi, Ego sum frater vester: hoc dissimile illi, ego sum Deus patris tui. Tertio culpam excusat, non vestro conuulsi filio, sed Dei voluntate & c. Nec durum vobis videatur, quod uendit se & c. hoc dissimile illi. Solue calceamentum de pedibus tuis. Ibi quasi inculpatur affectus interior pecualis: hic excusat etiam actus exterior bestialis. Nō contentus est amor mouere linguam ad benigne loquendum, mouet & brachia ad mouere linguam, & oculos ad stendum, uel potius cerebrum lique facit, & resolut ad lacrymandum. Vnde. Cumque amplexus recidisset in collum Beniamin, & c. recidisset, inquit, quasi non accessisset ad collum, sed cecidisset, nec tantum cecidisset, sed & accessisset ad collum, sed cecidisset, mouet & labia ad osculandum atque iterum cadens, recidisset, mouet & plorauit dum unde osculatus est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos. Et sequitur, post quæ ausi sunt loqui ad eum. Cū illic dicatur, quod nō audebat Moyses vel respicere contra Deū. Omnia tempus habent, tempus timendi, & tempus audendi. Post quæ inquit ausi sunt loqui ad eum, post quæ, non quæ

matris meæ, nō offendet te donec & c. Nō enim ponit post, sed loquere quod vis. Sensus inquam tripliciter ut illi, scilicet auditu, visu, & actu. Cū audieris primo, accedite ad me, scilicet ad diffimulatem, quod est lux inaccessibilis sitens Moysen, Ne appropies huc ad rubum, scilicet ubi lux est flammæ sine combustione, sed clementer se tibi capabilem præbentem, & te ab ebullitione, sed clementer allicientem. Cum audieris secundo, mulcebratæ sua clementer relationem superpositio. Ego sum frater vester, quasi tacentem relationem superpositio. Secūdam quam est Deus patris tui, sicut dicit Moysi, & infonantem auribus cordis tui relationem quasi æquiparantiæ, secūdam quam est similis tibi homo hominis filius, & ideo frater tuus. Cum audieris tertio, nec durum vobis videatur, quod uendit me, quasi non solum non redarguentem affectum super ficialiter brutalem sicut in Moysi, solue calceamentum de pedibus tuis, sed conscientie tuæ remittentem & annihilantem actū quemlibet tota iter bestialem, sicut audiuit Magdalena post lacrymas, Mulier remittuntur tibi peccata tua, beati certe quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui nō imputauit dominus peccatum, psal. 11. Item cum uideris visu spiritali qui non fallitur in obiecto nō presumpuole, & phantastice imaginando, sed humiliter & certissime intelligendo oculos Iesu que te distillare. Non adhuc quidem curiose considerates quid reliqueris, de quo in Iob. 11. Videns iniquitatem nonne considerat? nec furiose flammantes in testimonium indignationis, ut ibi, oculi eius uelut flamma ignis, & in Hester. 15. Ardentibus oculis turorem animi indicauit, sed effluencia cuiusdam miri humoris torētis uehementiam intimi amoris, & ostendens euidētissime summum archanum diuini capitis erga te lique factum esse. Cum uideris secundo brachia Iesu laxari ad ample xandum, quasi oblita percussiois quam merueris peccatis gratioribus, oblitaque & castigationis quæ debetur minoribus gladio carentia, sed nec baculum, nec virgam habentia, uiresq; luas in te non blattendo, non distringendo, sed astringendo exerentia. Postremo cum senseris tactu qui cognoscit de proximo & in conjunctione maxima, labia illa Iesu labia distallantia myrrha primam, vel non myrrham, sed mellis styllam primam, polluta olim animæ tuæ labia non abominari, sed mirabiliter ipsis imprimi, ineffabiliter osculari, quasi oblita inuectionis, exploratoris estis, oblita cominationis, per salutem Pharaonis non exhibitis. Deinde & quasi oblita iustionis, non iudicem vel dominū, vel magnum prætere mereandum, sed sponsum amantem te uerem, & teneriter reamandum. Post quæ, inquit, ausi sunt loqui ad eum, sic audet illa quæ loquitur. Osculetur me osculo oris sui, Bernardus. O sancta anima reuerentiam habet, quia ipse est dominus Deus tuus fortasse non osculandum, sed adorandum, fateri: quia honor Regis iudicium diligit, sed præceptus amor nec iudiciū prærolatur, nec consilio tēperat, nec pudore frænatur, nec rationi subicitur. Scito tū quæ ad præcipitum disponeris, si hunc septimum præsumperis antequam sex priores transieris.

Octauus gradus.

Octauus gradus est in quo facit stringere indissolubiliter. Omnia quidem præcedentia fieri possunt in distantia, uel hic primū est coniunctio amantis cū amato. Qui, n. l. tringit tenet, qui tenet tangit, qui tangit non distat, languens distat, similiter & quæres: nec enim langueret & quæret nisi distaret, sed & currens distat, & ideo curre non distat, & sic de aliis. Stringens autem non adhuc distat, sed astat, uel magis instat. In præcedentibus ergo gradibus anima amat & amatur, quærit & quæritur, uocat & uocatur. In hoc autem gradu quodam miro & in dissimili modo rapit & rapitur, tenet & tenetur, stringit & stringitur, & vna vni per amoris copulam sociatur. Dionys. Amor est copula amantis cum amato. Trina quidē copula tribus personis tribus, scilicet coniunctionalis a Grammatico, uerbalis a Dialectico, carnalis a Iurista, uel Ethico, qui iudicare habet de matrimonio. Prima copulat dictionem dictioni quandoque congrue, quandoque incongrue. Secunda prædicatum subiecto quandoque uere, quandoque false. Tertia sexum sexui, femi nam viro quandoque bene, quandoque male, nec talis copula hæc, sed omnem artem & facultatem transcendens, copulat animam Deo, creaturam creatori, finitum infinito semper congrue, semper uere, semper bene, hoc igitur est astringere. Sed nota aliud est pedem ponere in gradu, aliud statueri. Ponens enim nonnum quam retrahit & deponit, statuens autem figit. propter quod. Dan. 9. Daniel uir desideriorum, & c. Et sta in gradu tuo, quasi dicat. Non tantum calca super gradum, sed sta & firmare super ipsum. In hoc gradu quidam sunt hospites & transitori, quidā uero incolæ & mansionarii, ut hospites, ad hunc gradum eunt, & redeunt, qui stringit & postea dimittit. Mansionarii autē sunt, qui indissolubiliter stringunt ut illa. Inueni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, nō offendet te donec & c. Nō enim ponit post,

sed negat ante, nam non ideo uult introducere non dimissum, ut dimittat introductum, quinimo quando hac cautela foris inuētum introduxerit, plenius tenebit, fortius stringet, & minus dimittet. Primi autem, scilicet hospites, sunt in triplici differentia, quia tribus modis dimittitur Christus. Primo enim dimittitur non uolens a uolente, cum brachia quæ strinxerat charitas, distinguit carnalitas, uel remissa tepiditas, sic demittere est amittere. Augu. Te nemo amittit, nisi qui dimittit & c. Sic autē dimissus & quasi coactus recedere, cogitur nimitum dimissorem dimittere. psalm. 80. Audi populus meus, & contestabor te, Israel, si audieris me, non & c. Ego enim sum Dominus Deus tuus quid eduxi te de terra Aegypti in præterito. Dilata os tuum, & implebo quicquid appetis in futuro, & non audiunt populus meus uocē meā, & dimisi eos secundum desideria cordis eorū. Secundo dimittitur uolens non a uolente, cum brachia stringentis affectus corporis corruptibilis infirmitas laxat, necessitas relaxat. Genes. 32. Dixit angelus ad Iacob. Dimitte me, iam enim ascendit aurora, respondit. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Hoc dimittere est contemplationem ex carnis necessitate remittere, sic tamen dimissus dimittenti benedictionem præstat, & nomen mutat, quod totum tibi plenius exponet, & planius modica experientia, quàm longi uerborum sententia. Tertio dimittitur uolens a uolente, cum præuidetur utilitas, & sequitur quasi tracta uoluntas, hoc tale dimittere est contemplationem ex uili causa intermittere, ut uel opposita iuxta se posita & maiora, & minorā clarius uideantur, ut feruentius appetat, iucundius recipiatur, firmius stringatur, cuius carentia qualis sit agnoscitur: uide hoc euidenter in Thob. 5. Heu me fili mi, ut quid te missum pergrinari baculū senectutis nostræ, qui sustentat impotentiam nostrā. Lumen oculorum nostrorum, quod illuminat ignorantiam, solatium uitæ nostræ, quod solatur tristitiam, & hoc in præsentia. Spem posteritatis nostræ, spem in futuro, & breuiter omnia in te uo habentes, non te debuimus dimittere a uobis, sic dimissus, sic cum fletu desideratus, cum desiderio expectatus, qui lenis refert antidotum cæcitatibus, remedium pauperatis, qui legit intelligat. Omnia autem in uo habemus, de quo Roma. 8. Proprio hlio suo non pepercit, quomodo autem non cum illo omnia nobis donauit? Hunc igitur dimittere non debemus, quod si dimittimus, sic dimittamus: sic rediturum expectemus, & tunc sic recipiemus.

Nonus gradus charitatis.

Nonus gradus est in quo facit ardere suauiter. Non omnis qui calet ardet, nec omnis qui ardet bene ardet, & bene ardet qui suauiter ardet. Nota ergo originem ardoris, & differentiam in esse naturali, & secundum hoc procede in esse morali. Origo ardoris est calor, nam omne ardens est calidum, sed non econuerso. Calor autem est qualitas corporis inter primas elementares qualitates nobilissima, naturaliter sursum mouens, homogenea congregans, heterogenea disgregans quæ secundū se directē, sed non immediatē frigiditati opponitur, quæ deorsum mouet homogenea disgregat, heterogenea congregat. Est enim calor in corpore quandoque naturalis & innatus, quandoque accidentalis uel aduentitius, & illa quandoque conueniens, quandoque disconueniens, secundum hæc autem calor spiritus est amor, & hic duplex. Alius innatus: alius additus: & iste duplex. Alius conueniens, & hic est charitas, alius disconueniens, & ideo spiritum distemperans, & iste cupiditas. Plane ergo hæc qualitas spiritus, scilicet amor inter primas spiritus qualitates prima & nobilissima. 1. Corinth. 13. Maior horum est charitas, primo sursum mouet ut calor. August. Vnaquæque res suo pondere ad locum suum tendit. Ponderus ignis, & olei, & uniuersaliter calidorum secundum se sursum, lapidis & grauium omnium deorsum: quod autem est pondus in corporibus, hoc est amor in spiritibus. Et in hoc motu, quod amor naturalis inchoat, charitas consummat, quæ non permittit spiritui quiescere extra Deum, sicut calor ignem citra horizonta extra naturalem, & locū proprium. August. Fecisti nos Domine ad te, & inquietū est cor nostrum, donec requiescat in te. Item heterogenea iste calor disgregat. Heterogenea ualde spiritus, & corporalia corruptibile, & incorruptibilia perpetuum, & temporalia dissociat: ergo hoc calidum charitatis. Sed homogenea congregat coniungens spiritum a corporalibus segregatū cū spiritu incorporeo. 1. Cor. 7. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est coniungens incorruptibile incorruptibili a corruptibilibus segregatū, scilicet animā intellectuam incorruptibili primo bono. Itemque perpetuum a temporalibus segregatum perpetuo & æterno. Augustin. Lunge te æterno, & æternus eris. Nota ergo sicut in naturalibus, ita & in moralibus tria sunt, scilicet frigus, tepor, & calor, & tepidum est medium inter extrema quæ opponuntur ut contraria. Per tepidum est transitus a frigido ad calidum, & sic tepidum laudabile aliquantulum et bonum, quia uia est et dispositio ad generationem

Deum & in via amamus, & in patria amabimus: sed fursum fo- lummodo proprius ignis locus, & ideo precipitur, Diliges Do- minum Deum tuum &c. Quod mandatum secundum Augusti- hic implere non possumus, cum non sit ignis locus. Sed ideo ac- cipimus vt ad caminum tendere sciamus, vbi totaliter ardendo, mandatu quod hic accipimus, & seruare incipimus, sine deserta- tione impleamus. Nota ergo quinque conditiones illius ignis. Est in materia nobilis, in forma cognoscibilis, in quantitate ma- gnus, in virtute inextinguibilis, in pondere stabilis. Primum quidem amor in patria, ignis in camino est, & in materia nobi- lis, cum eius materia sit ipse Deus, quem tunc sic amabimus, vt nihil amemus, nisi quod ipse sit, vel ab ipso, in ipso, secundum ipsum, & ad ipsum sit: hic vero diuersorum ignium sunt diuersae materiae. Alii enim aliud amant, & hoc quod est causa amoris, hoc materia ardoris. Vide ergo quomodo alii pro materia ignis simum boum in larem cordis conponunt, alii tuouones, alii strami- na, alii ligna viridia, alii carbones. Voluptuosi simum boum incendunt, quia vitia & peccata, & ea quae brutalia sunt, arden- ter diligunt. Verum hic ignis scetidus, & tantum inficiens, quā- tum calefaciens. Item in affectionibus auarorum congesti sunt in pabulum ignis scapites terrestrium, id est, temporalium bono- rum. Item, alii de straminibus, & calamis qui vacui sunt igne fa- ciunt, qui vanos honores diligunt. Ignis stramineus laetabilis quidem dicitur, sed durabilis non esse cognoscitur. In momento flamma in altum confurgit, sed continuo euanescit. Lux clara, fa- ma saecularis procul aspiciunt, & repente non nisi fauilla nigra & inutilis inuenitur, quam sic ventus dispergit, vt locus eius inueniri non possit. psal. 36. Vidi impium superexaltatum, & ele- uatum sicut cedrus libani, & transfui, & ecce non erat: quae fuit, & non est inuentus locus eius. Nonnulli etiam de spinis, & tri- bulis, quae nec sine poena tractari possunt, incendiū faciunt, sicut iracundi & inuidi, qui vindictam appetunt, & poenas alio- rum ardentem concupiscunt. Item, alii ligna viridia incendunt, qui uxorem & filios nimis ardentem diligunt. Hic ignis fumum generat, qui & faciem animae denigrat, & oculos cognitionis ve- hementer deturpat. Item, alii carbonibus in lare cordis ignem af- fectiois nutriunt, qui bonos homines diligunt, qui more carbo- num in oculis carnalium nigri sunt & despecti: sed siccitate lau- dabili & aliis conditionibus ad ignem sunt aptissimi. Verum vt audiui, & de igne carbonum caput patitur, nisi sale asper- gantur. O quantorum capita insensibiliter fracta sunt, & in qua- dam periculosa infamia inciderunt, qui sine sale discretionis etiam bonos homines dilexerunt, qui spiritu coeperunt, & carne consummaverunt. Gaeterum in camino patrie ignis in materia nobilis est, vbi pure Deus diligitur in seipso, sed & forte nihil ni- si Deus diligitur in proximo. Deuter. 4. Deus noster ignis con- sumens est. Mira res, materia ignis nostri tantum agit cum pati- debeat, Deus noster non solum amatur, sed & amat, & quia ardē- ter amatur, ipse est materia ignem nutriens: sed quia ardentius amat, ipse est ignis consumens. Finitum enim quantumcumque magnum, infiniti comparatione consumitur. Item, est & ille ignis in forma cognoscibilis, quia non in cineribus sepelitur, sed effusione flammae omnibus aperitur. Cantic. 8. Fortis est ut mors dilectio. Lampades eius lampades ignis atque flammaram. Mo- do quidē ignis charitatis cinere cooperatus inuisibilis est a Deo, vt & ipsum hospitem domus lateat, vtrum super larem cordis aliquid de igne charitatis habeat, & timeatur aliquotiens non esse, vbi tamen est: & conuerso nonnumquam praesumitur esse, vbi in veritate non est. Ecclesiast. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amo- re an odio dignus sit. Item, est in quantitate magnus, modo pa- rum cognoscimus, & ideo parum diligimus, & ideo paruū igni- culum habemus, vix manum plenam, vt signatur in Ezech. 10. Praecipit Dominus viro qui indutus erat lineis dicens. Sume ignem de medio rotarū, quae sunt inter Cherubim, & ingressus ille stetit iuxta Rotam, & extendit Cherub manum de medio Cherubim ad ignē qui erat inter Cherubim, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis, qui accipiens ingressus est, & appa- ruit in Cherubim similitudo, & manus hominis subtus pennas eorum. Cherubim plenitudo scientiae. Cherub ergo nobis ignem mensurat, & vix manum plenam dat, quia parua cognitio, & ideo parua dilectio. 1. Corinth. 13. Nunc cognosco ex parte, sed cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, & tunc perfecte videbimus, perfecte amabimus, & vehementer ardebimus. Ioan. 17. Notum feci eis nomen tuum, & notum faci- am, vt dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis. Nec mirum, si magnus ignis efficitur, vbi de tot cordū milibus qua- si infinitis laticibus amoris flamma effunditur, & in vnum ignem charitatis incoguse confunditur. O si interim plenā nobis Che- rub mensuret, vt uideo, quatuor ad hoc habere oportet, scilicet, vt viri simus, lineis induamur, ingrediamur, iuxta rotas stemus. Esto igitur uir uiriliter constitutus, induere lineis continentiae, in-

gredere in interiora conscientiae, sta iuxta rotas scripturae, sic al- quid de igne accipies quo accepto egredieris, & alios incendes. Item, est in virtute inextinguibilis ignis extra caminum, ignis charitatis extra calum virtuosus quidem valde, sed tamen ex- tinguiibilis est, & quam frequenter extinguitur nunc penuria il- gnorum, nunc inundantia aquarum, cum vel defunt necessaria, vel adfunt contraria. Proverb. 27. Si defecerint lingua bonorum operum, extinguitur ignis. Similiter, ignem ardentem extinguit aqua fluida, scilicet concupiscentia, ita quidem modo, sed quo- modo in futuro, ita hic: sed qualiter in camino virtus ignis in- extinguiibilis est, nota. Cant. 8. Aqua multae non poterunt ex- tinguiere charitatem, nec flumina obruent illam. Ex isto sequi- tur alia conditio illius ignis, scilicet quod sit duratioe perpe- tuus, & hoc est quod dicit Apostolus. 1. Cor. 13. Charitas num- quam excidit. Item, est in pondere stabilis. Ponderis naturae quod rem ad locum proprium inclinat, in eodem loco rem sistit, & extra illum quiescere non permittit. Sicut igitur lapis, quem pondus suum deorsum mouet, in centro accipit quietem, sic ignis semper in motu existens, & semper suo pondere sursum te- dens in horizonte sphaerae suae eodem pondere fixus adipsam stabilitatem, ibique ab aliena materia absolutus, & propria co- tentus, in actione sua vniiformiter se habet. Nam extra sphaeram suam secundum diuersas materias forsitur conditiones diuer- sas, & pro diuisis conditionibus multiformiter diuersificatur in actionibus. Nunc enim impeditur, nunc expeditur, & secun- dum hoc motus eius nunc tardior, nunc velocior: nunc minui- tur, nunc augetur, & ex hoc actus eius nunc debilior, nunc for- tior. Sic sic omnino ignem amoris pondus suum mouet & agit, donec in camino patrie sistant. Hic ergo charitas mouet ad opera, per quae fursum veniatur, & sic est meritum praemii, ibi sine opere in amari praesentia delectatur, & sic est praemii meritum. Hic ergo locus motus & actus, & passus. Nam ignis charitatis & mouere habet, & moueri potest: mouere habet, vt dictū est, ad opera: moueri etiam potest quoniam speciebus motuum, motu generationis de non esse ad esse, motu corruptionis de esse ad non esse, motu augmenti cum intenditur, motu diminutionis cum ha- bitus per peccatum corruptus in contritione minor reuertitur, mo- tu alterationis vel cum expedita fuerit, vel impedita torpet: & se- cundum hoc in motu quem elicit, & in actu quem efficit, fortior, vel debilior est. Nihil horum patitur ignis in sua sphaera, chari- tas in patria. In camino ergo patrie locus est stabilitatis, vbi po- dere suo ignis iste sistitur, vt nec moueat vterius, nec moueatur, Non enim ibi vterius mouere habet ad operationem difficilem, sed beatificare habet per fruitionem Dei indicibilem: nec moue- ri potest, quia nec generari in non habente, nec corrumpi in habē- te, nec augeri in minoribus, nec minui in maioribus, quia nec il- li de hypophania ad epiphania ascendere per amoris augmentū, nec illi possunt descendere per ipsius detrimentū: sed nec altera- ri potest, cum nec impediri, nec expediti valeat, sed semper aequē expedita in eodē statu, in eodē actu, in eodē seruire stabilis per- seuerat. Hic est caminus Hierusalem, ad quem mouet & eleuat bo- nos ignis charitatis, cui ex opposito caminus Babylonis opponi- tur, ad quem permittit & agit malos ignis cupiditatis, de quo Matth. 13. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iusto- rū, & mittēt eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentiū, hic erit risus & iubilus gaudentium, ibi pœnaliter ardent corpo- ra damnatorum materiali igne inextinguibilis gehennae: hic suauiter ardent animae bonorum spirituali igne interminabilis amicitiae. O si modo respiceretur oculis cordis, qualis erit ille respectus quo electi respicient sine timore gaudentes, de ca- mino palatii regalis illos miseros sine spe dolentes in caminum carceris gehennalis.

C A P. I I.

Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Similitudo est rerum differentium eadem qua- litas. Mandatum igitur primum est quo iubemur diligere Deū, & secundum quo proximum: quoniam duo mandata sunt nu- mero differentia, & ordine differunt non solum iubendi, sed etiam implendi, quoniam illud primum, & istud secundum non secundū prius & posterius in tempore, sed in dignitate & neces- sitate: quia dignius, potius, intensius & fructuosius diligimus rem, quam eius imaginē, Deum quam hominē, multa tamen conue- nientia & similitudo mandati secundi cum primo. Et est triplex conuenientia. Nam idē est actus in specie, qui vtrouque recipi- tur, scilicet dilectio. Idem numero habitus charitatis, a quo vterque actus elicitur, & vnus idemque finis, scilicet, Deus, in quem vterque dirigitur, quia propter Deū & Deus, & proximus diligitur. Cū ergo proximus diligitur propter Deū, solus Deus diligitur pro- pter seipsum. Arist. Vbi vnum propter alterum, vtrouque vni- tantum, Primum igitur mandatum & actus quidem nobilitate,

& obiecti dignitate, & implendi necessitate praecedit omnia & excedit, ad cuius similitudinē secundum per multas communes cum ipso qualitates pra omnibus aliis mandatis plenius, & pro- pius accedit. Secundū ergo simile est primo. Primo quidē in ob- iectioe, quia mandatu est sicut primum, non consilium, & ideo non per suadet ad placitum, sed imponitur ad debitū. Ioā. 13. Hoc est praecipitū meū, vt diligatis inuicē &c. De virginibus (ait Apost. 1. Cor. 7.) praecipitū dñi non habeo, consiliū autē do &c. Et dominus. Matt. 19. iuueni ait, Si vis perfectus esse, vade & vē- de &c. Professio ergo castitatis, & abdicatio proprietatis, & quae- dam similia consulantur, vt vilia. Dilectio aut proximi, sicut di- lectio Dei mandatur, & praecipitur vt necessaria. Itemque man- datū Dei mandatur, aliud humanū. Secundum simile est primo, in auctoritate, quia diuinum & nō humanum, & ideo omnibus humanis prauidetur, cum minor in maiorem imperium non ha- beat. 1. Ioan. 3. Hoc mandatum habeamus a Deo, vt qui diligit Deū, diligit & fratrem suum: a Deo, inquit, non ab homine. Obe- dire aut oportet Deo magis, quam hominibus: & ideo traditio- nis humanae rāquam vanae nō obligat, quae huic diuino mādato directe, vel indirecte obuiant. Matth. 23. Quare vos transgredi- mini mandatu Dei propter traditionem vestram? Nā Deus dixit, Honora patrem &c. Vos aut dicitis, Manus quodcumque est ex me, tibi prodest, & irritū fecistis mandatu Dei propter tradi- tionem vestram. Col. 2. Si mortui estis ad elementis mundi huius, quid adhuc rāquam viuū decernitis? Ne tetigeritis &c. Quis sunt omnia in interitum secundum praepcepta, & doctrinas hominū. Item mādatorū diuinorū aliud caeremoniale, vt de oblatione ve- tale ruse, & similia. Aliud iudiciale, vt de emptione serui, & te- nonaria, vt de erutione oculi, & similia. Aliud morale, directe pertinens ad veritatē morum & vitae, vt decalogus: omnia haec diuina. Sed Christus Deus & homo legifer noster, rex noster, & iudex noster, figuras per veritatis exhibitionem adimplēs, cae- remonialia generaliter abrogauit, iudicialia derogauit, moralia prorogauit: & secundū hoc finis legis Christus ad iusticiā omni- credenti, rigorē mansuetudine temperans, iudicialibus derogauit. Matt. 5. Audistis quia dictū est, Oculū pro oculo &c. Ego autē dico vobis, non resistere malo. Moralia equidem confirmando & amplians interpretādo, moralia prorogauit, unde audistis, quia dictū est, Nō occides. Ego autē dico vobis, nolite irasci &c. Nō enim venit soluere legē, sed adimplere. Moralia igitur inter man- data diuina firmissima & dignissima sunt. Morale autē est man- datum primum, sed & in hoc simile est illi secundū, & ideo non tollitur abrogatione, non stringitur, vel minuitur derogatione, sed extenditur prorogatione. Matth. 5. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum. Ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros. Hinc etiam mandatum di- ligendi proximum nouum dicitur, non quia de nouo mandatum, sed quia nouis discipulis noua in interpretatione oppositum, & no- uis exemplis noui hominis euidentius declaratum. Nouum in- quā ad differentiam veterū, quae & veteribus data sunt, & vetu- stae sua abrogata sunt. Ioan 13. Mandatum nouū do vobis, &c. Dicendo nouū, veterauit prius. Quod autē antiquatur & sene- scit, prope interitum est. Item mandatorum nouae legis aliud est naturale, quia naturae inditum, cum natura est conditū: aliud est positiuū, prima praecipuntur, quia bona: secunda bona sunt, quia praepcepta, vt sunt mandata de sacramentis, baptismo, con- firmatione, & quibusdam aliis, quibus potentia suam Deus pra- alligauit. In quibusdam etiam consuetudo bona pro lege habe- tur, & mandato aequiualet: quoniam longuē & bonae consuetu- dinis non est leuis auctoritas. Inter haec ergo naturale magis est firmum, & amplius necessarium. Et in hoc iterum primum man- datum, & secundum similia sunt, quia origine conueniunt. Vtrumque .n. naturale, non positiuū, vel consuetudinale: Id .n. naturale ē, quod natura docuit omnia animalia. Omne animal, natura docente, diligit simile sibi, & ipsa etiam volatilia conue- niunt ad sibi similia. Vnde Lælius philosophus. Ipsi in nobis in- telligimus a natura gigni sensum diligendi. Ex his sequitur, quod mandatum hoc idem sit apud oēs. Nam vt dicit Boet. qd natura est, idem apud omnes: consuetudine vero qd apud aliquos per- tinet. Item, mandatorum aliud conditionale, aliud absolutū. conditionale dicitur, quod sub conditione explicita vel implicite imponitur, ut illud. Vouere & reddere: & illud, Pœnitentiam agite. Nam si uoluerimus, tenemur reddere, & si peccauerimus, praecipitur pœnitere. Et si conditio non existat, praecipitum nō obligat. Boet. Pœnitentia malum factum comitatur, quod quia in sapiente non contingit, non conuenit, nec pœnitentia. Absolu- tum autem est, quod nō conditione suspenditur, sed pure & pra- cipue indicitur. Si nimirum iubemur diligere Deum, sic & dili- gere proximum. In hoc ergo similia sunt mandatum primum & secundum, quia vtrumque non conditionale, sed absolutum, & ideo conditionalibus praerendum. Item mandatorum aliud af- firmatiuum, aliud negatiuum. Affirmatiuum, quod est de bono,

C A P. I I I.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Primum, aduerte quo- modo teipsum diligere debeas, & consequenter quae sunt proximi tui ex teipso cognoscas. Diligere aliquem, est velle ei bonum, igitur diligere seipsum, est sibiipsum velle bonum. Sed re- fert non modicum quod bonum mihi velim, & unde, & quo- modo velim, quod obiectum terminet, quae origo principiet, & quis modus ipsum vel e formet. Primum ergo in obiecto di- stinguē, quia aliud est bonum increatum, quod est primum & summum bonū, & ideo a diligente seipsum primo & summo vo- ledum: aliud creatum, quod ideo bonum est, quia summo bono profuit vt a principio, & ad ipsum reuertit vt ad finē. Ge. 1. Vidi- deus cuncta quae fecerat, & erat valde bona. Dion. Oppositū est Opusc. S. Tho. Aquin. M 2 optima

faciendo, & proprie vocatur praepceptum: aliud negatiuum quod est de malo cauendo, & dicitur prohibitio. Primum autē man- datum affirmatiuum est, sed & secundum simile est huic, quia & ipsum affirmatiuum est, & ideo negatiuis dignius est: quia plus est bonum facere, quam malum non facere. Omne etiam mandatum affirmatiuum infert & implicat negatiuum, sed nō conuerso. Vnde qui iubetur diligere, consequenter prohibetur odire: non autem conuerso, & sic de aliis. Affirmatiuum ergo dignum negatiuo. Item, mandatorum aliud generale, quod omnes astringit: aliud speciale, quod aliquos tantum. Distinetur enim in mandatis in sexu, quia quaedam obligant mares, & non obligant feminas, quaedā conuerso, vt illud. Mulieres in ecclesia taceat. 1. cor. 14. In statu, quia quaedā praelatos tm, alia subditos tantum. In conditione, nam aliud dominos, aliud seruos. In professione, aliud clericos, aliud laicos. In fortuna, aliud diuites, aliud pauperes, & sic de aliis hominum differentijs, sed manda- tum primum generale est, & secundum simile illi, & sine diffe- rentia & distinctione obligans omnes naturam rationalem par- ticipantes, & libero arbitrio vientes. 1. lo. 3. Qui non diligit, ma- net in morte. Nullus excipitur omnino, nec angelus, nec homo. Huic generali nullum derogat speciale: nec solum generale est in subiectis, sed latum etiam in obiectis. Generale respectu eorū quae iubemur amare, latum respectu eorum quae iubentur ama- ri. psalm. 118. Latum mandatum tuum nimis, glo. Latum man- datum charitas est, in qua nulle sunt angustiae, in qua vniuersa lex pendet & propheta. Sicut igitur omnis homo sine exceptio- ne iubetur diligere, ita & omnis diligitur domesticus, extraneus, amicus, & inimicus. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ori- genes. Vos benigni, vos imitatores mei diligite inimicos vestros, sive paganos, sive hereticos, omnes amare, erga omnes benigni esto. Et cum terna sit dimitio, scilicet in longum, latum, pro- fundum, latum mandatum charitatis, & nō profundum dicitur, quia ad damnatos amandos non extenditur. Itē, mandatu primū lucidum, vt & interpretatione non egeat, vt plerumque in sim- plicibus plenius quam sapientibus liqueat, & hoc ad differentiā mādatorum, vt legum obscuritate, vel ambiguitate distictum. Sed & secundum est simile huic, lucidum ualde, nisi obscurum continens, admonitione magis, quam expositione indigens. psal. 118. Praepceptum domini lucidum, illuminans oculos. Item, man- datum primum perpetuum, vt finem non habeat, & hoc ad diffe- rentiam temporalium. Temporalia autem sunt, quae vel relaxan- tur pro tempore, vt ea in quibus quandoque dispensatur, vel mutantur in tempore, vt mādatum de sabbatho: vel terminantur eum tempore, vt mandatum de fide, spe, & patientia, a quibus ab- soluemur, cum videntes erimus, quod credimus, tenentes quod speramus. Credere ergo & sperare vterius non cogemur sum- mo bono fruētes, & nihil de cetero mali patiemur. Secundū au- tem simile est huic, ad quod ita ligamur in via, vt non absoluamur in patria, ad quod sic tenemur omni tempore, vt teneamus illud, etiam post omne tempus in aeternitate, & tunc amplius eo- ligemur, cum a plerisque aliis absoluemur. Proverb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est: sed non semper credit qui fidelis est. 1. Corin. 13. Charitas numquam excidit. Ex his patet ali- qualiter quale sit mandatum primum, & huic quomodo simile sit se- cundū, quia vt breuiter epilogetur, vtrumque est praecipitum ad differentiam consiliorum, vtrumque praepceptum diuinum ad dif- ferentiam humanorum, vtrumque morale ad differentiam cae- remonialium, vtrumque naturale ad differentiam positiuorū, vtrū- que absolutum ad differentiam conditionalium, vtrūque affir- matiuum ad differentiam negatiuorum, vtrūque generale ad dif- ferentiam specialium, vtrūque lucidum ad differentiam obscurū, vtrūque perpetuum ad differentiam temporalia. Gre. Cum cūtra sacra eloquia dominicis sint plena praepceptis, de dilectione quasi de singulari mādato Dñs dicit, Ioā. 13. Hoc est praepceptum meum, vt diligatis &c. Quia quicquid praecipitur, in sola chari- tate solida ut. Praepcepta ergo dominica & multa sunt, & vnum multa per diuersitatem operis, vnum in radice dilectionis.

se tibi aliquis proximus, vel in re, sic quilibet vere bonus: vel opinione, sic quilibet qui ne citur malus, & ideo praesumitur bonus: vel spe, sic quilibet viator malus, de quo cum non sit desperandum, & si modo sit malus, speratur tamen futurus bonus, & ita spe conuersionis est proximus, secundum hoc dicit magister in sententiis, quia proximus dicitur quatuor modis, conformitate naturae, propinquitate sanguinis, beneficiorum exhibitione, spe conuersionis. Prima proximitas & secunda ortum, habent a natura, quae est principium stabile, & ideo stabiles. Tertia & quarta, a voluntate, & ideo mutabiles, quia voluntas est principium mutabile. Cum enim sic potentia rationalis habet se ad opposita, & ideo qui nunc est proximus meus proximitate tertia in beneficium impendendo, potest fieri non proximus voluntate mutata malum mihi faciendo: & similiter in quarta proximitate contingit, cum bonus a bonorum similitudine se elongans, malus fit, & postmodum in malo finaliter perseverans damnatione perpetua inconvertibilis factus, spe conuersionis proximus esse desinit.

C A P. V.

Diliges proximum tuum &c. Dupliciter proximus, scilicet dilectione amicitiae, & concupiscentiae. Primo ergo quantum ad dilectionem amicitiae, secundum considerationes supra positas de dilectione tui: nunc procedo regulariter in dilectione proximi. Et cum diligere proximum per amicitiam, sit uelle ei bonum, ad cognoscendam dilectionem, & bonum uoluntum, & uolendi modum, & uoluntatis radicem, vel principium distinguere. Sicut enim simpliciter, vel secundum quid semiplene, vel plene naturaliter gratuite, vel libidinose contingit diligere seipsum, similiter & proximum. Item, consideratio radicis, & si difficilius, tamen principalior: si enim radix sancta, & rami. Secundum ergo tres radices uolendi tripliciter distinguitur dilectio proximi, scilicet naturalis, gratuita, & libidinosa. Quarum prima bona, sed nec meritoria, nec demeritoria, & ideo indifferens quantum ad hoc, secunda bona, tertia mala. Sed cum radicem quilibet sit gemina, sex inde pullulant generales motus dilectionis proximi logice conuenientes, & ethice differentes, quorum quatuor consequenter se habent, scilicet naturalis, deliberatiua, gratuita a gratia gratis data, & gratuita a gratia gratum faciente, quoru posterior semper addit super priorem, & completior est ipso, cum fortassis motus unus, & idem in substantia sic diuersificatur, sicut eadem linea aliter a physico, aliter a mathematico consideratur. Primus ergo motus dilectionis in proximum est pure naturalis, surgens ex natura ut natura, quae etiam in deliberatione circumscripta, tres primas proximitates cognoscit, & super eas motum facit, unde rationem eorum motus non solum animal rationale, sed omne animal diligit similibus. Math. 13. Ratione consanguinitatis non solum homo, sed etiam gallina congregat pullos suos sub alas potius quam alienos. Ioan. 10. Ratione beneficii impensis ouis lupum fugiens sequitur pastorem. Catulus in extraneos latrans, domino super cauda blanditur. Thob. 11. De quo Math. 5. Si diligitis eos qui vos diligunt &c. Si salutatis fratres uestros &c. Gregor. Sunt qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis & carnis &c. Sed aliud est quod sponte impeditur naturae: aliud quod praecipit dominicus ex charitate debetur obedientiae. Secundus est deliberatiua, vel rationalis surgens ex natura in quantum collatua, quae per deliberationem haec eadem aduertit, & plenius cognoscit. Quicquid enim cognoscit uirtus inferior, indita sed non euanescit. Natura: uero in quantum rationalis, indita est lex naturalis, quam conferendo legit, & exinde commonefacta fortius proximum diligit, quia debitum, quia naturale praecipit, quia non diligens omittit, odians in legem committit, omittens & committens poenae reatum incurrit: Sed quia potentia rationales habent se ad opposita, radix haec una, sed non uno modo se habens nunc motum dilectionis, nunc motum odii germinat, interdum etiam quasi prorsus a germine vacat, secundum illud Ro. 1. Sine affectione Ita. 49. Numquid obliuisci poterit mulier infantem suum, ut non miseretur filio ueteri sui? glo. Duritia mentis vincens iura naturae. Tertius est imperfecte gratuitus, surgens ex natura mediante aliqua gratia gratis data, qualis est uirtus informis, & similia quae naturam disponunt, ut praemissa intus aduertat, & insuper ad consideranda in proximo Dei imaginem, & similia: deliberationis, naturalis cognationem, transcendens subleuat, eademque deliberatione adiuuat ad uelendum motum dilectionis aliquibus circumstantiis bonis, ad quod per se deliberatione non sufficeret. Quartus est perfecte gratuitus, & gratus surgens a natura per gratiam gratum facientem perfecte, quam rationalis potentia, scilicet vo-

luntas deliberatiua per habitum charitatis tres primas proximitates secundario, sed quantum ad principalem considerans adiuuat omnibus debitis circumstantiis uelut, & meritorius producit. Septem autem generales circumstantias enumerat Aristot. in ethicis. Quis, quid, circa quid, quomodo, quatenus, & quomodo. Haec per ordinem in actu dilectionis huius inuenies. Primo quis agens, quia anima gratificata in quantum talis, in quo tangitur & subiectum agens, scilicet rationalis anima natura, & forma cuius uirtute agitur, scilicet charitas uel gratia, quae circumscripta non esset debitus agens. Virtus enim est quae habet tem pericit, & eius opus bonum reddit. Arist. Non quia bonum facimus boni sumus, sed quia boni sumus bonum facimus. Secundo quid agat, quia diligit, haec est debita actio quam & natura docet, & lex iubet, lex naturalis, & lex scripta, & uetus, & noua. Ro. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit. Haec est dilectio amicitiae, quae in duobus motibus intra consistit. Mouetur enim amans in dilectum, & pro dilecto. Primus motus est complacencia, quae affectus amantis amico per recordationem intellectum actualiter ueniens statim occurrit, & ut placenti se aperit, & ut conuenienti coniuinctus est, & quadam dilectione stringit. Prouerb. 27. Ne obliuiscaris amici tui in animo tuo. Matt. 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hoc tamen sic non in Deo intelligas ut in homine. Secundus est a concupiscentia, quae mouet pro amico, cum ipsi bonum uolo. Aristot. Amicos iustos esse uolumus. Tertio circa quid agat, quia circa proximum, haec est debita materia. Sed nota, sicut uisio habet uiam materiam propriam, uel obiectum super quod transit, scilicet colorem, & aliam communem, scilicet substantiam uel quantitatem coloris substantem, sic dilectio ex charitatis habitu prodiens, habet proximum proximitate quarta pro materia principali & propria, aliis autem proximitatibus proximos habet pro materia communi secundaria. Sicut ergo non coloratum non uidetur, sic omne illud in quo est proximitas deficit, si ex charitate non diligitur, sicut sunt damnati, qui quantumcumque consanguinei, uel benefici fuerint, ex charitate non diliguntur, quia beati non sunt, nec fieri possunt: & ideo cum charitate habentibus, nec potentia, nec actu conueniunt, sed fortassis naturali amore amantur, ad quae & naturalis compassio sequitur, de qua dicitur Luc. 16. Inter nos & uos &c. Et qui ad uos transiit uolunt &c. Attus ergo dilectionis inuatur a natura subiecti respectu conditionum naturae obiecti, progreditur in gratia in subiecto respectu conditionum gratiae in obiecto, consummatur in gloria subiecti respectu conditionum gloriae obiecti. Charitas ergo facit diligere proximum in quantum iustificabilis uel iustus per gratiam, beatificabilis uel beatus per gloriam, & in hoc forsitan tenet regulam Aristot. Si simpliciter simpliciter &c. Quis ex dilectione naturali feratur instantia. Quarto quo, uidelicet in instrumento. Nota, potentia animae sunt ueluti instrumenta eius ad agendum. Aug. istius. Anima instrumenta cogitandi, & diligendi habet a natura. Duo autem sunt genera instrumentorum, secundum duas differentias potentiarum, scilicet animales & spirituales. Instrumentum igitur dilectionis est potentia uoluntatis, siue affectus. Signum autem dilectionis est operis effectus. Est autem affectus duplex, sicut uoluntas. Unus animalis siue sensibilis, uel brutalis, qui coniungitur phantasia, & communis est homini & brutis, ex hoc est dilectio sensibilis. Alius rationalis siue spiritualis, qui coniungitur intellectui, qui communis est angelo & homini. Ex hoc est dilectio intelligibilis. Sed non sufficit potentia ad actum, nisi disponatur per habitum, & superior, uoluntatis ad eliciendum actum dilectionis disponit habitus amoris. Hic autem est duplex. Unus naturalis, qui conuincitur contra mentem & notitiam, secundum August. Alius gratuitus, qui conuincitur contra fidem & spem, secundum Apostolum. Haec est charitas. Quo ergo diligendum est materialiter potentia uoluntatis, & formaliter habitu charitatis? August. in contrafess. Aliter non est uera amicitia, nisi tu domine eam agglutines inter haerentes tibi charitate diffusa in cordibus eorum. Quomodo, cuius gratia, haec est causa finalis. Debito sine charitate motus nescit, quia proximum non ut fruentem, sed ut uentem diligit, hic non adharet amore homini propter seipsum, sed refert ut fruentem ad finem ultimum. I. Deum, qui est summum bonum quo solo fruendum est, quia propter se amandum. Na & si dicit Apostolus Ius homini. Ego te fruar, addit tamen in domino. Aug. Qui homo mine in Deo fruatur, Deo potius quam homine fruatur. Sexto, quantum, duplex est quantitas in dilectione, una mensurata quasi extra, scilicet duratio, alia mensurans intra. I. magnitudo: & haec duplex, intentionis, & extensionis: facit ergo charitas proximum diligi quantum debet. Quantum duratio, quia semper, id est, finaliter. Prouerb. 17. Omni tempore diligat

qui amicus est. Amplius quantum intentione, quia magis quam corpus proprium. Vbi quidam distinguunt inter corpus passibile, & impassibile, dicentes proximum amandum corpus proprium passibile, sed minus impassibile, sed indistincte dicit Aug. Amplius autem homo diligendus est, quam corpus nostrum, quia propter Deum omnia diligenda sunt, potest nobiscum Deo perire, quod non potest corpus &c. De hoc Ioan. 15. Maiorem haec dilectionem nemo habet &c. Item quantum, quia multo magis quam res nostras. Greg. Praedicatores sancti, ut possent proximos perfecte diligere, studuerunt in hoc saeculo nihil amare, nihil vel affectu possidere. Greg. Dum re diligimus temporalis, uel amicitiam charitatem, dum pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur. Amplius quantum minus quam nos. Aug. de doctrina christiana. Quatuor diligenda sunt ex charitate, unum quod supra nos, scilicet Deus: alterum, quod nos tumus: tertium quod iuxta nos est, scilicet proximus: quartum quod infra nos, scilicet corpus. Sicut igitur Deum nobis, si nos & proximo praeposimus in amando, ad minus in uia secundum omnes, quamuis secundum alios quos non sic forsitan in patria. Vnde Ansel. In illa perfecta charitate innumerabilium angelorum & hominum, ubi nullus minus diligit alium quam seipsum, non aliter quisque gaudebit pro singulis, quam pro seipso. Ex hac positione plura sequuntur forsitan uera, sed ualde inopinata, & ideo pertranso. Amplius quantum in infinitum minus quam Deum, cum non sit diligendus nisi propter Deum: & propter quod unumquodque tale, & ipsum magis. Aug. Deus propter se omni homini amplius diligendus est. Amplius quantum in comparatione unius ad alterum. Ex diuersis causis, alium alii aequae, uel minus uel magis, & hoc tripliciter. Vel secundum intentionem, & sic magis diligo illum cui magis uolo bonum, & minus cui minus, & aequae cui aequae. Vel secundum intentionem, sic magis diligo illum cui magis uolo bonum, uel plura, uel secundum utrumque. Super hoc quantum fundatur ordo charitatis ad proximum, quae secundum diuersas causas alios alios magis, uel minus diligit, & secundum hoc praeposuit, uel postponit. Aug. Ille est qui ordinat &c. De hoc tamen ordine proximorum diligendorum, tam in uia, quam in patria, quadam superficialiter aduersa a sanctis dicta inueniuntur, quae secundum diuersas opiniones diuersimode determinantur. Septimo, quomodo. Nota, modus aliquando significat mensuram, & sic dicitur quantitate. Aug. Modus modo nomen impositum. Aliquando dicit quomodo formam, & sic dicit qualitate, ita hic sumitur, unde contra habitum diuiditur. Debito ergo modo charitas diligit proximum, secundum illud Ioan. 12. Mandatum nouum dabo uobis &c. Christus ergo in amando proximum conformari debemus, ut eo modo quo ipse dilexit, diligamus: hic autem modus in multis est. Quomodo igitur diligendus est? primo discrete non farue, quae discrete in tribus est, uel dicentur in amando inter substantiam & substantiam, inter substantiam & accidens, inter accidens & accidens. Primo inter substantiam & substantiam. Duplex enim est in homine proximo substantia. I. corpus & anima: anima propter Deum, corpus propter animam est amandum, & ideo magis anima quam ipsum corpus. Aristot. Propter quod unumquodque &c. August. Si placent corpora, Deum &c. Si sic discrete diligis, & corpus non propter se, sed pro anima, indifferenter amas masculinum & feminam, cum in anima conueniant, licet in sexu corporis differant. Iterum inter substantiam & accidens: substantia enim & natura semper bona, quia a Deo, & ideo semper amanda. Accidens aliquando malum, & contra Deum, & ideo odium. Aug. Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores. Greg. Et diligamus in proximis quod sunt, & odio habemus, quod in itinere Dei nobis obstat. psal. 138. Nonne qui oderunt te domine oderam &c. Cum igitur in eodem subiecto sint natura & culpa, opus Dei & opus hominis, cauendum est discrete, ne uel propter malum bonum odias, uel propter bonum substantiae malum diligas, sed discrete singula singulis reddas amore naturae, & odium culpae. Luc. 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrem & matrem &c. Greg. Constat quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit, sicut semetipsum. Item, inter accidens & accidens. Accidentium enim quaedam sunt bona, & ideo amanda, uel uirtutes & gratia. Quaedam sunt contraria, & ideo mala, & non amanda, uel uicia. Quaedam indifferentia, uel naturalia, sicut pulchritudo, facultas, & similia: uel aduenientia, uel opulencia, scientia, & similia. Haec omnia quae in uo subiecto unum sunt, facile incautum decipiunt, ut nonnumquam aliquis credat se ex charitate diligere Susannam, quia timet Deum, & diligit forsitan ex carnalitate, propter id quod praemititur, pulchram nimis. Sed si inter accidentia discernis hominem bonum, in quantum huiusmodi ex charitate diligis, non curans utrum fene, iuuenis, pulcher uel deformis, pauper uel diues, & sic de aliis. Ioan. 7. Omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. Hiero. Illa necessitudo &c. Et hominem in quantum per

ator non diligis, sed misericorditer odis. Boetius. Dilige iure bonos, & miserere malis. Aug. Omnis peccator in quantum peccator, non est diligendus, sic Christus dilexit, qui Petrus amicitiam suam propter aliud & aliud accidens, nunc beatu dixit, nunc sathanam appellauit. Amplius, quomodo? spiritualiter, non carnaliter. Sic Christus dilexit, qui Petrus Ioanni praeposuit, & ad matrem uocatus respondit. Quae est mater mea &c. Quicumque fecerit uoluntate patris mei &c. Sed & omnes amicos suos tribulationibus transitoriis exposuit, magis uolens eis bonum spiritui uel se, quam bonum carni delectabile. Apoca. 3. Ego quos amo, arguo &c. Prouer. 3. Quem diligit dñs, corripit &c. Quomodo contra Grego. Sunt qui diligunt proximos &c. Hi nimirum & proximos diligunt, & tamen illa supernae dilectionis praemia non assequuntur, quia amoris suum non spiritualiter, sed carnaliter impendunt. Amplius, quomodo? ueraciter non fictiue, uel simulate. Ro. 8. Dilectio sine simulatione. 2. Cor. 6. In charitate non ficta. 1. Ioan. 4. Non diligamus uerbo neque lingua, sed opere & ueritate. Prouer. 11. Simulator ore decipit &c. Ioan. Senior Gaio, quae ego diligo in ueritate. Est autem ueritas adaequatio signi ad signatum. Nota igitur, sicut intellectus habet signa, sic affectus sua. Nota & signa intellectuum sunt uoces. Aristot. Sunt ea quae sunt in uoce earum quae sunt in anima passionum uocae. In hoc signo ueritas est, cum significat esse quod est, uel non esse quod non est. Aristot. Contingit enuntiare quod est &c. Et quia ut dicit lex, in maiore minus, & in toto pars intelligitur, & uerum: signum est quod esse partem significat, cum totum est. Vnde si quatuor currentibus dicta quatuor currere uerum significo, similiter si dicam tres currere, uerum significo, & adaequatur signum signato. Fallitas autem est in signo, cum deficit adaequatio, quod fit tripliciter. Vel cum significatur plus esse, quae est, uel si tantum quatuor currentibus, dicam, sex currunt. Vel cum significatur esse quod non est, uel album, dicam album, uel significatur id cui contrarium est, uel si albu dicam nigrum esse, sic omnino est in signis affectuum & amoris. In his non est ueritas, cum signum adaequatur signato, uel totum significat, uel partem in toto. Veraciter ergo diligit, qui uel tantum interius diligit, quantum se diligere per familiaritatis signa exteriorius ostendit. Vel plus diligit quam ostendat, quia totum affectum significare, uel non potest, uel nescit, uel ob aliquam causam non uult. Vnde nec fallaciter Christus dilexit, qui quaedam signa dilectionis exteriorius maiora Ioanni, quem minus quam Petro, quem magis dilexit, ostendit, quia Ioannem non minus dilexit quam ostenderet, licet Petrum plus dilexit quam foris significaret. Nec signauit magis se diligere Ioannem quam Petrum, sed magis significaret se diligere Petrum. Est autem fallitas in signo dilectionis tripliciter. Magna cum significatur plus esse, quam est, uel cum diligens significet se magis diligere, quam diligit. Maior cum significatur quod non est, uel cum diligens se diligere significat. psal. 77. Dilixerunt Deum in ore suo. Maxima, cum ostenditur id cuius contrarium est, uel cum odians amorem praetendit. Prou. 27. Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Abac. 2. Ue qui potum dat amico miscens fel. O quam ueraciter Christus nos secundum utramque naturam amat, qui essentialiter, & ideo infinitam dilectionem ostendit, quia ut Deus nos diligit beneficiorum effectibus, magnis quidem ualde & pene innumeris, sed tamen finitis, & ideo infinitum non plene significantibus ostendit: quinimo hanc dilectionem totam, & tantam quantam est, plene significare creaturae per effectum aliquem, etiam ipse omnipotens potenter non potest, quia causae immensae effectus ex necessitate mensuram habens aequari non potest. Sed & humana dilectionis affectum, quamuis magnum esse erga nos plurima, & maxima in nobis, & pro nobis ut homo faciendo & patiendo significauerit, tota tamen & praecisa quantitas affectus ostensa non est, quia effectibus signantibus adhuc maior est. Eccl. 1. Beatus qui inuenit amicum uerum. Si beatus qui inuenit, qualis est qui perdit? Amplius quomodo? Efficaciter non tepide. Grego. Probatio dilectionis exhibitio est operis. 2. Reg. 15. Ostendisti amicitiam & fidem. O quam efficaciter Christus nos dilexit & diligit, qui humanae dilectionis affectum tantis effectibus ostendit. Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo effectibus ostendit. Si Christus nos dilexit, et nos debemus inuicem diligere. Si Christus pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. 1. Ioan. 2. Qui habuerit substantiam etc. Amplius, quomodo? Gratis non mercenarie, uel non hominem propter res, uel dona, sed potius econuerso. Arist. Amicos iustos esse uolumus etc. Quo contra. Prouer. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. & ideo dicitur, Ecclesia. 1. Non agnosceret in bonis amicus. Poeta. Cum fueris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris. Non ita Christus. psalm. 115. Bonorum meorum non indiges. Amplius quomodo? Stabiliter, non mutabiliter, uel transitorie. Sic Christus. Io. 13. Cum dilexisset suos, si sine dilexit eos.

Prou. 17. Omni tempore diligit qui amicus est. Si omni, ergo tempore prosperitatis propriae, & tempore aduersitatis alienae. Quo contra. Ecclesiast. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam. Videt igitur quemadmodum motus dilectionis amicitiae in proximum producat a natura, in quantum talis bonus bonitate naturae. A natura deliberatiua bonus in genere: a natura adiuta per gratiam gratis datam, bonus ex aliqua circumstantia: a natura eleuata per gratiam gratum facientem, bonus meritorie. Verum ex natura vitio libidinis deprauata, quasi ex radice corrupta oritur dilectio inordinata, qua proximum diligendo peccamus, & si contra Deum, venialiter: si aequae, vel supra, mortaliter. **Matt. 10.** Qui amat patrem, aut matrem supra me &c. Cum autem dilectio, & amicitia in duratione sua habeat principium, medium, & finem, & quandoque in principio, quandoque in medio, & quandoque in fine vitatur, unde aliquando dilectio ex vitio libidinis nascitur. Nonnumquam etiam amicitia quae sine vitio naturaliter, vel spiritualiter inchoatur, subintrante vitio carnaliter terminatur. **Gala. 3.** Sic stulti facti estis, ut cum spiritu cœperitis carne cōsummamini. **Poeta.** Cœpisti melius quam desinis, vltima licet vix & raro contingit econuerso. Sic **Dauid** **Bersabee** primum illicite in adulterio, postmodū debite dilexit in matrimonio. Sed vix bono peraguntur exitu, quae malo sunt inchoata principio.

CAP. VI.

Diligit etiam proximus dilectione concupiscentiae. Nota propinquitas secundum convenientiam realem duplex est. Vna logica, quae est inter similia substantiali, vel accidentali forma conformia, hanc operatur dilectio amicitiae. Alia Physica, qualis est inter materiam & formam, quae mutuo appetitu adiuuicem inclinatur, donec naturaliter in termino convenientiae vniantur, haec est inter masculum & feminam. **Genes. 2.** Erunt duo in carne vna, super hanc fundatur dilectio concupiscentiae. Sicut enim naturaliter concupiscit homo conueniens nutrimentum nutritiuae ad cōseruationem individui, sic & generatiuae ordinatae ad cōseruationem speciei. Haec dilectio est appetitus, vel desiderium quod semper bonum est bonitate naturae, sed in genere moris aliquando est bonum. In genere ex circumstantia, vel meritorie aliquando malum venialiter, vel mortaliter. Quod vero bonum, vel malum, & quando magis, vel minus bonum vel malum cognoscitur distinguendo principium a quo est, finem vel terminum ad quem est, materiam in quam, & modum, vel formam secundum quam est. Principium a quo est motus iste est natura. Haec autem duplex est, scilicet sensualitas, & ratio. Sensualitas dupliciter consideratur, vt brutalis, & vt humana. Humana tripliciter consideratur, vt instituta & innocens, vt vitia fomite & corrupta, vt reparata per gratiam & exercitium boni. Et consideratur dupliciter in motu, quia mouet aut per se, aut imperio superioris virtutis, scilicet rationis. Ratio dupliciter consideratur, vt natura, & vt deliberatiua. Haec triplex in statu, vt instituta vel vitata fomite, vel luxuria, vel vt reparata, hoc dupliciter, vel per gratiam gratis datam, scilicet per virtutem caritatis informis, & politice, de qua Agit **Aristotele** in Ethic. Vel per gratiam gratum facientem, scilicet castitatem charitate formatam. Quo ad terminum, vel quo ad finem distinguitur, quia desiderium multiplex secundum **Aristotele**. Huius vt finis, huius vt ad finem. Finis duplex est. Primus quid intendis facere, secundus quid consequi, vel acquirere. Intentio facienda terminari videtur in commissione: intentio consequendi in prole, voluptate, vel simili. Potest ergo esse appetitus, & desiderium, vel ipsius finis, vt coeundi & generandi, vel similitum: vel eius quod ad finem, vt videndi, & alloquendi, versus. Vitus alioquum, contactus & oscula factum. Regulariter, cuius finis malus, & illicitus, & ipsum. Vbi ergo coitus illicitus, & igitur ipsum malum, & ad hunc finem relata: sed secus est si ad hunc finem non referantur, sed sicutur in ipsis, tunc enim iudicabuntur secundum se. Secus si ad finem alium fortallē bonum referantur, cum de se indifferentia sint. Vnde dicitur. Qui viderit mulierem non absoluit, sed ad concupiscendam eam, mœchatur. **Augu.** Feminas videre non prohibemini, sed appetere &c. Non solum affectu, sed aspectu appetitur, & appetit concupiscentia feminarum &c. **Regula Aristot.** Quod fini bono propius est, melius est in quantum tale, quod malo peius. Bonum est igitur homini mulierem non tangere, sed & non sine causa audire, vel videre. Vox enim blanda, & nequam digitos habet. **Job. 31.** Peppi sedus cum oculis meis &c. **Grego.** Nō licet intueri quod non licet concupisci. Quo ad materiam supposita vnitatis naturae, diuersitate personae, vna specie duobus indiuiduis distinguitur inter masculum & feminam sexu, inter suam & non suam legē, & sic de aliis materis circumstantiis, ex quibus

fractio licita vel illicita. **Ephe. 5.** Viri diligite vxores. **Prover. 4.** Serua charissimam tibi, in amore illius delectare iugiter. Quo ad modum vel ad formam distinguitur inter voluntatem semiplenam & plenam, inter appetitum moderatum & immoderatum, & hoc vel parum vel multum, vt secundum hoc vel maius vel minus malum veniale, vel morale. Regulariter item est iudicium generale plenae voluntatis, & actus. Vnde prohibiti actus prohibita est voluntas, cohibiti cohibita, liciti licita, debiti debita. Sed nota hunc motum dilectionis proprie loquendo non elicit habitus charitatis, cum ipsum secundum diuersitatem personarum, & statum imperat, tentat, vel tolerat, vel amputat, vel fugiens declinat.

CAP. VII.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio gratuita, cū sit actio vel motus, causas habet & effectus. Causarum quatuor sunt genera, efficiens, materialis, formalis, & finalis. Efficiens causa est vnde principium motus, secundum **Aristot.** haec in motu dilectionis duplex est. Motor primus qui mouet non motus, scilicet Deus. **Boetius.** Stabilisque manens dat cuncta moueri. Hic est Deus qui dat mandatum de diligendo, vt debeamus. **Ioan. 15.** Hoc est praeceptum meum. 1. **Ioan. 4.** Hoc mandatum habemus a Deo, non ab homine vel angelo, sed a Deo, vt qui diligit Deum, diligit &c. Item addit exemplum, vt sciamus. **Ioan. 13.** Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexistis vos. Item donat & spiritum, & charitatis habitum, vt possimus. **Augu.** In terra datur spiritus sanctus, vt diligatur proximus: Item promittit primum vt velimus: coarctatur supplicium, ne omitteretur: operatur motum, vt cooperantes agamus. **Ioan. 15.** Sine me nihil potestis facere. Motor secundus qui mouet motus, est anima rationalis in quantum talis, quae a Deo grata per formam gratiae quae inest substantiae per potentiam liberi arbitrii, vel voluntatis dispositam habitu naturalis amoris & charitatis producit hunc actum. Cum ergo cognitiua apprehendens obiectum, vel materiam debitam conferendo, aduertit conditiones eius ipsam disponentes respectu motiuae, & motum prouocantes. Sunt enim decem mouentia per modum efficientis, sex proprie, & quatuor improprie. Proprie mouet Deus pater, & filius, & spiritus sanctus, qui tres sicut vnus Deus, vnus creator, & ita vnus motor mouens in hoc motu mirabiliter, insensibiliter, suauiter, & vtiliter. Item substantia anima, forma gratiae, potentia voluntatis. Voluntas enim est instrumentum spiritus mouens, secundum **Dama.** Habitibus naturalis amoris, habitus gratiuae amoris, scilicet charitatis improprie & largemouet obiectum dispositum. Delectabile enim apprehensum mouet, sic & amabile, in quantum tale apprehensum intellectu, mouet affectum, & fit intelligendo quasi motus ad animam in diligendo quasi motus ab anima. Item finis **Aristot.** Finis factus non est nisi secundum metaphoram. Principiat enim motum finis, prout est in intentione & spe, terminat autem motum & quietat, prout est in addeptione & re. Item mandatum. Item exemplum. **Poeta.** Segnius irritant animum depressa per aures &c. Vtrumque ergo irrat, & ita mouet, licet alterum magis altero. **Seneca.** Homines magis &c. **Ad Hebraeos 10.** Considerantes inuicem in prouocatione charitatis. Circa materiam nota. Dilectio cum sit accidens, non habet materiam ex qua, sed in qua, & in quantum est accidens vel forma accidentalis, sic subiectum in quo est, & quod informat, & est eius materia. In quantum vero est actio vel motus, sic materia eius dicitur obiectum proprium in quod est. Obiectum autē considerari potest dupliciter, scilicet secundum substantiam, vel secundum rationem obiecti, vt patet in colorato, quod est obiectum visus, & materia visionis in quantum coloratur, non in quantum substantia. Est autem duplex habitus amoris, scilicet naturalis, & gratuitus: & secundū hoc duplex actus, & duplex materia, vel obiectum. Ex habitu naturalis amoris dilectione amicitiae diligo me principaliter & sum me, etiam plus quam Deum. Ex habitu amoris gratiuae, cōuerso Deum principaliter & summe, & Deum plus quam me. Propria ergo materia amoris naturalis ego: gratiuae Deus, vterque amor intuetur proximum. Habet enim proximus conuenientiam mecum, secundum hanc credit in materiam amoris naturalis habet conuenientiam cum Deo, secundum hanc in materiam gratiuae, scilicet charitatis. **Augu.** de vera religione. Non sic homo ab homine diligendus est, vt diliguntur carnales fratres, vel filii, &c. Nec hoc inhumanum videri debet. Magis enim inhumanum est non amare in homine quod homo est: nim inhumanum est non amare in eo amare quod sed amare quod filius est. Hoc enim est non in eo amare quod ad Deum pertinet, sed amare illud quod ad se pertinet. Similiter si meipsum apprehendero tanquam alium, possum ad me vel ad Deum referre, & secundum hanc pro materia amoris naturalis vel gratiuae habere. Nota tamen, quod sicut diuersi artifices

ex vna

ex vna eademque materia diuersimode operantur, & sicut vnus & eandem lineam aliter considerat physicus, aliter mathematicus: sic amor naturalis, & gratuitus conueniunt in substantia dilecti quasi in communi materia, sed differunt in ratione diligendi & modo, quasi in operis forma. Nota etiam, quod sicut ignis aquam alterans naturaliter frigidat, actualiter contra naturam suam calidam facit, & tamen humidam dimittit, licet curam suam calidam facit, & ad cōtrarium actum alterans in amore eius quaedam tollit, & ad cōtrarium actum ipsam eleuat supra se, & quasi contra se quaedam secum com paratur, quae & si sint cum ea, non tamen ab ea sicut ab igne est, quod tamen calefacit, calefacta autem humectat, hoc tamen non est ab igne, sed a se. Cum igitur amor gratuitus primo, & principaliter, & summe diligit Deum pura charitate, nec in me ipso, nec in proximo aliquid diligo nisi Deum, quamuis naturalis amor quaedam non quidem mala, sed imperfecta bona admisceat in statu viae, quae charitas non casualis, sed tolerat, & euacuat forsitan in statu patriae. 1. **Cor. 13.** Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur &c. Conditiones igitur proximi per relationem ad Deum sunt ratio gratuite diligendi ipsum. Haec diuersificantur secundum triplex esse naturae, gratiae, & gloriae. Quo ad esse naturae, quatuor in proximo considero. Primum est, quod ille quem ex charitate summe diligo, cum fecit, & vtiq; diligit quem fecit. **Sap. 11.** Diligitur autem effectus necessario ab eo qui causam efficientem diligit, vt liber, vel scriptura ob amorem scriptoris: pictura ob amorem pictoris, & generaliter omne opus ob amorem amari opificis diligitur. Quamuis autem Deus oia fecerit, & omnia diligit, ideo qui gratuite, & intime diligit ipsum, omnia generaliter diligit propter ipsum. Hominem tamen specialiter, & angelum, id est, rationalem creaturam ex arte generatam quasi specialiter factam, iuxta illud **Gen. 1.** Faciamus hominem ad imaginem &c. Secundum quod amicitissimi mei imago est ipsum mihi in multis representans, vt patet supra in 10. gradu amoris magis debeo amare. Chara igitur sunt mihi generaliter omnia etiā irrationalia, quia duntur & sunt charissimi mei quasi vestigia, cum quodlibet ipsorum sit ens, sit vnum, verum, & bonum, & ideo ducit ad illum qui summa & prima essentia est vnitas, & veritas, & bonitas. Sed haec differēter mihi sunt chara, sicut differēter, secundum magis & minus impressa sunt eis chari mei vestigia. Specialiter tamen charus angelus, & homo in quo carissimi mei imago est. Sicut enim honor imaginis ad prototypum pertinet secundum **Dama.** & amor. Diligitur imago Christi per hominem picta in tabula, vel paruo debili, & hominem solum non Deum, imo corpus hominis tantum nō animam exilliter representans. Similiter imago matris **Marie** cū puero incisā in ebore, vel fusa in metallo. Quantum ergo diligenda est ab amatore Dei haec indelebilis & incorruptibilis imago Dei facta secundum Deum & a Deo representans non puerum cum matre, sed filium cum patre, & spiritum sanctum cum vtroque. Quam clarum speculum esset, quod amantem cernere se per amati speciem representaret. Tertium, quod amicitissimus meus in ipso est non tantum vt causa in effectu, quae ingreditur aliquando secundum virtutem, non secundum substantiam, scilicet efficiens, & finalis, non ut rex in regno, qui est secundum potentiam solum, & non semper secundum personalem praesentiam, non ut accidens in subiecto, quod separabile est & continetur & continet, indiget & indiget, non vt sigilli forma in cera quae deleri potest, non vt facies in speculo, non vt species rei cognita in cognoscente, sed verissime, plenissime, & intime in substantia, virtute, & operatione intimius quam anima in corpore. Quod si in omnibus sit, & ob hoc omnia mihi chara sunt, quia tamen receptum est in recipiente per modum recipientis in rationabilibus firmitus inest, quia perpetua, plenius, quia magis capacia, & ideo magis amabilia. Et licet omnino econuerso in ipso sint, & ideo amabilia specialius, & durabilius, & plenius, tamen rationabilia: & ideo magis amanda, quia in amicitissimo meo. **ad Ro. 10.** Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. **Act. 17.** In ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus. Quo ad esse gratiae sunt quatuor, quae super praemissa quatuor fundantur. Primum quod amicitissimus meus ipsum perfecit informando, & reformando per gratiam, qui ipsum fecerat formando per naturā. Ex quo sequitur quod sit amicitissimi mei famulus, & filius, & ideo necessario amandus. 1. **Ioan. 5.** Omnis qui diligit eū qui genuit &c. Item amicus amans, & amatus. **Ioan. 16.** Iam non dicam vos seruos &c. Item sponsa. **Osee. 2.** Sponsabo te mihi in fide &c. 1. **ad Cor. 6.** Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Secundum quod amicitissimo meo cuius imago est per naturalia, similitudo est per gratiua, per iustitiam iusto, per benignitatem benigno, & sic de aliis. 1. **Cor. 11.** Imitatores Dei estote sicut filii charissimi. **Luc. 6.** Estote misericordes &c. **Marth. 5.** Estote perfecti. Tertium quod amicitissimus meus in ipso est secundum

effectus gratiae multipliciter, vt hospes in domo. Chara mihi domus, cuius hospes charissimus, vt hortulanus in horto et el les, & destruens, vt pontifex in templo consecrans asperget do, scribendo, & vngendo &c. vt magister in schola docens, vt spōsus in thalamo quiescens, vt gemma in anulo ornans, & similia. Quartum est, quod ipse est in amicitissimo meo specialis modo. 1. **Ioan. 4.** Deus charitas est &c. Manet inquam mirabiliter, quia multo coniunctius, multoque vtilius sibi quam membrum in corpore, palme in vite, planta in terra, piscis in aqua, animal spirans in aere, carbo in igne, liquor in vase, scriptura in libro, locatum in loco conueniente & proprio. Et tan. en in his omnibus non possum non diligere quod manet, si illum diligere in time in quo manet. **Augu.** Si placent animae, in Deo amantur &c. Ex praemissis collige quatuor conditiones in proximo quo ad esse gloriae, quae sunt materia & ratio diligendi gratuite. Est enim gloria gratia consummata. Secundum haec igitur video, quod amicitissimus meus ipsum perfecit vltima perfectione, & ipse amicitissimo meo similis est vltima assimilatione, & amicitissimus meus in ipso, & ipse in amicitissimo meo vltima completissima & inseparabili vnione. His omnibus quo ad amorem gratuitum tenet regula. Si simplex ad simplex &c. Praeter haec oia ratio gratuite diligendi proximum est voluntas amicitissimi mei hoc volentis, & hoc iubentis, qui & si catulum, vel lapidem, vel minus aliquid propter ipsum diligi non quidem mandaret, sed voluntatem suam tantummodo, vel nutu minimo insinuallet, charitati pure perfectae, & non immoderate satis praeceptum esset. 1. **Pet. 3.** Castificantes corda vestra in obedientia charitatis, non tantum necessitatis. Vnde etiam ob hoc charitas damnatos simpliciter non amat, quia amicitissimi sui aeternae voluntati omnino concordat. **Cant. 1.** Recti diligunt te. **Augu.** Recti sunt qui voluntatem suam diligit secundum voluntatem Dei, quae regula est, & voluntatem melioris praerponunt uoluntati suae. De qua forma nota, sicut substantiarum duplex est forma, vna quae est extra, scilicet forma exemplaris secundum quam facta est. Exemplar enim & idea cuiuslibet rei factae, siue artificialis, siue naturalis formaliter est in mente factoris, secundum quod distinguitur. **Augu.** Arcam in mente, & arcam in opere. Alia quae est intra est duplex substantialis dans esse primum, & simplex, vt in homine anima, vel humanitas: & accidentalis dans esse secundum, & secundum quid, vt quantitas, qualitas, & similia, sic & actiōnem. Dilectio igitur cum sit actio ad substantiam reata cuius accidens est forma eius, sed secundum se considerata quasi triplicem formam habet. Exemplarem in mente diuina: uidet enim Deus cum proximum diligo, & videt non solum intellectu speculatiuo, sed etiam practico. Ipse enim facit me diligere, & scit vtiq; quod facit, cum volens faciat, & ideo nō ignorans, scit autem per ideam non quae sit in ipso ab actione creata, sed quae sit actionis causa. Substantialem haec est bonitas gratuita inseparabilis, quod sic patet. Actiōnem alia bona, alia mala in genere moris, quamuis omnia bona in genere naturalis. Malorum alia mala in se, vt occidere hominem: alia secundum se, & haec est mala formaliter, vt mendacium, furtum, & similia quae non solum dicunt actionem, sed concernunt deformationem: & ideo haec ita sunt mala, vt non possint fieri bona, vel saltem non mala, licet aliqua magis, aliqua minus mala, ita ex opposito in bonis. Cum igitur charitas sit forma omnium virtutum, actus eius tantummodo bonus est formaliter in se, & secundum se, & ideo non potest non esse bonus bonitate gratuite, quae in viatore non est meritoria. Omnium autem aliarum virtutum actus informes esse possunt, nec necellarō meritorii sunt. **Aug.** Dilectio Dei & proximi, propria & specialis virtus est bonorum, cum ceterae virtutes bonis & malis possint esse communes. Accidentalem formam habet hic est feruor, & hic duplex, scilicet feruor in actu, & in affectu. Feruor autem alius sensualis, alius intellectualis, vel rationalis. **Cant. vlt.** Lampades eius lampades ignis atque flamma. Et videtur primum esse quasi accidens separabile, sed secundum quasi inseparabile. Stante ergo bonitate gratuite in actu dilectionis quasi substantiali forma feruor fm diuersas causas ad modū accidentis nunc indeditur, nunc remittitur, nunc adesse, nunc abesse videtur. De hinc loquitur **Arist.** in 7. Meth. dicens, quod omne agens habens intellectum, non agit illud quod agit, nisi propter rem aliquam, quae est vltimum actionis. Vltimum enim est finis ad quem intenditur. Dicitur autem finis dupliciter, respectiue, scilicet respectu praecedentis, hoc est secundum quid: absolute, hoc est simpliciter, & hoc est vere vltimum, quia non refertur, nec ordinatur ulterius. Primum modo sic ipsum diligere est finis, nam ad ipsum ordinari habent omnes actus cognitiuae, & inferiorum potentiarum, sicut potentia ad potentiam, & habitus ad habitum. Volo enim proximum noscere, vt agnitem diligam, quia secundū **Augu.** inuisa possumus diligere, incognita nequaquam. Sicut igitur

momento in eodem statu stabiles permanemus, nisi quod, heu, constantes sumus in inconstantia, in infidelitate, in ingratitude, in spiritualibus defectibus, in imperfectione, in teporis amissione, in leuitatibus, in cogitationibus & affectionibus impudicis. Instabilitas autem exteriorum sensuum, & membrorum stabilitatem indicat affectionum, & motuum interiorum. Ad hæc tamen merito nitimur, vt nos frequenter vno eodemque modo, idest, mature & benigne in stare, & in incessu, in omni conuersatione nostra æqualiter haberemus.

Bonum Deo placet.

Aliud est mos in Deo, siue perfectio, quod omne bonum sibi ex natura placet omni tempore, & omni loco siue in angelis, siue in hominibus, siue in aliis creaturis, siue sit bonum naturale corporis, vt est pulchritudo, fortitudo, suauitas, naturalis maturitas, aut animæ, vt est ingenii perspicacitas, tenax memoria, subtilis intelligentia, naturalis bona voluntas, arbitrii libertas, & similia, siue bonum gratis datum, vt est bene legere, bene cantare, bene prædicare, facundum, continentem, abstinentem esse, compositos mores habere, & similia: siue bonum gratuitum, quod maxime Deo placet, vt est fides, spes charitas, humilitas, patientia, obedientia, misericordia, veritas, temperantia, iustitia, prudentia, & scientia. Item, omne malum sibi displicet, semper & vbiq; in quolibet, sicut. n. iustitia, ita iustitia in munditiam munditiæ inimica est, ita diuinæ bonitati malitia contraria est, quia bonum gratia priuat vel diminuit quod bonus Deus natura contulit. Similiter nobis placere debet omne bonum, semper, & vbiq; & in qualibet creatura, & deberemus bonum sollicite tueri, & fouere, omnibusque bonum impugnantibus audacter resistere, malum quoque semper & vbiq; ex corde detestari, & quantum possumus quocumque consilio impedire propter iniuriam Dei & damnum proximi, & multo amplius propter contumeliam creatoris, quam propter periculum hominis: sed, heu, frequenter resuertitur in contrarium. Cum enim laudari quis, vel diligitur ad gratiam humilitatis, religionis, deuotionis, prædicationis, vel alterius gratia, & nos ex hoc triuitium concipimus, vel illius gratiam diminuimus, quid aliud quam quod bonum nobis non placeat demonstramus? aut cum quis ociosa loquatur detrahit, videt, & alias leuitates, seu peccata committit, & nos contridemus, colloquimur, aut cum detestatione cordis talia mala videmus & audimus, quid aliud facimus, nisi quod mala nobis non displiceant, testes sumus.

Deus prouidet omnia.

Alius mos, siue perfectio est in Deo, quod omnia futura bona & mala prudenter prouidet, & antequam omnia fiant cognoscit, & quid boni, & quid mali possit ex eis oriiri discernit: sicut casum angeli, & primi hominis præsciuit, & tentari permisit, & quid sequi potuit præcognouit, scilicet, generis humani, & quid boni, scilicet filii de incarnatione, & ex hoc maior ex vitione quam ante est hominis glorificatione. Similiter prouidenda nobis essent omnia verba, & opera nostra, nutus, & in cessus nostri, & quid boni, quid mali nobis, quid scandali, quid emendationis ex ipsis aliis possit euenire. Item, præcogitandū esset, si tentationes fortassis in futurum insurgerent, siue a demonibus, siue ab hominibus amicis carnalibus; siue spiritualibus qualiter resistendum, qualiter tolerandum, qualiter euadendum, quia minus ferunt iacula quæ præuidentur. Item, prouidendum quid futurum in separatione corporis & animæ: quantum dolor imminet corpori, quantum timor animæ, quantum periculum. Item, vbi manendum, cum Deo vel cum diabolo, in celo vel in inferno: quanta iucunditas cum Deo manentibus; quanta infelicitas ab ipso recedentibus, vtile esset omnibus in mente iugiter hoc versari: ideo Moyses optauit, Deut. 32. Vt inam saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent.

Deus patiens est.

Alius mos, siue perfectio est in Deo, quantumcumque a creatura sua offēditur, & contemnitur, numquam tamen ipsam naturam odit, sed vere eam diligit, & bonum eius seruatur Deus desiderat, licet malum eius detestetur, & prouidet ei temporalia absque suo desiderio, & spiritualia si ea concupiscit: facit enim solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: Ad hanc perfectionem similiter tendere deberemus, vt quantumcumque nos homo læderet, numquam tamen naturam suam vidiremus, sed omne bonum ei optaremus. & quantumcumque corporale vel spirituale auxilium a nobis expectaret, subsidium a nobis proutinus inueniret. Perfectum enim scilicet habet Deus, & nobis licitum est, vt non propter

hominis dilectionem vitia, diligamus, nec propter detestationem vitiorum naturam hominis detestemur, sed naturam diligamus, vitia detestantes.

Iustitia Dei.

Alius mos in Deo, quod numquam ex parte ipsius vnus de alterius malitia recipit detrimentum. Nihil enim nocet sancto Michaeli casus Luciferi, nec Iudæ malitia beato Petro charitatem diminuit: sed, heu, nos miseri vnus religiosæ personæ excessum in totum claustrum refundimus, immo in totum ordinem: sed & omnes religiosos pro peccato vnus penitus condemnamus, & si ab vno inimico nostro lædimur, totam progeniem & multos paupes. es innocentes persequimur, & amicos & familiares ipsius quantum possumus indebite molestamus, quod dominus in lege prohibuit dicens, Non portabit filius iniquitatem filii, sed vnusquisque onus suum portabit, dicit Apost. Gal. 6. Heu, quoniens contigit cū aliquis turbatus est, quæ etiā ipse Deus, licet immerito, de hoc frequenter recipit detrimentum, ex eo quod tunc non vult cantare, vel studere, nec legere, nec orare.

Resistendo Dei.

Alius mos est in Deo, quod numquam propter misericordiam iustitiam deserit, nec propter iustitiam misericordiam deserit. Numquam enim aliquem iudicat, vel condemnat sine misericordia, nec alicuius miseretur sine iustitia: sed nos miseri cum iustitiam seruare contendimus, misericordiam extinguimus, & cū alicui misericordiam exhibemus, iustitiam penitus sepelitur, licet scriptura vtrūque simul cōmēdet, Prou. 3. Misericordia, & veritas, nō te deserant, & ps. 100. Misericordia, & iudicium &c.

Patientia Dei.

Alius mos est in Deo, cum omnes sancti, & omnes creature aliquando clamant vindictam Dei contra peccatorem, sicut in Apoca. 6. legitur, quod omnes clamabant, Vt quequo domine verus & sanctus non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Deus tamen patienter & misericorditer expectat peccatorem vsque ad mortem, vt miseretur sui, si conuerti velit a via sua mala, quia non delectatur misericors Deus in perditione viuorum: sed nos impatientes in momento antequam ad plenum fodiatur peccatori fouea male dicentes, & vindictam clamantes, cum proponimus sepelire, improperantes Deo, quare tam diu sustineat peccatorum malitiam, contra bonos non considerantes quanta bona sapiens Deus ordinavit de malitia impiorum, quia tantum laudandus est Deus, & tantæ misericordiam est sustinere malum in malitia, ac si mundum conseruaret a peccato, vel eriperet a peccatis. Hoc enim commendat omnipotentiam suam. Non enim est magnæ potentia iniquum in foueam inferni demergere, sed misericordiam suam parcendo maxime & miserando manifestare.

Liberalitas Dei.

Alius mos Dei, siue perfectio, quod creaturis communi car quicquid communicabile & ab eis receptibile est, etiam singulis momentis communicat, cum habilitatem inuenit, licet videat in eis non proficere: humanam naturam vnium cū filio suo in vna persona, quod maximum est, & animam creauit capacem Trinitatis præter alia dona spiritualia refecit eam carne & sanguine dilecti filii sui. Item; nihil incommunicatum reliquit: hoc est proprium diuinæ bonitatis, nam quod sibi naturale est, communicauit Deus per gratiam creaturis; angelis communicauit beatitudinem, numquam expertis miseriam, choro apostolorum potestatem, vt quicquid soluant, vel ligent in terra, solutum & ligatum sit in celo: choro prophetarum sapientiam prænoscenti futura omnia quæcumque facere disposuit: choro martyrum fortitudinem contra aduersa: choro confessorum inter prospera & aduersa constantiam: choro virginum continentiam inter carnis illecebras. Item, quibusdam spiritualiter communicauit aliquod, quod habet ex natura, vt Abraham largitatem; Moyse mansuetudinem, qui mitissimus hominum fuit, Ioseph prouidentiam super Aegyptum; Samson fortitudinem; Heliaz zelum iustitiæ, patientiam Iob, & Thobiaz, Heliaz mortuorum suscitationem; Danieli iudicii discretionem, Samueli fidelitatem David contra persequentes misericordiam, Salomoni prouidentiam, Ioan. bapt. sanctitatem, & veritatis amorem; Beate Virgini humilitatem, Petro charitatem, Ioan. euan. castitatem, beato Paulo zelum animarum, & cognitionem superiorum, singuli in istis aliis excellēbant, licet oēs eandem habuissent, sic nos in iusticiam communicare debemus, non solum oculis videre pro

alios, aures ad audiendum confessiones, os ad prædicandum, ad dandum consilia, pedes ad ambulandum, cor ad meditandum pro aliorum salute: verum etiam quicquid habemus in spiritualibus siue in temporalibus, quicquid possumus ex terius per opera, intras per desideria, & quicquid sumus in corpore, & in anima singulis in purgatorio, & qui nunc viuunt, & postmodum non erunt, vt secundum voluntatē Dei viuant in præsentia & in futuro.

Placabilitas Dei.

Alius est mos Dei, quod graues & multas iniurias suas statim paratus est remittere, cum quis firmiter cessare, & vtraciter emendare proponit, immo propter vnicum gemitum cordis contriti obliuiscitur, sicut dicit scriptura, quod postea nunquam damnat vlciscendo, si sic permanserit, nec impropereat confundendo, nec minus diligit imputando, nec alienatur eidem familiaritatem subtrahendo. Nos vero miseri cum vestigia Dei sequi merito deberemus, vix etiam vnquam petenti veniam, vt pro posse satisfaciendi volumus ex corde modicam iniuriam semel nobis illatam dimittere, aut si dimittimus, vix vnquam tamen obliuiscimur, quoniam de suo incommodo gaudemus: & si contingit aduersitas, minime dolemus, aut minus quam ante diligimus: aut si non improperamus illatam iniuriam, vel non conquerimur, quæ duo rara sunt, familiaritatem tamen nostram sibi subtrahimus, & consilium, aut auxilium necessitatis tempore denegamus, cum etiam veniam non petenti, nec emendā exhibenti merito parceremus exemplo Iesu Christi, qui pro crucifixoribus suis veniam non petentibus, sed irridentibus exorauit, cum nihil faciat Deo sic similem, sicut dicit Chryso. quemadmodum malignis & lædentibus esse placabilem, & cum sit cumulus perfectionis inimicos diligere & pro ipsis orare, sicut dominus Iesus fecit, sicut dicit glo. super Mathæum.

Misericordia, vel sufficiencia Dei.

Alius est mos in Deo, quod a nemine quicquam exigit supra posse in ieiuniis, orationibus, vigiliis, & elemosynis, castigationibus corporalibus, disciplina regulari, & similibus: & si deficit in magnis operibus ad diluenda peccata, sufficit Deo in minimis, scilicet in lacrymis ex corde procedentibus, vt de Ezechia legitur, cuius lacrymas respexit dominus, & 15. annos sibi adiecit, mutans sententiam mortis quam protulerat per prophetam. Similiter lacrymas beati Petri pro peccato grauissimo misericorditer exaudiuit, cum ex auditu gallo fleuisset amare pro peccato negationis. Si vero lacrymas quis habere non possit, sufficit Deo in verbo ex corde contrito venienti, sicut legitur de latrone, qui cum diceret domino, Memento mei &c. respondit. Hodie mecum eris &c. Si vero vsum linguæ amitteret, gemitum cordis contriti pro pleno Deo reciperet, sicut dictum est. Quicumque hora peccator ingenuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor: sed si infirmitas omnium membrorum vsum abstruisset, quod nec membrum mouere posset, nec gemere præ debilitate adhuc sufficeret Deo in bona & sincera hominis voluntate pro offensa grauissima. Item, & nos a nullo amplius desiderare quicquam debemus siue seculari, siue religioso, quātūcūq; sit abstrictus voto, si fideliter fecerit pro suo posse.

Compassio Dei.

Alius mos est Dei, quod nulli imputat defectus corporis naturales, sicut est cæcitas, surditas, membrorum deformitas, qualicumque vel defectus naturales in anima, sicut est stoliditas, defectus intelligentiæ, ingenii, memoriæ, rationis, aut timor naturalis, propter huiusmodi defectus Deus neminem abiicit, aut contemnit, sed defectus spirituales, quos auxilio Dei ex facili quilibet posset euincere, grauius imputat, scilicet magnitudinem quorumlibet donorum, appetitum superfluum, tristitiam de profectu bonorum, gaudium de afflictione iustorum, bonorum operum peruerionem, seu detestationem, bonæ famæ aliorum denigrationem, vel diminutionem, priuatum a morem firmiter tenere, singularē sensum nullatenus relinquere, ad placentiam hominum frequenter studere, odire correctionem, amare adulationem, querere extraneas consolationes, fouere carnales affectiones, & similia. Ita & nos neminem debemus despiciere, si non est in eo sanitas, membrorum integritas, corporis fortitudo, forme pulchritudo, eloquentiæ vocis, habitus ad cantandum & legendum, quæ nullus per se habere potest, sed pro habentibus Deo gratias agere, pro non habentibus patientiam habere, & quantum possumus, defectus eorum supplere.

Largitas Dei.

Alius mos est in Deo, quod vnique gratiam præstat se-

condū suæ capacitatē, sicut legitur in euangelio, Quod vni dedit quinque talenta, alii duo, alii vnum, vniqueque secundum propriam virtutem. Vnde quanto magis cor hominis per charitatem Dei & proximi dilatatur, & quanto amplius per bonas meditationes, per seruenter orationes, per iusta desideria, per opera humilitatis & supererogationis habilitatur, tanto maiorem gratiam Deus omnipotens elargitur, & quanto diligentius collata gratia conseruatur, & ea quisque vitur ad laudem Dei & vniuersitatis vtilitatem, tanto ad vberiore gratiam præparatur in præsentia, & gloriam in futuro. Dilatandum est igitur cor nostrum, & frequenter desiderio præparandum, vt Deus diues in omnes qui inuocant illum secundum suam magnificentiam abundantiter super nos possit effundere gratiam suam. Quæcumque etiā contingit dispensare bona spiritualia in prædicatione, & in consiliis, aduertat diligentissime, ne sanctum det canibus, & margaritas proiciat ante porcos, sed dies diei eruat verbum, & nocti indicet scientiam, hoc est perfectis perfectiora, imperfectis minus perfecta, tamquam prudens dispensator prouideat, sicut Apost. 1. Cor. 2. sapientiam loquatur inter perfectos, sed simplicibus nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Temporalia vero vniqueque indigent secundum capacitatem, idest, secundum purā necessitatem, & non amplius subministrat.

Discretio Dei.

Alius mos est Dei, quod ab eo plus exigit, cui plus committit, sicut dicitur in euangelio. Luc. 12. Cui enim abundantius prouidet in temporalibus, ab eo exigit vt abundantius procuret elemosynas pauperibus: & cui maiorem confert sanitatem, & corporalem fortitudinem, ab eo ieiuniorum, vigiliarum, orationum, peregrinationum, & bonorum operum magis expedit exercitium. Item, cui plurima & grauia peccata dimittit, seu a peccatis custodit, maiorem dilectionem, & digniores penitentia fructus ab eo requirit. Item, cui excellentiora dona gratuita, scilicet virtutes, & meliora naturalia, scilicet ingenium, intellectus, memoria voluntas, arbitrii libertas, & membrorum integritas, & spiritualia plura & digniora, scilicet deuotio, securitas conscientia, frequentior confidentia, spirituales gaudium, maturitas sermonis, ad perfectionem fidelitas, diligentia ad bona opera, pura intentio, zelus animarum, seruo orationis, a Deo frequentius conceduntur, ab eo frequentiores gratiarum actiones merito exquiruntur. Item, quem plus benignus Deus ad cognitionem bonitatis, æternitatis, immensitatis, omnipotentia, largitatis, charitatis, sapientia, misericordiam, iustitiam, veritatis, fidelitatis, patientiam, humilitatis, suauitatis & nobilitatis suæ plenius & frequentius admittit, ab ipso abundantior laudem, & frequentiorē, & feruentiorē requirit. Item, quem ad querendam & cognoscendam maiorem perfectionem illuminat, vt eam opere compleat, & in cognitum magis, & magis proficiat, ab ipso magis expostulat, nihilominus necesse est, vt ipse ad eandem cognoscendam & imitandam verbis, & exemplis, orationibus, & desideris, quoscumque habiles cognoscit quantum potest inducat. Prouidendum igitur nobis est, vt singula prædicta dona nobis commissa cum vltura domino referamus, ne in ratione reddenda quod nobis commiserat, auferri iubeat, & cum seruo pigro recondense domini talentum in sudario, in tenebras nos miserabiliter mitti iubeat exteriores.

Iustum iudicium Dei.

Alius mos Dei, quod facta hominum non iudicat sicut apparent exterius, sed secundum intentiones cordium in interioribus omnibus discernit in sua immensa & ineffabili sapientia, ideoque opera secundum intentionem punit grauius, vel remunerat excellenter. Similiter, secundum visionem oculorum, aut secundum auditum aurium iudicare non conuenit opera hominum, sed siue benignum vultum, siue ferioolum nobis ostendat, siue blande, siue asperè nobis loquantur, siue dent munuscula, siue non dent in omnibus quantum possumus, non tantum quod fiat, sed etiam qua intentione fiat studemus aduertere, & secundum talem intentionem regere nos debemus. Porius autem sustinenda sunt ab amicis veris qui bona intentione emendandi gratia dura verba loquuntur, quam blanda verba & dulcia ab eis qui non vere diligunt, nec aliquem fructum intendunt, sed tantum placere contendunt quia meliora sunt vulnera diligentis, dicit Salomon, quam fraudulenta oscula odientis.

Veritas Dei.

Alius mos est in Deo, siue perfectio, quod verax est in promissis. Facilius est enim ipso teste, celum & terram transire,

fire, quam vnicum verbum suum falsificari, vel mutari: non enim accepit dominus Iesus verba in ventro, sicut nos facimus, sed singula verba quae loquebatur in tempore, dicta sunt ab aeterno in sua sapientia. Sicut autem verificavit verba prophetarum ardua de ipso praedictum, scilicet incarnationem, natiuitatem, passionem, resurrectionem, ascensionem, spiritus sancti missionem: ita complebit resurrectionem generalem promissam, & iudicium futurum, & soluet promissum pauperum, cum eos ad iudicium duodecim tribus Israel in iudicio super sedes duodecim sublimabit: & promissum luentium, cum ipsos sicut mater filios personaliter consolabitur: & promissum humilium & superbiorum, cum eos secundum quod humiliati & despecti sunt, exaltabit, & superbos quantum se glorificauerunt humiliabit, & promissum oppressorum, cum de mandato Dei colla opprimentium conculcabit. Nam fidelis Deus in omnibus verbis suis, & quaecumque promissit, potens est facere: sic & nos veraces esse decet, vt promissum, quo nos in baptismo patris nostri obligauerunt, fideliter seruetur, scilicet tenere totam fidem catholicam, & renuntiare diabolo & populo eius, implere decem praecipita, Insuper quae postea sponte promissimus, siue obedientiam, siue continentiam, siue abstinentiam, siue religionem, & similia. Item, veraces esse debemus ad proximum, vt sit sermo noster est, non est. i. o. quod loquimur corde intendamus, vt si quicquam alicui promissimus, aut si alicui mortuo, aut viuo in aliquo obligati sumus, soluere non tardemus, quia veritatem requirit Deus, & retribuet abundanter veritatem contemnentibus. Heu heu quam odiosa est veritas, quae optima est, per quam est omnis salus: qui autem odit veritatem, odit Christum, immo etiam sunt veritatis proditores, vnde. Io. Chryso. Non solum ille proditor est veritatis, qui palam pro veritate mendacium loquitur, sed etiam ille qui veritatem libere non pronuntiat, quam libere pronuntiare oportet: aut non libere veritatem defendit, quam libere defendi conuenit, proditor veritatis.

Deus non est personarum acceptor.

Alius mos est in Deo, quod non est personarum acceptor, sicut dicitur Act. 10. Neque enim in veteri lege potentes, & nobiles, sed humiles constituit iudices super populum suum, sicut Moysen, & Iosue, Gedeon, & similes: neque postea elegit ad regnum potentes & nobiles, sed de humili stirpe gemini Saul filium Cis, & Dauid minimum inter fratres de paucis omnium in regem sublimauit. In primitiua et ecclesia non potentes sapientes & nobiles, sed piscatores ignobiles constituit principes super omnem terram, ipsi regimen ecclesiae committendo, & quae stultia sunt mundo, elegit, scilicet idiotas, vt confundat sapientes, sicut dicit Apostolus. Cor. 1. Itaque, hodie nulli confert gratiam gratuitam propter potentiam, nobilitatem, fortitudinem, aut pulchritudinem corporalem, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, sicut dicit Petrus. Act. 10. Nec solum diuites, potentes, & formosos vocat ad caelum, sed etiam pauperes, caecos, & claudos, debiles, infirmos, & ignobiles compellit intrare, & humiles personae maxime proficiunt in ecclesia Dei, & in gratiis spiritualibus abundant. In postremo etiam iudicio personae regum & principum non accipiet, sed magnum & paruū aequaliter iudicabit: nec secundum potentiam, nobilitatem, aut pulchritudinem, sed secundum humilitatem, charitatem, vnumquemque in gloria sublimabit. Similiter nec nos personam cuiusque debemus accipere, quia vt dicit Gre. hominem ad hoc homo est, id est, quia ad imaginem Dei factus est, debemus honore non ob aliquid quod circa ipsum est, id est propter diuitias, vestes pretiosas, potentiam, nobilitatem, amicorum & cognatorum multitudinem. Nam acceptio personarum in sacra scriptura pro magna imperfectione reputatur. Absit etiam vt praedicator vitam diuitum, nobilitum, & potentium habentium hic consolationem suam, in praedicatione commendat: vitam vero pauperum & afflictorum hic gementium irrationabiliter reprehendat. Absit etiam vt confessor propter iuuentutem, pulchritudinem, potentiam, diuitias, & nobilitatem, & propter suum lucrum & commodum potius audiat quam alium, vel ad ipsum eat cum labore, aut plus temporis expendat cum ipso, quam cum sene, paupere, infirmo, ignobili, qui forte amplius indigeret: sed talibus hac intentione amplius est insistendum, quia possunt magis quam alii peccare, & plures ad peccandum inducere. Absit etiam vt dantes elemosinas pauperum personas accipiant, sed vbi maior est indigentia, maior & frequentius detur elemosina: & quia ad maiorem perfectionem proficere cognoscuntur, maior subsidio adiuuentur. In omnibus tamen secundum doctrinam Apostoli, Rom. 13. cui debemus timorem, timorem, & cui honorem honorem, & cui amorem amorem & cui familiaritatem familiaritatem, ratione maioris sanctitatis, vel praedicationis, vel ratione ordinis clericalis.

Cura Dei de creaturis.

Alius est mos Dei, quod ipsi cura est de omnibus creaturis, uolatilibus, et de passeribus, quorum duo uenient diphondio, nec vnus est in obliuione coram Deo. Item, de magnis & paruis uerbis. Haec enim omnia in esse conseruat, eisque uita necessaria continue subministrat. Itaque, de quatuor elementis curam habet, & oium quae ab eis nascuntur, vel nutriuntur, siue vegetantur, ut herbae & arbores, siue uiuant, ut caetera animalia. Praecipue uero gerit curam hominum, quos ad imaginem & similitudinem suam fecit, quos membra dilecti filii sui constituit, & templum spiritus sancti ordinauit, singulis singulos angelos ad custodiam deputans, in carne & sanguine pretioso uigeniti (sui rescitens, quodque praestantius est, peccatoribus inimicis suis uita necessaria prouider abundantius quam amicis. Item, curam gerit animarum, quibus oblationes sacerdotum proficiunt ad penarum remedium, licet ipsis sacerdotibus ex eisdem oblationibus indigne offerentibus damnatio generetur. Similiter per desideria trinitatis, & per suffragia militantis ecclesiae adiuuantur: & licet homines orationibus, elemosinis, ieiuniis, peregrinationibus extra charitatem factis propria peccata delere non sufficiant, pietatem credi potest quod ex eisdem mitigationem, & absolutionem penarum ex benignitate Dei suscipiunt, cum pro eis sunt si uiuentes in hoc saeculo meruerunt. Angelorum curam etiam magnam habet, quos in tanta beatitudine creans, absque omni mali experientia conseruauit immunes, & conseruat. Similiter & nos curam gerere debemus quarumlibet creaturarum, vt singulis secundum Dei ordinationem utamur, ne in die iudicii ipsas in malitia nostrae testimonium habeamus. Item, curam omnium hominum, vt commodum & incommodum singulorum nobis medullitus assumamus, ipsosque ab iniustitia retrahentes desiderijs, orationibus, & bonis exemplis in domino confortemus. Item, curam animarum in purgatorio, vt ipsarum penas operibus misericordiae frequenter mitigare curemus. Item, curam angelorum, vt praemium quod ipsis ex eorum obsequio & custodia de nostro profectu debetur, ex culpa nostra singulis subtrahatur. Item, curam Dei praeter omnibus gerere debemus sollicite, vt semper & ubique quicquid ei de nobis maxime placeat, & ad quae nos maxime ordinauit, exequamur.

Aequanimitas Dei.

Alius est mos Dei, quod nunquam turbatur: & licet scriptura saepe referat de ira & furore Dei, nequaquam credendum tamen est ipsum posse turbari, sed cum peccata vindicet, vel ex iustitia gratiam subtrahat irasci & turbari. Ipse uero impassibilis non habens contrarium, & tantae simplicitatis, & tantae iucunditatis, & felicitatis est in natura, quod in ipso nulla turbatio locum habet. Similiter & nos quantumcumque possumus, turbationem nostram vitare debemus, quia modica, vel potius nulla gratia quiescere potest in anima turbata. Ad uitandum ergo turbationem, necessaria est uehemens circa Deum occupatio, & dilectio fortis ut mors, quae uirtutem mortis operetur in nobis, vt nulla opera proximorum uidentes non uideamus, & uerba noxia, vel nobis contraria audientes, non audiamus: nec corda nostra in talibus occupemus, sed simus quasi caeci & surdi, & quasi muti, & quasi non habentes corda, sicut Dauid de se dicit. Psal. 37. Ego tanquam surdus, & sicut mutus. & c. insistantes tamen fideliter, & seruenter his quae Dei sunt, & alios in omnibus proprie conscientiae relinquentes siue iudicio praelatorum, siue extremis uindictae Dei dicentis, Mihi uindictam, & ego retribuam eis in tempore. Similiter & aliorum turbationem quantumcumque possumus, vitare debemus, ne ipsi nos e contrario perturbent, vt saepe fieri solet, vt ex hoc remordentem conscientiam ipsi habeamus. Quicquid in sanctis meditationibus, iustis desiderijs, orationibus, aliisque bonis operibus subtrahatur: uniuersitati, siue in caelo, siue in terra, bonis & malis, siue in purgatorio nobis turbationem ex iusta causa promouentibus, omnipotens Deus amator iustitiae inultum in nouissimo die non relinquet.

Deus non querit commodum suum.

Alius est mos Dei, quod in omnibus operibus suis, & ordinatione nihil commodi sui respicit, sed pure & principaliter aeternae & immetentiae bonitatis suae abundantiam, & hoc ad humanam & angelicam creaturam utilitatem. In creatione quippe, & conseruatione caelorum, quatuor elementorum, & omnium quae in eis sunt, non considerat suum commodum, sed hominum & angelorum fructum. Similiter quicquid ordinat in creaturis quibuscumque, siue sit temperies, siue intemperies, siue penuria fructuum, siue abundantia, siue sanitas, siue pestilentia: quicquid etiam

etiam facit circa homines conferendo gratiam, siue subtrahendo, siue permittit eos sanos esse, fortes, debiles uel infirmos, pauperes siue diuites, uiuere siue mori, siue permittit regnare bonos, siue malos, inuicem, siue affligere pauperes, siue iuste iudicari, siue iudicium pertere, omnia ordinat, omnia facit, omnia permittit propter suam inextinguibilem bonitatem, & hominum communem utilitatem. Similiter in omnibus desiderijs, orationibus, ieiunijs, elemosinis, uerbis nostris, & in alijs omnibus quae facimus, dimittimus, sustinemus a Deo, pura debet esse intentio nostra, ut nec placentiam, nec displicentiam hominum, aut nostrum commodum attendamus, & secundario proximo propter Dei admirabilem bonitatem, & secundario proximo salutem, sed quanto magis & purius partem Dei respiciamus, & quanto minus nostram, & aliorum utilitatem attendimus, tanto acceptabilis est Deo, & tanto uniuersitati fructuosius opus nostrum. Heu, quantum Deo deperit, & uniuersitati, quod in factis nostris aliquid respicimus, nisi pure Dei bonitatem. Cum enim uentilabro suo separabit palam a tritico, sicut dicitur Mat. 3. per sapientiam suam purum diuidet ab impuro, id est, solum triticum in horreum assumet, palea comburent, & id est, solum id quod propter Deum factum est pure, vel dimissum, vel passum, in caelo remunerabitur, & uniuersitati uile red dicitur, dicente propheta 17. Retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

Deus omnia bene fecit.

Alius est mos Dei, quod omnia opera sua in summo bene fecit: opus quippe caeli, & terrae, angelorum & hominum, & aliarum creaturarum adeo benefecit, ut melius excogitari non possit. Similiter opus redemptionis, quod nemo alius in caelo, nec in terra facere potuit, sicut legitur in Apoc. In summo bene fecit prudenter vincendo diabolum in ligno quo uicerat, sub humana fragilitate semper caelans diuinam potentiam: quia si demones cognouissent, vt dicit Apostolus 1. Cor. 2. nunquam dnm gloriae crucifixissent, id est, crucifigi persuasissent. Similiter quicquid hodie facit, siue peccata vindicet, siue dissimulet pro peccatis, siue gratia subtrahat electis, siue cetera siue fidelium animae quandoque se familiarem, quandoque alienum exhibeat, siue sit uis, siue pluuia, siue aura frigida, siue calida, siue sicca sit uia siue madida, siue fructus terrae abundet, siue pereat, pro illo tempore melius fieri non possit, quia ex nimia charitate & benignitate immensa sua sapientia singula debito tempore operatur. Opus uero remunerationis in summo benefacit, cum singulis peccatis, & singulis membris quae fuerunt arma iniquitatis, reddet iustam poenam pro quantitate, & qualitate commissionis, & tamen singulis bonis uoluntatibus, uerbis, factis, & exemplis iustam mercedem restituet pro quantitate charitatis. Similiter & nos diligentiam apponere debemus, ut singula opera nostra quantum uisquam melius possumus, faciamus ex omni uirtute domini nostri Iesu Christi, & cum omni desiderio triumphantis, & militantis ecclesiae, & sub nomine creatoris, quasi tota saecula nostra, & omnis laus Dei, & uniuersitatis utilitas ex vno opere dependeat, quasi numquam ad id opus reuersuri, neque opus aliud postmodum incepturi. Quotiens enim aliquod opus facimus, aut ad aliud opus seruenter properantes ex solo desiderio alterius operis, statim laescent animus in opere in quo sumus. uerbi gratia. Cum sumus in oratione, vel in alio opere, & proponimus scribere, vel aliud opus facere, statim orationem minuunt noster affectus, & citius absolui mur ab incepto.

Benignitas Dei.

Alius est mos Dei, quod nullum iudicat secundum praeteritam, vel futuram malitiam, vel bonitatem quam ipse cognoscit in homine, sed secundum praeteritam iustitiam: sicut Paulum non damnauit propter praeteritam malitiam, nec Iudam saluauit propter praeteritam iustitiam. Sed nos miseri, quantumcumque aliquis proficiat in uirtutibus uel sanctitate, frequenter tamen praeterite recordamur iniustitiae: si autem iustus cadens a uia iustitiae in aliquo semel excidit, & si respiciat, nequaquam tamen sanctitatis praeterite recordamur.

Misericordia Dei.

Alius est mos Dei, quod nunquam bis punit in idipsum, si uia poena sufficiat, & si sequitur correctio inter flagella. Nos autem miserissimi pro vna nobis illata iniuria, centum si

A esse possibile, grauiore molestias inferremus.

De conformatione anime ad Deum.

Fidelis anima toto nisu conformare se debet praedictis diuinis moribus pro posse suo. Quanto enim conformior erit in istis anima creatori suo in saeculo, tanto conformior erit in futuro: & quanto conformior, tanto beatior, & tanto laudabilis Deo, & uniuersitati utilius: iam gaudendum est fidelis anime, quia praedictos mores Dei habebit in aeterna uita, cum ei similes erimus, & uidebimus eum sicuti est.

Oratio.

Beatiissime Deus, qui animae nostrae tuam imaginem absque nostro desiderio impressisti, petimus per omne quod tu es, cum omni quod tu es, praedictos mores misericorditer imprimere nobis digneris, ne in uanum circa nos laboraueris, ne in uacuum, immo periculose uiuamus, si non tuum seruitium circa nos ad finem debitum perducamus.

In omnibus non possumus Deum imitari.

Sunt & alii mores in Deo, in quibus non est imitandus, sed potius admirandus, scilicet quod ipse solus occulta cordium scrutatur, solus scriptum perfecte cognoscit, & amat, & fruitur ac laudat, ipse sibi solus sufficit, & non indiget extrinseco: ab ipso solo omne bonum procedit, omnium beatitudo in ipso solo consistit, ipse solus habet immortalitatem, & inhabitat lucem inaccessibleem, ipse solus de nihilo aliquid fecit, ipse solus omnia in esse conseruat, ipse solus peccata condonat, ipse solus scit horam iudicii, ipse solus scit numerum electorum, benedictus Deus, Amen.

Explicit Opusculum sexagesimum secundum B. Thomae de diuinis moribus.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM TERTIVM DE BEATITVDINE



Beati qui habitant in domo tua domine. Domus Dei est aeterna beatitudo, quam naturaliter omnis homo desiderat, ut dicit Augustinus. Illa beatitudo consistit in Dei cognitione, dilectione, fruitione, uisione, laude, gratiarum actione, & congratulatione. In praesenti uita cognoscitur Deus per speculum, & in aenigmate, ut dicit Apostolus 1. Cor. 13. per fidem, vel per creaturas obscure. Nam magnitudine, pulchritudine, bonitate, creaturae, ut dicitur in libro Sap. cognoscibiliter creator poterit intueri: unde dicit Augustinus. Qui fecit magna, maior est: qui fecit pulchra, pulchrior est: qui fecit bona, optimus est.

CAP. I.

Primum principale cognitionis per Deum.

Sed in illa beatitudine cognoscitur Deus facie ad faciem sicut se, hoc est, Deus per Deum. Vnde psal. 35. In lumine tuo uidebimus lumen, hoc est, Deum patrem in filio Deo, & filium Deum in patre Deo, & spiritum sanctum in utroque. Haec tanta res est, ut dicit Augustinus, ut in eius comparatione nihil sit totum. De isto dicit Apostolus 1. Cor. 13. Tunc cognoscam sicut cognitus sum. Deus enim cognoscit nos non per creaturam, sed per se Deum: ita & ipsum similitur cognoscemus. Tunc oculo ad oculum Deus manifestabitur. Opusc. S. Tho. Aquin. N. b. n.

bitur in omni diuina natura sua, scilicet potentia, sapientia, bonitate &c. de quo dicit Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus. Hanc cognitionem non operabitur angelus in angelo uel in homine, uel homo in angelo uel homine, dicente domino per Hieremiam. 31. Non dicit uir fratri suo, Cognosce dominum, Amimimo enim usque ad maximum omnes cognoscent me, dicit dominus: sed solus filius Dei operabitur in quolibet angelo, & homine illam cognitionem, quia ipso teste, Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare, sicut dicit in Ioa. 15. Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam. Claritas filii, est claritas patris. Hec ergo beata cognitio iustitiam consummatam facit & immortalitatem adducit, iuxta illud Sapient. 15. Nolle te consummata iusticia est, scire iustitiam virtutem tuam, id est, totam diuinam naturam, totam sapientiam, potentiam, bonitatem tuam, quae radix est immortalitatis. De hac sola cognitione gloriandum est electis, iuxta illud Hier. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec dicit in diuitiis suis, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me.

Secundum principale cognitionis ad Deum.

Item cognoscitur sibi Deus ad Deum. In illa beata cognitione quicquid cognoscitur in Deo, uel de Deo, ducit ad Deum, & in Deum, sicut potentia, sapientia, bonitas, charitas, & similia. Tanta est enim in Deo iucunditas & amabilitas, ut cognitus ab anima statim ipsam ad se trahat, eamque uehementer in se absorbeat ad similitudinem adamantis, qui uirtute sua fortiter ferrum ad se trahit. Hoc testatur spiritus sanctus in Canticis. Oleum effusum nomen tuum: ideo adolecentulæ dilexerunt, hoc est. Tanta est suauitas quae a te domine incessanter effunditur, quod ad amorem tuum feruentes & fortes animae pertrahuntur. Sic cognoscens dominum Saulus per uocem dicentem, Ego sum Iesus Nazarenus, mox tractus fuit ad obediendum diuinae uoluntati dicens. Domine, quid me vis facere? Sic & beata maria Magdalena, ut cognouit quod Iesus accubuit in domo Pharisaei, statim uenit in feruore, afferens alabastrum uinguenti pretiosum.

Tertium principale cognitionis propter Deum.

Item, cognoscitur ipse Deus propter Deum: nam finis cognitionis ipse est. Licet enim anima ex illa cognitione percipiat aeternam beatitudinem, sicut dominus testatur Ioa. Hec est uita aeterna, ut cognoscat de Deo, & quomodo misit Iesum Christum: illam beatitudinem non percipit finaliter pro uirtute sua, sed pro manifestatione gloriae Dei, ut glorificetur in anima beata trinitas. Ibi limpide cognoscit anima quod intellectus capere non potest, uidelicet quomodo aeternus Deus & immensus, Deus unus est in substantia, & trinus in personis. Item, lucide cognoscit quomodo filius aeternaliter nascitur a patre, & quomodo spiritus sanctus continue procedit aequaliter ab utroque. Nec tamen una persona maior, uel minor est altera, nec dignior uel prior, nec posterior est altera, sed in singulis aeternitas uera, coequalis maiestas. Item, ibi perspicue cognoscit anima quomodo diuinitas, & humanitas inseparabiliter unita est in una persona Iesu Christi, & quicquid Deus habet per naturam, habet ille homo per gratiam. Et in hac cognitione trinitatis & unitatis, diuinitatis & humanitatis Christi, maxima eius beatitudo consistit. Item, teste Salomone, omnium operum Dei nemo rationem aliquam inuenire poterit in hac uita: & quanto magis inuestigare laborat, tanto minus inueniet. Illic uero manifeste cognoscit anima omnia opera diuina & maxima, & omnium rationem, creationem caeli & terrae, & omnium elementorum ex nihilo, distinctionem ordinum angelicorum, sapientissimam doctrinam donorum gratuitorum naturalium: nam singuli angeli specie, & numero differunt sicut stellae. Et in singulis operibus diuinis delectabitur anima supra modum, cognoscens opera Dei esse optima suo tempore, & optimo modo facta, teste Damasceno, si diuina uoluntas est prouidentia, omnino necesse est quae prouidentia fuerit, secundum certam rationem, & ut optima & Deo decentissima fieri, & ut non est melius fieri. Itaque aperte uidebit anima singula dona a fonte diuino fluentis, non sic effluere tamquam ab ipso recedat, sicut riuus a fonte recedit, sed semper in ipso integraliter manet, sicut lucerna non amittit suam plenitudinem ex eo quod lucerna alia accenditur ab ipsa, & sine sui diminutione omnibus lumen communicat, & diuiditur in multa sine omni sua mutatione & sui diminutione. Ideoque sine damno omnibus desiderantibus dat affluenter, ut dicit beatus Iacob. Alioquin si ex donatione pauperior fieret, sicut homo qui quod dat non retinet, iam non esset summe perfectus,

immò continue sua perfectio minueretur. Similiter dona sua semper noua sunt, quia non est tibi praeteritum & futurum, sed semper praesens, & quod semel dat, semper dat: alioquin mutata esset apud Deum, ideoque semper merito gratitudo debet esse tanta nobis de singulis donis Dei, sicut cum ipsa percipimus prima hora. Ex eadem ratione singula opera Dei noua sunt, & quicquid semel facit, semper facit propter immutabilitatem suam: unde pater dicit ad filium. psalm. 2. Ego hodie genuite, licet multis annis ante fuerit facta diuina generatio, & humana. Ideo cum eadem gratitudine nobis semper, debet esse praeculis, sicut quando primitus fecit & ea gratitudine omnia opera sua facit. Item, lucide uidebit anima quod hic occultum est, quomodo Deus ipse idem immutabilis, simplex & indiuisibilis, secundum magis & minus participatur ab angelis, & sanctis: secundum quod magis & minus diuinis moribus simulantur, ad instar solis, qui unum magis, alium minus calefacit. Similiter ad instar cibi, qui uni est occasio infirmitatis, alii sanitatis, qui uni est sapor, alteri insipidus, secundum quod plus uel minus natura illorum cum cibo illo conuenit, uel cum sole. Item, ibi cognoscit anima summam bonitatem & sapientiam Dei principium esse omnium creaturarum, & operum diuinarum. Nam bonitas Dei producit in esse creaturas: sapientia uero constituit doctrinam inter ipsas. Ex summa igitur sapientia & bonitate inseruabili facit auram nunc frigidam, nunc calidam, nunc siccam, nunc madidam, nunc procellosam, nunc tranquillam. Ex eadem sapientia & bonitate facit unum diuitem, alium pauperem, unum fortem, alium debilem & infirmum, & alium deformem. Ex eadem sapientia & bonitate modo facit unam creaturam sensibilem, aliam rationalem, aliam sine ratione, uni dat unam formam, aliter aliam: ideoque teste Ecclesiastico. 1. Opera Dei omnia bona sunt, & non est dicere, Hoc est nequius illo. Omnia enim tempore suo comprobantur, nec est interius peior caelo, dicente Isidoro. Sicut caelum sideribus, ita infernus damnatis hominibus & demoniis ornabitur: aequaliter enim commendat iustitiam iudicis: iniquorum deuastatio, sicut innocenti defensio. Item, licet teste A postolo, incomprehensibilia modo sunt iudicia Dei de damnandis, & inuestigabiles uiae eius de saluandis: ibi tamen comprehendit anima quod uirtute uiae domini fuerunt misericordia & ueritas ad iudicandum. Misericordia restrinxit iustitiam, ne minus seuerer ageret, iuxta illud Tho. 3. Cum iratus fueris, misericordiam reor daberis. Et iustitia temperauit misericordiam, ne nimis parceret: nam facultas ueniae inuentum tribuit delinquendi, iustitia semper misericorditer punit, & misericordia semper secundum iustitiam parcat. O quam occulta sunt in praesenti diuina iudicia. Quis, nisi inuestigare poterit, cum dixerit dominus. Malach. 1. Iacob dilexi, & Esau odio habui, antequam nati essent, quod uirtutum detestaretur in Esau, & quam uirtutem diligeret in Iacob, cum nullum iudicet, nisi secundum praesentem iustitiam. Similiter cum duo pueri portantur ad baptismum unus natus de fidelis moritur ante baptismum descendens in limbum: alter natus de infideli post baptismum moriens, statim euolat ad caelum. Similiter quare dominus Iesu uiri latroni tantam gratiam dedit, alteri uero nullam. Similiter quare Iudam finaliter cadere permisit, & nullum alium apostolorum. Et quare ab uo diu graui, & multa peccata sustinet ut a David, alium uero post primum peccatum damnat sicut Saul. Hae soluit glo. super Genes. dicens Nouit dominus cui parcat usque ad commutationem in melius, sicut pepercit Aaron, quem non perdidit cum aliis in conflatione uirtuti aureae: sic pepercit Ezechiae, contra quem dederat sententiam mortis, & tamen postea 15. annos ad uiuendum dedit. Item, nouit cui parcat ad tempus, quamuis praedictur eum in melius eum non mutari: sicut peccatoribus ante diluuium dedit 40. annorum spatium penitendi, & postea omnes homines perdidit per diluuium, praeter 8. Item, nouit cui non parcat, ut nec mutationem eius expectet, sicut igne, & sulphure cito perdidit Sodomitas, Datam & Abiron terra uiuos absorbit in momento. Hae omnia lucide uidebit in speculo aeternitatis, & quicquid augere potest suam beatitudinem, & de singulis habebit gaudium cum electis. Item, cognoscet ibi anima quomodo sapiens Deus omnia opera diuina, angelica, & humana semper conuertit ad optimum, hoc est, manifestationem gloriae suae, & angelis, & hominibus ad fruitionem diuinae naturae, uel sapientiae. Et licet malum in se nec speciem habeat, nec originem, singula tamen mala opera ordinat ad magnum bonum sapientissimus Deus, qui in domo sua nil inordinatum derelinquit. Miserabilem, & irrecuperabilem casum angelorum, & obstinatam malitiam eorum ordinauit ad exercitium, & coronam iustorum, iuxta illud Ber. Iucundum Dei iudicium est, quod superbus ille humilium malleator, ipso uolente fabricat

eis coronas perpetuas, ipsos impugnando. Similiter unicum caelum solius hominis Adae conuertit in admirabilem totius humanae naturae exaltationem. Ex hoc enim humana natura diuinae naturae inseparabiliter unita est in persona domini Iesu non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. De quo Chrysolto. Reuera magnum & mirabile est carnem nostram sursum sedere, & ab angelis & archangelis adorari, quod nequaquam factum fuisset, si Adam non peccasset, unde Leo papa. Si homo ad imaginem Dei factus in suae naturae honore persistisset, nec diabolica fraude deceptus a lege sibi posita deuallet, creator mundi creatura non fieret, nec sempiternus temporalitatem subiret Deus, nec aequalis Deo patri filius forma ferret, & similitudinem carnis peccati assumeret. Similiter iniquam uenditionem Ioseph mutauit in salutem maximam fratribus uenditoribus & Aegypto, qui si uenditus non fuisset, tota Aegyptus, & circumiacentes prouinciae inedia perissent, quod propriis fratribus uenientibus in Aegyptum pro annonae comparanda testabatur dicens. Nolite timere, pro salute &c. & ipsi similibet testabatur respondentes ei. Salus nostra &c. Similiter grauisimum peccatum quod ab initio factum fuit, eum de consilio & inuidia promotione Iudeorum uenditus fuit filius Dei, & traditus, & blasphematus, ad morem turpissimum condemnatus, crucifixus, inter latrones suspensus. Hoc malum pessimum ordinauit dominus Iesus ad peccati destructionem, angelicam reparationem, diabolicam potestatis diminutionem, captiuorum in limbo ereptionem, caelestis ianuae aperitionem & refectionem, & ut quilibet peccator multo facilius quam antiqui patres sanctissimi promereri posset immediatum transitum post praesentem miseriam ad diuinam fruitionem. O ineffabilis sapientia, quae tantum malum conuertit in tantum bonum. Similiter illud graue peccatum beati Petri pro prima negatione domini conuertit ad bonum magnum peccatoribus, ut apud eum quem ecclesia caput habere debebat, ueriores compassionem & misericordiam inuenirent. Dicit enim Ecclesiast. 34. Qui non est tentatus, qualis sit. Et qui non est expertus, pauca cognoscit. Quomodo enim medicus qui non patitur, compati potest aegrotum? Non compatiatur famelico sturatus, neque peccatori uisus, ex eodem calu beati Petri dominus Iesus praesumptionem omnibus hominibus amputauit. Similiter graue peccatum infidelitatis beati Thomae rededit dominus Iesus ad bonum totius ecclesiae. Magis enim credi oportebat de resurrectione dominica beato Thomae ex visu & tactu carnicum, quam beatae Mariae Magdalenae, quae solis uerbis crederet angelorum. Similiter perinaciam Sauli conuertit Deus in salutem omnibus ecclesiis, cum prostratus saeuissimus persecutor, tactus est euangelii fidelissimum praedicator. Valde enim laudabile fuit nomen domini Iesu coram regibus, Iudaeis, & gentibus constantem annuntiare, quod tanto terrore in Damasco expugnare uenerat & delere. Similiter graue peccatum, & contumeliam quam sustinuit in nuntiis suis prophetis, apostolis, martyribus, conuertit in fulcimentum nostrae spei cunctis fidelibus. Nisi enim fidem catholicam suo sanguine defendissent, nequaquam domini Iesu nomen ad nos hinc catholica cum tanto robore peruenisset, unde Isa. 1. Nisi dominus reliquisset nobis sementem, supple in Apostolis, & martyribus, sicut Sodoma fuisset, & quasi Gomorra, &c. Ita etiam sapiens qui olim conuertit aquam in uinum, mutabit omnem tentationem & tribulationem huius miseriae in statum aeternae gloriae, & reponderabit aeterna & immensa mercede, iuxta illud Apost. 2. Cor. 5. Id. n. quod in praesenti momentaneum & leue est tribulationibus supra modum in sublimitate aeternum pondus gloriae operatur in nobis. Ibi enim cognoscat anima uehementem diligentiam creatoris circa salutem generis humani, quae in primo apparuit cum unumquemque hominem ad imaginem & similitudinem suam fecit. Deinde unicumque angelum deputauit, qui eum in materno utero custodiret, natum ab insultu demonum defensaret, necessaria corporis singulis momentis conuenientissima ministraret, deinde ab originali peccato uide baptismatis animam emundauit conferens spiritum sanctum eum omnibus donis suis, & singulis uirtutibus, in filium quoque adoptauit, postmodum in adolescentia, quandoque in somno, quandoque interna inspiratione ad aeternam salutem mutauit. Fors autem per creaturas quas singulis sic instituit, ut ad inuicibilem creatorem animam introducant efficacissima exempla mortuorum hominum, & uiuorum. Similiter per sacram scripturam quae nobis uiam caelestem lucidissime demonstrat, qualiter homo se habere debeat ad Deum, qualiter ad proximum, qualiter ad amicos, quomodo ad inimicos, qualiter ad praelatos, qualiter ad iudicatos, qualiter ad uiuos, qualiter ad mortuos: sed quia non omnes scripturam intelligunt, addidit doctores & nuntios fidelissimos, qui eam exponunt uniuersis fideliter & deuote. In eadem scriptura per praedicatores nunc minis terret,

nunc blanditiis & promissis allicit miseris peccatores ad salutem. Qui nuntii dum quandoque ab exteriorum sollicitudine in contemplatione diuina quiescunt, quod Deo placet super omnia, ad inuendum tamen diligentiam suam circa peccatores, qui forte numquam curant saluari, aduocat multitudinem nuntiorum ab ea quiete quae sibi delicias facit ad sollicitudinem peccatorum, dicens in Canticis. 5. Aperi mihi foror mea, quia caput meum plenum est rore, quod Graec. exponit dicens. Dum somnia dormit, dilectus ei ut aperiat pulsar, quia dum mens sibi per otium intendit Christus multa opera peccatorum in hoc mundo tolerat, quia nisi spirituales uiri ad doctrinam se accingant, numquam seipos carnales cognoscent, uel corrigere curant. Vult igitur sponsus ut aliquando otium dimittatur, & ad edificationem proximorum spirituales quique sollicitentur, quia dum perfecti uiri sibi solum per interiorum quietem intendunt, dolet sponsus quod seculares magis ac magis ac ad peiora corrumpunt, dum eum propter silentium spiritualium minus ac minus cognoscent. Quomodo autem hic omnia pro salute hominum sufficerent propter diuersa & graua uulnera peccatorum, ideo Deus pater ineffabili motus diligentia, misit unicum filium suum qui diligeret, considerans quomodo in singulis membris omnipotentem Deum peccatores offenderent, abundantiore emendatione quam meruerat genus humanum, exhibuit in cruce suam membris singulis Deo patri, in qua cum clamore ualido, & lacrymis in membris singulis vulneratus, salutem perditam humano generi restituit, a patre pro sua reuerentia exauditus. Et ne factus obrenta periret, uerba sua, mores, & exempla conscribi fecit in quatuor euangelis, ex quorum imitatione salutem perpetuam mereretur. Super haec omnia pro manifestatione diligentiae suae, sanctissimum corpus suum & sanguinem consecrauit, & uim dedit consecrandi non tantum uisui homini bono, nec tantum uno tempore, uel uno loco, immo sacerdotibus criminosis eandem contulit potestatem, ut omni tempore, & loco in euchaeristia, & sacramentis ceteris consolationem spiritus, & peccatorum medicinam homines inuenirent. Si enim tantum perfecti episcopi & sacerdotes, crisma, & corpus dominicum consecrare possent, immutabiles homines sine extrema uisione, & uia co morerentur. Insuper praelatos spirituales & seculares constituit, qui etiam inuitos cogent ad obseruantiam praecceptorum, & manifestis criminibus poenis variis, & sententis mortis subditos cohercerent. Haec omnia sine adiutorio nostro & desiderio facere potuit, & fecit, & nihil omisit eorum quae necessaria fuerunt ad nostram salutem, est dominus in Isaia 2. Quid ultra debui facere tibi, & non feci? praeter hoc solum quod non uolenter ad caelum nos non trahit, hoc ideo dimittit, quia iustitiae suae non conuenit in uitum aliquem coronare, cui liberum arbitrium dederit, in hoc hominem sibi asimilans quod a nemine cogi potest. unde August. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Creauit te uolentem, non iustificabit nisi uolentem: & quia sensum liberae uoluntatis exigit, ideo sepe tota salus hominum perit. Veniet tempus cum apparebit innocentia creatoris circa salutem humani generis, licet Deus apud plurimos iudicetur reus, quasi saluare nolit quos redemit, quando manifestabitur cum quanto seruo filius Dei pro salute suorum inimicorum laborauit. In tota enim machina mundi, teste Ber. non tantum laborauit. In aliis enim operibus dixit, & facta sunt: pro hominis uero salute sustinuit in uerbis contraditores, in factis obseruatores, in morte illufiores. Qui etiam in testimonium diligentiae suae cicatrices uulnerum ad caelum duxit, quibus iram patris fortissim mitigaret, & gratiam peccatoribus impetraret.

C A P. II.

Primum principale dilectionis per Deum.

EX illa cognitione beata amabitur Deus per Deum ab anima glorificata, hoc est, per spiritum sanctum. Quicquid autem creatura facit sub nomine creaturae, imperfectum est. Istud enim impetrauit dominus Iesus fidelibus suis, cum dixit ad patrem. Non tu feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per speciem, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit. Et dilectio qua pater diligit filium, est aeterna & immensa, per spiritum sanctum, qui est nexus uirtutis. Eadem dilectio, dicit glo. quae pater diligit filium, est in omnibus iustis: per eandem enim anima glorificata diligit Deum, & diligitur a Deo, alioquin anima, teste Aug. quae non quiescit nisi in Deum, ad quem facta est, nunquam uere & perfecte quiesceret, nisi creatori suo in amore uicem rependeret. Cum autem teste Ber. Deus animam amet, aeternitas amat, impetrat amat, cuius magnitudinis non est finis, cuius sapientiae non est numerus, necesse est animam Deum immente & aeternaliter reamare, si debet in Deo perfecte quiescere. Hoc non fit nisi per Opus. S. Tho. Aquin. N. 2. Spiritum

Spiritu sanctu, de quo dicit Apost. Rom. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, ubi dicit glo. Caritas Dei & Deus est, & donu Dei est. Et quia Deus dilexit nos, ut a nobis diligeretur, spu sanctu dedit nobis. Si autem in charitate, quae virtus est, in illa beatitudine diligere mus Deum, superflue dedisset sapientissimus Deus spum sanctum. Hae sunt olim opinio magistrum in sententiis. Moderni autem aliter sentiunt, tene quod placet: sed ad hoc dedit spiritum sanctum, ut anima beati ipsi vicem rependeret in amore, & sic in ipso quietem omnimodam reperiret. Ad intelligentiam huius, notandum est, quod in Ioanne scriptum est, quod pater diligit filium. Et iterum scriptum est in persona Christi. Io. 17. Ego diligo patrem: haec dilectio non est minor quam diligens & dilectus, quia spiritus sanctus est amor patris & filii, nec minus amatur ab amante & amato ipse amor, quam amans ab amato, vel amatus ab amante. Per haec est illa serenissima, iucundissima, & perfectissima trium personarum in vna substantia dilectio, ubi amans est idem quod amatus, & amatus idem quod amans, amor idem quod amans & amatus, amatus & amans idem quod amor, ubi amans amatus & amor penitus vnum esse communicant, in vno velle conueniunt, vnum nolle habent, idem posse participant, immo totum possident. Ibi vnum summum quod est omne bonum in communi, & tamen in solidum possident, nullius ibi boni sine dilectione est possessio. In hac dilectione nullus defectus, nulla omisio, nulla vnquam turbatio, nulla in terpolatio: haec dilectio totum mutum est quod loquimur, etiam si summo studio loqueremur. Hae est cuius vnio animam sibi vnitam vere beatam facit: haec est gaudium de quo dicitur. Io. 17. Vt gaudiu meum vobis sit, & gaudiu vestrum impleatur. Quod est gaudium patris & filii nisi amare, & amari, & taliter amari? Quomodo anima famelica saturabitur, nisi huic gaudio vnietur, ut ipsa in hoc gaudio, & gaudium hoc in ipsa sit, & eius sic gaudium impleatur cum amanti ita vnita fuerit & amato, quod se in tam felicissima vnione amare sentiat, & amari?

Secundum principale dilectionis ad Deum.

Ibi etiam amatur Deus ad Deum. Nam amor Dei vehementer ducit Deu in animam, & animam in Deum, iuxta illud 1. Io. 4. Qui in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quare? quia Deus caritas est. O quam felix anima, quae se absque interpolatione ex omni virtute sanctae Trinitatis ad omne, & propter omne quod ipsa sentit se amari, & Deum tanto amore circa se occupari quasi omnium creaturarum sit oblitus: cuius beatitudo augetur, cum econuerso amore sanctissime Trinitatis cum omnibus viribus suis penitus se immergit. Tunc implebit illud beatissimum praecipuum, quod secundum expositionem beati Augustini in hac vita impossibile est impleri. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, id est, intellectu sine errore: ex tota anima, id est, memoria sine obliuione: ex tota mente, id est, voluntate sine contradictione. Tunc enim anima nunquam errabit in amore Dei, ut Deo aliquam creaturam aequet, vel praeponderat, vel aliquid diligit, propter quod Deum minus diligit, & saepe Dei obliuiscitur, vel appetit aliquid diuinae voluntati contrarium. Ibi etiam implebitur hoc praecipuum, secundum expositionem Chrysostomi dicentis. Quid est Deum diligere ex toto corde, nisi ut cor tuum ad nullius rei dilectionem magis inclinatum sit quam Dei, nec delecteris in specie amplius quam in Deo, non in honoribus, non in auro, non in amicis &c. sed praesens omnibus Deum ames. Si autem in aliquo horum occupatus fuerit amor cordis tui, iam non ex toto corde Deum amas. Pro quanta enim parte fuerit cor tuum ad aliquam rem, pro tanta parte minus est ad Deum. Quid est Deum diligere tota anima? certissimum habere animum in veritate, & firmum esse in fide. Quid est Deum diligere tota mente? ut omnes sensus tui Deo vacent, intellectus, sapientia, cognitio, memoria. Qui ergo aliquid horum occupat circa temporalia, iam non ex tota mente diligit Deum: hoc etiam impossibile est hic impleri.

Tertium principale dilectionis propter Deum.

Ibi etiam diligitur Deus propter Deum. Anima enim ibi diligit Deum non ob hoc solum quod sibi bonus est, largus, & misericors, sed ob hoc multo fortius, quod simpliciter in se bonus, largus, & misericors est: & quanto sincerius amat Deum propter innatam sibi bonitatem, & non propter partici-

ipationem beatitudinis ipsius, tanto beator est anima, licet communicatio beatitudinis diuina nequaquam ipsam moueat ad illam sinceritatem amoris. Eya quantae iucunditatis animae nascitur, quando creatori vicem rependit in sinceritate amoris, quam nulla sanctitas, vel bonitas in anima, vel utilitas traxit ad amorem animae, sed innata bonitas ut communicaret animae aeternam beatitudinem in se ipso, pro qua conferenda cum diligentia maxima laborauit. De hac diligentia dicit Episcopus Parisiensis. Hoc est proprium bonitatis vbi que, ut ad sui fructum aliquos associet, & se eorum malis portandis atque dolendis omnino exponat. Tanta autem bonitas Dei, cui non est mensura, vel numerus tantam requirebat societatis coniunctionem, ut de omnibus bonis suis nullum in eum communicatum retineret, & de malis suorum nullum susceptum relinqueret. Ipsa enim bonitatis eiusdem immensitas pro ipsa fontis abyssali copiositate fluxus habere debuit usque ad ultimum & supremum, ut essent opera misericordiae, & benevolentiae ab ipso fluentia, ultra quae, & supra quae quo se extenderet non haberet: & hoc indubitanter erat, sui ipsius largitio, quo nihil magis in bonis habere conferat, & mortis amicorum susceptio, quo nihil amici in malis magis habent ut ipse suscipiat. Vehementer ibi accenditur ad amorem Dei anima ex singulari quae in Deo sunt naturaliter, scilicet potentialiter, sapientia, bonitate, &c. Specialius tamen inflammatur, cum seruire totius Trinitatis, quasi omnium oblitus totaliter sit, & continere sentiet in se fundi, teste Ezechiele. Vultus animalium, id est, omnium sanctorum, sunt ut carbonum ignis ardentium. Nam teste David psal. 18. Carbones succensunt ab eo, & non est ibi quiquam qui se abscondere valeat calore eius. In praesenti uita nuntiavit sponsa sponso, quia amore tuo languo, ut dicitur in canticis. In prima vero praesentia dicitur. Amore tuo incessanter ardeo. Languor homini somnum subtrahit, cibum delicatum insipidum reddit, vires corporis & decorem adimit, omnem ornatum postponit, carnalis amicitiae obliuionem inducit. Hae omnia verus amor in anima similiter operatur, ardor etiam humorem exicat, materiam sibi coniunctam penetrat: ita etiam in patria, fidelis anima per charitatem ab omni carnali concupiscentia separatur, & incessanter diuinis gaudiis penetratur. Et ualde mirabile est cum teste Moyse Deus noster ignis consumens sit, & natura ignis sit consumere omnia in se, & iuxta se posita, quod anima ex tanto seruire non consumitur. Item, licet anima ex singulis Dei operibus paruis & magnis ad amorem Dei accendatur, specialius tamen ex quibusdam Dei operibus dominum Iesu Christi vehementius inflammatur, ut est incarnatio, natiuitas, circumcisio, baptismus, ieiunium, corporis & sanguinis sui consecratio, in cena humilis pedum ablutio, mirabilis passio, gloriosa resurrectio, mirabilis ascensio, spiritus sancti missio, sui ipsius frequens in sacramento exhibitio, & quae circa omnes in extremo iudicio. Nam haec omnia quaelibet anima propter se solum reputat esse facta. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet diuina humilitas, de qua nimis admiratur anima. Nam Deus omnipotens singulis angelis sanctisque animabus in tantum se subiicit, quasi sit seruus emptitius singulorum, quilibet vero ipsum sit Deus suus. Ad hoc innuendum transiens nuntiabit illis, dicens in psalm 81. Ego dixi diis estis: summe quippe perfectus Deus sibi complebit quod hic docuit, quanto maior es, humilia te in omnibus, qui quamuis praesens omnibus dignitate, & diuina maiestate, omnibus tamen subiicitur humilitate. O quam raro conueniunt ista duo omnibus praesens esse per iustitiam, & tamen omnibus subesse per humilitatis gratiam: ideo numeratur haec anima cum amore. Valde autem inflammatur amicitiam, & conseruat, nunquam uelle praesens, vel parem esse, sed omnibus, & in omnibus uelle subesse. Hae autem humilitas causatur ex multitudine bonitatis, & diuinae nobilitatis, sicut arbor ex multitudine fructuum inclinatur. Similiter inflammatur ad diligendum Deum specialiter humilitas Christi, qui cum in forma Dei esset equalis Deo patri, non solum minorari uoluit ab angelis, sed & carnis peccati similitudinem assumens, immo etiam excelsus super omnes homines, factus est abiectio plebis, & opprobrium pessimorum hominum. O immensa humilitas quae Deum impassibilem & immortalem coegit esurire, lassari, miserabiliter mori &c. Eadem humilitas coegit creatorem angelorum, & hominum inclinari ad infimam partem corporis pilae toris, hoc est ad pedes Apostolorum in lotura. Eadem humilitas incomprehensibilem dominum maiestatis coegit frequenter venire sub specie panis ad consolationem fidelium in sacramento. Est & aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet patientia diuina, quae ibi apparuit, quando inimicis suis centum annorum spatium ad viuendum dedit, quamuis in eadem malitia eos perdurare praescriberet. O quanta dissimulauit in illo tempore in paganis, & Iudaeis, quando electi sui, & Iudaei praeseptra sua

contemplerunt, ipsumque in deserto variis malis, & nouis inueniuntibus irruerunt, & cum charissimos prophetas suos nuntios occiderunt, & ipsum morte turpissima damnauerunt, & memoriam ipsius de terra penitus delere disposuerunt, & apostolos suos, quibus modus non erat dignus, miserabiliter traxerunt. Heu, quantas iniurias dissimulata paganis, iudaeis, haereticis, & falsis christianis, qui etiam ab his qui christianis videntur, & boni christiani, immo etiam religiosi, & in sanctis religionibus constituti tanquam inimicus continue impugnantur. Sub veste enim religiosa diuersa crimina infidelium committere non verentur. & glo. dicit super Matth. quod destabilius est, qui sub nomine fidelis agit operum infidelium, qui aperte paganus. Pro singulis vicibus patientiae diuinae a principio mundi usque ad finem prouocatur anima valde ad amandum Deum aeternaliter, quia tanta laetatur virtus diuina cum vitia peccatorum dissimulat, quanta laetatur cum peccatores a vitiis emundat: & tanta fulget cum damnatos aeternaliter cruciat, quanta fulget cum electos in aeternum remunerat. Est ibi aliud animam inflammans ad amandum Deum, videlicet cognitio diuinae fidelitatis, quae in hoc apparuit, quod super multiplicem consolationem spirituales proueniencem ex scripturis & lacrymis, ex desideris sanctis, ex diuinis officiis, ex sanctorum doctrinis & exemplis, & laude & gratiarum actione, & oratione & confessione, & similibus, Deus pater corpus & sanguinem vnigeniti dilecti filii sui Domini nostri Iesu Christi sub specie panis & vini ad delectabilem refectionem animarum tam continue ministravit, in quo totum quod ipse est, & habet cum spiritu sancto, in summo dedit. Nihil enim est extra corporalem, & spirituales, & diuinam naturam. Corporalis vero apprehendit omne quod quinquae sensibus percipitur. Spirituales natura continet angelos, animas, & omnia dona spiritualia, & virtutes: diuina natura totum quod est optimum naturaliter in se habet. Cum ergo corpus & sanguinem filii sui Deus pater sub sacramento dedit, tunc corporalem substantiam in summo contulit: quando vero animam eiusdem filii dedit, tunc spirituales substantiam in summo tradidit, cuius anima omnibus angelis & sanctis animabus perfectior gratia in omni sanctitate fuit. Insuper in eo totam diuinam naturam obtulit omne bonum in se naturaliter & aeternaliter continens, nec hoc semel tantum, aut bis in tota hominis vita fecit, immo quocumque tempore, quocumque loco, quocumque sacerdote fideli bono, vel malo salutare illud sacrificium in forma ecclesiae oblatum fuerit, totiens Deus pater cum spiritu sancto singulis animabus se totum ad fruendum exhibet. Sed, heu, pauci sunt qui hanc fidelitatem perspicaciter recognoscunt: & heu, pauciores sunt qui ad perceptionem tanti muneris, ut in eis secundum ordinationem Dei continue proficiant, cum debita gratitudine se habilitate contendant. O admirabilis fidelitas Iesu domini nostri, qui mille ducentis annis, & amplius ab indigne conscientibus, & sumentibus, & incantibus, in sacramento tantam elegit contumeliam sustinere, ut in hoc tempore posset corpore & sanguine suo vnam animam satiare, cui nihil sufficit, teste Augu., quod sit Deo minus. Est & aliud inflammans animam ad amandum Deum totis viribus, scilicet diuini mores perfectissimi, de quibus est alia materia specialis. Similiter vehementer accendunt animam ad diligendum Deum exempla sanctissima Iesu Christi, videlicet exempla castitatis, humilitatis, altissimae paupertatis, obedientiae, constantiae, innocetiae, diligentiae, patientiae, sollicitudinis, taciturnitatis, asperitatis, poenitentiae, fidelitatis, gratuititatis, despectionis, purae intentionis, perfectionis, zeli animarum, dilectionis inimicorum. Singula exempla gratissima sunt hic animae, & omne desiderabile in terris his comparari non potest in conspectu ipsius, qui valde aeternaliter in singulis delectatur: & quanto magis despecta & poenalia in saeculo hoc reputantur, tanto ea amici Dei in praesenti & in futuro maiori gratitudine venerantur. Et quicquid bonum & perfectum est, & ab omnibus collaudatur, hoc non tantum ex gratia, immo etiam naturaliter appetitur, & ideo ex facili, & ex hominum propria placencia coram Deo illius boni praemium minoratur: & quod bonum, & vere perfectum est, & non solum a malis, sed etiam a bonis vituperatur & despiciunt, hoc ex gratia tantum appetitur, & non ex natura, ideoque merces eius gratia Deo integra reperitur. Et ideo appetenda sunt magis exempla Iesu Christi, & bona opera quae ab hominibus reprobantur, sed a Deo laudantur. De hoc dicit Hieron. Quis se maledici non desideret, ut mereatur voce Christi laudari, & caelesti copiosa mercede remunerari? Vtinam ob Domini mei nomē atque iustitiam cuncta infidelium turba me persequatur, & tribulet. Vtinam in opprobrium meum stolidus hic mundus exurgat tantum ut ego a Christo merear laudari, & suae pollicitationis sperare mercedem. Hinc opprobria, & detractiones patienter toleremus, ut Dei laudibus digni esse possi-

mus. Nam si humanam laudem quaerimus, diuinam amittimus. Quisquis enim ab hominibus laudatur, a Christo culpatur, sicut scriptum est Luc. 6. Vae vobis diuitibus &c. Eya, quam beata est illa anima, in qua apparent singula vestigia Iesu Christi. Sic econuerso maledicta est anima illa, in qua vestigia diaboli locum habent. Diaboli vestigia sunt singula peccata mortalia. In quacumque anima singula exempla Christi expressius apparebunt, de illius animae praesentia omnipotens Deus & omnes electi Dei abundantius aeternaliter exultabunt. Est & aliud ibi inflammans animam vehementer ad amorem Dei, scilicet miserabilis & veneranda passio domini nostri Iesu Christi, de qua Ber. Hoc est quod magis mouet, magis accendit, calix domine Iesu Christe, quem bibisti, opus redemptionis nostrae, quod opus nemo alius neque in caelo, neque in terra perficere potuit. In quo opere inestimabilis fidelitas apparuit amoris. In mente punitus fuit tedio, tristitia, & pauore: in corpore incomparabili dolore, iuxta illud. Trent. Attendite oes si est dolor, sicut est dolor meus. Caput enim tremendum, dicit Bernar. angelicis spiribus, spinarum densitate coronatur. Facies pulchra praesens filii hominum spūs peccatorum deturpatur. Oculi lucidiores sole caligant in morte. Auris quae audit in caelis angelicos cantus, audiuit in terris peccatorum insultus, crucifige, crucifige. Os quod docuit angelos, potatur aceto & felle. Manus quae tundauerunt caelos, extenduntur in cruce. Dorsum uirgarum, & flagellorum percussioibus plenum fuit, miles latus lancea perforatur, nec erat aliquod membrum in eo, quin speciali pena innocenter pro nostris reatibus plesteretur. De hac innocetia exclamatur Amb. Quid comissisti, dilectissime puer, ut iudicareris? Ego sum culpa occisionis tuae. O ineffabilis mysterii dispositio, peccata iniquus, & punitur iustus: quod perpetrat seruus, exoluit dominus: quod committit homo, sustinet Deus. Ego inique egi, tu pena multaris. Ego superbiui, tu humiliaris. Eya, quantus in patria animae amor accenditur, ubi in singulis lacrymis Iesu Christi opprobriis, irrisionibus, colaphis, alapis, afflictionibus, vulneribus, liuoribus, guttis sanguinis in omni vita sua effusus, aeternaliter anima delectatur. Hanc enim passionem quaelibet anima totam pro se sola reputat factam esse, secundum quod dicit Apost. de domino Iesu. Gal. 2. Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non dicit pro nobis, sed pro me, pro se solo reputans passum dnm Iesum Christu. In praesenti uita singulorum praedictorum memoria cordibus nostris infixata esse debet cum amicitia diuina continua ad prouocandum in nobis diuinum feruorem, iuxta illud sponsae in canticis. 1. Fasciculum myrrhae. i. cumulus amaritudinis, dilectus meus mihi, inter vbera mea commemorabitur. Quanto enim inest hic animae de praedictis tristitia, tanto maior de eo animae, & cunctis amicis Dei erit laetitia, quando iuxta verbum Christi, tristitia in gaudium conuertetur. Similiter iugis recordatio praedictorum cedit in cumulum meritorum. Vnde Ber. Ego, fratres, ab ineunte mea conuersione pro aeterno meritorum quae mihi deesse sciebam, hunc mihi fasciculum colligere, & inter vbera mea collocare curavi, collectum ex omnibus anxietatibus & amaritudinibus domini mei. Primum quidem infantiae eius necessitatem, deinde laborum quos pertulit in praedicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, in ieiunando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremo periculorum in falsis fratribus, coitionum, sputorum, colaphorum, subannationum, clauorum, horumque similibus quae in salutem nostri generis in silua euangelica copiosa legitur pertulisse. Similiter horum frequens memoria monumentum est cuiuslibet animae ad rependendam domino Iesu vicissitudinem in hac vita, quae etiam ex sola voluntate vicissitudinis nimium beatificatur, teste Hiero. Vere illa anima felix est, & angelis exequanda, quae nomine, & opere Christi tanta quanta pro nobis ille sustinuit, voluerit sustinere. Est ibi aliud inflammans animam ad amandum Deum, scilicet ueritas diuina in promissis. Quicquid enim figuris, scripturis, figuratiter seu expresse per se, vel per sanctos suos bonis, vel malis Deus omnipotens repromissit, hoc totum absque ambiguitate complebit, sicut omnia compleuit quae de eo scripta fuerant usque ad turpissimam mortem crucis: ideo in fine gustato felle dixit. Consummatum est, supple, quicquid de me scriptum est. Promissum autem malis in Deuteronomio 32. dicit. Congregabo super eos mala. Numquam tot stillae pluuiaum descenderunt in terram, sicut diuersa mala impios aeternaliter occupabunt, de quibus beatus August. scribit apertius. Vis his quibus paratus est dolor vermium, ardor flammae, sitis sine extincto, stertus & stridor dentium, oculorum lacrymae, tenebrae exteriores, poena interminabilis: ubi nullus ordo, sine cognitio proximi, sed continuus dolor & gemitus: ubi mors optatur, & non dabitur: ubi non est honor senioris & regis, nec dominus super suum seruum, nec mater diligit filium, nec filiam, nec filius hon-

vnazque trium personarum dicit alteri verbum illud in Ioā. quod dixit Dominus Iesu patri. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, ideo quicquid tu es, ego sum. Et quicquid ego sum, & vere tu es. Ad desiderium huius condelectationis inuitat fideliter fideles suos Dominus Iesus, Peute, inquit, vt gaudium vestrum plenu sit, & accipietis. Plenitudo æterni gaudiū est fruitio condelectationis sanctæ Trinitatis. Hæc est torrens voluptatis, de quo Dauid dicit psal. 35. De torrens voluptatis tuæ potabis eos. Qui torrens dicitur propter abundantiam, quæ in Deo est. Vnde vero producat iste torrens, dicit psal. ibidē Apud te est fons vitæ. Fons vitæ est Dei æterna & immensa largitas, a qua fontis est gaudium sempiternum. Nec sufficit semel, aut bis, aut mille sies potare de isto fonte, ideo fidelis anima æternam habebit in illo fonte quietem, & beatissimam mansionem, cum vniciueque dicit Dñs. Intra in gaudium Domini tui. In hac vita gaudiū totū diuinū intrat in gaudentes, quia modicū est, & momentaneū quod hic percipitur. Illic vero non totū gaudiū intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium, vt dicit August. Qui in hac delectatione sanctæ Trinitatis fruitur, semper quid est quod illi erit, & quid est quod illi non erit? Certe quicquid voluerit, & quicquid nolet non erit, dicit beatus August. Ibi etiam anima valde delectabitur in continua visione delectabilis vultus Dei, de qua dicit glo. super psalmos, quod visione nihil delectabilius, quia semper amabunt quem semper videbunt. In ea tanta est delectatio, quod teste August. si possent mali, mallet esse in pœnis & Deum videre, quàm esse extra pœnas & Deum non videre. Illa enim facies delectabiliter mirabilis est, & plena gratiarum. Itaque omnis pœna eorum citius deleteretur ex intuitu faciei, quàm vna scintilla in medio maris extingueretur. Similiter, nimis delectabiliter in vultu corporeo Iesu Christi, in quem teste beato Petro Angeli desiderant prospicere, vbi causam desiderii ponit glo. dicens. Tanta est eius, qui pro nobis passus est, hominis gloria posterior, vt etiam angelicæ virtutes in celo, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solum immortalis detatis magnificentiam, sed assumptæ eius humanitatis claritatem semper aspiciere gaudent. Sed cur cernere eius faciem desiderant, & numquàm cernere cessant? nisi quod contemplatio diuinæ præsentis adeo angelos beatificat, vt semper eius visa gloria fatientur, & semper eius dulcedinem quasi nouam insatiabiliter esuriant? Ibi ergo angelicæ virtutes, & beatæ animæ semper esuriant, & semper satiantur, de qua satietate Greg. Ne sit in desiderio anxietas fatiantur, ne autem in satietate sit fastidium, fatiari desiderant. Desiderant ergo sine labore, quia desiderii satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia satietas ex desiderio semper accenditur, ibi singula spura singulæ, singulæ lachrimæ singulæ guttæ sanguinæ, quæ tepore passionis per illam venerandam faciem defluebant, singulis angelis, & sanctis gerebant specialem delectationem æternam. De hac facie passibili & mortali dixit olim dñs Iesus discipulis. Luc. 10. Beati oculi qui vidēt &c. Ergo beatissimi sunt oculi qui cōtinue gloriosam eandem faciem intuentur. Notandum de claritate vultus Iesu Christi, in euangelio scriptum est. In resurrectione fulgebunt singularia corpora sanctorum sicut sol, & animæ iustorum multo amplius fulgebunt, & anima lucidior lucidius corpus habebit, insuper singuli angeli clariore sunt sole. Omnem istam claritatem congregatam excellit claritas vultus Iesu Christi, sicut dies clarissima excellit noctē tenebrosam: & ciuitas cælestis non eger sole, neque luna, neque stellis, sed claritas vultus illius agnō, teste Io. in Apoc. illuminabit eam. Vultus istius agni est cādor lucis æternæ, & speculū sine macula, vt dicitur in lib. Sapi. qui olim dixit ad pat. ē. Io. 17. Quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & ibi dicit glo. Claritatem quam dedisti mihi, des singulis ad fruendum æternaliter. Similiter in hac vita continue deberemus frui Deo tanquàm re plenissime propria in omnibus operibus, & ad omnia opera in omnibus donis, & ad omnia dona. Ad hoc enim teste Iſa. filius Dei datus est nobis proprie ad fruendum. Magna cecitas, & nimia stultitia est in multis qui semper Deum querunt, continue ad Deum suspirant, frequenter Deum desiderant, quotidie in oratione ad Deum clamant, & pullant, cum ipsi, secundum verbum Apostoli, sint templum Dei viui, & Deus veraciter habitat in eis, cum anima ipsorum sit sedes Dei, in qua continue requiescit. Quis vnquam nisi stultus querit instrumentum foris scienter quod habet reclusum, aut quis vtiliter vti potest instrumento quod querit, aut quis confortatur cibo quem appetit, sed non gustat? Sic etiā vita cuiuslibet iusti Deum semper querentis, sed numquàm fruētis, & omnia opera eius minus perfecta sunt.

C A P. IIII.
Primum principale unionis per Deum.

Ibi etiam vnitur Deo per Deum, cum cōsuetudines, & mores

Dei nos incessanter tenere, vel habere dignoscitur, cum diuinæ voluntati & exemplis Iesu Christi sanctissimis cōformatur, cum singulis virtutibus & donis spiritus sancti secundum ordinationem Dei æternam perficitur, cumque diuinæ potentie sapientie bonitatis veritatis, & totius diuinæ beatitudinis participes efficiuntur. Hæc vnio præfigurata est in libro Regum, vbi anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid, & dilexit eum quasi animam suam, quando fidelis anima sic Deo coniungitur, & omne communicabile percipit per gratiam, quod Deus per naturam, quia Deus pater dicit vniciueque fidei. Fili, tu mecum semper es, & mea omnia tua sunt. Ideoque singuli electi sunt dii, iuxta quod i psal. 81. dicit. Ego dixi dii estis, hæc vnio fidelis animæ ad Deum fit per Dei filium, quia ideo naturam assumptam humanam, vt per ipsam eandem transiret ad vnionem diuinam, hanc vnionem impetrauit filius Dei in oratione deuotissima, dicens ad patrem. Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnus sint, & iterum ego in eis, & tu in me, vt sint cōsumati in vnus. Ibi est cōsummata vnio, vbi pater & filius vnus sunt, & filius existens caput Ecclesiæ cum membris suis, id est, cum cunctis fidelibus, ad æternam transit vnionem.

Secundum principale unionis ad Deum.

Ibi anima vnitur Deo ad Deum, & illa vnio animæ fidelis cū Deo non habet interpolationem, sed iugiter fidelis animæ cōstringit ad Deum, quia per Deum fit, de qua dicit Dominus. Irerum videbo vos, scilicet in morte vel in extremo iudicio, & Gaudium vestrū nemo tollet a vobis, videre Iesu Christi nihil aliud est, quàm fidelem animā inseparabiliter vniri Deo patri, Gaudium animæ est quod nemo aufert delectabiliter vniri, & taliter vniri, vt prædictum est sanctæ Trinitati. In mundo vero vnio ad Deum miserabilis, & inconstans est, quæ nunquàm in eodem statu permanet, teste Iob, quæ ex facili leuissimis tentationibus a Deo penitus separatur, quæ etiam a familiaritate Dei Peccatis venialibus elongatur. Eya quàm vehementer suspirandum esset ad illam beatam vnionem, quantam putas delectationem anima fidelis sentiet in illa beatissima vnione, quæ tantam percipit suauitatem in Domini recordatione, de qua psal. 76. Renuit consolari anima mea, in aliquibus transitoris. Memor fui Dei, & delectatus sum, sed quid sequitur illam delectationem? respondit Iſa. Memoria memor ero, de illius vnionis delectatione, & tabesceat in me anima mea, in eo quod elongor ab eius fruitione: vnde Greg. super illud Cant. Meliora sunt vbera tua vnio, quia in æterna per speciem & per sublimitatem contemplationis transcenditur quicquid de te modo per fidem, vel per scripturam scitur. Est odor vnguentorum tuorum super omnia aromata, id est, bona illa quæ per contemplationem præparas, omnia huius vitæ transcendunt munera.

Tertium principale unionis propter Deum.

Item, anima fidelis vnitur ibi Deo propter Deum. In illa nāque vnione non attendit anima principaliter quod sibi vtile est, sed pure super omnia quod Deo magnificū est. Valde enim magnificum est Deo, & honorificum homini vniri Deo in æterna beatitudine. Vnde Iob. 7. Quid est hō, quia magnificas eū? Iſa magnificentiā manifeste pronuntiabant omnes electi Dei, iuxta illud psal. 114. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquuntur, & mirabilia tua narrabunt. Mirabilia sunt infimum vnire summo, & æternaliter coniungere veritatem æternam vanitati. Est aut Deum verax, secundū Apost. Ro. 3. Et omnis homo mendax: & vanitas secundum psalmū. Magna mirabilia sunt, quod illa vnione obliuiscitur naturæ suæ, hoc est quod semper super se reflectitur querēs propriam vtilitatem suam, & non alterius, vbi vero nihil querit, nisi quod est laudabile creatori. Ibi anima vnitur Deo in libertate, quæ est de præcipuis donis inter omnia Dei dona, licet libertas in hoc mundo fit initium omnis malitiae. De hac dicit Apost. Ro. 8. Creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertate efficiorū Dei, vera libertas est in cælis, vbi nemo ligatur peccatorum vinculis, quæ vera vincula sunt, iuxta illud Prouer. 5. Iniquitates suæ capient impiū, & funibus peccatorum suorum quisque cōstringetur. Quod autem peccatis inuoluti liberi non sint, omnino testatur Dominus in Io. qui facit peccatum, non est liber, sed seruus peccati, vnde dicit Ansel. Peccare non est libertas, nec pars libertatis. Poste enim peccare potius est non esse, quàm posse. Quisque enim hoc quod potest quod ei non expedit, quanto magis hoc potest, tanto magis aduersitas & peruersitas postunt in illum. Heu, quanta facit, & finet miser homo pro explenda libidine quæ, grauissima essent ei qui ex corde peccata odiret non in promptu est, quia grauius peccatorum vinculis cōstricūsus est. Item, ibi facit quislibet quicquid vult, quia nihil mali vult, sed omne, bonum quod Deo placet

placet, quia radix omnium operum est ibi charitas, de qua dicit Augu. Habe charitatem, & fac quicquid vis. Item, ibi habet qui libet quicquid vult, quia nihil mali vult: nam velle quod non decet, est esse miserum, vt dicit August. in lib. de Trinit. Itē, vbi que vult vnusquisque, ibi est, hoc est in Deo, qui est vera quies animæ, de qua nunc dicit anima aliquando, In pace in idipsum, id est in eo qui est immutabilis, dormiam & requiescam, & psal. 114. Conuertere anima mea in requiem tuam, id est in Deum. Si militer vbi vult esse spiritus, protinus erit & corpus, dicit August. Item, ibi nemo turbat alium, sed sedebit, dicit Dominus per Iſa. Populus meus in pulchritudine pacis &c. Quoniam teste psal. 147. Confortauit seras portarum Hierusalem, & benedixit filiis tuis in ea. Item, ibi nullus alteri subicitur. Nam testatur Apollolo, ibi cessabit omnis prælatio, sed soli Deo omnes subiecti sunt, cui soli subicere, & seruire est vere regnare. Item, ibi nihil extra Deum desideratur. Nam ipse est finis omnium desideriorum, vt dicit Ber. Item, ibi voluntas cuiusque per omnia semper, & vbi que complebitur, iuxta illud August. Omnipotentes erunt voluntatis suæ, sicut Deus suæ, quia nihil aliud vult quàm quod Deus vult, & quod ipse vult, non potest non esse. In his omnibus vera libertas comprehenditur. Differt aut libertas vnus ab alterius, sicut differunt claritas corporum, & incrementa virtutum. Quanto enim amplius in hoc mundo quisque sit seruus omnium propter Deum, sicut Apost. qui cum esset liber, fecit se seruum omnium, quantoque magis homo se ipsum stringit sponte in viis præceptorum, & semitis consiliorum sacræ scripturæ obseruatione regulari, castigatione corporum, tanto liberior erit in patria cælesti: & quanto minus quilibet occupat vanitatem, & sollicitudinibus, officiis, administratione rerum temporalium: & quanto quis minus appetit dignitatem, & honorem, secularem prælationem, hominum laudem, inimicorum vindictam, temporalium rerum affluentiam, carnalem amicitiam, secularem lætitiā, hominum placentiam, & similia, quæ ab legant a Deo, tanto liberior in mundo, & tanto liberior fit in celo. Horum singularum appetitus hic & in futuro valde cuiuslibet diminuit libertatem. Item, anima Deo vnitur in perfectione ipso Deo iubente, Perfecti estote, sicut & pater vester &c. In duobus diuina perfectio cōprobatur in odio vitiatorum, & in amore virtutum. Bonus Deus odit vitium, quia bono malum contrarium est, sicut lux tenebris & aqua igni: & quia vitia Dei habitationem polluant in anima, scilicet, conscientie puritatem, quia lumen mentis obscurant, scilicet rationem, ne verum a falso discernatur, vel limpide veritas cognoscatur. secundum quam viuere oportet, quia liberum arbitrium subuertunt, ne melius bonum a viatore eligatur. Omnia gratuita dispergunt, scilicet virtutes, quibus homo Deo gratus efficitur, quia dona naturalia corumpunt, in quibus est imago Dei in anima, scilicet memoriam, intelligentiam, voluntatem, quia affectiones animæ a Deo auertunt. scilicet, timorem &c. Per quas Deus delicias habet in aia, ipso teste. Prou. 8. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum, quia omnia bona opera viua in charitate facta mortificant. Similiter Deus amat virtutes, & omne bonū semper & vbi que, quia quilibet diligit naturaliter sibi simile, & quia ipse summe bonus est, ideo summe amat bonum. Amat, aut ideo virtutes, quia vitium enecant, quia firmiter Deo animam iungunt, quia ad omnem gratiam spiritualem habilitant, quia opera peccatis mortificata viuificant, quia hominem interius in affectionibus, exterius in moribus secundum diuinam voluntatem ordinant: ita etiam sancta & perfecta anima vehementer in patria odit vitia, & amat virtutes, & omne bonum, sed hic oportet addiscere in hac vita, vt sciat in æterna vita, aliquis abstinere a vitiis, qui tamen ea non odit. Ille vero peccata odit, quia ea nunquàm, nisi cum amaritudine mentis recogitat, qui semper cū dolore cordis de peccatis loquitur, & audit loqui, cui grauis est pœna videre delinquentes, vel ipsos audire, vel cū ipsis conuersari, vel cum eis sedere, qui nunquàm sponte præfens est vbi vita committuntur: & si quandoque cogitur ibi esse ex hoc grauis sibi crevit afflictio spiritus, qui detestatur omnia incitamentā peccantium, sicut sunt superflua ornamenta, & organica instrumenta. Idem nunquàm in vita sua præstat doctrinam, & similiter auxilium, vel fauorem, exemplū, vel occasionem aliquam ad peccandum, sed semper, & vbi que peccata dissuadet, & prohibet, quantum potest: hæc omnia verba signa sunt odii. Qui vero delectabiliter cogitat de peccatis, vel audit loqui, vel de ipsis loquitur, aut videt delectabiliter delinquentes, vel ibi libenter sedet vbi exercetur, vel aliquos excitat doctrina, consilio, auxilio, aut fauore, exemplo, vel aliqua occasione ad peccandum, nec oēs etiā peccatis prohibet, aut dissuadet quantum potest, ille nullatenus adhuc odit peccatum. Anima autem in hac vita debet addiscere virtutes, amare & bona opera, vt statim sciat in æterna vita. Aliquis exercet se in operibus virtutum, nec tamen amat virtutes, ille solus amat virtutes & opera virtutum, qui non propter

timorem alicuius pœnæ, nec propter fauorem, vel placentiam hominum, nec propter aliquod temporale lucrum, sed pure & simpliciter propter Deum in bonis operibus continue se exercet, qui pro virtutibus obtinendis incessanter toto nisu laborat, qui mente vehementer affligitur, eo quod in virtutibus, incessanter crescere se non sentit, & quod bona opera secundum voluntatem suam, & secundum ordinationem diuinam semper, & vbi que non perficit, qui ueraciter congratulatur omnibus spirituales gratias & virtutes habentibus, & in virtuosus operibus iugiter se exercentibus, qui omnia impedimenta virtutum & bonorum operum quasi venenum fugit, qui nullum a virtutibus quacumque occasione retrahit, nec bona opera cuiquàm prohibet, vel dissuadet: sed omnes ad hoc promouet doctrinis, consiliis, & auxiliis, exemplis, minis, promissis, orationibus, desideris, quantum potest: quanto amplius quisquàm in amore virtutum & odio vitiatorum crescit, tanto se perfectionem esse cognoscat in hac vita præfens, & futura. Ibi etiam anima vnitur in beatitudine, nam quicquid beatitudinis habet Deus per naturam ipsam habet, per gratiam hoc impetrauit Dominus Iesus dicens. Pater, quos dedisti mihi volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi, & dedi eis. Charitas a patre filio collata est æterna beatitudine, quæ dedit singulis electis suis. Deus aut summe perfectus est in beatitudine, quia omne bonum immensum naturaliter & æternaliter in se habet, & nullum bonum extra seipsum querere oportet, & nullius bono, nullius auxilio, aut consilio indiget, cum nihil boni sibi desit, & nemo quicquam boni sibi auferre possit. Nam bonum suum sibi innatum est, & natura nullum sibi subiectum ex facili derelinquit, & a nemine cogi potest, quia omnipotens est: & nemo super ipsum est, nemo sibi equalis est, & a nullo turbari potest, quia mitissimus, & nihil contrarietatis habet, & numquàm mutari potest in sua beatitudine, quia idē semper est, sicut ipse dicit Malach. 13. Ego Deus & nō mutor, & nihil sibi præteritum est, aut futurum, sed semper præfens, singula horum pertinent ad beatitudinem veram. In hac ergo beatitudine anima vnus fit cum Deo, quæ ibi nullius indiget creaturæ. Nam oēs bonum in se continentem continet, cui nemo aliquid boni auferre potest, promittente domino Iesu. Io. 17. Gaudiū vestrū nemo tollet a vobis, gaudiū animæ est vnio ad Deū in illa beatitudine. Item, ibi nullus cogere potest, quia nihil aduersitatis est ibi, nam omnia aduersa superare beatitudinis est: sicut, heu, in hac vita anima misera nunquàm in eodem statu permanet, sed semper mutatur de spe in timorem, & e contrario, de amore in odium, & e contrario de bono in malum, & e contrario, de facili turbatur, ex facili amore, vel timore, vel fauore cogitur, ex facili gratia sibi auferatur. Indiget etiam continue consilio, & auxilio angelorum, & hominum, & nihil boni per se habet, nec quid boni per se potest, ideo misera anima semper suspirare debet ad illam beatitudinem cum Apostolo dicens. Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius, & cū Dauid. ps. 41. Quam do veniam, & apparebo ante faciem Dei mei?

C A P. V.

Primum principale laudis per Deum.

Ibi etiam anima laudat Deū ex omnibus viribus suis. Ad hoc n. creata est, vt dicit Dominus per Iſa. 43. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Ad hoc monet Ecclesiast. 43. Laudate Deum quātum potestis adhuc superualebit, adhuc dignior est omni laude. Ad hoc monet Ioan. in Apoc. 5. Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius. Ista laus erit per Deum vnigenitum filium Dei, per quem etiam maiestatem Dei omnes angeli laudant, vt cantatur in præfatione, quia vnionem habet cum ipso in quantum est creatura, sicut & ipsi, hæc laus est tantum amabilior sanctæ Trinitati, tanto vtilior communitati, quam facit anima per Dei filium, quàm si faceret per seipsum, quanto creator dignior est creatura: ita laus est animæ refectioni, cui nulla similis videtur delectatio, vt dicit Cassiodorus. Hæc laus procedit ab anima ex nimio seruaore charitatis, & ex nimia delectatione ad Deum. O quanta iucunditas vbi omnibus sanctis vna erit lingua iubilationis indefessa, vt dicit Ber. Vbi omnes sancti, & angeli concorditer Deum laudant, & tamen dissimiliter. Sicut enim differunt in cognitione & amore, ita etiam in laude, hoc opus laudis diuinæ nō abstrahit, nec elongat a Deo, nec generat laudanti fastidium, licet sit opus continuum, sicut alia opera ex continuatione sæpe ingerunt tædium in hac vita: & hæc est ratio, quia laus Dei non tantum est operatio, sed & remuneratio, vt dicit Cassio. super psalmos & de perceptioe muneris, & pmi nemo lassatur. In laude vero Dei ipse actus est merces, vt dicit glo. quædam super psalmos.

Secundum

L Aus ista ducit animam incessanter propter sui detestatione in Deum, & ad Deum, & fidelis anima vere tanto est beator, quanto in laude Dei frequentior: ideoque sicut homines naturaliter semper appetunt beatitudinem, ita & laudem. Hanc laudem continuum promittit Dominus per Isa. 62. Tota die ac nocte non tacebunt laudantes nomen Domini.

Ibi etiam anima laudat Deum propter Deum. Licet enim anima fidelis in laude Dei sine detestatione magna nequaquam esse possit, nullatenus tamen ibi Deum desiderat laudare propter proprium commodum, sed pure & simpliciter propter Deum, qui aeternaliter ordinavit ab anima se semper laudari non propter suam, sed propter anime beatitudinem ampliandam: illa puritas aeterna causatur ex huius vite puritate. Quanto enim anima fidelis in laude Dei propriam partem minus respicit, & quanto amplius Dei partem quaerit in hoc mundo, tanto laus eius apparet hic purior, tanto erit excellentior, tanto erit utilior communitati & iucundior, & tanto consequenter Deus qui talem dedit puritatem, apparebit gloriosior. Eya quantum delectabitur anima in Deo, & Deus in anima, quando secundum diuinam generationem singula membra corporis, & singula vires animae in laude Dei continue mouebuntur. Ibi laudabit anima singula per se quae sunt in Deo per naturam, & potentiam, & bonitatem, & c. Et totam virtutem suam effundet super singula in laude. Similiter laudabit singula in omnibus simul. s. solam potentiam in sapientia, bonitate, charitate, &c. Et sic singula in omnibus coniunguntur.

Item laudabit omnia simul in singulis singillatim. s. potentiam, sapientiam, bonitatem, largitatem, misericordiam, & iustitiam. In potentia singillatim, in sapientia singillatim, in bonitate singillatim, & de aliis. Hae signata sunt quatuor alleluia in Apoc. 19. Alleluia est laus humanis verbis inexplicabilis. Ibi non laudabit anima omnia quae in Deo sunt successiue. s. modo potentiam, modo sapientiam, modo bonitatem, & sic de aliis: quia ibi non est successio temporis, & quia omnia videt simul, & cognoscit in Deo, & amat, & fruitur, ideo etiam simul omnia laudabit. Item, non laudabit anima ea quae in Deo sunt, vnum minus, aliud magis, sed aequaliter omnia, quia aequae immensa sunt singula in Deo, & aequaliter laude digna. Similiter anima cognoscit ibi, & amat singula per se, quae in Deo sunt, & singula in aliis singillatim, & singulis in omnibus communitate, & omnia simul in singulis. Similiter fruitur ibi, & vnitur singulis per se, & singulis in aliis singillatim, & singulis in omnibus in communi, & communitate omnibus in singulis singillatim. Ex hoc delectabitur anima supra modum, ita quod hoc similiter hic esset faciendum. Ibi laudabit anima Deum in singulis actibus, & in singulis momentis secundum dignitatem suam, ut impleatur illud Prophetici psal. 37. Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua. Si enim non sufficeret digne laudare Deum in vno actu laudis, similiter nec in alio possit, nec in tertio, & sic de aliis, & sic careret pleno gaudio, quod promittit dominus Iesus fidelibus suis. Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum plenum sit, Io. 15. Gaudium plenum est anima percipit, quando Deum in singulis actibus suis, & in singulis momentis, secundum descendit suam laudat. Etiam ibi non compleretur desiderium animae, quod promittit. psal. 102. Replebitur in bonis desiderium tuum. Fidelis igitur anima hic semper desiderat ut Deum secundum maiestatem suam in futuro aeternaliter laudare valeat. Ibi laudabit anima diuinam potentiam, quae in sua natura nobis incognita in hoc mundo, aliquantulum tamen est diuinis operibus patefacta. Primo magna Dei potentia manifesta fuit, cum Deus ex nihilo cuncta fecit. Dixit enim & facta sunt. Idem, tanta velocitate fecit omnia, sicut si aliquis vnicum proferret verbum: & licet omnes mirentur potentiam & magnitudinem creatoris ex magnitudine creaturae, magis admirandum est quod ex tanta potentia tam modica processerunt, & nimis mirabile est quod superbonus Deus, cuius natura est diffundi et communicare bonitatem sibi innatam tam diu potuit continere, quod non fecit creaturas, quae bonitate sua & beatitudine fruerentur. Postea apparuit eadem potentia cum omnia viuencia delectaret aquis diluuii praeter ea quae in arca ipso iubente pro semine saluabantur. Itē, lucebat potentia sua in diuersis miraculis in Aegypto, & cum populum suum per mare rubrum transtulisset sicco vestigio cunctis Aegyptiis insequentibus, descendentibus in profundum quasi lapidis & cum eum populum. s. sexcenta millia, & amplius per annos quadraginta vno cibo paut. s. manna. Itē, centum octoginta quinque milia quasi vna hora per vnicum angelum interfecit. In nouissimis vero temporibus valde effluxit diuina potentia, quando creator potuit fieri creatura, impassibilis potuit pati, immortalis potuit mori, inuisibilis potuit videri.

F ri, immutabilis potuit & potest sub speciebus panis & vini ab homine sacramentaliter manducari & bibi. Hae enim non sunt impotentiae, sed verissimae & maximae potentiae argumenta. Similiter in hoc tempore valde clarescit diuina potentia in hoc, quod Deus omnipotens detestans peccata, & vindicans in tertiam & quartam generationem, continere potest vindictam contra tot Paganos, Iudaeos, Haereticos, falsos Christianos, quorum nihil indiget, ipsum continue tam grauitur offendentes, quos in uno momento delere posset sine suo danno: vnde illud. Deus qui omnipotentia tua parcendo maxime & miserando manifestas &c. Et in li. Sap. 12. q. omnium Deus es, omnibus te parcere facit. Fragilitatis indicium est subito contra inimicos expetere vindictam, sicut fortissimus Sanson fecit: sed melior est patiens viro fortis, & qui dominatur animo suo, dicit Salomō, ex pugnatore vrbū.

Ibi anima fidelis refert gratias Deo pro singulis donis naturalibus & gratuitis animae & corporis, pro singulis spiritualibus & temporalibus, spiritualibus & communibus collatis, & conseruatis in terra, & conseruandis in patria, nec gratias ager modo pro istis, modo pro illis donis successiue, sed pro omnibus simul quae vnquam effluerunt a Deo, & effluxissent si habilitatem alicubi reperissent. Hae gratiarum actio erit per Deum Dei filium, sicut Apostolus dicit: Gratias ago Deo meo per Iesum Christum, per ipsum solum gratias referre praesumo, cui sola veraciter cognita est magnitudo, & multitudo donorum, & nobilitas, & utilitas ipsorum: & per magnitudinem virtutum suarum respondere praesumo magnitudini donorum: & per multitudinem virtutum suarum multitudinem donorum, & utilitatem donorum digne offerre praesumo Deo patri placentiam filii, cui olim dixit Matth. 12. Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi, idest, beneplacitum meum summe perfecti. Beneplacitum Dei patris in filio est pro vniuersis donis suis digna gratiarum actio.

Ista gratiarum actio vehementer ducit ad Deum. Quanto magis amplius dantis qualitas, & affectus sinceritas, & quantitas donorum, & utilitas ipsorum ibi ab anima ponderatur, tanto anima Deo gratior efficitur: & quanto omnipotenti Deo fit gratior, tanto fit omnipotenti semper propinquior, ibi tantum anima gratulatur diuinae sapientiae, quae singulis creaturis conuenientissime singula dona reddit & distribuit, quod pro singulis donis angelorum & sanctorum vberiores gratias reddit, quam si ipsa sola percepisset, & potius singula dona esse vult in singulis quae omnia in se sola: sicut nemo in aliqua parte corporis membrum aliud esse vult, quam diuina prouidentia ordinavit, teste Apost. 1. Cor. 12. In vno corpore multa membra habemus: oia autem membra eundem actum non habent, ita corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, ex diuersis angelis, & sanctis, & ex diuersitate donorum constituitur. Si ergo totum corpus esset oculus, uel manus, vbi corpus? & si vnus tantum haberet omnia dona, & officia, vbi esset ecclesia? Nec tamen sequitur ex hoc, quod animam amplius afficiat praemium accidentale, idest gratitudo, quam habet ex donis aliorum, quam substantiale, idest gratitudo, quam habet ex donis propriis, cum ex vno substantiali magis beatificetur, quam ex omnibus accidentalibus, sed ex parte qua considerat ordinationem Dei sapientissimam, & optimam, vult singula dona esse in singulis potius quam in se sola, sed ex ea parte qua bonum proprium naturaliter magis appetit quam aliorum, potius vult esse in se habere quam alios: sed vbi gratia superat naturam, fidelis anima diuinam ordinationem magis quam propriam utilitatem amplectitur.

Ibi etiam anima gratias ager Deo propter Deum. Non enim fidelis anima principaliter ad gratias agendum ibi mouebitur, eo quod ex gratiarum actione grata Deo efficitur, sed pure mouebitur ex diuina largitate, ex qua omnia dona effluerunt ab initio, & effluent absque fine: & quanto anima minus sibi, & magis Deo intendit in gratiarum actione, tanto beator erit, licet illam beatitudinem principaliter non intendat, & tanto eius beatitudo communitati iucundior, & tanto Deo gloriosior. Ibi anima gratias ager Deo, quia ei imaginē sanctae Trinitatis impressit, iuxta illud psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et quia spiritum sanctum cum donis suis & omnibus virtutibus in baptismo contulit, & quia eam corpore, &

sanguine suo delectabili saepe reficit, & quia ei sacram scripturam concessit diuinam naturam occultam manifestantem, omnem voluntatem suam manifestantem, indicantem nobilitatem & utilitatem omnium donorum demonstrantem, viam certissimam ad caelestia ostendentem per exempla sanctissima Iesu Christi: & quia sine meritis suis fidem Christianam sibi dedit, qua credere posset factae scripturae promissis & minis, consiliis & doctrinis.

Ibi etiam anima continue congratulatur Deo in omnibus operibus suis paruis & magnis, in omnibus iudiciis circa bonos & malos, in omnibus moribus suis perfectissimis, in omnibus exemplis Iesu Christi sanctissimis, in omni beatitudine & perfectione sua, quae consistit in potentia, sapientia, bonitate aeterna & immentia, &c. Similiter in omnibus non successiue, nam haec omnia praedicta perfectissima in Deo esse cognoscit: & haec gratulatio erit per Deum Dei filium, in quo solo vere gaudere Deo possumus, qui solus beneplacitū patris semper in summo perficit, & perficit, sicut ipse testatur Io. 8. Quae placita sunt ei facio semper: & Dauid dicit de omnibus aliis. psal. 13. Omnes declinauerunt &c. Vsq. ad vnum, idest Iesum Christum, & Salomon. Eccl. 7. Vnum virum ex omnibus reperi, qui super Deo patri per omnia, & in omnibus complaceret. Mulierem autem non inueni.

Haec congratulatio vehementissime ducit in Deum, & ad Deum propter delectationem, quae in ipsa est. Si enim omnia corda essent vnum cor, inuestigare non posset quantum delectationem habet anima in congratulatione Dei. Specialiter congratulatur Deo de redemptione generis humani, ad quam inuitat Dominus Iesus omnes amicos, dicens. Lu. 15. Congratulamini mihi omnes, quia inueni drachmam quam peridi. Drachma perditio fuit totius generis humani a congratulatione seperatio: drachma inuentio fuit Christi per passionem eiusdem congratulationis recuperatio. Et notabile est, quod non dicit se emisse, sed inuenisse, licet pretiosum sanguine, & aspera passione genus humanum comparauit, quia tantum desiderauit salutem generis humani, quod inuentionem reputauit: & illo modo se posse hominem a potestate diaboli liberare, & ad beatitudinem aeternam ad quam creatus fuerat, reuocare. Similiter notabile est, quod etiam omnes angelos conuocat ad congratulandum, non drachmae, non homini, sed sibi quasi homo Dei Deus esset, & tota salus diuina in ipsius inuentione dependet, & quati sine ipso beatus esse non posset.

Ibi etiam anima congratulatur Deo non propter se, sed pure propter Deum. Tanta enim puritate anima afficitur in congratulatione Dei, quod potius vult ipsum esse beatum, quam seipsum esse beatum: immo anima fidelis mallet eligere omni beatitudinem se semper carere, quam Deum alicuius beatitudinis & perfectionis defectum habere. In omnibus his septem membris praedictis Deus ipse est causa efficiens, materialis, formalis, & finalis: ipse est causa mouens animam ad cognoscendum, ad amandum, ad fruendum, viuendum, laudandum, gratias agendum, & congratulandum. Similiter ipse est materia in se habens totum quod prouocare potest animam ad cognoscendum, amandum &c. Hoc est sapientiam &c. Item, ipse est causa formalis informans animam, qualiter se habere debeat in Dei cogitatione, amore, &c. Similiter ipse est finis, ad quem tendit rationis cognitio &c. De his septem potest intelligi illud Salomonis. Prou. 9. Sapientia diuina adhaeruit sibi domum, excidit columnas septem. Domus est caeli empyrei creatio: septem columnarum excidium est septiformis praedicta gratia, in qua consistit plenissima vera beatitudo. Qualiter autem vnusquisque se habere debeat in hac vita, ut ad illam beatitudinem perueniat, docet Ansel. dicens. Tantum desiderium tibi esse debet in hac vita proueniendi ad quod factus es, tantus dolor quod nondum ibi es, & tantus timor quod non peruenies, quod nullam debes sentire letitiam, nisi tantum de his quae dant spem, vel auxilium proueniendi. Circa praedicta debet versari intentio nostra, & totum negotium nostrum in hac vita, sicut seruis suis fidelibus committit Dominus Iesus in Luca. 19. dicens. Negotiamini dum venio, singulis de commissis sibi negotiis iudicare. Obsecro ergo te Domine propter omnem beatitudinem tibi in-

natam, praesta cunctis fidelibus in hac misera vita in praedictis crescere de hora in horam, ut manifestetur abundantia gloriae tuae per infinita saecula saeculorum. Amen.

Explicit Opusculum sexagesimum tertium. Beati Tho. de beatitudine.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM LXIIII. DE MO-

DO CONFITENDI, ET

DE PURITATE

conscientiae.



VONIAM fundamentum, & ianua virtutum, omnique gratiae, ac spiritualis consolationis principium est conscientiae puritas, ac cordis munditia, ad quam principaliter & praecipue per puram ac veram ac integram & perfectam confessionem peccatorum acceditur, nobis qui vocati sumus ad statum gratiae, & ad acquirendas virtutes, ac vitanda vitia de sufficienti confessione, ac modo confitendi, ut decet viros ad statum perfectionis electos, cum summa diligentia, & sollicitudine continua praeter ceteris mortalibus principaliter est videndum.

Confessio debet esse pura.

Est igitur primo videndum, quod confessio debet esse pura, quia peccata debent simpliciter dici absque duplicitate, & excusatione, sicut homo credit ea manifesta esse coram Deo. Nec debent verba dici palliantia, aut cooperientia, vel minuente peccatum, sicut faciunt multi magnas phylacterias, & historias longas dicentes antequam peccatum explicent, ut sic per illas ostendant se minus culpabiles de peccato, quod quidem peccatum in fine illorum verborum superfluum excludunt. Viranda sunt igitur superflua, & excusatoria verba, sed pure dici peccata tua ac simpliciter te accusa. Similiter non debet dici quod cadat in infamiam alicuius, aut quod possit praebere confessori occasionem turbationis contra aliquem, aut materia contemnendi. Vnde si expediret nominare peccata alterius confitendo propria, tunc taliter explicentur, quod confessor nullo modo possit intelligere personam cum qua peccasti, nec possit venire in notitiam complicitis in peccato, sicut si dedisti Petro occasionem peccandi cum peccauit, non debes nominare, sed sufficit tibi dicere, Fui causa committendi tale peccatum cuidam personae.

Vera.

Confessio debet esse vera, ita quod nulla falsitas dicatur scilicet, nec aliquid dubium affirmetur, sed certa vt certa, & dubia vt dubia sunt dicenda: & ideo quando confiteris, non dicas, Dico meam culpam si feci tale quid, aut si dedi materiam turbationis tali, aut fecissem tale peccatum si potuissem: sed dic simpliciter, feci sic & sic, & appetui sic & sic, habui voluntatem deliberatam faciendi tale peccatum, & non dimisi nisi quia non potui, uel quia nesciui, uel quia timui verecundiam, aut poenam temporalem. Sunt tamen quidam qui nescientes, aut verecundantes, aut non curantes specificare peccata, aperte mentiuntur in confessione quam faciunt, dicendo quaedam generalia ad quandam cautelam, quibus comprehendant peccata omnia quae fecerunt. Dicunt enim, Dico culpam meam de quinque sensibus meis male custoditis, scilicet visu, auditu &c. Et tamen si interrogarentur de quolibet per se, inuenirentur non offendisse in alio tero praemissorum istorum praedictorum, maxime postquam confessi fuerint: & sic dicunt etiam de septem vitiis capitalibus, cum tamen non offenderint in omnibus, sicut sonant verba eorum. Talis ergo modus, ab his maxime qui saepe contemunt, est vitandus: sed dicant vera & necessaria, & dimittant falsa & superflua. Similiter ante confessionem diligenter seipsum examinent, & dicant primo omnia vitiosa & graua, quae pro certo nouerint se fecisse, ita quod sub humilitatis specie, aut causa quacunque nullatenus mentiantur: sed postea possunt dicere generalia & leuia, quae non possunt specialiter explicare, sicut sunt cogitationes otiosae, verba oriosa, negligentia & pigritia circa orationem, amissio temporis, distractio cordis dicendo horas, vel orando, ingratitude beneficiorum Dei, superflua cura de corpore, & de rebus temporalibus, turbationes leues contra proximum, iudicium leue alieni cordis, despectio proximi quo ad personam, & vi-

& vitam, siue mores, no contentari de omnibus quæ Deus fa- cit, aut fecit, aut fieri facere permittit, & his similia, quæ cum sint inuitabilia ab anima infirma, non possunt in numero declarari, sed potius expedit ea quotidie delere cum lacrymis, aut per ipsam infirmitatem animæ recognoscere, & in humilitate debita permanere.

Integræ.

Confessio debet esse integra, vt omnia peccata quæ habes in memoria, aut quæ oblitus fueras confiteri, & modo recordaris, integre confitearis, nec dicas partem vni confessoris, & partem alteri, quia nullo modo debes diuidere: Hoc faciunt illi qui timent despici a confessore, vel reputari minus boni, plus timentes humanam verecundiam, quam diuinam offensam: & plus amantes laudem extrinsecam, quam intrinsecam pacem mentis & conscientie puritatem. Similiter si oblitus es quando confitearis aliqua peccata, & postea die sequenti, vel alia die recordaris, si potes, debes recurrere ad eundem confessorem, vt confitearis si potes habere copiam, aut alium, alioquin sufficit tibi bona voluntas: quod si non ex obliuione, sed ex malitia, & verecundia oblitus es, vel omisit confiteri aliquod peccatum, teneris recurrere ad primum confessorem, & si vis recurrere ad alium teneris confiteri omnia peccata prius confessã, & illud quod prius omiseras, & omnia quæ postea comisit prima confessione facta, & teneris confiteri de mendacio, aut simulatione quæ comisit, quia dedisti intelligere confessori tuo, q̄ primo integre fuisti confessus.

Locus.

Item confessio debet esse plena, quia debet continere circumstantias aggravantes peccata, quæ sunt locus in quo peccasti, quia grauius est peccare in ecclesia, aut in loco sacro quam in domo: & grauius est cogitare aliquod in honestum quãdo dicis missam vel officium, vel quando horas quam quãdo scribis, & grauius est respicere, vel tangere animo impudico corpus hominis sub pannis, quam manum vel pedem, quia magis libidinosã delectatio est ibi. Et sic facies differentiam inter locum & locum.

Tempus.

Tempus in quo peccasti, quia grauius est caueri a Missa, vel orari in die dominico, vel in festo solemni, quam in die alio simplici: & grauius est quocumque peccatum in magna solemnitate quam alio tempore: & grauius est nõ uacare orationi, vel esse dissolutum in lingua, vel relaxatum in gula quando homo debet communicare, & in die quo homo communicat, quam in alio tempore.

Coram quo.

Grauius est dicere, & facere aliquid coram eo qui potest ex re occulte: & grauius est simulare se esse patientem habendo irã in corde, quam ostendere se esse turbatum sicut est, non dando tamen alicui per hoc turbationis, vel mali exempli occasionem, vt dicit Grego. Et ideo non sufficit dicere, Fui iratus de verbo mihi dicto, sed debet dicere & addere, Et simulauit me esse patientem in verbis & signis exterioribus, vt reputarer humilis vbi erã superbus, ita quod cum illa simulatione addidi mendacium ad irã quam occultauit. Adhuc est grauius tangere Bertam osculando, quam ipsam in eodem loco tangere cum pede: quia iste modus tangendi est magis impudicus. Vnde nõ sufficit dicere, Terigi Bertam impudice, sed oportet dicere locum corporis si terigisti manum, uel pedem supra pannos, vel ad nudum, & dicas modum, scilicet cum ore, manu, vel cum pede & cætera.

Mora quæ contrahitur.

Quoniam ibi maius est peccatum, vbi maior mora contrahitur siue sit delectatio corporalis, siue mentalis, siue irã, siue odium teneas per mensem, aut annum: & diligenter est mora examinanda in peccato cogitationis, quia videndum est si in ipsa mora ratio succubat sensualitati consentiendo in opus voluntate deliberata si possit, & tunc nõ est minor culpa, quam si peccatum opere perfecisset, quia sic voluntas pro facto reputatur. Si autem succubat ratio consentiendo in delectatione sensualitati tantum, quam non vult in opus procedere, sed vult tantum interius in delectatione voluptari: tunc licet ibi non sit plenus consensus, tamen est ibi peccatum mortale, sicut dicit Aug. sed est minus graue, quam primum, vbi est consensus in delectatione, & in opus. Si vero in neutrum consentit, sed ibi facit moram inuitæ, quia scilicet nesciuit, vel non potest expellere, tunc dicat occasionem datam: quamuis hæc sententia satis dura

locum habeat in peccatis carnalibus, siue criminalibus, potest etiam notificari in homicidio, & in aliis multis peccatis. Quicquid autem sit, expedit conscientie mundæ facere prædictam examinationem in quibuscumque cogitationibus viciosis morose multum pertrahis.

Quotiens.

Nam grauius est facere quocumque peccatum cum corde, aut cum aliquo sensu corporis bis, quam semel: & ideo si potes recordari, debes specificare vices cogitationum malarum, aut motus libidinosos in carne, & voluntatem faciendi aliquod peccatum, aut quotiens iterasti respicere in faciem alicuius propter delectationem visus: aut quotiens turbasti aliquem, aut murmurasti, & sic de aliis, quod si non es memor de numero, dic bona fide, secundum quod iudicas te totiens iterasse peccata. Et attende quod cogitationes leues, & leuia verba non sunt numero explicanda, nisi essent occasiones alicuius grauis peccati, vel viti, aut essent de se in aliquo genere septem vitiorum capitalium: si tamen propter aliquam cogitationem leuem haberes nimis longam distractionem mentis in oratione, vel in psalmodia, credo quod bonum esset explicari si esses memor, propter magnum dispendium quod facit. Si etiam propter aliquod verbum solatiofum, vel leue aliquando turbaris, aut orientur aliqua mala suspitio, aut aliquod malum, tunc debet specificari propter malum ipsius effectus, sic quod talia otiosa & leuia sunt specificanda, quando propter ea incurritur aliquod graue vitium, vel delictum, aut datur alicui materia peccandi. Sufficit ergo dicere simul omnes distractiones mentis habitas in oratione, & in officio propter cogitationes leues, sic dicendo. Dico me culpam de nimia distractione, & mentis euagatione quam habui in oratione, audiendo Missam, & dicendo horas, propter cogitationes inuitiles & otiosas, in quibus cor meum nimis occupauit, sic quod ibi non fui intentus vt debui, & potui. Cogitationes autem viciose procuratae, & cum delectatione receptæ, oēs sunt explicandæ quantum potest homo, quantum ad quantitatem, moram, & vices, vt supra dictum est. Cogitationes vero quantumcumque malæ & viciose, si non sunt studiose procuratae, nec cum delectatione receptæ, nec cum mora seruata in corde, nec dedisti occasionem veniendi propter cibi & potus intemperantiam, aut propter occasionem, sed subito venerunt, & recesserunt, & displicentiam habuisti in illis, & statim quando sensisti, vt potuisti, expulisti, aut expellere procurasti occupando te in lectione, aut in meditatione sancta, tales dico non sunt conuendæ, quia non solum in istis homo non offendit, sed multum meretur tamquam pugil, pugnator, & victor: vnde Hierony. Ille prædicatur beatus, qui statim vt cœpit cogitare, cogitatus interficit, & allicit ad petram, idest, Christum. Sed hodie quidam tales cogitationes consentunt potius ad laudem, & vanam gloriam, vt confessor reputet eos spirituales, cum tamen talia essent occultanda, & in confessione tacenda, quia solum consistens debet se simpliciter ostendere peccatorem: vnde tales sunt thesauri Dei latrones, quia vanæ gloriæ appetitores, & ideo pœna latronum sunt puniendi. Nam de talibus cogitationibus, quibus sic resistitur, dicit Apost. 1. Cor. 10. q̄. Deus facit conuentionem prouentiu: quod ideo dicit, quia homo talibus resistit de meret, & ideo intelligo q̄ digni sũt suspitio, qui sub specie charitatis, aut petedi cõsili, aut alterius causæ coloratae, quæ solè Deo sũt aperta, manifestat, & aperit malitiose, & sub dolo.

De moribus vanæ gloriæ.

Quia grauius est habere vanam gloriam de gratia spirituali a Deo recepta, quam de hominis opere manuali. Vnde cõfiteri habes de vana gloria, aut spirituali, aut corporali: & grauius est dolere de bono spirituali alterius q̄ de bono corporali ipsius: quia primus dolor est de inuidia fraternæ gratiæ, quæ est peccatũ in spiritu sancto, quia est irremissibile. Secundus dolor est simpliciter procedit inuidia, & ideo non sufficit dicere, Dolui de bono alterius propter inuidiã, sed debes specificare si de bono spiritiuali, vel temporalis. Et eadẽ ratione grauius est gaudere de spiritiuali damno proximi, sicut de peccato quod fecit, aut de ipsius infamia, aut quia amisit Dei gratiam, quã habebat, quam gaudere de temporalis damno ipsius. Cauendum tamẽ est qualiter confitearis prædictum peccatum vanæ gloriæ de gratia spirituali, ne foris incurras maiorem vanam gloriam in confitendo illum defectum. Nam dando intelligere confessori, quod habuisti vanam gloriam, quia fuisti visus orare, vel in Missa plorare, vel laudare, quod bene prædicaueras, quod ex hoc potest incurrere vanam gloriam, siue peccatum vanæ gloriæ, quod confessor ex hoc reputet te spirituale. Debes igitur caute explicare confessori tuo gratiam tibi a Deo datã in oratione, seu lacrymis & huiusmodi. Potes tamen dicere sic. Dum dicerem, uel audirem missam, vel præ-

De intentione habita in peccatis.

Grauius est facere quocumque peccatum cum intentione peccandi, seu prouocandi aliquem ad simile, aut aliquod aliud peccatum, quam ad faciendum sibi ipsi tantum, vt si noueris defectum alicuius, facias ipsum despici, aut minus reputari propter inuidiam tuam, vel aliam malitiam. Aut si fecisti aliquod actum cum oculis, aut manibus aduersus aliquem, vel aliquam personam, vt prouocares eam ad malum, & sic de aliis peccatis studiose facis, non tantum in damnum facientis, sed etiam in proximi detrimentum. Quæ quidem peccata non sufficit confiteri, nisi explicantur intentiones malitiosæ. Tales recte asimulantur dæmonibus, & sunt inimici Christi, quia student animam perdere, pro quarum salute Christus sanguinem suum effudit. Item, descensus de peccato in peccatum est diligenter perferendus: non est ita graue vnum peccatum simplex, sicut est illud cuius occasione plura alia peccata sunt commissa. Vnde si studiose fecisti aliquem defectum tali modo, quod alius fuit culpatus de hoc, & non excusasti innocentem, sed permisisti eum in iuste pati: uel si pro defensione vnius mendacii vtriusque iniuriã protulisti, aut incurristi plura alia mendacia: aut pro excusatione vnius mendacii, commisit perurium, & ob hoc fuit suspitio de alio, vel facta iniusta punitio super aliquem, aut ortus est odium, aut turbatio aliqua inter aliquos, omnia hæc, & similia quæ ex peccato primo sunt consecuta, debent cum primo principali peccato plenius explicari.

De occasione & causa peccatorum.

Similiter de plenitudine confessionis est dicere non solum circumstantias prædictas, vel similes, sed etiam occasiones, & causas peccatorum, propter quas incurristi ipsa peccata, videlicet quia neglexisti ea vitare, sicut potuisti & sciuisti. Huiusmodi autem causæ sunt taliter dicendæ, quod te cum peccatis accusasse, & non excuses, sicut quidam faciunt imponentes culpã diabolo, sicut Eua quæ dixit, serpens decepit me. Dicunt enim, Merantem tentauit de tali peccato, quod oportuit me consentire, nec potui me defendere villo modo. Sed ista non est cõfessio, nec expressio causæ peccati, imo est excusatio tui, & accusatio diaboli illius, qui forte non est culpabilis ibi. Non enim omne peccatum fit semper ex suggestione diaboli, nec omnis tentatio est a dæmone. Sed secundum beatũ Iacobum 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstracta, vel illecebra. Multi ergo mentiuntur dicentes, Dæmon me seduxit ad tale peccatum, q̄ sibi consensit, quia sola sua concupiscentia tentatus cecidit. Et ideo oportet dicere, Cum sentirem me stimulari ad tale peccatũ perpetrandum, fui negligens in euitando occasiones me incitantes ad hoc, scilicet locum, tempus, & personam: & fui negligens in adiuuando me cum ieiunio, & oratione, & aliis necessariis sicut sciui, & potui. Vnde propter negligentiam, & malitiã meã commisi ipsum peccatum, potius eligens seruire diabolo, superbix & carni meæ hoc suggerenti, quam spiritui sancto mihi per illud non facere inspiranti. Aliqui vero imponunt culpam proximo, sicut fecit Adam quando dixit Deo, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Dicunt enim, Quædam persona tantum instetit mihi rogando & blandiendo, & aliqua dona dando, quod nullus de mundo potuisset defendisse, sic quod oportuit me finaliter consentire. Aliqui dicunt, Quidam dixit mihi tantum malum de quodam, quod fecit me murmurare de illo, & illum despiciere. Sed hæc est vitiosa confessio. Dic ergo sic de primo, Cum viderem expressẽ, quod locutio & conuersatio cum quadam persona esset mihi inutilis, & periculosa, & sentirem affectum cordis ad ipsam personã, aut ipsius ad me non esse purum, nec secundum Deum, sed potius secundum carnem, & in conspectu & in præsentia eiusdem haberem nimiam complacentiam & sensualem, & ex hoc semper haberem imaginationes impudicas de illa cum libidinosis motibus carnis, & ita propter hoc debebam fugere eã, nihilominus fui secutus voluptatẽ carnis intantum, quod ad talem actum deueni cum ea, vnde me & ipsam illaqueauit. De secundo sic dices. Audiens dici aliqua mala de quadam persona, facilius ea credidi quam credidisset bona si audissem propter leuitatẽ cordis mei & defectum charitatis: & quando debui compati murmuranti, & excusare in corde meo omnia de quo ille murmurabat, ego statim murmurauit cum illo confirmando malum de quo dicebat, vel addendo ad illud quod dicebat, ac per hoc dedi sibi occasionem magis murmurandi. Et nota, quod hic non debet quis murmurantem nominare, nec factum de quo murmurauit, nec personam de qua murmurauit, quando scilicet talis nominatio esset in excusationem sui, vel infamiam proximi. Item, si te accuses de turbatione proximi, aut de turbatione habita contra aliquem principaliter propter defectum eius, non debes exprime-

predicarem, feci actum aliquem propter personam aliquam me videntes cogitauit quod credent me habere aliquem spiritum grauiam ibidem. Et quia in ipsa cogitatione habui complacentiam & consensum, nec dolui, ideo me accuso. Vel sic. Appetui quod aliqui sic crederent me habere, cum non haberent, & ad hoc credendum feci aliquos actus cum simulatione, & idem intelligas de aliis peccatis. Similiter caute confitearis vanam gloriam quam habuisti in exercendo aliquos actus virtuosos. Sufficit tibi non explicando dicere Feci aliquem actum, propter quem non appetui in totum laudem Dei, sed potius hominum, quia non solum volui reputari ab illo cui feci, vel dixi quoddam bonum, sed etiam appetui, vt aliis publicaretur. Et nota, quod cogitationes de vana gloria non sunt confitendæ, nisi quando est ibi complacentia, & consensus, & delectatio morosa. Si autem quando veniunt cognoscis eas non debere venire, & ex hoc statim displicet tibi quod veniant, ac per hoc statim recurras ad Deum, vt eas expellat, aut saltem te consentire non sinat, si certus quod in eis non peccas, sed potius per eas coronã acquiris. Dic ergo statim in corde tuo, quando sentis eas, Deus in adiutorium meum intende: vel, Domine vim patior, responde pro me. Et caueas ne pro huiusmodi tepestuositate seu tepestuosas cogitationes dimittas aliquod bonum opus incipere, vel inceptum continuare, ex quo principale motiuum est bonũ, sicut hodie multi faciunt credentes spiritui dissidentia, qui faciunt credere quod perdunt quicquid agunt, quod in bonis actibus suis cogitationes vanas contrahunt. Respondeas ergo tali spiritui, Nec propter te facio, nec facere volo istud bonum, nec propter te dimittam. Vnde quantumcumque habes in istis cogitationibus aliquando complacentiam & consensum, doleas, & pite confitearis, nec propter hoc cesses a bono propter Deum principaliter incepto, sed pugna viriliter, & constanter, orando Deum, vt custodiat suum opus. Si autem naturaliter es passio-natus & stimulatus de vana gloria; sicut sunt quidam qui nihil boni quasi faciunt, aut dicunt sine ipsa, tunc consulo tibi vt non delecteris in loquendo multum de Deo, aut de vicia spirituali, docendo alios sub specie charitatis, quia pro certo sub hoc velo charitatis, latet dulce venenũ: sed puto esse securius, & magis expediens humiliter, & silere a bonis, ne forte curando innumeris, quia mens tua adhuc eget custodia, & frænum necessarium est lingue tuæ, donec illa pestis in corde tuo fluctuare nõ cesset: alioquin sicut dixi, saluando & sanando alios, tuam destruis sanitatem. Experto crede, nam docere, & curare alios, est cibis peccatorum. Si vero necessitas inuitabilis, vel magna, vel rationabilis congruentia loquendi occurrat, tunc loquendũ est taliter, quod ita te sicut & alios videaris arguere, & docere. Et quia ibi etiam non deerit spiritus vanæ gloriæ, cupiens per hunc modum loquendi reputaberis humilis & discretus. Si etiam occurrat tibi loqui quando tacebis, vel quando de locutione humiliter excusabis, nescio aliud tibi remedium nisi confessionem puram, & lacrymas adhibere contra hanc maledictam pestilentiam. Est autem valde timendum, ne timore despectionis humanæ totiens hoc vitium confiteri negligas, quotiens ab ipso te noueris superari, nec vt minus verecunderis, mutes sæpius confessorem, imo vt plus confundaris, studeas eidem sæpius, & clarius solito confiteri. Sic enim virtute humilis confessionis spiritus ille citius expellitur. Et si etiam tuæ confessionis se ingerat, vt de pura & humili confessione appetas commendari, certe si te senseris vulneratũ, nõ timeas in fine cõfessionis detegere ipsum vulnus.

De inobedientia.

Est sciendum, quod grauius est esse inobedientem, vel irreuerentem patri, vel matri proprio, quam illi cui non sic tenetur obedientiam, vel reuerentiam exhibere. Et grauius est turbare vnum sanctum hominem, aut deridere ipsum, quam hominem viciosum. Et grauius est prouocare vnam personam religiosam ad aliquod peccatum, quod est cõtra professionem eius, quam vnam personam secularem inducere ad idem peccatum. Et grauius est inspicere vnam iuuenẽ impudicẽ religiosam mulierem, quam secularem, quia secundum beatum Grego. Non licet intueri, quod non licet concupisci. Et ideo dico esse grauius illud vitiose respicere, quod est grauius concupiscere vitiose. Hoc idem intelligo de tactu, & quocumque actu, & verbo impudico. De conditione personæ cum qua peccasti sufficit exemplum iam dictum. Non ergo sis contentus dicere, Non bene custodiui visum, aut dicere, Iteraui pluries aspectũ in faciem cuiusdam personæ cum complacentia, & imaginatione impudica, sed qualitatẽ & conditionem personæ. Et si de visu sic expedit dicere, multo magis de verbo impudico dante prouocationem ad peccatum, & de tactu, aut commotione carnis libidinosã habita ex allocutione, vel appropinquatione ad corpus alicuius.

tere illum defectum, ne per hoc ostendas te habuisse rationabi- les causas turbationis, & sic videaris minus peccasse, aut motus zelo iustitiae. Sunt enim quidam qui dicunt in confessione. Vidi fieri talem defectum, vel audiui dici tale verbum, & de hoc fui valde turbatus, quia erat contra honorem Dei, contra bonos mores, & in malum exemplum aliorum. O stulte hypocrita quid dicit? nam te simpliciter laudas, & nihil penitus confiteris, taces peccatum tuum quod fecisti videndo alienum defectum, & non tuum qui forte tuit grauior quam iste defectus alterius, quia de ipse peccatum cui debebas compari, & mentiris dicendo te fuisse turbatum propter amorem Dei & proximi, cum tamen fueris turbatus propter superbiam tuam, & quia non habes charitatem proximi quae non permittit alicuius contra proximum turbari. Sic ergo dicas, Videns vel audiens fieri vel dici aliquod quod iudicavi esse malum, & forte esse peius quam fuit propter malitiam meam, quae non permisit me excusare factum vel intentionem dicentis vel facientis sicut poteram, & debebam, non fui motus ad compatiendum illi, vel ad orandum pro ipso, sicut debui ex charitate sed magis fui commotus ad iram contra ipsum, contemnendo & iudicando ipsum & appetendo statim punitionem eius, vel habere potestatem puniendi, & hoc accidit mihi propter duritiam cordis mei, & quia non recognosco patientiam Dei quae supportauit me in grauioribus peccatis absque vlla punitione, & sic de aliis. Sunt alii qui se clarius laudant in confessione dicentes, Per gratiam Dei satis bene custodiui me a tali peccato, vel citra a tali & tali peccato. Nam bene continuauit officium, missas, praedicationes, & orationes meas, faciant qui volunt facere mala, quia ego intendo bene facere facta mea, & me custodire a peccatis melius quam faciat maior pars vicinorum meorum. Et quia pius me permitterem occidi quam facere tale peccatum, & in me non sentio alium defectum, nisi quia sum ingratus de beneficiis Dei, nec sum sufficiens ad regratiandum Deo, qui me liberauit ab his peccatis, quae faciunt multi alii. O Deus isti sunt similes Pharisaeo, qui ascendit in templum vt oraret, cuius oratio fuit tota sui exaltatio super alios. Sic & isti qui debent se simpliciter accusare in confessione, super alios se laudant, narrando bona quae faciunt. De superbia autem & praesumptione quae lateat interius, nihil dicunt. Sunt alii qui confitendo peccata sua, totam culpam imponunt Deo, sic enim dicunt, Dominus Deus dedit mihi naturam ita peruersam & promptam ad tale peccatum, quod non possum mihi cauere. Isti dicunt cum Adam qui dixit. Mulier quam dedisti mihi &c. Quasi diceret, si non dedisses mihi non peccassem. Sed isti aperte mentiuntur. Nam secundum Gregor. Diabolus non potest vincere nisi volentem, cum tamen de ipso dicatur, quod non est potestas super terram, quae illius potestati valeat comparari. Ergo multo minus potest quis violentari a concupiscentia naturali. Sunt alii qui dicunt, Fui deceptus a tali tentatione, quia Deus noluit me adiuvare, cum tamen sepe ieiunarem & orarem, & ad ipsum recurrerem, sed isti non accusant pigritiam suam & negligentiam, qua noluerunt vitare occasionem peccandi, & perseverare in oratione. Afferunt enim Deum impium & mendacem, qui tamen dicit in psalmo. 90. Clamabit ad me & exaudiat eum. Et alibi. Mat. 11. Venite ad me oes qui laboratis. Et alibi. Petite & accipietis. Et Apost. 1. Cor. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ultra quam potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Sciant ergo quod ideo relinquantur a Deo, quia insipide & sine fide orant, nec volunt pugnare contra seipsum, nec perseverare patienter postulant auxilium Dei sicut decet, sed volunt habere gratiam statim sine labore, petentes etiam illam a domino non humiliter, sed praesumptuose tamquam digni, ac si esset Deus obligatus eis. Orant etiam cum securitate quadam, vt exaudiantur statim vt ipsi volunt, & non sicut ipse vult, sicque putantes ipsum ducere ad auxiliandum, potius prouocant ad derelinquendum, quia superbe & praesumptuose accedunt ad ipsum. Causa ergo lapsus eorum est superbia, & negligentia sua, quam debent simpliciter accusare.

Occasiones quae dantur aliis in peccando.

Sunt etiam in confessione explicandae occasiones datae aliis ad peccandum; quia omnium peccatorum homo est particeps, quibus occasionem praebuit malitiose, vel non malitiose. Vnde confiteri debes, si malitiose vel ignoranter dedisti alicui occasionem peccandi, nec nominare debes directe, vel indirecte personam cui dedisti causam, sed sola occasio est dicenda. Peccatum vero, quod factum est ab alio occasione tui, potest dici explicite, quando est notum confessori, non illum qui fecit. Alioquin dic solam qualiter tam delicti, sic dicendo, Feci fieri peccatum quoddam mortale, vel graue propter talia uerba quae dixi, aut propter tale malum exemplum quod dedi. Item, si habuisti turbationem cum socio in itinere, vel in aliquo opere, aut propter socium dixisti male officium, quia male proferebar, non debes dicere, Socius meus

turbauit me in tali facto, aut dixi male officium meum propter defectum socii mei, quia sic accusas socium, in cuius notitiam confessor potest venire. Dic ergo, Turbationem habui cum aliquo propter mea superbia, quia ipsi dixi uerba iniuriola, & ipsi prouocauit ad dicendum mihi. Et si est illius culpa, dic Habui turbationem cum quodam propter impatientiam meam, quia nolui supportare eum in charitate propter aliqua uerba ab eo dicta, vel Dixi male officium cum aliquo in tali hora, & dicente mihi conscientia vt redicerem, propter pigritiam meam non redixi.

De pollutione.

SI habuisti pollutionem carnis vigilando, dic causam expressit. Si dormiendo, dic causam quam dedisti te credis. Causae possunt esse cibus & potus, intemperantia diei praecedentis, aut alio modo. Aut si dicendo ipsum propterea non dabis intelligere confessori vim dierum praeteritorum, cogitationes inhonestae habitae ante dormitionem, quas explicare potes, potissime quando somnia ex quae praecogitasti. Nec sunt recitanda somnia vitiosa vel inhonestae, nisi ante cogitasses ea, aut post somnum cum delectatione, & mora, & motu carnis cogitasses. Et sunt dicenda tamquam cogitata, magis quam somniata. Si vero somniasti te habere alicuius actum impudicum cum persona ad quam habes sensualem affectum, aut quae ante confexisti oculo impudico, hoc debes exprimere, vt causam illius somnii. Et quia homo plus in talibus delectatur, & multi post somnum gaudent se talia somniasse: ubi vero non fuerit aliqua de praedictis causis, vel similibus, nihil de somnio est dicendum, quia nulla culpa est tibi, sufficit dolere in corde. Et ad quietandum conscientiam, potest dicere, Inhonestum habui somnium, cui si dedissem causam, quam nescio, tunc dico culpam meam.

De causis pollutionis.

Secundum sanctos patres triplex est causa pollutionis nocturnae. Prima prouenit ex voracitate gulae, & superabundantia cibi & potus, quae est diligenter examinanda ab illis qui vocati sunt ad spiritualem exercitum. Nam quadoque accidit aliquos relaxari in gula nimis aliquo tempore, & postea quando abstinent polluantur in somnis, credunt quod hoc non accidit ex culpa immoderantiae, sed potius ex debilitate & necessitate naturae, sed errant, quia debent cauere, & iudicare ne uenerit ex nimietate saturitatis praeteritae. Quod enim fuerat per voracitatem & ingluuiem congregatum in medullis, necesse est ut aliquando per pruritus, vel per insensibilitatem corporis ieiunio afflicti egeratur, propter quod non solum abstinentum est a delicatis cibis, verum etiam a vilibus, & cum aequali continentia temperandum est: imo panis & aquae satietas est timenda, vt possit in nobis acquisita puritas permanere. Isti ergo qui nondum aequalis continentiae & moderantiae gratiam sunt adepti, non minus abstinentibus sic accidunt. Secunda causa est, quando per mensuram & immunditiam mentis elabitur. Nam mens spiritualis aeternitatis vaeu, & disciplinis interioribus non intenta, sensu corporis per vanas & immundas cogitationes euagatur, ex quibus merito culpa eliciuntur humores. Et ideo volentibus obuiare, necesse est priuare, & hanc causam eradicare, videlicet mentis torporem excutere, & sensus refranare, ne mens ad vana & noxia discurrat, & illis assuetis excessibus ad immundissima incitamenta luxuriae somnians perturbetur. Praedicta ergo negligentia acquirendi munditiam, & euitandi immunditiam, in confessione pure explicetur. Tertia causa potest esse, quando illud indolis inimici inuidia pollutio procuratur. Dum enim videt sanctum uirum, per sollicitam uictus moderationem, & integram & perfectam ac frequenter peccatorum confessionem perpetuam munditiae puritatem acquirere, conatur eius conscientiam perturbare, maxime in diebus illis quibus considerat diuitiam perturbare, quae non est ita fortis & valida, sicut antiquitus dicitur existisse. Hanc causam potest quis in seculo aduertere, quando in illo turpi, moderamine uictus frequentius plus solito pollutur absque turpis somnii interuentu, sicut ergo quosdam cognoui hac peste ceris rtipibus ter & quater in hebdomada fordidari, quamuis non minus praedictae illusioni possit ascribi.

Verum propter pollutionem nocturnam si uisanda sacris altaris perceptio.

Secundum patrum sanctorum sententiam, vigilanti circumspeditione cauendum est ad communionem salutaris conuiuii accedere tempore, quo sentimus nos somnii illusionem pollutos. Sed si

sed si huiusmodi inuidia taliter menti nostrae illuserit, vt nobis caelestis remedii subtrahat medicinam, dummodo nullus reprehensibilis interueniat pruritus, aut oblectationis assensus, si fluxus ille fuerit naturali necessitate profusus, aut impugnatione hostis antiqui procuratus, & absque sensu voluptatis adductus, debemus ad gratiam salutaris cibi nihilominus accedere confidenter. Quod si creditur euenisse occasione vitiosa, die illa debet se humiliter subtrahere ab altari, ne in nobis verificetur sententia Apostoli. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. non faciens differentiam inter perceptionem cibi caelestis, & carnalis: nec iudicans ipsum corpus domini esse tale, quod non nisi puramente & carne licet manducare. Et ideo subinfert idem Apostolus. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi per peccatum quod ex ipsa indigna mauducatione & assumptione incurrunt. Probet autem seipsum homo. i. examinet seipsum homo antequam sacramentum percipiat, & diligenter se videat, utrum sit mundus vel immundus, utrum deus vel in deo uotus, utrum reuerens vel irreuerens, utrum timens vel praesumens, & cedat etiam si certus sit, vel certum se putet quod non sit vitiose pollutus, vel aliquo tali peccato infectus. Non enim debet uolens istum caelestem panem sumere esse contentus se non habere peccatum mortale, neque praecedenti nocte vitiosa occasione fuisse pollutum, quia licet haec duo reddant quemlibet ipso cibo indignum, alia tamen plura sunt quibus se homo debet ab hoc subtrahere reuerenter, quae explicare non audeo, quia a sanctis & doctoribus ipsa expressa non reperi atque illustrata gratia Dei ea securius simpliciter relinquenda decreui. Id tamen quod pro meipso retineo, est uerbum illius qui hoc instituit sacramentum, quem non credo illud frustra protulisse. Dixit enim. Haec quotienscumque faceritis, in meam memoriam facietis. Ex quo quidem uerbo arguo mihi ipsi, quod quotiens uolo id agere quod ille instituit, & modo praedicto reliquit, nequaquam sine remorsu conscientiae ac praedicio animae timeo ad illum posse accedere, nisi praememorata ipsius instituentis charitate, ac eius passione & morte, in cuius memoria perpetue recolendam, illud sacramentum debere confici & perfici ipse clare afferuit, & iniunxit. Considerans in super circa huius sacramenti primordia lotionem pedum factam non absque mysterio, & sacramentum ibidem fuisse dictum a domino. Si non laueris te, non habebis partem mecum. Agnosco per haec, & iudico non sine praesumptionis & grauis offensae periculo alicuius uelle habere partem secum ipsum sacramentum sumendo, non praehabita alicuius gratiae spiritualis lotionem, quam quidem lotionem non solum per compunctionem & lacrymas puto fieri, uerum etiam per intentionem mentis deuotionem & fidem, in qua ipse dominus uocat & inuitat animam & trahit, & quodam modo cogit ad ipsum cibum angelicum & caelestem. Vnde & ipse dixit illis quos lauerat. Iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis: non dixit, propter aquam qua loti estis, sed propter sermonem. Hoc autem est uerbum fidei quod praedicamus, secundum Apostolum. Vnde in actibus Apostolorum legitur. Fide purificans corda eorum. Hanc autem deuotionem & fidem celebrantis, seu sacramentum sumentis credo esse illi quae celebrat, & quae facit ipsum sacramentum percipi cum effectu, sicut & uerba Christi sunt illa quibus consecratur, & transubstantiatur panis, & uinum in corpus & sanguinem Christi, quam quidem deuotionem uoco Dei gratiam quam praenit & disponit, subsequitur & infundit. Ad hoc ergo sacramentum cum instantia feruentis & assiduae orationis procuremus modo praedicto uocari a domino, uidelicet praehabita ipsius memoria, atque compunctionis, & deuotionis, & fidei lotionem, ad quae nos praeparari oportet per mentis & corporis munditiam, & per linguam & sensuum refranationem, & per nostrarum passionum continentiam ac moderationem.

De fluxu libidinis.

Præmittendum quoque non est, quod quibusdam continet interdum conscientie dubietas & perturbatio magna, unde ipsi vigilantibus absque ulla commotione carnis, & cogitatione immunda, humor quidam per membrum secretum egreditur sine delectatione, & quasi insensibiliter, ita ut multi de hoc non perpendunt, nisi cum pannos senserunt madefactos. Cuius causam aliqui ignorant, turbantur & errant putantes se pollutos esse. Et ideo sciendum, quod illius humoris effusio non est pollutio: quia ut dicunt medici, sine libidinosa delectatione & carnis motione nullus potest pollui uigilando. Ad ipsius tamen effusionem humoris, uidetur naturalis conditio causam exhibere primariam, sed deinde id aliud quod ad naturam di-

spontis causa vitiosa & euitabilis perficit & consumit. Quibusdam hoc prouenire agnoui propter solam praesentiam & allocationem alicuius personae, in cuius conspectu habuit complacentiam sensualem & vanam, seu ad quam inordinato amore afficitur, aut per tactum impudicum leuem, aut imaginando aliquos actus impudicos fortiter & morose. In his enim casibus, & aliis similibus, multi inueniuntur habere calefactiones, & commotiones carnis libidinosas, dictumque humorem emittere uelint nolint: sed eas causas, & similes quae sunt euitabiles, debet quilibet fugere & euitare pro posse maxime qui sentit de hoc se passonatum, seu ad hoc naturaliter inclinatum siue ex uicio mentis, siue ex debilitate naturae: & qui occasiones huiusmodi non euitauerit pro posse, uel iuxta posse relinquendo amicitiam, & familiaritatem personarum, ad quas inordinate afficitur, fugiendo etiam allocationes & aspectum personarum, licet non credant ipsum per dictam effusionem peccare mortaliter, nisi forte aliter concupisceret, aut impudice tangeret personam quae est causa istius effectus, tamen credo eum grauius peccare, & magno peccati mortalis periculo: & ideo consilium do tibi, quod absque dilatione morosa ipse sibi uolentiam faciat in hac parte fugiendo personas huiusmodi, atque cum eis omnem opportunitatem loci & temporis euitet. Hic itaque praedictus fluxus, qui a quibusdam uocatur libido, si potest euitari ipsius occasio, & si studiose non euitetur, est omnino confidendum cum suis occasio nibus, & negligentia habita circa ipsas. Si uero contingit ex causa quae uitari non potest, sicut quando audiuntur uerba impudica ex casu, vel loquitur cum persona, vel sedet iuxta eam, de cuius praesentia habet complacentiam vanam, & ab ea separari non ualeat. In his & similibus credo sufficere, quod tam de occasione habita, & impotentia uitandi, quam de fluxu illius libidinis dolor est simpliciter habendus: quia tamen dubitare de talibus quae spectant ad conscientiae puritatem est quandoque ualde proficuum, poteris hoc confiteri propter quietudinem mentis, & pacem, quamuis expedire non credam.

Complacentia habita in memoria peccati.

Sciendum est, quod quando cogitas de iniuriis receptis, & inuillam memoria turbaris intra te cum aliqua mora, & appetis uindictam fieri, aut factam esse, aut doles quod non fuit facta per te, aut per alium: aut imaginaris aliquid facere, aut aliquid motum tenere animo uindictiuo, haec omnia sunt confitenda, & alia quaecumque similia, si sentis in mente tua ratione istius iniuriae. Si autem rememorando mala praeterita quae fecisti, non haberes dolorem, sed potius delectationem in eis, & propter hanc delectationem facis moram ibidem, non credo expedire quae specifice ipsa peccata rememorata, si alias integre confessus es ea, & si non habuisti aliud quam delectationem in mente, sufficit dicere, Mihi uenerunt ad memoriam quaedam uindictae, uel iniuriae quas feci, uel quaedam peccata grauia quae commisi, de quibus non solum non habui dolorem in tali cogitatione, sed de ipsis cum multa complacentia cogitavi, & si aliud tibi occurrit in carne, uel in mente propter dictam complacentiam quod tibi uidetur aggrauare peccatum, ipsum etiam debes confiteri. Verbi gratia, si de peccato luxuriae per te factum habuisti memoriam, & de hoc habuisti motum carnis & praenitundinem, quia ipsum peccatum non fecisti pluries uel cum pluribus, tunc enim debes sic dicere, Ex imaginatione quam habui de quodam peccato luxuriae, habui motum carnis & complacentiam in mente, & appetui illum fecisse multoties, & cum multis personis, & sic non oportet te indicare confessori te iam fecisse illud peccatum, nisi forte alias idem indicasses, & nisi pro maiori humilitate & merito uelis ipsum ei similiter explicare. Si autem recordaris te habuisse opportunitatem faciendi aliquid peccatum quod non fecisti, & in illa recordatione non gaudes te euasisse illud peccatum, nec regratiaris Deo qui custodiuit te ab ipso, & abstulit opportunitatem & uoluntatem faciendi ipsum, omnia ista sunt plenius referenda: uidetur enim in hoc magna ingratiuitudo, & peccati commissio uoluntaria. Sed si in praedicta recordatione peccatorum, & maxime carnalium, non posses vitare complacentiam, & motus carnis, dum uelles ea studiose recolere, causa te ipsum excitandi ad compunctionem & dolorem, consu- lo tibi quod non ea specialiter recolas, nec etiam alia peccata quae non potes sine complacentia recolere, sicut est uindicta facta per te, uel per alium de inimico tuo, aut damnui, aut mors eius quem occidisti. Debes ergo omnia peccata tua si uis confiteri generaliter, sub duobus, scilicet superbia, & delectatione carnis, confitendo dicendo sic, corde meditando, & ore proferendo, Dico meam culpam de superbia quam habui contra Deum & proximum, irascendo, inuidendo, alios prouocando, mundi gloriam appetendo, proximos iudicando, Dei creaturam contemnendo, me ipsum bonum reputando, alios uilificando Dei operibus

operibus, ac iudiciis, & eius permissionibus murmurando, bonas
 eius inspirationes, & omnia beneficia negligendo, impetus vicio
 sos sectando, blasphemando, & nomen Dei in vanum proferen-
 do, & linguam meam contra veritatem per mendaciones & si-
 mulaciones, per duplicitates & adulationes, per iuramenta, &
 multa alia verba vitiosa laxando, & otiose ac accidiose viuendo,
 de me nimis confidendo, de fide dubitando, de occultis Dei ope-
 ribus rationem presumptuose quærendo, plus quam oportet sa-
 pere de Deo, & de proximo, & de sæculo scire cupiendo, gratia
 Dei non humiliter affectando, dona Dei occulta temerarie pro-
 palando, non in veritate, sed in hypocrisis & falsitate coram Deo
 & hominibus ambulando, & multa alia per superbiam mentali-
 ter, & corporaliter exercendo,

De tempore mortis.

Postquam confessus es, die animæ tuæ maxime quando te vi-
 des proximum mori. O anima mea egressus tuus appro-
 pinquat, & prope te terminus tuæ superbiz, & finis delectationi-
 bus corporalibus pertulisti plus ipsam amando quam Deum, plus
 sibi compatiendo quam tibi, plus laborando pro ipsa quam pro
 se, plus obediens eius concupiscentiis, quam diuinis inspiratio-
 nibus, & consiliis, scilicet dum cõsensisti sibi satisfacere in dele-
 ctationibus gulæ, & luxuriæ multis diuersis modis opere, & vo-
 luntate, atque satiare eius visum, auditum, gustum, tactum, &
 odoratum, quantum, & qualiter potuisti, cõsensisti amoris ipsius
 carnis amittere partem maximam tui temporis superflue dor-
 miendo, & acquiescendo in multis operationibus vitiosis, ac oc-
 cupando, in nimia cura, & sollicitudine rerum temporalium, &
 corporalium te exercendo plus propter auaritiam, & delecta-
 tionem, quam propter necessitatem. Cõsensisti eius pigritiæ
 quam habuit semper ad operandum bonum, & eius sollicitudi-
 ni quam habuit ad peragendum malum quod potuit, in his fuit
 vita mea, in his expendi tempus meum. Vbi ergo es o vanitas
 mea, & superbia mea, quo perrexitis delectationes carnis meæ?
 quid mihi attulisti? quid mihi reliquistis pro subiectione, &
 obedientia qua vobis tot annis deseruiui? Pro vobis commuta-
 ui vitam eternam, amisi Deum, & acquisiui infernum, peridi
 gaudia infinita, & lucratus sum lamenta æterna. Priuatus sum
 societate sanctorum, & angelorum, & merui fieri socius ciuium
 infernorum. Considera ergo, o anima mea qualè te fecit Deus,
 quia ad imaginem, & similitudinem suam, & modo sic es deni-
 grata peccatis, nec aliquam virtutem in te agnoscis. Considera
 in te potius imaginem tentatoris tui, qui te depinxit colore su-
 perbiz, gulæ, luxuriæ, auaritiæ, vanæ gloriæ, inuidiæ, accidiæ &
 ingratiudinis, & negligentiz, odii, & vindictæ. Tibi suavit
 contemptum Dei, & opposuit amorem sæculi: te induxit contra pro-
 ximum ad murmurandum, iudicandum, decipiendum, despi-
 ciendum, contemendum, detrahendum, & aliorum defectus
 ponderandum, & tua graui vitia non videndum. Non video
 ergo, o anima mea, nisi vt prouoceris ad gemitum, fletum, plan-
 tum, tristitiam, & lamentum, & clamet humiliter, & seruentur
 ad dominum. Domine, ne in furore tuo arguas me &c. Misere-
 re mei Deus secundum, &c.

De cogitationibus inhonestis.

Perique dubitant, si cogitationes inhonestæ sint exterius ex-
 plicandæ. Credo quod hoc facere sit puritatis, & perfectio-
 nis, & magni meriti, sed non credo esse necessitatis semper, nisi
 quando ex nimia mora facta in cogitatione illa homo sentiret se
 inclinari ad faciendum & perficiendum cogitatum, si oportuni-
 tatem haberet quam vellet, aut si pollueretur ex illa vehementi
 cogitatione morosa, aut si inordinate afficeretur ad aliquam
 personam, & de ipsa multo molestaretur in cogitatione habendo
 motus carnis, & imaginando habere aliquos actus impudicos
 cum ipsa persona. Hunc enim affectum inordinatum debet
 exprimere cum cogitationibus & motibus carnis procedentibus,
 dicendo ex ipso affectu sic. Habui affectum sensualem & inordi-
 natum ad quandam mulierem, vel quandam iuuenem talis condi-
 tionis, & hunc affectum concepi ex cõplacencia habita in aspectu
 & colloccutione ac præsentia corporali ipsius de ipso, vel de ipsa.
 Habui tot vitibus ac multotiens imaginationes turpes, respiciẽ
 do cum oculis corporeis vel mentis faciem, vel aliam partem cor-
 poris eius, & imaginando cum ipsa persona habere amplexus &
 oscula, vel talem actum impudicum, & in his feci moram per mag-
 num spatium habendo ibi motus carnis libidinosos. Et specia-
 liter accidit mihi in oratione existendo, aut missam dicendo, &
 semper sui negligens ad laborandum pro posse ad expellendum
 talia propter nimiam delectationem, quam habebam
 ibidem, nec curavi, quantum potui refrænarẽ oculos ab aspe-

ctus illius personæ, quando habui præsentiam eius. Quicumque
 igitur tales, & tali modo cogitationes & affectus exprimeret vi-
 tiosos, ab eis cito liberaretur, dummodo cum tali confessione
 continuaret orationem, & custodiam sensuum: quia dæmon non
 potest sustinere humilitatem puræ confessionis, cum sit super-
 bus & immundus, & omnes humilitatis & immunditiæ inimicus.
 Et ideo non est melior & facilior ad euadendũ tentationes
 superbiæ & luxuriæ, & omnes cogitationes vitiosas cum suis cõ-
 cumbentibus cõcurrentibus in carne, vel in mète q̄ sæpe & clare
 detegere confessori, & totiens exprimere, quotiens renouantur,

De moribus carnis.

Sciendum est quod motus in carne, qui non provenit ex co-
 gitatione impudica absque voluntate & sine causa, scilicet vi-
 sus, vel auditus sine aliqua causa extrinseca inhonestæ, sine di-
 bio provenit ex nimia repletione prius facta in cibo & potu.
 Quidam tamen putant, quod provenit ex nimia vigilia, quod
 potest esse, maxime quando constat eis quod non provenit eis
 ex aliqua causa prædicta. Et ideo oportet hominem esse parcum
 in diæta quo ad qualitatem & quantitatem, quando de talibus
 molestatur contra voluntatem & cum displicentia. Nam intra
 corpus oritur causa, quia secundum Hiero. venter & genitalia
 proxima sunt. Et hoc intelligo, qn̄ nō a causa exteriori, & tunc
 oportet cauere ipsum ab aspectibus, colloccutione, & ab appropi-
 matione personarum, in quarum præsentia sensit se sensualiter
 delectari, alioquin ille qui videtur motus naturalis, fiet vitio-
 sus. Et quãuis sit securum confiteri tales motus procedentes
 sine causa vitiosa, quorum intemperantia videtur causa, dum ta-
 men per ipsos non turbetur amor & desiderium putitatis in cor-
 de, corporalis castitas non maculatur. Si vero procedunt a cau-
 sa vitiosa, consistenda sunt, causæ, locus, & tempus, mora con-
 tracta in eis, & vices motuum, sicut supra de circumstantiis pec-
 catorum dictum est: non enim sufficit generaliter dicere culpã
 de motibus, sed debes dicere sic. Dum essem in ecclesia, vel in ora-
 tione, vel dum audirem missam, aut prædicationẽ, cogitavi talẽ
 actum turpem, aut habui memoriam alicuius personæ, in cuius
 aspectu iam habui vnã concupiscentiam, aut inordinatum amo-
 rem: aut aspexi in ecclesia talem personam cum cõplacencia im-
 pudica, cuius causa habui motus carnis impudicos toties, & per
 tantam moram. Et si dixisti illi aliqua verba grauiosa prolixè,
 aut fecisti aliquod seruitium malitiõse, vt scilicet haberes com-
 placentiam libidinosam, & motus carnales per maiorem moram,
 totum confiteri debes, maxime quia si verba non dixisset,
 aut seruitium non fecisset, sic prolixè, de istius præsentia dele-
 ctationem non habuisses.

De periculo familiaritatis dominarum, vel mulierum.

Quoniam multi videntur negligere vt agnoscunt affectus
 suos vitiosos, & per consequens non curant confiteri, cum
 tamen diligenter sunt perscrutandæ, & cum suis vitiis orienti-
 bus ex ipsis exprimerent: ideo prætermittere non intendo, quod
 multi nimis afficiuntur ad seipsos, quidam ad aliquas personas,
 quidam ad honores, quidam ad diuitias temporales. Et quia hæc
 sunt sicut murus inter Deum & animam, ideo nullus homo ha-
 bens aliquid de prædictis, potest in via Dei proficere, nec ha-
 bere puram orationem, & maxime quando est carnalis affectio
 ad personam, & de hac intendo loqui modo. Nam talis affectio
 multos spirituales sub specie amicitiz spiritualis a statu oratio-
 nis impedit & impediuit. Hæc est inquietudo mentis pestifera,
 orationem mentis, & oris insiciens & dispergens, & affectus
 contrarios orationi in mente generat & exercet. Nam sicut ora-
 tio pura mente purificat & illuminat, lætificat, fortificat, &
 impinguat: sic carnalis affectio & immunda mentem inhiat
 & obscurat, contristat, debilitat, & siccat, & corpus eiusdem
 maledictionibus implicatur. Et quoniam spiritualibus loquor
 propter quos ista scribuntur, nouerint ipsi, quod licet carna-
 lis affectio sit omnibus periculosa & damnosa, eis tamen perni-
 tiosa est magis, maxime quando conuersantur cum persona
 quæ spiritualis videtur: nam quãuis eorum principium videat
 esse purum, frequens tamen familiaritas domesticum est pec-
 catum, delectabile detrimentum, & malum occultum bono
 riculum, delectabile detrimentum, & vtiuisque puritas
 colore depictum: quæ quidem familiaritas quanto plus crescit,
 tanto plus infirmat principale motuum, & vtiuisque puritas
 maculatur. Non tamen de hoc statim pendendum, sed solum aliqua-
 rius a principio non mittit sagittas venenatas, sed solum aliqua-
 liter vulnerantes, & amorem augmentantes. Ad tantum vero
 in breui deueniunt, ut iam non velut angelus sicut cõperat se
 inuicem alloquantur & videant, sed tanquam carne vestitos se
 mutuo intueantur, & sentiant mentes quibusdam commenda-
 tionibus, ac verbis blãditoriis, quæ videntur ex prima deuotione
 procedere

procedere. Exinde unus incipit appetere alterius præsentiam cor-
 poralem, quia forma, vel species corporis in utriusque mente con-
 cepta incitat eos ad uolendũ præsentiam corporalem, quia in ista
 præsentia mentalis, sicque spiritualis deuotio paulatim con-
 uertitur in corporalem & carnalẽ, & sic iporum mentes quæ so-
 lebant in oratione cum Deo abique intermedio loqui, nunc in-
 ter se & Deum alter ponit alterius corporalem effigiem, quã ue-
 rant & obtenebrant ponentes sibi ipsi faciem Dei cum facie crea-
 turæ: & non minus horrendum est, cum hi proprium errorem per-
 cipere & emendare deberent, in ipsius potius nutrimento erro-
 ris totum illud iudicant ex maxima charitate procedere, cuius
 merito puto & sibi inuicem mentientes, referunt quod in ora-
 tione unus alteri præsentatur magis eis delectabile, ac si pro se
 inuicem orare cogantur gratia & uirtute diuina, ac per hoc
 consolationem simpliciter sensualem, quam habent in illarum
 præsentatione de se inuicem facta in oratione prædicta, æstimant
 & affirmant, ac asserunt esse spũalem gratiam & diuinam. Qua-
 les autem illusiones recipiunt a sagittario supradicto speciali-
 ter mulieres, quæ citius fidem adhibent illusioni quam veritati, et
 horribile, & quasi impossibile declarare. Sentiant namq; in ora-
 tione præfata & representatione mentali calorem quendam igni-
 tum a sagittario illo illatum, quem credunt & dicunt esse ignem
 charitatis a spiritu sancto transmissum, uolentem coniungere
 spiritum unius spiritui alterius unculo charitatis, cum inde sit
 ignis libidinosi amoris, prout sequentia manifestant: & tamen
 deliberant se tamq; spirituales unitos posse seceritibus ac prolixius
 simul loqui, atque in hoc tempus non perdere, sed lucrari. Proin-
 de modos insolitos, & cautelas mirabiles adinueniunt, quibus
 procurant simul colloqui & frequentare, allegantes unus alteri
 causas utilitatis ac necessitatis depictas, cū tamen in ueritate ni-
 hil aliud sit causa, nisi onus cui ratio iam succumbit. Sic itaque
 carnali cõcupiscentia, seu cõplacencia excecari tempus, qd̄ olim
 conseruauerunt in oratione expendere, ac spiritualiter occupare,
 nūc in hmoi familiaritatis, & colloquii perdunt, & sic (qd̄ do-
 lendum est) allocutiones diuinas pro carnalibus commutantes,
 ammodo nisi mora serotina cogente, aut alia ineuitabili causa,
 non possunt ab inuicem discedere, & tunc inuicem & tristes dis-
 cedunt. Hæc aut tristitia est certissimũ iudicium, qd̄ carnis un-
 culo sunt alligati, & per hoc uisitaciones & consolaciones diui-
 nae carnalibus & diabolicis discernuntur. Denique quãuis se
 multis exponant periculis, & multa mala incurrant, dum eorũ
 obtenebratis conscientis iudicant tamquam spiritualibus sibi
 quædam esse licita, quæ fieri nequeunt abique periculo & pctõ,
 putant tamen melius esse nõ multa de hoc calamo exarare, hæc
 tamen tacere non ualeo, quin aliqualiter referam, maxime quia
 non longe a temporibus istis similia contigerunt. Tandem spiri-
 tuales prædicti quæque se deduci permittunt, ut se inuicem fami-
 liariter tangat sub specie charitatis, referentes sibi inuicẽ immen-
 sum cordis amorem, qd̄ impudẽter charitatem appellant. Sed in
 hac referentia amoris est summũ periculum, quia ex hoc fabri-
 cantur sagittæ, quæ mentes eorum uulnerant mortaliter, ac ue-
 nerant. Et qd̄ super omnia uidetur mihi horredum, Deo, ange-
 lis, hominibus, ac dæmonibus, fuerunt uel aliquæ spirituales uo-
 luntate spiritum luxuriæ imbuetæ, quæ in excusationem suæ libidi-
 nis præsumperunt dicere se habuisse in illis actibus impudicis
 magna sententia de Deo: quod nihil aliud iudicio esse, nisi
 quoddam incitamentum inductiuum ad similia securius intran-
 dis, & peiora perpetrandũ. Dic mihi qui talibus credis & adhæ-
 res. Si isti sunt uere spirituales ut asseris, quid aliud loqui, aut
 tacere deberent, nisi quod a spiritu sancto procedere potest, uel
 procedit? Ab illo autem nihil procedit noxium, sed solum quod
 uile & honestum. Quid, n. ad spiritum sanctum de tactibus &
 osculis, aut qualem honorem inde consequitur Deus, & quæ uti-
 litas, aut quæ necessitas tibi ad salutem uel alteri, ut hos tactus
 facias, uel patiaris? Quæ cõuentio spiritus ad libidinem carnis?
 Quæ igitur tua præsumptio, ut hanc contumeliam inferas spiri-
 tui sancto. Attribuendo sibi tuæ impudicitiz factorem, quẽ uix
 dæmones patiuntur? Quæ, inquam, temeritas tua mulier hypo-
 crita a facie Dei proiecta, ut dicas delectationem carnis libidino-
 sam esse gratiam & consolationem diuinam? Recede ergo fera
 pessima de finibus meis, quia dæmones nequeunt tuam præsen-
 tiam sustinere. Hæc itaque, fratres charissimi, nõ incõgrue huic
 operi sunt inserta, ut sciat unusquisque qd̄ hæc uenenosa affectio
 sub colore spiritus acquisita, summe impedit puritatem confes-
 sionis, & cordis mundiciam, ut sic hanc fugiat tamquam uicio-
 sam rubiginem, quæ uix potest aboleri de mente, si alicui fuerit
 applicata, præcipue quia tales personæ quandiu habent sagitta
 percussã, quasi nunquam pure & integre consentunt, eo qd̄ ip-
 sum morbum despectabilem in persona spirituali uerecundam
 tur totiens detegere plene & integre confessori, quia uerentur
 exprimere aliquas circumstantias tali affectioni annexas, quas uel
 tacent, uel exprimunt imperfecte, utentes uerbis operientibus

De uerbis otiosis.

Sciendum quod uerba uitiosa & grauia distincte sunt con-
 stitenda secundum differentias suas, & cum circumstantiis
 & occasionibus eorundem. De murmuracione quæ fit quan-
 do narratur defectus personæ absentes si confiteri habes, dic
 utrum uere, uel falsè, & propter quam causam, scilicet propter
 odium, uel uindictam si induxisti, uel inducere cogitasti ali-
 quem ad hoc, uel despectisti ex hoc, si alicui ex hoc nocuisti,
 uel alicui audienti generali tedium de illo de quo dixisti, uel
 aliquid male accidit, aut uelle accidere desiderasti. Non ergo
 sufficit dicere, Multotiens murmurauit, & de multis, nisi ista ex-
 plices. Non tamen dicas defectum de quo murmurasti si est ue-
 rum, nec nomen personæ, sed dicatur qualitas personæ aggra-
 uans peccatum, sicut si de patre tuo, de sancto uiro, de prælato,
 & propter quam causam. Et si defectus est falsus, confiteri de-
 bes defectum & personam cui falsum imposuisti. Et debes re-
 uocare coram illis, coram quibus propalasti, maxime si defectus
 illi esset grauis. Sunt tamen quidam, ut minus displiceant
 confessori, expriment personam cui fecerunt iniurias, uel de
 qua murmurauerunt, quando ipsa persona reputatur mala
 quasi ab omnibus, uel quasi omnibus odiosa, ut per hoc iu-
 dicentur minus peccasse. Sed hoc est uitiose dictum, quia de-
 bent in cordibus suis reputare, & per confessionem ostendere se-
 ipsos esse peiores quam illa persona, quam in sui excusationem
 nominare præsumunt. Quidam adhuc peius faciunt, qui ut pla-
 ceant confessori, personam expriment de qua murmurauerunt,
 aut offenderunt, auferendo rem, aut impediendo eius bonum,
 quia sciunt illam personam displicibilem confessori. Isti gra-
 uis peccant sic confitendo, quã sit peccati confessio, quia
 contra charitatem proximi dupliciter peccant, quia faciunt
 confessorem de peccato gaudere quod confitentur, & de in-
 iuria quam alteri inferunt, & sequitur quod non doleant de
 Opulc. S. Tho. Aquin. O pecca-

peccato quod confitentur, sed potius gaudeant, putantes per hoc captare benevolentiam confessoris, quae grauior est detractio est: quoniam detractio est quoddam homicidium spirituale occultum, sicut quando aliquis audit aliquem laudari de aliqua virtute, & fiducia, conatur auferre de corde laudantis, aut cuiuslibet audientis, illam bonam opinionem quae habetur de illo, negando illud, & potius defectum istius declarando, aut hypocrisiam appellando, quia dicitur quod quicquid facit pro humana laude facit. Hoc autem vitium facit pro inuidiam aut vanam gloriam. Nam detractor querit laudari super alios, & potissime super illum cui detrahit, aut timet minus reputari, quod ille qui laudatur. Et inde oritur graue peccatum, quia affectant mortem aut expulsiorem, aut tribulationem, aut casum illum de cuius laude tristatur. Et statim sunt dispositi ad audiendum hoc de ipso cum gaudio, quod vitium nonnullis spirituales pulsant, qui nondum paraclerum receperunt. Quidam autem ore non murmurant, nec detrahunt alijs, ne & ipsi despiciantur aut murmurarent de ipsis: appetunt tamen illud ab alijs fieri. Et omnia talia cum motibus & causis sunt confitenda integre.

De mendacio.

DE duplicitate quae dicitur mendacium, quaedam est quantum lingua & intentio non concordant, quia facit in intelligi & credi, quod non est. Tales duplicitates sunt quandoque pro ditorum, sicut fuerunt in Iuda, quando dixit: Ave rabbi. Isti mel in ore gerunt, & retro pungere querunt, sicut fecit Iudas: nam post oculum fecit capi Christum.

De simulatione.

DE simulatione quae est in verbis, signis, & operibus exterioribus cuius contrarium est in mente. Hoc est proprium hypocritae. Est autem simulatio, falsitas veritate depicta, vel vitium verbis & actibus virtuosus operum. Simulatio in verbis est, quoniam dicitur te insipientem & vitiolum, ut per hoc humilis reputeris, & cum hoc praeligis, ut sic non credatur, nec reputeris, quia appetis virtuosus, & sufficiens reputari, & e contrario turbas si talis reputeris. Est ergo humilitas in verbis, superbia in mente. Simulatio in opere est, quoniam fit actus virtuosus, ut acquiratur fama solum. Simulatio in signo est, quando praetenditur honestas in sensibus, sed cor est plenum inhonestate, nec trahitur quis ab opere, nisi quia caret opportunitate qua vellet. Sic quidam religiosi de die quoniam videntur, ut putentur sancti & honesti, sensus suos valde componunt, & maxime in officio & in choro inclinationes profundas & similia faciendos, sed de nocte nulla signa deuotionis ostendunt, dum non sentiunt se videri. Sic quidam se macerant abstinendo, ut religiosi appareant & iudicentur. Aliqui exterius apparent patientes subridendo, qui tamen pleni ira & tristitia, dolent de iniuria eis facta. Et sic omnis hypocrita est simulator, duplex & falsus, & per consequens proditor & inimicus veritatis. Et ideo quia huic vitio multa sunt annexa alia, cum diligenti examinatione debent in confessione euomere virus suum. Mendacia sunt secundum suas species confitenda. Quaedam sunt alijs noxia, & haec grauiora non noxijs. Quaedam deliberate prolata, grauiora illis quae proferuntur a casu: quaedam innocua ad gaudium prouocantia: quae tamen a virtute perfectis sunt arcuata. Qui vero dicit mendacia per quandam inadvertentiam, sicut narrantes historias, aut multum aut prolixo loquentes, debent confiteri quae noscuntur falsa. Qui vero in praedicationibus narrant miracula non vera, aut historias derisivas seu fabulas, aut textum sanctae scripturae trahunt indebite, ut coaptent verba, male faciunt, & confiteri debent, quia tot varietates sunt in sacra scriptura, quae possunt dici: quoniam mendacio non eget deus. Adulator verba blanditoria ad complacendum proferens, vel ut commendetur, vel ut beneuolus fiat, vel ut seruitium recipiat, sunt confitenda tamquam mendacia exprimendo intentionem quam habuerunt in praedictis, & potissime qui adulantur gestibus corporis & actibus manuum & oculorum, ut ostendant affectionem & compassionem ad aliquem, quia tales omnes mendaces & falsi.

Eruditio utilis ad omnia ista supra dicta.

VT autem scias melius confiteri, studeas semel in die examinare quomodo tempus expendisti, & discurre per singulas horas cogitando in quibus fuisti, aut quibus personis, quid cogitasti, quid dixisti, quid audiisti, quid fecisti, ut cognoscas relaxationes linguae, cordis, & sensuum, in quibus & quotiens offendisti, aut dedisti alijs materiam offendendi, & sic ordina in mente tua, sicut ea fueris memor commississe, quia memor explicabis omnia quorum fueris memor, & illa pluries pertracta & ordinate repete in mente tua, nec te pigeat in tali

EXAMINATIONE exercere, quia pax & laetitia mentis, quam inde consequeris, excedit omne mundanum gaudium: quod si aliqua difficultate magna & cum multa tranquillitate animi istum modum volueris obseruare, stude in paucis delinquere, ut pauca possis recolere & confiteri. Confessorem eligas compassiuum, probatum in tentationibus, & in via continentiae se exercitantem, cui saepe confitearis, & aperias omnes defectus clare & humiliter, & intelligens, sic, quod possis ad ipsum confidenter recurrere, & sciat tibi remedium adhibere. Aliter autem si caecus caeco ducatum praestet, ambo in foueam cadunt. Ad ista melius obtinenda, necessaria est tibi solitudo, quae est via primaria ad cordis munditiam, & tutela ad custodiam. Vnde si es religiosus, si pacem quaris, hinc minus egredieris, versus cella quasi calu tibi sit, qua caelica cernas. Hic legas, hic ores, mediteris, crimina plangas. Pax est in cella, foris autem plurima bella. Si autem es secularis, fuge confortia, quantum potes, nisi pro euidenti utilitate, aut necessitate. Expedit etiam ut portes in corde propositum tibi cauendi pro posse ab omni offensa dei & proximi, & debes armare te cum oratione dicendo, Deus in adiutorium meum intende, quia sine auxilio dei, impossibile est te a quantumcumque peccato liberari. Et quantumuis deus permittat, quantumcumque ipsum rogaueris in oratione, ne in aliqua peccata incidas, non tamen propter hoc desistas a bono proposito bene operandi, quia hoc deus permittit, ut cognoscas te infirmum, & continue diuino auxilio indigere, nihilque boni per te ipsum posse perficere, quantumcumque cupias & proponas. Propter quod oportet semper orare & non deficere. Ille autem semper orat, qui non cessat bene facere & mala vitare desiderat. Si autem ab incepto bono desisteris, eo quod in oratione non exaudieris, tunc est signum, quod spiritualis aedificij, quod est conscientiae puritas, cares principio, cui est annexa cognitio propriae utilitatis, ad quod consequitur virtus humilitatis, quae mentem in bono confirmat, & facit hominem contentari de omnibus iudicijs & permissionibus diuinis, circa omnes creaturas & se. Dum enim in veritate te ipsum agnoscis, omnibus compateris, nullum odis, nulli inimicaris, plus gaudes de passionibus & poenis corporalibus, quam de consolationibus carnalibus, quia te vides ista meruisse, esse vilia, haec autem periculosa. Si ergo omnia praeter peccatum diligis, nihil praeter peccatum timeas, nihil te praeter deum afficiat, nihil te nisi culpa contristet: & quoniam cognitio & accusatio sui ipsius quae acquiritur per mentis munditiam in solitudine, & mentali oratione acquiritur, necesse est, ut quisquis ad hanc puritatem peruenire affectat, solitudinem velut matrem ois munditiae amplectatur, & ibi in lectione & sui cordis seruatione, sic se quotidie exerceat, quod omni otiositate vitata, omninoque humana verecundia postposita & despecta, ad puram & integram & plenam confessionem, nunc se praeparat & disponat.

Modus cognoscendi seipsum.

POSTREMO qui vult ad sui perfectam cognitionem cito & facilius venire, ac perfecte pacem conscientiae possidere. Primo, cor suum spoliat omni amore & affectione sensuali a quantumcumque persona & re temporali, sic quod intra deum & cor suum nullum sit medium impediens, & nihil diligit extra deum, & tunc talis affectio non erit medium impediens, sed adiutorium & coaptans. Secundo, exuat cor suum ab amore inordinato ad seipsum, videlicet quod non sit fur & latro honoris & laudis, appetendo aliquid de his quae debentur soli deo simpliciter, nihil enim terrenum appetat, nisi pro dei seruitio, & utilitate animae suae vel proximi, abneget propriam voluntatem, cupiat alienum velle potius, quam suum perficere, nec a voluntate dei, ac eius permissione animus suus discorder. Tertio, ad suae conscientiae stimulum frequenter se exerceat, memorando praeterita delicta, se ipsum arguendo de negligentia, concupiscentia, & nequitia. De negligentia quidem se arguat, si cor suum non bene custodiuit, si tempus suum inutiliter expendit, si opera sua in finem debitum non reduxit. Adhuc si sit negligens in oratione, & in lectione, & boni operis executione, quorum vnum non sufficit in altero. Adhuc si sit negligens ad agendum poenitentiam de commissis, ad resistendum tentationibus a deo permittis, ad proficiendum in bonis intentionibus a deo permittis, ad reprehendendam cogitationem, cogitando si in se viuunt, aut vixit concupiscentia & voluptas appetendo dulcia, & mollia, & cibaria sapida, vestimenta delictiosa, & oblectamenta luxuriosa, cum omnia in primo motu sint fugienda. Item si viuunt in se, vel vixit concupiscentia curiositatis, appetendo scire occulta dei, aut creaturarum, videre pulchra, habere pretiosa, & similia quae omnia procedunt ex auaritia. Item si in se viuunt, aut vixit concupiscentia

vanitatis appetendo humanum fauorem, vel honorem, laudem, propriam gloriam, haec omnia quae faciunt hominem vanum sunt fugienda a quocumque, & maxime religioso, qui debet ambulare in veritate coram deo & hominibus in cunctis bonis operibus suis, & ordinare cor, verba, & opera in laudem dei, & adificationem proximi, & utilitatem sui, nihil extra deum vllatenus appetendo. De nequitia vero se arguat, cogitans deum si in se viuunt, aut vixit iracundia in verbo, in animo, vel in exteriori signo, & si aliquem ad iracundiam prouocauit. Hoc autem vitium non potest corrigi, nisi per spiritum veritatis, ut scilicet homo consideret quid meruit per peccatum mortale, ac per hoc bonitatem dei attendat, & patientiam, quae ipsum sustinuit vsque ad mortem, nec adhuc eum damnare vult, cum iuste possit ac poterit, & ibi permanet, omne cor impatiens & furiosum, effrenatum, & ibi permanet, omne cor durum, & ipsum effrenatum humile & mansuetum, & omne cor durum, & ipsum effrenatum pius & compassiuus. Haec autem virtus ingreditur solitudinem & modum in cor mundatum. Item cogitet si in se viuunt, aut vixit nequitia inuidiae, quae de bono alterius contristatur, & de malo inuidetur, quod vitium directe contradicit spiritui sancto: & ideo ex inuidia oritur peccatum in spiritum sanctum, quod dicitur inuidencia, contra quod scriptum est in Marth. An oculus tuus inuidet, contra quod bonus sum? & ideo peccatum hoc non remittitur, quia ego sum, neque in futuro. Item, cogitet si in eo est, vel fuit nequitia accidiae, quae consergit ex tadio boni, aut ex onositate nimia, aut ex timore, vel dolore aliquid mali. Et ex hoc oriuntur pessimae suspitiones, malignae cogitationes, blasphemiae, dissidentia de deo, & finalis desperatio. Ad hanc nequitiam ueniunt insolentiae dediti, & qui se negligunt in bonis exercere, & tempus suum utiliter expendere: necnon qui nimis est uitiolum, ambitiosus appetendo excessum honoris, talis qui appetit supra meritum suae sufficientiae, numquam habet quod appetit, sed peius est iusto dei iudicio, tanto magis ad ima trahitur, quanto magis seipsum eleuauerunt & procurauerunt per alios trahi sursum. Qui ergo hoc uitium vitare desiderat, studeat otium euitare, ac metus & corporis superare pigritiam, eorumque occasiones praescindere, quae sunt amor quietis, & immoderantia uictus, propter has duas causas & peccata pessima perpetrata sunt. Ex his occasionaliter uenit ira dei super Sodomam & Gomorram. Idcirco sancti patres fugientes de hoc saeculo ad desertum, contra illud uitium accidiae quae inficit & dissipat omne bonum, statim armis temperantiae, & occupationis, & continentiae, ne otiositatem radicem omnis mali inuenirent, se principaliter muniabant.

Peccatorum origo.

OMNIUM uitiorum capitalium unum est initium, scilicet ingratitude. Duplex enim radix est, scilicet timor male humilians, & amor male inflammas. Triplex fomentum est, scilicet concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uitae, septiformem caput est superbia, ira, inuidia, accidia, auaritia, gula, luxuria, inter quae sunt quinque peccata spiritalia, & duo carnalia, cum tamen peccatum mortale non sit aliud quam recessus a deo per ipsum contemptum in se, ut in suo precepto. Contemptus autem dei fit superbia: igitur necesse est, ut omnis peccati mortalis culpa sumat initium a superbia. Quia uero nullus contemnit deum, vel suum preceptum, nisi quia aliquid ab ipso timet perdere, aut uellet acquirere: ideo oportet quod omne peccatum actuale trahat originem ab hac duplici radice, aut amoris, aut timoris. Omnis autem timor habet ortum ab amore, quia nullus timet perdere nisi quod amat: & ideo amor & timor ab eodem fountur. Et quia amor inordinatus est respectu boni temporalis, & illud est interius excellentia, & exterius pecunia, inferius carnis lasciuia, ideo tria sunt fomenta peccatorum uitiorum actualium, & radicalia, ad quae dum anima inordinata fertur, omnia peccata actualia ordinantur: & quia hoc fit secundum septiformem modum, ideo sunt septem peccata capitalia, ex quibus generatur uniuersitas peccatorum.

Peccata in Spiritu sancto.

QUAMUIS omne peccatum sit contra deum trinum & unum, appropriatur tamen deo aliquod peccatum esse in patrem, aliquod in filium, aliquod in spiritum sanctum. Peccatum autem in spiritum sanctum est irremissibile in hoc saeculo, & in futuro, non quia in hoc saeculo non possit dimitti, sed quia non dimittitur nisi ratio, aut uix in hoc saeculo quantum ad culpam, & modicum in futuro, quantum ad poenam. Huius autem peccati sex sunt differentiae, inuidia fraternae gratiae, impugnatio ueritatis agnitae, desperatio, presumptio, obstinatio, & finalis impenitentia. Primum est contra charitatem dei, in quantum dolet quod dominus

Deus est bonus, qui ex bonitate sua dat gratiam, & est contra charitatem proximi. Secundum est contra ueritatem fidei, quae est fundamentum nostrae salutis. Tertium est contra misericordiam dei, quia credit se plus peccasse, quam deus possit parcere. Quartum est contra iustitiam dei, quia tamen praesumit de misericordia dei, quod credit se non debere puniri de peccatis, ac per hoc se relaxat ad peccandum, & penitere non curat. Quintum est contra gratiam poenitentialem, quae facit resiliere a peccatis commissis. Sextum est contra gratiam poenitentialem, quae facit precauere a committendis, secundum quod ipsa finalis impenitentia dicitur propositum non poenitendi, scilicet non est species peccati in spiritum sanctum: secundum autem quod finalis impenitentia dicitur continuatione peccati usque in finem, sic est sequela omnium mortalium peccatorum quae in hac uita non remittuntur, & maxime omnium specierum peccati in spiritum sanctum, & sic omne peccatum initium sumit a superbia, & finem habet a finali impenitentia, in qua qui deuenit, puniuntur in gehennam, a qua finali impenitentia nullus peccans mortaliter potest liberari, nisi interueniat gratia mediatoris christi.

Peccati descriptio.

CUM omne peccatum dicat recessum uoluntatis a suo primo principio, in quantum ipsa uoluntas nata est agi ab ipso, & secundum ipsum, & per ipsum: ideo omne peccatum est inordinatio mentis, siue uoluntatis, circa quam nate sunt esse uirtutes & uitia. Peccatum igitur actuale est actualis inordinatio uoluntatis: uel secundum Augustinum, actuale est dictum, uel factum, uel concupitum contra legem dei. Inordinatio autem ista, aut est tanta, quod ordinem exterminat iustitiae, & sic dicitur peccatum mortale, quod natum est a terre uitam ab anima ipsam separando a deo, per quem uiuificatur anima iusti: aut est tam modica, quod ordinem istum non perimit, sed aliquantulum perturbat, & sic dicitur ueniale peccatum, quia de ipso cito possumus ueniam obtinere pro eo quod ipsum non tollit gratiam, nec per ipsum incurritur inimicitia dei. Ordo autem iustitiae est, ut bonum aeternum praefertur bono temporali, & bonum honestum praefertur utili, & dei uoluntas praefertur uoluntati propriae, & iudicij rationis praefertur sensualitati humanae: & quia lex dei praecipit hoc, & uetat oppositum: ideo quoniam aeterno temporale, honesto utile, sensualitati rationi, & uoluntas propria praefertur dei uoluntati, committitur peccatum mortale, de quo dicit Ambr. quod est praeruaricatio legis dei, & caelestium inobedientia mandatorum. Haec autem committitur, quoniam omittitur, quod lex praecipit, siue fit quod lex uetat. Ex quo oritur duplex genus peccati, scilicet delictum, & omisium: quando uero bonum temporale plus debito modo diligitur, sed non praefertur aeterno, & honesto praefertur utili, & uoluntas naturalis plus debito amat, sic tamen non praefertur diuinae, & caro concupiscit, non tamen praefertur iudicio rectae rationis, tunc est peccatum tantum ueniale, quia licet hoc sit praeter legem diuinam, non tamen est directe contra eam. Sensualis autem appetitus non praefertur rectae rationi, nisi quando ratio ei consentit: & ideo peccatum mortale non committitur sine consensu. Si autem sensualitas inordinate moueatur, cum ista inordinatio ad malum declinet, & hic ratio non consentiat ad aliquod peccatum, quia aliquo modo laedit ordinem iustitiae, & quia in statu innocentiae non mouebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis: ideo stante hoc non poterat ibi esse ueniale peccatum. Nunc autem quia rationi repugnat sensualitas uelimus nolimus, ideo necesse habemus committere ueniale peccatum aliquod per primos motus: & licet quaedam particulariter, ac singillatim possint deuitari, omnia tamen nullo modo possunt caueri, quia sicut peccata sunt, ita & poenae peccati originalis & actualis: & ideo merito dicuntur uenialia, quia haec ipsa digna sunt uenia. Verum quia ratio his consentire non compellitur, si post consensum delectationis consentiatur in opus, tunc est plenus consensus, ac per hoc est peccati consumatio, quae prouenit usque ad supremam porationem rationis, ex qua pendet plenitudo consensus. Quia uero non solum consensus in opus, uerum etiam in delectatione consensus est, in quo inferior pars sequitur sensualitatem, ideo si in delectatione sensuale ratio sensualitati consentiat & succumbat, propterea fit subuersio ordinis recti, & sic fit subuersio iustitiae, propter quod committitur peccatum mortale, quamuis minus graue, quia non solum imputatur inferiori parti rationis, sed etiam superiori, quae debuit compescere & cohibere inferiorem ne conueniat.

Confessio, siue humiliatio suis ipsius.

Ecce descripti cor mundum & conscientiam puram. Vir ergo immundus & maculatus multum me sciens offendere, & Opus S. Tho. Aquin. O. 2. meips

tenentur instruire ipsam puerum iam adultum de fide & cha... ritate, vt de conse. di. 4. Vos autem omnia. Cauere autem debet...

De sacramento confirmationis.

DE sacramento confirmationis, siue chrismationis, breuiter... uransecimus, prout spectat ad sacerdotem, quia illud sacra...

De cautela in confessione habenda.

DE penitencia multa in libris sanctorum patrum & scri... ptis inueniuntur doctorum declarata. Quaedam tamen...

audit & videt aliquid, per quod mulier iuuenis colligit ver... num mortis, & infundit alijs, quia non solum tactu & eius af...

nis suis non reddat eis vicem pro vice, ne pp hoc infnuetur re... nelle confessionem mulierum, respicit vultum earum, nec aduer...

teat aut sacerdos, vt si quis vult conscribi ei alio audiete, no re... cipiat eu, sed quelibet audiat separatum, ne vnus audiat confes...

De sacramento Eucharistie.

DE sacramento Eucharistie plura dicam sub euiditione sim... plicium sacerdotu. Videamus ergo, quoniam ille tractatus...

vnusquisque, vt de conse. dist. 2. Quid sit sanguis. Cum autem sacerdos communicat sanum vel infirmum, debet in oratione sacra Eucharistia facere signum crucis cum ipsa hostia in facie recipientis dicens, Corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi conferuet & custodiat te in vitam eternam. Cum vero porrigit calicem, dicit. In nomine domini nostri Iesu Christi: quia illud est purum vinum cum aqua, & non sanguis, cum non sit consecratum mystica prece sacerdotis, Sanguis enim datur cum corpore per modum vnionis, quia non est corpus sine sanguine. ideo debet dicere sacerdos qui porrigit Eucharistia. Corpus & sanguis domini nostri Iesu Christi conferuet te in vitam eternam, Amen. Secus est in sacramento altaris, vbi sacerdos recipit seorlum sanguine sub specie vini, tunc ipse recipit veru sanguine Christi prece mystica consecratu: na ante consecratione erat vinu, post consecratione vero est sanguis, quia benedictio consecrat, vt de consec. dist. 2. Nos autem. Debet aut sacerdos monere comuni cantes, vt fument de calice tribus vicibus ad minus, non propter aliquod mysterium, sed vt bene laentur ora fumentium, ne remaneant aliqua reliquia inter dentes communicantium, vel gingiuis, & vt malefica mulieres non possint ita de facili referre in ore corpus Christi ad aliquod earum maleficium perpetrandum, sicut sepius intelleximus, quod plures maledicta fecerunt. Debet autem teneri dum communicant, aliquod gausape ante pectus sub mento saltu ante caput illius gausapis, in quo sacerdos tenet Eucharistiam ambabus manibus expansis, vt si tota ceciderit hostia, vel aliqua particula, non possit cadere in terram, vel conculcari: non est enim sine culpa, quando corpus Christi ex negligentia cadit in terra, vt de consec. dist. 2. Qui bene. & 1. q. 1. Interrogo. Si vero aliqui pueri de parrochia sacerdotis venerint ad communicandum in festo natiuitatis, vel resurrectionis domini, & tunc adhuc innocentie sint, quod nullo adhuc grauati sint graui peccato, & sint tantu discretionis & compunctionis, quod fument cum aliqua reuerentia & timore, potest sacerdos dare eis corpus Christi post aliqualem confessionem, quae inducit in illis deuotionem & assuefactionem confitendi: quia licet non habeant actualem discretionem confitendi & concedendi, tamen in ipsis operatur sacramentum, cum non inueniat obicem malitiae in eis, vt extra. de bap. & eius effectu. Maiores, in fine. Si autem indiscreti fuerint, & malitiosi, vt pote in quibus malitia excedit aetatem, non debet sacerdos indistincte talibus dare corpus Christi. Paruulis vero ita teneris, quod sumere illud non possunt, debet sacerdos in mortis articulo vinum cum aqua in calice pro confirmatione porrigere, non quod sit sacramentum, sed fides & assuefactio sacramenti. Illud autem credo, & rogo omnino vitandum, quod quidam sacerdotes facere consueuerunt, vt videlicet quando portant Eucharistia ad infirmum, non portant vinum de ecclesia sua, sed accipiunt de domo infirmi. Portet ergo sacerdos vinum de ecclesia sua cum ipsa eucharistia de segete sua si habet, ad domum infirmi: si vero non habet, acquirat unde possit, vel emat, & ab ecclesia sua deferat ad infirmum, ne per hoc laedatur in tanto sacramento fides illius infirmi, qui sic mortaliter & perniciosu fumeret, cu in illo sacramento plus operetur fides percipientis, quam sacramenti perceptio, vt de consec. dist. 2. Vt quis. In omnibus enim sacramentis, & in isto praecipue, quia magis caligat oculus rationis, debemus informare viros, & mulieres ad fidem & deuotionem non solum per verba, sed etiam per actus nostros exterioris, ut extra. de celeb. mis. Sane. Sed si sacerdos sit suspensus, vel excommunicatus, aut interdictus, vel remotus a collatione & perceptione huius sacramenti, in hoc casu peccat sacerdos in conferendo, & peccat ille qui scienter recipit ab eo. Si vero probabiliter ignoret de facto, non peccat, vt extra. de cleri. interdic. vel ex. minif. Apostolic. Si vero sacerdos ligatus sit minori excommunicatione tantum, peccat sacerdos in conferendo, sed non peccat ille qui recipit, quia in casu sacerdos, & si sit remotus a perceptione sacramentorum, non tamen a collatione, ut extra. de cle. interdic. vel ex. mini. tali. celebrat.

De sacramento vnctionis.

Extrema vnctio debet dari adultis infirmis, penitentibus, & petentibus, de quorum morte timetur. Sanis enim, & pueris, & non penitentibus dari non debet: & debet dari ab Episcopis, vel presbyteris, & non ab aliis, vt 95. dist. Quod illud & c. sequenti. Constat autem hoc sacramentum in vnctione quae fit ex oleo sancto, & oratione quae funditur a presbytero super infirmum, vt c. praallegato. Debet autem adhiberi in hac vnctione oleum benedictum per episcopum, quod dicitur oleum infirmorum, & non oleum catechumenorum, quia illud adhibetur in sacramento baptismi, extra. de sacra vnctione. Cum venissent. Vnde peccant sacerdotes qui inungunt de alio oleo: peccant etiam in illa capitula, qui volunt dare illud oleum capellanis suis cum

alio oleo, facientes quada diuisionem sacramentorum ex auaritia, vel ex iactantia, quia faciunt illos errare, dum vnqu infirmos de oleo catechumenorum. Si vero sacerdos reprehenderit se errasse, & ex errore de alio oleo vnxisse, debet adhuc de alio oleo debito vnungere, & supplere quod omisit, vt extra. de sacra vnctione. c. 1. Et ille sacerdos qui inungit, debet super infirmum fundere orationem: non enim vnus debet vnungere, & alius orationem dicere, sicut quidam fatui sacerdotes facere consueverunt, vt non sit diuisio sacramenti, vt 23. dist. Quorunda: possunt tamen alii sacerdotes simul cum ipso sacerdote inungente & ora te orare. Et debent etiam plures sacerdotes adhiberi in collatione huius sacramenti, si fieri potest: nec hic est taxatus numerus quot sacerdotes debeant interesse, quia sufficiunt duo, si plures haberi non possunt: possunt et commutare centum si voluit: sed quando non possunt esse plures sacerdotes, potest vnus sacerdos cum si holare suo, & ex causa potest solus sacerdos illud sacramentum conferre infirmo, vt extra. de verborum significatione. Quae sunt. Debet aut sacerdos istud oleu, & aliud oleu, & crisma dist. 5. feruere hebdomadae sanctae per singulos annos de anno in annu renouare ad sacramenta conferenda, & vetus in ecclesia consecrare, vt de consec. dist. 3. Literis: & de oleo nouo per Episcopu benedicto baptizare, & inungere, & no de veteri, alias esset grauius puniendus, nisi hoc faceret ex graui necessitate, vt de consec. dist. 4. Si quis de oleo. Et si oleum, vel crisma ex frequenti vsu deficeret, potest sacerdos adhibere oleum non consecratum oleo consecrato, & totum efficitur consecratum, ut extra. de consec. ecclesiae, vel alta. Quod in dubiis. Nec debet sacerdos in collatione huius sacramenti pecuniam exigere, nec aliquo modo petere, quoniam hoc esset simoniacum, sponde tamen oblatum potest recipere. In nullo enim sacramento permittitur pecuniam postulare, sed dari. vt 1. q. 3. c. vlt. Si vero infirmus voluerit alios clericos praeter clericos ecclesiae suae conuocare ad ipsum inungendum, sacerdos parrochialis ecclesiae licet non debeat pecuniam petere, potest tamen denuntiare sibi, & dicere, Ego & socii mei nihil petimus, parati sumus sine aliqua satisfactione. Aliis vero cu sine extranei, est honestum, & consuetum vt aliqua elemosyna tribuatur. Item, potest illud sacramentum iterari, sicut & penitentia. Nam ista tria sacramenta, scilicet baptismus, confirmatio, & ordo iterari non possunt, reliqua possunt iterari, quae sunt quatuor: quia. n. iterat morbus peccati, necesse erat vt posset iterari medicina sacramenti. Prodest autem istud sacramentum ad duo. Primo, quia citius sanantur infirmi si sint conualituri, secundo quia tollit peccatum veniale, sicut patet auctoritate Iacobi, unde sumitur istud sacramentum, vbi dicitur, Iac. 5. Alleviabit eum Dns, & si in peccatis fuerit, dimittentur sibi. Si autem infirmus qui petit vnctionem, amiserit notitiam vel loquelam antequam sacerdos veniat ad eum, nihilominus vngetur cum sacerdos, quia in tali casu debet etiam baptizari, & a peccatis absolui, vt extra. de bap. & eius effectu. Maiores. Potest autem corpus defuncti lauari, vt moris est apud quosdam, etiam si eadem die qua natus defecerit, quia talis lotio non obest defuncto nec prodest, sed prodest viuus qui per hoc reddunt testimonium fidei suae, quia tale corpus in generali resurrectione habet resurgere, vt 12. quatuor. Non extimemus.

De sacramento ordinis.

De sacramento ordinis dicendum est, quod nouem sunt ordines ecclesiastici, ad quos clericus finaliter promouetur, vt 25. dist. Perlectis, in quorum collatione talis est ordo. In primis enim tonsura efficitur clericus, vt extra. de aetate & quali. ord. praed. Cu contingat, qui aliter dicitur psalmista. 25. dist. Perlectis, vbi ad Psalmitam. deinde efficitur hostiarius, deinde exorcista, deinde lector, deinde acolytus, deinde subdiaconus, deinde diaconus, deinde presbyter, deinde episcopus. vt 77. dist. c. 1. Ad instar caelestis militiae, vbi sunt nouem ordines angelorum, in quibus alii maiores, alii minores, & dum minores exhibent reuerentiam maioribus, & maiores minoribus dilectionem impendunt, sic in eis vera concordia ex diuersitatis contentione, vt 79. dist. Ad haec autem. Possunt autem semper recipi minores ordines, sed sacri ordines non possunt recipi nisi septies in anno, videlicet, in quatuor sabbathis temporu, & in sabbatho sancto, & in sabbatho ante dominicam de passione domini, vt extra. de temp. & dif. de eo. Sacros autem ordines dicimus a subdiaconatu & supra, vt 32. dist. Erubescant. Isti enim qui ad hos ordines promouentur, coguntur omnino continere, & profiteri castitatem. vt 38. dist. Nullum facere subdiaconum. Debet autem quilibet clericus a suo episcopo ordinari, vel de licentia sui episcopi, vt 9. q. 2. lug. Si vero alius quis clericus de ignorantia, vel obliuione omisso aliquo medio fecerit se ad altiorum ordinem promoueri, debet se abstinere ab executione illius ordinis, donec tempore debito & statuto ad hoc receperit ordinem quem omisit, vt 52. dist. Sollicitudo. Et nota

nota, quod d quilibet praedictorum ordinum habet priuilegium sibi sui & e normitatis, unde non potest conueniri nisi in foro ecclesiae: & quicumque percutit aliquem clericum, eo ipso incidit in excommunicationem, a qua non potest absolui, nisi in articulo mortis, vel auctoritate Papae, vt 17. q. 4. Si quis fuisset. Et debet deferre consuram rotundam, non quadratam, vel fenestratam desuper caput ad modu tphae, alias debet puniri, vt 23. di. Prohibete. Aliter non conceditur eis ministrare ad altare, nisi cum tonsura, & veste congrua, ne faciant inde scandalum aliis. 23. dist. c. Presbyter. Debent etiam benedicere mensam, quando cumque comedunt, & cibo sumpto gratias referre Deo. vt 43. dist. Inca. Non liceat.

De sacramento matrimonii.

De sacramento matrimonii pauca dicemus, quae spectant ad officium sacerdotis. Est enim sacramentum laicorum, laicis enim concessum est vxores ducere, filios procreare, terram colere, & temporalia possidere. Clericis conuenit ab omni strepitu temporalium cessare, vacare contemplationi & orationi, quod designat rasura capitis, & corona quam habet in signum regni quod expectatur in Christo, vt pote in sorte domini electi, vt 12. quatuor. 1. Duo sunt tamen quidam clerici possunt habere temporalia ad communem vtilitatem indigentium exemplo domini. 12. q. 1. Habebat & dominus, & 12. q. 2. Auru ecclesia habet. Quicquid enim habent clerici de redditibus, debet esse pauperum, & domus eorum debent esse communes ad susceptionem peregrinorum, vt 16. q. 1. c. vlt. Aliter autem si ex auaritia retinent & accumulunt, apud strictum iudicem rei sunt omnium illorum quibus conuenire possunt, vt 47. distinctio. Sicut hi. Clerici in minoribus constituti possunt contrahere matrimonium si contrahere volunt, sed in sacris ordinibus a subdiaconatu, & supra numquam, vt 32. distinctio. De illo cler. perdit tamen beneficium clericus coniugatus: quia non potest habere ecclesiam & vxorem, seu beneficium ecclesiasticum cum vxore, & extra de cleric. coniuga. Ioan. Potest autem redire ad clericatum si habue rit unicam uxorem, tamen virginem, vt 32. distinctio. Nemo. Ad sacerdotem pertinet curare ne in parrochia sua contrahantur clandestina matrimonia, & incestuosa, & ideo interuenire debet publica sponsalia, & alie solennitates consuetae, per quas excluduntur & reuelantur ista impedimenta, propter quae celebrat sacerdos Missam specialem, in qua benedicit sponfam cum sponso, vt 30. q. 5. per totum. Requirit tamen quod sponsa benedicta per sacerdotem si sit virgo, vt habeat in se signaculum sacramenti: signat enim ecclesiam quae virgo Christo nupsit, & virgo in fide permanet, iuxta illud Apost. 2. Cor. 11. Despodi. n. vos vni viro virginu casta exhibere Christo, vt notatur extra de biga. Debitum, propter quod etiam mulier corrupta non potest in sacra virginem consecrari, vt 12. q. 5. Ille autem, & 26. distinctio. Acutus, & ita quantum ad hoc requiritur maior castitas in muliere quam in viro. Prius tamen quam sponsalia contrahantur, sacerdos denuntiet publice in ecclesia personas, inter quas matrimonium debet contrahi, vt quicumque sciuerit aliqua impedimenta, infra certum terminum dicat, aliter sacerdos non celebrat sibi Missam, quia grauius puniretur a iure extra de clandest. spola. Cum in prohibitio. Illud autem non omitto, quod quando sacerdos celebrat Missam sponsalium, facta consecratione antequam dicat, pax domini, benedicat sponfam cum sponso, & per ista benedictione deunt ad altare recepturi corpus & sanguinem in altari. Ego autem laudo, & tutius reputo meo iudicio, vt sacerdos prius sumat corpus & sanguinem domini, propter periculum quod posset interuenire in tanto strepitu hominum de corpore Christi, & propter periculum conscientiae sacerdotis, & sic peracto illo diuino mysterio, sacerdos vadat ad benedictu illos, sed ante benedictionem sacerdos interroget illos vtrum vnus consensit in alterum per verba de praesenti, & velit ipsam in coniugem habere, & hoc facto fundat benedictionem super capita amborum, principaliter tamen super mulierem, ratione cuius celebratur Missa, & datur benedictio, sicut patet ex verbis & forma ipsius benedictionis. Et data benedictione, sicut moris est, sacerdos accipiat manum dexteram sponse in manu sua involuta pallio quo induitur, & assignet eam sponso per verba consueti, & facto signo crucis dimittat eos in pace. In his solennitatibus maxime attenditur consuetudo, quia in quibusdam ecclesiis haec solennitas non seruatur. Debet etiam sacerdos cum aere, ut aliquis de parrochia non contrahat cum consanguinea sua, vel affine sua vsque ad quartum gradum, nec in ipso gradu, vt extra. de consan. & affi. No debet, & 35. q. 3. Aequaliter. Si autem ab vna parte in quinto gradu, ex altera vero in secundo, vel in tertio, vel quarto possunt contrahere, quia quoto gradu remotior vnus distat a stipite, tanto gradu distat a quolibet per aliam lineam descendenti ab eodem, vt extra. de consan. & affi. ca.

Nec debet aliquis contrahere cum affine data consanguineo suo, & hoc si sponsalia contracta fuerint post septennium, quia tale matrimonium non potest contrahi, & contractum dirimitur, extra. de sp. impu. c. Literas. Nec inter filios duoru comparatum potest contrahi matrimonium, si per eos, vel per alterum eorum compaternitas est contracta, vt extra. de con. spirituali super eo. Nec debet quis contrahere cum adultera quam duxit de facto viuentis vxore sua, vel cui dedit fidem contrahendi post mortem vxoris suae, vt extra. de eo qui duxit in matru. quam poluit per adulterium, ca. vlt. Secus si vxor secunda nescia fuit de prima vxore. Nam in hoc casu post mortem primae vxoris remanet matrimonium cum secunda, nec dissoluitur ad petitionem viri, vt extra. de eo qui duxit in matru. c. 5. & penult. Nec debet quis contrahere mortua vxore cum illa, cuius filium vxor sua dum viueret de sacro fonte leuauit, sicut si aliqua leuauit filium ipsius vxoris suae tantum, quia cum illa posset contrahere, vt 30. q. 4. Qui spiritualem, & ca. Post vxoris, quia vir & mulier communicat sibi actiones, & non passiones, vt ibidem notatur: vxor enim viro acquirit compaternitatem, & vir uxori post contractu matrimonium, & consummatum tam in baptismo, quam in confirmatione speri criminatis agendo, id est, tenendo filium alterius ad baptismu, vel ad crisma, sicut patiendo. i. si eius filius, vel filia teneatur. Dicit enim magister Hugo, quod non solum in baptismo, sed in omnibus praedictis contrahitur compaternitas, vt 3. q. c. 1. Vin. & alii dixerunt quod non, vt extra. de cog. spiritu. contracto. Sed quia adhuc sub iudice lis est, ideo de ipsis praedictis quae praecedunt baptismum, & eorum causis, aliqua diliteramus. Cum puer defertur ad ecclesiam baptizandus, sacerdos primo sufflat in modum crucis in faciem ipsius pueri, vt proprium sacerdotis mysterium spiritui sancto cedat fugiens malignus spiritus, vt de cont. dist. 4. Postquam. Post sufflationem vero signatur baptizandus signaculo sanctae crucis tam in fronte, quam in toto corpore, & vt tunc diabolus recognoscens signaculum suae mortis, sciat eum iam esse signatum per signaculum alienum, vt de consec. dist. 4. Postea. Signatur deinde pabulo salis in ore, vt sapientia sale conditus, satoris caret iniquitatis, ne putrefiat veribus peccatorum, vt de consec. dist. 4. Ex hinc postea tanguntur nares, & aures baptizandi de salua sacerdotis, & dicitur ei verbum, quod dominus dixit quando sanauit infirmum mittens digitum suum in auriculam dicens. Effeta, quod est aperire, ut aperiantur nares ad recipiendum notitiam Dei, & aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, vt de consec. dist. 4. Postea. Deinde vngitur in pectore de oleo sanctificato, vt cor illius confortetur in fide sanctae Trinitatis, vt nulla reliqua latentis inimici remaneant in ipso. Vngitur etiam inter scapulas, seu spatulas de eodem oleo sanctificato, vt per dei gratiam roboretur ad bona opera faciendae, ut de consecratione distinctio 4. Deinde post baptismum iam receptum vngitur in vertice, siue cerebro sacro crismate, vt regni Christi particeps fiat, & sit paratus reddere rationem de fide quam suscipit in baptismo, vt de consecra. distinctio 4. Postquam. Et nota quod ante baptismum vngitur oleo sancto, sed post baptismum de crismate sacro, quia sic est Christianus a Christo, ideo vngitur crismate, quia dicitur a Christo, ob hoc etiam omnes baptizati dicuntur Christiani, quasi vncti extra de sacra vnctione. Cum venisset. Circa instructionem populi, duo sunt necessaria, scilicet doctrina, & vita pura, vt doceat populum verbo & opere, aedificet exemplo. Debet enim frequenter exponere verba sacra scripturae, id est, sanctorum patrum exempla, prout iuxta congruitatem temporis & moris viderit expedire ad cognitionem veritatis, & per exempla suae conuersationis & vitae edificare auditores, & approbare quod dicit in cordibus auditorum ad amorem & affectionem veritatis, ad quod designandum in Exod. vestimentis sacerdotis tintinnabula inserta leguntur, vt audiant tur sonitus, quando ingrediuntur sanctuariu in conspectu Domini, vt no moriatur, quia contra se iram iudicis caelestis erigit, nisi vita sacerdotis simul cum linguae sonitu vniformiter clamet, modumque teneat in praedicando, vt iuxta capacitatem audientum praedicet vtilia, & intelligibilia, non alta quae non possunt intelligi, vel quae aliquo errore vulnerent conscientias audientium: neque superflua, quae fastidium generant, aut tedium in animas auditorum. 43. dist. Sit rector. Non enim sufficit vita bona sine doctrina. Si enim sacerdos ex ignorantia, vel negligentia non praedicat populo suo veritatem, nec exponat eis viam salutis, reus erit apud Deum animarum illarum quae sub ipso perierunt ex defectu doctrinae. 43. dist. Fessus. & 50. dist. Si quis diaconus. Si vero sacerdos diligenter doceat populum, & quantum in se est annuntiet eis viam salutis, & illi non acquiescentes ei pereant, sacerdos sine culpa erit in die iudicii apud Deum, & illi soli remanenti sunt in poenis, ut 47. dist. c. vlt. Aliter autem quantumcumque sacerdos sit bone vitae, non sufficit ei ad salutem, si curam habeat animarum, & sola enim negligentia, quam ha-

bet ad subditos, damnaretur, ut 40, dist. Sic propterea Heli sacerdos in se sanctus fuit, sed quia filios non erudiuit in omni disciplina & correptione, superius cecidit, & mortuus est, vt extra de simo. Licet Heli in prin. Nec iterum sufficit doctrina sine vita. Si enim sacerdos malæ vitæ sit, perdit fructum doctrinæ, quia cum ipse sit criminofus, non habet frontem corripiendi criminofum, vt 25 dist. c. vlt. Laici enim de facili corrumpuntur per exemplam malæ vitæ sacerdotis, & ex hoc contemnunt verbum Dei, & sacrificium, & ex prauis exemplis sacerdotis peiores fiunt, vt 50, dist. De his vero. Cuius enim vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur, vt in quæst. quarta idem testatur. Tot enim sacerdotes digni sunt mortibus, quot ad subditos, perditionis exempla transmittunt, ut 11, quæst. quarta præcipue. Sacerdos autem qui nec habet regimen in se, nec rationem, nec delicta detestatur, nec filiorum crimen corripit, canis impudicus dicendus est magis quam Episcopus. 2. q. 4. Qui nec. Sic ergo patet, quod sacerdos debet vtrumque habere, scilicet puritatem vitæ, & doctrinam, quantumcum sit hoc difficile. Nā vt dicit Aug. Nihil in hac vita, & maxime in hoc tempore difficilius officio Episcopi, vel presbyteri, si perfunctorie, vel adulatorie res agatur: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militent, quo noster Imperator iubet, vt 40, dist. Ante omnia. Dominus noster Iesus Christus, qui est fons omnium bonorum, de cuius plenitudine omnes accipimus, tales faciat sacerdotes nostris temporibus, quales descripti sunt, qui cum patre, & filio, & spiritu sancto viuunt, & regnant per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Explicit opusculum sexagesimum sextum. De officio sacerdotis.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM LXVI. EXPOSITIO MISSAE, QUID SIGNIFICANT ILLA QUAE FIUNT IBI.



N virtute sanctæ crucis, & sacramenti altaris magna est conuenientia, & magna efficacia, cum per vtrumque excludantur contraria, & renouetur & sanctificetur ecclesia. Duplici autem ratione renouamur, vt scilicet prius exuamur a vetustate, deinde induamur nouitate. Septem sunt quæ in sacramento altaris attenduntur vniuersaliter, scilicet quæ sit causa Missæ, quæ differentia, quis finis, quæ virtus, quis ordo, quæ ratio, & quæ utilitas. De causa missæ. Causa Missæ est tripartita, scilicet honor sanctorum, salus vitiorum, & requies defunctorum. Præmittitur autem quasi prologus oratio, & inuocatio Trinitatis, in quo prælibatur, & ostenditur quæ sit causa missæ sequentis. Suscipe sancta Trinitas, &c. Ibi continetur, ut sanctis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, defunctis ad requiem. Tripartita est ergo differentia: nam secundum differentiam partium ecclesiæ tres sunt missarum differentie, ut scilicet alia dicatur pro sanctis, alia pro uiuis, alia per defunctis fidelibus. Sunt enim tres partes ecclesiæ, scilicet pars in exultatione, pars in peregrinatione, & pars in expectatione. In exultatione sunt sancti, qui Christi vestigia sunt secuti: in peregrinatione, sunt uiui, subiacentes varietati, & tribulationi: in expectatione sunt fideles defuncti, qui expectant opem, & requiem. Secundum harum trium partium differentiam, sunt tres differentie finium missarum, & officiorum. Alium enim finem habet missa pro sanctis, quia Ite missa est: alium finem missa pro uiuis, quia Benedicamus domino, & alium finem missa pro defunctis, quia Requiescant in pace. In fine missæ pro sanctis, inuocatur ad illam gloriam, in qua sancti iam requiescunt per Ite missa est. q. d. hostia a patre nobis missa est, uel a nobis ad patrem remissa est, ideo festinate ingredi ad illam requiem. Finis uero missæ pro uiuis hortatur nos qui sumus in hac peregrinatione, ut demus iugiter Deo benedictionem, & gloriam. Iuxta illud. psalm. 113. Nos qui qui uiuimus, benedicimus domino, &c. In fine missæ pro defunctis, eis optamus requiem per Requiescant in pace, quod in principio petimus: similiter per Requiem æternam, &c. De uirtute missæ crux Christi est, quæ sacramentum est altaris, & quæ sacramentum ecclesiæ consecrat & sanctificat, de ordine crucis in serie canonis. Et nota quod septem ordines crucis in serie canonis sunt, quos spiritus sanctus multa sapientia ordinauit. Primus ordo est, a, Te igitur clementissime pater, usque ad, Quam oblationem: secundus est a, Quam oblationem, usque ad, Qui pridie: & tertius est a, Qui pridie usque ad Vnde, & memo-

res: quartus est ab, Vnde & memores usque ad, Per quem hæc omnia: quintus est, a, Per quem hæc omnia, usque ad, Per ipsum. Sextus est a, Per ipsum, usque ad, Pax domini: septimus est a Pax domini, usque ad finem Missæ. In singulis autem ordinibus sunt causæ profundæ, & ratione, quæ rationabiles mouent quæstiones, quas spiritus cui uult claudit, & cui uult aperit. In primo ordine canonis tria apponimus, & pro tribus rogamus Deum, & tria petimus, & ideo tres cruces facimus.

Quare ibi ponimus panem, uinum, & aquam.

Tria apponimus, id est, panem, uinum, & aquam. Quare autem ista tria potius quam alia apponuntur, quæstio oritur. Tripartita uero causa. Prima causa, quia inter omnia humana uita sustentanda necessaria, præcipua sunt panis, uinum, & aqua, & magis communia, & utiliora, & magis necessaria: propterea potius debuerunt apponi, quam alia, & in illud quod melius & utilius est omnibus, & super omnia ad uitam capeendam magis necessarium transformari, id est, in corpus & sanguinem Christi. Secunda causa est, quia in his res ipsa, & uirtus sacramenti intelligitur, sine qua ad hoc sacramentum indigne acceditur, & ad iudicium non ad salutem sumitur. In aqua enim intelligitur fides quæ latet, & nutritur in aquis. In uino, quod lætificat, & accendit, intelligitur spes. In pane, qui confirmat & reficit, intelligitur charitas. Vel in pane qui corroborat, intelligitur pater, qui est omnium fortitudo. In uino, quod lætificat, intelligitur filius qui est gaudium omnium nostrum, quod nemo tollit a nobis. In aqua quæ mundat, & lauat intelligitur spiritus sanctus, ut de Eze. 36. Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris: uel in aqua intelligitur munditia castitatis, in pane fortitudo & opera pietatis, in uino quod accendit recitudo intentionis. Hæc enim tria accedentes ad altare, ita necessaria sunt, ut sine his cū salute nemo accedere possit, ideo in eminentiori loco paratur altare, ut ascensuri his gradibus studeat seipsum præparare: unde in 4 ordine canonis an equum dicimus, Panem sanctum uitæ æternæ, & cal. salutis perpetue: nec necessario offerimus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, sed de his in consequentibus dicendum est. Tertia causa est, quare prædicta tria apponuntur, scilicet panis, uinum, & aqua, quia pro tribus generibus hominum rogamus, etiam tria nobis donari petimus. Igitur secundum hoc, tria panem uinum & aquam ponimus, pro tribus autem rogamus. Primo, simul generaliter pro omnibus, ubi dicimus, In primis quæ tibi offerimus pro ecclesia, &c. Secundo, pro familiaribus nostris absentibus, ubi dicimus, Memento domine famulorum famularumque tuarum, &c. Tertio, pro circumstantibus, ubi dicimus, Et omnium circumstantium. Tria etiam petimus, primo ut dies nostri disponantur in pace: secundo, ut eruiamur ab æterna damnatione: tertio, ut mereamur numerari in dominico grege, quæ omnia ibi habemus ubi dicimus, Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna dānatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Quia ergo tria ponimus, tria rogamus, tria petimus, propterea tres cruces facimus, ut per uirtutem crucis primo quæ appositæ sunt benedicantur: secundo, ut hi pro quibus apponuntur roborentur: tertio autem, ut quæ petimus, impetrentur. Quare primo tres cruces facimus. Soluta ergo est hæc quæstio, quare in hoc ordine tres cruces fiunt, ut quidodo dicimus. Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, scilicet maiestatis diuine, vt hæc dona referantur ad naturam, hæc munera ad gratiam, hæc sancta sacrificia illibata ad incorruptionis gloriam. Quare autem hoc sacramentum iteretur, uel quomodo bene sumatur, uel quid bene sumptum operetur, uel quare sub hac specie sacramenti ueritas lateat, rationabiles quæstiones oriuntur.

Causa quare hoc sacramentum iteretur.

Quare hoc sacramentum iteretur, triplex est causa. Prima est, ut qui quotidie labimur, per hoc quotidie releuemur. Secundo, ut sicut in medio paradisi erat lignum uitæ, ita sit corpus Christi assidue in medio ecclesiæ, quo criminaliter peccantes arceantur, donec per penitentiam satisficientes ad hoc, & per hoc reconciliati reuertantur, uel redeant. Tertia est, ut per hoc uinum corpus efficiamur cum Christo, & mediāte Christo, unum efficiamur cum Deo: unde Ioan. 5. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Deinde bene sumitur, si quis per fidem integram confessionem purgatum tria operatur. Primo peccata purgat, secundo uirtutes roborat, tertio in uitam æternam resuscitat. Ioan. 6. Qui manducat carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quare hoc sacramentum

speciebus sit uelatum. Quare sub specie sacramenti ueritas lateat, uel uelatur, triplex est causa. Prima est inter: oratio fidei. Secunda augmentum meriti. Tertia defectus infirmit. Primo enim eunda hanc idem roborat, ut interrogando probet & consentiat. Secundo, ut per hanc probatam maius meritum acquirat. Tertio, ut nostræ infirmitati parcat, dum seipsum in sua maiestatis claritate non manifestat: sed sub quodam uelamine occultat. In primo ordine petimus ut quæ appositæ sunt benedicantur. In secundo uero petimus, ut quæ in primo benedicta sunt, in uertum, & summum sacrificium transformentur. Quare secundo facimus quinque cruces. Quinque uero cruces facimus: quia quæ benedicta sunt in id transformari petimus, quod in quinque præcellit omnibus, scilicet in triplici prerogatiua & charitate gemina: ideo dicimus, benedictam: omni scilicet plenitudine gratiæ, æternæ potestate: sed quia hic triplex prerogatiua parum nobis prodesset, nisi charitatem geminam exhiberet, propterea dici petimus, ut nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui domini nostri Iesu Christi: cuius charitas gemina fuit, quam habuit ad patrem & gregem, patri obediendo, & pro grege moriendo, uel charitas gemina, qua corpus & animam posuit. Aliter, uel ideo quinque cruces facimus, ut ex prædictis quinque necessaria nobis impetremus, scilicet, ex participatione sanguinis remissionis peccatorum, ex participatione corporis, unitatem & societatem sanctorum, ex summa & æterna potestate, timore eum & sollicitudinem mandatorum, ex summa dignitate & honore, honestatem uitæ & morum, & ex plenitudine gratiarum impetremus plenitudinem prætorum.

Quare tertio duas cruces facimus.

In tertio ordine petimus, ut quæ in primo & secundo benedicta sunt, in uerum & summum sacrificium corporis & sanguinis Christi transformentur: & ideo duas cruces facimus. Et nota, quod iste ordo breuior est, quam alius: sed profundior & magis sapientia plenus: unde in hoc duplex quæstio mouetur: prima est quare non nisi duæ cruces fiunt: secunda quare in hoc ordine potius, quam in ceteris substantia panis, & uini in uerum corpus Christi & sanguinem transeat. Solutio primæ quæstionis est: quia nulla alia nisi hominis natura sola duplex redimenda est, scilicet corpus & anima. In hoc autem ordine, nostra redemptio & reparatio celebratur, per quam humana natura liberatur, & ideo duplex crux fit hic propter redemptionem duplicis naturæ. Solutio secundæ quæstionis est: quia triplex est ordo, scilicet naturæ, iustitiæ & gratiæ. Ordine naturæ flos præcedit fructum, ordine iustitiæ poena sequitur peccatum, ordine gratiæ superabundat gratia peccatum, & misericordia impeditur, ubi nullum præcedit meritum, & ideo nec natura potuit, nec iustitia debuit, ut panis & uinum fieret corpus uel caro & sanguis: sed sola gratia diuina hoc potuit & uoluit, hoc fecit & facit. Sicut autem sunt tres tempora: scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tempus post legem, uel tempus gratiæ. Venit dominus Iesus Christus qui hoc sacramentum celebrauit & instituit, sic ut & in hoc tertio ordine canonis de pane & uino, corpus & sanguinem consecrat & continet. Et nota, quod hæc tria ad hoc sacramentum sunt necessaria, scilicet ordo, actio, & intentio. Ordo, ut sit sacerdos, actio, ut uerba proferat, quæ Christus dixit in cæna, intentio, ut ad hoc proferat, & hæc tria requiruntur in aliis sacramentis, præterquam in baptismo qui est necessitatis. Quandoque uero proferunt iocose uerba pertinentia ad sacramenta, uel ad instruendum ignaros, & non habent tunc efficaciam illam uel effectum sacramentum. In quarto ordine præter uero & summo sacerdote, iā apud patrem innotescunt preces nostræ præsentem summam, & uera hostiam, iam minor præterit mora, trium magnalium quæ fecit celebratur memoria, ut tam per eum, quam per ea quæ fecit patris delectatur clementia.

Quare quarto sunt quinque cruces.

Quinque ergo cruces facimus, non quod eum qui præsens est sanctum sanctorum sanctificemus, sed ut per eius potentiam offeramus & sumamus hostiam salutarem, & eidem conformari sanctorum consorti mereamur admitti: dominus enim Iesus Christus in passione sua fuit hostia pura, in resurrectione fuit hostia sancta, in ascensione hostia immaculata, panis uitæ æternæ esurientibus, calix salutis perpetuæ, iustitiam facientibus. ei ergo assimilari & conformari debemus, qui ad ipsum offerendum & sumendum accedimus.

Quare sacerdos extendit brachia per modum crucis.

Sed quia hoc non potest fieri nisi passionem, resurrectionem, & ascensionem eius studeamus imitari, propterea trium istorum

memoriam facimus, cum dicimus: unde & memores domine nostri serui, sed & plebs tua sancta eiusdem Christi filii domini dei nostri tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, sed & in cælos gloriolæ ascensionis, ut scilicet ex imaginatione passionis per mundiciam castitatis, simus puri, & offeramus hostiam puram, ex imitationem resurrectionis obtineamus rectitudinem intentionis & offeramus hostiam immaculatam, ex perceptione panis sancti, uitæ æternæ obtineamus uirtutem & fortitudinem charitatis, & participatione calicis salutis perpetuæ, obtineamus magnitudinem & æternitatem. Tria ergo in hoc ordine sancto præcedere inuimus, quia tria prædicta necessario primum offerre debemus, ut ad panem sanctum uitæ æternæ, & ad calicem salutis perpetuæ digne perueniamus. Alia ratio, quare quinque cruces in isto quarto ordine. uel ideo quinque cruces facimus, quia propter quinque rogamus, & quia quinque petimus propter quinque rogamus. Primo generaliter pro fidelibus uiuis omnibus ibi. Supra quæ propitio a sereno uultu respicere digneris. Secundo specialiter pro altaris sacrificio participantibus: ibi, supplices te rogamus, &c. ut quotquot, &c. Tertio pro defunctis familiaribus, ibi, memento etiam domine famulorum famularumque tuarum, &c. Quarto generaliter pro fidelibus defunctis omnibus, scilicet ipsis & omnibus in Christo, &c. quinque petimus: duo, scilicet nobis, id est, uiuis, & tria fidelibus defunctis, duo nobis, scilicet ut omni benedictione cælesti & gratia repleamur. Tria fidelibus defunctis, scilicet refrigerii sedem, quietis beatitudinem, & luminis claritatem. Ideoque in hoc quarto ordine de omnibus partibus qui ante legem fuerunt, scilicet Abel, Abraham, Melchisedech præcipue ponitur memoria: quia in eorum personis & sacrificiis, persona & sacrificium Christi præfigurabatur.

Quare ponuntur duo ordines sanctorum noui testamenti, primo & quarto ordine, & maiores in primo & plures.

Sed quare in hoc ordine, & in primo ordine canonis duo ordines sanctorum noui testamenti ponuntur, in primo uero ordine plures & maioris auctoritatis sancti commemorantur? Quia cum in isto officio & ministerio, mirabilia & incomprehensibilia agantur, id est, substantia panis & uini in ueram carnem & uerum sanguinem Christi consecratur, maioribus & pluribus auxiliis indigemus. In hoc uero, id est, in quarto ordine, id est, post consecrationem & pauciores, id est, 15, & minores sancti ordinantur, ut per uirtutem sacramenti, quod traſamus & offerimus, eorum adiuti precibus, & meritis, 15, charitatis gradibus ascendamus, & inuicem ad sanctorum consortium transeamus. Multo ergo maius est & mirabilius substantiam panis & uini in uerum corpus & sanguinem Christi conuerti, quam in sanctorum consortium admitti.

Quare quinto sunt tres cruces.

In quinto ordine, ut petitionum nostrarum consequamur efficaciam, captamus beneuolentiam triplicem: quia commendamus personam patris, personam filii, & personam spiritus sancti. Commendamus personam patris per ineffabilem potestatem, ubi dicimus, domine sanctæ pater, &c. personam spiritus sancti per multiplicem largitatem, ubi dicimus, & præstas nobis, personam filii, ubi dicimus, per quem hæc omnia, per mirabilem sapientiam profunditatem, qua ita ordinauit canonem, ut ad uerbum creationis crucem non faciamus, ad tria autem consequentia faciamus, scilicet sanctificas, uiuificas, benedicis. Et quare ter hæc est causa: quia humana natura ex statu pristinae conditionis, nec habuit profectum uirtutis, nec stabilitatem boni operis: nec eon summationem beatitudinis. Ex prima ratione creationis pollebat naturali ratione, gaudebat arbitrii libertate, per se autem non poterat stare nec proficere sine gratia adiutrice, & sanctæ crucis uirtute. Ex uirtute autem sanctæ crucis & gratiæ adiutricis stabili efficitur & benedicta, propterea ad primum uerbum creationis non facimus signum crucis. Et adhuc tria facimus, sanctificas, scilicet fidei & remissione peccatorum, uiuificas, scilicet plenitudine fidei & uirtute bonorum operum, benedicis, scilicet plenitudine gratiarum & consummatione bonorum. Ideo ergo tres cruces facimus: quia per eius uirtutem & amorē, tria obtinemus, quibus super omnia indigemus, uel commendamus personam filii per multiplicem potestatem, ostendentes eum esse primo deum naturæ, secundo deum ueniæ, tertio fontem uitæ, quarto regem gloriæ. Prima potestas est: quia potest omnia ex nihilo creare, secunda est: quia potest peccata dimittere: tertia est, quia potest gratiam & uirtutem dare & augere: quarta, quia potest emendatos uel perseverantes in bono gloria & beatitudine coronare. Et per quem domine hæc omnia semper bona creas, ecce deus natus, & sanctificas, ecce deus ueniens, uiuificas: ecce deus fons uitæ, & plenitudo uirtutis & gratiæ, benedicis: ecce rex & corona eter-

næ gloriæ. In sexto ordine per eum qui uenit in sexta ætate, & per uirtutem crucis eius, iam plenius omnem ueritatem cognoscimus, & per eum Deum patrem honoramus & glorificamus, ubi maiori summa fiducia & audacia, ut ad summam pacis omnium petitionum pertingamus & brauium, colligimus orationem, Pater noster &c.

Quare est ibi tanta diuersitas in crucibus.

In hoc enim ordine quinque cruces facimus, ut per uirtutē, & amorem crucis, quinque gradus in cognitionem ueritatis ascēdamus, sine quibus salui esse non possumus. Primus gradus est fidei de æternitate patris, secundus de æqualitate filii, tertius de unitate essentia, quartus est de modo essendi, quintus de unitate spiritus sancti cum utroque, id est, cū patre & filio. Et nota, quod in hoc ordine longe alius modus & alia ratio quā in aliis ordinibus obseruatur, eo quod in crucibus faciendis magna diuersitas ostenditur, & corpus Domini integrum manu tenetur, & in eodem oratio dominica continetur, unde & inde multæ quæstiones oriuntur. Prima quæstio est, quare in crucibus faciendis tanta diuersitas ostenditur. Sed quæ diuersitas ostenditur? prima est, quia crux ex utraque protenditur ultra calicem, secunda quia calici coæquatur, tertia est quia infra calicem coartatur, quarta & quinta quia ante calicem deprimitur. In prima ergo cruce æternitas filii cum patre intelligitur, in secunda æqualitas, in tertia unitas spiritus sancti, in quarta & quinta quod est æternus & unus Deus. In eo autem quod dicitur, Per ipsum, intelligitur creatio. In eo quod dicitur, Cū ipso, intelligitur operatio, in eo quod dicitur, In ipso, intelligitur conseruatio. Per filium enim pater creatur & creat uniuersam creaturam, cum filio pater &c. cum spiritu sancto regit & disponit & conseruat: unde dicitur, Est tibi Deo patri omnipotenti in unitate spiritus sancti & omnis honor & gloria.

Quare corpus Christi integrum tunc in manu tenetur.

Secunda quæstio est, quare corpus Christi integrum in eisdem crucibus faciendis manu tenetur, quod idco fit, quia in sexta ætate ita integer & perfectus homo apparuit, & ipsum per factum & integrum exhibuit, & pro nobis se obtulit, ideo in sexto ordine eum integrum manu tenemus, quem fide & opere per facte imitari debemus.

Quare oratio dominica dicatur hic.

Tertia quæstio est, quare in hoc ordine potius quā in aliis dicatur oratio dominica. Dicendum, quod ideo fit, quia in sexta ætate Dominus iste ueniens, orationem dominicam docuit, & ideo in sexto ordine conuenientius quā in aliis ponenda fuit, septimus ordo a pace incipit, & ad pacem tendit: unde, Pax Domini, est enim pax inordinata superbiorum, qui contempto superiorum obediunt inferiori. Est pax simulata proditorum, Hierem. 20. Ecclesiast. 12. est pax immunda fornicatorum, est pax celebrata rebellium & schismaticorum, est pax gratiosa iustorum. Hæc est pax Domini ordinata quæ ordinem diligit, uera quæ nemine fallit, munda quæ omnia iniquamenta refugit, pudica & æterna quæ finem nescit. In hoc autem ordine quæstiones multæ oriuntur, quæ spiritus sancto reuelante soluuntur. Prima quæstio est, quare tres cruces fiant ibi. Pax Domini, &c. Solutio hæc est, quia tres sunt uitæ humanæ naturæ, prima est animæ simul cum corpore, secunda est animæ relicto corpore, tertia est resumpto corpore. In prima uita pax est necessaria, quæ longe facit a crimine, in secunda quæ longe facit a terrore, tertia quæ longe facit ab utroque consummata gloria & beatitudine, & ideo dicimus, Pax domini sit semper uobiscum. Secunda quæstio est, quare iste nō supra, uel extra calicem, sed tātum intra fiant. Solutio, quia nec in septima ætate quando accipitur ab octaua pax cōsummata, nō erit quidem unde exterius sit dolendum, sed unde interius potius sit gaudendum, propterea cruces nō extra, sed in tra facim⁹. Tertia quæstio est, quare tertia particula dominici corporis manu tenetur in crucibus faciendis. Solutio, tertia pars dominici corporis quam manu tenemus cum cruces facimus, pars est ecclesiæ quæ est in exultatione, & gaudet cum Christo in æterna beatitudine. Quarta quæstio est, quare eadē particula factis crucibus descendit in calicem. Solutio. Dicendū, quia quia laborem signat & imitationem dominicæ passionis, habet suum interius, & suum exterius. Exterius præsuram & tribulationem, interius gaudium & consolationem: propterea tertia particula descendit in calicem, quia post laborem cum Christo in æternam recipiet requiē. Quinta quæstio est, quare duæ partes extra calicem remaneant. Solutio, duæ partes dominici corporis quæ extra calicem remanent, duæ partes sunt ecclesiæ, una pars quæ est in peregrina-

tionem, alia quæ est in expectatione. Sexta quæstio est, quare agnus Dei dicitur ter, & quare in duobus primis est conuenientia, & quare in uno sit differentia, ibi Dona nobis pacē Solutio, tria sunt tempora, quorum duo sunt tempora misericordiae, tertium est pacis & iustitiae. Quia ergo in tempore tribulationis, speratur & expectatur misericordia, in tempore uero resurrectionis pax conseruatur atque iustitia: propterea quādo dicitur Agnus Dei, &c. in duobus primis est conuenientia, in tertio uero est differentia,

Explicit opusculum sexagesimum sextum, de expositione Missæ.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE AD TEMPVS, ET EST ABSQVE DVBIO Sancti Thomæ.

HARRISSIMO in Christo fratri Iacobo Viterbico, Leſto i Florentino, frater Thom. de Aqu. salu rem. Recepi literas uestras in quibusdam catibus, super quibus electi Capuani & meam sententiam petebatis, super collatione habita cum electo Capuano eodē, & post cum domino Hugone Cardinali, duxi ad primum casum taliter respondendum. Quod supposito quod ista consueto de dilatione solutionis usque ad spatium trium mensium, sicut proponitur, sit ad commune bonum mercatorum, scilicet pro ex pedendis mercatibus, siue mercationibus, & non in fraude usurarium introducta, uideatur esse distinguendum: quia aut uendit mercationes ad terminum prædictum ultra quantitatem iusti pretii propter expectationem, aut secundum iusti pretii quantitatem. Si primo modo, non est dubium usurarium esse contractum, cum expectatio temporis sub pretio cadat. Nec potest esse excusatio, si secundus uenditor sit primi minister, cum ad nullam causam liceat pro tempore expectationis pecunie ad premium augeri. Si autem secundo modo, non est usura. Non obstat si pro minori daret, si statim sibi pecunia soluatur, quod per simile potest in aliis debitis uideri: quia si alicui debeatur aliquid ad certum terminum, quandoque de eo quod est sibi debitum dimittere, si sibi citius soluatur, immunitus est a peccato usurarii talis. Licet enim plus debito accipere propter temporis dilationem usuram sapiat, minus tamen accipere, ut sibi citius soluatur, usuram non sapit, maxime ex parte eius qui minus recipit: quāuis ex parte eius qui minus dat, ubi citius soluat, uideatur esse aliquis modus usurae, cum spatium temporis uendatur: unde etiam in casu proposito, plus esset de usura timendum emptori, qui ut ante tres menses minus soluat, iusta estimatione pannos emit, quā uenditori qui minus appetit ut citius soluatur. Ex quo patet quid sit ad secundum casum respondendum, uel dicendum: quia si mercatores Tusciae portantes pannos de nundinis Litinasi, ut usque ad tempus resurrectionis expectent pretium, plus uendant pannos, quā debeant secundum commune forum, non est dubium esse usuram: si autem non plus quā ualent, plus tamen quā acciperent si eis statim soluatur, non est usura. In tertio casu similiter uideatur, si illi qui pecuniam mutuo cum usuris accipiunt, illam usuram recuperare uolunt plus uendendo pannos quā ualeant propter expectationem prædictam, non est dubium esse usuram: cum manifeste tempus uendatur: nec excusantur propter hoc quod uolunt se conseruare indemnes, quia nullus debet seruari in demeritatem mortaliter peccando. Et licet alias expensas licite factas, puta, in portatione pannorum, possint licite recuperare de eorum uenditione, non tamen possunt recuperare usuras quas dederant, cum hæc fuerit iniusta datio, & præsertim etiam cum dando usuras peccauerint tanquā occasione peccandi usurariis præbentes, cum necessitas quæ ponitur, ut scilicet honorabilius uiuant, & maiores mercationes faciant, non sit talis necessitas, & sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Patet enim a simili, quia non possit quis in uenditione pannorum recuperare expensas quas incaute & imprudenter fecisset: patet etiam ex prædictis, quod in quarto casu quærebatur.

Nam

Nam ille qui ad certum terminū debet, si ante terminum soluit aut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere uidetur: quia manifeste tempus solutionis pecunie uendit, unde ad restitutionem tenetur. Nec excusatur per hoc, quod soluendo ante terminum grauat, uel quod ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent usurarii excusari omnes. ualete.

Explicit Opusculum sexagesimum septimum. De uenditione ad terminum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM OCTAuum.

EPISTOLA EXHORTATORIA S. THOM. AD QVENDAM, IN QVA PROPONIT idoneum modum salubriter acquirendi scientiam siue humanam siue diuinam.

VI A quæstio a me in Christo mihi charissime Iohannes, qualiter te studere oporteat in thesauro scientia acquirēdo: tale a me tibi super hoc traditum consiliū, ut per riuulos nō statim in mare eligas introire, quia per faciliora, ad difficiliora oportet deuenire. Hæc est ergo monitio mea: & instructio tua. Tardiloquum te esse iubeo, & tarde ad locutorium ascendente, conscientia puritatem amplectere, orationi uacare non desinas, cellam frequenter diligas, si uis in cellam uinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quære penitus de factis aliorum, nemini te multum familiare ostendas, quia nimia familiaritas parit contemptum, & subtractionis a studio materiam subministrat, de uerbis & factis secularium, nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias: sanctorum & bonorum imitari uestigia non omittas, non respicias a quo audias: sed, quicquid boni dicatur, memoriae recomēda. Ea quæ agis & audis, fac ut intelligas, de dubiis te certifies, & quicquid poteris in armariolo mentis reponere, satage sicut cupis uas implere. altiora te ne quæsieris. Illa sequens uestigia frondes & fructus in uineam domini Sabaoth utiles, quandiu uitam humeris proferes ac produces, hæc si sectatus fueris, ad id attingere poteris, quod affectas.

Explicit Opusculum sexagesimum octauum. De modo acquirendi scientiam.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM SEXAGESIMVM NONVM.

EXPOSITIO IN LIBRVM BOETII, DE HEBDOMADIBVS.

RAECVRRE prior in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude & age conceptiones suas. ecclesiast. 32. Habet hoc priuilegium sapientia studii, quod opi suo prosequendo magis ipsa sibi sufficiat. In exterioribus enim operibus, indiget homo plurimorum auxilio. Sed in contemplatione sapientia ratio aliquis efficacius operatur, quanto magis solitaria secum commoratur. Et ideo sapiens in uerbis propositis hominem ad seipsum reuocat dicens. Præcurre prior in domum tuam, id est, ad mentem tuam ab exterioribus sollicitudine, antequam ab alio occupetur, per cuius sollicitudinem distrahatur, unde dicitur. Sapien. 8. Intrans in domum meam conuiescam cum illa, id est, cum sapientia. Sicut autem requiritur ad contemplationem sapientia, quod mentem suam aliquis præoccupet, ut totam domum spem contemplatione sapientia impleat, ita etiam requiritur, quod ipse totus per intentionem in terius adit, ne scilicet, eius intentio ad diuersa trahatur, & ideo subdit. Et illic aduocare, id est, totam intē-

tionem tuam ibi cōgrēga. Sic igitur interiore domo totaliter euacuata, & homine totaliter per intentionem in ea existente, quid agendum sit exponit subdens. Et illic lude. Vbi considerandum est, quod sapientia contemplatio conuenienter ludo cōparatur, propter duo, quæ est in ludo inuenire. Primo quidem, quia ludo delectabilis est & contemplatio sapientia maximam delectationem habet: unde ecclesiast. 24. dicitur ex ore sapientia. Spiritus meus super mel dulcis. Secūdo quia operationes ludi nō ordinantur ad aliud, sed propter se quæruntur. Et hoc idem competit in delectationibus sapientia. Contingit. n. quæque, quæ aliquis apud seipsum delectat in consideratione eorū, quæ concupiscit uel quæ agere proponit. Sed hæc delectatio ordinatur ad aliquid exterius, ad quod nititur peruenire: quod si deficiat uel tardetur delectationi huiusmodi adiungitur non minor afflictio, secundum illud Prouerb. 14. Rius dolore miscebitur. Sed delectatio contemplationis sapientia in seipsa habet delectationis causam, unde nullam anxietatem patitur, quasi expectans aliquid, quod desit. Propter quod dicitur Sap. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius: nec tedium conuictus illius, scilicet sapientia. Et ideo diuina sapientia suam delectationem ludo comparat. Prouer. 8. Delectabar per singulos dies, ludens coram eo, ut per diuersos dies, diuersarum ueritatem considerationes intelligantur: unde & hic subditur. Et illic age cōceptiones tuas: per quas, scilicet homo cognitionem accipit ueritatis.

Postulas a me, ut ex hebdomadibus nostris, eius quæ quæstionis obscuritatem quæ continet modū quo substantia in eo, quod sunt bonæ sunt, cū non sint substantia bona, digeram, & paulo euidentius monstrem. Idque eo dicis esse faciendum, quod nō sit omnibus notum iter huiusmodi descriptionum. Tuus uero testis ipse sum, quā hæc uacuiter fueris ante complexus. Hebdomadas uero ego ipse mihi commentor, potiusque ad memoriam meam speculata conseruo, quā cuiquam participo. Quorum lasciuia ac perulantia, nihil a ioco risuque patitur esse coniunctum. Pro hinc tu ne sis obscuritatis breuitatis aduersus, quæ cum sint archanifida custodia: tamen id habent commodi, quod cum his solis qui digni sunt loquuntur, ut igitur in Mathematica fieri solet cæterisque disciplinis, proposui terminos regulasque quibus cuncta quæ se quuntur, efficiam. Cōmunis animi conceptio, est enūtiatio quam quisque probat audita. Harum duplex modus est. Nam una ita communis est, ut omnium sit hominum, ueluti si hanc proponas. Si a duobus æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur æqualia esse, nullus id intelligens negat. Alia uero est doctorum tantum, quæ tamen ex talibus communis animi conceptionibus uenit, ut est quæ incorporalia sunt in loco non esse. Et cætera quæ non uulgus sed docti comprobant. Huius ergo exhortationis sectator Boetius de suis conceptionibus librum nobis edidit, qui de hebdomadibus, dicitur, id est, de editionibus: quia i Græco, hebdomada idem est, quod edere. In quo quidem libro Boetius duo facit. Primo enim præmittit præmium. Secundo procedit ad operis tractatum ibi. Diuersum est esse & id quod est, &c. Circa primum tria facit. Primo ostendit de quo sit intentio, secundo quomodo sit tractandum ibi. (Idque eo dicis esse faciendum, &c.) Tertio tradit ordinem quo procedendum est, ibi. (Vt igitur mathematica fieri solet.) Scribit autem hunc librum ad Iohannem diaconem Romanæ ecclesiæ, qui ab

eo petierat, ut ex suis hebdomadibus, id est, editionibus differeret & exponeret quandam difficilem quaestionem, per quam soluitur quaedam apparens contrarietas. Dicitur enim quod substantiae creatae inquantum sunt, bonae sunt, cum tamen dicatur quod substantiae creatae non sunt substantialia bona, sed hoc dicitur solius Dei proprium esse. Quod enim conuenit alicui in quantum est, uideretur ei substantialiter conuenire: et ideo si substantiae creatae in quantum sunt, bonae sunt, consequenter uideretur quod sint substantialia bona. Deinde cum dicitur [Idque eo dicitur esse] ostendit per quem modum hic tradere uelit, id est, non plane, sed obscure. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod in tedit obscure dicere: secundo ostendit hunc modum esse sibi assuetum, ibi. [Hebdomadas uero.] tertio ostendit quod hic modus debeat ei esse acceptus, ibi. [Pro hinc tu ne scis.] Dicit ergo primo, quod ille ad quem scribit haec, ita petebat praedicta esse scribenda, quod uia eorum quae hic scribenda sunt, non esset omnibus nota, qui non eodem desiderio ad haec afficiebantur quo ipse, cui Boetius testimonium perhibet, quod praedicta fuerit uiuaciter ante complexus, id est, uel perspicaciter intelligendo, uel feruenter desiderando. Deinde cum dicitur [Hebdomadas uero.] ostendit hunc modum etiam sibi esse consuetum, & dicit, quod ipse solitus erat sibi commentari, id est, componere uel excogitare quaedam hebdomadas, id est, editiones, seu conceptiones, quas potius conferuabat eas considerans ad sui memoriam, quam participem eorum faceret aliquem illorum qui propter sui lasciuam & petulantiam, id est, luxuriam & leuitatem nihil aliud a ioco & risu patiuntur esse coniunctum, id est, ordinatum, uel constructum. Detestantur enim si quis aliquem sermonem coniunxit, aut ordinauerit non ad ludum, sed ad seria pertinentem. Deinde cum dicitur [Pro hinc tu &c.] concludit ex praemissis, quod obscurum sermonem debeat gratanter suscipere, utpote qui talem sermonem ipse petierat, & hoc est quod dicitur [prohinc] quia scilicet hoc fecisti ne iter nostrarum descriptionum esset omnibus peruium, ne sis aduersus, id est, contrarius obscuritatibus breuitatis, id est, obscuritati praesentis libri, quae est breuitati coniuncta. Ex hoc enim quod aliqua breuiter dicuntur, magis solent esse obscura. Obscuritas autem cum secretum fideliter custodiat, hoc affert utilitatis, quod loquitur solum cum illis qui digni sunt, id est, cum intelligentibus & studiosis, qui digni sunt ad secreta sapientiae admitti. Deinde cum dicitur [Ut in mathematica fieri solet.] ostendit quo ordine sit procedendum, ut patet per ea quae sunt per se nota. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ordinem procedendi, secundo notificat illa ex quibus procedere intendit, ibi. [Communis coceptio.] Dicit ergo primo quod ipse intendit primo proponere quaedam principia per se nota, quae uocat terminos & regulas. Terminos quidem, quia in huiusmodi principiis stat omnium demonstrationum resolutio. Regulas autem, quia per eas diriguntur aliquis in cognitionem sequentium conclusionum. Ex huiusmodi autem principiis intendit concludere & facere nota omnia quae consequenter tradenda sunt, sicut fit in geometria, & in aliis demonstrationibus scientiis, quae ideo dicuntur disciplinae, quia per eas discipulis aggregatur scientia ex demonstratione quam magister proponit. Deinde cum dicitur [Communis animi coceptio est] notificat principia per se nota, & primo per definitionem, secundo per diuisionem, ibi. [Harum autem duplex est modus.] Circa primum considerandum est quod huiusmodi principia

quae sunt termini, quia regulae demonstrationum sunt, uocantur communes animi conceptiones. Diffinit ergo animi conceptionem communem dicens. Communis autem coceptio est enunciatio quam quisque probat auditam, id est, quam quilibet approbat statim ut ea audit. Aliae enim propositiones quae his demonstrantur, non statim ex ipso auditu approbantur, sed oportet per alia aliqua fieri nota. Hoc autem non est procedere in infinitum, unde oportet peruenire ad aliqua quae statim per se sunt nota: unde dicuntur communes animi conceptiones, & communiter cadunt in coceptione cuiuslibet intellectus, cuius ratio est, quia praedicatum est de ratione subiecti, & ideo statim nominato subiecto & intellecto quid sit, statim manifestum est praedicatum ei inesse. Deinde cum dicitur [Harum autem duplex est modus.] diuidit praedicta principia dicens, quod praedictarum communium animi conceptionum duplex est modus. Quaedam enim animi conceptiones sunt communes hominibus omnibus, sicut ista. Si ab aequalibus aequalia auferas, quae relinquuntur sunt aequalia. Alia uero animi coceptio est communis solum doctis, quae deriuatur a primis animi coceptionibus, quae sunt omnibus hominibus communes. Et huiusmodi est, incorporalia non esse in loco, quae non approbatur a uulgo, sed solum a sapientibus. Huius autem distinctionis ratio est, quia cum communis animi coceptio, uel principium per se notum sit aliqua propositio ex hoc quod praedicatum est de ratione subiecti, si illud idem quod significatur per subiectum & praedicatum cadat in cognitionem omnium, consequens est quod huiusmodi propositio sit per se nota omnibus, sicut quid sit aequale notum est omnibus, & similiter quid sit subtrahi, & ideo praedicta propositio est in omnibus per se nota. Et similiter, Omne totum est maius sua parte, & alia huiusmodi, sed ad apprehendendam rem incorporalem solum intellectus sapientium confurgit. Nam uulgare hominum intellectus non transcendunt imaginationem, quae est solum corporaliu rerum, & ideo ea quae sunt propria corporum, puta, esse in loco circumscriptiue, intellectus sapientium statim remouet a rebus incorporeis, quod uulgus facere non potest.

Diuersum est esse, & id quod est, ipsum enim esse non est. At uero id quod est accepta essendi forma est atque consistit, quod est participare aliquo potest, sed ipsum nullo modo aliquo participat. Fit enim participatio cum aliquid iam est: est autem aliquid cum esse susceperit, id quod est, habere aliquid praeterquam quod ipsum esse potest. Ipsum uero esse nihil aliud praeter se habet admistum, diuersum est tamen esse aliquid in eo quod est, & esse aliquid. Illic enim accidens, hic substantia significatur. Omne quod est participat eo quod est esse ut sit. Alio uero participat ut aliquid sit, ac per hoc id quod est participat eo quod est esse ut sit, est uero ut participare alio quolibet possit. Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est, omne simplex esse suum, & id quod est unum habet. Omnis diuersitas discors, similitudo uero appetenda est. Et quod appetit aliud, tale ipsum naturaliter esse ostenditur quale est illud ipsum quod appetit. Sufficiunt igitur quae praemissimus, a prudente uiro interprete rationis suis unumquodque aptabitur argumentis.]

Supra Boetius dixerat hoc ordine se processurum, ut prius praemitteret quosdam terminos & regulas, et

ex quibus ad ulteriora procederet, & ideo secundum ordinem praetaxatum, primo incipit praemittere quasdam regulas, siue conceptiones quasdam sapientium, secundo ex illis incipit, argumētari, ibi. Quae uero huiusmodi est, sicut ante dictum est ille propositiones sunt maxime, quae utuntur terminis quos omnes intelligunt. Ea autem quae in omni intellectu cadunt sunt maxime communia, quae sunt ens: unum, & bonum, & ideo ponit hic Boetius primo quasdam conceptiones pertinentes ad ens, secundo quasdam pertinentes ad unum, ex quo sumitur ratio simplicis & compositi, ibi. Omni composito, &c. tertio ponit quasdam conceptiones pertinentes ad bonum, ibi. Omnis diuersitas discors. Circa ens autem consideratur ipsum esse quasi quiddam commune & indeterminatum, quod quidem dupliciter determinatur: uno modo ex parte subiecti, quod esse habet: alio modo, ex parte praedicati: utpote cum dicimus de homine uel de quacumque alia re, non qui dem, quod sit simpliciter, sed quod sit aliquid, puta album uel nigrum. Primo ergo ponit coceptiones, quae accipiuntur secundum comparisonem esse ad id, quod est. Secundo ponit conceptiones, quae accipiuntur secundum comparisonem eius, quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid, ibi. Diuersum est tamen. Circa primum duo facit: primo ponit differentiam eius quod est esse, ad id quod est: secundo manifestat huiusmodi differentiam ibi, Ipsum. n. esse. Dicit ergo primo quod diuersum est esse, & id quod est. Quae quidem diuersitas non est hic referenda ad res de quibus adhuc non loquitur: sed ad ipsas rationes seu intentiones. Aliud autem significamus per hoc quod dicimus esse, & aliud significamus cum dicimus currere, & aliud per hoc quod dicitur currere. Nam currere & esse significantur in abstracto, sicut & albedo, sed quod est. i. ens & currens significantur, sicut in concreto, uelut album. Deinde cum dicitur. Ipsum. n. esse: manifestat praedictam diuersitatem tribus modis, quorum primus est, quia ipsum esse non significatur sicut ipsum subiectum essendi, sicut nec currere significatur sicut subiectum currere: unde sicut non possumus dicere quod ipsum currere currat, ita non possumus dicere quod ipsum esse sit, sed sicut id ipsum quod est significatur sicut subiectum essendi, sic id quod currit significatur, sicut subiectum currere, & ideo sicut possumus dicere de eo quod currit, siue de corrente, quod currat in quantum subicitur currere & participat ipsum, ita possumus dicere quod ens siue id quod est, sit, in quantum participat actum essendi, & hoc est quod dicitur, Ipsum esse non est, quia non attribuitur sibi esse sicut subiecto essendi: sed id quod est accepta essendi forma. i. suscipiendi ipsum actum essendi, est atque consistit. i. in seipso subsistit. Non. n. ens dicitur proprie & per se nisi de substantia, cuius est subsistere. Accidentia. n. non dicuntur entia quasi ipsa sint, sed in quantum eis subest aliquid, ut postea dicitur. Secunda differentia ponit, ibi. Quod est participare. Quae quidem differentia sumitur secundum rationem participationis. Est autem participare quasi parte capere, & ideo quod particulariter recipit id quod ad alterum pertinet, uniuersaliter dicitur participare illud, sicut homo dicitur participare animal, quia non habet rationem animalis secundum totam communitatem, & eadem ratione Sortes participat hominem, similiter etiam subiectum participat accidens, & materia forma, quia forma substantialis uel accidentalis, quae de sui ratione cois est, determinatur ad hoc uel ad illud subiectum, & similiter etiam effectus dicitur participare suam causam, & praecipue quod non adaequat uirtutem suam causam, puta si dicamus quod aer

participat lucem solis, quia non recipit eam in ea claritate qua est in sole. Praeterea autem hoc tertio modo participandi, impossibile est quod secundum duos primos modos ipsum esse participet aliquid. Non. n. potest participare aliquid per modum quo materia uel subiectum participat formam uel accidens, quia ut dictum est, ipsum esse se significat, ut quiddam abstractum, simili ter autem nec potest aliquid participare per modum quo particulare participat uniuersale. Sic. n. et ea quae in abstracto dicuntur, participare aliquid possunt, sicut albedo colorem, sed ipsum esse est coisissimum: unde ipsum quidem participat aliis, non autem participat aliquid aliud, sed id quod est siue ens, quauis sit communissimum, tamen coeternum dicitur, & ideo participat ipsum esse, non per modum quo magis commune participatur a minus communi, sed participat ipsum esse per modum quo concretum participat abstractum. Hoc est ergo quod dicitur, quod id quod est. i. ens participare aliquo potest, sed ipsum esse nullo modo participat aliquo, & hoc modo probat ex eo quod supra dictum est. i. quod ipsum esse non est. Manifestum est. n. quod id quod non est, non potest aliquo participare: unde consequens est quod participatio conueniat alicui cum iam est: sed ex hoc aliquid est, quod suscipit ipsum esse, sicut dictum est, unde reliquitur quod id quod est, aliquid possit participare, ipsum autem esse non possit aliquid participare. Tertia differentia ponit ibi. Id quod est habere. & sumitur ista differentia per admissionem alicuius extranei. Circa quod considerandum est, quod circa quodcumque abstracte considerata, hoc habet ueritatem, quod non habet in se aliquid extraneum, quod. i. sit praeter essentiam suam, sicut humanitas & albedo, & quaecumque hoc modo dicuntur. Cuius ratio est, quia humanitas significatur ut quo aliquid est homo, et albedo quo aliquid est album. Non est autem aliquid homo formaliter loquendo, nisi per id quod ad rationem hominis pertinet, & similiter non est aliquid album formaliter, nisi per id quod pertinet ad rationem albi, & ideo huiusmodi abstracta nihil alienum in se habere possunt. Aliter autem se habet in his, quae significantur in concreto. Nam homo significatur, ut qui habet humanitatem, & album, ut quod habet albedinem. Ex hoc autem quod homo habet humanitatem uel albedinem, non prohibetur habere aliquid aliud, quod non pertinet ad rationem horum, nisi solum quod est oppositum his, & ideo homo, & album possunt aliquid aliud habere quam humanitatem uel albedinem. Et haec est ratio, quare albedo uel humanitas significatur per modum partis, & non praedicatur de concretis, sicut nec sua pars de suo toto. quia igitur sicut dictum est, ipsum esse significatur ut abstractum, id quod est ut concretum, consequens est uerum esse quod hic dicitur, quod id quod est potest aliquid habere, praeterquam quod ipsum est. i. praeter suam essentiam, sed ipsum esse nihil habet admistum praeter suam essentiam. Deinde cum dicitur, Diuersum tamen est esse, Ponit conceptiones quae accipiuntur secundum comparisonem eius quod est esse simpliciter, ad id, quod est esse aliquid, & primo ponit utriusque diuersitatem, secundo assignat differentias, ibi. Illic. n. accidens. Circa primum considerandum est, quod ex quo id quod est potest aliquid habere praeter suam essentiam, necesse est quod in eo consideretur duplex esse: quia. n. forma est principium essendi, necesse est quod secundum quolibet formam habitam, habens aequaliter esse dicatur. Si ergo forma illa non sit praeter essentiam habitam, sed constituat eius essentiam, ex eo quod habet talem formam, dicitur habere esse simpliciter, sicut homo ex hoc quod habet animam rationalem. Si uero sit talis forma quae sit extranea ab essentia habentis eam, secundum illam formam non dicitur habere esse simpliciter, sed esse aliquid, si-

est secundum albedinem homo dicitur esse albus, & hoc est quod dicitur, quod diuersum est esse aliquid, quod non est esse simpliciter; & quod aliquid sit in eo quod est, quod est proprium esse subiecti. Deinde cum dicitur. (Illic. n. accidens.) Ponit tres differentias inter premissa, quarum prima est quod illic. i. ubi dicitur de re quod sit aliquid, & non quod sit simpliciter, significatur accidens, quia forma quae facit huiusmodi esse, est praeter essentiam rei. Hic autem cum dicitur esse aliquid in eo quod est, significatur substantia, quia. s. forma faciens esse constituit essentiam rei. Secundam differentiam ponit ibi. (Omne quod est participat.) Vbi dicitur quod ad hoc quod aliquid sit simpliciter subiectum, participat ipsum esse: sed ad hoc quod sit aliquid, oportet quod participet alio aliquo, sicut homo ad hoc quod sit albus, participat non solum esse substantiale, sed etiam albedinem. Tertiam differentiam ponit ibi. (Ac per hoc.) Quae quidem accipitur secundum ordinem utriusque, & concluditur ex praemissis. Est autem haec differentia, quod primo oportet ut intelligatur aliquid esse simpliciter, & postea quod sit aliquid, & hoc patet ex praemissis. Nam aliquid est simpliciter per hoc quod participat ipsum esse, sed quoniam iam est. s. per participationem ipsius esse, restat ut participet quocumque alio, ad hoc. s. quod sit aliquid. Deinde cum dicitur (omni composito) ponit conceptiones de composito & simplici quae pertinent ad rationem unius. Est autem considerandum quod ea quae supra dicta sunt de diuersitate ipsius esse, & eius quod est, est secundum ipsas intentiones, hic autem ostendit quomodo applicetur ad res, et primo ostendit hoc in compositis, secundo simplicibus, ibi. (Omne simplex) Est ergo primo considerandum, quod sicut esse & quod est differunt in simplicibus secundum intentiones, ita in compositis differunt realiter, quod quidem manifestum est ex praemissis. Dicitur est. n. supra quod ipsum esse neque participat aliquid ut eius ratio constituitur ex multis, neque habet aliquid extraneum admixtum ut sit in eo compositio accidentis, & ideo ipsum esse non est compositum. Res ergo composita non est suum esse, & ideo dicitur quod in omni composito aliud est esse, & aliud ipsum compositum, quod est participandum ipsum esse. Deinde cum dicitur. (Omne simplex.) ostendit qualiter se habet in simplicibus, in quibus necesse est quod ipsum esse, & id quod est, sit unum & idem realiter. Si. n. esset aliud realiter id quod est, et ipsum esse, iam non esset simplex, sed compositum. Est tamen considerandum, quod cum simplex dicatur aliquid ex eo quod caret compositioe, nihil prohibet aliquid esse secundum quid simplex, in quantum caret aliqua compositioe, quod tamen non est omnino simplex; unde ignis et aqua dicuntur simplicia corpora, in quantum carent compositioe quae est ex contrariis, quae inuenitur in mixtis, quorum tamen unumquodcumque est compositum tum ex partibus quantitatis, tum etiam ex forma & materia. Si ergo inueniantur aliqua forma non in materia, unaquaeque earum est quidem simplex quantum ad hoc quod caret materia, & per consequens quantitate quae est dispositio materiae: quae tamen quaelibet forma est determinatiua ipsius esse, nulla earum est ipsum esse, sed est habens esse. Puta secundum opinionem Platonis, ponamus formam immaterialem subsistere quae sit idea, & ratio hominum materialium, & aliam formam quae sit idea, & ratio equorum, manifestum erit quod ipsa forma immaterialis subsistens, cum sit quiddam determinatum ad speciem, non est ipsum esse commune, sed participat illud, & nihil differt quantum ad hoc si ponamus illas formas immateriales altioris gradus quam sint rationes horum

sensibilium, ut Aristoteles uoluit. Vnaquaeque illarum in quantum distinguitur ab alia quaedam specialis forma est participans ipsum esse, & sic nulla earum erit uere simplex. Id autem erit solum uere simplex, quod non participat esse non quidem inherens, sed subsistens. Hoc autem non potest esse nisi unum, quia si ipsum esse nihil aliud habet admixtum praeter id quod est esse, ut dictum est, impossibile est id quod est ipsum esse multiplicari per aliquid diuersificans: & quia nihil aliud praeter se habet admixtum, consequens est quod nullius accidentis sit susceptiuum. hoc autem simplex unum, & sublime est ipse Deus. Deinde cum dicitur. (Omne diuersitas) ponit duas conceptiones pertinentes ad appetitum, ex quo diffinitur bonum. Nam bonum dicitur quod omnia appetunt. Est ergo prima conceptio, quod omnis diuersitas est discors, & similitudo est appetenda. Circa quod considerandum est, quod discordia importat contrarietatem appetitus: unde illud dicitur esse discors, quod repugnat appetitui. Omne autem diuersum in quantum huiusmodi, repugnat appetitui, cuius ratio est quia simile augetur & perficitur suo simili. Vnumquodque autem appetit suum augmentum & perfectionem, & ideo simile in quantum huiusmodi est unicuique appetibile, et pari ratione diuersum repugnat appetitui, in quantum diminit & perfectionem impedit, & ideo dicitur quod omnis diuersitas est discors. i. ab appetitu discordans: similitudo uero est appetenda. Contingit tamen per accidens, quod aliquis appetitus abhorret simile, & appetit diuersum, siue contrarium. Nam sicut dictum est, unumquodque primo & per se appetit suam perfectionem, quae est bonum unicuiusque, & est semper proportionatum suo perfectibili, & secundum hoc habet similitudinem ad ipsum. Alia uero quae sunt exteriori appetuntur, uel refutantur in quantum conferunt ad propriam perfectionem: a qua quidem deficit quandoque, aliquid per defectum, quandoque autem per excessum. Nam propria perfectio unicuiusque rei in quadam commensuratione consistit, sicut perfectio corporis humani consistit in commensurato calore, a quo si deficit, appetit aliquod calidum, per quod calor augetur. Si autem superexcedat, appetit contrarium, scilicet frigidum, per quod ad temperamentum reducat, in quo consistit perfectio conformis naturae. Et sic etiam unus singulus abhorret alium, in quantum scilicet aufert ei perfectionem desideratam, scilicet lucrum. Secundam autem conceptionem ponit ibi. (Et quod appetit) quae concluditur ex praemissis. Si enim similitudo per se est appetenda, consequenter id quod appetit aliud, ostenditur tale naturaliter esse quale est hoc quod appetit, quia scilicet naturalem inclinationem habet ad id quod appetit, quae quidem naturalis inclinatio quandoque sequitur ipsam essentiam rei, sicut graue appetit esse deorsum secundum rationem suae essentialis naturae: quandoque uero consequitur naturam alicuius formae superuenientis, sicut cum aliquis habet habitum acquisitum desiderat id quod conuenit ei secundum habitum illum. Vltimo autem epilogat, & dicit quod sufficienter ad propositum ea quae praemissa sunt, & quod ille qui prudenter interpretatur rationes dictorum, poterit unumquodque eorum adaptare congruis argumentis, applicando scilicet ea ad debitas conclusiones, ut patebit in sequentibus.

Questio uero huiusmodi est, ea quae sunt, bona sunt tenet enim omnis sententia doctorum, omne quod est ad bonum tendere: omne autem tendit ad simile quae

igitur ad bonum tendunt, bona sunt. Sed quemadmodum bona sunt, inquirendum est, utrum ne participatione, an substantia. Si participatione, per seipsum nullo modo sunt bona: nam quod participatione album est, per se. i. in eo quod ipsum est, album non est, & de ceteris qualitatibus eodem modo. Si igitur participatio ne sunt bona, ipsa per se nullo modo bona sunt. non igitur ad bonum tendunt: sed concessum est. non igitur participatione bona sunt, sed substantia: quorum uero substantia bona est, id quod sunt, bona sunt. Id autem quod sunt, habent ex eo quod est esse: esse igitur ipsorum bonum est. Omnium igitur rerum ipsum esse bonum est: sed si esse bonum est, ea quae sunt, in eo quod sunt, bona sunt, idemque est illis esse quod bona esse. substantia igitur bona sunt, quae non participant bonitatem. Quae si ipsum esse in eis bonum est, non est dubium quin substantia cum bona sunt, primo sint bono similia, ac per hoc ipsum bonum erunt. Nihil enim illi praeter seipsum simile est, ex quo fit ut omnia quae sunt, Deus sint, quod dictum nefas est. non sunt igitur substantia bona, ac per hoc non his est esse bonum: non igitur in eo quod sunt, bona sunt. Sed nec participant bonitate: nullo enim modo ad bonum tenderent: nullo igitur modo bona sunt.

Praemissis quibusdam principiis quae sunt necessaria ad propositae quaestiones discussionem, hic accedit ad quaestione proposita, & circa hoc tria facit. Primo proponit quaestione: secundo adhibet solutionem, ibi. (Huic quaestioni talis poterit) Tertio excludit quasdam obiectiones contra solutionem, ibi. (At non alba) Circa prima duo facit. Primo praemittit quid quaestio praesupponit: secundo quid in quaestione versetur dubium, ibi. (Sed quae admodum bona sunt) Dicitur ergo sic esse ad proposita quaestione accedendum, ut praesupponamus quod omnia ea quae sunt, bona sunt: & ad hoc probandum inducit rationem secundum praemissa, quae talis est. Vnumquodque tendit ad suum simile. Vnde supra praemissum est, quod appetit aliud, tale ipsum esse naturaliter ostendit, quale est hoc ipsum quod appetit: sed omne quod est, ad bonum tendit. Et hoc quidem inducit secundum communem doctorum sententiam. Vnde & in principio ethicorum Philosophus dicit, quod bonum enuntiant sapientes esse id quod omnia appetunt. Est enim proprium obiectum appetitus bonum: sicut sonus proprium obiectum est auditus. Vnde sicut sonus est qui percipitur ab omni auditu, ita oportet bonum esse in quod tendit omnis appetitus, & ita cum cuiuslibet rei sit aliquis appetitus vel intellectiuus, vel sensitiuus, vel naturalis, consequens est quod quaelibet res appetat bonum, & ita concluditur quod omnis res sit bona, quod quaestio intenta supponit. Deinde cum dicitur. (Sed quemadmodum bona) Ostendit quid dubium in quaestione versetur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quaestione: secundo obijcit contra utrumque membrorum quaestione, ibi. (Si participatio) tertio ex hoc ulterius procedit ad excludendum primam suppositionem, ibi. (Non ergo sunt in eo quod sunt) Dicit ergo primo, quod supposito omnia esse bona, inquirendum est de modo, quomodo. s. bona sint, dicitur autem aliquid de aliquo dupliciter. Vno modo substantialiter, alio modo per participationem. Est ergo quaestio, utrum entia sint bona per se, vel per participationem. Ad intellectum huius quaestione considerandum est, quod in ista quaestione praesupponitur quod aliquid esse per se, & per participationem sint proposita, & in vno quidem supradictorum participationis modorum manifeste uerum est. s. per se illud modum quo subiectum dicitur participare accidens, vel mate-

ria formam. Est enim accidens praeter naturam subiecti, & forma praeter ipsam substantiam materiae: sed in alio participationis modo, quo. s. species participat genus, hoc uerum est quod species participat genus, hoc etiam uerum est secundum sententiam Platonis, qui posuit aliam esse ideam animalis & bipedis hominis: sed secundum sententiam Aristotelis, qui posuit quod homo uere est id quod est animal, quae essentia animalis non existente praeter differentiam hominis, nihil prohibet id quod per participationem dicitur, substantialiter praedicari. Boetius autem hic loquitur secundum illud participationis modum, quo subiectum participat accidens, & ideo ex opposito diuiditur id quod substantia liter & participatiue praedicatur, ut patet per exempla quae subsequenter inducit. Deinde cum dicitur. (Si participatione) obijcit contra utrumque membrum quaestione. Et primo contra hoc, quod res sint bonae per participationem. Secundo, contra hoc quod sint bonae secundum suam substantiam, ibi. (Quorum uero substantia) Dicit ergo primo, quod si omnia sunt bona per participationem, sequitur quod nullo modo sint bona per se, & hoc quidem uerum est, si per se accipiatur inesse quod ponit in definitione eius de quo dicitur, sicut homo per se est animal. Quod. n. ponitur in definitione alicuius, pertinet ad essentiam eius, & ita non dicitur de eo per participationem, de qua nunc loquimur. Si uero accipiatur per se secundum alium modum prout. s. subiectum ponit in definitione praedicati, sic esset falsum quod hic dicitur. Nam proprium accidens secundum hunc modum per se inest subiecto, & tamen participatiue de eo praedicatur. Sicut igitur Boetius hic accipit participationem, prout subiectum participat accidens, per se autem quod ponitur in definitione subiecti, & sic ex necessitate sequitur, quod si res sint bonae per participationem, quod non sint bonae per se, & hoc manifestat per exemplum. Nam id quod est album per participationem, non est album per se. i. in eo quod est ipsum, quod pertinet ad primum modum dicendi per se, & simile est de alijs qualitatibus. Sic igitur si omnia entia sunt bona per participationem, sequitur quod non omnia sunt bona per se. i. per suam substantiam. Ex hoc ergo sequitur, quod substantiarum entium non tendant ad bonum, cuius contrarium superius est concessum. s. quod omnia in bonum tendant. uideatur ergo quod entia non sint bona per participationem, sed per suam substantiam. Deinde cum dicitur. (Quorum uero substantia) obijcit in contrarium in hunc modum. Illa, quorum substantia bona est, necesse est quod bona sint secundum id ipsum quod sunt. Hoc enim ad substantiam cuiuscumque rei pertinet, quod concurrat ad suum esse: sed quod aliqua sint, hoc habent ex eo quod est esse, dictum est enim supra quod est aliquid cum esse susceperit. sequitur igitur ut eorum quae sunt bona secundum subiectum, ipsum esse sit bonum. Si igitur omnia sunt bona secundum suam substantiam, sequitur quod omnium rerum ipsum esse sit bonum: & quia praemissa ex quibus argumendo processit, sunt conuertibilia, procedit e conuerso. Sequitur. n. econuerso, quod si esse omnium rerum sit bonum, quod ea quae sunt, in quantum sunt, bona sint, ita. s. quod idem sit unicuique rei esse, & bonum esse. sequitur igitur quod sint substantia bona ex hoc quod sunt bona, & tamen non per participationem bonitatis. Ex hoc autem quid inconueniens sequatur, ostendit subdens, & dicit quod si ipsum esse rerum omnium sit bonum, cum ex hoc sequatur, quod sint substantia bona, consequens est etiam quod sint primo bono similia, quod est substantiale bonum, & cui idem est esse & bonum esse, & ex hoc ulterius sequitur quod omnia sint ipsum primum bonum, quia nihil praeter seipsum est simile illi. s. quantum ad modum

bonitatis. Nihil autem aliud præter primum bonum eodem modo est bonum, sicut ipsum, quia ipsum solū est primū bonū, dicunt tñ aliqua ei similia, in quantum sunt secundario bona deriuata ab ipso primo & principali bono. Si ergo oia sunt ipsum primū bonū, cū ipsum primū bonum nihil sit aliud q̄ Deus, sequitur q̄ oia entia sunt Deus, quod dicere nefas est. Sequitur igitur & ea quæ præmissa sunt esse falsa. Nō igitur entia omnia sunt substantia bona, neq; in eis ipsum esse est bonum, quia ex his conclusum est q̄ omnia sunt Deus: & vterius sequitur q̄ non omnia sint bona in quantum sunt. Deinde cum dicit (Sed neque participant) procedit vterius ad remouendam primam suppositionē, & dicit q̄ si huic quod est entia non esse substantialiter bona, adiungatur alia conclusio quæ supra inducta est. s. q̄ entia non sunt participantia bona, quia per hoc sequeretur q̄ nullo modo ipsa ad bonum tenderent, vt supra habitum est, videtur vterius posse cōcludi, q̄ nullo modo entia bona, quod est contra id quod supra præmissum est.

Hic quæstioni talis poterit adhiberi solutio. Multa sunt quæ cum actu separari non possunt, animo tamen cum cogitatione separantur, vt & triangulum, vel cætera a subiecta materia nullus actu separatur, mente tamen segregans ipsum triangulū, proprietatemque eius præter materiam speculari. Amouemus igitur primi boni præsentiam paulisper ex animo, quod quidem esse constat, idq; ex omnium doctorum in doctorumq; sententia, barbararū quoq; gentiū religionib⁹ cognosci potest. hoc igitur paulisper amoto, ponamus omnia esse quæ sunt bona, atque ea quæ cōsideremus quemadmodum bona esse possent, si a primo bono minime defluxissent, hic intueor in eis aliud esse, quod bona sunt, aliud q̄ sunt. Ponatur enim vna eademq; substantia bona esse grauis, alba, rotunda, tūc aliud esset illa ipsa substantia, aliud eius rotunditas, aliud esset ipsa substantia, q̄ idem esset grauitas, quod color, bonum quod album, & quod rotundum, quod fieri natura non sinit. Aliud igitur tunc in eis esset esse, aliud aliquid esse, at tunc quidē bona essent, esse tamen ipsum minime haberent bonum. Igitur si nullo modo essent non a bono, bona quidem essent, ac nō idem essent quod bona, sed eis aliud esset esse, aliud bona esse. Quod si nihil omnino aliud eēt nisi bona, neq; grauia, neque colorata, neque spacij dimensione distincta, neque vlla in eis qualitas esset, nisi tantum bona essent, tunc non res, sed rerum viderentur esse principium, nec potius videretur, sed videretur, vnum. n. solūq; est huiusmodi, quod tantum est bonū, aliudque nihil sit: quæ quoniam non sunt simplicia, esse oīno nō poterant, nisi ea id quod solum bonum est esse voluisset, idcirco qm̄ esse eorum a boni voluntate defluxit, bona esse dicuntur. Primum. n. bonū in eo q̄ est, bonum: secundum vero bonum quod ex eo fluxit, cuius ipsum est bonum, ipsum quoque bonū est: sed ipsum esse omnium rerū ex eo fluxit quod primum bonum, & q̄ bonum tale, vt recte dicatur in eo quod est, bonū est. ipsum igitur eorum esse bonū est. Tunc enim in eo q̄ essent, non essent bona, si a primo bono minime defluxissent.]

Præmissa quōne & rationibus hinc inde inductis, hic Boetius adhibet solutionē. Et circa hoc tria facit. Primo, determinat veritatē quōnis: secundo, soluit objectionē, ibi. (Qua in re soluta est quæstio.) tertio, idem

ibi (At nō alba) Circa primū tria facit. Primo, p̄mittit quādā suppositionē: secūdo, ostēdit quid illa suppositione facta sequatur circa bonitatē rerū, ibi. (Hoc igitur paulisper.) Tertio, ostendit qualiter se habeat bonitas rerū fm̄ rei veritatem nulla suppositione facta, ibi. (Quæ qm̄ non sunt simplicia.) Circa primū duo facit. Primo, præmittit quiddam quod est necessariū ad ostendendum q̄ possit fieri talis suppositio: secūdo, suppositionē inducit, ibi (Amoueamus igitur) Dicit ergo primo, q̄ multa sunt quæ non possunt actu separari, quæ tamen animo & cogitatione separantur, cuius ratio est: quia alio modo sunt res in anima, & alio modo sunt in materia. Potest ergo esse q̄ aliquid ex eo ipso modo quo est in materia, habet inseparabilem coniunctionē ad aliud, & tamen fm̄ qd̄ est in anima, non habet inseparabilem coniunctionē ad ipsum, quia. s. ratio vnus est distincta a ratione alterius, & ponit exemplū de triangulo, & alijs mathematicis quæ a materia sensibili actu separari non possunt, cū tamen mathematicis abstrahendo mente consideret triangulū, & proprietatē eius præter materiam sensibilem, quia. s. ratio trianguli non depēdet a materia sensibili. Deinde cum dicit. (Amoueamus igitur.) ponit suppositionē quā intendit, vt. s. q̄ consideratione mētis remoueamus ad tēpus præsentia primi boni a cæteris rebus, quod quidem possibile est fm̄ ordinē cognoscibiliū quo ad nos. Quāuis. n. fm̄ naturalē ordinē cognoscendi. Deus sit primū cognitū, tñ quo ad nos prius sunt cognitū effect⁹ sensibiles eius: & ideo nihil prohibet in consideratione nostra cadere effectus summi boni, absq; hoc q̄ ipsum primū bonū cōsideremus, ita tñ primū bonū remoueamus a cōsideratione mentis, q̄ oīno constet nobis illud esse. Hoc enim cognosci pot̄ ex cōi omnium sententia tā doctorū q̄ idōtorū: & vterius etiā ex ipsis religionibus gentiū barbararū, quæ nullæ essent si Deus non est. Deinde cū dicit. (Hoc igitur paulisper.) ostendit quid hæc suppositione facta sequatur circa bonitatē rerum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat quod intendit: secūdo, probat quiddā quod supposuerat, ibi (Quod si nihil aliud) Dicit ergo primo, q̄ remoto per intellectū primo bono ponamus q̄ cætera sint bona, quia ex bonitate effectū deuenimus in cognitionē boni primi. Cōsiderem⁹ ergo qualiter possent esse bona, si nō processissent a primo bono. Hac aut suppositione facta videtur in eis aliud esse ipsa bonitas, & ipsum eorū esse. Si. n. ponatur vna & eadē substantia esse bona, alba, grauis, rotunda, sequetur q̄ aliud in illa re esset eius substantia, aliud rotunditas, aliud color, aliud bonitas. Intelligit. n. bonitas vnus cuiusq; rei virtus ipsius, per quā perficit operationē bonā. Nam virtus est quæ bonū facit habentē, & opus eius bonū reddit, vt per Philosophū patet i li. ethi. Quod aut ista sit aliud quā substantia rei, probat p̄ hoc q̄ singula præmissorū si essent idē quod rei substantia, sequeretur etiā q̄ oia illa essent eadē adiūicē. s. q̄ idē esset grauitas quod color, & quod bonū, & quod albū, & quod rotunditas, quia quæ vni & eidē sunt, sibi inuicē sunt eadem: hoc aut natura rerū non patitur, q̄ oia ista sint idē. Relinquitur igitur q̄ præmissa suppositione facta aliud esset in rebus ipsum esse, & aliud aliquid esse, puta, vel bonū: vel album, vel quicquid taliter dicitur: & sic prædicta positio facta res essent quidē bonæ, nō tamen ipsum eorum esse esset bonum. Sic ergo si aliquo modo essent non a primo bono, & tamen in se essent bona, sequeretur q̄ non idem esset in eis q̄ sint talia, &

alia, & q̄ sint bona, sed aliud esset in eis esse, & aliud bonū esse. Deinde cū dicit. (Quod si nihil aliud) probat quod supposuerat. s. q̄ prædicta (suppositione facta aliud esset in eis bonum esse, & aliud simpliciter esse, vel quicquid aliud esse: quia si nihil aliud esset in eis, nisi q̄ sunt bona, ita. s. q̄ neq; essent grauia, neq; colorata, neq; distincta aliqua spacij dimensione, si erant omnia corpora, nec esset in eis vlla qualitas, nisi hoc solum q̄ bona essent, tunc non videretur q̄ essent res creatæ, sed q̄ essent ipsum primum iterum principii: quia id quod est ipsa essentia bonitatis est primum rerum principium, & per cōsequens sequeretur q̄ non oporteret dicere pluraliter de omnibus eis q̄ videretur esse principium rerum, sed singulariter q̄ videretur esse primum rerum principium, tam quā res bonæ omnes essent simpliciter vnum, quia solū vnum est quod est huiusmodi, vt sit tantummodo bonū, & nihil aliud: hoc autem patet esse falsum. ergo & primum, q̄. s. res creatæ amoto primo bono, nihil aliud essent quā hoc quod est esse bonū. Deinde cum dicit. (Quæ qm̄ non sunt simplicia) ostendit quid sit iudicandum de bonitate rerum scdm̄ veritatem, & dicit, quia res creatæ non habent omnimodā simplicitatem, vt. s. nisi aliud sit in eis quā essentia bonitatis, nec etiam omnino esse possent in rerum natura, nisi voluisset ea esse Deus qui est id quod solū est, in quantum. s. est ipsa essentia bonitatis, sequitur q̄ quia esse rerum creatarū defluxit a voluntate illius qui est essentialiter bonum, ideo res creatæ bonæ esse dicuntur. Primum enim bonum. s. Deus in eo quod est, bonum est, quia est essentialiter ipsa bonitas: sed secundum bonum quod est creatum, est bonum secūdum quod fluxit a primo bono, quod est per essentia bonum. Cum igitur esse omnium rerum fluxerit a primo bono, consequens est q̄ ipsum esse rerum creatarum sit bonum, & quod vnaqueque res creata in quantum est, sit bona: sed sic solum res creatæ non essent bonæ in eo quod sunt, si esse earum non procederet a summo bono. Rediit ergo eius solutio ad hoc q̄ esse primi boni est secūdum propriam rationem bonum, quia natura & essentia primi boni nihil aliud ē quā bonitas: esse aut secundi boni est quidem bonum, nō secundum rationem propriæ essentia, quia essentia eius non est ipsa bonitas, sed vel humanitas, vel aliquid aliud huiusmodi: sed esse eius habet quod sit bonum ex habitudine ad primum bonū, quod est eius causa, ad quod quidem comparatur sicut ad primum principium, & ad vltimum finem per modū quo aliquid dicitur sanum, quo aliquid ordinatur ad finem sanitatis, vt dicitur medicinale fm̄ qd̄ est a principio effectus quo artis medicina. Est enim considerandum secūdum præmissa, quod in bonis creatis est duplex bonitas. Vna quidem secundum quod dicuntur bona per relationem ad primum bonum, & secundum hoc esse eorum, & quicquid in eis a primo bono est bonū. Alia vero bonitas consideratur in eis absolute, prout. s. vnumquodque dicitur bonum in quantum est perfectum in esse, & in operari: & hæc quidem perfectio non competit creatis bonis scdm̄ ipsum esse essentia eorum, sed secundum aliquid superadditū quod dicitur virtus eorum, vt supra dictum est, & secundum hoc ipsum esse nō est bonū, sed primū bonum habet omnimodam perfectionem in ipso suo esse, & ideo esse eius est secundum se & absolute bonum.

Quia in re soluta est quæstio. Idcirco enim licet i eo q̄ sunt, bona sunt: nō sūt tñ similia primo bono,

quoniam non quodquomodo sunt res, ipsum esse earū bonum est: sed quoniam nō potest esse ipsum esse rerum nisi a primo esse defluerit. i. a bono, idcirco ipsum esse bonum est, nec est simile ei a quo est. Illud enim quodquomodo sit bonū, est in eo quod est. Non enim aliud est præter quod bonum: hoc aut nisi ab illo esset bonum, fortasse esse non posset, sed bonum in eo quod est esse non posset, tunc enim participaret forsitan bono. Ipsum vero esse quod nō haberet a bono, bonum habere nō posset. Si igitur sublato ab his primo bono mente & cogitatione ista, licet essent bona, tamē in eo quod essent bona, esse nō possent: & quoniam actu non potuerunt existere, nisi ea quod vere bonum est produxisset, idcirco & esse eorum bonum est, & non est simile substantiali bono id quod ab eo defluxit: & nisi ab eo fluxisset, licet essent bona, tamen in eo quod sunt, bona esse non possent: quoniam & præter bonū, & nō ex bono essent, cū illud ipsum primū bonū, & ipsum esse sit, & ipsum bonū, & ipsum esse bonū: at nō alba in eo q̄ sunt alba, esse oportebit ea q̄ alba sunt, qm̄ ex volūtate Dei fluxerunt, vel essent alba minime. Aliud enim est esse, aliud album esse, hoc ideo quoniam qui ea vt essent effecit, bonus quidem est, minime vero albus. Voluntate igitur boni cōcitatū est vt essent bona in eo quod sunt: voluntate vero albi nō cōitata vt talis esset proprietatis, vt esset albū in eo q̄ est, neq; n. ex albi volūtate defluerit. Itaque quia voluit ea esse alba qui erat nō albus, sunt alba tantum: quia vero voluit ea esse bona qui erat bonus, sunt bona etiam in eo quod sunt. Secundum igitur hæc rationem cuncta oportet iusta esse, quoniam iustus est ipse qui ea esse voluit: nec hoc quidē. Nā bonū esse ad essentia, iustū vero esse ad actū respicit. In Deo aut idē est esse quod agere. Igitur idē est esse bonū qd̄ iustum, nobis vero non est idem esse quod agere, non enim simplices sumus. Non igitur nobis idem est bonos esse quod iustos, sed idem nobis est esse omnibus in eo quod sumus. bona igitur omnia sunt, non autem iusta. Amplius, Bonum quidem generale est, iustum vero speciale, nec species descendit in omnia, idcirco alia quidem iusta, alia aliud, omnia igitur bona finis. Postquam determinauit veritatē præmissæ quæstionis, hic soluit objectionem, ex qua concluderetur quod bona creata sunt bona in eo quod sunt similia primo bono. Et circa hoc duo facit. Primo soluit objectionē. Secundo, colligit quæ dicta sunt, ibi. (Si igitur sublato & c.) Dicit ergo primo quod ex præmissis patet hanc quæstionem esse solutā, ideo enim non sunt similia primo bono, per hoc quod sunt bona, in eo quod sunt, quia ipsum esse rerum creatarum non est bonū absolute quocūq; modo se habeat, sed solū fm̄ habitudinē ad primū bonum. Sed quia ipsum esse rerum creatarum non potest esse nisi deriuentur a primo bono, idcirco ipsum eorum esse bonum est: nec est tamen simile in bonitate primo bono, quia illud absolute est bonum quomodocūq; se habeat, quia nihil est in eo aliud nisi ipsa essentia bonitatis: & hoc ideo est, quia non est in eo perfectio per additionem, sed in suo simplici esse habet omnimodam perfectionem, vt dictum est. Sed bonum creatum forsitan posset esse bonum etiam in se considerandum, etiā si de per impossibile q̄ nō pcederet a primo bono. s. bonitate q̄ sibi cōpeteret absolute: (sed sic nō eēt bonū i eo qd̄ est, quia tūc eēt bonū p participationē bonitatis superadditæ, sed ipsum esse eius nō esset bonū, si a bono non deriuaretur, ex cuius habitudine ipsum esse

esse rerum creaturarum est bonum. Deinde cum dicit. (Si igitur sublato) Colligit in unum quae dicta sunt, & dicit, quod si a rebus per intellectum remoueat primum bonum, omnia alia licet detur quae essent bona, non tamen possunt esse bona in eo quod sunt: sed quia non poterunt esse in actu, nisi in quantum sunt producta a primo bono quod est vere bonum, ideo etiam esse eorum est bonum, & tamen esse fluens a primo bono non est simile primo quod est substantialiter bonum, a quo nisi fluxissent, licet essent bona, non tamen essent bona in eo quod sunt, in quantum. s. non essent ex primo bono, cum tamen ipsum bonum primum sit, & ipsum esse, quia eius esse est substantia sua: & ipsum bonum, quia est ipsa essentia bonitatis: & ipsum esse bonum, quia in eo non differt esse, & quod est. Deinde cum dicit. (At non alba) Mouet duas obiectiones contra praedicta, quarum secundam ponit, ibi (Secundum igitur hanc rationem) Circa primum ponit talem obiectionem. Dicitur est quod omnia in eo quod sunt, bona sunt, quia ex voluntate primi boni processit ut essent bona. Numquid ergo omnia alba in eo quod sunt, alba sunt, quia ex voluntate Dei processit ut alba essent? Sed ipse respondet quod minime hoc oportet, quia his quae sunt alba, aliud est esse simpliciter, quod competit eis secundum principia essentialia, & aliud est ex quo sunt alba, & huiusmodi differentiae inter album & bonum ratio est: quia Deus qui fecit creata bona & alba, est quidem bonus, non est autem albus. Sic igitur ad voluntatem primi boni consecutum est, ut creata essent bona in quantum voluit ea esse bona: & quod essent bona in eo quod sunt in quantum sunt a bono producta, quia esse rerum creaturarum ex hoc ipso quod est a bono, habet rationem boni, ut dictum est, sed voluntate Dei non est consecuta talis proprietates, ut id quod est creatum in eo quod est sit album, propter hoc quod non defluxit ex voluntate albi: sicut bona fluxerunt ex voluntate boni, ut posset dici quod esse eorum est album in quantum sunt a primo albo. Sic igitur manifestum est, quod quia Deus qui non est albus, voluit aliqua esse alba; potest quidem hoc solum dici de eis quod sunt alba, non autem eo quod sunt: sed quia Deus qui est bonus, voluit omnia esse bona, ideo sunt bona in eo quod sunt in quantum. s. esse eorum habet rationem boni propter hoc quod est a bono. Deinde cum dicit. (Secundum igitur hanc rationem.) Ponit secundam obiectionem. Posset enim aliquis dicere, Omnia sunt bona in eo quod sunt, quia ille qui est bonus voluit ea esse bona: pari ratione omnia oportet esse iusta, quia ille qui est iustus, voluit ea esse. Sed ipse respondet quod hoc non sequitur duplici ratione. Primo quidem, quia hoc quod est bonum, significat naturam quandam, siue essentiam. Dicitur enim quod Deus est ipsa essentia bonitatis, & vnaquaeque res secundum perfectionem propriae naturae dicitur bona, sed iustus dicitur per respectum ad actum, sicut & qualibet virtus. In Deo autem idem esse quod agere, unde in ipso idem est bonum esse quod iustum esse, sed nobis non est idem esse quod agere, quia deficiamus a simplicitate Dei: unde nobis non est idem esse bonos & iustos, sed esse conuenit nobis omnibus in quantum sumus, & ideo etiam bonitas omnibus nobis conuenit, sed actus quem recipit iustitia non conuenit omnibus, nec in his quibus conuenit est idem quod esse ipsorum: unde relinquatur quod non omnia sunt iusta in eo quod sunt. Secundam rationem ponit, ibi (Amplius bonum.) Bonum. n. est quoddam generale, cuius quaedam species est iustitia, sicut &

caeterae virtutes. In Deo autem inuenitur omnis ratio bonitatis, & ideo non solum est bonus, sed iustus. Non autem omnes species bonitatis inueniuntur in omnibus, sed diuersae in diuersis: & ideo non oportet quod species quae est iustitia, deriuetur ad omnia entia, sicut deriuatur bonitas. Unde entium quaedam sunt iusta, quaedam vero habent aliam speciem bonitatis, & tamen omnia sunt bona in quantum deriuantur a primo bono, & in hoc terminatur expositio huius libri Benedictus Deus per omnia, Amen.

Explicit opusculum sexagesimum nonum, uidelicet expositio primi libri de hebdomadibus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM SEPTVAGESIMVM
PRAECLARE QVAESTIONES,
SVPER LIBRVM DE TRINITATE.

In initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, Sapient. 6. Naturalis mentis humanae intuitus pondere corruptibilis corporis aggravatus in prima veritatis luce, ex qua omnia sunt facile cognoscibilia, desigi non potest, unde oportet quod secundum naturalis cognitionis progressum ratio a posterioribus in priora deueniat, & a creaturis in Deum. Roman. 1. Inuisibilia ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. & Sapientiae 13. A magnitudine speciei creaturae cognoscibiliter poterit creator horum videri. & hoc est quod dicitur Iob. 36. Omnes homines videt eum, vnusquisque intuetur procul. Creatura enim per quas naturaliter cognoscitur Deus, in infinitum ab ipso distat. Sed quia in his quae procul videntur, facile visus decipitur, ideo ex creaturis in Deum cognoscendum tendentes, in errores multiplices inciderunt: unde Sap. 14. dicitur, quod creaturae factae sunt muscipulae pedibus insipientium. & in psal. 63. Defecerunt scrutantes: & ideo Deus humano generi aliam tutam viam cognitionis prouidit, suam notitiam per fidem mentibus hominum infundens: unde dicitur 1. Corint. 2. Quae Dei sunt nemo nouit nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum, & hic est spiritus quo efficitur credentes 2. Cor. 4. Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est. ps. 115. Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur. Sicut ergo naturalis cognitionis principium est creaturae notitia a sensu accepta, ita cognitionis desuper data principium est primae veritatis notitia per fidem infusa, & hinc est quod diuerso ordine hinc inde procedit. Philosophi enim qui naturalis cognitionis ordinem sequuntur, praedeterminant scientiam de creaturis scientiae diuinae, si naturalem metaphysicam: sed apud theologos proceditur econuerso, ut creatoris consideratio considerationem praueinat creaturae. Hunc ergo ordinem secutus Boet. ea quae sunt fidei tractare intendens, in ipsa summa rerum origine principium suae considerationis instituit. s. de Trinitate vnus simplicis Dei. unde ei coepit verba praemissa (Ab initio &c.) In quibus verbis citata praesens opusculum, quod ad Symacum patritium verbis coeposuit, tria possunt notari. s. materia, modus, & finis. Materia quidem huius operis est in vna diuina essentia trinitas personarum, quae consurgit ex prima natiuitate,

uitate, qua diuina sapientia a patre aeternaliter generatur. Prouer. 8. Nondum erant abyssi, & ego iam coepi, eram. & psalm. 2. Ego hodie genui te. Quae quidem natiuitas initium est omnis natiuitatis alterius, cum ipsa sola sit natura perfecte capiens generantis: omnes autem aliae imperfectae sunt, secundum quas genitum, aut partem substantiae generantis accipit, aut solam similitudinem: unde oportet quod a praedicta natiuitate omnis alia natiuitas per quandam imitationem deriuetur. & Phil. 3. Ex quo omnis paternitas in caelo & in terra nominatur, & propter hoc dicitur filius primogenitus omnis creaturae. Col. 1. Ut natiuitatis origo & imitatio designetur, non eadem generationis ratio: & ideo conuenienter dicitur. Ab initio &c. Prou. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, nec solum creaturarum est initium praedicta natiuitas, sed etiam Spiritus sancti, qui a generante genitoque procedit. Pro hoc autem quod non dicitur initium natiuitatis inuestigabo, sed ab initio designatur, quod in huiusmodi natiuitatis initio eius persequatio non finitur, sed quod ab hac incipiens ad alia procedit, eius namque doctrina in tres partes diuiditur. Prima namque de trinitate personarum, ex quarum processione omnis alia natiuitas & processio deriuatur, continetur in hoc libro quem praemissus habemus, quantum ad id quod de trinitate & vnitate sciendum est. In alio vero li. quem ad Ioanem. diaconum ecclesiae. Ro. scribit de modo praedicandi quod videtur in personarum distinctione & essentiae vnitate, qui sic incipit. Quero an pater. Secunda vero pars est de processione bonarum creaturarum a Deo bono, in libro qui ad eundem Io. scribitur de hebdomadibus, qui sic incipit. Postulas a me. Tertia vero pars est de separatione creaturarum per Christum. Quae quidem in duo diuiditur. Primo namque proponitur fides quam docuit Christus, qua iustificamur in libro. q. intitulat de fide christiana, quia sic incipit. christiana fide. Secundo explanat, quid de Christo sentiendum sit. s. quomodo duae naturae in vna persona conueniant, & hoc in libro de duabus naturis, & vna persona Christi, ad eundem Io. scripto, qui sic incipit. Anxie te quidem. Modus autem tractandi de trinitate duplex est, ut dicit. Aug. 1. de trin. s. per auctoritates, & per rationes, quorum vtrumque Aug. complexus est, ut ipsemet dicit. Quidam enim sanctorum patrum, ut Ambr. & Hilari. alterum tantum prosecuti sunt, scilicet per auctoritates. Boetius vero eligit prosequi secundum alium modum. s. secundum rationes, praesupponens hoc quod ab alijs fuerat per auctoritates prosecutum. Et ideo modus huius operis designatur in hoc quod dicit. Inuestigabo. in quo rationis inquisitio designatur. Ecclesi. 39. Sapientiam. s. trinitatis notitiam antiquorum. s. quam antiqui sola auctoritate asseruerunt, exquiret sapiens. i. ratione inuestigabit. Unde in proemio praemittit. (Inuestigata diuinitate.) Finis vero huius operis est, ut occulta manifestetur, quantum in via possibile est. Ecclesi. 24. Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt, & ideo dicit. (Ponam in lucem scientiam illius.) Iob. 28. Profunda fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem. **Textus.**
Inuestigatam diuinitate quaestione quantum notitiae mentis igniculum illustrare lux diuina dignata est formatam rationibus literisque mandatam offerendam vobis comunicandamque curavi, tam uestri cupidus iudicij, quam nostri studiosus inuenti. Qua in re quod mihi sit animi. quoties silo excogitata comendo, tum

ex ipsa difficultate materiae, tum ex eo quod vobis, id est, vobis tantum colloquor intelligi potest. Neque enim famae iactatione & inanibus vulgi clamoribus excitamur, sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materiae similem sperare sententiam. Quocumque igitur a vobis deieci oculos partim ignaua legnities, partim callidus liquor occurrit, ut contumeliam videar diuinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum monstris non agnoscenda hic potius quam conculcanda proiecerim. Idcirco styli breuitate contraho, & ex intimis sumpta philosophiae disciplinis nouorum verborum significationibus velo, ut hic mihi tantum vobisque, si quando ad ea conuerteritis oculos colloquantur: caeteros vero ita submouimus, ut qui capere intellectu nequiverit, ad ea etiam legenda videantur indigni. Sane tantum a nobis oportet quari, quantum humanae rationis intuitus ad deitatis valet cella conscendere. Nam caeteris quoque artibus idem finis est constitutus, quousque potest via rationis accedere. Neque enim medicina agris semper affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quae fieri oportebat omiserit, idemque in caeteris. At quantum haec difficilior quaestio est, tantum facilius debet esse ad veniam. Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Aug. scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint. Nunc de proposita quaestione hinc sumamus initium. Huic ergo operi proemium praemittit, in quo tria facit. Primo breuiter causas operis praelibat, in quo reddit auditorem docilem. Secundo excusationem subiungit, in quo reddit auditorem beniuolum, ibi. (Idcirco styli.) Tertio ostendit sui operis originem, & quasi doctrinam esse sancti. Aug. in quo reddit auditorem attentum ibi. (Vobis tamen id inspiciendum.) Proponit autem quatuor causas operis, in prima parte. Primo materialem, cum dicit. (Inuestigatam diuinitate quaestione.) s. de trinitate personarum vnus Dei in duo & difficultatem materiae insinuat, quae diuina inuestigatione indiguit: & studij diligentiam, quae ipse eam diuinitate inuestigauit, ut intelligatur inuestigatam a nobis, quamuis etiam intelligi possit inuestigatam a pluribus, quia a principio nascentis Ecclesiae haec quaestio ingenia fidelium maxime fatigauit. Secundo tangit causam efficientem & proximam, siue secundariam, cum dicit. (Quantum mentis nostrae igniculum.) Et primam siue principalem ibi. (Illustrare lux diuina dignata est) Proxima quidem causa huius inuestigationis fuit intellectus auctoris, qui recte igniculus dicitur. Ignis enim ut dicit Dionys. 15. caele. hierar. maxime competit ad significandas diuinas proprietates, tum ratione subtilitatis, tum ratione luminis, tum ratione virtutis actiue propter calorem, tum ratione situs & motus. Quae quidem maxime Deo conueniunt, in quo est summa simplicitas, & immaterialitas, perfecta charitas, omnipotens virtus, & altissima sublimitas. Angelis autem competit mediocriter, sed humanis mentibus infirmo modo, quarum propter corpus coniunctum puritas inquinat, & lux obscurat, & virtus debilitat, & motus in summo retardat: unde humanae mentis efficacia recte igniculo comparatur. Unde nec ad huiusmodi quaestionis veritatem inquirendam sufficit, nisi diuina luce illustretur, & sic diuina lux est causa principalis, mens autem humana causa secundaria. Tertio tangit causam formalem, cum dicit. (Formatam rationibus) & tangit modum agendi, quantum ad tria. Primo, quantum ad hoc quod argumentum
Opus. S. Tho. Aquin. P 3 rando

tando procedit. & ideo dicit [formatam rationibus.] **Q**uestio namque quandiu probabilibus rationibus sub dubio agitur, quasi informis est nodum ad veritatis certitudinem pertingens, & ideo formata dicitur, quando ad eam ratio additur, per quam certitudo de veritate habetur: & in hoc prouidit intelligentia, quia quod credimus, debemus authoritati, quod intelligimus rationi, vt Aug. dicit. Secundo, in hoc qd non solum verbis differuit, sed etiam scripto mandauit, vt dicit. [Literisque madata.] In quo prouidit memoria. Tertio, in hoc qd non ad presentem per modum doctrinae, sed ad absentem per modum epistolae conscripsit. Sic enim & Aristot. diuersimode libros suos composuit, quosdam quidem ad praesentes, qui ab ipso audiebant, & hi libri dicuntur auditi, sicut dicitur liber de naturali auditu: quosdam autem ad absentes scribens, sicut libros de anima conscriptos esse significatur in 4. ethi. ubi nominantur exteriores locutiones, vt commentator. Graecus ibidem dicit. Vnde sequitur. [Offereda vobis quasi maiori ad iudicandū, communicandaque curauit, quasi socio ad profectū.] & in hoc iudicium requirit. Vnde sequitur, [Tam vestri cupidus iudicij, quam mei studiosus inuenti.] Ex hoc enim qd fuit studiosus ad inueniendam praedictam quaestionem rationibus formauit: ex hoc vero qd fuit cupidus iudicij Symachi, ei formatam obtulit. Quarto tangit causam finalem, cum dicit. [Qua in re quid mihi sit animi]. i. quem finem intendam ex supradicta re. [Quotiens excogitata animo de praedictis vel quibuscuq; alij stylo commendo, intelligi potest ex duobus, tum ex difficultate materiae, tum ex eo quod colloquor non multitudini, sed viris sapientibus, id est vobis tantummodo.] Non enim hunc librum scripsit, vt recitaret multitudini, quod quandoq; fit propter vulgi fauorem, sed tantum vni sapienti. vnde sequitur. [Neque enim excitamur, sed scribendum, famae iactatione]. i. commedatione, & clamoribus vulgi, sicut poetae recitantes carmina in theatris inanibus, quia tales clamores frequenter sine ratione sunt. Et sic remouet finem inconuenientem, & subiungit sine debitum, insinuans quidem finem principalem qui est interior, scilicet perceptio diuinae veritatis, & explicans finem secundarium, scilicet iudicium sapientis. vnde dicit, [Sed si quis est fructus interior] quasi dicat principaliter incitat me fructus interior, sed si aliquis est exterior, hic non potest aliam expectare vel sperare sententiam, nisi materiae similem, id est, conuenientem, quasi dicat. Non aliud necessarium requiro pro fructu exteriori, nisi quod deceat tantam materiam, de qua iudicium concedi non debet neque ignauiter pigris, neq; callide inuidis, sed solum beneuolo sapienti. vnde sequitur. [Quocumque igitur a vobis deieci oculos]. i. ad quoscumque respexi non ad vos tantum. [Considerationi meae occurrit partim] id est, in aliquibus signa uana, stulta segnities, id est, pigritia: partim liuor, id est, inuidia callidus, id est, astutus ad nocendum in tantum, vt contumeliam videatur irrogare diuinis tractatibus, qui haec, si diuina proiecerit, id est, inordinate exposuerit talibus monstris hominum. Monstra dicuntur homines qui in corpore humano congerunt bestiale, per peccatum similes effecti bestiis in affectu, non agnoscenda potius quam conculcanda, quia non inuenerunt agnoscere, quam vituperare quemque dicuntur propter inuidiam. vnde Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas. [Ne

Ergo si aliter facere videat, quod proiecerim & idcirco stylus.] Haec est secunda pars proemij, in qua subiungit excusationem. Et primo excusat operis difficultatem. Secundo, operis imperfectionem. (Sane tantum a nobis & c.) Tangit autem triplicem difficultatem, quam sponte huic operi adhibet. Prima est ex breuitate scripturae. vnde dicit. Idcirco stilum breuitate contraho, secundum illud Horatij. Dum breuis esse laboro, obscurus fio. Secunda, ex subtilibus rationibus quas inducit. vnde dicit. [Ex itimis disciplinis philosophiae sumpta] quae sunt disciplinae a sensibus abstractae, quarum principijs & conclusionibus vtitur, & metaphysicae & logicae. Tertia, ex nouitate verborum. vnde dicit. [Velo significationibus nouorum verborum.] Quae quidem noua dicuntur vel quantum ad materiam, quia alij tractatores huius quaestionis non sunt vsi talibus verbis: vel quantum ad illos qui legunt, qui talibus verbis non sunt assueti. Tres autem has difficultates quartam addit, quam supra tetigi, quae est materiae difficultas, vt in his quae in hoc libro scribuntur, tantum sapientibus colloquatur, qui haec intelligere poterunt, sicut est author ipse, & ille ad quem liber scribitur. Alij vero qui capere intellectu non possunt, a lectione excludantur. Non enim libenter leguntur quae non intelliguntur. Et quia ratio ex praecedentibus connectitur, praemisit. [Idcirco] quae est nota conclusionis. Litera plana est. (Sane tantum a nobis.) Hic excusat operis defectum, quia, si non debet requiri ab eo in hoc opere plus certitudinis quam quantum ratio humana valet ad alta deitatis conscendere, quod probat per locum a minori in alijs artibus, in quibus iste terminus vnicuique artificio constituitur vt tantum faciat, quantum humana ratio finit. Non enim semper medicus curat, sed si non omittit de his quae facere debet, sine culpa erit, & similiter est in alijs artibus: unde & in hoc opere ubi est materia difficilis sensum humanam naturam excedens, magis debet authori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quaestione deducat. Deinde cum dicit. [Votis tamē.] Dicit cuius auctoritatem instruendo sequatur. Aug. Non vt ea tantum dicat quae in lib. Aug. inueniuntur, sed quia ea quae Aug. de trinitate dixit, scilicet in absolutis diuinae personae conueniunt, & in relatiuis distinguuntur, accipit quasi semina & principia, quibus vtitur ad quaestiois difficultatem enodandam, & sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus Augusti: in ipso prouenientes: qui autem sint conuenientes & vberes ei ad quem scribit, inspiciendum committit ad propositam quaestionem accedens. **H**ic incidit duplex praestio. Prima, de diuinorum cognitione; Secunda, de eorum manifestatione. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo, Vtrum mens humana ad cognitionem veritatis noua illustratione diuinae lucis indigeat. Secundo, Vtrum possit ad Deum notitiam peruenire. Tertio, Vtrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur. Quarto, Vtrum ad diuinam Trinitatis cognitionem mens humana peruenire per naturalem rationem sufficiat. **A**d primum sic proceditur. Videtur quod mens humana in cognitione veritatis cuiuslibet indigeat noua illustratione diuinae lucis. 2. Corin. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliqua ad nos quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: sed perceptio cuiuslibet veritatis non potest esse sine cogitatione. ergo humana mens non potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de nouo illustra-

tur a Deo. Item, facilius est aliquam veritatem ab alio adiscere, quam per seipsum inspiciere. Vnde qui per seipsum sciunt preferuntur alijs, qui ab alijs adiscere possunt in 1. Eth. Sed non potest homo ab alio adiscere, nisi mens eius interius doceatur a Deo, ut dicit Aug. in li. de magistro. & Greg. in home. Penth. ergo nec per seipsum potest aliquis veritatem inspiciere, nisi de nouo lumine mens eius illustretur a Deo. Item, sicut se habet oculus corporalis ad corporalia intuentia, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, vt patet in 3. de aia. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur a sole materia li. ergo nec intellectus potest veritatem inspiciere, nisi lumine solis inuisibilis qui est Deus, illustretur. Item, illi actus in nobis esse dicuntur, ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus: sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt. ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam. ergo oportet ad hoc quod eam cognoscamus ab exteriori nos iuuari, & sic idem quod prius. Item, magis dependet operatio mentis humanae a luce diuina, quam operatio creaturae sensibilis, vel inferioris a luce corporis caelestis: sed corpora inferiora quamuis habeant formas quae sunt principia naturalium operationum, non tamen possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superueniente iuuarentur, vnde Dio. 4. c. de di. no. dicit, quod lumen solis ad generationem corporum visibilium cofert, & ad vitam ipsa mouet & nutrit & auget. ergo nec menti humanae sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superueniat scilicet diuinum. Item, in omnibus causis ordinatis per se & non secundum accidens, effectus non procedit a secunda causa, nisi per operationem primae causae, vt habetur in prima propositione de causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali & non accidentali. ergo operatio mentis humanae quae est eius effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest prouenire ex ea nisi operante prima luce increata: eius autem opinio non videtur esse aliud nisi illustratio. ergo & c. Item, sicut se habet voluntas ad bene volendum, ita intellectus ad recte intelligendum: sed voluntas non potest bene velle, nisi diuina gratia adiuetur vt dicit Aug. ergo nec intellectus potest veritatem intelligere, nisi diuina luce illustretur. Item, id ad quod vires nostrae non sufficiunt reprehensibiliter nostris viribus ascribimus: sed reprehensibile est quod aliquis scientiam veritatis suo ascribat ingenio, quinimmo iubemur illam Deo ascribere, secundum illud Ecclesiastici vlti. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam. ergo ad cognoscendum veritatem, vires nostrae non sufficiunt, & sic idem quod prius. Sed contra, mens humana illustrata est diuino lumine naturali, secundum illud, psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Si igitur hoc lumen quod creatum est non sufficit ad veritatem cognoscendam, sed requirit nouam illustrationem, pari ratione lumen super additum non sufficit, sed indiget alio lumine, & sic in infinitum, quod nunquam compleri potest, & sic impossibile est cognoscere aliquam veritatem. ergo oportet stare in primo lumine, vt. i. mens lumine naturali sine aliquo lumine superaddito possit veritatem videre. Item, sicut visibile in actu sufficiens est ad hoc vt moueat visum, ita

intelligibile sufficiens est vt moueat intellectum si sit proportionatum: sed mens nostra habet in vnde possit facere intelligibilem in actu. i. intellectum agentem, & tale intelligibile est ei proportionatum. ergo non indiget aliqua noua illustratione, ad hoc qd veritate cognoscat. Item, sicut se habet lux corporalis ad visionem corporalem, ita se habet intellectus ad intelligibilem visionem. Sed qualibet lux corporalis quantum cumque sit parua, facit aliquid videri corporaliter ad minus seipsam. ergo & lux intelligibilis quae est menti connaturalis sufficit ad veritatem aliquam cognoscendam. Item, omnia opera artificialia ex cognitione aliquius veritatis dependet, cum eorum principium sit scientia. Sed quaedam sunt opera artificialia, in quae potest liberum arbitrium per seipsum secundum Aug. vt aedificare domos & huiusmodi. ergo ad aliquam veritatem cognoscendam sufficit homo sine noua illustratione diuina. Respōdeo. Dicendum, qd haec est differentia inter virtutes actiuas & passiuas, qd passiuae non possunt exire in actum propriae operationis, nisi moueantur a suis actiuis, sicut sensus non sentit nisi moueat a sensibili, sed virtutes actiuae possunt operari sine hoc qd ab aliquo moueantur, sicut patet in viribus aia vegetabilis: sed in genere intellectus inuenitur duplex potentia actiua. i. intellectus agens, & passiuus. i. intellectus possibilis. Quidam igitur posuerunt, qd solus intellectus possibilis est potentia aia, intellectus vero agens erat quaedam substantia separata & haec est opinio Auic. fm qua opinionem sequitur qd aia humana non possit in actu propriae operationis, qd est cognitio veritatis exire, nisi lumine exteriori illustretur, illius. i. substantiae separatae, quam dicunt intellectum agentem. Sed quia verba Philosophi in 3. de anima, magis videtur sonare, quod intellectus agens sit potentia anima, & huic etiam authoritas scripturae consonat, quae lumine intellectuali nos insignitos esse profitetur, cui Philosophus comparat intellectum agentem, ideo in anima ponitur respectu operationis intelligibilis, quae est cognitio veritatis & potentia actiua & passiuus. Vnde sicut aliqua potentia actiua naturalis suis passiuis coniuncta, sufficiunt ad operationes naturales, ita etiam anima hominis habens in se potentiam actiuam & passiuam, sufficit ad perfectionem veritatis. Cum autem quaelibet virtus creata sit finita, erit eius efficacia ad determinatos effectus limitata. Vnde in aliquos effectus non potest, nisi noua virtus addatur. Sic igitur sunt quaedam intelligibiles veritates, ad quas se extendit efficacia intellectus agentis, sicut principia quae naturaliter homo cognoscit, & ea quae ab his deducuntur, & ad haec cognoscenda non requiritur noua lux intelligibilis, sed sufficit lumen naturaliter inditum. Quaedam vero sunt ad quae principia praedicta non se extendunt, sicut sunt ea quae sunt fidei, & rationis facultate excedentia, vt futura contingentia, & alia huiusmodi, & haec cognoscere mens humana non potest, nisi diuinitus nouo lumine illustretur, superaddito lumini naturali. Quamuis autem non requiratur noui luminis additio ad cognitionem eorum ad quae naturalis ratio se extendit, requiritur tamen diuina operatio: praeter operationem enim qua Deus naturas rerum instituit, singulis formas & virtutes proprias tribuens, quibus possent suas operationes exercere, operatur etiam in rebus opera prouidentiae, omnium rerum virtutes ad actus proprios dirigendo & mouedo. Ita enim vniuersa creatura diuinae gubernationi subiicitur, sicut instrumenta subdunt gubernatio

ni artificis, & qualitates naturales virtuti animæ nutritivæ, ut dicitur 2. de anima. Vnde sicut ex calore naturali sequitur opus digestivæ secundum regulam quæ imponit calori ipsa vis digestiva, & omnes virtutes inferiores corporum operantur, secundum quod diriguntur & moventur ex virtutibus corporum celestium, ita omnes virtutes actiivæ creatæ operantur secundum quod diriguntur & moventur a creatore. Sic igitur in omni cognitione veritatis indiget mens humana divina operatione, sed in naturaliter cognitis non indiget nova luce, sed solo motu, & directione eius. In alijs autem etiam nova illustratione. Et quia Boetius de talibus loquitur, ideo dicit quantum divina lux & c. Ad primum ergo dicendum, quod quis nihil minus sufficientes cogitare ex nobis sine operatione Dei, non tamen oportet quod in qualibet nostra operatione novum lumen nobis infundatur. Ad secundum dicendum, quod secundum hoc Deus nos interior docet in naturali cognitione, quod naturale lumen in nobis causat, & illud dirigit in veritatem: in alijs vero etiam lumen novum infundendo. Ad tertium dicendum, quod oculus corporalis ex illustratione solis corporalis non consequitur lumen aliquod sibi naturale, per quod possit facere visibilia in actu: sicut consequitur mens ex illustratione solis increati, & ideo oculus indiget semper exteriori lumine, & non mens. Ad quartum dicendum, quod lumen intellectuale ubi est purum sicut in angelis, sine difficultate omnia cognita naturaliter demonstrat, ita quod in eis est omnia naturalia cognoscere: in nobis autem lumen huiusmodi est obumbratum per conjunctionem ad corpus & ad vires corporeas, & ex hoc impeditur, ut non possit libere veritatem etiam naturaliter cognoscibilem inspicere, sicut illud Sapient. 9. Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitationem. Et ex hoc est, quod non est in nobis omnino veritatem cognoscere. s. propter impedimenta. Sed unusquisque hoc magis vel minus habet in potestate, secundum quod lumen intellectuale est in ipso purius. Ad quintum dicendum, quod corpora inferiora quamvis indigeant ad hoc quod operentur corporibus superioribus, ut ab eis moveantur, non tamen indigent ad proprias operationes perficiendas, quod novas formas ab eis recipiant. Et similiter non oportet quod mens humana quæ moveatur a Deo ad cognoscendum naturaliter cognita, nova luce perfundatur. Ad sextum dicendum, quod sicut dicit Aug. 8. super Gene. ad literam, Sicut aer illuminatur a lumine presente, quod si fuerit absens continuo tenebratur, ita mens illustratur a Deo, & ita est lumen naturale semper Deus in anima causat, non aliud & aliud, sed idem: non enim est causa fieri eius solum, sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continue Deus operatur in mente, quod in ipsa lumen naturale causat & ipsum dirigit, & sic mens non sine operatione causæ primæ in sua operationem procedit. Ad septimum dicendum, quod voluntas numquam potest bene velle sine divino instinctu: potest autem bene velle sine gratiæ infusione, sed non meritorie. Et similiter intellectus non potest sine divino motu veritatem quamcumque cognoscere, potest autem sine novi luminis infusione, quamvis non ea quæ naturalem cognitionem excedunt. Ad octavum dicendum, quod hoc ipso quod Deus in nobis lumen naturale conferendo causat, & ipsum dirigit ad videndum, manifestum est, quod perceptio veritatis sibi præcipue debet ascribi, sicut operatio artis,

magis ascribitur artificio quam arti. Ad secundum sic proceditur, videtur quod Deus nullo modo possit cognosci a nobis. Illud enim quod in summo gradu nostre cognitionis nobis incognitum remanet, nullo modo est a nobis cognoscibile: sed in perfectissimo gradu nostre cognitionis. Deo non coniungimur, nisi quasi ignoto, ut dicit Dionysius, 1. ca. Mysticæ theologiæ. ergo Deus nullo modo, est a nobis cognoscibilis. Item, omne quod cognoscitur per aliquam formam cognoscitur: sed sicut dicit Aug. Deus omnem formam nostri intellectus subter fugit, ergo nullo modo est a nobis cognoscibilis. Item, cognoscens & cognoscibilis, oportet esse aliquam proportionem, sicut & potentiæ cuiuslibet ad suum obiectum, sed inter intellectum nostrum & Deum nulla potest esse proportio, sicut nec inter infinitum & finitum, ergo intellectus nullo modo potest Deum cognoscere. Item, cum potentia & actus reducuntur in idem genus, ut pote quæ dividunt omnia genera entis, nulla potentia potest in actum, qui est extra genus suum, sicut sensus non potest cognoscere substantiam intelligibilem: sed Deus est extra omne genus, ergo non poterit aliquo intellectu cognosci, qui sit in genere aliquo, sed noster intellectus est homini, ergo & c. Item, remoto primo, necesse est omnia consequentia removere: sed primum intelligibile est quidditas rei, unde quod quid est, dicitur esse proprium obiectum intellectus in 3. de anima, & quid est, est medium demonstrandi an est, & omnes alias rei conditiones: sed de Deo non possumus scire quid est, ut dicit Damascenus, ergo nihil possumus de Deo cognoscere. Sed contra. Rom. 1. Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & divinitas. Item, Hier. 9. In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nasce me. Sed hoc esset inanis gloria, nisi eum cognoscere possemus, ergo Deum cognoscere possumus. Item, nihil diligitur, nisi cognitum, ut patet per Aug. in 2. de Trinitate. Sed Deum diligere iubemur, ergo eum cognoscere possumus, cum non præcipiatur impossibile. Respondeo. Dicendum, quod dupliciter aliqua res cognoscitur. Vno modo per formam propriam, sicut oculus videt lapidem per speciem lapidis. Alio modo, per formam alterius similem sibi, sicut cognoscitur causa per similitudinem effectus, ut homo per formam suæ imaginis. Per formam autem suam aliquid dupliciter cognoscitur. Vno modo, per formam quæ est ipsa res: sicut Deus cognoscit semper essentiam suam, & angelus seipsum. Alio modo, per formam quæ est aliud ab ipso siue abstracta sit ab ipso, quando scilicet forma est immaterialior quam sit ipsa res, sicut forma lapidis abstrahitur a lapide, siue sit impressa intelligenti ab eo, ut pote quando res est simplicior, quam similitudo per quam cognoscitur, sicut Avicenna dicit, quod intelligentias cognoscimus per impressionem earum in nobis. Quia igitur intellectus noster secundum statum suum habet determinatam habitudinem ad formas, quæ a sensu abstrahuntur, cum comparatur ad phantasmata ut visus ad colores, ut dicitur in tertio de anima, non potest ipsum Deum cognoscere in hoc statu, per formam quæ est essentia sua, sed sic cognoscitur in patria a beatis. Similitudo etiam quamcumque impressa ab ipso in intellectu humano, non sufficit ad hoc ut faciat eius essentiam cognosci, cum in infinitum excedat quamlibet formam creatam, ratione cuius, intellectui non potest esse Deus per formas creatas perius

perius, ut Augustinus dicit. Nec etiam in statu viæ humanus cognoscitur Deus a nobis per species pure intelligibiles, quæ sint aliqua similitudo ipsius propter conaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata, ut dictum est. Vnde relinquatur, quod solum per formam effectus cognoscatur. Effectus autem est duplex, quidam qui adæquatur virtuti suæ causæ, & per talem effectum cognoscitur plene virtus causæ, & per consequens quidditas eius: alius effectus est, qui deficit a prædicta æqualitate, & per talem effectum non potest comprehendere virtus agentis, & per consequens nec essentia eius: sed cognoscitur de causa tantum quod est. Et sic se habet cognitio effectus, ut principium ad cognoscendum de causa an est, sicut se habet quidditas ipsius causæ cum per formam suam cognoscitur. Hoc autem modo se habet omnis effectus ad Deum: & ideo non possumus in statu viæ pertingere ad cognoscendum de ipso, nisi quia est. Et tamen cognoscuntur quia est, unus alio perfectius cognoscit, quia causa tanto ex effectum perfectius cognoscitur, quanto ex effectum magis apprehenditur habitu ad causam ad effectum, quæ quidem habitu in effectum non pertingente ad æqualitatem suæ causæ, attenditur secundum tria, scilicet secundum progressum effectus a causa, & secundum hoc quod effectus consequitur de similitudine causæ suæ, & sicut hoc quod deficit ab eius perfectæ consecutione, & sic tripliciter mens humana proficit in cognitione Dei, quamvis ad cognoscendum quid est, non pertingat, sed an est solum. Et primo secundum quod perfectius cognoscitur eius i productio, res, efficacia. Secundo prout nobiliorum effectuum causa cognoscitur, quia cum eius similitudinem altiori modo gerant, magis eminentiam eius comedant. Tertio, quod magis ac magis cognoscitur elongatus ab his omnibus, quæ in effectibus apparerent. Vnde dicit Dionysius de divinis nominibus, quod cognoscitur ex omnium causa & excessu & ablatione. In hoc autem profectu cognitionis, maxime iuuatur mens humana, cum lumen eius naturale nova illustratione confortatur: sicut est lumen fidei & doni sapientiæ & intellectus, per quod mens supra se in contemplatione eleuatur, in quantum cognoscit Deum esse supra omne id, quod naturaliter apprehendit. Sed quia ad eius essentiam videndam penetrare non sufficit, dicitur in seipsum quodammodo ab excellenti lumine reflecti, & hoc est quod dicitur Gen. 32 super illud, Vidi Dominum facie ad faciem, in glossa Grego. Visus animæ, cum in Deum intenditur, immensitate coruscatione reuerberatur. Ad primum igitur dicendum, quod secundum hoc dicimus in finem nostre cognitionis Deum tamquam ignotum cognoscere, quia tunc maxime mens in Dei cognitione perfectissime inuenitur, quando cognoscitur eius essentiam esse supra omne id, quod apprehendere potest in statu huius viæ, & sic quamvis maneat ignotum quid est, scitur tamen quia est. Ad secundum dicendum, quod hoc quod divina essentia formam nostri intellectus subterfugit, apparet quod non potest cognosci quid est, sed solum an est. Ad tertium dicendum, quod proportio nihil aliud est, quam habitudo duorum ad invicem convenientium in aliquo, secundum quod conveniunt aut differunt. Possunt autem intelligi aliqua esse convenientia dupliciter. Vno modo ex hoc, quod conveniunt in eodem genere qualitatis vel qualitatis, sicut habitu superficiali ad superficiem, aut numeri ad numerum, in quantum unum excellit aliud vel æquatur ei, vel etiam calor ad calorem, & sic nullo modo potest esse aliqua proportio

inter Deum & creaturam, cum non conveniant in aliquo genere. Alio modo possunt intelligi convenientia, ita quod conveniunt in aliquo ordine, & sic attenditur proportio inter materiam & formam, faciens & factum, & talis proportio requiritur inter cognoscens & cognoscibile: cum cognoscibile sit quasi actus potentia cognoscens, & sic est proportio creaturæ ad Deum, ut causati ad causam, & cognoscens ad cognoscibile, sed secundum infinitum excessum creatoris super creaturam, non est proportio creaturæ ad creatorem, ut recipiat influentiam eius secundum totam virtutem eius, neque ut ipsum perfecte cognoscat, sicut ipse seipsum perfecte cognoscit. Ad quartum dicendum, quod intellectus & intelligibile sunt unius generis, sicut potentia & actus. Deus autem quamvis non sit in genere intelligibilem, quasi sub genere comprehendens, ut pote generis naturam participans, pertinet tamen ad hoc genus ut principium. Eius autem effectus non sunt extra genus intelligibilem, unde & hic per effectus, & in patria per essentiam cognosci poterit: & præterea intelligibile videtur magis dici per remotionem, quam per positionem. Ex hoc enim unum quodque est intelligibile, quod est a materia immune & separatum. Negationes autem in divinis verificantur, quamvis affirmationes sint incompactæ, ut Dionysius dicit in 2. ca. hie. Ad quintum dicendum, quod quando aliquid cognoscitur, non per suam formam sed per suum effectum, forma effectus supplet locum forme ipsius rei, & ideo ex ipso effectum scitur an causa sit. Ad tertium sic proceditur, videtur quod primum quod a mente cognoscitur siue percipitur, sit ipse Deus. Illud enim in quo omnia alia cognoscuntur, & per quod ex omnibus quæ cognoscimus iudicamus, est primo cognitum a nobis, sicut lux est prius nota oculo, quam quæ per lucem videntur. & principia intelliguntur prius quam conclusiones: sed omnia in prima veritate cognoscuntur & per ipsam de omnibus iudicamus, ut Augustinus dicit in li. de trinitate & de vera religione. ergo prima veritas est primum cognitum a nobis. Item, quando sunt plures causæ ordinate, prima causa influit prius in causatum, quam causa secunda, & ultimo dimittit ipsum, ut dicitur in lib. de causis: sed cum scientia humana sit causata a rebus, scilicet vel intelligibile est menti humanæ causa intelligendi, ergo primum intelligibile prius influit in ipsam: sed influxus intelligibilis in intellectum, in quantum huiusmodi est ut intelligatur, ergo Deus qui est primum intelligibile, ab intellectu nostro prius intelligitur. Item, in omni cognitione, in qua ea quæ sunt priora & simpliciora prius cognoscuntur, id, quod est primum & simplicissimum, primo cognoscitur: sed in cognitione humana ea, quæ prius occurrunt, sunt priora, & simpliciora ut videtur, quia ens, est illud quod primo cadit in conceptione humana, ut Avicenna dicit, esse autem est primum inter creata. ergo & cognitioni humanæ primo occurrit Deus, quod est simpliciter primum & simplicissimum. Item, finis qui est ultimus in consecutione, est primus in intentione: sed Deus est ultimus finis humanæ voluntatis, ad quem omnes alij fines ordinantur, ergo est primus in intentione: sed hoc non potest esse nisi sit cognitum, ergo quod primo occurrit cognoscendum est Deus. Item, id, quod non indiget aliqua precedente operatione ad hoc quod circa ipsum sit operatio alicuius operantis, prius cadit sub operatione illius operantis, quam hoc quod indiget aliqua operatione alia, sicut lignum tam dolerum prius

prius cadit sub operatione facientis scannum quam lignum adhuc non dolatum : sed res sensibiles indigent quod abstrahantur a materia per intellectū agētem antequam intelligantur ab intellectu possibili. Deus autem per seipsum maxime est a materia separatus. ergo ipse prius intelligitur ab intellectu possibili, quā res sensibiles. Item, naturaliter cognita & quæ non possunt intelligi nō esse, sunt illa, quæ primo nostræ cognitioni occurrunt: sed cognitio existēdi Deū omnibus est naturaliter inserta, ut Damasc. dicit. Nec potest Deus cogitari non esse, ut Anselmus dicit. ergo Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed contra: Secundum Philosophū, omnis nostra cognitio ortum habet a sensu: sed Deus est maxime remotus a sensu. ergo ipse non est primo cognitus a nobis, sed ultimo. Item, secundum Philosophum, ea quæ sunt posteriora secundum naturam, sunt prius nota quod ad nos, & minus nota secundum naturam. Ergo magis nota quo ad nos: sed creaturæ sunt posteriores, & minus notæ secundum naturam quàm ipse Deus. ergo ipse posterius notus quo ad nos. Itē, id quod promittitur ut ultimum præmium nō est primum quod præcedit omnia merita: sed cognitio Dei promittitur nobis, ut ultimum præmium omnis cognitionis, & actionis. ergo Deus est primo a nobis cognitus. Respondeo. Dicendum, quod quidam dixerunt quod primum quod a mente humana cognoscitur etiam in hac vita, est ipse Deus qui est veritas prima, & per hunc omnia alia cognoscuntur. Sed hoc aperte est falsum, quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo. unde sequeretur omnem hominē beatum esse. Et præterea, si in diuina essentia omnia quæ dicuntur de ipsa sint vnum, nullus erraret circa ea, quæ de Deo dicuntur, quod experimento patet esse falsum, & iterum ea, quæ sunt prima in cognitione intellectus, oportet esse certissima, unde intellectus certus est se ea intelligere, quod patet in proposito non esse. Repugnat etiam hæc positio authoritati scripturæ. Exod. 33. Non videbit me homo & viuet. Unde alij dicunt, quod diuina essentia non est primum cognitum a nobis in via, sed influentia luminis ipsius, & secundum hoc Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed hoc etiam stare nō potest, quia prima lux influxa diuinitus in mentem, est lux naturalis per quam constituitur vis intellectiua. Hæc autē lux non est primum cognita a mente, neque cognitione qua scitur de ea quid est, cū multa inquisitione indigeat ad cognoscendum quid est intellectus: neque cognitione qua cognoscitur an est, quia intellectum nos habere nō percipimus, nisi inquātū percipimus nos intelligere, ut patet per Philosophum. 9. Eth. Nullus autem intelligit se aliquid intelligere, nisi inquātū intelligit aliquid intelligibile. Ex quo patet quod cognitio alicuius intelligibilis præcedit cognitionem qua quis cognoscit se intelligere, & per consequens cognitionem qua quis cognoscit se habere intellectum, & sic influentia lucis intelligibilis naturalis, non potest esse primum cognitum a nobis, & multo minus quæ libet alia influentia lucis. & ideo dicendum, quod primum cognitum homini potest accipi dupliciter, aut secundum ordinem diuersarum potētiarum, aut secundum ordinem obiectorum in vna potentia. Primo quidem modo, cum cognitio intellectus nostri tota deriuetur a sensu, id, quod cognoscibile est a nobis, a sensu est primo notum nobis, quàm id, quod est cognoscibile ab intellectu, scilicet singulare vel sensibile

F intelligibile. Alio modo, scilicet secundum ordinem obiectorum in vna potentia cuiuslibet potētiae est cognoscibile primo suum proprium obiectum. Cum autem in intellectu humano sit potētia actiua & passiua, obiectum potētiae passiuæ, scilicet intellectum possibilis erit id, quod est actu per potētiam actiua, scilicet intellectum agentem, quia potētiae passiuæ debet respondere suum actiuum. Intellectus autem agens non facit intelligibilia formas separatas, quæ sunt ex seipsis intelligibiles, sed formas quas abstrahit a phantasmatibus, & ideo huiusmodi sunt, quæ prius intellectus noster intelligit. Et inter hæc illa sunt priora, quæ intellectui abstrahenti primo occurrunt. Hæc autem sunt quæ plura comprehendunt, vel per modum totius vniuersalis, vel per modum totius integralis, & ideo magis vniuersalia sunt primo nota intellectui, & composita componētibus, ut diffinitum partibus diffinitionis. Et secundum hoc, quædam imitatio intellectus in sensu est, qui etiam quodammodo abstracta a materia recipit. Etiam apud sensum singularia magis communia sunt nota primo, ut hoc corpus quàm hoc animal. Unde patet quod Deus & alia substantiæ separata nullo modo possunt esse primo intellecta, sed intelliguntur ex alijs, ut dicitur Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ad primum ergo dicendum, quod ex verbis illis Aug. & similibus, non est intelligendum quod ipsa increata veritas sit proximum principium, quo intelligimus & iudicamus, sed quia per lumen nobis inditū quod est eius similitudo, cognoscimus & iudicamus. Nec hoc lumen habet aliquam efficaciam, nisi ex prima luce: sicut in demonstrationibus secunda principia nō certificant, nisi in virtute primorum. Nec tamen oportet quod etiam ipsum lumen inditum, sit primo a nobis cognitum. Non enim eo alia cognoscimus, sicut cognoscibili quod sit medium cognitionis, sed sicut eo, quod facit alia cognoscibilia, unde nō oportet quod cognoscatur, nisi in ipsis cognoscibilibus: sicut lux non oportet quod videatur ab oculo, nisi in ipso colore illustrato. Ad secundum dicendum, quod non omnium causarum ordinarum, est influentia unius rationis in ultimum effectum. Unde nō oportet quod primum intelligibile hoc modo influat in intellectū nostrum, quod intelligatur, sed quod præstet intelligendū virtutem. Vel dicendum, quod quàmuis Deus sit in ordine intelligibilium primum simpliciter, non tamen est primum in ordine intelligibilium nobis. Ad tertium dicendum, quod quàmuis illa quæ sunt in genere prima eorum quæ intellectus abstrahit a phantasmatibus, sint prima cognita a nobis, ut ens & unum, non tamen oportet quod illa quæ sunt prima simpliciter, quæ non continentur in genere proprii obiecti, sicut & ista, Ad quartum dicendum, quod quàmuis Deus sit ultimus finis in consecutione, & primus in intentione appetitus naturalis, non tamen oportet quod sit primum in cognitione mentis humanæ quæ ordinatur in finē, sed in cognitione ordinantis, sicut & in alijs quæ naturali appetitu tendunt in finem suum. Cognoscitur tamen a principio, & intenditur in quadā generalitate, prout mens appetit se bene esse & bene viuere, quæ tunc solū est ei cū Deū habet. Ad quintū dicendum, quod substantiæ separata quibus abstractione non indigeant ad hoc quod intelligantur, tamen non sunt intelligibiles per lumen intellectus agentis. unde non primo ab intellectu nostro cognoscuntur. Ad sextum dicendum, quod Deum esse quan-

esse, quātum est in se, est per se notū, quia sua essentia est sui esse, & hoc modo loquitur Anselmus. Nō autē nobis qui eius essentia non videmus, sed tamen eius cognitio nobis innata dicitur esse, inquātū per principia nobis innata de facili percipere possumus Deū esse. Ad quartum sic proceditur. Videtur quod ad cognitionem diuinæ trinitatis mens humana per naturalem rationem sufficiat. Quicquid enim conuenit enti in quantum est ens, oportet maxime in primo ente inueniri: sed trinitas conuenit enti in quantum est ens, cum in omnibus entibus inueniatur, eo quod omnia habeant speciem, modum, & ordinem, ut Augustin. dicit. ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sit trinitas. Item, nulla perfectio est subtrahenda Deo: sed ternarius est numerus perfectionis omnis rei, ut dicitur 1. cæli & mundi. ergo trinitas Deo est attribuenda, & sic idem quod prius. Item, ois inæqualitas ad æqualitatem reducitur priorē, sicut multitudo ad vnitatem: sed inter Deū & primū ens creatum est inæqualitas. ergo oportet præcedere aliam æqualitatem, quæ cum non sit nisi plurium, oportet esse aliquam pluralitatem in diuinis. Item, omne æquiuocum reducitur ad vniuocum: sed exitus creaturæ a Deo est æquiuocus. oportet ergo ante hunc ponere processionem vniuocam, qua Deus procedit a Deo, ex qua trinitas personarū sequitur. Itē, nullius boni sine consortio potest esse iucunda possessio: sed in Deo est ab æterno iucundissima boni possessio. ergo habet æternum consortium, quod non est nisi diuinarum personarū, quia nulla creatura est æterna. ergo oportet in deitate plures personas ponere. Item, quod Deus sit intelligens ratione naturali potest haberi: sed ex hoc quod est intelligens sequitur quod verbum concipiat, quia hoc est commune omni intellectui. ergo naturali ratione potest cognosci filij generatio, & eadem ratione amoris processio. Itē, Ricard. de sancto Victo. in lib. de trini. dicit. Credo sine dubio ad quorumlibet explanationem, quæ necesse est esse non modo probabilia, sed etiam necessaria argumenta non deesse: sed Deum esse trinum & vnū est necesse, quia est æternus. ergo ad hoc sunt rationes necessariae. & sic idem quod prius. Item, Platonici non habuerunt cognitionem de Deo nisi per rationem: sed ipsi posuerunt ad minus duas personas, scilicet patrē, & mentem ab ipso genitā, qui omnium rerū rationes continent, quod nos dicimus de filio. ergo & ratione naturali potest personarum pluralitas cognosci. Item, Philosophus in primo de cælo & mundo dicit, Per hunc quidem numerum adhibuimus nosmetipsos magnificare Deū creatorem & c. & sic idem quod prius. Item, de Deo in statu viæ nullo modo possumus cognoscere quid est, sed solum an est: cognoscimus autem aliquo modo Deum esse trinum & vnū, quia per fidem. ergo hoc nō pertinet ad quid est Dei, sed ad an est ipsius: sed an est, possumus naturali ratione cognoscere de Deo. ergo & Deū esse trinū & vnū naturali ratione sciri potest. Sed contra. Fides est de nō apparētibus rationi, ut patet Heb. 11. sed Deum esse trinū & vnū est articulus fidei. ergo ad hoc videndum ratio non sufficit. Item, omnis ratio naturalis ex primis principijs naturaliter cognitis efficaciam habet: sed Deum esse trinū & vnū non potest deduci ex principijs naturaliter cognitis, quæ a sensu accipiuntur, cum in sensibilibus nihil simile inueniatur, ut sint tria supposita vnius essentia. ergo Deum esse trinū & vnū non potest sciri per rationem. Item, Ambrosi. Cuicumque impossibile

est generationis scire secretum, mens deficit, vox filii non solum mea, sed etiam angelorum: ergo ratio naturalis non sufficit ad cognoscendam generationem diuinam, & per consequens nec trinitatem personarum. Respondeo. Dicendum, quod Deum esse trinū & vnū est solummodo creditum, & nullo modo potest demonstratiue probari, quàmuis ad hoc aliquales rationes non necessariae, nec multum probabiles nisi credenti haberi possint: quod patet ex hoc quod Deū nō cognoscimus in statu viæ nisi ex effectibus, ut ex dictis patere potest. Et ideo naturali cognitione de Deo cognoscere non possumus nisi quod percipitur de Deo ex habitudine effectuum ad ipsum, sicut ea quæ designant causalitatem ipsius, & eminentiam supra creatā, & quæ remouent ab ipso imperfectas conditiones effectuum: trinitas autem personarum non potest percipi ex ipsa causalitate diuina, cum ipsa causalitas communis sit toti trinitati. Nec etiam dicitur secundum remotionem tantū, unde nullo modo potest demonstratiue probari Deum esse trinū & vnū. Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ in creaturis sunt plura, in Deo vnum sunt secundū rem: & ideo quis in quolibet ente creato inueniat aliqua trinitas, ex hoc tamen nō potest necessario concludi, quod in Deo sint aliqua tria, nisi secundum rationem, & hæc pluralitas non sufficit ad distinctionem personarum. Ad secundum dicendum, quod perfectio ternarij inuenitur in Deo, etiam secundum essentia vnitatem, non quia ipsa essentia numeretur, sed quia virtute continet omnis numeri perfectionem, ut dicitur in arismetica Boetij. Ad tertium dicendum, quod etiam remota distinctione personarū est æqualitas in diuinis, secundum quod eius sapientia eius potētiae æquatur. Vel potest dici, quod in æqualitate est duo considerare. scilicet pluralitatem suppositorum inter quæ attenditur æqualitas, & vnitatem quantitatis quæ est causa æqualitatis. Reductio igitur inæqualitatis ad æqualitatem non fit ratione pluralitatis suppositorum, sed ratione causæ, quia sicut vnitatis est causa æqualitatis, ita inæqualitatis est causa pluralitatis. Et ideo oportet quod causa æqualitatis sit ante causam inæqualitatis, non quod ante quilibet inæqualia sint aliqua æqualia: alias oporteret in ordine numerorū esse aliquid ante vnitatem & dualitatem quæ sunt inæqualia, vel in ipsa vnitatis inueniri pluralitatem. Ad quartum dicendum, quod quàmuis omne æquiuocum reducatur ad vniuocum, non tamen oportet quod generatio æquiuoca ad vniuocam reducatur, sed ad generans, quod est in se vniuocum. In rebus enim naturalibus videmus quod generationes æquiuocæ sunt priores generationibus vniuocis, eo quod causæ æquiuocæ habent influentiam super totam speciem, non autem causæ vniuocæ, sed solum super vnum individuum, unde sunt quasi instrumenta causarum æquiuocarum, sicut corpora inferiora corporū superiorum. Ad quintum dicendum, quod ex hoc non potest homo habere vitam iucundam sine consortio, quia non habet in se unde sibi quantum ad omnia sufficiat, & propter hoc animalia, quæ habent in se omnia unde sibi sufficiant, consortium vite non requirunt, sed sunt solitaria: Deus autem est maxime sibi sufficiens, unde remota distinctione personarum, adhuc manet in eo iucunditas summa. Ad sextum dicendum, quod in Deo idem est intellectus & intellectum, & ideo non oportet quod ex hoc quod intelligit, ponatur in eo aliquid conceptum realiter distinctum ab ipso, sicut est in nobis: trinitas autem personarum requirit distinctionem

distinctionem realem. Ad septimum dicendum, quod intellectus illius verbi apparet ex hoc quod sequitur; quamuis contingat nostram industriam latere. omnia ergo necessaria in seipsis sunt vel per se nota, vel per alia cognoscibilia, non tamen oportet quod ita sit quo ad nos: unde non possumus ad omnia necessaria probanda secundum nostram industriam rationes necessarias inuenire. Ad octauum dicendum, quod Platonicorum positio nihil facit ad propositum secundum rei veritatem, quamuis videatur facere secundum verba. Non enim posuerunt quod illa mens esset eiusdem essentiae cum Deo patre, sed quod esset quadam alia substantia separata a prima procedens, & tertiam ponebant animam mundi, ut patet per Macrobius. Et quia omnes substantias separatas deos vocabant, inde est quod istas vocabant seu dicebant, tres deos, ut dicit Aug. 10. de ciui. Dei. Quia tamen non ponebant aliquid Spiritui sancto simile, sicut patri & filio. Anima enim mundi non est nexus illorum duorum secundum eos, sicut Spiritus sanctus patris & filij: ideo dicitur in tertio signo defecisse, id est, in cognitione tertiae personae. Vel dicendum, sicut communiter dicitur, quod cognouerunt duas personas quantum ad appropriata potentiae & sapientiae, non autem quantum ad propria. Bonitas autem quae Spiritui sancto appropriatur, maxime respicit effectus quos illi non cognouerunt. Ad nonum dicendum, quod Arist. non intendit dicere, quod Deus sit magnificandus ut trinus & vnus, sed quia ternario numero sacrificiorum & orationum ab antiquis honorabitur propter ternarij numeri perfectionem. Ad decimum dicendum, quod omnia quae in Deo sunt, vna & simplex eius essentia sunt: sed ea quae sunt in ipso vnum, sunt in intellectu nostro multa, & propter hoc intellectus noster potest apprehendere vnum illorum sine alio. Inde est quod in statu viae de nullo eorum possumus cognoscere quid est, sed solum an est, & contingit quod cognoscatur, an est vnum eorum, & non alterum: sicut scit aliquis an sit sapientia in Deo, qui tamen non cognoscit an in sit omnipotentia, & similiter potest ratione naturali sciri an Deus sit: non autem an sit trinus & vnus.

Deinde quaeritur de manifestatione diuinae cognitionis. Et quaeruntur quatuor. Primo, Vtrum diuina liceat inuestigando tractare. Secundo, Vtrum de diuinis quae fidei subsunt possit esse aliqua scientia. Tertio, Vtrum in scientia fidei quae est de Deo, liceat rationibus philosophicis vti. Quarto, Vtrum diuina sint velanda: nouis & obscuris verbis.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod diuina inuestigare non liceat arguendo. Ecclesi. 3. Altiora te ne quaeris &c. sed diuina sunt maxime homine altiora, & praecipue ea quae sunt fidei. ergo huiusmodi scrutari non licet. Item, poena non inferitur nisi pro culpa: sed sicut dicitur Prou. 25. qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria. ergo scrutari ea quae ad diuinam maiestatem pertinent, est illicitum. Item, Ambrosius. Tolle argumenta vbi fides quaeritur: sed in diuinis, maxime circa trinitatem requiritur fides. ergo in hac materia non licet per argumenta veritatem inquirere. Item, Amb. de generatione diuina loquens, dicit. Scrutari non licet mysteria superna, licet scire quod natus sit, non licet discutere quomodo natus sit. ergo eadem ratione nec aliquid eorum quae ad trinitatem pertinent, licet argumentis inuestigare. Item, Grego. in Hom. in 8. Pascha. Fides non habet meritum, vbi humana ratio praebet experimentum:

sed malum est fidei meritum euacuare. ergo non licet rationibus de his quae sunt fidei scrutari. Itē, omnis honorificentia Deo debetur: sed secreta per silentium honorificatur. vnde dicit Dion. in fine cal. hiera. Super nos secretum silentio honorificantes. & huic consonat quod dicitur in psal. 64. secundum literam Hiero. Tibi silet laus Deus. i. ipsum silentium est laus tua Deus. ergo debemus a persecutione diuinorum silere. Itē, nullus mouetur ad infinitum, ut Philosophus dicit. 1. ca. & mun. quia omnis motus est propter consecutionem termini, qui non inuenitur in infinito: sed Deus in infinitum distat a nobis. cum ergo persecratio sit quidam motus rationis in id quod persecratur, videtur quod diuina persecrari non debeamus. Sed contra est quod dicitur. 1. Pe. 3. Parati semper ad satisfactionem omni posceti vos rationem de ea quae in vobis est fide & spe: sed hoc non potest fieri, nisi ea quae sunt fidei argumentis persecremur. ergo persecratio per argumenta de his quae sunt fidei est necessaria. Item, ut dicitur. Ti. 1. Ad episcopum pertinet, ut sit potens exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere: sed hoc non potest fieri nisi argumentis. ergo in his quae sunt fidei argumentis oportet vti. Item, Aug. dicit 1. de tri. Adiuuante domino Deo nostro suscipiamus & eam quam flagitant rationem, quod trinitas sit vnus Deus. ergo trinitatem potest homo rationibus persecrari. Item, Aug. contra Felicianum. Quia non nimis inconuenienter duo ista discernis cum ratione praemissa etiam testimonia non omittis, fateor securum quo ipse probaueris. s. quod rationibus & authoritatibus utar, & sic idem quod prius. Rūdeo. Dicendum, quod cum perfectio hominis consistat in cognitione ad Deum, oportet quod homo ex omnibus quae in ipso sunt quantum potest ad diuina innitatur & adducatur, ut intellectus contemplationi, & ratio inquisitioni diuinorum uacet, secundum illud. psalm. 72. Mihi adhaerere Deo bonum est. Et ideo Philosophus in 10. Ethi. excludit dictum quorūdam, qui dicebant quod homo non debebat se de rebus diuinis intrmittere, sed solum de humanis. sic dicens, oportet autem non secundum suades humana sapere hominem ut mortalia mortalem, sed in quantum conuenit mortale facere, & omnia facere secundum optimum eorum quae in ipso. Tripliciter tamen potest homo in hoc peccare. Primo ex presumptione, quia. s. sic ea scrutatur aliquis quasi ea perfecte comprehensurus, & huius praesumptio arguitur. Iob. 11. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies, & Hil. dicit. Ne te inferas in illud secretum & arcanum inopinabilis natiuitatis, ne te immergas summam intelligentiae comprehendere praesumens, sed intellige incomprehensibilia esse. Secundo, ex hoc quod in his quae sunt fidei ratio praecedat fidem, non fides rationem, dum scilicet aliquis hoc solum vult credere quod ratione potest inuenire, cum debeat esse econuerso, vnde Hil. Credendo inquire, percurrere, persiste. Tertio ultra modum suae capacitatis ad diuinorum persecrationem se ingerendo. vnde Ro. 12. Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vniciuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Non enim omnes eandem mensuram sunt consecuti. vnde aliquid est ultra modum vnus, quod non est ultra modum alterius. Ad primum ergo dicendum, quod illa dicuntur altiora homine quae capacitatem eius excedunt, non quae sunt digniora secundum naturam: quia his quae sunt digniora, quanto magis homo seruat suo modo in-

do intendit, tanto magis proficit, sed etiam in minimis considerandis dum aliquis modum suae capacitatis excedit, de facili incidit in errorem, vnde glos. ibidem dicit. Haeretici duobus modis fiunt. cum de creatore, vel de creaturis ultra modum intendentes, in errores incidunt, & a veritate discedunt. Ad secundum dicendum, quod persecrari est quasi ad finem scrutari: hoc autem illicitum & praesumptuosum est, ut aliquis sic diuina scrutetur, quasi ad finem comprehensionis venturus. Ad tertium dicendum, quod ubi fides quaeritur, argumenta tolluntur quae fidei aduersantur, & eam praecedere conantur non illa quae eam modo debito sequuntur. Ad quartum dicendum, quod non licet hoc modo scrutari diuina mysteria, ut ad eorum comprehensionem intentio habeatur, ut patet ex hoc quod sequitur. Licet scire quod natus sis &c. Ille enim modum natiuitatis discutit, qui quaerit quid sit ipsa natiuitas, cum de diuinis possumus scire quid non sint, & non quid sint. Ad quintum dicendum, quod duplex est humana ratio. Vna demonstratiua cogens intellectum ad credendum, & talis non potest haberi de his quae sunt fidei, sed potest haberi ad euacuanda ea quae fidem destruunt, vel impossibilem afferunt. Quamuis enim ea quae fidei sunt demonstrari non possint, non tamen possunt demonstratiue improbari. Si autem talis ratio ad probandum ea quae sunt fidei induceretur, euacuaretur meritum fidei, quia iam assentire his non esset voluntarium, sed necessarium. Ratio autem persuasoria sumpta ex aliquibus similitudinibus ad ea quae sunt fidei inducitur, non euacuat fidei rationem: quia non facit ea esse apparentia, cum non fiat resolutio vsque ad prima principia, quae intellectu videntur. Nec iterum meritum fidei euacuat, quia non cogit intellectum ad consentiendum, unde assensus remanet voluntarius. Ad sextum dicendum, quod Deus honoratur silentio, non quod de ipso nihil dicamus, vel inquiramus, sed quia intelligimus nos ab eius comprehensione defecisse, vnde Ecclesiastici. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc. & Admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exalate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Ad septimum dicendum, quod cum Deus in infinitum a creatura distet, nulla creatura mouetur in Deum, ut ipsi adhaeratur, vel recipiendo ab ipso, vel cognoscendo ipsum. Hoc igitur quod creatura in infinitum distat, non est terminus motus creaturae, sed quaelibet creatura mouetur ad hoc quod Deo assimiletur plus, & plus quantum potest: & sic etiam humana mens debet semper moueri ad cognoscendum deum Deo plus & plus secundum modum suum. Vnde dicit Hilarius. Qui pie infinita persequitur, & si non contingat aliquando, tamen proficiet procedendo.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod de diuinis quae fidei subsunt, scientia esse non possit. Sapientia enim contra scientiam diuiditur: sed sapientia est diuinorum, non ergo scientia. Item, sicut dicitur 1. posteriorum. In qualibet scientia oportet de subiecto supponere quid est: sed de Deo nullo modo possumus scire quid est, ut dicit Damascenus: ergo de Deo scientia haberi non potest. Itē, cuiuslibet scientiae est partes & passiones sui subiecti considerare: sed Deus cum sit forma simplex nec partes habet in quas diuidat, nec passionibus aliquibus subijci potest. ergo de Deo non potest esse scientia. Itē, in qualibet scientia ratio praecedat assensum. Demonstratiue enim facit in scientiis subiecti assentire: sed in his quae fidei sunt oportet esse econ-

uerso. s. quod assensus fide praecedat rationem, ut dictum est: ergo de diuinis praecipue quae fide capiuntur, non potest esse scientia. Itē, omnis scientia procedit ex principijs per se notis, quae quisque probat audita, aut ex principijs quae ab his fide habent: sed articuli fidei qui sunt prima principia in fide, non sunt huiusmodi, quia nec sunt per se nota, neque ad per se nota resolui possunt demonstratiue, ut dictum est. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Itē, fides est de non apparentibus: sed scientia est de apparentibus, quia per scientiam appareret ea quae per scientiam traduntur. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Itē, cuiuslibet scientiae principium est intellectus, quia ex intellectu principiorum venit in scientiam conclusionem: sed in his quae sunt fidei intellectus non est principium, sed finis, quia ut dicitur Ite. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. ergo de diuinis quae fide tenentur, non potest esse scientia. Sed contra est quod dicit Augustinus 12. de Trinitate. Huic scientiae tribuo illud tantum quo fides saluberrima quae ad veram beatitudinem ducit, gignitur, defenditur, roboratur. ergo de his quae sunt fidei est scientia. Item, Sapient. 10. Dedit illi scientiam sanctorum, id est, fidei, quia de alia intelligi non potest, nisi de ea qua sancti ab impijs discernuntur, quae est scientia fidei. Item, Apostolus de cognitione fidelium loquens. 1. Corin. 8. dicit. Non omnium est scientia, & sic idem quod prius. Respondeo. Dicendum, quod cum scientiae ratio consistat in hoc quod ex aliquibus notis alia ignotiora cognoscantur: hoc autem in diuinis contingat, constat quod de diuinis potest esse scientia. Sed diuinorum notitia dupliciter potest extimari. Vno modo ex parte nostra, & sic nobis cognoscibilia non sunt nisi ex creaturis, quarum notitiam a sensu accipimus. Alio modo ex natura ipsorum, & sic ipsa sunt ex seipsis maxime cognoscibilia, quamuis secundum modum suum non cognoscantur a nobis, tamen a Deo cognoscuntur, & a beatis secundum modum suum. & sic de diuinis duplex scientia habetur. Vna secundum modum nostrum, quae sensibilibus principia accipit ad notificandum diuina, & sic de diuinis Philosophi scientiam tradiderunt, philosophiam primam diuinam scientiam dicentes. Alia secundum modum ipsorum diuinorum, ut ipsa diuina secundum seipsa capiantur, quae quidem perfecte nobis in statu viae est impossibilis, sed sit nobis in statu viae quaedam illius cognitionis participatio & assimilatio ad cognitionem diuinam, in quantum per fidem nobis infusam inhaeremus ipsi primae veritati propter seipsam. Et sicut Deus ex hoc ipso quod cognoscit se, cognoscit alia modo suo, id est, simplici intuitu non discurrendo: ita nos ex his quae fide capimus primae veritati inherendo, venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scilicet discurrendo de principijs ad conclusiones. Vnde primo ipsa quae fide tenemus, sunt nobis quasi prima principia in hac scientia, & alia sunt quasi conclusiones. Ex quo patet quod haec scientia est altior illa diuina, quam Philosophi tradiderunt, cum ex altioribus principijs procedat. Ad primum ergo dicendum, quod sapientia non diuiditur contra scientiam, sicut oppositum contra oppositum, sed quia se habet ex additione ad scientiam. Est enim sapientia, ut dicit Philosopho. 6. ethicorum, caput omnium scientiarum regulans omnes alias in quantum de altissimis principijs est: propter quod etiam Dea scientiarum dicitur. 1. metaphy. & multo magis haec quae non solum de altissimis, sed ex altissimis est, Sapientis autem est ordinare, & ideo ista scientia altissima est.

ma, quæ omnes alias ordinat & regulat, sapientia dicitur, sicut in artibus mechanicis sapientes dicimus illos qui alios regulat, vt architectos: scientiæ vero nomen alijs inferioribus relinquitur. & secundum hoc scientia diuiditur contra sapientiam sicut proprium contra diffinitionem. Ad secundum dicendum, quod sicut supra dictum est, quæ causæ cognoscuntur per suos effectus, effectus cognitio supplet locum cognitionis quidditatis causæ quæ requiritur illis scientijs quæ sunt de rebus quæ per se ipsas cognosci non possunt: & sic non oportet quod ad hoc quod de diuinis scientiis habeamus, præsciatur de Deo quid est. Vel potest dici quod hoc ipsum quod scimus de Deo quid non est, supplet in diuina scientia locum cognitionis quid est: quia sicut per quid est distinguitur res ab alijs, ita per hoc quod scitur quid non est. Ad tertium dicendum, quod partes subiecti in scientia non solum sunt intelligendæ partes subiecti, vel integrales, sed partes subiecti sunt omnia illa quorum cognitio requiritur ad cognitionem subiecti, cum omnia huiusmodi non tractentur in conscientia, nisi in quantum habent ad subiectum ordinari: passiones etiam dicuntur quæcumque de aliquo præbentur siue negationes, siue habitudines ad alias res. Et talia multa de Deo probari possunt & ex principijs naturaliter notis, & ex principijs fidei. Ad 4. dicendum, quod in qualibet scientia sunt aliqua quasi principia, & aliqua quasi conclusiones. Ratio ergo quæ inducitur in scientijs præcedit assensum conclusionis, sed sequitur assensum principiorum cum ex eis procedat. Articuli autem fidei in hac scientia non sunt quasi conclusiones, sed quasi principia quæ etiam defunduntur ab impugnantibus, sicut & Philosophus. 4. meta. disputat contra negates principia: & manifestatur per aliquas similitudines, sicut principia naturaliter nota per inductionem, non autem ratione demonstratiua probantur. Ad 5. dicendum, quod etiam in scientijs humanis traditis sunt quædam principia in quibusdam earum quæ non sunt omnibus nota, sed oportet ea supponere a superioribus scientijs: sicut in scientijs subalternatis supponuntur & creduntur aliqua a superioribus scientijs subalternantibus, & huiusmodi non sunt nisi per se nota nisi superioribus scientijs. Et hoc modo se habent articuli fidei, qui sunt principia huius scientiæ ad cognitionem diuinam, quia ea quæ sunt per se nota in scientia, quam Deus habet de seipso, supponuntur in scientia nostra, & creditur ei nobis hoc indicanti per suos nuntios, sicut medicus credit physico quatuor esse elementa. Ad sextum dicendum, quod apparentia scientiæ procedit ex apparentia principiorum. Vnde scientia non facit apparere principia, sed ex hoc quod apparerent principia, facit apparere conclusiones: & per hunc modum scientia de qua nunc loquimur, non facit apparere ea de quibus est fides, sed ex eis facit apparere alia per modum quo de primis certitudo habetur. Ad septimum dicendum, quod cuiuslibet scientiæ principium est intellectus semper quidem primus, sed non semper proximum, immo aliquando fides est proximum principium scientiæ, sicut patet in scientijs subalternatis: quia earum conclusiones, sicut ex proximo principio procedunt ex fide eorum quæ supponuntur a superiori scientia, sed sicut a principio primo, ab intellectu superioris scientiæ, qui de his creaturis per intellectum habet certitudinem: & similiter huius scientiæ principium proximum est fides, sed primum est intellectus diuinus, cui nos credimus, sed fides est in

nobis, vt perueniamus ad intelligendum quæ credimus, sicut si inferior scientia addiscat superioris scientia, tunc sicut ei intellecta & scita, quæ prius erant tantummodo credita. Ad tertium sic proceditur. Videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat rationibus physicis vt. 1. Co. 1. Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi, gloss. in doctrina philosophorum, & super illud. Vbi inquisitor huius sæculi? dicit gloss. Inquisitor est qui naturæ secreta rimatur, tales non recipit Deus inter prædicatores. & super illud. 1. Cor. 2. Sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibili bus, dicit gloss. Et si persuasibilia fuerint verba, non tamen per humanam sapientiam, vt verbum pseudoapostolorum. Ex quibus omnibus videtur quod in his quæ sunt fidei non liceat vt rationibus physicis. Itē, Isa. 17. super illud. Nocte vastata est Ar. dicit gloss. Ar. aduersarius. s. scientia secularis, quæ aduersaria est Deo, ergo &c. Item, Amb. dicit. Secretissimum fidei a physicis argumentis est liberum. ergo vbi de fide agitur, philosophorum rationibus & dictis vt non licet. Item, Hiero. refert in epistola ad Eustochium, se in visione diuino iudicio verberatum, pro eo quod in libris legerat Ciceronis, & qui astabant precabantur vt veniam tribueret adolofcentiæ, exacturus deinde cruciatum, si in libris gentiliū aliquando legisset: vnde obtestas nomen Dei clamauit. Si vniquam habuerit secularis codices, si legero, tunc negaui. Si ergo non licet in eis studere. ergo multo minus licet eis in diuinis tractatibus vt. Item, sapientia secularis in scriptura per aquam frequenter significatur: sapientia vero diuina per vinum, secundum Isa. 1. vituperabantur capones aquam vino miscentes. ergo vituperabiles sunt doctores sacre scripturæ physica documenta miscentes. Item, sicut dicit Hiero. in gloss. Osee. 12. Cum hæreticis nec nomina debemus habere communia: sed hæretici vtuntur ad fidei corruptionem physicis argumentis, vt habetur in glo. Prouer. 7. & Isa. 17. ergo catholici eis in suis tractatibus vt non debent. Item, quælibet scientia principia habet propria, ita & sacra doctrina articulos scilicet fidei: sed in alijs scientijs non recte proceditur, si sumantur alterius scientiæ principia, sed oportet in vnaquaque ex proprijs procedere, secundum doctrinam Philosophi. 1. posteriorum. ergo nec in sacra doctrina recte proceditur: Itē, si alicuius doctrina in aliquo repudiatur, eius autoritas inualida erit ad aliquid confirmandum: vnde dicit Aug. quod si in sacra doctrina concesserimus aliquid esse falsitatis, peribit eius autoritas ad fidei confirmationem: sed sacra doctrina philosophorum doctrinam in multis repudiat, quia in multis et raste inueniuntur. ergo eorum autoritas non est efficax ad aliquid confirmandum. Sed contra Apostolus Ti. 1. vtitur Epimenidis poetæ versiculo dicit. Creditus semper mendaces, malæ bestia &c. & 1. Cor. 15. vt bis Menandri. Corruptum bonos mores colloquitur mala. & Act. 17. verbis Arati, Ipsi scilicet Dei, & genus sumus. ergo & alijs diuinæ scripturæ doctoribus licet physicis argumentis vt. Item, Hieronymus in epistola ad magnum vrbis Romæ oratorem, enumeratis pluribus scripturæ doctoribus, vt Basil. Grego. subiungit qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententijs suos resperferunt libros, vt ne scias quid in eis primū mirari debeas, vtrū eruditionem sæculi, vel scientiam scripturarū: quod non fecissent, si non licuisset, vel inutile fuisset. Item, Hieronymus in epistola ad Pamachium de dormitione Pauli. Si ad-

Si admaueris mulierem captiuam, scilicet sapientiam A
secularem, & pulchritudine eius captus fueris, de calua eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum tenacibus vnguibus seca, laua eam propheta vitro, & requiescens cum illa dicito. Sinistra eius sub capite meo, & dextra illi amplexabitur me, & multos tibi captiua fetus dabit, ac de Moabitide efficietur tibi Israelites. ergo fructuosum est vt aliquis sapientia seculari vtatur. Item, August. 2. de Trinitate dicit. Non ero segnis ad inquirendam scientiam Dei siue per scripturam, siue per creaturam: sed cognitio Dei per creaturam in philosophia proponitur. ergo non est incoueniens quod aliquis in sacra doctrina rationibus philosophicis vtatur. Item, August. lib. 2. de doctrina christiana. Philosophi autem si qua forte vera, & fidei nostre accomoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessores in nostrum vsum assumenda. & sic idem quod prius. Item, super illud Daniel. 1. Proposuit autem Daniel & c. gloss. Si quis imperitus mathematicæ artis contra mathematicos scribat, aut expers philosophiæ contra philosophos agat, quis etiam ridendus, vel ridendo non rideat? sed oportet doctores sacre scripturæ quandoque contra philosophos agere. ergo oportet eos philosophia vt. Respondeo Dicendum, quod dona gratiarum hoc modo naturæ adduntur, quod ea non tollunt, sed magis perficiunt: unde & lumen fidei quod nobis gratis infunditur, non destruit lumen naturalis cognitionis nobis naturaliter inditū. Quamvis autem naturale lumen mentis humanæ sit insufficientis ad manifestationem eorum quæ per fidem manifestantur, tamen impossibile est quod ea quæ per fidem nobis traduntur diuinitus, sint contraria his quæ per naturam nobis sunt indita, oportet enim alterum esse falsum: & cum vtrumque sit nobis a Deo, Deus esset nobis author falsitatis, quod est impossibile: sed magis cum imperfectis inueniatur aliqua imitatio perfectorum, quamuis imperfecta in his quæ per naturalem rationem cognoscuntur, sint quædam similitudines eorum quæ per fidem tradita sunt. Sicut autem sacra doctrina fundatur super lumen fidei, ita philosophia super lumen naturale rationis: unde impossibile est quod ea quæ sunt philosophiæ, sint contraria eis quæ sunt fidei, sed deficiunt ab eis. Continent tamen quædam similitudines eorum, & quædam ad ea præambula sicut natura præambula est ad gratiam. Si quid autem in dictis philosophorum inueniatur contrarium fidei, hoc non est philosophiæ, vt magis philosophiæ abusus ex defectu rationis. Et ideo impossibile est ex principijs philosophiæ huiusmodi errorem refellere vel ostendendo omnino esse impossibile, vel non esse necessarium. Sicut enim ea quæ fidei sunt non possunt demonstratiue probari, ita quædam contraria his non possunt demonstratiue ostendi esse falsa, sed potest ostendi non esse ea necessaria. Sic igitur in sacra doctrina philosophia possumus tripliciter vt. Primo ad demonstrandum ea quæ sunt præambula fidei, quæ necessaria sunt in fidei scientia, vt ea quæ naturalibus rationibus de Deo probantur, vt Deū esse, Deum esse vnum, & huiusmodi vel de Deo, vel de creaturis in philosophia probata quæ fides supponit. Secundo ad notificandum per aliquas similitudines ea quæ sunt fidei, sicut August. in lib. de Trinitate vtitur multis similitudinibus ex doctrinis philosophicis sumptis ad manifestandum trinitatem. ergo ad resistendum his quæ contra fidem dicuntur siue ostendendo esse falsa,

siue ostendendo non esse necessaria, tamen vtentes philosophia in sacra scriptura possunt dupliciter errare. Vno modo vtendo his quæ sunt contra fidem, quæ non sunt philosophiæ, sed potius error, vel abusus eius, sicut Orig. fecit. Alio modo, vt ea quæ sunt fidei includantur sub metis philosophiæ, vt si nihil aliquis credere velit, nisi quod per philosophiam haberi potest, cum econuerso philosophia sit ad metas fidei redigenda, secundum illud Apostoli. 1. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Ad primum ergo dicendum, quod ex omnibus illis verbis ostenditur quod doctrina philosophorum non sit vtendum quali principali, vt scilicet propter eam credatur fidei: non tamē remouetur quin ea possint vti sacri doctores quali secundaria. Vnde ibidem super illud. Perdam sapientiam sapientum & c. gloss. Non ideo hoc dicit, vt veritatis intelligentia possit a Deo reprobari, sed quia eorum prudentia reprobat, qui in sua cruditione confidunt. Vt tamen totam quod est fidei, non humanæ potentia, aut sapientiæ tribueretur, sed Deo, voluit Deus vt primitiua apostolorum prædicatio esset in infirmitate & simplicitate, cum tamen potentia & secularis sapientia postea superueniens ostenderit per victoriam fidei mundum esse Deo subiectum & quantum ad potentiam, & quantum ad sapientiam. Ad secundum dicendum, quod sapientia secularis dicitur contraria Deo quantum ad eius abusum, sicut ea hæretici abutuntur, non quantum ad eius veritatem. Ad tertium dicendum, quod sacramentum fidei pro tanto dicitur esse liberum a philosophicis dictis, quia sub philosophiæ metis non coarctat. Ad quartum dicendum, quod Hiero. adeo afficiebatur ad aliquos libros gentiliū, quod sacram scripturam quodammodo contemnebat: unde ipse dicit. Si quando in memet reuersus prophetas legere cepissem, sermo horrebat incultus: & hoc esse reprehensibile nullus ambigit. Ad quintum dicendum, quod ex tropicis locutionibus non est allumenda argumentatio, ut dicit Magister 6. distin. 1. lib. Et Dio. dicit in epistola ad Titum, quod symbolica theologia non est argumentatiua, & præcipue cum hoc non sit expositio alicuius authoris: & tamen potest dici quod quando alterum duorum transit in naturam alterius, non reputatur mistum, sed quando vtrumque a sua natura alteratur. Vnde illi qui vtuntur philosophicis documentis in sacra scriptura redigendo in obsequium fidei, non miscunt aquam vino, sed conuertunt aquam in vinum. Ad sextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de illis rationibus quæ ab hæreticis sunt inuētæ accommodæ suis erroribus: philosophiæ autem doctrinæ non sunt tales, immo solum in errorem ducunt, & ideo non sunt propter hoc vitandæ. Ad septimum dicendum, quod scientiæ quæ habent ordinem adinueniunt, hoc modo se habent, quod vna potest vti principijs alterius, sicut scientiæ posteriores principijs priorum scientiarum siue sint superiores, siue inferiores: unde metaphysica quæ est omnibus superior, vtitur his quæ in alijs scientijs sunt probata. Et similiter theologia cum omnes aliæ scientiæ sint ei quasi famulantes & præambule in via generationis, quamuis sint dignitate posteriores, potest vti principijs omnium aliarum. Ad octauum dicendum, quod in quantum sacra doctrina vtitur physicis documentis propter se, non recipit ea propter autoritatem dicentium, sed propter rationem doctorum, unde bene dicta recipit, & alia respicit: sed quando vtitur eis propter aliquos errores refe-

res refellendos, vtitur eis in quantum sunt in auctori-
tatem alijs quæ refelluntur, quia testimonium ad-
uersarij efficacius est.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod diuina
in scientia fidei non sint obscuritate vel borum
velanda, quia vt dicitur Prouer. 14. Doctrina pruden-
rum facilis. ergo sine obscuritate verborum proponi
debet. Item, Ecclesia. 4. Non abscondas sapiëntiã tuam
in decore suo. & Prouer. 11. Qui abscondit frumen-
ta, gl. prædicationis, maledicetur in populis. ergo ver-
ba sacræ doctrinæ non sunt velanda. Item, Matih. 10.
Quod dico vobis in tenebris, gl. in mysterio. Dicite
in lumine. glo. aperte. ergo obscura fidei sunt magis
referenda, quàm occultanda difficultate verborum.
Item, doctores fidei sunt sapientibus & insipientibus
debitores, vt patet. Ro. 1. ergo ita debent loqui, vt a
magnis & paruis intelligantur, id est, sine obscuritate
verborum. Item, Sap. 7. dicitur. Quam sine fictione di-
citur, & sine inuidia communico: sed qui occultant,
non communicant. ergo videntur in uilitate rei. Item,
Aug. 4. de doctrina christiana. Expositores sacræ scri-
pturæ non ita loqui debent, tamquàm seipos exponē-
dos simili auctoritate proponant, sed omnibus sermo-
nibus suis primitus & maxime vt intelligantur labo-
rent ea quantum possunt, perspicuitate dicēdi, vt mul-
tum tardus sit qui non intelligat. Sed cōtra est quod
dicitur Matth. 7. Nolite sanctū dare canibus &c. glof.
Res absconsa auidius quæritur, celata venerabilius
conspicitur, diu quæ sita charius tenetur. Cum igitur
sacra documenta expediat summa veneratione intue-
ri, videretur quod expediat ea obscure tradi. Item, Dyo.
1. c. eccle. hierar. Omnem sanctam laudem non tra-
das alteri præter æque ordinatas Dei formas, id est,
diuinas laude, quibus omnia sacramenta complecti-
tur, nõ tradas nisi tibi similibus: sed si verbis conspi-
cuis scriberentur, omnibus paterent. ergo secreta fi-
dei sunt obscuritate verborum velanda. Item, Luc. 8.
Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, id est, in-
telligentiã scripturarum, vt patet per glof. cæteris au-
tem in parabolis. ergo oportet verborum obscuritate
aliqua a multitudine velare. Respondeo Dicendum, qd
verba docentis ita debet esse moderata vt proficiant,
non noceant audienti. Quædam aut sunt quæ audita
nulli nocent, sicut ea quæ omnes scire tenentur: & ta-
lia non sunt occultanda, sed manifeste omnibus pro-
ponenda. Quædam vero sunt quæ proposita manife-
ste auditoribus nocent: quod quidem contingit dupli-
citer. Vno modo, si arcana fidei infidelibus fidē abhor-
rentibus denudentur: eis enim venient in derisum,
& propter hoc dicitur. Mat. 7. Nolite sanctum dare
canibus: & Dio. 2. c. cæl. hierar. Audi sancte dicta, di-
uinus diuinorum in doctrina factus, & mentis occul-
to sancta circumabscondens ab immunda multitudine
vt quàm vniformia custodi. Secundo aut modo, si
aliqua subtilia rudibus proponantur, ex quibus perfe-
cte non apprehensibiles materiam sumunt errandi: vnde
1. Cor. 3. Non potui vobis loqui tamquàm spiritualibus,
sed quasi carnalibus: tamquàm paruulis in Chri-
sto lac vobis potum dedi, non escam. Vnde super il-
lud Exo. 21. Si quis aperuerit cisternã, dicit glo. Greg.
Qui in sacro eloquio iam alta intelligit, sublimes sen-
sus coram non capientibus per silētium tegat, ne per
secundum aliterius aut fidelem paruulum, aut infide-
lem qui credere potuisset, interimat. Hæc ergo ab eis,
quibus nocent, occultanda sunt: sed in colloquutione
potest fieri distinctio, vt eadem sapientibus seorsum

manifestentur, in publico taceant. Vnde Aug. 4. de
doctr. christiana. Sunt quædam quæ vi sua non intelli-
guntur, aut vix intelliguntur quantalibet, & quantu-
libet dicentis plenissime versentur eloquio, quæ in po-
puli audiētia, vel raro si aliquid vrger, vel nõquã om-
nino mittenda sunt: sed in scribendo non potest talis
distinctio adhiberi, quia liber conscriptus ad manus
quorumlibet peruenire potest, & ideo sunt occultan-
da verborum obscuritatibus, vt per hoc profint sapien-
tibus qui ea intelligunt, & occultentur simplicibus
qui ea capere nõ possunt. Et in hoc nullus grauatur,
quia qui intelligunt, lectioe detinentur, qui vero nõ
intelligunt, non coguntur ad legendum. Vnde Aug.
in eodem. In libris autem qui ita scribuntur, vt ipsi si-
bi quodammodo lectorem teneant cum intelliguntur,
cum autem non intelliguntur molesti nõ sint non
lentibus legere, non est hoc officium deserēdū, vt ve-
ra quæuis ad intelligēdum difficillima ad aliorum in-
telligentiam perducamus. Ad primum igitur dicen-
dum, qd auctoritas illa non est ad propositum. Nõ, n.
intelligitur qd doctrinæ presertim sit facilis actus,
id est, qd facilliter doceant: sed passiuè, quia facilliter do-
centur, vt patet per gl. Ad secundum dicendum, qd au-
toritates illæ loquuntur de illo qui abscondit ea quæ
manifestanda sunt, vnde Eccles. 4. præmittitur. Ne ti-
meas verbum in tempore salutis. Per hoc autem nõ
remouetur, quin ea quæ sunt occulta debeant ob-
scuritate verborum celari. Ad tertium dicendum, qd
doctrina Christi est publice & plane docenda, ita qd
vnicuique sit planum id quod expedit ei scire: non au-
tem vt publicentur illa quæ scire nõ expedit. Ad quar-
tum dicendum, qd doctores sacræ scripturæ nõ sunt ita
sapientibus & insipientibus debitores, vt eadem pro-
ponant vtrisque, sed ita qd vtrisque, proponant quod eis
expedit. Ad quintum dicendum, qd nõ ex inuidia sub-
tilia multitudini occultantur, sed magis ex debita dis-
cretionē. Ad sextum dicendum, qd Aug. loquitur de
expositoribus qui ad populum loquuntur, nõ de his
qui scripto tradunt, vt patet ex consequentibus.

Christianæ religionis reuerentiam plures vsurpāt,
sed ea fides pollet maxime ac solitarie, quæ tum
propter vniuersaliū præcepta regularū, quibus eius-
dem religionis intelligatur auctoritas, tum propterea
qđ eius cultus p omnes fere mundi terminos ema-
nauit, catholica, vel vniuersalis vocatur, cuius hęc de
Trinitatis sententiã est, Pater, inquit, est Deus filius,
est Deus, spiritus sanctus est Deus, igitur pater, filius,
& spiritus sanctus Deus vnus, non tres dii, cuius con-
iunctionis ratio est indifferētia. Eos. n. differētia com-
mitatur, qui vel augent, vel minuunt, vt Arriani, qui
gradibus meritorum trinitatem variantes distrahūt,
atque in pluritatem deducunt. Principium. n. pluritas
est, alteritas est. Præter alteritatem. n. hæc pluritas
quid sit, intelligi potest. Omnium nãque rerum, vel
quotlibet tum genere, tum specie, tum numero diuer-
sitas constat. Quotiens enim dicitur idem, totiens &
diuersum prædicatur. Idem vero dicitur tribus mo-
dis, aut genere, vt idem homo quod equus, quia his
idem genus vt animal: vel specie, vt idem Cato quod
Cicero, quia eadem species, vt homo: vel numero, vt
Tullius Cicero, quia vnus est numero. Quare diuer-
sum etiã vel genere, vel specie, uel numero dicitur,
sed numero differentiam facit accidentium varietas:
Nã tres homines neq; genere, neq; specie, sed suis ac-
cidentibus distant. Nam si vel animo cuncta ab his
accidentia separemus, tamen locus cunctis diuersus
est, quem

est, quem vnũ fingere nullo modo possumus. Duo. n.
corpora vnũ locũ non obtinent, qui est accidens: atq;
ideo sunt numero plures, qm̄ accidentibus plures sũt.]
Post proemium hic Boetius incipit tractatũ de tri-
nitate personarũ, & vnitate diuinæ essentię: & di-
uiditur liber iste in duas partes. Primo, prosequitur
ea qđ pertinet ad vnitatẽ diuinæ essentię contra Arria-
nos. Secũdo, ea quæ pertinent ad trinitatẽ personarũ
cõtra Sabelliũ, ibi. (Sed hoc interim ad eã.) Prima in
in duas. Primo, pponit catholicæ fidei sententiã de vni-
tate diuinæ essentię. Secũdo, inuestigat propositã sen-
tentiã veritatẽ, ibi. (Age igitur ingrediamur.) Prima
in duas. Primo, describit fidei conditionẽ, cuius sentẽ-
tiã, psequi intendit. Secũdo, proponit descriptã fidei
sententiã de pposito, ibi. (Cuius hæc de trinitatis.) De
scribit autem eã dupliciter. scilicet ex cõparatione hęresum
quibus p̄põllet, & proprio nomine, quia catholica,
vel vniuersalis vocatur. Dicit ergo plures. i. diuersa-
rum hęresum sectæ vsurpãt. i. indebitè sibi attribuit
reuerentiã christianæ religionis. i. quæ christianæ reli-
gioni debetur, vt. scilicet ei omnes subdantur. r. Ioannis
, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.
Vel reuerentiã quam christiana religio Deo exhibet
credendo his quæ diuinitus sunt prædicata, sed ea fi-
des pollet maxime & solitarie. Hæc duo adiungit,
vt descretionẽ faciat eius qđ est fm̄ veritatẽ, & eius
quod est fm̄ opinionẽ. fm̄. n. reuerentiã hęretici chri-
stiani nõ sunt, cũ a doctrina Christi recedant, & quã-
tũ ad hæc catholica fides solitaria pollet: sed fm̄ ap-
parentiã & hominũ opinionẽ hęretici christiani dicũ-
tur, quia saltẽ voce nomen Christi cõstetur, & quan-
tũ ad hæc fides catholica nõ sola, sed magis pollet. Ip-
sa. n. communis & diffusus est recepta, unde sub-
dit. Quæ vocatur catholica in græco, uel vniuersalis
in latino, quod idẽ est: catholicũ. n. græce latine vni-
uersale dicitur, cuius nominis assignat duas rones di-
cens. (Tum propter præcepta vniuersaliũ regularũ.)
Præcepta. n. quæ fides catholica proponit, nõ vni tantũ
genti obseruãda, sed omnibus proponit: in quo præ-
cipue differt a lege Moyis, quæ vni tantũ populo præ-
cepta proponebat. Similiter etiã singulã hęresum suis
tantũ sectatoribus præcepta accomoda tradunt: sed
fides catholica de omnibus curã gerēs, omnibus præ-
cepta accomoda tribuit nõ solũ continentibus, vt Ma-
nichæi, sed etiã coniungatis: & nõ solũ innocētibus, vt
Novatiani, sed etiã p̄gnitẽtib⁹, quibus illi salutẽ dene-
gãt. Vnde subdit. Quibus. scilicet vniuersalib⁹ regulis intelli-
gitur auctoritas eiusdẽ religionis, quas omnes ei sub-
ditũ esse debet. Vel dicuntur vniuersales regulæ, quia
nihil eis falsitatis, aut iniquitatis admiscetur i quo-
cumq; articulo, siue in quocumq; casu. Deinde sub-
iungit aliã causam dicens. (Tum propterea, quia eius
cult⁹ per oēs fere mudi terminos emanauit) quod pla-
nũ est fm̄ illud. psal. 118. In omnẽ terrã exiuit sonus
eorum &c. (Cuius hic de trinitatis) Hic ponitur præ-
notare fidei sententiã de proposita quæstione. Et cir-
ca hoc tria facit. Primo, proponit catholicæ fidei sen-
tentiã de unitate trinitatis. Secundo eiusdẽ sen-
tentiã rationem, ibi. (Cuius coniunctionis.) Tertio
ostendit prædictã rationis cõueniētiã, ibi. (Principium
enim pluralitatis) Proponit autẽ catholicę fidei sen-
tentiã per modum cuiusdam argumenti, eo qđ fides
dicitur argumentum non apparentium. Hebr. 11. in
quo quidem argumento ex hoc qđ diuinitas singulis
personis conformiter attribuitur, concluditur qđ de
omnibus non pluralitẽ, sed singularitẽ hoc nomen
Deus prædicatur. Deinde huius sententiã rationẽ af-

A signat. Et primo, ponit rationem: secundo per contra-
rium exponit, ibi. (Eos enim) dicit ergo. Cuius coniu-
ctionis. i. coniunctæ argumentationis ratio est indiffe-
rentia. scilicet deitatis in tribus personis, quam fides catho-
lica confitetur. Ex hoc enim est qđ ex præmissis prædi-
cã conclusio sequitur, quia indifferens deitas tribus
personis indifferenter attribuitur: quam quidem ra-
tionem per contrarium exponit dicens. Eos enim cõ-
mitatur differentia deitatis. scilicet qui vel augent, vel mi-
nuunt. i. qui ponunt vnã personam maiorem alia,
vel minorem, vt Arriani ponentes patrem maiore filio.
Vnde subdit, Qui. scilicet Arriani variantes trinitatem
gradibus meritorem. i. dignitatem, dum patri filium
subijciunt, spiritum sanctum vtrique. Distrahunt. i. in
diuersa trahunt, deitatem in eis diuidendo, atque in
pluralitatẽ deducunt. Ex diuisione enim sequitur plu-
ralitas. Econuerso vero catholici æqualitatem perso-
narum confitentem indifferentiã profitentur, & per
consequens vnitatem. Deinde ostendit præmissam ra-
tionem esse conueniētem dicēs. (Principium. n. &c.)
& præmonstrat præassignatę rationis necessitatem. Se-
cundo, quiddam quod in sua demonstratione suppo-
situm fuerat probat, ibi. (Omnium namq;) Circa pri-
mum duo facit. Primo, ostendit qđ alteritas est prin-
cipium pluralitatis, alteritatem intelligens differen-
tiã qua aliqua inter se altera cõstituitur. Et ma-
ult dicere alteritatem, quàm alietatem: quia non solum
substantiales differentię pluralitatẽ constituunt, qua-
rum est facere aliud, sed etiam accidentales, quarum
est facere alterum: ad alietatem vero sequitur alteri-
tas, non econuerso. Ex hoc autem habetur ratio Ar-
rianicæ deductionis. Si enim alteritas est principium
pluralitatis, & posita causa ponitur effectus, ergo po-
nentiibus eis alteritatem per augmentum & dimini-
tionẽ, sequitur pluralitas diuinitatis. Secũdo, propo-
nit alteritatem esse proprium principium pluralita-
tis, quia præter eam pluralitas intelligi nõ potest, ex
quo habetur ratio catholicę coniunctionis: remota
enim propria causa tollitur effectus. Si igitur in tri-
bus personis non est alteritas aliqua deitatis, nõ erit
pluralitas aliqua, sed vnitas. Deinde pbat quod sup-
posuerat. scilicet alteritatem esse proprium principium plu-
ralitatis, cum dicit. (Omnium namq;) & est ratio sua
realis. Omnium rerum genere, vel specie, vel numero
differētium, est aliqua alteritas, siue differentia causa
pluralitatis, vel diuersitatis: sed omnes res plures
siue sint tres, siue quotlibet, sunt diuersæ vel genere,
vel specie, vel numero, ergo omnium plurium prin-
cipium est aliqua alteritas. Circa hanc rationem tria
facit. Primo, ponit minorem: secundo, probationem,
ibi. (Quotiens) & est probatio. Quotiens dicitur
idem, totiens aicitur diuersum, sed idem dicitur tri-
bus modis, scilicet genere, & spẽ, & numero, ergo & diuer-
sum. Primam supponit ex hoc quod dicitur in 1. top.
pi. qđ quotiens dicitur unum oppositorũ, totiens & re-
liquũ: & ex hoc qđ dicit 10. meta. qđ idẽ & diuersum
sunt opposita. Secundam manifestat per exempla, &
supponit eam per hoc quod dicitur 1. top. Tertio
vero probat maiorem quãtum ad id quod circa eam
poterat esse dubium, ibi. (Sed numero differen-
tiam.) Quod enim diuersitatis illorum quæ sunt di-
uersa genere, vel specie principium sit aliqua alteri-
tas, manifestũ est ex ipso nomine. Ex hoc enim aliqua
sunt diuersa genere, qđ est eis genus alterũ: & diuersa
specie, qđ sub altera specie continetur. Sed in his quæ
dicuntur esse diuersa numero, nõ est manifestũ ex ipso
nomine qđ aliqua alteritas sit principium pluralitatis,
Opul. S. Tho. Aquin. Q immo

immo videtur magis conuerso fm nomē, q̄ pluralitas que in numero designatur, sit principium diuerſitatis, cuius dicantur esse aliqua diuerſa numero fm nomen, sicut genere, vel specie: & ideo ad verificandā maiorem sui syllogismi, ostendit q̄ hanc etiam differentiam qua aliqua dicuntur differre numero, facit aliqua alteritas, siue varietas: quod probat p̄ hoc q̄ in tribus hominibus qui conueniunt genere & specie, & differunt numero, inueniuntur altera accidentia, sicut in homine, & boue species altera, & in homine & lapide genus alterum. Vnde sicut homo & bos distant specie, ita duo homines distant accidentibus. Et quia posset aliquis dicere q̄ varietas accidentium nō est causa pluralitatis fm numerū, quia remotis accidentibus vel fm rem, vt separabilibus: vel animo & cogitatione, vt inseparabilibus, adhuc remanet substantia cum accidente quod adest & abest præter subiecti corruptionem: ideo huic responsioni obuiat dicens, q̄ quis omnia accidentia possint saltem animo separari, tamen alicuius accidentis diuerſitas nullo modo potest etiam animo a diuersis indiuiduis separari. s. diuerſitas locorum. Duo. n. indiuidua non possunt esse in eodē loco nec fm rē, nec fm animi fictionē, q̄ hoc nec intelligi, nec imaginari pōt. Vnde cōcludit q̄ ex hoc sūt aliq̄ hoīes plures numero, q̄ sunt accidentibus p̄ s. i. diuersi, & i hoc terminat inā hī partis.

Hic est duplex q̄. Prima de his quæ pertinent ad causam pluralitatis. Circa primum quæritur quatuor. Primo, Vtrum humano generi sit fides necessaria. Secūdo, Quomodo se habet fides ad religionem. Tertio, Vtrum cōuenienter vera fides catholica, vel vniuersalis nominetur. Quarto, Vtrum hæc sit vere fidei cōfessio, q̄ pater & filii & spūscūs singulus est De⁹, & tres sūt vn⁹ De⁹ absq; oīs ineq̄ualitatis distātia.

Ad primum sic proceditur. Videtur q̄ non fuerit necessarium humano generi fidē habere. Vt n. dicitur Eccles. 6. Quid necesse est hoī maiora se quære? quasi dicat nihil: sed ea quæ fide creduntur, maiora sunt homine, vt pote rationem eius excedentia, alias ad ea cognoscenda sufficeret ratio causans scientiam, nec requireretur fides ergo non fuit necessarium homini, vt ea quæ sunt fidei extra doceretur. Item, naturam humanam Deus in sua cōditione perfecte instituit, Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: sed ex his q̄ menti humanæ in sua conditione sunt indita, non potest homo pertingere ad ea quæ sunt fidei cognoscenda, alias posset per scientiam haberi, quæ causatur ex eo q̄ cōclusiones resoluuntur in principia naturaliter nota. Cum ergo perfectum dicatur aliquid cui nihil deest eorum quæ debet habere, vt dicitur 3. meta. videtur q̄ homo fide non indigeat. Item, vnusquisq; sapiens ad perueniendum in finem viam eligit breviorē: sed difficilior videtur creaturæ ea quæ super rationem sunt credere, & valde periculofum hominibus, cum multi a statu salutis decident per hoc q̄ non credunt. ergo videtur q̄ Deus qui est sapientissimus, non debuit viam fidei præparare hominibus ad salutem. Item, vbicumque est acceptio aliquorum cognitorum sine iudicio, est via facilis ad errorē: sed nō habemus aliquid in nobis, per quod possimus iudicare de his. quæ per fidem accipimus, cū naturale iudicium ad hmōi nō se extendat, vt pote rationē excedentia. ergo patet via facilis ad errorē, & ita videtur hoī potius esse noxiū q̄ vtile, vt dirigatur in Deū per fidē. Itē, vt dicit Dion. Malum hoīs est præter rationē

esse: sed hō fidei inhærēs a rōne discedit, & in hoc est allueſcit rōne continere. ergo vt q̄ via illa sit hoibus mala. Sed cōtra: Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo: sed hoc est maxime hoī necessarium vt Deo placeat, sine quo nihil pōt boni facere, vel habere. ergo fides ē maxime hoī necessaria. Itē, hoī est maxime necessarium cognoscere veritatē, cum gaudiū de veritate cognita sit beatitudo, vt Aug. dicit: sed fides colat credentes in veritate. & in eis veritatē, vt dicit Dion. 7. c. de di. no. ergo fides est hoī maxime necessaria. Item, id sine quo non potest cōseruari humana locietas, est hoī maxime necessarium, & toti generi humano, cū hō sit aīal politicum, vt dī 8. ethi. sed sine fide humana locietas, seruari non pōt, quia oportet vt vnus hō alteri credat p̄ promissis, & i testimonijs, & in alijs hmōi quæ sunt necessaria hoī ad cōmanendū. ergo fides humano generi est maxime necessaria. Rñdeo. Dicendum, q̄ fides habet aliquid cōe cū opinione, & aliquid cum scientia & intellectu, rōne cuius ponitur mediū inter opinionē & intellectū, siue sciētia ab Hugone de san. Viçt. Cum intellectu aut & scientia cōe habet certum & fixum assensum: in quo ab opinione differt, quæ accipit alterum oppositorū cū formidine alterius, & a dubitatione quæ fluctuat inter duo contraria: sed cum opinione cōe habet q̄ est de rebus quæ non sunt intellectui naturaliter possibili, in quo differt a sciētia & intellectu. Quod aut aliquid non sit apparens humano intellectui, pōt contingere ex duobus, vt dicitur in 2. meta. s. ex defectu ipsarum rerum cognoscibilium, & ex defectu intellectus nostri. Ex defectu quidem rerum, sicut in singularibus & cōtingentibus quæ a nostris sensibus sunt remota, sicut sunt facta hominū, & dicta, & cogitata: quæ quidem talia sunt, vt vni hoī possint esse nota, & alij ignota. Et quia in cōiuctu hominū vnus homo oportet q̄ alio vtatur sicut seipso, in quibus ipse sibi non sufficit: ideo oportet q̄ ster illis quæ alius scit, & sunt sibi ignota, sicut his quæ ipse cognoscit: & inde est q̄ in hominū cōuersione est fides necessaria, quæ vnus homo dictis alterius credit, & hoc est iustitiam fundamentum, vt Tullius dicit in li. de officijs: & inde est q̄ nullū mendaciū est sine peccato, cum per omne mendacium huic fidei tam necessaria derogetur. Ex defectu vero nostro sunt non apparentia, vt res diuinæ & necessaria, quæ sunt fm naturam maxime notæ. Vnde ad horum inspectionem non sumus statim in principio idonei, cum oporteat ex minus notis & posterioribus secundum naturam ad magis nota & priora naturaliter peruenire. Sed quia ex nullo horū quæ vltimo cognoscimus, sunt nota ea quæ primo cognoscimus, oportet nos etiam primo aliquam notitiā habere de illis quæ sunt per se magis nota, quod fieri non potest nisi credendo. Et hoc etiā patet in ordine scientiarum, quia scientia quæ est de causis altissimis, s. metaphisica, vltima occurrit homini ad cognoscendū, & tñ in sciētis præambulis oportet q̄ supponantur quædam quæ in illa plenius innotescunt: vnde quælibet scientia habet suppositiones, quibus oportet addiscere credere. Cū igitur finis humanæ vitæ sit beatitudo, quæ consistit in plena cognitione diuinorū, necessarium est ad humanā vitā in beatitudinem dirigendam statim in principio fidem diuinorū habere, quæ plene cognoscenda expectantur in vltima perfectione humana. Ad quorum quædam cognoscenda plene possibile est homini peruenire per viam rationis in statu vitæ: & horum quædam possunt

haberi scientia, & a quibusdam habeatur, tamen necessarium est habere fidem propter quinque rationes, quas Rabbi Moytes ponit. Primo, propter profunditatem & subtilitatem materiæ, per quam occultantur diuina ab hominum intellectu. Vnde ne sit homo sine qualicumque horum cognitione, prouisum est ei vt saltem per fidem diuina cognoscat. Vnde Ecclesiastes. 7. Alta profunditas, quis cognoscat illam? Secūdo, propter imbecillitatem intellectus humani a principio. Non. n. prouenit ei sua perfectio, nisi in fine: & ideo vt nullum tempus sit vacuum a Dei cognitione indiget fide, per quam ab ipso principio diuina accipiat. Tertio, propter multa præambula quæ exiguntur ad habendum cognitionem de Deo fm viam rationis. Exigitur. n. ad hoc fere omnium scientiarū cognitio, cū omniū finis sit cognitio diuinorū: quæ quidem præambula paucissimi comprehendunt, vel consequuntur. Vnde ne multitudo hominum a diuina cognitione remaneat vacua, prouisa est ei diuinitas via per fidem. Quarto, quia multi hominū ex naturali complexionem sunt indifpositi ad perfectionem intellectus consequendā fm rationem, vel viam rationis: unde vt hi diuina cognitione non careat, prouisa est via fidei. Quinto, propter occupationes plurimas, quibus oportet homines occupari: unde impossibile est q̄ omnes consequantur per viam rationis id quod est de Deo necessarium ad cognoscendum, & propter hoc est via fidei procurata, & hoc quantum ad illa quæ sunt ab aliquibus scita, & alijs proponuntur vt credenda. Quando vero diuinorum sunt, ad quæ plene cognoscenda nullatenus ratio humana sufficit, sed eorum plena cognitio expectatur in futura vita, vbi erit plena beatitudo, sicut trinitas & vnitas vnus Dei: & ad hanc cognitionem homo perducitur nō ex debito suæ naturæ, sed ex sola diuina gratia. Vnde oportet q̄ ad huiusmodi etiam scientiæ perfectionem quædam suppositiones ei primo credenda proponantur, ex quibus dirigatur in plenā cognitionem eorum quæ a principio credit, sicut etiam in alijs scientijs accidit, vt dictū est, & ideo dicitur Isa. 7. fm aliam translationem. Nisi credideritis, non intelligetis. Et huiusmodi suppositiones sunt illa quæ sunt credita quantum ad omnes, & a nullo in hac vita sunt scita, uel intellecta. Ad primū igitur dicendū, q̄ licet ea quæ sunt fidei sint maiora hominē, viribus naturæ consideratis, non tamen sunt maiora homine diuino lumine illustrato, & ideo non est necesse hoī, vt huiusmodi propria virtute quærat, sed est ei necessarium, vt ea diuina reuelatione cognoscat. Ad fm dicendum, q̄ Deus in prima rerum conditione hominem perfectum instituit perfectione naturæ, quæ quidem in hoc consistit, vt homo habeat omnia quæ sunt suæ naturæ debita: sed supra debitum naturæ adduntur postmodum humano generi aliqua perfectiones ex sola gratia diuina, inter quæ est fides, vt patet Ephe. 2. vbi de fide dicitur, quod est Dei donū. Ad tertium dicendum, quod cuilibet in beatitudinē tendenti necessarium est cognoscere in quibus beatitudinem quærere debeat, & qualiter: quod quidem facilius fieri non potest, quam per fidem, cum rationis inquisitio ad talia peruenire non possit, nisi multis præcognitis, quæ non est facile scire. Nec etiam potuit cum minori periculo, cū humana inquisitio propter imbecillitatem intellectus nostri sit facilis ad errorem, & hoc etiam aperte ostenditur ex ipsis philosophis, qui per viam rationis sine humanæ uitæ quæ

tes, & modum perueniendi in ipsum non inuenientes, in errores multiplices & turpissimos inciderūt, adeo sibi inuicem dissentientes, ut uix duorum, aut trium esset de his per omnia communis una sententia, cum tamen per fidem uideamus in unam sententiam etiam plurimos conuenire populos. Ad quartū dicendum, quod quodcumque acceptis aliquo modo assentitur, oportet esse aliquid quod inclinet ad assensum: sicut lumen naturaliter inditum in hoc quod assentitur primis principijs per se notis, & ipsorum principiorum ueritas in hoc quod assentitur conclusionibus scitis, & aliquas uerisimilitudines in hoc q̄ assentimus his quæ opinamur: quæ, si fuerunt aliquantulum fortiores, inclinant ad credendum, prout fides dicitur opinio iuuata rationibus, sed id quod inclinat ad assentiendum principijs intellectis, aut conclusionibus scitis, est sufficiens inductiuum, unde cogit ad assensum, & est sufficiens ad iudicandum de illis quibus assentitur. Quod uero inclinat ad opinandum qualitercumque, uel etiam fortiter, non est sufficiens ductiuum rationis, unde non cogit, nec per hoc potest haberi perfectum iudicium de his quibus assentitur. Vnde & in fide qua in Deū credimus, non solum est acceptio rerū quibus assentimus, sed aliquid quod inclinat ad assensum, & hoc est lumen quoddam quod est habitus fidei diuinitus menti humanæ infusus: quod quidem sufficientius est ad inducendum quàm aliqua demonstratio, qua & si numquam fallum concludatur, tamen frequenter in hoc homo fallitur, quod putat esse demonstratorem quod non est. Sufficientius etiam quàm ipsum lumen naturale, quo assentimus principijs, cum lumē illud frequenter impediatur ex corporis infirmitate, ut patet in mentecaptis. Lumen autem fidei, quod est quasi sigillatio quædam primæ ueritatis in mente, non potest fallere, sicut Deus non potest decipere, uel mēiri, unde hoc lumen sufficit ad iudicandū. Hic tamen habitus non mouet per uiam intellectus, sed magis per uiam uoluntatis: unde non facit uideri illa quæ creduntur, nec cogit assensum, sed facit uoluntarie assentire. Et sic patet quod fides ex duabus partibus est a Deo, scilicet ex parte interioris luminis quod inducit ad assensum, & ex parte eorū quæ exteriori proponuntur, quæ ex diuina reuelatione initium sumpserunt, & hæc se habent ad cognitionem fidei, sicut accepta per sensum ad cognitionem principiorum, quia utriusque sit aliqua cognitionis determinatio. Vnde sicut cognitio principiorū accipit a sensu, & tñ lumen quo principia cognoscunt est innatū: ita fides est ex auditu, & tñ habitus fidei est infusus. Ad quintū dicendū, q̄ uiuere fm rōne est bonū hoīs in quantum est homo: uiuere autem præter rationē potest vno modo sonare in defectū, sicut est in illis qui uiuūt fm sensum, & hoc est hominis malū. Alio modo sonare in excessum, vt cū homo diuina gratia adducit in id quod est supra rationem: & sic præter rationē uiuere non est hominis malū, sed bonū supra hominē. Et talis est cognitio eorum quæ sunt fidei, quæ & ipsa fides non omnibus modis sit præter rationē: hoc. n. naturalis ratio habet, q̄ assentiendū est his quæ a Deo dicuntur. Ad secundum sic proceditur. Videtur quod fides a religione distinguenda nō sit, quia vt dicit Aug. in Ench. fide, spe, & charitate colendus est Deus: sed cultus Dei & actus religionis, vt per distinctionem Tulij patet, q̄ dicit, Religio est quæ cuidā superiori naturæ, quam diuinam uocat, cultum cæremōniamque

affert, ergo fides ad religionem pertinet. Itē, dicit Aug. **F** de vera rel. q. vera religio est qua vnus Deus colitur, & purgatissima pietate, vel puritate cognoscitur: sed cognoscere Deum est fidei, ergo fides sub religione cōtinetur. Item, offerre Deo sacrificium, est opus, vel actus religionis: sed hoc pertinet ad fidem, quia vt dicit Aug. 5. de ciui. Dei. Verum sacrificium est omne opus qd agitur, vt sancta societate in hāreamus Deo: prima autem inhātio hominis ad Deum est per fidem, ergo fides prācipue ad religionem pertinet. Item. Io. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare, magis autem adoratur Deus, cum ei prosternitur intellectus, quam cum ei prosternitur corpus: sed per fidem ei substernitur intellectus, dum se omnino subijcit ad assentiendū his quae de Deo dicuntur, ergo fides ad religionem maxime pertinet. Item, omnis virtus quae Deū habet pro obiecto, est virtus theologica: sed religio habet Deū pro obiecto, non enim nisi Deo cultū. debitū offert, ergo est virtus theologica: sed magis videt pertinere ad fidem quam ad aliquam aliarum, cum non dicatur esse extra religionem christianā, nisi quae sunt extra fidem, ergo religio videtur esse idem quod fides. Sed contra est, quod Tullius in 2. veteris rethoricae ponit religionem partem iustitiae, quae est virtus moralis, ergo cum fides sit virtus theologica, religio erit alterius generis q̄ fides. Item, religio consistit etiam in actu qui est ad proximū, vt patet. Ia. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem haec est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: sed fides non habet actum nisi qui est ad Deum, ergo religio est omnino a fide distincta. Item, religiosi dicuntur communiter, qui quibusdā specialibus votis astringuntur, non autem soli illi dicuntur fideles, ergo non est idē fidelis & religiosus, ergo nec idem fides & religio. Respondeo. Dicendum, quod sicut patet per Aug. Io. de ciui. Dei. Theosopia quae cultus Dei dicitur, religio, pietas, & latia, ad idem pertinere intelliguntur, sed ad Deum colendum, Cultus autem cuiuslibet rei impentus nihil aliud esse videtur quam debita operatio circa id adhibita, & ex hoc diuersimode dicuntur aliqui colere agros, parētes, patriam, & alia huiusmodi, quia diuersis diuersae operationes coaptantur. Deus autem non hoc modo colitur, quod ei nostra operatio aliquid proffit, aut subueniat sicut i praedictis est, sed solum in quantum ei nos subdimus, & subditos demonstramus. Hic ergo cultus diuinus absolute theologic nomine designatur: sed religio importat quandam religionem, sicut qd homo se astringit, quodammodo ad cultum istum, vnde dicit Aug. in lib. de vera religi. Religio a religando dicta creditur, vel etiam a recte eligendo, vt dicit. 4. de ciuitate Dei. Ex propria enim electione, aliquis ligatur se ad aliquid faciendum. Oportet etiam nos reeligere quae amissimus negligentes, vt ibidem dicit: & inde est quod illi qui vitam suam totam, & seipsos ad diuinum obsequium votis quibusdam obligant, religiosi dicuntur: sed pietas animum colentis respicit, qui non fide, nec mercenario affectu ei obsequit. Et quia his quae sunt supra nos, quasi quaedam veneratio diuina debetur, beneficia etiam quae miseris exhibentur, sunt quasi quaedam sacrificia Dei, secundum illud Hebraeorū **V**ltimo. Beneficentiae & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Hinc est quod nomen pietatis & religionis ad opera, misericordiae transfertur, & maxime ad beneficia quae in parentes,

& patriam exhibentur: sed latia importat debitum colendi, siue rationem cultus, ex hoc. I. q. sumus serui eius quem colimus, non hoc modo quo homo seruus hominis dicitur propter quodcumq; accidentale debitum, sed quia totū qd sumus, ei debem⁹ tamq̄ creatori: unde & latia seruitus dicitur nō qualibet, sed illa tantum qua homo seruus Dei est. Sic ergo religio consistit in operatione, qua homo Deum colit se ei subijcēdo, quae quidem operatio debet esse conueniens & ei, qui colitur, & colenti. Ipse autem qui colitur, cū sit spiritus, nō potest corpore, sed sola mente contingi, & sic cultus eius principaliter in mentis actibus consistit, quibus mēs ordinat in Deū: & hi sunt praeipue actus theologiarum virtutum, & sicut hoc dicit Aug. q. Deus colitur fide, spe, & charitate: & his adiunguntur actus donorum ordinatum in Deum, vt sapientia & timoris. Sed quia nos qui Deum colimus, corporei sumus, & per corporeos sensus cognitionem accipimus, inde est quod ex parte nostra requiruntur ad cultum praedictum etiam aliquae corporales actiones, tum vt ex toto quod sumus Deo seruiamus: tum vt per huiusmodi corporalia nosmetipsos, & alios excitemus ad actus mētis ordinatos in Deum. Vnde dicit Aug. in lib. de cura pro mortuis habenda. Orates de membris sui corporis faciunt quod supplicantiis congruit, cum genua figunt, cum manus extendunt, vel etiam se prosterunt solo, & si quid aliud visibiliter faciunt, quamuis eorum inuisibilis voluntas, & cordis intentio Deo nota sit, nec ille indiget his indicijs, vt anim⁹ pandat humanus: sed hinc magis seipsum incitat homo ad orandum, gemitū humilius, atque seruētius. Sic ergo oēs actus quibus se homo subijcit Deo siue sint mentis, siue corporis, ad religionem pertinent. Sed quia ea quae proximis propter Deum impediuntur, ipsi Deo impediuntur, constat quod ad eandem pertinet subiectionem, in qua cultus religionis consistit, & sic diligenter consideranti apparet omnem actum bonum ad religionem pertinere. Vnde Aug. dicit quod verū sacrificiū est omne opus quod agitur, vt sancta societate in hāreamus Deo, tamē quodam ordine. Primo enim & principaliter ad cultum praedictum pertinent actus mētis ordinati in Deum. Secundo, actus corporis qui ad hos excitandos, vel designandos fiunt, vt prostrationes, sacrificia, & huiusmodi. Tertio, ad eundem cultum pertinent omnes actus alij in proximum ordinati propter Deum. Et tamen sicut magnanimitas est quaedam virtus specialis, quae omnium virtutum actibus vtatur sicut speciale rationem obiecti, vt pote coniectans magna in actibus omnium virtutum: ita etiam religio est specialis virtus in actibus omnium virtutum specialem rationem obiecti considerans. I. Deo debitū, sic. n. est iustitiae pars. Illi tamen actus specialiter religioni assignantur, qui nullius alterius virtutis sunt, sicut prostrationes, & huiusmodi, in quibus secundario cultus Dei consistit: Ex quo patet quod actus fidei pertinet quidem materialiter ad religionem, sicut & aliarum virtutum, & magis in quantum fidei actus est primus motus mentis in Deū, sed formaliter a religione distinguitur, vt pote alia ratione obiecti consideras. Cōuenit etiam fides cū religione propter hoc in quantum fides est religionis causa & principium. Non. n. aliquis eligeret cultū Deo exhibere, nisi fide teneret Deū esse creatorem, gubernatorem, & remuneratorem humanorum actuum. Ipsa tamen religio nō est virtus theologica: habet. n. pro materia quasi oēs actus, vt fidei, vel virtutis alterius, quos Deo

Deo tamquam debitos offert, sed Deum habet pro fine. Colere enim Deum est huiusmodi actus vt Deo debitos offerre. Et p. hęc patet respōsio ad obiecta oīa.

D tertium sic proceditur. Videtur quod fides christiana catholica non debeat nominari: quia cognitio debet esse cognoscibili proportionata. Non. n. quilibet quolibet modo cognoscit: sed fides est cognitio Dei, qui nō est vniuersalis, neq; particularis, vt Aug. dicit in lib. de trini. ergo nec fides debet dici vniuersalis. Item, de singularibus non potest haberi cognitio nisi singularis: sed fide quaedam singularia facta tenemus, vt passionem Christi, resurrectionē, & huiusmodi, ergo fides non debet dici vniuersalis. Item, ab eo quod est commune multis non debet alicui eorum nomen proprium imponi, cum nomen causa in notescendae rei imponatur: sed quaelibet traditio, vel secta proponit ea quae tradit vt vniuersaliter ab oībus credenda, vel obseruanda vt vniuersaliter vera, ergo non debet fides christiana specialiter catholica dici. Item, idolatria ad omnes mundi angulos peruenit: sed christiana fides nondum inuenitur ad oēs mundi fines peruenisse, cum aliqui barbari sint, qui fidem Christi non cognoscūt, ergo secta idolatriae magis debet dici catholica quam christiana fides. Item, quod non conuenit omnibus, nō potest dici vniuersale: sed fides christiana a multis non recipitur, ergo inconueniēter vniuersalis, vel catholica dicitur. Sed contra est quod dicit Aug. li. de vera religione. Tenenda est nobis christiana religio, & eius Ecclesiae communicatio quae catholica est, & catholica nominatur non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Item, vniuersale & commune idem esse videtur: sed fides christiana ab Apostolo fides communis dicitur. Tit. 1. Tito dilecto filio secundum communem fidem, ergo conuenienter catholica dicitur. Item, quod vniuersaliter omnibus proponitur, maxime debet dici vniuersale: sed fides christiana omnibus vniuersaliter proponitur, vt patet Matt. vlt. Docete omnes gentes & c. ergo ipsa merito debet dici catholica, vel vniuersalis. Respondeo. Dicendum, quod fides sicut quaelibet alia cognitio duplicem habet materiam, scilicet in qua, id est, ipsos credentes, & de qua, id est, res creditas, & ex parte vtriusque materiae fides christiana catholica dici potest. Ex parte quidem credentium: quia illam fidem veram asserit Apostolus. Ro. 3. quae testificata est a lege & prophetis. Cum autem prophetarum temporibus diuersae gentes diuersorum deorum cultibus insisterent, solus vero populus Israel Deo vero cultum debitum exhiberet, & sic non esset vna vniuersalis religio, praedixit per eos Spiritus sanctus cultum veri Dei ab omnibus esse assumendum. Vnde Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua: quod quidem per fidem & christianam religionem impletur. Vnde merito catholica nominatur, vt pote a cuiuslibet conditionis hominibus recepta. Et sic illi qui ab hac fide & religione cōmuniter promissa & recepta in quosdam sectas declinauerunt, non catholici, sed quasi a communione diuisi, haeretici nominantur: sed ex parte rerum etiam creditarum. in fide christiana veritas catholica inuenitur. Fuerūt namque antiquitus diuersae artes & vię, quibus hominibus quantum ad diuersa providebatur, vel prouideri credebatur. Quidam nāq; bonum hominis in solis corporalibus ponebant, vel in diuitijs, aut honoribus, aut voluptatibus. Quidam autem in solis animae bonis, vt in virtutibus moralibus, vel intellectualibus. Quidam autem vt Aug. dicit lib.

A de ciuitate Dei existimabant deos esse colendos propter corporalia bona istius vitae. Quidam vero propter bona quae sunt post hanc vitam. Porphyrius etiam ponebat quibusdam gentilibus theletis animę imaginationem partem purgari, & nō totam animam, dicebatque, vt Aug. dicit 1. o. de ciuitate Dei, nondum receptam esse vnam sectam, quae vniuersalem viam contineat animae libertatem. Hęc autem est religio christiana, vt Aug. dicit ibidem. Ipsa enim docet Deum esse colendum nō solum propter aeterna, sed etiā propter temporalia beneficia: nec solum in spiritualibus, sed etiam in vsu corporalium hominem dirigit, & beatitudinē animae & corporis repromittit. Et ideo regulae eius vniuersales dicuntur, vt pote totam vitam hominis, & omne quod ad ipsam quolibet modo pertinet, continentes & ordinates: & has duas rationes vniuersalitatis assignat Boetius, vt in litera patet. Ad primum igitur dicendum, quod quamuis Deus in se nec vniuersalis, nec particularis sit, est tamē vniuersalis omnium rerum causa & finis, & sic cognitio quae de ipso habetur, ad omnia quodammodo vniuersalis est. Ad sicut dicendum, quod illa particularia facta tenet fides vt vniuersalia remedia ad totū genus humanū redimēdū & liberādū. Ad tertium dicendum, quod aliae sectae hoc sibi vindicare nituntur, quod est proprium fidei christianae, sed non possunt pertinere, unde eis propriae vniuersalitatis non competit nomen. Ad quartum dicendum, quod idolatria nō erat vna religio, sed apud diuersos diuersa, cum diuersi diuersos deos colendos sibi instituerent: nec iterum ipsa ab omnibus nationibus est recepta, cum a veri Dei cultoribus fuerit reprobata, & etiam a sapientibus gentiliū, qui dicebant huiusmodi caeremonias esse obseruandas tamquam legibus iussas, non tamē dijs placitas, vt de Seneca dicit Aug. lib. de ciuitate Dei. Ad quintum dicendum, quod christiana fides nō dicitur catholica, vel vniuersalis propter singula generū, sed propter genera singulorum, quia ex omni conditione hominum ei aliqui adhāserunt.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod non sit fidei catholicae confessio, quod pater & filius & Spiritus sanctus sint vnus Deus. Quia vt ipse Boetius dicit, ad inaequalitatem sequitur pluralitas deorum: sed catholica scriptura quae est caput catholicae religionis, vt dicit Aug. de vera religione, ponit inaequalitatem patris & filij, vt videtur per hoc quod dicitur. Ioan. 14. Pater maior me est, ex persona filij, ergo non est confessio catholicae fidei quae dicit. Item, 1. Cor. 15. Cum subiecta fuerint illi omnia. I. filio, tunc & ipse filius subiectus erit illi. I. patri, qui sibi subiecit omnia, & sic idem quod prius. Item, orare non est nisi inferioris ad superiorem: sed filius orat pro nobis. Ro. 8. Christus Iesus qui etiam interpellat pro nobis: similiter & Spiritus sanctus, ibidem. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. ergo filius & Spiritus sanctus sunt patre inferiores secundum confessionem catholicae fidei, & sic idem quod prius. Io. 17. dicit filius loquens ad patrem. Vt cognoscant te solū verū Deū, & quē misisti Iesum Christum, ergo solus pater est verus Deus, nō ergo filius & Spiritus sanctus, ergo vnus esse creatura, & sic idē qd prius. Itē 1. ad Ti. vlt. dicit Apostolus. Quē. I. Christū, suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitē, & lucē habitat inaccessibilē. ergo hęc oīa soli patri cōueniūt, & sic idē qd prius. Itē Marci 13. dñ. De die at illa, vel hora nemo scit, neq; angeli in caelo, neq; filius. Opu. S. Tho. Aquin. Q 3 lius

li^o, nisi p^r. ergo maior est sciētia patris q̄ filij. ergo & maior essentia, & sic idem quod prius. Itē, Mat. 20. Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram meam non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. ergo filius non est æqualis potestatis patri. ergo & c. Item, Coll. 1. dicitur de filio, quod est primogenitus omnis creaturæ: sed cōparatio non est nisi eorum quæ sunt vnus generis. ergo filius est creatura. Itē, Eccle. 24. dicitur ex persona diuinæ sapiētiæ. Ab initio & ante sæcula creata sum, & sic idē quod prius. Item, ille qui clarificatur minor est illo qui clarificat: sed filius clarificatur a patre, vt patet Io. 12. ergo filius est minor patre. Itē, mittens maior est eo qui mittitur: sed pater mittit filium, vt patet Gal. 4. Misit Deus filium suum & c. Et etiam mittit spiritum sanctum Io. 14. Paraclitus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. ergo pater maior est filio & spiritus sancto. Et sic ista sententia quam dicit, non videtur esse fidei catholicæ. Sed contra est, quod dicitur Io. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt & c. Ex quo habetur q̄ filius sit æternus, alias non esset in principio: & q̄ sit patri æqualis, alias non esset Deus: & q̄ non sit creatura, alias per ipsum omnia facta non essent. Item, cum filius sit veritas, de se mentitus nō est: sed filius dicebat se patri æqualem. Ioan. 5. Patrem suum dicebat Deū, æqualem se faciens Deo. ergo ipse est æqualis patri. Itē, Philip. 2. Nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: esset autem rapina si arbitraretur & nō esset. ergo est æqualis Deo. Item, Io. 10. Ego & pater vnum sumus, & Ioā. 14. Ego in patre, & pater in me est. ergo vnus alio maior non est. Itē, Ro. 9. Ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus. ergo nullus superior eo est, & sic non est minor patre. Item, 1. Io. vlt. Dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & sumus in vero filio eius: hic est verus Deus & vita æterna. ergo non est minor patre. Item, ostenditur q̄ Spiritus sanctus sit verus Deus, & æqualis patri per hoc quod dicitur Phil. 3. secundum græcam literam. Nos sumus circūcisio, qui spiritui Deo seruimus, & intelligitur de seruitute latriæ, vt in græco patet. Et talis nulli creaturæ debetur. Deut. 6. & Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. ergo Spiritus sanctus non est creatura. Item, membra Christi non possunt esse templum alicuius qui sit minor quam Christus: sed corpora nostra quæ sunt membra Christi secundum Apostolum, sunt templum Spiritus sancti, vt dicitur 1. Cor. 6. ergo Spiritus sanctus non est minor Christo, & sic nec patre, & ita verū est quod auctor dicit esse catholicæ fidei sententiam. Respondeo. Dicendum, q̄ Arrianorum positio inæqualitatem in diuinis personis constituens, nō est catholicæ fidei confessio, sed magis gētilis impietas, quod sic patet. Apud gentiles enim omnes substantiæ immortales dii dicebantur: inter has autem dicebāt, vel ponebant Platonicus tres personas principales, vt patet per Aug. de ciuita. Dei. li. 10. & per Macrobiū super somnium Scipionis. l. Deum omnium creatorē, quem dicebant tantum patrem propter hoc, quod ab ipso omnia deducebantur, & quandam inferiorē substantiam, quam paternam mentem, siue paternum intellectum dicebāt, plenam omnium rerum ideis, & hanc factam a Deo patre dicebant, & post hæc ponebant animam mundi quasi spiritum vitæ totius mundi. Et has tres substantias tres principales Deos nomi-

ñabant, & tria principia, per quæ animæ purgarentur. Origenes autem platonice documentis insistens, arbitratus est hoc modo in fide ponendum esse, quia dicitur, Tres sunt qui testimonium dant in celo. 1. Ioā. vlt. sicut Platonicus tres principales substantias posuerunt, unde posuit filium esse creaturam, & minorem patre in lib. qui dicitur Periarcho. i. de principijs, vt patet per Hiero. in quadam epistola de erroribus Orig. Et cum ipse Alexandria docuerit, ex eius scriptis suum errorē Arrius hausit. Et per hoc dicit Epiphanius, q̄ Orig. fuit pater Arrii & fons. Tantum ergo christianæ & catholicæ fidei positio Arrii est contraria de Trinitate, quantum error Gētilium, qui creaturas deos dicentes, eis latriæ seruitutem exhibebant. Quod arguit Apostolus Ro. 1. dicens, q̄ coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius q̄ creatori. Ad primum ergo dicendum, q̄ sicut dicit Aug. 2. de trinitate. De patre & filio dicitur aliquid in scripturis tripliciter. Quædam namque vnitatem substantiæ & personarum æqualitatem ostendunt, vt ego & pater vnus sumus. Quædam vero filium minorem ostendunt propter formam serui, secundum quam factus est seipso minor, secundum illud Phil. 2. Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quædam vero ita dicuntur, vt neque minor, neque æqualis ostendatur, sed tantum q̄ filius sit de patre, sicut Io. 6. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Ipse autem primæ autoritates sunt catholicis in adminiculum ad defensionē veritatis. Sed ea quæ secundo & tertio modo dicuntur in scriptura, assumserunt hæretici ad sui erroris confirmationē, sed vane. Non enim quæ de Christo dicuntur secundum humanam naturā, sunt referenda ad eius diuinitatem, alias sequeretur q̄ fm deitatem esset mortuus, cum hoc de ipso fm humanitatem dicatur. Similiter nec ostenditur patre minor filius, quis filius sit ex patre, quia filius omnia a patre quæ pater habet accepit, vt habetur Io. 16. & Mat. 11. Vnde per hoc ordo originis non inæqualitas diuinitatis alicui potest. Quod ergo dicitur, Pater maior me est, dictum est de filio secundum humanam naturam, secundum Aug. vel secundum Hilarium fm diuinam, ita q̄ maiortas nō importet inæqualitatem, quia filius non est minor patre, cui datum est nomē super omne nomē, sed importat auctoritatem principij, secundū qd hoc quo filius est æqualis patri, habet a patre. Ad secundum dicendum, q̄ filio subiecti omnia non solum pater, sed etiam ipse sibi ipsi secundū illud Phil. 3. secundū virtutem qua potēs est subijcere sibi omnia, hoc est, secundū deitatem qua æqualis est patri. Vnde cum dicitur quod Christus erit subiectus, non sit comparatio filij ad patrem secundum deitatem, sed magis secundū humanitatem filij ad deitatem patris, quæ toti Trinitati communis est. Et tunc apparebit maxime secundū humanā naturā diuinæ subiectus, qn̄ diuina natura perfecte cognoscetur, nō tali subiectione, sicut quidā hæretici dixerunt, q̄ ipsa natura humana a diuina assumpta trāseat in diuinam, sed fm qd minor est patre humanitate, quod maxime apparebit cū regnū. i. fideles tradet patri, non sibi adijciēs, sed ad patris visionē adducens, qua visione etiā ipse deitas videbitur. Ad tertium dicendum, q̄ secundū Aug. 3. de trin. Ex hoc filij orat, quo minor est patre: quo vero qualis est patri, exaudit cum patre. Sed Spiritus sanctus interpellare dicitur, in quantum nos interpellantes facit, & nostris orationibus efficaciam præstat. Ad quartum dicendum,

dicendum, q̄ secundum Aug. 6. de trin. Solus vnus verus Deus non est tantum de patre intelligendum, sed similis de patre & filio & spiritu sancto, qui dicitur solus vnus verus Deus, quia nihil præter Trinitatem illam est verus Deus. Vnde sic est intelligendum, vt cognoscant te patrem, & quem misisti Iesum, esse vnum solum verū Deum, & tacet de spiritu sancto: quia cum sit nexus amborum, ex vtroq; intelligitur. Ad quintum dicendum, q̄ secundum Aug. 1. de trinitate, verbum illud nō est intelligendum de sola persona patris, sed de tota Trinitate. Tota enim Trinitas est beata & potēs, tota etiam Trinitas filium ostēdit. Si tamen dixisset, quem ostēdet pater beatus & solus potēs & c. non propter hoc separaretur filius, sicut nec pater separatur, cū dicitur Ecclesiastici 24. ex persona filij qui est Dei sapientia, Gyrum celi circūiui solat: & hoc ideo quia in his quæ ad essentiam pertinet, pater & filius sunt omnino vnum, & ideo quod de vno dicitur per dictionem exclusiuam, non remouetur ab alio, sed solum a creaturis. Ad sextum dicendum, quod filius non solum secundum diuinam naturam scit diem & horam illam, sed etiam secundum humanam, quia anima eius scit omnia. Dicitur autem ideo diem illam nescire, vt dicit Aug. 1. de trin. quia non facit nos scire eam: unde de hoc quærentibus dixit. Non est vestrum nosse tempora & c. Act. 1. per quem modum dicit Apostolus 1. Cor. 2. Non iudicauimē scire aliquid inter vos & c. Quia. scilicet eis dicere noluerat, quia capaces non erant: vel hoc intelligendum est de filio non in persona capitū, sed in persona membrorum, quia ecclesia nescit, vt Hier. dicit. In hoc autem q̄ pater solus dicitur scire, ostēditur etiam filius scire secundum prædictam regulam. Ad septimū dicendum, q̄ sicut dicit Aug. 1. de trin. sic exponendum est verbum illud. Non est meum dare vobis, id est, nō est humanæ potestatis hoc dare, vt per hoc intelligatur illud dare, per quod est Deus & æqualis patri. Ad octauum dicendum, quod secundum Aug. 1. de trin. hunc apostolicum locum hæretici non intelligentes, in contumeliam filij Dei sæpe prorumpunt dicentes, & astruentes quod creatura sit, minus considerantes verborum vim. Primogenitus quippe dictus est, & non primus creatus, vt & genitus pro natura diuina quæ habet, & primus propter perpetuitatem creaturæ. Quamuis autem filius non sit de genere creaturarum, tamen secundum Basilium habet aliquid cum creaturis commune. l. accipere a patre: sed hoc habet præ creaturis, quia per naturā habet quæ a patre accepit, & propter hoc potest ordo inter geniturā filij, & creaturarum productionem notari. Ad nonū dicendum, quod illud verbum, & omnia similia quæ de sapientia Dei leguntur, vel sunt referenda ad sapientiam creatam, sicut sunt angeli: vel ad ipsum Christū secundum humanam naturam, & sic dicitur ab initio, vel initio creatus, quasi ab æterno prædestinatus creaturam assumere. Ad decimū dicendum, q̄ sicut dicit Aug. 2. de trin. ex hoc quod pater clarificat filium, nō ostenditur filius minor patre, alias etiam esset spiritus sancto minor, quia dicit filius de spiritu sancto, Ioannis 16. ille me clarificabit. Illa enim clarificatio non ostendit aliquid in persona filij fieri, sed vel in notitia hominum, secundum quod clarificare est ipsius notitiam clarā facere: vel in corpore assumpto, prout refertur ad claritatem resurrectionis. Ad vndecimū dicendum, q̄ filius & spiritus sanctus dicuntur missi a patre non q̄ essent vbi prius non fuerant, sed

vt aliquo modo quo prius non fuerunt, q̄ est fm aliquid effectum in creatura. Vnde per hoc q̄ filius & spiritus sanctus dicuntur a patre missi, non ostēditur trinitatis inæqualitas, sed ordo originis, quo vna persona est ab alia: unde pater nō mittitur, quia non est ab alio vt efficientiam ab alio habens respectu illius effectus, secundum quem persona diuina mittitur. Deinde quæritur de his quæ ad causam pluralitatis pertinent. Et quærentur circa hoc quatuor. Primo, Vtrum alteritas sit causa pluralitatis. Secundo, Vtrum varietas accidentium faciat diuersitatem fm numerum. Tertio, Vtrum duo corpora possint esse, vel intelligi simul esse in eodem loco. Quarto, Vtrum varietas loci aliquid operetur ad differentiam fm numerū. Ad primum sic proceditur. Videtur q̄ pluralitatis causa non sit alteritas. Vt enim dicitur in arismetica Boetij. Omnia quæcumque a summa rerū natura cōstructa sunt, numerorum videntur esse ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar: & hoc consonat ei quod dicitur Sapientiæ 11. Omnia in pondere, numero, & mensura disposuisti. ergo pluralitas, siue numerus est primum inter res creatas, & non est eius aliqua causa quærenda. Item, dicitur in lib. de causis, Prima rerum creaturarum est esse: sed ens primo diuiditur per vnum & multa. ergo multitudine nihil potest esse prius nisi ens & vnum. ergo non videtur esse verū, q̄ aliquid aliud sit eius causa. Item, pluralitas vel circuit omnia genera, fm qd diuiditur contra vnum, qd est conuertibile cum ente: vel est in genere quātūtatē, fm qd conditur vni quod est principium numeri: sed alteritas est in genere relationis, relationes autē nō sunt causæ quantitatū, sed potius econuerso, multo etiā minus relatio est causa eius quod est in omnibus generibus, quia sic esset causa substantiæ. ergo alteritas nullo modo est causa pluralitatis. Itē, contrariorum contrariæ sunt causæ: sed identitas & alteritas, siue diuersitas sunt oppositæ. ergo habet oppositas causas: sed vnitatis est causa identitatis, vt patet in 5. meta. ergo pluralitas, vel multitudo est causa diuersitatis. ergo alteritas non est causa pluralitatis. Itē, alteritatis principium est accidentaliter differentia: huiusmodi. n. differentie fm Porphyrium faciunt alterum: sed non in omnibus in quibus est pluralitas, inuenitur accidentaliter differentia, nec etiam differentia qualiscūq;. Quædam enim sunt quæ accidentibus subijci nō possunt, vt formæ simplices: quædam vero sunt quæ in nullo conueniunt, unde non possunt differentia dici, sed diuersa, vt patet per Philof. 10. meta. ergo non omnis pluralitatis causa est alteritas. Sed cōtra ē, qd Damasc. dicit, q̄ diuisio est causa numeri: sed diuisio in diuersitate, vel alteritate consistit. ergo diuersitas, vel alteritas principium pluralitatis est. Itē, Isido. dicit, q̄ numerus dicitur quasi nutus nemeris. i. diuisionis, & sic idem quod prius. Itē, pluralitas nō constituitur nisi per recessum ab vnitatis: sed ab entitate nō recedit aliquid nisi p diuisionē, cū ex hoc aliquid dicat vnum, q̄ est indiuisum, vt patet 10. meta. ergo diuisio pluralitatem cōstituit. & sic idē quod prius. Respondeo. Dicendum, q̄ sicut dicit Philof. 10. meta. Plura dicitur aliquid ex hoc quod est diuisibile, vel diuisum. Vnde omne illud quod est causa diuisionis, oportet ponere causam pluralitatis. Causa autem diuisionis aliter accipienda est in posterioribus & compositis, & in primis & simplicibus. In posterioribus nāq; & compositis causa diuisionis quasi formalis, i. ratione cui

fit diuisio, est diuersitas simpliciu & primoru, quod patet in diuisione quantitatis. Diuiditur enim vna pars lineæ ab alia per hoc quod diuersum habent situm, quod est quasi formalis differētia quantitatis continuae positionem habentis. Patet etiam in diuisione substantiaru. Diuiditur enim homo ab asino per hoc quod habet diuersas differentias constitutivas: sed diuersitas qua diuiduntur posteriora composita secundum priora & simpliciora, presupponit pluralitatem primorum & simplicium. Ex hoc enim homo & asinus habet diuersas differentias, quod rationale & irrationale non sunt vna, sed plures differentie. Nec potest semper dici quod illius pluralitatis sit alia diuersitas aliqua prior & simplicior causa, quia sic esset abire in infinitum. Et ideo pluralitatis & diuisionis priorum & simplicium oportet alio modo causam assignare. Sunt enim huiusmodi secundum seipsa diuisa. Non potest autem esse, quod ens diuidatur ab ente in quantum est ens: nihil autem diuiditur ab ente nisi non ens. Similiter etiam ab hoc ente non diuiditur hoc ens, nisi per hoc quod in hoc ente includitur negatio illius entis. Vnde in primis terminis propositiones negatiue sunt immediate quasi negatio vnus sit in intellectu alterius. Primum etiam causatum in hoc facit pluralitatem cum causa, quod non attingit ad eam. Et secundum hoc quidam posuerunt quodam ordine pluralitatem ab ipso vno causari, ut ab vno procedat primo vnum, quod cum causa pluralitatem constituat, & ex eo iam possunt duo procedere, vnum secundum ipsum, aliud secundum coniunctionem eius ad causam: quod dicere non cogimur, cum vnum aliquid possit primum in aliquo imitari, in quo alterum deficit ab eo: & deficere, in quo alterum imitatur, & sic possunt inueniri plures primi effectus, in quoru quolibet est & negatio causæ, & negatio effectus alterius secundum idem, vel secundum remotiorem distantiam in vno & eodem. Sic igitur patet quod pluralitatis, vel diuisionis ratio prima, siue principiu est ex affirmatione & negatione, ut talis ordo originis pluralitatis intelligat, quod primo sint intelligenda ens & non ens, quibus ipsa prima diuisa constituantur, ac per hoc sunt plura. Vnde sicut primum ens in quantum est, statim inuenitur vnum, ita post diuisionem entis & non entis statim inuenitur pluralitas primorum simplicium. Hanc autem pluralitatem sequitur ratio diuersitatis, secundum quod manet in ea sua causæ virtus, scilicet oppositionis entis & non entis. Ideo enim vnum plurius diuersum dicitur alteri comparatum, quia non est illud. Et quia causa secunda non producit effectum nisi per virtutem causæ primæ, ideo pluralitas principiorum non facit diuisionem & pluralitatem in secundis compositis, nisi in quantum manet inter ea virtus oppositionis primæ, quæ est inter ens & non ens, ex qua habet rationem diuersitatis, & sic diuersitas primorum facit diuersitatem secundoru. Et secundum hoc verum est quod Boetius dicit, quod alteritas est principiu pluralitatis. Ex hoc enim alteritas in aliquibus inuenitur, quod eis diuersa insunt. Quamuis autem diuisio precedat pluralitatem primorum, non tamen diuersitas, quia diuisio non requirit vtrumque coniuersorum esse, cum diuisio sit per affirmationem & negationem: sed diuersitas requirit vtrumque esse ens, vnde presupponit pluralitatem. Vnde nullo modo potest esse, quod pluralitatis primorum causa sit diuersitas, nisi diuersitas pro diuisione sumatur. Lo-

quitur ergo Boetius de pluralitate compositoru, quod patet ex hoc, quod inducit probationem de his que sunt diuersa vel genere, vel specie, vel numero, quod non est nisi compositorum. Omne enim quod est in genere, oportet esse compositum ex genere & differentia. Eos autem qui ponunt patrem & filium inæquales Deos, sequitur compositio saltem ratione, in quantum ponunt eos conuenire in hoc, quod sunt Deus, & differre in hoc quod sunt inæquales. Ad primum igitur dicendum, quod numerus in verbis illis ostenditur esse prior rebus alijs creatis, ut elementis, & alijs huiusmodi: non autem alijs intentionibus, utpote affirmatione, & negatione, aut diuisione, & huiusmodi. Nec tamen quilibet numerus est prior creatis omnibus, sed numerus qui est causa omnis rei, scilicet ipse Deus, qui secundum Augustinum est numerus omni rei speciem præbens. Ad secundum dicendum, quod pluralitas communiter loquendo, immediate sequitur ens, non tamen oportet quod omnis pluralitas, & ideo non est in conueniens, si pluralitas posteriorum causetur ex diuersitate primorum. Ad tertium dicendum, quod sicut vnum & multa, ita idem & diuersum non sunt propria vnus generis, sed sunt passionem entis in quantum ens, & ideo non est inconueniens si aliquorum diuersitas aliorum pluralitatem causet. Ad quartum dicendum, quod omnem diuersitatem præcedit aliqua pluralitas, sed non omnem pluralitatem præcedit diuersitas, sed aliqua pluralitatem aliqua diuersitas. Vnde & vtrūque verum est. scilicet quod multitudo diuersitatis facit cõter loquendo, ut dicit Philosophus, & quod diuersitas in compositis facit pluralitatem, ut dicit Boetius: hic. Ad quintum dicendum, quod Boetius accipit alteritatem pro diuersitate quæ constituitur ex aliquibus differentijs siue sint accidentales, siue substantiales. Illa autem quæ sunt diuersa & non differentia, sunt prima, de quibus hic Boetius non loquitur.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod varietas accidentium non possit esse causa pluralitatis secundum numerum. Philosophus enim dicit 5. meta. quod numero sunt vnum quorum est materia vna, ergo & numero plura, quorum materię plures. ergo diuersitatem in numero, non facit varietas accidentium, sed magis diuersitas materię. Item, dicit Philosophus 4. metaphys. quod idem est rebus causa substantiæ & vnitatis: sed accidentia non sunt in diuisione causa substantiæ, ergo nec vnitatis, ergo per consequens nec pluralitatis secundum numerum. Item, omnia accidentia cum sint formæ, ex seipsis sunt communicabilia, vel communia & vniuersalia: sed nihil huiusmodi potest alteri esse causa in diuisione, vel principium. ergo accidentia non possunt esse in diuisione causa diuersa, in quantum in sua in diuisione diuiduntur. ergo accidentia non possunt esse causa diuersitatis secundum numerum. Item, sicut ea quæ in genere substantiæ differunt genere, vel specie, differunt secundum substantiam, & non solum secundum accidens, ita & ea quæ differunt secundum numerum: sed aliqua dicuntur diuersa genere, vel specie per id quod est in genere substantiæ non per accidentia. ergo similiter dicuntur diuersa numero, secundum illud quod est in genere substantiæ, & non secundum accidentia. Item, remota causa remouetur effectus: sed omne accidens contingit a subiecto remoueri vel actu, vel cogitatione. Si igitur accidens esset principiu pluralitatis secundum numerum & diuersitatis, contingeret eadem esse quandoque vnum secundum numerum.

meris, quadoque diuersa actu, vel cogitatione. Item, posterius nunquam est causa prioris: sed inter omnia accidentia primum locum tenet quantitas, ut Boetius dicit in libro prædicamentum, inter quantitates autem numerus prior est, cum sit simplicior & magis abstractus. ergo impossibile est quod aliquid aliud accidens sit principium pluralitatis secundum numerum. Sed contra est, quod dicit Porphyrius, quod in diuisione facit collectio accidentium, quæ in alio reperiri non possunt: sed id quod est principiu in diuisione, est principium pluralitatis secundum numerum. ergo accidentia sunt principium pluralitatis secundum numerum. Item, in diuisione non inueniuntur nisi materia, forma, & accidentia: sed diuersitas formæ non facit diuersitatem secundum numerum, sed secundum speciem, ut dicitur. 10. meta. Diuersitatem vero secundum genus facit diuersitas materię. Dicit enim Philosophus 10. meta. quod in genere differunt, quorum non est materia communis, nec generatio adinuicem. ergo diuersitatem secundum numerum non potest facere nisi diuersitas secundum accidentia. Item, id quod inuenitur commune in pluribus specie differentibus, non est causa diuersitatis secundum numerum, quia diuisio generis in species præcedit diuisioem speciei in indiuidua: sed materia inuenitur communis in diuersis secundum speciem, quia eadem materia contrarijs formis subditur, alias habentia contrarias formas adinuicem non transmutaretur. ergo materia non est principium diuersitatis secundum numerum, nec forma, ut primo tactu est. ergo relinquitur quod accidentia sunt huius diuersitatis causa. Item, in genere substantiæ nihil inuenitur, nisi genus & differentia: sed indiuidua vnus speciei non differunt genere, nec substantiæ differentijs. ergo non differunt nisi accidentalibus differentijs. Respondeo. Ad eundem huius questionis, & eorum quæ in litera dicuntur, oportet videre quæ sit causa huius triplicis diuersitatis quæ in litera assignatur. Cum enim in diuisione duo composita in genere substantiæ non sint nisi tria, scilicet materia, forma, & compositum, oportet ex aliquo istorum cuiuslibet harum diuersitatum causas inuenire. Sciendum igitur, quod diuersitas secundum genus reducitur in diuersitatem materię: diuersitas vero secundum speciem in diuersitatem formæ, sed diuersitas secundum numerum partim in diuersitatem materię, & partim in diuersitatem accidentis. Cum autem genus sit principium cognoscendi, utpote prima diffinitionis pars, materia autem secundum se sit ignota, non potest secundum se ex ea accipi diuersitas generis, sed solum illo modo quo cognoscibilis est. Est autem cognoscibilis dupliciter. Vno modo per analogiam, siue per comparisonem, ut dicitur in 1. phy. Hoc est vt dicamus hic esse materiam, vel quod materia hoc modo se habet ad res naturales, sicut lignum ad lectum. Alio modo, cognoscitur per formam per quam habet esse actu. Vnum quodque, non cognoscitur secundum quod est actu, non secundum quod est in potentia, ut dicitur 9. meta. & secundum hoc sumitur duplex diuersitas generis ex materia. Vno modo ex diuersa analogia ad formam, & sic penes materiam distinguuntur prima rerum genera. Id enim quod est in genere substantiæ comparatur ad materiam sicut ad partem sui: quod vero est in genere quantitatis non habet materiam partem sui, sed comparatur ad ipsum sicut mensura, & qualitas sicut dispositio. Et his duobus generibus medianibus omnia alia genera consequuntur diuersas comparationes ad materiam, quæ est pars

A substantiæ, ex qua substantia habet rationem subiecti, secundum quam ad accidentia comparatur. Alio modo, penes materiam sumitur generis diuersitas, secundum quod materia est perfecta per formam. Et cum materia sit potentia pura, & Deus sit actus purus, nihil aliud est materiam perfici in actum, qui est forma, nisi quatenus participat aliquam similitudinem actus primi, licet imperfecte, ut scilicet id quod est iam compositum ex materia & forma, sit medium inter potentiam puram, & actum purum. Non autem materia ex omni parte equaliter recipit similitudinem actus primi, sed a quibusdam imperfecte, a quibusdam vero perfecte, utpote quædam participant diuinam similitudinem, secundum quod tantum subsistunt, quædam vero secundum quod viuunt, quædam vero secundum quod cognoscunt, quædam vero secundum quod intelligunt. Ipsa igitur similitudo primi actus in quacumque materia existens, est forma eius. Sed forma talis in quibusdam facit esse ratum, in quibusdam esse & viuere, & sic de alijs in vno & eodem. Similitudo enim perfectior habet omne id quod habet similitudo minus perfecta & adhuc amplius. Aliquid igitur inuenitur commune in vtraque similitudine, quod in vna substernitur imperfectioni, & in alia perfectioni, sicut materia substernitur actui & priuationi, & ideo materia simul accepta cum hoc communi, est adhuc materialis respectu perfectionis & imperfectionis prædictæ, & ex hoc materiali sumitur genus, differentia vero ex perfectione & imperfectione prædicta. Sicut ex hoc communi materiali, quod est habere vitam, sumitur hoc genus quod est animatum corpus: ex perfectione vero superaddita, hæc differentia, sensibile. Ex imperfectione vero, hæc differentia insensibile: & sic diuersitas talium materialium inducit diuersitatem generis, sicut animalis a planta. Et propter hoc dicitur materia esse principium diuersitatis secundum genus, & eadem ratione forma est principiu diuersitatis secundum speciem, quia a prædictis formalibus quæ habent addita materialia unde genera sumuntur, per comparisonem formæ ad materiam sumuntur differentia quæ constituunt species. Sciendum tamen quod cum illud materiale, unde sumitur genus, habeat in se formam & materiam, logicus considerat genus solum ex parte eius quod formale est, vnde eius diffinitiones dicuntur formales, sed naturalis considerat genus ex parte utriusque. Et ideo contingit quod quod aliquid concipiat in genere secundum logicum, quod non concipiat secundum naturalem. Contingit, namque, quod illud de similitudine primi actus quod consequitur res aliqua in materia tali, aliud consequitur sine materia, aliud in alia materia omnino diuersa. Sicut patet quod lapis in materia quæ est secundum potentiam ad esse, pertingit ad hoc quod subsistat, ad quod idem pertingit sol secundum materiam, quæ est in potentia ad ubi, & non ad esse, & angelus omnino materia carēs. Vnde logicus inueniēs in his oibus illud ex quo genus sumebat, ponit omnia hæc in uno genere substantiæ. Naturalis vero & metaphysicus qui considerat principia rerum omnia non inueniētes conueniētia in materia, dicunt ea differre genere, secundum hoc quod dicitur. 10. meta. quod corruptibile & incorruptibile differunt genere, & quod illa conueniunt genere, quorum est materia vna & generatio adinuicem. Sic igitur patet quomodo materia facit diuersitatem in genere, forma diuersitatem in specie. Inter indiuidua vero eiusdem speciei, hoc modo consideranda est diuersitas secundum Philosophum 7. meta. quia sicut partes generis & speciei sunt materia & forma, ita indiuidui sunt hæc materia, & hæc forma. Vnde sicut diuersitas in genere, vel specie facit diuersitas materię, vel formæ absolute, ita diuersitas in numero facit hæc

forma & hæc materia: nulla est forma inquantū huiusmodi est hic ex seipsa. Dico autem inquantū huiusmodi propter animā rationalem, quæ quodammodo ex seipsa est hoc aliquid, sed non inquantum forma. Intellectus vero quamlibet formam quam possibile est recipi in aliquo, sicut in materia, vel sicut in subiecto, natus est attribuere pluribus, quod est contra rationem eius quod est hoc aliquid, unde forma fit hic per hoc quod recipitur in materia: sed cum materia in se considerata sit indistincta, non potest esse quod formam in se receptam indiuiduet, nisi secundum quod est distinguibilis. Non enim forma indiuiduatur per hoc quod recipitur in materia, nisi quatenus recipitur in hac materia, vel illa distincta & determinata ad hoc, & numerum. Materia autem non est diuisibilis nisi per quantitatem. Vnde Philo. dicit. 1. ethi. quod submotā quantitatem remanet substantia indiuisibilis: & ideo materia efficitur hæc & signata secundum quod est sub dimensionibus: dimensiones autem istæ possunt dupliciter considerari. Vno modo secundum earum terminationem, & dico eas terminari secundum terminatam mensuram & figuram, & sic ut etiam perfecta collocantur in genere quantitatis, & sic non possunt esse principium indiuiduationis: quia cum talis dimensionum terminatio varietur frequenter circa indiuiduum, sequeretur quod in indiuiduum non remaneret idem numero semper. Alio modo possunt considerari sine ista determinatione in natura dimensionis tantum, quibus nunquam sine aliqua determinatione esse possunt, sicut nec natura coloris sine determinatione albi & nigri, & sic collocantur in genere quantitatis ut imperfectum. Et ex his dimensionibus interminatis efficitur hæc materia signata, & sic indiuiduat formam, & sic ex materia causatur diuersitas secundum numerum in eadem specie. Vnde patet quod materia secundum se considerata non est principium diuersitatis secundum speciem, nec secundum numerum: sed sicut est principium diuersitatis secundum genus prout subest communi formæ, ita est principium diuersitatis secundum numerum prout subest dimensionibus interminatis: & ideo cum hæc dimensiones sint de genere accidentium, quæque diuersitas secundum numerum reducitur in diuersitatem materiæ, quandoque in diuersitatem accidentium, & hæc ratione dimensionum prædictarum. Alia vero accidentia non sunt principium indiuiduationis, sed sunt principium cognoscendi distinctionem indiuiduorum. Et per hunc modum etiam alijs accidentibus indiuiduatio attribuitur. Ad primum igitur dicendum, quod cum dicit Philo. quod numero sunt vnum, quorum est materia vna, intelligendum est de materia signata quæ subest dimensionibus, alias oporteret dicere, quod omnia generabilia & corruptibilia sunt vnum numero, cum eorum sit materia vna. Ad secundum dicendum, quod dimensiones, cum sint accidentia per se, non possunt esse principium vnitatis indiuiduæ substantiæ: sed materia prout talibus dimensionibus subest, intelligitur esse principium talis vnitatis & multitudinis. Ad tertium dicendum, quod de ratione indiuidui est, quod sit in se indiuisum, & ab alijs diuisum vltima diuisione. Nullum autem accidens habet in se propriam rationem diuisionis, nisi quantitas: unde dimensiones ex seipsis habent quandam rationem indiuiduationis secundum determinationem situm, prout situs est differentia quantitatis, & sic habet duplicem rationem indiuiduationis. Vna ex subiecto, sicut & quodlibet aliud accidens

aliā ex seipsa, inquantū habet situm, ratione cuius in abstractando a materia sensibili imaginamur hanc lineam, & hunc circulum. Et ideo recte materiæ conuenit indiuiduare omnes alias formas ex hoc, quod subditur illi formæ, quæ ex seipsa habet indiuiduationis rationem, ita quod etiam ipsæ dimensiones terminatæ quæ fundantur in subiecto iam completo, indiuiduantur quodammodo ex materia indiuiduata per dimensiones interminatas præintellectas in materia. Ad quartum dicendum, quod illa quæ differunt numero in genere substantiæ, non solum differunt accidentibus, sed etiam forma & materia: sed si queratur quare hæc forma differt ab illa, non erit alia ratio, nisi quia est in alia materia signata. Nec inuenitur alia ratio, quare hæc materia sit diuisa ab illa, nisi propter quantitatem: & ideo materia subiecta dimensionibus intelligitur esse principium huius diuersitatis. Ad quintum dicendum, quod ratio illa procedit de accidentibus completis, quæ sequuntur esse formæ in materia: non autem de dimensionibus interminatis, quæ præintelliguntur ante ipsam formam in materia. Sine his enim non potest intelligi indiuiduum, sicut nec sine forma. Ad sextum dicendum, quod numerus formaliter loquendo, est prius quam quantitas continua: sed materialiter quantitas continua est prior, cum numerus ex diuisione continui relinquatur, ut dicitur 4. phys. & secundum hanc viam causatur diuersitatem secundum numerum diuisio materiæ secundum diuisiones. Ad rationes in contrarium patet qualiter sunt cõcedendæ, & qualiter falsum concludunt.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod duo corpora possint intelligi simul esse in eodem loco. Omnis enim propositio videtur esse intelligibilis, in cuius subiecto non includitur oppositum prædicati, quia talis propositio non habet repugnantiam intellectui: sed hæc propositio, Duo corpora sunt in eodem loco, non est huiusmodi, alias nunquam posset fieri miraculose, quod patet esse falsum in corpore Dominico, quod exiit clauso Virginis utero, & intrauit ad discipulos ianuis clausis. Non enim Deus potest facere quod affirmatio & negatio sint simul vera, ut dicit Aug. contra Faustum. ergo potest aliquis intelligere, vel saltem in intellectu fingere duo corpora simul esse in eodem loco. Item, a corporibus glorificatis non remouetur natura corporeitatis, sed solum corpulentie: sed non remouetur ab eis ista conditio, quod possunt esse cum alijs in eodem loco per dotem subtilitatis, ut a multis dicitur. ergo hæc conditio non sequitur naturam corporeitatis, sed corpulentie, siue grossitiei cuiusdam. ergo non est impossibile intelligi duo corpora simul esse in eodem loco. Item, Aug. dicit super Gene. ad litteram quod lux in corporibus primū locū tenet: sed lux est simul in eodem loco cum aere. ergo duo corpora possunt esse simul in eodem loco. Item, qualibet species ignis, ut dicit Philosoph. 5. topicor. ergo lux est corpus, & sic idē quod prius. Itē, in ferro ignito simul est ignis & ferrū: utrumque autē est corpus. ergo possibile est simul esse duo corpora in eodem loco. Itē, elementa in mixto non sunt corrupta, alias mixtum non sequeretur dominantis motus: sed omnia quatuor elementa sunt corpora, & simul sunt in qualibet parte mixti. ergo possibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, quod duo corpora non sint simul in uno loco, hoc non potest conuenire corporibus ratione materiæ, cum materia secundum se non debeat locus, nec ratione formæ propter idē, nec ratione dimensionis, cum dimensiones non replent locum, quod

quod patet ex hoc quod quidam locū ubi non erāt nisi solū dimēsiōes, dicebāt uacūū ēē. ergo hoc non cōuenit corpori nisi ratione aliquorū accidentiū posteriorū, quæ non sunt omnibus communia, & quæ possibile est a corporibus separari, & sic videtur quod duo corpora possint simul esse in eodē loco. Item, secundum astrologos qui sequuntur Ptolomeum, sex planetarum corpora mouentur in epiciclis, qui sunt circuli intersecantes sphaeras extrinsecas planetarum. ergo oportet quod planetæ corpus aliquādo perueniat ad locum sectionis: sed non potest dici quod ibi sit aliquid vacuum, cum vacuum natura non patiatur, neque quod substantia sphaerarum sit diuisibilis, ut intelligatur cedere corpori planetæ quando peruenit illuc, sicut cedit aer lapidi, cum cæli sint solidissimi quasi ex ære fusi, ut dicitur Job. 37. ergo oportet quod corpus planetæ sit simul cum corpore sphaeræ in eodem loco, & sic falsum dicit Boetius, Sed contra est quod si duo corpora sint in eodem loco, eadē ratione & quolibet: sed aliquod corpus quantumcumque magnum potest diuidi in parua cuiuslibet quantitatis secundum aliquem numerum. ergo sequitur quod in paruissimo loco continebitur maximū corpus, quod videtur absurdum. Itē, impossibile est inter duo puncta signata esse plures lineas rectas: hoc autem sequitur, si duo corpora sint in eodem loco. Signatis. n. duobus punctis ex duabus partibus loci oppositis, erūt inter ea duæ lineæ rectæ signatæ in duobus corporibus locatis. Non enim potest dici, quod inter illa duo puncta nulla sit linea, neque quod vnus locati linea magis sit inter ea quam alia, neque quod sit ibi aliqua vna linea præter corpora locata quæ sit inter duo puncta loci, quia sic illa linea esset non in subiecto. ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, demonstratum est in geometria, quod duo circuli non se contingunt nisi in puncto: sed si ponamus duo corpora simul esse in eodem loco, sequetur quod duo circuli contenti in eis se sint totum contingant. ergo impossibile est duo corpora simul esse in eodem loco. Item, quæcumque vni & eidem sunt eadem, ipsa sibi inuicem sunt eadem: sed cum oporteat vnam esse dimensionem loci & locati ex eo, quod non est ponere dimensionem sine subiecto, si duo corpora sint simul in eodem loco, sequet dimensiones vtriusque corporis esse eadē cum dimensionibus loci. ergo sequetur eas esse eadē ad inuicem, quod est impossibile. Respōdeo. Dicendum, quod in his quæ apud nos sunt, quæ omnes esse corpora consistunt ad sensum videmus, quod adueniente vno corpore ad aliquem locum, aliud corpus ab illo expellitur. Vnde experimento patet talia corpora duo in eodem loco esse non posse. Quidam autē dicunt, quod non prohibetur duo horū corporū ab hoc quod sint simul propter corporeitatem, vel propter aliquod quod sit de ratione corporis inquantū corpus: sic. n. omnino sequeretur duo corpora prohiberi ab hoc quod est esse simul. Sed dicunt quod prohibetur ab hoc propter corpulentiam ipsorū: sed quicquid sit hoc, quod corpulentiam nominat siue dēstas, siue impuritas, siue corruptibilitas aliquorū corporum, vel etiā aliqua natura specialis naturæ generali corporeitatis superaddita non potest esse causa huiusmodi prohibitionis. Inuenitur. n. duplex comparatio corporis ad locum. Vna, secundum quam ponitur in hoc loco, vel illo determinato: & hæc comparatio sequitur naturam specialem huius, vel illius corporis. Sicut quod grauius ex natura grauitatis sint deorsum, leuia autē sursum. Alia vero comparatio est secundum quam dicitur simpliciter in loco esse: & hæc comparatio

ratio sequitur corpus ex ipsa natura corporeitatis non propter aliquid additum. Secundum hoc. n. corpus est in loco, quod se loco committitur: hoc autē est secundum quod est dimensionatum dimensionibus æqualibus, & similibus dimensionibus loci: dimensiones autē insunt cuiuslibet corpori ex ipsa corporeitate. Esse autem plura corpora in eodem loco, vel non esse, non respicit locum de terminate, sed absolute: unde oportet quod causa huius impedimenti referatur ad naturam corporeitatis, ex qua corpori omni inquantū est corpus, natū sit esse in loco. Et si vltima sphaera non sit in loco, hoc non est nisi quia nihil potest esse extra ipsam, non autem propter defectum prædictæ aptitudinis. Et ideo alij concedunt simpliciter quod nulla duo corpora possint esse in eodem loco, & ratione eius referunt ad principia mathematica, quæ oportet saluari in omnibus naturalibus, ut dicitur 3. c. & mun. Sed hoc non videtur conueniens, quia mathematicis non competit esse in loco, nisi improprie & similitudinarie, ut dicitur 2. de generatione. Et ideo ratio prædicta impedimenti non est sumenda ex principijs mathematicis, sed ex principijs naturalibus, quibus proprie locum debet. Præterea, rationes mathematicæ sufficienter concludunt in materia ista. Et si. n. mathematica saluentur in naturalibus, tamen naturalia addunt aliquid super mathematica. scilicet materia sensibile, & ex hoc addito potest assignari ratio alicuius in naturalibus, cuius ratio in mathematicis non poterit assignari. In mathematicis. n. non potest assignari ratio diuersitatis harum duarum linearum, nisi propter situm: unde remota diuersitate situs, non remanet pluralitas linearum mathematicarum, & similiter nec superficialium, aut corporum. Et propter hoc non potest esse, ut corpora mathematica sint plura, & sint simul: & similiter de lineis & superficialibus. Sed in corporibus naturalibus posset ab aduertario assignari alia ratio diuersitatis. scilicet ex materia sensibili, etiam remota diuersitate situs. Et ideo ratio illa quæ probat duo corpora mathematica non esse simul, non est sufficiens ad probandum duo corpora naturalia non esse simul. Et ideo accipienda est via Auicene, qua vitur in sua sufficientia in tractatu de loco, per quam assignat causam prohibitionis prædictæ ex ipsa natura corporeitatis per principia naturalia. Dicit enim quod non potest esse causa huius prohibitionis, nisi illud cui primo & per se conuenit esse in loco: hoc autem est quod natum est replere locum. Formæ autem non competit esse in loco, nisi per accidens, quæcumque forma sint principium, quo corpus inclinatur ad hunc, vel illum locum: similiter nec materia per se considerata, quia sic intelligitur præter omnia illa genera, ut dicitur 7. metaphys. Vnde oportet quod materia secundum quod subest ei, per quod habeat primam comparisonem ad locum, hoc prohibeat, comparatur autem ad locum, prout subest dimensionibus: & ideo ex natura materiæ subiectæ dimensionibus prohibetur plura corpora esse in eodem loco. Oportet enim plura esse corpora, in quibus forma corporeitatis inueniatur diuisa, quæ quidem non diuiditur nisi per diuisionem materiæ, cuius diuisio cum sit solū per dimensiones, de ratione quarum est situs, impossibile est hanc materiam esse distinctam ab illa, nisi quando est distincta secundum situm, quod non est quando duo corpora ponuntur esse in eodem loco: unde illa duo corpora essent vnum corpus, quod est impossibile. Cum igitur materia dimensionibus subiecta inueniatur in quibuscunque corporibus, oportet quod quilibet duo corpora prohiberi

beri ex ipsa natura corporeitatis si simul sint in eodem loco. Ad primū igitur dī cēdū, q̄ dupliciter pōt dici aliqua propositio non intelligibilis. Vno modo, ex parte intelligentis, qui deficit intellectu, sicut hec propositio. In tribus personis diuinis est vna essentia: & huiusmodi propositio non oportet quod implicet contradictionem. Alio modo, ex parte ipsius propositionis, & hoc dupliciter. Vno modo, quia implicat contradictionē absolute, sicut, Rationale est irrationale, & huiusmodi nullo miraculo verificari possunt. Alio modo, quia implicat contradictionem aliquo modo, sicut ista. Mortuus redit ad vitam virtute. s. propria, cum ponatur per hoc quod dicitur mortuum omni principio vitæ destitutum: & talia possunt verificari miraculo superiori virtute operante, & similiter est in propositio. Sicut enim duobus corporibus nō in eodem loco positis potest aliqua naturalis causa diuersitatis inueniri, sic diuina virtus potest ea, quibus sint vnita in situ, in sua distinctione conseruare, & sic miraculose fieri potest duo corpora esse in eodem loco. Ad s̄m dicendum, quod quicquid sit illa corpulentia quæ dicitur remoueri a corporibus gloriolis, tamen planum est quod corporeitas ab eis nunquā remouebitur, & ideo nec causa naturaliter prohibens aliquod eorum simul esse cum alio in eodem loco: sed solum miraculose hoc esse poterit, quod sint simul cum alijs corporibus in eodem loco. Ad tertiū dicendum, quod lux non est corpus, sed qualitas quædam, ut Damasc. dicit, & etiam. Auic. August. autē lucem nominat ignem ipsum, quod patet ex hoc, quod lucem cōdiuidit cōtra aerē, aquam, & terrā. Ad quartum dicendum, quod tres species ignis a Philol. assignatæ sic sunt intelligendæ, vt per lucem intelligatur ignis in propria materia existens dato etiam, vt quidam dicunt, quod ignis in propria sphaera nō luceat. Lucis enim nō est lucere, sed quod eius participatio ne alia luceant. Et similiter ignis etiam in propria sphaera non luceat, tamen eius participatione alia fulgentia fiunt. Per flammam autem intelligitur ignis in materia aerea, per carbonem in materia terrea. In materia autem aquea non potest ignis inualescere intāntū q̄ ignis naturā habeat, quia aqua habet omnes qualitates oppositas igni. Ad quintum dicendum, quod in ferro ignito non sunt duo corpora, sed vnum corpus habens quidem speciem ferri, sed aliquas proprietates ignis. Ad sextum dicendum, quod etiam ponantur elementa in corpore misto remanere s̄m suas formas substantiales, non tamen ponentur esse plura corpora in actu, alias nullū corpus mistū esset vere vniū, sed est plura potentia, & vnum actu. Probabilior tamen videtur opinio Commentatoris. 3. ca. mun. qui hic opinionem Auic. improbat, ait elementorum formas in misto nō remanere, nec totaliter corrūpi, sed fieri ex eis vnam mediam formam, in quantum sciipiunt magis & minus: sed cum formæ substantiali suscipere magis & minus sit absōnū, videtur eius dictum intelligendum hoc modo, quod formæ elementorum suscipiunt magis & minus non secundū se, sed secundum quod manent virtute in qualitatibus elementaribus quasi in proprijs instrumentis, vt sic dicatur, formæ secundum se non remanent, sed solum prout sunt virtute in suis qualitatibus, ex quibus sit vna media qualitas. Ad septimum dicendum, quod quamuis dimensionibus s̄m se nō possint replere locum, in corpus naturale ex hoc q̄ eius materia intelligit subiecta dimensionibus, habet q̄ repleat locum,

Ad octauum dicendum, q̄ opinio Ptolomæi de epiculis & eccentricis non videtur consonare principijs naturalibus, quæ Arist. ponit, & ideo illa opinio seclatoribus Arist. non placet: si tamē sustineatur, nulla necessitas sit quod duo corpora sint in eodem loco, quia secundum tenentes illam opinionē, triplex in corporibus cælestibus substantia distinguitur, scilicet substantia stellarum quæ est luminosa, & substantia sphaerarum quæ est diaphana & solida non diuisibilis, & substantia alia quæ est inter sphaeras diuisibilis & inspisabilis ad modum aeris, quamuis incorruptibilis. Et per hanc substantiam defenduntur, ne oporteat eos ponere substantiam sphaerarum diuidi, aut duo corpora esse in eodem loco.

Ad quartum sic procedit. Videtur quod loci varietas nihil faciat ad diuersitatem secundum numerum. Causa enim diuersitatis s̄m numerum est in ipsis quæ numero differunt: sed locus est extra locata, ergo ex diuersitate locorum non potest esse causa diuersitatis secundum numerum. Item, res non est completa in esse nisi per hoc, quod est ab alijs distincta: sed locus aduenit post esse completum, unde & motus ad locum est motus perfecti secundum substantiā, ut dicitur. 9. phys. ergo non potest ex loco sumi aliqua causa distinctionis in corporibus locatis. Item, distinctio secundum numerum est inuariabilis circa ipsa distincta: sed a causa variabili non procedit effectus inuariabilis. ergo cum locus varietur circa locorum, non potest esse quod diuersitas secundum locū sit causa diuersitatis secundum numerum. Item, remota causa remouetur effectus: sed aliquando a duobus corporibus remouetur per miraculū distinctio secundum locum, vt prius dictum est, & tamen non remouetur distinctio secundum numerum. ergo distinctio secundum locum non est causa diuersitatis secundum numerum. Item, diuersitas secundum numerum non solum inuenitur in corporibus, sed etiā in substantijs incorporeis: sed in eis diuersitas s̄m locum non potest esse causa diuersitatis s̄m numerum, cum ipsa incorporalia in loco non sint, vt ipse Boet. dicit i lib. de hebdomadib. ergo diuersitas s̄m locum non potest poni causa diuersitatis secundum numerum naturaliter, vt ipse videtur dicere. Sed contra est, quod ea quæ differunt secundum numerum, differunt accidentibus: sed n ullius accidentis diuersitas ita inseparabiliter se habet ad diuersitatē in numero, sicut diuersitas locorum. ergo diuersitas in loco maxime videtur facere ad diuersitatē in numero. Item, diuersitas locorum s̄m speciem concomitatur diuersitatem corporum secundū speciem, sicut patet in grauib. & lenibus. ergo & diuersitas locorum secundū numerum indiuisibiliter comitatur diuersitatem corporum s̄m numerum, & sic idē quod prius. Item, sicut tempus est mensura motus, ita locus est mensura corporis: sed motus diuiditur numero secundum tempus, ut dicitur. 5. phys. ergo & corpus diuiditur numero s̄m locum. Respondeo. Dicendum, quod sicut ex supra dictis patet, diuersitas s̄m numerum causatur ex diuisione materiæ sub dimensionibus existentis. Ipsa etiā materia s̄m qd̄ sub dimensionibus existit, prohibet duo corpora esse i eodē loco, in quantum oportet duorum corporū distinctas esse s̄m sitū materias. Et sic patet q̄ ex eodē causat diuersitas s̄m numerū, ex quo causatur necessitas diuersitatis locorum in diuersis corporibus. Et ideo ipsa diuersitas locorū in se considerata, est signū diuersitatis s̄m numerū, sicut & de alijs

de alijs accidentibus p̄ter dimensiones primas interminatas supradictū est: sed si diuersitas loci consideret s̄m causam, sic placet q̄ diuersitas loci est causa diuersitatis s̄m numerū: & ideo Boet. dicit, q̄ varietas accidentiū facit diuersitatem s̄m numerū. Omnibus alijs remouis in locorū diuersitate hoc ineuitaliter verificari constituit, quia. s. nullū aliud accidentiū quæ exterius apparet in re completa est ita propinquū ad causam diuersitatis s̄m numerū, sicut diuersitas locorū. Ad primū igitur & s̄m & tertiū dicendū, q̄ rōnes illæ cōcludūt, q̄ diuersitas loci nō est causa diuersitatis in diuidorū s̄m se, sed per hoc nō remouetur, quin causa diuersitatis locorum sit causa diuersitatis s̄m numerum. Ad quartum dicendum, q̄ omnes effectus causarum secundarum magis dependent a Deo, q̄ etiam ab ipsis causis: secundis, & remotis ipsis causis secundis ipse miraculose producere potest effectus quos vult. Ad quintum dicendum, quod in substantijs corporeis diuersitatem secundum numerum sequitur diuersitas secundum speciem, excepta anima rationali, quæ sequitur diuisionē materiæ sibi dispositæ. Hic autem loquitur Boet. de diuersitate s̄m numerum, ubi est eadem species. Ad primum in contrarium dicendum, quod varietas accidentium propter dimensiones interminatas nō facit diuersitatem in numero: sicut causa, sed dicitur facere sicut signum demonstrat, & sic maxime diuersitas loci facit, in quantum est propinquius signum. Ad secundum dicendum, quod diuersitas locorum s̄m speciem, est signum diuersitatis corporum s̄m speciem, sed non causa. Ad tertiū dicendum, quod cum diuisione temporis causetur ex diuisione motus, diuersitas etiam temporis non est causa diuersitatis motus, sed signum: & similiter est de loco in comparatione ad corpus.

Ge igitur ingrediamur, & unumquodque ut intelligi atque capi potest, discutiamus. Nam sicut optime dictum videtur, eruditi est hominis vnumquodque ut ipsum est, ita de eo fidem capere tentare. Nam cum tres sint speculatiuæ partes, naturalis in motu, in abstracta. Considerat enim corporum formas cum materia, quæ a corporibus actu separari nō possunt, quæ corpora in motu sunt, vt cum terra deorsum, & ignis sursum fertur, habetque motum forma materiæ coniuncta. Mathematica sine motu in abstracta. Hæc enim formas corporum speculari sine materia, ac per hoc sine motu, quæ formæ cum in materia sint, ab his separari nō possunt. Theologia sine motu abstracta atque separabilis. Nam Dei substantia & materia, & motu caret. In naturalibus igitur ratio nabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, in diuinis intellectualiter versari oportebit: neque deduci ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formā. Proponit supra Boetius sententiam catholicæ fidei de vnitate trinitatis, & rationem sententia profectus est. Nunc intendit procedere ad inquisitionē prædictorum: & quia secundum sententiam Philo. 2. mēta. ante scientiam oportet inquirere modum scientiæ, ideo pars hæc diuiditur in duas. In prima ostendit Boetius modum propriū huiusmodi inquisitionis, quæ est de rebus diuinis. In secunda vero secundum modum præassignatum procedit ad propositum inquirendum, ibi: (Quæ vero forma.) Prima diuiditur in duas. Primo, ponit necessitatem ostendendi modum inquisitionis. Secundo, modum congruum inquisitioni præsentem ostendit, ibi: (Nam cum tres.) Dicit igitur, Ex quo constat hanc esse sententiam catholicam si

dei de vnitate trinitatis, & indifferentiam esse rationem vnitatis (Age) aduerbium exhortandi (ingrediamur) id est, inquiramus interius ipsa intima rerū principia considerantes, & veritatem quasi velatā & absconditam perscrutantes, & hoc modo conuenienter, vnde subdit. (Et vnūquodque dicendo modum discutiamus, vt possit intelligi atque capi,) id est, per modum quo possit intelligi & capi. Et dicit hec duo, quia modus quo aliqua discutuntur, debet congruere & rebus, & nobis. Nisi enim rebus congrueret, intelligi non posset: nisi congrueret nobis, nos capere nō possemus, vt pote res diuinæ ex natura sua habent, q̄ nō cognoscantur nisi intellectu. Vnde si aliquis vellet aliter sequi imaginationem in consideratione eorū non posset intelligere, quia ipse res nō sunt sic intelligibiles. Si autē aliquis velit res diuinas per seipsas videre, & ea certitudine comprehendere, sicut comprehenduntur sensibilia, & demonstrationes mathematicæ, non posset hoc modo capere propter defectum intellectus sui, quamuis ipse res sint secundum se hoc modo intelligibiles. Et quod modus congruus est inquisitione qualibet obseruandus, probat inducendū auctoritatem Philosophi in 1. ethico, cum dicit. Nam sicut optime dictum videtur ab Aristote. in principio ethice. (Eruditi hominis est vnumquodque ut ipsum est, id est, per modum congruum ipsius rei ita de eo fidem capere tentare.) Non enim de omnibus potest æqualis certitudo & euidentia demonstrationis seruari, & sunt hæc verba Philosophi 1. ethice. Disciplinæ enim est intantum certitudinem inquirere quæca vnumquodque genus, in quantum natura rei recipit. Deinde cum dicit. (Nam cum tres) inquirat modum congruum suæ inquisitioni per distinctionem a modis qui in alijs scientijs seruantur: & quia modus debet esse congruus rei de qua est perscrutatio, ideo diuiditur hæc pars in duo. Primo, n. distinguit scientias secundum res, de quibus determinant. Secundo ostendit modos singulis rebus congruos, ibi. (In naturalibus igitur.) Circa primū tria facit. Primo, ostendit de quibus considerat naturalis philosophia. Secundo, de quibus mathematica, ibi. (Mathematica.) Tertiū de quibus considerat diuina scientia, ibi. (Theologia autem.) Dicit ergo, bene dictum est, q̄ vnumquodque ut est, ita de eo debet fides capi. (Nam cū tres sint partes speculatiuæ. s. philosophiæ) hoc dicit ad differentiam ethice, quæ est operatiua, siue practica, in omnibus requiritur modus competens materiæ. Sunt autē tres partes prædictæ, physica siue naturalis, mathematica, diuina siue theologia. Cū in quā sint tres partes, naturalis quæ est vna de tribus, est in motu in abstracta, id est, versatur eius consideratio circa res mobiles a materia nō abstractas, quod probat per exemplū, vt patet in litera. Quod autē dicit (habetq; motū forma materiæ coniuncta,) sic est intelligendū ipsum compositum ex materia & forma, in quantum huiusmodi habet motum sibi debitum, vel ipsa formā in materia existēs est principium motus: & id eadē est consideratio de rebus s̄m qd̄ sunt materiales, & s̄m qd̄ sunt mobiles. Deinde exponit de quibus sit mathematica, dicens (mathematica est sine motu,) i. sine motu & mobilis consideratione, i quo a naturali differt i abstracta, i. considerat formas quæ s̄m suū esse nō sunt a materia abstracte, in quo cōuenit cū naturali, qd̄ quomodo sic exponit, hæc. s. mathematica speculari formas sine materia, ac per hoc sine motu: quia vbicūq; est motus, est materia, vt probatur. 10. metaphy. Eo modo n. quo habent

habent materiam, ibi est motus; & sic ipsa speculatio mathematici est sine materia, & sine motu, quæ formæ. s. de quibus mat. speculatur cum sint in materia, non possunt ab his separari s. esse, et s. in speculatione sint separabiles. Deinde ostendit, de quibus est diuina, ibi (Theologia). i. tertia pars speculatiua, q. d. diuina, vel metaphysica vel prima philosophia, est sine motu, in quo conuenit cum mathematica, & differt a naturali, (Abstracta). s. a materia atq; inseparabilis, p. quæ duo differt a mathematica. Res. n. diuina sunt s. esse abstracta a materia & motu, sed mathematicæ non abstractæ, sunt autem consideratione separabiles; sed res diuina inseparabiles, quia nihil est separabile, nisi quod est coniunctum. Vnde res diuina non sunt consideratione separabiles a materia, sed s. esse abstractæ; res vero mathematicæ e. c. u. e. r. s. o., & hoc probat per Dei substantiam, de qua diuina sciencia considerat principaliter, vnde & nominatur inde. Deinde cum dicit. (In naturalibus) ostendit quis modus sit congruus prædictis partibus. Et circa hoc duo facit. Primo, concludit modos congruos singulis partium prædictarum, & huius partis dispositio relinquatur disputationi. Secundo, exponit vltimū modū qui est proprius præsentī inquisitioni, & hoc dupliciter. Primo, remouendo id quod est impedimentum, ibi. . . (Neque oportet in diuinis deduci ad imagines) vt scilicet de eis iudicandis sequamur iudicium imaginationis. Secundo, ostendendo id quod est proprium, ibi. (Sed potius ipsam inspicere formā sine motu & materia) cuius conditionem consequenter exponit ingrediens ad propositam quæstionem. **H**ic est duplex quæstio. Prima, de diuisione speculatiua scientiæ, quæ in litera ponitur. Secunda, de modis, quos speculatiua scientiæ attribuit. Circa primum quæruntur quatuor. Primo, Vtrum sit conueniens diuisio, qua diuidit speculatiua in has tres partes, naturalem, mathematicam, & diuinam. Secundo, Vtrum naturalis philosophia sit de his quæ sunt in motu & materia. Tertio, Vtrum mathematica consideratio sit sine motu & materia. Quarto, Vtrum diuina scientia sit de his quæ sunt sine materia & motu. **A**d primum sic proceditur. Videtur q. speculatiua inuenienter in has tres partes diuiditur. Partes enim speculatiua sunt illi habitus qui partem animæ contemplatiua perficiunt: sed Philo. in 6. eth. ponit q. scientificū animæ, quod est pars eius contemplatiua, perficitur habitibus tribus. s. sapientia, sciencia, & intellectu. ergo ista tria sunt partes speculatiua, & non illa quæ in litera ponuntur. Item, Aug. dicit 8. de ciui. Dei, q. rationalis philosophia, quæ est logica, sub speculatiua philosophia, vel contemplatiua continetur. cum igitur mentionem de ea non faciat, videtur diuisio insufficientis. Item, communiter diuiditur philosophia in septem artes liberales, inter quas neq; naturalis, neq; diuina continetur, sed sola rationalis, & mathematica. ergo naturalis & diuina non debuerunt partem speculatiua. Item, scientia medicina maxime videtur esse operatiua, & tñ in ea ponitur vna pars speculatiua, & alia practica, ergo eadem ratione in omnibus alijs scientijs operatiuis aliqua pars est speculatiua, & ita debuit in hac diuisione fieri mentio de ethica, siue morali, quæ sit actiua propter partem eius speculatiua. Itē, scientia medicina quædam pars philosophia est, & tñ quædam aliæ artes dicuntur mechanicæ, vt scientia de agricultura, & alchimia, & huiusmodi. Cū igitur istæ sint operatiua, nō videtur

q. debuerit naturalis absolute sub speculatiua poni. Item, totum non debet diuidi cōtra partē: sed diuina scientia videtur esse vt totum respectu physica & mathematica, cum subiecta illarum sint partes illius scientiæ. s. diuina, cuius subiectum est ens, cuius pars est substantia mobilis, quā considerat naturalis, & similiter quantitas quā considerat mathematica, vt patet 3. meta. ergo scientia diuina non debet diuidi contra naturalem & mathematicam. Item, scientiæ diuiduntur sicut res, vt dicitur 3. de aia: sed philosophia est de ente, est. n. cognitio entis, vt dicit Diony. in epistola ad Policarpū. Cū ergo ens primo diuidatur in potentiam & actum per vnū & multa, per substantiā & accidens, videtur q. per hmoi debent partes philosophiæ distingui. Item, multæ aliæ diuisiones sunt entium, de quibus sunt scientiæ magis essentielles q. illæ per mobile & immobile, per abstractū & non abstractum, vt pote per corporeū & incorporeū, animatū & inanimatū, & alia hmoi. ergo diuisio partium philosophiæ magis debet accipi per hmoi differentias, q. per illas quæ hic tanguntur. Item, illa scientia, a qua aliæ supponuntur, debet esse prior eis: sed omnes aliæ sciæ supponuntur a scientia diuina, quia eius est probare principia aliarum. ergo debuit scientiam diuinā alijs præordinare. Itē, mathematica prior occurrit adiscenda q. naturalis, eo q. mathematica facile possunt adiscere pueri, non autem naturalē, nisi prouecti, vt dicitur 6. eth. Vnde & apud antiquos hic ordo in adiscendis sciētijs fuisse dicitur obseruatus, vt primo logica, deinde mathematica, tertio naturalis, postea moralis adisceretur, & tandem diuinæ sciētiæ homines studerent. ergo mathematicam naturali scientiæ præordinare debuit. Sed contra, q. hæc diuisio sufficiens sit probatur per Philo. 6. meta. ubi dicit q. tres erunt philosophiæ & theoreticæ, mathematica, physica, & theologia. Item, 2. phy. & cōmuniter s. m. Philo. ponuntur tres modi scientiarū, qui etiam ad has tres videntur pertinere. Item, etiam Ptolomeus in principio almagesti hac diuisione vtitur. Respondet, dicens, q. theoreticus, siue speculatiuus intellectus, in hoc proprie ab operatiuo, siue practico distinguitur, q. speculatiuus habet pro fine veritatem quā considerat, practicus autem veritatem considerat ordinat in operationē tāquā in finē: & ideo dicit Philo. 3. de anima, q. differunt adinuicē sine: & in 2. meta. dicitur, q. finis speculatiua est veritas, finis operatiua, siue practica actio. Cum igitur oporteat materiam fini esse proportionatam, oportet practicarum scientiarū materiā esse res illas quæ a nostro opere fieri possunt, vt earum cognitio in operationē quasi in finem ordinari possit. Speculatiuarum vero scientiarum materiā oportet esse res quæ a nostro opere non sunt: unde earum consideratio in operationē ordinare non potest sicut in finem, & s. m. harū rerum distinctionē oportet sciētijs speculatiuis distingui. Sciētiā dū tñ, q. qñ habitus, vel potētiā penes obiecta distinguunt, non distinguuntur penes quaslibet differentias obiectorū, sed penes illas quæ sunt per se obiectorū in quantum sunt obiecta. Est. n. animal, vel plantā accidit sensibili in quantum est sensibile, & ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis s. m. differentias coloris & soni: & ideo oportet scientias speculatiuas diuidi per differentias speculabiles, in quantum sunt speculabilia. Speculabili autē s. m. qd est obiectū speculatiua potētiæ, aliquid cōpetit ex parte potētiæ intellectiua, & aliquid ex parte habitus scientiæ

scientiæ quo intellectus p. ficit. Ex parte quippe intellectus cōpetit ei q. sit immaterialis, quia & ipse intellectus est immaterialis: ex parte vero scientiæ cōpetit ei q. sit necessariū, quia sciētia de necessarijs est, vt probat primo posteriorū. Omne autē necessarium in quantum huiusmodi, est immobile: quia omne quod mouet in quantum huiusmodi, possibile est esse & nō esse vel simpliciter, vel s. m. qd, vt dicit 1. o. meta. Sic igitur speculabili qd ē obiectū speculatiua sciētiæ, p. se cōpetit separatio & a materia, & a motu, vel applicatio ad ea: & ideo s. m. ordinē remotionis & a materia, & a motu sciētiæ speculatiua distinguuntur. Quædam igitur sunt speculabilia, quæ dependent a materia s. m. esse, quæ nō nisi i materia esse possunt, & hæc distinguuntur: quia dependēt quædam a materia s. m. esse & intellectu, sicut illa in quorū definitione ponit materia sensibilis: vnde sine materia sensibilis intellectu nō possunt, vt in definitione hominis oportet accipere carnē & ossa, & de his est physica, siue sciētia naturalis. Quædam vero quæ dependeant a materia s. m. esse, nō tñ s. m. intellectu, quia in eorū definitionibus non ponitur materia sensibilis, vt linea & numerus, & de his est mathematica. Quædam vero sunt speculabilia, quæ nō dependēt a materia s. m. esse, quia sine materia esse pnt, siue numq. sunt i materia, sicut Deus & angelus: siue in quibusdā sunt i materia & i quibusdā nō, vt substantia, qualitas, potētiā & actus, vnū & multa, & hmoi, de quibus oib. est theologia. i. diuina sciētia, quia p. cipuū cognitorū i ea est Deus. Alio noie dicitur metaphysica i. trā physica, quæ post physica discēda occurrit nobis, q. ex sensibilibus cōpetit in insensibilia deuenire. Dicit etiā philosophia prima, in quantum sciētiæ aliæ ab ea principia sua accipiētes eā sequuntur. Nō est autē possibile, q. sint aliqua res quæ s. m. intellectu dependeat a materia, & nō s. m. esse, quia intellectus, quātū est de se, immaterialis est: & id nō est quartū genus philosophiæ præter prædicta. Ad primum igitur dicēdū, q. Philo. 6. ethi. determinat de habitibus intellectualibus, in quantum sunt virtutes intellectuales. Dicitur autē virtutes, in quantum p. ficit intellectus in sua operatione. Virtus. n. est quæ bonū facit habentē, & opus eius reddit bonū: & ideo s. m. qd diuersimode p. ficit p. huiusmodi habitus speculatiuos, diuersificat huiusmodi virtutes. Est autē alius modus quo pars animæ speculatiua p. ficitur intellectu, qui est habitus principiorū, quo aliqua ex seipsis nota sūt, & alius quo cognoscuntur conclusiones ex huiusmodi principijs demonstratæ, sive demonstratio p. cedat ex causis inferioribus, sicut sciētia: siue ex causis altissimis, sicut sapientia. Cum autem distinguuntur scientiæ vt sint habitus quidam, oportet quod penes obiecta distinguantur. i. penes res, de quibus sunt scientiæ, & sic distinguuntur hic, & in metaphysica tres partes philosophiæ, speculatiua. Ad secundum dicendum, q. scientiæ speculatiua, vt patet in principio metaphy. sunt de illis quorū cognitio quæritur p. pter seipsa. Res autē de quibus est logica, nō quæritur ad cognoscēdū p. pter seipsas, sed vt administricū quoddā ad alias sciētijs. Et ideo logica nō cōtinet sub philo. speculatiua quasi principialis pars, sed quasi quoddā redūctū ad eā, prout ministrat speculationi sua instrumētā. s. syllogismos, & definitiones, & alia huiusmodi, quibus in speculatiuis sciētijs indigemus. Vnde & s. m. Boet. in commen. sup Porph. nō tā est sciētia, q. sciētiæ in s. m. Ad tertium dicēdū, q. p. te liberales artes nō sufficienter diuidunt philosophiā theoreticam, sed vt dicit Hug. de S. Viato. in 3. sui didascalō, prætermisiss quibusdā alijs cōnumerat

ga his primū erudiebatur, qui philosophiā discere volebat, & ideo in triuū & quadriū distinguuntur, eo q. his quasi quibusdā vijs viuax animus ad secreta philosophiæ introeat. In hoc ē cōsonat verbū Philo. q. dicit in 2. meta. q. modus sciētiæ debet quæri ante sciētijs, & Cōmētator ibidē dicit, q. logicā quæ docet modū omniū sciētiarū, debet quis ante oēs alias sciētijs addicere, ad quā pertinet triuū. Dicit ē in 6. ethi. q. mathematica pōt sciri a pueris, nō aut physica quæ ex perimētū requirit, ex quo datur intelligi q. primo logica, deinde mathematica debet adisci, ad quā p. tinet quadriū, & ita his quasi quibusdā vijs preparatius ad alias physicas disciplinas. Vel ideo hæc inter ceteras sciētijs artes dicuntur, quia nō solū habēt cognitionē, sed opus aliqd, qd est immediate ipsius rationis, vt cōstructionē, syllogismū, & orationē formare, numerare, mēturare, melodias formare, cursus syderū cōputare. Aliæ vero sciētiæ vel nō habēt opus, sed cognitionē tantū, sicut sciētia diuina & naturalis, vnde nomē artis habere non possunt, cū ars dicat ratio factiua, vt dicit 6. ethi. vel habēt opus corporale, sicut medicina, alchimia, & huiusmodi. Vnde nō possunt dici artes liberales, quia huiusmodi actus virtutis hominis ex parte illa qua nō est liber. s. ex parte corporis. Sciētia vero moralis, quæ sit p. pter operationem, tñ illa operatio nō est actus scientiæ, sed actus virtutis, vt patet. 5. ethi. unde nō pōt dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis: & ideo veteres diffinierūt virtutē esse artē bene recteq; viuēdi, vt dicit Aug. 1. o. de ciuit. Dei. Ad quartū dicēdū, q. sicut dicit Auic. in prin. suæ meta. Aliter distinguitur theoreticū & practicum cū philosophia diuidit i theoreticā & practica, aliter cū artes diuidit i theoreticā & practicas, aliter cū medicina. Cū. n. philosophia vel artes p. theoreticū & practicum distinguūt, oportet accipere definitionē eorū ex fine, vt practicum dicat id qd ordinat ad operationē: theoreticū vero q. ordinat ad solā cognitionē veritatis. Hoc tñ interest, cū i hoc diuidit philosophia totalis & artes, quia in diuisione philosophiæ habet respectus ad finē beatitudinis, ad quā tota humana vita ordinat. Vt. n. dicit Aug. 1. o. de ciui. Dei, ex verbis Varronis. Nulla est hōi alia cā philosophandi nisi vt sit beat. Vñ duplex felicitas a philosophis ponit, vna cōtēplatiua, & altera actiua, vt patet. 1. o. ethi. s. m. hoc philosophiā i duas partes distinguunt, moralē dicentes practica naturalē, & rōnalē dicentes theoreticā. Cū vero d. Artū quædam speculatiua, quædam practica, habet respectus ad aliquos speciales fines illarū artū, sicut si dicamus agriculturā esse artē practica, dialecticā vero theoreticā. Cū autē medicina diuidit i theoreticā & practica, nō attenditur diuisio s. m. finē. Sic. n. rōta medicina sub practica cōtinetur, vt pote ad operatiuē ordinata: sed attenditur practica diuisio s. m. qd ea quæ in medicina tractantur, sunt propinqua, vel remota ab operatione. Illa. n. pars medicina dicitur practica, quæ docet modos operationis ad sanationes, sicut q. talibus apostematibus sunt talia remedia adhibenda. Theoretica vero dicitur illa pars quæ docet principia, ex quibus hō nō dirigitur i opē actiue, sed nō proxime, sicut quod virtutes sunt artes, & quod genera febrium sunt tot. Vnde nō oportet vt si alicuius actiua scientiæ aliqua pars dicatur theoretica, quod propter hōc illa pars sub speculatiua scientia ponatur. Ad quintū dicendum, quod aliqua pars continetur sub alia dupliciter. Vno modo vt pars ipsius, quia scilicet subiectum eius est aliqua pars subiecti illius, sicut planta est quædam pars corporis naturalis

naturalis. Vnde & scientia de plantis continetur sub naturali scientia vt pars. Alio modo continetur vna scientia sub alia vt ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur propter quid eorum de quibus scitur in scientia inferiori solum, quia sic musica continetur sub arithmetica. Medicina igitur non ponitur sub physica vt pars. Subiectū. n. medicinæ non est pars subiecti scientiæ naturalis sicut illa rōne qua est subiectū medicinæ. Quamuis. n. corpus sanabile sit corp⁹ naturale, nō tñ est subiectū medicinæ, prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile p artē. Sed quia in sanatione quæ fit p artē, ars est ministra nature, quæ ex aliqua naturali virtute sanitas pifici auxilio artis, inde est quod p quid de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium. Et propter hæc medicina subalternatur physicæ, & eadem ratione alchimia, & scientia de agricultura, & omnia huiusmodi. Et sic reliquitur, quod physica sicut sicut, & sicut oēs partes eius est speculatiua, quamuis aliquæ operatiue subalternentur ei. Ad sextum dicendum, quod quamuis subiecta aliarum scientiarum sint partes entis, quod est subiectum metaphysicæ, nō tñ oportet, quod alia scientiæ sint partes eius. Accipit. n. vnaqueque scientiarum vnam partem entis sicut speciale modum considerandi alium a modo quo consideratur ens in metaphysica: vnde p proprie loquendo, subiectū illius non est pars subiecti metaphysicæ, sed hac rōne considerata, ipsa est specialis scientia alij conditiua. Sic autem posset dici pars ipsius scientiæ, scientia quæ est de potentia, vel de actu, vel quæ est de vno, aut aliquo huiusmodi, quia ista habet eundem modum considerandi, cum ente, de quo tractatur in meta. Ad septimum dicendum, quod illa partes entis exigunt eundem modum tractandi cum ente communi, quia etiam ipsa non dependent a materia, & ideo scientia de ipsis nō distinguitur a scientia quæ est de ente communi. Ad octauum dicendum, quod illa diuersitates rerum quas obiectio tangit, non sunt differentie per se earum in quantum sunt scibiles, & ideo penes eas scientiæ non distinguuntur. Ad nonum dicendum, quod quamuis scientia diuina sit prima omnium scientiarum, naturaliter tamen quo ad nos alia scientiæ sunt priores. Vnde dicit Auicē. in prin. suæ meta. Ordo illius scientiæ est vt adiscatur post scientias naturales, in quibus sunt multa determinata, quibus ista scientia vti, vt generatio & corruptio, & mot⁹, & huiusmodi. Similiter est post mathematicā. Indiget. n. hæc scientia ad cognitionem substantiarum separatarum cognoscere numerum & ordinem orbium cælestium, quod non est possibile sine astrologia, ad quā tota mathematica præexigitur. Alia vero scientiæ sunt ad bene esse ipsius, vt musica, & morales, & huiusmodi. Nec tñ oportet quod sit circulus, quia ipsa supponit ea quæ alijs probant, cum ipsa aliarum principia probet: quia principia quæ accipit alia scientia. s. naturalis a prima philosopho, nō pbat ea quæ idē prim⁹ philosoph⁹ accipit a naturali. sed probant per aliqua principia p se nota. & sic philosopho. primus nō probat principia quæ tradit naturali p principia quæ ab eo accipit, sed per aliqua principia per se nota, & sic non est aliquis circulus in diffinitione. Præterea, effectus sensibiles ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quo ad nos in principio: sed cum per eos peruenimus ad cognitionē causarum primarum, ex illis apparebit nobis p quod illorum effectuum, ex quibus probabunt demonstratione quia & sic scientia naturalis aliquid addit scientiæ diuinæ, & tñ p ea sua principia notificant. Et inde est quod Boetius

ponit vltimo scientiā diuinā, quæ est vltima quo ad nos. Ad decimū dicendum, quod quamuis naturalis philosophia post mathematicā discenda occurrat, eo quod vniuersalia ipsius documenta indigent experimēto & tēpore, tamen res naturales, cum sint res sensibiles, sunt naturaliter magis notæ, quam res mathematicæ a materia sensibili abstractæ.

Ad sicut proceditur. Videtur quod scientia naturalis non sit de his quæ sunt in motu & materia. Materia, n. est indiuiduationis principium: sed nulla scientia est de indiuiduis, sed de solis vniuersalibus, sicut sententiam Platonis, quæ ponitur in Porphyrio. ergo scientia naturalis non est de his quæ sunt in materia. Item, scientia ad intellectum pertinet: sed intellectus cognoscit abstractēdo a materia & conditionibus materiæ. ergo de his quæ nō sunt a materia abstracta, nulla scientia esse potest. Item, in scientia naturali agitur de primo motore, vt patet 8. phy. sed ipse est immensus ab omni materia. ergo scientia naturalis non est de his solum quæ sunt in materia. Item, omnis scientia de necessarijs est: sed omne quod mouetur in quantum huiusmodi, est contingens, ut probatur 9. meta. ergo nulla scientia potest esse de rebus mobilibus, & sic nec scientia naturalis. Item, nullū vniuersale mouetur, homo. n. vniuersalis non sanatur, sed hic homo, ut dicitur in principio meta. sed omnis scientia de vniuersalibus est. ergo naturalis scientia non est de his quæ sunt in motu. Item, in scientia naturali determinatur de quibusdā quæ nō mouentur, sicut est anima, ut probatur in principio de anima: & terra, ut probatur in 2. cæli & mundi, & omnes formæ naturales non fiunt, nec corrumpuntur, & eadem ratione non mouentur nisi per accidens, ut probatur in 7. meta. ergo non omnia de quibus est philosophia, sunt in motu. Item, omnis creatura est mutabilis, cum natura immutabilis soli Dei conueniat, ut Aug. dicit. Si igitur ad naturalem pertinet consideratio de his quæ sunt in motu, eius erit consideratio de omnibus creaturis, quod expresse fallum esse apparet. Sed contra. Ad philosophiam naturalem pertinet de rebus naturalibus determinare: sed res naturales sunt in quibus est principium motus, ubicumque autem est motus, oportet esse materiam, ut dicitur in 10. meta. ergo scientia naturalis, est de his quæ sunt in motu & materia. Item, de his quæ sunt in motu & materia oportet esse aliquam scientiam speculatiuam, alias non esset perfecta traditio philosophiæ, quæ est cognitio entis: sed nulla alia scientia speculatiua est de his, quia nec mathematica, nec metaphysica. ergo de his est scientia naturalis, item, hoc apparet ex his quæ dicit Philoso. 6. meta. & 2. physicorum. Respondeo. Dicendum, quod propter difficultatem huius questionis coactus fuit Plato ponere ideas. Cum. n. ut dicit Philoso. 1. meta. crederet omnia sensibilia temperi fluxu esse, sicut opinionē Cratuli Eracleti, & ita extimauerit scientiā de ipsis esse nō posse, posuit qualdā substantias a sensibilibus separatas, de quibus essent scientiæ, & darentur diffinitiones: sed hic defecit accidit ex eo quod nō distinxit quod est p se ab eo quod est sicut accidens, & ideo sicut accidens fallitur plerūque; etiā lapides, ut dicitur in elēch. Vt autem probatur in 8. meta. cum in natura sensibili inueniat & ipsum integrum. i. cōpositū, & ratio. i. forma eius, per se quidē generat & corrumpit ipsum cōpositū, nō autē ratio siue forma, sed per accidens. Non enim sit domum esse, sed hæc domum, ut ibi dicitur. Vnde quodque autem potest considerari sine omnibus his quæ ei non per se comparatur, & ideo forme, & rationes rerum quæ sunt in motu

motu existentium, prout in se considerantur, sine motu sunt: & sic de eis sunt scientiæ & diffinitiones, vt ibidem Philosophus dicit. Non autem scientiæ sensibilibus substantiarum fundatur super cognitione aliarum substantiarum separatarum a sensibilibus, vt ibidem probatur. Huiusmodi autem rationes quas considerant scientiæ quæ sunt de rebus, cum considerentur absque motu, oportet etiam quod considerentur absque illis secundum quæ competit motus rebus mobilibus. Cum autem omnis motus tempore menturetur, & primus motus sit motus localis, quo remoto nullus alius motus inest, oportet quod secundum hoc sit aliquod mobile, quod est hic & nunc: hoc autem sequitur rem ipsam mobilem, secundum quod est indiuiduata per materiam existentem sub dimensionibus designatis. Vnde oportet quod huiusmodi rationes, secundum quas de rebus mobilibus possunt esse scientiæ, considerentur absque materia signata, & absque omnibus his quæ consequuntur materiam signatam. Non autem absque materia non signata, quia ex eius notione dependet notio formæ quæ determinat sibi materiam: & ideo ratio hominis quam significat diffinitio, secundum quam procedit scientia, consideratur sine his carnibus, & his ossibus, non autem sine carnibus & ossibus absolute. Et quia singularia includunt in sui ratione materiam signatam, vniuersalia vero materiam communem, vt dicitur 7. metaph. ideo prædicta abstractio non dicitur formæ a materia absolute, sed vniuersalis a particulari. Possunt igitur huiusmodi rationes sic abstractæ dupliciter considerari. Vno modo secundum se, & sic considerantur sine motu & materia signata, & hoc non inuenitur in eis, nisi secundum esse quod habent in intellectu. Alio modo secundum quod comparantur ad res, quarum sunt rationes, quæ quidem res sunt in materia & motu, & sic sunt principia cognoscendi illa, quia omnis res cognoscitur per suam formam: & ita per huiusmodi rationes immobiles, & sine materia particulari consideratas, habetur cognitio in scientia naturali de rebus mobilibus & materialibus extra animam existentibus. Ad primum igitur dicendum, quod materia non est indiuiduationis principium, nisi secundum quod est sub dimensionibus signatis existens, & sic etiam scientia naturalis a materia abstracta. Ad secundum dicendum, quod forma intelligibilis est quidditas rei: obiectum autē intellectus est quid, vt dicitur 3. de anima. Quidditas autem cōpositi vniuersalis, vt hominis, vel animalis, includit in se materiam vniuersalem, non particularem, vt dicitur 7. metaph. Vnde intellectus communiter abstracta materia signata & conditionibus eius: non autem a materia communi in scientia naturali, quamuis etiam in scientia naturali non consideretur materia nisi in ordine ad formam: vnde etiā forma per prius est de consideratione naturalis quam materia. Ad tertium dicendum, quod de primo motore non agitur in scientia naturali, tamen de subiecto, vel parte subiecti, sed tamquam de termino ad quem naturalis scientia perducit. Terminus autem non est de natura rei cuius est terminus, sed habet aliquam habitudinem ad rem illam, sicut terminus lineæ non est linea, sed habet aliquam habitudinem ad eam: ita & motor primus habet aliquam habitudinem ad res naturales, est tamē alterius naturæ ab eis. Habet enim habitudinem ad eas in quantum influunt eis motum, & sic cadit in consideratione naturalis

non secundum ipsum, sed in quantum motor. Ad quartum dicendum, quod scientia est de aliquo dupliciter. Vno modo primo & principaliter, et sic scientia est de vniuersalibus rationibus super quas fundatur. Alio modo est de aliquibus secundo, & quasi per reflexionem quādam, & sic de rebus illis est quarum sunt illa rationes, in quantum rationes illas applicat ad res etiam particulares, quarum sunt adminiculo inferiorum virium. Ratione enim vniuersali vritur sciens & vt re scira, & vt medio sciendi. Per vniuersalem enim hominis rationē possum iudicare de hoc, vel de illo. Rationes autem vniuersales rerum sunt omnes immobiles, & ideo quantum ad hoc omnis scientia de necessarijs est: sed rerum quarum sunt illa rationes, quædam sunt necessariae & immobiles, quædam contingentes & mobiles, & quantum ad hoc de rebus contingentibus & mobilibus dicuntur esse scientiæ. Ad quintum dicendum, quod quamuis vniuersale non moueatur, est tamen ratio rei mobilis. Ad sextum dicendum, quod anima & alia formæ naturales, quamuis non moueantur per se, mouentur tamen per accidens: & insuper sunt perfectiones rerum mobilium, & secundum hoc cadunt in consideratione naturalis. Terra autem quamuis secundum se totam non moueatur, quod accidit ei in quantum est in loco naturali, in quo quiescit per eandem naturam, per quam mouetur ad locum: tamen partes eius mouentur ad locum, quando sunt extra locum propriū, & sic terra ratione quietis totius, & motus partium, cadit in consideratione naturalis. Ad septimum dicendum, quod mutabilitas illa quæ competit omni creaturæ, non est secundum aliquem motum naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, a quo si deberentur, deficerent ab eo quod sunt. Dependētia autem ista pertinet ad considerationem metaphysicē potius quam naturalis: creaturæ autem spirituales non sunt mutabiles, nisi secundum electionē. Talis mutatio non pertinet ad naturalem, sed magis ad diuinū.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod mathematica consideratio non sit sine materia de his quæ habent esse in materia. Cum enim veritas consistat in adæquatione rei ad intellectum, oportet esse quandocumque res aliter consideratur quam sit, falsam considerationem. Si ergo omnes res quæ sunt in materia, considerantur sine materia in mathematica, eius consideratio erit falsa, & sic nō erit scientia, cum omnis scientia sit verorum. Item, secundum Philosophum 1. posterior. Cuiuslibet scientiæ est considerare subiectum & partes subiecti: sed omnium materialium secundum esse materia pars est. ergo non potest esse quod aliqua scientia consideret de his quæ sunt in materia absque hoc quod materiam consideret. Item, omnes lineæ rectæ sunt eiusdem speciei: sed mathematicus considerat lineas rectas numerando illas, alias nō consideraret triangulum & quadrangulum. ergo considerat lineas secundum quod differunt numero, & conueniunt specie: sed principium differendi his quæ secundum speciem conueniunt, est materia, vt ex supradictis patet. ergo materia consideratur a mathematico. Item, nulla scientia quæ penitus abstracta a materia, demonstrat per causam materiale: sed in mathematica fiunt aliquæ demonstrationes, quæ non possunt reduci nisi in causam materiale, sicut cum demonstratur aliquid de toto ex partibus. Partes materia sunt materia totius, vt dicitur 2. physicorum: unde & in 2. posterior. reducitur ad causam materiale demonstratio.

Opus. S. Tho. Aquin. R. stratio,

stratio, qua demonstratur quod angulus qui est in semicirculo est rectus ex eo, quod utraque pars eius est semirectus, ergo mathematica non omnino abstrahit a materia. Item, motus non potest esse sine materia: sed mathematicus debet considerare motum, quia cum motus mēfuretur secundum spatium, eiusdem rationis & scientiæ videtur considerare quantitatem spatij quod pertinet ad mathematicum, & quantitatem motus, ergo mathematicus non omnino dimittit considerationem materiæ. Item, astrologia quædam pars mathematicæ est: & similiter scientia de sphaera, mora, & de ponderibus, & musica, in quibus omnibus fit consideratio de motu, & rebus mobilibus. ergo mathematica non abstrahit totaliter a materia & motu. Item, naturalis consideratio tota est circa materiam & motum: sed quædam conclusiones demonstrantur communiter a mathematico & naturali, puta, vtrum terra sit rotunda, & vtrum sit in medio cæli, ergo non potest esse quod mathematica abstrahat omnino a materia. Si dicatur quod abstrahit tantum a materia sensibili. Cōtra. Materia sensibilis est materia particularis, quia sensus particulariū est, a qua omnes scientiæ abstrahunt. ergo mathematica consideratio non debet dici magis abstracta, quàm aliqua aliarum scientiarū. Item, Philosophus in 2. physic. dicit tria esse negotia. Primum est de mobili & corruptibili: secundum de mobili & incorruptibili: tertium de immobili & incorruptibili. Primum autem est naturale, secundum mathematicū, tertium diuinū, vt Ptolomæus exponit in principio Almagesti, ergo mathematica est de mobilibus. Sed cōtra est, quod Philof. dicit in 6. metaph. Item, quædam res sunt quæ quàmuis sint in materia, non tamen recipiunt in sui diffinitione materiam, & curuū in hoc differt a simo: sed philosophiæ est de oibus entibus considerare, ergo oportet de hoc ente esse partem aliquā, & hæc est mathematica, cū ad nullā aliam pertineat. Item, ea quæ sunt priora secundum intellectum, possunt sine posterioribus considerari: sed mathematica sunt priora naturalibus quæ sunt in motu & materia, habent. n. se ex additione ad mathematica vt dicitur in 3. cæli & mundi, ergo mathematica cōsideratio potest esse sine motu & materia. Rñdeo. Ad euidentiā huius quæstionis oportet scire quomodo intellectus per suam operationem abstrahere potest. Sciendum igitur secundum Philof. 1. de anima, quod duplex est operatio intellectus. Vna quæ dicitur intelligentia indiuisibilium, qua cognoscitur de vnaquaque re quid est. Alia vero est, qua componit & diuidit, scilicet enuntiationem negatiuam, vel affirmatiuam formando, & hæc quidem duæ operationes, duobus quæ sunt in rebus respondent. Prima quidem operatio respicit ipsam naturam rei, secundum quam aliqua res intellecta aliquem gradum in entibus obtinet, siue sit res completa vt totum aliquid, siue incompleta, vt pars, vel accidens. Secunda operatio respicit ipsum esse rei, quod quidem resultat ex aggregatione principiorum rei in compositis, vel ipsam simplicem naturam rei concomitatur, vt in substantijs simplicibus. Et quia veritas intellectus est ex hoc, quod cōformatur rei, patet quod secundum hanc secundam operationem intellectus abstrahere non potest vere quod secundum rem coniunctum est, quia in abstrahendo significatur esse separatio secundum ipsum esse rei, sicut si abstraho hominem ab albedine dicēdo, Homo non est albus, significo separationem esse in re. Vnde si secundum rem homo & albedo non sunt separati,

erit intellectus falsus. Hac igitur operatione intellectus vere abstrahere non potest nisi ea quæ sunt secundum rem separata, vt cum dicitur, Homo non est albus. Sed secundum primam operationem potest separare ea quæ secundum rem separata non sunt, nec tamen omnia, sed aliqua. Cum enim vnaquæque res sit intelligibilis secundum quod est actu, vt dicitur 10. metaph. oportet quod ipsa natura, siue quidditas rei intelligatur vel secundum quod est actu quidam, sicut accidit de ipsis formis & substantijs simplicibus: vel secundum id quod est actu eius, sicut substantiæ compositæ per formas suas: vel secundum id quod est ei loco actus, sicut in materia prima per habitudinem ad formam, & vacuū per priuationem locati, & hoc est illud, ex quo vnaquæque natura suam rationem sortitur. Quando ergo hoc per quod constituitur ratio naturæ, per quod ipsa natura intelligitur, habet ordinem & dependentiam ad aliquid aliud, tunc constat quod natura illa sine illo intelligi non potest, siue sit coniuncta coniunctione illa, qua pars coniungitur toti, sicut pes non potest intelligi sine intellectu animalis, quia id a quo pes habet rationem pedis, dependet ab eo a quo animal est animal: siue etiam sit coniuncta per modum quo forma coniungitur materiæ, sicut pars compositi, vel accidens subiecto, sicut simū non potest intelligi sine naso: siue etiam sint secundum rem separata, sicut pater non potest intelligi sine intellectu filij, quàmuis illæ relationes inueniantur in diuersis rebus. Si vero vnum ab altero non dependeat secundum id quod constituit rationem naturæ, tunc vnum non potest ab altero abstrahi per intellectum vt sine eo intelligatur, non solū si sint separata secundum rem, vt homo & lapis, sed etiam si secundum rem coniuncta sint, siue ea cōiunctione qua pars & totum coniungitur, sicut litera potest intelligi sine syllaba, & animal sine pede, sed non econuerso: siue etiam sint coniuncta per modum quo forma coniungitur materiæ, & accidens subiecto, sicut albedo potest intelligi sine homine, & econuerso. Sic igitur intellectus distinguunt vnum ab altero aliter & aliter secundum operationes: quia secundum illam qua componit & diuidit, distinguit vnum ab alio per hoc, quod intelligit vnum alij non esse. In operatione vero qua intelligit quid est vnum quodque, distinguit vnum ab alio, dum intelligit quid est hoc, nihil intelligendo de alio, neque quod sit cum eo, neque quod sit ab eo separatam. Vnde ista diffinitio non proprie habet nomen separationis, sed prima tantum. Hæc autem distinctio recte dicitur abstractio, sed tunc tantum quando ea, quorum vnum sine alio intelligitur, sunt simul secundum rem. Non enim dicitur animal a lapide abstrahi, si animal absque intellectu lapidis intelligatur. Vnde cum abstractio non possit esse, proprie loquendo, nisi coniunctum secundum rem, secundum duos modos cōiunctionis prædictos, scilicet qua pars & totum coniungitur, siue forma & materia, duplex est abstractio, vna qua forma abstrahitur a materia, alia qua totum a partibus. Forma autem illa potest abstrahi a materia, cuius essentiæ ratio non dependet a tali materia. Ab illa autem materia non potest forma abstrahi per intellectum, a qua suæ essentiæ ratio dependet. Vnde cum omnia accidentia comparentur ad substantiam sicut forma ad materiam, & cuiuslibet accidentis ratio dependeat ad substantiam, impossibile est aliquam talem formam a substantia separari, sed accidentia adueniunt substantiæ quodam ordine. Nam primo aduenit ei quantitas, deinde

de qualitas, deinde de passiones & motus. Vnde quantitas potest intelligi in substantia antequam intelligatur in ea qualitates sensibiles, a quibus dicitur materia sensibilis: & sic secundum rationem suæ substantiæ non dependet quantitas a materia sensibili, sed intelligibili tantum. Substantia enim remotis accidentibus non remanet nisi intellectu comprehensibilis, eo quod sensibiles potentia non pertingunt vsque ad substantiæ comprehensionem. Et de his abstractis est mathematicæ cōsequuntur, vt figuram, & huiusmodi. Totum etiam non a quibusdam partibus abstrahi potest. Sūt enim quædam partes, a quibus totius ratio dependet, quando scilicet hoc est esse toti tali, quod ex talibus partibus componi, sicut se habet syllaba ad literam, & mistum ad elementa: & tales partes dicuntur speciei & formæ, sine quibus totum intelligi non potest, cum ponantur in eius diffinitione. Quædam vero partes sunt quæ accidunt toti in quantum huiusmodi, sicut semicirculus se habet ad circulum. Accidit enim circulo, quod sumantur per diuisionem duæ eius partes æquales, vel inæquales, vel etiam plures: non autem accidit triangulo, quod in eo designentur tres lineæ, quia ex hoc triangulus est triangulus. Similiter etiam per se competit homini quod inueniatur in eo anima rationalis, & corpus compositum ex quatuor elementis, vnde sine his partibus homo intelligi non potest: sed hic oportet poni in diffinitione hois, vnde sunt partes speciei & formæ, sed digitus, pes, manus, & huiusmodi sunt præter intellectum hominis, vnde ex illis ratio essentialis hominis non dependet, vnde sine his intelligi potest: siue enim habeat pedes, siue non, dummodo ponatur coniunctus ex anima rationali & corpore composito ex quatuor elementis propria commitione, quam requirit talis forma, est homo. Et hæc partes dicuntur partes materiæ, quæ non ponuntur in diffinitione totius, sed magis econuerso, & ita se habent ad hominem omnes partes signatæ, sicut hæc anima, & hoc corpus, & hoc os, & huiusmodi. Hæc enim partes sunt partes materiæ, quæ quidem sunt partes Sorotis & Platonis, non tamen hominis in quantum est homo: & ideo potest homo abstrahi per intellectum ab illis partibus, & talis abstractio est vniuersalis a particulari. Et ita sunt duæ abstractiones intellectus. Vna quæ respondet vnioni formæ & materiæ, vel accidentis & subiecti, & hæc est abstractio formæ a materia sensibili. Alia quæ respondet vnioni totius & partis, & huic respondet abstractio vniuersalis a particulari, quæ est abstractio totius, in qua consideratur absolute natura aliqua secundum suam rationem essentialem ab omnibus partibus, quæ non sunt partes speciei, sed sunt partes accidentales. Non autem inueniuntur abstractiones eis oppositæ, quibus pars abstrahatur a toto, vel materia a forma: quia pars non potest abstrahi a toto per intellectum, si sit de partibus materiæ, in quarum diffinitione ponitur totum: vel potest etiam sine toto esse, si sit de partibus speciei, sicut linea sine triangulo, vel litera sine syllaba, vel elementum sine misto. In his autem quæ secundum esse possunt esse diuisa, magis habet locum separatio quàm abstractio. Similiter autem cum dicimus formam abstrahi a materia, non intelligitur de forma substantiali: quia forma substantialis & materia sibi correspondens, dependent adinuicem, vt vnum sine alio non possit intelligi, eo quod proprius actus in propria materia sit: sed intelligitur de forma accidenti

tali, quæ est quantitas & figura, a qua quidem materia sensibilis per intellectum abstrahi non potest, cum qualitates sensibiles non possint intelligi non præintellecta quantitate, sicut patet in superficie & colore: nec etiam potest intelligi esse subiectum motus, quod non intelligitur quantum. Substantia autem quæ est materia, intelligibilis esse potest sine quantitate: vnde considerare substantiam sine quantitate, magis pertinet ad genus separationis quàm abstractionis. Sic igitur in operatione intellectus triplex distinctio inuenitur. Vna secundum operationem intellectus componentis & diuidentis, quæ separatim dicitur proprie, & hæc competit scientiæ diuinæ, siue metaphysicæ. Alia secundum operationem, quæ format quidditates rerum, quæ est abstractio a materia sensibili, & hæc competit metaphysicæ. Tertia secundum oppositionem vniuersalis a particulari, & hæc competit etiā physice, & est communis omnibus scientiis, quia in omni scientia prætermittitur quod est per accidens, & accipitur quod est per se. Et quia quidam non intellexerunt differentiam duorum vltimorum a primo, incidērunt in errorem, vt poneret mathematica, & vniuersalia a sensibilibus separata, vt Pythagorici & Platonici. Ad primū igitur dicendū, quod mathematicus abstrahens, non considerat aliter quàm sit. Non enim intelligit lineam esse sine materia sensibili, sed considerat lineam & eius passiones sine consideratione materiæ sensibilis, & sic non est dissonantia inter intellectum & rem, quia est secundum rem id quod est de natura lineæ, non dependet ab eo quod facit materiam esse sensibilem, sed magis econuerso: & sic patet quod abstrahentium non est mendacium, vt dicitur 2. physic. Ad secundum dicendum, quod materiale non solum dicitur cuius pars est materia, sed et id quod in materia esse habet, secundum quem modum linea sensibilis materiale quoddam dici potest. Vnde per hoc non prohibetur quin linea sine materia sensibili intelligi possit. Non enim materia sensibilis comparatur ad lineam sicut pars, sed sicut subiectum in quo esse habet, & sic est de superficie & corpore. Non enim mathematicus considerat corpus quod est in genere substantiæ, prout eius pars est materia, sed secundum quod est in genere quantitatis tribus dimensionibus perfectū, & sic comparatur ad corpus quod est in genere substantiæ, cuius pars est materia physica, sicut accidens ad subiectum. Ad tertium dicendū, quod materia non est principium diuersitatis secundum numerum, nisi secundum quod in multis partibus diuisa in singulis partibus formam recipiens eiusdem rationis plura indiuidua eiusdem speciei constituit. Materia autem diuidi non potest nisi ex præsupposita quantitate, qua remota, substantia omnis indiuisibilis remanet, & sic prima ratio diuersificandi ea quæ sunt vnius speciei, est penes quantitatem. Quod quidem quantitati competit in quantum in sua ratione situm, quasi differentia constitutiua habet, quod nihil est aliud quàm ordo partium. Vnde etiam abstracta quantitate a materia sensibili per intellectum, adhuc contingit imaginari diuersa secundum numerum vnius speciei, sicut plures triangulos æquilateros, & plures lineas rectas æquales. Ad quartum dicendum, quod mathematica non abstrahit a qualibet materia, sed solum a materia sensibili. Partes autem quantitatis a quibus demonstratio sumpta quodammodo, sicut a causa materiali sumi videtur, non sunt materia sensibilis, sed pertinent ad materiam intelligibilem, quæ etiam in mathematicis inuenitur, vt patet 7. meta. Ad quartum Opus S. Tho. Aquin. R 2 dicen-

dicendum, q̄ motus secundum naturam suam non pertinet ad genus quantitatis, sed participat aliquid de natura quantitatis aliunde, secundum qd̄ diuisio motus sumitur ex diuisiōe spatij, vel ex diuisiōe mobilis; & ideo considerare motū non pertinet ad mathematicum, sed tamen principia mathematica ad motū applicari possunt: & ideo secundum hoc q̄ principia quantitatis ad motum applicantur, naturalis considerare debet de diuisiōe & cōtinui, & motus, vt patet in 6. physicor. Et in scientiis medijs inter mathematicam & naturalem tractatur de mensuris motuum, sicut in scientiis de sphaera mota, & in astrologia. Ad sextum dicendum, q̄ in compositis simplicia saluantur, & proprietates eorum, licet per aliū modū. Sicut proprietates elementorum, & motus ipsorum proprii, inueniuntur in misto, quod tamen est cōpositorum proprium non inuenitur in simplicibus. Et inde est, q̄ quanto scientia aliqua abstractiora & simpliciora considerat, tāto eius principia sunt magis applicabilia alijs scientiis: vnde principia mathematica sunt applicabilia naturalibus, non autem econuerso, propter quod physica est ex suppositione mathematica, sed non econuerso, vt patet in 3. celi. Et inde est, q̄ de rebus naturalibus & mathematicis ordines scientiarum tres inueniuntur. Quaedam. n. sunt purae naturales, quae considerant proprietates rerum naturalium in quantum huiusmodi, sicut physica, & agricultura, & huiusmodi. Quaedam vero sunt pure mathematicae, quae determinant de quantitativibus absolute, vt geometria de magnitudine, arithmetica de numero. Quaedam vero sunt mediae, quae principia mathematica ad res naturales applicat, vt musica & astrologia, quae tñ magis sunt affines mathematicis, quia in earum consideratione id quod est physici, est quasi naturale: qd̄ autem mathematici, quasi formale. Sicut musica considerat sonos non in quantum sunt soni, sed in quantum sunt secundum numeros proportionabiles, & sic est in alijs: & propter hoc demonstrant conclusiones suas circa res naturales, sed per media mathematica: & ideo nihil prohibet si in quantum cum naturali cōmunicant, materiam sensibilem respiciunt. In quantum enim cum mathematica cōmunicant, abstractae sunt. Ad septimum dicendum, q̄ scientia medijs, de quibus dictum est, cōmunicant cum naturali, secundum id qd̄ est materiale in earū cōsideratione, differunt autē s̄m id qd̄ in earum consideratione est formale: & ideo nihil prohibet has scientias interdum cum naturali eadem habere conclusiones, non tamen per eadem demonstrant, nisi secundum quod scientiae sunt mixtae, & vna interdum virtus eo quod est alterius, sicut rotunditatem terrae naturalis probat ex motu grauium, astrologus per cōsiderationem lunarium eclipsium. Ad octauum dicendum, q̄ sicut dicit Commentator ibidē, Philosophus non distinguere intendit ibi scientias speculatiuas, quia de quolibet mobili, siue sit corruptibile, siue incorruptibile, determinat naturalis. Mathematica autem in quantum huiusmodi, nō considerat aliquod mobile. Intēdit autem distinguere res de quibus scientiae speculatiuae determinant, de quibus seorsum, & secundum ordinem agendum est, quauis illa tria genera rerū tribus scientiis applicari possint. Entia. n. incorruptibilia & immobilia praecise ad metaphysicū pertinent. Entia vero mobilia & incorruptibilia propter sui vniformitatem & regularitatem possunt determinari & quantum ad suos motus per principia mathematica, quod de immobilibus corru-

ptibilibus dici non potest: & ideo secundum genus entium attribuitur mathematicae ratione astrologiae: tertium vero remanet proprium soli naturali, & sic loquitur Ptholomaeus.

Ad quartum sic proceditur. Videtur q̄ scientia diuina nō sit de rebus a motu & materia separatis. Scientia. n. diuina maxime videtur esse de Deo: sed ad Dei cognitionem pertingere non possumus nisi per effectus visibiles, qui sunt in materia & motu cōstituti. Rom. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta cōspiciuntur & c. ergo scientia diuina non abstrahit a motu & a materia. Item, illud cui motus aliquo modo conuenit, non est omnino a motu & a materia separatum, sed motus aliquo modo Deo conuenit: vnde dicitur de sapientia diuina. Sap. 7. quod est mobilis & mobilior omnibus mobilibus. Et Aug. dicit 8. super Gen. quod Deus mouet se sine tempore & loco, & Plato posuit primum mouens mouere seipsum. ergo scientia diuina, quae de Deo determinat, non est omnino a motu separata. Item, scientia diuina non solum habet considerare de Deo, sed et de angelis: sed angeli mouentur secundum electionem, quia de bonis facti sunt mali, & secundum locum, vt patet in illis qui mittuntur. ergo illa de quibus scientia diuina considerat, non sunt omnino separata a motu. Item, vt videtur Commentator dicere in principio physico. Omne qd̄ est, aut est materia pura, vel forma pura, vel compositum ex materia & forma: sed angelus nō est forma, quia sic esset actus purus, quod est solius Dei, nec est materia pura. ergo compositum ex materia & forma, & sic scientia diuina non abstrahit a materia. Item, scientia diuina quae ponitur pars tertia speculatiue philosophiae, est idem qd̄ metaphysica, cuius subiectū est ens, & specialiter ens quod est substantia, vt patet in metaphysica: sed ens & substantia nō abstrahit a materia, alias nullum ens inueniretur q̄ haberet materiam. ergo scientia diuina nō est a materia abstrahens. Item, s̄m Philosophum. 1. posterior. ad scientiam pertinet considerare non solū subiectū, sed et partes & passiones subiecti: sed ens est subiectū scientiae diuinae, vt dictum est. ergo ad ipsam pertinet considerare de omnibus entibus: sed materia & motus sunt quaedam entia. ergo scientia diuina ab eis nō abstrahit. Item, sicut dicit Commentator. 1. physico. scientia diuina demonstrat per tres causas. i. efficientem, formalem, & finalem: sed causa efficiens non potest considerari sine consideratione motus, similiter nec finis, vt dicitur in 3. meta. vnde in mathematicis quia sunt immobilia, nulla demonstratio p̄ hōi causas datur. ergo scientia diuina non abstrahit a motu. Item, in theologia determinatur de creatione caeli & terrae, & actibus hominum, & multis hōi, quae in se materiam & motum continent. ergo non vt theologia a materia & a motu abstrahere. Sed cōtra est, quod dicit Philosophus 6. metaph. q̄ prima philosophia est circa separabilia. i. a materia, & immobilia: prima autē philosophia est scientia diuina, vt ibidem dicit. ergo ipsa est abstracta a motu & a materia. Itē, nobilissima scientia est de nobilissimis entibus: sed scientia diuina est nobilissima scientia. Cum igitur entia immaterialia & immobilia sint nobilissima, de eis erit scientia diuina. Item, Philosophus dicit in principio meta. q̄ scia diuina est de primis principijs & causis: hōi autē sunt immaterialia & immobilia. ergo de talibus est scientia diuina. Respondeo. Ad euidētiam huius questionis scire oportet quae scientia debeat dici scia diuina

diuina. Sciendum igitur q̄ quaecūq; scientia considerat aliqd̄ genus subiectum, oportet q̄ consideret principia illius generis, cum scientia non perficiatur nisi per cognitionem principiorū primorū, vt patet per Philosophum in principio physicorū: sed principiorum sunt duo genera. Quaedam. n. sunt quae sunt in seipsis: quaedam naturae cōplete, & sunt nihilominus principia aliorū, sicut corpora caelestia sunt quaedam principia corporum aliorum inferiorū, & corpora simplicia corporum mistorum, & ideo ista non solū cōsiderantur in scientiis vt principia sunt, sed etiam vt sunt in seipsis res quaedam: & pp hoc de eis non solū tractatur in scientia quae considerat ipsa principia, sed habent etiam scientiam per se separatam, sicut de corporibus caelestibus est quaedam pars scientiae naturalis praeter illā, in qua determinatur de corporibus mistis. Quaedam autē sunt principia, quae non sunt naturae cōplete in seipsis, sed solum sunt principia naturarū, sicut vnitas numeri, & punctus lineae, & forma, & materia corporis physici, vnde hōi principia non tractantur nisi in scientia quae agit de principiatis. Sicut autē vnus cuiusque generis determinati sunt quaedam cōia principia quae se extendunt ad omnia principia illius generis, ita & omnia entia secundum qd̄ in ente cōicant, habent quaedam principia, quae sunt principia omnium entium: quae quidem principia possunt dici cōia dupliciter s̄m Auicē. in sua sufficientia. Vno modo, per praedicationem, sicut cum dico, q̄ forma est communis ad omnes formas, quia de qualibet praedicatur. Alio modo, per causalitatem, sicut dicimus solē vnū numero esse principium ad omnia generabilia. Omnium autē entium sunt cōia principia non solum s̄m primum modum, quod appellat Philosophus in 1. metaph. omnia entia habere eadem principia s̄m analogiam: sed et s̄m s̄m modum, vt sint quaedam res eadem numero existentes omnium rerum principia, prout .i. principia accidentium reducuntur in substantias, & principia substantiarum corruptibilium in substantias incorruptibiles, & sic quodam gradu & ordine in quaedā principia omnia entia reducuntur. Et quia illud quod est principium essendi omnibus, oportet esse maxime ens, vt dicitur 2. metaph. ideo hōi principia oportet esse completissima, & pp hoc oportet ea esse maxime actū, vt nihil, vel minimum habeant de potentia, quia actus est prior & potentior potentia, vt dicitur 10. meta. Et propter hoc oportet esse ea sine materia quae est potentia, & absque motu qui est actus existentis in potentia, & hōi sunt res diuinae: quia si diuinum alicubi existit, in tali natura immateriali & immobili maxime existit, vt dicitur 6. meta. Hōi ergo res diuinae, quia sunt principia omnium entium, & sunt nihilominus in se naturae cōplete, dupliciter tractari possunt. Vno modo, prout sunt principia cōia omnium entium: alio modo, prout sunt in se res quaedā. Quia autē hōi prima principia quauis sint in se maxime nota, tñ intellectus se habet ad ea sicut oculus noctuae ad lumen solis, vt dicitur 2. meta. per lumen naturae rationis peruenire nō possumus in ea nisi secundum quod in ea per effectus ducimur: & hoc modo philosophi in ea peruenerunt, sicut dicitur Ro. 1. Inuisibilia Dei & c. Vnde & hōi res diuinae non tractantur a philosophis, nisi prout sunt rerū omnium principia: & ideo pertractantur in illa doctrina, in qua ponuntur illa quae sunt cōia omnibus entibus, quae habet subiectum ens in quantum est ens, & haec scientia apud ipsos scientia diuina dicitur. Est au-

Atem alius modus cognoscendi hōi res nō s̄m quod per effectus manifestantur, sed secundum quod ipsae seipsas manifestant. Et hunc modum ponit Apost. 1. Cor. 2. Quae Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei. Nos autem & c. Et ibidem. Nobis autē reuelauit & c. Et per hūc modum tractantur res diuinae secundum quod in seipsis subsistunt, & non solum prout sunt rerum principia. Sic igitur theologia, siue scientia diuina, est duplex. Vna, in qua considerantur res diuinae non tamquam subiectum scientiae, sed tamquam principium subiecti, & talis est theologia, quā philosophi prosequuntur, quae alio nomine metaphysica dicitur. Alia vero quae ipsas res diuinas considerat pp seipsas vt subiectum scientiae, & haec est theologia, quae sacra scriptura dicitur: vtraque autem est de his quae sunt separata a materia & motu secundum esse, sed diuersimode secundum quod dupliciter potest aliquid a materia esse separatum & mota secundum esse. Vno modo sic, q̄ de ratione rei quae separata dicitur, sit q̄ nullo modo a materia & motu esse possit: & hoc mō Deus, & angeli dicuntur esse a materia & motu separati. Alio modo sic, q̄ non sit de ratione eius q̄ sit in materia & motu, sed possit esse sine materia & motu, quauis quandoq; inueniatur in materia: & sic ens, & substantia, & potētia, & actus sunt separata a materia & motu, quia secundum esse a materia & motu non dependent, sicut mathematica dependent, quae nunquam sine materia esse possunt, quauis sine materia sensibili possint intelligi. Theologia ergo philosophica determinat de separatis secundo modo, sicut .i. de principijs subiecti. Theologia vero sacra scripturę tractat de separatis primo modo, sicut de subiectis, quauis in ea tractentur aliqua quae sunt in materia & motu, secundum quod requirit rerum diuinarū manifestatio. Ad primum igitur dicendum, q̄ ea quae nō assumunt in scientia nisi ad manifestationem aliorum, non pertinent per se ad scientiam, sed quasi per accidens. Sic .n. in mathematicis quaedam naturalia assumuntur, & per hunc modū nihil prohibet in scientia diuina esse quaedam quae sunt in materia & motu. Ad secundum dicendum, q̄ moueri Deo nō attribuitur proprie, sed metaphorice, & hoc dupliciter. Vno modo, secundum qd̄ improprie operatio intellectus, vel voluntatis motus dicit, & s̄m hoc dicitur aliquis mouere seipsum, quando intelligit & diligit se. Et per hunc modū potest verificari dictū Platonis, qui dicit q̄ primus motor mouet seipsum, quia .i. intelligit & diligit se, vt Cōmentator dicit in 8. physico. Alio modo, secundum quod ipse effluxus causatorum a primis causis potest nominari processio, siue motus quidam causę in causatum, in quantum in ipso effectu relinquuntur similitudo causae, & sic causa quae prius erat in seipsa, postmodum fit in effectu per similitudinem suā. Et hoc modo Deus qui suam similitudinem in omnibus creaturis impartitus est, quantum ad aliquid per omnia moueri, vel ad omnia procedere dicitur: quo modo loquēdi virtus frequenter Diony. Et secundum hunc modum videtur intelligi qd̄ dicitur Sap. 7. quod omnibus mobilibus mobilior est sapientia, & q̄ attingit a fine vsq; ad finem. Hoc autē non est proprie moueri, & ideo rō non sequitur. Ad tertium dicendum, q̄ scientia diuina quae est per inspirationem diuinam accepta, nō est de angelis sicut de subiecto, sed solū sicut de his quae assumuntur ad manifestationem subiecti. Sic igitur in sacra scriptura agit de angelis sicut & de ceteris creaturis: sed in scientia diuina quam philosophi tradunt, Opus. S. Tho. Aquin. R 3 cōsu-

consideratur de angelis quos intelligentias vocant ea dem ratione qua & de causa prima qua est Deus, in quantum scilicet ipsi et sunt principia secunda saltē p motū orbū, quibus nullus quidē motus physic⁹ accidere pōt. Motus autē qui est fm electionē, inducitur ad illū modū quo operatio voluntatis, vel intellectus motus dicit, quod est improprie dictum sumpto motu quasi metaphoricē. Motus autem quo dicuntur secundum locum moueri, nō est secundū circumscriptionē locale, sed fm operationē que exercetur in hoc, vel in illo loco: aut secundū aliquā aliā habitudinē quam habent ad locum omnino æquiuocā ad illam habitudinē, quā habet corpus locatum ad locū: & ideo patet q̄ eis nō conuenit motus secundū quod naturalia in motu esse dicuntur. Ad 4. dicendū, q̄ actus & potentia sunt cōmuniōra, quā materia & forma: & ideo in angelis & si non inueniatur cōpositio materiæ & formæ, pōt tñ in eis inueniri potentia & actus. Materia .n. & forma sunt partes cōpositi ex materia & forma: & ideo in illis inuenitur tm̄ cōpositio materiæ & formæ, quarum vna pars se habet ad aliā vt potentia ad actum. Quod autem potest esse, pōt et non esse: & ideo possibile est vnam partem inueniri cū alia, & sine alia, & ideo cōpositio materiæ & formæ nō inuenitur secundū Cōmē. 1. cā. & mun. & 7. meta. nisi i his quæ sunt p naturā corporalia. Nec obstat q̄ aliquod accidens in aliquo subiecto perpetuo conseruetur, sicut figura in cælo, cum tñ corpus cæleste impossibile sit esse sine tali figura: nata figura, & oia alia accidentia consequuntur substantiā sicut causam, & ideo subiectū se habet ad accidentia non solū vt potentia passiuā, sed et quodāmodo vt potentia actiuā, & ideo aliqua accidentia naturaliter perpetuantur in subiectis suis. Materia autē nō est hoc modo subiectū formæ, & ideo ois materia quæ substat alicui formæ, pōt et non subesse nisi fortassis a causa extrinseca contineatur: sicut virtute diuina ponimus aliqua corpora que ex cōtrariis cōposita sunt, esse incorporalia, vt corpora resurgentiū. Essentia autē angeli fm suā naturā est incorruptibilis, & ideo non est in eo cōpositio formæ & materiæ. Sed quia angelus non habet esse a seipso, iō se habet in potentia ad esse quod accipit a Deo, & sic esse a Deo acceptum cōparatur ad essentiam eius simplicem vt actus ad potentiā. Et hoc est quod dicitur, q̄ sunt cōpositi ex quo est, & quod est, vt ipsum esse intelligatur quo est, ipsa vero natura angeli intelligatur quod est. Tamē si ex materia & forma essent angeli cōpositi, non tñ ex materia sensibili a qua oportet mathematica esse abstracta, & metaphysica separata. Ad 5. dicendū, q̄ ens & substantia dicuntur esse separata a materia & motu non pp hoc, q̄ de ratione eorū sit esse sine materia & motu, sicut de ratione aini est sine ratione esse, sed propter hoc quia de ratione eorū non est in materia & motu esse, quāuis quandoq; sint in materia & motu, sicut animal abstrahit a rationali, quāuis aliquod animal sit rationale. Ad 6. dicendū, q̄ metaphysicus cōsiderat etiā de singulis entibus non fm proprias rationes, per quas sunt tale, vel tale ens, sed fm qd̄ participant cōmunem entis rationē, & sic etiā pertinet ad eius considerationem materia & motus. Ad 7. dicendū, q̄ agere & pati non cōuenit entibus fm̄ quod sunt in consideratione, sed secundū q̄ sunt in esse. Mathematicus autē cōsiderat res abstractas in consideratione tm̄, & ideo illæ res prout cadunt in consideratione mathematici nō possunt esse principium & finis motus, & ideo mathematicus

non demonstrat per causam efficientem & finalem. Res autē quas considerat diuinus, sunt separatē existētes in rerum natura, tales autē possunt esse principia & finis motus: vnde nihil prohibet quin per causam efficientem & finalem demonstrat. Ad 8. dicendū, q̄ sicut fides quæ est quasi habitus theologiæ, habet pro obiecto ipsam veritatem primam, & in quædam alia ad creaturas pertinentia in articulis fidei continentur, in quantum cōtingit aliquo modo veritatem primam, per eundē modū theologia est principaliter de Deo sicut de subiecto: de creaturis autem multa assumit vt effectus eius, vel quomodolibet habentia habitudinem ad ipsum.

Deinde quæritur de modis quos speculatiue scientiæ attribuit. Et circa hoc quaruntur quatuor. Primo, vtrū oporteat versari in naturalibus rōnabiliter, & in mathematicis disciplinabiliter, & in diuinis intelligibiliter. Secundo, vtrū in diuinis sit omnino imaginatio relinquenda. Tertio, vtrū intellectus noster possit ipsam diuinam formam inspicere. Quarto, vtrū hoc possit fieri per viā alicui⁹ scientiæ speculatiue.

Ad primū sic proceditur. Videtur q̄ non oporteat in naturalibus rōnabiliter versari. Philosophia enim rōnalis contra naturalem diuiditur: sed rationaliter procedere videtur ad rationalem ptinere proprie, ergo inconuenienter attribuitur naturali. Item, Philosoph⁹ frequēter in lib. Phys. distinguit processum ad aliquas cōclusiones rationales & physicas, ergo nō est proprium naturalis scientiæ rationaliter procedere. Item, quod cōmune est omnibus scientiis, nō debet vni appropriari: sed qua libet scientia procedit ratiocinando, discutiendo, vel ex effectibus in causis, vel ex causis in effect⁹, vel ex aliquibus signis, ergo nō debet naturali appropriari. Item, ratiocinatiū cōtra scientificum diuiditur in 6. ethi. sed scientia naturalis ad scientificum pertinet. ergo ei non cōuenienter attribuitur procedere rationaliter. Sed cōtra est, qd̄ dicit Boet. 5. de cōsolatione. Rō cū qd̄ vniuersale respicit nec imaginatiua, nec sēsu vtēs, imaginabilia & sensibilia tñ apprehēdit: sed imaginabilia & sensibilia cōprehendere ad solū naturale ptinet. ergo rationalis processus cōuenienter naturali attribuit. Itē, dñ in lib. de spiritu & anima, q̄ ratio circa formas corporū versatur: sed cōsiderare corpora maxime ptinet ad naturalem. ergo rationaliter procedere cōuenienter attribuitur naturali. Vltimū vtrū q̄ inconuenienter dicatur mathematicam disciplinabiliter procedere. Disciplina .n. nihil aliud vtrū, quā acceptio scientiæ: sed in qualibet parte philosophiæ accipit scientia, quia oēs demonstratiue procedunt. ergo pcedere disciplinabiliter est cōe oibus partib⁹ philosophiæ, & ita non debet appropriari mathematicæ. Itē, quāto aliquid ē certius, tāto facilius vtrū de eo sit disciplina: sed naturalia sunt certiora, vt vtrū, quā mathematica, quia capiuntur sensu, a quo ois nostra cognitio oritur. ergo hic modus cōuenit magis naturali, quā mathematico. Itē vt videtur. 5. metaphys. In initium scientiæ est a quo fit facilius disciplina: sed initium adiscendi accipitur a logica, quā oportet præaddiscere mathematicæ, & oib⁹ alijs. ergo disciplinabilis modus magis cōuenit logicæ. Item, modus scientiæ naturalis & diuinæ assumitur a potentiis animæ, scilicet a ratione & intellectu. ergo similiter & mathematicus modus ab aliqua potentia animæ assumi debet, & sic non cōuenienter ponit modus eius disciplinabiliter procedere. Sed cōtra. Disciplinabiliter procedere est demonstratiue pcedere, &

per certitudinē: sed vt dicit Ptholomeus in principio Aalmagesti, solū mathematicū genus, si quis huic diligentiam adhibeat, inquisitionis firmā stabiliq; fidem intendentibus necessariam dabit, velut demonstratiue per indubitabiles vias facta. ergo disciplinabiliter pcedere, & maxime propriū ē mathematicæ. Itē, hoc patet per Philosophum in pluribus locis librorū suorū, in quibus mathematicas scientias disciplinas vocat. Vltimū videtur q̄ non sit cōueniens modus diuinæ scientiæ intelligibiliter procedere. Intellectus enim fm̄ Philosophū est principiorū scientia cōclusio nū: sed non omnia quæ traduntur in scientia diuina sunt principia, sed quædā etiā cōclusiones, ergo intellectualiter procedere non est cōueniens scientiæ diuinæ. Itē, in illis quæ omnē intellectum excedunt, intellectualiter uersari nō possumus: sed diuina excedūt oēm intellectū, vt Diony. dicit. 1. c. de di. no. & Philoso. in lib. de causis. ergo intellectualiter tractari non possunt. Itē, Diony. 7. c. de di. no. dicit, q̄ angeli habent intellectualē virtutem in quantum diuinā cognitionem non congregāt ex sensibilibus, aut a rebus diuisis, sed hoc est supra potestatem animæ, vt ibidē dicit. Cum igitur diuina scientia de qua hic agit, sit scientia humanæ animæ, uideret q̄ non sit proprius modus eius tractare intellectualiter. Item, theologia præcipue uideret esse de his que sunt fidei: sed de his que fidei sunt, intelligere est finis. Ita. 7. fm̄ aliā literā. Nisi credideritis, non intelligetis. ergo hic modus nō debet poni sicut modus theologiæ, sed sicut finis. Sed contra est, qd̄ dicitur lib. de spiritu & anima, q̄ intellectus est spiritūū creatorum, intelligentia vero ipsius Dei: de his autē est præcipue scientia diuina. ergo intellectualiter procedere uideret esse ipsius propriū. Itē, modus scientiæ debet respondere materiæ: sed res diuinæ sunt res intelligibiles per se ipsas. ergo modus cōueniens diuinæ scientiæ est intellectualiter procedere. Respon. Dicendum ad primā quæstionē, q̄ processus aliquis quo proceditur in scientiis, dicitur tripliciter rationalis. Vno modo ex parte principiorum quibus proceditur, vt cum aliquis procedit ad aliquid probandū ex operibus rationis, cuiusmodi sunt genus, & species, & oppositū, & huiusmodi intentiones quas logici considerant: & sic dicitur aliquis processus rationalis, quando aliquis vitur in aliqua scientia propositionibus quæ traduntur in logica, prout scilicet vitur in logica, prout est docens in alijs scientiis. Sed hic modus procedendi non potest cōpetere proprie alicui particulari scientiæ, in quibus peccatū accidit, nisi ex propriis procedatur: cōuenit autē hæc proprie fieri in metaphysica & logica, eo q̄ vtraque scientia communis est, & idē subiectū quodāmodo habent. Alio modo dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Vltimus enim terminus, ad quem rationis inquisitio perducere debet, est intellectus principiorum, in qua resoluendo iudicamus: quod quidem quando fit, non dicitur processus, vel probatio naturalis, sed demonstratio. Quando autem inquisitio rationis vsque in vltimum terminum non perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet quærenti adhuc manet via ad vtrūlibet: & hoc contingit quādo per probabiles rationes proceditur, quæ natæ sunt facere opinionem ut fidem, non autem scientiam: & sic rationalis processus distinguitur contra demonstratum. Et hoc modo procedi potest rationaliter in qualibet scientia, vt ex probabilibus paretur via ad necessarias cōclusiones

nes: & hic est alius modus logicæ, quo logica vitur in scientiis demonstratiuis, non quidē vt est docens, sed vt vtens: & his duobus modis denominatur processus rationalis a scientia nostra. his .n. duobus vitur logica, quæ rationalis dicitur scientia, in scientiis demonstratiuis, vt dicit Cōmentator. 1. physicor. Tertio modo dicitur aliquis modus rationalis a potentia rationali, in quantum, s. procedendo sequitur proprium modū animæ rationalis in cognoscēdo, & sic rationalis processus est proprius scientiæ naturalis. Scientia .n. naturalis in suis processibus seruat proprium modū rationalis animæ. quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, q̄ sicut aia rationalis a sensibilibus q̄ sunt magis nota quo ad nos accipit cognitionē intelligibilem, quæ sunt magis fm̄ naturā, vt patet. 1. physicorū, ita scientia naturalis procedit ex his q̄ sunt nota magis quo ad nos, & minus nota secundū naturā: & demonstratio quæ est per signum, vel per effectū, magis vitur in scientia naturali. Secūdo, quia habet id quod est proprium rationis, sicut est de vno in aliud discurrere, & hoc magis in scientia naturali seruat, ubi ex cognitione vnus in cognitionē alterius deuenit, sicut ex cognitione effectus in cognitione causæ. Et non proceditur solum ab vno in aliud fm̄ rationē, quod non est aliud secundum rē, sicut si ab animali proceditur ad hominē. In scientiis enim mathematicis proceditur per ea tantum quæ sunt de essentia rei, cū demonstrat solū per causam formalem: & ideo non demonstratur in eis aliquid de vna re per aliam rem, sed per propriam diffinitionem illius rei. Et si enim demonstrantur aliquæ demonstrationes de circulo ex triangulo, vel econuerso, hoc non est nisi in quantum in circulo est potentia triangulus, & econuerso. Sed in scientia naturali in qua fit demonstratio per causas extrinsecas, probatur aliquid de vna re per aliā omnino extrinsecam: & ita modus rationalis in scientia naturali maxime obseruatur, & ideo scientia naturalis inter alias est intellectu hominis magis conformis. Attribuitur igitur rationaliter procedere scientiæ naturali non quia ei soli cōueniat, sed quia ei præcipue cōpetit. Ad 1. igitur dicendū, q̄ ratio illa procedit de processu, qui dicitur rationalis secundum primum modum: sic enim rationalis modus proprius est rationali scientiæ & diuinæ, non autē naturali. Ad secundū dicendū, quod ratio illa procedit de processu illo qui dicitur rationalis secundo modo: Ad 3. dicendū, quod in omnibus scientiis seruat quantum ad hoc modus rationis, quod procedatur de vno in aliud secundum rationem, non autem quod procedatur de vna re in aliam, sed hoc est proprium naturalis scientiæ, vt dictum est. Ad 4. dicendū, q̄ Philosophus ibi pro eodem ponit ratiocinatum & opinatum, vnde patet quod pertinet ad secundū modum assignatum. Ratiocinatio vero, vel opinatio attribuit Philosophus ibidē agibilia humana, de quibus est scientia moralis ratione suæ contingenti: vnde potest ex dictis colligi, quod primus modus rationalitatis est maxime proprius scientiæ rationali, secundus morali, tertius naturali. Ad secundam quæstionem dicendū, quod procedere disciplinabiliter attribuitur mathematicæ non quia ipsa sola disciplinabiliter procedat, sed quia ei præcipue competit. Cum igitur discere nihil aliud sit quā ab alio scientiam accipere, tunc dicimus procedere disciplinabiliter, quando processus noster ad certam cognitionem perducit, quæ scientia dicitur: quod quidem

contingit in mathematicis scientijs. Cum .n. mathematica sit media inter naturalem & diuinam, ipsa est vtraq; certior. Naturali quidem, quia eius consideratio est a motu & a materia absoluta, cum naturalis consideratio in materia & motu versetur. Ex hoc autem quod consideratio naturalis est circa materiam, a pluribus dependet, scilicet a consideratione materiae & formae, & dispositionum materialium & proprietatum quae consequuntur formam in materia. Vbi cumque autem ad aliquid cognoscendum oportet considerare plura, est difficilius cognitio: unde in 1. posteriorum dicitur, quod minus certa scientia est quae est ex additione, ut geometria ad arithmetica. Ex hoc vero quod eius consideratio est circa res mobiles, & quae non uniformiter se habent, eius cognitio est minus firma, quia eius demonstrationes, ut in maiori parte sunt ex hoc, quod contingit aliquando aliter se habere: & ideo quanto aliqua scientia magis appropinquat ad singularia, sicut scientiae operatiuae, ut medicina, alchimia, & moralis, minus possunt habere de certitudine propter multitudinem eorum quae consideranda sunt in talibus scientijs, quo quodlibet si omittatur, frequenter erratur, & propter eorum variabilitatem. Est autem processus mathematicus certior quam processus diuinae scientiae, quia ea de quibus est scientia diuina, sunt magis a sensibus remota, a quibus nostra cognitio ortum sumit & quantum ad substantias separatas, in quarum cognitionem insufficienter inducunt ea quae a sensibus accipiuntur: & quantum ad ea quae sunt communia omnibus entibus, quae sunt maxime vniuersalia, & sic maxime remota particularibus cadentibus sub sensu. Mathematica autem ipsa sub sensu cadunt, & imaginationi subiacerent, ut linea, figura, numerus, & huiusmodi: & ideo intellectus humanus a phantasmatibus accipiens, facilius eorum cognitionem accipit & certius quam intelligentiae alicuius, vel etiam quidditatem substantiae, potentiam, & actum, & huiusmodi, & sic patet, quod mathematica consideratio est facilius & certior quam naturalis & theologica, & multo plus quam scientiae operatiuae, & ideo ipsa maxime dicitur disciplinabiliter procedere, & hoc est quod dicit Ptholomeus in principio almagesti. Alia duo genera theoricis potius quis opinionem, quam conceptionem scientialem dicat: theologum, quod propter inapparentem eius & incomprehensibilem physicum vero propter materiae instabilem & immanifestum. Solus autem mathematicus inquisitionis firmam stabilemque fidem intendenti bus dabit, velut utique demonstrationes per indubitabiles rationes manifestans. Ad 1. ergo dicendum, quod quamuis in qualibet scientia disciplina accipiatur, tamen in mathematicis facilius & certius, ut dictum est. Ad 2. dicendum, quod quamuis naturalia sensui subiaceant, non tamen propter sui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra sensum fiunt, sicut habent mathematica, quae sunt extra motum in materia sensibili esse, & sic sub sensu & imaginatione cadere possunt. Ad 3. dicendum, quod in addiscendo incipimus ab eo quod magis facile, nisi necessitas aliud requirat: quoadque enim necesse est in addiscendo non incipere ab eo quod est facilius, sed ab eo cuius cognitione cognitio sequentium dependet: & hac positione oportet in addiscendo a logica incipere, non quia ipsa sit facilius scientijs caeteris, habet enim maximam difficultatem, cum sit de secundo intellectus: sed quia aliae scientiae ab ipsa dependent, in quantum ipsa docet modum procedendi in omnibus scientijs.

Oportet enim primo scire modum scientiae quam scientiam ipsam, ut dicitur. 2. meta. Ad 4. dicendum, quod a potentis animae sumitur modus scientiarum propter modum quem habent potentiae animae in agendo: unde modi scientiarum non respondent potentis animae, sed modis quibus potentiae animae procedere possunt, qui non solum diuersificantur penes potentias tantum, sed etiam penes obiecta, & sic non oportet quod modus cuiuslibet scientiae denominetur ab aliqua potentia animae. Potest tamen dici, quod sicut modus physicae denominatur a ratione, secundum quod a sensu accipit, modus autem scientiae diuinae ab intellectu, secundum quod in Deo aliquid considerat: ita etiam modus mathematicae attenditur secundum quod accipit ab imaginatione. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod sicut rationabiliter procedere attribuitur naturali philosophiae, quia in ipsa obseruatur maxime modus rationis, ita intellectualiter procedere attribuitur diuinae scientiae, eo quod in ipsa obseruatur maxime modus intellectus: differt autem ratio ab intellectu, sicut multitudo ab unitate. Unde dicit Boet. 4. de consol. Quod similiter se habet ratio ad intellectum, sicut tempus ad aeternitatem, & circulus ad centrum. Est enim rationis proprium circa multa diffundi, & ex eis vnam simplicem cognitionem colligere. Unde dicit Dionys. 7. cap. de diu. nom. quod anima secundum quod habent rationabilitatem diffusiuam circueunt veritatem, & in hoc deficiunt ab angelis: sed in quantum conuoluunt multa ad vnum, quodammodo angelis aequantur. Intellectus autem econuerso per prius vnam & simplicem veritatem considerat, & in illa totius multitudinis cognitionem capit, sicut Deus intelligendo suam essentiam omnino cognoscit. Unde Dionysius dicit ibidem, quod angelorum mentes habent intellectualitatem, in quantum uniformiter intelligibilia diuinorum intelligunt. Sic igitur patet quod rationalis consideratio ad intellectualem terminatur secundum viam resolutionis, in quantum ex multis ratio colligit vnam & simplicem veritatem. Et rursum, intellectualis consideratio est principium rationalis secundum viam compositionis, & inuentionis, in quantum intellectus in vno multa comprehendit. Illa igitur consideratio, quae est terminus totius humanae ratiocinationis, maxime est intellectualis consideratio: tota autem ratiocinationis consideratio resolventis in omnibus scientijs, ad cognitionem diuinae scientiae terminatur. Quandoque enim ratio, ut prius est dictum, procedit de vno in aliud secundum rem, ut quando est demonstratio per causas, vel per effectus extrinsecos, componendo quidem proceditur a causis ad effectum quasi resoluendo, cum proceditur ab effectibus ad causas, eo quod causae sunt effectibus simpliciores, & magis immobiliter & uniformiter permanentes, resoluendo autem quando econuerso. Vltimus igitur terminus resolutionis in hac via est cum peruenitur ad causas supremas maxime simplices, quae sunt substantiae separatae. Quandoque vero proceditur de vno in aliud secundum rationem, ut quando est processus secundum causas intrinsecas. Componendo quidem, quando formis maxime vniuersalibus in magis particularia proceditur: resoluendo autem, quando econuerso, eo quod vniuersalium est simpliciorum. Maxime autem vniuersalia sunt, quae sunt communia omnibus entibus, & ideo terminus resolutionis in hac via vltimus est huiusmodi entis, & eorum quae sunt entis in quantum huiusmodi.

Hec autem sunt de quibus diuina scientia considerat, ut supra dictum est, substantiae scilicet separatae, & communia omnibus entibus: unde patet quod sua consideratio est maxime intellectualis. Et inde etiam est, quod ipsa largitur principia omnibus alijs scientijs, in quantum intellectualis consideratio est principium rationaliter, propter quod dicitur prima philosophia: & nihilominus ipsa addiscitur post physicam & caeteras scientias, in quantum intellectualis consideratio est terminus rationalis, propter quod dicitur metaphysica quasi transphysica, quia post physicam resoluendo occurrit. Ad primum igitur dicendum, quod intellectualiter procedere non attribuitur scientiae diuinae quasi non ipsa ratiocinetur procedendo de principijs ad conclusiones, sed quia eius ratiocinatio est intellectuali considerationi propinquissima, & conclusiones eius principijs. Ad secundum dicendum, quod Deus est supra intellectum omnem creatum quantum ad comprehensionem: non autem supra intellectum increatum, cum ipse se ipsum intelligendo comprehendat. Est vero supra omnem intellectum viatoris quantum ad cognitionem qua cognoscitur quid est, non autem ad cognitionem qua cognoscitur an est. A beatis autem cognoscitur etiam quid est, quia vident eius essentiam: & tamen scientia diuina non est solum de Deo, sed etiam de alijs quae intellectum humanum etiam secundum statum vitae non excedunt, quantum ad quid est cognoscendum de ipsis. Ad tertium dicendum, quod sicut supra dictum est, humana cognitio, vel consideratio quantum ad sui terminum pertingit quodammodo ad angelicam cognitionem non secundum aequalitatem, sed secundum quandam assimilationem. Unde dicit Dionys. 7. capit. de diuin. nomin. quod animae multorum ad vnum conuolutione ex intellectibus aequalibus angelis in quantum animabus est proprium & possibile, sunt dignae habitae. Ad quartum dicendum, quod cognitio etiam fidei maxime pertinet ad intellectum. Non enim eam rationis investigatione accipimus, sed simplici acceptione intellectus ei assentimus. Dicimus autem ea non intelligere, in quantum intellectus plenam eorum cognitionem non habet: quod quidem nobis in praemium repromittitur. Ad 5. sic procedit. Videtur quod in diuinis oporteat ad imagines deduci. Scientia enim diuina numquam competentiarius traditur quam in sacra scriptura: sed in sacra scriptura in diuinis deducimur ad imagines, dum diuina nobis sub figuris sensibilibus describuntur. Ergo oportet in diuinis ad imaginationes deduci. Item, diuina non capiuntur nisi in intellectu, unde & in eis intellectualiter versari oportet, ut dictum est: sed non est intelligere sine phantasmate, ut dicit Philosophus. 1. & 3. de anima. Ergo in diuinis oportet ad imaginationes deduci. Item, diuina nobis maxime innotescunt per illustrationem diuini radij: sed sicut dixit Dionys. 1. & ca. hier. Impossibile est nobis aliter suplicere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circuelectum, & sacra velamina vocat sensibiliu imagines. Ergo in diuinis oportet ad imaginationes deduci. Item, circa sensibilia oportet imaginabiliter versari: sed diuinorum cognitionem ex sensibilibus effectibus accipimus, sicut illud Ro. 1. Inuisibile Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt: intellecta conspiciuntur & ca. Ergo in diuinis oportet ad imagines deduci. Item, in cognoscitiuis maxime regulamur per id quod est cognitio nis principium, sicut in naturalibus per sensum, a quo nostra cognitio incipit: sed principium intellectualis cogni-

tionis in nobis est imaginatio, cum phantasmatum hoc modo comparent ad intellectum nostrum sicut colores ad visum, ut dicitur. 3. de Anima. Ergo in diuinis oportet ad imagines deduci. Item, cum intellectus non vtatur organo corporali, ex laesione organi corporalis non impeditur actio intellectus, nisi quatenus ad imaginationem conuertitur: sed per laesionem organi corporalis, scilicet cerebri, impeditur intellectus in consideratione diuinorum. Ergo intellectus diuina considerans, ad imagines deducitur. Sed contra est, quod dicit Dionys. 1. c. mysticae theologiae ad Timotheum loquens. Tu, inquit o amice Timothee, circa mysticas visiones sensus derelinque: sed imaginatio non est nisi sensibilem, cum sit motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur. 2. de Anima. Ergo cum diuinorum considerationes sint maxime mysticae, in eis non debemus ad imaginationes deduci. Item, in cuiuslibet scientiae consideratione, vitandum est id quod errorem facit in ea: sed sicut dicit Augustinus in libro de Trinitate primo error circa diuina est eorum, qui ea quae de corporibus nouerunt, ad res diuinas transferre conantur. Cum ergo imaginatio non sit nisi corporaliu rerum, videtur quod non debeamus ad imagines deduci. Item, virtus inferior non se extendit ad id quod superioris est proprium, ut patet per Boetium 5. de consolatione: sed cognoscere diuina & spiritalia ad intellectum pertinet, & ad intelligentiam, ut dicitur in libro de spiritu & anima. Cum igitur, ut ibi dicitur, imaginatio sit infra intelligentiam & intellectum, videtur quod in diuinis spiritalibus non debeamus ad imaginationes deduci. Respondeo. Dicendum, quod in qualibet cognitione duo est considerare, scilicet principium, & finem sive terminum. Principium quidem ad apprehensionem pertinet, terminus autem ad iudicium, ibi enim cognitio perficitur. Principium igitur cuiuslibet nostrae cognitionis est in sensu, quia ex apprehensione sensus oritur apprehensio phantasiae, quae est motus a sensu factus, ut dicit Philosophus, a qua iterum oritur apprehensio intellectualis in nobis, cum phantasmatum sint intellectualis animae ut obiecta, ut dicitur 3. de anima: sed terminus cognitionis non semper est uniformiter. Quandoque enim est in sensu, quandoque in imaginatione, quandoque in solo intellectu. Quandoque enim proprietates & accidentia rei quae sensu demonstrantur, sufficienter exprimunt naturam rei, & tunc oportet quod iudicium de re vera, quod facit intellectus, conformetur his quae sensus demonstrat de re: & huiusmodi sunt omnes res naturales, quae sunt determinatae ad materiam sensibilem, & ideo in scientia naturali terminari debet cognitio ad sensum, ut scilicet hoc modo iudicemus de rebus naturalibus, secundum quod sensus ea demonstrat, ut patet 3. caeli & mundi: & qui sensum negligit in naturalibus, incidit in errorem. Et haec sunt naturalia quae sunt concreta cum materia sensibili & motu & secundum esse, & secundum considerationem. Quaedam vero sunt quorum iudicium non dependet ex his quae sensu percipiuntur, quia quauis sensus esse sint in materia sensibili, tamen sensus diffinitiuam rationem sunt a materia sensibili abstracta. Iudicium autem potissimum de vnaquaque re fit sensus eius diffinitiuam rationem: sed quia sensus diffinitiuam rationem non abstrahit a qualibet materia, sed solum a sensibili, & remotis conditionibus sensibilibus, adhuc remanet aliquid imaginabile, ideo in talibus

ralibus oportet quod iudicium sumatur secundum id quod demonstrat imaginatio, hmoi autem sunt mathematica. In mathematicis enim oportet cognitionem secundum iudicium terminari ad imaginationem, non ad sensum, quia iudicium mathematicum superat apprehensionem sensus: unde non est idem iudicium quandoque de linea mathematica, quod est de sensibili, sicut in hoc quod linea recta tangit sphaeram solum secundum punctum, quod conuenit rectae lineae separatae, non autem rectae lineae in materia, ut dicitur in 1. de Anima. Quaedam vero sunt quae excedunt & id quod cadit sub sensu, & id quod cadit sub imaginatione, sicut illa quae omnino a materia non dependet neque secundum esse, neque secundum considerationem, & ideo talium cognitio secundum iudicium non debet terminari ad imaginationem, neque ad sensum. Sed tamen ex his quae sensu, uel imaginatione comprehenduntur, in horum cognitionem deuenimus uel per uiam causalitatis, ut cum ex effectu causam cognoscimus, quae non est effectui commensurata, sed excellens: uel per excessum, uel per remotionem, quando omnia quae sensus, uel imaginatio apprehendit, ab huiusmodi rebus separamus: quos modos cognoscendi diuina ex sensibilibus ponit Dionysius, libro in de diuinis nominibus. Vt ergo possumus in diuinis sensu & imaginatione sicut principijs nostrae considerationis, sed non sicut terminis, ut scilicet talia iudicemus esse diuina, qualia sunt quae sensus & imaginatio apprehendit. Deduci autem aliquid est ad illud terminari: & ideo in diuinis neque ad sensum, neque ad imaginationem debemus deduci: in mathematicis autem ad imaginationem, & non ad sensum: in naturalibus autem etiam ad sensum. Et propter hoc peccant qui uniformiter in tribus his speculatiuae partibus procedere nituntur. Ad primum igitur dicendum, quod sacra scriptura non proponit nobis diuina sub figuris sensibilibus, ut intellectus noster ibi maneat, sed ut ab his ad inuisibilia ascendat: unde etiam per uilium rerum figurarum tradit, ut minor prebeatur in talibus occasio remanendi, ut Dionysius 2. c. cael. hier. Ad secundum dicendum, quod intellectus nostri operatio non est in praesenti statu sine phantasmate quantum ad principium cognitionis, non tamen oportet ut semper nostra cognitio ad phantasmata terminetur, ut scilicet illud quod apprehendimus, iudicemus esse tale, quale est phantasma per quod apprehendimus. Ad tertium dicendum, quod auctoritas illa Dionysii loquitur quantum ad principium cognitionis, non quantum ad terminum ad quem ex effectibus sensibilibus uenimus tribus modis praedictis, scilicet in cognitionem diuinorum: non autem ita quod oporteat iudicium formari de diuinis secundum modum quem habet ipsi sensibiles effectus. Ad quartum dicendum, quod ratio illa procedit quando principium cognitionis est sufficienter ducens in id cuius cognitio quaeritur, & sic est principium sensus in naturalibus, non autem in diuinis, ut dictum est. Ad quintum dicendum, quod phantasma est principium nostrae cognitionis, ut ex quo incipit intellectus operatio non sicut transiens, sed sicut permanens, ut quoddam fundamentum intellectualis operationis: sicut principia demonstrationis oportet manere in omni processu scientiae, cum phantasmata comparentur ad intellectum ut obiecta, in quibus inspicit omne quod inspicit uel secundum perfectam representationem, uel secundum negationem. Et ideo quan-

do phantasmatum cognitio impeditur, oportet totaliter impediri cognitionem intellectus in diuinis. Patet enim quod non possumus intelligere Deum causam corporum esse, siue supra omnia corpora, siue absque corporeitate, nisi imaginemur corpora, non tamen iudicium diuinorum secundum imaginationem formatur. Et ideo quamuis imaginatio in qualibet diuinorum cognitione sit necessaria secundum statum uiae, numquam tamen ad eam deduci oportet in diuinis.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod non possumus ipsam formam diuinam ad minus in statu uiae inspicere. Dicitur enim Dionysius in prima epistola ad Gaium. Si aliquis uidens Deum intellexit quod uidit, non ipsum uidit, sed aliquid eorum quae sunt eius quae existunt & cognoscuntur: sed forma diuina est ipse Deus, ergo non possumus ipsius formam diuinam inspicere. Item, forma diuina est ipsa diuina essentia: sed Deum per essentiam nemo in statu uiae uidere potest, ergo nec eius formam inspicere. Item, quicumque inspicit formam alicuius rei, aliquid de ipsa re cognoscit: sed secundum Dionysium 1. c. mysticae theologiae. Intellectus noster secundum quod melius potest Deo uenit, quando eius nihil omnino cognoscit, ergo non possumus diuinam formam inspicere. Item, sicut dictum est, totius nostrae cognitionis principium est a sensu: sed ea quae per sensum cognoscimus, non sunt sufficientia ad demonstrandum formam Dei, nec etiam aliquarum substantiarum separatarum, ergo non possumus ipsam diuinam formam inspicere. Item, secundum Philosophum 2. metaphysicae, intellectus noster se habet ad rerum manifestissima sicut oculus noctuae ad solem: sed oculus noctuae nullo modo potest uidere solem, ergo intellectus noster nec formam diuinam, nec alias formas separatas quae sunt naturae manifestissima. Sed contra est, quod dicitur Ro. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius & diuinitas: nihil autem aliud est forma diuina, quam ipsa deitas, ergo ipsam formam diuinam cognoscere intellectu aliquo modo possumus. Item, Genes. 32. super illud. Vidi Dominum facie ad faciem, dicitur Gregorius. Nisi homo illam, scilicet ueritatem diuinam utcumque conspiceret, non eam conspiceret se non posse sentire, sed nos sentimus diuinam essentiam non posse perfecte cognoscere, ergo aliquo modo ipsam conspiciamus.

Item, Dionysius 2. c. cael. hier. dicit, quod humanus animus assuescit extendi per uisibilia in supermundanas altitudines, quae nihil aliud sunt, quam formae separatae, ergo formas separatas possumus aliquo modo cognoscere. Respon. Dicendum, quod dupliciter aliquid cognoscitur. Uno modo, dum scitur de eo an est: alio modo, dum scitur de eo quid est. Ad hoc autem quod de re aliqua sciamus quid est, oportet quod intellectus noster feratur in ipsius rei quidditatem, siue essentiam uel immediate, uel mediantibus aliquibus quae sufficienter eius quidditatem demonstrant. Immediate autem ferri non potest intellectus noster secundum statum uiae in essentia diuinam, & alias separatas essentias, quia immediate extenditur ad phantasmata, ad quae comparatur sicut uisus ad colorem, ut dicitur 3. de Anima. Et sic immediate potest concipere intellectus quidditatem rei sensibilibus, non autem alicuius rei intellectualis. Unde dicit Dionysius 2. c. cael. Hier. Quod nostra analogia ualeat immediate extendi in inuisibiles contemplationes: sed quaedam inuisibilia sunt, quorum quidditas & natura

natura perfecte exprimitur ex quidditatibus rerum sensibilium notis, & de talibus intelligibilibus possumus scire quid est, sed mediate: sicut ex hoc quod scitur quid est homo, & quid est animal, sufficienter innotescit habitudo unius ad alterum, & ex hoc scitur quid est genus, & quid est species. Naturae autem sensibiles intellectae non sufficienter exprimunt diuinam essentiam, neque etiam aliquas essentias separatas, cum non sint unius generis naturaliter loquendo: & quidditas, & omnia huiusmodi nomina fere aequiuoce dicuntur de sensibilibus, & de illis substantiis. Unde similitudines rerum sensibiliu ad substantias immateriales translatae uocat Dionysius 2. c. cael. hierar. dissimiles similitudines. Alio modo intellectualibus habentibus quae aliquo modo sensibilibus distributa sunt: & sic per uiam similitudinis non sufficienter illae substantiae ex his innotescunt. Neque etiam per uiam causalitatis, quia illa quae ab illis substantiis inueniuntur effecta in his inferioribus, non sunt effectus aequantes eorum uirtutes, ut sic perueniri possit ad sciendum quod quid est de causa. Unde de substantiis illis immaterialibus secundum statum uiae nullo modo possumus scire quid est non solum per uiam naturalis cognitionis, sed nec etiam per uiam reuelationis: quia diuinae reuelationis radius ad nos peruenit secundum modum nostrum, ut Dionysius dicit. Quamuis enim per reuelationem eleuamur ad aliquid cognoscendum, quod alias esset nobis ignotum, non tamen ad hoc quod alio modo cognoscamus nisi per sensibilia: unde Dionysius 1. c. cael. hierar. dicit, quod impossibile est nobis aliter superlucere diuinum radium, nisi circumuelatum uarietate sacrorum uelaminum. Via autem quae est per sensibilia non sufficit ad ducendum in substantias supernaturales secundum cognitionem quid est. Et sic restat, quod formae immateriales non sunt nobis notae cognitione quid est, sed solum cognitione an est, siue naturali ratione ex effectibus creaturarum, siue etiam ex reuelatione quae est per similitudines a sensibilibus sumptas. Est tamen sciendum, quod de nulla re potest sciri an est, nisi quoquo modo de ea sciatur quid est uel cognitione perfecta, uel cognitione confusa. Unde dicit Philosophus 1. physicorum, quod diffinita sunt praecognita partibus diffinitionis. Oportet enim scientem hominem esse, & quaerentem quid est homo, per diffinitionem scire quid hoc nomen homo significat. Nec hoc esset aliquo modo nisi aliquam rem conciperet, quam scit esse, quamuis nesciat eius diffinitionem. Concipit enim hominem secundum cognitionem alicuius generis proximi, uel remoti, & aliquorum accidentium quae extra apparent de ipso. Oportet enim diffinitionum cognitionem, sicut & demonstrationum, ex aliqua praexistenti cognitione initium sumere. Sic ergo de Deo, & de alijs substantijs immaterialibus non possumus scire an est, nisi sciremus quodammodo de eis quid est sub quadam confusione. Hoc autem non potest esse per cognitionem alicuius generis proximi, uel remoti, eo quod Deus in nullo genere est cum non habeat, quod quid est aliud a suo esse, quod requiritur in omnibus generibus, ut dicit Auicenna. Aliae autem substantiae immateriales creatae sunt quidem in genere. Et quamuis logice considerando conueniant cum istis sensibilibus in genere remoto, quod est substantia, naturaliter tamen loquendo non conueniunt in eodem genere, sicut nec etiam corpora caelestia cum istis inferioribus. Corpore enim & incorporeale non sunt eiusdem generis, ergo

ut dicitur 10. meta. Logicus enim considerat absolute intentiones, secundum quas nihil prohibet conuenire materialia imaterialibus, & incorruptibilia corruptibilibus. Sed naturalis & philosophus primus considerant essentias secundum quod habent esse in rebus, & ideo ubi inueniunt diuersum modum potentiae & actus, & per hoc diuersum modum essendi, dicunt esse diuersa genere. Similiter etiam Deus non habet aliquod accidens, ut infra probabitur. Aliae uero immateriales substantiae si habent aliqua accidentia, non sunt nobis nota, & ideo non possumus cognoscere, quod confusa cognitione cognoscantur a nobis substantiae immateriales per cognitionem generis & apparentium accidentium: sed loco cognitionis generis habemus in istis substantiis cognitionem per negationem, ut cum scimus quod huiusmodi substantiae sunt immateriales & incorporeae non habentes figuras, & alia huiusmodi. Et quanto plures negationes de ipsis cognoscimus, tanto minus est confusa earum cognitio in nobis, eo quod per negationes sequentes prior negatio contrahitur & determinatur, sicut genus remotum per differentias. Unde etiam corpora caelestia in quantum sunt alterius generis ab istis inferioribus, a nobis ut plurimum per negationes cognoscuntur, utpote, quia neque sunt graua, neque sunt leuia, neque calida, neque frigida. Loco autem accidentium habemus in praedictis substantiis habitudines earum ad substantias sensibiles uel secundum comparisonem causae ad effectum, uel secundum comparisonem excessus. Ita ergo de formis immaterialibus cognoscimus an est, & habemus de eis loco cognitionis quid est, cognitionem per causalitatem, & per excessum: quos etiam modos Dionysius ponit in lib. de di. no. Et hoc modo Boetius intelligit inspiciendam diuinam formam per remotionem omnium phantasmatum, non ut sciatur de ea quid est. Et per haec patet solutio ad obiecta, quia primae rationes procedunt de cognitione quid est perfecta: aliae uero de cognitione imperfecta, qualis dicta est.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod ad formam Dei inspiciendam per scientias speculatiuas perueniri possit. Theologia enim pars est scientiae speculatiuae, ut hic Boetius dicit: sed ad theologiam pertinet ipsam formam diuinam inspicere, ut hic dicitur, ergo ad cognoscendam diuinam formam potest perueniri per scientias speculatiuas. Item, de substantijs immaterialibus in aliqua scientia speculatiua determinatur, quia in scientia diuina: sed quaecumque scientia determinat de aliqua substantia, inspicit formam eius, quia omnis cognitio est per formam, & omnis demonstrationis principium secundum Philosophum est quod quid est, ergo inspicere formas separatas possumus per scientias speculatiuas. Item, uelut felicitas hominis secundum Philosophum consistit in intelligendo substantias separatas. Cum enim felicitas sit operatio perfectissima, oportet quod sit optimorum sub intellectu cadentium, ut potest accipi ex Philosopho in 10. ethicorum. Est enim felicitas illa, de qua philosophi loquuntur, operatio a sapientia procedens, cum sapientia sit perfectissima uirtus perfectissimae potentiae, scilicet intellectus, & haec operatio est felicitas, ut dicitur 10. ethicorum, ergo per sapientiam intelliguntur substantiae separatae: sed sapientia est scientia quaedam speculatiua, ut patet in principio metaphysicae, & in 6. ethicorum, ergo

ergo per scientias speculativas possumus intelligere substantias separatas. Item, frustra est quod non potest pertingere ad finem propter quod est: sed omnium scientiarum speculativarum consideratio ordinatur sicut ad finem in cognitione substantiarum separatarum, quia perfectissimum in quolibet genere est finis. ergo si per scientias speculativas homini substantia intelligi non possent, omnes scientie essent frustra, quod est inconueniens. Itaque, omne quod ordinatur naturaliter in finem aliquem, habet praedicta aliqua principia, quibus potest peruenire in illum finem, naturalium. n. motionum principium est natura: sed homo naturaliter est ordinatus ad cognitionem substantiarum immaterialium sicut ad finem, ut a sanctis prophetis, & philosophis traditur. ergo habet in se aliqua principia illius cognitionis naturaliter indita: sed omne illud in quod possumus deuenire ex principiis naturaliter notis, pertinet ad considerationem alicuius scientie speculativae. ergo cognitio substantiarum materialium ad aliquas scientias speculativas pertinet. Sed contra est, quod Commentator dicit 3. de anima. Quod ad hanc positionem sequitur vel quod scientia nondum sint inuentae, quibus possumus substantias separatas intelligere, & hoc si contingat ex ignorantia aliquorum principiorum, quod nondum substantias praedictas intelligamus: vel si contingat ex defectu nostrae naturae quod non possumus scientias illas inuenire, sequitur quod si aliqui nati sunt homini scientias inuenire, quod nos & ipsi aequiuoce simus homines, quorum primum est improbabile, secundum impossibile. ergo non potest hoc esse per aliquas scientias speculativas, quod homini substantias intelligamus. Item, in scientiis speculativis inuestigatur diffinitiones, quibus rerum essentiae intelliguntur per viam diffinitionis generis in differentias, & per inuestigationem causarum rei, & accidentium ipsius. quae magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est: sed hic non possumus de substantiis immaterialibus cognoscere, quia ut dictum est, naturaliter loquendo, non conueniunt in genere cum istis sensibilibus substantiis nobis notis: causam autem vel non habent, ut Deus, vel est nobis occultissima, sicut causa angelorum, accidentia est ipsorum. quae aequiuoce simus homines, quorum primum est improbabile, secundum impossibile. ergo non potest aliqua scientia speculativa esse, per quam veniamus ad intelligendum substantias immateriales. Item, in scientiis speculativis rerum essentiae per diffinitionem cognoscuntur: diffinitio autem est sermo quidam compositus ex genere & differentiis substantiarum, aut illarum essentiae sunt simplices, nec incidit in earum quidditativibus aliqua compositio, ut habetur per Philosophum & Commentatorem 2. metaph. ergo per scientias speculativas non possumus praedictas substantias intelligere. Respondeo. Dicendum, quod in scientiis speculativis semper procedit ex aliquo prius noto tam in demonstrationibus conclusionum, quam in inuentionibus etiam diffinitionum. Sicut. n. ex propositionibus praecognitis aliquis deuenit in cognitionem conclusionis, ita ex conceptione generis, & differentiae, & causarum rei aliarum deuenit in cognitionem speciei: hoc autem non est possibile in infinitum procedere, quia sic omnis scientia periret & quantum ad demonstrationes, & quantum ad diffinitiones, cum infinita non sit pertransire. Vnde omnis consideratio scientiarum speculativarum reducitur in aliqua principia, quae quidem homo non habet necesse adiacere, aut inuenire. ne oporteat in infinitum procedere, sed eorum

notitia naturaliter habet, & homini sunt principia demonstrationum in demonstrabilia, ut est, Omne totum est maius sua parte, & homini, in quae omnes demonstrationes scientiarum reducuntur, & etiam primae conceptiones intellectus, ut entis, vnius, & homini, in quae oportet reducere omnes diffinitiones scientiarum praedictarum. Ex quo patet quod nihil potest sciri in scientiis speculativis neque per viam diffinitionis, neque per viam demonstrationis, nisi ea tantum ad quae praedicta naturaliter cognita se extendunt. Homini autem naturaliter cognita homini manifestantur ex lumine intellectus agentis, quod est homini naturalis, quo quidem lumine nihil manifestatur nobis, nisi in quantum per ipsum phantasmata sunt intelligibilia in actu. Hic est. n. actus intellectus agentis, ut dicitur in 3. de anima. Phantasmata autem a sensu accipiuntur, unde principium cognitionis praedictorum principiorum est ex sensu & memoria, ut patet per Philosophum in fine posteriorum, & sic huiusmodi principia non ducunt nos ulterius, nisi ad ea quorum cognitionem acquirere possumus ex his quae a sensu comprehenduntur. Quidditas autem substantiarum separatarum non potest cognosci per ea quae sensu percipimus, ut ex praedictis patet, quamuis peruenire possumus per sensibilia ad cognoscendum huiusmodi substantias esse, & aliquas earum condiciones: & ideo per nullam scientiam speculativam potest sciri de aliqua substantia separata quid est, quamuis possumus scire ipsas esse, & aliquas earum condiciones, utpote quod sint intellectuales, & incorporeales, & huiusmodi. Et haec est scientia Commentatoris 3. de anima, quamuis autem pace contrarium dixerit ex hoc, quod estimabat quidditates rerum sensibilibus sufficere exprimere quidditates immateriales, quod patet esse falsum, ut ibidem Commentator dicit, cum quidditas de utrisque dicatur quasi aequiuoce. Ad primum ergo dicendum, quod Boetius non intendit dicere, quod per scientiam theologiae possumus contemplari ipsam formam diuinam quid est, sed solum ipsam esse ultra omnia phantasmata. Ad secundum dicendum, quod quaedam res sunt a nobis per se ipsas cognoscibiles, & in talibus manifestandis scientiae speculativae videntur earum diffinitionibus ad demonstrandum earum proprietates, sicut accidit in scientiis quae demonstrant propter quid. Quaedam vero res sunt, quae non sunt nobis cognoscibiles ex seipsis, sed per effectus suos. Et si quidem effectus sit adaequans causam, ipsa quidditas effectus accipitur ut principium ad demonstrandum causam esse, & ad inuestigandum quidditatem eius, ex qua iterum proprietates eius ostenduntur. Si autem sit effectus non adaequans causam, tunc effectus efficitur principium ad demonstrandum causam esse, & aliquas condiciones eius, quamuis quidditas causa semper sit ignota, & ita accidit in substantiis separatis. Ad tertium dicendum, quod duplex est felicitas hominis. Vna imperfecta quae est in via, de qua dicit Philosophus, & haec consistit in cognitione substantiarum separatarum per habitum sapientiae, imperfecta tamen, & talis qualis est in via possibilis, non ut sciatur ipsa quidditas. Alia est perfecta in patria, qua ipse Deus per essentiam videbitur, & alia substantiae separatae, & haec felicitas non erit per aliquam scientiam speculativam, sed per lumen gloriae. Ad quartum dicendum, quod scientiae speculativae ordinantur in cognitionem substantiarum separatarum imperfectam, ut dictum est. Ad quintum dicendum, quod nobis sunt indita principia, quibus possumus nos praeparare ad illam cognitionem perfectam substantiarum separatarum, non autem

OPVSCVLVM
quibus ad eam possumus pertingere. Quamuis. n. homo naturaliter inclinatur in finem ultimum, non tamen potest naturaliter illum consequi, sed solum per gratiam, & hoc est propter eminentiam illius finis.

Explicit opusculum septuagesimum, videlicet praeclararum quaestiones diuini Tho. Aquin. super Boet. de Trinitate.

INCIPIIT INDEX EARVNDEM
QVAESTIONVM.

- Quaestio prima, De diuinorum cognitione.
- Virum mens humana ad cognitionem veritatis indigeat non illustratione diuinae lucis.
- Virum mens humana possit ad Dei notitiam peruenire.
- Virum Deus sit primum quod a mente cognoscitur.
- Virum ad diuinam Trinitatis cognitionem mens humana per naturalem rationem peruenire sufficiat.
- Quaestio secunda, De manifestatione diuinae cognitionis.
- Virum diuina liceat inuestigare tractare.
- Virum de diuinis quae fidei subsunt, possit esse scientia.
- Virum scia fidei quae est de Deo, liceat rationibus physicis uti.
- Virum diuina sint uelanda nouis & obscuris uerbis.
- Quaestio tertia, De his quae pertinent ad cognitionem fidei.
- Virum humano generi fides sit necessaria.
- Virum fides sit distinguenda a religione.
- Virum fides christiana conuenienter nominetur catholica, uel uniuersalis.
- Virum haec sit uera confessio, quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt unus Deus.
- Quaestio quarta, De his quae ad eam pluralitatis pertinent.
- Virum alteritas sit causa pluralitatis.
- Virum uarietas accidentium faciat diuersitatem secundum numerum.
- Virum duo corpora possit esse, uel intelligi simul esse in eodem loco.
- Virum uarietas loci aliquid operetur ad differentiam secundum numerum.
- Quaestio quinta, De diuisione speculativae scientiae.
- Virum sit conueniens diuiso, qua diuiditur speculativa in has tres partes, naturalem, mathematicam, & diuinam.
- Virum naturalis philosophia sit de his quae sunt in motu & materia.
- Virum mathematica consideratio sit sine motu & materia.
- Virum diuina scientia sit de his quae sunt sine materia & motu.
- Quaestio sexta, De modis quos speculativae scientiae attribuit.
- Virum oporteat uersari in naturalibus rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, & in diuinis intelligibiliter.
- Virum in diuinis sit omnino imaginatio relinquenda.
- Virum intellectus noster possit ipsam diuinam formam inspicere.
- Virum hoc possit per uiam alicuius scientiae speculativae.

Explicit Index questionum diuini Tho. Aquin. super Boet. de Trinitate.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM SEPTVAGESIMVM PRIMVM,
DE VITIIS ET DE VIRTUTIBVS,
NUMERO QVATERNARIO
PROCEDENS.
CAP. I.

Quatuor sunt virtutum species, scilicet Prudentia, ex hac memoria, intelligentia, prouidentia, dignitas. Iustitia, ex hac religio, pietas, gratia, veritas. Fortitudo, ex hac magnificentia, confidentia, potentia, perseverantia.

LXXI. 135
temperantia, ex hac continentia, obedientia, clementia, & modestia. Prima praedictarum virtutum hominem ad agnitionem perducit: secunda dilectionem Dei & proximi seruat: tertia vincit aduersa, mortemque contemnit: quarta uoluntatem reprimat, & temperat omnia. Prima intelligit, secunda diligit, tertia uictoriam praestat, quarta modum ponit in omnibus. Haec quatuor virtutes mores ornant, merita praebent, diabolum vincunt, caelum aperunt: quod agit prudentia in praecauendis insidiis, hoc temperantia in subueniendo miseris: quod agit fortitudo in tolerandis molestis, hoc agit iustitia in coercendis uitiis. Possumus autem & aliter dicere, quod quatuor sunt honestatum species, nam uirtus & honestum, licet nomina sint diuersa, res tamen & substantia prorsus est eadem: & est honestum, quod tua uirtus trahit, & sua dignitate nos allicit: uirtus uero secundum Senecam, est habitus animi in modum naturae rationi contentaneus. De prudentia. Quatuor sunt virtutes cardinales, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia. Quatuor sunt quae prudentia nos edocet, scilicet praeterita recordari, disponere praesentia, futura prauidere, & dubia suspendere. In quatuor fortitudo nos instruit, scilicet prosperos in superbiam non erigi, aduersos ad sima non detrueri, iniuriam non sumere uindictam, & iucundam non deducere uitam. In quatuor temperantia nos admonet, scilicet circuncidere superflua, restringere desideria, ab illicitis abstinere, & blandimenta reicere. In quatuor iustitia nos edocet, scilicet honeste uiuere, alterum non laedere, sobrie iudicium discurrere, & unicuique ius suum tribuere. De his quae ex fide, & spe, & charitate proueniunt. Quatuor sunt quae ex fide proueniunt, scilicet uirtus recitudo, animae pabulum, Dei cultus, & paradisi praemium. Quatuor sunt quae ex spe procedunt, scilicet laetitia cordis, animae sobrietas, reuelatio laboris, & uirtus longinquitas. Quatuor sunt quae ex charitate proueniunt, scilicet reuerentia erga Deum, & proximum diligere, releuare oppressum, & errantem corrigere. De his quae proprie uirtutes inducunt. Quatuor sunt quae prudentiam inducunt, scilicet in sententiis hinc scientiis studium, in rebus experimentum, nocturna discussio, & prudentium imitatio. Quatuor sunt quae temperantiam inducunt, scilicet aegritudinis torrido, acquirendi cupiditas, Dei obsequium, & hypocritis uicium. Quatuor sunt quae constantiam inducunt, scilicet timor pudicus, timor supplicii, spes laudis, ac spes compendii. Quatuor sunt quae prudentiam, iustitiam, & temperantiam gignunt, scilicet amor, odium, timor, compendium, scilicet breuis, utilis, & leuis sermo. Quatuor sunt quae perfectum hominem reddunt, scilicet Deum colere, proximum diligere, facere quod tibi uellet fieri, & alteri non inferre quod sibi noller inferri. De his quae ex uitiis proueniunt. Quatuor sunt quae ex ira proueniunt, scilicet mentis turbatio, sui ignorantia, indecens factio, & iniqua sententia. Quatuor sunt quae ex superbia procedunt, scilicet ingratiuod seruitium, oppressio proximi, linguarum detractio, & rixarum promotio. Quatuor sunt quae ex inuidia procedunt, scilicet dolor inuidi, inuidiosus exitium, dissensio populi, & euectio urbium. Quatuor sunt quae ex auaritia procedunt, scilicet rapina, perituria, fraudes, & homicidia. Quatuor sunt quae ex luxuria proueniunt, scilicet corporis & animae pollutio, sensuum debilitas, diminutio patrimonii, & acceleratio senii. Quatuor sunt quae ex uicio gulae emergunt, scilicet corporis aegritudo uel uirium, opum consumptio, delectatio nimia, & mors praematura. Quatuor sunt quae ex accidia procedunt, scilicet uita tristis, calamitas, contemptus, & egestas. De his quae uicia generant & minuunt. Quatuor sunt quae hominem in superbiam prouehunt, scilicet census, potentia, dignitas, & parentela. Quatuor sunt quae superbiam minuunt, scilicet paupertas, oppressio, senium, & aegritudo. Quatuor sunt quae iram pariunt, scilicet derisio, contumelia, ingratiuod, & iniustitia. Quatuor sunt quae iram minuunt, scilicet dulce colloquium, uindicta, satisfactio, & penuria. Quatuor sunt quae auaritiam inducunt, scilicet penuriae formido, senectutis oppressio, alieni inuidia, & filiorum copia. Quatuor sunt quae auaritiam minuunt, scilicet diuitiarum copia, salubris inuentus, cum largis conuersatio, & proliis defectus. Quatuor sunt quae luxuriam alliciunt, scilicet uita gradida, delicata cibaria, mulierum familiaritas, & suavis otioitas. Quatuor sunt quae luxuriam minuunt, scilicet aquae usus & ciborum frigiditas, mulierum seruitia, sanguinis minutio, & laboris assiduitas. Quatuor sunt quae uicium gulae inducunt, scilicet assuetudo tabernae, imitatio gulosorum, redituum copia, & quies continua. Quatuor sunt quae uicium inuidiae inducunt, scilicet lucri anxietas, famis inuasio, fatigatio corporis, & penuriae afflictio. Quatuor sunt quae inuidiam perimunt, scilicet honoris

noris cupido, desiderium lucri, alterius felicitas, & cum vitio odium. Quatuor sunt quae inuidiam euellunt, scilicet ab homine potentiae priuatio, penuria euentus, sensuum eliso, & virtutum defectus. Quatuor sunt quae accidiam producant, scilicet loca obscura, quies solitaria, rumor displicibilis, & cogitatio debilis. Quatuor sunt quae accidiam minuunt, scilicet conuersari cum delictis, assuescere cum gaudentibus, insistere conuiuiis, & interesse dulcibus melodiis.

C A P. II.

De his quae rite diuersis hominibus conueniunt, & primo de his quae conueniunt cuilibet praesidentis.

Quatuor sunt quae rite cuique regnanti conueniunt, scilicet paterno regimine subditos regere, meritis amicos acquirere, placabilem vel affabilem se praebere quibuscumque orantibus, cum clementia iustitiam ministrare delinquentibus. Quatuor sunt quae ab aduocatis seruari congruunt, scilicet aduersarium patienter audire, audita peruigili mente discutere, discussis congruentem exhibere responsionem, obiecta pro parte sua allegando concludere. De litigante. Quatuor sunt quae per litigantem seruari congruunt, scilicet in proponendo humilitas, in respondendo suauitas, in litigando curialitas, in exponendo largitas. Quatuor sunt quae per tabellionem seruari congruunt, scilicet in officio assiduitas, in scribendo velocitas, in mercede curialitas, in notando veracitas. Quatuor sunt quae per rectorem loci seruari expediunt, scilicet pacis obseruatio, victualium procuratio, concedens prolatio, & iustitiae exhibitio. Quatuor sunt quae per rectorem familiae obseruari conueniunt, sub timore congruo familiam retinere, alimenta iuxta reditus exhibere, mores quoscumque iustos docere, & in docendo hilarem se temporaliter exhibere. Quatuor sunt quae militi congruunt, scilicet sensus, probitas, census, & largitas. Quatuor sunt quae conueniunt praecipue domicello, scilicet in seruando curiositas, in agendis velocitas, in datus affabilitas, in gestis hilaritas. Quatuor sunt quae dominum praecipue congruunt, scilicet in facie membrisque formositas, in corpore castitas, in gestibus honestas, & in domo curiositas. Quatuor sunt quae domicellae maxime congruunt, scilicet dominum suam curam habere, secreta non pandere, pudicitiam conseruare, & domus negotia fideliter procurare. Quatuor sunt quae medico congruunt, scilicet morbi causam diligenter inquirere, saepius aegrotantem visitare, medicinas prout congruit exhibere, & aegrum instantius confortare. Quatuor sunt quae aegrum praecipue seruari expediunt, scilicet ut medico quae medenti obediatur, in necessariis largiter expendatur, ut fidei medico adhibeat, & ut se confortet non morando in otio, & quinto ipse aeger medicum sollicite exploret, & supplicando. Quatuor sunt quae porissime praelato conueniunt, scilicet in ministeriis assiduitas, in gestis honestas, in regimine curiositas, in correctione benignitas. Quatuor sunt quae subiecto religioso conueniunt, scilicet ut monasterio sollicite imaneatur, & obediencia praelato praestet, orationibus vacet. Quatuor sunt quae scholari maxime congruunt, scilicet doctorem reuerentiam exhibere, attentionem sedulam in scholis habere, audita saepius repetere, & retinere, & in dubiis attente prudentiores consulere. Quatuor sunt quae doctori congruunt, scilicet dicenda prauidere, cui dicat inspicere, quantum dicat animaduertere, & dicta ordinate praefere. Quatuor sunt quae praecipue conueniunt cuilibet auditori, scilicet dicentem audire patienter, audita discutere sapienter, & sapida aliis tradere, & insipida confestim obliuisci. Quatuor sunt quae maxime prudenti conueniunt, scilicet virtuosos colere, bonos attollere, oppressos releuare, & errantes corrigere. Quatuor sunt quae maxime prudentis famam elidunt, scilicet enormia scienter fari & committere, iustitiam negare merentibus, alios indecenter despiciere, & passim referentibus credere. De consulentibus. Quatuor sunt quae cuilibet consulenti expediunt, scilicet dicta partium audire, actos soleniter discutere, salarium a partibus aequaliter & congrue exigere, & consulari legaliter consilium impendere. Quatuor sunt quae concionatori praecipue congruunt, scilicet tractare placite suauiter populo & dulciter pandere, dictis dicenda seriatim annectere, idem non saepius dicendo repetere, & ut breuitate. Quatuor sunt quae potissime mercatoribus conueniunt, scilicet ut in contrahendo sit discretus, in vendendo curiosus, in mercibus legalis, & contrahentibus sit affabilis. Quatuor sunt quae adolescenti congruunt, scilicet audire patienter, respondere prudenter, neminem laedere, & cuilibet seruire libenter. Quatuor sunt quae ductori guerrae plurimum expediunt, scilicet census magnus ad expendendum, multitudine gentium, victualium armorumque copia, & conditionum aduersariorum notitia. Quatuor sunt quae gerentibus guerram ma-

xime considerari congruunt, scilicet quis est qui guerram gerit, contra quem gerit, causam propter quam gerit, & quis effectus guerrae quaeitur. Quatuor mala praecipua procedunt ex guerra, scilicet rerum & bonorum consumptio, & destructio personarum, periclitatio prolis nascitura, impedimentum & error mulierum. Quatuor sunt quae maxime expediunt duci, scilicet magistro militum, scilicet generis nobilitas, patriae dilectio, cordis securitas, & in bello discretio. Quatuor sunt quae praecipue conueniunt pacis cultori, vel saluatori, scilicet non inuadere, habere patientiam, foedera colere, de cunctis iustis constantiam iniustis iustitiam exhibere. Quatuor sunt quae subiectis potissime congruunt, scilicet in licitis rectori parere, ciuicis recte consulere, bonos non attollere, & malos conari opprimere. Quatuor sunt quae tyranno subiectis omnino expediunt, scilicet proceres & milites honorare, neminem offendere, sobrie loqui, & sollicite demorari. Quatuor sunt quae inter caetera a petitore siue petenti considerari expediunt, scilicet quis est a quo petitur, causam quare petitur, quis effectus sequitur si fiat quod petitum est, vel negetur. Quatuor sunt quae petitus in petente maxime considerare habet, scilicet quis est qui petit, quid est quod petit, quare petit, & effectum negat, vel concessit petitionis.

C A P. III.

De diuersitate hominum.

Quatuor sunt hominum genera facilliter beneficia obliuiscencia, scilicet puer cum adoleuerit, humilis cum sublimatus fuerit, superbus superbia innodatus, incarceratus a carcere liberatus. Quatuor sunt genera hominum aliis rite ex merito praeremittendum, scilicet reges in subditos, parentes in liberos, mariti in vxoribus, & magistrum in scholaribus. Quatuor sunt genera hominum aliis iniuste praesidentium, scilicet pecuniosi, tales, superbi, & audaces. Quatuor sunt genera hominum plura quam lucentur afferentium, scilicet rector ex regimine, cultor agrorum ex semine, mercator auarus ex mercimonia, sacerdos ex officio. Quatuor sunt genera hominum Deo & mundo displicentium, scilicet pauper elatus, diues ferens mendacia, senex luxuriosus, & sem-nans inter fratres discordias. Quatuor sunt genera hominum summa egentium prouidentia, scilicet sacerdos in praerentia iudex in sententia, medicus in egrorum, diues in thesauro. Quatuor sunt opera elemosynaria, scilicet erogare pauperibus, vindictam dimittere laudentibus, correctionem adhibere peccantibus, errantem reuocare ab erroribus. Quatuor sunt genera hominum in penuriam delabentium, scilicet prodigus, gulosus, piger, & rixosus. Quatuor sunt genera hominum diuitias acquiruntium, scilicet fallaces, auari, discreti, & curiosi. Quatuor sunt genera hominum pertinaciter obliuiscuntium, scilicet tyrannus in retentione domini, haereticus in praerentia fidei, assuetus verbis improprietatis, & possessor alienae rei. Quatuor sunt genera amicorum praecipuum, vel principalium, scilicet amici fortunae, amici mensae, amici fidei, & amici seruitutis. Primi fortuna recedente profugunt, secundi mensa cessante euanescent, tertii perdurant perpetuo, vltimi perdurant seruitutis durante. Quatuor sunt genera hominum principatum acquiruntium, scilicet pecuniosi, audaces, curiosi, & sagaces. Quatuor sunt genera hominum facilliter amicitias acquiruntium, scilicet largi, potentes, mites, & affabiles. Quatuor sunt genera hominum quibus iniustis confertur beneficium, scilicet aebitor cum vltimo liberatur debito, puer cui verberatur delicto, letargus cum excitatur a somno, freneticus cum patralicitur membro. Quatuor sunt genera hominum amicos immerito perdentium, scilicet diues oppressus penuria, potens priuatus potentia, senex grauatus senio, & fortunatus praesens infortunio, hos etiam iuuenes despiciunt. Quatuor sunt quae rite congruunt ieiunanti, scilicet manducare cum modestia, deuotum vitia, reminisci caelestium, & erogare pauperibus. Quatuor sunt genera hominum diuersimode felicitium, scilicet quidem cum seruitio efficaciter incumbit, felix qui rerum causas patienter intelligit, felix qui mundi munera deuotare potuit, felix quem alterius pericula cautum fecerunt. Quatuor sunt genera hominum quadrisarie infelicitium, scilicet infelix qui in enormi peccato succumbit, infelix qui dum benefacere potuit deliquit, infelix qui doceri potuit & doceri spreuit, infelix qui docere nouit & facere neglexit.

C A P. IIII.

De his quae impellunt hominem ad regimen.

Quatuor sunt quae ad regimen vnumquemque impellunt, scilicet honor, compendium, vindicta, & seruitium. Honor

nor ut acquiratur, compendium vt extorqueatur, vindicta vt suamur, seruitium vt conferatur beneficium. Quatuor sunt quae homini dolorosissima existunt, scilicet filiorum interemptio, possessio perditio, inimicorum exaltatio, & amicorum oppressio. Quatuor sunt quae ad delictum hominem impellunt, scilicet luxuriam, timor, spes, & amor. Quatuor sunt homini omnium necessaria, scilicet ignis, ferrum, aqua, & tabernaculum. Quatuor sunt quae ex singulis elementis viuunt, scilicet hallex ex aere, aqua, salamandra ex igne, talpa ex terra, galmeon ex aere. Quatuor sunt quae plus aliis conferunt quam sibi, scilicet aues cum nidificant, apes cum mellificant, boues cum arant, & oves cum nidificant. Quatuor sunt animalia plus homini conferendo velleri. Quatuor sunt animalia plus homini conferendo velleri. Quatuor sunt, scilicet fues, boues, gallinae, & anseres. Quatuor sunt, quorum defectus plurimum obest, scilicet victualium inopia, census indigentia, sensus penuria, & amicorum carentia. Quatuor sunt quorum copia frequenter affligit, scilicet mulierum abundantia, ciborum affluentia, verborum copia, & malorum adhaerentia. Quatuor sunt quae homini grauia existunt, scilicet seruitutis, & non gratificari, rogare & non exaudiri, benefacere & non praemari, expectare & non venire. Quatuor sunt quae homini durissima sunt, scilicet iacere in aegritudine, in summa paupertate degere, imprudenti subiacere domino, & in carcere commorari.

C A P. V.

De his quae homini grata existunt.

Quatuor sunt quae homini gratiora persistunt, scilicet prudentibus letari filiis, nitidis abundare diuitiis, excellentem dignitatem assequi, & inimicorum vindictam nancisci. Quatuor sunt quae ante rei factum expediunt, scilicet examinatio principii, discussio medii, praerisio finis, & consilium sapientis. Quatuor sunt quae post factum nihil prostant, scilicet sensus, penitentia, examinatio, & tristitia. Quatuor sunt quae homini laeua sunt & digna laudibus, scilicet verbis quemcumque honorare, veritate frui, neminem offendere, & cum bonis ambulare. Quatuor sunt quae in felicitatem saepe afferunt, scilicet filiorum multitudo, diuitiarum affluentia, violentus dominatus, & laeta conscientia. Quatuor sunt quae laudabilem rei affectum ostendunt, scilicet consilii petitorio, proprio sudore nutritio, tribulatis compari, & elemosynas elargiri. Quatuor sunt quae subito homini auferri, & numquam restitui possunt, scilicet cum fama alicuius falsa religione denigratur, virginitas cum assensu perditur, anima cum a corpore separatur per mortem, & membrum cum abscinditur. Quatuor sunt quae numquam homini auferri possunt, scilicet scientia thesauri, animi voluntas, corporis contactus, & gustus sapidus: vel sic & breuius, scientia, voluntas, tactus, & sapiditas. Quatuor sunt quae conferri possunt, & conferenti non defunt, scilicet scientia cum doctore, flamma cum impenditur, assurrectio corporalis, & curialitas verbalis. Quatuor sunt quae in omni negotio discutendo necessaria existunt, scilicet quid oporteat, secundum necessitatem, quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum utilitatem. Quatuor sunt quae collegam respiciunt, scilicet dominatus in vrbe, amplexus coniugis, quatuor acquisitio, & in scutella siue in scissorio famelicus. Quatuor sunt quae socium cupiunt, scilicet in discrimine versans, in supplicio afflictus, in itinere means, in dignitate praeditus. Quatuor sunt quae conueniunt plurimum puellae aetati, nam irascuntur repente, conciliantur sermionibus, obliuiscuntur facile, & celebrantur coequalibus. Quatuor sunt quae adolescentem faciunt, scilicet abutuntur patrimonio, castigari spernunt, inuoluuntur vitiis, & lucra negligunt. Quatuor sunt quae iuuenes peragunt, scilicet quaerunt diuitias, delectantur honoribus, quaerunt amicitias, & abstinent se a turpibus. Quatuor sunt quae maxime senes peragunt, scilicet salubriter consulunt, petentibus gelide vel tepide tribuunt, parentibus praerita referunt laudibus, & praerentia opprimunt assatibus. Quatuor incommoda senes principaliter assequuntur, scilicet sensum eliso, saeva tenacitas, vitium oppressio, & vana timiditas. Quatuor sunt quae laedunt vel nil conferunt, scilicet luxuria herilis, ridens tristitia, colligata in vanis, & mordens inuidia. Quatuor sunt quae communiter in sunt hominibus, scilicet displicenti afflicto, habendi cupiditas, sensus proprii credulitas, & habitus parilitas in duello. Quatuor sunt quae senioribus proprie congruunt, scilicet verba promere fructifera, consilia praebere salubria, concordiam procurare discordibus, doctrinam largiri simplicibus. Quatuor sunt quae iunioribus potissime congruunt, scilicet seniorum verba menti recondere, ipse fideliter parere, sobrie dicenda pandere, & obsequium praestare meritis. Quatuor sunt quae ducibus belli expediunt, scilicet

cet hostium acies discutere, praerogatiua belli grandis praereligere, in bello suos alacriter exhortari, & hostes expugnare viriliter. Quatuor sunt quae communiter hominibus insatiabilia existunt, scilicet acquirendi voluntas, oculi intutus, scientiae cupiditas, & aurium placidus auditus. Quatuor sunt mundi opera valde abusiua, scilicet christianus contentiosus, pauper superbus, senex sine religione, & femina sine pudore. Quatuor sunt valde in saeculo abusiua, scilicet dominus sine veritate, plebs sine disciplina, populus sine lege, & adolescens sine obedientia. Quatuor sunt quae terram concuunt, scilicet seruus cum regnauerit, stultus cum saturatus fuerit, mulier ociosa cum nupierit, & ancilla cum dominae haeres extiterit. Quatuor sunt quae hominibus summe grauia existunt, scilicet cum familia demente viuere, iniquis filiis abundare, solitum lucrum perdere, & solitum dominum sublitere. Quatuor sunt quae fortissimo principiter expediunt, scilicet patientia in auditu indisciplinabilem, affabilitas in verborum relatu, honorem vt congruit deferre cuilibet, amicitiam cuiuscumque nancisci.

C A P. VI.

De scientijs vtilioribus.

Quatuor sunt scientiae praer caeteris adiscendae, scilicet theologia, leges, philosophia, & decreta. Prima est animae pabulum, & pontificatus viaticum: secunda defectus vnus: tertia contra morbos subsidium, ingenii remedium, & amicorum praesidium: quarta sublimatio humilium, & dignitatis seu honoris initium. Quatuor sunt artes homines in assidua penuria & miseria nutriendas, scilicet grammatica, dialectica, arithmetica, & geometria. Prima artium est principium, sed sensus claudit hostium. Secunda verum a falso instruit siue discernit, sed in persona est ridiculum. Tertia docet numerum, sed numerum nescit computum. Quarta mensuram terrae variat, sed nummis priuata exulat. Quatuor sunt quae inducunt hominem ad scientias, scilicet amor inanis gloriae, legendi delectatio, acquirendi cupiditas, & diuina inspiratio. Quatuor sunt praecipua dona fati, siue fortunae, scilicet vxor prudens, linguae facundia, naturalis sensus, & mundana gratia. Quatuor sunt quae doctorem ad bene legendum alliciunt, scilicet multitudo scholarium intelligentium, salarii stipendium, scientiae acquisitio, & honoris consecutio. Quatuor sunt quae praecipue in ore sapientis disconueniunt, scilicet enormia sublimare laudibus, decentia suppressere affatibus, super ignotum scienter contradicere, & impertinens cum vitio delectare. Quatuor sunt quae hominis sensum perimunt, scilicet mulierum dilectio, crudelis & subita aduersitas, timoris oppressio, & nimia prosperitas. Quatuor sunt materies hominum, quae in diuitiis dominari nequeunt, scilicet rixosus, imprudens, tyrannus iniuste obtinens, & effrene diffundens gratiam. Quatuor sunt quae sensum acuumt, scilicet lucrandi desiderium, nocturna discussio, conferre cum prudentibus, muneris oblatio, vel temperata victus. Quatuor sunt quae nos in delictis nutriunt, scilicet delicti delectatio, conuersatio peccantium, reatus impunitas, & gula indulgentia, vel commissi compendium. Quatuor sunt quae praecipue veterendum inducunt, scilicet accessio penuriae, illatio iniuriae, alium deprecari, & a turba depelli. Quatuor sunt quae verecundiam propellunt, scilicet paucitas sensus, diuitiarum cumulus, eminentis scientia, expellens potentia, vel nuda conscientia. Quatuor sunt quae pater circa filium procurare debet, scilicet ipsum moribus instruere, artibus edocere, sub iugo retinere, & competenter alere. Quatuor sunt quae filius teneret facere suo patri, scilicet illum reuereri, eidem totaliter obedire, illum in nullo contristari, & senem optime procurare. Quatuor sunt quae hominis fortunae profunt, scilicet in acquirendo curiositas, in conseruando parcitas, iustitia potiri, & in offensis abstinentia. Quatuor sunt quae quilibet considerare debet in uxore accipienda, scilicet pulchritudo, nobilitas, pulchri mores, & diuitiae. Quatuor sunt in quibus homines potissime delectantur, scilicet in voce iucunda & suauis, yenuita facie, cibus & potibus exquisitis, & locis amoenis. Quatuor sunt quae nobis bona subito auferunt, scilicet incendium, tyrannus, diluuium, & grando. Quatuor sunt praerogatiuae aetatis hominis, scilicet corporis pulchritudo, animi scientia, fama laudabilis, & facundia. Quatuor sunt quae ante tempus hominem occidunt, scilicet vxor formosa, tristis famulus, immoderatus cibus & potus, & aer corruptus. Quatuor sunt quae vitam producant, scilicet sobrie viuere, cum dilectis habitare, motus corporis exercitio moderato, & locus amoenus & purus. Quatuor sunt quae abscondi nequeunt, scilicet tussis, amor, ignis, ira immoderata siue dolor. Quatuor sunt quae ex lingua diserte procedunt, scilicet amoris iudicium, viri

mirum cum etiam ueritas creata cogat intellectum sibi assentire. Diuersitas igitur opinionis si qua fuerit, extra terminos fidei te...

In primo igitur sententiarum diximus subiectu theologiae esse sic, uel sic accipi, si quis hoc uellet: in prima uero parte Deu...

aliqua naturarum, sed una natura simplex conceptioni nulli proportionata, sed excedens omnem conceptionem, & sic non derogat simplicitati: sicut enim in aliis diuersitas naturae, ita in Deo...

in questionibus disputatis, ubi dictum est, eandem memoriam respicere praeterita: sed hoc dictum est per similitudinem...

dentia, sed ideo dictum est quod sicut alia nomina tr insumptiue dicuntur de Deo, ita & illa, & tanto conuenientius quanto...

Dicitur usura usurarum, quæ proprie dicitur improbum fœnus, quæ etiam hominem reddit infamen. De qua tertia quæstione...

C A P. III.

Quomodo in solo actu mutui primo per se accidit usura.

Cum autem uideamus superabundantias particulares ex multis rebus quæ nec nomen, nec uitium tenent usuræ, ut ea quæ multiplicantur ex seminibus, & etiam quæ aliqui lucrantur...

uitio usuræ uel furti. Quare ex modo indebito circa aliquem usum rerum, accidit ratio usuræ. Præterea per superabundantiam quæ ex mutuo ratione...

C A P. IIII.

Quomodo usura est peccatum mortale secundum legem diuinam.

Iam ex dictis potest aduerti, unde ratio uitii in usura huiusmodi sit. In omni enim actu hominis malum accidit, aut natura, aut lege...

inuenit est, quia scilicet translatio fit pecuniæ pro pecunia, & non pro alia re necessaria vitæ humanæ: & ideo rationabilissime odio habetur talis commutatio, quæ dicitur obolotica, id est, ubi datur obolus, id est, paruum pondus & determinatum pro alio eiusdem generis ad augmentum...

tur ius gratiæ. Aut potest fieri suum, de non suo, iure æquitatis, quod est, quando secundum æquitatem iuris, ut recompensatio alicuius rei, sicut in venditionibus & emptionibus rerum, vel laboris: sicut quando laborantibus redditur merces laboris...

C A P. V.

Quomodo in usura non transfertur dominium, secundum legem diuinam.

Cum autem dictum sit, quod usura in genere furti & rapinæ contineatur, ut specialis modus, & huius non potest habere rationem, nisi propter detentionem alicuius rei alienæ inuito domino...

simpliciter tran-ferri dominium dicunt. Vt autem veritas sequi
 dum nostram intentionem appareat, hoc capitulum subiun-
 gimus. Quæ autem mouere possunt theologos asserentes non
 transferri dominium, sunt quedam auctoritates, & ex his ratio-
 nes consequentes. Dicit. n. beatus Augustinus ad Macedonium,
 & habetur 14. q. 5. art. Quid dicam de usuris, quas etiam ipse le-
 ges & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit, vel qui
 ipse aliquid dicit, quam qui trucidat pauperem senore? In hac
 itaque atque huiusmodi, male utique possidentur. Ecce quomo-
 do beatus Augustinus dicit, quod sicut furta & rapina male pos-
 sidentur, sic & usura. Et subdit ibidem, Et vellem ut restituere-
 tur. Sed non est restituendum, nisi quod est alienum, & non suum,
 quare usura non sunt in dominio possidentis. Alienum enim
 & suum contraria sunt, & non incidunt in idem simul. Item, Au-
 gustinus in libro de verbis Domini, tractatu. 30. Nolite velle
 elemosinas facere de senore & usura: sed constat quod quilibet
 de suo potest elemosinas facere. Quare videtur quod usura
 non sint in proprietate & potestate possidentis. Præterea, Nul-
 la res est restituenda alicui, nisi illi qui est verus dominus eius.
 Quare cum vna res simul habeat duos dominos non valeat a se-
 inuicem diuersos & æquales, & omnis usura restituenda sit secu-
 dum legem diuinam et a quo accepta est sicut vero domino, se-
 quitur quod restituens non habeat verum eius dominium, &
 sic non erat translatum in accipientem usuram. E contrario vero
 mouet quosdam legittas & iurisperitos, scilicet quod secundum
 omnem legem res aliena cuius dominium non transferitur, sem-
 per est restituenda vero domino eadem numero, a quocumque
 possideatur. Sed in usura etiam secundum legem diuinam hoc
 non iudicatur. Si enim aliquis accipit equum, vel pecuniam,
 vel rem aliam quamcumque in usuram ab alio, non tenetur eam-
 dem rem numero restituere secundum leges, sed tantum sufficit
 si valorem rei restituat. Præterea, Si fenerator æquum acceptum
 in usuram vendiderit alteri, vel dederit, constat per leges quod
 transferatur dominium, & quod non competit repetitio eiusdem
 æqui illi qui feneratori æquum dederat pro usura. Sed si non ef-
 fet translatum dominium in feneratorem, non posset fenerator
 alteri dare, vel vendere transferendo dominium quod non
 habebat. Quare videtur in usura transferri dominium. Et alia
 ratione naturalis videtur idem: quia accipiens mutuo vna & eam-
 dem voluntate mutuum petit, & lucrum, siue incrementum de
 suo promittit. Cum ergo penitus sit voluntas qua petit mutuum
 libera, & non coacta, erit similiter & voluntas qua promittit in-
 crementum libera, sed reddi debet promissum æqua voluntate
 qua promittitur. Quare & libere incrementum huiusmodi red-
 detur ab eo, qui est verus dominus rei: sed si verus dominus rei
 transferat dominium in quemcumque possessorem, vere trans-
 fert dominium. Quare videtur in usura vere transferri dominium
 etiam iure naturali. Et sic lege diuina, quæ non compellit ad res-
 titutionem eiusdem rei numero, & legibus humanis quæ non
 compellunt ad restitutionem usurarum, & non puniunt accipien-
 tes usuras, sicut accipientes res alienas, & lege naturæ con-
 uincunt ostendere, qui sunt huius opinionis, quod in usura trans-
 fertur dominium. Quare ergo restituere debent? si non sunt res alie-
 næ: & si sunt res alienæ, quo modo vendi, vel dari possunt tam-
 quam propriæ? Ex his itaque surgit non immerito dubitatio.
 Ad quod ut declaratur, oportet prædicere quod aliter iudicat lex
 diuina aliiter lex humana. Lex enim diuina alienum id
 cit quicquid possidetur contra legem Dei, qui solus est vere do-
 minus: & ideo omnia quæcumque possidentur ab alio, si præter
 voluntatem Dei possidentur, iniuste possidentur, & in iure do-
 mino quasi res alienæ possidentur: & hoc expresse dicit beatus
 Augustinus ad Macedonium. Et habetur. 14. q. 5. sic capitulo.
 Quid dicam? Nonne omnes qui sibi gaudere videntur conqui-
 sitis, eis que vti nesciunt, alienum possidere conuincimus? Hoc
 enim certe alienum non est, quod iure possidetur: hoc autem iure,
 quod iuste, & hoc iuste, quod bene. Omne igitur quod male
 possidetur, alienum est: male autem possidet, qui male utitur.
 Sic ergo patet, quod fenerator non est verus dominus usurarum,
 sicut nec raptor rapinarum, quia uterque male possidet: & ideo
 alienum possidet, & non suum: sed verus dominus id quod pos-
 sidet ut dominus, possidet ut suum. Ex quo patet, quod secundum
 legem Dei, in usura non est translatum dominium: & ideo lex
 diuina iubet restitutionem usurarum fieri, sicut & rapinarum.
 Et voco legem diuinam, qua in canone sacræ scripturæ, & in
 decretis sanctorum patrum, & conciliis continetur. Lex autem
 humana alienum iudicat id solum, quod præter voluntatem ho-
 minis qui dominus rerum est, secundum leges humanas accipi-
 tur, vel detinetur. Quare cum in furto, vel rapina appareat rerum
 acceptio, vel detentio contra illius hominis voluntatem, qui pu-
 tatur dominus ab omnibus hominibus, iuste lex humana illa pu-
 nit, & tamquam vere aliena restitui compellit: sed id quod in
 usura accipitur, vel detinetur, non videtur esse contra voluntatē:

F dantis, eo quod nec per ignorantiam datur, nec per violentiam
 tollitur. Quare lex humana usuras non iudicat res alienas. Sed
 dubitatur adhuc ex dictis. Si lex diuina iudicat usuras vere rem
 alienam, quare non compellit ad restitutionem eiusdem rei nu-
 mero? Ad quod respondemus, quod quantum est ex lege diuina,
 debet compelli fenerator ad eandem in numero restitutionem,
 si manet ipsa res in potestate feneratoris eadem, nisi per alien-
 sum repetentis liberetur, alias teneatur pro ipsa valorem resti-
 tuere. Si autem res non manet in potestate feneratoris, sed con-
 sumpta est, vel translata in alterius dominium, qui est vere fi-
 dei possessor, tunc compelli debet fenerator ad restitutionem
 æquivalentis. Sed adhuc dubitatio oritur, quo modo fenerator
 rem alienam possit transferre in dominium alterius. Respon-
 deo dicendum, quod secundum id quod aliena sibi iudicatur,
 non potest, sed secundum quod sua est. Verum quia lege diuina,
 iudicatur aliena, debet & eadem lege iudicari non posse iuste
 transferri in alium sine consensu domini veri. Quo modo ergo
 quis potest retinere res dadas, vel emptas a feneratoris, quas se-
 cisse res usurarum? Vel quare non compellitur ad restitutio-
 nem, sicut qui retinet rapinas, vel furta qualitercumque data, vel
 emptas sine consensu veri domini? Ad quod dicendum, quod lex
 diuina principaliter considerat iustum cuiuscumque personæ,
 vel iustum, quantum per hoc ordinatur ad finem, qui est vita
 æterna. Lex vero humana considerat hoc prout ordinatur ho-
 mines inter se in bene esse civile, quod est vivere in honestate &
 pace communi. Lex autem diuina vitur lege humana sicut in-
 strumento, vbi cumque per opera ciuilia homo potest ordinari,
 vel deordinari a fine vitæ æternæ: sicut etiam tota natura instru-
 mentum est diuinæ virtutis, & non propter indigentiam, sed pro-
 pter diuinæ virtutis excellentiam, quæ per se operatur aliqua,
 & quedam per naturam. Quia ergo res per usuram acquiruntur
 compunt dominium iustum in persona tantum acquirunt &
 H derinent, non autem proprie corrumpunt bonum civile huma-
 num, id est, pacem, quia non contra voluntatem dantis simpliciter
 sunt acceptæ: ideo sufficit iudici, qui secundum legem Dei
 iudicat, quod fenerator tantum satisfaciatur quantum ad Deum,
 scilicet, ut tantum restituat, quantum accipit contra legem Dei.
 Sed quia res accepta non est faciens iniustum ex parte dantis in
 lege humana, seu neque etiam in lege Dei, nisi propter rationē
 solum ex parte feneratoris: ideo eandem rem non compellit iudex
 per legem aliquam restituere, nec est necesse propter causam
 dictam. Propter hæc ergo quæ dicta sunt, credimus in usura non
 transferri dominium secundum legem diuinam, sed tantum lege
 humana translatum iudicamus.

C A P . V I .

Quo modo ratio dubij, vel periculi valeat excusare vitium usurae
 in mutuo, & alijs contractibus, & quando.

I Q Via autem quedam verba iuris inueniuntur, quibus ratio
 dubij & pericula euentuum videntur omnino excusare
 vitium usurae in quibusdam permutationibus & contractibus:
 ideo considerandum est, quando & in quibus contractibus, &
 quomodo valeant excusare, & quando, & in quibus non valeant. Scien-
 dum igitur in primis, quod regula est generalis apud omnes do-
 ctos, & firma esse debet, quod nulla conditio, siue circumstantia
 potest excusare aliquem actum vitiosum, siue habitum, nisi se-
 cundum quod potest tollere rationem vitiositatis ab eo. Cum
 enim Hebrei excusantur a furto de spoliis Aegyptiorum, hoc non
 est nisi quia præcepto superioris domini res non suæ factæ sunt
 suæ. Si igitur dubium, vel periculum excusare valeant, hoc non
 erit nisi habeant virtutem tollendi rationem usurae vere dictæ.
 Et quia in mutuis vitium usurae annexum est ex eo, quod sunt
 spe lucri, quod est contra naturam mutui, ideo quia dubium &
 periculum de sua natura non tollunt hanc vitiositatem a mu-
 tuo, quando sit spe lucris, nec dubium, nec periculum excusare
 possunt vitium usurae. Et hoc probatur per illam decretalem.
 Naviganti. Si enim quis pecuniam alicui naviganti commiserit
 mutuo propter spem lucris, licet periculum etiam fortis
 super se receperit, nihilominus iudicatur usurarius, etiam si ro-
 tum amiserit. Et similiter si quis alicui aliquam pecuniam dede-
 rit mutuo, verbi gratia, centum libras ad decem annos, ita quod
 si infra hoc tempus mortuus fuerit, alter ipsorum liberatus sit a
 debito, & a mutuo qui ipsum acceperit: si vero supervenerint
 ambo, dabit post decem annos qui mutuum accepit ducentas
 quinquaginta libras ei qui mutuum dederat, non excusatur pp
 dubium & periculum ab usura: sed vbi cumque possunt tollere
 rationem vitii usurae, ibi possunt excusare, & hoc est in quibus-
 dam contractibus. Et ad sciendum specialiter, quomodo, & in
 quibus hoc contingere potest, considerandum est circa illos con-
 tractus, vel permutationes rerum, in quibus aliquid plus accipi-

tur, quam datur, quod si causa temporis permutatio hæc fiat, iā
 specie in usura vitiose committitur, eo quod huiusmodi superabun-
 dantia, nec ex labore licito, nec ex usu rei propria, nec per re-
 muneracionem alterius substantia valet reduci ad æqualita-
 tem iustitiae. Si vero non causa temporis, hæc superabundantia
 accipitur vel intendatur, saltem ratio dubij, siue periculi po-
 test suppleri æquitate iustitiae. Verbi gratia. Si quis rem ali-
 quam pro precio minori, quam valeat tempore emptionis,
 vel pro æquali, rem tamen percepturam in tempore quo sperat
 eam plus valituram: vel etiam si quis vendat rem pro precio ma-
 iori, quam valeat tempore venditionis: sperans tamen, quod tan-
 tum valitura erit tempore solutionis, si verosimiliter dubitatur,
 utrum plus, vel minus possit valere, pro tempore illo, pro quo
 venditur vel emitur res, in talibus ratio dubij excusare potest,
 & facere æquitate iustitiae, licet plus accipiat, quam detur,
 eo quod ratio huius dubij, ponit extimationem valoris in re-
 bus ex ipsa natura rerum, quæ in tali tempore plus vel minus
 possunt valere. Vnde non causa temporis tantum ibidem plus
 expectatur, sed propter ipsam naturam rei, quæ plus valet ali-
 quando in vno tempore, quam in alio, & aliquando minus. Et
 hoc modo ratio dubij, & periculi etiam localis possunt excusare
 contractus aliquos, qui alias iudicantur usurarii. Et hoc probatur
 per illud capitulum. Naviganti. Declaratio quoque prædi-
 ctorum, per exempla magis patebit. Ponamus igitur, quod ali-
 quis post augustum, multum de blado, vel de vino habeat ven-
 dendum, & pro illo tempore mensura bladi tres solidos tantum
 valeat, & modius vini decem, & vendat bladum, pro quatuor
 solidis, & vinum pro duodecim, recepturus tamen pecuniam in
 festo Ioannis, quia nec volebat dare pro minori pretio etiam si
 statim reciperet, eo quod rem suam extimabatur tantum valu-
 ram probabiliter in prædicto tempore solutionis, dico quod non
 committit usuram, licet plus accipiat in spe, quam det tempore
 venditionis, quia illud non accipit causa temporis: sed pro na-
 tura rei, quam probabiliter, & verosimiliter dubitari potest tan-
 tum valituram in tempore pro quo vendidit, etiam si non valuit
 tantum in tempore, pro quo vendidit. Et hæc ratio potest appli-
 cari ad aliquos alios contractus, etiam quando res minus emi-
 tur quam valeat tempore emptionis: recipienda tamen in alio
 tempore, in quo verosimiliter potest dubitari, utrum plus vel mi-
 nus sit valitura, quam empta sit. Sicut autem dictum est, de ra-
 tione dubij in mutuo, & in contractibus alijs, ita dicendum est,
 de ratione periculi, quia ratio periculi etiam circa sortem non
 tollit rationem usurae in mutuo, ut probatur in capitulo. Navi-
 ganti. Et huius ratio patet per prædicta. In contractibus vero
 alijs in quibus videtur superabundare acceptum super datum
 potest excusare, scilicet quando ipsa ratio periculi potest recom-
 pensare huiusmodi superabundantiam. Res enim quæ extra
 periculum possidentur eiusdem specie, plus extimantur, quam
 eadem existentes in periculo: & ideo ad naturam rei conuer-
 titur recompensatio, quæ propter periculum extimatur plus
 vel minus valere.

C A P . V I I .

Quomodo ratio dubij, vel periculi valeat excusare hoc vitium,
 secundum conditiones personales vel reales.

Q Voniam autem videmus, quasdam condiciones, quæ secun-
 dum iura videntur excusare contractus simpliciter usura-
 rios, sicut videtur primo per illud Deuteronom. 23. Non feneratoris
 fratri tuo ad usuram. Et sequitur: sed alieno, quare videtur usura
 quæ accipitur ab alienigena, & maxime qui est disparis cul-
 tus, non habere rationem culpæ: & sic videtur quod conditio
 personæ, per quam est in dispari cultu excuset usuram. Simili-
 ter secundu beatus Ambrosius. 14. q. 4. Ab illo exige usuram,
 cui merito nocere desideras: cui iure inferuntur arma, iure auge-
 runt usura. Ex quo patet, quod conditio quæ facit hostem di-
 gnum morti, excusat vitium usurae. Tertia etiam conditio sumi-
 tur, atque reperitur in iure ratione dotis, vel paternæ promissio-
 nis: sicut cum aliquis accipit cum vxore in dotem aliquam hæ-
 reditatem, vel fundum, vel redditus annuos, pro aliqua certa
 summa pecuniæ in pignore, potest huiusmodi fructus percipere
 sine diminutione dotis, quando ratio impignorationis manet.
 Et hoc habetur, extra de usuris. cap. Salubriter. Quarta condi-
 tio, potest accipi ex natura rei, scilicet quando res quæ accipi-
 tur in pignore, est illius qui accipit in pignore de iure, sed de fa-
 cto detinetur violententer ab alio, tunc potest ille percipere fructus
 pignoris ultra sortem, eo quod ut suum recipit, & non ut alien-
 um. Et hoc habetur in prima decretali de usuris. cap. Pluris.
 Quinta conditio etiam potest excusare, quæ dicitur in interesse, si-
 ne damni recompensatio, & non spes lucris, ut si quis mutuo de-
 dit gratis, usque ad terminum aliquem determinatum, in quo

A indiget sua pecunia pro aliqua necessitate, & mutuum non fue-
 rit redditum ad prædictum terminum, potest mutuum repetere
 ultra sortem quicquid damni incurrit, propter defectum solu-
 tionis. Et hoc modo potest fideiusor repetere usuras a debitore,
 quas perfoluit creditori, propter defectum debitoris. Et hoc con-
 firmatur, extra de fideiusoribus, in duabus decretalibus. Excusatur
 etiam sexto usura, quando gratis aliquid offertur ultra sor-
 tem, quia secundum Gregorium in registro, & habetur in 1. q.
 5. Oblatio nullam culpæ maculam alicui ingerit, quæ non ex
 ambientis petitione procedit. Causa vero propter quam huius-
 modi condiciones excusant usuram, & quando, satis liquet &
 patet, si aduertatur, quod in præcedenti capitulo dictum est, quia
 scilicet nulla potest circumstantia transmutare in moribus de bo-
 no in malum, vel econuerso, nisi quæ tollit de natura sui ratio-
 nem bonitatis vel malitiæ. Usura autem secundum quod est ui-
 tiosa, contingere potest, primo & per se in mutuis, & secunda-
 rio in alijs contractibus. Usura autem in mutuis vitium est. Pri-
 mo, quia corrumpit liberalitatem, cuius est mutuum dare gratis:
 & hanc rationem vitii tollit ultima conditio, scilicet quando
 gratis aliquid ultra sortem datur vel accipitur. Corrupti etiam
 usura in mutuis debitum finem, quia accipitur spe lucris, & sine
 recompensatione iusta, & etiam hanc malitiā tollit prima con-
 ditio, & secunda, & quinta. Prima enim est, per quam ostendit-
 tur solus Deus esse dominus omnium rerum, & omnia esse data
 ad cultum Dei promouendum: & ideo virtute fidei tollitur in
 illo casu malitia usurae: quia tunc non fit spe lucris. Similiter in
 secundo fit zelo iustitiæ & charitatis, quæ quantum potest inimi-
 cos fidei. sc. tyrannos & hæreticos conatur destruere, etiam
 eodem iure, quando non potest aliter res ipsorum, quam per usu-
 ram requirere. In quinto vero patet ratio iustitiæ, quia non spe
 lucris accipitur, sed pro recompensatione damni: & ideo illa su-
 perabundantia iuste acquiritur. Contingit etiam aliquando usura
 accipere, in alijs contractibus, in quibus aliquid petitur
 plus, quam detur sine causa. Et hoc etiam excusari potest omni-
 bus modis prædictis, & duobus etiam alijs. Et hoc potest con-
 tingere, quando illud, quod ultra sortem recipitur, sit suum iure
 naturæ, sicut fructus pignori pro dote uxoris, vel p provisione
 filiorum: Vel potest fieri suum iure æquitatis, sicut res ipsa quæ
 impignoratur, quando secundum æquitatem erat illius qui fru-
 ctus percipit. Hæc dicta sufficiant de conditionibus excusanti-
 bus a vitio usurae, quæ & quot sunt, & quando valeant excu-
 sare, & quando non.

C A P . V I I I .

Quomodo vitium usurae incidit in contractibus venditionis
 & emptionis in communi.

Q Voniam autem antiqui hostis, supereminata humanæ na-
 turæ zizania cupiditatis & avaritiæ, usura vitium produ-
 xit, non tantum in mutuis, quæ luce diuinæ veritatis in scriptu-
 ra sacra manifeste condemnata eradicatur: sed etiam in alijs con-
 tractibus diffudit, in quibus sub specie æquitatis & iustitiæ hu-
 manæ, quasi abscondita feneratoris, idcirco in hac parte quæren-
 tes deregere hanc malitiā, de his contractibus in quibus latet,
 dicemus. Primo autem dicimus, quod a principio dictum est, quod
 usura est, quicquid præter sortem accidit, sine iusto titulo, siue
 sit in mutuis, siue in contractibus, sicut in mutuis, sorti accidit
 sine iusto titulo, quia ipse facit suum per fraudem, scilicet ven-
 dendo tempus, quod Dei est, & datum communiter omnibus.
 Et non potest habere titulum successione naturalis, seu grati-
 tæ donationis, seu iusti lucris per meritum liciti & proprii labo-
 ris, vel per recompensationem rei propriæ. Et hinc est, quod om-
 nis contractus, in quo aliquid plus accipitur, quam detur siue
 in spe siue in re, & hoc tantum propter causam temporis, uoca-
 tur contractus usurarius. Et hoc est, quod dicitur in illis decre-
 talibus, extra de usuris. In ciuitate. Aduertendum
 est autem, quid proprie dicatur hic fors, & quid sit accidens for-
 tit: fors enim in scriptura sacra duobus modis accipitur. Vno mo-
 do, pro signo dato, per quod distinguantur res consule ab inui-
 cem, secundum illud Prouerb. 18. Contradictiones comprimit
 fors. Et iterum, Prouerb. 16. Sortes mittuntur in finem, sed a do-
 mino temperatur. Et illud A. 8. i. Cecidit fors super Mathiam.
 Alio modo, accipitur fors pro officio, vel re propria iuste posses-
 sa, vel debita in diuisione aliquarum personarum vel possessio-
 num, sicut uocantur sortes filiorum Israel, iustæ portiones di-
 stinctæ cuilibet tribus, vel persone assignate. Et hoc modo acci-
 pitur etiam hic pro re iuste possessa, vel debita alicui personæ.
 Hoc autem dicitur sorti accidere, quod non pertinet ad proprie-
 tatem sortis. Ex quo patet, quod usus proprius rei alicuius &
 fructus eiusdem non accidunt sorti, quia qui habet proprietatem
 in alia

In alia re, que possessione, habe & vsum & fructum illius de iure: & ideo qui emit agrum, vel equum ut plus percipiat in fructibus ratione fructu, & ratione vsus equi quem emit, nihil accipit plus, quam accidit forti, quia totum est de forte, scilicet fructus & vsus. Est etiam secundum aduertendum, quod fructus & vsus rerum possunt augeri & minui in pretio secundum diversitatem temporum. Et hoc potest accidere ipsis rebus tripliciter, sine eo quod tempus sit causa per se. Vno modo, quando non fuerint ratio huiusmodi augmenti in vsu rei. Alio modo propter ipsarum rerum paucitatem & abundantiam. Res enim que per vsum suum minuuntur, secundum tempus naturaliter consumuntur, & sunt pauciores: quoniam magis elongantur a sua origine, sicut bladum naturaliter magis abundat in autumno, quam in vere. Alio modo hoc accidit ex ipsarum rerum natura, que secundum tempus recipiunt incrementum valoris, ut apparet in facis, sylvis, & animalibus. Tertio modo, ex natura rei, relata ad loci conditionem. Est ergo generaliter tenendum, quod in omnibus contractibus, in quibus accipitur plus a vendente, vel emente quam dedit, & non fuerit ratio huiusmodi augmenti in vsu rei, sive in natura ipsius rei, nec producta fuerit ex temporis aliqua conditione existente in ipsis rebus, sicut apparet in tribus modis predictis, sed accidit incrementum ex dilatione temporis concessa a vendente, vel emente, ut per hoc plus accipiat, tunc talis superabundantia accepta super datum vsura dicitur, & vsura tenet vitium, quia sine ulla ratione generatur in talibus contractibus & mutuis. Et hoc vocatur apud iuris peritos, & etiam vulgariter, vendere, vel emere ad credentiam. Si autem accipitur plus quam detur simpliciter propter extimationem vendentis, vel ementis amplioem in vno tempore, vel etiam propter dilationem rei in vno tempore quam in alio, tunc potest fieri sine vitio vsura, quia superabundantia huiusmodi recompensatur ex ampliori valore rei in se pro tempore, pro quo accipitur huiusmodi superabundantia, & non accipitur pro temporis dilatione. Est tamen aduertendum, quod in his contractibus licet excusari possint a vitio vsura secundum rationem dictam, tamen non excusantur omnino a vitio cupiditatis, propter quod dicitur in canone turpe lucrum, ut habetur 14. q. 4. cap. Si quis clericus. Et capitulo. Quicumque temporum menses. Et dicitur turpe lucrum, quia ratione temporis accidit sicut vsura, licet differenter. Vel turpe lucrum dicitur ratione finis, quia tales contractus non sunt ut in pluribus propter vitia humanæ necessitatem, seu utilitatem, sed magis propter diuitiarum augmentacionem, quam cupiditas facit, que non habet finem, quia avarus non impletur pecuniis: ideo rationem vitii habent. Si tamen huiusmodi contractus ordinentur ad vsu vitæ humanæ, excusantur ab omni turpitudine, sicut habetur in capitulis allegatis 14. q. 4. Et per hoc etiam ostenditur, quod in huiusmodi non fit vsura, quia vsura non excusatur etiam si quantumcumque ordinetur ad vsu necessitatem. Ex his etiam potest patere, quod non tantum ex dilatione temporis, sed ex natura rei relata ad temporis conditionem potest accidere vsura. Et similiter ex natura rei relata ad loci conditionem. scilicet quando aliqua res datur mutuo, sive pecunia æquales reddendæ in specie, & numero, pondere, & mensura. Et tamen quia mutuanus sperat eandem rem numero plus valituram in tempore determinato quo debet reddi, vel in loco, & propter hoc ipse mutuavit reddendam ad tale tempus, vel tale locum, ut in tempore determinato, vel in determinato loco sibi reddatur, dico quod ibi manifeste est vitium vsura: quia plus speratur ex mutuo, vel causa mutui, quam detur. Et eadem ratione potest incidere vitium vsura in aliis contractibus, in quibus plus accipitur quam detur simili ratione, ut verbi gratia. Si quis bladum, vel vinum vendiderit, vel emerit in aliquo tempore ut plus accipiat in alio, quam dedit tantum ratione temporis, vel loci, licet etiam res pro tempore illò tantum valeant, iam propter intentionem vsurariam fit vitium vsura. Quod tamen poterat fieri bene, si tantum rei natura attendereetur, & non temporis, vel loci causa, que nullo modo sunt aliquid de re: & ideo nec vilis rem, neque caritatem faciunt in rebus per se. Hinc liquet, quod in eodem contractu secundum speciem potest incidere vitium vsura ex intentione corrupta, & vitium avaritiæ sine vitio vsura ex turpitudine lucris. Et alias etiam potest fieri sine omni vitio, quando fit propter necessitatem vitæ. Ex dictis etiam dissolvitur dubitatio, que a quibusdam mouetur, utrum scilicet per anticipationem temporis generari possit vitium vsura, sicut per dilationem, vel prolongationem, ut verbi gratia. Aliquis debet alteri centum solidos persolventes post annos, vel annuatim ad duos, vel tres terminos, & creditor vult remittere debitori tertiâ, vel quartam, vel quintam partem, si soluat ei in principio anni, sive ante terminum positos, quando petierit. Constat autem quod in hoc casu plus accipitur quam datur ratione temporis, verbi

gratia. Debitor iuste debebat centum solidos, & propter anticipationem temporis tantum soluit octoginta. Accipit ergo ultra id quod datur, ultra octoginta, viginti: quia creditoris erat illi viginti, & sunt facti debitoris ratione temporis anticipati. Ratione ergo regulæ data de causa vitii in usura, que est quando plus accipitur quam datur causa temporis, videtur quod huiusmodi casus sit vitiosus. Sed licet potest cadere excusatio usura dupliciter. Vno modo, quando gratis & liberaliter creditor huiusmodi superabundantiam tribuit debitori, & debitor non causa temporis accipiat. Alio modo, quando debitor per damnum propriæ rei recompenfat huiusmodi superabundantiâ, ut quando non potest habere pecuniam sine alicuius rei propriæ alienatione & damno, ex qua soluat creditori quod petit ante terminum solutionis, alias est casus usurarius. Specialis autem difficultas videtur in contractibus illis, in quibus res emuntur, vel venduntur, que ex temporis processu recipiunt incrementum valoris, vel utilitatis, sicut sunt fata, fetus animalium, fructus arborum, spolia sylvarum: quia enim huiusmodi res venduntur & emuntur, ut frequenter ante tempus suæ utilitatis, vel usus, & minus emuntur quam sint utilitatis in tempore suæ receptionis & usus, quæstio est non immerito, utrum plus accipere pro eis, vel sperare pro tempore suæ receptionis faciat usurarium contractum. Quam quidam determinantes distinguunt, quia autem emens ex tempore emptiois iam habens dominium talis rei qualicumque sit, recipit periculum supra se, aut periculum remanet in forte vendentis. Si primo modo, volunt contractum esse licitum propter periculum, hoc habet rationem æquitatis, quia illud recompenfat per usum rei locatæ qui est proprietas locantis, & pertinet ad eius sortem, id est, ad rem locatam, cuius proprietas simpliciter manet apud locantem: & ideo periculum etiam ipsius remanet apud locantem. Sed quando quis vendit rem aliquam, non usum tantum ipsius, sed proprietatem eius, constat quod transfertur de iure periculum rei in ementem. Quando ergo sic vendens res huiusmodi tenet periculum penes se, iam sic non transfertur dominium, & ideo non est permutatio uenditionis iustæ: sed constat quod emens iam transtulit dominium pecuniæ quam dedit, quare magis habet rationem mutui. Et si plus speratur propter tempus futurum determinatum quam sit datum, sequitur quod sit vitium usura. Et ideo sine præiudicio aliter mihi videtur esse distinguendum in predictis contractibus, & præcipue quia videmus non de facili immutare periculum rei in uenditione spoliatorum, sive nemorum, sicut in aliis. Possunt enim huiusmodi res emi, vel tanquam necessariæ ad usum vitæ ementium, vel causa lucris tantum. Si primo modo, nullum est vitium, quamuis plus ualituræ sint probabiliter tempore suæ receptionis, dum tamen æstimatio iusta sit facta tempore contractus, que est secundum legem naturæ, & etiam consuetudinem humanam in hoc, quod tantum iuste gloriari potest res vitæ humanæ, quantum necessarius est eius usus, & hoc vel simpliciter, vel pro tempore aliquo determinato. Et quia simpliciter sapientes plus æstimatur res perfecta quam imperfecta, & pro tempore determinato æstimatur res, quam videri potest iter hoies, & ideo licet tales res minus videntur imperfectæ quam sint ualituræ perfectæ, non videtur mihi quod aliquis propter sortem amplius accipiat, quia fors uendita est ipsius ementis, cum incremento suæ utilitatis atque utilitatis. Si autem secundo modo, id est, causa lucris fiant huiusmodi contractus, potest adhuc in eis tantum turpe lucrum iudicari causa cupiditatis, que oritur ex conditione temporis, sicut supradictum est de aliis. Et potest iterum in eis incidere vitium, & hoc quando huiusmodi lucrum queritur tantum ex tempore, & periculum tollitur, vel uerisimiliter dubitari non potest de periculo, utrum magis minusve ratione temporis res possint ualere. Hæc in tantum dicta sunt uniuersaliter circa naturam contractuum, in quibus videtur posse aliquo modo usura vitium incidere.

C A P. IX.

Quomodo in emptione reddituum ad vitam incidat vitium vsura.

Quoniam autem in precedenti capitulo de æquitate & iustitia contractuum simpliciter secundum propositum nostrum discussum est, nunc post hæc videtur iustum de contractibus ad tempus factis, & non simpliciter discutendum. Et circa hoc inuestigatio duplex est perutilis. Primo, utrum emere aliqua bona, ut redditus, vel possessiones ad vitam, que est tempus indeterminatum, liceat. Secundo, utrum emere aliqua predicta ad tempus determinatum, verbi gratia, ad 10. annos, vel ad 20.

sticitum, que duo frequenter sunt inter homines nostri temporis. Circa primum aduertenda sunt dicta quorundam, & rationes ipsorum, qui huiusmodi contractum condemnant tantum vsurarium. In primis autem faciemus nos nusquam legis esse auctoritatem, nec audiuisse seu in canone, seu in epistolis extraneis, seu in corpore legis, pro hac opinione facientem aliquid. Sed in scriptis quorundam magistrorum vidimus que subiungemus: & circa hoc ratione, quantum proterimus dicta confirmare conabimur. Goffredus siquidem magna auctoritate in iure canonico summam faciens super titulos de reialium, ita dicit in titulo de vsura, cap. Is qui nauiganti. Ibi expresse dicit, quod dare certam pecuniam, siue summam pecuniæ alicui ecclesiæ pro aliquibus possessionibus tenendis ad vitam dantis pecuniam, & post mortem tenentis rediturus ad ipsam ecclesiam, est vsurarius contractus. Et huiusmodi causam reddit dicens, quod datur spem vitæ ultra id tempus quo receperit de presentibus totam sortem quam dederat, & ultra. Sola autem spes facit vsurarium, hæc est ratio dicti magistri, & sententia eius. Hoc etiam quidam alius doctor theologus asserens pro sententia addit rationes, primo ostendens, quod huiusmodi contractus non potest excusari per rationem dubii, vel periculi, quia non est alterius rationis contractus in quo aliquis dat centum lib. ut annuatim recipiat decem quandiu vixerit, & speret se victurum ad vndecim annos & ultra: vel ut in vndecimo anno recipiat simul centum & decem libras, addita etiam conditione, quod si ante moriatur, quod nihil accipiat de tota summa. Constat autem in hoc secundo contractu esse vitium vsura, nec tollitur propter rationem dubii, vel periculi, sicut probatur per illud capitulum. Nauiganti. Quare similiter in primo contractu erit vitium vsura, nec tollitur ratione dubii, cum semper sit ibi spes accipiendi plus, per hanc rationem vult idem doctor, quod tam vendens, quam emens peccat vitio vsura, quia secundum hanc rationem, sicut emens accipit in spe plusquam dederat, sic & vendens, quia sperat, vel saltem optat cito finem ementis. Et si acciderit in primo anno eum mori, vel secundo, constat quod plus accepit quam dedit. Hoc autem vitium in vendente nullus quidem quem audierim verbo, vel scripto viderim, vsque ad vsuram extendit. Idem etiam doctor theologus opinionem huiusmodi, quasi sententiam confirmare videtur ex Philosophi dictis, qui in duobus locis, videlicet 10. ethicorum. & in primo politicæ, loquitur de ratione nummismatis, ostendens quod inuentio nummismatis facta est translationis gratia, hoc est, ut per ipsum alia res que necessaria sunt ad vitam hominis transferantur: & ideo quando fit nummismatis translatio ad alterum, ut seipsum augeat & multiplicet, sit thokos, id est, vitium vsura, ut apparet ex dictis Philosophi. Quare cum in emptione reddituum ad vitam fit translatio pecuniæ ad hoc ut seipsum multiplicet, videtur semper & naturaliter esse vitium vsura. Præterea, ex lege diuina videtur hæc sententia data Leuit. 24. vbi dicitur. Quando vendes quippiam cuius tuo, vel emes ab eo, non contristes proximum tuum, sed iuxta numerum annorum iubilæi emes ab eo, quod iuxta susceptionem fructuum vendet tibi. Hoc autem exponens glossa ibidem, sic loquitur, Quando vendes &c. Hic secundum literam moraliter informat, ut in contractibus proximis compatiamur, ne quis nimium molestus de pauperum necessitatibus negotietur, ne studeat possessiones aliorum acquirere, sed indigentibus commodare, & commodata paulatim ex fructibus agiorum recipere. Ex hac auctoritate & glossa videtur quod quando quis emit possessiones proximi sui propter a forte ex p'ouentibus fructuum, non liceat ementi aliquid ultra recipere: sed omnis emens ad vitam possessiones, vel redditus sperat ultra sortem datam aliquid accipere, & recipit si viuat ultra secundum quod sperat. hoc illicitus est contractus, etiam secundum legem diuinam. Hoc idem videtur per ea que dicta sunt de causa vsura, quia in talibus contractibus semper aliquid speratur, vel accipitur ultra quam detur causa solius temporis: sed hæc causa facit contractum vsurarium. Horum autem & tantorum virorum sententiâ non audentes fallam asserere, cum tantorum & multorum autoritate & modernorum dissimulatione contraria sententia tenetur, videtur congruum etiam ratione circa hanc questionem discutere veritatem, quantum nostræ Deus dedit paruitati. Sciendum autem in primis, quod cuiusdam famosi doctoris in iure vidimus sententiam, qui huiusmodi contractum condemnabat non tamquam vsurarium, sed tamquam vitiosum propter circumstantiam peccati annexæ, scilicet in vendente, quia vendens optabat mortem emptoris. Sed & si hoc malum sit, non tamen est ex natura contractus, sed accidit ab extra, & ideo propter hoc non debet condemnari contractus: vnde secundum predictum doctorem, si fierent huiusmodi contractus ad vitam vendentium, non essent mali. Inuestigando ergo quid iniustitiæ possit inesse in huiusmodi contractibus, & utrum licite fieri possint, & quomodo contradicentium rationes soluantur, Dicimus pri-

mo, quod qui dominus est alicuius rei, dominus est & vsus eiusdem rei. Dicimus etiam secundo, quod dominus verus alicuius rei potest eam transferre in alterum gratis, vel etiam pro pretio, & pro commutatione alterius rei. Dicimus in super tertio, quod dominus potest transferre vsu & fructum propriæ rei. Dicimus etiam quarto, quod verus dominus rei licet potest dare, vel vendere proprietatem rei, vel vsu, seu fructus alicuius possessionis simpliciter quantum ad omne tempus, sic potest dare, vel vendere quantum ad tempus determinatum, vel particulare. Omnia ista probantur per veram rationem dominii. Est etiam animaduertendum, quod in mutuo pensari debet tantum rei substantia, & valor eius secundum rationem substantiæ, & non secundum rationem vsus rei, vel fructus, eo quod gratis fieri debet secundum rationem mutui: & ideo nihil ultra valorem rei sperare debet mutuanus ex vsu rei mutuatæ, quia ratione substantiæ transfertur mutuum, & non ratione vsus: alias est autem in accommodatis ad vsu. Substantia enim rei in se non recipit magis & minus, sed in contractu venditionis & emptiois pensatur non tantum substantia rei, sed etiam eius fructus & valor: sed ex fructu rerum & vsu ipsarum accidit quod valor ipsarum naturaliter inter homines augetur & minuitur, quare de natura huiusmodi contractus potest quis sperare ultra id quod datur, vel etiam timere ne minus accipiat quam dedit: & ideo mercatores sperare possunt lucrum ex mercatione, quod non possunt dantes mutuo. Aduertendum est etiam, quod sicut Philosophus dicit, & pertrahat in sua politica in primo, omnis rerum commutatio inter homines fit propter necessitatem vitæ humanæ: & ideo requiritur, quod commutatio ipsarum fieri debeat in magis & minus habere in valore, secundum quod magis & minus habent de utilitate & necessitate ad vitam humanam. Variatur autem huiusmodi utilitas multipliciter in magis & minus. Vno modo ex tpe: alio modo, ex loco: alio modo, ex ipsarum conditione: alio modo, ex ipsarum rerum natura. Quia ergo in venditione transfertur substantia cui vsu eius vel simpliciter, vel ad tempus. Et quod simpliciter, vel ad tempus, & quod simpliciter constat quod plus recepturus fit emens sine culpa, propterea quia utilitas rei, & fructus eius translata sunt quantum ad omne tempus cum rei substantia. Quando autem in venditione transfertur tantum rei substantia cum utilitate eius ad aliquod tempus, & non simpliciter, non est iustum secundum rei naturam, quod tanti res æstimetur, cuius rei substantia ad tempus possidetur, sicut illa que semper possidetur, quia non sequitur ex ea tanta utilitas humanæ vitæ possidenti, etiam si plus accipiat, vel speret accipi quam datur sit, non sequitur aliqua iniustitia, & præcipue quando emens habet intentionem emendi pro necessitate & utilitate vitæ, & non ad lucrum, vel augmentum pecuniæ, quod etiam in emptioibus aliis facit peccatum, secundum Philosophum. Vendentes autem ut in pluribus semper attendunt aliquam utilitatem, vel domus suæ, vel ecclesiæ, vel ciuitatis, & non causa lucris hoc faciunt, quare magis excusantur. Dicimus etiam quinto, quod eo iure quo quis recipit aliquid plus ultra quam dedit in possessionibus emptis simpliciter, eo iure recipit aliquis plusquam dedit in possessionibus emptis, vel redditibus ad vitam: quia totum est de sorte, quicquid plus accipit, eo quod substantiam rei cum vsu & fructu eius emit, sicut & ille qui ad omne tempus emit. Sed dubium est adhuc secundum hanc sententiam, utrum vendens reinere possit substantiam quam accepit, quando nihil, aut parum emens superuixit post emptioem, cuius determinatio est, quare ratione dubii & periculi, quod erat de natura huiusmodi contractus sit iustum. Et hæc ratio excusat in contractibus quandoque de natura ipsorum, quod non facit in mutuis, quia ibi accidit ex alio quam ex ratione mutui. Quando enim de natura contractus incidit periculum, vel dubium æqualiter, tam ex parte vendentis, quam ementis, tunc etiam iuste heret res que emitur, vel uenditur minoris extimationis in valore, quam si periculum, vel dubium non incidere de natura contractus: & ideo de natura sui iustus est contractus, cum ex utraque parte uerisimiliter dubium sit, utrum minus magisve recipiant, vel recepturi sint. Si enim equum homo emat, & centum libras pro eo soluit, constat quod si eadem hora post solutionem equus moriatur, nihilominus vendens centum libras iuste detinet, quamuis nihil utilitatis emptor conseruetur fuerit, eo quod rem suam iuste transtulerit in ipsum ementem. Similiter ille qui possessiones uendit ad tempus indeterminate, cuius determinatio pendet a natura, & non ab homine, & tempus determinatur præter hominis intentionem, quantum est de iure rem suam transtulit, & translatio iam ad ipsum redit ex natura contractus. Præterea considerandum est, quod in huiusmodi uenditionibus & emptioibus ad vitam, que libera voluntas uendentis & ementis de natura contractus inuenitur, & maxime quando diuites uendunt, & pauperes emunt, quod est frequentius de natura contractus, quia uterque talia facit pro utilitate

litate sua propria. Neque enim diues cogitat uendere, neque pauper emere, neque etiam pauper tenetur gratis dare aliquid diuiti, vel mutuare, neque diues tali pauperi tenetur de suo aliquid dare: quare & omnis translatio facta libera voluntate dominorum, iuste fit. Ex his sequitur, quod quicquid emens, vel vendens amplius accipiat quam dederit, iuste accipiat, & vt iustum factum libera voluntate dominorum: sed in mutuis non potest ista iustitia inueniri, quando aliquid amplius accipitur in lucro ex mutuo. Nam accipiens mutuum, libera voluntate accipit, sicut & is qui mutuū dat: sed accipiens mutuū nō libera voluntate, amplius promittit, vel dat, sed quasi coactus ex peruerfitate mutuum dantis, qui quod gratis tenetur facere, non vult sine spe lucri facere: & ideo non potest fieri illud amplius eius qui accipit eodem iure quo mutuū, quod sibi redditur, nec alio quo iusto titulo. Ex prædictis inferitur, quod tum propter iustam estimationem rerum in tempore contractus, quia quantum res estimatur iuste, quantum ad utilitatem possidentis referatur, & tantum iuste valet, quantum sine fraude vendi potest: tum etiā propter periculum æqualiter annexum ipsi contractui per naturam eius ex parte vtriusque domini: tum etiam propter liberam voluntatem dominorum res transferentium cum suis prouentibus, fit huiusmodi contractus de natura sui a vitio usuræ liber. Diximus autem de natura sui, quia per accidens potest in ipso contractu vitium turpis lucri incidere, & etiam aliquando vitium usuræ. Vitium autem turpis lucri sine ratione usuræ tunc in ipso incidit, quando aliquis diues sibi sufficiens ad vitam, & secundum rei naturam, & personæ, & secundum statum personę tales redditus emit vt diuitior fiat, & vt plures diuitias sine iusta & pia necessitate acquirat: & ideo turpe lucrum tunc dicitur, quia non propter finem debitum humanæ vitæ, sed propter auitiam, cuius non est finis, exercetur. Vitium vero usuræ tunc ex huiusmodi contractu potest incidere, quando homo attenuatus paupertate, tales redditus inuitus vendit, vel possessiones suas pro necessitate cogente: & hoc propter defectum mutui, quod non inuenit in diuitibus. Et tunc etiam incidit usura, quando diuites hanc proximorum necessitatem considerantes, minus iusta extimatione dant pro possessionibus pauperum sibi acquirendis, quorum necessitates si possunt sine damno, ex charitate fraternam tenentur reuelare per mutuum. Et in hoc casu loquitur lex Moysi. Leui. 25. sicut apparet ex textu, & glossa inducta, quæ dicit. Necessitati proximorum compatiendum. & ne quis de necessitatibus pauperum negotietur, sed indigentibus commodare, & commodare paulatim de fructibus agrorum recipere. Ex his patet, quod in tali casu venditio propter defectum mutui, & emptio fit quasi loco mutuationis, & etiam quod extimatio ementis est minus iusta propter necessitatem venditis: & ideo id quod plus accipit emens quam dedit, non habet iustum titulum possessionis. Vnde in hac consideratione non tantum in emptionibus ad vitam incidere potest vitium usuræ, sed etiam in emptionibus simpliciter, quantum ad omne tempus. Est ergo vitium saltem aduertendum, quod quodcumque aliquis emit aliquam possessionem suæ ad tempus, siue simpliciter causa lucri, quod tantum expectatur: ex ipsa tantummodo ratione temporis, & non ex natura rei possessæ, in tali contractu est vitium, & huiusmodi lucrum dicitur turpe in iure. Si vero ematur huiusmodi possessio causa lucri, & fuerit minus iusta extimatio propter indigentiam vendentis, si fuerit iustum ex charitate fraterna dari mutuū proximo pauperi, ne ad summam paupertatem deueniat, sicut lex antiqua præcipiebat, tunc huiusmodi lucrum ex emptione vitium usuræ habet per æquipoſſentiam mutuationis, quia ibi plus accipitur quam detur sine iusto titulo possidendi rem. Si vero aliquis rem alterius emat non causa lucri, sed propter necessitatem, seu utilitatem vitæ suæ, etiam si plus accipiat processu temporis quam dedit tempore contractus, cum hoc accipiat ex natura contractus per se, & per accidens ratione temporis, nullum credo fore vitium. Quomodo autem rem satisfaciamus dictis & rationibus aduersariorum, exponamus nunc, dicentes primo, quod dictum Goffredi nulla auctoritate canonis confirmatur: secundo quod exemplum eius: tunc veritatem habere dicitur, quando ecclesia aliqua necessitate impulsam cogit impignorare possessiones suas, quas nō potest, nec vult simpliciter alienare. tunc enim non est venditio proprie, sed impignoratio, quia qui nō potest rem, vel possessionem aliquam vendere simpliciter, nec potest vendere eo iure ad tempus. Constat enim quod licet quædam ecclesie multa possideant, tamen alienare ius possidendi non possunt sine auctoritate & consensu superioris prælati nec simpliciter, nec ad tempus: & ideo huiusmodi venditiones ecclesiarum sunt impignoratio, propter quod secundum hanc viam vsurarius est huiusmodi contractus, quia fructus pignorum non licet recipere ultra sortem, eo quod non sunt de natura fortis. Ad rationem vero dicti magistri de spe viuendi tantum, quod amplius recipiat quam dedit, dicitur

dum quod huiusmodi spes, vel receptio amplioris non facit vitium usuræ, nisi quando illud quod speratur, vel recipitur amplius forti accidit, & non est de natura fortis. Aliter enim omnis emens agros, vel animalia, vt plus recipiat in prouentibus processu temporis, vel in ipsis rebus venditis in alio tempore, vel vsurarius, quod est absurdum dicere, quia sic omnis mercator esset vsurarius. Sed in venditionibus iustis, quando aliquid dominus transfert dominium suæ rei cum vtu eius & fructu simpliciter, siue ad tempus, constat quod omnis prouentus rei venditæ est de natura fortis, & non accidens forti, quare talis spes, vel amplior acceptio non facit contractum vsurarium, & hoc dico salua reuerentia tanti magistri. Ad id vero quod adducitur ab alio doctore theologo, videtur nobis respondendum, quod est dubium duplex, scilicet excusans, & dubium non excusans. Dubium enim tunc excusat, quando tollit inæqualitatem, & iustam extimationem dati & accepti facit quantum ad rerum commutarum naturam & usum, verbi gratia, quando aliquis emit decem annuatim pro centū, quos statim soluit ad vitam suam, vel alterius accipiendos. Et considerata utilitate cuiuslibet respectu possidentis, dubitatur verisimiliter quæ sit maior minorve propter indeterminationem temporis: & ideo fit extimatio æquiualens propter dubium. Ex his iam patet, quod ratio dubii facit iustitiam extimationis: & ideo quicquid plus ultra datur, vel accipitur siue ab emente, siue a vendente, tamquam de propria sorte recipitur. Dubium vero quod tantum respectu lucri, vel damni potest incidere ex determinato tempore, illud non potest excusare, quia ex eius dubio non innascitur aliqua iusta extimatio, quia ex eius dubio nō innascitur aliqua iusta æstimationis, quia speratur aliquid plus prouenturū gratia temporis determinati tantum, quod non valet facere iustam recompensationem: & ideo patet, quomodo extra positam, non sunt eisdem rationis. Nam in eo qui sperat centū & 10. simul se accepturum in 11. anno, iam gratia temporis determinati tantum, fit recompensatio inæqualitatis, & sic facit vsurarium contractum: sed in alio qui non sperat se plus accepturum, nisi in tempore indeterminatione, & ex te empiria iuste secundum naturam, tunc vt offensum est, nihil accipitur ultra sortem, sed totum speratur vt suū, & de sorte sua nō factum suum propter rationem temporis, sed propter naturam contractus. Illud etiam quod secundo adducitur pro confirmatione huius opinionis de dictis Philosophi, sic dissoluendum est. Primo quod intentio Philosophi, vt apparet ex dictis suis, est quod nummifima inuentum est causa translationis aliarum rerum, quarū vsus vitæ humanæ est necessarius: & ideo quodcumque aliquis vitur translatione nummifimatis, vt per nummifimata alia eiusdem generis multiplicentur, fit abusus nummifimatis, & inhonestus contractus, & vocatur thokos, id est, parens Dei. Hinc constat mihi, quod huiusmodi contractus, de quo est sermo, non est thokos. Primo, quia & si reditus pecunia emanat ad vitam, tamen ex natura contractus nō habetur, quod ad hoc emanat, vt pecunia pecuniæ addatur, sed vt de ipsa pecunia empta res necessaria vitæ humanæ emanat. Et hic finis contradicit fini propter quem fit thokos: alia etiam ratione adhuc purgatur a vitio thokos, quia vt in pluribus in hoc contractu non pecunia numerata, sed ipse res emuntur, quæ vel per fructus suos referuntur ad hominis vsum, vt ager, & possessiones aliæ, vel per seipsas vt triticum, vinum, oleum, & huiusmodi. Thokos autem est, ut dicit Philosophus, nummifima nummifimatis. Tertia ratio etiam quod thokos non fit in huiusmodi contractu, ex hoc accipitur, quia tunc secundum Philosophum thokos est, quando acquiritur pecunia per pecuniam ad similitudinem generantium similia sibi. Constat autem quod quando similia ex similibus generantur ad multiplicationem, quod generantia saluantur, & non corrumpuntur in generationibus suis: sed qui dat centum libræ, vt habeat decem annuatim quandiu vixerit, constat quod non est ibi ratio generationis, eo quod non manent centum libræ, vel in potestate, vel dominio dantis cum sua genitura, sed penitus sunt translata ab ipso, nec manent etiam in iure repetendi, sicut fit in thokos, quare magis debet vocari huiusmodi contractus transmutatio rei pro re, quam generatio aliquid rei ex re. Ex his apparet ratio de thokos nihil est ad propositum in huiusmodi contractibus. Ad id vero quod de lege diuina contra huiusmodi contractum propositum fuit, dicendum est primo, quod lex illa secundum litteram intellecta dicitur diuina, sed tamen est temporalis, sicut & aliæ leges multæ, quæ tamen secundum litteram sensum in figura datæ sunt illi populo: & ideo sicut obseruantiæ iubilæi non manent in populo christiano, ita & leges quæ per iubilæum datæ erant, quarum vna erat lex adducta, sicut apparet ex textu. Et iterum si consideretur id quod morale est in lege ista, quam exponit glossa inducta, inuenitur nihil facere contra naturam horum contractuum, sed tantummodo contra peruersas intentiones diuitum ementium, qui secundum quod dicitur

dit gloss. Molesti, de pauperum necessitatibus negotiantur, & tenent possessiones aliorum acquirere, quando tenentur ex fraterna charitate eis indigentibus accommodare, & accommodata paulatim de fructibus agrorum recipere. Et sic euidenter apparet, quod hoc accidit in huiusmodi contractibus, & non est de natura contractus, in quo frequenter sine indigentia non vendunt, sed emunt. Et nec lex, nec glossa de se inficit vitio usuræ huiusmodi contractum per naturam, sed tantum per accidens. Ad istud autem quod dicitur de ratione temporis, patet veritas, quod prædicta ad memoriam reuocantur, quia tempus potest referri ad aliquas rerum permutationes, vt conferens aliquid iusti vt res, vel auferens. Et hoc modo, si causa temporis plus vendatur, vel minus, non erit huiusmodi contractus vsurarius. Pluris enim estimatur, & iuste mensura tritici in æstate, quam in autumno ceteris paribus, hoc est, quantum est de natura temporis: & ideo si quis accipiat plus de blado vendito pro tempore æstatis, quam si quis accipiat in autumno, quando bladum emit, non iudicatur vsu dederit in autumno, quando bladum emit, non iudicatur vsu dedit, dum tamen pro illo tempore solo velit bladum vendere, & non pro alio. Hoc modo etiam patet, quod plus & iuste appretiantur decem lib. ad omne tempus annuatim, quam ad aliquod tempus particulare, vel plus & iuste eadem ratione ad tempus equi iuuenis, quam senis, & hoc ex natura temporis. Et tamen non iudicatur vsura, si quis emit decem libras ad omne tempus, id quod plus recipit vel speratur recipere quam dedit, licet ex tempore illud plus sibi accidat & certitudinaliter. Quare nec similiter is qui plus recipit de eo quod ad tempus aliquod particulare emit, debet iudicari vsurarius. Et hæc est vna causa, quia per naturam temporis facta est res sua cum suis prouentibus: & ideo totum est de sorte propria. Potest etiam in contractibus tempus considerari, vt nihil conferens, vel auferens de valore rei ex natura temporis, sed tantum consideratur vt mensura durationis extrinseca. Quando ergo ratione temporis sic accepti aliquid plus accipitur vel speratur quam detur, iam patet vitium vsuræ, vel iniustitiæ, quia illud plus quod ultra datum accipitur, nec ex natura rei recompensatur, nec gratis datur vel accipitur: & ideo nullo iusto titulo potest fieri proprium, sed semper est alienum. Hæc intantum de emptione & venditione reddituum & possessionum ad vitam dicta sunt a nobis. Rogantes vniuersos quos contigerit hoc opus videre, quatenus parcant, si per ignorantiam male diximus, & corrigant, quia sine præiudicio & hic, & alibi semper intendimus quæ scribemus, & dicimus affirmare.

SECUNDA PARS HVIVS CAPITVLLI.

Quomodo liceat emere redditus ad certum tempus.

QUOD si hæc autem inuestigandum est de secunda parte huius capituli, scilicet de contractibus, in quibus certi redditus, vel possessiones emuntur ad tempus determinatum, verbi gratia. Aliquis habet redditus certos, ut ex parochia, vel præbenda, vel ex patrimonio, vel aliunde. Et huiusmodi redditus vult uendere ad sex annos, vel ad decem, vel ad aliquod tempus determinatum, ut simul habeat paratam pecuniam. Et queritur vtrum hæc licite possint emi pro minori pretio, quam valeant in annis tot acceptis. Et videtur quod sic, quia secundum quod iam dictum est in præcedentibus, plus valoris estimatur res aliqua præsens & collecta, quam futura & diuisa. Et iterum uendens huiusmodi redditus tantam utilitatem aut frequentem maiorem consequitur ex tali venditione, quantum ex retentione rerum. Præterea, ecclesia indulget clericis crucis signatis, quod possint uendere fructus beneficiorum per triennium: hoc autem non esset, si in huiusmodi contractibus esset vitium. Sed contra hoc est aperte, quod de usura dictum est, quod in huiusmodi contractu plus accipitur, vel saltem certitudinaliter speratur ab emente quam detur, nec periculum, nec dubium iam in hoc contractu ex natura sui accidit, quare simpliciter videtur vsurarius ex parte ementis. Sentimus autem sine præiudicio, quod in huiusmodi contractibus ex parte vendentis non incidit vitium, quantum est de natura ipsius contractus: quantum autem ex natura temporis, potest uideri quibusdam, quod ex parte ementis fit contractus vsurarius, eo quod plus recepturus est non tantum in spe, sed etiam in re, quam dedit, & hoc tantum ratione temporis. Quando autem minus quod est in dato respectu accepti, recompensatur illi respectu superabundantiæ accepti ex solo tempore, tunc iudicamus contractum vsurarium, eo quod huiusmodi superabundantia transferatur sine iusto titulo. Mihi autem videtur etiam ex parte ementis iustum posse fieri contractum, & iustum esse quantum est de natura contractus. Potest autem fieri iniustus per accidens dupli-

iter. Vno modo, quando corrumpit charitatem debitam fratri, scilicet quando emens uidet fratrem in necessitate pro salute corporis, seu pro salute animæ, propter quam necessitate oportet eum uendere redditus, seu possessiones suas, tunc emens si diues fuerit, potens sine damno proximo subuenire, dico sine præiudicio, quod tenetur ei mutuo dare, & loco pignorum prædicitur redditus, vel possessiones accipere, donec receperit quod accommodauerat. Et hoc probat per legem illam Leuit. 24. & glossam eius. Alio modo potest fieri iniustus contractus ex parte ementis propter corruptionem finis debiti, qui est ad utilitatem uitæ humanæ. Vnde quando causa lucri tantum, & augmentationis diuitiarum fit, tunc est turpe lucrum, sed primo modo re ducitur ad usuram uitium. Sed de natura contractus habet in se tria, quæ ipsum iustum ostendunt. Vnum est ipsa uendentis liberalitas, quia potest rem suam dare gratis, uel permutare pro re minoris pretii quam sit sua res, & secundum hoc nullum uincit uitium in emente, quia id quod accipitur, totum est de utilitate libera domini. Aliud est ipsa æquitas permutationis rerum, quia quando res uenditur pro tanto quanto estimatur iuste, siue a uenditore & emente, siue ab his qui sunt legis postitui, tunc est iustitia in permutatione: sed constat quod uendens non potest plus habere pro tempore pro quo uendit, & etiam res futura per tempora non sunt tantæ extimationis, sicut eadem collectæ in instanti, nec tantam utilitatem inferunt possidentibus, propter quod oportet quod sint minoris extimationis secundum iustitiam. Tertium est ipsa ratio fortis, quia quod plus accipitur quam datur, est de ratione fortis, eo quod emens totum emit quod euenturum erat tempore determinato, & ideo non ultra sortem propriam accipit, sicut nec ille qui emit redditus ad omne tempus. Hæc sunt rationes huiusmodi contractus iustitiam ostendentes, per quas etiam dissoluitur ratio contraria, quæ uidebatur ostendere usurarium contractum, quia & si plus accipitur quam detur, hoc fit de natura rei permutatæ, & illud plus non est accidens forti, sed est de ipsa sorte ementis: sicut etiam plus accipitur quam detur in his possessionibus quæ emuntur hereditarie quantum ad omne tempus: & hæc in tantum sunt dicta de his quæ ad tempus uenduntur & emuntur.

C A P. X.

Quomodo est vitium usuræ in uendensibus carius propter dilatam solutionem.

Quia iam diximus quod in contractibus uitium usuræ tunc incidit, quando res cariores uenduntur propter temporis dilationem tantum, quam extimentur in tempore uenditionis, & uidemus hanc rationem fere in omnibus uenditionibus fascellorum lignorum, qui per centenarios & millenarios generaliter uenduntur, idcirco non immerito circa huiusmodi contractus inuestigandum est, utrum iustitia possit inueniri in huiusmodi contractibus, an simpliciter sint usurarii. Et uidetur quod simpliciter sint usurarii, quia pro tempore carius uenduntur, uel pro tempore in quo uendunt, v.g. in ætate uel in uere minoris utilitatis sunt, & ideo minoris ualoris, quare si tunc pars illorum pro parata pecunia detur pro minori pretio, quod uidetur frequenter factum, quam si non esset pecunia parata. ergo tantum propter temporis dilationem reliqua pars carius uenditur: sed hoc facit usurarium contractum. ergo &c. Item, hæc dubitatio duplicatur, quia inuenitur in dominis principalibus, qui syluas & nemora uendunt per mensuras terræ. Et inuenitur etiam in mercatoribus, qui ab ipsis dominis emunt syluas per mensuras, & ex ipsis fascellos faciunt, quos conseruunt uendunt per numerum. Vtrique ergo propter credentiam quam faciunt usque ad tempus, uendunt carius ligna, quam ualeant tempore uenditionis. Si ergo ea quæ uenduntur siue tunc, siue ad mesium tempus a mercatoribus, in tempore uenditionis sint minoris extimationis secundum iustitiæ æquitatem quam uendantur, & ultra iustam extimationem iniuste aliquid accipiantur pro credentia ad tempus futurum, uidetur sine omni excusatione esse contractus usurarius, quod potest probari extra eodem, cap. Consuluit, ubi expresse dicitur contractus usurarius, quando aliquis merces suas longe maiori pretio distrahit, si ad solutionem prolixi temporis dilatio prorogatur, quam si in continentem pretium perfoluatur, & quod eorum quæ taliter sunt accepta, compellendi sunt ad restitutionem. Sed contra hoc est consuetudo generalis, quæ uidetur & toleratur ab ecclesia. Præterea, secundum iustitiam unaquæque res plus debet esse pretii & extimationis, & in tempore & pro tempore usus ipsius quam in alio tempore in quo non est ita conueniens & necessarius usus eius: sed uendentes syluas, & fascellos, & huiusmodi, uendunt perfoluenda in tempore quo est ipsorum usus conuenientior, quam sit in tempore uenditionis ipsorum. quare carius possunt estimari & uendi, quam

quàm ualeant pro tempore uenditionis. Et per hanc rationem credo sine præiudicio, posse excusari huiusmodi contractus a uitio usuræ: & quando uerisimiliter est dubium, res huiusmodi plus minusue ualituras tempore solutionis. Et hoc probatur extra eodem cap. (In ciuitate.) Non ergo propter dilationem solutionis in prolixo tempore huiusmodi res carius uenduntur, sed propter iustam extimationem rerum, quæ in tempore futuro quo determinata est solutio, sunt plus ualituræ probabiliter, quàm in tempore uenditionis carius uenduntur, & sic non plus accipitur, quàm datur ratione temporis tantum, sicut prætendebant rationes in contrarium, sed seruat æquitas iustitiæ inter datū & acceptum pro tempore pro quo fit uenditio. Vnde aduertendum est, quod credentia pretii persoluendi in tempore futuro post aliquem contractum, potest incidere in contractibus sine uitio tribus de causis. Vno modo per gratiam & liberalitatem uenditoris, scilicet quando res uenditur secundum extimationem iustam pro tempore uenditionis & commutationis ipsius rei, & ipse uenditor expectat solutionem in prolixo tempore liberaliter, propter gratiam quam habet ad emptorem. Et hoc modo caret credentia omni uitio, nec facit contractum uitiosum. Alio modo potest incidere credentia in aliquo contractu sine uitio secundum meritum & iustitiam ipsius contractus, & non per gratiam uenditoris, ut uerbi gratia, si qua res uendatur in aliquo tempore in quo non habet tantam utilitatem & necessitatem humanæ uitæ, sicut in futuro aliquo tempore habitura est secundum naturam temporis, & uenditor rem suam intendat uendere pro illo tempore, in quo habet maiorem necessitatem seu utilitatem, & in quo plus ualitura sit, quàm ualeat in tempore quo uenditur, iustum est ex natura contractus, quod uenditor saltem expectet tempus illud pro quo facit maiorem extimationem pretii: & ideo talis credentia adhuc nullum uitium generat in contractu, nec in cōtrahentibus. Et hoc probatur extra eodem cap. (Nauiganti.) Tertio modo potest incidere credentia per accidens, scilicet ex malitia uel paupertate seu impotentia emptoris. Et hoc modo uendere carius rem suam, quàm ualeat tempore uenditionis, uel etiam, quàm ualitura sit probabiliter in futuro tempore, quo solummodo determinatur, potest excusari a uitio, per intentionem uenditoris, licet ipse contractus de se sit uitiosus. Si enim uenditor rem suam intendat uendere carius, non propter tempus tantum, sed tantum propter damnum, quod sibi uidet imminere ex dilatione persolutionis recuperanda, seu propter vexationem suam redimendam quæ probabiliter timet futuram sibi in repetitione debiti sui, propter malitiam, uel impotentiam debitoris, tunc excusatur a uitio, & fit æquitas iustitiæ in huiusmodi contractibus, per recompensationem damni, uel quando probabiliter timeatur hæc in credentia accidere: & tunc reuocatio intentionis intentionis apparet, quando uenditor optaret potius non uendere talibus, quàm uendere ad credentiam, & quando libentius daret alis pro minori pretio in continenti persoluendo, quàm uendere ad credentiam talibus pro pretio maiori. Vno autem modo credentia facit contractum usurarium, scilicet quando propter ipsam credentiam res uenditur carius quàm ualeat simpliciter, uel esset ualitura probabiliter tempore solutionis, uel etiam si tantum sit ualitura uerisimiliter: tamen ipse uenditor alias res suas non uendit, nisi plus acciperet propter ipsam credentiam. Et ex hoc licet quando de syluis prædicti contractus per mensuras, & de lignis per fascellos possunt licite fieri, & quando & quomodo sunt usurarii. Sed de secunda parte huius capituli, uidetur dubitatio, scilicet utrum liciti sunt contractus, quando pro minori pretio incontinenti persoluendo, aliquæ res emuntur, uerbi gratia, Bladum in terra in tempore hyemis, & syluæ adhuc per tres annos uel amplius crescituræ, ante aptum tempus incisionis quàm ualituræ sint iuste in tempore suæ collectionis & receptionis, uerbi gratia. Bladum in terra tempore hyemis datur pro minori pretio, quàm ualiturum sit iuste tempore Augusti quando colligitur: & sic de syluis, & de nemoribus. Et uidetur contractus usurarius ex parte emptoris, quia pro dilatione temporis, plus est recepturus quàm dederit, ut patet ex propositis exemplis. Et hæc ratio facit contractus usurarios, ut sæpe prædictum est. Præterea huiusmodi contractus non possunt excusari, propter rationem dubii uel periculi, quia non dubitatur uerisimiliter, quin ualituræ sint huiusmodi res amplius in tempore suæ receptionis, quàm sit pretium quod datum est pro eis in tempore emptiois. Sed contra hoc est, quod uisusque rei estimatio iusta dependet ab utilitate uel necessitate ipsius rei, sed constat quod non est tanta utilitas uel necessitas alicuius rei imperfectæ, sicut est eiusdem perfectæ: quare nec recte tanti pretii extimanda est, cum adhuc est imperfecta, & longe a perfectione sua, sicut cum iam est perfecta, sed huiusmodi res emuntur in tempore suæ imperfectionis, quare debent extimari minoris pretii quàm sint ualituræ in tempore suæ perfectionis. Præterea, illud

quod per naturam temporis accrescit rei alicui, iuste est illius cuius est ipsa res, ut si quis emit terras fructiferas uel arbores, uel animalia fructifera, quicquid euenit per naturam temporis, & non tantum pro exercitium laboris, iuste fit illius cuius sunt huiusmodi terræ &c. Quare cum per naturam temporis segetes in terra satæ, ueniant ad maiorem ualorem, & similiter syluæ, sequitur quod quicquid prouenit ultra pretium datum, iuste fit illius qui emit ipsa, & cedit in propriam sortem: quare nihil accipit ultra sortem, licet plus accipiat emens quam dedit. Et hæc credimus sine præiudicio melioris sententiæ. Hoc autem dicimus, quantum ad naturam contractus, licet tamen per accidens, per intentionem ementis possit esse turpe lucrum, quando scilicet tantum intenditur ab emente augmentatio lucri & diuitiarum, proueniens ex natura temporis, sine exercitio laboris, & sine dubio periculi probabiliter possibilis euenire. Et alio modo potest esse contractus usurarius, quando scilicet aliquis cogitur talia uendere ante tempus congruum ex necessitate, propter quam emptor fraterna charitate tenetur uenditori mutuum dare, si indiget & uoluerit: sed si attendatur natura contractus secundum se, non pro dilatione temporis plus accipitur ab emente, sed pro natura & utilitate rei facta uel ducta ex natura temporis.

C A P. XI.

Quomodo in his qui committunt mercatoribus pecuniam uel aliam rem pro certa parte lucris, est uitium usuræ.

Nunc de his quæ committuntur bonæ fidei aliorum ad lucrum quæstio est. Et hæc quæstio duplicatur, quia aut quæritur de commissione nummismatum, aut de commissione aliarum rerum, quæ per se ueniunt in usum hominis, ut sunt agri animalia, & horti. Quæritur autem ad primam quæstionem, uidetur quibusdam usuræ uitium incidere. Primo, quia nihil uidetur differre secundum naturam rei committere pecuniam bonæ fidei alterius, & mutuari eadem, sed quæ datur mutuo pecuniam propter lucrum aliquod, etiam si periculum propriæ sortis super se accipiat, usuræ uitium committit, ut habetur extra eodem capitulo. (Nauiganti.) Quare similiter qui committit pecuniam suam bonæ fidei alterius spe lucris, usuram committit. Hoc etiam secundo uidetur, quia quod ex lucro sic speratur, uel accipitur ultra sortem, accipit quod nullo iusto titulo possidere potest, quia nec gratis datur, nec labore proprio redditur, nec per rem aliam recompensatur, quare simpliciter iniuste possideri uel sperari uidetur. Præterea, & si in commissione aliarum rerum quæ ex se fructum pariunt, potest excusatio ualere, tamen quia pecunia de se nihil parit utilitatis ultra seipsum, uidetur quod saltem in commissione pecuniæ propter lucrum, semper sit thokos, quod est uitium usuræ secundum Philosophum, hoc est partus sex nummismatis ex nummismate quod est contra naturam eius. Ad hoc mihi uidetur dicendum, quod aut commissio sit pecuniæ, ita quod transferatur dominium in toto uel in parte rei commissæ in potestatem eius cui committitur, aut ita sit commissio, quod non transferatur dominium, sed remanet tota res commissæ in dominio committentis. Primo modo est uitium usuræ, eo quod speratur lucrum iam de re non sua, quia iam erat translata per commissionem in dominium alterius & in hoc asimilatur mutuo, ut ratio prima approbat. Sed secundo modo potest sperari lucrum sine uitio usuræ, quia tunc commissio est pecunia uel res alia sicut seruo & ministro, qui de re domini negotiantur ad utilitatem domini sui: & ideo committens potest sperare lucrum, sicut ex re sua: & sic non accidit forti, nec possidetur sine iusto titulo, quia sicut rei propriæ partem recipit, non tamen partem nummismatis ex nummismate immediate. Sed partem ipsarum rerum, quæ per nummismata sua sunt acquisitæ iusta commutatione. Quia autem supra dictum est in toto uel in parte, ideo dictum est, quia si aliquis committit centum alicui, ita quod medietatem ei mutuet & aliam medietatem suo retineat dominio, ita tamē quod de illis centum debeat negotiari ad lucrum ille cui committitur, dico quod hoc lucrum iam habet uitium usuræ, propter hoc quod non tantum ex re commissæ speratur, sed etiam pariter ex re mutuata & commissæ. Sicut enim in logica, locutio falsa iudicatur propter falsi subiectionem licet ueritatem directe significet, sicut si dicatur, homo uolans est animal, ita in moralibus actio uitiosa iudicatur, quando uitio permiscetur, ut est in proposito casu. Ex dictis iam liquet ueritas secundæ quæstionis, scilicet licet quando res fructuose ad lucrum committuntur. Notandum tamen, quod in his rebus commissis ad lucrum magis & minus liquet iustitia permutatiua, quia quando ager uel terra committuntur excolendæ ad lucrum, satis apparet iustitiam, eo quod ibi non transferatur dominium, & nihil ultra percipitur de fructu propriæ rei. In animalibus uero, ut quando oues, uel boues, uel

porci committuntur nutrienda propter lucrum, non ita liquet iustitiam, quia aliquando solet in huiusmodi commissionibus fraus usuraria permisceri, ut quando excluditur periculum principalis commissi a committente, uerbi gratia. Aliquis dat centum oues sibi semper saluæ maneat quicquid contingat. In hoc casu potest incidere fraus usuræ, & hoc quando ultra iustam extimationem taxat ipse committens sibi portionem lucris, propter quam non recompensatur labor & sollicitudo nutrientis secundum iustam extimationem. Solet etiam & alia fraus in talibus fieri, quædiu diues alicui pauperi mutuat centum libras, ut ex eis oues, uel boues nutriendos emat ad lucrum illius qui mutuum dedit, & ad lucrum ipsius alumni. Dico ibi fraudem usuræ permiscam esse, eo quod iam radix inculpatur huiusmodi commissio. tunc ergo huiusmodi commissiones licite fieri possunt, quando mutuum, uel similitudo mutui non permiscetur in talibus, sed dominium retinetur cum periculo, quod committere accidere potest: uel quando etiam dominium rei commissæ communicatur ei qui eam suscipit ad lucrum nutriendam, & simile periculum communicatur utrique. Et quando secundum iustam extimationem taxatur lucrum, per quod iuste recompensatur labor & sollicitudo alumni. Et hæc de materia dicta ad præsens sufficiant.

C A P. XII.

Quomodo bona pupillorum licite committantur communitatibus ad lucrum.

Via uero quædam in consuetudinem deducta habentur pro iustis legibus, quæ magis deberent dici corruptelæ quàm consuetudines approbatæ, & hoc uidemus in hac materia usurarum secundum regiones & ciuitates diuersas quantum ad pupillorum & orphanorum cautelam: ideo non immerito inuestigandum censemus, utrum a uitio usuræ excusari ualeant pupilli, cum ad ætatem perfectam peruenerint, in qua sunt acti domini rerum suarum, & liberati secundum leges a tutoribus, & tunc proprias hereditates & bona in quibus successerant, aucta per usurarium actum, & exercitio tutorum recipiunt, uel saltem integra, & non imminuta, per huiusmodi exercitium seruata. Solent etiam quandoque huiusmodi tutores ex bonis pupillorum lucrari, & huiusmodi etiam sub certa portione supra sortem aliqui tribuere pro paruulis nutriendis, uel etiam pro sorte augmentata: solent etiam aliquæ uillæ, siue ciuitates, siue oppida pupillorum bona recipere, etiam exclusis propinquis pupillorum de tutela, & pro bonis pupillorum detentis solent certam superabundantiam tribuere tutoribus puerorum annuatim, salua semper sorte pupillorum. Videtur autem in talibus pupilli excusari a uitio usuræ dupliciter. Primo, quoniam non est actio ipsorum, non enim dederunt res suas, uel pecunias ad usuram: quare quicquid ultra sortem eis isto modo prouenit, non ex mutuo, nec ex dato ab eis sub spe lucris, sed sicut gratis datum accipiunt, & sic iusto titulo retinere possunt: unde Gregor. & habetur. 1. quæstio. 2. Sic nulla oblatio suscipienti maculam culpæ ingerit, quæ non ex ambiguitate petitionis procedit &c. Secundo, quia cum sit paruulus, nihil differt a seruo, secundum Apostolum. Galat. 4. & ideo penes tutores residet usus iustus, uel abusus rerum paruuli, quare uidetur paruulis non imputanda culpa usuræ: sed ubi non est culpa in possidendo, non competit restitutio facienda ab illo. Contra hoc autem est, quia quod per seruum acquiritur iniuste, tamquam alienum, non potest fieri res domini sui iuste propter eius ignorantiam quin semper teneatur ad restitutionem, quando eumque seruerit ueritate. Non possunt ergo pupilli, quando sciunt ueritatem, retinere superabundantias suarum rerum. sibi per usuras acquisitas. Ad hæc determinanda distinguendum est. Primo de causa & origine huiusmodi superabundantiæ, quia aut acquiruntur per fructus ipsarum rerum, quæ sunt pupillorum, ut sunt agri, animalia &c. aut acquiruntur per solam translationem rerum, & propter ipsam translationem: & quia pecunia sola translationis causa instituitur esse, ut dicit Philosophus, ideo huiusmodi causa præcipue apparet in usu pecuniæ, cuius usus est in translatione rerum fructuum. Et si primo modo aliquæ superabundantiæ acquirantur pupillis, nullum de se habent uitium usuræ, tum quia hoc non inuenitur lucrum ex mutuo speratum, uel acceptum: tum quia nihil accidit forti, eo quod fructus ex talibus rebus partus naturæ inter ipsas res committuntur, & est de natura sortis, & non accidens forti. Secundo autem modo adhuc distinguendum est, quia superabundantiæ huiusmodi quæ ex translatione rerum, uel pecuniæ, aut datæ, uel uicium pupillis in hoc casu ex detentione rerum suarum acquiruntur.

tum habens, & hoc modo non licet eis retinere, quia detentio rerum non parit rationem alicuius lucris in quantum detinentur, nisi secundum quod utilitatem habent & fructus afferunt. Si autem non datur huiusmodi superabundantia ut lucrum, sed ut gratia, uel ut donum, tunc licet retinere eis: & hoc modo procedunt duæ primæ rationes. Et per istam rationem excusatur consuetudo usurarum uitium in multis ciuitatibus: & huius signum, quod gratis sit datum, accipitur ex eo quod præter uoluntatem pupillorum determinat sibi superabundantiam quam dant eis, & quod numquam repetunt, nec repeti faciunt a pupillis aliquid. Ex his liquet, quod si tutores pupillorum scienter pecuniam pupillorum dederint ad usuram per se, uel per alios, quod huiusmodi superabundantia rei est aliena, & iniuste possideretur etiam a pupillis, quandocumque sciuerint, quod si pupilli nolunt restituere, tutores ad id faciendum compellendi sunt.

C A P. XIII.

Quomodo in commutatione campforia committatur usura.

Est autem inter hominum commutationes quoddam genus commutationis in rebus, quod campforia dicitur, quod nec mutui rationem habet, eo quod in tali commutatione lucrum non speratur ex temporis dilatione, nec iterum campfori redditur eadem fors in specie, uel in numero, uel in pondere. Dat enim pariter sterlingos, uel monetam alterius generis. Similiter nec habet proprie rationem commutationis, quæ dicitur uenditio & emptio, quia hoc genus fit in rebus appetitabilibus, quarum pretia determinantur & mensurantur nummismate: sed hoc genus est in sola commutatione nummismatum diuersorum generum, propter quod sequitur quoddam ars campforia, quæ est species commutationis, simpliciter permutatio dicitur. Sed permutatio dicitur generaliter quando aliquid accipitur loco alterius dati, & sic comprehendit omnem commutationem. Dicitur etiam permutatio, quando res determinata ad utilitatem hominum pro re altera similiter habente ex sua natura aliam utilitatem commutatur. Et sic agitur de permutacionibus in iure ciuili & canonico: sicut si quis uelit permutare parochiam pro præbenda, uel præbendam pro præbenda & similia. Tertio modo potest dici permutatio magis determinate ad materiam nummismatis, ipsa nummismatum commutatio. Et hoc modo dicimus campforiam esse permutacionem nummismatum, quæ causa lucris exercetur communitate. Et de hoc lucro est quæstio in isto capitulo. Vtrum iuste, uel iniuste acquiratur, & uidetur tripliciter esse iniustum secundum naturam. Primo, quia ex debito usu rei procedit, eo quod nummismata, secundum Philosophum, non parit nummismata, sed campforia uicium nummismate causa lucris. Secundo, quia actus campforius uidetur quod esse debeat ad utilitatem accipientis a campfore si est iustus, uel quod debeat fieri gratis. Tertio, quia secundum euangelium, dominus eiecit tales de templo. Vnde dicendum est ad primum, quod ars campforia uicium de se nummismate ad idoneum usum. Et est ratio, quia illud plus quod accipitur a campfore in tali permutacione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ quæ de se est inuendibilis, sed ratione periculi, uel interesse, ut subueniatur salariorum pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus & expensis in arte in re licita ad utilitatem aliorum. Ad secundum dicendum, quod ars campforia est iniusta ex duplici uia. Primo, quia dicit actum iniusticiæ & libertatis per ampliore utilitatem dati apud accipientem a campfore quàm accepti ab ipso. Et iterum quia actus campforius non debet fieri gratis ex natura sua, sicut actus mutui: ideo illud quod plus accipi uidetur, transit in dominium accipientis per simplicem uoluntatem dantis. Ad id quod tertio persuaderetur per euangelium dicendum est, quod dominus eiecit tales de templo ratione loci, qui tantum spirituales erant deputatus: & ideo contra reuerentiam loco debent facere suas mercationes, & apparebat in talibus turpitudines cupiditatis. Vnde dicendum, quod de templo sunt tales eieciendi, quia non licet ministris templi, id est, uiris ecclesiasticis talia exercere mercimonia.

C A P. XIII.

Quomodo liceat committere pecuniam cuiuslibet uindictam, uel aliam ad lucrum.

Est igitur quæstio de mercatoribus. Primo, quæritur licet alicui committere pecuniam suam alicui uel alicui ad lucrum, & ad lucrum sine uitio usuræ. Et distinguendum est de utraque.

Opus. S. Tho. Aquin. T hoc.

& in vsum rerum : quare sicut nec potest alienare res viri ipso non volente, ita nec aliena viri potest restituere ipso nolente. Sed sicut in adiutorium est viro data ad generationem, ita ad rem conferuentionem & multiplicationem honestam & utilem, & super hoc etiam ad salutis viri promotionem : vnde Apolto. 1. Cor. 7. Saluabitur uir infidelis per mulierē fidelē. Quare sicut de rebus propriis viri usurarii potest facere elemofynas moderatas, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam viri, id ad quod tenetur ad salutem suam promouendam, & etiam ad bonorum suorum conferuentionem & multiplicationem : sic puto sine præiudicio, quod possit facere restitutiones de rebus alienis, viro ignorante & non prohibente, quia sic agit causam viri. Quod si viro sciante, sed dissimulante fecerit, tanto securius agere potest, quia iam est argumentum quod uir approbat, ex quo non reprobatur. Si uero viro prohibente, uel prius, aut post modum puniente, ita mulier fecerit, uel facere uoluerit, iam non licet ei, quia sicut res sunt sub potestate viri, ita & uxor, quare oportet eam sic subditam viro obedire per omnia secundum Apolosolum. Et si non in faciendo malum, tamen obedire debet in omitendo bonum, quia non est necessarium ad propriam salutem: unde si uxor non faciat quod sibi uidetur bonum, non imputatur ei ad peccatum, sed ei qui hoc ei prohibet. Ad ea que quarto & quinto adducta sunt, patet responsio ex dictis prioribus de participantibus. Ad id autem quod sexto queritur de accipientibus elemofynas & oblationes & nuntia, dicendum quod tales qui ab eis recipiunt, aut sciunt eos usurarios, aut nesciunt nec tunc quando accipiunt, nec post : et si sic nesciunt, non peccant accipiendo, nec tenentur ad restitutionem. Si uero sciuerint, tunc uel post, uel necessitate compelluntur ad restitutionem, aut non : si necessitate, non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Si uero necessitas non fuerit, adhuc aut sunt usurarii notorii, aut non notorii : si notorii, tunc omnis accipiens ab eis peccat propter scandalum, & quia ipso iure sunt excommunicati : & ideo semper restituendum est, sed non eis semper. Si uero non sunt notorii, aut aliquid creduntur habere de bono proprio præter usuram, aut nihil : si nihil, tunc restitutio facienda est ab his qui aliquid acceperunt. Si uero aliquid, tunc etiam accipi possunt sine peccato ab eis muneris, & huiusmodi, & ad restitutionem non obligantur. Ad ultimam questionem dicendum, quod ille solus tenetur ad restitutionem qui accipit, uel detinet rem alienam iniuste, & si usurarius qui sola spe lucri dat mutuum, nihil ultra acceperit, licet sperauerit, & si sit reus uitio uitiæ, tamen non tenetur ad aliquam restitutionem. Vnde ille solus ad restitutionem tenetur, qui aliquid detinet, uel accipit de alieno iniuste. Vnde fautores & defensores usurariorum, in quantum huiusmodi sunt tantum, non tenentur ad restitutionem alii cuius, nisi in quantum sunt participes lucri, scilicet quia propter hoc sunt fautores, ut ab usurariis aliquam portionem recipiant : tamen in hoc peccant contra Deum, etiam quantumcumque utilitatem regionis, uel ciuitatis intendunt, quia fouent peccatores in peccatis suis. Nec est simile de illis, quorum autoritas sit aliquid, & de his qui fouent, & defendunt, & recipiunt actores : quia illi sunt causa per se actus mali, isti uero non sunt causa ipsius actus, sed accidentium ipsi actui ad eius conferuationem & fructum ampliorem.

C A P. XVIII.

Qualiter restitutiones fieri debent, & quo ordine.

Quoniam autem in omni re modus habendus est, nunc de modo quo restitutio usurarum facienda est, restat inquirendum. Et primo, utrum publice, uel priuate. Deinde utrum prius, uel posteriori quam solutio debitorum, uel legatorum. Tertio, utrum prius facienda sit restitutio uni personæ quam alie. Et utrum æqualiter secundum proportionem ablatorum, uel inæqualiter possint fieri propter conditiones & necessitates personarum. Circa primum sciendum est, quod aliud necessarium est loquendo de necessitate satisfactionis, & aliud loquendo de perfectione ipsius. Ad necessitatem uero satisfactionis duo sufficiunt, unum quantum ad Deum, scilicet humilitas ueræ penitentiæ contra contemptum Dei : & aliud quo ad proximum, scilicet restitutio plena ablatis iniuste contra iniuriam proximi. Sed de perfectione satisfactionis ultima exiguntur signa, scilicet & testimonia prædictorum, in quibus est meritum perfectæ humilitatis quantum ad Deum, & restitutio famæ personalis contra scandalum ex peccato innatum quantum ad ecclesiam. Et quantum ad hoc etiam usurario notorio non tantum est perfectio, sed etiam necessitatis saltem publicæ, & in manu ecclesiæ restitutiones faciendas promittere & firmare, quia alias priuaretur de iure sacramento salutis, & christiana sepultura. Et

propter hoc etiam dicit Apolosolus. 1. ad Timot. 5. peccantes coram omnibus argue. De secundo uero quod propositum erat de ordine, sciendum est quod consueto fere in omnibus apud nos habet, quod prius persoluantur debita quæ clara sunt, & postea fiant restitutiones, & ultimo legata soluantur. Et huius consuetudinis potest esse ratio : quoniam legata sunt secundum quid donata, & non simpliciter donata. Ratio enim legati duo importat, scilicet quod non est res data simpliciter, nisi per mortem legatoris, unde semper uiuente legatore potest reuocari : & quod sint legata propter utilitatem aliquam legantis post mortem. Et ex his potest patere, quod legata in quantum huiusmodi sunt, non obligant secundum necessitatem iustitiæ, sed secundum deuotionem & utilitatem legantis. Quare cum necessaria ad salutem præcedant ea quæ sunt deuotionis & supererogationis, iuste soluantur debita ante legata. Sed maiori iustitia restituenda sunt ablata quam debita sint soluenda, & cum in hoc impletur iustitia tollens iniuriam factam Deo & proximo : sed in solutione debitorum nulla tollitur iniuria, sed tantum soluitur iniustitia. Quare secundum hoc uidentur prius restituenda ablata quam soluenda debita. Sed contrarium fit ut in pluribus, quod tamen habere potest rationem ex duobus. Vno modo scilicet, quando debita sunt clara & manifesta, sed restitutiones non sic, sed inquirenda sunt, & clarum semper præcedit obscurum in iure humano. Alio modo, quando res quæ debetur, est determinata, scilicet centum uel decem, sed restituenda non sic, sed determinatum iure præcedit in determinatum in quantum huiusmodi. Et ex hoc concluditur quod quando restituenda sunt clara & aperta & determinata per apertam confessionem restituentis, debet iure præcedere omnia debita, quod tamen raro obseruatur, quia quod iuris est, a paucis aduertitur. Et secundum dicta patet, quando prius potest restitutio fieri uni personæ quam alteri, scilicet quando restitutio uni iure clara & determinata, & alterius non sic ceteris paribus. Sed iterum si unus sit diues, & alter pauper, & plus indiget his de quibus restitutio faciendâ est, & æqualiter sit clarum in utroque, adhuc prius pauperi potest restitutio iuste fieri quam diuiti, eo quod plus læsus est in ablatione suorum, & quia plus indiget. Tamen si uterque sit æqualis conditionis, scilicet in paupertate, uel diuitiis, & æqualiter clarum sit de utroque, si uni prius facta sit iniuria quam alteri, adhuc illi prius est restituendum ordine iuris naturalis, cui prius facta fuit iniuria. Itemque, si per partes facta est restitutio, nunciuig; proportionabiliter restituendū est secundum quantitatem ablatis, ita quod si tantum est tertia pars ablatorum, uel media, uel alia quælibet pars, ceteris paribus faciendâ est omnibus restitutio tertiæ partis omnium restituendorum, cuius ratio est ut omnibus ostendatur bona uoluntas restituendi omnia, si adesse facultas, & sic fit prior quilibet ad condonandum iniuriam sibi factam, quando uidet uoluntatem ad emendam paratam.

C A P. XIX.

Quomodo res eadem, uel æquiualens restituatur debeat.

Sed ex dictis queritur oritur de materia & quantitate restitutionum. An scilicet si quis ouem, uel bouem, uel aliam quamlibet rem acceperit ultra sortem, tenetur eandem rem restituere, aut sufficiat pretium rei acceptæ restituere. Ex quibus potest uideri, quod ipsam rem eandem & non tantum solam, sed duplicatam restituere tenetur, propter illud præceptum legis Moyis Exod. 22. ubi dicitur, quod fur tenetur restituere eandem rem in duplo, & ouem in quadruplo, bouem uero in quincuplo. Quibus dicendum est, quod aliter iudicandum est de furto & rapina, & aliter de usura : quia in usura aliquo modo transfertur dominium iure fori, licet non iure poli, sed nullo modo in aliis. Vnde equus furto ablati, in cuiuscumque manum transierit, semper est restituendus, etiam in iure fori. Secundum uero non sic, si est equus per usuram acceptus : quare aliter iudicandum est in usura, & dicendum quod sufficit si fiat restitutio pretii, cuius ratio est duplex. Vna est iam dicta, quia quod accipitur ultra sortem, non aufertur per uolentiam aliquam illatam domino, sicut est in furto & rapina : & ideo proprie non dicitur ablatum, sed potius acceptum contra iustitiam naturalem & diuinam de uoluntate dantis, sed quod ablatum est idem numero restituendum est, etiam si melioratur. Alia causa etiam & ratio est ex natura permutationis, in qua ultra sortem accipitur, quæ est natura mutui. Sicut enim in mutuis non est necesse quod idem numero reddatur, sed tantum æquale in pretio, ita nec superabundantia accepta ratione mutui est necesse idem restituere, sed sufficit æquiualens in pretio. Quod autem in lege scriptum est de duplo, quadruplo, & quincuplo, non habet locum in usuris, sed tantum in furtis, uel rapinis, eo quod huiusmodi aliter

non deservunt bonum seipublicæ de sua ratione, sicut faciunt A furta & rapina, sed tantum corrumpunt bonum personale, siue iterum bonum, & hoc non inferendo malum, sed tantum in non faciendo bene fieri debitum. Et de his alias scripsimus in septimo præcepto decalogi diffusius : et ideo hæc ad præsens sufficiant.

C A P. XX.

Quomodo usurae fructus & proventus sint restituendi.

Quoniam autem ut dicit dominus, non potest arbor mala fructus bonos facere : & quicquid ex mala radice nascitur, radice naturam trahere uidetur, uisum est quam pluribus quod non tantum restituenda sunt ablata, uel iniuste accepta, sed etiam proventus, & omnia lucra ex his prouenientia sunt restituenda : quia quod ex alieno uenit alicui, rationem de iure accipit alieni. Hæc uidentur ex præsa. extra de restitutione spoliatorum c. Grauis, ubi uidetur quod oportet reddi res cum fructibus perceptis, & quæ perceptis spoliati si ipsa possiderent, et hoc etiam expresse habet lex, extra de rei ueditione. cap. Maius, ubi dicitur quod talis restitatur ad omnia lucra percepta, & percipienda. Sed contra prædicta uidetur esse ratio usuræ. Primo, quia simpliciter ibi non est ratio spoliationis uolentæ, uel furtiue, de qua loquuntur prædicta iura. Secundo, quia in usuris ipsa superabundantia primo & per se est in pecunia, quæ non habet fructum quantum est de natura sua, eo quod causa tantum translationis aliarum rerum facta est. Tertio etiam generaliter in ipsa restitutione facienda tantum restituendum est damnum, ut in pluribus, quantum prouenit commodum furi de re furtiua & spoliata, eo quod fur labor proprio, & solertia rem furtiuam multiplicauit, quod non fecisset possessor uerus. Quid autem uidetur mihi super his dicendum. Dico sine præiudicio, quod aliter est iudicandum de restitutionibus usurarum, & aliter de restitutionibus furti & rapinæ. Illud enim est restituendum, quod nullo iure fit suum nec diuino, nec humano. Et ideo iniuria fit non tantum apud Deum retine re res sic ablatas, & rerum fructus & usus, sed etiam apud hominem fit iniustum tam iure fori communis, quam iure conscientie personalis. Sed non sic est in usuris, quia licet sint contra ius diuinum, & contra ius naturale naturæ spirituales, quod respicit solum debitum gratiæ, & charitatis, tamen non est directe contra ius humanum, quod respicit generaliter seipublicæ utilitatē & iustitiam : et ideo quo ad hoc transfertur in eis dominium, nec habent rationem ablatorum. Constat autem quod iura allegata de rebus per uolentiam ablati loquuntur, in quibus nulla radice iustitie possessionis inuenitur. Hoc tamen generaliter aduertendum est, quod in omni restitutione faciendâ omnis fructus, & omnia lucra ex eo quod proueniunt ex re restituendâ secundum quod iniuste possidentur huiusmodi fructus & lucra, & ex eo quod proueniunt ex re male detenta secundum iustitiam diuinam, habent rationem alieni, secundum rationem beati Aug. Quare secundum Deum retineri non possunt, nisi autoritate diuina. Ite rum secundo aduertendum est, quod hoc solum restituendum est homini, in quo facta est ei iniuria de re sua, sunt autem quedam res quæ de natura sua habent in possidendo fructum & utilitatē, aut quia multiplicatur & augentur ex natura temporis, aut quia excoluntur solertia humani ingenii & laboris, ut terra et agri, & huiusmodi res restituendæ sunt homini cum suis prouentibus : quia in hoc homo cui facta est iniuria de re sua ablata damnicatur non solum quantum ad rei substantiam, sed etiam quantum ad rei usum, & fructum ex usu prouenientem : et sic possunt, & debent intelligi iura allegata. Tertio etiam est aduertendum, quod illi semper faciendâ est restitutio, qui passus est iniuriam & damnum. Si ergo aliquis passus sit iniuriam, & non damnum, illi non est faciendâ de iure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus iniuriæ faciendâ est emendatio per similem satisfactionem. Vnde qui proximum uerberat in nullo eum damnicando, non tenetur ad aliquam restitutionem realē : quia omnis restitutio realis faciendâ alicui commensurari debet secundum quantitatem damni illati. Hinc est quod lex Moyis generaliter omnem furem cuiuscumque rei, quæ usum habet & utilitatē, condemnat ad restitutionem duplici, unum scilicet propter rei substantiam, & aliud propter rei ablata usum : ex quo concluditur quod in omni restitutione faciendâ homini, debet considerari damnum tam rei, quam usus qui ex re prouenit ex natura rei. Si ergo aliquod lucrum prouenit usurario vltra rem, & rei usum naturalem ex propria operatione & solertia eius, in quo non est alius damnicatus, dico sine præiudicio, quod non tenetur restituere homini huiusmodi lucrum, uerbi gratia. Homo usurarius centum marchas argenti habuit ex usuris, ex quibus formauit imaginem quam uendit centum & decem marchis, credo sine præ

iudicio, quod illas decem marchas supererolentes non tenetur restituere ei a quo prædictas centum marchas habuit, tamen non potest eas retinere secundum Deum, quia contra Deum de re aliena sibi acquisiuit. Et ideo sola autoritas ecclesiæ ad restituendum uel distribuendum talia requirenda est. Ex his autem oritur quæ sitio. Si quis quamcumque rem furtiuam statim uendat post furtum, aut conuertat in usum proprium, ipsam statim totam consumendo, & non statim restituat, sed post tempus eam uelit restituere, utrum tenetur ad omnes fructus usui quos percepisset uerus dominus in tempore illius more, uerbi gratia. Aliquis furatus est pullum equinum, aut vitulum, quem uerus dominus usque ad annos perfecti ualoris custoditurus erat, sed tur statim uendit, & liberauit se a furto. Queritur utrum fur tenetur restituere pulli ualorem tantum, uel etiam equi perfecti ualorē, quod uidetur secundum iura allegata. Præterea, tenetur restituere lucra secundum legem, ergo multo magis damna illata. Iuxta hoc etiam queritur de pecunia ablata, aut etiam iniuste possessa, quare potest contingere, quod ille a quo est ablata, siue iniuste accepta, mercando ex ea auisset eam, aut fortasse propter eius defectum uendit possessionem suam, & ex hoc damnum multum accepit. Vtrum detinens, & accipiens huiusmodi pecuniam sine iusto titulo, tenetur ad omnia lucra quæ uerus possessor ex ea fecisset, siue ad omnia damna quæ ex inde accidunt uero domino ad plenam restitutionem. Ad hæc duo dicimus sine præiudicio, quod ad restitutionem alicuius rei faciendam, duo principaliter consideranda sunt, scilicet valor rei quæ principaliter ablata est uel accepta iniuste, & damnum quod illatum est iniuriæ passio. Propter primum dico quod eadem res quæ ablata fuerat, restituenda est, aut æquiualens, & similis in specie & ualore. Sed quantum ad secundum est notandum, quod aliquando dicitur damnum illatum proprie & per se, & aliquando per accidens tantum, & non per se : et si primo modo, tunc tenetur reus ad restitutionem damni cuiuscumque sit, secundo modo non tenetur ipsi passio damnum. Et ad intelligendum prædicta, ponamus exempli causa casus. Si quis damnus passus pro pecunia sibi ablata in hoc quod ex ea uolebat emere necessaria sibi ad uitam, siue soluere empta, siue debita, pro cuius spoliacione incurrit damnum, quia propter eius defectum oportuit eum uendere possessiones suas sibi utiles, aut accipere pecuniam mutuo ad usuram, aut aliud in commodum incurrisset, dico quod huiusmodi damnum per se incidit ex furto, uel rapina, et ideo restituendum est ipsi qui passus est. Præter hæc, potest incidere ibi damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata lucrum quod intendebat non acquisiuit, & nihil aliud passus est damnum, dico sine præiudicio, quod lucrum tale non est restituendum ei qui passus esse dicitur huiusmodi damnum. Si uero sint res quæ sunt ablata, quæ ex sui natura possunt secundum naturam temporis augeri & crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum, quod ualitura erant secundum naturam rei & temporis, in tempore quo uult restituere eas, & per hoc patet responsio ad prædictas quaestiones. Et istud etiam in usuris est semper aduertendum, quantum ad res quæ accipiuntur pro usuris.

C A P. XXI.

Quomodo, & quis cogendus sit, ad restitutionem usurarum.

Quoniam autem restitutiones usurarum, & a quibus, & qui bus, & ex quibus, & quomodo faciendæ sunt, superius diximus, in hoc ultimo capitulo, quomodo cogendi sunt a legibus, & a canone declarare uolumus. Et primo supponendum est, quod culpa secundum quod est contra charitatem Dei, coactione non tollitur, nec expiatur, sed solum penitentia uoluntaria, & ualet emendari : sed culpa quæ contra charitatem proximi directe committitur, etiam legibus tam diuinis quam humanis coercenda est. Quia ergo uirum usuræ directe est contra charitatem Dei, qui ipsam in lege sua prohibet & condemnat, & etiam contra charitatem proximi, quibus pœnis sit coercendum, uideamus. Ad quod intelligendum, sciendum est quod generaliter pœna publicæ solum uitis publicis sunt infligendæ, & ideo usurarii publici pœna iuris coercendi sunt, & aliquando propter contumaciam committantem, et etiam pœna iudicis adiungenda. Pœna uero iuris triplici coercentur, scilicet quod prohibentur ad sanctam communionem recipi : et ne similiter recipiantur eorum oblationes in altari : et ne recipiantur in christianorum sepultura, et hæc tria habentur extra cap. Quare in omnibus fere. Et in super additur pœna his qui contra fecerunt, scilicet suspensio, nisi per arbitrium episcopi sui prius satisfecerunt, et insuper et per accidens consequitur tales nota infamiae. Vnde & usurarii publici quando propter usuras pecunias ab alio, quas dederat, repellunt, repelluntur per exceptionem, donec prius ipsi de usuris satis-

fatisfecerit r. extra, eod. cap. Quia frustra legis. Specialiter autem super his pœnis possunt clerici iure ab officiis suspendi, si fuerat usurarii. extra, eodem cap. Plures clericorum. Contumaces vero qui nec propter pœnas prædictas corriguntur, debet & potest iudex per suspensionis & depositionis sententiam coercere: laicos vero per excommunicationis sententiam cohibere, vt habetur extra eodem cap. Prædicta. Item, si non sufficit iustitia ecclesiastica, debet iustitia laicalis in auxilium aduocari. extra, Deinde. Cū uero ab homine, dist. 17. Nec licuit. In foro autem pœnitentiæ, ubi de correctione peccati agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium abolitionis eis denegetur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationem petierint ab his quibus tenentur restituere. Aut si pauperes & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & cōfessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis uenirent, se restituros pro sua facultate. Aut certe remissionem postulabunt ab his, quibus restituere tenentur, alias non debent absolui in foro pœnitentiæ. Et hæc omnia probantur beati Augu. autoritate, qua dicitur quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo cōfessor ostendit absolutum a Deo quem, absoluit uerbo, ita non debet absolueri uerbo, nisi cum uider signa restitutionis fiendæ in constanti, quæ signa determinata sunt in his quæ prædiximus

secundum diuersos status restituentis. Hæc sunt dicta circa usurarum uitium, quantum ad ipsas usuras in communi, & usurarios contractus, & usurarum restitutiones, quantum Deus misericorditer dignatus est donare. Quod si quid male, uel minus bene dictum est, ueniam peto, correctionem sustineo: scio enim quod homo sum infirmus minor ad intellectum iusti iudicii, & legum, & ignorantia tenebris circumdatus & inuolutus. Quare ipsum lumen uitæ, quod in tenebris lucet, semper imploro ut illuminando cor meum, tenebras peccatorum & errorum in me purget, & ad perfectionem æternæ uitæ perducere dignetur. Qui uiuit & regnat cum patre luminum, æterno connexus & consubstantialis Sancti spiritus amore, Deus unus in sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opusculum septuagesimum tertium, & ultimum Sancti Thomæ de Aquino Sacri ordinis Fratrum prædicatorum, de usuris in communi, de usurarum contractibus in mutuo, uel donatione & emptione, et de usurarum restitutione.

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T,

Omnes sunt quaterniones, præter T, qui est duernio.

R O M A E,

Apud Iulium Accoltum, M D L X X.

